Digitized by Google

Digitized by Google

# PETRI GREGORII THOLOSANI I. V. DOCT. AC PROFESSORIS PVBLICI OPERA

omnia ad Ius Pontificium spectantia, ab ipso paulò ante mortem recognita, duobus distincta voluminibus.

## HOC PRIORE.

*Partitiones totius Iuris Canonici continentur in quinque Libros digestæ Scholiis & Annotationibus illustratæ instar syntagmatis totius Iuris Ecclesiastici.*

## ALTERO.

Commentaria & Annotationes in Decretalium prooemium.
Ad tit. de summa Trinitate & fide Catholica.
De Constitutionibus.
De Rescriptis tractatus in duas sectiones distinctus.
De Electione in re Beneficiaria clara ac lucida Enarratio.
Ad cap. Conquerente, de Officio & Potestate Iudicis ordin.
Rei Beneficiariæ Ecclesiasticæ Institutiones.
Ad tit. de Sponsalibus & Matrimoniis.
De Vsuris libri tres.

Vnà cum Indicibus Capitum, Verborum, rerúmque memorabilium locupletissimis.

*LVGDVNI,*
SVMPTIBVS IOANNIS PILLEHOTTE,
SVB SIGNO NOMINIS IESV.
*M. DCXII.*
CVM PRIVILEGIO REGIS.

Digitized by Google

# DEO OPTIMO, MAXIMOQVE, ET INEFFABILI CONSECRATIO

Tractatuum Iuris Pontificij.

*COGITAVI diu, DEVS ineffabilis, quibus titulis ac laudibus diuinitatis, prouidentiæ & bonitatis tuæ magnificentiam admirabilem, gratitudinis & debiti ergò, possem mortalis homuncio, decantare & prosequi, tot tantísque beneficiis quotidie tua sola liberalitate donatus, vt nullus nunc viuat mortalium qui magis sit tibi obstrictus. Caterùm in ea animi cogitatione obrutus, imò oppressus, propter materiæ magnitudinem, dicendorum incomprehensibilem finem, mentis meæ angustam capacitatem, linguæ infantiam, scribendi humilem & penè nihili stylum, quoties volui ea de re decernere, toties rem infectam, veritus temerariam præsumptionem, dereliqui; memor sententiæ diuinæ, Omnis qui tetigerit montem, morte morietur. Et proinde consultiùs me facturum credidi, si quod mortalibus numen tractare, vel de eo inquirere curiosiùs non licet, tacitus venerarer: sufficere arbitratus, ingenuè quod verißimum est confiteri publicè, ídque sæpiùs repetere, si quid boni vel approbati aliquando ediderim, vel editurus sim, à solo Deo, patre illustrationum, fonte perenni scientiæ & sapientiæ, vt à solo authore, proficisci, méque tantùm manum vt instrumentum tanto opifici & demiurgo accommodasse. Hócque & nomine, multò magis infima creatura, Deo suo se agnoscit obstrictißimam, quòd inter alias, eius tantùm benignitate, sine meritis, eam sibi hoc ministerium exhibere voluerit. Mihi quoque idipsum permaximum videtur beneficium; quo plures præstantes viri, si donati essent, ingentes etiam habituri essent gratias. Quare nec ego mihi omnino in hac parte deficiam, quin cùm non poßim tibi condignè eas habere, gratißimum animum si possem agendi, non offeram, & prælectionum mearum aliquas, quæ nunc in lucem prodeunt, tibi non consacrem. Explicaui ea quæ ibi exarata sunt, aliquando tuo ductu & auxilio discipulis, tuo etiam nomine & nunc hominum iudicium subibunt. Nec verißimè, cui deberem mea studia & fructus eorum dicare & vouere, alius occurrere potuit. Solus enim tu, qui me inter labores*



Google

*ferè intolerabiles, solatus es. Nec alius est à quo maiora bona, & plura quàm à te susceperim, aut suscepturum me sperem. Hominum fauor imperfectus & temporaneus, Protheo mutabilior, vitro tenui fragilior: Deus autem, in æternum manet. Et reddenda quæ sunt Dei Deo. Quòd si respondere eo modo & facere satis acceptis non poßim beneficiis, bonam voluntatem cum volente, cùm nihil præstantius habeam, tibi, & ratione tui, Reipublicæ Christianæ vtilitati consecro; ea lege, vt nihil dictum velim, quod syncerę determinationi fidei Catholicæ & Apostolicæ, aduersari directè vel per obliquum poßit: sententiæ sanctæ matris Ecclesiæ omnia subiiciens, à qua nec viuentem, nec moriturum aberrare, vel cum ea dißidere, vnquam animus vel intentio fuit.*

PRIVILE

Digitized by Google

# PRIVILEGE DV ROY.

HENRY par la grace de Dieu, Roy de France & de Nauarre, A nos amez & feaux Conseilliers les gens tenans nos Cours de Parlement, Preuosts de Paris, Bailly de Rouen, Seneschaux de Lyon, Tholoze, Bourdeaux, & Poictou ou leurs Lieutenans, & à tous nos autres Iusticiers, & Officiers qu'il appartiendra, Salut. Nostre cher & bien aimé Iean Pillehotte, Marchand Libraire de nostre ville de Lyon, nous a fait dire & remonstrer, qu'il a recouuert des heritiers de feu M. Pierre Gregoire, viuant Docteur és droicts, toutes ses œuures reueuës, corrigees & augmentées par luy peu auparauant son decez: ensemble diuers traictez non encores mis en lumiere, que ledict suppliant a promis faire imprimer en luy donnant nostre pouuoir pour lesdictes œuures augmétées de diuers nouueaux traictez, le tout ensemble intitulé, *Petri Gregorij Tholosani I.V. Doctoris & olim in Academiis Cadurcensi, Tholosana & Lotharingica Pontemussana Professoris Opera omnia ab auctore paulo ante mortem recognita, aucta & emẽdata.* Lesquelles dictes œuures où sont contenues, tãt *Syntagma Iuris vniuersi, & Partitiones Iuris Canonici*, augmentées, qu'autres volumes: Ensemble diuers nouueaux traictez non encores veus en lumiere, il desireroit volontiers imprimer, ou faire imprimer, & mettre le tout ensemblement ou separement en lumiere. Mais d'autant qu'il y conuient faire de grands fraiz pour l'aduancemẽt de l'impression desdites œuures. Il craint qu'apres les auoir mis en vente, aucuns Libraires & Imprimeurs de cestuy nostre Royaume les voulussent semblablement imprimer, ou susciter les estrangers à ce faire, & par ce moyen frustrer l'exposant de ses fraiz & mises, rendre son trauail inutile, & luy faire receuoir perte & dõmage, pour à quoy remedier, & à fin que ledit Pillehotte qui trauaille pour le bien public ayant fourny tout ce qui estoit necessaire pour aduancer lesdites œuures, se ressente du fruict de ses labeurs: Nous a treshũblement supplié & requis luy permettre d'imprimer & faire imprimer lesdites œuures où sont contenus, *Syntagma Iuris vniuersi, & Partitiones Iuris Canonici*, ja cy deuant imprimées & autres volumes augmẽtez, ensemble lesdits nouueaux traictés, de telle grãdeur & charactere qu'il voudra, le tout ensemblemẽt ou separemẽt, & interdire à tous Libraires, Imprimeurs, & autres de quelque qualité ou condition qu'ils soyent, d'imprimer ou faire imprimer, dans nostredit Royaume, ny susciter aucuns estrangers à ce faire. Nous à ces causes, desirant luy subuenir en cest endroit, & ne permettre qu'il soit frustré de ses fraiz, peines & grãd trauail qu'il luy cõuiendra faire en ladite impression: Vous mandons & enioignons par ces presentes que vous ayez à permettre, comme nous permettons audict Pillehotte, qu'il puisse imprimer, ou faire imprimer, vendre & distribuer lesdites œuures, ensemblement ou separement, selon l'ordre dudit Autheur, de quelle grandeur ou caracteres qu'il verra bon estre: mesme lesdits nouueaux traictés separément, faisant tres-expresses inhibitiõs & deffenses à tous Imprimeurs, Libraires, & autres de quelle qualité qu'ils soyent, dãs nostre Royaume, pays, terres & seigneuries de nostre obeissance, d'imprimer ny susciter aucuns estrangers d'imprimer ou faire imprimer, vendre ny debiter, cõtrefaire, ny alterer lesdites œuures ou desdicts volumes separément ny sur les precedentes impressions, sans exprés consentement dudit Pillehotte, durant le temps de six ans, à compter du iour que lesdites œuures ou volumes separément auec les nouueaux traictés seront paracheuez d'imprimer, sur peine de trois mil liures d'amende, applicables moitié à nous, & l'autre audict Pillehotte: & de confiscation des exemplaires qui se trouueront auoir esté contrefaits. De ce faire vous donnons pouuoir, auctorité & mandement special: Mesme de proceder à l'encontre de ceux qui contreuiendront par toutes voyes deuës & accoustumees, & par les peines susdites: Nonobstant oppositions ou appellations quelconques. Pour lesquelles, & sans preiudice d'icelles ne voulons estre differé: Et d'autant que de ces presentes ledict exposant pourra auoir affaire en plusieurs & diuers endroits, Nous voulons qu'au Vidimus d'icelles fait sous nostre seel, ou deuëment collationné par l'vn de nos amez & feaux Conseillers, Notaire, & Secretaire foy soit adioustee, comme au present original. Et si voulons & mandons que mettant par brief le contenu du present Priuilege au commencement, ou à la fin de chacun desdicts liures, que cela ait forme de signification, tout ainsi que si l'original estoit particulierement signifié à chacun, & soit de tel effect & vertu, comme si lesdictes lettres leur auoient esté particulierement monstrees, & signifiées: Car tel est nostre plaisir. Donné à Paris, le 26. iour d'Auril, l'an de grace 1608. Et de nostre regne le dixneufiesme.

Par le Roy en son Conseil.

DV FOS.

# EXTRAICT DES REGISTRES DE PARLEMENT.

*VEV par la Cour les lettres patentes du Roy donnees à Paris, le vingtsixiesme Auril dernier, signees par le Roy en son Conseil DV FOS & seellees: par lesquelles ledict Seigneur permet à M. Iean Pillehotte marchand Libraire à Lyon, d'imprimer le liure intitulé* Petri Gregorij Tholosani Opera, *& lesdictes œuures vendre & distribuer, ensemblement ou separément selon l'ordre de l'Autheur, de quelque grandeur & caractere qu'il verra bon estre, mesmes les nouueaux traictés separément, pour le temps de six ans, comme plus amplement le contiennent lesdictes lettres, Requeste presentee à ladicte Cour par ledict Pillehotte, tendant à fin d'enterinement desdictes lettres, conclusions du Procureur general du Roy: Et tout consideré. Ladite Cour a ordonné & ordonne que ledict impetrant iouyra de l'effect & contenu esdictes lettres. Fait en Parlement le dix-huictiesme Iuin, mil six cens huict.*

VOYSIN.

Digitized by Google

## SVMMA EORVM, QVÆ IN HOC OPERE, DVOBVS VOLVMINIBVS distincto, continentur.

### *PRIORE.*

Partitiones totius Iuris Canonici continentur in quinque Libros digestæ Scholiis & Annotationibus illustratæ instar syntagmatis totius Iuris Ecclesiastici.

### *ALTERO.*



Digitized by Google

# TITVLORVM PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII INDEX SECVNDVM

SERIEM ET ORDINEM CONSEQVENTEM LIBRORVM.

# INDEX TITVLORVM SECVNDVM ORDINEM ALPHABETICVM, IN QVO PRIMVS NVMERVS, LIBRVM: SECVNDVS, *titulum: tertius, paginam denotat.*



DE GE

Google

# DE GENERALI COLLECTIONE [a]IVRIS PONTIFICII.

## TITVLVS PRIMVS.

*SCHOLIA*

a De hac collectione generali tractatur etiam apud Gratianum in 1.2.3.distinct.in proœmiis Decretalium,Sexti Clementinarum & Extrauagantium. De collectione Iuris ciuilis, in titulis. de Nouo Cod. fac. 1. de Iustinianeo Cod. conf. de vete. iur.enucl.in proœmio Institutionum Iustiniani in l.2.§.iuris ciuilis cum §§. sequentib. de orig. iu. in P.

### CAPVT PRIMVM.

*Initium, progressúque iuris Pontificij, & authores qui illud composuerunt.*

1 CVM omnes res,postquam essentiã acceperint, benè etiam esse, in eóque statu conseruari,& postremò finem ad quem factæ vel creatæ sunt assequi desiderent: homini creaturarum omnium principi,[a] & rebus omnibus præstantiori, [b] eadem veluti innata nemo negabit, cuius gratia Deus mundum creauit,ipsum autem suæ dignitatis & cultus fecit participem,ad imaginem & similitudinem suam conditum, & sanctissima sua inspiratione in animam viuentem viuificatum. [c] Cæterùm quemadmodum à principio ad periodum vsque, gradus quidam medij sunt: ita neque res statim vt constitutæ vel natæ sunt, suum perfectionis finem assequuntur; sed cum tempore ad illum peruenire satagunt, interdum tamen ad illum non perueniũt,& aberrant,vt aliquando viribus destitutę,& veluti morbis interceptæ; iter cœptum perficere nequeunt. Hæret tamen illis adhùc desiderium quoddam naturale, consequendi quod ob impedimenta non possunt, vt facile ideo remedia,quæ ea submouere valeãt,admittere possint. 2 Hominem Deus creatum, [d] vt esset bene si voluisset,in medio Paradisi liberæ voluntatis & sui arbitrij constituit, Iustitia originali, quæ illi pro auxilio supernaturali erat, ornatum; per quam vt mens hominis Deo subdebatur, sic etiam eidem subiiciebantur omnes vires inferiores. At ipse cùm esset factus rectus, [e] se immiscuit infinitis vanis cogitationibus, & mortis iter ingressus, errorum tenebris inuolutus,à fine vero visque rectis aberrauit; eóq; modo status eius ex optimo pessimus, corruptioníque & interitui factus est obnoxius. Tunc quærenda fuerunt remedia, quibus lapsus restitueretur,& restitutus à casu in posterum prohiberetur, erectus conseruaretur. Non defuit ei tunc eius præstantissimus figulus & opifex, qui iustitiam cum misericordia exercens, dum eum à voluptatis horto expulit, pro remediis & alexipharmacis præcepta salutaria ei præscripsit, vel menti eius insinuauit,quibus vitam emendare,instituere,obfirmare, & ad finem propositum à quo declinârat,si vellet,facilè cõuerti posset. 3 Ea præcepta per manus & traditione, à Parentibus primis in posteros principio transmittebantur,cordibus non literis descripta, admonente diuina naturalíque indita à Deo hominibus ratione, vnde & lex naturæ dicta fuit [f], quam & cum Noaco iam penè peccatis deletam ex mentibus Deus renouauit. [g] 4 Rursum & tempore Mosis,verbis conceptis scriptura exaratam publicauit. [h] cúmque Mosem ac nomophylacem & populi sui ducem delegit; contestatus populum , ne singuli quod rectum sibi videretur, facerent , sed secundum eam legem, [i] in qua, & præcepta pertinentia ad vtramque hominis partem, corpus & animã,continebantur, vtriusque partis à Deo habuit iurisdictionem Moses. Post illum Iosuas, & seniores, [k] qui & dicti Iudices [l] vsque ad tempus Samuëlis, à quo populus excutiens iugum Dei, petiit dari sibi regem, qui eum more aliarum nationum iudicaret; [m] & tunc quodammodo separata fuit pontificalis seu spiritalis à temporali & regia potestate. Remansit autem præcipua sacerdotalis, cuius & authoritate vngebantur reges & prophetæ. [n] Conuenit & tandem rursus vtraque potestas in Domino nostro IESV CHRISTO pontificalis & regia; ipse enim verè ex semine regio & tribus Iuda, & rex [o] & sacerdos [p] verus homo & simul Deus in vna hypostasi, [q] cum omni potestate in cœlo, in terra, in corpus, in animam. [r] Hic legem reformauit antiquam, nouam perfectiorem instituit,



Digitized by Google

tuit, in omni sapientia & prudentia, vt notum faceret nobis sacramentũ voluntatis suæ secundum beneplacitum eius quod proposuit, in eo, in dispensatione plenitudinis temporũ &c.[s] 5 Nec tamen ipse, cùm in hoc sæculo visibiliter inter homines conuersaretur, de singulis quæ nunc obtinent disposuit; eo quòd tum Neophyti in fide lacte potiùs quàm solido cibo egerent. Quamobrem à visibili præsentia abiturus, curam & solicitudinem regendi Ecclesiam discipulis & apostolis commendauit, & Vicarium in terris D. Petrum cõstituit, [t] 6 dedit autẽ præsulem & ducem suæ Ecclesiæ Spiritum sanctum.[u] Post ascensionem quoque Domini in cœlum, iuxta mandata eius, Ecclesia seu congregatio fidelium, cœpit regi ductu Spiritus sancti, sedente D. Petro cum apostolis.[x] Cœperunt & aliæ leges poni, [y] ex quibus supersunt scripti canones apostolorum, [z] & traditiones apostolicæ, per manus à maioribus in nos perductæ, [aa] 7 Mortuis apostolis, eodẽ sancto dictante Spiritu, in locum D. Petri & apostolorum, & discipulorum, subrogati alij episcopi, qui alias leges pro occurrente rerum & personarum sibi commissarum necessitate, præscripserunt: & si quid ad vniuersalem statum Catholicæ religionis pertinere videretur, Oecumenicis etiam consiliis determinarunt, conuocatis præcipuis viris ex Christiani nominis locis; & in prouinciarum causis conciliis prouincialibus, conuocatis præstantioribus eius prouinciæ viris, vsi sunt. 8 Legũ prædicatarum per ipsum dominum IESVM CHRISTVM, fuerunt ex parte in Ecclesia sancti Amanuẽses & scribæ quatuor; Diui Matthæus, Marcus, Lucas & Ioannes, quædam autem non scriptæ in consuetudine Ecclesiæ remanserunt custoditæ.[bb]

9 Canones apostolorum collegit D. Clemẽs Romanus, successor D. Petri, & comes seu scriba D. Pauli, & in octo redegit libros, ex quibus quædam aliqui improbi deprauarunt, [cc] vt etiam non abstinuerunt aliquando à corruptione sacrarum litterarum.[dd]

10 Fuit alia collectio nomine Iuris põtificij & canonum authenticorum postea, continens, [ee] declaratione Leonis Papę IIII. Canones Apostolorũ, & Synodorum, Nicenæ, Ancyranæ, Neocæsariensis, Gangrensis, Antiochiensis, Laodicensis, Constantinopolitanæ, Ephesinę, Chalcedonensis, Africanæ, Carthaginensis; & regulas summorum Pontificum, Syluestri, Cyricij, Innocentij, Zozimi, Cælestini, Leonis, Gelasij, Hilarij, Symmachi, Hormisdæ, Simplicij, & Honorij Iunioris; additæ Decretales epistolæ & sanctiones Romanorum præsidum, [ff] & alia concilia. [gg]

11 Collectionem Canonum maiorem & fecit Isidorus Hispalensis, [hh] quæ incipit à canonibus Apostolorum vsque ad Concilium Hispalense secundum, secutus ordinem temporum & prouinciarum.

12 Posteà Burchardus Episcopus Vuormaciẽsi Othonis III. & Henrici II. Brauari Imperatori temporibus Canonum seu Decretorum, illam edidit compilationem librorum 20. quos per materias distribuit, rerum non temporum secutus rationem.

13 Hunc imitatus Iuo Carnotẽsis episcopus, duas collectiones fecit canonum seu sanctionum Ecclesiasticarum, & Conciliorum, additis etiam legibus quibusdam ciuilibus in suffragium decisionum, vnam maiorem, quæ Panormia; aliam minorem, quæ epitome prioris, absolutè Decretum nominatur, quam quidam tribuunt Hugoni Cathalano abbreuiatori Iuonis.

14 Collectiones quoque alio ordine fecisse dicũtur Cresconius, Anselmus Deus-dedit Cardinalis; Gregorius presbyter, qui suum opus Polycarpum inscripsit.

Postremas Gratianus ordinis Benedictini, Monachus S. Fœlicis Bononiensis, natus Classæ vel Ginza ciuitate Thusciæ tempore Eugenij. 3. summi Põtificis anno 1151.[ii] 15 Decretum quod habemus composuit, quod concordiam discordantium appellauit canonum; eóque præter alios quæstiones in vtramque partem ex canonibus excussit & disputauit. In his verò quæ iam apponuntur, quæ nomine Paleæ dicuntur; quibusdam quidem Paleæ dictæ, quòd leuioris sint aut nullius authoritatis in illis posita, quod tamen falsum. Alijs ἀπὸ παλαιά, quòd antiqua sint, & ex antiquis codicibus descripta omissa antè in transcriptis. Aliis à Quota Palea Cardinali: [kk] Aliis autem à dictione πάλιν dicuntur illa capita insignita, quòd fuerint repetita.

16 Gregorius 13. summus Põtifex anno sui pontificatus vndecimo, dominicæ verũ incarnationis 1582. emendatum decretum Gratiani approbauit, eique addi sine summi pontificis licentia vetuit.

17 Apud Græcos vltra electionẽ canonum Clementis, Phocius Patriarcha Constantinopolitanus, librum νομοκανόνα vel πρόχειρον, appellatum edidit, distinctum 14. titulis, quasi breuiarium & indicem canonum Receptorum. [ll]

18 Sigismũdus quoque Bonæfidius, ex iure Oriẽtali libros duos Imperatorum, & tertium Patriarcharum Græcorum constitutionum, & quædam conciliorum capita collegit.

19 Superiores porrò iuris Canonici cõpilatores, promiscuè collegerunt sacrorum cõciliorum sanctiones, & rescripta summorum pontificum & legum ciuilium ad rem tractatam pertinentia capita: fuerunt & alij, quorum collectionis argumentum fuit, quorundam conciliorum per summos pontifices relatorum, & rescripta & sanctiones, tantùm summorum præsulum Romanorum consarcinare.

20 Post verò Gratiani compilationem, constitutiones & Decretales epistolas per diuersa sparsas volumina, collegit in vnum volumen Bernardus

Papi-

Præpositus, & tandem Episcopus Papiensis, eásque in quinque libros digessit sub titulis idoneis. Sequutus posteà Gilbertus, qui breuiori & elegantiori stylo, eodem tamen ferè ordine, additis constitutionibus, post Bernardi compilationem editis, coniunctionem composuit aliam.

Tertia collectio facta ab Alano: Quarta per Bernardum Compostellanum, dicta Romana, eo quod is tunc Romæ moraretur.

Quinta composita est à Petro Beneuentano, ex epistolis tantùm Innocentij. 3. eiúsque iussu facta & authoritate eadem confirmata & recepta; vnde Decretales Innocentij. 3. vel compilatio Innocentij. 3. dicitur. Sexta fuit collectio conflata per Iohannem Galensem, ex duabus Gilberti & Alani, & dictæ istæ Decretales mediæ seu secũdę.[mm]

Pòstrema est illa quæ Gregoriana est, qua vtimur, cõposita præcipuè ex compilatione Papiensis & Innocentij. 3. ex Isidori, Burchardi, Iuonis, Cresconij, Anselmi, Deus-dedit, Gregorij presbyteri compilationibus, per Raymundum Capellanum & Pœnitentiarium Gregorij. 9. summi pontificis,[nn] eiusdem iussu qui probauit; vnde Decretales dictæ Gregorij. Platina tamen in Honorio. 3. ait Honorium 3. qui prædecessor fuit Gregorij 9. decretales epistolas etiam compilasse.

21 Cùm verò quædã cõstitutiones essent omissæ, & fuissent aliæ post Gregorium 9. editæ, iterum alia compilatio sequuta est dicta Sexti Decretalium, authoritate donata per Bonifacium 8. eius nominis Pontificem; factáque eius iussu, per Gulielmum Archiepiscopum Ebredunen. Berengarium Episcopum Biterensem, & Magistrum Ricardum de Senis, Sanctæ Romanæ ecclesiæ vicecancellarium.[oo]

Iisdem rationibus aliæ constitutiones posteà compilatæ à Clemente V. Pontifice Maximo, quæ fuerunt à Iohanne eius successore editæ, nomine Clementinarum.[pp]

22 Accessit postremò aliud volumẽ, quo vagantes constitutiones, nec superioribus insertæ, continentur; vnde Extrauagantes dicuntur priores, Iohannis 22. constitutiones ab eo editæ; aliæ, dictæ communes, quæ à diuersis Pontificibus post collectionem libri sexti editæ & euulgatæ fuerunt.

*SCHOLIA.*

a l. in pecudum, de vsur. re. §. in pecudum. de rer. diuis. apud Iustinianum.
b l. Instissimè, de Ædil. edic. P.
c Genes. c. 1. & 2. Ecclesiastic. c. 17. c. hæc imago. 33. q. 5.
d Genes. c. 2.
e Deus creauit hominem rectum.
f c. 1. dist. 1.
g Genes. c. 9.
h Exod. c. 19 & sequentibus. vsque ad 25. & alibi.
i Deuteron. c. 12. Vers. 8. c. Moyses. 7. dist. c. libenter. de Consecr. dist. 1. Huic legi accessionem fecerunt prophetica dogmata, quæ continentur in Veteri testamento. c. firmiter. §. hæc sancta. de Sum. Trinit. & fide cathol. C.
k Iosuæ. c. fi. Vers. 31.
l liquet. ex libro Iudicum.
m 1. Reg. c. 8.
n 1. Reg. c. 10. & 16. & 2. Reg. c. 2. & 3. Reg. c. 11. & c. 19. & c. vni. §. in Veteri testamentu. de sacra vnct. lib. 1. Decretal. tit. 15.
o Esai. 61. Vers. pen. D. Matth. c. 21. Vers. 5. D. Iohan. Euangelist. c. 12. Vers. 15.
p Ad Hebræ. c. 5. Psal. 109. Vers. 5.
q in Symbol. Christiano. Athanas.
r D. Iohan. c. 1. D. Matth. c. fi. Vers. 18. ita morborum corporis & animæ medicus. D. Matth. c. 4.
s Ad Ephes. c. Vers. 8. & seq.
t D. Iohan. Euang. c. fi. Vers. 15. ibi. *Pasce oues meas. &c.*
v & Act. 1. D. Iohan. Euang. c. 14. Vers. 15.
x Act. c. 5. & 6.
y Act. 15. Vers. 6. & seq.
z apud Clementem Romanum & alios.
aa de quibus D. Paulus scribit ad Thessal. c. 2. Vers. 5. *Itaque, fratres tenete traditiones, &c.* & priore ad Corinth. c. 11. Vers. 34. ibi, *cætera cum venero disponam. &c.*
bb multa enim fecit & dixit Dominus IESVS, quæ nec scripta sunt, nec scribi potuerunt. D. Iohan. Euang. c. fi. Vers. fi.
cc vide de authoritate, defensione & testimonio librorum constitutionum apostolicarum & Clementis, Carolum Bouium episcopum Ostunensem in prolegomenis, quæ edidit in conuersionem eius operis a se factam.
dd 2. epistola diui Petri c. 3. versu 16.
ee c. de libellis. 20. dist. horum canonum epitome fuit excusa Maguntiæ an. 1525. & creditur fuisse Cresconij Nomocanon.
ff c. si Romanorum. 9. dist.
gg c. sancta. 16. dist. c. 1. & seq. 15. dist.
hh Tritemius in scriptoribus: vide quæ diximus de hoc & sequentibus, li. de Arte. iuris. c. 8. & Vincentium historiarum lib. 23. c. 31. & lib. 25. c. 84. Antoninum parte 3. hist. tit. 18. c. 6.
ii Sic habetur in Chronico quod inscribitur Pomerium ecclesiæ Rauennatis, quod seruatur in Vaticana bibliotheca Romæ, idem Hugo antiquus interpres ait ad c. post appellationem, ad §. forma 2. q. 6. nisi quod referat ad annum Domini 1150. aitque fuisse editum eius decretum docente Iacobo Bononiensi in legibus, & Alexandro in Theologia qui fuit postea Papa Alexander, Tritemius Abbas lib. 2. de Viris illustribus, ordinis S. Benedicti ait Gratianum decretum composuisse an. domini 1127. sed forsan de inchoatione operis loquitur Quidam Eugenio 3. tribuunt decreti Gratiani confirmationem, quidam negant: tamen verius est in scholis plenam fidem facere, vt ait Panor. ad c. 2. de rescrip. nisi quatenus continet rubricas & paleas. vide Iohan. Andreæ. in addition. ad Speculato. § fi. tit. de disputationibus & allegationibus.
kk de his nos plura, & de hac inscriptione multa d. li. de iuris arte c. 8. vide.
ll à quo tamen cauendum ne in errorem incidas. nam is Photius an. Domini. 858. concilium habuit contra Nicolaum 1. summum Pontif. ex quo tempore Constantinopolitana Ecclesia à Romana palam discessit, spiritus sancti processionem à solo patre defendens, impiè scripsit, & libros contra sedem apostolicam, vt ait Zonaras lib. 3. Meminit Platina in Nicolao, Phocium hunc Bulgaros in fide deturbasse, donec à Nicolao missis episcopis & presbyteris qui Bulgaros in fide instruerent, pulsus eo loco fuit.
mm Tancredus in princ. decretalium Innocentij 3. vide Hostien. in proœmio decretal.
nn in proœmio decretalium. cur autem post principia aliquorum capitum eius compilationis, ponatur & infra, aperuimus in lib. de iuris arte. num. 14.
oo in proœmio sexti decretal. §. nos ad Apicem.
pp est vt videre licet fusè in proœmio Clementinarum.

## CAPVT II.

*Præstantia & vtilitas iuris Pontificij.*

SVNT porrò in iam consignatis voluminibus iuris pontificij, præcepta publicata vniuersis, ad instituendam veram Christiani vitam, ad conseruandam institutam, & ad adipiscendam fœlicitatem, suntque consultissima dogmata, quæ ad vtramque hominis corporalem & spiritalem partem regendam sufficere videntur; vt etiam solo iure pontificio, seu decisionibus Ecclesiasticis solis, sine iuris ciuilis alterius quàm transcripti & approbati in corpore iuris pontificij ope, negotia terminari posse omnium Christianorum dictum fuerit, qq Abundat ibi materiarum, decisionum solida & Christiana resolutio, à multis imperatorum, principum & hæreticorum quidem impetita telis, sed tandem victrix & recepta: in hoc iure habemus iuris diuini & humani perfectã Epitomen, declarantur & quæ obtinuerunt, quæ in desuetudinem abierunt antiquata, & quæ nunc tenenda, sequẽda, fugienda, puniendáve, & quomodo sunt: cum ea authoritate, vt & principes seculares in his quæ Ecclesiis competunt, constringat. rr Diuinarum & humanarum item rerum cognitionem exhibet & voluntatis Dei & eius iustitiæ exponit mãdata, virtutum omnium pædagogia, veritatem dubiorum vt aperit: laudem apud Deum & homines, Doctoribus, Studiosis, & regulas eius sequentibus, præbet. vt in summa ad hoc Ius discendum, & vtilitas & necessitas omnes impellat, maximè adultos & mala à bonis discernẽtes: At cùm iuris naturalis ignorantia sit damnabilis, iuris tamen ciuilis & canonici in quibusdam excusatur, in aliquibus minimè, ss excusatur quidem aliquando à tanto, tt sed non à toto. uu

*SCHOLIA.*

qq c. super Specula. 28. lib. 5. decretalium. titulo 34.

rr c. soliciæ. 6. de maior. & obed. lib. 1. tit. 34. c. significasti, de Elect. lib. 1. tit. 6. vide. Extrauag. vnam sanctam, de maior. & obed. in extrau. com. tit. 8. lib. 1. leges seculares non dedignantur sacros sequi canones. c. si. de Secun. nup. vide. ad hæc singulariter. c. suscipitis & ea quoniam idem mediator 10. distinctione.

ss quænam excusent vel non vide capit. fin. prima. quæst. 4.

tt c. si quis dederit. 34. q. 1. c. quemadmodum. 32. q. 7. c. quæro. 6. quæst. 1.

vv c. turbatur. 1. quæst. 4. cap. presbyterum. 28. distinct.

# DE IVRE CANONICO[a] Tit. II.

a De iure Canonico tractatur in genere, apud Gratianum 3. distinct. Et in procemio Decretalium.

## CAPVT PRIMVM.

*Definitio nominis iuris canonici, & eius synonima, Canonicum. 2. Pontificium.*

DICIMVS hoc ius, de quo futura nobis disputatio, canonicum,[a] aliquando diuinum,[b] aliquando Ecclesiasticum, aliquando pontificium, Primum nomen à regulis iuris definitis tractum est; est enim κανὼν regula: seu à præceptis quibus certo modo, veluti regula aut norma actus diriguntur,[c] Ecclesiasticum dicitur ratione materiæ & personarum ecclesiasticarum, quæ potissimum hoc iure reguntur. Pontificium ab authoribus, sacris antistitibus, qui & pontifices, ex quorum authoritate hoc ius vim & sanctionem habet.

*SCHOLIA.*

a c. quod clericis. 9. de foro comp.

b c. 1. iuncta Glo. 1 23. q. 7.

c c. canon. c. regula 3. dist. Isidor. 6. Etymolog. c. 16. vide alia apud nos quę diximus lib. de arte iuris, c. 8. nu. 3. adde quod ait Lucian. in Harmonide. ὅτι τὸ κεφάλαιον ἀρετῆς ἐπαίνοις ὁ γνώμων, φασὶ καὶ ὀρθὸς κανὼν τοῦ βίου. id quod est caput omnis virtutis, gnomon, vt aiunt, & regula, & rursum idem in Scytha. τοῦτό σοι ἑλληνικὸς κανὼν i. hoc tibi Græcanica regula. Peosiooes canonis inter vectigalia dicuntur etiam, quæ certam habeot & regulatam singulis annis præstationem, vt abundè docemus lib. 3. Syntag. c. 5. extant & tituli de canone vrbis Romæ lib. 11. c. tit. 22. de canone Largitio. lib. 10. c. tit. 20. & similes alij. Dicuntur & epistolæ canonicæ principum, publicæ apud Cassiodor. lib. 11. Variar. c. 23. & canonicaria fides, lib. 2. c. 8. & canonici, solidi, iusti & regulati ponderis, lib. 2. c. 25. & canon Telonei, & canon Transmarinus, lib. 5. c. 39.

## CAPVT II.

*Definitio rei.*

IVs enim canonicum dicitur,[a] ius positiuum quod à summis Pontificibus Ecclesiæ Catholicæ traditum,[b] constitutum,[c] vel approbatum fuit:[d] nisi enim vnum illorum statuto adsit, legis vim non habet, cùm solius principis sit legem generalem condere, abrogare & interpretari.[e] Ius dictum quasi iustum, ius genus, lex iuris species.[f]

*SCHOLIA.*

a Vide quæ diximus lib. de arte iuris, cap. 8. num. 1.

b Quædam enim in iure hoc tradita, quæ excerpta ex sacris scripturis, & sacris conciliis, repetita sunt, vt in can. significasti, 4. de electio. cano. sancta Romana. 15. distinct.

c Vt sunt Decretales epistolæ, rescripta, constitutiones summorum Pontificum.

d Vt in cap. significasti, de maior. & obedien. c. Ecclesia sanctæ Mariæ, 10. de constitut. li. 1. tit. 2. sic approbatæ cõpilationes decretorum & decretalium, de quibus antea diximus, à Gregorio XIII. cõprobatæ decretales Sexti, in Concilio Lugdunensi, Clementinarũ, in concilio Viennensi, extrauagantiam, ab aliis Pontificibus. Nostra enim meritò facimus quibus omnis ex nobis impartitur authoritas, vt ait Iustin. in l. 1. versic. omnia enim, de veter. iur. enuclea. C.

e Vide l. 1. & fin. de legib. in Pandect.

f can. ius generale, 1. dist. c. ius dictum, 12. de verb. significat.

## CAPVT III.

*Diuisio seu partitio prima iuris Canonici.*

CONSTAT hoc ius, scripto & non scripto.[a] Ad ius scriptum pertinent, authoritates sacræ pa-

cræ paginæ, concilia Ecclesiastica, sanctorum Patrum sententiæ relatæ & probatæ, constitutiones principum Ecclesiasticorum & secularium, [b] decreta seu decretales epistolæ. [c]

*SCHOLIA.*

a Quidquid in Ecclesia Catholica teoetur, aut authoritas est scripturarum, aut traditio vniuersalis, aut certè particularis & propria institutio. can. Catholica, 11. distin. Diuidunt iura sua Græci & Latini, in scriptum & non scriptum, §. constat, & §. & non ineleganter, de iure natura. apud Iustin. l. ius ciuile, 6. §. 1. de iustit. & iur. P. Plato 8. de repub.

b can. si in adiutorium, 10. dist. citantur sæpe in decretorum libro iura ciuilia, vt in can. non autem, can. si quis non dicam, de pœnit. dist. 1. can. propter superfluam, 22. cum sequentib. 2. q. 6. & alibi.

c can. in Canonicis scripturis, & tota 19. distinct.

## CAPVT IIII.

*De scriptura Diuina.*

AD sacra Euangelia & Apostolica scripta, & reliqua quæ legis diuinæ sunt, iura Pontificia, vt nautæ ad Cynosuram respiciunt, neque quicquam aduersus sacram paginam admittere, conditorum canonum est intentio. [a]

*SCHOLION.*

a Vide fusè totam duodecimam distinctionem.

## CAPVT V.

*Concilia Ecclesiastica quæ dicta.*

CONCILIA Ecclesiastica, alio nomine & synodi Græcis dicuntur: Latinis, coitiones fidelium. Concilij nomen consultationem cum resolutione indicat: Synodi, ipsam tantùm propriè congregationem ob concilium exquirendum & concludendum, vtraque tamen appellatione promiscuè vtimur. [a]

*SCHOLION.*

a Vide can. 1. & 2. cum glos. 17. distinctionis, quæ ad concilia requirantur.

## CAPVT VI.

1 *Conciliorum species, vniuersalium.*
2 *Prouincialium.*
3 *Episcopalium.*
4 *Monasticorum.*
5 *Posteriorum efficacia.*

CONCILIORVM Ecclesiasticorum species
1 quatuor. Prima, conciliorum generalium, [a] quæ ad regulas constituendas vniuerso orbi, & per singulas eius partes prout exigit necessitas, congregantur; vnde œcumenica dicuntur in quibus repræsentatur Ecclesia vniuersalis: ad quæ etiam prælati ex vniuerso orbe congregantur, authoritate summi Pontificis, qui in illis præsidet vel eius nomine, eiusdem legati. Alioquin nec legitima, nec rata sunt, [b] nisi posteà per eundem summum Pontificem probentur. [c]

2 Secunda species est conciliorum prouincialium, quæ coguntur ab Archiepiscopo, vt à capite suæ prouinciæ, conuocatis Episcopis eiusdem prouinciæ, [d] qui venire tenentur, vel excusationem mittere legitimam, [e] eáque obseruare.

3 Sunt in tertia specie Synodi Episcopales, ad quas Episcopi vocant suæ diœceseos sibi subditos clericos, [f] & curam animarum habentes presbyteros. [g]

4 Quarta species est conciliorum seu congregationum quas ineunt alicuius ordinis monachi vel religiosæ personæ, ex præpositorum suorum authoritate. [h]

5 Cæterùm concilia prouincialia, episcopalia, monachorum, nullo modo disponere possunt contra decreta generalium conciliorum recepta ab Ecclesia. [i] Habent & singula concilia prædicta suos limites, extra quos non imperant: vt prouincialia, suas prouincias: episcopalia, suas diœceses: monastica, suorum ordinum personas & negotia, quibus decreta mandant seruari, dummodò non aduersentur canonibus conciliorum generalium, vel conciliorum per generalia receptorum. [k]

*SCHOLIA.*

a De decretis quatuor conciliorum generalium, in can. 1. sicut, can. sancta, 15. distin. in cao. sancta, can. sexta, can. septuaginta, can. viginti, 16. dist. l. cognoscere, 7. §. sequentes, l. nos reddentes, 8. §. suscipimus, C. de summa Trinitate, & fid. Cathol. nouel. 131. c. 1. De aliis decretis aliorum conciliorum in can. sicut, §. quintum, can. sancta, & sequentib. 15. distin. cano. sancta, can. sexta, can. prima, can. vlt. ibidem.

b Tota 17. dist. vide & decimamquintam, decimamsextam & quinquagesimam.

c Vt liquet ex tota decimasexta distinct.

d De prouincialium conciliorum conuocatione tota 18. distinct.

e can. non oportet, can. Episcopus, 18. de pœna verò si non venerint, ponitur in can. si quis Episcoporum, eadem 18. distinct.

f Clem. 1. vbi ratio, de senten. excommun. cùm maius sit prouinciale concilium quàm singularis prælati prouinciæ iudicium, vide can. habeantur, 18. dist. integrum quod plurimorum sententiis comprobatur, pro quo can. de quibus, 20. dist.

g cap. quod super, de maior. & obed. c. prudentiam, de offic. delegat.

h De quibus in c. in singulis, c. ea quæ, de stat. monac. & in extrauag. Benedicti 12. ad Monachos nigros, cap. statuimus, & cap. rursus.

i Vt expressè cautum est can. 1. 18. distinct.

k Quæ concilia recepta sint, & quæ non, docebit te tota 16. distinct. Gratiani.

## CAPVT VII.

*Vtilitas Conciliorum.*

EXPEDIT Reipublicæ Christianæ, haberi frequenter hæc concilia, ad tollendas hæreses ad mores reformandos, ad sopienda schismata, ad corrigendos abusus, ad transigendas contentiones & lites, cùm in orbe toto, cum etiam in singulis prouinciis & per singula monasteria. [a] Synodorum quippe intermissio multorum malorum causa in Ecclesia Dei existit.

*SCHOLION.*

a Quando babendæ ſint ſynodi, neceſſitas primùm docebit: deinde concilium Baſiienſe in Pragmatica ſanctione, titulo de authoritate ſactorum conciliorum, & ibi gloſ. de conciliis prouincialibus & Epiſcoporum, can.2.4. cap. propter Eccleſiaſticas cauſas, can. habeatur, 18. diſt. can. vtinam, 76. diſtinct. de modo habendi ſynodum, & de cæremoniis viden. Burchard. in fine decretorum, c. fin. & nouella Iuſtinia. 137. c.1.4.5. & nouel. 123.de ſanctiſ.Epiſcop.c. 10. & canon. Apoſtol. 36. cap. 1. ſynodi Nicænæ. cap.Iuſtinia. in cap.1. nouel.137.

## CAPVT VIII.

*Patrum ſententia.*

SANCTORVM patrum ſententiæ, non omnes pro legibus habentur, ſed tantùm illæ quæ à iuris Pontificij authoribus ad hunc finē ſelectæ & probatæ fuerunt. [a] Alioquin ſanctorum quamtuis patrum interpretationes, non præponderant canonum ſtatutis. Aliud enim eſt habere doctrinam interpretandi, aliud definiendi, & determinandi habere poteſtatem.

*SCHOLION.*

a Explicantur hæc in principio 20.diſt.per Gratianum, & in can.noli meis literis, & can. negare,& can.noli frater, vbi alia ratio 9. diſt. Ceſſante tamen diſpoſitione iuris, dicta Sanctorum adduci in probationem poſſunt,vt notat Panor.ad can. Apoſtolica, de his quæ fiunt à maior. parte capit.& ad can.certificari,de ſepultur.

## CAPVT IX.

1 *Conſtitutio quid.*
2 *Et formulæ diuerſæ eius.*
3 *Epiſtola.*
4 *Decretum.*
5 *Edictum.*
6 *Sanctio.*

1 CONSTITVTIO eſt, quod vel ſummus Pontifex, vel Imperator, vel Rex, vel alius princeps ſtatuit, vel edixit. [a]

2 Conſtitutionis principis ſpiritalis vel ſecularis, tres modi præcipui: per epiſtolam, per decretum, per edictum. [b]

3 Epiſtola dici poteſt ſcriptum aut reſcriptum, per quod principis voluntas exprimitur, vt pro lege ſit. [c]

4 Decretum quādo pro tribunali negotio cognito, quod ibi decreuit princeps, in ſimilibus pro lege haberi vult. [d] Hinc epiſtolæ decretales vim legis habent. [e]

5 Edictum, eſt generalis conſtitutio principis, aliquid iubens vel prohibens. [f]

6 Sanctio fit, ſi legis tranſgreſſoribus grauis aliqua vel capitalis pœna imponitur. [g]

*SCHOLIA.*

a can.conſtitutio, 2. diſt.§. ſed quod principi, de iure natura.l. 1.C.de conſtitutio.princip.
b d.§.ſed quod principi placuit, & l.1. §. 1. de conſtitutio. princ.lib, 1,P. tit.4.
c Huius generis fuerunt plures epiſtolæ SS. PP. Leonis, Clementis, Gregorij, Innocentij, & aliorum, ex quarum capitibus, ſelectæ ſunt reſolutiones. vt ex reſcriptis ad particulatium petitiones, ſic & in iure ciuili, leges conflatæ ex epiſtolis & reſcriptis principum: vt ex epiſtola D. Pij ad Ælianum ſcripta, l.2. de his qui ſunt ſui vel alien. iuris. P.§.ſed & dominorum, eo. tit. apud Iuſtinia. ex epiſtola Adriani, l.fin.C.de conſtit.§. ſi plures, de fideiuſſo. apud Iuſtinia.
d Vt in l.nec quicquam, 9.§.vbi decretum, de officio proconſul. l. 1. P. titu.16.Eſt & decretum conſtitutio ſummi Pont. cum concilio Cardinalium ad nullius conſultationem edita, ſecundùm gloſſ.in princ. 3.diſt.& Decium ad rub.de conſtit.in 2.lectura,nu.4.
e can.ſi Romanorum, 19.diſt.c. in cauſis, 19. de ſenten. & re iudic.lib.2.Decret.tit.27. Dicitur & decretalis epiſtola, conſtitutio Pontificis ad alicuius conſultationem promulgata.
f vt in l.3. C.de legi.in l.hac edictali, C. de ſecund. nup.
g Vt in §.ſanctæ quoque res, de ter. diuiſ.apud Iuſtin.l.ſanctio legum, de pœnit.P. vide Sextum Pompeium in verb. *ſanctum*. Olim leges ſacræ ſanctione firmatæ, deuouebant caput tranſgreſſoris morti, vt liceret cuique huiuſmodi impunè occidere: exempla legis apud Barnabam Briſſonium lib. 2. de formulis & ſolemnibus populi Romani verbis. Sanctionis etiam nomine, omnis principis lex contineri poteſt, l.vnica.C. de nouo codic. facien.gloſ. ad Clemen.2. ad verb.ſanctioni, de vita & honeſtat.clerico.

## CAPVT X.

1 *De iure Pontificio non ſcripto.*
2 *De Conniuentia.*

1 IVS Pontificium non ſcriptum, in conſuetudine recepta conſiſtit Eccleſiæ Romanæ, [a] & in ſtylo curiæ eius. [b]

2 Et ſæpè quoque conniuentia inſtar eſt iuris. [c]

*SCHOLIA.*

a can.nolite, can.Eccleſiaſticarum, 11. diſtinct. tota 12.diſt. 1. ad Corinth.cap.12.
b cap.ex literis.de conſtitution.
c cap.cùm iam dudum, de præbend.

## CAPVT XI.

1 *Conſuetudo quid.*
2 *Et mos.*

1 CONSVETVDO, eſt ius moribus inſtitutum, quod pro lege ſuſcipitur cùm deficit lex. [a] Interdum & conſuetudo legem interpretatur, corroborat, & abrogat. [b] Conſuetudo pro moribus probatis: alioquin improbi, quantumuis longo vſui innixi, nomine corruptelæ dicendi. [c]

2 Mos, eſt longa conſuetudo, de moribus tantummodò tracta.

*SCHOLIA.*

a can.conſuetudo, 1.diſt.l.de quibus,32. cum trib. ſequent. de legib.in P.l.1.& 3.quæ ſit long.conſuet.C.lib.8. tit.53.
b Notat glo.in l.fin.quæ ſit long.conſuet. gloſſ.in §.ex non ſcripto, de iure natur. & ita conſuetudo, eſt aliquando ſecundùm legem, quandoque præter legem, quandoque contra legem. de conſuetudine contra legem, in can.illa, 12. diſtinct.c.fi.de feriis.cap.2.de obſerua.ieiunior. verùm contra ius diuinum non tenet, cōtra verò ius poſitiuum tenet, ex ratione locali quæ diuerſa ſit à iure communi. vide cap.1.de conſtitutio.in Sexto.c.tanto, & ibi notata. eod. tit. apud Gregor. vt quæ in illud cap. fusè ſcripſit Rochus de Curte, ſectio,52. extant tituli videndi de conſuetudine,

ſuetudine,lib.1.Decretal.tit.4.& in Sex.lib.1.tit.4.& lib.1. extrauagantium communium. Conſuetudinis non tanta alioquin authoritas, vt vincat rationem aut legem, cap. cum conſuetudinis, 9. de conſtitut. can. ſit ſancta, can. illud,can. diuturni,can.conſuetudo,can.nos conſuetudinem,can. quemadmodum,12.diſtinct. can. in his, xj.diſt. neque ſine ratione valet contra ius canonicum,can.conſequens,xj.diſtinct.atque in præſcribenda conſuetudine contra rationem iuris ſcriptam vel ius canonicum, requiruntur quadraginta anni,cap. vt litigantes, de officio ordinar. in Sexto. vide cap. ſuper eo, de cogna. ſpirital. facit cap. cùm de beneficio,de præbend.in Sexto.gloſ.in cap.fin. de conſuetud.in Sexto.

c cap. fin. de conſuetud. can. mala conſuetudo, 8.diſt.can. conſtitutiones,10.diſtinct.

## CAPVT XII.

1 *Conſuetudinis diuiſio & generaliſſima quæ.*
2 *Generalis.*
3 *Localis.*
4 *Specialiſſima.*

1.2 CONSVETVDO, vel eſt generaliſſima, veluti vniuerſi orbis,[a] vel generalis,quam non ſolùm ciuitas,ſed & prouincia ſeruat.[b]

3 Vel ſpecialis ſeu localis,quæ in aliquo pago,vel in aliqua tantùm ciuitate locum habet.[c]

4 Vel ſpecialiſſima, quæ eſt ſeruata ab aliquo patrefamilias.[d]

*SCHOLIA.*

a Vt in can.Eccleſiaſticarum,can. Catholica,8.xj. diſt.
b Vt in c. ex tuarum,de author. & vſu pallij, cap.cum Eccleſia,de electio. vide l.de quibus, de legib. in P.
c Vt l.venditor, §. ſi conſtat, commu. prædior. P. cap. venientes, de iureiurand. l. ſi de interpretatione, de legib. Pand.
d l.vel vniuerſorum,de pignor.actio.cum ſimilib.

## CAPVT XIII.

1 *Stylus quid.*
2 *Et eius, & conſuetudinis conſideratio.*

1 STYLVS eſt formula qua vtuntur curiales aulæ Romanæ in reſcriptis, vel aliis negotiis expediendis.[a]

2 Conſuetudinis & ſtyli duplex conſideratio:vniuerſalis & particularis. Vincit conſuetudo particularis,rationalis & probata, in loco vbi eſt, generalem, propter ſingulares naturales rationes, quæ in loco ſingulari magis ſunt vtiles.[b] Idem in ſtylo particulari dicendum.

*SCHOLIA.*

a cap. cùm in cauſis, de ſentent. & re iudic. Stylus propriè Graphium, quo ſcribebatur olim in tabulis: vnde tranſlatiuè pro ſcripto, vel cuiuſque ſolito more, dictio vſurpatur.Inde liber ſtylus,in l.1. C.de ſacroſanct.Eccleſ. in l. fin. C. quæ res vendi non poſſint. Stylus & propriè appellari poterit conſuetudo quæ reſpicit ordinem loquendi, ſcribendi vel procedendi: cùm conſuetudo abſolutè reſpiciat deciſionem.Barthol. in l.de quibus,de legib.Ioannes Andreas,& text.in c.quàm graui,de crimin. falſi. Contra ſtylum, factum improbatur in l. ſacri affatus, de diuerſ. reſcript. C. & ſtylus poteſt allegari in deciſionibus,quando ius non eſt in contrarium,cap.literas, de iuramento calumniæ. vide Panorm. ad cap. ex literis, de conſtitutio. vbi pro lege habetur ſtylus, & ibi notant interpretes, & cap.2. de præbend. in Sex. Felin. ad cap.2. num.16.de reſcript.

b cap.1. de conſuetud. in Sext. ſic ſtatuta municipalia variant, ob diuerſas morum rationes, & vt Plutarc. ait in Themiſtocle, ὦ ξένε, νόμοι διαφέρουσιν ἀνθρώπων· ἄλλα δ' ἄλλοις καλά. καλὸν δὲ πᾶσι τὰ οἰκεῖα σώζειν καὶ κοσμεῖν. id eſt, *ô hoſpes,leges differunt hominum:alia enim aliis honeſta & pulchra. Honeſtum autem omnibus domeſtica conſeruare & ornare.* Vide exempla apud Polybium lib.8. Æmilium Probum,in proœmio vitarum Imperatorum.

## CAPVT XIIII.

1 *Alia iuris Pontificij diuiſio.*
2 *Ius commune & corpus iuris, & quæ extra.*

1 EX ſuperioribus, alia iuris Pontificij oritur diuiſio, in ius commune, & ſingulare ſeu ſtatutorum.[a]

2 Commune dicimus,quod in corpus iuris tranſlatum eſt.[b] Corpus porrò iuris Pontificij conſtat voluminibus,decreti Gratiani,Decretalium Gregorij, Sexti Decretalium, Clementinarum, extrauagantium communium, & Ioannis 22. Extra corpus iuris alia ſunt quibus vtimur aliquando, veluti regulæ cancellariæ,[c] Pragmatica ſanctio, concordata inter ſummum Pontificem & Regem Galliarum, ſtatuta & conſuetudines locorum, & aliæ decretales, quæ iuris corpore non continentur.[d]

*SCHOLIA.*

a cap.cùm dilectus de conſtitution.c.1.eo.tit.in Sex.
b cap. paſtoralis, de fide inſtrum. §. fin. de reſeruatio. in Pragma. ſanctio.
c De regularum cancellariæ authoritate tractat Ioannes Franciſc. de Pauinis,in proœm. extrauagan. nos quoque & de Pragmatica ſanctione libro de iuris arte, cap. 8. num.8. 9. 10.
d Secundùm quas & iudex iudicare poteſt,ſi iuri ſint conſonæ,c. paſtoralis,8.de fide inſtrum.lib.2. Decr. titu. 22.

## CAPVT XV.

1 *Poſitiones iuris.*
2 *Et materia ſubiecta.*

1 IVRIS huius ſunt duæ poſitiones, publicum & priuatum. Publicum quod ad ſtatum reipublicæ pertinet:priuatum,quod ad ſingulorum vtilitatem.[a] Publicum & ſacrum continet.[b]

2 Tractat ius canonicum, de rebus diuinis & humanis. De diuinis, exempla, vt de fide Catholica, de hæreſi,de ſacramentis: de humanis, vt de contractibus, de teſtamentis,& ſimilibus.

*SCHOLIA.*

a Ex Vlpian.in l.1.§. 1. de iuſtit. & iur. P. ex §. penult. eod. titu.apud Iuſtinia.
b Proximè citatis iuribus,de materia ſubiecta iuris agitur.

## CAPVT XVI.

1 *Vnde iura Pontificia.*
2 *Et quis ea condat.*

1 EX malis moribus ortæ ſunt leges bonæ, quę eos emendarunt,[a] latę vel approbatæ à ſummis Pontificibus.[b]

2 Cardinales autem etiam ſede vacante leges generales condere non poſſunt, [c] particularem tamen inter ſibi ſubditos poterunt ferre, non aduerſantem generalibus. Legatus ſummi Pontificis: [d] Patriarcha in Patriarchatu: [e] Archiepiſcopus in ſua prouincia: [f] Epiſcopus in ſua diœceſi. [g]

*SCHOLIA.*

a cap. nam concupiſcentiam, de conſtitutio.
b cap. propoſuit, de conceſſio. præbend. Clemen. 2. vt lite penden. cap. 2. de præbend. in Sexto. cum ſacerdotio legis quoque condendæ poteſtas tranſlata fuit, c. tranſlato, de conſtitutio. c. ſignificaſti, de electi. can. ſunt quidam. 15. q. 1.
c cap. vbi periculum, 2. §. idem quoque, & ibi glo. ad verbum *intromittant*, de electio. in Sexto. c. 1. & ibi gloſ. ad verba, ſede vacante, de ſchiſmat. in Sexto. tractat fusè Sebaſtia. Medicus, prima parte tractatus de legib. & ſtatutis, quæſt. 10. de Legato, q. 11. & de Patriarcha quæſtio. 12. de Archiepiſcopo, quæſt. 13. de Epiſcopo, quæſt. 14. de Abbatibus, quæſt. 15. de capitulo quæſt. 16.
d Hoſtienſis in Summa de officio legat.
e can. conqueſtus, 9. quæſt. ſecunda.
f can. quod dicitis, 16. diſtinctione.
g c. fin. de conſtitutio. in Sex. c. nouit. de iudic.

## CAPVT XVII.

*Qui vti debeant hoc iure.*

HOc iure vti debent omnes Chriſtiani, in ſcholis, & in iudiciis: [a] nec liberum de illo ſtatuere, ſed ſecundùm illud iudicare oportet. [b]

*SCHOLIA.*

a In prooemio Decretalium: fortiora enim ſunt iura Pôtificia legibus ciuilibus, maximè in cauſis Eccleſiaſticis, cap. penult. & fin. de ſecund. nupt. cap. 1. & cap. fin. de conſtitut. cano. lege Imperatorum, & can. certum eſt, & can. conſtitutiones, 10. diſt.
b can. erit autem lex, §. fin. cum ſeq. 4. diſt. c. 1. & cap. ne innitaris, de conſtitutio. can. ſi quis ſuadente diabolo, §. cõmittunt, 17. q. 4. l. 2. C. de crimi. ſacrileg. l. minimè, 23. de legib. P. exẽplum pone in pœnitentia, cap. omnis vtriuſque ſexus, de pœnitentiis, in blaſphemia, in cap. ſtatuimus, de maledic. in materia iuramenti, cap. cùm contingat, de iureiurando cap. licet, & cap. 1. eod. titu. in Sext. & in aliis quæ fauorem animæ reſpiciunt, & cauſam peccati, c. nouit, de iudic. can. nos inter, de purg. can. cum ſimilib.

## CAPVT XVIII.

*Finis iuris.*

FInis vltimus iuris Pontificij, eſt dirigere animas ad Deum. [a] Ad eum finem curat emendari vitia, & bene viuendi regulas præſcribit, [b] diſciplinam Eccleſiaſticam inſtituit, conſeruat, [c] audaciam humanam coërcet, vt tuta ſit bonorum innocentia, [d] finem litibus imponit, [e] fraudibus occurrit, [f] præcipit facienda, prohibet mala & illicita, permittit interdum quædam, ne deteriora ſequantur. [g] Et in ſumma, docet, honeſtè viuere. Alterum non lædere, ius ſuum cuique tribuere: quę ſunt iuris tria præcepta præcipua. [h]

*SCHOLIA.*

a Gloſſ. ad can. cùm contingat. de iureiur. c. vt animarum, de conſtit. 25. in Sex. in prooem. Decretal.
b Can. prodeſt, quæſtione quinta.
c ca. ca. & ca. regula, 3. d. ca. factæ, 4. d. ca. factæ ſunt autem leges, 4. d.
d can. 1. & 2. & can. factæ, 4. d. ca. non fruſtra, 23. q. 5.
e cap. finem litibus, de dolo & contumac. titulo de præſcript. l. 1. C. de nouo cod. facien. cum ſimilib.
f Vide c. quia propter, de Electionib.
g c. priuil. §. f. & c. fi. 3. diſt. l. 1. & l. legis virtut. 7. de le.
h c. 1. verſ. ideoque in Prooemio Decret. §. iuris præcepta, de iuſtit. & iur. l. iuſtitia, 10. §. iuris præcepta, eo titul. in P. officior. & 3. de finib. nos de his præceptis etiam lib. 2. Præludiorum.

## CAPVT IX.

1 *Materia iuris Pontificij.*

1 OMne ius quo vtimur, vel ad res, vel ad perſonas, vel ad actiones ſiue actus earum pertinet. Agamus primum igitur de rebus.

*SCHOLIA.*

a In lege 1. de ſtatu hominum, §. final. de iure natural. gent. & ciuil.

# DE REBVS ET EARVM DIVISIONE
## TITVLVS SECVNDVS. [a]

a Agitur de Rerum diuiſione, lib. 2. Inſtit. Iuris ciuilis, tit. 1. lib. 1. P. titul. 8.

## CAP. I.

*Appellatio rei quid contineat.*

REi appellatio, quæ in patrimonio noſtro, & quæ extra ſunt, continet, [a] iura & cauſas. [b]

## CAPVT II.

1 *Diuiſio rerum prima in corporales & incorporales. 2. Et quæ ſint. 3. Quomodo diſtinguantur. 4. Materia & forma quid. 5. Corpora ſimplicia & compoſita. 6. Res mobiles, immobiles, & ſe mouentes.*

1 REr vm diuiſio vna generalis, vt aliæ corporales: aliæ ſint incorporales, [c] illæ ſunt: iſtæ eſſe intelliguntur. [d]

2 Corporales ſunt, quæ ſui natura tangi poſſunt, quamuis actu interdum non tangantur, veluti, fundus, homo, veſtis, & ſimilia, quæ conſtant dimenſionibus, longitudine, latitudine, & profunditate. Viſibiles ſunt corporales, inuiſibiles, incorporales, quas intelligibiles dixit Plato. [f] Incorporales, [g] quæ tangi non poſſunt, qualia ſunt, quæ in iure conſiſtunt, vt hæreditas, [h] vſu fructus, [i] obligationes, [k] & ſimilia.

3 Res corporales, per exteriores terminos & ſenſibus comprehenduntur: Incorporales, intimis proprietatibus, mente & intelligentia diſcernuntur.

4 Vtrisque materia & forma, sed magis propriè corporalibus. Materia, id est, ex quo aliquid fit, [m] forma transmutationū causa & effectrix, [n] quæ ue distinguit res luce sua.

5 Corporum rursum, alia simplicia, alia composita, inter corpora simplicia, Physici annumerant, elementa pura, terram, aërem, aquam, ignem, & corpus æthereum. Composita dicuntur, mixta ex simplicibus elementis prædictis, vel compacta ex elementatis: faciuntque iuris vtriusque nomothetæ, ad faciliorem rerum distinctionem & corporum duas compositiones, physicam seu naturalem, & artificialem. Physica sunt, cùm continentur vno spiritu, seu admixtione vnius nominis; vt lapis, homo, & sic de similibus. Artificialia quando distantia natura, inter se cohærent; vt ædificium, nauis, & similia: vel quando distantia non cohærent, sed congregata vnum nomen sortiuntur tertium. Vt in grege, populo, & collegio, [o] & capitulo, & similibus liquet.

6 Subdistinguemus iterū res corporales, in mobiles, se mouentes, & immobiles, [p] mobiles per se non mouentur, nisi per aliud, vt lapis, se mouentes per se mouent, vt animal: Immobiles nec per se, nec per alium moueri possunt, vt res soli, & quæ solo immobiliter adhærent, [q] vel destinantur: vt mancipia rustica, coloni, [r] qui pars fundi censentur. [s]

7 Fructus etiam quandiu non fuerint à solo separati: [t] nam separati inter mobilia annumerari par est. [u] Annumerantur & inter immobilia, census perpetui, annonæ ciuiles, [x] quæ exemplo rerum immobilium Ecclesiasticarum, alienari vetantur sine solemnitatibus, [y] quæ & est inter alias, [z] insignis inter mobilia & immobilia differentia.

### SCHOLIA.

a l. rei appellatio, §. de verbor. significatio.
b l. rei appellatione, de verbor. signif. in l. verbis 120. eod. tit. P l. 1. §. 1. de reb. cred. lib. 12. P. tit. 1.
c Caius l. 1. §. quædam, de rer. diuisi. lib. 1. P. tit. 8. §. 1. 2. 3. eo. tit. apud Iustin.
d De hac rerum diuisione Cicero in Topicis.
e Vt Caius dicta lege 1. de rerum diuis.
f Plato 6. de republ. & in Phædone.
g Iam dicta lege prima, §. quædam.
h leg. 50. de Petitio hæred. P.
i l. 1. & 2. de vsufruct.
k §. primo de Obligat.
l Plotinus lib. 4. Enneadis Sextæ, cap. 11.
m l. adeò §. cùm in suo, de acquir. rer. dom. P.
n dicta l. adeò, §. insulam, de acqui. rerum. l. Iulianus, §. si quis rem, ad exhibe.
o rerum mixtura 30. de vsucap. lib. 41. P. tit. 3. vide quæ dixi, lib. 1. Syntag. iuris, cap. 8.
p l. à diuo Pio, §. in condemnatione, de re iudica. P. l. mouentium, de verbor. significatione.
q l. 1. & 3. de acquiren. poss. vide l. fundi, 18. §. Labeo, l. granaria, 19. de action. empt. P. & quæ diximus, lib. 1. Syntag. c. 9. num. 6.
r §. vult enim, de non alien. reb. Eccles. in authent. l. 1. & leg. quemadmodum, 8. leg. colonos, in 1. de agricol. & censi. lib. 11. C. ti. 47. l. si quis inquilinos, 245. de legat. primo, P.
s l. 3. de diuers. & tempora. præscr. dict. l. colonos in leg. originarios, de agrico. l. & censi. lib. 11.
t leg. fructus. 44. de rei vindic. lib. 6. P. tit. l. si furi, & leg. arboribus, §. Iulianus, de vsufruct. lib. 7. P. tit. 1.
u leg. fin. de requiren. reis, lib. 48. P. tit. 17.
x §. vult igitur, de non alienan. reb. Eccles. in auth. leg. fin. §. præterea. C. de iure dot. leg. Iubemus, cap. de sacrosanct. Eccles. Clement. exiui, §. cumque de verbo sign. vide Alciatum ad leg. mouentium, de verbo. signif.
y Dict. §. vult igitur. & dict. l. Iubemus, nulli, & aut hoc ius porrectum, de sacrosanct. Eccles. & c. querelam, titul. de reb. Eccles. non alienan.
z Differentias damus libro primo Syntag. iuris. vniuers. c. 9. & 10. num. 7.

## CAPVT III.

1 *Diuini & humani Iuris.*
2 *Quid diuini.*
3 *Quid sacræ.*
4 *Quid religiosa.*
5 *Quid sancta.*

1 RERVM corporalium & incorporalium generalis alia diuisio, à dominio earum videtur concepta, vt quædam sint diuini, quædam humani iuris.

2 Diuini Iuris sunt, quæ in nullius viuentis humanis bonis existunt: [b] sed ad diuinā causam pertinent: & istarum, quædam propriè diuini Iuris, vt sacræ & religiosæ: quædam quodammodo diuini iuris, vt sanctæ.

3 Sacræ res sunt, quæ ritè per pontifices Deo consecratæ sunt. [c] Et quæcumque veniunt sub nomine, vel ratione iustitiæ, vel religionis, sacræ & sacrosanctæ dici possunt, vt leges sacræ, sacri afflatus, & similia. [d]

4 Religiosæ res, generaliter, quæ ad fidē orthodoxam, & diuinum metum, sanámue & secundum Deum conscientiam, pertinere videntur: cùm religio sit ipsa fides, [e] & cultus rectus Dei. [e] Etsi pro vno articulo fidei resurrectionis, videatur religiosus locus, in iure ciuili dictus qui sepeliendis corporibus destinatur, [f] qui & nunc sacer inter Christianos, quia per episcopum consecratur & dedicatur. [g] Sunt & ædes sacræ, cultui diuino consecratæ, religiosæ dictæ, [h] & habitantes in illis, religiosi nominati. Religiosum etiam & quod propter sanctitatem à vulgo sepositum & remotum est. [i]

5 Sanctæ res sunt quæ ab iniuria hominum defensæ atque munitæ sunt, [k] sanctæ incorruptæ res, incontaminatæ: vnde sancti, qui integræ & irreprehensibilis fidei sunt atque probis moribus. [l] Sicque vt sunt gradus boni, ita & sanctitatis: & res aliqua alia sanctior. Vnde sanctissima Trinitas, sanctus Deus perfectissima sanctitate, & sancti alij, in aliquo gradu, vt beatudinis gradus plures, quēadmodum in domo Dei plures mansiones, [m] in nouémque ordines Angelorum, [n] est etiam vt plerumque sanctum, idem quod sacrum & religiosum: [o] vt contrà sacrum quod alioquin sanctum dictum. [p] Propriè quoque sanctum, quod ad curā Dei pertinet. [q] sed & sancti dicti professione religionis, & fidei, & non tantùm ratione vitæ, & morum.

morum. Inde & bellum ſacrum quod ob religionem initur.

*SCHOLIA.*

a l.1.de rer.diuiſ. P.vide quæ diximus, lib.1.Syntag.cap.14.
b §.nullius.de rer.diuiſ.l.1.§. quod autem,& l.in tantum.6. §.ſacræ res, de rerum diuiſ.quamuis autem ex more antiquo Latinis dicuntur,latiori diuiſione, quædam res diuini, & publici iuris eſſe, & priuati commodi, vt apud Auſon.in grypho.l.vt inter diuinum.23.de Sacroſ.Eccleſ. cap.& in l.12. tabularum: publicum tamen & priuatum, ſub humani iuris rectè continentur membro.
c §.ſacræ res ſunt de rerum diuiſ.lib.2.inſt.tit.1.l.in tantum, 6.§.ſacræ, & l.ſacra loca.9. de rerum diui.P.omne quod Dei dicitur, ſacrum dicitur. Agennus in fine commentarior. ad Iulium Frontinum. Macro.3.Saturnal. cap.3. ex Trebatio Sacrum appellabant Græci, quicquid præclarum ac vehementer conducibile videri vellent, vt βουλὴν ἱερὰν ſacrum conſilium: ἱερὰν πόλιν ſacram ciuitatem,apud Ariſtidem ἱερὰν ἄγκυραν ſacram ancoram. Plutarchus etiã dixit in Pelopide,ſacrum præſidium,abiitque in prouerbium, pro re nihili & parum æſtimabili, οὐδὲν ἱερόν, id eſt, nihil ſacri eſt,vt apud Theocritum in Hodæporicis: ἀλλ' ἐν αἶ κατὰ ἔριφον θὲς ... οὐδὲν ἱερόν, id. *Hædum igitur ſi vis age iam depoſito, quamquam nihil eſt ſacri.*
d Vt nos explicamus & cauſam damus, lib. 33. Syntagma. can.14.num.6.
e l.1.de Sum. Trinit. C.erga Deum relig. l.2. de iuſt.& iur. in P.
f l.in tantum, 6.§.religioſum,de Rer.diuiſ. P.§.religioſum, eod.tit.apud Iuſtinianum.
g cap.conſuluiſti,de Conſecrat.Eccleſ.vel alta.lib.3.Decretal.titulo.40.
h titulo de religioſis domibus.
i Vide Gellium, lib.4.capit.9.
k l.ſanctum,8.de Rer.diuiſ. P. §.ſanctæ quoque res,eodem titulo apud Iuſtinian.
l c.1.de reliquiis & veneratione ſanctorum.
m D.Ioan. Euang.c. 14. verſ.2. *vt ſtella differt à ſtella, in claritate,* &c.
n vide quæ diximus in lib. de Angelis.
o Macrob.lib.3.Saturnal.capit.3.
p vt habetur in CC. in edicto, ne quid in loco ſacr.P.
q ſic explicat Plato in Euthyphrone ſeu de ſanctitate, nos hoc explicamus,lib.33.Syntag.c.14.num.3.& 4.

## CAPVT IIII.

*Sacrarum rerum ſubdiſtinctio.*

1 SACRARVM, religioſarum, ſanctarúmque rerum ſpecies plures eſſe cenſentur,de quibus Deo fauente ordine agemus. Nam harum quædam ſunt corporales, in quibus ſpiritualia exercentur: vt templa, ſeu ædes ſacræ, altaria Deo conſecrata. Quædam ſpirituales, quia & ſpiritualem habent cultum, vt fides,ſacramenta: quædam quæ ad corpora pertinent, quæ habent vel habuerunt ſpiritum: qualia ſacra ipſa ſanctorum, cœmeteria, quibus corpora Chriſtianorum concluduntur, & res quæ pertinent ad viuos,Xenodochia,aliaque pia loca. Indulgentię,ieiunia,vigiliæ Eccleſiaſticæ,quibus excipiuntur ſacræ feſtiuitates, diuina officia ſeu proceſſiones, Miſſæ,conciones,ſeu ſacræ prædicationes, præmitiæ,decimæ,oblationes, cenſus, feuda,bona temporalia,ſeu dedicationes Eccleſiarum,ad nutriendos clericos, vel ad neceſſaria cultui diuino ſuppeditanda, vel ad hoſpitalitatem exercendam, & iura ſuperiorum prælatorum exſoluenda.

Inter ſancta enumerantur [b] portæ & muri ciuitatum, ethnicis. [c]

## CAPVT QVINTVM.

*Humani iuris res.*

HVMANI Iuris res erunt, [d] quæ hominum & eorum vſus cauſa ſunt, quarum quædam communes omnium, quædam publicæ, quædam vniuerſitatis, quædam ſingulorum. [e]

Iure naturali omnium cõmunia ſunt, aër, aqua profluens, mare, littora, riparum vſus. [f]

Vniuerſitatis ſunt non ſingulorum,quæ in ciuitatibus ſunt theatra,ſtadia, & his ſimilia. Communia ciuitatum,ſeu inter ciues, vel municipes.

Singulorum ſunt,quæ cuique iuſtè quæruntur, vel iure gentium vel ciuili. [f]

*SCHOLIA.*

a tit.de ſacroſanct.Eccleſ.c. de Immun. Eccleſia.tit. de conſecratio. Eccleſiæ & altaris, lib.3. Decreta. tit. 4.tota de Conſecratione,diſt.1.
b l.ſanctum eſt, 8.§.finali.l.ſacra loca,9.§.muros, & l.fin.de rer. diuiſ.P.
c l.1. de rer.diuiſ.P.§.1.eo.tit.apud Iuſti.
d l.2.§.1.l.4.5.de rer.diuiſio.§. & quidem naturali iure,& §. riparum vſus, apud Iuſtinia. eodem titulo.
e dict. l. in tantum, 6. §. 1. de rer.diuiſion.P.§.vniuerſitatis. eo.tit.apud Iuſtinia.
f tractatur in l.1.2.3. & ſequentibus de acquiren. rer.dom. tit. 41. P. tit. 1. §. ſingulorum, de rer. diuiſ. apud Iuſtinianum.

# DE ECCLESIA SIVE TEMPLO
## TITVLVS QVARTVS. [a]

a De Eccleſiis ſeu templis agitur in titulo de Eccleſiis ædificandis ſeu reparandis.lib.3. Decretal. tit. 48. de immunitate Eccleſiarum,& c.3.Decre.tit.49.de ſacroſanctis Eccleſiis,& de rebus, & de priuilegiis earum.lib.1.C.tit.3. De paganis & ſacrificiis & templis,lib.1.C.de his qui ad Eccleſias confugiunt vel ibi exclamant & ne quis ab Eccleſia extrahatur, C.lib.1. vt nullus fabricet oratorij domos præter voluntatem Epiſcopi, &c. Nouel. 67. de Eccleſ. titulis & priuilegiis aliiſque agit. Nouella.131.Iuſtin.de Eccleſiis conſtitutis in Africa Nou. 37. Iuſtinia. eſt Tyberij conſtitutio, de diuinis domibus. De his qui imperfectum monaſterium relinquunt, Nouel. Leonis 14. In iure Orientali collecto per Bonæfidium, inueniuntur & nouellæ Cæſarum conſtitutiones Nicephori Phocæ 4. conſtitutio, ne Eccleſiæ prædiis locupletentur, & ne ſine ſententia principis Epiſcopus creetur: & conſtit. 5. ne de nouo conſtruatur monaſterium aut venerabilis alia domus. Romani Argyri.de reditu magnæ Eccleſiæ, & de Alerengyo Manuëlis Comnenij: vt Eccleſiarum & monaſteriorum quæ ſunt ad vrbem immobilia intacta ſint à manu fiſci & 10. de immobilibus omnium quæ vbique ſunt Eccleſiarum ad poſſeſſionem immobilium. Et Alexij Comnenij ne monaſterio prædia deſcribantur. Ad res Eccleſiæ & templorum per

rum pertinent quoque tituli de rebus Ecclesiæ alienandis, vel non, lib.3. tit. 13. Decretalium & in Sexto, lib. 3. tit.9.& in Clem.lib. 3. tit. 4. Et in Nouellis Iustiniani de non alienandis aut permutandis Ecclesiasticis rebus, immobilibus aut in specialem hypothecam dandis,&c. Nouella 7.vt etiam Ecclesia Romana centum annorum gaudeat præscriptione, Nouella,9.vt Ecclesia Sanctæ resurrectionis alienare possit ædificia secundùm ipsam ciuitatem sua, Nouella. 40. De Ecclesiasticarum rerum immobilium alienatione & solutione, Nouella, 46. vt de cætero commutationes rerum Ecclesiasticarum non fictè fiant,&c. Nouella,55. De priuilegiis archiepiscopi primæ Iustinianæ nouellæ,11. In Nouella Leonis,13. de perpetuis emphiteuthibus, in iure orientali collecto à Bonæfidio est Leonis Iconomachi constitutio de pace.

## CAPVT PRIMVM.

1 *De Ecclesiæ nomine.*
2 *Bonorum & malorum vna Catholica.*
3 *Caput eius vnum, vnus pastor.*
4 *Ecclesiæ membra.*

1 ECCLESIA, nomen à Græcis ἐκκλησία quo significatur congregatio seu cœtus.[a] 2 Et quemadmodum, congregatio, bonorum & malorum est: sic Ecclesia malorũ & bonorum, Ecclesiæ sathanæ,[b] & Ecclesia Dei:[c] illa improbata; hæc est sancta, vnáque[d] vniuersalis per vniuersum orbem: vnde Catholica dicta,[e] fideliũ vbiq; terrarum existentium cœtus, communio, vnius fidei consensus,[f] 3 Caput eius, Christus,[g] vnde & illa corpus domini dicitur,[h] Spõsus quoq; eius Christus,[i] Et eius vnus vniuersalis pastor.[k] 4 Cuius membra alij cœtus, qui & particulares Ecclesiæ dictæ.[l]

*SCHOLIA.*

a Numero, c.20. Vers.4. & Regi.17.Vers.47.3. Reg.8.Vers. 14.& seq è alibi in sacra pagina, cap. 8.Ecclesia.de consecrat.dist.1. vide quæ diximus, lib.2.Syntag.1.

b Verum congregationes malorum, conuenticula in iure nominantur, dum prohibentur, l.conuenticula, 15.de Sacrosan.Eccles. C.l.3. C. de hæretic.explicat hoc nomen, nec in bonam partem conuenticulum accipi, Fridericus Nau ca.lib.1.conciliariorum rerum.

c Ecclesia Dei, actor.20.cap.sed & illud,27.q.2.ca.legimus, 93.dist.cap. In nouo, cap. quamuis, 11. dist.ca.1.ad Tim.3. Vers.5.Matthæi, 16.Vers.18. Ecclesia Domini, Num.c.20. Vers.4.cap.sacrosancta,22.dist.

d Sic præfigurata per vnam arcam Noë, Genes.6.& 1.Petri. 3.vers.20. per vnam columbam, Canticor. c. 6. Vers. 8. docet & vnam, cap.1.§.vna de summa trinit.c. Nouatianus, can. scire debes, 7. q. 1. Cypria. lib.4.Episto.9.can. pudenda, c.Schisma, 24.quæstione 1.

e ca.catholica, ca.palam. 11. distin. disputat de hoc nomine Catholici, diuus Augustinus, lib. 3. contra Caudentium, c. 1. D. Cypria.lib.de vnitate Ecclesiæ. Et iterum D.August.lib.de catechisandis rudibus, c.3. scribit Ecclesiam esse populum fidelem per vniuersum orbem dispersum. In Synodo Nicena, In Symbolo, Catholica & sancta, dicitur Ecclesia sanctorum, Psal. 88. cuius signa exponit Optatus Mileuitanus, lib. 2. contra Parmenionem. Et Vincentius Lyrinensis.

f Vna fides, vnum baptisma, vnus Deus, ad Ephesios, cap.4. Vers.5.Ecclesia fidei & religionis mater, perpetua, l. iubemus nulli.4. Et l.decernimus, 16. de sacrosanct.Eccles. & mater Ecclesia dicitur in c.1. de exceptio. in ex. lib.2. tit.12.mater, scilicet fidelium, quia nos in baptismo regenerat, ca.quæ abstulerit, 12.quæstio.2.

g Ad Ephes.1.Vers.22.c.5.Vers.23. & 1.ad Cor.c.12.Vers.17. c.1.§.sed vbi, de sacra vnctio.c.Romani, de iureiuran.ca. nuptiarum, 27.q.1. quare mortuo summo Pontifice. Ecclesia ideo non remanet acephala, Archid. ad c.vbi periculum, de cler. in Sex. nota. & In Clem. ne Romani eo tit.

h 2.ad Corinth. 12. Vers.12. & 27.vnum ouile, vnus pastor. Diui Ioannis, c.10.Vers.16.

i Clem.1.de summa trin.ca. Ecclesiæ meæ, 97.dist. Ecclesia sponsa Christo.1. ad Corinth.11. Vers. 2. præfiguratum. Psal. 44. Vers. 11. Ezechiel.16. Vers.9, ad Ephe. 5. vers.26. Apocal.19.vers.8.& c.21.vers.10.D.Cyprian.li.de Simplicitate prælatorum, *non pertinet ad Christi præmia qui relinquit Ecclesiam Christi alienus est, profanus est, hostis est: habere iam non potest Deum patrem qui Ecclesiam non habet matrem.* Et rursum, lib.4.Epist.2. *quisquis ille est, & qualiscumque est. Christianus non est, qui in Christi Ecclesia non est.*

k ca.quicunque, c.alienus, 24. q.1.ca. Ecclesiæ paradiso, 45. de consecratio.dist.4.

l quemadmodum septem Ecclesiæ referuntur. In Asia Apocalip.c.3.& sequentib.vt alibi ad Romanos,10.Vers. 16.Et ad Galat.1.vers.2.

## CAPVT II.

*Ecclesia Romana.*

1 DICITVR & vniuersalis Ecclesia, Romana,[a] Et eadem caput Ecclesiarum,[b] dicta etiam apostolica, quia D. Petro apostolo concessa est Ecclesiæ cura generalis à Domino nostro IESV CHRISTO, in cœlum ascendente,[c] Vel etiã, quòd in hac, vniuersali Ecclesia constitutiones & traditiones apostolicæ seruantur.[d] Et apostoli spiritualiter & electiuè genuerunt Episcopos, qui in locum illorum suffecti fuerunt.[e]

*SCHOLIA.*

a ca.quis nesciat, 11.distinct.ca. sit sancta Romana, 12. distinct. quia fides quæ Romæ plantata & prædicata est, per diuos Apostolos Petrum & Paulum, per vniuersum orbem publicata fuit, ad Roma. c. 1. vers.8. Ibi fides vestra,&c.1.c.de Summa trinita.

b ca.non decet, 12.dist.

c c.fina.diui Iohannis Euangelistæ.

d c.præceptis Apostolicis, 2. de Apostolica doctrina, quæ ab Apostolis tradita, vel quæ cum fide Apostolica conuenit, Tertul.lib.de præscrip.aduer. hære.l.cùm recta, 7. & l.cognoscere, 6.pauci, de Summa Trinitate.

e ca. quorum vices, 68. dist.

## CAPVT III.

*Corporis Ecclesiæ membra tria præcipua.*

1 ECCLESIA fidelium habet membra sua aliqua in cœlis, & ea Ecclesia triumphans, quæ iam adepta beatudinem.[a] Alia habet in terris eorum qui contendunt adipisci illam fœlicitatem, & faciunt Ecclesiam militantem.[b] Alia defunctorum, pro quibus suffragia fiunt, vt à pœnis soluantur.[c]

*SCHOLIA.*

a de qua in cap.21. Apocalyps. Diuus Paulus ad Hebræos, c.12. vers. 23. vocat Ecclesiam primitiuorum qui conscripti sunt in cœlis. Illa bonis tantùm completur, illa iam secura de beatudine est.

b vita

b vita enim hominis militia super terram, vt ait Iob.c. 7. Hæc Ecclesia visibilis viuentium, est mixta bonis & malis, donec separentur morte mali à bonis iudicio vltimo, vt docent parabolæ apud Diuum Matthæum, capit.13.

c vide cap. pro obeuntibus,21. & sequente, animæ defunctorum,13.quæstio.2.

## CAPVT IIII.

*De Ecclesia Materiali.*

1 ECCLESIA deinde pro loco, vbi sacer Ecclesiasticus cœtus congregatur, accipitur, [a] domus oratorij [b] templum [c] Basilica: [d] idest regia, [e] oratorium [f] dicitur. Sic Ecclesia, sedes Deo consecrata per episcopum: eoque nomine dicuntur fructus beneficij, seu beneficium ipsum aliquando. [g]

*SCHOLIA.*

a continens pro contento. vt 1.ad Corinth.11.capit.1.ca. Ecclesiam, c.siquis, & compluribus alijs, de Consecratione, distinct.1.toto titul. de Immun. Ecclesiar. de Sacrosanct. Eccles.cap.fin.ne prælat.vices suas, lib.5.titul.4. vbi & gl. notat alias acceptiones Ecclesiæ, quas ibi videto, & apud Turrecrematam.lib.1.de Ecclesia.capit.2.

b c.cùm Ecclesia Dei, 5. de immuni Ecclesia. libr.3.dec. 51. 49.diui Matthæi.c.21.diui Ioan.cap.2. Ita & domus Dei. vide Ioannem Andream, ad cap. vnic. ad verba, *si Ecclesiam*, de Consecrat.Eccles.vel alt.in Sex.

c Vide c.eiiciens,88.dist.

d c. basilicas, & c.omnes basilicæ, de Consecr. dist. 1. c. omnes basilicæ, 16. q. 7. interdum basilica per Ecclesiam non consecratur. vt in cap. non oportet 29. de Consecr. dist. 1.

e Basilica quippe, nihil aliud est quàm domus vel palatium principis, l.Basilicam,21.de operis pub. C.lib.8.tit.12. vide Cœlium Rhodig.lib.12.tit.11. Alcia. in. rubric. de Sacrosan.Eccles.eadem ratione dixerunt Ecclesiam κυριακὴν, vel κυριακὸν, idest, Dominicam vt liquet ex edictis Valerij Maximini, Constantini, apud Nicephorum Calixtum, lib.7.Histor.cap.38.

f c.lator. 12. quæst. 5.

g hæc apparebunt posteà.

h vt c.fi.ne prælati vices suas.

## CAPVT V.

*De ordine ædificandi Ecclesias.*

1 RITVS ædificandis Ecclesiis præcipuè desiderati sunt: vt episcopus diœceseos antequam incipiantur, ad locum vbi ædificandæ sunt accedat, ibi crucem figat, publicè atrium designat. Et definiat ædificaturum prius cauere vel prouidere, de prouentibus qui ad ædificandam Ecclesiam, luminaria, custodiam, custodumque stipendia, & ad onera episcopalia, sufficiant [a] dehinc diligenter inquirat & præcaueat, ne qui desiderat ædificare, ad quæstum id faciat proprium, néue cum clericis quæstum Ecclesiæ sit diuisurus: [b] prouidebit insuper ne consecratio fiat ædificatæ Ecclesiæ siue Martyris alicuius reliquijs. [c]

2 Consecratio porrò ædificio perfecto, fiet per eundem episcopum diœceseos, [d] aqua benedicta aspergitur, & orationes ibidem conuenientes dicuntur: [e] dos assignatur per eum qui consecrari fecerit. [f]

3 Altaria lapidea ibidem constituuntur & consecrantur ab episcopis, chrismatis, vnctione & sacerdotali benedictione. [g] Non licet autem aliter presbytero simplici, altaria in Ecclesia erigere. [h]

4 Qui prohibuerit verò, vel non permiserit Ecclesiam consecrari vel ordinari, sacrilegium committit. [i]

*SCHOLIA.*

a c.nemo Ecclesias, de Consecrat.distinct. 1. §. siquis autem voluerit, de Ecclesiast. tit. in nouell.de oneribus episcopalibus, vide cap.piæ mentis,16. quæst. 7. §.1. vt determinatus sit num. clerico. In nouell. §. 1. vt nullus ædificet oratorij domos, in authenticis.

b c.siquis, de Consecrat.distinct. 1.

c canon placuit, can.de Fabrica, de Consecratio. distinct.1.

d cap. 1. de Religios. dom.

e c.nemo, de Consecrat.dist.1.§.siquis autem, nouellæ 131. Quomodo etiam sunt loca conseruanda docetur Nouella.5.de Monachis c. 1.Nouella.67.cap.1.vt nullus ædificet oratorij domos, & nouella.123.cap.34.

f c.cùm sicut,8.de Consecratio. Eccles. vel alta. lib. 3. Decret.ti.40.In Ecclesiis mendicantium non valde de dote curatur: in aliis, contrà, vide e.s. & quæ ibi notantur, de censib.& in c.secundum canonicam,23.quæstio.8.

g c.31.altaria.& 32.altaria, de Consecrat.distinct.1.& concilio Epannensi, cap.27.& 28.concilio Agathensi, cap.14.

h can. nullus presbyter. 25.de Consecra.distinct. 1.

i In decretis Gormisdæ Papæ, cap. 10. in can. nullus. §. qui autem, & can.seq.1.quæst.1.

## CAPVT VI.

1 *Consecratio Ecclesiæ non iteranda.*
2 *Et quando, & de reconciliatione.*
3 *Pollutio Ecclesiæ quid.*

1 ALTARIA & templa semel consecrata, iterum consecrari non debent. Nisi certis casibus olim, quibus profanari putabatur Ecclesia: vt si ambigatur num facta fuerit consecratio: [a] si motum fuerit altare maius, [b] seu tabula eius consecrata, quæ moueri & transferri potest sine alia consecratione. [c] Item propter homicidium, [d] aut adulterium, [e] in Ecclesia admissum: si Ecclesia exusta fuerit, [f] si diruta funditus, & de nouo à fundamentis fuerit excitata, & altaria fuerint destructa: contrà, si diruta & restituta, sine motione altarium: quo casu sufficeret aquæ exorcisatæ aspersio, cum Missæ celebratione: cùm remanserit arrha Spiritus sancti data, in altari. [g] Sed & reconsecrandam dicebant Ecclesiam, si consecrata fuerit ab hæreticis, alio modo quàm soleat ab Ecclesia Catholica: quia verè tunc ab hæreticis consecratio facta non est. [h]

2 Hodie non ex omnibus istis casibus reconsecrantur Ecclesiæ. Nam si altare motum fuerit, aut si lapis superpositus qui sigillum continet, fuerit confractus, vel diminutus, ipsum quidem altare debet denuò consecrari, non autem Ecclesia. [i] Item hodie quidem homicidio & semine polluitur Ecclesia, sed non profanatur: Idcirco nunc sufficit, sine reconsecratione reconciliari aspersione aquæ benedictæ, cui vinum & cineres immisceantur, [k] idipsum dicendum si polluatur cœ-

miterium

miterium per sepulturam excommunicati: nam eo eiecto sic reconciliatur solemniter: [l] Reconciliationis porrò aqua, ab alio quàm ab episcopo benedici non potest: tollitur que consuetudo contraria quę permittebat simplicibus sacerdotib[9]. [m]

3 Polluta Ecclesia censetur pollutum cœmeterium ei contiguum: quamuis polluto cœmiterio non polluitur Ecclesia: Sicuti duobus cœmiteriis contiguis, pariete diuisis, altero polluto alterum non censetur pollutum. [n]

Cæterùm hic pollui dicitur Ecclesia aut cœmiterium, quantum ad opinionem hominum qui quantum in illis est, polluere dicuntur: non quòd pertinet ad res quæ incorruptæ remanent, & coinquinari non possunt. [o]

*SCHOLIA.*

a ca. Ecclesiis, 20. de Consecratione, dist. 1.

b cano. Ecclesia, 8. de consecratione, dist. 1.

c cano: si motum, 19. de consecratio. dist. 1.

d Cano. concedimus, ead. dist.

e dicto. ca. si motum, ca. Ecclesiis, 20. de Consecratio dist. 1. si modo iniuriosè fusus sit sanguis hominis, non aliter. vide glos. in c. vnic. de Consecratio Ecclesia. vel altar. in Sex. in verbo, *sanguinis*. extrà templum iussa occidi Athalia, 4. Reg. c. 11.

f Dictis Cano. Si motum, & Can. Ecclesiis, quos intellige de cognita & de seminis virilis effusione: & de fornicatione illicita: Nam de licita coniunctione cum vxore, num polluat Ecclesiam dubitatur: vide glos. in dicto. c. vnic. de Consecratione Ecclesi. vel altaris, in verbo *seminis*, in Sexto.

g dicto canone. Ecclesiis.

h can. de fabrica, 24. de Consecratio. dist. 1. explicat c. ligneis, de Consecratio. Eccles. vel alt. vide Iuonem Carnotensem episcopum, epistola 32. & 128.

i can: Arrianorum, 22. & can. Agapitus, 23. de Consecrat. dist. 1.

k cap. 1. & 3. de Consecratio. Eccles. lic. 3. tit. 40.

l c. proposuisti, 4. & c. fin. de Consecra. Eccl. vel alia. c. significasti 4. de Adulteriis.

m c. Consuluisti, 7. de Consecra. Eccles. vel alt.

n c. aqua per episcopum, 9. de Consecratione Eccl.

o c. vni de eo. tit. in Sex. de Consecrat. Eccles.

p Cano. 97. quod quidam, 1. q. 1. ca. fin. 15. q. fina. de cohabita. clericorum & mulier. vide glo. explicantem, in cap. vnic. de Consec. Ecclesiarum in Sex. ad verbum, *pollut*.

## CAPVT VII.

*Vnde Nominum Ecclesiarum diuersa fluxerit appellatio.*

1 ECCLESIARVM, vt beneficiorum Ecclesiasticorum, diuersa nomina: ratione dignitatis, loci, forma viuendi.[a] Prima sedes, Romana Ecclesia dicitur: sunt Patriarchales vbi Patriarchæ resident, vel habent præcipuam sedem. Metropolitanæ, vel Archiepiscopales, vbi archiepiscopi: Episcopales, vbi episcopi: Sunt Collegiatæ, non collegiatæ in quibus & forma viuendi clericorum, [b] & ordo fundationi impositus considerratur: veluti in Ecclesiis regularibus, dictis, quòd per personas regulares, vel in Secularibus, quia per personas seculares regantur. [c] Sunt & aliæ distinctiones, de quibus suo loco agetur Deo fauente, postea [d] parrochialis seu baptismalis Ecclesia, à parrochianis ibi baptizandis, quibus præponitur Curio seu Curatus, qui curam animarum eorum habet, Matrix Ecclesia, interdum parrochialis ipsa dicitur, cui alia adiūgitur in auxilium: [e] interdum & matrix Cathedralis Ecclesia. [f]

*SCHOLIA.*

a In distinctione nominum & natura beneficiorum seu Ecclesiarum, fundatio ipsa præcipuè inspici debet. c. cùm dilectus, de Consuetud. c. quanto. 16. de censib. lib. 3. l. 19. Neque enim fundationi imposita lex facilè immutatur, nisi consentientibus patrono aut fundatore, & illis quorum interest, & qui possent ex mutatione lædi, argumento c. postulasti, & c. nobis, de iure patrona.

b Iura pertinentia ad ius collegij, sunt, habere arcam communem, res communes, syndicum, & actorem. c. in pertractandis. 3. de iura calumniæ. lib. 2. tit. 7. l. 1. quod cuiusque vniuersi. nomi. in P. habere proprium sigillum, vnum, sicut & vnum corpus: c. dilecta in Christo, 14. de Excessib. prælator. lib. 5. tit. 31. quod fuit approbatum. l. 1. de colleg. illic. in P.

c vide. c. 2. de statu monach. lib. 3. ti. 35. c. ne pro defectu de electio.

d titulo. 27. de beneficiis.

e vt in c. ad audientiam, in 1. de Eccles. ædifican. c. ex transmissa, de præscript.

f c. venerabilis 22. de verbor. signif.

## CAPVT VIII.

*De quibus ædificetur Ecclesia.*

SPIRITALIS Ecclesia viuis ex lapidibus construitur: [a] Materialis & terrestris: ex materialibus, Illa habet fundamentum Apostolorum in lapide angulari & præcipuo, IESV CHRISTO: in quo omnis ædificatio constructa crescit in templum sanctum in domino: [b] Ista materialis, vt lapides sic fundamenta habet terrena, quæ tamen sua structura admoneat contemplari cœlestia.

*SCHOLIA.*

a c. & hoc diximus 16. quæst. 7.

b ad Ephes. c. 2. vers. 20. vide Durandum lib. 1. Rationalis diuinorum officiorum, capit. 1. numer. 9. & sequentib.

## CAPVT IX.

*A quibus ædificetur Ecclesia.*

1 ECCLESIA spiritalis ædificatur à Deo à prædicatoribus verbi Dei [a] materialis ab artificibus seu architectis, proborum virorum cura & sumptibus, quibus permittitur: siquidem non omnibus permissum, [b] sed certis hodie ex authoritate episcoporum diocesanorum, in locis illis subditis, [c] & in exemptis, authoritate summi pontificis, [d] postquam Constantinus Magnus templa Christianis concessit: Nam ante à tyrannorum Cæsarum prohibitionibus interdictum [e] erat. Porrò qui impetrarunt ædificandi Ecclesiam potestatem, à cœpto opere desistere non possunt, sed perficere & consummare

 compellun

compelluntur:& si morte præuenti, non perfecerint, ad hæredes onus illud transfertur. [f]

2 Cæterùm ad ædificationem vel reparationem Ecclesiarum parrochialium extra voluntatem liberam, tenentur quando necessitas id postulat: qui eas ex titulo possident ex bonis ipsarum, si supersint: vel saltem eatenus conferent, si Ecclesiæ fabricæ portio assignata non sufficiat, vt eorum exemplo cęteri parrochiani excitentur. [g] Erat porrò olim vna pars redituum ex quatuor reseruata fabricæ. [h] Quod si nulla pars redituum fuerit assignata vel destinata fabricæ Ecclesiæ, neque Curio habeat ex bonis eiusdem Ecclesiæ quod deductis sumptibus in cultum Dei & eius victum, supersit si parochiani solent contribuere, seruanda est consuetudo,[i] si nulla sit, cogendi erunt contribuere, quia eorum causa & vtilitas agitur, & satis contribuit inops eorum proprius presbyter, cùm laborem pro illorum subit salute. [k]

*SCHOLIA.*

a D.Matthæi c.8. ibi, *tu es Petrus, & super hanc petram*, &c. Ecclesia dicta est luna quæ crescit in sanctis: decrescit, in peccatoribus dicit D.Chrysostomus Tomo.1.homilia 71. super illa verba *adstitit regina à dextris*, &c.

b §.1.vt nullus ædificet oratorij domos, Nouella 67.

c vt paulò antè dictum est & in §. siquis autem, de Ecclesiast.tit.in authenti.& c.nemo, de consecratio. distinct.1. cum similibus sup.citatis.

d c.authoritate, de priuileg. in Sex. sic intellige.Cano. de locorum, cum c.sequenti, de Consecratio.dist.1.quemadmodum non dedicatur Ecclesia noua, nisi summi Pontificis iussu generali, quo donantur episcopi: vel speciali, in exemptis, sic intelligo c. præcepta, 5. c. certum 7. Can. Eccl.de Consecr.dist.1.

e c.15.futurorum, 12.q.2. l.1.C.de Sacrosanct.Eccl.

f §.siquis autem, c.7.nouellæ, 131.de Ecclesiast.titulis.iuncto.capitul.10. §.siquis ædificationem eiusdem tit.

g c.1.& cap.4.de Eccles.ædif.lib.3.tit. 48.

h c.priscis, c.vnio.10.quæst.3.can.decernimus, 10.q.1.can. de reditibus, 12.quæst.2.cum simil.

i Hostien. in summa titul.de Ecclesiis ædificand.

k Sic iussit Deus, vt populus contribueret ad ædificationem ornatum, & necessaria Sãctuarij.Exod.c.25.c.35.c.38.

## CAPVT X.

*De forma ædificandi Ecclesiam & de translatione.*

1 ECCLESIA materialis, similitudinem refert spiritualis: & proinde, solet ædificari vt plerumque, ad eum modum, quo pars eius superior ad ortum Solis æquinoctialem respiciat: & structura sit in modum crucis, vel in rotundum. [a]

2 In maioribus Ecclesiis, in ambitu quadraginta passus relinquuntur: in minoribus, vel in capellis, triginta. [b] Nisi essent capellæ castellorum, [c] aut essent in terris monasteriorum ædificandæ. [d]

*SCHOLIA.*

a quorum rationes, vide apud Guillelmum Durandum, in Rationali diuinorum officiorum, lib. 1. c.1. numero 9. & sequentib. Athanas. libro de diuersis quæstionibus q. 14. ait Apostolos iussisse Ecclesias Christianorum fundere preces suas Orientem versus, vt paradisum vnde decideramus respicientes, suppliciter à Deo petamus; vt nos vnde cecidimus, restituat: addit & alias rationes. Diuus porrò Clemens Romanus, lib.2. Constitution. Apostolicarum sic scribit, c. 61. *Cùm Ecclesiam Dei conuocas, velut magnæ nauis gubernator, iube cum omni scientia cœtus celebrari: præcipiens diaconis tanquam nautis, vt disponant loca fratribus tanquam epibatis cum omni diligentia ac sanctitate. Ac primum sit longa domus ad orientem conuersa, ex vtraque parte pastophoria habens, ad Orientem, quæ nauis habeat similitudinem. In medio eius sit episcopi sedes, ad cuius vtrumque latus sedeant presbyteri, & Diaconi assistant succincti & expediti. Horum cura, vt laici in altera parte sedeant, & cum quiete & ordine: mulieres quoque sedeant quiete, &c.* Separantur etiam loca in Ecclesia clericis, populo, & mulieribus, in concilio Maguntino in c.1.de Vita & honest.clericorum, lib.3. ti. iunge Cano.sacerdotum.de consecra.distinct.2.

b c.sicut antiquitus, 14.quæst. 4.

c c. quisquis, 7. quæst. 4.

d c. quæstio. 17. quæst. 4.

## CAPVT XI.

1 *Ædificatio, translatio, sublatio, vnio, diuisio, reformatio Ecclesiarum à quibus fiant.*
2 *Quæ in his obseruanda.*
3 *De loco congruo.*
4 *Ecclesiæ & oratorum indistinctio.*
5 *Vna campana monasterio.*

1 ECCLESIÆ aut de nouo ædificandæ sunt, aut ædificatæ transferendæ vel tollendæ, vel vniendæ, vel diuidendæ. Maiores quidem authoritate summi pontificis: minores authoritate episcopi locorum. [a] Interdum reformandæ, quod fit aliquando vel eiectis ibidem residentibus, & eiusdem ordinis si religiosæ sint, viris aduocatis, vel si non sint, aliis subrogatis. [b]

2 Cùm de nouo ædificandæ, vel transferendæ, vel vniendæ, aut diuidendæ erunt Ecclesiæ, cura est episcopi inquirendi, de causa & ratione legitima, [c] aut de necessitate, vt si auctus sit populus, noua ædificetur: [d] si decreuerit, vniatur, si sublatus, tollatur. [e]

3 Quemadmodum & ædificium cœptum in alterius Ecclesiæ detrimentum, per noui operis nunciationem impeditur: [f] curabit & episcopus vt locus sit congruus, & vtilis: [g] Vtque monasterio virorum, procul à monasteriis mulierum ędificentur. [h] Ad formam & pertinet consecratio Ecclesiæ, altarium, vasorum, vestium Ecclesiæ quemadmodum & iussit fieri Deus Mosi. [i]

4 Ecclesiæ dicuntur propriè Christianorum Catholicorum, si publicæ. [k] Oratoria verò, & Christianorum, sed priuata loca, certo modo permissa, [l] in quibus nec campanæ publicæ haberi debent. [m]

5 Sicuti etiam nec religiosis domibus mendicantium, licet iure, habere vltra Campanam vnam, qua vtantur ad vsum officiorum diuinorum. [n]

*SCHOLIA.*

a vide c.sicut vnire. 8. de excessis præla. c. maioribus, 8. & Ibi glos.iuncto c. vacante.26.de præbend.

b c.inter quatuor de regularibus.

c §. sancimus, vt nullus ædific. orator. domos in authen. translationes Ecclesiarum legitima causa habentur si necessitas persecutorum earum loca grauauerit, si difficultas in illis aliqua adsit; si malorum societate grauantur, can.36.tribus, de Consecratione, distinct. 1. ca. &

temporis

temporis qualitas,7.q.1.fit autem translatio, vel consilio principis, vel episcoporum, vel sanctæ Synodi ca.37. corpora sanctorum, de Consecratio.distinct. 1. vel concilio episcopi & fratrum seu Monachorum, si de transferendo monasterio agatur ca.si quis vult,41.16. q. 7. Episcopalis quoque Ecclesia ciuitati subtrahitur quæ suos necauit pastores, & alio authoritate summi Pontificis transfertur.ca.fin.25.quæstio.2.Est & hostilitatis, & paupertatis causa, translationis, mutationis, vel vnionis occasio, dicto ca.fin.§.hostilitatis,25.quæst.2. Potest & sæcularis Ecclesia, in regularem sine præiudicio tamen cuiusquam, mutari.cap.ad audientiam,5.de Eccles.ædifican.

d dict.c.ad audientiam, de Eccles.æd.cap. 3. cap. tua nos, 6. eo.tit. ad necessitatem refertur multitudo præsentis populi, quę vna Ecclesia contineri nō potest.ca.pręcipimus, 16.quæst.1.ob quam Ecclesiæ maiores & minores diuidi in duas possunt & separari, dicto.ca. præcipimus, & cap. saluator, de præbend.in Extrauag.communibus.

e c.sicut vnite,8.de excessib.prælator.ca. & temporis. 487. quæst. 1.

f c.1,& 2.de noui oper.nunciatio.lib.5.Decretal.tit. 32. neque potest, cui nouum opus denunciatur, persequi ædificationem, vel si fecerit, tenetur posteà demoliri, nisi cautio post nunciationem detur, de demoliendo, si ita dictum fuerit, vt liquet ex cap.3.& eius titul. De oper.noui, & l.prætor,§.ait prætor eod.tit.in P. vide l.4. C.eo.tit.

g ca. Ecclesias per congrua, de Consecratione. distinct. 1. can.Ecclesias per congrua, 16.quæst.7.

h ca.monasteria,19.quæst.2.

i Exod.ca.40.cap.2.de Consecratione, dist.1.eo referuntur Dedicationes, seu Encenia Templi Salomonis, 3. Reg. 8. Machabęorum 11.Machabæorum 4.atque vt antiquis Iudæis herbant Encœniorum annuæ solennitates, 3. Reg. 8. & Diui Ioannis Euang.cap.10.sic inter Christianos, fiunt solennitates annuæ Dedicationis Ecclesiarum, can. solennitates,16.& 17.de Consecrat.distinct.1.

k quia vna est Ecclesia Catholi.vna fides, & eius vnus sponsus, Canticorum cap. 6. & meretrices dicuntur aliæ congregationes, sine donis, sine sacramentis, sine Euangelio, sine iura hæreditatis Christi. Optat. Mileuit. in 1. & 2. contra Parmenianum.

l capit vnicuique, de Consecrat. dist.1.

m cap. patentibus, de Priuilegiis.

n c. vnico, de offic.custodis, in extrauag.communis.

## CAPVT XII.

1 *Ad quem pertineant Ecclesiæ vt ad Deum.*
2 *Item & de rebus earum.* 3 *Cura earum cuius.*
4 *Et collatio.*

1 ECCLESIA per dedicationē, Dei fit: consecratur, [a] quāuis patronus, qui fundum ad eam ædificandam dederit, [b] dotauerit, [c] construxerit [d] vel reparauerit, quędam iura in ea habeat. [e] Nihil enim ideò proprij dominij in Ecclesia habet, vt vel possit reditus in suos vsus conuertere [f] aut bona Ecclesiæ, ratione iuris patronatus, administrare. [g] Bona Ecclesiæ in patrimonio sunt Christi, quæ distribuantur per præpositos in opera pia & membra eius, seu in pauperes cùm necessitas suadet, [h] non in alios profanos vsus. Semel enim Deo dicatum non est ad vsus humanos vltra transferendum. [i] Sic Ecclesiæ relicta non debent laicorum vsibus concedi. [k]

2 Nec permutatur Ecclesia, nisi cum alia Ecclesia. [l] Idipsum de aliis rebus consecratis, religiosis vestibus, lignis, vasis, & similibus Deo sacratis dicendum, quæ quandiu consecrata manent, non debent mundanis vsibus deputari: [m] nisi formam amittant, vel consecratio deleatur: veluti si vasa sacra frangantur vel conflentur. [n]

3 Porrò quamuis Ecclesiæ Dei sint, tamen illæ & monasteria diœceseos, ad curam & dispositionem Episcopi loci in episcopalibus pertinent, [o] & omnia loca pia, vt Xenodochia, & similia eius authoritate erecta & constructa. [p] Nisi nominatim exempta sint ab eius potestate. [q] Verumtamèn non ad Episcopum, sed ad summum Pontificem pertinet, nouam religionis viuendi formam, admittere vel probare. [r]

4 Concedunt non solùm summus Pontifex, sed & alij Episcopi, & alij ordinarij beneficiorum & Ecclesiarum titulum, & possessionem & curam, & custodiam, prouisis & ordinatis. [s]

*SCHOLIA.*

a Inde domus Dei dicitur, Esaiæ 56. Hieremiæ 7. d. Lucæ cap.19.D. Matthæi.ca.21. D. Marc. c.11.c. Saluator. ca. ex multis, can.fin.1.q.3.ca.cùm Ecclesia de immunit. Eccles.

b Hoc enim casu quæritur ius patronatus, c.nobis, de Iure patron. ca. Abbatem. 18. quæst.2. canon. piæ mentis. 6. quæstione 7.

c Alius modus quærendi ius patronatus per dotationem, ca.filiis, ca.quicunque, 16.quæstione 7.

d Et hic modus alius quærendi ius patronatus, canon. monasterium, 16.quæst. 7. retinentur isti modi quærendi ius patronatus, in Concil.Trident.sessio. 14. cap. 12. & 13. de reformatione. Decernit tamen eadem sancta Synodus, sessione 25.capit.9. de reformatione: vt titulus iuris patronatus sit ex fundatione vel dotatione, qui ex authentico documento & aliis Iure requisitis ostendatur, siue etiam ex multiplicatis præsentationibus per antiquissimum temporis cursum, qui hominum memoriam excedat, aliásue secundùm Iuris dispositionem. Successione etiam eorum qui hoc ius habent, quæritur, vel ex contractu, translatione vniuersitatis, vel cessione, vel alio modo permisso, vt c.ex literis,7. c.illud, 8. de Iure patronat.donatione, cap. 1.eodem titulo, in Sex. legato, institutione, Successione intestati.in Clement. 2. eod. tit. vide Ioannem Andræam, ad cap.cùm seculum, eod.titul.apud Gregorium. Iura patronatus plura sunt, vt præsentationis aduenientе vacatione beneficij patronati, ca.1.§.ædificatori,16.quæst. 1. passimque in titulis de Iure patronatus hoc inculcatur.

e Ius aduocationis, cuius plures sunt vtilitates in cap. præterea, 23. & sequen.de iure patronatus processionis. In Can.piæ mentis, & Can.Frigentius, 16.quæst. 7. alimenta, si ad inopiam patronus perueniat, ca.quicunque, ead. 16. quæst.7.defensio.ca.filiis:ea.16. quæst. 7. & alia quædam, quæ facilè occurrent.

f Dictis canonibus piæ mentis, Frigentius, quicunque.

g capit.prætereà,4.versic. possessionem, de Iure patronatus, Canone sic quidem, & Canone, nouerint.11.quæst.1.

h can.final.16.quæst.1.can.quod autem, 23. quæstio. 7. can. sicut hi.47.distinct.

i ca.semel Deo, de regul.iur.ca.conquestus,16. de for.competen.lib.2.tit.2.can.quæ semel.19.quæstio.3.

k ca.nulli.12.quæst.2.ca.nemini.40.16.quæst.7. c. ad hæc, 4. de Religio.domib.lib.3.tit.36.l.si quis sepulchrum,12.§. t. de Religios.& sum.funer.libro vndecimo.tit.7.

l c.ad quæstiones, de Rer. permutatio.

m can.ad hæc, ca.ligna, ca. vestimenta, de consecrat. distinct.1.Daniel.5.capit.

n Vt in Authen. prætereà, de sacrosanct.Eccles. C.nouella, 120.ca.hoc ius.10. quæst.1.

o cap.constitutis,de Religiof.domib.cap.conquerente, de offic.ordin. can. omnes basilicæ 16. quæstione 7. cap. 18. monasteria,18.quæst.2.

p Vide de hac re, cap.3.& 4. de Religiosis domib.

q c.cùm venerabilem,7.cùm dilecti,8. de Relig. domib. c. cùm non liceat, de præscript. can. Abbatibus, 18. quæstione 2.

r c.final. de Religiof. domib.

s cap.1.de capell.monacho. cap. cùm ex iniuncto, in fine de hæret.c.cùm & plantare,6.in Ecclesiis, de priuileg.& beneficium sine canonica institutione possideri non potest,c.beneficium, de regul.iur. in Sex.nec possessio sine superioris authoritate beneficij, legitimè apprehendi potest.c.eum qui, 8.de præbend. in Sex. quamuis possessionis immissio authoritate aliquando fiat Archidiaconorum,vt in c.fin.de offic. Archid. commendat & ecclesias vacantes Episcopus, habentes curam animarum,per sex menses.In cap.nemo deinceps,15.de electio. in Sex.& alia plura agit,quæ traduntur ad c. conquerente de offic. ordinat.

## CAPVT XIII.

1 *De immunitate Ecclesiarum.* 2 *Et contrariorum.*
3 *Quando deponi res in Ecclesia possunt.*

1 PROPTER plura, & in summa ob consecrationem, diuináque mysteria quæ in Ecclesiis,seu ædibus sacris sunt, tractantur & exhibentur populo Christiano, [a] & ab omni profanatione ipsæ ædes sacræ debent immunes custodiri atque idcò in illis non permittuntur,fieri emptiones,venditiones,aut aliæ negotiationes seculares. [b] Iudicia secularia [c] hospitium seu caupona. [d] Saltationes seu choreæ, cantiones seculares [e] spectacula laruata, [f] conuiuia, [g] tumultum excitantia, quo mentes orantium & psallentium possint interpellari. [h]

2 Sicut autem Ecclesiarum, sic & cœmeteriorum seruanda honestas. [i] Quia & ea,vt Ecclesiæ sunt priuilegiata, [k] appellationeque Ecclesiæ venit cœmiterium. [l]

3 Prohibitum in Ecclesiis recipi suppellectilia priuatorum,nisi propter hostiles incursus, aut incendia repentina, vel ob alias vrgentes necessitates,quæ suadeant eò refugium;ea tamen lege, vt cessante necessitate, res illatæ in sua pristina loca reportentur. [m] Vetitum & à clericis sub anathemate, ecclesias incastellari (scilicet ne faciant ex his propugnacula) aut in seruitutem redigi. [n] Ad eas confugientes vi retrahere ad supplicium mortis vel cruciatum corporis. [o] Exceptis personis quorundam, vt publicorum latronum, nocturnorum depopulatorum. [p] Et eorum qui in ipsa Ecclesia vel cœmiterio delinquunt, [q] & similium. [r]

### *SCHOLIA.*

a Can.sicut non alij.11.de Consecrat.distinct.1. domum Dei decet sanctitudo eius.Psalm.19.Ecclesia sanè,quidam locus est medicinæ spiritualis, & omnes qui illuc veniunt decet ne domum redeant,nisi congrua remedia acceperint, illaque suis vulneribus adhibuerint.

b ca.ex multis,1.q.1.c.eiciens,88.dist.D.Matth.c.21.

c cap.1.de Immunit.Eccles.lib.3.Decretal.tit.49.ca. fin. maximè si iudicia sint criminalia, quæ inferant pœnam sanguinis.c.cùm Ecclesia,5. de Immunit. Ecclesiarum. Cùm etiam interdictum sit personis ecclesiasticis,iudicia ferre vel subscribere quæ inferunt pœnam sanguinis,c. in Archiepiscopatu,de raptor.c.clerici,&c.sententiam sanguinis,ne cler.vel monach.secularib.negot.se immisc.e.

d c.1. de immunit.ecclesiar.

e Ex Concilio Toletano 3.cap.2. de consecrat. dist. 1. Clement.1.de Celebratio.Missar.lib.5.Clem.tit. 14. in Concilio Basilien.& Pragma. sanctione de his qui in Missa non complent Credo in Concilio Trident. sessio.22. post c.9. in decreto, de obseruandis & euitandis in celebratione Missę.Referunt Vincentius in speculo,& Albertus Krantius lib.4.c.33.vindictam diuinam qua constat valde exosas Deo esse istas cantiones prophanas in locis sacris:scribunt enim apud Saxoniam in Colbecke vica Halberstadensi, Othbertum quendam cum octodecim sodalibus, viris quindecim & fœminis tribus, Choreas ducentem nocte Natalitiorum in cœmiterio S.Magij, cùm non desisterent admoniti à sacerdote, eius dira imprecatione per annum integrum in eodem statu mansisse,sine quiete inuicem manibus hærentes,& non multò post interijsse.

f dicto titulo,de Spectaculis in Eccles.non faciend. in pragma.sanctio.ca.nullis,de Consecratione,distinct.1.c.cùm decorem,de Vita & honesta.clericorum,libr.3.vbi tamen permittuntur in festis sanctorum, representationes eorumdem,sine laruis tamen & irrisione.

g c.nulli.47.distinct.

h c. 2. de immunita. Ecclesia.in Sex. in sessio. 22. Concilij Tridentini.in cap.9. in Decreto de obseruandis & vitandis in celebra.Missæ.ibi, *Ab Ecclesiis,vero musicas,sine organo, sine cantu lasciuum aut impurum aliquid miscetur, item seculares omnes actiones, vana atque adeo profana colloquia, deambulationes, strepitus, clamores arceant, vt domus Dei verè domus orationis esse videatur, ac dici possit.* vide l. siquis in hoc genus, 10. de episcop. & cleric. C. de iniuriis puniendis quæ inferuntur cultui diuino & ministris eius, & in Nouella 123.c.31. §. siquis cùm sacra ministeria. de sanctissimis episco.Ibi,*Si verò hæc sacra conturbauerit ministeria, aut celebrare prohibuerit, capitaliter puniatur.* Imperator Martianus in l. denunciamus vobis 5. de his qui ad Ecclesiam confugiunt,vel ibi exclamant,&c.lib. 1. C. ti. 12.ad populum sic rescripsit, *denunciamus vobis omnibus vt in Sacrosanctis Ecclesiis & aliis venerabilibus locis, in quibus cum pace & quieta voce competit celebrari, abstineatis ab omni seditione: Nemo conclamationibus vtatur, nemo moueat tumultum,aut impetum committat, aut conuenticula collecta multitudine in qualibet parte ciuitatis, vel vici vel cuiuscunque loci colligere aut celebrare conetur,* &c. quæ verba pulchrè prohibent ne pendente tempore diuinorum officiorum celebrandorum, potissimum diebus festiuis quibus interesse Christiani debent officiis, fiant ludi theatrales, vel permittantur aliæ congregationes quæ voluptatibus & rebus etiam feriis tempore indebito vacant. Quod & suis constitutionibus sanctè cauerunt reges Galliarum. Vide in librorum Basilicorum Ecloga.lib.60.tit. 31. & lib. 3. c. 43. Adde Basil. Magnum in Psal. 28. *Qui in templo Dei est,* inquit, *non vana scurrilia probrosáque loquatur. Sed in templo Dei, quisque gloriam Dei dicit. Assistunt Angeli verba describentes:adest dominus affectus intrantium considerans: preces cuiusque Deo manifesta sunt,* &c. Pietatis tamen ergò,quædam ibi fieri permissa sunt, vt manumissiones seruorum, quæ ibi factæ in conspectu Christianorum conferebant etiam manumissis ciuitatem Romanam, in l. 1. & 2. de his qui in Eccles.manumittan.lib.1.C. ti. 13. meminit de hac manumissione ca.eos qui ad Ecclesiam,dist. 87. publicabatur & in ambone Ecclesiæ libertatis datio eius qui ordinandus manumissus esset,in ca.nulli.54.distinct.ex concilio Tiburiense, cap. 29. Et hoc genus manumissionis Christianissimo Constantino tribuunt ibi leges & Historia tripartita.lib.1.cap.9.Et Nicephor.Calix.lib.7.hist. cap. 16. Eadem pietate dictante orphanis, tutoris datio

concessa,

concessa, cùm quolibet loco & tempore tutelæ datio fieri possit.l.1.§.quolibet loco,de tutel.lib.26.P.ti.1. Sunt alia his similia, quæ prætermitto quæ quidem & in Ecclesia fieri possunt, dummodo tamen non intermittatur cultus ideo diuinus,& fiant horis quibus is non fit.

i Clem. 1.in fine de celebratione Missarum.

k can.quisquis inuentus,17.quæst.4. cap. cùm Ecclesia. de immuni.Ecclesiar.cap.1. de Consecratio.Ecclesiæ vel altar.in Sex.

l c.si ciuitas, de Sentent. excommunicationis in Sex.

m c.fin.de custod.Eucharist.lib.3.tit.44.

n can.sanctorum,14.10.quæst.1.Quia iuxta Ecclesias debent esse tantùm clericorum habitacula. can.3.& 4.12. quæst. Et quia cauendum est,ne in Ecclesiis accidat pollutio per sanguinis effusionem,cap.proposuisti, de Consecrat. Eccles.vel altar.c.vnico, eod. titul. in Sex. cur etiam non liceat habitare in locis sepulchrorum rationes attulimus, lib.33.Syntagma iuris c.23.num.13.& seq.extat & Nouella Leonis 73. vt nemo cum mulieribus in Ecclesiarum cœnaculis habitet: necessitatis tamen tempus ob incursiones hostium non prohibet ibi refugium esse hominum, & in magna necessitate etiam ea ibi fieri, quæ ad defensionem vitæ eorum quæ preciosior rebus est, quæ alio tempore prohibita essent: necessitas etiam in religione facit licitum,alioquin illicitum,c. quod non est licitum 4.de reg.iur.apud Gregorium.Sic Carthaginenses in extremo periculo obsidionis Romanorum,templa fanaque & alia loca speciosa, verterunt in officinas publicas, vbi interdiu noctúque viri pariter ac fœminæ incessanter operabantur, cibum per partes accipiendo certo tempore,efficiebántque singulis diebus clypeos centum, & gladios tercentos. &c. vt ait Appianus Alexandrinus lib. de bellis Punicis.

o In cap.inter alia,de immunitat.Ecclesiar. can. reum, can. metuentes,canon.diffiniuit. 17. de iure Assyriorum, diximus lib 33. Syntag. iuris capitul. 21. & 22. maiestatis crimen imponi.ur ei, qui abduxerit ad Sacrosanctas Ecclesias confugientes & aliæ pœnæ,in l.2.& l.præsentis,de His qui ad Ecclesf.confug.libr.1.C. districtissimam damnationem statuit Concilium Arausicense primum capit. 5.relatum in ca.eos qui,87.dist.In capitularibus 5. c. 9. & in adiectis ca.29.& in Concil.Maguntinensi,1.c.39.sic statuitur, *Reum ad Ecclesiam fugientem nemo abstrahere audeat, neque inde damnare ad pœnam vel ad mortem vt honor Ecclesiarum conseruetur: sed rectores Ecclesiæ pacem eius & vitam & membra obtinere studeant: tamen legitimè componat quod iniquè fecit*.relatum & in canon.reum.17.quæstio. 4. & in can.frater, ead. quæst. & causa, arcetur ab Ecclesiæ ingressu qui aliquem de Ecclesia violenter rapuerit. in Gallia ob frequentem abusum priuilegij, solent debitores & delinquentes in loco sacro & non sacro capi, si iubent iudex, Saluo iure redintegrandi, si ad Ecclesias legitimè confugerint, vt scribit Ioannes Lucius lib. 1. Placito. 1. Rebuffus in prœmio constitutioo. Regiarum, gloss. 5. numer. 40. & Tomo 2. Constitutio. regiar. titul. de immunitate Ecclesiastica, vbi agit copiosè de Immunitate Ecclesiarum. obserua, Christianis non Iudæis ius asyli fuisse, ex l. 1. C. de his qui ad Ecclesiam confu.

p in dicto c.inter alia suprà, de immunita. Eccles. non datur etiam ius asyli in Ecclesiis furibus manifestis, in l. præsenti,§.fine, de his qui ad Eccles.confug. Et in Nouella 7.de Mandatis princip.c. seu §.neque autem, sic mandat.Iustina. *Neque autem homicidis, neque adulteris, neque virginum raptoribus delinquentibus, terminorum relinques cautelam,sed etiam inde extrahes, & supplicium inferes.* Et paulò pòst. *Deinde templorum cautela,non nocentibus,sed læsis datur à lege*.&c. Asyla homicidis inuoluntariis non spontaneis, etiam iure diuino tantùm proderant, alij enim etiam ab aris trahebantur ad supplicium. Exod. 21. Numero 35. Deuteron.4.& 19.Iosue 20.3.Regum capitul.1. & 2. Extat & Constantini nouella. περὶ φονευόντων μετὰ ξίφους.

q c.fin.de immuni.Ecclesiar.§. fina. vt liceat matri & auiæ nouella 117.

r de quibus non lib.33. Syntag.Iuris cap. 22.

## CAPVT XIIII.

1 *Quadam priuilegia rerum & personarum Ecclesiasticarum, in exactionibus & collectis.*

2 *In muneribus personalibus.*

1 QVOD ad immunitatem rerum pertinet, liquet prohibitum fuisse sub excommunicationis vel interdicti pœna, laicis, & potestatibus, tributa, collectas, aut alias exactiones quocumque titulo vel colore, imponere Ecclesiis vel personis Ecclesiasticis, pro domibus, prædiis, vel aliis quibuscunque Ecclesiæ possessionibus legitimè quæsitis.[a] Verùm si quando forte episcopus simul cum clericis, tantam vtilitatem vel necessitatem viderit, quæ sine collectione & auxilio Ecclesiæ releuari non possit, & quod nullæ aut exiguæ laicis suppetant facultates, subsidia duxerit per Ecclesias conferenda, laici humiliter & deuotè ipsa cum gratiarum actione debent accipere. Prius tamen & hîc summus Pontifex cõsulendus.[b]

2 Personæ Ecclesiasticæ diaconi, subdiaconi, exorcistæ, lectores, acolythi, clerici, monachi, à munerib. personalib. expertes & immunes sunt.[c] Et sordidorum munerum habent vacationem.[d] Placuit tamen vrgente causa necessitatis, vicino existente hoste, Ecclesiæ homines non excusari ab excubiis, seu vigiliis murorum ciuitatis.[e]

### SCHOLIA.

a cap.1. & cap. clericis, cap. quanquam de immunita. Ecclesiar.in Sex.cap.non minus,4.c.aduersus,7.eodem titul. apud Gregorium. cano. in qualibet, ca. secundum, 22. quæst.8.In Concil. Tridentino, sessione 25. de reformatione capit 20.constitutio item nulla communitas.C. de Episco.& cleric.l.1.2.3.C. eo.ratio in cap. Ecclesia sanctæ Mariæ,de constitutio à defectu potestatis laicorum. Alia vt discrimen inter res diuinas, publicas, priuatas constituatur,l.sancimus,22. & l.vt inter diuinum, 23. C. de Sacrosanct.Ecclesiis.

b in dicto.cap.aduersus,& c.non minus,de immuni.Eccles. ad vtilitatem & necessitatem publicam potest referri. l. ad instructiones,C.de Sacrosanct.Eccles.9. ad hoc de Ecclesiast. titul. quæ iura de locupletibus intelligi debent Ecclesijs & quando authoritate quoque & consensu superioris pastoris Ecclesiæ permittitur.

c l.presbyteros,5.& l.generaliter,52.de episcop.& cleri.ca. 10.generaliter,16.quæst.1.ca. 3. distinct. 88. quæ dicuntur personalia muneta,docet l.1.& fin.de munerib. & honorib.P.ita excusantur ab omni tutela & cura cuiuscunque generis personarum,si velint,c.vltimo,86.distinct.

d ca.generaliter.§.1.16.quæst.1.

e in cap.2.de immunita. Ecclesi. fuerunt tamen impij Cæsares, qui quamuis Christiani nomen ferrent, tamen & bona Ecclesiastica & personas eius afflixerunt, qualis Constantinus alienus à Constantini Magni pietate, vt liquet ex cõstitutionibus eius Græcis 1. & 3.& alius Theophilus Orientis Imperator filius Michaëlis, vt liquet ex eius constitutionib.



Digitized by Google

# DE FIDE CATHOLICA.[a]
## TITVLVS QVINTVS.

*SCHOLIA.*

a De summa trinitate & fide Catholica tractatur, lib.1. Decreta. ti.1. lib.1. Sexti tit.1. lib.1. Clementinarum tit.1. exponitur & fidei Catholicæ compendium, in ca. qui episcopus, 23. distinct. in can. fin. de Consecratione dist. 3. & in can. 1. ca. illud, can. filius ca. non illud, can. Baptismi, ca. symbolum, de Consecratio. dist. 4. Extat in iure ciuili, lib. 1. tit. 44. de summa trinita. & fide Catholica, & vt nemo de ea publicè contendere audeat. Heraclej constitutio 1. de fide li. 1. Iuris Orientalis collecti per Bonæfidium. Extat & in calce Concilij Tridentini Bulla Pij Pap. IIII. Super forma iuramenti fidei qua compendium fidei euoluitur.

## CAPVT I.

*Continuatio & de nomine fidei.*

1 EXPEDITA tractatione de Ecclesia: dicamus de his, quæ in Ecclesia tractantur, & primùm de fide Catholica, à qua Ecclesia seu congregatio fidelium dicitur Catholica.[a] Fides dicta à quodam,[b] fundamentum iustitiæ, dictorum conuentorúmque constantia & veritas, & quia credamus quòd fiat quod dictum est, fidem appellatam.

*SCHOLIA.*

a ca. Ecclesiæ de Consecratio. distinct. 1. ca. legimus 93. distinctio.

b à Cicerone 1. Officiorum. Et apud diuum Lucam, c. 17. secundum fidem fiat tibi exprobat & diuo Petro. Deus in dubitatione D. Matthæi cap. 14. Modicæ fidei, quare dubitasti. Cicero rurs. in Partitio. oratoriis, ait fidem esse firmam opinionem. Ideo & in cap. 1. de summa trinitate, firmiter credimus, simpliciter confitemur. Fidei ordo rationibus probari non potest, atque rationem, fides supplet. ca. nihil est aliud, de Consecrat. dist. 4. ca. fin. de Consecratio. distinct. fin. quemadmodum & de re non visa fides dicitur, in canon. in domo, in fine, de Pœnitent. distinct. 4.

## CAPVT II.

1 *De distinctione, fides & subdistinctionibus.*
2 *Fides humana quid.* 3 *Christiana diuisio.*

1 FIDES in vniuersum duplex:[a] vna, quæ constat ex opinione humana, quæ ei innititur, vel demonstrationi, argumentis rhetoricis, vel dialecticis syllogismis. Altera, quæ est ex scientia quæ suppeditatur ex diuinis literis, & à sapientia diuina, à qua vera vt à verissimo vel veritate ipsissima, pendet & certa religio Christiana. Sic vnus Deus, vnum baptisma, vna fides:[b] ab hac fide Christiana fideles dicti.[c]

2 Humana fides, rursum alia dicitur, fides pactionis: alia fides consensus.

3 Et fides Christiana iterum tripliciter exauditur: primùm pro subiecto fidei, idest, pro eo quod credendum est, de quo credimus seu fidem habemus quod verum sit, id quod esse nunc dicitur, vel fuisse, vel futurum. Secundò pro ipso actu credendi: quo id quod dictum promissúmue est, ita esse certò & firmiter existimamus. Tertiò pro perfectione credulitatis, dum credendo futura promissa, mandata seruamus, & ipsa quæ mandatis continentur, exequimur. Quæ videtur vna finitione explicasse diuus Paulus[e] fides est sperandarum substantia rerum, (idest de rebus firmiter sperandis) argumentum non apparentium.

*SCHOLIA.*

a & ita diuidit Clemens Alexandrinus, lib. 2. Stromaton. Ad hanc diuisionem fidei, referri possunt omnes fidei acceptiones, quas sine Methodo affert gloss. ad Rubric. de summa trinita. apud Gregor. & gloss. ad can. monet, ad verbum: *Neque*, 22. quæstio. 1. Finus Hadrianus Finus, lib. 8. contra iudæos capit. 5. 1. Primò vsurpari dicunt pro sacramento Baptismi, & inde fideles, canon. de Iudæis 45. distinctio. Secundò pro castitate thori, ca. coniuges, 27. quæst. 2. Tertiò pro cautionali securitate, etiam hosti seruanda, ca. noli existimare, 23. q. 1. Quartò pro conscientia, vt ibi, *quod non est ex fide peccatum est. ad Roma.* 14. ca. Illud, de Pœni. distinct. 5. id. quicquid fit contra conscientiam, ædificat ad Gehennam ca. omnes, §. ex his, 28. q. 1. Quintò pro credulitate non visorum ca. in domo. de Pœniten. distin. 4. Sextò pro cognitione quæ habetur in beatitudine, & vt dicunt Theologi, in Patria, vt ad Roma. 1. Ibi: *Iustitia Dei in eo reuelatur ex fide in fidē*, quod glossa explicat, ex fide rei in fidem regni. Septimò pro æquitate actionum, vt in cap. cùm venerabilis 7. de exceptio. lib. 2. tit. 25. dum meminit de contractibus bonæ fidei, & actionibus in quarum causa veniunt plura ex æquo, quam exprimātur: cum diuersum sit in actionibus stricti iuris quæ opponuntur, bonæ fidei, vt ibi notat gloss. & §. actionum, de Actioni. apud Iustinia. Octauò, sumitur bona fides pro mente quę candida & simplex est, vt mala fides pro contraria & multiplici cui malè fiditur, & non nisi cum periculo. ca. Innocens, 22. q. 4. eóque pertinet Nona & Decima acceptio quæ ab interpretibus adfertur, vnde & bona fides dicitur quæ probata est, dolo contraria, ca. bona fides, de Deposit. cum similib. Vndecimò, sumitur pro virtute Theologica: qua credimus. Duodecimò, pro collectione articulorum fidei sacræ, probatio fidei, vt est primo virtus Theologica, vt in Symbolo, D. Athanasij, *hæc est fides Catholica*: est quę fides donum Dei, ad Ephes. cap. secundo, versu octauo.

b Ad Ephes. cap. 4. Clement. I. §. ad hæc, de Sũma Trinitate.

c Cap. 16. moneo te, 22. quæst. 1. ex Diui Augustini epistol. 154. Ad Publicolam.

d Explicat cap. 1. de Sponsa. duorum. De fide, in constantia dictorum vel factorum probanda loquitur, ca. 39. Genes. vers. 10. & ca. 44. vers. 32. Leuiti. ca. 6. vers. 2.

e Ad Hebræos, cap. 11. vers. 1. Glos. ad Rubri. de summa Trinitate, & fide Catholic. aliter definit. vt fides sit: *Voluntaria certitudo absentium infra scientiam & supra opinionem constituta.* Dionysius verò Carthusianus super cap. 3. de Ecclesiastica Hierarchica Dionysij Areopagitæ, dixit Diuum Paulum in c. 11. ad Hebræos, descripsisse fidem, & attigisse essentialia & formalia fidei, veruntamen nō tradidisse formalem finitionem, quam ipse sic format vt sit: *Habitus mentis, quo in statu viæ primo inchoatur vita æterna in nobis.* Nam vita æterna in patria, est earum adeptio rerum quas in præsenti vita speramus: hinc fides vocatur, substantia, id est, inchoatio quædam sperandorum, quæ per

per hoc quasi incipiunt in nobis, quòd credantur: vnde & habitus primorum principiorum vocatur substantia totæ scientiæ: hæc Carthusia. Basilius verò Magnus, in Asceticis, sermone de Fide: *Fides (inquit) est assensus indubitatus ad ea quæ audiuntur in certa veritatis persuasione, quæ prædicantur per Dei gratiam.*

## CAPVT III.

1 *De quo fides.*
2 *Fundamentum fidei.*
3 *Symbola fidei.*
4 *Quæ credenda.*
5 *Concilia præcepta.*

1 FIDES ergo, de re non visa nec apparente [a]: Christianorum & Iudæorum antiquorum, fermè eadem, & eiusdem substantiæ: nisi quod nos credamus de præteritis quæ ipsi futura credebant: nobísque ab vmbris explanata lege, nũc mysteria clariora & perfectiora habeamus. [b]

2 Fundamentum vnum omnibus fidei, Messias, Dominus noster IESVS CHRISTVS: cuius etiam vera, firma & syncera confessio, est petra, supra quam ædificata Ecclesia, [c] vnde & fides, dicitur virtus Theologica. Quia & habet Deum pro obiecto. [d]

3 Fidei seu credendorum collectio, vel symbolum, quintuplex est. Primum symbolum fuit ab Apostolis traditum, verbis simplicibus compositum. *Credo in Deum, &c.* quod dicere Cathecumeni tenebantur antequam baptizarentur. [e] Secundum, in Nicena synodo fuit editum: quo latius sunt aperta mysteria [f] fidei, [g] contra Græcos qui negabant Spiritum Sanctum, procedere à Patre & Filio. Et contra Arrianos qui coæternum Patri Filium, & diuersa in Sanctissima Trinitate substantias ponebant: [h] quod canitur in sacra missa: *Credo in Deum, &c.* Tertium, fuit Athanasij Patriarchæ Alexandrini: Quod incipit: *Quicunque vult saluus esse*, quódque edidit contra Sabellianos & Arrianos. [i] Quartum, fuit editum in Synodo Constantinopolitana. [k] Quintum, posteà secutum ortis nouis hæresibus. [l]

Quæ symbolis illis continentur, credenda sunt: & in summa, ea etiam omnia quæ Ecclesia Apostolica Romana, & Catholica credenda proponit, [m] quæve Sacrosancta Concilia definita: sequenda statuunt. [n]

*SCHOLIA.*

a Et ibi est meritum, credendo quod non videmus, Canone in domo, de Pœnitentia distinctione quarta.

b Irenæus, lib. 4. contra hæreses, ca. 13. *Fides (inquit) Abrahami, eadem fuit cum nostra. Nam & credidit Dei filium. &c.* Et Diuus Ambrosius de Fide ad Gratianum, cap. 1. *Vnum Deum fides significat: quia vna fides noui & antiqui testamenti.* Et vt Diuus Hilarius ait Psalm. 139. *Vnus & idem Deus Euangelij & legis est.*

c Diui Matthæi, cap. 16. versu 18. Cyrillus Archiepiscopus Alexandrinus, Tomo 2. lib. 4. Dialogorum de sanctissima Trinitate.

d Viguerius in Institutionibus Theologicis, cap. 10. de fide in principio.

e Ex Concilio Agathensi, cap. 13. relato in cano. symbolum, 36. de Consecratione distinctione 4. in Concilio Martini Bracharens. can. 49. Vnde sumptus est can. non liceat, 59. eadem distinctione 4. de Consecratione.

f Ca. canones, 15. distinct. l. j. & 2. & l. nos reddentes, in fine, de Summa Trinitate C.

g ca. penul. & fin. de Consecration. distinct. 5. ca. 1. de Summa Trinitate in Sexto.

h an. quidam, versi. Arriani, vigesima quarta, quæst. 2.

i Dicto can. quidam, §. Sabelliani, 24. quæst. 3.

k De quo in dict. ca. canones, §. 2. 15. distinctione.

l Hoc symbolum posuit Gloss. ad Rubric. de summa Trinitate, & ibidem Gregorius in cap. firmiter.

m Can. nolite errare, & ca. quis nesciat, vndecima distinctione, can. non decet, 12. distinctione, leg. nos reddentes, §. ideóque, de Summa Trinitate C. Cyprian. lib. 4. Epistolarum epistola 4.

n Enumerantur Concilia quibus fides adhibenda, in ca. sancta Romana, 15. distinctione in tota, 16. distinct. in l. 3. & 4. §. suscipimus, de summa Trinitate & fid. Cathol. l. quicumque, de Hæretic. C. l. finali de Religios. lib. 16. Codicis Theodosiani Nouella Iustinian. 103.

## CAPVT IIII.

1 *A quo fidelis.*

1 FIDES quæ virtus est Theologica qua creditur, Donum Dei est. [a] Et non solius liberi arbitrij. [b] Auctor & consummator fidei Dominus IESVS CHRISTVS.

*SCHOLIA.*

a Sic Diui Matthæi, cap. 13. versic. 11. Dominus ait Discipulis: *Vobis datum est nosse mysterium regni cœlorum: illis autem non est datum.* & cap. 16. vers. 17. *Beatus es Simon Bar-Iona, quia caro & sanguis non reuelauit tibi, sed Pater meus qui in cœlis est.* Et Actor. cap. 17. vers. 31. ibi. *Fidem præbens omnibus, &c.* Sed & Theodoreticus, lib. 7. de Curatione Græcorum affection. dum de sacrificiis agit, scribit: *Non vllis operibus nostris, sed per solam fidem, mystica bona consecuti sumus: Ego, inquit Deus, sum qui deleo iniquitates, propter memetipsum iniquitatum non recordabor*: Et Diuus Paul. ad Ephes. cap. 2. *Gratia Dei salui facti estis, & hoc non ex vobis: Donum Dei est, ne quis glorietur.*

b Ad Hebræos 12. cap. vers. 2. & *Fides ex auditu: Auditus autem per verbum Dei*: ad Roman. ca. 10. Et petebant à Domino discipuli, vt eis adaugeret fidem. D. Lucæ, c. 17. vers. 5. Et orauit Christus pro Petro, ne deficeret eius fides. Obiectum fidei est, veritas prima seu diuina reuelans. Non enim fides Theologica hæc de qua hîc loquimur, credit aliquid, nisi prout est à Deo reuelante, id nisi prout Dei est, Vide Thomam, 2. 2. quæstione j. artic. j. *Fundamentum* (inquit D. Paulus.) *aliud nemo ponere potest, præter id quod positum est, quod est* CHRISTVS IESVS *id*: vt ait ibi Gloss. fides IESV CHRISTI. j. ad Corinth. 3.

## CAPVT V.

1 *De fidei regulis.*
2 *Fides præcedit actus in Gloss. c.*

1 QVIA itaque Deus verax, ipséque omnipotens, qui constituit ea quæ fidelibus credenda proposita sunt, nequaquam in eâ fide dubitandum: [a] neque temerè de ea disputandum. [b] Accedentem enim credere oportet, quia est, & inquirentibus se remunerator sit. [c] Quod si quando dubium in fide subeat mentem elucidatio à Deo, & eius Ecclesia Catholica, petẽda est. [d]

*SCHOLIA.*

a Quia enim verax Deus, non potest in promissis mentiri. Quia verò omnipotens, quæ verè dixit potest nulla pro-

hibente exequi. Sic arguit Deus discipulus apud D. Lucam, cap. 24. vers. 24. *O stulti & tardi corde ad credendum in omnibus quæ locuti sunt prophetæ.* Et Diui Ioannis Euangelio, cap. 20. vers. 27. arguit Diuum Thomam: *Noli esse incredulus, sed fidelis.* iniuriam facit dicenti, qui ei fidem non adhibet, maximè Deo & verbo eius, si probatio ab eo exquiratur: *generatio adultera & mala signum quærit*: D. Matthæi, c. 12. vers. 39. D. Lucæ, 11. vers. 29. Clemens Alexand. lib. 2. Stromaton, Sicut iniuriam facit iudicio reuerendissimæ Synodi, qui semel iudicata aut bene disposita reuoluere, & publicè disputare ausus fuerit, l. 4. C. de summa Trinitate & fid. Catholica.

b l. nemo, 4. de summa Trinitate C. facit, can. maiores, 24. quæstione 1. ca. 36. cum quibus, 24. quæst. 3. Tertullian. de Præscript. Hæret. Vide quæ diximus, lib. 2. Syntagma, ca. 2. num. 6. quo enim humana ratio non potest pertingere, eò fides pertingit: quare rationum humanarum ope non egens, ca. non turbatur, in fine, 28. quæst. 1. Nocet autem concertatio de fide publica, Iudæorum & Paganorum conuersioni: si quidem inde nihil certi lege Christiana putant: Et mysteria profanantur. Hæreticorum etiam impietate hoc ipsum auget & firmat. Dum in dubium reuocatur quod tantis sanctisque Conciliis diffinitum maturè antea fuit: disputationem etiam inhibet mysteriorum: D. Pauli 1. ad Timoth. 4. versicul. 5. l. damnatio, 6. §. 1. C. de Hæreti. Concilium Chalcedonens. Act. 3. Meminit Annian. Marcel. lib. 23.

c Verba hæc sunt, D. Paul. ad Hebræos 11. vers. 6. alibi dictum, nisi credideritis non intelligetis Isaiæ cap. 7. fides etiam omnem actionem præcedere debet. Neque Agricola metere poterit, nisi prius semen committat sulcis: nec mare traiicere, nisi se prius mari credat & gubernatori. Nec æger à morbo liberari nisi se prius credat medico. Nec prius discere quàm se crediderit præceptori vt scribit Theophilus. Antiochenus episcopus, libro cõtra Calumniatores Christianæ religionis. plura, & huius rei exempla prosequitur: D. Paulus per totum, cap. 11. ad Hebræos. Simpliciter est fidei confessio facienda & firmiter credendum: capite 1. de Summa Trinitate. Explicat D. Thomas opusculo 23. & 24. Tomo 17. dubius in fide, infidelis est, ca. omne, 22. quæst. 1. cap. 1. de Hæretic. Supplet fides quæ infirmitas ingenij non potest comprehendere, ca. nihil est aliud, de Consecration. distinct. 4. Simplicitas est sine inuolucris, veritatis & sinceritatis amica. Simplicibus verbis fides proferenda, can. qui episcopus 23. distinct. can. episcopus, 24. distinctione.

d ca. maiores de Baptismo, lib. 3. titul. 42. ca palam, 11. dist. ca. omnes, 21. distinctione: Vide Gl. in can. in illis, ad verba, *In fide*, 80. distinctione. Tertullian. in lib. de Præscription. aduers. Hæretic. Ita, & scribit D. Ambros. ad Valentinianum, in *causa fidei episcopos de laicis in Ecclesia, & non laicos de episcopis in consistorio debere iudicare.* Et Cyrillus Archiepisc. Hierosolymi. Catechesi Illuminator. 5. fidem obserua à sola Ecclesia traditam, & omni scriptura munitam.

## CAPVT VI.

*1 De fide formata, & informi. 2 Confessio fidei quid.*

QVANDO fides Theologica virtutem habet veram, dicitur formata vel viua. [a] Quia vt corpus viuum dicitur, quod actionibus vitæ fungitur: sic fides viua quæ per charitatem informatur, extrinsecus, & bona opera agit. Quando verò inefficax est & sine charitate, informis dicitur: & mortua sine operibus. [b] Vtroque modo tamen virtus dicitur non acquisita, sed infusa. [c]

Confessio fidei, est protestatio per verba & opera, nos esse Christianos. [d]

*SCHOLIA.*

a De fide viua seu formata. Diuus Iacobus, epistol. canonicæ, cap. 2.

b Dict. cap. 2. Diui Iacobi fides potest haberi sine charitate, & est vera fides, sed non vera virtus. in Concilio Tridentino session. 6. ca. 15. & cap. 28. quod colligitur ex 1. ad Corinth. c. 13. ibi: *Si fidem habeam vt montes transferam, charitatem autem non habuero nihil sum.* refertur in can. tolet 31. de Pœnitent. distinctione 4.

c Vide D. Thomam, 2. 2. quæst. 4. art. 3. & quæst. 6.

d Fides professionis sine operibus non prodest, cano. sicut vrgeri, & ca. fertur, 1. quæstion. 1. si detur tempus & locus operandi, can. finali de Pœnitent. distinctione, 2. Duo sunt actus fidei vnus interior, credere qui pertinet ad iustitiam: alius confiteri ore & operibus, quæ pertinent ad salutem: ad Roman. 10.

e Credere porrò tripliciter dicimus Credere Deum quando Deũ esse talem qualis prędicatur, vt vnum in substantia, Trinum in personis, filium incarnatũ, &c. Credimus Deo, quando quæ Deus dixit, vera esse dicimus. Credere verò in Deum, tunc dicimus quando consideramus eum vt finem & credendo Deum amamus, credendo & amando Deum tanquam in vltimum finem ad eum tendimus.

## CAPVT VII.

*1 Fides cuius, fidelis Paganus. 2 Hæreticus. 3 Apostata. 4 Schismaticus. 5 Num ad fidem cogi quis possit.*

1 QVI fidei IESV CHRISTI, adhæret, fidelis & Christianus dicitur. [b] Qui eam non recipit, paganus seu infidelis, vel Iudæus. [c]

2 Qui verò prius eam receperit, & postea, in aliquo vel in quibusdam articulis ab ea dissentit, pertinaciter errorem defendens Hæreticus. [d]

3 Si in totum eam relinquat & transeat in paganismum vel Iudaismum, Apostata. [e]

4 Si verò se separet non quidem à fide, sed ab vnitate Ecclesiæ ei rebellando Schismaticus. [f]

5 Fides Catholica sponte ab initio suscipienda, nemo autem vi eam suscipere cogendus. [g] At qui susceptam abiecerit, ad eam redire, & in ea se continere cogendus est. [h]

*SCHOLIA.*

a Can. mater Ecclesia de Consecration. distinction. 4. ex Diui Augustini, lib. 1. de Meritis & remiss. pecca. cap. 25. fideles sunt in Ecclesia, & ipsa in eis, vt notat Gloss. ad can. Ecclesiæ charitas, ad verba. *per Spiritum Sanctum*, de Consecration. distinct. 4. per can. scire, 7. quæst. 1.

b can. vnic. §. quia verò Christus, de Sacra vnction. lib. 1. titul. 15.

c Infideles sine vera fide & ita pagani quasi in pagis & in rusticitate & ignorantia viuentes, alieni à ciuitate Dei, vt ait Optat. Mileuita. Extat titulus C. de paganis & sacrificiis eorum, lib. 1. vbi idololatris & Ethnicis accipiuntur: Est & titulus de Iudæis in Codice Iustinian. & in Decretalib. lib. 5. tit. 6. lib. 5. Sexti tit. 2. & in Clement. lib. 5. tit. 3. & in Decreto, can. eos, 1. quæst. 1. & alia sæpe de his mentio.

d Quis sit Hæreticus dicendus docet, ca. 27. hæreses, ca. 29. dixit Apostolus, 24. quæst. 3. nempe qui aliquid defendit contra articulos fidei, & contra Ecclesiam cum peruersa voluntate & pertinaci impugnatione. Alioquin enim si quis erraret in fide & Ecclesiæ dogmatibus, & paratus sit se corrigere, non censetur Hæreticus, c. dicit Apostolus, & c. qui in Ecclesia, & ibi Gloss. 24. quæst. 3. & Gloss. in c. non licuit, 17. distinct. can. hæc est fides, 24. q. 1.

Gloss.

Gloss. in c. dammamus, ad verb. *pertinaciter*, de Summa Trinitat. & hoc modo debet intelligi, cap. dubius, de Hæretic. dubius in fide Hæreticus est; si videlicet dubio pertinaciter insistit. Quamobrem nec viri ignari, rustici, vel alij idiotæ, qui sine dolo in subtilitatibus fidei errãt, ideo sunt hæretici dicendi, vt disputat D. Thomas, 2.2. quæstione 2. articul. 6. Si modo pertinaciter non hæreãt errori, vel si credant conditionaliter, si Ecclesia ita credat: Neque etiam omnes tenentur habere fidem explicitam. Quia credere distinctè, est fidei prouectæ potissimum cùm agitur de grauissimis & abstrusioribus mysteriis, quæ explicitè debent credi, ab iis qui alios docturi sunt Articulos: tamen quosdam communes quilibet explicitè necessario credere tenetur ad salutem. Quemadmodum quilibet Christianus sine culpabili ignorantia, non potest ignorare de Trinitate & vnitate; cum quotidiè dicat in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti: nec poterit sine culpa ignorare de Natiuitate, Passione, & Resurrectione Domini; quæ quotidiè à suis curionibus audire potest. Porrò, quot modis dici possit Hæreticus, cumulatè docet Angelus Clauasius: in summa, in verbo Hæreticus, Num. 1. Vtrum autem eo ipso quòd quis erret in fide dicendus sit statim Hæreticus, vide Glossam ad cap. nec licuit, ad verba, *ad recipiendum*, 17. distinct. Et vtrum teneamur credere ea solum quæ pertinent ab religionem: vide Gloss. ac ca. in domo, ad verba, *si quominus*, de Pœnitent. distinct. 4. Et num. Papa possit dispensare circa articulos fidei: vide Glossam cum textu, ad verbum, *Apostoli*, in ca. sunt quidam, 25. quæst. 1.

e Apostata, desertor est religionis Christianæ: in l. 1. & toto titulo, de Apostatis, lib. 1. C. tit. 7. Et hic est propriè Apostata a fide. Sunt enim in iura Pontificio tres species Apostasiæ: prima est Apostasia seu recessio à fide, vt in proximè citatis, & in c. non potest, 2. quæst. 7. Secundò, Apostasia est discessio vel transgressio præcepti: vt in c. si quis venerit, &c. illud, de Maior. & obedient. Tertiò, est Apostasia irregularitatis, quando quis fit desertor ordinis suscepti, vel professæ religionis: vt in c. 1. & 3. de Apostat. lib. 5. Decretal. titul. 9.

f Schismatici quoque Hæretici dicuntur, sed tunc hæresis si Schisma seu discessio est antiqua. Atque ita Schisma est nouæ congregationis, noua discessio: seu rebellio ab vnitate, & pace matris Ecclesiæ Catholicæ. Separatio ab obedientia primi pastoris: vt ait D. Augustinus, contra Cresconium, & in quæstion. in Diui Matthæi, cap. 2. Optat Mileuitanus, 1. contra Parmenia. Quid autem intersit inter hæresim, & Schisma docet. D. Hiero. ad c. 3. epistolæ ad Titum: Diui Pauli, in cap. 26. inter hæresim, 24. quæstione 3. Non habet fidem Christi qui corpus illius, id est, membra Ecclesiæ nititur distrahere: can. Aduocauit, 24. quæst. 1.

g Sic scribit Gregorius Paschasio episcopo Neapolitano, lib. 11. Epistol. epis. 15. cuius verba: in cap. 3. qui syncera, 45. distinct. & in Concil. Toleta. 4. cap. 56. relato in cap. 5. de Iudæis, 45. distinctione, in c. sicut Iudæi, 5. de Iudæis lib. 5. titul. 6. Diuus Augustinus, contra literas Petiliani, lib. 2. c. 83. Cuius verba relata in can. 33. ad fidem, 23. quæst. 5.

h Tertullia. ad Scapulam in fine: *Non est inquit religionis, cogere religionem, quæ sponte suscipi debet, non vi.* Idem ait Diuus Clemens, in principio libri 9. Recognitionum ad Iacobum fratrem Domini. Et D. Bernard. in Cantica sermo 66. *fides, inquit, suadenda, non imponenda.* Sic Theodoricus Rex Romanorum Iudæis scribens, apud Cassiodor. lib. 2. Varia. epistol. 27. *Religionem imperare non possumus, quia nemo cogitur vt credat inuitus.* Et rursus apud eundem Cassiodorum, lib. 10. episto. 26. Iustiniano Imperatori Theobaldus Rax. *Cùm diuinitas multas patiatur religiones esse, non vnam audemus imperare: retinemus enim legisse, voluntariè esse sacrificandum.*

i Dicto can. de Iudæis, 45. distinctione. & dicto. can. ad fidem, 23. quæst. 5. vide quæ dicemus infrà, Deo fauente, lib. 2. titul. 5. de Iudæis & Paganis.

---

## CAPVT VIII.

*1 De Scopo & fine fidei & effectu.*
*2 Supplet baptismum, dat robur.*

1 FIDEI finis est, salus credenti [a] verùm illa est fides intelligenda, quæ spem & Charitatem operatur: [b] hæc vnitas fidei innumeros populos contegit, quos intus diuersitas meritorum tenet: [c] omnia purgat, [d] procellas militantis Ecclesiæ superat. [e] Rempublicam magis quàm sudores corporales gubernat, [f] vbi sana fides non est, non potest esse iustitia vera: [g] cùm & sine fide, falsa sit virtus etiam in optimis moribus. [h]

2 Fides supplet, quando Baptismus vel aliud Sacramentum haberi non potest [i] hac resistimus diabolo, [k] petimus & accepimus à Deo, [l] hanc omnes Christiani tenentur defendere. [m]

### *SCHOLIA.*

a *Qui crediderit & baptizatus fuerit, saluus erit: qui verò non crediderit, condemnabitur.* Diui Marci, cap. 16. vers. 6. Actor. 16. vers. 21. *Crede in Dominum* IESVM *& saluus eris.* facit, caput ad Roman. 10. vers. 10. Corde creditur ad iustitiam, ore fit confessio ad salutem: & 1. Petr. 2. vers. 6. *qui crediderit in eum non confundetur,* & capit. 11. Diui Iohannis, vers. 25. Dixit Dominus IESVS. *Ego sum Resurrectio & vita, qui crediderit in me etiamsi mortuus fuerit, viuet: & omnis qui viuit & credit in me non morietur in æternum.* & Actor. 10. *hunc omnes prophetæ, &c.* & ad Gala. 3. vers. 8. & Diui Ioannis, capit. 3. vers. 15. Vide Concilium Tridentinum, session. 6. cap. 7. & 8. vbi fides dicitur salutis initium, & radix iustificationis. Martinum Azpilcuetam Nauarrum in Manuali confessorum, capit. 11. Numero 17.

b Ad Galatas 5. versu 6. Diui Iacob. cap. 2. vers. 24. can. Circuncisio, & ca. firmum, de Pœnitent. distinct. 2.

c ca. sit rector, in medio, 43. distinctione.

d ca. finali, 15. quæstione finali, ca. si Petrus vicesima quarta, quæst. 1.

e ca. non turbatur, vicesima quarta, quæst. 1.

f Vide luculenter, ca. in qualibet, 23. quæst. 8.

g Quia iustus ex fide viuit, can. vbi sana, 24. quæst. 1.

h ca. omnes, 28. quæst. 1.

i ca. Baptismi, de Consecratione distinct. 4.

k 1. Petri, cap. 5.

l Diui Matthæi, cap. 21. vers. 22.

m can. nos: & ca. vbi nam, 96. distinctione.



BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

# DE SACRAMENTIS.
## TITVLVS SEXTVS.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, sacramentorúmque nouæ legis vis.*

QVIA per Sacramenta nouæ legis omnis vera iustitia vel incipit, vel cœpta augetur, vel amissa reparatur, [a] & quia Sacramenta non sunt superflua, sed ad salutem necessaria, [b] inter ea quæ in fide Christiana consideranda sunt, ea quoque pertractabimus secundum iuris Pōtificij exigentiā, remissis lectoribus in aliis, ad sacræ Theologiæ interpretes. [c]

*SCHOLIA.*

a In Concilio Tridentino, sessione 7. in prooemio. Notat Ioannes Gerson in 2. parte operum, in cōpendio Theologiæ de septem Sacramentis ex Hugone, quòd Sacramenta nouæ & veteris legis habent triplicem differentiam. 1. quòd nostra Sacramenta sunt immediatè signa gratiæ: illa non. 2. quod nostra Sacramenta sunt signa & causæ, illa verò sunt signa tantùm. 3. quòd Sacramenta veteris legis promittebant tantum gratiam quam non continebant: nostra dant gratiam quam continent.

b Eod. Concilio & session. c. 4. & 5. quomodo Sacramenta vt medicinæ in Ecclesia sint necessaria: Vide D. Thom. 3. parte, qu. 6. Vignerium, in institutionib. Theologicis, cap. 16. vers. 9.

c Tractarunt maximè in 4. librum magistri sententiarum & ex canonistis: Nicolaus Plouius & Stephanus de Caieta Neapolitanus, in repetition. cap. ad limina, 30. qu. 1.

### CAPVT II.

*Quid Sacramentum.*

SACRAMENTVM nouæ legis, est inuisibilis gratiæ visibilis forma. [a]

*SCHOLIA.*

a cap. Sacramentum, 32. de Consecration. distinct. 2. & lib. 4. Sententiarum patrum, distinct. & 8. quæ finitio conflata videtur, ex tribus locis: Diui Augustini, primus est in decimo de Ciuitate Dei. c. 5. Vbi ait: *Sacrificium ergo visibile, inuisibilis sacrificij Sacramentum, id est, sacrum signum est.* Secundus locus, ex libro de Catechisandis rudibus, cap. 20. vbi ait: *De Sacramento sanè quod accepit, cùm ei bene commendatum fuerit, signacula quidem rerum diuinarum esse visibilia, sed res ipsas inuisibiles in eis honorari.* Tertius est, ex epistola eius, 166. Vbi, *si autem malus est, operatur per illum Deus: visibilem Sacramenti formam, ipse autem dat inuisibilem gratiam.* Quid autem signum sit definit idem, li. 2. de Doctrina Christiana: Signum est res præter speciē, quam ingerit sensibus, aliud faciens ex se in cognitionem venire. Referuntur in ca. signum, 33. de Consecrat. distinct. 2. Iuo etiam testatur parte 2. c. 8. & can. multi secularium, 84. distinctione. Gregorius ait: *Sacramentum verò est in aliqua celebratione, cùm res gesta ita fit, vt aliquid sanctificare accipiamus: quod sanctè accipiendum est. Sunt autem Sacramenta, Baptisma, Chrisma, corpus & sanguis Christi. quæ ob id Sacramenta dicuntur, quia sub tegumento corporalium rerum diuina virtus secretius salutem eorundem Sacramentorum operatur: vnde a secretis virtutibus vel sacris, Sacramenta dicuntur. &c.* Hugo verò de Sancto Victore, lib. 6. de Sacramentis, parte 9. cap. 2. ait, *Sacramentum esse materiale elementum extrinsecus oculis suppositum, ex institutione significans, ex similitudine repræsentans: vt ex sanctificatione aliquā gratiam inuisibilem.* Porrò dixi, Sacramentum nouæ legis, vt appareat nos loqui de Sacramentis eius, non de antiquæ legis Sacramentis, quę à nostris differunt, vt docetur in lib. 4. Sententiarum distinctio. 4. & sequ. Extat can. 2. session. 7. Concilij Trident. In hæc verba: *Siquis dixerit ea ipsa nouæ legis Sacramenta, à Sacramentis antiquæ non differre, nisi quia ceremoniæ sunt aliæ & alij ritus externi: Anathema sit.* Porrò hic omittimus alias finitiones vel descriptiones Sacramētu: contenti enim illa sumus intellectā secūdum intentionem Ecclesię. Si quis, tamen velit latiorē, poterit Hugonis referre quam ponit, lib. 1. parte 9. cap. 2. Sacramentum (inquit) est corporale & materiale elementum, foris sensibiliter propositum, ex similitudine repræsentans, & ex institutione significans, & ex sanctificatione continens aliquam inuisibilem & spiritualem gratiam. Et his duabus erit contentus tyro iuris Pontificij finitionibus, quæ recepta sunt: quamquam aliqui dixerint non posse Sacramentum quid sit definiri, vt Okam, Iohannes Maior, Richardus: in 4. sententiar. ca. 1. Difficiliora autem reijcimus de Sacramentis ad Theologos quorum proprium est de illis tractare: vt num definitio Sacramenti vniuocè conueniat Sacramentis legis veteris & nouæ in quo sunt & duæ sententiæ interpretum sacrorum, vt poteris videre in prædictum lib. 4. sententiarum, distinct. 1. Albertum, Thomam, Bonauenturam, Dominicum, Soto & alios.

### CAPVT III.

1 *Quod sint Sacramenta nouæ legis septem.*
2 *Tria Characterem indelebilem imprimunt.*

1 SACRAMENTA nouæ legis, septem sunt: Baptismus, Confirmatio, Eucharistia, Pœnitentia, Extrema Vnctio, Matrimonium, Sacer Ordo. [a] De quibus posteà suo loco Deo fauente dicemus latiùs.

2 Horum tria imprimunt Characterem in anima indelebilem, hoc est signū quoddam spirituale & indelebile, vnde ea iterari non possunt, Baptismus, Confirmatio, Ordo: [b] alia indelebilem non imprimunt, & ideò iterari possunt. [c]

*SCHOLIA.*

a Sic resoluit sancta Catholica Ecclesia in Concilio Tridentin. session. 7. canon. 1. ex Concilio Florentino, ex decretis Eugenij ad Armenos. hæretici dissident: quidam enim duo, quidam tria, quidam pauciora vel plura contra definitionem Ecclesiæ ponunt. Et qui duo ponunt, asserunt tantùm Baptismum & Eucharistiam: cùm tamen sacri patres & de aliis meminerint, vt de illis duobus, vt suis locis singula demonstrabuntur, vt & Cyprianus meminit de Vnctione, lib. 1. epistola 12. & ibi. etiam de remissione peccatorum & pœnitentia, vt Tertullian. lib. de Pœnitentia. Hieronymus contra Luciferianos, Leo Magnus epistola 90. D. Augustinus epistola 118. ad Iannarium Baptismum & Eucharistiam agnoscit: & lib. 5. contra Donatistas, cap. 20. Confirmationem, & lib. 2. contra epistolam Parmeniani, cap. 13. loquitur de sacris ordinibus, conferens illos baptismo: Omitto reliquos Sacros de aliis interpretes.

b In Concilio Tridentino, session. 7. cano. 9. & sessio. 23. cap. 4.

c.4. ex decretis Eugenij in Concilio Florentino. Vide de his & Angelum Clauasium, in summa ad verbum Character. & in lib. 4. Magistri sententiarum distinction. 6. quæst. 1. 2. 3. 4. & 5. Character est quædam spiritualis qualitas animæ, quæ significat gratiam gratum facientem, disponitque ad eandem, habens aliquam similitudinem cum gratia, quæ est similitudo Dei, vnde omnes configurat Deo, & distinguit ab his qui iam sunt de grege Domini, vt ait prædicto loco Angelus in summa, quæ sunt ordinis sacri cuiuscumque semper remanent, vt sacerdos, episcopus ordinatus, &c. nec possunt ita ordinati priuari. In quo coniungitur antiquorum quorundam etiam magnorum virorum error, qui tempore Cypriani Martyris in Africa, sedente Concilio Romæ dicebant, Schismaticos, Hæreticos & Excommunicatos, deiici ab omni gradu, dignitate & ordine, vt neque sacerdotes remanerent, nec Episcopalem retinerent episcopi ordinem, nec Diaconi Diaconatum, & sic de similibus, nec possent baptizare, & baptizarentur ab illis baptizati, non consecrarent, non ordinarent, & totum ab illis factum dicerent iterandum: non darent spiritum Sanctum quem non haberent, de quibus disputatur, & referuntur plures sententiæ in 4. sententiarum, distinct. 15. & in distinction. 13. eiusdem libri, vbi Magister sententiarum non tenetur ab aliis Scholasticis, & in cap. Arrianos, 73. cum sequentibus. 1. qu. 1. Cyprian. epistola contra Parmenionem, &c. si quis inquit, eadem 1. quæst. 1. D. Augustinus, lib. 2. contra epistolam Parmenionis, cap. 13. Tomo 7. & pro omnium sententiarum Concordia Ioannes Gerson in 1. parte operum, tractat. de conferebilitate Papæ ab Ecclesia consideratione 13. ait duplicem adhibendam distinctionem: prima episcopus Hæreticus aut degradatus ab Ecclesia aut intendit dare & facere conformiter ad intentionem Ecclesiæ, vel baptizat, vel consecrat, vel ordinat, vel confirmat materiam insuper & formam debitas obseruat: aut defecit in aliquo istorum: intentione videlicet corrupta & erronea, vel in materia, vel in forma: de primo casu intelligit Diuus Augustinus & Ecclesia, vt illi consecrent, baptizent, etsi depositi & Hæretici aut Schismatici. In secundo casu de his qui deficiunt alij intelligunt dicentes, quòd sacerdotes Hæretici nihil agant quales erant plurimi hæreticorum antiquitus, vt Arriani & errantes in ipsa substantia sacramentorum. Constituunt rursus aliam distinctionem de efficacia sacramentorum collatorum ab indignis sacerdotibus & hæreticis: de efficacia vel quoad vtilitatem, vel quoad veritatem: ratione quippe vtilitatis dicuntur nulla, quia non prosunt facientibus neque sciéter recipientibus: sed potius obsunt: quod pertinet verò ad veritatem consecrationis sacerdotum hæreticorum more Ecclesiæ factæ & intentione, habent efficaciam & veritatem.

c Sacramenta quæ non imprimunt Characterem, iterari possunt, quæ imprimunt non possunt, in can. 1. 2. 3. sub 68. distinct. cap. etsi illa, 23. §. breuiter, cum 12. sequentib. 1. quæst. 7. vbi idipsum explicatur & distinguitur: & cap. licet, 32. quæst. 7. cano. quod quidam, quæst. 1. cap. Sacramenta, 34. ca. di. 1. qu. 1. Si quid autem in sacramentis quæ non iterantur omissum sit, illud quod omissum est sine iteratione reliquorum, suppletur. cap. 1. 2. 3. de Sacramen. non iteran. lib. 1. titu. 16. cap. qui vis de Consecrat. distinct. 4. Quod si etiam dubitetur num Sacramentum, quod iterabile non est, collatum fuerit, non dicetur iteratum dum conferetur. cap. si nulla, de Consec. distinctio. 4. cap. veniens, de Presbytero non baptiza: Ministra. lib. 3. titulo 43. Iterantur Sacramenta Eucharistiæ, can. quotidiè, c. si non frequentius, de Consecrat. distinct. 2. Extremæ vnctionis, Hostiens. ad tit. de Sacramen. non iterandis, & quæ sunt. Pœnitentia, priuata scilicet, cap. omnis, de Pœnitent. & remissio. non publica, can. in cap. 50. distinct. Matrimonium, ca. penu. & fin. & toto titulo de Secun. nup. iteratio tamen matrimonij intelligitur altero ex coniugibus mortuo non viuente vtroque.

## CAPVT IIII.

1 *Quæ adsunt in Sacramento.*

1 SACRAMENTVM quatuor exigit, primum, elementum seu debitam materiam; Secundum formam verborum, [a] 3. ministrum accommodum, [b] 4. intentionem ministrantis. [c]

### *SCHOLIA.*

a Elementum, est res ex qua Sacramentum fit vt aqua in baptismo: vinum & panis in Eucharistia, &c. Verba habent formam distiguentem quod fiat, vt in baptismo forma, *Ego te baptizo in nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti:* In Eucharistia, *hoc est corpus meum, &c.* ca. detrahe, quæst. 1.

b Quædam Sacramenta habent ministrum suo ministerio accõmodum, vt posteà liquebit ex explicatione singulorum, & ita Concil. Tridentino, sessio. 7. can. 10. *Si quis dixerit Christianos omnes, in verbo & omnibus Sacramentis administrandis habere potestatem anathema sit.* Vide Concilium Carthaginense, 4. capit. 98. Veluti non potest ordo sacer, aut Confirmato, conferri præterquam ab episcopo vel ab habente potestatem episcopalem. capite Abbates, de Priuileg. in Sexto. Vide & Glossam. distinguentem in cap. 1. 79. distinct. cap. cùm contingat, de Ætat. & qualit. & ibi de Ordinatione. De confirmatione verò, in cap. de his, cum 2. sequentibus, de Consecration. distinction. 5. cap. quanto, de Consuetud. Habent Eucharistia, pœnitentia extrema vnctio, proprium ministrum presbyterum. de Eucharistia in cap. perlecto, 25. distinct. cap. firmiter, §. vna, de Summa Trinita. De pœnitentia verò distinguunt an sit publica vel priuata; Publica namque seu solemnis, imponetur tantum ab episcopo; de qua in dict. ca. in cap. 50. distinct. cap. Abbatibus, de Excessibus prælator. alia verò, siue fiat in facie Ecclesiæ, vel alio modo, potest imponi à sacerdote alio quàm episcopo, confessionem audiente. Goffredus, Hostiensis, & alij, ad can. pœnitentes, 50. dist. can. omnes, vtriusque sexus, de Pœnitent. & remis. cum simil. b. Baptismus in casu necessitatis, non habet specialem ministrum, si discrimen vitæ baptisandæ immineat dum sacerdos expectatur. ca. in necessitate, & can. cumque, de Consecration. distinction. 4. cap. super quibus, 30. quæst. 2. Extra necessitatem, habet proprium parochum presbyterum pro ministro, cap. 1. de Cleric. non ordina. ministranti. Sacramentum porrò matrimonij cùm consistat in consensu viri & mulieris, ex necessitate non habet ministrum proprium, tamen propter solemnitatem, habet sacerdotem. ca. cùm inhibitio, de Clandestina desponsat. Omnibus commune est Sacramentis, peccata & malitiam ministrorum quibus data est potestas tractandi & concedendi Sacramenta, nihil obesse sanctitati & puritati Sacramentorum, quæ non polluũtur per ministrorum vitã, c. Sodomitæ. 37. & can. remissionem, in §. 1. vbi pulcherrimæ adduntur rationes, 1. quæstio. 1. Non enim meritum Sacramentorum ex persona ministrantium, sed à virtute pendet diuina, vt docetur in can. multæ, ca. ita fit. ca. quatuor, ca. non nocet, ca. non ne. 1. quæst. 1. Et quandiu tolerantur ministri ab Ecclesia, tandiu ab illis possunt accipi Sacramenta, ca. vestra. 7. de Cohabitatio. clericor. & mul. lib. 3. tit. 2. can. omnia, ca. nulli, ca. per Esaiam, 1. quæst. 1. c. fin. 5. quæst. fin. Ab hæreticis tamen, quos verè scimus esse hæreticos, non

cos, non sunt accipienda. ca. final. 24. qu. fin. Si tamen ab illis dentur in forma Ecclesiæ Catholicæ, virtute non carent, ca. secundum, 19. distinctio. canon. si autem, cum tribus sequentibus, c. sicut, ca. quod pio, 1. quæstion. 1. Contrarium, si non dentur in forma Ecclesiæ Catholicæ. ca. qui. §. sed notandum, 1. quæst. 1. Quamobrem Sacramentum in forma Ecclesiæ datum, iterandum non esse: Verùm virtus sacramenti dabitur per manus impositionem eorum qui hæretici non sunt. vide distinctiones: in ca. præter hoc, §. porrò, 32. distinct. Ab excommunicato quoque collata Sacramenta vim habent, quamuis peccet qui ea in eo statu confert. ca. si celebra. de Cleric. excommu. ministran. In Concil. Trid. session. 7. canon. 12. *Si quis (inquit) dixerit ministrum in peccato mortali existentem: modò omnia essentialia, quæ ad Sacramentum conficiendum aut conferendum pertinent, seruauerit, non conficere aut non conferre Sacramentum, anathema sit.* & in titulo de Baptismo, in eadem session. ca. 4. & in session. 14. titulo de Ministro huius Sacramenti & absolutione, cap. 6. Sic negatur Sacramenta vera esse apud hæreticos non quantum ad formam, sed quantum ad virtutem, ca. omnes, 14. §. item cùm dicitur, 28. quæst. 1. Vide hoc explicatum, in ca. quod quidam, 97. sub 1. qu. 1. §. verum, 32. distinct. c. cùm renunciatur, 32. quæst. 1. ca. quamuis de Consecration. distinct. 4.

c Intentio esse debet, vt qui confert Sacramenta, intendat illa conferre, & ad eum finem quo instituta sunt conferat: non ioco, non per irrisionem vel contemptum: & cum intentione Sacramenti, verba Sacramenti pronunciet. Quod Innocentius latè explicat, ad c. 1. de Baptismo. facit, ca. detrahe, 1. quæst. 1. & Concilium Tridentinum session. 7. de Sacramentis, cap. 11. *Si quis (inquit) dixerit, in ministris, dum Sacramenta conficiunt & conferunt non requiri intentionem, saltem faciendi quod facit Ecclesia. anathema sit.* Id etiam ex diuo Augustino, trãslatum in cap. solet etiam quæri, 31. de Consecrat. distinct. 4.

## CAPVT QVINTVM.

1 *A quo instituta Sacramenta.*

SI quis dixerit Sacramenta nouæ legis, non fuisse omnia à IESV CHRISTO Domino nostro instituta anathema sit. [a]

### *SCHOLIA.*

a Verba hæc ponuntur in Synodo Tridentina sessio. 7. ca. 1. & in Concil. Florentino in decretis Eugenij ad Armenos. & in summa: baptisma institutum: D. Matthæi, ca. 28. Confirmatio promissa à Christo in die Ascensionis eius, Diui Luc. c. 24. Instituta die Pentecostes, Actor. 2. Sacramentum corporis Christi, institutum: D. Matthæi, cap. 26. Marci. 14. Lucæ 22. 1. ad Corinth. cap. 11. Sacramentum Pœnitentiæ vel absolutionis institutum: D. Matthæi, cap. 6. & 18. & Diui Iohan. Euang. cap. 20. de Sacramento ordinis agit D. Paul. ad Ephesios, c. 4. Diuus Matth. cap. 26. D. Marcus, cap. 10. & 14. D. Lucas, cap. 9. 10. & 22. Sacramentum matrimonij liquet, ex c. 9. D. Matth. vnctionis verò extremæ ex epistola Diui Iacob. c. 5.

## CAPVT VI.

*De forma concedendi Sacramenta.*

SACRAMENTA vna & eadem forma vbique administrari debent, Ne fiat schisma in Ecclesia. [a]

### *SCHOLIA.*

a Cyprianus Epistola 8. lib. 4. Diuus Augustinus de Ecclesiasticis dogmatibus, c. 30. facit, c. fin. 11. distinct.

## CAPVT VII.

1 *Quibus & quæ necessaria sunt Sacramenta & quæ necessitatis & voluntatis.*

2 *Num. apud hæreticos.*

1 OMNIA Sacramenta sunt quidem ad statum vniuersalem Ecclesiæ necessaria, [a] Baptismus introeuntibus Ecclesiam: [b] Confirmatio ad robur pugnantium: Eucharistia ad viaticum progredientium: [c] Pœnitentia, pro redeuntibus vel resipiscentibus [d] extrema vnctio, exeuntibus ab hoc seculo; [e] ordo diuinis & seruientibus: [f] Matrimonium, generantibus: [g] Ratione verò singularium personarum, Christianorum, quædam dicuntur singulis Christianis necessaria seu necessitatis. [h] Quæ sunt de præcepto, & tenetur quilibet Christianus ea recipere certo loco & tempore [i] quæ non possunt prætermitti si detur tempus, ex contemptu, [k] sine detrimento salutis æternæ. Qualia sunt Baptismus, [l] Confirmatio [m], Eucharistia, [n] extrema vnctio, [o] Pœnitentia. [p] Quæ nihilominus quantumuis necessaria, tamen temerè non dantur omnibus, veluti impœnitentibus, [q] nec mox à grauioribus peccatis redeuntibus, [r] acephalis, [s] excommunicatis. [t] Alia porrò sunt Sacramenta voluntatis, quia ea Christianus si velit, potest accipere, non tamen cogitur: qualia Ordo: [u] & Matrimonium, [x] Apud Hæreticos negatur esse Sacramenta vera; non quidem quãtum ad formam, sed quantum ad virtutem. [y]

### *SCHOLIA.*

a In Concil. Trid. session. 7. c. 4. sunt columnæ istæ septem, quas sibi sapientia in domo sua excidit.

b ca. nulla præter, §. porrò, de Consecrat. distinct. 4.

c ca. vnic. §. per famulos, de Sacra vnction. can. Spiritus sanctus, de Consecrat. distinct. 5.

d c. qui recedunt, & c. de his, 26. quæst. 6.

e c. his qui, 26. qu. 7. c. 2. §. 2. de Pœnit. distinct. 5.

f ca. ab infernis, 26. quæst. 7.

g ca. cleros, vicesima prima distinctione.

h ca. omne bonum, vicesima septima, quæst. 7.

i Probatur diuisio Sacramentorum, in necessaria & voluntaria: in c. volens. 8. & ibi Gloss. de Transact. Dignitatis quæ non sunt necessitatis, dixit, ca. Remissionem, 39. §. sed notandum. qu. 1. vbi Gloss. tractat. de Singulis Sacramentis necessitatis & voluntatis, seu dignitatis.

k In summa Rosellæ Dicta, in verb. Sacramentum.

l Alioquin si sine contemptu prætermittatur Sacramentorum sumptio, non est iudicãdum de damnatione prætermittentis: cùm potestas Dei non sit alligata Sacramentis, & posset ideo si illi placuerit, aliter saluare, ca. debitum, 4. de Baptismo. lib. 3. titu. 22. c. final. de Pœnitent. distinct. 7. c. fin. de Presby. non Baptisa.

m ca. nulla præter, de Consecrat. distinct. 4.

n ca. nullus, de Consecrat. distinct. 4. Est autem necessitatis confirmatio, habita ratione contemptus, non aliter: vt ait Panormit. ad ca. quanto, & ibi textus, de Consuetudi.

o ca. omnis Christianus, de Consecrat. distinct. 1.

p can. 1. vicesima sexta quæst. 7.

q ca. non potest, de Pœnitent. distinct. 1.

r fere per totam, causam vicesimam sextam, quæst. 7.

s ca. in actione, de Pœnitent. distinct. 1.

t ca. Abbatibus, vicesima octaua, quæst. 2.

v can. si quem, de Senten. excommu. ca. Engeltrudam, 3. quæst. 4.

x cap.vbi iſta, ſeptuageſima quarta diſtinctione.
y ca.vbi non eſt, 30.quæſtione 2.
z ca.omnes, 14.§.item cùm dicitur, 28.quæſt.1.Vide hoc explicatum, in c.quòd quidam, 97.2.qu.1.ca.cùm renunciatur, 32. quæſt. 1. ca.quamuis, de conſecrat. diſtinct.4.

## CAPVT VIII.

*Effectus Sacramentorum gratia, Character.*

1 QVODLIBET Sacramentum nouæ legis habet duos effectus: vltimus, & principalis eſt gratia. Alius diſpoſitiuus ad gratiam, qui in Baptiſmo, Confirmatione, & Ordine dicitur Character: in aliis autem quatuor Sacramentis, dicitur ornatus. [a] Deus ibi iuſtificat: & interior effectus Sacramentorum, iuſtificatio eſt. [b]

*SCHOLIA.*

a Iiſdem verbis Vignerius in Inſtitutionibus Theologiæ, cap.16. verſ.10. de Sacramentis in generali. Explicatque verſ.6. Vbi, refert ſententiam Diui Thomæ, quod in omni Sacramento ſunt tria, ſcilicet Sacramentum tantùm, res tantùm, & res, & Sacramentum ſimul. Atque rem, & Sacramentum ſimul vocari Characterem, in Sacramentis, Baptiſmi, Confirmationis & Ordinis: & in aliis quatuor Sacramẽtis Thomiſtas vocare illam Entitatem ornatum, & dicere eſſe diſpoſitionem ad gratiam, in 4. ſententiarum diſtinct. 22. quæſt. 2. Videnda, & ſumma, Aſtexana, lib.4. tit.1. verſu. circa quartum. Explicat autem D. Thomas, 3. parte ſummæ, qu.65 artic. 1. quomodo Sacramenta Eccleſiæ ordinantur ad duo, ad perficiendum hominem in his, quæ pertinent ad cultum Dei, ſecundum regimen Chriſtianæ & ſpiritualis vitæ, & in remedium contra peccatum.

b Vide Diuum Thomam in 3.parte ſummæ, quæſt.62.art.8. & ad Romanos, capit.8.

## CAPVT IX.

*Abuſus Sacramentorum vitandus.*

1 VITANDVS eſt ſummopere & præcauendus abuſus Sacramentorum, & ne in aliorum vſus quàm ad quem inſtituta ſunt applicentur. [a] Ideo firma cuſtodia, clauibus adhibitis conſeruanda, ne temerariæ manus ad illa extendi poſſint, ad tentanda nefanda & horribilia dictu: ideóque pœna impoſita ea negligenter cuſtodientibus. [b]

*SCHOLIA.*

a Vide Angelum Clauaſium, in ſumma, in verbo, *Sacramentum*. Numero 13. Abutuntur impiiſſimè Sacramentis ſortilegi. Vide quæ dixi, lib.3. Syntag.Iur.cap.6.& lib. 4. c.19. Probat. & cap.2.de Apoſtat can. qui vis, 117. & ſequ. de conſecrat.diſtinct.4.Iuſſit Deus, Exodi, capit.30.Moſi facere vnctionis oleum Sanctum, opere vnguentarij, quo vngeretur tabernaculum & res eius ad Sãctificationem: prohibuit autem carnem hominis vngi ex eo, ſub pœna mortis idipſum & de thymiamate altaris dictum, ne ad profanos vſus & priuatos ſub pœna mortis cõuerteretur.

b cap.1.de Cuſtod Euchariſtiæ, Chriſmatis, & aliorum Sacramentorum, lib.3.tit.44. cap. ſane, e. de Celeb. Miſſar. lib.1.tit.41.ca.qui bene non cuſtodierit; de conſecration. diſtinct.2.

## CAPVT X.

*Rationes aliquæ Sacramentorum.*

TRIPLICI porrò de cauſa dicunt Theologi inſtituta fuiſſe Sacramenta, propter humiliationem, eruditionẽ, & exercitationem: [a] ſed hæc, & alia, apud illos cognoſcenda relinquamus: progrediamur, & ad ſingula Sacramenta perueniamus.

*SCHOLIA.*

a Magiſter ſententia.lib.4.diſt.1.qu.2. Propter humiliationem, vt dum homo inſenſibilibus rebus, quæ ei natura inferiores ſunt, ſe ex præcepto Creatoris eum reuerendo ſubiicit, vt magis ex hac reuerentia placeat; non in illis, ſed per ea ab eo quærẽs opem. Eruditio eò reſpicit, vt id, quod foris in ſpecie viſibili cernitur, ad inuiſibilem virtutem agnoſcendam mens erudiatur. Exercitatio, eò pertinet, ne homo ſit otioſus, & vana contemplatione à dæmone inficiatur.

# DE BAPTISMO.[a] Tit. VII.

a De Baptiſmo, & eius effectu lib.3.Decret.Tit.42.in Cle.lib.3.tit.15.in Decreto Gratia.tota diſtinct.4.de Conſecratione in Codice Iuſtinianeo, ne ſanctum Baptiſma reiteretur.lib.1.tit.6.in noſtro Syntag.Iuris, lib.2.c.4.

## CAPVT PRIMVM.

*De nomine, & in Gloſſa: quando aqua ſacramentum: & quod linguæ tantùm tres in Eccleſia, & de profano baptiſmate.*

1 BAPTISMVM inter Sacramenta annumerari iam ſatis ſuperiori titulo dictum eſt: [a] quamobrem probatione illa cõtentus ad reliqua, quæ baptiſmi ſunt, peruenio. Baptiſmus generaliter, idem eſt, quod ablutio, aſperſio, à Græco verbo, [b] βαπτίζω, quod eſt bluo, immergo; vnde βαπτισμὸς, & βάπτισμα, merſio, lotio, ablutio; & βαπτιστήριον lauacrum; & βαπτιστής, ſeu baptiſta, qui immergit, qui abluit. Commune ita nomen & profanis, & ſacris ablutionibus, & expiationibus: [c] verùm hîc de Eccleſiaſtico, diuino, & ſacramentali Baptiſmate agere inſtituimus tantummodò.

*SCHOLIA.*

a Supra titul.6. & c.2. Gloſſ. ad c. 5.ad ver. *Sacramentum*. de conſecration. diſtinct. 4. tradit aquam in baptiſmo, eſſe Sacramentum, & ipſum Characterem; ſimiliter 32. qu. 2.c.licitè, & ipſam etiam ablutionem, & hæc tria idem ſignificare, ſcilicet ablutionem interiùs factam, vel quæ fieri debet propter fictè accipientem. Aquam autem incipere, & deſinere eſſe Sacramentum in prolatione vltimæ literæ illius formæ: quia tunc ſignat: nõ ante, vel poſt eſſe Sacramentum: remanere tamen rem ſacram, c. 1.de ſacra vnct. quemadmodum dicitur in oleo benedicto, vel Chriſmate: quia tandiu eſt Sacramentum, quandiu fit cum eo vnctio, non ante, vel poſt: remanere tamen rem ſacram, quamuis alij contrarium dicant, inquit Gloſſ. vt notatur in c.detrahe.1. qu. 1.adde can.per aquam baptiſmi, de conſecrat.diſtinct.4.

b Hic obiter notandum Eccleſiam Catholicam vti tribus linguis principalibus, Hebraica, Græca, Latina: verba

quædam in suis mysteriis, & diuinis administrationibus, integra, & immutata retinuisse: non autem ex aliis admiscuisse. Eò quòd titulus Crucis, in qua Dominus noster fixus fuit, Hebraicè, Græcè, & Latinè tantùm conscriptus fuit. Diui Ioannis c.1. Sic ex Hebræis inuenimus: *Eli, Eli, Lamazabatani*, D. Matthæi cap. 27. *Deus Zebaoth*. Missa à *mas*, tributum, oblatio. Ex Græcis habemus: *Kyrie eleison*: *Baptisma*, *Chrisma*, *Exorcismus*, *Catechumenos*, *Energumenos*, *Eucharistiam*, & alia plura; ex Latinis ferè omnia nunc nobis.

c Profana baptismata, sunt ablutiones à sordibus corporalibus, qualia habebant plura Iudæi, Ecclesiastici, 34. Marci 7. Docuimus & lib. 36. Syntagmatis, cap. 21. nu. 1. quomodo & per aquam gentiles expiarent crimina; quæ ibi vide.

## CAPVT II.

1 *Diuisio, seu distinctio Baptismi octuplex.*
2 *Christianum, sanguinis, flaminis,*
3 *Fluminis.*

1 RVRSVM Baptisma in sacra Scriptura octuplex refertur. [a] Primum, fuit diluuij, quo terra inundata est à peccatis, seu peccatoribus, deletis, seu suffocatis delinquentibus, qui tunc eam incolebant. [b] Secundum fuit in maris rubri transitu, in quo adfuit aqua, nubes, & ignis. [c] Tertium, fuit illud, quo immundi lauabantur, & post lotionē purificati in castra redibant. [d] Quartum Diui Ioannis Baptisma, introductorium ad Christi Baptisma: nondum tamen spiritale: sed ad pœnitentiam pertinens. [e] Quintum cōstat lachrymarum copiosa emissione, verè laboriosum. [f] Sextum ex sanguinis irrigatione, seu aspersione, in martyrio pro fide Christi. [g] Septimum Baptisma dicitur non salutare, quod sine fine peccatores punit. [h] Octauum Christianū totum spiritale. [i]

2 Breuiùs autem, Baptisma Christianum distribuimus in Baptismum sanguinis, flaminis, & fluminis. [k] Baptismus sanguinis est, quando quis pro fide, eiúsque confessione martyr, seu testis fit, & in sanguine suo baptizatur, cuiusmodi dicitur Baptismus Innocentium Martyrum, & latronis in cruce Deum confitentis, qui dum pateretur, credidit, & in quo, quod de Sacramento Baptismi defuerat, compleuit omnipotentis benignitas: quia non superbia, non contemptu: sed necessitate defuerat. [l] Baptismus flammis, quando quis igne, & gratia Sancti Spiritus sic mundatur, & abluitur à peccatis, dum coram persecutore fidei constanter, antequam aqua, & Spiritu baptizari possit, fidem confitetur: [m] vel dum quis fidem habet, & credit se fuisse baptisatum. [n]

Baptisma fluminis est lauacrum regenerationis, ablutio corporis, accedente certa, & præscripta forma verborum: [o] hócque est Sacramentale Baptisma, de quo hîc agemus præcipuè.

### SCHOLIA.

a Apud Athanasium, lib. de diuer. quæstionibus. quæst. 43.

b Genes. c. 7. & 8. & 1. Petri, cap. 2. Sapientiæ 10. can. quid ergo, 23. quæst. 5. can. non est, 6. distinctione.

c 1. ad Corinth. c. 10. Exod. c. 13. ca. ne quemquam, de consecratione. distinct. 4.

d Numer. capite decimonono, Iudith. capite 12.

e Actorum cap. 1. & 19. Diui Iohan. etiam cap. 1. D. Marci, c. 8. 9. can. non regenerabantur, de consecra. distinct. 4.

f Psal. 6. *Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum.*

g Hoc & Dominus noster baptizatus, Diui Marci 10. Lucæ 11.

h Athanasius, vbi suprà, de diuersis quæstionibus.

i de quo nos infrà mox dicemus copiosiùs.

k Glos. ad cano. 1. ad verbum, *necessarium*, de consecrat. distinctione 4.

l can. baptismi vicem, 34. & can. Catechumenum, de Consecr. dist. 4. c. nullus expectet, circa principium, & 5. ss. de pœnitent. distinct. 7. defectum baptismi suppleuit in latrone Passio Christi; item & supplet fides conuersi, vbi necessitas Baptismum aquæ excludit: Gloss. ad. d. c. Baptismi vicem, ad verbum, *Cyprianus*. Sic & verus Baptismus non tam ablutione corporis, quàm fide cordis constare dicitur in cap. verus Baptismus, 150. de consec. distinct. 4. ex Diuo Augustino, tra. in Iohannem, & ad ca. 15. Diui Iohannis, & quod apud nos valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres, vel pro paruulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificij: vel pro his, qui de Abrahæ stirpe prodierunt, mysterium Circuncisionis, vt ait Diuus Gregorius lib. 4. in Iob. cap. 2. in Moralibus: & refertur in ca. quod autem apud nos, & can. sequenti, de consecrat. distinct. 4. adde quæ dixi infrà, cap. 6. litera v. Baptismus fluminis imprimit characterem, & liberat à pœna debita & culpa. Baptismus flaminis est, cùm quis habens fidem volens baptizari caret Baptismo aquæ, non quidem per negligentiam, & contemptum; sed propter impotentiam: quia scilicet habere non potest, & liberat quemque à culpa, & pœna: Baptismus sanguinis, vt in martyribus, qui non valentes habere Baptismum aquæ, proprio sanguine baptizantur: vel potiùs merito sanguinis pretiosissimi in cruce effusi; & hic similiter liberat à culpa, & pœna. sed isti duo Baptismi flaminis, & sanguinis dicuntur extenso nomine, quia quoad euacuationem & culpæ, & pœnæ supplent locum Baptismi fluminis; sed tamen non imprimunt characterem: vnde quidam dicunt quòd si contingeret aliquem talium baptizatorum resuscitari, quòd deberent baptizari Baptismo aquę: Iohannes Gerson. 2. parte operum in compendio Theologiæ de Sacramentis.

m can. Baptismi vicem in secundo. de consecratione, distinctione 4.

n cap. 1. de presbyter. non baptisa. lib. 3. titulo 43. Et hoc est Baptisma per potestatem impartitum, nempe per Deum, quod aliud est ab eo, quod fit per ministerium nempe per ministrum, vt ait Diuus Augustinus in Iohan. tractatu 5. ad cap. 1. qui refertur in can. 39. aliud est, de consectat. distinct. 4. Constituit & Basilius Magnus lib. de Spiritu Sancto, cap. 15. Baptisma ignis purgationem, quæ fit in vltimo iudicio per ignem. Quia ignis, quale cuiusque fuerit opus, probabit. 1. ad Corinth. cap. 3. Et baptizatos igne Spiritus Sancti fuisse putat Apostolos Cyrillus Hierosolymitan. catechesi 3. & 17. Illuminatorum, per cap. 2. Actorum, & cap. 3. D. Matthæi: ibi. Ipse vos baptizabit Spiritu Sancto. Quamquam & aqua fuisse baptizatos putet Tertullianus lib. de Baptismo, cap. 13. & Diuus Augustinus ad Seleucianum, epistola 108. cuius verba in can. quando, 147. de consecrat. distinct. 4. Nicephor. lib. 2. cap. 4. Singulare & quod ait Cyrillus Hierosolymit. catechesi 3. & Basilius Mag. de Spiritu Sancto capit. 15. quòd Dominus noster IESVS misit aquam, & sanguinem ex latere, vt illa tempore pacis; hoc tempore persecutionis Baptismus fieret. Aquæ vicem, & visibilis Sacramenti in necessitate, quæ aquam adhiberi non permittit, supplet martyrium, & cordis contritio, cap. baptismi vicem, & ca. Catechumenum, de conse

Digitized by Google

de conſecrat. diſtinct. 4. Gloſſ. ad cap. 1. ad verbum, *Sacramentum*, eadem de conſecrat. 4. diſtinct. explicat & Diuus Auguſtinus lib. 4. de Baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 22.

o Magiſter ſentent. lib. 4. in diſtinct. 2. qu. 1. ſicque definit Gloſſ. ad c. 1. ad verbum, *neceſſarium*, de conſecrat. diſtinct. 4. Ablutio illa exterior corporis, interiorem animæ per Spiritum ſanctum factam indicat, ſignat & operatur: quæ fit additis verbis ad elementum: quod explicat D. Ambroſius lib. 1. de Sacramentis, ca. 4. & 5. vnde ſumptus canon. per aquam, 7. de conſecrat. diſtinct. c. 4. Videndum Concilium Tridentinum, ſeſſione 7. titulo de Sacramentis in genere, cap. 2. 6. & 8. Dicitur & in ca. propriè, eadem 4. de conſecr. diſtinct. quòd Baptiſmus fluminis ſumpſit ſimpliciter virtutem ex Paſſione Chriſti. Notat & Gloſſ. ad c. 1. ad verbum, *Sacramentum*, de conſecrat. diſtinct. 4. quando aqua ſit Sacramentum.

## CAPVT III.

*Vnum Baptiſma, nec iterandum. 2. 3. Regeneratio in eo ſpiritalis. 4. de Baptiſmo hæreticorum, 5. de ſimulato.*

1 REGENERATIO vna eſt, ideò vnum Baptiſma, [a] quod non iteratur. [b]

2 Per Baptiſmum ſpiritualiter renaſcitur homo, & membrum Chriſti fit, [c] characterem indelebilem accipiens; quem nec baptizatus amittit per peccatum, [d] non ſecùs quàm propter maculas, aut morbos, nemo deſinit eſſe natus corporaliter: Et qui iterùm ſcienter, & ſponte baptizatur, iterùm videtur Chriſtum crucifigere: [e] atque ideò pœnis multis obnoxius eſt, quæ in iuris corpore continentur. [f] Is etiam, qui Catholicum rebaptizat, immaniſſimum dicitur committere ſcelus, [g] pœniſque iuris puniendus. [h]

3 Quamobrem ab Hæreticis baptizati, vel ab aliis, cum aliqua, & ſubſtantiali forma. *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, cum intentione baptizandi, vt Eccleſia docet, verè characterem baptiſmi recipiunt, nec ſunt rurſum à Catholicis rebaptizandi. [i] Idem eſt, ſi in eadem forma, & intentione à Iudæis, vel infidelibus, ſeu paganis fuerint baptizati: nam & ita ratus eorum eſt baptiſmus, [k] ideò non rebaptizantur, vt non baptizati: verumtamen cùm à talibus baptizati veniunt ad fidem Catholicam, in Eccleſiam perducti, in illis ſupplentur in baptiſmo adhiberi à Catholicis ſolita, omiſſa in baptiſmo, & adduntur: vt chriſma, manus impoſitio, profeſſio plena fidei, & reliqua. [l] Si autem in forma Eccleſiæ baptizati non ſint; ſed alio modo, proculdubiò baptizandi [m] ſunt: nec rebaptizati cenſentur, qui anteà non fuerunt, vt oportet, baptizati.

4 Qui tamen ab hæreticis ſcienter fecerint ſe baptizari, baptizati quidem ſunt, nec debent rebaptizari; ſed quia tunc ab illis nihil gratiæ receperunt, ſunt per manus impoſitionem Eccleſiæ reconciliandi. [n]

5 Baptiſmus quoque verè ſuſcipitur ſimulatè, vel pro ſanitate, cum forma, & intentione baptizandi Eccleſiæ detur, nec reiteratur: [o] quamuis accipienti non proſit ad ſalutem æternam, niſi in eo ſimulatio ceſſet. [p] Quare Simoni Mago, qui ſimulatè baptiſmum accepit, & poſteà non pœnituit, baptiſmus non profuit. [q]

Si dubitetur porrò, num quis fuerit aliàs baptizatus, baptizari non prohibetur; imò tutiùs fiet ſi baptizetur [r] ſub hac formula. [s] *Si baptizatus es, ego te baptizo: ſed ſi nondum baptizatus es: Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.*

### SCHOLIA.

a cap. fin. de baptiſm. lib. 1. tit. 42. ad Epheſ. cap. 4. non licet, 107. ca. rebaptizare, 108. de conſecrat. diſtinct. 4. Diuus Auguſtinus, epiſt. 103. ad Maximinum, cap. Eccleſiis, 68. diſtinct.

b Titulo ne ſanctum Baptiſma iteretur, lib. 1. C. ti. 6. & proximè citatis iuribus: exemplo Natiuitatis naturalis, quæ vna eſt, renaſcitur etiam ſemel homo in Baptiſmo, D. Iohannis Euangel. cap. 3. & in l. 58. de hæreticis, in Codice Theodoſiano. *Iam locum* (inquit Optat. Mileuitanus contra Donatiſtas) *non reuocamus ad fontem: abſit vt iteremus quod ſemel eſt: aut duplicemus, quod vnum eſt.* Qui rebaptizat, non purificat, ſed incestat l. 1. ne ſacrum Baptiſ. iter. l. 1. C. ti. 6. irrogatque iniuriam Sacramento, dum eſt ſic ex priuo conceſſum non arbitratur: & qui rebaptizat id aufert, quod geminat: vt ait l. 5. de hæretic. C. Theodoſia. ca. fina. vt ſuprà p. 19.

c ca. quia paſſus, 36. eod. de conſecr. diſtinct. 2. ca. ad hoc de conſecrat. diſtinct. 4.

d ca. quod quidam, 1. qu. 1. c. licitè, 32. qu. 7. ideò rebaptizari non poteſt ſine iniuria imaginis Dei, ca. quemadmodum membrum, 23. qu. 7. Vide Gloſſam quæ explicat in cap. 2. ad verbum, *iniuriam*, de apoſtat. lib. 5. tit. 9. recedentes à fide nec baptiſma, nec baptizandi poteſtatem amittunt ca. miramur, §. his authoritatibus, 24. qu. 1.

e ca. qui bis, 117. de conſecratione diſtinctione. 4.

f Pœnæ, in dict. c. qui bis: vt bis ignoranter baptizatus ordinari niſi aliqua maxima neceſſitas cogat, non poſſit ſi ſcienter patiantur ſe rebaptizari per ſeptem annos pœniteant. Si pro munditia petiuerint ſe rebaptizandos per tres annos: & in c. eos quos epiſcopos, 118. eadem diſtinctio. 4. de conſecra. pœnitentia perpetua epiſcopis & Presbyteris & diaconis ſponte, vel coactè rebaptizatis imponitur, aliis alia in Carthaginenſi Concilio 5. ca. 11. & in ca. confirmandum eſt, 50. diſtinct. ſtatum quoque, ne vnquam permittetur rebaptizatis ad clericatus gradum promoueri: Idem in Concilio Toletano; 4. ca. 18. & in ca. qui in aliquo crimine, 51. diſtinctio. Meminit Alexander 3. ſum. Pont. in c. 2. de Apoſtatis, quoſdam tractos ægritudine longa confectos inſano ſortilegarum credentes concilio, vt ſanentur iterate Baptiſmum, & ita iniuriam inferre Sacramento. Atque Imperatores Theodoſius & Valentinian. in l. f. C. ne ſanctum Baptiſ. iteret. dibaphum ſeu rebaptizatum ingenuum, qui paſſus fuerit ſe rebaptizari: vel factum non detulerit, exilio ac decem librarum mulcta damnari voluerant adempta teſtandi & Donandi licentia: imponentes eandem pœnam iudici, qui pœnam diſſimulauerit in reis caſtigãdis.

g ca. rebaptizare, de conſecratione diſtinct. 4.

h Etiam ſi quis miniſterium minor præbuerit rebaptizanti: maximè ſi factum, vt non poſſit ad ſacros ordines promoueri: niſi eum ingreſſo religionem diſpenſetur, ca. de Apoſtatis: Iure ciuili Anabaptiſtæ, qui rebaptizãt, & rebaptizantur, ſi Chriſtiani ſint, ſupplicio adiudicantur, ſi ætatem capacem diſcretionis habeant ca. l. 2. ne Sacrum Baptiſma iteretur, & ſacerdotio indigni declarantur, in l. 1. eius tituli: & in concilio generali, qui rebaptizauerit excommunicatione percuſſus, ab omni officio & beneficio Eccleſiaſtico deponitur: in ca. fin. §. fin. de Baptiſmo.

i Ca.dictum est à Domino, §.quod verò, cum duobus seqoenti.1.quæst.1.d.c. rebaptizare, & cap.siue Hæreticus, 51.de consecrat.distinct.4.ca. noo est aqua, 50.distinct.& in session.7. Concilij Tridentini, c.11.

k Can.Romanus, de consecrat.distinct 4.

l Ca.ab antiqoa, ca.vt hi de quibus, de consecrat. distinct. 4.ca.hi qui, 1.qu.1.ca. de Arrianis, 109.de Consecrat. dist. 4. quod & supplementum amissorum adhibetur in alijs Sacramentis quæ non iterantur, cap.1. de Sacra non iteran.lib.1.titul.16.

m Dicto can. de Arrianis, & ca.si re vera, 30.de Consecrat. distinct.4.

n can.quod quidam dicunt, 1.quæst.1.ca.quamuis, de consecrat. distinct.4.

o can.solet etiam, 31.cum duobus sequentib.de Consecrat. distinct.4.

p ca.tunc valere incipit, de consecrat.distinct.4.

q can. quod interrogasti, 37.distinctione.

r can. paruulos, 110. cum tribus sequentibus, de consecrat. distinct.4.

s Forma ponitur illa in cap.2.de Baptismo.

## CAPVT IIII.

*De materia & forma Baptismi aqua & Spiritu sancto, 1. & 2.*

1 BAPTISMA constat aqua & Spiritu Sancto [a] verbo, & aqua quorum altero deficiente non perficitur. [b] Aqua naturalis sine vlla artificiali admixtione esse debet, [c] aqua rursum sanctificata nisi fiat tempore necessitatis vrgentis, quo casu aqua quælibet naturalis idonea est. [d]

Forma in inuocatione explicita sanctissimæ Trinitatis & substantialis: [e] *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* [f] Quamquam aliquando in Ecclesiæ incunabulis, vt nomen Domini nostri IESV CHRISTI mentibus fidelium imprimeretur, baptizatum fuerit in nomine IESV. [g] Sub quo continebatur etiam tota sanctissima Trinitas: Nam filius Dei, non potest esse sine Patre; nec Pater & Filius sine Spiritu Sancto ab vtroque procedente. Nec obest Baptismi veritati si verba Baptismi: *Ego te baptizo, &c.* malè pronuncientur, vel per ignorantiam recti sermonis, vel per impedimentum linguæ. [h]

### *SCHOLIA.*

a Iuxta illud, *nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto, &c.* Diui Iohan. cap. 3. & ca.regenerante, de Consecrat. distinct.4.

b Ca.1.§. Sacramentum, de Summa Trinita. ca. penult. de Baptism. ca.non vt apponeres, §.eod.titul.

c Ca.penul. de Baptismo: in ca.1. de consecrat.distinct.4.In Concilio Tridentino session.5. de Sacram. Baptismi. Sic etiam in Concilio Florentino statutum, vt esset vera & naturalis aqua in Baptismo nec interesse, frigidane esset an calida. 1. Purgat autem aqua peccata, non ex se, sed ex vi verbi & passionis Christi: & quia aqua fuit sanctificata ex tactu corporis Domini IESV CHRISTI Matthæi cap. 3. ca.nunquam aqua, de Consecration.distinct. 4. Sic non aqua sola est, sed tria in Baptismo, quæ vnum sunt aqua, sanguis & Spiritus: Diui Iohannis epistola 1. c.fin.quod explicat Diuus Ambrosius Tomo 4.lib. de his qui initiantur mysteriis. Baptismus figuratus fuit in aquis, vt Exod. 14. de baptizato in arena, & de baptizato à pueris, vide lib. 2. Syntagmat. iuris, cap 4.num. 12. & 13.

d Vide Richardum in 4.sententiarum distinct. 5. artic.fin. qu. 1. Cur in aqua celebratur hoc Sacramentum, plures adferuntur rationes 1. ex significatione, quia aqua habet vim refrigerandi & lauandi: vnde signat & gratiam lauantem culpæ maculas: & refrigeratum incendium fomitis. 2. quia aqua communis est & facile haberi possit. 3. quia aqua cum sanguine non aliud fluxit ex latere Domini 4. quod spiritus viuificans primum super aquas apparuit, Genes.1. 5. quia saluator Iordanis aquam, mundissima sua carne tetigit, & virtutem aquæ dedit.

e Ca.si re vera, & ca.in synodo, de Consecr.distinct.4.

f Ca.de Baptis.ca.retulerunt, de Consecr. distinct. 4. & sic mandauit fieri Christus: D. Matthæi cap. 28. versu 19. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti.* Pronomen tamen, *ego*, non est de necessitate Sacramenti & potest omitti sine magna culpa; tutius tamen fit si adhibeatur, reliqua sunt de forma necessaria: item nec dictio *te*; quia plures simul baptizari possunt in necessitate, qui aquis perfundi possunt & potest dici ego vos baptizo, si plures tamen baptizant non possunt dicere nos te baptizamus, vt omnia explicat Iohãnes Gerson. in 2.parte, operum in compendio Theologiæ dum de septem Sacramentis agit, & de forma Baptismi. Sicque aliæ formæ reprobandæ: vt eorum, qui & tempore Apostolorum baptizabant in nomine trium principio carentium de cuius prohibitione cautum, can. Apostol. 48. *Si quis episcopus aut Presbyter secundum ordinationem Domini, non baptizauerit in Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, sed in tres principio carentes, aut tres filios, aut tres paracletos deponitor:* item prohibita Gnosticorum Hæreticorum forma, qui baptizabant in nomine ignoti patris, in veritate matris omnium. Et in nomine discedentis IESV: vt scribit Irenæus lib. 1. cap.18. vt & illa Arrianorum qui baptizabant in nomine Patris per Filium in Spiritu Sancto, quam & miraculum reprobauit apud Nicephorum Calix. lib.13.cap.35. vt & illa reiecta Eunomianorum qui non baptizabant in nomine trium persooarum, sed in Domini mortem, vt narrat Socrates lib. 5. capit. 23. quod & prohibetur io ca. Apost.49.

g Actorum, cap. 2. versu 38. & cap.19.versu 5.ca.quodam, 24.ca.multi, 82.de Consecrat. distinct.4.vide Glossam ad caput. 1. de Baptismo, & hanc sententiam & explicationem tribuunt Scholastici D. Ambrosio lib. 1. de Spiritu Sancto. cap.3. quem secutus est Beda, in cap.10. Actorum. D. Bernardus epist. 340. ad Henricum: Hugo de Sancto Victore lib. 2. de Sacram. parte 6. cap. 2. Magister sententia. 4. sententiarum distinct. 1. Nicolaus Papa epistola ad Bulgaros existimantes qnod ita & fecerint Apostoli baptizantes in nomine Trinitatis; cùm in vna persona Christi docerent implicari & prædicari Sanctissimam Trinitatem. Et dicunt quidam ex Scholasticis baptizasse Apostolos ex quadam peculiari Dei dispensatione. Alij autem dicunt, Diuum Lucam, dum ait baptizatum fuisse in nomine Domini IESV, cap. 2.10.19. intelligere, in fide eius vel authoritate eius, vel Baptismo ab illo instituto: baptizatum, at non in nomine eius solius, sed adiuncto Patre & Spiritu Sancto. Eóque iusserit Dominus Apostolis, ca. fin. Matthæi baptizare, in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Verum hæc reiiciemus plenius tractanda ad Theologos, sufficit nobis hæc obiter monuisse.

h C.retuleruot, 86.c.si non, de Consec.dist.4.vide quæ tractat. Astensis in summa lib.4.tit.2.vers.circa secundum.

## CAPVT V.

*De aliis ceremoniis Baptismi.*

1 BAPTISMI adduntur præter formã superiorem aliæ solemnes ceremoniæ, quæ tamen

pro for

Digitized by Google

pro forma ſubſtantiali non ſunt: ſed quæ myſteria Baptiſmi exponere & gratiam Spiritus Sancti ſignificare poſſint, à tempore Apoſtolorum per manus traditæ. [a] Quarum quędā pręcedunt ipſam in aquam immerſionem, quædam ſequuntur. Habet & cum his rationem Eccleſia baptizādorum, num ſint adulteri, vel infantes.

a Si quidem adulti ante baptiſmum catechiſantur. & inſtruuntur quid de fide credere debeant. [b] eaque de cauſa prius examinantur, [c] vt per ſe fidem profiteantur. Neque enim fidei profeſſio prodeſt alterius ei qui per ſe reſpondere poteſt. [e] Indicebatur adultis ante Baptiſmun & vitæ peractæ, malè pœnitentia: non propter ſatisfactionem peccati; ſed propter reuerentiam Baptiſmi, ratione humilitatis. [f]

2 Paruuli contrà cum aliorum & Eccleſiæ ſponſione fidei baptizantur: [g] & vices baptizandi qui per ſe loqui non poteſt, alius ſupplet. [h] proinde adhibentur Anadochi fideiuſſores ſeu patres luſtrici, qui vulgò patrimi matrimæve nuncupantur. [i] Adhibentur & exorciſmi, [k] exſufflationes [l] orationes [m], ſal benedictus, ſaliuæ contactus, [n] Chriſmatis iniunctio. [o] ad hæc nomen baptizando imponitur, [p] ſignatur baptizatus in fronte, in corde. [q] Trina fit immerſio in nomine & confeſſione Sanctiſſimæ Trinitatis, & in memoriam triduanæ reſurrectionis, [r] ſufficit & aliquando vna, [s] cum eadem confeſſione. Sequenda autem erit in hac immerſione, infuſione, vel aſperſione aquæ, conſuetudo Eccleſiarum. Sufficiétque ſi modo aqua in aliquam partem baptizando infundatur corporis. [t] Imponitur & poſt baptiſmum baptizazato candida veſtis, [u] fiunt & alia, quæ in libro baptizandorum præſcripta ſunt ab Eccleſia Catholica, quæ extra cauſam neceſſitatis vt benedictio aquæ [x] ſeruantur.

*SCHOLIA.*

a vt liquet ex Diuo Clemente Roman. lib. 7. conſtitutionum Apoſtolicarum cap. 39. 40. 41. 42. Dionyſio Areopagita, lib. de Eccleſiaſt. Hierar. c. 2. Tertullia. lib. de corona militis, D. Auguſtino, de Symbolo ad Cathecumenos, lib. 4. Traditio & ratio myſteriorum quæ adhibentur baptiſmati, de Conſecra. diſt. 4. ca. 1. igitur, & ſecunda prædicatione, &c.

b ca. ante baptiſmum, can. ante viginti, ca. ſymbolum, 56. de Conſecra. diſt. 4. quot autem menſes debeant eſſe Iudæi inter Cathecumenos, antequam baptizentur, docetur in ca. Iudæi. de Conſecratio. diſt. 4.

c ca. baptiſandi, 58. de Conſecta. diſtinct. 4.

d ca. cum pro Conſecr. diſt. 4.

e ca. agunt, & can. ne quod abſit, de Conſecrat. diſt. 4.

f ca. ſine pœnitentia, eadem diſtio. 4. vide D. Auguſtinum lib. 1. de Pœnitentia.

g ca. in Eccleſia, ca. paruuli, cum pluribus canonibus ſequentibus & ca. quæras, de Conſecra. diſtinct. 4. ca. maiores, de Baptiſmo.

h ca. paruulis ca. ægrotantes, ca. cùm pro paruulis, de Conſecr. diſtinct. 4.

i ca. vos ante de Conſecra. diſt. 4. vnus portò non plures offerre debet baptizandum ca. non plures, de Conſecr. diſt. 1. c. quamuis in 3. de Cogna. ſpirita. in Sex. Nouella Iuſtinia. 123. §. ad hæc iubemus.

k ca. ſiue paruuli, ca. ante viginri: ca. ſicut, de Conſec. diſt. 4. Rario exorciſmi, in ca. ſicut & can. ſacerdotes ead. d. 4. Cathechiſmus & exorciſmus præparant ad ſacramentum baptiſmi, ca. ante baptiſmum, & ca. prima, de Conſecta. diſtinct. 4.

l dicto ca. ſiue paruuli, can. dehine iterum de Conſecrat. diſtinct. 4.

m ca. ex hinc iam, & ea. emerſiſti, de Conſecr. diſt. 4.

n dict. ca. ex hinc iam, & ca. ſal cœleſte: vbi ratio de Conſecr. diſtin. 4.

o ca. poſtea tanguntur, de Conſecr. diſtinct. 4. tanguntur nares & autes ex ſaliua: & dicitur effetare, &c. vbi ratio.

p ca. deinde, de Conſecta. diſt. 4. alibi docetur, quare inungatur oleo ſancto baptizatus in pectore, & inter ſcapulas.

q can. baptizandi, in 2. ead. diſt. 4. de Conſecra. ibi, *baptizandi nomen ſuum dicat.* Sicque baptiſmus datur infundendo aquam: ego te baptizo, Petre, vel Paule, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. nomina propria hominibus impoſita ad recognoſcendos ſingulos, l. 1. C. de mutatio. nomi. lib. 9. titul. 25. Antiquitus Iudæi imponebant natis filiis ſtatim nomina dum vidit Adam factam eſſe Euam, vocauit eam viraginem ex viro factam Gen. 1. Sic c. 4. vocauit filios, Cain, Abel, &c. & cap. vigeſimaquinta, vbi egreſſi ſunt Iacob & Eſau ex vtero matris, ita vocati ſunt. Poſt ſtatutam circunciſionem nomina, vt plerunque cùm nati circumcidebantur, proprium accipiebant, vt Lucæ cap. 1. & 2. apud Græcos etiam, nomina nuper natis conſultò, & adhibitis ſactis & litationibus, & vocatis aliis proximéque conſtare poteſt, exer. quod ſcribit Polyænus libr. 6. Strategematon in ſtratagem. Iaſonis 6. dum refert, Iaſonem, fratrem habuiſſe Merionem magnis opibus præditum, ſed tenacem, nihílque ipſi largientem: cúmque filio ſibi procreato, ad imponendum ei nomen Theſſalorum principibus conuocatis, aduocaſſe fratrē, vt primas in eo negotio partes ipſe ſuſciperet. Merionémq; habuiſſe Litationum principatum à fratre. (Nos dicimus ſimilem patrimum) forſan & poteſtatem accepiſſe nomen indendi puero, atque eum cùm intellexiſſet interim Iaſonem fratrem vim attuliſſe viginti Talenta, nomen impoſuiſſe πορθάων, Porthaon, quod eſt vaſtator. Apud Romanos pueris natis, nomina imponebantur nono à natiuitate die, fœminis octauo: Plutarch. in Problemat. vbi reddit rationem Macrob. lib. 1. Saturna. cap. 16. vt prænomina pueris non prius imponebantur quàm togam virilem ſumerent: puellis non prius quàm nuberent, vt authorem laudat Q. Sceuolam C. Titus Probus in epitome libri decimi Valerij Maximi. Quanquàm & poſteà & nomina mutarent vt in adoptionibus Romani, & apud alios alio tempore ex aliqua cauſa, vt Abram dictus Abraham, Saraï, Sara, Geneſ. c. 17. mutauit & nomen Chriſtus Simoni Barionæ, & nominauit eum, Cepham vel Petrum, hodie in baptiſmo imponuntur nomina, & aliquando in confirmatione alia dantur. Licet & iure mutare nomen proprium, dummodo in fraudem cuiuſquam hoc non fiat. d. l. 1. de mutatio. non C. ſi quis ex nomine, de lega. apud Iuſtinia. vide quæ diximus de mutatione nominis lib. 36. Syntag. cap. 4.

r ca. poſteà ſignatio. de conſecr. diſt. 4.

s ca. poſtquam nos, 78. ca. ſi quis presbyter, 79. ca. de Tom. 80. ca. eodem modo 81. can. multi ſunt, 83. de conſecratio. diſt. 4. & in can. Apoſtolo. 48.

t ca. propter vitandum 85. de conſecra. diſt. 4.

v vt ait gl. in c. propriè, 3. ad verba trium millium, de conſecration. diſtinct. 4. textus in ca. nec quemquam. ead. 4. diſtinct.

x ca. poſt baptiſmum, & ca. accepiſti, de conſecr. diſt. 4.

u ca. deinde à ſacerdote, fin. cum duob. can. ſequentib. de conſecra. diſt. 4.

## CAPVT VI.

1 *Qui baptizari possint.* 3 *Num gemini.*
2 *Num monstrum.*

BAPTIZANTVR tantùm ad regenerationem homines,[α] illique dum viuunt, non post mortem,[β] baptizari possunt adulti, [a] paruuli, [b] muti, surdi, ægrotantes, qui aliis respondentibus pro illis de fide, cùm per se respondere nequeant, vtiliter baptismum accipiunt. [c] De dormientibus autem & amentibus num baptizari possint cum distinctione responsum est, vt si ante somnum vel amentiam decreuerint velle baptizari, possint baptizari: contrà si non habuerint ante propositum baptizandi, quemadmodum neque inuiti baptizari possunt. [d] In vtero matris omnino existens partus, non baptizatur: quamuis mater pro se baptizetur, [e] nec extẽditur baptismus matris ad eũ qui in eius vtero est. Quia qui nondum secundum Adam natus non est, non potest renasci secundum Christũ. [f] Dehinc quod in fidei confessione cuiusque voluntas exigitur. [g] Attamen si pueri in vtero existentis appareat extra vterũ aliquod membrum, in casu necessitatis in illo membro viuentis poterit baptizari. [h] Plures quoque vnico baptismo simul posse baptizari imminente periculo putâ ignis ruinæ, vel alterius necessitatis, cum hac forma, *vos baptiso, in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti*, placuit. [i]

2 In monstro ex muliere nato, num baptizari debeat, distinguendum puto: num ad brutam omnino tendat figuram, vt nullum vestigium humanæ formæ vel animæ hominis habere videatur, vt si sit omnino anguis: omnino canis, &c. Putarem non dici hominem, [k] & ideo baptizandum non esse. Quod si vestigium in eo sit humanæ figuræ, quamuis per omnia membra homo non sit perfectè apparens: tutius puto, si baptizetur, quia videatur habere humanam animam & rationalem, neque debeat ei obesse superfluitas vel defectus corporis vel membrorum. [l]

3 Quamobrem & gemini nati, & iuncti, sunt baptizandi, vnus illorum prior, *Ego te baptiso. &c.* & posteà alius, *Si non est baptisatus, ego te baptiso*, &c. idque ob difficultatem & dubium, num vna anima eosdem duos, corpore distinctos vt iunctos viuificet, an verò duæ animæ adsint. [m] Semel baptizati non amittunt characterem, nec rebaptizantur, vt antè dictum. [n]

### SCHOLIA.

α Est enim baptisma necessarium ad salutem æternam consequendam & regenerationem, & aliorum quorum aliud præter hominẽ capax non est: & proinde abominabiles sunt illæ execrationes, quæ fiunt per sortilegia, & magos, baptizantes lapides, bufones & similia, ad contumeliam creatoris, & contemptum sacramenti, impellente inimico salutis humanæ diabolo.

β mortui sine baptismo post publicatam legem baptismi obnoxij sunt morti æternæ si non ante aut baptismo fluminis fuerint baptizati, vt anteà diximus & posteà in effectu, & can. firmissimè. proinde iurisdictio Ecclesiæ non extenditur ad mortuos, neque remedia eius baptismi fluminis: quia mortui non sunt de eius foro, ca. ligatur, 24. quæst. 2. & post mortem hominum locantur animę secundum quod meruerent can. tempus, 13. quęst. 2.

a ca. 1. §. fi. de Consecr. dist. 5. cap. 1. §. sacramentum, de summa Trinit.

b c. maiores, de baptismo, can. 1. §. fin. & can. baptizari de Consecra. dist. 5. pueri nisi baptizentur vita ęterna priuantur, ca. firmissimè, de Consecra. distin. 4. quemadmodum post introductam circumcisionem incircumcisi masculi, peribant à vita ęterna, ca. quod autem, apud nos, & ca. ex quo, ead. dist. 4. expresse Diui Ioan. cap. 3. de baptis. ad Roma. & ita non baptizati decedentes damnati sunt, sed mitissima pœna plectuntur, can. regenerante, de Consectatio. dist. 4. ex Diuu August. lib. 1. de peccatorum meritis, cap. 15. de baptismo paruulorum fuit sententia D. Augustini pueros sine baptismo decedentes æterno igne puniendos: verùm & ab eo omnes Theologi recentiores dissentiunt excepto vno Gregorio Ariminensi, sed priuatione visionis Dei puniendos tantùm: vide hac de re integrum libellum Catharini Politi, de Statu puerorum post mortem. Itaque non ex fide parentum in vtero existentes mortui vel sine baptismo decedentes saluantur, ca. Illud perscrutari, & can. filius Dei, §. paruuli etiam, & can. si quid apud, can. paruuli alio, canon nihil est aliud, can. minor. can. placuit vt qui, de Consecratio. distinct. 4.

c ca. paruuli alio profitente, ca. ęgrotantes, cum 2. sequentib. ca. paruuli fides, ca. mater Ecclesia, ca. quis antẽ nesciat: vbi rationes, de Consecratio. dist. 4.

d cap. maiores, §. item quęritur, de Baptis. pulcherrimum exemplum refert Fulgosius, lib. 1. cap. 16. & Egnatius ex Diuo Augustino, de quodam Curina, agri Hipponensis incola, qui cùm per plures dies sensibus ferè amissis iacuisset, velut mortuus, tandem subitò loquelam adeptus, dixit se ante tribunal Dei fuisse, & iussum redire in vitam, & in Ecstasi illa se fuisse ab Augustino Hippone baptizatum, & moniust, vt ita faceret, quoniam quod tunc videbatur factum visio erat.

e ca. si ad matris, 114. de Consecra. dist. 4 ex Diuo Augusti. libro 6. contra Iulia. cap. 5. ca. Moyses, 32. q. 2.

f ca. qui in maternis, 115. de Consecr. dist. 4. Ex Isidoro libro 1. sententia. de summo bonor. cap. 24.

g can. si qua mulier, 116. eadem dist. 4. de Consecrat. ex capitulis concilij Martini Brachatensem cap. 54.

h hęc est opinio Landulphi ad 4. libr. Magistri sententiarum, dist. 14. q. 1. quę tutior iudicatur: quamquam in contrarium sint aliorum aliquę sententię, de quibus agit Angelus Clauasius in summa, §. baptismus, 6. pro qua mihi videtur textus in can. nec quemquam de Consecrat. distin. 4. vulgare quod scriptum est Traiani linguam post multos ab eius morte annos inuentã baptizatam, à Gregorio quod refert D. Ioannes Damascenus.

i Diuus Thomas, 3. parte summæ, q. 67. articulo 6. c. 2. Alexanus lib. 4. summæ tit. 5. §. circa secundum, vers. vtrum. vnus.

k l. non sunt liberi, 14. de Sta. hom. in P. sic intelligo l. ostentum, 38. & l. quæret aliqtis 135. de verbor. signi. P. l. penul. c. de posthumis hered. instit.

l proximè citatis iuribus, sunt enim diuersæ hominum figuræ, quæ extra ordinem communem alicubi inueniuntur, quæ nihilominus inter homines annumerantur, quãuis verum sit esse portentosas & monstrosas, prout liquet ex Plinio lib. 6. historiæ naturalis c. 30. & lib. 7. c. 2.

m Vide Landulphum in 4. sentent. distinct. 6. quæst. 2.

n Sublata itaque hæresis de hæreticis rebaptizandis tanquam admisissent characterem per hæresim determinata per Stephanum Papam. Euseb. lib. 7. c. 2. Et propterea Heleno, Firmiliano, & cunctis per Ciliciam, Capadociam, Galatiam, & vicinarum gentium episcopis excommunicationem minatus est. Idem Euseb. 7. lib. cap. 5.

CAP.

## CAPVT VII.

1 *Qui baptizare poſſint & de miniſtro baptiſmi.*
2 *De ſponſoribus & compaternitate.*

1 CONSTAT vt regulare, baptizandi miniſterium presbyteris ſolis fuiſſe cõceſſum, vt nec diaconis permittatur abſque presbytero niſi his procul abſentibus, vltima langoris neceſſitas cogat.[a] In neceſſitate periculi vitæ baptizandi, quippe cùm abeſt Epiſcopus, aut presbyter, aut alius Eccleſiaſticus miniſter, non quidem ex authoritate officij, ſed ex permiſſione Eccleſiæ laici poſſunt ſacramentum quod acceperunt baptiſmi, dare.[b] Et in eadem quoque neceſſitate deficiente viro mulier baptizat, nõ aliter,[c] imò & Paganus,[d] & Iudæus.[e] Potéſtque exhiberi baptiſmus à bonis & malis miniſtris,[f] ab hæreticis dummodò hi & reliqui omnes cum aqua forma, & intentione Eccleſiæ baptizent:[g] nemo tamen vnquam ſeipſum baptizare poteſt.[h]

2 Cæterùm ſponſoris fidei ſeu patres vel matres ſpiritales baptizandorum dicti patrimi & matrimi,[i] qui leuant in fontibus & abſunt baptizatis, vti pro reis reſpondeant, non admittuntur regulariter, non baptizati aut non confirmati,[k] non etiam Abbas, non monachus.[l] Si tamen de facto leuent & accedant, fiunt compatres ſpiritales: Quemadmodum vnus,[m] compater & commater tantùm: non plures regulariter tantùm accedere poſſunt: verumtamen ſi reipſa plures accedant & interueniant in leuando à baptiſmate, omnes contrahunt conſanguinitatem ſpiritualem.[n] Eſt & regulare, patrem aut matrem naturalem baptizandi, non poſſe leuare, offerre, vel tenere in baptiſmo filium.[o] Excepta cauſa neceſſitatis, ex qua & contrahunt quoque cognationem ſpiritalem.[p]

### SCHOLIA.

a can. conſtat, 19. de Conſecra. diſtinct. 4. can. Diaconos 93. diſtinct.

b diſt. can. conſtat, & can. in neceſſitate, 21. can. ſanctum, eſt baptiſma 36. de Conſecrat. diſtinct. 4. Diuus Auguſt. ad Fortunatum. In Concilio Tridenti. ceſſio. 7. de Sacramentis in genere cap. 10.

c ca. mulier, 20. de Conſecra. diſt. 4. ca. 4. ſuper quibus, 30. q. 3. vide Diuum Clementem li. 3. Conſtitut. Apoſtolica. cap. 9. & 10.

d ca. Romanus pontifex, 23. de Conſecra. diſt. 4.

e ca. à quodam Iudæo, 24. can. 4. ſolet etiam quæri, 51. de Conſecra. eadem diſtinct. 4.

f ca. ſi inter bonos, 25. ca. baptiſmus, 26. ca. cùm baptizat, 27. de Conſecration. diſt. 4. non enim pendet vis ſacramenti à merito miniſtri, ſed ex poteſtate Dei, vt ibidem dicitur.

g ca. ſi apud illos, 28. ca. quamuis vnum, 29. de Conſecrat. diſtinct. 4. vide Innocentium ad cap. fraternitati, de clerico excommu. miniſtra.

h Vide, de forma baptiſmi can. debitum, 4. de Baptiſmo.

i Anadochi dicuntur à Dion. Areopagita, patrimi vulgò ſeu compatres quaſi patres: tamen apud priſcos Romanos pater patrimus, dicebatur, qui cùm eſſet pater habebat ſuum patrem ſuperſtitem, vt ait Sextus Pompeius Feſtus, ibi & matrima ea quæ mater exiſtens, matrem ſuam habebat. Poteſt hic patrimus & matrima dici, qui patris aut quæ matris fungitur officio & munere, vt & patritum, & auitum dixerunt, quòd ad patrem vel auum pertineret, ſecundum Nonium Marcellum ex Varrone, & Cicerone in prima Tuſculana. Paganis quoque mos fuit, deferre in publicum filios nuper natos vt nomina illis imponerent, fœminis die octauo, maſculis, nono: dies ille, quo id fiebat, luſtricus dicebatur, & qui ferebat ea de cauſa, dictus pater luſtricus, vt ſcribit Macro. 1. Saturnalior. cap. 16. & Feſtus.

k ca. in baptiſmate, de Conſecra. diſtinct. 4. licet vt diximus paulò antè, Iudæus & non baptizatus in neceſſitate poſſuit baptizare. Notandum tamen non eſſe de neceſsitate Sacramenti baptiſmi, vt baptizatus teneatur ab aliquo, præcipuè dum vrget periculum mortis, & neceſsitas baptizandi. Extra tamen neceſſitatem, peccaret ſacerdos baptizans ſine leuante, propter ritum à ſanctis Apoſtolis inſtitutum, vt docet Diuus Dionyſius Areopagita, libr. de Eccleſiaſtica hierarchia cap. fina. Quia cùm baptiſmus ſit quædam regeneratio: quemadmodum, paruulus nuper natus, eget nutrice & pædagogo, ſic in ſpirituali generatione, propter imbecillitatem ſpiritualem quæ reperitur etiam in adultis, vt ait D. Petrus 1. can. 2. *quaſi modo geniti infantes lac concupiſcite,* &c. exigimus aliquos vt patres, qui fidem leuatis doceát, & eos inſtituant, vide Vignerium in inſtitutionib. Theologicis de ſacramento baptiſmi c. 16. diſtinct. verſ. 10.

l ca. non licèt, ca. monachi, de Conſecra. diſtinct. 4. ca. placuit 16. quæſt. 1.

m ca. non plures, de Conſecra. diſtin. 4. cap. fin. de cogna. ſpirita. in Sext. Et in concilio Trident. ſeſſio. 24. de reformatio. matri. cap. 2. vnus enim eſt pater naturalis, quem imitatur ſpiritalis.

n dicto cap. fina. de cogna. ſpirita. in Sex. quod tamen concilium Tridentinum videtur reformaſſe in proximè citato loc. Hic notandum, aliquos exiſtimaſſe vniuerſitatem vel ciuitatem non poſſe fieri patrimum, nec contrahere compaternitatis cognationem vt Federicus, conſil. decimoquinto. Eo quòd vniuerſitas ipſa, vt corpus eſt ciuile, non dicatur baptizata, & qui nõ eſt baptizatus non poſſit ad baptizandum ſuſcipere ca. in baptiſmate, 102. de Conſecration. diſtinct. facit in argumentum capitul. Romana §. in vniuerſitatem, & capitul. ſi ſententia, de Sentent. excommunicatio. in Sex. Panormitanus tamen, defendit contrarium, poſſitque hanc cognationem ſpiritualem contrahi cum Vniuerſitate per Syndicum vel delegatum, quod diſpoſitio concepta in vniuerſitatem reſoluitur, vt reſpiciat perſonas ſingulas de vniuerſitate, dicto cap. ſi ſententia, facit quod notatur in dicto §. in vniuerſitatem, capitul. nouerit, capitul. grauem, de ſentent. excommun. Addo quod hodie conſuetudo recepit, vt per procuratorem in magnis viris ſeu magnatibus, hæc cognatio cum mandante poſſit contrahi ſpiritalis, vt ait Peruſinus ad caput finale, de cognatione ſpirita. in Sex. quamuis alij negent, vt Panotm. & alij ad c. veniens, de cogna. ſpiritua. Panormi. tamen diſtinguit, & tradit prohiberi quidem per procuratorem contrahi, antequam actus fiat: at poſt actum tenere. Qui negant, dicunt neceſſariam eſſe patrimi in actu baptiſmatis præſentiam, vide ſummam Roſellam in verbo *matrimonium,* in 6. impedimento, num. 18. & 19. ſummam Angelicam in verbo *matrimonium* 3. impedimento 7. num. 14. & 15.

o ca. pen. §. fin. & can. fin. 30. quæſt. 4

p ca. ad limina, 30. q. 1. dictum & eſt honeſtum non eſſe, licèt non ſit prohibitum, duos coniuges ſimul alterius filium de baptiſmo leuare: ca. fin. 30. q. 4. ſed & commater vxoris meæ facta, conſtante matrimonio contrahit cognationem ſpiritalem mecum, vt poſt mortem vxoris meæ, non poſſim cum ea matrimonium contrahere: ca. ſciſcitatur, & ca. ſi quis ex vno coniugio, 30. quæſt. 4. fuit olim valde controuerſum, num ſi maritus proprium

filium si in casu necessitatis leuasset de baptismo, vel baptizasset vxor ei teneretur reddere debitum commixtionis, quod disputatur, in tota 30. qu. 1. & resoluitur. Et resolutum in ca. ad lumina: teneri nec separandos ideo coniuges, & clarius deinceps, nec subtrahendum ideo debitum coniugale in cap. 2. de cogna. spirituali, libro 4. titul. 11.

## CAPVT VIII.

*Vbi baptizandum sit.*

BAPTIZARI debent baptizandi, non in priuatis locis, sed in Ecclesiis parochialibus, intrà quarum fines seu limites nascuntur, aut in eo loco in quo sunt fontes specialiter deputati. Nisi regum aut principũ filij sint baptizandi: vel nisi tale periculum immineat vel vrgeat, vt non permittat ad Ecclesiam accedere.[a]

*SCHOLIA.*

a Ita conclusum in concilio Viennensi, Clement. 1. de baptismo. lib. 3. Clementin. tit. 15. vide ca. de diuinis 45. sub. 16. q. 1. c. his quæ pro Ecclesia, 11. de Maior & obediend. 2. de mona. Eáque ratione Ecclesiæ parochiales, baptismales dicũtur c. 1. de Ope. nou. nunc. pariq; ratione, præbitorũ sacramentorum percipiunt decimas & primitias ca. Eccles. 13. q. 1. videnda quæ tractat D. Thomas, part. 3. summæ, q. 83. art. Prohibitum & Monachis sacra baptisteria in monasteriis habere, ca. pridem 18. q. 2. Prohibuit & Iustinianus, Nouella 58. in priuatis domibus sacra fieri mysteria, & Iulianus antecessor constitutio. 52. quemadmodum & Leuit. c. 17. prohibitum, alibi offerre sacrificia quàm ad ostium tabernaculi, statuit & 6. synodus in Trullo, can. 31. & ibi tractat Balsamon, ne in priuatis ædibus, aut in oratoriis sacrificaretur vel baptizaretur sine episcopi loci consensu. refertur & in ca. clericos, 34. de Consecrat. distin. 1. Missas etiam in priuatis locis non esse dicendas statuit concilium Aureliacense, c. 3. & in Capitularibus Caroli magni, lib. 5. c. 230. & lib. 6. c. 101. in ca. vnicuique 33. de Consecrat. dist. 1. prohibuit & Iustin. Nouella. 131. de Eccles. de Eccles. titulis, c. 8. Quod voluit emendare Leo Imperator nouella sua 4. dũ statuit, non modò vniuersales Ecclesiæ sacerdotes, verùm etiam eos qui ad quamcunque eodem sacram pertinent, si in hoc vocentur, licita sacra mysteria exponere, diuinúmque cultum celebrare domi priuatæ possint dehinc & Nouella 15. permisit, vt salutem baptismum in quocunque sacro oratorio peragi liceat. Cæterùm istæ constitutiones nihil obsunt sacris canonibus: vt nec reliquæ quæ à principibus laicis de reb. aut personis statuunt Ecclesiasticis, propter defectum potestatis eorum qui statuũt. ca. lege imperatorum, & ca. certum est, xj. ca. suscipitis, 10. dist. ca. inter 33. q. 2. can. bene, 96. dist. cap. quæ in Ecclesiarum prælatis, 7. de Constitutio. cum similib.

## CAPVT IX.

*De tempore Baptizandi.*

IN primitiua Ecclesia baptismus generalis bis tãtum in anno fiebat, Sabbato sancto in Paschate & Pentecoste: ex necessitate verò; quandocunque periculum mortis imminebat.[a] Hodie omni tempore, & in omni aqua elementari licet, ob necessitatem & periculum quod omnibus per omnia momenta imminet.[b]

*SCHOLIA.*

a ca. non ratione cum sequentibus, vsque ad can. constat, de Consecra. dist. 4.

b ca. celebritatem, de Consecra. dist. 3. ca. quando quis, de Consecr. dist. 4. Nouella Leonis tamé, 17. voluit statuere, baptismum pueri nuper nati differendum vsque ad diem quadragesimum à natiuitate, nisi infanti mors imminetet, neque etiam mulieres puerperas baptismo non initiatas, intra diem 40. à puerperio baptizari permisit, aut initiatas intra quadragesimum diem admitti ad sacram communionem. Scribit & Photius, lib. 3. c. 18. Sed vt dixi anteà proximè vbi canones sunt, legibus imperatorum contrariis fides abroganda.

## CAPVT X.

*1 De effectu & fine baptismi circa peccata.*
*2 Et cognationem spiritualem.*

1 BAPTISMVS, est fundamentum omnium sacramentorum aliorum,[a] sine quo nemo saluari potest, si contemnat baptizari,[b] spiritualiter namque homo renascitur per baptismum, & fit membrum Christi,[c] & dæmon omnes vires amittit in aquis baptismatis,[d] delet baptismus originale peccatum,[e] ob quod mortui ante baptismum, damnantur,[f] aufert & in adultis peccata actualia omnia.[g] Manet tamen in baptizatis concupiscentia, sed attenuata, quæ non obest, & ad exercitium, pugnæ spiritalis nobis relicta est.[h] Sícque Diuus Augustinus.[i] *Non ex quo, quis,* inquit, *baptizatur, omnis vetus infirmitas in eo absumitur, Sed renouatio incipit à remissione omnium peccatorum, & intelligentia & operatione spiritalium: cætera verò in spe facta sunt donec etiam in re fiant, quod erit in resurrectione. Nam in baptismo quamuis fiat plena remissio peccatorum, non tamen plena est nouitas,* & perfecta mutatio: quia adhuc remanet corruptio, *non solùm in corpore, sed etiam in animo, qui est homo interior: in quo si perfecta esset nouitas, non diceret Apostolus quod renouatur de die in diem,* &c.

2 Per baptismum contrahitur cognatio spiritalis, quæ impedit contrahi,[l] matrimonium, & dissoluit contractum, inter leuantem & leuatum ex sacro baptismate, inter patrem baptizati & viduam leuantis,[m] inter baptizatum & viduam leuantis,[n] inter baptizatum & filiam leuantis vel inter filiũ leuantis & filiã baptizatam:[o] inter filios filiásve baptizãtis presbyteri & baptizatum aut baptizatam.[p] Contrahitur & cognatio hæc inter patrimum seu leuãtem & matrimoniũ, seu eam quæ leuat: verũ matrimoniũ inter illos non impedit. b

*SCHOLIA.*

a cã. cùm itaque, de Consecr. dist. 4. c. 3. de presbytero non baptizato ministrante, li. 3. ti. 43. ordine prior & necessarius baptismus, ca. præter hoc, §. hæc de malis, 12. dist. ianua aliorum sacramentorum, ca. si quis fugerit, 1. quæst. 1. canon. hi verò, de Consecrar. dist. 2.

b ca. cùm itaque, de Consecrat. dist. 4. c. maiores, 3. de baptis. & ad Titum c. 3. Lauacro generationis saluamur, & diui Ioan. c. 3. *nisi quis fuerit renatus fuerit.* & c. Quod apud nos nonvalet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres vel pro paruulis sola fides: vel pro maioribus virtus sacrificij, vel pro his qui de stirpe Abrahæ prodierunt, mysterium circumci

circunci onis: Gregorius in Moralibus lib. 4. in Iob c. 2. ca. quod autem 5. de Consecr. dist. 4. verùm hoc amplius quam circuncisio operatur nunc baptismus: quia circuncisio pœnam originalis peccati tollebat, sed gratiam non dabat: facit autem vtrumque baptismus, in c. maiores, de baptismo.
ca. quia passus, de Consect, dist. 2. ca. 1. & ca. ad hoc, de
c Consecrat. distinct. 4.
d ca. nec quemquam, de Consecrat. distinct. 4.
e ca. firmissimè, 1. & ca. ex quo, 6. de Consecra. dist. 4.
f dicto. can. firmissimè.
g ca. regenerante, & ca. sine pœnitentia de Consecrat. dist. 4.
h ca. per baptismum, 2. de Consecra. dist. 4. vide concilium Tridentinum in 5. sessione, de peccato origina. c. 1. diuum Aug. lib. 1. de baptis. paruulorum. c. 39.
i Diuus Augustinus de baptis. paruulorum c. 7. relatus in ca. non ex quo, 146. de Consecratio. distinct. 4.
k D. Paulus Epistolæ secundæ ad Corinthios cap. 4.
l ca. ita diligere, 30. q. 3. ibique argumento vtitur filiorum adoptiuorum Nicolaus summus pontif. facit l. si quis alumnam, l. c. c. ti. 4. In Ecloga Basilico. lib. 28. ti. 5. ca. 17. Constantini. Harmenone lib. 4. ti. 6. ἐκ τῶν ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, &c.
m c. Martinus, de cogna. spirit. vide totam 30. q. 4. superueniens tamen compaternitas inter coniuges, non dissoluit contractum matrimonium c. 2. & c. contracto, de Cogna. spirituali. tota 30. quæst. 1.
n c. veniens, de Cogn. spirita. c. 1. eo. tit. in Sex. ca. non oportet, cum duobus sequentibus, 30. quæst. 1.
o quare si de facto coniungantur, separabitur matrimonium, c. tua nos, de cogna. spirituali: quamuis liberè contrahi possit matrimonium inter fratrem baptizati, & filiam patrini vel matrinæ c. 1. qui matrimon. accusa. poss.
p vide cap. finale, de cognatione spirituali.
q can. fin. iuncta glos. 10. q. 5. satius tamen putatur & ad vitandum scrupulum pertinere, colendámue honestatem bonorum morum, si matrimonium inter se non ineant, vt ait Panor. ad capitul. Martinus, de Sponsalib.

# DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS TITVLUS OCTAVVS.[a]

a Tractatus de Consecratio. distinct. 5. can. 1. 95. distinct. titulo de Sacra vnctione lib. 1. tit. 15. de hoc nos tractamus lib. 2. Syntagma capitul. 5.

## CAPVT I.

*Continuatio, Quid confirmatio.*

1 ABSOLVTA tractatione de Baptismo, sequitur vt agamus de Confirmationis sacramento quod sequitur Baptismum.[a] Omnes Christiani bis ante baptismum vnguntur oleo benedicto: primum in pectore, deinde inter scapulas: & bis post baptismum, scilicet chrismate sancto in vertice: demum in fronte:[b] Per frontis chrismationem manus impositio designatur, quæ alio nomine dicitur confirmatio, quia per eam Spiritus sanctus ad augmentum & robur datur.[c]

*SCHOLIA.*

a canon. 1. & 3. de Consecration. distinction. 5.
b hæc, & quid significent illæ vnctiones, tractatur in cap. vnico, 1. quia verò Christus, de sacra vnctio. Quomodo oleum triplex fiat in Ecclesia, in quinta feria hebdomadæ in Ramis palmarum, docet Guilielmus Durandus in lib. 6. Rationalis diuinorum officio. cap. 74. vbi de oleo infirmorum, Chrismatis, & de oleo sancto.
c dicto cap. vnico. 5. per frontis chrismationem, de Sacra. vncti. c. Spiritus sanctus, 2. de Consecr. dist. 1. omnes Christiani fideles per manus impositionem episcoporum spiritum sanctum post Baptismum accipere debent vt pleni Christiani inueniantur c. 1. omnes fideles, de Consecra. dist. 5. Baptismi & confirmationis ita coniuncta sunt duo sacramenta vt ab inuicem nisi morte præueniente nullatenus possint à Christiano separari, & vnum sine altero ritè perfici non possit. ca. 3. de his verò super quibus, de Consecra. dist. 5. quod de adultis dicitur qui pleni dicuntur effici Christiani, dum Confirmationem accipiunt: & si contemnerent, peccarent mortaliter, alioquin pueris decedentibus sufficit Baptismus, gl. ad can. 1. ad verba vt pleni, & gl. fin. ad ca. 3. ad verbum perfici, de Consecra. dist. 5. facit quod scriptum Actuũ c. 8. & ibi, *Baptizati tantum erant in nomine* IESV, *tunc imponentes manus accipiebant Spiritum sanctum, &c.* can. manus de Consecratio. distinct. 4.

## CAPVT II.

*Vnam esse Confirmationem sacramentalem non iterabilem.*

1 CONFIRMATIO, in quantum sacramentum est,[a] vna est, quæ confirmat & auget Spiritus sancti gratiam in nobis: sicque separatur ab aliis quæ confirmationis nomen habent, & ad alia referuntur,[b] & semel tantùm Christiano datur, nec iteratur.[c]

*SCHOLIA.*

a Confirmatio verum sacramentum est in concilio Tridenti. de Confirma c. 1. & hæc est sententia fidei Catholicæ, ex qua damnantur qui confirmationem sacramentum esse negarunt vt Vualdenses teste Aenea Syluio in historia Bohemica c. 35. Nouatiani, teste Theodoreto lib. hæreticorum fabularum. Eusebius lib. 6. c. 33. & alij hæretici quidam huius seculi, qui & sacris scripturis & sacrorum patrum authoritatibus cum vniuersalis Ecclesiæ censura expugnantur vt à Clemente lib. 2. constitutioo. Ecclesiastica. cap. 10. 16. 17. à Cornelio Papa, & martyre in epistola ad Fabianum Antiochenum. Eusebio lib. 6. historię ca. 35. Innocentio 1. epistola 1. ad Decentium. cap. 3. cap. cùm venisset de sacra vnctio. per c. 8. Actorum Aposto. concilio Eliberitano cano. 38. Laodiceno. ca. 7. Aurelianensi ca. vt ieiuni. de Consecra dist. 5. Meldensi ca. vt episcopi de Consecrat. distinct. 5. & ita hanc vsitatam antiquitus fuisse inter Christianos confirmationem & vnctionem plures tradunt, vt Iustinus Martyr. quæst. 37. Origenes homilia 8. in Leuiticum, Cyrillus Hierosolymitanus Cathechesi mystagogica. 1. & 2. Ioannes Damascenus lib. 4. de fide cap. 10. Gregorius Nazianzenus oratione in Sanctum lauacrum. Tertullianus li. de resurrectione carnis, Cypria. epistola 2. Ambros. 3. de Sacramentis c. 2. Augustinus 15. de Trinitate cap. 26. & alibi Hieronymus dialogo contra Luciferianos, & alij plures qui Theologis familiares sunt & cogniti & de hoc sacramento agunt libr. 4. Sententiarum Patrum distinct. 7.
b vt in titulo de confirma. vtili vel inutili, cùm dicimus confirmationem electionis, confirmationem sententiæ, & sic de similib.
c ca. dictum est 8. & sequent. de Consecra. distin. 5. ex Concilio

cilio Taraconensi,cap.6.Hinc colligitur error eorum,qui arbitrantur Sortilegas esse iterum chrismandas aut rebaptizandas:eo quòd dicant eas & baptismum & chrismati renunciasse, vt dæmonis obsequio se emancipent, & putent characterem Baptismi & chrismatis amisisse, quod tamen falsum est:cùm sit ille character indelebilis: quanquam dæmon radendo illis frontem & notam illis imprimendo nitatur illis persuadere quod baptismum & chrisma amiserint,idque astutè facit vt illas in desperationem pertrahat, quòd non possint ad misericordiam Dei refugere.Et ideo probi confessores cum istæ miseræ adiudicantur suppliciis, vel si aliquando Dei misericordia reuocantur, debent illis acutè ostendere, falsum esse illas amisisse characteres baptismi & chrismatis,quibus efficiuntur membra Christi, qui nunquam redeuntibus veniam & gratiam denegat, vt neque neganti Petro defuit.

## CAPVT III.

*1 Materia. 2 Forma. 3 Minister. 4 Tempus. 5 Modus & persona confirmationis.*

1 MATERIA confirmationis chrisma est, quo confirmati in fronte liniuntur. [a]

2 Forma conferendi chrisma habetur in pontificali, vt dum chrismate fit crux in fronte confirmati,dicat episcopus,[b] *Ego consigno te signo crucis & confirmo te chrismate salutis in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti*:Accedit & manus impositio. [c]

3 Solus episcopus chrismandi in fronte seu confirmandi habet potestatem iure communi, non simplices presbyteri. [d]

4 Potest autem omni tempore episcopus confirmare. [e]

5 Offertur confirmandus ab sponsore, fidei eius vocat vulgus & patrinum,qui eum in fide plenius instruat. [f] Quale qui offert ipse debet esse confirmatus, aliter non contrahit compaternitatem, [g] debetque alius esse ab eò,qui oblatum leuauerit à baptismate,excepta causa necessitatis:isque debet esse vnus,non plures. [h] Non possunt etiam offerre confirmandos filios,parentes: [i] nullos autem abbates, [k] monachi, [l] non magis quàm de fontibus leuare, excepto tempore necessitatis: fuit & olim vitrico prohibitum priuignum confirmatione offerre: imminente alioquin & separatione ab eius matre, [m] quod posteà abrogatum est. [n] Ieiuni episcopi confirmare debent. [o] Et ieiuni confirmandi ad confirmationem venire, [p] & qui sint intelligentis seu perfectæ ætatis, [q] qui & monentur etiam ante confirmationem cõfiteri peccata: [r] omnes autem in summa fideles per manus impositionem episcoporum, Spiritum sanctum post baptismum accipere oportet. [r]

### SCHOLIA.

a Oleum sanctum triplex est, quod per Episcopos in die Cœnæ Domini solenniter consecratur. In hebdomada sancta.etiam in loco interdicto.cap. quoniam in baptismo,19.de Sentent.excomm. in Sex. de quibus oleis in c. vnic. de Sacra vnctio. Primum oleum & principale Chrisma sanctum dicitur, quod fit ex oleo oliuarum & balsamo, cum quo & benedicuntur fontes baptismatis, calix,patena,altare,puer baptizatus in vertice & in fronte.Et Episcopi cùm consecrantur in manibus & capite: & omnes fideles cùm confirmantur. Dicto cap. quoniam in baptismo. Hoc oleum singulis annis est consecrandum & innouandum.Et mittitur ab Episcopis,sibi subditis presbyteris,quo vtantur in baptismo, nisi vrgeat necessitas baptizandi, quæ nouum chrisma nõ permittat expectari,can.si quis de alio,122.cum q.aliis sequentibus, de consecrat.distinct.4.can.3.& 4.95. distinct. Secundum oleum sanctum, dictum est oleum catechumenorum. Dictum quoque oleum sanctum benedictum,quo inunguntur baptizandi inter scapulas, & in pectore: & manus sacerdotis cùm ordinatur;& principes,& reges cùm vnguntur in brachio & humero cap.vnico,§.vnde in humero,de Sacra vnctio. Item ecclesia & altare antè chrismationem. Tertium oleum sanctum, dicitur oleum infirmorum, quo infirmi in articulo mortis inunguntur. De quo agetur in extrema vnctione,infrà tit. 11. de consecratione horum oleorum,formula,& ritibus consecrationis, de salutationibus illorum & vsu. Tractat Guillelmus Durandus,lib. 5. Rationalis diuinorum officiorum, cap.74. Chrisma etiam non posse fieri, nisi in die Cœnæ Domini,docet can.omni tempore,de consecrat.distinct. 4.cap. quoniam in baptismo de senten. excomm. in Sex. Multiplicantur post consecrationem ista olea, alio oleo non consecrato illis immixto, quod commixtione efficitur eiusdem efficaciæ & particeps eiusdem benedictionis.Sicuti & immixtione aquæ non benedictæ cum benedicta ea fit benedicta.

b Omnia sacramenta fieri cum signo crucis,tradit ca. nunquid,10.de consecrat.dist.5.

c can. de his 3.can. manus 4. nouissimè de consecrat. distinct.5.Actorum 8.

d cap.vnico.§.per frontis chrismationem, de sacra vnctio. cap.quanto de consuetud.can.presbyteris, 119. can. presbyter, 129. de consecrat. dist. 5. Quamuis aliquando dispensatiuè, ad euitandum scandalum, permissum fuerit presbyteris simplicibus chrismare, can. peruenit, 95. distinct.quod tamen posteà prohibitum.ex dict.cap. quanto,de consuetud.

e argu. can.omnes fideles,can.de his,can.vt ieiuni, cum sequent.de consect.dist.5.

f can.vos ante omnia,de consecrat.distinct.4.

g can.in baptismate,de consecratione,dist.4.

h can.in catechismo,de consecratione,distinct.4.

i can.non plures, de consecratione, distinct. 4.

k cap.2. de cognatio. spirita. can.ad limina,30.qu.1.

l can.non licet,de consecratione,distinct. 4.

m can.peruenit,8.quæst.can.placuit,16.quæst. 1.

n can.si quis filiastrum,tricesima,quæst.1.

o can.nosse desideras, tricesima,quæst. 1.

p Excepta causa necessitatis,canon.vt Episcopi,7.de consecrat.dist.5.quemadmodum & alia sacramenta,nisi necessitas prohibeat,debent conferri à ieiunis,can.honestum 22.quæst.5.can.liquido,de consecr.distinct.2. Hoc tamen Angelus Clauasius dicit esse de concilio, non de præcepto.

q can.vt ieiuni, 6. de consecr. distinctione 5. quod & concilij non necessitatis.

r Ex concilio Aureliacensi cap. 3. dicto can. vt Ieiuni, vbi gloss. tradit perfectam ætatem 12. annorum in qua ad minores ordines promoueri possint,canon.2.77. dist. aut 25. annorum,iuxta l.2.de minor.25.ann.P.Sed nihil prohibet hic dicere, legitimam ętatem eam quę ad pugnandum cum peccatis & dæmone est idonea. Argum. c. 1.& 2.de delictis pueror. c. puberes, de despensatio. impub. cùm & malitia suppleat ætatem, annorumque numerum & prudentia,cap.de illis,eod.tit.de desponsat.impu. l. 2. de his qui veniam ætatis impetrau.& maiori septem annorum potest conferri tonsura 1.cap.final.& ibi gloss. ad verbum infanti,de Tempor.ordin.in Sex.ca.de his,28.distinct.can.in singul.77.distin.c.ex eo.de electio.in Sex.cũ simil.lib.

Digitized by Google

similib. sed & hodie, liberè. In decimo octauo anno ad subdiaconatum: in vigesimo, ad diaconatum: vt 25. ad presbyteratum promoueri quis potest, cap. fin de ætat. & qualitate in Clementinis.

s dicto can. vt ieiuni de consecratione, dist. 5. quod intellige de peccatis mortalibus.

t can. 1. de consecratione, distinctione 5.

## CAPVT IIII.

*1 Effectus confirmationis, robur additum. 2 Cognatio. 3 Impedimentum matrimonij. 4 Spiritus sanctus.*

1 HVIVS sacramenti suscipiendi ratio cuique erit, vt plenè efficiatur [a] Christianus. Quod de adultis dictum est. Quamuis enim continuò transituris à vita sufficiant regenerationis beneficia; victuris tamen necessaria sunt confirmationis auxilia. Regeneratio per se saluat, mox in pace seculi recipiendos: Confirmatio autem armat & instruit ad agones huius mundi & prælia reseruandos. Qui autem post baptismum immaculata innocentia peruenit ad mortem, confirmaturum orte, quia non potest peccare post mortem. [b]

2 Quemadmodum verò ex sacramento Baptismi nascitur cognatio spiritalis quæ inter certas personas impedit matrimonium contrahi, & contractum dissoluit, [c] sic ex confirmatione [d] & non ex aliis sacramentis. [e]

3 Per cathechismum tamen solum, qui præcedit baptismum in adultis, matrimonium quidem inter personas eo nomine cognatione coniunctas, impeditur at contractum, postea non dissoluitur. [f]

*SCHOLIA.*

a can. 1. & can. vt ieiuni, de consecrat. dist. 5. scilicet perfectus quoad omnia sacramenta, quia si contemneret peccaret mortaliter.

b Quæ verba transcripta sunt ex can. de consecrat. dist. 5. Scribit Nicephorus Calixtus lib. 6. historiæ Ecclesiast. Nouatum non potuisse habere Spiritum sanctum, quod baptizatus non potuisset recipere ab episcopo quod confirmationem vocamus: & hanc fuisse causam, cur non potuerit promereri Spiritum sanctum. Nouatum ipsum fuisse testatum. Eadem refert Eusebius Pamphil. lib. 6. c. 31.

c Vt inter baptizatum & leuantem: inter filios & vxorem leuantis ante cognitam inter suscipientem & patrem & matrem ante cognitam suscepti inter presbyterum baptizatum eiusque filios etiam ante presbyteratum susceptos, & baptizatum, patrem matremque baptizati, cap. 1. de cogna spirita. in Sex. lib. 4. tit. 3. inter filios baptizantis seu eleuantis & leuatum, cap. 1. 3. & fin. & cap. ita quos, de cognat. spirita. lib. 4. Decretal.

d cap. 1. §. ex confirmatione, de cognatio. spiri. in Sex.

e cap. fin. de cognatione spiritali, in Sexto.

f cap. per catechismum 2. eod. tit. de cognat. spirita. in Sex. Catechismus dicitur & catechesis κατήχησις, instructio rerum sacrarum, quæ solita erat tradi verbo tenue venientibus ad fidem Christianam, antequam ad baptismum admitterentur. ἀπὸ τοῦ κατηχεῖν, quod est vna voce insonare. vnde extant Cyrilli Hierosolymitani Episcopi catecheses illuminatione & mystagogica censetur & catechesis propriè institutio priorum rudimentorum cuiusque scientiæ ex Porphyrio in principio quæstionum Homer. Inde cathecumenos κατηχούμενοι, qui nondum sacris est initiatus, sed adhuc imbuitur elementis religionis.

# DE SACRAMENTO EVCHARISTIÆ.

## TITVLVS NONVS. [a]

a De hoc agitur de consecrat. distinct. 2. ca. sancta Romana §. cæterum 15. dist. titulo de celebratio. Missarum, & Sacramento Eucharistiæ, lib. 1. Decretal. tit. 41. & in Clementinis lib. 3. titul. 14. Nouella 58. vt in priuatis domibus sacra mysteria non fiant. Iustiniani. & Nouella 15. Leonis, apud nos, lib. 2. Syntagma. iur. vniuersi, capite sexto.

## CAPVT I.

*1 Continuatio.*

1 POSTQVAM baptizati fuerint admissi in ordinem Christianorum, & Ecclesiæ membra facti fuerint; & in illo gradu per sacrum chrisma confirmati robore ad pugnam spiritualem ineundam contra aduersantia suscepto, operæ pretium fuit eisdem quoque de cibo supercœlesti & viatico prospicere, quo interius confirmentur: [a] ne deficiant in pugna, & vt omni ex parte armati incedant. Quare tertium Sacratissimæ Eucharistiæ dedimus in his institutionibus locum, tanquam vero cibo viatorum, & peregrinantium in hoc mundo, veroque pani cœlesti qui dat vitam æternam. [b] Quemadmodum etiam manna datum est filiis Israël, post transitum maris rubri, submersis Ægyptiis. [c] Sic & corpus Domini, panis qui de cœlo descendit, datur baptizatis & confirmatis pugnantibus maiori cum virtute contra mortem æternam. [d]

*SCHOLIA.*

a Iuxta Psalm. 103. ibi, *Et panis cor hominis confirmet.*

b Sicut scriptum. D. Ioano. cap. 6. & prædictum Exodi, 10. c. & Sapient. 16. ibi, *Panem de cælo præstitisti eis.*

c Vide historiam Moisis, c. 16. Gen. versu 15.

d Dixit Ioan. cap. 6. vers. 58. *Non sicut manducauerunt patres vestri manna in deserto & mortui sunt, qui manducat hunc panem viuet in æternum.* Vide Guillelm. Durandum, lib. 4. Rationalis diuinorum officiorum, capit. 41.

## CAPVT II.

*Quid hoc Sacramentum.*

PANIS & calicis sacramentum Græcis εὐχαριστία dicitur: Latinis, bona gratia. [a] Quàobrem Eucharistia est sacramentum, in quo post consecrationem sub visibilibus transsubstantiatis speciebus, est verum sacrosanctum viuum Domini nostri IESV CHRISTI corpus & sanguis. [b]

*SCHOLIA.*

a can. multi, 84. §. sunt autem sacramenta, 1. quæst. 1. nos de nominibus huius sacramenti & de sacramento lib. 2. Syntag. cap. 6. cauendum tamen ab erroribus Begomilorum,

lorũ, qui vt ſcribit Euthymius in Panoplia, parte 2. tit. 2. dicebant Euchariſtiam nihil eſſe aliud quàm pater noſter. Cùm tamen ibi verè ſit corpus verum & verus ſanguis Domini noſtri IESV CHRISTI, dictum enim fuit in conſecratione, hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur, &c. D. Matthæi, capit. 26. Diui Ioannis Euang. capit. 6. 1. ad Corinthinos. capit. 11.

b Probatur hæc finitio tota ex cap. cum Marthæ, de celebratione Miſſarum, ex c. 1. §. vna verò, de Summa Trinit. & fid. Cathol. dicto can. multi, & cano. ante me. 1. quæſt. 1. can. ego Berengarius, de conſecratione, diſtinctio. 2. Ante conſecrationem, ſpecies nominantur panis, & vinum mixtum aqua quæ natura formauit: Poſt conſecrationem verò, & poſt verba ſacramentalia prolata, caro & ſanguis Chriſti can. ante benedictionem, & can. nos autem, de conſecrat. diſt. 2. can. corpus Chriſti, ibid. ſimilib.

## CAPVT III.

*Vna Euchariſtia.*

VNVS panis, & vnum corpus multi ſumus omnes, qui de vno pane, & de vno calice participamus.[a]

### SCHOLIA.

a D. Paulus Epiſtolæ 1. ad Corinthios, cap. 10.

## CAP. IIII.

*1 De materia Sacramenti Euchariſtiæ, & quæ in illo ſunt.*

MATERIA huius ſacramenti eſt panis, & vinum aqua mixtum, quorum ſpecies in ſacroſanctum Domini noſtri IESV Chriſti corpus & ſanguinem tranſſubſtantiantur benedictione conueniente.[a] Panis in Eccleſia Occidentali, & Catholica eſt triticeus,[b] Azymus ſeu ſine fermento:[c] vinum, vitis.[d] Sunt autem tria in hoc ſacramento ſubtiliter diſtinguẽda vt diſcreta:[e] forma viſibilis: veritas corporis: & virtus ſpiritalis. Forma panis & vini eſt: veritas, carnis & ſanguinis: virtus, vnitatis & charitatis. Primum eſt ſacramentum,[f] & non res. Secundum eſt ſacramẽtum & res:[g] Tertium res eſt, & non ſacramentum. Sed primum eſt ſacramentum geminæ rei.[h] Secundum ſacramentum vnius, & alterius rei, exiſtit.[i] Tertium eſt res gemini ſacramenti.[k]

### SCHOLIA.

a 1. ad Corinth. 11. can. 1. 2. 3. 4. 5. can. in ſacramento, can. cum omne, can. in calice, de conſecrat. diſt. 2. cap. cùm Marthæ, 6. cap. in quadam, 8. c. perniciosus, 13. c. celebrat. Miſſar. Concil. Tridentino, Seſſ. 13. cap. 1. & ſequent. Exiuit ex latere Domini noſtri IESV CHRISTI ſanguis verus & aqua. Ioan. cap. 19. *Et tres ſunt qui teſtimonium dant in terra.* Spiritus id eſt anima ſanguis & aqua. Et hi tres vnum ſunt 1. epiſtola D. Ioann. cap. 5. Aqua & vinum ſignificant vnam hypoſtaſim duarum naturarum in Chriſto. Cyprian. lib. 2. Epiſtola 2. epiſt. 3. can. ſic in ſanctificando calicem, & conſecrat. diſtinct. 4. cap. cùm Marthæ, §. quæſiuiſti, de celebr. Miſſa. Ideò & lapſi Armenij hæretici, qui cùm illam hypoſtaſim negauerint, aquam vino non miſcent. Nicephor. Calix. lib. 18. c. 52. Reprobatus & Tacianus hæreticus, qui in his myſteriis, ſola aqua vtebatur. Epiphanius tomo 3. lib. 1. aduerſus hæreſes, hæreſi 45. Eodem modo & reprobati Euchrali iſtæ, vt idem ſcribit tom. 1. lib. 2. hæreſ. 47. dixerunt tamen quidam conſecrationem in pane fermentato verè corpus Domini conſecrare, ſed Latinos, id facientes grauiter peccare vt Scotus in 4. ſententia diſtinct. 11. vnde exorta quæſtio, num ſacerdos virtute verborum conſecrationis quantamcunque materiam panis tranſubſtantiare in corpus Chriſti poſſit. Nam ſecundum Alexandrum, in 4. ſentent. tractatu de Euchariſtia, non poteſt. Quia intentio inſtitutionis ſacramenti & Eccleſiæ fuit, vt ſumeretur, per illa verba, *Accipite & comedite, & pro vtilitate Eccleſiæ*, generali vel ſpeciali, ideo ait non fieri conſecrationem, vt ne ea eſſet ludibrio, vel ad maleficia. Attamen tenet contrarium D. Thomas in 4. ſentent. diſt. 11. & conſecrat. Angelus Clauaſius in Summa in verbo Euchariſtia. 1. num. 25. ſequitur Alexandrum: ego quoque ſubſcriberem.

b Can. non oportet 1. & ſeq. can. Sacramento, de conſecrat. diſtinct. 5. Fuerunt quædam in hac cauſa funeſta & abominalia Montanorum ſacramenta, qui de infantis euiuſdam anniculi ſanguine, quem de toto eius corpore, minutis quibuſdam punctionibus exprimebant, quaſi Euchariſtiam ſuam feciſſe dicuntur, miſcentes farinæ ex qua panem faciebant apud quos ſi puer qui eo modo punctus fuiſſet ſuperuixiſſet, habebatur pro martyre proque magno ſacerdote, quos deteſtatur & merito D. Hieronymus. Vide Beatum Rhenanum aduerſ. Praxeam. Silentio etiam prætereo impudicam & deteſtabilem impietatem alterius mixtionis turpiſſimæ cum ſacroſancta Euchariſtia, de qua Epiphanius, tomo 2. libro primo hæreſ. 68.

c Sic in cap. fin. de Celebrat. Miſſar. priuatur officio & beneficio Sacerdos, qui Conſecraſſet in pane fermentato, & in cipho ligneo, & ſine igne. Eccleſia Orientalis tamen in fermentato conſecrat. Niceph. lib. 3. cap. 28. Rutheni quoque ſeu Moſcouitæ, vt ait Sigiſmundus Liber Varo in Commentariis de rebus Moſcouiticis. Cæterùm Dominus Ieſus, cùm inſtituit hoc Sacramentum, D. Matthæi, cap. 26. Diui Lucæ 22. D. Ioannis c. 18. quo tempore mandauit ſimiliter conſecrare. Paſchæ diem agebat, quo die niſi azymi panes comedi non poterant, Leuit. 23. Deuter. 16. Sicque rectè ſola Eccleſia Catholica in azymis Conſecrat.

d Ita & inſtituit fieri Dominus Ieſus, Lucæ capit. 22. Quod ſi ſacerdotes ſint in regione vbi vinum haberi non poteſt. poſſunt ex diſpenſatione ſummi Pontificis conficere corpus Domini omiſſa confeſſione vel conſecratione ſeparatim ſanguinis Angelus Clauaſius in Summa, in verbo Euchariſtia. 1. nu. 10.

e Hæc ſunt verba cap. cùm Marthæ, verſ. diſtinguendum, de celebratione Miſſarum.

f Id eſt ſacræ rei ſignum. can. ſacrificium, de Conſecratione, diſtinctione 2.

g canon. hoc eſt quod dicimus, & can. dupliciter, de Conſecratione, diſtinct. 2.

h Scilicet forma panis & vini, eſt ſacramentum geminæ rei, nempe, corporis & ſanguinis Chriſti, & vnitatis, & ita eſt figura tantùm.

i Id eſt corpus Chriſti, eſt ſacramentum ſcilicet vnitatis, & eſt res ſacramenti ſcilicet ſpecierum panis & vini, & ita eſt ſignans & ſignatum.

k Scilicet vnitas eſt res ſiue ſignatum, gemini ſacramenti, id eſt, duorum ſacramentorum præcedentium, nempe corporis Chriſti, quod eſt ſacramentum vnitatis, & ſpecierum panis & vini, quæ ſunt ſacramentum corporis Chriſti. Et ita iſtud tertium, eſt tantum ſignatum: & illa duo ſacramenta, panis & vinum & corpus Chriſti. Primùm verò eſt ſacramentum ſignans. Secundùm, eſt ſignans & ſignatum. Tertium, eſt ſignatum tantùm.

CAPVT

## CAPVT V.

1 *Institutio Sacramenti, & qui hoc Sacramentum conficiant & administrent, seu de ministris Eucharistiæ.*

1 INSTITVTVM fuit primum hoc sacramentum à Domino nostro Iesu Christo, [a] qui & dedit Apostolis potestatem conficiendi Apostolis per verba illa, *hoc facite.* [b] Et nunc tantùm sacerdos conficit vel consecrat Eucharistiam. [c] Isque debet distribuere consecratam, [d] nisi necessitas vrgeat, quo casu & diaconus præsente presbytero, & ab eo iussus erogare seu distribuere potest. [e] Quare & sacerdos parochialis paratam semper debet habere Eucharistiam propter infirmantes. [f] Non debet tamen de manu sacerdotis hæretici accipi. [g] At de manu alterius sacerdotis quantumuis delinquentis, quamuis ab Ecclesia tolerantur, si depositus non est à ministerio, nemo dubitare debet accipere Eucharistiæ communionem: quia per iniquitatem ministri, non polluitur sacramenti puritas & integritas. [h] Prohibetur etiam regularibus Eucharistiæ sacramentum ministrare, nisi habita à presbyteri parochiali licentia speciali, idq; sub pœna excommunicationis: ipso facto incurrendæ nec absoluendæ ab alio quàm à Summo Pontifice. [i]

### SCHOLIA.

a DD. Matthæi, cap. 26. vers. 26. Marci 14. Lucæ 22. 1. ad Corinth. 11. Clement. 1. §. transiturus, de reliquiis & veneratio. Sanctorum, lib. 3. titu. 16.

b 1. ad Corinthios cap. 11. vers. 24. & 25.

c cap. 1. §. vna. de Summa Trinit. & Fide Cathol. can. perlectis, §. ad presbyterum 25. dist.

d can. peruenit, de consecr. dist. 2. vide Concil. Tridentinum, Sess. 7. de Sacramentis in genere, c. 10.

e can. præsente, & can. diaconos, 93. dist. 1. Antiquitùs tamen communicantes Eucharistiæ propriis manib. eam accipiebant aliquando. Vide Nicephorum Calixt. lib. 6. cap. 9. & lib. 11. cap. 7. sed prohibitum id posteà can. peruenit, de Consecr. dist. 2.

f can. presbyter de Consecr. dist. 2.

g can. cœpit, 23. q. 1. & si scienter acceperit pœnitere debet, can. si quis dederit, 24. q. 1.

h can. fin. 15. quæst. fin. cap. fi. de cohabita. clericorum & & mulier.

i Clementina prima, de Priuilegiis.

## CAPVT VI.

*Forma Consecrationis.*

FORMA consecrandi tradita etiam à Domino, [a] in pane, *Hoc est corpus meum.* Et vini Consecratione, *Hic est calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, qui & pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* [b] Quibus prolatis, statim fit transsubstantiatio virtute diuina. [c]

### SCHOLIA.

a can. quia corpus, de consecrat. dist. 2. ec. dictis DD. Matthæi 26. Marci 14. Lucæ 22. 1. ad Corinth. 11. e. cùm Marthæ, de celebrat. Missar. can. quid sit sanguis agni, de consecr. dist. 2.

b Vide Alltensem in Summa, li. 4. ti. 10. vers. circa secundū.

c dictio can. quia corpus, can. panis est, can. re vera, cano. quid sit, de conse. dist. 2. Nos copiosè de transsubstantiatione seu transmutatione substantię panis & vini post consecrationis verba in corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi in Sacramento Eucharistiæ, tractamus, tomo 3. Commentariorum in Synta. artis mirabilis, li. de Deo, c. 31.

## CAPVT VII.

1 *Qui communicent Eucharistia sacerdos primum.*
2 *Missas quot dicere in die sacerdos possit.*
3 *Communicare & Christiani debent.*
4 *Sub vna specie.*
5 *Corpus viuum Christi in Eucharistia.*

1 SVMI debet hoc Sacramentum à Sacerdote Missa celebrante, [a] quam si necessitate superueniente non potuerit perficere, alius presbyter eius loco quod supererit poterit implere. [b]

2 Potest autem sacerdos singulis diebus, dummodò sit ieiunus, [c] vnam tantùm Missam, excepto de Natali Domini, quoties & necessitate aliqua suadente in quas duas dicere potest. [d]

3 Tenetur & quilibet Christianus dum peruenerit ad annos discretionis, saltē semel in anno, [e] legitimè confessus, [f] ieiunus, [g] sumere Eucharistiam nisi de consilio sui presbyteri abstineat, [h] sæpius accipere laudabile est: quotidie verò in laicis, nec laudandum, nec vituperandum. [i]

4 Sub vtraque specie corporis & sanguinis sacerdos celebrans & consecrans, communicat: [k] sub vna sola specie panis in qua Christus viuus totus cum sanguine laicus. [l]

5 In singulis hostiis consecratis, & in singulis portionibus diuisis Eucharistiæ Christus manet integer: & manducationē non diuiditur. [m] Estque post consecrationem in Eucharistia idem viuum corpus Christi, quod natum est ex beatissima Maria virgine, quod passum, crucifixum, quod resurrexit, & ascendit in cœlum. [n] Quare si quis negauerit in venerabili sacramento Eucharistiæ sub vna quaque specie & sub singulis cuiusque speciei partibus separatione facta, totum Christi corpus contineri anathema sit. [o]

### SCHOLIA.

a can. relatum, de consecr. dist. 2. quoties celebrat, toties sumat. can. comperimus, & can. tribus, de consecrat. distin. 2. sacerdos consecrans & non communicans per annum à celebratione suspenditur, can. relatum, de consecratione, distinct. 2.

b can. nihil contra, 6. sub 7. quæst. 1. viden. Innoc. ad c. presbyter, de Sacra. non iterand.

c dist. can. nihil, 7. qu. 1. can. liquido. de consecr. dist. 2. can. tribus ead. quare si sacerdos conficeret corpus Christi post cibum sumptum, malè faceret, tamen conficeret d. can. liquido, gl. fi. ad caput. ex parte, de celebratione Missarum.

d cap. consuluisti, 3. cap. te referente, 12. cap. ex parte vestra, 5. de celebr. Missarum, can. nocte, & can. sufficit, de consecr. distinct. 1. gloss. in dict. cap. consuluisti, adfert rationes cur in natiuitate Domini tres Missæ dicantur: quòd per illas repræsententur tres status Ecclesiæ, scilicet ante legem, in lege, & gratiæ. Idem gloss. asserit, in can. nocte, de consecra. distin. 1. Ratio autem, cur vnam



Digitized by Google

quædam in suis mysteriis, & diuinis administrationibus, integra, & immutata retinuisse: non autem ex aliis admiscuisse. Eò quòd titulus Crucis, in qua Dominus noster fixus fuit, Hebraicè, Græcè, & Latinè tantùm conscriptus fuit. Diui Ioannis c.1. Sic ex Hebræis muenimus: *Eli, Eli, Lamazabacani,* D. Matthæi cap. 27. *Deus Zebaoth.* Missa à *mas,* tributum, oblatio. Ex Græcis habemus: *Kyrie eleison, Baptisma, Chrisma, Exorcismus, Catechumenos, Energumenos, Eucharistiam,* & alia plura; ex Latinis ferè omnia nunc nobis.

c Profana baptismata, sunt ablutiones à sordibus corporalibus, qualia habebant plura Iudæi, Ecclesiastici, 34. Marci 7. Docuimus & lib. 36. Syntagmatis, cap. 21. nu. 1. quomodo & per aquam gentiles expiarent crimina; quæ ibi vide.

## CAPVT II.

1 *Diuisio, seu distinctio Baptismi octuplex.*
2 *Christianum, sanguinis, flaminis,*
3 *Fluminis.*

1 RVRSVM Baptisma in sacra Scriptura octuplex refertur. [a] Primum, fuit diluuij, quo terra inundata est à peccatis, seu peccatoribus, deletis, seu suffocatis delinquentibus, qui tunc eam incolebant. [b] Secundum fuit in maris rubri transitu, in quo adfuit aqua, nubes, & ignis. [c] Tertium, fuit illud, quo immundi lauabantur, & post lotionē purificati in castra redibant. [d] Quartum Diui Ioannis Baptisma, introductorium ad Christi Baptisma: nondum tamen spiritale: sed ad pœnitentiam pertinens. [e] Quintum cōstat lachrymarum copiosa emissione, verè laboriosum. [f] Sextum ex sanguinis irrigatione, seu aspersione, in martyrio pro fide Christi. [g] Septimum Baptisma dicitur non salutare, quod sine fine peccatores punit. [h] Octauum Christianū totum spiritale. [i]

2 Breuiùs autem, Baptisma Christianum distribuimus in Baptismum sanguinis, flaminis, & fluminis. [k] Baptismus sanguinis est, quando quis pro fide, eiúsque confessione martyr, seu testis fit, & in sanguine suo baptizatur, cuiusmodi dicitur Baptismus Innocentium Martyrum, & latronis in cruce Deum confitentis, qui dum pateretur, credidit, & in quo, quod de Sacramento Baptismi defuerat, compleuit omnipotentis benignitas: quia non superbia, non contemptu: sed necessitate defuerat. [l] Baptismus flaminis, quando quis igne, & gratia Sancti Spiritus sic mundatur, & abluitur à peccatis, dum coram persecutore fidei constanter, antequam aqua, & Spiritu baptizari possit, fidem confitetur: [m] vel dum quis fidem habet, & credit se fuisse baptisatum. [n]

Baptisma fluminis est lauacrum regenerationis, ablutio corporis, accedente certa, & præscripta forma verborum: [o] hócque est Sacramentale Baptisma, de quo hîc agemus præcipuè.

### SCHOLIA.

a Apud Athanasium, lib. de diuer. quæstionibus. quæst. 33.

b Genes. c. 7. & 8. & 2. Petri, cap. 2. Sapientiæ 10. can. quid ergo, 23. quæst. 5. can. non est, 6. distinctione.

c 1. ad Corinth. c. 10. Exod. c. 13. ca. ne quemquam, de consecratione. distinct. 4.

d Numer. capite decimonono, Iudith. capite 12.

e Actorum cap. 1. & 19. Diui Iohan. etiam cap. 1. D. Marci, c. 8. 9. can. non regenerabantur, de consecra. distinct. 4.

f Psal. 6. *Laboraui in gemitu meo, lauabo per singulas noctes lectum meum.*

g Hoc & Dominus noster baptizatus, Diui Marci 10. Lucæ. 11.

h Athanasius, vbi suprà, de diuersis quæstionibus.

i de quo nos infrà mox dicemus copiosiùs.

k Glos. ad cano. 1. ad verbum, *necessarium,* de consecrat. distinctione 4.

l can. baptismi vicem, 34. & can. Catechumenum, de Consecr. dist. 4. c. nullus expectet, circa principium, & §. si, de pœnitent. distinct. 7. defectum baptismi suppleuit in latrone Passio Christi; item & supplet fides conuersi, vbi necessitas Baptismum aquæ excludit: Gloss. ad. d. c. Baptismi vicem, ad verbum. *Cyprianus.* Sic & verus Baptismus non tam ablutione corporis, quàm fide cordis constare dicitur in cap. verus Baptismus, 150. de consec. distinct. 4. ex Diuo Augustino, tra. in Iohannem, & ad ca. 15. Diui Iohannis, & quod apud nos valet aqua baptismaris, hoc egit apud veteres, vel pro paruulis sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificij: vel pro his, qui de Abrahæ stirpe prodierunt, mysterium Circuncisionis, vt ait Diuus Gregorius lib. 4. in Iob. cap. 2. in Moralibus: & refertur in ca. quod autem apud nos, & can. sequenti, de consecrat. distinct. 4. adde quæ dixi infrà, cap. 6. litera v. Baptismus fluminis imprimit characterem, & liberat à pœna debita & culpa. Baptismus flaminis est, cùm quis habens fidem volens baptizari caret Baptismo aquæ, non quidem per negligentiam, & contemptum; sed propter impotentiam: quia scilicet habere non potest, & liberat quemque à culpa, & pœna: Baptismus sanguinis, vt in martyribus, qui non valentes habere Baptismum aquæ, proprio sanguine baptizantur: vel potiùs merito sanguinis pretiosissimi in cruce effusi; & hic similiter liberat à culpa, & pœna. sed isti duo Baptismi flaminis, & sanguinis dicuntur extenso nomine; quia quoad euacuationem & culpæ, & pœnæ supplent locum Baptismi fluminis; sed tamen non imprimunt characterem: vnde quidam dicunt quòd si contingeret aliquem talium baptizatorum resuscitari, quòd deberent baptizari Baptismo aquæ: Iohannes Gerson. 2. parte operum in compendio Theologiæ de Sacramentis.

m can. Baptismi vicem in secundo. de consecratione, distinctione 4.

n cap. 2. de presbyter. non baptisa. lib. 3. titulo 43. Et hoc est Baptisma per potestatem impartitum, nempe per Deum, quod aliud est ab eo, quod fit per ministerium nempe per ministrum, vt ait Diuus Augustinus in Iohan. tractatu 5. ad cap. 1. qui refertur in can. 39. aliud est, de consecrat. distinct. 4. Constituit & Basilius Magnus lib. de Spiritu Sancto, cap. 15. Baptisma ignis purgationem, quæ fit in vltimo iudicio per ignem. Quia ignis, quale cuiusque fuerit opus, probabit. 1. ad Corinth. cap. 3. Et baptizatos igne Spiritus Sancti fuisse putat Apostolos Cyrillus Hierosolymitan. catechesi 3. & 17. Illuminatorum, per cap. 2. Actorum, & cap. 3. D. Matthæi: ibi. Ipse vos baptizabit Spiritu Sancto. Quamquam & aqua fuisse baptizatos putet Tertullianus lib. de Baptismo, cap. 13. & Diuus Augustinus ad Seleucianum, epistola 108. cuius verba in can. quando, 147. de consecrat. distinct. 4. Nicephor. lib. 2. cap. 4. Singulare & quod ait Cyrillus Hierosolymit. catechesi 3. & Basilius Mag. de Spiritu Sancto capit. 15. quòd Dominus noster IESVS misit aquam, & sanguinem ex latere, vt illa tempore pacis; hoc tempore persecutionis Baptismus fieret. Aquæ vicem, & visibilis Sacramenti in necessitate, quæ aquam adhiberi non permittit, supplet martyrium, & cordis contritio, cap. baptismi vicem, & ca. Catechumenum, de conse

de conſecrat. diſtinct. 4. Gloſſ. ad cap. 1. ad verbum, *Sacramentum*, eadem de conſecrat. 4. diſtinct. explicat & Diuus Auguſtinus lib. 4. de Baptiſmo contra Donatiſtas, cap. 22.

o Magiſter ſentent. lib. 4. in diſtinct. 2. qu. 1. ſicque definit Gloſſ. ad c. 1. ad verbum, *neceſſarium*, de conſecrat. diſtinct. 4. Ablutio illa exterior corporis, interiorem animæ per Spiritum ſanctum factam indicat, ſignat & operatur: quæ fit additis verbis ad elementum: quod explicat D. Ambroſius lib. 1. de Sacramentis, ca. 4. & 5. vnde ſumptus canon. per aquam, 9. de conſecrat. diſtinct. c. 4. Videndum Concilium Tridentinum, ſeſſione 7. titulo de Sacramentis in genere, cap. 2. 6. & 8. Dicitur. & in ca. propriè, eadem 4. de conſecr. diſtinct. quòd Baptiſmus fluminis ſumpſit ſimpliciter virtutem ex Paſſione Chriſti. Notat & Gloſſ. ad c. 1. ad verbum, *Sacramentum*, de conſecrat. diſtinct. 4. quando aqua ſit Sacramentum.

## CAPVT III.

1 *Vnum Baptiſma, nec iterandum. 2. 3. Regeneratio in eo ſpiritalis. 4. de Baptiſmo hæreticorum, 5. de ſimulato.*

1 REGENERATIO vna eſt, ideò vnum Baptiſma,[a] quod non iteratur.[b]

2 Per Baptiſmum ſpiritualiter renaſcitur homo, & membrum Chriſti fit,[c] characterem indelebilem accipiens; quem nec baptizatus amittit per peccatum,[d] non ſecùs quàm propter maculas, aut morbos, nemo deſinit eſſe natus corporaliter: Et qui iterùm ſcienter, & ſponte baptizatur, iterùm videtur Chriſtum crucifigere:[e] atque ideò pœnis multis obnoxius eſt, quæ in iuris corpore continentur.[f] Is etiam, qui Catholicum rebaptizat, immaniſſimum dicitur committere ſcelus,[g] pœniſque iuris puniendus.[h]

3 Quamobrem ab Hæreticis baptizati, vel ab aliis, cum aliqua, & ſubſtantiali forma. *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti*, cum intentione baptizandi, vt Eccleſia docet, verè characterem baptiſmi recipiunt, nec ſunt rurſum à Catholicis rebaptizandi.[i] Idem eſt, ſi in eadem forma, & intentione à Iudæis, vel infidelibus, ſeu paganis fuerint baptizati: nam & ita ratus eorum eſt baptiſmus,[k] ideò non rebaptizantur, vt non baptizati: verumtamen cùm à talibus baptizati veniunt ad fidem Catholicam, in Eccleſiam perducti, in illis ſupplentur in baptiſmo adhiberi à Catholicis ſolita, omiſſa in baptiſmo, & adduntur: vt chriſma, manus impoſitio, profeſſio plena fidei, & reliqua.[l] Si autem in forma Eccleſiæ baptizati non ſint; ſed alio modo, proculdubiò baptizandi[m] ſunt: nec rebaptizati cenſentur, qui antea non fuerunt, vt oportet, baptizati.

4 Qui tamen ab hæreticis ſcienter fecerint ſe baptizari, baptizati quidem ſunt, nec debent rebaptizari; ſed quia tunc ab illis nihil gratiæ receperunt, ſunt per manus impoſitionem Eccleſiæ reconciliandi.[n]

5 Baptiſmus quoque verè ſuſcipitur ſimulatè, vel pro ſanitate, cum forma, & intentione baptizandi Eccleſiæ detur, nec reiteratur:[o] quamuis accipienti non proſit ad ſalutem æternam, niſi in eo ſimulatio ceſſet.[p] Quare Simoni Mago, qui ſimulatè baptiſmum accepit, & poſteà non pœnituit, baptiſmus non profuit.[q]

Si dubitetur porrò, num quis fuerit aliàs baptizatus, baptizari non prohibetur; imò tutiùs fiet ſi baptizetur[r] ſub hac formula.[s] *Si baptizatus es, ego te baptizo: ſed ſi nondum baptizatus es: Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti.*

### SCHOLIA.

a cap. fin. de baptiſm. lib. 1. tit. 42. ad Epheſ. cap. 4. non licet, 107. ca. rebaptizare, 108. de conſecrat. diſtinct. 4. Diuus Auguſtinus, epiſt. 103. ad Maximinum, cap. Eccleſiis, 68. diſtinct.

b Titulo ne ſanctum Baptiſma iteretur, lib. 1 C. ti. 6. & proximè citatis iuribus: exemplo Natiuitatis naturalis, quæ vna eſt, renaſcitur etiam ſemel homo in Baptiſmo, D. Iohannis Euangel. cap. 3. & in l. 58. de hæreticis, in Codice Theodoſiano. *Iam locum* (inquit Optat. Mileuitanus contra Donatiſtas) *non renocamus ad fontem: abſit vt iteremus quod ſemel eſt: aut duplicemus, quod vnum eſt.* Qui rebaptizat, non purificat, ſed inceſtat l. 1. ne ſacrum Bapriſ. iter. l. 1. C. ti. 6. irrogatque iniuriam Sacramento, dum efficax primo conceſſum non arbitratur: & qui rebaptizat id aufert, quod geminat: vt ait l. 5. de hæretic. C. Theodoſia. ca. fina. vt ſuprà p. 29.

c ca. quia paſſus, 36. eod. de conſecr. diſtinct. 2. ca. ad hoc de conſecrat. diſtinct. 4.

d ca. quod quidam, 1. qu. 1. c. licitè, 32. qu. 7. ideò rebaptizari non poteſt ſine iniuria imaginis Dei, ca. quemadmodum membrum, 23. qu. 7. Vide Gloſſam quæ explicat in cap. 2. ad verbum, *iniuriam*, de apoſtat. lib. 5. tit. 9. recedentes à fide nec baptiſma, nec baptizandi poteſtatem amittunt: ca. miramur, §. his authoritatibus, 24. qu. 1.

e ca. qui bis, 117. de conſecratione diſtinctione. 4.

f Pœnæ, in dict. c. qui bis: vt bis ignoranter baptizatus ordinari niſi aliqua maxima neceſſitas cogat, non poſſit ſi ſcienter patiantur ſe rebaptizari per ſeptem annos pœniteant. Si pro munditia petiuerint ſe rebaptizandos per tres annos: & in c. eos quos epiſcopos, 18. eadem diſtinctio. 4. de conſecra. pœnitentia perpetua epiſcopis & Presbyteris & diaconis ſponte, vel coactè rebaptizatis imponitur, aliis alia in Carthaginenſi Concilio 5. ca. 11. & in ca. confirmandum eſt, 50. diſtinct. ſtatum quoque, ne vnquam permittetur rebaptizatis ad clericatus gradum promoueri: Idem in Concilio Tolerano; 4. ca. 18. & in ca. qui in aliquo crimine, 51. diſtinctio. Meminit Alexander 3. ſum. Pont. in c. 2. de Apoſtatis, quoſdam tractos ægritudine longa confectos inſano ſortilegarum credentes concilio, vt ſanentur iterare Baptiſmum, & ita iniuriam inferre Sacramento. Atque Imperatores Theodoſius & Valentinian. in l. f. C. ne ſanctum Baptiſ. iteret. dibaphum ſeu rebaptizatum ingenuum, qui paſſus fuerit ſe rebaptizari: vel factum non detulerit, exilio ac decem liberatum mulcta damnari voluerant adempta teſtandi & Donandi licentia: imponentes eandem pœnam iudici, qui pœnam diſſimulauerit in reis caſtigãdis.

g ca. rebaptizare, de conſecratione diſtinct. 4.

h Etiam ſi quis miniſterium minor præbuerit rebaptizanti: maximè ſi factum, vt non poſſit ad ſacros ordines promoueri: niſi cum ingreſſo religionem diſpenſetur, ca. de Apoſtatis: Iure ciuili Anabaptiſtæ, qui rebaptizãt, & rebaptizantur, ſi Chriſtiani ſint, ſupplicio adiudicantur, ſi ætatem capacem diſcretionis habeant ca. l. 2. ne Sacrum Baptiſma iteretur, & ſacerdotio indigni declarantur, in l. 1. eius tituli & in concilio generali, qui rebaptizauerit excommunicatione percuſſus, ab omni officio & beneficio Eccleſiaſtico deponitur in ca. fin. §. fin. de Baptiſmo.

i Ca.dictum est à Domino, §.quod verò,cum duobus seqoenti.1.quæst.1.d.c. rebaptizate, & cap.siue Hæreticus, 51.de consecrat.distinct.4.ca. non est aqua, 50.distinct.& in session.7. Concilij Tridentini,c.11.

k Can.Romanus, de consecrat.distinct 4.

l Ca.ab antiqua, ca.vt hi de quibus,de consecrat. distinct. 4.ca.hi qui,1.qu.1.ca. de Arrianis,109.de Consecrat. dist. 4. quod & supplementum amissorum adhibetur in alus Sacrameotis quæ noo iterantur, cap.1. de Sacra non iteran.lib.1.titul.16.

m Dicto can. de Arrianis, & ca.si te vera, 30.de Consecrat. distinct.4.

n can.quod quidam dicunt, 1.quæst.1.ca.quamuis, de consecrat. distinct.4.

o can.solet etiam,31.cum duobus sequentib.de Consecrat. distinct.4.

p ca.tunc valere incipit; de consecrat.distinct.4.

q can. quod interrogasti,37.distinctione.

r ean. paruulos, 110. cum tribus sequeutibus,de consectat. distinct.4.

s Forma ponitur illa in cap.2.de Baptismo.

## CAPVT IIII.

*De materia & forma Baptismi aqua & Spiritu sancto, 1. & 2.*

1 BAPTISMA constat aqua & Spiritu Sancto [a] verbo, & aqua quorum altero deficiente non perficitur. [b] Aqua naturalis sine vlla artificiali admixtione esse debet, [c] aqua rursum sanctificata nisi fiat tempore necessitatis vrgentis, quo casu aqua quælibet naturalis idonea est. [d]

Forma in inuocatione explicita sanctissimæ Trinitatis & substantialis: [e] *Ego te baptizo in nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* [f] Quamquam aliquando iu Ecclesiæ incunabulis, vt nomen Domini nostri IESV CHRISTI meotibus fidelium imprimeretur, baptizatum fuerit in nomine IESV. [g] Sub quo continebatur etiam tota sanctissima Trinitas: Nam filius Dei, non potest esse sine Patre; nec Pater & Filius sine Spiritu Sancto ab vtroque procedente. Nec obest Baptismi veritati si verba Baptismi: *Ego te baptizo, &c.* malè pronuncientur, vel per ignorantiam recti sermonis, vel per impedimentum lioguæ. [h]

### SCHOLIA.

a Iuxta illud, *nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu sancto. &c.* Diui Iohan. cap. 3. & ca.regenerante,de Consecrat. distinct.4.

b Ca.1.§. Sacramentum, de Summa Trinita. ca. penult. de Baptism. ca.non vt apponeres,5.eod.titul.

c Ca.peoul. de Baptismo:in ca.1. de consecrat.distinct.4.Io Concilio Tridentino session.5. de Sacram. Baptismi. Sic etiam in Concilio Florentino statutum, vt esset vera & naturalis aqua in Baptismo nec interesse, frigidáne esset an calida. 1. Purgat autem aqua peccata, non ex,se, sed ex vi verbi & passionis Christi: & quia aqua fuit sanctificata ex tactu corporis Domini IESV CHRISTI Matthæi eap. 3. ca.nnnqnam aqua, de Conseeration.distinct. 4.Sie non aqoa sola est, sed tria in Baptismo, quæ vnum sunt aqua, sanguis & Spiritus: Diui Iohannis epistola 1. c.fin.quod explicat Diuus Ambrosius Tomo 4.lib. de his qui initiantur mysteriis. Baptismus figuratus fuit in aquis, vt Exod. 14. de baprizaro in arena, & de baptizaro à pueris, vide lib. 2. Syotagmat. iuris, cap 4.num. 12. & 13.

d Vide Richardum in 4.sententiarum distinct. 5. artic.fin. qu. 1. Cur in aqua celebratur hoc Sacramentum, plures adferuntur rationes 1. ex significatione,quia aqna habet vim refrigerandi & lauandi: vnde signat & gratiam lauantem culpæ maculas: & refrigeratum incendium fomitis. 2. quia aqua communis est & facile haberi possit. 3. quia aqua cum sanguine non aliud fluxit ex latere Domini 4. quod spiritus viuificans primom super aquas apparuit, Genes.1. 5.quia saluator Iordanis aquam, mundissima sua carne tetigit, & virtutem aquæ dedit.

e Ca.si te vera,& ca.in synodo,de Consecr.distinct.4.

f Ca.de Baptis.ca.retulerunt,de Consecr. distinct. 4. & sic mandauit fieri Christus: D. Matthæi cap. 28. versu 19. *Euntes ergo docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris & Filij, & Spiritus Sancti.* Pronomen tamen, *ego*, non est de necessitate Sacramenti & potest omitti sine magna culpa;tutius tamen fit si adhibeatur, reliqua sunt de forma neeessaria: item nec dictio *te*; quia plures simul baptizari possunt in necessitate, qui aquis perfundi pnssunt & potest dici ego vos baptizo, si plures tamen baptizant non possunt dicere nos te baptizamus, vt omnia explicat Iohânes Gerson. in 2.parte,operum in compendio Theologiæ dum de septem Sacramentis agit, & de forma Baptismi. Sicque aliæ formæ reprobandæ: vt eorum, qui & tempore Apostolorum baptizabant in nomine trium principio carentium de cuius prohibitione cautum, can. Apostol. 48. *Si quis episcopus aut Presbyter secundum ordinationem Domini, non baptizauerit in Patrem & Filium & Spiritum Sanctum, sed in tres principio carentes, aut tres filios, aut tres paracletos deponitor:* item prohibita Gnosticorum Hæreticorom forma, qui baptizabant in nomine ignoti patris, in veritate matris omnium. Et in nomine discedentis IESV: vt scribit Irenæus lib. 1. cap. 18. vt & illa Arrianorum qui baptizabant in nomine Patris per Filium in Spiritu Sancto, quam & miraculum reprobauit apud Nicephorum Calix. lib. 13.cap. 35. vt & illa reiecta Eunomianorum qui non baptizabant in nomine trium personarum,sed in Domini mortem, vt narrat Socrates lib. 5. capit. 23. quod & prohibetur in ca. Apost.49.

g Actorum, eap. 2. versu 38. & eap. 19.versu 5.ca.quodam, 24.ca.multi,82.de Conseerat. distinct.4.vide Glossam ad caput. 1. de Baptismo, & hanc sententiam & explicationem tribuunt Scholastici D. Ambrosio lib. 1. de Spiritu Sancto. eap.3. quem secutus est Beda,in cap.10.Actorum. D. Bernardus epist. 340. ad Heoricum: Hugo de Sancto Victore lib. 2. de Sacram. parte 6. cap. 2. Magister sententia. 4. sententiarum distioct. 1. Nieolaus Papa epistola ad Bulgaros existimantes quod ita & feeerint Apostoli baptizantes in nomine Trinitatis; cùm in vna persona Christi docerent implicari & prædicari Sanctissimam Trinitatem. Et dicunt quidam ex Scholasticis baptizasse Apostolos ex quadam peculiari Dei dispensatione. Alij autem dicunt, Diuum Lucam, dum ait baptizatum fuisse in nomine Domini IESV, cap. 2.10.19. intelligere, in fide eius vel authoritate eius, vel Baptismo ab illo instituto: baptizatum, at non in nomine eius solius, sed adiuncto Patre & Spiritu Sancto. Eóque iusserit Dominus Apostolis, ca. fin. Matthæi baptizare, in nomine Patris & Filij & Spiritus Sancti. Verum hæc reiiciemus plenius tractanda ad Theologos, sufficit nobis hæc obiter monuisse.

h C.retulerunt,86.c.si non,de Consec.dist.4.vide quæ tractat. Astensis in summa lib.4.tit.2.vers.circa secundum,

## CAPVT V.

*De aliis ceremoniis Baptismi.*

1 BAPTISMI adduntur præter formã superiorem aliæ solemnes ceremoniæ, quæ tamen

pro for

pro forma ſubſtantiali non ſunt: ſed quæ myſteria Baptiſmi exponere & gratiam Spiritus Sancti ſignificare poſſint, à tempore Apoſtolorum per manus traditæ.[a] Quarum quędã prçcedunt ipſam in aquam immerſionem, quædam ſequuntur. Habet & cum his rationem Eccleſia baptizãdorum, num ſint adulteri, vel infantes.

2 Si quidem adulti ante baptiſmum catechiſantur: & inſtruuntur quid de fide credere debeant.[b] eaque de cauſa prius examinantur,[c] vt per ſe fidem profiteantur. Neque enim fidei profeſſio prodeſt alterius ei qui per ſe reſpondere poteſt.[e] Indicebatur adultis ante Baptiſmun & vitæ peractæ, malè pœnitentia: non propter ſatisfactionem peccati; ſed propter reuerentiam Baptiſmi, ratione humilitatis.[f]

2 Paruuli contrà cum aliorum & Eccleſiæ ſponſione fidei baptizantur:[g] & vices baptizandi qui per ſe loqui non poteſt, alius ſupplet.[h] proinde adhibentur Anadochi fideiuſſores ſeu patres luſtrici, qui vulgò patrini matrimæve nuncupantur.[i] Adhibentur & exorciſmi,[k] exſufflationes[l] orationes[m], ſal benedictus, ſaliuæ contactus,[n] Chriſmatis iniunctio.[o] ad hæc nomen baptizando imponitur,[p] ſignatur baptizatus in fronte, in corde.[q] Trina fit immerſio in nomine & confeſſione Sanctiſſimæ Trinitatis, & in memoriam triduanæ reſurrectionis,[r] ſufficit & aliquando vna,[s] cum eadem confeſſione. Sequenda autem erit in hac immerſione, infuſione, vel aſperſione aquæ, conſuetudo Eccleſiarum. Sufficietque ſi modo aqua in aliquam partem baptizando infundatur corporis.[t] Imponitur & poſt baptiſmum baptizato candida veſtis,[u] fiunt & alia, quæ in libro baptizandorum præſcripta ſunt ab Eccleſia Catholica, quæ extra cauſam neceſſitatis vt benedictio aquæ[x] ſeruantur.

*SCHOLIA.*

a vt liquet ex Diuo Clemente Roman. lib. 7. conſtitutionum Apoſtolicarum cap. 39. 40. 41. 42. Dionyſio Areopagita, lib. de Eccleſiaſt. Hierat. c. 2. Tertullia. lib. de corona militis, D. Auguſtino, de Symbolo ad Cathecumenos, lib. 4. Traditio & ratio myſteriorum quæ adhibentur baptiſmati, de Conſecra. diſt. 4. ca. 1. igitur, & ſecunda prædicatione, &c.

b ca. ante baptiſmum, can. ante viginti, ca. ſymbolum, 56, de Conſecra. diſt. 4. quot autem menſes debeant eſſe Iudæi inter Cathecumenos, antequam baptizentur, docetur in ca. Iudæi. de Conſecratio. diſt. 4.

c ca. baptiſandi, 58. de Conſecra. diſtinct. 4.

d ca. cum pro Conſecr. diſt. 4.

e ca. agunt, & can. ne quod abſit, de Conſecrat. diſt. 4.

f ca. ſine pœnitentia, eadem diſtin. 4. vide D. Auguſtinum lib. 1. de Pœnitentia.

g ca. in Eccleſia, ca. paruuli, cum pluribus canonibus ſequentibus & ca. quæras, de Conſecra. diſtinct. 4. ca. maiores, de Baptiſmo.

h ca. paruuli ca. ægrotantes, ca. cùm pro paruulis, de Conſecr. diſtinct. 4.

i ca. vos ante de Conſecra. diſt. 4. vnus porrò non plures offerre debet baptizandum. ca. non plures, de Conſecr. diſt, 1. c. quamuis in 3. de Cogna. ſpiritu. in Sex. Nouella Iuſtinia. 123. §. ad hæc iubemus.

k ca. ſiue paruuli, ca. ante viginti: ca. ſicut, de Conſec. diſt. 4. Ratio exorciſmi, in ca. ſicut & can. ſacerdotes ead. d. 4. Cathechiſmus & exorciſmus præparant ad ſacramentum baptiſmi, ca. ante baptiſmum, & ca. prima, de Conſecra. diſtinct. 4.

l dicto ca. ſiue paruuli, can. dehinc iterum de Conſecrat. diſtinct. 4.

m ca. ex hinc iam, & ca. emerſiſti, de Conſecr. diſt. 4.

n dict. ca. ex hinc iam, & ca. ſal cœleſte: vbi ratio de Conſecr. diſtin. 4.

n ca. poſtea tanguntur, de Conſecr. diſtinct. 4. tanguntur nares & aures ex ſaliua: & dicitur effetare, &c. vbi ratio.

p ca. deinde, de Conſecta. diſt. 4. alibi docetur, quare inungatur oleo ſancto baptizatus in pectore, & inter ſcapulas.

q can. baptizandi, in 2. ead. diſt. 4. de Conſecra. ibi, *baptizandi nomen ſuum dicit*. Sicque baptiſmus datur infundendo aquam: ego te baptizo, Petre, vel Paule, in nomine Patris, & Filij, & Spiritus ſancti. nomina propria hominibus impoſita ad recognoſcendos ſingulos, l. 1. C. de mutatio. nomi. lib. 9. titul. 25. Antiquitus Iudæi imponebant natis filiis ſtatim nomina dum vidit Adam factam eſſe Euam, vocauit eam viraginem ex viro factam Gen. 1. Sic c. 4. vocauit filios, Cain, Abel, &c. & cap. vigeſimaquinta, vbi egreſſi ſunt Iacob & Eſau ex vtero matris, ita vocati ſunt. Poſt ſtatutam circuncisionem nomina, vt plerunque cùm nati circumcidebantur, proprium accipiebant, vt Lucæ cap. 1. & 2. apud Græcos etiam, nomina nuper natis conſultò, & adhibitis ſacris & litationibus, & vocatis aliis proximéque conſtare poteſt, exer. quod ſcribit Polyænus libr. 6. Stratagematon in ſtratagem. Iaſonis 6. dum refert, Iaſonem, fratrem habuiſſe Merionem magnis opibus præditum, ſed tenacem, nihilque ipſi largientem: cúmque filio ſibi procreato, ad imponendum ei nomen Theſſalorum principibus conuocatis, aduocaſſe fratrẽ, vt primas in eo negotio partes ipſe ſuſciperet. Merionémq; habuiſſe Litationum principatum à fratre. (Nos dicimus ſimilem patrinum) forſan & poteſtatem accepiſſe nomen indendi puero, atque eum cùm intellexiſſet interim Iaſonem fratrem vim attuliſſe viginti Talenta, nomen impoſuiſſe πορθάονα, Porthaon, quod eſt vaſtator. Apud Romanos pueris natis, nomina imponebantur nono à natiuitate die, fœminis octauo: Plutarch. in Problemat. vbi reddit rationem Macrob. lib. 1. Saturna. cap. 16. vt prænomina pueris non prius imponebantur quàm togam virilem ſumerent: puellis non prius quàm nuberent, vt authorem laudat Q. Sceuolam C. Titus Probus in epitome libri decimi Valerij Maximi. Qoanquàm & poſteà & nomina mutarent vt in adoptionibus Romani, & apud alios alio tempore ex aliqua cauſa, vt Abram dictus Abraham, Sarai, Sara, Geneſ. c. 17. mutauit & nomen Chriſtus Simoni Bariona, & nominauit eum, Cepham vel Petrum, hodie in baptiſmo imponuntur nomina, & aliquando in confirmatione alia dantur. Licet & iure mutare nomen proprium, dummodo in fraudem cuiuſquam hoc non fiat. d. l. 1. de mutatio. non C. ſi quis ex nomine, de lega. apud Iuſtinia. vide quæ diximus de mutatione nominis lib. 36. Syntag. cap. 4.

t ca. poſteà ſignatio. de conſect. diſt. 4.

s ca. poſtquam nos, 78. ca. ſi quis presbyter, 79. ca. de Tom. 80. ca. eodem modo 81. can. multi ſunt, 82. de conſecratio. diſt. 4. & in can. Apoſtolo. 48.

t ca. propter vitandum 85. de conſecra. diſt. 4.

v vt ait gl. in c. propriè, 3. ad verba trium millium, de conſecration. diſtinct. 4. textus in ca. nec quemquam. ead. 4. diſtinct.

x ca. poſt baptiſmum, & ca. accepiſti, de conſecr. diſt. 4.

u ca. deinde à ſacerdote, fin. cum duob. can. ſequentib. de conſecra. diſt. 4.

## CAPVT VI.

1 *Qui baptizari possint.*
2 *Num monstrum.*
3 *Num gemini.*

BAPTIZANTVR tantùm ad regenerationem homines,[α] illíque dum viuunt, non post mortem,[β] baptizari possunt adulti,[a] paruuli,[b] muti, surdi, ægrotantes, qui aliis respondentibus pro illis de fide, cùm per se respondere nequeant, vtiliter baptismum accipiunt.[c] De dormientibus autem & amentibus num baptizari possint cum distinctione responsum est, vt si ante somnum vel amentiam decreuerint velle baptizari, possint baptizari: contrà si non habuerint ante propositum baptizandi, quemadmodum neque inuiti baptizari possunt.[d] In vtero matris omnino existens partus, non baptizatur: quamuis mater pro se baptizetur,[e] nec extẽditur baptismus matris ad eũ qui in eius vtero est. Quia qui nondum secundum Adam natus non est, non potest renasci secundum Christũ.[f] Dehinc quod in fidei confessione cuiusque voluntas exigitur.[g] Attamen si pueri in vtero existentis appareat extra vterũ aliquod membrum, in casu necessitatis in illo membro viuentis poterit baptizari.[h] Plures quoque vnico baptismo simul posse baptizari imminente periculo putâ ignis ruinæ, vel alterius necessitatis, cum hac forma, *vos baptiso, in nomine Patris, & filij, & Spiritus sancti*, placuit.[i]

2 In monstro ex muliere nato, num baptizari debeat, distinguendum puto: num ad brutam omnino tendat figuram, vt nullum vestigium humanæ formæ vel animæ hominis habere videatur, vt si sit omnino anguis: omnino canis, &c. Putarem non dici hominem,[k] & ideo baptizandum non esse. Quod si vestigium in eo sit humanæ figuræ, quamuis per omnia membra homo non sit perfectè apparens: tutius puto, si baptizetur, quia videatur habere humanam animam & rationalem, neque debeat ei obesse superfluitas vel defectus corporis vel membrorum.[l]

3 Quamobrem & gemini nati, & iuncti, sunt baptizandi, vnus illorum prior, *Ego te baptiso. &c.* & posteà alius, *Si non est baptisatus, ego te baptiso*, &c. idque ob difficultatem & dubium, num vna anima eosdem duos, corpore distinctos vt iunctos viuificet, an verò duæ animæ adsint.[m] Semel baptizati non amittunt characterem, nec rebaptizantur, vt antè dictum.[n]

### SCHOLIA.

α Est enim baptisma necessarium ad salutem æternam consequendam & regenerationem, & aliorum quorum aliud præter hominẽ capax non est: & proinde abominabiles sunt illæ execrationes, quæ fiunt per sortilegia, & magos, baptizantes lapides, bufones & similia, ad contumeliam creatoris, & contemptum sacramenti, impellente inimico salutis humanæ diabolo.

β mortui sine baptismo post publicatam legem baptismi obnoxij sunt morti æternæ si non ante aut baptismo fluminis fuerint baptizati, vt anteà diximus & posteà in effectu, & can. firmissimè. proinde iurisdictio Ecclesiæ non extenditur ad mortuos, neque remedia eius baptismi fluminis: quia mortui non sunt de eius foro, ca. ligatur, 24. quæst. 2. & post mortem hominum locantur animę secundum quod meruerent can. tempus, 13. quęst. 2.

a ca. 1. §. fi. de Consecr. dist. 5. cap. 1. §. sacramentum, de summa Trinit.

b c. maiores, de baptismo, can. 1. §. fin. & can. baptizari de Consecra. dist. 5. pueri nisi baptizentur vita ęterna priuantur, ca. firmissimè, de Consecra. distin. 4. quemadmodum post introductam circumcisionem incircumcisi masculi, peribant à vita ęterna, ca. quod autem, apud nos, & ca. ex quo, ead. dist. 4. expresse Diui Ioan. cap. 3. de baptis. ad Roma. & ita non baptizati decedentes damnati sunt, sed mitissima pœna plectuntur, can. regenerante, de Consecratio. dist. 4. ex Diuo August. lib. 1. de peccatorum meritis, cap. 15. de baptismo paruulorum fuit sententia D. Augustini pueros sine baptismo decedentes æterno igne puniendos: verùm & ab eo omnes Theologi recentiores dissentiunt excepto vno Gregorio Ariminensi, sed priuatione visionis Dei puniendos tantùm: vide hac de re integrum libellum Catharini Politi, de Statu puerorum post mortem. Itaque non ex fide parentum in vtero existentes mortui vel sine baptismo decedentes saluantur, ca. Illud perscrutari, & can. filius Dei, §. paruuli etiam, & can. si quid apud, can. paruuli alio, canon nihil est aliud, can. minor. can. placuit vt qui, de Consecratio. distinct. 4.

c ca. paruuli alio profitente, ca. ęgrotantes, cum 2. sequentib. ca. paruuli fides, ca. mater Ecclesia, ca. quis autẽ nesciat: vbi rationes, de Consecratio. dist. 4.

d cap. maiores, §. item quęritur, de Baptis. pulcherrimum exemplum refert Fulgosius, lib. 1. cap. 16. & Egnatius ex Diuo Augustino, de quodam Curina, agri Hipponensis incola, qui cùm per plures dies sensibus ferè amissis iacuisset, velut mortuus, tandem subitò loquelam adeptus, dixit se ante tribunal Dei fuisse, & iussum redire in vitam, & in Ecstasi illa se fuisse ab Augustino Hippone baptizatum, & moniunt, vt ita faceret, quoniam quod tunc videbatur factum visio erat.

e ca. si ad matris, 114. de Consecra. dist. 4 ex Diuo Augusti. libro 6. contra Iulia. cap. 5. ca. Moyses, 32. q. 2.

f cã. qui in maternis, 115. de Consecr. dist. 4. Ex Isidoro libro 1. sententia. de summo bonor. cap. 24.

g can. si qua mulier, 116. eadem dist. 4. de Consecrat. ex capitulis concilij Martini Bracharensem cap. 54.

h hęc est opinio Landulphi ad 4. libr. Magistri sententiarum, dist. 14. q. 1. quę tutior iudicatur: quamquam in contrarium sint aliorum aliquę sententię, de quibus agit Angelus Clauasius in summa, §. baptismus, 6. pro qua mihi videtur textus in can. nec quemquam de Consecrat. distin. 4. vulgare quod scriptum est Traiani linguam post multos ab eius morte annos inuentã baptizatam, à Gregorio quod refert D. Ioannes Damascenus.

i Diuus Thomas, 3. parte summæ, q. 67. articulo 6. c. 2. Astexanus lib. 4. summæ tit. 5. §. circa secundum, vers. verum. vnus.

k l. non sunt liberi, 14. de Sta. hom. in P. sic intelligo l. ostentum, 38. & l. quæret aliquis 135. de verbor. signi. P. l. penult. c. de posthumis hered. instit.

l proximè citatis iuribus, sunt enim diuersæ hominum figuræ, quæ extra ordinem communem alicubi inueniuntur, quæ nihilominus inter homines annumerantur, quãuis verum sit esse portentosas & monstrosas, prout liquet ex Plinio lib. 6. historiæ naturalis c. 30. & lib. 7. c. 2.

m Vide Landulphum in 4. sentent. distinct. 6. quæst. 2.

n Sublata itaque hæresis de hæreticis rebaptizandis tanquam admisissent characterem per hæresim determinata per Stephanum Papam. Euseb. lib. 7. c. 2. Et propterea Heleno, Firmiliano, & cunctis per Ciliciam, Capadociam, Galatiam, & vicinarum gentium episcopis excommunicationem minatus est. Idem Euseb. 7. lib. cap. 5.

CAP.

Digitized by Google

## CAPVT VII.

1 *Qui baptizare poſſint & de miniſtro baptiſmi.*
2 *De ſponſoribus & compaternitate.*

1 CONSTAT vt regulare, baptizandi miniſterium presbyteris ſolis fuiſſe cõceſſum, vt nec diaconis permittatur abſque presbytero niſi his procul abſentibus, vltima langoris neceſſitas cogat.[a] In neceſſitate periculi vitæ baptizandi, quippe cùm abeſt Epiſcopus, aut presbyter, aut alius Eccleſiaſticus miniſter, non quidem ex authoritate officij, ſed ex permiſſione Eccleſiæ laici poſſunt ſacramentum quod acceperunt baptiſmi, dare.[b] Et in eadem quoque neceſſitate deficiente viro mulier baptizat, nõ aliter,[c] imò & Paganus,[d] & Iudæus.[e] Poteſtque exhiberi baptiſmus à bonis & malis miniſtris,[f] ab hæreticis dummodò hi & reliqui omnes cum aqua forma, & intentione Eccleſiæ baptizent:[g] nemo tamen vnquam ſeipſum baptizare poteſt.[h]

2 Cæterùm ſponſoris fidei ſeu patres vel matres ſpiritales baptizandorum dicti patrimi & matrimi,[i] qui leuant in fontibus & abſunt baptizatis, vti pro reis reſpondeant, non admittuntur regulariter, non baptizati aut non confirmati,[k] non etiam Abbas, non monachus.[l] Si tamen de facto leuent & accedant, fiunt compatres ſpiritales: Quemadmodum vnus,[m] compater & commater tantùm: non plures regulariter tantùm accedere poſſunt: verumtamen ſi reipſa plures accedant & interueniant in leuando à baptiſmate, omnes contrahunt conſanguinitatem ſpiritualem.[n] Eſt & regulare, patrem aut matrem naturalem baptizandi, non poſſe leuare, offerre, vel tenere in baptiſmo filium.[o] Excepta cauſa neceſſitatis, ex qua & contrahunt quoque cognationem ſpiritalem.[p]

### SCHOLIA.

a can. conſtat, 19. de Conſecra. diſtinct. 4. can. Diaconos 93. diſtinct.

b diſt. can. conſtat, & can. in neceſſitate, 21. can. ſanctum, eſt baptiſma 36. de Conſecrat. diſtinct. 4. Diuus Auguſt. ad Fortunatum. In Concilio Tridenti. ceſſio. 7. de Sacramentis in genere cap. 10.

c ca. mulier, 20. de Conſecra. diſt. 4. ca. 4. ſuper quibus, 30. q. 3. vide Diuum Clementem li. 3. Conſtitut. Apoſtolica. cap. 9. & 10.

d ca. Romanus pontifex, 23. de Conſecra. diſt. 4.

e ca. à quodam Iudæo, 24. can. 4. ſolet etiam quæri, 31. de Conſecra. eadem diſtinct. 4.

f ca. ſi inter bonos, 25. ca. baptiſmus, 26. ca. cùm baptizat, 27. de Conſecration. diſt. 4. non enim pendet vis ſacramenti à merito miniſtri, ſed ex poteſtate Dei, vt ibidem dicitur.

g ca. ſi apud illos, 28. ca. quamuis vnum, 29. de Conſecrat. diſtinct. 4. vide Innocentium ad cap. fraternitati, de clerico excommu. miniſtra.

h Vide, de forma baptiſmi can. debitum, 4. de Baptiſmo.

i Anadochi dicuntur à Dion. Areopagita, patrimi vulgò ſeu compatres quaſi patres: tamen apud priſcos Romanos pater patrimus, dicebatur, qui cùm eſſet pater habebat ſuum patrem ſuperſtitem, vt ait Sextus Pompeius Feſtus, ibi & matrima ea quæ mater exiſtens, matrem ſuam habebat. Poteſt hic patrimus & matrima dici, qui patris aut quæ matris fungitur officio & munere, vt & patritum, & auitum dixerunt, quòd ad patrem vel auum pertineret, ſecundum Nonium Marcellum ex Varrone, & Cicerone in prima Tuſculana. Paganis quoque mos fuit, deferre in publicum filios nuper natos vt nomina illis imponerent, fœminis die octauo, maſculis, nono: dies ille, quo id fiebat, luſtricus dicebatur, & qui ferebat ea de cauſa, dictus pater luſtricus, vt ſcribit Macro. 1. Saturnalior. cap. 16. & Feſtus.

k ca. in baptiſmate, de Conſecra. diſtinct. 4. licet vt diximus paulò antè, Iudæus & non baptizatus in neceſſitate poſſint baptizare. Notandum tamen non eſſe de neceſſitate Sacramenti baptiſmi, vt baptizatus teneatur ab aliquo, præcipuè dum vrget periculum mortis, & neceſſitas baptizandi. Extra tamen neceſſitatem, peccaret ſacerdos baptizans ſine leuante, propter ritum à ſanctis Apoſtolis inſtitutum, vt docet Diuus Dionyſius Areopagita, libr. de Eccleſiaſtica hierarchia cap. fina. Quia cùm baptiſmus ſit quædam regeneratio: quemadmodum, paruulus nuper natus, eget nutrice & pædagogo, ſic in ſpirituali generatione, propter imbecillitatem ſpiritualem quæ reperitur etiam in adultis, vt ait D. Petrus 1. can. 2. *quaſi modo geniti infantes lac concupiſcite*, &c. exigimus aliquos vt patres, qui fidem leuatis doceãt, & eos inſtituant, vide Vignerium in inſtitutionib. Theologicis de ſacramento baptiſmi c. 16. diſtinct. verſ. 10.

l ca. non licèt, ca. monachi, de Conſecra. diſtinct. 4. ca. placuit 16. quæſt. 1.

m ca. non plures, de Conſecra. diſtin. 4. cap. fin. de cogna. ſpirita. in Sext. Et in concilio Trident. ſeſſio. 24. de reformatio. matri. cap. 2. vnus enim eſt pater naturalis, quem imitatur ſpiritalis.

n dicto cap. fina. de cogna. ſpirita. in Sex. quod tamen concilium Tridentinum videtur reformaſſe in proximè citato loc. Hic notandum, aliquos exiſtimaſſe vniuerſitatem vel ciuitatem non poſſe fieri patrimum, nec contrahere compaternitatis cognationem vt Federicus, conſil. decimoquinto. Eo quòd vniuerſitas ipſa, vt corpus eſt ciuile, non dicatur baptizata, & qui nõ eſt baptizatus non poſſit ad baptizandum ſuſcipere ca. in baptiſmate, 102. de Conſecration. diſtinct. facit in argumentum capitul. Romana S. in vniuerſitatem, & capitul. ſi ſententia, de Sentent. excommunicatio. in Sex. Panormitanus tamen, defendit contrarium, poſſitque hanc cognationem ſpiritualem contrahi cum Vniuerſitate per Syndicum vel delegatum, quod diſpoſitio concepta in vniuerſitatem reſoluitur, vt reſpiciat perſonas ſingulas de vniuerſitate, dicto cap. ſi ſententia, facit quod notatur in dicto §. in vniuerſitatem, capitul. nouerit, capitul. grauem, de ſentent. excommun. Addo quod hodie conſuetudo recepit, vt per procuratorem in magnis viris ſæui magnatibus, hæc cognatio cum mandante poſſit contrahi ſpiritalis, vt ait Peruſinus ad caput finale, de cognatione ſpirita. in Sex. quamuis alij negent, vt Panorm. & alij ad c. veniens, de cogna. ſpiritua. Panormi. tamen diſtinguit, & tradit prohiberi quidem per procuratorem contrahi, antequam actus fiat: at poſt actum tenere. Qui negant, dicunt neceſſariam eſſe patrimi in actu baptiſmatis præſentiam, vide ſummam Roſellam in verbo *matrimonium*, in 6. impedimento, nu. 18. & 19. ſummam Angelicam in verbo *matrimonium* 3. impedimento 7. num. 14. & 15.

o ca. pen. §. fin. & can. fin. 30. quæſt. 4.

p ca. ad limina, 30. q. 1. dictum & eſt honeſtum non eſſe, licèt non ſit prohibitum, duos coniuges ſimul alterius filium de baptiſmo leuare: ca. fin. 30. q. 4. ſed & commater vxoris meæ facta, conſtante matrimonio contrahit cognationem ſpiritalem mecum, vt poſt mortem vxoris meæ, non poſſim cum ea matrimonium contrahere: ca. ſciſcitatur, & ca. ſi quis ex vno coniugio, 30. quæſt. 4. fuit olim valde controuerſum, num ſi maritus proprium

filium si in casu necessitatis leuasset de baptismo, vel baptizasset vxor ei teneretur reddere debitum commixtionis, quod disputatur, in tota 30. qu. 1. & resoluitur. Et resolutum in ca. ad limina: teneri nec separandos ideo coniuges, & clarius deinceps, nec subtrahendum ideo debitum coniugale in cap. 2. de cogna. spiritali, libro 4. titul. 11.

## CAPVT VIII.

*Vbi baptizandum sit.*

Baptizari debent baptizandi, non in priuatis locis, sed in Ecclesiis parochialibus, intrà quarum fines seu limites nascuntur, aut in eo loco in quo sunt fontes specialiter deputati. Nisi regum aut principũ filij sint baptizandi: vel nisi tale periculum immineat vel vrgeat, vt non permittat ad Ecclesiam accedere.[a]

### *SCHOLIA.*

a Ita conclusum in concilio Viennensi, Clement. 1. de baptismo. lib. 3. Clementin. tit. 15. vide ca. de diuinis 45. sub. 16. q. 1. c. his quæ pro Ecclesia, 11. de Maior & obediend. 2. de mona. Eáque ratione Ecclesiæ parochiales, baptismales dicũtur c. 1. de Ope. nou. nunc. pariq; ratione, præbitorũ sacramentorum percipiunt decimas & primitias ca. Eccles. 13. q. 1. videnda quæ tractat D. Thomas, part. 3. summæ, q. 83. art. Prohibitum & Monachis sacra baptisteria in monasteriis habere, ca. pridem 18. q. 2. Prohibuit & Iustinianus, Nouella 58. in priuatis domibus sacra fieri mysteria, & Iulianus antecessor constitutio. 52. quemadmodum & Leuit. c. 17. prohibitum, alibi offerre sacrificia quam ad ostium tabernaculi, statuit & 6. synodus in Trullo, can. 31. & ibi tractat Balsamon, ne in priuatis ædibus, aut in oratoriis sacrificaretur vel baptizaretur sine episcopi loci consensu. refertur & in ca. clericos, 34. de Consecrat. distin. 1. Missas etiam in priuatis locis non esse dicendas statuit concilium Aureliacense, c. 3. & in Capitularibus Caroli magni, lib. 5. c. 230. & lib. 6. c. 101. in ca. vnicuique 33. de Consecrat. dist. 1. prohibuit & Iustin. Nouella. 131. de Eccles. de Eccles. titulis, c. 8. Quod voluit emendare Leo Imperator nouella sua 4. dũ statuit, non modò vniuersales Ecclesiæ sacerdotes, verùm etiam eos qui ad quamcunque eodem sacram pertinent, si in hoc vocentur, licita sacra mysteria exponere, diuinúmque cultum celebrare domi priuatæ possint dehinc & Nouella 15. permisit, vt salutem baptismum in quocumque sacro oratorio peragi liceat. Cæterùm istæ constitutiones nihil obsunt sacris canonibus: vt nec reliquæ quæ à principibus laicis de reb. aut personis statuunt Ecclesiasticis, propter defectum potestatis eorum qui statuũt. ca. lege imperatorum, & ca. certum est, xj. ca. suscipitis, 10. dist. ca. inter 35. q. 2. can. bene, 96. dist. cap. quæ in Ecclesiarum prælatis, 7. de Constitutio. cum similib.

## CAPVT IX.

*De tempore Baptizandi.*

In primitiua Ecclesia baptismus generalis bis tãtum in anno fiebat, Sabbato sancto in Paschate & Pentecoste: ex necessitate verò, quandocunque periculum mortis imminebat.[a] Hodie omni tempore, & in omni aqua elementari licet, ob necessitatem & periculum quod omnibus per omnia momenta imminet.[b]

### *SCHOLIA.*

a ca. non ratione cum sequentibus, vsque ad can. constat, de Consecra. dist. 4.

b ca. celebritatem, de Consecra. dist. 3. ca. quando quis, de Consecr. dist. 4. Nouella Leonis iamé, 17. voluit statuere, baptismum pueri nuper nati differendum vsque ad diem quadragesimum à natiuitate, nisi infanti mors immineret, neque etiam mulieres puerperas baptismo non initiatas, intra diem 40. à puerperio baptizari permisit, aut initiatas intra quadragesimum diem admitti ad sacram communionem. Scribit & Photius, lib. 3. c. 18. Sed vt dixi anteà proximè vbi canones sunt, legibus imperatorum contrarius fides abroganda.

## CAPVT X.

*1 De effectu & fine baptismi circa peccata.*
*2 Et cognationem spiritualem.*

1 Baptismvs, est fundamentum omnium sacramentorum aliorum,[a] sine quo nemo saluari potest, si contemnat baptizari,[b] spiritualiter namque homo renascitur per baptismum, & fit membrum Christi,[c] & dæmon omnes vires amittit in aquis baptismatis,[d] delet baptismus originale peccatum,[e] ob quod mortui ante baptismum, damnantur,[f] aufert & in adultis peccata actualia omnia.[g] Manet tamen in baptizatis concupiscentia, sed attenuata, quæ non obest, & ad exercitium, pugnæ spiritalis nobis relicta est.[h] Sícque Diuus Augustinus.[i] *Non ex quo, quis*, inquit, *baptizatur, omnis vetus infirmitas in eo absumitur, Sed renouatio incipit à remissione omnium peccatorum, & intelligentia & operatione spiritalium: cætera verò in spe facta sunt donec etiam in re fiant, quod erit in resurrectione. Nam in baptismo quamuis fiat plena remissio peccatorum, non tamen plena est nouitas*, & perfecta mutatio: quia adhuc remanet corruptio, *non solùm in corpore, sed etiam in animo, qui est homo interior: in quo si perfecta esset nouitas, non diceret Apostolus quod renouatur de die in diem*, &c.

2 Per baptismum contrahitur cognatio spiritalis, quæ impedit contrahi,[l] matrimonium, & dissoluit contractum, inter leuantem & leuatum ex sacro baptismate, inter patrem baptizati & viduam leuantis,[m] inter baptizatum & viduam leuantis,[n] inter baptizatum & filiam leuantis vel inter filiũ leuantis & filiã baptizatam:[o] inter filios filiásve baptizãtis presbyteri & baptizatum aut baptizatam.[p] Contrahitur & cognatio hæc inter patrimum seu leuãtem & matrimoniũ, seu eam quæ leuat: verũ matrimoniũ inter illos non impedit. b

### *SCHOLIA.*

a cũ. cùm itaque, de Consecr. dist. 4. c. 3. de presbytero non baptizato ministrante, li. 3. ti. 43. ordine prior & necessarius baptismus, ca. præter hoc, §. hæc de malis, 12. dist. ianua aliorum sacramentorum, ca. si quis fugerit, 1. quæst. 1. canon. hi verò, de Consecrat. dist. 2.

b ca. cùm itaque, de Consecrat. dist. 4. c. maiores, 3. de baptis. & ad Titum c. 3. Lauacro generationis saluamur, & diui Ioan. c. 3. *nisi quis fuerit renatus fuerit*. &c. Quod apud nos non valet aqua baptismatis, hoc egit apud veteres vel pro paruulis sola fides: vel pro maioribus virtus sacrificij, vel pro his qui de stirpe Abrahæ prodierunt, mysterium

circumci

circuncisionis: Gregorius in Moralibus lib. 4. in Iob c. 2. ca. quod autem 5. de Consecr. dist. 4. verùm hoc amplius quàm circuncisio operatur nunc baptismus: quia circuncisio pœnam originalis peccati tollebat, sed gratiam non dabat: facit autem vtrumque baptismus, in c. maiores, de baptismo.

ca. quia passus, de Consecr, dist. 2. ca. 1. & ca. ad hoc, de

c Consecrat. distinct. 4.

d ca. nec quemquam, de Consecrat. distinct. 4.

e ca. firmissimè, 3. & ca. ex quo, 6. de Consecra. dist. 4.

f dicto. can. firmissimè.

g ca. regenerant, & ca. sine pœnitentia de Consecrat. dist. 4.

h ca. per baptismum, 2. de Consecra. dist. 4. vide concilium Tridentinum in 5. sessione, de peccato origina. c. 1. diuum Aug. lib. 1. de baptis. paruulorum. c. 39.

i Diuus Augustinus de baptis. paruulorum c. 7. relatus in ca. non ex quo, 146. de Consecratio. distinct. 4.

k D. Paulus epistolæ secundæ ad Corinthios cap. 4.

l ca. ita diligere, 30. q. 3. ibique argumento vtitur filiorum adoptiuorum Nicolaus summus pontif. facit l. siquis alumnam, l. c. e. ti. 4. In Ecloga Basilico. lib. 28. ti. 5. ca. 17. Constantini. Harmenone lib. 4. ti. 6. ἐξ τῶν ἐκ τοῦ ἁγίου βαπτίσματος, &c.

m c. Martinus, de cogna. spirit. vide totam 30. q. 4. superueniens tamen compaternitas inter coniuges, non dissoluit contractum matrimonium c. 2. & c. contracto, de Cogna. spiritali. tota. 30. quæst. 1.

n c. veniens, de Cogn. spirita. c. 1. eo. tit. in Sex. ca. non oportet, cum duobus sequentibus, 30. quæst. 1.

o quare si de facto coniungantur, separabitur matrimonium, c. tua nos, de cogna. spirituali: quamuis liberè contrahi possit matrimonium inter fratrem baptizati, & filiam patrini vel matrinæ c. 1. qui matrimon. accusa. poss.

p vide cap. finale, de cognatione spirituali.

q can. fin. iuncta glos. 10. q. 5. satius tamen putatur & ad vitandum scrupulum pertinere, colendámue honestatem bonorum motum, si matrimonium inter se non ineant, vt ait Panor. ad capitul. Martinus, de Sponsalib.

# DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS TITVLVS OCTAVVS.[a]

a Tractatus de Consecratio. distinct. 5. can. 1. 95. distinct. titulo de Sacra vnctione lib. 1. tit. 15. de hoc nos tractamus lib. 2. Syntagma capitul. 5.

## CAPVT I.

*Continuatio, Quid confirmatio.*

1 ABSOLVTA tractatione de Baptismo, sequitur vt agamus de Confirmationis sacramento quod sequitur Baptismum.[a] Omnes Christiani bis ante baptismum vnguntur oleo benedicto: primum in pectore, deinde inter scapulas: & bis post baptismum, scilicet chrismate sancto in vertice: demum in fronte:[b] Per frontis chrismationem manus impositio designatur, quæ alio nomine dicitur confirmatio, quia per eam Spiritus sanctus ad augmentum & robur datur.[c]

### SCHOLIA.

a canon. 1. & 3. de Consecration. distinction. 5.

b hæc, & quid significent illæ vnctiones, tractatur in cap. vnico, 1. quia verò Christus, de sacra vnctio. Quomodo oleum triplex fiat in Ecclesia, in quinta feria hebdomadæ in Ramis palmarum, docet Gulielmus Durandus in lib. 6. Rationalis diuinorum officio. cap. 74. vbi de oleo infirmorum, Chrismatis, & de oleo sancto.

c dicto cap. vnico. §. per frontis chrismationem, de Sacra. vncti. c. Spiritus sanctus, 2. de Consecr. dist. 1. omnes Christiani fideles per manus impositionem episcoporum spiritum sanctum post Baptismum accipere debent vt pleni Christiani inueniantur c. 1. omnes fideles, de Consecra. dist. 5. Baptismi & confirmationis ita coniuncta sunt duo sacramenta vt ab inuicem nisi morte præueniente nullatenus possint à Christiano separari, & vnum sine altero ritè perfici non possit. ca. 3. de his verò super quibus, de Consecra. dist. 5. quod de adultis dicitur qui pleni dicuntur effici Christiani, dum Confirmationem accipiunt: & si contemnerent, peccarent mortaliter, alioquin pueris decedentibus sufficit Baptismus, gl. ad can. 1. ad verba vt pleni, & gl. fin. ad ca. 3. ad verbum perfici, de Consecra. dist. 5. facit quod scriptum Actorū c. 8. & ibi, *Baptizati tantum erant in nomine* IESV, *tunc imponentes manus accipiebant Spiritum sanctum, &c.* can. manus de Consecratio. distinct. 4.

## CAPVT II.

*Vnam esse Confirmationem sacramentalem non iterabilem.*

1 CONFIRMATIO, in quantum sacramentum est,[a] vna est, quæ confirmat & auget Spiritus sancti gratiam in nobis: sicque separatur ab aliis quæ confirmationis nomen habent, & ad alia referuntur,[b] & semel tantùm Christiano datur, nec iteratur.[c]

### SCHOLIA.

a Confirmatio verum sacramentum est in concilio Tridenti. de Confirma c. 1. & hæc est sententia fidei Catholicæ, ex qua damnantur qui confirmationem sacramentum esse negarunt vt Vvaldenses teste Aenea Syluio in historia Bohemica c. 35. Nouatiani, teste Theodoreto lib. hæreticorum fabularum Eusebius lib. 6. c. 33. & alij hæretici quidam huius seculi, qui & sacris scripturis & sacrorum patrum authoritatibus cum vniuersalis Ecclesiæ censura expugnantur vt à Clemente lib. 2. constitution. Ecclesiastica. cap. 10. 16. 17. à Cornelio Papa, & martyre in epistola ad Fabianum Antiochenum. Eusebio lib. 6. historię ca. 35. Innocentio 1. epistola 1. ad Decentium. cap. 3. cap. cùm venisset de sacra vnctio. per c. 8. Actorum Aposto. concilio Eliberitano cano. 38. Laodiceno. ca. 7. Aurelianensi ca. vt ieiuni. de Consecra dist. 5. Meldensi ca. vt episcopi de Consecrat. distinct. 5. & ita hanc vsitatam antiquitus fuisse inter Christianos confirmationem & vnctionem plures tradunt, vt Iustinus Martyr. quæst. 37. Origenes homilia 8. in Leuiticum, Cyrillus Hierosolymitanus Cathechesi mystagogica. 1. & 2. Ioannes Damascenus lib. 4. de fide cap. 10. Gregorius Nazianzenus oratione in Sanctum lauacrum. Tertullianus li. de resurrectione carnis, Cypria. epistola 1. Ambros. 3. de Sacramentis c. 2. Augustinus 15. de Trinitate cap. 26. & alibi Hieronymus dialogo contra Luciferianos, & alij plures qui Theologis familiares sunt & cogniti & de hoc sacramento agunt libr. 4. Sententiarum Patrum dist. inct. 7.

b vt in titulo de confirma. vtili vel inutili, cùm dicimus confirmationem electionis, confirmationem sententiæ, & sic de similib.

c ca. dictum est 8. & sequent. de Consecra. distin. 5. ex Concilio

Google

cilio Taraconensi,cap.6.Hinc colligitur error eorum,qui arbitrantur Sortilegas esse iterum chrismandas aut rebaptizandas:eo quòd dicant eas & baptismo & chrismati renunciasse, vt dæmonis obsequio se emancipent, & putent characterem Baptismi & chrismatis amisisse, quod tamen falsum est:cùm sit ille character indelebilis: quanquam dæmon radendo illis frontem & notam illis imprimendo nitatur illis persuadere quod baptismum & chrisma amiserint,idque astutè facit vt illas in desperationem pertrahat, quòd non possint ad misericordiam Dei refugere.Et ideo probi confessores cum istæ miseræ adiudicantur suppliciis, vel si aliquando Dei misericordia reuocantur, debent illis acutè ostendere, falsum esse illas amisisse characteres baptismi & chrismatis,quibus efficiuntur membra Christi, qui nunquam redeuntibus veniam & gratiam denegat, vt neque neganti Petro defuit.

## CAPVT III.

*1 Materia. 2 Forma. 3 Minister. 4 Tempus. 5 Modus & persona confirmationis.*

1 MATERIA confirmationis chrisma est, quo confirmati in fronte liniuntur.[a]

2 Forma conferendi chrisma habetur in pontificali, vt dum chrismate fit crux in fronte confirmati, dicat episcopus,[b] *Ego consigno te signo crucis & confirmo te chrismate salutis in nomine Patris & Filij & Spiritus sancti*:Accedit & manus impositio.[c]

3 Solus episcopus chrismandi in fronte seu confirmandi habet potestatem iure communi, non simplices presbyteri.[d]

4 Potest autem omni tempore episcopus confirmare.[e]

5 Offertur confirmandus ab sponsore, fidei eius vocat vulgus & patrinum,qui eum in fide plenius instruat.[f] Quale qui offert ipse debet esse confirmatus, aliter non contrahit compaternitatem;[g] debetque alius esse ab eo,qui oblatum leuauerit à baptismate,excepta causa necessitatis:isque debet esse vnus,non plures.[h] Non possunt etiam offerre confirmandos filios,parentes:[i] nullos autem abbates,[k] monachi,[l] non magis quàm de fontibus leuare, excepto tempore necessitatis: fuit & olim vitrico prohibitum priuignum confirmatione offerre: imminente alioquin & separatione ab eius matre,[m] quod posteà abrogatum est.[n] Ieiuni episcopi confirmare debent.[o] Et ieiuni confirmandi ad confirmationem venire,[p] & qui sint intelligentis seu perfectæ ætatis,[q] qui & monentur etiam ante confirmationem cõfiteri peccata:[r] omnes autem in summa fideles per manus impositionem episcoporum, Spiritum sanctum post baptismum accipere oportet.[t]

### *SCHOLIA.*

a Oleum sanctum triplex est, quod per Episcopos in die Cœnæ Domini solenniter consecratur. In hebdomada sancta.etiam in loco interdicto.cap. quoniam in baptismo,19.de Sentent.excomm. in Sex. de quibus oleis in c. vnic. de Sacra vnctio. Primum oleum & principale Chrisma sanctum dicitur, quod fit ex oleo oliuarum & balsamo, cum quo & benedicuntur fontes baptismatis, calix,patena,altare,puer baptizatus in vertice & in fronte.Et Episcopi cùm consecrantur in manibus & capite: & omnes fideles cùm confirmantur. Dicto cap.quoniam in baptismo. Hoc oleum singulis annis est consecrandum & innouandum.Et mittitur ab Episcopis,sibi subditis presbyteris,quo vtantur in baptismo, nisi vrgeat necessitas baptizandi, quæ nouum chrisma nõ permittat expectari,can.si quis de alio,122.cum q.aliis sequentibus, de consecrat.distinct.4.can.3.& 4.95. distinct. Secundum oleum sanctum, dictum est oleum catechumenorum. Dictum quoque oleum sanctum benedictum,quo inunguntur baptizandi inter scapulas, & in pectore: & manus sacerdotis cùm ordinatur;& principes,& reges cùm vnguntur in brachio & humero cap.vnico,§.vnde in humero,de Sacra vnctio. Item ecclesia & altare antè chrismationem. Tertium oleum sanctum, dicitur oleum infirmorum, quo infirmi in articulo mortis inunguntur. De quo agetur in extrema vnctione,infrà tit. 11. de consecratione horum oleorum,formula,& ritibus consecrationis, de salutationibus illorum & vsu. Tractat Guillelmus Durandus,lib. 5. Rationalis diuinorum officiorum, cap.74. Chrisma etiam non posse fieri, nisi in die Cœnæ Domini,docet can.omni tempore,de consecrat.distinct. 4.cap. quoniam in baptismo de senten. excomm. in Sex. Multiplicantur post consecrationem ista olea, alio oleo non consecrato illis immixto, quod commixtione efficitur eiusdem efficaciæ & particeps eiusdem benedictionis.Sicuti & immixtione aquæ non benedictæ cum benedicta. ea fit benedicta.

b Omnia sacramenta fieri cum signo crucis,tradit can.nunquid,10.de consecrat.dist.5.

c can. de his 3.can. manus 4. nouissimè de consecrat. distinct.5.Actorum 8.

d cap.vnico.§.per frontis chrismationem; de sacra vnctio. cap.quanto de consuetud.can.presbyteris, 119. can. presbyter, 129. de consecrat. dist. 5. Quamuis aliquando dispensatiuè, ad euitandum scandalum, permissum fuerit presbyteris simplicibus chrismare, can. peruenit, 95. distinct.quod tamen posteà prohibitum.ex dict.cap. quanto,de consuetud.

e argu. can.omnes fideles,can.de his,can.vt ieiuni, cum sequenti.de consecr.dist.5.

f can.vos ante omnia,de consecrat.distinct.4.

g can.in baptismate,de consecratione,dist.4.

h can.in catechismo,de consecratione,distinct.4.

i can.non plures, de consecratione, distinct. 4.

k cap.2. de cognatio. spirita. can.ad limina,30.qu.1.

l can.non licet,de consecratione,distinct. 4.

m can.peruenit,8.quæst.can.placuit,16.quæst. 1.

n can.si quis filiastrum,tricesima,quæst.1.

o can.nosse desideras, tricesima,quæst. 1.

p Excepta causa necessitatis,canon.vt Episcopi,7.de consecrat.dist.5.quemadmodum & alia sacramenta,nisi necessitas prohibeat,debent conferri à ieiuniis,can.honestum 22.quæst.5.can.liquido,de consecr.distinct.2. Hoc tamen Angelus Clauasius dicit esse de concilio, non de præcepto.

q can.vt ieiuni, 6. de consecr. distinctione 5. quod & concilij non necessitatis.

r Ex concilio Aureliacensi cap.3. dicto can. vt Ieiuni, vbi gloss. tradit perfectam ætatem 11. annorum in qua ad minores ordines promoueri possint,canon.2.77. dist. aut 15. annorum,iuxta l.2.de minor.25.ann.P.Sed nihil prohibet hic dicere, legitimam ętatem eam quę ad pugnandum cum peccatis & dæmone est idonea.Argum. c. 1.& 2.de delictis pueror. c. puberes, de despensatio. impub. cùm & malitia suppleat ætatem,annorumque numerum & prudentia,cap.de illis,eod.tit.de desponsat.impu. l. 2. de his qui veniam ætatis impetrau.& maiori septem annorum potest conferri tonsura 1.cap.final.& ibi gloss. ad verbum infanti,de Tempor.ordin.in Sex.ca.de his,28.distinct.can.in singul.77.distin.c.ex eo.de electio.in Sex.cũ simil.lib.

similib. sed & hodie, liberè. In decimo octauo anno ad subdiaconatum: in vigesimo, ad diaconatum: vt 25. ad presbyteratum promoueri quis potest, cap. fin de ætat. & qualitate in Clementinis.

s dicto can. vt ieiuni de consecratione, dist. 5. quod intellige de peccatis mortalibus.

t can. 1. de consecratione, distinctione 5.

## CAPVT IIII.

*1 Effectus confirmationis, robur additum.* *2 Cognatio.*
*3 Impedimentum matrimonij.* *4 Spiritus sanctus.*

1 HVIVS sacramenti suscipiendi ratio cuique erit, vt plenè efficiatur [a] Christianus. Quod de adultis dictum est. Quamuis enim continuò transituris à vita sufficiant regenerationis beneficia; victuris tamen necessaria sunt confirmationis auxilia. Regeneratio per se saluat, mox in pace seculi recipiendos: Confirmatio autem armat & instruit ad agones huius mundi & prælia reseruandos. Qui autem post baptismum immaculata innocentia peruenit ad mortem, confirmaturum orte, quia non potest peccare post mortem. [b]

2 Quemadmodum verò ex sacramento Baptismi nascitur cognatio spiritalis quæ inter certas personas impedit matrimonium contrahi, & contractum dissoluit, [c] sic ex confirmatione [d] & non ex aliis sacramentis. [e]

3 Per cathechismum tamen solum, qui præcedit baptismum in adultis, matrimonium quidem inter personas eo nomine cognatione coniunctas, impeditur at contractum, posteà non dissoluitur.

*SCHOLIA.*

a can. 1. & can. vt ieiuni, de consecrat. distin. 5. scilicet perfectus quoad omnia sacramenta, quia si contemneret peccaret mortaliter.

b Quæ verba transcripta sunt ex can. de consecrat. dist. 5. Scribit Nicephoris Calixtus lib. 6. historiæ Ecclesiast. Nouatum non potuisse habere Spiritum sanctum, quod baptizatus non potuisset recipere ab episcopo quod confirmationem vocamus: & hanc fuisse causam, cur non potuerit promereri Spiritum sanctum. Nouatum ipsum fuisse testatum. Eadem refert Eusebius Pamphil. lib. 6. c. 33.

c Vt inter baptizatum & leuantem: inter filios & vxorem leuantis ante cognitam inter suscipientem & patrem & matrem ante cognitam suscepti inter presbyterum baptizatum eiusque filios etiam ante presbyteratum susceptos, & baptizatum, patrem matrémque baptizati, cap. 1. de cogna spirita. in Sex. lib. 4. tit. 3. inter filios baptizantis seu eleuantis & leuatum, cap. 1. 3. & fin. & cap. ita quos, de cognat. spirita. lib. 4. Decretal.

d cap. 1. §. ex confirmatione, de cognatio. spiri. in Sex.

e cap. fin. de cognatione spiritali, in Sexto.

f cap. per catechismum 2. eod. tit. de cognat. spirita. in Sex. Catechismus dicitur & catechisis κατήχησις, instructio rerum sacrarum, quæ solita erat tradi verbo tenue venientibus ad fidem Christianam, antequam ad baptismum admitterentur. Ἀπὸ τοῦ κατηχεῖν, quod est vna voce instruere. vnde extant Cyrilli Hierosolymitani Episcopi catecheses illuminatione & mystagogica censetur & catechesis propriè institutio priorum rudimentorum cuiusque scientiæ ex Porphyrio in principio quæstionum Homer. Inde cathecumenos κατηχούμενος, qui nondum sacris est initiatus, sed adhue imbuitur elementis religionis.

# DE SACRAMENTO EVCHARISTIÆ.
## TITVLVS NONVS. [a]

a De hoc agitur de consecrat. distinct. 2. ca. sancta Romana §. cæterum 15. dist. titulo de celebratio. Missarum, & Sacramento Eucharistiæ, lib. 3. Decretal. tit. 41. & in Clementinis lib. 3. titul. 14. Nouella 58. vt in priuatis domibus sacra mysteria non fiant. Iustiniani. & Nouella 15. Leonis, apud nos, lib. 2. Syntagma. iur. vniuersi, capite sexto.

## CAPVT I.

*1 Continuatio.*

1 POSTQVAM baptizati fuerint admissi in ordinem Christianorum, & Ecclesiæ membra facti fuerint; & in illo gradu per sacrum chrisma confirmati robore ad pugnam spiritualem ineundam contra aduersantia suscepto, operæ pretium fuit eisdem quoque de cibo supercœlesti & viatico prospicere, quo interius confirmeotur: [a] ne deficiant in pugna, & vt omni ex parte armati incedant. Quare tertium Sacratissimæ Eucharistiæ dedimus in his institutionibus locum, tanquam vero cibo viatorum, & peregrinantium in hoc mundo, verog; pani cœlesti qui dat vitam æternam. [b] Quemadmodum etiam manna datum est filiis Israël, post transitum maris rubri, submersis Ægyptiis. [c] Sic & corpus Domini, panis qui de cœlo descendit, datur baptizatis & confirmatis pugnantibus maiori cum virtute contra mortem æternam. [d]

*SCHOLIA.*

a Iuxta Psalm. 103. ibi, *Et panis cor hominis confirmet.*

b Sicut scriptum. D. Ioann. cap. 6. & prædictum Exodi, 10. c. & Sapient. 16. ibi, *Panem de cœlo præstitisti eis.*

c Vide historiam Moisis, c. 16. Gen. versu 15.

d Diui Ioan. cap. 6. vers. 58. *Non sicut manducauerunt patres vestri manna in deserto & mortui sunt, qui manducat hunc panem viuet in æternum.* Vide Guillelm. Durandum, lib. 4. Rationalis diuinorum officiorum, capit. 41.

## CAPVT II.

*Quid hoc Sacramentum.*

PANIS & calicis sacramentum Græcis εὐχαριστία dicitur: Latinis, bona gratia. [a] Quãobrem Eucharistia est sacramentum, in quo post consecrationem sub visibilibus transubstantiatis speciebus, est verum sacrosanctum viuum Domini nostri IESV CHRISTI corpus & sanguis. [b]

*SCHOLIA.*

a can. multi, 84. §. sunt autem sacramenta, 1. quæst. 1. nos de nominibus huius sacramenti & de sacramento lib. 2. Syntag. cap. 6. cauendum tamen ab erroribus Begomilorum,

## CAPVT V.

1 *Institutio Sacramenti.& qui hoc Sacramentum conficiant & administrent, seu de ministris Eucharistiæ.*

1 INSTITVTVM fuit primum hoc sacramentum à Domino nostro Iesu Christo, [a] qui & dedit Apostolis potestatem conficiendi Apostolis per verba illa, *hoc facite.* [b] Et nunc tantùm sacerdos conficit vel consecrat Eucharistiam. [c] Isque debet distribuere consecratam, [d] nisi necessitas vrgeat, quo casu & diaconus præsente presbytero, & ab eo iussus erogare seu distribuere potest. [e] Quare & sacerdos parochialis paratam semper debet habere Eucharistiam propter infirmantes. [f] Non debet tamen de manu sacerdotis hæretici accipi. [g] At de manu alterius sacerdotis quantumuis delinquentis, quamuis ab Ecclesia tolerantur, si depositus non est à ministerio, nemo dubitare debet accipere Eucharistiæ communionem: quia per iniquitatem ministri, non polluitur sacramenti puritas & integritas. [h] Prohibetur etiam regularibus Eucharistiæ sacramentum ministrare, nisi habita à presbyteri parochiali licentia speciali, idq; sub pœna excommunicationis: ipso facto incurrendæ nec absoluendæ ab alio quàm à Summo Pontifice. [i]

*SCHOLIA.*

a DD. Matthæi, cap. 26. vers. 26. Marci 14. Lucæ 22.1. ad Corinth. 11. Clement. 1.§. transiturus, de reliquiis & veneratio. Sanctorum, lib. 3. titu. 16.

b 1. ad Corinthios cap. 11. vers. 24. & 25.

c cap. 1.§. vna. de Summa Trinit. & Fide Cathol. can. perlectis, §. ad presbyterum, 25. dist.

d can. peruenit, de consecr. dist. 2. vide Concil. Tridentinum, Sess. 7. de Sacramentis in genere, c. 10.

e can. præsente, & can. diaconos, 93. dist. 1. Antiquitùs tamen communicantes Eucharistiæ propriis manib. eam accipiebant aliquando. Vide Nicephorum Calixt. lib. 6. cap. 9. & lib. 11. cap. 7. sed prohibitum id posteà can. peruenit, de Consecr. dist. 2.

f can. presbyter de Consecr. dist. 2.

g can. cœpit, 25. q. 1. & si scienter acceperit pœnitere debet, can. si quis dederit, 24. q. 1.

h can. fin. 15. quæst. fin. cap. fi. de cohabita. clericorum & & mulier.

i Clementina prima, de Priuilegiis.

## CAPVT VI.

*Forma Consecrationis.*

FORMA consecrandi tradita etiam à Domino, [a] in pane, *Hoc est corpus meum.* Et vini Consecratione, *Hic est calix sanguinis mei, noui & æterni testamenti, qui & pro vobis & pro multis effundetur in remissionem peccatorum.* [b] Quibus prolatis, statim fit transsubstantiatio virtute diuina. [c]

*SCHOLIA.*

a can. quia corpus, de consecrat. dist. 2. ec. dictis DD. Matthæi 26. Marci 14. Lucæ 22.1. ad Corinth. 11. c. cùm Marthæ, de celebrat. Missar. can. quid sit sanguis agni, de consecr. dist. 2.

b Vide Astrensem in Summa, li. 4. ti. 10. vers. circa secundũ.

c dictio can. quia corpus, can. panis est, can. re vera, cano. quid sit, de conse. dist. 2. Nos copiosè de transsubstantiatione seu transmutatione substantię panis & vini post consecrationis verba in corpus & sanguinem Domini nostri Iesu Christi in Sacramento Eucharistiæ, tractamus, tomo 3. Commentariorum in Syota. artis mirabilis, li. de Deo, c. 31.

## CAPVT VII.

1 *Qui communicent Eucharistia sacerdos primum.*
2 *Missas quot dicere in die sacerdos possit.*
3 *Communicare & Christiani debent.*
4 *Sub vna specie.*
5 *Corpus viuum Christi in Eucharistia.*

1 SVMI debet hoc Sacramentum à Sacerdote Missa celebrante, [a] quam si necessitate superueniente non potuerit perficere, alius presbyter eius loco quod supererit poterit implere. [b]

2 Potest autem sacerdos singulis diebus, dummodò sit ieiunus, [c] vnam tantùm Missam, excepto de Natali Domini, quoties & necessitate aliqua suadente in quas duas dicere potest. [d]

3 Tenetur & quilibet Christianus dum peruenerit ad annos discretionis, saltē semel in anno, [e] legitimè confessus, [f] ieiunus, [g] sumere Eucharistiam nisi de consilio sui presbyteri abstineat, [h] sæpius accipere laudabile est: quotidie verò in laicis, nec laudandum, nec vituperandum. [i]

4 Sub vtraque specie corporis & sanguinis sacerdos celebrans & consecrans, communicat: [k] sub vna sola specie panis in qua Christus viuus totus cum sanguine laicus. [l]

5 In singulis hostiis consecratis, & in singulis portionibus diuisis Eucharistiæ Christus manet integer: & manducationē non diuiditur. [m] Estque post consecrationem in Eucharistia idem viuum corpus Christi, quod natum est ex beatissima Maria virgine, quod passum, crucifixum, quod resurrexit, & ascendit in cœlum. [n] Quare si quis negauerit in venerabili sacramento Eucharistiæ sub vna quaque specie & sub singulis cuiusque speciei partibus separatione facta, totum Christi corpus contineri anathema sit. [o]

*SCHOLIA.*

a can. relatum, de consecr. dist. 2. quoties celebrat, toties sumat. can. comperimus, & can. tribus, de consecrat. distio. 2. sacerdos consecrans & non communicans per annum à celebratione suspenditur, can. relatum, de consecratione, distinct. 2.

b can. nihil contra, 6. sub 7. quæst. 1. viden. Innoc. ad c. presbyter, de Sacra. non iterand.

c dist. can. nihil, 7. qu. 1. can. liquido. de consecr. dist. 2. can. tribus ead. quare si sacerdos conficeret corpus Christi post cibum sumptum, malè faceret, tamen conficeret d. can. liquido, gl. fi. ad caput. ex parte, de celebratione Missarum.

d cap. consuluisti, 3. cap. te referente, 12. cap. ex parte vestra, sale celebr. Missarum, can. nocte, & can. sufficit, de consecr. distinct. 1. gloss. in dict. cap. consuluisti, adfert rationes cur in natiuitate Domini tres Missæ dicantur: quòd per illas repræsententur tres status Ecclesiæ, scilicet ante legem, in lege, & gratiæ. Idem gloss. asserit, in can. nocte, de consecra. distin. 1. Ratio autem, cur vnam

sufficiat celebrare, ponitur in can. sufficit, de consecrat distinct. 4. quia Christus semel passus est, & totum mundum redemit, & quod valde fœlix sit qui vnam dignè celebrare potest idem in d. cap. te refereore, de celebr. Miss. Notat glo. autem in d. cap. sufficit, ad verba, *Et alteram*, quod extra diem Natiuitatis Domini, non licet tres Missas dicere, etiam in causa necessitatis, sed tantùm alteram, id est, duas. Et in necessitate etiam permitti alteram dicere, dummodò post sumptionem Eucharistiæ in prima. non sumpserit vinum ablutionis digitorum, non aliter, iuxta cap. ex parte vestra, 5. de celebrat. Missarum, vbi glossa singularis, vt in d. can. sufficit, docet sumptum vinum ablutionis digitorum, reddere non ieiunium sacerdotem, neque ideo quòd ablutio admisceatur aliquibus reliquiis sanguinis dominici, fieri immissum vinum sanguis Domini. Alioquin enim, quemadmodum sumptio corporis & sanguinis Domini in prima Missa non frangit ieiunium, sic non frangeret sumptio ablutionis, si immixtū fieret sanguis, quia sanguini admisceatur. Necessitas porrò celebrandi alteram Missam, potest colligi ex d. c. sufficit, si celebretur pro defunctis prima celebrata pro viuis, puta in defectum sacerdotis, vt inquit gl. d. c. consului [illegible] ad verbum, *necessitatis*, si celebratur de die, & po[illegible] ea mo[illegible] iatur aliquis. Item & erit alia causa honesta, si Missa dicta de die superueniat, aliqua magna persona quæ velit Missam audire & sine cuius auditione non debet diem transire, q[illegible] alii est Episcopus, in cap. fin. de Priuil. in Sex. E[illegible] & alia necessitas dua. um Missarum, si sint duæ Ecclesiæ, & sit tantùm vnus sacerdos. Propter enim inopiam presbyteri, vnus in duabus ecclesiis celebrare Missam potest, & in duab. Ecclesiis conse[illegible] ibi, in can. 1. 21. qu. 1. propter vnionem, ob paupertatem Ecclesiarum, can. vnio. 10. qu. 3. ca. duduio, de Electiun. & hic notat expressè in hoc casu Angel. Clauas. in Summa, ad verbum, *Missa*, nu. 46. inca. [illegible] vide Hostiens. ad d. cap. consuluisti, de celebratione Missarum.

e cap. omnis vtriusque Sexus, de pœnit. & remissio. Concil. Trident. Sess. 21. cap. 3. & canon. [illegible].

f Iuxta illud, *Probet seipsum homo & sic de pane hoc edat*, &c. 1. ad Corinth. 11 sic & à concubitu vxoris etiam ante abstinendum per 3. aut [illegible] aut octo dies, can. omnis homo, de consecrat. 4. distinct. 2. cano. sciatis, cum sequentibus, 33. qu. 4. quod dictum est ex consilio, non ex præcepto, propter honestatem sacramenti, vt notat gl. ad dict. cap. sciatis, ad verba *non potest*: & gloss. 1. ad dict. canon. omnis homo, maximè si quis commisceatur vxori libero[illegible] procreandorum causa, ca. vir cum propria vxore, 33. quæst. quarta.

g Ieiunus debet esse, id est, qui nihil sumpserit post mediam noctem diei præteri. i. cum liquido, de consect. dist. 2. ca. nihil, 7. quæ. 1. ca. si quis de corpore cum octo. 26. q. 6. sequentib. can. vt ieiuni, de cons. dist. 5. sacramenta à ieiunis sunt recipienda can. sacramenta, de consecr. distin. 2. can. quod à patribus, 75. dist. cum similibus, cap. literas de Temporib. ordina. Nisi sit causa necessitatis & periculi mortis seu infirmita. is: dum dubitatur, ne quis ante communionem rei [illegible] præueniatur morte, ca. presbyter, de consecr. dist. 2. ab rogato, ca. sacramenta, de conciat. dist. 1.

h dict. cap. omnis vtriusque sexus, de Pœnit. & remissio. necessitatem imponit Ecclesia saltem semel communionem in Paschate accipiendi, ni[illegible] si quod impedimentum legitimum excuset, idque ad minus, alioquin suadet Ecclesia vt sæpius vel ter, in Paschate, Pentecoste, & Natiuitate Domini, Christianus ad communionem accedat, can. & si non frequentius, can. n quis iotiat, de consecr. distin. 2.

i can. quotidie, & can. vtrum, de consecr. dist. 2.

k Sacerdos corpus Christi sumens, & nō sanguinem, grande sacrilegium committit, can. comperimus, de consecrat. distinctione 2.

l In Concilio Tridentino, sess. 21. cap. 1. & 3. & can. 2. & in sessione 13. cap. 5. & can. 3. qui manducat. can. singuli de consecr. dist. 1. Vide quæ fusè tradidi, tom. 3. Commentariorum artis mirabilis, li. de Deo. c. 33. nu. 25. & 16. vbi rationes. At in Concil. Constant. sessio. 13 Basiliensi, sess. 30. permissum aliquando Boëmis sub vtraque specie communicare, can. tamen lege, ne diuersum vsum improbarent, in Concilio Basiliensi, & vt cæteris Catholicis affectionibus adhærerent scribit Martious Chromerus, lib. 21. de Re. Poloni. Et id permissum Moscouitis in die Paschæ. Illi etiam sacramentum porrigunt infirmis & pueris per guttam vini consecratum in specie vini, vt scribit Sigismundus Liber Baro, lib. de Reb. Moscouitis. Regib. Galliæ dum inunguntur permissum traditur, vt sub vtraque specie communicent, tanquam sacrosancti reges, & qui accedant ad priuilegium in hoc, sacerdotale. In Concilio Carthaginen. 4. can. 76. videtur quoque quodammodo permissum concedere ægrotis Eucharistiam in sanguine, dicitur enim ibi & in c. 8. is qui pœnitentiæ, 26. q. 6. itaui ut de ægrotis pœnitentiam petentibus, & qui post petitā obmutuerūt, vel in phrenesim inciderint, si continuò credantur moriturі, reconcilientur per manus impositionem, & infundatur ori eorum Eucharistia, infuso quippe demonstrat liquorem qui in sanguine intelligi potest. Non enim dicendum est panem intinctum sanguini porrigendum esse, cùm id fuerit prohibitum ca. omni, de consecra. dist. 2.

m can. qui manducat, & can. vbi, de consecr. dist. 2.

n can. omnia, & can. prima quidem, de consecr. dist. 2.

o in Concilio Tridentino Sessione 13. cap. 3. & in decretis can. 3. & in Sessione 21. de communione cap. 1. & 3. & in Concilio Florentino in Decretis Eugenij contra Armenos.

## CAPVT VIII.

*1 Quibus denegetur Communio Eucharistiæ.*

1 DENEGATVR aliquando & certo tempore Eucharistiæ communio iis, qui publicè grauiter deliquerunt, [a] raptoribus rerum Ecclesiæ: [b] nauseam vel vomitum patientibus, [c] pollutis nocte externa ex nimia crapula, vel cogitatione immunda, [d] Infidelibus, quia cùm in Ecclesia non sint, non possunt sacramentaliter accipere; [e] honoriè impœnitentibus, [f] magis & histrionibus quandiu in artis improbitate perseuerauerint. [g] excommunicatis interdictisve [h] Hæreticis.[i] At non potest denegari occultis peccatoribus, quamuis sint cogniti à sacerdote ministro, à quo publicè petunt communionem: [k] quanquam verum sit, eum qui indignè ad hoc sacramentum accedit iudicium sibi manducare, quod non diiudicet corpus Domini. [l] Pœnitentibus etiam ex grauissimis sceleribus, quamquam denegetur in vita Eucharistia, tamen sub mortem seu in articulo mortis non est neganda petentibus, [m] neque illis qui postquam petierint, & antequam acceperent statim obmutuerint vel in phrenesim inciderint, si modo alias retinere possint, & adhibetur fides illis, qui audierint eos petiisse antequam perdiderint loquelam aut mentem, [n] neque his qui in patibulis suspenduntur, si confessi sint & pœnituerint, [o] nec excommunicatis satisfacientibus, [p] denegatur.

SCHO

*SCHOLIA.*

a can.pro dilectione,de consectat. dist. 2. canone placuerint,23.quæst.5.

b can.indignè,12. quæst. 2. ij enim à sacramentis Ecclesiæ suspensi sunt,can.quisquis,17.quæst.4.

c can.si quis per ebrietatem,de consecr.dist.2.

d can.testamentum,& can.non est,dist.6.

e can. quia passus,can.quid est,can. duplicitet, can. tribus gradibus,§.præcipimus, de consecr.dist.2.

f Dicto ca. pro dilectione,de consecr.dist. 2.ca.placuit, 23. quæst.5.vide D. Thomam in 4.sentent.q.5.

g Cyprianus libr.1.Epistolarum, epist. 10. d. can. pro dilectione, de consecrat.distinct.2. cap.2.de sortileg. nisi recipuerint histriones & magi, & pœnituerint à vita improba,can.pe. de consecr. dist. 2. Distinguitur etiam inter scenicos, seu histriones, vt hi qui turpibus locis & verbis ludunt,censeantur summoti ab hoe sacramento impœnitentes,vt reprobati maximè, si ita cum laruis in Ecclesia ludos exerceant, c.cùm decorem, & de vita & honesta.cler.non autem ij,qui honesta exhibent in theatro,& ad mores instituendos, accommoda, quos audire, non dicitur peccatum mortale, vt notatur in can. donate,86. dist.& in capti.cùm decorem, ad verbum *laruatum*, de vita & honesta cleric. imò dicunt, his posse aliquid honestè donari secundùm D. Thom. 1.2. quæst. 68. articulo 3. vide multa apud nos, libr.39. Syntagmat. c.5. de spectaculis.

h can.si non sunt,de consecratione,dist.2.

i can.pen.& fin.causa vicesimaquarta,quæst.1.

k cap.si sacerdos, de officio ordinar. datur exemplum de Iudæ communione,quam Christus ei nó negauit quamuis occultam alijs, proditionis cogitatiooem nocer, in can. non prohibeat,& can.sicut Iudas, de consecrat.dist. 2.can. aduersitas, 8. quæst.1. ca.Christus,1.quæst.1.Si tamen sacerdos sciat impœnitentem esse peteotem à se, nó publicè, sed priuatim Eucharistiam, denegare ei debet, secundùm Diuum Thomam, in 4. Sententiarum, dist. 9.qu.5.Archiepiscopus Florentinus, in Summa, in titulo de singulis sacramentis, vers.quib.sint danda.

l D.Paul. Epist.1.ad Corinth.c vndecimo.

m can. pœnitentes,50.distinct. can.virgines,27. quæ. 1. can. si quis hæreticæ: §.ecce,1. qu. 1. can.in primis, 2. quæst. 1. can. accusatores,46. dist.can.si quis de corpore, 26. qu. 6.pulcherrimum exemplum apud Eusebium in historia Ecclesiastica,lib.5. cap.14. de Serapione fideli sene, qui diu quidem vixerat inculpatæ vitæ, in persecutione verò ceciderat, nemóque recipere volebat ad pœnitentiam, eò quòd idolis sacrificasset : non potuit enim mori, quin sacramentum Eucharistiæ ei fuerit adlatum, ita absolutus sub mortem.

n in cano.his, qui pœnitentiam,8. 26. quæst.6. ex Concil. Carthaginens.4.cap.76.

o can.quæsitum 13. quæst.2. cap.2. de furtis.

p can.tanta,86.distinct.

## CAPVT IX.

[1] *Quidam effectus Eucharistiæ.*

1 EVCHARISTIAE digna sumptio est pœnarum relaxatio,[a] & per eam, assumens vnitur Christo, & consequitur vitam æternam. [b] Per eam benedicimur, adscribimur cœlo, & de visceribus Christi esse censemur: à bestiali sensu exuimur. [c] Sacramentum hoc,pietatis est,signum vnitatis, vinculum charitatis. [d] Indignè manducantibus iudicium & mors: [e] salus mentis & corporis dignè sumentibus. [f] Sunt & deuotè festum Eucharistiæ celebrantibus, & horis canonicis & diuinis officiis per totam eius festiui octauas, assistentibus, indulgentiæ concessæ,contritis & confessis. Nempe iis qui intersunt officio matutinali centum dies veniæ, qui Missæ, totidem: qui primis & secundis vesperis, totidem: iis qui primæ, tertiæ, sextæ, nonæ horis, officiis interfuerunt, pro singulis horis quadraginta: his verò qui prædictis officiis per octauas interfuerint centum dierum indulgentiæ dantur singulis octauarum diebus. [g]

*SCHOLIA.*

a can. panem de altari, & can. cùm omne, de consectat. dist.2.

b can. Christus panis, & can. quid est Christum. can. qui manducat,& can.credere,can. commodauit, can.hoc sacramentum, can.re vera, §. ista autem esca, can. omnia. vers.& cum dignè can. in Christo,de consecratione, distinctione secunda.

c can.vtrum,72.de consecr.dist.2.

d can. hoc sacramentum,63.de consect.dist.2.

e can. sicut Iudas,68. de consecr. distin.4. 1. ad Corinth. 11. dæmones etiam abigi à domibus ex celebratione Missar. testatur D. August. lib.21.de Ciuitate Dei,c.8. Nicephor. Calix.lib.16. c. 36. Pachimeres in Ecclesiasticam Hierarchiam D.Dionysij Areopag.cap.3. de Synaxi.

f Scribit Gregorius Nazianzenus, in oratione in funere patris habita,patrem suum sacerdotem,diutina & ardentissima febre exhaustum, ab ancilla synaxis tempore aliquando adductum manu in conuentum ecclesiasticum, in quo pro more Eucharistiam, sed paucissimis & quibus tunc potuit per morbum verbis consecratum aliis & distribuerit, & participauit ipse quoque, reuersum ad lectum cibóque parum ac somno refectum, melius statim se habuisse, ac pristinæ tandem sanitati ex integro fuisse restitutum. Simile quippiam idem recitat in oratione in funere sororis habita. Idipsum & refert D. Ambros.de fratre suo Satyro,in oratione de eius funere.

g cap.1. de reliquis & Veneratio,sancto. in Extrauag.communibus omitto effectus alios qui accedunt ex sacrosanctæ Eucharistiæ perceptione, de quibus sacri patres tractant, vt per eam nos vniri Christo, & fieri diuinæ participes aliáque præstantissima hinc nobis aduenire beneficia,quæ ab illis disces.

# DE SACRAMENTO POENITENTIÆ.

## TITVLVS DECIMVS.[a]

a Tractatur de pœnitentia titulo de pœnitentiis, & remissionibus,lib.5.Decretal.ti.38.In Sexto Decreta.lib.5.tit.10.In Clementi.lib.5. tit. 10.In Decreto de pœnitentia per septem dist.Apud nos lib.2.Syntag.iur.cap.8.

## CAPVT PRIMVM.

*Continuatio.*

1 POST explicationem Baptismi, Confirmationis,& viatici Eucharistiæ,superest vt proximè agamus de remedio, quo athleta Christi baptizatus, vnctus,& refectus, si quando in pugna spiritali vulneretur, resurgere, & iuuari possit, Deóque reconciliari, quod pœnitentia dicitur:&

secunda tabula, per quam à naufragio saluari possit: [a] sacramentum nullo modo, si fieri possit, differendum, nisi omnino perire malimus. [b]

*SCHOLIA.*

a ca.2.de pœniten.distin.1. De hoc sacramento nos multa, lib 1. Syntag.iuris, cap.8.

b in Concilio Tridentino sess.quarta, ca.1.

## CAPUT II.

*Pœnitentia quid.*

POENITENTIA generaliter, est prioris sententiæ conuersio, [a] μετάνοια Græcis. Pœnitentia autem in peccatis retractandis, est vindicta semper puniens in se, quod dolet commisisse: [b] vel vt ait Diuus Ambrosius, [c] est, mala præterita plangere, & plangenda iterum non committere. Et vt alibi. [d] Diuus Augustinus pœnitere, est pœnam tenere, vt semper puniat, in se vlciscendo, quod commisit peccando. In quantum verò est sacramentum, sic definietur commodiùs; [e] Pœnitentia, est signum sensibile, seu imago sacræ rei, videlicet remissionis peccatorum, cuius causa est per sensibilem contritionem, confessionem, & absolutionem.

*SCHOLIA.*

a Et hæc ita sine reprehensione & in Deo esse, & in homine dicitur. Tertull. lib 2. aduersus Marcionem: facit Gen. c.6.ibi, *Pœnitet, inquit Deus, me fecisse hominem,* explicantur in Concilio Toletano 8. cap.2. can. 9. incommutabilis, 22. qu.æst.4.

b ex Diuo Augustino in lib. de vera, & falsa pœnit. c.8. & in ca.4. de pœniten. distinct.3. can. pœnitentia quippe, ead. distinct.

c can.1. de pœn. distinct. 3. ca. ecce nunc, §. pœnitentia, de pœnit. dist.1.

d lib. de falsa pœnitentia, c.19. dist. e an. 4. §. 1. de consecratio. dist.3.

e Viguerius in Institutionibus Theologicis, cap. 16. §. 1. de pœnitent.

## CAPUT III.

*Pœnitentia distentio.1.vera, falsa.2.Publica priuata.3. Solennis.4. Non repetita, & quibus imposita. 5. Publica non solennis.6. Priuata quæ.*

1 HOMINIS pœnitentia aut est falsa, aut vera: veræ semper indulgentia promittitur, sicut falsæ negatur: [a] falsa erit, quæ non secundum authoritatem sanctorum patrum pro qualitate criminum imponitur, [b] vera contra falsam, & dicemus pœnitentiam rem alienam, per quam contractum est peccatum, non restituere, [c] pœnitentiam egisse: [d] Si non fit secundum qualitatem criminum: [e] pluribus peccatis commissis pro vno tantùm pœnitere: [f] inter pœnitendum, animum pœnitendi deponere. [g]

2 Rursum vera pœnitentia est, aut publica, aut priuata: & iterùm publica, aut solennis, aut nō solennis. [h] Priuata multas etiam habet species, aut modos, quibus redimuntur peccata. [i] Item sicut quædam charitas alia est incipiens, alia proficiens, alia perfecta: sic & pœnitentia alia est incipientium, alia proficientium, alia perfectorum. [k]

3 Solennis pœnitentia est, quæ publicè certis personis & ceremoniis adhibitis fiebat, quando in capite Quadragesimæ, [l] se repræsentabant Episcopo ciuitatis ante fores Ecclesiæ sacco induti, nudis pedibus, vultib. in terram demissis, adstantib. archipresbyteris, parochiarum, & presbytero pœnitentium, qui inspicere eorum pœnitentiam, & conuersationem diligenter debebant, & secundum modum culpæ pœnitentiam per gradus iniungere, & deinceps in Ecclesiam inducere: túncque episcopi officium: vt prostratus in terra, cum lachrymis pro eorum absolutione septem Psalmos pœnitentiales decantare, & surgendo ex oratione manus singulis imponere, aquam benedictam super eos aspergere, & iniecto cinere capita illorum cilicio operire, & cum gemitu, crebris suspiriis eis denūciare, quod sicut Adā proiectus fuit de Paradiso, ita ipsi pro peccatis abiiciūtur. Quo dicto iubebat & ministris eos extra ianuā Ecclesiæ expellere, quos clerus prosequebatur cum Responsorio, *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Solēnis pœnitentia nonnisi pro grauissimis sceleribus publicis imponebatur, dum tanta erat peccati plaga, & impetus morbi, vt medicamenta corporis, & sanguinis Domini differenda essent authoritate antistitis. [m]

4 Ideò semel tātùm in vita homini imponitur, [n] nec iteratur, nisi contraria esset iterandi alicuius Ecclesiæ consuetudo. [o] Neque solet, aut non debet imponi clericis, propter scandalum publicum, quod posset in contemptum mysteriorū conuerti, nisi priùs ab ordine depositis, & ea lege, vt post eā peractam pœnitentiā etiā iterum promoueri possint. [p] Quemadmodū nec post eā pœnitentiam propter ipsum scandalum, nullus ex publicè pœnitentibus, quantumuis bonis, potest ordinari. [q] Etsi post alios non solennes pœnitentias lapsi, possint in locum pristinum restitui. [r]

Publica non solennis pœnitentia dicitur, quæ palàm quidem, & publicè fit, at sine prædictis solennitatibus: pro peccato tamen publico, quod meretur, ad exemplum aliorū, emendationē publicam [s]: sed tamen non habet scandalum publicū. Priuata, & secreta pœnitentia est, quæ nec solennis, nec publica est: sed priuatim datur, & peragitur: quæ pro grauioribus peccatis etiam: veruntamen occultis, imponitur. [u]

*SCHOLIA.*

a can. in tantum, §. fi. & ca. seq. de pœnit. dist.5.

b ca. falsas, 6. de pœnit. dist. 5. vide ca. 2. 1. q. 7. Potest & dici non vera, & falsa pœnitentia, quæ non habet materiam, & formam, de quo posteà dehinc & quæ non fiebat ab antiquis gentilibus, apud quos nulla vera remissio peccatorum, quam faciebant coram idolis, quæ sensu carebant, nec habebant potestatem remittendi peccata: veluti quando rei homicidij fortuiti, expiationis causa ex lege Memphytarum proficiscebantur ad Gymnosophistas, neque priùs in patriam redire poterant, quàm ab illis fuissent absoluti: alioquin tandiu in montib. aberrabāt, donec illorum Gymnosophistæ misericordia mouerentur, vt

rentur, vt scribit Philostratus in vita Apollonij lib.6.c.3. meminit & eo.c. ex Hesych. de festo γυμνοπαιδίαις, quod erat apud Spartiatas, in quo adolescentes, aram Amyclis circumstantes, terga mutuis verberibus cædebant, hócque modo putant à Scythis, & Spartiatis Dianã Scythicam fuisse cultã. Nõ enim sola maceratio corporis pœnitentiã verã facit, quę aliquãdo magis nocet, quàm prodest, si Ecclesiæ non accedat authoritas, & potestas peccata dimittendi, quemadmodum legimus de secta flagellatorum improbata: eos enim fuerunt in tantã superbiam, & desipiscentiam venisse, vt inter errores, quos pluses prædicabant, assererent suam flagellationem præferendam esse martyrio, & per illam aboleri peccata, vt refert Bernardus Lutzemburgensis in hæresibus & Alphonsus de Castro lib.3, contra hæreticos.

c can. si res, 14.q.6. & tamen licèt vera non sit Pœnitentia, admittenda est eorum confessio, qui implere dicunt se non posse, iuxta tradita in c. quod quidem de Pœnit. & remiss. & iuxta distinct. Pan. ad d.c. officij. & talis pœnitentia dicitur non vera: id est non fructuosa, quo ad vitam æternam, tamen valet ei: quia talem facit: quia sentiet fructũ eius, cùm de alio crimine pœnitentiã egerit, §.pen. & fi. de Pœn. dist.3. & ideò talis confessio eius, qui crimen confitetur: tamen dicit se abstinere non posse, est admittenda, & crebris, & salutarib. monitis pœnitentia indicenda, d.c. quod quidam nã, vt ibi ait gloss. ad verbũ, pœnitentia, pœnitentia aliorum criminum valebit ei. Et plenè quod non pœniteat de aliis, valebit ei talis pœnitentia. Nam omnia bona, quæ quisque facit in vita, illa prosunt ei ad vitam æternam promerendam, vel saltem ad minus supplicium subeundum, d.§.pe. de Pœni. dist.3. item ad bonum temporale obtinendũ, ca. cauendum. de Pœn. dist.3. ca. si qualibet culpa.12. q.2. & ad hoc vt Deus citiùs illuminet cor eius ad veram pœnitentiam, can. falsas, de Pœnit. dist.5.

d l. ca. sunt qui, 17. causa, quæst.4.

e ca. falsas, de pœnitentia, dist.5.

f ca. fratres, de Pœn. dist.5. ca. sceleratior, §. his authoritatib. de pœn. dist.3. vbi ratio: vide gloss. 1. ad can. quod quidam, de Pœnit. & remiss.

g dict. c. quod quidam. 5. de Pœnitentia, & remissione.

h ca. si quis post, & seq. 50. dist.

i ca. medicina, de pœnitent. dist.1.

k ca. quamuis cautè. §. Illud autem, de Pœnit. dist.5. Ex Diuo Augustino, epist.54. ad Macedonianum.

l Solennitates omnes ponuntur publicæ pœnitentiæ, in ca.64. in c. quadragesimæ, 50. dist. ca. pe. 63. dist. & in pontificali, & ordine Romano, à pagin.24. vsque ad 30. Docet & quomodo fieret hæc publica pœnitentia solennis in Orientali Ecclesia, & Romæ, Niceph. Calix. lib.12. c. 28. Sozomenus lib.9. Tripartitæ historiæ, cap.35.

m ca. in actione pœnitentiæ, 84. de Pœn. dist.1. ca. pe. 50. dist. maiora crimina exponuntur in c. at si clerici, §. 1. de Iud.

n ca. si quis post remissioné, 50. vide Niceph. Calix. li.6. c. 1.

o ca. nihil prodest, §. ex persona, de Pœn. dist.3.

p ca. confirmandum, ca. alienum est à consuetudine, 50. dist. ca. sacerdos, de Pœn. dist.6.

q ca. ex pœnitentibus, can. canones, 50. dist. c.1. de bigamis. In Concilio Carthaginensi 4. cap.68. & 69. Rationem adfert D. Augustinus epistola 50. ad Bonifacium, cuius verba in ca. t4. vt consuleretur, 50. dist.

r ca. si post ordinationem, 12. §. econtrà, cũ cc. seqq. 50. dist.

s cap.1. & c. quæsitum, 7. de Pœnit. & remission. lib.5. tit.38. exemplum in ca. ego Berengarius, de consecrat. dist. 2. forma vna in c.2. de maledic. facit D. Paulus 1. ad Timoth. c.5. *Peccantes*, inquit, *coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant*: refertur in ca. sed illud, 45. dist. facit cap.18. Diui Math. ibi, *Dic Ecclesiæ*, &c. Publicam indixit pœnitentiã, D. Ambrosius Theodosio Imperatori ob cædem Thessalonicẽsium temerè admissam, prohibito ingressu Ecclesiæ, donec eam peregisset; Nicephor. Calix. li.12. cap. 40. Theodoretus lib.9. Historiæ Tripartitę, c.30. Diuus Ambros. lib.5. epistola. epist.28. Publicum peccatum coram omnibus puniendum, ca. si peccauerit, 1. quæst.1.

t vt notatur in ca. fin. 26. quæst.6. iuncto c.1. & c. quæsitum, de pœn. & remissio.

u dicto c. quæsitum, 7. de pœnitent. & remissio. Occulta peccata non sunt publicè punienda, ca. si peccauerit. 2. q.1. can. si quis potestatem, 13. q. 4. Exemplum de Christo, & Iuda in ca. fi. 15. quæst. 5.

## CAPVT IIII.

1 *De materia, circa quam versatur pœnitentia.*
2 *De Peccato, & distinctione eius: de originali,*
3 *De actuali, mortali, & veniali.*

1 PRO materia, circa quam versatur pœnitentia, sunt peccata, secundum quorum circunstantias, & confitentis contritionem, pœnitentiæ modus iniungitur:[a] nempe delictorum perpensa qualitate, & quantitate,[b] ætate,[c] scientia,[d] sexu,[e] & conditione[f] delinquentis, obseruato modo, tempore, loco delinquendi, voluntate, proposito, euentu, cæterisque, quæ vt variant delicta, sic quoque & pœnas delinquentium.[g]

2 Ex Concilio Toletano,[h] crimen, seu peccatum est id omne, quod accusatione, vel reprehensione dignum est. Peccatorũ, aliud originale, aliud actuale.[i] Actuale rursum, aut mortale, aut veniale.[k] Originale peccatum, ab Adamo primo parente trahitur, in quo omnes errauimus, (quia ex eo generati fuimus,) qui peccauit.[l] Carentiam, seu priuationem iustitiæ originalis debitæ, in primo parente acceptæ,[m] dicunt: hócque in nobis inuoluntarium in vniuersali, & particulari, quod fuit voluntarium voluntate aliena, nempe Adæ: quod propterea potest remitti sine actione, aut passione voluntatis eius, in quo est per baptismũ,[n] quemadmodum olim per circuncisionem.[o]

3 Actuale peccatum est, quod à singulis committitur, ex quo committens tantùm, non alius, nisi consentiat, polluitur.[p] Peccatum mortale actuale iuxta diuum Augustinum.[q] Est voluntas retinendi, vel consequendi quod iustitia vetat: vnde liberũ est abstinere. Aliis mortale, & criminale: quod cùm fit, ex deliberatione fit: quod non dimittitur nisi per pœnitentiam:[r] peccatum etiam generaliter dicetur mortale, ex quo pœna æternæ mortis imponitur, si quis impœnitens, & non reconciliatus Deo, moreretur. Ecclesia Catholica mortalium peccatorum summam in septem capita coniecit:[s] dicunt & Theologi,[t] quod quicquid est contra præcepta diuinæ legis, aut bonæ humanæ de se habet rationem mortalis peccati. Nisi vel ratione subreptionis, vel modicitatis, vel rationabilis causæ quoad præcepta humana, vel dispensationis superioris excusetur. Peccatum verò veniale, non esse contra legem aliquam: sed præter legem, quam lex sancta intendit. Veniale item dicitur peccatum, quod ex ignorantia, vel infirmitate humana committitur, & facilè dimittitur.[u]

*SCHOLIA.*

a cap.3. &c. Deus, qui Ecclesiam, 18. de pœn. & remissio. ca. consideret, de pœn. dist. 6. tota, 26. q. 7. vsque ad ca. 10. quemadmodum. Et ius ciuile considerat in l. aut facta, 10. de pœn. ff.

b ca. 1. consideret. de pœn. dist. 5. c. sicut dignum, 6. de homicid. ca. homo. 40. sicuti quædam crimina ob sui grauitatem, & circunstantias perseuerantes, quæ dicuntur irremissibilia, vt quæ contra Spiritum sanctum committi dicuntur, non quidem ex parte Dei, qui omnipotens est, faciléque operatur quæ hominibus videntur impossibilia. Marci. c. 19. sed quia ita disponunt illa peccata hominem, vt agant quæ contraria sunt remissioni. Contra Spiritum sanctum peccatur primò, cùm malè quis de diuina persona eius sentit, ca. hi verò. de consecra. dist. 4. Secundò, cùm obstinatè quis asserit omnia mala esse impunita, & bona irremunerata. ca. adhuc. in fine. de pœn. dist. 3. Tertiò, quando quis penitùs desperat de Dei gratia, & misericordia: vt Cain, ca. voluissent, §. ex his, de pœn. dist. 1. Quartò, cùm quis veritatem cognitam impugnat, can. eos, qui, 1. q. 1. Quintò, cùm quis scienter in peccato mortali perseuerat, ca. inter hæc hircũ, in 2. de pœn. dist. 3. Sextò, cùm quis existens in peccato habet propositum nunquam pœnitendi, can. potest fieri, de pœn. dist. 1. Sunt sex, quæ impediunt peccati eiectionem, de quibus videndum in 2. lib. Sent. dist. 43.

c ca. Illud relatum, 15. q. 1. c. 1. & 2. de delict. puerorum.

d scientia; veluti num amens, seu furiosus, vel mentis compos deliquerit, ca. indicat. 3. q. 9. ca. si quis insaniens. 5. q. 1. vel num putaret se delinquere, vel non, vt in l. fin. de ritu nuptia. ff.

e ca. indignantur, 32. caus. quæst. 6.

f ca. qui compulsus. 22. q. 5. ca. aut facta, de pœn. dist. 1.

g d. can. aut facta. & dicta l. aut facta, de pœn. ff. vbi de his: & apud Quintilian. lib. 5. c. 1. nos autem de his & abundè tractauimus per nouem capita lib. 30. Syntag. incipiẽdo à 2. vsque ad 11. vide & l. prætor edixit. §. actorem, cum l. seq. de iniur. ff. vide & gl. in principio de pœn. distinct. 1. ad verbum, *vtrum.*

h ex Toletano Concilio, c. 2. relato in can. vnum oratoriũ, 25. dist. ca. 1. & ca. Apostolus, 81. distin.

i sic distinguitur ferè per totam dist. 4. de pœnit. & de consecra. distinct. 4.

k ca. medicina, de pœnit. distinct. 1.

l ca. firmissimè tene. & præcedente ca. per baptismum, de consecr. dist. 4. ca. iam itaque, 1. q. 4. & in princ. 24. quæ. 3. omnes in Adamo peccauerunt, ad Roma. cap. 8. quare omnis quis ex concubitu nascitur, hoc peccatum secum defert, proximè citatis iuribus, & Dauid Psal. 50. *Ecce in iniquitatib. conceptus sum. & in peccatis cõcepit me mater mea.*

m de carentia hac iustitiæ originalis, gloss. in cap. maiores, §. verum ad verba, *propter virginale.* de Baptismo. Anselmus libro de conceptu virginali. Iustitia originalis fuit quoddam auxilium diuinum supernaturale, necessarium homini ratione suæ compositionis. Quia cùm sit compositus ex anima, & corpore, ex intellectuali, & sensuali, quæ quodammodo, si suæ naturæ relinquantur, intellectũ aggrauant, & impediunt, ne liberè ad summum contemplationis pertingere possint: ideò data fuit homini iustitia originalis, per quam si mens hominis subderetur Deo, etiam ei subderentur omnes vires inferiores, vt liberè possent in Deum tendere, cuius subtractio facta fuit per peccatum originale: cuiúsque duplex est pœna vna pœna taxata peccato: scilicet priuatio iustitiæ originalis, & priuatio visionis Dei; alia, est pœna concomitans, cuiusmodi sunt mors, infirmitates, & alia mala, quæ sequuntur. Quæ verba transcripta sunt ex Angelo Clauasio in Summa. in verbo, peccatum, in princip. Innocentius 3. etiam in c. 3. §. sed adhuc quæritur, de Baptismo. pœnam peccati originalis dicit esse carẽtiam visionis Dei actualis verò peccati, gehennæ perpetuæ cruciatum, & per consequens etiam visionis Dei. Dicitur & peccatum originale, infirmitas carnis, langor naturæ, ca. illud relatum. vers. itaque, 5. qu. 1.

n c. maiores. §. verum quidam, de Baptismo.

o ca. ex quo, de consecr. dist. 4. c. maiores, §. hinc verò diximus, de Baptis.

p ca. iam itaque, 1. quæst. 4. can. si quis, 23. quæst. 4.

q D. Augustin. tractat. de duab. animab. c. 11. can. 1. §. fi. 15. quæst. 1.

r tractatur in ca. vnum oratorium, § vnde Hieronymus, cum seqq. §§. & ca. qualis huic, 25. dist. ca. illa cauenda, 15. q. 1. ca. sicut tribus, & can. sciendum, & ca. inter hæc, de Pœn. dist. 2. Ponuntur & quatuor genera peccatorum à Diuo Hieronymo ad c. 1. Amos, & ca. Super tribus, de Pœnit. distinct. 1. primum peccatum cogitasse quæ mala sunt: secundum, cogitationibus acquieuisse peruersis: Tertium, quod mente decreueris opere compleuisse: quartum post peccatum non agere pœnitentiam, & sibi in delicto suo complacere: vide cano. testamentum, post medium, distinct. 6.

s quæ sunt superbia, de qua nos lib. 40. Syntaxeos artis mirabilis, c. 2. & 3. Auaritia, de qua nos eo. lib. cap. 4. & 5. Luxuria, de qua nos eo. lib. c. 6. Inuidia, de qua nos eo. libr. c. 15. Gula, de qua eo. lib. c. 18. Ira, de qua eo. lib. cap. 21. Pigritia, de qua & eodem libro cap. 24.

t Illud tractant Theologi in 2. Magistri sententiarum, dist. 23. Angelus Clauasius in verbo, peccatũ, nu. 1. in summa.

u can. vnum oratium. §. criminis appellatio distinct. vbi gloss. ad verba, quia facilè, ait peccata venialia facilè dici remitti eò quòd possint aboleri & remitti per orationem Dominicam, vel per eleemosynam, vel per modicum ieiunium, vel aspersionem aquæ benedictæ, vt can. de quotidianis, de pœnit. dist. 3. ca. qui vult, de pœnit. dist. 6. can. aquam de consecr. dist. 3.

## CAPVT V.

*1 De materia ipsius pœnitentiæ, seu de partibus eius in genere.*
*2 Contritio quid.*

1 MAteria porrò, ex qua perficitur pœnitentia, consistit in contritione, confessione, satisfactione, absolutione, seu remissione: quæ sunt partes sacramenti pœnitentiæ.[a]

2 Contritio est [b] displicentia voluntaria cum dolore peccati commissi contra mandata Dei, cum proposito confitendi, & satisfaciendi. Gratia Dei præcedit contritionem cordis, contritio remissionem.

*SCHOLIA.*

a Vide sanctum Thomam in 4. Sententiarum, dist. 17. q. 2. art. 5. q. 3. artic. 1. & in 3. Parte summæ q. 9. artic. 1. & 3. & gl. 1. 1. & 3. in princip. de Pœn. dist. 1. & can. perfecta de pœn. dist. 1. & ca. perfecta, de pœnitent. dist. 3.

b Hæc finitio composita est ex his, quæ dicunt sacri patres de contritione, maximè ex finitione Bonauenturæ in 4. sent. dist. 16. art. 1. q. 1. dum ait, *Contritio est dolor. voluntariè assumptus pro peccatis, cum proposito confitendi, & satisfaciendi.* Conteritur autem homo, quãdo affectus peccati, secundum omnem sui partem omnino destruitur, & quando peccati affectio omnino recedit. In quo dicunt attritionem à cõtritione differre, quòd attritio, sit dolor imperfectus, & velut obscurus: vt contritio perfectus, & lucidus, quo detestamur peccatum iam commissum, & à committendo in posterum retrahimur. Ex attritione via facilior ad contritionem. & virtute clauium sæpè ex attrito fit contritus, vt loquitur D. Thomas lib. 4. Summæ, dist. 17. quæ. 2. art. 1. quæst. 1. ad tertium. Habet contritio propositum confitendi quando dabitur occasio, & satisfaciendi

faciendi. Et ideò si perfecta est, sæpè impietatis remissionem à Deo consequitur, vt ex sacris literis, & earum interpretibus elicitur. & tractatur in c. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & 7. & seq. de pœn. distin. 1. disputatur & in vtramque partem, in tota ferè quæst. 1. de pœnitentia, vtrùm sola cordis contritione, & satisfactione secreta, absque eius confessione quis possit Deo satisfacere, & indulgentiam mereri. Eiúsque quæst. glo. maxima, & 3. & in princ. de pœn. dist. 1. refert plures sententias, & tandem videtur resoluere authoritates, quæ dicunt peccata dimitti sola cordis contritione intelligendas, quando articulus necessitatis excludit oris confessionem, contrito præuento morte, vel alio iusto impedimento: cum intentione tamen confitendi, & satisfaciendi, ex c. magna, de pœ. dist. 1. argu. c. à nobis, 2. de sent. excom. Peccare tamen mortaliter huiusmodi quidam aiunt, si cùm possit confiteri, non confiteatur, videnda quæ notantur à glo. in Summa, de pœn. dist. 5. item, si posset satisfacere, & non satisfaciat, can. non dubito, de consecra. dist. 4. At authoritates, quæ asserunt sine confessione, & operis satisfactione peccatum non dimitti, intelligi debere de interiori confessione, quæ est recognitio peccati, vel propositū confitendi, vel gratia, qua sic homo disponitur, vt cognoscat peccatum suum, quamuis & D. Thomas in 4. sentent. dist. 17. q. 3. art. 1. ad primū, intelligi etiam dicat propriè de confessione exteriori, & de satisfactione, etsi Deus interdum largiatur gratiam suam, ante ista, dummodò adsit propositum confitendi, & satisfaciendi; nec dicitur cor contritum eius, qui confiteri contemnit. ca. fin. 22. q. 1. ca. non dubito, de consecrat. dist. 4. gl. ad can. 3. de consecr. dist. 1.

## CAPVT VI.

1 *Confessio quid.* 2 *Diuisio.*
3 *Minister.* 4 *Qualitates confessionis debitæ.*
5 *An scripto fiat.*

1 CONFESSIO, est accusatio sui de peccato propriu,[a] facta coram legitimo eius ministro.[b]

2 Cōfessio quædā interior quæ coram Deo fieri potest, quædam exterior, quæ fit eius vicario.[c] Vicarius Dei in hoc est, idoneúsque minister sacerdos, cui claues, & potestas absoluēdi, & ligandi datæ sunt:[d] quare peccata sibi concessa dicitur scire, non tanquàm homo: sed tanquàm Deus, cuius agit vices:[e] & proinde punitur acriter si confessiones detegat, nec ei asserenti creditur.[f]

3 Sacerdos porrò iure communi huic ministerio idoneus, est proprius parochus, vel alius ab eo cōmissus,[g] vel electus ex superioris licentia,[h] vel existēte imperito parochn, alius;[i] qui tamē habeat potestatem ligandi, vel soluendi.[k] Potest & prælatus exēptus sine superioris licētia sibi eligere confessorem.[l] Sed & si presbyter haberi non potest in casu necessitatis mortis imminētis, possumus peccatum confiteri laico, & socio.[m] At interdictum mulieribus confessiones audire.[n] Item regularib. nisi priuilegio summi pōtificio fuerit permissum.[o]

4 Cōfessionis sacramētalis qualitates exprimuntur,[p] vt sit simplex, humilis, pura, fidelis, frequens, nuda, discreta, lubēs, verecūda, integra, secreta, lachrymabilis, accelerata, fortis, accusans, parere parata.[q] Nec tamen est necesse, vt quæ semel sacerdoti confessi fuerimus, denuò confiteamur;[r] sed lingua cordis, non carnis, apud iudicem verum ea iugiter confiteri debemus.[s] Permittitur pœnitenti in scripto peccata sua confessori offerre, si præsens tamen sit:[t] non etiam si absens.

### SCHOLIA.

a Psal. 31. *Dixi confitebor aduersum me iniustitiā meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei*, can. dixi 4. de Pœnit. distinct. 1. ca. secunda post naufragium, 72. ca. si quis aliquando, 87. §. his authoritatibus, can. voluissent, 60. §. ex his itaque, de pœni. dist. 1. Corde creditur ad iustitiam: ore fit confessio ad salutem, Esa. 43. *Narra si quid habes, vt iustificeris.*

b sic Diui Iacob. c. 5. *confitemini alterutrum peccata vestra.*

c Confessio potest fieri Deo, & hominibus vel publicè, vel priuatim. Primùm Domino cōfessio offertur, dehinc sacerdoti, ca. sufficit de pœn. dist. 1. Deo narrantur delicta, non tantùm lingua: sed etiam conscientiæ memoria: eáque lingua cordis iugiter confessionem faciendam Græci orientales dicunt. Ecclesia Catholica publicam, & priuatam factam sacerdoti habet. ca. pen. & fin. de pœniten. dist. 1. Sicut & in Ecclesia primitiua, legimus etiam fuisse auricularem, & priuatam factam sacerdoti confessionem, apud Diony. Areopagitam, in epistola ad Demophylum, & Origenem lib. 1. περὶ ἀρχῶν Cyprianum sermone 5. de lapsis, in Concilio Tridentino sesion. 4. de sacram. pœnitentiæ.

d Vide Diui Matthæi Euangelistæ caput 16.

e cap. si sacerdos, de officio ordinario.

f dict. c. si sacerdos, & c. significasti, de adulteriis, cap. omnis vtriusque sexus, de pœnitentia, & remissio. ca. sacerdos, de pœnit. distinct. 1.

g c. omnis vtriusque sexus, de pœniten. & remissio, ca. placuit, & ca. qui vult consect. de pœniten. dist. 6.

h c. 1. de pœniten. & remissio. in Sex.

i ca. penult. & fin de pœniten. distin. 6.

k ca. 1. de pœniten. distin. 6.

l c. final. de pœniteu. & remiss. in Sexto.

m ca. qui vult confiteri, de pœnit. dist. 6. c. 2. de fur. & ibi glossa explicat. ca. sanctum est, de consecra. dist. 4. can. quem pœnitet, de pœn. distinct. 1. verùm laicus confessione audita, non absoluit.

n c. noua quædam, de pœnitent. & remissio.

o Clem. 2 §. statuimus, de sepulturis, & in Extrauagan. com. c. vas electionis, de hæreticis, lib. 5. vbi tamen tres improbantur errores cuiusdam Ioannis de Poliaco, doctoris Parisiensis: primus, quòd confessi fratribus habentibus licentiam generalem audiendi confessiones, tenentur eadem peccata, quæ confessi fuerant, iterùm confiteri proprio sacerdoti. Secundò, quòd stante statuto, omnis vtriusque sexus, edicto in concilio generali, Romanus pontifex non posset facere, quòd parochiani non teneantur omnia peccata sua semel in anno proprio sacerdoti confiteri. Tertiò quòd Papa non possit dare potestatem generalem audiendi confessiones: imò nec Deus, quin confessus habenti licentiam, teneatur confiteri proprio sacerdoti, quem dicebat esse proprium curatum.

q explicantur istæ qualitates in 4. sent. dist. 17. ab Angelo de Clauasio in Summa, in verbo, confessio, numero. 1.

r ca. qui aliquando videt, §. nec est necesse, vbi eadem verba, de Pœni. dist. 1. Ibi tamen glossa ad verba, *denuò confiteantur*, explicat casus in quibus quis pluries idem peccatum confiteri tenetur propter imperitiam sacerdotum: nam in eo casu & confessum peccatum alij peritiori est confitendum, ca. placuit, de pœniten. dist. 6. Secundò, pro contemptu satisfactionis, argu. ca. si Apostolus, de pœniten. dist. 3. Item tertiò, si enorme delictum sacerdos remittat ad superiorem absoluendum: nam ei confitendum est argu. can. latorem, 33. q. 2. c. significauit de pœnit. & remissio.

s ca.qualis debeat, 4.in fine. & ibi gloss.30.quæst.5.
t ca.quem pœnitet, de pœniteot.dist.1.

## CAPVT VII.

1 *De satisfactione, quid in genere.*
2 *Pro peccatis duplex satisfactio, propitiatoria, & canonica.*
3 *Opera satisfactoria.*

1 SATISFACTIO in genere, nihil aliud est, quàm dum quis tantum, quantum sit satis, facit: vel tantùm facere, quò is, cuius interest, contentus sit. [a]

2 Satisfactio tamen pro peccatis duplex est, propitiatoria, & canonica. Propitiatoria est Dominus noster IESVS CHRISTVS, qui dedit semetipsum pro nobis, vt nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret sibi populũ acceptabilẽ, sectatorem bonorum operum: [b] is enim sua passione satisfecit iræ Dei patris, quia nos prosequebatur: itaque ipse est propitiatio pro peccatis nostris: non pro nostris tantùm; sed etiam totius mundi. [c] Canonica satisfactio est, quæ secundum regulas Ecclesiasticas iniungitur per Dei vicarios pro qualitate delicti, vt possimus per obedientiam, Dei & Ecclesiæ mandatis obtemperare. [d]

3 Satisfacit tunc peccator quando pœnã impositã exequitur, per quã recõciliatur Deo ex iudicio Ecclesiæ, [e] damnum datum resarciendo, cùm non dimittatur peccatum, nisi restituatur ablatum. [f]

4 Satisfactionis vt plerumque iniuncta opera ieiunij, orationis, eleemosynæ. [g] Est & aliquãdo pro satisfactione acceptata bona voluntas pœnitentis, eique dicitur, *Vade, & noli amplius peccare.* [h]

*SCHOLIA.*

a l.1.Qui satisda.coga.ff.1.§.satisacceptio, de verbo.oblig.ff.
b D.Paulus Epist.ad Titum, c.2. vers.14.
c 1.epistola Diui Ioannis, cap.2. vers.2.
d ca.fraternitas, causa 12.quæst.2.
e c. facilius, de consecrat.distinct.1.
f c.peccatum, de regul. iur. in Sex.ca. canonica, 11.q.3.cap. porrò, & c.parochiales, de senten. excommunica. Satisfactio pœnitentia, etiam secundum Diuum Augustinum lib.de dogmatibus Ecclesiæ.cap.54.est, peccatorum causas excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere: quod refertur in ca.satisfactio.3.de pœnit.dist.3.
g c.1.& ca.medicina, 76.de pœnitent.distinct.1.
h ca.quamuis cautè, §. hac authoritate, de pœn.dist.3.vide etiam ca.si cui etiam, cum §§. sequentibus. de pœnitent. distinct.1.

## CAPVT VIII.

1 *De Absolutione quid.*
2 *Indulgentia.*
3 *Species, & à quibus fiat.*

1 ABSOLVTIO, est dissolutio vinculi peccati, quo quis detinetur, quæ fit post satisfactionem, [a] cùm peccator mundatus reconciliatur Ecclesiæ [b] addita quadam pœnitentia.

2 Quàm sæpè leuem faciunt summi pontifices aperientes thesaurum misericordiæ Dei, ex quo largiuntur indulgentias certis personis, & ob certas causas remittẽtes in nomine Domini pœnam, & culpam. [c] Concedunt & Episcopi aliquando indulgentias: [d] sed dantur maiores à summo pontifice nomine Iubilei. [e]

3 Conceduntur & publicæ absolutiones ab Episcopo. [f] Priuatæ ab aliis etiam sacerdotibus. [g] Hæreticis tamen, & excommunicatis, neque ligandi, neque absoluendi potestas datur [h].

*SCHOLIA.*

a Clement.1. de sepulturis.
b ca.qui egerit, & sequentib. de pœnit.dist.7.
c c.quid autem, de pœnitent. & remissio.c.excommunicamus.§.quod autem, de hære. cap. ad liberandam terram sanctam. de Iudæis.
d c.cùm ex eo, de pœnit.& remissio.
e in Extrauag. 1.& 2. de pœnitent. & remiss. vide quæ dicemus infrà, Deo fauente, de indulgentiis, & dicta in lib.2. Syntag. iuris, ca.9.
f ca.omnes, 17.quæst.4.ca.1.26. quæst.6.
g ca.ministrare.9.ecce quod. & ca.presbyteri.26.quæst.6.
h ca.audiuimus, §.si.cum 2.cc. sequent.24.q.1.can.verbum, de pœniteot. distinct.1.

## CAPVT IX.

*Qui imponant pœnitentias, Deus, Episcopus, sacerdos.*

PRIMVS Deus imposuit Adamo pœnitentiam ob delictum: *In sudore vultus tui vesceris pane tuo* & mulieri, *Multiplicabo ærumnas tuas, & conceptus tuos, &c.* [a] Et Caino dicens, *Nunc igitur maledictus eris super terram, &c.* [b] Publicæ pœnitentiæ, & solennes, non nisi ab episcopis imponi possunt. [c] Sunt & casus quidam delictorum reseruati episcopali absolutioni, quorum pœnitentia ab episcopo est imponenda: quæ tamen ex eius delegatione speciali, ab alio imponi potest. [d] Sic absoluit Episcopus maiori excommunicatione excommunicatos, [e] imponit pœnitentiam blasphemis Dei, & sanctorum, [f] sortilegis, [g] matrimonium contra interdictum Ecclesiæ clandestinè contrahentibus, [h] delinquentibus crimine enormi publico, opprimenti filium ex proposito, homicidæ, falso testi, falsario instrumenti, periuro, incesto, monialium corruptori, coëunti cum bruto, & similibus, quæ specialiter reseruata traduntur. Extra quæ permittuntur in aliis casibus presbyteris simplicibus pœnitentiarum impositiones, si reseruati non fuerint superioribus Prælatis.

*SCHOLIA.*

a Genes.3.ca.serpens.de pœniten.distinct.1.
b in historia Geneseos.cap.4.versu 11.
c c. accedentibus.12. de excess.prælator.ca.in cap.50.dist e. conquerente.de offic.ord.
d e.fin.de pœnit in Sex. lib.5.tit.10.vbi glossa notat casus reseruatos, & Hostien.in summa de pœniten. §.cui confitendum sit: Angelus in summa, in verbo, excommunicatio. 5.6.& 7.
e c.nuper.de sentent. excommunicationis.
f vide caput secundum de maledi.
g Vide caput secundum de sortilegiis.
h c.cum inhibitio, de clandestina despons. cap.1. & fin.de matrim.contracto contra interd. Eccles.

## CAPVT X.

1 *Forma pœnitendi.*
2 *Absoluendi.*
3 *A quibus pœnitens abstineat, queve agat.*

1 FORMVLA pœnitendi solenniter, iam suprà demonstrata est. [a] Publicam autem, & secretam ex arbitrio confessoris pendere, dictum quoque. [b] Formula porrò absoluendi illa receptior est, *Ego te absoluo à peccatis tuis potestate mihi data;* [c] *In nomine Patris & Filij, & Spiritus sancti.* [d] additur & manus impositio ex antiquissima formula, cuius ministrio Spiritus sanctus operatur. [e]

2 Pœnitentium est comas deponere, vestimenta non mutare, [f] non vestiri pretiosis, [g] abstrahere se etiam à multis licitis, cum solicitudine vitæ æternę, & dolore admissi criminis, [h] à carne, & vino, abstinere, vxorem non ducere, ieiunare, vigilare, orare, eleemosynas largiri, arma non cingere, &c. [i] abstinere à thoro, gladio, & equitatu, ab escis, & potibus: in tertia, & quinta feria, & sabbatho vti leguminibus, paruis pisciculis, ceruisia mediocri, & temperatè. [k] Et ex Concilio Laodicensi, [l] Diebus remissionis, seu pœnitentiæ, pœnitentes genua flectere, & mortuos in Ecclesiam adferre, sepelireque debere, dicitur: non tamen die dominico ieiunare oportere.

*SCHOLIA.*

a ex ca. in capite 50. dist.
b cap. Deus; qui Ecclesiam, pœnitent. & remissio. can. considerer. de pœnitent. distin. 6.
c quæ forma edita in Concilio Florentino, sub Eugenio 4. Præmittitur tamen oratio, *Misereatur tui omnipotens Deus*, &c. sed illa non est ex substantiali forma.
d Data illa potestas à Deo: Diui Matthæi cap. 16. Diui Joann. Euang. cap. 20. can. verbum Dei, 51. de pœnitentia, distinctione 1.
e Nicephorus Calixtus, lib. 6. historiæ, cap. 1.
f can. pœnitentes, 50. distinctione.
g can. Adam, 80. de pœnitentia, distinct. 1.
h ca. 1. §. animaduertere, cum §§. sequentib. de consecratione, distinct. 1.
i can. admonere, 8. §. sin autem publicam, 33. q. 2.
k can. fin. caus. 13. quæst. 2.
l In Concilio Laodicensi 4. can. 54. vnde sumptus est, can. sacerdos pœnitentiam imploranti, 26. quæst. 7.

## CAPVT XI.

1 *Pœnitentia nemini neganda.*
2 *Monasterij pœna.*

1 POENITENTIA nemini neganda, [a] imò omnes ad pœnitentiam hortandi, atque statim vbi quis peccauit, ad pœnitentiam recurrere debet [b]: quin & qui noluerint pœnitentiam agere, 2 cogendi erunt, vel puniendi, vel monasterio detrudendi, vel alio loco ad eam peragendam concludendi. [c]

*SCHOLIA.*

a can. si aliquid, §. fi. can. presbyter. can. pen. 26. q. 6. can. sacerdos. can. hoc sit positum. §. fin. can. pœnitentiam, 26. qu. 7. can. multiplex, §. his autem, & §. ita ergo. & canon. miror. can. pœnitentia, de pœn. distinct. 1. & can. Apostolorum, 51.
b can. Adam, de pœnitentia, distinct. 1.
c can. dictum. 8. sub 81. dist. can. si. 22. quæst. 1. can. ergà eum. 26. quæst. 7. can. quòd si pœnitentiam, §. si. 27. quæstione prima, can. tres sunt, §. neque. canon. dimitti, de pœnitentia, distinct. 1. can. Achab. de pœnit. distinct. 3. in can. placuit, 33. qu. 2. cum similibus. De monasteriorum pœna dixi quædam in Syntag. iuris. Sic monasterium vtroque iure pro agenda pœnitentia delinquentibus, etiam inuitis, statuitur vt in adultera, quam maritus reconciliare non vult, in c. gaudemus in Domino, 19. de conuersio. coniugator. §. si verò quando adulterij crimen, vt nulli iudi. liceat haber. loci seruator. In Nouellis, authen. sed hodie, de adulter. C. & alibi propter culpam suam quis cogitur intrare monasterium, vt can. si ille, 50. distinct. can. de lapsis, 16. q. 6. can. si quis rapuerit, 27. q. 1. ca. de Benedicto. 2. q. 1. ca. in primis, 2. q. 1. can. fraternitatis, in fin, 34. dist. Nouella. Leonis 87. de Ecclesiasticorum alea ludentium pœna Episcopos alea ludentes, ad expiandum crimen relegar in monasterium per triennium.

## CAPVT XII.

1 *Finis & effectus pœnitentiæ indulgentia, emendatio.*
2 *Petens pœnitentiam non reiiciendus.*

1 FINIS pœnitentiæ est, obtinere indulgentiam, quam nisi quis sperauerit, non potest rectè pœnitentiam agere. [a] Alius est finis correctio eius, quod malè factum est, [b] vtque emendati Christiani, vitā consequantur æternam. Et ideò dictum, *Pœnitentiam agite, appropinquauit enim regnum cælorum.* [c] Et rursum, [d] *Oportebat Christum pati, & prædicari in nomine eius pœnitentiam in remissionem peccatorum.* Neque etiam ante pœnitentiam, datur peccatori misericordia. [e] Mitigat enim iram Dei, & operatur iustificationem, vel peccatorum remissionem. [f]

2 Quare qui à peccato reuertitur, non est reiiciendus, & Episcopus, aut presbyter, qui reiecerit, deponendus, [g] & parcendum pœnitenti. [h]

*SCHOLIA.*

a Ambrosius lib. 1. de pœnitent. cap. 1. can. nemo potest, de pœnitent. distinct. 1.
b can. 43. neminem, de pœnitentia, dist. 1.
c Diui Ioannis Euangelistæ cap. 3.
d Diui Lucæ Euangelistæ cap. finali.
e can. quia sanctitas, 50. distinct.
f can. porrò illi. can. faciliùs. can. sed & continuò. can. serpens. can. liberator. can. multiplex, can. potest fieri. §. fin. cum simil. de pœnitent. dist. 1. can. quamuis. §. fin. cum sequent. vsque ad can. sicut Achab. de pœnitent. distinct. 3. cum propè infinitis similibus. vide plura quæ diximus de effectu pœnitentiæ, lib. 2. Syntagma. iuris vniuersi. cap. 8. num. 11.
g in canone 51. Apostolorum.
h In Synodo Laodicensi, cap. 8. in Synodo Carthaginensi, can. Aurelius. 6. quæ. 6. quod & iure ciuili receptum, Nouella 18. cap. 8. l. fi. C. de summa Trinit.

DE

# DE EXTREMA VNCTIONE[a].

## TITVLVS VNDECIMVS.

a De hac tractatur in cap.vni.de sacra Vnctione, lib.1.Decretalium, tit.15. tractatur & in canone 2. cum duobus sequentibus, 95. distinctione.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, & quid extrema Vnctio.*

SEQVITVR vt post necessaria victuris sacramenta, dicamus de sacramento morituris exhibendo, quod dicitur ideò vnctio extrema: [a] quia his, qui verisimiliter ex hoc sæculo de proximo exituri sint, detur iuxta Diui Iacobi mandatum, *Infirmatur aliquis in vobis, inducat presbyteros Ecclesiæ, qui orent supra eum, vngentes eum oleo in nomine Domini, & oratio fidei saluabit infirmum.*

*SCHOLIA.*

a Qui dixerit extremam vnctionem non esse sacramentum, sit anathema, Concil. Trident. sess.14. in canonib. de sacramento extremæ vnctionis, can. 1. 2. 3. vide in 4. Sententiarum, distinct. 23.

### CAPVT II.

1 *Vnctio duplex.* 3 *A quo fiat.*
2 *Materia.* 4 *Et forma.*

1 IN hoc sacramento, vnctio duplex: interior, & exterior. Exterior materialis est, & visibilis: interior spiritalis, & inuisibilis: illa inungitur corpus, hac cor.[a]

2 Materia eius, quia linimentum fit, oleum est oliuarum, consecratum ab Episcopo solùm: [b] cui tamen, antequàm deficiat, potest aliud addi non consecratum,[c] dicitúrque oleum infirmorum.

3 Secundum quosdam, Episcopus chrismate, presbyter oleo inungit.[d] Constat autem quòd hoc sacramentum potest ab Episcopo, & ab aliis presbyteris parochis conferri.[e] Potest & sacerdos vno præsente clerico, vel in necessitate solus vngere infirmum.[f]

4 Forma vngendi hæc ponitur, *Per istam sanctam vnctionem, & suam piissimam misericordiam indulgeat tibi Dominus quicquid peccasti vitio (exempli causa) oculorum: In nomine Patris, & Filij, & Spiritus sancti.* Idipsumque repetitur in omnibus organis sensuum, quæ tanguntur vnctione.

*SCHOLIA.*

a Dicto can. vnico. in principio de sacra Vnctio. & ca. quærendum. de pœnitent. dist. 2.

b Dicto can. vnico. de sacr. Vnctione. & 9. can. presbyteros, §. sed illud. 95. dist. Leo Papa Epistola 86. c. 37. In Barchanensi Concilio, cap. 3. Carthaginensi. c. 36. proinde chrisma ab Episcopo confectum, singulis annis more Ecclesiastico, certis temporibus communicatur iuxta Concilium Altisiodorense, cap. 6. Toletanum j. cap. 20.

c c. quòd in dubiis, de consecr. Ecclesiæ, vel altaris.

d Glos. in can. illud superfluum, 95. distinctione.

e dicto can. illud superfluum, 95. distinctione, in Concilio Vvormacensi, cap. 72.

f Vnguntur enim oculi ambo, ambæ aures, manus vtraque, labia, pedes, & renes, vel pectus, exceptis mulieribus propter honestatem, & exceptis mutil tis, vt cæcis, quibus vnguntur viciniora loca membrorum deficientium: siquidem in prædictis locis sunt instrumenta quinque sensuum. Et ideò vngendo oculos dicitur, *Quicquid peccasti vitio oculorum, vel per visum:* & vngendo aures, *Quicquid peccasti vitio aurium, vel per auditum:* vngendo manus, *vitio manuum, vel tactus.* In naribus, *vitionarium, vel per odoratum,* &c. vt est in libro Ordinario parochorum.

### CAPVT III.

1 *Qui non vngantur.*

1 EXTREMA vnctio non datur impœnitentibus,[a] aut in peccato mortali existētibus,[b] amentibus, nisi ante amentiam petiissent sibi dari eam. Non datur etiam pueris, aut euntibus in bellum, aut existentibus in aliquo casuali mortis articulo.[c]

*SCHOLIA.*

a dicto can. illud superfluum, 95. distinctione.

b Quamobrem tutiùs faciunt, qui confiteri faciunt infirmos, antequàm illis extrema vnctio detur.

c Bonauentura in 4. sententiarum, dist. 23. Angelus Clauas. in summa, in verbis, *Vnctio extrema*, num. 4.

### CAPVT IIII.

*Causa extremæ Vnctionis.*

1 DVPLEX est causa, quare infirmi iunguntur: nempe quòd per ea peccata venialia tolluntur, & præstatur augmentum virtutibus.[a] Dicitur & in sententiis patrum,[b] duplici ex causa hoc sacramentum esse institutum: nempe ad peccatorum remissionem, & ad corporalis infirmitatis alleuationem, dicúntque recipientem, si ei expediat, ex eo & in corpore, & in anima alleuari. Ita sacramentum, vnctio exterior, operatur rem sacramenti, vnctionem interiorem, quæ peccatorum remissione, & virtutum applicatione perficitur.

2 Ideò & hoc sacramentum est iterabile, si infirmus vnctus resurgat ab ea ægritudine, & posteà in aliam cum periculo incidat mortis.[c] Sed hæc hactenùs de necessariis dictum sit sacramentis, videamus nunc de voluntariis.

*SCHOLIA.*

a Glos. ad can. presbyteros, ad verbum, *Sanctificatio*, 95. dist. arg. can. 1. & 2. de consecr. dist. 5. & c. 1. de sacra Vnctione.

b Lib. 4. Sententiarum, dist. 21. Refert Gregorius Turonensis Episcopus lib. 5. historiæ, cap. 7. Hospitium quendam nomine, virum sanctum, oleo benedicto vsum esse in sanationibus infirmorum miraculosis: Et ab homine muto, & surdo inunctis lingua, & auribus, & vertice capitis, noxium deiecisse dæmonium. Consentiunt verba Diui Iacobi Apostoli, capit. 5. *Infirmatur quis in vobis,* &c. & Concilium Cabillonensi, capit. 48. Beda lib. 2. cap. 6. in Diuum Marcum, ægrotos oleo consecrato inungi solitos quoque indicat. Constituit autem Carolus Magnus

lus Magnus, lib.1. legum Franciarum, cap.156. vt presbyter oleum in ampulla deferret ad inungendum infirmos. Dicitur & in Euangelio Diui Marci, cap.6. vers.13. quòd Apostoli oleo vngebant infirmos, & bene se habebant, & sanabantur.

c Vide sanctum Thomam in 4. sententiarum, dist.23. art.3. Gloss. ad can. presbyterum. ad verbum, *Sanctificatio*, in fine, 95. distinct.

# DE SACRAMENTO MATRIMONII.

## TITVLVS DVODECIMVS.[a]

a De matrimoniis tractatur tit. de Sponsalibus: & nos tractabimus lib.3. tit.21. infrà. De nuptiis tractatur lib.1. Institutionum Iustiniani, tit.10. de ritu nuptiarum, lib.33. ff. tit.2. De nuptiis, lib.5. C. tit.2. In Nouellis Iustiniani, Constit. 2.19.139. 154.157. In Nouellis Leonis Imperatoris Græci, constit. 24.33.79.89.90.98.100.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Matrimonium Sacramentum. 2 Consummatio duplex.*

1 MATRIMONIVM inter sacramenta connumeratur:[a] sic enim Diuus Paulus ait,[b] hoc esse magnum sacramentum in Christo, & in Ecclesia.

2 In eo cõsummatio duplex:[c] vna, quæ fit quoad matrimonij essentiam, quæ fuit facta in Paradiso à Deo, per coniunctionem animorum, quæ designat conformitatem animæ ad Christum: Et est quædã cõsummatio,[d] quoad sacramentũ Christi ad Ecclesiam, per incarnationẽ verbi Dei in vtero virginali; quod designatur per illud matrimonium, quod est copula carnali consummatum.[e]

*SCHOLIA.*

a Concilio Tridentino, sess.7. cap.1. & sess.24. in principio.
b Paulus Epistola ad Ephesios, cap.5.
c Explicat ita gloss. ad cap. ex publico, 7. ad verbum, communicatum, de conuersio. coniuga, lib.3. tit.32.
d can. deinde apponitur, 26. distinctione.
e Vt in cap. ex publico, de conuersio. coniug.

### CAPVT II.

*1 Quid matrimonij nomen. 2 Et substantia.*

1 MATRIMONIVM à matre potiùs dicitur, quòd[a] filius matri ante partum onerosus; in partu dolorosus: post partum laboriosus.

2 Et est viri, & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens, diuini, & humani iuris communicatio.[b]

*SCHOLIA.*

a cap. de conuers. infidel. lib. 3. tit.33. Et quamuis pater matre sit præstantior, & sexu, & dignitate, l. de senatorib. l. in multis, de statu homi. tamen hæc coniunctio non dicitur patrimonium: sed matrimonium, ideò quod matris munus: quia munus generationis maximè ex matre pendet, quæ conceptum in vtero fœtum diutiùs fert, & nutrit. Vnde & proprium munus mulierum dicitur parere, & matrem fieri: quia ad hoc natura eas progenuerit, vt fœtus ederent. l.2. de indict. viduit. tollen. lib.6. c.1. tit.40. Et Vlpianus maximum, & præcipuum munus esse fœminarum, respondit, concipere, & tueri conceptum, l. quæritur, 14. §.1. de ædilit. edict. lib.21. ff. tit.1. Sic contrà, patrimonium à patre dictum, quod acquiritur, & labore paratur, quod proprium virorum sit laborare, Genes.3. cap. *In sudore vultus tui vesceris pane tuo.* Et Horatius in poët.

*Conuersis studiis ætas, animúsque virilis,*
*Quærit opes, & amicitias, inseruit honori,*
*Commisisse cauet, quod mox mutare laboret.*

Ob robur maius sexui concessum, & quod cũ minori sexus, & pudicitiæ periculo inter homines conuersentur, & negotiari faciliùs possint: Nam vt ait Ouidius epist.18.

*Vt corpus tenerum, sic mens infirma puellis:*
*Fortius ingenium suspicor esse viris.*

b In principio 27. q.2. cap. illud, de præsumptio. §.1. de patria potest. adde l.1. de rit. nup. ff. lib.23. tit.2. explicat can.3. Beata Maria, 27. qu.2. quomodo intentio coniunctionis posset matrimonium efficere sine reali commistione.

### CAPVT III.

*1 Matrimoniorum distinctio initiatum, ratum.*
*2 Sponsalia.*
*3 Coniugium ratum, legitimum, non legitimum.*
*4 Primum repetitum.*

1 MATRIMONIVM, seu coniugium interdum dicitur initiatũ, cùm sponsalia interueniunt: interdum ratum, quando copulati sunt coniuges.[a]

2 Sponsalia sunt mentio, & repromissio futurarum nuptiarum, fides data, seu sponsio de matrimonio contrahendo.[b]

3 Rursum[c] coniugium aliud dicitur legitimum, & non ratum: Aliud ratũ, & non legitimum: illud legitimum, & ratum. Legitimum est, quod iuxta legalem constitutionẽ, vel ex moribus prouinciæ contrahitur. Hoc inter infideles ratũ non est; quia non est firmum, cùm possit dissolui inter eos repudio.[d] Inter fideles, seu Christianos verò, rata coniugia sunt; quia semel initiata, & completa ampliùs dissolui non possunt. Horum autem quædam sunt legitima, cùm vxor à parentibus tradentibus sponso, dotatur, & à sacerdote benedicitur: & hæc etiam legitima, & rata vocantur. Illorum verò matrimonia, qui contemptis his omnibus solemnitatibus; solo affectu aliquam sibi in coniugem copulant, non legitima; sed tantummodò rata esse creduntur.

4 Dicitur & matrimonium primum, & repetitum, verumque tamen receptum:[e] verùm non tot priuilegia secundo, quot primo concessa sunt: vt suo loco latiùs infrà dicetur, Deo fauente.[f]

*SCHOLIA.*

a can. statutum, 34. § fi. & can. cùm initiatur, 36. & can.8. si quis desponsatam sibi, 27. quæst.5.
b l.1. & 2. de sponsalib. can. nostrates, 30. quæst.5.
c de hac diuisione habetur in can. fin. 28. quæst.1. cui iunge principium quæstionis primæ. Et cum hac distinctione intelliges quomodo sacramentum matrimonij inter infideles, & inter fideles consistat: quod explicatur in can.

deinde

deinde, 26.dist.in can.de infidelibus. de consanguinit. & affinit.in c.gaudemus,8.de diuortiis.

d vide de firmitate coniugij, c.quanto,8.de diuort.

e can.pen.& finali, de secundis nuptiis.

f dicetur sub titulo de matrimoniis,& nuptiis,infrà lib. 3. titul. 21.

## CAPVT IIII.

*1 Hominum ratione, connubij distinctiones, virginum, coniunctorum, viduorum.*

*2 Ordo quis coniugium prohibeat.*

*3 Coniugium inter infideles.*

1 ECCLESIA habet virgines, [a] nuptias, seu coniunctos, [b] viduos seu viduas, [c] virgines matrimonium nondum experti: coniuncti matrimonium retinent: vidui matrimonio soluti sunt.[d]

2 Matrimonij sacramentum, ab ordinibus sacris separatur: idcirco quibusdam personis, ratione ordinis maioris, retinere, vel ducere vxores fuit prohibitum: in minoribus ordinibus constitutis, permissum.[e]

3 Coniugij sacramentum inter fideles, & inter infideles est.

### SCHOLIA.

a Virginitas non est in præcepto: sed ex consilio: ideò suaderi, non imperari debet, res magis voti, quàm præcepti, can.integritas,32.quæst.1.vbi & gloss.in fin illi notat ideò non posse canonicos, vel monachus cogi ad arctiorem regulam; quia id magis voti sit.

b Nuptiæ terram implent, virginitas Paradisum, can. nuptiæ, 32.quæst.1.

c ca.de viduis,can.viduæ,27.quæst.1.can deuotis,20.quæst. 1.can.presbyteri, §.1.34. distinct. cap. penult.& fin. de secundis nuptiis.

d Possunt lectores,& cantores in Ecclesia Catholica etiam impunè vxores habere in can.Apost.25.& generaliter in minoribus ordinibus constitutis infra subdiaconatum, ad matrimonium peruenire non est prohibitum: in subdiaconatu,& aliis maioribus,est prohibitum. Et si de facto peruenerint, vxores dimittere, & pœnitentiam agere per suspensionis, & excommunicationis sententiam compelluntur, ca.de cleric. coniug. lib.3.cap.3. matrimonio nullo existente,& constituta pœna priuationis beneficiorum,cap.sanè,4.c.diuersis,6.eod.titulo,can.presbyterum, 28.dist.cap.1. & 2. qui cleric.vel vouentes matrimonium accusare possunt, lib.4.tit.6.can. de illo,can. placuit,can.contestans. & ferè tota 32.dist. Apud Græcos Orientales variatum est: neque enim illi votum castitatis in sacris ordinibus admiserunt, & ideò vxorati apud illos sunt sacerdotes, vt habetur in Historia Tripartita, lib.2. cap.14. & in can.Nicæna Synodus,31.distinct. apud Sozomenum, lib.1.cap.22. Nicepho. Calixt. lib.8.cap.19. Statutum & apud eosdem Græcos aliquando, vt sacerdotes abstinentes ab vxoribus tantum sacrificarent ex forma legis antiquæ, in Synodo quadam sexta, cap.13. can.quoniam Romana,13.sub 31. dist. Licebat & retinere vxores ante promotionem, acceptas. Aliter in Ecclesia Occidentali seruatum, iuxta can. fin.31. distinct. Iustinia. autem in §. sed etsi quis, de nuptiis, Nouella 22. cap.42. lectori, & cantori nuptias permittit. Alios autem clericos contractis nuptiis, cadere sacerdotio statuit. Et in §. vnde sancimus, cap. 44. eiusdem Nouellæ xx.tradit conditionem marito ab vxore impositam capiēdi relictum, si vxorē duxisset, deficere adueniente sacerdotio: nempe quòd per illud omnis spes vxoris ducēdæ euanescat. Poterant tamen & ex Imperatorum Græcorū legibus, ordinari laici in presbyteros, episcopos, diaconos, aut clericos, qui vxorem legitimam duxissent virginem, eámque vnicam: sed ordinati subdiaconi, diaconi, vel presbyteri, cùm non haberent vxores, nullam vxorem accipere post ordinationē poterant; & si de facto accepissent, deiiciebantur à clero, Episcopúsque qui id fieri permisisset, ab Episcopatu depellebatur. §.clericos,cap. 12. & §.si autem tempore,14. Nouellæ 32. de sanctissimis Episcopis, dicto §.sed etsi quis,c.42.de nuptiis in Nouellis. Et cum eadem distinctione idipsum statuit Leo Cæsar Nouella 2.& 3. in qua 3.emendatur eius temporis, quæ ibi refertur, consuetudo, qua licebat post adeptum sacerdotium intra biennium, non vltrà, vxorem ducere, statutúmque in perpetuo esse debere cœlibatu eum, qui nō habuisset vxorem, cùm ad sacerdotiū ordinatus fuisset. Similiter iure pontificio prohibitum,& nullum est matrimonium cum monialibus, quæ professæ fuerint votum virginitatis, & castitatis, can.virgines,27.distinct. Sacri etiam canones antiquorum patrum prohibent in subdiaconum, diaconum, presbyterum ordinari quemquam, nisi priùs emisisset votum perpetuæ castitatis, can. 1.2.3.4.5.6.7. sub 28. distinct. Gregorius lib.1. Epistolarum, Epistol.42 in fine, dum scribit Petro subdiacono, & libro octauo, epistol. 40. Neapolitanis nobilibus, & clero. Innocentius secundus in Concilio Romano, cap.5. in Concilio Toletano. 3.cap.1. Toletano 4.cap.36. Arelatensi 2. Arelatensi 3. capitulo secundo. Aliquando & Ecclesia Romana, antequàm votum castitatis esset pro huiusmodi ordinibus definitum, permisit ex laicis vxorem virginem accipientibus, ordinari viros probos, vel in diaconos, vel subdiaconos, vel presbyteros, vel episcopos: iuxta dictum Apostuli requirentis in ordinato, vt esset vxoris vnius vir. 1.ad Timotheum, tertio, vers.2.& 4.& capit.4. vers.1.2.3. & ad Titum cap.1.versu 6. Attamen eosdem post ordinationem ob ministerium sacrum abstinere à concubitu illarum iussit, & separauit, non quidem vinculum coniugale, aut effectum; sed commixtionem, & thorum, nec consequenter eos admisit, nisi & ipsi in proposito venissent seruandi castitatem, can. præterea placuit, 7. & can. 5. de Syracusanæ, 13. in principio.& in §. quia ergo,8.distinctione. vbi explicat Gratianus constitutum in laicali habitu, & in minoribus ordinibus, potuisse habere vxorem, & filios: & si posteà ex consensu vxoris continentiam professus fuisset, potuisse & subdiaconatum, diaconatum, aut presbyteri gradum adipisci. Sicque cōsensus vxoris iam habitæ requisitus,& vt ipsa quoque voueat castitatem perpetuam, quamuis in sæculo relinquatur. can. Episcopus,77. distinct. nisi vxoratus ordinatus esset Episcopus; quo casu vxor eius tenetur ingredi religionem, cap.sanè, de coniugator. vide cap.quod à te, de cleric.coniug. quod laudare, & probare videtur Iustinianus,§. neque autem, 2.cap.5.quomodo oporteat Episcopos, Nouella quinta. Facit can eos ad sacrificia, 31. distinct.can. quoniam in Romani ordinis, 13.eadem 31. distinct. Neque in his casibus relictæ vxori licebat alteri se matrimonio copulare ex Concilio Aurelianensi 1. cap. 15. can. quia sunt, 10. & sequent. si se cuiquam,28.distinct. Eo modo separati ab vxoribus ob sacerdotium, non sunt contemnendi sacerdotes vxorati, neque prætextu religionis vxorem abiicere licet, can.5. Apostolorum, & ex Concilio Gangrensi, capit.4. can.si quis docuerit, 14.& sequentib.28. distinct. vide can.pen. 31. distinct. Addit.& Gratian. in dicto can. de Syracusanæ,13.§.finali, 28.distinct. Neocæsariensem, & Anchiranam Synodos emendatas fuisse, quæ non reiiciebant in talibus ordinibus non vouentes castitatem, can. presbyter,can.diaconi,eadem 28. distinct. Illud enim, inquit, Gratianus, Neocæsariensis, vel Anchiranæ Synodi, vel ex tempore, vel ex loco intelligitur: Ex tempore; quia nondum erat introducta continentia ministrorum altaris: ex loco; quia vtraque Synodus Orientalis est: & Orientalis

Orientalis Ecclesia non suscipit generale votum castitatis.hoc tamen diligenti obseruatione custodit, vt post adeptum sacerdotium defuncta priore vxore, cum qua sacerdos factus fuerat,si alterā duxerit, deponatur. Omnino etiam prohibuit Ecclesia Romana, subdiaconum, diaconum,& presbyterum vxorem ducere:& ducentem Concilium Neocæsariense ab ordine deponi iubet.can. 1.& can.presbyter si vxorem.28.distinct.quod Glossa explicat de depositione officij,quemadmodum & exuitur ecclesiastico beneficio,can. decernimus, can. de his, 28. dist.vide de hac priuatione,& pœnis presbyteri,diaconi, & subdiaconi vxorem ducentis,decis.259.Capellæ Tholosanę.Panorm.ad cap.at si clerici,de iudic.Bernardinum Diacon.in Practica criminali canonum,c.74. Extra quas pœnas notanda etiam est decisio Calixti 2. in can. 8. can. presbyteris, 27. dist. vbi distinguit an matrimonij talia de facto contracta nulla sint: In quo etiam articulo variarunt etiam leges Græcorum Imperatorum; siquidem Iustinianus aliquando sanciuit in §.neque autem,capit.5. Nouell.6. quomodo oporteat Episcopos, ducentes vxores in huiusmodi ordinibus maioribus constitutos, ordine quidem priuari,& idiotas,seu laicos effici; attamen non videtur ibi matrimonium irritum facere,vt quidam arbitrantur: sed falsò: non enim ratum,ait §. ille neque etiam §.sed etsi quia,cap.42.de nuptiis,Nouellæ 22. cùm priuat sacerdotem sacerdotio ob ductam vxorem, iuxta sacros Canones. Quin contrà in §. sancimus, eius c. 42. Nouella 22.omnem spem matrimonij adimit sacerdoti, vel in maioribus ordinib.cōstituto.idem videtur statuere in §.si autem,c. 14. de sanctissimis Episcopis, Nouella 123.Extat & nuper inuenta eius Græca constitutio,in qua matrimonium in his gradibus ordinatis prohibuit expressè,declaratque filios ex tali concubitu genitos,peiores nephariis, & incestuosis, inhabilésque ad quippiam accipiendum:extat nunc illa constitutio inter leges Codicis Iustiniani,titulo de Episcopis,& cler.incipiens. Sacris Canonibus,num. 45. & Auth. multò magis, eod.tit. videndus Balsamon ad cap.6.sextæ Synodi in Trullo.Fuit tamen inuenta mitior pœna per Nouellam Leonis 79. verùm & illa fuit sacris Canonibus sublata. Cùm enim placuerit in antiqua lege,sacerdotes tempore ministerij abstinere debere ab vxoribus,cùm per vices tantùm fungerentur sacerdotio,Lucæ,c.1. can.4. tenere, 31. dist. vide cap.8. in fine Leuit. Nunc,cùm quotidie quilibet sacerdos possit offerre sacrificium præstantius antiquo, debet perpetuò se ab ea coniunctione abstinere, semper orandum ei,& sacrificandum,semperq; à matrimonio cauendum,can.si laicus,can.sacerdotibus.31.distinctione.

e In capit.fina.de transactio.can.deinde opponitur,26.dist. tota 28. q.1. Sed apud infideles,vt dictum,non est ratum, quin possit separari altero veniente ad fidem Catholicam,altero in infidelitate remanente,c.quanto,c.gaudemus.de diuortiis.

## CAPVT V.

*De consensu.*

MATRIMONIVM perficitur, consensu in matrimonium de præsenti,eorum,de quorum coniunctione agitur. [a]

### SCHOLIA.

a Can.sufficiat.27.quæst.2.l.nuptias, de regul.iur. ff. quare cùm consensus exprimi possit alio modo,quàm verbis,& sine illis mutus,& surdus matrimonium contrahunt, cap. cùm apud,& cap.25,qui fidem,de sponsal.cap.1.de matrimonio contra interdict.Ecclesiæ contracto.

## CAPVT VI.

1 *Institutio matrimonij à quo.*
2 *De forma contrahendi.*

1 FVIT institutum matrimonium à Deo in Paradiso, & statu innocentiæ ante peccatum,[a] ad officium naturæ ab initio: [b] Sacramentum posteà nouæ legis datum à CHRISTO.[c]

2 Ideò & ritè coniungitur per sacerdotem palam,bannis,seu proclamationibus præcedentibus, vel redemptis, seu indultis, & cum eius benedictione:[d] alioquin quod pertinet ad Ecclesiā, quæ de occultis non iudicat, [e] matrimoniū clam contractum pro matrimonio non iudicat: [f] quamquam quod pertinet ad Deum,cui omnia patēt, [g] verum, & indissolubile sit matrimonium clam contractum sine presbytero [h] consensu de præsenti habito,vel dato inter præsentes, verbis, vel signis:inter absentes,[i] per literas, nuncium, [k] & procuratorem habentem ad hoc speciale, & sufficiens mandatum.[l] Forma contrahendi sunt verba expressa, quæ declarant consensum præsentem ad contrahendum: [n] vel alia, quæ pro verbis expressis habentur. [n]

### SCHOLIA.

a Cap.vnic.de voto,in sex.Gen. capite primo, & secundo.

b Dicto cap.1.Geneseos,ibi,*crescite*, &c.

c D.Matthæi,cap.9.vide Sanctum Thomam, parte 3.Summæ,in additionibus, quæstione quadragesima secunda, argumento 2.

d Can.nullus fidelis,can.honestates,can.sponsus,30.quæst. 5. cap.cùm inhibitio,de clandest.desponsatio. In Concilio Tridentino,sess.penult. Ritus nuptiarum ex religione fit, quemadmodum vt antiquitus inter Ethnicos ritus adhibebātur;id est,ceremoniæ sacræ pro matrimonio contrahendo,vt apud Dionys.Halicarnassæum in 2. Et extat inscriptio tituli in Pandectis,de ritu nuptiarum:facit can. 3.30.quæst.5.Pōtificale namque, & religionis nomen est *Ritus*.Est enim ritus, teste Hieronymo, & Talmudistis, idem,quod bonus,seu religiosus,à quo rituales libri dicuntur,teste Festo,in quibus traduntur ritus, quo pacto sacrātur ædes,fana, templa,vrbes,exercitus:& huiusmodi ritus,& cæremoniæ contrahendi matrimonij, ex legibus Ecclesiæ,& locorum pendent, quæ, quantum fieri potest, dummodò à lege Dei non aberrent, expedit conseruari ad conseruandam pacem, & vnitatem societatis humanæ.Iussit & Leo Imperator, Nouella 89. tit, ne matrimonia citra sacram benedictionem confirmentur. Matrimonia sacra benedictione confirmari, & si qui sine hac matrimonium ineant, matrimonium non dici voluit.Concilio Carthaginensi 4.capit. 3. constitutum,vt sponsus in templum deducatur ad benedictionem sacerdotis recipiendam, Ambros. libr. 9.Epistolarum,Epist.70.Ipsum,inquit,coniugium velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oportet. Rursum Tertull.lib.2.ad vxorem;Vnde sufficiam,inquit,ad enarrandam tantam fœlicitatem matrimonij, quod Ecclesia conciliat,& confirmat oblatio,& obsignatum Angeli renunciāt? Nuptiæ apud Romanos,nōnisi auguratò fiebāt:vt colligitur ex Plinio,lib.10.c.8.& rursum lib.18.c.3. In sacris nihil religiosius confarreationis vinculo erat; nouæque nuptæ farreum præferebant.Proclamationes, quæ ante benedictionem matrimonij fiunt, pertinent ad cautionem, ne contra prohibitionem nubendi fiat coniunctio: ideò enim indicatur futurum matrimonium inter certas,nominatásue publicè personas,vt si qui

sint, qui nouerint quoddam impedimentum cõtrahendi, renuncient curioni vel sacerdoti, dicto capit. finali. de clandest. despõsatio. Proclamationes istas, banna dicunt, capit. fin. qui matrim accus. poss. cap. cùm in tua diœcesi, 27. de sponsalibus, vbi Hostiensis, & Ioannes Andræas notant, ideò fortè banna dicta: quia sub banno, seu sub pœna excommunicationis præcipiebat sacerdos, vt nullus impedimenta, si quæ nosset, celaret. Quemadmodum legimus in canon. statuimus, 16. quæstione prima. Anastasium Episcopum in hæc verba statuere; *Bannum nostrum componat, communione priuetur.* ibiq; Gloss. addit, bannum esse 60. solidorum pœnam, vt in lege Lombardiæ continetur. & sic sẽper intelligi debere, vbi non determinatur.

e Cap. vnic. vt Ecclesiast. benef. sine diminutio. conferant. can. erubescant, 32. distinct.

f Can. Christiana, 32. quæst. quinta. Ideò, quãdiu latet probatio matrimonij clam contracti; Ecclesia non impedit, quominùs aliud publicè cõtrahatur. Si tamen posteà publicetur matrimonium per eos, qui clam contraxerunt comprobat Ecclesia perinde, ac si ab initio in Ecclesiæ conspectu fuisset contractum, cap. 2. de clandest. despons.

g Deo nihil occultum, cano. Deus. 24. quæstione 3. can. Archidiaconum, 85. distinctione.

h Vt habetur in cap. 2. & ibi per Glossam finalem, & cap. 3. de clandestina desponsat. Deus enim matrimoniũ dicitur coniungere, non homo: ideò dictum, *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, capit. inter corporalia, de translat. Episc. can. an quod in subditos, & can. quod Deus, 33. quæstione 2.

i Vt in can. honorantur, 32. quæst. 2. l. sufficit, & l. finali, de sponsalib. l. mulierem, de ritu nupt. l. denique Cinna. 6. de ritu nupt. ff.

k Cap. ex parte tua, 14. de conuersio. coniug. ibi, *Prius mulierem ipsam mediantibus internuncijs, per verba de præsenti, arrha etiam interposita desponsasse*, & c. l. mulierem, 5. de ritu nuptiarum ff. vbi Pompo. mulierem absentem per literas eius, vel per nuntium nubere posse placet, &c. de literis vide Angelum Clauasium in Summa, in verb. matrimonium, numeris 20. 21. & 22.

l Cap. procurator. de procuratorib. in sex. vbi in §. fin. illud singulare, quòd si procurator, specialiter constitutus ad cõtrahendum matrimonium, reuocetur antequàm contrahat, contractum posteà, licèt tam Procurator, quàm ea, cum qua contraxit, reuocationem huiusmodi penitùs ignorauerint, nullius momenti matrimonium penitùs existet, cùm Domini mandantis consensus reuocatione defecerit, sine quo non potest contrahi matrimonium: licèt iurauerit quis se non reuocaturum procuratorem. Nam quemadmodum dicitur de sponso, qui promisit nuptias se contracturũ, periurus quidem est: sed eo non obstante potest aliam ducere, quàm cui promisit, cap. sicut, & capit. inter, de sponsal. quare dicunt cautiùs agi, si post contractum matrimonium per procuratorem, ratificatio fiat.

m Vt, *Ego te accipio in vxorem. ego te accipio in virum seu maritum, vel similia verba*, cap. penultimo, & cap. tua nos, de sponsalib. *Ego te accipio in meum. ego te accipio in meam.* cap. licet. de spons. duorũ. quemadmodũ inter Ethnicos Romanos, verba illa frequentiùs vsurpata, *Tu mihi Caius; Tu mihi Caia*, vt scribit Titus Probus in fine Valerij Maximi.

n Cuiusmodi sunt certa signa voluntatem exprimentia, qualia sunt in mutis, in c. cùm apud, de sponsa. vide Panormi. ad ca. tuæ fraternitatis, eodem titul.

## CAPVT VII.

*Finis, & causa matrimonij.*

FINIS matrimonij, propagatio, & conseruatio generis humani: [a] Certa, & legitima prolis educatio, [b] vtque simile adiutorium sibi homo habeat, [c] & post lapsum remedium fornicationis, vt impudicæ coniunctiones vitentur. [d] Quare consensus in matrimonium, tria, vel implicitè in intentione, seu habitu habet, quamuis aliundè prohibeatur, ne semper accedant. Primum, est vinculi inseparabilitas, ratione cuius in matrimonio est bonum Sacramenti. Secundum, est bonum fidei in dando, & non negando potestatem sui corporis coniugi. Tertium, in bono prolis, quod eius causa, & intentione, si Deus largiri voluerit, & in summa tria bona matrimonij, sacramentum, fides & proles. [e] Et quamuis virginitas sit præstantior matrimonio: [f] tamen matrimonium generi humano necessarium, nec contemnendum, [g] imò honorabile coniugium, thorus immaculatus. [h] Sed hæc pro summaria Sacramenti matrimonij explicatione sufficiãt: reliqua quippe, quæ ad sponsalia, & nuptias pertinent, in alio libro exequemur: perueniamus ad vltimum ordinis Sacramentum.

*SCHOLIA.*

a Genes. 1. vers. 28. D. Matthæi, cap. 19. ca. Deus, 31. q. 1. in princi. & ca. nuptiæ, 32. quæstione 1.

b In l. 1. §. ius naturale, de iustitia, & iure.

c Genes. 2. vers. 18. & 22. Ecclesiast. 17. vers. 5.

d Priore ad Corinth. c. 7. vers. 1. *Bonum est homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem vnusquisque suam vxorem habeat, & vnaquaque suum virum, &c.* Facit, ca. non enim, 32. quæst. 1.

e Ca. omne bonum, 27. quæst. 2. c. fin. de condit. apposit. vide multa, & pulchra, & vtilia, nisi fallor, quæ diximus lib. octauo Syntagm. iuris vniuersi, capite primo.

f Ca. nup. & ca. integritas, 32. q. 1. ca. quis ignoret 32. q. 4.

g Ca. si quis propter, c. si quis vel, ca. si quis nuptias, 30. dist. ca. si quis vituperat, ca. quicumque virginitatem, 31. distinction. in cap. 30. Apostolorum.

# DE SACRAMENTO ORDINIS.

## TITVLVS DECIMVSTERTIVS.

Tractatur de hoc in titulo de Temporibus ordinandorum, & qualitate ordinandorum, lib. 1. Decretalium, titul. xj. lib. 1. Sexti tit. 9. & apud Gratianum distinctio. 21. 24. 25. 50. 51. eò pertinent tituli libri primi Decretalium, 12. de Scrutinio in ordine faciendo & Nouella de sanctissimis Episc. 13. de ordinatis ab Episcopo, qui renunciauit Episcopatui. 14. de Ætate, & qualitate, & ordine præficiendorum, & in Sexto lib. 1. tit. 10. in Clement. lib. 1. titu. 6. Nouella Iustinia. 6. quomodo oporteat Episcopos & clericos ad ordinationẽ produci, &c. In Nouellis Leonis sunt hæ, 2. qui alioquin principe sacerdorio dignus est, si legitimi liberi illi sint, non impediatur illum consequi, 3. vt qui sacerdotes creandi sunt secundum Ecclesiæ ritus, ea lege creentur, vt omnem deinceps vitam cœlibem agant, &c.

CAPVT

## CAPVT I.

*Sacramentum ordo, & quid.*

INTER Sacramenta, ordinis Ecclesiastici Sacramẽtum ponitur,[a] qui habet Ecclesiasticam hierarchiam. [b] Ita ordo, est signum, seu signaculum quoddam, per quod spiritalis aliqua potestas, & officiũ traditur ordinato. [c]

*SCHOLIA.*

a Ca. fin. de presbytero non baptizato ministrante.

b Hierarchia, est sacer ordo, vel sacer principatus: hoc enim nomen Græcum refert.

c In quarto sententiarum, distinct. 24.

## CAPVT II.

*1 Quot sint ordines secundum Theologos, & ius Pontificium.*
*2 Diuisio in maiores, & minores.*

1 SEPTEM sunt ordines ex communi sententia Theologorum, Ecclesiastici; veluti classes septem, ad quas vniuersus clerus referri potest; nempe Ostiariatus, lectoriatus, exorcistatus, acolytatus, subdiaconatus, presbyteratus.[a]

1 Secundum iuris pontificij decisiones, [b] his duo alij adduntur: ante omnes prædictos primum Clericatum, seu primam tonsuram,[c] ponimus; postremum verò Episcopatum [d]. Ita nouem erunt ordines. [e] Quod pertinet ad gradus ministrorum Ecclesiasticorum, & ad Ecclesiasticam Hierarchiam, quæ imitatur cœlestem, [f] in qua totidem, nempè nouem sunt. [g] Clericatus, seu prima tonsura, quæ vulgò corona dicitur, est ianua omnium ordinum,[h] & seminarium clericorum, [i] ex quo aliorum ordinum clerici sumũtur: oportet autem à minori hoc gradu clericatus successiuè peruenientem, ad Episcopatum conscendisse; non per saltum, seu inuerso ordine.[k] Dicunt verò Theologi, primam tonsuram non esse gradum: sed designationem, & veluti signaculum eorum, qui ad ordines promouendi sunt:[l] quemadmodum Episcopatum asserunt non esse etiam ordinem: sed apicem ordinis ex Presbyteratus ordine, ex quo vnus aliis præficiatur.[m]

2 Rursum ordinum Ecclesiasticorum quidam Minores, quidam Maiores dicti: Minores sunt, qui sine sacramentali vnctione, sola Episcopi benedictione, cum quadam vasorum, vel vestimentorum distributione dantur, vt Leuitis, & cæteris infrà. [n] Cuiusmodi ostiariatus, lectoriatus, exorcistatus, acolytatus. [o] Maiores tres sunt, subdiaconatus, presbyteratus, qui & sacri dicũtur ordines, distincti hoc nomine à Minoribus;[p] dicitur etiã Superiores ordines: additur & quartus, vt dixi, episcopatus.

*SCHOLIA.*

a Lib. 4. Magistri sententia. distinct. 21. de his ordinibus meminit Diuus Ignatius epistola ad Antiochenses Epiphanius lib. 3. contra hæreses, tomo 2. nos quoque de his ordinibus, eorũmque munere, institutione, & causis, tractamus lib. 3. Syntagma. iur. per octo prima capita.

b Notat Hostiensis in summa, de Temporib. ordina.

c Ca. cùm contingat, 11. de ætat. & qualitat. ordin.

d C. fin. de presbytero non baptizato ministran. cap. ordinationes, 75. distinct. Dionys. Areopagita in Eccles. hierarchia. cap. 5. tres tantum refert ordines, Diaconatum, Presbyteratum, & Episcopatum; ordinem episcoporum etiam dixit Isidorus lib. 7. Etymologiar. ca. 12. & in ca. cleros, 21. distin. Verùm hic videtur scrupulus difficilis amotu, & nodus insolubilis, ex ca. 1. de ordinatis ab episcopo, qui renunciauit episcopatui, lib. 1. Decretal. titul. 13. & vbi episcopus potest renunciare & loco, & dignitati, ita vt ampliùs non possit conferre sacros ordines: quod non conuenire videtur cum eo, quod dictum est, ordinem habere characterem indelebilem. Nam si ordo sit episcopatus, non poterit ita quis renunciare dignitati, vt non habeat potestatem ordinandi. Quòd si dixerimus remanere ordinem: sed executionem eius interdici post renunciationem, incidimus in aliud maius dubium, quòd renunciante vel cedente episcopo episcopatum alteri, erunt duo episcopatus vnius episcopi. quod negamus fieri posset: sicuti cùm Cælestinus 5. renunciauit Papatui Bonifacio 8. si post renunciationem remansit Papa, fuerunt duo Papæ. in cap. 1. de renunciatio. in sexto: quod tamen fieri non potest de iure: nam prohibetur: nec fieri posse duos episcopos vnius Ecclesiæ traditur in cap. sicut alterius vxor, 39. & can. 41. in apibus, 7. quæstione 1. execrationes quoque Schismatis reiiciunt meritò ab vnitate Ecclesiæ, duo capita. Proinde, & Gratianus ait trãslatione episcopi desinere esse episcopum: in can. in apibus. §. primo, septima quæstione prima. Atque Gerson prima parte operum, tractatu de auferebilitate Papæ. Considerat. 15. arbitratur quòd habere Papatum, non dicat habere inabdicabilem iurisdictionem humana authoritate supra episcopatum; & quòd Papatus non dicat ordinem supra sacerdotum, vel episcopatum, authoritate Bonauenturæ, qui in quarto sententiarum, distinctione 2. ait neque episcopatum, neque Papatum dicere plenitudinem aliquam, & dignitatem in ordine, & nullum nouum ordinem addere: nam certa si hoc esset, inquit Gerson, duo fuissent legitimi Pontifices Cælestinus, & Bonifacius: aut Bonifacius non fuisset: sed tantum coadiutor, remanente in dignitate Cælestino, alio administrante. Est, & valde durum, si sit episcopatus ordo, vt episcopus possit mutare sedé, eam que relinquere, & aliam accipere, & ita delere matrimonium contractũ: quod ad similitudinem veri matrimonij est indissolubile, nisi morte: c. inter corporalia. de translation. episco. viderint nostri, qui contra Theologos dicunt esse ordinem episcopatum, quomodo dicant dignitati posse episcopum renunciare, & ita non posse sacros ordines conferre. Nisi, vt puto, verum dicamus in c. j. de Ordinatis ab episcopo, qui renuncia. episcop. Ibi non potuisse ad ordines sacros promouere clericos episcopatus, cuius renunciauit dignitati, tanquam alienum episcopum, qui alterius prouinciæ clericos ordinare nequit, & non ex defectu potestatis.

e C. cleros, 21. distinct. vide quæ diximus lib. 16. Syntagmat. cap. 3.

f Can. fin. 93. distinctione.

g Ca. principium enim. §. omnis lapis pretiosus. c. fi. de pœnitent. distinctione secunda.

h Ca. 1. de ordinat. ab episcop. qui renuncia. episcop.

i Clem. 2. de vita, & honestate clericor. ca. cùm contingat, de colat. & qualit. ordinan.

k Ca. non si officia, cum 3. sequentib. 59. distin. & ibi ratio, & l. vt gradatim. de munerib. & honorib. ca. sicut neophyt. 48. distinctione.

l De quo nos tractauimus lib. 16. Syntag. ca. 1. & seq.

m Ca. esto subiectus, cum sequentibus, 95. distinctio.

n Ca. etsi illa, 23. §. fin. 1. quæstione 7.

o Ca. 3. de temporib. ordin. ca. cleros, 21. distin.



P Cap.

p Ca.1.3.penult.de temporibus.ordina.c.1.de ordinatis ab episcop.qui renuncia.episcopatui;dicuntúrque tres sacri ordines in c.dilectus,15.de temp.ordio.cap. ad aures nostras,5.de tempor.ordin.

## CAPVT III.

*1 Materia, seu officium ordinum.*

1 MATERIA, circa quam versantur isti singuli ordines, propria est vnicuique, in qua exerceat, qui ordinatur, suum munus: quemadmodum & singulis propria est forma ordinãdi, ministerio, vel officio concesso, & proprio cuiusque accommoda, vt liquet ex libro pastorali,[a] & ex his, quæ agenda sunt in ministerio singulorũ.[b] Ex quibus imprimitur character animæ in quolibet ordine, in acceptione exterioris signi, vel instrumenti dati accommodi ordinationi: vt quando datur clauis ostiario.[c] Codex diuinarum lectionum, lectori:[d] liber exorcismorũ, exorcistæ,[e] & sic de similibus.

*SCHOLIA.*

a Et ex tota 23 distinctione.
b De quibus nos per totum librum 16.Syntagmat.
c Cap.ostiarius,23.distinct.nos de eius officio lib.16.Syntagmat.cap.3.
d Cap.lector. eadem 23.distinct.nos de eius officio, eod. lib.16.Syntagma. cap.4.
e Ca.exorcista,23.distinction.c.perlectis, §. ad exorcistam, 25.distinction.nos lib.16.Syntagmat.iuris,capite 5.
f Angelus Clauas.in sũma,in verbo,ordo.1.numero quarto.

## CAPVT IIII.

*1 Qui ordinent, vel non, Abbas vbi.*
*2 Episcopus.*
*3 Renuncians episcopatui.*
*4 Excommunicatus quando ordinet.*
*5 Simoniacus.*
*6 Latinis num Græcos, & econtrà ordinare liceat.*

1 ABBAS quilibet, si modò fuerit sacerdos; & habeat impositionem manus episcopi, potest in proprio tantùm monasterio, lectoriatum, vel primam tonsuram conferre.[a]
2 Episcopus verò clericis suæ diœceseos, vel alterius cum licentia episcoporum propriorum poterit ordines conferre,[b] vel ex licentia Vicariorum illorum, in remotis existentibus episcopis; vel ex licentia capituli sede vacante.
3 Episcopus, qui renunciauit episcopatui, poterit etiam rogatus ab alio episcopo, ordines conferre: Si verò renunciauerit loco & dignitati episcopali, poterit minores, non maiores conferre ordines. Qui tamen sacros ordines, seu maiores, sciẽs dantem sine dignitate esse episcopali, ab eo acceperit; accipit quidem ordines: sed non habet executionem officij: quod si ignoranter ab eodem acceperit quis: nisi crassa, & supina fuerit ignorantia, poterit cum eo discretus pontifex dispensare.[c]
4 Sicut cum eo, si ignorãter acceperit ordines ab episcopo excommunicato, poterit per episcopum suum dispẽsari.[d] Cæterùm loquimur de episcopis excommunicatis, qui inter Catholicos priùs deputati sunt, si posteà sententia excommunicationis notati fuerint, vt ordinationes eorum misericorditer tolerentur, nisi simoniacè factæ fuerint.[e] At si excõmunicati nominatim fuerint Hæresiarchæ, & qui Catholici non sint, vel qui Catholicorum adhuc viuentium sedem inuaserint, irritæ fiunt eorum ordinationes.[f] Nec relinquitur locus dispensationi regulariter his, qui scienter à schismaticis ordines acceperint.[g]
5 A Simoniaco tamen non præciso, & tolerato ab Ecclesia ordinatus, dispẽsationẽ obtinere potest.[h]
6 Latini à Græcis episcopis; & cõtrà Græci à Latinis ordinari non possunt, si ritus ordinandi sint diuersi.[i] Quandiu tamen is modus ordinandi in Ecclesia fuerit toleratus, non debet ordinatus ex licentia sui episcopi, ab executione ordinum taliter susceptorum, suspendi.[k]

*SCHOLIA.*

a Cap.j.de ordinat.ab episco.qui renuncia.episcop.lib.j.tit. 13.ca. cùm contingat, de ætat.& qualit.ca.abbate,de priuilegiis.in sexto,cap.j.69.distinct. vbi Glossa in principio distinctionis ait, posse Abbatem Presbyterum, & benedictum conferre minores ordines, Psalmistarum, Ostiatiatum, & Lectoriatum, non autem Acolytatum: cap. 1. 23.71.dist.cap.1.2.3. 4. de tempor.ib.ordinan. in sextos: &
b in ca.3.dicitur, dimissorias dare literas episcopũ, de cuius diœcesi est, qui promoueri desiderat, siue oriundus, siue domicilij causa, siue ratione beneficij. Item dare Vicarium eius: & sede vacante capitulum. Nemo clericum alterius episcopatus, sine licentia sui episcopi ordinare potest, tota 9.quæst.2.de personis, quæ ordines cõferre possunt, diximus, libr.16. Syntagma.cap.9.
c Cap.1. de ordinat.ab episcop.qui renũciauit episcopatui.
d Cap.fin.de ordinat.ab episcop. qui renunciauit episcop.
e Ca.per illicitam,3.& ca ab excommunicatis,4.c.ordinationes,5.§.qui verò 9. quæst.1.
f Cap.1.2.3. §. sed excommunicati, ca. ordinationes, & ca. fin.9.quæst.1.
g Dicto ca.ordinationes.§.modò,9.quæst.1.
h Ca.si quis à Simoniacis,j.quæstione j.vide Glos. ad di.ca. excommunicatis,4.ad verbum, *quondam*.
i Ca.cùm secundum regulas,9. de temporib. ordinat.
k Ca.quod translationem,xj. eod. tit de tempori. ordinat. Tractauit de irregularitate, & aliis canonicis impedimentis, quibus Ecclesiasticos ordines suscipere, & susceptos administrare quisque prohibetur, Simon Maiolus episcopus Vulturariensis per libros quinque tractauit & de irregularitate Marianus Socinus senior in repeti.c.ad audientiam, de homicid.

## CAPVT V.

*1 Forma ordinandi, & tempus.*
*2 Ritus in singulis.*
*3 Non conferuntur eodem die duo ordines.*

1 NEMO ordinari debet sine titulo,[a] & sine scrutinio,[b] aut cum pecunia; sed gratis:[c] inordinatè, aut per saltum,[d] extra tempora. Ordinati itaque extra ieiunia quatuor temporum, ex rigore iuris sunt deponendi; & ordinantes, autho-

ritate

ritate ordinandi priuãdi:[e] ita tamẽ ordinati characterem accipiunt, quare pœnitentia eis cõpetenti imposita, sustineri poterunt, & in susceptis ordinibus ministrare.[f] Licitum porrò erit Episcopis, diebus dominicis, aut aliis festiuis, vnum, aut duos ad minores ordines promouere: ad subdiaconatum autem, nisi in quatuor Temporibus, aut Sabbatho sancto, vel in Sabbatho ante dominicam de Passione, nulli licet episcoporum, præterquàm Romano pontifici, quosquam ordinare.[g] Neque etiam Sabbatho Pentecostes alicui licet ordines sacros concedere, cùm in sequenti hebdomada, recepta Spiritus sancti gratia, celebrentur ordinationes.

2 Forma ordinandi consistit quoque in modo, quo conceduntur ordines singuli.[h] Nam prima tonsura datur, leuiter detõso capillo ab episcopo vel abbate:[i] datur & in aliis proprium quoddam instrumentum ministerij; ad quod ordinatus vocatur.[k] Presbyter, & Diaconus cùm ordinantur, manus impositionem, tactu corporali ritu ab Apostolis introducto, recipiunt. Quod tamen si fieri omissum sit, non ideò iteratur ordinatio: sed statuto huiusmodi ordinibus conferendis tempore, cautè suppletur, quod per errorem fuit prætermissum.[l]

3 Non conferuntur eidem eadem die ab episcopo duo, vel tres sacri ordines, etiam ex mandato Archiepiscopi: & si quis contulerit, tandiu ab ordinandi potestate suspenditur, donec summi Pontificis meruerit gratiam obtinere.[m] Iteranda quoque non erit ordinatio, si legitima fuerit.[n]

*SCHOLIA.*

a Can. 1. & 2. 70. distinctione, & tota 31. distinct. Vide cap. secundum. & cap. tuis quæstionibus, 23. de Præben. & quæ explico lib. 16. Syntagmat. canon. 11. qui ordinat sine titulo, & qui dat licentiam accipiendi ordines ab alio sine titulo, ordinato tenetur prouidere: c. si episcopus, 37. de præb. in sexto.

b Scrutinium, est examinatio ordinandi, num ordini idoneus sit quæ fit per archidiaconum, qui refert episcopo qualem inuenerit ordinandum in scientia, & moribus, can. ad hæc. c. vt nostrum, de offic. archid. cap. nihil est. §. episcopi. de elect. ca. eam te, de ætat. & qualitat. ordinandor. maximè dum quis ordinandus est in Diaconum, & Presbyterum, capit. vni. de scrutinio in ordine facien. cap. eam te, 4. de ætat. & qualitat. ord. Quare, si examinatio hæc, seu scrutinium non præcedat ordinationem, vel si inscio suo episcopo quis ordinetur, censetur furtiuè ordinem suscepisse, in quo non potest sine dispensatione ministrare: capit. 1. 2. 3. de eo, qui furtiuè ordinem suscep. lib. 5. tit. 30. can. extra conscientiam, 64. distinctione. can. quando, 14. distinctione.

c Gratis conferri debent ordines, neque quippiam ab ordinante, vel notario pro ordinatione accipi debet: & reprobatur contraria consuetudo, capit. 1. de simo. ca. si quis obiecerit, 1. quæstione, 3. can. emendari, 1. quæstio. 1. c. Iacobus, de simonia. Ratio posset esse vltra generalem, quæ simoniam esse dicit: dare vel accipere pro spiritalibus prohibitum, c. super eo, 17. de transact. Nempe quòd episcopales reditus ideò cõcedantur episcopis, vt ea, quæ ad Ecclesiasticam causam pertineant, suis, vel Ecclesiæ sumptibus exequantur. Si quid tamen notario sine pactione pro labore detur, hoc non est simonia: can. sicut Episcopum, 1. q. 2. ca. cùm sit Romana, de simonia. Episcopus porrò infamis fit, qui pecuniam accipit, ne aliquem ordinet, c. nullus episcopus, 124. §. qui autem, 1. q. 1. & qui non admittit malitiosè præsentatum, punitur in potestate ordinandi, in qua deliquit, vt tractatur in c. pastoralis, 29. §. fin. de iure patronatus.

d Ordinatio inordinata est, & per saltum, quando prioribus ordinibus, vel gradibus ordinum omissis, maiores prius accipit: vide c. solicitudo, 52. di. c. vnicum. de Clericis per saltum promo. li. 5. tit. 29. oportet autem gradatim per ordines conscendere seruatis interstitiis, & interuallis legitimis temporum mediorum inter gradus: ca. 1. 2. 3. 81. distinct. Quòd si quando quis per saltum fuerit ordinatus, pœnitentia imposita, potest, collato ordine omisso, ei in suscepto misericorditer per episcopum dispensari c. vnic. de Clerico per saltum promoto: cap. pastoralis de Sacramen. non iteran. dicto can. solicitudo, 52. distinctione.

e Ca. sanè super eo, 2. de temporib. ordin. depositio hæc ordinatorum est ab executione susceptorum ordinum, & ita suspensi habentur, donec & ordinans, & ordinati restitutionis gratiam à summo Pontifice obtinuerint, cap. cùm quidam, 8. de temporib. ordin.

f Can. consultationi, 16. de temporib. ordin. quia tempus non est de substantia ordinum.

g Cap. 1. 2. 3. de temporib. ordin.

h Dicto. cap. 1. de temporib. ordin.

i Ca. cùm contingat, de ætat. & qualit. ordina. cap. primo. 79. distinctione. Vide quæ nos diximus de prima tonsura, lib. 16. Syntagmat. cap. 2.

k Vt suprà diximus in materia ordinandorum iuxta 23. distinctionem.

l Cap. fin. de sacramen. non iteran.

m Cap. literas, 13. ca. dilectus filius, 14. de temporib. ordin. Notandum tamen, quòd ordines minores debent per temporum interstitia, nisi aliud episcopo expedire magis videatur, conferri, vt eò accuratiùs, quantùm sit huius disciplinæ pondus, possint edoceri, & in vno quoque munere iuxta præscriptum episcopi se exerceant, idque in ea, cui adscripti sint, Ecclesia, nisi fortè ex causa studiorum absint: in Concilio Tridentino sessione vigesima tertia, in Decreto de reformatione, capit. vndecimo.

n Can. non licet, de consecratione, distinctione 4. & in ca. 67. Apostol. ca. per illicitum, 1. quæstion. 7. & can. per illicitam, 9. quæstion. 1.

## CAPVT VI.

1 *Qui ordinari debent, vel non idonei debent.*
2 *Prohibentur alij, vt mulieres, pœnitentes.*
3 *Minores ætate.*
4 *Et alij qui ordinandi.*

1 EPISCOPI tales ad sacros ordines, & Ecclesiasticas dignitates promoueri procurent, qui commissum sibi officium dignè valeant adimplere, si & ipsi Canonicam cupiant effugere vltionem.[a] Tales autem omnes censentur, qui speciali prohibitione non reiiciuntur.[b]

2 Prohibentur autem ordinem Ecclesiasticum suscipere nominatim, mulieres.[c] Quamquam legamus in Ecclesia esse, & fuisse & presbyteras, & diaconissas:[d] nam ea nomina dicta sunt non ab ordine sacramenti; sed à dignitate, vel cura inter mulieres, mulieribus concessa, vt quoque Abbatissam[e] admittimus.

3 Nec ordinantur quoque solenniter pœniten-

tes,[f] nec ęquitatẽ requisitã ordini nõ impleuerint.

4 Si qui tamen ante legitimam ætatem facto ordinati sint, suspendendi sunt ab executione officij, donec ad eam peruenerint.[g] Nec infanti conferetur prima tonsura, nisi intret religionem:[h] non etiam ei, qui coniugatus est, qui ex consensu quoque vxoris ingrediatur religionem.[i] Et in summa paucis, non ordinantur alterius diœceseos sine proprij prælati, vel eius vicarij licentia,[k] illegitimi, seu spurij[l] sine dispensatione, vel legitimatione.[m] Non inuiti, non serui, nisi manumissi,[n] illiterati[o] religiosi, sine prælati sui licentia.[p] Non rei criminum publicè damnati, contrà si occulti.[q] Et quibus ex criminibus promoti iam ad ordines in his administrare prohibentur: ex iisdem, non promoti ab ordinatione arcentur[r] & faciliùs:[s] quare nec ordinatur homicida, capitaléque[t] crimen, facto, iussu, consilióue committens;[u] quin & fortuitò homicidium committens dando operam rei illicitæ, nec promouendus: & ad aliquos gradus ordinis iam promotus ad alios conscendere superiores prohibendus, quamuis in inferioribus eo casu administrare cum dispensatione permittatur:[x] contrà si rei licitæ dederit operam, & in culpa non sit:[y] alioquin enim si in culpa est, & diligentiam non adhibuerit, vt præcaueret homicidium, ab omni ministerio altaris repellitur. Non ordinandus vsurarius,[z] & ordinatus deponendus:[aa] nec simoniaci,[bb] seditiosi, aut propriarum iniuriarum tenaces vindices:[cc] fur manifestus, manifesta infamia aspersus,[dd] rebaptizatus:[ee] bigamus, qui vxorem eiectam, vel meretricem, vel viduam, vel duas habuit vxores:[ff] non corpore vitiati, aut nimia deformitate læsi:[gg] qui se passi sunt sponte abscindi,[hh] furiosi,[ii] dæmone correpti,[kk] cæteríque huiusmodi, qui malo exemplo, & scandalo possunt esse, vel impedimento cæteris Christianis.[ll]

5 Itaque ordinandi, qui sint sobrij,[mm] prudentes ornati virtutibus,[nn] casti,[oo] hospitales,[pp] non litigiosi,[qq] non cupidi,[rr] domui suæ benè præpositi,[ss] benè cogniti, & probati; & ideò peregrini clerici absque suorum ordinatorum literis venientes non suscipiuntur, nisi de ipsorum ordinatione Canonica fidem fecerint per idonea argumenta; nec ad maiores ordines promouentur, antequàm illorum conuersatio fuerit approbata.[tt]

6 Non debet tamen semel ab alio ordinatus in eodem ordine iterùm ordinari, alioquin & qui ordinem secundò susceperit, aut dederit, deponitur.[uu] Ordinati tamen non legitimè, & non suo tempore deponuntur, & suspenduntur: ordinatores autem ius suum ordinandi amittunt:[xx] vel si scienter indignum ordinauerint.[yy]

### *SCHOLIA.*

a Ratio, & decisio ponitur in c. nihil est, 44. de elect. Vide qui prohibeantur ordinari, & quare, in nostro iuris vniuersi Syntagmate, lib.16. cap.10.

b Quilibet enim capax intelligitur, nisi de contrario doceatur, c. fin. de præsump. & edictum non ordinandi videtur prohibitorium, ideò non prohibiri censentur admittendi, l. cùm prætor, de iudic. ff. l. 1. de testib. ff.

c Cap. noua, 1. de Pœniten. & remissio. vide quæ dixi lib. 6. Syntagmat. cap. 10. num. 24. & sequentib. damnati itaque Cataphryges dicentes quòd mulier potest etiam habere sacros ordines; vt refert Bernard. de Lutembergo in hæresibus, & reprobat Diuus Thomas in postillis ad cap. 3. epist. ad Titum.

d Can. Presbyteras, can. mulieres, 32. distinct.

e Abbatissæ frequenter in iure nominantur ad regimen mulierum tantum, vt priorissæ electæ, cap. indemnitatibus, de election. in sexto.

f Cap. ex pœnitentibus. ca. canones apud, 50. distinct. can. illiteratos, 36. distinct. nisi propter necessitatem Ecclesię inter ostiarios, vel lectores admittantur: ca. placuit, 50. distinctione.

g Cap. vel non est compos, 14. de temporib. ordina. ca. indecorum, 3. de ætate, & qualitat. ordinan. pro tonsura porrò sufficiunt 7. anni: pro Subdiaconatu, 18. pro Diaconatu, 20. pro Presbyteratu, 25. ca. fi. de tempo. ordin. in ex Clemen. fin. de ætate, & qualita. ordinan. in Clemen. pro episcopatu, 30. ca. cùm in cunctis, de electio. quamquam & alicubi minor ætas sufficiat.

h Dicto ca. fin. de temporibus ordin. in sext.

i Dicto ca. fin. de temporib. ordina. in sex. & c. 1. 2. 3.

k Ca. 1. 2. 3. de tempor. ordina. in sext. & in c. 2. pœna de eorum, qui scienter, vel affectata ignorantia alienæ Parochiæ clericos sine superioris licentia ordinant: de hac prohibitione tractatur & in tota 71. & 72. distinct. & de forma dimissoriarum literarum, 73. distinct.

l Ca. Cœnomanensi, & c. seq. 56. dist. c. 1. de filiis presbyter. Deutero. 23. Dicunt quidam hoc locum non habere, si fuerint ingressi religionem ante ordinationem, vel fuerint canonici regulares, tota 56. dist. c. 1. de Filiis presbytero. cui sententiæ tamen alij repugnant, asserentes nec hos ordinari posse sine dispensatione: veruntamen cum illis faciliùs in natalibus dispensari: & hanc ego arbitrarer sententiam tutiorem in Praxi: vide tamen Glossam tractantem hanc quæstionem in principio 56. distinct. ad verbum, *Presbyterorum*, & quæ diximus. lib. 16. Syntag. c. 10. num. 17.

m c. nisi cùm pridem. §. personæ. de renuncia. ca. per venerabilem, qui filij sint legitimi, diximus qui dispensent, in dicto ca. 10. lib. 16. Syntag. inuiti regulariter non ordinantur, can. gesta, ca. episcoporum, §. sanè, 74. distinction. vide ca. quorundam. & ca. honoratus, 79. distinctione: vbi & de pœna episcopi inuitum ordinantis. & in cano. primo, 74. distinctione.

n Cap. 1. & ca. eo libentiùs, de seruis non ordina.

o Ca. 1. 36. dist. ca. ventum, 1. q. 1. §. clericos, de sanctis. episcopis. in Authent. sic nec omnino illiterato prima tonsura est conferenda: can. illiteratos, 36. dist. quilibet autem ordo sibi conuenientem scientiam in ordinato exigit, alius alio maiorem, vel minorẽ: ca. cùm in cunctis, de election.

p Ca. ad aures. 5. de temporib. ordina. c. 1. 58. dist. quia Monachus, seu Religiosus propriam non censentur habere voluntatem, cùm ea pendeat ex prælati sui licentia, ca. nolo, ca. non dicatis, 12. q. 1. c. fin. dę elect.

q Occulti rei criminum admoneri quidem possunt, ne ad ordines conscendant, at prohiberi non possunt, cap. fin. & ca. ex tenore, 4. de tempor. ordina.

r Explicatur in Glos. dict. ca. ex tenore, ad verbum, *vtatur*, quæ, & quot circa promotos, & non promouendos criminosos consideranda sint.

x Ca. fi. 15. q. 1. turpius enim reiicitur, quàm non admittitur hospes: & spiritualia difficiliùs dissoluuntur, & adimuntur, quàm conceduntur, ca. inter corporalia, de Transl. episco.

t Quæ sint, aut non sint capitalia crimina, docetur in l. 2. de public. iudic. in ff. lib. 48. tit. 1. apud Iulium Clarum, lib. 5. sententiarum iuris, §. vltim. quæst. 1.

v Cap.

Digitized by Google

v Cap.si quis viduam, 50. distinct. cap. 1. de homicid. ca. clericum, qui, & sequenti, 50. distinctione.
x Cap.continebatur, de homicid.
y Dicto ca. continebatur, & cap. presbyterum, cap. Iohannes sacerdos, de homicid.
z Vide can. secundum. in 33. distinct.
aa Ca.si quis clericorum, 47. distinctione.
bb Dicto cap. 33. distinct. & tota 1. qu. 1.
cc Ca. seditionarios, 46. distinctione.
dd Vide copiosè ca. ex literis, de furtis.
ee Ca. confirmandi. 50. distinctione.
ff C. experientibus, can. si quis viduam, 50. distinct. cap. 1. & 3. de biga. Vide Gloss. penult in c. penult. 6. dist. vide & ca. nuper de biga. in sext. lib. 1. tit. 2.
gg Tota 55. dist. c. 1. & fina. de corpore vitiatis non ordin. ca. si quis hæreticæ, 1. qu. 1.
hh Cap.si quis absciderit, 55. dist. cum simil. ibi not.
ii Can. 1. & 3. in 33. distinctione.
kk Ca. Clerici, 13. distinctione. A qua re curiales milites, & in foro decertantes, obligati ratiociniis, fuerunt olim prohibiti ordinari, tota 51. & 53. distinctione, vbi & rationes: vide distinctiones in titulo de obligatis ad ratiocinia ordinandis, vel non, lib. 1. Decretalium, titulo 9.
ll Vide per totam 35. & 44. distinct.
mm A principio 6. distinctionis, vsque ad 40.
nn Vide per totas 40. 41. 42. distinctiones.
oo Ca. pudicus, 43. distinct. tota 26. 27. 28. 29. 30. & sequentibus, vsque ad 36. distinct.
pp Vide per totam 42. distinct. & 86. distinct.
qq Vide per totas 46. 86. 88. 90. distinctiones.
rr Ca. peruenit, 47. distinctione.
ss 86. distinctione, & 89. distinctione.
tt Ca. 1. & 2. de Cleric. peregrin. lib. 1. tit. 22. vide 98. 71. & 72. distinctiones. Incognitorum namque priùs fides exploranda est, & innocentia, ca. quiescamus, 42. dist. l. fin. §. seruorum, nautæ, caupon. stabula. ff.
uu Ca. 67. Apostolorum, ca. 1. de Sacramen. non iteran. cap. vni. de Clerico per saltum promot. can. 67. Apostolorum adiicit, nisi constaret ordinationem factam fuisse ab Hæreticis: quæ verba explicantur in primis quòd ordinationes factæ ab Hæreticis, qui tunc pro Catholicis habebantur, sustinentur in ordinatis misericorditer: si tamen laudabilis vita commendet, cap. si qui à Simoniacis, 1. qu. 1. Similiter & qui ordinati inuiti tracti sunt ad ordinationem Hæreticorum, si statim restiterint, excusationem habent, ca. constat multos 1. quæst. 1 Ordinatio tamen recepta ab Hæretico scienter, & sponte, fieri dicitur irrita in dicto ca. si qui à Simoniacis, in fine; scilicet quoad executionem ordinum: Characterem namque accepisse dicuntur ab episcopo Hæretico, qui ordinandi habet potestatem, quæ non pendet ex merito prælati ideò ita ordinati non sunt iterum ordinandi, ca. secundum Ecclesiæ Catholicæ consuetudinem, 19. distinction. ex Anastasij secundi Papæ epistola 1. ad Anastasium Augustum. Quare ordinati ita ab Hæreticis prælatis, non repelluntur ab Ecclesia, & ex necessitate tolerantur recantato, & abiurato errore, dummodò postquàm fuissent ordinati rectè in Ecclesia, dum lapsi fuerunt in hæresim, iterata vnctione non fuerint maculati, ca. maximum quoque, ca. donatum, ca. saluberrimum, 1. quæst. 7.
xx Ca. 2. c. cùm quidam, 8. c. literas. 13. in fine, c. vel non, 14. ca. dilectos, 15. ca. consultationi, 16. de temp. ord.
yy Can. si qui episcopi, ca. hi quoscumque, 1. quæst. 1.

## CAPVT VII.

*Finis ordinationum.*

VNIVS cuiusque ordinis proprius est finis, ministerium, & officium concessum, vt dignè in cultu Dei exerceatur,[a] & confusio in Ecclesia vitetur: quare qui diuinum officium exercuerit, non ordinatus, propter temeritatem abiiciendus est ab Ecclesia, & numquam ordinādus.[b] Et vt cum honore diuini cultus quisque honestè munus suum impleat, ordinari nemo debet, vt dictum est, sine titulo, aut beneficio Ecclesiastico,[c] aut sufficienti patrimonio.[d]

*SCHOLIA.*

a Vt diximus in Syntagmate iuris li. 16. & dicemus in personis, lib. 3. titul. 9.
b Ca. 1. de Clerico non ordin. ministra. Apponitur & in c. 2. eius tituli, pœna alia, & pœnitentia; punitur autem ne ordinetur: quia in ordinibus vsurpandis peccauit, ideò in quo peccauit: iuxta cap. fin. de immunita. Ecclesia cū simil. ibi nota. & in l. qui vas, §. qui furem, de furtis. ff. nisi accedat dispensatio, quæ promotionem permittat: vt ait Gl. ad dictum cap. 1. ad verbum, *Promoueri*, de Cleric. non ordina. ministran.
c Ca. si Monachus, ca. Apostolicis, 16. qu. 1. & ca. Sanctorum, 60. dist. cap. 2. cap. 4. cap. relatum, 90. de Monachis, ca. cùm secundum Apostolum, 16. ca. dilectus, 19. & ca. dilectus, 17. de præbend. ca. cum super, de concession. præb. Clement. 1. de iure patronat.
d Ca. episcopus, 4. de præbend. in fine.

# DE RELIQVIIS SANCTORVM.
## TITVLVS DECIMVSQVARTVS.

De hoc tractatur in tit. de Reliquiis, & venera. Sancto. lib. 3. titul. 45. in Decreta lib. & libro 3. Sexti titul. 22. & lib. 3. Clementi. titul. 16. ca. si quis præpostera, 50. distinct. ca. si quis dixerit, 11. distinct. 2. de Consecrat. distinct. ca. Crucis: ca. Prælatum, cum duobus sequentibus. in l. nemo deinceps. C. de Episcop. aud. & lib. 1. C. titul. 11. nemini licere signum Saluatoris Christi humi, vel in silice, aut in marmore, aut sculpere, aut pingere. Est & inter constitutiones Imperatorum iuris Orientalis collecti per Bonæfidium Constantini Caballani vna de Reliquiis, & veneratione Sanctorum.

## CAPVT PRIMVM.

*Continuatio. Et quid reliquia.*

1 DEO non tantùm templa ex mortuis lapidibus constructa, vt diximus, consecrantur; sed etiam corpora Christianorum, quæ fiunt habitacula Spiritus Sancti:[a] ex quibus alia aliis acceptiora, & post quorum obitum, quæ supersunt relicta, anima conuolante ex corpore, dicuntur reliquiæ.[b] vocant Græci, τὰ λείψανα ἁγίων, id est, reliquias Sanctorum. Quo nomine Sanctorum intelliguntur non cuiuscumque reliquiæ, seu exuuiæ;[c] sed eorum tantùm, quorum in vita sanctitas venerabilis visa est, quare de illis reliquiis Sanctorum priùs dicemus; & deinceps sequenti titulo de sepulturis, de reli-

quiis, seu corporibus aliorum hominũ, quæ etiam olim seorsum, à reliquiis martyrum, seu Sanctorum, terra condebantur.

*SCHOLIA.*

a Detemplo viuo egimus suprà titul. 4.

b Ca.1.ad Corinth.ca.3. Tertullia.1. contra Marcion.c.vni. §.penult.de sacra vnctione.

c Vt apud Modestinum l. quidam de conditio institutio. apud Diocletian.& Maximi. in l.mortuorum reliquias; 12.de religios. & sumpti. funer. C.lib.3.tit.34.l.42.& 44. eod.titu.ff.l.30. familiæ ercíscuo.l. 27. de condit.instit.in ff. habent & suas reliquias animalia bruta, l. 53. §.5. de lega.1.

d De quibus Constaotinus Harmenopulus lib.3.Encheiridij, περὶ λειψάνων ἁγίων & in Ecloga Basilic. lib.1.tit.2.C.de sacrosanctis Ecclesiis.

## CAPVT II.

1 *Reliquiarum distinctio: & probatio.*
2 *Quomodo fiat canonizatio.*
3 *Non sint venales.*

1 QVARE reliquiæ sic priùs distinguantur, vt aliæ sint profanæ, & singulorũ; aliæ sanctæ, seu Sanctorum hominum, quæ veneratione dignæ habitæ sunt. Et istæ vel veræ, vel falsæ, vel suppositiæ, vel hominis incerti. Veræ reliquiæ sunt, quæ per authoritatem Apostolicam adhibitis certis solemnitatibus, & diligenti probatione in numerum reliquiarum connumeratæ sunt. [a] Falsæ contrà, non veræ, nec probatæ.

2 Proinde antequàm quis in Canonem sanctorum transferatur,[b] (vocant canonizationem hanc translationem, ) & antequàm fiat officium de aliquo, tanquam de sancto martyre, aut confessore, debet certiorari summus pontifex, qui delegat personas notabiles, & probas, quæ inquirant priùs de vita, & moribus, & gestis, seu miraculis eius, qui in numerum sanctorum est inscribendus: [c] vt posteà testationibus, & probationibus plenè instructus summus pontifex, statuat num sit pro sancto venerandus. Sicque & prohibitum est inuentas de nouo reliquias venerari, nisi à summo pontifice fuerint approbatæ, quamuis per eas fieri miracula videantur.[d] Idipsum prælatis, vt caueãt, iniunctum, & ne permittant eos, qui ad eorum Ecclesias venerationis causa accedũt, variis figmentis, aut falsis documentis decipi: sicut in plerisque locis occasione quæstus fieri consueuit[e]: si quidem sæpè dæmon suis fraudibus decipit superstitiosorum hominum mentes, quorum administri sunt impostores, lucri cupidi, qui eos interdum persuadent honorari, qui etiam in peccato mortali mortui sunt, & pro quibus Ecclesia non permittit orare.[f]

3 Neque etiam veræ debent esse venales, vel extra capsam vllatenùs ostendi.[g] de modo venerationis autẽ, & festiuis diebus, dicemus posteà.[h]

*SCHOLIA.*

a Ca.1.& 2. de reliquiis, & venerat.Sanctor.

b Ca.venerabili,51.de testib.lib. 2. tit.20. quæ requirantur in canonizatione Sanctorum tradit Chasianæus in Catalogo gloriæ mundi, parte 3.consideratione 50. 47. 49. Viguerius doodecim exigit res in Institutionibus de Vnitate fidei, cap.10. vers. 14. Primùm, vt sit frequens deonunciatio miraculorum: secundò, commissio examinationis faciendæ. Tertiò, commissionis executio, & inquisitio. Quartò, inquisitionis factæ relatio in consistorio: vocatis Cardinalibus, & aliis proximioribus prælatis. Quintò, relationis, & inquisitionis factæ diligens, & matura examinatio. Sextò, examinationis factæ per consistorium discussio. Septimò, secreta definitio, & determinatio. Octauò, manifesta publicatio. Nonò, Die canonizationis assignatio. Decimò, Papæ, & assistentium genuflexio, oratio, ac Spiritus Sancti inuocatio: ne permittat suam Ecclesiam errare, aut decipi. Vndecimò, sermocinatio, miraculorum, ac operum misericordiæ recitatio, necnon ipsius Sancti in Catalogum Sanctorum descriptio. Duodecimò, Missę in honorẽ illius Sancti celebratio, & Canticorum spiritualium personatio, & beneficiorum Dei ad ipsius Sancti canonizati inuocationem, postulatio. Catharinus Politus lib. 1. de certa Sanctorum gloria, probat pluribus Ecclesiam non posse errare in canonizatione Sanctorum. Docet canonizatos indubiè haberi debere pro Sanctis, D.Thomas, in quolibet. 9. artic. 6.Bonauentura contra quendam Guillelmum. Bernardus in epistola ad Lugdunenses Canonicos. Innocent. ad c. cùm Marthæ, de celeb. missa. Albertus Pius Carpensis, Iohanoes de Neapoli episcopus Vsselensis, lib. contra Apologiam Pici Mirandulani: De Turræcremata, lib. de potestat. Papæ, & alij.

c Dicto cap.1.& 2.de reliq. & venera.Sancto.

d Dicto c.1.§.fi.de reliq.& venera.Sancto. videndus Diuus Thomas, 2.2.qu.178.art.2. miracula namque quandoque fiunt per malos, c. teneamus, 1. qu.1.ex Diuo Augustio tract.13.in cap.3.Diui Iohannis, vbi narrantur plura miracula magorum. Atque Dominus IESVS refertur Matthæi cap.7.quosdam dicturos in die iudicij: *Nonne in nomine tuo propoe auimus, dæmonia eiecimus, &c.* ipsum autem responsurum, *nescio vos.* Vide 1.ad Corin.cap.12. Sic legimus paganos, seu idololatras, qui proculdubiò dãnationi æternæ adiudicati sunt, miracula, hoc est insolita, & quæ habent in apparentia speciem aliquam diuinitatis, fecisse: quemadmodum scribit Iulius Capitolinus in Marco Antonino Philosopho, fulmen eum de cœlo suis precibus contra hostium machinamentum extorsisse, & suis pluuiam impetrasse. Xiphilinus quoque in Vespasiano, refert Vespasianum cęcum hominem, itémque alterum, cui imbecilla manus erat, sanasse. Alia referuntur de Adriano, aliísque, quæ vt otiosa prætereo.

e Ca.fin.de Reliq.& venera.Sancto.

f C.1.de reliq.& venera. sanct. diximus nos de imposturis falsarum reliquiarum lib. 2.Syntagm. iur.vniuers. ca.11.

g Cap.2.de reliq. & veneratio.Sancto. l. nemo martyres, 3. C.de Sacrosanct.Eccles. Ecloga Basilicor.lib.1.tit.cap.5.

h Infrà.

## CAPVT III.

1 *Effectus superiorum vbi ponantur reliquiæ.*
2 *Cuius authoritate transferantur.*
3 *Altaria sine illis non consacrentur.*

1 SANCTÆ reliquiæ poni non debent in ædibus publicis voluptatibus & iocis deputatis, sed in Religiosis locis consultis tamen pius episcopis.[a]

2 Placuit & Synodo Magutinensi, ne corpora sanctorum de loco ad locum vllus transferre præsumat sine licentia principis,[c] vel Episcoporum, sanctæque synodi.

Prohibet

3 Prohibet & ius, ne altaria sine reliquiis sanctorum ædificentur per villas, aut agros; & si ædificata fuerint nomine alicuius sancti, citius reliquiæ ibi non fuerint, præcipitur dirui, si sine tumultu fieri possit.

*SCHOLIA.*

a Leonis Cæsaris fuit constitutio in l. decernimus, 26. de Episcop. & Cleric. C. & in Ecloga Basilicorum, tit. 1. c. 1.

b In Concilio Maguntiensi, 1. c. 51. relato in ca. corpora Sanctorum, 37. de consecrat. distinct. 1.

c Principem intelligere possumus summum Pontificem, ca. diffinimus, 18. quæstione 3. tamen & tutius erit principis sæcularis adhiberi authoritatem, ne tumultus ex translatione exciretur.

d ca. placuit, vt altaria, 26. de Consec. distinct. 1.

# DE SEPVLTVRIS, ET COEMETERIIS.[a]

## TITVLVS DECIMVSQVINTVS.

a Tractatur de sepulturis lib. 3. Decretalium titu. 28. & lib. 3. Sexti. tit. 12. in Clementinis lib. 3. titu. 7. de Religiosis, & sumptibus funerum lib. 11. ff. titu. 7. lib. 3. C. tit. fin. De mortuo inferendo, & sepulchro ædificando lib. 11. ff. tit. 8. De sepulchro violato tit. 12. lib. 47. ff. vt defuncti, seu funera eorum non iniurientur à creditoribus, &c. Nouella Iustinia. 60. De debita impensa in exequiis defunctorum Nouella 59. & nos tractamus lib. 33. Syntag. iur. cap. 23. In Nouella Leonis 53. vt cuique tam intra ciuitates, quàm extra mortuos sepelire liceat.

### CAPVT PRIMVM.

1 *Continuatio.*
2 *Religiosus locus ex sepultura.*

1 QVEMADMODVM proximè: sanctorum hominum reliquias dignas esse veneratione; sic nunc dicimus aliorum Christianorum piorum mortuorum, honore aliquo dignas: vnde & iure ciuili religiosa res dicitur, cuiusque hominis sepultura, atque sepulturam religiosum locum facere.[a]

2 Quod humandis fidelium maximè reliquiis seruit.[b] Quamquam non ita iure pontificio, quòd ademit singulis ius faciendi religiosum locum, omnino trandantur, concessa solùm episcopis potestate.[c]

*SCHOLIA.*

a L. in tantùm. 6. §. religiosum, de rerum diuis. ff. §. religiosum, de rer. diuisio. apud Iustinia. l. 2. §. sepulchrum, & sequentib. de religios. & sumpt. fun. ff. lib. 11. titul. 7. l. 2. C. eod. tit.

b Ca. aurum, 70. 11. quæst. 2. ex Diuo Ambros. lib. 2. Officior. cap. 28.

c Ca. ad hæc, de religios. domib. Innocen. ad c. abolendæ, eod. tit.

### CAPVT II.

1 *Sepulchrum, & sepultura quid.*

1 SEPVLCHRVM est locus, vbi corpus ossàue defuncti hominis condita sunt, ea intentione, vt ibi quasi æterna sede remaneant: non vtique si corpus alicubi depositum est, vt aliò postea transferatur.[a] Quandoque etiam sepultura accipitur pro officio, quod impenditur sepeliendis corporibus.[b] Item pro ipso loco, vel terra, vbi quis sepelitur, seu pro sepulchro.[c] Dicitur & locus communis, vel destinatus sepulturis, Græcis κοιμητήριον. Cœmeterium, dormitorium, nempe locus quietis ipsius corporis ab actionibus humanis ἀπὸ τοῦ κοιμάω,[d] dormire facio, vel sopio.

*SCHOLIA.*

a l. si quis enim, 40. de religios. & sumpt. funer. ff. l. 3. nō perpetuæ, de sepulchr. viola. lib. 47. ff. tit. 2.

b Ca. præcipiendum, 13. qu. 2. ca. non. satis, de Simonia: vbi & prohibetur venditio sepulturæ, quamuis laudabili cōsuetudine dari pro ea possit, ca. ad Apostolicam, de Simonia.

c Ca. aurum, 12. qu. 2. ca. secundum canonicam, 24. qu. 8. ca. de vxore, 7. & cap. cùm super, 8. c. penult. de sepult. l. 3. §. sepulchri autem appellatione, de sepulch. violat. ff.

d Hæc latiùs explicauimus lib. 2. Syntagm. iur. ca. 13. Mortui quippè dormire dicuntur, donec in Resurrectione generali euigilent suscitati, Diui Matthæi cap. 9. Iob. cc. 7. 11. 14. 21. & alibi sæpè in sacra pagina, & in ca. aurum, 12. qu. 2. ca. ante finem, 13. qu. 2.

### CAPVT III.

1 *Distinctio sepulturæ in prophanam, & Ecclesiasticam.*
2 *In familiarem, electam aut concessam.*

1 SEPVLTVRA in iure pontificio prophana, & Ecclesiastica inuenitur. Prophana est in loco non consecrato, seu nō Ecclesiastico: Ecclesiastica, quæ est in loco cōsecrato, seu in Cœmeterio Ecclesiastico.[a] Ecclesiastica ergo, de qua nunc agimus, fit cum lumine, psalmis, & sacris orationibus,[b] & oblatione vbi fit defuncti commemoratio,[c] isque in loco consecrato[d] terra operitur accedente aqua benedicta, & plerumque thurificatione, conuocatione cleri,[e] & populi. Quæ in sepultura alia non Ecclesiastica nō interueniunt, in aqua simplex fit mortui in terra profana obrutio, in triuio, vel biuio, vel alibi, quo solent cadauera animalium abscondi, seu infodi ob fœtorem: vnde & sepultura canina,[f] & asinina[g] dicitur.

2 Sepultura rursum, seu sepulchrum Ecclesiasticum quoque, est familiare, seu maiorum; aut electum,[h] aut concessum. Maiorum, in quo, qui sunt ex eodem genere, condi possunt: vt maiores, patres & alij.[i] Electum, est quod præter maiorum, & parochialem Ecclesiam, alibi eligitur. Vt permittitur adultis etiam in loco minus religioso.[k] Concessum, est illud, quod permittitur aduenis, vel aliis non eligentibus. Qui domicilium habent, in parochiali Ecclesia.[l] Si peregrini sunt, in Ecclesia loci, seu parochiæ: vbi moriuntur, vel in Ecclesia cathedrali[m] conduntur.

*SCHOLIA.*

Digitized by Google

*SCHOLIA.*

a De vtraque in can. sacris ex canonibus, 12. de sepultur. lib.3.decretal.tit.28.

b Ca.qui diuina,28.13. quæst. 2. Epiphanius lib. 3. hæresi 71. author est, Georgium Alexandriæ episcopum, certo numero lecticas, & feretra constituisse, quibus mortuorum corpora efferrentur: inter efferendum lumina, & cerei accensi erant, & psalmi modulis lugubribus, & luctu permixti canebantur: vt Gregorius Nazianzenus refert in oratione Libitin. Sancti Basilij, & in oratione infamatrice in Iulianum, de Funere Constantij. Eusebius in vita Constantini, lib.4. Chrysostom.hom.4.in cap.2.ad Hebræos. Et hunc morem etiam fuisse seruatum in Gallijs, liquet ex funere Clotildis reginæ, de quo apud Gregorium Turonensem, lib. 4. histor. Francicæ, cap.1. & ex funere Clodouei, lib. 4. cap. 10. apud eundem: Campanas quoque pulsatas fuisse, vt populus, & clerus conueniret ad funus, docet Beda lib.4.cap.23.

c C.duodecimo placuit causa,13.qu.5.

d Origenes lib.5.contra Celsum, tradit honorabilia debere esse sepulchra Christianorum, quòd humana corpora animæ sint domicilia: & lib. 8. contra eundem, animas ait honorari, sepulturæ honorificæ earum organa commendãdo. Consentit Diuus Augustinus, 1.de Ciuita.Dei, cap.3.vbi alia plura, & apud Prudentium Hymno de exequiis mortuorum. Quare iustè prohibitum nunc est, in agris, terráque profana Christianos sepelire: quemadmodum fiebat inter Ethnicos: idque in Concilio Tiburtino, c.17. Cæterùm non erat permissum Christianos aliquando in Ecclesia sepelire propter venerationem martyrum ibidem existentium: l.nemo, C.de Sacrosanct.Ecclesiis. Quod & confirmatum: sed cum restrinctione, in Concilio Maguntinensi, cap. 52. excipitur namque vt possint, ibidem sepeliri episcopi. abbates, aut digni presbyteri, vel fideles laici: facit ca.nullus mortuus,13.qu.2. Scriptum autem ea de re in Cócilio Vasensi, in ca. præcipiendum,3.§.prohibendum,13. q.1.in hunc modum, prohibendũ est etiam secũdum maiorum instituta, vt in Ecclesia nullatenùs sepeliatur; sed in atrio, aut in porticu, aut in exedris Ecclesiæ Intra Ecclesias verò, aut prope altare, vbi corpus, & sanguis Domini conficitur, nullatenùs sepeliatur. Quare autem mortui iuxta Ecclesiam sepeliantur, dat rationem Diuus Augustinus, lib.de Cura pro mortuis agenda, cap. 18.cuius verba in cap. non æstimemus,13.quæst.2. Prohibitum erat & iure ciuili aliquando corpora mortuorum intra ciuitatem condi, ne sanctum municipiorum ius pollueretur, l.mortuorum, 2. de religio. & sumpt. fun. C.Iulius Paulus lib. 1. sententia.titul. 21. §. 2. Item in l.6.de sepulch. violat. in Codi. Theodo. vide multa ex antiquis ad illam rem collecta cum exceptionibus apud Franciscum Balenium ad leges 12. tabularum, cap.21.sed sublata illa prohibitio posteà etiam expressa constitutione Nouell. Leonis.52.

e Cap.1.§.cæterùm, versi.porrò, de priuileg.in Extrauagantib.communib.

f Gloss.ad ca.placuit, 12.ad verba, *ad sepulturam*, 23.qu.5.

g Asini sepultura dicitur apud Hieremiam, c.22.vers.19.

h Cap.1.& 3. de sepult. familiaria sepulchra dicuntur, quæ quis sibi, familiæque constituit: hæreditaria, quæ quis sibi, hæredibúsque suis constituit; idest quod sibi elegerit tantum; non aliis: vel quod pater iure hæreditario acquisiuit, l.familiaria, 5. & l.vel quod, 6.de religios. & sump. funer. ff. l. si sepulchrum, 4. l.ius familiarium, 8. l.in sepulchra, 13. eod. titul. de religios. & sumpt. funerum. Cod.

i Vt in ca.magnæque, §.Ioseph.3.qu.2.

k Idque iure hodierno, cap.3. de sepultur.in sex.cùm olim non liceret, cap.1.eod.tit.apud Gregorium potest itaque eligere sepulturam quilibet fidelis pubes, licèt sit in potestate patris; cap. licet. de sepultur. in sexto excepto Monacho, qui non eligit, nisi extra monasterium moriatur. ca.religiosi, eodem tit.in sexto.

l Quod si in duobus Ecclesiis quis habet domicilium, diuidentur inter eas oblationes: corpus autem occupanti dabitur: ca.duobus, c.cùm quis, de sepult.in sexto.

m Vide Angelum Clauasium in summa, in verbo, *Sepultura*, num.9. Hostiensem ad cap.1.de sepult.

## CAPVT IIII.

*1 De iure sepeliendi, & funeralium, seu mortuariorum*
*2 Portio canonica sepulturæ debita Ecclesiis.*
*3 De debitis Prælatis.*
*4 De sepeliente mortuum non sibi debitum*
*5 In interdicta Ecclesia an sepeliendum.*

1 SEPELIRI itaque debent mortui in ea Ecclesia, vel eius Ecclesiæ cœmiterio, quæ habet ius sepulturæ ratione certarum personarum. Tale ius generaliter competit parochialibus Ecclesiis in suos parochianos: [a] & aliis quibusdam Ecclesiis ex iure, vel priuilegio: [b] salua tamen iustitia illarum Ecclesiarum, à quibus mortuorum corpora assumuntur.[c] Quare mortuo parochiano sine electione sepulturæ, corpus eius pertinet ad Ecclesiam, & in eius cœmiterio sepelitur.[d]

2 Quòd si moriturus elegerit alibi in Ecclesia priuilegiata sepulturam, ibi proculdubiò sepeliendus, dummodò soluatur Canonica portio Ecclesiæ parochiali per Ecclesiam electam, de oblationibus lectis, & aliis, quæ defunctus constitutus in legitima ætate, pro anima sua in vltima dispositione Ecclesiæ reliquit, [e] Canonica porrò pars, quæ debetur Ecclesiæ parochiali, interdum dicitur in iure media pars omnium bonorum; quę pro salute animæ suæ defunctus reliquerit, [f] aliquando inuenitur quarta, [g] interdum tertia, [h] vel minor; quare in eius definitione, & diuisione erit spectanda, & sequenda locorum consuetudo [i] Sub hac tamen canonica portione diuidenda non veniunt relicta aliis Ecclesiis, sine fraude parochialium Ecclesiarum earum, ex quibus nihil debetur parochialibus. [k] Quemadmodum nec de relictis pauperibus, aut consanguineis, pro remedio animæ, [l] neque de armis, vel equis relictis militibus sacris Hierosolymitanis, in fauorem terræ sanctæ, [m] nec de eo, quod relinquitur ad fabricam Ecclesiæ egentis reparatione, vel pro Ecclesiæ luminari, vel pro anniuersario, septimo, tricesimo, aut vicesimo die, faciendi, vel personis specialiter Ecclesiasticis sine contemplatione Ecclesiæ.[n] Arctior tamen definitio inducta monachis ordinis Minorum, & Prædicatorum, quibus iubetur, quartam parochialibus Ecclesiis soluere, tam de obuentionibus, quàm de funeralibus; de his etiam, de quibus Canonica portio ab aliis Ecclesiis exigi non solet, vel non debet de iure; necnon de datis, vel qualitercumque donatis in morte, seu mortis articulo, vel in donantis, vel legantis infirmitate, de qua decesserit. [o] Et ideò debent

portionem

portionem curionibus de candelis, etiam quæ ad manus dantur, & de his, quæ legantur pro Missis dicendis.[p]

3 Inuenitur etiam alia pars Canonica in iure, quæ detrahitur ex his, quæ obueniunt, vel legantur Ecclesiis, debita prælatis, quæ aliquando media est,[q] aliquando tertia, aliquando quarta fuit:[r] vel minor, iuxta consuetudinem locorum:[s] de quibus tamen relictis non detrahitur portio parochialis Ecclesiæ.[t] Contra autem hoc ius præscriptio quadragenaria locum habet[u].

4 Porrò qui recipiunt ad sepulturam aliquem in casu nō concesso, tenentur ad restitutionem corporis sepulti, si petatur, & eorum omnium, quæ occasione eius acceperint.[x]

5 Quia verò in polluto Cœmiterio, cuiuscumque sit priuilegij, nemo sepeliri debet, donec fuerit reconciliatum.[y] Si Ecclesia, vel Cœmiterium, in quo quis sepeliri deberet mortuus, alioquin interdicto Ecclesiastico supponantur: tunc, si ibi mortuus habeat sepulchrum maiorum, & sit Ecclesia non suæ Parochiæ, debet sepeliri in parochiali. Quòd si Ecclesia illa interdicta sit parochialis, sepelitur in Cathedrali: & si omnes interdictæ essent, in nulla earum sepeliri potest:[z] sed in monasterio proximiori.[aa]

### *SCHOLIA.*

a Ca. vbicumque, 6. & c. placuit. 7. §. sed aliud, 13. q. 1. nempe vbi decimæ soluuntur, c. 1. & c. ex parte, de sepulturis.
b Quod priuilegium datum monasteriis conseruatur in ca. nimis iniqua, de excess. prælator. ca. vt priuilegia, de priuilegiis: Clement. dudum, de sepulturis.
c Ca. certificari, 9. de sepulturis.
d Cap. 1. & ca. ex parte, de sepulturis.
e Cap. 1. 3. & 4. c. in nostra præsentia, 10. de sepultur.
f Vide caput secundum de sepultur.
g Vt in ca. cùm super quodam, 8. de sepul.
h Vide titulum de sepulturis, cap. 1.
i Ca. certificari, eodem titulo, de sepultur.
k Vide caput finale de Testamentis.
l Ca. ex parte vestra, 31. de verbor. signifi.
m Ca. in nostra, 1. de sepultur.
n Quæ omnia probantur in ca. ex parte vestra, de verbor. signifi. & per Glos. in ca. fin. de Testament. de distinct. verò an detrahatur portio ex legato personæ Ecclesiasticæ relicto, si non fuit relictum contemplatione Ecclesię, tractat c. requisiti, 15. de Testamentis.
o Clementina dudum, de sepulturis.
p Glos. ad dict. Clementinam, dudum, ad verbum funeralibus, per quam corrigitur c. 2. de priuileg. in Extrauagantib. communib. quod pertinet ad portionem mediam, quam dabant Ecclesiis Parochialibus, & quod pertinet ad candelas, quas sibi Monachi ex integro retinebant.
q Ca. antiquos, 10. q. 1. c. 2. de sepult. quibus adde distinctionem c. requisiti, 15. & ca. officij, de Testamen. adde & declarationem ca. officij, de sentent. excommun. & ca. officij, de pœniten. & remiss.
r Dicto ca. requisiti, & ca. vobis, ca. concessio. ca. Vulterana, 12. q. 2. ca. conquerente, de offic. ordinar.
s Ca. certificari, dicto titulo de sepultur.
t Iam dicto capite finali, de Testamen.
u Ca. de quarta, de præscriptionibus.
x Ca. fraternitatem, ca. ex parte, ca. cùm liberum, de sepult.
y Cap. vnic. de consecrat. Eccles. vel altar. in sexto.
z Ca. vt priuilegia, de priuileg. apud Gregorium, c. si Ecclesia de priuilegiis. in sexto.
aa Iohannes Andræas ad c. 1. de priuilegiis. in sext.

## CAPVT V.

1 *Quædam prohibita in sepulturis, vt quicquam pro iis pacisci.*
2 *Luctus nimius.*
3 *Prandia super sepulturam, & alia vouere prohibitum.*

1 ANTEQVAM Cœmeterium consacretur, terra adhuc existente pura,[a] seu profana, quilibet potest ibi sibi emere terram in sepulturam:[b] postquàm autem terra fuerit consecrata, religiosa, & sacra facta, non potest, licèt adhuc nemo ibi sepultus fuerit; neque etiam pro terra ibi sepulturæ causa fodienda quippiam exigi potest citra simoniam. Atque improbantur, si quæ sint consuetudines contrariæ.[c] Quemadmodum nec propter officium sepulturæ quippiam sine simonia peti potest à clericis, quibus idipsum vetitum est.[d] Non est tamen prohibitum, in remunerationem concessæ sepulturæ aliquid Ecclesiæ largiri: sine pactione, vel petitione tamen:[e] proinde sicut prauæ, & auaræ exactiones in sepulturis prohibentur; sic etiam præcipitur, pias in his consuetudines obseruare, vt laudabiles.[f]

2 Prohibentur in mortuorum exequiis, luctus immodici, & fletus, ne desperare videamur de futura Resurrectione:[g] item vetitum, ne Missæ super monumentis mortuorum celebrentur, néve prandia ad sepulturas deferantur,[h] ne mortuus in palla altaris sepeliatur, ne exhumatio mortuorum sepultorum passim permittatur, & translatio, nisi cum authoritate pontificis, & principis:[i] nondum tamen corpore perpetuæ sepulturæ tradito, translatio libera erit,[k] dummodò, ne prætexto impiæ pietatis affectu truculenter excutetur mortuus, quemadmodum aliqui fecerunt,[l] qui membratim, vel in frusta corpus immaniter concidentes, ea immensa aquis, exponebant ignibus concoquenda, & tandem ab ossibus tegumento carnis excusso, eadem deferebant, in aliis partibus tumulāda: quod Bonifacius octauus prohibuit, imposita pœna excōmunicationis ipso facto id agentibus.[m]

3 Prohibitum etiam regularibus, & sæcularibus clericis, ne aliquos ad vouendum, iurandum, seu fide interposita, seu aliàs promittendum inducāt, vt sepulturam apud eorum Ecclesias eligant: vel iam electam vlteriùs non mutent: idque sub pœna, vt eligentes, quod pertinet ad sepulturam, intestati decedant: & vt allicientes, si eos sepelierint, restituere teneantur corpora, si petantur, & alia, quæ peruenerint ad eos ratione sepulturæ intra decem dies; aliàs illorum & Ecclesiæ, & cœmeteria sint interdicta, & incurrunt excommunicationem, à qua non possunt, nisi à summo Pontifice, vel ab alio in mortis tantùm articulo absolui.[n]

SCHO

*SCHOLIA.*

a Purus locus, qui non est sacer, neque religiosus, & est cōmercio expositus, l. 2. §. purus, de religios. & sumpti. fun. ff. l. locum, Cod. eodem tit.

b Ca. aurum, 12. causa, qu. 2.

c Ca. abolendæ, 13. de sepult. ca. suam nobis, 29. & ca. audiuimus, 41. de Simon. can. questa est, & ibi rationes: & ca. præcipiendum, 13. qu. 2. Locus enim sacer, vel religiosus vendi non potest. ca. dictum est, 1. qu. 1. l. 2. C. de religios. & sumpti. funer. l. sacra loca, de rerum diuisio. Quia nullius in bonis sunt sacræ res aut religiosæ, l. 1. & l. in tantum, §. sacræ res, de rerum diuis. ff. §. vniuersitatis. versi. nullius, eod. titu. apud Iustinia. neque in commercio hominum: l. inter stipulantem, §. sacram, de verbor. obliga. ff. reprehenditur etiam is, qui mutuus pro sepultura, & terra acceperit pulchris rationibus, in ca. postquàm pretio, 13. & ca. in Ecclesiastico, 13. qu. 2.

d Ca. non satis, 8. §. sepultura, & ca. cùm in Ecclesiæ corpore, 9. de Simon. lib. 5. tit. 3. ca. in Ecclesiastico, & cap. questa est, 13. qu. 2.

e Dicto ca. questa est: & ca. postquàm pretio victus, & ca. in Ecclesiastico, 13. qu. 2. Genes. ca. 13.

f Cap. ad Apostolicam, 42. de Simon. & ideò vt ibidem notat Gloss. possunt clerici, ea quæ laudabili consuetudine præstantur pro exequiis mortuorum, pro Sacramentis, non quidem per viam petitionis: sed denunciationis postulare, quæ & per officium iudicis concedenda sunt, ca. nouit, de iudi. Notat & Gloss. 1. ad cap. suam nobis, de Simo. quòd Curio, seu Presbyter parochianus tenetur gratis exequias mortuorum peragere: nihilominùs quædam licitè pro eisdem accipere, si sumptus ei desint, vel munera oblata, vt in cap. iudices, 1. qu. 1. Neque ideò minus dici eum gratis facere; exemplo testis, qui recipit sumptus, & viaticum, nihilominùs gratis deponere, vel testimonium ferre dicitur: can. si testes, §. venturis, 4. qu. 3. vt & Episcopus, qui gratis consecrare Ecclesiam debet, non prohibetur procurationem pro consecratione accipere: ca. cùm sit Romana, de Simo. Neque etiam improbarut, clericum locare operas suas, si non habeat vnde viuat, c. 1. & 3. 91. distinct. Et in summa: inspicienda consuetudo in recipiendis muneribus circa spiritualia, iuxta ca. Agathosa, 63. distinctione, ca. conquestus, 9. qu. 3. §. consuetudinibus, de Sanctissi. episco. in Nouellis Iustiniani.

g Apud D. Cyprianum sermo. 4. de mortalita. ca. quā præposterum, ca. vbicumque sepeliantur, ca. habet forsitan, & ca. qui diuinam vocationem, 13. qu. 2. Atque D. Iohan. Chrysostomus in epistolam ad Hebræos prohibet cum Diuo Paulo: prima ad Thessalon. cap. 4. Cæterùm fletus alia ratione, quàm desperationis resurrectionis, non est improbatus, veluti ob recessum boni viri, vt Actorum cap. 5. curauerunt viri timorati sepulturam Diui Stephani, & fecerunt planctum magnum super eum. Et Origenes testatur super Iob, lib. tertio, consuetudinem lugendi super mortuos, fuisse septem dierum, & totidem noctium. Meminit & D. Cyprianus sermone de Mortalitate, de lugubri amictu, & luctu. Sic etiam non prohibetur mortuos lugere absolutè, sed inordinatè, & impendenter lugere; vt docet D. Chrysostomus, homilia 61. in vndecimum caput Ioannis, in Exhortatione mortali, & sermo. 3. ad Philippenses. Metaphrastes etiam funera hominum cum lamentatione facta testatur: & Gregorius Turonensis lib. 5. historiæ, cap. 34. eadem etiam cum vestibus lugubribus. Sic apud Græcos ex leg. Solonis, & posteà apud Romanos ex legib. 12. tabularum lamētationes nimiæ, & potiùs simulatæ, quàm veræ, sublatæ sunt: ex funeribus, & præficæ abolitæ: sicque cautum: *Mulieres genas ne raduento, nève lessum funeris ergò habento*, vt est apud Ciceronem secundo de Legib. & secundo Tusculanar. Verum autem luctum non solùm non sustulerunt: sed etiam quibusdam personis necessariò imperarunt, vt mulieribus virum amittentibus vnius anni, l. 1. & 2. Cod. de secundo. corrup. l. 4. ad Senatusc. Tertull. Cod. olim decem mensium, quibus annum Romulus conclusit: vt Author Ouid. primo Fastor. vbi adiicit:

*Per totidem menses à funere coniugis vxor*
*Sustinet in vidua tristia signa domo.*

Iunge, l. decreto, 15. Ex quib. caus. infra. irrog. lib. 2. Cod. titu. 12. Imperatur & luctus parentum filiis etiam exhæredatis, & aliis personis, vt in l. fin. l. genero, 8. l. parentes, 23. de his, qui notan. infam. lib. 3. ff. tit. 2. Idémque Romanorum legibus determinatum quos lugeri non tenemur; veluti hostes, perduellionis damnatos, suspendiosos, qui manus sibi intulerunt non tædio vitæ: sed mala cōscientia, l. liberorum, 11. §. non solēt autem, de his, qui notant. infam. ff. l. minimè, 34. de religios. & sumpt. fune. ff. lib. 11. titul. 7. Pœnas etiam statuerunt in eos, qui iusta, & exequias defunctis fieri impedimento fuerint, vt liquet ex constitut. Nouella Iustiniani, 60. vt defuncti, seu funera eorum non iniurientur à creditoribus, &c.

h Can. non oportet, de consecrati. distinct. 1.

i Can. nemo per ignorantiam, 40. de consecratione, distinctione 2. vbi tamen Glossa notat ad verbum, *mortuum*, illud intelligi de laico: quia, inquit, & clerici mortui benè induuntur vestibus sacris; extat can. nullus mortuus, 18. 13. qu. 2. qui tamen id non dicit; sed tantùm ait nullum laicum intra Ecclesiam sepeliri debere, nisi sint fideles laici, aut Episcopi, aut Presbyteri: Panormit. tamen quæst. 3. sequitur num. 7. dictam Gloss. & ait sepeliendos Clericos cum vestibus propriis ordinis, maximè Episcopos, & Presbyteros: quamquam Diuus Clemens in epistola 2. ad Iacobum fratrem Domini, vnde sumptus est canon, absolutè de omnibus loquatur: *Nemo* (inquit) *per ignorantiam clericus, palla mortuum credat obuoluendum, aut clericus scapulas operire velit, quæ fuit in altari, aut certè quæ data est in mensam Domini*: vt putarem Clementem loqui de palla tantùm, & non prohibere quin aliis vestibus ordinis quis sepeliatur indutus. Hoc probat etiam in sepultura episcoporum, & presbyterorum, quos negat sepeliendos sine vestibus ordinis Rebuffus in præfatione tractatus de Senten. prouisionalibus, num. 48. 49. Quia (inquit) vestes sacerdotales significant eorum virtutes. mos tamen fuit aliquando gentium sepeliendi cum vestibus, & aliis rebus pretiosioribus, vnde & prodit actio Sepulchri violati, in eos, qui spoliassent sepulta cadauera, l. prætor ait, 7. §. aduersus eos, de sepul. viola. lib. 47. ff. tit. 2. Morem hunc reprobauit Vlpi. in l. etsi quis impediat, 14. §. non autem oportet, de religios. & sumpti funer. lib. 11. titu. 7. non oportet, inquit, ornamenta cum corporibus condi, nec quid aliud huiusmodi, quod homines simpliciores faciunt: & Lactant. lib. 2. de Orig. error. cap. 4. vnde rectè respondisse videtur Rebuf. non restitui executori testamenti impensas, quas fecit pro emendis vestibus; vt in his mortuus sepeliretur, exceptis Presbyteris, & Episcopis: quia ista etiam mandata, vt aliæ inanes voluntates, defunctorum contemni ab hæredibus impunè possunt: vt in l. fin. de auro, & arg. lega. lib. 34. tit. 2. Atque ita Marcianus in seruo alieno. l. 13. §. fi. ex authorit. Papiniani, de lega. 3. statuit ineptas voluntates defunctorum circa sepulturam, veluti vestes, & similia superuacua non valere. Idipsúmque sanxisse Lycurgum refert Alexand. ab Alexan. lib. 3. genia. capit. 2. & lib. 6. ca. 4. Consentit Sacra Scriptura secundum Baldum: Vide quæ diximus lib. 33. Syntag. capit. 13. num. 29. & 30. Hinc tamen nemo existimet vestes lugubres pauperibus elargitas in sepulturis prohiberi; quia ista ad eleemosynas pauperum pertinent, nec sepeliuntur cum mortuo: quamquam quidam ad pompam solùm abutantur; sed abusus malorum, bonis institutis non officiunt.

k L. osti,

Digitized by Google

k l.ossa,8.de relig.& sump.fun.l.nemo.14.eod.tit. cognitio quippe sepulchrorum ad Pontifices, vel principes iure ciuili pertinebat,l.hæreditas,50. de pet.hæredi. ff. li. 5.tit.3.l.fi.de mortuo infe.li.xj.ff.ti.8. Atque ab illis translatio priùs postulata impetrari debebat,l. cum in diuersis.44.§.fin.de religio.& sump.fun. ff. l. si needum,10. de religio.& sumpt.funer.C.l.siquis eum, 40.eod. ff. præsidisque prouinciæ tunc notio est,ne prohibeatur translatio,l.ne corpora.31.eod. titul.ff.

m c. vnico, de sepultur.in Extrau.commun.

n c.1.de sepultur.in sex.Clemen.cupiétes,2.§.final.de pœn.

## CAPVT VI.

1 *Vbi quisque sepeliri debeat.*

1 IAM diximus in superioribus, dum se obtulit occasio, pauca, quo in loco quis sepeliendus esset: verùm per anacephaleosin & ea, & alia summariè referam eadem de re, vt faciliori methodo percipiantur à iuuenibus, & tyronibus iuris pontificij Sepeliendus ergo Christianus in loco sacro, quem elegerit: si pubes sit, & capax electionis:[a] alioquin si non elegerit, aut impubes etiam sit, eliget pater pro eo, si patrem habeat:[b] vbi nulla electio, in sepulchro sepelietur maiorũ.[c] Si nõ apparet de sepulcro maiorũ, in Ecclesia parochiali.[d] Si in duabus Ecclesiis habuit domiciliũ, præuentioni locus erit;[e] sed obuentiones quartæ diuidentur.[f] Si non est præuentio: sed concursus, & contentio, episcopi diœcesani erit litigantes, vel contendentes ad pacem, & concordiam reducere, qui iurisdictionem habet.[g] Si agatur de vxore, si non elegerit sepulturam, erit in sepulchro mariti sepelienda;[h] fratres porrò, & sorores in eodem sepulchro ponuntur,[i] parentes item, & liberi, simul.[k] Debent autem sepeliri prælati, & beneficiati in Ecclesia beneficij: quòd si plura beneficia habent, locus erit præuentioni,[l] Monachi, & moniales in suis monasteriis, nisi tam longè moriantur extra illa, vt eò deferri cõmodè nequeãt, quo casu tantùm possunt eligere sepulturam.[m]

### SCHOLIA.

a c.1.§.1.& c.cùm liberum, de sepultur.cap.3. eo.tit. in Sex. electio enim libera relinquitur: in qua & variare quis potest vsque ad vltimum vitæ spiritũ, etiam si antè quis promiserit se inhumandum alibi, vel aliam Ecclesiam non se electurum, capit.1.de pact. in sex.c. 1. de sepult. in sex. Clem.fin.§.fin de pœn. Habet enim hæc electio speciem vltimæ voluntatis, quæ mutabilis est vsque ad vltimum vitæ spiritum, non obstante promissione de non mutando, l.si quis.in principio.de lega.3. l. 4. de adimen. lega. ff. cauendum tamen voluit lex ciuilis, ne in monasteriis mulierum intra claustra sepeliatur vir, vel intra claustra monasterij virorum, seu monachorum, ad quod mulieribus denegatur aditus sepeliatur mulier, iuxta c.3. §.non ingrediuntur, Nouellæ 133. quomod.oporteat monachos viuere: vbi ratio.

b c.in nostra.§.fin.de sepultur.nisi sit religiosus, cap. religiosi.§.1.de sepult.in sex.

c c.licèt pater,4.de sepult.in sex.nisi repugnet consuetudo, capit.de vxore,7.§.primo.eodem titul. apud Gregor.

d c.is,qui de sepultur.in sext.& ibi Archidiaco.& Ioannes Andræas. Maiores dicuntur, pater, auus, ca.Ebron,13.q. 2. sed si pater esset sepultus in vno loco, & alij maiores, vt auus, & alij superiores in alio, sepelietur cum maioribus, non cum patre, Ioannes Andræas per c.2.& c.fraternitatem, de sepultur.& cap.cùm quis, eo titul.in sex.

e cap.1.de sepultur.dicto.cap.qui cum similib.

f cap.duobus, eod.tit.de sepultur. in sex.

g c.cùm quis, de sepultur. in sex.

h ca. conquerente. de offic. ordina. cum simul.argu. l. æquissimum, de vsufruct.ff.

i ca.1.& 2.& ca.vnaquæque,13.q. 2. c. de vxore,7.de sepultur.Si tamen vxor habuerit alios maritos, si non elegerit, est cum postremo sepelienda, c.3 §. fin. de sepult. in sex. glossa ad can.vnaquæque.ad verba, *in morte*. 13. q. 2. Alexan.ab Imola.ad l.cùm quidam.col.3.de iurisdictio.omn. iudi.ff.quemadmodum mulier sequitur virum vltimum in honore, & domicilio l.filij.§.1.ad municipal.in ff.

k can.vnaquæque.§.1.13.quæst.2.

l dicto canon.vnaquæque.§.Ioseph.§.de nonnullis,13.q.2.

m quia beneficiati censentur habere domicilium in loco beneficij, cap.3.de temporib.ordina.in sex. maximè & id verum in prælatis qui habentur pro viris, & coniugibus Ecclesiarum.in can.sicut vir. 7.quæst.1.cap.2. & 3.de trãslat. episco.

n c.si religiosi, de sepultur. in sex.

## CAPVT VII.

1 *Quibus denegetur sepultura Ecclesiastica.*
2 *Tempore interdicti in loco quis sepeliri possint.*
3 *Num supplicio affecti sepeliendi.*
4 *Sepelientes prohibitos sepeliri, puniuntur, reconciliatur cæmeterium.*

1 NVLLI Christiano generaliter sepultura deneganda est, nisi speciali iuris constitutione ab ea submoueatur:[a] vel quia iam sepulchrum alterius sepulturæ concessum est.[b] Prohibentur, ne sepeliantur, qui sibi mortem ex proposito, & sponte inferunt,[c] non si casu:[d] excommunicat,[e] nisi absoluti fuerint:[f] suspensi ab ingressu Ecclesiæ:[g] manifesti vsurarij:[h]. Monachi inuenti in morte proprietarij:[i] exenterati, seu quorum ossa separata sunt à carne elixatione aliò transferenda:[k] interdicti;[l] pagani:[m] qui reliquerunt contra prohibitionem Ecclesiæ tutorem presbyterum:[n] raptores, nolentes satisfacere:[o] in sceleribus suis mortui:[p] non communicantes saltem semel in anno, nec confitentes, si non ostenderint sub mortem signa contritionis:[q] blasphemi in Deum, & Sanctos, qui pœnitentiam sibi impositam noluerint implere:[r] hæretici.[s]

2 Si etiam in aliquo loco generale sit interdictum, in eodem omnibus denegatur sepultura, exceptis clericis, qui seruauerint interdictum: qui possunt in cœmeterio Ecclesiæ: sine campanarum tamen pulsatione, & sine solennitatibus cum silentio tumulari.[t]

3 Vltimo etiam supplicio affectus pro suis sceleribus: si verò de peccatis cõfessi, & cõtriti fuerint, non denegatur sepultura sacra, & communio secundùm canones,[u] quamquam iure in grauioribus criminibus in exemplari pœna, inhibeatur.[x]

4 Quòd si accidat aliquando, de facto sepeliri, qui prohibentur, exhumanda, & effodienda sunt eorum corpora, si discerni possunt,[y] & cœmeterium ita pollutum, priusquàm alij Christiani

F ibi condantur,

ibi condantur, reconciliandum est.[z] At qui contemptis Ecclesiæ clauibus, aut interdicti tempore, in Ecclesiis, aut cœmeterio ausus fuerit sepelire, ipso facto excommunicationis sententiam incurrit: à qua non potest absolui, nisi prius ad arbitrium episcopi Diœcesani his, qui inde læsi sint, satisfecerit: [aa] verumtamen si excommunicatus pro manifestis excessibus; videlicet homicidio, incendio, violenta manuum iniectione in personas Ecclesiasticas, Ecclesiarum violatione, vel incestu, fuit, dum ageret in extremis per presbyterum suum iuxta formam Ecclesiæ absolutus, non debent cœmeterium, & alia Ecclesiæ suffragia denegari: sed eius hæredes, & propinqui, ad quos bona peruenerunt ipsius, vt pro eodem satisfaciant, censura Ecclesiastica sunt compellendi.[bb]

*SCHOLIA.*

a pœna species est, sepultura priuari, vt addidit Vespasianus Imperator, pœnæ quorundam coniuratorum vt insepulti proiicerentur, teste Suetoniu in Vespasia. c.2. ita & corpora eorum etiam, qui capite damnantur, proximis neganda non sunt, l.1. & final. de cadauer. punitor. lib. 48. ff. titul. 24. Est exemplum apud D. Ioannem, capit. decimonono, vers. 30. l. obnoxios, 11. de telegio. sumpti. funer. libro 3. C. titul 4. Imò neque voluntas implenda eius, qui mandaret reliquias suas post mortem in mare abijci, & noluit sepeliri: laudandusque hæres, qui humanæ conditionis memor, etiam contra voluntatem testatoris post mortem curauit sepeliri, l. quidam in suo, 17. de conditio. institutio. ff. neque auditur intercessio, seu appellatio prohibentis prætextu debiti, debitoris corpus condi sepultura, l. fin. & authen. ita demùm, de sepulc. violato. lib. 9. C. tit. 19. videnda Nouella 60. & 115. cap. 1. l. 2. de in ius voca. in ff. l. ;8. de religio. & sumpt. funer. ff. quamuis appellatio pro iure sepeliendi conseruando recipiatur, c. ex parte. de sepult. fuerunt aliquando Christianis adempta cœmeteria sub imperatoribus primis, quæ illis Galienus pacem concedens permisit recipere, vt scribit Eusebius libro 7. capit. 13.

b vide Angelum Clauasium in Summa, in verbo, sepulturam, numero 41.

c can. placuit, 33. quæst. 5. hinc fit, quòd in torneamentis, vel duello decedentes, aliquando prohibiti fuerint à sepultura, capit. 1. & 2. de tornea. lib. 5. tit. 15. quamuis rursum fuerint torneamenta restituta per c. vnic. de torneamentis in Extrauaganti. Ioan. 22. vide ca. quicumque. 23. quæst. 8. de mortuis in bello, in ludo, in rixa.

d cap. ex parte, 11. de sepultur.

e c. sacris, 12. de sepult. c. ad hæc, 5. de priuileg. Clem. 1. de sepultur.

f c. fin. de sepultur. cap in literis, de raptor.

g c. is, cui, 20 §. talis quoque, de sentent. excommun. in sex.

h c. quia in omnibus, de vsur. in sex. cap. 2. eod. tit. in sex. Clem. vnic. de sepultur.

i c. monachi, 2. §. qui verò. cap. super quodam. 4. cap. cùm ad monasterium, 6. §. quòd si proprietas, de statu monachor.

k c. 1. de sepultur. in Extrauag. communib.

l c. in nostra præsentia, de sepultur. Clem. 1. eo. tit. cap. cùm & plantare, 3. §. quòd si templarij, de priuileg. nisi clerici sint, qui mortui fuerint: in quibus adhuc est distinctio seruanda, & modus, cap. quod in te, 11. §. 1. de pœnitent.

m ca. Ecclesiam. de consecratio. dist. 1. proinde partus mortui, seu abortus non sunt sepeliendi in cœmeterio: quia pro paganis habentur nondum baptizati: vide Angelum Clauasium in Summa, in verbo *sepultura*, numer. 31.

n canon. neque apud, 88. distinctione, ex Diuo Cypriano.

o Vide cap. 2. de raptorib.

p ca. placuit. 33. quæst. 5. cap. 2. de furtis.

q c. omnis vtriusque sexus, de pœniten. & remiss.

r cap. 2. de maledic. lib. 5. tit. 26.

s c. excommunicamus, 13. §. credentes, de hæretic. cap. quicumque eo tit. in sex.

t cap. quod in te, de pœnité. & remissio. lib. quinto, titul. 38.

v ca. quæsitum, 13. quæst. 2. l. 1. & fin. de cadauer. punit. ff. Accedere debet tamen principis, vel iudicis authoritas, qui interdum iubent ad diuturnum exemplum, cadauera punitorum in loco supplicij remanere, l. 2. de cadauerib. punitor. ff.

x vt proximè dixi.

y capite laicus, dicto titulo, de sepultur.

z c. consuluisti, de consecratio. Eccles. vel altar.

aa Clem. 1 de sepultur.

bb hæc verba sunt cap. fi. de sepultur. forma absolutionis, cuius memini, extat in c. ex tenore. c. cùm desideres, de senten. excom. ratio decisionis, quia ante mortem per absolutionem restitutus est absolutus communioni: ideò communicari poterat viuo. & proinde non est neganda communio sepulturæ mortuo, c. ex parte, de sepultur. ca. sanè. 24. quæst. 2. aliquando tamen & reconciliato viuenti, ad terrorem aliorum denegatur sepultura vt in c. 1. de torneament. c. super eo. de raptorib. Quomodo etiam compellantur hæredes satisfacere pro damno delinquétis absoluti, vide casus similes in c. tua nos, de vsur. c. in literis. de raptoribus.

---

## CAPVT VIII.

*1. Causæ aliquæ sepulturæ Ecclesiasticæ.*

1 LOCA sacra, & religiosa, plures ob causas deputata sunt sepulturæ. Primùm ne corpora mortuorum ab spiritibus malignis, seu à dæmonibus vexentur, qui sacris thurificationibus, & orationibus repelluntur.[a] Deinde, quòd ibi sepulti sanctorum commendatur suffragiis, quorum nomine Ecclesiæ, & cœmeteria Deo cõsecrãtur.[b] Et postremò, vt proximi defunctorum eorum memoriam certam habeant, dum ad tumulos, & Ecclesiam veniunt,[c] frequentiusque preces apud Deum pro illis effundant, vel ab aliis fieri curent, quibus maximè iuuantur, vt soluantur per Deum à peccatorum nexibus:[d] si modò mortui non fuerint in peccato mortali.[e]

*SCHOLIA.*

a Vide quare dæmones cadauera frequentent apud D. Chrysostomum, homilia in Matthæum, Tomo 1. & Frãciscum Venetum, Tomo 2. problematũ sacræ Scripturæ. sectio. 1. problem. 79. & 80. D. Matth. capite octauo.

b ca. non æstimemus, causa 13. quæst. 2.

c ca. cùm grauia peccata, 13. quæst. 2.

d Sic quatuor modis animæ defunctorum iuuantur ante diem iudicij: oblationibus sacerdotum, precibus sanctorum, charorum eleemosynis, ieiunio cognatorum. August. lib. de cura pro mortuis habent cap. 2. can. animæ defunctorum, can. pro obeuntibus. can. tempus, 13. q. 2. Ponitur autem ratio commemorationis mortuorum; tertij, quadragesimi, trigesimi, & aliorum in canon. quia alij tertium, 13. quæstio. 2.

e quia mortuis in peccatis mortalibus non prosunt orationes, ca. in præsenti sæculo, 13. quæst. 2.

# DE HOSPITALIBVS, ET ELEEMOSYNIS.[a]

## TITVLVS XVI.

a Nos tractamus de his lib. 15. Syntagm. capit. vigesimooctauo.

### CAPVT I.

*1 Continuatio, & quid hospitale, & eius species.*

1 INTER res, quæ ad causam religionis pertinent, & ad pietatem, sunt hospitalia, in quibus opera misericordiæ exercentur.[a] Hospitalis nomen generale est, pertinens ad omnem, cuiuscunque generis sit hospitis receptionem:[b] continentur itaque eo Xenodochia, quibus pauperes peregrini recipiuntur: orphanotrophia, vbi pauperes orphani aluntur: gerontocomia, in quibus senes pauperes nutriuntur: nosocomia, vbi pauperes morbosi sunt: brephotrophia, vbi expositi infantes inuenti curantur, aliaque pia loca eiusmodi, quæ à fidelibus Christianis charitatis gratia, & pietatis ædificata, & dotata fuerunt.[c]

*SCHOLIA.*

a Multis modis commendatur hospitalitas, vt Deo grata, & ab eodem etiam commendata: & probatur in principio 42. distinct. vbi clericum ordinãdum ex sacra pagina hospitalem esse debere probatur. Iustinia. in l. sancimus res ad venerabiles Ecclesias, 22. & l. vt inter. 23. de sacrosanct. Eccles. hospitalia inter res diuinas connumerat.

b nulla inquisitione facta personarum; vt meritum habeamus in recipiendis peregrinis ob Deum, can. quiescamus, 42. distinctione.

c de omnibus his generibus hospitaliorum fit mentio in dictis ll. sancimus res, 22. & seq. 23. de sacrosanct. Eccles. c. in qualibet. & seq. sancimus, 23. quæst. 8. Vide quæ diximus de Hospitalibus lib. 15. Syntag. c. 28. & multa, quæ tractat Lapus de Castellione libro de Hospitalitate, & Hospitalibus.

### CAPVT II.

*1 Distinctio in religiosa, & non.*
*2 Cura eorum cuius.*

1 HORVM hospitalium quædam religiosa dicuntur, quædam non religiosa. Religiosa sunt, quæ episcopi authoritate ad vsum hospitalitatis, & pauperũ prouisionem deputata sunt.[a] Non religiosa, quæ sine episcopi authoritate constructa, & pauperibus destinata fuerunt.

2 Religiosa ad solicitudinem pertinent episcopi, vt relicta secundum præscriptum vsum expendantur:[b] Alia ad patronorum curam pertinent,[c] non ad episcopum: quemadmodum neque exempta, præterquàm in negligentiam rectorum, seu præpositorum: quo casu iura, & bona ipsorum, episcopus potest reuocare ab illicitis detentionibus, & iubere collabentia reparari authoritate Apostolica iure sibi concessa,[c] & eadem potest reformare, & in pristinum statum fundationis restituere, cum censuris Ecclesiasticis, & inuocato brachio sæculari, si opus sit,[d] sine præiudicio exemptionis in aliis.[e]

*SCHOLIA.*

a cap. ad hæc, de religios. domi.

b cap. de Xenodochiis, 3. de religios. domi. Clem. 2. quia contingit, eo. titulo. fin. cap. inter dilectos, de donatio. Sequenda tamen hodie Concilij Tridentini decisio, sessio. 22. cap. 8. atque mortuis etiam Patronis, rectè episcopus curam habebit horum hospitalium, & vt pia morientium mandetur executioni voluntas, & cœpta ædificari perficiantur eius ope, imò & iussu laici iudicis cogi possunt, §. si quis autẽ voluerit, de Ecclesiastic. titul. Nouell. 131. & in Græca constitutione Iustiniani nuperrimè conuersa in Latinum, in l. sancimus, si quis moriens, 46. de Episco. & cleric. quæ sumpta videtur ex §. si quis ædificationem, cap. decimo, Nouell. 131. quemadmodum & generaliter ad curam episcopi pertinet, vt piæ testatorum, vel ab intestato decedentium voluntates impleantur, & cogantur hæredes eis satisfacere; quanquam testator prohibuerit, ne episcopus huic rei se immisceret, l. nulli licere decernimus, 28. iuncta authen. licèt testator, C. de episcop. & cler. §. si quis autem pro redemptione, cap. 11. Nouell. 131. quod & iure pontificio statutum. c. tua nobis, 17. de testam.

c Clem. 2. de religios. domi. c. irrefragabali. de offic. ordin. c. ad abolendam: vide allegata in Clem. 1. de supplen. neglig. præla. & Cõcilium Tridentinum sessio. 7. c. 15. de reformatio. & sessio. 22. c. 6. & 8. & session. 25. cap. 4. & 8.

d c. 2. & c. quoniam, de Offic. ordina.

e Clem. 2. de statu monachorum.

### CAPVT III.

*1 Ex quibus constent hospitalia.*
*2 Eleemosyna quid.*
*3 Duæ species.*

1 FVNDATIONES horum locorum, sunt eleemosynæ piorum virorum.[a] Et ideò alicubi vocantur eleemosynariæ,[b] & quòd etiam in eleemosynas distribuantur eorum bona: alibi & hospitale domus Dei dicitur.[c]

2 Eleemosyna est omne pietatis opus impensum proximo, siue corporale, siue spirituale,[d] 3 Opus misericordiæ verissimæ:[e] largitio tamen non est putanda, nec eleemosyna, si pauperibus dispensetur, quod ex illicitis rebus acquiritur: quia qui hac intentione mala accipit, vt benè dispenset, grauatur potiùs, quàm iuuatur:[f] Neque est facienda eleemosyna ex fœnore, seu vsuris,[g] ex rapina:[h] hæc enim dominis restituenda sunt, vel hæredibus eorum: si tamen hi, quibus restitutio facienda est, non superfint, vel hæredes, non improbatur, si fiat concessio eorum pauperibus, vel Ecclesiæ.[i]

*SCHOLIA.*

a vt constat ex suprà citatis iuribus, ex Clem. 2. de religios. domi.

b Clementina 2. de præbendis.

e can.dilecti,de appell.dixit enim Deus, *Hospes eram, & receptis me.* Matthæi 25.vers.35.

d Duæ eleemosynæ sunt species: vna cordis, altera pecuniæ,ex Diuo Augustino,ex can.duæ sunt eleemosynæ,45. distinct. Rursum & in ca.tria sunt genera,45.distinct. can. de quotidianis.de pœniten.distinct.3. Tria constituuntur genera eleemosynarum, vna corporalis, dare egenti quicquid poteris:altera spiritalis,dimittere à quo læsus fueris: tertia delinquentes corrigere,& errantes in viam deducere veritatis.

e can.qui vult.de pœniten.distinct.3.

f Sic ait Diuus Augustinus libro septimo epistolarum, epistola 110. Siagrio episcopo scribens: refertur in can. non est putanda,1.quæst.1.vbi glossa id explicat,& verum dicit, cùm dominium non est translatum ex illicitis rebus,vel si repetitio competat: contrà si non competat: nam ex hoc malo bonum fieri potest, ca. qui habetis,14. quæstio.5. quare meretrix facere potest eleemosynam: sed non latro,quia illa non tenetur ad restitutionem dati,vt hic. Turpiter namque facit, quòd sit meretrix: sed non turpiter accipit,quia meretrix,l.idem,§.quoties, de condict. ob turpem causam, ff. Tamen si de pecunia Simoniaca fuerit fundata Ecclesia, non erit demolienda: etsi de alienis facta fuerit,& consecrata,sed eius æstimatio danda, ca. comperimus,14 q.6 can.aurum,1.quæst.2.

g can.nolite.14.quæstio.5.capit.quia in omnibus,3. de vsur.

h ca.immolans,ca.scriptum est,14.q.5.c.super eo, 2. §. qui autem,de raptor.

i ca.nemo,qui rapuit, 14. quæst. 5. cap.cùm tu manifestos vsurarios.§.de vsur.c.sicut dignum,§.eos insuper, de homicid.c.ea te.de iureiuran.

## CAPVT IIII.

1 *Cura,& dispositio hospitalitatis.*
2 *Quæstores.*

1 EXEMPLVM hospitalitatis, & eleemosynarum faciendarum dedit ipse Dominus IESVS,qui loculis,quos habebat,necessitates pauperum subleuabat. [a] Deúsque paupertatem esse voluit,vt sustinentes per patientiam coronarentur,& diuites in ipsis [b] mererentur.[c] Sic Deus omnibus hospitalitatem commendauit: sed maximè clericis,quorum res debent esse communes ad susceptionem pauperum, & peregrinorum, [d] & multò magis res religiosorum, & episcoporũ. [e] Fouere itaque episcopus debet, & conseruare fundationes in hoc opus, in ea bona conditione, qua decretæ sunt. [f] Gloria & episcopi pauperum opibus prouidere: [g] atque bonis viris administrationem bonorum hospitalium committere, qui sciant,velint,& possint loca ipsa, bona eorum, & iura vtiliter gerere: administrationis rationibus singulis annis auditis. [h] Commissis tamen patronis iuribus propriis, & militibus sacris, qui liberè sua hospitalia,vel commendas regunt.[i]

Prospiciet autem episcopus ne bona ad vsum pauperum deputata hospitalium, ad alios vsus, quantumuis pios, transferatur: [k] nisi sedes Apostolica id ex causa statuerit, [l] vtque antiqua consuetudo hospitalium piorum locorum seruetur circa administrationem bonorum, circa altaria, presbyteros,sacramenta Ecclesiastica,pauperibus distribuenda, & similia. [m]

2 Circa quæstores etiam eleemosynarum, ne prætextu religionis, vel indulgentiarum, populũ circumueniãt,nisique probatis,& visis facultatibus eoncessis,admittant,prouidè inuigilabunt. [n]

### *SCHOLIA.*

a ca.duo,causa 12.quæstione 4.

b ca.sicut,2. 47. dist. quemadmodum enim sunt quædam exercitia corporalia ad vires corporis,& sanitatem conseruandam:vt ludus pilæ,& alia, de quibus tractat Hieronymus Mercurialis de arte gymnastica Galenus,& alij: sic in spiritualibus quædam sunt exercitia, quæ sopitam excitant animam ad diuina, & excitatam asseruant in bona voluntate,& Dei cultu: vt ceremoniæ, meditationes, paupertas, & alia id genus plura inter Christianos receptissima.

c in princ.42.distin.Diui Lucæ c.11.

d ca.quoniam quicquid,16.q.1.can.quia tua fraternitas, 12. q.3.sic enim & rectè aduenit dictum in Christo: *Vende omnia quæ habes, & da pauperibus, & sequere me.* dare, inquã, antequàm sequi incipiant;& dum sequuntur.

e ca.volumus,89.dist.ca.mos est,12.q.2.Sic electus episcopus,propter inhospitalitatem reiicitur, in can. archidiaconum Florentinum,45.dist.

f Clementina 2.de religiosis domibus.

g ca.gloria episcopi.12. quæst.2.

h c.clerici,2.§.vt autem,de religios.domi.§.œconomos,de sanctissim episcop.in authent.quo corrigitur l.orphanotrophos, de episco. & cleri. & §. penul de Ecclesiast. titul.

i c.Clem.2.§.præmissa,de religios. domi.

k dicta Clem.2.de religios.domi.c.3. de appellatio. c. inter corporalia,de transla.episcopi,ca. 3 autem,22.q.2. ca.licet,45. distinct.

l dict.Clem.2.de religios.domi.Possunt hodie idipsum facere episcopi,ex Concilio Tridentino, non tanquam ex propria authoritate;sed veluti à sede Apostolica in hoc delegati,sessione 22.in Decretis reformationis,cap.6.

m d.Clem. 2. §. fin. de religios. domib. Clemen.1. §. fin. de priuileg.interdum enim dispensatiuè permittitur sacramentorum administratio aliis, quàm propriis Curionibus,propter necessitatem,& vtilitates Ecclesiarum, c.nihil est,14.in fine,de electio.

n quomodo eleemosynarij,hi fidem facere debent de literis summi pontificis,& de earum forma in c.cùm ex eo, de pœnit.& remiss.de examinatione eorum ante admissionem in Clem. abusionibus,eo tit. quòd prædicare nõ debeant, nisi aliunde concedatur eis baiuli harum literarum,c.vt officium. §. compescendi. de hæret. in sex. quòd non in tabernis debeant hospitari quæstores isti, vel superfluas expensas facere,dicta.Clem.abusionibus.

## CAPVT V.

1 *Qui admittendi in hospitalibus.*

1 ADMITTENDÆ autem intra hospitalia illæ personæ sunt, quæ eius qualitatis,seu conditionis sint,quorum gratia fuerint pia, & religiosa loca statuta: veluti in hospitali puerorum pueri tantùm:senum,senes:ægrotorũ,ægroti: leprosorum, leprosi:& sic de similibus. Aliter autem curiosa inquisitio in largiendis eleemosynis in pauperibus est euitãda. [a] Omnibus quippè indistinctè est dãda eleemosyna, qui pro nutrimento postulãt,quãdiu incertũ est nũ indigeãt: [b] quia magis religio, quàm paupertas inspicitur: [c] nisi qui petit,per securitatẽ cibi negligat iustitiã:quia tũc eleemosyna esset illi subtrah. [d] casu excepto, quo

ille fame periret ni acciperet:quia tunc danda,ne quis homicidij reus sit.[c] Si etiam omnibus egenis quis non posset satisfacere,erit danti licita electio, quibus potiùs largiatur,bono potiùs, quàm malo, proximo,quàm extraneo: [f] potiùs pauperibus infirmis,qui laborare nequeant, quàm mendicantibus validis.[g] Considerare & poterit in largiendo petentis ætatem,infirmitatem,verecũdiam,casus, quibus quis de diuitijs in egestatem coniectus est, si sine suo vitio. [h] In summa autem pauperibus nun habentibus est elargienda eleemosyna: [i] veruntamen rectores,vel præpositi hospitalium,plures non tenentur recipere, quàm facultate, sufficere possint:[k] neque debent,quos recipiunt, lautè excipere:nam dare peregrinis,aut pauperibus delicatam eleemosynam,aut superfluam, peccatum est.[l] Neque omnia vni:sed diuersis secundum exigentiam personarum,distribuenda sunt.[m]

SCHOLIA.

a ca.si quis despicit,§.final.& can.quiescamus,42.distinctio.
b ca. quam pio, 1.q.2.ca.quoniam.11.q.3.
c can. final. 16.q. 1. consideramus etiam, quòd homines sunt,ca.fratrem,§.in ipsa 86.distinct.
d can. non omnis,5.quæst.5.can.nimium,23.quæstio. 4.
e ca.pasce,86.dist.l.necare,de libe. exhibe,ff.
f ca.non satis,& ca.sequen. 86. dist.ca. quoniam quicquid, 16.quæst.1.
g can.episcopus pauperibus,82.dist.l.vni de mendicant.validis.lib.11. C.tit 25.
h ca.consideranda,82.dist. vnde hæc sumpta sunt,& ex lib. 1.officiorum Diui Ambrosi.cap.30.
i ca.viduas,ca.clericos autem,ca.pastor Ecclesiæ,1.q.2.nam, vt ibidem dicitur, qui habent ipsi, cum grandi peccato accipiunt,vnde pauperes victuri erant.
k dicto ca.viduas honora,& ibi glos.1.q.2. vt nec Ecclesiæ canonicos plures, quàm suppetant facultates, recipere tenentur.ca.omnes,de consecra.distin. 1.c.1.de institutio. Nouella 3. Iustinia. vt determina. sit numerus clericor. §. 1.& fin.
l ca.vnum,§.alias,15. distin. ca pulchra, circa medium. 86. distin.ca.non cogantur.41. distinct.
m ca.fratrem,& can.dominus,16. distinct.

CAPVT VI.

*1 Eleemosynarum vis.*

1 PROPTER eleemosynas elargitas Deus suspendit flagella:sicut & immittit, quando pauperibus detrahuntur. [a] Quando Eleemosyna fit intentione subleuandi proximum, opus est misericordiæ: quando verò intentione compensationis pro debito diuinæ offensæ, est opus iustitiæ,& est satisfactoria propriè, vt prior pertinet ad meritum vitæ. [b] Habet eleemosyna præsentis vitæ, & futuræ remunerationem. [c] Redimuntur & ieiunia largitione eleemosynarum,[d] & peccata:[e] quo fit, vt etiam indulgentiæ cõcedantur cum conditione largiendi eleemosynam, ad subuentionem,vel hospitalis,vel ad auxilium ædificationis loci pij,vel Ecclesiæ,quarum indulgentiarum formam,normamque vniendi quæstorum & modum eligendi: ob vitandas impostorum circumcellionum fraudes,tradidit Concilium generale.[f] Prosunt & iura hospitalitatis,& eleemosynæ peccatis mortuorum, & pœnis pro eis debitis, si eorum nomine fiant. [g]

SCHOLIA.

a ca.reuertimini 16. quæst.1.
b Angelus Clauasi.in Summa,verbo,eleemosyna.numer.12.
c quod multis sacræ paginæ probatur,in principio 42.dist. ca.secundum verba Apostoli, 33. quæst.5.
d ca.non cogantur,42.distin.cap.2.de maledic.
e ca.qui vult confiteri,de pœniten.distin.6.
f c.cùm ex eo,14.de pœniten.& remiss. iunge c.pen. eius. tituli, de his, qui possunt dari,& quatenus tales indulgentias repetuntur, & abusus quæstorum indulgentiarum,& eleemosynarum,in Clemen.2. de pœnit. & in c. tuarum, 1.de priuileg.libro 5. titul. 35.
g ca.non existimemus, & ca.animæ defunctorum, & ca. tempus,13.quæst.2.ca.sanè quod,24. quæst.2.ca. ab infirmis,26.quæst.7.

# DE INDVLGENTIIS ET REMISSIONIBVS.[a]

## TITVLVS XVII.

a Tractatur titulo de pœnitentiis,& remiss.lib.5.Decretal.ti.38.in Sexto,lib.5.tit.10.can.hi,qui.§. sed exemplo. 50.distinct. & in Decreto de pœnitentiis,per 7. distinctio.

CAPVT I.

*1 Continuatio,& quid indulgentia generaliter.*
*2 Et in specie.*

1 SED quia incidimus in indulgẽtias, nõ alienũ ab ordine,& instituto cursu, de illis,quę à iure põtificio tractantur pręcipua capita tradere. Indulgentia generaliter nihil aliud est,quàm remissio cuius,quod si nõ remitteretur,faciendum esset Proinde distinctio indulgentiarum ex earum tenore,causa,& fine, quibus adhibentur, metienda est: [a] sicque indulgentiæ Ecclesiasticæ tantùm valent,& remittunt, quantùm sonant. Eoque modo indulgentia, quos libertat, notat, nempe quòd ostendat liberatos, pœnam,à qua eripiuntur, meruisse. [b] Et ideò in indulgentiarum remissionibus mirum non erit interuenire confessionem, & agnitionem delicti remittendi.

2 Definietur itaque indulgentia Ecclesiastica, vt sit remissio,à proprio iudice:seu potestatem habente concessa pœnæ debitæ pro peccato post contritionem,& confessionem de eo habitam. [c]

SCHOLIA.

a Huc referri possunt omnes indulgentiarum species,quæ pro diuersis ponuntur à Ioanne Andrea in c.fin. de pœniten.& remissio.in sex.ab Angelo Clauasio in Summa, in verbo,indulgentia.Scripserunt & de indulgentiis Felinus Sandæus in fine suæ lecturæ, Ioannes Franciscus de Pauinis in suis glossis ad extrauagentem Clementis, incipientem,Vnigenitus filij,&c.
b Sicut dicitur in l.fina. de genera. abortum. lib. nono. C. titul.43.& ita indulgentia,nisi in ea ita expresse dicatur,

pœnam quidem debitam crimini remitti & condonari, famam non reddit, l. in insulam, 6.l.generalis indulgentia, 7.l.cum indulgétia,10.l.si deportationis,2. & sequen. de sentent. pass. de restitutio.lib. 9. C. titul. 1. aut nisi plenissima sit restitutio in integrum, quæ omnia in pristinum statum reponit, l.1.C.de sentent.pass.& rest. Simile dicetur de indulgentiis peccatorum Ecclesiasticis, quæ iuxta verba limitatum producunt effectum, quo nomine differunt à baptismo, in quo omnis lapsus restituitur in pristinum statum.

e colligitur ex c.quod autem consuluisti, 4.de pœn.& remissio.lib.5. cap.38.

## CAPVT II.

*1 Diuisio indulgentiarum & de quibus fiant.*

1 INDVLGENTIARVM quædam sunt plenariæ, pœnæ, & culpæ:[a] quædam limitatæ: illas solus summus pontifex concedit: istas etiam episcopi.[b] Sic indulgentiæ, quæ dantur pœnitentibus, & confessis visitantibus basilicas duorum Petri, & Pauli Romæ in Iubilæo, habent[c] veniam omnium peccatorum plenissimam,[d] à summis Pontificibus ex Dei misericordia, & dictorum Apostolorum meritis concessam, seruatis forma, & dierum numero in visitatione facienda constitutis: fuerunt & aliquando concessæ à summis Pontificibus indulgentiæ plenariæ remissionis semel in vita, & semel in mortis articulo sine exceptione criminum, quas restrinxit Paulus 2.& retinuit casus, in quibus etiam ex illis indulgentiis nemo alius, quàm summus Pótifex posset absoluere.[e] Concesserunt & summi Pontifices aliquibus aliis Ecclesiis, & locis plenarias indulgentias.[f]

### SCHOLIA.

a Indulgentiæ dantur pœnitentibus, & confessis, Clement. vnic.circa finem, de reliq. & vener. Sanctorum, cap. 1. de pœn.& remiss.in Extrauag.communibus, vbi Glossa ad verbum, *Confessis*: Qui est, inquit, verè pœnitens, & confessus, habet veniam culpæ, quam solus Deus in contritione remittit, quæ non datur nisi correcto, ca. peccati venia, de regul.iur.in sex.& pœna æterna debita pro peccato mortali commutatur à Deo in pœnam temporalem. Nam sicut culpa respectu eius, in quem peccatum commissum est, fuit infinita: ita & pœna deberet esse infinita. Sed infinita tollitur per remissionem culpæ: verùm quanta remaneat, ignorat minister Dei, qui in pœnitentiæ sacramento aliquam portionem illius pœnæ remittit: vnde minister Dei post præmissa arbitratur de pœna, quam credit superesse, ad arbitrium suum: & ad eum modum intelligitur quod dicimus omnes pœnitentias esse arbitrarias, can.tempora, 26.quæst. 7.cap. quæsitum, & sequent.de pœnitent.& remission. Tanta tamen posset esse contritio confitentis, quòd nedum culpa: sed pœna prorsus tolleretur. Verùm quia hoc ipsum dubium est penes homines, minister Dei; præsertim Vicarius Christi, successor D.Petri, istam pœnam certis de causis, vt in Iubilæo, & in voto vltramarino, & quibusdam aliis commutat in certos actus satisfactorios, &c. Quid operentur etiam istæ remissiones, fusè Glossa ex diuersis sententiis prosequitur ad cap.quod autem, 4. ad verba, *vt prosint*, de pœnitent.& remissionibus.

b De vtrisq. pœnitentiis in cap. 2.§.ad hæc, iuncta Gloss.ad verba, *pœna*, *& culpa*. de pœni.& remiss.in Clementinis.

c Cap.1.2.3.4.& 5. de pœnitent.in Extrauagantib. commu. vbi de anno Iubilæo, qui vt dicitur in primo capite, olim erat post centum annos: posteà verò, vt dicitur in 2. capite fuit post 50.annos, dehinc, vt dicitur in 4.cap. fuit singulis 25.annis.

d Plenissima est remissio in quantú, & quatenus clauium potestas se extendit. Sic Glossa ad cap. 1. ad verbum, *plenissimam*, de pœniten. & remiss. in Extrauag. communibus scribit declarasse summum Pontificem in consistorio. Fuerunt & plenariæ indulgentiæ ob alias causas concessæ, vt crucesignatis contra infideles profectis, quas examinat Ioannes Andreas ad cap. ad liberandam, de Iudæis.

e Casus illi cum restrictione probantur cap. 3. & fin. de pœnitent.in Extrauag. communibus.

f Cap.quemadmodum, de pœnitent.in Extrauagant. communibus.

## CAPVT III.

*1 Qui concedant Indulgentias.*

1 DEVS indulgentiam peccatori conuertenti ad se dat:[a] sicque remissio, & absolutio peccati ab hominibus per authoritatem à Deo concessam.[b] Infinitum meritum passionis Christi, propter coniunctionem humanitatis cum diuinitate.[c] Ex cuius infinito thesauro haurit summus Pontifex generales, & plenarias indulgentias solus: quia & solus in plenitudinem potestatis est vocatus.[d] In suis diœcesibus Episcopi soli largiuntur indulgentias,[e] vt & Archiepiscopi in suis prouinciis; dummodò statutum generalis Concilij non excedant.[f] Potest & certas speciales legatus summi Pontificis concedere in prouincia sibi decreta.[g] Abbatibus autem, aut aliis inferioribus non licet indulgentias concedere, nisi speciali priuilegio, vel legitima consuetudine fuerint suffulti.[h]

### SCHOLIA.

a Can.facilius.§.1.de pœnitent. distinctione 1.

b Can.ita fit.j. quæst.1.

c Cap.2.de pœnit.in Extrauag.communib.

d Cap. cùm ex eo, de pœnit.cap.quocunque, 24.q.1.

e Cap.quod autem, de pœnitent.& remiss.

f Cap.nostro postulasti certificari responso, 15.de pœnitét. Concilium generale definit, in cap.1.& 3.de pœnit.& remiss.in sex.& in cap.cùm ex eo, 14.de pœnit. apud Greg. vbi ne claues Ecclesiæ contemnátur per indiscretas Prælatorum indulgentias, & ne pœnitentialis satisfactio eneruetur, decernitur, vt cùm dedicatur Basilica, non extendatur indulgentia extra annum, & in anniuersario dedicationis tempore, vltra quadraginta dies: facit caput fin. de pœnitent.in sex.

g Glossa 1.in cap.penul.de pœnitent. quia & legatus potest in prouincia sibi decreta statuta perpetua facere, cap.fin. de offic.leg.1.de loca.

h cap.Abbatibus, 13.de excessib.prælator.lib. 5. tit.31.

## CAPVT IIII.

*1 Forma concedendi Indulgentias.*

1 INDVLGENTIÆ à Summo Pontifice conceduntur, verbo, literis, & qualibet scriptura, cum clausula quòd sola signatura sufficiat, etiam in fauorem fidei.[a]

### SCHOLIA.

a Cap.fin.de pœnitent.in Extrauag.communib.

## CAPVT V.

1 *Qui fruatur vtilitate Indulgentiarum.*

1 CONCEDVNTVR indulgentię idoneis, & diſpoſitis ad eas ſuſcipiendas: cuiuſmodi ſunt qui membra ſunt Eccleſiæ, Chriſtiani: quia alijs theſauros ſuos Eccleſia non diſtribuit.[a] Deinde verè pœnitentibus, qui ſunt purgati à culpa: qualis eſt contritus, & confeſſus.[b] Sed & is, qui verè pœnitens, & confeſſus cœpit peragere, quæ præſcripta ſunt in indulgentiis, morte præuentus, non potuit perficere, remiſſionem conſequitur ſecundum illas: & qui cœpit venire; non potuit autem peruenire, morte, vel alio impedimento præuentus, ad locum, vbi implendæ ſunt indulgentiæ.[c]

*SCHOLIA.*

a Can. nihil ſic debet, 1. qu. 3. & can. ſi quis à Catholica, 23. quæſt. 4.
b cap. 1. de pœnitent. & remiſſ. in Extrauag. communibus. Clem. vnica circa finem, de reliq. & ven. ſan.
c Gloſſ. ad c. 1. ad verbum, *confitebuntur*, circa finem, de pœnitent. in Extrauag. communib. ſic declaratum fuiſſe à ſummo Pontifice tradit. Facit in argum. l. cum hæres, §. ſi Stichus, in 1. de ſtat. lib. l. fin. C. de condition. incertis, quia per impeditum non ſtetit, quominùs perfecerit, qui ſine culpa ſua impeditus eſt. Et hoc ita poſteà expreſsè cautum fuit à Clemente ſexto, in c. 2. de pœnitent. & remiſſ. in Extrauagant. communibus.

## CAPVT VI.

1 *Cauſæ. 2. Et effectus indulgentiarum.*
3 *In merito Chriſti. 4 Per quem fit remiſſio.*
5 *Ratio indulgentiarum.*
6 *Ad quæ peccata pertineant.*

1 CAVSÆ, ob quas præſules Eccleſiæ indulgentias ſolent concedere, diuerſæ eſſe poſſunt, vel ſpirituales, vel corporales. Spirituales: veluti, vt peccatis abſoluti orent pro conuerſione infidelium, pro pace Chriſtianæ fidei.[a] & ſanctificent ſanctiùs diem alicuius feſti, putà Conceptionis beatiſſimæ virginis Mariæ, vel Euchariſtiæ.[b] Corporales poſſunt eſſe in Dedicationibus Eccleſiarum, vt incitentur ad eleemoſynas largiendas eidem Eccleſiæ ædificandæ,[c] ob reſtaurationem pontium,[d] ad ſuſtentationem egenorũ, vel confluentium ad hoſpitale,[e] vel ad excitandam deuotionem viſitando certas Baſilicas, vt Romæ ſancti Petri, & Pauli.[f]

2 Et hîc notant Theologi, quòd niſi quis id faciat, pro quo dantur indulgentiæ, nullo modo eas conſequatur, quantumcumque habeat bonam voluntatem: licèt conſequatur meritum bonę voluntatis.[g] Indulgentiam tamen quantum ad augmentum gratiæ, & gloriæ, tantum valet, quanta eſt interna deuotio ſuſcipientis, & non plus: quantum verò ad remiſſionem pœnæ debitæ in Purgatorio, vel impoſitæ à ſacerdote in pœnitentia, indulgentia tantùm dimittit, quantùm, vt dixi, ſonat; dummodò homo faciat quantum illi imponitur, & modo, quo oportet illum facere.[h]

3 Fit autem remiſſio per applicationem meriti Chriſti authoritate, & poteſtate ab illo cõceſſa, & ita ſolus Chriſtus,[i] & Spiritus ſanctus, quem donauit fidelibus ſuis,[k] peccata remittit. Et gratia Chriſti nos iuſtificat:[l] miniſterium verò, & diſpenſatio myſteriorum Chriſti, & abſolutionis cõceſſa eſt prælatis.[m] Neque hîc remiſſionis indulgentię cauſa efficiens eſt meritum pœnitentis, nec quantitas operis: ſed genus operis, & gratia Dei.[n]

4 Itaque remittitur culpa effectiuè per ſolum Deum: ſacramentaliter, per ſacramentum pœnitentiæ: & miniſterialiter, per miniſterium debitum Eccleſiæ.[o]

5 Ratio quoque generalium Iubilæi indulgentiarum, adſertur ex Iubilæo legis Moſis, quo poſt quinquaginta annos quilibet redibat ad ſua, & exules reuocatione generali quoque.[p] Eſt & alia ratio, conſiſtens in ſalute populi, quæ peccatorum ſarcina opprimitur, quæ remiſſione releuatur, ſequitúrque vtilitas publica reuocare pereuntes.[q]

6 Cæterùm effectus indulgentiarum non extenditur ad peccata poſt tempus indulgentiarum cõmiſſa, nec ad commiſſa poſt iter peregrinationis acceptum: ſed ad ea, quę ante.[r] At pœnitentiæ anteà iniunctæ tolluntur etiam per commutationem operis ſatisfactorij in indulgentiis poſiti.[s]

*SCHOLIA.*

a Vt in capitulo vnico de celebrat. Miſſarum, in Extrauagant communib.
b Clement. vnic. de reliq. & vener. Sanctorum, c. 1. eodem titulo, in Extrauag. communib.
c cap. 1. de pœnitent. & remiſſ. in ſex.
d cap. quod autem, 4. de pœnit. & remiſſ.
e cap. cùm ex eo, 14. de pœnit. & remiſſ. cap. fina. eodem tit. in Extrauag. communib.
f cap. 1. de pœnit. in Extrauag. communib.
g Lib. 4. Sententiarum, diſtinctione 20.
h Angelus Clauaſ. in Summa, in verbo, *Indulgentia*, num. 2. vide Diuum Thomam in quartum Sentent. diſt. 20. Sic dies, vel anni remiſſionis pœnæ habent remiſſionem pœnitentiis impoſitis à Canone, vel ſacerdote totidem dierum, vt in Clem. vnica, in fine, de reliqu. & vener. Sanctorum.
i Can. nemo tollit, de conſecrat. diſtinct. 1. *Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi.* Diui Ioan. Euang. ca. 1. verſ. 36. Daniel. 9. verſ. 24. D. Matthæi, 1. verſ. 21. & c. 9. verſ. 2. & D. Marci, c. 2. verſ. 5. D. Lucæ, c. 24. verſ. 46. Actorum 2. verſ. 38. & c. 4. verſ. 12. ad Coloſſenſ. c. 1. verſ. 14. ad Epheſios, 1. verſ. 7. 1. ad Timoth. ca. 1. verſ. 15. cum ſimil. Peccata nemo poteſt dimittere propria poteſtate, niſi ſolus Deus, D. Lucæ, c. 5. verſ. 9. & 26. Dimittunt & alij ſacerdotes poteſtate per Deum conceſſa, D. Matthæi, ca. 18. verſ 18. & D. Ioan. c. 20. verſ. 23.
k can. vt euidenter, 1. qu. 1. ad Corinth. 6. verſ. 21.
l can. gratia, can. placuit, vt quicunque. can. penul. & fin. de conſecrat. diſtinct. 4.
m can. omnes, 17. qu. 4. can. 1. 26. qu. 6.
n Vide Gloſſ. ad c. 1. de pœnit. in Extrauag. communib. ad verbum, *Confitentur*: vbi & diſputatur quæ requirantur in indulgentiis. Neque etiam eſſet remiſſio, ſi perpenderetur opus, & meritũ pœnitentis: ſed potiùs redemptio, vel pœnæ cõmutatio, argum. l. 1. de contrah. empt. ff. cùm remiſſio ſit eius, quod ſolui non poteſt, vel eius, quod pro ſoluto habetur.

o Sic tradit dicta Glossa, cap.1.ad verbum, confiteantur, de pœnit.in Extrauag.communib.

p cap.1.de pœnitent. in Extrauag. communib. de Iubilæo, in cap.25. Leuitici.& de liberatione & reductione profugorum, morte summi sacerdotis, Num. cap. 5.& Iosue cap.20.

q cap.quemadmodum, 4.& cap.fin.de pœnitent.& remissionibus, in Extrauag. communib. tantò enim sunt grauiora peccata, quantò diutiùs detinent animam alligatam, cap. fin. de consuet. cap. cùm in Ecclesiæ corpore, de simonia.

r Argument. cap.ex parte, de consuetud.

s Gloss.in c.1.de pœnit.& remissionibus, in Extrauag.communib.vbi & vota etiam sine alia impositione pœnitentiæ, quam habeant indulgétiæ, commutari dicit, excepto voto peregrinationis Hierosolymitanæ,& religionis, quę tangunt detrimentum tertij: contrà si non tangunt, c.4. de pœnitent.in extrauag.communibus.

# D'E IEIVNIO. Tit. XVIII.

Tractatur titulo, de obseruatione ieiuniorum, libro tertio Decretalium, titulo quadragesimosexto.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Ieiunij acceptio, & diuisio prophani.*
*3 Diuisio sacri.*

1 INDVLGENTIÆ proximè explicatæ postulare viderentur, vt consequenter ageremus de feriis, in quibus maximè conferantur: verùm quia vt plerumque festiuos dies ieiunia præcedunt, & vigiliæ, de his priùs, ne repetere posteà cogamur, agemus.

2 Ieiunium generaliter, est abstinentia à cibo aliquo.[a] Per translationem ieiunium quoque est abstinentia ab aliis, quàm à cibo. Ieiunium itaque generaliter aliud prophanum, aliud sacrum. Prophanum est, quod non fit causa salutis animæ, aut habita ratione religionis; sed alterius ratione.[b] Et hoc triplex, naturale, morale, salutare. Naturale, dum quis abstinet à cibo, vel quia edere non vult, vel quia non potest, vel non habet quod manducet.[c] Morale, quando ratione virtutis moralis abstinet, & sobriè, & statis temporibus manducat. Salutare, quando corporalis salutis causa quis se temperat à cibo, & potu.[d]

3 Ieiunium sacrum, vel religionis, quando ad impetrandam salutem animæ, vel religionis causa fit. Et illud vel spiritale, vel corporale.[e] Spiritale est, abstinere ab illicitis, & à voluptatibus sæculi, quod dicitur magnum, & perfectum ieiunium:[f] sine quo nihil prodest corporale animæ[g] Sacrum corporale est, abstinere à cibis corporalibus ob reuerentiam diuinam: vt animus depositis corporis ponderibus, paratior, & aptior fit ad cōtemplanda diuina mysteria[h] Rursum hoc corporale sacrum ieiunium, duplex, pœnitentiale, & non pœnitentiale. Pœnitentiale est, quod ad humiliationem animæ pertinet, & ad placandam Dei iram.[i] Non pœnitentiale, seu Ecclesiasticum, est abstinentia à cibis certis, ab Ecclesia certis, & statis diebus indicta, cum vnica tantùm cibi in die sumptione, eaque moderata.[k]

### SCHOLIA.

a Vide quæ nos diximus de diuisionibus lib.Syntag.2.c.18. tractat. & de ieiunio, Ambrosius de virginitate, ad cap. Dominicis, de parochis. In ieiunio abstinentia est, can. non oportet de consecrat.dist.3.

b Quemadmodum cùm Tarentini à Romanis obsiderentur, periculumque esset ne fame ad deditionem compellerentur, Rhegini decimo quoquo die ieiunium decreuerant sibi, & victum concesserant Tarentinis. Quare & cùm discedentibus Romanis liberati essent, memores calamitatis Tarentini, ieiunium constituerunt: Ælianus lib.5.de varia historia, cap.penultimo.

c In ea significatione hominum ieiunorum, sæpè mentio fit: vt cùm dicimus confirmationem à ieiunis dari debere, can.honestum, 22.q 2.can.liquidò, de consecrat.dist.1. can.vt ieiuni, can. vt Episcopi, de consecrat.d.5.cum similibus. Idem in Ordinationibus, can.quod à patribus, & seq.75.dist.in Sumptione sacræ Eucharistiæ, dist.can. liquidò:& sic vinum manè bibitum dicitur soluere ieiunium, cap. ex parte, de celebrat. Missarum.

d Vt in can.legimus quosdam, de consecrat.distinct.5.can. quinque modis, can.ne tales, eadem distinct.

e Can.ieiunium.de consecrat.distinct.5.

f Diuus Augustinus super Ioannem, tract.17. can. ieiunium autem magnum, de consecrat.distinct.5.

g can.nihil enim prodest, de consecrat.distinct.5.quemadmodum nihil prodest dæmonibus, quòd ieiunent nec manducent, aut non bibant; quia incorporales, nec prodest ieiunium Iudæis, aut Ethnicis, vt ait Gregorius Nazianz.oratione de pauper.aman.& ita improbat ieiuniū cum peccatis factum Isaias, cap.58.Ita esca, aut potius non commendat nos Deo, 1.ad Corinthios, cap.8. Et vsus rerum per se adiaphorus, & indifferens est, Lucæ 19. & 1. Corinth.cap.10.ad Coloss.2. Est tamen abstinentia bona ad bonum finem, 1.ad Corinth.9.vers.19. & capit.10.vers. 23.vt contrà reprobanda abstinentia, quæ fit a cibis tanquàm à malis per abominationem, can. Apostol. 50.& 52.vt abstinebant Priscillianistæ à carnibus tanquam immundis, & abominandis, ob quorum hæresim statutum in Ecclesia, vt nullus ab iis omnino abstineret, quin saltem etiam abstinens ab illis ob bonum finem, saltem degustaret olera cum illis cocta, alioquio excommunicatus ab officio, ministerio, & ordine Ecclesiastico deponeretur. In Concilio Bracharenti 1.sub Honorio Papa, & Athramite Rege Hispaniæ, can.32.& antè in Concilio Aocyrano, sub Marcellino Papa ante Concilium Nicænum, paulò ante habitū circa annum Domini 308. can. 14. Neque cibus; sed malus appetitus in culpa est, can.1.2.3.41.distinct. Et rerum quoque abusus peccatum facit. Est autem abusus, quando quis rebus aliter vtitur, quàm permissum sit; veluti quando prohibita quis edit, vel permissa in tempore prohibito. Sic prohibita erant quædam in lege antiqua, ne ederentur; quia edentibus videbantur noxia, Leuitici 11.& ca. 17.vers.10. Deuteron. cap.14.& aliis rationibus, Exodi 21.vers.26. & cap.22. ca. 31.sanguinem, & adipem prohibitum comedere, Leuit. 3.vers.17.& ca.7.vers.23. Deuter.12.vers.23.Et prohibitum primis parentibus ne ederent de fructu, qui per se bonus erat: sed prohibitio faciebat noxium, cap.2.& 3.Genes.

h Cyrillus Hierosolymi Catechesi 4.illuminator. videndus Porphyrius, libro περὶ τῆς ἀποχῆς ἐμψύχων, de abstinentia animalium.

i Quale sæpè meminit sacra pagina indictum fuisse, vt filiis Israel. 1. Reg.7. Dauidi, 2. Reg. 12. Niniuitis Ionæ, 3. can. vnus quisque, can. incommutabilia, ca.non semper, 22.quæst. 4. & quale indicitur ab audientibus confessiones, can.presbyter, 72.distinct.

k can.

k can. de esu, can. non dico hebdomadas, & can. sint tibi quotidiana, & can. sint tibi ieiunia, de consecrat. distinct. 5. quemadmodum in ieiunio spiritali abstinendum est à peccatis; sic & in corporali sacro abstinendum à carnibus, & aliis, quæ prohibentur: excepta causa necessitatis; vt ægritudinis, can. 2. de obseruat. ieiunior. c. quod non est licitum, 4. de verborum significatione apud Gregor. Ieiunium ita sacrum habet abstinentiam à certis cibis, & vltra habet moderatam tantùm sumptionem ciborum permissorum; quod in sola abstinentia non est, si quidem abstinentia prohibet quidem à certis cibis abstinere: sed non habet permissorum restrictionem. Quare quidam dies habent abstinentiam à carnibus tantum, permissis aliis, vt piscibus, ouis, lacticiniis in escam. Quidam habent prohibitionem à carnibus, & ab his, quæ sementinam trahunt originem carnis, videlicet à lacte, caseo, & ouis, can. denique, 4. distinct. Sunt & alia ieiunia strictiora, in quibus panis, & aquæ tantùm vsus conceditur; vt in pœnis videbimus delictorum.

## CAPVT II.

1 *Ieiuniorum institutio à quibus.*
2 *Ieiunia instituere priuatis prohibitum.*

1 IEIVNIVM, seu abstinentia à certo cibo, à Deo in Paradiso terrestri habuit originem:[a] iussit & Noacho Deus posteà in mundi renouatione, à certis cibis abstinere.[b] Et cùm legem Mosi daret,[c] Mandatum sæpè ieiunium populo à Prophetis,[d] susceptum & à priuatis sponte ad impetrandam gratiam à Deo,[e] approbatum à Christo.[f] 2 Institutum posteà cum distinctione certorum dierum, & qualitatum à sacris patribus, & sacerdotibus,[g] & ex certis causis.[h]

### SCHOLIA.

a Can. sexto die, 35. distinct. cap. 2. Genes.
b De abstinentia Noë. vide historiam Genes. c. 9.
c Leuitici, c. 11. & Deuteron. 14. capit.
d A Iona, Ionæ, c. 3. à Iosaphat, 2. Paralip. 30. vers. 3. ab Esdra, 1. Esdræ, c. 8. vers. 21. ab Esther, & Mardochæo, Esther, c. 4. vers. 16.
e Ita ieiunauit Moses 40. diebus, Exod. 34. vers. 28. & Deuter. 9. vers. 9. Dauid. 2. Reg. c. 12. vers. 16. Anna prophetissa, Lucæ 2. vers. 37. Iudith, Iudith. c. 8. &c.
f D. Matthæi, cap. 6. vers. 16. & 17. D. Marci, 2. vers. 20 probatum & ab Apostolis, 2. ad Corinth. 6. vers. 5. Actorum 13. vers. 2.
g Toto titulo de obseruatio. ieiunior. can. ieiunia in Ecclesia, de consecrat. distinct. 5.
h Et cautum in Concilio habito apud Erphesfurt, præsente Henrico rege. in cap. 5. vt nemo nisi consentiente proprio Episcopo, aut eius misso, ieiunium sub obtentu religionis sibi imponat, vnum diem præ aliis excipiendo: quia plus ariolandi causa dicebat dignosci, quàm in supplementum Catholicæ legis: quod & refert Burchardus Episcopus Vuormacensis, lib. 13. Decretorum, can. 27.

## CAPVT III.

1 *Tempora ieiunij ex consilio, & præcepto.*
2 *Abstinentia.*
3 *Ex præcepto Quadragesima.*
4 *Et Vigiliæ.*
5 *Quando ieiunandum non est.*
6 *Ieiunia quatuor Temporum.*

1 IEIVNANDVM est secundum formam cõstitutam ab Ecclesia, diebus, & modis ab ea definitis tempora ieiunandi constituta sunt duplicia, ex consilio, vel ex præcepto. Ex consilio sunt, quæ omnes non obligant ad ieiunium: veluti Aduentus Domini,[a] Dies Rogationum, seu Litaniarum, quæ fiunt triduo ante Ascensionem Dominicam: in quibus abstinentia quidem à carnibus est de præcepto: sed ieiunium est de consilio.[b] 2 Sunt & Quartarum feriarum ieiunia de consilio, si incidant extra tempora ieiunandi præcepta: id est, nisi præcipiantur. Inter dies etiam, quæ habent abstinentiæ à carnibus præceptum, & sunt de consilio ieiunij, sunt sexta Feria, & Sabbatum.[c]

3 Ieiunia de præcepto sunt, Quadragesimæ, Vigiliæ festiuitatum, ieiunia quatuor Temporum. Quadragesimæ dies sunt veluti decimæ dierum totius anni.[d] Et de præcepto seruari debent eorum ieiunia ab omnibus, excepta causa necessitatis.[e] Quadragesima sex septimanas habet, quibus addidit Thelesphorus Pontifex septimam: vocatúmque id tempus Quinquagesima,[f] & ita antè festum Paschæ sunt ieiuniorum septem hebdomadæ, per quas clerici omnes ieiunare debent, & hymnis, vigiliis, & orationibus vacare die, noctéque.[g] Explicat idipsum Gregorius de sacerdotibus, diaconis & reliquis, quos dignitas Ecclesiastici gradus exornat, vt ij à Quinquagesima propositum ieiunandi suscipiant: breuius autem tempus laicis statuitur,[h] exceptis diebus Dominicis, quibus abstinetur à carnibus, ouis, caseo, & lacte, vt in diebus ieiunij Quadragesimæ: verùm in illis non ieinnatur.[i]

4 Vigiliæ Sanctorum, quibus ieiunandum est, & iure traduntur,[k] & Ecclesiarum consuetudo eas docet.[l] Vespera diei festi, vigilia dicitur; quia olim Christiani ob maiorem diei festi solennitatem in orationibus pernoctabant, vt etiam nunc fit in vigilia Natiuitatis Dominicæ.[m]

5 Ieiunandum non est die Dominica.[n] Et proinde vigilia festi occurrens in Dominica, debet ieiunari Sabbatho præcedẽte.[o] Placuit & olim non esse ieiunandum feria quinta hebdomadæ,[p] neque à die Paschæ, vsque ad diem Pentecostes ex præcepto:[q] si qui tamen velit sponte ieiunare, nihil prohibet:[r] excipiuntur tamen Rogationum dies,[s] & vigilia Pentecostes,[t] quibus indicta sunt ieiunia.

6 Sunt etiam ieiunia quatuor Temporum de præcepto ab omnibus seruanda.[u] Tempora autem, hæc mutata: primum quippe horum hebdomada prima erat in Martio: Secundum in hebdomada secunda in Iunio: Tertium in hebdomada tertia in Septembri: Quartum in hebdomada quarta in Decembri, in Concilio Maguntinensi,[x] Illud autem postea Concilium mutatum in Concilio Salegastæ habito.[y] Rursum & aliter statutum ab Vrbano,[z] cuius verba: *Statuimus vt ieiunia*

*quatuor Temporum hoc ordine celebrentur, primum initio Quadragesimæ: secundum in hebdomada Pentecostes: tertium verò in Septembri: quartum in Decembri,* [aa] *more solito fiat.* Inuenitur vltrà mentio trium Quadragesimarum vnius anni. [bb]

*SCHOLIA.*

a Cap.de obseruation. ieiuniorum, lib.3.tit.46.

b cap.Rogationes, de consecrat.distinct.3.

c Can. ieiunia can. legitima, iuncta Gloss. 1. de consecrat. distinct.3.

d Can.Sabbatho verò, de consecrat.distinct.3.ca.quia dies Sabbathi, de consecrat. distinct. 5. vbi gloss. ad verbum, *admonemus*, ait ibi, esse de consilio de Sabbatho: nisi vbi est consuetudo vt abstineant: quia tunc est præceptum abstinere in Sabbatho ab esu carnium, cap. consilium,2. de obseruatio.ieiunior. Verius tamen videri potest,quod tradit Gloss.in can. de esu,de consecrat. distinct. 3. quòd aliquando fuit de consilio carnes Sabbatho non comedere,quo tempore poterant comedi:posteà autem obtinuisse,non comedi,& abstinendum esse per dictum can. quia dies,de consecrat. distinct.5.can.Sabbatho,de consecrat.distinct.3. Si tamen vt cõsuetudines locorum iam receptæ non immoueantur, can. vtinam, can. illa autem, 12. distinct.ex Diui Augustini Epist.118. ad Ianuarium:vbi refertur apud Mediolanum Sabbatho non fuisse ieiunatum,& consuetudinem illam esse in illo loco seruãdam: quamquam illa decisio non loquatur de abstinentia carnium: sed de ieiunio, quod apud Romanos seruabatur, dicto ca.Sabbatho verò,de consecrat.distinct.3.Sic quoque non malè, vt opinor, possemus intelligere can.65. Apostolorum, vbi, *Si quis Dominicum diem, vel Sabb.vnũ, vno solo dempto, ieiunare deprehendatur, deponitor: sin laicus, à communione deiicitor.* Tunc enim expediebat fieri hanc legem, ne quis Iudæos videretur imitari: receptum & in Ecclesia est Catholica, vt si festum Natiuitatis Domini incidat in sextam Feriam, vel Sabbathum, licitum sit carnes comedere,exceptis professis, vel vouentibus,cap. fin.de obseruatione ieiuniorum.

e Can.Quadragesima,de cõsecrat. distinct.5.de sacra Quadragesima vide can.Apostolorum,68.leg.Photium.7.nomocan. 1. & c.49. Synodi Laodicensis,& can.29.52.56.90. Synodi in Trullo.

f Can.non liceat,cum duob.sequentib.de consecrat.dist.5. integra Quadragesima ieiunãda,nec frangenda in quinta feria vltimæ hebdomadæ, vt quidam faciunt, quorum consuetudo reprobatur. In can. Sacerdotibus, can. non liceat, can.non oportet, de consecrat. distinct 3. ex Concilio Aureliacense,can. 26.ex Concilio Martini,cap. 50. ex Concilio Laodicensi,cap.50.

g Can. Quadragesima, quarta distinctione.

h can. statuimus,4.distinct.tamen vide can. in istis, eadem distinct.qui videtur probare non fuisse approbatum statutum Telesphori.

i Can.denique,quarta distinctione.

k Dicto can.denique, in quarta distinctione.

l In cap.1.de obseruat. ieiunior. Atque in Concilio Aureliacensi sic statutum est; *Presbyteri, cum sacras festiuitates populo annunciant, etiam vigiliarum ieiunium eos omnino seruare moneant*; refert Burchardus lib. 3. Decretorum,c.16.

m Can.vtinam,can.illa autem.12.distinct.

n can.nosse credo,76.distinct.ex Diuo Ambrosio, Serm.de Pentecoste.Docet de vigiliis obseruatis in templis Martyrum Basilius Magnus in Psalm. 114. & Epistol.63. Meminit & Plinius iunior de vigiliis, & antelucanis orationibus,lib.10.Epist.2.ad Traianum. Obseruasse & vigilias in ostio Tabernaculi Iudæos potest docere capit.3.lib.1. Regum.

o Nempe in contemptum diei Dominicæ ieiunandum nõ est,can.ieiunium,4.can.ne quis,5.de consecrat.distinct.3. can.si quis,15. can. si quis tanquam, & can.fin.30.distinct. can. Sacerdos, vers. dic autem Apostolorum, 26.qu.7.In Synodo Gangrensi, c.18.& in can. 15. Petri Alexandrini. Aliter ex deuotione licet, nisi quis putaret,vel crederet, quòd vtilitas ieiunij non posset compensari per deuotionem festi,vel nisi ex aliqua superstitione ieiunaret. Idipsum de ieiuniis in aliis solennitatibus magnis festorum erit dicendum,can.vtinam, 76.distinct.vide Thomam in 4.Sententiarum,dist.15.

p Cap.primo, de obseruatione ieiun.

q Can.ieiunium,14.de consecrat.distinct.3.vbi gloss.causas diuersas prohibitionis adfert; quas tamen textus aliter expressit:sic enim ait,Ieiunium Dominici diei, & quintæ feriæ nemo celebrare debet, vt inter ieiunium Christianorum,& Infidelium,& Hæreticorum vera, & non falsa discretio habeatur. Nam Gentiles ieiunabant die Iouis, in honorem Iouis,vt indicant verba Horatij,lib.2.Satyr. Sat. 3.

*Iupiter ingentes qui das, adimisque dolores,*
*Mater ait pueri menses iam quinque cubantis*
*Frigida si puerum quartana reliquerit, illo*
*Mane die, quo tu indicis ieiunia, nudus*
*In Tyberi stabit.*

Refert autem gloss.ad dict.can.ieiunium,quòd die Iouis Christus cœlum ascenderit:addit tamen sine contemptu diei prohibitum non esse etiam semper ieiunare sponte ex deuotione,vt in can.vtinam,76.distinctione.

r Can.ieiunium,§.fin.cum can.seq.76.dist.

s can. scire debet, cum 3.sequentib.76.distinct.

t can.Rogationes,de consecrat.distinct.3.

u can.de ieiunio,76.distinctione.

x Dicto can.ieiunium,76.distinctione.

y can.constituimus,ead.76.distinctione.

z dicto can.de ieiunio,76.dist.can.statuimus,76.dist.

aa Secundum distinctionem can.de ieiunio,in fine,76.dist. Obseruantia verò quatuor Temporum ieiuniorum, vtilitas,& origo tractatur in can.huius obseruantiæ, cum 2. sequentib.76.distinct.continet & Ecclesiastica regula,vt ieiunia quatuor Temporum fiant per quartam, sextam, & septimam ferias singulis temporibus, & incipiat à die Mercurij proximo post festum Pentecostes, post festum sanctæ Crucis, post festum sancti Lucæ, post diem Cinerum: vnde memoriæ causa hic versus,

*Post Pen.Cru.Lu.Ci.debent ieiunia dici.*

bb In can.1.2.3.sub 22.q.5.& gloss.tradit vnam esse ante tempus Natalis Domini, aliam ante festum sancti Ioannis; idem & Antonius Corsetus in singularibus, singulari quadragesima.

## CAPVT IIII.

1 *Modus ieiunandi.*

1 MODVS ieiunandi regularis constitutus est ab Ecclesia, ne quilibet suo arbitrio viuens, aliis scandalo esset, apud semetipsum sapiens.[a] Nempe vt ieiunantes non manducent ante horam meridianam,[b] à carnibus abstineant, & ab aliis iuxta tempora prohibitis, & cõcessis: vtantur mediocriter,seu parciùs,[c] & cibis aridioribus: Tempore Quadragesimæ in templum eant.[d] Mundi à peccato sint,[e] & sobrij: Nam & meliùs ieiunant,qui sępiùs parum,quàm qui se in gurgitando lautiùs, & cariùs comedunt.[f]

*SCHOLIA.*

a Refert Eusebius in Historia Ecclesiastica, quendam Alcibiadem ex numero vinctorum pro Christo, satis asperam vitam gessisse, nihil sibi voluisse accipere excepto pane cum sale,& aqua,quem vitæ rigorem cùm vellet in

carcere

carcere positus retiuere, Attalo cuidam seruo Dei reuelatum est, quòd non rectè faceret Alcibiades creaturis Dei iniuriam irrogans, & quòd formam scandali cæteris derelinqueret: quibus cognitis, cœpit omnia cum gratiarum actione accipere: quod & narrat Burchardus, li. 13. Decretorum, c.26. Sunt & technæ dæmonum astutissimæ, ad circumueniendum pios, quos cùm vident operibus bonis delectari, vtque eos inutiles reddant, & ad actiones cultus diuini inhabiles, specie religionis, & boni ad id, quod nimium est, in ieiuniis prouocant, quibus & corpus, & mens à soliditate necessaria deiiciuntur. Dispensate & nunc censetur Ecclesia, vt post meridianam sumptionem cibi aliqui possint modicum sub noctem accipere.

b can. solent. de consecrat. distinct. 1. quare & qui ieiunant ante horam nonam; id est, duodecimam, & in quadragesima, nisi Vesperis cantatis, non debent manducare, vt in dicto can. solent, cum duob. seq.

c can. denique, 4. dist. can. ab exordio, 5 distinct. illa autem abstinentia non ad execrationem creaturarum fit; sed ad cultum pietatis, can. fin. §. fin. 30. distinct. can. Apostolorum, 50. & 52.

d can. non oportet. de consecrat. distinct. 3.

e can. ne quis, de consecrat. distinct. 3.

f can. non dico, cum §. seq. de consecrat. distinct. 5. *Nihil enim*, inquit Burchardus lib. 13. Decretorum, c. 23. & 24. ex Pimenij Eremitæ dictis, *prodest, biduo, triduóue transmisso vacuum portare ventrem, si compensantur saturitate ieiunia, & obruatur mens.*

## CAPVT V.

1 *Qui ieiunare teneantur.*

2 *Prohibita in necessitate prohibenda.*

1 OMNIBVS autem in summa, maximè personis Ecclesiasticis, ieiunia seruanda sunt ab Ecclesia imperata: & qui contemnit, anathema fit ex Concilio Gangrensi, & Apostolorum canone,[a] exceptis quibusdam personis, quibus remittitur iure ieiunandi necessitas, cuius generis sunt debiles, & infirmi: quibus & peteribus, etiam temporibus vetitis, indulgetur carnium vsus:[b] cùm non subiaceat legi necessitas:[c] sed magis sit ferenda, vt maius euitetur periculum.[d] Ea ratione excusantur necessitatis, qui inedia, & fame laborant,[e] qui continuo labore, & opere corporali fatigantur, & exhauriuntur, qui sine cibo diu laborare nequeunt: vt nec pueri tenentur, qui non possunt cibi defectum ferre, quibus calor naturalis fomentum cibi veluti momentaneum assiduè adhiberi postulat: non etiam obnoxij ieiuniis peregrinantes; non senes, qui quidem exiguo: sed frequenti egent alimento; quia ob defectum alimenti naturalis, plura simul ingesta stomacho non possunt concoquere.[f]

2 Item prægnantes, nutrices, quarum ieiunium noceret pueris, & essent ob penuriam alimenti illis non sufficientis, veluti homicidæ illorum;[g] veruntamen in omnibus non erit alienum obseruare, quamuis generaliter eximantur à necessitate, num robur personæ excusatæ, vt pueri, senis, & similium sine magno periculo possit ieiuniū pati.[h]

*SCHOLIA.*

a In Concilio Gangrensi, c.18. relato in can. si quis eorum, 30. distinctione.

b In can. Apostolorum, 68.

c Propter imbecillitatem corporis dispensant de ieiunio. in can. 68. Apost. can. si quis per superbiam, 30. distinct. can. ieiunia sana, 16. & seq. 17. de pœnitentibus, de consec. distinct. 3. ca. 1. de obseruat. ieiun. vbi notanda illa verba, *Petiuerit sibi esum carnium indulgeri.* Nam peti deber licentia, & indulgentia arguit permissionem ex humanitate, non ex debito. Consilium proprij confessoris pro necessitate hac sufficiens dixit Angelus in Summa, in verbo, *Ieiunium*. num. 20. In causa debilitatis, & defectus naturæ, cum consilio medici. Solet Tholozæ haberi testimonium medici, quòd æger indigeat esu carnium: & posteà ad illam attestationem ab Archiepiscopo, vel ab eius Vicario impetratur licentia, & permissio vtendi rebus prohibitis tempore ieiuniorum. Notandum autem medicum peccare, si cuipiam consulat, vt sine rationabili causa frangat ieiunium, can. quid culpatur, 23. quæst. 1. can. contraria, de consecrat. distinct. 5. Solent & alicubi in Hispania haberi palam duplomata summi Pont. seu dispensationes edendi prohibita, & aliorum prohibitorum, quæ certæ personæ certo pretio, quod in eleemosynas dicunt distribuendum, cōcedunt. Quæ tamen num tollendæ sint propter abusum, & quòd indistinctè omnibus dentur, qui præsunt Ecclesiæ, considerabunt: meum enim non est os in cœlum tollere, cùm & putem in casu necessitatis vrgentissimæ, dum non adest confessor, vel prælatus, matrem Ecclesiam permittere vsum rerum valentibus prohibitarum; & Diuus Paulus ad Roma. 14. vers. 1. ait tolerandos esse in cibo infirmos; verùm & puto deinceps admonendum confessorem, vt tutiùs agatur. can. sicut de consecrat. distinct. 1. ca. quod non est licitum, de regul. iur. apud Grego. ca. ieiunia sanè, de consecrat. distinct. 5. facit l. aliquando, de offic. Proconsu. & legat.

d dicto c. 2. de obseruatio. ieiunio. exemplum simile in libello repudij, c. si quod verius, 33. q. 1. Aliud exemplum in ca. denique, 4. dist. aliud in ca. comessationes, 44. distinct.

e dict. cap. 2. de obserua. ieiuniorum.

f vide quæ tractat Diuus Thomas in 4. sentent. distinct. 15. vbi ait quòd subtractio cibi per ieiunium, si impediret ea, quæ necessariò sunt agenda, cum quibus conuiuit in societate, vel ad quæ ex officio tenetur, non esset licita: sed diceretur rapina.

g iuxta l. necare, de liber. agnos. ff.

h D. Thomas in 4. sententiar. distinct. 15.

## CAPVT VI.

1 *Effectus ieiunij.*

1 IEIVNIVM Ecclesiasticum curat vulnera delinquentium, & curatos sanctificat:[a] si modò mens ab iniquitate, & lingua ab obtrectationibus abstineant:[b] satisfacit item pro commissis:[c] auxiliatur defunctis à viuentibus eo nomine factum;[d] imò & factum ab eo, qui est in peccato mortali, adhuc aliquid prodest.[e]

*SCHOLIA.*

a ca. sint tibi, de consecrat. distinct. 5.

b ca. nihil enim, eo. de consecrat. distinct. 5.

c ca. igitur. 76. distinct.

d ca. animæ. 13. quæst. 2. & legitur 1. Regum, ca. 31. quòd viri Iabes auferentes corpora Saulis, & filiorum eius occisorum in bello, sepelierunt in nemore, & ieiunauerunt septem diebus.

e Prodest namque primùm quantùm ad obedientiam, si ei præceptum sit ieiunium ab Ecclesia, vel ex voto faciat; secundò valet ad macerationem: tertiò valet, ad ea omnia, ad quæ valent bona opera facta extra charitatem,

Angelus

Angelus Clauasius in Summa, in verbo, *ieiunium*, n.24.& in verbo, *satisfactio*.num.6. Celebrat Ecclesia ieiuniorum tempore paucis verbis effectus ieiunij, dum inter Missarum solennia Deo dicit, *Qui corporali ieiunio vitia comprimis, mentem eleuas, virtutes largiris, & premia.&c.* Sunt & genera dæmoniorum, quæ non eiiciuntur ab obsessis corporibus, nisi in ieiunio, & oratione Diui Matthæi, c.17. vers. 21. Ieiunantibus Apostolis, & ministrantibus Deo, dixit Spiritus sanctus; Segregare mihi Saulum, & Barnabam,&c. Actorum 13.vers.2.& rursum cùm constituissent per singulas Ecclesias presbyteros orantes cũ ieiunationibus, cõmendarunt eos Domino, Actorum, 14.vers.22.

# DE FERIIS, ET DIEBVS FESTIVIS.[a]

## TITVLVS XIX.

a De his tractatur lib.2.Decret.tit.9.tota 15.quæst.4.& de consecrat.distinct.3.capit.1.lib.2.ff.tit.12.lib.3. C.tit.12.in Nouella Leonis 54.vt Dominicis diebus omnes ab operibus vacent.

### CAPVT PRIMVM.

1 *Continuatio, & quid Feriæ.*
2 *Distinctio, profanæ,* 3 *Ecclesiasticæ.*

1 POST ea, quæ antecedunt vt plerumque festa, dicamus de ipsis Feriis, & festis, iuxta pollicita. Feriæ antiquis dictæ, quòd in diebus illarum feriretur, seu mactaretur hostia, & ratione cultus diuini cessaretur ab alio opere; vel à ferendis epulis.[a]

2 Posteà & Feria dicta vacatio ab aliquo opere; & proinde feriæ duplicis generis, aut profanæ, aut Ecclesiasticæ. Profanæ, quæ non sunt propter honorem Dei, vel sanctorum institutæ: sed propter vtilitatem, vel necessitatem hominum: quales sunt Feriæ messium, & vindemiarum, in quarum tempore iustitium erat, & vacatio à forensibus negotiis.[b] Item Feriæ Nundinæ, quibus vacatio dabatur rusticis, vt ad nundinas, & mercatũ venirent,[c] eius & generis Feriæ publicæ, vel repentinæ, vel solennes.[d] Repentinæ erant, quæ à solo principe extra ordinem imperabantur, ob honorem suum, vel ob rem benè gestam, vel ob alias causas.[e] Solennes erant messium, & vindemiarum.

3 Ecclesiasticæ Feriæ, quæ ad honorem Dei, vel sanctorum eius fuerant dedicatæ.[f] Dies porrò Christianis omnes feriæ dicuntur, vt Dominica dies.[g] Feria prima, & prima Sabbathi dies Solis, & dies Lunæ, 2. Martis, 3. Mercurij, 4. Iouis, 5. Veneris, 6. Sabbathi, 7. Eò quòd Christiano quotidie sit feriandum,[h] idest, abstinendum à peccatis, & operibus seruilibus, quæ ad peccandum inducunt, & Deo seruiendum,[i] hostiaque laudis, & sacrificij sit ei offerenda.[k] Neque etiam decet Christianos nominibus idolorum in diebus nominandis vti. Dicũtur & Feriæ anni solennitates solennitatum, quibus tempus feriandi: id est, vacandi ab operibus, datur.[l] Dictæ & Feriæ omnes dies quadragesimæ, quibus olim etiam iure ciuili abstinebatur à litibus criminalium quæstionum;[m] Item & Feriæ nuptiarum, quibus abstinetur à nuptiis cõtrahendis publicè:[n] Feriæ treugales, quibus canones bellantibus inducias præscribunt.[o]

*SCHOLIA.*

a ex Festo, & aliis classicis: vulgare, in his enim epulæ fiebant ex pecorum, frugumque prouentibus.

b c.conquestus, 5. de Feriis.lib.2.tit.9.l.1.eo.titul.in ff.lib.2. tit.12.l.2.C.eo.tit.lib.3.tit.12.
c l.2.de nundinis.lib.50.ff.tit. 11. Macrob.lib.1.Saturnalior. c.16.Plinius lib.18.cap.3.
d l.3.de dilatio.lib.3. C.tit.11.l. sed etsi per prætorem, 26.§.si feriæ, ex quib. caus.maior.ff.lib.4.tit.6.
e l.1.& 4. C.de Feriis.dicta l.sed etsi, §.si feriæ.
f l.omnes, 7.& l.fina. C.de Feriis.
g cap.1.de Feriis, l.1.& fin.C.eod.tit.
h 1.ad Corinth.cap.16.vers.2.
i l.3.& l.omnes, 7.C.de Feriis.
k vide Conradum Brunum, lib.6.de cæremoniis, cap.6.
l vt apud Gratia.in principio distinct.13.de consecrat.
m l.quadraginta diebus, 6. C. de Feriis. Quod posteà antiquatum, cùm beati sint, qui faciunt iustitiam in omni tempore, quemadmodum & eo tempore in criminibus insignioribus iisdem diebus permittebatur iudicium, l. penul.C.de Feriis.
n cap.4.de Feriis, apud Gregorium.
o cap.1.de treuga, & pace lib.1.tit.34.

### CAPVT II.

1 *Dierum, & festorum diuisio.* 2 *Quæ insint.*
3 *& 4. Festa immobilia, & immobilia quæ.*

1 DIERVM anni quidam festi, quidam profesti, quidam intercessi.[a] Festi propriè cultui diuino solùm, & honori, & Sanctorum cum Deo existentium consecrati,[b] seu dicati. Profesti relicti hominibus liberi ad rempublicam, aut priuatam gerendam.[c] Intercisi sunt, qui diuinis, & humanis negotiis communes sunt, quibus nihil operis seruilis licet agere, donec peractum fuerit sacrificium: post peractum verò, licet.[d]

2 Festis, generaliter sumpto vocabulo, insunt sacrificia, feriæ. Profestis insunt dies fasti, seu forenses, quib. causas in foro iudiciali, & comitia agere licet, & ij, qui comperendini, stati, & peculiares dicti. Rursum Feriæ inueniuntur publicæ, & priuatæ; familiares, seu propriæ. Publicæ rursum statiùs, aut conceptiùs, aut imperatiùs,[e] quæ omnes in iure pontificio quoque recipere possunt quandam tractationem.

3 Cæterùm vt accommodatiùs de illis in proposito iure agamus, diuidemus festa in stata, quæ fixa, seu immobilia dicuntur: Et in conceptiua, seu mobilia: festa immobilia dicuntur, quæ certo anni tempore, vel die recurrente, celebrantur: cuius generis est dies Dominicus, qui singulis septem diebus repetitur, in memoriam Dominicæ resur-

rectionis

rectionis: [e] & aliæ festiuitates, quæ in voluminibus iuris canonici [f] habent certas, & statas diuini cultus cæremonias, & ferias.

4 Festa mobilia, seu conceptiuæ sacræ feriæ, illæ sunt, quæ mutantur, & concipiuntur, & mandantur à pontificibus, & prælatis, aliis, atque aliis per annorum varietatem curriculis celebranda, cuiusmodi festa Paschæ: Rogationum, Pentecostes, corporis Domini, Ascensionis Domini. [g]

### *SCHOLIA.*

a Vide Macrobium lib. 1. Saturnalio. cap. 6. & Varro. lib. 5. de lingua Latina. Hanc autem proposui diuisionem obiter, non quidem quòd in terminis in iure pontificio seruetur: sed quia ad illustrationem eius maximè pertinere videatur, & in eo vel maximè possit prodesse, vt hæreticorum impiorum peruicacia conuincatur, qui dies festiuos contemnunt, Ethnicis peiores, qui Ferias ad honorem cultus diuini curiosè obseruabant. Videnda porrò plura apud nos lib. 2. Syntag. c. 17. vbi de Feriis agitur.

b Apud Noniũ Marcellũ, profesti, & festi dies sic discernebantur. Profesti sunt à festiuitate vacui. Afranius in privigno. Quæ festiuo nos facere solenne: die, quotidiano opere promiscuè omnia, atque profesto cõcelebras forũ.

c Emanuel Comnenus Orientis Imperator, in Nouella constitutione de Feriis, ait quosdam dies omnino esse totos Feriatos, vt nullo modo vlla ipsorum parte iudicium constitui possit: alios esse ex parte feriatos; vt ex parte à iudiciis cessent, à mane videlicet ipsum vsque ad ipsum diuini ministerij tempus: vt liceat iudicibus precationibus, atque glorificando Deo vacare: post sacrificium verò diuinum, iustitiæ operam nauent.

d de quibus diximus lib. 2. Syntag. iuris, cap. 16.

e vt constat ex Apocalypsi Diui Ioannis, cap. 1.

f In principio distinctio. 3. de consecratio. dicitur per omnem diem Dominicam, Natalem Domini, Sancti Stephani, Sancti Ioannis Euangelistæ, Innocentium, Sancti Syluestri, Octauæ Natalis Domini, Theophaniæ, seu Epiphaniæ, Purificationis beatæ Mariæ, Paschatis, cum tota hebdomada, Rogationum tribus diebus, Ascensionis Domini, Pentecostes, Sancti Ioannis Baptistæ, duodecim Apostolorum, Sancti Laurentij, Assumptionis beatę Mariæ, &c. & per dies festiuitatum, quas singuli episcopi per suas Diœceses cum populo collaudauerint, quæ vicinis tantùm circummorantibus indicendæ sunt, non generaliter omnibus. Dies Dominicos festiuari omnes à Vespera in Vesperam cũ omni veneratione, iubet Concilium Compendiense, in c. 1. & Alexander 3. in c. 2. de Feriis; & Cæsares, in l. 2. & 3. C. de feriis. Et Gregorius, 9. rursum repetit, quæ dixerat Gratianus, in principio 3. distinct. de consecr. in cap. fin. de feriis: agitque vltra de festo Trinitatis, quod ait ex consuetudine, non ex præcepto Ecclesiæ celebrari: & de festo Diui Matthiæ agit aduueniente anno bissextili, pro quo & adde c. quæsiuit, 14. §. final. de verbor. signif. De festo verò celebrando conceptionis Virginis Mariæ, & indulgentiis eorum, qui officiis eius diei, & octauæ intersunt, tractatur in cap. 1. de reliquiis, & vener. sanctor. libro tertio Extrauagantium communium. Videndum & Concilium Basiliense, sessio. 36. in quo iudicatum est, quod erat aliquibus dubium, beatissimã Virginem Mariam fuisse conceptam sine macula peccati originalis, pro quo etiam Catharinus edidit pulchrũ tractatũ. De festo corporis Christi, & indulgentiis eorũ, qui intersunt officiis, & precibus publicis eius diei, & octauarũ, tractatur in Clement. vnica, de reliquiis, & venerat. sanctorum, de festo Ascensionis Domini, in can. Rogationes, de consecr. distin. 3. de festo Paschatis, & quando celebrandum sit in canon. nosse vos, & cano. celebritatem, 22 can. de obseruatione, 26. de consecratio. dist. 3. & quæ illud festum antecedere debeant, traduntur in can. de sacerdotibus, ca. placuit, vt dies venebilis, 24. & sequenti, placuit vt postquam & d. can. de obseruatione, de consecrat. distinctio. 3. nec fieri solennitatem Paschæ, nisi de die Dominica statutum in ca. celebritatem, de consecratio. distinct. 3. Extat & can. 7. Apostolorum in hæc verba: *Si quis episcopus, aut presbyter, aut diaconus sanctum diem pascha ante vernum æquinoctium cum Iudæis celebrauerit, deponitor.* Iubet autem canon Pascha celebrari post quatuordecimũ diem Lunæ primi mensis, id est, Martij: videndus can. 76. Concilij Carthaginẽsis, quo damnatur Blastus hæreticus, qui voluit cum Iudæis Pascha 14. Martij celebrandum, secundũ legem Mosis, cùm tamen Euangelica gratia euacuetur, si quis ad legẽ Christum redigat: vt ait Tertull. libr. de præscriptis aduersus hæreticos. Cùm etiam hæc quæstio fuisset orta aliquando inter Christianos Oriẽtales, & Occidentales, quo die Pascha celebrandũ esset, an quo tempore, Iudæi faciunt 14. Martij, an alio die: Synodo congregata statutum est, non alio die, quam Dominico celebrari debere, soluto eo die ieiunio: Nicephor. lib. 4. histor. Ecclesiast. c. 6. Atque narrat in cap. 37. Asianos celebrare 14. Martij, eò quòd Polycrates Ecclesiæ Ephesinæ antistes, magnus & Apostolicus vir habitus, diceret istã traditionem, & authoritatẽ Apostolicam adhuc durare, vt c. 38. refert Victorẽ Romanum pontificẽ Asianos episcopos excõmunicasse, & c. 40. ait tandem Asianos consensisse vt Dominica die, non 14. Martij celebraretur: idémque scribit lib. 8. c. 25. in Synodo Nicæna statutum: non esse Pascha celebrandum ea die, qua Iudæi celebrant: Dionysius porrò Alexandriæ antistes scripsit Ecclesiis, Æquinoctio tantùm verno celebrari oportere, & cùm scribit ad Dydimum, & Domitium. Octo annorũ canonem exponit Nicephor. Calix. lib. 6. hist. c. 18. fuerunt & Nouatiani aliquãdo diuisi super celebratione Paschæ. Nam cùm celebrarent more Iudæorũ duæ sectæ suborta fuerunt à Sabatiano episcopo Nouatiano, vt ait idem Nicephor. li. 12. c. 31. & 32. iterúmque c. 34. docet variationem in eo antiquorum ex diuersa consuetudine locorũ & in celebratione diei Paschæ, & ieiunio procedere. Si quidem Romani, ante Pascha, tres continuas hebdomadas, Sabbathis, & Dominicis diebus exceptis interdum ieiunarunt. Illyrici, & cũcta Græcia, Alexandrina, Lybię omnis Ægyptus, & Palæstina, sex hebdomadib. ante festum Paschæ ieiunium continuarunt, quadragesimã nominãtes. Alij rursus ante septem hebdomadas, ieiunare incœperunt. Sicut Constantinopoli ad Phœniciam vsque quinos dies ex interuallo, binis septimanis intermissis, à cibis se abstinentes, quadragesimam tale tempus vocarũt: nec solùm de dierum numero: verùm etiã de cibis ipsis, de aditu ad sacra mysteria, de abstinentia, multũ inter se dissiderunt; quidam enim animata prorsus non attingũt: alij autem attingunt: sed pisces solos. Erant qui & cum piscibus volatilia degustabant ex aquis ea quoque progenita: vt Moses ait Genesis primo, dicentes, aliis, ab ouis, & nucibus abstinebant nonnulli arborum fructibus vescebantur: quidam panem tãtũm secũ comedebant, quidam nec hũc quidem attingebant. Diuersum etiã narrat fuisse cibi capiendi tempus: vt aliqui hora nona: aliqui post occasum: quidam post diem vnam, sequenti die cibum caperent: nõnulli verò, ad tres, ad quatuor, ad quinque, & ad septem vsque dies dapibus abstinentes procederent, pro eo quòd quis carere cibo aut volebat, aut poterat. Consentit in his Nicephoro Socrates lib. 9. hist. Tripart. c. 38. Sozomen. libr. 9. capit. 39. Sed de Paschate satis, progrediamur, ad alia festa. Statuit & Bonifacius 8. cap. vnic. de reliq. & vener. sancto. libro tertio, in sext. titulo 22. festa duodecim Apostolorum, quatuor Euangelistarum, quatuor doctorum, & confessorum

Ecclesiæ, Gregorij, Augustini, Ambrosij, Hieronymi sub officio duplici debere solenniter celebrari. Habetur & de festo inuentionis sanctæ Crucis solenniter celebranda in can. crucis, de consecrat. distin. 4. Valentinianus. Theodosius, & Arcadius, in l. omnes dies, 7. & Theodosius, in l. 2. de feriis. C. numerant inter valde solennes Paschæ sacros dies, qui septeno numero, vel præcedunt, vel sequuntur diem natalem, diem Epiphaniarum Christi, & commemorationem Apostolicæ passionis. Meminit & Ammian. Marcellinus libro 21. de die Epiphaniæ Christianis cultu diuino honorato. Enumerauit etiam Emanuel Comnenus Imperator Orientis, secunda constitutione de feriis, dies præcipuos sacros, quos ibi videbis, illudque singulare, quòd prohibuerit ampliùs connumerari inter feriatos, dies Natiuitatis, vel generationis Principis: quare & in eo sustulit legem Valent. Theodos. & Arcad. Cæsarum, l. omnes dies, in fine, C. de feriis, qui inducias illas suis diebus sanxerant, qui vel lucis auspicia, vel ortus imperij protulisset. Idémque in l. 2. de feriis, in Codice Theodosia. Et in Ecloga Basilicorum libro septimo, titul. decimoseptimo, capite decimotertio, & decimoseptimo. Erant quippe & antiquitùs vota anniuersaria eo die soluta, quo ad imperium princeps assumptus erat, vel cùm natus fuisset: vt liquet ex Plinio lib. 10. Epistola, 9. 44. 45. 60. & 61. Tertullia. in Apologetico. Idque vltra ea, quæ pro salute & incolumitate principis soluebantur die tertia post Calendas Ianuarias; vt meminit l. si caluitur, 123. §. primo, de verb. sign. ff. l. vnic. de oblatio. votor. libro duodecimo. C. titul. 49. Adiecerunt prædicti Cæsares Thodos. & Arcadius, & Valentinian. in d. l. omnes dies, de feriis, C. feriatis diebus, Natalitios dies vrbium maximarum Romæ & Constantinopolis, in quibus deberent & iura silere in foro, Palilia fieri. dicebantur vigesimo Aprilis: quo die Roma dicebatur condita à Romulo, quòd dicarentur Pali eidem idolo, quod Deum pastorũ nominabant, dicatæ, vt scribit Sueton. in Caligula. Erant & plures aliæ feriæ Ethnicis statæ, de quibus videndus Vuolphgangus Lazius libro vndecimo, de Repub. Romanorum capite primo, & quæ nos diximus libro secundo Syntagm. capite decimosexto. Persæ Natalis sui diẽ inter cæteros colendũ existimabant cuiq;, vt ait Herod. in 1. Dabant & olim Proconsules ferias pro iucundo suo in prouinciam aduentu, l. si in aliquam, de offic. Proconsul. ff. Erant & Calendæ Ianuarij, bonis ominationibus inter ferias Ethnicorum constitutæ, prohibitæ eo modo Christianis, can. non licet, & ea. si quis Calend. Ianuar. 26. q. 7. quemadmodum & iisdem prohibetur obseruatio dierum Ægyptiacorum, quæ vanitas Magorum dixit infœlices, d. can. non obseruetis. Pari modo & reiecta temporũ vana obseruatio, quæ ex eodem errore originem habuit, d. can. non obseruetis, & can. quis existimaret, 26. q. 7. can. fin. 26. q. 5. Sine vanitate Calendas Ianuarij, & tempore obseruare ad certitudinem negotiorum & temporum interdictum non arbitror, vt pote qoando antiquitùs Iuliæ, & Martiæ Calendæ solennes erant locationibus inchoandis, & soluendis mercedibus, iuxta l. cùm ab eo, §. 1. de contra. emptio. ff. l. qui balneum, 9. qui potior. in pign. habeantur. lib. 20. titul. 4. Et notat Antonius Augustinus in dict. §. 1. l. cùm ab eo, à Ciceronis ætate consultum fuisse apud Romanos Calendis Quintilibus, seu Iuliis, ex domo conducta migrare, eumque diem condictionum primum fuisse: liqoet etiam idipsum ex Cicerone 2. Epistol. ad Quintum fratrem, ex Martial. 2. Epigramma. Sueto. in Tyberio. facit l. cum precario. 12. de Precar. Erant & Calendæ Martiæ pensionibus inferendis solennes, teste Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 12. & liquet ex l. defuncta fructuaria, 59. de vsufructu, libr. 7. ff. titulo primo. Quemadmodum & solennes erant Martiæ Calendę mulieribus Romanis, quibus solenne erat illo die mittere munera: vt in Saturnalibus viris dabantur apophoreta, vt scribunt Sueton. in Vespasia. cap. 19. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 12. Sic Plautus in Milite;

*Da mihi vir quod Calendis mittam, cùm Martiæ venerint.*

Et Iuuenal. Satyr. 9.

*Munera fœmineis tractas secreta Calendis.*

Videtur meminisse istius moris Pomponius Iurisconsultus in l. sed si vir, 31. §. si vir vxori munus immodicum, de donat. inter virum, & vxorem, lib. 24. ff. tit. 1. Refert Sozomenus, lib. 1. histor. tripartitæ, cap. 9. Cõstantinum aliquãdo edixisse, vt dies Veneris, qui est ante septimum, & quo Christus crucifixus fuit, à iudiciis haberet vacationem. Apud Clementem Romanum, lib. 8. Constitutionum Apostolicarum, cap. 39. Diui Petrus, & Paulus disponunt seruos operari per quinque dies hebdomadæ, & quiescere in Ecclesia, propter doctrinam pietatis, Sabbatho & die Dominica: qoia sabbathum creationis habeat rationem, Dominicus, resurrectionis. Item quiescere seruos per totam magnam hebdomadam, & sequentem, quæ ad passionem pertinent, & resurrectionem: item quiescendum in Ascensione; quia esset finis dispensationis Christi in Pentecoste, quia esset in ea Spiritus sanctus donatus; in Natali Christi, in Epiphania, diebus Apostolorum, quia magistri fuerunt in Christo: in die Stephani protomartyris, & reliquorum sanctorum martyrum, qui Christum propriæ vitæ anteposuerunt.

g. de quibus proximo loco diximus.

## CAPVT III.

*1 Feriarum cessationes.*

1 FERIANDVM, seu cessandum, aut abstinendum in diebus festiuis, maximè Dominicis, & aliis maioribus, & solennioribus, ab omni illicito opere, à mercatu, à iudicio pœnali, vel mortis, ab exhibitione, vel receptione iuramenti. [a] Inter Pascha, & Pentecosten diebus dominicis, & aliis festiuis, non debet fieri genuflexio publicè, nisi aliquis ex deuotione velit facere in secreto: in consecrationibus tamen episcoporum, & clericorum ordinationibus, consecrans, & consecratus tantùm genua flectere possunt, secundum quod consecrationis modus requirit. [b] In Feriis [c] in vtilitatem hominum introductis, iudicia ex consensu partium agitari possunt. Non etiam in Feriis introductis in honorem Dei, & sanctorum, in quibus nihil seruile, aut operis agere permittitur: [d] nisi necessitas vrgeat, [e] vel pietas suadeat. [f] Prohibentur, & damnantur in Festis saltationes, turpia cantica, theatrales ludi, spectacula, [g] comessationes. [h]

### *SCHOLIA.*

a cap. 1. & fin. de feriis. l. omnes dies, C. eod. titul. Demosthenes etiam aduersùs Timocratem meminit legis de Festis Panthenaeis, qua sancitum, μήτε ἰδίᾳ, μήτε κοινῇ, μηδ' ἐν ἀλλήλους ἀδικεῖν ἐν τούτῳ τῷ χρόνῳ, μηδὲ χρηματίζειν ὅ, τι ἂν μὴ περὶ τῆς ἑορτῆς ᾖ. id est, ne eo tempore vel priuatim, vel publicè alij aliis iniurias faciant, nève quicquam decernatur, nisi ad festum pertineat: hæc expressiùs Exod. 23. vers. 2. ibi, sex dieb. operaberis, &c. & cap. 34. vers. 21. & abstinendũ etiam à collectione lignorum, docet Numer. c. 15. vers. 32. pondera portare in Sabbatho, in cuius honorẽ successit dies Dominicus inferre in ciuitatẽ, vel eiicere per portas ciuitatis, prohibitũ quoque, Hieremiæ c. 17. vers. 21. & 42. Esdrę, c. 13. vers. 16. Et cessandum ab omni opere seruili in Feriis docet capit. 3. de feriis, canon.

16. ieiu

16. ieiunia sanè, de consecr. dist. 3.

b Prædicta habentur in capit. 2. de Feriis genuflexionem hanc prohibitam, alij, canones explicant prosternationem, vt in Synodo Martini Græca, c. 57. vnde sumptus can. si quis presbyter, 30. dist. vbi ratio: quod intra illos dies celebretur gaudium resurrectionis Dominicæ, & ideò stantes vota nos debere reddere. Idipsum & statutum in Concilio Niceno, cap. 20. & in ea. quoniam sicut, de consecrat distin. 3. can. stare debet, sanctitas, 76. dist. ex Diuo Ambrosio, sermone, 61.

c l. 1. §. 2. & l. si feriatis, 6. de feriis in ff.

d c. fi. de feriis. ca. 1. 2. 3. 15. q. 4. l. si feriatis, 16. de feriis ff. d. l. omnes dies, & l. fi. C. eod. titul. Ethnici quoque idipsum obseruabant in suis feriis, & per præconem apud illos dici solitum, vt litibus, & iurgiis abstineretur, indicat Cicero, 1. de diuinatione, & legis, 12. tabularum meminit; *Feriis iurgia amouento.* in 2. de legibus. Et Ouid. 1. Fastorum.

*Lite vacent aures: insanáque protinus absint*
*Iurgia: differ opus liuida turba tuum.*

Ita solebant præcones ante Flamines ire, qoi iuberent feriis publicis homines ab opere abstinere, ne illæ polluerentur, si quid in illis operis fieret, vt ait Festus in verbo, præclamitatores, li. 14. & Seru. ad 1. Georgicôn Virgilij, ad versum,

*Quippe etiam festis quadam exercere diebus.*

e & Macrob. 1. Saturnalior. c. 16. Plutarchus in Numa. Exemplum necessitatis Diui Matthæi cap. 12. vers. primo, Marci 2. ver. 23. Lucæ 6. vers. primo, vbi excusantur discipuli tempore famis euellentes in Sabbatho spicas: atque in c. 3. de feriis permissum est halecia capere etiam diebus Dominicis, & Feriatis, exceptis maioribus solennitatibus; & ea lege: vt post capturam factam portio capturæ distribuatur proximioribus Ecclesiis, & pauperibus. Et Constantinus in l. omnes iudices. 3. C. de feriis, permittit etiam tempore festorum ruri positos, agrorum culturæ liberè, licentérque inseruire, quoniam frequenter, inquit, euenit, vt non aptiùs alio die frumenta sulcis, aut vineæ scrobibus mandentur: & ne occasione momenti pereat commoditas, cœlesti prouisione concessa. Quæ tamen lex, admittitur in casu, tantùm necessitatis, non aliter: vt si spicis maturis repentè suboriatur ventus validus, qui grana excutiat. Si fœno iã secato, immineat maxima pluuia, &c. vt notat glo. fin. iuncto ca. ieiunia sanè, 16. de consecr. dist. 3. Ratione qooque necessitatis vitæ excusantur artifices, qui apparant vendenda victus gratia: vt laniones, tabernarij, molitores, medici, pharmacopolæ, *equorum ferratores*, vectores peregrinorum, viatores, & his similes, qui necessitate vrgente quippiam coguntur agere. Sic Cato de re rustica, c. 139. ait, mulis, equis, asinis nullas esse ferias, nisi in familia sint. Varro verò lib. 2. de re rustica, c. fin. docet, quæ feriis, licitè agerentur. Sic etiam in Feriarum iudicialiũ iustitio, si actio sit peritura tempore messium, vel vindemiarum, vel res ipsa datur iudicium: exempla ponuntur in l. 1. 2. & 3. de feriis, ff. Si etiam res celeritatem desideret, & officium iudicis, vt in damni infecti causa, & nunciatione noui operis, l. 1. de damno infect. ff. Si contra latrones procedendum, l. prouinciarum, 10. de feriis. C. vbi & ratio. In summa, quod non est licitum io lege, necessitas facit licitum, capit. quod non est licitum, de regul. iur. apud Greg. c. 2. de obseruatio. ieiuniorum. Pugnatur ex necessitate & diebus festis, non aliter, d. c. qood oon est licitum, ca. 15. si nulla, 25. q. 8. idque didicerunt experiméto faciendum esse Machabæi: primùm ob id victi, quòd nó pugnassent, 1. Macha. c. 2. vers. 38. & seq. Sicque Dio Cassius, lib. 37. historiæ Romanæ scribit, Pompeium templum Hierosolymitanũ expugnasse, quòd Iudæi die Sabbathi non fuerint ausi bellare, qui illud tuerentur, aliter nunquam potuisse expugnare. Christus quoq; de hac necessitatis excusatione admonet Iudæos, dum Lucæ 13. vers. 15. ait, *Hypocritæ, nónne vnusquisque vestrum soluit Sabbatho equum suum, vt asinum à præsepio, & non ducit adaquare? &c.* Atque ideò omnia quæ pertinent ad salutem hominis, actioné habent à Deo dispensabilem in necessitate, cùm Sabbathum propter hominem factum sit, non homo propter Sabbathum. Diui Marci 2. vers. 27.

f Hæc sunt verba c. conqnestus, 5 de feriis. Pietatis opera non solùm non prohibita in Festis, imò iussa, d. c. fi. de feriis, & licet benefacere, & animam saluam facere etiam Sabbatho, Diui Matth. c. 12. vers. 12. D. Marci 2. vers. 27. D. Lucæ c. 6. versu 9. Accedit Prosper, dum ait lib. Epigram.

*Non rectè seruat legalia Sabbatha cultu,*
*Qui pietatis opus credit in his vetitum.*

Summa ratio actus, quæ pro religione facit. l. sunt personæ, de religios. & sumptib. funer. ff. Ad pietatem pertinere videtur manumissio, & datio libertatis, qoæ permittitur diebus sacris. l. 2. de feriis. vt & excommunicationis absolutio, vt ait Summa Rosella, in verbo, *Feriæ*, nu. 21. Sic studere diebus Dominicis, etiam post impensam operam cultui diuino, non est prohibitum: pertinet enim hoc ad vtilitatem publicam, cap. fin. de Magistrat. & vt otium indignum hominis euitetur, canon. tricesimatertia, nunquam, de consecrat. distinct. 5. ideò audito diuino officio peccatum quidem non esse arbitror verum, secundum Angelum, & Alexandr. ab Imola, ad l. Diuus, de feriis ff. At contempto diuino officio studere, oon vrgente necessitate, contrà: & ita intelligendum Archidiaconum, ad can. de pœnitentibus, de consecration. distinctio. 3. & Ioannem Andræam ad cap. 3. de feriis. Ita licebit iis diebus studere ad vtilitatem publicam in scientiis permissis, & vtilibus: non ad lucrum particulare. Sic iustitiæ expediendæ causa, vel lectionis publicæ causa, si ad munus docendi quis vocatus sit, si respondendum sit consultori à longè venienti, &c. Vide Pan. ad cap. 1. de Feriis: permittitur ob pietatem, & tranquillitatem, seu pacem societatis humanæ, transactio de litibus subortis, l. fi. C. de feriis. Permittit & ius tempore feriarum, messium, & vindemiarum sententiam executioni mandare, cap. significauerunt, in fine de iudiciis.

g can. irreligiosa, ca. 1. de consecr. dist. prima, canon. qui die solenni prætermisso, 56. de consecr. dist. 1. vbi ponitur excommunicationis pœna in euntes ad theatra prætermisso Ecclesiæ conuentu solenni: & in Concilio Carthag. 4. cap. 88. prohibetur idipsum, & in l. final. C. de fer. Multò magis prohibitum est spectacula edere in Ecclesia, cap cùm decorem, de vita, & honest. cler. ca. nullus, de consecratio, distinctio. 5. Inter omnes maximè clerici, debent choreas, & saltatiooes profanas euitare, Clemen. 1. de celebratio. Missa. & moniales, Clement. 2. de stat. Monachor. quemadmodum & alij laici: quia periculosa est hæc sexuum commixtio, & societas, ca. definimus, 18. quæst. 2. c. mulieres, de iudic. in sex. mouet potentiam obiectum, nec quisquam tam fidere debet suæ sanctitati, vt existimet se obiiciendo periculo voluptatis, posse se impollutum euadere: vicinitas ignis, calorem generat: & ex puritate per contagionem quis infici potest, aqua pura, nitida remanet per se, terra qooque per se non maculat, at si iungas aquã terræ, fit lutum, & sordes. Quare & clericis, ne inconsultò à sua munditia deiiciantur, prohibetur ne spectaculis intersint, can. presbyteri 34. dist. can. his ergo. 23. dist. ca. non oportet, de consecratione, distinctio. 5.

h Comessationes intemperatæ, quæ nihilominùs perniciosa exemplo fiunt diebus festis improbantur. can. comessationes, 44. dist. cao. denique, 4. distinct. Quia & confusio, ignominiáque est IESVM CHRISTVM crucifixum, & pauperem, infarsis corporibus & rubentibus mero buccis, prædicare, can. Ecclesiæ principes, 35. distinct. facit Diuus Ambros. Tomo 4. lib. de Elia, cap. 17.



Digitized by Google

vbi, *ô stultitiam hominum, qui virtutem ebrietatem putant, qui exstimant illos ebrietate placari, ieiunio sustinere passiones didicerunt.* Et Hieronymus epistola ad Eustochium, valde absurdum ait, nimia saturitate velle honorare Martyrem, quem scias Deo placuisse ieiuniis. Cæterùm epulari,& gaudere in diebus festis honestate seruata,& cum Dei timore,& honore, non est improbatum : imò & laudatum, vt legimus lib.2.Esdræ,cap.8.vers.10.& sequen.

## CAPVT IIII.

*1 Qui Ferias seu festa statuerint, vel statuant.*

1 FERIÆ, seu festiui dies, quidã à Deo mandati sunt, vt Sabbathũ,[a] & alia festa veteris Testamenti per MOSEM promulgata:[b] & confirmata,& aucta per dominum IESVM CHRISTVM, verum legislatorem: dehinc alia per suam sanctam Ecclesiam constituta. Data & authoritas episcopis in suis diœcesibus deligendi, & imperandi festa sacra, prout illis vtilitas, & necessitas suadere videbitur.[c] Indictiuas,& repentinas ferias concipit,& statuit solus princeps, non alius inferior:[d] veruntamen feriarum messium, & vindemiarum constitutarum, prǽsides prouinciarum ex consuetudine cuiusque loci, & fructuum colligendorum habita ratione, solent tempus definire.[e]

*SCHOLIA.*

a Genes.cap.2.vers.2.Exod.cap.16.vers.23.& cap.20. vers.8. & cap.23.versu 12.& cap.21.vers.14. & cap.34.vers.21.cap. 35.vers.1.Leuit.19.ver.3.cum similibus.

b vt Paschæ festum, seu phase, Exod.cap.12.& cap.13.cap.23. cap.34.Leuit.23.Numer.9.& c.28.Deut.16.cum simili.Festum, & solennitas tabernaculorum, post frugum congregationem, Exodi 23.vers.16.septem dierum, Leuit.23. vers. 54. Deuterono.16. ver.4.2. Esdræ, 8.ver.5.dictum & festum scenophagiæ mensis Casleu, 2.Machab.1. vers.9. Diui Ioan.Euan.cap.7. vers.2. festum Neomeniæ in principio mensium Iudæorum, Numerorum cap.28. vers.11. Ezechiel.45.vers.18.

c in principio distinctionis 3. de consecratione, vbi tamen dicitur adhibendum esse ab episcopo populum, dum dicitur; *Festiuitates, quas singuli episcopi in suis episcopatibus cum populo collaudauerunt, &c.* idem in c.conquestus,5.de feriis, ibi, *cæterisque solennitatibus, quas singuli episcopi in suis diœcesibus cum clero, & populo duxerint venerandas, &c.* Populus autem, vt puto, adhibetur, vt videat episcopus, num multiplicitas festorum illum oneret,& num sint festa patronorum Ecclesiarum, quas veneretur : & quæ sint, quæ non soleant ex desuetudine coli. Sic enim statuet, his auditis,& similibus, quæ ad rem facere videbuntur, episcopus solus quæ ex re religionis erunt, abrogatis quibusdam, vel aliis subrogatis. Et ita etiam legitur apud Dionem Cassium libr. 60. Claudium Cæsarem 4. consulatu, multas ferias, multa sacrificia abrogasse, quòd maior anni pars his absumebatur non sine magno reipublicæ detrimento.

d l.4.C.de feriis, refert Heraclides in Cephalenorum repub. Promnensium regem summæ inclementię, qui non vltra duo festa suis concessit, neque plus decem in mense diebus, in vrbe conuiuium agitare : quo exemplo etiam monemur, regi apud alias nationes quoque, quàm Romanas de festis statuere licuisse.

e l.prǽsides prouinciarum,4. de Feriis, ff. Solent enim maturiùs alicubi, alibi tardiùs messium, & vindemiarum tempora venire, quas tamen geminis mensibus complexi sunt Valentinian. Theodos. & Archadius in l. omnes dies,7.C.de feriis. Theodos. autem in l. 2.eius tituli ferias messium constituit à die Octaua Calendarum Iulij vsque in Calendas Augusti : & à Calendis Augusti, vsque ad decimum Calendarum Septembris agendarum causarum tribuit licentiam : à decimo autem Calendarum Septembris, vsque in Idus Octobris, Vindemiales, ferias facit. Et Plin. li. capit. 21. lites quoque interquiescere Iulio mense refert.

## CAPVT V.

*1 Quandiu duret festiuus dies.*

1 IVRE communi Feriæ, seu festiuitates coli debent à vespera vsque ad sequentem vesperã:[a] verùm quaudiu nunc,& quatenùs coli debeant, consuetudo erit inspicienda locorum.[b] Incumbit autem onus parochis prænũciandi populo singulis diebus Dominicis, quæ Feriæ hebdomadæ sint festiuandæ[c].

*SCHOLIA.*

a in principio dist.3. de consecratio. can. quòd à patribus, 75.dist.cap.1.& 2. de Feriis.Leuit.23.vers.32. & hoc quantum pertinet ad solutionem laboris ab operibus, quorum datur vacatio: non autem quantum pertinet ad diei definitionem qui incipit à media nocte vsque ad aliam noctem sequentem. l. more, de Feriis. ff. videnda gl. ad principium 3. distinctionis de consecra. ad verba, *vsque ad vesperum*,& id probat, ca. quòd à patribus.

b cap.2.de feriis.

c in principio 5.distinct.de consecr.

## CAPVT VI.

*1 Finis festorum, & continuatio ad sequentem titulum.*

1 FINIS festorum est, vt quiescant homines à laboribus secularibus,& cultui diuino liberiùs inseruiant, vt ex superioribus liquet:[a] proinde & diuina officia & mysteria sacra, quæ in istis festiuis diebus agi & considerari debeant, dabunt viam & methodum accommodam, vt de illis dicamus, illo admonito quod transgressio festiuorum dierum, imperatorum ab Ecclesia pœnam meretur.[b]

*SCHOLIA.*

a in can.omnes fideles,& can.Missas, de consecrat. distinctio.1.

b quemadmodum colligens ligna Sabbatho, fuit Dei iudicio lapidatus, Numerorum capit. 15.Exodi,35. *Sex diebus facietis opus, septimus dies erit vobis sanctus : qui fecerit opus in eo, occidetur.* Et Hieremias, c.27.vers.27. *Si non audieritis me, vt sanctificetis diem Sabbathi, & ne portetis onus, & ne inferatis per portas Hierusalem in die Sabbathi, succendam ignem in portas eius, & deuorabit domos Hierusalem.* Imperatores Leo, & Anthemius in l. fin. C. de feriis imponunt transgredientibus, quæ præscripta in illa lege sunt de obseruatione Feriarum, amissionem militiæ. & bonorum, seu patrimonij proscriptionem. Solet Ecclesia, dum præcipit festa seruari, pœnam proponere peccati transgressoribus, & non obedientibus mandatis eius. At magistratus politici contemnentes possunt per mulctas, & captionem personarum contumacium aduersum violantes festa procedere.

DE

# DE PRECIBVS ECCLESIASTICIS, ATQVE DE HORIS CANONICIS.[a] Titulus XX.

a Habetur lib 3. Decret. tit. 41. de Celebratione Missarum, & sacramento Eucharistiæ, & de diuinis Officiis, & in Clement. lib. 3. tit. 14. & in can. sancta Romana, §. cæterorum. 15. dist. & de Consecr. dist. 2.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Oratio quid.*

QVAMVIS orationis non minus, quàm sermonis, & loquelæ nomen, latè pateat: tamen hîc de sacris supplicationibus, & precibus loquuturi, in gratiam tyronum per formulam descriptionis vtemur communi finitione. Et erit Oratio pius animi affectus, omnino in Deum tendens,[a] sacrificium laudis, fructus labiorum.[b] Latiùs oratio religiosa:[c] est sermo intrinsecus,[d] vel extrinsecus,[e] Deo, vel sanctis directus, aliquid proponens, vel postulans.[f]

### SCHOLIA.

a Colligitur ex can. quando autem facimus, 70. de consecrat. dist. 1.

b Clement. vnic. de celebrat. Missarum.

c Adieci in hac nona mea finitione consultò verbom, *religiosa*, vt docerem nos hîc agere de oratione prout restringitur ad sacras preces; alioquin enim oratio rebus aliis omnibus côueniret, de quibus sermo haberi posset, vt Rhetoribus, Dialecticis, & Grammaticis, & aliis. Oratio quasi oris ratio, quòd ore pronunciatur, propriè cum sono, & voce articulata. Siquidem hæc est via ad orationem, vt primùm sonus generalissimum genus sit, posteà sonus inanimatatum rerum, & animatatū sit. Inanimatarū. vt ictus. aëris repercussio, echo. Animatarum: vt vox eorum animalium tantùm, quæ sanguinem habent. Rursum vox alia articulata, alia non: inarticulata in his, quæ non loquuntur, vt mugitus in boue, & rugitus leonis, &c. Articulata in homine; in articulatione cuius: hoc est in distinctione, veluti per articulos distinctos, fiunt literæ, ex literis syllabæ. ex syllabis dictiones, ex dictionibus oratio, quæ est idonea conceptus animi repræsentatio, ideò mentis est imago siue in bene, siue in malè dictis. Religio propriè de his, quæ ad Deum pertinent, l. 2. de iusti. & iur. ff. vel de his, quæ ad cultum Dei faciunt. Religione enim cultus pius Dei continetur, teste etiam Cicerone, 1. de Natura Deorum.

d Quod pronunciatur est in cogitatione sine voce collocutio interior: qua secū animus noster colloquitur: cùm verò per os emittitur, & effluit, est oratio, secundū Plato. in Sophista. Sic apud Basilium Magnū ad c. 1. D. Ioan. docetur duos esse modos, loquēdi & verbi duplicem esse sensum. Vno modo per vocem prolatam, quæ aërē verberat, & statim perit. Alio modo prout verbum intra nos est positum, & nostris est cognitum cordibus: verbo etiam intrinseco, seu formula propria sine voce sibi Angeli mentem declarat, quæ forma, & lingua dicitur in sacris literis, Angelorum. *Si linguis*, inquit Diuus Paulus, *Angelorum loquar*, &c. Vide quę diximus in tomo 4. commētariorū artis mirabilis, parte prima, li. de Angelis, c. 10.

e Per orationes verbo expositas, vt 1. ad Corinth. cap. 14. vers. 12. *Et ideo qui loquitur lingua, oret vt interpretetur*. & Ps. 3. *Voce mea ad dominum clamaui & exaudiuit me*. & Eccles. 21. *Deprecatio pauperis ex ore vsque ad aures eius perueniet*, &c. Homo cùm constet anima, & corpore, obsequium suæ seruitutis integrū præstare videtur Deo, cum & ore, corpore, & mente orat. Sicut & Diuus Paulus dicebat, *Orabo spiritu & mente*. 1. ad Corinth. 4.

f oratio fundi ad Deū, & ad sanctos viuentes, & ex hac vita sublatos potest, sed diuerso modo: nā Deus precib. exoratur: tanquā qui per seipsum, quæ petimus, possit, oramus sanctos, vt pro nobis à Deo impetrent, c. cum Marthæ, 6. §. tertio loco. de celebrat. Missa. Sic enim orationes sanctorum Deo præsentantur, Apocal. cap. 8. Deo dicimus, miserere, vel da nobis: sanctis, orate pro nobis. Et Deus in sanctis suis honoratur. Tractat fusè de Venerat. S. Catarinus. li. 2. de cetera sanctorum gloria. Iodocus Clictoueus, lib. 1 de adorat. Sanctorum: facit Iob c. 5. ibi, *Ad aliquem Sanctorum conuertere*, & c. fi. eod.

## CAPVT II.

*1 Distributio orationis in publicas, & priuatas, & de singulis. De horis canonicis, & Missa.*

1 ORATIONVM aliæ publicæ, aliæ priuatę: illę in publico, & à pluribus: istæ in priuato, vel in publico seorsum, seu separatim à singulis.[a] Publicarū orationum duæ species: quædam enim sine sacrificio Eucharistiæ: quædam cum illo fiunt. Illę horæ, seu preces canonicæ, seu supplicationes publicæ: istæ nomine Missæ côtinentur.[b] De Missa quædā anteà diximus,[c] & posteà etiam proprio titulo dicemus, Deo iuuante, proximo. Canonicæ[d] preces dicuntur, quę regulariter certis horis distinctis dicēdæ sunt in Ecclesia quotidie, à certis personis, quibus hoc munus, & officium impositum est ex lege summi Pontificis, facta electione aliquorum Hymnorū, Psalmorum, Orationum, & Lectionum quotidianarum.[e] Sic preces illæ nomine horarum, quibus dici debent, nominantur, Matutinum, Nocturnum cum Laudibus, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vesperæ, & Completorium.[f]

### SCHOLIA.

a Oratoria possunt esse priuata etiam sine licentia Episcopi, ibi tamen publica sacrificia fieri non possunt sine eius authoritate, can. vnicuique, c. a. clericos. can. si quis, de consecr. dist. 1. Oportet enim semper quemlibet orare, & in omni loco, & in omni actione, Lucæ 18. & vt ibi notat D. Chrysost. *oportet* necessitatem ponit: probat & D. Paulus ad Ephes. 6. vers. 18. Oratio solitaria valdè iuuat orantē cū ab aliis rebus collecta cogitatione, in oratione tota, quæ dicit vnicè considerat. Deprecaturus ita Dauid Deū pro filio paruulo, egressus seorsū prostratus orauit, 2. Reg. 12. Et dimissa turba Christus ascēdit solus in mōtē orare, D. Matt. 13. & D. Petrus, Act. 20. vt posset meliùs orare & diutiùs ascendit solus in superiorem partē domus. Et D. Paulus in tēplo solitariè orans, vidit Christū sibi apparentem, Act. c. 22. Bona oratio sit solitaria: sed & præstantior si plures consentiant in oratione: Et ideo publicę efficaces maximè putantur in vnione multitudinis, & consensu adorationis Dei iuxta id, quod Dominus dixit: *Si duo ex vobis consenserint, de quacunque re*, &c. Matth. c. 18. vers. 19. dicitur & Actorum c. 1. orasse discipulos vna voce, & fideles in vnum conuocatos, eadem & congregatio orationis causa, Machabæorum 2. cap. 6.

b Diuus Bernardus lib. de quatuor modis orandi, scribit, D. Paulum, 1. ad Timot. c. 2. quatuor modos orādi expressisse in illis verbis: *Volo primùm fieri obsecrationes, orationes,*

*postulationes, gratiarum actiones.* Hos autem modos explicat Cassia. ad prædicta verba epistolæ.

c Suprà titulo de Eucharistia, qui erat tit. 9.

d Canonicæ vocantur, & publicæ in cap. 1. & 2. de officio custod. lib. 1. tit. 27. Tractarunt de horis, & precibus canonicis fusè, Nicolaus Plouius, Ioannes de Lignano in repetitione c. dignum, de celebratione Missarum, Albertus de Ferratiis Placentinus.

e Ideò pensum seruitutis, vel muneris personæ Ecclesiasticæ, hoc officium diurnum precum quotidianarum dicitur in c. 1. de celebrat. Missarum, lib. 3. tit. 41. & in ca. 2. 91. dist. Non ita tamen precum ratio ab initio Ecclesiæ distincta erat, neque delectus habitus erat Psalmorum certorum, vel orationum: sed cuique liberum erat sibi orationes eligere: donec iustis rationibus psallendi, & orandi in Ecclesia, forma definita est, ne diuersitas generaret in Ecclesia confusionem, & schisma. De quibus tractat copiosè Durandus li. 5. Rationalis diuinorũ officio. cap. 2. vbi & de officio, institutione, & partibus diuini officij.

f Septem horæ canonicæ sunt, quibus statutum vt diuinæ preces dicantur definitæ, & determinatæ, Matutina seu Nocturna, Prima hora, Tertia, Sexta Nona, Vesperarum, & Completorij diei. Datur ratio, & explicatio in cap. 1. de celebrat. Missarum. & ibi glossa amplificat, & explicat ad verbum, *Septenarius,* ex can. 1. & can. presbyter, 91. distinct. & Clem. vnic. §. fin. de reliq. & venerat. Sanctorum. Septenarius precum per horas numerus, ratione quidem definitionis precum dicendarum non semper fuit: attamen ipse numerus, & mos orandi septies, fuit & ab initio, & antiquitate Ecclesiæ, vt liquet ex Athanasio, lib. de Virginitate, ex Diuo Hieronymo ad Demetriadem, ad Lætam, & ex cap. 6. Danielis, ex D. Basilio in quæstionibus fusius explicatis, 37. interrogatione ex Diuo Benedicto in can. 16. regulæ, capite decimo. Meminit & de illis Diuus Chrysostomus in Epistolam primam ad Timoth. capit. 5. Eusebius libro nono Ecclesiasticæ Historiæ. Sic legimus apud Diuum Clementem, libro septimo constitutionum Apostolorum, cap. 47. de oratione matutina ex traditione Apostolorum, & in cap. 48. de oratione vespertina, & prandij: & lib. 8. cap. 40. Sic scriptum, *Preces vestras facite diluculo. Tertia hora. Sexta, Nona. Vespere & in galli cantu, Diluculo gratias agendum: quoniam illuminauit nos Dominus pulsa nocte, & inducto die. Tertia hora, quoniam Dominus illa hora sententiam mortis accepit: Sexta, quoniam tunc crucifixus: Nona, quoniam omnia commota sunt crucifixo Domino, perhorrescentia Iudæorum audaciam, & non ferentia ignominiam Domini. Vespera gratiam agentes: quòd dedit noctem diurnorum laborum requiem, in Galli cantu, quoniam illo tempore nunciatur aduentus diei ad exercenda opera lucis.* Sic in his publicis precibus, aliquid mysterij semper cum precibus significatur, neque sine spiritu Dei Dauid dixerat antè, Psalmo 118. *Septies in die laudem dixi tibi.* Et rursum, *Media nocte surgebam ad confitendum tibi super iudicia iustificationis tuæ.* Sunt & istæ preces veluti excubiæ fidelium dispositæ ab Ecclesia, vt dũ omnib. horis ferè vbiq; peccatur, & cùm omni tẽpore inimicus Sathã insidietur hominibus, sint interim aliqui, qui Deo preces offerant, & effundant, vt hostis minuere, & prohibere velit insidias, & mala: suppléatque chorus Ecclesiasticus ita per horas dispositus, segnitiem & infirmitatem humanam eorum, qui contra, quàm à Deo, & Apostolis iniunctum est, non semper orant. Nemo enim dubitat ex his, quæ paulò antè dixi, semper orandum esse Christianis ex Diuo Luca, cap. 8. 1. ad Thessalonicens. 5. vers. 17. & ad Ephes. 6. vers. 18. & docet Diuus Cyprianus, libro quarto Epistolarum, Epist. 4. facit Act. cap. 2 Quod & explicat Diuus Ambrosius, tomo quarto, in Psalmum 118. sermone 9. *Qui rogat,* inquit, *itaque semper roget: si non semper precetur, paratum semper habeat precantis affectum.* Sunt hæ publicæ preces statutæ, vt ad eas populus etiam veniat, non saltem clerici, quibus & cultus diuinus maiorem modum debet curæ esse, quorúmque arma, orationes, & lachrymæ, can. reprehensibile, & can. conuenior, 23. quæst. 8. Quamquam frequentius & orasse plures, & orare nunc constet: vt refertur illustre exemplum D. Iacobi fratris Domini, Episcopi Hierosolymitani, cuius genua ferunt obduruisse callo, tantámque habuisse carnis inediam, vt adhuc viuentis omnia ferè membra morerentur, atque assiduitate orationis, iugiq. ad pauimentum prostratione, successu temporis frontem quoque eius callo similiter obductam, vt nihil ferè à cameli genibus, si durities spectaretur, discreparet: vt refert Diuus Chrysostomus, homilia quinta, ex cap. 2. Diui Matthæi, tom. 2. Ferunt & D. Bartholomæum Apostolum centies per diem flexis genibus, & centies per noctem orasse Deum, vt scribit Abdias Babylonius, lib. 8. Historiæ Apostolicæ. Qui teneantur ad horas dicendas dicemus posteà. Intereà autem & annoto, religiosos, vel regulares, qui ex professione magis putant, & sciunt se Dei cultui, & contemplationi consecratos, his dicendis maximè inuigilare debere, neque impunè sciant se laturos, si noctu, cùm Christiani alij dormiunt, vel alia turpia, malaque operantur, has excubias deserant: quod & aliquãdo exemplo declarauit Deus. Refert enim Meierus, libr. quinto Historiæ Flandricæ, ann. Domini 1152. magnam partem oppidi Diui Andomari cum templis Diuorum Ioannis, & Dionysij, & Martini, orto ex cœnobio Diui Bertini incendio, Nonis Septembribus deflagrasse; quod numinis ira accidisse creditum est: propterea quòd ex duodecim monasteriorum antistitibus, epulis, vinóque inertis, qui eo die conuenerant Bertino sacro, ad solenne conuiuium nemo inuentus sit, qui ad Nocturnas, Matutinásque surrexisset preces. Porrò admonendi sunt lectores, modum numerandi horas, superioribus dicendis precibus, ex Hebræorum consuetudine vsurpari, qui numerabant ab ortu Solis ad occasum tantùm horas diei, & ita hora prima, quæ in precibus dicitur apud nos, more vulgari computando à prima hora post mediam noctis partem, dicitur sexta: & quæ apud vulgus dicitur nona, illa tertia in precib. quæ apud nos duodecima, illa in precibus sexta: quæ nobis tertia post meridiem, illa dicitur nona in horis Canonicis precum, vespertina deinceps, quæ nobis sexta post meridiem: vide quæ diximus de vario numerandi horas ritu, apud diuersas gentes, lib. 4. Præludior. optimi Iurisconsult. cap. 1. & 2. & libr. 8. Syntax. artis mirabilis, cap. 44.

## CAPVT III.

1 *De Supplicationibus, seu Litaniis publicis statis:*
2 *Imperatis.*

1 SVPPLICATIONES publicę, sunt vel statę, vel imperatæ. Stata supplicatio annua, maior & minor. Maior fit in festo sancti Marci: Minor, cuius orationes, dicuntur Rogationes, factę per tres dies ante Ascensionem Domini, cum ieiuniis, conuocato & præcedente clero cum vexillis, crucibus, & cereis, & sequente populo: vnde & processiones à procedẽdo, & eundo, istæ supplicationes dictæ sunt:[a] dicuntur & Litaniæ.[b]

2 Imperatæ supplicationes illæ sunt, quæ ratione occurrentis necessitatis ad placandum Deum, vel ob alias causas, ob quas ad Deum confugimus, indicuntur ex prælatorum iussu, vel decreto.[c]

### SCHOLIA.

a Can. Rogationes 3. de consecrat. dist. 3. Maior Litania in festo Beati Marci dicitur: non quòd prior instituta fuerit: fuit

tit: fuit enim post minorem: sed quia Gregorius primus summus Pontifex eam cum maiori solennitate ordinauerit suo tempore, septiformi ordine. Sic enim ipsemet testatur, lib. 11. Epistolarum, epist. 2. & scribit Paulus Diaconem, lib. 11. de origine, & gestis Longobardorum, c. 11. cuius rei historiam, & causam sic referunt, quod Tempore Childeberti regis Gallorum, & Mauricij Imperatoris Romanorum accidit diluuium in finibus Venetiarum, Liguriæ, cæterarúmque regionũ Italiæ, ita magnum, vt credatur post Noë tempora maius nõ extitisse, inundatione incipiente Calendis Nouembribus, quam subsecuta est statim pestilentia atrox, dicta inguinaria, quæ ferè omnem Populum Romanũ, & ipsum quoque summum Pontificem Pelagium secũdum extinxit, anno Domini 599. In cuius locum statim subrogatus est Gregorius primus, dictus Magnus, communi consensu omnium, ex Leuita euectus in sedem, qui supplicationem, & septiformem Litaniam ordinauit, ita dictam, quòd in ea totus orbis populus deprecaturus Deum, in septem ordines per eum diuisus est; In primo fuit omnis chorus. in secundo omnes Abbates cũ monachis suis: in tertio omnes abbatissæ cum congregationib. suis: in quarto omnes infantes. in quinto omnes viri laici: in sexto omnes viduæ: in septimo omnes mulieres coniugatæ. Præcepit autem postea Gregorius eandem supplicationem singulis annis fieri per totum orbem: quare & dicta maior: vt etiam à maiore, nempe Summo Pontifice statuta. minor verò, Litaniæ, & Rogationes, primum apud Viennam à Beato Mamerco, Viennensi Episcopo, originem habuerunt. Is enim propter cladem illatam à lupis, aliisque feris animalibus hominibus Galliarum, quos crudeliter necabant, obque terræmotus frequentes, indixit populo triduanum ieiunium, & instituit Litanias ante festum Ascensionis, in sua regione, quæ postea fuerũt ab Ecclesia confirmatæ, & ad alias orbis partes translatæ & vbique seruari mandatum ex Concilio Aurelianensi, cap. 6. quod refert Burchardus Vrormaciæ Episcopus, lib. 13. Decretorum, capit. 7. Gregorius Turonensis libro secundo Historiæ Franciæ, cap. 34. Refert etiam Autum Episcopum Viennensem scripsisse Mamercum eiusdem vrbis quoque Episcopum instituisse Viennæ primum Rogationes, quas ante Dominicæ Ascensionis triumphum celebramus, cùm tunc vrbs illa multis terreretur prodigiis, terræmotu frequenti: & cùm ceruorum, luporúmque feritas portas vrbis sæpè ingressa fuisset, & per omnem vrbem errans nihil metueret, incendio pariter graui commoto, quæ omnia per orationes cessarunt. Quare & primum vicinas vrbes illas supplicationes fuisse imitatas, & dehinc alias in orbe Christiano. Scribit & Sydonius Apollinaris lib. 5. Epistol. Epist. 14. de his in hunc modum: *Quicquid illud est, quod vel otio, vel negotio vacat: in vrbem tamen, ni fallimur, Rogationum contemplatione reuocabere, quarum nobis solemnitatem primus Mamercus pater, & Pontifex reuerendissimo exemplo, vtilissimo experimento inuenit, instituit, inuexit. Erant quidem prius (quod salua fide pace sit dictum) vaga, tepentes, infrequentes, vtque sic dixerim, oscitabundæ supplicationes, quæ sæpe interpellantium prandiorum obicibus hebetantur, maximè, aut imbres, aut serenitatem deprecaturæ; ad quas, vt nihil amplius dicam, figulo pariter, atque hortulano non oportuit conuenire. In his autem quas suprafatus summus sacerdos & protulit pariter, & contulit, ieiunatur, oratur, psallitur, fletur. Ad hæc festa humilitatem ceruicum, & consternatorum cuneos suspiriosa contubernia peto*, &c. Deinceps libro 7. Epistol. epist. 1. scribens Mamerco Papæ, ait *illas supplicationes continuari, & defendere Aluernos à terroribus vniuersis, nec Gothorum, introductásque contra nocentia terræmotus, incendia, & prodigia.*

b Litaniæ Græco nomine idem sonant, quod supplicationes cum processu, capit. 31. §. si quis cum facta, Nouella 123. de Sanctiss. Episcop. & in §. omnibus, aut cap. 32. eadem Nouella 123. prohibetur, illas Litanias laicis sine clero: ibi enim cruces præferri debent, l. 3. §. 1. de hære. Agit de Litaniis laicorum Iulianus antecessor in Nouellis, nu. 480. vocant Litanias, Nouella 67. δημοσίαν πρόοδον processionem publicam in cap. 1. Vt nullus fabricet oratorij domos, &c. ibi Episcopus orationem in loco faciat, crucem figat, publicum processum ibi faciens, &c.

c Multa de supplicationibus, seu Processionibus, aut Litaniis antiquorum leguntur apud antiquos, de nocturnis, diurnis, & matutinalibus. Meminit Sydonius Apollinaris de antelucana processione, & supplicatione post congregationem factam populi in Ecclesia sancti Stephani, lib. 5. Epistol. 17. Sed & processionum matutinarum cum carminibus celebratarum ad tempus Arrianorum referre videtur Nicephorus Calixtus libro 13. Historiæ Ecclesiasticæ, c. 8. Sozomenus lib. 8. cap. 8. Socrates li. 10. Ecclesiast. Hist. cap. 8. Hi enim narrant, Arrianos Hæreticos priusquam à sacris ædib. fuissent à Theodosio Cæsare pulsi, in publicis porticib. congregari nocturno tempore, atque in choros suos segregari, carmina quædam alternis antiphonarũ modos sibi inuicem respondentia, ad hæresis suæ placita accommodata continuè cantasse, & noctem multam in eiusmodi psalmodia cõsummasse. Sub auroram autem publicè commentes eadem, extra vrbem in ea, vbi ecclesias habebant, loca, procedere solitos, idque potissimùm vltima die hebdomadæ, die Dominica, & die prima. Quod considerãs D. Chrysostomus tunc Constantinopolitanus præsul, & ne aliqui ex Ecclesia sua, eius generis cantibus demulsi, ab illis seducerentur, ad eundem modũ contra illos psalmodiã suam instituit, vt breui ea celebrior, quàm aduersariorum esset: factúmque est, vt etiã ex multitudine, honorificóve progressu eos superaret. Nam ea cruces argenteæ cereos incensos habentes præibant: Eudoxia Imperatoris Arcadij coniuge impensas ad ea præbente, quamplurimis lucernis ad id paratis. Quin & Arriani ira cõmoti, manus tandem contulerunt cum Christianis, aliquósque ex illis vulnerarunt: vnde orta occasio legis, qua Arrianorum conuentus prædictos sustulerunt, & Litanias illorum. Extat illa Arcadij, & Honorij, Lectius Hæretici, 2. titulo 4. de his, qui super religione contendunt, lib. 16. Codicis Theodosiani, l. 3. C. de Hæreticis. in Codice Iustinianeo. remanserunt autem Litaniæ in Ecclesia Catholica. Et Litanias fuisse in vsu clericis Neocæsariensibus restatur Basilius Magnus, Epistola 63. ad clericos Neocæsarienses. Processionis Ecclesiasticæ typus mihi videtur etiã tempore Domini nostri IESV CHRISTI figuratus, dum ingressus ciuitatem Hierusalem, & turbæ eum præcederent, & sequerentur, clamantes, *Benedictus qui venit in nomine Domini*, sternentes vestimenta sua, & ferẽtes ramos oliuarum, & palmorum, D. Matthæi, cap. 21. Marci 11. Lucæ 19. Alius antiquior in lib. 2. Regum, cap. 6. in reductione arcæ, in qua aderant chori psallentes, cum quibus & Dauid, & populus, & alius, cum locata est arca Dei in templo per Salomonem, 3. Regum, cap. 8.

---

## CAPVT IIII.

1 *Ordo, & dispositio officij precum.*

1 SINGVLIS horis fuerunt certæ Preces, Hymni, [a] Psalmi, Antiphonæ, Responsa, & Capitula, aliáque definita, [b] cum Oratione Domini, [c] cum lectionibus ex sacra pagina, vel vitis patrum, sanctorúmque interpretum expositionibus, cum distinctione intiméris, iuxta dierum, & festorum solennitates.

*SCHOLIA.*

a De Hymnis, & Canticis approbatis in Ecclesia, vide mul-

 ta in

ta in Toletano Concilio 4.cap.12. can.de Hymnis,54. Et ex Leone, in can. hi duo solummodò, 55. de consecratiune, distinct.1.

b Can.conuenit, 13. de consecrat. dist.5.definitæ preces habentur ex Concilio Tridentino, ca. id semper, 14. eadem distinct.5. de consecrat.

c Can. in die Resurrectionis, 15.ead. de consecrat.dist.5.de quibus & Breuiaria, & Missale facilè te docebunt.

## CAPVT V.

*1 Quibus munus orandi impositum.*

1 OMNIBVS quidem Christianis necessitas incumbit orandi: [a] sed quibusdam sunt liberæ electiones precum, & horarum ad orandum; vt laicis (excepto quòd aliquandō coniunx sine consensu coniugis liberè vacare orationi non possit.[b]) Et si quando agatur de diebus festiuis, & Dominicis, quibus iubetur vnumquemque interesse sacrificio Missæ, & aliis officiis in propria parochia. [c] Quibusdam autem certæ preces definitæ, singulisque dieb. dicendæ impositæ sunt: veluti presbyteris, diaconis, subdiaconis, & aliis clericis Ecclesiæ ministerio cōsecratis, vel deputatis, quos & dicere officium, & interesse debere horis in Ecclesia publicis, matutinis, & vespertinis, ad psallendi quotidianum officium placuit; aliter deponendos, si castigati veniam ab Episcopo per satisfactionem noluerint promereri. [d] Denegantur etiam annonæ absentibus, quæ præsentibus sunt distribuendæ. [e]

*SCHOLIA.*

a Sic enim admonuit Deus, Diui Matei 6.D.Lucæ, cap.18. Clement.ad nostrum,§.2. de Hæretic. can.nunquam, de consecr.dist.5.can.si laicus,31.dist.

b Can.nec vxorem,6.hæc autem, & can. Apostolus, 33.q.4.

c cap.2. de paroch. lib.3.tit.29.

d Can.fin.92.dist.ex Concilio Bracharensi Martini,c.64.& Concilio Toletano primo,cap.5. Statutum & in Concilio generali Lateranensi sub Innocentio III. cap. 17. & in c. dolentes, 9. de celebrat. Missarum, libro tertio, tit. 4. distinctè præcipitur in virtute obedientiæ, vt diuinum officium nocturnum, & diurnum prælati, & clerici, quantum eis Deus dederit, studiosè, & deuotè celebrent. Idipsum & statutum in Concilio Viennensi, Clement. 1. de celebrat.Miss. Quilibet, qui fuerit ad sacros ordines promotus, tenetur ad dicēdas, vel psallendas preces canonicas. ff.ad cap. 1. de celebrat. Missar. Cardi.ad Clem. 1. eod. tit. Item quilibet beneficiatus, quamuis non promotus adhuc ad sacros ordines; in minoribus tamen constitutus, quod probari dicit Ioannes Andreas per c.docentes, de celebr. Missar. vbi exponit verbum, *Clerici*, de beneficiatis. Quòd videantur ea ratione fundata quoque, vel erecta beneficia, vt qui eis præficerentur, orent pro se, & cultu diuino insistant, c.1. & c. quia nonnulli. de cleric. non resident. vt mereatur priuari beneficio in conscientia, prout plurib. visum est, qui officium non exequitur, propter quod datum est beneficium, cap.fin.de rescript.in sex.cap.cùm secundum Apostolum. eod.tit.apud Gregorium. In eaque sententia est Ioannes Calderinus ad cap. 1. de celebratio. Miss. eum, qui suo cultu fraudat Ecclesias, quique fructus sine præstatione officij percipit, furtum & sacrilegium committere: & teneri ad restitutionem fructuum perceptorum eius temporis, quo non inseruiuit officio. Quæ sententia quamuis multum rigida videatur: tamen tutior in foro animæ. Sunt tamen qui contrariam probent, neque ad restitutionem fructuum perceptorum teneri arbitrentur ob officium omissum diuinum: quam probat Panormitanus ad cap.1.de celebrat. Missar. Quia, inquit, beneficium non datur solùm propter officium: sed ob alias causas, nempe vt viuat clericus; in sortem Domini vocatus, & non mendicet, can. Diaconi, 93 distin.ca.2.de præbend. Vide multa hac de re in glos.1. tituli, Qualiter horæ canonicæ sunt dicendæ, in pragma.sanct. Cæterùm ex dispositione Concilij Lateranensis, celebrati tempore Leonis 10.sess.9.cap. de Reformationibus Curiæ & aliorum. Quilibet habens beneficium cum cura, vel sine cura, si post sex menses ab obtento beneficio diuinum officium non dixerit, legitimo impedimento cessante, beneficiorum suorum fructus suos non debet facere, pro rata omissionis recitationis officij, & temporis: sed eos tenetur tanquam iniustè perceptos, in fabricas huiusmodi beneficiorum, vel in pauperum eleemosynas, erogare: quòd si vltra dictum tempus monitus non dixerit beneficio priuatur. Omittere autem dicitur officium ad hunc finem, vt beneficio priuetur, qui intra quindecim dies, bis saltem non dixerit. Refert verba illa Concilij Bernard. Diaz in practica criminali canonum, capit. 49. Excommunicati, & depositi ab ordine non possunt excusa i à dicendo priuatim officio diuino, quibus non licet in Ecclesia dicere: eo quòd pœna non debeat dare immunitatem, can.legi,16. quæst.1.c. intelleximus, de iudic. l. relegatorum, de interdict. & relega. ff. Veruntamen dum dicent soli, vel cum alio officium, & preces, non dicent *Dominus vobiscum*, quia non possunt benedicere, can.presbyterum,19.sub 28.dist.vbi Ioānes, & Archidiac. Poterunt tamen dicere, *Domine exaudi orationem meam:* sicut laicus. Henricus Bohic ad cap. 2. de cleric. excom. ministrant. In minoribus ordinib.constitutus non tenetur pro illis horas canonicas dicere: ideò si beneficium, pro quo tenetur, amiserit, non tenebitur ratione, c. cùm cessante, de appellatio. Singulare est, quod dicunt interpretes, iuris diuini esse, septies laudes Deo in die dicere; sed iuris positiui distinctionem horarum. Ideò non posse dispensare Episc. à dicendis horis, quæ iuris diuini, eum, qui vel ratione maiorum ordinum, vel ratione beneficij, obligatus est ad dicendas preces canonicas: neque etiam eum, qui in studio est, ratione, seu fauore studiorum. Collectaneus ad c.1.de cele. Miss. Archidiac. in can.1.91.dist. quamuis à residentia dispensare posset. Quia sacræ preces, fructus sunt labiorum, Clem.1.de celebrat. Miss. & quia solutio debitarū precum certis horis, consistat in labore personali, qui per aliū præstari nequeat, dict. Clem. 1. cùm electa sit industria certæ personæ in concessione beneficij, vt in simili in cap.fin.de offic. delega.l.inter artifices, de solutio. ff. facit ratio generalis, l. quia tale, solut. matrim. ff. Studiorum vtilitas bona est quidem: sed ideò oratio non est omittenda; & maledictum studium, per quod dimittitur diuinum officium. vide Innocent.ad cap.1.de celebrat. Missar. Ioannem ab Imola ad Clem. 1. de magistris Et simpliciter loquendo, melius est orare, quàm studere, can.licet.8.quæ.1. Nempe Papa dispensat, vt clericus non teneatur dicere officium aliquod, quanquam possit dispēsare, vt aliud, quàm proprium suo ordini, dicere possit, secundum alium vsum, vt dicitur Clem.2.de celeb. Missar.& sic permittit summus Pontifex ex consuetudinibus bonis orandi Ecclesiarum, aliquam eligere, can.10.nouit.12.dist.cap.fi. de feriis, can. 1.de consecrat. dist.3. Ad sacros ordines promotus obligatur ad dicendas preces horarum canonicarum, etiam si ordinatus fuerit cum titulo sui patrimonij, secundum Doctores ad cap. tuis, de præbend. & ita quod pertinet ad has preces dicendas, ratione ordinis maioris, sunt pares ordinati, & beneficiati non ordinati: Dispares tamen, quòd ordinatus non potest per alium horas dicere:

sed non

sed non ordinatus beneficiatus potest, argum.ca.peruenit.de appellat. Et sic notant Gloss. ad §. 1. ad verbum, *Teneamur*, titulo, Qualiter horæ canonicæ sunt dicendæ, in prag.sanct. Clericus in minoribus ordinibus constitutus, ad nullum officium diuinum dicendum certum tenetur ex obligatione, nec ad preces canonicas, aut ad septem Psalmos Pœnitentiales, aut alterius generis; quia id nullo iure cauetur. Quare Panorm.ad cap.1.de celebr. Missar.dixit, quòd hoc habet generalis consuetudo, quæ excusat non dicentes. Videnda hîc quæ diximus in tractatu beneficiorum, cap.6.num.11.& sequent. Excusat ab omissione officij etiam obligatos, infirmitas, quæ non permittit obligatū sine dispendio salutis legere, vt etiam restituta sanitate non teneatur omissa diuina officia reassumere, seu supplere. Hostiens. & Ioannes Andræas ad cap.1.de celebrat. Miss. vide latè docentem Gloss.ad §.1. ad verbum, *Syncopanda*, qualiter horæ canonicæ sint dicendæ, in pragma. sanct. vbi distinctio ponitur. Hanc opinionem sequitur Innocent.& Panorm.ad cap.ex parte, de obseruat. ieiunior. argumento eius, qui non potuit ieiunare tempore ieiunij, cui non iniungitur vt alio tempore eius loco ieiunet, cap. 1. de obseruat. ieiunior. Imò etiam si quis sine causa omiserit dicere diuinū officium, eius confessor non tenetur imponere ei pœnitentiam vt reassumat; sed poterit in aliud pœnitentiam commutare, vt ait Innocentius, & refert summa Rosella in verbis, *hora canonica*, num.9.

e Cap.fin.§ adiicimus, de sentent.excom.in sex.cap.vnico, de cleric. non residen. in sex. quamuis studiorum causa quis pro præsente habeatur ad fructus alios beneficij percipiendos, c.licet vobis, 35. de præbend. ca.super specula, de Magistris, cap.de cætero, de Cleric.non residēti.

## CAPVT VI.

1 *De modo, & forma dicendi Preces.*
2 *Versus Orientem orandum.*
3 *Qui excludendi eo tempore.*
4 *Litaniæ forma.*
5 *Cuius Ecclesiæ debet sequi officium beneficiatus.*
6 *Stare, aut flectere genua.*

1 QVI ad diuinum officium dicendum tenentur, debent illud exequi iuxta consuetudinem, & morem Ecclesiæ Romanæ, [a] vel Ecclesiæ suæ in eo priuilegiatæ: [b] & in celebrandis diuinis officiis ordo sequendus. Metropolitani comprouinciales obseruare debebunt. [c] Poterunt tamen liberè clerici religiosi, vel alij, Cardinalium, vel Pontificum commensales, seu domestici, seipsis in officio accommodare, vt quod Pontifices, vel Cardinales dixerint officium, ipsi quoque dicere possint: nec ad aliud dicendū teneantur. [d] Preces canonicæ in Ecclesiis, horis propriis sunt dicendæ, [e] publicè, [f] signo facto cum campanis, vel alio modo: [g] nisi tempore interdicti generalis: quo casu in conuētualib. Ecclesiis, bini, vel simul tres horas, seu preces canonicas possunt legere, non cantare: idque ianuis clausis, interdictis, & excommunicatis exclusis, & voce ita demissa, vt extra audiri non possint. Hócque modo etiam & eo tempore licet regularibus ex priuilegio indulto à sede Apostolica submissa voce celebrare diuina. [h] Preces porrò dici debent planè, distinctè, deuotè, conuenienter, sine colloquij, vel confabulationis admixtione, integrè sine syncopa, sine transcursu, conuenientibus in chorum, & in tempore clericis, nec ante finem egressuris: [i] cum puritate, [k] cum cantu, in quo & maturo tenore distincta gradatio, cum concentu sine lasciuia vocis, vel gestus. [l]

2 Oratio & verbis, & corde fiat simul: [m] orandū, vt existimarūt antiqui, ad orientem facie conuersa. [n] In oratione quoque regulari, iure communi, genua flectēda, vel prostrato corpore orandum, [o] nisi ex forma publica antiqua in die Dominico, & per omnes dies à Pascate vsque ad Pentecosten. [p]

3 Cùm oratio etiam fit, excludi debent excommunicati, [q] clerici depositi, [r] hæretici, [s] cum quibus orandum non est, [t] vt nec cum Iudæis in eorum Synagoga. [u]

4 Litaniæ, seu processiones, aut supplicationes, modum suum habent: & prohibitum ne à solis laicis fiant sine sacerdotibus, vel clericis, crucibus, frequentiáve populi, in locis consecratis. Iuuant orationem, magísque efficacem reddunt eleemosynæ, & bona opera.

*SCHOLIA.*

a Can.peruenit 13. cum 2.sequentib.de consecrat. dist.5.

b Doctores in Clementina prima, de celebr. Missar. potissimùm Florentinus ad ca.1. eod. tit. quòd si quis habeat duas ecclesias diuersi ordinis, debet dicere officium ex more eius Ecclesiæ, in qua habet maiorem dignitatem, argum.cap.extirpandæ, §.qui verò, de Præben. cap. quia sæpè, eod.tit.in sex. quòd si in vtraque Ecclesia habeat parem, nec maiorem in altera dignitatem, si vna ecclesia alia dignior sit, eius officium sequi debet: quia magis dignum trahit ad se minus dignum, cap. quod in dubiis, de consecrat.Eccles.vel altaris, quod & locum habet in officiis diuinis dicendis, Clement.2.de celebrat. Missarum, can. de his, 12. distinctione. Si verò sint ecclesiæ æqualis dignitatis, poterit eligere, quòd in æqualibus sit locus gratificationi, cap.duobus, de rescript.in sex.cap. fin.de religio. & sumpt. funer. ff. nisi quis sit præsens in choro alicuius ecclesiæ: quia tunc debet se accommodare ordini eius semper, can.in his, 11.distinctione, can. cognouimus, 12.quæst. 2.c. de Monachis, 16.quæstione prima. Notat & glossa penult.ad Clem. 2. de celebrat. Missa. quòd Monachus, prælatus ecclesiæ seculari, reget illam secundum officium seculare, vel clericale: non secundum monachale: quòd placet Ioan.in can.3.16.quæst. 1.Gofredo in Summa tituli de Statu monach.§ sed nunquid absoluit. Hostiens. in Summa tituli eiusdem, §.2. vers.sed nunquid talis. facit cap.cùm olim, de præscript. Can. altaria, si non, 31. de consecrat. distinct.1.in psallendi maximè ordine, can.13. de his, 12. distinctione.

c Can. altaria, si non, 31. de consecrat. distinct.1.in psallendi maximè ordine, can.13. de his,12. distinctione.

d Ex Concilio Viennensi in Clem. 2. de celebratione Missarum.

e Clementina prima, de celebratione Missarum.

f capite primo, de celebratione Missarum.

g cap.primo, & secundo, de officio custodis.

h cap.quod in te, de pœniten.& remiss.in libro quinto, titulo 48.

i cap.dolentes, 9.de celebrat Missar. Clem.1. eodem titulo, quomodo horæ canonicæ sint dicendæ, in pragmatica sanctio.

k Can.non potest, de pœnitent.distinctione prima.

l c.vnic.de vita, & honest.cleric.in Extrauag.com.

m Can.non mediocriter, & can.quomodo, de consecratione, distinct. 5. Possunt & superioribus aliæ adiici bonæ qualitates, laicis etiam cum clericis communes: nempe vt oratio fiat in fide, ad Hebræos 11. Iacobi 1.in humilitate,

tate, Ecclesiastici, 35. cum discretione, Diui Matthæi, cap. 20. ibi, *Nescitis quid petatis*. & D. Iacobi 4. *Petitis, & non accipitis, eò quòd male petatis*. Sine superbia, qualis reiecta illa Pharisæi, Diui Lucæ, cap. 18. cum silentio, & in absondito, si priuata, D. Matthæi cap. 6. cum attentione, & circumspectione: Deum enim alloquimur, cùm oramus; illum audimus, cùm legimus diuina oracula, vt ait Diuus Ambrosius lib. 1. officior. cap. 20. *Noli*, inquit Diuus Bernardus libro Meditationum. cap. 6. *vilipendere orationem tuam: quoniam ille, ad quem oras, non vilipendit eam: sed antequam egrediatur de ore tuo, ipse eam scribi iubet in libro suo: & vnum è duobus indubitanter sperare debemus: quòd aut dabit nobis quod petimus, aut quod nouerit nobis esse vtilius*. Consentit Diuus Augustinus in caput sextum Epistolæ primæ Diui Ioannis, Et rursus Diuus Ambrosius ad Virgines dixit, *Præpara ante orationem animam tuam, vt non videaris tentare Deum, cùm deprecaris, vt id, quod oras, mores tui loquantur, fides adiuuet, opera commendent*. Et Diuus Athanasius libro de Virginitate, *Cùm psallis, aut cùm oras: ne sinas peregrinas cogitationes in cor tuum subire*. Orationis qualitates etiam requisitas persequitur Diuus Chrysostomus, tomo primo in Psalmum quartum, & Homilia de fide Annæ. Quia etiam puritas, & mũditia exigitur oratione, ideò & eius tempore abstinendum est etiam ab vxoribus, tota trigesimatertia, quæstione quarta. Multò magis à concubinis, sacerdotibus: quia continuò, & cum perseuerantia illis orandum est, can. si laicus, 31. distinctione. Plus enim ad orandum tenentur, qui aliorum accipiunt eleemosynas, vt id faciant, & inde viuunt, can. quia 10. quæst. 1.

n de hoc aliàs diximus; & ideò Ecclesiarum altaria parte Orientali posita, & imagines inspiciebant Occidentem, vt ad eas conuersi orantes, inspicientes altare ad Orientem vultum conuerterent: can. Ecclesiasticarum 11. distinctione: conuenit Proclus libro de Sacrificio: vbi & ait, plantas heliotropias, & selenitropias, quæ ad Solem, & Lunam vertuntur, ideò id facere, vt hymnis suum ducẽ affectu concinnant.

o ca. sacerdos, §. diebus autem remissionis, 16. quæst. 7.

p ca. fin. §. similiter, 30. distinctione: can. scire debet, 76. distinctione, can. quoniam, de consecratione, distinct. 3. Onuphrius libro de stationibus vrbis Romæ, scribit, orationis modum duplicem olim fuisse: nam vel stantes, vel prouoluti genibus orabant: sic meminit Tertullianus in Apologetic. & ad Scapulam. Legionem dictam fulminationem Christianam, in expeditione Germanica Marci Antonini, exercitui in ardentissima siti pluuiam precibus à Deo impetrasse, & orantes genibus flexis in terram prouoluisse. Clemens quoque Alexandrinus vltimo Stromaton, scribit stantes solitos sese abiicere in terram, quod Tertullianus lib. de Corona militib. dixit genicularionem: explicat & Origenes, Homilia 4. in libr. Numerorum. Adorauit Abraham Deum in figura Angelorum prostratus in terram: Genes. 18. & Loth eodem modo, Genes. 19. vt & Balaam Numer. 22. vers. 31. & alij alibi. Prostratus orabat Diuus Iacobus, dictus frater Domini, vt inde in fronte, & genibus callum assiduitate orandi in modum duritiei Camelorum contraxisset, vt D. Chrysostomus, homicilia 5. in diuum Matthæum, Tomo 2. Moscouitæ adhuc more patrio, orantes tangunt fronte terram, vt & notauit Sigismundus liber Baro, libr. de rebus Moscouiticis: diuus Stephanus orasse fertur, Actor. 7. positis genibus. Fuit & alius mos precandi, dum stantes orabant: quemadmodum & iussum, dum legitur Euangelium in Ecclesia, stare, ca. Apostolica, 68. de consecratione, distinctione prima: & quando dicitur, Sursum corda, can. quando autem, 70. eadem de consecratione, distinctione prima. Quem orandi modum, vt dixi, die Dominica, & à die Paschatis vsque ad Pentecosten obseruabant Christiani. Quamobrem & precationes illæ stationes dictæ, quarum & veteres authores meminerunt, & Tertullianus factas ad aras solenniores indicat libro de Oratione, atque libro de Ieiunio, ad Vesperam vsque productas testatur: recenset & vt solennes easdem, lib. secundo ad vxorem. Sunt & stationes preces, quæ statis, seu certis diebus, & locis fiunt. Stans, & est Presbyter, qui sacrificium Dei peragit in Missa, qui refert mysteria fidei, & Passionis Christi, qui in cruce stetit, & orauit. Inueni aliquando inter antiquos, numen adoratum sedendo, vicéque prouerbij vsurpatum: *numen adoraturi sedeant*. Quod refert Plutarchus ad Numam. Significat verò hoc: vota certa concipere oportere, & ad ea quæ optima sunt, persistere, & perseuerare oportere. Item orandum non quasi aliud agentes: sed totos rei diuinæ vacare debere. Vide Lilium Gregorium Gualdum, lib. de diis gentium, Syntag. 17. Facit c. cùm & plantare, 1. §. excommunicatos, de priuil. c. 15, qui, 18. in princ. de sen. excom. in sex. Hanc formulam orandi sedendo, seruatam apud Turcas, ex Alcorani præceptis refert Richardus Cœnobita ordinis Dominicanorũ, in libro, qui inscribitur, de Thurcicæ spurcitiæ expugnatione, cap. 13. Alcoranus (inquit) omnes cuiuscumque sexus ad orationem faciendam subiicit: oratio autem fit quinque vicibus in die, quinque ad hanc deputatis horis. Primæ orationis tempus, ab ortu solis: & hæc habet quatuor Erket, & duo Czalmat. Erket, est gemina inclinatio cum totidem prostrationibus: Czalmat, est illa secreta oratio, quam quis facit sedendo post quodlibet Erket: cũ salutatione à dextris, & à sinistris, & impressione pacis, quã facit vtraque manu in faciem obducendo. Secundæ orationis tempus circa meridiem; quæ decem Erket, & quatuor Czalmat habet: tertia oratio in declinatione solis tempore vespertino fit: & ipsa octo Erket, & quatuor Czalmat continet: quarta quinque Erket, & tria Czalmat continens, tempus circa occasum solis sibi vindicat. Quinta, & vltima reliquis prolixior, quæ decem Erket, & octo Czalmat habet, & post cœnam tardiori hora celebratur: Prior oratio illorum longa dagnamias dicitur secunda Orlenias: tertia Kindinanias: quarta Achsamnanias. Quinta Fagzmanias: & has horas, & preces vnusquisque cum parochiano suo, & in Ecclesia sua, tenetur peragere, excepta legitima causa interueniente, quo casu in omni loco licitè idipsum agit.

q In ca. 10. Concilij Apostolo. *Si quis cum excommunicato, licèt in domo, preces coniunxerit, communione priuator*. Idem in Synodo Sardiensi, ca. 14. & in Synodo Carthaginensi, ca. 9. in Synodo Lateranensi, sub Alexand. 3. cap. 9. relato in can. in Lateranensi, 3. de præbend. prohibitum admittere ad diuina excommunicatos nominatim, vel interdictos. Item in ca. excommunicatos, 17. 11. quæst. 3. cum illis prohibitum orare, edere, bibere, vel osculum eis præbere, vel eos salutare: vt in can. omnis, qui recedit, 24. quæst. 1. Idipsum & in capitulis Concilij Bracharensis Martini: cap. 70. & in can. non liceat, 67. §. fin. 1. quæst. 1. vbi & corrigitur c. Episcopus multum, de consec. dist. 1.

r In cano. Apostolorum, 11. *Si quis cum deposito clerico, preces coniunxerit, deponitor & ipse*: & in Clem. 2. de sent. excom. Domini temporales, qui cogunt in aliquo loco interdicto celebrare diuina officia, vel qui per præcones faciunt populum ad illa audienda conuocari, excommunicantur, vt absolui non possint ab alio, quàm à summ. Pont.

s ca. Apostol. 44. & 63. & in epistola 2. D. Ioannis: & ad Titum 3. ad Roma. 16. ad Gala. 1. in Synodo in Trullo, cap. 51. can. aduocauit, & can. seq. 24. quæst. 1. ca. clericus, 24. q. 3.

t Dict. can. Apostolorum, 63. & cap. 13. nullus, 28. q. 1.

v Nouell. Iustinia. 12. de sanctissimis Episcopis, c. 32. seu §. omnibus autem laicis. Litanias, vocat Nouella 67. *λιτανείων πρόσοδον* processionẽ populi: & hoc ipsum processionem pro

nem populi: & hoc ipsum processionem dixit can. certum est, de consecratione, distinct.1.can.3. Presbyteri.24. distinct.ca. Frigentius,16.quæst.7.

x Eleemosyna potest esse corporalis, dum quis largitur de bonis temporalibus pauperibus: potest esse spiritualis, consilio, & remissione vindictæ, Diui Marci,11. Oratio Centurionis iuncta cum eleemosynis, Actorum 10. Vide Isaiam cap.58. Cyprianum, Sermone de Ieiunio, & tentationibus Christi. Et hæc maximè in prælatorum orationibus requiruntur can. fratrem, 86. distinctione.

## CAPVT VII.

1 *De prohibitione publica orationis per cessationem.*
2 *Interdictum.*

1 FIT aliquando cessatio à diuinis, in Ecclesiis, quæ ius hoc faciendi habent vel ex consuetudine, vel ex priuilegio sedis Apostolicæ,[a] vel ex prouincialium Conciliorum statutis,[b] in pœnæ aggrauationem alicuius, qui in Ecclesia, in qua cessatur, deliquerit, donec fiat emendatio. Hæc tamen cessatio temerè fieri non debet, aut sine rationabili, & manifesta causa: alioquin per censuram Ecclesiasticam cessationis illegitimæ authores[c] puniuntur.

2 Interdicitur aliquando aliquibus Ecclesiis, aliquibus ciuitatibus, vel prouinciis, ne ibi diuina officia fiant: Sicque interdicta & localia, & generalia[d] efficiunt.

### SCHOLIA.

a Vt in ca.2.de offic.ordin. in sex.lib.1.tit.16. vbi Glossa ad verbum, *Ecclesiis*, ait, hoc ius interdicendi competere Ecclesiis Lugdunensi, Viennensi, Claramontensi, Attrebaten i, & quibusdam aliis: Clem.1. de sentent. excommun.

b Clementina prima, de sentent. excommun.

c c. irrefragabili, 13. §. cæterùm, de offic. iudic. ordin. lib.1. tit.31. Cessatio officiorum, si iniuria afficiantur Ecclesiæ, potest ad repellendas iniurias quibusdam Ecclesiis conuentualibus, aut sæcularibus permitti, ex dicto cap.1. & syndico aliquando à decano, vt in ca. dilectis filiis, 55. de appellat. si modò post cessationem indictam iter arripiant ad summum Pontificem: ca. quamuis, 8. de offic. ordina. in sexto.

d In Clem.1. de sentent. excommun. ca. cùm in partibus, de verbor. significat. inducuntur vel à capitulo habente priuilegium, vt ca. ex parte, de verbor. significatio. vocatis omnibus ex capitulo, vel maiori parte consentiente, & Episcopo, can. quæsiuit, 2. de his, quæ fiunt à maiori parte capitul. lib.3. titul. vndecimo: & ibidem modus indicendi.

## CAPVT VIII.

1 *Pro quibus orationes, vel supplicationes fiant.*

1 PRO omnibus, in quibus Deo egemus, maximè pro grauissimis negotiis, & gratiarum actione beneficij communis accepti, & pro depulsione publicorum malorum instantium, vel præsentium, solent publicæ orationes, & supplicationes indici, & fieri,[a] oramus pro nobis,[b] pro aliis,[c] pro Papa,[d] & principibus,[e] pro inimicis,[f] pro mortuis Christianis Catholicis,[g] nisi in crimine mortali deprehensi mortui fuerint sine resipiscentia, si Ecclesia non permittat pro illis orare, vt si necati in furto,[h] si seipsos necauerint,[i] si in torneamentis occisi,[k] si Ecclesia illis negat sepulturam Ecclesiasticam: de quibus suprà diximus.[l]

### SCHOLIA.

a Ex decretis Liberij Papæ, c.2. Refert Burchardus Vuormacensis Episcopus, lib.1. Decretor. cap.8. *Si euenerit* (inquit) *fames, pestilentia, inæqualitas aeris, vel alia qualiscumque tribulatio, statim ieiunijs, orationibus, & obsecrationibus misericordia Domini deprecetur.* Omne bonum desursum descendens à Domino: vt ait d. Iacob. ca.1. vers.17. dixit Deus discipulis orate, ne intretis in tentationem. Oramus, si quando iter nobis faciendum, vt succedat ex voto, vt Iudith.13. & omnia prosperè cedant nobis, vt 2. Esdræ, 4. & 8. In afflictione, vt Deus nos liberet: vt Ionæ 2. Esther 4. 2. Machabæorum 3. Si electio alicuius prælati, vel magistratus facienda sit, vt Deus dignetur concedere idoneũ, & mittere operarios in messem suam: vt Diui Lucæ 8. & Actorum 1. Sic de similibus, priuatim, & publicè contingentibus. Supplicationes etiam publicæ à Romanis, aliisque Ethnicis indictæ cum feriis, si quid à numine, & ab his, quos Deos putabant cum errore, petendum putarent, vel si muti in bellum fœlicitatem desiderarent. Sic apud Liuium, lib.1. decadis 4. *Et vo:is* (inquit) *nuncupatis, publicè supplicatio edicebatur.* vt tempore belli Carthaginensis apud eundem Liuium, libr.2. decadis 3. Narrat, & idem libr.1. deca.3. ob prodigium, quod pluisset lapidibus in Piceno, nouendiale sacrum edictum, vrbem lustratam, supplicationem ad ædem Herculis nominatim, deinde vniuerso populo indictam. Quando etiam in Albano biduum lapidibus pluit, & alia prodigia contigerunt, per diem vnum supplicatio fuit, vt idem Liuius narrat libr. 5. decadis 3. & iterùm libr. 7. tradit supplicatum fuisse per totam vrbem ob pestilentiam. Refert & lib. 10. decadis 3. supplicationes ob res prosperè gestas, vel ab publicam victoriam factas, vt nunciata victoria contra Annibalem, & lib. 7. deca. 3. post victoriam de Hasdrubale. Senatus etiam, quòd Marcus, Liuius, & Claudius consules, incolumi exercitu, ducenti hostium, legionésque occidissent, supplicationes in triduum decreuit. Saluato etiam Imperatore Nerone, supplicationes ex Senatusconsulto habitas, tradit Cornelius Tacitus: li.13. Annal. Aliquando etiam, vt refert Plinius libr. 8. decad. 1. decretum, vt circa omnia puluinaria deorum, seu idolorum, per quinque dies supplicaretur. Erant autem illa puluinaria in angulis regionum Romæ, *lecti puluini*, in supplicationibus facti, & locati, in quibus ponebant suorum idolorum idola, seu simulacra. Meminit & de supplicatione ad puluinaria Cicero in Catilinaria. Sunt exempla plura bis similia, de quibus videndus Barnabas Brissonius, li.2. formularum, vbi & cõgerit alia ad hanc rem pertinentia de causis, formulis, hostiis maioribus supplicationum antiquorum: multa de supplicationibus refert & Iulius Obsequens, libro de prodigiis.

b Multa nobis mala imminent, multi, qui insidiantur intra nos, & extra positi, concupiscentia, desideria vana, carò que concupiscit aduersus spiritum, angeli mali, seu dæmones aduersarij nostri: vigilandum itaque, ne nos opprimant, vel intercipiant: & ad auxilium diuinum certissimum confugiendum omni tempore, Psalmo 68. vers. 33. Hieremiæ 29. vers.13. Prouerbior.7. Num.1. Deo gratias pro bonis ab eo susceptis, quilibet seorsum pro se debet, vt diximus. Tobias ab vxore tribulatus, ad Deum oratione cõfugit, Tobiæ 3. idipsum fecit & Sara, filia Rahuelis, dum ab ancillis iniustè exprobrarentur mortes virorum, qui eam voluerant desponsare. eod. ca.3.

c Prælati debent orare pro sibi subditis, vt Moses pro populo delinquente: Exod. 12. pro sorore sua, numer. 12. pro afflicto à serpentibus populo, num. 21. Samuel pro populo, 1. Regum 12. Mardochæus pro se, & populo Esther

Esther 4. Charitas fraterna monet etiam, vt inuicem oremus alij pro aliis: & ea ratione Dominus noster IESVS CHRISTVS, cùm docuit nos orare, in plurali, non in singulari coocepit oratiooes, Diui Matthæi, cap. 7. ver. 9. & Lucæ 11. vers. 2. & pro omnibus pueri tres, in cap. 5. Danielis, orabant: & sic faciendum docet Paulus ad Epheseos, 6. vers. 18. & 1. ad Thessaloni. 5. vers. 25. Iaco. 5. vers. 16. Vide Cyprianum sermone 6. de Oratio. Dominica: & orandum pro omnibus admonet Diuus Pau. 1. Timo. 2. vers. desiderandúmque est omnes saluos fieri, ca. corripiantur, in fine, 24. quæst. 3.

d Ca. si Papa, 40. distinct. & pro prælatis nostris, aliisque: vbi ratio, quòd ex prelatorum exemplo vel malo, vel bono, populi vel clades, vel salus valdè pendeat: & sępè Paulus orari pro se postulat, ad Roma. 1. & alibi: & fiebat assidua oratio pro Petro, detento in carcere, Actorum cap. vndecimo.

e Primæ ad Timothæum capit. secundo.

f Vt 1. Machabeo. 3. vers. 33. Diui Matthæi, 5. vers. 44. Diui Lucæ 6. vers. 28. pluries orauit Moses pro Ægytiis persequentibus: Exod. 9. & 10. Ozias summus Pontifex pro Heliodoro, qui templum Domini voluit spoliare: 2. Macbab. 3. Christus pro his, qui eum crucifigebant, orauit: Diui Lucæ, cap. 23. D. Stephanus pro persequentibus, & occidentibus: Actorum 7. & Diuus Paulus pro peccatoribus orabat, vt vocaret illos ad pœnitentiam, ad Titum capi. secundo.

g Can. visum, de conseerat. dist. 1. ca. pro obeuntibus, 2. ca. animæ defunctorum, 22. ca. tempus, 13. quæ. 2. ex Enrichidio Diui Augustini, cap. 109. & 110. consentiunt Cyprianus, & Clemens Romanus lib. octauo constitutio. Apostolica. capit. 48. & 49.

h cap. 2. de furt. cap. penult. 13. quæst. 2. & apud Clementem Roman. dicto. lib. 8. constitutione Apostolica. c. 49.

i Ca. placuit causa 23. quæst. 5.

k Ca. quicunque. causa 23. quæstione octaua.

l Suprà hoc libro, titulo decimosexto.

## CAPVT IX.

1 *Vires, & effectus orationis.*

1 ORATIO, & supplicatio valdè efficax ad placandum iram Dei, & ad fauorem eius impetrandum: [a] delet & sola Dominica oratio leuia peccata: [b] si modò ab illis desistatur; non aliter: [c] ita oratio est peccatorum purgatio; [d] contra hostes visibiles, & inuisibiles præsidium; [e] viuorum, & mortuorum auxilium; [f] miraculorum effectrix, & impetratrix: [g] expultrix dæmonum; [h] sanatrix infirmitatum. [i]

*SCHOLIA.*

a Deus placatur precib. & vt ait Ouid. de arte, *Flectitur oratus voce rogante Deus.* & Martial. lib. 8. Epig. epig. 32. Et *Dominum mundi flectere vota valent*: in quacunque hora ingemuerit peccator, iniquitatum eius non recordabor. Ezechias, oratione placauit Deum: 4. Reg. 2. Et Magdalena Lucæ 7. & latro orans in Cruce: D. Lucæ, c. 23. Placarunt oratione, & ieiunio Niniuitæ Deum, Ionæ 3. Imò exaudiuit Christus dæmones, rogantes eum vt ingredi possent in porcos: D. Matthæi, c. 8. Audiuit Mosen deprecantem pro populo, quem decreuerat ira iusta perdere: Exod. 23. In summa. D. Matthæi, cap. 7. scriptum, *Petite, & accipietis &c. Quodcumq. petieritis Patrem in nomine meo, hoc fiet vobis*, Diui Iohann. c. 14. vers. 13. 1. Petri 3. vers. 2. & apud Isaiam, cap. 65. ver. 24. *Eritque, antequam clament, exaudiam: adhuc illis loquentibus, ego audiam.*

b Ca. de quotidianis, de Pœnitent. distin. tertia.

c Ca. nihil prodest, de pœn. distin. 3. can. odi, 24. quæst. 3.

d Ca. ipsi sacerdotes, 1. q. 1. *Ideò* (inquit textus) *ipsi sacerdotes dicuntur peccata hominũ comedere: quia suis orationib. ea delent, atque consumunt, vel veniam à Deo illis impetrant*: quod & dictum Leuit. 4. vers. 20. & vers. 31. tractat & Cyprianus, de lapsis serm. 5. Basilius Magnus, libr. quæstionum fusè explicatarum, quæst. 6.

e ca. si quis vult, 36. dist. de inuisibili hoste dæmone pulso per oratiooem: D. Matth. ca. 17. vers. 21. expulere autem dæmoniũ Asinodæi, Tobias, Tobiæ 6. & mater Cananæa à filia D. Matt. 15. adde c. 19. & Pytonẽ à puella. D. Paulus, Actorum 15. Per orationem ad Deum fusam, victos hostes, & superatos visibiles, docetur ex ca. 9. lib. 1. Machab. vbi Ionathas oratione fusa, cum paucis pugnantibus victor euasit: eodem modo Iudas contra Gorgiam. 1. Macha. ca. 7. & Iosaphat, 2. Parali. 20. Iudith. ca. 13. & alij, vt videre licet de præsidio etiam, & auxilio orationis, 2. Reg. 22. versu 4. Psal. 117. vers. 17. Daniel ca. 13. vers. 44. vicit oratione Moses Amalechitas: Exod. 17. Samuel Philisteos, 1. Reg. 17.

f ca. non æstimemus, ca. quatuor, 23. quæstione 2.

g Exempla patent miraculorum per orationem factorum, 2. Reg. cap. 12. ver. 18. 3. Reg. 13. vers. 6. oratione sol stetit sine cursu, Iosue c. 8. Elias oratione cœlũ clausit, & aperuit. Reg. 17. 3. tres pueri in fornace incombusti, Dan. 6. Ionas à vẽtre ceti liberatus: Ion. 2. Omitto similia: dicámq. tandẽ quòd Iamblycus tradit libro de mysteriis Ægyptiorum: supplicationes influxui Dei aptum facere animum, qui & vltrò facilè præuenit, propter diuinam amicitiam omnia connectentem.

h Vt suprà docuit litera, & extat Dei promissio, in nomine meo dæmonia eiicient, Marc. ca. fin.

i Sic oratio fidei saluabit infirmum, Iacob. c. 5. Discipuli Domini, & Apostoli sanabant infirmos, & mortuos suscitabant, Acto. 12. Diui Petrus, & Iohannes ascendentes ad templum, vt orarent, sanarunt claudum: Actorum 3. Ad orationem Eliæ puer mortuus suscitatur, 3. Regum 17. In summa Deus dixit: *In nomine meo dæmonia eiicient, linguis loquentur nouis, serpentes tollent, & si quid mortiferum biberint, non eis nocebit, super ægros manus imponent, & bene habebunt, &c.* D. Marci, ca. fin.

# DE OFFICIO DIVINO MISSÆ. [a]

## TITVLVS XXI.

a Agitur de hoc in titulo de celebratione Missarum, libr. 3. tit. 4. & in Cle. lib. 3. tit. 14. & in decreto Gratiani, de consecratione distin. 2. Nouella 58. Vt in priuatis domibus sacra mysteria non fiant.

## CAPVT I.

1 *Missa quid.*

1 PReces cum sacrificio incruento Sacrosancti corporis, & sanguinis Domini nostri IESV CHRISTI, in officio, seu sacrificio Missæ sunt, & præcedentes, & sequentes verba Sacramentalia. Missa [a] est nomen ab Hebraico idiomate declinatum, à verbo מס mas, obtulit, vnde & ab oblatione corporis Domini, ipsa oblatio מסה missali, dicitur, eóque nomine omnia mysteria, & orationes comprehenduntur, quæ ibi peraguntur.

SCHO

*SCHOLIA*

a In Deutetonomio capit. 16. vbi, Latini habent, *oblationem*, ibi in Hebræo Missa alij aliunde nomen trahunt, vt Missam dici veliot, ita quòd oblatio, & preces ad Deum mittantur, vt Hugo, de Sacrameotis libr. secundo, parte. 8. ca. fin. alij quòd Angelus à Deo mittatur, qui assistat sacrificio, vt Magister Sententiarum, lib. quarto, distinctione 13. S. Thomas 3. parte, quæst. 83. artic. 4. Alij Missam à missione, seu dimissione populi: accipitur autem hic pro omnibus precibus, & cæremoniis, sacrificio, & aliis, quæ fiunt in oblatione sacto sancti huius ministerij. Quicqoid autem de nominis origine dictum sit, id inter omnes constat, Missam accipi pro eo sacrificio quod offertur in altari, cum precibus consuetis, & lectione Euangelij, & cum aliis, de quibus posteà: extat ita titulus, de celebratione Missatum. Et arguuntur Centuriatores Magdeburgensium, qui centuria 4. ca. 6. pag. 30. negant Missæ vocabulum extare apud Ambrosium, & Augustinum: nam id falsum, qoia imprimis constat præparationem Missæ esse Diui Ambrosij: & ipse Ambrosius restatur libro 5. epistola 33. ipsíque Magdeburgensis agnoscunt ipsam vocem, centuria 4. cap. 3. pag. 147. licèt in quinta reiiciant. Item in Concilio Milcuitano, omoes patres eo vocabulo vsi suut capi. 12. & Diuus Aogustinus setmone de tempore, 251. præfuit & idem Augustinus Concilio Mileuitano, vt dicunt iidem centuriatores, centur. quinta, cap. 9. pagina 835. Sacrificium, quod Missam dicimus, esse oblationem corporis, & sanguinis Domini in altari, non alias oblationes, docet ca. 3. & 4. Apostolorum. D. Dionys. de Ecclesiastica Hierarch. capit. 4. quia ibi salutaris hostia offertut, vt ait Diuus Martial. in epistola ad Burdigalenses: Diuus Igoatius ad Smirnenses: vide cano. in Christo semel, 53. de consecrat. distinct. 2. ca. cùm frangitur hostia, 37. eadem dist. 2. de consecrat. explicatur autem, quod dictum est, quòd semel immolatus est Christus in semetipso, & tamen quotidie immolatur in Sacramento: & in c. semel, 12. & dicto can. in Christo, de consecratio. distinct. 2. Primus, qui Sactamentum instituit, fuit Dominus noster IESVS CHRISTVS in cœna; posteà apparens post Resurrectionẽ discipulis ad Emaus proficiscentibus, iterum communicauit, & Apostoli deinceps idipsum fecerunt: 1. ad Corinth. xj. Adiecit quædam, quæ secreto inter consecrandum dicuntur: & otationes aliquas, D. Iacobus frater dictus Domini, & D. Basilius, vt habetur in sexta Synodo, capit. 32. & refertur in ca. 47. Iacobus, de consecration. distinction. prima. Et Egesippus apud Eusebium ait, hunc primum fuisse constitutum ab Apostolis Episcopum: Et, λειτουργὸν, λειτουργὸς, porrò dicitur solennium sacrotum adminastrator: vnde Missa Græcis, λειτουργία. Et hæc Græcè habetur scripta apud Clemcotem Romanum libto octauo coostitutin. Apostolica. ca. decimoqointo, decimosexto, & decimoseptimo. Extat, & Liturgia Diui Matthæi Æthiopica lingua cum Latina explicatione. Item alia Diui Chrysostomi, & aliorum. Gregorius Magnus etiam Gelasianum Codicem de Missarum solennitatibus recognouit, & Antiphonarium, & Sacramentorum librum, à se compositum edidit, & Missæ solennitatibus, & otationibus quædam addidit.

## CAPVT II.

1. *De Missarum distinctione.*

1 MISSARVM distinctio, quod pertinet ad Sacramentum, non est substantialis; eò quòd in omnibus idipsum Sacramentum offeratur.[a] Sed fit distinctio ratione solennitatis adhibitæ: nam quædam alta voce solenniter, conuentualiter cantantur: aliæ submissâ voce:[b] item aliæ ratione temporis habent orationes, & aliæ de die, de feria;[c] aliæ de festiuitate,[d] quædam ex deuotione,[d] & ratione eorum, pro quibus offertur: quædam pro viuis,[f] quædam pro defunctis.[g] Sic habita ratione eorum, in quorum honorem dicuntur: quædam de Spiritusancto, aut de Sanctissima Trinitate: quædam de virgine Maria. Est & in diebus profestis, quædam alia in Missis distinctio: vt cùm Missa ad honorẽ beatissimæ Virginis celebratur,[h] nõ dicatur hymnus Angelicus, nec symbolum decantetur; licèt in Missa propria, præfatio decantetur, ídque factum, vt inter solẽnitatem & commemorationem differentia ostendatur.[i]

*SCHOLIA.*

a can. relatum est nobis, xj. de consecr. dist. 2.

b cùm creatura, xi. de celebrat. Missar. lib. tertio, titul. 41. Quemadmodum & statutum tempote interdicti Ecclesiastici Missas dici submissa voce sine campanis: ianuis clauis, capit. fin. §. adiicimus, de sentẽtia excommonicat. in sext. Ea ratione quædam dicuntur Missæ peculiares, & priuatæ, in quibus populus non tenetut adesse: contrà publicæ, quibus adest: ca. & hoc attendendum, de consecratione. distinctione prima.

c can. sufficit sacerdoti, 53. de consecratione, distin. 1.

d Dicto cano. cùm creatura, xj. de celebr. Missa.

e ca. 1. de celebratione Missa.

f ca. de nominibus, 73. de consecratione, distinctione prima. ita fiunt pro ægrotis, pro peregrinis, pro afflictis, pro amicis, & pro similibus viuorum causis. capite 2. capit. cùm creatura, de celebrat. Missar. can. animæ defunctorum: & can. non æstimemus, 13. quæstione 2. vide Sotum in quarto libr. sententia. distinctione 45. quæstione secunda. Syluestrum in verbo, *suffragium*, in suoma.

g capit. 2. & ca. Concilium nostrum, quarto, de celebrat. Missar. can. cùm inter, 29. de verbor. significatione.

h cap. significatum est, vndecimo, de Præbendis.

i Dicto canon. Concilium nostrum, quarto, de celebratione Missarum.

## CAPVT III.

1 *Ex quibus partibus compleatur officium Missæ.*

1 MISSA constat quatuor partibus: prima post exordium confessionis, doctrinam habet ex sacra Scriptura, epistolam & Euangelium. Secunda consistit in cõsecratione cum gratiarum actione super pane facta, & vino. Tertia habet perceptionem Sacramenti. Quarta orationem pro omnibus fidelibus.[a] In primitiua Ecclesia in principio Missæ Psalmi legebantur: verùm posteà Psalmi in cantum sunt translati; vnde introitus Missæ gradualia, offertoria, & communio, quæ cantantur, & ferè sunt ex Psalmis sumpta.[b] Missa propriè, & substantialia Missæ sunt in consecratione, & confectione Sacramenti oblati Eucharistiæ; reliqua autẽ, quæ sacerdos, vel Chorus canunt, gratiarum actiones sunt, vel obsecrationes,[d] vel mysteria, seu repræsentationes, & cõmemorationes sanctissimæ Passionis, & eorum quæ in ea gesta sunt. Ideò adhibentur sacrastæ vestes,[d] stola, manipulus,[c] Psalmi introitus, gradualia, communio, quæ ex sacra pagina

sumpta sunt,[f] vt gloria Patri, Kyrie eleison, Pater noster,[g] Gloria in excelsis, Alleluia,[h] Pax vobis,[i] Dominus vobiscũ,[k] orationes, collectæ,[l] Amen,[m] epistola,[n] Euangelium,[o] offertorium,[p] oblatio vini, & aquæ, quæ fit à sacerdote,[q] sursum corda,[r] præfatio,[s] fractio hostiæ in tres partes, quæ fit à Presbytero celebrante,[t] pacis datio ante cõmunionem,[u] commendationes, quæ fiunt pro viuis, & defunctis,[x] benedictio post Missam[y], & alia, quæ sine mysterio non sunt.[z].

### *SCHOLIA.*

a De quibus vide in Antididagmate Coloniensis Ecclesiæ, cap.31. & sequentibus.

b Ca.cantantes,§.ab officio,& ca.in sancta,92.distinctione.

c Ca.vtrùm,de consecratione, distinctione 2.

d Ca.vestimenta,de consecratione, distinct. prima.

e Ca.Ecclesiastica,23.distinctione.

f Dicto can.cantantes.§,ab officio,92.distinctio.

g Ca.de Hymnis.de consecrati.distinctio.2.

h Ca.cùm aliquis, 11.quæst. 3.

i Dicto ca.de Hymnis,& ca.hi duo, de consecratione, distinctione prima:loco cuius Episcopus celebrans dicit, *Pax vobis*,can.non omnes,secunda, quæstione 7.

k Dicto ca.non omnes,2. quæstione septima.

l Ca.hoc quoque,de consecratio. distinct. prima.

m Dicto canone de Hymnis,de consecratione,distinct.2.

n Ca. sedulò,38.distinctione.

o Ca.omnes fideles,de consecratione,distinctione prima,

p Ca.omnis Christianus,de consecr.distinct.1.

q Ca.in Sacramento, de consecrat. distinct. secunda. probantur & verba illa,quòd Eucharistia sit oblatio benedicta,adscripta,& rata,in ca.vtrùm, de consecratione, distinctione secunda.

r Can.quando autem,de consecrati.distinctione prima.

s Ca.inuenimus,de consecratione,distinctione prima: vbi enumerantur decem species præfationum dicendarum in Missa,ratione diuersorum temporum: additur & decima in ca.fin.§.fin.70.dist.addunt & nunc religiosi mendicantes ordinis sancti Francisci, propriam in eius festiuitate.

t ca.singuli,de consecratione,distinctione secunda.

v ca.pacem,de consecratione,distinctione secunda.

x ca.visum,& can.de nominibus,de consecratione, distinctione prima.

y ca.Missas,de consecratione,distinctione 2.

z Veluti dũ panis tantùm triticeus azymus & vinum aqua mistum adijcitur,quæ explicantur in ca.cùm Marthæ,de celebra.Missarum,& cum aliis in principio secundæ distinctionis,per septem canones,& apud Cyprianum, libro secundo Epistolar.epi.2.Cæcilio fratri, & in capitulis Martini Græcæ Synodi Bracharensis,ca. 55. In Concilio Carthaginensi.3.ca.24.In Africano,cap.4.in sexta Synodo, cap.28.Iubetur & plus vini, quàm aquæ infundi in calicem,ca.pernitiosus, 13. de celebra. Missa. & quòd panis, in quo consecratur apud nos, debeat esse azymus sine fermento,in cap.fin. de celebra. Missa. vbi id statuitur,& pœna in eum, qui aliter fecerit, aut in vase ligneo consecrauerit, aut sine aqua, & lumine, vt deponatur ab officio, & beneficio. Ibi tamen cauenda Glossa Hugonis, ad verbum, *fermentato*,dicens,quod si quis confecerit de fermentato pane in Ecclesia Occidentali, nihil ageret, cùm Ecclesia Occidentalis in fermentato faciat.vide D. Thomam, 3. parte summæ, quæstion.74.artic.4.Quare verò misceatur aqua vino, & in quid conuertatur aqua per consecrationem,vide cap.in quadam,§. & can, cùm Marthæ,6. §.quæsiuisti,de celebra. Missa.

## CAPVT IV.

*1 Persona sacrificio Missa celebrando requisita.*

1 IN sacrificio hoc Missæ celebrando, saltem duæ personæ requiruntur præsentes:[a] eius, qui consecrat,nempe sacerdotis,[b] & illiús,qui cõsecrari,seu celebrãti adesse debet, vt respondeat; qui si haberi potest: clericus saltem esse debet.[c] Nam laici quando sacra mysteria celebrantur, secùs altare inter clericos stare, vel sedere non debent præsumere:[d] Prohibitum quoque vt vlla fœmina ad altare præsumat accedere,aut Presbytero ministrare, aut intra cancellos stare, aut sedere,[e] quamuis sint Deo dicatæ & sanctimoniales:nam nec illis licet sacra vasa tangere, vel sacratas pallas;vel incensum circa altaria deferre.[f]

### *SCHOLIA.*

a Non enim solus Presbyter Missarum solennia, vel alia diuina officia, sine ministri auxilio potest solus celebrare,ca.proposuit,6.§.fin.de filiis Presbyteri.lib.1.tit.17.quare Ecclesia dedicari non debet, quin saltem ex reditu possit Presbyterum, & clericum nutrire: ca. nemo, de conse.dist.1.ca.illud,7.quæst.1.ca.in omnibus, 81. dist. ca. placuit,1.q.2.Aliquando ex decretis Soteris Papæ, ca. 8. Decretum etiam fuit,ne Presbyter celebrare præsumeret, nisi duobus præsentibus, ibique respondentibus: quia cùm pluraliter à Presbytero dicitur, *Dominus vobiscum*, inquit, vel, *Orate pro me*, duorum saltem debeat habere responsionem:ca.hoc quoque.61.de consecr.dist. 1.Burchard.lib.3.Decretorum,ca.74.& 68. Iuo parte 2.ca. 127.Idipsum statutum in Concilio Nannetensi, ca. 30. In Concilio Moguntino,1.ca. 43. Glossa tamen in dicto ca. hoc quoque ait hodie receptum esse, vt cum vno possit sacerdos celebrare, si populus non adsit, imò & ipsum solum sacerdotem posse celebrare inclusum, si clerici copia non adsit,non aliter:sicut in c.quæsiuit,14. de verbor.signific.In necessitatis causa, presbyter solus potest infirmum vngere;extra necessitatem non vtique, quòd dictum sit:*Si quis vestrûm infirmetur inducat presbyteros*, in plurali,in c.vnico,de sacra vnctio. Quando enim in casu necessitatis Presbyter celebrat cum vno clerico, vel solus,etsi in plurali loquatur;tamen Ecclesia supplet defectum eorum,qui absunt. Et hæc olim obtinebant, quæ videntur reformata in Concilio Basiliensi,& in Pragmati.sanctione,titulo de his,qui in Missa non implent Credo: vbi tanquam abusus corrigitur, & prohibetur, ne Missa priuata dicatur sine ministro.Fuit etiam anteà opinio Hugonis ad dictũ ca.hoc quoque, improbans Glossam eius, quæ notat Presbyterum dicere posse Missam sine ministro:sicque & Hostiensis cum Hugone sentit in tit.de celebra.Missa.§.& qualiter. vers. nec solus in summa.Ego autem Glossæ opinionem sustinerem in maxima causa necessitatis,vt si captus esset sacerdos, vel inter hæreticos,vbi nullus esset clericus, vel Christianus, qui ei responderet:vel si mulieres tantum adessent:nihilominùs tamen,si quis meliùs sentiat,non contendo.

b Ca.cleros,21.dist.ca.1.§.vna verò, de summa Trinita. & fid.Cathol.ca.Presbyter,3.68. dist. ca. Daibertum, 1.q.7. Qui enim sacerdos non est, non potest Missas dicere: c. 12.de Clerico non ordin.ministran.lib. quinto, titulo 29.

c Cap.3. de Vita, & honest. clerico.libro 3. Si quidem clericus inueniri possit:c.proposuit,de filiis Presb.c.illud,15. vbi & ratio,7.q.1.Quòd si nullus adsit clericus, tũc cùm celebrare decreuerit,poterit cũ laico;vel,vt loquitur Iohannes Andræas,cum seruitore:in Gloss. in Clement. ne in agro Dominico, §. ad hæc, ad verbum, *Seruitoris.*

de statu

de statu Monach. & c. proposuit, de filiis Presbyt. Attamen laicus, qui iuuabit celebrantem, debet cauere ne sacra vasa, aut ornamenta tangat, vt dicemus mox.

l Ca.1.de vita, & honest.clerico. Vt autem hæc faciliùs intelligantur, obseruare oportet; laicos seorsum esse debere à clericis in Ecclesia, vt possint clerici liberiùs, & sine impedimento officia peragere, quod & in primitiua Ecclesia decretum fuisse testatur Clemens Roma. cuius verba in c.sacerdotum, 30. de consecra. distinct.1. idipsum & in Synodo Eugenij 2. & in Synodo Leonis 4.c.33. & in 7.lib. Capitulariorum Caroli Magni. capitulari 278. & in 6.Synodo, c.69. In Concilio Turonico 2.c.4. Ansel. libr. 9. c.78. Atque in capitulis Martini Concilij Bracharensis, c.45. cuius verba in ca.3. non liceat, 93. dist. scriptum est: *Non liceat in pulpito psallere, aut legere, nisi qui ab episcopo lectores sint ordinati*: vbi Glossa, argumentum esse ait pro laicis, qui non cantant in pulpito; sed alibi in Ecclesia, & cùm officiando non possit populus dicere Amen: tamen non officiando potest. in ca. sedulò, 12. iuncta Glos. in verbum, *Amen*, 38. dist. Refert & ibi Glossa ad verbum, *dicat*, Presbyterum cum populo tantùm posse officiare; quam tamen sententiam videtur improbare. Prohibitum & fuit in Concilio Agathensi, c.66. & in c.30. non oportet, 23. dist. non sacratos ministros licentiam habere ingrediendi Sacrarium, quod Græci vocant Diaconion, aut contingendi vasa Dominica. Idem statutum in c. in Sancta, 41. de consecr. distinct.1. Accedere, & ad sanctum altare laicis prohibuit Concilium in Trullo, c.69. Prohibetur & in c. vestimenta, 42. de consecr. dist.1. ne vestimenta Ecclesiastica, & sacrata, quibus Domino ministratur, ab aliis contingantur, & efferantur, quàm à sacratis hominibus, ne vltio, quæ Balthasatem regem percussit, Daniel 5. eosdem percutiat. Et quo tempore etiam Monachi non erant clerici, prohibuit Synodus in Trullo, c.33. Monachum, qui non accepisset characterem, ad altare accedere: similiter & Synodus Laodicensis, c.15. & 21. & in Synodo Nicena 2.c.14. quod intelligendum, si cum manus impositione non fuisset factus lector: ad altare autem, pro accendendis cereis, vel luminibus, non prohibetur sine ministerio accedere.

Sic statutum in Concilio Maguntinensi, & in c.1.§. fin. de cohabitat. cleri. & mulier. lib.3. tit.2. & ca.1. de vita & honesta. clericor. Quia nec mulieres possunt ad vllum ordinem Ecclesiasticam vocari, nec ad ipsum quidem clericatum, vt ait Diuus Thomas in 4. scoten. distinct. 29. q.1. arti.1. & 2. & statuitur apud Clementem lib.8. constitutio. Apostolicarum, ca.3 *Virgo non ordinatur: mandatum enim Domini non habemus*. Hincque reprobatur, & meritò opinio Capharnaitarum, dicentium mulieres ad sacros ordines Ecclesiæ promoueri, vel ordinari posse: reprobatur & eodem modo sententia Glossæ, in c. 23. Diaconissam, 27. q.1. dum ait: *Monialem, si ordinaretur, recipere Characterem*. Nam id iure reprobatur: quamquam admittatur, monialem posse benedici, & ordinari ad aliquod ministerium in Ecclesia, monialium causa: non autem ad ministerium altaris, vel officij diuini. Prohibitum & in canonibus Apostolicis apud Clementem Romanum, c. 6. & 9. mulieribus, ne in Ecclesia doceant, ne baptizent, aut loquantur: quod & prohibuit Diu. Paulus, 1. ad Corinthios, ca.14. Ita etiam naturæ, & decoro conueniens fuit; ne qui sacris intendunt, earum præsentia transferentes animum à Dei seruitio in illas, concupiscentia illicita tangantur. Cõgruit quod tradit Cyrillus Hierosolymitanus Patriarcha in Procatachesi: *In Arca Noe* (inquit) *quæ erat vna, erant Noe, & filij eius cum vxoribus, hoc conclusam Ecclesiam significat, & nos omnes intus. Hæc tamen separentur, vt sint cum viris viri, & mulieres cum mulieribus, ne studium salutis, sit perditionis*. Nam, vt Virgilius ait, 3. Georgicorum: *Carpit enim vires paulatim, vritque videndo fœmina*, & Propertius lib.3. Æleg.

*Qui videt, is peccat, qui non te viderit, ergo*
*Non cupiet; facti crimina lumen habet.*

Obiectum mouet potentiam: Vidi tamen aliquando in monialium quarundam cœnobio, puellas ex more, & ipsas moniales sacerdoti Missam agenti iuxta altare inseruire, & aquam, aliaque ei ministrare necessaria, in modum clerici: quem morem potiùs dicere possumus corruptelam, & delinquendi occasionem prætextu religionis, saltem cogitandi malum, bonum quamuis, castũ aue, & irreprehensibilem dederis sacerdotem celebrantem, quamuis, & vnà dicas castissimam monialem sacerdoti in altari seruientem: proximitas namque illa sexus, maximè ex innato fomite: & insidiis diaboli, potest addere virus puritati. Quod ita verè dixit quidam senex præpositus, suis Monachis, de sua castitate fidentibus, & ideò consortium mulierum auersantibus, vt eiusdem naturæ, & ab illis nati: *Filioli* (inquit) *sal ex aqua est, & si appropinquauerit aquæ, statim soluitur, & deficit: Et Monachus similiter ex muliere est itaque si appropinquet mulieri, soluitur & ipse, ac in id desinit, vt Monachus non sit*: vt refert Ioannes Moschus in libro, qui inscribitur pratum spiritale, c. 217. Docet & Basilius Magnus, sermone de vera virginitate, congressum viri ad mulierem latenter incitare concupiscentiam corporum, & si anima imperet; & ideò declinandum virginibus. Prohibitum est in Concilio Romano sub Innocentio 3. cap. 27. ne Sanctimoniales vnà cum canonicis, vel monachis conueniant, in Ecclesia, in choro ad psallendum: relatum in ca. perniciosam, 25. q.2. Eaque ratione prohibitum est, duplicia esse monasteria, in quibus habitarent sub eodem tecto, vel monasterio monachi, & monastriæ, seu moniales, in Nicena Sinodo 2. cap.20. & in Nouella 123. de Sanctissimis Episcopis, ca 36.§. in omnibus autem monasteriis, & in l. Græca. nunc inserta Codici Iustinianeo, in l. Sanctissimatum. 44. de Episcop. & cleric. C. & in Nouella 133. quomodo oporteat Episcopos viuere. c.3. seu §. non ingredientur. Imò prohibitum est, ne ex veste alicuius mulieris fiat casula, vel alius ornatus Ecclesiæ: nam cùm improborum contactu, pompaque sæcularis luxuriæ polluuntur, ad officia sacri ministerij videntur indignæ. can. ad nuptiarum, 43. iuncta Gloss. de cons. dist.1. ex Concilio Aruernensi, c.8. Refert & Burchard. li. 3. Decretal. c.108 Neque superioribus repugnare videtur, quod aliquãdo in vtroque iure inueniantur fuisse in Ecclesia Presbyteræ, & Diaconissæ, mulieres: vt de Presbyteris, in ca.18. Presbyter. 32. dist. de Diaconissis in Authentica Diaconissam, de Episcop. & cleric. in Nouella 123. de Sanctiss. Episcop. ca. 30. seu §. Diaconissam, & alibi: nam ista nomina habent officia alia, quàm accommodari possint ordinationi Ecclesiasticæ, & ministerio diuinorum. Quod sufficiet admonuisse ex Concilio Laodicensi, in cap.11. vbi sic explicatum, *Mulieres* (inquit) *quæ apud Græcos Presbyteræ appellantur, apud nos viduæ seniores, vniuiræ, & matricuria nominantur, in Ecclesia tanquam ordinatæ constitui non debent*. Videndus Balsamon ad eum locum. Erant & Diaconissæ constitutæ in Ecclesia, vt curam gererent fœminarum in Ecclesia, vt ibi suo loco, & honestè vtque oportet, essent: vt de officio earum plenè Clemens Romanus libro secundo constituti. Apostolicæ, capit. 61. Erant & aliæ, quàm moniales: certo tamen numero, Ecclesiis assignatæ, seruitij causa, seu officij, quæ si deliquissent, pœna nomine in monasterium detrudebantur: cap. 30. seu §. Diaconissam, Nouellæ 123. de Sanctiss. Episc.

f Ca 15. Socratas, 23. dist. & apud Diuum Clementem lib. 8. constitutio. Apostolica. c. 34. Diaconissa non benedicit: sed nec aliquid ex his, quæ faciunt Presbyteri, vel Diaconi, ipsa exercet; sed tantùm in portis obseruat introitum fœminarum; & dum mulieres baptizantur, ob honorem & pudicitiam sexus cum Presbyteris mulieribus adest.

## CAPVT V.

1. *Missas qui non possent dicere.*

1 MISSAS celebrare nequeunt, in primis qui non sunt Presbyteri:[a] neque omnes qui sunt, semper dicere possunt, veluti peregrinus, aliundè veniēs sine literis commendatitiis, quibus appareat eum esse Presbyterum, vel si aliūdè non appareat Presbyterum esse: si tamen talis voluerit secretò, non palàm, ex deuotione celebrare, poterit sustineri:[b] item Presbyteri depositi, excommunicati, interdicti, suspensi celebrare non debent: & si fecerint, peccant, & puniuntur;[c] veruntamen si depositi etiam, & degradati celebrent, & consecrent contra prohibitionem, conficiunt sacrosanctum Domini corpus, & sanguinem,[d] & Sacramenta per illos collata: quamquam illi grauissimè ob indignitatem suam peccent: tamen efficacia sunt.[e] Idipsum & de publicis concubinariis rescriptum: quorum officia quandiu in Ecclesia tolerantur, non sunt contemnenda, & condemnati nihilominus consecrant, sed quantùm ad detestationem criminis notorij, non sine graui peccato consecrant.[f] Non celebrat etiam Presbyter, cui duo digiti cum medietate palmæ manus, abscissi sunt; quia non securè, propter debilitatem; nec sine scandalo, propter deformitatem membri, id facere potest:[g] quemadmodū & propter scandalum à celebratione remouetur leprosus:[h] & propter impuritatem sacerdos, qui concubuerit cum muliere, donec se purgauerit;[i] vt & Hæreticus,[k] Simoniacus,[l] qui ieiunus non est, aut qui etiam aliquid mendicatum gustauerit.[m] Annotabimus autem, quòd presbyter, qui in mortali peccato scit se esse constitutum, & tamen non potest propter aliquam necessitatem solennia Missarum intermittere; si propter sceleris sui cōsciētiā dubitet cōsecrare, & non cōsecret; sed fingat se cōsecrare, grauiùs peccat, quàm consecrando indignè.[n]

### SCHOLIA

a Suprà id dictum; & probatur ex c.1. & 2. de Cleri. non ordin. ministran. ca.1. & fin. de conse. dist.1. cap.1. §. vna verò, de summa Trinitate.

b Ca. fraternitatis, 3. de cleri. peregrin. lib.1. titu.2x.

c In ca.1. & quinque sequentibus, & penul. de cleric. excommunic. ministran lib. quinto. titu.18.

d Gloss.1. in c.2. de cler. excommun. ministran. quia per depositionem, vel degradationem, ordinem non admittunt. sed prohibita videtur illis in perpetuum ordinis executio: ca. cos, qui, 20. q. 3. ca. quod quidam, 1. q. 1. c. ostenditur, de consec. dist.4. c. licitè, 22. q.7. & sic etiam sacrosanctum corpus sacerdos depositus conficit, vt Hæretici, si in forma, & intentione consecrandi, quæ est in Ecclesia, consecrant, dict. c. quod quidam, & can. neque, 1. q.1. nec potest etiam Papa post characterem impressum, ordinis auferre virtutem: quæ sententia verior habetur, reiecta contraria, quam & omnes Theologi approbant lib.4. sententiarum, distinc.13. D. Thomas, 3. parte, quæst.82. articulo octauo.

e Ca. fin. 5. quæst. fina ca. fin. & ibi videnda Glossa de Clerico excommun. ministran.

f Vide ca. vestris, 7. & ca. fin. de cohabitat. Cleric. & mulier. lib.3. titu.2. Concilium Lateranens. sub Alexand.3. p.50. cap.38. can. nullus can. præter hæc, 32. distin. & quæ de his tradit Nauarrus in Manuali confessariorum, c.25. facit ca. fin. de tempor. ordin. lib.1. ti.11. xj. Vt autem dictas quomodo suspendantur, & ministrent post lapsum sacerdotes, vide totam quinquagesimam distinctionem.

g Cap.2. de cleric. ægrota. lib. tertio, titulo sexto.

h Cap.3. & 4. eodem titulo de clerico ægro.

i Nam eo tempore, quo quis dormiuit cum muliere, etiam cum vxore legitima, debet abstinere à sumptione Sacrosancti Dominici corporis, per septem prima capita, 33. quæst.4. Idipsum decretum ob pollutionē nocturnam, ex cōsensu animi, & culpa accidentē, tota sexta distinct.

k Vide de ritus Hæreticis, & Simoniacis, & Schismaticis in dict. c. tractantibus sacra mysteria, & de efficacia eorum, in ca. fertur, cum pluribus sequentibus, 1. quæstione. 1. vbi distinctiones adhibentur.

l Ca. tanta, 7. §. item omnis, ca. quoties, 5. de Simonia.

m Ca. nihil, 16. vers. nullus, 7. quæst.1. ca. liquidò, 54. de consecrat. dist.2. cap. si constiterit, 1. de accusatio. sicque nec aquam consecraturus, calliditam potest ante sumere: c. ex parte, de celebra. Missar. facit ca. Sacramēta, cum sequentibus: & c. tribus, de consecratione distinctione 2. Notāda autem Glossa in dicto ca. Sacramenta, dum ait; *Textum abrogatum in eo, quod permittebat in cœna Domini, &c.* Neque etiam medicinæ causa quippiam præsumere licet, neque rursus qui duas Missas dicturus est. ex permissione, post sumptionem corporis, & sanguinis in prima debet bibere vinū, quod super infunditur eius digitis post receptionem: quia inde solueretur ieiunium: quod tamē non soluitur per sumptionem sanguinis, & corporis Domini; ita soluto ieiunio non potest secundam Missam celebrare, & in ea communicare: ca. ex parte, 5. de celebr. Missa. vbi tamen notat Glossa final. approbata, contra errorem Hugonis, quòd si sacerdos post cibum, vel potum acceptum conficeret, vel consecraret, malè faceret: nihilominùs tamen, quòd verè consecret: iuxta ca. liquido, de consecratione, distinctione 2.

n Ca. de Homine, 7. & ibi ratio. de Celebra. Missa. vide Diuum Thomam parte 3. quæst. 7. artic. tertio, & quæst. 80. articulo quinto.

## CAPVT VI.

1 *Quædam obseruanda in Missa in præparatione.*
2 *In loco.* 3 *In vasis, cereis, & linteis.*
4 *In tempore celebrandi.*
5 *Et quoties.* 6 *Gratis dicatur.*
7 *Missa. Episcopi Missa.*
8 *Audienda in Parochia.* 9 *Ex integro*

1 MISSAM dicturus, quia Sacrosancti Domini corpus, & sanguinē consecraturus, & sumpturus est,[a] priùs debet peccata sua confiteri:[d] & animam ab iis purgare, & se præparare.[c] Non debet ad altare velato capite, aut cum baculo venire.[d]

2 In dicendo debet ordinem Ecclesiæ Metrapolitanæ seruare,[e] adhibito igne, & aqua:[f] & in locis tantùm ab Episcopo cōsecratis, vel in aliis ex eius permissione, excepta causa necessitatis, celebrare,[g] vel in altari viatico, seu portatili,[h] nec in oratoriis priuatis.[i] Episcopus etiā nō dicit Missam in monasterio sibi nō subiecto sine Fratrū cōsensu.[k] Neque sacerdos simplex Missā faciet in eo altari, in quo Episcopus eo die fecit,[l] neq; vllus sacerdos in eo loco, in quo paganus sepultus sit:[m] nō in Ecclesia polluta ante eius reconciliationē:[n] non in locis interdictis,[o] non super monumenta mortuorum[p].

Sed neque

3 Sed neque Presbyteri consecrare debent sanguinem Domini in ligneis [q] vasculis, seu calicibus & patenis, aut in vitreis, aut cereis, aut auricalchi; sed in aureis, argẽteis, aut stanneis; [r] non cõsecrabunt item super serico panno, aut tincto: sed super lineo ab Episcopo consecrato. [s]

4 Celebrabitur & Missa in prima parte diei, [t] excepta vigilia Natalis Domini, in qua & nocte Missæ celebrantur. [u]

5 Sufficit autem sacerdoti, si vnam in die dicat: quidam tamen pro defunctis vnam, aliam de die dicunt: [x] & in festo Natalis Domini tres: [y] & propter penuriam, seu defectum Presbyterorum duas in duabus Ecclesiis, [z] interdum & duas in Ecclesia vna, propter rationabilem aliam necessitatem. [aa]

6 Missæ gratis dici debent, [bb] in Missa Dominicali Parochiæ denunciandæ festiuitates hebdomadæ, inter solennia videlicet Missarum. [cc]

7 Episcopus dum Missam agit in solennioribus diebus, septem, aut quinque, aut tres Diaconos adstantes habere debet. [dd]

8 Oratur ibi pro viuis, & defunctis, [ee] Dominicis, & festiuis diebus saltem, quilibet debet Missas audire in propria Parochia; alioquin si contemnẽs in alia inueniatur, ex contemptu propriæ eiici potest. [ff]

9 Missam autem sæcularibus etiam audire ex integro præcipitur: donec finita sit, [gg] benedictio fuerit data: [hh] excommunicati tamen, & interdicti ad diuina officia non sunt admittendi. [ii]

*SCHOLIA.*

i Toties enim sacerdos corpus Domini sumere debet, quoties immolat, & consecrat: & si bis, vel ter ex necessitate, vel alio modo permisso, Missas dicat, toties debet corpus Domini consecrare, & sumere, ca. relatum est nobis, 11. de consecratione, distinct. 2. Ex concilio Toletano 12. capit. 5. nec debet corpus sine sanguine sumere: ca. comperimus, 12. de consecratione, distinct. 2.

j ca. quotidie, 13. de consecra. dist. 2. quare reprehendendi, qui hanc salubrem formam omittunt, si possint habere confessorem: viderint autem num de iustitia sua nimium fidentes, incidant in præsumptionem Pharisaicam: cùm & septies in die possit peccare iustus.

Iuxta Diuum Paulum, 1. ad Corinth. 11. *Probet se ipsum homo, & sic de pane hoc edat, &c.*

ca. nullus Episcopus, 57. de consecrat. dinst. 2. & Gl. notat ad verba, *cum baculo*, ideò neminem promouendum esse ad Presbyteratum, qui sine baculo non possit ire ad altare, vt & dictũ in can. si quis in infirmitate, 55. distinct. Et rursum Glossa ad dictum ca. nullus, ad verbum, *præsumat*, Episcopum, dum prædicat, nihilominùs habere debere mytram, & baculum, quod tunc alleget causam Dei, tanquam pastor. arg. can. disciplina, 45. distinctione. ca. Institutio, 31. de cõsecra. distinct. 1. c. penul. & fi. 12. dist. capite fin. de celebratio. Missar.

ca. 1. in princip. & §. si enim, ca. sicut non alij, & ca. Missarum, 12. ca. hic eorum, 14. & can. nullus Presbyter, de consecratione, distinctione secunda.

Licet enim, & pro Ecclesia consecrata habetur, vbi illud portatile ponitur ad illum effectum celebrandi in necessitate Missam, in ca. fin. de priuileg. in sex.

Non licet celebrare in oratoriis priuatis, maximè non consecratis; nisi ex necessitate, vel ex dispensatione Episcopi in sua diœcesi, & cum distinctione ca. si quis etiam, de consecratione, dictione prima. can. sicut non alij, eadem, de consecratione, distinctione prima, cum similibus. Iure ciuili oratoria etiam priuata permittuntur verùm, ἱερὰν μυσταγωγίαν sacra mysteria agere non permittitur, Nouella 58. vt in priuatis domibus sacra mysteria non fiant, & in ca. si quis in sua domo, c. 8. Nouellæ 131. de Ecclesiasticis titulis, sancitur cum pœna, ne quis in proastiis, vel domib. vel fundis, vel priuatis locis, sacra mysteria facere, seu ἐκκλησιαστικὴν λειτουργίαν peragant. Atque etiam olim eum, qui sine consensu Episcopi, in priuata domo, vel possessione sacrificasset, canones, notabant: vt παρασυνάγωγον, vt notat Balsamon ad c. 31. Synodi sextæ in Trullo. Posteà tamen Leo Imperator in Nouella 4. *vt non modò vniuersalis Ecclesiæ sacerdotes, &c.* permisit sacerdotibus in priuatis domibus, ἱερᾶσθαι καὶ μυσταγωγεῖν, sacrificare, & sacerdotij, quæ sint, exercere.

k ca. Abbas in monasterio, 2. can. luminoso, sexto, & penult. 18. quæstione 2. quemadmodum in Ecclesiis constructis ab exemptis in locis non exemptis non potest celebrari sine consensu, & licentia Episcopi, cap. authoritate, de priuilegiis. in sexto.

l ca. fin. de consecratione, distinctione secunda.

m Dicto c. fin. de consecratione, distinctione secunda.

n can. 16. 15, qui, 18. de sententia excõmunicationis. in sexto.

o Clement. prima, de sententia excommunicationis, dicto capit. 15, qui vers. his verò.

p ca. non oportet, 29. de consecrat. distinct. secunda.

q Probationes & rationes, in ca. vasa, 44. de consecra. dist. 2. ex Concilio Triburensi, c. 18. c. fi. de celeb. Mis.

r ca. vt calix, 45. de consecr. dist. 1. ex Concilio Rhemensi, cap. sexto; & ibi rationes.

s ca. consulto, 46. de consecr. dist. 1. & ibi ratio, vocant hunc pannum corporal.

t ca. necesse est, 51. de consecr. dist. j. prima pars, & potior est sex primarum horarum vsque ad meridiem, l. more Romano, 8. de feriis. ff. Publica Missarum solennia, hora tertia, hoc est nona ante meridiem, nostro more, fieri debent, can. & hoc attendendum, de consecratione, distinct. optima.

v ca. nocte sancta, 48. de consecr. distin. j. vbi ratio.

x ca. sufficit, 53. de consecratione, distinctione 1.

y ca. consuluisti, 3. ca. ex parte, 5. & c. te referente, 12. de cele. Miss. & dicto. c. nocte sancta, de conse. dist. j.

z Dicto cap. consuluisti, ibi: *Nisi causa necessitatis.* debet autem in singulis Missis Dominicum corpus Sacrosanctum sumere: c. relatum, xj. de consecrat. dist. 2.

aa Glossa in dicto ca. consuluisti.

bb Qui ea pactione, & intentione Missam tantùm dicet, vt aliquid temporale accipiat, simoniam committit, eius existens intentionis, vt pretio vendat: quia aliquid reciperet pro spiritalibus ea intentione, Simonia est, ea. iudices, 1. quæst. 1. cum simil. Nihilominùs tamen verum est, Presbyterum posse sine Simonia pro Missis celebrandis, & aliis spiritalibus, aliquid licitè recipere; non quidem pro spiritalibus, quæ æstimari nequeunt: sed pro labore, & seruitio impenso, & si non sit ex officio obligatus, vt Curio, qui pro officio tenetur Parochianis gratis ob decimas Missas statas dicere, c. vendentes, 1. q. 3. maximè si qui accipit ob Missas, non habeat, vnde viuere possit: cùm nemo teneatur laborare suis stipendiis, & ex altari viuere debeat, cui inseruit: c. cùm secundum, cum simi. ibi notatis, de præb.

cc In princip. de consecratione, distinctione tertia.

dd ca. Episcopus Deo, 59. & seq. de consec. distinct. 1.

ee ca. visum præterea, 72. de consecratio. distinctio. 1.

ff cap. 2. de paroch. & parochia. libro tertio, titulo 9.

gg ca. Missas, 64. de consecratione, distinctione prima.

hh ca. omnes fideles, 62. & ca. cùm ad celebrandas, 65. de consecrat. d. 1. ex Concilio Aurelianens. 1. c. 28.

ii ca.in Lateranensi,31.vei s.nec excommunicatos, de prab. c.cùm & plantaret,3.§.excommunicatos, de priuileg. c. is,qui,18.de senten.excommun.in sext.& io constitutio. Apostolicis D.Clemens lib.2.c.6.& lib.8.ca.15.Cæterùm, aliquando in Concilio Carthaginensi 4. c. 84. & in c. Episcòpus nullum,67.de consecr. dist. 1. fuit ita cautum: *Episcopus nullum prohibeat ingredi Ecclesiam, & audire verbum Dei, siue gentilem, siue hæreticum, siue Iudæum, vsque ad Missam Catechumenorum.* Quod fuit antiquatum, maximè dum de sacris misteriis peragendis tempus adest.Eáque ratione,& priscis temporibus, vt in templo Iudæorum,erant ianitores:sic in Ecclesia ostiarij constituti, qui fideles admittant. infideles autem, & excommunicatos reiiciant:ca.cleros:in fine.21.dist. ca.perlectis, 25.dist.Quare & in c.eos.quos,118.de consec.dist. 4. Fœlix Papa 3.vt etiam habetur in eius epist. 1. ca. 2.statuit, Presbyteros,Diaconos,vel Episcopos,spootè, vel coactè ab hæreticis rebaptizatos,omoino interesse non debere orationis fidelium,vel Catechumenorum, etiam si resipiscant:quamuis Glossa.ad di.c.Episcopus nullum.addat exceptionem, nisi esset aliqua spes conuersionis infidelium, túneque putat admittendos, per ca.Iudæi, de consec.dist.4.Extat singularis constitutio Clemētis 5. in Concilio Viennēsi,lata in Clem.2.de senten.excommu. contra Dominos temporales,qui terris eorum Ecclesiastico suppositis interdicto, in capellis suis, & aliis insigniorum locorum Ecclesiis, Missas, & alia diuina officia faciunt solenniter, & publicè celebrari, ad officia celebranda nunc hos,nunc illos vocantes; & his non contenti excessibus,non solùm per campanarum pulsationem: sed voce præconis etiam populos interdictos,vt interdicti.non obstante sententia, veniant ad audiendas Missas huiusmodi,vocant,& impediunt ne de Ecclesia excommunicati tempore Missarum expellantur. Atque ideò ibidem excommunicationis sententia in eos constituitur, à qua non possint ab alio,quàm summo Pontifice absolui, colligiturque ex illo contextu: iuncta Glossa, ad verbum, *inexpleta*,debere Presbyterum Missam celebrantem cam incompletam relinquere,si noluerit exire excommunicatus,qui tūc aderit,nisi iam incœpisset dicere canonem Missæ.Quod tamen de publicè, & nominatim excommunicato, intelligendum est. Occultum enim excommunicatum non vitamus in publico:c.1.sub 6.q. 2.c.cùm non ab homine de sentent.excom.de quo & plenè Felinus ad c. Rodolphus,nu.39. de rescrip.

## CAPVT VII.

*1 De quibusdam effectibus Missæ.*

1 CVM iam dictum sit in titulo de Eucharistia,[a] de vi,& efficacia istius Sacramenti Missæ,non vtemur repetitione:addemus tantùm, quòdquando sacrificium altaris,aut eleemosynæ, pro baptizatis omni offeruntur, sunt pro valde bonis gratiarum actiones: pro non valdè malis propitiationes: pro valdè malis, etsi nulla sunt adiumenta mortuórum, tamen viuorum consolationes sunt:Quibus autē prosunt, aut ad hoc prosunt vt sit plena remissio,aut certè vt tolerabilior sit ipsa damnatio:[b] finis semper istiusSacramenti, salus est animarum.Quocirca Concilium Toletanum,exilij ergastulo plectit eos,qui interno liuore permoti ad perniciem suorum inmicorū, altaria sacris vestibus exuunt,aut veste lugubri accingunt,vel consueta luminariorū obsequia Ecclesiis subtrahunt, vel Missam pro requie defunctorum promulgatam, pro viuis celebrant hominibus, non ob aliud,quàm vt ij,pro quibus ipsi offerunt: sacrificium,ipsius Sacrosancti libaminis interuentu,mortis incurrant periculum.[c]

*SCHOLIA.*

a Suprà hoc libro, titulo nono,capit.nono.

b ca. tempus,23. §.cùm sacrificia 13.q.2.ex Dioo Augustino in Enchiridio c. 109. & 110.vide Sanctum Thomam in 4. sententiarum,distinct.45.q. 2.arti.2.

c In Concilio Toletano 13.ca.7.& in Concilio Toletano. 17.capit.51.& in can.Episcopi.12.§. fin. & ca. quicumque. 13.26.quæst.41.

# DE PRÆDICATIONE VERBI DEI.

## TITVLVS XXII.

## CAPVT I.

*1 Continuatio,& prædicatio quid.*

1 INTER res spiritales necessarias Ecclesiæ Prædicatio est: quæ nihil aliud,quàm annunciatio verbi Dei, & voluntatis eius.[a]

*SCHOLIA.*

a ca. interrogo,causa prima,qoæstione prima.

## CAPVT II.

*1 De duabus speciebus prædicationis.*

1 PRÆDICATOR bonus,vél maius inuenitur: oportet verò, bonum, & eum qui docet & instituit rudes animas, talem esse,vt pro ingenio dicentium possit semetipsum temperare, esse item irreprehensibilē,maturum, pauidum,[a] potētem in opere & sermone,[b] electum, seu missum,[c] scientem Scripturas sacras,& canones.[d]

*SCHOLIA.*

a cap.12.oportet,8. q. j. & in epistola Diui Clementis ad Iacobum,ca.si rector, 43. dist. De officio prædicat. vide multa vtilia in Cōcilio Tridētino, sessione quinta de reformatio.capit.2.& sessione 21.de reformatio.capit.4.

b ca.inter cætera, 15. de Offic. iodic. ordina. lib. j. tit. 31.

c ca,fin.§.fin.de offic.iudic.delegat.lib.1.tit.29. Inter. artifices longa est,& magna differentia, &c. l.ioter artifices, de solutio.ff.& personalia noo mutant personam, l. quia tale. solut. matri.

d c.ignorantia,in j.38.dis. facit c.quid est boc,17.dist.50.

## CAPVT III.

*1 Quid prædicandum in Ecclesia.*

1 VERBVM itaque Dei erit prædicandum in Ecclesia, & quæ à Deo ipsi prædicatores didicerunt per sacras literas, non ex proprio sensu:[a] non admiscenda profana, quæ non ædificiant:[b] annunciandæ virtutes, & vitia: illarum præmia, horum pœnæ.[c] Qui indulgentiarum

tiarum ratione quæstores sunt eleemosynarum, nihil vltra contenta in literis populo proponere debent. [d] Admonendus & populus, vt decimas, & alia iura Ecclesiastica fideliter exsoluat, [e] & vt operas sibi inuicem exhibeat. [f]

*SCHOLIA.*

a canone finali, in tregesima sexta distinctione.
b ca.5.cùm multa, 86.distinct. iunge c.1.2.& ca.7.legens, 37. distinctione.
c cap.exiit.§.nequicquam, de verbor.signifi.io sex.
d cap.cùm ex eo, 14.de pœnit.& remiss.lib.5.titu.38.fuerunt & posteà aboliti prædicatores quæstuarij, io c.4.de pœn. & remissio.in sex.& in concil.trident.sess.5.de reformat. cap.1.cap. § fin.& sess.21. de reformat.
e c.1.de decimis in sexto: Clem.cupientes, 3.§.illos etiam, de pœnis.
f ca.te quidem, §.fin.& ca.sequen.11.qu.1.

## CAPVT IIII.

1 *Quibus liceat prædicare in Ecclesia.*

1 OFFICIVM prædicandi verbum Dei priuilegiatum est, [a] & munus proprium Episcopi, [b] aliis prohibitum sub pœna excommunicationis, nisi à summo Pontifice, vel loci Episcopo licentia detur. [c] Prohibitum & Monachis, [d] nisi sufficientes fuerunt approbati: vt & clericis, & Presbyteris: [e] requisita etiam, & habita prælatorum suorum licentia, [f] non potest quis, etiam idoneus, prædicare in alterius parochia, sine eius curionis, vel Episcopi licentia. [g] Quamuis etiam detur potestas prædicandi Monachis mendicantibus, & aliis in propriis monasteriis, & alibi; tamen illis non licet prædicare in illa hora, qua locorum prælati, cuiusmodi sunt curiones, prædicabunt, vel coram se facient prædicare, nisi in contrarium licentiam habeant. [h] Prohibitum & est prædicare laicis cuiuscumque sint scientiæ, vel authoritatis, cùm proprius ordo doctorum sit in Ecclesia Dei: [i] multò magis prohibitum mulieribus. [k]

*SCHOLIA.*

a ca. quod Dei timorem, 5.de stat. monach.
b ca.inter cætera, 15. de offic.ordina.lib.1.tit.31.
c ca. excommunicauimus, 13.§.quia verò, de sentent.excómun lib.5.tit.7.c.cùm ex iniuncto, 12.de Hæretic. *Quomodo enim prædicabunt*, inquit Apostolus, *nisi mittantur*, 2. ad Timoth.3.ad Romanos 10.in Cócilio Tridentino, sessio. 5.de reformat.cap.1.& sessione 24.de reformatione, cap. 4.misit ita Dominus discipulos: *Euntes prædicate Euangelium vniuersæ creaturæ, &c.* D.Matthæi, ca. fin.ca.in nouo, 21. distinct. Quare & Esaias dicebat ad Deum: *Ecce ego mitte me*, Isaiæ 6.& in cap.9.in scripturis, 8.quæst.1. Elegit ipse Christus duodecim Apostolos, & 72.discipulos: DD. Matthæi, cap. 9.Lucæ 10. Quia autem Episcopi, qui successerunt io locum Apostolorum, non possunt per se semper vbique in sua diœcesi munus hoc prædicandi exercere aliis probatis demandant, ca.inter cætera, 15.de officio iudi.ordina.
d c.9.adiicimus, 16.qu.1. quia monachus, non docentis: sed plangentis habet officium, can. monachus non, 4. & sequentib.16.qu.1.
e ca.doctos, 2.q.1.can.quod Dei timorem, 5.de statu Monacho. lib.3.tit.35. sic interdictum est mendicantibus Monachis prædicandi extraneis officium, & audiendi confessiones, in ca. vnico, § cooofirmatos, de religios.domib. in sext. nisi cum licentia habita à rectore Ecclesiæ, vt & ibi Glossa notat, & docetur in can.cùm ex iniuncto, de hæretic.in Concilio Tridentino, sessione 5. de reformat. cap.2.& sessione 24. de reformatio. cap.4. in capi. exiit, qui seminat, §. verum qoia expressè, de verbor. significa. in sex. & in cap. 1. §. ideóque, de priuilegiis, in Extrao. commu.
f ca.quàm sit laudabile, 10. de Iudæ. lib. 5. tit. 6. Impetrant illam licentiam mendicantes à superioribus, qoos dicunt ministros, & definitores, c.exiit, 7. §. verùm quia, de verbor signific.in sexto.
g Cle.dudum, 2.de sepul.c.cùm ex iniuncto.de hæret.
h Dicta Clemeotina dudum, de sepulturis.
i Dicto ca.cùm ex iniuncto, 12. de hæret. ca. sicut in vno, 14 eod.tit.vbi aliæ rationes adductæ, & in Concilio Carthaginensi 4.cap.98. & ca.mulier, 29.§.laicus, 23.distinct. *Laicus* (inquit) *præsentibus clericis, nisi ipsis rogantibus docere non audeat*: iunge c.19.adiicimus decima sexta, qu.1.
k Dicto ca. mulier, 23. distinct. Mulier quamuis docta, & sancta viros in conuentu docere noo præsumat: ca.mulierem, 3.quæst.5. ex Diuo Augustino quæstione 15. quæstionum veteris Testamenti, & c.mulier, 20.de consec. distinct.4. Melius in ca.noua quædam, 10.de pœnitent. & remiss.lib.5.tit.38.facit c.voic.de religio.dom.lib.3.Extra. commemorat.

## CAPVT V.

1 *Modus prædicandi.*

1 PRÆDICATIO Ecclesiastica debet fieri secundùm morem Catholicorum, palàm, intelligibiliter, cum discretione, purè, sine hæresi, simpliciter, sine scientiæ iactatione, sine adulatione, [a] coniungendo vitæ bonæ exemplum confusio, & ignominia sit, IESVM crucifixum magistrum pauperem, atque esurientem, fartis prædicare corporibus: ieiuniorúmque doctrinam rubentes buccas, tumentiáque ora proferre. [b]

*SCHOLIA.*

a ca.fin.§. fin. 43.distinctione.
b can.Ecclesiæ principes, 4. 35. distinct.ex Diuo Hieronym. ad cap.11 secundum Michex.

## CAPVT VI.

1 *Qui debeant audire prædicationes.*
2 *Cum excommunicatis sine peccato quando communicatur.*

1 INTER cætera, quæ ad salutem pertinent populi Christiani, pabulum est verbi Dei: sicut enim corpus materiali: sic anima spirituali cibo nutritur: nec ex solo pane viuit homo, sed de omni verbo, quod procedit de ore Dei [a] Interesse itaque debent Christiani concionibus sacris, & diligenter verbum Dei accipere. [b] Imò omnes ad audiendam prædicationem verbi Dei admittendi infideles, hæretici, Iudæi; quia forsan conuerti ad fidem eo modo poterunt. [c]

2 Neque excommunicati sint, qui excommunicato in his, quæ pertinent ad absolutionem, vel salutem animæ, in locutione participant: [d] quocirca etiam ab excommunicatis prædicatores possunt eleemosynas accipere, [e] & licet prædicare ea ratione inter Iudæos, & Paganos Euangeli-

eam veritatem, & pariter licèt prædicatoribus Euangelizantibus edere ab iisdem proposita;[f] verbum Dei per se honorandum, & salubre, nec contemni ideò debet, si aliquando prædicator aliquo crimine laboret.

*SCHOLIA.*

a can. inter cætera, 15. de offic. iudican. ordina. lib. 1. tit. 31. D. Matthæi, 4. Lucæ 4. Deuteronomij ca. 8.

b can. interrogo, 94. 1. q. 1. ca. omnes fideles, 62. de consecrat. distinct. 1.

c ca. cum voluntate, 54. de sentent. excommu. can. cùm excommunicato, vndecima, qu. 3.

d dicto ca. cum voluntate, §. prædicatores, de sententia excommunicationis.

e c. quàm sit laudabile, 10. de Iudæis, lib. 5. titul. 6. vbi Glossa excipit nisi quæ proponuntur eis, expressè fuerint idolis immolata.

f ca. fin. §. fin. 83. distinct. vbi ratio, & probatio ex sacra pagina, *Super Cathedra Moysis sederunt Scribæ, & Pharisæi, &c.* Bene viuendo, & bene docendo instruit prædicator quomodo oporteat viuere: bene docendo, & malè viuendo, Deum instruit, quomodo debeat eum condemnare: ca. fin. 40. distinctione.

## CAPVT VII.

1 *Finis prædicationis.*

1 IN summa, quilibet Euangelicæ veritatis prædicator, ita debet in Ecclesia Dei laborare, vt defuncto fratre; id est, Christo, suscitet semen, qui pro nobis mortuus est, & quod suscitatum fuerit eius nomen accipiat.[a] Bona doctrina prædicantium apta est lauare animas credentium à sordibus peccatorum:[b] quamuis id semper non consequatur.[c]

*SCHOLIA.*

a capit. 8. olim, 8. quæstione 1. ex diuo Augustino contra Faustum Manichæum, libr. 32. capit. 10. & hunc finem proponere sibi debet prædicator, laudem, & gloriam Dei, & lucrum animarum, in can. reuertimini, 65. 16. quæst. 1.

b ca. fin. §. fin. 83. distinctione.

c ca. inter cunctas, §. ideòque, de priuilegiis in Extrauagantibus communibus.

# DE OBLATIONIBVS ECCLESIASTICIS.[a]

## TITVLVS XXIII.

a Tractatur lib. 3. Decretalium tit. 30. in Sexto, lib. 3. in tit. 13. in Clemen. lib. 3. tit. 8. can. quia sacerdotes, 10. quæst. 1. can. si quis irascitur, §. hac nimirum, cum tribus sequentib. 13. quæst. 2. eò pertinere potest titulus, de eleemosynis qui loquitur de mendicantibus validis, lib. 11. C. tit. 25.

## CAPVT PRIMVM.

1 *Continuatio, & de oblatione in genere quid, & pro canone.*
2 *Pro auxilio charitatiuo.* 3 *Pro debito oblato.*
4 *Liberorum Curiæ oblatio.* 5 *Pro Deo facta dedicatione.*
6 *Pro sacrificio.* 7 *Pro primitiis etiam decimis.*

1 EXPLICATIS rebus spiritalibus iuris Ecclesiastici, de corporalibus, & temporalibus eiusdem dicendum: & primùm de oblationibus, quæ videntur primæ, quibus sacrificatum Deo est.[a]

Oblatio videtur in genere esse, rei alicuius non petitæ spontanea largitio:[b] illa autem fit, vel hominibus, vel Deo. Hominibus, vel sæcularibus, vel Ecclesiasticis per modum auxilij, vel debiti sponte præstiti ante petitionem: vel ad petitionem quidem; sed sine coactione: vnde canon oblationis, & oblatio pro genere tributi, quod olim fuit spontaneum in principio; posteà autem transiuit in necessitatem.[c]

2 Hinc & charitatiuum dictum auxilium, quod debetur superioribus, vt Episcopis, secundum formam Lateranensis Concilij, si manifesta, & rationabilis causa extiterit.[d]

3 Sunt & oblationes, quæ per debitores creditoribus fiunt, ad vitandas vsuras, vel vt moram committendam vitent,[e] vel vt purgent commissam:[f] De quibus tamen hîc non agetur.

4 Non magis, quàm de oblatione liberorum, quæ fit Curiæ.[g]

5 Deo fit oblatio, cùm ei, vel Ecclesiæ eius, vel ob eius honorem, vel cultum, quippiam ei promittitur, vel datur ex voto:[h] vel sine voto, ex præsenti concessione:[i] quare hæc oblatio est, vel personarum Deo consecratarum:[k] vel rerum aliarum, tam corporalium,[l] quàm spiritalium: veluti sacrificij laudis.[m]

6 In Ecclesia quoque sacrificiũ corporis Christi quotidie offertur, omni alia oblatione gratius, & efficacius.[n]

7 Oblationes rursum Ecclesiasticæ distribuuntur,[o] in oblationes simplices, primitias, & decimas, quæ tria solùm numerantur inter Ecclesiarum præcipua bona:[p] dicemus autem, Deo fauente, de singulis; & primùm de oblationibus in specie.

*SCHOLIA.*

a Genes. 4. ad Hebræos. cap. 9.

b ca. tua nos, 34. de Simon. lib. 5. tit. 3.

c Vide quæ diximus de hoc canone oblationali, lib. 3. Syntag. iuris, cap. 6. & l. vnicam, de oblatio. votorum, lib. 12. Cod. tit. 9.

d can. conquerente, de offic. iudic. ordina. can. cùm Apostolus, de censibus.

e L. acceptam, C. de vsur. l. debitor vsurarius, eod. tit. ff. l. 2. §. fin. de Iure Emphyteu. C. l. obsignatione, C. de solutio. l. si soluturus, 39. & l. qui decem, 72. eod. tit. ff. cum similib.

f L. Celsus ait, 28. de recept. arbitr. l. semel mora, soluto matrimonio. l. si duo, 16. §. fin. & l. sed etsi alia die, 17. de constituta pecunia. ff. cum similib.

g De qua in §. quod verò, quib. mod. natur. efficiant sui, in Auten. §. fin. de nup.

h Votum est propositi supererogantis promissio Deo facta propter bonum finem, ex deliberatione firmata, vt ait Richard. in 4. sen. distinct. 38. art. 3. qu. 2. Votum hoc, seu pro

seu promissio, vel pollicitatio, habet oblationem præstandam, l.2. de Voto. ff. toto tit. de Voto in Decret.& Sex. vide totã 17.q.1.& 22.qu.4. Deuter.23.vers.vicesimo primo. Psal.75.vers.duodecimo.

i Concessio rei per traditionem Domini transfert dominium in accipientem, §. per traditionem, de rerum diuisio. apud Iustinia. l. traditionibus, 20. C. de pact.cap. 2. de consuetud.

k c.futuram,15.12.qu.1. Authen. ingressi, & Authen. si qua mulier, de Sacros.Eccl.C.Exod.27.Leuitici octauo, vers. 13.& seq.1.Reg.cap.1.

l Inter oblationes rerum temporalium, continentur res mobiles, & immobiles Deo consecratæ, vel vsibus Ecclesiarum: vt donatia, vota, fundationes quælibet prædia sicut antiquitùs inter dona Leuitarum, & Deo oblata, vltra decimas, & primitias erant consecrationes agrorum, & domorum iure perpetuo Deo facta, quæ erant Leuitarum: Leuitici 27.c.nulli liceat,12 qu.2. Et quamuis incipiente Ecclesia immobilia venderentur, & pretium defertetur Deo, consecratum ad pedes Apostolorum, Actorum 4. tamen posteà translata in gentes à Iudæis Ecclesia, immobilia conseruata sunt ab Ecclesiis, iustis rationibus; de quibus in c.futuram, c.videntes,12.quæst. 1. sicque Ecclesiæ receperunt has populi Christiani oblationes, & largitiones Deo factas, & ad eius cultum, iure proprio retinuere, hincque iura prodierunt, in titulis, de rebus Eccles.non alien. de censibus, & similia. Docuimus nos de his bonis, lib.2. Syntag.iuris, c.28.& in tracta. seu libro institutionum beneficiorum c.4.& 5.

m Sacrificium laudis, sacrificium cordis, & labiorum.

n ca tribus.2.ca.nihil de consecrat. distinct. 2. can. & dixit Dominus, 26.eod.

o Sic enim vna appellatio, & tanquam genus, & tanquam species vsurpari potest hîc, & in aliis: vt adoptio tanquam genus, & prout species opposita arrogationi l.1.& 2. de adop. ff. Et imperium, tanquam genus, & vt distinguitur à iurisdictione, l. imperium, de iurisdictio. omnium iudic.ff. vt genus oblatio, primitias & decimas cõtinet: quia illæ spontè offerri debent, sicut scriptum Deut.26.loquutus est Dominus ad Mosen dicens; *Loquere filiis Israel: vt tollant mihi primitias: ab omni homine qui offert vltroneus accipies eas.* Quamuis enim decimæ ex præcepto debeantur: tamen vt præstatio sit meritoria iuxta debitum bonæ voluntatis, oblatio adesse debet spontanea in præstatione: quia qui ex timore implet præceptũ, non videtur implere, quòd non faciat, vt facere debet. ca.qui ex timore, de regul.iur. in sext. Dicuntur & decimæ oblationes in ca in canonibus, 57.16.qu.1.distincta tamen vtrisq; in specie est natura: ideò separatim de oblationibus, primitiis, & decimis dicendum, sicuti & distinguuntur hæc in lib.3. Decretalium, tit.30. & in cap.causa Carpensis plebis, 13.de verbor.signi.

p dicto cap. causa Carpensis, de verb. signi. quia autem in Ecclesiarum bonis hæc habentur, Dei etiam censentur, ca.saluator, 8. 1. quæst.3. ita decimæ Deo dicuntur dari, & eius esse. Exod.27.ver.30.ca.omnes decimæ,16.quæst. 7.ca.tua, 2. de Decimis. Dedit autem Deus Ecclesiæ suæ ministris, dict. ca.tua. vnde & clerici dicti, quòd in partem Deo debitam, vocati sunt.can.cleros, 21.distinct.ca. cum secundum Apostolum, de præben. cum simil.lib.nu. 5.vers. 9. Sic & de Leuitis dictum, Deutero. ca. 18. vers.1. *non habebunt sacerdotes Leuitæ, & omnes, qui de eadem tribu sunt, partem, & hæreditatem cum reliquo populo Israel: quia sacrificia Domini, & eius oblationes comedent: & nihil aliud accipient de possessione fratrum suorum: Dominus enim ipse est hæreditas eorum: sicut locutus est illis.* Idem & Deut.cap.10. vers.9. Num.18.vers.20.1. ad Corinth.9.vers.13.

## CAPVT II.

*1 Oblatio Ecclesiastica quid.*

1 OBLATIONES, in quantum separantur à generali significatione, dicuntur quæcumque de propriis, & licitis rebus, [a] Ecclesiæ à fidelibus offeruntur. [b]

*SCHOLIA.*

a c.causa Carpensis, de verb.signi.& Prouerb.cap.3. *Honora Dominum tuum de tua substantia:* & Thobiæ 4. *De tua substantia fac eleemosynam.*

b dict.c.causa Carpensis, & quicquid offertur Ecclesiæ in Missa, vel extra Missam in Ecclesia, nomine oblationis venire dicitur, cap. cùm inter vos, 29. de verbor. signifi. quemadmodum, prout ibi notat glossa, quæ offeruntur in Ecclesia in festo omnium Sanctorum, vel portantur ad domum sacerdotis, missa in gazophilacium, data in solennitatibus Missarum, pro sponsalibus, pro sepulturis, pro septimis, trigesimis, & anniuersariis, panes, vinum, & alia mortuaria, legataque relicta Ecclesiæ à morientibus.

## CAPVT III.

*1 Species oblationum.*

1 IN Missa duæ species oblationis: donum, & sacrificium. [a] Sunt & inter oblationes Deo gratæ, ieiuniorum, & eleemosynarum exhibitio, propriæ pudicitiæ consecratio, vt holocausta vera. [b]

*SCHOLIA.*

a vide Durandum, lib.4. Rationalis diuinorum officiorum, cap.30.num.9.

b ca. vdi. 28.24.qu.1.ca.illi offerunt, 63.1.qu.1. vt & rursum duplex eleemosyna: cordis, unquam, & pecuniæ.cap.14. duæ sunt eleemosynæ, 45 distinct. Et ita & eleemosyna correctio errantis, & misericordia, ca.omnis,10.& ca.qui emendat, 1.eadem, 45.distinct.

## CAPVT IIII.

*1 De quibus rebus grata offertur Deo oblatio.*

1 VERBA porrò finitionis oblationis indicare possunt, de quibus rebus oblationes fieri debeant, & à quibus factæ suscipiantur vel reiiciantur. Non respicit Dominus oblationem iniquorum ex iniquo. Qui offert sacrificium de substantia pauperum, quasi victimat filium in conspectu patris sui. [a] Ita oblationes dissidentium fratrum, neque in sacrario, neque in gazophilacio recipi debent ab Ecclesia; neque eorum, qui pauperes opprimunt, [b] vel sacrilegorum, [c] aut extrahentium inuitos ab Ecclesia, ad quam confugerint; [d] non raptorum, [e] vsurariorum, [f] pœnitentiũ quandoque; [g] item secundum aliquos nec meretricum, [h] nec eorum, qui aliena offerunt, non Domini. [i] Indignum etiam offerre Deo, quod non dignatur homo accipere. [k] Quare & Deus prohibuit sibi offerre vitiatum corpore, cæcum, claudũ, grandi, paruo, vel tortuoso: fracto pede, vel manu, gibbosum, lippum, albuginem habentem in oculo, habentem iugem scabiem, vel impetiginem in corpore, ponderosum: [l] reiectæ oblationes simoniacæ. [m] Item aliorum quorundam improbissimorum hominum, [n] in detestationem criminum, vt ita & reiecti pudore resipiscant, [o] néve Ecclesia

videa

videatur delictorum fautrix, pretium ex maleficio participando.[p]

*SCHOLIA.*

a ca.2.immolans,14.q.5.Ecclesiastic.34.Et hostiæ impiorum abominabiles, quæ offeruntur ex scelere,Prouerb.ca.22. c.27.non est putanda,1.q.1.can.5.in grauibus,3.q.9.

b ca.2.& 3.90.distinctione.

c ca.de vito,causa duodecima,qu.2.

d c.8.miror,17. quæst.4.

e c.super eo, de raptoribus.

f c.quia in omnibus; de vsur.

g ca.eos,de pœnitent.distinct.4.

h glos.in ca.oblationes,1.90.distinct.glos.ad princ.14.qu.5. dicit quòd non debeat recipi oblatio meretricis: quamquam ea possit eleemosynam facere: estque hac de re textus expressus Deutero.23.vers.18.*non offeres*,inquit Dominus,*mercedem prostibuli, nec pretium canis in domo Domini Dei tui, quicquid illud est, quod vouerint: quia abominatio vtrumque est apud Dominum Deum tuum.* Prohibitum & idipsum ex Decreto Apostolorum, apud Clementem Romanum lib.4.Constitutionum Apostolicarum,c.6.

i dicto c.causa Carpensis. de verbor. significa. ibi, de propriis,&c.filius noster,5.de testam.lib.3.tit.26.ca.quicunque,17.quæst.4.

k ca.fin.§.fin.49.distinctione.

l Num.21.ca.hinc etenim,1. & seq.49.dist.vbi & horum fit spiritalis explicatio.

m ca.veniens, 19.de Simon.c.tot.quicquid inuisibilis,1.q.1. vbi tamen est mendum in textu.& ita videbatur probare contrarium,donec fuit emendatum ex Concilio Toletano 11.c.8.in quo sic legitur: *Quicquid inuisibilis gratiæ consolatio, vel melius collatione tribuitur, nunquam quæstibus, vel quibuslibet præmiis venundari penitùs debet* (& paulò post) *etiam voluntariè oblata recipi prohibet*,ca.de ære; vbi tamen adiecta est vox, *nisi*, quæ contrarium innuere videtur (ita) *nisi voluntariè oblata*. Ex quo sequeretur quòd voluntariè oblata pro collationibus rerum spiritalium accipere liceat,quæ tamen vox, *nisi*,non inuenitur in Conciliis excussis in Codice Regis Catholici, quamuis in aliis inueniatur.Quòd si Codicem illum sequamur, remanebit, vt etiam expuncta voce *(nisi)* non liceat in casu collationum spiritalium spontaneas oblationes suscipere: vt & prohibitum in Concilio Elibertino,c.48.de Baptismo,in ca.emendari,1.qu.1.& in Concilio Tridentino,sess.21.c.1. & ex Concilio Triburensi in ca.105.dictum est,1.q.1.facit ca. postquam pretio, 13.qu.2.vbi reprehenditur Ephron, qui etiam inuitus pro venditione sepulturæ, ab Abrahamo sponte pretium offerente, accepit: Cæterùm sponte offerre Ecclesiæ pro luminibus,vel eius seruitio,non improbatur, can.12. questa est nobis,13.quæst.2.

n apud Clementem Romanum lib.4.constitutio. Apostolica.c.6. prohibetur, ne accipiantur ab Ecclesia oblationes cauponis,scorti,rapacis,adulteri, opprimẽtis viduas, affligentis orphanos, seruos suos crudeliter tractantis, deceptoris, Rhetoris, seu aduocati iniutiam defendentis, idolorum artificis, furis,publicani,fraudantis mensuras.& pondera, militis non contenti stipendiis, homicidæ,carnificis,iudicis iniusti,ebrij, blasphemi,cynædi,fœneratoris.

o ca.miror,8.& ca.frater,10.17.quæst.4.

p Vide quæ tractat Iuo Carnotensis episcopus, epist.81.Sic Propheta, qui fuerat à Deo prohibitus manducare in terra impij Regis, eò quòd bibisset, & edisset ex bonis Prophetæ loci prohibiti, à leone necatus est,3.Regum 13. *Melius enim est modicum iusto, super diuitias peccatorum multas.* Psalm.36.

## CAPVT V.

1 *A quo oblationes offerendæ.*

1 OFFERVNT verò sacerdotes sacrificiũ Domini nostri IESV CHRISTI, vt diximus suprà de Missa, purgati priùs à scelere nisi in suam damnationem velint tractare, & suscipere illud.[a] Ad Missarum autẽ solennia omnes Christiani curare debent aliquid offerre: & in memoriam reducere,quòd Deus per Moysen dixit; Non apparebis in conspectu meo vacuus.[b] Oblationes porrò omnes ab initio videntur in libertate eius, qui offert positæ, cuius quantitatis, vel qualitatis velit offerre; postquam verè vouerit, aut tradiderit, videtur habere præstationis necessitatem.[c] Potest & qui testatur in vltima voluntate oblationes per legatum relinquere, vel donatione inter viuos.[d] Et ita clerici, vel sæculares si oblationes parentum, aut res donatas,aut testamento relictas, retinere perstiterint: aut id,quod ipsi donauerint Ecclesiis, vel Monasteriis, crediderint auferendum,velut necatores pauperum, quousque reddant,excludi debent ab Ecclesiis.[e]

*SCHOLIA.*

a ca.tribus gradibus,23.ca.qui sceleratè viuit,24.can.timorem,2.de consecrat.distinct.2.ca.purgabit, 50.distinct.ca. oportet,81.dist.can.propositum,81.distinct.

b Exod. 24. ca.omnis.69. de consecr.dist.1. vbi glos.1.ait,illud intelligi de bonis operibus,vel ad literam,esse in diebus priuatis de consilio, in festiuis de præcepto, & gl.ad ca.duo sunt,ad verbum, *oblationes*, 12.quæst.1.ait, præcipi laicis oblationes dare,vt in ca.statuimus,6.quæst.1.& per dictum ca.omnis, & per can. quia sacerdotes,10.quæst.1. Addit & glos. ad dictum can.omnis Christianus, quòd oblationes sint ex debito exigendæ,& ad eas dandas parochianos esse cogendos, arg. ca. statuimus, 16. quæst. 1. *Et credo*,inquit, *quod si sacerdos pauper est, potest illis diuina officia subtrahere, nisi dent oblationes.* vt in can.cùm sit, de Simonia, & ca.charitatem,12.quæst.2.Archidiac.autem, ad dictum ca.omnis Christianus: ait præceptum illud de offerendo,intelligi in solennibus festiuitatibus locorum.Ioannes Andræas refert opinionem D.Thomæ,2.2. q.86.vbi probat oblationes esse voluntarias, non ex necessitate indictas: quod & tenere videtur Ioannes de Lignano,& quòd quamuis egeat sacerdos,tamen non possit subtrahere diuina officia parochianis ob non datas oblationes; veruntamen egentem posse superioris officium implorare, nempe episcopi, quod & refert Summa Rosella in verbo,*oblatio*,& ego quoque hanc sententiam vt tutiorem sequor, vt consulatur conscientiæ stimulis.

c can. ex parte, de censib. cap. licet, de voto, facit l. 2. de pollicita.ff.

d l. 1. C. de Sacrosan. Eccles. toto titul. de Testam.in Decretal.

e In Carthaginensi Concilio 4.c.95. vnde sumptus ca. qui oblationes,13.q.2.in Concilio Vasensi 1.ca.64. vnde alius can.qui oblationes,10.sub ead.13.q.2. & in Cõcilio Agathensi,ca.4.vnde sumptus est can.clerici,ca.13.q.2. Quare relicta Ecclesiæ, etsi nudis verbis relinquantur in testamento,debent præstari,can.iudicante,4. de Testam.lib.3. tit.26.Sanciuit id primus Constantinus Magnus, licere cuilibet Ecclesiæ, vt aliis collegiis, relinquere.can.15.futuram,12.q.1.l.1. C.de Sacrosanct. Eccles. cùm antè à non liceret, & haberentur personæ Ecclesiasticæ incapaces possessionis temporalium immobilium, exemplo Leuitarum, Deuterono.10.vers.19.cum similibus: vt & Vestalea iure ethnicorum ex testamentis relicta capere non poterant, vt ait Gellius lib.1.ca.12.Symmachus lib.1.Epistolarum

stolarum, epistola quadragesima. Prohibuit quoque aliquando Archadius Cæsar quicquam personis Ecclesiasticis donari, etiam testamento. l. 20. & 17. de Sacros. Eccl. in C. Theodosiano: sed qua lege conqueritur D. Hieron. ad Nepotia. 7. Apud Gallos etiam, nec licet Ecclesiis nouas possessiones, feuda, immobilia, & censuales reditus possidere, vltrà annum nisi impetrauerint ius morticinij, quod vocamos, *amortisationem*, à principe, vel ab alio, cuius iurisdictionis, seu dominij sint res. At Arcadij lex in iuris corpus non est translata per Iustinianum; sed tantùm Constantini: iuxta quam & Iustinianus statuit etiã, relicta Ecclesiis valere, in §. si quis in nomine magni Dei, de Eccl. tit. in authen. aliæque leges id firmant ciuiles, in c. præsentia, de probatio. authen. ingressi, de Sacros. Ecclesi. C. l. Deo nobis, de episco & cleri. l. sancimus, C. de donat. l. si quis ad declinandam, de episco. & cleri. C. c. 1. de immunitate Ecclesiarum, in sex. atque Cæsares totas prouincias hæreticorum adiunxerũt Ecclesiis, l. Arriani, C. de hæret. quemadmodum & iisdem legibus ciuilibus licuit legare gentilibus sacerdotibus, & Hierophylacibus, l. annua, 20. §. 1. de annuis legatis, lib. 5. ff. tit. 1. & ipsi Deo, l. 1. §. ad municipium, ad leg. Falci. ff.

## CAPVT VI.

*1 Offerendi modus.*

1 VT acceptabiles Deo sint oblationes, modus offerendi in bona synceraque consistit voluntate offerentis,[a] in fide Christiana, & charitate;[b] quia Deus non sacrificiorum magnitudinem; sed offerentium merita, causáque, & voluntatem diiudicat.[c] Tempore Apostolorum, & illi vicino, quando in Missa sacrificium offerendum erat, claudebantur ianuæ loci, exclusis catechumenis; hæreticis, & infidelibus.[d] In Missa summi Pontificis offertorium, & oblationes ad pedes eius ponuntur, nisi fiat pro defunctis: tunc enim ponuntur ad manum: & si alij celebrent, ad manum diaconi.[e]

*SCHOLIA.*

a ca. 18. odi, 24. quæst. 1.

b ca. odit Deus, 62. & ca. seq. 63. illi offerunt, 1. q. 1.

c ca. odi. 24. q. 1. Amos c. 5. lib. *Odi, & proieci festiuitates vestras,* & ca. scriptum, 11. 14. q. 5. ca. 1. §. fi. 15. qu. 6. & apud D. Marcum c. 12. vidua, quæ in corbonam duo minuta miserat omnium maioribus largitionibus præfertur, & ca. 1. de pœnit. distinct. 3. quod etiam animaduerterunt antiqui, qui Dei veri notionem non habebant. Sic enim in lege 12. tabularum scriptum, teste Cicerone; *Diuos castè adeunto, pietatem adhibento, opes amouento: qui secus faxit, ipse Deus vindex erit,* idque, vt ad Deum pauperibus cum exiguo proinde ac diuitibus cum magno esset aditus; quò pertinet & aliud illorum præceptum, *Mola salsa sacrificandum,* & ea esse acceptabilia sacrificia, vt ait Plinius lib. 31. cap. 7.

d Clemens Roma. lib. 8. constitutio. Apostolic. cap. 15.

e Quorum omnium rationes diuersitatis vide apud Guillelmum Durandum, lib. 4. Rationalis diuinorum officiorum, cap. 30. num. 37.

## CAPVT VII.

*1 Quibus debeantur oblationes.*

1 ECCLESIÆ oblationes accipiũt, non laici, quibus interdictum sub pœna excõmunicationis accipere, vel aliis accipiendas cõmittere.[a] In Ecclesia autem de fidelium oblationibus, quatuor partes, vt de aliis bonis Ecclesiæ, aliquando fiebant, quarum vnam sibi episcopus retinebat: secundam, clericis pro officiorum sedulitate distribuebat: in fabricam tertiam: quartam in pauperes, & peregrinos erogabant.[b] Diximus porro aliàs de portionibus distribuẽdis inter prælatos, & Ecclesias oblationibus, & relictis mortuorum,[c] vt opus non sit iterùm dicere, & supersit tantùm de reliquis Ecclesiæ oblationibus diuidundis agere, in quo generaliter annotabimus, in primis sequendam esse præscriptam Ecclesiarum consuetudinem.[d] Qui se, & sua offert monasterio, si sanus sit, excludit Ecclesiam parochialem à portione eius oblationis, quæ monasterio acquiritur: quòd si ægrotus se, & sua offerens monasterio, moriatur ex ea infirmitate, eius oblationis portionem monasterium debebit Ecclesiæ parochiali.[e] Cæterùm si quis tantùm se obtulit Deo, vel se alicui consecrauerit Ecclesiæ, aut monasterio, ipso facto censetur quoque omnia bona sua consecrasse, si priùs non fuerit testatus: & ideò ei Ecclesiæ, vel monasterio censentur quæsita saluo iure, vel reseruata portione liberorum, vxoris, & creditorum.[f] Rursum in quæstione, cui Ecclesiæ, vel sacerdoti debeantur oblationes: inspicienda erit præcipuè voluntas offerentis sine fraude expressa;[g] quòd si oblatio non habet certam loci definitionem; sed generaliter fiat in gratiam Ecclesiæ, vel pauperum, intelligitur sensisse, qui reliquit, de templo, vel pauperibus eius ciuitatis, in qua larem fouet, qui reliquit, aut donauit: & si plura sint xenodochia, seu hospitalia, pauperiori relicta donabuntur.[h] Pariter si quis in nomine magni Dei, & Saluatoris Domini nostri IESV CHRISTI, hæreditatem, aut legatum reliquerit, statutum est Ecclesiam loci illius, in quo testator domicilium habuit, accipere quod relictum est. Si quis autem vnum sanctorum hæredem scripserit, aut legatũ ei reliquerit, & specialiter non nominauerit locum, in quo est venerabilis domus; inueniantur autem in eadem ciuitate plura oratoria eiusdem sancti: illi potiùs domui, quæ pauperior est, quod relictum est, præbebitur; quòd si in ciuitate, vel loco non sit Basilica nominati sancti: inueniatur autem in eius territorio, ei debebitur. Si verò nec in territorio eius reperiatur, tunc Ecclesiæ ciuitatis, in qua testator domicilium habuerit, præbebitur.[i] Cùm & alioquin iure communi, Ecclesia parochialis habeat ius percipiendi oblationes, & decimas intra fines, & terminos sibi assignatos, & distinctos:[k] Exceptis, vt dictum est, locorum consuetudinibus contrariis obseruandis.[l]

*SCHOLIA.*

a Accipiunt Sacerdotes oblationes cum onere, vt offerant sacrificium, & orent pro præbentibus; quæ non facit laicus, ca. quia sacerdotes, 13. & ca. sanctorum patrum, 14. can. hanc consuetudinem, 15. 10. quæst. 1. vbi & idipsum in Concilio Niceno statutum refertur: facit quod 1. Reg. cap. vicesimoprimo, prohibitum dicitur fuisse laicis,

edere de

edere de panibus propositionis, qui offerebantur Deo: in ca. ideò permittente, §. si ergo, & §. his ita respondetur, 25.q.1. Dictum & paulò antè, inter bona Ecclesiarum cóputari & oblationes, per ca. causa Carpensis, de verbor. signi. Non inficiamur tamen, rectè collationem oblationum aliquando committi laicis, vt eas in necessitates Ecclesiæ, vt ornamentum, & luminum impendant, & pauperum, in cap. vni. soluetur autem decima, de decim. in Extrauag. communib.

b ca. Vulteranæ, 25. ca. concesso, 26. ca. quatuor, 27. ca. de redditibus, 28. cum tribus sequentib. 12. qu. 2. qui tamen mos diuidendi, posteà mutatus est, distinctis reditibus, & clericis Ecclesiarum, & episcopatuum, & fabricis curionibus relictis; de quibus alibi diximus.

c Suprà titulo de sepulturis, qui est tit. 15.

d cap. certificari, 9. de sepultur. lib. 3. tit. 28. cap. 2. & can. quia cognouimus, 10. q. 3. ca. cùm inter, 29. de verb. significa.

e Vtrunque probatur in c. de his, 4. de sepult. Videndus ff. de Perusio, tract. de quarta canonica, Alexand. consil. 197. incipien. viso testamento, volum. 2.

f Authen. nunc autem, de episco. & cleric. §. illud quoque decreuimus, de monachis, Nouella 5. & Nouella 125. de Sanctiss. episco. §. si qua mulier. & authen. ingressi. & Authe. si qua mulier, de Sacrosanct. Eccles. C. quæ iura tamen pro parte emendauit Leo Imperator, constitutio. Nouell. 5. atque statuit, illa quidem iura locum habere in acquisitis ante ingressum religionis; non etiam in posteà quæsitis: putà si contingant donatione, vel per successionem, vt ea tunc non quærantur monasterio; sed subiiciantur liberę dispositioni monachi. Verùm hoc ius Orientale fuit: in Gallia autem, monasterium non succedit monacho: sed proximiores ab intestato, si non fuerit testatus ante ingressum. Neque religiosus ipse succedit proximis ab intestato, nec monasterium eius loco. Quinimò nec religiosus posteà factus sæcularis, potest successiones delatas aliis reuocare, neque morientes patres tenentur religiosos filios instituere, aut eis legitimam portionem bonorū relinquere, vt docet Rebuffus in proœmio constitutionum regiarum, glossa 5. à num. 21. vsque ad 25. in quo non seruantur, l. Deo nobis, §. hoc etiam, de episco. & cleri. cap. 41. Nouell. 124. quibus pater tenetur relinquere legitimam filiis, etiam religionem professis. Si tamē magna mendicitas esset in monasterio filij, vel filiæ, permittitur aliquando cōcessio alicuius rei, quandiu filius, vel filiæ religionē professi, vixerint, idque victus, & alimentorum causa: de quo tamen vide quæ scripsi lib. 45. Syntag. iuris vniuers. c. 2. nu. 7. & sequentib.

g cap. officij, 14. & c. requisisti, 15. de Test. lib. 3. tit. 26. l. quoniam in plerisque, de Sacrosanct. Eccles. l. si quis ad declinandam, §. hæc tandem cod.

h dicta l. si quis ad declinandam.

i hæc ad verbum ex cap. 9. §. si quis in nomine magni Dei, Nouellæ 131. de Eccles. tit. l. quoniam in plerisque, de Sacros. Eccles. vbi notandum semper Ecclesiæ relictum, intelligi de parochiali primum: etsi sancto sit relictum. Quòd si sint plura templa eiusdem nominis, præferendū illud, quod sit ciuitatis, de quo censetur locutus disponens, vt in l. quæ conditio, 39. §. fi. de conditio. & demonstra. lib. 35. ff. tit. 1. vel illud, in quo defunctus frequenter, dum viueret, versabatur, dict. l. quia in plerisque. §. fi. Nam ex frequenti conuersatione maior affectio præsumitur, l. 4. de castren. pecul.

k Diuisio siquidem, & distinctio parochiarum, iuris communis est, ca. Ecclesias, 13. quæst. 1. c. pastoralis, de his, quæ fiunt à præla. sine consen. c. lib. 3. tit. 10. notat. & Panor. ad rubri. de Paroch. & ad dict. c. pastoralis, vnde infert Hostiensis, quòd oblationes, quæ fiunt in capellis parochiæ, sunt Ecclesiæ parochialis, non capellæ: idipsum si imago sit in pariete alicuius domus priuatæ, oblationes in ea parte factas pertinere non ad Dominum domus; sed ad Ecclesiam parochialem. Deinde quòd si quis presbyter alterius Ecclesiæ parochialis celebret in Ecclesia parochiali, oblationes ad eum non pertinere; sed ad presbyterum Ecclesiæ parochialis; sicque tradit Summa Rosella in verbo, *oblatio*, num. 2.

l Nam alicubi sacerdos Ecclesiæ non accipit semper oblationes Ecclesiæ; sed sacrista, vel alij clerici, vel fratriæ, quas vocant nostri, *confratries*, secundum consuetudines diuersas. Pro quibus dubium, quod posset occurrere, resoluit Summa Rosella in verbo, *oblatio*, nu. 3. vt si consuetudo sit in aliqua Ecclesia, vt archipresbyter habeat in die Dominica oblationes Dominicales, & Sacrista habeat in die festiuitatis Dedicationis Ecclesiæ, putà sancti Laurentij si festum sancti Laurentij, seu Dedicationis incidat in diem Dominicum, quis habere debeat oblationes. Et respondet secundum Bartholum ad l. proconsul. ff. per illam legem, quòd oblationes sint Archipresbyteri: quia maior sit Dominica omni alio festo, & inspiciatur priùs, quod est naturale, quàm quod est accidentale; facit ad idem l. dies festos. C. de feriis.

## CAPVT VIII.

*1 Finis offerentium.*

1 OBLATIONES Deo, & in honorem eius Ecclesiæ, & aliis piis locis factæ, nostræ gratitudinis in Deum testimonium habent:[a] & professionem, quòd omnia bona ab eo susceperimus,[b] vtque eum propitium reddamus: & remedium peccatorum,[c] vtque salutem corporis, & animæ impetremus pro viuentibus,[d] & pro mortuis indulgentiam, & à pœnis liberationem:[e] de hinc vt iuuentur pauperes,[f] fabricaque Ecclesiæ resarciatur,[g] & ad cultum Dei necessaria habeantur.[h]

### SCHOLIA.

a Oblationes nostræ Deo gratæ, non quod eas suscipiat tāquam indigeat his; sed quòd per illas velit sibi testari officium nostrum, vt ait D. Chrysostomus, Tomo 1. homil. 8. in Genesin. Sicque testabatur David, dum offerret ad templi cōstructionem 1. Paralip. c. 29. vers. 14. dicens, *Quis ego & populus meus, vt possimus hæc tibi vniuersa promittere? Tua sunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Ex quo & colligimus valde detestabiles eos, qui faciunt oblationes dæmonibus, qui per illas gaudent sibi diuinitatis causam tribui, quare & prohibitæ, Leuiti. 7. Merenturque crudele, & atrocissimum supplicium obstetrices maleficæ quædam, quæ fingentes se aliquid aliud agere, recenter pueros natos, quos non necant, extra ianuā cubiculi ferentes dæmonibus offerunt sursum in aērē eleuantes, vt ait Iacobus Spieger in malleo maleficar. parte 1. quæst. 11.

b 1. Paralip. c. 29. vers. 14. & D. Iacob. c. 1. Omne bonū optimum de sursum descendens à patre luminum. Et D. Paul. 1. ad Cor. c. 4. Quid habes, quod non accepisti, &c. & verè non est bonū, quod Deus non det, vt ait Plato in Euiph.

c ca. in canonibus, 57. 16. q. 1. can. quia sacerdotes, 13. 10. q. 1.

d ca. dum sunt, 7. §. fin. 18. q. 1. de laicis dicitur, his concessum est vxorem ducere, terram colere, inter virum, & virum iudicare, causas agere, oblationes super altari ponere decimas reddere: & ita saluari poterunt: si vitia tamen benefaciendo euitauerint: facit ad idem, dict. can. in canonibus, 16. q. 1. Ideò non meretur oblationes accipere, qui nec pro se, nec pro aliis preces potest offerre: c. fi. 10. qu. 1. Iussit & Christus offerri sacerdotibus munera, pro sanitate recepta corporis apud S. Matthæum c. 8. Extant hodie vestigia illius testificationis apud Christianos in ædibus sacris, in quibus suspenduntur donaria Imaginum argentearum

argentearum, vel aurearum, vel ceræ, manuum, pedum, oculorum, & similium, pro ægritudine membrorum cōcessa. Quemadmodum legimus anos & mures aureos factos, & oblatos Domino, & coram arca positos ab Azotiis, vt sanarentur à morbis, quibus percussi erant à Deo in secretioribus partibus natium, & vt liberarentur à muribus, qui Philistinos vastabant, ad vindictam retentionis arcæ Dei. 1. Regum. cap. 6.

e ca. pro obeuntibus, 21. & ca. animę defunctorum, 22. & ca. tempus, 23. 3. q. 2. Sic Tobiæ 4. *Panem tuum, & vinum tuum super sepulturam iusti constitue, & noli ex eo manducare & bibere cum peccatorib.* item de oblatio nibus pro mortuis vulgate, 2. Machab. cap. 12. vers. 43. &c.

f c. vnico, §. soluetur autem decima, de decimis, in Extrauagan. communib.

g vt Paralipom. 1. cap 29. Deutero. 25. dict. cap. vnico. §. soluetur autem, ca. de reditibus, 12. quæst. 2. cum simil.

h ca. nemo, de consecr. dist. 1. Vlpian. in l. si spōsus sponsæ, §. proinde, de don. inter vir. & vxor. li. 24. ff. titu. 1. meminit de Deo datis & cōsecratis, & de oleo ædi sacræ dato.

# DE PRIMITIIS.[a] Titulus XXIIII.

a De his in libr. 3. Decretal. tit. 30. & lib. 3. Sexti. tit. 13. & lib. 3. Clemen. tit. 8. tota 13. quæst. 1. can. 1. 16. q. 7. cum simil.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Primitiæ quid. 2 Diuisio.*

1 PRIMITIÆ Ecclesiasticæ,[a] sunt partes ex rebus, quę primùm natę vel collectæ sunt, Deo oblatæ, antequàm vsibus nostris, quæ eiusdē generis sunt, deputentur.[b]

2 Possunt distingui primitiæ ad eum modum, quo decimæ, de quibus paulò pòst agemus, in personales, prædiales, & mixtas.[c]

### SCHOLIA.

a c. causa Carpensis, de verbor. sign.

b hos tradidimus hanc finitionem, lib. 2. Syntagma. cap. 10. dictæ à primo primitiæ, vt primogenitus is, quem nemo alius etiam sequitur. c. Ioseph, de verb. sig. l. ex duobus, de vulga. & primitiæ dormientium, 1. ad Corinth. c. 5. dicuntur Græcis, ἀπαρχαί, & ἀπάργματα, ex τῶν, ἐξ ἀρχῆς. quòd ab initio soluantur: dicuntur & veluti antecedentia ἐπιφα. in ca. 4. Apostol. fructuū autumnaliū primitiæ.

c Vide quæ dicemus proximo titulo in decimis.

## CAPVT II.

*1 De quibus soluantur primitiæ.*

1 PRIMITIAS sibi præstari Deus postulauit, de frugibus,[a] & de aliis,[b] de hominibus etiam, & animalibus primogenita.[c]

### SCHOLIA.

a c. 1. de decimis, obtulit ita Abel de pecoribus: Cain de frugibus, Genes. 4.

b Exod. cap. 25. c in eodem libro Exodi, cap. 14.

## CAPVT III.

*1 A quo iure præcepta primitia.*

1 INTER iuris pontificij interpretes placuit aliquibus, ex præcepto diuino deberi primitias;[a] verùm alij, quos communis opinio sequitur, præstationem primitiarum de præcepto esse dicunt in duobus casibus: nempe si sit consuetudo soluendi, & quando ministri Ecclesiæ euidenter indigerent, destituti alio subsidio: aliter autem esse de consilio:[b] quod & mihi magis placet, & receptum video.[c]

### SCHOLIA.

a Glossa. & Panor. & Innocentius ad c. 1. de decimis, & ibi textus etiam conuenit & can. reuertimini, 16. q. 1. Sic & dicuntur præstandæ ex iure diuino, Exodi 22. Leuitici 27. Numeror. 18. Deut. c. 13. & 14. 2. Paralipo. 22. vide Diuum Thomam de hac quæst. 2. qu. 86. art. fin.

b Alexander de Ales in 3. parte summæ, & D. Thomas supradicto loco. 2. 2. qu. 86. ait primitias ex præcepto legis Mosaicæ præstitas pro singulari beneficio concesso populo. Sicq; in ea lege statutū erat, vt populus offerēs diceret: Profiteor corā Domino Deo, quòd ingressus sum terrā, pro qua iurauit patrib nostris, vt daret eam nobis: atque pertinere ait ad ius naturale, quòd quis profiteatur se a Deo fructus terræ percipere, secundum id, quod scriptum est 1. Paralip. c. fin. *Quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* Quia Deo tenemur exhibere id, quod præceptum est, idest, tenemur ad exhibitionē primitiarum. Cæterùm quòd talibus, vel certis personis exhibeantur vel primi fructus, hoc fuisse in veteri lege determinatū: in noua per Ecclesiam, ex qua obligamur, vt primitiæ soluantur secundum consuetudinem patriæ, & indigentiam ministrorum Ecclesiæ, & ita dari primitias per modum oblationis, de cuius ratione est, quòd sit volūtaria. Ideò si consuetudo Ecclesiæ sit, vt non esset memoria eas petendas fuisse, non debent, nec possunt peti, vt scribit Henric. Bohic. ad c. 1. de decimis. Et ita non soluēres, qui alias nō soluerint, per cōsuetudinē liberantur à peccato mortali: & ibid. hoc notat Panor. arg. c. 1. de Postul. præla.

c facit cap. 25. Exod. perpendendo, quod in eo dicitur, vers. *Loquere filiis Israël, vt tollant mihi primitias: ab omni homine, qui offert vltroneus, accipietis eas.* Verbum enim *vltroneus*, indicat sponte dandas.

## CAPVT IIII.

*1 De modo soluendarum primitiarum, tempore, & quantitate.*

1 PROINDE, quātùm vel quomodo, quòve tempore, soluēdum sit, primitiarum nomine, definiri nō potest: sed ad consuetudinem loci recurrendū.[a] Et si magna penuria sit curionis in loco vbi non est consuetudo, inspicienda erit consuetudo vicinioris loci, si qua sit.[b] quòd si viciniorū locorū diuersæ sint consuetudines, eligenda mediocritas.[c] Ex traditione porrò Hebræorū, & arbitrio magistrorum non tamen ex præcepto legis: qui plurimùm primitiarum nomine dabant, quadragesimā partē dabant sacerdotib. qui minimū, sexagesimā: inter quadragesimā verò, & sexagesimam, licebat quodcunq; quis voluisset, offerre. Et ita quod dubium in Pentatheuco erat relictum, fuerat definitum ad certum modum propter sacerdotum auaritiam, ne amplius exigerent in primitiis soluendis.[d]

### SCHOLIA.

a Nam paruam fuisse primitiarū quantitatem, Hieronym. testatur in ca. reuertimini, 16. q. 1. Optima autem legum interpres consuetudo, c. cùm dilectus, de consuetud. L. si de interpretatione, de legi. ff. Seruatur alicubi, vbi exiguntur primitia, vt nō statim fructibus natis cogatur curio primitias accipere, ne qui debent, teneantur decem dieb. seruare apud matrē, i. intra spicam, quæ mater grani est, gl. in l. stipulatio ista, 38. §. inter certam, ad verb. *incertámque*, de verbor. obliga. sicuti in primitiis: & decimis vitulorum, & agnorum, tempus in solutione spectandum, si sacerdos velit expectare tandiu quandiu periculum potest esse eos perituros, si separarentur a matre. Oldera. consil. 237. incip. circa propositam quæstionem.

b vt in c.cùm olim, de consuetud. can. Catholica, 11. distin. cap. super eo, & cap. ex parte, de censib. 1. de quibus, de legib. & in iudicatum refert Boërius, decis. 216. num. 5. vbi & disputatur, quot actus requirantur ad introducendam talem consuetudinem: & nu. 6.

c ca. hoc ius, 10. quæst. 1. vel quod & minimum, vt ait Ioannes Andræas ad cap. in obscuris, de regul. iur. in sext. Sic quando agitur de auaritia cleri, res contra clericos ad minimam summam reducenda est, vt euitetur in illis auaritiæ suspicio. c. quanto, de censib. vide can. fin. 17. q. 4. & de auaritia sacerdotum in can. diaconi, 93. dist.

d cap. 1. de decimis, ex Diuo Hieronym super Ezechielem, & Innocentius 3. dixit determinationem de sexaginta ad quadraginta dict. cap. 1. de decimis, habere locum in liquidis, & aridis: vt & notat glo. ad can. Ecclesias, ad verba, *& primitias*, 13. qu. 1. alioquin standum consuetudini: quæ si non extet, standum opinioni soluentis. Addit & Hugo in gloss. dicti cap. 1. de decimis, primitiarum nomine ibi non esse intelligendum, quod primogenitum ex animalibus detur Deo: sed dari de decenis tantum vnum loco primitiarum: & si quis tot capita non habeat, tunc soluere debere æstimationem secundum quantitatem illius numeri. Addè quòd olim etiam primogenita poterant redimi à sacerdotibus, Exodi 13. vt & decimæ, Leuitici 27.

## CAPVT V.

*1 Cuius sunt primitiæ.*

1 OFFERVNTVR quidem Deo primitiæ: [a] Sed quia ipse dedit partem suam sacerdotibus, & Leuitis, cultui diuino inseruientibus: [b] nunc, si quando soluendæ sint, debentur curioni, seu proprio sacerdoti, aut clericis, qui pro offerentibus preces fundunt.[c]

*SCHOLIA.*

a Exod. 23 ibi, *tollant mihi primitias*, Gen. 4. Malachiæ 3. can. teneturmini, 16. quæst. 1.

b can. Ecclesias, §. 1. 13. quæst. 1.

c dict. ca. Ecclesias, §. item cum decimis, 13. q. 1. can. doctos, canon. moderamini, 16. quæst. 1. canon. præter hoc, 6. §. præcipientes, vers. deinde, 32. dist. Vide ca. 4. Apostolorum. & lib. 8. constitutionum Apostolicarum apud Clementem, cap. 36. vbi Diuus Matthæus, *præcipio*, inquit, *omnes primitias afferri episcopo, & presbyteris, & diaconis ad victum ipsorum*. Et Numerorum cap. 5. & Deuteron. cap. 26. iussit Dominus afferri in domum sacerdotum primitias: quis autem primitias parochiæ percipere debeat, an prior vel rector, perpetuus, vide ea, quæ dixi, lib. 2. Syntagm. iuris, cap. 19. num. 5.

## CAPVT VI.

*1 Quare soluantur primitiæ.*

1 PRIMITIARVM solutio honorem Dei ante oculos præcipuum habet, cum gratitudine animi rerum prosperè datarum. Iucundiora in expectatis diu, & quæsitis, prima, quæ cùm Deo consecrantur, Deum vt Dominum, & largitorem honoramus.[a]

*SCHOLIA.*

a Prima magis nos delectant, vt ait Aristotel. 5. Politi. c. fin. & scribit Plinius lib. 18. cap. 2. non gustasse vina, aut nouas fruges Romanos Ethnicos, priusquam primitias sacerdotes libassent. Et Porphyr. lib. 2. de Abstinentia animalium, ait, primitias animalium, & frugum antiquitùs Deo oblatas. Solebant & Iudæorum mulieres, vt scripsit Paulus Fagius ad cap. 5. pirke abot, seu capitulorum patrum חלה chala: id est placentam, quæ ex massa farinæ pistæ sumitur, Deo offerre in primitiarum modum. Atque nunc cùm templo careant, tamen ex massa solent illam placentam & igne comburere, benedicentes in nomine Domini, dicendo, *Benedictus tu Domine rex mundi, qui sanctificas nos, & præcepisti nobis separare pastam de terra.* Videtur & de hoc ipso Plutarch. sensisse lib. de Fortitudine morem quoque fuisse gentium, dum scribit, τῷ θεῷ τὰς ἀπαρχὰς ἐν ... id est, *igni primitias inieceruni*, neque etiam Ethnicis quicquam videbatur religiosè factum, nisi libatum ex re Deo fuisset. eòque spectat, quod tradit Hesiodus, 2. Operum, & dierum, Μηδ' ... id est, *neque à pedatis ollis nondum delibatis, comedas.*

# DE DECIMIS.[a]

## TITVLVS XXV.

a Tractatur libro tertio Decretalium, tit. 30. lib. tertio Sexti, titulo decimotertio lib. 3. Clement. tit. 8. & 16. quæ. 1. ca. 4. & sequent. 16. quæst. 7. can. 40. de consecrat. distinct. quinta, & alibi; apud nos libro secundo Syntagm. iuris agimus, etiam de decimis, titulo vicesimo.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Et finitio Decimæ. 3 Et diuisio.*

1 QVIA & inter bona Ecclesiæ Decimæ sunt: [a] de his nunc agamus.

2 Decima generaliter, nihil aliud est, quàm pars decima ex aliquibus, qua sublata relinquuntur aliæ nouem.[b]

3 Quia verò hæc finitio generalis est, diuidemus decimas in prophanas, & ecclesiasticas. Prophana decima fuit quoddam genus tributi à laicis, & sæcularibus dominis impositi,[c] de qua hic non agemus. Ecclesiasticæ decimæ rursum triplices: Aliæ enim sunt, quæ ex rebus Ecclesiæ: vt ex fructibus beneficiorum, præstantur personis non Ecclesiasticis: putà principibus ad bellum sacrum, vel ob aliam causam à summi Pontificis authoritate probatam,[d] idque ex priuilegio extraordinario. Quare & in eo cauendum, ne ex eo Ecclesiæ grauentur,[e] & modus ideò exactoribus impositus est.[f] Aliæ erant decimæ quæ à Leuitis soluebantur sacerdotibus: [g] quemadmodum inter Christianos aliquando Episcopis ex oblationibus, primitiis, & decimis, beneficia soluebant quartam partem,[h] vel aliam, pro locorum consuetudine,[i] quæ & in quarta soluenda,[k] vt & præscriptio.[l] Nam certæ rationes possunt esse, quibus ea præstatur Episcopis, quæ aliquando cessare possunt alicubi.[m] Huius speciei decimarum aliquam similitudinem referunt annatæ, quæ exiguntur à summo Pontifice de beneficiis ab illo

impetratis:

impetratis: nempè emolumenta, seu fructus beneficiorum vacantium vnius anni, quæ percipiuntur à summo Pontifice pro Ecclesiæ Romanæ necessitatibus releuandis, prout sibi reseruauit, & cameræ Apostolicæ, Ioannes, 22. Pontifex. [n] Aliæ sunt decimæ, quæ solui debent à populo sacerdotibus, & personis Ecclesiasticis, de quibus institutus est sermo. Et istæ sunt decimæ omnium bonorum legitimè quæsitorum, quota pars Deo diuina constitutione debita, [o] tributa animarum egentium. [p]

4 Harum decimarum tres sunt species, [q] personales, prædiales, mixtæ. Personales dicuntur, quæ soluuntur ex fructibus, lucro, & de rebus industria personæ, vel artificiatio: negotiatione, & similibus quæsitis. [r] Prædiales, quæ ex fructibus prædiorum debentur; vt ex vino, frumento, & aliis frugibus. [s] Mixtæ sunt, quæ debentur habita ratione eorum, quæ partim ex prædiis proueniunt, partim ex industria personarum; quales decimæ debitæ in eo loco, vbi pascuntur animalia, & custodiuntur industria pastorum. [t]

*SCHOLIA.*

a Cap. tua, de decimis, cap. causa Carpensis, de verborum significatione.

b cap. cùm homines, 7. de decimis.

c De qua decima, multa tractamus lib. 3. Syntagma. iur. vniuers. cap. 20. nume. 1. & 2. Vide exemplum, 1. Reg. 8. meminit & de decima litis, cap. cùm ab omni specie, 10. de vita, & honestate cleric. Nouella 2. cap. 2. Authent. generaliter, de Episcopis, & clericis. C.

d De hac quoque tractamus, & plura damus exépla, prædicto libro secundo Syntag. c. 20 num 3. & seq. tractatur & in Extrauag. 1. de decimis. in Extrauagantibus communibus.

e cap. fin. de voto, dict. Extrauag. 1. §. declaramus, de decim. in extrauag. comunib. .s.

f Clemen. 1. & 2. de decimis, dict. Extrauag. 1.

g cap. 1. de decim. lib. 5. tit. 30. & ibi Panor. num. 18.

h Can. Vulteranæ, can. quatuor, can. de reditibus, cap. concesso, 12. quæst. 2. Clem. dudum de sepul. cap. cùm super: eodem titulo apud Gregor. c. de quarta, de præscript.

i can. antiquos, can. de his, can. decernimus, 10. quæst. 1. can. constitutum, 6. q. 1. cap. conquerente, de offic. ordinar. cap. 2. de sepultur. capit. certificari, eodem titul.

k can. priscis quidem, & can. vnio, 10. quæst. 3. can. 2. 13. qu 1. vide Panorm. ad cap. cùm contingat, de decimis.

l ca. de quarta, de præscript.

m Dabantur olim Episcopis partes ex decimis: quia Episcopatus erant tenues, nec poterant sumptus suppeditare ad exequenda onera episcopalia; nunc autem sufficiunt, can. 1. 13. quæst. 1. & cessante dispositionis ratione, debet cessare, dispositio, c. cum cessante, de appell. l. adigere, §. quamuis. de iure patronatus. ff.

n In cap. cùm Nouella, 12. de præbend. in Extrauag. communib. Ioannes tamen 22. tantummodo in aliquibus Ecclesiis annatas reseruauit, & ad tempus ad iuuandas impensas sedis Apostolicæ. Sed Bonifacius 9. primus indifferenter omnibus beneficiis Ecclesiasticis annatarum vsum imposuit, vt notat glo. ad titulum, de annatis ad verbum, *annatarum*. in pragm. sanctio. Reprobatæ, aut meliùs temperatæ fuerunt annatæ in Concilio Basiliensi, & Pragmatica Sanctione. Reprobat Ioannes Andreas ad c. inter cætera, de offi. ordin. Diuus Ludouicus, aliique plures Galliarum Reges prohibuerunt huiusmodi annatas exigi, vel solui in regno. & Carolus quintus per Arrestum Senatus Parisiensis latum 11. Septembris, 1406. Extat tamen titulus in Concordatis, Rebuffus porrò tractatu nominationum, qu. 9. numer. 32. stylum ait in Gallia seruari in impetrationib. beneficiorum, à Curia summi Pontificis nó exprimi verum valorem beneficiorum: & quamuis valeant, plus quàm mille aureos: tamen sufficit si dicant valorem beneficij impetrati esse 24 ducatorum de camera, nec seruatur in Gallia regula Cancellaria 21, contraria, nec aliæ, quas vocant bursales constitutiones. Idem ait in prologo ad Titulum de collat. in Concorda. de quibus addit se nihil vltrà dicere, cùm sint supra caput. Soluunt tamen Galli quasdam compositiones loco annatarum, in quibusdam maioribus beneficiis impetratis, æquó enim, & iustú est, præfectum summum Pontificé vniuersali Ecclesiæ, omnium curã habentem Ecclesiarũ, habere quoque ex illis cum onere & cómodum aliquod, pro iure superioritatis, & expensis, quas pro republica Christiana subire expedit. Regal. secundú naturã. de reg. iur. ff. c. qui sentit, eod. tit. in sext. Nec est audiendus hæreticus, qui malè dispensare summum Pontificem thesaurum Ecclesię calumniatur: etenim ipse domino stat, vel cadit: nostrúmque non est de eius operibus iudicare, qui omnes iudicat, & à nullo iudicatur. ca. aliorum, ca. cuncta per mundum, 9. qu. 3.

o Hæc finitio est Cardinalis, consilio 26. vide de illa apud nos, lib. 2. Syntagmatis iuris, c. 22. Vide & finitionem Hostiensis in Summa de decimis. Decima dicitur quota pars sine certitudine in hac finitione, eò quòd illa pars sit diuersa, iuxta diuersas consuetudines soluendi: vt nos docemus, in d. cap 22. lib. 2. Syntag.

p cap. tua nobis, 26. de decim. can. decimæ. 66. q. 1.

q Docuimus dicto cap. 22. libri secundi Syntag.

r Deuteronom. cap. 12. c. ex transmissa, de decimis.

s cap. 1. ad Apostolicæ, cap. peruenit, de decimis, c. fin. de parochiis, can. decimæ, 16. q. 1.

t dict. cap. ad Apostolicæ, cap. pastoralis, c. commissum, de decimis.

## CAPVT II.

*1 De quibus rebus soluantur decimæ.*

SOLVENDÆ porrò decimæ de omnib. quæ legitimè nobis adueniũt. [a] Ex frugib. agrorum, [b] imò si agri bis in anno fructus referant, bis debebuntur: nempè quoties fructus percipiuntur, [c] de lucris ex molendino, [d] ex piscatione, [e] de venatione, & militia, [f] de apibus, de melle, & cera, [g] de gregibus, [h] fœtu, lana, [i] lacte, & caseo: [k] de pascuis, si ad culturam reducantur: [l] de mercibus, [m] & aliis industria, officio, artificióve quæsitis, [n] & de aliis, in summa, lucris iustis. [o] Ex diebus quoque anni totius decima soluitur in ieiunio Quadragesimæ. [p]

*SCHOLIA.*

a Cap. ex transmissa, 23. cap. tua nobis, 26. §. & cùm de cunctis, de decimis. Genes. 28. vers. 23. 2. Paralipomenon, cap. 3. vers. 5. 2. Esdræ, cap. 10. vers. 37. siue ex prædiis, siue ex industria, siue alio modo adueniant. Leuitic. 27. vers. 30. Gratitudinis namque testimonium, & professio à Deo omnia nobis bona aduenire, debet esse in cunctis susceptis. & idcircò etiam de minutis præstandæ decimæ, Diui Matthæi cap. 23. ibi, *Væ vobis Scribæ, & Pharisæi, qui decimatis mentham, anethum* &c. *oportuit hæc facere, & illa non omittere.* Quare nec ea lege potest emi, vel acquiri fundus, ne decimæ soluantur, ex eod. can. si quis laicus, ca. de decimis. §. sed & illa, 16. quæst. prima quamuis per longum tempus non fuerint solutæ, capit. cùm in tua, 20. de decimis.

b cap. 1. & cap. ad Apostolicæ, de decimis. Frugis appel-

 latio

latio continet ea, quæ terra alimoniæ causa producit. Paul. io l.frugem,77.de verb.significatio.præter carmen, & poma:vt ibi Alciatus exeipit. Continentur itaque omnes fructus, siue sunt naturales tantùm, qui sine cultura proueniunt, vt ait ca. grauis,de restitutio. spoliator. l. ex diuerso, de rei vendica. ff. siue industriales,qui ex industria,seu cultura hominis nascuotur. Vbique enim Dei abundat gratia, & beneficium vbique agnoscendum: neque enim est aliqoid qui seminat,aut qui rigat,sed qui incrementum dat Deus,1. ad Corinth. cap.3.cap. noo est, iuncto cap. cùm non fit,de decimis.

c Cap.ex parte,21. de decimis.

d cap. ex transmissa,& c.parochialis,de decimis.

e d.cap.ex parte,& c. pen.ad nos 5. de decimis.

f can.decimæ,16.quæ.1.can. quicunque, 16.quæ.7. Genes. c.14. vers.20.

g cap. nuocios, de decimis.

h cap. pastoralis, de decim.Exod.22.vers.28.& 30.

i dict.can.decimæ,16. quæst.1. d.cap. peruenit, de decimis.

k Siquidem decimæ debentur de omni fructu: porrò in fructu sunt tria,fœtus,lac, lana,seu pilũ,l.in pecudum,de vsur.28.§. in pecudum,de rer.diuis. apud Iostin. Vide Rebuff. tractat.de decimis, quæst.6.num.23. Boëriuma. §. 3. de consuetud.prædiorum.in consuetudinibus Byturig.

l cap.commissum,de decimis.

m Dicto cap.pastoralis.

n can.decimæ,16.quæst.1.

o Gloss.ad dictum can.decimæ. atque solui debere dixerunt aliqui decimas de legato,& hæreditate, si consisteret in immobilibus.non vnque si in immobilib cùm bis ex eadem re exigi non debeat decima. Verùm hodie ex consuetudine non soluuntur decimæ ex legatis, hæreditate, aut donationibus: contrarium tamen dicendum, si esset consuetudo: & sic concludunt Panormit. ad dict. cap. pastoralis, vt ibidem Imola, & Gloss. in d. can. decimæ. Cæterùm ex iniustè quæsitis: vt ex meretricio actu Ecclesia respuit decimas, can. oblationes,90.dist. Deutero.23. vers. 18. ideò non recipit ex vsuris ab vsura.10, in vsuris perseuerante,Glo.in summa, 14. quæ. 6. & in can. decimæ, 6.quæst.1.Panor.ad c. ex transmissa. de decim. Capit tamen prædiales decimas ab iniusto prædij possessore: quia ratione prædij, non personæ debentur, Gloss. Inno. Panor.ad c. ex transmissa, de decimis: facit can. de terris,eod.tit.

can.40. de consecr.dist.5.

## CAPVT III.

*1 Qui soluere debeant decimas.*

1 SOLVERE Deo decimas omnes, cuiuscũque generis sint, Christiani, tenentur: nisi priuilegio speciali fuerint à solutione exempti. [a] Sicque prædiales soluẽdæ à quibuscunque possessoribus prædiorum, etiam Iudæis, [b] & à leprosis, exceptis animalibus eorum, & hortis, si in communi viuant. [c] Aliquando neque monachi à prædialibus eximebantur; quia tanquam laici prædia colerent. [d] Præter monachos Cisterciensis ordinis qui laborum suorum non soluunt decimas: [e] neque eorum, quæ propriis manibus, vel sumptibus excolunt: videlicet de quæsitis ante Concilium Lateranense, etiam si sint noualia: [f] de quæsitis autem posteà, contrà, quod & in aliis regularibus, iisdem priuilegiis donatis, locum habet, ne occasione priuilegiorum illorum, Ecclesiæ præter modum grauentur. [g] Qood & in militibus Hierosolymitanis locum habet. [h] Et ita exempti, & priuilegiati debent etiam decimas ex prædiis possessis, nisi ipsa quoque prædia priuilegio expresso à solutione eximantur. [i] Exemptionem autem hanc dat solus summus Pontifex, non princeps, vel Rex sæcularis. [k] Hícque & obseruandũ, vt si sint exempti, qui prædia habeant exempta, quandiu ea excolunt, eadem dederint aliis colenda, debeantur decimæ. [l] Quemadmodum immunes, seu exempti à solutione decimarum, soluere eas debent, si aliena prædia colenda suscipiant. [m] Placuit autem nullos monachos, seu viros sub regula, & in aliquo cœnobio viuentes, teneri ad solutionem decimarum ex hortis, [n] vel ex animalibus nutritis, vel de noualibus, quæ propriis excolunt manibus: quod & ad Fratres Prædicatorij, & Sancti Francisci ordinis extenditur. [o] Placuit etiam nihilominùs, concessum priuilegium de non soluendis decimis non extendi ad conuentionem anteà factam, præcedentem priuilegium, de soluendis illis. [p] Quemadmodum & illud ipsum priuilegium non erit extendendum in posterum ad alia possessa, si illud incipiat Ecclesiis parochialibus esse damnosum. [q]

### SCHOLIA.

a Cap. à nobis,24.cap. aliquibus,32.de decimis iubetur indefinitè solui decimas ab omnibus, ca. omnes, decimæ, 16.quæst.7.& sine distinctione possidentium prædia, cap. tua, 2. de decimis: sic monachi soluunt ex prędiis possessis, in can. cunctis fidelibus.16.quęst.1. & de nouè cultis, cap.commissum,4.de decimis,cap.1.§.fin. eodem titulo, in sex.& Ecclesia de prędiis in dotem datis soluit eutioni parochiæ, nisi ea sint modica, Glossa in cap. 1. & ca. nuper,de censibus.

b cap. de terris,de decimis.

c capite,2.de Eccles.ædifican.

d can.generaliter,16.qu.1.

e Qui viuunt ex laboribus suis, pauperes dicuntur, c. quod super,& ibi Panorm. de voto.l.si constante, soluto matrimon.ff. Soluent tamen conuentibus clericorum ordinis sui, cap.1.§.fin.de verbor.sign. in sext. An autem clerici teneantur soluere decimas personales, vide Panor. ad c.2.de decimis.

f quid sit nouale, explicatur in cap.quid per nouale, 21. de verb.sign. vbi in causa exẽptionis præstationis decimæ ex noualib. singulariter dicitur intelligendũ esse per nouale, tantùm agrum de nouo ad cultum redactũ, de quo nõ extat memoria, quod aliquãdo cultus fuerit. Ita separatur noualis significatio ab ea, quæ iure ciuili datur, vt sit etiã terra præcisa, quæ anno cessat, l.sylua cædua.30. §. noualis, de verbor.signif.ff.vel sylua, quæ arboribus extirpatis, ad cultum redigitur, per l.fin. §.penult. de termi. mot.ff. propriè etiam videtur terra onper primùm proscissa, nouale dici: vt apud authores de limitibus agrorum, & Seruium in 1.Georg.Virgilij.

g c. penult.de decimis.

h cap. dudum,31.de decimis.

i cap. 2. §. Diœcesiani. de decimis, in sex. quod priuilegium, seu præscriptio, non soluendi, amittitur solutione, sine protestatione, etiam semel facta, c. accedentibus, cap. si de terra, de Priuileg. vide quæ dixi libr. 2. Syntag. iuris.cap.24. ouiner.9. & 10.

k cap. tua,25. & cap. dudum, 31. de decimis. Vide Rebuffum tract.de decimis, quæst.5. num.28.29.& 30.

l cap.licet de benignitate,11. de decimis.

m ca.

m ca. dilecti, de decimis.
n ca. ex parte, de decimis.
o cap. nimis praua, de excessibus prælato.
p c. Ex multiplici.5. de decimis.
q cap. suggestum, 9. de decimis.

## CAPVT IIII.

*1 De domo & quantitate decimarum soluendarum.*

1 IVRE communi omnium frugum integra Decima, nouem partibus relictis, & statim frugibus collectis, debetur, [a] antequàm tributorum, vel censuum prædialium fiant exactiones: [b] Nullâque facta prius deductione expensarum factarũ in seruos, seu mercenarios pro agris colendis, aut pro colligendis fructib seu lucris. [c] Quamquam circa res acquisitas, vel factas, de pecunia decimata, cùm ipsæ vendantur, deducantur expensæ, & de residuo quasi de lucro decimæ soluantur; vt si vendatur domus, ager, vinea, clibanus, molendinum, grex, aut aliæ merces. [d] Obseruandum tamen in solutione decimarum, num aliqua sit consuetudo, siue agatur de quota decimarum, siue de modo soluendi, siue de rebus, quæ debent decimam de iure diuino: nam ea erit sequenda. [e]

*SCHOLIA.*

a c. commissum, & c. cùm homines, 7. de decimis, & Leuit. cap. 23.
b cap. cùm non sit, 33. de decimis.
c dict. cap. cùm homines. 7. & cap. non est, 22. §. fi. c. pastoralis, 28. cap. tua nobis, 11. de decimis.
d d. cap. pastoralis, de decimis.
e cap. veniens, de transactio. cap. nuper, de decimis: vide Rebuff. tract. de decimis, quæst. 13. num. 44. & 50. & 51. & Panor. ad d. c. cùm homines, de decimis, Boërium ad §. 11. de consuetudine prædior. in consuetud. Byturig. Hostiens. ad cap. à nobis, & cap. non est, de decimis, & quæ nos diximus, lib. 2. Syntagm. iur. cap. 26. quæ omnia vera sunt, siue agatur de prædialib. siue de personalibus decimis: nam in omnibus consuetudo sequenda: Vide Panor. in cap. in aliquibus, aliàs, in quibusdam, de decimis.

## CAPVT V.

*1 Quibus soluendæ sint decimæ.*

1 DECIMÆ Deo debentur, & soluuntur. [a] Quamobrẽ sacerdotibus, quibus portio Domini communicata est dantur. [b] Etiamsi mali sint: [c] non laicis, qui omnino incapaces sunt possessionis, seu quasi possessionis iuris decimarum, quamuis sint principes. [d] Ex iure cõmuni debentur Ecclesiis parochialibus, seu baptismalibus, sub quarum finibus res vel personæ, quæ debẽt, sunt. [e] Ita prædiales, Ecclesiæ, sub cuius parochia erunt, sunt soluendæ. [f] Nisi solutionem alia Ecclesia contra illam legitimè sibi præscripserit: [g] aut nisi contraria sit consuetudo. [h] Saluis tamen remanentibus parochiarum finibus, qui præscribi nequeunt, vt neque fines, diœceseon, si de eorum distinctione constet. [i] Quòd si in vna Ecclesia duo sint curiones, quorum vnus dicitur prior, alter rector perpetuus, decimę dantur curioni præcipuo, seu priori, reseruata congrua pensione vicario perpetuo, seu rectori. [k] Posset & ius decimarum ad alias Ecclesias, quàm parochiales pertinere ex concessione Episcopi. [l] Personales decimæ quoque debentur Ecclesiis baptismalibus eorum locorum, in quibus quis degit, vel percipit sacramenta. [m] Mixtæ animalium decimæ debentur ei parochiæ, in cuius territorio pascuntur, & conceperint: [n] quòd si in territorio vnius parochiæ pascãtur hyeme, & ęstate in territorio alterius, diuidentur inter illas decimæ. [o] Fuerunt solutæ decimæ ecclesiis, aliquando diuisæ inter Episcopum, clericos, pauperes, & fabricam. [p] Quorum portiones aliquando maiores, aliquando minores fuerunt [q] secundũ consuetudinem locorum: [r] quemadmodum & posteà consuetudo alicubi diuisiones illas sustulit, & reduxit illas ad proprias Ecclesias, [s] quibus etiam & data actio petendi decimas contra denegantes solutionem, [t] vltra censuram Ecclesiasticam, quam & in eo ferre possunt. [u] Laicis autem ius decimarum denegatum est, iure communi. [x] Quare nec decimas eodem iure sine peccato possunt percipere, vel quasi possidere ius, [y] aut præscribere. [z] Et si qua persona ecclesiastica hoc ius personis laicis concesserit, tanquàm arbor, quæ perperàm terram occupet, erit ab Ecclesia succidenda: [aa] nisi possederint decimas à tempore quod præcessit Concilium Lateranense, in quo iam possessæ anteà à laicis; illis permissæ: in posterum autem, prohibitæ omnino. [bb]

*SCHOLIA.*

a Cap. tua nobis, 26. de decimis, cum simil.
b cap. quamuis graue, 17. capit. non est in potestate, 22. de decimis.
c dicto cap. tua nobis. 26. de decimis.
d can. si quis laicus 16. q. 1. ca. 1. & 2. 16. q. 7. cap. prohibemus, 19. cap. ad hæc, 15. de decimis.
e can. Ecclesias, 13. quæst. 1. can. de decimis, 16. quæst. 1. cap. pastoralis, de his, quæ fiunt à prælat. sine consen. capit. c. fin. de paroch.
f cap. cùm contingat, c. cùm in tua, e ex transmissa, de decimis, dict. cap. fin. de paroch. can. statuimus, decimasexta. quæst. 1.
g Præscribere enim potest Ecclesia contra Ecclesiam decimas, cap. ad aures, de præscript. per 40. annos, cum bona fide, cap. vigilanti, de præscript. eo tit. cap. 1. de præscript. in sex. c. 2. de restitut. spoliat. in sex.
h cùm sint homines, cap. ad Apostolicæ, cap. in aliquibus, de decimis.
i cap. super eo, penult. de paroch. cap. licet in regulis, can. quicunque, & can. inter memoratos, 16. quæst. 3. alioquin si non inueniantur fines expressè distincti, possunt præscribi, dictis canonibus, & c. quia indicante Abbate, 9. de præscript.
k Et ita iudicatum fuisse scribit Papus, libr. 1. rhapso, arrestor. tit. 12. arresto 7. & 11.
l ca. in sacris, can. statuimus, 16. qu. 1. veluti conceditur monasteriis, in can. fin. eadem 16. qu. 1.
m c. ad Apostolicæ, 20. de decimis, c. fi. de paroch. ca. quæsti, ca. de decimis, 16. q. 1. Quid si quis in vno loco habeat domicilium, & in alio loco sacramenta accipiat? vide Rebuffum tract. de decimis, q. 6. nu. 8. 9. 10. 11. 12. & 13.
n Gloss. in cap. 1. §. 1. ad verbum, *pascat*, 13. q. 1.

o Glo.ad cap. ad Apostolicæ, de decimis: decima lactis debetur: vbi mulgentur animalia: decima caseorum, vbi casei fiunt: & sic seruari tradit Rebuffus in tract. de decimis, quæst. 6. num. 23. Boërius ad §. 3. de consuetudine prædior. in consuet. Byturig.

p can. quatuor, can. de tribus, can. concesso, 12. quæ. 2. cum similibus.

q can. antiquos, 10. quæst. prima, can. de his, can. decernimus, can. 10. qu. 1. cap. 1. de sepultu. Clement. dudum, eod. tit. apud Clementem.

r in cap. certificari, de sepult.

s can. 1. & can. priscis, & can. vnio, 11. quæst. 3.

t cap. Parochianns, de decimis, sicque Ecclesia pro decimis vtitur rei vendicatione, can. moderamine, 16. quæst. 1. vel, vt aliquib. placet, actione personali, & meliùs. Vide de hac re Glossam ad c. tua nobis 26. ad verbum, *Tributa*, de decimis.

u cap. tua, 2. & cap. peruenit, 5. de decimis.

x can. 1. & 2. 16. q. 7. can. si quis laicus, 16. quæst. 1. cap. ad hæc donationem, 15. cap. quamuis, 16. cap. prohibemus, de decim. can. peruenit, 1. quæst. 3. can. fin. §. quod autem, 16. can. iubemus, §. item decimæ, 16. quæst. 3. Laici quippe sunt beneficiorum, quibus adhærent decimæ, incapaces, cap. cùm adeò de rescript. cap. ex literis, de transl. act. ca. 2. de institutio. Clem. quia contingit, §. vt autem, de religios. domi.

y d. ca. peruenit, 1. quæst. 3.

a cap. causam, quæ, de præscript. can. 1. 16. quæst. 7. can. fin. 16. quæst. 1.

aa cap. quamuis, 17. de decimis.

bb cap. cùm Apostolica, 7. de his, quæ fiunt à prælat. sine consensu capituli, cap. tua, in §. fin. de decim. Vide quæ diximus lib. 2. Syntagm. iuris, cap. 25. vbi inuenies quatenùs, & quare Concilio Lateranensi permissæ fuerint laicis perceptiones decimarum ecclesiasticarum. Loquitur autem Concilium Lateranense de infeudatione decimarum facta laico, vt aliquid inde præstaretur Ecclesiis. quod tamen & visum est iniquum concilio: nempe vt pars, quæ Deo consecrata est iure diuino, inter prophanos vsus remaneat. Multò magis iniustum erit, laicos nullo titulo possidere decimas ex tyrãnide dominantiũ, vel violentia vsurpatas primùm, deinceps per corruptelam perceptas forsan; & quod peius ex nũdinatione prælatorum in laicos translatas: quod est sacrilegium, cùm nec sanctuarium Dei iure hæreditario transferri debeat, cap. Apostolica, 8. q. 1. de præbend. cap. ex transmissa, c. præsentium, cap. conquerente, de filiis presbyter, cap. consuluit, de iure patron. Nec semel Deo dicatum, ad vsus prophanos transferri oportet, reg. Semel Deo dicatum, de regul. iur. in sex. cum similib. ibi notat. Et certè hinc sequitur clericorum maxima inopia, dum decimæ à laicis percipiũtur, & Ecclesia Dei doctis destituitur præfectis, cùm subtrahantur ea, quæ ad alimenta, cultũmque diuinum erant destinata. Hinc etiam orta ad solutionem decimarum populi contumacia, cùm vident à temporalibus dominis vsurpari; errorésque, in fide, occasione sumpta illinc, innumeri, de quo nihil ampliùs addam, cùm res ipsa per se sit manifesta, & suadeat possessoribus & principibus istius detentionis reparandum esse statum, & reddenda Dei Deo, nisi dicamus iram Dei in eos, & in Ecclesiam suam apparere, vt quod non capit Christus, rapiat fiscus, ca. maiores, 16. q. 7. ca. decimę, 6. q. 1.

## CAPVT VI.

*1 Causæ aliquæ solutionis decimarum.*

1 SOLVVNTVR decimæ Deo, in signum vniuersalis dominij eius, quo testamur omnia, ex quibus decimas soluimus, ex Dei liberalitate procedere.[a] Item vt viuant ex his, qui cultui diuino in perpetuum dicati sunt.[b] Qui enim altari seruiunt, de altari viuere debent.[c] Et non sit alligandum os boui trituranti.[d]

### SCHOLIA.

a ca. decimæ, 16. qu. 1. cap. tua nobis, 26. de decimis, sic & ab Ethnicis, ea ratione solutas suis idolis, & sacerdotibus docuimus lib. 2. Syntag. iuris vniuers. ca. 22. Tributi præstatio est, etiam probatio subiectionis cap. omnis anima, 2. de censib. lib. 3. tit. 19.

b Numer. cap. 8. vers. 1. 2. Paralipom. cap. 30. vers. 4. cap. causa Carpensis, de verb. signifi. c. quamuis sit graue de decimis. Ideò dicuntur tributa egentium animarum, in c. tua nobis, 26. de Decimis, in can. Decimæ, 16. quæst. 1. quia debentur clericis egenis, & pauperibus.

c c. cùm secundum Apostolum, de præbend. cap. cùm sit Romana, de Simonia. c. cùm ab omni specie mali, 10. de vita, & honestate clericorum.

d Ad Galatas, cap. 6. Deuteron. 25. Diui Matt. 10. Diui Marci 6. Diui Lucæ cap. 19.

# DE PECVLIO CLERICORVM.[a]

## TITVLVS XXVI.

a De hoc habetur libro tertio Decretalium, tit. 25. in can. Episcopi de rebus propriis, cum 2. sequentibus, 12. qu. 1. & quæ. 2. 3. & 4. per totam. Eò pertinere, saltem ad explicationem, possunt tituli Iuris ciuilis de peculio, lib. 15. ff. titul. 1. Et de castrensi peculio, lib. 49. ff. tit. 17. maximè titulus, 7. lib. primi, C. de Sacrosanct. Eccles. &c. & l. Sacrosanctæ, C. eod. tit. titulus de Castrensi peculio omnium Palatino, lib. 12. C. tit. 31. militum, & Præfectianorum, lib. 12. C. tit. 37.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Et peculium quid.*

1 SED quia incidimus in bona clericorum, seu personarum ecclesiasticarum, non prætermittemus de peculio earum quædam adiicere.

2 Peculium dictum est, quasi pusilla quædam pecunia, siue patrimonium pusillum:[a] quare illud maximè conuenit clericis: quibus non debet esse abundans patrimonium: quia & illis omnibus maximè autem iis, qui expressè renuntiarunt temporalibus,[c] dictum est, *Nolite thesaurizare:*[d] Et alibi, *Habentes alimenta, & quibus tegamur, his contenti simus.*[e]

### SCHOLIA.

a L. depositi, 5. §. peculium; de pecul. lib. 15. ff. tit. 1. Peculiũ quod prędij, causa separaretur, l. si chorus, 79. de leg. 3. quon ex eo Florentinus Iurisconsult. consistere dixit, quod parsimonia sua quis parauit, vel officio meruerit ab aliquo sibi donari, l. peculium 39. de pecul. ff. Inde peculium filiifamiliàs, quod seorsum à facultatibus patris habet, & peculium serui: quod seruus habet separatum à rationibus domini permissu eius, dicta l. depositi, §. final. de pecul. Extra quas etiam personas, alij peculium

habere

habere dicuntur, qui pusillum aliquid sibi quæsiuerint. Pecunia quippè, vnde peculium, item, seu patrimonium significat, l.pecuniæ de verb. significat.ff. peculium à pecunia, & pecunia à pecudibus: quia olim primùm æs omnis, & bouis effigie à Seruio Rege Romanorum signatum, vt ait Varro lib.2.de re rustica & lib.4.de lingua Latina. Plinius lib.18.cap.3. Festus in verbo, *Pecuniam.* & peculium seruorum, idem Festus testatur à pecore dictum. Ratione acquisitionis in iure ciuili, peculium quadruplex dicitur, profectitium, aduentitium, castrense, & quasi castrense. Profectitium, quod proficiscitur à patre, vel domino filiofamilias vel seruo datum. l. profectitia, de iure dotium, ff. l. depositi, §. fin. de pecul. ff. Aduentitium, quod aliunde, quàm à patre, vel eius occasione filiofamiliàs quæritur, vel ex proprijs laboribus, vel successione, vel contractu: vt in l.cùm oportet, 6.& l.fin.C.de bonis, quæ liber. lib.6. C.tit.66.l.penul. C.qui testa.facer. poss. cum simul. Castrense, quòd à parentibus, vel cognatis in militia degenti filiofamilias donatū est, vel quod aliunde ipse sibi filiusfamiliàs occasione militiæ sibi acquisiuit, quod non fuisset quæsiturus, nisi militasset. l. castrense, 4.& 11.de castrense pecu.ff. Quasi castrense est, quod filiusfamiliàs ex publico munere, vel functione publica, vt aduocati acquisiuit. Nam & hi militare videntur aduocati, qui industria, & lingua defendunt oppressos, l.aduocati, 14.de Aduoca. diuersor. iudiciorum, lib.2.C.tit.7. Distinctio castrēsis & quasi castrēsis peculij ab alijs illa maxima, quod in istis quæsita sunt in plena dispositione filiorumfamiliàs, vt nihil patri, quemadmodum ex alijs, quæratur: nec illa communicentur fratribus, l.4.de castrens. pecul. l.11.de collat. bon.ff.l.certum.c.Familiæ ercisc. Lege Leonina vitis reuerendissimis Episcopis, presbyteris, & diaconis permissum fuit peculium habere quasi castrense, & sibi acquirere, non patribus, vel auo, in quorum fuerint potestate, & vt possent de eo liberè disponere, l.sacrosanctæ, 34.& l.cùm Leonina, 50.de Episc.& cler. seruata tamen legitima patri, vel auo, Nouella 123.cap.9. ideò & titulus de peculio clericorum, lib.3.tit.25.extat.

b Clerici enim dicti, quasi in partem, seu sortem domini vocati, can.Cleros, 21. distinct. can. Clericus, 12. quæst.1. cap. cùm secundum Apost.de Præbend.

c Idcircò clericis tonsura capillorum fit, quæ corona dicitur, quàque reges dicuntur, talésque qui se & alios regere possint. Rasio potiò capillorum demonstrat symbolo depositionem temporalium, quæ reliquerunt, cùm sine proprio victu, & vestitu contenti esse debeant, can. prohibete, 23. distinct. melius in can. duo sunt genera, 12. quæst.1. vbi & glos. ad verbum, depositio, ait, capillos paucos, qui corona, seu rasione facta relinquuntur, significare, quòd debeant quædam exigua retinere ad vitæ tantùm sustentationem.

d Diui Matthæi, cap.6.vers.19.

e Primæ ad Corinth.vers.8. Initium vitæ hominis aqua, & panis, & vestimentum, & domus protegens turpitudinem.

## CAPVT II.

1 *Quintuplex peculium Clerici.*

1 CLERICI peculium duplicis generis habere possunt, vel ex bonis Ecclesiæ, seu occasione Ecclesiæ quæsitum, vel aliundè.[a] Si nihil proprij habuerit presbyter, aut sui patrimonij, quādo promotus est ad Ecclesiasticum ordinem, & posteà emerit prædia, ea Ecclesiæ esse debent.[b] Et quicquid vel suo vel alieno nomine de reditib. oblationibus, vel votis Ecclesiæ contingentibus emerit,[c] & alia, quæ occasione Ecclesiæ aquisiuerit, id est, quæ aliter non acquisiuisset, nisi fuisset Ecclesiæ præpositus. Nam & ea Ecclesiæ propria censentur.[d] Acquirere verò potest clericus alia aliundè, quàm ex Ecclesia, vel occasione eius; velutì per paternam, vel cognatorum ab intestato decedentium successionem vel ex testamēto, donationéve alterius, vel labore proprio; de quibus liberè disponit.[e] De fructib. autē beneficij collectanum ad proprium, & liberum peculiū pertineant beneficiati, controuersia videtur esse, ob quandam vsurpatam cōsuetudinem, per quam quidam putant beneficiatos facere posse fructus suos perceptos, & illos ad quoscunque: vt alia patrimonialia, transferre iure donationis, vel testamenti. Verùm tutius erit pro conscientia quieta, & syncera beneficiati, iuxta iuris præscripta, inde percepta tanquam sua, aut propria non existimare, neque eadem in alias personas, quàm pauperes & ad vtilitatem Ecclesiæ suæ, dispensare: cùm verè sit magis procurator, & dispensator, & vsuarius bonorum Ecclesiæ suæ, quàm proprietarius, aut vsufructuarius.[f]

*SCHOLIA.*

a Eoque modo distinguitur in cap.quia nos, 9.& c.1.de Testam. lib.3. tit.26. & in c.1.de successionibus ab intest. eod. lib. tit.27. in cap.1. & 3.de pecul.cleric. in Authent. dicentium, C.de Episc.& cleric.

b Dicto ca.1. & 13. de pecu. cler. lib.3. tit.25. ca.placuit, 12. quæst.13. ca.cùm in officiis, 7.de testam. Quia præsumuntur de bonis Ecclesiæ quæsita: quemadmodum mulier vxor aliquid acquirens, præsumitur ex bonis mariti acquisiuisse, & ideò mariti sunt. l.Quintus Mutius, de donat. inter vir. & vxor. ff.l.etiam, C.eod.tit.1. Aduersus tamen hanc præsumptionem, veritatis contrariæ admitteretur probatio. can. sicut manifestæ, 2.quæst.1.can.1.& 2.12.q.4.

c cap.inquirendum, de peculio clericorum.

d cap. quia nos, cap.relatum, c.requisisti, de testam. can. Pontifices, 2.quæst.3.

e c.quia nos, de testam. c.1.de success.ab intest.

f Hoc ipsum alibi nos disputauimus, lib.42. Syntagm. iuris vniuersi, cap.7.& proximè diximus bona occasione Ecclesiæ acquisita, iure pertinere ad Ecclesiam; vnde sequitur, vt neque de his disponere possit: quia de alienis nemo disponit, tit.de reb.alien.non alien. C.l.nemo exterus, de Iudæis. C.Nemo enim dare potest, quod non habet. l.traditio, de acq.rerum domin.ff.l.nemo plus iuris, de regul. iur. ff. l. si vniuersæ, C.de leg. quare non poterit præpositus Ecclesiæ, de bonis eius disponere aliter, quàm secundum vsum destinatum rebus, ca.1. & capit. quia nos, de testament. can. fixum, 12 quæst.5. can. fin. 12. quæst.1. Et ita Panorm. ad cap.1. & fin. de peco. cleric. tenet, clericos bonorum Ecclesiasticorum esse tantùm vsuarios, non vsufructuarios, & ideò non facere fructus suos exemplo vsuariorum, nisi quatenùs in eorum necessitates proprias expendant. §.1.de vsu, & habitatio. l.1. & 2.eod.tit. ff. Scio distinctiones gl. in c.propositum ad verbum, reseruari, de offic. ordin. in sex.& quomodo se tueantur ex consuetudine, vt dicunt, generali, qui dissipant bona Ecclesiæ, & transferunt in vsus extraneorum ab Ecclesia, & proximorum. Cæterùm ipsi qui tam pessimè prophanant ex prætextu opes Ecclesiæ, videtint cum sua consuetudine, quomodo poterunt se expedire à iudicio Dei, cuius est patrimonium, quod edūt,

& dissipant, cap. cùm ex eo, de electio. in sex. Non enim quid fiat ex consuetudine: sed quid fieri debeat, considerandum est, can.gloria Episcopi, 12.quæst.2.ca; . cum causam, de electio.l.sed licet.de offic.præsid.ff. Neque enim factum vsurpatum præscriptionem inducit, can.illud,93 dist. can. licet,6.q.3.nec in talibus, vllus annorum potest esse præsidio, vel defensioni numerus,can. quod Deo,33.quæst.5.per rationem cap.si. de consuetud. bon. Ecclesiæ, & fructus beneficij dicuntur,non prælati, qui administrator,vel dispensator, non dominus est. Sed ne hîc Institutionum breuium modum prætergrediar, videbis quæ ad prohibitionem liberè disponendi de fructibus perceptis à beneficiis tanquam de proprus,tractata apud Panormitanum in repetitione capitis,cùm esses, de testam. Rotam decis.86.in nouis,Barbatiam in tractatu de præstantia Cardinalium, parte 1.q.3. D.Thomam 2. 2,q.185.art.7.Archidia.ad cap.statutum,de rescript.in sex. vbi expressè tradit, clericos non facere fructus suos beneficij,qui supersunt deductis expensis; & allegat can. 1. 12.q.3. quem etiam in eodem intellectu notauit Bartholomæus B.ixienis: nam quæ supersunt, debent pauperibus clericis erogare; Sicque acquisita Ecclesiæ sunt pro ea prouisione reseruata, ca.episcopi de rebus,12.quæ.1.& proinde sunt vsuarij; fatetur autem clericos, habito respectu potestatis dispensandi hos fructus facere suos, vt ipsi soli possint dispensare, non alij: sed tanquam procuratores; id est, suæ dispensationis, non tanquam dominos.ca.clericos,12.quæst.1. Addere autem non erit valdè onerosum, quæ tradit D. Hieronymus ad cap. 5. prioris epistolæ ad Timothæum, relata in cano.viduas,5.& seq. clericos,1.q.2.adde & ca.fi.§. clericos, 16. q.1. Concilium Aquisgranense, c.107.relatum in can.si quis propter hoc, & sequent.1.quæst.2.

## CAPVT III.

1 *Unde peculium sibi parare possint clerici.*

1 NON est itaque improbatum, vel prohibitum clericis sæcularibus,qui nō sunt professi votum paupertatis,aliunde,quàm ex Ecclesia acquirere, dummodò ex licita causa, & honesto negotio lucrum procedat.[a] Ex inhonesto, & illicito contrà. Quicquid autem homo plus iusto appetit,turpe lucrum est.[b] Quare & clericis inhibitum,ne conductures,aut curatores sæculariumrerum sint:[c] néue procuratores personarum sæcularium,pecuniarum causa,fiant.[d] Ne causa lucri negotientur.[e] Ne tabellionatus officium in sacris ordinibus constituti gerant,[f] ne præpunantur ruptariis,ballistariis,[g] aut similibus viris sanguinum. Ne diaconus, subdiaconus, aut presbyter vllam chirurgiæ partem exerceat, quæ adustionem, vel incisionem inducit.[h] Ne iuculatoris, vel istrionis artem exerceant,[i] aut carnificum,seu lanionum, vel tabernariorum,[k] aut alia inhonesta officia.[l] Ex quibus omnibus, & similibus prohibitis,clericis acquisita non censentur,nec merentur habere titulum, aut nomen peculij clericalis, cùm magis ad contumeliam, quàm honorem Ecclesiæ pertineant: ideò & clerici ob ea vetita officia, & lucra inhonestè quæsita, à priuilegio, & gradu clerici repelluntur, & deiiciuntur.[m]

### *SCHOLIA.*

a in. Concilio 4. Carthaginense, cap. 49. 52. & aliis: vnde sumpti can.3. clericus victum,& ca.4. clericus quantumlibet,93. dist. & in princ. eiusdem distinctionis permittitur clerico,post pensum diuini officij solutum,ex honesto artificio victum sibi parare.

b c.1.ne cle.vel mona.secular. negot.se immisc. lib.3.tit.50.

c dicto c.1.& c.2. instituta, ne cleri.vel mona. cano.decretem.88.dist.can.1.2.3. & 4.11.q.3. Scriptum enim est, nemo Deo militans implicat se negotiis sæcularibus, 1. ad Timoth.c.2. neque enim inferior nobilitas militiæ debitæ Deo omnipotenti, militiæ sæculari, in qua nobiles ab huiusmodi lucris populatibus, & vilibus abstinere iubentur,ne militiæ diligentiam, & defensionem reipublicæ segniùs,illis intenti, exequantur, in l.milites nostros, 31.& l.final.de loc.lib.4. C.tit.65.l.si ignorans, 50 loca.ff. lib.19.tit.2. l.milites agrum, 15. de re milita. lib. 49. tit.16. nouella.116.l.nobiliores,3.de commer. & merca.libr.4.C. tit.6.

d c.sacerdotib.2.& c.sed nec,4.ne cleric.vel monac.

e c.secundum instituta, 9.ne cleri.vel mona.ca.negotiatorem.9.cum 5. sequentibus 88.dist. c.fi. de vita,& honesta. cleric.vbi & ponitur pœna.

f c.sicut te accepimus,8.ne cle.vel monach. Possunt autem clerici illi, secundum Gofredum, esse notarij Papæ, ca. quidam,5.q.1.& episcoporum, & archiepiscoporum, c.1. de Symo.non inter laicos.

g c.sententiam sanguinis,9.ne cleri.vel mona. *Ruptarij* dici possint, qui impetum faciunt in aciem, vel machinas bellicas ad muros, vel alia rumpenda, seu frangenda dirigunt, vt ballistarij, qui olim impetu magnarum machinarum in arcum tensatum saxa,& lapides magnos aut iacula torquebant,& iaculabantur,de quibus Vitruuius lib.10.c.16. Vegetius lib.2.c.10. Descripsit & ballistæ formam Ammianus Marcellinus lib.23. Arcus minores erant ballistæ manu intensi: sic & ballistarij, & arcuarij intensi, in l. fin.de iure immunita. lib.50.ff.tit.6.ballista habet fustē intermedium,in quo extenditur arcus: arcus sine illo fuste est: prohibetur ars ballistariorum contra Christianos,in c.vni.de sagittariis,lib.5.

h dicto.cap.sententiam ne cleri. vel monach. Ecclesia enim, & eius clerici,alieni esse debent ab omni crudelitate, & effusione sanguinis: & tantum abest, vt possint præfici fundentibus, vt neque ipsi iustæ sententiæ mortis, vel fusionis, vel abscisione membri interesse debeant, vel consentire,vel subscribere,dict.c.sententiam, c.clericis, ne cleri.vel mona.secula nego.se immisc.c.ex clericis,de excessib.prælator. c.in Archiepiscopatu, de raptor. imò, nec dare de fundendo,etiam si fundendus sit,consilium. can.illud.23.quæst.4.

i c.1.de vita, & honesta.cler.in sex.lib.3. titu.1.c.cùm decorem,12.eo.tit.apud Gregorium.

k Clem.fin.de vita,& honesta.clerico.lib.3.Clement.titulo primo.

l c.clerici officia,15.de Vita,& honestat.cleric.

m vt liquet ex c.1.de vita, & honest. cleric.in sext.& Clementinis, & aliis iuribus proximè citatis,c.ex literis, de excessib.prælat.cap.clericis,ne clerici,vel monach.

## CAPVT IIII.

1 *Quorum clericorum peculium dici possit.*

1 CÆTERVM nō omnes clerici peculium habere possunt,cuiusmodi illi, qui monasticam regulam in monasteriis professi sunt.[a] Siquidē in illa professione tria vota expressè emittunt, & profitentur se seruaturos in perpetuum, castitatem, obedientiā,& paupertatem.[b] Possunt tamen ex licentia prælati sui,habere administrationem peculij: nempè vel ad vtilitatem monasterij,vel ad seipsos alendos.[c] Alioquin monachus

pro

Digitized by Google

proprium habens, si non renunciauerit proprietati ante mortem, sepultura priuatur: [d] etiamsi sit canonicus regularis, [e] quemadmodum & talis, dum viuit, ex monasterio est eiiciendus. [f]

*SCHOLIA.*

a c.monachi,2.& vbi Panor.de stat. monach.lib.3.tit.31.nequeenim proprium habere possunt, ca.non dicatis, 12.q.1.ca.1.18.q.1.ca.monacho,27.q.1.

b c.cùm ad monasterium,6.de stat.mona. Clem. exiui, de verbor.signif.

c c.insinuante,qui cleri.vel vouentes, &c. Quicquid lucratur monachus, etiam apostata, monasterio acquirit, ca. abbates,18.q.2.l.Deo nobis,& authen.ingressi,C.de epis. & cler. Sic successiones, quæ monachis apostatis accidunt; relinquuntur vt quæsitæ monasterio, nouella 123. c.41.l.vt non liceat parentibus, hodie excusa, num.55 §.si. de episco.& cler. Et quamuis etiam vetante monasterio, monachus acquirat secundum Innocentium, per l.etiam, de acq.rerum dom.ff. Attamen, si monachus fuerit eiectus à monasterio, ei non acquiret, nec vlli: & existimat Innocentius cum eo contractum factum non valere, nisi dicamus esse tunc illud quæsitum episcopo, à cuius iurisdictione non est absolutus, vt refert Summa Rosella, in verbo, *religio* 1.numero 1. Innocentium aliquando sensisse. Ego tamen potius arbitrarer quæsitum principi seculari, vt tit.de bonis vacantib.lib 10.C.tit.10.

d dicto c.cùm ad monasterium,& cap.2.& cap.super quodam,4.de statu monacho.& sepeliri talis monachus proprietarius in sterquilinio iubetur, in dicto c.cùm ad monasterium.

e dicto cap.super quodam. de sta.monach.

f dicto c.cùm ad monasterium.de stat.mon.

## CAPVT V.

*1 Effectus distinctionis peculij clericorum.*

1 VTILITAS, & effectus distinctionis peculij clericalis erit, vel maximè in eo, vt clerici de his, quæ intuitu propriæ personæ ex bonis paternis, vel aliorũ successione, aut artificio proprio, vel donatione aliquorũ, adepti sunt non habito respectu ad Ecclesiam suam, possint liberè disponere: de illis autem, quæ ex Ecclesia, vel occasione Ecclesiæ possessæ ab aliis perceperũt, non possint liberè testari: sed Ecclesiæ teneantur relinquere. [a] Quare nec canonicus habens præbendam distinctam in Ecclesia, cùm talis dicatur habere administrationem, non poterit etiam iure testari de fructibus perceptis ex illa præbenda: [b] poterit tamen, dũ viuit, intuitu eleemosynę de his donare. [c] Posset & quis tantùm de bonis Ecclesiæ legare, quantum ei contulerit. [d] Est & alius effectus peculij, vt conueniat eos Ecclesiæ bonis sustentari, quibus non sunt propria bona; aliàs non quibus propria, & parentum sufficiunt. Nam ij si bona Ecclesiæ accipiunt, iudicium sibi manducant, & bibunt, & sacrilegium committunt. [e]

*SCHOLIA.*

a c.1.c.quia nos,9.c.relatum,12.§.cæterùm, c.requisisti,15.§.illud,de testam.ca.1.& 2.12.q.1.c.1.& 3.de pecul.cleric.c.1.de success.ab intesta.authen. licentiam, & l.Sacrosanctæ, de Episco.& cleric.Nouella 131.cap.17.

b dicto c.relatum, 12.de testam. Innoc.in c.nouum genus, de decimis. Vide Chassanæum ad §.5.ad verba, *& au regard des biens meubles.* num. 29. *des successions des bastards,* in consuetudinibus Burgund. dico port.ò, ipso iure non posse testari, vt excludam consuetudinem, de qua in glo. ad c.fi.de offic.ordin. in sex. Infertur autem, quòd si canonicus habeat distributiones quotidianas, tantùm quæ dantur pro stipendio personali pro singulis horis, quòd de illis quæsitis potest testari, tanquam de quæsitis pro labore diurno, vt in c.1.de cleric.non resident.in sex.sicut & mercenarius potest disponere de his, quæ illi data sunt pro stipendiis, & labore in Ecclesiam collato, dist.1. c.quia nos,& c.relatum, de test. quia hæc dantur principaliter, non ratione Ecclesiæ; sed ratione seruitij personalis: idipsum dicitur de his, quæ lucratur presbyter pro Missis dicẽdis, quæ pro seruitio personali videtur acquisiuisse. Panorm. ad c.cùm in officiis, de testam. contrarium in rectore etiam Ecclesiæ, seu curione, qui nec reditus, nec oblationes, nec vota prætextu Ecclesiæ facit sua propria: sed omnia cedunt in vtilitatem Ecclesiæ, secundum Panor.ad c. inquirendum. de peculio cler.

c c. ad hoc, de testamentis.

d ca.si quis qualibet, 12.q.2.ca.si episcopus,12.q.5.

e Sunt verba D. Hieronymi in c.5. prioris epistolæ ad Timothæum, relata in ca.clericos autem, 6.1. qu.2. Iunge ca.pastor Ecclesiæ.7.& ca.si quis propter hoc, eadem 1.q.2.& can.illi,qui,12.q.1.

# DE PRÆBENDIS, SEV BENEFICIIS ECCLESIASTICIS. [a]

## TITVLVS XXVII.

a Agitur de beneficiis titulo de Præbendis lib.3. Decret.tit.5. & in sexto Decret. lib.3.tit.4.& lib.2.Clem. tit.2.& in Extrau. Eò pertinet titulus vt Ecclesiastica beneficia diminutione conferantur lib.3.tit.12. in Decretalibus Gregorii. Nouella Iustinia.3. vt determinatus sit numerus clericorum sanctissimæ maioris Ecclesiæ, & cæterarum Ecclesiarum Constantinopolitanarum. De mensura ordinandorum clericorum Nouella 16.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Commutatio. 2 Quidve beneficium Ecclesiasticum.*

1 BENEFICIVM Ecclesiasticum, [a] ex cultu diuino, & bonis temporalibus constãs, [b] inter iura, & res Ecclesiæ annumeratur. [c] Et hoc etiam vocatur, sacerdotium, [d] Ecclesiæ [e] sanctuarium. [f]

2 Definitio eius erit, beneficiũ Ecclesiasticum, [g] est distincta, & spiritali muneri cõiuncta, [h] iurium Ecclesiasticarum portio, certis ædibus sacris, [i] in hoc assignata, vt perpetuò, [k] per clericos, [l] ad vitam vtenda, clerico legitimè [m] conferatur.

*SCHOLIA.*

a Beneficij nomen, hîc ad Ecclesiasticum restringitur: quod alioquin latiùs patet, & pertinet ad profana, quæ liberali largitione quæpiam aliquibus conferunt: vt in l.fin.de constitutioni. princ.ff. generaliter enim, beneficium ex Seneca definitur in §.1. in quibus caus. feudum amittatur, in vsibus feudorum, vt sit beneuola concessio, tribuens gaudium capientibus, capiensque tribuendo in id, quod

id, quod facit prona voluntate, & sponte parata. facit cap.1.de donat. De beneficiis, seu Sacerdotiis tractarunt ex professo, Ioannes de Selua, Eguinarius Baro, Ioannes Corasius, & Franciscus Duarenus, lib. de San. ministeriis Ecclesiæ.

b ca. si quis obiecerit, 1.q.3.ca.nemo, de consec. dist.1.

c Ita beneficium dicitur in c.1. de regul. iur. in sext. cap. cùm in cunctis, §.3. de electio.

d c.penul. ne præla. vices suas. c.1. de concess. Præbend. Sic & legitur inter Ethnicos fuisse templis, & sacerdotibus, & cultui diuino illorum assignatos certos reditus, quæ sacerdotia quoque dicta, vt apud Liuium. lib.9. & meminit l.1. ad legem Iul. de ambi. ff. l. vitricus, 6. de dona. inter vir. & vxor. ff. cum simil. frequentiùs tamen in iure pontificio, sacerdotium pro ordine presbyteratus sine reditib. vt in c. translato, de cōstitut. c. nemo, de elect. in 6.

e c.fin. ne præla. vices suas, &c. tit. concess. præb. vel Ecclesiæ non vacantis.

f c.consulit, de iure patronatus.

g Nisi enim distinctio fiat in præbendis, & aliis beneficiis, nomen beneficij Ecclesiastici non obtinent. c. ex parte Agastensis, de concess. præben. quomodo autem fuerint distinctæ beneficij partes, vide in can.1.13. quæst.1.

h Duo sunt, ex quibus cōstat beneficium, nempe officium diuinum, & prouentus: vt homo anima, & corpore. ca. si quis obiecerit, 1.q.3. & propter officium dicitur beneficium, ca.fin. de rescrip. in sex. vt priuari mereatur beneficio, qui diuinum non exequitur officium, c. pastoralis, de appellat. ca. eos, & ca. si quis sacerdotibus, 81. dist. in ca. eos, qui post diaconatum, 23. dist. cum similibus, & proinde omnis nundinatio, seu pactio repellitur à legitima possessione beneficiorum, eò quòd beneficia contineant munus spiritale, in quo committatur Simonia, dict. ca. si quis obiecerit, 1.q.3. & per c.fin. de pact. & toto titulo de Simonia. hinc quoque fit, vt canonicatus diu non possit esse sine præbenda, seu sine fructibus. Ex quo enim tempore quis facit officium, non debet carere beneficio: c. relatum c. dilectus, de præbend. c. cùm super quæstione, de concessio. præben. alioquin simpliciter canonicus creatus ad effectum obtinendi gratiam præbendæ: donec fuerit præbendam consecutus, non dicitur beneficiatus, Rota decis. 445. de præbend. in nouis. Staphilæus in prima forma gratiarum expectatiuarum. Panorm. ad c. cùm Martinus, de constitutio.

i ca. Ecclesias, 13. qu.1. ca. nemo, de consecrat. dist.1. Quare beneficium requirit assiduitatem beneficiati, seu residentiam, vt in ea Ecclesia, in qua intitulatus est, inseruiat officio diuino, c. quia nonnulli, c. ex parte, c. conquerente, de cleric. non residentib. ca. sanctorum, 70. dist. cum simil. etiam si magnum sit beneficium, veluti si cardinalatus, c.2. de cleri. non residentib. vel exiguum, seu modicum, c. ad hæc, de præb. c. quia nonnulli, & c. quia in tantum, de cleric. non residenti.

k verbum hîc perpetuò intelligitur: id est, quandiu vixerit is, cui confertur beneficium: sicut & perpetuum explicatur in l.1. pro Socio. ff. Quocirca, nec beneficia possunt conferri in titulum ad tempus, neque qui iustè possident, cogi possunt ea quandiu vixerint eiurare, vel cedere. c. vnic. de capel. monach. in sex. ca. satis peruersum, 56. dist. ca. præterea, 55. dist. quanquam is fiat inhabilis ad officium ex causa ægritudinis, vel ex alio casu superueniente sine culpa sua: non enim ideò exuetur suo beneficio; sed aliquando recipiet coadiutorem, c. fi. de cleri. ægrot. ca. scripsit, ca. quamuis triste, 7.q.1. quia nec matrimonium ad tempus contrahi potest, c. fi. de conditio. appositis: à quo ad matrimonium spiritale, receptum est argumentum in ca. sicut vir, 7.q.1. ca. sicut, 21.q.2. c.2. de translat. episc. Verbum etiam, *vtenda*, in finitione adiectum, indicat, ad vitam beneficium concedi: nam morte vsuarij, & vsufructuarij extinguitur vsus, & vsusfructus. l.1. quib. mod. vsusfruct. amittat. c. finitur, de vsufruct. quòd autem beneficiati, sint beneficiorum vsuarij, vel ad summum vsufructuarij, iam diximus proximo superiori titulo, de peculio clericorum.

l Non possunt beneficia Ecclesiastica iure communi, aliis, quàm clericis dari, ideò non conceduntur laicis, capit.2. de institut. c. cùm adeò, de rescript. c. ex literis, de translat. Ex dispensatione tamen summi Pontificis, posset laicus beneficium habere, vt dicunt Innocentius, & Panorm. ad c. quanto, de consuet. glossa in ca. bene quidem, 96. distinct. Ioannes de Selua tracta. de benefic. parte. 1.q.7. num.80. quo casu opinor tamen non posse laicos ea, quæ clericorum sunt vsurpare officia: sed tantùm fructus percipere, & curare debere per alios clericos officia diuina debita beneficio exequi, vt dicimus quando dispensatur cum non idoneo ad beneficium, in c. licèt canon. & c. commissa, de electio. in sex. c.2. de ætat. & qualita.

m legitimè, id est canonicè, iuxta præscripta iuris canonici, c.1. de regul. iur. in sext. non simoniacè: sed purè, simpliciter, sine conditione, pactione, aut commodo temporali accepto, vel dato, loco eius, can. si quis dator, 1.q.3.c. ex parte, in 1. de offic. delega. c. consulere, de Simon. cum similibus.

## CAPVT II.

*1 Diuisiones beneficiorum.* *2 Et subdiuisiones.*
*3 Et superdiuisiones.* *4 Et sequentibus.*

1 Beneficiorvm Ecclesiasticorum alia dicuntur propriè beneficia, alia impropriè. Beneficia propriè dicuntur ea, quæ signa, seu qualitates habent, quæ ponuntur in finitione beneficij: contrà impropriè beneficia, ea, quæ non habent.[a]

2 Beneficia propriè rursum subdiuidūtur primo loco, in maiora, & minora. Maiora ea, quæ maioris sunt dignitatis, vel quæ pluribus abundant. Minora, quæ relatione facta ad alia maiora eis sunt inferiora vel ratione dignitatis, vel ratione redituū.[b] Secundo beneficiorum alia habent curam animarum sibi annexam, alia non habent.[c] Cura autē animarum dicitur adhærere beneficio, dupliciter. Primum quādo beneficij præfectus tenetur certis personis: nempe parochianis præbere sacramenta Ecclesiastica, proponere verbum Dei, seu prædicare, & confessiones audire.[d] Deinde cū cura dicuntur beneficia, intuitu certæ iurisdictionis contentiosæ, quæ illis adhæret.[e] Non curata, vel sine cura, dicuntur ea, quibus illa non adhærent: simplicia dicta, horis canonicis dicendis tantùm obnoxia.[f]

3 Tertio, beneficiorum alia sunt regularia, alia sæcularia. Regularia sunt, quæ per personas regulares solita sunt regi, & teneri, & quæ non nisi regulam aliquam, certámve ordinis, professis, vel ex fundatione, vel ex consuetudine conferri debent in titulum. Contrà sæcularia, quæ per clericos sæculares solita sunt teneri, & quæ non nisi sæcularibus, vel ex fundatione, vel ex præscripta consuetudine conferri debent.[g] Et ex his tertius beneficiorum modus mixtus efficitur, commendæ nomine. Commendata autem hîc vocamus beneficia, quæ à summo Pontifice dantur sæcularibus, cùm regularia

gularia sunt: aut cùm sæcularia dantur regularibus in perpetuum possidenda. [h]

4 Quartò, beneficia secundum distinctionem Pragmaticæ sanctionis, & concordatorum Gallicorum, dicuntur quædam villæ muratæ, scilicet oppidorum muris cinctorum, quæ requirunt sibi præponi præfectos, seu clericos, saltem gratuatos in aliquo iurium. Alia sunt non villæ muratæ, quæ & aliis clericis non graduatis, alioquin tamen idoneis, conferri possunt. [i]

5 Quintò, beneficiorũ alia collegiatæ Ecclesiæ, seu collegialia: alia simplicia, non collegialia. [k] Collegiata Ecclesia est, in qua tres, vel plures clerici ita ordinantur cum authoritate superioris, vt corpus vnum faciant vel collegium, cum vno sigillo, & syndico: Non collegiata, in qua vnus tres, vel plures non ita ordinantur, aut quibus eadem non conceduntur. [l] Collegiatæ rursum Ecclesiæ, vel regulares, vel sæculares sunt: illæ sæculares vel absolutè collegiatæ, vel capitula, [m] vel cathedrales: [n] istæ vel conuentuales, vel cœnobia, vel monasteria dicuntur, [o] vel regulares Ecclesiæ.

6 Sextò, diuiduntur beneficia in ea, quæ habent dignitatem, quæ habẽt personatum, quæ officium, quæ administrationem, quæ præposituram. [p] Dignitas in specie beneficij, [q] dicitur facultas administrãdi in aliqua Ecclesia eum aliqua iurisdictione. [r] Personatus consistit in prærogatiua sedis, & aliorum sine iurisdictione. [s] Officium, est Ecclesiasticarum rerũ administratio sine iurisdictione, cuiusmodi est officium sacristæ, [t] custodis. [u] Et in conuentualibus Ecclesiis, officiũ eleemosynariæ, cellariæ, sacristæ, [x] etiam officium ab efficiendo, obsequium, & seruitium quoddam in Ecclesia honestum. [y] Administratio verò, est spiritualium, & temporalium, vt in prælaturis, & beneficiis curam animarum habentibus. [z]

### SCHOLIA.

a Vide Panor. consilio 47. incipiente, illud quæritur an in literis. Anchara ad c.1. de regul. iur. in sext.

b c.penult. de verb. signi. c. maioribus, de præben.

c c.cùm singula, de præben. in sex. c. de multa, eod. tit. apud Gregorium, c. cùm satis, de offic. archidiac.

d Clement. dudum. §. verùm, de Sepult. c. de sepult. apud Greg. cap. 1. de paroch.

e vt in c.execrabilis, §. fi. de præb. in Extrau. com.

f cap. fin. de præbend. ap. Greg.

g Hinc axioma regularia beneficia regularibus; sæcularia sæcularibus esse conferenda, c. cùm de beneficio, de præbend. in sex. c. cùm singula, eo de præb. in sex. Clem. 1. de elect. §. volumus, de collation. in concord. docebit autem nũ beneficium sit regulare, vel sæculare, ipsa beneficij erectio, seu fundatio, quando in ea dicitur, vt per regulares, vel sæculares regatur. gloss. ad §. idem ordo, ad verbum, *regularibus* de collatio. in Pragma. sanctio. Ioannes de Selua in tracta. de beneficio, in 1. parte quæst. 4. numero 13. Dehinc & contra fundationem, si præscriptio mutauerit natiuam beneficij qualitatem, si lapsu 40. annorum sæculare beneficium fundatione, regularibus concessum fuerit, & ab iis legitimè, seu pacificè possessum, vel contrà, si regulare à sæcularibus, dict. c. cùm de beneficio. Et Rota decisio. 32. incipiente, fuit dubitatum, in nouis. Ioannes Staphileus tractatu de literis gratiæ, forma 8. cùm alioquin iura Ecclesiastica præscribantur per spatium quadraginta annorum inter personas Ecclesiasticas, & Ecclesias, c. de quarta, de præscriptio. c. cùm Ecclesia, de causa possessio. & proprieta. Cæterùm si personæ possessoris beneficij qualitas repugnet qualitati requisitæ per fundationem, requiritur vt persona, quæ alterius est qualitatis, habeat titulum: scilicet institutionem, & bonam fidem: aliter non mutaretur qualitas beneficij in fundatione definita, ueque locus esset præscriptioni, c. vigilanti, de præscriptio. quod latè explicat Rebuffus ad §. vltimus. ad verbum, *regularia*, de collatio. in concorda.

h commendata dicuntur data in commendam, & non in titulum beneficia, vel ratione qualitatis personæ beneficij, quod datur, cùm non potest ita concedi ordinario iure per institutionem, sicque hic commodè accipitur. Alio namque modo & io commendam dari dicitur beneficium, quando propter incompetentiam beneficiorum duo beneficia iure communi vnus tenere non potest. ideò vnum datur in titulum, aliud commendatur, ca. qui plures, 21. qu. 1. c. nemo deinceps, de electio in sex. vbi gloss. ad verbum, *commendare*, plura notauit de Commenda. Commendantur autem Ecclesiæ dupliciter, aut in vtilitatem commendatarij, aut ad vtilitatem Ecclesiæ. Quando ad vtilitatem Ecclesiæ datur, titulus non datur commendatario beneficij. sed custodia, à qua remoueri potest commendatarius. Contrà quando datur in vtilitatem personæ. Gomel. ad regulam cãcellariæ de publican. resigna. quæst. 4. & ad regulam, de triennali possessor. quæst. 5. gloss. §. licet ad verba *euidenti causa*, de electio. in pragma. sanctio. De commendatariis non beneficiatis, multa nos diximus lib. 15. Syntagm. c. 38. Vide & de commendis beneficiorũ Rebuffum in tracta. de pacif. possess. numero 35. 36. & 37. & seq. vsque ad 48. vbi latè de commendis extraordinariis olim ad vitam: & de ordinariis ad sex menses.

i §. statuimus, 2. de colla. in concorda. §. in Ecclesiis, de collatio. in pragma. sanctio. Vide quæ diximus lib. 17. Syntag. c. 13. numero 11. & 12.

k Obseruatur horum differentia in cap. nobis, de iure patronatus.

l c. dilectus, de excessib. prælator. requiritur & superioris authoritas, in collegio legitimo, & probato cõstituendo. l. 1. de colleg. ill. 1. in hoc permittitur habere arcam communem, corpus, & syndicum, exemplo Reipublicæ, l. 1. quod cuiusque vniuersitatis nomine. ff. Tres faciunt collegium, c. 1. de elect. l. Neratius, de verb. signific. ff. inde Capella simplex beneficium est, in qua duo, vel tres ordinantur, non vt corpus faciant: sed vt in officio diuino se coadiuuent: vt in c. vt quisque, de vita, & hon. cler.

m c. capitulum, de rescript.

n Quia ibi episcopus habet sedem, ibique caput, & concilium eius & collegium, corpus, c. nouit 4. & cap. quanto, de his quæ fiunt à prælat. sine consen. cap.

o c. nobis, de iure patrona. ad c. edocerí, & cap. capitulum, de rescript.

p Mentio horum omnium fit in c. 1. de consuet. in sex. c. si is, cui, 19. de præb. in sext. c. de multa, eo. tit. apud Gregor. c. execrabilis, eo. tit. in Extrauag. Explicat autem Panot. ad c. de multa, & Archidiac. ad dict. cap. 1. de consuetud. in sext.

q Id est prout differt ab aliis. Alioquin dignitas in generali acceptione accipitur pro omni præeminentia; vt colligitur ex cap. ad aures, de rescript. & notat gl. ad c. quia nonnulli, de cleric. non resident.

r Glossa, & Archidiacono ad c. 1. de consuet. in sexto. dicitur & illa dignitas, quæ aliis præest, prælatura, c. 2. de iudic.

s Archid. ad dict. c. 1. de consuet. Collect. ad cap. de multa, de præbend.

t cap. 1. de offic. Sacristæ.

y c.1.de offic.custo.vide Ioannem de Selua,tract.de beneficio.parte 1.quæst.2.

z gloss. ad Clement. ad hæc, ad verbum, *officium*, de stat. monachor.

y vt titulis de officio Archidiaconi, & de off. Archipresbyteri, &c.

z Beneficia cum administratione, sunt prælaturæ, vt colligitur exc. ex tuo, n. §. 1. & ibi glos.ad verbum, *ipsi*, de cleric.non residend. Tradit & Geminia. quòd omnis, qui habet in titulum beneficium simplex, cui sit assignata certa dos, dicatur habere beneficium cum administratione. Sic etiam qui habet præbendam in Ecclesia,dicetur habere beneficium cum administratione: vt in c. relatum, in 2. de testam. Qui tamen habet tantùm præbendam in distributionibus,quæ fiunt ratione singularum horarum, non dicitur habere beneficium cum administratione: sed veluti pro labore stipendium, dicitúrque simpliciter, & personaliter beneficiatus: sic & distinguit gl. ad c. præser.ti, ad verbum, *reseruari*, de offic. ordinarij. in sext.

## CAPVT III.

1 *De nominatis, & innominatis beneficiis.*
2 *Præbenda quid, & diuisio.*

1 SEPTIMÒ, beneficiorum alia dicuntur innominata,alia nominata.Innominata sunt, quæ remanent in solo generali nomine beneficij, nec transeunt in propriam tituli cuiusquam. Nominata ,quæ habent proprium nomen, & titulũ.[a] Inter innominata sunt propriè præbẽdæ, & canonicatus,vel affinia innominatis, quę propriè beneficia non sunt,quamuis & præbendæ generali nomine beneficiorum contineantur. [b]

2 Annotandum tamẽ est generali nomine præbendæ contineri certã ex Ecclesiæ fructibus portionem acceptam, quæ nullam habeat notam beneficij:& esse præbendam temporalem. [c] Alio autem modo præbendam pro omni genere beneficiorum accipi posse: [d] eò quòd antiquitùs,portio præbebatur clericis, Ecclesiis inseruientibus, ex reditibus Ecclesiæ,cui intitulati,seu inscripti erãt: ratione cuius portionis regulatæ, canonici dicti fuerunt. [e] Eadem & ratione,qua omnia beneficia diuisionem acceperunt,& fuerunt in illis certi reditus præpositis commissi, [f] præbendæ & dici poterunt, quemadmodum & portio Ecclesiastica, aliquando & præbenda. [g] Dicitur & tanquam species beneficij præbenda, & canonia, [h] sine alio proprio nomine, quàm communi Ecclesiæ, cuius sunt præbendæ, & canoniæ plures.Ita rursum Ecclesiarum præbendæ,vel simplices,vel canoniales dicuntur. Simplex præbenda est, ius spiritale recipiendi certos prouentus, in Ecclesia collegiali, competens ob diuinum officium,cui prębendatus inseruit, [i] debita clericis secundi ordinis eius Ecclesiæ. Canonialis est, quæ debetur clericis primi ordinis Ecclesiæ collegialis, [k] qui in Cathedrali dicũtur fratres Episcopi.[l] Estque ius spiritale percipiendi certos prouentus in Ecclesia collegiali, competens ob diuinum officium, cui præbendatus deseruit, cum stallo, seu sede honorabili in choro, & voce, seu iure dicendi sententiam in capitulo: [m] dummodò canonicus fuerit subdiaconus, & pubes. [n]

Præbendarum prouentus sunt in triplici distinctione: nam quidam consistunt in victualibus & manualib. dictis, distributis tantùm his qui intersunt in horis certis, diuinis officiis: [o] neque dantur absentibus quantumuis de non residendo priuilegiatis,[p] etiam si fauore studiorum pro præsentibus habeantur. [q] Dehinc secundò, præbendæ nomine dantur, distributiones quotidianæ, seu diaria, alicubi, aut singulas hebdomadis, aut vno quoque mense,in pane,aut vino,aut pecuniis,quæ etiam dantur absentibus priuilegiatis; quo nomine differunt à superiori genere distributionum.[r] Sunt & tertio loco aliæ præbendæ, quæ singulis annis separantur.[s] Miscentur & concurrunt aliquãdo ista distributionum genera,ita vt præbẽdæ vel canoniæ, vltra annuos distinctos fructus; quidam dentur vltra ex mensa,vt dicunt,communi. [t] Et alia vltrà, certis horis præsentibus: & qui intersunt horis diuinis & officiis distribuantur.

Canonicatus, quamuis dicatur ius spiritale:habet tamen officium stallum in choro,& vocem in capitulo, [u] ideò nec diu canonicatus potest esse sine præbenda: [x] aliquandiu tamen sine ea est. Et proinde canoniæ, seu canonicatus ponuntur duæ species: vna, quæ non cohæret præbendæ: sed per se ipsam aliquandiu sine ea subsistit. [y] Altera,quæ cohæret. [z] Illa, quæ non cohæret,creari solet à summo Pontifice extra numerum canonicatuum, seu præbendarum, ad habendam primò postea vacaturam præbendam, quæ non debetur in eadem Ecclesia, in qua creatur, nisi Canonicis: [aa] Dicitur & ius spiritale de nouo creatum,[bb] cum affectatione præbendæ primum vacaturæ. [cc] Obseruandum & hîc erit insuper,ius hoc canonicatus creati,consistere ex his,quæ quis consequitur in adeptione possessionis eius canonicatus,nempe primum,vt possit legere Euangelium in sua hebdomada. Secundò, vt possit interesse electioni episcopi,& aliis tractatibus capitularibus. Tertiò, vt domum obtineat, quæ non solet nisi canonicis assignari. Quartò,vt ad osculum pacis cum aliis canonicis admittatur. [dd] Quintò, vt lectiones legat in Ecclesia. [ee] Sextò, vt responsoria,& alia cantet in Ecclesia. [ff] Septimò, vt, vbi in canonicum receptus fuerit, statim fruatur distributionibus quotidianis,& quàmcitiùs fieri poterit,prouideatur illi de præbenda. [gg]

Est autem alia species canonicatus, qui creatur tantùm de nouo in aliqua Ecclesia, ad effectum obtinendi dignitatem, administrationem, personatum, vel officium, quæ non solent dari, nisi canonicis actu; dicitur canonicatus honorarius, & canonicatus in herbis: [hh] canonicus eius canonicatus, præceditur ab aliis canonicis præbendam habentibus, [ii] neque solet is dari iudex delegatus à summo Pontifice, vel eius legato: [kk] vt solent cæteri canonici præbendati, [ll] nisi forsan creatus fuisset

fuiſſet canonicus cum plenitudine iuris canonici, & cum reſeruatione præbendæ. [mm] Hic enim hoc modo creatus canonicus, differt à canonico creato tantùm ad effectum obtinẽdi dignitatem, vel officium, vel adminiſtrationem, cui non eſt dignitas ita effecta, vt alteri conferri non poſſit, cùm vacabit: licèt aliud videatur ratione canonicatus. [nn] Quocirca canonicus tantùm honorarius, non dicitur habere propriè beneficium. [oo] Et proinde, ſi is canonicus beneficium aliquod impetret, non tenetur de eo canonicatu mentionem in impetratione agere. [pp] Nec tenetur in ea Eccleſia vbi creatur, & ex qua nihil recipit, reſidere. [qq] Nec conſequetur alias, quam conſuetas diſtributiones, nec intererit actibus capitularibus. [rr]

Super diuiſione verò ruſum dicemus, præbendam aut ſacerdotalem, aut non ſacerdotalem eſſe: [ss] aut integrã, aut dimidiatam, [tt] & aliquam dici beneficium, aliquam non. [uu]

## *SCHOLIA.*

a Quemadmodum conuentiones dicuntur innominatæ, quæ generali titulo, & nomenclatura continentur ſub ſpeciebus do, vt des; do, vt facias, facio, vt des; facio, vt facias, l. naturalis, per totam, de præſcrip. verbis. ff. Nominatæ, quæ vltra nomen generale conuentionis, aliud proprium, à quo nuncupantur, nactæ ſunt: vt emptio, venditio, & c. l. iuris gentium, de pact.

b c. dudum, de præben. in ſex. ca. ex multis ca. ſiquis datur, 1. quæſt. 3.

c Quæ omnino non eſt beneficium, vt dicemus paulò pòſt, de qua non agitur in beneficiorum materia: ſicut & præbendæ nomine poteſt intelligi annona prophana, aliquibus perſonis debita, vt quæ militib. dabatur, l. dimittit. 19. de teſtib. lib. 22. ff. tit. 5. ibi *item qui exercitum præbendam conduxerit*. Et apud Caſſiodorum lib. 5. variar. epiſtol. 39. & lib. 3. epiſtola. 42. vbi, & in ſingulari legitur, præbenda, præbendæ, pro eo, quod apud alios legitur in plurali, præbendæ, præbendarum: vt apud Gellium lib. 15. c. 14. Vidè Alciatum lib. 2. parerg. cap. 33.

d vt titulo de præbend. & titul. de conceſſione præb.

e canon. ſecundo, 70. diſtinctione.

f cano. primo, decimatertia, quæſtione prima.

g can. præter hoc, §. primo, 32. diſtinctione.

h can. ex multis, & can. ſi quis datur, prima, q. 3.

i nota ad c. cùm Martinus, de conſtitutio & cap. fin. de præbend.

k Canonici, dicuntur clerici primi gradus, & alij ſimpliciter beneficiati, clerici ſecundi gradus, Innocen. ad cap. ſedes, de reſcript.

l c. nouit, 4. c. quanto, 5. de his, quæ fiunt à prælatis ſine conſenſu capit.

m c. pro illorum, 22. & c. dilecto, 25. de præbend. additur alicubi oſculum pacis, ſecundum morem Eccleſiarum, dicto cap. dilecto.

n Siquidem impuberes, & non ſubdiaconi excluduntur à iure ſuffragij in capitulo, neque percipiunt integras diſtributiones, c. ex ratione, de ætate, & qualita. apud Gregorium, Clem. 2. eodem tit. in Clem.

o c. olim ſibi, 16. de verbor. ſignifica.

p c. fin. de cleric. non reſidenti. in ſext. c. de cætero, 7. eo. tit. apud Gregor.

q c. licet vobis, 32. de præben. c. fin. de magiſtr. lib. 5. tit. 5. in Concilio Tridentino. ſeſſione 5. de reformatione, cap. 1. verſ. docentes verò.

r c. cùm nonnullæ, de præben. in Extrauag. commun.

s c. ex parte Aſtenſis, de conceſſio. præben.

t Clem. vt hi, qui, 2. de æta. & qualita. ordinan. c. cùm Martinus, 9. de conſtitutio.

v c. 2. de renuncia. dicitur & ius ſpiritale in dict. c. dilecto, 25. de præben.

x c. cùm ſuper quæſtione 8. de conceſſio. præben.

y vt in c. eam, cui & c. ſi clericus, c. hi, qui, de præben. in ſexto.

z qua poſſeſſa, poſſidetur & præbenda. Felinus ad c. cùm Martinus ad gloſſam, ad verbum, *receperunt*. de conſtit.

aa dicto c. dilecto, de præben.

bb c. dilectus. c. propoſuit, de conceſſio. præben. cap. ſi poſtquàm. de præben. in ſext.

cc dicto c. dilecto, & c. pro illorum, de præbend. cap. in Geneſi. de electio.

dd c. cùm ſuper, de conceſſio. præbend.

ee c. dilectus, in 1. & 2. de præben.

ff de quo vide quæ tractat Rebuffus ad §. in Cathedralibus, in principio de reſeruatio. in concord. & in tracta. nominatio. q. 15. numero 22. quo etiam dicit, legatũ ſummi Põtificis non poſſe creare ad hunc effectũ canonicũ.

gg de quo canonico, & quid poſſit facere, tradit Federich. de Senis, conſil. 270. verſ. quia in præſenti, & interpret. ad d. cap. dilecto.

hh Ioan Andræas ad c. dilectus, in 1. de præbend. ſicuti & frumenta dicuntur eſſe in herbis, in l. ſi titulas §. fi. de contrahen. emptio. ff. nempe, quòd tales canonici habeant inane nomen canonici, niſi quod pertinet ad hunc effectum. Anchar an. ad cap. eum, cui, de præben. in ſex.

ii Dominicus ad c. epiſcopus, 27. diſt. Ripanus lib. 1. reſponſorum, cap. fin.

kk Ionnes Staphileus, tract. de literis gratiæ. ſi. l. 7.

ll cap ſtatutum, de reſcript. in ſex.

mm Iuxta c. ſi poſtquàm, de præben. in ſex. Sic intelligenda gloſ. ad extrauagantem, ſedes, de offic. delega. in Extrauagan. commun. ad verba *Ius ad rem*. Obſeruandum autem iſtas creationes cenſeri prohibitas in Concilio Baſilienſi, & concordatis, in §. fin. de collationib. in pragma, ſanctio. & in titul. de reſeruatio. in concordatis, vbi tamen creationes canonicorum ad effectum obtinendi dignitates, permittuntur ſummo Pontifici.

nn notatur in c. relatum, & c. dilectus, de præb. in cap. ſi clericus, eo. titu. in ſext.

oo c. in noſtra, de reſcript.

pp Ægidius Bellamera in conſi. 34. incip. ſuppoſito. &c.

qq Nam ſeruitia fiunt ob beneficium ca. cùm ſecundum Apoſtolum de præbend. vt contra beneficium datur propter officium, cap. ſin. de reſcript in ſex.

rr Imola in Clem. 2. colum. 2. de præben. Vide gloſſam finalem Rebuffi ad tit. de reſeruat. in concord.

ss Nam ex ſtatutis Eccleſiarum, interdum quædam debentur ſacerdotibus, quædam etiam alijs poſſunt dari, vt diaconis & ſubdiaconis, & clericis, cap. cui de non ſacerdotali, 27. & cap. ei, cui, 29. de præbendis, in ſexto.

tt dict. c. cui de non ſacerdotali, 26. de præb. in ſext.

uu vt in can. clericus, 1. & ibi gloſ. ad verba, *Non comminuetur*. 21. quæſtione prima.

## CAPVT IIII.

*1 De alijs beneficijs quibuſdam anonymis.*

1 INTER beneficia innominata poteſt annumerari monachatus, habita ratione, quòd in eadem Eccleſia regulari, plures ſint eiuſdem tituli. Ratione tamẽ relationis ad alia beneficia non regularia, præbendæ, & canoniæ Eccleſiarum collegialium dici ſolent beneficia. [a] Poſſet & illud dici innominatum beneficium, quod in auxilium Eccleſiæ matricis ab ea diuiſum

est,ad faciliorem sacramentorum parochianis faciendam distributionem.[b] Atqui annumerabimus non incongruè inter innominata beneficia, quæ clerici assisij percipiunt.[c]

SCHOLIA.

a Vide gloss.ad cap.de iudic.in Clem.Panorm.ad c.Monachi,de stat.Monachorum.
b vt in c.ad audientiam,4.de Eccles.ædific.li.3.tit.48.
c in cap. penult. de Cleric. non resident. vbi & glossa. ait huiusmodi assisios alicubi mansionatios dici, qui non sunt canonici:sed alioquin assidui & præbendi.

## CAPVT V.

1 *Quæ sint nominata beneficia.*

1 INTER beneficia quæ proprio,& singulari nomine,& titulo insigniuntur, sunt: Summus Pontificatus,seu Papatus,[a] Cardinalatus,[b] Patriarchatus,[c] Primatia,[d] Archiepiscopatus,[e] Episcopatus,[f] Chorepiscopatus,[g] Abbatia,[h] Prioratus,[i] quorum duæ species,regulares,& sæculares.Regulares,qui per regulares personas regi solent,iique vel conuentuales,[k] vel claustrales.[l] Sæculares,qui per clericos sæculares regi solent.[m] Item præpositura,[n] Archidiaconatus,[o] Archipresbyteratus.[p] Et hic vel ciuitatensis,[q] vel ruralis:[r] primiceriatus,[s] præcentoriatus,[t] succentoriatus,[u] decanatus,[x] cancellariatus, & aliquando per se beneficium.[y] Et Theologalis præbenda,[z] quibus iungi possunt alia beneficia cum cura,& sine cura animarum,propriis titulis ecclesiarum, & parochiis distincta,[aa] quæ dicuntur rectoriæ,[bb] vicariæ perpetuæ,[cc] plebaniæ,[dd] & maioratus in aliquibus Ecclesiis dignitas.

SCHOLIA.

a Nos de his omnibus dicimus libr.17.Syntag.cap. 3. num. 18.Papatus beneficium dicitur in c.1.de maledic. can.cleros.§.Pontifex,21.distinctione.
b Cardinales dicuntur habere titulum, & beneficium in cap.2.de cleric.non residentib.cap. ad eminentiam, de sentent. excommun.
c Quatuor post summum Romanum Patriarcham,constituuntur hoc ordine dignitates: Constantinopolitanus, Alexandrinus, Antiochenus,Hierosolymitanus, cap. antiqua,de priuilegiis,c.sancta.Romana, de electio. in sext. de quibus & nos diximus,lib. 15. Syntagm.cap. 2. & 5. & sequentibus.
d can.1.& 2.99.distinct.In cuius prælatura,& prælatione,& potestate,seruanda antiqua consuetudo, ca. 2. de offic. ordin.
e Vt in cap.in Archiepiscopatu,de raptorib. cap. Salutator, de præben.in Extrauag. communib. Dicitur & Archiepiscopatus Metropolitana sedes. Rebuff. §.1. de collatio. in concord.& ad titulum de cōstitutio. ad verbum, *Metropolitanas*.in concord.vide canonem,scitote,6.quæstione tertia,l.vnic.de Metropoli Biritho. lib. 12. C. can. cleros,21.distinct.
f dict. ca. cleros, 21 distinct.& passim alibi, & toto tit. de Episcopis,& Clericis.
g Chorepiscopi erant antiquitùs, veluti adiutores Episcopatus in parte aliqua,tandem vt inutiles sublati 1. quamuis,& ca. Chorepiscopi. 68. distinct.
h Abbatia,est prælatura præcipua in monachos, cap. 2. de iudiciis,cap.ex transmissa, de renunciat. Item in moniales,vt in cap.indemnitatibus,de electio. in sexto.
i cap.cùm singula,de præbend.in sexto.
k Prioratus conuentualis est quando in cœnobio præpositus per se præest monachis,nec ibi alius superior est, vel Abbas,Clement.1.§.cæterum,de statu Monachor. cap. 2. eod.tit. apud Gregor.
l Claustralis prior dicitur,qui in cœnobio præest secundus post Abbatem,cap. cùm ad monasterium, de statu Monachorum.
m dicta Clem.1.§.cæterum,de statu monach. videda gloss. ad Extrauag.execrabiles,ad verbum,*Prioratus*,circa principium,de præbend.in Extra.com.
n cap.quamuis,de verborum significatione.in sexto.
o Archidiaconatus præfectus, archidiaconus est,qui Episcopi vicarius,& oculus est:de quo in cap. 1. 2. & cap. ad hæc,de officio Archidiac.
p Archipresbyter subiicitur Archidiac.cap.1.de off.Archipresbyter.non quidem ratione ordinis,cuius causa presbyteratus maior est Diaconatu,ca.legimus,can.Diaconi, can.Dominus,93.dist.sed ratione potestatis, seu ministerij,quod ei commissum est circa Episcopum.Nihil enim prohibet diuersis rationibus vnum, & idem alio maiorem,vel minorem esse,can.puro.& c.quæritur,2.quæst.7.
q De officio Archipresbyteri Ciuitatensis, in c. pen. de offic. Archipresbyter.ca.perlectis. §. Archipresbyter, vicesimaquinta distinctione.
r de offic.Archipresbyteri ruralis,in ca.fin.de offic. Archipresbyter.
s ca.cùm accessissent,de constitutio.vide l. secunda, de domest. & protect.& tot. titulo de primicerio, & secundicerio. libri duodecimi,C.
t cap.cùm olim,de consuetudinib.
u cap.inter dilectos,de Excessib. Præla.
x dicto cap.cùm olim,de consuetud.& cap.dilectis,in tertio,de Præbend.
y in cap.voic.vt Ecclesiastic. benef. sine diminutione confer.glos.in Cl.2.de iudic.c.super specul.de Magistratib.
z toto titul.de Paroch. cap. si pro clericis, 8. & cap. cùm singula,32.cap.licet episcopus,28.de præben. in sex.de distinctione ecclesiarum in can.Ecclesias, 13. quæst.1.
aa cap.3. de Cleric.ægrot.cap.fin.de præbend.
bb cap.3.de offic.vicar.cap.postulasti,de rescript.Panor. ad cap.extirpandæ,§.quia verò,de præbend.
cc cap.fin.de cleric.vel monach.
dd can.volumus,89.dist.& ibi glos.ad verbum,*maiorem*.

## CAPVT VI.

1 *De beneficiis impropriè ita dictis, coadiutoria, feudum, titulus, clerici.*
2 *Pensio.* 3 *Xenodochia.*
4 *Operaria,collegia.*
5 *Oratorium,Capellania.* 6 *Manualia.*
7 *Præceptoria militiarum.* 8 *Vicariatus temporales.*
9 *Commendæ episcopi.* 10 *Præbenda officiariorum.*

1 ET hæc dicta sint de beneficiis, quæ proprietates,&notas verorum beneficiorum ecclesiasticorum habent:agamus de his, quæ impropriè beneficia dicuntur: cuiusmodi sunt ea, quæ dantur coadiutoribus beneficiatorum qui non possunt ob morbum,vel aliud graue impedimentum,vacare ministerio diuino:quibusque beneficium quidem non adimitur:sed datur in officio coadiutor.[a]

2 Est & tale feudum [b] patrimonium clerici, quod titulus dicitur.[c] Pensio.[d]

3 Xenodochia,leprosariæ,eleemosynariæ, quibus rectores, seu administratores præponuntur, non vt sibi quærant: sed vt bona earum in vsus

per funda

per fundationes destinatos, insumant, & distribuant: & proinde non dãtur in titulum beneficij,[e] item operaria.[f]

4 Loca collegialia, quæ non dantur in titulum: contrà, si titularia essent in Ecclesia:[g] præstimonium quando consistit in solis temporibus percipiendis: contrà, si aliquod munus spirituale, vel assiduitatis, seu residentiæ coniungatur.[h]

5 Oratorium etiam non est propriè beneficium Ecclesiasticum,[i] nec capellania fundata per solos laicos, nisi fuerint ab episcopo diœcesano approbatæ: quare nec ab episcopo fit de illis collatio, vel institutio, sed[k] laicus, qui fundauit, potest pleno iure cui voluerit concedere. Si appareat tamen de collatione, vel institutione episcopi, in dubio censebitur capellania beneficium,[l] & æquiparatur beneficio.[m]

6 Non propriè dicentur item beneficia, quæ manualia appellantur:[n] quia ad nutum Abbatis conferri possunt: & auferri possessoribus, & ob causam:[o] cùm tamen beneficia verè dicta perpetua sint.[p]

7 Præceptoriæ[q] quoque, quæ commendæ militum ordinis sancti Iohannis Hierosolymitani, & aliorum sacrorum militum, ob aliquibus quidem dicuntur beneficia:[r] sed nõ sunt ex genere communium beneficiorum, nec eiusdem naturæ: nam neque ab episcopo conferuntur, neque clericis dantur; quamuis sint alia beneficia sacrarum militiarum, quæ non nisi presbyteris, & clericis professis eum ordinem conferantur.[s]

8 Vicaria temporalis non erit propriè beneficium; sed beneficij alterius verius administratio: & ideò adimi vicario potest liberè.[t] Idipsum dicemus de vicariatu, seu officialatu Episcopi, vt non sint beneficia:[u] imò potiùs officia sint,[x] vt & inquisitons sacræ fidei munus.[y]

9 Commenda etiam benficij vacantis, quæ fit per semestre tempus ab episcopo, potiùs custodia temporalis quàm beneficium dicitur.[z] Si tamen concedatur ad vitam, commendatarius pro titulario habetur.[aa]

10 Non erunt item verè beneficia præbendæ assignatæ ædiuis Ecclesiæ, pueris symphoniacis seu cantoribus, musicis,[bb] œconomis,[cc] syndicis,[dd] & aliis officiariis, qui remoueri possunt, interdum laicis,[ee] vel magistris scholarum,[ff] & assisiis.[gg] Quæve iure singularis regaliæ cõferuntur à principibus, & laicis:[hh] Nec etiam ea, quæ omnino carent reditibus, & destituuntur omnino populo Christiano.[ii]

### SCHOLIA.

a cap. de rectoribus, cum cc. sequentib. de clerico ægrota. tota. 7. q. 1.

b feudum beneficium dicitur in §. 1. in quibus cauf. feud. amittat.

c cap. episcopus, de præbend. & quamuis titulus detur de rebus ecclesiasticis: attamen non dicitur beneficium, c. postulasti, de iure patrono.

d cap. quamuis, de præbend. in sex. vbi pensio non continetur appellatione beneficij, neque ob diuinũ solũ officium, sed etiam ob causam penitu datur etiam clericis ex bonis Ecclesiæ, vt in cap. ad quæstiones, & cap. nisi essent viri prouidi, de præbend. cap. possessiones, 16. q. 1.

e Clem. quia contingit, de religios. domib. Clemen. per literas, de præbend. Iusè Rebuffus in tract. nominationum, quæst. 15. num. 12. 13. 14. 15. Dicitur & hospitalarius potiùs habere officium, quàm beneficium. l. orphanotrophos. C. de Episc. & Cleric. Nisi in fundatione dictum sit, dari huiusmodi loca in titulum beneficij: aut nisi coniuncta sint beneficio: quia tunc præsumuntur esse eius naturæ, cuius est beneficium, cui vniuntur. cap. sicut vnire, de excessib. præla.

f Ideò beneficium non est operaria etiam, quia magister operariæ vt plerumque in Ecclesia facilè remouetur, & mutatur: nec perpetuũ hoc officium eis promittitur, potésque talis esse laicus. Decius in cap. decernimus. num. 11. de iudic.

g Si perpetua sunt loca, beneficia censentur: qualia sunt in Ecclesia S. Trinitatis Magalonæ in, suburbiis ciuitatis Montis Pessuli. Rebuff. in tract. nominationum, q. 15. num. 21.

h Dominicus consil. 89. Oldrad. concil. 8. qui & tradit præstimonia esse beneficia, eò quòd non nisi clericis concedãtur. quod tamen verũ, si modò in perpetuũ concedantur, & ad vitam, non aliter: vt idem Oldra. tradit consil. 140. Bonifac. de Vitalinis ad Clemen. dispendiosam, de iudiciis. Frederic. de Senis consil. 130. incipiente, *factum tale*, & consilio. 151. incip. *Thema*, &c. Decius consilio. 148. incipien. *Reuerende*, Dicitur porrò oratorium, Ecclesia seu altare cõstructum orandi causa. c. fin de Eccles. ædific.

i Guido Papæus Decisionum Parlamenti Delphinatus decis. 87.

k per ca. omnes, 19. quæstione septima. c. regenda, 10. q. 1.

l ca. Apostolica. 8. quæst. 1. Quare & in capellis dicitur committi simonia: vt in cap. cum non satis, de Simo.

m Notat gloss. penultima, & finalis, in cap. vnico, de capel. monachor.

n cap. cùm ad monasterium, §. talis, de statu monachor. ca. 16. de priuilegiis. in sex. Quilibet itaque prioratus regularis censetur ad nutum reuocabilis, nisi sit curatus, vel conuentualis. Ægid. Bellamera decis. 203. incipiente, *quilibet*, & c. Paul. Parisien. consilio 43. incip. *pro domino Hieronymo*, l. 4. nisi à summo Pontifice conferatur, & sit sua natura beneficium perpetuum: nam eo casu non possunt per Abbatem auferri: quia collatio censetur facta cum sua qualitate, Clemen. vnic. de supplen. neglig. prælator. capitul. vnic. de capell. monachor. in sex. Sed & quando Abbas aufert monacho beneficium manuale, causa adesse debet. Alioquin monachus remotus ex malitia abbatis à suo prioratu manuali, potent aduersus Abbatem petere restitutionem: vt notat Decius per illum textum ad cap. ad nostram, de confirma. vtili, vel inutil. & sic in Gallia seruati dicit: non enim est malitiis hominum, prætextu potestatis, vel religionis indulgendum, capit. cùm iamdudum, de præbend. l. in fundo, de rei vindicat. ff. capitul. ex tenore, 11. de foro compet. capitul. nuper, de Donatio. inter virum, & vxorem. Consentit Decio Rebuff. eo tracta. de pacific. possessor. numero 275. quemadmodum & seruo contra malitiam, & nimiam sæuitiam domini, non denegatur auxilium in l. prima. §. fina. de his, qui sunt sui vel alienand. iur. ff. in l. prima. de precibus impera. offeren. C. Est autem restitutionis obtinendæ in Gallia praxis, vt monachus destitutus sine causa iust appellet à destitutione ad curiam Parlamenti, tanquam ab abusu commisso contra sacrosancta decreta pontificia. Cauetur tamen ne huiusmodi prouocationes recipiantur à monasteriis religionum reformatarum, ne ea via detur aditus dissoluendi disciplinam

nam ordinis,& neruum ecclesiasticæ religionis:veruntamen si naualis beneficij concessio fuerit ex certa scientia summi Pontificis confirmata, non poterit adimi possessori ex solo nutu, & arbitrio abbatis, Ioannes Andræas Dominicus,& alij,ad caput,præsenti, de officio ordinarij,in sex.& in capit.cùm singula,dePræbend.in sex.Imola ad ca.nisi essent,col.penulti.de Præben. quia princeps intelligitur concedere pleno iure,& in perpetuum, l. beneficium,de constitut.principis.exceptis monachis sancti Benedicti,quibus nihil prodest in istis beneficiis confirmatio summi Põtificis:quominus à suis prælatis amoueri possint. vide Rebuffum in tractat. de pacif. possessor.numero 279.vbi sic fuisse iudicatum scribit.

o can.satis peruersum,56.distinct.cap.præcepta, 55. dist. & dictum est in finitione beneficij.

p de præceptoriis in ca.dudum,de decimis in ca. exhibitæ, de priuileg.in Extrauagan.communib.

q à Barbatia ad Clemen. causam columna 5.de elect. videnda statuta botum militum.

r cap.nemo deinceps,de electio.

s de quibus in Clem.2. & ibi gloss.20.de rescrip.

t cap.1.de officio vicarij.

v de munere huius inquisitoris in c. inquisitores, 16. c. per hoc,17.&cap.vt inquisitoris negotium,18.de Hæretic.in sex.Clemen prima,& secunda, eodem titulo.

x cap.nemo deinceps, 15. de concess. præben.

y cap.dudum,in 2.de electio.cap. qui plures, 21. quæstione prima.Archidiaco.in cap.si propter,in fine, de rescrip. & dicto ca.nemo,de electio. in sex.Iohannes Gallus in qu. 18.in decisis per Arresta. Nam & potest talis commendatarius permutare sibi commendatum ita beneficium, cap.fina.& ibi per Innocentium, de rerum permutatio. habetque in eo liberam potestatem tam in temporalibus,quàm spiritualibus.Panorm.in c.cùm nobis olim,in penul.notabili. de electio.

z nam istæ præbendæ, loco mercedis laborum impensarum in Ecclesiam,ad tempus tantùm quamdiu inseruierint,dantur,can.clerici.1.q.7.can.non satis,86.di.

aa de quo in ca.volumus,cum duobus sequentib.89.dist.c. 2.de ætate & qualit.

bb Vide in cap.vnic.de Syndic.

cc vel pro labore,vel pietatis,vel eleemosynæ causa.

dd cap.1.& c.quia nonnulli, de Magistratib.

ee de quibus in c.pen.de præb.

ff Molinæus ad regul.cancellariæ Romanæ, de infir.

gg Clem.in plerisque,5. de electio. vel si beneficia ab hostibus infidelibus occupata fuerint,can.pastoralis, 7.q.1.

## CAPVT VII.

1 *De constitutione beneficiorum.*

2 *Et erectione.*

1 BENEFICIVM ecclesiasticum, componitur ex bonis temporalibus, & officio diuino,[a] decimis,oblationibus,primitiis.b

2 Tribus autem modis erigitur, nempe noua fundatione,[c] restitutione, [d] immutatione.[e]

### SCHOLIA.

a can.si quis obiecerit,1.q.3.de temporalibus bonis in can. videntes,12.q.1.eáque possunt esse mobilia, & immobilia,& iura,c.2.de rebus eccles.non alien. in sex.

b Can.1.13.distinctione.

c Clem.fina.de rescrip.c.dilecto filio, de præb.ca.1. de verborum significatio.in sex.c.ad audientiam,1. & 2. de Eccles.ædific.

d quando videlicet beneficium extinctum,vel suppressum restituitur in pristinum statum:vt in cap.ex parte de constitutio.c.cùm Martinus, eo. tit. vel si vnita beneficia, dissoluantur:vt in c.1.ne sede vaca.

e quando forma beneficij mutatur,& qualitas: vt si abbatia fiat episcopatus,& de episcopatu,archiepiscopatus vt in c.saluator,de præbend.in Extrauag.communib. Vel si de regulari sæculare beneficium: vel contra de sæculari regulare:vt c.inter quatuor 5. de religiosis domib.lib. 3.tit.36.c.ad audientiam,in 2.de Eccles. ædifica.can. quæ semel,19.qu.1.can.peruenit,8.q.2.

## CAPVT VIII.

1 *Qui possunt erigere, & creare beneficia ecclesiastica.*

1 BENEFICIA maiora: vt episcopatus, archiepiscopatus & similia, solus Summus Pontifex erigere, & creare potest: [a] ísque solus potest nouas dignitates inusitatas in Ecclesiis collegiatis ponere, [b] ex regularibus sæcularia facere, [c] canonicatum supernumerariũ ad effectum obtinẽdi dignitatem,vel officium vel administrationem in ecclesia,creare:[d] atque idem solus alia beneficia in exemptis locis creat. [d] Olim solus etiam in non exemptis, ędificandi & consecrandi Ecclesiam dabat licentiam. [e] Episcopus autem in sua diœcesi [f] omnia beneficia minora creat cum consilio sui capituli: [g] potest & ex sæculari,Ecclesiam regularẽ facere, [h] dignitates in sua Ecclesia, quæ vsitatæ sunt in aliis capitularibus similibus Ecclesiis, creare. [i] Capitulum tamen,solummodò nouam præbendam creare potest:[k] & suppressam dignitatem restaurare. [l] Priuata autem persona, non potest per se beneficium erigere sine licẽtia, & authoritate episcopi. [m] Nihil tamen prohibet, quin possint priuata oratoria construere, & dotare.[n]

### SCHOLIA.

a cap.sicut vnire, de excessib.prælat. cap. quod translationem,4.de off.leg.

b Notata ad cap.cùm olim, de consuetu. Felinus ad cap. cùm accessissent,de constitutio.

c can.quæ semel,9.q.3.

d §.fin.de reserua.in concorda.facit cap.dilecto.de præb.

e cap. authoritate,de priui.in sex.

f can.de locorum.4.can.præcepta synodalia, 5. can. basilicas,6 ca.certum est, 7.can.ecclesia,8.de consecrat. dist.1. Socrates in historia ecclesiastica l.2.c.8.& 17.refert, tanquam antiquissimum canonem fuisse, sine Pontificis Romani authoritate nullam Ecclesiam potuisse dedicari.Attamen in dicto cap.authoritate,4.de priuileg.in sex. hoc restrictum ad exempta loca: in aliis inferioribus beneficiis,concessa Episcopis dedicandi potestate, idipsum & permissum episcopis,concilio Aurelianensi,in can.nemo.9.de consecr.dist.1.cum similib. paulò pòst citandis.

g In aliena quippe diœcesi, Episcopus nihil sine licentia Episcopi proprij loci potest, habetúrque vt priuatus. c. si quis Episcoporum,16. q. 5.

h can. si Episcopus,12.quæst.2. c.inter,de Religios.domib.

i can.si Episcopus,73.12.quæst.2.cap.ad audientiam,de Eccle.ædific.Non potest tamen de regulari sæcularem Ecclesiam facere:nam hoc solus facit summus Pontifex, vt dictum ex can. quæ semel 19. quæst. 3. & cap. inter quatuor, de religios. domib. nisi faceret authoritate Papæ, vt in cap. cùm venerabilis,de censib.& in cap.relatum, ne cleric.vel monach.&c. vel nisi locus regularis aliter posset reformari quàm per subrogatiuum clericorum sæcularium,de cap.inter quatuor.

k contra,si dignitatès essent inusitatæ:quia tunc adeundus est summus

eſt ſummus Pontifex, vt paulò anteà dictum eſt.

l cap.cùm acceſſiſſent, de conſtitutio. c. dilectus, de præben.

m §.1. vt nullus fabricet oratorij domos, præter voluntatem epiſcopi Nouella 67. can. nemo, de conſecratio diſti. 1. ſicque correctum eſt ius ciuile antiquum, quod vnicuique ſibi locum conſtituere religioſum permittebat, l. in tantum, §. religioſum, eodem titulo apud Iuſtinian. quod emendauit can. 14. in eccleſiaſticis, 13. quæſt. 2. vt & Iuſtinia. ſtatuit nemini licere ſine authoritate epiſcopi ſacrum facere. §. ſacræ res ſunt, de reg. dom.

n can. vnicuique, de conſecratio. diſt. 1. c. patentibus, de Priuileg. c. fin. de cenſibus.

## CAPVT IX.

1 *Quæ ſunt obſeruanda in noua erectione beneficiorum: locus.*
2 *Cauſa.* 3 *Perſonæ.*
4 *Dos.* 5 *Ipſa ædificatio.*

1 IN forma erectionis beneficiorum, quinque obſeruanda ſunt: Locus, cauſa, perſonæ, dos, Eccleſia, ſeu ædificatio Eccleſiæ. Locus conueniens, & congruus debet eſſe beneficij qualitati:[a] quare epiſcopi non in caſtellis, aut modicis ciuitatibus, debent conſtitui:[b] ſed presbyteri per caſtella, & modicas ciuitates, atque villas debent ab epiſcopis ordinari, & poni: ſinguli tamen per ſingulos ſuos titulos.[c]

2 Cauſa poterit eſſe legitima beneficij inſtituendi, ſi gens aliqua de nouo ad fidem conuertatur, quæ exigat primatem.[d] Si difficulter, vel nullo modo Eccleſia tempore hyemali primæua adiri poſſit, vt alia tunc conſtituatur;[e] dummodò in præiudicium Eccleſiæ alterius noua non ædificetur.[f] Si ex deuotione etiam fidei, & pietatis, quis velit nouam ædificare, dummodò quæſtus ſpes abſit,[g] aut ſuperſtitio, cùm neque per ſomnum, vel per inanes reuelationes quorumlibet hominum ædificari poſſint.[h]

3 Perſonarum habetur ratio, vt eorum, quorum intereſt fieri, vel non fieri beneficium nouum, adhibeatur conſenſus.[i]

4 Dos porrò habet prouentus Eccleſiæ erigendæ pro beneficio aſſignato: qui ſufficere oneribus debent: alioquin, qui ſine illis conſecrauerit Eccleſiam, tenetur eam dotare:[k] cùm is ante conſecrationem teneatur curare, vt ſufficiens dos conſtituatur:[l] ſufficientem autem dotem in principio fundationis maximè deſideramus, quamuis ſucceſſu temporis poſteà fiat inſufficiens.[m] Sufficientia & metienda eſt, ſtatuta ratione expenſarum faciendarum in cultum diuinum, & victus perſonarum inſtitutarum in beneficio, vt illis ſufficiant prouentus.[n] Et ſi de rectoria, ſeu Eccleſia parochiali erigenda agatur, dos ſaltem ſufficere debet duobus, rectori & clerico.[o] Si de monaſterio, tanta erit vt presbyteri, diaconi, & ſubdiaconi, cantores, & lectores poſſint ibi nutriri.[p] Si de collegiata Eccleſia, dos ſaltem debet ſufficere tribus:[q] tres enim faciunt collegium.[r] Et in ſumma, beneficia de nouo fundata, tantum habere debent, ex quo poſſint præpoſiti ſine magna penuria viuere, epiſcopalia iura ſoluere, & hoſpitalitatem tranſeuntibus impertiri.[s] Res dotales beneficiorũ poſſunt eſſe mobilia, immobilia:[t] iuriſdictiones etiam temporales; quæ tamẽ per non eccleſiaſticas perſonas exercentur,[u] ex quibus pœnæ pecuniariæ in vtilitatem Eccleſiæ conuertantur.[x] Sunt & nouis Eccleſiis datæ per epiſcopum decimæ ſine magno incommodo aliarum Eccleſiarum,[y] primitiæ, oblationes,[z] & quæ ex laudabili conſuetudine ſolent à fidelibus dari, à quibus & peti poſſunt.[aa] Cõpetit & pro dote Eccleſiæ, vt poſſit ad aliquam aliam vacantem Eccleſiam eligere, vel beneficia quædam conferre.[bb] Percipiunt & parochiales Eccleſiæ præter alias, reditus ſpeciales ex relictis aliis Eccleſiis per earum parochianos.[cc] Sũt quoque proprij alij reditus, & iura ſingularia epiſcopatuum, vt cathedraticum,[dd] alicubi quarta decimationum,[ee] & mortuariorum[ff] procuratio ratione viſitationis[gg] moderatum ab Eccleſiis, extraordinarium auxilium.[hh]

5 Templum, ſeu ædes ſacra, publicè deſignatur, & facta conſecratur ab epiſcopo.[ii]

### SCHOLIA.

a can. Eccleſias, 16. qu. 7. can. Eccleſias per congrua, 13. de conſecr. diſt. 1. cap. ad audientiam in 1. & 2. de Eccleſ. ædific. cap. ſaluator, de præbend. in Extrauag. communib. c. 1. prouinciæ. 99. diſt.

b can. in illis, 2. & ſeq. epiſcopi. 80. diſt. ibſque ratio, & in c. 1. de priuileg. lib. 5. titul. 33. nec debet cenſeri diœceſis, quæ non habuit epiſcopum. can. 50. fœlix. 16. quæſt. 1.

c dicto can. epiſcopi, 80. diſt. can. plures. 54. 16. q. 1. ca. Eccleſiae. 13. q. 1.

d can. 2. nulli archiepiſcopi. 99. diſt.

e Vide fusè cap. 3. de Eccleſ. ædific.

f cap. 1. de no. oper. nuncia. lib. 5. titul. 32. cap. 1. de reb. Eccl. non alien. lib. 3. tit. 13.

g can. ſi quis baſilicam, 29. de conſecra. diſt. 1.

h ca. placuit, 26. de conſecra. diſt. 1.

i cap. ad audientiam, 3. de Eccleſ. ædifica. Clem. 2. de reb. Eccleſ. non alienand. can. 51. multis, 16. quæſt. 1.

k cap. cùm ſicut, 8. de conſecra Eccleſia. vel alta. lib. 3. titul. 30. can. nemo, de conſecrat. diſtinct. 1. §. primo. vt nullus fabricet oratorij domos, in Nouell. 6. primo. vt determinat. ſit numer. clericor. dotat Epiſcopus, ſi non curauerit ab initio dotem ſufficientem aſſignari à patrono, argum. cap. ſecundi. & cap. epiſcopus, cap. cùm ſecundum, de Præbend. vel roget fundatarium augere dotem, ſi is habeat, vnde poſſit augere, can. piæ mentis, 16. quæſtio. fina. vide Panorm. conſil. 89. in 2. volumine, & Gloſſ. latiùs hac de re diſputantem, ad dict. cap. cùm ſicut. ad verbum, *conſecranda.*

l dicto ca. cùm ſicut, de conſecratio. Eccleſiar. c. piæ mentis, 16. quæſt. vltima. can. placuit. 1. quæſt. 2.

m cap. conquerente, 6. de Cleric. non reſidenti, & ibi gloſſ. ad verbum, *percipere*, ait tempore collationis beneficij, poſſe opponi per eum, cui conferuntur, quòd ſufficientia non ſint beneficia, non poſteà. cau. dilectiſſimi, 8. quæſt. 2. Nam ex quo beneficiatus conſentit accipere beneficium, quamquam ſit exiguum, & modicum, tenetur ibi reſidere, nec poteſt diſſentire, can. clericus, 91. diſtinct. vnio tamen fieri poteſt Eccleſiarum, ſi ex altera non poſſit præpoſitus commodè viuere, aut non poſſit ſatisfieri cultui diuino, cap. ſicut vnire, de Exceſſi. prælat. poterit & beneficiatus poſt collationem, penſiones, & onera poſt fundationem beneficio impoſita, impugnare, & reprobare. c. 2. de ſupplen. neglig. præla. c. prohibemus, de cenſi.

n d. can.nemo.de consecra.dist.1.§.1.vt determin.sit numerus clericor.
o cap.vt quisque,3.de vita, & honest. cleric. li.3. tit.1. cap. præposuit, 6. de filiis presbytero. vbi & ratio. & in can. ill.d,7.q.1.
p dict.§.1.vt determi sit numer.clericor.cap.primo, & cap. authoritate,4.de institutio. lib.3.tit.7.cap. quoniam vt ait, de vita,& honesta. cler. c. cùm Martinus, de Constitutio.
q can.hoc quoque,de consecra.dist.1.
r cap.1.de electio. l. Neratius, de verbor.significa.ff.quamuis vnus solus superstes possit omnium aliorum ius collegij retinere, l. sicut, §. fi. quod cuiusque vniuersi nomi.ff.
s ca.1.de supplen.negligen.prælib.1.tit 10. cap. de monachis,12.de præben cano.ca. endum.can.relatum,10.q.3.
t de quibus mentio in cano.terrulas, & seq.12, q. 2. ca. hoc ius,10.q.2.& ca.1.de cens.lib.3.tit.30. & tit. de sacrosanc. eccles. Sunt alia iura ciuilia, & canonica propemodum infinita, quæ de rebus ecclesiasticis conseruandis, acquirendis,& non alienandis agunt.
v cap.fina.Ne clerici vel monach.in sex.lib.tertio.titu.24.
x cap.licet,3.de Pœnis,lib.5. titul.27.capit.primo. cap. irrefragabili,13. §.fina.de offic.ordinar.lib. 1.tit. 31.
y cap.tertio,& final.de Eccles.ædifica.libro 3.titulo.48. cano.præcipimus,16.quæst.1.cano.Ecclesias,ibid. quæst.7.
z can. omnis Christianus,69.de consecra. distinct.1.cap.causa Carpensis,de verbo.signifi.can.Ecclesia, 11. quæst. prima.In solis tamen oblationibus,beneficij dos vt incerta, constitui non potest.Rebuffus tracta.de congrua portione,quæst.10. & 11.
aa cap.ad apostolicam,42.de Simon.lib.5.tit.3.
bb vt in cap.cùm olim 4.de maior.& obedien.lib 1.tit.33. & cap.cùm vis,4.de offic.& potest.iudic.ordin.li.1.tit.31.
cc Clem.dudum,de sepultur.cap.cùm in tua, de decimis, cum similib.
dd cap.conquerente, 6. de officio. & potest. iud. ord. cap. placuit,10.qu.3. Vocatur & hoc ius synodaticum: quia datur in synodo episcopi ab his,qui ad eam veniunt,c. olim.de censib.
ee dicto c.conquerente,&cap.dudum,de decimis.cap.vni. 10.quæst.3.cap.Vulte:anæ,can.nobis,can concesso.12.q.2. vide glossam ad c.cùm contingat, de decimis.
ff quandoque tertia est pars debita, quandoque quarta, quandoque media,pro consuetudine,cap.1.& 2. & cap. certificari,de sepultu.cap.officij,cap.requisiti, de sepultur.nam & præscriptio in ea ex integro habere locum potest.c.de quarta, & de Præscriptio.
gg idque pro facultatibus Ecclesiarum visitatarum, cap. cùm nuper,c.sopitæ,c.cùm Apostolus:vbi ratio,de censib.
hh dicto c.conquerente , in fine , & c.cùm Apostolus, de censib.
ii Iuxta formam can.nemo.de consecra.distinct.1. diximus & nos suprà copiosè titulo 4. de Ecclesia.

## CAPVT X.

1 *Beneficia erecta,cuius iuris sunt.*
2 *Et quid ius patronatus.*
3 *Potestas summi Pontificis super beneficia.*

1 ERECTA beneficia relinquuntur curæ, & solicitudini episcopi eius, in cuius diœcesi sunt:[a] nisi aliquo priuilegio ab ea exempta sint:[b] sicque iure communi institutio,& destitutio præpositi beneficio,ad episcopum illius pertinet.[c]

2 Debetur & in quibusdam Ecclesiis aliis ius patronatus:quod est,[d] ius[e] honorificum, [f] onerosum[g],& vtile,[h] competens alicui in Ecclesia pro eo,quòd diœcesani consensu, Ecclesiam fundauit,[i] construxit,[k] aut dotauit,[l] vel ipsemet,vel is, à quo causam,& ius habuit:[m] solus,vel cum alio.[n]

3 Potestatem etiam habet in beneficia exempta solus summus Pontifex:habet & in alia omnia ius conferendi per concursum ordinariorum: atque supra illos habet in beneficiis plenissimam disponendi potestatem.[o]

*SCHOLIA.*

a can.omnes basilicæ,16. quæst. septima. can. obitum. 61. distinct.
b c.cùm & plantare,de priuileg. cap. 2. de supplen. neglig. Prælato.lib.1.tit.10.
c vt dicemus posteà in collatione beneficiorum.cap. cùm ex iniuncto,de hæret.cap.primo,& 2.de Capell.monach.
d explicamus hanc finitionem lib.7. Syntagma. iuris vniuer.cap.4.
e quia spiritali annectitur.cap.de iure patronatus, de iure patron.
f quia alios præcedit honore patronatus in Ecclesia patronata.cap.nobis,§.fin.de iur patrona. Item quòd vacante beneficio patronus præsentat instituendum, nec potest episcopus sine eius præsentatione prouidere,can. monasterium,can.decernimus, 19. quæst. septima. cap. ex insinuatione,cap.quod autem, cap. illud prætermittendum, cap. ex consultatione , cap. consuluit , cap. relatum. de iure patron.
g nam patronus tenetur suam Ecclesiam defendere, & caue e ne bona dissipentur,can.filiis.16.quæst. 7. & si bona non sufficiant Ecclesiæ,ipse tenetur de suis aliis supplere,Clem.1.de iure patro.cap.6.de præben.in sex. cap. extirpandæ.§ quod verò eo titul.apud Grego.de præben.
h nam cùm vergit ad extremam inopiam patronus,Ecclesia patronata,ne ingrata sit,eum, & filios tenetur alere, cap nobis,§.fina.de iure patrona.can. quicunque 16. qu. 7.habita ratione bonorum Ecclesiæ, & qualitate personarum, patrono um,can.fina.10.q.fina.1.sed & si quis,§.1. de vsufruct. c. nobis,de iure patro.cap.piæ mentis,16.q.7.
i ædificatione videlicet facta propriis sumptibus.can.monasterium,16.q.7.
k can filiis,can quicunque.16.q.7.
l vel ex contractu,vel translatione facta cum vniuersitate bonorum,cap.cùm sæculum, cap ex literis, 7. de iure patron.vel successione, Clem.1. de iure patrona.
m quia vnus & plures possunt esse eiusdem Ecclesiæ patroni.vt in c.1.2.3.de iure patrona.
n cap.præposuit,4.de concess.præben.

## CAPVT XI.

1 *De extinctione beneficiorum.*
2 *De vnione.* 3 *De destructione.*
4 *Occupatione ab hostibus.*
5 *Minutione,suppressione.*

1 PORRO quemadmodum beneficia ortum habent; ita & aliquando admittere possunt interitum,& finem;& res etiam sacræ possunt aliquando profanæ fieri,vel ex lege, [a] vel impellente necessitate,[b] vel ex alia legitima causa.

2 Quare extingui possunt beneficia vnione primùm accidente cum alia Ecclesia, ob paupertatem,vel ex aliis causis.[c] Vnionem dicimus,quãdo fit ex duobus,vel pluribus beneficiis in perpetuum coniunctio. [d] Et ita beneficium alteri vnium

tum amittit titulum, nec amplius per se vacare dicitur.[e]

3 Extinguitur secundò beneficium, quando cũ authoritate summi Pontificis, vel Episcopi, ædes eius sacra destruitur, vnà cum reditibus dissolutis:[f] veluti quando ædes sacræ fuerint in alterius Ecclesiæ conquerentis præiudicium constructæ,[g] vel si diœcesani proprium necauerint diœcesanum,[h] vel si Ecclesiæ ædificatæ sint sine vllis martyrum reliquiis: aut si cum illis: sed falsis.[i]

4 Tertiò, beneficium occupatum ab hostibus fidei, quamdiu ab illis occupatur, pro extincto habetur[k] quamuis verum sit ædes, sacras profanas ideò non fieri.[l]

5 Possunt, & quartò ex causa beneficia, seu præbendarum numerus, minui, vel supprimi.[m]

*SCHOLIA.*

a l. inter stipulãtem, 83. §. sacram rem. de ver. obli. permittebat & Lex antiquorum Ethnicorum, liberationem à sacris, per coëmptionem sacrorum factam per senes eam ob rem constitutos, vt scribit Cicero orat. pro Muræna: Vide quæ de extinctione beneficiorum diximus, lib. 17. Syntagmatis, cap. 5. & tracta. beneficior.

b Vt in l. sancimus, 17. C. de Sacrosanct. Eccles.

c ca. fi. §. hostilitatis, 25. q. 2. ca. & temporis, 6. q. 1. c. 2. de religios. domib.

d cap. sicut vnire, de excessib. præla.

e Interpretes ad ca. cùm accessissent, de const. Lodouicus Comes, ad regulam de trien. poss. qu. 8. Ioannes Andræas ad Cle. 1. de supp. neg. præla. & ita hîc propriè vnionem vsurpamus; alioquin tribus modis vnio, seu coniunctio beneficiorum fieri dicitur, vt docet Glos. ad ca. 1. ad verb. *vniendo*, Nec sede vacan. & Glos. ad ca. & temporis, & sequenti ad verb. *vnire*, 16. q. 1.

f Vt in l. 3. de colleg. illicit. lib. 47. Pandect. tit. 22.

g Vt in c. 1. & 2. de noui. operis nuncia.

h Cau. final. 25. quæst. 2.

i ca. placuit, de cons. di. 1. ca. & hoc diximus, 16. q. 7. vide Iosephum, lib. 7. de bello Iudaico, c. 2.

k ca. pastoralis, 7. qu. 1. c. sancta Romana, de electiõ. in Extrauagantibus communibus.

l vt notant ad ca. quæ semel. 19. q. 3. vbi corrigitur l. cum loca, 36. de religi. & sumptu. funel. ff. lib. 11. tit. 7.

m c. fi. de verb. signifi. c. cùm accessissent, de constit.

# DE INSTITVTIONIBVS.[a]

## TITVLVS XXVIII.

a Tractatur in titulo 7. lib. 3. Decreta. & in Sext. lib. 3. tit. 6. in ca. omnes, & sequent. vsque ad ca. quoniam in quibusdam, 6. quæst. 7. tractatur & titulis de Præbendis, & concessione præbendæ, & in Concordatis de Collationibus.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio tituli. 2 Et institutionis acceptiones.*

1 POST tractationem de beneficiorum origine, qualitate, erectione, & extinctione; postulat ordo, vt de acquisitione agamus eorum, sicque proximè subnectamus de concessione, seu institutione, quæ in illis fit.

2 Instituere generale nomen est, quod nihil aliud in genere, quàm intra ponere, significat: id est, ita tradere rem, vt ex ea concessione ad aliquẽ velimus eam pertinere: vnde & manauit frequẽs instituendi in testamentorum voluntatibus mentio.[a] Et in causa sacerdotiorum, seu beneficiorum ecclesiasticorum, quinque modis institutio vsurpatur: primùm generaliter; vt in hoc titulo pro collatione libera, quando Episcopus pleno iure confert Ecclesiam, & intra Ecclesiam aliquem põnit, vt vel ipse eidem præsit, vel in eadem alius inseruiat.[b] In qua acceptione dicimus, institutionẽ, & destitutionem personarum Ecclesiasticarum pertinere ad Episcopum.[c] Secundò, accipitur institutio pro confirmatione electionis factæ ad beneficium, quæ ab Episcopo iure communi, vel ab alio ex priuilegio fit.[d] Tertiò, pro collatione facta ab Episcopo ad præsentationem patroni; quæ ita est præsentati ad beneficium approbatio.[e] Quartò, pro confirmatione, approbatione, seu authorizatione collationis ab alio, quam ab Episcopo iure priuilegij factæ.[f] Est & quintò institutio, corporalis inuestitura, cùm quis inducitur in corporalem possessionem beneficij.[g] Ex quibus quinque modis, quatuor primi pertinẽt ad Episcopum, vel eius Vicarium, quintus etiam ad Archidiaconum.[h]

*SCHOLIA.*

a Tit. de hæredibus instituen. §. ante hæredis institutionem, de lega. apud Iustinia. l. 1. de vulg. ff.

b Instituere, est ius canonicum in Ecclesiastico beneficio tribuere, Gloss. in c. authoritate, 4. de insti. lib. 3. tit. 7. per c. cùm ex iniuncto, de hære. facit c. 1. de regul. iur. in sexto.

c Dicto c. cùm ex iniuncto, de hære. & c. cum & plantare, §. in Ecclesiis, de priui. c. 1. & 2. de cap. mo.

d c. cum Vintoniensis Ecclesia, de elect.

e cap. 1. & 2. de institut. in sext. ca. fin. & ferè per singula capita tituli, de Iure patronatus.

f De confirmatione, in c. cùm satis, de offic. Archidia.

g cap. ad hæc, & c. cùm locum, de offic. Archidia.

h Ioan. ab Imola ad c. cum venissent, & c. ex freq. de insti.

### CAPVT II.

*1 Distinctio, seu diuisio institutionum.*

1 EX his porrò institutionibus beneficiorum enumeratis liquet aliquam liberam esse, aliquam non liberam.[a] Libera est, quando is, qui habet conferendi potestatem, sponte, & liberaliter[b] confert, & potest alium alij, idoneum tamen, præferre.[c] Non libera est, cùm collator[d] ad alterius, vel aliorum electionem,[e] præsentationem,[f] nominationem,[g] mandatum,[h] receptioni in cãnonicum,[i] resignationi in fauorem, vel permutationi,[k] aut optioni,[l] legitimè factis, & exhibitis, tenetur consensum adhibere.

*SCHOLIA.*

a Tractatur in c. relatum, 9. ad ver. *liberaliter*, de Præb.

 b Dicto

b Dicto cap. relatum, quia & collatio donatio dicitur, c. quia diuersitatem, de concess. præb. cum simil.

c §. statuimus, de collatione, in Concordatis.

d Hic enumerantur species collationis non liberæ.

e Quando electio legitimè facta est, superior tenetur eam approbare; & hæc approbatio dicitur confirmatio, c. nostri, de elect. c. fin. eo. tit. in sex. sicque constituitur differentia inter electionem, collationem, institutionem, præsentationem, vt vnius appellatione reliquæ non contineantur, in forma prouidendi, in c. cùm illis, 16. §. 1. & §. cùm autem, de præb. in sex.

f Præsentatio facit non liberam collationem, & ideò dicitur illa Episcopi collatio, institutio, can. decemimus, 12. q. 7. c. illud, de Iure patronatus.

g Nominatio in Gallia duplex, vna quæ regia quando rex nominat summo Pontifici ad prælaturas vacantes idoneum instituendum, tit. de Regia ad prælaturas nominatione, in Concordat. Altera est scholastica, quando ex priuilegio, academiæ nominant prælatis collatoribus ad beneficia vacatura, in mensibus certis assignatis graduatis nominatis, vel simplicibus, §. qui verò, §. præfatique ordinarij, & §. fin. de colla. in Concor. probauit vtrasque præsentationes, seu nominationes competentes principibus, & scholis ex priuilegio, Concilium Tridentinum, session. 25. c. 9. de refor.

h c. si soli, de concess. præ. in sex. c. dilectus, 1. de præ. c. si duobus, de rescri. c. si tibi, eod. tit. in sexto.

i Qui recipit aliquem in canonicum, tenetur ei de præbenda prouidere, c. relatum, 9. de præ. c. cùm super, de con. præ.

k Quandoquidem beneficia resignata in fauorem aliquorum, vel permutata, non possunt aliis, quàm his, in quorum fauorem resignata sunt, vel permutata, conferri: Clem. vni. de rerum permuta. cap. olim. 1. de restit. spolia.

l c. fin. de consuetud. in sext. optionem in officiis ciuilibus etiam constituit l. vnicuique, 7. de proximis sacror. scrinio lib. 12. C. titulo 19.

## CAPVT III.

*1 De vacantibus beneficiis fiat institutio.*
*2 Et de modis vacandi. 3 De vacatione ipso iure.*

1 COMMVNE omnibus institutionibus, & collationibus, ne beneficia iure ordinario, priusquàm vacent, conferantur: [a] vacare dicuntur, quæ à nullo possidentur: [b] vel possidentur quidem: sed malè. [c]

2 Quare vacatio Ecclesiæ tunc inducta dicitur, quando ea est destituta, vel priuata proprio clerico, seu præposito, qui eam iure possidebat. Vacare autem dicitur quatuor modis, ipso iure tantùm, per sententiam: ipso facto tantùm: ipso iure, & facto simul. [d]

3 Ipso iure vacat, quando possessor declaratur priuatus beneficio, aliquo casu adueniente, sine alia declaratione iudicis, [e] & quamuis post casum priuationem inducentem, iure priuatus, de facto, seu reipsa detineat. Neque enim tunc consideratimus eius detentionem, quominùs collator ita vacans conferre possit alteri: [f] quamquam verum sit, per illam vacationem prouisum nõ posse nancisci realem possessionem, nisi priùs vocauerit in ius eum, qui de facto possidet iure ipso priuatus. [g] Cõtingit hæc vacatio ipso iure inducta, ex intitulati delicto, vel ex quasi delicto. Ex delicto, veluti ex manifesta eius Simonia, [h] hæresi, [i] assassinatu, [k] homicidio pastoris Ecclesiæ, [l] ex falsificatione literarum Apostolicarum, [m] si ob calumniam electionis accusatæ suspẽsus à beneficiis, in illis administrauerit: [n] in trusione beneficij: [o] si quis hostiliter fuerit persecutus Cardinalem: vel eundẽ percusserit, aut socius comprobatur: consultor fuerit persequentium: & ita fuerit particeps reatus maiestatis. [p] Si quis vi conclusos coëgerit sua beneficia eiurare, [q] si sodomita; [r] si spoliauerit, vel impediuerit sequestrum beneficij, de quo litigat, quo casu, & iure suo, si quod in eo habet, ipso iure priuatur. [s] Qui etiam ad preces hæreticorum obtinuerint à collatoribus beneficia, illis ipso iure priuãtur: & si scienter acceperint, etiam ad alia obtinenda alio modo, fiunt in capaces. [t]

### SCHOLIA.

a Ex Concilio Lateranensi sub Alexan. 3. c. 8. relato in c. 2. 3. & fi. de concess. præ. c. detestanda, 2. eo. ti. in sex. vbi rationes: & c. illud prætereũdum, 8. de iure patr. c. venerabilis, 17. §. fi. de præ. ca. si quis Papa, 2. distinct.

b L. qui cœtum, §. fin. ad Leg. Iul. de vi pub. ff.

c Paria quippe sunt aliquid non esse, vel esse inutiliter, l. quoties, Qui satisda. coga. ff.

d Modi vacandi vel maximè in impetrationibus obseruantur, cùm sub vnico modo vacãdi facta impetratione, alij non contineantur nisi exprimantur, c. susceptum, de rescrip. in sex. sic & aliàs exprimitur vacatio per constitutionem, execrabilis, de pœnis. in extra. per constitutionẽ, de multa, de præb. per non promotionem ad ordinem Presbyteratus, ex ca. licet canon, de elect. in sex. vt infrà videbis: lege decis. 28. Rotæ in nouis.

e Gloss. ad l. iubemus, §. œconomus, ad verb. *priuetur*, de Sacros. Eccl. C. c. ambitiosæ, de reb. Eccl. non alien. in Extrauagantibus communibus.

f cap. de multa, de præb. eod. cap. cùm in illis, §. cùm autem, eodem titulo, in sexto.

g c. licet Episcopus, 1. de præb. ca. volumus, 16. q. 4. c. in literis, de restit. spoliatorum, c. eum, qui, de præb. sic intelligitur c. cùm nostris, de concess. præ.

h Non ex occulta, c. insinuatum, de Si. c. cum detestabile, eo. tit. in extr. com. Simòniacè etiam ordinati nõ faciunt fructus suos beneficij, in decis. Tholosa. 438.

i c. ad abolendam, de hæretic. c. cùm secundum leges, eodem titulo, in sexto.

k capite primo, de homicid. in sexto.

l Vide caput in quibusdam, de Pœnis.

m cap. ad falsariorum, de crimine falsi.

n cap. 1. §. fin. de elect. in sexto.

o cap. eum, qui de præbend. in sexto.

p Vide cap. 5. §. Fœlicis, de pœnis, in sexto.

q Clement. multorum, de pœnis.

r cap. clerici, de excessib. prælatorum.

s Clementina vnica. c. sequestra. possessio.

t c. 2. §. ad hæc, de hæreticis, in sexto.

## CAPVT IIII.

*1 De vacatione ex quasi delicto.*

1 EX quasi delicto [a] priuatur quis interdum ipso iure beneficio: quamobrẽ, & eo modo inducitur vacatio: veluti primò, adeptione secũdi beneficij, quod teneri non potest cum possesso, prius vacat, nisi accedat dispensatio: [b] vel secũdò, si beneficiatus contrahat matrimonium, vel spõsalia de præsenti. [c] Tertiò, per non promotionẽ ad Presbyteratum intra annum adepti pacificè beneficij

neficij curam animarum habentis.[d] Quartò, si irrita fiat electio, ex qua quis nactus erat beneficiũ.[e] Quintò vacabit & Ecclesia prior, ex qua transfertur Episcopus, post consensum translationi per eum adhibitum.[f] Sextò, si electus non consentiat electioni de se factę intra mensem: aut si non petat confirmationem electionis intra tres menses sequentes, priuatur iure electionis, quod ei cõpetit, & ita vacat beneficiũ.[g] Item septimò, si post alios tres menses cõsecrationem non petat Episcopus, vacant eius beneficia ante electionem possessa.[h] Octauò, priuatur electus iure beneficij, si se ingerit administrationi eius ante confirmationem.[i] Nonò, idipsum accidit si se ingerat administrationi beneficij tempore suspẽsionis.[k] Decimò, si bona Ecclesiæ, vel beneficij alienet.[l] Vndecimò, si beneficiatus ingressus religionem, regulam profiteatur.[m] Duodecimò, si resignatio facta in curia Romana non publicetur intra sex menses; vel si sit facta extra Curiã, non publicetur extra mensem.[n] Decimotertiò, si beneficium detur in cõmendam ab Episcopo, post sex menses vacat commenda.[o] Decimoquartò, si Abbatissa eius monasterij, in quo sedet, benedici non curauerit intra tempus à iure cõstitutum post confirmationem se benedici; beneficio cadit.[p] Decimoquintò, qui consenserit electioni in Senatorem Romanum de se factæ, cõtra prohibitionem Nicolai sum. Pontif. omnibus priuilegiis, feudis, & beneficiis à sede Romana impetratis, ipso iure priuatur.[q] Decimosextò, qui postularũt minores vigintiquinque annis in prælatos, priuantur ipso iure beneficiis, quæ habent in Ecclesia illa, ad quam postularunt.[r] Decimoseptimò, & is, qui non ustendit titulum seu beneficij:[s] vt & decimooctauò, is, qui sine canonica institutione beneficium possidet.[t]

*SCHOLIA.*

a Iuxta §.1.de obligat. quæ ex quas. delic. nasc.lib.4.instit. Iustinia.tit.5.
b Clem.fin.de præb.in Clem.cap.de multa, de præ.cap.dudum, in 2.de elect.cap.cùm singula.de præ. in Sex ca.1.de consuet. cap. execrabilis, de præb. in Extrauagantibus communibus.
c cap.3.& cap.diuersis, de cleric.coniuga.
d cap.licet can.& cap.commissa, de elect.in sext.
e c.considerauimus, & c. super eo, de elect.in sext.
f can. in apibus.7.q.1.quando scilicet quis nactus fuerit secundæ Ecclesiæ possessionem pacificam, cap. quanto, de translat.Episcop.cap.cùm singula, §.prohibemus, de præ. in sexto.
g cap.quàm sit Ecclesiis, de elect.in sext.c.si religiosus, de elect.in Extrauag.communibus.
h cap.cùm in cunctis, §.cùm verò, de elect.
i cap. auaritiæ, de elect.
k c.1.in fin. & c.cupientes, §.cæterum, de elect.in sex.
l c.vni.de rebus Eccles.non alien. in Extrauag.communib.
m cap.beneficium, de regul.in sexto. cap. ex transmissa, de renun.ca.Gonsaldus, 17.q.2.reg.cancell.
n Secundum regulam Cancella. 34. quæ in Gallia non seruatur, vbi sufficit publicari resignationem, & possessionem adipisci ante mortem resignantis; ex consuetudine. Rebuffus ad §. monasteriis, de regia ad prælaturas nom.ad verbum, *vacantibus*, in Concor.
o can. nemo deinceps, 15.de elect.in sexto.
p Clem.attendentes, §.statuimus, de statu monach.
q cap.fundamenta, 17.de elect.
r cap.vnic.de postula. præla.in Extrauag.communib.
s cap.ordinarij, de officio ordinarij, in sex.facit ca.1.iniunctæ, in extrauagantib. communib.
t cap.1.beneficium.de regul.iur.in sexto.

## CAPVT V.

1 *De priuatione, & vacatione beneficij per sententiam.*

1 PER sententiam beneficij priuatio, & vacatio inducitur, quãdu ob grauem causam,[a] iudex iudicio, & causa cognita possessorẽ expressè priuat beneficio. Si quidem in criminibus, in quibus ius non inducit expressè beneficij ademptionem delinquentibus per condemnationem criminis à iudice factam, nisi expressè fiat in sententia priuatio,[b] possessores non amittunt beneficia, quamuis grauiora sint crimina illis, pro quibus ius induxit priuationem ipso iure: ideò in illis sola condemnatio criminis non inducit priuationem, vel vacationem, si omittatur in sententia expressio ademptionis.[c] Exẽpla passim occurrent in iure, vt illud non residentis, qui ipso iure beneficio, in quo non residet, non priuatur; nisi monitus legitimè, & ob contumaciam damnatus, nominatim titulo sui beneficij exuatur.[d]

*SCHOLIA.*

a Et non aliter, cap.satis peruersum, 56.dist. can. præcepta, 55.dist.cap. Monachi, 2.§. priores, de statu. monach.cap. vnic.in fine, de Capellis monach.cap.non potest, 2.de renuncia.ca.inuentum, 6.qu.7.
b Interpretes ad cap.querelam, 10.per illum textum, de iureiuran.lib.2.tit.24.& ibi Panor.num.3.
c Præpositus, ad cap.studeat, 50.dist.cap.studeat, de Cleric. excommunica.ministran.Felinus ad cap.fina.de rescript. Baldus ad l. cùm fratrem, de his, quib. indig.permagni autem interest, aliquem dici priuatum beneficio, ipso iure; aut per sententiam: nam quoties quis ex aliquo crimine priuatus dicitur beneficio ipso iure, tenetur restituere fructus perceptos à die commissi criminis, & percipiendos, qui percipi potuissent pendente sua indebita possessione. Quando verò alio modo quis priuatur beneficio, restituit tantùm à tempore litis contestatæ, quo cœpit esse malæ fidei possessor, vel à die sententiæ, seu priuationis. Panormita.ad cap.item cùm quis, de restitution.spoli 2.Rebuff.tracta.de pacif.posses.nu.163. Facit in argumentum, l.eum, qui, de his, quib.vt indig.ff. Iure quoque ciuili in criminibus, quibus ipso iure bona reis adimuntur, & fisco addicuntur, statim commissis criminibus, illis bonorũ censetur suorum libera interdicta administratio, & alienatio, l.donationes, 3.§.fin. de donat.lib.39.ff.titu.5. dum agitur de crimine perduellionis: & in l.si quis posthac, 9.§.fin.de bonis proscript.C.l.penul.& fin.ad Legem Iul.maiesta.C. In aliis contrà, nisi post condemnationem, & ademptionem factam nominatim bonorum: vt l.post contractum, 15. de don.ff.l. 46. §.6.de iure fisci.ff.l.41.de solu.ff. Subinde, si quis tantùm per sententiam, & nõ ipso iure priuatus sit beneficio, & à iudicio prouocatum sit, pendente prouocatione nõ censetur priuatus beneficio: quare, & medio tẽpore poterit illud renunciare: Boerius decis.206.Rebuff.de pacific.possess. nu.162. vbi sic fuisse iudicatum refert: per l.qui à latronibus, §.fin.de testam.
d c.ex parte, 8.cum tribus sequentibus, c.conquerente, 6.& c.2.de cler.non residenti, cap.11.postquam, 50.dist.ca.47. eos sacerdotes, 7.quæst.1.

CAPVT

## CAPVT VI.

*1 De vacatione ipso facto solùm.*

1 VAcatio ipso facto tantùm inducitur, & non iure, aut alio modo vero; quando de facto tantùm vi coactus cogitur relinquere sui beneficij possessionem, vel vide possessione deicitur.[a]

SCHOLIA.

a cap. ad aures, 2. & cap. ad audientiam, 3. de his, quæ vi, metúve cauf. fiunt, lib. 1. tit. 40. cap. 2. de restit. spoliator. lib. 2. tit. 13. c. super hoc, 5. de renunciatio. lib. 1. tit. 9.

## CAPVT VII.

*1 De vacatione ipso iure, & ipso facto simul per mortem, & renunciationem.*

1 IPso iure, & facto vacant beneficia, per mortem, aut renunciationem veri titularij.[a] Mortem hîc intelligimus naturalem, non ciuilē.[b] Morte quippè soluitur ius vsus, vel vsusfructus.[c] Comparat autem ius scriptum vsuariis, consuetudo alicubi vsufructuariis beneficiatos.[d] Quamobrem, & locatio fructuū beneficiorum per illos facta, morte eorundem extinguitur.

SCHOLIA.

a Et sunt hi diuersi modi vacandi, vt expressio vnius in impetratione beneficij ad alium non pertineat, cap. susceptum, 6. de rescriptis.

b Gloss. ad dictum cap. susceptum, ad verba, *non morte*, de rescriptis. Et quamuis exuli, seu bannito non possit conferri beneficium de nouo, loci, à quo exulat, eo quòd in eius Ecclesia esse non potest: attamen per bannitionem solam, quòd iam tenet beneficium, ei non censetur ademptum tacitè: Rebuffus in tracta. de pacific. possess. num. 203. Multa enim facta tenent, quæ si facienda essent, non fierent. l. patre furioso, de his, qui sunt sui, vel alien. iur. cum simil.

c Vt diximus suprà, titulo 26. de peculio clericorum, in diuisione peculij: & in tracta. benefic. Vide Glos. ad c. præsenti, de offic. ordinarij, in sexto.

d cap. 2. & fin. de loca. cap. si. ne præla. vices suas, & c. Clem. 1. de rebus Ecclesi. non alienan.

## CAPVT VIII.

*1 Renunciatio quid. 2. Diuisio. 3. Et de tacita.*

1 RENVNCIATIO est[a] rei, vel iuris proprij[b] refutatio, seu remissio spontanea,[c] ex certis causis,[d] & cum authoritate superioris facta.[e]

2 Fit autem vel tacitè, vel expressè.

3 Tacitè quando præsumitur facta, veluti si beneficiū habeatur pro derelicto,[f] vel si quis accepta uerit beneficiū, quod tenere nequit cum primo,[g] censetur renunciare primo: vt is, qui intra iuris terminum nō se promouet ad Presbyteratū, nolle cēsetur beneficium, quod sacerdotem desiderat.[h] Item si quis per triennium institutam litem de beneficio non persequatur,[i] vel alio modo suo facto, patiatur ius, quod habeat ab alio sibi adimi.

SCHOLIA.

a Cardin. ad rubric. de renuncia. in sexto. vide & Hostiensem summa eius tituli.

b Iuris quippè alieni non obest domino renunciatio. c. dilecto, in fine, de præb. c. pen. de sen. & re iudi.

c Hoc enim requiritur in renunciatione vera, & valida, vt sit spontanea, vtque sit irreuocabilis, c. 3. c. super hoc, 5. c. in præsentia, 6. de ren. lib. 1. tit. 9. sine per se, sine per procuratorem fiat: Clem. vn. de ren. renunciantibus quippè non datur regressus. l. si res, §. arcam, de sol. l. quæritur, §. venditor, de ædili. edict. l. postquā liti, C. de pact. cōtrā, si vi, metúve adactus quis renūciauerit: vel per impressionē, aut dolo malo renunctet, vt dicto c. super eo, de ren. c. 2. de resti. spo. li. 2. ti. 13. c. 2. 3. 4. de his, quæ vi, metúve cauf. fiunt. li. 1. tit. 40. Dummodò metus talis sit, qui possit mouere constantem virum, non aliter, proximè citatis iurib. & c. cùm dilectus filius, 6. vbi & Glossa notat quæ faciant iustum metum, de iis, quæ vi, metúve cauf. fiunt. c. v. etiēs, de spon. l. metum, quod met. cauf. ff. in dubio tamen non præsumimus renunciationem spontaneam, d. c. super eo, de renuncia. cùm non præsumatur iactare suum. l. cùm de indebito de probatio.

d Sine causa legitima non licet relinquere beneficiū: quia iodecens omnino probatur priùs soluere militiæ singulum, quam cedat victori aduersitas præliorum. c. 1. de renun. c. scissitatis, 7. q. 1. simile in militibus armatæ militiæ, in l. 1. de his, qui non impletis stipendiis, & c. li. 10. C. causæ legitimæ habitæ renunciationis duobus versibus referuntur:

*Debilis, ignarus, malè conscius, irregularis,*
*Quem mala plebs odit, dans scandala, cedere possit.*

Qui explicātur in c. nisi cū pridem, 10. de ren. & à D. Tho. 2. 2. qu. 185. art. 5. veluti qui sine periculo vitæ in beneficio esse non potest, renunciat, & eidem cedit ex permissione summi Pōtificis, in c. ad supplicationem, 9. de renun. Reprobatur autem facta inter uen u, vel promissione pecuniæ, in d. c. super hoc, 5. de renun. c. cum pridem, de pact. c. ad quæstiones, de rer. per. Poterit & qui plura beneficia consequitur, vnum eiura. e, si omnia simul nequeat detinere, c. referente, de præ. c. execrabilis, eo. in tit. in Extr. com. item quæ simoniacè fuerit adeptus, c. non est verisimile, de præsumpt. vel propter aliud crimen, c. post trāslationem, de renun.

e Authoritas superioris spiritualis, renunciationi necessaria, aliter nihil agitur, c. 1. c. admonet, 4. & c. fi. de renun. verum iure, qui semel authoritatem renunciandi impetrauit, cogitur renunciare. c. quidam cedēdi, 11. de renun. vbi rationes: quod tamen non est in vsu. Superior is dicitur, qui beneficium contulit renunciare volenti, in cuius manibus iterum debet reponere per cessionem, vel renūciationem. c. denique, 6. q. 3. c. Abbas, 18. q. 2. cùm ad eum institutio, & destitutio pertineat, c. cum ex iniuncto, de hære. c. t. de capelli. monach. cum simi. quod intelligi par est, quando institutio ad superiorem pertinet de iure cōmuni: alioquin si is instituerit ex consuetudine, vel præscriptione, tūc in manibus Episcopi diœceseos, non eius, qui collationem alioquin habet, facienda: quia præscripta tantum collatio, non admissio renunciationis, vel destitutio, Rota decis. 398. in nouis: nec amplius censetur præscriptum, quam possessum: c. cùm in tua, de decimis. c. fi. de offi. Archi. c. auditis, c. cùm olim, de Præscrip. facit c. cum in illis, de præb. in sex. Superior tamen solus dicetur in exemptis beneficiis, Abbatiis, & Episcopatibus, aliisque maioribus summus Pontifex: c. t. & fin. de renun. Quia verò summus Pontifex se superiorem non habet, ipse per se ex seipso, si velit, suum beneficium seu Papatū, cui voluerit, renunciare poterit. ca. 1. de renun. in sex. At renunciatio beneficij in manibus laici facta in præiudicium superioris, non valet; quia superior, ea non obstante, potest renunciantem in beneficio renunciato retinere: valebit tamen in præiudicium renunciantis, vt priuetur ideò beneficio, nec possit ad illud redire, c. quod in dubiis, 8. de renun. Rota decis. 351. in nouis. ca. non oportet, 7. q.

tet,7.q.a.vide Gl.ad c.voicum,ad ver.*renunciasse*,titulò de sublation. Clement.literis, in prag.san.

f In c.1.de offic.vicar.c.ex parte,de cleric.non resident.

g cap.de multa,de præb.cap.gratiam,de rescriptis,in sexto, Clement. gratiæ, eodem titulo in Clemen.

h cap.licet can.& cap.commissa,de elect.

i In regula Cancellariæ,de pacificis possessor.& in alia,de triennali possessore.

## CAPVT IX.

*1 De expressa renunciatione.*

*2 Et diuersis formulis eius.*

1 EXPRESSA renunciatio fit per verba expressa,& explicita, sponte prolata à titulario; per quam, si purè, & simpliciter fiat, renuncians priuatur iure suo statim ea facta, [a] etiam si non sit admissa. [b]

2 Expressa quippè renunciatio duplex est: aut simplex pura: aut conditionata. Simplex propriè coram ordinario fit collatore,sine pacto,conditione,aut die: nam hæc redolent simoniam in beneficiis conferendis. [c] Conditionalis renunciatio fit, vel in fauorem alicuius, & non aliàs, nec aliter: [d] vel cum reseruatione pensionis, & non aliàs, nec aliter: [e] vel cum regressu, [f] vel ex causa permutationis, non aliàs,& non aliter.

### SCHOLIA.

a cap.2.& 3.de renuncia.Clem.vni.eod.tit.neque datur regressus ad beneficium eiuratum sine noua collatione, etiam si casus regressus sit expressè reseruatus, can.quàm periculosum 7.q.1.ca.inter cætera,de præb.cap.cùm vniuersorum, de rerum permutat. Vide Rebuffum,tractat. de pacif.possessor.nu.144. & sequentib. valet tamen resignatio cum regressu.sed regressus annullabitur in Gallia: quamquam cum regressu extra Galliam alicubi renunciatio toleretur: Vide Rebuffum ad rubricam, de resignationibus.in Concordatis.

b cap.quod in dubiis.8.de renunciat. can.sunt nonnulli, & can.ordinationes,1.q.1.c.tua nos,34. de simonia,lib.5.tit. 3.cap.cùm pridem,& cap.fin.de pact.

c Et ideò ratione restrictionis,seu conditionis appositæ renunciationi, beneficia ita renunciata in fauorem, vel ex causa permutationis,non possunt aliis, quàm nominatis, & compermutantibus conferri; alioquin renunciantes redeunt ad beneficia, cap. inter cætera, 17. de præb.cap. vni.de rerum permuta.in sex. Vide Rebuffum in praxi, titulo de resignatione conditionali, à nu.14. vsque ad 20. facit quòd generaliter conditiones sint implendæ in forma in specie definita.l. 3. C. de conditionib.insert.l.Menius, l.cùm quidam, de conditio. & demonstra. ff.l.2.de donatio.in ff.Notandum, resignationem conditionatam non fieri coram ordinario collatore; sed coram summo tantum Pontifice: nemo enim iure communi sibi eligere in beneficio successorem potest,ca.non liceat, & can. Apostolicam,8. quæst.1. quia beneficiatus tantùm habet administrationem personæ suæ,& industriæ concessam, & ideò illud priuilegium ad alium per se transferre non potest.l.quia tales,solut.matrimo.ff. argum.l.inter artifices,de soluto ff. Sed & videretur quædam species simoniæ,in fauorem, vel gratiam personæ dare beneficium, ca.ordinatione,can.sunt nonnulli,1. quæst. 1. Item & pactum, vt dictum; quare summus Pontifex in hac specie conditionatæ renunciationis, qui potest simoniam hanc eluere,adeundus erit. Glossa ad cap.cùm pridem.ad verbum, *illicita*, de pact. quia supra ius positiuum solus ex plenitudine potestatis potest dispensare,c.proposuit, de concess.præb.c.2. de præb.in sext.

d Fit reseruatio pensionis in fructibus omnibus,vel in parte,vel ratione concordiæ, vt à lite discedatur, vel ne renuncians immodicum dispendium patiatur:quod tamen solus Pontifex admittere potest,non ordinarius collator. cap.nisi essent,11.de præb.& ibi Gloss.cap.de cætero, de transact. Alioquin enim iure ordinario beneficia sine vlla diminutione conferri debent, tit. Vt Ecclesiastica benefic. sine dimi. conferan. quemadmodum enim ius est indiuisibile beneficij, ita & eius fructus, ca.fin.1.q.3.ca.si monachus, 16.qu.1.c.vt nostrum, e.t.vt Eccl.benefic.sine dim.conferen.cap.maioribus,de præb. Haberet & simoniam hæc renunciatio sine summo Pontifice, quæ committitur dando aliquid, vel remouendo pro datione beneficij,c.super eo,8.de transact.c.cùm pridē,4.de pact.Vide Rebuffum in praxi,3.parte,titulo de renunciatione conditionali, num.23.

e Regressum dicunt, conditionem,vt si præmoriatur is,cui resignatum,resignans possit redire ad beneficium resignatum:de quo vide Rebuffum in proximè citato loco,quæ tamen forma resignationis reiicitur in Gallia,& in Concilio Tridentino,sessione 25.de reformation.c.7.pro quo iudicatum.Videtur & vltrà hæc concessio reprobata per c.accepimus, 5. de pact. Suffragatur & ratio. quæ ea iure apertè colligit, beneficia hæreditaria esse non debere, cap. Apostolica,8.q.1.c.ad extirpandas, & c.præterea, de filiis presby.maximè quod illæ cum regressu,resignationes habeant quoddam votum captandæ mortis, vt in beneficium alterius succedatur, quod abominantur, & meritò, omnia iura ciuilia, & canonica, c. 2. de concess. præ.& c.2.eo.tit.in sex.l.ex eo,de inutilib.stipu.C.l fin.C. de pact. cum pluribus aliis notatis per Gloss. ad d.c.2.de concess.præben.

f Quare per hanc clausulam, aliis conferri ita renunciata, quàm expressis non possint,vide c.1.de rerum permut. in sext.Clem.vni. eo.tit. in Clemen. Si coram ordinario ex causa permutationis renunciatio fiat, vt iure nouo dicto expressum; quamuis olim posset ordinarius ita eiurata aliis conferre, cap. inter cætera, de præb. Stricti iuris est renunciatio,nec comprehendit id,quod non fuit expressum,& ignoratum fuit,vt notat. Tiraquell.tract.de vtroque retract.1.Gloss.20.nu.21. facit l.quicquid adstringendæ,de verbor.oblig.ff. Hodie quoque si permutatio non sortiatur effectum, resignantes ex ea causa, redeant ad propria beneficia sine noua collatione,secundum Iohannem Andræam,ad c.vni.de rer per.in sex. velut si vnum ex beneficiis à compermutantibus fuerit euictum,quamuis rigor iuris in contrarium sit. Sicque tradit Reb.tract. de pacifi.possess nu.145.& in praxi benefi.3.parte,num.12. Adde.quod in permutatione perficienda, consensus cōpermutantium exigitur:c.vni.de rerum per.in sex.& eorum,ad quos,adueniente vacatione, pertinet,& electio, aut præsentatio,aut collatio, Clem.vnic. & ibi gl.de rerum.perm.Quod tamen ad patronum pertinet, irrita fiet sine eius consensu permutatio facta,vt ait Glos.si is contemptum persequatur, non aliter:quare non dicitur nulla: sed annullanda permutatio.Cæterùm,illud singulare, sufficere interpellatos à permutantibus fuisse patronos, vel clericos,vt consentire velint,quamuis noluerint consentire, Rebuffus dicto titulo, de permutatione beneficiorum,in praxi,num.21.Fredericus in tractatu permutationis beneficiorū,q.24. Obseruabimus insuper regulam cancell.18. de infirmis resignantib. non habere locum in ordinario collatore, cùm obseruetur in renūciationibus factis in Curia Romana.Item breuiter obserua regulam 34.de public.resignationibus habere locum,quando resignans moritur.

## CAPVT X.

*1 Iure singulari in quibusdam casibus,concedi ante vacationem, beneficia.*

CÆTERVM

1 CÆTERVM ignorandum non est, iure singulari aliquando receptam esse concessionem beneficiorum, antequàm vacent; vt nunc speciali priuilegio summus Pontifex dat mandata de prouidendo ad vacatura beneficia:[a] vt olim literas expectatiuas,[b] verùm strictè mandata, vt odiosa, explicantur.[c]

*SCHOLIA.*

a cap. mandatum, cum duobus sequent. de rescript.
b cap. eam te, cap. constitutus, cap. literis, cum simllib. de rescriptis.
c cap. fi. cap. cùm in illis, 16. cap. cùm de non beneficio, 27. de præb. in sex. Clem. 1. eo. tit. cum simulib.

## CAPVT XI.

1 *A quibus beneficia conferantur.*

1 BENEFICIA tantùm quæruntur si conferuntur ab iis, qui habent potestatem cūferendi, non si ab aliis.[a] Hanc iure communi habent personæ Ecclesiasticæ, non laici.[b] Ex priuilegio tamen habent aliquando laici,[c] & ipsæ mulieres:[d] & dum plures de iure collationis certāt, iudicatur pro eo, qui est prouisus ab eo, qui est in possessione conferendi.[e]

2 Rursum inter Ecclesiasticas personas quædam dicuntur conferre ordinario iure, quædam extraordinario: seu ex particulari concessione, priuilegio, statuto, consuetudine. Iure ordinario cōfert solus Episcopus omnia beneficia vacātia suæ diœceseos:[f] dummodò ipse fuerit confirmatus, non antè:[g] quare, sede vacante, reseruantur collationi futuri Episcopi, quæ interim vacauerint:[h] nec à capitulo poterunt tunc conferri:[i] nisi forsan beneficij collatio pertineret ad capitulum, & Episcopum cōiunctim; quo casu capitulum Episcopi defectum supplens, & iure coniunctionis, & accrescendi vtens, confert:[k] quemadmodum Episcopo mortuo, vel suspenso capitulum præsentatos instituit, & electos confirmat sede vacante:[l] & vacantibus beneficiis eo tempore, quamuis ad solius Episcopi collationem pertineant, constituit œconomum:[m] loco etiam Episcopi, & ex eius mandato, eius Vicarius confert,[n] cùm is longè abest, vel non potest præsens, vel non vult illud officium exercere,[o] data cōferendi beneficia vacatura generaliter potestate;[p] nam alicuius certi beneficij vacaturi conferendi potestatem dare non potest, anteqùam vacet.[q]

3 Cæterùm, & Episcopus absens constituto Vicario, potest ipse etiam extra diœcesim, vacans beneficium conferre, & præuenire suum Vicariū, seu officialem.[r] Conferunt etiam Episcopus, Archiepiscopus, & alij prælati superiores iure deuoluto; quando inferiores, qui habent ius collationis, non conferunt intra semestre tempus constitutum à Concilio Lateranensi ad conferendū ordinariis:[s] sic enim superior proximus supplet negligentiam inferioris[t] sibi subditi; Et exempti negligentiam, summus Pontifex immediatè,[u] vel alius eius authoritate.[x] Supplet & negligentiam Episcopi capitulum, in beneficiis, quæ ad collationem capituli, & Episcopi coniunctim pertinent. Quòd si vterque & capitulum, & Episcopus conferre negligant, eorum deuoluitur collatio ad superiorem Archiepiscopum, vel ad alium superiorem.[y]

4 Rursum extra Concilium Lateranense, non præsentante patrono laico ad beneficium vacans intra quatuor menses idoneum, vel clerico intra sex menses, plenum ius collationis deuoluitur ad Episcopum:[z] vt contrà si idoneum præsentauerit vterque patronus intra prædicta tempora, & recusauerit admittere, & instituere Episcopus, instituendi ius statim deuoluitur ad eius superiorem, nec hîc expectantur sex menses.[aa] Sed & in maioribus dignitatibus, in Episcopatibus, Archiepiscopatibus & similibus, si quibus ius est eligendi, non eligant intra tres menses, potestas prouidendi transfertur in proximum superiorem:[bb] idipsum fit, si malè elegerint; in quo tamen casu ius plenum transfertur in confirmare debentem, vel in summum Pontificem.[cc]

*SCHOLIA.*

a cap. fin. de excessib. prælat. ca. 3. de institutio.
b cap. cùm laici, de iure patron. cap. quamuis sit graue, de decimis, cap. Massana, cap. quisquis, de elect. can. si quis deinceps, 16. quæst. 7.
c cap. dilectus, in 3. de præb. can. Adrianus, 63. distinct. In Gallia Rex, quæ sunt iuris regaliæ, confert beneficia, exceptis iis, quæ curam habent animarum, Ægidius magister in tract. regaliorum, c. 3. & 4. Speculator in titulo, ne sede vacante, & in eum Iohannes Andræas, & Iohannes Monachus ad ca. 2. de præb. in sex. Hoc ius habebat etiā Rex Angliæ in quibusdam Ecclesiis sui regni, cap. ex diligenti, de iure patronatus. Habet & quoddam affine ius Imperator conferendi aliquot canonicatus ob iucundū suum aduentum, & ob coronationem, vocant primarias preces. Speculator in §. restat, §. item notat. de præb. Boërius, decisio. 32. num. 8. Sunt & alij principes, quibus aliquando datum conferre beneficia, de quibus egi. lib. 17. Syntagma. cap. 7.
d Vt comitissa Flandriæ, in ca. dilecto, de institut. ca. fi. de concession. præben. Abbatissa, in decisione Rotæ, 190. & aliæ quædam.
e Argum. cap. consultationibus, de iure patrona. c. querelam, de elect. c. cùm olim, de causa possess. & propriet. sic disputat, & ita obtinuisse post plura docet Rota decis. 557. quidam impetrauit, in antiq.
f ca. omnes Basilicæ, & ca. nullus, 16. quæst. 7. cap. 1. c. ex frequentibus, c. cùm venissent de instit.
g cap. nosti, cap. transmissam, cap. qualiter, de elect. ca. auaritiæ, eod. tit. in sexto.
h Glossa in c. cùm olim, de maior. & obedien.
i ca. 2. ne sede vacan. apud Gregor. cap. vnico, eo. tit. in sext. cap. conquerente, de offic. ordinar.
k cap. vnico, ne sede vacante, in sexto.
l Dicto cap. vnico, ne sede vacante, in sexto.
m cap. cùm vos, de officio ordinarij.
n cap fin. de officio vica. in sex. cap. 3. de institutio. cap. statutum, 3. de præbendis, in sexto.
o cap. cùm nullus, §. Episcopo, de tem. ord. in sext.
p Sic docet cap. fin. de offi. ordina. in sex. ca. statuimus, 16. q. 1. neque tamen in generali mandato Vicariatus, continetur potestas beneficia conferendi, quæ specialiter concedi debet. c. cùm in generali, de officio Vicarij, in sexto.

q cap. cum

q cap. constitutus, de concessio. præb. vide Concilium Tridentinum, session. 24. de reformatione, c. 19. Gloss. ad cap. si de officio ordin. in sex. Vide & Glo. ad ca. pen. §. si ad verbum, *cuicunque* de offic. legat. in sext.

r cap. post electionem, de concessio. præbend. notant Iohannes, & Bernardus ad ca. ouuit, de offic. lega. Gloss. ad cap. statutum, §. ad verba, *remotis*, de præbend. in sext. quanquam Vicarij Episcoporum debeant tantùm conferre intra diœcesim, vt notat Iohannes Andræas in additione vltima Gloss. fin. dicti c. statutum, de præbend. in sext.

s ca. 2. de concession. præb. c. licet, de sup. negl. præl.

t ca. cùm inferior, de maior. & obedien.

v ca. sicut, de supplen. neglig. prælat. ca. cùm singula, in fi. de præbend. in sext.

x Clemen. vnic. de supplend. negligentia prælatorum.

y Dicto capit. secundo, d. c. quia diuersitatem, de concess. præben. cap. cùm in cunctis, §. si. de elect.

z cap. vnic. de iure patron. in sext. sine præiudicio tamen patronatus, in alijs sequentibus vacationibus. cap. 2. de supplenda neglig. prælatorum.

aa Rota in decisione 255.

bb c. ne pro defectu, de elect. ca. postquàm, 50. dist.

cc Iuxta distinct. cap. quamquam, 8. de elect.

## CAPVT XII.

1 *De collationibus, & prouisionibus factis à Summo Pontifice.*

1 SVMMVS Pontifex confert beneficia, vel proprio iure, vel iure præuentionis ex concursu cum ordinarijs, vel iure deuoluto. Iure solus proprio confert beneficia immediatè sibi, non alij subiecta, [a] vt Cardinalatum, [b] & ea, quæ dicuntur vacare in Curia Romana, & quandiu ibi vacant: [c] exceptis beneficiis parochialium Ecclesiarum: de quibus aliquando placuit, vt si vacassent [d] in Curia per mensem sine collatione, possent post mensem ab ordinarijs diœcesanis eorum conferri.

2 Vel si etiam mors Papæ intra mensem illum contigisset: [e] solus & ius Ecclesiarum translatorum prælatorum confert, [f] & quæ suæ collationi reseruauit. [g] Facit autē reseruationes beneficiorū aut generales, aut speciales. [h] Generales veluti quando in Ecclesia Cathedrali, aut Metropolitana reseruat suæ collationi omnes dignitates post Pontificalem: [i] aut si quando collatio seu prouisio, vel collatio beneficij facta à summo Pontifice, aut ab eius legato, non tenuerit propter obreptionem, aut subreptionem literarum, vel propter indignitatem personæ: aut si propter nullitatē prouisionis requiratur causæ cognitio: tunc enim dicitur etiam beneficium Papæ reseruatum, seu affectum: vt alius præter ipsum nō possit conferre: [k] Idipsum dicemus de alijs beneficiis, in quibus, vt verbis vtamur communibus, summus Pontifex manus apponit. [l]

3 Speciales reseruationes sunt, quando summus Pontifex vnum beneficium, vel vnam dignitatem in aliqua Ecclesia suæ collationi reseruat, seu retinet: [m] quod & legatus à latere facere potest, & suæ collationi vnam dignitatem, vel præbendam reseruare, [n] dummodò ea non sit à reseruandi potestate aliundè exempta. [o]

4 Per concursum confert summus Pontifex, & per præuentionem ordinariorum, omnia beneficia orbis: vt si quis vacans beneficium priùs impetrauerit iustè à summo Pontifice, præferatur ei, qui post ab ordinario collatore habuerit: [p] nisi beneficiū ad collationem iuris regaliæ, ex priuilegio pertineat. [q] Confert & legatus à latere etiam omnia beneficia prouinciæ sibi commissæ per concursum, & præuentionem contra ordinarios factam: [r] Legato tamen alij, quàm à latere non licet hoc iure vti. [s]

5 Deuoluto autem iure priuatiuè supra omnes ordinarios, summus Pontifex confert beneficia ad sedem deuoluta per negligētiam collatorum immediatè sibi subditorum, vel exemptorum, [t] vel ob crimen commissum per illos in electione facta. [u] In summa, in beneficiis etiam conferendis, & disponendis, illud notabimus, summum Pontificem habere plenissimam potestatem. [x] Episcopos, semiplenam: [y] quia in partem solicitudinis, non in plenitudinem sunt vocati potestatis. [z]

*SCHOLIA.*

a Vt in cap. fi. de renunciation.

b Clemen. ne Romani, de elect. quamuis aliter statuerit. Concilium Basiliense, titul. de nu. & qualitat. Cardinalium, in Pragmatica sanctione.

c cap. 2. de præb. in sext. quæ autem beneficia dicantur vacare in curia Romana, docet ca. præsenti 24. de præb. in sext. Clem. 1. vt lite penden. ca. ad regimen, de Præbend. in Extrauagantib. communib.

d cap. statutum, 3. de præbend. in sext.

e ca. si Apostolica, 35. de præbend. in sext.

f cap. 1. de translation. Episcop.

g Vide quæ diximus lib. 17. Syntagmat. iuris, c. 10.

h De quibus vide Rebuffum in titulo de reseruationib. in Concordatis.

i in Extrauaga. Iohannis, vicesimisecundi, execrabilis, de præb. & in regula 3. cancellariæ Romanæ.

k Panorm. & alij ad cap. super eos, de excessib. præl.

l ca. vt nostrum, de Appell. vide Ludo. Rom. cons. 335.

m Ægid. Bellamera, consil. 34. incip. *Supposito*, &c.

n ca. cùm dilectus filius, 28. de iure patrona. lib. 3. tit. 38. c. 7. de officio lega. in sext.

o De qua prohibitione in c. 4. de Offic. lega. in sext.

p ca. si à sede, & ca. dudum, §. nos igitur, de præbend. in sex. ca. pen. de rescr. in sext.

q ca. generali, de election. in sext. Ideò in Gallia non confert contra priuilegia Concordatorum in præiudicium nominatorum graduatorum, Rebuffus ad §. declarantes, ad verba, *Iure præuentionis*, de mandatis Apostolicis, & ad titulum de reseruationibus.

r cap. 1. de offic. Lega. in sext.

s Dicto c. 1. de de offic. lega. in sext. vide Iohannem de Selua in tractatu beneficiorum, 2. parte q. 3.

t cap. licet, c. literas, c. fi. de suppl. neglig. præl.

u c. quamuis, de elect.

x c. proposuit, de concess. præb. c. 2. de præben. in sexto, Cle. 1. vt lite pendente.

y cau. consequens 11. dist.

z ca. decreto, & ca. qui se scit, 6. quæst. 1. cap. authoritatem de authore, & vsu Pallij.

## CAPVT XIII.

1 *De alijs Collatoribus.*

L Ex patien

1 EX patientia summi Pontificis, aut priuilegio, aut consuetudine, vel statuto probato, vel præscriptione, vel literarum facultate: [a] reliqui, qui præter ordinarios Episcopos conferunt, sustinentur, ad quos coniunctim, vel diuisim collatio pertinere potest: [b] Ordinarios tamen collatores eos possumus appellare, qui præter summ. Pontificem, legatúmque eius, beneficia per ius sibi concessum conferunt: [c] quorum tamen collatio potest impediri deuolutione, [d] reseruatione, [e] mandato Apostolico. [f]

*SCHOLIA.*

a cap.4. de rescrip. in sext. cap.is, cui, de præbend. in sext. Rota decisione, 189. in antiquis.

b cap.1. ne sede vacan. in sext. cap. cùm illis, 16. §. fin. & c. de præbend. in sext. cap. ex frequentibus, de instit. cap. cùm Ecclesia, de elect.

c cap. ordinarij, & ibi interpretes, de officio ordinar. in sex. & in cap execrabilis, de præbend. in Extrauag. Iohannis vicesimisecundi.

d Dicto cap. licet, & cap. literas, & cap. fi. de suppl. neglig. præla.

e Vide quæ hac de re suprà diximus.

f cap. Abbatem, 40. de rescrip. cap. quamuis, & cap. fi. de præbend. in sext.

## CAPVT XIIII.

*1 De formis conferendi sine scriptura, & cum ea.*
*2 Rescriptum quid, & eius species.*
*3 Signatura. 4 Bulla.*

1 COLLATIO fit aut motu proprio conferentis, [a] aut habita ratione petitionis, seu supplicationis impetranti. [b] Nunquam autem sine canonica institutione beneficium haberi potest. [c] Modi canonicæ institutionis ratione formæ simplicis collationis, sine scriptura, vel cum ea esse potest. [d] Scriptura enim pro substantia collationis non exigitur, dummodò constet, saltem duobus testibus, eam factam fuisse. [e] Certiùs tamen de collatione ordinarij per literas eius sigillo, & notarij subscriptione munitas constare poterit. [f] Idipsum & de scriptura collationis summi Pontificis diffiniendum, vt cum ea, & sine ea collatio valeat: verùm hic seruamus scripturam ordinarij communiter dici literas collationis: scripturam verò summi Pontificis, aut rescripta, aut signaturam, aut bullas.

2 Rescripta ad beneficia sunt diuersi nominis in iure, vel gratiæ, vel iustitiæ. Gratiæ: vt literæ ad vacatura beneficia obtinenda: monitoriæ, præceptoriæ, executoriæ, [g] mandata [h] sunt ad vacantia iam rescripta perinde valere: [i] sunt, & iustitiæ in forma dignum: [k] in forma cùm secundum Apostolum, seu in forma communi, [l] similia.

3 Signatura, est prouisio de beneficio facta in supplicatione porrecta in papyro, [m] subscripta à summo Pontifice, vel eius Officiariis.

4 Bulla dicitur scriptura prouisionis redacta in formam authenticam, in membrana, seu pergameno, habens certas ligaturas diuersorũ filorum conuenientium diuersis naturis prouisionum, cũ plicaturis consuetis, & sigillo authẽtico plumbeo, ex quo tota scriptura bulla dicitur. [n]

*SCHOLIA.*

a in cap. si motu proprio, & cap. si tibi absenti, de præb. in sext.

b Dicto capi. si motu proprio, & cap. cùm adeo, & cap. si proponente, de rescript.

c cap.1. de reg. iur. in sext.

d ca. institut. 24. quæst. 2.

e Rota decisio. 348. in nouis, dummodò non sit in præiudicium tertij vide meliùs in decisione 22. in nouis, incip. *fuit dubitatum*. vbi dicitur sigillum Episcopi sine tabellione, & testibus sufficere in causis, quæ ab illo solo expediuntur: dummodò eius non intersit.

f Sed aliter stylus se habet, & quòd literis collationis factis per ordinarium non credatur cum solo eius sigillo, nisi adsint subscriptiones testium, & tabellionis, dicta decis. Rotæ, 348. in nouis, incip. *Noluerunt, & ordinauerũt.*

g De quibus in cap. cùm te, & cap. constitutus, cap. literis, cap. ex insinuatione, & cap. capitulũ, de rescriptis: & nos in titul. de rescriptis.

h cap. mandatum, & seq. de rescriptis, cap. gratiæ, eo. titu. in sext. cap. fi. de præbend. in sext. vide Rebuff. ad Concordatorum titulum, de Mandatis Apostolicis, & titu. de forma. manda.

i Iohannes Monach. ad cap. fi. de consuetud. in sext. l.2. & fin. de Natalibus restitut. ff. Dominicum consilio vndecimo, & 118.

k de quo in Clement. & ibi Gloss. de offic. delega. in cap. accepimus, 13. de ætat. & qualitat. cum simi.

l Iuxta c. cùm secundum Apostolum, de præbend. ca. postulastis, 27. de rescriptis.

m cap. cùm dilecta, 4. de confirma. vtil. vel. inutil. lib. 2. tit. 30. Hanc signaturam dare titulum defendit Rebuff. tract. de pacificis possessorib. num. 51. De hac & tractat idem Rebuffus parte prima praxeos, tit. de supplicatione: & in titu. sequent. explicat formam eius. Pragmatici dicunt supplicationem, seu signaturam continere quinque partes: primam dicunt corpus signaturæ: secundam, responsionem, seu subscriptionem, aut signaturam: tertiam, clausulas nonobstantiarum: quartam, datam: quintam, subscriptiones notariorum cameræ Apostolicæ, vt Cancellariæ: De quibus omnibus nos fusè tractatu de rescriptis: & libr. 17. Syntagma. iuris vniuersi, cap. 15. vbi, & de diuersis formis signaturarum, & effectu.

n cap. licet, 5. & cap. quam graui, 6. de crimine falsi.

## CAPVT XV.

*1 Partes bonæ collationis.*

1 BENEFICIA conferenda sunt purè, [a] palam, [b] gratuito, [c] sine diminutione, [d] vni clerico, [e] intra tempus collationi præstitutum. [f]

*SCHOLIA.*

a Id est, sine conditione, vel pacto, can. quam pio, 1. q. 2. c. fin. de pact. c. 2. de elect. in sext. quia hæc simoniam redolent, ca. per laicos, 16. q. 7. c. cùm pridem, de pact. Idem in modo dicendum est, qui accedit prohibitæ conditioni: c. verum, de conditio. apposit. l. 1. C. de donationib. quæ sub modo. ita nec ex tempore, nec ad tẽpus: sed in perpetuum, seu vitam clerici conceduntur, c. 1. de Capellis Monach. excipimus tamen summi Pontificis authoritatem, qui vt vult ex arbitrio confert. c. si gratiosè, de rescript. in sext. c. 1. de præb. in Sex. item & illius qui ex eius mandato confert, in c. proposuit, de concess. præb. in c. præterea, de confirm. vtili, vel inutili. Sic confert summ. Pontifex à tempore certo, vacantem præbendam, Clem. vni. de concess. præben. c. si Papa, de priuileg. & mandat. sub conditione conferri, d. Cl. vn. de Concess. præb.

b Alioquin

b Alioquin clandestina collatio suspicionem habet alicuius fraudis, cap. vnico, §. porrò, vt Ecclesiast. ben. sine diminutio. conferantur: facit ca. clericus, 81. dist. & l. non existimo, de administrat. tutor. ff. Veruntamen non ex eo solo, quòd non palam fuerit facta collatio: sed in camera Episcopi, vel Vicarij, reprobatur, si modò in præiudicium alterius non sit, & aliundè fraudis non sit suspicio, capacísque fiat, argum. l. 1. de delatorib. lib. 10. C. Perusinus ad cap. si tibi absenti, de præb. in sext. Et sic etiam consuetudo inoleuit, vt collationes in cameris fiant Episcoporum: requiruntur tamen testes, & notarius: vide plura de hoc apud Rebuffum, ad rubricam de collationibus, in versiculo, palàm, in Concordatis.

c Idest, si nulla interueniente proximitatis affectione, aut carnis, seu sanguinis. cap. relatum, de præb. cap. vnic. in fine, vt Ecclesiast. benef. capi. ad supplicationem, de renunci. ca. Moyses, 8. q. 1. item & gratuito fieri debet collatio, sine vllo munere linguæ, vel manus. ca. si quis præbendas. 1. q. 3. ca. dilectissimi, 8. qu. 1. facit totus titulus de simon. & tota 1. q. 1.

d Titu. vt Ecclesiastic. benefic. sine diminutio. confer. cap. de Monachis cap. auaritiæ, de præb. facit ratio c. prohibemus, & cap. grauis, de cens.b.

e cap. cùm non ignores, & cap. tuæ fraternitatis, 20. de præb. ca. pen. 21. q. 2. cap. cùm singula, de præb. in sex. prohibuitque Concilium Turonense, vnum duobus diuidi beneficium, capi. maioribus, & cap. vacante, de præbend. nec aliundè quis in locum alterius viuentis ordinari potest, cap. 1. de concess. præbend.

f Vt intra sex menses, cap. 2. & cap. quia diuersitatem, de concess. præb. cum sim. in beneficiis minoribus in electiuis, & prælaturis, intra tres menses, cap. ne pro defectu, de elect.

## CAPVT XVI.

1 *Obseruanda, alia exprimenda.* 2 *Acceptatio.*
3 *Inuestitura.*

1 INTERDVM quædam alia obseruanda, quæ in impetrationib. beneficiorum exprimenda erunt necessariò:[a] alia, quæ non expressa intelliguntur in rescriptis prouisionis,[b] quæ ex iuris Pontificij regulis facilè colligi possunt.

2 Post collationem item absenti factam acceptatio debet fieri à prouiso.[c]

3 Sequitur & collationem inuestitura, quæ per pilei, aut calami, aut annuli traditionem fit, aut per missionem in possessionem corporalem.[d]

### SCHOLIA.

a Enumerat triginta exprimenda Rebuffus in commentatiis ad Concordata, ad titulum, de Forma mandati: ad verba, *pro expresso*, quæ sunt tractata ex Gl. c. super literas, 20. ad verbum, *literis* de rescriptis: nos quædam diximus etiam in scholiis, c. si proponente, 42. de rescriptis.

b Gloss. ad dictum cap. si proponente, 42. de rescrip. enumerat nouem conditiones, quæ intelliguntur in rescriptis ad beneficia vt valeant: vt quòd impetrans est clericus, cap. ex literis de transact. quòd non habeat aliud beneficium: quòd sit dignus, cap. cùm adeò de rescripi. quòd velit residere, cap. relatum, de clericis non residentib.

c cap. si tibi absenti, de præbend. in sexto.

d cap. ex ore sedentis, 3. de his quæ fiunt à maior. parte capit. libr. 3. tit. xj. neque poterit prouisus propria authoritate, beneficij sui possessionem nancisci: sed debet in eam per Episcopum diœcesanum induci; nisi forsan aliter per summum Pontificem prouiso permittatur, cap. pastoralis, 19. de priuileg. lib. 5. Decretal. titu. 33. maximè autē prohibetur si alius beneficiū de facto possideat, vel teneat, c. eum qui, de præben. in sex. c. licet, eod. tit. apud Gregorium: alioquin iure suo cadit, vt intrusus, d. c. eum, qui. Dicitur hæc datio possessionis institutio corporalis in cap. ad aurea, 3. de Excessib. præla. lib. 5. tit. 31. c. ad hæc, 7. de officio Archidia. lib. 1. tit. 23. Requiritur porrò post collationem beneficij adeptio possessionis, quia per institutionem, seu collationem non transferatur possessio, cap. cùm Bertholdus, de re iudica. Vide hic regulam Cancellariæ, 34. de publica resignatio. Boerium decis. 312. Poterit tamen quis induci in possessionem per clericum, siue notarium, siue Presbyterum, iuxta mandatum Episcopi, vel Archidiaconi: vide Rebuffum in titulo de forma mandati Apostolici, ad verbum, *inducentes*, in Concordatis. Inuestitura per annulum fit, in c. cùm olim, 12. de Sent. & re iudic.

## CAPVT XVII.

1 *Quibus conferenda beneficia.*

1 NEMO sibi ipsi: sed alteri confert beneficia:[a] non Vicarius Pontificis, Pontifici, cuius vices egerit:[b] quia pro eadem persona habentur.[c] Conferri debent tantùm capacibus, seu idoneis.[d] Capacitas beneficiandi consistit, vt sit ex legitimo matrimonio natus, aut[e] legitimatus, aut dispensatus,[f] sit legitimę, & maturæ ætatis, grauibus moribus, ordinis requisiti, scientię sufficientis,[g] iuxta qualitatem beneficiorum.[h]

### SCHOLIA.

a cap. fin. de instit. cap. 3. de excessib. prælat. Poterit tamen Episcopus beneficium patronatum patrono conferre, vt notat Hostiens. in summa. de iure patr. & post eum Iohannes Andreæ ad cap. per nostras, eod. tit. de iure patro. Frederic. de Sen. tracta. permutationum, quæst. 32.

b Docet Riparius lib. 2. Responsorum, cap. 23. notatur in c. fi. de offic. ordin.

c capit. 2. de consuetud. in sex. cap. Romana, de appellatione in sexto.

d cap. graue, 29. de præb. cap. causam, quæ, de elect. c. relatum, de concess. præb. cap. 2. de institut. facit l. vt gradatim, de munerib. ff.

e cap. cùm in cunctis, 7. de elect. cap. nisi cùm pridem, & ibi Gloss. ad verbum, *mansères*. de renunciatio. Illegitimi reiiciuntur, quales spurij, adulterini, incestuosi, & similes, ca. Cœnomanensem, & seq. 56. distinct. cap. vt filij, cap. pen. & cap. final. de filiis Presbyter. Deuteronom. vicesimo tertio.

f c. per venerabilem, qui filij sint legitimi, c. nisi cùm pridem, c. personæ verò regularitas, de renun. cap. innotuit, 20. de elect. dispensat autem summus Pontifex in cap. fi. de filiis presbytero.

g Quatuor enim hæc in summa considerantur: c. cum te, 4. de ætat & qualitat. lib. 1. titul. 14. capit. dudum, 22. & cap. cùm in cunctis, 7. & cap. cùm nobis olim, de elect. libro primo titul. 6. ita ratione ætatis pueris reiiciantur, cap. 2. de ętat. & qualitat. ratio in cap. indecorum, & & cap. ex ratione, de ætat. & qualit. nisi dispensatiuè admittantur, dict. cap. 2. de ætate, & qualitat. & cap. ex eo, 32. de elect. in sext. Mores debent esse irreprehensibiles, ideò censentur incapaces collationis beneficiorum, fures, fœn, vsurarius, capitul. inter dilectos, de Excessibus prælat. hæretici, liberive eorum. cap. quicunque, 2. §. hæretici, de hæret. in sext. cap. excommunicamus, eod. tit. apud Greg. & alij criminum rei, de quibus nos tractamus in tractatu beneficiorum.

h Nam qualitas beneficiorum, ætates, mores, ordinem, & scientiā variā postulant: simplex quippe beneficium cura

simplici tonsura à septenni teneri potest: minor 14. annorum canonicus fieri potest: c. ex eo. de elec. Cura animarum sacerdotem desiderat: idcircò in eo. 25. annũ, c. cùm in cunctis, §. inferiora, de elect. Episcopatus desiderat, 30. annum, eod. c. cùm in cunctis: Abbatia, 25. in monialib. 30. c. indemnitatibus, de elect. in sex. sic de similibus. Mores regulares in regularibus: sæcalares in sæcolaribus considerandi: c. cùm de beneficio, de præb. in sext. ca. placuit, 2. 16. quæst. 1. ca. quæ semel, 19. q. 1. cum similib. Sic in ordine, nunc maior, nunc minor requititur: quando beneficium existentem in certo ordine desiderat: c. ex literis, de transact. c. prætereà, de ætat. & qualit. c. cui de non sacerdotali, de Præb. sext. aliquando, & generaliter requiritur vt beneficiandus sit clericus, c. fin. de institu. in sex. c. si pro clericis: 8. de præb. in sext. Item scientia talis requiri debet beneficiandis, quæ sufficere possit ministerio implendo, quod per beneficium committitur, c. nisi cùm pridem, §. ne pro defectu, de renun. c. cùm nobis, de elect. c. venerabilis, de præb. Illiterati autem omnino nõ sunt beneficiandi; & beneficium adepti, eo priuandi, can. illiterati, ca. illiteratos, 36. dist. ca. si. & c. quamuis. de ætat. & qualitate.

## CAPVT XVIII.

*1. Causa collationum beneficiorum.*

1 BENEFICIORVM prouida, & accurata, & legitima distributio, efficit in Ecclesia Dei, vt dilectus habeatur personarum, quibus & populus, & mysteriorum, dispensatio, bonorúmque conseruatio concedatur, [a] ordo seruetur muneribus cuique distributis sine cõfusione.[b] Munera, seu onera, & spiritualia, & realia sunt. Officium & beneficio adhæret, [c] omnibus communis est Dei cultus,[d] aliud quippè proprium ratione beneficij,[e] onera realia aliquando fuerunt in diuisione fructuum in quatuor partes: [f] vt instaurare ædes sacras, [g] soluere iura ordinaria, & extraordinaria episcopalia, [h] & pensiones si impositi sunt: [i] nutrire aliquãdo patronum, si egeat,[k] & alia similia.

### *SCHOLIA.*

a Nemo debet sibi sumere honorem, nisi vocatus, tãquam Aaron; ad Hebræos, c. 5. c. qualiter de elect. idonei tantùm sunt aduocandi. c. graue, de præb.

b can. peruenit, 11. quæst. 1.

c c. fi. de rescrip. in sex. ca. eos, ca. si quis sacerdotum, [r] 81. distin. ca. præter hoc, 32. dist. c. latores, de cle. excommuni. cap. pastoralis, de appella.

d cap. fi. de rescriptis, in sexto.

e Alia enim iura summi Pontificis, & potestas singularis, c. quòd translationem, 4. de offic. lega. lib. 1. titu. 30. vbi explicat gl. ad verbũ, *reseruare*: alia Cardinalatus, c. ad eminentiam, de sent. excommunic. alia Archiepiscoporum, & Patriarcharum: c. antiqua, de Priuileg. alia Episcoporum, c. quanto, de consuetud. c. conquerente, de offic. ordi. alia aliorum.

f can. de redditibus, ca. quatuor, ca. Vulteranæ, 12. q. 2.

g c. 1. & 4. de Eccles. ædific. lib. 3. titul. 48. c. fin. de his, quæ fiunt à maior. parte capituli.

h cap. conquerente, de offic. ordina. cap. cùm Apostolus, de censibus.

i vt in c. nisi essent, de præ. c quamuis, eod. tit in sex. cap. ad audientiam, in 2. de rescript. c. extirpandæ, §. qui verò, de præb. Clement. 1. de iure patrona.

k cap. nobis, eod. de iure patrona. apud Gregor.

# DE ELECTIONE[a] ET POSTVLATIONE.[b]

## TITVLVS XXIX.

a Tractatur de titulo de electione, & electi potestate lib. 1. tit. 6. in Decretalibus. in sexto lib. 1. tit. 6. in Clement. lib. 1. tit. 3. in Decreto tota 61. 62. 63. 69. dist. & alibi in Extrauagantib. communibus, lib. 1. & Extrauagantibus Ioan. 22. tit. 1. est in iure etiam Orientali lib. 1. constitutio. 7. Alexij Commeni de electis ad Orientales Ecclesias.

b De postulatione prælatorum: lib. 1. Decretalium, tit. 5. in sexto, lib. 1. Extrauagantium communium.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2. Electio quid. 3. Et nominatio. 4 Et postulatio quid.*

1 EXPLANATA collatione libera, agendum de Electione.

2 Electio in genere, est delectus rerũ, aut personarũ. [a] Eáque generali acceptione poterit cõprehendi collatio, nominatio, postulatio, & quæ singulariter dicitur electio: in omnibus enim istis speciebus deligenda est beneficio persona idonea: [b] sed alio, atque alio modo de collatione dictum est.

3 Nominatio affinis est Postulationi, in iure Pontificio aliquando: verùm quia non fit solenniter vt postulatio, distinguitur à postulatione, & electione. [c] Aliquando nominatio etiam similis electioni, & institutioni; vt quando olim clerici ordinabantur, quo tempore nominabantur ad titulum certæ Ecclesiæ. [d]

4 Postulatio, est concors capituli, vel aliorum petitio, superiori facta, de promouẽdo in prælaturam aliquo, qui propter aliquod impedimentum, vel defectum (ob quod tamen postulatus non est omnino inhabilis) iure eligi non poterat: [e] differt postulatio, vel in eo à nominatione, quòd per postulationem vnus petitur; per nominationem, quæ non tribuit ius, plures nominantur, vt idonei: atque nominatio fit alternatiuè; postulatio non vtique.[f] Differt & postulatio ab electione, quòd qui eligi sine aliquo impedimento possunt, non debent postulari: postulantur autem, qui sine aliquo impedimento non possunt eligi.[g]

Electio porrò, prout à superioribus distincta est, in specie, est alicuius personæ idoneę ad dignitatem, societatem, sodalitiúmve sacrum, canonicè, & seruata forma præscripta, facta vocatio, confirmatione superioris legitima approbata. [h]

### *SCHOLIA.*

a vt in c. causis, 30. de elect. quod non explicamus in tractatu nostro, de elect. pluribus.

b Si quidem, & à collatore eligi debet idoneus, cui confe,ratur, c. ex parte. penul. de consti. c. graue, 29. de præb. & in nominatione, qui ex pluribus censeantur magis idonei,

nominari

nominari debent, vt eligantur, & præferantur, §. 1. de regu ad prælaturas, no. in Concor.

c cap. 3. & ibi gloss. de postula. prælat.

d ca. 29. contra Sanctorum, 16. q. fi. ca. neminem, 70. dist. ca. ei, qui, §. definitiua, versi. nominat. 2. quæst. 6.

e Vide de hac finitione Glossam, in cap. vnic. de postulat. prælator. in sex Hostiensem, Panor. & alios ad rubricam eiusdem tituli. Postulant qui eligere possunt, vel omnes, vel maior pars. c. 3. c. fin. de postul. prælator. c. innotuit, 21. c. fi. de elect.

f Vide Iohannem Andream, & Imolam, ad c. bonæ, de postul. prælat. c. 3. eod. tit. in sext.

g Docet autem c. pen. de postula. prælat. qui prohibeantur eligi, & possint postulari: prohibeturque ideò forma eligendi illa, eligo in postulandum: & postulo in eligendum. & c. cap. 1. de postula. prælator. in sexto.

h Probatur finitio, per c. cũ in cunctis, c. cũ Ecclesia Vulterana, & c. quia propter de ele. c. cum olim, de arb.

## CAPVT II.

1 *Electionis, ratione formæ diuisio.*

1 ELECTIO ratione formæ diuiditur [a] in eam, quæ fit per viã cõpromissi, & eã, quæ per viã compromissi, & eã, quæ fit quasi per viã inspirationis Spiritus S. Scrutinium est, quando sigillatim, & secretè vota, seu suffragia eligentium inquiruntur, & describuntur. [b] Per viã compromissi fit, quando electio facienda aliquibus viris idoneis committitur, vt vice omniũ electorũ Ecclesiæ viduatæ de pastore prouideant. [c] At quasi per viam Spiritus S. electio est, quãdo ab omnibus quasi per inspirationem diuinam aliquis eligitur sine vitio. [d]

### SCHOLIA.

a c. quia propter, de Elect. istæ tres formæ iure Pontificio receptæ, aliæ reiectæ: vt illa, quæ sorte fiebat, in c. fin. de sor. ca. non statim, & ca. non exemplo, 16. q. 1. videbis tamen aliquam speciem electionis frequentem inter monachos claustrales, de qua Boërius dec. 1. nu. 6. & 9. videbis & alias formulas exprimendi suffragia apud nos, lib. 50. Syntagm. cap. 1. num. 10.

b Dicto c. quia propter de elect. facit titulus de Scrutinio in ordine faciundo, lib. 1. tit. 12.

c Dicto c. quia propter, versiculo, *vel saltem* c. causam, quæ, &c. causis, 30. c. cùm dilectus, 41. de elect. compromissi formula ponitur in c. cùm expediat, 29. de elect. alia & formula in capi. cum olim, 7. de arbitra.

d d. c. quia propter statuimus, §. his omnibus, 61. dist.

## CAPVT III.

1 *De quibus beneficiis sit facienda electio.*

1 ELECTIVA beneficia dicuntur, quando facta electione præpositi, habẽda est confirmatio superioris: [a] quæ etiã non dicuntur pertinere ad dispositionẽ cuiusquã. [b] Contra collatiua, quæ post electionem, seu collationẽ, superioris authoritatem non exigunt. [c] Inter beneficia electiua ponuntur prælaturæ, Summus Pontificatus, [d] Patriarchatus, [e] Archiepiscopatus, [f] Episcopatus, [g] Abbatiæ, [h] omnes Collegiatarum Ecclesiarum præpositurae.

### SCHOLIA.

a Gl. in Cl. quia contingit, §. autem, in ver. *electionem*, de Religios. domi. Riparius li. 2. Respons. de rele. c. 34.

b Clement. 1. de Electione.

c Vide decis. Rotæ, decis. 123.

d c. vbi periculum, de elect. in sex. c. licet vitanda, 6. eo. tit. apud Greg. ca. in nomine Domini, 23. d. ca. si quis Papa, 79. distin. electio ibi fit per Cardinales.

e Eliguntur enim Patriarchæ ab Ecclesiarum Patriarchatum canonicis, nisi illæ occupentur ab infidelibus: quo casu summus Pontifex ponit Patriarcham, c. sancta Romana, de elect. in Extraua. commu.

f vt in c. suffraganeos, 23. de elect. ca. Metropolitano, 63. distinctione.

g c. cùm in cũctis, 7. de elect. ca. nosce, 12. & seq. episcopos, 63. dist. alicubi tamen sublatæ sunt electiones prælatorum, vt in Gallia, & alibi, vt suo loco in materia beneficiorum docuimus.

h ca. fin. 16. q. 7. ca. Abbas, ca. Abbatem, 8. quæst. 2. c. indemnitatibus, de elect. in sexto.

i c. 1. de electione, nisi aliter in fundatione, vel ex consuetudine obtineat, aut priuilegio, c. nobis, de iur. patro. c. cum dilectus de consi. c. congregatio. 16. qu. fi.

## CAPVT IIII.

1 *Qui eligant.*

1 EX variis temporum moribus eligendi pastores Ecclesiasticos potestas aliis, atque aliis concessa. [a] Aliquando quippe, & à clero, & populo facta fuit electio: aliquando à solo clero: sed præsente populo: [b] aliquando ad cohibendam hæreticorum vim, adhibiti principes seculares: [c] interdum & eligendi potestas data ob singularia beneficia in Ecclesiã collata ex priuilegio: [d] quod ius posteà quidam Imperatores remiserunt. [e] Placuit & aliquando, interdicta Summi Pontificis electione Imperatoribus, [f] eam permittendam tantum collegio Cardinalium, [g] reprobatáq; consuetudo, & facultas data laicis eligendi, [h] & cõcessa clericis secularibus: [i] progressúque tẽporis rursum secularibus clericis ad seculares Ecclesias eligere, & Regularib. ad regulares permissum fuit. [k] Et nouissimè quibusdam principibus sæcularibus, in locum electionis concessa nominatio ad prælaturas: [l] Regulariter prælati debent eligi à personis congregationis suæ Ecclesiæ, vt Episcopus à suo capitulo; Abbas à suo monasterio. [m] Eligũt eorum nomine compromissarij, in quos compromittũt: [n] quibus tamen negligentibus eligere, redit ius ad cõpromittentes. [o] Quòd si electores negligentes sint eligere intra tempus electioni definitum, deuoluitur ius ad superiorem. [p] Idipsum fit si malè, vel indignum elegerint: distinctione tamen adhibita, vt in Cathedralibus deuolutio fiat ad Sum. Pontificẽ, in aliis, ad aliũ proximũ eligentiũ superiorẽ: [q] procuratorem etiã eligentiũ posse eligere: sed nõ semper placuit, [r] sequestrũ beneficij, cuius præpositus haberet ius electionis. [s] Nõ eligunt autẽ impuberes, [t] furiosi, mente capti, [u] qui sibi successorẽ vult eligere, [x] canonicus non cõstitutus in sacris ordinib.: [y] in regularibus Ecclesiis, non professus ordinem, vel laicus conuersus, [z] trãslatus ex alia regione. [aa] Itẽ suspẽsus, [bb] excõmunicatus maiori excommunicatione, [cc] hæreticus, [dd] interdictus: [ee] qui indignũ elegit, vel non seruauerit formã eligẽdi, [ff] vel per Simoniam elegit, [gg] absens

simplici tousura à septenni teneri potest: minor 14. annorum canonicus fieri potest: c. ex eo.de elec. Cura animarum sacerdotem desiderat: idcircò in eo.25.annū,c. cùm in cunctis,§. inferiora,de elect. Episcopatus desiderat,30. annum,eod.c.cùm in cunctis: Abbatia, 25. in monialib. 30.c. indemnitatibus,de elect. in sex. sic de similibus. Mores tegulares in regularibus: sæcalares in sæcularibus considerandi: c.cùm de beneficio,de præb.in sext. ca. placuit,1.16. quæst.1. ca.quæ semel, 19.q.1.cum simili.lib.Sic in ordine, nunc maior, nuoc minor requiritur: quando beneficium existentem in certo ordine desiderat:c.ex literis, de transact.c.prætereà, de ætat. & qualit. c. cui de non sacerdotali, de Præb. sext. aliquando, & generaliter requiritur vt beneficiandus sit clericus, c.fin. de institu. in sex. c.si pro clericis:8. de præb.in sext. Item scientia talis requiri debet beneficiandis, quæ sufficere possit ministerio implendo, quod per beneficium committitur,c. nisi cùm pridem, §. ne pro defectu,de renun. c.cùm nobis, de elect. c.venerabilis, de præb. Illiterari aotem omnino nō sunt beneficiandi;& beneficium adepu, eo priuandi, can. illiterati, ca. illiteratos,36. dist.ca. fi.& c. quamuis.de ætat.& qualitate.

## CAPVT XVIII.

*1. Causa collationum beneficiorum.*

1 BENEFICIORVM prouida, & accurata, & legitima distributio, efficit in Ecclesia Dei, vt dilectus habeatur personarum, quibus & populus, & mysteriorum, dispensatio, bonorúmque conseruatio concedatur, [a] ordo seruetur muneribus cuique distributis sine cōfusione.[b] Munera, seu onera, & spiritualia, & realia sunt. Officium & beneficio adhæret, [c] omnibus communis est Dei cultus,[d] aliud quippè proprium ratione beneficij,[e] onera realia aliquando fuerunt in diuisione fructuum in quatuor partes: [f] vt instaurare ædes sacras, [g] soluere iura ordinaria, & extraordinaria episcopalia, [h] & pensiones si impositi sunt: [i] nutrire aliquādo patronum, si egeat, [k] & alia similia.

*SCHOLIA.*

a Nemo debet sibi sumere honorem, nisi vocatus, tāquam Aaron; ad Hebræos, c.5. c. qualiter de elect. idonei tantùm sunt aduocandi. c. graue, de præb.

b can. peruenit,11. quæst.1.

c c.fi. de rescrip.in sex. ca.eos, ca. si quis sacerdotum, 81. distin.ca.præter hoc,32.dist.c.latores, de cle. excommun. cap.pastoralis, de appella.

d cap. fi.de rescriptis, in sexto,

e Alia enim iura summi Pontificis,& potestas singularis,c. quòd translationem,4.de offic.lega.lib.1. titu. 30. vbi explicat gl.ad verbū, *reseruare*: alia Cardinalatus,c. ad eminentiam,de sent. excommunic. alia Archiepiscoporum, & Patriarcharum:c. antiqua, de Priuileg. alia Episcoporum,c.quanto,de consuetud.c.conquerente,de offic. ordi.alia aliorum.

f can.de reditibus,ca. quatuor, ca. Vulteranæ,12.q.2.

g c.1.& 4. de Eccles. ædific.lib. 3. titul.48.c.fin.de his, quæ fiunt à maior.parte capituli.

h cap. conquerente, de offic.ordina.cap. cùm Apostolus, de censibus.

i vt in c.nisi essent, de præ. c quamuis, eod. tit.in sex. cap. ad audientiam,in 2.de rescript. c. extirpandæ, §. qui verò,de præb.Clement.1.de iure patrona.

k cap.nobis,eod.de iure patrona.apud Gregor.

# DE ELECTIONE[a] ET POSTVLATIONE.[b]

## TITVLVS XXIX.

a Tractatur de titulo de electiooe,& electi potestate lib.1.tit.6. in Decretalibus. in sexto lib.1.tit.6.in Clement.lib.1.tit.3. in Decreto tota 61.62.65.69. dist.& alibi in Extrauagantib. communibus, lib. 1. & Extrauagantibus Ioan. 22. tit.1. est in iure etiam Orientali lib.1.constitutio.7. Alexij Commeni de electis ad Orientales Ecclesias.

b De postulatione prælatorum:lib.1.Decretalium,tit.5. in sexto,lib.1.Extrauagannum communium.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2. Electio quid. 3. Et nominatio. 4 Et postulatio quid.*

1 EXPLANATA collatione libera, agendum de Electione.

2 Electio in genere, est delectus rerū, aut personarū. [a] Eáque generali acceptione poterit cōprehendi collatio, nominatio, postulatio, & quæ singulariter dicitur electio: in omnibus enim istis speciebus deligenda est beneficio persona idonea: [b] sed alio, atque alio modo de collatione dictum est.

3 Nominatio affinis est Postulationi, in iure Pontificio aliquando: verùm quia non fit solenniter vt postulatio, distinguitur à postulatione, & electione. [c] Aliquando nominatio etiam similis electioni, & institutioni; vt quando olim clerici ordinabantur, quo tempore nominabantur ad titulum certæ Ecclesiæ. [d]

4 Postulatio, est concors capituli, vel aliorum petitio, superiori facta, de promouēdo in prælaturam aliquo, qui propter aliquod impedimentum, vel defectum (ob quod tamen postulatus non est omnino inhabilis) iure eligi non poterat: [e] differt postulatio, vel in eo à nominatione, quòd per postulationem vnus petitur; per nominationem, quæ non tribuit ius, plures nominantur, vt idonei: atque nominatio fit alternatiuè; postulatio non vtique. [f] Differt & postulatio ab electione, quòd qui eligi sine aliquo impedimento possunt, non debent postulari: postulantur autem, qui sine aliquo impedimento non possunt eligi. [g]

Electio porrò, prout à superioribus distincta est, in specie, est alicuius personæ idoneę ad dignitatem, societatem, sodalitiúmve sacrum, canonicè, & seruata forma præscripta, facta vocatio, confirmatione superioris legitima approbata. [h]

*SCHOLIA.*

a vt in c.causis,30.de elect.quod non explicamus in tractatu nostro, de electi. pluribus.

b Si quidem,& à collatore eligi debet idoneus, cui conferatur,c.ex parte.penul.de consti.c.graue,29.de præb.& in nominatione, qui ex pluribus censeantur magis idonei,

nominari

nominati debent, vt eligantur, & præferantur, §.1. de regia ad prælaturas, no. in Concor.

c cap.3. & ibi gloss. de postula. prælar.

d ca.29. contra Sanctorum, 16. q. fi. ca. neminem, 70. dist. ca. ei, qui, §. definitiua, versi. nominat. 2. quæst. 6.

e Vide de hac finitione Glossam, in cap. vnic. de postular. prælator. in sex. Hostiensem, Panor. & alios ad rubricam eiusdem tituli. Postulant qui eligere possunt, vel omnes, vel maior pars. c. 3. c. fin. de postul. prælator. c. innotuit, 21. c. fi. de elect.

f Vide Iohannem Andræam, & Imolam, ad c. bonæ, de postul. prælat. c. j. eod. tit. in sext.

g Docet autem c. pen. de postula. prælat. qui prohibeantur eligi, & possint postulari: prohibeturque ideò forma eligendi illa, eligo in postulandum: & postulo in eligendum: & c. cap. 1. de postula. prælator. in sexto.

h Probatur fortio, per c. cũ in cunctis, c. cũ Ecclesia Vulterana, & c. quia propter de ele. c. cum olim, de arb.

## CAPVT II.

*1 Electionis, ratione formæ diuisio.*

1 ELECTIO ratione formæ diuiditur [a] in eam, quæ fit per viã cõpromissi, & eã, quæ per viã compromissi, & eã, quæ fit quasi per viã inspirationis Spiritus S. Scrutinium est, quando sigillatim, & secretè vota, seu suffragia eligentium inquiruntur, & describuntur. [b] Per viã compromissi fit, quando electio facienda aliquibus viris idoneis committitur, vt vice omniũ electorũ Ecclesiæ viduatæ de pastore prouideant. [c] At quasi per viam Spiritus S. electio est, quãdo ab omnibus quasi per inspirationem diuinam aliquis eligitur sine vitio. [d]

### SCHOLIA.

a c. quia propter, de Elect. istæ tres formæ iure Pontificio receptæ, aliæ reiectæ: vt illa, quæ sorte fiebat, in c. fin. de sor. ca. non statim, & ca. non exemplo, 16. q. 1. videbis tamen aliquam speciem electionis frequentem inter monachos claustrales, de qua Boërius dec. 1. nu. 6. & 9. videbis & alias formulas exprimendi suffragia apud nos, lib. 50. Syntagm. cap. 1. num. 20.

b Dicto c. quia propter de elect. facit titulus de Scrutinio in ordine faciundo, lib. 1. tit. 12.

c Dicto c. quia propter, versiculo, *vel saltem.* c. causam, quæ, & c. causis, 30. c. cùm dilectus, 41. de elect. compromissi formula ponitur in c. cùm expediat, 29. de elect. alia & formula in cap. cùm olim, 7 de arbitr.

d d. c. quia propter statuimus, §. his omnibus, 61. dist.

## CAPVT III.

*1 De quibus beneficijs sit facienda electio.*

1 ELECTIVA beneficia dicuntur, quando facta electione præpositi, habẽda est confirmatio superioris: [a] quæ etiã non dicuntur pertinere ad dispositionẽ cuiusquã. [b] Contra collatiua, quæ post electionem, seu collationẽ, superioris authoritatem non exigunt. [c] Inter beneficia electiua ponuntur prælaturæ, Summus Pontificatus, [d] Patriarchatus, [e] Archiepiscopatus, [f] Episcopatus, [g] Abbatiæ, [h] omnes Collegiatarum Ecclesiarum præpositturæ. [i]

### SCHOLIA.

a Gl. in Cl. quia contingit, §. autem, in ver. *electionem*, de Religios. domi. Ripparius li. 2. Respons. de rele. c. 34.

b Clement. 1. de Electione.

c Vide decis. Rotæ, decis. 121.

d c. vbi periculum, de elect. in sex. c. licet vitanda, 6. eo. tit. apud Greg. ca. in nomine Domini, 23. d. ca. si quis Papa, 79. distin. electio ibi fit per Cardinales.

e Eliguntur enim Patriarchæ ab Ecclesiarum Patriarcharum canonicis, nisi illæ occupentur ab infidelibus: quo casu summus Pontifex ponit Patriarcham, c. sancta Romana, de elect. in Extraua. commu.

f vt in c. suffraganeos, 23. de elect. ca. Metropolitano, 63. distinctione.

g c. cùm in cunctis, 7. de elect. ca. nosce, 12. & seq. episcopos, 63. dist. alicubi tamen sublatæ sunt electiones prælatorum, vt in Gallia, & alibi, vt suo loco in materia beneficiorum docuimus.

h ca. fin. 16. q. 7. ca. Abbas, ca. Abbatem, 8. quæst. 2. c. Indemnitatibus, de elect. in sexto.

i c. 1. de electione, nisi aliter in fundatione, vel ex consuetudine obtineat, aut priuilegio, c. nobis, de iur. patro. c. cùm dilectus de consi. c. congregatio. 16. qu. fi.

## CAPVT IIII.

*1 Qui eligant.*

1 EX variis temporum moribus eligendi pastores Ecclesiasticos potestas aliis, atque aliis concessa. [a] Aliquando quippe, & à clero, & populo facta fuit electio: aliquando à solo clero: sed præsente populo: [b] aliquando ad cohibendam hæreticorum vim, adhibiti principes seculares: [c] interdum & eligendi potestas data ob singularia beneficia in Ecclesiã collata ex priuilegio: [d] quod ius postcà quidam Imperatores remiserunt. [e] Placuit & aliquando, interdicta Summi Pontificis electione Imperatoribus, [f] eam permittendam tantum collegio Cardinalium, [g] reprobatáq; consuetudo, & facultas data laicis eligendi, [h] & cõcessa clericis sæcularibus: [i] progressúque tẽporis rursum sæcularibus clericis ad sæculares Ecclesias eligere, & Regularib. ad regulares permissum fuit. [k] Et nouissimè quibusdam principibus sæcularibus, in locum electionis concessa nominatio ad prælaturas: [l] Regulariter prælati debent eligi à personis congregationis suæ Ecclesiæ, vt Episcopus à suo capitulo; Abbas à suo monasterio. [m] Eligũt eorum nomine compromissarij, in quos compromittũt: [n] quibus tamen negligentibus eligere, redit ius ad cõpromittentes. [o] Quòd si electores negligentes sint eligere intra tempus electioni definitum, deuoluitur ius ad superiorem. [p] Idipsum fit si malè, vel indignum elegerint: distinctione tamen adhibita, vt in Cathedralibus deuolutio fiat ad Sum. Pontificẽ, in aliis, ad aliũ proximũ eligentiũ superiorẽ: [q] procuratorem etiã eligentiũ posse eligere: sed nõ semper placuit, [r] sequestrũ beneficij, cuius præpositus haberet ius electionis, [s] Nõ eligunt autẽ impuberes, [t] furiosi, mente capti, [u] qui sibi successorẽ vult eligere, [x] canonicus non cõstitutus in sacris ordinib. [y] in regularibus Ecclesiis, non professus ordinem, vel laicus conuersus, [z] trãslatus ex alia regione. [aa] Itẽ suspẽsus, [bb] excõmunicatus maiori excommunicatione, [cc] hæreticus, [dd] interdictus: [ee] qui indignũ elegit, vel non seruauerit formã eligẽdi, [ff] vel per Simoniam elegit, [gg] absens

contumax venire vocatus ad electionem,[hh] qui coactè eligunt,[ii] laici.[kk] Sunt & seruandi mores Ecclesiarum quibus quidam ex consuetudine admittuntur, alij non,[ll] quod seruãdum nisi ius repugnet;[mm] quare consuetudo quædam valet, vt ex consilio aliquorũ aliqui eligant:[nn] vt aliquando eligant soli canonici:[oo] aliquando alij. Porrò sufficit in electione probanda, vt electores alioquin bene eligentes, sint in quasi possessione eligendi.[pp]

*SCHOLIA.*

a vt Actor.c.1.& c.6.ca. Episcopus,13. ca. si in plebibus, 2. & ca.cleri.16.ca.fin.63. dist.

b ca.nosse,12.& ca.cùm longè,25.§.fin. ca. vota ciuium, 63. distinct.

c Dicto ca.vota,27. principibus,63.distinct. & ad sedandas turbas, & seditiones, in electiooe excitatas,can.hinc est etiam,16.quæst.1.

d Vt in ca.Adrianus, 22.& in can. Synodo, 23.6. distinct.

e ca. sacrorum, & ca. tibi Domino, 63.distinct.

f In Syoodo 8.sub Alexandro 2.& Basilio Cæsare Oricotis, 1.actione,cap.22.relata in can. Adrianus, 63. distinct.

g ca.in nomine Domini, 23. distin. forma subinde electioni addita à Gregorio10. in c.vbi periculum, de election. in sexto: vt à Clemente: quinto, in Clementina ne Romani,2.eod. titul. de electio. de varia electiooe summi Pontificis, vide Onuphrium Pannuinum in additionib. ad Platinam in vita Clementis 5. Interdixit sæcularibus potestatem eligendi,can.Apostolorum, 29.relatus in ca. 14.si quis Episcopus,16. quæst.7.

h Burchard.j. Decrerorum, cap.10. can. noo est permittendum turbis, 6.distinct. cap. Massana, 56. cap. Sacrosancta, 51. de election. per quæ emendatur cap. nobis, de iure patronatus.

i ca. obeuntibus, & can.sacrorum.61. distinct. cap.1.de electione.

k cap. in Genesi, cap. cùm terra, cap. cùm Ecclesia, & ibi Gloss.de elect.

l Vt in Gallia Regi per Concordata, & titulo de Regia ad prælaturas nominatione; restituit tamen quodammodo Ecclesiis electiones Carolus 9.in Constitutioibus Blesensibus,articul.3. sed non potuit illud seruari.

m cap. constitutus,47.de electione.

n cap. causam,quæ.8. cap.in causis,30. cum similib.de electione.

o cap. si compromissarius.37. de electione in sext. vbi obseruanda distin.

p cap. quamquam, 18. de elect. sex. cap.cùm singula,21.§. qui verò,de præbend.in sexto.

q Dicto cap. quamquam,de præbend.in sext.

r Antequam quis tamen procuratorem ad eligendum suo nomine dare possit,tria requiruntur: primùm vt qui dat, sit absens, & in loco, à quo debeat auocari: & secundò, sit legitimo impedimento prohibitus venire, & tertiò, vt vni tantùm de Collegio eligẽtium vocem suam committat, cap. quia diuersitatem, §. illud de electione. Explicatur in c.si quis iusto impedimento, 46. de election, in sext. & nos latiùs docuimus in annotationibus, dicto §. illud, cap.quia propter.

s Notat gloss. prima Innocent. & Hostiens. ad cap. examinata,de iudiciis,Paul.in Clement.vnic.de sequest.in Clement. Rota,decisione 323. *nota glossam* in Antiquis.

t cap. ex eo.32.cap. indemnitatibus.33. de Elect.in sext.

v Glossa ad dictum cap. ex eo, ad verbum, *discretionem*, & ibi Philippus Francus, de elect. in sexto.

x capit. 3. & 4. & cap. Apostolica,8. quæst.1.

y Clementina vt ij qui,2. de Ætate, & qualitate.

z c. ex eo, §. fin. de elect. nisi in conuersis consuetudo sit recepta, vt admittantur. Innoc.io c.2. de institutio. Fredericus in Concilio 107. per textum,in cap. & Christus, de iureiurand.

aa Clement.1. de regularib.

bb c. cùm bonæ, de ætat. & qualit. c. cùm inter,16.§. fi. de elect. cap. cùm dilectus,de consuetud.

cc c. venerabilem,34. de elect.c.si.§. nec eligere, de cleric. excommu ministran.

dd can. fin. causa 9.quæst.1.

ee cùm inter, de electio.

ff c. nosti, 42.§.qui verò,c. cùm in cunctis,7.§.clerici san[3], &c. innotuit,20.c.bonæ memoriæ,23. c.scriptis,40. §. fin. c. ne pro defectu,41.de elect.cum simillib.

gg c.per inquisitiooem,26. de elect.

hh c.cùm inter vniuersas,28.c.cum nobis,19. c. quod sicut, 28. §.si autem.de electio.

ii c.vbi periculum,§. cæterùm,de electio. in sex.

kk c.cùm terra,c. Massana,de Elect. cum simillib.

ll c. cùm dilectus, 8. & cap. Cumana,50. de consuet. c.cùm Ecclesia,de causa possessio.& proprieta.c.abbate, de verbor.sigoific.

mm vt in d.c.Massana,de electio.

nn c.cùm in veteri, 52. de electio.

oo c. cùm in Ecclesia Vulteraoa,21. de electio.

pp c. querelam,24.de electio.

## CAPVT V.

*1 Methodus, & forma electionis.*

1 ANTEQVAM de electione agatur, Ecclesia debet esse viduata pastore,[a] cùm iusti possessoris beneficium alij dari non possit.[b] Neque erit ante sepulturam vltimi possessoris de electione tractandũ.[c] Eo autem sepulto intra tres menses à die vacationis,electio facienda si de prælaturis agatur:[d] si verò de aliis beneficiis, intra sex menses:[e] dum verò electio facienda spectatur,interim alicui committenda regenda vacans, Ecclesia est.[f] Mortuóque prælato, & sepulto,canonici, vel electores, qui aderint, debent se in capitulum recipere, ibique diem statuere, in qua facturi sint electionem,statimque literas cum expresso nuncio perscribere, & mittere absentibus, diemque cõstitutam electioni significare: vocandi quippè absentes, ne ex contemptu impugnent electionem,[g] si modò sine periculo Ecclesiæ vocari,& expectari possint.[h] Debet eligi congruus locus electioni faciendæ,[i] qui vt plerumque est capitulum,[k] vel chorus Ecclesiæ,[l] vel alius honestus.[m] Ante electionem Missam audient:[n] postea antequàm eligant, tractatum habeant:[o] ibi enim priùs solent nominari plures, qui idonei videantur beneficio, sub specie quadã consultationis facta collatione zeli ad zelum,meriti ad meritũ.[p] Eliguntur & inter electores aliqui,qui sigillatim diligenter suffragia,& vota scrutentur,& perscribant.[q] Vota autem debent emitti ab vnoquoque de vno,certa,pura,sine conditione, aut alternatina:[r] votis emissis, antequàm electores diuertant ad extraneos actus, publicatio eorum fieri debet:[s] quia posteà, res integra dicitur, nec suffragia mutare licet:[t] idipsum & de postulatione edictum.[u] Publicatione deinceps facta, in commu

nii

ni si in duos, vel plures fiat consensus diuersus, debet fieri inter illos collatio numeri ad numerum eligentium, meriti ad meritum electorum, & zeli ad zelum.[x] Et collatione facta illo modo, is eligitur vnus, in quem omnes, vel maior, vel sanior pars eligentium consentit: & electio statim publicatur.[y]

*SCHOLIA.*

a modos vacandi tradidimus suprà in collatione beneficiorum.
b cap.2.& 3.de concessio.præben.cap.2.& 3.eo.tit.in sex.
c ca.7.nullus in 2. 70. dist.c. bonæ memoriæ,36.de electio. quodtamen de honestate intelligendum: nam alioquin, etiam si post mortem ante sepulturam fiat, non improbatur, si modò aliud non prohibeat, vt notat gloss. ad dict.cap.bonæ.
d c.ne pro defectu, 42.de electio. can.11. postquam,50.dist. c.dilectus filius, 12. de præben.
e c.2.de concess.præben.§.de multa, de præb.subducto legitimo impedimento, c. quia diuersitatem, de concess. præben.cano.13.de Syracusanæ,12. distinctio.
f cap.nemo,15.c.cum eo,34.de elect.
g c.bonæ memoriæ. 36.de elect.si modò sint in prouincia, c.coram dilecto filio, 3.eod.tit.
h c. quod sicut, 28. de elect.
i gloss.ad §.& cùm humanæ fragilitatis,ad verbum, *conuenimus*,de electio.in Prag. sanctio.c.quia propter. de elect.
k cap.in causis,de electio.
l c.cum nobis olim,de electio. c.qua fronte,25.de Appella.
m l.si cùm dies,5.§.si arbiter,de arbit.ff.
n in Concilio Basiliensi relato in dicto §.& cum humanæ fragilitatis,de elect.in prag.sanct.probat & hunc morem cap.5.de causa possess.libro 2.capit.2.
o glos.in ca.in nomine Domini, ad verbum, *tractantes*,23. distinct.
p c.in Genesi,& c.Cumana.de elect. vide gloss.ad c.tua nuper,8.ad verbum,*tractatus*, de his,quæ fiunt a prælat. sine consess.capit.
q c.quia propter, de electio.votorum expressio debet esse de magis idoneo, & vtiliore Ecclesiæ, can.licet,8.qu.1.c. constitutus,de appellat.
r cap.2.de electio.inueni tamen in M.Alberti Argentinensis Chronico, dú agitur de electione in Pontificem Romanum Benedict.12.qui antè dictus Blancus,patria Tholosanus erat, electionem illius factam fuisse cum hac conditione à Cardinalibus singulis: *Ego N.nomino illum P.qui si esse non poterit,nomino Blancum.*
s dicto cap.quia propter.
t cap.in causis,& cap.Ecclesia vestra,de electio.
v cap.penul.& fin.de postula.prælat.
x dict.capit.quia propter, & cap. Cumana,50.de elect. explicat collationem numeri ad numerum, c.in Genesi, & cap.Ecclesia vestra,48.de elect.
y dicto.cap.quia propter.§.final.de elect.

## CAPVT VI.

1 *Qui eligi possint.*

1 NEMO seipsum eligere potest,[a] nec eos, qui per seipsos regere non possunt, minores:[b] illegitimè natos,[c] impedimento,vel vitio corporis affectos, quo non possit ministerio inseruire:[d] crimine notatos:[e] schismaticos,[f] excommunicatos maiori,[g] vel minori[h] excommunicatione,simoniacos,[i] homicidas,[k] periuros,[l] publicum aleatorem,[m] sacrilegum,[n] irregularem,[o] suspensum,[p] interdictum,[q] ambientem electionem,[r] habentem duo beneficia,[s] laicum,[t] vsurarium.[u] Nec in abbatem, vel priorem regularem eligi potest nouitius,non professus regulam beneficij,[x] nec ad aliquod beneficium, qui scientia,& moribus non est commendabilis,[y] cùm in summa, in electo exigantur mores probati,[z] irreprehensibiles,[aa] non curiales,aut histrionici.[bb]

*SCHOLIA.*

a cap. fin. de institut. quia inter dantem, & accipientem debet esse differentia: sic nemo seipsum præsentat,c.per nostras, de iure patrona. Si duo sint tantùm in collegio reliqui,vnus alium in prælatum eligere poterit: quia in vno etiam ius collegij residet,cap.1.de electio.
b ca eam te,4.& c.indecorum,de ætat.& qualitat.ord.
c c.innotuit,20.de electio.dict.c.cùm in cunctis,& ca.presbyterorum, 56.distin.Deut.23.
d c.exposuisti, de electio.c.2 de corpore vitia.
e ca.1.85.dist.ratio in c.omnipotens, 4.de accusa.numerantur autem crimina prohibentia eligi in can. qui in aliquo, 51. distinct.
f cap.quia diligentia tua, 5.de electio.ca. nos consuetudinem, 12.distinct.
g c.postulasti,7.de Cleric.excomm.ministran.lib.5.tit.27.
h cap.si celebrat,10. de Cleric.excom.minist.
i c. Matthæus, de Simonia.
k c. ex literis, 10. de excess. prælat.
l c.querelam, 10. de iureiuran.
m c. inter dilectos, de excess. prælat.
n c.venerabilem eodem tit. de electio.
o c. is,qui, de sententia excommunicat.
p c.cùm dilectus, c. per inquisitionem, 20. & ibi gloss. de consuetud.
q c.cùm inter R.de electio.c.1.de postula.præla.
r c.1.de Cleric.non resident.
s c.dudum,in 2.de electio.c.execrabilis.§.qui verò.de præben.in Extra.Ioan.22.
t c.2.de institut.c.ex literis,de transact.cum similib.
u ca.de Petro. 47.distinct. c. inter dilectos, 11.de excessib. præla.
x c.cùm causam,17.de electio.ca. 22. in noua actione 16.q. 7.c. cùm ad nostram,37.& c.officij tui,38.de electio.ratio tractatur in c.cùm in magistrum,49.eo.tit.de Elect.
y dicto.c. cùm in cunctis, & cap.nihil est, 44.& cap.cùm nobis,19.de elect.
z dicto c.cùm in cunctis,& c.3.de electio. & tota 39.distin. 1.ad Tim.3.c.indecorum,de æta.& qualita.§.1.quomodo oporteat episcopos,Nouel.6.
aa ca.in sacerdotibus,61.distinct.
bb canon.aliquantos,51.distinctione.

## CAPVT VII.

1 *Quæ sequantur electionem.* 2 *Confirmantis partes.*
3 *Consecratio.* 4 *Pallium.*

1 ELECTIONE facta,& publicata,ea, quàm citiùs fieri poterit, præsentanda est electo, intra octo dies: electus verò intra mensem, acceptare,seu consensum præbere, vel recusare tenetur, alioquin iusto impedimento cessante, iure, quod ei ex electione datur, priuatur.[a] Electio quippè causa est vt prælatus fit: quia ius tribuit,[b] si is velit, alioquin non cogitur esse inuitus.[c] Vbi autem quis electioné de se factam acceptauerit, tenetur prosequi ius confirmationis[d] electionis à superiore intra tres mêses,[e] alioquin priuatur & iure: subducto tamen omni iusto impedimento.[f]

2 Confirmantis verò partes sunt, iterùm de electione, & electi sufficientia, vita, & moribus inquirere: [g] Interim ante confirmationem nihil debet electus administrare, nisi velit priuari suo iure: [h] excepta abbatissa, quæ interim administrare potest, quamuis ante confirmationem aliquid alienare, vel monialem recipere nequeat [i]: Pendente hoc tempore confirmandi, agitur de appellatione, si quis ab electione, vel postulatione prouocauerit. [k] Post confirmationem, & ante consecrationem, iurat episcopus fidelitatem summo Pontifici, [l] de non alienandis, & de conseruandis rebus suæ Ecclesiæ. [m]

3 Sequitur ita confirmationem consecratio episcopi electi, [n] quæ differri non debet vltra tres menses à confirmatione, cessante alioquin alio iusto impedimento. [o] Initiatur matrimonium spirituale inter prælatum, & suam Ecclesiam in electione: ratum fit confirmatione, consummatur in consecratione. [p] In abbatibus loco consecrationis, est benedictio. [q] Post confirmationem ante consecrationem episcopus exercere potest quæ sunt iurisdictionis, vt potè corrigere, excommunicare, iusiurandum exigere, beneficia conferre, & similia. [r] Quæ verò sunt ordinis non potest, nisi post consecrationem: [s] qualia sunt, clericos ordinare, benedicere, virgines deponere, Ecclesias, vel altaria consecrare.

4 Accedit & postremò metropolitanis electis, confirmatis, cõsecratis, pallium: cuius petitionem differre non debent. [t] Et hæc hactenus de electione, deque rebus Ecclesiasticis dictum sit, transeundum est ad personas.

*SCHOLIA.*

a c.quàm sit, de elect.in sexto.

b c.fin.de electio.in sext.

c ca.gesta, 2.& ca.vbi ista didicisti, 74.distinct.

d cap.postquam, dicto titulo, de electio.

e c.nosti, de electio.de maior.& obed.capit.1.Ne sede vacant.in sex. confirmat episcopi electionem Archiepiscopus: Archiepiscopi, Primas, ca. quia igitur, & ibi gl.65. distinct.cap.1. de translatio.episco. exemptorum electionem summus Pontifex, vel legatus in prouincia, cap. si abbatem, 36.de electio.in sext.vide quæ diximus de confirmatione, lib.17. Syntagma.iuris, cap.3.

f cap.quam sit, §.cæterum, & cap. cupientes, elect.in sex.

g cap.nihil est, 44.de electio.

h c.transmissam, cap.nosti, cap.qualiter, cap.cùm in cũctis, cap.cùm iamdudum, de electio.cap.auaritię, eo.tit.in sex. nec valet consuetudo contraria, cap.cum venerabilis frater, de consuetudine.

i ca. indemnitatibus, 43.§.si verò, de electio.in sext.

k de qua agitur in cap.consertationi, 8.de appella.in sex.ca. cap.vt circa, 4.cap.quamuis, 10.cap.procurator, 38.cap.si quando, 9.de elect in sex.

l Forma iuramenti ponitur in cap.ego. N.episcopus, 4.de iureiuran. libro 2 titu. 24. c. dilecti filij, 13.de maior. & obedien. lib. 1. tit. 33. iurant idipsum abbates in benedictione, & alij prælati, & imperatores post electionem, iuxta formam Clem. Romani de iureiuran.

m c.2.feudis, cap.per tuas, donatio.

n c.prouida, de electio. vide plura quæ diximus de consecratione lib.17. Syntagmat.cap.2.

o ca.1.71.distinct.ca.2.ca.quoniam, quidam, 71.distinct.can. quoniam, 100.distinctio. Quot verò episcopi consecrationi interesse debeant tractatur tota 64. & 65. distinct. cap quod sedem, de officio ordinarij. De forma consecrandi in can 1.7.distinct.

p cap. licet, 4.de translatio. episc.c. tua, de his, quæ fiunt à prælat.sine consens.cap.

q de qua in Clem.2. § statuimus, de statu monach.c.1.de supplen.neglig præl.lib.1.tit.10.

r Glossa fin. in cap.transmissa, de electio.

s dicta glossa fin.cap.transmissa, & textus in cap. quod sicut, §.prætereà, de electio.

t c.quod sicut, de electio.& de pallio in cap.1.2.cap.ad honorem, cap.ex tuarum, & toto titulo, de authorita.& vsu pallij: & in extrauaganti vnica, eod.tit.

PARTITIO

# PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII, SEV CANONICI, QVÆ INSTAR SYNTAGMATIS specialis totius iuris Ecclesiastici sunt.

## LIBER SECVNDVS.

## DE PERSONARVM CONSIDERATIONE, RATIONE SEXVS.

### *TITVLVS PRIMVS.*

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio libri, quidve persona.*

EXPLICATIS rebus, quæ hominum causa factæ, & creatæ sunt,[a] ordinem constitutum persequentes, de personis, priusquàm de iure, quod personis debetur,[b] agamus, cùm omne ius earum causa constitutum sit.[c] Hîc personam pro homine accipimus,[d] omissis aliis significationibus: de quibus alibi.[e]

*SCHOLIA.*

a Genes.1. c.l.in pecudum, de vsur. lib.22. ff.tit.1.§.in pecudum, de rerum diuisio.

b l.quidam referunt, 14. de iure codicill. libr.29. ff. tit.7.

c l.2.de statu homi.ff. §. final. de iure natura. gen. & ciuil. apud Iustinia. neque causæ. sed personæ succurritur, inquit Papinianus, quæ meruit præcipuum fauorem. l.ex pluribus, 42. de administr. & pericu. tutor. lib.26. ff.tit.7. l. iustissimè, de ædilitio edict.ff.

d vt titulo de iure personarum apud Iustinia.

e nempe lib.7. Syntagma.iuris, cap.1.

### CAPVT II.

*Diuisio prima personarum.*

PRIMAM porrò constituemus, qua nec antiquior sit, diuisionem personarum, à sexu, in masculos & fœminas,[a] & hermaphroditos: qui vtrumque sexum habent, eiúsque appellatione nuncupantur, in quo præualent.[b] Sunt & ratione vtriusque sexus, quidam, qui illis vti secundum naturam possunt: alij inualidi: atque isti vel frigidi, vel maleficiati,[c] castrati, eunuchi, spadones.[d]

*SCHOLIA.*

a Genes.capit.1.can.hæc imago, 13.33.quæstione, quinta.

b l.quæritur, 10.de stat.homi. ff.l. sed est quæsitum, 6.§.fin. de liber. & posthum.lib. 28. tit.2. l.repetundarum, 15.de testib. lib. 22.tit.5.canon.3.si testes, §.hermaphroditus, 4. quæst.3.

c c.1.2.3. & toto titu.de frigi.& maleficia. lib. 4.tit. 15.l. in causis, de repudiis, libro 5.C.titul.decimoseptimo.

d can.si quis absciderit, can.hi, qui se, 55. distinct. titul.de eunuchis, libr.4 C.titu. 42. vide Nouellam Iustinia.142. Leonis 60. & quæ nos diximus lib.7. Syntagma.iur.tit.2. de distinctione spadonum, & eunuchorum: vide & de illis, atque de thlibiis in l.in lege Cornelia, 4.§.final.& l. 5. & 6. ad legem Corneliam de sicariis, libro quadragesimooctauo.ff.tit.8.

### CAPVT III.

1 *Origo, exemplar, & possessio personarum.*
2 *Mulieres inferiores viris.*

1 PERSONARVM ex sexu distinctio originé habuit à lege Dei, naturæ imposita:[a] spadonum verò, eunuchorum, vel abcissorum, ex hominis artificio vel alia accidentali causa. Ad imaginem suam fecit Deus, hominem masculum, & fœminam.[b]

2 Proinde ordo naturalis, vt fœminæ subiiciantur viris:[c] quia caput mulieris vir: caput viri, Christus.[d] Et propterea in multis inferiores viris mulieres:[e] iuréque Pontificio plura prohibentur illis, concessa tantùm viris. Nullam enim habent authoritatem in viros.[f] Virilia officia non exercent:[g] non possunt docere in Ecclesia:[h] non possunt etiam abbatissæ moniales proprias benedicere, aut earum confessiones audire, nec legere publicè Euangelium, aut prædicare,[i] aut subditos excommunicare,[k] non sacra vasa continge-

re,

re,[l] non velare moniales, [m] non iudicare, [n] aut honoribus publicis fungi,[o] non fideiubere,[p] non accusare de criminibus publicis,paucis exceptis:[q] non procuratrices esse, [r] non patrocinari pro alio in iudicio.[s]

*SCHOLIA.*

a masculum enim,& fœminam fecit Deus,Genes.1.

b Genes 1.Sapientiæ,2.1.ad Corinth. 11. Diuus Augustinus in quæst.veteris,& noui Testamenti. q.106.ca.mulier.ca. hæc imago, cap.fin.33. q.5. quomodo autem intelligatur quòd mulier non sit facta ad imaginem Dei,vide Diuum Thomam 1.2.quæst.93.artic.4.

c ca.est ordo,& ca.satis,14.& can.mulierem,17.can. Adam, 8. 33. q.5. Glossa ordinaria ad cap. 46. Geneseos, Beda ad Colossens. c.3. Diuus Augustinus lib.quæstionum in Genesim,cap.13.

d ca.satis hinc,14.ca cùm Christus,15.33.quæst.5.

e Idipsum & Iure ciuili, l.in multis,9 de statu homi.& ibi gloss. notat differentias & gloss. cum textu c.noua quædam,10.de pœnit. & remissio. lib.5.titul.38. vide & gloss. in l.fœminæ,de regu.iur.ff.& gloss.1.ad c.dilecta in Christo,12.de maioritа.& obed natura etiam, & nomen imbecilliorem sexum fœminarum apertè docet, vt etiam exemplo pessimum visum fuerit,appellatione fœmineo velle masculum significare, l.si ita scriptum,45.de legat. 2.fœmina namque forsan à fœtu dicta, ex quo fœtus earum imbecilliores reddit: vnde inter animalia quorum sexus apertè non discernitur, fœminea dicta minus robusta, vt in piscibus obseruatum apud Plinium lib.9.c. 50. idipsum & in plantis apud eundem, lib.22.c.18.dum agit de Chameleonte herba:vocat & idem lib.2.c.101.lunæ sydus fœmineum, ac molle, quod proprium mulierum, vt & fœtus generare, in l.1.de indict.viduita. tollend. C.l. quæritur,§.1.de ædelit. edi.vir à virtute animi: Mulier à mollitie mentis, ca.quod proposuisti,18.§. sed illud,32.q.7.Latior tamen aliquando appellatio fœminæ, quàm mulieris, cùm mulier pro non virgine ponitur, & pro corrupta: vt apud Vlpia.in l.alioquin 11.de contrab. emp.9.l.ex empto,§.si quis virginem,de actio.empt.ff.

f ca.mulierem, 17.33.q.5. præfertur quilibet vir mulieri dignior, l.1.de senator. ff.l. fi.de fid.instrument.ff. Et vt ait Lucretius,libro.5.

*longe præstat in arte,*
*Et solertius est multò genus omne virile.*

g ca.infamis.§.tria,3.q.7.fœminæ,de regul.iur.l.1.§.1.ad Senatusconsult.Velleia.ff.lib.16.tit.1.

h ca. mulier, 23.distinct. ca. mulier, de consecra.dist.4.ca. mulierem,33.quæst.5.

i cap. noua quædam, 10.de pœnit.& remissio.cap. de monialibus,3.de sentent.excommunic.libro 5 titul.39.

k c.dilecta.12.de maior.& obedien.lib.1.tit.3.

l ca.sacratas,& cã.mulier,23.distinct.

m ca.statuimus,causa vigesima,quæst.2.

n ca.mulierem,33.q.5.l. cùm prætor,§. moribus,de iudic.ff. l.fœminæ,de reg.iur.l.fi.C.de arbi. nisi aliqua mulier nobilis haberet inhærentem suo feudo, vel patrimonio iurisdictionem, in qua iudicaret ex consuetudine, vel priuilegio, vt in c.dilecta,&c.dilecti filij,de arbitris.

o l.fœminæ,de regul.iur.ff.

p l.1.& 4.& ferè toto titulo, ad Senatusconsult. Velleia.C. dicto ca.mulierem 33.quæst.5.

q ca.de crimine, 15.q.3. l.de crimine, 12.de his, qui accusare non poss.C.lib.9.tit.1.

r l.alienam, C.de procurator. nisi in casu legis, fœminas, eod.titu.ff. aliquando tamen iure Pontificio admittitur procuratrix, vt in cap.dilecta, de confirma. vtili, vel inutili.

s can.infamis, §.tria, 3.q.7.l.1.§.sexum, de postula. libr.3.ff. tit.1.& ibi origo prohibitionis refertur ad Caiam Affraniam impudicam mulierem, de qua & tractat Valerius Max.lib.8.cap.3.

# DE DIVISIONE, SEV DISTINCTIONE PERSONARVM, RATIONE ÆTATIS.[a]

## *TITVLVS SECVNDVS.*

a Huc referri possunt quæ ætatem considerant, vt extat titulus,de ætate,& qualitate ordin.præficiendorum lib.1.Decretalium tit.14.& lib.1.Sexti.tit.10. & in Clement.li.1.tit.6.Titulus de desponsatione impuberum lib.4.Decretalium tit.1.& libro quarto.Sexti.titul.2.de Minoribus vigintiquinque annis libro quarto, ff. tit.4. Si minor se maiorem dixerit, vel probatus fuerit.li.2.C.tit.43.de his,qui veniam ætatis impetrauerunt,.lib.2.C.tit.45. Qui ætate se excusant,lib.5.C.tit.68.qui ætate, vel professione se excusant,lib.10.C.tit.49. de ætate ineuntiũ officia li.1. Iuris.orientalis Bonæfidij,in constit.prima Alexij Comneni.

### CAPVT I.

*Ætatum distinctio.*

VT intelligant faciliùs, iuxta propositum scopum harum institutionum parùm in iure Pontificio exercitati, quomodo ætates personarum distinguantur: volui pauca ex aliis cum nostro iure conferre, quæ non sunt omnino aliena: sed veluti necessaria. Natura,ex temporum,& annorum lapsu, quandam inter personas distinctionem constituit obseruandam, vbi & status ætatis hominis constituitur, [a] & diuersa eius consideratio. Quare & ætates variè à philosophis,medicis, legislatoribúsque distinctæ, habita ratione negotiorum, quæ ætatum varios terminos constitui suaserunt. [b] Iurisconsulti considerant in genere tres metas ætatis:pueritiam, iuuentutem,& senectutem.[c] Pueritiam plenam in fauorabilibus,prorogant ad decimum octauum vsque annum,[d] vbi & plena pubertas ponitur. [e] Intra fines huius plenæ pueritiæ tres distinguuntur aliæ minores ætates:& ponitur infantia, & infans,vsque ad septennium à natiuitate: [f] posteà sequitur à septennio pueritia,& puer, [g] impubes,& pupillus, iurisconsultis [h] vsque ad duodecimum annum in fœminis,& ad quatuordecimum in masculis, quo tempore dicuntur puberes, [i] & adulti. [k] Puberes tamen iure pontificio, quòd pertinet ad nuptias ineundas, non annorum numero: sed ex potentia generandi citiùs, aut tardiùs iudicantur. [l] At puberes respectu maioris ætatis, minores vigintiquinque annis, vel absolutè minores dicuntur: [m] item adulti,& eorum ætas adulta. [n] Postquam verò vigesimumquintum attigerint annum, dicun-

tur maiores:[o] Et legitimæ ætatis, quæ in vigesimoquinto anno consistituir.[p] Post 25. annum accedit iure ciuili virilis ætas:[q] iure canonico verò à 30. anno[r] vsque ad quadragesimum sextum, quo senilis ætas incipit: senilis tamen ætas interdum quinquaginta, interdum sexaginta, interdum septuaginta, vel plurium annorum dicitur, habita ratione negotiorum, quæ senibus sunt iniungenda.[s]

*SCHOLIA.*

- a in l.cùm de ætate,13 de proba.ff.lib.21.tit.13.
- b Istas diuersitates, & sententias fusè explicauimus lib.4. Præludiorum optimi iurisconsult.cap.11.11.& 12.
- c l.cùm hi,8.§.modus autem, de transactio.lib.2.ff.tit 15.similis distinctio Seruij Tullij regis Romanorum in censu habendò,apud Gellium lib.10.noctium Atti.cap.28.
- d l.1.§.initium, de postulan. lib. 3. ff.tit.1.l.meta.14.de aliment.& cibar.lega.lib 34.ff.tit.1.
- e l.minorem,de adoptio.apud Iustinia.l.adrogato patrefamilias,40.§.non tantùm,co.ti.u.de adoptio.ff.
- f l.si infanti.18.de iure delibera. lib.6.C.tit.30. Infantis ætas nullius vsus dicitur,l.si infantis,55.de vsufruct lib.7.ff.tit.1.ætatémque infirmam puerorum, puellarum, & senum dixit Paulus iurisconsult.in l.ciuitatibus,123.de lega.1.
- g & decennis in capit primo, & 2 de delictis puerorum libro 5.titul.33.dicitur & in iure pontificio puer aliquando vsque ad 14.annum,can.puer 1,22.quæst.5. vide & ibi glo. & notata in ca. in veteri, 77.distinctio. & in cap.indecorum,de ætat.& qualit.ordin.
- h l.qui duos impuberes,13.de vulga.libro 28.ff.tit.1.dicuntur & pupilli in l.1.de administrat. tutor.ff. l.pupillus, de verbor. signific. ff.l.2.& l.in pupillari, de vulg.ff.cum similib.
- i l.fin. C.quando tutor. esse desinant, lib.5. titul. 60. §.fin. Quib.mod.tutel.finitur,apud Iustinia.
- k l.1 de administratio.tutor.lib.26.ff.tit.8.
- l cap.puberes,de desponsatio impuber.
- m toto titulo de minoribus vigintiquinque annis, in iure ciuili.
- n can.1.& 2.20.quæst.1.& glos.singularis in principio dictæ quæstionis 1.expliceat.
- o titulo,Ex quibus causis maiores, &c.cum similibus.
- p l.final.de his,qui veniam ætat. impetraue .C.l.quæro,32. §.fin.de testam.tutela. lib 26.ff.tit.2.§.2.eod.tit. apud Iustinia.dicitur absolutè ætas in Nouella.100.de tempore non solutæ pecuniæ cap.2. item & perfecta ætas in l.minor.25.annis,32.de minor.25.ff.& robusta in l. si maritus sit,15.§.lex Iulia,ad leg.Iul.de adulter.lib.48.tit.5.dicetur & nihilominus alia legitima ætas, à lege definita pro vnoquoque actu gerendo, vt pubertas legitima ætas in matrimonio,cap.de illis,7.de desponsa.impub.legitimum quippè dicitur, quod ex lege sustinetur,& fit,l. legitima, de pact.ff.l.1.de condict.ex lege.ff.
- q l.1.& l.de ætate, 43.de minor.25.annis.
- r in Concilio Agathensi cap. 17. cano. Episcopus, 77. distinctio.
- s notat gloss. ad l.si paterfamilias,ad verbum, *sexaginta*, de adoptio.lib.1.ff.c. tit.7.l.1.§. final. qui æta. se excus.lib.10. C.vide glossam in proœmio Sexti Decretalium.§.nos ad apicem, ad verbum, *perfectum*.

## CAPVT II.

*De quo componantur ætates.*

Leve esset admonere ætates ex lapsu horarum, annorum, aliorúmque perfici temporum, nisi iura aliquando hæc accuratè distinguerent,& ciuilem etiam ætatem, præter naturalem ordinariamque definirent: interdum enim potestas, vel venia principis temporis, & ætatis annos supplet:[a] aliquando dispensat,[b] interdum ius naturalem malitiam annos supplere declarat,[c] vt & prudentiam,[d] alicubi & liberorum susceptionem numerum annorum accelerare,& supplere:[e] sunt & alia his similia, quæ facilè patent.

*SCHOLIA.*

- a l.1.& 2.de his,qui veniam ætat.impetrauer. libro 2.Cod. titulo 45.l 1.de maiorib. vigintiquinque annis, formulæ, & causæ rescripti veniæ ætatis extant apud Cassiodor.li. 7.variar.epist.epist.41.
- b vt in cap.1.de ætat.81.qualitat.ordinan.in sex.cap.cùm vicesimum,41.de officio delega. lib.1.tit. 34.l. quidam consulebat,57.de re iudicat.lib.42.ff.titul.1.
- c cap.de illis,9.de desponsat.impuber.l.3.si minor se maiorem dixer.C. illúdque in matrimonio carnali, non spirituali obtinere notauit,gl.in cap.ex eo,de elect.
- d cap.fin.de desponsatio. impuber. l. 1. de his, qui veniam ætat.impetrauer.C.l. vnicuique,de proximis sacror. scrinior.lib.11.C.tit.9.cano.monachus,77.distinct.
- e l.1. de minor.25. annis.ff.

## CAPVT III.

1 *A quibus ætatum consideratio habenda.*

1 Aetates considerandæ sunt, & definiendæ secundum ea, quib. quis seipsum sufficere diiudicabit, vt conuenientia ætati, personæque, quam gerit, faciat.[a] Præsumptio namque est pro ætate, vt talis quis reputetur, qualem ætas, in qua viuit, exigit.[b] In aliis verò negotiis, in quibus alterius interesse in definitione ætatis potest, iuris sequenda distinctio: sæpéque iudicibus committitur definitio, quando dicatur quis senex ad testimonium dicendum, vel ad euitanda, aut subeunda munera publica, vel priuata.[c]

*SCHOLIA.*

- a Ex studiis suis quilibet cognoscitur, & c.cap.ex studiis,3. de præsump.li.2.tit.23.c.cùm in iuuentute,15.eod.tit.
- b dicto cap. cùm in iuuentute. Et pro senili ætate iudicatur senex prudens, donec de contrario constet,l.si chorus,§.1.de lega. 3. ff. argumento can.fraternitatis, 34.dist, can. de quibus, 20.distinct.
- c gloss. in cano.nos ad apicem, in verb. *perfectum*, in proœmio Sexti.Innocentius & Ioannes Andræas ad cap.quoniam frequenter, vt lite non contest. vide glos.ad l.si paterfamilias,ad verbum, *sexaginta*, de adoptio.ff.

## CAPVT IIII.

*Modus computandi ætatem.*

Modus computandæ naturalis ætatis 25. ann. aliquãdo est de momento ad momentum natiuitatis, quando agitur de restitutione in integrum minoris prætextu ætatis:[a] & in quibusdam aliis.[b] Aliquando annus cœptus pro impleto habetur.[c] Personarum interdum fauor, aut odiũ, quando ætates cœptas, vel exactas, vel completas esse debeant admonere poterunt.[d] Probationes lucem his adferent: & causa cognita, veritatem in arduis excuti oportebit, & ex eo potissimùm annos computari oportebit, ex quo præcipuam

hdem

fidē in ea re constare credibilius videtur.[e] Solent probari ætates ex libello, seu descriptione natiuitatū filiorum, quibus parentes, vt plerunque vtuntur:[f] vel ex descriptione curionis, qui natos baptizat.[g] Fiebat & olim fides eius ex professorib. quib. scribebatur ætas eorum, qui censum præstabāt:[h] fiebat item ex aspectu corporis,[i] quæ tamen fallax esse potest. Admittitur & professio matris,[k] & obstetricum, quæ intersunt natiuitatibus:[l] accedunt & testes, aliaque probata documenta, quæ exhibentur pro testibus.[m] Probat autem ætatem, qui eam talem inesse proponit.[n]

*SCHOLIA.*

a l.3.§.minorem, de minoribus.25.annis, lib.4.ff.titulo 4.
b vt in excusationibus tutorum, l.qui filium, & filiam, 74. §.fina. ad senatusconsul. Trebell.ff.l.2.§.excessisse, de excusatio.tutor.& in testamento condendo, in l.qua ætate, 5.de testam.ff.in manumittentis ætate, io l.1.de manumissio.lib.40.ff.titulo 1.
c vt in honoribus, & muneribus defetendis. l. ad rem publicam, 8.de munerib. & honorib. lib.50. ff.titu.4.& in specie prædictæ l.qui filium.§.fin.ad Senatusc.Trebell.
d vide quæ tractātur ad l.anniculus.134.& ibi Fornerium, de verb.signific.
e l.cūm de ætate, 13.de probatio.ff.l.de ætate, 43. de minor. 25.ff.
f l.2.§.ætas, de excusat.tutor.
g ex constitutione Francisci 1. Regis Gallorum edita 1539.
h in l.3.& 4. de censibus, lib. 50. ff.titu.15. vide capit.2.diui Lucæ, & edictum Augusti Cæsaris super professione.
i l.minor 25.annis, 32.de minor.25.annis.ff.
k l.etiam matris professio, 16.de prob.ff.
l de quibus l.3.§.6.de Carbonia.edict.ff.
m l.2.C.de his, qui veniam ætatis impetrauer.l. 2.§.ætas, de excusatio.tutor.ff.
n l.cùm te minorem, 9.de probatio lib.4.C.tit.19.l.si minorem, 4.de in integr.restitutio. C. Vide Baldum consi.66. in 3.volumine, Lucā de Penna in l.1.de fide instrumentō. lib.10.C. Regula quippè est generalis, agenti & dicenti incumbere probationem, l.qui accusare, C.de edendo. l.1.de prob. l.ff.actor. 23.C.eod.tit.

## CAPVT V.

*Quæstio de ætate in pluribus.*

IN FINITA propemodum negotia occurrent in vtroque iure, quæ ætatum distinctionem postulant: vt infantia consideratur in sponsalibus prohibitis,[a] in excusatione pœnæ ei delinquat:[b] consideratur & ius pueritiam in mitigandis pœnis pupillorum;[c] vtque & illi non cogantur iurare,[d] vt sit pueritia perfecta 17. annorum in iusto procuratore,[e] néve quis ad sacros ordines ante plenam 18. annorum promoueatur:[f] considerantur & diuersæ ætates in diuersis sacris ordinibus, & in beneficiis.[g]

*SCHOLIA.*

a cap. de desponsatione impuber. apud Gregor.& in cap. iuuenis, cap.sponsam, de sponsalib.
b l.infans, 2. ad legem Cornel. de sic.lib. 48.ff.ti.8.l.pen.in fine, de fideicommissar.libert.
c tit.de delict.pueror.lib.5.tit.33.l.aut facta, 16.§.persona, de pœnis.ff lib.48.ff.tit.19.l.7.C.eod.titul.l.1.§. impubes, & l. excipiuntur, ad Senatusconf.Syllania. pueri infra 14.annum, can.pueri 120. & ibi glossa. qu.1.c. indecorum. de ætate, & qual.
d can.pueri, causa 22.q.5.
e c.qui generali, in fine, de procur.in sex.l.1. § initium, de postula.in ff.
f d.c.pueri, 120.1.quæstione 1. Clem. generalem, de ætat. & qualita.
g toto c.cùm in cunctis, de electio. nos in beneficiis, & in superiori libro, dum de beneficiis agimus, tit. 27. c.17. & in præludiis optimi iurisconsulti iam explicauimus.

# DE DIVISIONE PERSONARVM, EX STATV NATIVITATIS, ET CIVILIS ADIECTIONIS.[a]

*TITVLVS TERTIVS.*

a Huc referri possunt tituli. Qui filij sint legitimi, lib.4.Decretal.tit.17.de Naturalib.liberis, & matribus eorum, & ex quibus causis iusti efficiantur, lib.5.C.tit.27. Quibus modis naturales efficiantur sui, & de eorum ex testamento, siue ab intest.successione, Nouella 89. Quib.modis naturales efficiantur legitimi, & supra illos modos, 74. Nouella de filiis ante instrumenta dotalia natis, Nouella 19. De cognatione legali, lib. 4. Decret.tit.12. de adoptionibus, lib.1. Institutio.Iusti. tit.11.& 1.ff.tit.7.& lib.8.C.tit.48. De patria potestate in Institut. Iustinian. lib.1.tit. 9. & C.lib. 8.tit.47. De cognatione Spirituali, lib.4. Decretalium tit.11. & lib.4.Sexti.tit.3.

## CAPVT PRIMVM.

1 GENERATIO quidem omnibus naturalis, & vna est, vt masculi, & fœminæ coniunctio: at inter homines, nō omnis coniunctio permissa: sed tantùm quæ est matrimonij:[a] quæ cum ratione conueniente naturæ humanæ, legitima dicitur:[b] aliæ illegitimæ habitæ. Quare & ex modo coniunctionis licito nati, & ex approbato matrimonio filij[c] dicuntur legitimi, & naturales, & liberi.[d]

2 Ex alia verò illegitima coniunctione generati, illegitimi.[e] Quorum & plures sunt species: naturales tantùm, spurij, adulterini, incestuosi, nefarij, legitimi tantùm, legitimati.

3 Naturales tantùm erant, qui nati essent ex concubina, quam quis pro vxore, quæ tamen legitima nōesset, habebat, quámq. si voluisset, sine impedimento potuisset iusto matrimonio copulare.[f]

4 Spurij, & vulgò concepti dicti sunt, nati ex meretrice publica, qui patrem certum demonstrare non possunt, vel si possint, tamen non honestè.[g] Manzeres Hebræis, de scorto nati.[h] Tales hodie omnes dici possunt etiam, qui naturales olim dicebantur: quòd concubinatus, qui olim erat iure ciuili permissus,[i] hodie iure Pontificio

proni

prohibeatur, [k] iuxta legem diuinam. [l] vt etiam omnis coniunctio extra coniugalem, illegitima, & & fornicaria habetur. [m] Illegitimi quoque, & fpurij habentur, qui nati quidem fuerunt ex matrimonio de facto inito: fed quod fuerit contra publicæ honeftatis iuftitiam contractum, vel præter Ecclefiæ cognitionem. Quare nec fuccedunt patri tanquam legitimi, fi pater fciens impedimentum, matrimonium contraxerit: [n] contra autem fi parentes contraxerint ignorantes impedimentum, nec accufatum fuerit matrimonium. Nam ex eo nati legitimi habentur, & ad fucceffionem parentum idonei: [o] nifi clandeftinè contraxerint matrimonium, quo cafu non eft ignorantiæ excufatio vt affectatæ, & propter fufpicionem fraudis ex contemptu formæ ecclefiafticæ. [p]

5 Adulterini filij dicuntur, nati ex illicita cõiunctione coniugati, vel coniugatæ, & alterius, vel ex duobus, qui habent alios, aliafve fibi matrimonio iunctos. [q]

6 Inceftuofi funt, nati ex coniunctione perfonarum, quæ fe fanguinis, feu cognationis vinculo proximè contingunt. [r]

7 Nefarij quafi non nominandi, qui ex magis illicita commixtione nafcuntur. [s]

*SCHOLIA.*

a l.1.§.ius naturale, de iuftit. & iur.ff. §. 1. de iure natura. apud Iuftinia.ca.ius naturale, 1.diftinctio. §. fi quis fanè non habeos filios, quib. mod. natura efficiant. legi. Nouella 74.§.palàm namqoe, quib.mod.natura.efficiao. fui, Nouella 89.& §.idipfum autem à nobis, eodem titulo.

b In brutis maximè coniunctio corporum: in hominibus coniunctio corporum, & animorum: c.debitum, de Bigamis.vt explicatur io finitione matrimonij: & in regula, quòd nuptias oon concubitus, fed confenfus facit, l. nuptias, 30.de regu.iur.in ff. §. nuptias itaque, de Nupt. in Authen.c.cùm locum, de Sponf.can.fufficit, ca.matrimonium, 23.q.2.

c filium eum definimus, quem nuptiæ demonftrant, l. filium, 6.de his, qui font fui, vel alien.iur.ff.l. quia certa, §. de in ius voca.ff.authen.nunc foli, C. de natura libe. §. 1. de patria potefta.vide quæ diximus li. 10. Syntagma.iur. vniuer.cap.3.Sic legitimi, & naturales dicti filij, nati ex matrimonio vero, vel putatiuo, fiue ab initio, fiue ex poft facto.ca.1.ex tenore.cap.cùm inter, qui filij fint legit. & geniti ex foluta, & foluto, fi inter illos poftea fequatur verum matrimonium, c.tanta, qui filij fint legi.

d can.fi.32.q.4.

e Illegitimi vno verbo νόθοι Græcis dicuntur nonnifi illegitimis, Iulius Pollux lib.3. onomafticon, cap. 2. Quintilia.lib.3. cap. 6. Subtiliter tamen fpecies diftinguendas effe admonet cap.nifi cùm pridem, 10.§.perfonæ verò irregularitas, de renuntia.lib.1.titu.9.inter nothos, manzeres, naturales, & fpurios.

f l.1.C. de naturalib.liber.can.fina.32. q. 4. de his loquitur Nouella, quibus mod.natura.effic.fui, & alia, quibus modis naturaliter efficiantur legitimi.

g l. vulgò concepti, de ftatu hom. ff. §. fi aduerfus ea.de nup.apud Iuftin.

h dicto c. nifi cùm pridem, de renuntia. & Exo. 21. Dicti fpurij ex fcriptura antiqua S. P. quibus fignificabantur, fine patre ἀπάτορες: minzarim verò Hebræis, quafi de alieno femine nati.

i vnam namq; olim licuit habere concubinam, toto titulo de concubinis in ff & C.§. fi verò effufa concupifcentia, quib.mod.natura efficiant.fui.Nouell.89.& Nouell.18.c.5.

k can.nemo fibi blandiatur, & ca.meretrices, 32. q. 4.can. lex, §.adulterium.6.q.1.

l non mœchaberis, Exo.20.diui Matthæi, c. 5.

m 1.ad Chorinth.capit.7.dicto can.nemo fibi blandiatur.

n c. referente, 10.qui filij fint legitimi.

o c.2. c.11.c perlatum, 8.c.ex tenore, 14.qui filij fint legitimi. lib.4.tit. 17.

p cap.cùm inhibitio, §.1.de clandeftina defponfatio. gloff. in dicto capit.refente.facit l.fina.de rit. nupt.ff.

q cap.cùm haberet, de eo, qui duxit in matrimonium, quã prius polluer.per adul.§.quia verò plurimos, cap. 8. Nouella 117. vt liceat matri, & auiæ. cano. lex, §. cùm ergo, verf.adulterium, 36.q.1.Vitia porrò, quæ folent inefle filiis adulterinis, ponuntur in ca, fi gens duplex.56. diftinct. & quomodo contra ex nafcentur adulterini, traditur in can. nafcitur, eadem 56 dift. dicitur & adulterinus filius fpurius in c.tanta, 6.qui filij fint legit.

r de inceftu habetur in l. fi adulterium cum inceftu, 38. cum fuis §.ad leg.Iul de adulter.ff.titu.de inceftis nuptiis C.l.inceftæ nuptiæ, 52.cum 4. fequentib. de ritu nuptia. lib.25.ff.tit. 2.& vltra de perfonis, cum quib. committitur inceftus, in can.de inceftis, & can.nec eam, 35.quæft.3.rurfus de his, qui ex inceftu nafcuntur, quódue noo habeantur idonei ad fuccedendum patribus, nec reputentur filij, in can.1.35.quæft.7.authent.ex complexu, de incelt. oup. C §.fi.quib.mod.natura efficiant.fui. Nouella 98.

s meminit de his authentic.ex complexu nefario, de inceftis oupt.C.§.fina.quib.mod.naturales efficiant.fui, in authentic.facit l.1.§.1.de concubin. ff. & de his fic Nonius Marcellus fcribit; *Nefarij proprietatem lib.1. de moribus populi Romani patefacit à farre, quod adoreum eft, quo fcelerati vti non debent: Non triticum, fed far hoc quoque idem adfignificat: quòd indigni fint, qui viuant, nefarij vocantur.* Et alibi nefarium alium ab impio, & nocente dixit, ex auctor. Ciceronis, 2. Officiorum, quódque nefarium & fugiens, & religioni contrarium dicat, alios lenius nocentes. Inter nefarios annumeramus genitos ex perfonis Deo cõfecratis, puta ex presbyteris, monachis, monialibus, & fimilibus, qui vouerint Deo cum religione caftitatem, de quibus in cap.ad præfentiam, in 2.& ferè toto titul.de filiis presbyteror. Cautum & in Concilio Toletano 9. cap. 10. relato in cano.3.cùm multæ, 15.quæft.8. vt nati ab epifcopo vfque ad fubdiaconum, non folùm parentibus fuccedere nequeant: verùm etiam in feruitutem eius Ecclefiæ de cuius facerdotis, vel miniftri ignominia nati funt, iure perenni addicantur, Iuftiniao. in Nouella 123. de epifcopis, §.pen. Raptores, folicitatores, aut corruptores monialium capitali pœna affici iubet: & moniales arctiori vinculo claudi, quæ feruatur in Italia ex ftatutis, vt fcribit Iulius Clarus lib.5. Sententiarum iuris, §. fornicatio, num.5.ad d.l.raptores, C.de Epif. & cleri. Apud Romanos Veftales, inceftuofæ viuæ fepeliebantur, virgis verberatæ, partufque ex illis exponebatur, quemadmodum dicunt factum de Remo, & Romulo natis ex inceftu Iliæ veftalis, Vide Liuium in 1.& Dionyfium Halicarnaf. & alios.

## CAPVT III.

1 EST alia fpecies filiorum, qui legitimi tantùm dicuntur, [a] quibus lex, non natura patrem fecit: eáq; filiatio vel diuina, vel ciuilis. Deus omnium creatione pater eft: [b] item beneficiorum largitione, redẽptione, & regeneratione fpirituali: [c] fummus Pontifex vicarius Dei ratione fidei, & poteftatis fpiritalis fibi cõceffæ, pater omnium fidelium eft, curam paternã fufcipiens: ideò omnes Chriftianos, exceptis hæreticis, vocat filios. [d]

2 Conftituunt & iura Pontificia diftinctionem,

cognationémque filiorum legitimorum tantùm duplicem: spiritualem, & legalem. [e] Spiritualis rursum nascitur vel ex instructione fidei, seu catechismo inter catechizatum, & catechizantem [f]: vel ex Baptismo, inter leuantem de baptismo, & baptizatum, [g] vel ex confirmationis Sacramento inter confirmantem, vel sponsorem confirmati, & confirmatum. [h] Ex sacramento Pœnitentiæ inter confessum, seu pœnitentem, & sacerdotem qui confessionem audiuit & pœnitentiam imposuit. [i]

3 Legalis filiatio à lege ciuili inducta, quæ ex adoptione in locum filij facta procedit. [k] Hæcque duplex, vna eorum, qui cùm sui iuris sunt, se subiiciunt potestati huic legitimæ paternæ, & dicitur arrogatio: Altera eorum, qui adhuc sunt in patris naturalis potestate, quæ dicitur adoptio. [l]

*SCHOLIA.*

a legitimum à lege approbatum dicitur, vel inductum; l. legitima, de pac. ff. l. 1. de condict. ex lege ff. ita filiorum alij secundum legem, alij secundum carnem. D. Hieronymus in c. 1. diui Matthæi.

b cap. 1. & 2. Malachiæ cap. 1. de summa Trinitat. & sic nos omnes filij eius per fidem. ad Galat. 3.

c diui Iohannis Euangelio, ca. 2. ad Titum. 3. & cap. 1. diui Ioh. *Dedit eis potestatem filios Dei fieri*, &c. & rursum adoptio hæc filiorum Dei, ad Roma. c. 8. & c. 9. & ad Galatas, 4. ad Ephes. 1.

d cap. quàm graue, de crimi. fals. gloss. ad cap. dilectis filiis, ad verbum, *suspendendum*, de appellat. Excommunicatus qualis hæreticus, pro mortuo habetur, notatur in cap. grauem, de sent. excommu.

e Extant duo tituli lib. 4. Decretalium, de cognatione spirituali, titulus 1. & de cognatione legali, ti. 2 & in Sext. & de vtrisque, canon. ita diligere, 30. quæst. 3.

f cap. contracto. 5. de cognatio. spiritual. c. 2. eod. titu. in sex. meminit diuus Paul. ad Galatas, 4. *Filioli, quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus.*

g cap. 3. de cognatio. spiritual. cap. 1. eod. titul. in sex. etiam si plures sint, qui leuent, seu suscipiant in baptismo baptizatum. Nam totidem censentur esse patres spiritales baptizati: quamuis contra prohibitionem fecerint, dum plures, quàm vnus leuarunt: contra prohibitionem cap. fina. de cognatio. spirita. in sex. can. non plures, de consecra. distinct. 4.

h cap. 1. §. ex confirmatione, de cognati. spirit. in sex. ca. 1. 30. q. 1. Suidas hanc dixit adoptionem Christianam, in verbo, ἄλειν.

i can. ad limina. §. fin. & can. omnes, 30. q. 1.

k cap. vnico. de cogna. legali. can. ita diligere, 30. quæst. 1. l. 1. de adoptio. ff. §. 1. eo. tit. apud Iustinia. Gellius lib. 5. cap. 19.

l l. 2. de adoptio. ff. §. 1. eo. titu. apud Iustin.

## CAPVT III.

*De ligitimatis filiis.*

LEGITIMATI filij dicuntur, naturales tantùm, seu spurij, vel alij illegitimi, à lege, vel per modum ex lege inductum approbati, sublata, vel abolita nota, seu macula illegitimorum. Modi legitimandi ex lege ciuili quatuor erant, quorum ius pontificium duos postremos admisit. Primus erat, si illegitima curiali nupsisset, vel illegitimus oblatus esset curiæ loci: [a] si modò pater naturalis nullos haberet alios liberos ex matrimonio iusto natos, non aliter. [b] Secundus modum legitimandi erat, quando pater nullos alios habens naturales, & legitimos filios, dicebat in suo testamento, vel alia authentica, vel alia à se subscripta, vel testibus firmata scriptura, legitimos. [c] Continet hæc declaratio in dubio iure pôtificio significationem ante à contract. clandestini matrimonij, de quo sine probatione, vtneque de occultis, non iudicat Ecclesia. [d] Quamobrem si cum coniunctione probatio accedat datæ fidei matrimonij de præsenti, vel de desponsatione clàm facta: filij inde nati cum illa assertione legitimi declarari poterunt: [e] alioquin sola assertio patris non faceret legitimum filium: [f] Neque sola coniunctio cum libera muliere sufficit ad nuptias arguendas: sed potiùs iure pontificio facit concubinatum, [g] quamuis iure ciuili aliter videretur. [h] Tertio modo iure vtroque ciuili, & pontificio, possunt illegitimi spurij legitimari per subsequens matrimonium inter parentes, qui eos genuerint, si modò aliquod impedimentum matrimonium contrahi non prohibeat. [i] Quarto legitimantur malè nati illegitimi, in spiritualibus, [i] per summi Pontificis rescriptum, seu gratiæ, [k] in temporalib. per principes sæculares. [l]

*SCHOLIA.*

a §. quibus connumerari, de hæreditat. quæ ab intestato deferuntur, apud Iustinia. §. quod verò, quib. mod. natura effician. sui. in authent. §. si. de nupt. apud Iustinia. l. 3. C. de natura. liber.

b §. si tamen aliquis offerre volentium. quibus mod. natura effic. sui. Nou. 89.

c §. illud. vers. si verò is, qui solummodò naturalium filiorum est pater, quib. mod. natu. effic. sui, in Auth. §. ad hoc, vt liceat matri, & auiæ. in Nouel. Auth. Item sine legitimis, C. de natur. liber.

d cap. 2. de clandest. desponsa.

e cap. per tuas, 12. qui filij sint legit. cap. 15, qui fidem, de sponsalib. cap. per tuas, de conditio. apposit.

f quamuis enim existiment parentes aliquem suum esse filium, & vicinia ipsa: tamen illud non sufficit ad verè filium dicendum: notatur ad cap. per tuas, per Gloss. & Felinum, & Panor. de probatio. facit l. non nudis, & l. non epistolis. C. de probatio. l. neque, C. de testamen. l. si pater, C. de hære. instituen. & textus expressus in cap. transmissæ, 3. qui filij sint legiti. vide & de hac quæstione Guillel. Benedict. in repetio. cap. Raynucius, ad verb. qui filium ex ea suscipiens, numero. 1. de testam.

g can. aliter, 30. quæst. 5. præsumitur & hodie concubinatus, & illicita coniunctio, nisi ea mente accepta mulier probetur, vt esset, vxor; Nouella 74. quibus modis naturales efficiantur legitimi, §. quoniam autem.

h dummodò mulier libera, cum qua quis frequentaret, ante non fecisset quæstum sui corporis, l. in liberæ, 24. de ritu nuptia. l. 3. de concubinis ff. l. si vicinis, C. de nuptiis.

i l. diui Constantini, l. nuper, l. cùm quis, de natur. lib. C. l. sancitũ quib. mod. natura. effician. legitimi, in Nouell. & Nouell. de incestis nuptiis. §. fi. & §. fi. de nupt. apud Iustinia. c. tanta est vis, c. 1. qui filij sint legit. c. cùm haberet, de eo qui duxit in matrimo. quam priùs polluer. per adulter.

k cap. per venerabilem, qui filij sint legitimi. Potest & in quibusdã spiritualibus episcopus eum natalib. legitimis dispensare, vt in quatuor minoribus ordinibus accipiendis, cap. veniens, cap. ex transmissa, de filiis presbyterorum: In maioribus tantùm summus Pôtifex, c. fi. eo. titu.

l dicto

l dicto c.per venerabilem,qui filij sint legitimi.§.si quis sanè non habens filios,quibus mod.naturales effician. legu.§.illud,quib.mod.nat.effician.sui,in Nouellis.

## CAPVT IIII.

*De quibusdam filiis monstrosis, & posthumis.*

AD quæstiones natiuitatis filiorum referri potest:num qui nati essent monstrosi, inter filios,aut liberos iure probatos, referantur: & placuit non referri,non secus, quàm eos, qui contra formam humani generis,cõuerso more procreantur.[a] Si tamen partus aliquatenùs tantùm humanorum membrorum officia ampliauerit, inter liberos computabitur.[b] At qui mortui nascuntur abortiui,neque nati,neque liberi dicuntur.[c] Si tamen exsecto matris vtero viui editi sunt,pro liberis habentur:[d] Quemadmodum & posthumi; id est nati postquàm pater humi traditus, seu mortuus fuerit.[e]

### SCHOLIA.

a Paulus Iuriscõsultus in l.non sunt liberi,14.de statu hom. lib. 1.ff.titul.5.& li.4.receptarum Sententiarum iu.is tit. 9.l.3.§.fi.C.de posthum.hæredib instituen.lib.6. C.tit.29. l.quod dicitur,l.12.§.fin.de liber.& posthum. lib.28.ff.tit. 1.Iussit Romulus ne quis minores filios triennio alimentis fraudaret,néve exponeret: nisi monstrosi essent.Diony.Halicar.in 2. Quid inter portentum, ostentum, & monstrum intersit,docet l.ostentum.38.de verb.signifi.ff.

b dicta l.non sunt liberi de statu hominum.Nec qui plures, aut pauciores digitos,aut membra imperfecta, si modò præcipua humana figura non destituatur.ideò minus homo censetur,l.idem Ofilius,10.§.sed si signis, de ædilit. edict.lib.21.ff.ti.4. hoc forsan voluit Vlpian. in d. l. dicitur,12.§.fin.de liber.& posth. ff. loco filij rumpere testamentum,partum, in quo non integrum animal editum sit:cum spiritu tamen.

c l.qui mortui,129.de verborum significa.Abortus,vel abactus,partum constituere non videtur,secundum Paul.Iurisconsult.lib.4.sententia.titul. 9. §. 6. Nonius Marcellus inter aborsum,& abortum his verbis distinguit. *Aborsus, & abortus varias habent significationes: Aborsus enim ille dicendus est,qui in primis mensibus,cùm conceptus exordium factum est: Abortus prope tempus pariendi:tunc enim moritur, quod nascitur:in plurimis hoc reconditum inuenimus*,Six.& Sextus Pompeius Festus in l.*abortum grande mulieris,quod non sit tempestiuè ortum*.At diuus Augustinus in libro quæstionum,Exodi,cap.8.& li.quæstionum veteris, & noui Testamenti.q.23.& in c.Moses 32.quæst quæst.2. abortus distinguit in animatũ,& in inanimatum: vt in illo fiat homicidium, in hoc nequaquam,iuxta sentẽtiã Mosis Exo.21.Eo modo iura distinguunt,in crimine abortionis procuratæ per pôculum,l.si quis aliquid 38.§.qui abortionis, de pœnis lib.38.ff.titu.19.Vide & l.8.ad leg.Cornel. de sicar.& l.4.de extraordinar.criminibus.ff.

d dicta l.quod dicitur,12.de liber. & posthum. ff. l. 3. C. de posthumis hæred.institu.en.l. posthumus, §.similimodo, de inofficio.testam.lib. 5.ff.titu.2.l. etiam ea mulier, 141. de verbor.signific.Cæsones dicti cæso matris vtero editi,vt ait Festus,& Plinius lib.7.capit.9.qui & narrat tales fuisse Scipionem Africanum,Manlium,& Iulium Cæsarem quamuis aliunde verum non sit eam peperisse, cui mortuæ exsectæ filius eductus est.l.Lanuiculus, 132. §. falsum,de verbor signific.

e l.3.§.posthumus autem,de iniusto, rupto,lib.28.tit. 3.latè sumpta significatione & dicitur posthumus, qui post conditum à patre testamentum natus est, vt notat gloss. ad rubricam, de posthumis hæredibus instituend. C. & Gloss.in §.posthumi.de hæreditati. quæ ab intesta. deferun.apud Iustinia.

## CAPVT V.

*Alia distinctio filiorum ratione potestatis.*

EX legitimæ,& illegitimæ cõiunctionis natiuitate, alia distinctio habetur filiorum: vt quidam dicantur sui hæredes in potestate paterna constituti,ex legitimis nuptiis procreati:[a] alij ab ea potestate liberati,[b] & extranei hæredes: quorum nomine emancipati, & aliorum filij, qui sui non sunt,continentur.[c]

### SCHOLIA.

a §.1.de patria potestate.§.sui,& seq.de hæred. quæ ab intesta.defer.un.l.4.de his,qui sunt sui, vel alien. iur. ff. de suo alias disputaui,lib.42.Syntag.cap.15.numero 27.& de potestate,lib.11.cap.5.adde quòd filius ex verbo Græco, υἱὸς Quomodo ex honestate consideretur consensus potestatis patris in nuptiis, vide cap. nostrates. can. aliter, 30. quæst. 5. & quando in spiritualibus ex necessitate non consideretur,cap.fin.de iudic.in Sex. In patris porrò potestate, non matris dicitur filius. cap. fina. de conuersio. infid.l. mulierem, C. de adoptio. §. fœminæ, eod. inul. apud Iustinia.l.nulla,de suis & legit. hæred.

b Sex modos liberari filium à patria potestate tradit Iustinian. in titulo, quibus modis ius patriæ potesta. soluit. quibus duos alios addo. Primus erit per mortem naturalem patris,§.1.eod.titu.l.si ita,15. quando dies leg.ced. ff.itipsam per mortem filij naturalem,l.nepotes, de his, qui sunt sui,vel alieni iur.Secundus,per mortem ciuilem vtriusque,§.cùm autem,quib.mod.ius patriæ potest. soluitur. l.si qua pœnæ,de his,qui sunt sui, vel alien. iur. ff. Tertiò,seruitute pœnæ,§. pœnæ seruus, quib. mod. ius patr.potest.soluit.Quartò,dignitate maxima patritiatus, §.filiusfamilias eo.tit. Quintò, captiuitate, §.si ab hostibus,eod.titu.Sextò,emancipatione.§ præterea, eod.titu. de emancipa.libero.C. Septimò, in casu authentic. incestas nuptias,de incestis nuptiis.Octauò in casu l.si lenones de episcopali audientia, & in l. fina. C. de spectaculis lib. 11. C.

c in §.cæteri,de hæred.qualitat.& differen.apud Iust.

# DE STATV LIBERTATIS, ET SERVITVTIS PERSON.[a]

## TITVLVS QVARTVS.

a Huc referri possunt tituli plures,inter cæteros,De coniugio seruorum li.4.Decretalium.titul.9. de natis ex libero ventre. cod. lib.4. titu. 10. De his, qui sunt sui, vel alien. iuris. libro. 1. Institutio.Iustinia.tit. 8.& lib.1.ff.tit.6. de seruili cognatione lib.3. Institutio, Iustinia.lib.3. tit. 7. de statuliberis lib. 40. tit.7. de coniugio seruorum, lib. 4. Decretal. tit. 9. De liberali causa lib.40.titu.12.ff.& li.7.C.titu. 36.De ingenuis lib. 1.Institu.Iustin.de ingenuis & manumissis lib.7.C.tit.17. De libertinis lib.1.Institut.Iustin. tit.5.& lib.10.C.titu.56.de manumissionibus lib.40.ff.tit.1.de manumissionibus, quæ ser-

uls ad vniuersitatem pertinentibus imponuntur.lib.40.ff.tit.3.De manumissis testamento lib.40. ff. tit. 4. De manumissis vindicta eod.lib.40.ff.tit.2.Quæ,& à quibus manumissi liberi non fiant,& ad legem Æliam Sentiam lib. 40. ff. tit.9.& tituli libri 7.C.vsque ad titulum 19.de seruis coniugibus si alter illorum libertate tenetur. Nouella Leonis 9.de seruo, qui ignorante domino monachismum suscepit.Nouell.Leonis,10.De seruo,qui insciin domino episcopus factus est, Nouel. Leo.11.De seruis non ordinandis,& eorum manumissionibus lib.1.Decretal. tit.18.

## CAPVT PRIMVM.

1 *Duplex libertas, & seruitus.*
2 *Et origo corporalis.*
3 *Quidve libertus.* 4 *Ingenuus.*

1 IVRA diuina, & pontificia meminerunt de duplici libertare, Spiritali, [a] & corporali:[b] pariter de duplici seruitute, Spiritali,[c] & corporali bona, & mala. De corporali libertate,& seruitute hîc potissimùm agemus.

2 Iure naturali omnes hnmines liberi nascuntur:Iure gentium seruitus libertatem inuasit, vt & posteà inde nata,manumissio. Et cùm vno naturali nomine omnes homines appellarentur,iure gentium tria hominum genera esse cœperunt,Liberi,& his contrarium,Serui,& tertium genus Liberti:id est qui desierant esse serui [d].

3 Libertas,status est liberorum:nempe [e] naturalis facultas eius, quod cuique facere libet, nisi si quid vi,aut iure prohibeatur [f].

4 Ingenuus est,qui statim,vt natus est,liber est.[g]

*SCHOLIA.*

a Ad libertatem animi pertinet liberum arbitrium;de quo Genes.4.versi 6.Deutero.10.versu 9.Iosuæ 24. vers.24. Ecclesiastici.c.15.ver.18.Sed & vera libertas vbi spiritus Dei est,can.2.duæ sunt,19.q.2.& 2.ad Corinth. 13. versu 17. & quos filius Dei liberat,verè liberi, Diui Iohannis Euãgelio cap.8.vers.36.neque tamen hæc libertas danda est in occasionem carnis.sed per charitatem seruiendum inuicem,ad Gala.5.versi.13.1.Petri,2.vers.16.

b titulo de seruis non ordinandis.

c de seruitute mala spiritali,& peccati,à qua nos redemit Dominus,in can.cùm redemptor,12.quæst. 2 omnis,qui facit peccatum,seruus est peccati, in Ioha.cap.8. vers. 34.Ab ea seruitute liberati,dicuntur rursum seruire iustitiæ,ad Roma.6.vers.8.nostri enim non sumus : sed Dei, redempti pretio magno sanguinis Domini nostri IESV CHRISTI. 1.ad Corinth. cap. 19. sic scriptum de illa bona seruitute,& salutari, *Dominum Deum tuum adorabis, & illi soli serues.* Deuteron.6. Principes,& prælati Deo seruiunt bene viuendo, & fideliter subditos regendo. can. si Ecclesia.23.q.4.

d Hæc omnia ex Vlpiano in l. manumissiones, 4. de instit. & iur. lib.1.ff.tit.1. Caius iuriscõsultus duo tantùm membra facit huius diuisionis in l.3.de stat. hominum, in ff.liberorum,& seruorum : tertium namque & hinc prouenit,libertorum.idipsum & sequutus Iustinia.in 1.§.de iure personarum. Medium tamen statum habent inter liberos,& seruos,statuliberi, qui ad tempus serui : conditione verò liberi sunt,l.statuliber,& toto titu. de statuliber.vide quæ diximus de diuisione in liberos, & seruos, lib.14.Syntagma.iur.cap. 1.

e §.libertas,de iure personar apud Iustin.l. 4. de stat. homi. in ff.Hanc finitionem explicat in paradoxis Aristoteles, 6.Politicor.

f Vis est impedimentum causæ fortioris, item & lex : verùm in facto,vis interdum iusta,interdũ iniusta, l.3. quod metus causa.lib.4.ff.titul 1. Vis maioris rei impetus, qui repelli non potest.l.1. eod. titul. quod metus caus. Leges quoque inferioribus,& subditis imponunt necessitatem obediendi,l.2.de legib.ff.l. leges sacratissimæ, & l. leges vt generales,C.eod.tit.l.nemo potest de legat.1.cap. 1. de constitutio.Et impossibilia factu existimantur,quæ iura, bonique mores fieri prohibent.l.filius, qui in potestate, de conditio.institutio.ff.cap.fina.de pact.legis virtus,imperare,vetare,dict.l.legis virtus, 7. de legib. ff. Cæterùm quamquam lex imperet,nihilominùs perfecta, bonáque libertas sub ea est,dum per legẽ mala indicata fugimus, & virtuti subiicimur;vt vera libertas, non seruire vitiis: quod & dicet Cicero in 5.paradoxo,Plato 3.de legib.vide & can.38.displicet,23.q.4.

g § 1.de ingenuis,apud Iustinia.ex matre libera,l. & seruorum, 5. de statu hominum. cap. fin. de seruis non ordinan.& eorum manumissione,lib.1. tit.18. cap. vnico, de nat.ex libero ventre,lib.3.titu.10.l.partum, C.de rei vindica.l. placuit, de liberali causa, ff. Interdum tamen ex conditione regionis,sequitur etiam statum patris filius, vt in cap.3.de coniugio seruor.

## CAPVT II.

1 *De seruitute.* 2 *Seruis.*
3 *Manumissione.* 4 *& Libertis.*

1 SERVITVS est [a] constitutio iurisgentium, qua quis contra naturam, dominio [b] alterius subiicitur.

2 Serui aut nascuntur, aut fiunt. [c] Nascuntur ex ancillis nostris: [d] fiunt,aut iure gentium : id est ex captiuitate:[e] aut iure ciuili, cùm liber homo maior viginti annis,ad pretium participandum se venundari passus est. [f] Fit & seruus capientis,constitutione canonica, Christianus, qui arma, & operam naualem ad impugnandos Christianos Turcis subministrat. [g] Sed & ex ministris sanctificatis Ecclesiæ,nati,Ecclesiæ serui fiunt. [h]

3 Manumissio est de manu, seu potestate dominica,liberatio:id est,datio libertatis.[i]

4 Libertus,seu libertinus est,qui à seruitute liberatus fuit:[k] qui aliquãdo & ingenuus in iure Pontificio dicitur:[l] propriè tamen libertus ab ingenuo separatur.[m] Libertas ex naturali iure est: [n] seruitus verò iuris gentium:[o] Item & eius beneficium,manumissio,quod secutum est seruitutem.[p]

*SCHOLIA.*

a l.libertas,4.§.seruitus,de statu homi.§.seruitus autem, de iure person.apud Iustinia.

b vide tamen Aristotel.li.1.Politicor. c. 3. & 4. & quæ nos diximus lib.4.Syntag.iuris, c.1.num. 8. quosdam esse seruos natura,quosdam lege,&c.

c §.serui autem,de iure person.apud Iusti.& l.& seruorum. §.serui autem,de statu homin.ff.Eadem ferè refert Dionysius Haly.in fine 4.de antiquit.Ro.

d in proximè citatis iuribus vernæ dicuntur nati ex ancillis nostris:vide l.Titiæ,36.de lega. 1. Sextum Pompeium lib.9.& Nonium Marcellum.

e à seruando dicti serui,quia imperatores captiuos seruare, nec occidere solerent:sed venundare. §. serui autem ex eo,de iure personar.l seruorum,239.§.seruorum de verbo. significa.Augustinus lib.19 de ciuita. Agamemnon apud Senecam,in Troade ait, sæuitiam in captiuos esse contra honestatem naturalem. Apud Sauromatas, vt ait

Lucianus,

Lucianus,moris fuit hostem captum seruare, nec licuisse eum occidere,qui clamasset Zωγρεῖ : quæ vox erat se dedentis,vt illa Homerica ζωγρεῖ : hoc est viuum me cape. Mancipia dicebantur etiam serui: quia manu caperentur ab hostibus,teste Varrone de lingua Latina. Macrob.lib. 3.Saturnalio.c.7.§.serui autem de iure persona. Dicuntur & mancipia.id est manui , & potestati suppositi , dicta.l. manumissiones,4.de iustitia , & iure:iuris quoque gentium generaliter censetur , vt capta in bello capientium fiant.§.item ea,quæ ab hostibus capimus,de rerum diuis. l.naturalem,5.§. si.de acquiren.rerum dominio.lib. 41.ff. tit.1.l.transfugam.51.§.fin.eo.tit.& proinde serui fiunt capientium in bello capti.l.adeò quidem , 17. de acquiren. rerum domi.ff.quod & sua sententia firmauit Cyrus rex apud Xenophontem,lib. 3. Cyripædiæ.

f Vide l.homo liber,21.de stat. homi.ff. concurrunt porò hic antequàm valeat venditio liberi hominis , primùm vt qui se vendi patitur,sit maior annis viginti . l. si ministerium,de libera.causa.C. Secundò,vt in pretio participet,l.non ideò.C.eo.tit. Tertiò,vt qui emit,conditionem venditi liberam ignoret,l.liberis.§.siquis sciens . de libera.causa ff.Quartò,vt is, qui vendi se patitur , sciat suam conditionem liberam.vt ex prædictis patet.

g c.in quorundam,6.& cap.ad liberandam , 17. de Iudæis, lib.5.tit.6.

h can.3.cùm multæ.15.quæst.8.

i l.manumissio.4.de iustit.& iur.

k l.libertum,6.de statu homi.ff. §.1. de libertinis apud Iustin.Liberti propriè ipsi,qui manumissi sunt:libertini verò ex manumissis nati;vide Vlpia. in l. si. si libertus ingenuus esse dicatur. ff. Libertinorum olim conditiones tres;vna eorum,qui dedititij : altera eorum qui Latini: tertia eorum,quæ tandem ad speciem Romanorum ciuium redactæ fuerunt,sublatis nudis nominibus , & differentiis,vt liquet ex titulis Codicis , de Latina libertate tollenda,lib.7.tit.6.& de dedititia liberta.tol.eo.lib.tit.5.

l c.1.de seruis non ordinan.lib.1.tit.18.

m ca.65.liberti Ecclesiæ quia nunquam,12.q.2.

n ca.7.ius naturale,1.dist.ca.cum redemptore,12.q.2. l. manumissiones,4.de iust.& iur.§.1. de libertinis.

o Iuris gentium seruitus,ca.9.Ius gentium , 1. dist. maximè approbatione ; nā posset & dari origo à vitio Chami,ob quod ei,suisque imposita à patre Noacho , quem irriserat,Ge.9.vers.24.ca.sexta die,35.distinct.

p dicta l.4.de iustitia, & iure ff.& §.1.de libertinis.

---

## CAPVT III.

*1 Serui,& liberti etiam in iure Diuino,& Pontificio considerati.*
*2 De iure patronatus libertorum Ecclesiæ singularia.*

1 DE seruis , & libertis tractat ius Pontificium,& Diuinum etiam , vt & ciuile ; & de manumissione. [a] Nec omnino ius Diuinum seruitutem personarum improbauit,aut non eripuit dominis;[b] verùm non ita simpliciter Diuino, & Pontificio iure serui pro nullis habētur, vt iure ciuili;[c] Nam sicut in IESV CHRISTO, neque seruus,neque liber à sacramētis Ecclesiæ remouetur;[d] ita neq; inter seruos matrimonia Christiana prohibētur.[e] Ordinari tamē sine cōsensu Domini seruus prohibetur,ne prætextu obsequij Ecclesiastici,domini priuentur eorum ministerio.[f] Quod & de libertis aliquando placuit.[g] Conseruari enim iura volunt dominicum ius in seruos,[h] nisi si quando Iudæus,aut hæreticus voluerint Christianum mancipium habere , quo casu libertate donant.[i] Serui quoque Ecclesiæ aliquando eximuntur à seruitutis iugo,si obsequio Dei seruile legitimè posse fuerint comperti :[k] verùm manumitti anteà ab episcopis propriis debent,[l] neque eorum successores poterunt de illis factas reuocare manumissiones,[m] maximè si de bene meritis fiant ;[n] ita tamen manumissio fieri debet , vt manumissi perpetuò Ecclesiam sibi patronam agnoscant,[o] & reuerentiam singulis eius Ecclesiæ clericis,vt vniuersis,non vt singulis exhibeant.[p]

2 Ius libertorum Ecclesiæ est,vt serui manumissi, & clericali ordini obligati , manumittenti Ecclesiæ teneantur,dum vixerint, impendere famulatum in obsequiis diuinorum,neque possint se ad aliam Ecclesiam transferre , nisi manumissi fuerint absolutè.[q] Singularia namque iura patronatus Ecclesiæ sunt,extra communes regulas priuatorum in libertos;veluti primùm,quòd propter operas non præstitas reuocantur liberti Ecclesiæ in seruitutem:[r] aliud tamē in liberto priuatis.[s] Secūdò,quòd filij libertorum Ecclesiasticorum sint obnoxij Ecclesiæ Patronatæ :[t] quod aliter statuitur in filiis libertorum priuatorū.[u] Quamobrem liberti Ecclesiæ,ne longinquitate obscurarēt conditionem originis , tenebantur scribere tempore manumissionis professionem,se esse de familia Ecclesiæ, & nunquam se ab eius obsequio recessuros :[x] & posteri eorum , mortuis prælatis Ecclesiæ,successoribus eandem professionem renouabant.[y] Hodie tantùm clementia Ecclesiæ inualuit,& aucta est,vt vix nec Ecclesia,nec Christiani possideant,aut habeant seruos Christianos eius iuris,cuius erant serui antiquorum.[z]

*SCHOLIA.*

a vt in titulo.de seruo non ordinando, lib. 1 . Decretalium tit.18.titul.de coniugio seruorum,lib.4.tit.de natis ex libero ventre,lib.4.tit.40.

b vt ad Ephesios c.6.versu 5. *Serui obedite per omnia dominis carnalibus*, &c. 1. ad Titum,6.vers.1.& 1.Petri 2.vers. 18. & Ecclesiastici,c.33.vers.25.cum similib.Habuit Ecclesia seruos,c.3.de seruis non ordinan. Extat & in Synodo Gangrena decretum vetustissimum aduersus eos,qui prætextu Euangelicæ doctrinæ iactabant,omnes seruos esse debere liberos : Theodoretus Cyrenensis lib. 7. de prouidentia,quoque seruitutem,& herilem potestatem,ad vitæ humanæ vsum constitutas fuisse docet.Iussit & Diuus Paulus dominos , vt quod æquum , & iustum est , seruis præstent,ad Colossens.4.

c l.quod attinet,32.de regul.iur.in ff.l.in personam.23.l. in omnibus officiis,135.eo.tit.de reg.iur.l.cùm prætor , §. final.de iudic.ff.& alibi seruitutem ferè mortalitati comparamus.l.seruitutem,209.de regul.iur.ff.

d c.1.de coniugio seruor.lib. 4. tit. 9. ad Gala. 3. ca. omnis vtriusque sexus,de pœn.& remiss.Nulla etiam distinctio, quod pertinet ad Dei cultum , liberorum , & seruorum. Nouell.5. Iustinia.

e dicto c.1.de coniugio seruor. valet & matrimonium inter liberam,& ancillam,si scientes,conditionem contrahunt:ca.si quis ingenuus,29.dist.c.2. de coniugio seruor. contra si ignorent.c.fin.eo.tit. quamuis iura ciuilia inter seruos non admittant.sed tantùm contubernium.l. liberorum,220. de verbo. signif. l. cum ancillis , 3 de incest.

nup.C.Nouella.22.c.10.l.3.C.soluto matrimo.

f c.consuluit,& toto titulo,de seruis non ordinan.ex Concilio Lateranensi sub Alexan.3.parte 26. c.19. idem in ca. 12.generalis.& 54. distinct. ca.19.si seruus,54.distinct.

g canon.final.54.distinctione.

h vt l.2.de his,qui sunt sui,vel alieni iur.ca.12.generalis,54. dist.c.2.§.fin.de seruis non ordinan. Ideò si seruus fugerit à Domino,antequàm tractetur de eius statu, remittitur cognitio fugæ tractanda ad iudicem loci, à quo fugit,l. 1.C.vbi causa status agi debeat. Si verò fuerit in possessione libertatis,coram eo iudice, vbi est,conuenietur, l. 3.C.vbi causa status.Si non est fugitiuus, & velit proclamare ad libertatem, sequitur forum domini, l. 4. eo. titul.verùm si dubium sit,an fugitiuus, vel non fuerit, tractabitur ea causa, & finietur ante causam status. l. liberis. §. sicut & aliæ, & l. igitur, §. potest, de libera.causa.ff.

i etiam nullo pretio restituto,dicto ca.generalis,12.§. fi.vbi & glossa finalis distinguit,& ca.13.mancipia Christiana, can.fraternitatem,15.& ca.18.præsenti concilio, 54. dist. l. vnic.ne Christia.mancip.hæreticus,vel Iudæus,vel paganus habeat,lib.1.C.tit.10.l.Deo nobis.§. fin. C. de episco. & cleri.Ratio vna apponitur in dicto ca.mancipia.ne religio à Iudæis subdito polluatur. Alia cum simili hypothesi in c. 1. de Iudæis, lib. 5. tit. 6. quod nefas sit,quem Christus redemerit, blasphemum Christi in seruitutis vinculis retinere.Prohibitum & Samaritanis,mancipium Christianum habere,§.porrò,Nouel.144.sic Samaritanus Christianus factus,liber fit,in §.penul.dictæ Nouell. 144.

k ca.31.multos de Ecclesia,14. distinct.

l ca. admittuntur,21.§.de seruis,& ca.22.abbati,54.dist.

m ca.si quos,causa duodecima quæst.2.

n in dicto ca.si quos,alioquin sine causa prælati manumittere non possunt seruos Ecclesiarum,& manumissos successores reuocant,ca.etsi illi,qui nulla,39.12.q. 2. arg.ca.si sacerdos,16.q.3.c.2. de precario.aut sine causa manumittens alium similem restituet Ecclesiæ,vel reuocatur manumissus, nisi post decem annos post manumissionem, seruus fuerit in libertate sine controuersia,l.si cùm fideicommissa, §. Aristo, qui, & à quibus manumissi liberi non fiant.ff.

o ca.episcopus,qui mancipium,12. quæst.2.

p dicto can.episcopus,qui,§.si verò.

q c.eo libentiùs,6.de seruis non ordinan. quemadmodum & qui manumittitur à laico, qui eum fecit ordinari in presbyterum,tenetur domino suo canonicas horas psallere,c. nullus,4.de seruis non ordinan. vbi glossa ponderanda venit,pro degradando eo, qui horas dicere recusat,si promiserit, & de reuocatine in seruitutem liberti Ecclesiastici,qui Ecclesiæ seruire non vult, vide can.diaconi,35. & can.octaua discussio,12.quæst.2.

r dicto ca.diaconi,ca. liberti,61.& seq.12.q.2. ca. qui ex famulis.54.distinct.

s l.solo obsequij.de libera caus. C.

t can.de libertis,& can.liberti Ecclesiæ,65.vbi ratio, quòd nunquam moriatur Ecclesia,2.quæst.2.

v l.1.& 2.de libertis,& eorum liber.C.

x ca. de libertis 63.§.ne verò,can.longinquitate,64. 12. q. 2.

y dicto.ca.longinquitate,12.q.2.ex Concilio Toleta.4.cap. 69.& Concil. Toleta.6.c.9.

z Hæc clementia ad pietatem pertinet, cuius opus dicitur libertatis donatio,tit.1.§.fi.de communi seruo manumisso.Barthol.ad l. proximè de his, quæ in testamento delentur.& ad l.si vnus.C.de test.Et opus Ecclesiæ dicitur tueri libertates,ca.libertos,7.& sequēti,liberti,87. distin. & c.vni.de natis ex libero ventre.Fideles serui in Christo socij dominorum sunt participes eiusdem salutis,& mysteriorum,in 1.epistola D.Ioan.c.1.ratione & corporis fratres,& ex eadem propagatione carnis,ca.ad mensam,1.q. 3.Seruorum,& dominorum vnus est Dominus, & Iudex in cœlis Deus,D.Paulus ad Ephes.c.6.versu 9.non est seruus,non liber apud Dominū, ad Colos. 3. vers. 21. qui in Domino vocatus est seruus,libertus est Domini; similiter qui liber vocatus est,seruus est Christi.1.ad Cor. c. 7. vers.21.& 22.rursum 1.ad Tim.c.6.vers.1. *Qui fideles habent dominos,non contemnant:quia fratres sunt:sed magis seruiant: quia fideles sunt & dilecti*.facit Eccl.c.7. vers.23. *Seruus sensatus,sit tibi dilectus,quasi anima tua:non defraudes illum in libertate,nec inopem derelinquas etiam.* Nec conuenit Christianis inferiores esse,vel Ethnicos, qui conditionis suæ humanæ communis memores,noluerunt habere seruos: cuiusmodi fuerunt Indi,Locri,Phocenses, aliíve populi, vt Tholosani, Bytuiriges:de quibus nos abundè libr. 14. Syntag.iur.capit.1.

# DE PAGANIS,[a] IVDÆIS, ET AGARENIS.[b]

## TITVLVS QVINTVS.

a agitur de illis lib.1.C.tit.14.de paganis,& sacrificiis eorum.

b agitur titul.6.lib.1.C.de Iudæis,& tit.9.l.12.de Cœlicolis:de Iudæis,& Sarracenis,& eorum seruis lib. 5. Decr. tit. 6. lib.5. Sexti.tit.2.& lib.5.Clement.tit.3.ca.eos,1.q.1.& alibi in Extrauagantibus Ioannis 22.& in communibus lib.5.Ne Christianum mancipium hæreticus,vel Iudæus,vel Paganus habeat,vel circuncidat,lib.1.C.tit.10.de Samaritis Nouella Iustinia. 129.& alia 144.quæ est Iustini.de Samaritis vt liceat Hebræis secundum traditam legem, sacras Scripturas Latinè, vel Græcè,vel alia lingua legere;& vt de locis suis expellantur non credentes iudicium,vel resurrectionem,aut dicentes Angelos non subsistere creaturam Dei,Nouella Iustinia.146.vt non liberentur Iudæi,Samaritani,& hæretici per causam religionis,& cultus sui à curiali fortuna,&c.Nouella.Iusti.45.vt Iudæi secundum Christianismi ritum viuant,Leonis Nouella 55. de Iudæis constitutio.2.Heraclij lib.1.iuris Orientalis Bonæfidij. de Hebræis, & montanis Leonis Iconomachi apud eundem Bonæfidium,& constitut.14.Manuelis Comneni,de foro Iudæorum.

### CAPVT PRIMVM.

*Diuisio personarum ratione religionis.*

RATIONE religionis diuidemus iterùm personas in infideles,qui fidē Christianā non habent;& fideles,seu Christianos,qui habent.De infidelibus priùs:dehinc de Christianis agemus,Deo iuuante.Inter infideles,& non Christianos annumerantur Pagani,[a] seu gentiles, aut Ethnici,[b] Iudæi,[c] Turcæ,[d] seu Sarraceni,[e] Apostatæ à fide.[f] Certum est enim quicquid à fide Christiana discrepat, legi Christianæ esse contrarium.[g]

*SCHOLIA.*

a Pagani dicuntur infideles,& extra Ecclesiam positi Idololatræ,c.quàm sit laudabile, 19. de Iudæis, qui legibus canonicis,

canonicis,seu Ecclesiasticis non ligantur,c.gaudemus de diuortiis lib.4.tit.19.quamuis indirectè subiiciantur,ca. post miserabilem,& c.quanto, de vsur. c. etsi Iudæis, de Iudæis.Paganus à pago, pagus àπὸ τῆς πηγῆς, à fontibus, circa quos rustici cogunt vicos, & villas: vnde paganus pro ignaro,& amusi, & rustico: quare & se semipaganū nominat Persius in principio suæ Poëseos;vide quæ nos diximus lib.19.Syntag.iur.c.1. Cicero in plebe Romana paganos,& montanos nominat. Paganorum nomine Iurisconsulti ferè semper intelligunt ignobiles, non milites,quos illis opponunt,l.ius nostrum,7. de reg. iur. ff.l.si ignorans,locati.ff.Item apud Cæsares,& apud Iuris Pontificij authores,paganus pro alieno à fide Christiana,qui colit idola ponitur,vt tit.C.ne Christianum mancipium hæreticus,vel Iudæus,vel Paganus habeat, vel possideat, & titulo, de Paganis,& sacrificiis eorum,C.Optatus Mileuitanus hos dicit Paganos,vt alienos à ciuitate Dei, & in pagis extra eam ciuitatem viuentes.

b gentiles,& Ethnici,pro eodē ac Pagani , pro idololatris: ἔθνος gentem significat.inde ἐθνικός,Hebræi גוי goi,gentilis, Hieronymus opponit Ethnicum Christiano contra Iouinianum,dum ait, *Etsi ducen da essent vxores, Christianas tantum accipi iuberet:,an Ethnicas?* Extra populum electum, reliquas nationes tanquam à salute alienas & infideles, gentes vocauit sacra Scriptura,monuitque populum , vt idololatras vitaret Deut. 7. D.Matthæi,c.15.donec Deus & eas vocauit ad cognitionem veritatis , & ad conuersionē ab infidelitate,E.a.2.& c.66.Actor.2.& 18.ad Rom. 15.ad Gal.1.& 2.ad Timothæum,2. cum similibus.Vocati & aliquando Græci pagani,vt in Ecloga Basilicorum lib. 1.tit. π̄ελ ἑλλήνων.

c Iudæi,vniuersi, qui fidem Messiæ habuerunt venturi , & verum Deum coluerunt , dicti sunt: quanquam nomen ab vno tantùm filiorum Iacob primogenito, nempe à Iuda habuerint ex cuius genere Christus natus est,vt docet D.Augustinus: ab illis Palæstinæ regio in Syria dicta Iudæa, vbi habitarunt: à qua tamen hodie exules, & vagi per vniuersum mundum dispersi sunt; dicti & Israëlitæ a Iacobo duodecim Patriarcharum patre , qui à Deo, Israël nominatus est, Gene.32. dicti & Hebræi ab Heber abnepote Sem filij Noachi benedicti,in cuius domo fertur conseruata lingua prima,& cognitio veri Dei, in diuisione linguarum, Genes.10. & c.11. vt habetur & libro Seder Gnolam Hebræorum, c.21.vide & Suidam in verbo,Hebræi,ad Iudæos nomine. Ad Hebræos scripsit epistolam D.Paulus: extat & Nouella, vt liceat Hebræis secundum traditam legem sacras Scripturas Latinè , vel Græcè,vel alia lingua legere,Nouell.136.Tertullianus lib. 18.Apologet.*Hebræi*, inquit, *retrò,qui nunc vocantur & Iudæi*.Hebræi in c.11.sæpè malorum consortia,28.qu.1.Manethon etiam apud Iosephum scribit, Hycsos, ὑκσώς,vel ὑκουσώς, hyocusos, vt scribit Eusebius 10.præparationis Euangelicæ,vocatos,quod sacra Ægyptiorum lingua reges, pastores significat: pro quo facit ca. 46. Gen.forsan ideò apud Gallos Iudæi vocantur *Iuifs*: apud nos Tectosages *Iessieus*. Scribit & Arrapanus apud eundem 9. præparationis, dictos fuisse ἑρμιὼθ Hermiuth. Hæc gens ab initio fuit populus peculiaris Dei veri, qui etiam ei mysteria sui cultus, & futuri Messiæ aduentum propalauit. Et Eusebius lib.9.& 10.præparationis Euāgelicæ. & Porphyrius,Iudæos dixerunt natura philosophos , vt scribit Paulus Israëlita ad præcepta Iudæorum , in præfatione: vbi etiam refert Megaltenis eandem sententiam, & Platonis opinionem 1.voluminis de bono.Dio quoque Cassius lib.37.scribit omnes,qui ritum Iudæorum sectassent, Iudæi nomine appellatos, etiam alienigenas;quare autē, se ignorare. Hósque multùm Romæ,& alibi multiplicatos,legum potestatem vicisse.vnum Deum coluisse,nullum simulachrum in templo habuisse: fuerunt ita ritus Iudæorum pluribus in locis obseruati , etiam inter non Iudæos,veluti circuncisio signaculum repromissionis,& fidei Messiæ, Geneseos c.17.vers.9. & seq.Leuit.12.vers.3. Iudith 14.vers.4.Lucæ 1.& 2.Actorū,7.vers.8. vsitata apud Colchos,Ægyptios,Æthiopas,quos Syri,Phœnices, qui sunt in Palæstina, docuerant, vt author Herodotus in 2. Fuerunt in summa ab initio venerabiles Iudæi , & celebres vbique terrarum ante aduentum Christi.Post quàm autem malitia propria, & inuidia obcæcati , Dominum nostrum IESVM CHRISTVM, verum in lege illorum etiam promissum Messiam reiecerunt, & crucifixerunt, cœperunt esse sibi, & omnibus gentibus abominales, & malitia obdurati , conati sunt quoque sacram legem deprauare , vt docet Galatinus lib.1.aduersus Iudæos,c.8.& quia lucem quoque Scripturarum amiserunt, iuxta professionem Esa.c.1.& adhuc adhærēt cortici legis, impotentes mentem eius assequi: vnde & iudaïzare dicimus, verba sequi simpliciter, non mentem, c. vni.§.si.de sacra vnctio.lib.1.tit.15. in lege quippe antiqua, cui mordicus sine distinctione adhærent Iudæi , sunt præcepta & moralia, & mystica: moralia,quæ mores informant,vt diliges Deum tuum,non occides, &c.de quibus in ca. quid in omnibus,32. qu. 7. mystica sunt, quæ aliud significant præter id, quod litera sonat: quorum quædam sunt cæremonialia, alia sacramentalia. Sacramentalia sunt,quorum ratio reddi potest, vt est præceptum circumcisionis, & conseruationis sabbathi, quæ translata fuot translato sacerdotio, ca.translatio, de constitut.ca.maiores,de baptismo. Cæremonialia sunt,quorum ratio reddi non potest,quare ad literam præcepta , vt non arabis in boue & asino,non facies vestem de lino,& lana contextam.ca.in nouo,6.q.7.lex porrò antiqua diuina quantum ad præcepta moralia, non est immutata: cæremonialia,& sacramentalia mutata fuerunt, quantum ad sonum,seu superficien.literæ; sed non quantum ad mysticum sensum , & intellectum eius literæ.ca.Marc. 1.qu.1.in principio.5.distinctionis, & in ca. fin.§.fi.6.dist. & ibi glossa.Sic vetus Testamentum fuit transitorium,hircorum, & vitolorum sanguine dedicatum , temporalia promittens. Nouum autem,quod fuit sanguine Christi consecratum, & confirmatum,promittit æterna,& æternùm manet.cap.cùm Matthæ,6.§.cæterùm de celebrat. Missarum.sic in pluribus distinguuntur Iudæi à Christianis , & Iudæi alieni à religione,& fide Christiana hodie sunt.

d De Turcis,Turcarūmque nomine scio plura, aliquando etiam contraria scripta; omissis autem controuersiis,mihi placet Togarmam, de quo Gen.10.c. Turcico nomini dedisse originem, & ita etiam Elias in Tisby censet, & meminit de his Ezechiel,c.27. vocans thorgama. Thunnos Turcas vocari à Plinio docet Hermolaus in suis castigationibus Plinianis lib. 6. cap.7. Theodorus Gaza ex Scylace, Turcas dici eos qui apud Strabonem dicuntur κύρτιοι quos Romani Curtios vocant,& cōtractè Curtos. Et à Scythis, qui Caucasum montem habitant inter Pontum Euxinum,& Caspium mare,originem habere,omnes ferè consentiunt. Sic Plinius ait, Turcas populum Scythiæ,lib.6.cap.7.& Mela sub finem lib.1.(quamquam quidam aliter legant:sed ridiculè:) & Herodotus in 4. Sacræ literæ hos per Magog significant alicubi. Nam Magog,Hebræis est Scythia,et ārq; ibi idololatræ ex numero eorum,quos Paganos diximus, quales & erant Sarraceni,antequām admitterent Mahometicam impietatem. Fuerunt isti Turcæ ex Ismaëlis genere , vt docet de his omnibus Nicephorus Calistus, lib.18.historiæ Ecclesiasticæ, ca.30. ita Turci , & Turcomani dicuntur. qui aliquando ex Scythia,& Tartaria Orientali, Turkestan nomine,erumpentes,Alanos,Colchos, Armenios, Capadocas,& magnam Galatiæ partem , Persas, & Sarracenos gladio infestarunt rege existente nomine Selduch , regnante Pepino Caroli Magni parte, anno Domini 756.vt scribit Egnatius lib.2. Guillelmus Tyrius lib.1.belli sacri, c.7.Ma

c.7. Meminit Amianus Marcellinus de Succo oppido inter Thraciam, & Daciam, vbi angustiæ, & claustra Succorum, vbi Lazius munimentum esse putat, quod hodie dicitur Turkzuest: neque quisque ideò dubitauit nomen Turcarum ortum à Succorum nomine, siue legamus cũ Rhenano verorum: quia nomen commune, & idoma loci conuersionẽ similem retinet litterarum Turkzuest: vnde vulgò Turcæ dicti. Ex ea gente hodie & Asia minor, & maior, & Cilicia impletur.

e Σαῤῥακηνή Sarracenia Arabiæ Petreæ regio, apud Ptolomæum, qui cum Plinio Sarracenorum vrbem Arram vocat, sitam in Arabia fœlici. Hebræis Sarraceni dicti Chasluini, vt ait Arias Montanus. Inter Persas, & Osrœnam, Mesopotamiam, & Euphaticam prouinciam constituuntur Sarraceni à Iustiniano, cum quibus & illi matrimonia contraherent, in constitutione eiusdem Iustiniani, 3. titulo de his, qui in Osrœna, & Mesopotamia illicitas nuptias contrahunt, cui & coniungenda Nouella Iustiniani alia 154. Amianus Marcellinus de Sarracenis, lib. 14. sic scribit. *Amici, nec amici Romanis vnquam, nec habendi vltrò, citroque tempore, Galli Cæsaris discursantes vt milui, subitò omnia rapiebant. Harum gentium exordium ab Assyriis, & porrigitur vsque ad Nili cataractas, & confinia Bythiniarum: omnes pari sorte, sunt bellatores, seminudi, coloratis sagulis pube tenus amicti, equorum adiumento pernicium, gracilium camelorum per diuersa raptantes in tranquillis, vel turbidis rebus: nec eorum quisquam, stiuam apprehendit, aut arborem colit, aut arua subigendo quæritat victum: sed errant semper per spatia longè, latéque distenta, sine lare, sine sedibus fixis, aut legibus, vita semper illis est in fuga, vxorésque illis mercenariæ conducta ad tempus*, &c. quæ plura addit de victu illorum, ex ferina carne, ex potu lactis, non vini, quòd vel non haberent in vsum frumentum, & de aliis. Et Idem Ammianus, eodem lib. 14. & 23. loquens de Perside: Scenitas Sarracenos dictos, etiam tradit, dicens, *Ab occidua plaga contingit Armenios & Niphatem: & in Asia Silos Albanos, mare Rubrum & Scenitas Arabes, quos Sarracenos posteritas appellauit.* Meminit Sarracenorum & Sextus Rufus in Traiano. *Sarracenorum*, inquit, *& Arabum loca occupauit.* Sarracenorum Arabum antiqua gens ex suo initio idololatriæ deseruit: melius Agareni, quàm Sarraceni dicti: nam & Ismaëlitæ dicti ab Ismaële, à quo descendunt, qui fuit primogenitus Abrahæ ancillæ Agar, à qua Arabes illi Agareni nati, per duodecim principes generis multiplicati, & maledicti. Quorum Ismaëlitarum natio, quemadmodum author eorum Ismaël natus secundum carnem ex Abrahamo, & ancilla persequebatur Isaac filium natum ex libera Sarra, secũdum promissionem genitum: Sic ea prosecuta est fideles primum Iudæos, dehinc Christianos, ad Galat. 4. Gene. 16. can. si gens Anglorum, 56. distinct. ipsi verò, Ismaëlitæ vt præstantiores haberentur: noluerũt amplius dici ab Agar Agareni; sed à Sarra, tanquam ex libera Sarraceni. Cæterum Mahometes regnauit in Arabia, filius perditionis, & pseudo-Propheta per decem annos, & illi facti Mahumetani, qui ibi habitabant Sarraceni, Clemen. vni. de Iudæis.

f Apostatæ sunt hi, qui recesserunt omnino à fide, quam acceperant, & lapsi sunt ad Iudaismum, vel Paganismum, vel Mahumeti impietatem, l. 4. de apostat. C. tit. 24. eo. tit. apud Gregorium in Decretalibus.

g l. cœlicolarum, 12. C. de Iudæis, quod & dixit Deus. *Qui non est mecum, contra me est.*

## CAPVT II.

1 *Quæ Iudæis & Sarracenis, seu Turcis permissa inter Christianos.*
2 *Signo externo, à Christianis distinguendi, & consortio.*
3 *Et coniugio prohibito.*
4 *Pœnæ delinquentium Iudæorum.*

1 IVDÆIS, quandiu feruntur inter Christianos, permissum fuit suas omnes inter se ferias, & festiuitates seruare, iuxta ritum parentum suorum, dummodò viuant sine contumelia Christianæ fidei. [a] Neque cogendi sunt ad fidem, vt neque Pagani. [b] Si tamen coacti semel receperint fidem Christianam, coguntur iterum eam seruare, & qui reliquerint, pœnis legitimis compelluntur ad eam redire. [c] De Sarracenis, qui & Pagani, & infideles sunt, idem dicendum, si modò non persequantur Christianos, & velint pati iugum, quod imponitur Iudæis, neque quicquam in contumeliam Domini nostri moliantur; & sic sustinentur interim, dum de salute eorum proxima speratur, idque sine iniuria, sine etiam vllis sacrificiis impiis illorum idolis, & templis. [d]

2 Hoc tamen tempore distingui debent Iudæi, Sarraceni, inter Christianos viuentes, signo externo publicè delato in habitu, seu ornatu, ne damnatę commixtionis excessus, per velamen erroris huiusmodi, vlterioris excusationis possint habere diffugium. [e] Non licet etiam Iudæis, aut Paganis inter Christianos nouas extruere Synagogas, aut templum: [f] minúsque Sarracenis, Turcísque Mahumeticis, Meschitas. [g] Sic tamen huiusmodi infideles sub spe conuersionis ad Christum inter Christianos aliquando sustinentur, vt inhibitum sit Christianis cum Iudæis habitare, manducare, bibere, lauare, aut ab illis medicamentum accipere: quòd si quisquam aliter fecerit, si clericus sit, deponendus erit: si laicus, excommunicandus. [h] Quamuis aliquando permissum fuerit Christianis cum ethnicis, aliísque, quàm Iudæis, cibum capere. [i]

3 Prohibitum Christianis cum Iudæis, Paganis, aliísque infidelibus coniugium inire: [k] quinimò inter infideles contractum, si alter in infidelitate velit remanere, fidelis infidelem debet relinquere, si in contumeliam creatoris esset coniunctio, [l] vnaque cum fideli transibunt filij infidelitate nati minores in fauorem fidei, & à parente infideli separantur: ne eius inuoluantur erroribus. [m] Eadem ratione propemodum prohibitum est cuiuscumque generis, vel sexus Christianis, famulitio domestico inseruire Iudæis, aut Paganis; qui contrà fecerint, excõmunicationi subiiciuntur. [n] Statutum & ne nutrices Christianæ sint Iudæorum: quòd si Iudæi habitas non relinquerint, interdicitur illis omne commercium cum Christianis. [o]

4 Quæ pœna contumacibus Iudæis solet imponi, [p] cùm tamen alioquin, nisi in prohibitis, consortium permittatur illis Christianorum. [q] Multò magis Iudęis, Paganísque habere, vel emere Christianum mancipium interdictum est. Quia nefas etiam est, quem Christus redemerit blasphemum Christi in seruitutis vinculis retinere. [r] Sed grauioribus pœnis sanguinis, proscriptionísque bonorum, Iudæus afficietur, qui ausus fuerit Christianum ad suam religionem pertrahere, [s] vel

Christia

Christianorum mulieres, vel pueros rapere.[t] Et quia Iudæi inimici sunt malitiosissimi crucis, & Christi, interdicto fuit generaliter vetitum, ne Iudæi ostia, vel fenestras domorum in die sanctæ Parasceues Paschæ aperiant, & cautum, vt claudant tota die,[u] neue in publicum prodeant, ne audeant illudere Dominicæ passioni.[x]

*SCHOLIA.*

a c. etsi Iudæos, 13. de Iudæis, & c. sicut Iudæi, 9. eo. tit. ca. 3. qui syncera, 45. dist. dummodò sine contemptu Christianæ religionis ritus suos colant: nam ita facere prohibentur, l. Iudæos quosdam, 11. & l. die Sabbatho, 12. C. de Iudæis, l. Christianis, 6. C. de Paganis. Permissum fuerat Iudæis, legibus Romanis, filios tantùm suos circumcidere, non alios non suæ superstitionis: alioquin si fecissent, pœna castrantis puniebantur, l. circumcidere, 11. ad Leg. Corn. de sicar. in ff. lib. 48. titul. 8. & perpetuo exilio cum bonorum proscriptione, l. Iudæi, 16. de Iudæis. C. imponitur & eis alia pœna à can. in ca. nulla, 14. §. si qui. 54. dist. fuit permissum etiam aliquando sub Clemente 4. Pontifice, Sarracenis, sub legibus in Italia viuere à Carolo rege Hierosolymorum fratre Diui Ludouici, vt scribit Platina in vita eius Clemen iiii.

b c. sicut Iudæi, 9. de Iudæis, Theodoricus Rex Iudæis, apud Cassiodorum lib. 2. variarum, epist. 27. permittens reficere templum, *damus*, inquit, *si quidem permissum: sed errantium votum laudabiliter improbamus, religionem imperare non possumus: quia nemo cogitur, vt credat inuitus.* Et rursum apud eundem lib. 10. variarum, epistola 26. Theobaldus rex Iustiniano Imperatori scribens, *cum diuinitas*, inquit, *patiatur multas religiones esse: nos vnam non audemus imponere: retinemus enim legisse voluntariè sacrificandum esse Domino, non cuiusquam cogentis imperio.* Et Tertullianus ad Scapulam, *non est*, inquit, *religionis cogere religionem, quæ sponte suscipi debet, non vi.* Consentit Clemens Romanus in initio libri 9. recognitionum ad Iacobum fratrem Domini. Et D. Bernardus in Cãtica, Sermone 66. *fides*, inquit, *suadenda: non imponenda.* De facto tamen contigisse aliter aliquando legimus, & principes coëgisse Iudæos cõmorantes in regnis, vel ditionibus suis, fidem & baptismum suscipere. Sicut Paulus Diaconus lib. 13. refert, quòd Thelias Arabum dux Iudæos, & Christianos ad Menzerisandum: id est ad Characterem Mahumetis accipiendum, compulerit. Et Heraclius etiam Heracletæ filius, imperator, Iudæos inuitos ad baptismum compulit, vt in epitome vitarum Cæsarum post Aurelium victorẽ habetur in eius vita; extat tamen Heraclij 2. constitutio, lib. 1. iuris Orientalis, qua omnes Hebræos Hierosolymis expulit, & cauit ne intra tertium miliare accedere liceret. Extat & in eodem lib. 1. Iuris Orientalis, alia constitutio Leonis Iconomachi, Orientis Imperatorũ qua anno sexto imperij, Hebræos, ac Montanos ad baptismũ adegit. Sisebutus quoque Rex Hispaniarum coëgit Iudæos ad nonaginta millia, ad baptismum venire, cap. de Iudæis, 45. dist. vel regno suo excedere, idq́ue regni sui anno 4. & Heraclij. 5. vt scribunt Isidorus in etymo. & Ado. Quod posteà dicitur æmulatus Dagobertus Francorum Rex, vt scribunt Vasæus, & Paulus Aemilius Ammonius lib. 4. historiæ Franciciæ, cap. 22. Hoc autem cum quadam causa factum ab vtrisque putatur ferè eodem tempore. Eóque vt scribit Blondus li. 9. decadis 1. & Paulus Aemilius in 2. quod quidam Astrologus prædixerat à circumcisis vastandum imperium. Sub annum quoque 1295. iam tertiò Iudæi in tota Francia spoliati, & exacti sunt, hancque expulsionem ipsi appellant [illegible] quòd ea contigerit 55. anno post quintum mundi conditi millenarium, & aliquando vocant כלו kalo, quòd anno 136. post illam Philippi Augusti exactionem, quæ incurrit in annum 1190. pulsi tunc Iudæi migrarunt in Germaniam: vnde & Iudæos Germanos esse de radice, seu trunco Francorum, scribit Rabinus Elias in Tisbi in radice [illegible], karbatz. Extat & alia Nouella 55. Leonis Imperatoris philosophi, vt Iudæi secundum ritus Christianismi viuant: per quam emendauit titulum Codicis Iustiniani, de Iudæis, & Nouellam Iustinia. 146. Fuerunt & iure ciuili ab Imperatoribus collegia Iudæorum approbata, l. spadonem, 15. §. iam autem, de excusatio. tutor. lib. 27. ff. tit. 1. interdũ reprobata, vt neque illis relinquere quippiam permitteretur: vt in l. 1. C. de Iudæis.

c in ca. de Iudæis, 45. dist. vbi glossa explicat de coactione conditionali coactis non si absolutè coacti essent: in quo vltimo casu nulla voluntas esset etiam dicenda coacta: adde rationem can. 33. ad fidem, 23. qu. 5. Scribit Krantius lib. 5. c. 14. Ratisbonenses Iudæos, inuitos baptizatos tandem Imperatoris permissione ad Iudaismum relapsos. Cæterùm si coactio illa non præcesserit baptismum, impunè ferre non debent, si à fide apostatantes, redeant ad vomitum Iudaismi, eaque de re pœnæ definitæ in Concilio Tolerano, 4. ca. 58. & in can. plerique, 94. de consect. dist. 4. facilè enim ob perfidiam, nisi pœnis coërcerentur, ad vomitum redirent. can. Iudæi. 93. de consecrat. dist. 4. Sicut & Hungari à Christiana fide deficientes in Paganismum, episcopis & sacerdotibus interfectis, pœna capitis Christianismum retinere compulsi sunt ab Andræa rege 4. Hungarorum, & Vela, eius fratre, vt scribit Naucletus, & Bonfinius lib. 2. Sic meritò hæretici desertores veritatis ad veram fidem pœnis redire compelluntur, quod multis rationibus comprobatur in can. displicet, 38. cum sequentibus, 23. quæst. 4.

d sic notatur in ca. 11. dispar. 23. q. 8. c. in nonnullis, 13. de Iudæis, toto titulo de Paganis & sacrif. eorum. C.

e dicto c. in nonnullis, de Iudæis.

f c. consuluit, 7. & c. 3. de Iudæis, l. hac valitura, 17. eo. tit. de Iudæis, C. licet tamẽ Iudæis, vt ibidem dicitur, antiquas, si habeant, reficere.

g Clem. vni. de Iudæis, lib. 5. Clemen. tit. 2. vbi & Concilio Viennensi interdicitur publicè inuocare nomen Mahometi, vel peregrinationes ad sepulchrum alicuius Mahumetani, quem habuerint pro sancto, facere. Quocircà si pagani, vel idololatræ voluerint habere simulachra, reiiciendi sunt, & puniendi morte, can. non solùm, 28. qu. 1. maximè si Christianos ad infidelitatem prouocent, Deuter. ca. 13. vers. 6. Satius & erit si principes huiusmodi homines omnino tollant, nec permittant impiam hanc superstitionem, quæ nocet reipublicæ, & habet impios homines, iuxta ea, quæ describit Salomon, Sapientiæ 14. vers. 27. ibi, *infandorum cultura*, &c. Iussit Constantius, & alij Cæsares, claudi templa paganorum, & tolli sacrificia eorum, imposita proscriptione bonorum, & mortis supplicio, apperientibus, & sacrificantibus, l. nemo venerandi, 7. & seq. 8. & l. 1. & 2. de paga. & sacrificiis eorum. C. Niceph. Calixtus lib. 8. c. 18. & 25. legitur in nono can. tit. 4. c. 4. & 10. Græca constitutio, nuper per compendiũ transcripta in nouè excussis Cod. Iustiniani, sub titulo de Paganis, in fine, per quam non licet Paganis docere qualemcunque doctrinam, nec publica licet frui illis annona: quare multò magis prohibentur docere, & profiteri suam impietatem, & Christiani, discere: culpa enim par est discere, & docere prohibita, l. culpa, 8. de malefi. & mathemati. lib. 9. C. tit. 8. de templo Iudæorum Hierosolymitano, Rufinus scribit lib. 10. historiæ Ecclesiasticæ, c. 8. & 39. Quod Iudæi cum Iuliano, apostata à fide, Imperatore, conati sunt reædificare in odium Christianorum sed terræ motu, & igne suborto prohibitos.

h ca. Apostolorum, 69. in sexta Synodo, c. 11. & in ca. 13. nullus eorum, 28. quæst. 1. quidam in medicis distinguunt, vt pharmaca quidem simplicia possint à Iudæis emi, non mixta: & vt in casu necessitatis, si alius medicus non sit, vel si sit; sed non idoneus, possit quis Iudæo vti: vide Angelum

Digitized by Google

Angelum Clauasium, & Summam Rosellam, in verbo, *Iudæus*: consortium etiam Iudæorum prohibetur in cap. 14.omnes,28.qu.1.Extat & in can.Apostolorum,70.*Quod si quis Christianus oleum ad sacra gentilium aut in synagogam Iudæorum in festis eorum detulerit, aut lucernas accenderit à communione excludatur.* Oleo enim vtebantur etiam gentiles in templis suis,l.si sponsus,5.§.12.de donatio.inter vir. & vxor.

i ca.17.infideles, 22.qu.2.can.ad mensam,11.quæst.3. Olim porrò licuit potiùs cum Ethnicis cibum capere, quàm cũ hæreticis, & excommunicatis: quia sperabatur de salute eorum; hodie nec cum illis licet: quia discretionem habent ciborum, dicto ca.24.ad mensam, 11.qu.3.vbi ratio: nisi si quando quis mittatur Ecclesiastes ad infideles cõuertendos: quia licebit de cibis illorum edere, dummodò contra prohibitionem canonum non edat, ca.quàm sit laudabile, de Iudæis, & ibi glossa explicat.

k ca.non oportet, & ca.caue Christiane,15.& cap.17.si quis Iudaicæ,28.q.1.& ibi in contrahentes, pœna, excommunicatio: iure ciuili pœna adulterij, in l.ne quis Christianam,6.C de Iudæis. Prohibetur & hæc coniunctio cum infideli in sacra pagina,Genes.6.Exod.34.2.Esdræ cap.9.3. Regum,11.Actorum 15.1.ad Cor.6.Deut.2.vers.21. & ca.7. vers.3.& cap.24.vers.1.Concilio Laodiceno.c.32.Concil. Chalcedonensi,cap.14. Carthaginensi, cap.21.apud Tertullia.2.ad vxorem apud Cypri.3. ad Quirinum, Diuum Augustinum lib.1.de adult. coniug. cum similibus. Nec obest,quòd Moyses aliquando sibi coniunxerit Æthiopissam, can. plerumque, 27.§ item obiicitur,2.qu.7.quia illud fuit in figura,quòd Dominus aliquando copulaturus sibi esset Ecclesiam ex gentibus,dicto ca.plerumque, §. his itaque respondetur: rursum in Concilio Tolerano 4.c.61.vnde sumptus can.12.Sex malorum,28.qu.1. statuitur sic. *Quicumque ex his, qui baptizati sunt, à modo consortia infidelium non vitauerint, & illi Christianis donentur, & illæ publicis ædibus deputentur.* Sic imponitur pœna corporalis coniugium cum infidelibus attentantibus verborũ imponendorum, iuxta leges ciuiles, vt in ca.constituit, 17.q.4.c.in Archiepiscopatu,de raptor.alioquin Ecclesia non iudicat de infidelibus, quia extra Ecclesiam sunt, c. gaudemus,de diuortiis,ca.multi. 2. qu.1. Simplex etiam coitus cum Iudæo Christianæ, vel contrà, ignis pœnam habuit Lutetiæ, in persona cuiusdã Alardi, qui ex Iudæa, quam in domo tenuerat,susceperat plures liberos, Boërius decisio. 316. num. 3. Iulius Clarus lib.5.sententiarum iuris, §.fornicatio,nu.26.refert se vidisse damnatum Iudæum, qui Christianam cognouerat pœna decennij ad triremes;& Oldradus consilio vltimo ait; statutum contra Iudæum, qui Christianam etiam cognouisset, vt & abscinderentur virilia, eaque vidisse ante palatium affixa. Communis etiam doctorum opinio est ob id Iudæum, vel Christianum non damnari ad mortem; sed ad aliam pœnam,vt scribit Boërius dicta decis.316. putà pecuniariam,secundum Alciatum cons.458.Alex. consilio 13.volumine 7.

l cap.quanto,& cap. gaudemus, de diuorti.lib.4.tit.19.vide can. non solum, & can.sic enim recedere,9.28.qu.1.Sic si vnus ex Iudæis infidelibus fiat Christianus, altero remanẽte in infidelitate, fidelis ab infideli Iudæo abire debet, can.10.Iudæi,qui Christianis mulieribus, 28.qu.1.ex concilio Tolerano 4.c.62.& Glossa videnda in d. can. Iudæi, quæ multis modis distinguit.

m In concilio Tolera.4.c.59. & c.11.Iudæorum filios,28.q.1. vbi tamen glossa ait,non esse filios per vim baptizandos: quia alioquin breui desinerent esse Iudæi,nec verum esset dictũ, quòd reliquiæ Israel saluæ fient.adde superioribus similem textum in §. fin. de conuers. infidelium, lib.5.tit.34.

n cap.Iudæi,5.c.ad hæc.8.vbi ratio,de Iudæis.

o d.c.ad hæc.& c.etsi Iudæos,13.de Iudæis.

p vt in d.c.etsi Iudæos,& c.postulasti,14.de Iudæis.c. cùm sit nimis absurdum,16.eod.tit.cap.post miserabilem,2. & c.quando, 18.de vsur.lib.5.tit.19.ca.2.de testib lib.2.sexti, tit.8. Et est excommunicatio per indirectum, per quam excluduntur à consortio Christianorum Iudæi: vt notat Gl.in Clem.1.de test.& in Clem.vnica,de vsur.in c.Iudæi sint de Iudæis.

q Clementina vnica.de Iudæis,dicto c.ad hæc,& ibi glossa.1 verb.*assidue*. ideò coloni agrorum eorum,possunt esse Christiani, cap. 2. de Iudæis,permittiturq.e illis libertas imponendi pretium rebus suis,vel præfectis eorum, in l. nemo externus de Iudæis.C.

r c.1.& final.de Iudæis,can.mancipia, can.præsenti,54.dist. can. Iudas, 7.qu.4.l.vnic. C.ne Christianum mancipium hæreticus vel paganus,& ca.habeat, & rescriptum in ca. consuluit nos,29.de appellat.non recipiendas appellationes Regis Franciæ pro Iudæis interpositas,vt Christiana mancipia retinerent: quòd essent contra canonicas sanctiones,quæ non obstantibus appellationibus essent seruandæ.

s l.Iudæus,qui,18.de Iudæis,C.& ibi extat etiam alia similis,latiórque constitutio Græca,nunc scripta,incipiens.*Si Iudæus*,sumpta ex Basilicorum eclega lib. 60. tit.54.c.31.

t c.in Archiepiscopatu de raptorib.

u Vide fusè caput 4.de Iudæis.

x in ca. nonnullis, 5. §. 1. de Iudæis.Eadem ratione Cæsares Honorius, & Theodosius prohibuerunt in l. Iudæos quosdam,11.eo.tit. de Iudæis, ne Iudæi solennes agerent festiuitates, in quibus sanctæ crucis adsimulatam speciẽ, in contemptum Christianæ fidei,sacrilega mente exurebant: quod faciebant in memoriam minuendam crucifixi: vnde quidam Iudæi occasionem irridẽdi passionem, & mortem Domini sumebant.

## CAPVT III.

*1 De personis infidelium, quo tempore cum illis Christiani errant.*

1 SI quando bellum in Sarracenos,vel Iudæos, vel Turcas instituitur à Christianis, prohibita sunt cum illis omnia cuiuscumque generis sint commercia, quibus illi iuuari aduersus Christianos possent: [a] quare prohibitum illis subministrare arma, ferrum, linteamina, naues, peritos arte nauigandi nautas: & solennis in eos, qui id fecerunt, proferri excommunicatio mandatur:& capientibus serui adiudicantur. [b] Nihil tamen prohibet ad Turcas nauigare Christianos pretij ferendi causa ob redemptionem captorum Christianorum. [c]

### SCHOLIA.

a c.quod olim præceptum, 12. de Iudæis.

b c.ita quorundam, 6.c. ad liberam terram sanctam, 17. de Iudæis,quæ pœnæ renouatæ aliis additis in c.1.de Iudæis, in Extrauag.communibus: additum enim,vt talia agentes sint intestabiles, incapaces successionis, testamento, vel ab intestato delatæ, sint infames,incapaces publicorum officiorum, &c.

c ca. significauit nobis, 40. de Iudæis.

## CAPVT IIII.

*1 Quæ maximè prohibeantur Iudæis, & infidelibus dari.*

1 EPiscopo,qui in successione bonorum suorum,paganum prætulerit,etiam cõsanguineum,viuens,vel post mortem,anathema dicitur, & eius nomen nullo modo debet inter sacerdotes

recitari

recitari: [a] prohibitum & concilio Toletano, officia publica Iudæis concedere, per quæ occasio tribuatur Christianis pœnas inferre: [b] de Paganis idipsum definitum: [c] proinde nec Iudæi contra Catholicum, suæ superstitionis habent iudicem: sed Catholicum, [d] qui & prohibet ne vim Iudæi Christianis inferant, eósque punit: [e] quemadmodum & Christianos, si Iudæis, Paganísve admissis, & quiete viuentibus, vim inferant, aut noceant. [f] Nulli enim Christiano impunè licet sine iudicio terrenæ potestatis, eorum aliquem occidere, vel vulnerare, vel eis pecunias, aut bonas consuetudines, quas hactenùs obseruarint, auferre, vel iniuriã irrogare. [g] Non erit tamen accusator, vel testis legitimus contra Christianum Iudæus, aut Paganus, seu infidelis: [h] quamuis contra Iudæos admittatur Christianus. [i] Possunt Iudæi compelli ad remittẽdas vsuras enormes Christianis, per potestates, & principes sæculares, per subtractionem cõmunionis, & commerciorum Christianorum: [k] possunt & cogi ad satisfactionem decimarum, & ublationum Ecclesiasticarum, quas Ecclesiam à Christianis percipiebat, dum domos, & agros possiderent, quos ipsi possident. [l] Adferuntur & casus, in quibus iudices Christianorum possunt coërcere Iudæos, potissimùm contra fidem Christianam quippiam persuadentes. [m]

*SCHOLIA.*

a c. si quis Episcopus, 5. de hæretic.

b In concilio Toletano, 3. c. 14. refertur in c. 14. nulla officia, 54. dist. idem statutum alio conc. 4. Toleta. c. 94. relato in ca. 31. constituit, 17. qu. 4. Rursum in concil. Lateranensi, sub Innocentio 3. in ca. cùm sit nimis absurdum, 16. & à Gregorio 9. in c. ex speciali, 8. de Iudæis: Theodos. & Valentinia. CC. in l. hac valitura, 19. C. de iudiciis, quo loci eis interdicuot omnes administrationes, digoitates, defensiones ciuitatis, honores patriæ, munera iudicandi, & ita corrigitur l. 3. §. fi. de decur. lib. 50. ff. tit. 2. dum permissum erat ex Seueri, & Antonini placitis, volentibus Iudæis, adipisci honores.

c c. cùm sit nimis, & c. ex speciali. de Iudæis, Extat constitutio Græca idipsum statuens in Nomocanone, tit. 4. c. 4. & tit. 1. c. 10.

d dicto c. ex speciali, 18. de Iudæis, l. si qua, 14. C. eo. tit. Sic Iudæus contra Christianum agens, fori Christiani sequitur iudicem, siue actor, siue reus sit, vt notat ibidem Salicetus, vtitúrque Romanis legibus in causarum decisione: l. Iudæi communi Romano iure, 8. C. eo. tit. Possent tamen archisynagogi inter Iudæos iudicare, sed non tanquam iudices, sed tanquam arbitri, & compromissarij, vt habetur in lib. 2. C. Theodos. tit. 1. l. 10. Sunt ita laici iudices Christiani iudices Iudæorum, exceptis quibusdã casibus, in quibus efficiuntur fori Ecclesiastici. Vide glos. ad Clementinam 1. ad verbum, *principum*, de testib. Anchara. cons. 45. interpretes ad c. quod super his, de voto, maximè Innocentium, & Iohannẽ Andræam, & rursum glossam ad Clem. vnicam, ad verbum, *censuram*, & in §. fi. ad verbum, *hæreticum*, de vsuris. De his casibus Gregorius 13. summus Pontif. edidit constitutionem, anno Dom. 1581. quæ incipit antiqua Iudæorum improbitas, &c.

e c. postulasti, 14. de Iudæis, l. nullus, 13. eo. tit. C. l. 4. de raptorib. lib. 5. tit. 17.

f d. l. nullus, eod. tit. de Iudæis. C.

g c. sicut Iudæi, 9. de Iudæis.

h can. non potest, 24. & sequenti, Pagani, 2. quæstione 7. cano. ipsa pietas, 23. quæstione 4.

i non obstantibus priuilegiis contrariis, Iudæis à principibus sæcularibus concessis, Clem. 1. de testib. c. Iudæi, siue Saraceni, 21. de testibus lib. 1. titul. 20. vbi ratio: quia illos Christianis subiicere oporteat, vel ab eis pro sola humanitate foueri.

k c. post miserabilem, 12. & c. quanto. 13. de vsur. Clem. vni. §. fi. eo. tit. de vsur.

l d. cap. quanto, de vsur. c. de terris, 16. de decimis. decimæ quippè reales sunt, quæ tanquam onus cõnnectum transeunt cum rebus ad possessores. c. cùm non sit, 33. de decimis, c. ex literis, de pignorib. Sicuti & Iudæi, & Pagani tenentur soluere canonem à principe impositum annuum, l. Iudæorum primates, 17. de Iudæis.

m vide glossam ad Clem. vnicam, ad verbum, *hæreticum*, de vsuris. Host. & alios ad c. quod super his, de voto vbi & ponuntur casus, in quibus coërceantur Iudæi, siue Sarraceni, de Iudæis.

## CAPVT V.

*Quare tolerentur Iudæi, & infideles inter Christianos.*

POSSVNT esse rationes, cur Iudæi permittantur [a] viuere inter Christianos: prior, vt confter hæreticis, & ethnicis legem, & fidem Christianam, non humana mente: sed ex diuina authoritate natam, neque confictam: dum hostes fidei sacram Scripturam etiam inter se approbant, & antiquitatem diuinam asserunt. Subinde feruntur Iudæi, ne Christiani ipsi, qui nunc sunt, futuríque sunt, & Pagani, conficta putent, quæ nouum Testamentum, sacræve literæ, & Ecclesia Catholica de Domino nostro IESV CHRISTO tradunt: cùm in testimonium adhuc hostes fidei Iudæi vagi, & dispersi supersint, donec colligantur ante iudiciũ postremum dispersiones Israël. Penultimò facit spes, qua putamus tandem cõuertendos Christianorum exemplo, vt ideò eos patiatur Ecclesia. Et proinde etiam omnibus modis inuitãtur ad suscipiendam fidem, vt si serui sint, libertas etiam inuitis dominis Iudæis, concedenda sit. [b] Si iam liberi sint conseruentur in possessis iam bonis, vt & Sarraceni: [c] indignique Christiani effecti non habeãtur ad possidenda beneficia Ecclesiastica, alioquin idonei. [d] Postremò & tolerantur, vt Christianis subiiciantur. [e]

*SCHOLIA.*

a Iudæi dicuntur tolerari, permitti: non autem approbari, c. consuluit. 7. de Iudæis. ex humanitate Christianorum, c. Iudæi 21. de testib. vltra rationes sequentes gloss. in Cle. 1. ad verbum, *principum*, de testib. adfert aliam, tolerari à principibus sæcularibus propter magnum lucrum, quod ex illis consequuntur. Vsus adiecit aliam, quòd, quia meritò Christiani prohibentur ab vsuris exigendis, mali Christiani per instrumenta Iudæorum vsuras exigũt immensas: sed vt hoc in fraude legis diuinæ fit: ita & damnabile, & acerrimè vindicandum.

b c. 1. & fin. de Iudæis.

c c. Iudæi, 5. de Iudæis. extr. 2. de Iudæis, in communib.

d c. eam te, de rescriptis

e vt impleatur, quod de illis prædictum, *Relinquetur vobis domus vestra deserta, &c.* Isaiæ, cap. 1. & D. Matth. c. 23. Prædictum & subiiciendum illum populum popolo Christiano in figura natiuitatis Iacob, & Esau, Genes. 25 ibi. *Duo populi.* & Oseæ 2. *Vocabo nõ populum meũ*, &c. Ex Iudęis

tamen

tamen Salus, nempe natus Dominus noster IESVS-CHRISTVS, Diui Iohannis Euangelio c.4. ad Romanos, c.9. Et vt Iudæos præcipuè saluaret, missus Christus, D. Matthæi, c.5. & ad Iudæos missi primû Apostoli, D. Matthæi, c.10. qui tamen Christû, nec discipulos eius voluerunt audire, D. Matthæi, cap. 12. Ideò conuersi, & hi ad gêtes. Et prædixit dimissis Iudæis in pertinacia Christus, eiiciendos regno Iudæos, & admittendas gentes, in parabola vineæ, D. Matthæi, c.27. Orat Ecclesia semel in anno in officio diei Sanctæ Parasceues pro Iudæis, & Paganis, quia eo tempore repræsentatur efficacia passionis Dominicæ, per quam futurum est vt Dominus, qui fuit crucifixus, trahat aliquando omnia ad seipsum. Quia tamen hoc impleri nô debet, nisi in fine sæculi, non addit Ecclesia in fine orationis pro illis, Amen, Apostolo testâte ad Romanos, 11. quòd quando plenitudo gentium introierit, omnis Israël saluus fiet. Vide Guillelmum Durandum lib.5. libri Rationalis diuinorum officiorum, c.77. nu.13.

# DE HÆRETICIS.[a]

## TITVLVS VI.

a Agitur de hæreticis lib.5. Decretalium. tit.7. in Sexto, lib.5. tit.2. in Clem. lib.5. tit.3. lib.5. Extrauag. communium, & Ioannis 22. lib.1. C. tit. de Hæreticis, & Manichæis, & Sarracenis, de interdictis collegiis hæreticorum, Nouella 132. vide & de Samaritanis Nouellam 129. & 144. vt non liberentur curiali fortuna Iudæi, aut Samaritanis, aut hæretici occasione eorum religionis, &c. Nouella 45.

### CAPVT PRIMVM.

1 *Continuatio.* 2 *Et quid hæreticus sit.*

1 HÆRESIS, ex qua Hæreticus, Græcè ab electione dicitur, quod quisque eam sibi deligat disciplinam,[a] quam sibi veriorê putat.[b] In specie tamen, & in iure Pôtificio, Hæreticus est, qui alicuius temporalis commodi, & maximè gloriæ, principatúsque sui causa, falsas, & nouas opiniones vel gignit, vel sequitur: pertinax autem is, qui huius generis hominibus credit, est homo imagine quadam veritatis, ac pietatis illusus.[c] Sic hæretici ab errantibus distinguuntur. Quare, qui sententiam suam quamuis falsam, atq; peruersam, nulla pertinaci animositate defendût, præsertim quam non audacia suæ præsumptionis pepererunt: sed à seductis, & in errore lapsis parentibus acceperunt: quærunt autem cauta sollicitudine veritatem, corrigi parati, cùm inuenerint: nequaquam sunt inter hæreticos deputandi.[d]

2 Inter hæresim, & schisma hoc interesse dicitur, quòd hæresis peruersum dogma habeat: Schisma propter episcopalem dissensionem, pariter ab Ecclesia separat.[e]

*SCHOLIA.*

a cap.1. de hæret. lib.5. titul.7. hæretici cùm à fide catholica desciuerint, perfectionem spiritus, quam acceperât, amiserunt, can. hæretici, 10. & seq. 24. qu.1. potestatem tamen sacramentalem non amittût; quamuis interdicatur vsus, & peccent ea vtentes; amittunt autem iurisdictionalem, can. Nouatianus, 7. q.1. vide diuum Thomam, 2.2. q.39.

b Diuus Hieronymus in epistolam ad Galatas, c.5. & in ca. 27. hæresis, 24. q.3. αἱρεῖσθαι, est anteponere, adhærere alicui sententiæ, opinari fortiter, sectam aliquam consectari: vnde αἵρεσις, secta, opinio de aliquo dogmate: sic αἱρέσεις, plures fuisse legitur medicorum, & philosophorum sectas, vt Academicam, Peripateticam, Stoicam, Epicureã, & similes, & apud Galenum lib. 1. ad Glaucum, hæresis dicitur, seu secta methodicorum, empiricorum, dogmaticorum, vulgaris, & formula loquendi apud Ciceronem, esse in ea hæresi, pro sententia firma. Et scriptores Ecclesiastici hæresim dicunt dogma, non consonum orthodoxæ fidei. hinc & αἱρεσιάρχης, vel αἱρεσιάρχος, hæresiarcha, hæresis author, & præcipuus cultor.

c sunt verba Diui Augustini, in libro, de vtilitate credendi. c.1. reiecta, in c.8. hæreticus est, 24. quæst. 1. addidi autem verbum pertinax, ob ea, quæ sequuntur.

d verba sunt Diui Augustini, sumpta ex eius epistola 162. Glorio, & Eleusio, & aliis scriptæ, relata in cap.29. dixit Apostolus, 24. q.3. Quare tria requiruntur, antequàm quis puniatur vt hæreticus. Primum, quòd falsum dogma tueatur, & ita erret in articulis fidei, & contra Ecclesiæ decreta, c. ad abolendam, de hæreticis. Secundò, quòd scienter erret, & ita peruersæ sit voluntatis. Tertiò, quòd pertinaciter defendat, nec sit corrigi paratus: nam qui, paratus est corrigi, non est dicendus Hæreticus, vt docet Diuus Augustinus, lib.18. de Ciuita. Dei, c.5. & can.31. qui in Ecclesia, can. schisma, 34. & ca.14. hæc est fides, 24. q.1. c. damnamus, in verbo *pertinaciter,* de summa Trinita. Neque potest de hæresi puniri, secundû Iasonem ad rubric. de summa Trinita. C. Requiritur etiam antequam dici quis possit hæreticus, vt sit baptizatus. Siquidem Iudæi, Pagani, alieni à fide, non sunt hæretici. Dubius autem in fide dicitur infidelis, & hæreticus, in c.1. de hæret. quando in tali dubitatione habuit firmitatem animi, & pertinaciam, propter quam perseuerauit in illa dubitatione non aliter: vt notat Iohan. And. ad d. ca.1. de hæret. quem alij sequuntur. Sic intelligenda verba Gratiani, Valentinia. & Theodosij CCC. in l. 2. §. fi. de hæreticis, C. dum sic aiunt: *Hæreticorum vocabulo contineri, & latis aduersus eos sanctionibus succumbere debere, qui vel leui argumento à iudicio catholicæ religionis, & tramite, detecti fuerint deuiare.* Et apud Tertull. de præscript. hæret. Hæretici, à pertinaci spiritu in opinione singulari separata ab orthodoxa fide, dicuntur, & proinde habent appellationem ab authore sectæ: vt Manichæi à Mane; Euthichiani ab Euthiche: ita Donatistæ, & alij: cùm tamen orthodoxi, vna appellatione vnius Ecclesiæ nominentur Christiani. *Sic in* summa vt ait Iustinianus, §.1. Nouellæ 109. *sacram communionem in Catholica Ecclesia non percipientes à Deo amabilibus sacerdotibus*, hæreticos nuncupatos.

e verba sunt Diui Hieronymi ad Titum. c. 4. dum explicat illa verba, *hæreticum hominem*, &c. relata in can. 26. inter hæresim, 24. q.3. Omnis hæreticus tamen Schismaticus: sed non omnis Schismaticus hæreticus: Schisma est idê, quod scissura, illicita discessio ab vnitate, & vniuersitate fidei. can.34. Schisma, 24. quæst.1.

### CAPVT II.

*Species hæreticorum.*

HÆRETICI vniuersi quibuscunque nominibus censeantur, facies quidem diuersas: sed caudas adinuicem colligatas habent: quia de vanitate conueniunt in idipsum.[a] Multiplex hæresis:[b] quemadmodum errandi à scopo multiplex

multiplex via: vna autem veritas.[c] Nomina multa hæresum, & hæreticorum: quorum quidam ex nomine authorum hæresis appellantur: quidam ex causis, quas eligendo instituerunt: vt liquet ex hæresibus in iure copiosè enumeratis.

Annumeramus, quodammodo inter hæreticos, desertores fidei, qui apostatæ à fide sunt:[d] qui vel ex fide ad ritus Iudæorum se transferunt:[e] vel sanctum baptisma hæretica superstitione profanarunt,[f] vel in Paganismum declinuerunt:[g] qui per sortilegarum consilia, iniuriam Sacramento baptismatis faciunt se rebaptizãtes sanitatis causa.[h] Sunt & quædam alia sortilegia, & diuinationes, quæ etiam continent hæresim manifestam: quare & cognitionis Inquisitorum hæreticæ prauitatis censentur.[i]

*SCHOLIA.*

a c. excommunicamus, 15. & c. pen. de hær.

b Porrò multiplices cœperunt maximè oriri hæreses tempore persecutionum, quando Episcopi ad concilia non potuerunt in vnum conuenire, ca. canones, 15. dist.

c adferuntur plura nomina hæreticorum, & errores eorum in ca. 39. quidam autem, 24. q. 3. apud Philastrium, li. de hæresib. & apud August. libr. de hæret. in l. Arriani, & Macedoniani, & toto tit. de hæretic. §. Gazaros, de statuta & consuetudine in vsib. feudorum, Nou. 109. in prin. c. excommunicamus, 15. de hær. & alibi.

d l. 1. de apostat. C. dicuntur præuaricatores fidei in ca. 24. non potest, 2. q. 7.

e & isti habentur etiam inter hæreticos in c. contra Christianos, 13. de hæretic.

f sic loquitur l. 3. C. de apostat. & in l. fi. C. eod. tit. cap. 4. de apostatis.

g vt Iulianus Imperator, can. 94. Iulianus. 11. qu. 3. eius generis apostatiæ censentur, qui furtibus ethnicorum credunt obseruationib. augurijs, calendis, sortilegiis, somnis, can. non obseruetis: 26. & can. non licet, 26. q. 7. qui negat etiam Christum, ponitur inter hæreticos, can. apostol. 61. declaratur in ca. existimant. 11. q. 3. nisi supplicijs victus, ore quidem neget. eo. de verò credat: prout explicatur in cano. potest fieri, de pœniten. distinct. 1. vide can. non solum, 11. q. 3.

h c. 4. de apostat.

i c. accusatus, 8. §. sanè, de hær. in sex. vbi gl. notat. huiusmodi damnationes, & sortilegia, quæ idololatriam contineant, veluti circa aras idolorum nefarias preces fundere, sacrificia eis offerre, dæmones consulere, & eorum responsa recipere, can. hi qui, 26. q. 2. can. igitur 29. q. 4. sociare sibi ad sortes exercendas hæreticos, vel sortilegia exercere cum abusu corporis, & sanguinis dominici: vel ideò puerum rebaptizare idem puto si alijs sacramentis ad idem quis abutetur.

## CAPVT III.

*Hæreticorum distinctio ratione pœnæ.*

HÆRETICORVM, quod pertinet ad pœnã, duæ species potissimùm considerantur: vna eorum, qui suspecti, vel accusati de hæresi, hæresim abiurarũt: alia eorum, qui grauius puniuntur, qui relapsi dicuntur, post abiurationem in aliam hæresim incidentes:[a] vel post abiurationem hæreticos receptantes, visitantes, sociantes, vel eis fauentes:[b] etiam sine adoratione, vt loquebantur hæretici.[c]

*SCHOLIA.*

a explicat c. accusatus. 8. in principio, & §. 1. de hæret. in sex. Et hoc verum, si quis anteà generaliter abiurauerit hæresim: alioquin enim si specialiter aliquam speciem abiurauerit, & in aliam posteà lapsus fuerit, non dicitur relapsus, vt ibidem gl. notat, ad verbum, *simpliciter*. Est tamen consuetudo vt suspectus de vno articulo, cogatur generaliter omnem hæresim abiurare, quia hæreses habent caudas colligatas, c. excommunicamus, in 1. & 2. sic incipiente. de hæret.

b d. c. accusatus, §. ille quoque, de hæret. in sex.

c sic sequitur d. §. ille quoque, de adoratione hæreticorum. Modus adorationis erat more hæreticorum, dum qui volebant in numerum eorum transire, genibus flexis coram hæresiarcha petebant hæreticari, & his hæresiarcha abnuens imponebat capitibus manum, vel volumen Euangelij. Sic enim factum fuisse temporib. hæreticorum Albigensium, inquisitionibus, & auditionib testium solennibus didici, quorum monumenta mihi aliquando data fuerunt eius temporis à reuerẽdo patre fratre Spiritu Rotero Inquisitore hæreticæ prauitatis Tholosæ, cui per aliquot annos, dum iuuenis essem, à consilijs iudiciorum eius fui.

## CAPVT IV.

*Ex quo quis dicatur Hæreticus.*

HÆRETICVS in summa dicetur, qui committit contra articulos fidei, & contra ea, quæ ab Ecclesia determinata sunt,[a] quíve aliorum errores defendit,[b] vel credit:[c] suspectus verò de hæresi,[d] vocatus ab inquisitoribus, vt de fide respondeat, excommunicationis vinculo innodatus, pro eo, quòd respondere subterfugit, aut contumaciter se absentat, si eam excommunicationem animo contumaci per annum sustinear, ex tunc velut hæreticus condemnari potest:[e] quemadmodum & is, qui impedit Episcopum, & Inquisitorem, si ob id excommunicatus per annum in excommunicatione perseuerer.[f]

*SCHOLIA.*

a d. c. accepimus, §. 1. de hære. in sext. c. cùm Christus, 7. eo. tit. Diui Matth. c. 19. *si non audierit Ecclesiam, sit tibi tanquam ethnicus, & publicanus.*

b can. qui aliorum, 24. q. 3.

c c. pen §. fi. de hæret. At non reputantur hæretici, qui metu mortis, vel tormentorum Christum ore tantùm, non corde negant: quamuis mortaliter peccent, Calderinus consi. 4. de hæret. solent tamen huiusmodi reconciliari Ecclesiæ per Episcop. Iul Clar. lib. 5. sententiarum, §. hæresis, nu. 3. vide Glo. fin ad can. existimant, 84. iuncto textu 11. q. 3. ca. Apostolorum, 61.

d quia hæreticorum factiones, & dogmata, dum incipiunt, clam serpunt, & secretò tractantur, vt liquet l. conuenticula, 15. de Episcop. & Cler. quare quamuis regula generali, in criminibus accusandis probationes debeant esse luce meridiana clariores, l. fi. C. de proba. in crimine tamen hæreseos, suspicione leuiore cum argumento proceditur, l. 2. C. de hæret. & Hippolitus de Marsilijs in practica criminali, §. diligenter, nu. 92. ait quod is, apud quem libri hæreticorum reperiuntur, præsumitur hæret. Idipsum ait Felin. ad c. si quis Episc. de hære. verum tamẽ cum hoc iudicio, & præsumptione, concurrere debere tradit alias grauissimas coniecturas, eò quòd permissum sit interdum, ad refutandas hæreses, & malas doctrinas, legere libros, improbatæ alioquin lectionis, in canon. legimus, 38. distinction. Et ego certè etiam in tanto crimine, quo infici posset bona fama pij viri,

existimarem potiùs desiderari firmiores, & apertiores probationes ad suspicionem iudiciorum hæreseos. Vidi enim in praxi malitias sæpè, & imposturas hominũ, dum prætextu leuis suspicionis quidam voluerunt se vindicare de inimicis. Sicque rectiùs Hostiensis in Summa de hæreticis, §. qualiter deprehenditur, vers. ergo ait neminem suspicione, vel præsumptione etiam probabili de hæresi dãnari debere. Si quis tamen fama vulgari suspectus habeatur de hæresi, poterit procedi ad inquisitionẽ: vt in aliis criminibus, iuxta sententiã Angeli in tractatu criminalium, §. fama publica, nu. 1. 2. 3. textus est expressus, cap. 1. §. sunt huiusmodi, de censib. in Sex.

e c. cum contumacia, 17. de hæret. in sex. verum, vt ibi notat gl. debet poni in sententia excommunicationis: quòd pro fide vocatus contumax sit.

f cap. vt inquisitionis, 18. §. fi. de hæret. in sex.

## CAPVT V.

*Qui curam gerere debeant ne heretici sint, & de iudicibus Hæreticorum.*

CVRA, & solicitudo inquirendi in hæreticos, eósque tollendi, iure ordinario commissa est Episcopi singulis per suas diœceses: [a] quòd si quis in eo negligens, & remissus inueniatur ab episcopi officio deponi, & in locum eius alter substitui debet idoneus, qui velit, & possit hæreticam confundere prauitatem.[b] Sunt & alicubi proprij allj iudices, cum episcopis positi authoritate sedis Apostolicæ, dicti inquisitores hæreticæ prauitatis, [c] qui cum illis aduersus hæreticos procedunt, vel coniunctim, secundum formulam à iure illis definitam[d]. Subsunt & exempti: episcopis in hoc crimine, tanquam à sede Apostolica delegatis [e]: præterquàm si reus hæreseos agatur episcopus: quia cognitio eius ad solũ Papã pertinet. [f] Procedũt & in hoc crimine prædicti, nõ obstãte appellatione, quæ nõ admittitur.[g] Prohibitũ iudicib. dominis, & potestatibus, & principib. sæcularibus, officialibúsque eorũ, de hoc crimine cognoscere, cũ sit merè ecclesiasticũ, aut iudicare, aut captos pro eodẽ crimine absque dictorũ episcoporũ, seu inquisitorũ, aut saltẽ sine alterius eorũdẽ authoritate, vel licentia à carcere liberare, vel sententiam illorũ impedire: [h] quinimò in omnib. eis fauere, & auxilio potestate sæculari esse debẽt, & sẽtẽtias illorũ exequi: [i] atque statutum ciuitatis: castri, villæ, vel alterius loci, per quod negotiũ inquisitionis hęreticę prauitatis, directè, vel indirectè, ne in eo procedi possit, impediri contigerit, vel retardari, nullius declaratur firmitatis.[k] Quare monẽdi,[l] & si necesse fuerit per censuram ecclesiasticam compellendi, qui in sæcularib. sunt constituti potestatibus quibuscũq; fungantur officiis, vt quemadmodũ haberi, & existimari volũt fideles: ita pro defensione fidei præstẽt publicè iuramentũ, quod de terris suæ iurisdictioni subiectis, vniuersos hæreticos ab Ecclesia denotatos, bona fide pro virib. exterminare studebũt. Quòd si dominus temporalis monitus, & requisitus ab Ecclesia, terrã suam ab hæretica neglexerit purgare fœditate, per metropolitanos, & cæteros cõprouinciales episcopos excommunicationis vinculo moderari debet: & si satisfacere intra annũ contẽpserit, significari debet sum. Pontifici, vt ex tunc ipse vassallos ab eius fidelitate denunciet esse absolutos: [m] & terram exponat catholicis occupandã, [n] qui eã exterminatis hæreticis, absque vlla contradictione possideãt, & in fidei puritate conseruẽt, saluo iure domini principalis: dummodò super hoc ipse nullum præstet obstaculũ, nec aliquod impedimentũ opponat. Eadem nihilominùs lege seruata circa eos, qui non habent dominos principales.

### SCHOLIA.

a c. excommunicamus, 13. §. adiicimus, de hæret.

b d. c. excommunicamus, §. fi. de hær.

c Inquisitores generales hæreticæ prauitatis sunt perpetui, ideò ad certã prouinciam, vel generaliter deputati, non amittunt officiũ, morte sum. Pontificis delegantis; sed post eius mortem perseuerãt, c. ne alicui dubitationẽ, 10. de hær. in sex. Quale officium huius inquisitoris esse debeat, quãdo coniunctim, aut disiunctim procedere debeat cum episcopis, & quib. præseor. & de aliis eius muneris, proponitur in c. cũ officiũ, 1. de hæret. in sex. & à Bonifacio in c. vt cõmissa, 12. & in c. per hoc, 17. eo. tit. de hær. in sex. vbi & docetur horũ inquisitorũ delegationẽ nõ derogare potestati iudicũ Ecclesiasticorũ, ordinariorũ. Inquisitorũ creandorum, & amouendorũ potestatẽ dedit priori prouinciali prædicatorũ ordinis, in Lõbardia Inn. 4. constitutione 9. ann. sui põtificatus 11. 4. Kal. Iunij, Asisij: vt habetur in Bullario Collecto per Cherubinum de Nerua: hodie tamen, vt ibi annotat constitutio marginalis, nemo solet inquisitores eligere, vel deponere inconsulto senatu generali inquisitionis Romanæ.

d d. c. per hoc 17. de hęr. in sex. & in Clem. 1. §. propter qood, eo. tit. in Clem. vbi de formula procedẽdi, & de potestate, circa carceres & carceratos inquisitorũ, & in clem. 2. eius. titul. de inquisitorum ætate, concussionibus, abusu, & officialium eorum.

e c. ad abolendam, in fine, de hær.

f cap. inquisitionis, de hæret.

g c. vt inquisitionis, 18. §. vtque de hæresi, de hæret. in sex. In Gallia tamẽ ab illis prouocatur ad Curiã supremã, & per viã abusus, si dicatur cõtra sacras cõstitutiones, & iura Põtificia, vel cõstitutiones regias, à iudice episcopo, vel inquisitore, vel eorum officialibus fuisse processum, vel iudicatum. Princeps enim Galliæ, vt quilibet alius, debet curare ne sub prętextu religionis vel opprimantur innocentes, vel violentur iura pontificia.

h d. c. ad abolendam, de hæretic.

i quod plenè statuitur in c. vt inquisitionis, 18. de hæret. in sex. Quãuis autẽ hoc ibi crimẽ ecclesiasticũ dicatur, & iure ordinario inhibitũ sit sæcularib. nihilominus tamen alicubi ex delegatione, vel priuilegio sum. Põtificis, iudices sæculares habẽt eius criminis notionẽ; talémq; potestatem habere præpositum Parisiensem tradit Milleos, quẽ refert Iul. Clarus, lib. 5. sententiarũ iuris, §. hæresis. n. 4. vbi & addit cõmuni iure cõtrariũ esse, & praxim esse seruatam, vt cognitio pertineat ad iudicem laicum, cum ei ab ecclesiastico hæretici traduntur puniendi. Sed & ait nu. 5. posse sæcularem iudicẽ facere detineri suspectos de hæresi, & eos tradere iudici Ecclesiastico.

k c. statutum, 9. de hæret. in sext.

l Quæ sequuntur sumpta sunt ex ca. excommunicamus, 13. §. moneantur, de hæreticis in sext. c. ad abolendam, 9. §. fin. eo. ti. apud Gregoriũ. Monentur ita principes, & excitãtur contra hæreticos in ca. nõ inuenitur, 41. & ca. sicut excellentiã, 47. in fi. 23. q. 4. & per sententiã excommunicationis compelluntur in c. vergentis, 9. de hæretic. Iuramentum etiam illud contra hæreticos à subditis, & vasallis exigit Fridericus Imperator in §. statuimus, de

statu..s

Digitized by Google

& confuet. in vfib. feud. authen. ftatuimus, de epifcop. audien.C.

m d.c. excommunicauimus,& c.fi.de hæret. c.per venerabilem,de ala.quando videlicet princeps manifeftè lapfus eft in hærefim.nam nulla reconciliatione facta eius cum Ecclefia,alioquin cõtrà cenfentur fidelitates ei, & hominia adempta.non minùs quàm fi per fententiam,vaffalli fuiffent ab eius fidelitate abfoluti. arg.c.de illa, de diuortiis:& fic refoluit Hoftienfis, in d.ca. fin. & ibi Panor. de hære. nam abfolutio à fidelitate fimilat lata ad tempus, & fub conditione, putà quandiu principes hæreticos fuftinerent,vel quandiu in errore effent, tádiu abfolui à fidelitate eorum fubditos, vt in c.pe.& fi. 5. q.6.Sic in §. 1.tit. hic finitur lex libr.2.feudorum, titul.28. Obertus, & Girardus dicunt quod vaffallus dominum excommunicatum, vel bannitum à Rege, non tenetur adiuuare, vel ei feruire, & interim fit folutus ab eius iuramento fidelitatis,nifi ab Ecclefia,vel Rege fuerit reftitutus.

n Vltra prædicta iura eadem reperiũtur in cõftitutione Friderici Imperatoris, de ftatutis,& confuetudine.§.fi verò dominus temporalis, in vfib. feud. tranf.in auth. fi verò dominus temporali de hær. C. facit No. Iuft. 110.de priuilegiis dotis hæreticis mulierib. non præftan. & quod Leo,& Iuftinus ftatuerunt, ne hæretici eum vlla participent militia,l. proboforias,9. de diuerf. offic. lib.11.C. titu.60. Tollitur principatus, & datur occupanti Chriftiano principi, quando Chriftianus princeps hæreticus factus eft, nec admonitus refipifcere vult vel fub fe patitur hæreticos viuere fubditos, factus iam erroris particeps.Quare antè moneri debere ftatuit cap. excommunicamus,§.moneantur, de hæretic. dehinc excommunicari: nec excommunicatio etiam valeret nifi præcedente monitione, capitul. facro approbante concilio,48. de fentent. excomm.lib.5.tit.38. Rurfum poft excommunicationem ius exigit principum contumaciam, non fatisfaciendi per annum antequàm terra illorum occupantibus exponatur: dehinc, occupationem non quibufcumque permittit;fed eis tantùm, qui occupatam ab hærefibus expurgent. Refert Guichard.libr.11. hiftoriarum fui temporis, Iulium 2. fummum Pontificem Senenfem, edictum in Ludouicum 12. Regem Galliæ pronunciaffe, quo eum, & quotquot illi auderent, omnibus & Schifmaticorum, & Hæreticorum pœnis fubiiciebat, facta cuique poteftate fortunas,regna, réfque illorũ inuadendi:ex quo fequuta fuerit Regni Nauarræ occupatio. Vide Iohanné Tillium in Chronicis Galliarum, & Paulum Iouium in 4. Pius V. quoque regnum Angliæ profcripfit, prædæque expofuit ob hærefim, anno Domini 1569. cuius fententiam pofteà anno fequenti, 1570. in fefto corporis Domini Iohannes Feltrinus nobilis, Londini ad fores Epifcopij publicè iuxta fummum templum affixit: qui pofteà captus, damnatus, in carcerem iniectus, fufpenfus fuit; funéque ei femiuiuo excifo, multa deinde tormenta expertus, vt fcribit Sanderus libro de Vifibili monarchia. Valde certè metuenda hæc regnorum cenfura, & in qua grauiffimæ. & vt, quod fentio, dicam, immedicabiles præcedere debeant hærefes, vel aliæ caufæ, quæ non folum principes: fed etiam populum inficiant: alioquin fi ex fola caufa,vel delicto, vt contumacia principis, tanta maledictione prædæ cuiufque populus exponatur, medicina, tantùm abeft vt proficiat, quin contra aditum infinitis, & irreparabilibus malis dabit: cùm mutatio rerũ publicarum, & principatuum foleat turbare ita ftatum publicum,& priuatum, vt antequàm confiftere poffit,& quiefcere, & in tranquillum peruenire ftatum,boni cum malis pereant, & mali deteriores reddantur,& ita in furorem,furor in defperationem, contumacia in hærefim & fchifma, fchifma in atheifmum tranfeat. Omitto exempla plura: fufficiet Anglia, maximè anteà catholica, quæ ob crimen adulterij Regis Henrici VIII.primùm ob repudiatam legitimam vxorem, non concaffa fecunda,lapfa ob Regem contumacem in fchifma contra fum.Pontificem: dehinc ob excommunicationem,& interdictum, in hærefim. & poft expofitionem eius in prædam in tantam fæuitiam, vt crudelior perfecutio Chriftianorum ferè nunquã extiterit.extãt hac de re hiftoriæ,& Pontificũ excuffę céfuræ,quas vt cognitas pertranfeo,vt ea,quæ in aliis expofitionibus regnorũ acciderint,ne mouea mca me rinã. Sunt etiam,vt opinor,fum. Pontifices,in hac re vigilantiffimi, qui & præuidere debent, Reges impiiffimos etiam habere gladium,& focios impietatis, quibus hoftiliter aggreffi ab extraneis,quib.terra illorũ exponitur, & cogũt nos bonos in defenfionem patriæ armari: vnde tot cædes bonorum cũ malis,tot viduarũ,orphanorũ. & incendiorum,oppreffionum, cadauerum reliquiæ luctuofiffimæ.

## CAPVT VI.

*Modus procedendi contra hæreticos.*

IN negotium inquifitionis hærefeos proceditur fimpliciter, & de plano, & abfque aduocatorum, ac iudiciorum ftrepitu, & figura. [a] In fauorémque fidei admittũtur teftes in inquifitione faciẽda excommunicati,participes, vel focij criminis,præfertim in defectũ aliarum probationum, fi ex verifimilibus cõiecturis,& ex numero teftium, & perfonarum, tam deponentium,quàm eorum, contra quos deponitur, qualitate, ac aliis circunftantiis, fic teftificantes falfa non dicere præfumãtur. [b] Eodémque modo, quo contra hæreticos ipfos: fic & procedere contra eorũ receptatores, fautores,& defenfores, necnon contra infamatos de hærefi, vel fufpectos,& qui eis communicant.[c] Cæterùm inquifitores hæreticæ peftis à fede Apoftolica deputati,de diuinationibus,aut fortilegiis, nifi manifeftè hærefim faperent, non debent fe intromittere,aut punire: fed debent relinquere, qui tales funt,fuis iudicibus puniendos. [d]

### SCHOLIA.

a cap. ftatuta, 20. de hæreticis. in fex. vbi Glo. ad verbum *figura*, docet quid per illam claufulam continetur, *fine ftrepitu & figura iudicij*, quæ omitti non poffet ex ordine iudiciorum. Idipfum explicant glo. in extrauagant. ad reprimendam, quomodo in crimine læfæ maieftatis procedẽdũ fit, in collatione 10. poft librum Feudorum tractatio.& de examinatione teftium. In caufis inquifitionis fidei,in ca. vt officium, 11.§. verum quia, de hæreticis,in fext.

b cap. in fidei fauorem,5.& ca. accufatus,8.§.licet,de hæretic. in fex. hæc eadem recepta in grauiffimo crimine Simoniæ,& quibufdam aliis, ad eorum deteftationem: vt in cap.1. de teftib. in fext c. tanta eft labes,7. de Simonia, ca. fi quis,6.q.1.c.7.de confeffis,c. per tuas, 32. de Simon. Notat & Speculator titu.de accuf.§. 1.& §. item repellitur, qui fuit,& c. cafus in quibus auditur focius contra focium.

c ca. didicimus 31. §. inuenimus; & ca. fchifma. 24. q. 1. fic qui refiftit inquifitorib. fidei,& ob id excõmunicatus remanferit in excommunicatione per annum, pro hęretico habetur, c. vt inquifitionis, 18. §. fi. de hæretic. in fexto. Sic defenfores, receptatores, fautores, hæreticis connumerantur: c. excommunicantes, 13. §. credentes,& c. pe.& fi. ca. 2. §. hæretici, c. vt officium, 11. de hæreti. c. accufatus, 8. §. facerdotes, eod. tit. in fex.

d c. accufatus, 8. §. fane, de hær. in fex. vbi gl. numerat cafus

sortilegij, qui redolent manifestam hæresim: vide Iulium Clarum, lib. 5. §. hæresis, nu. 24. Oldrad. cons. 210. de Afflictis super 2. const. regni, rubric. 1. num. 17.

## CAPVT VII.

*1 Pœnæ hæreticorum aliquæ.*

1 HÆRETICORVM crimen, & illis viuentibus & post mortem in iudicium venit:[a] pœna multiplex:[b] etenim excommunicantur, & anathematizantur[c] societas, & communio cum illis vetita:[d] consilia eorum, & congregationes illicita consiliabula habita:[e] prohibetur aduocatis, notariis patrocinari, vel adesse hæreticis, & eorũ fautorib. sub pœna infamiæ[f] non sunt vocandi hæretici ad consilia, & officia publica.[g] Reprobantur sacrificia hæreticorum:[h] denegatur illis actio:[i] acta illorum rescinduntur:[k] damnatisque illorũ libris, & eorũ sententiæ damnatæ censentur:[l] credentes, receptatores, defensores, fautores hæreticorũ,[m] excõmunicati, si satisfacere intra annum neglexerint, ex tũc ipso iure sunt infames.[n] Nec ad eligendos aliquos,[o] nec ad testimoniũ[p] admittũtur: sunt intestabiles[q]: nec testãdi habent facultatẽ,[r] nec ad hæreditatis successionem accedunt,[s] nec in iudiciũ conuenire: illi autem conueniri possunt:[t] Iudicis Hæretici sententia non valet, nec causæ ad audientiã eius deferri debent:[u] Hæretico Aduocato adimitur patrocinãdi licentia:[x] tabellio authenticã facere nequit scripturã, & instrumẽta authore dãnato damnantur.[y] Clericus ab omni officio; & beneficio deponendus:[z] Non exhibentur Sacramẽta à clericis hæreticis:[aa] Hæretici non sunt tradendi sepulturæ Ecclesiasticæ:[bb] eleemosynæ & oblationes per illos factæ ab Ecclesia reiiciũtur:[cc] priuilegiati hæretici priuilegia amittũt;[dd] nõ habẽt liberos in potestate.[ee] Bona Hæreticorũ cõfiscantur, nec filiis etiã orthodoxis reseruãtur.[ff] Cõfiscatio porrò iure Põtificio bonorũ hæretici laici, fisco principis temporalis adiudicatur: clerici verò Ecclesiæ, à qua hæreticus stipendia perceperit.[gg]

### SCHOLIA.

a Sic post mortem in illos inquiritur, reprobantur, & excommunicantur, in ca. fi. 24. qu. 2. bonaque eorum post mortẽ confiscantur. c. accusatus, 8. §. in eo verò, de hæret. l. Manichæos, 4. §. in mortem de hær. Const. Hermenopulus li. 6. Prochreiræ ti. quemadmodum in crimine læsæ maiestatis principis accidit, in quo & in mortuos inquiritur, l. fi. C. ad leg. Iul. maiestat. Grauius autem est diuinam, quàm humanam offendere maiestatem. Authent. Gazaros, C. de hær. neque quicquam viuentibus hæreticis, & ad Ecclesiã Dei non redeuntibus proficiunt ad obtinendum regnum cœlorum, bona opera: imò nec pro Christo pati, ca. fi. de Pœni. dist. 3. ca. solet, de cons. dist. 4. c. 2. de hæreti. ca. vide quantum bonum, 1. q. 1.

b Pœnas plenè tractat practica Carcerij, in tractat. de hæreticis, num. 132. Simancas tracta. de hæreticis.

c c. ad abolẽdam, 9. c. excõmunicatus, 13. & c. pe. de hær. loco excõmunicationis iure ciuili per sæculares potestates ab vrbibus, & prouinciis expelluntur, & illis congregationes, & conuentiones interdicuntur, l. 2. §. 1. & final. de sum. Trin. & fid. Cath. C. l. 3. C. de hær. & No. 37. de Ecclesiis constitutis in Africa. l. Arriani, l. Manichæos, C. de hær. Et Samaritani baptizati, & ad suum redeuntes errorem proscribuntur, & in exilium perpetuum relegantur, in §. sed etsi qui, No. 144. de Samaritanis, & quia excommunicati sunt hæretici, qui eos non vitat sciens, excommunicatione quoque percellitur, c. excommunicamus, 13. §. credentes, de hær. ca. qui excommunicati fuerint, 11. q. 3. c. quod in dubiis, de sent. ex. ommun. Prohibitum etiam iure ciuili, ne hæreticis ad conueniendum locus detur: cautũmque de locis illorum confiscandis, & destruendis, & puniendis illis, qui loca præbuerint, l. 2. §. fi. de summa Trinit. & fid. Catho. l. cuncti, 3. C. de hære. l. omnia, 5. de Paga. & sacri. eorum. §. nulla. No. 43. & §. at si orthodoxus, No. 131. & No. 132.

d Vt proximè diximus, & can. omnis, qui recedit, 14. & ca. 26. quæ dignior domus, 24. q. 1. ca. clericus, ca. cum quibus, 24. q. 3. ca. nullus eorum, ca. si quis infidelis, §. hoc de, & ca. sæpe malorum, 18. q. 1. Scribit & Diuus Iohannes 2. Epist. c. 1. *Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec ei dixeritis aue: qui enim dixerit ei, aue, communicat eius operibus.* Quod & ipse Apostolus facto firmauit; dum enim in balneo reperisset Cherinthum hæreticum, subitò recessit idipsum & eius discipulus Policarp. in persona Macedonis hæretici obseruauit: vide Irenæum li. 3. c. 3. Eusebium libr. 4. cap. 14. docuit & D. Matthæus, c. 19. *Si non audiuerit Ecclesiam, sit tibi tanquam Ethnicus, & publicanus:* & Diuus Paulus ad Titum, c. 3. vers. 10. *Hæreticum hominem, post vnam, vel alteram admonitionem deuita, sciens quia subuersus, qui huiusmodi est, & delinquit, cùm sit proprio iudicio condemnatus.* Iubet & idem vitari hæreticos, ad Romanos, c. 16. vers. 17. & ad Timothæum c. 2. vers. 17. & cap. 3. vers. 5. & 2. ad Thessalon. capit. 3. vers. 14. Diui Matthæi, cap. 7. vers. 15. l. Deo nobis, 42. §. his ita dispositis, de Episc. & cle. C.

e ca. clericus, 24. qu. 3.

f c. si aduersus, 11. de hæret. videlicet si constaret clientem esse hæreticum non autem si aduocatus vellet ostendere eum talem non esse; nam tunc deberet inquisitor dare facultatem aduocandi pro eo; Iulius Clar. libr. 5. sententiarum iuris, in §. hæresis, num. 9.

g ca. cum quibus, 24. q. 3. c. excommunicantes, §. credẽtes, de hære. c. 2. §. hæretici, eo. tit. in sex. ideò nec ad officia publica vocandi, vel admittendi, l. probatorias, 9. C. de diuersis officiis, li. 12. C. tit. 60. l. Archigerontes, 5. l. nemo vel in foro, 15. l. iubemus, 19. C. de Episcopa. audient. C. l. fi. de postulan. In Laërtij Cherubini Bullario referuntur transcriptæ constitutiones de pœnis hæreticorum inter cæteras, est Gregorij, 9. S. Pontif. nu. 3. per quam hæretici priuantur cum infamia testimonij iure, actionibus legitimis, aduocatione, sepultura, beneficiis, & filij quoque eorum: & prohibetur, ne illis dẽtur officia, aut beneficia. Idem statutum in constitutione 2. Inno. 3. incip. 3. *vsque*, &c. in constitut. Innoc. 4. incip. *extirpanda*, & constitutione 8. cùm aduersus, &c. in constitutione Honorij 4. exhibita nobis, &c. & constitutione 41. Pauli 4. inci. *cum ex Apostolatus*, & Gregorij 13. constitut. 68. in Ecclesiis, in dicto Bullario.

h ca. odi, & ca. didicimus, §. sacrificia eorum, 24. q. 1. quia ita ministrare non possunt, vt quòd gerant ratum habeatur secundũ explicationẽ, ca. sic populus, 61. & seq. vsque ad 74. 1. q. 1. Sacramenta tamẽ Ecclesiæ in forma Ecclesiastica ab ordinariis tradita bona sunt: quia non humana: sed diuina sunt, 23. qu. 4. Attamen Catholici non debent scienter ab hæreticis Sacramenta recipere, etiam in necessitate, ca. si quem fortè, 3. & seq. 24. qu. 1.

i c. fin. c. excommunicamus, 13. §. credentes, de hære.

k c. 1. de Schismati. Prælatus tamen schismaticus, vel hæreticus effectus, non amittit characterem: vide can. Nouatianus, 7. q. 1. D. Thomam, 2. 2. q. 39. quamuis hæretici nõ habeãt salutẽ in se, nec potestatẽ in alios. ca. quodcunque,

que,& ca.vbi.24.q.1. nec excõmunicare, aut condemnare possunt Catholicum,ca.ait, cum 2.seq.24.q.3. possunt autem hæreticum,ca.miramur,81.eadem 24.quæ.1.

l c.fraternitatis.4.de hære.ca.6.nullus anathematizatorum.3.q.4. ca.canones,16. d.c.in primis,§. Montanus,15. dist.l. damnato.6.§. nec verò,l. quicunque.8.§ nulli insuper,de hæretic. C.l.2.§.2. de summa Trinit.C.§.sit itaque & ipse, No.42.de depositione Anthymij Seueri,&c. Quare huiusmodi libri, & alij improbatæ lectionis sunt comburendi publicè ante oculos Episcoporum. l. Mathematicos,10. de Episco. audien.vt factum Actorum, c. 19. vers. 18. & memorat Liuius li. 29. statutum olim de libris nouæ religionis Romæ: is etiam, apud quem libri hæreticorum reperiuntur,præsumitur hæreticus vt ait Archid. ad c.1. 24 q.1. in ca.fi.24. q. 2. per illum textum, si alioquin quædam graues suspiciones concurrant, & nisi facultas legendi concedatur.

m hæc,quæ sequuntur,probantur in c. excommunicamus, 13 §.credentes. de hæ.& similes pœnæ etiam reperiuntur contra hæreticos.in Ext. quadã Gregorij 9.incip. *excommunicamus*,& in Friderici,inci.*Catharos*. & in literis Apostolicis post directorium inquisitorum.

n Excõmunicati enim notoriè infames sunt,c. infames.6.q. 1. hæreticos autẽ esse excommunicatos antè docuimus.

o cap. excommunicamus, §. credentes, de hæret.

p A testimonio,& accusatione repellãtur hæretici,d.§ credẽtes,c.1.definiuimus,,4.q.1.distinguit autem Iu. N.45.vt non liberentur curiali fortuna Iudæi,&c. §.fin. num. inter Orthodoxos testimonium perhibendum sit, vt tunc hæretici non possint testimonium præbere: An autem si inter Catholicum, & hæreticum sit lis: & tunc possit pro Catholico contra hæreticum dicere:non autem pro hæretico contra Catholicum: aut sit quęstio inter hæreticos pro illis testari. Relatum & idipsum in can. 26. si hæreticus, 2. qu. 7. vbi Gloss. videnda: idem in l. quoniam nulli iudices,21. C. de hæretic.vbi tamen excipiuntur Manichæi, Barbatæ, Pagani, Samaritę, Montani, quibus ob reatum omnis legitimus actus, & omnino testimonium interdicitur: Hæreticum etiam non posse accusare Christianum, dictum in canon. 25. Pagani, 2. quæst.7.

q Dicto §. credentes,c. excommunicamus, de hæret. sic in Nouella 144. Iustin. §.1. inhibitum est hæreticis testari,vel legare. & negotiatio cum illis prohibita. capit. sicut,de hæret.Item in l.Manichæos,4.§. præterea, de hæretic.emendi,vendendi, donandi,& contrahendi,de hæresi Manichæorum conuicto adimitur potestas: improbantur & ibidem testamenta,& codicilli eorundem. Intestabiles,vocari possunt hæretici,ἄτιμοι, κατάρατοι. indigni omni fide, & consortio hominũ,&omnium actuum, qui ex fide hominum geruntur,detestabiles, execrandi, vt notat Porphyrio ad Satyram 3.libr.2.sermonum Horatij,ad illa verba.

*Vter ædilis fuerit,vel prætor,is intestabilis,& sacer esto.*

Et apud Nonium Marcellum, intestatus, qui sine testamento perit, & is, cuius verbis, fides non habetur: & in d.§. credentes,intestabiles, vt hic explicantur,qui nec testantur. nec ex testamento capere possunt: vt in l. cùm lege quis,26. de testamentis,lib. 28. ff. titul. j.Explicat latius Vlpia.in l.is, cui lege,18. §.fin. eod. tit. iuncta l. Lex Cornelia,5.§.si quis librum,de iniuriis,lib.47. titul.10. & l. ob carmen,21.de Testi.li.22. ff.tit.5.

r Id est, sunt incapaces vltimarum voluntatum, nec vlli succedere possunt, nec possunt institui, c. si quis Episcopus,5. & c. in alios, 6.de hæretic. de Manichæis idipsum iure ciuili expressè cautum,l.Manichæis,4. §. ipsos quoque volumus.de hæret. C. de aliis in l.Arriani.5. §.si quis ipsos, eod.tit.& Nouell.144.§.1.l.4. C.de aposta.hæretici itaq; nõ succedunt ab intestato etiã parentibus: Orthodoxi autem succedunt etiam parentibus hæreticis, l.cognouimus, 19. de hæretic. §. eminoero, cum sequentibus, Nouella,115 & in §. hæc autem communia, Nouella 188 & in §.1. Nouellæ 144. Sed & qui hæreticis testamento successiones relinquunt, etiam post mortem anathemate puniuntur,capit. si quis Episcopus, 5. de hæreticis.

s Iam d.§. credentes,c. excommunicamus,de hæret.

t Dicto §.credentes.

v Quemadmodum de excommunicato iudice explicat Panor. ad c. post cessionem,de probat.Glo iuncto textu. In c. ad probandum, 24.de sentent. & re iudic. ad verbum, *innodatus*,si modò sit verè probatus hæreticus alioquin si pro Catholico haberetur,acta tenent: argumẽto, l. Barbarius,de offic.prætor.ff.l. 2. C. de testam. can. infamis. §. tria, vers.veruntamen si seruus,3.q. 7.Publicè autem excommunicati acta proculdubiò non erunt valida, d. c.ad probandum, de re iud. & c. exceptione, de exce. vbi de hoc.

x Dict.§. credentes,& l. fi.de postul. libr. 2. C. l. nemo, 15. de Episcop.audien.C.

y Dicto §. credentes.

z Dicto §. credentes, neque debent aliquid Ecclesiæ possidere,qui præter Ecclesiæ Catholicæ communionem nomen sibi Christiani in vanum vsurpant. can. quoniam, §. legantur,8.dist.Albericus in repetitio.Rubricæ,de hæreticis 5. quæst. tradit hæreticum priuari ipso iure beneficiis: quod firmat pluribus Iohannes Bernardus Dias in practica criminali canonum, c. 106. & Nicolaus de Milis in suo repertorio, in verbo, *Hæreticus*: quorum dicta intelligenda sunt de hæretico conuicto, & condemnato; secundum ea, quæ tradit Philippus Francus ad cap. vt commissi,de hæret. in sex. expressè priuato beneficiorum, & inhabilitas inducitur ex hæresi: non solùm in hæreticis:sed etiam in filiis eorum. & fautoribus. in cap. 2.§. hæretici,& §. ad hæc quoscumque, de hæreticis, in sexto.

aa Dicto.§ credentes, vers. *sanè clerici*,can. nec quisquam, 24.q.2. c.excommunicamus,de hæretic. sic & excommunicatio excludit hominem à sacramentis Ecclesiæ, can. Engeltrudam,3. quæstion. 4. nisi pœniteat, cap.super eo, 4.in fine,de hæret.

bb Dicto §.credentes,vers. *sanè clerici*, facit can. Ecclesiam, 27.& seq. de consecr.dist. 1. non sunt sepeliendi hæretici sepultura Ecclesiastica in cœmeterio consecrato,nisi absoluantur; quia cum quibus viuis non cõmunicauimus, non debemus communicare cum mortuis, c.ex parte,15. in fine,& c.sacris,12. de sepulturis.lib.3.tit.28. can. 1. & 2. 24. qu. 1. & si de facto hæreticus fuerit sepultus in cœmeterio, debet exhumari, dicto cap.sacris, & pollutum cœmeterium reconciliari,c. consuluisti, 7. de consecration.Eccles.vel altar.libr.3. titul.40.Si tamen Schismatici aliquos tempore Schismatis alioquin bonos sepelierint,non sunt ideò exhumandi: c. 2. de sacram. non iterand.li.1. tit. 16.Nec tamen habemus rationẽ eius,quod legitur in nomocanone,c.12.ti.2.Hæreticos vt cæteros legitimo modo sepeliendos,ex Martiani Cæsar.lege.Nam etsi humanitatis prætextu fucum fecerit, tamen aliena est à sanctionibus Ecclesiasticis,& sic nomocanonis verba non admittuntur, nisi ibi addas negatiuam, quòd plures faciendum putant,& ego probo.

cc d. §. credentes: sic de raptorum oblationibus, qui excommunicati sunt,rescripsimus, c. 1. 2. 3.de rapt.libr. 5. ff. titul. 7. de Vsurariis in cap.4. de Vsur. lib.5. tit.19. Sunt & alij plures casus, in quibus Ecclesia reiicit oblationes offerentium,quos notat Glossa in can. oblationes, 2. ad verbum, *dona*, 90. distinction. canon. miror, 17. quæstione 4.

dd d.§. credentes,& c. decreuit, de hæret. in sext. l.4. C. de hæret.Nouella 109. & 45.

ee cap.2.§.fi.de hæret.in sext.

ff c. vergentis, 10. de hære. vbi rationes adferuntur, exemplo maximè criminis læsæ humanæ maiestatis, in quo hoc seruatur: & grauius sit diuinam, quàm humanam offendere maiestatem: vt liquet ex ca. quæro §. verum, & ca. si quis cum mulieribus, 6. q. j. l. quisquis, ad leg. Iul. maiest. C. aut. de hære. C. l. 1. C. de apost. quod & suasit enormitas, seu grauitas criminis: cùm alioquin in confiscationibus ob alia crimina habeatur ratio liberorum damnatorum, eo. tit. C. hinc pendet disputatio, c. filij vel hæredes 3. de hæreticis in sext.

gg c. excommunicatus, 13. §. damnati verò, de hære. Felinus tamen ad c. irrefragabili, §. cæterum, nu. 5. de Offi. ord. ait talem constitutionem sublatam fuisse per quasdam extrauagantes Pontificias, statuentes bona confiscata hæreticorum diuidi debere æquis portionibus inter Romanam Ecclesiam, Episcopum, & inquisitorē. verùm nec hoc hodie seruatur in praxi etiam in Hispania: sed tantùm bona applicantur fisco regio: vt tradit Didacus lib. 2. resolutionum, c. 9. num. 12. In Gallia illud ipsum obseruari vidi Tholosæ. verùm inquisitores solebant quædam adiudicare capellæ inquisitionis, vel Episcopi, ex bonis damnati: idque vt essent in promptu pecuniæ, ex quibus negotia fidei expediri possent. In Ducatu Mediolanensi bona damnatorum hæreticorum diuidi inter fiscum ducalem, Episcopum, & inquisitorem ex consuetudine tradit Iulius Clarus, libr. 5. sententiarum iuris, §. hæresis, num. 13. aliæ tamen sunt sententiæ interpretum in adiudicatione bonorum confiscatorum hæreticorum Episcopo, & Ecclesiæ: vbi habuerunt clerici hæretici stipendia, quas vide apud Iohannem Bernardum Diaz in practica criminalium canonum, c. 106. Alexand. 4. constitutione 22. in Bullario collecto per Cherubinum, statuit bona hæreticorum, credentium, & fautorum confiscata, & vendita, eorúmque pretium ad opus Romanæ Ecclesiæ conseruari, de quo & sanciuit Innocentius 4. constit. 3. incip. *Teneatur*, in eodem Bullario.

## CAPVT VIII.

*1 De suspectorum lapsorum, & relapsorum hæreticorum quibusdam alijs considerationibus in pœnis.*

*2 Et de abiuratione.* *3 De degradatione.*

1 INVENTI sola suspicione notabiles de hæresi, nisi ad arbitriū Episcopi iuxta considerationem suspicionis, qualitatisque personæ propriam innocentiam congrua purgatione mōstrauerint, simili sententiæ, cui hæretici subiacent.[a] Deprehensi in errore, si continuò post deprehensionem erroris ad fidei catholicæ vnitatem sponte recurrere, & errorem suum ad arbitrium Episcopi regionis illius publicè consenserint abiurare, & satisfactionem congruam exhibere, pœnas hæreticorum mortis, & confiscationis bonorū euitant, & absolui possunt.[b]

2 Porrò qui ab aliqua hæresi ad orthodoxam fidem reuertūtur, scripto negare debent hæresim suam, & confiteri Catholicam fidem.[c] Quòd si pertinax sit hæreticus manifestè in hęresi deprehensus: si clericus sit, vel cuiuslibet religionis obumbratione fucatus, totius ordinis prærogatiua est nudandus; & sic omni officio, & beneficio Ecclesiastico spoliatus, sæcularis relinquitur arbitrio potestatis animaduersione puniendus: laicus autē sęcularis, arbitrio iudicis relinquitur,[d] vel ab Ecclesiastico iudice ad perpetuam agendam pœnitentiam, carceri perpetuo adiudicatur.[e]

3 Verùm cùm Sacerdos, aut alius in maioribus ordinibus constitutus, pro crimine hæresis erit Curiæ sæculari relinquendus, aut perpetuo carcere concludendus, debebit ab Episcopo proprio cōuocatis Abbatibus, aliísque prælatis, ac religiosis personis, exauthorari, seu degradari.[f] Et hęc ad pertinaces hæreticos pertinent, quibus propemodum in pœnis similes sunt relapsi, qui post abiurationem erroris, vel qui postquam se proprij antistitis examinatione purgauerint, deprehensi fuerint in abiuratam hęresim[g] recidisse, qui & sęculari iudicio sine vlla penitùs audientia sunt relinquendi. Si qui sint Presbyteri, aut Diaconi, qui vel in Ecclesia Catholica priùs ordinati fuerint, & postmodùm perfidi, ac rebelles contra Ecclesiam steterint, vel apud hæreticos à pseudo-Episcopis ordinati fuerint: ea conditione eos suscipi conuenit, vt communicent laicis. Neque enim huiusmodi reuertentes placuit ordinationis, & honoris arma retinere, quibus contra Ecclesiam rebellauerint:[h] pro magno verò beneficio conceditur ei, qui se hæreticæ communionis contagione maculauerit, si adempta sibi omni spe promotionis, in quo inuenietur ordine, permanere permittatur.[i] Aliquando tamen pleniùs dispensatur cum redeuntibus, vt in susceptis ordinibus recipiantur, & ad maiores, vsque ad sacerdotium promoueri possint,[k] imò & maiori in consuetudine, & plenissimo beneficio, si verè redeant, & ex corde, Episcopatuum & maiorum dignitatum Ecclesiasticarum consequendarum potestas fit.[l]

### SCHOLIA.

a c. ad abolendam, 9. §. qui verò inuenti. de hæretic.

b Dicto cap. ad abolendam. nam qui parati sunt accipere correctionem erroris, non sunt hæretici, c. 2. 29. dixit Apostolus, 24. qu. 3. Admittitur autem ista pœnitentia vsque ad sententiam, non vltra in Hispania, vt ait Simancas, tracta. de hæretic. c. 46. nu. xj. alij autem dicunt pœnitentes erroris esse audiendos etiam post sententiam, quorum sententia & mitior, & communior dicitur, & in praxi seruata secundum Boërium, decis. 143. nu. 3. & 4. Vide Iulium Clarum li. 5. sent. §. hæresis, nu. 9. Textus tamen c. ad abolendam, ait, tempus abiurandi, & pœnitendi, continuò esse post deprehensionem erroris, vt sponte fiat: spontè autem fieri non videtur, si post sententiam condemnatus velit resipiscere: quia videretur metu pœnæ resipuisse. Cæterùm mitior pœna erit tenenda; potissimum quòd Ecclesia nemini claudat gremium, l. inter claras, circa finem, de summa Trinit. & fide Cathol. & dat veniam pœnitentibus, l. Manichæos, de hæret. C. addunt tamen in eo casu, quo euitaretur mors, pœnitentia sera: nihilominus damnandum tardè recognoscentem errorem ad perpetuos carceres, aut posse mitigare, seu temperare, vel commutare pœnam iudicem, per cap. vt commissi, de hæretic. in sext. vide Clarum prædicto loco. Proculdubiò autem vt plerunque, reuersis, & ab initio sponte errorem confitentibus imponitur pœna leuis abiurationis, si non sint notorij, vel condemnati, quibus tum grauior pœna imponeretur. Quòd verò pertinet ad confiscationem bonorum, in quam incidunt hæretici, bona eis, aut filiis eorum non restitui post conuersionem seu pœnitentiam placuit, nisi eis ad cor redeuntibus, & abnegantibus hæreticorum consortium, aliquis illorum misereatur, cap. vergentis, de hære.

Sed

Sed Paris consilio 2.nu. 185.ait, sententiam communem esse, vt quando Hæreticus ante sententiam pœnitere, & abiurare hæresim paratus est, si modò relapsus non sit, euitet non tantùm pœnam mortis: sed etiam confiscationis bonorum, quam sequitur Iulius Clarus libr.5.sententiarum iuris, §.hæresis, num.8. & mihi videtur esse textus expressus in cap.statutum, 15.§.fin.de hære. Cùm reincorporati, & abiurantes, vel parati abiurare hæresim, & se corrigere & eorum filij, eximantur à pœnis contra hæreticos statutis.

c ca.4.conuenientibus, ca.quoties, ca.maximum, ca.si quis, 1.q.7. forma abiurationis datur in ca.ego Berengarius, de conse dist.2.ca.his, qui tempore, 26.quæst.6.

d cap.ad abolendam, 9.& cap.penultimo. §.1. de hæreticis. Quando autem quis relictus est Curiæ sæculari, imponitur de consuetudine pœna mortis a iudicibus sæcularibus, nempe cõbustionis, vt concludunt communiter interpretes, & refert Iulius Clarus lib.5. sententia. iuris.§. hæresis, num.8. vide Gloss.ad ca.penul.§.damnati, ad verbum, *tunendi*, de Hæretic. Morte etiam damnandos, & tollendos hæreticos colligitur ex Deutero. c.13.vers.5.& cap.16.vers.40.& 4.Regum, 10.vers.25.

e c.penul.& fin.de hæretici.c.t.& c.vt commissi, vers.& illorum, eo.tit. in sex.c.accusatus. 8.§.fin.eo.tit. Perpetuus carcer, qui & immuratio dicitur, est pœna canonis, introducta ad flectendam pertinaciam per longam detentionem ad pœnitentiam, si sit spes aliqua conuersionis, cap. quamuis de pœnis. in sex. quæ tamen reiecta est à iure ciuili. l.aut damnum, §.solent, de pœnis, ff.l.in credente, C.eod.titu.

f c.1.de hæretic. in sex.ca. penul § damnati.eod. titu. apud Gregor. quomodo autem degradatio sit facienda, traditur in c.nouimus. de verb.significa. apud Gregor.c.2. de pœn.m sex. Nos autem quid sit, & quomodo differat à depositione, quibusve solennitatibus fiat, docuimus abundè libr.31. Syntagmatis iuris vniuersi.cap.30.

g c.ad abolendam, §.illos quoque, de Hæretic.& ibi Gloss. ad verbum, *audientia*. Atque Bonifacius 8. in c.accusatus, 8.de hæretic.in sex.statuit grauiùs puniendum relapsum. Relapsum autem tripliciter considerat. primum ex fictione iuris, eum, contra quem vehementi suspicione vrgente crimen quidem probatum non fuit: sed abiurauit hæresim: atque & hunc leui etiam suspicione reum factum, in crimen incidentem grauiùs puniendum, non tamen pœna relapsi. Secundò, relapsum dicit, in dicto c.accusatus.§. cùm verò, eum, qui culpabilis in vno articulo fidei inuentus, vel in vno Ecclesiæ sacramento, vel secta in alterius articuli, sacramenti, vel sectæ inciderit hæresim. Tertiò, eum relapsum quoque asserit, qui post absolutionem, vel abiurationem vitiat, associátque sibi hæreticos, fauet in eodem errore notatis. Generale hoc est in criminibus, vt magis puniantur illi, quibus aliàs venia data est, si recidant in idem, vel aliud crimen, l.capitalium, 28.§.solent, de pœn. ff.lib.48.ti.9.l 3. C.de Episcopo.audien.sic nouissima fiunt peiora prioribus; vt docuit Deus per parabolam apud diuum Lucam, c.11. Transire enim videtur delinquendi mos in consuetudinem, grauioráque censentur eò delicta, quò diutiùs animam detinent colligatam. c.fi. de consuet. c. cum in Ecclesia, de Simon. c.cùm haberet, de eo, qui duxit in matrimo. quam priùs polluit per adulte. Marcus Fidustius proscriptus à Sylla, superstes seruatus à fortuna, vt Plinius loquitur lib. 7.c. 43. per triginta annos vsque ad Antonium, ab eo iterum proscriptus est; constátque, inquit, nulla alia causa proscriptum ab eo: quam quòd proscriptus esset. Neque tamen quis relapsus vel infamis, quòd aliquando reus hæresis postulatus fuerit: si tamen absolutus fuerit. Sunt enim quotidianæ hominum malorum calumniæ, quibus iustissimi, probissimique solent vexari. Exposita enim est virtus, & hominum excellens probitas, calumniis, & inuidiis improborum, qui ex diametro aduersantur: & dum apertè nõ possunt quicquam in illos exercere, falsis accusationibus aliorum bonam famam, falsisque testibus maculare conantur, & veluti per cuniculos insidiantur. Sic & Cato Porciæ gentis primus, optimus Orator, optimus Senator, optimus Imperator plurimorum odio quatet, & quadragesies causam dixit. nec quisquã sæpiùs postulatus, & semper absolutus, vt idem Plinius scribit li.7.c.27. Sunt exempla his similia de Aristide, Phonone, & aliis, quos prætermitto, cùm nobis vnicum præstantissimum præ manibus sit sufficiens, Domini nostri IESV CHRISTI, qui Deus, & innocentissimus homo, omniúmque perfectione, & præstantia, & bonitate absolutus; cui nec adiici quicquam boni possit: tamẽ vt Samaritanus eluo. dæmonem habet, & seductor à Iudæis, inuidia, calumniis, & falsis testibus prouocatus, & postulatus ad mortem fuit.

h ca.si qui Presbyteri, 1.quæst.7.

i Hoc ex gratia, non mero iure conceditur, can.42.si quis hæreticæ, 1.quæst 1.

k ca.conuenientibus, 4. & ca.didici, 1.quæst.7.

l ca.ipsa pietas, 24.§.fin.23.quæst.4.

## CAPVT IX.

*1 Causa pœnarum hæreticorum, & de hypocritis.*

1 IN persecutione, vel vindicta hæreticorum, non ad res: sed ad salutem eorum respiciendum est: [a] quare sunt compellendi, & cogendi ad fidem, quam reliquerint, recipiẽdam, [b] per rerum temporalium spoliationem, [c] & per corporalem punitionem. [d] Diuina autem prouidentia Hæreticos diuersi erroris plures esse permittit, [e] vt dum insultant nobis, vel interrogant quæ nescimus, sic vel excutiamus pigritiam, & diuinas Scripturas nosce cupiamus. Propterea & Apostulus ait, [f] oportet hæreses esse, vt probati manifesti fiant inter vos: videtur beneficium Dei, dum permittit manifestos esse hæreticos: nam Ecclesia ab hostibus occultis, & ab hypocritis maiorem cladem accipit, quàm ab illis.

*SCHOLIA.*

a ca.nimium, & sequentibus, vsque ad finem, 23.q.4.

b ca.quo iure, 8.distinct.can.qui peccat, & can.ipsa pietas, 23.quæst.4.

c ca displicet, & seq.23.q.4.can.1.2.3.23.quæst.5.

d ca.fin.24.q.3.ex Diuo Augustino de Genesi contra Manichæos, lib.1.cap.1.

e D.Paulus prima epistol.ad Corinthios, cap.11.

f Mali, & pessimi dicuntur Christiani hypocritæ, qui & vulgò politici dicuntur, nec frigidi nec calidi in fide: sed tepidi. Sunt & hi hypocritæ, qui propter gloriam humanam, vel vt fallant aliquos, volunt haberi, & videri boni, vt ait Diuus Gregorius, 31. moralium, Gloss. ad c. 5. Diui Matthæi: quos reprehendit Dominus, Diui Matthæi, capit. 25. & Iob. cap. 15. ὑποκριτὴς Græcis hypocrita: est alienæ personæ, & actionis simulator, histrio, ludio, ab ὑποκρίνομαι, vt ait Lucianus lib. de saltatione. οὐκ ὑποκρίνεσθαι μανίαν, ἀλλὰ μαίνεσθαι. non simulare insaniam: sed insanire. Similes hypocritas sepulchris dealbatis, dixit Deus, quæ hominibus foris apparent speciosa: intus autem sunt plena ossibus mortuorum D. Matthæi, c.23. Et D.Gregorius lib.34. Moralium, c.9.& 10.in cap. 41. Iob. Similes esse ait hypocritas rebus deauratis: quod & relatum in ca.citiùs, 44. de pœnitent.distinct.2. Sunt hypocritæ falsi fratres, de quibus Diuus Paulus conqueritur, ab Spiritu sancto alieni, & separati, quemadmodum

admodum hæretici, c.8. de illis, 24.qu.3. Et malum quidem est, cadere à proposito fidei: sed peius est simulare propositum, ca.18. certè ego sum, 12.q.1. Hypocrita nequam dicitur, Isayæ c.9. vers.17. Verùm Deus permittit regnare hypocritam propter peccata populi, Iob.30.34. vers.30.3. Regum 12.vers.24.

# DE SCHISMATICIS.[a]

## TITVLVS VII.

a Extat titulus de Schismaticis.& ordinatis ab eis, lib.5. decretalium, tit.8.& in Sexto lib.5.tit.3.& libr.5.Extrauagantium communium: seorsum pluribus in locis in Decreto Gratiani. Eò pertinere potest titulus de Seditiosis,& iis, qui plebem audent contra rempublicam colligere.lib.9.C.titu.30.In iure Orientali Bonæfidij est constitutio Porphyrogenetæ, de rebellibus,& seditiosis anathemate feriendis.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Et Schismatici qui.*

1 DIXIMVS de Iudæis, paganis,& hæreticis; nunc ordine dicendum videtur de Schismaticis, qui similes, vel peiores sunt paganis,[a] & in statu perditionis,[b] vt illi, & extra Ecclesiam:[c] & aliquando in hæresim labuntur.

2 Schismatici dicuntur, qui se ab vniuersali Ecclesia diuiserunt,[d] Schisma namque, quod Græcum est, ipsam significat scissuram, & diuisionem.

*SCHOLIA.*

a ca.denique,7.quæst.1.ca.non adferamus,24.q.1.

b ca.quicunque,24.quæst.1.

c ca.scire.7.quæst.1.

d ca.34.Schisma,24.qu.1.σχίσμα, à verbo, σχίζω, scindo. Schisma, in Ecclesia, quando qui priùs conueniebant, ab vnione dissident, & abeunt: qui lacerant Ecclesiam Dei, hi Schismatici.ca.de Liguribus,& ca.quoniam 23.quæstio. quinta.

## CAPVT II.

*Duplex Schisma,*

1 SCHISMA, seu diuisio duplex in Ecclesia; vel quoad fidem, ita diuisi hæretici: vel quoad vnitatem pacis,& concordiam, à capite, & summo Pontifice, eiúsque obedientia facta diuisione.[a] Fuerunt plura schismata in Ecclesia, quæ tamen postea composita fuerunt, nisi quæ ab hæreticis ad tutandam erroris pertinaciam, alicubi cum damnatione perseuerarunt.

*SCHOLIA.*

a Diuus Ambrosius in oratione funebri de obitu fratris, de hac distinctione meminit, & refertur in ca.33.aduocauit,24.quæst.1. Hæretici separati ab Ecclesia sunt.quia excommunicati,& vitandi.ca.quoniam vetusto,25.& ca.seq.quis dignior, 24.q.1.cap. excommunicamus, de hæreticis. Interest autem inter schisma, & hæresim: quia schisma ab Ecclesia recedit sine hæresi, vt plerumque,& à sola obedientia, seu subiectione vnius capitis, & vniuersalis prælati: hæresis verò recedit à dogmate, contrarium Ecclesiæ tenendo, cap. inter hæresim,24.quæst.3. Schismatici Ecclesiam Dei, & corpus eius lacerare, seu diuidere dicuntur, cap.de Liguribus,23.quæst.5. ca.aduocauit,ca.vbi,24.quæst.1.Quare non quæuis diuisio, aut separatio à quacũque Ecclesia, vel à quocumque pastore schisma erit, de quo nos loquimur: sed quãdo est diuisio à prælato vniuersali,& eius Ecclesia Catholica, à qua nõ est recedendum, vt à matre omnium Ecclesiarum, quæ nunquam à fide legitur aberrasse, ca.à recta, 9.cap.rogamus, 15.ca. cùm beatissimus, 16.ca.inuenior, 10.cap. hæc est fides,12.ca in sede, vndecimo, vigesimoquarto, quæ.1. Schismata non tantùm in Ecclesia Dei tempore summorum Pontificum: sed etiam anteà in religione plura fuerunt, quæ tamen euanuerunt Dei auxilio. Primum fuit creatis Angelis, in cœlo: dum Lucifer cum sua factione se separarunt à principatu Dei, & voluit adorari vt Deus, ideò detrusus ad inferos, Esaiæ cap.14. Secundum fuit in Paradiso, quando persuasione dæmonis, existimauit Eua nõ obediendum Dei præcepto, arbitrata verum, quod impostor dixerat, *Eritis sicut Dij*, &c.Genes.3.Tertium schisma, pro prælatura, quod Aaron,& Maria soror Moisis mouerunt contra Mosen, ex quo puniti numero 12. Quartum aliud periculosum, motum per Datanum, Chorem & Abirem, quos Deus terra absorberi cum sectatoribus iussit, Numer.16. Ecclesiasti.1 cap.45.vers.22. Deuteronomij 11.verso 6.psalmo.105. Quintum inter Iudæos Hierosolymis ortum graue, de Pontificatu, anno Domini, 254.inter Pontifices,& populum, electo in Pontificem summum legis, Cumano, vt concursu facto populi ad portas triginta millia Iudæorũ perierint: & cum illis Ionathas Pontifex, teste Iosepho libro 20.antiquitatum, cap.4 & lib.2.de Bello Iudaico.cap.11. Sextum tempore Apostolorum schisma inter Christianos Corinthi ortum, aliis dicentibus: *Ego quidem sum Pauli, ego Apollo, ego Cephæ, ego Christi*: contra quod scribit D.Paulus,1. ad Corinthios,1.& cap.3. Septimum fuit Capharnaitarum, qui cùm non possent intelligere mysteria Sacrosancti Dominici corporis, recesserunt ab vnitate Christi, cap. prima quidem hæresis,44.de consecra.dist.42.Octauum, & primum electis summis Pontificibus in Ecclesia Romana, fuit tempore Cornelij summi Pontificis, electi anno Domini, 252.post. Fabianum. Nouatianus enim Presbyter vrbis Romæ, ob cupiditatem Episcopatus ambitionis spiritu inflatus, omnia diuina, humanaque miscuit, ne in manus Cornelij Pontificatus perueniret: vt scribit Platina in Fabiano, & Cornelio, opéque Nouati. alterius Episcopi Carthaginensis, creatus fuit in Antipapam, vt ait Cyprianus, qui eo tempore vixit, epistola ad Iubainum, & ad Pomponium: Diuus Hieronymus in Catalogo illustrium virorum: Vide de causa Eusebium lib.sexto historiæ Ecclesiasticæ, c.43. & lib. 8. Damascenum in vitis Fabiani, & Cornelij summorum Pontificum. In sede Antipapæ Nouationi remanserunt Romæ successores vsque ad Cælestini Papæ Pontificatum, à quo deinceps Nouatiani habere publicè Episcopum prohibiti fuerunt, vt author est Socrates libro. 7. historiæ Ecclesiasticæ c.11. Ita ab Ecclesia se separauit Nouatian.& se, suósque, καθαρούς; id est puros, mundósque nominauit, negans pœnitentiam lapsis reuertentibus, aliasque construens hæreses, de quibus agit idem lib.sexto, cap.43.& 44.Cyprianus libro 2.epistolarum, epistola 10. & libro 3.episto.epist.2. & 3.& lib.4.Trist.2. contra hunc duo concilia habita, vnum Romæ, 60.Episcoporum, & totidem Presbyterorum,& plurium Diaconorum: Carthaginense

rhaginense

thaginense aliud, Platina in Fabiano, Euseb. lib. 6. titu. 43. Nouum, & secundum Pontificale schisma fuit anno Domini 369. tempore Damasi primi Pontificis, qui Vrcisinum Diaconum competitorem habuit, in Basilica, quæ Sicini appellatur, vbi multi ex diuersis partibus ceciderunt in ipso templo, cùm res non suffragiis tantùm: sed vi & armis tractaretur. Platina in Damaso. Rufinus lib. 2. c. 10. Ammian. Marcellinus li. 27. Decimum & tertium ortum est anno Domini, 415. quando Bonifacius eius nominis primus, in Basilica Iulij, vrbis Romæ Episcopus creatus, & Iulianus in Constantiana electus huic statim oppositus fuit, mortuo Zozimo 1. præcedente pastore. Quod cùm Honorius Imperator, qui tum Mediolani erat, intellexisset, instante Placidia cum filio Valentiniano, iussit ambos vrbe expuli: Reuocatus tamen posteà septimo mense Bonifacius, qui fuit solus vrbis præsul constitutus. Platina in Bonifacio 1. Vndecimum, & quartum, mortuo Anastasio 2. in cuius locum Symmachus 1. electus, anno Domini 800. Ab alia autem parte cleri Laurentius, vnde ingens seditio in Senatu, & populo orta, pluresque cædes commissæ, vt refert Platina in Symmacho, Gregorius in Dialogis lib. 4. cap. 40. Diaconus in Anastasio lib. 16. Duodecimum, & quintú schisma fuit post mortem Fœlicis 4. summi Pontificis, anno Domini 931. Bonifacius 2. fuit electus, & alia electio ei opposita Dioscori; in qua seditione agitatus fuit populus, & clerus per dies octo, & viginti, donec Dioscorus mortuus fuit, teste Platina. Decimum tertium. & sextum, fuit paulò antè præteritum, tempore, quo Pelagius 2. summus Pontifex mortuus ast, anno 508. quo tempore Ioannes 4. Constantinopolitanus Patriarcha, dictus ieiunator, & qui ei successit Cyriacus, aduersus sedem Apostolicam insurraxerunt, & primum in Ecclesia sibi locú, & vniuersalis pastoris in Ecclesia nomen assumare conati sunt: quibus Pelagius restitit & deinde S. Gregorius Magnus eius successor in sede: eáque de controuersia extant epistolæ Ioannis in Tomo 1. concilium, & in Registro Gregorij, lib. 4. epist. 76. 78. & 80. & lib. 6. epistol. 168. 169. 170. Fuitque hæc controuersia composita sub Bonifacio 3. vt secundum locum Constantinopolitana teneret, teste Beda da ratio. tempor. Ioannem defendebat Mauricius Imperator: vide Sigebertum, & Bonifacium Simonetam in epistolis. Decimum quartum, & septimum schisma fuit post mortem Ioannis 5. mortui, anoo Domini 683. quo Petrus Archiepiscopus, à Romanis electus; Theodorus verò Presbyter, ab exercitu: Sed vtroque exacto creatus tandem Cono primus: Platina. Decimumquintum, & in Ecclesia Catholica octauum fuit paulò pòst tempore Sergij 1. qui successit Canoni, anno Domini 689. sublatis duobus ambitiosis, Paschali quodam custode thesauri Canonis, qui exarchum Italiæ pro sua factione muneribus allexerat, & Theodoro, qui iam partem interiorem Laterani cum sua factione occupauerat. Platina. Decimumsextum, quod erat Ecclesiæ nonum, fuit mortuo Stephano 2. quo tempore electus Paulus 1. anno 756. qui sedit annos 10. mensem vnum: nam tunc, vt scribit Genebrardus, lib. 3. Chronogra. Theophylactus quidam sedit cõtra Paulum in schismate, per aliquot menses, anno Domini 757. & Constantinus quoque 1. ex laico contra canones electus, sedit annum vnum, dies 24. quem quidam inter Pontifices numerarunt: Platina tamen non meminit. Decimumseptimum, & Ecclesiæ decimum narrat schisma idem Genebrardus sedente eodem Paulo, quo anno 767. Philippum, seu Philippicum contra Constantinum à laicis, & clericis electum fuisse notat, & sedisse annum vnum dies 24. Decimumoctauum, & Ecclesiæ vndecimum, post mortem Paschalis 1. succedenta, & electo Eugenio 2. anoo Domini 824. contra quem in schismate electus Zinzinnus quidam, qui sedit aliquot dies, donec coactus fuit Pontificatu se abdicare. Onuphrius in fastis. Decimumnonum, Ecclesiæ duodecimum, mortuo Leone 4. quo tempore electus est Benedictus 3. anno Domini 855. & contra eum in schismate Anastasius, qui sedit aliquot dies, & coactus se abdicauit: Platina, & Onuphrio restibus. Vigesimum, Ecclesiæ decimumtertium, post mortem Stephani 6. Formoso Pontifice creato, anno Domini 892. contra quem in schismata electus Sergius tertius. Benedicti filius Cardinalis, qui aliquot dies in schismare sedit; coactus tamen se abdicauit, in exilium missus: Onuphrius in Pontificibus. Vigesimumprimum, & Ecclesiæ decimumquartum, post mortem Agapeti 2. quando creatus fuit Ioannes 12. anno Domini 955. & contra eum electus Leo 8. qui sedit menses 4. donec eo pulso institutus Iohannes 12. sedit & in eodem Schismate Benedictus 5. Romanus per mensem, & vnum diem, vt legitur in continuatione Rheginonis, & apud Luithprandum li. 6. ca. 6. & sequ. Platinam, & Onuphrium, & alios. Vigesimum secundum, & Ecclesiæ decimumquintum, post mortem Sergij 4. tempore Benedicti 7. alius 8. qui adeptus est sedem anno Domini 1009. & contra quem in seditione alius in locum eius electus fuit: ipso pulso tandem: tamen restitutus: Platina. Vigesimumtertium, quod erat Ecclesiæ decimumsextum schisma, post mortem Iohannis 21. apud Platinam tempore Benedicti 9. anno Domini 1046. finem Romani in schismaté, sede vt ignauum depulerunt, & suffecerunt in eius locum Iohannem Sabinum, quem dixerunt Syluestrem 3. largitione creatum: quo tamen posteà post 49. dies pulso, restitutus est Benedictus. Platina. Fuit tamen, & magnum tum schisma, cùm Benedictus renunciasset Episcopatum Gregorio 6. Habitúmque concilium contra Benedictum 9. & alios PseudoPontifices, quibus deiectis creatus curante Henrico 3. Imperatore Syndegerus Bambergensis Episcopus, dictus Clemens 2. teste Platina. Meminit & de his iterùm Platina in Gregorio 6. Describit & hoc schisma accuratè Hermannus Contractus in Chronicis, Leo Hostiensis lib. 2. Historiæ Cassinensis, c. 80. & 82. Blondus li. 2. deca. 2. Otho Phrysingensis li. 6. historiæ, c. 32. & 33. Vigesimumquartum, & in Ecclesia decimumseptimum fuit, post obitum Stephani 9. aliàs 10. Lotharingi, anno Domini 1058. tempore Benedicti 10. qui ab Hildebrando Subdiacono cum factione clericorum Pontificatu pulsus fuit, quòd per vim, & largitionem ad Pontificatum venisset, vt ait Platina in eo, & subrogatus in factione Girardus quidam, in exilium misso Benedicto, fuitque Girardus dictus Nicolaus II. Platina in Nicolao II. Hermannus Contractus, Onuphrius, & alij. Eo tempore factus canon, in nomine Domini, vigesimatertia distinct. da electione summi Pontificis. Vigesimumquintum, & in Ecclesia decimumoctauum, grauissimum fuit schisma post mortem Nicolai 2. anno D. 1062. quando Alexand. 2. creatus fuit summus Pontifex à Transalpinis: contra quem Cisalpini Episcopi, arbitrati ob dignitatem prouinciæ suæ par esse, vt è suo numero aliquis eligeretur, alegerunt alium Pontificem Cadolum, dictum Honorium 2. eiúsque rei gratia prælium commissum est. Cessit posteà tamen sedi Cadolus, cui & abrogatus Pontificatus in concilio Mantuano, 6 kalend. Nouembris, ann. 1064. Vigesimum sextum, & in Ecclesia decimum nonum videtur aliud quasi continuatio superioris: si quidem mortuo Alexandro 2. & suffecto in locum eius Gregorio 7. qui anteà dicebatur Hildebrandus, anno Domini 1073. In eum Henricus 4. exarsit ira, quòd diceret à se ordinari debere Romanos Pontifices, cumque vellet permittere presbyteris vxores; illo se illi opponente: quare, & contra Gregorium 7. Henricus indixit cõcilium Vuormatiæ Episcoporum 72. qui exauthorarunt Pontificatu Gregoriũ 7. vt ait Abbas Vspergensis in Chronico, creatúsque in eo schismate

contra

Digitized by Google

contra Gregorium 7. Gilbertus de Corrigia, dictus Clemens 3. cuius etiam Clementis mortui in schismate fuerūt successores Victor 3. Vrbanus 2. & Paschalis 2. Creuit dehinc illud schisma, & congregato concilio 3. Romæ per Gregorium 7. fuit excommunicatus Archiepiscopus Maguntinus cum Episcopis, qui eius concilio interfuerant, anathemate renouato in Henricum 4. quem & imperio priuauit: durauitque hoc schisma cum multis vtrinque interuenientib. cladibus, per 29. annos, de quibus Platina, & Onuphrius in Gregor. 7. Gregorius Schafnaburgensis, Leo Episcopus Hostiensis, li. 3. Historiæ Cassinensis, qui eo tempore vixerunt. Otho Frigingēsis Episcopus lib. 6 historiæ, & 7. Imposuit finem huic schismati periculosissimo. Calixtus 2. an. Domini 1120. qui cùm esset Guillelmi comitis Burgundiæ filius, & proinde Henrici Imperatoris consanguineus, vt quidam volunt, ex genere Francorum, regum fretus ipsius fauore captum Gregorium 8. pseudopontificem contra Gelasium 2. creatum, cui ipse successerat, pelle induit vrsina, ac ita camelo impositum ad Canense cœnobium relegauit, & ita schismati finem imposuit, vt scribit Guillelmus Tyrius lib. 12. c. 8. & Platina in Calixto 2. Ad tempus illius schismatis magni referri potest & pars illius, quod fuit post mortem Vrbani 2. anno Domini 1100. Vigesimumseptimum, quod erat vigesimum in Catholica Ecclesia schisma natum, vix pacato illo præcedente, post mortem Calixti 2. in cuius locum delectus Honorius 2. anno Domini 1125. & electus contra illum à quibusdam Cardinalibus Cælestinus, qui tamen posteà cessit Honorio 2. vt in Honorio 2. scribit Platina. Vigesimumoctauum, quod & in Catholica Ecclesia erat vigesimumprimum procedere videtur etiam ex prædicto 19. quod ortum est post mortem Honorij 2. In cuius locum electus est anno Domini 1130. Innocentius 2. contra quem à quibusdam Cardinalibus quidā alius dictus Anacletus 2. electus fuit: & sedit in schismate per annos 7. contra Innocentium 2. vt scribit Blondus libr. 5. & Paulus Æmilius, lib. 5. Sub hoc schismate fuit concilium Herbipolense sub præsentia Lotharij Imperatoris, in quo confirmata electio Innocentij 2. damnato Anacleto. Idipsum factum in concilio Claromontensi, secundum Polydor. lib. 5. historiæ Anglicæ Rhemensi, secundum Naugiacum Stampense, cui adfuit & Diuus Bernardus in Generali, collectis mille Patribus in Laterano, teste Platina. Fuerunt tamen illa tempora plena cædibus ob diuersas factiónes. diuersas electiones defendentium: videndus Otho Frigingensis lib. 2. historiarum. c. 27. 31. 34. ex libro de gestis Friderici Imperatoris, c. 27. & 29 Vigesimumnonum, quod erat in Ecclesia vigesimumsecundum schisma. post mortem Hadriani 4. etiam sæuissimum, quod per viginti ferè annos vexauit Ecclesiam, ab eo tempore, quo Alexander 3. electus à viginti duobus Cardinalibus, anno 1156. electus est contra eum in schismate à tribus tantùm Cardinalibus Octouianus Romanus, Victor 4. appellatus, & mortuo Victore in schismate, rursum subrogatus in eius locum anno 1164. Paschalis 3. Cremensis, anteà dictus Guido; & cùm item mortuus fuisset Romæ anno 1160. alius subrogatus Calixtus Hungarus, contra eundem Alexan. 3. & hoc se abdicante: alius item subrogatus Laudo nomine, dictus Innocentius 3. aliíque posteà diuisa & ferè cladibus vastata Italia, ob duas sectas: vnam Guelphorum, qui partes Alexandri 3. defendebant: alteram Gibellinorum, qui partes Pontificum Cæsarianorum protegebant: ex quibus principes ferè omnes orbis dissidiis implacabilibus agitabantur, vt scribunt Onuphrius, & Platina. Æmilius libr. 5. & in continuatione Sigeberti. Trigesimum, quod erat in Ecclesia vigesimumsecundum aliud schisma, mortuo Clemente 5. summo Pontifice, electo in Pontificem Iohanne 23. Cadurcensi Gallo, anno Domini 1315. qui sedit Auenioni, contra quē factus Antipapa per Imperatorem Ludouicum 4. Bauarum, anno 1327. Petrus Corbariensis, ordinis Minorum, dictus Nicolaus 5. quem posteà Bonifacius Pisaeius comes cepit, & Auinionem ad summum Pontificem duxit, vbi in carcerem coniectus, obiit, Platina in Iohanne 23. Trigesimumprimum, quod erat inter Catholicos vigesimumtertium schisma, creditur omnium grauissimum, & longius, post mortem Gregorij 11. electo in eius locum Vrbano 6. Neapolitano, anno Domini 1378. quo tempore Clemens 7. Arelatensis Antipapa fuit à Cardinalibus Gallis ordinatus contra Vrbanum, & eius successorem Bonifacium 9. seditque Auinione annos 15. menses 11. dies 23. Clementique adhæsit Francia, & Hispania, duóque concilia pro eo habita Lutetiæ. Seditque post Clementem 7. electus à Cardinalibus Petrus Luna, dictus Benedictus 13. anno Domini 1394. & sedit Pontifex Auinione anni plus minus 30. Fuit eo tempore initum concilium Gallicanum omnium prælatorum iussu Caroli 6. Lutetiæ, in quo Benedictus Antipapa, depositus, qui nihilominùs noluit cedere, vt habetur in Chronicis Franciæ, & apud Gaguinum lib. 6. Auxit schisma electio Gregorij 12. qui & depositus est, vt Benedictus 13. Pisis in concilio, electo Alexandro 5. Cretensi, anno Domini 1409. Verum neuter voluit obtemperare concilio. & ideò electus alius, dictus Iohannes Neapolitanus, aliquibus dictus 23. aliis 24. Quamobrem congregatum fuit concilium vniuersale Constantiense, in Germania Patriarcharum 4. Cardinalium 29. Archiepiscoporum 47 Episcoporū 270. & aliorum prælatorum, & doctorum 560. præsidente ipsio Iohanne Papa contra schisma trium Pontificum, nempe contra Benedictum, 13. qui sedebat in Hispania, Iohannem 23. qui sedebat Bononiæ, Gregorium 12. qui sedebat Auinioni. Quare illi tres in concilio dignitate priuati, & depositi fuerunt, & electus Martinus 5. anno Domini 1417. Verùm non obstante concilij decreto, mortuo Benedicto 13. factione Alphonsi regis Aragonum, alius, Clemens 8. dictus in locum eius creatus, à quibusdam anticardinalibus, & sedit annos 5. antequàm se abdicaret potestate. Verùm tandem id facere coactus, remansit Martinus quintus solus, & schisma cessauit. Sicque testantur Platina, & Onuphrius in vitis prædictorum Pontificum.

## CAPVT III.

*1 Schismaticorum pœnæ.*

1 SCHISMATICORVM potestas in rebus Ecclesiasticis amittitur.[a] Nec extra vnitatem Ecclesiæ accipitur Spiritus sanctus.[b] Et sine charitate, iustitia, & mercede est, qui dilacerat corpus Christi.[c] Fuerúntque variæ pœnæ introductæ contra Schismaticos,[d] & eorum fautores, & defensores.[e]

### *SCHOLIA.*

a Quia sunt foris extra Ecclesiam, ca. 31. didicimus, 24. q. 1. c. 1. de schisma. cano. alienationes, 12. quæst. 2. atque in diuisione consecratus Episcopus, non consecratus: sed execratus dicitur. cap. 33. pudenda, 24. quæstio. 1. Consecrare quippè est simul sacrare. Simul autem non sunt cum Ecclesia Schismatici, neque cùm ipsi remoti sint ab Ecclesia, alios excommunicant. cap. ait Cælestinus, 35. & seq. apertè inquit, 24. quæst. 1. imò non habent sui officij executionem, ca. factus, cum 2. seq. 7. quæst. 1. & infructuosè sibi corpus, & sanguinē Domini conficiunt, ca. schisma, & ca. pudenda, 24. quæst. 1. Cæterùm accipiens à Schismaticis in casu necessitatis pœnitentiam, & moriens, non reprobatur, ca. 40. si quis fortè, 24. quæstio. 1. quemadmodum

admodum deiectus gradu à Schismaticis in casu, quo deiiceretur à Catholicis, non est recipiendus sine pœnitentia, ca. 39. Subdiaconus quondam, 24. quæst. 1.

b ca. 18. loquuntur, 24. quæst. 1.

c ca. vbi sana fides, 29. 24. quæst. 1.

d Sunt enim excommunicandi, & damnandi, ca. de Liguribus, 23. quæst. 5. gradu, & dignitate Ecclesiastica, si habent, deiiciendi, can. 40. Subdiaconus quondam, & ca. qui contra, 32. 24. quæst. 1. Si sunt laici nobiles, & principes, eorum loca publicanda, & fiunt ignobiles, pœnísque corporalibus afficiendi, per principes sæculares, d. ca. qui contra, & ca. de Liguribus, & ca. denique, 7. qu. 1. ca. non vos, 2. q. 1. Ordinationes, collationes beneficiorum, alienationes rerum Ecclesiasticarum, per illos factæ, irritæ sunt, c. 1. de Schismat. lib. 5. tit. 8. ca. ordinationes, 9. quæst. 1. Irritæ autem ordinationes sunt, quoad executionem ordinum acceptorum, vt explicat Glo. ad d. c. 1. de Schisma. ad verbum, *irritas*, nisi cum ordinatis fuerit dispensatum, c. 4. eod. titu. Explicatur porrò hoc à magistro sententiarum, & à doctoribus sacris, lib. 4. sententiarum, dist. 13. & à D. Thoma, 22. quæst. 82. art. 7. Nisi ordinatus probasset se ignorasse Schismaticum eum, qui illum ordinauit. d. ca. ordinationes. 9. q. 1. facit ca. si quis à Simoniacis. 1. qu. 1. Quòd etiam alienationes rerũ Ecclesiasticarum à Schismaticis factæ non valeant, docet ca. alienationes, 12. q. 2. Quia & Ecclesia, quæ habet pastorem Schismaticum, vacare dicitur, c. 1. de Præscriptio. quare ab eo facta, rata non sunt in præiudicium Ecclesiæ, ca. si qua de rebus, 12. q. 2. Vacare & censetur beneficium per adhæsionem Antipapæ: vt per adhæsionem hæreticorum, c. olim, de accus. Iacobinus in tractatu feudorum, ad ver. *adhærentibus*, & solet summus Pontifex non vocatis etiam illis, quando manifesta est adhæsio, eorum beneficia aliis conferre breui manu, vt dicunt.

e Iisdem pœnis puniuntur defensores, & fautores Schismaticorum, quibus ipsi Schismatici; ca. didicimus, 24. quæst. 1.

## CAPVT IIII.

*Præscriptio cessat tempore Schismatis.*

SCHISMATVM tempora, quandiu perseuerauerint, ducenda sunt à tempore præscriptionis contra Ecclesiam Romanam.[a]

*SCHOLIA.*

a c. cum vobis, & c. 1. e. de quarta, c. auditis, de præscript. lib. 2. tit. 26. cap. 1. & fin. ne sede vacante aliquid innouet. quia eo tempore Ecclesia videtur carere legitimo defensore; vt ibidem dicitur.

# DE CHRISTIANIS LAICIS.[a]

## TITVLVS VIII.

a Huc referri possunt quoque tituli de summa Trinitate, & fide Catholica, lib. 1. tit. 1. Decretalium & Sexti de Conuersione infidelium, lib. 3. Decretalium, tit. 3.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Ordo, & qui Christiani dicantur.*

EXPLICATIS infidelibus & hæreticis, dicamus de Christianis. Christiani appellati sumus, à Domino nostro IESV CHRISTO, primúmque Antiochiæ.[a]

*SCHOLIA.*

a Actorum c. 11. vers. 26. & 2. ad Corinth. 10. vers. 7. Explicat nomen Chrismatis, & vnctionem, c. vnicum, §. quia verò Christus, de sacra vnction. lib. 1. tit. 15. Vide D. Augustinum tractatu 113. super D. Ioannem: IESVM Nazarenum vnxit Deus Spiritu sancto, oleo pietatis præ consortib. suis, caput Ecclesiæ, quæ est corpus ipsius, Actorum. 10. ad Ephesios 1. ad Colossen. c. 2. c. vnico, §. vnde in veteri, de sacra vnctio. Mystica fuit Christi vnctio, & inuisibilis: quia nec in regem, nec in sacerdotem, visibili vnctione, qua alij reges, & sacerdotes vngebãtur, vnctus fuit: & ita intelligendus Gratianus in can. testes, §. his ita respondetur, 2. quæst. 7.

## CAPVT II.

*1 Duo genera Christianorum.*

1 PORRÒ duo sunt genera Christianorum:[a] vnum, quod mancipatum diuino officio, & deditum cõtemplationi, & orationi ab omni strepitu temporali cessare conuenit: cuiusmodi sunt clerici: id est, in partem, & sortem Dei delicti, & ideò deuoti: Aliud genus Christianorum laici dicuntur, λαός, populus latinè.[b] Ecclesiastici potissimùm sunt, & cultui diuino addicti: qua appellatione latissima continentur clerici, moniales, religiosi, conuersi, conuersæ, qui vt diuersi ponuntur,[c] item canonici, & heremitæ. Addi potest tertium genus Christianorum in militibus hospitalariis sancti Ioannis Hierosolymitani, qui neque propriè Ecclesiasticæ personæ, nec laici dici possunt.[d]

*SCHOLIA.*

a ca. duo sunt genera, 12. quæst. 1.

b Dicto can. duo sunt genera; λαός, laos deriuatur à λᾶας, lapide: fingunt enim fabulæ, vt significent asperitatem animorum popularium post diluuium. Deucalionem, & Pyrram eius vxorem reparasse genus humanũ, proiectis in tergum lapidibus: vnde homines nati durum genus, vt ait Virgilius, & Ouidius Metamorphos. 1.

*Vnde genus durum sumus, experiénsque laborum,*
*Et documenta damus, qua simus origine nati.*

Sic Eusthatius, ἄτερ, οἴομαι, ἐκτίσαντο λίθων γένος, λαοὶ δ' ὀνόμασθεν. Nec tamen hæc appellatio laicorum tam plena est, quàm populi apud Romanos, qua omnes, cuiuscuoque generis homines, & ciues cõtinebãtur, plebeij, senatores, equites, & sacerdotes. strictior autem plebeiorum nuncupatio, à qua excludebantur alij, §. plebiscitum de iure naturali. l. plebs, 238. de verbor. signific. Gellius libro 10. Noctium Atticarum, c. 20. Isidorus lib. 9. Etymologia. capit. 8. Multitudo ignobilior, in dicto §. plebiscitum: dicitur à Theophilo, χυδαῖος ὄχλος. Et Iustinianus Nouella 6. quomodo oporteat Episcopos, & c. in §. 1. vocat laicos idiotas, & Diuus Paul. 1. ad Corinth. c. 14. vers. 16. Item in ca. sæculares, 33. quæst. 2. in can. sæculares. 19. de consecrat. distinct. 2. dicitur & laicalis conuersatio, sæcularis in l. Deo nobis, 56. C. de Episcop. & cleri. inter laicos, reges, & principes sæculares, & Imperator annumerantur in cap. dudum, 31. cap. tua & infrà, 25. de Decimis.

c cap. non dubium, 5. cap. de Monialibus, 33. de sententia excommu. libro quinto, titulo 39. Rota in decisio. 332. *nota quod clericus*, in antiq. videtur quosdam constituere purè laicos,

laicos, & alios non purè laicos: purè laicos, qui sine ordine, & habitu religioso sæculariter viuunt: non purè laicos, qui quamuis sint sæculares: tamen regulariter viuunt: & portant habitum religiosum. Sic inquit, Begumæ, licèt laicæ sint, & sæculares: religiosè tamen viuunt, & habitum portant religiosum: ideò non videntur merè laicæ, & propter religionem videntur facere collegium. Argum. in capito cùm in Ecclesiarum, de offic. ordina. iuncta. libr. 1. de Colleg. illic. ff. vt dicimus, inquit, io simili, quòd Fratres minores, & Cistercienses sunt laici: vt not. Innocent. ad cap. 1. de celebra. Missar. & ca. ex eo, de electione: per Archidiac. in sexto. Sed non purè, propter religionem, & habitum: ideò qui eis iniuriam infert, incidit in canonem, si quis suadente.

d Vt videois à nobis tractatum libro decimoquinto, Syntagmatis iuris, capite trigesimoquarto.

## CAPVT III.

*Sub diuisio Laicorum.*

1 DICAMVS priùs de laicis, posteà de clericis. Constituimus autem inter laicos ex dignitate diuisionem: vt alij plebij; alij milites, seu nobiles; alij magistratus sint. [a] Inter plebeios artifices numerantur, qui exercent artes licitas, & qui iure probantur: [b] vt contrà improbati, qui vetitas exercent, & nocentes Christianis: [c] quemadmodum & inscientiis reprobatis statutum eas ducere, vel discere: [d] bonis contra, si modus eis imponatur. [e] Sunt inter plebeios, rustici [f] etiam, & mercatores. [g]

### SCHOLIA.

a Romulus diuisit priùs populum in patritios, & plebeios, vt ait Dionys. Halicarnass. li. 2. antiquita. Roma. Postea diuisus populus in plebeios equites, & senatores. § plebs, de Iure natur. l. plebs, de verb. signific. vide quæ diximus lib. 5. Syntag. iur. c. 3.

b Nempè si artes exerceantur bona intentione, in opere iure non prohibito, modo, tempore, & circumstantiis debitis: si exerceantur extra festa, & ab iis, quibus illud exercitium non est prohibitum. Sic enim & clerici ex aliquo honesto artificio possunt sibi victū quærere, tota 91. distl. ca. 1. de celebra. Missar. Laicis porrò aliqua artificia licita sunt, quæ non sunt permissa clericis: quale officium macellariorum, tabernariorum, cap. vnic. de cler. coniug. in sext. cap. ne cleric. vel monach. sæcular. negot. se immisceant. De variis artificiis, & artificibus vide qua diximus lib. 18. Syntagmatis iuris vniuer. cap. 21. & sequentib.

c c. vnico, de sagittariis, in Balistariorum arte improbata, id venatione oppressiua, ca. qui venatoribus, 86. distinct.

d l. culpa. de maleficis, & Mathematic. can. illud, & sequen. 26. q. 2. c. 1. & 2. de sortileg. libr. 5. fit. titu. 21.

e Vt liquet ex rota 37. distinct. nos, de bonis scientiis, libr. 18. Syntagmatis iuris.

f Rustici, & mercatores hodie inter plebeios connumerantur: quanquam olim agricolarum vita fuerit præstantissima, & innocentissima, vt videbis apud nos, libro 18. Syntagm. c. 15. & de pastoribus, c. 24.

g Nam qui mercaturam exercent à gradu nobilitatis decidunt, l. 1. de commer. & mercator. C. lib. 4. titul. 36. l. milites nostros, 1. & l. fin. de locato. lib. 4. C. tit. 65. l. 13. 15. 16. de re militari, C. titul. negotiatores ne milit. ent, Nouella 116.

## CAPVT IIII.

1 *De duplici nobilitate generationis, & virtutis.*
2 *Magistratus quis.*

1 NOBILITATEM duplicem constituimus; generationis, ex progenie nobilium habitorum, & virtutis: [a] in quibusdam sublimium nobiliū, & illustrium habetur ratio personarum, vt præferantur aliquando, & cum illis etiam vt dispensetur: [b] verùm non ideò aliæ personæ virtute nobiles contemnendæ sunt: quia non generis: sed virtutum nobilitas, vitæque honestas gratum faciunt, & idoneum Deo, qui ad regimen Ecclesiæ non multos secundum carnem nobiles, ac potentes elegit: sed ignobiles, ac pauperes. [c]

2 Magistratus quibus rerum publicarum præcipua cura commissa est [d]

### SCHOLIA.

a c. venerabilis, 37. de præb. De nobilitate ex professo tractant Andreas Tiraquellus, Chassaneus in cathalogo gloriæ mundi parte 8. conside. 5. cum seq. Paul. Castrens. consil. 208. & 209. Nobilitas generis communi iure ex patre in filios propagatur: non ex matre; aliquando tamen ex vtroque parente, & ex matre sola. vt in l. 1. & 2. ad municipales, ff. & ibi traditur Ilientibus, & Delphicis tributum id esse, & Antiochenis, in l. 2. de decurio. C. Sic in Catalaunia, quam vulgus Gallorum dicit, *Champaigne*, ex priuilegio indultum, vt mater nobilis, quamuis nupserit ignobili, nobiliter partum: idque ex eo tempore, quo ferè omnis nobilitas in ea prouincia cecidit in prælio pro principe, & viduæ, & filiæ nubentes extraneis id obtinuerunt ab eodem principe: meminit huius priuilegij, & iuris, consuetudo Trecensis articulo 8. Senensis articulo 149. Calamontana articulo 5. & ii. Idem priuilegium concessum fuit Lyciis mulieribus, vt Author Herodotus li. 1. & Xantus, teste Plutarcho, de claris mulieribus.

b Vt in c. de multa, 28. in fine, de Præbendis. Extrauagant. execrabilis, eod. titul. in Extrauagantibus.

c Explicantur, & habentur in c. penul. §. fin. de præb. ca. recurrat, §. 15 ita, 32. q. 4. Apud Deum nō gradus eligentior: sed vitæ melioris actio comprobatur, capite sicut excellentiam, 25. q. 4. ca. nos, qui præsumus, 40. distin. Scientia etiam nobilitat hominem, quæ pretio nummario non est æstimanda, l. 1. §. est quidam, de variis, & extraordinariis construt. & pari passu ambulant sublimes, & literatæ persona in dicto c. de multa, & in Extrauag. execrabilis, eodē tit. quare & qui in docendi exercitio per viginti annos laborauerunt, & tali professione, cœtu amplissimo iudicante, digni habiti fuerint, honorantur, & his, qui sunt ex vicaria dignitate, connumerantur, l. 1. de Professor. qui in vrbe Constantinopolita. docentes meruerint comitiuam, lib. 12. C. tit. 15.

d L. cui præcipua, de verbor. signific. ff. Continebuntur hac appellatione iudices omnes cuiuscumque generis, quibus aliqua iurisdictio, vel imperium datur ex publica authoritate.

## CAPVT V.

1 *Separatio munerum laicorum, & Ecclesiasticorum.*
2 *Quæ ex Ecclesiasticis Laicis permittantur.*

1 DVÆ potestates separatæ: sæcularis, seu laicalis, & Ecclesiastica: [a] Conuersatio Ecclesiasticorum, & laicorum quoque debet esse separata. [b] Separati eorum iudices. [c] Nec laici quando mysteria Missæ celebrantur, secus altare stare, vel sedere inter clericos debent præsumere, [d] aut in canonicorum numerum computari: [e] quia sunt diuersæ professiones, quæ non possunt

unt inter ſe conuenire.[f] Minuſque laici ſunt Eccleſiaſticorum beneficiorum capaces, cùm ea tantùm clericis cultui diuino conſecratis conferri debeant.[g] Itaque, nec laici eligunt hodiè prælatos, quamuis principes ſint.[h] Nec conferunt Eccleſiaſtica beneficia,[i] niſi ex priuilegio illis fuerit conceſſum.[k] Nec iure poſſident decimas Eccleſiaſticas, quæ ob diuinum cultum clericis debentur,[l] niſi ex priuilegio ante concilium Lateranẽſe poſſeſſas retineant:[m] Quia in ſumma, laicis quantumuis religioſis, de rebus Eccleſiaſticis non datur diſponendi facultas:[n] nec poſſunt eſſe adminiſtratores generales, vel œconomi omnium bonorum Eccleſiarum, temporalium, & ſpiritualium, vt præſint omnibus:[o] non vicarij Epiſcopi.[p] Verumtamen ſi Eccleſiæ habent ſibi conceſſam iuriſdictionem temporalem, poſſunt, imò debent in cauſis criminalibus, & ſanguinis, ob metum, ne in irregularitatem incidant, ſi Eccleſiaſtici iudicent, laicis delegare.[q] Non licebit & laico quemlibet clericum accuſare,[r] non prædicare verbum Dei,[s] non proferre anathema in perſonam Eccleſiaſticam,[t] non de rebus, aut cauſis Eccleſiaſticarum perſonarum iudicare, vel cognoſcere;[u] non ſtatuere de perſonis, vel rebus eorum.[x] Nec conſtitutio laicorũ ligat perſonas Eccleſiaſticas,[y] quantumuis ſit in fauorem Eccleſiæ, propter defectum poteſtatis ſtatuentium, & niſi ex promiſſione, vel cum approbatione ſummi Pontificis fiat.[z]

2 Inuitantur tamen laici ad aliqua ſpiritualia, vt adiutores, & cooperatores perſonarum Eccleſiaſticarum ſint.[aa] Sicut vocantur ad ſynodum Imperatores, ad fidem confirmandam, & ſubſcribendam; ad prohibenda Schiſmata, & tumultus: non autem vt præſint.[bb] Vt & aliquando inuitati in electione ſummi Pontificis, vt euitaretur hæreticorum factio.[cc] Item vt lites monachorum, & Eccleſiarum, illis etiam ſi opus ſit, conſtituto ſalario, agant, vel defendant:[dd] fabricarum Eccleſiarum curam, etiam hodie poteſt laicis concedi.[ee] Inueniuntur & ex laicis quidam, qui Eccleſiarum habent patronatus,[ff] aduocationis, vicedominatus, cuſtodiæ, gardiæ ius.[gg]

## *SCHOLIA.*

a ca. imperium, 15. & ca. quoniam idem mediator, 8. & tota 10. diſt. ca. cùm ad verbum, 96. diſtinction.

b can. ſicut ſacerdotes, 6. 2. quæſt. 7.

c c. licèt ex ſuſcepto, 10. & c. ſi diligenti, 12. & c. ſignificaſti, de Foro competen. lib. 2. tit. 1. & ferè toto eo. tit. Ideò improbatur conſuetudo, vt minus rationabilis, qua cauſæ Eccleſiaſticæ iudicabantur præſentibus, & ſententiam dicentibus laicis, c. ad noſtram, 3. de conſuetu. nec laicus de ſpiritualibus conſtitui poteſt arbiter, c. contingit, 8. de arbitr. lib. 1. tit. 43. c. lator, qui filij ſunt legitimi.

d c. 1. de vita, & honeſta. clericor. c. 1. §. fin. de cohabita. clericorum & mul. ca. ſacerdotum, de conſecratione diſt. 2.

e cap. 2. de inſtitut. lib. tertio. tit. ſeptimo.

f c. cum cauſam. de elect. ca. in noua, 16. q. 7. niſi ex priuilegio Pontificali: quemadmodum rex Galliarum eſt in pluribus Eccleſiis ſui regni canonicus, vt in Eccleſia ſancti Hilarij, Pictauienſis, Ioannes de Selua in tracta. beneficior. prima parte, quæſtione ſeptima, numero octauo.

g c. ex literis, de tranſlatio. Clem. quia contingit. §. ante, de religioſ. domib. Poſſent tamen ſummi Pontificis reſcripto, & gratia, laici beneficia, aut fructus beneficiorum conſequi: vt notant Innocentius, & Abbas in c. quanto, de conſuetud. Gloſſa in ca. bene quidem, ad verba, *præter Romanum*. 96. diſtinction.

h ca. ſi quis deinceps, cum ſequent. 6. q. 7. ca. omnes, 63. diſtinctione, cap. Sacroſancta, 51. & cap. Maſſana, 56. de electione.

i ca. nullus laicorum, 18. ca. ſicut Domini, 19. & ſequentibus, 16. quæſtion. 7. & ferè per totam illam quæſtionem prohibetur ſub pœna excommunicationis, aliiſque pœnis accipere Eccleſias, inueſtituras, vel alias res Eccleſiaſticas, de manu laicorum.

k cap. dilectus, 3. de præbend. cap. dilecto, de teſtib. can. Adrianus, & can. in Synodo, 63. diſtinctione.

l ca. 1. 16. quæſtion. 7. & cap. quamuis, 18. cap. prohibemus, 19. de decimis, cum ſimilib. nota. & idcircò eas nullo tempore præſcribere poſſunt, c. cauſam, de præſcription. cap. ad hæc, 15. de decimis.

m cap. cùm Apoſtolica, 7. de his, quæ fiunt à præla. ſine conſenſu capituli, cap. tua. in 1. in fine, eo. titu. Vide quæ diximus libr. 16. Syntagmatis iuris, cap. vigeſimo quinto, numero ſeptimo.

n In can. 24. laici quamuis, 16. quæſt. 7. can. bene quidem, 96. diſtinctione.

o cap. decernimus, 2. de iudiciis, can. quoniam in quibuſdam, 21. & ſequentib. 16. q. 7. capit. 1. de ætat. & qualitat. ordina. poſſunt tamen laici in temporalibus tantùm conſtitui fructuum Eccleſiarum œconomi.

p Dicto can. in nonas 16. quæſt. 7. quia nec cauſæ ſpirituales iudicandæ delegari poſſunt laicis, vt explicat Gloſſa ad cap. contingit, de arbitris.

q c. ſi. ne cle. vel mo. ſæc. negotiis ſe immiſceant in ſex.

r ca. primo, ſecundo, tertio, quarto, quinto, ſexto, cum tribus ſequentibus, 2. quæſt. 7.

s Hæc in cap. cum ex iniuncto, & cap. ſicut in vno corpore, 14. de hæreti. Panormita. tamen ad c. decernimus, de iudic. ait, poſſe laicum prædicare, ſi committatur ei ab Epiſcopo. Vide Gloſſ. ad canon. adiicimus, 16. quæſtione prima, quam tamẽ non ſequimur, dum loquitur de muliere.

t can. bonæ quidem, 96. diſtinct. vbi tamen Gloſſa ait, laicum poſſe alium excommunicare ex delegatione ſummi Pontificis, & eius authoritate.

v cap. 2. de iudic. cap. contingit, de arbitris.

x can. non placuit, 23. 16. quæſtion. 7.

y can. bene quidem, 96. diſtinct. capit. quæ in Eccleſiarum, 10. de conſtitut.

z cap. Eccleſia ſanctæ Mariæ, de Conſtitu. capit. cum cauſa, de ſententia, & re iudica. ca. 1. 10. diſt.

aa Vt in can. 2. in fine, 63. diſtinct. vbi inuitantur ad electionem faciendam: & in can. mulier, 23. diſtinct. ad ſermonem populo, & clero faciendum, quandoque ad cauſas matrimoniales, can. ad ſedem, 35. q. 5. & in cauſis fidei, c. vbi nam, 96. diſtinctione.

bb ca. vbinam legiſtis, 2. & can. vbinam, 4. 96. diſt. diſputat Panormit. in qu. prima, numero 27. & 28. in quibus cauſis, & quare laici intereſſe debeant conciliis Eccleſiaſticis.

cc ca. quia ſancta, 63. diſt. can. bene quidem, 96. diſt.

dd cap. primo. de Syndico, lib primo, titulo 40.

ee Quis debeat habere onus fabricæ, & pro ea colligere, tractatur in c. 1. & c. de his, de Eccleſ. ædific. & hodie ferè vbique ex conſuetudine, datur hoc onus laicis matricularijs, ſeu ædituis, vt vocant, *Marguilliers*, quod & fieri poſſe notat Panor. ad c. nimis, de iud.

ff Totis titulis de iure patronatus.

gg Diſtinguit aduocatos à patronis Eccleſiarum, c. prætereà 23. de iure patronatus, lib. 3. titu. 38. attamen pro patrono aduocatus Eccleſiæ ſumitur, & explicatur in c. cùm autem, 24. de iure patronat. & Gloſſ. ad c. quia clerici,

eod titul. de iure patrona. ad verbum, *Aduocatus*. ais Aduocatiam esse ius patronatus aliquando, vt in illo loco: quandoque vicedominatum, vel custodiam, seugardiam; item ius esse processionis, vel frequentationis, vt in can. piæ mentis, 26. & sequen. Frigentius, 16. quæstion. 7. quandoque gratiam, vt in ca. si quis Episcoporum, 16. q. 5. Processionis honor pro fundatione reseruatur patrono, vt etiam alimenta iuxta facultates Ecclesiæ, si ad inopiam perueniat, can. nobis fuit, 25. de iure patrona. cum similib. Aduocationis vestigia progardia, in Lotharingia plura annotaui, dum essem ibi professor, maximè in territoriis, quæ fuerunt aliquando iuris Ecclesiastici: dum enim Ecclesiæ, vel alij pagi vexarentur in bonis vel à Dominis vicinis, vel ab hostibus, aduocauerunt in auxilium ad vim prohibendam dominos alios quosdam sæculares armis, vel potentia præcipuos, quorum ope securiùs sibi subditi viuere possent ab incursibus per illos defensi. Eóque nomine illis Aduocatis, vel redditus quosdã constituerunt annulos; vel partem aliquam iurisdictionis, vel honoris, vel mulctarum concesserunt. Et proinde in illis pagis, & populis, in quibus Aduocati sunt potentiores, in custodiam inueniuntur duo Domini, vnus naturalis, vel Ecclesia, seu is, cui ius suum cessit, & Aduocatus, qui vulgò dicitur corrupta voce latina, *Seigneur voué, ou advoué*, à verbo, *Aduocatus*. Sic in dominio cuiusdam meæ ditionis, de Babelemeote, iuxta ciuitatem Marsalem, quam habui à charissima, & castissima vxore mea Francisca de Burchel, quæ decessit pridie idus Nouembris, & & sepulta est Pontomussi, anno Domini 1588. mecum adest, olim dum ditio Abbatiæ esse sancti Michaëlis, Aduocatus dominus, qui quædam tantùm eo nomine exigua percipit.

# DE PERSONIS ECCLESIASTICIS.[a]

## TITVLVS IX.

a Ad hanc tractationem referri possunt tituli de regularibus, & transeuntibus ad religionem lib. 3. Decre. titu. 31. & in Sexto lib. 3. tit. 14. in Clem. lib. 3. tit. 9. De conuersione coniugatorum libr. 3. Decretal. tit. 32. De statu monachorum, & Canonicorum regularium, lib. 3. Decretal. tit. 35. & in Sexto lib. 3. tit. 16. in Clem. lib. 3. tit. 10. 16. q. 1. & 2. Eò pertinet titulus. C. de episco. & clericis, lib. 1. C. de Sanctissimis Episcopis & Deo amabilibus, & Reuerẽdissimis clericis, & monachis, Nouel. 123. De Monachis Nouella 5. Hæc cõstitutio interpretatur priorem cõstitutionẽ. De his, qui ingrediuntur monasteriũ, & de substantiis eorũ, ex quo tẽpore oporteat eam valere, Nouel. 76. Quomodo oporteat Monachos viuere, Nouel. 133. De clerico ægrotante vel debilitato, libr. 3. tit. 6. De clericis coniugatis, lib. 3. Decretal. tit. 3. & in sex. lib. 3. tit. 2. De conuersione coniugatorum, lib. 3. titul. 32. Constitutio, quæ de dignitatibus, & Episcopatu filium liberat à patriæ potestate, Nouella 81.

### CAPVT PRIMVM.

1 *Continuatio, qui ve dicantur clerici, & Ecclesiasticæ personæ.*

1 STATVS clericalis in Ecclesia positus est,[a] quo Deo consecrati, contemplationi, & cultui diuino vacantes, à laicis distinguuntur; cuius appellatione clerici veniũt.[b] Posset & latiùs extendi Ecclesiasticarum personarum appellatio, quàm clericorũ, si ordinationem consideres; quia appellatione Ecclesiasticæ personæ veniunt clerici, moniales, conuersi, conuersæ, quæ tamen vt diuersa in iure ponuntur:[c] continentur & canonici.[d] Clericos verò dicemus propriè omnes in vniuersum, qui in sortem: hoc est in partem Domini assumpti sunt, in aliquo gradu, vel ordinis ministerio.[e] Quare, & ideò rationem rotundam pilorum in vertice capitis in formam coronæ dum initiantur, suscipiunt, ex institutione Romanæ Ecclesiæ, in signum regni cœlestis, & quòd temporalia deposuerint vt sortem Dominicam consequerentur.[f]

*SCHOLIA.*

a Status clericalis dicitur in cap. cùm ex eo, 34. de elect. in sexto.

b ca. duo sunt genera, xij. quæst. 1.

c cap. non dubium, 5. capit. de monialibus, 33. de sentent. excommunica. libro quinto, titulo 39.

d capit. cùm tibi, de verborum significatione.

e ca. cleros, 21. distinct. dicto ca. duo sunt genera, 12. quæst. 1. vide quæ dixi, libr. 16. Syntagmat. capit. 1. numer. 5. Sic generaliter de omnibus potest intelligi rubrica, de vita; & honestat. clericor. Ea ratione omnes, qui ad Dei seruitium vocati erant tempore legis, in partem, & sortem Deo relictam participandam vocabantur, Numer. c. 18. Deuterone 10. vers. 8. Deuterõ 18. in principio, Iosuæ. cap. 13. versu. 14. & 33. Ezechiel. 44. vers. 28. quare & in lege noua, qui de altari participant, dicti clerici, cap. cùm secundum Apostolum, de præbendis.

f ca duo sunt genera Christianorum, xij. quæstio. 1. ca. 21. prohibet, 23. distinctio. capilli tamen in prima tonsura clericis simplicibus non tondentur: sed quidam relinquuntur, vt ait Gloss. ad dictum can. duo sunt genera, ad verbum, *depositio*: Significauit autem, quòd quædam temporalia, quæ per superfluitatem pilorum significantur, debeamus reseruare ad sustentationem vitæ. Monachi etiam maiorem tasuram, & tonsuram deferunt in capite: quia isti maiori voto renunciarunt rebus sæculi, & pro mortuis sæculo habeantur. l. Deo nobis, de Episcop. & cleric. C. De multiplici ratione rasionis capitis, nos multa diximus lib. 16. Syntagmatis, capit. primo, numero vndecimo, duodecimo, & sequentibus, vsque ad 33.

### CAPVT II.

1 *Diuisiones, seu distinctiones Ecclesiasticorum ex ordine.*
2 *Quis simplex clericus.* 3 *Ostiarius.* 4 *Lector.*
5 *Acolyta.* 6 *Exorcista.* 7 *Subdiaconus.*
8 *Diaconus.* 9 *Presbyter.* 10 *Episcopus.*

1 PERSONARVM Ecclesiasticarum plures species, distinctæ vel ex Ecclesiasticis ordinibus, vel ex cura, & solicitudine, aut dignitate, aut officio, aut beneficio Ecclesiæ: ordinésque nouem: inde nouem distinctiones clericorum,[a] & in primis: clericus simplex, qui facit primum gradum inter Canonistas. Secundus, Ostiarius. Tertius Psalmista, seu lector. Quartus Exorcista. Quintus Acolyta. Sextus Subdiaconus. Septimus Diaconus. Octauus Presbyter. Nonus Episcopus inter canonistas, quamuis Theologi negent hunc esse ordinem, vt etiam clericatum.

2 Clerici

2 Clerici per primam tonsuram fiunt, [b] alij ex clericis ordinantur:& dicuntur alij coniugati, alij non coniugati. [c] Rursum non coniugatorum alij sæculares, [d] alij regulares: sæculares non sunt adstricti monasticis regulis, vt regulares:qui & religiosi,& monachi dicuntur. [e]

3 Ostiarij sunt, quibus datum est officium in Ecclesia, [f] custodiendi claues eius interiores,& exteriores,claudendi,& aperiendi ianuas: fideles admittendi;infideles, & excõmunicatos excludendi.

4 Lectores,cantores,psallentes, eiusdem ordinis sunt, qui in Ecclesia prophetarum scripta legunt & sacras laudes,& respõsoria in Ecclesia canũt. [g]

5 Exorcistæ sunt,qui potestatem accipiunt exorcizandi,vel adiurandi energumenos, seu à dæmone obsessos,catechumenos, & baptizatos. [h]

6 Acolytæ sunt, qui faculas, & lumen deferunt in Ecclesia,dum sacra mysteria fiunt. [i]

7 Subdiaconi sunt subadministri altaris;ad quorum officium pertinet calicem, & pateram ante altare Christi deferre,& Diaconis,seu Leuitis tradere eisq;ministrare,vrceolum quoque & aquam, & mantile & manutergium tenere, & Episcopo, & Leuitis pro lauandis ante altare manibus, aquã præbere. [k] In sũma, ὑποδιάκονος, seu Subdiaconus est,qui ministerium adhibet post Diaconum. [l]

8 Diaconi,ministri Presbyterorum sunt;quorum officium est ministrare sacerdoti in omnibus quæ agit in Sacramento corporis Domini, in baptismo,in chrismate, patena,calice,oblationes inferre & disponere in altari,componere mensam Domini,ac vestire,crucem ferre,& prædicare Euangelium, [m] corporalia,& pallas lauare. [n]

9 Presbyteri quasi seniores, qui cum prudentia esse debent,dicti sacerdotes,quasi sacra dãtes: seu distribuẽtes. [o] Quorũ præcipuũ munus in ordinatione illorum statuitur, conficere dominica Sacramenta. [p]

10 Episcopi habent nomen curæ,& solicitudinis: dicti ideò,tanquam speculatores,& obseruatores gregis sibi in diœcesibus commissi. [q]

### *SCHOLIA.*

a Hæc tractantur in ca. cleros, 21. dist. & ibi Gloss. ad verbum *psalmista*: diximus suprà libr. 1. tit. de sacris ordinibus,& lib. 16. Syntagmat. iuris vniuersi, c. 2.

b c. cùm contingat, x1. de ætat. & qualita. ordinan.

c Extat titulus de clericis coniugat. Porrò, qui sint clerici, qui coniugio iungi possunt, vel non, diximus suprà, libro primo, titulo duodecimo, de sacramento matrimonij.

d c. licet, 2. de offi. & potesta. iudicis ordin.

e c. inter quatuor, de relig. domib. vide c. cùm de beneficio, de præben. in sext.

f ca. 1. in fine x1. dist. can. perlectis, 25. dist. ca. ostiarius, 23. dist. Nos etiam egimus de ostiariis, lib. 16. Synt. c. 3. & de officio horum, in §. & primum quidẽ & §. quòd si illi Nouell. 133. est & ianitrix, seu ostiaria monasterij monialium, quæ tamen ordinẽ monachicũ nõ est professa: sed habet tantũ offi. de qua in c. 3. vers. sancimus igitur. & c. 5. §. oportet autẽ Nouell. 133. Quomodo oporteat monachos viuere,

g in dict. ca. perlectis, 25. dist. can. lector. ca. Psalm. 23. dist. nos lib. 6. Synt. c. 4. de his, eorumque antiquitate, & introductione diximus. Auctores Ecclesiæ certis regulis & formulis fuerunt sub Pipino, & Carolo Magno in Gallia ordinati, vel reducti iuxta formulam vrbis Romæ. vt liquet ex lib. 1. capitulariũ Caroli Magni, ca. 80. & Sigebertoarque in Chronico Engolimẽsi traditur Carolum petijsse ab Adriano Papa cantores, qui Franciam de cantu corrigerent & illum ei dedisse Theodorum, & Benedictum, Ecclesiæ doctissimos cantores, qui à Sancto Gregorio eruditi fuerant: & tribuisse antiphonarios Sancti Gregorij, quos ille notauerat nota Romana. Atque Dominum Carolum Regẽ Francorum reuertẽtem in Franciam, misisse vnum cantorem Metum ciuitatem, alium Suessonum ciuitatem, iussisseque de omnibus ciuitatibus Franciæ, magistros scholæ antiphonarios eis ad corrigendum tradere, & ab eis discere cantare, & ita correctos omnes antiphonarios Franciæ, quos vnusquisque pro arbitrio suo vitiauerat addendo, vel minuendo, & tunc omnes Frãciæ auctores didicisse notam Romanam, quam nunc (inquit dictum Chronicon) vocant notam Francicam. Excepto quod tremulas vel collisibiles, vel secabiles voces in cantu non poterant perfectè exprimere Franci, naturali voce frangentes in gutture voces, potiùs quàm exponentes. maius autem magisterium cantandi, in ciuitate Metis remansisse.

h in ca. exorcista, 23. & ca. perlectis, §. ad exorcistam, 25. dist. Nos de hoc & de exorcismis diximus lib. 16. Syntag. c. 5.

i ca. cleros. in fine, 21. dist. ca. acolytis, 23. dist. ca. perlectis, 25. dist. & nos de his lib. 16. Syntag. c. 6.

k dict. ca. perlectis. § ad subdiaconum, 25. dist.

l ca. cleros, 21. dist. vide quæ diximus de subdiaconis lib. 16. Synt iuris, c. 7.

m ca. Diaconi, 93. dist. dict. ca. perlectis, 21. dist.

n ca. nemo per ignorantiam, de consecr. dist. 1. vide quæ diximus de Diaconis, lib. 16. Syntag. c. 7.

o ca. cleros, 21. dist. diximus abundè & nos de officio horum, nomine, & sacerdotio, tum Iudiaco, tum Ethnico, & Christiano, li. 16. Synt. iuris vniuer. c. 8. Apud Iulium Pollucem in 2. οὐδὲν ἐστι πρεσβύτερον dicunt pro οὐδὲν ἐστι τιμιώτερον id est, nihil est presbyterum, dicebant pro nihil est magis honoratum vel honorandũ. Latini dicunt nihil est antiquius, seu venerabilius: ita sacerdotes, presbyteri, propter dignitatem dicti. ca. cleros, §. presbyteri, 21. dist.

p ca. ecce ego, 95. dist. ca. perlectis, 21. dist. ca. ipsi sacerdotes, & ca. dictum est, 2. q. 1. ca. sacerdotes, 6. q. 1.

q Actorum c. 20. ibi, *Attendite vobis & vniuerso gregi, &c.* c. cleros, 21. dist. nos abundè tractauimus in genere & de nomine, & officio, lib. 15. Syntag. iur. c. 2. & de eorum electione, potestate, & de aliis ad eorum curam pertinentibus, in cap. 2. eius libri episcopatus dicitur primarij sacerdotij homo, Nouel. Leonis 10.

## CAPVT III.

*1 Pontificum, seu Episcoporum distinctiones. 2 Patriarchæ primates 3. Cardinales. 4. Archiepiscopi. 5 Abbates, & monachi.*

1 PONTIFICVM, seu sacrorum episcoporũ plures gradus sunt in Ecclesia. Primus vniuersorum episcopus ipse Deus. [a] Huius vicarius in terris vnus; [b] vniuersalis Ecclesiæ Pastor, [c] sedẽ nũc Romæ tenens D. Petri, summus Pontifex, dictus Papa, quasi pater magnus omniũ patrũ Ecclesiæ. [d]

2 Hicq; primus patriarcha [e] Romanus [f] inter episcopos quinque, qui patriarchæ, dicuntur, hoc ordine; [g] vt post dictum primum Romanũ secundus dignitate sit præsul Constãtinopolitanus: tertius Alexandrinus: quartus Antiochænus: quintus Hierosolymitanus. In aliis Ecclesiis maioribus post prædictos, sunt præsules aliqui dicti primares, dignitate tertij, maiores archiepiscopis, à quibus

ad illos prouocatur,[h] omnes patriarchæ primates dici possunt: sed non omnes primates sunt patriarchæ.[i]

3 Sunt & Cardinales, personæ Ecclesiasticæ: id est præcipuæ, quæ summo Pontificio adstant, inseruientes sedi Apostolicæ, in qua consistit veluti axis, & cardo omnium aliarū Ecclesiarum:[k] dicti senatores summi Pontificis, seu senatus Ecclesiæ,[l] pars corporis Papæ:[m] quorum alij dicuntur cardinales diaconi, alij Cardinales presbyteri, gradu maiores; alij Cardinales episcopi gradu adhuc priores cæteris: certis, & propriis titulis Ecclesiarum singuli distincti, ex quibus appellationem recipiunt.[n]

4 Archiepiscopi dehinc inferiores primatibus, maiores episcopis sibi in prouinciis suppositis per proprias diœceses:[o] dicuntur & archiepiscopi metropolitani:[p] erant & chorepiscopi, qui vices episcoporum in aliqua parte episcopatus gerebāt: sublati posteà tamen vt superflui.[q] Loco quoque episcoporum sunt propontifices, seu eorum vicarij generales, & officiales.[r]

5 Coniunguntur episcopis alij prælati, abbates regularium personarum, seu monachorum, abbatissæ quoque mulieribus monasticis præpositæ.[s] Monachi autem, & moniales à solitudine claustri cui se addixerunt, dicuntur.[t] Ex monachis porrò, quidam cœnobitæ dicuntur, sub[u] certa regula, & formula viuendi communiter viuentes: quidam eremitæ, seu solitarij, seorsum soli sine certa regula solitaria loca inhabitantes:[x] quidam rursum monachorum mendicantes, quidam non mendicantes sunt:[y] alij laxioris regulæ, qui & canonici regulares, alij arctioris.[z] Quidam conuersi dicti in monasteriis, qui conuictui, & habitui se accommodant religiosorum: cum quibus, sine professione tamen regulæ, viuunt.[aa] Monachis, & monialibus alicubi præter abbates, & abbatissas, præficiuntur quidam dicti priores, & priorissæ, nempe primi, & primæ, qui, quæue cæteris præsint & illi, vel illæ claustrales, aut cōuentuales sunt.[bb] Claustrales sunt, qui præsunt post abbatem, vel abbatissam, in claustro tanquam vicem, & locum eorum tenentes, illis absentibus.[cc] Conuentuales, qui primi soli, sine abbate, & abbatissa sunt in cœnobiis.[dd] Rursum ex monachis, quidā sunt clerici, & intitulati in certis Ecclesiis:[ee] quidam sine clericatu simpliciter monachi, vel eremitæ.[ff]

*SCHOLIA.*

a Sic vocat Deum [illegible], Dionysius Areopagita lib. de diuinis nominib. & Sibylla Erythrea, in oraculis. Sic Dominus noster IESVS-CHRISTVS summus, solusque verus Pontifex, qui offert veram Deo oblationem, & ipse vera oblatio, & salutare sacrificium, vt docet Diuus Paulus ad Hebræos, & sacræ passim literæ alibi.

b c.1. de summa Trinit. & fid. Catholica. capitul. Nouatianus, ca. in apibus. 7. q. 1. c. saluator, de præb. in Extrauag. commun.

c ca. sacrosancta, 22. dist. c. quanto, de translat. episco. D. Ioan. Euangel. c. 21. D. Matthæi, c. 26.

d ca. in nomine Domini, 23. dist. ca. omnes, 22. dist. l. 4. de summa Trinit. & fide Catholica. Nos etiam multa de summo Pontifice, eiusque potestate, & nominibus, lib. 15. Syntag. c. 3. De potestate etiam eius scripserunt Thomas Campegius, Christophorus Marcellus, frater Thomas Elysius Neapolitanus in libro, qui inscribitur, Piorum clypeus aduersus hæreticorum prauitatem. Vide c. significasti. de elect. Admonui vltra Papas & Archiepiscopos aliquando & episcopos dictos fuisse Græcis, vt liquet ex epistolis inter opera Athanasii scriptis Athanasio Papæ. Odorannus quoque monachus Senonensis meminit in Chronico, Ansegisum Archiepiscopum Senonensem primatem totius Galliæ, & Germaniæ institutum à Ioanne summo Pontifice, & secundum Papam appellari meruisse in Synodo habita in loco, qui dicitur Pontigonis, 16. kal. Augusti anno Domini 876. indictione 9.

e Patriarcha primus, vel princeps, vel honorabilior inter patres dicitur: sic legimus 12. filios Israelis fuisse nominatos patriarchas, Act. 7. & 1. Paralipo. c. 8. & Thobiæ 6. qui digniores sunt cæteris in Ecclesia patres dicuntur, ca. sexta Synodus, 16. dist. ca. fi. 68. dist. sic præcipui episcoporum principes patrum, patriarchæ, Vide quæ dixi lib. 15. Syntagmatis iuris c. 2. Scripsit & de Patriarchali præstantia Matthæus Vgonius episcopus Famogustensis.

f ca. primæ sedis, 99. distinctio.

g ca. penul. & fin. ca. omnes. ca. sacrosancta, 22. dist. c. antiqua, de priuileg. lib. 5. tit. 33. nos de patriarchis singulis egimus lib. 15. Syntag. cap. 5. 6. 7. 8. & 9.

h can. 99. distinctio.

i ca. 1. 2. 3. & 99. dist. ca. conquestus, 9. quæst. 1.

k glos. in Extrauag. execrabilis, de præb. in Extrauag. commun. ad verbum, *cardinalibus*. De his scripsit Martinus Laudensis.

l ca. Ecclesia, causa decima sexta, quæst. 1.

m ca. quisquis, 6. q. 1. Clem. fœlici. is, de Pœnis, quemadmodum senatores principis, seu consiliarij, dicuntur pars corporis eius, l. quisquis, ad legem Iuliam maiesta. C.

n Vide quæ de illis diximus, deque dignitate, titulis, & gradibus Cardinalium, lib. 15. Syntag. c. 4.

o ca. in illis, vbi ratio institutionis, 8. dist. ca. 1. 2. 3. sub. 9. q. 3. ca. cleros, 21. dist. §. fi. de monachis in Nouellis Iustinia. De episcopis, & eorum authoritate fusè tractauit Ioannes Berthachinus Firmianus.

p quod sint in Ecclesia matrice, & prima ciuitate totius prouinciæ, vel à numero ciuitatum, seu episcoporum suffraganeorum sibi subditorum, quod explicatur ferè per totam 9. q. 3. ca. cleros, 21. dist. Vide multa à nobis explicata de archiepiscopis, & eorum institutione, & potestate, lib. 15. Synt. c. 11.

q ca. quamuis, & can. chorepiscopi. 68. dist. Sunt alij coadiutores episcoporum, & aliorum de quibus tractatum Thomas Campegius edidit.

r Inter hos est differentia in c. 1. & fin. de offi. vicar. in sex. quod officialis gerat episcopi vices in iurisdictione: vicarius verò, in spiritualibus, & in generali potestate data ei conferendi vacatura beneficia: quamquam & aliquando officiali concedatur & potestas colationis beneficiorum, cap. 2. & 3. eod tit. in sex.

s de abbatibus, & abbatissis nos multa lib. 15. Syn. c. 13. Abbas stare debet immediatè post episcopū, & præest aliis prælatis, Panor. ad c. ex ore, num. 3. de priuil. imò & præfertur episcopo in rebus spectantibus ad regulam sui ordinis. Panor. ad c. cùm contingat, num. 2. de foro competent. Tractatur de abbate ordinando in §. ordinatione, Nouellæ 5. de Monachis. in §. iubemus, Nouell. 123.

t ca. placuit, 1. ca. si cupis, 16. q. 1.

u titul. de regular. neq; isti per se solitarij esse possūt, Clem. ad hæc, 18. de statu regul. Vide quæ diximus de monachis, & generibus eorum, & regulis, lib. 15. Synt. c. 14. & de legibus monasticis, c. 15. de monialibus, c. 17. Omnium

tamen

tamen in summa regula,& modus viuendi debet approbari,neque licet ex arbitrio nouum ordinem,vel nouum habitum religionis creare,vel gerere:reuocatiq; sunt ordines mendicantium creati post Concilium generale, in c.1.de religios.domib.in sex.lib.3.tit.17. c. 1.eod. tit. apud Greg.& c. 1. in Extrauag. Ioannis 22. Retinentur autem ordines inter mendicantes probati , prædicatorum , minorum, heremitarum sancti Aug. in dict. c.1. §. sanè ad prædicatorum,de relig.domib. in sext. Quamquam solitariam videâtur agere vitam claustrales monachi, ratione conuersationis sæcularis vitæ ; tamen soli , & separati esse inter se non debent : sed cum socio , vel alus monachis simul viuere,& degere.c.quoniam,de vita, & honestate clericor.c.2.de stat.monach.§.cogitandum , de monach.in Nouel.idipsum placuit in monialibus,in ca.periculosam, 8.q.2.c.1.de sta.regul.in sext.§. in omnibus autem monasteriis,c.36.Nouellæ 133.de sanctiss.episco.

x meminit de verif.ca.12.qui verè,16.q.1.can. perlatum, 8. §. Cantica,19.quæst.3.

y de quatuor sacris mendicantium familiis:vide quædiximus,lib.39.Syntag.tit.5. num.17.

z de monachis,& canonicis regularibus , in capitul. quod Dei timorem,de statu monachorum. ex clericis monachis fiunt canonici regulares, cùm laicus non possit recipi in canonicum,capit.12.de institutio.quamuis laicus recipiatur in conuersum monasterij,cap.cùm ex eo,de electio.in sex.

aa vide dict.c.cùm ex eo,de electio.in sex. gloss.ad ca. duo sunt genera. ad verbum,*conuersi* 12.q.1.ca.in nona,16. q. 7. quare & conuersi religiosorum priuilegiis vtuntur,in capit.non dubium , 5. & c.ex tenore , de sententia excommunica.

bb meminit de abbatissa , & priorissa , & quando exire à monasterio possunt, c.1.§.verùm quando,& sequent. de statu regularium,lib.3.sexti.tit. 16.

cc c.cùm ad monasterium, de statu monachor.

dd Clem.1.§.cæterùm,de stat. monachor.lib.3.tit.10.Clem. 1.de regularib.eo lib.3. titul.9. Vide quæ de prioratibus diximus in lib.15.Syntagm.iuris,tit.17.

ee c. cùm dilectus,ibi.*Monachus,qui se pro clerico eius Ecclesiæ gerebat* de consuetud.

ff Antiquitùs enim , neque etiam nunc , omnes monachi clerici fuerunt,aut sunt quare monachum ad sacrum altare accedere prohibebat can.33. Synodi in Trullo, aut ibi permittebat cantare in ambone,aut legere , si non recepisset characterem. Simile & in Concilio Laodicensi statutum,can.15.& 21.quia & in Synodo Nicena 2.c.14. & in ca.69.Synodi in Trullo,prohibitum erat laicis accedere ad sanctum altare.

## CAPVT IIII.

*De sæcularibus Ecclesiasticis rectoribus, & prioribus, & aliis.*

A Cvra, & solicitudine plebis,seu personarum certarum simul cohabitantium , [a] qui eis in spiritalibus præpositi sunt clerici , dicuntur curiones : alicubi curati, [b] rectores , [c] plebani, [d] presbyteri , proprij parochiani propriarum Ecclesiarum: [e] vicarij perpetui: [f] & si duo sunt vnius Ecclesiæ præpositi,vnus prior, [g] alter vicarius perpetuus aliquando dicitur , qui habeat curam animarum sibi coniunctam. [h]

*SCHOLIA.*

a Ex illa enim cohabitatione parochiæ & parochiani dici possunt lib.3.Decretalium, tit. 29. de parochiis , & parochianis.Habent enim,qui eis præsunt , certos destinatos sibi fines,canon. Ecclesia.13. q.1. *παροικία* Græcis accolarum est conuentus, ὑπὸ τοῦ παροικεῖν , à iuxta habitando: quamquam & aliunde, *πάροχος* à præbendo , copiarius, Latinis,qui præbebat olim hospitibus victui necessaria, quæ nomine salis,& ligni conclusit Horatius, lib. 1. Sermonum,Satyra 5.&ibi Acron ad versum,*Tum parochi,quæ debent ligna,salémque*.Quod latè explicat Budæus in posterioribus annotationibus in ad l. fin. de munerib. & honor.ff. vnde & hic parochus presbyter dici potest præcipuus in sacra vicinia inter eos , qui sunt eiusdem viciniæ,seu curiæ sacræ,seu templi,& Ecclesiæ . qui illis præbet sacrosanctum pabulum verbi Dei,& sacramentorum Ecclesiæ,c.1.de sepult.Clem.dudum,eo. tit. de sepult. inuenitur & nomen parochiæ in iure , pro Diœcesi episcopali,vt in c.excõmunicamus,§. adiicimus de Hære.c.3.de paroch.& parochia.ca.obitum, 6. dist. in Concil. Antiocheno. cap. 9. ibi ἕκαστον γὰρ ἐπίσκοπον ἐξουσίαν ἔχειν τῆς ἑαυτοῦ παροικίας. id est , vnum quemque Episcopum habere in sua potestate suam parochiam,& apud Burchardum lib. 1.Decret.c.83.dicuntur ita & vniuersales & singulares seu particulares parochiæ,in c.1.de offic.archidia.lib.1.tit. 23.

b Curati vulgò seu curiones dicti , à cura animarum quæ beneficiis illorum adiungitur hominum suæ parochiæ.c. de multa,de præbendis,c.cum singula,eo.titul.in sex. Sic & aliquando in iure ciuili,cura pro munere & solicitudine curatoris, dicitur item & curatela,l.hæres absens,§. siquis tutelam , de iudic. ff.

c vide caput finale,de Præbend.

d c.fi.ne cleri.vel monac.sæcularib.neg.se immisceant.

e c.2 de parocb.c.omnis vtriusque sexus, 11.de pœn, & remiss.lib.5.tit.38.ca.placuit,de Consecr. dist.6.

f c. postulasti,de rescrip.c.extirpandæ,§.qui verò, de præb. c.4.& fin.de offic.vicarij.lib. 1.tit.28.

g dicto.c.extirpandæ,§.qui verò, de præben.

h quia à regendo,is rector,(cùm prior plebem non regat actu) vt eius vicarius perpetuus.

## CAPVT V.

1 *De nomenclatura personarum Ecclesiasticarum Ecclesiarum collegialium. 2 Archidiaconus. 3 Archipresbyter. 4 Decanus. 5 Primicerius. 6 Canonicus. 7 Cancellarius. 8 Cantor.&c. 9 Sacrista. 10 Custos. 11 Oeconomus. 12 Officia claustralia. 13 Apocrisarii.*

1 IN Ecclesiis collegialibus clerici,& aliæ personæ diuinis ministeriis consecratæ,appellationes alias sortiuntur,vel à dignitate, vel ab officio; vt præpositi dicti,qui aliis præsunt. [a]

2 Archidiaconi,qui inseruiunt episcopo suo,habentque curam eorum omnium , quæ sunt in clero,in vrbe,& extra. [b] item,

3 Archipresbyteri , dicti decani presbyterorum Ecclesiæ, vbi sunt : [c] quorum aliqui ciuitatenses, seu vrbicani , in vrbibus constituti : [d] alij rurales, dispersis in pagis presbyteris præpositi. [e]

4 Decani eodem munere funguntur , quo archipresbyteri : iique dicuntur præcipui singularũ congregationum,seu primi collegij honorabiliores, [f] vbi tamen decanus est,ibi non est archipresbyter:quia in locum archipresbyteri tantùm, subrogatur. [g]

5 Primicerius dicitur & præcipuus inter aliquos, qui præest docendo diaconis , vel reliquis gradibus Ecclesiasticis in eodem ordine, in quo ipse primus est,positis. [b]

6 Sunt canonici,qui præbendam habent in Ecclesia collegiata sæculari ; interdum in regulari,

cum loco certo,& altioro aliis in choro cum voce in capitulo,& alicubi cum osculo canonicorum.[i] Sunt & canonicæ sæculares, fere eiusdem considerationis.[k] Sunt & alicubi simplices vltrà præbendati, inferioris ordinis in Ecclesia collegiali, clerici,item & assiltij alibi dicti.[l]

7 Cancellarius inuenitur in aliquibus etiam Ecclesiis collegiatis,vbi maximè in vrbe est Academia,cuius dicitur cancellarius,[m] alicubi & Scholasticus, seu magister Scholarum, ex numero canonicorum,ioterdum & vltrà canonicus Theologus.[n]

8 Item cantor, qui vocem modulatur & moderatur in cantu,cum quo & alicubi præcentor, & succentor:ille vocem inchoat,& tonum,hic subsequitur, & respondet, vt & concentor, qui consonantiam his addit.[o]

9 Est sacrista,custos sacrorũ vasorum, vestimentorum Ecclesiasticorum, & thesauri Ecclesiastici, eorumq́ue,quæ ad luminaria pertinent, qui subiicitur archidiacono.[p]

10 Custos Ecclesiæ est minister sacristæ, qui iussu sui archidiaconi in horis canonicis, signa tintinabulis pulsatis dat pallia, & linteamina altaris, & reliqua vtensilia Ecclesiæ indesinenter custodit, lumina accendit, & extinguit, incensum, panem, & vinum pro Missa præparat,oblationes, & eleemosynas diuidit.[q]

11 Alicubi loco episcopi pro hospitibus recipiendis, & eleemosynis distribuendis: vicedominus, & œconomus Ecclesiæ constituitur.[r]

12 In conuentualibus,& regularibus quoque Ecclesiis diuerli à diuersis sibi iniunctis officiis appellantur,vt sacrista eleemosynarius,celleraius,[s] aduocatus,procurator,[t] syndicus,[u] guardiani,[x] ministri,[y] prouinciales,[z] generales,[aa] rectores,[bb] œcooomi,[cc] & similes alij,qui ex vsu communi facilè intelliguntur.

13 Apocrisarij quoque,seu responsarij inueniuntur in monasteriis virorum, & mulierum, nempè viri senes monachi monachicum certamen superantes, qui monasteriorum occupantur vtilitatibus, & causas eorum agunt, & communionem, cùm opus est exhibẽt monachis,vel monialibus.[dd] Et pro illis respondent, & petitiones exhibent.[ee] Pertinuit & ad munus illorum,rudiores monasterij instruere, & cum illis conferre, & disputare de rebus sacris.[ff] Fueruot & apocrisarij pontificum,seu episcoporum veluti legati, ac commissarij ad aliquid dicendum, vel petendum nomine eorum.[gg] Vt & apocrisarij Diœceseos, qui mittebantur io aulam imperatoris, & cum quibus prælati,vel clerici,vel mooachi Diœceseos, de negotiis conferebant,de quibus consulebant imperatorem,antequàm illum adirent, aut principem ipsi alloquerentur.[hh]

SECOLIA.

a de quibus in c.quamuis,de verbor.signi.c. ex parte, 2. de cleric.non resident.

b de quibus in c.1.& sequentib.de offic. archidiaco. dicitur:quorum potestas ex consuetudine obseruata metuenda est in c. fin.de offic. archidia. lib.1.tit.23.vide can. perlectis,§. archidiaconus,dist. 25.

c c.ad hæc,§.archipresbyteri,de offic.archidia.

d de quorum munere in c. penult. de offic. archipresbyt.

e & de eorum munere in c.ii.eo.tit.de offic. archipresbyt. lib.1.tit. 24.

f c.post electionem, 6. de concessio. præben.c. cùm inter vniuersas,& ibi glossa,& Panor.de electio.

g Rota decis.45.& 443. in nouis.

h c.vnico,de primicerio,li.1.tit. 25. primicerius πρωτεκήρος est πρῶτος κηρός primus in ordine ceræ, seu scripturæ olim enim in pugillaribus ceratis,vt in arborum libris & foliis,& alia in materia scriptum fuit: vt referr Plinius lib.13.c.11.& qui primus erat.dignior scilicet, primus in albo scribebatur, l. 1. de albo scriben. ff. quamobrem in omnibus ordinibus dignior primicerius dictus,vt primicerius mensorum,in l.1.de mensorib.lib.12. C. tit. 28. fabricensium,l.1.de fabricentib.lib.11. C. Protectorum, domesticorum,& similium,l.2.de domesticis, & protectorib.lib.12.C. Fuit & aliquibus Ecclesiis primiceriatus dignitas,vt in c. cùm accessissent,de cõstitutio.vide de eius officio in ca perlectis,§.ad primicerium,25.distinctio.

i c.dilectus.in 1.& c.pro illorum, de præben.hæcq́ue explicantur in c.dilecto, de præben. vide Clem. 2. de æta. & qualita.ordinando.de canonicis regularibus in cap. fin. de religios.domib.c.fin.de regularib.c constitutus, 47.de electio.c.1.de regularib. in Extrauag. communib. aliqui tamen canonici quandoque non habent præbendam:sed eam expectant,c. relatum,de præben.cum similib. Sunt & canonicatus ad effectum cõsequendæ dignitatis creati à summo Pontifice,de quibus nos alias,& in §.si.de reseruationibus,in concordaris.

k Clem.1.de religios.domib.de canonicis vtriusque sexus, regularibus in Clem.1.§.illas quoque, de statu monach. lib.3.tit.10.c.indemnitatibus,de electio.in sex. canon. final.11.quæst.final. de his & in gloss. penultim. cap. dilecta,de maiorita. & obedientia.

l c. penul. de cleric. non residenti.

m vt in c.vnic.vt Ecclesiastica beneficia sine diminutione conferan.lib. 5.tit.5.

n hæc in can.cleros,§.cantor, 21. dist.

o De succentoriatu in c. inter dilectos,de excessib. præla. & de præcentore in c. cùm olim, de consuetud.

p cap.vnic.de officio sacristæ,libr.1.titulo vicesimosexto.

q cap.1.& 2.de offic. custodit, libr.1.titulo 27.

r ca.volumus,89.dist. Oeconomus Ecclesiis vacantibus, & non vacantibus datur:vacantibus.pendente tempore vacationis,& donec illis prouideatur de præposito proprio, idq́ue fit per episcopum iure ordinario, c.cùm vos. 4. de offic. ordina.& ibi etiam notat gloss.penultim. interdum dari œconomum ad conseruanda bona Ecclesiæ,vt ibi:& non ad agendum,vt in ca.3.quoniam,7. dist. & in ca. 47. illud,12.q.2.vbi cauetur,mortuo episcopo cõstituendum bonis eius œconomum, ne episcoporum bona ab vllo diripiantur:sed conseruentur ad opera Ecclesiæ, & successoris,differreq;ita possunt œconomi Ecclesiæ à Syndico:nam œconomus conseruat,& administrar bona, non autem agit,aut defendit,l.iubemus, C. de Sacros. Eccles. potest tamen loco Syndici,& actoris aliquando œconomus conueniri, vel agere, vt in c. Imperatorum, 4. de iur.calumni. & c.2. de capell. monachæ.Beneficiis etiam non vacantibus datur alicubi ex canonica institutione œconomi,in temporalibus, & maximè olim dabantur bonis temporalibus episcopatuum, can. quia in quibusdam,89.dist.& episcopus sibi eligebat œconomum: Et si in eo negligens esset, eligebat eius superior, archiepiscopus. Quòd si etiam archiepiscopus sibi non elegisset, eius suffraganei ei eligebant. Idemq́ue seruabatur in monasteriis, cap. 5. cùm simus

debitores

debitores, 9. quæstion. 3. ex 7. Synodo, cap. 1. l. omnes, §. sed nihilominùs, de episcop. & cleric. C. nisi esset consuetudo, quòd capitulum eligeret, c. cùm Ecclesia Sutrina, de elect. datur & monasteriis ab episcopo alioquin œconomus idoneus, in cap. Imperatorum, 4. de iuramento calumniæ. Statuit & Iustinianus in l. omnem adhibentes, 42. §. & ipsos quoque œconomos, C. de episco. & cleri. vt œconomi cū diligenti iudicio, & disquisitione creentur, & qui singulis annis rationes reddant episcopo. & si in aliquo Ecclesiam læserunt, resarciant. Hic œconomus clericus esse debet, non laicus, & ex proprio clero, can. 22. in nona actione, 16. qu. 7. ca. a. de æta. & quali. Habebat & episcopus vicedominū, qui domui episcopali prouidebat, & his quæ in ea gerenda erant, vt œconomus præficiebatur rebus Ecclesiæ totius, & capituli, c. diaconum, 89. dist. dictus tamen domus vicedominus, vt in can. 2. volumus, 89. distinct. vbi & de officio eius. Sanctissima conciliorum constitutio iubet addendos episcopis œconomos & vicedominos, primùm vt administratio, & conseruatio bonorum Ecclesiæ sub fide fieret, ne facilè res alienarentur, & ne prælati in his vlla suspicione fraudis arguerentur, dehinc vt adiunctis illis auxiliaribus œconomis, & vicedominis, episcopi leuarentur à plurium negotiorum onere, & molestia. Et postremò vt cùm morerentur episcopi, prædictæ personæ notionem haberent rerum pertinentium ad ipsam Ecclesiam, & earum, quæ propriæ essent episcoporum: & si episcopi inopinatus contingeret transitus, res Ecclesiæ non perirent, aut minuerentur, & res propriæ episcopi non paterentur importunitatem, aut damnum loco rerum Ecclesiasticarū, ca. transtelia, 20. & seq. sint manifesta, 12. qu. 1. in capitulis Martini c. 4. & can. Apostolorum, 40.

s De quibus gloss. ad Clementinam 1. §. 1. ad hæc, de statu monachor. ad verbum. officiis.

t Vocati intus clerici in subdiaconatu existentes, vel monachi regulares, esse non possunt coram iudice sæculari, nisi causam suam, vel Ecclesiæ suæ, vel miserabilium personarum fuerint prosecuti, & cum superioris licentia, si monachi sunt, c. 12. & 3. de postul. lib. 1. tit. 37 cum similibus ibi notatis: est aduocatio quædam, seu guardia Ecclesiæ, quorum iura interdum pertinent ad ius patronum, de quibus vide c. cùm autem, 24. de iure patrona. Procuratores potest habere episcopus, qui in causis eius agere, & respondere possint quamuis eos syndicos, vel actores non constituerit, ca. petitio vestra, 9. de procurator. lib. 1. tit. 38.

u Monachi, qui ab omni strepitu iudiciorum quieti esse debent, generaliter solent, vel debent commendare negotia, & lites alicui laico, salario cōstituto, & hunc syndicum vocamus monasterij, cap. 1. de Syndico.

x Guardiani diuersi generis dicuntur esse Ecclesiarū. Quidam enim tales dicti, quòd defendere debeāt eas ab omni oppressione, si vel sunt suæ fundationis, vel alterius: siue sint clerici, siue laici, vt in ca. præterea, 14. de iure patrona. Alij guardiani, inter regulares, præfecti conuentibus virorum monachorum, vel monialium, dicti tanquam custodes monasterij, & morum obseruatores.

y Ministri quoque alicubi dicūtur inter religiosos præpositi, qui non priores: sed ministrantes, exemplo sententiæ Dei voluerunt dici: dicebat enim Deus discipulis. *Si quis maior inter vos voluerit esse, sit tanquam minister* ita ferè eiusdem muneris ministri guardiani, custodes in extrauaganti 1. Ioannis 22. de religios. domib. vbi glossa ad verba, *aut nominibus*, ait, hos dici interdum præpositos, magistros, & priores: meminit Clem. 1. eius. tituli, & de electione istorum facienda tractatur in Clem. exiui, §. fin. de verb. significa. & in Concilio Tridentino, Sess. 25. de reformatione, cap. 6.

z Prouinciales, ministri scilicet, vt præpositi sunt, qui curam generalem habent alicuius regulæ, vel ordinis, vel monasteriorum ordinis, in aliqua prouincia, de quibus in dicta Clem. exiui, §. fin. de verb. sig. Distribuunt autem regulares aliquando suas prouincias, prout diuiduntur per regiones principum, aliquando ex eorum definitione aliarum prouinciarum alij subiiciuntur.

aa generales item ministri sunt, veluti totius ordinis alicuius magistri, & præpositi, quibus alij inferiores, prouinciales, guardiani, priores, & præpositi eiusdem regulæ obtemperant, de quibus & meminit d. Clem. exiui de paradiso, de verb. sig. & ca. exiit, qui seminat, cap. 3. de verb. signifi. in sex.

bb rectores iidem, qui & guardiani, custodes, priores.

cc iam paulò anteà de œconomis episcoporum, & aliorum in litera s. dixi.

dd §. oportet autem, cap. 5. Nouellæ. 133. quomodo oporteat monachos viuere.

ee §. Reuerendissimi verò apocrisarij, ca. 25. Nouellæ 113. de Sanctiss. episc. l. quia in monasteriis, 29. de episcop. & cleri. C. vide quæ diximus de his lib. 49. Syntag. c. 5. nu. 4.

ff §. deinde, vel si vlla Ecclesia, cap. 2. Nouellæ 133.

gg vt in 7. Synodo, Actio. 1. & in ca. 4. consentientibus, 1. q. 7. Ioannes, & Thomas dicuntur apocrisarij Apostolicarum sedium orientalium, & in ca. actione quarta, 28. 22. qu. 4. apocrisarij summi Pōtificis, & in c. significasti, 4. de elect. Eo modo conceduntur apocrisarij prætorij Lycaoniæ, in Nouella, 25. de prætore Lycaoniæ, cap. 1. Atque in Nouella, 24. c. 4. de præside Pisidiæ, prætori inter ornamenta plura, dabatur apocrisarius, qui responsa daret vice eius; id est, vt liceret ei respondere per interpretem, & mediū, quod summis principibus aliquando fuit in more positum, qui nec sui copiam omnibus faciebant, aut rarò.

hh §. non autem aliter, ca. 4. quomodo oporteat episcopos, Nouella 6.

## CAPVT VI.

*Ex quibus fiant clerici, & à quibus.*

CLERICI primùm fiunt ex laicis literatis: [a] fiunt & ex monachis, ita clerici: [b] sicuti & aliquando ex clericis monachi. [c] Nunquam verò mulieres clericatum, aut alios ordines suscipiūt. [d] Ex clericis, seu tonsuratis, tanquam ex seminario, alij Ecclesiastici ordines propagantur, eorum, qui ætatis maturitate, grauitate morum, & literarum scientia præstant. [e] Ordinantur autem ab his, qui potestatem habent ordinandi, & præficiendi, iuxta præscriptas à iure regulas. [f]

### SCHOLIA.

a Neque enim omnino illiteratus ad tonsuram primam, seu clericatum admittitur, cap. fin. de temporib. ordin. in sex. nec dispensat in contrarium episcopus, vt ait de Turrecremata ad ca. si in laicis, 43. distin. Innocentius ad c. dilectus, de temporib. ordin.

b ca. sic viue, 16. q. 1. c. cùm contingat, de æta. & qualita. ord. lib. 1. tit. 14. ca. abbatibus, 69. dist. c. ad aures, de temp. ord. Non enim omnes monachi clerici sunt; quare neque omnes, quæ clericorū sunt, possunt vsurpare, ca. 1. in princip. & §. nec etiam in casibus. de priuil. nisi ad quosdam actus aliunde sint specialiter priuilegiati, vt ibidem dicitur. Cæterùm monachus in clericum ordinatus, non recedit à priore monachali proposito, can. de monachis, 16. qu. 1. porrò ita in l. generaliter sancimus, 52. de episco. & cler. ponuntur monachi clerici, & non clerici: & sic etiam Diuus Augustinus epistola 52. refert, quòd Iulianus apostata, ex monacho factus est clericus in Ecclesia Nicomediæ.

c can. 1. 19. quæst. 1.

 d vide

d vide quæ diximus lib.16.Syntag.c.10.num.24.

e cap.cùm in cunctis,de electio.cap.2.3.& 4.de æta.& qualita.

f vt traditur tota 75.distinct.cap.abbates, de priuileg.vide ea quæ diximus lib.16.Syntag.cap.9.

## CAPVT VII.

*Quæ cauere, aut sequi debeant monachi in vestitu, & ornatu.*

PERSONIS Ecclesiasticis præscriptæ regulæ, seu viuendi formulæ, secundum quas viuentes cum laude honorati à fæce populi separantur:[a] quare quod pertinet ad cultũ corporis ex tenore, statutũ vt tonsuram in capite ferãt,[b] & ne comam nutriant, [c]aut barbam,[d] sintque bonis moribus interiùs, exteriùs habitu, & incessu modesto:[e] habeant clausa [f] desuper indumenta omnia, breuitate, aut longitudine non notanda, abstinentes à pannis rubeis,& viridibus,à manicis, aut sotularibus consutitiis, frænis,sellis,pectoralibus,calcaribus deauratis, quibus, vel alia superfluitate ornatus vti non debent, nec capas manicatas ad diuinum officium agendum in Ecclesia gerere, nec alibi, si sint in sacerdotio, vel personatu constituti: nisi forsan iusta causa timoris suaserit habitũ transformare; fibulas omnino,aut corrigeas auri, vel argenti ornatum habentes,non debent ferre, nec anulos, nisi quibus competit ex officio dignitatis, Pontifices autem in publico,& in Ecclesia superindumentis lineis vti debent: nisi monachi fuerint, quos oportet deferre habitum monachalem; vestimentorum, & ornatus modus in Concilio Viennensi etiam monachis impositus,[g] & monialibus.[h] Distincti sæcularium clericorũ, & monachorum habitus,& rursus monachorum, ratione ordinum:[i] nec licet habitus confundere: quare clerici, qui se fingunt & habitu, & nomine monachos: qui tamen non sunt,corrigi debent,vt vel veri monachi fiant, vel veri clerici.[k] Distinguuntur & in eodem monasterio habitus monachorum professorum,& nouitiorum.[l]

### SCHOLIA.

a ca. his igitur, distinct. 23.

b ca.duo sunt,12.qu.1.ca.prohibete,21.23.distinct. vnde dictum est in ca. pen.24.distinct.clericos incedere debere, tonso capite,& patentibus auribus: clericus tamen coniugatus non tenetur deferre tonsuram, ca.Ioannes, 7. de cleric. coniugatis, quia & ille amittit priuilegia clericatus circa res proprias, quamuis ferat tonsuram,c.ex parte, 9. eo. tit. non etiam si deferat tonsuram, & habitum clericalem amittet priuilegium circa personam,ca. vnic. de cleric.coniuga.in sex. notat & Panor. ad dictum cap. ex parte veluti si agatur de priuilegio fori, & iniuriarum vindicta, cap. si quis suadente diabolo, 17.qu. 4. nisi esset bigamus. Vide Clarum lib. 5. sententiarum in pract. crimina, q. 36.nu. 8.9.10.& 12.vbi explicat exceptiones.

c Clericus nutriens comam,fit anathema,c.si quis ex clericis,4.de vita,& honesta.clerico. lib.3.tit.1. can. si quis ex clericis,23.distinct.& Concilio Romæ habito in Basilica sancti Petri,sub Gregorio a.c.17. & iubetur inuitis etiam clericis comam eis tondere, in Concilio Agathensi, ca. 20.in cap.22.clerici, 23. dist. vide & de coma in sequente proxima annotatione.

d ex Concilio Carthaginensi 4.cap.44.c.clericus,5.& 7 de vita & honest.clerico.Ex vetere instituto,Romani ciues, & imperatores mentum radebant.Primus Adrianus Imperator barbam nutrire cœpit,vt ait Dion. Cassius in vita Vlpij Traiani: quòd Spartianus tradit eum fecisse, vt vulnera,quæ in facie eius naturalia erant, tegeret. Legimus & Commodum Antonium Cæsarem, barbam sibi, & comam adussisse metu tonsorum, teste Lampridio in eius vita; festum etiam Iuuenilia, celebrasse Neronem cum populo,propter barbam,quæ tum primùm rasa fuerat, cuius pilos in sphæram æream contectos, Ioui Capitolino consecrauit,vt scribit Xiphilinus ex Dione in Nerone.Posset hîc agitari problema,de barbis, & comis nõ tõdendis, suggerẽtibus rationes contrarias diuersis moribus gentium, cùm multi existimauerint ornamentum esse virile barbã, & pilos,iuxta Ouid.lib.13.Metamorph.

*Nec mea*, inquit,*quod rigidis horrent, densissima setis*
*Corpora,turpe puta: turpis sine frondibus arbor:*
*Turpis equus nisi colla iuba flui antia velent,*
*Pluma tegit volucres,ouibus sua lana decori est.*
*Barba viros, hirtaque decent in corpore seta.*

Huic consentit Alexis apud Athenæum lib.13. Dipnosophiston,cap. 6. dum ait:

*Si quem rescissa fortè barba videris,*
*Tonsáve,scitu rum quid horum dicito:*
*Mihi videtur militare velle,vel*
*Fecisse barba cuncta, quæ contraria:*
*Ingénsve contigisse huic malum,*
*Quid per Deum vlli molestiæ adferunt,*
*Ob quos viri videmur singuli?*

Refert & eodem loco idem Athenæus, Diogenem dixisse cuidam habenti mentum rasum, *num quid naturam accusas, quod te virum: non autem mulierem fecerit?* Et refert ex Chrysippo lib. 4. de voluptate, & bono, mentum radere, fuisse Alexandri temporibus inuentum, cùm non raderetur priùs. Muliebre autem illud quidam putarunt, & quòd in mulieris mento pili non prodeant, nisi interdum pauci,cùm menstruorum fluxus substiterit:vt & in Caria mulieribus dicunt accidere sacerdotibus,quod signum diuinationis interpretantur. & scribit Aristot.lib. 3.de historia animal. ca.1. contrà alij dicunt fuisse antiquorum morem,tondere barbam: & Antisthenem primum eam aluisse, & pera vsum, vt ait Suidas in verbo *καθῆναι*. Antiqui sacerdotes barbam nutriebant, & 44.c. Ezechielis,illis prohibitum radere.Christus barbam nutriuit.Quid igitur dices? Respondebis prædictum fuisse ab Esaia,c.7.vers.20.tempore aduentus Christi, futurum vt sacerdotes barbam raderent. Ratio, vt docemus lib.16. Syntag.cap.1.est rerum sæcularium & superfluarum contemptus, & impietatis circuncidendæ symbolum. Christo nihil fuit adimendum, neque radendum, pœnitùs sanctissimo: Christianis autem, ex gentili immunditia vocatis, multa tollenda erant, vt notat Franciscus Venetus, tomo 6. problematum sacræ Scripturæ, sectione 9. problem. 397. & 398. Clerici item sæcularium omnium rerum debent esse contemptores: & vltrà, Sacerdotes, qui sanguinem Domini quotidie ex calice hauriunt, debent barbam,saltem circa labia, radere: ne ibi retineatur sanguis Dominicus. Et quemadmodum de barba; sic & de coma nutrienda, vel tondenda fuerunt diuersarum gentium ritus, & diuersorum sententiæ: de scribit Tzetzes in 4. Pythiorum Pindari: nam inquit, ἔθος ἦν τοῖς ἀρχαίοις μετὰ τὸ ἀνδρωθῆναι τὰς ἐκ νεότητος κόμας ἀποκείρειν τοῖς ποταμοῖς: vt scribit Scholiastes in Homerum Iliad. ψ. idest moris fuisse antiquis, mutare comam, eamque postea consecrare fluminibus: & rursum Eusthatius ἔθος ἦν τρέφειν κόμην τοὺς νέους μέχρις ἀκμῆς εἶτα κείρειν αὐτὴν τοῖς ἐγχωρίοις ποταμοῖς: id est, mos fuit nutrire comam iuuenes vsque ad integram ætatem, & postea tondere & sacrare fluminibus regionis ipsam.

ipsam. Tempore Theodotici Gotborum quondam regis, teste Paulo Diacono, de origine, & gestis Langobardorum, capite octauo, homines comam tondebant, seque à ceruice vsque ad occipitium radentes, nudabant capillo, habentes capillo, habentes capillos à fronte vsque ad os dimissos, quos ab vtraque parte in frontis discrimine diuidebant. Theophilus filius Michaëlis, imperator Orientis, quia à natura paucos capitis capillos habebat, & erat caluaster, iussit edicto: ab omnibus comas tonderi, neque ab vllo Romano vltra collum demissos gestari, sanxitque edictum graui flagitiorum supplicio: priscorum Romanorum virtutem reuocari illudens, vt ipse dicebat, vt extat eius constitutio 4. In lib. 1. iuris Orientalis, titulo περὶ ἀποκάρσεως τῶν τριχῶν de tonsura capillorum. Tondebant caput qui sacra Isidis deuota ferebant: quod & fecit Commodus Cæsar, vt scribit Spartianus in Pescennino Nigro. Tondebant & in rotundum caput, qui idolis seruiebant: quare & ne se tonderent eo modo, prohibuit suis sacerdotibus Deus, Leuit. 19. vide de en plura, quæ dixi lib. 16. Syntag. cap. 1. E a aduerso aliis capillorum ornatus intonsus valdè placuit: nec fas aliquando fuit imperatoribus, seu regibus Gallorum comam tondere, qui intonsi à iuuentute remanebant & in hoc habebant regium decus, solique regibus permissum, aliis edicto prohibitum, vt scribit Agatius libro 1. Visum etiam aliquando seruile comam tondere, vt liberum nutrire, vt scribit Aristophanes in auibus in pœnam etiam frequentet olim statutum, reos cute tenus facilè post verbera, tonderi, vt Leonis Nouella 58. & 60. in Nouella Iustinia. 62. hęcque pœna apud Germanos vsurpata apud Tacitum de morib. Germanorum, & alios, & in legibus Longobardorum lib. 3. tit. 7. l. 18. & 20. Apud Landulphum lib. 23. apud Othonem Lorgingensem. 1. Stobæum sermone 41. Beatum Rhenatum lib. 2 de rebus German. Basilium, Zonaram, Nicephorum, & alios. Sed hæc paganorum sunt, & secularium vanitates, & contrariæ ex opinione vetustates conceptæ sententiæ. Christiani clerici cum his non sentiunt, sed considerare debent secularibus rebus, voluptatibus, & blandimentis se valedixisse, & testimonium voluntatis eius, & per exteriora symbolica, & interiorem contemptum, & reipsa profiteri. Videbis & eius tonsuræ pulchras rationes in glossa ad Clem. 2. ad verba, *& tonsuram* de vita, & honest. cleric.

e Tractatur in tota 41. distinctio. apud Gratian. in concil. Carthag. 4. c. 45. ca. fin. 41. dist. & ibi quòd in compositio corporis arguat in compositionem mentis, ea diui Augustini epistola 109. & Ecclesiast. 19.

f quæ sequuntur ponuntur in c. clerici, 15. de vita, & honesta. clericor. & latiùs explicantur tota 21. qu. 4. Corripiuntur in 7. Synodo, c. 16. Clem. qui vnguentis, & fulgidis vestibus, & præter necessitatem ornatus lasciuiunt; qui enim mollibus vestiuntur, hi in domibus regum sunt. Diui Matthæi cap. 11. & in Synodo 6. c. 27. prohibetur ornatus vestimentorum expressè clericis, in Clem. 2. de vita, & honesta. cleric. & nominantur inter alia caligæ scacatæ, rubeæ, aut virides, quamquam Gloss. In summa 21. q. 3. permittat colorem purpureum in vestibus: quia ea veste Christus indutus fuerit. Et Hostiensis ad c. antiqui, de priuilegiis, ait pannos rubeos, fræna, & calcaria deaurata, esse Papæ, & eius legati, dum proficiscitur extra mare. Innocentius etiam 4. eius nominis Pontifex, qui adeptus est sedem Pontificalem anno Domini 1243. vt Cardinales pileo roseo vterentur, & equo veherentur, instituit, vt scribit Volaterranus lib. 22. galerúmque, seu pileum rubeum insigne fecit, Cardinalium, cùm à Frederico 7. Imperatore vexaretur, vt scribit Martinus Chromerus in Polonica historia, quo significabatur caput suum pro Ecclesia etiam, si opus esset, morti offerendum. Eadem scribit Gaguinus in 7. Paulus Æmilius in 7. & Platina: Reliqua autem Cardinalatus insignia, posteriores Pontifices adiunxerunt: præcipuè Paulus: vt scribit Onuphrius ad Platinam. Rursum hîc notandæ Glossæ, vna in ca. si quis virorum, 15. in principio, 30. distinct. & in principio 21. quæst. 4. ad verba, *quod verò*, quæ dicunt consuetudinem regionis dare modum clericis in delatione vestium, etiam pretiosarum: veruntamen considerandum ego potiùs puto Dei sententiam, qui mollibus vestiuntur, in domibus regum sunt, & quòd Ecclesiastici, quamuis pinguia beneficia acceperint, non sibi tantùm acceperint, sed aliis operibus distribuenda, potissimùm cultui diuino, & pauperum necessitatibus seruare, vel impendere debere, & quòd ipsi contemptis, & eiuratis ex professo vanitatibus sæculi, & deliciis, paupertatem voluntariam, & vitam Christi laboriosam imitandam susceperint, scio quòd hæc eadem placeant bonis, & personis verè Ecclesiasticis; displiceant autē quibusdam aliis, maximè illis, qui non aliam ob causam ad Ecclesiastica beneficia se contulerunt, quam vt magnificentiùs viuerent: sed magis mihi amica veritas, si non fallat. Laudant immodesti etiam, & luxui dediti, coacti veritate ipsa, modestum, & simplicem Ecclesiasticorum ornatum, quem dictus ca. si quis virorum. definit, & permittit togam, & pallium cum pileo quadrato in clericis. Et Tertullianus libro de Pallio, ait Christianos veteres pallio magis, quod esset magis frugale, & simplex, quàm toga vsos, etsi togati essent, cùm nomen darent religioni Christi: indeque dicterium, *à Toga ad Pallium*. Palliū Græcorum habitus, Toga Romanorum erat: palliumque Philosophorum: vtrumque tamen genus vestimenti pacis erat, vt sagum tempore belli vsurpatum leginus. Mores togati barbaris opponuntur à Theodorico Gothorū rege, apud Cassiodorum lib. 5. variarum epist. 17. Et toga Romanis tantum concessa fuit, l. etsi accepto, 32. de iure fisci, ff. Plinius lib. 4. epistolarum, epistol. incipiente, *Erudissime*. Cicero pro Balbo. Carent vsu togæ peregrini, barbari, & ij, quibus aqua, & igni interdictum est, vt ait Paulus Iurisconsul. lib. 5. receptarum sententiarum iuris, tit. 4. Indicat & Saluianus lib. 4. de Prouidentia. Atque ideò Claudianus in Ruffinum, notat Imperatorem Antoninum:

*-- Barbariem reuocat*, inquit:
*Nec pudet Ausonios, curas, & iura regentem*
*Sumere, deformes ritus, vestemque Getarum:*
*Insignemque habitum Latij mutare, togaque.*

Toga etiam aduocatorum in l. 5. de aduoca. diuersorum iud. C.

g Clem. 1. §. statuimus, de statu monachor. li. 3. tit. 10. Atque dictus, §. statuimus, explicat, quid floccus, quid cuculla, quid scapulare, & cappa, quam ferre debent.

h Clem. 2. de statu regula. vbi illis multa prohibentur, vt panni sericei, duplicationes vestimentorum variorum, scandalia, comæ cum crinibus, capuria, vt loquitur, scacata, virgulæ, choreæ, festa. &c. Debent & istæ sic vestibus suæ professionis vti, ca. 24. sanctimonialis, 23. distinct. easque perpetuò, etiam in lecto deferre, cano. fin. 20. quæst. 1.

i l. mmæ. 4. C. de episcopali audientia, Nouella 123. §. fin. de Sanctiss. episc. cauetur & in ca. si clericalis. §. non est, 16. q. 1. ne monachi de clericis iudicent, & ne damnum, vel præiudicium clericorum quis procuret, Clemen. 1. §. quibus & sequentib. de stat. monach.

k in concilio Toletano 4. cap. 52. & in cap. 4. de regular. & transeuntib. ad religio. lib. 3. titul 31. can. quod interrogasti, 6. 27. distinct. Ex causa tamen, iure approbata, propter euitandum scandalum, possunt diuersi ordinis, & habitus religiosi missi ad prædicandum, de nouo conuersis ad fidem, se in vnum superiorem habitum, & præpositum conformare. c. Deus, qui Ecclesiam, 11. de vita, & honest. cleric.

l cap. statuimus, 23. §. fin. de regularib.

CAPVT

## CAPVT VIII.

*1 De moribus, & vita honestate clericorum circa officia.*
*2 Ludum. 3 Obedientiam.*
*4 Mulierum consortia:*
*5 Idem de monachis, & monialibus.*

1 EXTERIORA non sufficit esse composita in vita Clerici, nisi mores, & forma viuendi probati existant: quare in summa, vita clericorum debet esse casta, [a] sobria, à vino, & crapula aliena: [b] hinc enim irritamenta luxuriæ. [c] Ideò & tabernas, seu popinas vitare debent, nec ad eas, nisi in itinere ex causa necessitatis, diuertere: [d] multominùs illis licet cauponas exercere: [e] vt nec macellariorum, seu lanionum officium, [f] vel histrionis artem ludicram: [g] quemadmodum illis prohibitum officia tractare sæcularia, [h] aut negotiari: [i] quamquam liceat clericis sibi victum, & vestimentum ex artificiolo, vel agricultura, absq; tamen officij sui diuini detrimento, quærere. [k] Ad hæc, vetatur illis ne fideiussores sint, [l] ne redemptores, seu conductores prædiorum, [m] ne curatores, aut tutores, [n] procuratores, seu gubernatores, vel dispensatores substantiarum laicorum, [o] aut tabelliones in causa criminali, si sint in sacris ordinibus constituti. [p]

2 Ne ludant cubis, alea, tabulis, aliísque ludis: néve ludentes inspiciant, aut spectacula edant, vel edentibus intersint: [q] ne venationes clamosas exerceant: [r] ne arma sumant, vel armati incedãt: [s] ne sint seditiosi, [t] contentiosi, calumniatores, aut maledici, [u] aut inuidi, [x] aut proditores, vel adulatores, [y] scurræ: [z] ne in foro, aut nundinis versentur. [aa]

3 Nè quid agant clerici, vel monachi sine consilio prælatorum suorum, [bb] à quorum correctione prouocare, aut recurrere ad laicos non debẽt, nec possunt impunè: [cc] cùm clerici inferioris gradus, superioris ordinis præpositis debeant obedire. [dd] Peregrinari etiam non debent, nisi literas habeãt commendatitias, & testimoniales. [ee] A causis criminalibus habentibus causam sanguinis iudicandis, & cognoscendis in foro contentioso abstinere debent: [ff] quas tamen si temporali sua iurisdictione contigerit discuti, delegare laicis terminandas debent, & possunt. [gg]

4 Cum clericis cuiuscunque ordinis mulieres extraneæ cohabitare non debent; licuit autem aliquando illis secum habitare solas auias, matres, aut materteras, amitas, vel filias fratrum, aut sororum: [hh] posteà tamen nec has haberi expedire visum est, ob vitandam suspicionem occasione illarum. [ii] Et proinde etiam clericis subintroductæ mulieres fuerunt illis prohibitæ: [kk] imò & conuersationes, & confabulationes fœminarum, maximè suspectarum, post interdictionem: [ll] multò magis & earum oscula: [mm] sic, vt illis, ita & monachis prohibetur habere commatres, & mulieres osculari. [nn] Cum mulieribus lauari, [oo] cum sola muliere confabulari, vel per alios fœminæ quippiam mandare, [pp] monialium monasteria sine rationabili, eáque manifesta causa, ingredi: [qq] quin & monachos iuxta monialium monasteria, monasterium habere, vel duplex monasterium monialium, & monachorum habere: aut monachum ingredi monasterium monialium, aut monialem ingredi monasterium virorum, interdictum. [rr]

### *SCHOLIA.*

a cap. vt clericorum, de vita, & honesta. clericor. de continentia clericorum tractatur tota 31. & 32. distinct. apud Gratianum. Summam vitæ cleric. collegit Isidorus lib. 2. de Ecclesiasticis officiis, c. 2. & refertur in can. 3. his igitur, 23. distinctio.

b 2. ad Timothæum 1. vers. 7. ratio ponitur in ca. 1. denique, in principio, 4. dist. vbi qui loco, & dignitate laicis præcellunt, debent præcellere religione, & sancto proposito.

c hæc ita definita in concilio generali Lateranensi sub Innocentio 3. c. 15. relato in cap. à crapula, 14. de vita & honesta. cleric. vbi 12. pœnæ crapulosi clerici non se emendatis: facit Diuus Paulus, 1. ad Timothæum, cap. 3. vers. 2. ibi, *oportet episcopum, &c.* & in can. Apostolorum, 41. & in ca. 1. & ferè tota 35. distinctio. castigantur ebrij clerici. vide & Photium lib. nono can. tit. 9. c. 35. & tit. 13. lib. 29. Interdicitur & omnibus monachis esus carnis; saltem in refectorio, in cap. cùm ad monasterium, 6. §. in refectorio. de stat. monach. Clem. 1. §. fi. eo. tit. can. carnem, de consecr. distinct. 5. nisi indulgentia abbatis accedat, dicto c. cùm ad monasterium, §. nec in quibusdam. Sic & conuiuia cum cantionibus, illis interdicta. can. clericum, in fine, 22. q. 1. can. nullus versic. aut cantare, 44. dist. Quomodo autem, & quando quibusque in locis conuiuiis interesse possint clerici, docetur in can. non oportet, ca. nulli. can. penult. & fina. 41. distinct. de tempore etiam in can. penultim. §. 1. 44. distinct. Ibique etiam de benedictione, & gratiarum actione, de modo, conuiuis, seu adiunctis clericorum, adhuc in can. conuiuia ca. nullus, can. quando. can. penult. ead. 44. dist. notatúrque in can. quando, quòd tantum ter in conuiuio sit bibendum clericis, non vltra.

d can. luxuriosa, & tota 35. distinct. & c. à crapula, de vita, & hon. cleric.

e cap. clerici officia, 15. de vita & honest. cleric. Idem statutum in Concilio Laodicense, cap. 24. Aquisgranensi, c. 6c. in can. 2. non oportet, 44. distinct. in Concil. Carthaginensi 3. c. 27. in can. 4. clerici, 44. distinct. Et in 6. synodo c. 9. clericis omnibus [illegible] ad est cauponotiam tabernam ingredi prohibitum, & in cap. 5. nulli clerico, 44. distinct. & in c. Apostolorum, 53. inhonestum & visum semper est honestis viris cauponas adire sine necessitate. Hyperides libro etiam contra Patroclam, si modò eius est legitima oratio, narrat aliquando Areopagitas, cùm quidam pransus esset in caupona, prohibuisse eum in Areopagum accedere: vt refert Athenæus lib. 3. dipnosophiston, cap. 7. Scribit quoque Isocrates, in Areopagitica oratione, quòd in caupona vel edere, vel bibere, nullus Areopagi domesticus, aut familiaris auderet: dabant enim operam, vt graues: non autem scurræ esse viderentur: quid sit caupo docet l. 1. §. caupones: nautæ, caup. stabula. in ff. Iure ciuili quoque in Nouell. 132. quomodo oporteat monachos viuere, prohibetur monachus in aliqua tabernarum conuersari. Iubetur vt inuentus in ea, statim expulsus monasterio, tradatur locorum defensoribus, eò quòd ibi castitatis periculum, vltra etiam crapulam obuersatur, ob lupas, & meretrices, quæ prostitutæ ibi vt plerumque inseruiunt, l. palam. 43. §. 9. de ritu nupt. ff. l. 4. §. 2. de his, qui not. infa. l. 7. C. de inceptis nupt.

f can. nulli clerico, 44. distinct. Clem. 1. de vita, & honest. clericor.

g dicta Clem. 1. de vita, & honest. cler.

h dicta

h dicta Clem.1.de vita, & honest. cler. cap. cùm decorem, eod. titul.apud Gregor. Histriones infames sunt, vt in can.1.sub 4.q.1.l.1.§.ait prætor, de his, qui notant.infa.§. & prohibentur promoueri ad clericatum, cap.maritum, 33.distinct. & sumere corpus Domini, ca.pro dilectione, de consecrat.distinct.2.

i latè patet hæc prohibitio in iure Diuino, Pontificio, & ciuili.2.ad Timotheum,2.ibi. *Nemo Deo militans implicat se negotiis secularibus.* Idipsum probibitum in can. Apostol.6.& in can.80. & can.16. synodi concilij Carthaginensis,apud Photium, tit.8.nomocanonis. capit. 13. quæ sint illa negotia sæcularia illis prohibita, traditur in cap. 1.cap.clerici,15.& c.fin.de vita & honesta.clerico. Clem. 1.eod.tit.can.his igitur,3.per tot.23.distinc.can.1.can.Episcopus,3.can perlatum,4.cum 3.sequenti.88.distinct.can. 29.te quidem 11. quæst.1. Clericis etiam, maximè sacerdotibus, & monachis, iudiciorum strepitus, & negotia sæcularia iure ciuili prohibita, in l.placet,17.l.repetita,36. de Episcop.& clericis.C.§.sed neque Nouell.123.cap.6.& in Nouella Leonis 86. de pœna Episcoporum, sacerdotum, clericorum, qui se aduocationibus, sponsionibus, redemptionis, aliisve similibus dedunt. Cæterùm obseruandum est, vt latiùs hæc patent, sæcularia negotia triplici modo dici posse: Et primùm quilibet actus sæcularium personarum, sæculare negotium dici potest: vt officia, & commercia, quæ fiunt pro rebus sæcularibus: quæ numerantur in cap.1.ne cleric. vel monach. Clerici debent abstinere ab illis, quæ sunt turpia, & illicita illis. Secundò negotium sæculare est, iudicium de rebus sæcularib. & hoc possunt tractare clerici inter se indistinctè, can.sicut enim,§.ex his omnibus,11.q.1. Tertiò negotia sæcularia dicuntur, quæ sunt sæcularium hominum, & inter sæculares: quorum aliqua criminalia, aliqua ciuilia dicuntur. Criminalia, vbi de sanguinis pœna agitur, sunt clericis in sacris ordinibus cõstitutis interdicta.cap. sententiam sanguinis,cap.clericis,cap.ad audientiam, ne cleric.vel monach.sæcula.negot.se immisc.cap. in archiepiscopatu, de raptor. Ciuilium verò quædam sunt fori ecclesiastici tãtùm, vt matrimonij,& legitimationis causæ, c.causam, qui filij sint legitimi,cap.tuam, de ordine cognitio. causa iuris patronatus, c.quomodo, c.quanto, de iud.decimarum,c.quoniam, de decimis: & alia, quæ tractant etiam clerici, & non alij iudicando. Quædam autem sunt fori sæcularis, de quibus clerici non debent se immiscere.

k D.Hierony.ad Nepotianum. de vita clericorum, negotiatorem clericum tanquàm pestem fuge, relatum in can. 9.negotiatorem,88.distinct. Negotiari clerico nunquam licet, can.fornicari,10. can.eiiciens, 11. can.quoniam non cognoui,12.can.consequens,2.ead.88.distinct. Eiecit Dominus negotiatores ex templo, Diui Ioan.c.2.dicto can. eiiciens,11. & ca.fina.88.distinct.

l can.1.2.3.4.5.& tota 91.dist.ca.1.de celebra.Missar. Et sunt quædam opera clericis & monachis iniuncta, ad vitandum otium, can.nunquam, de consecrat.distinct.5.6.illud quoque, c.6.Nouellæ 133. quomodo monachos oporteat viuere, súntque ibi illa opera studia sanctarum literarum, & manualia; vide Augustinum in Psalm.99.& libro de opere monachorum, & actorum, c.20.

m can.Apostol 19.can.te quidem 10,20.11.q.1. Nouella Leonis 86.& c.6.Nouellæ Iustiniani 123.c.1. c. quod quibusdam, 4. de fideiuss. scilicet si causa fideiussionis ad Ecclesiam non pertineat, non aliter. cap.clericus, de fideiussor.vide can.denique,14.q.5.can.1.15.qu.2.nam & pro abbate suo monachi possunt intercedere, cap.ex rescripto, 9. de iureiuran.

n can.fin.86.dist. can.1.88.dist.can.1. placuit.21.qu.3.cap.secundum,6.ne cleric.vel monach.sæcu.nego.se immisc.in Nouella Leonis,86.& in §.sed neque sui,c.6.Nouella Iustiniani,123.in can.3.synodi Chalcedonensis. & can.16.synodi 7. Carthaginensis, nisi forsan clericis sua non sufficerent, & ita pro victu aliena conducerent, vt in c.dilecti de decimis, vel nisi episcopi iussu bona Ecclesiæ conducerent, 88.dist. vel nisi bona suæ Ecclesiæ, vel nomine Ecclesiæ possessiones conduxerit clericus. §. sed neque, & §.sed & ipsis.Nouel.123.

o can.fina.88.distinct.can. 4. Cyprianus,11.quæst.3.nisi fiant miserabilium personarum tutores, can.fin. 86.distinct.c. 1.88.distinct.

p can.fin.86.dist.c.2.c. sed nec,4. c.clericus,5.§.fi.ne cler.vel monac.can. 2.credn,21.q.3.

q cap.sicut,7.ne cleric.vel monac.sæcu.neg.se immisceant.

r can.his igitur, 2.dist.can.1.35.dist.can.nullus presbyterorum,44.dist.can.non oportet, de consecrat.dist.5.ca.cùm decorem,12.& cap.clerici,15.§.mimis,& §.ad aleas, de vita,& honesta.clericor.& can.41.Apostolorum,& 42.cap. inter dilectos, de excess.prælat. Photius nomocanonis tit. 9.c.27.& tit.13.c.29.Ius ciuile idipsum cauit,& monachos alea ludentes triennali exilio monasterio damnat, in Nouella Iustinia.123. de sanctissi. Episcop. cap.10.§.vt autem omnis ecclesiasticus, auth. interdicimus, & l.placet nostræ clementiæ,17.de Episcop. & cler.Leo Nouella 87. in ecloga Basilicorum lib.3. titul. 1. cap.19. περὶ πολιτευομένων ἐκκλησιαστικῶν προσώπων.

s c.1.2.& fi.de clerico venator.Clem.1.§. si quis autem, versi. si qui verò, de stat.monach.ca.episcopum,can.omnibus, 34.dist. can. qui venatoribus, cum sequentibus, vsque ad can.non satis est,86.distinct.

t can.clerici,can.quicunque.23.qu.8.Clem.2.de vita & honest.cleric.Clem.1.§.aduersus verò, versic. vel arma portantis, eo.tit.Clem.1.§. qui verò.in fine de stat monach.

u can.his igitur, versi dolos,23. distinct. can. seditionarios, 46.distinct.

x ca.oblationes, ca.nec ad Cain, ca.alienus, ca. si quis, can. dissidentes,90.distinct.

y dicto can.his igitur,§.odium,23.distinct.can.clericus,ca. accusatores,46.dist.

z ca.clericus,qui,& ca.sunt nonnulli,46.dist.

aa can.clericum,46.distinct.

bb ca.pen.§.qui verò,91.distinct.

cc can.Ecclesia,16.q.1.can. in omnibus, de consecr.dist.5.secundum distinctionem ca. hinc est.§.item illud,16.q.1.

dd ca.1.& sequentib.21.q.5.can.si quis presbyter,11.q.3.

ee dicto can.his igitur.§.senioribus, 23.dist.can.à subdiacono, ca.nulla.ca.quisquis, can.non oportet, 43.distinct. ca. placet, can.hoc idem,16.q.1.can.abbates,§.monachi,18.q. 2.can.in omnibus, de consecrat.distinct.1.cap. cùm inferior, de maior. & obedien. Alioquin inobediens punitur pœna statuta in c.grauem, 15. de excessib. prælato. cap. si quis,2. & cap.illud dominus, de maior.& obedient. imminet & contumacibus clericis pœna excommunicationis, & depositionis, in can. Apost.30.54.55. Scriptum, & principem populi tui non maledices, Exod. 22. versi. 23. Actor.27.versi.1.cap.1.de maledic. Remittetur tamen pœna inobedientiæ, si prælatus, vel superior illicitum, vel indebitum iusserit, can.si quis Episcopus, cum sequentib.11. quæ 3.c.sanè,5. & c.cùm ad 7. de excessib. prælator.

ff can.non oportet, de consecr.dist.5.ca. extraneo, can.hortantur.can.fin.71.dist.can.Apostol.12. & 32. can. fraternitatis,5.de cleric.non residendi.cap. 1. de cler. peregrinan. c.cùm ad nostram,3.de regularib.in Extraua.cõmunib.l. si qua per calumniam,22.fina.de episcop.& cleric.C.Nouella 86.Istæ literæ dicebantur, συστατικὰ γράμματα, in can. Aposto.12.& 32.dicuntur autem in can.11. in concil. Calcedonensi, hoc modo,& formales, seu formatæ, in concilio Carthaginensi, can.13.quia sub certa forma dabantur clericis ad aliam ciuitatem, ad Episcopos, vel curiam euntibus. Ita vsum harum literarum fuisse frequentem, & pro conuentu Nazianzenus ait contra Iulianum: forma illarum præscripta est in principio can. final. 73. dist.

notatúque

notatúrque, illas literas oon datas; nisi rogantibus iis, quibus dabâtur. In principio, & can. sequenti. 72. distinct. ponuntur etiam aliæ literæ dictæ canonicæ, vt pacificæ, & dimissoriæ, quas explicauit nuper Gerardus Rodulphus Grauiensis, libello de literis canonicis.

gg can. sæpè principes, can. his, à quibus, 23. qu. 8. c. clericis, 5. ca. sententiam, 9. ne cleric. vel monach. sæcula neg. se immisc. cap. in archiepiscopatu, de raptor.

hh cap. fina. ne cler. vel monac. sæcula. neg. se immisc. in sex.

ii ex concilio Carthaginensi 3. ca. 17. can. 27. cùm omnibus, 81. distinct. can. interdixerit, 32. distinct. c. à nobis, 9. de cohabita. cler. & mulier. l. eum, qui probabilem, 19. de Episc. & cleric.

kk capit. 1. de cohabitat. cleric. & mulier. lib. 3. titul. 2. Sic beatus Augustinus, nec cum sorore habitare consensit, dicens, quæ cum sorore mea sunt, sorores meæ non sunt. cano. 25. legitur, 81. distinct. Reiicit à clericis etiã consortium mulierum diuus Hieronymus ad Nepotianum, & in c. 17. hospitiolum, 32. dist. vt auth. Episcopo. & cleri. C. prohibetur & oe secum clerici habeant mulieres absolutè, can. oportet, can. sed si fortè, ca. volumus, can. cùm omnibus, can. archidiaconum, can. quidam, can. fœminas, can. ad reatum, 81. dist. ca. plurimos, can. quia aliquanti, 82. distinct.

ll Sic in concilio Nicæno, cap. 3. relato in can. 16. interdixit, 32. distinct. subintroductas mulieres dixerunt Græci, *συνεισάκτους* id est intermissas aliunde, quam ex agnatione naturali, adscititias, & in domum introductas. Peculiari autem nomine eo dicebantur socij, sociæve cœlibatus, siue virgo contubernalis haberet virum, siue monachus fœminam quod genus societatis aliquando permissum fuit inter Christianos, sed posteà prohibitum ob suspicionem stupri: meminit de his diuus Chrysostomus. Sorores illæ etiam aliquando dictæ, quæ cum aliquibus, pudicè, veluti soror naturalis cum fratre, habitabant. Si in cap. consultationi, 4. de frigid. & maleficia. lib. 4. cap. 15. qui contrahit scienter matrimonium cum fœmina clausa, vel stricta, quam non potest habere tanquam vxorem, eam tanquam sororem retinere debet. Idem in capit. laudabilem, 5. eod. tit. de frigid. & malefic. & in can. requisiti, 23. qu. 1. Prohibitum autem & ita sorores habere, cùm plures hoc nominis prætextu, stuprum committerent. Sícque notat Martialis propudium seu scortationem Fabulæ,

*Quare non habeat Fabula, quæris vxorem,*
*Themissium: habet sorores.*

Eáque ratione & abusum nominis, & fœminarum, eo prætextu prohibuit clericis Honorius cum Concæsare in l. eum, qui probabilem, 19. de Episcop. & cleric. & Cõcilium Anchyranum capit. 18. & diuus Hieronymus ad Rusticum monachum, de viuendi formula, & libro de vitando suspecto contubernio: Eadé mulieres *συνεισάκτους*, seu subintroductas, vel sorores, inhibet omnibus clericis Iustinianus, §. presbyteris autem, cap. 20. Nouellæ. 123. de Sanctissimis episco. Explicat Iulianus antecessor in Nouellis Iustiniani, attic. 477. vbi pœnæ, de quibus in ecloga Basilicorum lib. 3. tit. 1. cap. 41. vide & concilium Arelatense 2. cap. 4. Aquisgranense, cap. 49. Eusebium lib. 7. historiæ cap. 30. & in Ecclesiastica historia lib. 7. cap. 20. & quomodo prohibeatur clericis concubinas habere, vide §. si quis autẽ monachicam, c. 8. Nouellæ 5. de monachis, cap. 3. 4. c. si autem, 6. de cohabita. cleric. & muliet. can. decernimus, 28. distinct. can. nullus, cum sequen. 32. dist. quid concubina in can. omnibus, c. concubina autem, 34. dist. Pœnæ autem concubinariorum publicorum clericorum tractantur triginta per Rebuffum ad titulum de publicis concubinariis, in concordatis: vbi & textus in §. & ipsas: quasdam etiam notat, & ibidem Rebuffus, in negligentiam episcoporum non punientium concubinarios clericos, & concubinas solere iudices laicos in Gallia contra eos inquirere, & punire, maximè Parlamenta: vide Boërium deci. 72. Est etiam munus iudicis sæcularis, compellere homines, vt honestè viuãt, propter præceptum iuris, quod profitentur, & exequuntur. *Honestè viuere*, l. 1. de Instit. & iur. ff. §. iuris præcepta sunt eod. titul. apud Iustinia. Pœna autem concubinariorum in liberos illinc procreatos extenditur, in can. cùm multæ. 15. qu. 8.

mm can. 22. si quispiam, 81. dist. vbi pœna clerici, & mulieris, can. his igitur, §. viduarum, 23. dist. c. 2. de cohabita. clerico. & mulier.

nn can. monachi, de consecra. distinct. 4.

oo dict. ca. monachi, de consc. dist. 4. & ca. peruenit, 20. 18. q. 2. can. non oportet. 81. dist.

pp can. clericus, cum seq. can. clerici, 8. distinct.

qq can. monasteria, 8. de vita, & honesta. cleric. vbi clericus frequentans monasteria mulierum, non desistens deponitur: laicus, excommunicatur.

rr can. peruenit, 20. cum 4. sequentib. 18. qu. 2. §. non ingrediuntur, cap. 3. Nouella 33. quomodo oporteat, *monachos viuere.*

## CAPVT IX.

*Clericorum aliqua præcipua munera.*

DEI honor, & cultus, præcipua monachi, & clerici cura. [a] Quare officia sibi imposita diuina, suis horis, & temporibus debent exequi, [b] nec à loco, seu Ecclesia sibi designata abesse: [c] maximè monachus, [d] nisi ex rationabili causa, & probata eis permittatur. [e] Clericus pro gradu sui officij melior esse debet, [f] & exemplo aliis bene viuendi: quia ipsi quidem conscientia sufficere posset bona; at à proximo fama bona, & exemplum exigitur. [g] Sit discretus in docendo, vt docenda proferat, non discenda taceat. [h] Sal terræ, lumen mundi [i] dicuntur personæ ecclesiasticæ: sal sapientiam significat: [k] quam in omnibus operibus debent offerre Deo, [l] lumen, doctrinam, vitámque bonam, quam sequi debent vt lucem, laici. [m]

### SCHOLIA.

a can. cui portio, ca. duo sunt, 12. qu. 1.

b cap. 1. 2. 3. 91. distinct. c. 1. de celeb. Missa. De his officiis diuinis diximus latè suprà lib. 1. tit. 20.

c can. se qui verò, can. si quis in cler. 7. q. 1. ca. 3. §. cùm igitur. c. 4. & cap. conquerente, 6. cap. ex parte, 8. cap. qualiter, 9. cap. inter quatuor, 10. & sequentib. aliis, de cleric. non residenti. cap. extirpandæ, 30. §. qui verò, de Præbend. cap. quanto, 7. de offic. ordinar. cap. licet, 14. §. is etiam, de elect. in sex.

d can. quædam, can. si cupis, 16. q. 1. can. abbates, §. monachi, 18. q. 2. can. vltimo, §. item clericus, 20. q. 4. Clem. 1. §. quia verò, & §. cæterùm, de statu monachor. cap. vnic. de statu regul. in sex. §. porrò religiosissimus, Nouella 123. & §. illud quoque, Nouell. 133.

e dict. Clem. 1. §. cæterum, de stat. monachor. c. relatum, 4. c. inter quatuor, 10. de cleric. non residen. vt studiorum est causa, cap. licet can. 32. de præb. in sex. dist. 1. dict. §. cæterum, Clem. 1. & dict. c. relatum. si modò resideat clericus in loco: vbi studia exercentur, non alibi, cap. fraternitatis, 12. de cleric. non resident. cum licentia sui prælati, capit. 2. ne cleri vel monach. in sex. vt si studia sibi permissa discere exerceat: quædam enim illis prohibentur, vt in can. ideò. can. sacerdotes, simul. 37. distinct. cap. non magnoperè, cap. super specula, ne cleri. vel monach. cap. 2. §. fina. eod. tit. in sex. causa rationabilis absentiæ, abesse

prone

pro negotiis suæ Ecclesiæ. cap. ex parte, 13. de cleric. non resid. vel prælati sui, ca. de cætero, 7. & c. ad audientiam, 15. eod titul. vel Papæ, c. cùm dilectus, 4. eod. titul. vel Papæ, c. cùm dilectus, 4. eo. quibus aliæ causæ addi possunt, cum causæ cognitione; iuxta cap. relatum de cleric. non residen.

f residen. can. qualis enim, 8. q. 1.

g explicatur à diuo August. sermone 50. ad fratres de heremo, & in concilio Aquisgranensi, can. 112. & in can. 19. nolo vt aliquis, 12. q. 1. ca. non sunt audiendi, 11. qu. 3. ad Roman. 12. & 2. ad Corinth. 8.

h can. in mandatis, can. icimus, canon. Ephesiis, can. fin. 43. dist. can. 1. cap. non ergo, 44. dist. vide de docendi, & instituendi munere in can. 1. 38. dist. can. his igitur, §. fi. 21. dist. ca. alia causa. 16. qu 1. can. ille procul, 93. distin. nos etiam loquuti sumus, iam de prædicatione verbi Dei, supra, lib. 1. tit. 22.

i can. 7. sacerdotes, 93. dist. D. Matthæi, c. 5.

k can. si rector 43. dist.

l can. sal, de consecra. dist. 4.

m ca. ne quis, de consecra. dist. 3.

## CAPVT X.

*1 De priuilegijs clericorum, 2 Rerum. 3 Et personarum.*

1 PRIVILEGIA rebus, personis, & actionibus clericorum, seu ecclesiasticorum conceduntur [a]. De rebus proprijs, quas nō negotiandi causa deferunt, nulla guidagia, pedagia, & vectigalia soluunt: [b] neque sordida extraordinaria superindicta munera à rebus Ecclesiæ exigūtur.[c] Res tamen aliquando cum oneribus realibus iam impositis, transeunt ad Ecclesiam: [d] aliter Deo consecratæ, & à clericis possessæ, iure census liberantur: [e] nisi ecclesiasticum munus ab ecclesiasticis iniunctum sit, [f] qualis procuratione visitationis. [g]

2 Personæ clericorū digniores laicis habentur: [h] vnde nec laici eis imperare debent, [i] eorúmque vis seueriori sententia à laicis illata vindicatur: [k] vt sententiam excommunicationis laici ipso iure incurrant manum violentam in clericos inijcientes, à qua, paucis causis exceptis, non possint, nisi à summo Pontifice absolui, [l] nec consentientibus ipsis clericis. [m] Clerici fidelitatem laicis iurare non tenentur, [n] acquirúntque sibi vt peculium castrense, etiam in potestate patrū constituti: [o] ideò de his, testari possunt, & eadem liberè alienare: [p] nisi contēplatione si æ Ecclesiæ acquisierunt, [q] vt alibi latius explicauimus [r]. Episcopatus etiam hodiè ipso iure vel ciuili liberat à patria potestate. [s] Clerici quoque, presbyteri, diaconi, subdiaconi, exorcistę, lectores, ostiarij, acolythi, à personalibus muneribus immunes sunt. [t] Laicus detinens clericum in vinculis, aut custodia, quamuis sine læsione seu publica, seu priuata, excommunicatus est. [u]

3 Peregrinantium alia priuilegia singularia clericorum, vt in gradu suo suscipiantur, & tam ad verbum faciendum, quàm oblationem consecrandi inuitentur: [x] possunt tabernas ingredi [y] habitum in itinere mutare, [z] ab excommunicatis cibos suscipere, [aa] comam relaxare, [bb] sacramentum pœnitentiæ quandocunque petierint etiam interdicti tempore accipere. [cc]

### SCHOLIA.

a priuilegia multa, quæ cōcedūtur clericis ratione ordinis ponuntur per Hippol. de Marsil. in suo tracta. de fideiussoribus, numero 111. vsque ad 133. vltra quæ in singulari 174. ponit aliud, vt prælatus sibi adscribens aliquid de bonis testatoris, non incidat in falsum.

b ca. quamquam, 4. de censib. lib. 3. tit. 20. in sex. cap. non minus 4. de immunit a. Ecclesi. lib. 3. tit. 42. vbi gl. notabilis ad verba, *sub tributo*. Clement. præsert de censib. ca. 3. nulli, 12. q. 2. iure etiam diuino res clericorum sunt immunes ab oneribus laicorum. Esdræ, 3. c. 7. etiam olim inter Ethnicos, Genes. 47. quæ dicantur Guidagia, pedagia, tractat in capit. super quibusdam, de verbor. signification.

c l. placet, 35. C. de Sacros. Eccles. l. 1. C. de Episc. & cler. Nouella 135. de Ecclesiast. titul. §. ad hæc sancimus, seu c. 5. Inter sordida autem munera non numerātur contributiones ad refectionem itinerum, pontium, l. ad instructiones. 7. C. de Sacrosanct. Eccles. d. §. ad hæc. Sunt & quædam contributiones à personis, & rebus ecclesiasticis aliquando licitè exactæ à laicis, consensu episcopi, & superiorum ecclesiasticorum, vrgente necessitate: vt in c. 2. & c 7. non minus, 4. §. quocirca, c. aduersus. 7. de immunitat Ecclesiar. ca. 1. §. cæterùm, eo. tit. in Extrauag. communibus.

d ca. tributum, & ca. 22. conuenior, 21. §. tributum. 23. q. 8. can. si quæ causæ 36. §. fin. & can. si tributum, 27. & seq. magnum quidem. xi. q. 1.

e can. in qualibet, 23. can. secundum canonicam, 24. ca. sancitum, 25. 23. q. 8. ex concilio Vormacensi ca. 50. c. sancitum, de censib.

f c. 4. versi. præter Ecclesiasticum, de censib. l. 11. C. de Sacros. Eccles. quod tamen nouum non fit, c. 3. de censib.

g c. cùm venerabilis, 21 de censib.

h can. beatus 6. quæst. 1.

i cap. Ecclesia, 7. de constitution. capit. fin. de reb. Eccles. non aliena.

k de vi expulsiua prohibita in ca. contra, 29. ca. laici, 37. ca. inuentum, 8. 16. q. 7.

l de vi offensiua in clericos commissa, tractatur ferè in tota, 7. q. 4. vsque ad 50. canonem & maximè in can. si quis suadente diabolo, 20. c. quod de his, 26. c. peruenit, 17. cap. tua nos, 19. de sentent. excommunicat. Facit l. si quis in hoc genus 10. de Episc. & cler. Continet autem vindicta contra violantes clericos; canon. si quis suadente, 17. quæst. 4. omnes ecclesiasticas personas, qui clerici dici possunt, psalmistas, qui clerici dicuntur in ca. cleros, 21. distinct. monachos Deo deuotos, cano. 21. quisquis, eadem 17. q. 4. conuersos, cap. parochiam, 9. de sentent. excōmunica. Possunt tamen absolui ab alio, quàm à summo Pōtifice percutientes violenter clericos, laici impuberes, cap. 1. cap. ea noscitur, 3. cap. pueris, 60. de sentent. excommunica. mulieres, & delicati, quibus non datur necessitas adeundi summum Pontificem, & absolui possunt à suo episcopo, cap. mulieres, 6. de sentent. excomm. Idem in monialibus. 33. eodem titul. Excipiuntur & per totum percutientes. cap. 1. de Sentent. excommunica. & si magister discipulum clericum percutiat. capit. 1. eodem titul. si claustrales se mutuò percutiant, capit. 2. de sentent. excomm. Si Ostiarius ratione officij alium verberet, cap. 3. & cap. veniens, eodem titul. item is, qui percutit clericum cum vxore, filia, aut matre, aut sorore scortantem, cap. si verò, de sentent. excommun. qui illatam sibi à clerico vim repellit, dicto capit. si verò. prælatus qui percusserit vel alius eius mandato, c. peruenit, de Sentent. excom. qui leuem iniuriam inferunt,

ca. peruenit, de sent. excommun. fratres etiam ordinis Hierosolymitani, cap. canonicæ, 50. de sentent. excom.

m cap. contingit, 16. de senten. excommun. quinimò & clericus ipse, si sibi manus inferat violentas, incidit in can si quis suadente diabolo, 17. qu. 4. vt ait Bald. in proœmio Decretal. colum. 8. Iason ad l. 1. colum. 2. de seruis fugitiuis. Chassanæus ad rub. *des Iustices:* ad verba, *& droict d'iceiles*. in consuetud. Burgund.

n cap. nimis, 30. de iureiurand. lib. 2. titul. 24. nisi clerici à laicis temporalia habeant, vt ibidem dicitur: quia tunc in his minores sunt laicis, cap. solitæ, de maior. & obed. can. & si Episcopus, 18. dist.

o tit. de peculio cleric. C. §. si presbyteri, c. 19. Nou. 123. diximus suprà latè lib. 1. de peculio cler.

p vide c. 1 de testam.

q Ecclesiasticis personis bona possunt esse triplicis generis, Vnum dicitur patrimoniale, ex quæsitis per illos, vel ex aduenientibus ex successione testato, vel intestato maiorum, vel amicorum, vel ex contractu, ante, vel post adoptionem beneficij ecclesiastici. Secundum genus bonorum, quod post clericatum ex laboribus suis, & industria clericus quærit. Tertium eorum, quæ quis ratione sui beneficij, vel Ecclesiæ pertinent ad præfectos, vt quæ vel procedunt de locis Ecclesiæ, vel relicta sunt Ecclesiis. Et de primo, & secundo genere bonorum, clerici possunt disponere, & testari, c. quia, de testament. Panor. ad cap. cùm in officiis, eod. tit. de tertio verò genere non possunt, d. c. cùm in officiis, cum similibus. de quibus abundè diximus suprà libro 1. titu. 26. de peculio clericor. circa finem. Vide interim authent. licentiam, C. de Episcop. & cleric. Nouella 131. cap. 17.

r vide quæ dicta sunt superiori libro; de peculio clericor. titul. 26.

s Nouella 81. constitutio, quæ de dignitatibus, & episcopatus filium liberat à patria potestat. auth. sed episcopalis C. de Episc. & cler.

t l. presbyteros diaconos, 6. de Episc. & cler. C. quemadmodum nec tutelæ etiam legitimæ dantur inuitis, can. Episcopus, 88. dist. ca. 20. de præsentium, & ca. 40. generaliter, 16. q. 1. l. generaliter sancimus, 52. de Episc. & cler. C. possunt enim clerici. si velint sponte, dummodò non sint monachi, legitimam tutelam suscipere, canon. peruenit, 86. dist.

v cap. nuper à nobis, 29. de sent. excomm. lib. 5. tit. 39. Clericus tamen sui authoritate superioris ligari potest, & torqueri vsque ad restitutionem. capit. grauis; de deposito.

x canon. 38. Episcopi, 7. quæ. 1. ex Concilio Carthaginensi, 2. c. 33.

y can. clerici, 44. dist.

z can. Episcopi, 21. q. 4.

aa can. quoniam, 11. q. 3.

bb c. si quis ex clericis, de vita & honest. cler.

cc cap. quod in te, de pœnit. & remissio.

## CAPVT XI.

*1 De priuilegiis circa actiones clericorum.* *2 Beneficia.*
*3 Tempore interdicti.* *4 Pœnitentia.*

1 PERSONA ecclesiastica, seu clericus coram suo prælato, & iudice ecclesiastico, non coram sæculari, pro crimine [a] conueniri debet: [b] & ab illo non à laico iudicatur, alioquin iudicatum nō tenet, [c] etiam si pro clerico pronunciatum sit: [d] quia in eum non habet iurisdictionem: [e] nisi summus Pontifex daret principi, vel alteri laico iudicandi de clericis certi loci, [f] poterit laico iudicandi de clericis certi loci, [f] poterit laico iudicandi ... vel si clericus esset assassinus, vel assassinorum fautor, vel submissor, [g] vel inuentus esset delinquens in habitu sæculari: [h] vel fuisset degradatus, [i] vel aliter priuilegia clericatus amisisset: [k] aut si deficiat, vel non sufficiat potestas Ecclesiastica pro puniendo eius delicto. [l] Si delinquens clericus sit bigamus, [m] vel si alij similes casus occurrant. [n] Quòd si agatur de personalibus actionibus, clerici quoque non coram sæculari: sed Ecclesiastico conueniri debent, quamuis in laicum consentirent. [o] Quòd si de rebus eorum temporalibus, & realibus actionibus, quæstio sit; debent conueniri coram iudice loci: vbi res sunt. [p] In ius tamē non vocantur clerici extra suam prouinciam, nisi ad sedem Apostolicam fuerit appellatum. [q]

2 Ad actiones etiam priuilegiatas clericorum pertinet, vt beneficia Ecclesiastica non nisi clericis conferantur, [r] nec ab aliis, quàm à clericis, [s] iure communi: item vt inopes debitores absoluantur à petitione creditorum, data idonea cautione de soluendo, vbi ad pinguiorem peruenerint fortunam, post confessum debitum. [t]

3 Vtque possint clerici tempore generalis interdicti sepeliri in cœmiterio, si interdictum non fuerint transgressi: possintque eo tempore in Cathedralibus Ecclesiis bini, vel terni, submissa voce horas, vel preces canonicas dicere. [u]

4 Nec possit clericis pœnitentibus solennis pœnitentia imponi, [x] solisque clericis, non laicis, sit concessa verbi Dei publica prædicatio. [y]

### *SCHOLIA.*

a nec valet consuetudo contraria, can. 1. 2. 11. quæst. 1. cap. qualiter, & cap. clerici. de iudiciis: siue agatur criminaliter, vt in cap. at si clerici, eod. tit. siue ciuiliter, cap. 2. & cap. si diligenti, de foro compet. cap. si iudex laicus sentent. excomm. in sext. Rota decis. 140. vtrùm valeat consuetudo. in antiq. Iurisque diuini esse hoc priuilegium ait Rota, in decis. 829. incip. *vtrùm valeat*, numer. 4. in antiq. facit cap. vnicum, de cler. coniugat. in sext. Vide Iulium Clar. lib. 5. Sentent. iuris, in practica crimin. quæst. 36.

b cap. 1. cap. cùm contingat, de foro competen. nec vocatus coram sæculari clericus, etiam pro crimine tenetur comparere vel per se, vel procuratorem etiam ob proponendam exceptionem clericatus, Archidiac. ad can. 2. 15. quæstion. 4. Felinus ad caput veniens, in vltimis verbis. de accusation. Et hanc communem opinionem esse ait, Guido Papæus, decis. 450. In Gallia tamen seruatur contrarium, vt teneatur clericus vocatus coram iudice venire, vel mittere priuilegium suum allegaturus, iuxta l. si quis ex aliena, de Iudic. ff. & ita tenet Rebuffus ad §. de constitutionib. ad verba, *Gallicos prælatos*. vers. 2. quæro, in Concord. Improbant alioquin illam consuetudinem interpretes, explicat Iulius Clarus libr. 5. sentent. §. fin. in pract. crimin. qu. 36. num. 5. ait autem, num. 21. captum à iudice laico clericum detineri posse, donec cognoscat an sit clericus.

c can. in primis, 2. quæst. 1. can. clericus, 48. & sequent. ca. sacerdotibus, 11. q. 1. cap. at si clerici, de iudic. auth. statuimus, de Episc. & cleric. C. vbi corriguntur contrariæ constitutiones quædam Iustin. vt autem causas, & authent. clericus, eius tituli.

d can. 43. placuit, 11. quæst. 1.

e cap. Ecclesiæ sanctæ Mariæ de constitution. capit. decernimus, de iudic. c. vnic. de cler. coniuga. in sex. Aliquando tamen

tamé obtinuit, vt pro crimine ciuili, vel leui, iudex laicus adiretur contra clericum; ea tamen lege; vt lis vltra duos menses non egrederetur, nec puniretur, si reus fuisset inuentus, priusquàm per Episcopum sacerdotio priuaretur. quòd si crimen fuisset Ecclesiasticum, Episcopalis erat examinatio, & castigatio, auth. clericus, §. sed enim in ciuili, & seq. C. de Episcop. & cleric. Nouell. 81. cap. 1. relata, in ca. si quis cum clerico, 45. 11. quæst. 1. Fuit posteà hoc ius emendatum per Fridericum Imperatorem, in §. item statuimus, de statutis, & consuetud. in Extrauagantibus, post feuda: vnde sumpta est authen. statuimus, C. de Episcop. & cleric. Sed in Gallia reuncatus vsus Nouellæ, 81. §. 1. & iudices ciuiles cognoscunt de crimine priuilegiato clerici, & pro communi remittunt suo iudici puniendum, vt scribit Rebuffus in procemio ordinario. regiarum, Gloss. 5. numero 33. notat Chassanæus, ad Rubricam, *des iustices*, ad verba, *& droict dicelles*, numero 49. in consuetudinib. Burgund. §. possunt iudices regij in Gallia forbannire, seu in exilium mittere clericos ita delinquentes, per textum l. quamquam, de Episcop. & cler. Exemplo Salomonis, qui damnauit Abiathar sacerdotem, 3. Reg. 2. & pro crimine Simoniç, & læsæ maiestatis, iure ciuili potest princeps Episcopatu reum priuare, vt in l. si quemquam, C. de Episcop. & cler. Sunt & casus priuilegiati alij, in quibus de criminibus clericorum cognoscit sæcularis iudex; vt si clericus arma vetita portet, capi potest à iudice sæculari, & puniri pecunialiter: non tamen corporaliter, per textum, secundum Iohannem Fabrum, in l. addictos, de Episcopat. audient. C. & ibi Gloss. ad verbum, *vindicetur*. Armorum enim delatio, etiam clericis est interdicta, cap. 2. de vita & honesta. clericor. Est & Nouella quæ armorum vsus inscio principe sit interdictus, & ita non teneat arma confiscata iudex laicis inuenta cum clerico, testificare: vtrumque firmat Iulius Clarus, lib. 5. sententiarum, §. fi. in practica crimina quæst. 36. num. 29. & 27. vbi, & agit de crimine maiestatis humanæ commisso à clerico, vt puniatur à iudice laico sine degradatione. Item, si clericus infringat saluagardiam regum, vel principum, punitur à laico: l. 2. C. vt nemo priuatus dum dicitur vindicandum esse illud crimen per omnes iudices: & ita etiam seruatur in Gallia, & crimina prædicta esse ita priuilegiata testatur Chassan. in consuetudinib. Burgund. ad titul. *des iustices*, §. 5. ad verba, *s'il n'a grace*, numero 80. & 81. rursum in numero 82. tradit clericos posse puniri à iudicibus, vel officiariis regiis, si ab illis offendantur officiando, per l. vnic. si quis ius dicenti, non obtemperet. ff. addit & numero 85. posse mulctari clericos, per officiarios regios, si vellent vsurpare regiam iurisdictionem: & facit, capit. ex parte in Christo, de verborum significatione. Sed & clericus artificium aliquod agens, & in eo delinquens, coram laico iudice artificij, vel laico, potest conueniri, l. final. Cod. de iurisdiction. omnium iudic. Sic in Gallia regij officiarij clerici puniuntur à iudice sæculari, non habita ratione tonsuræ: vt & notat Chassanæus proximè citato loco. n. 90. Aufrerius ad Clem. 1. n. 5. de offic. ordinarij. Quamuis alibi dicat esse contrariam opinionem. Iul. Clar. lib. 5. sen. iur. §. fin. in pract. crimin. quæst. 38. ou. 25.

f ca. præter hoc, §. verum, 32. dist. ca. illud, 10. quæ. 3. ca. vbi periculum, §. prætereà de electio. in sext. Felin. in cap. 2. & fin. de maior. & obedien. vide multa quæ notat Rebuffus, in Rubric. de protectione Concordatorum, ad verbum, *Leo*. in Concord. vbi id locum habere in certis, non in omnibus generaliter, docet.

g cap. 1. de homicid. in sext.

h cap. 1. de apostaris.

i Quia talis post exauthorizationem fit fori sæcularis, cap. nouimus, de verbor. signific. cap. 2. de Pœnis, in sext. idem sit incorrigibilis, & verbo sit clericus depositus, c. non ab homine, de iudic. Vide Clarum libro 5. sententia. §. fin. in practica crimin. qu. 36. num. 33. 34. 35. 36. & sequentibus.

k Clement. 1. de vita, & honest. clerc.

l ca. 20. principes sæculi, 23. quæst. 5.

m cap. 4. de bigamis in sext.

n plures alij casus, in quibus iudices sæculares possunt cognoscere de criminibus clericorum, videndi apud Guillel. Benedict. in repetitio. c. Raynutius ad verba, *& vxorem nomine Delasiam*. in 2. decis. nu. 140. vsque ad numerum 162. de testamentis numerantur etiam. & probantur casus alij nouemdecim Chassanæo ad titulum *des iustices*, §. 5. ad verba, *s'il n'a grace*. à 47. nu. vsque ad 93. in consuedin. Burgund.

o cap. si diligenti, & cap. si clerici, de foro competen. quibus corrigitur, l. si quis in conscribendo, C. de pactis: & sub titulo iterum de Episcop. & cleric. facit Nouella 73. notat tamen Papus, lib. 1. Tom. 1. notariorum, casus quosdam, in quibus in actionibus personalibus clerici conueniuntur coram laicis iudicibus, vt quando obligationes habent originem à realitate; vel si mixtæ sunt, ex reali, & personali: veluti si clericus mutuò accipiat pecuniam, & emat officium regium vendibile, puta Thesaurarij, vel aliud simile. Si à Presbytero vectigal in summis constitutum hypotheca prædiorum, vel honorum vniuersorum petendum sit: quia inter immobilia hi census annumerantur. per l. hac edictali, §. his illud, de secund. nupt. iudex Ecclesiasticus non est de immobilibus competens; quemadmodum, & si agatur de euictione rerum venditarum: si conueniatur Presbyter à iudice laico constitutus sequester beneficij, ad reddendas rationes, si conducat res laici. Et est quasi contractu conuentus, si Presbyter sine mandato res laici administret si tutor sit, in §. tutores, de oblig. quæ ex quasi contract. nasc. Potest & beneficiarius compelli per sæcularem iudicem ad reparationem Ecclesiæ beneficij. l. si qui orthodoxæ, §. sanè enim, de hæretic. vt ad instantiam patroni, si dissiper bona Ecclesiæ, ca. filiis, & nepotibus, 16. qu. 7. Item si clerici more sæcularium tractent negotia illis interdicta, vt sæculares iudicari in illis possit à iudice sæculari, cap. fi. de vita, & honestat. cleric.

p cap. ex transmissa, 6. & sequent. de foro competen. Rota decis. 551. incip. *obligatus*, in antiq. num. 2. videtur dicere, in realibus clericum vti priuilegio fori; attamen in patrimonialibus bonis clerici habentur pro laicis. Pan. ad ca. constitutus, & ad ca. cùm dilectus, de religio. domib. Franciscus de Curte antiquior. cons. 27. Aliquando etiam in Gallia, iudex Ecclesiasticus cognouit de causis realibus clericorum, & mixtis, propter consilium Baldi ad authen. causam, C. de Episcop. & cleric. & ob sententiam canonistarum ad cap. 1. de empt. Successu tamen temporis, res meliùs in Senatibus discussa, & ea notio fuit interdicta iudicibus Ecclesiasticis: qui nec habiti capaces cognitiones causarum possessorij beneficiorum, quæ tributa iudicibus regiis laicis.

q ca. vltra prouinciarum, 4. can. peregrina, 12. can. non liceat, 14. & 16. neminem, tertia, quæstione sexta, cap. 6. & c. 7. ne extra prouinciam, 1. quæst. 9. cap. 12. §. saluo, 5. quæst. 4. & in l. non omnes, qui vbique sunt, 32. de Episc. & cleric.

r §. laici autem, in princ. 16 quæst. 7. ca. iudicatum, 89. dist. c. 2. de institutio. c. cùm adeò, de rescrip. c. quamuis, 17. de decimis: quamuis ex priuilegio aliter aliquando, vt in beneficiis dictum.

a Iure communi etiam beneficia non conferuntur à laicis, de iure patronat. capit. Massana, cap. quisquis, de electi on. cum similibus a nobis citatis suprà libr. 1. titul. 28. de institutionibus, quia de rebus Ecclesiasticis laici disponere non possunt, can. primum, & sequentib. 96.

distinct. can. nullus laicorum, can. placuit, canon. laicis, ca. si quis principum, can. quicumque, §. si ergo, 17. quæst. 7. ex priuilegio quamuis aliquando laici contestant, c. dilectus, in 3. de præb. & quamuis disponat de Ecclesiasticis eodem priuilegij iure, vt can. Adrian. 63. dist. cum simil. suprà d. tit. 28. libri primi.

t c. Oduardus, de solutio. li. 3. ti. 23. ex quo colligitur clericus non cedere bonis, vt faciunt laici, tit. de cess. bono. & qui bonis cedere possunt. C.

v ca. quod inter xj. de pœnit. & remissio. lib. 5. tit. 38.

x Solennis pœnitentia habet solennitates, de quibus in cap. 50. dist. hanc neque sacerdotes facere debent; verùm depositi publicè pœnitere possunt, can. sacerdotes, de Pœnitent. distin. 6. ca. si quis sacerdos, 30. quæst. 1. can. Presbyter, 72. dist. Publicam tamen non ante solennem, clericis ob crimen publicum imponi posse constat ex c. quæ sit, 7 de Pœnit. & remiss. lib. 5. tit. 38.

y c. sicut, de hær. excommunicauimus, §. 1. qui verò, eo. tit.

## CAPVT XII.

*1 Qui clerici non vtantur priuilegiis clericalibus.*

1 CÆTERVM priuilegiis clericorum non vtuntur qui relicto clericali habitu arma gerunt, & admoniti tertiò à prelato noluerint deponere.[a] Si iaculatoriam, & histrionicam artem per annum exerceant; vel per minus tempus, à prælatis admoniti, vt relinquerent, eam non reliquerint.[b] Si hæretici sint,[c] si officia carnificũ, tabernariorum, aut macellariorum exerceãt publicè:[d] si bigami,[e] si relicta vita monachali, vel clericali, redeãt ad secularem vitã.[f] Monachis etiam, ob assiduitatem cultus diuini data priuilegia, si vagari incipiant adimuntur.[g]

### SCHOLIA.

a in c. ad audientiam, 25. de sent. excommuni. tit. 39. duo tractantur, quibus amittitur priuilegium clericale: vnum, si non deferatur habitus clericalis; aliud si clericus arma contra admonitionem, & prohibitionem sui prælati ferat: quare, & in cap. perpendimus, 23. eo. tit. impunè occiditur in seditione sacerdos, qui clericalem habitum reliquerat: idem in c. cum non ab homine, 14. §. fi. & c. cùm contingat interdum. 45. eod. tit. vbi tamen monitio trina requiritur reassumendi habitum clericalem; & tonsuram, antequàm ob id exuatur clericali priuilegio: idem in c. 3. eod. tit. Quod intelligi debet quando clerici dimisso habitu, & tonsura se gerũt pro clericis, & in actu clericali, vel leuiter delinquunt, vt tunc moneri debeant ter, antequàm priuilegiis priuentur: non autem quando dimisso habitu, & ordine clericali: tanquam laici vitam degunt, in cap. 1. de apostatis, libr. 5. Verumtamen tutius & hic erit dicere, admonitionem requiri, antequàm priuentur priuilegio clericali ob dimissionem tonsuræ, & habitus; saltem ne eo prætextu, quod conuersentur vt laici, possint euadere iurisdictionem Episcopi: notat textus in cap. transmissam, 15. iuncta Gloss. ad verbum, *postposito*, de electio. quia non in fauorem personæ tantùm priuilegia clericalia conferuntur: sed in fauorem totius ordinis clericalis: cap. vnico, de cleric. coniuga. in sext. nisi agamus de excessu, & crimine immani, in quo sine tonsura, & habitu clericali delinquens, potest puniri à laico, vt indignus priuilegio clericali, quod re ipsa, & eo contempto amisit, séque ipsum beneficio indignum reddidit. d. c. cum non ab homine, & c. perpendimus, de sent. excomm. c. vnico, de cler. coniug. in sext. & ita defendit Clarus, lib. 5. sententiarum iuris, §. fin. in practica criminali, q. 36. num. 23. si modò sine habitu, & tonsura delictum commiserit: contrà, si cum illis, nu. 24. eo. Et in hoc rursum obseruamus, quódque decidit Guido Pap. decis. 138. regulã, quæ priuat beneficio clericali clericum per non delationem habitus, vel tonsuræ, habere locum tantùm in simplicibus clericis, non in promotis ad sacros ordines citat Clem. 2. de vita & honestate clerico. vbi & isti clerici ab aliis distinguũtur. Rursum & obseruandũ, quod ait Iulius Clarus prædicto §. fi. quæst. 36. num. 19. quòd hæc, quæ de clerico priuando non deferente habitum, & tonsuram dicta sunt, intelligi debeant de eo, qui est coniugatus. Cæterùm clerici non coniugati, licèt non deferant tonsuram, aut habitum, gaudent priuilegio fori, nec possunt à iudice laico puniri; cap. si iudex, de sententia excommun. in sext. Nihilominùs tamen, & illud verum erit, vt si talis clericus non coniugatus monitus fuerit à suo prælato, vt deferat habitum, & tonsuram: ipse autẽ contemptis monitionib. noluerit deferre, habeatur pro laico: vt & clericus coniugatus, ter monitus contemnens. Habetur autem pro trina monitione si ea fiat semel monitio de ferendo habitu, & tonsura sub pœna amissionis priuilegij clericalis. vt ait idem Clarus, eadem quæst. 36. num. 20. & Hostiens. ad cap. 1. ne cleric. vel monach. in Gallia sine monitione, clericus, qui nomen dedit militiæ armatæ regiæ, accipitque ab eo stipendia, ipso facto amittit priuilegia clericalia. cui & adstipulantur interpretes, ad c. fi. de cleric. coniuga. & ad c. perpendimus, de sentent. excommunica. nisi posteà restitutus, seu ratihabilitatus fuerit ad illa per summ. Pontificem: Vide de militibus clericis, Chassaneum, ad §. 5. *des iustices:* ad verba, *s'il n'a grace*, num. 54. in consuetud. Burgun.

b c. vnico, de vita, & honest. cleric. in sext.

c ca. principes sæculi, 23. q. 5. quare & propter hoc crimen depositi, traduntur curiæ sæculari, c. ad abolendam, de hære. l. 1. C. eo. tit. & ita iudicatũ fuisse aliàs, tradit Chassan. in proximè citato loco, nu. 57. non enim meretur Ecclesiæ priuilegium, quia eam impugnat, cap. quia frustra, de vsur. l. 3. de Episcopali audient. C. Lauxilium, de mino. ff.

d Clemen. 1. de vita. & honesta. cleric.

e c. 1. de bigamis, in sext. vide decis. Capellæ Tholosanæ 64. & 154. & 255. vbi explicatur, num omnes bigami priuilegia clericalia amittant.

f cap. 1. de apostatis, auth. sed neque, de Episcop. & cleric. §. sed neque curialem, cap. 1. Nouell. 123. de sanctissimis Episcopis.

g l. generaliter, 52. C. de Episc. & Cler.

# PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII, SEV CANONICI.

## LIBER TERTIVS.

## DE PACTIS.[a] Titulus I.

a Hic titulus de pactis extat libro primo Decret. tit.35.in sext. tit.18. lib.2. ff.tit.14. & lib.2. C. titul 3. eò pertinent tituli de pactis inter emptorem, & venditorem lib.4.C.eod.tit. 54. de pactis conuentis tam super dote, quàm super donatione propter nuptias,& parafernis lib.5. C. tit.14.De pactis dotalibus lib.23. ff. tit.4.De pactis pignorum, & commissoria lege, in pignoribus rescindenda,lib. 8.C.tit.35.Nouella Leonis, 19.de pacto paterno, ex quo hæredem futurum filium.De filiis natis ex matrimonio ad Morganaticam contracto,lib. 2.feudorum tit. 29. De conuentione inter dominum & fidelem lib.1.Feudorum,tit.10.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio libri tertij ad superiores,& dicendorum capita.*
*2 Obligationum diuisio.*

1 EXPLICAVIMVS in superioribus libris: in primo quidem de rebus: in secundo verò de personis Ecclesiasticis: reliquum est, vt agamus de actib. seu actionibus præcipuis, circa quas iura Pontificia versantur. Ordo autem optimus videbitur, si primùm eas generaliter: deinceps per capita exponamus. Omnis porrò actio vel obligationum, vel successionum, vel iudiciorum respicit causam. Obligationem autem præponimus successionib. hæreditariis: cùm vt actus viuentium actibus mortuorum, tum etiam, vt genus speciebus; eò quòd ex successionibus aliquę nascantur obligationes hæredum: iudicia verò, in postremam partem reiecimus, quòd in illis de omnibus agi possit.

2 Cæterùm obligationes, aut ex contractu, aut quasi: aut ex delicto, aut ex quasi delicto nascuntur.[a] In contractibus, pacta, seu conuentiones, pollicitationes, vota, considerantur: vel seorsum per se,& simpliciter,[b] vel cum aliis, cum quibus contrahitur.[c] Contrahitur namque aut re, aut verbis, aut literis, aut consensu.[d] In delicto admisso tantum ex ipso maleficio oriūtur obligationes: ex quibus delinquens ad soluendas ex legum impositiones dictas pœnas, & ad resarciendum damnum læsis, adstringitur. His affines quæ ex quasi delicto oriuntur.[e] Agamus in hoc libro prius de conuentionibus,& successionibus seu per vltimas volūtates, aut per causā intestati contingentibus, & obligantibus. In quarto de criminibus, vel quasi delictis, quæ ad ius Pontificiū: maximè ad Ecclesiasticam cognitionem: Dehinc in quinto dicetur de iudiciis,& iis, quæ ad ea pertinent.

SCHOLIA.

a §. si quis, de obligationibus, apud Iustin.
b de pactis in genere tractatu. in decreto Gratiani, 8. dist. in ca.2. in multis.22. q 4. & li 1. Decr.Gregorii,tit. 35. & li.1.Sexti Decr. ti.18.li.2.ff. tit.14.& li.2. tit.3. & lib.1.x1 Eclog.Basilicorum ti.1 apud Paulum lib.receptarum, sent. tit.1. Constantinum Harmenopulum lib. 1.tit.9.
c In specie tractatur in titulis etiam proximè citatis, & in li.5.C.ti.14.de pact. conuentis tā super dote, quam super donatione propter nuptias,& paraphernis,& tit.de pact. dot.li.23. ff.tit.4. tit.de pact. inter emptorem & venditorem cōpositis,li.4. C.tit.54.tit.de pac. pignorum, & lege commissoria, in pignorib. rescinden.lib.8.C. tit.35.tit. de pacto paterno, ex quo hæredem futurum,&c in Nouella Leonis, 19.
d §.fi.de obligatio. apud Iustinia.L.1.de act.& ff.
e Quæ omnia ex seq.titul.explicationem capient.

### CAPVT II.

*1 Conuentionis. 2 Et pacti finitio.*

1 CONVENTIONIS nomē generale est, ad omnia pertinens, de quib. negotij contrahendi, transigendique causa consentiunt, qui inter se agunt, & in vnam sententiam ex diuersis animi motibus descendunt.[a] Species conuentionis pactum est.[b]

2 Pactum autem dicitur,[c] inter partes ex pace,[d] conueniens scriptura, vel sine ea:[e] legibus, ac moribus,[f] comprobata sententia. Dictum pactum quasi ex pace factum.[g] Inter partes autem fieri dicimus, vt intelligatur, non vnius: sed duorum saltem, vel plurium esse in pacto consensum, eáque ratione distare a pollicitatione; quæ tantùm est vnius offerentis promissio.[h]

SCHOLIA.

a L.1.§. conuentionis verbum, de pact.ff. & ibid. docetur

nullum esse contractum, qui non habeat conuentionem idem in l. in omnibus rebus, 55. de action.

b l. 1. de pactis. ff.

c cap. pactum dicitur, xj. de verbor. signifi. lib. 5. cap. 40. ex Isidoro, lib. 5. Etymologiar. cap. 5. Aliter autem diffinitur ab Vlp. in l. §. 1. & est pactio. de pact. ff. vt sit pactio, *Duorum pluriúmve & idem placitum, & consensus.*

d Pactum à pactione: vnde pacis nomen appellatum. l. 1. §. pactum autem, de pact. ff. & pactum pact. dicitur, cap. 1. de pactis: ibi, *vniuersi dixerũt pax seruetur, pacta custodiatur.*

e Sine scriptura, & cum scriptura fieri pactum potest: sed maior firmitas, fides, & probatio ex scriptura, l. contrahitur, de pignorib. ff. atque ideo dixit Labeo, posse conueniri re, per epistolam, per nuncium inter absentes, extante, l. 2. de pactis.

f Aliter non valerent, l. pacta, quæ contra, C. de pact. l. iurisgentium, §. prætor ait, eodem tit. De quo latius agetur in forma.

g Vlpian. dixit à pactione pactum, & hinc pacis nomen, l. 1. de pact. Idipsum & Sextus Pompeius Festus, libr. de verb. signific. Norunt & Grammatici, pactum à pango, figa. planto, dictum.

h l. 4. de pollicita. lib. 90. ff. tit. 12. l. 1. de pact. ff.

## CAPVT III.

*1 Pactorum diuisio in nuda, & conuenta.*

*2 Conuentorum in nominata, & innominata.*

*3 Iurisgentium, & iuris ciuilis.*

1 PACTVM & nudum,[a] & conuentum dicitur,[b] quod & aliquibus dicitur vestitũ. Nudum dicunt iurisconsulti, quando nulla subest causa præter placitum, nec constituitur ex eo obligatio: nam iure ciuili, nuda pactio obligationem non parit: sed exceptionem:[c] item quod non firmatur vel re, vel verbis, vel literis, vel alio firmiore consensu.[d] Conuentum verò pactum dicitur ex quo nascitur obligatio.[e]

2 Rursum pactorum cõuentorum quædã transeunt ex generali nomine conuentionis in aliud quoddam proprium nomen, vt in emptionem, venditionem, locationem, stipulationem, & similia: quædam non transeunt, sed remanent in generali nomine; ex quibus tamen si causa subsit, nascitur obligatio.[f] Superiores contractus nominati, alij innominati dicuntur.

3 Subinde inter contractus conuentos, quidam iurisgentium, ab omnibus ferè nationibus seruati dicuntur,[g] alij iuris ciuilis, nempe vel à lege ciuili inducti, vel approbati.[h]

*SCHOLIA.*

a L. iurisgentium, 7. §. igitur nuda pactio, de pact.

b L. si vnus. 27. pactus ne peteret, eod. tit. ff.

c L. iurisgentium, §. sed cùm nulla de pact. ff. nudum tamen pactum iure Pontificio parit obligationem, vt dicemus posteà: c. 1. de Pact. nudum hic pactum, quod stetit in puris finibus conuentionis, vt nuda dicitur traditio, quæ est sine causa, in l. nunquam nuda, de acquit. rer. dom.

d Tot enim modis firmantur obligationes, l. 1. de actio. ff. §. fin. de oblig. apud Iulianum, l. obligantur, 51. §. 1. de act. ff. rei interuentus firmat placitum, in l. ex placito, C. de rer. permut. Item verba, tit. de verb. oblig. literæ, titul. de literar. oblig. l. fi. manda. ff. consensus, l. obligamur, 51. §. consentientes, de actionib. ff.

e Dicta l. iurisgentium, §. pactus ne peteret, de pact. ff.

f l. 1. §. fi. & l. iurisgentium, §. 1. & 2. de pact. ff.

g l. iurisgentium, de pact. ff. l. ex hoc iure, de iust. & iu. ff.

h l. legitima conuentio, 6. de pact. ff. cuiusmodi est verborum obligatio, emphyteosis, & alij.

## CAPVT IIII.

*De Pactis in rem, & in personam expressis, tacitis, de simplicibus, & non simplicibus.*

ITERVM pactorum quædam dicũtur in rem, quædam in personam.[a] In rem sunt, quoties generaliter paciscor ne petam: in personam, quoties paciscor, ne à persona certa petam: quæ maximè ex mente paciscentium distinguitur. Alia item pacta expressa, alia tacita. Expressa, cùm de aliquibus expresè, & distinctè placuit. Tacita, quãdo sine expressione verborum, ex tacito consensu facta censentur, & ita præsumũtur conuenta.[b] Sunt postremò, & alia pacta, non iurata simplicia, alio iuramento firmata.[c]

*SCHOLIA.*

a Explicat Vlpian. in l. iurisgentium, 7. §. pactorum, de pact. ff. vide & l. tale pactum, 40. eod. tit.

b L. 2. & seq. de pact. ff. vbi exempla tantorum, vt in inuectis in prædium cõductum, l. 4. eo. in stipulatione dotis, quæ suppletur à lege omissa à contrahentibus, l. vnic. de rei C. vxor. act. in eo, qui in futurũ vsuras pro sibi debito accipit, vt censeatur pacisci, ne eo tempore sortem petat: l. qui in futurum, 56. de pact. 56. cum simil. Iure Pontificio quoque quædã pacta præsumuntur Magorum cum dæmonibus in nefariis precibus, & in funestis sacrificiis, quæ illis offerunt: ca. igitur, 26. quæst. 3. Sunt huiusmodi occulta pacta, & fœdera cum dæmonibus ligaturæ, notæ, characteres & similia superstitiosa visa, secundum Augustinum, lib. 2. de doctrina Christiana, capit. 19. 20. & 21. cuius verba relata in c. 6. illud 26. quæst. 2. Dicitur, & generale pactum, quod & tacitum, si non exprimatur, societatis humanæ, obedire regibus suis, can. 2. quæ contra mores, octaua distinctione, ex Diuo August. lib. 3. confession. cap. 8. vt & reipublicæ communis sponsio, obtemperandi legibus, in l. 1. de legib. ff.

c De vtrisque exemplum in c. 2. ex literis, 10. de sponsalib. c. quamuis pacti 2. de pactis, in sext. licèt mulieres, de iureiurando.

## CAPVT V.

*De quibus fiant pacta, vel non liceant.*

PACTORVM frequens vsus in placitis communibus, humanis, quæ legem ex conuentione accipiant[a] in publicis, & priuatis negotiis,[b] vt si de bello transigatur inter hostes,[c] de induciis, seu treuga.[d] Paciscuntur & de negotiis inter se ciuitates,[e] priuatíque de suis omnibus fidem, & conuentiones ineunt, si modò non prohibentur nominatim pacisci. Prohibetur autem pactio priuatis, aduersum Dei, mandata, quibus obtemperare debemus:[f] contra ius publicum,[g] aduersus leges, & bonos mores,[h] aduersum honestatem, de re turpi, & impossibili,[i] de beneficij successione in locum viuentis,[k] vel antequàm vacet,[l] cum alioquin pactum de succedendo in locum viuentis reiiciatur;[m] quamuis iure pontificio pactum de non succedendo iuramento vallatum, probetur.[n] Reprobantur conuentiones, & pactiones de spiritalibus,[o] tanquàm

simoniacæ

simoniacæ. [p] Nihil tamen prohibet, imponere honestas conditiones rebus, quæ Ecclesiis conceduntur: [q] Sic & valet datio præbendæ cum conditione, quòd dicet præbendatus singulis diebus Missam de beata Maria: nisi corporis infirmitate grauatus sit: Et quod Ecclesiam, certam, non nisi communi tam præpositi, quàm capituli consensu possit dimittere, vel cuiquam præbendæ illius anniuersarium delegare. [r] Dominus etiam cùm manumittit seruum, vt ad ordines Ecclesiasticos perueniat, potest sibi pacto retinere spiritales operas, vt pro eo horas canonicas psallat, qui, si in superbiam elatus eas noluerit psallere, accusatus apud Episcopum, qui eum ordinauerit, degradandus est: vt & fieri possunt pacta inter monasteria, & presbyteros parochianos, ne omnes sepeliant, sed tantùm certos aliquos: item & de aliis iuribus parochialibus: [s] At reprobatur pactum, ne quis accuset aliquem de crimine, si fiat antequàm crimen committatur: [t] & quod factũ est in damnum tertij: [u] aut aduersus Ecclesiasticam libertatem. [x]

*SCHOLIA.*

a cap.2.de deposito, lib.3.tit.16. l.1.§. si conuenit, deposit.ff. lib.16. tit.3.

b L. conuentionum, 5.de pactis.ff.

c Dicta l.conuentionum, de pact.l.in bello, 12.l.si captiuus, 20.l.si quid in bello captum est, 28. de captiuis, & postlimin.reuer.lib.49.ff.tit.15.

d cap.vnic.de treuga, & pace, lib.1.tit.34.iuncta Glossa, quæ distinguit inducias belli in legales, & conuentionales: ibique inuenies, dici treugam canonicam, quæ diebus quibusdam festis fit, & quibus cessatur ob Dei cultum, à bello: conuentionalis contrà erit, quæ ex fide data hosti pendet, quæ et seruanda, can.3. noli existimare, 23. quæst.1.ex D. Ambros.1.officior.cap.4. & 29. & ex ca.23. Innocens, 22.q.4.l.1. de constit. pecunia.ff.l.fi. de legatio. ff. Vide constantiam seruandæ fidei hosti, in exemplo Attilij Reguli, & aliarum apud Ciceronem, 1. Officior, Liuium libr. 18. Valer. Maximum lib.1. cap.1. Horatium lib.4. Ode 5. Senecam de prouidentia, epist.99. Plinium de viris illustribus, cap.40. Gellium lib.6.cap.4. Induciæ sunt, cùm in breue, vel præsens tempus conuenit inter hostes, ne se lacessant, l. postliminium, 9.§. induciæ, de captiuis, & postliminio reuer.lib. 49. ff.tit.15. At dicebat inducias esse Varro in libro humanarum rerum, qui erat de bello, & pace, pacem castrorum paucorum dierum: reprehensus à Gellio, lib.1.cap.21. & inducias dictas putat quasi dixeris inde vti iam: pactum enim induciatum dixit esse huiusmodi, vt in diem certum non pugnetur, nihilque incommodi detur: sed ex eo die posteà vti iam, omnia belli iure agantur.

e can.quæ contra, octaua distinctione.

f can.2.quæ contra mores, 8.distinct. can.8.puellæ, vigesimaquarta quæst.1.

g cap.si diligenti, de foro compet, lib.2.tit.2.cap.cùm tempore, de arbit.cap. contingit, in primo, de sent. excommun.l.neque pignus, §.priuatorum, de regulis iuris, in ff. l.ius publicum, & l.inter debitorem, de pact.ff.l.quidam decedens, de administra.tuto.ff.quando videlicet ius publicum non respiciet vniuersos, vt singulos: sed respicit vniuersos, vt vniuersos: vt explicatur in l.pacisci, de pact.ff.

h cap.fin.de pact.l.iurisgentium, 7.§.ait prætor, & §.eleganter, de pact.ff.l.pacta, quæ contra, C.eod.tit.l.nec ex prætorio, 27.de regulis iuris, nec firmat illud iuramentum. cap. cùm quidam, 12.§.illi verò, cap.sicut ex literis, 13.ca. tua nos, 24.de iureiuran.c.in malis, 19.de regul.iur.in sex. l.nõ dubium. C.de legib. exemplum de pacto legis commissoriæ in pignoribus improbato, quod neque iuramento validatur, c.significante, de pignorib.c.ad nostram, de emptio.l.2.C.de pact.inter emptor.

i dict. cap. fin. de pactis, l. veluti, l.generaliter, de verb. obligat. l. quod turpe, de inutilibus stipulat. l. si remunerandi, §. rei turpis, manda. reprobant & canones rerum turpium promissiones, can.vnusquisque, can. in malis promissis, ca. non semper, ca. definitio, can. mulier, 22.q.4.de impossibili de iure dicere est, iure prohibitum impossibile censeri factu: dict. c.fi.de pact.l.filius, qui in potestate, de conditio. institutio. ff.de impossibilitate etiam facti, pacta etiam reprobantur. §.1.de inutilib. stipula. apud Iustinia.l. si stipuler.de verb.oblig.l.impossibilium, de regul. iur. ff.per cap. nemo, 6.eod.tit.in sexto.

k ca.accepimus, 5.de pact.c.ad extirpandas, c. præsentium, c.ex transmissa, de filiis presbytero.c. Apostolica, 8.quæstione prima.

l cap. 2.& 3. & cap.ex literis, de concession.præb.lib.3.tit. 8.in concilio Tridentino session. 24.c. 2.& 3. de concession.præbendæ, in sexto.

m L.ex eo, C.de inutilib.stipul.l. pactum, & l.fin.de pact.ca, 2.de conf.præbendæ, cap.venerabilem, de electione.

n cap.quamuis pactum, de pact.in sex. quod tamen iure ciuili etiam reprobatur, l.pactum, quod dotali. C.de colla. l.si quando, §. 1.de inofficio. testam. C.l.fin. de suis, & legitimis hære.nisi dicamus, ibi ideò improbari, quòd non fuerit appositum iuramentum: contra appositum fuerit, vt in d.c.quamuis.

o cap.fin.de pact.ca.statuimus, 1.q.1.ca.quam pio, 1.q.2.can. Ecclesia, 1.q.4.cap.præterea, cap.super eo, de transact.lib. 2.tit 36.tit.vt Ecclesiastica beneficia sine diminutio. conferantur, in cap.vnico. vide Nauarrum in manuali confessorum, cap.23.titu.de Simonia. Sotum lib.9.de iustitia, & iure, quæst.5.

p cap.cùm pridem, de pact.expressè, vel tacitè, cap.per laicos, decimasexta, quæst.7.

q cap.significatum, 11.de præbendis.

r cap.nullus, 4.de seruis non ordinandis, lib.1. tit.18.ca. frequens, in fine, 54.distinctione.

s Vt in can.penultimo, decimaoctaua, quæst.secunda.

t cap.1.& cap.quia ex eo, 3.de pactis, in sexto.

v cap.quemadmodum, 25.§.fin.de iureiuran.lib.2.tit.24.l.si vnus, §.pacta, & §.illud, de pact. ff.quia per ea pacta daretur occasio delinquendi, quæ etiam pacta reprobantur in cap. penult. de consuetud. l.alia lege. §.eleganter, de solut.matri. ff.l. conuenire de pactis dotalib. ff. vnde neque recipitur pactum illud, ne dolus præstetur. l.contractus, de regu.iur.ff.In commisso autem delicto, pactum de non accusando posset sustineri per viam, vt dicunt, compassionis, si emendaretur delinquens, & facit l.si vnus, §.pacta, de pact.ff.& l.transigere, C.de transaction. & dict.caput.quemadmodum, in fine, de iureiuran. nisi quis ex hac pactione in præuaricationẽ, aut collusionem incidat: quo caso irrito pacto Turpiliano Senatusconsulto punietur paciscens, l.1.§.præuaricatorem. ad Senatusconsul.Turpilia.libr.49.ff.titul.16. Vide cap.1.& fin.de collus.detegen.libr.5.tit.22.

x cap.plerique, 7.de pact.cap.præterea, de censib.l. debitoribus, 25.C.de pact.l.39.C.de negot.gest.cap.sicut nostris, 27.cap.petitio, de iureiuran.

## CAPVT VI.

*1 Qui pacisci possint, & contrahere.*

1 QVI consentire possunt, nec iure prohibentur, pacisci & contrahere possunt. [a]

Prohibetur autem efficaciter pacta fieri cum pupillo,[b] furioso,[c] cum filiofamilias,qui in potestate nostra est,iure ciuili;[d] cum quo tamen iure pontificio sustinetur. [e] At quoties in conuentionibus summi Pontificis,vel superioris spectatur assensus: ne in dubium veniant,quæ geruntur,eas ratihabitio debet pro securitate partium solidare;[f] in omnibus tamen inferiorum conuentionibus validandis,non requiritur superiorum assensus; & proinde pacta inita, vel approbata per fratres prædicatores,minores, & alios mendicantes, vel per illorum priores, seu guardianos, vel illorum antecessores,de suorum conuentuum consensu,vel consilio,alium de licita, & honesta,facta cum capitulis, rectoribus Ecclesiarum ciuitatum,castrorum, villarum &locorum,super iuribus parochialibus,vel alijs articulis quibuscumque, seruanda sunt, non obstante quòd magistri, aut ministri,aut priorum, seu prouincialium ordinis non interuenerit consensus, nec ab ipsorum generalibus, vel prouincialibus capitulis, vel à sede Apostolica, non extiterint approbata.[g]

*SCHOLIA.*

a Magno in commodo, & damno afficiuntur homines, cum quibus nemo contrahit, & quibus interdicitur cõmercio.l.quòd si minor.§.non semper, de minor.ff.l. sed an viæ, de pignorib. ff. & pro pœna est, interdici alicui contractus.l. Manichæos,4.§.ipsos quoque, de hæret. vt summum genus pœnæ est versari inter homines, & eorum suffragiis carere,l.hi qui sanctam,3. C.de Apostatis.

b can.firma,20.q.1 can.literas,4. cap.accessit,5.cap.à nobis, 8.de desponsatio.impub.cap.quòd sedẽ, de frigid.& maleficia.l.1.§.furiosum,& l.obligari, 42.de actio.ff.l.pupillus,149.de regul.iur.ff nisi tutor accedat,l.in negotiis,5.de reg.iu.ff.cum similib.Ratio in l.pupil.239.de ver.signif.ff.

c cap. dilectus filius,24. de sponsalib.l. in negotiis,5. de regul.iur.l.1.§.furiosum,de actio.ff.Ratio in l.furiosi,40.de regulis iuris.ff.

d L.actiones,6.de actio.ff l.ne cum,16.de fur.ff.l.lis nulla,C. de iudi. §. hi qui in parentum, de obligat. quæ ex delicto nascuntur,apud Iustinia.§. item inutilis, de inutilib. stipula. nisi agatur de rebus castrensibus. l.2.de contrah. emptio. ff.l.4. de iudic.ff.l.pater, 15.§.1.de castrens.pecul. ff. vel de quasi castrensi, in quibus filiusfamilias pro patrefamilias habetur Castrense peculium dicitur quod filiusfamilias occasione militiæ acquirit, l.castrensi, 11.de castrensi pecul.ff.l.1. C.eod. titul. Quasi castrense, quod filiusfamilias exemplo castrensis, acquirit: vt si sit assessor,l.veluti,7.de assessor.C.Aduocatus,l.fori,4.l.cùm aduocatio.§.omnéque,de aduoc. diuersor.iudic. C.Palatinus, l.vni. de castrensi omnium Palatinorum peculio.C. Si clericus ex labore in clericatu acquisierit,l. Sacrosanctæ, 32.de Episcopis & cleri. In quibus filijfamilias, vt emancipati habent liberam dispositionem, l.peoult. & fin.qui testam.facere possunt.

e cap.quamuis pactum,de pactis,in sexto.

f cap.2.de pact.vbi validatur pactio inferioris, quando per defectum plenitudinis potestatis contrahentis inualida est: vt & in cap.1.de transact.libr.1. tit. 36. quod intellige quando esset tantum inualida ratione potestatis contrahendi, alioquin obligationes, quæ non propriis viribus consistunt, neq; officio iudicis, neque prætoris imperio, neque legis potestate confirmantur, l.obligationes,27.de actioni. libr. 44.ff.tit. 7.l.29.l.210. de regulis iuris,ff. facit cap.1.de confirma.vtili,vel inutil.

g hoc ipsum singulari, & expresso iure definiuit Bonifacius 8.in cap.fin.de pact. in sext.propter scandala, quæ oriebantur ex rescissione pactorum eo prætextu facta, quòd superiorum non interuenisset consensus.

## CAPVT VII.

*1 De formulis paciscendi.*

1 PACTORVM formulæ pendent ex consensu,& volũtate paciscentiũ,[a] salua manente forma substantiali contractus à legibus definita, contra quam si pacta adiiciantur, vitiatur contractus:[b] citra læsionem verò substantialis formæ pacta addere, vel minuere possunt ex contractu.[c] Scriptura autem pactorum, quæ ex consensu perficiuntur,de substantia nõ videtur esse,[d] quamuis per eam adiectam,& certiùs, & faciliùs pacta probentur.[e] Possent & generaliter præscribi formæ paciscendi: quales sunt formæ contractuum,[f] vt concipiãtur vel ex die,[g] vel in diem,[h] vel sub conditione,[i] vel sub modo,[k] aut per accessionem personæ, aut rei,[l] vel purè.[m] Accedit & promissionibus ad maius fulcimentum pœna,quæ adiici potest aduersus eos, qui non steterint promissis.[n]

*SCHOLIA.*

a L.contractus,35.de regu. iur.l.1.§.si conueniat, deposit.l. ex consensu nostro,1.de pact.l.legem,quam dixisti,C.de pact.l.1.C.de pact.conuent.

b cap.ad nostram,de emption.cap.illo vos,ca.significante, de pignorib. cap. cum precario,de preca.l. vbi ita donatur,de donat.caus.mort.ff.

c L.pacta conuenta,71.de contrah.emp.lib.18.ff.tit.12.

d Ideò scripturarum de pactis factarum amissio non præiudicat pactis, cap.cùm olim,12.de priuileg. neque tenetur paciscens scripturam de pacto facere,c.3. & ibi interpretes, de Maior.& obedient.lib 1.tit.33.l.pactum, quod bona fide, C. de pact.l. proprietatis, & l.cùm res, C.de probat.l.non ideò,C. familiæ erciscun.cum similibus.

e Vt in l.contrahitur, de pignorib.ff.l.1. Cod. de iure emphiteutic.ca.2.§.fin.de vita,quæst.2.

f De quibus omnibus in l.obligationum ferè,44.de actio. & obliga.

g Ex die, vt si à Calendis Martiis quis paciscatur aliquid fieri, vel dari, cuius causa hoc habet, vt ante diem promissum non exigatur:vt neque sub conditione ante conditionis euentum, dict. l. obligationum ferè, alioquin tempore plus peteretur,quàm deberetur,cap.vnico, §.ei verò,de plus petitio.lib.2.tit.11.l.1. C.eod.tit.lib.3.tit.10.l. vnic.quãdo dies vsusfr.lega.ceda.ff.l.1.de eden.ff.l.35.§.inter,& l.eum, qui Calendis, & seq.de verborum obligatione ff.

h Vt in precariis, quando precariæ de quinquennio in quinquennium dantur, vel vsque ad mortem,c.1.de precario,lib.3.tit.14.ca.pecuniæ,10.q.2.

i Conditione videlicet,si aliquid fiat, vel non, toto titulo, de conditio.& demonstrationib. ff. & de conditionibus appositis, apud Gregorium conditio fit per si, l.demonstratio,de conditio.& demonstra. Est autem aliquando conditio expressè apposita in pactis, interdum tacita,& subintellecta, vt in c.quemadmodum, 5.de iureiurando vtraque pactio conditionalis in simonia reprobatur, in cap.cùm essent,de simo.

k Papinia.in dict.l.obligationum ferè,§.modus,de actio.ff. Modus,inquit, obligationis est, cùm stipulamur decem, aut hominem:nam alterius solutio,totam obligationem interemit,nec alterũ peti potest: vtique quando vtrumque est

que est. idem in l.1. de his quæ sub modo legata, vel fideicommissa relinquuntur, libr.6. C. titu.45. Modus fit per *vt*, quemadmodum conditio per *si*, d l. demonstratio, de conditio. & demonstra. in ff. Gloss. ad rubricam, de falsa causa adiecta legato. lib.6. C. tit.44. alternatiuam in modo constituit, & Papinianus in d.§. modus, ad modum pertinere dicitur pactio, vel promissio, vt quis consentiat electioni, in cap. de hoc autem, de simonia. lib.5. tit.3.

l In dicta l. obligationum ferè, §. accessio, de actio. ff. Accessio verò in obligatione aut personæ, aut rei fit. Personæ, cùm mihi, aut Titio stipulor. Rei, cùm mihi decem, aut Titio hominem stipulor: vbi quæritur, an ipso iure fiat liberatio homine soluto Titio: de quo vide l. 10. de solutio. ff.

m Purè fiunt pacta, quæ simpliciter sine conditione, vt l.5. de doli mali exceptio. §. omnis stipulatio. lib.3. Institutio: titulo 16.

n Itaque quidam se obligant sub pœna beneficij sui, vt in cap. fin. de crimine falsi, c. cùm dilectus, 32. de election. item aliquando sub pœna ordinis, vel anathematis: vt can. quoties cordis, 1. q.7. can. ego Berengarius, de consecration. distinct. 2. Item sub pœna pecuniaria, vt can. quamquam, 23. dist. c. dilecti, de arbitr. cum similib. Alioquin perfidiæ pœna erit iudici arbitraria, si statuta non sit, cap. de cautis, de officio delegat. cap. super literis, de accusationib. l.1. de iure delibera. in Codice.

## CAPVT VIII.

*Finis, & effectus pactorum.*

PACTORVM finis est, fidem datam firmam, & constantē reddere: quod & testatur obligatio, quæ est iuris vinculum, quo necessitate cogimur stare promissis. [a] Et quāuis iure ciuili pacta nuda non obligent: [b] tamen Pontificio obligant: [c] nisi forsan conditio pacti, seu conuentionis defecerit, [d] vel summus Pontifex ex causa à promissione absoluerit: [e] aut si conuenerit, & velit sibi pactum impleri ab alio, ipse ex parte sua noluerit implere, [f] aut nisi promissio sit illiciti, vetiti, & prohibiti: [g] aut si vi, metu, [h] aut dolosa inductione, [i] promiserit. Cæterùm pacta nouissima, seu vltima seruari oportere, tam iuris, quàm ipsius rei æquitas, postulat. [k] Derogat & pactū etiam Apostolicis priuilegiis, & indultis in fauorem paciscētium, & renunciantium indultis: [l] verùmtamen pacta inter aliquos acta, consentientibus tantùm, non aliis solent obesse, [m] vt neque in præiudicium superiorum paciscentium, censeantur validè apposita, [n] neque de vna re facta ad alia extēdūtur. [o]

*SCHOLIA.*

a Pacta seruanda, cap.1. & 3. de pact. l.1. eod. ff. cum simul. Soluere obligationem nihil aliud, quàm exequendo fidem, à promisso se liberare. Obligationum quippè substantia consistit, non vt demus, aut faciamus: sed vt obligemur, vel adstringamur ad aliquid dandum, vel faciendum, l. obligationum substantia, 3. de action. ff. & hoc obligationis finem demonstrat. in l.1. de obligat. apud Iustinia. lib.3. tit.15.

b Iure ciuili nudum pactum non parit obligationem, vel actionem, §. nudo pacto, de euiction. lib.8. C. tit.45. sed exceptionem, l. iurisgentiū, 7.§. sed cùm nulla, de pactis, in ff. l. legem, 10. C. eod. titul l. nuda. C. de loca. Nudum pactum, vt antè dictum, vocant iurisconsulti conuentionem innominatam, solo consensu sine rei traditione, & causa, aut stipulatione factam: vt liquet ex exemplo permutationis, in l.1.§. item emptio, de rerum permuta. in ff. l. ex placito, C. eod. titul. & in exemplo l. diuitionis placitum, 45. de pactis. ff. Quare à nudo pacto separatur illud, quod interueniente traditione rei adiicitur, quod validum est, in l. in traditionibus, 8. l. iurisgentium, §. sed si in alium, de pact. ff. l. legem, quam dixisti, C. eod. titul. l.1. C. de pact. conuentis. l. vltima, de rerum permutatio. & rursum in l. si domus, 8 in finalibus verbis, & l. legitima, 6. de pact. ff. vestitur, vel firmatur etiam verbis, & literis, & consensu. Quod autem dicimus iure ciuili nudum pactum obligationem non producere, aut actionem: sed exceptionem, sic intelligi debet, vt non nascatur iure ciuili actio ex eo pacto, qua compelli possit, qui promisit, stare promissis: attamen exceptio dari dicitur ex eo pacto, nempe quia si ratione pacti promissum solutum sit, & qui soluit, velit repetere, tanquam qui non cogetur soluere, non possit, sed exceptione promissi, & pacti, etiam nudi repellatur, l. iurisgentium, §. sed cum nulla, de pactis ff. idque propter consensum, & naturalem obligationem, quæ ex ea promissione nascitur, quamuis iure ciuili non recipiatur, vt in l. si intra, 41. de pactis. ff. eò pertinet l. in bonæ fidei, 13. C. de pact. l. pacta conuenta, 72. de contrah. emption.

c cap.1. & 3. de pactis, cano. relatum, decima, quæstione 3. humana pacta non possunt impunè calcari. can.8. vigesima, quæstione prima, ca.2.27. quæst.1. Et quod semel placuit, ampliùs displicere non potest: c. quod semel, 12. de regulis iuris in Sexto. Hoc efficit naturalis obligatio, quæ & iure ciuili dat exceptionem; & is natura debet, quem iure gentium dare oportet, cuius fidem secuti sumus: l. cùm ampliùs, §. is natura, de regulis iuris. ff. Et iure gentium, ac naturæ æquum est seruari, quæ inter aliquos placuerint, l.1. de pact. ff. l.1. de constitut. pecunia. ff. Et Deus inter iuramentum, & loquelam nostram, nullam vult constitui differentiam, can.12. iuramenti, vigesima secunda, quæstione quinta, ex Chromatio, in cap.5. Diui Matthæi. Ex nudo itaque pacto orietur actio, ca. quicumque suffragio, duodecima, quæst.2. c. quia Iohannes, 12. quæst.5. quamuis proculdubiò verum sit, solidius subsistere promissum, cui iuramentum adiicitur. can. .§.·.22. quæst.1. Adde, quòd ex literarum confessione, quæ fit sine stipulatione, vt ait Theophilus in titulo de literarum obligationibus, oritur obligatio, veluti ex confessione certa, vt non sit inconueniens ex confessione, vel promissione verbis simpliciter facta oriri quoque: cùm non figura literarum: sed illis, quæ per literas significantur, obligemur, l. non figura, de action. ff.

d Dicto cap. peruenit, 3. & cap. sicut, 29. in fine, de iureiurando.

e Vt in can.2. authoritatem, ca.3. alius, & ca.4. nos sanctorum, 15. quæst.6. ca. per principalem, nona, quæst.3. cap.1. capit.1. ·n est de voto, libr.3. tit.31. l. quoties, Cod. de precib. impera. offer.

f cap. peruenit, 3. & cap. sicut, & infrà 29.§. fin. & c. quemadmodum, 15. de iuretura. Et hinc vulgare illud, frangenti fidem, fides frangatur eidem, cano. si infideles, 28. quæst. 3. l. si conuenerit, pro socio. l. cùm proponas, Cod. de pact. l. si instituta, de inoffic. testam. Facit ratio cap. frustrà, & cap. imputari, 41. de regul. iur. in sext. cap. significante, 7. de pignorib.

g Vt in cap. cum iuramento, 4. de homicid. & promissum, cùm potero, intelligitur, quando salua dignitate potero: l. nepos Proculo, de verb. signific. Idipsum intelligitur, vt, promissio explicetur ciuili modo, de commoditate implementi, quæ vel ex parte promittentis, vel ex parte rei præstandæ sumi potest, vt in l. continuus actus, 137.§. illud inspiciendum, de verb. obliga. lib.5. tit.4. l. diuortio facto, 35. de negotiis gestis, lib.3. ff. tit.5. l. si seruus depositus, 22. de noxalib. actio. lib.9. ff. titul.4. l. fin. de action. empti. lib. 19. ff.

19. ff.titul.2.l. quod diximus, 105.de solut.ff.lib.46.titul. tertio.

h ca.1.15.quæst.6.cap.2.de iureiuran.Quæ metu fiunt, de iure debent in irritum reuocari, cap.2.de his, quæ vi, metúsve caus. fiunt l.3.4.& fin. C.eod.titul.l.1.& sequent.& ferè toto titulo, quod met.caus.ff.vbi & docetur quarum rerum vis, & metus admittatur: vt in c.penul. eius titul. & apud Aristotelem, lib.3. Ethicorum, capit.6.7.& 8. quare hoc modo promissum erit retractandum, & solutum restituendum l. metom, §.sed quod prætor, quod met. caus.ff. cap. gemina, & cap.requisiuit, de sponsalibus, cap.4.de his, quæ vi, metúsve caus.fiunt, cum similib.Nihil enim tam contrarium consensui libero, qui in pactis, & placitis requiritur, quàm vis, aut metus:l.nihil consensui, 117.de regul.iuris, ff.§.1. de exceptioo. apud Iustinia.l. dolo, 5.de inutili stipulatio. C.l.si quidem, 5. de contrab.& committend.stipula.

i Dolosa inductio habere debet conuentionem; aliàs inductio, quæ ad facultatem deceprotum pertinet, non consideratur: ca. constitutum, 20. quæst.5.cap.ex parte, cap. veniens, in fine, cap.dudum, de conuersio.coniuga.Interdum & pacta ipso iure nulla sunt, si dolus contractibus bonæ fidei causam contrahendi dederit. l.eleganter, de dolo ff.quòd si dolus cootrahendi causam in contractib. stricti iuris dederit, pacta quidem non sunt ipso iure nulla: verùm per exceptionem doli mali eliduntur, l.dolo, C.de inutilib.stipulatio. C.l.rescriptum, 10.§.si.de pact. in ff. Improbat & prætor pacta dolo malo inita, in l.iurisgentium, 7.§.ait prætor, & l.dolo malo, de pactis, ff.vbi & explicatur, dolo malo aliquid fieri, quando circumscribēdi causa aliud fit, aliud simulatur: vt & in l.1.§.dolum, de dolo mal.ff.

k L.pacta nouissima, 12.de pact.C.l.3.de rescind.vendi ff.l.si vnus ex argentariis, 27.§.pactus, ne peteret, de pactis, in ff.l.Stychum, aut Pamphilum, 95.§.naturale, de solutio. lib.46.ff.titul.3.Quando videlicet inter easdem personas, & sine præiudicio alterius, & de iisdē rebus, pacta fiunt, de quibus anteà conuentum fuisset, quibúsque ex consensu contrario eorum, quorum interest, derogatur. Eò referri possunt modi tollendæ, vel mutandæ, seu nouandæ obligationis, per acceptilationem, quæ est imaginaria solutio, & remissio debiti. §. item per acceptilationem, quib.mod.tollitur obligatio, apud Iustiniao.l.1.l. Græcè, de acceptila ff.l.43.de solut.l.actus legitimi, 88.de regulis iuris. Itē modus Aquilianæ stipulationis à Gallo Aquilio compositæ, quæ renouat omnes eiuscunque generis obligationes præcedentes. deductas in eam stipulationem; vt acceptilatio verhalis, §. est autem prodita, quib.mod.tollitur obligatio, apud Iustinian.l.Aquiliana, 4. de transact. ff. Vide ampliorem explicationem in Glossa dictæ l.pacta nouissima, C.eod.de pactis.

l Siue pactum sequatur priuilegium. seu indultū concessum renunciatum, cap. non olim, de præscriptione: siue præcedat, & sequantur postea priuilegia, quæ in sui concessione non faciant mentionem pactorum præcedentium; neque his derogent expresè: cap. ex multiplici, de decimis: Clementina, dudum, de sepulturis.

m cap. præterea, 8.de centib.lib.3.tit. 35.cap.veniens, 8. cap. de cætero, de transact. l.1.2.& 3. res inter alios actas, vel iudicatas, aliis non nocere, lib.7.C.tit.60.l.circa, C.loca. l.2.de exception. ff.l.Imperatores, 3. de transactionib.ff.l. debitorum, 25.l.pactum, 26.C.de pactis.l.tale pactum, 40. §.post diuitionem, l.inter debitorem, 22.eod tit.ff. Nam quod nostrum est nobis inuitis auferri non potest, aut non debet, l.id, quod nostrum, de regulis iuris.

n Semper enim in omni pacto, & iuramento, superioris censetur esse excepta authoritas:cap.veniens, 19.cap.eam te credimus, 23.de iureiuran. lib.2.tit.24.cap. constitutus, de rescript.§.si.de prohibita.alien. feudi, per Fridericum, libr.2.feudorum, titulo 55.

o L.si vnus, §.ante omnia, l.emptor, 47.§. Lucius Titius; de pact.ff.l.ex pluribus, 87.de solutio.ff.

# DE VOTO.[a]

## TITVLVS II.

a Extat titulus in Decretalibus, de Voto, lib.3.tit.34. in Sexto lib.3.tit. 19. sparsim io decret. De oblatione votorum, lib.12. Cod. titulo 49.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio, & quid votum.*
*2 Quomodo perficiatur.*

1 INTER promissiones humanas, votum [a] quidem omnino connumerari non potest: quia affinis tamen est, & partim humanæ, partim diuinæ conuentionis extrema continet, de eo agemus. Votum, est promissio Deo, vel aliis ob honorem Dei facta. [b]

2 Hoc perficitur veluti tribus gradibus: [c] nam ab initio cùm quis disponit aliquid agere ad honorem Dei, dicitur deliberatio; [d] & hic primus gradus: Secundus autem, quando perseuerat, & proponit firmiter se facturum, dicitúrque propositum; [e] Tertius, quando accedit obligatio; & dicitur tunc votum. [f]

*SCHOLIA.*

a De voto tractatur, tota 17.quæst.1. & 27.quæst.1. & toto titulo de voto, & voti redemptione, lib.3. Decret.tit.34. & in sexto, lib. 3. tit.15. & de oblatio. votorum lib.12.C. tit.49. vbi, & voti oblatio pro imperatoris auxilio, l.2. de pollicit.lib.50.tit.12. nos multa lib.24.Syotagmat.c.10.

b Hæc finitio voti generalis posita, vt contineat omnes species votorum. Sunt tamen voti rati aliæ finitiones à sacris interpretibus propositæ, in 4.sententia. dist. 38.& ibi, per Richardum, artic. 3.quæst.2. votum dicitur propositi supererogantis promissio Deo facta deliberatione firmata: Diuus verò Thomas, 2.2.quæst. 88.art.1. votum dicit, deliberatam, & spontaneam promissionem Deo factam de his, quæ sunt Dei. Consentit Cicero, 1. de legib. dum ait: *Diligentia votorum satis in lege dicta est: at voti sponsio, qua obligamur Deo.* εὔχομαι, &, ἐπεύχομαι: id est, voueo, vota facio, dixerunt Græci, &, εὐχὴν, votum, quæ verba religionis sunt, & significant Deum precari, & preces ei fundere: sic enim & vouere, adorare Deum est: vt ait Ouid.Metamorphos.11. *Hic votis numen adorat, Brachiáque ad cælum, quod nō videt irrita, tollens Poscit opem.* Deo fit præcipuè votum: sed & in honorem diuinum, & sanctorum eius Deo vouetur: Valerius Maximus, lib. 1.cap.1. *Prisco instituto* (inquit) *rebus diuinis opera datur, cùm aliquid commendandum est, precatione: cùm exposcendum, voto: cùm soluendum, gratulatione: cùm inquirendum, vel extis, vel sortibus, imperito. cùm solenni ritu per agendum, sacrificio.* Et quia religionis firmum hoc est propositum in voto, & animi interioris purū testimonium: per translationem quoque dicimus, vota cuiusque liberam sententiam, &

tiam,& spontaneum suffragium: vt in cap.quia propter, 42.d electiõ.lib.4.titul.6. dicitur,& matrimoniale votum pro promissione matrimonij,in cap.tertio,qui cleric.vel vouent.lib.4.titul.6. Erant & auxilia à Romano populo aliquando Imperatori oblata,quæ posteà in necessitatem præstationis transierunt: l.1. de oblatio. voto. libr.12.C. tit.40. Vide quæ diximus lib.3. Synagmat. tit.6.nu.3.

c notat Glossa simile in ca.neque viduas, 3.in verbo, *proposito*, 27.quæst.1.

d Vt in can. qui bona,17.quæst.1. & hoc votum in simplici deliberatione consistens, infringere veniale peccatum dicitur.

e can.2.17.quæst.1. can.nos nouimus, decimaseptima,qu.1. dict.can.neque viduas, vigesimaseptima, quæst.1. & hoc quoque infringere est veniale peccatum, vide cap. post votum,de regulari.in sex.

f Hoc si solenne fuerit, dirimit matrimonium posteà contractum: contrà, si non solenne sit, quamuis illud transgredi sit mortale peccatum: can.fin.27.distinct.

## CAPVT II.

*1 Voti diuisio.*

1 VOtum aut solenne,aut simplex dicitur,[a] castitatis, quod pertinet ad matrimoniũ impediendum, vel dirimendum. Solenne, quod solennizatur, seu fit per susceptionem ordinum, aut per professionem expressam, aut tacitam religionis alicuius approbatæ. Simplex hodiè, omne votum est extra prædicta, [b] est solenne in aliis, quod publicè,vel adhibitis testibus, vel iuramento fit. Quoddam etiam votum dicitur purè emissum:quoddam sub conditione.[c]

*SCHOLIA.*

a De vtroque in c.causis,6.qui cler.vel vouent.

b Hoc explicatum in c.vnico,de voto, & voti redemptio. in Sext.& in c.3.& c.rursus,6.qui clerici,vel vouentes,& c.vide Glossam Bartholomæi Brixiensis, in princip.27.q. 7.ad verba, *quod vouentes*. Non sufficit autem pro voto religionis,acceptio habitus, nisi quis expressè religionem profiteatur,vel tacitè, c.statuimus cum præcedente, de regularib. quia solus habitus non solennizat votum,c. porrectum,eod.tit.de regula.ib.

c colligitur in ca.vnic.in fine,32.q.8.inuenitur votum Iacobi Genes.28.vers.20.sub conditione fact*um*: *Si fuerit Dominus mecum,& custodierit nos in via per quam ego ambulo,& dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, &c. lapis iste,quem erexi in titulum, vocabitur Domus Dei.* & Numer.21.vers.2. Israel,dum voto se obligaret,ait: *Si tradideris populum istum in manu mea, delebo vrbes eius*: Aliud votum sub conditione Iephte, Iudicum cap. 11.vers.31.

## CAPVT III.

*De quo votum fiat.*

VOTVM fit, & de bono,[a] & de malo:[b] In specie vouentur,vel res,[c] vel personæ,[d] vel actus personales.[e]

*SCHOLIA.*

a In malis porrò rescindenda vota, ca.in malis, 22.q.4.ca. vna sola,33.quæst.5. quale votum eorum, qui Actorum, 23.ver.12.deuouerant se ex Iudæis,non se manducaturos, vel bibituros,donec occidissent Paulum.

b Quale illud, quod vouemus in Baptismo, renunciantes diabolo, ca.sunt quædam, decimaseptima, quæst.1.ca.1. de consecra.dist.4.

c Vt in cap.ex parte Compostellani Episcopi,18.de censib. lib.3.tit.39.quemadmodum annua vota soluuntur ab Hispanis,tempore cladis promissa, vt ibi scribit Laurentius Glossator.Eo potissimum tempore promissa,quo Hispaniam à fœda Maurorum colluuie, circa annum Domini, 800. purgare nitebantur: vt scribit Vasæus in annalibus Hispaniæ. Vouentur templa in l.seruos, ad templi custodiam,35.de libera caus.lib.40.ff.tit.2. Vouit Iacob se ædificaturum templum Domino: Genes.28. Et Romulus sistendæ in bello suorum fugæ causa,templum Ioui Statori,Liuius in primo,& Appius in medio pugnæ,pro victoria templum quoque,apud Liuium,libr.10. vouit: Decimas terum suarum Iacob.Genes.28.Vouebant,& Ethnici Herculi decimas Herculi,quem Deum arbitrabantur,& eam partem votum vocabant Herculeum: vt Plautus in Truculento, & in Sticho. Quod & fecisse Syllam, & Crassum apud Romanos testatur Plutarchus:& alios,vt testatur Vlpian.in l.2.§.f. decima, de pollicitatio.lib.50. ff.titu.12.ita, & decimæ tantum olim ex voto dabantur: hodie tamen, & iure Pontificio ex debito, in c.r. de decimis,16.q.1. Rerum aliarum votum etiam apud Ethnicos inuenitur iuxta definitionem concepti voti; quemadmodum dictator Camillus Romanus cùm edixisset, vt arma milites caperent apud Liuium lib.4. *Tuo ductu, inquit, Pythoa Apollo* (quem Deum, sed falsò arbitrabantur) *tuoque numine pergo ad bellum instructus, vrbem, viros, tibique hinc decimam partem prædæ voueo.* Meminit & eius voti Valerius Maximus libro 5.c.6. Plutarch. in Camillo. Alij vouebant victimas in sacrificia:veluti taurum cornibus deauratis, vt apud Tertullia. de corona militis, & alia in sacrificium: vt apud Virgilium libro 5. Æneid.ibi: *Dij,quibus imperium pelagi, &c.*& libr.9 dum agit de Ascanij voto. Vouebant, & ver sacrum, vt apud Liuium,lib.22.& Plutarch.in Fabio, Strabon.in 5.Dionysi. Halicarnass.in 1.Id est,omnia, quæ proximo verè nascerentur animalia: vt scribit Sextus Pompeius & Seruius in 7.Æneid.Virgil.

d Vt in l.seruos,35. de liberali causa ff.serui ad custodiam templi legantur,& 1.Reg.c.1.Anna sterilis vouit,si filium genuisset,eum seruiturum Deo. Offertur,& vouetur,religioni filius impubes per patrem, quamuis ille,vbi peruenerit ad annos discretionis,possit resistere, & professionem de se factam antè improbare,c.cùm simus, 14.de regularib.lib.3.tit.31.ca.illud, 20.q.2.ca.si inæqualiter,20. quæst.2. Eo modo intelligendum quod dicitur, Monachum facere vel propriam professionem, vel paternam oblationem,in c.cum verum,de regul.cum simil.ibi notatis. Nec omnino parergon erit annotasse, nonnullos antiquitùs seipsos, vitámque deuouisse aliquando solenniter pro salute, vt putabant, communi pater patriæ: quemadmodũ de Publio Decio legimus apud Liuium lib.8.qui contra Latinos pugnaturus se deuouit solenniter diis,manibus,tellurique, & de filio Decio.libr.10.& de aliis,de quibus in summa Cicero 2.de Natur.item ait: *At vero apud maiores tanta vis religionis fuit: vt quidem Imperatores etiam se ipsos diis immortalibus capite velato, verbis certis,pro republica deuouerent.* Nec ignoramus eos, qui se cultui diuino mancipant, & ad sacros ordines conscendunt, seipsos deuouere per tria vota,castitatis,paupertatis, & obedientiæ: possunt & aliæ res voueri Deo: sed eo obseruato, vt quæ vouentur, sint vouentis,ca.6. vna sola,33.quæst.5.

e Inter actionum vota possumus per dicta annumerare votum castitatis, paupertatis, obedientiæ, vt in c. veniens, 5. qui cleric. vel vouentes, &c. libro 4. titul.6. Eius generis sunt peregrinationes, visitandi causa sepulchrum Domini, cap.2. de voto: votum proficiscendi Hierosolymam ad eam armis liberandam, in c. non est voti, 5.c. licet. 6.c. magnæ, 7. & sequentibus, eodem titulo de voto.

19. ff.titul.2.l. quod diximus, 105.de solut.ff.lib.46.titul. tertio.

h ca.1.15.quæst.6.cap.2.de iureiuran.Quæ metu fiunt,de iure debent in irritum reuocari, cap.2.de his,quæ vi, metúsve cauſ. fiunt l.3.4.& fin. C.eod.titul.l.1.& ſequent.& ferè toto titulo,quod met.cauſ.ff.vbi & docetur quarum rerum vis, & metus admittatur: vt in c.penul. eius titul. & apud Ariſtotelem, lib.3. Ethnicorum, capit.6.7.& 8. quare hoc modo promiſſum erit retractandum, & ſoluendum reſtituendum l. metum, §.ſed quod prætor, quod met. cauſ.ff. cap. gemina, & cap.requiſiuit, de ſponſalibus.cap.4.de his,quæ vi, metúsve cauſ.fiunt, cum ſimilib.Nihil enim tam contrarium conſenſui libero,qui in pactis, & placitis requiritur,quàm vis,aut metus:l.nihil conſenſui,117.de regul.iuris,ff.§.1. de exception. apud Iuſtinia.l. dolo, 5.de inutili ſtipulatio.C.l.ſi quidem, 5. de contrah.& committend.ſtipula.

i Doloſa inductio habere debet conuentionem;aliàs inductio,quæ ad facultatem deceptorum pertinet, non conſideratur: ca. conſtitutum, 20. quæſt.5.cap.ex parte,cap. veniens,in fine,cap.dudum,de conuerſio.coniuga.Interdum & pacta ipſo iure nulla ſunt, ſi dolus contractibus bonæ fidei cauſam contrahendi dederit. l.eleganter, de dolo ff. quòd ſi dolus contrahendi cauſam in contractib. ſtricti iuris dederit,pacta quidem non ſunt ipſo iure nulla: verùm per exceptionem doli mali eliduntur, l.dolo, C.de inutilib.ſtipulatio.C.l.reſcriptum,10.§.fi.de pact. in ff. Improbat & prætor pacta dolo malo inita, in l.iuriſgentium,7.§.ait prætor,& l.dolo malo,de pactis,ff.vbi & explicatur, dolo malo aliquid fieri,quando circumſcribẽdi cauſa aliud fit,aliud ſimulatur: vt & in l.1.§.dolum, de dolo mal.ff.

k L.pacta nouiſſima,12.de pact.C.l.3.de reſcind.vendi ff.l.ſi vnus ex argentariis, 27.§.pactus,ne peteret,de pactis, in ff.l.Stychum,aut Pamphilum, 95.§.naturale, de ſolutio. lib.46.ff.titul.3.Quando videlicet inter eaſdem perſonas, & ſine præiudicio alterius, & de iiſdẽ rebus,pacta fiunt, de quibus anteà conuentum fuiſſet, quibuſque ex conſenſu contrario eorum, quorum intereſt, derogatur. Eò referri poſſunt modi tollendæ,vel mutandæ, ſeu nouandæ obligationis,per acceptilationem,quæ eſt imaginaria ſolutio, & remiſſio debiti. §. item per acceptilationem, quib.mod.tollitur obligatio, apud Iuſtinian.l.1.l. Græcè, de acceptila ff.l.43.de ſolut.l.actus legitimi,88.de regulis iuris. hĩc modus Aquilianæ ſtipulationis à Gallo Aquilio compoſitæ, quæ renouat omnes cuiuſcunque generis obligationes præcedentes. deductas in eam ſtipulationem; vt acceptilatio verbalis, §. eſt autem prodita, quib.mod.tollitur obligatio,apud Iuſtinian.l.Aquiliana, 4. de tranſact. ff. Vide ampliorem explicationem in Gloſſa dictæ l.pacta nouiſſima,C.eod.de pactis.

l Siue pactum ſequatur priuilegium. ſeu indultũ conceſſum renuncianti, cap. non olim, de præſcriptione: ſiue præcedat,& ſequantur poſteà priuilegia,quæ in ſui conceſſione non faciant mentionem pactorum præcedentium; neque his derogent expreſsè: cap. ex multiplici, de decimis: Clementina, dudum,de ſepulturis.

m cap. præterea, 8.de cenib.lib.3.tit. 35.cap.veniens,8. cap. de cætero,de tranſact. l.1.2.& 3. res inter alios actas, vel iudicatas,aliis non nocere, lib.7.C.tit.60.l.circa, C.loca. l.2.de exception. ff.l.Imperatores,3. de tranſactionib.ff.l. debitorum,25.l.pactum,26.C.de pactis.l.tale pactum,40. §.poſt diuiſionem,l.inter debitorem, 22.eod.tit.ff. Nam quod noſtrum eſt nobis inuitis auferri non poteſt, aut non debet,l.id,quod noſtrum,de regulis iuris.

n Semper enim in omni pacto, & iuramento, ſuperioris cenſetur eſſe excepta authoritas:cap.veniens,19.cap.eam te credimus,13.de iureiuran. lib.2.tit.24.cap. conſtitutus, de reſcript.§.fi.de prohibita.alien. feudi, per Fridericum, libr.2.feudorum, titulo 55.

o L.ſi vnus,§.ante omnia,l.emptor,47.§. Lucius Titius, de pact.ff.l.ex pluribus,89.de ſolutio.ff.

# DE VOTO.[a]

## TITVLVS II.

a Extat titulus in Decretalibus, de Voto,lib.3.tit.34. in Sexto lib.3.tit. 19. ſparſim in decret. De oblatione votorum, lib.12. Cod. titulo 49.

### CAPVT PRIMVM.

1 *Continuatio, & quid votum.*
2 *Quomodo perficitur.*

1 INTER promiſſiones humanas, votum [a] quidem omnino connumerari non poteſt: quia affinis tamen eſt, & partim humanæ, partim diuinæ conuentionis extrema continet,de eo agemus. Votum,eſt promiſſio Deo,vel aliis ob honorem Dei facta. [b]

2 Hoc perficitur veluti tribus gradibus: [c] nam ab initio cùm quis diſponit aliquid agere ad honorem Dei, dicitur deliberatio; [d] & hic primus gradus: Secundus autem, quando perſeuerat, & proponit firmiter ſe facturum, diciturque propoſitum; [e] Tertius,quando accedit obligatio; & dicitur tunc votum. [f]

*SCHOLIA.*

a De voto tractatur, tota 17.quæſt.1. & 27.quæſt.1. & toto titulo de voto, & voti redemptione, lib.3. Decret.tit.34. & in ſexto, lib.3.tit.15. & de oblatio. votorum lib.12.C. tit.49. vbi, & voti oblatio pro imperatoris auxilio, l.1. de pollicit.lib.50.tit.12. nos multa lib.24.Syntagmat.c.10.

b Hæc finitio voti generalis poſita, vt contineat omnes ſpecies votorum. Sunt tamen voti iati aliæ finitiones à ſacris interpretibus propoſitæ, in 4.ſententia. diſt. 38.& ibi, per Richardum, artic. 1.quæſt.2. votum dicitur propoſiti ſupererogantis promiſſiu Deo facta deliberatione firmata: Diuus verò Thomas, 2.2.quæſt. 88.art.1. votum dicit, deliberatam, & ſpontaneam promiſſionem Deo factam de his, quæ ſunt Dei. Conſentit Cicero, 1. de legib. dum ait: *Diligentia votorum ſatis in lege dicta eſt: ac voti ſponſio, qua obligamur Deo.* εὔχομαι, &, ἐπεύχομαι: id eſt, voueo, vota facio,dixerunt Græci, &, εὐχὴ,votum. quæ verba religionis ſunt, & ſignificant Deum precari, & preces ei fundere: ſic enim & vouere,adorare Deum eſt: vt ait Ouid.Metamorphoſ.11. *Hic votis numen adorat, Brachiáque ad cœlum, quod nõ videt irrita, tollens Poſcit opem.* Deo fit præcipuè votum: ſed & in honorem diuinum, & ſanctorum eius Deo vouetur: Valerius Maximus, lib. 1.cap.1. *Priſco instituto* (inquit) *rebus diuinis opera datur, cùm aliquid commendandum eſt, precatione: cùm expoſcendum, voto: cùm ſoluendum, gratulatione: cùm inquirendum, vel extis,vel ſortibus, imperito. cum ſolemni ritu per agendum, ſacrificio.* Et quia religionis firmum hoc eſt propoſitum in voto,& animi interioris purũ teſtimonium: per tranſlationem quoque dicimus, vota cuiuſque liberam ſententiam, &

Google

tiam,& spontaneum suffragium : vt in cap. quia propter, 42. d electión.lib.1.tit.6. dicitur,& matrimoniale votum pro promissione matrimonij, in cap. tertio, qui cleric. vel vouent. lib.4.titul.6. Erant & auxilia à Romano populo aliquando Imperatori oblata, quæ posteà in necessitatem præstationis transierunt : l.1. de oblatio. voto. libr.12.C. tit.40. Vide quæ diximus lib.4. Syntagmat. tit.6.nu.3.

c notat Glossa simile in ca.neque viduas, 3. in verbo, *proposito*, 27.quæst.1.

d Vt in can. qui bona, 17.quæst.1. & hoc votum in simplici deliberatione consistens, infringere veniale peccatum dicitur.

e can.2.17.quæst.1. can.nos nouimus, decimaseptima, qu.1. dict.can.neque viduas, vigesimaseptima, quæst.1. & hoc quoque infringere est veniale peccatum, vide cap. post votum,de regulari.in sex.

f Hoc si solenne fuerit, dirimit matrimonium posteà contractum : contrà, si non solenne sit, quamuis illud transgredi sit mortale peccatum : can.fin.27.distinct.

## CAPVT II.

*1 Voti diuisio.*

1 VOtum aut solenne, aut simplex dicitur,[a] castitatis, quod pertinet ad matrimoniũ impediendum, vel dirimendum. Solenne, quod solennizatur, seu fit per susceptionem ordinum, aut per professionem expressam, aut tacitam religionis alicuius approbatæ. Simplex hodiè, omne votum est extra prædicta, [b] est solenne in aliis, quod publicè, vel adhibitis testibus, vel iuramento fit. Quoddam etiam votum dicitur purè emissum: quoddam sub conditione.[c]

*SCHOLIA.*

a De vtroque in c.causis, 6.qui cler. vel vouent.

b Hoc explicatum io c.vnico, de voto, & voti redemptio. in Sext. & in c.3.& c.rursus, 6.qui clerici, vel vouentes, & c. vide Glossam Bartholomæi Brixiensis, in princip. 27.q. 7. ad verba, *quod vouentes*. Non sufficit autem pro voto religionis, acceptio habitus, nisi quis exprèsse religionem profiteatur, vel tacitè, c.statuimus cum præcedente, de regularib. quià solus habitus non solennizat votum, c. porrectum, eod.tit.de regula.ib.

c colligitur in ca.vnic. in fine, 32.q.8. inuenitur votum Iacobi Genes.28.vers.20. sub conditione factum: *Si fuerit Dominus mecum,& custodierit nos in via per quam ego ambulo,& dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, &c. Lapis iste, quem erexi in titulum, vocabitur Domus Dei.* & Numer.21.verf.2. Israel, dum voto se obligaret, ait: *Si tradideris populum istum in manu mea, delebo vrbes eius*: Aliud votum sub conditione Iephte, Iudicum cap. 11.vers.11.

## CAPVT III.

*De quo votum fiat.*

VOTVM fit, & de bono,[a] & de malo: [b] In specie vouentur, vel res,[c] vel personæ,[d] vel actus personales.[e]

*SCHOLIA.*

a In malis porrò rescindenda vota, ca.in malis, 22.q.4.ca. vna sola, 33.quæst.5. quale votum eorum, qui Actorum, 23.ver.12. deuouerant se ex Iudæis, non se manducaturos, vel bibituros, donec occidissent Paulum.

b Quale illud, quod vouemus in Baptismo, renunciantes diabolo, ca.sunt quædam, decimaseptima, quæst.1.ca.1. de consecra.dist.4.

c Vt in cap.ex parte Compostellani Episcopi, 18.de censib. lib.3.tit.39. quemadmodum annua vota soluuntur ab Hispanis, tempore cladis promissa, vt ibi scribit Laurentius Glossator. Eo potissimum tempore promissa, quo Hispaniam à fœda Maurorum colluuie, circa annum Domini, 800. purgare nitebantur : vt scribit Vasæus in annalibus Hispaniæ. Vouentur templa in l.seruos, ad templi custodiam, 35.de libera caus.lib.40.ff.tit.2. Vouit Iacob se ædificaturum templum Domino : Genes.28. Et Romulus sistendæ in bello suorum fugæ causa, templum Ioui Statori, Liuius in primo, & Appius in medio pugnæ, pro victoria templum quoque, apud Liuium, libr.10. vouit : Decimas rerum suarum Iacob, Genes.28. Vouebant, & Ethnici Herculi decimas Herculi, quem Deum arbitrabantur, & eam partem votum vocabant Herculeum : vt Plautus in Truculento, & in Sticho. Quod & fecisse Syllam, & Crassum apud Romanos testatur Plutarchus, & alios, vt testatur Vlpian. in l.2.§.si decima, de pollicitatio. lib.50. ff. titu.12. ita, & decimæ tantum olim ex voto dabantur: hodie tamen, & iure Pontificio ex debito, in c.1. de decimis, 16.q.1. Rerum aliarum votum etiam apud Ethnicos inuenitur iuxta definitionem concepti voti ; quemadmodum dictator Camillus Romanus cùm edixisset, vt arma milites caperent apud Liuium lib.4. *Tuo ductu*, inquit, *Pythen Apollo* ( quem Deum, sed falsò arbitrabantur ) *tuoque numine pergo ad bellum instinctus, vrbem, viros, tibique hinc decimam partem prædæ voueo.* Meminit & eius voti Valerius Maximus libro 5.c.6. Plutarch. in Camillo. Alij vouebant victimas in sacrificia: veluti taurum cornibus deauratis, vt apud Tertullia. de corona militis, & alia in sacrificium : vt apud Virgilium libro 5. Æneid. ibi : *Dij, quibus imperium pelagi, &c.* & libr.9 dum agit de Ascanij voto. Vouebant, & ver sacrum, vt apud Liuium, lib.22.& Plutarh. in Fabio, Strabon. in 5. Dionys. Halicarnass. in 1. Id est, omnia, quæ proximo verè nascerentur animalia: vt scribit Sextus Pompeius & Seruius in 7. Æneid. Virgil.

d Vt in l.seruos, 35. de liberali causa ff. serui ad custodiam templi legantur, & 1.Reg.c.1. Anna sterilis vouit, si filium genuisset, eum seruiturum Deo. Offertur, & vouetur, religioni filius impubes per patrem, quamuis ille, vbi peruenerit ad annos discretionis, possit resistere, & professionem de se factam antè improbare, c.cùm simus, 14. de regularib. lib.3. tit.31. ca.illud, 20.q.2. ca.si inæqualiter, 20. quæst.2. Eo modo intelligendum quod dicitur, Monachum facere vel proprium professionem, vel paternam oblationem, in c.cum verum, de regul. cum simil. ibi notatis. Nec omnino parergon erit annotasse, nonnullos antiquitùs seipsos, vitamque deuouisse aliquando solenniter pro salute, vt putabant, communi pater patriæ: quemadmodũ de Publio Decio legimus apud Liuium lib.8. qui contra Latinos pugnaturus se deuouit solenniter dijs manibus, tellurique, & de filio Decio. lib. 10. & de aliis, de quibus in summa Cicero 2. de Natur. item ait: *At verò apud maiores tanta vis religionis fuit : vt quidem Imperatores etiam se ipsos dijs immortalibus capite velato, verbis certis, pro republica deuouerent.* Nec ignoramus eos, qui se cultui diuino mancipant, & ad sacros ordines conscendunt, seipsos deuouere per tria vota, castitatis, paupertatis, & obedientiæ : possunt & aliæ res voueri Deo : sed eo obseruato, vt quæ vouentur, sint vouentis, ca.6. vna sola, 33.quæst.5.

e Inter actionum vota possumus per dicta annumerare votum castitatis, paupertatis, obedientiæ, vt in c. veniens, 5. qui cleric. vel vouentes, &c. libro 4. titul. 6. Eius generis sunt peregrinationes, visitandi causa sepulchrum Domini, cap.2. de voto : votum proficiscendi Hierosolymam ad eam armis liberandam, in c. non est voti, 5. c. licet. 6. c. magnæ, 7. & sequentibus, eodem titulo de voto.

CAPVT

## CAPVT IIII.

*1 Qui vouere possint, vel non.*

1 VOvere quidam prohibentur, vel ex impedimento voluntatis, cuius non sunt compotes: vt furiosi,[a] minores impuberes:[b] quidam eò, quòd in potestate alterius sunt, quibus præiudiciũ possent facere vouendo. Quemadmodum coniuges nõ possunt altero inuito, cui debitum reddere debent, castitatem vouere post coniunctionem:[c] vtroque consentiente, possunt.[d] Dũmodò, si vir, & vxor diuertere pro sola religiosa vita inter se cõsentiunt, nullatenùs sine cõsensu Episcopi faciant; vt ab eo singulariter in prouiso constituantur loco.[e] Cæterum post consensum legitimum matrimonij, etiam de præsenti, licitum est alteri ex coniugibus, & altero repugnante eligere monasterium, si copula non interuenerit: licitúmque est inuito remanenti in sæculo alteri se coninngere.[f] Hocque fauor religionis facit. Quemadmodum eodem fauore ratum habetur votum, quod maritus facit inuita vxore, peregrinationis ad subsidium terræ sanctæ: si ea commonita non possit induci consentire:[g] vxoris porrò votum quodcunque, si displicuerit marito, sine eius consensu factum ratum non est: si placuerit, contrà.[h] At Episcopus, qui vinculo pastoralis sollicitudinis est ligatus, sine consensu suæ Ecclesiæ votum peregrinationis emittere non debet:[i] neque clericus sine Episcopi sui licentia,[k] vt nec monachus quippiam vouet sine Abbatis, & superioris sui consensu: & si fecerit, irritum fit totum:[l] clericus tamen, sine Episcopi sui licentia, religionem ingredi potest.[m] Cæterum nec seruis, aut colonis adscriptitiis, vel originariis erit permissum religionis votum facere in præiudicium dominorum, quibus mancipati fuerunt:[n] vt neque seruus castitatis, vel clericatus votum emittere potest, nec ordinari sine domini consensu; nisique ab eo manumissus.[o] Neque filiusfamilias vouere quippiam potest sine assensu patris, quod præiudicium patri posset adferre.[p]

### SCHOLIA.

a Nisi posteà sanæ mentis effecti ratum habuerint furiosi, quod in furore vouerint: cap. sicut tenor, 15. de regularib. lib. 3. tit. 31. eò pertinet, quod dicitur, in fauore passionis votum factum religionem ingrediendi, non obligare, in can. Gonsaldus, 17. quæst. 1. Quomodo verò probandus sit furor docetur in c. 1. §. si verò, & ibi Geminia. de cleri. ægrota. in sext. & in cap. filij, de hæretic. in sext. atque de modo probandi per testes. vel alio modo furorem, vide Glossam in l. si cùm dotem, §. maritus, solut. matrim. ff. & ibi Baldum, Angel. & Ioannem ab Imola, & Bald. in l. furiosum, qui testam. facere poss.

b Explicatur in cap. 1. de regularib. in sext. lib. 3. tit. 14. quia sunt infra annos discretionis, cap. significatum, 12. capit. cùm virum, 12. cap. cùm simus, 14. de regularib. li. 3. tit. 31. Anni discretionis, qui ad votum emittendum religionis, & matrimonij sunt, in fœminis anni duodecim: in masculis quatuordecim numerantur: can. 1. & 2. 22. quæst. 1. dict. cap. significatum, de regulari. multò minùs obligant vota in annis puerilibus facta, cap. 2. de voto. Ante enim prædictam ætatem dicuntur carere iudicio vouentes, ca. infamis, ff. quæst. 7. l. cùm prætor, §. nos autem, de iudic. ff. Ex constitutionibus Galliæ habitis super Comitia Blesens. artic. 28. professio religiosorum, & monialium prohibetur ante 16. annum completum, & ante annum approbationis transactum: atque si quando reipsa ante prædictum tempus fuerit facta professio, declarantur contractus, obligationes, & dispositiones ob eas professiones factæ, nullæ: vtque nihilominùs post professionem personæ ita professæ possint disponere de bonis suis liberè, in quoscunque libuerit, monasterio excepto, cui nihil possunt relinquere: neque directè, neque per indirectum. Addere libet, quod Gregorius ait in re gest. lib. Epistolarum, episto. 48. ad Anthemium, & refert Gratianus in cano. quia autem, 20. quæst. 1. & scribitur in cap. quia in insulis, de regula. quod in insulis, in quibus dura est congregatio monachorum, non sunt recipiendi vouentes, & profitentes ante 18. annum.

c c. 1. 2. 3. 4. 5. 6. & sequentib. de conuersio. coniugatorum, lib. 3. tit. 32. ca. Agathosa, 27. q. 2. can. quod Deo, 33. q. 5.

d Proximè iuribus citatis in littera præcedente. ca. si vir, & vxor, 27. quæst. 2. ex Synodo Eugenij Papæ, 2. in Synodo Roma. cap. 36. in cap. 1. de conuersio. coniugat.

e authoritate enim Episcopi debet fieri separatio, etiam quo ad thorum, maximè si perpetua sit: ca. multorum, 35. quæst. 6. Glossa tamen in dicto c. si vir, notat quòd teneat conuersio coniugatorum, vel votum religionis eorumdem inconsulto Episcopo facta, vt generaliter interpretatur consuetudo: vel in eo casu, inquit, permissio habenda, si velint construere monasterium, in quod se conuertant, quod sine licentia Episcopi fieri non potest: can. nemo, de consecratione, distinctione 1.

f Verba hæc transcripta ex cap. verum, 2. cui iunge cap. ex publico, 7. de conuersio coniuga. lib. 3. tit. 32. & de hac decisione vide Sotum, lib. 4. sententiarum distin. 27. quæst. 1 artic. 4. & de Turrecremata, ad ca. feriatim, 31. dist. Vide c. commissum, de sponsalib. & in hoc casu dicunt vinculum illud matrimonij, cui non accessit copula, per ingressum religionis dissolui: vt in §. si verò constante matrimonio, de Episcop. & cleric. Proferuntur huius rei exempla ex ca. scripsit. §. esse, 27. quæst. 2.

g cap. ex multa, 9. §. in tanta quoque, de voto. lib. 3. tit. 34.

h c. 30. Numerorum, ca. manifestum, 11. & 16. noluit, 32. quæstione 5.

i Nempe sine consensu capituli, c. magnæ, 8. de voto: cum simil. ibi notat & argumentum à carnali matrimonio ad spiritale, quo coniungitur Ecclesiæ suæ Episcopus, receptum in ca. sicut, 7. q. 1. saltem non poterit Episcopus abire sine licentia Papæ, cap. inter corporalia, de translatio. Episcop.

k ca. non oportet, 1. de consecr. distin. 5. ca. præsentium, 7. quæst. 1. cap. admonet, de renunciation.

l ca. monacho, 20. q. 4. etiam si, vt ait ibi glossa, monachus fecisset votum priusquàm ingrederetur monasterium, argu. ca. noluit, 33. q. 5. & intelligas, inquit, in voto abstinentiæ, per quod alij scandalizantur. Hugo autem dixit frangendum esse itaque votum, si Abbas voluerit, & ad scandalum aliorum monachorum pertineat, non etiam si de rebus monacho licitis fiat. Sed neque monacho licet se transferre in aliud monasteriũ sine voluntate, aut permissione Abbatis, ca. 3. monachum, 20. qu. 4. ca. statuimus, 19 q. 3. ca. qualiter, 7. q. 1. c. Iohannes, 5. de Regula. Cùm generaliter monachi velle aut nolle proprium non habeant: c. quorundam, c. si religiosus, de electio. in sext. Sed pendent à consensu prælati sui, cum quo dicuntur aliquid posse: probant tamen vt Monachus possit ad arctiorem regulam transire, petita licentia, quamuis non obtenta, à suo prælato, c. licet, 8. de regularib. Sunt tamen quædam religiones, in quibus & priuilegium, ne professi in arctiorem transeant.

m ca. 2. duæ sunt, inquit, leges, 19. quæstio. 2.

n ca. 12.

h ca.12.generalis etiam, 54.dist.l.1.§.1.de polli.ff.li.50.ff.tit.ta.facit l.colonos, 19.de agricol.& censit.lib.11.C.tit.47. Adscriptitij coloni vel præscriptione, si per triginta annos fuerint in solo, l.agricolarum, 18.& l.cum satis, 23.eo.tit.de agricol.& cens. aut ex duplici confessione de ea rebis facta, l.cum scimus, 22.eod.tit. Originarij sunt ex adscriptitiis nati, l.diffinimus, 13.eo.tit. Et quamuis qui huiusmodi sunt conditionis, verè liberi sint: tamen ex qualitate videntur parum differre à seruis, l.ne diutius, 21.& l.fin.eo.ti. Glebæque addicti, censentur pars terræ, à qua nec discedere possint: l. quemadmodum, 7.& l.colonoa nunquam, 15.eo.tit.de agricol.& censit.lib.11.Cod.

o c.primo, & secundo, de Seruis ordinandis, li.1.tit.18.

p ca.si quis præuentus, §.tribus, 22.q.4.l.2.de Pollicita in ff. Moyses in c.30.Numerorum, vers.4.5.6.ait, patrem irritum facere posse votum filiæ puellæ, statim vbi rescierit, alioquin si expressè non reuocauerit, consensisse videri, nec reuocare posse. Concludunt tamen interpretes, votum fieri posse religionis à filiofamilias sine consensu patris: quia in spiritalibus potestas patria non consideratur, l.filio.de iudic.in sex. Et facit c.14. D.Lucæ, *Si quis venit ad me, & non odit, &c.* Adhibenda tamen est Sacrosanctorum conciliorum distinctio, vt si ante pubertatis annos filius, vel filia voluerit profiteri religionem, possit pater intercedere, & prohibere: post eã verò ætatem, non possit: ca.1.2.3.§. hac authoritate, 20.q.2.c.2.de regular. Et in concilio 10. Toletano, c.6. Triburẽsi, cap. 24. Idipsum dicendum in tutoribus, & curatore, in ca 2. puella, 20.q.2. Rursum & interpretes distinguunt in filio maiore pubere, num obsequia filiorum volentium profiteri religionem ita necessaria sint parentibus vt illis carere non possint, aut sine ipsis nequeant viuere, vt tunc non possint ingredi religionem dimisso patre, propter honorem parentum à Deo iniunctum filiis. Exodi. c.20. qui honor & in subministratione temporalium consistit, Diui Matthæi, capit.15. quo loci reprehendit Christus hypocritas Pharisæos, quòd auerterent filios ab auxilio paterno, prætextu religionis: atque in Concilio Gangrensi, qui hoc factum in præiudicium parentum probãt, anathemate damnantur, ca.c.si qui sunt, 30.distin. Vide D. Thomam in 3.quodlibet 40.quæst.6.

---

## CAPVT V.

*De forma vouendi, expressè, & tacitè in religionis professione.*

VOTVM obligatorium, & legitimum, sponte,[a] & cum deliberatione, seu promissione firmata, eoque animo vt obliget, fieri debet:[b] quare in voto religionis, aut castitatis ætas legitima requiritur,[c] & probatio præcedẽs professionem,[d] item professio ipsa expressa, vel tacita. [e] Expressa fit ab eo, qui potest vouere,[f] & ei, qui potest regulæ professæ incorporare, vel de licentia eius,[g] vouendo se expressè profiteri certam regulam, cuius monasteriũ legibus regitur, & cũ susceptione habitus promittere seruaturũ se paupertatem, castitatem, & obedientiã,[h] voto emisso, admisso, & acceptato ab eo, qui potest, vt ab abbate:[i] monachum enim non facit sumptio habitus: sed emissio voti, professio, & acceptatio. [k] Tacita professio facta etiam infra probationis annum, per susceptionem habitus, qui profitentibus tantùm datur, non illi quidem religioni, cuius habitus est susceptus specialiter; sed generaliter religioni alicui, recipientẽ obligat, si ætatis aptæ, sciens, ac voluntarius,[l] ac tacito perseueret.[m] Sic si post lapsum anni probationis quis gerat habitum distinctum à nouitiorum habitu, qui professis dari solet, sciens, nec vllo metu coactus, tacitè censetur professus.[n] Idipsum si post annum probationis gerat, non coactus, habitum non distinctum inter nouitios, & professos,[o] aut se immisceat actibus, qui non solent fieri, nisi per professos, & professas.[p] Solennizatur & professio castitatis, & voti Ecclesiastici, per susceptionem ipsam sacrorum ordinum, quibus annexæ professiones[q] votorum solennium, formula communis, vt Deo fiat, & in Ecclesia publicè.[r]

### *SCHOLIA.*

a Vt in can.16.viduas, 27.quæst.1.quocirca tunc dum fit, vacua mens esse debet à perturbationibus, quæ non habent animum spontaneum, can.Gonsaldus, 17.quæst.2.

b ca.8.viduas, 27. q.1. nam sola dispositio quòd quis velit aliquid vouere, deliberationem quidem habet: sed non obligationem, vt omnino ideò non liceat à voto recedere sine peccato mortali, in can.qui bona.17.qu.1. Idipsum de perseuerante in proposito simplicis deliberationis dicitur, cuius transgressio habet peccatum veniale, non mortale, c. literaturam, de voto, nisi sequatur promissio animo obligandi facta, quæ firmet, & veluti ad effectum perducat propositum, dict. ca.qui bona.7. q. 1. & c. consului, de regularib. Panor. ad d. cap. literaturam, facit l. obligationum substantia, de actio.& obliga.ff.

c c.significatum, 4.c.cùm virum, 12.& c.cùm simus, 14.c.t. de regul & transf.ad relig.

d Ex regula S.Benedicti, & S.Gregorij Papæ, ante professioné religionis, annus vnus præcedens exigitur in clericis probationis, d.ca Gonsaldus, 17.q.2.alicubi biennium in laicis, qui se offerunt, vt pendente hoc spatio temporis vita, moresque solicitè obseruentur, aut comprobentur. Et ne quis eorum sit contentus eo, quod vouit, aut ratum non habeat quod elegit, ca.6.monasteriis, 19. q. 3. in incognitis etiam, qui religionem ingredi desiderant, requiritur triennium ex Decretis Bonifacij, in ca.fin.19.q.2. quod & habetur in capitularibus Caroli Magni, libr.5.c. 227.& in Nouell.5.c.2.apud Iulianum Antecessorem Nouella constitutione 123.c.52.explicatur in c. ad Apostolicam, 16. de regularib. Probationis tempus constitutum non solùm in fauorem conuersi: sed etiam in fauorem monasterij, vt & ille experiatur num monasterij, & regulæ onera ferre possit; & monasterium videat, num mores illius conuenientes sint regulæ. Si tamen, inquit, ante tempus regulariter probationi præfinitum, is, qui cõuerti desiderat, habitum recipiat, & professionem emittat, abbate per se, vel per alium professionem recipiente, & eo habitum recipiente, vterque & conuersus professus, & monasterium videtur tempori in sui fauorem introducto, renunciate: quare sequitur obligatio ad regularem obseruantiam post professionem ita emissam, & receptam: quia multa fieri prohibentur, quæ facta tamen tenent, l.patre furioso, de his, qui sunt sui vel alien.iur. ff. capit.1. & 2. de matrimonio contra interdictum Eccles. contracto.c.cùm iamdudum, de præben.

e c.3.de regularib.lib.3.sexti.tit.4.

f lex semper de idoneis intelligi debet, l. vt gradatim, de munerib.& honorib.

g Innocent.& Pan.in c porrectum, de regularib. Aliquãdo tamen receptio professionis ad abbatẽ solũ, vel abbatissam pertinet, ex priuilegio. Aliquãdo ad eosdẽ cum cõsensu existentium in monasterio, vel capit. iuxta c. fi. de regularib.in sex.c.cõsuluit, qui clerici, vel vouẽtes. Datur & in emissione voti, vestitus professorũ, vt velamen professorum Monialibus vel per episcopum, vel per alium ministrum idoneum, vt in ca.c.27.q.1.ca.vidua, 20. q.1.

Q h c.cùm

h c.cùm ad monasterium, de stat. monachor.
i c.porrectum, 13. de regular.
k d.c.porrectum, & c.ex parte, de regul. c.consuluit, & c. insinuante, qui cleri. vel vouētes, atque expressè vt oportet emissa professio, etiam si expressè non fuerit mutatus habitus secularis, obligat: c.constitutionem, de regul. in sex. neque etiam simulatio voti, si causa sit honesta, & professio fiat, excusat profitentem, quominus dicatur verè professus: contrà, si causa sit inhonesta, ca.6. quod interrogasti, 27. dist. ca.2. viduas à proposito, 27. q.1. c.vidua. 4. de reg.
l c.constitutionem, de reg. in sex. dict. c.vidua, 4. eo. tit. apud Gregorium: contrà, si per vim, aut metum fiat professio, in c.perlatum, de his, quæ vi, metúsue caus. fiunt.
m dicto c.constitutionem, 3. in fine, de regul. in sexto. c. ad nostram, 8. eo. tit. apud Gregor.
n c.1. §. qui verò, & §. fi. de reg. in sex. vide & dict. c. ad nostram.
o c.ex parte tua, 22. de regul. c.consuluit, qui cleric. vel vouentes. ca. viduas, 27. dist. ca. vidua quidem, 34. 27. q.1. ca. quem progenitores, 20. q.1.
p cap. vidua, 4. de regular. lib. can. quod interrogasti, 17. distinctio. dicto can. quem progenitores, 20. quæst.1.
q ca. Diaconi, 28. distinctio.
r vt in cap. vxoratus, de conuers. coniugator. lib 3. tit. 32. ca. 1. 27 q.1. Idem si fiat in alio loco professionibus faciendis destinato, vt in ca. 35. viduitatis, 27. q. 1. Apud Romanos Ethnicos solennia vota à magistratibus, & populo, præeunte Pontifice maximo nuncupabantur, & suscipiebantur: vt liquet ex Liuio lib. 30. 40. & 42. innuit Valerius Maximus lib.8. cap.14. in Metello. Et non tantùm in solennibus votis aliquem præisse annotatum est de scripto recitato voto concepto: sed etiam vbi a vota nuncupantibus adhibiti, & appositi fuerunt custodes, & obseruatores, qui attenderent, ne qui præfabatur verba, in aliquo erraret, vt & scribit Plinius libr.38. cap.2. Erat & idem vouentium, qui & precantium habitus, votaque sublatis in cœlum manibus & concipiebantur, & suscipiebantur, vt est apud Liuium lib.10. & lib.50. Sic legimus apud Plutarchum in Mario, Marium, & Catullum vouentes, *πρὸς τὸν οὐρανὸν ἀνασχόντας τὰς χεῖρας.*

## CAPVT VI.

*Pro quibus vota facta.*

VOTA pro his demum rebus fiunt, pro quibus Deus auxilium imploratur, pro corporis, animæque salute. [a] Ob pietatem, auxiliumque Christianorum, vt peregrinationes ad sanctum Christi sepulchrum, [b] vel ad limina sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, & pro aliis, quæ à Deo cupimus dari, [c] & alibi.

### *SCHOLIA.*

a c.porrectum, 13. & c.sicut nobis, 17. de regularib. c.3. de voto. Apud Ethnicos etiam sæpè pro ægrotorum salute suscipiebantur, vt apud Suetonium Tranquillum in Claudio, c.45. & Romani equites vouerunt & pro valetudine Augustæ equestri fortunæ, apud Cornelium Tacitum lib.13. tale votum apud Liuium, lib. 9. atque apud alios licet videre vota publica, & priuata pro salute alicuius: vnde Propertius lib.2. Elegia.7.

*Hæc mihi vota tuam propter suscepta salutem, &c.*

b vt cap.1. de voto.
c vt in cano.13. siquis Romipetas, 24. quæst.3. Vouit Iacob prospero itinere, Genes.28. vers.20. quod & hunc morem etiam habuisse ob numinis venerationem non est valde difficile cognoscere, vt apud Suetonium Tranquillum in Caligula, c.14. ibi, *cùm deinde paucos post dies in proximas Campaniæ traiecisset, vota pro reditu suscepta sunt.* Et apud Plautum in Amphitrion actu 3. scena 2.

*Iube verò vasa pura adornari mihi,*
*Vt quæ apud legionem vota voui, si domum*
*Redissem saluus, ea ego absoluam omnia.*

Et apud Ouidium lib.2. amorum, Elegia 11.

*Pro reditu victima vota cadet.*

Fiebant & vota à Senatu, à priuatisque ob metum belli imminentis, vt apud Ouidium 6. Fastorum ibi, *mens quoque numen habet,* &c. proque aliis, quæ, ne tædio sim, omitto, cùm iam multa hac de re collegerit Barnabas Brissonius, lib.1. de Formulis, & solennibus populi Romani verbis, & ibi de voti conceptione, & formulis antiquis vouendi.

## CAPVT VII.

*Effectus voti emissi.*

LIBERVM est vnicuique ante votum non vouere: at voto emisso non licet sine dispendio salutis resilire, [a] imò & ad solutionem voti quis compelli potest, [b] nisi aut sit impossibilis eius solutio, [c] vel conditio deficiat apposita, [d] vel malum & turpe votum sit quod & dissoluendum est, etiam imposita pœnitentia, [e] vel si impediatur à superiore vt à patre, domino, coniuge, vel ab aliis habentibus ius retractandi: vel si inutilis vouens reddatur ad votam rem implendam. [f] Quibus casibus non sũt voti transgressores, qui non implent: quẽadmodum necis, qui authoritate sedis Apostolicæ distulit adimplere. [g] Nam potest in voto dispensare, & commutationem facere, consideratis causis, & qualitatibus personarum, [h] quidque liceat secundum æquitatem, quid deceat secundum honestatem, & quid expediat secundum vtilitatem: [i] vt neque voti fracti reus est, qui temporale deuotum obsequium in perpetuam noscitur religionis obseruantiam commutare, quíue votum potest per alium implere, & implet. [k]

### *SCHOLIA.*

a c.licet, 6. & c.magnæ, de voto ca.1. 2. 3. 4. & 5. 17. q. 1. *Vota vouete, & reddite.* Psal.70. dict. c. magnæ, §. & quidem de vot. ca. quod Deo, 3. q.5. *Melius est enim non vouere, quàm votum non implere,* ca. scimus, 12. q.1. Et votum velle retractare damnabile est, can. vouentibus & sequenti, 17. dist. vt neque liceat causa conuertendi aliquem ad fidem, infringere votum castitatis, can. non solùm, 32. q. 2. Antiqui eos, qui vota fecerant, reos voti, eorúmque compotes factos, quoad promissa soluissent, damnatos voti appellabant, vt ait Macrob. lib.3. Saturnalio. cap. 3. Solutio voti præsupponit debitum ex obligatione, vt idem Macrob. ait lib.1. c.1. Saturnal. & l.2. de pollicitatio. lib. 50. ff. tit. 12. vbi & ex voto eripi obligationem personalem, non autem rem votam ideò obligatam esse dicitur.
b c.ex parte, 17. de censib. lib.3. tit.39.
c Vide D. Thomam 2.2. q.88. artic.1. Semper enim in omni promissione intelligitur, si Deus voluerit, & si potero implere, ca. beatus, 22. q. 2. c. quemadmodum, de iureiuran. facit & regula iuris, Impossibilium: & si per vouentium non stet, quominùs impleatur: sed per alium.
d ca. non solùm, 2. q.8. idem si causa voti cesset, cap. magnæ deuotionis, §. fi. de voto.
e Tolerabilius est stultæ promissionis vota reiicere, quàm per inutilium promissorum custodiam, exhorrendam criminum

ctluinum implere mensuram, ca.1.& fi.22.q.4. ex concilio Toletano, 8.c.2.& ca.non peierabis, 15.eadem 22. q. 4. in malis promissis rescinde fidem, in turpi voto muta decretum, quod incautè vouisti, ne facias; impia enim est folmio, quæ scelere adimpletur, ca.in malis, 5.22. q. 4. nec propterea fides violari dicetur, si ideò non seruatur, vt ad bonum redeatur, ca.mulier, 21.& ca.non est obseruandum, 15.& can.si ad peccatum, 22.q.4.

f c.quod super, 8.& c.ex multa, 5.2.& fi.de voto.

g c.non est voti, 5.de voto. Vide D.Thomam, 2.2.q.88.ar.12. c.1.& 2.de voto. Commutatio tamen voti proficiscendi pro subsidio Christianorum in terram sanctam, ab alio, quàm à summo Pontifice commutari non potest: c.ex multa de voto. Addunt alij votum visitandi limina sanctorum Apostolorum Petri, & Pauli, sancti Iacobi, ingrediendi religionem, quorum dispensationem pertinere ad summum Pontificem tradit Angelus Clauasius in summa, in verbo *voluntas*. num. 6. Explicat tamen ita demùm peregrinationis Hierosolomytanæ votum intelligi dispensandum à summo Pontifice, si pro subsidio Christianorum quis vouisset; contrà si pro deuotione tantùm; quo casu posse cum vouente à suo pontifice, seu episcopo dispensari, vel commutationem voti fieri, iuxta sententiam Panormit.ad dict.c.ex multa, & citatur pro eo illud c.& c.quod super his, eo.tit.ipse tamen Angelus ait ex consuetudine, etiam ex illo casu adiri summum Pontificem, si tamen episcopus dispensaret sic credere valere dispensationem, iuxta sententiam Panormitani.

h dict.c.magnæ, 7.5.& quidem tria, de voto.ca.aliud, 11.q.1. ca.denique, in fine, 4.distinct.

i c.Scripturæ, 4.de voto. Interpretatur & hoc D. Thomas, 2.2.q.88.art.12. ad primum argument. & lib. 4. sententia. dist.39. q. 1. art. 4. in corpore articuli, nec peccat, qui in melius, aut maius votum cõmutat, vel in æquè Deo gratum, c.peruenit.in 2. de iureiuran. glossa est videnda ad c. cùm ad monasterium, 6.de statu monach lib.3.tit.35.

k vt in c.licet, 6.de voto, vbi glossa ad verbum, *commiserit*, ait, quod aliquis potest pro alio ieiunare, & votum pro alio adimplere, quia in illo c.licèt, mortuus soluit votum suum per superstitem hæredem, cui iniunxit implementum: facit & ca.animæ defunctorum, 13. q. 2. facit can.si aliquis fuerit, 36. q. 6. porrò defunctorum vota quando hæredes teneantur adimplere, videndum apud Hostiensem in summa de voto, §.& votum.

# DE TRANSACTIONIBVS.[a] Titulus III.

a Extat tit.de transactionibus, lib.1. Decretalium, tit.36.lib.2.ff.tit.15.lib.2.C.tit.4.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio, 2 Et finitio transactionis.*

1 Affinis pactis transactio est:[a] verum potiùs ad pactum dissoluens, quàm contrahens obligationem, referenda erit:[b] qua ratione, & alijs, à pactis distinguitur.

2 Transactio quippè est, conuentio [c] de re dubia, & lite incerta,[d] non gratuitò facta.[e]

### SCHOLIA.

a Dicitur & pactum trãsactionis in l.si de certa, 31.de transactio. C. Agitur de transactionibus libro 5.Decretalium, tit.36.lib.2.ff.tit.15.lib.2.C.tit.4.& lib.11. Eclogæ Basilicorum, *περὶ διαλύσεων*. Et apud Constantinum Harmenopolum lib.1. Petroches tit.10.apud nos.lib.28.Syntagma.tur. vniuer.c.2.& 3.vbi plenè videbis plura, quæ iuri Pontificio non potuerunt coniungi.

b Nam Baldus ad rubricam de transactio.C.nu.10. & 11.& alij quidam existimant potiùs transactionem ad distractum, quàm ad contractum pertinere: vnde *διαλύσεις*. est transigere, & controuersiam dirimere, & dissoluere: sic Cicero pro Roscio, qui pro socio transigit, satisdat, nihil neminem posteà eorum petiturum: & generaliter ita transigere est, finem alicui negotio imponere, vel componere negotium l.vt sunt iudicio, 230.de verb. signifi.& iure pontificio sæpè transactio dicitur compositio, vt in cap.2.& fin.de transactio.

c c.ex multiplici, 3.de decimis.lib.3.tit.30.l.cum mota, 6. C. de transactio.l.1.§.conuentionis, de pact. ff. quia hinc inde præstita fides firmatur, c.constitutus, 4. de transact. fit consensu transactio, l. interpositas, 13. C. de transact. & ex libero arbitrio, l.si quis maior, 41.eo.tit.

d l.1.de transact.ff.Causæ dubiæ, & lites deciduntur transactione, l.causas vel lites, 16.de transact. C. & aliæ controuersiæ, 14.eo.ff.siue iam mota controuersia, vel lis sit, siue timeatur, ne moueatur, l 2.§ fi.C.eo.tit.

e l.transactio nullo dato, 38. C. de transact. aliquid enim semper in transactione vel datur, vel retinetur, vel promittitur, c.super eo, 7.eo.tit.

## CAPVT II.

*Distinctio transactionum.*

Cæterum iure pontificio inuenimus quodammodo duplicem speciem transactionis; vnam, quæ aliquo dato, vel retento fit: aliam, quæ amicabilis dicitur compositio, nullo dato, aut retento: sed gratis facta.[a] Diuisa aliquando [b] transactio, facilioris intelligentiæ gratia, in generalem, & specialem; ratione generalis, vel specialis controuersiæ, super qua interuenit transactio. Generalis illa est, quæ sopit controuersiam iuris vniuersi, vt si sit hæreditate, quæ ad omnes partes, & causas eius iuris diffunditur.[c] Specialis est, quæ de aliqua certa re, controuersia, seu lite fit; & ideò nunquam ad alia, quàm ad expressa porrigitur.[d] Erit, & quædam realis, quæ transit ad successores rei, super qua transactum est: alia personalis, quæ cum transigente viuit, & extinguitur.[e]

### SCHOLIA.

a c.super eo, 7.de transact. ita aliud transigere de beneficio, aliud de eo amicè, vel amicabiliter componere. Vide Pan.ad dictum cap.super eo.& in cap.si quando, de officio delegat.& in c.1.de collusio. de legen.

b Vide quæ diximus lib.28.Syntag.c.2.num. 4. & 5.

c vt in c. 1. de transactio. in c inter monasterium, & c. sequen.de senten.& re iudica.l.sub prætextum lii vtraque, de transact. C.cum simil.

d Lege cum Geminiano, l.3.& penul.C.de transact.

e vt sunt exempla in c.de cætero, 5.& c.veniens, 8.de transactio.

## CAPVT III.

*De quibus fiant, vel non fiant transactiones.*

Q a Res

RES dubia, vel controuersia, lite radicata,[a] in transactionem deducitur, vt in finitione dictum, nisi ius aduersetur.[b] Aduersatur autem in pluribus, in quibus prohibet transactionem: veluti, si monachi cum laicis transigant, & ius præsentandi dent, recepta maiore, quàm habuerint, portione,[c] si super beneficio contentioso, vel re sacra litigiosa fiat,[d] gratis tamen amicabilis facta compositio de his, sacris canonibus non est inimica,[e] si sub beneplacito summi Pontificis, qui eam probet, fiat.[f] Non recipit etiam matrimonium; quia indissolubile, transactionem,[g] neque spiritalis subiectio.[h] Super decimis possidendis transactio vtique poterit fieri inter Ecclesias, & personas Ecclesiasticas, cum assensu episcopi, aut archiepiscopi, eritque rata in perpetuum ratione interpositæ authoritatis:[i] si verò sine authoritate fiat superioris, erit temporalis, nec durabit vltra vitam transigentis.[k] Quòd si fiat cum laico, de subtractis, & retentis decimis, valebit etiam:[l] sed non de percipiendis, nisi amicabilis compositio cum laicis facta de decimis minori quantitate, vel certo modo soluendis, fuerit à sede Apostolica confirmata. Gratia etiam inter accusantem, & accusatum non improbatur; sed ex præmio, seu transactione concordia redempta,[m] reprobatur. Prohibetur & iure ciuili de aliis transactio.[n] quæ nunc ad ius pontificium non transferam, cùm leges sufficiant.

*SCHOLIA.*

a Nam litis omnis dubius euentus l. quod debetur, de peculio. ff. vt contrà, lis decisa sine dubio, & pro veritate habetur. l. ingenuum, de statu hominum, l. res iudicata, de reg. iu. ff. finisque imponitur liti per rem iudicatam, l. 1. de re iudic. ff. ideò post rem iudicatam non valet transactio facta per eum, qui ignorat iudicatum. & si quid detur eo nomine, repetitur, in c. exposuit, de arbitris, l. cùm post eaquàm C. de pact. l. eleganter, 2. § si post rem iudicatam, de condictio. indebi. ff. Si tamen à sententia appellatum fuerit, pendente appellatione transigi, vt de dubio, poterit. l. etsi post rem iudicatam, & l. post rem iudicatam, de transact. ff. l. si causa cognita, C. eo tit. Ratio potest sumi ex l. 1. de appellatio. ff.

b can. generalis, in fine. 54. distinct.

c c. præterea quando, 9. de transact. facit c. cùm clerici. 6. de pactis.

d c. constitutus, 4. & c. super eo, 7. de transact. c. 4. de collusio. detegen lib. 5. tit. 22. quia simonia est, vt temporale detur pro spiritali, ideò prohibetur hæc conuentio, c. fin. de rerum permuta. & ca. 2. quàm pio, 1. q. 2. quamuis spiritale cum spiritali commutari possit, c. ad quæstiones, de rerum permutat. distinguendum tamen censet glos. ad dictum c. super eo, ad verba, *super re sacra*. an agatur de re spiritali, quæ petatur tanquàm beneficium, an tanquàm proprietas. Nam si agatur tanquàm de beneficio, puta vt qui recipiatur ad illud beneficium, tunc de eo beneficio in iudicium ita deducto, non potest fieri transactio: adde textum in c. cùm pridem, 4. de pact. quia non ex transactione: sed ex canonica institutione titulus habendus est beneficij, c. 1. de reg. iur. in sex. ca. nullus omnino, 16. q. 7. c. admonet, de renunciatio. c. ex frequentibus, de institutio. Si verò res sacra, vel spiritalis in iudicium deducatur, tanquàm proprietas, veluti quia vna Ecclesia aliam sibi esse subiectam dicat, alia negat, poterit tunc transigi: quia & de his permutatio fieri potest, dicto cap. ad quæstiones, & ita de decimis inter duas Ecclesias transigi potest, c. 2. de transactio.

e dicto c. super eo, & c. cùm inter. 6. de election. in lib. 1. tit. 6. dicto cap. cùm iudex, de electio. cap. nisi essent, de præben. cap. final. de transactio. vbi ratio. & ex ca. quos Deus, 33. quæst. 1. alioquin si transactio non pertineret ad dissolutionem matrimonij; sed ad alia capitula, posset sustineri, vt notatur in dicto cap. final.

f cap. præterea 4. de transact. posset tamen remissio fieri gratis, remanente superioritate, de temporalibus singulis annis, in recognitione eius debitis, vt liquet ex c. constitutus, 6. de religios. domib. lib. 3. titul 36. & ex cap. cùm venerabili, de censib.

g c. statuimus, 2. de transactio.

h c. veniens, c. de cætero, de transact.

i cap. cùm Apostolica, de his, quæ fiunt à prælatis sine consen. capitul.

k can. decimas, quas, 16. quæst. 7.

l c. penul. de confirma. vtili, vel inutili, libr. 2. titul. 30.

m cap. 1. de collusio. detegen. lib. 5. tit. 22. Iure ciuili & canonico transactiones de causis ciuilibus permittuntur, nisi nominatim prohibeantur. An in criminalibus iura ciuilia prohibent transigere in actione famosa, sine iudicis authoritate. l. furti, §. pactus, de his, qui notant. infam. ff. In crimine quoque capitali, quod irrogat pœnam sanguinis licet transigere iure ciuili, excepto crimine adulterij: in aliis verò criminibus, quæ non irrogant pœnam sanguinis, non licet citra falsi accusationem, l. transigere, 18. de transact. C. Licitum enim vnicuique sanguinem suum quoquomodo redimere, l. 1. de his, qui mortem sibi consciuerunt. in priuatis autem criminibus licitum est transigere. At iure pontificio cùm non irroget Ecclesia ex vllo crimine sententiam sanguinis, can. his à quibus, 23. quæst. 8. de nullo crimine licebit transigere. Item etiam quod iure pontificio nullum crimen habeatur priuatum, sed publicum, vt colligitur ex can. infames, 6. qu. 1. forsan tamen transactio permittetur, & concordia cum reo, authoritate iudicis, vt in can. si priuatus, 5. quæstio. 2. can. ea, quæ in parte decisa, de offic. archidia. Vide hac de re fusiùs gloss. in can. siquem pœnituerit, 8. §. in omnibus, ad verba, *in omnibus*. 2. quæstio. 3. gloss. ad ca. 1. ad verbum *gratum*, de collusione detegend. Super remissione iniuriæ permitti transactionem sub authoritate iudicis, notat gloss. in can. si illic, 29. ad verbum, *transactum*, per illum textum, 23. quæstio. 4.

n vt prohibita transactio de alimentis testamento, codicillis aut mortis causa donatione relictis, in futurum præstandis, sine prætoris, vel iudicis authoritate, & causæ cognitione: non de præteritis, & iam debitis, io l. cùm hi, 8. de transact. ff. l. de alimentis, 8. eo. tit. C.

## CAPVT IIII.

*Qui transigere possint.*

TRANSIGERE pro se, & alieno nomine poterunt, qui pro se, & aliis pacisci possunt,[a] sanus mente, licèt æger sit corpore,[b] maior vigintiquinque annis,[c] tutor curator,[d] procurator, si speciale mandatum habeat, non aliter,[e] nisi forsan transactionem procuratoris cum generali administratione constituti, dominus ratam habuerit.[f] Et in summa, qui potest donare, & remittere, trãsigere poterit, non aliter.[g] Cùm de rebus alienis, vel in præiudicium alterius, transactio facta non valeat,[h] nec valebit transactio inter dominum, & seruum de alio, quàm de libertatis statu, facta.[i]

*SCHOLIA.*

a Vide quæ dixi lib.28.Syntag.c.2.num.24.
b l.sanum mente,27.de transact.
c l.siquis maior,41.l.si maior,22.& l.36.de transf.C.
d l.1.4.& 5.de transact.C.l.qui cum tutoribus,9.eo.ff.
e l.qui ad agendum,4.de procura.lib.1.sexti. cap. 19. e. per ruas,9.de arbitris.lib.1.tit.43.l. transactionis placitum, 7. C.de transact.l.procurator,cui generaliter,55.& l.mandato, 60. de procurator. lib. 3. ff. l. nulli procuratorum de transact.
f c.vt contingit interdum,3.de transact.vide c.cùm dilectus de religios.domib.
g quia in transactione fit datio,vel donatio, vel cessio: atque ita donatio transactio dicitur in l. cùm donationis, 34.C.de transact. quare nec monachi, qui nihil habent, transigunt proprio nomine,cano.non dicatis,12. q. 1. neque quibus non est concessa bonorum suorum alienatio, vel administratio,quales prodigus,furiosus,pupillus,&c.
h l.2.& l.transactione matris 26.de transact.C.l.de re, 10.& l.3.eo.tit.ff.l.2.C.res inter alios act.&c.lib.7.tit.60.
i l.interpositus,13.de transact. C. quia inter seruum, & dominum iudicium consistere non potest.l.fin.C. an.seruus pro suo facto teneatur,lib.4.C.tit.14.l.4.de iudic.in ff.
k l.fin.C.de transactio.l.si seruum,§. si quis dederit, de acquiren.hære.ff.l.cùm adfirmes,8.de libet.caus.lib.7. C.16.

## CAPVT V.

*De forma transigendi.*

TRANSACTIONES, vt valeant, non debent esse iuri contrariæ, [a] oporteatq; eas fieri cum authoritate,& consensu,quorum interest. [b] Possunt fieri apud acta iudicis,siue sine actis scriptura interueniente,vel sine ea, [c] dummodò sine metu,& cum spontanea voluntate perficiantur. [d] Interdum tamen ea firmatur Aquilianæ, & acceptilationis,vel scripturæ accessione, [e] vt & iuramento. [f]

*SCHOLIA.*

a c.de cætero,de trāsact.c.sacrosancta,de electio.c.si quando,de offic.delega.
b c.statuimus,2.& c.de cætero,§.fin.& c.super eo, de transactio.
c l. siue apud acta,18.& l.cùm te transegisse,C.de transact. l.pactum,quod bona fide,17.de pact.lib.2.tit.3.
d Nam ratæ non sunt metu factæ transactiones, l.interpositas,13.C.de transf.vbi & explicatur, talem metum probari oportere,qui salutis periculum,vel corporis cruciatum contineat,iuxta l.1.& sequen. quod metus caus. ff. l. vani timoris,de reg.iur. ff.
e l. vbi pactum, 40. & l.3.C. de transf.l.5.& l.15.eo. tit.ff.

f l.si quis maior,41. de transactio.

## CAPVT VI.

*Vis, & effectus transactionis.*

TRANSACTIO perfecta legitimè, irreuocabilis est,repugnante altera parte transigentium,& his,quorum interest seruari. [a] Idq; vt sit litium finis: [b] quare nec sub prætextu instrumentorum de nouo posteà repertorum, ad litem sopitam pertinentium,reuocatur: [c] quia instrumenta, & alia iura partium contraria,secuta transactione tolluntur. [d]

*SCHOLIA.*

a c.contingit, de transactionib. l. postquàm liti. 4. C.de transact.l.cùm te transegisse,de transact.C.Nec minorem authoritatem habet transactio,quàm res iudicata.Idque & conueniens est humanæ fidei, vt placita seruentur. l. non minorem,20.C.de transact.l. 1. de pact. ff. quare neque lites,aut causas legitimis transactionibus finitas,Imperiali etiam rescripto resuscitare permissum est,l.causas, 16.de transact.Proinde siquis à transactione perfecta voluerit resilire,altero inuito,contra eum, repugnanti, duplici modo consulium est:nam habet vel exceptionem, vel datorum repetitionem, si ita sit stipulatus, rata manente transactione:aut si ita stipulatus non sit, habet solam exceptionem, l. cum proponas, 17. de transact. C. Quòd si velit indulgere aduersario restitutionem,refundit aduersarius pecuniam ab eo receptam, l. si diuersa pars,14.C.de transf.pœnaque apposita peti poterit ab eo, qui noluerit seruare transactionem, si pœna apposita sit transactionem non seruanti, quod & tutius fit, in l. vbi pactum,40.C.de transact.
b l.fratris,C.de transf.properandum autem est, vt quantò celeriùs fieri poterit,sopiantur lites, & controuersiæ, c. constitutus,de procura.c. finem litibus. & c.fin.de dolo, & contuma.c.2.de re iudic. l. properandum. C. de iudic. Vide &alias rationes transactionis receptæ,apud nos,lib. 28.Syntag.cap. 3.
c c.inter monasterium, & c.suborta, de sent. & re iudica. lib.2.ti.27.l.sub prætextu,19.de trāsf. vbi ponitur exceptio, nisi quis per se,vel per alios subtractis instrumentis,quibus veritas argui poterat,decisionem litis extorsisse probetur:nam si actio tunc superest, replicationis auxilio, doli mali exceptio pacti submouebitur:& si iam actio litis fuisset perempta in transactione per acceptilationem, vel stipulationem,actio de dolo intra tempus constitutum poterit exerceri: constitutum verò tempus biennium est,l. optimum, C.de dolo. Iungenda & est alia l. sub prætextu,29.de transactio. C.
d cap.1.de transactio.

# DE MVTVO.[a] Titulus IIII.

a Conuenire potest titulus,si certum petatur,in C.lib.4.tit.2.de rebus creditis, si certum petatur, & de condiction. lib. 12.ff. tit. 1.Iustinian. Nouel.33.de his,qui mutuum dant agricolis,32.& 34.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio ad superiora, & dispositio dicendorum cum distinctione contractuum. 2 Re qui contractus celebrentur.*

1 POSTVLAT ordo, vt à simplicibus, vel puris pactis,ad conuentiones, quæ certam, & definitam, compositamque substantiam habere videntur, transeamus. Illæ porrò vel assumunt proprium aliquod nomen extra commune conuentionis, vel remanent intra fines cuiusdam alterius communis nominis: vnde quidam contractus nominati, quidam Innominati dicuntur. [a] Nominati tractationis primum ordinem accipient, qui vel re, vel verbis, vel literis,vel consensu dicuntur contrahi. [b] Alij posteà sequentur.

2 Re contrahitur mutuum, commodatum, precarium, depositum, pignus.[c] De quibus pauca, vt conueniunt iuri pontificio, dicemus: & priùs de mutuo.[d]

*SCHOLIA.*

a totum hoc explicat l.iurisgentium. vsque ad §.si ob maleficium, de pact.ff.
b §.fin.de oblig.apud Iustinianum, l.1.de actio.ff.
c toto tit.quib.mod.re contrahit.oblig.lib.4. institutio.tit.15.& l.1.de actio. ff.
d tractatur de mutuo in titulo, de rebus creditis, lib.12. ff. tit.1. & tit. si certum petatur, lib.4. C. tit.2. & apud nos, lib.22.Syntagm.c.2.& 3.

## CAPVT II.

*Mutuum quid hic.*

MVTVVM est traditio rei, ea lege facta, vt alia res pro ea: in eadem tamen specie, vel, vt iurisconsulti loquuntur, in eodem genere, reddatur.[a] Ideò & mutuum dictum, quòd id, quod tibi datur, de meo tuum fiat:[b] recepturus tamen à te posteà rem eiusdem qualitatis, bonitatis, & speciei.[c]

*SCHOLIA.*

a colligitur ex l.2.de reb.credit.ff.in eodem genere dicunt iurisconsulti, pro in eadem specie. Speciem dicentes indiuiduum, & genus speciem. Non autem redditur necessariò idem in indiuiduo datum: quanquam possit, si expediat debitori idipsum reddi: quod tamen deterius non sit factum: si autem res data in eodem ex conuersione indiuiduo, reddenda esset, commodatum diceremus, neque haberemus rationem num eiusdem bonitatis esset res reddita, dummodò commodatarius argui de dolo, & culpa nequeat, dicta l.2.de reb. cred. vel precarium, vel depositum, vel pignus, vel locatio. Et si aliud etiam diuersi generis, seu speciei dari possit, esset alia species contractus à mutuo; nempè vel permutatio, vel emptio. Si verò ita daretur in mutuo res, vt nihil pro ea redderetur, esset donatio.
b l.2.§.appellata, de reb.credit.ff.
c l.cùm quid, 3.eo.tit.de reb.credit.

## CAPVT III.

*Quotuplex mutuum.*

MVTVVM aut sine vsuris fit, & propriè mutuum; aut cum vsuris, & impropriè ita dictum.[a] Item interdum mutuum ciuile tantùm, interdum naturale tantùm, interdum naturale, & ciuile simul. Ciuile tantùm est, quoties adhuc numeratio non interuenit: sed tantùm eius est spes.[b] Naturale quando interuenit numeratio,[c] & realis datio ciuili obligationi iungitur.[d]

*SCHOLIA.*

a De vtroque in cap.consuluit, 10. de vsur. Et Nonius Marcellus. *Mutuum à fœnore*, inquit, *hoc distat quod mutuum sine vsuris, fœnus cum vsuris sumitur.* Sic apud Plautum in Asinaria; *Nam si mutuo non potero, certum est, sumam fœnore: vnde honestius mutuum est, quod sub amico affectu fiat, tamen vsus temporis necessary, fœnore sumere docuit.* Hæc Marcell.
b Ciuiliter tantùm quis mihi obligabitur, quoties spe numerationis: quia mihi chritographas tradit: & hoc est, quod dictum est in l.2.§.verbis tantùm credimus, de rebus credi.ff. *Verbis tantùm credimus: quodam actu ad obligationem comparãdam interposito, veluti stipulatione:* quò pertinent tituli de non numerata pecunia lib.5.tit.15. C. Si pignoris conuentionem numeratio secuta non sit, lib. 8. C. tit.33. Est & ciuile, si voluntate mea tu des pecuniam, vel filiusfamilias, vel seruus: nam actio inde acquiritur, licèt mei nummi non fuerint, l. 2. §. in mutui datione, de reb. credit.ff.l.2.C.per quas personas nobis obli. adquir.
c Et hoc maximè mutuum facit cum numeratione, & rei interuentu, vt ante mutuum non contrahatur, l.qui pecuniam, de rebus credit.ff. alioquin videtur contractus innominatus, l.naturalis, 3. de præscript.verb.ff.
d l. veluti si chirographi promissionem sequatur numeratio, l.obligamur aut re, 52.de action.& oblig.

## CAPVT IIII.

1 *Quæ mutuo dentur, & de affinibus mutuo.*
2 *Mutuum interpretatiuum, & verum.*

1 MVTVVM fit earum rerũ, quæ pondere, numero, mẽsuráve cõstant.[a] Affinis contractus mutuo, & quodammodo mutui species est indebiti receptio, soluto demũ indebito per errorem & ignorantiam soluentis, qui accipit veluti ex mutuo, ad restitutionem per condictionem indebiti obligatur.[b]

2 Ita & aliquando mutuum verum, aliquando interpretatiuum: Verum quoties reipsa, res consistentes in numero, pondere, & mensura ea lege dantur, vt in eadem specie, seu genere, quantitate, qualitate, & bonitate soluantur, vt diximus. Interpretatiuum, seu præsumptum est, quando sub velamine emptionis, vel alterius cõtractus, mutuum tegitur, idque plerumque in fraudem legis prohibentis vsuras: vt eo prætextu ex mutuo percipiantur, tanquàm ex alio contractu.[c]

*SCHOLIA.*

a veluti in vino, oleo, tritico, pecunia numerata, ære, argento, auro, quas res, aut metiendo, aut numerando, aut appendendo, in hoc damus, vt accipientium fiant: & quandoque non vt eædem res: sed aliæ eiusdem naturæ, & qualitatis reddantur. §. mutui datio. quibus modis re contrah.obligatio.l.2.§.1.si certum peta.ff.l.1. de actio. ff. fit & mutuum aliquando in re æstimata loco pecuniæ, l. 4.& 11.de rebus credit.ff.
b §.is quoque, quib.mo.re contrah. obligat.titul. de condictio.indebit.lib.12.ff.titulo sexto, l.1.& 3.C.eo.titul. lib. 4.titul. 5. atque ita fieri æquitatis ratio suadet, l. hæc condictio, 66, de condict.indebit.ff. si modò, quod solutum fuerit, sit omnino indebitum naturaliter, aut ciuiliter, l.frater à fratre, 38.& l.Iulianus, 59.de condict. indeb. ff.& dummodò qui soluit, ignorauerit se nõ debere. Nam si, cùm sciret se non debere, soluerit, non potest repetere solutum, l.2.de condict.indeb.ff.l.si per ignorantiam, 6. & l.indebitum, 9.C.eod.tit.quia ita soluens donare videtur, l.Campanus, de operis libertor.ff.& donati non est reuocatio concessa, l.velles nec ne, C.de reuoca.donatio.
c c.ad nostram.de emptio.& c.signifi. c.illo, de pignorib.

## CAPVT V.

*Qui mutuum dare possint, & quibus detur.*

IN mutui datione oportet dominum esse dantem,[a] ideò nec socius communem pecuniam inuitis sociis mutuat:[b] vt contrà, non contrahitur mutuum, quod repeti possit, cum filio familias,

familias,[c] cùm alienandi potestatem non habeat: debet enim mutuatæ rei in accipientem transferri dominium, vt etiam suo, non creditoris periculo pereat. [e]

*SCHOLIA.*

a l.2.§.in mutui datione, de rebus cred. ff. Vtilitatis tamen causa aliquando receptum est, vt datum mutuum à non domino, quod ab initio ex ea causa non subsistit, aliquo casu posteà validum efficiatur: vt si pecunia aliena mutuo data, consumpta fuerit ab accipiente: nam post consumptionem nascitur conditio, l.nam & si fur.13.& l.non omnis numeratio, 19.§.fina.de reb.cred. ff.l.si quis pro eo, 56.§.si nummos alienos, de fideiussorib.lib.46. ff. tit.1.vel si is, cui aliena res mutuo data est non præscripserit, l.15. §.2.de condict.indebit.ff.

b l.si socius, 16.de reb.credit.ff. Pro parte tamen, quam habet in re communi, mutuum subsistet, dicta l. si socius, & l.nam & si fur, §.fin.de reb.cred.

c l.1.ad Senatusconsl.Macedon.lib.14.ff.titu.6.l.si filius tuus, 6.C.eod.tit.lib.4.tit.28. Excipiuntur tamen casus, quibus ex mutuo filiofamilias facto, nascitur obligatio iure, vt si filiusfamilias pro patrefamilias vulgo habitus fuerit, l.3. ad Senatusf. Mace.ff.l.1.& x. C. eo. or. Si patris voluntate contraxerit: aut in eam rem pecuniam acceperit, quæ patris oneribus incumberet, vel si suæ potestatis, post mutuum acceptum factus, nouatione facta pro eo fidem obligauerit, vel aliter agnouerit debitum. l.2. C.eo.titu. Si iussu patris, pecuniam acceperit.l.4.&5.§.fin.C.eod.ti. aut si pater mutuum ratum habuerit.l.fin.C.eod.Si filiusfamilias ex alio contractu, quàm mutui debitor sit, l.3.C. ad Senatusc. Macedo. l.3.§. is autem solus, eo.tit.in ff. Si filiusfamilias sit miles, l.fio.C.eo.tit.&c.

d & mutuum ideò dictum, quòd de mea tuum fiat, §.mutui datio, quib.mod.re contrah.obliga. apud Iustinia.l.2. §.appellata de reb.cred ff. Inde collige, & prodigos, quibus bonis interdictum est, mutuum non contrahere, l.is, cui bonis de verbor.obligat.ff.neque furiosos, aut mente captos, &c.

e §.item is.cui, quib.modis re contrah.obliga.l.1. §. is quoque, versic. & illæ quidem, de actio.ff. l. incendium, C.si certum petat. Iure ciuili tamen traiectitia excipitur pecunia, quæ facit periculum creditoris, donec ad portum peruenerit, l.nihil interest, 4.& l.fœnerator, 6.de nautico fœnore.ff. Iure tamen Pontificio hic casus videtur reprobatus cum suis vsuris, in c.nauiganti, final.de vsur.

## CAPVT VI.

*De forma, & natura mutui quædam.*

QVIA natura mutui censetur, vt res in eadẽ bonitate, specie, & quantitate, & numero restituatur:[a] non admittitur pactum in mutuo, vt plus, quàm datum sit, restituatur:[b] vt minus tamen soluatur, poterit pacto fieri:[c] & vt eatenus agatur pro repetitione, qoatenùs debitor facere tantùm possit:[d] in reliquo, omnia, quæ inseri stipulationibus possunt, eadem & numerationi pecuniæ apponi possunt: ideò & conditiones.[e] Quare hinc fit, vt mutui datio interdum in pendenti sit, & ex postfacto confirmetur.[f] Adiiciuntur & pactiones circa solutionem mutui faciendam, vel gratuitò,[g] vel cum vsuris,[h] vel certo loco,[i] vel de pœna, si non solueretur de constituto.[k] Natura mutui ex parte ad donationem pertinet: quia gratuitum,[l] & ex officio amici pendet,[m] vt ad tempus concedatur debitori.[n]

*SCHOLIA.*

a l.3.de reb.cred.ff.cum similib.ibi notatis.

b l.Si tibi decem, 7.& l.si vnus, 27.§. si cùm decem, de pact. ff.l.rogasti, 11.penult.de reb.credit. ff. l. cùm vltra, de non numerata pecunia, lib.4. C.tit.30.

c d.l.si vnus, §.si cùm decem, de pact.ff.d.l.rogasti, §.pen.de reb.credit.

d l.si quis crediderit, 49.de pact.ff.

e l.omnia, quæ inseri, 7.de reb.cred.ff.

f l.proinde, 8.de reb.cred.exemplum ibi, & in l.si tibi pecuniam, 10.& l.non omnis num. 19. eod.tit.

g vt in l. cùm debitor, in quib. caus. pignus, vel hypoth. conttah.

h l.Seia, l.penul.§.1.de vsur.

i l.cùm te, si cert.petat.C.l.vinum, eod.tit.in ff.

k l.si creditor, de nouat.ff.l.pecuniæ, de vsuris, ff. l. cùm allegas, C.eod.tit.l.cùm stipulati sumus, de verborũ oblig. ff. Pœnam tamen pro vsuris nemo vtiliter supra legitimum modum permissum vsurarum etiam iure ciuili stipulari poterat, l.pœnam, 44.de vsur.lib.22.ff.tit.1.

l mutuum dantes nihil inde sperantes, Diui Lucæ, c.6.

m officium amici etiam gratuitum esse debet, l.1.manda.ff.

n §.1. quibus modis re contrahitur obligatio.ibi. In hoc damus, vt accipientium fiat, & quandoque nobis non eædẽ res; sed aliæ eiusdem naturæ, & qualitatis redduntur.

## CAPVT VII.

*De fine, & effectu mutui.*

EFFECTVS itaque mutui, iuuare ad tempus proximum: quare & pro repetitione competit certi condictio:[a] & ex stipulatu, si interuenerit stipulatio.[b] Repetitur & officio iudicis aliquando extraordinario iudicio, vt si filiusfamilias studiorum causa peregrè profectus viaticum suum mutuo dederit.[c] Et si quis procuratori absentis mutuam pecuniam dederit, non ex mutuo condictio; sed negotiorum gestorum actio dabitur.[d] Competit autem certi condictio ei, qui suo nomine credidit, vel cuius nomine mutuatum est,[e] aduersus solum mutuo accipientem, vel eius fideiussorem,[f] vel aduersus eum, cuius nomine pecunia mutuo sumpta est.[g] Interdum etiam res mutuo datæ ab eo, qui non poterat mutuare, extantes, à domino vindicantur: & consumptæ condicuntur.[h]

*SHOLIA.*

a §.1.quib.mod.re contrah.oblig.

b in l.si ita, 126.§.Chrysogonus, de verb.obligatio.ff.ita qui alienam pecuniam credidit, stipulatus sibi reddi, rectè aget ex stipulatu, l. 2. C. si certum petat. l. eius, qui, 43.§. quod si stipulatus. eo.ff.

d l.cum filiusfamilias, 17.de reb.cred.ff.

e l.certi condictio, 9.§.si nummos, & l.x.§.in mutui, de reb. cred.ff.dicta l.si ita, 126.§.Chrysogonus, de verb.oblig.l.2. per quas personas nobis acquir. C. Si tamen is cuius nomine creditum est, non possit agere, datur actio ei, qui eius nomine credidit, l. 3. C. de contrah. & committen. stipul. Si etiam is, cuius nomine creditum est, non habeat ratum, dabitur ei, qui eius nomine credidit, vtilis actio, l. si absentis, 4. C.si certum petatur: item & credenti alienã pecuniam, non domino, dabitur ex mutuo condictio, si pecunia consumpta sit ab accipiente, l.non vnde, 7.& l.si non, C.si certum peta. Addere his poteris de mutui repetitione, quæ diximus, lib.22. Syntagma cap.1.

f l. ciuitas,27.de reb.cred.ff.l.eum,qui,13.C.si cert.petatur.
g l.4.C.quod cum eo, qui in alien. potest.est, neg.gest.esse dicit.
h l. si filiusfamilias. 14. & l. singularia, 15. cum aliis pluribus. de reb. credit. ff. l. interdum, 29. de conditio. indeb.ff.

# DE VSVRIS
## TITVLVS V.

a extat titulus,de vsuris,lib.5.Decretalium tit.19.in Sexto lib.5.tit.5.in Decret.dist. 47. & alibi.de Vsuris, lib. 4. C.tit.32. de Vsuris,& fructibus,& causis,& omnibus accessionibus,& mora lib.22.ff.tit.1.de Nautico fœnore eod.lib.tit.2. de Nauticis vsuris,Nouella 106.de Fiscalibus vsuris,lib.10.tit.7.de Vsuris,& fructibus legatorum,& fideicommissorum lib.6.C. tit.47.de Vsuris pupillaribus lib. 5.C.tit.56.de Vsuris rei iudicatæ,lib.7.C.tit.54. de Vsuris supra duplum non computandis,Nouella 138. ne quis mutuam agricolæ terram eius teneat:item quas magnas vsuras creditores ab agricolis debeant percipere,Nouella 32.de his,qui mutuum dant agricolis,Nouella 33. Ne quis quòd agricol.mutuam pecuniam dedit, illius terram detinere.& quem vsurarum modum creditores accipere debeant ab agricolis, Nouella, 34. de Vsura constit. a.Nicephori lib. 1. iuris Orientalis Bonæfidei.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, & de prohibitione vsurarum.*

EXPEDITO mutuo gratuito, videamus de fœnore, seu mutuo, quod cum vsuris fit, & insistamus vsuris, [a] quas ius ciuile permisit, [b] ius pontificium reprobat [c] iuxta legem diuinam, [d] & sacrosancta concilia: [e] quare & dicimus peccatum esse vsuras accipere: quamuis non peccet, qui necessitate compulsus soluit, vt mutuū possit consequi. [f] Et si quis in eum inciderit errorem, vt pertinaciter asserere præsumat, vsuras accipere non esse peccatum, statutum est, contra eum, vt contra hæreticum, vel diffamatum de hæresi esse procedendum, atque eum vt hæreticum puniendum. [g]

*SCHOLIA.*

a Tractatur de vsuris apud Gratianum in Decreto, causa 14.q.3.4.5.& sequentib.& apud Gregorium, lib.5. Decretalium lib.5.tit.19.& lib.5.Sexti, tit.5.lib.1. Clementinarū tit.6.lib.22.ff.tit.1.lib 4.C.tit.32.& de nautico fœnore lib. 22.tit.2.& lib. 4. C.titul 32.& de nauticis vsuris,Nouella 106.& Nouella 110.in Ecloga basilicorum lib.23.titul.3.& titul.de vsuris,& fructib.legator.lib.6.C.tit. 47. de vsuris pupillaribus,li.5. C.tit.56.de vsuris rei iudicatæ li.7.C.tit. 54. docetur & quas vsuras ab agricolis stipulari liceat, Nouella 32.33.34.& de vsuris supra duplum non computandis,Nouella 138. & Nouel. 160. nos & multa de vsuris diximus,lib.22. Syntagm iur.c.3. & 4.

b vt liquet ex titulis ff.& C.de vsuris.Limes tamen appositus vsuris eodem iure ciuili, quem non liceat excedere, pro certorum negotiorum distinctione, in l.eos, §.super vsurarum,C.de vsur.Legum ciuilium exemplo,principes etiam Christiani alicubi certam quantitatem vsurarum permiserunt:non autem probarunt, idque ad euitandum maius malum & ne creditoribus daretur occasio crudeli modo spe lucri priuatis omnino, vel nihil mutuo dandi, vel si definita non fuisset quantitas, ad immensum modum vsuras exigerent. Sic Deus per Mosem aliquando permisit ceruicoso populo Israëlitico dare vxoribus libellum repudij, Exodi 24. non probans quidem repudium,quod illicitum est, & prohibitum; sed vt euitaretur maius malum homicidium eius,quam quis non posset repudiare.D. Matthæi,c.19.Vide can.quædam,35.qu.5. Et satis scio principes Christianos,si fieri posset, omnino velle,& radicitùs euellere fœnetandi modum: saltem id eniti,si Christiani sint,debent.

c cap.1.2.3. de vsur. & toto tit.apud Gregor. & in sexto,& tota 14. q.4.

d Exodi 22.Deutero.23. Psalm.14. Ezechiel.18. Diui Lucæ, cap.6.

e in can.Apostolorum,43.can.Episcopus,47.distinct.in cōcilio Eliberitano,can.si quis clericorum, can.47.dis. Nicæna 1.Synodo, c. 17.Lateranensi cap.3. de vsur. Lugdunensi c.1.& 2.de vsur.in sex.Viennensi,Clem.1.eo.tit.cùm similib.

f tractatur in c.debitores,de iureiuran.

g in concilio Viennensi,in Clemen. vnic.§.fin. de hæretic. lib.5. Clem. tit.15.

### CAPVT II.

*Vsura quid.*

IN hac tractatione vsura prohibita est, quicquid vltra sortem principalem, seu debitum mutui, accipitur per creditorem, ratione mutui: [a] cuius vorago animas deuorat,& facultates exhaurit. [b]

*SCHOLIA.*

a cap.fin.de vsur.& ca putent,& ferè tota,14.q.5.

b c.1.de vsur.in sex.quamquam Vlpian. in l. an præceptor, 10.§.si quid in fraudem, quæ in fraudem creditor.lib.42. ff.tit.8.dulcedinem dixerit vsurarum:quod forsan verum est in crudeli creditore, qui capit voluptatem ex lucro hoc damnabili, & ideò dulce hoc ei venturum, quod animam eius necat,& priuat vita æterna,& insuper consumit proximi pauperis labores,& substantiam.

### CAPVT III.

*Vsuræ distinctio.*

VSVRAM constituunt iura, mentalem, & realem. Mentalis, quando ea mente mutuū datur à creditore, vt amplius, quàm det, accipere possit: quamuis reipsa nihil acceperit. [a] Realis quando re ipsa plus, quàm mutuo dederit, ea intentione fœnerandi accipit. [b] Meminerunt de diuersa taxatione vsurarum iura pontificia, vnde nomina vsuris imposita fuerunt:nempè de centesimis, [c] hemiolis, seu sescuplis, [d] de nauticis, [e] & aliis iure ciuili distinctis, [f] quas omnes pari calculo,cuiuscunque modi essent, reprobarunt.

*SCHOLIA.*

a & hæc etiam vsura prohibita Lucæ, 6 per verba illa, *mutuum dantes, nihil inde sperantes*,& cap.consuluit,& Glos.& Panor.ad c.cùm in tua, de vsur.

b etiam si munuscula sint, vinum,oleum, poma, & similia, can.2.& 3.14.q.3.

c can.

c can.ſi quis oblitus,4.14.q.4.can.quoniam multi,47.diſt.

d vt in proximè citatis canonibus, ſi quis oblitus,& can. quonia n multi,item in can.9. non licet,46.diſtinct.Permiſerat Conſtantinus ſeſculpas vſuras, l.1.de vſur. lib.2. Cod. Theodoſiani tit. fin. De illis vſuris videtur meminiſſe diuus Hieronymus lib.6.commentariorum in Ezechielem,cap.18.*Solent* inquit,*in agris frumenti, vini, & olei, cæterarúmque rerum vſuras exigi: ſiue vt appellat ſermo Diuinus, ſuperabundantia, verbi gratia,vt hyemis tempore demus decem modios, & in meſſe recipiamus quindecim: & hanc vſuram prohibuerunt aliquando ſacri canones: deinde & omnes alias.*

e de his tractatur in titulis,de nautico fœnore,in ff.& C.& prohibentur in c.naviganti,de vſur.

f Iure ciuili vſurarum diſtinctiones fiunt,ratione habita ad centeſimam, quæ inter permiſſas iure ciuili maior eſt, quæ 12. vnciis integralibus diuiſa,aliis minoribus præbet nomen,vt explicatur in l.eos §.ſuper vſurarũ, C.de vſur. Centeſima æquat ſortem intra octo annos, & quatuor menſes, id eſt, centum menſibus: vnde centeſima dicta, quando duodecima pars ex ſorte centum ſoluitur nomine vſurarum ſingulis annis; hæcque maior, vt minor illa, quæ ſemiuncialis dicta, dum ſingulis annis pro centum denariis, dimiduum denarij ſoluitur, quæ æquatur ſors intra ducentos annos dehinc eſt vncialis: quando ex centum denariis præbetur vſurarum nomine vnus denarius, qua æquatur ſors centum annis. Sunt poſt illam gradatim cõputandæ vſuræ ſextantes, quadrantes, trientes, quincunces, ſemiſſes, ſeptunces, beſſes, dodrantes, dextantes, deunces, & maiores poſteà centeſimæ, quæ explicantur in dict.§.ſuper vſurarum dictæ l.eos,de vſur. C.& per nos in Syntagmate iuris, & in explicatione tituli, de vſuris.

## CAPVT IV.

*1 Pro quibus vſura ſit prohibita.*
*2 Pro quibus permiſſa.*

1 VSVRÆ prohibitæ ſunt in mutuo vero, vel præſumpto, [a] non quando eo generali nomine ex altero contractu petuntur alia ratione,vel propter id, quod petentis intereſt: [b] dummodò in fraudem prohibitarum vſurarum de his alter non contrahatur: alioquin & imputantur in ſortem: veluti ſi ex pignore fructus per creditorem percipiantur ob mutuum, fructus extenuant debitum, [c] vel ſorte ſoluta principali debita, reſtitui debent: [d] neque ex lege commiſſoria, [e] aut ex ſimulato emptionis contractu, [f] licitè percipiuntur.

2 Quamobrem extra mutuum notantur caſus in iure põtificio, [g] in quibus liceat plus petere, vel accipere,quàm ſit ſors debiti principalis,& in quibus illud plus debitum, cenſetur perinde ac debitum principale: veluti quando fideiuſſione debitoris cũ debito ſoluto, & illud damnum repetit, [h] & gener, qui vxorem nutrit, donec ei ſoluatur promiſſa dos, pro oneribus matrimonij percipit fructus fundi, interim ei pro dote debita oppignerati. [i] Sunt his alij caſus ſimiles, qui in iure latiùs explanantur. [k] Ille etiam, qui dat [l] decem ſolidos, vt alio tempore tot ſibi vini, vel olei menſuræ reddantur, quę licèt tunc plus valeant, verùm plus, vel minus ſolutionis tempore fuerint valituræ, veriſimiliter dubitatur, [m] non debet vſurarius reputari. Ratione quoque eius dubij [n] excuſatur, qui pannos, vinum, oleum, vel alias merces vendit, vt amplius, quàm tunc valeant, in certo termino recipiat pro eiſdem; ſi tamen ea, tempore contractus non eſſet venditurus. Pro labore quoque impenſo pro exoneranda Eccleſia aliquid relinquere ex fructibus rei pigneratæ creditori, pro Eccleſia ſoluenti, licitum viſum eſt. [o] Placuit & non eſſe vſurarum contractum, ſi quis emit cenſus annuos pro certa ſumma pecuniæ, ſoluẽdos ſuper certis agris, & terris, aut domibus vendendis, etiam ea lege vt oblata, vel ex ſoluta pecunia emptionis, à debitore redimi poſſint, vel in totum, vel pro modo pecuniæ ſolutæ. [p]

### SCHOLIA.

a Nam cauſæ,cur prohibeantur in mutuo, in eo contractu ſingulares,& propriæ,eius naturæ ſunt, quæ non habent locum in aliis: quia mutuo dato, rei mutuatæ dominium tranſit in accipientem, l.2. §. appellata, de rebus credit. ideò iniquum viſum eſt, dominum exigere pro rei ſuæ vſu aliquid, & contra naturam dominij, quæ liberam habet adminiſtrationem, l.in re mandata,C.manda.l.nemo externæ,de Iudæis.C.Deinde natura contractus mutui eſt, vt nihil vltra, quàm datum ſit, promitti, aut exigi poſſit, l.rogaſti,§.ſi tibi dedero, de reb.cred. ff. l. ſi tibi decem,de pa.ff. cum ſimilib. Sed & mutuum ex officio amici procedit, quod debet eſſe gratuitum, l.1.manda.ff. Sunt his aliæ rationes à nobis additæ in titulum de vſu. Vide & multa apud Plutarchum, libell. non eſſe fœnerandum.

b vt in cap.per tuas,de arbit.c.1.de plus petitio.ca.ſacro,de ſententia excom.petitur enim & id,quod noſtra intereſt, etiam iure diuino licitè, Exod.c.21 & 22. & c.1.& 2.de iniuriis. Differt autem id, quod intereſt ab vſura, quòd id, quod intereſt, eſt petenti damnum emergens, & lucrum ceſſans ſibi ex aliqua re, vel facto: At contrà vſura, eſt lucrum emergens, & damnum ceſſans, id eſt, lucrum ex re, ſine aliquo petentis incommodo, vt notatur in textu, & gloſſ. de ſenten. quæ pro eo, quod intereſt, proferuntur.C.

c vt in c.1.& 2.& c.conqueſtus, 8. de vſur. l. 1.de diſtractio. pignorum,C.l.2.de partu pignor. C.l.ſi domum de pign. C.cum ſimilib.

d c.ad noſtram, 7.de iureiur.c. cùm contra, 6.de pignorib. lib.2.tit.21.

e cap.ſignificante,7.de pignor.l.1.& 2.de pact.pignor.C.

f c.illo vos,4.de pignor.c.ad noſtram,de emptio.

g Illi caſus verſibus his notantur;

*Feuda, fideiuſſor, pro dote, ſtipendia cleri,*
*Venditio, fructus, cui velles iure nocere,*
*Vendens ſub dubio, pretium poſt tempora ſoluens,*
*Pœna nec in fraudem, lex commiſſoria, gratis*
*Dans, ſocij. pompa, plus ſorte modis datur iſtis.*

quos caſus explicat gloſſa,& Henricus Bohic ad c.conqueſtus,de vſuris. ego aliter explico ad c.1.eius tituli.

h c.peruenit, de fideiuſſorib.

i c.ſalubriter,16.de vſur.l.pro oneribus, de iure dotium,C. l.dotis fructus, 7. eod. tit. ff. quia hîc propriæ vſuræ non ſunt, ſed id, quod intereſt mariti, filiam patris nutrire, & onera ferre, paret bona eius, & dotem retinere, quæ deſtinata ſunt his oneribus. Vide Chaſſanæum in titulo, *des droits appartenans à gens mariez*, ad §.23. nu.6. in Conſuetud.Burgundiæ, facit, l.ſi quis pro vxore, §. ſi vxor.de don.int.vir.& vxor.ff.

k vt dictum ſuprà proximè litera g.ex gloſſa,c.conqueſtus, de vſuris.

l hæc, quæ ſequuntur, ſumpta ſunt ex cap.fin.§.fin.de vſur.



Google

m dubium hoc sustinet contractum, quòd res sicuti maioris sit, & minoris pretij esse possit: & ita est veluti aleæ iactus inter contrahentes, quare vt alienus à fraude contractus sustinetur, in l. si ea lege, aliter, si ea pactione, C. de vsur. l. 1. C. de pac. simile in l. si pater puellæ, C. de inoffic. testamento. Alioquin si certum esset pluris futuras merces solutionis tempore contractus, vt vsurarius reprobaretur, vt expresse decisum in c. in ciuitate, 6. de vsur.

n dicto cap. fin. §. fin. de vsur. & dic. cap. in ciuitate, eod. tit.

o c. pen. de reb. Eccles. non alien. lib. 3. tit. 13. Sed & notant interpretes licere & sine patrono, oblata creditori à debitore, accipere, si sine intentione accipiendi vsuras mutuum datum fuerit. Non magis quàm non est simoniacū habitum, ei, qui dat spiritualia, gratis oblatum, & modicum à recipiente, accipere, in c. etsi quæstiones, de Simonia.

p ita declaratum expresse per Martinum 5. in cap. 1. & Calixtum 3. in cap. 2. de empt. in Extrauagantib. communib. lib. 3. Et ratio videtur ex eo pendere, quòd hic verè contractus emptionis, cum pacto retractus, seu de retrouendendo, vt dicunt, licito, & in quo qui emit, tanquam verè dominus, quandiu res non retrahitur, nec ei pretium restituitur, vel offertur, facit fructus suos rei emptæ, in l. 2. C. de pac. inter emptor. & vend. lib. 4. C. tit. 54.

## CAPVT V.

*Qui vsuras, & à quibus accipere possint.*

NVLLI vsurarum vsus iure conceditur: non Clericis, [a] non Laicis, [b] non Iudæis, [c] non capitulis seu collegiis, [d] non ciuitatibus, [e] neque etiam sub prætextu redimentorum captiuorum, [f] vel vtilitatis clericorum ad stipendia illorum. [g] A nullo enim licet vsuras accipere. [h] Quare & in iure isto, superfluum est inquirere secundum quam taxationem vsuræ vetitæ, vel permissæ censeantur, [i] cùm eodem omnis species vsurarum sit prohibita. [k] Idcircò nec debitores ad soluendas vsuras cogi debent: [l] Si tamen se soluturos iurauerint, coguntur quidem soluere, & reddere domino iusiurandum: [m] verùm creditores posteà, acceptas vsuras, cogendi sunt, etiam Ecclesiastica seueritate, si opus fuerit, restituere. [n] Sed & statutum vt creditores iuramenta super vsuris soluendis præstita, relaxare Ecclesiastica districtione compellantur. [o]

### *SCHOLIA.*

a can. si quis oblitus, 14. q. 4. ex Concilio Martini, c. 62. & in can. quoniam, 8. eadem 14. qu. 4. c. quoniam multi, 47. dist. ex Concilio Nicæno, c. 17. Aquisgranensi, c. 40. cum simil. c. 1. de vsur.

b c. 2. de vsur. cum similib.

c c. post miserabilem, 12. de vsur.

d l. conquestus, 8. de vsur. & ibi Ioannes Andræas ait, reprobandos mores ciuitatum, quæ pecunias ad fœnus dant.

e Clem. 1. de vsur. facit Psalm. 54. ibi, *Vidi iniquitatem, & contradictionem in ciuitate, die, ac nocte circundabit eam super muros eius iniquitas, & labor in medio eius, & iniustitia, & non defecit de plateis eius vsura, & dolus,* &c.

f c. super eo, 4. de vsuris. ratio: quia mala non sunt facienda, vt bonum sequatur. ca. sic non sunt, 32. q. 4. cap. magnopere, ne cleri. vel monach. sæcular. neg. se immisceant.

g argumento di. c. super eo. Quia & clero prohibetur vsura, cap. 1. de vsur. cum similib. antè citatis. Neque eleemosynæ faciendæ, vel recipiendæ sunt ex fœnore, can. nolite, can. forte, 14. q. 5. Neque ab Ecclesia recipi debent oblationes vsurariorum: imò si acceperit, tenetur eas restituere, c. 3. de vsur. Sicque emendantur iura Imperatorum, quibus permissum erat, vt Ecclesiæ possent accipere vsuras quadrantes, Nouella 7. & notat Scholion. lib. 23. Basilicorum tit. 1. ad cap. 47. Et Constantinus Harmenopolus lib. 7. περὶ τόκων.

h Et hoc est, quod dictum est à diuo Ambrosio in c. 15. cōmentariorum ad Tobiam, relatum in can. fin. 14. qu. 4. *Ab illo licet vsuras accipere, cui meritò nocere desideras, quem non sit crimen occidere. Sine ferro dimicat, qui vsuras flagitat.* Quorum verborum mens est, vt quemadmodum nullum sine transgressione mandati Dei licet occidere, ob præceptum, non occides. neque licet priuata authoritate arma mouere: sic nec licet à quoquā vsuras accipere. Ideò etiam Dominus noster IESVS CHRISTVS emendauit duritiam legis antiquæ, quæ permittebat ab inimicis secundùm explicationem Iudæorum, vsuras accipere, non fœnerabis, vel dabis ad vsuram fratri tuo Deuter. 23. vers. 19. Quod Christus sustulit, dum nullum voluit esse nobis odio habēdum in perfecta Euangelica lege, dicens Matthæi cap. 5. *Audistis quia dictum est, diliges proximum tuum, & odio habebis inimicum. Ego autem dico vobis, Diligite inimicos vestros, & benefacite his, qui oderunt vos, vt sitis filij patris vestri, qui in cœlis est, qui solem suum oriri facit super iustos, & iniustos.* Neque impugnat hanc prohibitionem, quod permissum est à barbaris, & hostibus, subtili ingenio aurum extorquere, l. 2. de commerciis, & mercatoribus. C. l. 1. §. non fuit autem contentus, de dolo. ff. Nam hoc de mutuo intelligi non potest, eò quòd mutuum non hostibus, & barbaris; sed amicis dari soleat.

i quæ quæstio est nihilominùs in iure ciuili frequens, & resoluta in l. eos, §. super vsurarum, C. de vsur. & in quibusdam prouinciis per dicta principum.

k c. 1. de vsur.

l c. debitores 6. de iureiur. lib. 3. tit. 24.

m Soluere vsuras peccatum non est, quamuis eas accipere sit peccatum: vt notat glossa fin. ad dict. cap. debitores, de iureiur. quocirca, cùm iuramentum de soluendis vsuris possit ex parte iurantis impleri sine detrimento salutis æternæ, seruandum est, cap. quamuis, de pactis, in sex. Solutæ autem restituuntur: quia non sine detrimento salutis æternæ retineri possunt. Vide quæ de his tractat D. Thomas, 2. 2. q. 78. argumen. 3. & Dominic. Sotus lib. de iustitia, & iure, q. 1. artic. 4. & 5.

n d. c. debitores, de iureiur.

o c. 1. & c. ad nostram, 10. de iur. c. tuas dudum, 13. de vsur.

## CAPVT VI.

1 *Pœna vsurariorum restitutio.*
2 *Priuatio sepulturæ.* 3 *Testamenti.*
4 *Alia & contra clericos, & beneficiatos.*
5 *Manifesti vsurarij qui.*

1 INTER pœnas vsurariorum primùm cogendi erunt [a] per pœnas statutas in concilio generali, [b] acceptas vsuras restituere his, à quibus acceperint, vel eorum hæredib. [c] & illis non existentibus, pauperibus erogare: [d] dummodò in facultatibus, seu bonis habeant, vnde possint reddere: [e] quia non dimittitur peccatum, nisi restituatur ablatum. [f] Qui autem non habuerint bona, ex quibus possint satisfacere restitutioni, non puniūtur ea pœna, [g] cùm nota, [h] paupertatis euidenter excuset: Possessiones tamen ex vsuris comparatæ vendi debent, & ipsarum pretia his, à quibus extortæ sunt, restitui: [i] vt sic non solùm ab illa pœna: sed etiam

Digitized by Google

l etiam à peccato, quod per vſurarum exactio- m incurrerant, poſſint liberari.[k] Filij quoque urariorum ad reſtituendas vſuras eadem diſtri- one ſunt cogendi, qua parentes eorum, ſi viue- nt, cogerentur: idipſum & de hæredibus extra- s illorum dicendum:[l] quemadmodum & filij, hæredes eorum, qui ſoluerint vſuras, eodem odo, quo mortui, repetere poſſunt,[m] ſi modò i, hæredéſque eorum, aut filij priùs reſtituerint ras, quas defuncti, vel eorum hæredes ab aliis ceperint.[n] Neque manifeſti vſurarij, maximè os vſuris renunciaſſe conſtiterit, conuenti ab quibus de vſuris reſtituendis, vllius appellatio- ſubterfugio ſe tueri poterunt.[o]

Rurſum manifeſti vſurarij non reſtituentes, elendi non ſunt. Et quamquam [p] de vſuris, as acceperint, ſatisfieri expreſſa quantitate, vel iſtinctè manifeſta voluntate mandauerint, ni- ominùs tamen eccleſiaſtica ſepultura erit de- ganda, donec de vſuris ipſis, prout patiuntur fa- ltates illorum, plenariè fuerit ſatisfactum: vel s, quibus facienda eſt reſtitutio, ſi præſtò ſunt il- nut aliis, qui poſſint eis acquirere: vel his abſen- s loci ordinario,[q] aut eius vices gerenti, ſeu ctori parochiæ, in qua teſtator habitat,[r] vel du- e ſeruo publico, de ipſius ordinarij mandato erit cautum idoneè de reſtitutione facienda. mnes autem religioſi, & alij, qui manifeſtos vſu- rios, contra prædictam conſtitutionem ad Ec- eſiaſticam auſi fuerunt admittere ſepulturam, dem pœnæ Lateranenſi Concilio contra mani- ſtos vſurarios promulgatæ, ſuppoſiti ſunt:[s] nem- : vt qui eos ſepelirent, aut eorum acceperint, blatiunes, reddant quæ acceperint: & donec ad bitrium epiſcopi ſatisfecerint, ab executione fficij ſui maneant ſuſpenſi:[t] & interim ipſo facto xcommunicati.[u]

3 Subinde nullus teſtamentis manifeſtorum urariorum intereſſe, aut eos ad confeſſionem dmittere, ſiue ipſos abſoluere debet, niſi de vſu- s ſatisfecerint, vel de ſatisfaciẽdo, vt dictum eſt, o viribus ſuarum facultatum idoneam cautio- m præſtent. Teſtamenta etiam manifeſtorum urariorum aliter facta non valent: ſed ipſo iure rita ſiunt.[x]

4 Propoſitæ inſuper aliæ pœnæ contra contu- aces manifeſtos vſurarios ab vſuris non deſi- entes, vt excommunicatio,[y] ab oblatione repul- ,[z] infamia:[aa] Et clerici vltrà deteſtandis vſu- rum lucris inſiſtentes, periculum officij eccle- aſtici patiuntur:[bb] & ſi prohibitioni fœnerandi arere cótemnant, à beneficio, & officio primùm iſpenduntur,[cc] dehinc contumaces ab iiſdem btentis deponuntur, & deiiciuntur,[dd] & ab ob- nendis repelluntur:[ee] vt etiam ab ordinibus ſa- ris ſuſcipiendis.[ff] Atque conſtitutione Concilij ateranenſis cautum,[gg] ne collegium, vel alia niuerſitas, ciuitas, aut ſingularis perſona, cuiuſ- unque ſit dignitatis, conditionis, vel ſtatus alieni- genas, vel alios non oriundos de terris ipſorum, publicè fœnebrem pecuniam exercere volentes, ad hoc domos in terris ſuis conducere, vel con- ductas habere, vel habitare permittant: ſed huiuſ- modi vſurarios manifeſtos, omnes intra tres men- ſes de terris ſuis expellant, nunquam tales de cæ- tero admiſſuri. Prohibitum & omnibus domos ad fœnus exercendum locare, vel ſub alio quocun- que titulo concedere: & ſi contrà fecerint, ſi per- ſonæ ſint Eccleſiaſticæ, patriarchæ, Archiepiſcopi, Epiſcopi, ſuſpenſionis: ſi autem collegium, vel alia vniuerſitas, interdicti ipſo facto ſententiam in- currant: quam ſi per menſem animo ſuſtinuerint indurato, vt terræ ipſorum, quandiu vſurarij in eis commorabuntur, extùc Eccleſiaſtico ſubiaceant interdicto. Si Laici fuerint, per ſuos ordinarios ab huiuſmodi exceſſu omni ceſſante priuilegio, per cenſuram etiam Eccleſiaſticam, compeſcantur.

5 Tales autem dicentur manifeſti vſurarij, ad- uerſus quos pœnæ prædictæ, & aliæ exerceantur, de quibus non dubitatur, quin tales ſint, quamuis per ſententiam non ſint condemnati, quia inter- dum propter potentium, qui eos tuentur, timo- rem nullus accuſator apparet.[hh] Alioquin & ma- nifeſti dicentur,[ii] quando vel per confeſſionem vel probationem legitimam notæ fuerint vſuræ,[2] aut per euidentiam rei, quæ nulla tergiuerſatione poſſit celari.[kk]

*SCHOLIA.*

a Hæc, quæ ſunt ſequuntur, ſumpta ſunt ex c.cùm tu, de vſur.

b c.quia in omnibus.4.eo.tit.in ſex.

c Quandiu inuenitur dominus rei, vel eius hæres, res non eſt danda pauperibus, c.ſicut dignum, 6. §. eos, de homi- cid.c.cum te.de iureiu.quare ſi abſens ſit is, cui reſtituen- da res eſt, ſaltem ſumptibus eius ad eum eſt tranſmitten- da, argum.l. operæ enim, de oper. libertor. ff. Si quidem vſurarius nouerit, vbi is habitet, vel ſi ſumptus non exce- dant rem reſtituendam propter diſtantiam locorum, quo caſu poterit dari pauperibus, gloſſa ad d. ca .cùm tu, ad verba, *non ſuperſtitibus,* de vſur.

d dicto c.cùm tu, de vſur. malè quæſita ſunt pauperibus diſtribuenda per eleemoſynas, vt turpiter quæſita: quan- do videlicet dominium talium rerum eſt tranſlatum in acquirentem: ſic intelligendus canon, qui habetis, 14.q. 5 non autem quando is, qui poſſidet malè quæſita, tene- tur, & debet domino læſo reſtituere, vel eius hæredibus, & ſic intelligendus eſt alius canon, alioquin proximè ci- tato contrarius, in ca.nolite, 14.qu.5. *nolite facere de fœnore eleemoſynas.*

e quia qui nihil habet, cogi non poteſt ad ſolutionem, cap. Odoardus, de ſolutio. niſi ad pinguiorem poſtea perue- nerit fortunam, l. ſi debitoris, de ceſſio. bonorum. ff. & inanis eſt actio, quam inopia debitoris excludit, c.olim, de reſtitutio. ſpolia. l.nam is, de dolo ff.

f d.c.cùm tu, de vſur. c. peccatum, de reg.iur.in ſex.cap.1. 14.qu.6.

g dicto c. cùm tu.

h notam, & quodammodo pœnam paupertas habet, & vt ait Iuuena. Satyra 3.

*Nil habet infelix paupertas durius in ſe,*
*Quàm quod ridiculos homines facit.*

& Plautus in Sticho.

*Iam inde à pauxillo puer ridiculus fui,*
*Eo quia paupertas fecit, ridiculus forem.*

Et pau-

Et paupertas agit ad turpia: sed non excusat ab infamia furti, l. palam, de ritu nupt. ff. l. spadonem. §. fin. de excusat. tutor. ff. Est autem vulgare, sed verissimum omnium sapientum dictum, de bonis malè quæsitis hæredem tertium non gaudere, vt frequenter io vsuris conflatæ diuitiæ ingentes citiùs in nihilum resoluantur, & vna secum legitimè quæsitorum fortunas perdant.

i Res empta ex vsuris, videtur contrahere vitium vsurarũ, & succedit loco pecuniæ: vt in l. Imperator. §. fi. de lega. 2. c. Ecclesia, vt lite penden. idque modicum etiam vsurarum: vel venundantur res illæ, vt reliquæ vsurarij, ad soluendas exactas vsuras tanquam pro ære alieno dissoluendo: alioquin regulare est, vt ex aliena pecunia emptũ, non sit domini, cuius erat pecunia; sed eius, qui suo nomine emit, l. si ea pecunia, C. de rei vendica. l. ad probationem. C. de probatio. l. qui vas, in fine, de fur.

k Solutione enim eius, qood debetur; tollitur omnis obligatio. §. 1. quib. mod. tollit obligatio.

l cap. tua nos. 9. de vsur. filij tamen ita demùm tenentur ad restitutionem vsurarum acceptarum à patre, si hæredes sint, vt & extranei successores, quia successores eius, qui vim fecit, vel cõcussionem intulit, vel deliquit, eo post litis contestationem defuncto in solidum conueniri, aliter in quantum ad eos peruenerit, ne ex delicto defuncti ditentur manifestissimi iuris est, l. vni. ex delictis defunctor in quantum hęredes teneant. li. 4 C. ti. 17. §. oon autem, de perpetuis, & temporali. actio. apud Iust. li. 4. tit. 12. l. furti, de furt. ff. Et turpia lucra ab hæredibus sunt extorquenda, l. in hæredem, de calumniato. ff. l. videamus, quod metus caus. in ff. Quòd si filij hæredes patris non sint, proculdubiò non tenebuntur pro eius debitis, l. 2. ne filius pro patre. lib. 4. C. tit. 3. l. fin. de Primipilo. lib. 12. C. tit. 63. Rursum quia pro repetitione vsurarum bona defuncti vsurarij erant generaliter obligata c. cùm tu de vsur. rectè hæredes pro eadem obligatione conueniuntur: quia quemadmodum defunctus, sic & ipsi rei incumbere dicuntur alienæ, hæredésque ita in vitium succedant defuncti & in parem fortunam, & eadem condemnatione digni, l. 2. de fructib. & lit. expens. lib. 7. C. tit. 5. l. cùm hæres. de diuers. & temporalib. præscriptio. ff. facit l. vnic. vt actio. ab hæredib. & contra hæredes, lib. 4. C. tit. 17. Item & hæres pro defuncto tenetur pro reparatione rapinæ, c. in literis de raptor. c. fin. de sepult. tanquam ex contractu indebiti soluti, vt nec possit hæres obiicere, vel excipere nihil ad se peruenisse. Vide gloss. ad c. Michael. 7. ad verbum, *pater*, de vsur. & glos. ad c. 2. ad verbum, *facultates*, de vsuris, in sex.

m c. Michaël, de vsur.

n in dicto ca. Michaël & c. quia frustra, 14. de vsur. Ex qua persona quis lucrum capit, eius factum præstare debet l. ex qua persona, 192. de regul. iuris nec meretur legis auxilium, qui contra legem facit, dicto c. quia frustra, & c. an sit, & c. constitutus, de appell. l. scimus, §. si verò postqoàm, de iure deliberan. l. auxilium, de minori. ff. cum simili. Vide de his Ludouicum Roma. singula. 340. incip. quia frustrà. & Marsilium singulari 609. incipient. *aduertas ad vnum*. Vide & notabilem glossam ad c. quia frustra, ad verbum, *restituerit*, de vsuris, de quæstionibus pluribus circa non reddentes vsuras acceptas, & super repetitione datorum.

o c. quàm pernitiosum, 17. de vsur.

p hæc verba, quæ sequuntur, ponuntur in ca. 2. de vsur in sex. ita in causa restitutionis vsurarum opus est facto: videlicet reali restitutione, vel idonea cautione de restituendis: idonea porrò cautio debet continere receptarum vsurarum certam quantitatem, si certa sit; si incerta erit, moderanda, dicto c. 2. §. cæterùm, de vsur. in sex. in quo c. 2. Gregorius decimus emendat c. 3. de vsur. apud Greg. dum sepultura ibi denegabatur tantùm, si in peccato decessisset: ille verò non tantùm si decesserit in hoc peccato; sed etiam si non restituerit re ipsa, vel non cauerit de restitutione idoneè ante mortem.

q glossa in d. c. 2. de vsur. in sex. per ordinarium iudicem intelligit Ecclesiasticum iudicem, vt episcopum, decanum, archipresbyterum, abbatem; est tamen cognitio de vsuris illicitis fori vtriusque & spiritalis, & temporalis, glossa ad c. cùm sit generale, 8. ad verb. *malefactores*, de foro competen.

r dicto c. 2. de vsur. in sext.

s dicto c. 2. §. omnes autem, de vsur in sex.

t c. quia in omnibus, 3. de vsur. in sex.

u Clem. 1. de sepul. lib. 3. tit. 7.

x dicto capit. 2. §. nullus, de vsur. in sex. prohibetur etiam communio Ecclesiastica in capit. quia in omnibus, de vsur.

y dicto c. 2. §. fin. de vsur. in sex.

z ca. ministri, 14. q. 1. c. 3. & c. prætereà, 7. de vsur. c. debitores, & sequ. de iureiur. & ibi Panorm. suadet potiùs ab hac sententia excommunicationis esse incipiendum, quòd magis timetur, & sit medicinalis in vita vsurarij proposita, & si eam is, in quem fuerit lata, non contemnat, c. 1. de sententia excommunica. in sex. ca. multi, 2. quæst. 1. ca. notandum, 24. quæst. 2. possent & communitates, & vniuersitates ob id interdici, cap. 1. de vsur. in sex. c. non est nobis. 11. de sponsalib. vide Panor. ad c. dilectus filius, 30. num. 12. de simonia. Non solet autem excommunicari vniuersitas, c. Romana, §. vniuersitatem de sent. excommunica. in sex. si tamen de facto excommunicetur, timenda erit sententia. Sic in c. post miserabilem, 12. de vsur. statutum, vt Iudæi ad remittendas Christianis vsuras per principes, & potestates sæculares compellantur, & donec remiserint ab omnibus Christi fidelibus, tam in mercimoniis, quàm in aliis per excommunicationis sententiam, communionem omnimodam eis iussum est denegare.

aa c. quia in omnibus, de vsur.

bb quia improbum fœnus exercẽtes, infames sunt, l. improbum, C. ex quibus causis infamia irrog. ca. infames, §. porrò, 3. quæst. 7. Improbum autem fœnus dicitur ex iure pontificio, omnis species vsurarum, c. 1. de vsur.

cc dicto c. 1. de vsur.

dd c. præterea, 7. de vsur. ca. clerici, & ibi gloss. ad verbum, *cessare*, 4. q. 1.

ee c. si quis oblitus 4. 14. q. 4. can. quoniam multi, 47. distinct. can. si episcopos. 41. dist. & in can. Apostolorum, 44.

ff c. inter dilectos. de excessib. prælа.

gg ca. seditionarios, 8. 46. distinct.

hh c. 1. de vsur. in sex. vbi ponuntur quæ sequuntur.

ii c. cùm in diœcesi, 15. de vsur.

kk c. cùm olim, 24. de verb. signific. lib. 1. tit. 40. c. fi. de cohabita. cleric. & mulier. Explicat & glos. quis sit manifestus vsurarius in c. 1. ad verbum, *manifestos*, de vsur. in sex. si cõfessus sit, vel condemnatus, vel notorius, putà quia habet, & exercet publicè mensam vsurarum, addit & glo. in c. 2. ad verbum, *manifesti*, de vsur. in sex. censeri manifestum eum, qui talem coram sacerdote, & testibus se esse fateatur, si vsuras restitui mandet, si tradat etiam libros rationum, in quibus vsuræ descriptæ sunt. Attamen ex fama quòd quis dicatur vsurarius, ideò manifestus non erit nisi alia concurrant argumenta, d. cap. cùm in tua diœcesi, de vsur. nec sufficient testimonia eorum, qui dicant aliquem vsurarium esse: quia ei vsuras soluerint: vt ait Socinus consil. 61. quia deponunt in causa propria: ideò testimonio eorum non creditur, l. omnibus. C. de testam. Cæterùm, ex quibus quis manifestus vsurarius conuincatur, tractat Aretinus in cap. cùm in tua de vsur. Alex. cons. 172. vol. 2. Fulgosius consilio 138. incipient. visis dict. Panor. cons. 81. incipiente ex themate, volum. 1.

DE DEPO

# DE COMMODATO.[a]

## TITVLVS VI.

a Extat Titulus de Commodato,lib.3.tit.15.lib.4.eod.tit.23.Commodati,vel contrà,lib.3.ff.tit.16.

## CAPVT PRIMVM.

*Continuatio & quid commodatum.*

POST mutuum,quod habet quæſtionem annexam de vſuris, dicendum de alio cõtractu re celebrato,de commodato. [a] Commodatum, eſt alicuius rei ad aliquem ſpecialem vſum gratuitò facta conceſſio, ſine dominij tranſlatione. [b]

*SCHOLIA.*

a Re contrahitur commodatum,§.item is,cui res quib.mo. re contrah.oblig.l.1.§. is quoque, de act. oblig. Tractatur de commodat.lib.3. Decret. tit.15.& lib.13.ff. tit. 6. & C.lib. 4.tit.23.in Ecloga Baſilicorum, lib. 13. tit.1.apud Iulium Paulum,lib.2. tit.4. Tractamus & nos,li.23. Syntag. c.1.nu.1.

b Hæc finitio datur à gl. ad c.vnicum, de commodato poteſt & probari per l.1.commod.ff. nos aliam damus libr. 23.Syntag.c.1.num.1.

## CAPVT II.

*Commodati diuerſæ ſpecies.*

COMMODATVM aliud eſt, quod fit tantùm gratia accipientis: [a] aliud, quod fit tantùm gratia dantis: [b] aliud, quod gratia vtriuſque, dantis,& accipientis. [c]

*SCHOLIA.*

a & hoc eſt propriè commodatũ,c. 1. de commoda.l. ſi vt certo, §. commodatum. l. in rebus,18. commodat. ff. in quo accipiens, de dolo & culpa tenetur,ibid.

b vt ſi quis vxori ſuæ,aut ſponſæ commodauerit, quò honeſtius culta ad ſe duceretur, in quo tantùm accipiens de dolo teneatur,l.ſi vt certo loco. 5.§. interdum & eum, qui rem,10.§. ſi rem commodatam,commod.ff.

c l.in rebus commoda.ff. in quo & accipiens de dolo, & culpa tenetur.

## CAPVT III.

*De quo fiat commodatum.*

RES mobilis maximè, item & res ſoli, ſeu immobilis commodari poteſt, [a] res propria, quam ſcientes poſſidemus. [b] Non commodatur tamen, quæ vſu conſumitur, [c] niſi fortè quis ad pompam,& oſtentationẽ accipiat. [d] Sępè etiã dicis cauſa cõmodantur pecuniæ, vt munerationis loco ſint: [e] rei quippè commodatæ proprietatem,& poſſeſſionem,qui dat, retinet: [f] debet tamen qui ad certum vſum commodat, expectare,antequàm repetere poſſit, vſum eſſe expletum: [g] fit autem vt plerumque commodatum de re non æſtimata: interdum de æſtimata [h]

*SCHOLIA.*

a l.1.commo.ff. tamen pro re immobili commodata tutiùs agitur actione præſcriptis verbis,l.17.de præſcrip. verb.ff.

b commodare,15. l. ita vt fur, & prædo,16. commod. l.non à iudice,64.de iudic.ff.

c l.3.§.final.commoda. ff. quia res commodata, eadem in indiuiduo reſtituenda eſt: longè aliter, quàm in mutuo, in quo non eadem res: ſed in eadem ſpecie, vel, vt iuriſconſulti loquuntur, in eodem genere,reſtituenda eſt,l.2. §. mutui datio, de reb. credit. §. 1. & §. item is, cui,quib. mod. re contrah.oblig.

d d.l.3. §.fi. commod.ff.

e l.4. commod.

f in l. rei commodatæ,8. & ſequent.commod.ff. §. item is, cui,quib. mod.re contrah.obligat. apud Iuſtin.& ita dominium non tranſit in commodatarium,l. nemo,9. commod. ff. ſed remanet penes commodantem, ſi is ſit Dominus,l.ſi ſeruus depoſitus,12.de noxalib. actio.lib. 9. ff. tit. 4.

g cap.vnico.de commoda.l. in commodato,§. ſicut, commoda.ff. vbi ratio, quod nos iuuari, non decipi beneficio oporteat.

h l.ſi vt certo,5.§. etſi forte, commod.ff.l.1.§. fi. de æſtimatoria actio.ff.

## CAPVT IIII.

*De modo,& forma commodati.*

GRATVITÒ datur commodatum, [a] & ad certum vſum explendum: [b] modum vtendi præſcribere eius eſt,qui beneficium, ſeu commodato dat:conceſſione autem facta, & vſu præſcripto,non poteſt retractare,vel ante tempus conſtitutum commodatum reuocare: [c] & pactum,quod interuenerit,ſeruandum erit, [d] niſi illud à iure expreſsè reprobetur, quale eſt, ne dolus præſtetur.

*SCHOLIA.*

a §. commodata, quib. mod.re contrahitur obligat. apud Iuſtinian.l.in commodato,§. nunc videndum, commod. ff.l.ſi rem,§. ſi cùm vnicum, de præſcrip.verb.ff.alioquin mercede interueniente,locatio eſſet,§.fin.de mand.apud Iuſtinian.§ pręterea,de loca.

b vſus enim certus eſt, in quem res commodatur, l. eum, qui,10. commod.ff.

c c.vnico,de commoda. l. in commodato, §. ſicut commo.ff.

d cap.vnic.de commod.

e d.l.in commodato, commod. ff. nam & in aliis hæc pacto prohibetur, ne dolus præſtetur.l. ſeruus, §. illud, de pact.ff. quia induceret ad delinquendum, ex quo meritò reprobantur ſimiles pactiones, l. conuenire, de pactis dotalib.cum ſimilib.

## CAPVT V.

*Quibus commodari,& qui commodare poſſit.*

IN pupilli perſona commodatum non conſiſtit ſine tutoris authoritate: nec tenetur actione commodati,vſque adeò, vt etiam ſi pubes factus dolum, vel culpam admiſerit, hac actione non teneatur: quia ab initio non conſtitit: [a] idipſum in furioſo dicendum. [b] Seruus commodare, inuito domino, ſciente prohibi-

tionem domini non potest: & si fecerit, commodatarius, à domino furti & commodati actione conueniri potest, & condictione ex causa furtiua; si tamen fur, aut prædo commodauerint, habent actionem commodati.[d]

*SCHOLIA.*

a l.1.§.fin.commo.ff.ad exhibendum tamen actione contra illum agetur, & res vindicabitur, l. 2.eod. tit. si locupletior etiam factus fuerit pupillus, in eum datur actio vtilis commodati, l.3.eo.tit.commo.

b d.l.2.commod.ff.

c l.si seruus meus, 14.commod.ff.

d l.ita, 16.commo.ff.

## CAPVT VI.

*1 Effectus & actiones commodati: directa. 2 Contraria.*

1 AD repetitionem commodati datur actio directa commodati [a] in solidum contra contrahentem, si possit se obligare, & heredem eius; [b] & in filiumfamilias, vel seruum interdum de peculio.[c] Conuenitur verò hac commodatarius, si rem commodatam non restituat: [d] vel si restituat quidem: sed non loco, & tempore, quibus conuentum est restitui: [e] vel si alio modo, vel ad alium vsum, quàm res fuerit data, vsus fuerit; [f] vel si deteriorem factam aliunde, quàm ex vsu, ad quem data est, reddat. [g] Siquidem si in vsu legitimo, ad quem data fuerit; deterior sine culpa commodatarij facta fuerit, non tenetur: [h] aut si alius, quàm commodatarius, per iniuriam deteriorē reddidisset: [i] quia periculum rei, & ipse interitus, seu casus fortuitus, si de eo aliter cautum non sit, ad commodantem pertinet, [k] nisi illud accideret dolo commodatarij, aut culpa, aut post moram restituendi ab eo commissam.[l] Quia & qui commodatum accepit, de leuissima etiam culpa tenetur, [m] nisi conuenerit, vt solus dolus, non etiam culpa, præstetur, [n] aut nisi solius commodātis gratia, commodatum fiat, quo casu commodatarius, de dolo tantum: non de aliqua culpa tenetur: [o] Quemadmodum nec tenebitur de culpa is, cui vltrò, & non roganti commodatum fuerit datum.[p] Si autem gratia cōmodantis, & commodatarij detur, tenebitur commodatarius tantum de lata culpa, & dolo.[q] Quòd si res æstimata commodata fuerit, omne periculum ab eo præstandum erit, qui æstimationem se præstiturum receperit.[r]

2 Cæterùm quemadmodum ex causis superioribus datur actio directa commodanti aduersus commodatarium: sic eidem cōmodatario contra commodantem ex aliis datur contraria commodati: [s] veluti si ante vsum concessum, vel tempus expletū, velis repetere rem cōmodatā, [t] vel si eam surripuerit, [u] vel si sciens, prudénsque rem vitiosam, ex qua commodatarius damnum receperit, commodauerit. [x] Si commodatarius impensas immensas extra vsum, ad quem est res commodata, in eam rem fecerit. [y] Si seruus commodatus furtum fecerit.[z]

*SCHOLIA.*

a. quando videlicet contractus commodati cōtrahi potest cum accipiente, l. 1. commo. ff. datur & vtilis directa cōtra eū cum quo contrahi nō potuit, pro cōmodato repetendo, vt contra pupillum locupletiorem ex commodato factum, l. 3. commo.ff. non potest autem retineri res commodata prætextu debiti in compensationem, l.fi.C. de commod.

b l.3.§.hæres, & l. in commodato, 17.§.si ex facto, eo.tit. ff.

c l.3.§.si filiofamilias commo.ff.

d l.1.& 3.C. de commodato.

e l.si vt certo, 5.commo.ff.

f l.si vt certo, §, quinimò. eo.tit. l. qui seruum, 33. §. si is, cui rem, de actio.ff. l. qui re, ff. de fur. ff.

g l.3.§. 1.l.eum, qui, 10. l. in rebus, 18. §. siue autem commo.ff.

h l.fi. commo.ff l.fin. ad leg. Aquil.

i Atque hic habetur ratio eius, quod interest rem deteriorem factam, eáque ratione iuratur in litem, l.3.§.si reddita, & §.in hac actione, de commoda.ff. l. non à iudice, 64. de iud.ff.

k c.vnico, de commodat. l. si vt certo. §. quod verò. & l. in rebus, 18. commo.ff. l.1.§. is quoque, de actio. ff. §.item is, cui. quibus modis re contrah. apud Iustin. l. qui furtum, 16. in fi. de condict. furtiua. ff. Sic si equus commodatus perierit, vel in damnum incurrerit sine culpa commodatarij, damnom ad commodantem pertinet, l. fin. ad. leg. Aquil. ff. imò si res commodata detur nuncio referenda domino, alioquin ita idoneo, vt nō debuerit æstimari, futurum, vt à quoquam deciperetur malo; si id tamen contigerit, periculum est commodantis, l. argentum. 20. commodat.ff. aliter autem, qui remiserit, tenebitur, si elegerit nuncium minus idoneum, nisi commodatarius mandasset, commodatario per certam personam sibi remitti, in cuius manu res perierit, l. eum, qui 10.§. fin. commod. ff. Vide cap. significante, de pignorib. c. cùm olim, de officio deleg. l. cùm à matribus, qui petant tutor. C. An autem cōmodatarius, qui receperit in se omnem casum possit conuenire de casu fortuito, disputat in vtramque partem Pilæus Modicensis antiquus glossator in q. 60. & concludit posse, etiam si sublata res fuerit casu fortuito, argument. l. 2. C. de commod. & l. iurisgentium. §. sed etsi, de pact. ff.

l d. c. vnico, de commo. & l. si vt certo, §. nunc videndum, & §. sed interdum, & in l. in rebus, comm. ff. §. is quoque, cui, quib. mod. re contrah. obliga. apud Iustinian. & l. 1. de actio. ff. de mora nos tractamus abundè li. 21. Syntag. c.14. & de casibus fortuitis, c.12. de dolo. c.3.

m c.vnic. de commo. Cōmodatarius tenetur de dolo, lata, leui, & leuissima culpa, eò quòd teneatur in re cōmodata talē diligētiā adhibere, & custodiam, qualē suis adhibet, qualémque alius diligētes adhibere potuisset, l. in rebus, l. si vt certo, §. commodatum, commoda. Quid autem sit leuis, lata, & latissima culpa, videbis explicatum in l. quod Nerua, deposit. ff. & apud nos plenè libr. 21. Syntagma. iuris, c.11.

n d. ca. vnico. de commoda. l. si vt certo, §. interdum, commodati, ff. l.1.§. is, quoque, apud quem, & l. si met. causa, de actio. in ff.

o l. si vt certo, §. interdum, l. eum, qui, 10. cum duobus sequentibus, commoda. l. si mei causa, de Actio. ff.

p d. §. interdum, l. si vt certo.

q dicta l. si rem, & l. in rebus, 18. versi. hæc verba. commoda. ff.

r l. si vt certo, §. & si fortè, commoda. ff. l.1. §. fin. de æstimator. actio.

s l. in commodato, 17 & l. in rebus, 18. §. fi. commo. ff.

t c. vnic. §. fin. de commod. in l. commodato, §. sicut, commo. ff. Hoc enim distat cōmodatum à precario, quod nō repetatur, vt precariò, ad arbitriū dātis, l. cùm precario, 12.

de pre

de precario li.43.ff. tit. 26.
v l.si rem,21.commoda.ff.
x l.in commodato, §.sicut.l.in rebus,18. §.item qui sciens, commoda.
y l.in rebus,18.§.possunt,commod.ff.vbi distinguũtur sumptus.Possunt, inquit Caius, iustæ causæ interuenire, ex quibus cum eo, qui commodasset, agi debeat, veluti de impensis in valetudinem serui factis:quæve post fugam, requirendi,reducendive eius causa factæ essent: nam cibariorum expensæ, naturali ratione ad eum pertinent, qui vtendum accepisset.Sed & id, quod de impensis valetudinis, aut fugæ diximus, ad maiores impensas pertinere debet:modica enim impendia,verius est, vt, sicuti cibariorum,ad eum pertineant.
z comperit & furti actio, l.penul. commoda. ff. l. si seruus 31. de pignorat. actio. 10. Sunt & aliæ causæ contrariæ actionis,si commodatarius pro re perdita soluerit, & res redeat ad dominium commodantis, l.in commodato,§. fi.& l.rem mihi.21.commo.ff. Si mihi codicem commodaueris,& in eo mihi chirographarius creditor cauerit, & posteà restituto codice chirographum deleueris, l.si vt certo,§.quinimò,commod.ff.

# DE PRECARIO, ET PRECARIIS[a]

## TITVLVS SEPTIMVS.

a Extat titulus de Precariis lib.3.tit.14.in Decretalibus Gregorij. in ca.precariæ,& 2.seq.10.q.2.de precario. lib. 43.ff. tit. 25. de precario,& Saluiano interdicto lib.8.C.tit.9.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio & finitio precarij.*

AFFINIS commodato precarium est,[a] & vt illud,gratuitum: fine definitione tamen temporis, & vsus concessum,[b] in quo à commodato differt, vt in aliis quibusdam.[c] Precarium est, quod ad preces petentis vtendum conceditur, tandiu quandiu is, qui concessit, patitur.[d]

*SCHOLIA.*

a de precario,& precariis tractatur lib. 3. Decret. tit. 14.& ca.precariæ, in 1.& 2.10.q.2.& lib.43.ff.tit.26.& lib. 8. C. tit 9.
b Vlpianus explicat in l.1.§.fi. de preca.ff. & fine die vsum precarij concedi docet Celsus in l.cùm precario, 12.eod. tit.ff.Affinitatem autem inter precarium,& donationem ponit Vlpian.in dict.l.1.§.& distat.& Paulus Iurisconsultus in l.interdictũ,de precariis,14.de precar.ff. Nec obest quòd & precario interdum adiiciatur tempus, vt in l. sed si manente,§.de precario, ff. Nam quamuis adiectum fuerit,tamen ante expletum potest reuocari, dicta l. cum precario.
c veluti quòd precariò rogans non teneatur nisi de dolo non de culpa:quanquam is, qui commodatum suscepit, non tantùm dolum : sed etiam culpam præstet, imò & teneatur de latissima culpa, quæ dolo æquipararetur. l. quæsitum,§ illud,de precar.ff.
d c.fin.de precariis.l.1.de precario.ff.

### CAPVT II.

*Precarij acceptiones,& distinctiones.*

PRECARII quidem naturalis vna substantia est : verùm ex pactionibus hoc iure pontificio receptis,adiectio facta est, & cœpit distingui precarium à precariis.[a] Precariæ, & precaria hoc iure rerum Ecclesiasticarum, seu Ecclesiæ fiunt vel vsque ad quinquennium, vel ad vitam vtentis:[b] quando videlicet qui accipit rem Ecclesiæ fruendam vsque ad certum tempus, vel quandiu vixerit, subiicit Ecclesiæ in locum eius rei aliam similis valuris, & æqualium redituum, ea lege vt postquàm fuerit elapsum definitum tempus, vel vbi mortuus fuerit, qui rem acceperit,res accepta redeat ad Ecclesiam, cum alia etiam re, quæ loco eius Ecclesiæ supposita fuit cum fructibus, & proprietate.[c] Fit tamen aliquando precaria de rebus Ecclesiæ,ex causa, gratis:[d] sed ita licitæ istæ precariæ si modò non fiant in præiudicium Ecclesiæ,quo casu nec irreuocabiles fiunt concessiones, & si fiant, successores in beneficio Ecclesiæ,reuocare possunt sine vlla exceptione.[e] Quemadmodum & precariæ, aliæve commutationes tempore,quo Ecclesiæ viduæ sunt à prælatis, de rebus earum factæ ab his, qui loca episcoporum occuparunt, rescinduntur : atque ideò cum authoritate Ecclesiastica, vel ciuili, si faciendæ sunt, fiunt.[f] Eàque ratione precariæ, quæ quandoque de Ecclesiarum possessionibus fieri solent,non sunt pro voluntate concedentium reuocandæ.[g]

*SCHOLIA.*

a Et dicimus precarium,quando ex arbitrio dantis, datum reuocari potest,c.fin de precar.precariam, quando ante quinquennium non potest reuocari, c.1.eod.tit. Dicuntur & precariæ, quando datum vtendum reuocari nequit,quandiu,qui fruitur, vixerit.
b dicto c.1.de precario.cano,precariæ, 5.10.q.2.quod sumptum est ex Concilio Belluacensi, & habetur in Cõcilio Meldensi,cap. vigesimosecundo,& in capitularibus editis,anno 4.Caroli regis, & Ludouici filij Imperatoris. Coloniæ.cap.37.
e l.iubemus nulli, 14. C. de sacrosanct. Eccles. cano. 2. ea enim.§.ii œconomis,10.q.2. & sic intelligendum c.1.& 2. de precariis.eo obseruato, ne res ea detur œconomo Ecclesiæ,aut proximis eius,can.3. huiusmodi, 10.q.2. auth. quibuscunque,de sacrosanct. Ecclesiis. Vide cap. precariæ.4.& ibi glo.10.q.2. De precariis habetur in Concilio Rhemensi, c.36.& 37. & in Concilio Moguntino sub Arnulpho,c.20.in Concilio Meldensi,cap.22.
d sicque scribit Pan.ad c.1.nu.4.de precariis,vt quando res Ecclesiæ datur,vel clerico,aut laico de Ecclesia benemerito,quandiu vixerit:vt in canon.si episcopi,6.q.3. c. possessiones, 16.q. 1. tuncque videtur tantùm facta donatio vsusfructus:vt in ca.72.sæpè fit,12.q.2.
e ca.de precariis,6.10.q.2.c. 2. de precariis. Ratio in cap.3. quod quis,35.q.9.
f ca.precariæ,44 12.q.2.
g videlicet sine causa,delicto,aut culpa possidentium ,c.fi. §.fi.de precar.Et in hoc differunt precariæ,quæ reuocari nequeunt ante tempus, à precario, quod reuocatur ex arbitrio concedentis.

## CAPVT III.

*Quæ res precariò dari possint.*

PRECARIVM fit rerum in iure consistentium, vt seruitutum:[a] immobilium, & mobilium,[b] vt & precariæ plerumque rerum immobilium ad Ecclesiam pertinentium.[c] Rei suæ tamen nemo precarium contrahit: sed alienæ:[d] nisi forsan dominus rei ex aliqua causa iusta, rem retinere prohiberetur, quo casu eam sibi interim precariò habere licere rogabit.[e]

### SCHOLIA.

a l.habet,15. §. precario, de precario. ff. l. si precario. 17. communia prædiorum, ff. lib. 8. ff. tit. 4.

b l.3.& 4. de precar. in ff. exemplum in immobilibus: si me rogaueris vt per fundum meum ire, vel agere tibi liceat, vel in tectum, vel in aream ædium earum stillicidium, vel tignum immissum in parietem habere, dict. l. 3. l. certè,6. & l. habet,15.& l. penult. de precar. ff. Hospites tamen, qui gratuitam habitationem habent, non intelliguntur, precariam habere, l.& habet summam, §. hospites, de precar. ff. nisi precariò rogauerint: nam eo casu haberent: atque ideò hæredes eorum interdicto de precario restituere habitaculum compellūtur, l. 2. C. de precario, l. 8. tit. 9.

c c.1.& 2. de precario. cum similib.

d l.4. item si rem meam, de preca. ff.

e veluti si dominus dederit pignori rem creditori & posteà precariò rogauerit à creditore, l. certè, §. fi. de precar. l. qui à seruo,15. de action. & obl. ff. quamobrem debito soluto, cùm cesset pignoris constitutio, & soluitur & precarium re ad dominum reuertente, l. debitor. 11. de precario. Aliud exemplum in re empta, quam ante pretij solutionem, emptor potest rogare licere sibi precariò possidere, l. ea, quæ. 20. de precar. ff. Eò quòd venditor, donec ei pretium soluatur, habet rei retentionem, veluti ex causa pignoris, l. Iulianus, 13. §. offerri, de actio. empt. ff. lib. 19. tit. 1.

## CAPVT IIII.

*1 Qui precariò dare. 2 Qui ve possidere dicantur.*

1 PRECARIO dare potest dominus rem suam, quamuis eam non possideat, per se,[a] & per seruum, & per filiumfamilias:[b] item is, qui rem alienā possidet ex aliqua causa:[c] At sede Ecclesiæ vacante, precariæ rerum Ecclesiæ non conceduntur ab eius occupatoribus.[d]

2 Precariò verò possidet is, qui rogat, & aliquando alius, quàm qui rogauit, si qui rogauit, in potestate eius sit, vt seruus, filiusfamilias, & procurator:[e] & qui adoptat etiam rogantem, precariò possidet.[f] Licet precariò omnibus vti precariæ tamen concedi vetantur œconomis Ecclesiæ, eorúmque cognatis, ne in fraudem Ecclesiæ fieri possint.[g]

### SCHOLIA.

a l. vnusquisque, 18. de precar. ff.

b l. duo insolidum, 19. §. qui seruum, de precar. ff.

c l. sed si eam rem, 7. & l. quæsitum, 8. eo. tit. ff.

d ca. precariæ, 12. q. 2.

e l. in rebus, 4. §. tenetur, & l. certè, 6. §. 1. l. si seruus, 13. de precario.

f l. si adoptauero, 16. de precar. ff.

g ca. huiusmodi, 3. §. quibuscunque 10. q. 2. auth. quibuscunque de sacrosanct. Eccles. C.

## CAPVT V.

*Modus constituendi precarium.*

PRECARIO possessio dari potest, vel inter præsentes, vel inter absentes, veluti per epistolam, vel per nuncium:[a] qui autem precariò concedit, sic dat quasi tunc recepturus, cùm sibi libuerit repetere.[b] Et ea est precarij natura, non obstante quòd certum tempus adiiciatur concessioni:[c] vel quoad rogans vellet,[d] nisi fiant precariæ, quæ vel in quinquennium, vel ad vitam constituuntur, nec ante reuocantur,[e] prout scriptura ea de re facta determinauerit,[f] vt in emphyteosi.[g]

### SCHOLIA.

a l. precariò, 9. in ff. Epistola, mutus nuncius est: ministerium verò præstet nuncius deferens, & fungitur epistolæ vice, hic, & in aliis, vt in l. fi. si quis alteri, vel sibi. C. lib. 4. tit. 50. l. qui autem, §. fin. de constit. pecunia.

b l.1. §. & distat, de precar. c. fin. de precar.

c l.4. § fin: & l. cùm precariò, 12. de precar. ff.

d l.4. loca. lib. 19. ff. tit. 2.

e c. 1. & c. fin. §. fin. de precar.

f ca. 72. sæpè fit, 12. quæst. 2.

g l. 1. de iure emphyt. C.

## CAPVT VI.

*1 Effectus, & vis precarij, eiúsque interdicti.*
*2 Quomodo finiatur.*

1 INTERDICTVM de precario meritò introductum est: quia nulla eo nomine iure ciuili constituta fuisset actio: cùm eius conditio magis ad donationes, & beneficij causam, quàm ad causam negotij contracti pertineat:[a] possidet qui precarium dat: item & is, cui datur.[b] Possidentúrque simul precariò res, quæ ex re data precariò, nascuntur:[c] & tādiu tantùm, quandiu is, qui concessit, patitur:[d] quare si is, qui rogauit precariò, noluerit ex arbitrio concedentis restituere, proditum est interdictum de precariò, quo compellatur:[e] item & præscriptis verbis actio, quæ ex bona fide oritur.[f] Eáque ratione nulla præscriptione temporis se defendere potest, qui precarias ab Ecclesia consequutus est.[g] Interdicto de precario tenetur, non solùm qui rogauit: sed etiam hæres eius, eò quòd ex precario ad illum quippiam peruenerit:[h] quamquam precarium ad hæredem rogantis non transeat.[i] Præstat autem, qui rogauit, ex hoc contractu dolum tantùm, non culpam, nisi ea sit dolo proxima, aut alia culpa superueniat, post moram restituendi commissa.[k]

2 Finitur porrò precariā per reuocationem factam à Domino,[l] mortéque eius cui conceditur: non etiam concedentis.[m] At per lapsum temporis precario appositi, precarium non finitur, si dominus non repetat: quia censetur lapso tempore rursum precario concedere:[n] nisi ante lapsum temporis prioris, illud dominus prorogauerit,[o] aut pendente concessio tempore, dominus furere cœperit, vel decesserit: quia tunc precarium

redintc

redintegrari non censetur: [p] Finitur etiam, cùm rem precariò datum dominus alienat alicui, precarium reuocare volenti.[q]

*SCHOLIA.*

a Paulus in l. interdictum, 14. de precario. l. eum, qui emit. 14. §. 15, qui precariò, de fur. lib. 47. tit. 2.

b l. in rebus, 4. §. 1. & l. 2. §. fin. l. possideri, 3. §. ex contratio, & l. & habet, 15. §. eum, qui de precat. ff.

c Pomponius in l. quamuis ancillam, 10. de precar. Idque iure accessionis, vt accidit in commodato, l. eum, qui. §. non solùm, de furt. ff. l. si vt certo, §. vsque adeò. commo. ff. l. 1. §. quæ depositis, deposit. in ff.

d in l. 2. ait prætor, §. 1. & l. & habet, 15. & l. cùm precariò, de precat. ff. c. fi. de preca.

e & hoc interdictum est restitutorium, l. 2. l. interdictum, 14. de precar. ff. l. 2. C. eod. tit. quando simpliciter res precariò data est.

f l. 2. & l. duo. 19. §. fin. de precar. ff. quando videlicet pactum de reddendo interuenit, gloss. ad dictam l. interdictum: nam tum, cùm de re restituenda cautum est, interdictum non datur, d. l. & habet, §. cùm quis, de preca. ff. sed hæc est ciuilis actio.

g ca. clerici, quilibet, 11. & seq. si episcopus. 16. q. 3. can. sæpè sit, 72. 10. q. 2. neque etiam præscribit generaliter, qui alieno nomine possidet, cap. si diligenti, de præscriptio. l. nec creditores, C. de pignorat. actio. l. malè agitur, de præscrip. 30. vel 40. annor. l. non solùm, §. qui pignori. de vsur ff. Sicut nec vsufructuarius, §. vsufructuarius, per quas personas nob. adquir. apud Iusti.

h l. quæsitum, 8. §. fin. de precar. ff.

i l. cùm precario, 12. de precar. ff.

k dict. l. quæsitum, §. illud annotatur, de prec. ff. vbi & ratio. & in l. contractus, 24. de regul. iur.

l Vide caput fin. de precariis.

m d. c. final. de prec. & l. cùm precario, 12. §. precarij, l. quæsitum, §. quod à Titio, de precario. nisi concessio fiat à domino, quandiu voluerit: nam tunc morte eius, vt extincta voluntate, reuocatur precarium, l. 4. loca. a. ff. cap. si gratiosæ, 5. de rescrip. in sex.

n l. in rebus, 4. §. fi. de precar. ff. sic fit tacitè renouatio locationis tempore elapso, patiente domino, veluti reconducente post tempus, l. item quæritur; §. fi. & l. qui ad certum locat. ff.

o l. sed si manente, 5. de precar. ff.

p l. certè si interim, 6. de precar. ff.

q dict. cap. fi. de precar. & d. l. quæsitum, §. quod à Titio, de precar. ff.

# DE DEPOSITO.

## TITVLVS VIII.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, & finitio depositi.*

DEPOSITVM, [a] ex contractibus, qui re contrahuntur, est. [b] Depositum verò diffinietur quod custodiæ causa apud aliquem gratuitò positum, [c] & commendatum est.[d]

*SCHOLIA.*

a tractatur de deposito, lib. 3. Decretalium, tit. 16. deposito. Et lib. 16. ff. tit. 3. & libr. 4. C. titul. 34. Nouell. 88. apud Iulium Paulum, lib. 2. receptarum sen. tit. 4. & 12. in Ecloga Basilicorum, lib. 13. tit. 2. apud nos libr. 25. Syntag. iuris vniuers. cap. 2. Affinis sequestratio de qua titulo de sequestratione possessionis, vel fructuum, lib. 2. Decret. tit. 18. & lib. 2. tit. 6. in Clementinis, & de prohibita sequestr. pecuniæ lib. 4. C. & sparsim in titulo depositi: vt liquebit posteà. Est & titulus Nouell. 88. Iustiniani, de deposito, & denunciationibus inquilinorum, & de suspendenda administratione.

b §. præterea, quib. mod. re contrah. oblig. apud Iustinian. l. 1. §. is quoque. de actioni. ff.

c colligitur ex l. 1. eum fuis, §§. & l. Lucius, 24. deposit. ff.

d commendare, & deponere interdum pro eodem, l. commendare, de verb. sign. ca. 14. ne quis arbitretur 22. qu. 2. Commendatio in deposito, vel expressè fit, quando fidei commendatur depositarij nominatim res deposita: vel tacitè, delata re, & recepta per depositarium.

### CAPVT II.

1 *De triplici specie depositi. Depositum.*
2 *Sequestrum.*
3 *Sponsio.* 4 *Et sequestrationis diuisio.*

1 DEPOSITVM triplex, propriè depositum, sequestrum, & sponsio. Depositum propriè, quando vnus, duo, vel plures rem, quæ est sine controuersia, deponit.

2 Sequestrum quando res controuersæ penes aliquem commendatur.[a]

3 Sponsio quando pro controuersia, non res ipsa controuersia: sed aliud deponitur.[b]

4 Rursum sequestratio vel voluntaria est, vel iudicialis, & necessaria: [c] voluntaria consentientibus vtrisque contendentibus in iudicio, vel extra iudicium fit. [d] Iudicialis, quæ fit etiam inuitis ipsis litigantibus.[e]

*SCHOLIA.*

a l. licet, 16. l. propriè, 7. §. propriè, deposi. l. sequester, 109. de verbor. sign. & vnde dicatur sequester, ibi docetur, & apud Gellium lib. 10. c. 10. Vide c. examinata, 12. & ibi Gl. & Panorm. de iudiciis. Sic legimus ponere an deposito, pro sequestro, in l. ab executione, 5. quorum appellatio. non recip. li. 7. C. tit. 66.

b vt apud Virgil. Eclog. 3. Dametas ait,
*De grege non ausim quicquam deponere tecum.*
& in l. 3. de aleæ lusu, & aleatorib. lib. 10. ff. titul. 5. Fiebat & sponsio pro litibus ex edicto Caligulæ, Sueton. in Caligula, c. 40. & olim etiam pro interdictis.

c Archid. ad ca. quia res, 11. q. 1. Ioan. Monach. Ioann. Andr. ad cap. locupletari, de regul. iur. in sex. Bald. ad cap. 1. de sequestr. poss. Bald. & Salicet. ad l. vnicam, de prohibit. sequestr. pecuniæ. C.

d vt in exemplo legis interesse, de acquir. rer. domi. l. cæteræ, 4. §. fi. & l. si quæ sint cautiones, 5. familiæ ercis. ff. l. si. de fide instrument. in ff. l. si acceptum, C. de vsur.

e l. æquissimum, de vsufruct. cum simil.

### CAPVT III.

1 *Quæ res deponantur.* 2 *Et sequestrentur.*

1 DEPONI possunt res mobiles, vt equus, [a] nummi [c] in sacculo obsignati, [c] & non obsignati, ea lege, vt tot, & tales reddat depositarius. [d] Deponuntur & res in cista signata, [e] vel in arca clausa, cum instrumentis. [f] Item

 tabulæ

tabulæ testamenti,[g] homo,[h] ornamenta.

2 Fit & sequestratio in dubio litis euentu, de rebus mobilibus,[k] & immobilibus, vt de Ecclesia,[l] & aliis prædiis,[m] verumtamen rarò sequestratio permittitur: quia dubia existente lite, ab executione incipere, & priuare possessorem re sua, satis iniquum visum est.[n] Nisi possessor contra se lata sententia, ab ea appellauerit:[o] & interim pendente appellatione timeatur de fructuum dilapidatione, seu consumptione facienda à possessore, maximè si non est soluendo,[p] vel si appelletur ab executione.[q] Quare & pendente lite inter maritum, & vxorē, si mulier propter capitale odium mariti, non possit ei tutò concedi, ea honestæ cuidam mulieri interim committitur in loco certo; in quo vxori maritus, vel eius proximi non possint vllam iniuriam inferre:[r] quemadmodum etiam, si de validitate matrimonij contendatur, sponsa, interim, donec cognitum fuerit, ne corrumpatur, illicitè sequestratur.[s] In odium quoque contumacis res litigiosa sequestratur,[t] vel si iudex ob temeritatem litigantium vereatur, ne ad arma perueniatur ob rei possessionem, eam sequestrabit.[u] Non sequestrabitur tamen beneficium, si de eo moueatur controuersia ei, qui possederit per triennium.[x]

### SCHOLIA.

a l.1. §. quæ depositis, depositi.

b cap.1. de deposito, l. nummi, de in litem iurand. deponitur & aurum, & aliæ res, l.1. de deposit. Nouell.88. l. 4. 7. 8. C. de deposit. & pondus auri, vel argenti, in l. fi. C. eo. ti.

c l. sacculum deposit. ff.

d l. die sponsaliorum, §. fin. depositi. ff.

e l.1. §. cista, si depositi. ff.

f l. Publica, deposi. ff. deponuntur & ipsa instrumenta, l. propter instrumenta, 5. & sequen. C. de deposi.

g l. locum, §. si tabulæ, de tab. exhibend. Sic testamentum suum apud Vestales deposuit Augustus; Suet. in August. c. fi. Et Iulius Cæsar, Sueton. in eodem, c.88.

h l. si hominem depositum, 37. l.1. §. si quis seruū, deposit. ff.

i l.1. deposit. ff.

k sicuti fit sequestratio fructuum in c.1. & 2. & toto tit. de sequestrat. possessionis, & fructuum, lib.2. tit.17. can. 26. quoties post, 2.q.6. & aliarum rerum, in l. si fideiussor, 7. §. fin. qui satisdat. coga. lib.2. ff. tit. 8. Instrumentorum, vt dictum & l. cæterę, 4. §. fi. & l. seq. fami. ercisc. ff.

l cap. examinata, 15. de iudic. lib.2. ff. tit. 1. ita, si contra possessorem non triēnalem beneficij sententia lata fuerit, & is appellauerit; fit beneficij sequestratio, in Clem. vni. de sequestra. possess. nisi qui condēnatus est, priùs per sententiam fuisset consecutus possessionem: nam quamuis posteà contra eum dicta sit sententia, à qua appellauerit, non fiet sequestratio: vt ait dicta Clement. sed oporteret alium expectare sententiam, vt notat Cardinal. ad dictam Cl. vnicam & Iohann. Andr. ad Speculatorem in tit. de sequestratione fructuum.

m l. ab executione, 5. quorum appella. non recipian. li.7. C. ti.6. l. fi. quib ad libert. proclam. non licet lib.7. C. tit.18.

n vt liquet ex l. vnic. de prohibit. sequestr. pecuniæ, lib.4. C. titul.4. vbi & appellatio pecuniæ pertinet ad omnem rem, quæ pecuniæ functionem, seu æstimationem accipere potest: vt & in l. 2. de constitut. pecunia. C. l. pecuniæ verbum, de verbor. significat. commoditas autem possessionis magna est, §. commodum, de interdict. apud Iustinianum: ideò non erit ante sententiam, vel pendente lite auferenda possessori. can. volumus, 6. qu. 1. cap.2. vt lite pendente nihil innouet. libr.2. tit.16. cap. 1. de sequestr. possessio. & fructuum, c. causam matrimonij, 16. de offic. delega. lib.1. tit.29. Ab executione iudicium non debet incipere: sed à cognitione, l. 1. de execution. rei iudic. C.

o nam si pro possessore dicatur sententia, & appelletur, non fit sequestratio vide decis. Rotæ, 390. incip. si feratur sententia, in nouis.

p c. fin. de sequestra. possessio. vt & in aliis; l. Imperatores, 21. §. fi. de appell. ff. lib. 49. ff. tit.1. cum similib. ibi not. l. si fideiussor. §. fi. qui satisda. cogant. lib.2. ff. tit.8. Sic vergente marito ad inopiam, si is dotem sit dissipaturus, sequestratur dotalis res, l. si cum dotem, 22. §. sin vero. Soluti. matri. lib.24. ff. tit. 3. l. in rebus. de iure dot. C. Sic quoque lite pendente fit sequestratio aliquando. in canon. quoties post, 2.q.6. ca. quia res, 11. quæst.1.

q iuxta l. ab executione, 5. quorum appellat. non recipiant. lib.7. tit. 66. C. d. can. quoties, ca. post. 2.q.6.

r in c. ex transmissa, 8. & c. literas, de Restitut. spoliat. lib. 2. tit.12.

s c. cum locum, 14. de Sponsalib. lib.4. tit.1.

t vt mitius agatur cum contumace, cap. ex literis, de dolo & contumac.

v l. æquissimum, de vsufruct. in ff. ibi Barthol. in l. fin. C. edicto Diui Adria. tollen.

x Clem. vnica, de sequestra possessio. Ratio potest colligi, ex l. vnic. C. de fideicomm. videnda regula Cancellariæ Romanæ, de triennali possessore.

## CAPVT IIII.

*1 Qui deponant. 2 Et sequestrent.*

1 DEPONIMVS & per nos ipsos, & per illos, quorum facto obligamur, vt per seruum, & eum, qui bona fide nobis seruit.[a] Deponit Dominus, & non Dominus rem alienam, & vtrique data actio depositi inquantum cuiusque interest,[b] deponit, agitque filiusfamilias.[c]

2 Statuit & sequestrum iudex.[d]

### SCHOLIA.

a l.1. §. non solùm, deposit. ff.

b l. bona fides, l.1. §. item si prædo, eo. tit. deposit. l. 1. §. item Pomponius, nautæ, caupo. stabularij, &c. ff.

c l. Iulianus, 19. deposit. ff. l. filiusfamilias, de actio. ff.

d l. ei, apud quem, §. fin. deposit. ff.

## CAPVT V.

*De forma, aut modo deponendi.*

DEPOSITO formam dant contrahentes:[a] rei interuentu tamen contrahitur.[b] Ex eius autem substantia propria sine pactis est, vt gratuitò suscipiatur,[c] in gratiam dantis, non accipientis:[d] & vt teneatur depositarius de dolo tantùm; non etiam de culpa, nisi de lata dolo proxima;[e] vel nisi teneatur de alia, quòd se deposito accipiendo obtulerit, vel aliquid pro custodia acceperit, vel si pactus ita fuerit, vel moram commiserit restituendi, ex quibus quoque periculum casus fortuiti ad eum pertinebit.[f] Datur interdum depositum æstimatum, interdum nulla æstimatione facta.[g] Accedit aliquando consideratio loci: vbi depositum fit, vt si Ecclesiæ, non personæ commendetur.[h] Si in horreis publicis, aut priuatis

aut ali

aut alibi deponatur [i] : fit & depositum reipsa, & per epistolam. [k]

SCHOLIA.

a l.1.§.si conueniat, deposit.ff.
b l.1.§.is quoque, de actio.ff. §. prætetea: quibus mod. re contrah. oblig.
c nam si merces interuenerit, transit in locationem.
d nam aliter esset mutuum, & ita si inuito deponente, depositarius vtatur deposito, furti obligatur, l.3.C.de deposito, l.si sacculum, eod.tit.ff.l. qui furtum, de condictio. furt. ff.
e l.contractus, de regul. iur. ff.l.1.C. de deposit. l.§. mandati, & §.fin.& l.quod Netua, deposi.ff. dic.§. prætereà, quib.mod.de re contrah.oblig.
f l.fi.de deposito.l.1.C.eod.titul.l.1.§. si quis seruum, & §. si conueniat, eod.tit.ff. Porrò leges, seu conuentiones, quæ imponi possint deposito, colliguntur, veluti si conueniat ne res deposita sit, periculo eius, qui depositum suscepit, l.1.§.sæpè, deposit.ff.l.1.C.eod.l.& Aristoni, manda.ff.l.si vt certo, §.nunc videndum. commod.ff.vel contra, vt is, penes quem depositum est, culpam, & periculum præstet, dict.l.1.C. de depo.it. Item vt depositarius post mortem reddat, l.1.§.si deposuero, deposit.ff.Item vt depositum, alibi, quàm vbi depositum fuerit, reddatur, l. si in Asia, eod. tit.ff. Si abiens peregrè quis deponat, vt cùm saluus redierit, ei reddatur, l.Publia.eo.ff. Deponitur & à pluribus aliqua res apud aliquem in solidum, certa alia conditione restituendi, vel custodiendi, l.propriè, deposit. ff Sic deponitur homo, vt quæstio de eo habeatur, in l.si hominem, deposit.ff.
g l.si vir vxori, 52.de donati. inter virum, & vxorem, libro 24.ff.titul.1.
h vt in c.1. de deposito, distinguitur, meminerunt & Iuriscõsulti de deposito facto in Æde sacra.vt in l.acceptam, C.de vsur.in l.ei, apud quem, §.fin.deposi.ff.l.ait prætor, de minorib.25.annis, ff.cum similib.
i vt in l. pignoribus, de pignora. actio.C.
k l.Quintus, deposit. ff.

## CAPVT VI.

1 *De sequestrationis forma,*
2 *De violatione sequestri beneficij.*

1 SEQVESTRATVR res apud aliquẽ controuersæ, cum potestate eas vendendi, & pretium conseruandi vsque in tempus, quo per sententiam dictum fuerit, cuius sit res [a], vel vt pendente controuersia fructus sequester colligat, & conseruet [b]. Interdum & sequestratio ita fit, vt ad sequestrum possessio rei sequestratæ transeat, & priuentur ea contendentes [c]: Aliquando custodia tantùm sequestro datur, nec trãsfertur à contendente possessore in eum possessio [d]: lex interdum etiam sequestro datur, vt rem depositam certo loco exhibeat [e]: forma, & praxis sequestrandi illa, vt iudex iubeat litigantibus dè sequestro conuenire intra certum tempus: quod si non fecerint, tempore elapso, ipse constituit [f].

2 Si quis autem sequestrationem beneficij Ecclesiastici legitimè factam impedire, vel fructus sequestratos quoquomodo præsumpserit occupare, excommunicationis sententiam incurrit ipso facto: à qua, nisi amoto priùs impedimento, & restitutis priùs occupatis fructibus, nullatenùs absoluitur. Et vltra, si ex litigantibus is sit, nihilominùs à iure, si quod habeat in huiusmodi beneficio, vel ad ipsum forsitan competebat eidem, cadit. [g]

SCHOLIA.

a l.si quis adfirmauerit, §.1.de dolo ff.
b l.imperatores, §.vlt.de appellatio.ff.
c l. licet, §.fin. depositi.ff.
d l.interesse, de acquirenda possess.ff.
e l.& apud, §.1.deposit.ff.
f l.in venditione, §.fi.de bonis authoritati iudic. possid.ff. Ita seqoestratio fit mandato iudicis, vel ex eius mero, vt dicont, officio, seu sine actione, nempè.vt prohibeat litigantes ad arma, & pugnam venire, l.æquissimum, §.sed si inter duos, de vsufruct.Merum officium, seu nobile vocant interpretes, quod sine proposita actione exercetur, quod actioni non seruit, hoc est quod sine proposita actione exercetur, potestate iudicis.Et mercenarium dicunt, quod seruit actioni, & petitioni litigantium, de qnibus nos libro 47. Syntagma.ca. 21.num.10.Est & prætoria sequestratio, quæ imperio, meróque officio iudicis fit, ante cognitionem causæ, veluti contra contumaces, dum in odium illorum fit missio in possessionem, l.à diuo Pio, §.si super rebus. de re iudica. ff.fit & sequestratio officio iudicis mercenario, qui de re statuit iuxta naturam actionis propositæ, potissimum vt per sequestrum onus, quod rei contentiosæ incumbit explicetur pendente lite, quemadmodum, si beneficiatus nolit seruire beneficio, iudex statuit sequestrationem fructuum beneficij, vt ex fructibus ei inseruiatur, non obstante etiam appellatione, c. peruenit ad nos, de appellat.vt & in l.3. quibus ad libertat. proclama. non licet, C.Sequestrat etiam index propter rei controuersæ abusum, cap.peruenit, §.sin autem, de appella. vel si sequester ipse petat alij dari sequestrum, l.& apud quem, §.si velit.deposit.ff.
g in Clem.vnic.de sequestra.possess.vbi hæc omnia.

## CAPVT VII.

*Apud quem deponi, & sequestrari possit.*

DEPONI res potest apud omnes, qui obligari possũt, nisi expresse sit prohibitum, veluti si deponatur penes pupillum, qui obligari non potest deposito, nisi in quantum factus locupletior sit: [a] nec deponatur apud seruum. [b] Sic nec constituitur sequester aliter ex litigantibus, cùm sequestratio fiat apud alterum, ad compescendas dare pugnas. [c] Potest tamen interdum dari alicui ex litigantibus fiduciaria possessio rei litigiosæ, quam vocant vindicias, vel recredentiam, seu momentaneam possessionem, donec pleniùs de causæ meritis cognitum fuerit. [d] Sequester etiam debet esse soluendo, & idoneus, habita ratione quantitatis, & qualitatis rei sequestrandæ. [e] Erit tamen officium sequestri voluntariũ, vt non possit compelli sequestrationem subire, nisi forsan ex aliqua causa per iudicem [f].

SCHOLIA.

a l.1.§.an in pupillum, deposit.ff.
b l.1.§.si apud seruum, deposit. ff.
c l.sequester, verbor.significa.l.æquissimum, de vsufruct.ff.
d l.vnic.C.de momenti possess.appel.fiduciaria autem possessio dicitur, quia ea lege, & conditione conceditur, vt res, quæ conceditur, teneatur ab eo, interim pendente lite tantum, sub manu curiæ, vel regis, cum cautione de ea reddenda, si postcà ita dictum fuerit: eadem ratione qua fideicommissarius hæres, fiduciarius dicitur grauatus de restituenda possessa hæreditate, in l.secùs, ad Senatusc.

Trebellian. datur & interdum possessio rei contentiosæ, xei seruandæ causa, vel per interdictum, vel alio modo: sed extra sequestri natnram. Vide Budæum ad l.3.§.& cùm placuisset, de origine iuris, in annotatioo ibus prioribus in Pandectas, dum agit de vindiciis.

e l. litibus, de agricolis, & censit. lib.11.C.

f Sicque cogit sequestrum, dummodò is nihil de suo impendat. Barthol. ad l.litibus, de agricol. & censit. per l.fin. circa medium, de bonis authorit. iudic. possid. l.fin. de teqnir. teis.

## CAPVT VIII.

1 *Causæ, & effectus depositi: actio directa.*
2 *Contraria.* 3 *Præscriptis verbis.*
4 *Sequestraria.*
5 *Priuilegium deponentis contra creditores.*
6 *Actio in nautas, caupones, stabularios.*

1 DEPOSITVM fit, vel vrgente necessitate; putà belli, tumultus, incendij: vel ex voluntate libera.[a] Deponendo, quemadmodum commodando: dominium rei non amittimus:[b] quare possumus pro voluntate depositum reuocare.[c] Attamen sequestrum iudicis authoritate constitutum, non nisi cum iudicis authoritate reuocatur.[d] Repetēti non potest à depositario sine perfidiæ crimine obiici retentio, vel per viā compensationis cum alio liquido debito faciendæ vel cum alio deposito.[e] Ideò datur actio directa depositi deponenti,[f] & bonorum possessoribus, cæterísque eius successoribus,[g] & domino pro seruo deponente,[h] furi, & prædoni deponentibus,[i] non tantùm pro re deposita repetenda: sed etiam pro deterioratione resarcienda,[k] próque dolo, interitu interueniente:[l] verumtamen in condemnatione, cùm deponens elegit fidem depositarij, nec depositum ei redditur, contentus esse debet simplo: cùm verò instante necessitate deponit, tumultus, incendij, ruinæ, naufragii ve causa, in hæredem depositarij actio est in simplum pro hæreditaria parte, & intra annum quoque: in ipsum verò depositarium & in solidum, & in duplum, & in perpetuum.[m]

2 Contraria porrò depositi actione depositarius repetit sumptus factos pro re deposita conseruanda,[o] vel reddenda.[p]

3 Is verò, qui sponsionis causa victori deposita non vult restituere, præscriptis verbis actione conueniri potest[q].

4 In sequestrum etiam actio sequestrario competit,[r] & ei datur quoque contraria.

5 Præfertur autem cæteris creditoribus depositariis, qui rem depositam repetit, si vsuras ex deposito non accipiat. Et si plures deponentes concurrant, præfertur inter illos diligentior.[s]

6 Nautæ, caupones, stabularij, quod cuiusque saluum fore receperint, nisi restituāt, & sine damno, in eos iudicium datur:[t] nisi fato, vel vi maiore damnum datum sit.[u]

### SCHOLIA.

a in l.1.§.1.& seq. vbi ratio, deposit. ff. Est necessitatis depositum, quod fit ad impediendum cursum vsuratum, l. acceptam, 19. C. de vsur. l. obsignatione. 9. de solutio. C. Habet & sequestratio necessitatem ne ad arma veniatur, l. æquissimum, de vsufruct. & ad conseruationem rerum, vt antè diximus.

b l. si seruus depositus, 22. de noxāl. actio. lib. 9. ff. tit. 4. l. licet. 7. §. fin. depositi, vbi & possessio remanet penes deponentem, nisi sequestratio fiat voluntaria. Si tamen depositarius litis æstimatione damnatus sit, res deposita eius efficitur, l. si fideiussor, 30. deposit. ff. Potest & minoris æstimari, quàm sit, depositum donationis causa, etiam inter coniuges, l. si vir vxori, de donationib. inter vir. & vxor. ff.

c cap. fin. de deposito. l.1. §. est autem, deposi. ff. etiam si dictum sit vt post mortem restituatur. Potest enim mutari voluntas, dict. l.1. §. pen. depos. ff. ita enim custodiendum vt reddendum depositum datur, l. propriè, eod. tit. ff.

d l. ei, apud quem depositum, 1. §. in sequestrem, & §. si velit, depositi.

e cap. fin. de deposi. l. si quis vel pecunias. C. eod. tit. l. fin. §. excepta, C. de compensationibus depositum inficiatus conuictus, & damnatus, infamis est, l. qui depositum, C. deposit. quia improbè facit, l. desiderium, C. eod. tit. Vide l. si quis inficiatus, 13 depos. ff.

f l. Lucius, 24. depos. ff. l.1. §. 15. quoque, de actio. ff. §. præterea, quib. mod. re cootrah. oblig. apud Iustin.

g l.1. §. hæc actio, & l. Publia Mæuia 26. depos.

h l.1 §. si seruus meus, §. non solùm, §. si duorum, depos. ff.

i l.1. §. si prædo, l. bona fides, 31. depos. vbi distinctio adhibetur.

k l.1. §. si res deposita, depo. ff. pro quo datur aliquando & actio legis Aquil. l. qui tabulas, 42. ad legem Aquil. lib. 9. ff. tit. 2.

l cap. fin. de depos. l.1. §. si vestimenta, §. quia autem, §. non tantùm, §. si rem depositam, l. si is apud quem, 16. & l. si sine dolo malo, 20. depos. Non tenetur enim de culpa leui, ne casu fortuito, l.1. C. de depos. nec etiam si furto subtrahatur sine dolo suo, l. sed his apud quem, de obliga. quæ ex delicto nascun. l. eum, qui, §. is autem, de furt. ff. §. præterea, quib. mo. re contrah. oblig. apud Iustinia. Nisi aliter conuentum sit, aut depositarius se deposito obtulerit. Idem dicendum de casibus fortuitis, vt non teneatur de iisdem depositarius, nisi aliter cautum sit in deposito, l.1. §. conuenit, depos. ff. cap. fin. eod. Tenetur etiam depositarius de leui culpa, & interitu, si moram commiserit in restituendo deposito, l. si in Asia, §. fin. depos. ff. Alioquin sufficit, depositarium adhibere depositis rebus talem diligentiam, qualem suis adhibet, l. quod Nerua, 32. depos. Et vltrà qui moram commisit in reddendis pecuniis depositis, vel qui illis vsus est, tenetur ad vsuras, l. die sponsaliorum, 25. depos.

m l.1. §. hæc autem separatio, & l. de eo, quod tumultus, 18. depos.

n l. ei, apud quem, depos. ff.

o l. actione, 23. depos. ff.

p l. si in Asia, 12. depos. ff.

q l. si rem tibi, 18. §. fi. de præscript. verb. ff. lib. 19. ti. 5. Vide exemplum apud Plinium lib. 9. c. 35. l.3. de aleatorib. ff.

r l. ei, apud quem, & l. si in Asia, §. cum sequestre, depos. ff.

s l. si hominem, 7. §. fina. & l. quod priuilegium, depos. ff. l. inter eos, 19. de iudica. ff. lib. 42. tit. 1.

t l.1. nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant. lib. 4. ff. titu. 9. nempe cognoscitur deposit. penes se, actione in factum restituere, l.3. eod. tit. Recepit autem custodiā rerum inuectarum in nauem nauta, ex eo ipso quòd inuectæ sunt. & factum præstat non solùm nautarum: sed etiam vectorum, l.1. §.1. eo. ti. nautæ, caupo. stab. ff. sicut & caupo viatorum, l.2. eod. nisi prædixerit, vt quisque res suas custodiat, neque se damnum præstaturum, & ei consenserint vectores, & hospites, l. debet, 7. eod. tit. Rursus ex quasi maleficio exercitor nauis, & caupo de furto

facto

facto rei depositæ in caupona, vel naui per alios, quàm per se tenētur, l. si quis, absentis negotia. 5. §. itē exercitor nauis, de actio. in ff. §. fio. de obliga. quæ ex quasi delicto nascunt. l. 1. de exercitor. actio. li. 14. ff. tit. 1. vbi ratio. Datur & furti aduersus nautas, lib. 47. ff. titul. 5. l. 7. §. hæc actio. nautæ, caup. stabula. ff. Si in caupona furtum factum sit hospiti, datur actio aduersus cauponę dominū pro re furtepta, eáque in duplum: at negante domino res iouectas, tenetur, qui diuertit, probare illatas: sed si reddatur cista aperta, quæ clausa deposita sit, stabitur iuramento hospitio recepti. vide Iulium Clarum lib. 5. sententiarum, §. 6. l. 3. §. at hoc edicto, & l. 5. §. inde Labeo, nautæ, caupon. ff.

# DE PIGNORIBVS.

## TITVLVS IX.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, & quid pignus, & hypotheca.*

EX numero contractuum re contractorum, erit etiam pignus. [a] Siquidem creditor, qui à debitore suo pignus accipit, re obligatur. Nam ipse de ea re, quam accepit, restituenda tenetur actione pigneratitia. [b] Quod pertinet ad effectum, pignus, & hypotheca nominis sono differunt: in reliquis ferè conueniunt. [c] Etymon pignoris à pugno est: vnde propriè pignus rerum mobilium manu datarum dicitur: [d] Immobilium verò, hypotheca: dum res traduntur creditori, & supponuntur ad cautionem obligationis eius: [e] quare & pignus traditione; hypotheca, nuda conuentione, constituitur: [f] potest & nihilominùs pignus nuda conuentione rei immobilis obligationi subiici; [g] quemadmodum contrà fit plerumque, vt res immobiles hypothecæ suppositæ, [h] transeant in detentionem, seu possessionem corporalem creditoris. Ita promiscuè pignoris, & hypothecæ nomine vtimur. [i] Pignus itaque, vel hypotheca, est rei [k] obligatio accessoria, [l] pro maiori cautione, & securitate rei debitæ exsoluendæ. [m]

*SCHOLIA.*

a De pignoribus tractatur lib. 3. Decreta. tit. 21. lib. 20. ff. tit. 1. lib. 8. C. tit. 14. lib. 25. Eclogæ Basilicorum, titul. 1. Apud Constantinum Harmenopulum lib. 3. tit. 5. Iulium Paulum, lib. 2. receptar. senteotia. titul. 5. Et de pignoratitia actiooe, lib. 13. ff. tit. 7. lib. 4. C. tit. 24. tit. qui potiores in pignore habeantur. lib. 20. ff. titul. 4. & lib. 8. C. titu. 8. lib. 25. Eclogæ Basilicorum, tit. 5. His adde titulos de quib. caus. pig. vel hypoth. tacitè contrahatur, lib. 20. ff. tit. 2. & lib. 8. C. tit. 15. Eclogæ Basilicorum lib. 25. tit. 3. Quæ res pignori, vel hypothecæ datæ obligari non possunt, libro 20. ff. tit. 3. lib. 8. C. tit. 21. Si aliena res pignori data sit, lib. 8. C. tit. 16. Si communis res pignori data sit, lib. 8. C. tit. 21. Si pignus pignori datum sit, lib. 8. C. tit. 24. de distractione pignorum, lib. 20. ff. tit. 5. lib. 8. C. tit. 28. lib. 25. Eclogæ Basilicorum, tit. 7. Quib. mod. pign. vel hypoth. soluitur, lib. 20. ff. tit. 6. de remissione pignoris, lib. 8. C. tit. 26. de luitione pignoris, lib. 8. C. tit. 31. lib. 25. Basilicorum, tit. 8.

b l. 1. §. creditor, de actio. ff. §. creditor quoque. qoib. mod. re contrah. oblig. apud Iustinian.

c l. res hypothecæ, 5. §. fi. de pignorib. ff. gageriam vocat, c. 1. de feudis, lib. 3. tit. 10.

d l. plebs, 237. §. pignus, de verbor. signific.

e l. si rem alienam, 8. §. non tantùm, de pignorati. actio. lib. 13. ff. tit. 7. hypotheca à verbo ὑποτίθεσθαι, quod est simpliciter supponere.

f §. inter pignus, de actio.

g l. 1. de pignor. act. ff. ibi, *Pignus contrahitur non solùm rei traditione: sed etiam nuda conuentione, etsi non traditum est, quare ex pacto de pignore, nascitur iure honorario actio* l. si tibi decem, 17. §. de pignore, de pact. lib. 2. ff. titul. 14. Sic etiam contrahitur hypotheca per pactum conuentum, in l. 4. de pignor. ff.

h & hinc nascitur quæstio de fructibus ex prædiis pignori, seu hypothecæ suppositis, perceptis, vel restituendis, vel in sortem imputandis, c. 1. c. conquestus, c. salubriter, de vsur. c. illo vos, 4. c. cum contra. de pignorib. l. 1. C. de distractio. pignor. l. si ea lege, l. si ea pactione, C. de vsur. cum simil.

i Ita prædium pignori dari dicitur, c. illo vos, 4. c. cùm contra, de pignor. l. 1. §. cùm prædium, de pignorib. ff. l. Titius Sempronio, 9. quib. mod. pignus, vel hypotheca soluitur. ff. l. 1. de distract. pignor. ff. Et dicitur etiam possessio tradita, data re immobili hypothecata creditori, non aliter, quàm si mobilis esset, l. sciendum, 15. §. creditor, qui pignus accepit; qui satisdare cogantur, lib. 2. ff. tit. 8. facit l. 1. §. fin. & l. 4 de rebus eorum, qui sub tutela, vel cura, &c. ff. vbi dicitur res immobiles minorum nō posse alienari, vel impignerari. Opponere hypothecæ pro supponere pulchra allusione dixit Catullus ad Furium, epigram. 23.

*Furi, villula nostra non ad Austri*
*Flatus opposita est, nec ad Fauoni,*
*Nec sæui Boreæ, aut Apeliotæ:*
*Verum ad millia quindecim, & ducenta:*
*O ventum horribilem, ac pestilentem.*

k docuimus suprà, pignoris obligationem esse re contractam.

l Accedit pignus omni obligationi, l. res hypothecæ, de pignorib. ff. l. 9. §. 1. de pignorat. actio. l. fin. quæ res pignori obligar. possunt. C. ideò si non sit principalis obligatio, vel si ea extinguatur, desinit pignoris obligatio, & hypothecæ, l. si legati conditionalis, 28. de pignor. in ff.

m Plus cautionis est in rem, quàm io personam, l. plus cautionis. de regul. iur.

### CAPVT II.

*1 Quotuplex pignus, & hypotheca.*

1 PIGNVS aut testamentarium, aut prætorium, aut legale, aut conuentionale est. Testamentarium est, quando testator obligat rem aliquam pro solutione legati. [a] Prætorium duplex: propriè prætorium, & iudiciale. [b] Propriè prætorium dicitur, quod permittitur, aut datur à iudice ante rem iudicatam, ad compellendum contumacem, [c] vel rei seruādæ causa. [d] Iudiciale, quod post rem iudicatam capitur exequendæ sententiæ causa. [e] Legale, quando ex legis dispositione, etiamsi nihil de eo cautum expressè sit, in aliquibus negotiis, quædam censentur ipso iure pro debito aliquo obligata: [f] quemadmodum pro tributo, res tributariæ possidentium obligatæ tenentur, [g] bona mariti pro dote. [h] Conuentionale pignus dicitur ea

res, de

res, de qua placuit inter contrahentes, vt esset supposita obligationi pro pignore, vel hypotheca: [i] Atque hoc expressũ ex suppositione nominatim facta dicitur, vel tacitum, ex consequentia, vel natura negotij, vel contractus. [k] Rursum conuentionale, vel generale est, vel speciale Generale omnium bonorum præsentium, vel futurorum. [l] Speciale, quando vna res, vel certæ, subiiciuntur hypothecæ, vel pignori; vt calix, liber. [m]

*SCHOLIA.*

a l.non est mirum, 26. de pignor. actio. ff. l. Lucius Titius, de alimentis, & cibar. legat. ff.

b Vide Gloss. ad l. 2. de pignorib. ff. Sic dicimus, adoptionem diuidi in adoptionem, & arrogationem, in l. 1. & 2. de adoptio. ff. Et iurisdictionem, in imperium, & iurisdictionem, l. imperium, de iurisdict. omnium, iudic. ff.

c Vt quando iudex statuit contra contumacem de cauendo damni infecti oomine, actorem mitti in possessionem l. 4. §. si intra, & l. prætor ait, de damno infecto. ff. quia hoc est magis imperij, quàm iurisdictionis iubere caueri, & in possessionem mittere, l. iubere caueri. de iurisdict. omnium iudic. Extat & exemplum simile contra contumacem, in l. 1. & l. Fulcinius, 7. § ait prætor, quibus ex causis in possess. eat. ff. lib. 42. titu. 2. c. 1. de eo, qui mittitur in possessio. causa rei seruandæ, lib. 2. tit. 15. frequens prætoris clausula, *pignoribus captus compellam*. Cogebantur & Senatores venire in Senatum, captis pignoribus, & multa, Cicero Philip. 1. & 3. Officior.

d c. 1. 2. 3. 4. 5. de eo, qui mittitur in possessio. causa rei seruandę. de Prætorio pignore etiam latè Neguz. in 2. membro, 3. partis, de pignorib.

e c. peruenit, 7. de fideiussor. c. olim, 16. de restitutio, spoliator. lib. 3. tit. 13. l. à diuo Pio, §. in venditione, de re iudica. ff. l. non est mirum, de pignora. actio. ff. extat titulus, si in causam iudicati pignus captum fuerit, C. Tractat. & differentiam horum pignorum Antonius Neguz. in 3. membro, 3. partis, de pignorib.

f vt in l. 1. C. communia de lega.

g vt in l. 1. in quib. caus. pignus, vel hypoth. tacitè contrah. ff. l. 1. C. si propter publicas pensitationes venditio fuerit celebrata.

h c. ex literis, 5. de pignorib. l. assiduis, qui potiores in pignore habeantur.

i vt in c. 1. 2. 3. de pignorib. & ita pignus nuda conuentione, vt hypotheca contrahitur, l. 1. §. 1. de pignora. actio l. 4. de pignorib. & in l. 2. quæ res pignor. oblig. possunt ff. distinguit hoc conuentionale pignus à prætorio, & iudiciali, l. 2. C. de prætorio pignore. Sic l. 44. §. non mutat, de vsuc. ait, persecutionem pignoris, solam conuentionem constituere. Porrò de constitutione conuentionalis pignoris latè tractat prædictus Neguz. in tract. de pignor. in primo membro tertiæ partis.

k vt in pignore legali dictum est, & in l. vnic. de rei vxoriæ actio. C. & l. 4. de pactis, ff. de tacita hypotheca, & eius effectibus, & in quibus casibus inducatur, videndus d. Neguz. in 4. membro 2. partis, de pignoribus.

l L. 1. & quæ nondum sunt, de pignori. ff. l. fi. Quæ res pignor. obliga. poss.

m c. 1. de pignorib. Potest & dici specialis hypotheca, cùm obligantur tantùm bona præsentia: vt expressus est textus iuncta gloss. in l. & quæ nondum. §. 1. in verb. *specialiter*, de pignorib. ff. Specialis, & expressa hypotheca fortior habetur generali & plus afficit rem obligatam, l. licet, & l. penultim. qoib. caus. pignus tacitè contrahat. Et hic est vnus ex casibus, in quibus prouisió specialis, plus quàm generalis, operatur: de quibus in ca. quanquam omnes, 6. & ibi gloss. ad verbum, *plus*. 23. distin. 6. differentias expressæ, & generalis hypothecæ tradit Antonius Neguz. in principio 2. partis principalis, de pignor.

---

## CAPVT III.

*1 Quæ res oppignerari, & hypothecæ subiici possint, vel non.*

1 OMNES res in obligationem pignoris, & hypothecæ venire possunt ex consensu, si speciali lege non prohibeatur. [a] Consensu verò non censetur quis in generali obligatione ea obligasse, quæ non esset specialiter obligaturus: veluti alumnos, vxorem, concubinam olim, filios naturales, & similia. [b] Quæ vendi possunt, hypothecæ quoque subiici possunt: [c] vt contrà quis rem, quam emere non potest: quia commercium interdictum est, nec pignori accipere potest. [d] Nullus presbyter committere debet, calicem, vel patenam, vel vestimentum sacerdotale, aut librum Ecclesiasticũ, tabernario, at negotiatori: aut cuilibet laico, vel fœminæ obligare pignori, nisi iustissima necessitate vrgente, [e] quemadmodum nulli licet alienare rem immobilem Ecclesiæ, siue agrum, siue rusticum mancipium, neque specialis titulo hypothecæ obligare, nec alia, nisi debitum Ecclesiæ vrgeat, [f] vel causa, seu necessitas pauperum, vel redemptionis captiuorum suadeat: [g] statuit & ius, ne homo liber pro debito teneatur, quamuis res desint, quæ pro debito possint dari: [h] obses tamen voluntarius pro fide data seruanda, dari potest. [i] Eximuntur & à pignore monumenta, seu sepulchra, [k] & res alienæ, quæ oppignerari, vel hypothecæ subiici possunt. [l] Qui tamen rem in pignus habet, eandem & alteri oppignerare poterit: [m] sed resoluto iure eius, qui dedit alienam rem, resoluitur ius accipientis ab eo: [n] capi nec in pignus iudiciale, vel prætorium possunt res agriculturæ necessariæ. [o] Prohibitæ etiam pignerationes, quæ repressaliæ dictæ. [p]

*SCHOLIA.*

a Quæ possint, vel non pignori obligari. tractat fusè Antonius Neguzantius, tractat. de pignorib. 3. membro secundæ partis.

b l. obligatione generali, 6. cum 2. sequentib. de pignorib. ff. l. 1. C. quæ res pignori obliga. possint. Quæ autem contineantur sub generali obligatione, & quæ non, tractat Neguzantius prædicto tractatu de pignorib. in 2. membro 2. partis.

c l. sed ad eas res, 9. §. 1. de pignorib. l. 18. in fine, de pignora. actio.

d l. 1. § ad eam rem, quæ res pignori, vel hypothecæ datæ obligari non possint, ff.

e c. 1. de pignorib. Quæ enim ad sacrum vsum pertinent, in manus laicorum venire oon debent, ca. ligna, ca. altaris palla, ca. vestimenta, ca. in sancta, de conse. distin. 2. Pro necessitate tamen Ecclesiæ aliquando oppignerantur, non etiam pro necessitate propositi, c. 3. de pignorib. vbi hoc explicatur, & de repetitione eius pignoris agitur, facit c. 1. & 2. de solutio. lib. 3. tit. 23.

f c. nulli liceat, 5. de reb. Eccl. non alien. lib. 3. tit. 13. l. sancimus nemini, 21. de sacrosan. Eccle. C. docetur & non esse oppignerandas res Ecclesiæ immobiles, vel alias, si debitum non vrgeat, in auth. hoc ius porre. C. de Sacrosan. Eccl. ca. ea enim, 2. §. hoc ius porrectum, 10. q. 2. & in No-

uella 7.c.a.& Nouella 120.c.6.& 7. de causa verò vrgentis debiti in authen. præterea. de Sacrosanct. Eccles. & in Nouella 120.c.10.

g Quia pretiosiores sunt animæ rebus, dict.l. sancimus nemini. de Sacrosanct. Eccl.c. Augustino, ca. Apostolicos, ca. sacrorum,& can.& sacrorum,ca. sicut, 11.quæst.2.cans aurum,ca. gloria Episcopi.12.qu.3.

h cap.2.de pignorib. Homo liber non potest impunè pro debito oppignerari. Idem in l.ob æs. C. de act.l. filios, C. quæ res pignor. oblig. poss.l. fi.eod.tit. ff.auth, imò. C. de actio.§. quia verò huiusmodi iniquitatem,c.7. vt nulli iudic. liceat haber.loc. serua. Nouell. 134. exceptis quibusdam casibus, veluti si homo liber redemptus fuerit ab hostibus, nam is potest retineri, donec redemptionem restituerit, l. ab hostibus, & l. fin. de postliminio reuer. C. poterat, & filius familias causa à patre venditus, ab emptore retinerit l.1. de patrib. qui filios distrax. Obligant etiam se pro debitis, & ad carceres debitores creditoribus, ex consuetudine aliquarum regionum, & regnorum, & ita pro pignore retinentur, donec satisfecerint: vt in Gallia. Vide Aufrerium decis. Capellæ Tholos.61. quemadmodum etiam iure ciuili, debitores condemnati, si non soluant post indulta tempora, capiuntur in pignus rei iudicatæ: l.1.C. de cessione bonorum. Vide l.nemo, de exactorib. tributor.lib.10.C. vt olim debitores Romæ censessi æs nō soluentes, nemo constringi poterant lege 12.tabularum, vt explicat Gellius libr. 20. cap.1.& apud alias quoque gentes, aliquando debitores inopes addicebantur seruituti creditorum, vt liquet, ex cap.22. Prouerbiorum: ibi, *Diues pauperibus imperat, &c.* & ex 4. lib. reg. cap. 4. & Diui Matthæi, cap.18. Vide quæ de his diximus lib.22. Syntagmat. cap.6. numero 6.& 7. & eodem libro, cap.14. numero 4.

i cap. ex rescripto, de iureiuran. lib.2.tit.24. cap. exposita, 11. de arbitris, lib.1.tit.43. Lob...des, de testam. & qui testam. facere possunt, ff.

k In l.3. quæ res pignori obliga. possunt, Cod.

l Vt in titulo, si aliena res pignori data sit: lib.8.C. titul.16. Et qui alienam rem pignori sciens, prudensue dederit: quia ignorantem creditorem fefellerat, tenetur pignoratitia contraria, & de crimine stellionatus: l. si rem alienam. 9.& l. intet, 16. §. contrarium, de pigneratitia actione. ff. ...

m Tit. si pignus pignori datum fuit. Cod.

n cap. nuper, 6. de Donation. inter virum,& vxorem, lib.4. tit.20. l. Lex vectigali, de pignorib. ff facit regula iuris, Nemo plus iuris in ff l. traditio, de adquit. rerum dom. ff. l. si vniuersæ, C. de leg.

o l. pignorum, & l. antepenult. & authen. agricultores, quæ res pignori obligari non poss. lib.8.C tit.17. Est & cautum in Nouellis, ne mutuans agricolæ teneat eius terram. Nouella 32.33.34. Agriculturæ necessitas id facit, ob quā & agricolæ, & eorum animalia etiam bellorum tempore, omni securitate gaudent, vel gaudere debent: cap. 2. de treuga, & pace. lib. 1. tit.34. Verùm non gaudent hoc priuilegio pignoris in casu l. certi, C. loca. etsi expressè conuentionali pignore res agriculturæ obligauerint l. debitor pactus est, 31. de pignorib. Sed & Accursius ad l. executores, quæ res pignori obligari possunt ff. tradit, quòd si rusticanus debitor careat aliis bonis, quàm animalibus rusticis, ligone, aratro, fasciulis, falce putatoria, frenaria messoria, bidentibus, & aliis instrumentis rusticis, illa licitè auferentur in causam iudicati à creditore, & executore: quod & firmat Franciscus de Ripa, tractatu de peste: & sententiam hanc sequuntur, vt plerumque Curiæ: quamquam diuersum sentiant Cynus, Petrus de Bella Pertica, Albericus de Rosato, qui dicunt in nullo casu illam in illis oppignerationem admittendam. Vide latè de his Chopinum, lib.1. de priuilegiis rusticorum, cap.7.

p Maximè iure ciuili, & pontificio improbatæ repræsaliæ, in c. vnico, de iniuriis, in sex. Nouella 52. vt non fiant impignerationes, & c.l. vnica, vt nullus ex vicaneis pro alienis vicaneorum debitis, teneatur. lib. 11. C. tit.56. l. nullam possessionem, 4 de execu. torib. lib.12. C. tit.61. eò pertinet l.2. de exactoribus in Codice Theodosiano. Repræsaliæ impignerationes istæ; Latinis clarigationes; quando pro debitis debitoris alicuius prouinciæ, vel ciuitatis, vel pro delicto eius impunito, retinentur, & veneunt in alieno regno, prouincia, vel ciuitate literæ: cuius est is, qui damnum, vel iniuriam passus est, iure hypothecæ & pignoris, res compatriotæ, vel ciuiuis debitoris: vel quando compatriota delinquentis, denegata iustitia contra delinquentem in eius patria, capitur, aut punitur pro eo in prouincia, vel ciuitate in qua delictum commissum est, vel cuius est is, qui læsus est; qui non potuit impetrare vindictam coram iudice delinquentis. Vide quæ de his copiosè tractamus, lib. 33. Syntagmat. iuris vniuersi, capit.8. vbi docemus, quando repræsaliæ sint permissæ, & contra quos prehensiones istæ fiant. Vocant Galli, *droict de marque.* Vide & Guidonē Papæum, decision.32. Papon in 1. Notariorum, libro 8. ca. *du droict de marque*, & lib.5. Arestorum tit. 5. Constitutiones Neapolitanas, tit.18. *de cultu pacis*, & titulo, *de repræsaliis puniendis.* Illæ porrò frequentes sunt inter limitaneas regnorum ciuitates si quando non fiat iustitia creditori, vel læso alterius regni, vel prouinciæ. excipiuntur tamen ab hoc iure repræsaliarum, nec capiuntur pro aliena iniuria, vel debito, clerici: in cap. 1. de iniur. in sexto, & Scholastici, authentica habita ne filius pro patre, Cod.

## CAPVT IIII.

1 *De forma obligationis pignoris, & hypothecæ, expressè, & tacitè.*
2 *De commodo, & incommodo eius.*

1 OBLIGATIO pignoris, vel hypothecæ fit vel expressè, vel tacitè. Pignus fit traditione ex consensu, conuentione, nec requiritur scriptura, aut solennitatem verborū pro forma:[a] & hoc est expressè ex conuentione contrahere. Tacitè verò quando nihil dicitur de pignore, vel hypotheca: sed tamē censetur de hypotheca conuentum.[b] Adiiciuntur ex consensu, pacta conuentioni hypothecæ, & pignorum seruanda, nisi expressè à lege prohibeantur: cuius generis est prohibita lex commissoria, nempe vt si intra certum tempus debitum non sit solutum, pignus fit lucro creditoris.[c] Poterit tamen licitè conueniri, vt si intra certum tempus debitum nō fuerit solutum, pignus postea iusto pretio vendatur creditori.[d] Non tamen valebit venditio pignoris simulata in fraudē vsurarum, si pacto venditioni fuerit apposita, vt si à tempore contractus (exempli causa) vsque ad duos proximos annos emptori emptio displiceret; venditori intra annum postea maiori pretio dato restitueretur, computandis in pretio eius anni fructibus: quia censetur contractus vsurarius, maximè si emptor solitus fuerit vsuras accipere.[e] Porrò in expressa hypotheca non sufficit dicere, hypothecam habebis, vel pignus dabo; sed oportet adiicere hæc, vel illa res erit, vel datur, vel constituitur hypothecæ, vel pignoris nomine.[f] Natura pignoris, & hypothecæ, vt sola detentio transeat in accipientem creditorem: dominium autem

autem, & possessio censeantur esse penes debitorem dantem.[g]

2 Quocirca omne damnum, & periculum, quod pignori, vel hypothecæ accidit, est periculo debitoris:[h] si modò sine culpa, aut dolo creditoris acciderit.[i] Eadem ratione omne cōmodum pignoris, & hypothecæ ad debitorem pertinet. Proinde creditor fructus perceptos ex pignorata, vel hypothecæ subiecta re, teneretur debitori restituere, vel in diminutionem, vel solutionem debiti imputare: & si quid superfit deductis impensis in fructibus colligendis, vel suscipiendis factis, vt reliquum restituere.[k] Nisi terra in pignus per Ecclesiam à laico recepta, de feudo fuisset Ecclesiæ, quod redimendum hoc modo de manu laici videatur.[l] in hoc tamen casu, quandiu Ecclesia fructus percipit, debitor non tenetur exhibere seruitium prælato, vel Ecclesiæ pro ipso feudo.[m] Ex superioribus quoque sequitur rem pignori acceptam, non posse per creditorem vsucapi, eò quòd alieno nomine possideat.[n]

*SCHOLIA.*

a L.1.de pignora.actio.ff.l. 44.§.non mutat, de vsucapio.ff.l. 4.de pignor.ff.l in re.de fide instrumento ff. De formulis diuersis contrahendis pignus.vel hypothecā, tractat fusè Barnabas Brissonius, lib.6. de formulis, & solennibus populi Romani verbis dum agit de pignore.

b Quod pluribus modis accidit: vt in l. vnic. de rei vxoriæ actio. C. Sic. inuecta, & illata in prædium vrbanum à conductore, tacitè obligātur pro pensione: l.fi.C.in quib. caus.pignus tacit.contra. non tamen idipsum responsum in conductione prædiorum rusticorum, l.1.3.4.in quib. caus.pig.tacitè contra.ff.in rusticis tamen, fructus qui ibi nascitur cēsentur tacitè obligari domino feudi, pro pēsione.l.in prædiis, 7.eod.tit.l.24.§.1. loca ff. Inuecta quoque in domum conductam, cēsentur obligata tacitè pro deterioratione domus, l.2. & 3.in quib. caus. pig.vel hypothec.tacitè contrah.li.20.ff.tit.2. Habet & tacitè obligatam domum, qui mutuat ad restitutionem ædificij, l.1. eod.titul.in quib.caus.pig. vel hypothec.ff.aut si in refectionem nauis, nauem quippe tacitè obligant: l.interdum, qui potior.in pignore habeantur, ff. Obligat & tacitè bona sua, qui contrahit cum fisco, l.1.& 2.C.in quib. caus.pign.vel hypothec tacitè contrah. item promittens, & accipiens ab vxore c.ex literis, de pignorib.l.vnica, de rei vxor.action.C.Et qui suscepit tutelam, vel curam. pro malè gestis, l.si mater, C.in quibus causis pignus, vel hypothec.tacitè contra l.fin. C.de legitim.tut. Item pater, qui bona filiorumfamilias aduentitia administrat, pro his, quæ vendit, vel malè administrat, obligat tacitè propria: l. cùm oportet, iuncta l.penul.& fina. de bonis maternis, C. Eodem modo sua obligat alter ex parentibus, filius, pro restitutione bonorum acceptorum ex præcedente coniuga, dum repetit nuptias, & dum tenetur restituere liberis prioris matrimonij, vnde bona processerunt, iuxta l.si mater, in quib. caus. pign.vel hypotheca tacitè contrahatur, C.& l.hac edictali, §.penultimo, de secund.nupt.Cod. Item si quis conducat fisci vectigalia, l.semper, §.conductores, de iure immunita. ff. Si quis legata, vel fideicommissa soluere teneatur: l.1.Cod. communia de leg. Sunt & alij casus, in quibus quis tacitè obligare censetur bona iure hypothecæ, de quibus vide Antonium Neguzantium, tracta.de pignoribus, in quarto membro secundæ partis.

c cap.significante, de pignorib. l. 1. & fina.de pact. pignor. Cod. De improbatione huius pacti, & de iureiurando ei apposito, tractat Antonius Neguzantius, tracta.de pignorib.in principio quartæ partis principalis.

d In l. si fundus, 16. §. fin.de pignor.b. ff.l.fin.de contrah. emptio.ff.

e cap.illo vos, 4.de pignorib.

f Aliud enim est promittere se pignus daturū, nec hypotheca facta, & tenetur tantùm, qui promisit, actione de constituto, pro explenda fide. & dando pignore: l.qui autem, §. si quis constituerit, de constituta pecunia: estque hæc personalis actio, aliud autem est dicere, talis res erit tibi in pignus, vel hæc res hypothecæ nomine tibi subiicitur: nam tunc censetur constituta hypotheca, & actio in rem competit, seu persecutio: l. pignoris; de pignoribus. Atque in omnibus petitionibus in rem, oportet determinare, vel describere rem petitam, l.si rem, C.de rei vindica. vt fundum ex vicinis, & confinalibus, in l. forma censuali, de censib. ff. Est tamen actio pigneratitia personalis, in l.fin.de distractio. pignor.& nihilominus est in personam, & in rem, Barth. & alij ad l. pignoris, C. de pignorib. Ex æquitate tamen iuris Pontificij est in rem scripta, & potest debitor ea experiri, non solùm contra creditorem; sed etiam contra alium detentorem pignoris, vel saltem in eum datur actio vtilis: cap. cùm contra, & ibi Hostiensis, de pignoribus.

g l.pignus, 8.de pignora.action lib.4.C.tit.25.l.rescriptum, de distraction. pignor. l. cùm sortis, 35.§.fin. de pignora. action.ff.l. quis sit fugitiuus, de ædilitio edicto.ff.

h l.si creditor.5.& l.quæ fortuitis, 6.l. pignus in bonis, 9.de pignorat.action.C.l.si intro 21.§. quicquid, de pignorib. §.fin.quib.mod.re contrahit. oblig.apud Iustinian.

i l.si creditor, & l. creditor, 7.l. si nulla culpa, 8.de pignoratitia actione, Codice.

k cap.1.2.& cap.conquestus, 8.de vsuris, cap.ad nostram, 7. de iureiuran. cap. cùm contrà, 6.de pignorib.l.1.2.3.C. de pignoratitia action.l.1.C.de distraction pignorum, C.l.2. de partu pignor.l.si dominium, C.de pignorib. Quæ locum habent, non tantùm in fructibus perceptis: sed etiam in percipiendis, si in fraudem non sint percepti, non aliter: vt notat Hostiensis ad cap.1. de vsuris. Imò tenetur creditor computare in sortem pretium locationis eius rei, si res pignorata locari solita erat, & non fuerit locata: vel si quidem non fuerit solita locari: sed tunc temporis inuenerit conductorem, iuxta l. 2. de partu pignor. Vide Panormitanum ad d. cap. 1. de vsuris: vbi addit de fructibus non perceptis, qui tamen à domino percipi potuissent, alter non, teneri creditorem, nisi soluta sorte principali, seu debito retinuisset hypothecam: quia tunc malæ fidei possessor esse inciperet, & ideò vt talis, teneretur de percipiendis; cap. grauis, 11.de restitution.spoliator. lib.2.tit.9. Vide l. si fundum, & l. certum, C.de rei vindica. Nihil prohibet idcircò quin creditor locare pignus possit, l.creditor, 23.& de pignorib. ff.vel emere, l.rescriptum, 12. de distract. pignor ff.l.Titius, 9. quib.mod.pignus vel hypothe.soluit.ff.eum similib.

l cap.1.& cap.conquestus 8.de vsuris.

m cap.1.de Feudis, lib 1.tit.20.

n l.pignori, 13. de vsucapio.libr.41.ff. tit. 3.l.11.de diuers. & tempor.præscr.l.1.C.communia de vsuca.

---

## CAPVT V.

1 *De actione pignoratitia, & hypothecaria.*
2 *Contraria.*
3 *Dum concurrunt plures hypothecarij, qui potiores.*

1 AGIT actione hypothecaria creditor pro sibi obligatis:[a] agit & heres eius;[b] item & vtilis, cui cessit creditor, seu cui obligauit nomen sui creditoris.[c] Datur autem contra principalem debitorem,

debitorem,[d] & hæredes eius:[c] & contra tertium rei hypothecæ suppositæ possessorem: quia realis actio rei detentorem sequitur:[f] dummodò tamen obligatio hypothecaria nata fuerit: quod fit vel statim, vbi purè contractum est:[g] vel conditione apposita, si ea extiterit.[h] In diem autem obligatione contracta, si intersit creditoris: ante diem ex causa agi poterit:[i] vt si suspectus fiat debitor,[k] aut destituatur facultatibus, aut bona dissipet.[l] Non soluente debitore, ad res hypotheca obligatas peruenitur etiam cōtra tertios possessores, facta priùs discussione principalis debitoris, num sit soluendo:[m] vtque re iudicata damnatus debitor, soluere cogitur per captionem, & distractionem pignorum.[n] Sic si debitor non soluat debitum, creditor ipso iure vendere pignus potest,[o] cum solennitate tamen, & bona fide:[p] vt ex pretio rei venditæ satisfiat creditoribus: si quid autem supersit, restituatur debitori.[q]

2 Agit & creditor pigneratitia actione contraria[r] contra debitorem, si in constituendo pignore eum deceperit,[s] vt si alij obligatam rem iterùm ei ignoranti obligauerit,[t] aut rem alienam se ignorante:[u] si euictum fuerit pignus ei datum vel adiudicatum.[x] Si noluerit ei pignus restituere nondum pecunia soluta:[y] aut si seruum pigneratum debilitauerit:[z] si res pignerata ei damnum dederit,[aa] vel si impensas in rem pigneratam repetendam fecerit:[bb] datur & eidem Saluianum interdictum.[cc]

3 Quòd si plures creditores concurrant in repetitione debitorum, & habeant hypothecas: generaliter, qui prior est tempore in obligatione, potior est in iure hypothecæ, si in reliquis pares sint.[dd] At si priuilegia vel debiti, vel personæ concurrant cum prioritate temporis hypothecæ, aliquando priores in hypotheca ratione temporis creditores fiunt iure posteriores: veluti si pecunia pupilli res alteri obligata comparetur;[ee] si mulier agat pro dotis repetitione:[ff] præferuntur & pupilli creditoribus tutorum, & curatorum, qui res suas administrauerint:[gg] quod, & de administratione curatorum furiosorum, & prodigorum intelligendum est.[hh] Præfertur & interdum priuato fiscus:[ii] præfertur & aliis, qui ad pignoris conseruationem mutuo dedit,[kk] & qui in causam pietatis credidit:[ll] qui pecuniā depositam repetit,[mm] si prior renunciauerit iuri suo, erit secundus potior.[nn] Erit, & posterior creditor factus prior, si successit in locum prioris, si soluēdo ei debitum nominatim ei cessio per illum iuris sui hypothecæ fuerit facta, nō aliter.[oo] Creditores quoque, quibus per publicam scripturam, seu instrumentum, obligatio fit: præferuntur creditoribus, quibus per chirographum, seu priuatam scripturam, factæ sunt obligationes: nisi illa fuerit per notarium, & tres testes subscripta:[pp] item si posterior priori debitum obtulerit, prior fit:[qq] si oblatio sit realis, & non verbalis tantùm:[rr] dummodò id fiat congruo loco, & tempore.[ss]

*SCHOLIA.*

a §.item Seruiana, de actionibus.apud Iustinia. De differentiis inter hypothecariam, & Saluianum interdictum, tractat Antonius Neguaãtiius in octaua parte, de pignoribus in principio, seu in primo membro: & de differentia hypothecariæ, & pigneratitiæ in primo membro septimæ partis. Hypothecaria nascitur ex solo consensu, l. si tibi decem, de pignora.action.ff. pigneratitia, ex rei interuentu: §.fin.quib.mod. re contrah.obliga.apud Iustinian. Pigneratitia est actio bonæ fidei, hypothecaria stricti iuris, Glossa in §.actionum, de actionib. apud Iustinia. ad verbum, *Pigneratitia*. Pigneratitia actio datur directa debitori, cōtraria creditori. Pigneratitia, cùm sit personalis, tollitur spatio 30.annorum: l.sicut, de præscriptio. 30. vel 40.annor. Cod. Hypothecaria contra creditorem à tertio possessore altero, quàm debitore, præscribitur interdum spatio decem annorum, interdum viginti, interdum 30. interdum 40. l.1.& 2.si aduersus creditorem præscriptio opponatur, lib.7.C.tit.36.l.cum notissimi, in principio, & §.1.de præscription.30.vel 40.annor.c.

b l.1.C.si vnus ex pluribus hæ.debitoris, vel cred.&c.

c l.grege.§.cum pignori, de pign. in ff.titu.si pignus pignori datum sit, C.& l.nomen.C.quæ res pignori oblig. poss.

d l.persecutione, & authen.hoc si debitor, C. de pignorib. Agitur personali, & reali contra debitorem possessorem, & contra fideiussorem possidentem rem obligatam, proximè citatis iuribus.

e l.1.& 2.C.si vnus ex plurib. debitoribus, vel credito. &c.

f l.pignoris, C.de pignorib.eod tit.ff.l.distractis, iuncta authen sequen.C.eod. Condemnatur & possessor, qui rem dolo malo desiit possidere, ad id, quod interest petentis; eòque nomine admittitur iuramentum in litem contra illum, l.si fundus, 16.§.in vendicatione, de pign.in ff. Vide in l.actionibus, de in litem iuran. ff. nisi forsan ipse debitor dolo desierit possidere, contra quem admittitur iuramentum in litem. sed aduersus eum creditor petitionem debiti cum vsuris proponet: Barthol. in d. l. si fundus, §.si pluris, de pig.ff. facit l.si inter, eo. tit. excepto tamen debitore chirographario, & si is rem ad se reuersam desisset dolo possidere: nam tunc creditoris interest: Barthol. ad dict. l.si inter, §.fin. Iunge l. vnicam, C. etiam ob chirographariam pecuniam, &c.

g Pura obligatio actionem, & vim statim sortitur; §. omnis stipulatio, de verborum obliga.apud Iustinia, l.41.eod. titulo, ff.

h l.grege, 13.§.si sub. de pignorib. ff.

i l.quæsitum, 14.de pignorib.ff.l.in omnibus, de iudic. ff.

k l.36.de rebus creditis, l.si ab arbitro, qui satisda.cogan.ff.

l cap.fin.de fideiussor.l.Lucius.manda. ff.

m l.Moschis, de iure fisci, ff.& §.enimuerò, Nouellæ 4. Concorda tamen cum l.distractis, 14.& l.persecutione, 24. de pignorib. C. Si specialiter quædam res est obligata, eam persequi primùm oportet, §.ab hac verò, Nouella 112.

n Iuxta ordinem, l. à diuo Pio, §.in venditione, de re iudica. ff.l.2.de prætorio pigno.Cod.

o In l.si conuenerit, 4.de pignora.actio.ff.l.1.Cod. de pactis pignor. l. quæ specialiter, 9.& l. si in hoc, 14. C.de distractio. pignor. nisi fuerit inter debitorem, & creditorem conuentum, ne distrahatur pignus, dicta l.si conuenerit: vbi illa conditio non vendendi apposita, & conuenta, restringitur, vt liceat vēdere, si ter interpellatus debitor soluere distulerit. Si tamen ex causa iudiciali pignus sit captum, non à creditore: sed authoritate iudicis erit vendendum, l.2. Cod. si in causam iudicati pignus captum fuerit.

p l.creditor, 4.& l.quæ specialiter. 9. de distractio. pignor. C. Solennitas ponitur distrahendi pignora in l. vetustissimam, 3.de iure dominij impetran.C.

$ q l.penul.

q l.penul.de pignor. actio. in ff.d.l.3.de iure domi. petr. C. Atque debitor quod superest ex pretio pignoris venditi soluto debito, repetit actione pigneratitia, l. secundum.10.de distractio.pignor.C.l.elegantet,24.§.si vendiderit,de pignorat.actio.ff.Datur & debitori actio aduersus creditorem,non aduersus emptorem,seu possessorem de pignore non rectè distracto,l. si cessante, 7. de distractio.pign.l.1.& l.si creditore,5. C. si ex vendito pig. agatur. C.

r Quia directa datur debitori contra creditorem, vt dicemus posteà,contraria creditori contra debitorem.

s l.si rem.9.de pignora.actio.ff.l.si in pignore,54.de fideiussorib.vt si æs pro auro pignori subiecerit,l.si quis,36.& l.1.de pignora.actio.ff.l.item cùm æs,20. de furtis.

t l.tutor,16.§.5.de pignora. actio. ff.

v In proximè citatis legibus,& l.si Titio,22. de pigno. ff. l. quæ prædium,6.si aliena res pignor.dat.sit,C. l. 1. de pignorib.in ff.

x l. si pignore,22.§.fin.& l.sequen.& l.elegantet, 24. de pignora.actio.ff.

y Dicta l.si pignore, §. si post, & l.si quasi 3. de pignorat. action.

z l.seruum. 27. de pignorib.

aa l.si seruus,38.de pignora. actio. ff. & vltrà pro eo, quod eius interierit l.si in pignore,54. de fideiussor.

bb l.si seruos,25.l.si necessarius,8.de pignora.actio.ff.l. creditor.6.C.eod tit.l.in summa,6.C.de pign.

cc Vt explicatur in §. interdictum quoque, de interdict, apud Iustinia.

dd l.2.& 4.& l.diuersis,qui potiores in pignor.habeant.C.l. a.& l.potior,1.eod.tit.ff.c.qui potior, de reg.iur. in sext. Refertur autem sub conditione contracta hypotheca, conditione adueniente,ad tempus, quo contractum fuit: d.l.potior,& l.necessariò,§. quod si pendente, de pericu. & commod.rei vendi.ff.Nisi agatur de mutuo,quod promissum non inducit obligationem, priusquàm fiat numeratio:quia re contrahitur.Vide l.qui balneum,qui potior.in pignor.habea in ff.

ee l.idemque 7.qui potio:in pignor habean. ff.

ff l.assiduis,qui potiores in pignor.habeant.C.l.2.§.fin.& l. 4.de priuileg.creditor.nisi agatur de.primipilari causa,in l.penult.de primipil.lib.12.C.l. satis, C. in quib. caus. pignus,vel hypothe.tacitè contrahat: quemadmodum & vxor postponitur creditori mutuanti marito, militiæ causa.§.his consequens,& §.sequen de æqualita.dotis,in Nouellis:vt & si concurrat cum agente pro alia anteriore dote reperenda:l.assiduis §.& ideò,& sequentibus,qui potio.in pignor.habeant.Cod.

gg l.4.§.final.de priuilegiis creditor.ff.

hh l.5.6.& 7.eodem titulo,de priuileg.credito.

ii l.qui pignus,& l.14.qui potior.in pignor.habean.

kk l. interdum,5.& sequent.qui potior. in pignor. habean. ff.l.qui in nauem:de priuilegiis creditor.l.quod quis,eod. titul.l.1.de cession. bono. ff.

ll l.at si quis,4.& l.penul.de religios.& sumpti. funer.ff.l.2. de priuileg.creditor.ff.& hinc videtur pendere ratio, cur qui redimunt hominem à captiuitate, cæteris creditoribus præferantur,l.in bello,12. §.si pignori, de captiuis, & postli.reuer.ff.

mm l.si hominem,§.quoties,deposit.ff.l.si ventri,§.in bonis, de priuileg.cred.ff.

nn l.1.2.4.8 de remission.pignor.C.l.sicut, 8. §. illud videamus,quib.mod.pignus,vel hypothec.soluit. ff.

oo In l.1.& penul.de his, qui in priorum creditorum loc. succedunt,l.creditor.§.si tecum,eod.titul.ff.l.Titius,§.fin. quib.mod.pig. vel hypoth.soluit. ff.

pp l.scripturas, 11. qui potior. in pignor.habean.lib. 8.Cod. titulo.18.

qq l.1.& l.prior,5.qui potior.in pign.habean.Cod.l. secundus.22.de pignorib.Cod.l.diuersis.8.& l.potior, vndecima, qui potior.in pignor. habeant. ff. Videlicet quando creditori,qui priori offert,fuerat pignus quoque obligatum,non aliter:l.cùm tibi,10 in fine,qui potior.in pignor. habeant.Cod.& dummodò oblatio fiat,antequàm prior creditor vendiderit pignus:l.cùm prior.3. de distract. pignor.Cod.l.1.Cod.si antiquus creditor,&c.Cui verò creditori competat hoc ius offerendi priori, tractat Antonius Neguzantius in quinta parte principali, tract. de pignoribus, & in tertio membro primæ eius partis: tractat & in secunda parte eiusdem membri, qualiter oblatio fieri debeat:in tertia, de effectibus prouenientibus ex ipsa oblatione.

rr l.qui decem,vers.idem respondit,in fine,de solutio.Barthol.ad l.prætor ait,§.si quis paratus,de operis noui nunciatio ff.vbi opus est facto,verba non sufficiunt,Gloss. finalis, in cap.pastoralis,de officio ordin.Glossa ad cap.vt circa,ad verbum, *præstito*, de electione in sexto. Sicque cum oblatione debet esse cõsignatio, l. acceptam, Cod. de vsuris,& in l.obsignatione, Cod. de solution. nisi in casu l.penultim: de rescind. vendition. ff. quem notat Glossa ad l.si residuum,de distraction.pignor. in Codice. Tradit & exceptiones Alexander ad l.si mora solut. matrimo.ff.

ss Aliter non releuat oblatio,l.si soluturus,de solut.ff.Si incongruo tamen tempore, & loco fieret oblatio debiti, cum consignatione eius, quod interesit creditoris alibi, & alio loco fieri solutionem,legitima ea existimatur secundum Barthol.ad l.qui Romæ, in princip.& ibi Gloss, ad verbum, *obtulerit*, de verbor.obliga.ff.facit l. fideiussor, de doli mali except.ff.

## CAPVT VI.

*1 De fine, & liberatione pignoris, & hypothecæ.*
*2 De actione directa.*

1 PIGNVS,& hypotheca propter contractus fidem maiorem, restitutionísque vinculũ fiunt;[a] cùm plus cautionis sit in rem,quàm in personam:[b] proinde solutione ex integro debiti facta, liberatur ab obligatione pignus, & hypotheca:[c] idipsum accidit,si nolente creditore debitum accipere,fiat à debitore oblatio, & consignatio legitimè debiti:[d] aut si alio modo fuerit satisfactum de debito creditori,[e] si nouatum fuerit debitum,[f] vel alio modo debiti obligatio defecerit.[g] vel fuerit pignoris obligatio remissa, [h] vel si fuerit resoluta,resoluto iure dantis:[i] aut si res obligata perierit,[k] vel vsucapta sit.[l] Amittit & ius pignoris creditor, si ancillam pigneratam prostituat, vel aliud improbatum eam facere cogat,[m] si creditor aliundè rei pignoratæ dominium nactus fuerit.[n]

2 Solutione autem,& liberatione facta pignoris, debitor rem pignoratam à creditore repetit,directa pignoratitia actione;[o] simúlque damnum, si quod rei datum fuerit culpa,vel dolo creditoris.[p]

### SCHOLIA.

a Papinianus in l.legata supellectili, 9. §. fin. de supellectil. legata,lib.33.titul. 10.

b l.plus cautionis, 2. de regul.iur. & Martialis, lib. 12.Epigram.epig. vigesimoquinto.

*Cùm rogo terminos sine pignore:non habeo,inquis:*
*Idem si pro me spondet agellus,habes.*
*Quod mihi non credis veteri,Thelesine, sodali,*

Credis

*Credis colliculis, arboribúsque meis.*

Et Iustinia in §.creditor, quibus mod. re contrahit. obliga. apud Iustinia. pignus (inquit) vtriusque gratia datur; & debitoris, quò magis ei pecunia credatur: & creditoris, quò magis ei in tuto sit creditum.

c l.item liberatur, 6. quib. mod. pignus, vel hypothe. soluitur, l.si eis, 11. §. 1. de pignorib. ff. l.solutum, 11. §. si in sortem, & l. si in sortem, 40. §. fin. de pignor. actio. in ff. l.creditor, 20. C. de pignor. l.si reddita, de luitione pignor. C. Dico solutionem ex integro fieri debere, vt pignus liberetur: nam si pro parte tantùm soluatur debitum, adhuc pignoris, vel hypothecæ remanet integra obligatio pro reliquo, perinde ac pro toto, l.si rem, 9. §. omnis. de pignor. actio. ff. l.in executione. 85. § item si Vita, de verb. obliga. ff. l. 2. C. debitorem, pignoris vêditionem impedire non posse, l.hæredes, 25. §. idem iuris, familiæ erciscun. ff. cum simil. Tenentur & pignora quoque pro vsuris legitimis: l.grege. 13. §. fin. de pignor. ff. l.si oecellatius, 8. §. fi. de pignora. actio. ff.

d l.aliena, 20. §. si per, de pignora. actio. ff. l. si creditor, 20. de pignor. C. l. 3. de luitione pignoris. C. l. acceptam, 19. de vsur. l.potior, vndecima, §. fin. qui potior. in pignor. habeant.

e Dicta l.item liberatur. quib. mod. pignus, vel hypo. solui. facit l.satisfactio, 52. de solutio. dicta l.grege, 13. §. etiam si, de pignori. ff. l.si rem, 9. §. omnis, de pignora. actio. ff. vt si pignus accepto latum, vel remissum, l.soluitur, 5. in prin. & §. si pacificatur. quib. mod. pignus, vel hypothe. soluitur, l. solutum, 1. §. 1. de pignora. actio. Vel si iuramento delato, debitor iurauerit se non debere, vel alio modo à iudice absolutus sit: l.si deferente, 15. quib. mod. pignus, vel hyp. solut. ff. l. iusiurandum, 40. de iureiura. in ff.

f l.solutum, ff. de pignora. actio. l.nouatione, 18. de nouatio. ff. l. vnica, C. etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse. C. Nisi nominatim conuentum in nouatione, vt eadem res pignori remaneat, proximè citata l.vnica, & l. solutum, 11. de pignora. actio. ff. aut nisi nouatio fuerit necessaria per litis contestationem, dictis, l. vnica, 11. & l. grege, 13. §. etiam si, de pignorib. & hypothe. Ratio diuersitatis in l.aliam causam, de nouatio. ff.

g l. 5. §. penul. de pignorib. ff. l. fœnerator, 6. de nautico fœnore, Exemplum in l. 1. & 2. si pignoris conuentionem numeratio pecuniæ non fuerit secuta.

h l. maior annis, 23. C. de pignorib. l. 8. & l.creditorem, 3. de remissio. pignor. C. cum simil.

i Vt in l.lex vectigali, 31. de pignorib. ff. l.sicut, 8. quib. mod. pignus, vel hypotheca solui.

k Dicta l.sicut, 8. & l. 1. §. cùm prædium, de pignorib. ff.

l l.si à creditore, 7. de actio. C. Vide Antonium Neguzantium in 2. membro sextæ partis principalis, tract. de pignorib. disputantem de præscriptione pignoris, & iuris hypothecæ: & distinguitur etiam in l.cùm notissimi, 7. de præscript. 30. vel 40. annor. Cod.

m l.eleganter, 24. §. fin. de pignora. actio. ff.

n l.si rem, 29. de pignor. actio. ff.

o l.creditor, quib. mod. re contrah. obliga. apud Iustinia. l. 1. §. creditor de actio. Datur & pro fructibus ex re perceptis repetundis, l. 2. de partu pignor. l. 1. & 2. de pignor. actio. C. l. 1. & 2. de vsur. cum simil. & pro omni commodo percepto, l.si inter, 22. §. quicquid, de pignorib. ff.

p l. 2. l.creditor, de pignoratitia actio. C. l. creditor, 15. l.eleganter, 24. §. fin. eod. tit. 10 ff. l.fideiussor. 31. de negot. gest. § fin. quib. mod. re contra. obliga. Datur & actio pro eo, quod interest debitoris, quòd creditor noluerit restituere instrumenta rei pignoratæ, l. fin. de pignora. actio. pro lata, & leui culpa, non pro leuissima, nec pro casu fortuito: l.si cùm venderet, §. fin. & ibi Bartbol. & Paulus Castrensis, de pignorat. actio. l. fin. §. fin. eo. titul. facit. l.ea igitur, eod. titul. & l. quæ fortuitis, Cod. eod. titul. Vide de actione pignoratitia, Antonium Neguzantium, tracta. de pignoribus, in tertio membro septimæ partis.

# DE VERBORVM OBLIGATIONIBVS.[a]

## TITVLVS DECIMVS.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio, & quid verborum obligatio.*

1 POST contractus re obligantes, dicendum est de obligatione verborum.[a] Hæc tamen verborum obligatio in iure Pontificio, non pendet ex formula iuris ciuilis, conceptionis, interrogationis præcedentis, & responsionis subsequentis, ex qua nascitur iure ciuili vinculum firmum, quod dicitur stipulatio, seu sponsio:[b] cùm quid fieri vel dari stipulamur cum interrogatione verbis facta, & responsione ei conueniente.[c] Nam iure hoc, sufficit pactio, verbalisque ex consensu promissio; omissa scrupulosa interrogandi priùs, & respondendi posteà, necessitate: indéque nascitur obligatio.[d]

*SCHOLIA.*

a Hic est ordo Iustiniani in institutionibus iuris ciuilis, & l. 1. de actio. ff. & à nobis quoque anteà constitutus.

b l. 1. & 2. de sponsalib. ff. Gellius lib. 4. cap. 4. Varro 5. de lingua Latina, dum de sponsalibus agit, stipulationes vim aliis obligationibus iure ciuili addunt, atque ideò omnibus addi possunt, suntque cautionales: id est, per stipulationis adiectionem alij contractus maiorem cautionem creditoribus addunt, magísque obligantur ad fidem implendam contrahentes, & ita stipulationis alios contractus in se quodammodo transformant, l. stipulatio, 5. §. conuentionales, l.si ita, 126. §. Chrisogonus, de verb. oblig. De his stipulationibus agitur in iure ciuili, titul. de verborum obligationibus, lib. 3. Institutionum, tit. 16. & lib. 45. ff. tit. 1. & lib. 8. C. tit. 38. de contrah. & committen. stipula. Item de prætoriis stipulatio. lib. 46. ff. tit. 5. De diuisione stipulatio. lib. 3. Institution. tit. 19. & de duob. reis stipula. & promitten. eod. tit. 17. & lib. 45. ff. tit. 2. & lib. 8. C. tit. 40. Nouella, 99. & lib 52. Eclogæ Basilicorum tit. 43. cap. 2. de stipula. seruor. lib. 3. Institutio. tit. 18. & lib. 45. ff. titu. 3. & de inutilib. stipulation. eod. lib. tit. 20. & in C. nos abundè lib. 24. Syntagmatis iuris cap. 1. & de actionibus, & obligationibus. cap. 2.

c Sic enim definitur verborum obligatio, & stipulatio in l. 1. §. 1. & l. 5. §. stipulatio, de verborum obligatio. apud Iustinia. l. 1. § verbis, & l obligamur, 52. de verbor. obliga.

d De hac tractatur titulo de pactis apud Gregorium: quia & nuda pactio iure pontificio producit actionem, capi. eod. tit. & suprà diximus, titulo de pactis. Sic etiam aliquando Leonina constitutio iure ciuili solennitatē verborum sustulit: & sensum, & consonantem intellectum

ab vtraque parte desiderauit, quiboscumque verbis expressum esset, §. quinetiam, de verborum obligationi. l. omnes, C. de contrah. vel committend. stipulatio. l. eum lege, C. de Episcop. & cleric. rursum & ius aliquando in quibusdam negotiis voloit subintelligendam, seu supplendam omissam stipulatiooem, vt in l. vni, de rei vxoriæ actio. libro. 5. C. titu. 13. & iure quoque ciuili, si scriptum in aliquo instrumento inueniatur, aliquem promisisse, præsumitur facta stipulatio vtiliter, nisi de cótrario doceatur. §. fin. de fideiuss. §. si scriptum, de inutilib. stipulationi. l. sciendum, 30. de verbo. obliga. l. 1. & l. optimam, de contrah. & commi. stip. C. l. Titia, 134. §. fin. de verbor. oblig.

## CAPVT II.

1 *Stipulationum distinctio in puras, in diem, sub conditione.*
2 *Certas, incertas: diuiduas, indiuiduas: iudiciales, pratori, communes.*
3 *Conuentionales.*

1 VERBORVM obligatio, aut pura, aut in diem, aut sub conditione fit.[a]

2 Sunt & certæ stipulationes, quando quid, quale & quantum sit, quod promittitur, apparet: Incertæ, quando non apparet.[b] Sunt & diuiduæ, & indiuiduæ: illæ, pro parte liberationem admittunt: istæ, non.[c] Item aliæ iudiciales, alię prætoriæ, aliæ communes, aliæ conuentionales dicuntur. Iudiciales sunt, quæ à mero iudicis officio proficiscuntur: Prætoriæ, quæ ab officio, seu imperio prætoris. Communes, quę ex vtriusque officio iudicis, & prętoris præstari possunt.

3 Conuentionales, quæ ex conuentione contrahentium præstantur.[d] Sunt & aliæ expressæ: nempè verbis conceptis, & aperto sermone factæ: & aliæ tacitæ, quando eas interuenisse iura fingunt, & pro adiectis omissas haberi volunt.[e]

*SCHOLIA.*

a l. omnis stipulatio, de verborum obliga. Vide l. obligationum ferè, 44. de action. & obliga. ff. Purè fiunt stipulationes, vt decem aureos dare spondes. In diem, vt decem aureos primis Calendis Martiis dare spondes. Sub códitione, vt si Titius consul fuerit, dabis, &c. dicto §. omnis, & sequent. l. eum, qui Calendis, de verborum obliga. ff.
b l. stipulationum, 74. & l. seq. de verbo. obliga. ff. l.
c l. in executione, 85 de verbor. obliga. ff.
d Hæc diuisio explicatur in titulo, de diuisiooe stipulationum, in 3. lib. Institut. iuris ciuilis, titulo 9. De iudicialibus exemplum in stipulatione cautioois de dolo, vel de persequendo fugitiuo seruo, vel de restituendo pretio de prætoriis, vt damni infecti, legatorum, ædilitiæ. Communium, vt promissio rem pupilli saluam fore, stipulatio de rato, &c. Vide l. 5. de verbor obligat. ff. l. 1. de prætoriis stipulatio. ff. vide Paulum, lib. 5. sententia. tit. 9. Conuentionalium, per se liqueot exempla per totum ius.
e Vt in rei vxoriæ actione, & de dotis restitutiooe interposita semper eẽsetur à lege stipulatio. l. vnic. de rei vxor. actio. Cod.

## CAPVT III.

*De quibus stipulatio fiat.*

1 DEDVCVNTVR in verborum obligationẽ res mobiles, immobiles, iura facta, & quæ facienda sunt, vel tradenda, vel non:[a] nisi res non sint, & esse non possint:[b] vel, sint separatæ à commercio hominum; vt sacræ, religiosæ:[c] aut sint tales, de quibus non posse pacisci antea docuimus:[d] vel si alienum sit factum, quod nemo stipulatur, nisi sua intersit: aut pœnam apposuerit promissioni.[e] Neque etiam de re turpi, aut crimine obligatio, & verbali promissione contrahitur,[f] nec de similibus vetitis.

*SCHOLIA.*

a §. non solum, de verbor. obligatio. §. 1. de inutilib. stipulatio. apud Iustinia. sic matrimonium, sponsalia, verbis, & consensu contrahuntur, vt dicemus posteà, cap. ex literis, 7. cap. ex parte, 9. cap. tuæ, 25. de sponsalib. cum similib. l. 2. de sponsalib. ff.
b §. 1. de inutilib. stipulatio apud Iustinia. l. impossibilium, de regul. iuris. ff. l. 1. §. si id, quod dari, de actiooibus.
c l. inter stipulantem, §. sacram, de verborum oblig. §. idem iuris, de inutilib. stipulatio.
d Superiori titulo de pactis.
e l. stipulatio, in princip. & §. si alteri, de verb. oblig. ff. §. si si quis alium, & §. alteri, de inutilib. stipula. apud Iustinia.
f cap. 1. & fin. de conditio. apposi. §. quod turpi, de inutilibus stipulatioo. l. generaliter. & l. veluti, de verbor. obligationib. ff. Cicero 3. Officior.

## CAPVT IV.

1 *Quis stipuletur.*

1 MVTVM neque stipulari, aut verbis promittere posse palam est,[a] neque surdum, qui verba non audit,[b] non absentem,[c] non infantem:[d] furiosi etiam: sed aliis rationibus, vt & pupilli ab stipulatione remouentur, vt & docuimus in pactis.[e]

*SCHOLIA.*

a cap. cum apud, 23. de Sponsalib. §. multum, de Inutilib. stipulationib. l. 1. § multum, de verborum obligatio. ff. l. 1. §. huic proximus, & §. multum, de Actionibus.
b l. 1. §. fin & l. in quibuscumque, 48. de action. ff.
c §. item verborum obligatio, de inutilib. stipulatio. apud Iustinia. l. 3. C. eod. tit. l. 1. de verborum oblig. ff. potest tamen aliundè: nempe ex coosensu sine verbis colligi obligatio absentis: Potest & præsumi stipulatio, etiam si de verbis eius non constet, si in instrumento obligationis inter præsentes contractæ interuenisse, vel omoia solenniter acta fuisse dicatur, l. sciendum, 30. de verborum obliga. l. si scriptum de inutilib. stipulatio. cum similib.
d Quia infans fari non potest, ideò verbis non dicitur obligari, l. 1. & l. mulier, 7. de verborum obliga.
e Propter defectum iudicij, & prohibitionem legis, l. cùm prætor, de verb. sig. cum similibus à nobis superiori titulo, de pactis, expositis.

## CAPVT V.

1 *De formula stipulandi.*

1 VERBA stipulationis cócipi possunt purè in diem, sub conditione, vt aliæ obligationes, quæ verbis ordinantur:[a] si modò qui verba concipiunt, illis, quæ proferunt, consentiant, & intentione contrahendi dicant; non etiam, si ioco, vel alio animo,[b] vel per errorem respondeant, aut extra negotium, de quo agitur.[c] Nihil autem interest quibus verbis id fiat, dummodò de consensu cum dictis constet, sublatis priscis stipulandi

stipulandi solennibus.[d] Adiicitur, & pœnæ nomine, aliquando certa summa, vt si promissum non fiat, præstetur.[e] Subiicitur & doli clausula,[f] dolum malum promissioni abesse, absuturúmve esse.

*SCHOLIA.*

a Vt dictum paulò antè in diuisione.

b Tractatur in cap. tua nos, 16. de sponsalib. l. obligationum substantia, 3. §. verborum quoque obligatio. de action. l. 1. §. 3. & l. 7. §. 12. de pactis ff.

c l. si de alia re, de inutilib. stipulatio. l. inter stipulantem, 83. §. si Stichum, & l. continuus, 137. §. 1. de verborum obliga. §. l. Iulianus, 7. & l. pater, 17. de doli mali, & metus excep.

d l. omnes stipulationes, de contrahen. & commu. stipula. C. Cicero 1. de Legibus, & in Topicis, stipulationum formulas prisci iuris authores cõposuisse ait, & ex eorum consilio, & authoritate stipulationes, restipulationesque factas; vt & idem in Oratore, & pro Roscio Comœdo ostendit.

e l. inficiando, §. 1. de furtis, ff. l. si pœnam, & l. cùm quid, de verborum obligatio. ff. l. si procurator, si quis cautionib. ff.

f l. stipulationes commodissimum, l. doli mali clausula, l. ex ea, l. qui Romæ, §. Flauius Hermes, de verborum obliga. Quare si stipulatio sit inutilis, vel imperfecta, ex doli clausula incerti competit actio ad stipulationem vtiliter interponendam, vel perficiendam. l. ex ea parte, 121. de verborum obligat. & in l. si fine, 22. §. si in stipulatione, rem ratam haberi.

---

## CAPVT VI.

1 *De effectu, & fine stipulationis.*

2 *Et præscriptis verbis actione.*

1 PER obligationem stipulationis quærit quis sibi[a] actionem, & aliis, quorum potestati subiectus fuerit,[b] vel illis, quorum nomine egerit, vel fuerit stipulatus.[c] Actio autem duplex, si non satisfiat promissioni, nempè & condictio certi, si certa sit stipulatio: & ex stipulatu, si incerta.[d] Si duo sint rei stipulandi, singulis in solidum competit actio: item si duo, vel plures sint rei promittendi, in singulos in solidum actio datur.[e] Finis, & intentio stipulãtium, seu stipulationis, firmare fidem in obligatione, seu contractu, cui adiicitur, datam; & inde etiam stipulatio nomen habet:[f] & proinde ferè omnibus contractibus, & obligationibus solet adiici.[g]

2 Quòd si verba sint obscura promissionis, explicabuntur contra eum, in cuius fuit potestate latiùs concipere, & contra stipulatorem.[h] Sed si stipulatio quidem adiecta non sit conuentioni: verba autem apposita conuentionem determinent; si ea conuentio non possit nomine à iure definito proprio determinari, nec possit proprio nomine actionis obligatus conueniri, datur præscriptis verbis actio, vt ex contractibus innominatis: do vt des, do vt facias, facio vt des, facio vt facias.[i]

*SCHOLIA.*

a Inuentæ enim sunt stipulationes huiusmodi, vel obligationes, ad hoc vt quisque acquirat sibi, quódque sua intersit. §. alteri, de inutilib. stipulatio. apud Iustinia. l. stipulatio, §. alteri, de verborum obliga. ff. Ideò ibidem dicitur, neminem regulariter alteri posse stipulari, nisi sua intersit alteri dari: quod & ibi illustratur exemplis. Tunc autem agitur, & stipulatio commissa dicitur cùm non præstatur fides data in promissis, l. ita quis, 135. §. ea lege, de verborum obligation. ff.

b Sic ex stipulatione filiifamilias datur actio patri, l. quodcumque, 45. in princip. & §. fin. de verborum obliga. §. si autem, de stipula. seruorum. apud Iustinia. Lege & apud eundem titulum, per quas personas nobis obligatio acquiritur & seruo stipulante, domino competit actio. §. 1. de stipulatio. seruo. vide titulum 3. libr. 45. ff.

c Ita procurator acquirit domino actionem, l. si procurator, 79. de verborum obligatio. ff. l. quod procurator, 68. de procuratorib. ff. cum similibus notarius infanti, vel pupillo, pro quo stipulatur, l. 2. rem pupilli saluam fore, lib. 26. ff. titul. 6.

d §. 1. de verborum obliga. l. si quis certum: si certum petat. ff.

e §. ex huiusmodi, de duob. reis. apud Iustinia. l. 2. & 3. §. vbi duo, eodem titu. in ff. l. 1. 2. 3. C. eod. titu. Duo rei stipulandi dicuntur, quando duo, vel plures separatim stipulantur, & promissor respondet, vtrique vestrum dabo: vel post omnium interrogationes respondet, spondeo. Nam si separatim priùs vni, dehinc alteri interroganti respondeat, erunt duæ obligationes: ita duo, pluresve rei promittendi sunt, si sic dictum: *Mani, decem aureos dare spondes: & Sei, eosdem decem aureos dare spondes:* si respondeant singuli separatim, *spondeo:* ex huiusmodi stipulationibus, & obligationibus singulis solidum debetur, & promittentes in solidum tenentur: in vtraque tamen obligatione, vnica res vertitur: & vel alter debitum soluendo, vel alter debitum accipiendo, omnium perimit obligationem, & omnes liberat, §. 1. de duobus reis, l. 1. & l. duos reos, 6. eod. titu. nisi aliud cautum fuerit nominatim, dicta l. 6. §. duo rei, & l. reos ex tabulis, de duob. reis, l. 3. C. eod. tit. §. 1. Nouellæ 99 l. decem, 116. de verborum obligatio. Si tamen stipulatio operum sit, diuidi potest actio, l. nemo, 5. de duob. reis, ff. vel si promissum proprium cuique sit; veluti est vsusfructus, l. si id, 15. eod. tit. de duob. reis, vel nisi creditor à singulis virilem partem acceperit, l. si creditores, 18. C. de pact. vel pro parte singulos conuenire velit: l. 5. §. vbi duo, & l. reos promittendi, vndecimo, de duob. reis ff.

f Quia stipulum firmum apud veteres dicebatur, §. 1. de verborum obligatio. Isidorus libro quinto Etymologiarum, cap. vigesimo quarto.

g iuris gentium, §. quod ferè, de pactis, ff. l. cùm essent, de seruitutib. rusticorum prædior. ff. Iulius Paulus lib. 2. sententiarum, tit. 22. l. si ita stipulatus, §. Chrysogonus, de verborũ obligatio. Exempla prosequitur ex probris authoribus Barnabas Brissonius lib. 5. de Formulis. Apponebantur stipulationes emptionibus: vt in l. 3. §. 1. de actio. empt. ff. l. cùm ab eo, de contrah. empt. Meminit & Varro lib. 2. de re rustica, capit. 2. 3. 5. & Seneca libr. 3. de benefic. *Vtinam* (inquit) *nulla stipulatio emptorem venditori obligaret.* Adiiciebatur & in pecuniæ creditæ cautionibus stipulatio, l. ita: si certum peta. In summa tot sunt stipulationum cõuentionalium genera quot rerum cõtrahendarum, l. stipulationum, §. conuentionalium, de verborum obligatio. Veruntamen non ideò duos contractus dicemus, principalem, & stipulationem, quæ principali adiicitur; sed vnum tantùm, l. si ita, §. vltimo, de nouation. ff.

h In l. stipulatio ista, 38. §. in stipulationibus, & l. quicquid adstringendæ, 99. de verb. oblig. ff. l. cùm quæritur, 27. de rebus dubiis, l. veteribus, 39. de pact. ff. facit ratio l. Arrianus, 46. de action. ff. In prætoriis tamen stipulationibus prætoris est interpretatio, l. in prætoriis, 8. de prætoriis stipu. ff. Ea tamen reperita, & in stipulationem deducta intelliguntur, & subintelliguntur, de quibus ante stipulationem conuenit: l. Titia, 134. §. idem respondit, de

verb.oblig.l.item quia,4.§.fin.de pact.ff.

i Vide l.3.4.5.cum suis §§.l.si domus, 8. de præscrip. verb. libr.19.tit. 5. Eóque refer æstimatoriam, præscriptísque verbis actionem;de qua 3.in l.1.& 2.de æstimatoria actio. libr.19.ff.titu.3.Et vide ea,quæ diximus libr.28.Syntagma. iuris,cap.sexto.

# DE FIDEIVSSORIBVS.

## TITVLVS XI.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Quid fideiussor.*

1 QVIA verbis, & stipulatione obligantur fideiussores,[a] dicamus de illis post verborum obligationem.

2 Fideiussor dicitur,[b] qui pro fide, seu obligatione alterius se obstringit.

*SCHOLIA.*

a l.5.§.satisfacere,de verb.oblig.ff.§.non solùm, de fideiussorib.apud Iustinia.l.blanditus,12 C.eo.tit.de fideiussoribus generaliter tractatur.lib.3.Decr.titu. 22. lib. 4. C. tit. 41.li.46.ff.tit.1.& lib.3 Institutio. tit. 21. De fideiussoribus verò in specie dotium, Nouella 4.minorum, lib.2. C. tit. 24.tutorum,vel curatorum,lib.5.C.tit.57.& lib.27.ff.tit.7.

b §.1.de Fideiussor.apud Iustinia.l.1.§. sed aut proprio, de actio. ff. ibi: *Qui alio nomine obligatur, fideiussor, vocatur: & plerunque ab eo,quem proprio nomine obligamus,alios accipimus,qui eadem obligatione teneantur.* Ad promissores[l] dixit fideiussores Pomponius in dicta l.5. §. satis acceptio est, de verborum oblig.& Vlpian.in l.omnibus, 43. de solutio.li.46.ff.tit.3.vt & in l.si verò,64.§.sed etsi virum. solut. matrimo.ff.fideiussor obligatur, & ipse etiam hæredem suum obligatum relinquit:cùm rei locum obtineat,l.4. de fideiussorib. ff.

### CAPVT II.

*1 Species fideiussionis expromissio.*
*2 Mandatum.*
*3 Constitutum. 4 Sponsio.*

1 SPECIES fideiussionis possunt poni, expromissio,mandatum,constitutum,sponsio: quæ tamen aliquo modo conueniūt,& differunt.[a] Expromissor is dicitur,qui fideiubet,vel promittit pro eo,qui efficaciter obligatus non est.[b]

2 Mandator,qui mandat ante contractum fieri, & ita fideiubere videtur pro eo,qui eius mandato contrahit.[c]

3 Constituens est, qui cùm fideiubeat,nihilominùs se constituit principalem debitorem.[d]

4 Sponsor,qui non rogatus pro alio intercedit.[e]

*SCHOLIA.*

a Vt explicat Glossa ad §.1.ad verbum,*fideiussorem*, de fideiussor.in Nouellis:vbi & textus de omnibus meminit.

b vt si quis pro seruo,promittente domino, fidem dat, l. eleganter, §. seruis, de dolo, l. debitor mulieris,de dolo malo.

c l. si verò non remuoerandi,§.si post,& §.planè, & §. cùm quis,l.si hæreditatem,32.manda.ff.

d Et fit post obligationem principalem contractam, in l. fin.C.de constituta pecunia:l.1.eod.titul.ff.& est instar fideiussoris.

e Quasi sponte intercedens,sponsor dictus,& habet actionem mandati.l.si pro te:alias,l.qui patitur,manda.ff.

### CAPVT III.

*1 Quibus accedat fideiussor.*

1 OMNI obligationi fideiussor accedere potest:[a] & in solidum,& in partem rei, vel pecuniæ:[b] quòd si obligatio principalis, iure reprobetur, corruet quoque fideiussoria accessio.[c] Quare flagitiosæ rei nulla est fideiussio, nec maleficiorum:[d] pro pœna tamen pecuniaria delicti, fideiuberi posse ambigui iuris non est.[e] Et pro carcerato,fideiussio de parendo iuri fieri potest, qua præbita,nec clericus carcere detinetur,nisi excessus enormitas, vel alia causa rationabilis suaserit detinendum.[f]

*SCHOLIA.*

a l.1.& l.Græcè,8.§.1.& l.fideiussor obligari,16.§. fideiussor accipi:& §.sequen.de fideiussor.Nec interest fuerit contracta prior obligatio,re,aut verbis,aut consensu,aut literis; siue ciuilis,siue naturalis fuerit:§.in omnibus,de fideiussor.apud Iustinia.Possum & actionis, quam habiturus sum capere fideiussorem:l.potest accipi,4.de fideiussor.ff.

b l.fideiussores,9. de fideiussor. ff. potest & capi fideiussor pro minori summa,quàm fuerit principalis, & in leuiorem causam:non in duriorem,l.græcè,8.§. illud commune,& seq.de fideiussor.ff.

c c.grauis,15.de censib.lib.3.tit.39.l.si quis postquam, 37.& l.si quis pro eo,56.in prin.& §.nummos,de fideiussorib.ff.

d In l. si à reo sub conditione,70.§.id.quod vulgò, de fideiussor.ff.Nouell.51.

e Dicto §.id,quod vulgò & l.Græcè,8.sed si ex delicto, de fideiussorib.ff.Si quis tamen fideiubeat pro reo criminis capitalis,qui supplicio vltimo probato crimine sit afficiēdus,qui fugerit: non debet soluere pœnam capitalem, nec censetur ad eam se obligasse.sed ad pecuniariam.litis æstimatione facta,tractat Cynus,& Barthol, ad l.ad Commentariensem,de custodia reorum, lib.9. C. titu. 4. Probat & Vlpianus in l.si quis reum,4.eod tit.de custod. reor.libr. 48. ff. tit.3. nisi fuerit dolo versatus in reo non exhibendo:nam tunc extra ordinem in eum animaduertitur.Alioquin nemo dominus censetur etiam membrorum suorum,vt se morti pro alio subiicere possit, l. liber homo,ad legem Aquil.ff.Vide cano.si non licet,9.& ca.si cùm homo, 19. 23. quæstione quinta. Lege tamen de fideiussione mutua pro morte alterutrius,duorum amicorum apud Valerium Maximum, libro quarto, capitulo septimo,& apud nos,libr.vigesimoquarto Syntagmatis, capite tertio,numero decimosexto.

f cap.si clericos,15.de sentent.excommunica.in sex. lib.5.tit. 11.facit l.diuus,de custod.reorum ff.

### CAPVT IV.

*Qui fideiubere possint.*

NEMO sui ipsius fideiussor esse potest:[a] neque alterius,qui obligari, aut conueniri non potest:[b] non mulier,prohibente Senatuscōsulto Velleiano

leiano.[c] Clericus etiam fideiussionibus inseruiens abiicitur.[d] Si tamen de facto fideiusserit, valet fideiussio, & conueniri ex ea poterit.[e] Attamen religiosus absque maioris partis capituli, & Abbatis sui licentia, pro aliquo fideiubere non potest.[f] Vnus, duo, plures pro vno, & pro pluribus fideiubere possunt.[g] Potest & dari fideiussor fideiussoris:[h] fideiubens tamen pro meretrice ex mandato adolescentis luxuriosi, mandati actionem non habet.[i]

### SCHOLIA.

a l.hæres à debitore, 21. seruo tuo, de fideiussorib. ff. nisi duo rei promittendi inuicem fideiubeant. l. reos promittendi, vndecima, de duob. reis. ff.

b l.3. de fideiussorib. ff. l. quoties, 6. & l. si fideiussor. 7. qui satisd. cogant. ff. lib. 2. tit. 8.

c l.1. & 2. ad Senatuscons. Velleia ff. l. Senatusconsultum, 4. & l. mulierum, 14. Cod. eodem titulo. nisi agatur de re sua, l. aliquando, 13. & l. si domina, 25. ad Senatuscons. Velleia. ff. l. si bona fide, 27. §. fin. eod. tit. ff. vel nisi in causam dotis se obligauerit. l. si dotare, 12. & l. fin. C. eod. tit. vel pro manumissione serui, l. veterum, 24. eod. tit. aut decipiendi creditorem animo fideiusserit: quo casu non iuuatur etiã Senatusconsulto: l. 2. §. verba, & l. si decipiẽdi, 30. ad Sen. Velleian. ff. l. fœminis, 18. Cod. eod. tit. l. in eo. 110. fin. §. fina. de regulis iuris, ff. Sunt & alij casus, quos notant iuris ciuilis authores: videndum tamen c. ex rescripto, 9. de iureiurando: vbi mulier ex fideiussione iurata obligatur.

d c.1. de fideiussor. clericus fideiubere non debet, cap. 29. te quidem, 11. q. 1. vbi Glossa excipit, nisi adsit necessitas, vt ex pietate alij subueniat: can. non satis 86. dist. item & pro Ecclesiis suis, §. alium autem, de Sanctissimis Episcop. in Nouel. mutuo pro se clerici quoque fideiubere poterũt, l. omnes, §. in hac, Cod. de Episco. & cleric.

e cap. peruenit, cap. constitutus, de fideiussorib.

f cap. fin. de fideiussorib. quemadmodum nec adstrictus curiæ, fideiubere potest: l. curialis, de loca.

g Panor. ad c. peruenit, de fideiussor. textus, & exemplum in obsidibus, qui speciem referunt fideiussorum in c. ex rescripto, 9. de iureiur. lib. 2. tit. 24. §. si plures sunt, de fideiussor. apud Iustinia.

h l.4. in principio, & l. si dubitet. 9. & l. Græcè, 8. §. fin. de fideiussorib. ff.

i l. si verò non remunerandi, 12. §. si adolescens luxuriosus, manda. ff. lib. 17. tit. 1. l. quòd si minorum, 24. §. restitutio. de minori. 25. annis, lib. 4. tit. 4.

## CAPVT V.

*1 De modo, & formula fideiubendi.*

1 FIDEIVSSIO quibuscumque verbis contrahitur dummodo ea mente, & consensu prouincientur vt eam fieri velimus.[a] Et si quis dixerit vel scribit fecerit, se fideiussisse, omnia censentur solemniter facta.[b] Tacens etiam præsens interdum censetur pro alio fideiussisse, si id agebatur:[c] Potest & duabus obligationibus se quis pro eodem obligare, vt si in diem fideiussor acceptus, mox purè se obliget:[d] potest, & donandi animo fideiuberi.[e] Attamen fideiussores ita obligari nequeunt, vt plus eo pro quo fideiubent, debeãt:[f] si quidem hæc fideiussio est tantum respondens priori principali obligationi.

### SCHOLIA.

a § non solùm, de fideiussor. apud Iustinia. l. Græcè, eod. tit. ff. l. blanditus, 11. Cod. eod. tit.

b §. fi. de fideiuss. apud Iusti. l. sciendum, de verb. obl. ff.

c Vt si pater præsens sit, dum filiusfamilias consul, vel præfectus eligitur: nam si tacuerit, pro eo fideiubere intelligitur, l. 2. ad municipal. ff. l. filiusfamilias, de verb. oblig. ff. Sic & fideiussores à tutoribus nominati, si præsentes fuerint, & non contradixerint, æquè tenentur, ac si interposita stipulatione fideiussissent, l. 4. in fine, de fideiuss. sicut & qui tacet, confirmare videtur electionem factam: ca. fin. 65. distinct.

d l. hæres à debitore, 21. §. 1. de fideiussor.

e l. quod dictum est, 12. §. fin. de pact. ff. lib. 2. ff. tit. 14.

f §. fideiussores ita obligari, de fideiussorib. Vide l. etsi, 24. de re iudic. ff. l. exceptiones, de exceptio. ff. plus diceretur se obligare, re, tempore, loco, causa: c. vni. de plus petit. lib. 2. tit. 11. §. plus de actioo. apud Iusti. l. vnica, C. de plus petit. In minorem tamen summam fideiuss. obligare se potest: l. si qui, 52. & l. si ita, 42. de fideiuss. tamen si publicata ex parte fuerunt bona principalis debitoris, fideiussor in solidum tenetur. l. 1. C. fideiuss. Competit nihilominùs exceptio ex persona rei fideiussori eius, contra creditorem, l. ex persona, & l. cùm lex. 46. de fideiussor. l. 7. §. 1. de actin. ff. nisi post exceptionem admissam remaneret adhuc principalis debitor naturaliter obligatus: nam tunc adhuc fideiussor remaneret obligatus. l. vbicumque. 60. de fideiussorib. ff. Idipsum. si exceptio esset purè personalis, quæ ad solum debitorem, non ad alios, pertineret: vt in l. & hæredi, 21. § fin. de pact. ff. vel si exceptio tantùm pertineret ad debitorem per cessionem bonorum, per illum factam: non enim cessio rei liberat eius fideiussorem. §. fin. de repli. apud. Iust.

## CAPVT VI.

*1 De effectu, & actione fideiussionis contra vnum.*
*2 Plures.*

1 FIDEIVSSOR non tantùm ipse obligatur, sed & hæredẽ suum relinquit obligatum.[a] At fideiussor non potest conueniri, antequàm reus principalis sit obligatus, vel debeat:[b] rursum nec postquàm debuerit, donec ipse priùs principalis conueniatur: & fuerint eius discussæ facultates, & inuentæ non soluendo: si præsens sit,[c] nisi aliter inter creditorem, & fideiussorem conuentum fuerit.[d]

2 Si plures fuerint fideiussores, vel mandatores, singuli in solidum tenentur: vnus etiam ex illis potest à creditore solus eligi,[e] quem conueniet. Postquàm tamen plures simul conuenerit, non potest vnum solum eligere post litis contestationem:[f] quia iam diuisit actionem, iuxta facultatẽ ei concessã.[g] Cæterùm si vnus ex plurib. obligatis in solidum, cõuentus sit in solidũ, ex beneficio Cæsaris Adriani per exceptionem diuiditur inter illum, & alios confideiussores obligatio: si modò omnes soluendo sint litis contestatæ tempore,[h] neque conuentus inficietur fideiussionem:[i] nisi etiam adiectum pactum fuerit fideiussioni, vnum quemque ex fideiussoribus se obligare, & conueniri posse in solidum, & sine diuisione:[k] quo casu nec fideiussori conuento dabitur actio contra alium fideiussorem, nisi ea cessa fuerit à creditore:[l] fideiussor porrò, vel mandatarius non ampliùs conse-

quentur à debitore principali, quàm soluerint, ex debito. [m] Seruandi tamen in reliquis indemnes,[n] nisi plus debito soluerint,[o] aut rem pretiosiorem, quàm debuerint: [p] aut si in diem debitum, sponte, & non coacti ante diem soluerint: quo casu solutum ante diem solutioni destinatum non poterunt à debitore principali repetere. [q]

2 Vt contrà ante diem solutioni destinatum, poterit fideiussor agere contra debitorem principalem, vt eum liberet, si coactus, vel damnatus sit fideiussor ante diem soluere: vel si nimium, & diu in debiti solutione debitor cesset, vel bona sua interim dissipet:[r] contra creditorem autem fideiussor non poterit agere, vt debitorem ad soluendam pecuniam compellat: vel vt pignus distrahat. [s]

*SCHOLIA.*

a §.fideiussor non tantùm, de fideiussor. apud Iustinia. l. potest, 4. in fine, eod. tit. ff. l. si tibi, 8. manda. Cod.
b l. si fideiussor. 57. de fideiussor. ff.
c Nouella 4. & Authen. præsente, C. de fideiuss. & hoc ius ibi nouum, quo antiqua contraria abrogantur: vide l. Moschis, de iure fisc. ff.
d §.1. Nouellæ, 116. potest enim hinc beneficio discussionis renunciari, ibidem.
e l.3. non rectè, de fideiussorib. Cod §. si plures. eodem titul. apud Iustinian. l. si mandatum, 59. §. Paulus respondit, manda. ff.
f Dict. §. Paulus, & l. liberum fuit 16. de fideiussor. ff.
g l. inter eos, 51. §. duo, de fideiussorib. ff. l. reos promittendi, 1. de duob. reis. ff.
h Hoc beneficium epistolæ Adriani dicitur in l. inter fideiussores, 26. & l. si contendat, 28. de fideiussor. in ff. dicto, §. si plures, vers. *sed ex epistola*, eod. tit. apud Iustin.
i l. si dubitet creditor. §. 1. de fideiussor. ff.
k Nouella 99. §. 1. de reis promittendi.
l l. vt fideiussor. 19 de fideiussorib. ff.
m l. inter causas, §. præterea, manda. ff.
n capit. 2. de fideiussor. ideò fideiussor. repetit ex iusta causa factos sumptus, l. si mandatu, 45. §. si fideiussorib. manda. ff.
o l. Quintus, 48. manda. ff.
p l. fideiussorem, 52. manda. ff. nisi non habuisset deteriorem, l. is, qui, 5 §. fin. eod. tit.
q l. mandatero, 22. in principio, l. si fideiussor. 51. mandat. l. si fideiussor. 31. de fideiussor. ff. Si tamen damnati fideiussores ante diem coacti fuerint soluere, aliter, vt mox dicetur, statuendum.
r l. fin. de fideiussorib. l. Lucius, 38. in fine, & l. fideiussor. 45. de fideiussorib. ff.
s l. si fideiussor. creditori denunciauerit, 62. de fideiussorib. ff. nisi creditor in perniciem fideiussoris cessaret petere malitiosè: vt ibi notat Glossa, cùm non sit malitiis hominum indulgendum: l. in fundo, de rei vindi. ff.

## CAPVT VII.

*1 Quibus modis tollatur fideiussoria obligatio, ex parte obligationis. 2 Ex persona fideiussoris.*

1 FIDEIVSSORIA obligatio finitur, quoties principalis extinguitur, vel dissoluitur, quod pluribus modis accidere potest:[a] sic liberabitur fideiussor nouatione facta principalis debiti, si modò non se obligauerit iterùm fideiussioni: [b] item & liberatur liberato reo per trāsactionem: [c] si creditor succedat debitori, & in quantum confusæ sunt actiones, [d] si tempore conditionis appositæ in obligatione, non sit res: vel persona, quæ obligetur. [e]

2 Ex parte fideiussoris extinguitur quoque, si calamitas, & inopia maxima ei post fideiussionem acciderit: & de nouo satisdatum sit pro eadem obligatione, [f] si sub conditione acceptus, ante cōditionem mortuus sit, [g] si ei succedat creditor, [h] si fideiussor successit debitori; quia extincta obligatione accessoria, fit principalis debitor: [i] vel si contrà, debitor succedat fideiussori. [k]

*SCHOLIA.*

a De quibus in titulo, quib. mod. tollitur obligatio: libro 3. Institutionum, tit. 30.
b l. vbicumque, 60. §. fin. de fideiussor. ff. l. nouatione, 4. C. eodem titulo.
c l. fideiussores magistratuum, 68. §. fin. de fideiussor. ff. l. fin. de pactis, ff.
d l. Vranius, 71. l. si debitori, 50. de fideiussor. ff. l. debitori, C. de pactis, l. Stichum, de solutio. ff. l. si ei, §. fin. de euiction. ff.
e l. si Stichum, aut Pamphilum, 58. §. à Titio, de fideiussor. ff.
f In l. si ab arbitro, 10. §. 1. qui satisdat. cogant. ff. lib. 2. tit. 8.
g penul. 72. de fideiussor. ff.
h l. hæres à debitore, 21. §. si hic, de fideiussor. ff.
i l. generaliter, 5. eodem titulo de fideiussor. ff.
k l. cùm reus promittendi, 14. l. hæres à debitore, 21. §. quòd si hic seruus de fideiussor. ff.

# DE LITERARVM OBLIGATIONE.[a]

## TITVLVS XII.

## CAPVT PRIMVM.

*1 In quo hæc obligatio. 2 Et de varia scriptura.*

1 LITERARVM obligatio ex vi scripturæ pendet, non ex figura literarum:[a] attamen non ex omni scriptura: si quidem quædam scriptura de contractibus, quæ sine scriptura consistere possunt, fit: sed ea potiùs ad fidem rei gestæ, quàm ad obligationem pertinet. [b] Quædam solet, & fieri ad certam distinctionem, & definitionem eius negotij, quod geritur, quod pendet ex eo, quod scriptura comprehenditur, cuius generis plura sint.

2 Scripturarum aliæ publicæ authenticæ, aliæ priuatæ. [c] Scriptura authentica, per manum publicam facta dicitur, vel quæ habet sigillum authenticum: idcóque fidem certam facit: [d] vt priuata, quæ sine authoritate, vel persona publica, facta est: cui nec plena sine aliis adminiculis adhibetur fides; [e] vel nisi adsit proprium chirographum eius, qui dubitare alioquin posset, [f] sine præiudicio tamen tertij in cuius fraudem fieri possit. [g]

Et hic

Et hîc literarum obligatio, quando ex his, quæ ipta sunt debita ex mutuo aliquid dicitur, nec tur exceptio contra scripturæ tenorem, ad ex- ıdēdam fidem. [h] Literarum namque propriam nstituunt iuris authores obligationem ex mu- ɔ:maximè si causa præcedat, aut si sine causa, si n fuerit suo tempore exceptio non numeratæ cuniæ proposita, [i] dummodo fiat ab his cautio erarum, qui contrahere aliunde non prohiben- r. [k]

*SCHOLIA.*

l.non figuræ, de action.ff. Sic & Scriptura dicitur loqui, in extrauag. Ioannis 22. ad creditorem in §.quod autem visum non iustum, & ibi Glossa ad verbum, *loquitur*, de verborum significatio. id est, loquitur Deus, vel homo per scripturam, vt in epistola inter claras, de summa Trinitat.& fide Catholica, Codice.

l.contrahitur, de pignorib.ff. l. 4. de fide instrumento.ff. c.3.eod.tit. apud Gregorium.

lo Emphyteusi, c.1.& 2.de iure emphyteo, Cod.

cap.1.& 2. & ibi Glossa docet, de fide instrumento. lib.1. tit.12. §. 2. de fide instrumentor. in authent. idque postquàm scriptura in numerum fuerat per tabularium, seu notarium redacta, l.contractus, 16. de fide instrumentor. C. Ei autem status, donec de contrario appareat: l.cùm precibus.18.de probationi.C.lib.4.tit.19.cap.4.de fide instrumento. Sigillum authenticum dici potest, cui fides publicè adhibetur, quamdiu de contrario non constat in sigillatis: quale est sigillum principis: cap.cùm dilectus, de consuetudine. Sigillum Episcopi, can.curæ, 11.quæst.3. cap.post cessionem de probatio. Sigillum capituli, ca. in nomine patris, 73. distinctio. cap.3. de probationib. Verùm annota sigilla probare, quando ea, quæ sigillata, seu literæ instrumentorum legi possunt, & si instrumentum rasum, vel diuisum, vel deletum in loco suspecto non sit. cap.inter dilectos, 6.cap.ex literis, de fide instrumentor. Inter scripturas etiam, quæ fidem publicam habent, sunt acta publica ciuilia, vel criminalia, quæ authorem habent iudicem: l.2.C.de edendo. vel notariũ publicum, l. contractus, Cod. de fide instrumento. Item charta, quæ profertur ex archiuo publico. authent. ad hæc, eodem titulo, & Nouella, 49.cap.2.

Cuiusmodi sunt epistolæ, Calendaria cuiusque priuati & annotationes, quæ non probant sufficienter. l.neque natales, 10.l.non epistolas, 13.l.rationes defuncti, 6.C.de probationib.l.9.§.2.de edendo, in ff. Eius & generis sunt apochæ, antapochæ, idiochira, de quibus posteà, descriptiones priuatæ, vt in l.cùm plures, 5.de bonis authorit.iudic. possid.lib.42.ff.titu.5.item inuentarium à priuato descriptum, l.fin.C. de iure deliberan. l. fin. de conuenien. fisci debitor.C. & similia à priuatis scripta.

cap.si cautio, 14.de fide instrumentor.l.generaliter, 13. & l.in contractibus, 14. de non numera. pecunia.C.l.fin.de probatio. lib.22.ff.tit.3.

l.scripturas, 11. & authent. si quis vult, qui potiores in pign.habeant.lib.8.C.tit.18.Nouella 37.c.1.& 2.

i Titul.de litterarum obligationibus.

eo.tit.de littera.oblig.apud Iustio d.c.si cautio, 14.de fide instrumentorum, & aliis proximè citatis. Exceptio autem non numeratæ pecuniæ intra biennium proposita tantùm valet. à die obligationis ex noua constitutione, d.l.in contractibus, de non numer. pecunia, Cod.

t Semper enim lex intelligi debet de idoneis: l.vt gradatim, de muneri. & honoribus.ff.

---

## CAPVT II.

*1 Formula obligationis litterarum.*

1 LITERARVM obligatio olim propriam formulam habebat, vt omnibus contraheretur: [a] hodiè ex dessuetudine eius, per syngrapham fit, [b] vel per chirographum, seu per scripturam se obligantis, subscriptione ipsius, vel testium adhibita. [c]

*SCHOLIA.*

a §.1.de litera.obligationi. Nomina erant, quando in tabulis publicis scribebantur nomina eorum, qui debebant, & quibus debebatur, & argentariorum, qui eius causa ad fidem publicam videbantur constituti. l. argentarius, 10. §. 1.de edendo.lib.2.ff.tit.13.l.quod priuilegium, depositi. in ff. fact. l.si plures, 9.de pact.lib. 2. ff.tit. 14. Sic posteà dictum fuit translatiuè in nominibus fuisse per similitudinem, quodcumque esset in obligatione debitum: l. cùm hæreditas, 36.ad Senatuscons.Tertullia.lib.36.ff.tit.1. & nomen facere, debitorem sibi constituere. Sicut & nomina pro debitoribus, apud Columellam lib. 1. de re rustica, cap.7. *Vel optima nomina non appellando fieri mala, fænerator Alphius dixisse verisimile fertur.* Et Asconius Pedianus in 3. Verrinam Ciceronis scribit: Antiquos vocasse titulos debitorum, nomina: ex eo quòd solebant Calendariis, eorum, à quibus pecuniæ credebantur, nomina præscribi. Et nomina debitorum seu contractorum dicuntur in l. fin.de conuenien.fisci debitorib.lib.10. C.tit.2. & incerta nomina in l.1.ad Senatuscons.Macedonia.ff. Horatius sic etiam meminit lib. 2.epistol.

*Cautos nominibus certis expendere nummos.*

Explicat & Theophilus quomodo literarum obligatio nominibus fieret, in principio tituli de liter.oblig. λιττερις (inquit) ἐςὶ, τὸ παλαιὸν χρέος εἰς καινὸν δάνειον μετασχηματίζεσθαι, ῥήμασι, καὶ γράμμασι τυπικοῖς: id est, *Litterarum obligatio,* (scilicet, secundum veteres) *est veteris debiti in nouum creditum per solennia verba, & solennes literas transformatio.* In quo videtur esse nouatio, & adfert posteà hanc formam obligandi fuisse: τοὺς ἑκατὸν χρυσοῦς οὓς ἐμοὶ ἐξ αἰτίας μισθώσεως χρεωςεῖς, σὺ ἐξ συνθήκης καὶ ὁμολογίας δώσεις τῶν οἰκείων γραμμάτων: Id est, *Centum illos aureos, quos mihi ex locationis causa debes, tu mihi ex conuentione, & promissione litterarum tuarum dabis.* Deinde adscribebantur ex responsione interrogationis, & veluti per stipulationem eius, qui iam ex locatione erat obligatus, hæc verba: ἐκ τῆς συνθήκης ὀφείλω τῶν ἐμῶν γραμμάτων: *ex conuentione debeo litterarum mearum.*

b Et apocha, & antapocha. l. plures apochis, 19.de fide instrumentorum, C.l.3.de apochis publicis, lib.10.C.tit.22. *συγγράφειν*, inter cætera significat, scripto cauere. Traducitur inde syngrapha ad scripturarum propria manu cõtrahentium factam, ad pactorum fidem. Cicero de Aruspicum responsis. *Alterum* (inquit) *putabo regem, si habeat vnde soluat, quod per syngrapham credidisti:* Et Plautus in Asinaria:

*Age istum, ostende quem conscripsi syngraphum*
*Inter me, & amicam, & lenam.*

Quidam post Asconium Pædianum ad tertiam Verrinã, voluerunt syngrapham differre à tabulis, & chirographo: quòd in syngrapha, etiam contra fidem veritatis, aliquando scribatur. Ego tamen ex nomine idipsum non colligo: quin autẽ in ipsa falsum scribi non possit, non inficior: quod tamen & chirographo, seu idiographo accidere posse nemo negare potest: cùm & contra chirographum exceptio non numeratæ pecuniæ opponatur. Successit porrò & in locum nominũ antiquæ formæ chirographum, vt qui chirographum legauerit, non tantùm de tabulis cogitasse dicatur sed etiã de actionib. & vendito chirographo, intelligitur nomen venisse. l. qui chirographum, 59. de lega. 3.lib. 32.ff. tit.1. l. seruum filij sui, 44.§. eum, qui chirographum, & l. huiusmodi legatum, 84 §. si ita non legatum esset, de lega. 1. lib.30. ff. titul.1. l. 3. de

libera

liberatio.lega.ff.cum similib.Chirographum in quæstione scripturarum obligatorium est, quando quis propria manu scripsit se debitorem, vel si ab alio ita scriptum subsignet, vel sigillet: Inde Chirographarij debitoris hoc modo obligati simpliciter dicuntur, quibus opponuntur hypothecarij in l. penol. de priuileg. creditor. in ff. l. vnic. C.etiam ob chirographariam pecuniam pignus teneri posse.lib.8. C. tit.27. Scriptura liberationis à chirographo, dicitur apocha, Græcis ἀποχὴ, Gallis *quitance*. Vlpianus in §.si accepto latum, 19.§.1. de acceptilatio. inter acceptilationem, & apocham hoc interest, inquit, quòd acceptilatione omnimodo liberatio contingit, licèt pecunia soluta non sit: apocha, non aliàs, quàm sit pecunia soluta sit. Apocha fit à creditore hoc modo: *Confiteor me recepisse tot nummos, quos mihi talis debebat ex causa tali.* Illamque accipiebat debitor, l.qui tabulas, 37.§.euitatur de furtis, lib. 47. ff.titul.2.l.fin.§. Titius, de condict. indebt. lib.12. Antapocha, contraria fiebat hoc modo à debitore in tabulis creditoris, *Tali die, ego talis solui talem summam.* Sunt tamen aliæ explicationes antapochæ, quas refert glossa ad l. plures apochis, 18. ad verbum, *apochis*: de fide instrument.lib.4. C.tit.21. Idiocheira inter priuatas scripturas, quæ de vtrisque fieri possunt, ponuntur in l.scripturas, 11. C.qui potiores in pignore habeant.lib.8.C.tit. 18. Formulam autem literarum obligationis, quæ, sublata antiqua, locum habuit, Theophilus in titulo de verborum obligationibus sic refert: *ἐδανεισάμην ἐγὼ κατὰ τὴν σήμερον ἡμέραν παρὰ τοῦδε ἢ ταῦτα ἐκομισάμην* *Ego hodie mutuo accepi ab illo, & hac ideò.* Idque literis fieri sine vlla stipulatione.

c l.scripturas, 31. qui potiores in pignor. habeant. Cod. Nouella. 73. cap. 1. & 2.

---

## CAPVT III.

*De effectu, & obligatione syngrapha.*

SYNGRAPHA, seu chirographum obligationem habet personalem, in præiudicium scribentis & agnoscentis scripturam: non autem in præiudicium aliorum creditorum: nisi ea scriptura fuerit forsan trium, vel plurium testium integræ, & probatæ existimationis subscriptione munita: nam eo casu, tanquàm publicè confecta recipitur. [a] Et iure ciuili quidem non licebit inficiari lapso biennio, à die scripturæ, quod in ea Syngrapha continetur: cùm tamen intra biennium liceat exceptionem non numeratæ pecuniæ obijcere, si sine causa facta scriptura inueniatur, vt etiam iure pontificio: non autem si facta sit cum causa: [b] Quòd si quis inficietur scripturam propriam, vel subscriptionem, tunc ad probationem perueniendum erit, quæ fit vel per testes, vel comparationem aliarum literarum eiusdem scribentis. [c]

### SCHOLIA.

a l.scripturas, 11. iuncta authentica, si quis vult, qui potiores in pignorib. habean. Cod. l. comparationes, 20. de fide instrumentorum. Cod. quamobrem chirographarij creditores in illa l. scripturas, non præferuntur hypothecariis, propter suspicionem, ne scriptura facta fuerit in fraudem eorum anticipando diem obligationis, vel suppositione debiti. At contra ipsum scribentem si non inficietur scripturam, datur actio ex chirographo, vt dicunt, confessato, vel habito pro confessato ex contumacia vocati debitoris, l.vnic. C.etiam chirograph pecuniam pignor. teneri posse. sed non datur pignorum persecutio contra detinentes bona debitorum, qui eis non successerunt, l.cùm tibi pro dote, 10. qui potior in pigno. habe. Cod. Vide ita iudicatum apud Papum, lib. 8. rapsodiæ arrestorum, tit. 2. arresto finali. In Gallia postquàm sunt confessata chirographa, habent paratam, & permissam executionem aduersus confessos, qui ampliùs certiores reddi non debent: arg. l.2.de dote cauta, & sic iudicatum refert Papus in proximo citato libro, & titulo arresto 5. Antiquitùs iure Romano, vel lege Gabinia, ex priuata syngrapha ius non dicebatur, vt refert Cicero 5. epistolarum libro ad Atticum, epistolo finali. Apud Græcos contrà, si confessata, tisque colligitur ex Demosthene ex oratione κατὰ Ἀθηνογένους: vbi ait legibus Atheniensium fuisse cautum ὅσα ἄν τις ἕτερος ἑτέρῳ ὁμολογήσῃ κύρια εἶναι. Quæcumque alteri confessus fuerit, ea rata esse, quod & statuit posteà Iustinianus. Vide quæ de his tractat Rebuffus, tomo 1. constitutionum regiarum, titulo de chirographis.

b l.1.l.aduersus, 5. l.generaliter, 13. l.si intra legibus, 8. l.in cōtractibus, 14.& l. fin. Cod. de non numera. pecunia. cap. si cautio, de fide instrumentor. atque idipsum fit intra biennium iure ciuili, quo lapso expirat exceptio non numeratæ pecuniæ, iam citatis iuribus, & §.2. de litera. obliga & § 2. de exceptio. apud Iustinia. Erit autem onus creditoris, facta sine causa obligatione, numeratam fuisse pecuniam docere. At iure Gallico æquius visum est, ne biennio, vel quinquennio, vel alio temporis spatio exceptione non numeratæ pecuniæ excludatur conuentus chirographaria actione, seu scriptura. Cæterùm conuenti, non creditoris est onus, probare non fuisse numeratam pecuniam, teste Rebuffo in tomo 1. constitutionum regiarum. in procemio, numero 59. In exceptione enim quis actor est, ideò probare debet, l. 1.& 2. de probatio ff. l. qui accusare, C. de edend. Neque officit exceptioni non enumeratæ pecuniæ, quin proponi possit, quòd scriptura iurata sit l. fin. C. de non numera. pecunia: eò pertinet l.fin iuncta authen. quod locum, de dote cauta. non numera. lib.5. Cod.tit.15.& Nouella 100. capit. 2. Recurrendum enim ad nudam rei veritatem, quandocunque de ea constare poterit, & danda exceptio contra mendacem scripturam, in l.1.& 2.Cod. si pignoris conuentionem pecuniæ numeratio sequuta non sit, lib. 8. tit. 33. l. qui pecuniam, si certum peta. Quod si quis intra tempus constitutum metuat biennij præscriptionem, forsan quia non habeat adhuc exceptionis probationes paratas, poterit interim eam perpetuam reddere etiam iure scripto, vel denunciationibus creditoribus missis, vel addito præside, aut iudice coram quo protestetur nihil sibi fuisse numeratum, l.si præses, C. de episco. audien.d.l.in contractibus, §.in omni, de non numera. pecunia.

c De modo verò probationis, & comparationis litterarum, & quando, & ex quibus fieri debeant, docet l.comparationes, 20. de fide instrument. C.& Nouella 73. de instrumentorum cautela, & fide, 4.6.& 7. ponuntur & pœnæ falsò inficiantis propriam scripturam, si conuincatur, in authent. contrà qui propriam, de non numera. pecunia. Cod. ex Nouella 18. cap.8. in Gallia syngrapha abnegata, nihilominùs comprobata per testes, aut per comparationem literarum, non habet hypothecam, & vt dicunt phragmatici, *n'a point garnison de main*, vt refert iudicatum Papus lib. 8. rhapsodiæ Arrestorum, lib. 2. arresto. 4. contrà tamen confessata, vel in contumacia aduersarij habita pro verificata, habet ius pignerationis, vide constitutionem Francisci 1. Regis Galliarum ann. 1539.

# DE OBLIGATIONIBVS EX CONSENSV.

## TITVLVS XIII.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Et quid consentire.*

1 EXPEDITIS explicationibus conuentionum, quæ re, verbis, & literis contrahuntur, dicendum, quæ ex consensu fiunt: ideò consensu dictæ fieri, quòd ad illarum perfectionem, neque scriptura, neque contrahentium præsentia, neque rei traditio necessariò requiratur: sed sufficit eos, qui illarum negotia agunt, consentire, [a] nisi aliud actum prohibeat valere. [b]

2 Consentire nihil aliud est, quàm idem cum alio velle sentire, ac probare aliquo modo per aliquem ex quinque sensibus, eius, quod agitur, vel dicitur, intelligentia ex mente iusta, & libera gerentis procedente. [c]

*SCHOLIA.*

a §.1.de obligat.ex consensu,lib.3.Instit.tit.23. Caius in l.1. §.ideò de actionib.ff.lib.44.ff. tit.6. consentientes in aliquam rem, consensu obligari necessariò ex voluntate nostra videmur, l. obligamur aut re, 52.§. consentientes, eo.tit.de actionib.ff ita nudus consensus sufficit, quamuis verbis hoc exprimi possit, & mutus, dicta l. obligamur.§.fi.& per epistolam,& per nuncium,inter absentes, l. ideò, de obligation. ex consensu, dicta l. 2. §. vnde, de actio.ff.l.1.in fine,de contrah.emptio. ff. & pactum duorum, vel plurium in idem placitum, & consensus, l.1.§.1. de pact.ff.l.3.de pollicitatio. ff. Et Iauolenus Iurisconsultus vocat consensum contractus, vel conuentionis effectum, & animum ex vtraque parte contrahentium concurrentem, ad transferendum dominium, vel ad aliud volendum, in l.omnibus rebus, 55. de actioni. ff. dicere possumus intentionem placitam & determinatam, quæ actus distinguit certo modo, l.non omnis numeratio, de rebus creditis ff.l.1. §. fin. de actioni. ff. Facultas contrahendi in specie contractuum ex consensu cæteris contractibus latiùs patet, atque ideò quicunque mentis sensa aliquo modo poterit explicare, poterit & consensu contrahere, siue loquatur, siue mutus, siue surdus sit. l. in quibuscunque, 48.de actio. ff. l. vbi non voce, de reg. iur.ff.

b Veluti si consensus alterius, quàm contrahentium: putà superioris desideretur, qui etiam erit adhibendus, c.2.de pact.c.4.de transact.si minor, pupillus furiosus, prodigus, & similes prohibiti contrahere, velint contrahere.

c in c.cùm apud sedem, 23. de sponsalib.

### CAPVT II.

*Consensus distinctio.*

POTEST esse consensus expressus, aut tacitus. Expressus, qui nominatim declaratur per aliquem sensum, literis, vel verbis. Tacitus, qui ex eo, quod agitur, colligitur. [a] Quadruplex item constitui potest species consensus: nempe negligentiæ, [b] consilij, [c] operationis, [d] & authoritatis. [e]

*SCHOLIA.*

a Sic qui contraxit matrimonium ignorans conditionem vxoris cum ancilla, si postquàm rescierit, eam cognouerit, videtur de facto cum ea consensisse, ca.2.de coniugio seruorum,lib.4.tit.9.& ferè per totam 29. quæst.2.nihilque interest suffragio voluntatem suam declaret, an rebus ipsis, aut factis, l. de quibus, 32. de legib.ff.l.recusari, de acquiren.hæredita.ff. Explicat exempla consensus taciti Paulus in l. 2. & 4. & Modestinus in l. 3. de pact. ff. Consensus tamen expressus in aliquibus desideratur, nec tacitus sufficit, vel præsumptus, vt in c. statutum, 11.§.in nullo, de rescript. in sext. vt in catechismo: vt in ca.cùm pro paruulis, de consecrat. dist. 4. in seruitute imponenda, l.inuitum, de seruituti. vrbanor. prædiorum.ff.in procura notat glossa ad c.15.qui tacet 44.de regul.iur.in sex. vbi & monet non haberi tacentem pro consentiente in odiosis, & quæ onus tacenti, si consentiret, imponerent, & c. quæ ibi videbis. Aliquando nihilominus tacitus cōsensus expresso æquiparatur, vt in Clemen.fin.circa finē, de verb.significatio. si præsens actui non contradicat, vt & in l.2.ad municipial.ff.lib.50. tit. 1. Hîc tamen certiùs respondebimus, consensum tacitum limitari iuxta actū, cui adiicitur, l.final.C.ne vxor pro marito. Barthol.ad l.1. §.si quis hoc interdicto, de interroga.actionib.ff. Dicitur & interdum consensus præsumptus, non verus, nec expressus, ratione cuius & aliquando dicitur consentire furiosus, vt in l.2.§.voluntatem soluit matri. ff. Et furiosus, & pupillus pro impensa in vtilitatem eorum facta obligatur perinde, ac si expresse consensissent, l. furiosus, 46. de actio.ff.§.igitur, de oblig.quæ ex quasi contractu nascun. apud Iustinia.ratio videtur ex Paulo in l.hæres eius, 25.§. non tantùm, famil.erciscundæ, lib. 10. ff.tit.2.quos ad societatem non consensus; sed res communis cum furioso, & pupillo coniunxerit.

b Hoc modo qui negligit agere, vel repetere rem suam ab alio possessam. videtur consentire alienationi, l. alienationis; de verb. significa. ff. vt qui non confert beneficia vacantia intra semestre tempus ad conferendum datum, videtur consentire deuoluto, c.2.de concess.præbend. Et consentire videtur erranti, qui ad resecanda quæ corrigere debet, & potest, non occurrit, ca.consentire, 63.dist. ca.quicquid inuisibilis, 1.q.1.

c Qui consilium dant, in eo, quod consulunt, videntur consentire, ca.tanta nequitia, 86.distin. quamquam nemo teneatur, vel obligetur ex consilio non fraudulento, in causa non sua alteri dato, l.consilij, de regul.iur.ff.l. 2. §. fin. manda.ff.lib.17.tit.1.vbi ratio ponitur, & in §.tua tantùm gratia, de mandato, apud Iustinia. at lucri captandi causa, consilium datum obligabit: quia fraudulentum, l. 8. de dolo malo.ff.& si ad delinquendum impellat, l. 1. §. 3. de seruo corrupto. ff.

d Cooperantes videntur eiusdem mentis esse, & sensus, vt in simonia, ca.si quis episcopus, 1.qu.1.in incestu, ca. consanguineorum, 3.q.1.in raptu virginis, in ca.de puellis, 36. q.2.quare tanquam consentientes delicto pari pœna puniuntur, ca.notum, 2.q.1.ca.facientes, 86.dist.c.quæsitum, de officio de legat.

e Authoritatis cōsensus esse potest ratihabitio gesti per superiorem facta, cùm sine eius consensu non potest factū subsistere, c.2.de pactis, c.veniens, & c.2.de trāsact. & qui defendit, vel probat peccatum, vel is, cuius authoritate delinquitur consentire quoque dicitur, cap.qui consentit, 11. q. 3. c. qui aliorum 24. q. 3. & qui iubet aliquid fieri, cap.1.de homicid.in sex.l.1.& toto titulo manda.ff.

CAPVT

Digitized by Google

## CAPVT III.

*Forma consentiendi.*

CONSENSVS liberè, & sponte datus obligat, non vi, vel metu, [a] quia illis consensus impeditur, veluti & per errorem, [b] furorem, [c] & puerilem ætatem. [d] Præbetur maximè expresse verbis, literis, nuncio, [e] in ipso contractu, & postea per ratificationem. [f] Tacitè, si quis præsens actui non contradicat, [g] vel taceat, [h] vel fieri aliquid patiatur, cùm posset repugnare. [i] Si sciens, prudensque iuris sui, literas, seu instrumenta det, quia renunciare iuri consensus videtur. [k] Si inuehat in prædia vrbana conducta res aliquas, easdem tacitè pro pensione obligasse videtur. [l] Et si iubeat quis contrahi cum sibi subditis, [m] si sciens, prudénsque subscribat gestis. [n] Item qui non prouocat à sententia, vel à nominatione, consensisse videtur, [o] quíve pro contractu fideiussit. [p]

### *SCHOLIA.*

a c.cùm locum, 14. de sponsalib. c. 2. de his, quæ vi, metú sue causa fiunt, lib. 1. tit. 40. l. 1. eod. tit. ff. & C. Metum autem esse oportet, qui commouere possit cõstantem alioquin virum, cap. veniens, cap. consultationi, de sponsalib. l. metum, 5. & 6. quod metus caus. ff. c. ad audientiam, 4. eo. tit. Vani timoris nulla est iusta excusatio, l. vani, 184. de reg. iur. ff. Metus, secundum Aristot. Rhetoricorum cap. 2. est molestia quædam, aut perturbatio, ex phantasia futuri mali, aut interimendi vim habentis, aut molesti: metus vim continet, & in singulis est necessitas imposita contraria voluntati, l. 1. de eo, quod metus caus. ff. lib. 4. tit. 2. nihilque tam contrarium est consensui, qui bonæ fidei iudicia sustinet, quàm vis, atque metus, quem comprobare contra bonos mores est, l. nihil consensui, 116. de regul. iur. Et vis maioris rei impetus, qui repelli non potest, l. 2. de eo, quod metus causa. ff.

b c. 2. & fin. de coniug. seruorum, non videntur consentire, qui errant, l. si per errorem, de iurisdictio. omnium iudic. ff. l. non potest, de regul. iuris. ff. l. 2. de iudic. ff. Neque vlla est voluntas errantis, l. sed hoc ita, 20. de aqua pluuia. lib. 39. tit. 3. Explicat Pomponius quid sit error in contractu, in l. in omnibus negotiis, 57. de action. quando aliud sentit contrahens ab eo, qui cum illo contrahit, & ita nihil agi dicitur.

c c. dilectus filius, 24. de sponsalibus, can. neque furiosus, 32. qu. 7. mente captus non dicitur sensum habere mentis: ideò nec potest dici consentire, cap. sicut tenore, 15. de regularib. lib. 3. tit. 31. ideò non contrahit, l. 2. Cod. de emptio. Ita & furiosi, & eius, cui bonis interdictum est, nulla est voluntas, l. furiosi, 41. de regul. iur. ff. Et furiosus nullum negotium contrahere potest, l. in negotiis, 5. eodem tit. de reg. iur. ff.

d cap. tuæ fraternitati, 25. de sponsalib. cap. à nobis, de desponsat. impuberum. quia pupilli infantesquicquid vident, ignorant, l. 1. §. impuberes, de falsa moneta. C. neque in ea ætate pupillus sine authoritatis tutorum interpositione quippiam velle. aut nolle videtur, l. pupillus, 50. de reg. iur. ff.

e §. ideò de obligationib. quæ ex consensu nascunt. apud Iust. l. consensu, de actio. ff. l. 2. de pact. ff.

f l. 2. de his, quæ fiunt à prælatis sine consensu capituli. cap. accessit, de desponsatio. impuber. cap. insuper, qui matrimonium accusare possunt, cap. contingit, de transactione. Ratihabitio æquiparatur mandato, & retro trahitur, l. fin. Cod. ad Senatuscon. Macedonia. l. licet, de iudiciis, ff. cap. quoties, de pactis. de ratificatione in cap. 3. de his, quæ fiunt à prælatis sine consensu capituli. can. final. 16. quæst. 1. can. si qua de rebus, 12. quæst. 2. cap. cura, de iure patrona. §. 1. de authorica. tutor. l. obligati, eodem titulo. ff.

g Clem. final. circa finem, de verb. signifi. Et sufficere hunc consensum docetur ibidem, & in cap. 2. de accusa. in sext. l. 2. ad municipal. ff. l. quidam ex parte, 12. de euictio. ff.

h nam qui tacet, consentire videtur: idest, qui non negat dictum, cap. qui tacet, 43. de reg. iur. in sext. cap. nónne bene dicimus, de præsumptionibus, l. 1. §. voluntatem, soluto matrimo. ff. nisi lex expressum consensum desideret: aliquando tamen tacens, neque consentire, neque dissentire propriè dicitur, c. is, qui tacet, 44. de regul. iur. in sex. l. qui tacet, eo. tit. ff. quamobrem in assertione, vel negatione silentis, & res, & quod agitur, quódque agi solet, & silentis præsumptio perpendi debent. Si quidem, si res cuiuspiam voluntate regenda, vel gerenda in certo tempore à lege definito sit, silentium facit, vt negligens videatur consensisse legis præscriptioni, vt maior factus non conquestus de his, quæ minor fecit, videtur eadem silentio confirmasse, tit. de tempor. in integrum restitutionis, lib. 2. Cod. tit. 53. Taciturnitas quoque denegationis, vel dissensus habebit vim, si dum duæ res propositæ, vel petitæ sunt, vna tantùm adstruatur, dicto c. nónne bene dicimus, de præsumptio. Et si quis petierit sortem principalem cum fructibus, vel vsuris, facta tantum rei, vel sortis principalis condemnatione, denegatæ videntur vsuræ, & fructus, si nihil de his dictum fuerit, l. si deposita, C. de deposito. l. terminato, de fructib. & lit. expens. Cod. atque vnam ex formulis negandi præterite aliquod ex postulatis, nec respondere dixit Plinius Iunior epistola 20. libri 5. epistolarum. Cæterum nec qui tacet, verè fatetur, nec habetur pro confesso, l. 1. de confessis. ff.

i l. 1. §. scientiam, de tributor. actio. ff. l. fi. quando appellan. sit. ff. l. 1. de filiis familias, lib. 10. C. tit. 60. l. 1. §. magistrum autem, de exercitoria act. ff. l. 1. §. pen. nautæ, caupo. stabular. ff. vbi exempla. Quando autem in summa. aliquid scientibus, & patientibus obsit tractatur in l. sæpè constitutum, 63. de re iudi. lib. 42. ff. tit. 1.

k l. cùm pridem, de pact. C. l. 2. eo. tit. ff. l. 1. C. de donatio. l. 1. C. quæ res pignori obligar. possint, l. qui chirographum, de læga. 3. nisi mens repugnet. in cap. sanè dilecto, 7. de renunciatin.

l l. 4. de pact. ff. l. 4. ex quibus caus. pignus, vel hypotheca tacitè contrah. ff.

m l. quod iussu, lib. 15. ff. tit. 4.

n Modestinus in l. fideiussor, 26. §. pater, de pignorib. ita canonici subscribentes consensisse videntur, gl. ad l. 1. ad verbum, *tenetur*, quod iussu & l. 1. §. sed si ibid. Contrà si errando, nec intelligendo quid in instrumento scriptum sit, quis se subscripserit: nam tunc non videtur ignoto consentire, l. Lucius, 59. de pignora. actio. lib. 13. ff. vel si quis nomine alieno: veluti tanquam procurator se subscribat, vt apud Scæuolam in l. Titius, Seij procurator, 8. de rescinden. venditio. lib. 18. ff. tit. 6. l. 1. §. quod ait, quorum legar. ff. l. 2. C. de reb. alien. non alienan.

o l. hi, qui, 7. de appellatio. lib. 7. C. tit. 62.

p l. exceptione doli, 11. de euictionib. lib. 8. C. tit. 45. l. si gratuitam, aliàs l. Pomponius scribit, §. fin. in quib. caus. pign. vel hypothec. contrah.

## CAPVT IIII.

*Qui in obligationibus debent, & quando, consentire.*

HI, quorum interest, contractui consentire debent: aliquando autem, si plurium in vniuersum interest, in negotio, quod plures, vt vniuersos respicit, omnium consensus vnico actu, &

tempo

empore adhiberi debet, vt in electione.[a] Quòd si ıegotium plures, vt singulos, & non vt vniuersos respiciat potest adhiberi, seorsum & separaım cuiusque consensus, & diuerso tempore.[b] Et ita ratificatio post actum ex consensu peti potest.

*SCHOLIA.*

cap. in Genesi, 55. de electio. vbi & consensus electioni ab eligentibus separatim præstitus, non prodest electioni, ne plures censeantur electiones. Idem in cap. quia propter, eo. titul. primo. Sic quando vna actio communis est pluribus, vt vniuersis, non debet diuidi per singulos: sed tota simul in iudicium venire debet, l. si idem, §. si vna actio de iurisdictio. omnium iudic. Si tamen vnius, vel quorundam electorum non vocatorum ad electionem contemptus negotium faciat electioni, quòd per contemptum possit reuocari electio, in eo casu poterit per consensum eorum, qui ob contemptum poterant conqueri firmari electio, si aliundè non expugnetur, cap. quòd sicut, 28. de electio. can. quoniam quicquid, 16. quæstione prima. Siquidem non tam confirmari electio, accedente consensu videtur, quantum remitti iniuria contemptus, propter quam non vocatus obtineret iterum fieri electionem. Quamobrem Panormit. ad cap. bonæ memoriæ, in secundo. de postulatio. prælat. annotat. quando electio. vel postulatio facta est à maiori parte electorum, consensum superuenientem minoris partis posse adhuc ratam facere electionem: & ita diuerso tempore et posse consentire, iuxta cap. bonæ memoriæ, 4. in final. de postularion. prælat. &c. quod sicut, de electio. Cõtrà, si ab initio electio fuerit facta à minori parte electorum: nam accessione consensus eorum, aliorum facta alio tempore non firmatur electio, cap. auditis, 29. de electio. vbi & ratio, & Panot. ex regula, quod ab initio non valet, tractu temporis conualescere non potest, l. quod ab initio, de regul. iur. ff. Potest & plurium, seu diuersorum consensus ad diuersa dirigi: quare & diuerso tempore potest singulorum consensus exigi, & posteà coniungi: videnda gl. ad cap. 1. & ad verbum, *tractatus*, de reb. Ecclef. non alienan.

b Sic accidit, vt quod omnes tangit, ab omnibus debeat approbari: & si singulos respiciat, & à singulis: in quantum illorum interest, ne aliorum consensus eis officiat, l. 2. de seruitutib. ff. l. per fundum, 11. & l. vnus ex sociis, 34. de seruitutibus rusticorum prædio, ff. l. receptum, communia prædior. l. si quis duas, §. item si duo eo. titul. Neque consensus ex internallo adhibitus vitiat contractum bonæ fidei, quando præstatur in absentia per nuncium, vel per epistolam: nam in illis non patitur res, vt statim, & in præsentia præstetur: & cognoscatur sed temporis interuallo opus est. l. 1. §. fin. de contrah. emptio. l. consensu, de actio. ff. Ita Paulus Iurisconsult. in l. si stipulet, 35. §. fin. de verbor. obligation. libro 45. titulo primo: *Si in locando, conducendo, vendendo, emendo, ad interrogationem quis non responderit, si tamen consentiatur in id, quod responsum est, valet, quod actum est: quia hi contractus non tam verbis, quàm consensu confirmantur.* & ibi glossa notat ex interuallo consentiri posse.

## CAPVT V.

*1 Vis, & effectus consensus, & voluntatis.*
*2 Contractus consensu initi.*

1 DVo sunt fundamenta præcipua humanarum actionũ, ex quibus distinctio actuum fit, voluntas, & potestas.[a] Voluntas in Volente est arbitrium liberum:[b] in his autem, quæ cum aliis vult, consensus,[c] quemadmodum autem omnia apud nos velle, vel nolle possumus, sic & liberum est omnibus vel consentire, vel dissentire,[d] quamquam sæpè voluntas consensus, vel dissensus à iure, vel ab aliis non probetur, aut recipiatur, vel effectum non sortiatur.[e] Siquidem voluntas cùm ad consensum peruenerit, interdum libera ad dissentiendum, maximè in animo eius, qui dissentit, interdum libera penes eundem: sed non in præiudicium alterius, vel in præiudicium actus facti, si constringatur vel à lege naturali,[f] vel diuina,[g] vel humana.[h] Sic fides data pro consensu exequendo, naturale habet vinculũ, quo promissio tenetur, & vincitur, ne diffluat, aut varietur.[i]

2 Accessit contra infidos, iura naturalia spernentes, iuris positiui diuini, & humani adhuc vinculum aliud, quo distinctis, & ordinatis actibus, & promissis, infidi, quæ natura suadente nolunt implere, conuenientibus modis exequi compelluntur.[k] Vt autem voluntas apud volentem, quæ vult ab iis, quæ non vult, distinguit, item formam, modum, & partes eorum, quæ vult: sic consensus inter duos, pluresve distinguit, & eligit res, & actus, in quibus idem sentiat, & modos, quibus se sentire: id est, consentire existimet: proinde in omnibus commerciis, artifex conuentionum præcipuus est consensus, sine quo nulla obligatio, pactióve reperitur.[l] Cæterum ex conuentionibus, quæ consensum habent, quædam vltra egent verbis,[m] quædam rei interuentu,[n] quædam literis:[o] ideóque ab illis nomen accipiunt. Quædam autem nullo illorum egent ex substantia, seu necessitate, quamuis ea accedere possint: sed egent solo consensu ad perficiendum actum, de quo agunt: ideò absolutè dicuntur obligationes ex consensu.[p] Huius generis sunt, emptio, venditio, locatio, conductio, societas, mandatum,[q] de quibus & iura pontificia pertractant, & nos ideò, prout ei conueniunt, de illis necessaria admonebimus.

*SCHOLIA.*

a l. multum interest, si quis alteri, vel sibi. C.

b Sic voluntas habet electionem, vt arbitrium liberum agendi, vel non, bona, vel mala, Deut. c. 30. Hic ante hominem vita, & mors: bonum & malum, quod placuerit ei, dabitur illi, Ecclesiastici 15. versi. 18. & verbum *volo*: plenum habere dicitur votum ad æquum, & iniquum, in l. fideicommissa, 11. §. quamquam de lega. 3. voluntas est animi motus, cogente nullo, ad aliquid non amittandum, vel adipiscendum, secundum D. Augustinum lib. 1. retractatio. c. 15. & libr. de duab. animabus & refertur in principio 15 q 1. & canonib. 1. 2. & 3. vbi & docetur, quòd facta bona, vel mala iudicantur secundum bonam, vel malam voluntatem, quando voluntati cogitatæ accedit consensus, seu approbatio cogitati: hæc enim omnia voluntati accidunt ad actus iudicandos, can. 2. sed pensandum, 6. dist. Ex voluntate deliberata, & concupiente effectum, veluti ex consensu animi, fit propositũ, seu intentio. Et ita in actibus primum obtinet locum volũtas, l. in conditionibus, de condition. & demonst. ff. neque actus agentium vltra illorũ intentionem, seu voluntatẽ extenduntur,

duutur, in l. cùm te, 13. ne vxor pro marito. C.

c l. 1. §. conuentionis verbum, de pact. ff.

d l. sicut, 5. C. de actio. lib. 4. tit. 10. l. velles, neene, de renoc. dona. C. voluntas, & animus violentiam non patiuntur, nec cogi possunt propriè: quamuis corpus, eiúsque actiones possunt cogi, & animis repugnantibus alio deduci externo motu, tota. 2. q. 5. can. merito; & sequentibus, 15. qu. 1. Si autem coactioni voluntatem accommodauerit, quod fit, voluntate factum videtur: & ita voluntas coacta, voluntas dicitur, vt tractatur in l. qui ita, 66. & ibi glo. ad verbum, *adisset*, ad Senatusconf. Trebell. ff. libro trigesimosexto, titul. 1. l. si mulier, §. si metu, quod metus causa. ff.

e voluntas ab effectu multum distat: ideò antequàm effectus sequatur, potest suscipere mutationes, vel potest intercipi, ne sortiatur effectum, dicitúrque ambulatoria, & variabilis, vsque ad vltimum vitæ spiritum, l. 4. de adimendis legat. in ff. l. cùm hic status, 32. §. pœnitentiam, de donatio. inter virum, & vxorem morte autem finitur, l. 1. de Sacrof. Ecclef. C. l. 4. loca. ff. cum similib. Ius autem, & effectus ratam efficiunt voluntatem, & prohibent ne variare possit volens, vt contrà, volũtas rata non est, quæ aliquid contra ius, vel bonos mores, aut turpe iubet, l. si inquilinos, 112. §. pen. & fin. & l. seruo alieno, 113. de legat. 1. l. non dubium. C. de testib. c. cùm in offic. & cap. 2. de testam. impossibile enim facta existimatur, quod iuri, & bonis moribus aduersatur, l. filius, qui, de condition. institut. ff. can. fi. de pact. ff. vbi impossibilia iuris & facti ponuntur. Et quod iure prohibetur, non minus, quàm id, quod infertur extra libertatem voluntatis esse dicitur, l. libertate, de statu hominũ, in ff. Sic & consensus interdum ratus, interdum non ratus dicetur, vt in l. peruenit, 3. de emptio.

f lex naturalis soluere, seu implere fidem, & promissionem iubet, c. 1. de pact. l. 1. de constituta pecunia ff. l. 1. §. 1. de pact. ff. ideò voluntatem consensu formatam ratam facit, l. cùm amplius, 84. ff. is natura debet de regul. iur. ff. l. naturales, de actio. l. fideiussor obligari, §. fideiussor, de fideiussor. in l. frater à fratre, de condict. indeb. ff. l. quibus diebus, ff. de conditio. & demonstra. Naturalis obligatio, secundum Philippum Decium ad dictum, §. is natura, consideratur primo ratione æquitatis naturalis, quæ oritur ex consensu; ex l. 1. de pactis, l. 1. de constituta pecunia. ratione eorum etiam, quando cum seruis contrahitur, vinculum oritur naturalis obligationis, l. naturaliter, & l. si id, quod, de condict. indebiti. & inter patrem quoque, & filium, l. frater à fratre, eo. tit. Sed & ipsemet consensus, qui ex animo procedit, per se naturali omnibus hominibus indita nascitur, nulla prorsus distinctione adita sexus, vel conditionis ciuilis, aut dignitatis, quo fit, vt dicamus ex consensu seruos obligari naturaliter posse, & ipsos principes suis pactionibus adstringi, vt in ca. postea quàm, 25. q. 2. ca. 1. de probatio. §. 1. de natura feudi in vsib. feudorum, c. 1. de probatio. Et sic ratione consensus naturalis, omnes contractus dici possunt de iure gentium, l. ex hoc iure, de iure. ff. c. 1. de probation. gloss. in l. 2. de precib. impera. offeren. C. quanquam ratione formulæ, & solennitatum, quidam dicantur iuris ciuilis. Quare ratione cõsensus iterùm dico omnes. & ipsi principes ex pactis, & conuentionibus obligantur, Barth. & alij in l. digna vox, de legib. C. Bald. ad l. finalem, de transact. in l. ex imperfecto, de testam. Iason ad l. ciuitas, de rebus credit. ff. Barbatia. ad c. 1. de const. Decius consi. 410. incipiente, in causa. Omitto reliquos: quando autem naturalis obligatio à iure admittit comprobationem, & solennitatem, & vinculum nanciscitur, firmior fit. Alia species obligationis naturalis sine consensu, ex facto ipso, instinctu naturali, ob beneficium acceptum, cùm sine pacto quis ad remunerationem obligatur, quæ non est ita efficax, ac prior, quæ cum consensu est, & de qua in l. sed si lege, §. consuluit, de petit. hæredit. l. si non sortem, § libertus, de condict. indebit. ff. c. cùm in officiis, de testamen. can. nihil, 84. distinct.

g Sic promissiones suas Deus adimpleuit Iudæis, Iosuæ, 21. Exod c. 2. & cap. 6. & fidelis Deus manet in promissis, 1. ad Corint. 1. & vota sibi promissa exsolui desiderat, Numerorum 3.

h quod probatur titulis de pactis, de transactionibus, de locatio. de emptione, & similibus, in vtroque iure.

i videnda tota l. iurisgentium, de pact. in ff. faciunt & tituli de actionibus, de obligationibus. in Institutionibus iuris ciuilis. in C. & ff.

k compelluntur verò fidem seruare cõtrahentes & per legem, & magistratuum sententias, l. iurisgentium. §. prætor ait, de pactis, ff. l. pacta. quæ contrà, C. eo. tit. l. nec ex prætorio, 28. de reg. iur. ff. & liquet in vtroque iure ex titulis de pactis, & de transact.

l Contractus legem ex conuentione accipiunt, l. 1. §. si conuenit. de posit. ff. cap. 3. de deposito. l. contractus quidam, 24. de regul. iur. ff. l. si certo, §. interdum, commoda. ff. Sine consensu nulla est obligatio, conuentio, vel pactum cuiuscunque sit generis, vel ex numero eorum, quæ re aut verbis, aut literis contrahuntur, l. 1. §. adeò, de pact. ff. Iabolenus Iurisconsultus, hunc consensum vocat affectum concurrentem ex vtraque parte contrahentium antequàm res in obligationibus, vel contractibus Dominium transferant, in l. in omnibus rebus, 55. de actioni. l. non omnis numeratio, de reb. credit. ff. probat & l. obligationum substantia, 3. §. non satis, de actionib. ff.

m vt titulo, de verbor. oblig. in Institut. ff. & diximus suprà, nec in his aliud venit, quàm quatenùs lingua nuncupatum fuerit, l. 99. quicquid adstringendæ, de verbor. oblig. ff.

n vt mutuum, depositum, commodatum, pignus: vt suis titulis antè docuimus.

o titulo de literarum obligatio, & sup. nos docuimus.

p §. fin. de oblig. ex consensu, apud Iustin. l. consensu. de oblig. in ff.

q §. final. de oblig. eò consensu. l. 2. de act. ff.

## DE EMPTIONE, ET VENDITIONE.[a]

## TITVLVS XIIII.

a Tractatur de emptione lib. 3. Decreta. tit. 17. 1. qu. 1. ca. eos, qui & in qu. 2. & 3. & in multis canonibus, & in can. canonum statutis, ca. quicunque. 14. quæst. 4. ca. æqualitas, de pœnitentia, distinct. 5. lib. 18. ff. tit. 1. & sequentibus. lib. 4. C. tit. 38. & sequent. lib. 10. C. tit. 4. lib. 3. Institutio. tit. 24. lib. Basilicorum Eclog. 19. tit. 1. & in nostro Syntagmate iuris, lib. 25.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio emptionis periculum in negotiatione.*

INTER contractus, qui discussione Ecclesiastica digni sint, est emptionis, venditionísve conuentio, in qua propter inordinatas cupiditates habendi, facile committitur peccatum.[a] Qualitas autem

em lucri aut negotiantem excusat, aut arguit, a est honestus,& turpis quæstus: ille probatus: non difficile tamen inter ementis,& venden- commercium, non interuenire peccatum.[b] gotiari aliquando licet, aliquando non licet.[c] mo tamen mercator, vix, aut nunquàm potest o placere.[d] Sæpè & contractus emptioni,& ditioni affines, eum contractum cōfundunt,[e] inde illius, ab aliorum substantia, distinguen- erit subtiliùs natura.

### *SCHOLIA.*

Cupiditas habendi omnium maiorum radix, can. bonorum, 47. dist. §. cogitatio. vt iudices sine quoquo suffrag. & c. in Nouell. cap. 1. in proœmio Decretalium.

can. qualitas, 2. de pœnit. dist. 5. quia licitum iura ciuilia dicunt contrahentibus se in pretio circumuenire, l. in causa, in 2. sic incipiente, §. idem respondit, de minorib. 25. annis. l. item si pretio, §. quemadmodum, loca. ff. Et perfidiis est iustæ æqualitatis, quæ rei cum pretio fit æstimatio, l. 1. de contrah. empt. ff.

Diuus Augustinus 10 lib. quæstionum veteris, & noui Testamenti, capit. 37. refertur in canon. ec. fornicari, 88. distinct.

can. 11. eiiciens, 88 dist.

veluti si emptio rei pignerate simuletur ad vsuras in fraudem legis percipiendas, vel ad fructus lucrandos, quòd improbatur, in c. ad nostram, 5. de emptio. Item si pignum, & permutatio misceantur, vt in c. ad quæstion. 5, 6. de rerum permut. Si locatio, perpetua dicta, & emphytheosis fiat, quæ speciem venditionis, vel affinitatem cum ea habet, cap. nulli, de reb. Ecclesiæ, non alienand. & in Nouella, de alienatione & emphytheosi, cum simillib. Tanta etiam cum aliis contractibus erat emptionis, & venditionis affinitas, vt nulla fieret alienatio sine venditione vera, vel ficta, seu imaginaria, per quem transferretur dominium rerum per æs, & libram, ex aliis contractibus, imò & in vltimis voluntatibus, §. 1. de testamentis ordinandis. Cicero 2. de legib. & in Topicis, in quem locum Boëtius, & Plutarch. lib. de sera numinis vindicta, Varro 2. de re rustica, c. 10. Atque Sextus Pompeius Festus in 1. de verborum significatione, *Abemit*, inquit, *significat demito, vel auferto. Emere enim dicebant antiqui pro accipere*: ita emptionis, & venditionis appellatio generalis continet omnem omnino contractum, per quē dominium transfertur l. sicut, 8. §. venditionis, quib. modis pignus, vel hypothe. solui ff. facit l. veteres. 17. §. vt sui, de actio. empt. quæ iuxta veram mentem sic debet intelligi: Idque non propriè: sed ex similitudine: quod sicut ex emptione transfertur firmiter dominium: sic & ex aliis contractibus, ad quos nomen transfertur, iuxta l. cùm manu sata, de contrahen. emptinn. alioquin inter emptionem, & alios contractus, multum interest, quamuis conueniant in translatione dominij: vt in l. quorum finibus, de pignoribus, ff. l. quicquid, l. verba gesserunt, de verborum significatio. Vide, quæ diximus libr. 25. Syntagm. iuris, cap. 1. Possumus & addere etymon nominis, *emo*: quod ad omnem acquisitionem pertinere potest, & dominij translationem: siquidem nomen ἐμὸν meum, non omninò absurdè eò referri poterit, vnde ἐμοὶ *mihi datum*, & ἐμὸς *meus*, mihi quæsitus, & hinc dicimus quod semel meum est, amplius meum fieri non potest, §. sic itaque discretis, de actioo. apud Iustin. l. 3. §. ex pluribus, de adquirend. possessio. ff. & meum, tuum, suum, sunt pronomina possessiua, & distributiua *dominiorum*, ca. quæ iure, 8. dist.

## CAPVT II.

*Quid emptio.*

EMPTIO, est contractus[a] innominatus,[b] bonæ fidei,[c] iurisgentium,[d] per quem fit commutatio rei cum pretio,[e] ex consensu.[f]

### *SCHOLIA.*

a contractus nomen pro genere est: cuius plures sunt species: & contractus dicitur vltrò, citróque obligatio: Græcis synallagma, l. Labeo, 19. §. contractus, de verbor. significat. Ex numero contractuum est emptio, l. iurisgentium, §. 1. de pact. ff.

b dicta l. iurisgentium §. 1.

c §. action. in, de actionibus vbi docetur, qui contractus, quæue eorum actiones sint bonæ fidei, quæue stricti iuris. Obseruandum tamen in omnibus contractibus siue bonæ fidei dicantur, siue stricti iuris, exigi bonam fidem, l. bonam fidem, C. de actio. & in omnibus obesse malam fidem dolosam, l. 1. & l. ne ex dolo, de dolo ff. quia bonæ fidei aduersatur dolus, l. 3. in fine, pro socio, l. si dolo, 5. C. de rescinden. venditio. Verùm singulari quadam distinctione quidam contractus bonæ fidei, vt emptio, locatio, dicuntur: quidam stricti iuris, dicto §. actionum, de actio. & in l. vnica, §. sed etsi non ignoramus, de rei vxoriæ action. C. l. pen. dt. solu. matrimo. ff. l. 82. de solution. dicuntur & stricti iudicij in l. in actionibus, de in litem iuran. in ff. Bonæ fidei potiùs dicuntur, quòd in illis bona fides exuberet, & multa censeantur conuenta, de quibus nominatim dictum non fuerit, ex vsu communi & bona fide subintellecta ex natura, & consuetudine contractus, & contrahentium cauere solita alioquin. §. in bonæ fidei, de act. in ff. l. consensu, eo titulo. ff. l. quòd si nolit, §. quia assidua, de ædilit. edict. ff. Tullius Cicero 3. officiorum, summam vim esse dicebat in omnibus arbitriis, in quibus ex fide bona agitur, & c. & idem videndus in Topicis, & ibidem explicatio Boëtij: sic in §. fin. de obligatio. quæ ex consensu. In emptionibus, venditionibus, locationib. societatib. mandatis, alter alteri obligari dicitur ad id, quod alterum alteri ex æquo, & bono præstare oportet, iunge & §. penult. de loca. Stricti iuris contractus dicuntur, in quibus quidem ex bona fide agitur: verùm ita latè non fit extensio, vt in cæteris, qui bonæ fidei appellantur: sed remanent placita intra fines conuentorum expressè, vt nec plus, nec minus, nec aliter, quàm placuerit expressè peti, aut iudicari possit. ideò strictæ, vel restrictæ conuentiones dicuntur, l. quicquid adstringendæ, de verbor. obliga. ff. l. exēplo, 11. & l. si quis absentis, de act. ff. hincque colligitur vna differentia inter contractus, & actiones stricti iuris, & beneficij, vt iudex in contractib. bonæ fidei possit supplere omissum, quod per stipulationē expressè adijci posset in stricti iuris iudiciis, l. quæ tantundem, de negotiis gest. ff. l. Lucius, depositi. Et in arbitrio iudicis est in bonæ fidei iudiciis æstimare quantum ex bono, & æquo actori restitui debeat: in quo & illud continetur, vt si quid inuicem præstare actorem oporteat, eo compensato, in reliquum is, cum quo actum erit, condemnetur: quod denegatum in stricti iuris iudiciis, excepto quod ex Marci Cæsaris rescripto, doli mali exceptione compensatio inducebatur, §. in bonæ fidei, de actionib. apud Iustin. Secunda differentia, quòd omnia accessoria veniant in bonæ fidei iudiciis, l. 1. de actio. empt. ff. Et de quibus etiam nihil fuerit cogitatum, vt in emptione, nata, cæta, & similia, l. fundi, §. si rata, de act. empt. ff. c. cùm Ecclesia, de causa possess. vbi est notabilis gl. hac de re copiosè disputans, ad verba, *in iudicium*: in stricti verò iudicij actionibus accessoria non veniunt, nisi post acceptum iudiciū, mora interueniente l. 2. & 3. & in his, & l. videamus 38. §. si actionē, de vsur. ff. Sic de vsuris, dicimus iure ciuili, vt debeantur ex bonæ

fidei iudiciis, etiam non conuentæ, l. vsuræ, de vsuris, ff. ex mora, l. mora, eo. tit. & tantundem efficier in his officium iudicis, quantum in stricti iuris actionibus, & obligationibus stipulatio, l. Lucius, & l. qui per collusionem, §. si de actionib. empt. ff. l. Lucius, deposit. ff. vsurarum tamen modus arbitrio iudicis ex more regionis constituatur, l. 1. & l. in contraria, de vsur. ff. Tertia differentia quòd cùm dolus dat causam contractui bonæ fidei, ipso iure contractus nullus est, c. cum vniuersorum, de rerum permuta. l. & eleganter, de dolo, ff. si dolus committatur à contrahentibus: nam si committeretur ab alio, teneret quidem contractus: sed daretur actio de dolo in decipientem deceptis. d. l. & eleganter, §. 1. Causam contractui dare dicitur ad hunc effectum dolus, quando contractus aliter non fuisset sequutus, si non interuenisset dolus: alioquin si non obstante dolo, quis esset contractuturus, tenebit contractus, & pro incidente in contractum dolo agitur: veluti si venditurus eram quidem: sed per tuum dolum minus, quàm decreueram, vendidi: vel si per dolum meum pluris emeris, quàm emisses, dolo non interueniente, tenet quidem contractus: sed agitur ad supplementum pretij, l. Iulianus, §. sed si venditor, de act. emption. ff. vel deceptus aget ad rescissionem contractus, l. si dolo, 5. de rescindend. vendition. C. libr. 4. tit. 44. non autem qui decipit, l. transactione finita, 30. C. de transactio. Loquimur autem & hic de dolo, consilio commisso: non de eo, qui dicitur re interueniente, puta per deceptionem vltra dimidiam iusti pretij, quæ dicitur dolus re ipsa, non ex fraude, l. dolus, 10. & l. 2. de rescinden. vend. C. cap. 3. & cap. cùm causa, de emptio. Meminit & de dolo re ipsa commisso, l. si quis cum alter. 36. §. fin. de verborum obligatio. ff. Est & mala fides, quæ contractum nullum reddit emptionis, l. contrahere prohibente, l. quemadmodum, de agricol. & censib. libr. 11. C. l. non dubium, C. de legib. s. in contractibus vero stricti iuris, quamuis dolus dederit causam contractui, tamen ipse subsistet ipso iure, quandiu non impugnatur; cæterùm qui ex eo agit, repellitur ope exceptionis doli, l. si quis cum alteri, de verborum obliga. in stib. l. cum postea quam. 9. de pact. C. l. dolo 5. de inutilib. stipula. institb. C. lib. 8. tit. 39. §. 1. de exceptio. l. 5. C. eod. tit. de exceptio. l. 7. §. 7. de pact. ff. Commune bonæ fidei omnibus iudiciis erit non admittere pactionem, quæ contra bonos mores desideretur, l. generaliter, de vsur. ff. l. si in Asia, §. 1. deposit. ff. Quarta differentia, quòd in bonæ fidei iudiciis potest in litem iurari ex affectione: in aliis nequaquam, l. in actionibus, de in litem iuran. l. in hoc, §. communi diuidun. Quæ omnia possunt conuenire contractui emptionis, & venditionis, qui est bonæ fidei cui tamen vinculum stipulationis adiungi poterit; quia & stipulatio est commune vinculum ad omnes conuentiones, & obligationes pertinens, si adhibeatur, l. 1. & l. 5. §. stipulatio, de verbor. obligat. sic exempla dantur stipulationis additæ emptioni in l. 1. §. 3. de actio. empti. & apud Varronem lib. 2. de re rustica, cap. 2. 3. 4. & 5. Ita apud Plautum in Epidico, actu 3. Scena 4. miles a Periphana fidicinam emit.

Miles: *Est-ne empta mihi hæc? Per istis legibus habeas licet,* &c. Et Seneca 3. de beneficiis: *Vtinam nulla stipulatio emptorem venditori obligaret.*

d l. hoc iure, de iustit. & iure, ff. l. iurisgentium. 7. de pact. ff. l. 1. §. fin. de contrah. empt. ff. ius autem gentium, vers. hoc iure, de iure natura. ita frequens hic contractus, quòd ius gentium omni humano generi commune sit, d. §. ius autem gentium, & l. 5. de iustit. & iure.

e de commutatione rei cum pretio, in l. 1. de contrah. emptio. §. 1. eod. titul. apud Iustin. ita affinis hic contractus permutationi, l. 1. C. de rer. permutat. lib. 4. ti. 2. l. 2. eod. titul. ff. l. fin. ex quib. caus. in possess. eat. ff. lib. 42. titul. 4. Et certè omnium ferè commerciorũ origo, & contractuũ, à rerum permutatione cœpisse videtur. Nam postquàm fuerunt rerum dominia diuisa, homines quibusdam cœperunt egere, quæ apud alios essent, & quædam apud se superflua habuerunt: & ita superflua cũ necessariis permutare, vt docet Aristot. l. 1. Politicorum, cap. 5. & 5. Ethicorum, c. 5. Cùm autem sæpè accideret, vt nulla essent superflua, quæ cum necessariis permutarentur, inuenta publica materia, quæ suppleret illam difficultatem permutationis, & qua æstimatio fieret rei, & pretium daretur, l. 1. de rer. permut. ff. l. 1. de contrah. empt. ff. §. item pretium, eod. tit. apud Iustin. Statim autem vbi pretium inditum est, emptio dicitur perfecta, etiam re non tradita, cap. in tantum, 56. §. 1. de simo. vel si fides habita sit de pretio: aut conuentum de eo sit, l. 2. §. 1. de contrahen. empt. ff. l. empti fides, C. eo. titul. §. 1. & §. pretium item, eod. titu. apud Iustinian, pretium quasi peritium, quod à peritis statuatur. Sic enim ait libr. 4. de lingua Latina Varro. Pretium, quod æstimationis, emptionisve causa constituitur: dictum à peritis, quòd hi solum possunt facere rectè id. Atque Seneca lib. 2. de Beneficiis cap. 16. solum sapientem veram æstimationem rerũ nosse, eámque pro tempore tradit.

f in l. in venditionibus 9. de contrah. empt. ff. l. consensu, de actio. l. 1. & 2. de rescind vendit. C. §. fin. de obliga. quæ ex consens. nascunt apud Iustin.

---

## CAPVT III.

*Emptionis distinctio,*

EMPTIO, [a] vel vera, [b] vel ficta, seu imaginaria, [c] dicitur, vel talis, quæ pro emptione habeatur: hic nos de vera agemus. [d]

### *SCHOLIA.*

a Hic agimus de emptione prout est contractus nominatus, separatus à generali nomine, quod omnem domini translationem significat.

b Id est, quæ constitit substantialibus huic contractui tributis, re, pretio iusto, & consensu, l. 1. de contrah. empt. ff. nec decliuat in alium contractum, vt in can. ad quæstiones, de rerum permutation.

c Ficta dicitur vel cum fraude, vel sine fraude: cum fraude, si pignori verè res data fuerit creditori, & is in fraudem vsurarum fingat emptionem intercessisse, vt in cap. illo vos, 4. de pignorib. cap. ad nostram, de emptio. l. 2. C. plus val. quod agi. lib. 4. C. tit. 22. venditio simulata, venditio non est propriè, l. cum in venditionem, 36. de contrahen. empti. l. si donaturus 3. l. empti fides, 9. C. eod. titu. Simulata, & imaginaria etiam venditio, quæ fit pretio non accedente, & sine mente alienandi: quæ veluti alij contractus imaginarij, non habet vinculum obligationis, l. contractus imaginarij, 53. de actioni. ff. & pro non facta habetur, nec alienationem rei habet, l. nuda & imaginaria, 55. de contrah. emption. ff. l. emptor, 12. de aqua pluuia arcenda. ff. l. imaginaria, 16. de reg. iur. ff. Imaginaria rursus emptio dicetur, quando ita emptio fit ab initio, vt fides detur ab emptore de reddenda re oblato pretio, quod rectè colligitur ex l. 4. §. si ab ignoto, de manumissionib. ff. & illa ficta, & quæ differat ab emptione redhibitionis, seu sub pacto de retrouendẽdo sub certo tempore, quo pendente, vera emptio manet, l. 2. de pactis inter emptor. C. si sine fraude fiat, non aliter. l. ad nostrã, de empt. Erit & ficta emptio, & imaginaria, quæ ea lege contrahitur, ne dominium transferatur in ementem, l. cùm manu fata, 80. §. fin. de contrah. emptio. ficta, & ea quæ adhibetur aliis contractib. per æs, & libram factis: vt in donatione, l. fina. C. de dona. In testamentis §. 1. de testament. apud Iustin. & quando vxor per coemptionem olim ducebatur, datis tribus assibus, de qua & Nonius Marcell. Imaginaria ita emancipatio emptione simulata

l. fin.

C.de emancipa.liber.8.tit.49.& adoptio,in l.fi.C.de adoptio.lib.8. titu.48.§.fi.6. quib. mod. ius patr. potest.solui. eum simili.Imaginaria & venditio,quæ fit nummo vno, l.si vsusfructus,§.fin. de iure dotium, quæ omnino inutilis non est, vt simulata: sed valet vt donatio collata ex consensu in alium sub specie venditionis, si donatio valere alioquin possit,l.si non verum,15. de donation. inter virum, & vxor. C. sic intelligenda, l. empti, in fine. C. de empt.facit in argumentũ, imaginaria solutio,quæ acceptilatio est,& liberat.§. item per acceptilationẽ, quib. mod.tollit.oblig.l.1. de Acceptil. ff.postremò imaginaria quoque emptio dicetur, in qua supponitur emptor, qui quamuis suo nomine emat; tamen fide alteri data alienis nummis comparat; nomen tantùm, & ministerium adhibet, vt in l. is, qui suis nummis, §. si ab ignoto, de manumissio. ff.l. fin. C.si quis alteri, vel sibi, lib.4. C tit. 50. In quo casu imaginaria emptio non est inutilis: sed habet locum in persona eius,qui alium supponit in suam vtilitatem, in l.1.& 2. plus valere, quod agitur C. dummodò ipse aliunde non prohibeatur contrahere, alioquin si prohibeatur contrahere in sua persona, non valebit contractus in persona capaci supposita per eum, l.1, in fine, de contractib. iudic.C.l.cum propria.5. & l.multum interest,6.C.si quis alteri vel sibi, l. 46. de contrah. emptio. ff.l. 5.§.3.4.5. de author. facit l. & qui sub imaginem,10. de distra.pign.lib.8.titu.28.

d pro emptione habetur,& est etiam litis æstimatio, l.1.& 3.pro emptore,ff. Sic quando res æstimata datur in dotem, empta censetur,l. qui balneum,9.§. fin. qui potior. in pign. habean.l. plerumque,10.§. si ante,& l. cùm post, 69.§. penult.de iure dotium,ff.

## CAPVT IIII.

*Ex quibus constet emptio.*

EMPTIO constat re vẽdibili,[a] iusto pretio,[b] & consensu legitimo,[c] qui determinat rẽ, & pretium,[d] & pacta adiicit contentioni, de quibus posteà. Quod si pretiũ vltra dimidiã iustæ æstimationis habeat defectum, quam deceptionem reipsa dicimus, in arbitrio emptoris erit, vel supplere iustum pretium; aut venditoris abire ab emptione.[e]

### SCHOLIA.

a Venditio sine re quæ vænéat, non est, l. 1. & l. nec empt. 8. de contrah. empt. Rei appellatio hic etiam generalis, pertinens ad omne, quod habere, possidere, aut persequi possumus, & in commercio est: non autem ea, quæ naturale ius gentium,ciuile,aut diuinum,vel boni mores à commercio exemerunt, l.si in emptionem, 34. §. omnium. de contrah. empt. & ita res soli, mobiles, immobiles, hæreditates, actiones, iura vendi possunt, & emi, tit.de heredit.vel action.vendi,libr. 4.C. & lib.18. ff.titu. 4.l. nominis venditio,C.eod.l.si nomen sit distractum,4. l.emptoris nominib.6. eo.ff. item & seruitus, l. cùm manu sata,80.§.1. de contrahen. empt.fructus, & partus futuri,l. nec emptio,de contrahend.empt. ff.l. & quæ nondum sunt, de pignorib. ff. frumenta in herbis, l. fistulas, 78.§.fi. de contrah. empt. ff. l.artem, §. qui maximas, de Publica. quamuis hodie hæc sine distinctione non admittantur. Nam quod pertinet ad venditionem actionum,vel nominum edita lex distinguens in l. per diuersas,& l.ab Anastasio,de manda.C. & odiosa visa est venditio nominum,quando ad vexationem litigantium fit, & vt potentior aduersarius detur, c. nonnulli 28.§. sunt & alij.& ibi Innocentius,iuncta gloss.ad verbum, *merimonij*,& cap. quia nonnulli, de rescript.Innoc. iterùm in capit. sedea Apostolica, & ibi glossa, ad verba, *sed & ne liceat*,eod. titul de rescript. odiosa etiam, & vetita rei litigiosæ venditio, l.2. & l.fin.C. de litigio. Prohibitum & aliquando lege Francica propter fraudes, ne fructus immaturi in herbis emerentur, per Carolum Magnum titul. de prohibita alienatione futurorum fructuum, lib. 2.legum Longobardorum. Fuerunt ea de re constitutiones Ludouici XI. anni 1492. artic. 1. & Francisci I. *sur le traicté des bleds.*

b Sine pretio certo emptio nulla,l. 2. §.1. de contrah.empt. ff.l. empti fides,9. C.eod. tit. pretium arguit contractum emptionis,l. final. vbi Bartol. de prædiis curialium,li. 10. C. dicitúrque esse de substantia contractus,l. pacta conuenta, de contrahend. empt. ff. Ex parte venditoris datur res,ex parte emptoris pretium,l.1. de rerum permuta. §.1.& §. pretium, de emptio. pretiúmque apud venditorem loco rei esse censetur, l.si rem, de petition. hæred. ff.l.1. de distract. pignor. Quare pretium debet esse iustum: id est, accedens ad verum valorem rei venditæ: alioquin si non æstimetur ipsa res: sed vel vsusfructus vsus, vel commoditas, alius est contractus: putà locatio, vel alius, l. 1.loca.ff.l.1. §.si quis seruum depositi,ff.Pretiũ item in pecunia, electæ,signatæ, probæq; materiæ, l.1. de contrah. empt. nempe ex constitutione prima contractus: nam contractu inito, nihil prohibet loco pecuniæ dari alias res æstimatas in solutum, l. pretij causa, de rescindend. vendition. alioquin rei emptio per aliam rem loco pretij fieri non potest, l. emptionem, 7. de rei vendi. C. esset namque potius hic contractus permutationis, quàm emptionis, re pro re data, & permutata,l.1. de contrahend.empti. ff.l.1. de rerum permuta.ff. Iustum pretium,& legitimum,respondens,& congruẽs rei venditæ, esse debet, l. etsi æquo pretio, & l. si fundum per fideicommissum, de legat. 1. Vilissimo pretio venditione facta,non censetur venditio: sed vel donatio, l. si quis ante, de acquirenda possessio. l. si quis conduxerit, locat.ff.aut contractus simulatus.cap.ad nostram,de emptio.Nec ad magnam rem comparandam, pretium exiguum sufficit, l.ita autem, in princip. de administratio. tutorum,in ff.

c cap.3.§.fina. de emptio.consensum determinare emptionem,ait l.1.§.fin.de contrah.empt.ff.§.1.de obliga.quę ex consens.nascun.& in dubio iusti pretij, num quis voluerit donare, vel vendere, recurritur ad intentionem, & consensum,l.cùm donationis,36.l.in venditionibus, 9.de contrahend.emptio.ff.

d Pretium hîc, de formali intelligendum est: quippè pretium legitimum duplex constituitur, formale, & commune.Formale est,quod formã accipit quãtitatis ex definitione contrahentium, ex additione & diminutione, donec in certum conuenerint,l.si voluntate, 8.de rescindenda venditio. & ita hoc formale pretium dicitur in l. in lege Falcidia,62. ad legem Falcid.ff. & in hoc cadit affectio, ratione cuius vnus alio plus, minúsve æstimare potest, vt maiori pretio filius patrem potiùs, quàm alius redimeret,l.pretia rerum, 63.ad leg.Falc.ff. maiori etiam pretio fundum suo vicinum emeret, quàm alius, l. etsi æquo pretio,& l.si fundum, de lega.1.l.si cui fundus, de lega.2. vel ratione etiam quòd vendita res fuerit maiorum alicuius, l.lex, quæ tutores, C.de administratio. tutor.ff.cap.cõstitutus,de in integrum restitutio.l.si in emptione,de minorib.25. ann. ff. Commune pretium legitimum,rursum est duplex: vel quantum in rei veritate valere possit, dictis l.in lege Falcidia; & pretia rerum, ad l.Falci.quem valorem metitur ex redditibus Iustinianus, vt fructus rei 20.annorum æstimati faciant verum rei valorem,§.sanctissimus de alien.& emphyt. in Nouellis,§. quia verò Leonis quidem, & §. si verò alicuius, de non alienan. reb. Ecclesiastici. in Nouell. vel commune pretium est, ex communi rerum functione, seu prout communiter venditur, dict. l. pretia rerum. & l. si seruum,



ad leg.

ad leg. Aquil. secundum qualitatem, & consuetudinem loci, 9. fi. de donatio. caus. mort. ff. Et habita ratione temporis, quo res venit. Nam mutato tempore, mutantur æstimationes rerum propter vsum, vel sterilitatem, vel copiam, l. ad rescindendam, de rescind. vendit. C. l. 3. §. diui fratres, de iure fisci, cap. cùm dilecti, in illis verbis. tunc valentem: & cap. penult. de emptio. Tempus quoque venditionis spectandum esse docet, l. ex mille, §. 1. de emptio. Eò pertinet dispositio iuris, qua cautum, vt presbyteri plebes suas admoneant, vt & ipsi hospitales sint, vt non cariùs vendant transeuntibus, quàm in mercato vendere possint: alioquin ad presbyterum: id est Episcopum transeuntes hoc referant, vt cum illius iussu cum humanitate ibi vendant, cap. 1. de emptio. vbi tamen gl. notat abiisse hodie in desuetudinem, vt Episcopi, qui presbyteri dicuntur, curam rerum venalium habeant, quæ tamen ibi illis permissa, & in l. 1. C. de Episc. audien.

e cap. cùm dilecti, 2. c. cùm causam. 6. de emptio. l. 2. C. de de rescind. venditio.

## CAPVT V.

*Quæ vendi, vel emi prohibita.*

NON licet iudici vendere iustum iudicium, [a] nec testi iustum testimonium: [b] etsi liceat aduocato vendere iustum patrocinium, [c] vel iustum consilium. [d] Altare, decimas, Spiritum sanctum, emere, vel vendere simoniacam esse hæresim, & prohibitum, nullus fideliũ ignorat: [e] quemadmodum prohibitum vendere res sacras, religiosas: [f] vt & dare pro certa pecuniæ quantitate episcopalem iurisdictionem, [g] aut Ecclesiasticum beneficium, [h] aut sub annuo pretio sacerdotes ad Ecclesiarum regimen statui: quia dum sacerdotium sub huiusmodi mercede vænale disponitur, ad æternæ retributionis præmium ratio non habetur. [i] Pro licentia docendi etiam, nemo pretium exigere debet neque obtentu consuetudinis: [k] item prohibitum Christianis sub pœna excommunicationis, ne Saraceni, seu hostibus fidei arma, ferrum, linteamina, naues, galeas subministrent. [l] Res pignorata simulatè in fraudem prohibitionis vendi nequit: [m] concessa tamen est vẽditio census annui cõstituti sub pretio certę pecuniæ, obligãdo pro prȩstatione eius cẽsus prædia, vel domos, inter laicas, vel Ecclesiasticas personas, cũ facultate redimendi censum venditũ restituto pretio venditionis. [n] Vænales etiam non debent exponi reliquiæ sanctorum, [o] neque ipsæ res immobiles Ecclesiæ, sine necessitate, vel vtilitate, & causa legitima, & sine requisita solennitate. [p] nemo quoque rem alienam in domini præiudicium ignorantis vendit, [q] nec etiam vxoris dotalem immobilem in dotem datam sine æstimatione: [r] non rem subiectam restitutioni in præiudicium eius, cui restitui debet. [s] Sicut nemo etiam rem suam emere potest. [t] Possemus aliarum rerum prohibitas venditiones recensere: verum supersedemus, maximè cùm illæ copiosè ex iuris ciuilis codicibus hauriri possint. [u]

### SCHOLIA.

a can. 71. non licet, 71. quæst. 1. vbi ponuntur quæ de aduocatis, & testibus paulò post dicentur, ex Diuo August. ad Macedonium, Epist. 54. can. non sanè, 14. quæ. 5. sentẽtia prolata pretio interueniente seu vȩnalis, sine appellatione etiam nulla est, l. vænales 7. quando prouoca. non est necess. C. lib. 7. tit. 94. cap. cùm ab omni specie mali, ro. de vita, & honesta. clerico. can. ei, qui appellat, 41. §. vȩnales, 2. quæst. 6. & hoc etiam iurant iudices ineuntes magistratus, se gratis iudicaturos, submittentes se quadrupli pœna, si quid vltra salaria acceperint, l. final. ad leg. Iul. repetun. C. munera etiam prohibita, exceptis xeniolis, accipere iudicibus, l. plebiscito, 18. de Offic. præsid. l. solent, 6. §. non verò, de offic. proconsul. ff. Exprobrantur accepta munera iudicibus, Michææ, cap. 3. & in can. 23. iudices, 1. quæst. 1. Iudex per sordes, seu pretio accepto iudicans, dispendio litis punitur, æstimatione litis vera facta, l. fi. de Pœna iudic. qui malè iudica. lib. 7. C. ti. 49. l. filiusfamilias 15. §. fi. de iudi. ff. legéque Iulia repetundarum tenetur, l. 3. ad leg. Iul. repetunda. C. & tanquam concussor pœna quadrupli, ca. inocimus. 1. qu. 7. ca. quoniam, 18. distinct. & extra ordinem, l. 2. de concuss. ff. expresse in canon. 5. militare, 23. qu. 1. idipsum de accessorib. iudicum dictum, §. festinabis etiá, de manda. principum in Nouellis, & cap. cùm ab omni de vita, & honesta. clericorum. Proinde & initio litis iurant litigantes, se nihil dedisse, vel promisisse, vel daturos iudicibus, pro caussis, de quibus litigant, patrocinij causa, §. 1. vt litigantes iurent, &c. in Authent. principales, de iureiuran. propter calumniam dando, C. Punitur & dispendio litis, qui pretio corrumpere tentauit iudicem, l. 1. sùcta auth. nouo iure, C. de pœna iudicis, qui malè iudicauit, l. 1. §. sed & constitut. de calumnia. ff. Data ideò iudicibus stipendia, ne si his careant, à litigatoribus hac occatione accipiant, & corrumpantur, l. fin. C. ad leg. Iul. repetundar. §. 1. & §. sic igitur à nobis. c. 7. Nouell. 8. vt iudic. sine quoq; suffrag. fiant, & § nos autem, Nouellæ 161. de prouinciarum præsidibus, §. oportet igitur: de præside Pysidiæ, Nouell. 24. d. cap. 24. d. cap. cùm ab omni specie de vita, & honest. cler. Et hãc causam cõstitutionis stipẽdiorum iudicum profitetur apertè Iustin. in §. itaque Deo amabiles cap. xj. Nou. 8. vt iud. sine quoquo suff. & cur noluerit iudices date pro officio consequendo, ne is furandi daretur occasio. Quò pertinet, quod scribit Lampridius in Alexandro Seuero, eum dixisse, necesse est, *vt qui emit, vendat: ego non patiar mercatores potestatum: quòd si patiar, damnare non possim. Erubesco enim punire eum hominem, qui emit & vendit.* Et Seneca 1. de benefic. 9. dicebat prouincias spoliari non esse mirum, quando quæ emeris, vendere ius gentium est. De sumptibus autem, & expensis, quæ fiunt à iudicibus inter iudicandum, an possint eas exigere à litigantibus, quæret aliquis: Et respondetur, distinguẽdum esse inter delegatos, & ordinarios iudices. Nam ordinarius, qui salarium sufficiens vel à principe, vel à publico accipit, non debet quippiam accipere extra xeniola, & esculenta, quæ vno die consumi possunt. l. solent, de offic. procõsul. ff. ca. militare, 23. quæst. 1. Etiam si de mandato principis extra prouinciam sibi commissam iret, cùm debeat in itinere expendere, quæ domi esset expensurus, vt tradit gloss. ad c. cùm ab omni specie, ad verba, *præter expensas*, de vita, & honest. clerico. quod & expressè statuit in administrationibus prouinciarum, §. illud tamen, de mandat. princip. cap. 9. Nouell. 17. & in §. 1. versic. nulli verò, vt nulli liceat habere loci seruator. Nouel. 134. Quod intelligerem si stipendia sufficerent ad vtrunque modum viuẽdi alioquin si ad ea, quæ ad profectum pertineot, patanda non sufficerent, putarem tunc supplendum vel à principe, vel à litigantibus sine corruptionis tamen fraude: & ita fit etiam, iuxta textum cap. cùm ab omni specie, de vita, & honesta. clericor. ibi, *more secularium iudicum super decima litis, vel parte alia pro diuersa locorum consuetudine.* Quemadmodum ordinarius Episcopus, dum visitat, & circuit prouinciam,

percipit,

percipit expensas, & procurationem ab Ecclesiis visitatis; cap. cùm Apostolus, cap. sopitæ, cap. cùm nuper. de Censib. cum simili nisi dicamus & hoc expressè ius inter episcopalia diœcesano reseruatum in cap. conquerente. de offic. ordinar. Reseruabantur etiam olim more Græcorum sponsiones, quæ fiebant à litigantibus, pro mercede iudicantium, vt docui lib. 23. Syntagma. iuris, cap. 3. num. 7. ex Iulio Polluce lib. 8. onomasticon, Suida, Quintiliano, & aliis. Et ex more præbendas sportulas, docet glossa ad authent. offertur, ad verba, *pretiis sportulis*, per illam authenticam, de litis contesta. lib. 3. C. tit. 9. can. fi. §. offeratur. 3. qu. 3. agitúrque in illis iuribus, de cautione pro solutione sportularum, antequàm lis contestetur, vt in auth. generaliter autem, de Episcop. & cleric. C. §. ad excludendas, de litigiosis, in Nouellis. Taxatur autem personis Ecclesiasticis litigantibus, vt tantùm dent iudicibus ordinariis, vt executoribus semissem, & aliis maioribus aureum, vel duos solidos, in l. cùm clericis, 25. & l. omnes, qui, 32. §. executoribus, C. de Episcop. & de cleric. dehinc taxatio redacta ad quatuor siliquas, §. sportularum, de Sanctiss. episcop. in Nouellis authent. sed hodie, C. de Episcop. & Cleric. Dabantur porrò sportulæ iudicibus ab vtraque parte litigantium, §. ne autem de iudicib. in Nouel. Fuerunt, & sunt nunc alicubi, ex stilo curiarum sportularum nomine iudicibus certæ summæ definitæ, à quarum tamen solutione fisci procurator liber est: quia fiscus semper gratis litigat, vt ait Iulianus ad Nouellam 17. & 21. Item Episcopi, Nouella 123. §. sportularum de Sanctiss. Episcop. & cleric. Et hæc pertinent ad ordinarios iudices. Quòd si agatur de delegatis, permittitur illis accipere victualia, & impensas à litigantibus, dicto cap. cùm ab omni specie, de vita, & honesta. cleric. Ita cùm legati summi Pontificis mittuntur in prouincias, dum visitant, debent nutriri, & necessaria à visitatis consequi, cap. cùm instantia, & cap. procurationes, de censib. cap. accedentes, de præscrip. tan. si modò illis ob eam causam nihil erogatum, vel datum sit à summo Pontifice, mittente: non aliter, veluti legatis à principibus sæcularibus in prouincias missis, qui salario à fisco recepto contenti esse, nec onerare prouinciales debent, §. nulli, vt nulli iudicum liceat habere loci seruator. in Nouell. §. illud tamen. de manda. princ. in Nouell. Sic & episcopus delegans visitationem suæ prouinciæ viris idoneis, tenetur illis necessaria congruè subministrare, ne eorum defectu desistant à cœpto, cap. inter cætera, de offi & potesta. iudicis ordinarij. Quod intelligendum de necessariis ad iter, & visitationem, quæ debet dare Episcopus: non autẽ de necessariis ad victum, quæ debent præbere visitati, dum visitantur, iuxta cap. cùm secundum Apostolum, de censib. cum simili.

b Testes vendere testimonia non possunt, nec debent, dicto cap. non sanè, 14. quæst. 5. & tenentur lege Iulia repetundarum, qui ob denunciandũ, vel non denunciandum testimonium pecuniam acceperint, l. eadem lege, 6. ad legem Iuliam repetundarum, lib. 48. tit. 11. Tenentur & Corneliæ legis de Falsis pœna, pecuniam ob dicendum testimonium accipientes, & qui dederint, l. 1. §. 1. & l. falsi pœna, 20. ad legem Cornelian de Falsis, libro 48. ff. titul. 10. Sic in cano. fina. §. final. 4. quæst. 3. Si, inquit canon, *liquidis probationibus, datione, vel promissione pecuniarum corruptos fuisse testes apparuerit, vincere potes.* & in can. 2. eiusdem 4. quæst. 3. ex concilio Matisconensi, cap. 6. placuit sacrosancto Concilio, vt testes ad testimonium dicendum, pretio non conducantur, cap. 1. & cap. sicut de testib. cap. licet, de probation. Debentur tamen euocatis ad dicendum testimonium aliunde testibus, ea, quæ ad victum necessaria sunt, & quædam etiam laboris causa; maximè si viuant suo labore, idque non ex corruptione, vel largitione facta à litigantibus, sed ex arbitrio iudicis. cano. venditoris, 4. q. 3. l. quoniam liberi, 11. C. de testib. l. 3. §. 4. eod. tit. ff. l. eos, qui, 6. §. si quis autem, de appel. C. l. 1. de fructi. & lit. expens.

c can. non licet, 7. 11. q. 1. Aduocatus tamen, non tam vendere patrocinium, & consilium dicitur, quantum locare operas licitè: quia de suo nemo cogitur facere beneficiũ, can. precariæ, 10. quæst. 2. Et pacisci licitè potest de salario aduocatus, l. vnic. C. de suffrag. quod & tractat gloss. 2. ad l. sumptus, C. de pact. ad l. si qui aduocatorum, & ibi Cynus, C. de postuland. Debet & iudex ita versari in honorariis aduocantium: vt pro modo litis, próque aduocati facundia, & fori consuetudine, & iudicij in quo erat acturus, iudicium adhibeat: dummodò licitum honorarium quantitas non egrediatur: quæ olim definita vsque ad centum aureos, l. 1. §. in honorariis, & §. si cui cautum, de extraord. cognitio. li. 50. ff. tit. 13. quamuis prohibuerit antiquis temporibus lex Cincia, ne quis ob causam orandam pecuniam, donúmque acciperet, vt scribit Cornelius Tacitus, lib. 11. quæ tamen in dessuetudinem abiit: modus tamen salariis constitutus pro more tribunalium, & regionum, quem non liceat excedere. Et permittit honoraria dari aduocatis, §. 1. vt litigantes iurent in exordio litis, &c. Nouella 124. & auth. principales, de iuramento propter calumniam. Venditare patrocinia, & defensiones aduocatos videtur annotasse Anna. Marcell. lib. 30. dum ait, *Hoc ipsum, inquit, venditant, quod ostentantur.*

d Vendere consilium Iurisconsultus licitè dicitur, quando pro consilio, seu consultatione aliquid petit: maximè si pro consilij resolutione debeat libros euoluere: alioquin gratis teneretur consulere, secundum glossam ad can. non licet, 11. quæst. 3. Contrarium tamen tenet Ioannes Andræas in mercurialibus: Franciscus Purpuratus in l. si me, & Titium, si certum petat. ff. qui defendũt Iurisconsultum non teneri gratis consulere, etiamsi nõ oporteat libros euoluere, nisi pauperes sint, qui petunt consilium, vt ait Albericus ad l. 1. de postulan. C. Idipsum de patrocinio gratis pauperibus impartiendo traditur, & disputatur per Aufrerium in prima parte stili parlamenti. Cur autem potiùs prohibeatur testibus, & iudicib. accipere, quàm patronis, & consultoribus, datur ratio in can. non licet, 11. q. 3. quod iudex, & testis ex vtraque parte ad iudicium adhibentur aduocatus: & consultore, non nisi ex altera. Rursum pauper, dum non habet, quod offerat, non solùm audiri contemnitur: sed etiam contra veritatem opprimitur. Citò violatur auro iustitia, nullámque reus pertimescit culpam, quam redimere se posse nummis existimat, can. pauper dum non habet, 72. 11. q. 3.

e ca. presbyter, 3. ca. qui studet, 11. & tota 1. causa, q. 1. 3. & 5. & tot. titu. de simonia. Actor. 8.

f Res sacræ, & litigiosæ sunt extra commercia hominum, & vendi non possunt, §. fina. de emptio. l. sed Celsus, 6. l. hanc legem venditionis, 23. cum sequentibus. de contrah. empt. ff. l. inter stipulantem, §. sacram, de verborum obligationibus, quia non sunt in vllius hominis bonis, l. 1. & l. in tantum §. sacræ res, de rerum diuisio. Res sacræ non recipiunt æstimationem, l. sacra loca, §. fina. de rerum diuisio. ideò vendi nequeunt: quia sine pretio non consistit emptio. §. pretium, de emptio. apud Iustinia. l. 2. §. sine pretio, de contrahen. emptio. in ff. sic calices, planetæ, libri Ecclesiæ, vestis oppignerari etiam non possunt, cap. 1. de pignorib. potissimũ in consecrata, nisi vel aliis Ecclesiis ex causa necessaria Ecclesiæ, putà ob debitum distrahantur, vel ob alimonias pauperum, vel ob redemptionem captiuorum Christianorum, can. Apostolicos, can. & sacrorum, can. sacrorum, can. August. cano. 12. q. 2. can. aurum Ecclesia habet, & can. gloria Episcopi, 12. quæst. 3. l. sancimus, 21. de Sacrosanct. Eccl. C. quòd si vasa consecrata non reperiant emptorẽ Ecclesiasticum, conflata tantùm, & veluti prophana facta vendi aliis laicis possunt, in §. de sacris autem vasis, cap. 10. Nouellæ 120. de

120.de alienatio. & empbyteosi, authen.prætereà, C.de Sacrosanct.Eccl. Sic etiam sacris, & spiritalibus annexa vendere,vel emere prohibitum,cap.querelam,de simonia.& qui vendit, capitale crimen committit, cano. qui studet,1.quæstio. 1. ad vsus maximè prophanos, in quos transferri non debent,can.ligna.38.& seq.altaria.de consecratio.distinctio. 1. sic ius patronatus ecclesiasticum, quod annectitur spiritualitati: vendi non potest per se: nec iura decimatum, aut alia similia, cap.fina. de pactis, cap.iure patronatus, de iure patron. c.super eo, de transactio.cano.decimas, 16.quæstio.7.cum aliis:scilicet cum vniuersitate, possunt vendi: saltem ex venditiooe ad ementem iure coniunctionis transferri possunt, cap.ex literis,& cap.cum sæculum, de iure patron.

g Iuxta concilium Lateranense in cap.1.& 2.ne prælati vices suas,&c.lib.5.tit.4.vbi de pœna in prælatum,qui hoc fecerit. Quin potiùs teneatur salarium date administranti iurisdictionem suo nomine,quàm possit pretium ex eo petere,argum.cano.charitatem, 12.q.2 & gloss. in dicto cap.2.ne præla.vices suas.ad verbum,*pretio*. Simoniacum etiam dicitur iustitiam vendere, ca. 10.vendentes,1.q.3.

h ca.ex multis,9.& seq.vendentes, 1.q.3.c. querelam, 15.de simonia,cum simılib.

i c.3.ne præla.vices suas.c.percipimus, 21.q.2.ca.si quis dator,1.q 3.

k c.1.& 2.de magistris.

l c.ita quorundam,6.c.ad liberandum,17.de Iudæis, Atque eadem deferre ad hostes populi Romani iure ciuili prohibitum,imposito vltimo supplicio contumacibus, in l. 2.quæ res exporta.non debent,C.l. mercatores. de commer.& mercator.C.l.cotem ferro, de public. & vecti.ff. Est & legis Iuliæ maiestatis caput, quod animaduertit in eos, qui armis, vel alia merce hostes iuuerint, l.4. ad leg.Iul.maiestatis.ff.

m c.ad nostram,de emptiooe,c.illo,de pignorib.

n Veluti emere possum pro decem marchis, vel pro quindecim, vel pluribus vnam marcham census annui, & censum assignare super domo, vel alia re: ea lege vt liceat restituto pretio dictum censum redimere,húncque contractum esse licitum, & sine conscientia vsurarum, resolutum à summo Pontifice Martino 5.in ca.1. de emptio.in extrauagant.communibua.Permisit, & approbauit etiam hunc cootractum Calixtus 3. summus Pontif. & sine scrupulo dixit,in cap. 2. eod. tit. de emptio. in extrau.communi.addenda pro hac materia gloss. & interpretes ad cap. conquestus, de vsur.Butrius, & Imola ad cap.ad nostram, de emptio. Felinus ad cap. si cautio. de fide instrument.Sotus lib.6.de iustit.& iure,quæst.1.art.3.

o c.2.de relig.& vener.sanctor. in concil. Tridentino, sess. 25.l.nemo martyres.4.C.de Sacrosanct.Eccles.

p nulli,& toto titulo de reb.Eccles.non alienand. c. 1. & 2. eod.tit.in sexto.l.iubemus nulli, 14.C.de Sacrosanct.Eccles.& in Nouel.de non alien. reb. Eccles. pœnæque tres imponuntur iis qui alienant.in can.indigoè ab altari,cano.non liceat Papæ.cano.diaconi,can.quisquis,12.quæst. 2.cum similib. Solennitates ponuntur in can.52.sine exceptione,52.qu.2.Clem.1.de reb.Eccles. non alienand.ca. 1.eod.tit.in sex.authen. hoc ius porrectum, de Sacrosanctis Eccl.can.hoc ius porrectum, 10.quæst.2. Causa alienandi debet esse necessaria,vel vtilis Ecclesiæ, can.sicut, §.fina.12.q.2. cum similib. Admonendi autem sumus iuris ciuilis solennitates hodie non esse necessarias: sed tantùm iuris Pontificij: vide quæ copiosè diximus, lib. 25.Syntagm.c.8.& 9.

q l.nemo,de reb.alien.non alien.C.l.rem alienam, de contrah.empt.ff.

r cap.ex parte,de consuetud.l.fundus,& l.lex.Iulia, de fundo dota. ff. Neque valet alienatio consentiente etiam vxore alienationi, l.1. §. & cùm lex Iulia, de rei vxoriæ actio.C.§.1.quibus alien.licet,vel non. apud Iustinia. authen.siue à me,ad Velleian. C.§.si propriæ, vt immobil. ante nupt. donatio. &c. in authentic. nisi consentiendo iurasset sponte, non vi,nec dolo adacta, se non repetituram, cap.cùm contingat,de iureiur. capit.licet mulieres, eodem tit.in sex. alioquin maritus non alienat: cùm res dotali verè,pendente etiam matrimonio, sit in dominio vxoris,l.in rebus, C.de iure dotium.

s veluti quando res restituenda est ex fideicommisso, quæ & distracta adueniente die restitutionis potest vindicari nullo dato pretio,ab eo,cui restituenda est, in l.fin.§.sed nostra maiestas,communia de fideic.C. cui iunge videndam glossam in l.Marcellus,§.res, quæ,ad senatusc. Trebellia.

t l.suæ rei,16.l.in emptione,& §.suæ rei,de contrahen. emptio.ff.l.cùm res.C.eod.tit. quod enim semel meum est, amplius meum fieri non potest, §. sic itaque, de actio. cum similib.ibi nota.vt l. sequitur, §. lana, de vsucapio. nec ex pluribus causis dominium,vt possessio, quæri potest,l.non vt ex pluribus de reg.iur.ff.l.3.§.ex pluribus,de acquiren.poss.ex venditione autem dominium transfertur,l.cùm manu sata, de contrah.emptio.ff.

v de quibus & nos in Syntagmate iuris,lib. 21.cap.4. & sequentibus vsque ad 12. cap.sic prohibita venditio venenorum malorum,l.quod sæpè,§.veneni, de contrah. emptio.ff. ratione etiam priuatorum emi nequeunt priuati ab hostibus quædam,l.1.2.3. & 4. C. quæ res vendi non poss.lib.4.tit.40.

## CAPVT VI.

*Qui emere, venderéve possint.*

DVM autem quæritur, qui sint, quibus emptio,& venditio permittatur, considerabimus hunc contractum esse iuris gentium,[a] & proinde communem omnibus; nisi singulariter prohibeatur.[b] Et dummodò habeant rerum suarum liberam administrationem,[c] & proprium & non impeditum concensum:[d] ex quo aliunde prohibeãtur, vt accidit filiisfamilias,[e] pupillis,& minoribus,[f] atque prodigis,[g] furiosis,[h] seruis,[i] nisi habeãt peculij cõcessam administrationem.[k] Quod & de filiofamilias placuit.[l] Nec in sũma emunt, aut vendũt,qui à lege prohibentur,vel canone:[m] quemadmodum prælatus,vel Ecclesiæ præpositus vendere eius bona prohibentur.[n] Et ita etiam iurant dum administrationem nanciscuntur.[o] Idipsum prohibetur administratoribus Ecclesiæ vacantis,[p] nisi sint defensores, & agant cum vtilitate Ecclesiæ,& licẽtia superioris.[q] Cæterùm quando iure etiã permittẽte œconomus vendit res Ecclesiç,ipsi,& eius proximis prohibitum est eas emere.[r] Interdictum & clericis,ne viliùs emant, vt cariùs vendãt:[s] vt & omnis negotiatio turpis lucri causa, est eis inhibita;[t] possunt tamen ex artificiolico honesto sibi victum comparare.[u]

*SCHOLIA.*

a in l.ex hoc iure,de iustit.& iur.ff.l.iurisgentiũ, de pact ff.

b Vnusquisque liberam habet rerum suarum administrationem iure communi, l.nemo exterus,C.de Iudæis, l.in re mandata,C.manda.

c l.dudum,de contrahen.empt.& vendit. C. iniquum esset ingenuis hominibus adimere ius commercij, l.2.si quis à paten. fuer. manumissus. cùm pro maxima pœna habeatur, inter homines conuersari, & commerciis illorum non

non vti posse, l.3.C.de aposta.l.quisquis, §.filij.ad legem Iul.maiesta.C.

d Vt qui compotes cõsensus sunt. Consensu enim quæ fiunt obligationes, consensum exigunt, l.consensu, de actio.ff. tit.de obliga.quæ ex consen nascunt.apud Iustinia.& hic consensus liber esse debet, nec ex alio pendere, sic eum dicimus proprium consensum: veluti non proprium, pendentem ex voluntate patris in filiofamilia. & in seruo ex voluntate domini.l.velle,de regu.iur.ff.non contrahit filiusfamilias cũ patre,l.2.de cõtrah.emp ff.nisi in castrensibus,vt ibidem dicitur,& in quasi castrensi peculio,& in quibus non quærit vsumfructum patri vt auth.excipitur, & alijs auth.C.de bon.quæ.liber.facit,l.frater à fratre,de condict.indeb.

e Refer ad eos, qui non habẽt rerũ suarũ administrationẽ, vt & minores, pupillos filijsfamilias enim bona sua non administrant: sed patres eorum,in quorũ sunt potestate, & sine illis non contrahunt.l.cùm oportet,de bonis quæ liber.C.l.1.C.de bonis mater.C.

f l.Iulianus, §.si quis à pupillo, de act.emp.ff. non possunt enim res suas distrahere sine tutore, vt nec minores sine curatore,aut deteriorem causam suã quamuis meliorem soli possint,§.1.de authori.tutor.l.1.& 2.eo ff.l.in negotijs. de reg.iur ff.facit tit.de minor.25.annis, ff.eò pertinet titulus,de rebus eorum,qui sub tutela, vel cura sunt ff.tit. de prædiis minor.sine decreto non alien.C.l.eos, de his, qui veniam ætat.impetrauer.C.si tamẽ minores 25. annis contraxerint,ipso quidem iure contractus subsistent.verùm per restitutionem in integrum facilè rescinduntur, vel emendantur, si ex his læsi sint, l Iulianus. 13.§.si quis colludente, de act. emp.potest infantium, & minorum contrahendi in sui lactum à prohibitio ad defectum quoque referri perfectæ ætatis,& prudentiæ,l.1.de minor.ff.

g quibus bonis interdictum fuerit, l.si sciens, 26. de contrah.emp.ff.l is, cui bonis, de verb. oblig.ff. ij enim sine curatoris authoritate vẽdere non possunt.l.Iulianus scribit,de cura.furios.lib.27.ff.tit.10.

h idque ratione defectus consensus, qui in emptionibus requiritur,nisi contrahant tempore,quo interuallis dilucidis à furore quiescunt,l.2.C.de emp.l.furiosũ, 40.& l.in negotijs,2.de reg.iur.ff.

i Refer seruorum prohibitionem ad consensum impeditum:quia quod pertinet ad ius ciuile pro nullis habentur,l.quod attinet,de reg.iur.ff.ita non obligantur per se, & suo nomine,quod pertinet ad iuris vinculum,quod in obligatione à iure fouetur ciuili,vel defenditur, l.si liberam,quod cum eo,qui in al.potest &c. C. Contrahit tamen nomine domini, & ex eius mandato, seu iussu. & proinde etiã in eum dantur actiones ex persona domini, pro varietate negotio. ut aut de peculio, vel de in rem verso, vel quod iussu, vt liquet ex proprijs titulis in iure ciuili.

k vt l.si conuenerit, 13.§.fi.de pig.act.lib.13.tit.7.

l l.19.de pignora.actio.ff.

m l.non dubium, C.de legib. exemplum in l. quemadmodum,7.de agricol.& censit.lib.11.C.tit.47.vt & olim prohibitum administratoribus prouinciarum emere à suis subditis prouincialibus immobilia,aut alia, præterquàm ad victum necessaria,ne metu, aut impressione, libertas vendentium impediretur,l.non licet,l.qui officij,de contrahend. empt. ff.l.eos, C.eod. tit.l. principalibus, si certpetat.ff l.1.C.de contractib. iudi.

n cap.vt super, & cap.fin. de reb Eccles. non alien.& toto titulo ferè apud Gregorium, & Bonifac. nisi singulari iure à summo Pontifice permittatur, c. ego N.de iureiurand. & nisi ex causis à iure permissis adhibitis requisitas solennitatibus,iuxta can sine exceptione,12.qu.2. cum similibus ibi notatis iuribus.

o dict.cap.ego N.de iureiurand.

p tractatur à gloss.ad cap.15,cum,de electio. in sex.

q cap.1.& ibi gloss.ad verbum, *desensore*, de reb.Eccles.non alien. in sex.

r idque ob fraudes,quæ in eo possent committi,si permitterentur,§. si verò non sint, vers. œconomus, de alien.& emphyteo. Nouella 120.cap.5. auth. quibuscunque modis,C.de Sacrosanct Eccles.

s ita prohibitum in Concilio Tarraconensi, cap.2.can.canonum statuis, 14.quæst.4.

t can. 1.21. quæst. 1. nec debent clerici ita negotiari id est eme.e vt vendant. c pen. & fin de vita, & honesta.clericorum, ca. negotiatorem, ca.fornicari, cum duobus sequentib.88.distinct.c.secundum instituta, 6.ne cleric.vel monach.sæcul.negot.se immisc.

u can. clericus victum, 5. & seq.91.dist. ex concilio 4.Carthaginensi,c.8.49.& sequent.vsque ad 54.

## CAPVT VII.

*De forma emptionis.*

LEx formam substantialẽ dat emptioni, vt res, pretium, & consensus contrahentiũ,[a] interueniant: dummodò sponte,& liberè fiat: quia nemo emere,vel vendere regulariter cogitur,[b] paucis exceptis:[c] potest tamen statui ab episcopo, ne cariùs res ad victum pertinẽtes væneant, quàm in mercatu:[d] fiunt & venditiones purè,& sub conditione.[e] Sunt & formulæ contrahendi aliquando ex lege præscriptæ,[f] aliquando ex placitis contrahentium,[g] quibus tamen ius non resistat, non aliter.[h] Sícque inter præsentes,& absentès contrahitur approbatione facta per nunciũ, vel per epistolam:[i] neque tamen contractus hic pro forma exigit scripturam necessariò:[k] nam sine ea fieri potest, nisi placeat, vt ea quoque interueniat.[l]

*SCHOLIA.*

a Consensum contrahentium reciprocum exigit lex in emptione,l.Labeo,§.contractus,de verbor sign.neque enim ex arbitrio vnius solius potest consensio seu pretium pendere,l nec emptio,l.quod sæpè, l.pacta conuenta de contrah.emptio. & vend.ff.l.in vendentis, §.fi.C.eod tit. l.centesimis,§.fin.de verb.obliga.Poterit tamen licitè resolutio contractus emptionis in alterius remitti voluntatem l.3.de contrahen.emptio. ff.pen.eod.titul.apud Iustinian. notatur in capit. illo vos, de pignor. Si quando etiam in alterius arbitrium definitio. pretij fuerit commissa, quamuis ante diffinitionẽ pretij nulla sit emptio; tamen postquàm is, cui committitur, fuerit pretium arbitratus,valebit,l.fin.C.de actio.empt.Vide plura de hac quæstione, & similibus circa emptionem ad alterius arbitrium relatam,Fabianum de Monte,tractat.de emptione,in quinta quæstione principali, num.2.& seq.

b l.nec emere,C.de iure deliberan.l.inuitum.l.dudum,C. de emptio.l.possessores, de fundis patrimonialis, lib.1.C. ideò coacta venditio rescindi solet, l.1.C.de rescind.venditio. Imò neque si domino iustum pretium,vel plus offerantur,is cogetur rem suam vendere,l.nec enim,rerum amotar.ff.l.in fundo,de rei vendica.ff.

c Illa autem sunt in legibu ferè expressa, quæ ingerunt necessitatem vendendi, vel emendi,vel ex causa præcedentis obligationis, vel vtilitatis, aut necessitatis publicæ. Et primò præcedẽtis obligationis causa potest exemplum admittere, si hæres damnatus aliquo iusto pretio, vel alio modo à testatore vendere legatario fuerit, & is adierit hereditatem: tenetur enim, & cogitur vendere legatario, l.etsi æquo, 66. de lega.1.§.non solùm, de leg. apud Iustinia. Adeundo enim se obligat, & censetur contraxisse cum testatore de satisfaciẽdo voluntati eius, l.more

l.more nostræ ciuitatis,8. & l. pro herede, 20. de acquir. heredit. ff. ideò & legatariis satisfacere tenetur ex quasi contractu,§.hæres quoque,de obligat.quæ ex quasi contract.nasc. l.5.§.hæres, de actio.ff.tanquam obligatus,l.1. C.de iure deliber. Secundò, communionis etiam vinculum facit, vt pro communi diuidundo iudicium vni ex sociis adiudicatione facta, æstimatione alteri adiudicata,partem suam socius quodammodo videatur coactè vendere & inuitus, l.Iulianus, 3.§. idem Celsus,de actio. empt. Ex consequentia etiam conuentionis, seu obligationis,emptor filij,à patre tempore famis venditi,reuendere,vel restituere cum patri tenetur oblato pretio. l.2. C.de patrib.qui filios distrax. quia lex statuit,vt emerit, ei conditioni se contrahendo obligasse videatur. Tertiò, fauore publico & religionis,cogitur quis vendere iter ad sepulchrum, l.si quis sepulchrum, de religios. & sumpt. funer. ff. Item si Ecclesia sit ædificanda,vel augenda,is, qui vicinum ei necessarium locũ possidet, cogitur vendere. Summa enim ratio est, quæ pro religione facit,l. sunt personæ, de religio.& sumptib. funer.atque in specie de venditione loci ad Ecclesiam ædificandam, agit Bald.ad l.vnic.§.ne autem de caduc.toll'end.C. Quartò, fauore publico: scilicet libertatis causa, seruus communis ab vno ex sociis manumissus, libertatem plenam accipit,& ideircò socius alius partem suam cogitur vendere, l.1.Cod.de commun seruo manumisso.Quemadmodum & dominus pro seruo manumittendo, ob fauorem publicum,quod detexerit crimina occulta, accipere cogitur pretium ex publico l.2.3.& 4. pro quib.causis serui. pro præmio libertatem accipiunt.libro 7. C.tit 13. Interest enim reipub.peccata nocentium cognita esse, l.cum, qui nocentem, de iniur.ff. & puniri l. ita vulneratus, 51. ad legem Aquil.ff.l.21.de fur.ff.l.si longius, 15.§.1.de iudic.l.70.in fine de fideicommiss.ff.l.20.de pœn.ff cum simil. Quintò,fauore publico quis potest à iudice compelli ad negotiationem exercendam ex iusta causa, non aliter l. moris est .9.§.interdici autem negotiatione, de pœnis et & in l.11 §.final.de publica.ff.l.3.§.6.de iure fisc. Sextò ob vtilitatem reipublicæ quis nullo , vel modico accepto pretio,cogitur rem suam vendere,in l. ita verberatam §. final.de rei vindica.l.Lucius,de euictio. ff. Septimò, qui seruo crudeliter abutitur,cogitur ipsum vendere, l.2 de his,qui sunt sui,vel alien iur.ff. Vtilitas enim publica priuatæ præfertur,l.actione,§.Labeo,pro socio.ff.cum simil. Octauò, si via publica à flumine occupata fuerit, vicinus viam dare, vel vendere cogitur, l. si locus.14.§.fin. quemadmod.seruitutes amit.ff.idque ex impensa publica,l.venditor fundi,13. commun.prædiorum.ff.

d cap.1.de emptio.l.1.C.de episcop.audien.Episcopi tamen hodie per desuetudinem hoc onere se liberarũt,translatúmque ad præfectum vrbis, cuius & munus est curam habere carnis, & edulium, & vt iusto pretio veneant,l. §.cura carnis, de offic. præfecti vrbi. Fuerunt & præpositi quidam annonæ, quorum meminit Cornelius Tacitus,lib.13. Lampridius in Alexand. Fuerunt & præpositi aliqui, qui curam haberent panis,& rerum venalium ad victum necessariarum, per singulas ciuitates, dicti Episcopi,l.munerum,18.§. item Episcopi,de muneris.& honorib. qui Gallis dicuntur, *Commissares des viures*, quo etiam munere funguntur hodie politici, seu ciuitatis magistratus: item in exercitu præpositi curæ victualium, seu parochi olim dicti. His adde quæ diximus libro 10. Sytagm. cap.30.

e §.penult.de emptio. apud Iustin. l. necessariò, §. si ita, de peric.& commun. rei vend. Sunt & aliquæ emptiones, quæ purè quidem contrahuntur: sed sub conditione resoluuntur: nempè quæ fiunt ex pacto addictionis in diem,l.1. & 2. de in diem addictione, ff. & quæ sub pacto legis commissoriæ, l.1.& 2. de lege commissor.ff.

f Ad eas formulas pertinent ea,quæ lex definit, etiam sine expressa conuentione, venire in contractum emptionis, & venditionis,l in emptionibus,43.de pact ff.lib.2 tit.14. eò pertinet ædilitium edictum, l.1.de ædil.edict.lib.21.ff. tit.1.Quod quidem edictum vetus dicit,explicatque Cicero 1.officiorum,quemadmodum& rursum ementes,& vendentes tacitè censentur contrahere iuxta consuetudinem loci,in quo contrahunt.l.quòd si nolit,§.quia assidua , de ædilit.edict.ff. facit l 2.de cursu publico,lib.12. C Manilius quoque,de quo meminit l.2.§. post nos fuerunt.Publius Mutinus , de origine iuris.ff. composuisse fertur formulas contrahendi, emendi & vendendi, de quibus & meminit Cicero 1. de orator. dum ait, neque quisquam est eorum,cui si iam sit sibi addiscendum aliquid, non Teucrum Pacuuij malit, quàm Manilianas vænalium vendendorum leges ediscere. Meminit & de Manilij legibus, quas vocat actiones, & stipulationes, Varro 2.de re rustica, cap.3.5.& 7. Inueniuntur & in emptionibus prætoriarum stipulationum formulæ, quæ ex mente prætoris, qui eas proposuit,legem accipiunt: l.in conuentionalibus, 52.de verbor.oblig.ff.l.9.de prætoriis stipul. Affert & formulas quaidam emendi,vendendive Speculator,tit.de emptio.§.sciendum, & §.tertio loco.

g maximè venditoris, l. veteribus, l. in traditionibus, l.in emptionibus,42.de pact. ff. quod & commune est omnibus conuentionibus, l. 1. §. si conueniat, depositi. ff. l.in conuentionalibus, de verborum oblig.l.contractus quidam,23.l.semper in stipulationibus, 34.de regul.iur.ff.inueniuntur pactorum diuersa genera à contrahentibus, vt plerumque emptionibus soluta apponi ; in titulis de contrahen. emptio. & de pactis inter emptor. & venditor. Cod.

h vt in l.domum, 42.de contrahen.emptio. ff.l.circumcidere,§.seruo,ad leg.Cornel.de sicar. lib.48.ff,tit.8

i l.1.§.fin. de contrah.empt.ff.l.fi.C si quis alteri,vel sib.

k Est enim emptio ex contractibus, qui consensu perficiuntur , quare quomodocunque de eo appareat , sufficit,l.1.§. fin. de contrab. emptio. ff.l.2. de actio. ff.9 4.de oblig. ex consen.

l §.1.de emptio.apud Iustinia. l.contrahitur, C. de fide instrument. facit Nouell.73.

---

## CAPVT VIII.

*Quando perfecta sit emptio.*

EMPTIO purè contracta , tunc perfecta dicitur , quando apparet illud , quod ex consensu venditur,atque quale,quantúmve sit eius pretiũ.[a] Si verò fiat sub conditione , quando conditio impleta fuerit. Nam ante in pendenti est.[b] Quòd si conuenerit , vt scriptura fiat , quando ea in mundum redacta erit.[c] Quando verò solennitates in vendendo , potissimùm authoritate publica , exiguntur, illæ præcedere debẽt , vt subhastationes,[d] &alia præscripta negotiis: vt in distractione rerum minorum,[e] Ecclesiæ,[f] ex iure mutuanda,[g] quemadmodum & in rebus priuatorum authoritate iudicus vendendis.[h]

*SCHOLIA.*

a nempe quæ ad formam pertinent,& constituunt contractum,l.1.de contrahen.emptio.ff.l.necessariò,§.1.de periculo.& commod.rei vend. ff. Absoluta & ea erit, & perfecta,ex qua transfertur dominium,si dominus venditor sit: vel si non sit, quando euictionis actio competere potest,iuxta l ex empto, de actio.empt.ff. si fiat communi consensu , si pretium solutum sit,& res tradita. l.2.§.1. & l.pacta , de contrahen, emptio.ff.§. pretium, de empt. apud Iustinia. l.Iulianus, §.offerri, de actio. empti.§.venditæ,

ditæ, §. per traditionem, de rerum diuis. aut pro vera traditione interueniente aliqua ficta, vt in l. clauibus, 74. de contrahend. empt. ff. ut habetur pro pretij reali solutione, quando de eo soluendo fides per venditorem est habita emptori, l. quod vendidi, 19. l. 53. de contrahen. emptio. ff. l. ex empto, 11. §. 1. de actio. empti lib. 19. ff. tit. 1. aut si aliter ex consensu venditoris ei pro pretio satisfactum fuerit, l. vt res emptoris, 53 de contrab. emptio. ff.
l. hæc venditio, §. 1. l. si quis fundum, 7. & l. 37. de contrah. emptio. ff. deficiente in totum conditione, deficit quoque in totum emptio. l. fin. C. de contrahen. emptio. l. necessariò, §. 1. de pericul. & commo. rei vend. ff. in rebus, quæ pondere, & numero, aut mensura consistunt, venditis, perficitur emptio statim, si absolutè væneant, vt vendo huc vel tale frumentum, vel oleum, vel fundum. Si verò per mensuras væneat, vt vendo tibi ex tali frumento tot modios, ex tali fundo iugera talis fundi, non consistit emptio ante admensionem l. quod sæpè, §. in his, de contrahend. emptio. l. si in venditione, §. 1. de pericul. & commod. rei vendi. ff. Eadem ferè dici possunt in vino vendendo, quod antequàm degustatum sit, non censetur venditum, nec periculum eius ad emptorem pertinet, l. si quis, 4. §. difficile autem est, de peric. & commo. rei ven. ff. l. si in emptione, 34. §. alia causa, de contrahen. emptio. nisi ita fuerit venditum, vt non degustaretur, dicta l. si quis, 4. §. ex hoc apparet, & l. 1. de petic. & commod. rei vend. aut, si quidem venditum sit ea lege, vt degustetur intra diem certum constitutum: sed intra illum diem non fuerit degustatum, nec tamen per venditorem stetit, quominùs degustaretur.
l. contrahitur, de fide instrumentor.
Subhastationes fiunt, quando res vænales authoritate publica sub hasta ponuntur: & post licitationes, ex more locorum factas, ei, qui maius pretiū obtulerit, magisque soluendo est, distrahuntur. auth. hoc ius porrectum, C. de Sacrosanct. Eccles. l. 1. de fide instrumento, & iure hastæ fiscalis, libr. 10. C. Fiunt autem ad tollendam fraudis, & collusionis suspicionem, l. si quos, C. de rescinden. venditio. & ad firmandos venditionum contractus l. final. si propter publicas pensitatio. venditio fuerit celebra. C. l. si hypotheeas, C. de remiss. pig. legitimæ porrò efficiuntur subhastationes, obseruato ordine, tempore, & aliis, quæ solent seruari in locis, vbi fiunt, Bald. ad l. ordo, de executione rei iud. requiruntur, & quæ iura exigunt in l. Fulcinius, §. hoc edictum, ex quibus causis in possessio. eatur. ff. tradit & solennitates licitationis Barthol. ad l. licitatio, de publica ff. Plura etiam de subhastationibus, licitationibus, addictionibúsque faciendis tractat Fabianus de Monte, tracta. de emptoine, in 5. qu. principali, à num. 83. vsque ad 95.
l. etsi fine §. 1. de minor. 25. ann. vbi plura requiruntur: vt tutoris authoritas, causæ cognitio, iudicis decretum, & in l. fin. ff. propter pub. pensita l. ob æs, l. etsi quidem, C. de præd. & aliis reb. minor. Abundè de his & Fabianus de Monte, tracta. de emptione, in 5. quæst. principali, nu. 9. & sequentibus, vsque ad 108.
authent. hoc ius porrectum, C. de sacrosanct. Eccles. can. hoc ius, decima, quæstione 2. Innocent. ad cap. dudum, de reb. Eccles. non alienand.
ex proximè eitatis, & ean. sine exceptione, 12. quæst. 2. Exigitur & in distractione rerum Ecclesiasticarum, causæ cognitio, cap. 1. in fine, vt Ecclesiast. benefi. sine dimin. eooferan. ca. in venditionibus, 17. quæst. 4. licentia superioris, can. 40. in venditionibus, 17. quæst. 4. cap. dudum, de reb. Eccles. non alienan. videbis autem plura, & exceptiones apud prædictum Fabianum de Monte, tracta. de emptione, in 5. quæstione principali, à num. 108. vsque ad quæstionem 6. principalem.
l l. si quos, de rescindend. venditio. C. l. fundus, qui, eod. tit. ff. l. 2. & fin. si propter public. pensatio. C.

## CAPVT IX.

*1 Effectus, & vires emptionis, & venditionis.*
*2 Actiones empti. 3 Et de euictione. 4 Venditi.*

1 NATVRA, & vis emptionis est vt rei venditæ dominium in emptorē transferatur, si venditor dominus est: aut si non est, transferatur vsucapiendi conditio.[a] Transfertur autem dominium cū sua causa, [b] vtque ratus, indissolubilísque sit alterutro inuito contractus,[c] & venditoris iura prosint emptori. [d] Perfecta itaque emptione, regulariter periculum rei venditæ, & commodum ad emptorem, tanquam ad dominum, pertinet:[e] atque onera, realia.[f]

2 Nascitúrque ex hoc contractu duplex actio præcipuè; empti, & venditi. Actio empti, seu ex empto, datur emptori contra venditorem: putà vt venditor ei caueat de euictione, si cauere spontè noluerit,[g] vtque alia, quæ promiserit, impleat,[h] si rem non tradat: [i] si quid dolo malo in vendendo celauerit emptorem ignorantem, quò cariùs venderet. [k]

3 Si res vendita ei euincatur, vel eius possessio ab eo auocetur. [l] Nisi forsan emptor postquàm aduersum se institutum fuerit iudicium, omiserit nunciare venditori, vt rem sibi venditam defenderet: vel contumaciter abfuerit tempore sententiæ contra se prounciatæ; seu si per iniuriam contra ipsum sententia lata fuerit. [m]

4 Vt contrà actio venditi, seu ex venditio datur venditori in emptorem, vt quod promiserit, ex parte sua impleat, [n] soluat pretium, [o] & sumptus, quos in rem venditam fecerit:[p] si emptor eum deceperit.[q] In arbitrio tamen erit emptoris, aut supplere iustum pretium, aut venditionem pati rescindi, cùm res minus dimidia parte iusti pretij emitur.[r]

### *SCHOLIA.*

a l. ex empto, in principio. & §. 1. de actio. emp. l. cùm manu sata. & l. clauibus, de cōtrah. emptiu. §. venditæ, de rerum diuis. apud Iustinia. l. cùm res, de probatio. C. l. si ager, de rei vendica. Quare, si vēdens retineat dominiū directum, & vtile non videtur vendere, dict. l. cùm manu sata, §. 1. poterit tamen dici contractus locationis, vel alterius generis, l. conuenerit, de contrahen. emptio. ff. l. 2. loca. ff. §. item cùm quæritur, eo. tit. apud Iustinia. vendendo autem tantùm vtile dominium, quod quis tantùm habeat, superficiarius videtur. contractus, d. l. cùm manu sata, §. fi. & l. qui tabernas, de contra. empt. Si vendatur vtile, retento directo, poterit dici emphytheosis, l. 2. & 3. C. de iure emphytheo. Cæterùm non ex necessitate cōtractus emptionis, vt semper transferatur rei venditæ dominium, si ipse non sit dominus, si vendit, l. si ita, §. 1. & l. cùm venderes, de contrahen. emptio. ff. Nam & res aliena vendi potest, & tamen non transfertur à domino dominiū in emptorem: sed tātùm vsucapiendi, vt dictum est, conditio, datúrque actio eius, quod interest emptoris, & de euictione, l. ex empto, de actio. empti. ff. l. rem alienam, l. clauibus, de contrahen. empt. ff. l. alienatio, de verbor. signific. atque cùm res duobus eadem separatim vendita est, iure ciuili is potior censetur, cui res fuerit tradita: quanquam is postea emerit, l. quoties, C. de rei vindic. l. siue autem, §. si duobus, de public. ff. in rem actio. ff. l. si ea res, §. fin. de act. empt. ff. quanquam alteri emptori ex empto venditor teneatur,

neatur: quia non pactis:sed traditione,omnia transferuntur,l.traditionibus,C.de pact. Nisi posterior sciuisset; rem alienam,& alteri priùs venditã: vel si priori res fuisset vendita cum rei ipsius hypotheca, vt ait Tiraquellus tracta.de retracta,cõuentionali,§.3.numero 5.aut si priori per notarium ius esset quæsitum, & possessio per traditionem instrumenti: vt in l.rem pupilli saluam fore.ff. vel si res priùs sit vẽdita Ecclesiæ:quia in eam dominium transit sine traditione,l.fin. C.de Sacrosanct.Eccles.cap.1. de consuetud. Traditio. instrumenti transfert etiam in aliis contractibus,ius,vt in l.1.& l.sancimus, §.sin autem, C.de dona.

b nisi nominatim aliquid sit exemptum, & vtrumque fit sine tertij præiudicio,in l.alienatio,67.de contrah.emptio. l.fructus,13.de actio. empti.Codic.

c vt nec rescripto principis tollatur,l.3.l.ratas, 7.de rescin. venditio.libro 4.Codic.titulo 44.l.res, 54.de contrahen. emptio.Codic.

d Quia emptor succedit in ius venditoris,& ideò & defensionibus eius vtitur,l.inuitus, 198.§.penult.de regul.iur.l. dolia,76.§.eum,qui, de contrahen.emptio.l.emptori,28. de euictio. C.non tamen succedit in locum doli venditoris, qui ideò etiam nec nocet,nec prodest emptori,l.sicut,37.de actio.empt.ff.l.dolum,3.de pericul.& commod. rei ven.C.Obseruandũ tamen emptorem non ideò quòd in ius succedat venditoris,teneri stare colono,cui venditor locauerit; sed eum expellere posse à re vendita, nec forsan ea conditione venditio facta sit,vt eum in locatione stare,& esse permittat, l.emptorem,9.C.de loca.l.qui fundum 25.§.qui fundum,eod.tit.in ff. aut nisi alio modo locationi consenserit emptor. d.l.emptor.vel nisi emptio fiat fundi patrimonialis,l.3.de mãcip.& colonis patrimonia.vtitur & emptor accessione temporis possessionis sui venditoris,& iure eius,ac ipse vteretur venditor, l.Pomponius,§.præterea,de acquiren.possess.l.dolia,§.1.de contrah.emptio.ff.Beneficium quoque venditori competens transit in emptorẽ,l.emptori.de hæredit.vel actio.vendit. nisi sit personale,l.licitatio, §.fi.de publica & vectiga.iisdémque iuribus,quibus posset vẽditur,emptor rem emptam defendit contra mouentẽ litẽ,l.emptor,C.de euict.

e l.is,qui,§.si postea,quod vi,aut clam.ff.l.id, quod,7.& l. necessariò, 8.de pericul.& commod. rei vend.ff.l.1.l.cùm speciem,5.C.eod.aliter si sit imperfecta, d.l necessariò,& l.domus,57.de contrah.empt.aut nisi aliter conuenerit,l. si in venditione,10.de petic.& commo.rei vend.aut mora tradendi venditoris interuenerit ante rei interitum,l. 4.& fin.de pericul.& commo.rei vend.C.l.lectos,12.cum duabus sequentibus, eod. tit. ff. & mora emptoris recipiendi non interuenerit,non aliter,l.si & per emptorem, l.in principio,de actio.empti.ff.

f l.Imperatures,l.artem, §.fi.de public.l.1.C. ne fiscus rem, quam vendidit,euincat, lib.10. C.l.fin.cap. sine censu, & reliquis fundum compara.non possess. l.si pater,de actio. emptio. C.

g l.ex empto,11.§.& ex empto,de act.empt.ff.l.emptori,37. de euictio.nisi aliter inter contrahentes placuerit,aut res minus pretiosa sit, vt ibidem dicitur, adde l. si dictum, 56.l.si plus,74.de euict.aut si hæreditas væneat,l.2.de hæredita.vel actio.vend.aut venditio facta non sponte fuerit: sed vel iussu magistratus, vel ex officio, l.qui hæres, 49.§.1. familiæ ercisc.l.si seruus,14.§. cauere, de condict. furtiua. ff.

h l. 2. l. tenetur, 6. §. si dolo malo, l.ex empto, de action. emptio.

i dict.l.ex empto, §.primo, & §. ex empto, de actio.empt. vel si suo tempore venditor rem non tradiderit, l. cùm venditorem, 10. Cod. eodem. de action.emptio. Talis autem res præstari debet, qualis est, l.cùm venderes, 59. de contrahen.emptio. ff. & qualis censetur promissa, l. tenetur, §. si vas, de actio. emptio. ff. l. quicquid, 27.l. si seruus, 54. de actio. emptio. l. proinde, 33. de ædilitio edict.& nisi cautum sit, vt qualiscumque sit res, præstetur, dicta l. si seruus, quinquagesimaquarta, §. final. de actio. empt.

k l.ea, quæ, 43. §.final. de contrahen. emptio. ff. l. si sterilis, 21. §.primo, l.Iulianus, 13. §. idem Iulianus, l. prima,§. venditor, l. si quis, tricesimaquinta, de actio.emptio. ff. l.ædiles aiunt, tricesimaoctaua, §.idem refert, de ædilitio edict. ff. cum similibus, nisi nihil interfuerit emptoris, dictum quid non esse, l. prima, §. venditor, de actionibus emptio.

l in l. 3. de actio. empt. ff. l.euicta, 16. §. 1. de euictio, tenetur autem de euictione, quando res vendita per sententiam fuerit euicta iudicis, l. qui rem, Cod.de euict. nisi in quatuor casibus ibi per glossam notatis,in quibus ante sententiam agi potest de euictione. Euictio porrò, est emptæ rei, vel ex aliqua iusta causa acceptæ, per iudicis sententiam abductio, vel amissio: vt liquet per dictam legem qui rem, titul.de euictio. l.quod euincitur, de regul. iur. venitque ex natura contractus emptionis,etiam si nihil de ea cautum nominatim fuerit, l. non dubitatur, 6. de euictio. Cod. l. secunda, & l. si in venditione, eodem titul. ff. l. si maior, de commun. rerum aliena. Cod. aliquando emptor stipulatur euictionis nomine duplum, & ideò quoque illud præstandum, l. non ex eo, Cod. de euictio. aliquando autem non sibi cauet nominatim: sed ex natura contractus emptionis, venditor ad euictionem obligatur. Decius consil. 483. numer. decimoquinto, & cogi potest ad cauendum de euictione, l. si in venditione, de euiction. ff.

m Sunt hi tres casus, in quibus venditor non tenetur de euictione, qui ponuntur in cap. fin. de emptio.quos, & ius ciuile agnoscit, & ratio confirmat: nam quod pertinet ad primum, emptor, vbi quæstio de re vendita contra illum mora est, debet denunciare venditori, vt ipsum defendat; alter non tenetur, l. emptor fundi, l. authore, l. si parentes, vicesimaprima, Cod. de euictio. Et si mortuus fuerit venditor, denuncietur hæredibus eius, l. si fundo, 53.§. final.de euictio. Sufficit autem emptori pro euictione, si laudetur author, & ei denuncietur, quamuis non denuncietur eius fideiussori: nam alij, quàm venditori, vel hæredi eius facta, non prodest, eiusque mora nocet fideiussori, l. mora, de verborum oblig. Quare nec expedit solùm denunciationem fieri vel fideiussori, vel procuratori venditoris, l. item veniunt,§.petita, de petit. hæredit.ff. nisi præsente authore denuncietur fideiussori, vel procuratori eius,vt ait glossa ad cap.fin. de emptio. ad verbum, *institutum*, per cap. quoniam, §.porrò, vt lite non contesta. l.si dictum, §.si præsente, de euictio. habebitur autem, perinde, ac si nunciatio facta fuisset emptori, si ipse emptor lateat,ne ad eum vocatio, vel citatio, quæ eius causa fit, peruenire possit, l.si ideò, §.præsenti,& l.si dictum,§.si præsenti,de euictio. fit tamen, & rectè denunciatio minori authori, à quo res empta est, absente tutore, dict.l.si dictum,§.fin. & l.minor, §. denunciare, de euict. ff. Casus secundus dicti cap. 2. de emptio. in quo venditor non tenetur de euictione, si per suam contumaciam emptor re vendita fuerit à iudice priuatus, firmatur; l.si ideò,C. de euictio. Ratio: quia ex contumacia damnatus præsumitur, non ex defectu iuris, suáque culpa, & negligentia rem amisisse, & ideò damnum sibi debet imputare, gloss. ad l. 3. ad verbum, *absens*, de contracti. iudi. C. Baldus ad l.2.quib. res iudica.non noceat. Felinus ad cap. cùm Bertholdus, de re iudic.num.24. Tertius casus erat excludens euictionem, si emptor per iniuriam ei factam re priuetur, ex dict.cap. fin. de emptio.consentit l.emptor fundi, C.de euictio. l.si per imprudentiam, eod.titul. ff. quia iniuria facta emptori, reputatur casus

fortuitus:

fortuitus: item imprudentia iudicis, capitul. 8. de noua
forma fidelita. in vsibus feudor. casus autem fortuitus
ad periculum emptoris: non venditoris pertinet, §.
cùm autem, de emptio apud Iustinia. leg. necessariò,
de pericul. & commo. rei vend. ff. nempe quando, ipse
emptor fuit causa imprudentiæ iudicis, & iniuriæ, non
aliter, glossa ad dicto. l. si per imprudentiam, de eui-
ctio. verior tamen reputatur communis sententia, semper
casum fortuitum nocere emptori, siue sua culpa, siue
iudicis, siue non sua culpa contigerit, per l. exceptio-
ne, & ibi glossa Barthol. & Paul. Castrensis de fideiussori-
bus & non venditori: quia & salua sit actio ipsi em-
ptori damnato per imprudentiam, vel ignorantiam iu-
dicis contra iudicem, qui ideò fecit litem suam, vt ait
glossa ad dicto l. si per imprudentiam, nisi forsan iudex
tulisset sententiam non seruato ordine iuris, seu iudicia-
rii; quia tunc de hoc casu teneretur venditor per eui-
ctionem, non emptor, l. fistulas, §. fistulas, de cont. emen.
emptio. Alexan. in additionibus ad Barthol. ad dict.
l. exceptione, de fideiussor. ff. Et idipsum verum esse
dicit Ludouic. Roma. singul. 754. & ad l. si per impru-
dentiam, si fiscus, vel respublica vendiderint, & per
imprudentiam iudicis res sit euicta, eò quòd fiscus,
vel respublica videntur esse in culpa, quòd talem iudi-
cem patiantur, allegat tex. in l. secunda, §. graui, ibi *& in-
iuriam*, de administrat. rer. ad ciuita. pertinentium. Et
damnum, quod quis sua culpa sentit, debet sibi impu-
tare. l. damnum, de reg. iur. ff. potest & idipsum cen-
seri, si iudex inimicus esset venditori, & in odium
eius contra emptorem statuisset, tunc enim non no-
cet emptori, l. si merces, §. culpæ, loca. ff. siquidem
ante venditionem esset suborta inimicitia, non etiam
si post: quia venditor non tenetur de vllo casu post
venditionem suborto, l. Lucius, in princip. de euict. ff.
possent nihilominùs hæc habere controuersiam ali-
quando, quæ tamen proculdubiò omnino cessabit, si
in initio litis sibi de re motæ, emptor vocauerit vendi-
torem in ius, vt assistat in causa euictionis, tunc enim
quocumque modo res fuerit euicta, emptor de eui-
ctione tenebitur. Possumus tribus superioribus casibus
sumptis ex capitul. fin. de emptione, in quibus cessat
euictio, alios casus addere, *veluti quarto* generaliter, si-
quando emptor sua culpa, & facto rem venditam amit-
tit, vel ea ab eo obducitur: Exemplum primum, si pa-
ctum fuit venditoris consensu, quo ipse cauit se nolle
euictionem præstare in vllu casu, vel modo: nam eui-
cta tunc re venditor tantum tenetur ad pretij restitutio-
nem. l. emptorem, §. qui autem, vers. ibidem ait, & ibi-
dem Paulus Castrensis, de actionis empt. ff. nisi di-
ctum fuerit, expressè, & in specie, vt venditor non te-
neatur de euictione, si res fuerit euicta à Sempronio:
putà, ex causa libertatis, in quo casu venditor, qui
sibi ita cauit, nec ratione pretij conueniri potest, vt
notant glossa, Angelus Baldus Fulgos. Salicetus ad l.
qui libertatis, per illum textum, de euiction. Roma.
singula. 587. quamuis quidam recentiores scribentes
contrarium asseruerint, de quibus, eorúmque rationibus
vide apud Gasparum Caballinum, tracta. de euictio.
§. 5. numero 25. & sequentibus, atque intelligunt,
l. qui libertatis, vt non præstetur quidem euictio,
respectu eius, quod interest: verùm præstari ratione
pretij. Neque arbitrantur bonæ fidei contractum ad-
mittere, vt emptor rem, & pretium amittat, & venditor
pretium habeat. Neque donationem esse præsumendam,
vbi liquet agi de emptione, & commutatione rei, & pre-
tij. Ego autem putarem, priorem sententiam etiam ve-
ram esse, si in contractu emptionis emptor expressè su-
sceperit in se periculum euictionis, & renunciarit petitio-
ni pretij, non secùs, quàm pretium rectè petitur emptio-
nis, lactus teris, vel aleæ. Sed hæc satis de primo exem-
plo. Secundum erit, quo culpa sua emptor amittit rem
sine spe euictionis, si potuit rem venditam præscribere,
& non præscripsit, sua culpa, l. si dictum, §. si eum posset,
de euictio. ff. Tertium, si sciens, prudensque emerit rem
alienam, quam sciebat esse subiectam restitutioni ex pro-
pria natura, nec expressè in eum casum prospexit sibi de
euictione, Alexand. consil. 21. numero 3. volu. 5. Alciatus
consil. 133. idem in emente scienter rem alienam, sine
cautione de euictione, l. si fundum, Cod. de euictio. quo
etiam casu, nec repetit pretium, glossa finali. & ibi Pa-
nor. ad. cap. ad audientiam, de rebus Eccles. non alien.
facit l. quemadmodum, de agricol. & censi libro Cod.
capitul. siquis presbyterorum. de rebus Ecclesiæ non
alien. in quibus qui contractum nullum contra pro-
hibitionem legis iniit, pretium non repetit: potest ta-
men qui rem scit alienam, & emit, stipulari, & sibi ca-
ueri de euictione, vt in l. si fratres, Cod. commu. vtriuſ-
que iudic. l. apud Celsum §. Idem Labeo. de doli mali
except. Quartum, cùm iure creditoris venditur res, quæ
putabatur debitoris, creditor vendens non tenetur de
euictione, nisi de ea nominatim fuerit repromissum, l. 1.
Cod. creditorem euictionem pignoris non debere, lib.
8. titul. 46. & liberatur cedendo ius, quod habebat in
ea re pignoris, vt ibi notat glossa. probat & l. periculum,
de pignoribus l. cum ea conditione §. 1. de euictio. Et
censetur tantùm vendere ius, quod habet, tanquàm cre-
ditor, non tanquam dominus. Et proinde emptor suæ
culpæ adscribere debet, qui non inquisiuit de dominio,
vel debet experiri contra debitorem, veluti aduersus
eum, qui per eam venditionẽ à debito liberatus est suo
pretio, l. si plus, 74. §. 1. & l. si pignora, 50 de euictio.
ff. l. si ob causam, 13. Cod. eodem. Sic etiam non agitur
de euictione contra vendentem ex necessitate officij
vendendi, l. si pignora, & ibi Bald. & Salicet. de euictio.
Cod. quia officium nemini debet esse damnosum, c. cùm
non deceat, de electio. in sex. l. si quis ex signatoribus,
quemadmodum testamenta aperiantur: sic nec procurator
vendens tenetur, nisi euictionem promiserit suo nomi-
ne, l. procurator, qui pro euictione, & ibi Paul. Castrens.
& Barthol. de procur. ff. Notabile itaque & illud, ideò
non dari euictionis actionem emptori contra vendito-
rem ob euictam rem à proximo, seu cognato vendito-
ris iure retractus gentilitij, de quo in cap. constitutus, de
in integrum restitutio. Quia euictio illa fit authoritate
legis, non facto venditoris, & iure speciali, in quo non
tenetur venditor emptorẽ defendere per notata in l. mi-
nor, de euictio. argum. l. si per imprudentiam, de eui-
ctio. hocque inditum est naturæ negotij, quod cum sua
qualitate videtur amplexus emptor, & proinde sibi
imputare debet, quòd non præuiderit, & sibi in specie
de euictione non prospexerit, Glossa. in l. si familias &
ibi doctores, familiæ ercisc. Cod. Et sic resoluit in hac
retractus quæstione, Tiraquellus tracta. de retract. pro-
xim. §. 1. glossa 9. numero 34. de Afflictis decis. 253. incip.
venditur domus. Quintum exemplum, vt non teneatur
de euictione venditor quando suo facto emptor pri-
uatur re, vt in l. si per imprudentiam, §. si quis locum, de
euictio. & l. hoc iure, cum sequent. §. si tibi eo vt si
culpa sua emptor decidit à possessione, l. si rem, quam
§. si emptor, l. si mancipium, in princip. de euict. ff. l. si
controuersia, & ibi Glossa fina. & Baldus, de euictio.
Cod. l. idemque, §. fin. de actio. emp. ff. Eóque pertinet,
quod dicitur, venditorem tum teneri de euictione, si res
sine iudicio venditori fuerit euicta, l. non tamen, cum
gloss. 3. de euictio. Requiritur enim pro euictio. obtinen-
da, vt mota quæstio de re coram iudice fuerit, l. emptor. l.
si cum quæst. C. de euictio. & euicta fuerit per sententiã,
e. ff. de emptio. l. qui rem. Et proinde, nec de euictione

tenetur venditor, si super lite, vel re compromiserit emptor, & sententia arbitrorum fuerit res euicta, l. si dictum, §. si compromisero, de euict. ff. Neque etiam si in defensione causæ aduocatum inexpertum adhibuerit, cuius ratione à defensione causæ ceciderit, vt notat gloss. ad l. quòd si nolit, §. mancipium, ad verbum, *culpam*, de ædilitio edicto, vel si condemnatus emptor, à sententia non appellauerit, cùm posset. nam & sua culpa succumbens rem ipse amisisse videtur, nisi sententia manifestè esset æqua, vt appellare non liceat, aut non sit necesse, Glossa vlti. Barthol. & alij ad l. Herennius, §. Caia. de euiction. ff. mihi tamen contraria videtur tutior sententia, vt semper ab omni sententia teneatur appellare, vt pro euictione agi possit. Quia quamuis pro sententia iudicis faciat iure communi præsumptio iustitiæ: tamen plura possunt allegari coram iudice, ad quem appellatur, quæ deducta non fuerunt coram priore, à quo prouocatur. l. per hanc, C. de tempor. appella. Sextum, si monitus emptor à venditore, vt aliqua actione ageret ad defendendam rem noluerit agere, & , ita sua culpa emptor re priuatus fuerit. l. si cùm venditor, in princip. de euictio. ff. l. si fundo, §. 1. eo. tit. Septimum, vt non teneatur de euictione vēditor, si emptor rem, quam emit, alienam pro derelicto habuerit: nā donasse videtur. l. fin. de euict. ff. l. quod seruus, de stipul. seruor. ff. Sed hactenus dictum sit de exēplis quarti casus, in quo cessat euictio: videamus alios. Quinq. igitur non agitur de euictione, si euincatur res, quæ nata est à re vendita: quæ tamen non erat in rerum natura tempore venditionis, l. si prægnans, cum 2. sequentib. de euictio. vbi ratio. Item si quid accreuerit per alluuionem in fundo vendito, non datur pro incremento euictio, l. ex mille, §. quod si modo, de euict. ff. Sic vendita hæreditate, non censentur res singulæ venditæ, vt euictæ petantur: sed ius hæreditatis, quod sine rebus consideratur, l. 1. §. incorporales, de rerum diuisi. quare pro singulis non datur euictio, l. 1. C. de euict. Sexto non agitur de euictione, si vitium, propter quod euicta res fuerit, vel perierit, cōtigerit post contractam emptionem, l. 3. de euict. ff. quia tunc periculum est emptoris, l. Lucius, eo tit. Eodem modo, si res adimatur emptori authoritate principis, dict. l. Lucius, l. item si verberatum, §. item si fortè, de rei vindicat. ff. l. apud Iulianum. §. constat, de leg. 1. Idipsum, si res vendita perierit, antequàm euincatur: quia sors humana est in periculo emptoris, si modò sine dolo, vel facto venditoris non perierit. l. si seruus, de euictio. ff. l. siquis seruum, C. eo. tit. facit l. vtique, de rei vendic. ff. Quare si pro parte res chasmate perierit, pro alia, ratione amissæ non tenetur de euictione, l. ex mille, in princi. de euictio. secùs si totus fundus euincatur, dict. l. ex mille, §. si totus. Septimo non tenetur de euictione venditor, si emptor rem contra petentem alio modo possit tueri, & defendere: putà si præscripserit, l. qui alienum, de euictio. ff. l. si obligata, C. eo. tit. vel si emptor rei alienæ, successor vero domino extiterit: quia res tibi non abest: poterit tamen agere ad pretium repetendum, non de euictione contra venditorem, l. si vendideris. de euictio. ff. quemadmodum si dominus rei emptori succedat, non confirmatur emptio. l. venditori, de rebus alien. non alien. Et si emptor succedat venditori, vel contra, non agetur quoque de euictione, l. si ei, cui, de euictio. ff. l. 2. C. eodē titul. Octauo nec agetur de euictione, si res non fuerit emptori tradita, l. euicta, §. si seruus, de euictio. l. 3. de doli mali exceptione, vbi & notat Barthol. Nono, non datur pro re in ludo, vel causa ludi vendita, euictio. l. fin. §. primum, quarum rerum actio non datur: quando videlicet vendens vendit collusori: contrà si alteri, vt notat ibidem Angelus. Decimo, non tenetur de euictione venditor ante pretium sibi solutum, l. ex empto, de actio. empt. ff. Cæterùm agitur de euictione re euicta, contra venditorem, non contra alium, aut aduersus eum, cuius nomine procurator vendidit, l. si cùm, 66. §. fin. de euict. ff. aut contra procuratorem si pro euictione se obligauerit, l. procurator, 67. de procurator. ff. Procurator autem, vt & fideiussor: postea mandati contraria actione recuperant à venditore, quod eo nomine soluerint, l. Papinianus, 14. ibi, *sed quod iudicio, de publiciana in* rem actio. ff. Tenetur & pupillus de euictione rei venditæ tutorio nomine, l. 4. §. si impuberis, de euictio. Datur & actio hæc mortuo venditore aduersus hæredes eius, l. si status, 18. de euict. Cod. l. si controuersia, 9. l. cùm successores, 23. Cod. de euictio. facit Rubrica, vt actiones ab hæredi. & contra hær. Dixi porrò anteà tantùm euicta re competere actionem, quò fit vt contra actionem euictionis non obiiciatur præscriptio longi temporis. l. empti, 21. de euictio. Cod. Competit & de euictione actio hæredibus emptoris, l. non solus, 22. de liberal. causa. Effectus actionis euictionis, vt re euicta restituendum sit pretium emptori, & id, quod eius interest, rem non fuisse euictam, l. venditor, 8. l. si cum, 66. §. fin. l. emptori, 67. l. euicta, 70. de euicti. ff. l. Titius. §. fin. de act. emp. ff. l. si controuersia, 9. l. si cum, 17. l. empti, 21. in fine. l. successores, 23. l. si permutatione, 29. Cod. de euictio. l. fin. Cod. de communium rerum aliena. nisi id, quod interest, excedat pretij duplum, iuxta l. vnic. de sententiis, quæ pro eo, quod inter. profer. Cod. d. l. Titius, 42. cum 2. sequenti. de actio. empt. ff. Si tamen certa summa in causa, & casu euictionis promissa est, ea sola, loco eius, quod interest, petitur. Accedit & petitio vsurarum pretij soluti, l. euictis, 18. de vsur. Præstatur & ex dupla actio. si res pretiosiores væneant, vt si margarita forsan, vel vestis pretiosa, serica, vel aliud non contemptibile væneat: non autem pro communibus; l. emptori, 17. §. quod autem diximus, de actio. empti. Verùm enim verò in his rursum considerabimus, vtrum venditor nominatim emptori promiserit per ipsum, hæredemque eius non fieri, quominùs emptori habere liceret: quo casu si alius euicerit, tenetur de pretio tantùm, non de eo, quod interest: l. Iulianus, §. qui autem habere ibi, *sed Iulianus*, de actio. empti. ff. quemadmodum si conuentum fuerit, vt ibidem dicitur, nihil euictionis nomine præstandum: nam tunc pretium restituere sufficeret. Neque quisquam dubitat, regulariter in cauta euictione restituendum esse pretium, l. super his, de euiction. Cod. l. quæro, 58. §. item quæro de ædilitio edict. ff. imò & æstimationem præstandam eius, quo res melior facta est post emptionem, l. si cum. 66. § final. de euict. l. venditor, 8. eo. nisi, vt dictum est, si quid nominatim conuentum sit perieuictionis nomine, quod solum petitur, l. ex mille, 64. §. si totus, ibi, *nam ex contrario*, de euictio ff. aut nisi melioratio duplum excedat, quo casu intra duplum pretij coercebitur, dict. l. Titius. 41. §. final. cum duab. sequentib. de actio. empti. E contrariò tamen, si quid post venditionem diminutum fuerit ex re vendita, euictione sequuta, id perisse censetur emptori, & eo minus pretij, vel eius, quod interest, emptori re euicta restituitur, l. idque, 45. §. illud expeditiùs, de actio. empti. ff. l. super his, de euictio. Et hæc hactenus de actione empti, vel ex empto, dictum sit: nunc agatur de actione venditi.

n l. si non donationis, 8. Cod. de contr. emptio. l. 12. C. de rei vendic. l. Iulianus. §. ex venditio. de actio. empti. l. fin. si mancip. ita væneat, ne prostituatur Cod. Exempla erunt in restituendis rebus ex pactis addictionis in diem, vel legis commissoriæ, vt liquet ex propriis titulis, de in diem addictione, & de lege commissoria. Est hæc actio personalis. l. 1. de actio. empt C.

o Dicta l. Iulianus, §. ex vendito, & l. venditi, 6. in fine, l. fructus, 13. §. fin. de actio. empti. ff. si modò res integra, & sine querela, & diminutione peruenerit ad emptorem,

emptotem,& impleuerit venditor ex parte sua contractum:nam pro ea parte,qua res inuenitur aliena, vel apparet imminuta,diminuitur à pretio:l.si debitor, 39. §. si debitor. l. suæ rei, cum leg. seq. l. sed etsi,18.de contrah. empt.ff.l. domum. 57. eo. nec posset agere venditor pro pretio,si ex parte sua contractum non impleuisset, vt in l.qui pendentem,25.de actio.empti.ff.l.purè,5.§.si seruus, de doli mali exceptio. ff. Regulariter, venditor tantùm pretium petit hac actione ab emptore, cùm regulariter vsuræ pretij non veniant in hanc actionem,nisi post moram,l.initio,5.C.de pact.inter emptor.& venditor. l. fructus,13.de actio.empt.C.l.liberalitatis,16.§.cùm vsuræ, de vsur. veniet tamen post rei traditionem,l. Iulianus, 13.§. ex vendito,de actio.empti.ff.l.curabit,5.eo.Cod.l. 2.Cod. de vsur. aut nisi quoque de vsuris præstandis initio conuenerit,l.initio,5.de pact. inter emptor.aut mora soluendi interuenerit.dict. l. 5. in fin. & l. fructus, 13. de actio. empti.C.l.fi.de peric.& commo.rei ven. C. Obstruanda tamen lex, qui per collusionem,49.§.fin.de actio. empti. ff.dum ait, *Pretij sorte,licet post moram,soluta: vsuræ peti non possunt:cùm hæ non sint in obligatione sed officio iudicis præstantur. Ideò repetita sorte,sine repetitione vsurarum,actio,de vsuris repetitur posteà proposita.* Vt in l.si deposita, Cod. deposit. quia vsuræ ex vnica obligatione pendent, quæ iam dissoluta pretio dato, & recepto apparet. Quæ autem vsuræ soluantur ob moram pretij non soluti, docetur in l. fin. de pericul.& commo.rei vendit. Non poterũt etiam peti vsuræ, si per venditorem steterit, quominùs pretium soluatur,putà quia dilationem ad soluendum dederit, & habuerit fidem de pretio, l.si & per emptorem 51. §. 1.de actio. empti. ff. Subinde notabimus hanc actionem ex vendito dari pro petitione pretij,non pro repetitione rei vẽditæ:quamuis pretium non soluatur,l. si non donationis,8.C.de contrah.emptio.Potest tamen, si pretium non soluatur,venditor vti retentione rei venditæ,l.19.de contra emptio.ff.neque enim irritus est contractus emptionis,quòd emptor solutionis legibus non satisfecerit, l. ea conditione,14.de rescind.vendit. Cod. l. venditi actio. 6. Cod.de act.empti nisi aliud placuerit,d.l.venditi, & in l. sed Celsus,6.§.si fundus,de contr.emptio.ff.l.1.C.de pact. inter emptor.

p l.Iulianus,13.§.præterea,de act.empti. ff.

q l.venditor,11.de rescind.vendit. C.exemplum in l.Iulianus,§.per contrarium,de actio.empt.

r cap.3.& c.cùm causa,6.de emptio.l.2.C.de rescind. vend. vbi Glossa, & interpretes tractant hanc materiam iusti, vel iniusti pretij.

## CAPVT X.

1 *De solutione,rescissione,aut resolutione emptionis.*

1 RESCINDITVR itaque venditio, quæ valuit, si deceptio vltra dimidium iusti pretij interuenerit,nec velit emptor, agente venditore, supplere iustum pretium. [a] Si pactum sit reuẽditionis appositum,& iuxta illud repetat venditor.[b] Si contrario consensu contrahentium re integra,aut hinc inde per restitutionem pretij, & rei ab emptione discedatur. [c] Si dolo malo, aut metu, venditio fiat. [d] Si emptio resoluatur ex vi conditionis,vel pacti emptionis.[e]

*SCHOLIA.*

a dict.cap.3 c.cùm causa,de emptio.l.1.de rescind.vend.C.

b l.2.C.de pact.inter emptor.

c l.per,2.quando liceat ab empt. disced. Cod. libr. 4. titul. 45.l.2.de rescind.vend.ff.l.58.de pact.ff.Inuita autem altera parte contrahentium non licet ab emptione recedere, l.3.Cod.de rescind.vendi.l.sicut,de actio.C. Porrò rescissione interueniẽte,vtrinque data restituũtur & pretium, & res l.1.§. si quis fundum,& §.sed si fortè, quæ in fraud. creditor.ff.cum accessionibus,l.cùm autem,§.1.de ædilit. edicto,& idipsum in omni resolutione emptionis obseruandum in qua perinde omnia restituuntur in statum pristinum,ac si nunquam fuissent facta,l.si hominem, in fine,de vsuca.l.voluntate,§. 1. quib. mod. pig. vel hypothec.solut.ff.exemplo restitutionis in integrum, l. vnic. de reputatio.lib.2.C.tit.48.facit l.facta redhibitione, 60. de ædilit.edict.ff.

d l.si voluntate,8.& l. dolus emptoris, 10. de rescin. vend. C.l.eleganter,de dolo,ff.ab emptione dolo malo contracta,licet altero etiam contrahentium inuito recedere, l. 5.de rescind.vendi.C.l.cùm plures, §. 1. de administr. tutor.ff.

e Sunt enim iure recepta pacta, ex quibus potest dissolui, vel resolui emptio,& pro non contracta haberi, vt si pactum sit,extra tamen omnem præsumptionem,vel suspicionem vsurarum,ne liceat venditori rem venditam intra triennium,vel aliud tempus redimere,cap.ad nostram de emptio. aut ita res væneat, vt si emptori intra certum tempus putà 60.dies displiceat,sit inempta.l.quod si nolit,3.§.quod si ita væmerit,de ædilit.edict.l. si conuenit. 6. de rescinden.vendit.lib.18.titul.5. item si conueniat, vt si ad diem certum pecunia soluta non sit, res sit inempta: nam in eo casu,si venditor voluerit post tempus, non soluto pretio,non cogitur vendere, & resoluitur emptio l. 2.& 3.de lege commissor.lib.18. ff.titul. 3. & restituuntur percepta,l.1.& 4.eod.tit. item si pactum fiat addictionis in diem,quod est,*Ille fundus centum sit tibi emptus, nisi quis intra Kalendas Ianuarias proximas meliorem conditionem faceret.* Nam conditione meliore oblata, si velit venditor, resoluitur emptio, l. 1. a. 3. l. item quod dictum, de in diem addictio.ff.

# DE RERVM PERMVTATIONE.

## TITVLVS XV.

## CAPVT PRIMVM.

1 *Continuatio.* 2 *Et quid permutatio.*

1 PERMVTATIO affinis est emptioni: [a] & multa communia cum ea habet: [b] quamuis in pluribus ab ea distinguatur. [c] Et proinde de permutatione dicemus post emptionem, prout distinguitur ab emptione, aliisque contractibus.[d] Permutare; nihil aliud est, quàm aliud pro alio accipere,& dare. [e] Dictum & cambium alicubi [f] apud summos pontifices,& alios.[g]

*SCHOLIA.*

a l.1.de contrahen. emptio.ff.l.2.Cod.de rerum permutatione,

tione, li.4.tit.64.l.2.eo.tit.ff.qui rem permutatam accipit, similis est emptori:l.final.ex quib.caus.in possess.ea.l. 42. ff.tit.4 ideò facilè possunt isti contractus misceri,& confundi, vt in c.ad quæstiones, 6. de rerum permuta. quin & nomen commutationis, potest conuenire omnibus commerciis hominum, vt notat,& disputat Aristotel. 5. Ethico.

b nam primò, vtraque bonæ fidei, cap. cùm venerabilis, 6. de exceptio.§.actionum, de actio.l. 2. Cod. de rerum permuta. Secundò, ex vtraque vsucapiendi datur causa, l. sequitur, §.de illo, de vsuca.ff. Tertiò, pro vtraque competit euictio, l.1.C.de rerum permuta. Quartò, pro vtraque datur cautio pro seruo furtis, noxisque esse solutum, l. final.de rer.permuta.ff. Quintò, pro vtraque redhibitio. l. sciendum.§.penul.de ædil.edict.

c Differentiæ plures. Primò, emptio consensu fit; & perficitur: permutatio re, l.1.§.fin.de contrahen.emptio.ff.l.2.de actio.ff.l.1.de rerum permuta.& traditio firmat permutationem, l.ex placito, de rer.permuta. Secundò, in venditione alius emptor, alius venditor: in permutatione vterque permutator, l.1.§.penul.de contrahen. emptio.l. 1. de rer.permuta. Tertiò, quidam contractum permutationis dicunt innominatum, cùm emptor sit nominatus, vt suprà docuimus. Quartò, in permutatione, qui eam ex sua parte impleuerit, alio non implente potest pœnitere: l.si pecuniam ide... 5. de condictio. causa data, causa non sequuta. ff. vt & ei, qui non impleuit adhuc, licet.l. 1. §. final.de rerum permut.ff. Neque vlla datur actio ex permutatione simplici, l.3.& 4.C. de rer. permutatio. nisi stipulatio implendi intercesserit, dict.l.2.&.3.& l.emptione, C.de rerum permuta. in emptione contra, l. in ciuilem, 12.C.de rei vendica.l.1.& 2.de contrahen. empti.cum similib.

d Alioquin & permutatio generali nomine videtur inesse omnibus contractib.maximè in emptione, in qua merx pro pretio datur, indeque emptio ex illa commutatione nata dicitur, l.1.de contra.emptio.ff.

e cõtractus innominatus vt des, l.naturalis.§. 1.de præscrip. verb. ff.

f vt in cap.cùm venerabilis, 6.de exceptioni.lib.1.titul.25.

g vt in vsibus feudorum, §. cùm autem quis dixerit: si de inuestitura controuersia fuerit, lib.1.feudorum, tit. 4.§.si quis fecerit, quo tempore miles inuestituram petere debeat, eod.lib.1.feudor.tit.22.

## CAPVT II.

*Quotuplex permutatio.*

PERMVTATIO alia simplex, seu pura: alia non simplex, quæ fit sub conditione, aut modo; quemadmodum de aliis contractibus dictum est.[a] Alia coacta quodammodo,[b] alia spontanea:[c] permutatio simplex, interdum est sine stipulatione, & traditione, quæ non obligat:[d] interdum cum stipulatione,[e] interdum cum traditione ab vtraque parte facta,[f] & istæ obligant.

*SCHOLIA.*

a l.obligationum ferè, 44.de actio.ff.§.omnis stipulatio, de verborum obligat. Conditio porrò in permutationibus beneficiorum semper apposita intelligitur, si vtrinque traditio,& renunciatio fiat beneficiorum, & fiant accipientium, aliter nihil agi censetur.l.1. de rerum permuta. ff.de modo,& conditione adiectis permutationi, tractatur in l.in rebus, 6.& l.final.C. eod. tit.

b vt quando ab vno loco præfectus beneficio, per superiorem in alium transfertur, vt in tit.de translatio. Episc. & can. anariinæ: de præben. Atque Festus dicebat propriè permutationem esse: cùm de loco in locum fit translatio: commutationem autem, cùm aliud pro alio substituitur: quamquam hæc sint hodie in promiscuo vsu.

c spontanea illa est, quæ valida est, ex consensu dominorum facta.

d quia ex ea non nascitur actio.l.ex placito, de rerum permuta. Cod.l.1.§.permutatio autem, eo.titul.

e & oritur actio ex stipulatu, dicta l.ex placito.

f L.1.§.permutatio, de rerum permuta.

## CAPVT III.

*Permutatio de quibus fiat.*

DE omnibus, quæ in commercio hominum sunt, dummodò sint dantis,[a] permutatio fieri potest, nisi speciali nomine prohibeatur: non secùs quàm alienatio, cuius ipsa species quoq; est.[b] Permissa & certo modo Ecclesiasticorum beneficiorum permutatio, adhibito superioris consensu, & non aliter.[c] Mancipia autem Ecclesiastica non conuenit commutari, nisi ad libertatem,[d] vel nisi sint fugitiua.[e] Res quoque aliæ Ecclesiasticæ ad proprietatem Ecclesiæ pertinentes cum aliis Ecclesiasticis permutari possunt, etiam addito pretio ad æqualitatem redituum constituendam.[f] Item spiritualia cum aliis spiritualibus inter personas idoneas,& cum authoritate superioris permutantur, non etiam spiritualia cum temporalibus.[g] Permutat & Ecclesia sua temporalia cum principe, si causa rationabilis id exposcat, & res, quam princeps permutat, maior sit, vel æqualis, pragmatica sanctione super hoc promulgata.[h]

*SCHOLIA.*

a l.1.de rer.permuta.ff. non de alienis, dict.l. 1. §.ideóque Pædius.

b Alienationis nomine continetur permutatio, in cap.nulli liceat, 5.de rebus Eccles.non aliena.& Nouella 7.de non alien.vel permut.rebus Eccles.

c Permutationes præbendarum, de iure. propria authoritate possessorum, vel etiam dignitatum, fieri non possunt, maximè pactione præmissa, quæ in spiritalibus, vel aliis connexis simoniæ labem inducit. Episcopi autem authoritas, & solicitudo huic obiicitur: nam is prospiciat, qui considerata necessitate, vel vtilitate Ecclesiarum, & personarum poterit præpositos ab vna in aliam Ecclesiam transferre, vt qui in vno loco minùs vtiles sunt, possint alibi vtiliùs se exercere, cap. quæsitum est, 5. de rerum permuta. Hoc modo intelligitur Concilium Turonense prohibuisse commutationem præbendarum, in ca. maioribus, 8. de præben. nempe, sine authoritate superioris: nam qui ita fecissent, priuabantur, cap. cùm olim. 7.de rerum permuta. nisi dispensatum esset cum illis, cap. cùm vniuersorum, 8.eo.tit. meretur quippè dici collusio improbata potiùs, quàm permutatio, renunciatio, & receptio beneficij facta propria authoritate priuatorum: cùm non careat suspicione fraudis, simoniæ, & negotiationis illicita: & inducit ita priuationem beneficij. cap. tertio, de collusio.detegen.lib.5.tit.22. Ideò dicimus certu tantùm modo permitti permutationem beneficij inter titulares, cum authoritate superioris: non de omnibus beneficiis, aut semper, veluti si pendente possessione titulatij, beneficium fuerit vnitum alteri: nam illud permutari nequit, Rota decis.160. quia vacare ampliùs post vnionem non potest.ca.vnic. versicul.quidam, de excess. prælat. quæ & de aliis, quæ vacare nequeunt ex iuris pontificij corpore licebit obseruare. Debent enim esse beneficia permutabilia, quæ renunciare possint in

nr in manibus eius, qui habet potestatem admittendi renunciationem, vt posteà tantùm conferantur compermutantibus, non alijs, Clem. 1. de rerum permuta. c. 1. eod. tul. in sex. cap. inter. de præben. Tractatur de authorita- præstanda à superiore in c. quæsitum, de rerum permu-. Addendus & consensus eorum, ad quos pertinet colio, electio, aut præsentatio, Glossa in Clem. vnic. de rem permuta. & consensus permutare volentium. ca. 1. od. tit apud Gregorium, Ibi: *communi voluntate*. Item & bseruandum, vt permutatio fiat iuris beneficij cum iu- alterius. fieri enim non potest cum iure ad rem de iu- , capit. final. de rerum permutatio. Rebuffus in praxi eneficiorum, in rescripto permutationis. Hostiensis in umma eius tituli de rerum permutatione. §. quid potest ermutari.

.3. de rerum permuta.

ap. iniustum videtur, 4. de rer. permuta. can. fugitiui, 12. uæst. 2.

ap. ad quæstiones, 6. de reb. eccles. non alien. atque hanc ommutationem inter Ecclesias, & xenodochia ad eoum vtilitatem, permittit Iustinianus, Nouella 54. §. fin. tiul. constitutio, quæ ex adscriptio, & libera natos liberos sse vult, & c. inquisitione vtilitatis, & decreto iudicis interueniente, auth. item sibi iurent, de sacrosanct. Eccles. a. fin. de rerum permuta. cap. statuimus, de transactio. c. ræterea, eod. tit. Cùm enim nullo pretio spiritalia æstimari possint, ita nec vendi vllo: aut cum alia re temporali æstimata æstimari queunt, nec admittere æqualitatem um his in permutatione requisitam. cap. querelam, de imonia.

cap. 1. de rerum permuta. cap. 2. §. sed & permutare, 10. quæst. 2. Auth. sed & permutare, de Sacrosanc. eccles. c. finimus igitur, de non aliena. & permutan. rebus ecclesiasti. in cap. 2. Nouellæ 7. ex quo sumptum est cap. 1. de rerum permuta. & proinde pro eius explicatione perpendi debet Nouella. Ait enim permutationem illam permitti imperatori primùm seruata commoditate Ecclesiæ: tertium, si modò ea res Ecclesiæ ad vtilitatem reipub. pertineat. item 3. indemni reddita Ecclesia, re maiori vel æquali ei præstita. 4. vt præcedat permutationem pragmatica sanctio, quæ præcipiat Ecclesiæ rem illam reipublicæ dari, & communi vtilitati. Prohibetur & ibidem alijs hæc permutãdi cum rebus Ecclesię facultas, daturque soli imperatori priuilegium duplici ratione, prior, quòd sacerdotium, & imperium non multùm inter se differant. 2. quia omnis abundantia, & status Ecclesiæ ex imperialibus munificentiis perpetuò præbeatur. Sic & in cap. 1. seu §. 1. Nouellæ 120. de aliena. & emphytheosi prohibetur rerum immobilium omnium Ecclesiæ alienatio, nisi solùm ad imperialem domum commutatio facta sit. Imò olim permutare Ecclesiæ res solùm permissum erat cum principe, & posteà inter se Ecclesiis permutatio concessa, §. final. Nouellæ 4. dehinc & prohibitum fuit, res prouenientes ab Ecclesiis per permutationem ad principem, extra domum imperatoris exire per alienationẽ quamlibet, Nouella 55. titulo vt de cætero commutationes ecclesiasticarum rerum, & c. donec idipsum fuit correctum Nouella 119. cap. 10. §. legem. vt sponsalitia largitas proprius sit contractus.

## CAPVT IIII.

*Qui permutare possint.*

QVI rei dominium transferre possunt, illi eam per se cum alia permutare possunt: non iter.[a] Quare personæ ecclesiasticæ generaliter a authoritate, vt nec alienare, donare, vendere: nec commutare res Ecclesiæ possunt sine consensu superioris, & absque solennitate, & necessitate,[b] aut sine consensu capituli.[c] Et si de facto faciant temerè, reuocari possunt à successoribus in beneficio:[d] multò minus licet episcopo terras Ecclesiarum sibi subditarum cum alijs permutare, nisi de earum consensu.[e]

*SCHOLIA.*

a Nam qui alienã rem dat, vt dixi antè, nullam reddit permutationem l. 1. §. ideoque Pædius, de rerum permuta. Transfert enim dominium: quo nomine differt ab emptione dict. §. ideoque Pædius, & cap. cùm venerabilis, 6. de exceptio. lib. 2. tit. 25. Trãsferre autem dominium non potest, qui non habet l. nemo plus iuris, de regul. iur. l. traditio, de acquiren. rerum domi. cap. quam autem, §. de iure patrona. ca Daibertum, 1. quæst. 7. Quamobrem is non poterit permutare, qui rebus suis non potest renunciare, vt minor 14. annorum, cap. si annum, de iudic in sex. non furiosus, & similes, l. in negotiis, de regul. iur. qui autem per se possunt, poterunt & per procuratorem etiam beneficia ecclesiastica permutare, c. 1. & cap. non indiscretè, de procur. in sex. Rota decis. 4, 7. nota, *vbi permutatio* in antiqu.

b c. diaconi, vel presbyteri, 35. c. precariæ, 44. c. sine exceptione, 52. 12. quæst. 2.

c c. vt super. 8. §. fi. de reb. eccles. non alien. saltem ex honestate, vt notat ibi Glossa.

d cap. 2. de rerum permuta. nempe si sine vtilitate, aut necessitate Ecclesiæ, vt in aliis alienationibus temerè factis, statutum in cap. si quis presbyterorum, de reb. eccles. non aliena. cap. 2. de precario. can monemus, 12. quæst. 2. can. quod quis commiserit, 35. quæst. 9.

e cap. 1. de reb. eccles. non alien. & ibi Glossa hoc intelligit, si sine causa id facere vellet, contrà si cum causa: quia & cum causa potest vni Ecclesiæ adimere, vt alteri concedat, cap. ad audientiam, de Ecclesiis ædifican. cap. præcipimus, §. sicut duo, 16. quæstio. 1. capit. sicut vnire, de excessibus prælat.

## CAPVT V.

*De forma permutandi.*

PERMVTATIONIS generaliter forma alia non est, quàm rem vnam, vel plures pro alia, aliisve æqualitate seruata,[a] sponte dare,[b] transferendi dominij, permutandive causa. Solennitas quoque permutandi res ecclesiasticas, alia non est, quàm vendendi, vel alienandi easdem.[c] Sic pari modo declaratur irrita episcoporum donatio, venditio, & commutatio rerum ecclesiæ, absque collaudatione, & subscriptione clericorum.[d] In aliarum rerum permutationibus, quæ iure ciuili de forma permutandi sunt tradita,[e] poterunt & hoc iure requiri, si quando personæ ecclesiasticæ inter se, vel cum alijs laicis permutent. Quia iura pontificia non dedignantur legibus ciuilibus in temporalibus vti.[f] In permutatione tamen beneficiorum ecclesiasticorum, exigunt præcedentem renunciationem spontaneam possessorum beneficiorum, factam coram superiore,[g] & admissionem, & collationem eius, qui potest admittere, iuxta consensum compermutantium, si causa ei iusta videatur.[h]

*SCHOLIA.*

a l. 1. de rerum permuta. ff. l. ex placito, C. eod. l. traditionibus, Cod. de pact. Res cum re permutatur principaliter

accedit tamen principali rei aliquando pecunia pro supplenda æqualitate, vt in ca. ad quæstiones, de rerum permuta. quia tamen accessoria pecunia est, non debet excedere valorem rei, cui additur: esset namque tunc pro pretio, & constitueret emptionem, l. 1. de rerum permutatio. l. 1. de contrahen. empti. ff.

b nam iure communi, nemo inuitus rem suam alij dare cogitur, aut distrahere l. nec emere, de iure deliberand. Cod. l. dudum, l. inuitum, Cod. de contrahen. emptio, neque quisquam suum beneficium ecclesiasticum inuitus cogitur relinquere, ca. final. de cleric. ægrota. ca. fin. de Capel. monach. & si de facto cogatur, restituitur in integrum, ca. 2. de restitutio spoliato. lib. 2. ti. 13. Neque contrà quis alienam rem sibi acquirere, si nolit, copellitur. dict. l. nec emere, de iure delib. l. inuito, 70. de regul. iur. ff. nemo etiam, si nolit, beneficium ecclesiasticum sibi collatum acceptare cogitur, ca. si tibi absenti, de præben. in sex. ca. quàm sit, 6. de electio. in sex. proinde neque permutatio fit nisi ab eo, qui vult rem suam à se abdicare, & ab eo, qui alienam rem velit sibi acquirere.

c ca. sine exceptione, 12. quæst. 2. ca. cùm Apostolica 7. §. è contrario, ca. tua nuper. §. 1. de his, quæ fiunt à præla. sine consen. capitu. lib. 1. tit. 10.

d c. 1. de his, quæ fiunt à prælat. sine cons. cap. c. non liceat. ca. alienationes, 12. quæst. 2. quod in magnis rebus, non in exiguis intelligitur locum habere, in quibus sine illa solennitate alienatio fit: non tamen sine vtilitate, & necessitate Ecclesiæ, can. terrulas, 12. quæst. 2. cap. cæterùm, de donatio.

e titulis de rerum permuta. in ff. & C. l. naturalis, §. 1. de præscrip. verb.

f cap. 1. de oper. noui nuncia.

g Sic superiorum authoritas, & collatio renunciatorum beneficiorum coram eo, facit iustum titulum possessionis beneficij. Clem. vnic. de rerum permut. cap. 1. eo. tit. in sex. In omnibus etiam permutationibus aliarum rerum, oportet compermutantes sponte eiurare res compermutandas, vt alterius ius consequantur, l. 1. de rerum permut. ff.

h Causa enim renunciandi, & mutandi loca beneficiorum debent esse iustæ vtilitatis, vel necessitatis Ecclesiæ, vel personarum, cap. quæsitum, 5. de rerum permuta, exclusis causis præsumptionis, temeritatis, proprij lucri personarum, earumque auaritiæ, & ambitionis, ca. mutationes, 34. & ca. scias frater, 7. quæst. 1.

## CAPVT VI.

*1 Causa. 2 Et effectus.*
*3 Et actio permutationis.*

CAVSA præcipua permutationis, necessitas humana est, qua superflua vtilibus commutantur. [a] Suadet permutationem etiam beneficiorum, vtilitas, necessitásque Ecclesiarum. [b]

2 Efficit autem permutatio in temporalibus translationem dominij: [c] in beneficiis, iustum titulum. [d]

3 Datur ideò ad implendam permutationem actio præscriptis verbis. [e] Dabatur & actio iure hoc pontificio olim renuncianti præbendam ex causa permutationis contra episcopum, coram quo renunciasset, si ei non assignasset beneficium compermutatum, vt aliud simile conferre ei teneretur. [f] Hodie tamen eo remedio opus non est, cùm renunciata beneficia ex causa permutationis, aliis, quàm compermutantibus conferri non possint. [g] Agitur & ex stipulatu stipulatione interposita de permutando, ad implendam permutationem. [h] Si stipulatio autem non interuenerit, non competit actio ad cogendum aduersarium rem promissam dare, cùm pœnitere liceat ante rem traditam. [i] Is tamen, qui ex parte sua implens rem suam iam dederit, aget condictione ob causam, remque suam repetet: [k] vel vtetur ad implementum conuentorum, præscriptis verbis actione in factum, & ad id, quod interest non impleri. [l] Agitur & eadem, pro euictione rei compermutatæ datæ. [m]

*SCHOLIA.*

a l. 1. de contrahen. emptio. ff. & liquet ex anteà dictis in rebus permutandis.

b c. quæsitum, 5. de rerum permuta. ca. mutationes, ca. scias, 7. quæst. 1. prodest mutatio loci certis personis, ca. valet, 81. dist. causæ quoque renunciationem permittunt beneficij, illæ possunt translationem seu permutationem permittere, de quibus in capitul. nisi cùm pridem, de renuncia.

c l. 1. §. penul. de rerum permuta. cap. cùm venerabilis, 6. de exceptio. l. ex placito, de rerum permuta.

d Titulo de rerum permuta. in Decretalib. sex. & Clementinis, atque permutantes iuuantur decreto de pacificis possessor.

e l. naturalis, 5. §. sin autem rem do, de præscrip. verbis ff. l. si tibi decem, eodem titulo.

f cap. inter cætera, 17. de præbendis.

g Clemen. vnic. de rerum permuta.

h l. cùm precibus, 4. Cod. de rerum permuta. vbi nec ob id in rem dari actionem quoque dicitur.

i l. ex placito, de rerum permuta.

k Nempe condictione causa non secuta, l. 1. §. fin. de rer. permuta. l. naturalis, §. 1. de præscript. verb. l. quoniam, 5. de rer. permuta. l. fin. C. de condict. ob causam, C. lib. 4. tit. 6.

l Dicta l. naturalis, §. & si quidem, de præscript. verbis. l. rebus, 6. & l. fin. C. de rer. permuta.

m l. 1. §. vnde etsi ea res, de rer. permuta. Praxis verò est in Gallia, vt euicto compermutato beneficio, liceat ei, à quo euincitur, impetrare literas à cancellaria, vt liceat redire ad beneficium proprium & ita iudicatum in Senatu Parisiensi in vigilia assumptionis Beatissimæ Virginis, anno Domini, 1533. scribit Rebuffus in tracta. de pacificis possessor. numero 157. Atque iure communi, si renunciatione facta ex causa permutationis, non possit fieri per ordinarium; sine culpa tamen, vel facto compermutantium, vt putà si vnum beneficium ex compermutatis reseruatum inueniatur, vnusquisque debet redire ad beneficium renunciatum compermutatum, iuxta æquitatem, cap. si beneficia, 20. de præben. in sexto. Vide Rotam decisi. 23. fuit dubitatum, numero 4. in nouis. Num autem ad beneficia resignata redeant propria authoritate, non impleta permutatione, aut per nouam collationem, disputat Gloss. ad dict. cap. si beneficia, & Panormita. ad cap. cùm venerabilis, numero 23. de exceptio. Ioannes de Selua in tracta. beneficiorum, 3. parte, quæst. 24. Rebuffus in tracta. de pacis. possessor. numero 145.

# DE LOCATIONE

## TITVLVS XVI.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Et finitio.*

1 POST contractum emptionis, & venditionis, & consequentem permutationem, agamus de alio, locationis, [a] qui affinis quoque est emptioni, [b] & cum emptione conuenit in multis, [c] vt & in aliis ab ea recedit. [d]

2 Locatio, est [e] vsus rerum, & operum mediante mercede certa, ex consensu concessio.

*SCHOLIA.*

a De locatione tractatur lib. 3. Decretalium, titul. 18. in sexto, lib. 3. tit. 29. lib. 19. ff. tit. 2. locati. & C. de locato lib. 4. titul. 65. & in institutionib. Iustiniani de location. & conductione, lib. 3. titul. 29. Eò pertinent tituli de locatione prædiorum ciuilium, vel fiscalium, siue templorum, siue rei dominicæ, lib. 11. C. tit. 70. de conductoribus, & procuratoribus, siue exactoribus prædiorũ fiscalium, & domus Augustæ, lib. 11. C. tit. 71. Accedit huic locatio perpetua, quæ dicitur emphytheosis, titulo de iure Emphyteo. lib. 4 Cod. tit. fin. & titulus quibus ad conductionem prædiorum fiscalium accedere non liceat, lib. 11. C. tit. 72.

b l. 2. Loca. ff. l. 1. eodem titulo, apud Iustinia. vt aliquando vix discerni possit, num emptio, vel venditio sit an locatio, id quod contractum est. d. l. 2. §. adeò, l. conuenit, 65. de contrahen. emptio. l. 1. de æstimatoria actio.

c Nam primò, vtraque emptio, & locatio, iuris gentium est. l. ex hoc iure, de iustitia, & iure. l. iurisgẽtium, de pactis. l. 1. loca. Secundò, vtraque consensu contrahitur l. 1. l. qui ad certum, 14. loca. ff. §. fin. de obligar. quæ ex consens. nasc. l. consensu, de actio. cum simil. lib. Tertiò, in vtraque interuenit pretium, l. fin. ad leg. Rhod. de iact. l. 2. loca. ff. l. 10. de acquirend. possessio. ita tria in vtraque. res, vt merx, pretium, seu merces, & consensus. Quartò, vtriusque actio bonæ fidei, §. actionum, de actionib. l. præses prouinciæ, 17. l. de loc. Cod. Quintò sicut emptio: sic locatio sub conditione fieri potest. l. sicut emptio, 20. loca. Sextò, quemadmodum in emendo, & vendendo naturaliter concessum est quod pluris sit minoris emere, quod minoris sit pluris vendere, & ita inuicem se circumuenire, l. in causæ, 16. §. idem Pomponius, de minorib. viginti quinque annis, lib. 4. ff. titul. 4. ita & in locationibus, & conductionibus, l. item si pretio, 21. §. fin, loca. ff. ideóque prætextu minoris pretij non rescinditur locatio, l. & ideò, 13. loca neque retractatur locatio eo prætextu, quòd alius maiorem mercedem offerat, l. si olei, 21. C. de loca. Septimò, quemadmodum conuentione facta de pretio, & eo modo, quo pretio commisso in alterius arbitrium emptio perficitur, §. pretium autem, de emptio. apud Iustin. Ita locatio pacta mercede, & eodem modo collata in alterius arbitrium, perficitur, §. eáque. de locato. apud Iustin. l. si merces, 15. loca. ff.

d Quia in emptione primùm transfertur dominium rei, l. 2. & l. cùm manu sata, de contrah. emptio. locatio verò non solet dominium mutare, l. non solet, 39. loca exceptione considerata, l. in nauem Saufeij, 31. loca. ff. Secundò, differunt, quòd in venditione traditio, in locatione factum, vt ait Bald. Tertiò, inter locationem, & fructuum venditionem ad modicum tempus differentia ponitur: Clementina 1. §. fin. de rebus Eccles. non alien. & constitutionem prohibentem locationem ad longum tempus non pertinere ad venditionem, quemadmodum etiam prohibitus alienare, & vendere, non prohibetur locare, l. penultim. §. instituto. de lega. 2. Locatio enim cum pacto maximè, quòd dominium non transeat ad conducentem, non est alienatio. Vide Fabianum de Monte Sabino in tract. empr. in 1. quæst. principali, ibi, circa tertium. Quartò, quando fit æstimatio rei in pretio, dicitur emptio: at in locatione non datur æstimatio rei, sed vsus, l. 2. §. adeò loca. l. 1. de æstimatoria actio. lib. 19. ff. titul. 1 Quintò, prohibitus vendere, vel alienare, non prohibetur locare etiam in centum, vel mille annos, l. Lucius Titius, 88. aliás l. codicillis, §. instituto, de loca. & ibi Glossa. Quia locatione, vt dixi, non solet mutari dominium. Obseruandus est tamen Iason ad l. manumissiones, de iustitia, & iure, dum ait, quòd dum fit locatio vltra decem annos, transfertur dominium vtile, per l. 1. §. qui in perpetuum si ager vectigal. vel emphyteo. peta. addítque quòd locatio ad nouem annos cum pacto de reuocando, est alienatio, per textum in §. neque illud, iuncto §. emphyteosim, de non alienan. rebus Ecclesiasti. in Nouellis. Latissimè & de his Andræas Barbatia, in repetitione Rubricæ, de rebus Eccles. non alien. nisi ad longum tempus sit locatio cum pacto. vt non transeat dominium in conducentem: vt dixi ex Fabiano.

e Hanc finitionem tradidimus lib. 27. Syntagmat. iur. cap. 1. num. 3. atque per totum illud cap. egimus de locatione, & conductione, in ca. 2. de mercede, in cap. 3. de reliquiis, quæ ad locationem pertinent. Locator est, qui rem vtendam dat, vt putà domum, vel personam, vt se vtendum, vel qui se ad aliquid faciendum præbet. Conductor, qui rem ab alio accipit vtendam, locator dat, conductor accipit.

### CAPVT II.

*Quotuplex.*

LOCATIO, & conductio, vel perpetua, vel temporalis reperitur: [a] vectigales agri publici, vel priuati, vocantur, ita locati, vt quandiu pro his vectigal pendatur, tandiu neque ipsis, qui conduxerint, nec illis, qui in locum eorum successerint, auferri possint. [b] Perpetuæ locationis instar est emphyteosis, quæ tamen à communi locatione posteà accepit separatam formam, & à venditione quoque distinctam. [c] Temporalis locatio determinationem certi temporis habet, vt ad triennium, quadriennium, maiúsve, aut minus tempus. [d] Est & alia locatio, quæ purè fit: alia, quæ sub conditione. [e]

*SCHOLIA.*

a l. viam veritatis ignoras, 10. de loca. Cod. ibi: *Siue perpetua conductio est, siue temporalis, &c.*

b l. 1. si ager vectigal. vel emphyteo. peta. li. 6. ff. tit. 3. l. eorem, 11. §. 1. de publica. & vectiga. ff. l. 1. de administra. rerum publica. lib. 11. C. tit. 30. Dicuntur & ideò qui in perpetuum conducunt, perpetuarij conductores, l. fin. de loca. prædiorum ciuilium. lib. 11. C. tit. 70.

c §. adeò, de loca. apud Iustinia. l. 1. de iure emphyteo. C. vbi & Gloss. dat distinctiones, & sic etiam distinguitur per totum titulum, de aliena. & emphyteo. in Nouella 120.

Propriè emphytheosis dicitur, cùm res inculta, vel sterilis meliorāda, vel reficienda datur, quare non est solùm locatio: sed traditio cum ea conditione reficiendi, atque interim præstandi per singulos annos pro dominio vtili translato in accipientem (quod non fit in simplici locatione) certam pensionem, vt colligitur ex tribus legibus, de iure emphytheo. C. Neq; tamē illa emphytheoticaria traditio semper in perpetuum fit: sed aliquando ad tempus tantum: vt authentica, perpetua quidem emphytheosis, de Sacrosanct. Eccles. C. Illa autem, quæ in perpetuum fit, alienationis nomine continetur, capit. nulli, de rebus Eccles. non aliena. de qua etiam intelligenda l. fin. de reb. alien. non alien. C. lib. 4. titul. 51. Aliquando ad certum tempus tantum fit pacto definitum, §. licentiam, de aliena. & emphytheos. in Nouel. veluti vsque in tertiam tantum generationem, vt in cap. 3. §. emphytheosim, de non alienan. vel permutan. rebus Ecclesiastic. Nouell. 7. & Nouella 120. §. 1. interdum ad vitam tantum accipientis, & ea lege, ne transeat ad extraneos, vel suos successores. His affinis est locatio, quæ libellaria dicitur, vel contractus libellarius, vel colonarius, vt si domum valentem centum solidos, & præstantem pensionem decem solidorum quispiam ab Ecclesia, vel ab alio accipiat, dando ab initio pro ingressu, vt dicunt, minus, quàm 100. solidos, obligétque se daturum singulis annis in futurum pro pensione tres solidos: vt explicat Iustinia. in principio Nouellæ 7. §. lex itaque alia.

d Hæc locatio temporalis dicitur alicubi in fructibus, dario ad firmam, capit. 2. de loca. forsan ideò, quia locator præstita fide firmat conductori per tempus placitum, rem datam se ei non adempturum, vt colligi potest ex cap. fin. ne prælat. vices suas. Harum temporalium conductionum initium vt plerumque incipiebat olim, & inquilini conductores ingredi soliti erant ædes conductas, idibus Quintilibus, l. cùm ab eo, de contrahen. emptio. ff. l. qui balneum, qui potior. in pignor. habeau. l. cùm in plures, loca. ff. Innuit Martial. libr. 12. Epigram. 31. Cicero epistola 3. lib. 2. ad Quintum Fratrem. Suetonius in Tiberio, cap. 35. locationes verò prædiorum rusticorum, vt plurimùm Calendis Martij, vt indicat Papinia. l. diuortio, soluto matrimonio, ff. vt & pensiones inferri solitas iisdem Calendis docet in l. defuncta, de vsufruct. ff.

e l. sicut emptio, 20. loca. ff.

## CAPVT III.

*Quæ res locari possint, aut non.*

RES ferè omnes locantur, & conducuntur, domus,[a] fundus,[b] opus faciēdum,[c] vectigal,[d] operæ:[e] rei propriæ tamen conductio nō valet,[f] nec locatio alienæ: nisi in quantum ius locati competit.[g] Nec licet sub annuo censu exercitium iurisdictionis spiritualis conducere, aut locare;[h] neque regimen Ecclesiæ:[i] fructus tamen Ecclesiæ, aut decimas beneficio debitas beneficiato locare permissum ad certum vsque tempus,[k] in vtilitatem Ecclesiæ, non obstante contrario statuto Episcopi,[l] eo obseruato, vt locatio fructuum beneficij à prælato facta, tandiu rata sit, quamdiu beneficiatus vixerit, si suo nomine locauit, non vltra: nam morte eius expirat.[m] Contrà si in vtilitatem, & nomine Ecclesiæ fuerit facta locatio: nam tunc transit in successorem:[n] vt feudum, & emphytheosis, quando obseruatis debitis solennitatibus fiunt: non aliter.[o] Qui vsum simplicem alicuius rei habet, eum alij locare non potest seorsum à se, secum contra,[p] neque seruitutem prædialem sibi debitam alij quis locare potest,[q] vsufructuarius tamen vsumfructum, quamdiu ius habet, rectè alij locat:[r] & qui rem conduxit, alteri relocare non prohibetur, nisi aliud conuenerit.[s]

*SCHOLIA.*

a cap. 1. de locato: & de hospitiorum locatione quoque, l. 4. eo. tit. lib. 5. C. Conductor ædium, vt plerumque inquilinus, dicitur, colonus, fundi: operis, redemptor, vectigalium, publicanus: quamquam & inquilinus aliquando de colono dicatur.

b Fundi conductor, colonus à colendo dictus: vt antè notaui.

c De quo in l. item si pretio, 22. §. 1. loca.

d Qui conducit, dicitur publicanus, & manceps, qui locat, vel conducit res reipublicæ, cuius extat titulus de publica. & vectigali. in ff. l. 18. C. de cursu publico, l. 1. de pistoribus, lib. 11. C. titulo 16. Rationem quare publicanus manceps dicatur, dat Festus, *Manceps* (inquit) *dicitur, qui quid à populo emit, conducitve, quia manu sublata significat se authorem emptionis esse, qui idem præs dicitur: quia tam debet præstare populo, quæ promisit, quàm is, pro quo præs factus est.* Sublato etiam digito locationes olim Romæ factas, docet Cicero 3. in Verrem, *Occurrunt* (inquit) *tandem tutores ad tempus: digitum tollit Iunius patronus.* Et Beatus Ambrosius, libro secundo Epistolarum, *Sed non ille* (inquit) *solùm liber, qui dominium licitatione non pertulit, aut tollentem digitum non vidit.*

e l. si ij, contra quos, 22. C. loca. l. qui operas, 38. eod. ff.

f Qui rem propriam, putans eam alienam, conduxit, nihil agit: l. qui rem propriam, 20. l. ad probationem, 23. C. de Loca.

g Argum. l. qui tabernas, de contrahen. emptio. ff. & l. lex vectigali, de pignoribus, ff.

h cap. 1. & 2. ne præla. vices suas, libro 5. tit. 4. capit. præcipimus, 21. quæstione 2.

i cap. 4. eod. tit. ne præla. vices suas.

k cap. fin. ne prælat. vices suas, cap. secundo, de loca. vbi excipitur, dummodò locatio ad feudum, vel alienationem non videatur extendi, nam prælatus non potest de nouo res Ecclesiæ infeudare: cap. 2. de feud. & alienatio rerum Ecclesiasticarum sine solennitate est prohibita: vt anteà docuimus in venditione, & ca. sine exceptione, 12. quæstione, 2. cum similib.

l cap. 2. de loca.

m ita successor in beneficio, non tenetur stare conductori prædecessoris, cap. 2. de precario: & resoluto iure dantis resoluitur ius accipientis, l. lex vectigali, de pignorib. ff. & imputare sibi debet conductor, quòd non præuiderit hunc casum, iuxta l. si quis domum, de contrahen. emption.

n Veluti in cap. 1. de solutionib. in cap. 1. deposit. capit. hæc, cuius placiti, & cap. quicumque suffragio, 12. quæst. 2. ca. hoc ius, §. & his, 10. quæst. 2. cum similibus.

o cap. nulli, de reb. Eccles. non alien. ca. sine exceptione, 12. quæst. 2. cum similibus, de quibus diximus suprà in emptione, & venditione rerum Ecclesiæ.

p l. sed neque, 8. & l. quique eo fundo. 11. de vsu, & habitatio. ff. §. 1. eod. de vsu, & habita. apud Iustinia.

q l. locate, 44. loca. ff. quæ lex de prædiali, & reali seruitute intelligitur, quæ adhæret prædio ad eius vtilitatem, quæ etiam nec pignori dari potest, l. 11. §. 2. & fin. de pignorib. ff. contrà in personali, vt dicemus in vsufructu, l. 12. §. fin. de vsufruct. §. 1. de vsu, & habita. apud Iustinianum, quemadmodum & locari possunt ea iura, quæ soli sunt, & solo cohærent, non tamen sunt ad vtilitatem

tem prædiorum, vt iura vectigalium, l. fina. de vectigalibus.

i Ad eum tamen modum, quo ipse percipere debet, l. æquissimum, §. fin. l. a bobus, l. licet, 14. de vsufruct. §. 1. de vsu, & habita.

k l. nemo, C. de loca. l. 7. & l. si cùm locauerim, 48. loca. ff. & potest relocare pluris, dummodò ad æqualem vsum, in quem conduxit rem, reloceт, sine præiudicio domini: iunge l. ea lege, loca ff. l. si verò plures, §. 1. de his, qui deiecer. vel effuder. lib. 19 ff. titu. 3. vbi cœnaculatius, qui totas ædes condi ctas habet, per cœnacula inquilinis relocare potest seu per hospitiola quæstus causa, sibi modica parte reseruata: & ibi constituitur differentia inter relocationem illam cœnaculorum, & hospitium, vel hospitaculum: vt & caupo distinguitur à cœnaculario: nam caupo viatores hospitio tantum dicitur suscipere, quia etiam differunt ab illis, qui in caupona habitandi causa sunt licèt gratis, §. 6. in factum nautæ, caupon. stabul. ff. lib. 4. tit. 9. l. vnica, §. fin. fur. aduersf. naut. lib. 47. ff. tit. 5. Inter cœnacularios annumerari possunt, qui scholasticis aliis exedras relocant menstrua, vel annua mercede. vt in c. 1. de loca. quamuis sub eadem clausura habitantes communi, vna claui cum domuculis claudantur: vt in l. quid sit fugitiuus, 17. §. apud Cælium, de ædilitio edict. lib. 21. tit. 1.

## CAPVT IIII.

1 *Quis locare, aut conducere possit.*
2 *Qui prohibeantur.*

1 LOCARE potest vnus, plures, vni, vel pluribus,[a] & quilibet ius, quod habet in re, item & omnibus licet conducere, nisi contrahendi potestas, eis, vel ratione rerum, vel personarum inhibeatur.

2 Prohibentur autem publica conducere, tutores, curatoresve, priusquàm officij sui rationes reddiderint.[b] Nec licet scienter locare militi, vt nec ipsi conducere,[c] vel curiali,[d] prohibitum & clericis pro sæculari quæstu conductiones exercere,[e] aut conductores sæcularium rerum esse.[f]

### SCHOLIA.

a l. si cui locauerim, 47. ff. & diuisim, & in solidum, l. si diuisa, 13. Cod. eod.

b l. *diuisipium* 19. loca. ff. l. vnic. ne tutor, vel curator vectigalia conducat. lib. 5. C. tit. 41.

c l. si ignorans, 50. lo. a ff. l. milites, 31. & l. licet, 35. C. eod. tit. vbi ratio, quòd debeant armis, non priuatis negotiis occupari, nisi agatur de conducendis quæ ad victum, & necessitatem equorum pertinent: vt ait Glossa ad dictam l. militis.

d l. curialis, 30. C. de loca. Si tamen curialis succederet conductori, teneret conductionem, l. 4. de decu.

e capit. 1. ne cleric. vel monach. h. sæcularib. negot. se immisceant, cum similibus.

f Dict. cap. 1. ne clerici, vel monach.

## CAPVT V.

*De requisitis locationi, & formula conducendi.*

1 LOCATIO, & conductio constant re,[a] mercede,[b] & consensu,[c] qui prædicta distinguit, & pacta moderatur:[d] neque scriptura desideratur.[e] Formulam porrò contrahendi locationem, & ex consuetudinibus regionum; vbi fiunt, obseruabimus; vel quod dictum, conuentúmque, etiam derogādo consuetudini.[f] Dantur in his & fideiussores, mercedis maximè nomine: potest & fieri vsque ad certum tempus, & quousque is, qui locasset, vellet.

### SCHOLIA.

a Res in primis esse debet: nam non entis nullæ sunt qualitates, l. eius, qui in prouincia, de reb. cred. Sine re locatio esse non potest, l. Sabinus, 20. de contrah. empt. ff. Eaque talis data, quæ in eodem statu, & potestate dantis remaneat: alioquin si non remanet, transit in emptionem, l. conuenit. 65. de contrahen. emption. ff. Datur & inæstimata: quia si æstimata sit, fit quoque emptio l. 3. loca. ff.

b Sine pretio, vel mercede non fit locatio, l. 1. loca. ff. nam si vsus datur sine mercede, est potiùs commodatum, aut mutuum, aliaque species contractus innominati, etiam si sine pacta mercede aliquid faciendum datur, ea lege, vt tantum detur, quantum pusi opus factum conuenerit, ex quo non locati actio, sed præscriptis verbis oritur. §. 1. de loca. Idipsum etiam dicitur, si rem tibi vendendam do, & tu mihi tuam des, vt in l. si gratuitam, 17. §. si cum, de præscriptis verb. ff. Et quia merces etiam in locatione requiritur, non potest fieri locatio donationis causâ, l. si emptio, 20. §. 1. de loca. ff. neque tam vili pretio, vt potiùs donatio, quàm locatio videatur, l. si quis conduxerit, 46. loca. l. si quis antè conduxit, 10. per totam legem, de acquiren. possessio. l. 1. & l. 4. in ad certum tempus, 14. loca. ff.

c l. 1. & qui ad certum tempus, 14. loca. ff.

d Consensus debet adesse circa mercedem, sine errore pro quantitate, de qua conuentum fuerit. l. si decem tibi locem, 52. loca. ff. quæ tamen locatione conuenta potest deferri ad arbitrium alterius. l. si merces, 25. eod titul. ff. legem locationis dixit pacta, §. fin. de locato. apud Iustiniа. eandem legem & pacta vocat Vlpianus formam, in l. 7. §. item si, solut. matrimon. ff.

e l. qui ad certum tempus, 14. loca ff. l. contractus 24. C eo. tit. l. si constiterit, de fide instrumentor. Neque contractus, qui consensu perficiuntur, necessariò exigunt scripturam, quæ tamen si adhibeatur, ad fauorem, & firmiorem probationem refertur, l. contrahitur, de pigno. ib. l. 4. de fide instrum. ff. cum simulib. Disputatur autem à Glossa in l. 1. & 2. C. de iure emphytheo. num scriptura sit de forma contractus emphyteoticarij: cui accedit communis resolutio, non esse: maximè autem ad pactorum definitionem, & conseruationem pertinere.

f l. circa locationes, 19. C. de loca. sic legem conductionis seruare oportet, l. legem quidem, 16. C. eo. l. si merces, §. conductor, eo. ff. l. pacta, de contrah. emption. ff. Veniunt tamen multa in hunc contractum, quamuis dicta non sint, ex bono, & æquo: quemadmodum in reliquis contractibus bonæ fidei, §. fin. de oblig. quæ ex consensu apud Iustinianum. iuxta consuetudinem potissimùm, l. excepto tempore, 18. C. de locato. l. ex conducto, eodem titulo, ff. Pacta potiò, quæ frequentiora accedebant antiquitùs locationibus prædiorum, & etiam nunc vtimur ponuntur, vt ob mercedem fructus pigno ressent, l. si seruus communis, §. locaui, de furtis, & illata, & ibi nata, l. potior, §. si colonus, qui potior. in pignor. habean. ff. l. certi iuris, C. de loca. Item vt opera rustica suo tempore fierent à colono, l. si merces, §. conductor, loca. ff. Et si non lege fundus coleretur, liceret locatori alij relocare, & quominus locaretur, hoc & domino præstaretur, l. ex ea lege, eod. tit. ff. Item ne biennio continuo farreo spicoad est, aritato sereretur, vt ait Sextus Pompeius Festus. Sunt alia his similia, de non pascendis pecoribus, capris in fundo surculario. Item, Redemptor ſ, luam ne ceditò, neve cingito, neve deurito, &c. in l. in lege, loca ff. vt colonus villas incorruptas conseruaret, l. si merces, §. conductor, loca. adduntur & aliæ leges in instrumentis, de periculo fugum, vt si qua iuc tempestatis, vel alio cœli

cœli vitio damna accidissent, ad onus coloni pertinerēt, vel non pertinerent, l. licet, Cod. de loca. sic de vi maiore aduentura cauetur, l. si quis domum, §. Iulianus. loca. ff. leges quoque ædificiorum plures communes cum aliis conductionibus, veluti vt incorrupta conductor reddat præter vim, & vetustatem: l. qui insulam, §. fin. loca. l. si merces, §. fin. eod. tit. Interdum vt ibi conductor ignem innocentem habeat, l. si quis domum, §. si colonus, eod. ff. vel ne penitùs ibi ignem conductor habeat, l. videamus, §. 1. loca. ff. Operi faciundo etiam leges dictæ ex cōsensu variæ, veluti cùm insulam ædificandam locat quis, vt sua impensa omnia conductor faciat l. item si pretio, §. si insulam, locati. Interdum & opus auersione locatur in totum, interdum in pedes, & mensuras, l. & hæc distinctio, 35. cum 2. sequent. loca. ff. vel certa mercede data redēptori in dies singulos, l. ea lege, 51. §. locaui, eod. Sunt & aliæ clausulæ redemptionis, vel conductionis rerum, pro earum diuersitate appositæ, quarum aliquas, ex legibus iuris ciuilis, Varrone, & aliis, colligit Barnabas Brissonius, lib. 6. de formulis, dum agit de contractu locationis.

## CAPVT VI.

*1 De vi, & effectu, seu actione locati.*
*2 De expulsione conductoris. 3 Operarum locatio.*
*4 Contra quos actio locati detur.*

1 CONDVCTOR per actionem locati, omnia secundum legem, seu pactionem conductionis facere compellitur. [a] Et si quid in lege prætermissum fuerit, ex bono, & æquo præstare,[b] & damnum datum resarcire, vel deteriorationē:[c] tenetur etiam de mercede soluenda, [d] etiam post moram cum vsuris:[e] facta tamen remissione pensionis propter sterilitatem magnam, quæ cum fertilitate anni præteriti compensari non possit:[f] vel habita ratione damni casu fortuito, vel vi maiore contingentis, & sine culpa conductoris:[g] in quo, & emphyteosis differt à locatione; quia Emphyteota non liberatur à pensione propter damnum, vel casum fortuitum, nisi ipsa res pereat, aut aliud inter contrahendum placuerit.[h] Si tamen steterit per colonum, quominùs fructus perciperet, vel si ante tempus conductionis rem locatam deseruerit sine iusta, & probabili causa: totius temporis pensionem nihilominùs debet. [i] Datur & actio locanti pro repetitione rei, quam si conductor restituere vsque ad sententiam restiterit, & rem, & vltrà æstimationem præstare tanquàm inuasor condemnatur: [k] atque si res conducta perierit, vel pro parte, vel in totum ex dolo, aut negligentia conductoris, de ea tenetur, cùm ei talem custodiam, & diligentiam adhibere teneatur, qualem diligentissimus paterfamilias suis adhiberet; nisi ea, casu fortuito sine sua culpa præcedente perierit. [l]

2 Poterit & expelli à re conducta ante tempus finitæ conductionis conductor, si dominus domus locatæ, ob necessitatem post locationem sibi contingentem, eam velit inhabitare, vel reficere, vel si malè in ea fuerit conuersatus conductor, aut si cessauerit soluere pensionem per biennium, & sibi celeri satisfactione non prouisit. [m] Bienni cessatio solutionis pensionis emphyteosis rei Ecclesiasticæ, sufficit ad expellendum Emphyteotam:[n] quamuis in alia Emphyteosi non Ecclesiastica, triennium exigatur: [o] alioquin conductor ante dictum conductioni tempus, & nisi eo finito expelli à locatore non potest. [p]

3 Qui operas suas locauit ad tempus, totius temporis mercedem accipere debet, etiam si non præstiterit: si tamen per eum non steterit, quominùs præstaret. [q]

4 Locati actio datur & in conductorem, & in hæredes eius,[r] & fideiussores eius,[s] nisi extinguatur: quod accidere potest remissione facta locationis: [t] non autem sola remissione pensionis. [u] Finitur & elapsu tempore conductionis, [x] & impleta fide:[y] nisi si quādu ex facto continuato censeatur renouata locatio.[z] Finitur & interitu rei locatæ. Si tamen quid pro custodia rei, vel pro re facienda accipit, de rei periculo tenetur, & conuenitur: [aa] nisi vi maiore, aut sine culpa sua perierit: [bb] aut aliud conuentum sit. [cc] Finitur & conductio, si dominus rem à se alienauerit, aut permutauerit: [dd] aut si is, qui opus faciendum conduxit, prohibitus ex iusta causa à domino, ne faceret, nihilominùs facere pergat. [ee] At non finitur morte locantis, aut conducentis interueniente pendente tempore conductionis; sed transfertur in hæredes: [ff] nisi beneficium habens locauerit fructus sui beneficij, nomine suo, & ad vtilitatem suam: finitur enim tunc eius morte, nec obligat successorem in beneficio: [gg] aliter autem dicendum si fieret & numine, & ad vtilitatem Ecclesiæ. [hh]

### SCHOLIA.

a §. fin. de loca. apud Iustinia. l. si in lege, §. conductor. loca. ff. l. legem, C. eod. titulo.

b Quia est contractus bonæ fidei, in quibus, quæ non dicta sunt, & forsan non cogitata, & tamen præstari æquum est, debentur: veluti vt conductor, qui mercedem soluere morosè destiterit, ad vsuras quoque dānetur, etiam si nihil de his dictum sit. l. 2. l. 12. l. 17. C. loca.

c Dicta l. si merces, §. conductor, l. videamus, 11. §. item respicere, l. qui domum, 57. loca.

d l. præses, 17. Cod. de loca.

e Dict. l. præses, 17. & l. 2. C. de loca. l. quæro, 54. eod. l. 17. §. 4. de vsur.

f cap. propter sterilitatem, de loca. l. excepto, 10. de loca. l. si vno anno. ff.

g Vt propter edacitatem vermium contingentium in frugibus rei locatæ fit remissio pensionis: dict. l. excepto, C. de loca. Omnem autem vim, cui resisti non potest, tenetur dominus præstare colono, seu conductori, si damnum inde intolerabile detur: vt vim tempestatis calamitosæ, fluminum, gracculorum, sturnorum, incursus hostium. & si quid simile contigerit: non autem vitia, si quæ ex re locata oriuntur: l. ex conducto, 15. §. si vis tempestatis, l. si merces, 25. §. 6. loca. ff. l. licet certis annis, 8. C. eod. nisi aliud, vt ibidem dicitur, placuerit, aut cōductor casus fortuitos in se susceperit: hæc etiam omnia intelligenda sunt, si fructibus pendentibus accidant, aut si vis prædicta præter modum insolitum contigerit: alioquin si plerumque solita fuerit contingere grandinatio, vel vredo, vel alia similia, si nihil in specie de his aliter cautum sit, sunt periculo conductoris: Si verò nihil extra consuetudinem

dinem acciderit, damno sunt coloni. l.15.§.2. ff. locat. Ita fructibus collectis, omne damnum adueniens, periculo est coloni, vt domini, l.62.§. 8. de furtis: nisi forsan colonus sit partiarius, quo casu damnum vt lucrum pro parte pertinet ad dominum, pro parte ad colonum, quasi societatis iure; & ita partiarius distinguitur à colono, qui pecunia numerata à domino conduxit: l. si merces, 25.§. vis maior, locat. ff. Et proinde contractus partiarij, quemadmodum societatis, non transit in eius hæredem, l.4. in fin. pro socio. ff. Ex præcedentibus sequitur, vt si inquilinus, seu conductor non possit habitare in domo locata per tempus concessum: putà quia cogitur migrare, quòd dominus velit domum reficere ob necessitatem contingentem, quæ non erat locationis tempore, remittitur pensio, vel merces pro rata temporis, quo non licet habitare, cap. 3. §. fin. de loca. Idipsum, si inquilinus aliquod graue periculum timens emigrasset, quamuis periculum verè non fuerit subsequutum: leg. habitatores, 27. loca. ff. Adferunt iustam causam, iustumque metum, ignis, l. 49. in fine, ad legem Aqui. ff. exercitus veniens, 13. §. exercitu. loca. ff. damni infecti metus ex ruina proxima, l. 13. §. 6. de damno infecti. ff. Quidam addunt pro iusto metu recedendi, spectra, quæ agitant domum conductam, & pestem: vt Barthol. ad l. 8. C eod. tit. Tenetur item conductor de culpa sua, qua res deterior facta fuerit, aut perierit: de culpa quoque suorum: l. videamus, 11. cum 2. sequentib. loca. ff. & pro damno, l. damnum, 12. C. de loca. de dolo. de custodia, l. in iudicio, 28. C. eod. Agitur & pro damno lege Aquilia, l. item quæritur, 13. l. si merces, 25. §. culpæ, l. qui insulam, 30. §. qui mulas, l. si vulneratus, 43. locat. ff. l. si seruus, 27. §. proculus, §. fin. ad legem Aquil. ff.

h l. 1. §. fin. C. de iure emphyteo.

i l. dominus horreorum, 55. §. qui contra legem, & l. sequ. l. si in lege locationis, 24. §. si dominus, loca. ff.

k l. conductores, 34. loca. ff. Inuasores, scilicet rei alienæ, in l. 10. Cod. de vi. ita conductor de restituenda re non priùs auditur, proprietatem suam esse asserens, quàm possessionem restituerit: l. si quis conductionis, 25. C. de loca. facit l. videamus, 11. §. qui vinum, loca. ff. Quod quidem iustè prohibitum est, ne alieno nomine possidentes intercipiant dominia, vt meritò omnis præscriptio huiusmodi possessoribus interdicatur: l. malè agitur, de præscript. 30. vel quad. ann. lib. 7. C. tit. 39. Imò vltrò si res non restituatur, locator iurat in litem aduersus conductorem: l. si cui, 48. in fine, loca.

l In §. fin. de loca. apud Iustin. l. contractus, 24. de reg. iur.

m Quatuor casus sunt expressi in cap. propter sterilitatem. 3. §. fin. de loca. l. 3. C. eod. tit. qui casus quamquam de inquilino, & ædibus agant tamen in colono, & feudis rusticis locum etiam habent: primi casus exemplum datur per Glos. ad d. cap. propter sterilitatem, de inhabitanda domo, vt si forsan locator vxorem duxerit, & indigeat domo locata, vel ad aliam necessitatem, quæ tempore conductionis non imminebat, argumento l. si is, à quo, §. planè, qui aliàs est tex. vt in possess. lega. in ff. Quæ enim de nouo superueniunt, nouo indigent remedio, l. de ætate, §. ex causa, de interroga. action. cap. insinuanter, de offic. delega. Quare principium locationis erit inspiciendum, si necessitas illa, quæ superuenerit, immineret: nam tunc non esset ex eo capite retractanda, cùm videatur illi renunciasse: contrà si non immineret. Necessitas porrò superueniens non tantum personæ locantis id suadet, quod dixi, sed etiam liberorum, & vxoris eius, iuxta l. 2. 3. 4. 5. de vsu, & habita. ff. Sic & susceptorum liberorum causa reuocat donationem factam, si de illis, cùm donatum est, non fuerit cogitatum: l. si vnquam. de reuocan. donationi. C. Sunt & vxor, filijque coniunctissimæ personæ locanti, & cum ea eædem propemodùm, indiuidua vitæ cõsuetudo cum vxore, l. 1. de rit. nupt. ff. eadem ratio, in cap. 1. Genes. filij propemodùm iidem cum patre, §. si verò, de inutil. stipulatio. l. fin. C. de impuberum, & alijs substi. scilicet in fauorabilibus, non in odiosis. Et priuilegia concessa patri, censentur concessa vxori, filijs, & parentibus: l. petitionem virorum, 13. vers. tam filijs, &c. de Aduoca. diuersor. iudic. lib. 2. Cod. titul. 7. De secundo casu, nempe de mora commissa in soluẽdo, sufficiens tempus ponitur biennij: exemplum in d. cap. 3. de loca. & l. cùm domini horreorum, 56. in l. quæro an fideiussor. 51. §. inter locatorem fundi, loca. ff. Tertius, refectionis necessariæ, vt propter eam inquilinus migrare teneatur: adhuc præter dictum cap. 3. de loca. probatur, & distinguitur in l. habitatores, 27. & l. & hæc distinctio, 35. loca. Quartus est, cùm malè versatur in re locata conductor, vt ideò expelli possit: quibus autem in casibus dicatur conductor malè versari in re locata, docet Imbertus in Encheiridio. in verb. *Le fermier.*

n cap. fin. §. fin. de loca. Nouella 7. cap. 5. §. scire autem, de non aliena. reb. Ecclesiast. Nouella 120. cap. 8. §. si verò quis, aut locator, de aliena. & emphyteo. Authent. qui rem, de Sacrosanct. Ecclesiis.

o In alijs emphyteosibus, quàm rerum Ecclesiasticarum, pro mora solutionis exigitur triennium, l. 2. de iure emphyteo. C.

p l. æde, 3. C. de loca. Quidam arbitrantur propria authoritate licitum esse domino inquilinum finita locatione expellere, iure permittente, per d. l. æde, Cod. de locat. cap. 3. eod. tamen melius, si id fiat authoritate iudicis, vt in l. 56. loca. ff. & hoc est ius Gallicum, ad vim euitandam: facit l. nemo exterus, de Iudæis, C. idcirco in medio iudiciorum vis posita est, ne quisquam sibi permittat vltionem: facit l. si quis in tantum, Cod. Vnde vi. Imbertus in Encheiridio, ad verba, *Le fermier.* Papus tamen lib. 10. arrestorum, tit. 3. arrest. 6. ait, arresto probatum factum eius, qui vi inquilinum nolentem migrare abegerat.

q l. qui operas suas, 38. loca. ff. perinde enim est, ac si præstitisset, l. iure ciuili receptum est, 24. de conditio. & demonstra. lib. 35. ff. tit. 1.

r l. viam veritatis, 10. l. contractus, 24. l. cùm conductorum, 29. l. conductores, 23. C. de loca.

s Fideiussor tenetur pro conductore: pro quibus autem docetur in l. qui fideiussor, & l. quæro, 54. loca. ff.

t l. ei, cui. 16. de liberatio. lega. ff.

u l. si tibi habitationem locauero, 5. loca. ff.

x l. si cùm Hermes, 7. & l. inuitos, 11. C. de loca.

y l. si conductionis, 25. de loca. ff.

z l. legem, 17. C. de loca.

aa l. qui mercedem, 40. l. nauta, 5. nautæ, caupon. stabulat. ff.

bb l. maritus, 59. l. opus, 36. §. si. l. si priusquam, 37. l. fin. loca. ff.

cc Dicta l. opus, §. fin.

dd l. item quæritur, 13. §. si fullo, loca. ff.

ee l. cùm in plures, 60. §. mandaui, locat. ff.

ff §. fin. de loca. apud Iustinia. l. viam veritatis, 10. Cod. eod. l. sed addes, 19. §. penult. eod. ff. cap. fin. ne præla. vices suas.

gg cap. 2. de precario; quia resoluto iure dantis vsufructuarij. resoluitur ius accipientis: l. lex vectigali, de pignori. ff. l. fin. §. sin autem, Cod. commu. de lega. Vsufructuario mortuo extinguitur personalis eius vsusfructus, §. finitur, de vsufruct. apud Iustinia. l. 3. §. morte, quibus mod. vsusfruct. amitta. quem tamen, quamdiu vixerit, locare poterit: l. arboribus, de vsufructu. ff. cum simil. Quòd si conductor vltra tempus, quo possedit ante mortem beneficiati, soluerit, non repetet à successore in beneficio: sibi enim imputare debet, quòd sibi non prospexerit, cùm præuidere posset id fieri posse: vt in l. si quis domum, §. 1. loca. Ecclesiastica beneficia sunt personalia, ideò contractus de illis appositi, non egrediuntur personas contrahentium, cap. nisi de pietate, cap. ad hæc, de authorita. & vsu pallij, potest tamen experiri contra hæredem beneficiati, si sit, & si sit soluendo.

hh Quia

hh Quia successor in beneficio tenetur seruare contractus factos à prædecessore suo in fauorem Ecclesiæ: ca. hæc huius, & ca. quicumque suffragio, 12. q. 2. cap. 1. de solutio. can. hoc ius, §. & his, 10. q. 2. can. Ecclesiæ principes, 35. dist. hanc resolutionem explicat Rota, decis. 232. incip. *Si prælatus*, locat. in Nou. & hic censetur obligatio realis, quæ transit in successorem, cap. cùm venissent. de institutio. cap. veniens, cap. de cætero, de transaction.

## CAPVT VII.

*De actione ex conducto.*

QVEMADMODVM ex locatione cõpetit actio locati locatori solùm, [a] & hæredibus eius, [b] sic actio conducti soli conductori, [c] & hæredibus eius, [d] aduersus locantem, & hæredes eius, [e] in quantum eius interest, [f] vt si vitiosa dolia, vel saltum pascuum, vbi mala herba nascitur; locauerit ignoranti: [g] si quid damni passus sit ex homine conducto, [h] aut si locator fructus corruperit rei conductæ, [i] aut si re locata impeditus, aliunde, quàm ex proprio facto, frui, vtiue non possit: [k] vel si ei non præstetur, quod ex conuentione placuit: [l] agit & pro remissione pensionis, quando ei locus est. [m]

*SCHOLIA.*

a Non ei, qui rem locatam ab eo emit, l. Iulianus, 13. §. si fructibus. & § penul. de action. empt.

b Vt l. ex contractu, 24. loca. ff.

c l. ex conducto, 15. loca. ff.

d l. sed addes, 19. §. ex conducto, loca.

e Dicto. §. ex conducto.

f l. si tibi, l. 7. cum sequent. l. ex conducto, 15. §. vbicumque, loca. ff.

g Distinctio est in l. sed addes, 19. §. 1 loca.

h l. cùm in plures, 60. §. seruũ, l. si tibi, 45. §. si hominẽ, loca. ff. l. si seruum, §. si seruum, ad l. Aquil. ff. Eò pertinet repetitio impensarũ in rem conductã fact. & meliorationũ, l. dominus, 55. §. in conducto, & l. colonus, 61. loca. ff. æstimatio porrò meliorationum, & vtilium impensarum fieri debet per viros peritos, seu sũmarios, nõ suspectos, seu per iuratos artifices ciuitatis, vt habetur in Nouella 64. de hortula. Constantinopolitanæ ciuitatis, iunge l. in fundi, de rei vindic. ff.

i l. & hæc, 55. §. fundum, loca. ff.

k l. ex conducto, 15. l. si in lege, 24. §. fin. l. si de fundo, loca. vt si aliena res sit locata, & euicta, l. si quis, 9. eod. loca. ff. si locator domum locatam demoliatur, l. & hæc, eod. vel si non reficiat, l. ex conducto, & l. sed addes, 19. §. illud nobis, l. si merces, 25. §. si vicino, in fine, l. cùm in plures, 60. in princi. loca. Si locator non det instrumenta ad rem locatam pertinentia, dict. l. sed addes, §. illud.

l l. ex conducto, l. si in lege, 24. §. penult. loca. ff. l. circa, 19. l. si hi, 4. & 24. C. eod. tit.

m Vt in casu legis. si in lege, 24. §. fin. dict. l. ex conducto, §. si vis tempestatis, l. cùm quidam, l. si merces, 25. §. vis maior, loca. cum simili.

# DE SOCIETATE.

## TITVLVS XVII.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio, & quid Societas.*

1 QVAMVIS societas non habeat in iuris Pontificij corpore proprium & distinctum titulum; necessariam tamen in pluribus eius capitulis exigit cognitionem, ideò cùm hic contractus, vt præcedens, pendeat ex consensu, de eo etiam post illum agemus. Societas à socio dicitur: socius autem generaliter rectè dicitur, qui cum aliquo fide data, aliquid communicat, vel partitur: inde actus ille partiendi, societas dicitur. [a]

*SCHOLIA.*

a Socius secundum etymum, vt quibusdam placet, à seco, secas; id est, diuido dictus: vnde societas, in qua quis alium sequitur, vt cum eo diuidat. Comes, qui se socium in eundo dat: Sodalis in rebus leuioribus, quod suadeant inter se quid agere debeant, vel sodales mutata litera s, in c, quasi coedales, quòd simul ederent, & mensam communem haberent, eiusdem collegij commensales, & vt ait Cicero 5. Verrina, socij putandi sunt, quos inter res communicata est. Glossa autem ad Clem. 1. de pœnis, ad verbum, *defensauerint*, ait propriè socios dici propter periculũ, & operis societatem, à sequor sequeris: & ita propriè socium in periculo, comitem in itinere, collegam in officio, consortem in præmio, sodales in mensa, vel in sede: vide Alexand. consil. 40. incipiente, *prospexi*, vol. 4. quis dicatur socius.

## CAPVT II.

*1 Quotuplex, & de quibus meatur societas.*

1 SOCIETAS aut personarum tantùm est, aut rerum solùm, aut rerum, & personarũ. Personarum societas morum exigit conuenientiam, vel victus, vel habitationis communionem, aut amicitiam. [a] Rerum tantùm societates inducuntur ex communione earũdem aliunde, quàm ex communione de pacta procedente. [b] Rerum, & personarum, quando ex conuentione res communicantur cum industria, vnde nascitur contractus societatis. [c] Est societas publica, & priuata. Publica continet communitates, ciuitates, vniuersitates, collegia. [d] In personarum societate quædam bonorum, quædam malorum. Sociatur porrò quis aut comitando, aut fauendo. [e] Malorum ad crimina societas facto dicitur, & coniuratio. [f] Sicut & sunt quædam artes nugatoriæ, vel noxiæ superstitionis, ex quadam pestifera societate hominum, & dæmonum, quasi pacta infidelis, & dolosæ amicitiæ, constituta, quæ penitùs repudianda, & fugienda Christiano. [g] Societas, prout ex contractu pendet, contrahitur vel vniuersorum bonorum, siue negotiationis alicuius, siue vectigalis, siue rei vnius, [h] quæstus, lucri, artificij, & impendij: [i] dum etiam alter industriam, seu operam, alter pecuniã

ad so

Google

ad societatem exercendam confert: vt lucrum commune sit:[k] Datur & pecus in commmuni pascendum, vel æstimatum, vel non æstimatum,[l] ea lege, vt fœtus eius portionibus, prout placuerit contrahendo, inter socios distribuatur.[m] Iure tamen iniri non potest societas illicitæ, inhonestæ, aut flagitiosæ rei.[n]

*SCHOLIA.*

a ca. quod dicit, 41. distinct. huiusmodi societas, & sodalitium dici potest, & amicitia, de qua in l. sodales, de colleg. illic. ff. Sic socij dicuntur, qui sunt ex eodem capitulo, congregatione, monasterio, conuentu, & canonicatu: in cap. cùm, de Officio delegat. cap. ex more, de sentent. excommunic. Ita legimus fœdera amicitiæ inita inter Senatum, populúmque Romanum; & extraneos aliquot reges, & populos, qui ideò amici, & socij Romanorũ dicti sunt: talis fuit Ptolumæus, Tyberio imperante, apud Cornel. Tacitũ, lib. 3. Rex Iuba. apud Iulium Cæsarem, li. 1. de Bellis ciuilib. Rex Numidarũ, apud Liuium, lib. 24. Seleucus, apud Suetonium in Claudio, cap. 24. Et alij alibi sæpè apud Liuium referuntur, veluti etiam & populi fœderati, & in amicitiam recepti, & sociati: in l. non dubito, 7. de captiuis, & postliminio reuers. lib. 49. ff. tit. 15. eadem significatione dicitur ciuitas socia, & amica, populus socius, & amicus. in l. postliminium est ius, 9. postliminio rediisse, eod. titul. de captiuis. Ex commilitio societas, & amicitia, l. de hæreditate, 19. de castrens. pecul. lib. 49. titul. 17. Societas vitæ inter virum, & vxorem, diuinę & humanę domus, quæ & vxorem quodammodo dominam rerum viri facit, cano. cùm societas, 17. q. 1. cap. 2. de sponsalib. l. 1. rerum amota. ff. lib. 25. tit. 2. l. 4. C. de crimine expilat. hæreditat. l. 1. de ritu nupt. li. 23. ff. titu. 2. l. si rerum amotarum, 52. de re iudica. vt contrà maritus dominus rerum vxoris, l. fi. C. de pact. conuen. C. l. in rebus, de iure dot. C. Principaliter tamen hæc societas matrimonij respicit personas: per consequentiam autem res: cui enim committitur persona vxoris, multò magis committi possunt bona eius, l. 2. C. ne fideiussor. dot. dentur. l. hac lege, & l. fin. C. de pact. conuent. libr. 5. tit. 14. Verumtamen illa communio paternalium, quæ defertur marito, prohibente vxore, non est in proprietate: sed in fructibus: nisi expressè alia fiat societas inter coniuges bonorum, vel acquirendorum: vt in c. 1. de donatio. inter virum, & vxor. Vulgus vocat hanc societatem *affrairamentum*. Est & alia æqualium, vel amicorum societas, seu commune quippiam reciprocæ amicitiæ: in qua dicimus socium teneri repellere iniuriam socij, si potest, nisi velit iniuriæ quoque ipse reus dici: canon. non inferenda, 23. quæstioo. 3. Habet & societas speciem fraternitatis in se: vt ait Vlpian. in l. verbum, 63. pro socio. ff. Vide Ciceron. pro Roscio Amerino. Et hinc vulgus, vt dixi, vocat societatem affrairamentum alicubi, à communitate fratrum, amoréque reciproco, quandiu sub eiusdem patris potestate viuunt; quamuis & inter fratres de hæreditate delata, alia expressiùs contrahi possit societas, l. si fratres, aliàs est', §. legis cum duobus, 51. iuncto §. idem Pompon. pro soc. ff.

b Veluti si res donata, vendita, legatáve pluribus, aut alio modo pro indiuiso, ad plures peruenerit: non inita ex consensu societate, l. 1. & 2. commu. diui. ff. §. item si inter aliquos, de obliga. quæ ex quas. contract. nasc. apud Iust. ff. 2. C. comm. diuid.

c De quo hîc sumus locuturi, & agitur in titulo pro socio libro 17. ff. titul. 2. & libro 4. C. titul. 37. & apud Iust. in Institutio. iur. ciuil lib. 3. tit. 26. apud Iulium Paulum lib. 2. sententiar. tit. 16. & lib. 12. Eclogę Basilicorum ti. 1. & apud nos lib. 27. Syntag. iur. vniuers. c. 4. nec sufficit in hac specie rem fuisse emptam. vel quæsitam communiter, nisi & animus, & consensus fuerit contrahendi societatem.

d Vt in l. 1. quod cuiusque vniuers. nom. ff. cap. senteotia, de sent. excommu in sex. tit. de collegiis illicitis. ff.

e ca. Ita planè, 23. quæst. 4. neque caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare, ca. error, 83. dist. ca. facientis culpã, 86. dist. ca. qui potest, 23. q. 3.

f De coniuratione, in cap. fin. de testib. cogend. de factione, l. quisquis, 5. ad leg. Iul. maiest. C. & alibi. Inuenies sæpè in vtroque iure dictos socios criminis, eiusdem criminis authores, vel participes.

g Ex diuo Augustino in ca. illud, 26. quæstioo. 1.

h Verba hæc ponuntur in l. 5. l. verum, 63. pro socio. ff. §. 1. eod. tit. apud Iustinia. Omnium bonorum inita societate continentur omnes res. quæ coëuntium sunt. l. 1. §. fi. pro soc. ff. legatũm, hæreditas, donatio aduenıens, l. 3. §. 1. pro socio. & ea quæ in nominibus sunt, in suo quidem statu manent sed actiones præstari debent, d. l. 3. eod. Est & societas bonorum præsentium; & futurorum: vt in l. si fratres, §. socium, & §. final. l. si societatem, eo. pro soc.

i vt si duo coëunt vt Grammaticam, vel aliam artem simul profiteantur, l. duo societatem, pro socio. ff.

k l. nam ita, de societa. apud Iustinian. l. cum duobus, §. si in coëundo. pro socio, ff l. 1. C. eod. tit.

l d. l. cum duobus, §. damna, pro socio.

m l. si pascenda pecora, 8. de pact. lib. 2. C. titul. 3. l. si merces, 25. §. vis maior. loca. ff. l. si tibi areæ, 14. aliàs §. l. si tibi rem, 13. de præscript. verb. ff. Hic tamen distinctione egemus pro discernendis societatibus animalium ab aliis contractibus, qui de animalibus fiunt. Nam si tradantur pascenda pecora, data mercede pastori, non communicatis ipsis animalibus, dicitur contractus locationis operarum, & custodiæ pastoris, l. si quis fundum, §. Celsus vers. si quis vitulos, & l. si merces, §. qui columnam, loca. ff. in quo casu qui custodiam promisit, tenetur de damno, & periculo, si ex defectu custodiæ, datum fuerit, vel contigerit; non tamen de morte naturali, aut de vi, aut de metu illato: nam ad dominum tunc coram damnum pertinet Bart. ad dictam l. qui mercedem, loca. ff. Quandóque autẽ traduntur animalia æstimata alicui, vt commodum, & incommodum ad illum pertineat, & est venditio, l. æstimatæ; solut. matrimo. ff. túncque qui dedit, nihil præter pretium petere potest: quòd si vltra petat, vsuram committit vetitam: c. consuluit, c. in ciuitate, de vsur. Fit autem societas licita animalium, quando dominus communicat fœtus animalium datorum, & interdum animalia ipsa quoque, quæ capitale dicuntur. Quare post tempus societatis ipsum capitale domino restituitur saluum, & præcipuum, si extet: quòd si perierit ante omnia restituitur, seu reparatur ex fœtu suscepto. Aliquando & capitale ipsum inter socios diuiditur: veluti quando is, qui in societatem capitale recepit, dederit aliquam partem capitalis: quemadmodum licere fusè probat Chassanæus, ad §. 23. ad verba, *Deniers de mariage* nu 54. & seqq. de tit. *Des droicts appartenans à gens mariez*, in consuetud. Burgund. ex quadam Extrauagante, quam dicit se inuenisse post librum feudorum, vbi & amplissimè tractat de hac societate animalium magnorum, & minutorum. Est & expressa in Bullario Laërtij Cherubini bulla seu constitutio Sixti Quinti, ordine 46. incipiens, *Detestabilis auaritia*, sub data 12. Calendis Nouembris anni 1586. per quam societas declaratur vsuraria, in qua qui contribuit solùm pecuniam, animalia, & similia, sine labore, recipit capitale integrum sine periculo interitus, vel damni, cum media parte lucri. Iubétque puniri contrahentes, tanquàm manifestos vsurarios.

n l. nec prætermittendum, 57. pro socio. ff. l. 1. §. planè ex dolo, de tutel. C. Delictorum turpis, & fœda communio, l. quod autẽ, 53. pro soc. ff. l. quod sæpè, 33. §. veneni, de contrahen. empt. hc & fideiussio, l. si à reo, 70. §. fi. de fideiuss. ita nec socius conferre cogitur, quæ ex illicitis causis acquisiuit, l. si fratres, 52. §. ibidem ait, pro socio. ff.

## CAPVT III.

*1 Quis possit contrahere societatem.*

1 SOCIETAS potest contrahi ab his, qui non prohibentur, & qui alioquin habent bonorum suorum administrationem, & capaces sunt contractus, etiam si non sint æquis facultatibus: cùm plerumque pauperior, opera sua suppleat, quantum ei per comparationem patrimonij deest:[a] tamen cum socio meo societatem iniens, nisi à me quoque in socium admittatur, socius meus non est.[b] Contrahitur societas inter extraneos, inter fratres,[c] inter virum, & vxorem:[d] cum pupillo verò vtiliter, nisi tutoris authoritate accedente, non contrahitur.[e] At sodalitates, seu societates religionis causa nouas introducere non licet sine summi Pontificis authoritate, vel approbatione;[f] vt nec collegia, aut societates publicas, sine principis probatione.

*SCHOLIA.*

a l. societates, 5. §. 1. pro socio. ff.

b l. qui admittitur, 19. cum duab seq. pro soc. ff.

c l. si fratres, alias §. l. 52. §. idem Papinianus, eod. tit.

d cap 2. de dona. inter vir. & vxor.

e Neque expressè, neque tacitè, l. vt in conductionibus, 33. pro soc. ff. vide Barth. ad l. Titium & Mæuium, §. altero, de administra. tutor. ff. ad l. cum duobus, §. idem Papinianus. pro socio. Bald. ad l. patronus, commun. vtriusq. iudic. C. & ad l. cùm oportet, C. de bonis, quæ liber. Alexand. consil. 49. maturè ponderatis, 1. volum. & cons. 154. volum. 2.

f Idque ne nimia religionum diuersitas grauem in Ecclesiam Dei ingerat confusionem, cap. final. de religios. domib. cap. vnico, eod. titul. in sext. Iure quoque ciuili dissoluuntur illa sodalitia prætextu religionis inducta non consentiente principe, l. 1. de colleg. illici. lib. 47. ff. titu. 22. l. 2. de extraordin. criminibus. Nam certè multa mala, coniurationibus prætextu boni initis, sæpè agitarunt, & conturbarunt Rempublicam, résque tam notissima est, vt nemo vincentium sit, qui non exempla suo tempore summo cum reipublicæ damno senserit: vide plura infrà, cap. 6. numero 3. Gloss. 4.

## CAPVT IIII.

*1 Quomodo contrahatur societas.*

1 SOCIETAS consensu contrahitur.[a] Is autem declarari potest & re, & verbis, & per nuncium,[b] aut simpliciter,[c] aut cum certa diffinitione negotiationis, vel rei:[d] aut in perpetuum: id est, donec vixerint socij, aut ad tempus, aut ex tempore, aut sub conditione:[e] nulla tamen societatis coitio in æternũ est:[f] ideò neque porrigitur ad heredes,[g] nisi vectigalium conductioni adiiciatur pactum, vt & hæredes in societatem succedant.[h] Bona fide societas ineunda, & pacta[i] addita conuenire ei debent, vt sustineantur, & æqualitatem damni, & lucri, quoad fieri poterit, habentia:[k] alioquin inutiliter contrahitur, vt alter lucrum tantùm, alter damnum solum sentiat.[l] Adiicitur interdũ societati pœna, vt si aliter, quàm placuerit, factum fuerit, certa pœna: putà centum aureorum, soluatur.[m] At donationis causa societas non contrahitur.[n]

*SCHOLIA.*

a l. qui admittitur, 19. pro soc. ff. §. 1. de oblig. quæ ex consens. nasc. apud Iustinian. l. 2. de action. ff.

b Sic intellige l. 4. pro soc. ff. dum dicitur, coiri posse societatem; id est, declarari re, verbis, literis, & per nuncium, nempe ex quibus constet de consensu. Reipsa námque dicitur contrahi, ex tacito consensu, l. si Margarita, 54. pro socio. ff.

c Non adiecta certæ negotiationi; specie, aut parte bonorum; & proinde in societatem conferenda sunt omnia, quæ ex quolibet quæstu veniunt, vt emptionis, venditionis, locationis, conductionis, & operis alijs, non si quæ aliunde, quàm ex opera aduenīant, veluti ex vltimis voluntatibus, vel fortuna vt legata, hæreditates, & similia l. coiri societatem, 7. cum 2. sequentib. pro soc. ff.

d l. societates, 5. pro socio. ff.

e l. 1. pro socio. ff. & de conditione, l. 6. C. eod. tit. variæ autem conditiones ponuntur in societatib. in l. societatem mecum, 76. cum sequentib. vsque ad 82. pro soc. ff.

f l. nulla societatis, 70. pro socio. ff.

g Nemo potest societatem hæredi suo sic parare, vt ipse hæres socius fiat, l. nemo potest, 35. l. adeò, 59. l. si fratres, 52. §. idem respondit, pro soc. ff. explicat Alexand. consil. 111. volum. 3. Neque pactum expressè factum, vt societas, ad hæredes transeat, receptum est: quia in societatibus industria, & persona socij: vt tutoris eligitur, & inter artifices longa est differentia & industriæ, & artis, l. inter artifices, de solutio ff. nec personalia transeunt in hæredes. l. quia tale, solut. matrimo. ff. cum simil.

h Si ita pactum sit, non aliter, l. adeò, 59. l. verum, §. 3. §. in hæredem pro soc. ff.

i l. 3. C. de societat. l. nemo ex socijs, 68. §. fin. eod. tit. ff. Societatis contractus est bonæ fidei, l. in propositæ, 78. pro soc. ff. actionum, de act. apud Iustin.

k Societas ex sui natura requirit æqualitatem: nam & in personarum societate, vel amicitia pares facit, vel recipit. In alijs etiam habet fraternitatis vinculum, & æqualitatem: l. verum, §. hoc enim, & ibi Glossa 2. pro soc. ff. Æqualitas hæc non semper consideratur secundum proportionem arithmeticam lucri, & damni; sed aliquando secundum geometricam. Coitur enim inter eos aliquando, qui æquales non habent facultates, inter pauperes, & diuites; ita tamen vt pauperior industria, & opera suppleat, quantum ei per comparationem patrimonij deest: l. societates, 5. §. societas, pro socio. ff. Et ita coiri societatem posse, vt alter nullam partem damni sentiat; lucrum verò commune sit, Cassius iurisconsult. putat, si tanti sit eius opera, quanti damnum est. Plerunque enim tanta est industria socij, vt plus conferat societati, quàm pecunia: l. si non fuerint, 29. §. 1. pro socio. Quod recipitur, quando alter ex socijs pecuniam tantum dat socio, qui tantum confert industriam ad lucrum faciendum, cui & perit opera, quando lucrum cessat, vel damnum contingit, & ita ratione operæ deperditæ videtur quoque sentire damnum vt socius, qui pecuniæ damnum sentit. Rursum, & si pecunia communicata salua remaneat sine damno, ea reuertitur ad dantem re integra. Pro portione contributionis in societatem damnum, & lucrum recipit. Nam si æquale sit capitale, id est, si vterque sociorum parem quantitatem pecuniæ, vel æquales operas contulerit; aut si fuerint societati partes æquè adiectæ, partes lucri, & damni æquales erunt: si verò inæquales fuerint partes, erunt tantum æquales iuxta proportionem collationis: id enim tacitè actum intelligitur: l. si non fuerint, 29. & l. Mutius, 30. pro socio. ff. vbi & definitur lucrum esse, quod residuum est, deducto omni damno; & damnum quod residuum est, deducto omni lucro.

l Hæc societas reprobatur, & dicitur leonina, dict. l. si non fuerint, §. Aristo, pro socio. ff. §. de illa, de societ. apud

Iustinian

Iustinia. à leone, qui, vt legitur in apologo Æsopi, profectus in venationem cum vulpe, & asino societate inita de venatione, ita captam prædam diuidi inter se voluit, vt asino necato, qui æqualiter diuiserat, sibi omnes ferè partes dari à vulpe procurauerit. Quamobrem non valet societatis pactum, vt ille, qui capitale posuit in pecunia, capitale saluum recipiat, & lucrum diuidatur, vt docet Accurs. ad d. §. Aristo, Azo, Bald. Salicet. & alij ad Authen. ad hæc, de vsur. Ita nec valet pactũ, quod solum lucrum spectet ad eum, qui pecunias posuit pro capitali, & non damnum, aut diminutio capitalis; licèt contrà valeat quòd ille, qui operam posuit, tantùm lucrum sentiat, & non damnum; cùm in casu damni & ipse satis participer in damno perdẽdo operas suas §. & adeò, de societa. apud Iustin. probatur & in cap. nauiganti, de vsur. & ibi per Panormita. Calderinum, & Iohannem de Anania. explicat Glo. ad ca. plerique, 14. quæ. 3. ad verbum, *negotiatoribus. Videtur enim* (inquit) *quod si quis pecuniam dedit negotiatori, vt inde emat merces, & det sibi partem lucri: quòd illud sit licitum, quod non concedo, si periculum spectat ad recipientem; quia inter eos esset contractus mutui, in quo prohibitum est quippiam vltra sortem percipere*: vt in d. c. plerique: *Sed si per illa verba societatem contrahant, tunc periculum pertinet ad vtrumque, tuncque bene licitum est, quòd vnus socius det pecuniam: alius verò suppleat laborem*: l. pro socio.

m l. duo societatem, 71. pro socio.

n l. societates, 5. 6. fin. pro socio. & in l. Senatus censuit, 35. §. si quis societatem, de mortis causa donatio. libr. 39. ff. tit. 6. l. cùm hic status, 32. §. cùm inter virum, & vxorem, de dona. inter vi. & vxor. ff. lib. 24. tit. 1.

## CAPVT V.

*De solutione societatis.*

FINITVR, [a] vel soluitur societas morte alterius sociorum naturali, vel ciuili; [b] interitu rerum, quarum constat societas: [c] vel finito negotio, de quo tantùm fuerit facta societas: [d] egestate socij, [e] & renunciatione societatis. [f]

*SCHOLIA.*

a De modis, quibus finitur societas, tractatur in l. verùm, 63. §. fi. cum 2. legib. sequen. pro soc. ff.

b cap. 2. de donatio. inter virum, & vxor. d. l. verùm, §. societas, & l. societatem, 4. l. sociũ, 60. l. adeò, 59 l. actione, 65. §. quia morte, pro socio. ff. §. soluitur, de societ. apud Iustin.

c d. l. verum, §. fin. l. si id, quod, 58. pro socio, ff. proinde si res fuerint factæ sacræ, vel publicæ, soluitur de his societas: d. l. verum, §. fi. pro socio, l. 3. de religios. & sumpt. funer. Ratio ex §. sacræ, & §. sanctæ. de rerum diuis. l. 18. & fin. eod. tit. in ff. l. inter stipulantem, §. sacræ, de verb. obliga. & ita si in fundum communem illatus fuerit mortuus, efficitur religiosus, & agitur pro socio, veluti finita societate: l. si fundus, 39. pro socio. ff. facit §. religiosum, de rerum diuis.

d d. l. actione, §. item si alicuius rei, pro soc. ff.

e l. 4. pro socio. ff. veluti publicatione bonorum; quia bonis publicatis, alius scilicet fiscus, in locum eius succedit, & is habetur pro mortuo, l. actione, §. publicatione, l. verum est, 63. §. fi. pro soc. §. publicatione, de societa. apud Iustinian. Atque fiscus, ad quem bona peruenerunt, tanquàm hęres tenetur creditoribus damnati, l. 2. ad leg. Iul. de vi publica, C. l. si vt proponis, C. de bonis proscripto. Sicque cum fisco, quemadmodum nec cum hæred. continuari potest societas. Si etiam socius bonis cesserit, & bona vniuersa distracta fuerint à creditoribus socij, idem dicendum, l. actione, §. 1. pro soc. ff. §. item si quis ex socis, de societa. apud Iustinian. in hoc tamen casu additur, quòd si nihilominùs consentiant socij esse in societate, noua inita videtur esse societas, quæ tunc incipiat. Addit & Theophilus ad d. §. item si quis illud ipsum intelligi, quandu vniuersæ facultates socij: non etiam si pars tantùm bonorum publicentur.

f Quod fit vel ex voluntate, seu dissensu contrario, l. 4. l. verum, §. fin. l. actione, §. diximus pro soc. l. 5. C. eod. titul. §. manet, de societa apud Iustin. Et hoc commune omnibus contractibus consensu initis, vt contrario consensu distrahi possint. §. fin. quib. mod. tolli. obligat. l. 2. de rescind. vend. l. ab emptione, C. de pact. facit ratio. l. nihil tam naturale, de regul. iur. capit. 1. eod. titul. apud Gregor. Potest & socius inuito altero socio, renunciare societati; quia nemo tenetur inuitus manere in communione, l. final. commun. diuid. C. nisi hanc libertatem sibi pactu ademerit, paciscendo ad tempus vitæ societatem, l. pro socio. ff. veruntamen obseruandum renunciantem societati ante tempus, socium à se, non se à socio liberare, l. 65. §. 3. pro socio. ff. & ex parte quidem renunciantis societatem sine consensu socij soluitur quidem societas in præiudicium; sed non in damnum sociorum, si dolo malo renunciauerit, vt solus lucrum haberet, §. sed planè, de societa. l. actione, § diximus, & §. item societatem, pro socio. Idem si ante tempus dictum societati renunciauerit: d. l. actione, §. item si societatem, & §. Labeo, & l. si conuenerit, 14. §. 1. l. sed & socius, 17. §. fin. pro socio. ff. Renunciatur societati vel expresſè, vel tacitè; expresſè consensu explicito; tacitè, vt si socius separatim res suas agere cœperit; l. ita quoque, pro socio. ff. Item tacito pacto, veluti dum paciscitur socius ne partem suam petat: nam in effectu tollitur societas, l. in hoc iudicium, §. pen. communi diuid. ff. item & tacitè soluitur, quando vel stipulatione, vel iudicio mutata erit causa societatis, si iudicium societatis dicetur, ad hoc, vt societas distrahatur: l. actione, pro socio. ff.

## CAPVT VI.

1 *De effectu, & actione societatis.*
2 *De cautionibus post solutionem societatis.*
3 *De fide rupta, & sociis criminum.*
4 *De persecutione rerum societatis.*

1 DIFFICILE est incorruptum permanere, qui corrupto sociatur. [a] Actio pro socio regulariter datur tantùm soluta societate. [b] Nonnumquam necessarium est manente societate agi pro socio; [c] si id, de quo conuenit, non præstetur: [d] si socius contra bonam fidem, vel dolo malo aliquid egerit: [e] si non communicauerit, quæ tenetur, vel in societate singularium rerum, vel omnium bonorum communicare ex lucro, [f] & damno: [g] competit & pro repetitione sumptuum pro parte societatis, in causa societatis factorum, [h] & pro damni dati in re communi reparatione, si datum in re communi à socio dolo suo vel culpa præcedente, non aliter. [i] Datur actio pro socio societatem ineunti, & hęredibus eius, [k] contra socium, & hæredes eius, [l] & in eum, cuius iussu societas coita fuerit. [m] Cæterùm in hac actione condemnatio fit contra socium, siue is sit vniuersorum bonorum, siue vnius rei, in quantum facere potest, non vltra, nisi dolo malo fecerit, quominùs possit. [n]

2 Accedunt & societate soluta cautiones præ-

standæ pro soluendis debitis, quæ communicari debent.[o]

3 Rursum qui fidem rumpit societatis, cum infamiæ periculo, conuentus suo nomine, condemnatur.[p] Puniuntur & pœnis legitimis, qui illicitas societates, vel societatum illatas pactiones, fecerint,[q] vt & socij criminum pari vt plerumque pœna.[r]

4 Potest &, si res dissolutæ societatis inueniantur, agi & pro socio, & communi diuidundo.[s]

*SCHOLIA.*

a ca. quisquis, 13. quæst. 4. morbida ouis omne pecus inficit, ca. sed illud, 45. dist. can. resecandæ, ca. ecce autem cano. illud sanè, 4. q. 3. atque quandóque boni puniuntur in societate malorum inuenti, cao. non turbatur, 14. q. 1. Si tameu boous in societate malorum coactus in bonitate perseueret, vt nō possit malos euitare, ab illis non polluitur, ca. non est, 32. qu. 1. ita quandóque societas malorum inuoluntaria, quandóque est toleranda, quandóque fugienda, ca. suggestum, cum 2. sequentib. 7. qu. 1.

b Et qui agit actione pro socio, videtur regulariter resilire à societate, l. actione, pro socio ff.

c dicta l. actione §. nonnunquam.

d vt in l. cùm societas, 69. l. cum duobus, 52. §. item Mela, l. socius, 81. pro socio. ff.

e l. 3. l. velut, 52. pro socio. ff. §. fin. de societa. apud Iustinia. tenetur quidem de culpa, ac de negligentia socius; attamen sufficit eom talem diligentiam adhibere in rebus communibus, qualem in suis propriis adhibere solet, & qui parum diligentem socium sibi adhibuit, de se queri debet, sibíque hoc imputare, d. §. fin. de societat. l. cum duobus, 52. §. quidam sagariam, l. socius, 62. pro soc. ff. Eadem dicuntur de socio rei communis in l. hæredes, §. non tantùm, famil. ercisc. ff. socius enim res communes pertractans, suas tractare videtur, l. merito, 51. pro soc. ff. & quod commune est, nudum est: l. serui electione, §. fin. de lega. 1. l. illud, de ritu nupt. ff. l. 1. §. domini, ad Senatus. Syllan. ff. cum simil. Ad hanc actionem pertinet, si communis socius rem communem celauerit, vel amouerit, supprimendi animo, ex dolo, non aliter: l. rei communis, 45. & d. l. merito, 51. pro soc. ff.

f Datur actio hæc ad communicanda lucra, quæ ex societate, ea pendente, obuenerint, l. 1. §. fin. & l. 2. & l. cum duobus, 52. §. socium, l. si quis, 74. pro soc. ff. l. 5. C. eod. titul. In hac autem communicatione inquirendum est de modo, & causis initæ societatis, & aduenientis lucri, vt ea tantùm communicentur, non alia: dict. l. cum duobus, §. duo, & §. Papinianos, l. coire, 7. cum sex ll. sequentibus, l. sed etsi, 13. l. duo, 71. §. final. pro soc. nisi ex prohibitis causis acquisitio fiat eorum, quæ non veniunt in societatem, l. cum duobus, §. idem ait, & l. quod autem, 53. & l. seq. pro soc. ff.

g Damnum, inquam, quod quis passus est in societate, vel occasione societatis, sine culpa sua, l. cum duobus, §. quidam, & §. item si communem, & §. si quis ex sociis, l. socium, 60. §. socius, l. si vnus, 67. & l. pro socio, pro soc. ff. l. 2. C. eod. tit.

h In proximè citatis iuribus, dummodò pendente societate, & in causam societatis, facta fuerit impensa; non si post solutam societatem, vt neque tunc damnum contingens, ea soluta sarciretur ex communi, l. actione, 65. §. si post distractam, pro socio. ff.

i l. sed si, 47. in fine, cum sequentib. l. adeò, 59. §. fi. l. cum duobus, 52. §. quidam, & §. venit; §. quod si rei, §. quòd si à furibus, §. si quis societatem, l. de illo. 23. pro socio. ff.

k l. verum est, 63. §. in hæredem, l. actione, 65. §. morte, pro socio, l. 3. C. eod. titul. Potest hæc actio dari patri pro eo, quod ante emancipationem filij gestum est, l. si id, 58. §. si filiusfamilias, pro soc. ff. datur & domino serui socij, d. l. si id, quod, §. fin.

l Dicta l. verum est, §. in hæredem, & l. hæres, 40 l. actione, 65. §. morte, l. nemo, 35. in fine, cum l. seq. pro soc. datur & in patrem filiifamilias socij, vt & in filiumfamilias, l. si id, quod, §. si filiusfamilias, pro socio. ff.

m Agitur & directò contra patrem, & dominum, quorum iussu cum filiofamilias, vel seruo contractum est, l. fi. pro soc. ff. exemplo aliorum negotiorum, in quibus datur actio, quod iussu. §. fin. quod cum eo, qui in alieo. potest. est, nego. gest. esse dicet. lib. 4. instit. tit. 7.

n Hoc beneficium personale est, vt non in solidum repetatur debitum à socio; sed in id conueniatur tantùm, in quantum facere possit tempore condemnationis, seu sententiæ, deducto omni alio ære alieno, propter fraternitatis, quæ in societate versatur. Quare nec hoc beneficium competit hæredibus, vel fideiussoribus sociorum, nec patri, nec domino eorum: l. verum, 63. cum 7. §§. sequentib. pro socio. l. sunt qui, 16. l. sed hoc, 11. de re iudic. ff. Datur tamen, & hoc beneficium aliis quibusdam personis, quàm sociorum, ne conueniantur supra id, quod facere possunt, quod non competat eorum hæredibus, aut fideiussoribus. Datur enim marito nomine dotis conuento, non eius fideiussori, hæredi, aut defensori: l. si cùm procurator, 23. l. etsi fideiussor, 24. l. sciendum est, 25. de re iudica. libr. 42. ff. tit. 1. idipsum si ex aliis contractibus cum vxore gestis maritus ab vxore conueniatur; vel contrà, si vxor à marito: l. non tantùm dotis, 20. & l. sicut autem, 21. de re iudic. Hoc ipsum beneficium datur patrono, patronæ, militi, qui est sub armata militia: l. patronus, 17. l. item miles, 18. l. miles, 6. eod. tit. de re iudica. Item parenti, seu patri, l. 7. §. 1. de obsequiis, &c. ff. Item donatori, l. cùm ex causa donationis, 30. l. Nezennius, 41. §. final. de re iudicat ff. Ratio in l. 33. de donatio. & in l. & exhæredatum; 49. §. fin. & l. ne ex liberalitate, 50. de re iudica. Item aliis, de quibus in §. sunt personæ, cum sequentibus vsque ad finem tituli, de action. apud Iustinia. Inest porrò & huic priuilegio, ne quis conueniatur supra id, quod potest facere, vt etiam deducatur, & habeatur ratio eius, qui eo vtitur, ne egeat, & aliquid ei sufficiens ad victū relinquatur. l. inter eos, 19. §. fi. & l. cùm donationis, 30. de re iudic. l. in condemnatione, 173. de reg. iur. ff. l. 62. de ædilit. edict. ff. Cæterùm quod dictum est de sociis, vt tantùm in quantum facere possint, conueniantur, id se facturum causa cognita prætor edicit. Causæ autem cognitio in hoc versabitur, vt neganti se socium esse, non subueniatur, nec socio ex doli clausula obligare succurratur; l. sed hoc ita, 22. §. fi. de re iudic. & de inficiante se socium etiam in l. si vnus ex sociis, 67. §. fin. pro soc. Inficiatio facit, vt mereatur quis suo beneficio priuari, mendaxque omni commodo rei priuatur: capit. super literis, capit. sedes, de rescind. l. final. de rei vindicat. l. etsi legibus, C. si contra ius, vel vtilitat. public. Dolus porrò efficit, vt qui desiit dolo esse soluendo, nihilominus facere, & soluere posse dicatur: cùm æquum non sit dolum quemquā releuare, l. verùm, 63. §. hoc quoq; pro soc. ff. l. ne ex dolo, de dolo, ff. Non vtetur etiam priuilegio hoc, qui erogat bona sua in fraudem futuræ actionis: nam & is dolo facere videtur, quominùs soluendo sit: l. nemo ex sociis, 68. §. 1. pro socio. Attamen is, qui occasione oblata acquirendi non vtitur: id est is, qui cum posset acquirere, non vult acquirere, non censetur in fraudē facere, quominùs possit, nec priuatur ideò priuilegio isto, quòd nō adquisierit, cùm posset, dict. l. nemo ex sociis. §. 1. pro soc. & l. 6. quæ in fraudem creditor. ff. nisi forsan dolo malo fecerit, quominùs oblatam sibi competentem bonorum possessionem

admittet

Google

dmitteret,l.sed etsi lege,25.§.perinde,de petitio.hæred. f.constituitur & regula in l.hoc iure vtimur, 152.§.fin.de egul.iur.In contractibus,quibus doli præstatio, vel bo- a fides inest, hæres in solidum tenetur, & ita dolus in actione repræsentat possessionem.

omne æs alienum, 27.& seq.si socij.l.pro socio arbiter, 8.l.si vnus ex sociis,67.pro socio.

Qui condemnatur pro socio ex fide rupta, infamis est,l. in.C.ex quibus caus.infam.irroga.lib.2.C.tit.12. l.1.l.fur- 1,6.§.mandati,de his, qui notant.infam.lib.3.ff.tit.2.Hæ- es tamen socij suo nomine, vt pro tutela damnari non oteft,d.l.illud,§ illud plane,de his,qui notant.infam.Si- quidem perfidia delictum est,& delicti pœna non ingre- litur authorem,l.si qua pœna,& l.crimen, de pœn.ff. & quisque suo nomine damnatur, §.ex quibusdam, de pœn. temerè litigan. Cicero pro Roscio Amerino, pro rebus minoribus socium fallere turpissimum dicit, & posteà, *Rectè maiores nostros eum, qui socium fefellisset, in vi- rorum bonorum numero non putasse haberi oportere.* Et iterum pro Quinto Roscio Comœdo: *Si quæ sunt* (inquit) *priua- ta iudicia summæ existimationis, & pœne capitis, tria hæc sunt fiduciæ, tutelæ, & societatis: æquè enim perfidiosum est, & nefa- rium fidem fallere, quæ continet vitam, & pupillum fraudare, qui in tutelam peruenit, & fidem fallere ei, qui se in negotio con- iunxit.*

Dissoluuntur,& reuocantur nouæ religiones, & religio- num nouæ sodalitates inductæ post concilium Latera- nense, quod eas prohibuit sub Innocentio 3.cap.13. in c. fin.de religiosis domib.apud Gregor.ca. vnico.eod.tit.in sex.Dissoluuntur & alia collegia illicita in l.4.de colleg. illic.ff.& qui illegitimum collegium vsurpauerit, tenetur eadem pœna,qua ij, qui hominibus armatis loca publi- ca,vel templa iudicati fuerunt occupasse, l.3. de colleg. illic.ff.& ita pœna legis Iuliæ maiestatis,l.1.§.1.ad leg.Iul. maiest.l.4.C.de his,qui ad Eccles.confuger. eritque tan- quam de vi publica societatem hanc ineuntibus pœ- na aquæ & ignis interdictiu,l.qui dolo,de vi,& vi arma. ff. Lege quoque Iulia de annona tenentur, qui societa- tem coïerint, quò annona carior fieret, l.2.ad leg.Iul.de annon. ff. monopoliorum quoque societates, artificum & ergo laborum,aliorúmque diuersorum operum pro- fessores seuerè puniuntur, in l.vni.de monopol. C. vide quæ dixi suprà,cap.3.Gloss.fin.

r cap.sicut dignum,61.§.illi autem,de homicid.

a Post solutam societatem res diuidi debent, quæ inue- niuntur communes, cap.2.de dona.inter vir.& vxor. Et res communiter quæsitæ,vel actione pro socio,vel com- muni diuidundo diuiduntur, l.pro socio, 38.§.fin.pro so- cio. Et si actum fuerit communi diuidundo, non ideò tollitur actio pro socio, per quam alia petuntur, quàm per actionem communi diuidundo: verùm ea, quæ iam socius consecutus fuerit per actionem communi diui- dundo agendo: non consequetur iterùm agendo actio- ne pro socio, l. si actum sit,43. pro socio. Datur & ali- quando alia actio cum superioribus ex stipulatu socio, si à socio pœnam stipulatus fuerit, quo casu, pro socio quidem non aget, si tantundem in pœnam sit stipulatum quanti eius interfuit. Quòd si ex stipulatu pœnam con- secutus fuerit, posteà pro socio agendo hoc minus acci- piet,pœna ei in sortem imputanda, l.si quis à socio, 41.l. quod si ex stipulatu, 42.pro soc. Item rei communis no- mine cum socio furti agi potest, si per fallaciam, dolóve malo rem amouerit,vel communem rem celandi animo contrectet:potest & cum ea pro socio experiri, nec alte- ra actio alteram tollit,l.rei communis, 45.cum 4.sequen- tibus,l.meritò,46 quæ prædictam explicat, pro socio.ff. verùm vt semel dixerim actio pro socio, in hoc contra- ctu societatis propria est: aliæ autem negotio subser- uiunt,& accommodantur,ratione accessionis causarum, & furti,communi diuidundo, ratione rei communis, vt dictum, & ratione damni in ea dati, legis Aquiliæ, l.sed si ex causa,47.§.1.pro soc.ff. Si hæreditas etiam commu- nis sit, familiæ erciscun. actio dabitur, vt in l.cum duo- bus,53.§.si fratres, aliàs lex si fratres,53. pro socio.l.1.& 2. famil.erciscundæ, ff.libr.10.ff.titulo. 2. Potest & incide- re in quæstionem iudicium finium regundorum, iuxta l. 2. 3. & 4. finium regundorum, ff.libro decimo, titulo primo.

# DE MANDATO.[a]

## TITVLVS XVIII.

Huc referri possunt tituli, de procuratoribus, libr.1. Decret.tit.8.& libr.1.Sexti, tit.19.& libr.1.Clementi. tit.10.tota 89. dist.& alibi dicitur apud Gratianum,lib.3.ff.tit.3.lib.2.Cod.titul.13.potest & referri titulus de Syndico.lib.1.Decret.tit.39. Quod cuiusque vniuersitatis nomine,lib.3.ff.tit.4.titulus de Mandato,apud Iustinia.lib.3.tit.27.& lib.4. C. tit.35.& man- dati.lib.17.ff.tit.1.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio. 2 Et quid Mandare. 3 Obligatio man- dati.quis mandator, procurator, negotiorum gestor, procuratio Ecclesiastica.*

ACCEDIT ad societatem amicitiæ quodammodo mandatum, quod ab amico suscipitur exequendum.[a]

Mandatum in quantum habet obligationem ceptatum, inter contractus, qui consensu per- ciuntur; annumeratur.[b] Mandare in vniuer- m, est aliquid gerendum, aut exequendum ommittere.[c] Qui mandat alicui quippiam age- , aut dicere, mandator dicitur. Qui suscipit, & equitur, procurator,[d] cum mandato agens, vel cens: qui autem sine mandato facit, negotio- um gestor.[e]

3 Ex mandato verò facto, vel suscepto nascitur obligatio mādati,[f] de qua hîc agitur potissimùm, non de procuratione, seu sumptibus, qui deben- tur ab Ecclesiis superioribus prælatis, ratione visi- tationis, quam faciunt, iuxta facultates Ecclesia- rum, & consuetudines locorum.

*SCHOLIA.*

a Mandatum, inquit Vlpia.in l.1.§.fin.mand.ff.lib.17.titul.1. nisi gratuitum, nullum est.nam originem ex officio, & amicitia trahit,&c.Idem in §.fin.eo.tit.apud Iustinia.lib. 3.tit.26.ideò ibi dicitur esse gratuitum,alioquin mercede interueniente esset contractus innominatus,do vt facias, l.naturalis,de præscrip.verb.ff.

b l.consensu, de actio.§.1.de oblig. quæ ex consens. & l.1. manda.ff.

c Mandare,aliqui deducunt à manu,& dare,quod in dan- dis, exequendísque negotiis, manus inuicem sibi dare opus fuit: id est, mutuas cōmunicare gratuitas operas &

auxilia mutua; vel manum dare, idem dicemus, quod dare potestatem aliquid agendi in aliquo negotio alicui: manus quippe pro fide, & pro potestate vsurpatur, l.2. de origin. iur. l. manumissiones, de iustit. & iur. ff. & manus militaris, in l.3. ne vis fiat ei, qui in possess. miss. est libr. 43. ff. titul.4. Inde & dicimus mandare iurisdictionem, quod est dare potestatem, loco mandantis iudicandi, titul. de officio eius, cui manda. est iurisd. idem, quod delegare, in tit. de offi. delegat. apud Greg. & Bonifacium.

d Procurator est, qui mandato domini eius rem administrat, vel negotia aliena, l.1. de procurat. ff. §. final. de his, per quos agere possumus, lib.4. institut. ti.10. procurator illud solum potest, quod sibi committitur, c. innotuit, de electio. quare & fidem debet facere de mandato, seu procuratione, maximè in litibus, antequàm admittatur pro alio, c.1. de procura. l. licet eod. tit. & quamuis certæ personæ possint pro aliis certis aliquando defendere sine mandato, vt in l. sed hæ personæ, 35. de procura. ff. tamen non censentur, qui huius generis sunt, veri procuratores, si mandato careant, l.3. §. procuratorem, iudicat. solui, ff. neque etiam prædictæ personæ coniunctæ admittuntur ad agendum, vel defendendū pro coniunctis in causis beneficialibus; quamuis in temporalibus admittantur cum cautione de rato, vt disputatur in decisione Rotæ, 142. incip. *in causa beneficiali*, in nouis.

e l. item si cùm putaui, 5. & l. si pupilli, 6. manda. ff.

f l.1. manda. ff.

g c. cùm Apostolus, cap. cùm ex officij, c. accedentes, cap. super eo. de censib. quæ autem summa debetur pro procuratione, fuit taxatum in cap. exigit, de censib. in sext.

## CAPVT II.

*Species mandati.*

MANDATVM ratione rerum, aliud generale siue definitione certæ rei, aut negotij, ad totum negotium, vel ad omnia bona: [a] aliud speciale, quando litis, aut negotij actus faciendus in specie: [b] & ita etiam procurator alius generalis, alius specialis. [c] Et vterque vel ad negotia administranda, [d] vel ad lites instituendas, aut prosequendas. [e] Mandatorum quoque distinctio, vt alia dicantur diuina, seu cœlestia, [f] principum, [g] seu personarum publicarum, [h] & priuatarum. [i] Rursum ratione consensus mandatum triplex: si quis mandet aliquid fieri: si non prohibeat id est, aliud expressum, aliud tacitum, & tertiò si ratum quis habeat id, quod pro mandato habetur. [k] Habita autem ratione personarum, quarum gratia fieri possunt, quinque sunt species mandati, [l] quæ magis tamen ad causas mandati, quàm ad species, posteà [m] referemus.

### SCHOLIA.

a c. qui ad agendum, 4. c. qui generaliter, 5. de procurat. in sex. c.11. eod. tit. sine diffinitione vlla negotij, aut rerum constitutio procuratoris facit generale mandatum, l. 1. l. procurator totorum bonorum, 63. l. diligenter, 6. §. apud Iulianum, Manda, ff. vide & sub eo. titulo, l.1. §.1. l. si verò non remunerandi, 12. §. contrario.

b vt dicitur in proximè citatis iuribus. Sunt & plura negotia, quæ etiam generali facto mandato, non censentur commissa, nisi in specie mandentur, quæ refert gl. ad verba *et pacisci*, de procur. in sex.

c relatiua quippè sunt, procurator, & mandans.

d c. qui generaliter, de procurat. in sext. tractatur porrò principaliter de procuratore ad negotia, in titulo, mandati. Quilibet etiā administrator, generaliter etiā procurator dicitur, in can. saluator, 1. quæstion. 3. & titulo de officio procurato. Cæsa. ff. item & vicarij episcopi, & procuratores. C. eo. tit. item & vicarij, episcopi, & procuratores generales, dicuntur eius, in c. pentio, 9. de procur.

e ferè per totum titulum de procuratoribus, agitur, de procuratore ad lites.

f c. mandata cœlestia, de præsumptionibus, eò pertinet dictum Domini nostri IESV CHRISTI, *si vis ad vitam ingredi serua mandata.* Differunt autem procuratnt ad negotia, & ad lites. Primum quòd ante decimum septimum annum quis potest ad negotia procurator constitui: ad lites verò non ante 25. annum, c. qui generaliter, 5. de procura. in sex. l. minor, de procura. in ff. l. exigendi, C. eo. tit. l. fi. C. de his, qui veniam ætatis impetrauerunt. Secundò, quòd procurator ad lites non potest substituere procuratorem ante litis contestationem, nisi potestaté substituendi à domino acceperit, vel sit in rem suā datus: procurator verò ad negotia liberè substituere potest, c.1. §. pen. & fin. de procurator in sext.

g ita dicitur mandatum Apostolicum in c. mandatum; de rescript. mandata principum in l.1. & rubrica, de manda. princi. lib.1. C. titul.15. & Nouella 17. Græci vocant hæc mandata, præcepta certis personis publicis, vel priuatis à principe data, ἐντολὰς vt Dion. li.43. & παραγγέλματα, ἐντολὰς Nouella 26. & ἀπόκρισις, Nouella 15. Mandata principum magistratibus directa ea erant, quæ princeps in mandatis, & præcepto dederat magistratibus, secundum quę administrare debebant, vel munus, vel prouinciam sibi commissam, & nō aliter: sicque intelligenda sunt iura, quæ de mandatis principum meminerūt, vt liquet ex Nouell. 17. ex l.6. de Offic. proconsul. ff. l.3. in fin. de offic. præsid. ff. l. 14. de incestis nup. C. l.2. de offic. eius, qui vices alterius mandatis cauetur, 5. de requirend. reis, l. 1. de colleg. illicitis. cum similibus.

h vt in titulo de officio eius, cui mandata est iurisd.

i toto titulo, mandati.

k l.1. §.1. manda. ff. ita Vlpia. l. 60. de regul iur. ff. semper qui non prohibet pro se interuenire, mandare creditur: sed & si quis ratum habuerit, quod gestum est, obstringitur mandati actione, & quando præsens aliquid suo nomine sine contradictione fieri vel mandari patitur, l. qui patitur. manda. ff.

l de quibus in l.2. mandat. ff. §.1. de mandato. apud Iustin.

m paulò pòst, dum agetur, cuius gratia mandatum fieri possit.

## CAPVT III.

*De quibus fiant mandata efficaciter.*

MANDATVM, seu procuratio fit vel omnium rerum in genere, vel vnius in specie, [a] (nisi iure nominatim prohibeatur) maximè in pecuniariis causis, [b] quibusdam exceptis. [c] In criminibus tamen accusandis criminaliter, seu ad pœnam, vel in defendendis non admittitur, [d] nisi absens reus accusetur, qui se defendere nempè excusationes mittere per nuncium, tanquàm per procuratorem potest. [e] Non datur procurator in popularibus actionibus ad agendum ad defendendum autem datur. [f] Et rei turpis nulla obligatio mandati est, nec hac actione agitur pro tali mandato: [g] sed si mandatur in delictis, [h] & qui mandauit, & qui executus mandatum est, quilibet pro delicto suo tenebitur, [i] minúsque valet mandatum de aliquo faciendo post mortem mandantis. [k] Procurator porrò ad lites constitutus, si tunc lites mandati motæ sint,

vel pa

Digitized by Google

motæ sint, vel paratæ: ad illas tantùm; non ad futuras consetur constitutus, si nullæ tunc sunt, cùm datur, etiam ad futuras.

*SCHOLIA.*

a l.1.§.1. de procuratoribus,§.1.de his, per quos agere possumus,lib.4. Instit.tit.9.vbi refertur olim aliquando non licuisse in iudicio per procuratorem pro omnibus agere, vel defendere,nisi pro libertate,pro tutela,pro furto nomine absentis, & pro populo: atque non licuisse alteri pro altero agere,docet Quintilianus lib.20.tit.16.Gellius lib.20. cap.1. Cicero 2.ad Heren. quò referri possunt leges veteris iurisprudentiæ, 2.3.& 4. quæ de vocatione in ius agentis tractant,quòd vocatus sistere seipsum debeat in iudicio,& in iudicium venire; ita in l.2. si quis in ius voca.non ier. lib.2.ff.tit.5. *Ex quacumque causa*,ait Paulus, *ad prætorem, vel alios, qui iurisdictioni præsunt, in ius vocatus venire debet*; facit tit.6.lib. 2. ff. in ius vocati vt eant, vel satis, vel cautum dent.

b l.in pecuniariis, 26.de procura.ff.

c l. Pomponius scribit, 40.eod.tit.

d l.pen.de public iudic.lib.48.ff.tit.1.c. tuæ fraternitati,5.de procurat.vbi ratio, quòd oporteat in accusationibus accusantem se subscribere ante accusationem ad pœnam talionis, l.libellorum, de accusationibus, & inscriptio.ff. Si agatur tamen ciuiliter, & non ad pœnam publicam, poterit accusatio institui per procuratorem, d.cap.tuæ fraternitati.

e c.2.de procura.l.reos capitalium, 3. de accusat.C.l.pen.de public.iudic.ff.l.absens,74.de procura. Potest etiam reus præsens per procuratorem defendi, si eo præsente litis fiat contestatio permittente iudice.

f l.licet,41.de procura. ff.l. qui populari,5. de popularibus actio.li.47.ff.ti.23. Popularem actionẽ dicimus,quæ suum ius populo tuetur, l.1. eod.tit.in qua quisque,quasi vnus ex populo agere potest, l.mutus,43.§.2. de procura.quæ cuiuis ex populo competit, l.vnica,§.9. ne quid in criminc publ.

g l.si remunerandi, 6.§. rei turpis, manda.ff.

h nemo enim debet obtẽperare mãdanti prohibita à iure, c.dilectus filius, 15.de tempori.ordinatio.& dum certò sunt iniusta mandata, etiam superiorum, non sunt implẽda,ca.Iulianus,11.qu.3.quia neque authoritas superioris iubentis excusat à peccato, c.quicumque, c.de rebus, 11.q.2.can.si docuimus,11.q.3.can.in canonibus, 16.quæ.1. ca.decimas,16.q.7.l. furti.§. & iussit, de his, qui notan.infam.ff.l.seruus non in omnibus, de actionib.ff. Excusabit tamen in releuatione aliqua ex parte pœnæ; non tamen in totum, si modò qui exequitur, coactè faciat ex iussu, vel metu superioris,ca. Salonitanæ, 63.dist.ca.amputatis, 86.dist.ca.dixit,14.q.1.ca.diaconi,28.dist.can.miles,23.q.5. vel si dubium sit an præceptum sit iustum, vel iniustum, ca. quid culpatur, 23.q.1.l. ad ea, de reg.iur. præsumitur enim pro superiore, & pro persona publica,quòd bene iusserit, & statuerit, & ideò exequendum eius mandatum,l.seruo inuito, §.cùm præter,ad Senat. Trebel.l.pen. de iustit.& iur.in ff.

i l.idem est, 13.l. si quis alicui,27.§. morte,mandat.ff. quia morte mandatum extinguitur, l.inter causas,26.eod.ff.

k Rota decis.19.inci. *fuit dubitatum*, in nouis. Guillelm. de Cuneo ad l. item ad litem, de procuratorib. ideò vt tutiùs agatur, procurator debet constitui ad lites præsentes,& futuras, argum. l.si ita, de auro, & argen.legat.l.si fundus,de fundo instruct.ff.

## CAPVT IIII.

*Qui mandare possint.*

LIBERVM est vnicuique ad obligandum idoneo, mandare gestionem suorum negotiorum, vel procuratorem constituere: siue absens, siue præsens sit;[a] & vni, & pluribus;[b] inuitus tamẽ nemo procuratorẽ regulariter dare cogitur,[c] nisi persona,quæ de pecuniaria causa litigare vult, sit in sublimi statu posita, quæ terrori posset esse iudici,& aduersario: quia ea tunc ad agendum,& defendẽdum, procuratorem dare cogitur.[d] Item excõmunicatus, quemadmodũ & monasterium, si contra illud agatur.[e] Dat enim non solùm priuatus,[f] procuratorẽ; sed etiã vniuersitas scholasticorum,[g] populus,[h] communitatis corpus,aut collegium.[i] Alio tamen nomine vt plerumque dicitur is, qui lites pro communitatibus, & collegiis agit,nempe syndicus,[k] interdum & œconomus.[l] Potest prælatus agere, & defendere, & procuratorẽ constituere pro omnib. subditis, & membris suis.[m] At procurator datus ad lites, alium procuratorẽ ante litem contestatam nõ potest dare, nisi aut fuerit datus procurator in rem suã, aut substituendi potestatem à domino acceperit,aut post litem contestatam.[n] Procurator autem ad negotia alium,quandocũque voluerit,poterit subrogare,[o] nisi agatur de ineundo matrimonio,in quo procurator sine speciali mandato alium subrogare non potest.[p] Idipsum dicimus de procuratore dato regulari, qui alium etiam cum voluntate mandantis subrogare non potest,sine licentia sui superioris.[q]

*SCHOLIA.*

a §.1. de his per quos agere possumus,c.accedẽs,10.de procurator,l.in pecuniariis, 26.C eo.l.1.§. fi.eo.ff. l.a filiusfa. mandare,& constituere potest procuratorem,si qua ei sit actio, qua experiri per se possit: potest & ad defendendũ quoque,& pro actio.iniuriarum, l.filiusfa.8 de procurato. in ff. dico autem absentem, & præsentem mandare posse, porcuratoremque dare,quia præsentes interdum, quamuis possint; tamen nolunt sua gerere negotia. l.1.§. penul.de procura.

b l.si secundum, 14.manda.ff.

c l.in pecuniariis,26.de proc.C.l.præsente, 6.§.cùm autem, de his,qui ad Eccles.confuger.dict c. querelam,1.de procurator.l.quicumque prætorianæ, 23.iuncta authen.hoc ius stabit, de procurator.C.& Nouel.71.vt ab illustribus, & qui super eam dignitatem sunt, &c.

d c.intellexìmus, 7. de iudic.lib.2.tit.1. & ibi gossa ad verbum,*conueniri*.

e vt in c.2.de in integr. restitutio.lib.1.tit.41.

f quod liquet ex totis titu. de procuratoribus, & mandat.

g c.quia in causis, 7.de procura.

h §.1.de his,per quos agere possu.

i c.cùm causam,6.de iuramento calum. libr.2.titulo 7.§.si verò episcopi,de sanctiss.episcopis. in Nouell.

k c.1.de syndico,lib.1.tit.39.l.1 & l.item eorum, 6.§.si decuriones, quod cuiusque vniuers. nomine, lib.3.ff.titul 4. Syndici,idem quòd defensores Latinis,l.munerum,18.§. defensores,de munerib. & hon.lib.50.ff.titul.4.vide quæ diximus lib.49. Synt.cap.5.

l c.Imperatorum,4.de iuramen. calum. Oeconomus est, cui res Ecclesiastica, veluti domestica gubernanda mandatur, ca.volumus,89. dist.idémque est in effectu, quod syndicos,seu procurator, vel actor,seu defensor in causa vniuersitatis,vel collegii, de quo in ca.cùm simus,9.q.3. can.quia episcopus,5.quæst.3.l.omnes,§. nihilominùs,de Episcop.& cleric.C.

m notatur in c.cùm deputati, de iudic.c.olim.de restitutio spoliator. per Innocentium,& in Clem.1. de rescript.pe.

textum in c.auditur, de præscrip. Rota.decis.426.incip. *Si dicamus*, in nouis.

n c.1.§.licèt autem, de procurator.in sex.l.quod quis, 8.l. nulla.25.l.penul.l.neque. 11.in fin. C.eo.l.in causæ,l.quod quis, de procura.in ff.l.ab executore,§.fin.de appellatio. Sic actor vniuersitatis per procuratorem defendere non potest. Quando autē procurator datus ad procurationem inhabilis, potestatem habens substituendi, possit alium sui loco substituere efficaciter, & quando ex aliqua inhabilitate non possit, tracta.in Clem. 3. de proc. & ibi per finales glossas. Potest & procurator substitutus à procuratore principali, postquàm dominus litis effectus fuerit, alium iterùm substituere, Rota deci.545.*vtrùm procuratori*, in antiqua & decis.122.incip. *procurator substitutus*, in nouis, in rem suam datus procurator pro damno habetur, vt si mihi titulo donationis sint cessæ actiones, & datus sim procurator ad eas intentādas, vt in l.illam subtilē, Cod.de donatiō.vide l.Plantius.& ibi glossam, ad verba, sed qualiter, de procura. ff. qui verò potestatem substituendi accepit, videtur & ex mandato domini facere, & eius volūtate, d.l.item eorum,§.decuriones, quod cuiusq; vniuers.nomi.ff. quò fit etiam, vt non possit ipse, quem substituit, reuocare.cap is, qui 3.de procura.in sex.etiam si substitutus non fuerit adhuc mandato vsus.

o c.1.§.1.& §.fi.de proc.in sex.l.si procuratorem mand.

p c.fin.de procurat.in sex.ibique ratio; quia arduum sit negotium, & cum periculo.

q Clem.3.de procu. quia religiosus propria caret voluntate ca.non dicatis, 12.q.1.c.si religiosus, de electio.in sex.

## CAPVT V.

*Cui possit mandari, quisue constitui procurator possit.*

REGVLARITER, qui non arcetur expressè ab officio procuratoris, idoneus ad illud debet reputari, [a] & ei præsenti, & absenti ratum mandatum habenti, mandari potest, [b] vni, & duobus. [c] Duo autem, vel plures constitui procuratores possunt vel simul, vel quilibet in solidum. Inter hos autem interest, vt si simul constituantur, vnus sine altero nō debeat admitti: contrà, si sint simul, in solidum constituantur, eorúmque melior, seu potior erit conditio eius, qui per litis contestationem negotium occupauerit, nisi fuerit dictum in constitutione, quòd non erit melior conditio occupantis, [d] exceptis electionum, postulationū, prouisionum, & aliorum spiritualium negotiorum causis: in quibus in solidum pluribus procuratoribus deputatis, iudex magis idoneum eligere aliis exclusis potest. [e] Inuitus autē nemo tenetur mandatum suscipere, aut procuratoris munus subire. [f] Laicus potest esse Ecclesiæ, vel monasterij procurator, aut syndicus, in tēporalibus & litibus; [g] imò & in spiritualibus, [h] excepta electione. [i] Nihil prohibet etiam pro Ecclesia monachos, & clericos syndicos, & procuratores fieri. [k] Quinimò administratio, procuratio, & œconomacus Ecclesiarum, & rerum earū debet tradi clericis idoneis, remotis laicis. [l] Vt contrà vetatur clericis ne sæcularium rerū sint procuratores, [m] vel sæcularium personarum, bonorumque earum. [n] Quemadmodum & iura ciuilia militibus idipsū munus subire vetant, [o] & fœminis, [p] nisi rarò: [q] filiusfa. porrò nedum ad negotia: sed etiam ad iudicia absque patris assensu potest fieri procurator. [r] Nisi sit minor in negotiis agendis quatuordecim annorum; in litibus vigintiquinque. [s] Non poterit quoque in iudicio reus criminis constitui procurator, [t] vt neque quidam alij, de quibus in iudiciis agitur.

### SCHOLIA.

a c.1. de procurat. in sex. l.mutus, 43.§.1. eo.tit.ff.

b l.1.§.fi. & l.2. de procura. ff. c.cùm dilecta, de confirma. vtil.c. licet, 7. de procuratorib. in sex.

c l.creditor, 60.§. duobus, de procura.ca. post appellationem, §.forma, in fine, 2.quæst.6.cap.insuper, de testib.

d Hæc omnia traduntur, & explicantur in c. si duo, 6. de procura.in sex.l.pluribus, 32.de procuratorib.ff. Quæ etiam intelliguntur, quando simul pluribus mādatum est, vel si duo simul, & eodem tempore fuerint procuratores constituti: aliter si diuersis temporibus; quia dando alio tempore secundum procuratorē, videtur reuocare priorem.cap.non iniustè, de procuratorib.l.si quis cum procuratore, §.fi.eo.tit.in sex. Vide glossam id latè explicantem in dicto c.nō iniustè, ad verba, *cum aliis*, & ad verbum *temporibus*, quando simul admittantur, & quando non diuerso tempore, vel quando simul procuratores dati: verùm quid faciendum sit, si pluribus datis procuratoribus pro vno actu, diuerso modo singuli actum explicauerint, qualiterque valeat, quod actum erit, consulendus Innocentius ad c. in nostra, de procuratorib. in glossa 1. & Ioannes Andreas ad c.si duo, de procura.in sex.in glo. ad verbum, *admitti*.

e dicto c.si duo, §.fi. vbi dantur rationes, de procurat. in sext.

f c.licèt, 7. de procurat.in sex. l.inuitus procurationem, de procura.C.l.3.§.quæritur, de curato. bonis dando.l.inuitus, 156.de reg.iur.ff l.filiusfamilias, 8.§.inuitus, de procuratorib. ff. vbi & adiicitur, inuitum dici hìc non tantum eum, qui contradicit; verùm & eum quoque qui consensisse non probatur. Cæterùm postquàm sponte procurator susceperit mandatum, cogitur illud exequi, Cle.1.de procurator. dict.c. licet, eo. tit.in sex. Sed & procurator ad agendum, & defendendum, qui obtinuit sententiam pro se, tenetur & defendere mandatorem in causa restitutionis obtentæ contra eam sententiam, Rota decis.360. *nota quod mandatum*, in antiq.num.3.

g c.1.in fine de syndico.& ibi gloss. honestum enim censetur abstinere à forensibus negotiis, & à iurgiis clericos. ca.sicut sacerdotes, 2.q.7.ca.te quidem, & ca.clericum, §. ex his omnibus, 11. q. 1. c.1. in fine, de iura. calumniæ. §. alium autem, de sanctiss.episcop. can.credo, can.Cyprianus, 21.quæst.3.

h cap. 1. de procura. in sext.

i c.fina.de electio. in sex. Vide decis. Rotæ 375.*fuit dubitatum*, in nouis.

k ca.qui verè, & ca.monachi, 16.q.1.

l c.2.de æta.& qualita.idipsum dicitur de œconomatu, administratione, & procuratione rerum Ecclesiasticarum clericis concedendis, non laicis, in can. quia in quibusdam, 89.dist.ca.non placuit, 23.& canon.laicis, 24.& seq. si quis principum, 16.quæstio.7.

m c.1. ne clerici, vel monach. sæcularib. nego. se immisceant.libro 3. tit.50. sic superueniens religio soluit prius mandatum procurationis, l.aut religionis, 18.de procura.

n cap.2. ne cleric. vel monach.&c. debent enim clerici, & sacerdotes continuò rebus diuinis vacare, c.sacerdotib. 31.dist.l.non distinguemus, 32.§.sacerdote, de recep.arbit. ff. Ideò & prohibitum ne clerici procurationes villarum, aut iurisdictiones etiam sæculares, sub aliquib.principib. aut sæcularibus aliis viris, suscipiant, aut iustitiarij eorum fiant, cap.sed nec procuratio, 4.ne cleric.vel monach.&c. ex Concilio Lateranensi sub Alexan.3.cap.12.& in can.de præsentium, 16.q.1.ca.1. & 2.21.quæst.3.



Digitized by Google

o l.militem, 7.l. qui stipendia, 9. C. de procura. l. filiusfamilias, 8.§.veterani, & l.neque, 54.eod.tit.ff. Quare potest excipi contra talem procuratorem ab initio litis, vt reiiciatur: si tamen ea exceptio in initio litis sit omissa, repeti non potest in causa, d.§.veterani, & l.ita demum, 14. de procura. C.

p l.neque fœmina, 54. de procur.ff.l.alienam, 8.eo.tit.C.ratio, quòd officium sit virile, & quòd parcatur pudori mulierum, l.maritus, 21.C.de procura.l.fi.C. de arbitr.& non tantùm in litibus: sed etiam in negotiis eas tractare negotia prohibitum, l. 4. C. de proc. nisi vel in rem suam, vel ad proprium lucrum mandatæ sint illis actiones.

q veluti pro parentibus ægritudine, vel ætate impeditis, pro quib. si nemo sit, qui agere pro illis velit, agere illis, causa cognita, permittitur, l fœminas, 42. de procura.

r l.qui generaliter, 5.§.nedum verò, de procuratorib.in sex. c.non iniustè, 14.eod.tit.apud Gregorium, l.filiusfamilias, 8.§.ipse quoque, eod.in ff.

s dict.c.qui generaliter, §. fin.ita repelli potuit procurator filiusfamilias, tanquàm non legitimæ ætatis, in l.exigendi, C. de procuratorib. legitima autem ætas de naturali intelligitur 25.annorum, l.fin.C. de his, qui veniam ætat. impetra. Minor porrò 25. annorum, non potest dici idoneus defensor, vel procurator, eò quòd restitui possit, l. minor 25.annis, 51.de proc. ff. Nec obest, quòd minor 25. annum possit esse aduocatus, & ita alienam subire defensionem, l.1. §. initium, de postulan. ff. Siquidem, vt ait Speculator, titulo de postulan. §. 1. aduocationem præbendo, & consilium dando, non se obligat minor, l.consilij non fraudulenti, de reg.iur.ff. quod aliter accidit in procuratore in cuius persona & condemnatio fit. vide capit. 7. infrà hoc tit. Hincque pendet ratio, cur possit etiam ante 25. annum minor fieri procurator ad negotia, in d.c. qui generaliter, §. fin. quia id fit tantùm periculo eius, qui elegit eum, non alterius: vt in l. si collectaneus, 13.de manumissis vindict. lib.40. ff.tit.2. Cæterùm in c.fi. de iudic.in sex.statutum, minorem habentem annum 14. posse per se & per procuratorem esse in iudicio ad agendum, & defendendum in causis beneficialibus, & aliis spiritualibus, & in his, quæ ab iis dependent, perinde ac si maior 25. annorum esset. Item & minorem 14.annorum posse accipere procuratorem, vel curatorem in his, vel ab episcopo, vel ab eius officiali, vel à iudice, in causa delegato. Inter causas eius generis, annumeratur causa matrimonij, & quæ ab ea dependet, dotis, in quibus vir ætatis 14.annorum, & fœmina 12.vt idonei matrimonio possunt per se, & procuratorem agere, vt notat gl. in d.c.fi. de iudic.in sex.ad verb. *quartumdecimum*, & ad verb. *spiritalibus*, & ad verb. *dependent*, sicque intelligit c.ex parte, de restitutio. spolia. c. indemnitatibus, 1. de election. in sex.c.continebatur, de despon.impub.

t priusquàm se crimine purgauerit, l. reum criminis, 6. de procurat. C.

## CAPVT VI.

1 *De formis contrahendi mandatum expressè, & tacitè.*
2 *Purè, in diem, sub conditione, &c.*
3 *Generaliter, specialiter.*
4 *Consideratio mandati.*

1 OBLIGATIO mandati consensu contrahentium perficitur inter præsentes, & vt inter absentes per epistolam suscipi possit.[a] Consensu gratuitum, & sine mercede pacta mãdatum suscipitur:[b] mandatum tamẽ interuenire debet.[c] Consensus autem in mandato, vel expressè, vel tacitè accedere debet. Expressè verbis, vel literis.[d] Tacitè, si quis patiatur aliquem non repugnans, pro se intercedere, vel fideiubere; nisi is pro inuito vel donandi animo, aut negotium gerendo, intercesserit.[e] Censetur & is mandare, qui patitur ab alio mandari, vt sibi credatur:[f] sed & si quis ratum habuerit ab alio gestũ, obstringitur mãdati actione.[g] Imò & in delictis ex eo obligatur ad pœnam ex mandato,[h] patientia,[i] & ratificatione.[k]

2 Mandatum rursum consensu vel purè, vel in diem, vel sub conditione, vel ex die, vel in perpetuum fit, aut suscipitur,[l] additis aliis pactionibus, quas, vt nascatur actio, ad vnguem, & diligenter seruari oportet.[m]

3 Fit & generale, & speciale mandatum.[n] Speciale etiam quædam negotia singulariter desiderant, pro quibus non sufficit generale:[o] vt pro iuramento deferendo,[p] pro paciscendo, seu transigendo,[q] pro petenda restitutione in integrũ,[r] pro impetratione rescriptorum,[s] in contrahendo matrimonio,[t] in sponsalibus,[u] in compromittendo,[x] in consumptorũ instrumentorũ transcriptione,[y] in his, quæ specialiter summo Pontifici reseruantur,[z] in absolutione excõmunicationis petẽda,[aa] in oblatione filij idolis facta,[bb] in contrahenda excommunicatione,[cc] in præsẽtatione iuramenti de calumnia,[dd] in appellatione ad sedem Apostolicam ab electione interposita, prosequenda,[ee] vel ad opponenda crimina electo:[ff] In causa etiam suspecti tutoris agenda,[gg] in interdicto de libero homine exhibendo,[hh] in acceptilatione,[ii] in acceptando beneficio.[kk]

4 Considerantur & in mandati forma, promissiones de salario, seu remunerationes procuratoris; tamen citra pactũ redemptionis litis, vocant pactum de quota litis, quod est prohibitum.[ll] Desiderat & cõstitutio procuratoris à capitulo factæ, vt personæ de capitulo numerentur, & specificentur in procuratorio, seu mandato,[mm] nisi sigillum capituli in procuratione fuerit appositum.[nn]

### SCHOLIA.

a Consensus hic est reciprocus & mandãtis, & acceptantia mandatũ, nempè procuratoris, l.1.manda. ff.§.fi.de obligation. quæ ex consensu nascuntur, l.2. de actio.ff. inter præsentes fit verbis, inter absentes literis, & per nunciũ, l.si hæreditatem, 32. & l.fi.mandati.ff. quare nec interest, quibus quis verbis vtatur, num *volo, mando, rogo*, vel aliis, dummodò de consensu constet, dict.l. 1. §.1.manda.Nam & qui rogatus facit, ex mandato obligatur, l.rogatus, 33. manda.ff. verba tamen commendatoria non obligant ex mandato, vt siquis dicat, rogo te vt talem commendatum habeas, l. si verò non remunerandi, 12. §. cùm quidam, manda.ff.l.fi.C.quod cum eo, qui in aliena potestate est, &c.Notant autẽ iura nomen cõmendãdi, & ipsum commendare, cùm ad personam refertur, non inducere obligationem, vt in d.iuribus.at relatum ad rem, inducere, & idem esse, quod deponere, & fidei alicuius committere, vt in l.24, depositi.l.fi.quod cum eo, qui in alien.potesta. est.l.commendare, 86.de verborum significa.ff.Mandare etiam non videtur, qui hortatur, vel est instigator, l.ob hæc verba, 20.de his qui notant.in fam.lib.3.ff.tit.2.Nuncius, & literæ nihil aliud addũt mandato, quàm explicationem, vel cognitionem consensus, & ideò mandatum illis modis contrahitur, l.1. §. 1. & l. si hæreditatem, 32. & l. fin.mandat. præsens, ita & absens procurator datus.

l.1.§.fi,

l.1.§.fin. cum 4.sequen. de procuratoribus.ff.

b l.2.§.fin.manda.ff.§. fin. eod. tit apud Iustinia.l.1.§.sed ex cōtrario, & l.si eum,qui in mea potestate, 5.de exercitor. actio.ff.lib.14.tit.1. alioquin si interueniat merces,erit locatio operarum,dict.l.si enim,& dict.§.sed ex contrario. Si autem alia res,præscriptis verbis,causa consideranda, ex l.naturalis,de præscrip.verb.Nec obest,quòd salarium procuratori aliquando constituatur,vel promittatur, vel officio iudicis ei detur : id enim non nomine mercedis: sed cuiusdam remunerationis fit, l.si remunerandi,6.& l. salarium,7. de procuratorib. ff.

c Nam mandati actio non poterit competere si non intercesserit mandatum l.ex mandato, 20.§.fi.manda.ff.

d l.si quis alicui, 27. & l. fin.manda.ff.cum similib.

e l.si remunerandi gratia, 6.§.si passus sum, l.qui fide alterius 53.mand.ff.l.si fideiussor, 6.C.eo.titul.contrà si præsens prohibuerit,dict.l.qui fide,& l.si pro te præsente.40. manda.ff.

f l.qui patitur,18.eod.Et in summa, semper qui non prohibet, cùm sciat, pro se interuenire, mandare intelligitur, l.semper,60.de regul.iur.sic pro magistro nauis exercitor tenetur,non solùm quia eum præposuit:sed etiā si passus est sciens eum præponi,l.1.§.magistrum autem,de exercitor.actio.lib.14.ff.ti.1.Et positum quis aliquid dicitur habere in cœnaculo, non solùm qui posuit ; sed etiam qui positum passus, l.si verò plures, 5.§. possum, de his.qui deiecer.lib.5.ff.tit.3.quod & intelligendum,quando præsens patitur, in sui fauorem, & vtilitatem fieri, & non contradicit, vt explicat fusè Decius ad d.l. semper,& ita præsentem, & non contradicentem æquiparat absenti, qui scit factū sui gratia,& non contradicit,iuxta l.absentis,& ibi glos. si cert.pet.C.

g dict. l. semper,de regul. iur. ff.c. ratihabitionem,10.eod. titul.in sex. c.fin.de iureiurand. in sex.l.si.Cod. ad Senatusconsult. Macedonia. l. licet, de iudic.ff.l. si pecuniam, de negot. gestor. C. Notandum tamen, ratihabitionem non verè esse mandatum ; sed & in fictione pro eo haberi. Aliud enim verò mandatum, aliud ratihabitio, Barthol. ad l. is, qui pro emptore, de vsucap. ff. quia fictio fundatur in similitudine æquitatis, vt in l. postliminium, de captiuis,& postlimin. reuers. cessante æquitate non æquiparabitur ratihabitio mandato. Atque in statutis, alijsque stricti iuris negotiis, in quibus de mandato agitur, non sufficeret ratificatio, vt notat Bald.ad l.exequutorem, de exequutio. rei iudic. vide & Decium in l. semper, num. 17. de reg.ior.in ff. Atque vltrà, interdum haberi ratum gestum a præsente obseruandum est, & tunc dari actionem mandati, l. si remunerandi, §. si passus, & l. qui patitur, & l. qui fidem alterius, manda.ff. interdum haberi ratum gestum ab absente, & tunc dari actionem negotiorum gestorum, & non mandati, l. si pupilli, §. idem ait, de negot.gest.ff.l.ex mandato, §.si fideiussori,manda.ff. Et quamuis comparetur tunc ratum cum mandato in effectu: non tamen quod ad speciem actionis pertinet.

h c.1. de homicid.in sex. & qui incitat ad certum homicidium,de homicidio tenetur, c.sicut dignum,6.§.qui verò se asserunt, de homicid. c. cùm ad sedem, de restitut. spoliator.l.1.§. deiecisse, de vi,& vi armat. ff.& hîc mandatum obligationem parit ad pœnam,iuxta tit.de oblig. quæ ex delicto nascunt. non autem inter mandantem,& exequentem nascitur actio pro euictione delicto commisso,vt mandatarius pro exequēte etiam teneatur : nam inter eos ex hoc mandatu illicito non nascitur obligatio,§.illud quoque mandatum,de mandat.apud Iustinia. in delictis non cadit euictio : sed quisque pro suo crimine pœnas patitur,l.seruus non in omnibus, 20.de actio.ff. l.11.§.7. quod vi,aut clam.ff. Quamquam extra delicta, qui obtemperat iussu eius,qui potest cogere,vel iudicis, vel domini,liberetur à culpa, l.11.de his, qui nota.infa.ff. l.37. ad leg. Aquil. l.151.l. 167.l.169. de regul.iur.ff.

i Qui patitur crimen agi, cùm potest prohibere, non est immunis à reatu : sed particeps, & consentiens, c. sicut dignum,6.§.illi etiam,de homic.ca.1.& can.error,83.dist. c.2. de hære. nec caret scrupulo societatis occultæ, qui manifesto facinori desinit obuiare, dict. §. illi etiam.ca. facientis.86.dist.c.constitutus,in 1.de testib.quique patitur fieri, & non prohibuit, pro sciente, & consentiente habetur, l. in lege Aquilia, 44. & l.scientiam, 45. ad leg. Aquil.ff.in l.2. & 3. de noxa. act.ff. vt qui prohibere non potuit, non est scientia puniendus, l. culpa caret, de reg. iur.ff.l.in delictis seruorum.4. de noxal.actio.

k dict.c.1. de homicid. in sex. l.1.§. sed etsi cùm quis, de vi, & vi arma.

l in l.1.& l.si mandauero, 22.l.si mandatu, 59.§. Paulus respondit, manda. ff.§.mandatum, & in diem.de mandato. Purè, vt mando vt sic agas.In diem mando tibi vt vsque ad annum hoc agas.Ex die,vt mando vt post annum agas sub conditione,si tuo periculo,vel alterius velis gerere,l. & Aristoni,39.manda.l.3. & 4.de procura.In perpetuum; idest,pendente vita,l.4.eo.tit.pro socio, ff.potest quis & ita aliquem constituere suum procuratorem, vt quoties se abesse contigerit, suo munere fungatur, c.si quem sub ea forma,8.de procura.in sex. vbi tractatur de eo modo & vi eius formulæ.

m diligenter fines mandati seruandi, c.cùm dilecta,de rescript.c. Pisanis,de restit.spoliator.& qui excedit, non nocet domino mandāti:aliud enim fieri dicitur,quàm mandatum sit,§.is,qui,de mandato.l.diligenter,5.l.potest, 41. l.si quis pro eo.46.manda.l.cùm mandati, 12.Cod.eo.tit. Gellius lib.1.cap. 13. Cicero libro 2.epistolarum familiar. epistol. 7.

n vt diximus suprà in diuisione mandati, & in cap.qui generaliter,de procura.in sex.cum similib.

o qui generaliter,vel ad omnia negotia, vel ad agendum, vel ad defendendum constituitur procurator,non debet ex vi generalitatis admitti ad aliquem articulum, qui speciale exigit mandatum, c.qui ad agendum, 4.de procura.in sex.c.2.de appell.Cle.2.de procura.l.Pomponius, eo.tit.ff. c. si sacerdos, de officio ord.ca. quamquam,23. dist.Neque mandatū generale cum quibusdam expressis cum clausula, *Et alia*, *&c.* porrigitur ad maiora,sed tantùm ad similia negotia expressis,l.1.de diuers.rescrip.C.l. si.de tritico,vino,oleóque lega.

p c.qui ad agendum,§.1.de procura.in sex. l.iusiurandum,§. 1.§. fin. de iureiuran.

q dict.cap.qui ad agendum,de procura.in sex.cap.contingit,de transactio.cap.per tuas,de arbit.l.transactionis,C. de transact.l.procurator,cui generaliter libera, & l.mandato,de procura.

r c.coram,de in integrū restutio.quando videlicet petenda est principaliter restitutio ; contrà si de ea quæstio incidat,c.suscitata, C.de procura. l.vnic. C.etiam per procuratorem causam restitutionis in integrum agitari posse.

s c.nonnulli, c.ex parte, de rescript.

t c.fin. de procura. in sex. Atque rursum in hoc speciali mandato exigitur expressio certæ personæ,cùm qua matrimonium mandetur contrahi. l. generali, de ritu nupt. ff.facit,ca. innotuit,de arbit.ca.in summa,29.quæst.1.

u c.veniens, qui cleric. vel vouentes,&c.

x c. per tuas, de arbitr.

y c.fin.de fide instrument.

z Iuxta ea, quæ traduntur in c. quòd translationem, de offic. lega.

aa c.quod de his, in fine,de senten.excom.argum.ca. quem pœnitet.de pœnitent.dist.1. Sed procurator non absoluitur : sed mandat iudex alij, vt dominum absoluat. Vide de hoc decisionem Rotæ, 426. *Si decanus*, in nouis.

bb ca. quæris, de consecra.dist.4.

cc ca. si habes, 24.q.4.

dd c.fin.

dd c. fin. de iuramen. calum. in sex.

ee c. procurator, de electio. in sex.

ff Clemen. 2. de procura.

gg l. non solùm. §. fio. de procura. ff.

hh l. Pomponius, de procura. ff.

ii l. 3. de acceptilatio. ff.

kk Rota decis. 323. *Nota Paul.* in antiq. Gloss. ad Clem. vnicam, de concess. præben. ad verbum, *admittendum.* & decis. Rotæ, an procurator generalis, in antiquioribus collectis per Bernardum de Bisigneto Cardinalem. Idem in possessione capienda beneficij, quæ habet plus iuris, cap. accedens, de præbend. l. 3. de acquiren. possessio. Diuersum in simplici adeptione possessionis, quæ potest acquiri per amicum sine speciali mandato, & per excommunicatum, c. pro illorum, de præbend. sicque distinguitur in decis. Rotæ, 290. *ad recipiendum.* in nouis.

ll in l. si remunciandi, §. Maurus, manda. l. si contra licitum, C. eod. tit. l. litem re redemisse, 15. C. de procura. l. sumptus, C. de procura.

mm c. fin. de procura. cum ibi notatis per Bernardum, etiam si per notarium fiat. Vide proximè citata iura, ex Rota in proxima nota.

nn Sic tenet Rota in huc, & in præcedente casu, decis. 131. Incip. *nota non valet.* in antiq. & decis. 554. *verum si notarius.* Quamuis in abbatis, & monasterij procuratorio dubitatum fuerit. Aliqui enim dominorum auditorum Rotæ tenuerunt, quòd procuratorium valet, si notarius dicat in instrumento. Talis abbas, & conuentus faciunt tales procuratores in tali causa, sine sigillo illorum. Alij verò tenent contrarium, in decis. Rotæ 643. *Aliqui domini,* in antiquis.

## CAPVT VII.

*Cuius gratia fieri mandatum potest.*

MANDATVM sex modis fieri potest.[a] Nam aut mãdans sua tantùm gratia mãdat, & non mandatarij: aut sua gratia, & mandatarij: aut aliena tãtùm: aut sua, & aliena: aut mãdatarij, & aliena: aut sua, mandatarij, & aliena: sed non ex omnib. nascitur obligatio, vel actio mandati: Nam cùm gratia tantùm mandatarij fit, est potiùs consiliũ:[b] in aliis contrà. Est & procurator in rem suam datus, qui postquàm mandatum suscepit, videtur dominus esse litis institutæ, & ita suo nomine cõdemnatur, cùm habeat cessas actiones vtiles, quas etiam proprio nomine videatur intentare. Quare & in vtilitate iudicij, vel in incommodo, præfertur domino, seu mandatario.[c] Alioquin procurator procuratorio nomine agens, non suam: sed mandantis vtilitatem agere dicitur.[d] Quilibet prælatus Ecclesiæ, & episcopus, ecclesiasticarum rerum est procurator, non dominus,[e] & conditionem Ecclesiæ meliorem; deteriorem verò facere non potest.[f]

### SCHOLIA.

a Explicantur quinque primi modi à Iustinia. in §. 1. & sequentib. de manda. à Caio in l. 2. manda. ff. de sexto in l. si procuratorem. §. tutores, co. ff.

b §. at si tua, §. tua tantũ gratia, de mãda. l. 2. in princ. l. Quintus Mucius, 4. §. fi. manda. veluti si quis alicui mandat, vt pecunias suas in emptionem prædiorum collocet potiùs, quàm fœneret. Et ita consilij non fraudulenti non est obligatio, cùm is, cui datur, possit apud se expendere an sibi expediat illud sequi, dictis iuribus, & l. consilij, de regul. iur. ff. nisi alioquin qui facturus non esset, si non fuisset ei mandatum, l. si remunerandi, 6. §. Planè, l. si quis mihi, manda. ff. aut lucri captandi causa consilium datum fuerit fraudulentum, l. 8. de dolo. ff. l. si quis cùm aliter, de verbor. obliga. ff.

c l. 4. de re iudica. ff. l. procurator in rem suam, 55. l. Plautius ait 61. l. quæ omne, 25. de procurato. ff.

d l. quoties quis, 81. de verbor. oblig.

e c. 2. de donation. lib. 3. ti. 24. can. fi. 12. q. 2. c. sine exceptione, 12. q. 2. ca. casellas, 10. q. 2. cum simil.

f c. 1. de in integrum restitutio. l. qui fundum, §. si tutor, pro emptor. ff. l. ignorantis, de procura. ff. d. c. 2. de donatio.

## CAPVT VIII.

*1 Effectus. 2 Et actio mandati directa. 3 Contraria.*

1 EFFECTVS mandati suscepti plures sunt; verùm præcipui erunt, vt procurator datus pro impeditis, vel nolentibus negotiis suis superesse, vices agat mandãtium.[a] Et cum legitimo procuratore gestum, cum domino factum censeatur; quare & ideò ipse dominus damnatur, qui damnum, vel commodum negotij habet; non procurator.[b] Cogitur & à iudice procurator datus ad lites, qui cœpit exequi munus, agere, vel defendere.[c] Item acquirimus nobis per procuratorem,[d] & conseruamus quæ iam competunt.[e] Sed & qui mandatum susceperit, si susceptum non impleuerit, damnatur in quantũ interest mandãtis:[f] item si non gesserit.[g] Nam & non solùm pro malè gestis; sed etiam pro non gestis tenetur procurator.[h] Et tamen pro pecunia mandata exigi, quàm pro non exacta,[i] & tam ob dolum, quàm ob culpam.[k] Sumptus ratione bona fide habita,[l] præstare necesse est: non autem mandatarius præstabit casum improuisum.[m]

2 Agetur & in casib. superioribus, mãdati actione directa, ad implenda ea, quæ suscepta sunt per mandatarium, seu procuratorem,[n] si excesserit fines mandati in præiudicium mandantis,[o] si exactam pecuniam nomine mandantis ei noluerit restituere.[p] Datur & hæc directa, non solùm mandanti; sed etiam eius hæredi[q] aduersus mandatarium, seu procuratorem.[r]

3 Contraria autẽ actione mandati procurator experiri potest contra mandantem,[s] & hæredes eius,[t] pro expensis iustè factis, & pro aliis, quæ ei absunt pro exequendo mandato,[u] & pro eo, quod mandatum est, & non vltra:[x] proque salario certo promisso:[y] potest & experiri, vt mandans pecuniam ad expediendum mandatum præstet.[z] Et in summa, vt liberetur ab omni obligatione vel fideiussoria, vel ratione mandati contracta; quo nomine etiam ad liberationem, scilicet, agit, etiam antequàm ipse ex mandato satisfaciat, ex certis causis.[aa]

### SCHOLIA.

a l. 1. §. vsus, de procura. ff. Non tamen prohibetur, qui procuratorem dedit, causæ suæ, si velit, adesse, l. Paulus respondit, 69. de procur. ff. posset enim interdum alioquin procurator cum aduersario colludere, l. 27. de inofficio. testa. ff. neque enim quis tantam alteri concedit potestatem, quin eandem, vel similem sibi conseruet. Sic & præsente domino, procurator rectè ei stipulatur, & quærit l. si procura.

si procuratot,79.de verbor.obliga.tamen hoc interest inter gestum à procuratore præsente domino,& gestum eo absente,quòd eius,quod eo præsente acquisitum est,non transferuntur in eum actiones nisi cedātur ei à procuratore:dict.l.si procuratori:contrà si fuerit absens: quia ei tunc sine cessione quæruntur, l.49.de acquiren.posse.

b procurator suo nomine non damnatur,ideò non in eum: sed in dominum iudicati actio datur, nisi in rem suam fuerit constitutus, vel nisi se liti obtulerit, id est,nisi sine mandato pro domino litem susceperit,promittens de rato,l.4.de re iudic.ff.l.Plantius,65.de procurator.ff.aut nisi procurator vendens prædium, fidem suam de euictione obstrinxerit,l.procurator, qui pro euictione, 67.de procura.Omne commodum, & incommodum pertinere ad dominum tradit l.ex mandato, 20. manda.ff. & inuito procuratore,quod is acquisiuit,dominus potest exigere, l.procurator, 68. de procura.

c Clement. 1. de procuratorib. l. sed & hæ personæ, cum duabus sequentib.de procura.ff.l.filiusfamilias, 9.§.fi.eo. distinctione adhibita,l.mutus,43.§.si procurator,cum a.l. seq.eo.tit. Potest & cogi procurator reconuentus defendere,si egit,ca.12. de procura.apud Grego.l.5.C. de proc.

d §.ex his itaque,per quas personas cuique acquiritur, lib. 2.Institutio.tit.9.l. quod procuratæ, 68.l. per procuratorem,72. de procuratorib.ff.l.si procuratori,79.de verbo. obliga.ff.l. communis seruus, 42.§.1.l. si procurator, 13.l. traditio, 20.§.fin.l.si nec in vacuam, 34. §.2.de acquirend. possess. ff.

e l. per procuratorem, 72. de procuratorib.ff.l.si procurator,17.de operis noui nuncia.ff.

f l.si quis alicui,27.§. qui mandatum, manda.ff.

g l.diligenter,5.§.1.& l.si remunerandi,6.& l.si procuratorem, 8.§. si tutores, l.si mandauero, 22.§.fi.l. si quis alicui scripserit,27.§.qui mandatum, manda.ff.l. si maritus,5.C. eod. tit. Voluntatis enim est suscipere mandatum: sed necessitatis consummare, l. in commodato, 17.§.si quid autem,commod.ff.d.l.1.§.1.& seq.manda.ff.

h verba hæc sumpta sunt ex l.procuratorem,11.C.manda.

i Sic à procuratore dolum præstari conuenit, d.l.procuratorem,& l.à procuratore,13.manda.C.Bonam fidem præstare debet,qui rem procurat,l.idemque,10.l.si mandatu, 59. manda.ff. quia & ea in omnibus contractibus exigitur,l.bonam fidem,de actio. C. Dolus existimatur inesse mandatario,seu procuratori, si nolit prosequi,quod prosequi potest: aut nolit exigere,quod potest exigere,l.dolus,44. manda. ff. item si mandato accepto de discutiendis viribus, & facultatibus eius, cui mandans volebat credere,sciens,prudénsque eum non esse idoneum:talem tamen esse renunciauerit, l.si mandauero tibi,42.manda. ff.l.quòd si cùm scires, 8. de dolo,lib.4.ff.tit.3. Atque interdum propter dolum procuratoris dominus restituitur in integrum contra ea, quæ per dolum gesta sunt: maximè si ipse procurator non sit soluendo,vt in cap.2. & ibi per glossam ad verbum, *restituimus*, de in integrum restitutio.lib.1.tit.41. nec potest inter contrahentes pacisci ne dolus præstetur ex contractu, l.contractus, 23. de reg. iur.cum simil. eò quòd ex hoc pacto occasio delinquendi sequeretur,contra l.conuenire,de pactis dotal.ff.l.alia lege, §. eleganter, solut.matrim. ff. Poterit & dominus procuratorem suum conuenire ex dolo, quem procurator contra alium commisit; quia procuratoris generalis dolus domino nocet, l.apud Celsum,§.quæsitum, de exceptione doli.ff.l.1.§.2.de ædilit.edict. si potuit prohibere,& non fecerit, quod prosequitur decisio Rotæ 431. *Nota verum episcopus*,in antiquis, vbi & ratio à præsumpta societate,& participatione doli.

k De omni culpa tenetur mandatarius, d.l.procuratorem, & l.à procuratore, manda. ff. de lata, leuique,vt ibidem dicitur,l.si procuratorem, §. dolo & l. dolus, manda.ff.l. contractus,de regul. iur.ff. & de leuissima, Glos. Cynus, Iacobus de Aretio,Ioannes Azo ad l.à procuratore, C.de manda.Cynus ad c.contractus,85.de reg. iu.in sex.facit l. in re mandata,31.C.manda.ibi aliena negotia exacto officio geruntur,&c.

l Sumptus enim repetit contraria mandati actione factos pro negotiorũ gestione,vel lite,etsi causa ceciderit mandatarius,seu procurator,etsi sine culpa sua dãnatus fuerit dominus,c.cùm pro causa,de procura l.etiam,4.l.procuratorem,11.l.si contra licitum,20.manda.C.l.idemque,10. §.idem Labeo,& l.56.§.fi.& l.ex mandato,manda.ff.l.qui proprio nomine, 46.§. litis impedia, l.actoris, 30. & sequent. de procura.ff. quod intelligendum, quando cum mandato quis sumptus fecerit in causa amissa:alioquin si sine mandato quis gesserit,vel defenderit, aut egerit,repetet quidem sumptus, si obtinuerit: non etiam si damnatus fuerit, vt etiam si inutiliter sine mandato gesserit,l. iam tamen, §.in hac, in 2.iudica.solui.ff.l.sed an vltrò,10. manda.nisi ratihabitio sequatur,l.Pomponius, 9.de neg. gestis. ff. Qui vtiliter sine mandato gesserit, repetit non tantùm à domino:sed etiam ab Ecclesia,cuius vtiliter negotia gesta sint,impensa probabili ratione,c.quicunque, 12.q.4.c.quod quibusdam, de fideiussor.c.1. de deposito. Expensæ porrò nõ debent excedere probabilẽ modum, vt liquet ex iam antè citatis iuribus, & per l.procuratorem,C.manda.l.inter quos,§.fi & l.seq.de damno infect. c.cùm venissent,de eo, qui mittitur in possess.c.2.in fine, de sequestra.poss.

m l.à procuratore,13.manda.C.l. contractus, 23.in fine, de regul.iur. ff.nisi in tribus casibus: primus, si conuenerit expressè, vt casum fortuitum præstet mandatarius, l.negotium,de neg.gest.l.1.C. de depos.l.1.comm.l. quæ fortuitis, C.de pignera.act. Secundus, si culpa mandatarij præcedat casum, vt in l.si vt certo, ff.si interdum,& l. in rebus,commod.ff. Tertius,si mandatarius fuerit in mora ante casum fortuitum,l si in Asia,§.fi.deposi.ff.

o l. si mandauero, 22.§.fin. cum 3.sequent. de procura. ff.§. mandatum, non de manda. apud Iustin.nisi forsan mandatarius non potuerit sine sua culpa implere,l.si quis,27. §.qui suscepit, mandat. ff. aut si alius mandatum impleuerit, aut si nihil interest mandatoris, non impleri, l. si procuratorem,8.§.mandati,& §.mandaui manda.ff. Agitur hic & de fide rupta per iudicium famosum, ex quo condemnatus infamis, l. in re mandata, 21.manda.C.l.1.. & l.furti, 6. §.5. de his, qui notant. infam. ff. vltra condemnationem quanti interest mandantis, quæ coniungitur,l.ad comparandas,16.C. mand.l.8.§.6.eod.ff.

o l.diligenter, 5.& l.potest, 41. mand. ff. & ita deteriorem causam fecerit domini, l.3. manda.ff.vt aliter tenetur si causam læserit, l.cùm per procuratorem. 9. manda.C.l.8. §.1.eod.ff.l.10.de procura. C. dictum autẽ hîc ita demùm agi in mandatarium excedentem, si excesserit fines in præiudicium mandatoris; non etiam si meliorem conditionem eius excedendo fecerit, l.3.& l. diligenter,5.§. fin. manda. ff. Cæterùm si mandatum habet legis vices subditis impositum, illud debet ad vnguem, & strictiùs obseruari, neque illud quilibet, etiam si videatur illi inde sequi maior vtilitas, licitum est illud explicare pro suo arbitrio, l.prospexit, qui, & à quib. manu, liber. non fiant. Quia quemadmodum constitutio: sic explicatio legis ad solum principem pertinet, l.1. & fin. C. de legib. Et ita iussit expressè Deus Deuter. 12.c.vers.final. *Non facietis singuli, quod vobis rectum videretur: sed quod præcipio tibi, hoc tantum facito domino,nec addas, vel minuas*, consentit c.4. Deuter. & Prouerb. c.30.vers.6. Apocal.c. fi.vers.18.& seq. Similiter qui mandatam, vel delegatam habent iurisdictionem à principe,non possunt efficaciter eam prorogare vltra mandata, nec procurator pro ea causa datus cõsentire potest prorogationi, cùm sit in eo, sine potestate extra mandatum, c. cùm olim,32. de offic. delega. Atque in mandatis rerũ iudicatarũ exequendis,

ea oportet

Google

ea oportet ex tenore exequi, l. seruo inuito, 65. §. cùm prætor ad senatusconſ. Trebell. ff. propter authoritatem rerum iudicatarum, ob quam publicè intereſt ita fieri: neque executor nudus authoritatem habet interpretandi sententiam, l. executor, 4. §. 1. de appell. ff. libr. 49. ti. 1. l. executorem, 18. de executio. rei iudic. lib. 7. C. ti. 53. & ſi aliter, quàm statutum fuerit, exequatur, rectè ab eo prouocatur, dict. l ab executore, quia non poteſt ſibi partes cognitoris, aut iudicis aſſumere, l. ſi vt proponis, 6. de executione rei iudic. li. 7. C. tit. 53. poteſtque eius executioni reſiſti, l. 5. C. de iure fiſc. In mandatis etiam militaribus olim, dum viguit diſciplina militaris, capitale ſæpe iudicatum eſt ab illis declinaſſe, quamuis tranſgreſſio fœliciter ſucceſſiſſet. Sic Poſthumius dictator A. Poſthumium filium, quòd non ſuo iuſſu: ſed ſua ſponte præſidio progreſſus hoſtes fuerat, victorem quamuis, ſecuri percuti iuſſit, vt refert Diodorus Siculus, lib. 12. Liuius in 4. Gellius lib. 17. c. fi. Refert & Valerius Maximus, lib. 2. c. 7. vbi & addit ſimile exemplum de Manlio Torquato, qui in bello Latino conſul, filium prouocatum à Gemino Metio, duce Thuſculanorum, ad dimicandum, ſe ignaro, deſcenderat, quamuis victorem, à lictore abreptum in modum hoſtiæ mactari iuſſit: quod recenſet Liuius, & alij. Sic Papyrius dictator, cùm aduerſus imperiũ eius Q. Fabius Rullianus magiſter equitum, exercitum in aciem eduxiſſet: quanquam fuſis Sãnitibus: tamen eum nudari, virgis cædi iuſſit, vt idem Liuius ait lib 8. Omitto ſimilia. Mandatum quoque Apoſtolicum plenè implere debet, qui implendum ſuſcepit, in fauorem eorum, quorum cauſa mandatur, & ſecundum intentionem mandantis, vt docetur in c. mandatum Apoſtolicum, 38. & ſeq. literis 39. de reſcript. nec debet de caſu ad caſum extendi. c. cũ de non ſacerdotali, §. idem, de præbend. in ſex. Mandata Apoſtolica, ſeu Papæ habent vim conſtitutionis, Domi. in c. fi. de hæretic. in ſex. facit, c. à nobis, in 1. de ſent. excommunic. per l. 1. & fi. comminatio. vel epiſtolas, &c. C.

p l. ſi procuratorem, 8. §. dolo, & ſeq. 11. l. procurator, 5. l. ſi mandatu. 59. manda. ff. niſi res perierit ſine culpa ipſius mandatarij, dicto §. dolo, quo caſu non tenetur de reſtitutione, ſi modò periculum in ſe non ſuſceperit, l. & Ariſtoni, 39. manda. ff.

q l. ſi verò, 12. §. fi. & dict. l. ſi mandatu, 19. mand. ff. Si filiusfamilias quoque mandauerit, poterit & patri competere actio: & ſi ſeruus, domino. l. ſi mandauero, 32. § fugitiuus, manda. ff.

r l. 1. §. ſi te rogauero, & §. quòd ſi rem, depoſit. ff. nec aduerſus alium regulariter competit, quam mandatarium, l. mandati. 14. Co. de fideiuſſ. vel niſi perſona mandatarij ſit filiusfamilias, aut ſeruus: quia tunc ageretur vel contra patrem, vel contra dominum de peculio, l. quod filiofamilias, 61. manda. iuxta diſtinctionem, l. cum actum. 16. de negotiis geſtis. ff.

s l. ſi verò, 12. §. contrario, manda. ff.

t l. ſi præcedente, 58. manda. ff.

u c. 6. de procur. & ſuprà in litera latiùs docui cum diſtinctione, & l. actores, 30. & l. ſi quis cum procuratorio, 31. de procurator. in fi. l. 7. manda. ff. l. ſumptus, 53. de pact. ff. Et ſi quid ob mandatum ſibi abſit, mandatarius hac actione vt reſtituatur poteſt agere: aut per exceptionem, conuentus repetere, ac deducere, l. idémque, 10. §. idem Labeo: & l. ſi verò, 12. §. ſi mihi. & §. ſi quis. 27 §. impendia, manda. ff. cum ſimilib. vt etiam quod ſeruus ex mandato emptus, mandatario furtum ſine ſua culpa fecerit, l. inter, 26. §. ſi cùm ſeruus, manda. ff. l. ſi ſeruus, §. quod verò, de furt. ff. Et ſi propter mandatum vſuras pro mutuo contraxerit. ex mandato aget, vt à mutuo, & ab vſuris liberetur, in l. 2. C. manda.

x l. rogatus vt fideiuberet, 33. cum ſeq. manda. ff. l. 2. C. eod. ti. Sic qui ſoluit ante diem, qua mandatum eſt ſolui, non repetit, niſi poſt diem, l. fideiuſſor, 51. manda.

y Si remunerandi gratia honorarium: id eſt, ſalarium certum promiſſum erit, erit mandati actio, l. ſi remunerandi, 6. manda. ff. l. 1. Co. eo. ti. l. ſi aliàs conſtitutum ſit. l. ſalarium, 7. eod. ff. l. 1. & 3. de proxeneticis, ff. alioquin ſalarium incertæ pollicitationis peti non poteſt, l. ſalarium, C. manda. neque iudicio mandati, neque extra ordinem, vt conſtituatur, l. qui mutuam, 56. §. ſalarium, manda. ff.

z l. ſi verò, 12 §. fi. & l. ſeq. manda. ff.

aa l. Lucius Titius, 8. & l. ſi mandatu, 45. in princ. cum ſeq. manda. ff. l. ſi pro ea, Cod. eod. ti.

## CAPVT IX.

*Quibus modis extinguuntur mandatum.*

PRocurator à prælato, rectore, vel alio quolibet pro Eccleſia, vel beneficio conſtitutus, per mortem conſtituentis reuocatur, etiam quod pertinet ad negotia iam incepta, & lite in cauſa iam conteſtata. [a] At in propria cauſa, non Eccleſiæ, finitur quoque mandatum re integra, moriente mandante, vel mandatario: non ita re non integra: [b] finitur etiam mutata voluntate à mandante, vel priore reuocata: [c] quemadmodum contrà finietur, ſi mandatarius, ſeu procurator, integra adhuc cauſa renunciet, vt oportet, mandato: [d] cenſetur & reuocatus procurator prior, alio in locum eius poſteà ſubſtituto, [e] vt & mandatum generale derogat ſpeciali. [f]

### SCHOLIA.

a Hæc eſt ad verbum deciſio noua in Clem. fi. de procur. quæ multas quæſtiones ea de re antiquitùs agitatas determinauit. Nihil enim agi debet ſede vacante, & ſi fiat, perperàm fieri dicitur, c. 1. & c. fi. ne ſede vacan. vide Gloſ. ad dict. clem. fi. ad verbum, *reuocari*.

b c. relatum, c. licet, de offic. delega. lib. 1. Decretal. tit. 29. vide deciſ. Rotæ 349. *ſi Papa mandet*, in nouis, §. item ſi adhuc, de manda. apud Iuſtinia. l. ſi defunctus, de procur. l. inter cauſas, manda. ff. l. mandatum, Co. eo. Finitur morte mandatarij quoque mandatum, in l. ſi quis alicui ſcripſerit, 27. §. morte, mandat. ff. Re etiam integra in dato, vt aliquid fiat locus eſt pœnitentiæ, l. 2. §. 2. de condictio. cauſa data. ff. Res integra in iudiciis dicitur ante litem conteſtatam: in negotiis, ante præparamenta, vt ait gloſſa ad Clem. fi. ad verbum, *pro Eccleſ.* de procur. in iuriſdictione tamen delegati morientis, non cenſetur res integra, ſi ea iuriſdictione ante mortem vti cœperit, c. licet vndique, de offi. & poteſt. iud. delega. vti autem cœpit citatione facta, c. gratum, 20. eo. ti. c. fi. de offi. lega. l. ſi quis poſteaquàm, de iudic. ff. facit l. 1. de pollicitatio. l. nam & ſeruus, §. ſi vino, de negotiis geſtis, & citatione cenſetur perpetuata iuriſdictio, quamuis non cenſeatur negotium cœptum, niſi poſt conteſtationem, vt explicat gloſ. in dict. c. gratum, ad verba, *quaſi cœptum*. Ante litem itaque conteſtatam, libera eſt domino mutandi procuratoris poteſtas, vel iudicium in ſe ſuſcipiendi, veluti re integra, c. in cauſis, de electio. l. ante litem, 16. ibi de procur. ff. l. 3. C. mand. §. pe. de manda. apud Iuſti. Poſt litem autem conteſtatam non niſi cum cauſa, eáque cognita, c. quamuis, 2. de procur. in ſex. vt propter ætatem procuratoris, religioniſque beneficium, l. poſt litem, 17. §. fi. l. aut religionis, 18. de procurator. ff. item ſi ſuſpectus factus fuerit procurator, vel ſit in vinculis, aut in hoſtium prędonúmve poteſtate, l. item ſi ſuſpectus, 19. eo. ti. de proc. vel ſi diſtringatur alio iudicio publico, priuatóve, valetudine, vel re ſua maiore, l. vel iudicio, 20. eo. vel exilio, vel ſi lateat, vel poſtea inimicus ſibi fiat, l. vel exilio

21. eo. aut affinitate aduersario iungatur, vel hæres eius fiat, l. aut affinitate, 22. eo. aut peregrinatione longa, aut alia quadam iusta causa abſit, l. aut longa, 13. eo. de procu.

c l. si verò non remunerandi, 12. §. si mandauero, manda. ff. Sed non sufficit mutatam esse voluntatem, seu reuocatum esse mandatum. Oportet enim eam mutationem, & reuocationem cognitam esse mandatario, l. si mandassem tibi, 15. manda. ff. c. in nostra, 4. de procura. Quamobrem si antequàm literæ reuocatione peruenerint ad procuratorem, factum quippiam, aut conclusum in processu fuerit, factum cum procuratore, non obstante reuocatione, valet, c. auditis, 8. de procuratorib. Quando verò debeat certificari de reuocatione ad hoc, vt quod gerit nomine procuratorio, non valeat, & quando non, & quando sine certificatione reuocetur, docet fusè Rebuffus ad titulum de sublatione Clementinæ, literis, ad verbum, *resignatione*, in Concordatis. Requiritur & insuper antequam gestum cum reuocato procuratore, tãquàm cum falso procuratore factum corruat, vt reuocatio procuratoris ad lites cognita fuerit, non tantùm ei: sed etiam aduersario, & iudici: alioquin cum eo gesta valent, c. mandato, 13. de procura. c. ex parte decani, de rescript. l. vni. & ibi Accurs. C. de satisda. l. si procuratorem, C. de procur. ne fiat fraus aduersario, & ne decipiatur iudex. In procuratore tamen ad negotia, arbitrantur sufficere reuocationem peruenisse ad solum procuratorem, d. l. si is, manda. ff. sumpta à contrario sensu, & sic notat Gloss. ad c. mandato, 13. ad verba, i *domino*, de procur.

d l. si mandauero, 22. §. fin. manda. vbi & causæ quare, & quomodo renunciare mandato possit, vt & in l. sanè, 22. l. seu ob inanes, 23. l. seu ob aliam, 34. l. inter causas, 25. manda. ff. Item si dignitas accesserit procuratori, vel mãdatario, aut inimicitiæ cum domino, l. filiusfamilias, 8. §. fi. de procurat. si valetudinem, aut necessariam causam absentiæ alleget, aut aliam iustam causam, l. aut valetudinem, 9. l. vel hæreditas, 10. de procur. ff.

e Quando diuersis temporibus diuersi constituuntur pro eodem negotio procuratores, c. non iniustè, de procuratorib. in sex. l. si quis cum procuratore, §. fin. eo. ff. etiam si secundus noluerit acceptare mandatum, argum. §. posteriore, quib. mod. testam. infirment. apud Iustinia. nisi exprimatur in secunda procuratione, quòd non reuocetur prior, c. si quis, de procura. in sext. l. si pluribus, de lega. 1. vel nisi plures dati fuerint, & in solidum: de quo vide ca. si duo de procurat. in sext. & ibi Gloss. notat, & Rota decis. 170. *Nota quòd vbi aliquis*, in antiquis. Quòd si quis fecerit procuratores ad acceptandum beneficia, si secundò alios fecerit, videtur primos reuocasse: posito etiam quòd primi non sint certificati, per l. si patronus, de manumiss. vindic. ff. l. si quis mihi, §. fin. cum ibi notatis per Glossam, de acquiren. hæredit. quia ex quo solùm agitur de præiudicio constituentis, non requiritur vt procuratores reuocati, sint certificati: aliter autem si in præiudicium alterius requireretur, l. si mandasse, manda. ff. idem traditur decis. 174. *Nota quòd vbi diuersi*, in antiquis. Item si in secunda instantia, putà appellationis dominus alium constituit procuratorẽ, reuocatus censetur, qui fuit cõstitutus in prima, si nõ dicat, se id sine reuocatione prioris facere: quia licèt prima instantia sit eadẽ cũ causa appellationis: sunt tamen diuersæ instãtiæ, c. veniẽs, de testi. Et instantia finita est, ideò cũ primo reuocato factũ in secũda instãtia, nõ valet modò secundi procuratoris cõstitutio peruenerit ad aduersarij & iudicis notitiã, & sic disputat Rota dec. 21. *Si dominus principalis*, in nouis.

f ca. studuisti, 2. de offic. leg. lib. 1. tit. 30. ca. 1. & ca. pastoralis, de rescript.

# DE DONATIONIBVS.[a]

## TITVLVS XIX.

a Ad hunc titulum pertinent tit. de donationibus lib. 3. Decretal. ti. 24. de feudis lib. 3. tit. 20. de donationibus inter vir. & vxorem, & de dote post diuortium restituenda lib. 4. tit. 20. Et in iure ciuili tit. de donationibus, lib. 2. Institutionum Iustin. tit. 7. & lib. 29. ff. tit. 5. & lib. 8. C. ti. 54. de donationibus ante nuptias, vel propter nuptias, & sponsalitiis, lib. 5. C. tit. 3. de donatio. causa mortis lib. 8. C. tit. 57. & lib. 39. ff. tit. 6 de donationibus inter virum, & vxorem, & à parentibus in liberos factis, & de ratihabitione libr. 5. tit. 16. De donationibus inter virum. & vxorem lib. 24. ff. tit. 1. De donationibus quæ sub modo, vel ex conditione, vel sub certo tempore confirmantur. lib. 8. C. tit. 55. de reuocandis donationibus lib. 8. titul. 56. de donationibus à curialibus factis ab intestato, vel testamento eorum successoribus Nouella 101. cùm autem & species donationis sit legatum, possunt huc referri tituli de legatis ex iuris ciuilis Institutionibus, ff. & Co. Potest & locari titulus de concessione præbenda.

### CAPVT I.

1 *Continuatio.*
2 *Et quid donatio.*

1 INter contractus[a] annumeratur donatio: ideò de illa pauca dicemus, antequàm cõtractuum claudamus tractationem, quæ magis ad ius pontificium pertineant.[b]

2 Donatio autem est contractus,[c] quo quid transfertur[d] in alterum[e] sponte,[f] gratis,[g] & irreuocabiliter.[h]

*SCHOLIA.*

a Dubitarunt aliqui, num donatio inter contractus, vel distractus (sunt enim hi duo fines conuentionum, l. 1. §. conuentionis, de pact. ff.) annumerari debeat. Ego autem in ea sum sententia, vt inter contractus annumeretur: quia ex ea nascitur obligatio, vt dicemus in effectu, Deo fauente, & probatur in l. qui donatione, de donationib. lib. 39. ff. tit. 5. Obligatio est finis contractuum, l. ex maleficiis, de actio. ff. distractus autem ad dissolutionem obligationis pertinet, l. si quis absentis, 4. §. is quoque. de actio. ff. Est tamen contractus stricti iuris, non bonæ fidei, § actionum, de actionib. l. eum, qui donationis, 22. de donatio. ff.

b Nam de aliis copiosè tractauimus lib. 28. Syntagma. iuris vtriusque, in c. 7. de finitione, in 8. de rebus, quæ donari possunt, in 9. de personis, quæ possunt donare, & quibus donari potest, in 10. de donationibus inter virum, & vxorem, in 11. de confirmatione donationis inter patrem, & filiumfamilias, & coniuges, in 12. de aliis personis, in 13. de forma donationis, in 14. de donatione causa mortis, in 15. de fine, causis, & actione donationis. Diximus & suprà lib. hoc 3. harum Institutionum in voto de pollicitationibus, tit. 2.

c Ita dicitur contractus, in l. contractus, de fide instrument. C. l. si quis emptionis de præscript. trig. vel quadra. anno. C.

d habet donatio dominij translationem, si is, qui dat, sit dominus, l. in ædibus, 9. §. fin. de donationib. ff. l. senatus, 35. §. donatio, de donation. causa mortis, ff. quo nomine differt à commodato, quo tantùm transfertur possessio & vsus, cùm in omni datione præcisè debeat dominiũ

trans

Digitized by Google

transferri, l. vbi autem non apparet, 75. §. fi. de verbor. oblig.ff.

e quia nemo sibi donare potest,& donantis, & accipientis constituenda est differentia,c. fin. de institutio. vt nemo plurium officio simul fungi potest,l.nemo,de assessor.C. l.si plures,de pact.ff.nemo potest seipsum præsentare.

f c.1.de donatio.l.2.& l.donat e,eo.tit.in ff.l. donari, de regul.iur.ff.

g nam si mercedis causa donetur,non est donatio,l.hoc iure, §. 1. de donat.ff.quare & remuneratoriæ donationes, mercedes,& retributiones,propriè non sunt donationes. l.Attilius,27.l.si pater,34.§.fi.de donat.ff.

h l.1.l.Aristo,de donationibus,ff.l.velles,l.possessionē,C.de reuocan.donat.ca.factorum,12. q. 2. hoc nomine differt à mutuo, in quo de meo quidem tuum fit.non tamen irreuocabiliter.sed ea lege,vt posteà restituas in eadem quātitate,pondere,vel mensura eiusdem speciei,l.2 & l. cùm quid §.fin. de reb. cred. ff. & hanc differentiam expressè adfert Vlpian.in l.si ego pecuniam, si certum peta. ff.differt etiam à concessione precario facta,quæ reuocari potest,non autem donatio,l.Lucius Titius,32.de donat.ff.

## CAPVT II.

*Diuisio.*

DOnationum aliæ dicuntur inter viuos factæ: aliæ causa mortis. [a] Inter viuos ea est,quæ sine aliqua mortis cogitatione fit,quæ & propriè dicta donatio. [b] Mortis causa donatio est, quæ propter impendentis mortis fit suspicionem. [c] Rursum donatio alia simplex,& pura:alia non purè facta pura, & simplex est, collatio beneficiorum, [d] quæ & donatio dicitur. [e] Sunt & aliæ simplices donationes,quæ ita fiunt,vt statim valeant, siue fiant à personis ecclesiasticis, siue à laicis, in Ecclesias, vel laicas, vel ecclesiasticas personas. [f] Non simplex,vel non pura donatio est, cui adiicitur aliqua causa: [g] qualis donatio dotis, [h] donatio propter nuptias, [i] mortis causa donatio. [k] Eleemosyna, quæ est munus ob necessitatem datum pauperi: [l] donatio, quæ Ecclesiæ, & Deo fit pro remedio peccatorum donantis: [m] Item non simplex, nec purè contracta, cui adiicitur modus, [n] tempus, [o] aut conditio. [p] Item harum donationum quædam dictæ directæ,quædam obliquæ. [q] Directæ præstantur per donantem ipsum, obliquæ per alium, vel per hæredem eius. [r]

### SCHOLIA.

a §.1.§.est & aliud,§.aliæ autem,de donatio.apud Iustini.l.1. de dona.ff.l.1.de mortis causa donat.

b & ista donatio dicitur absolutè donatio, quæ per se est irreuocabilis,l.1.de donationib.ff.l.vbi ita donatur de donationib. causa mortis, ff. §. aliæ autem donationes, de donationib.apud Iustin.

c Habet hęc donatio conditionem,vt si quid humanitus,id est,si mors donanti contingat, habeat is, cui datur si autem is,qui donauerit,superuixerit, acciperet, aut si eum ante mortem donasse pœnituisset,l.mortis causa,§. & in summa,de donation.apud Iustinia. l. 1. de donatio. causa mortis,vt morte donantis etiam perficiatur: l.non videtur perfecta,de donation.causa mort.ff. & quantum pertinet ad executionem, inspicimus donantis mortis tempus,l.in mortis causa donationibus,& l fi.eo.tit.

d de hac donatione, seu collatione beneficiorum diximus in tracta.beneficiorum copiosè.

e collatio donatio dicitur, c. quia diuersitatem, & c. post electionem,7.de concessio.præb.cum similib.

f Exempla patent in titulis de donationib.in ff.C. & Institutionib.iuris ciuilis,& de donationibus inter virum, & vxor.& explicatur in l.1.§.fi.de donat.ff.

g Variari possunt qualitates accidentales contractuum pactionibus contrahentium.l.1.§.si conueniat,depofit. ff. l. contractus,de reg.iur.atque in traditionibus, pacta quæcumque apposita seruanda,l.in traditionibus,de pact.ff.l. legem,quam dixisti,C.de pactis conuen. Apparet autem quæ sit causalis donatio ex verbis eius,vt si dicatur, *quoniam quia vel eò,quòd negotia mea gessisti, vel geris, feudum tibi dono.*& sic de similib.§.longè magis, de lega. apud Iustin. l.2.§.fi.de donatio.ff.Quare & causa erit id, ex quo, per quod,vel à quo,vel propter quod, aliquid donatur: vel quis ad donandum compellitur,siue de præterito,siue de præsenti,siue de futuro sit,l.si ita legatum,2. de conditio. & demonstra.Exprimitur & causa per *quia*, conditio per *si*,modus per *vt*,l. demonstratio falsa,17.§.fi. de conditio. & demonstra.lib.35.ff.ti.1.Gloss.ad rubricam, de his quæ sub modo, vel fideicommisso relinquuntur, C. Hic tamen obseruandum donationem ob causam factam, non propriè dici donationem,sed speciem remunerationis,& compensationis,l.hoc,§.fi.& l.Attilius,& l.si pater,§.1. de donat.ff.

h Dos, donatio est, facta causa matrimonij, sine quo non subsistit,l.3.de iure dot.ff.l.8.de ritu nuptiarum, ff. l. 6. C. de incest.nup.& ideò soluto matrimonio res dotalis reddenda,c.1.& 2.de dona.inter virum,& vxor.l.in rebus,C. de iure dotium: quia cessat causa, nempe onera matrimonij,pro quibus dotis fructus percipiuntur,l. pro oneribus,eo ff.l.salubriter,de vsur.cum similib.

i nam & donatio propter nuptias, ob matrimonium, vt dos,ideò & eo soluto ad virum redit, vt dos ad vxorem, c.fi.de dona.inter virum,& vxor. l. 1. & l. eum multæ, & toto titulo,de donationib.ante nupt.C.lib.5.tit.3.

k De donatione causa mortis in c.4.& ibi ad verbum, *decedant*,de sepultur.Mortis causa donatio causam habet cogitationem mortis instantis vel generaliter eam cogitando,vel propter instans periculum,ea lege donando,vt post mortem suam tantùm valeat donatio,l.1. & sequentibus, vsque ad 7. de mortis causa donation. ff. Mors hîc consideratur donantis: nam si ob causam mortis alterius detur, non donatio causa mortis: sed mortis causa capio dicitur,l.qui pretio, l. si mulier, l. mortis causa capimus, de donatio.caus.mort.ff.Et maximè in eo differunt,quòd donatio causa mortis est reuocabilis; mortis causa capio minimè,l.sera,§.fin & l.vbi ita donatur,de donatio.caus. mort.ff.

l Interest enim hominis, hominem affici beneficio, l. seruus ea lege de seruis export.ff.

m c.2.de consuetudine.Donantur & Ecclesiæ bona ad alendos pauperes,c.2.de reb. eccles. non aliena. ca. quoniam quidquid,16.q.1.fit & ob causam pietatis eleemosyna, & ad iuuandas defunctorum in releuandis pœnis animas, ca.animæ defunctorum,c.tempus, 24. q. 2. c. sanè quod, 26.q.7.can.ab infirmis,de pœnitentia,dist.6.eáque est vel spiritualis,vel corporalis: vnde & tria genera eleemosynæ constituuntur,dare egenti,dimittere lædenti,& corrigere delinquentem,c.tria, & c.sequenti, 45. distin. omnes commendantur ex fide, loco, & tempore, c. non satis, 86.dist.

n Exempla donationum, quæ sub modo, traduntur in l. Aristo,17.de donationib. ff. & toto titulo de donationib. quæ sub modo,C.& lib.8.C.ti.55.Modus autem ita inspicitur, vt non sit de accessionibus, sed de ipsa re, non de partu,non de fructu, non de pensione eius l. cùm de modo, 11. C. de donat. Quamquam alioquin in donationibus plenissima sit interpretatio facienda,c.6.de donationib. stricti tamen iuris est, vt omissum pro omisso sit, l. eum, qui, 22.de donationib.ff.l.quicquid astringendæ



de verb,

de verbor.obliga.modus vim addit,& determinationem donationi,l.1.C.de donationib.quæ sub mod.vt si ita donatur, vt donatarius sibi alimenta præbeat, vt accepta mutuo det,dict.l.1.& l.qui id,quod.34.§.1.de donationib. ff.l.si tibi pecuniam donasse,20.de reb. credit. ff. si datur præbenda alicui, vt singulis diebus Missam dicat,c. significatum,11.de præbend. Modus affinis est conditioni, l.demonstratio falsa,§.fi. de conditio. & demonstra. verùm differunt,quòd modus non suspendat donationem: sed statim eam faciat valere: conditio autem, vsque ad implementum suspendat,l. Mæuia, de manumissis testa. quamuis & reuocetur donatio, si modus non impleatur, l.2.§.fi.&.l.3.de donatio.ff.l.1. Cod.de donatio. quæ sub modo.

o Adiicitur tempus aliquando donationibus, vt si dicatur, vt vsque ad certum tempus donatio remaneat penes donatorem: posteà verò redeat vel ad donantem, vel ad alium,l.2.& 3.C.de dona.quæ sub modo.

p Conditio, vt dixi, vsque ad implementum donationem suspendit,l.fi.C.de dona.quæ sub modo.nec priùs, quàm impleatur,pro donatione agitur,c.super eo, de conditio. apposi.vide Glossam ad c.verùm, eo. tit. l.qui hæredi,§. final.& l.qui sub conditione,de condition.& demonstratio. ff. Explicantur donationes sub conditione in l.2. de donat. ff.

q l. donatio sine directa, C. de donatio.directa & inter viuos dicitur,sine cognitione mortis.

r Obliqua censetur donatio in legato à testatore facta:sed ab hærede præstanda,§.legatum,de lega.apud Iustinia.l. legatum,de lega.2.l.2.de Publicia.in rem actio.ff.Sunt & obliquæ donationes, quæ per substitutionem à donatarius ex voluntate primi donantis accipiuntur,in l.quoties donatio,s.de dona.quæ sub mod. C. ff. de dona. inter virum,& vxorem,in ff.

## CAPVT III.

*Quæ res donari possunt.*

Res mobiles,& immobiles,de quibus quis liberè disponere, & quæ potest alienare, easdem & donare,non aliàs potest:[a] item & spē actionis,[b] & successionis ex fideicommisso competentis:[c] itaque nemo Ecclesiæ præpositus,vel beneficiatus res Ecclesiæ suæ donare in eius prȩiudicium poterit, saltem sine solennitate:quia dominus earum non est:sed procurator,[d] nec aliter alienari possunt:[e] Sed & qui res Ecclesiæ petunt à regibus, & horrendæ cupiditatis impulsu egentium substantiam rapiunt, irrita haberi quæ obtinent: & à communione Ecclesiæ, cuius facultatem auferre cupiunt,excludi[f] debēt.Poterit tamen prælatus etiam regularis res modicas mobiles Ecclesiæ donare,considerata modicitate rei, & consuetudine eius Ecclesiæ donandi id concedente suis prælatis.[g] Potest & beneficiatus cuipiam pro seruitiis Ecclesiæ suæ, siue personæ suæ ab ea impensis, concedere aliquam possessionem Ecclesiæ suæ ad vitam fruendam:[h] permissum & eidem intuitu eleemosynæ, modicas de fructibus sui beneficij donationes facere:immodicas nequaquam,neque modicas,seu moderatas etiam de pretiosis mobilibus,sine solennitate.[i] Poterit & tantùm de mobilibus Ecclesiȩ donare,quantùm de proprio eidem in locum eorum donauerit.[k] Permissum & episcopo volēti fundare monasterium in sua diœcesi, ei concedere de censu suȩ Ecclesiȩ vsque ad quinquagesimam partem.Et si vnam Ecclesiam ex sæculari regularem voluerit facere,aut reditus eius augere sibíque in sepulturam eligere,poterit tantùm vsque ad centesimam partem redituum sui episcopatus ei conferre: eo tamen adhibito temperamento,vt id semel in vita,& in vna tātùm Ecclesia; non in pluribus facere possit: & dummodò id etiam in vna fieri possit sine graui præiudicio Ecclesiæ suæ:[l] poterit & pro Ecclesia de nouo fūdanda,qua egeat populus,non obstante iuramento de rebus Ecclesiæ non alienandis præstito, de reditibus Ecclesiæ suæ donare.[m] Donationes porrò, seu collationes Ecclesiarum priuatis factæ viuentibus iis, qui Ecclesias ipsas possident, nullius sunt efficaciæ.Donationes tamen Ecclesiarum factæ in ipsa proprietate religiosis locis valebunt: ita tamen vt personæ, quæ iam ipsas Ecclesias possident,sine ipsorum, dum vixerint, assensu, in vita sua non debeant illis spoliari:[n] Feudum quoque nouum de rebus Ecclesiæ à prælato dari sine solennitate alienandi non potest: antiquum potest, dum redierit ad Ecclesiam.[o]

*SCHOLIA.*

a c.cæterum,de don.l.in ædibus,§.fi.de don.ff.l.2. C.eo.nemo plus iuris in alium transfert, quam ipse habeat, l.nemo,de reg.iur.ff.l.traditio,de acq. rer.domi.l.si vniuersæ, C.de lega.qui vsumfructum habet,eundem quamdiu vixerit,non vltra,donare potest, c. 6. de dona. inter vir. & vxor.& resoluto iure dantis, resoluitur ius accipientis,l. lex vectigali,de pignor.Iura,nomina,& similia,quæ quasi possidentur,& sunt in potestate plena donantium, donari possunt: valet donatio omnium bonorum absolutè, l.si vnquam, C. de reuo. don. At num omnium præsentium, & futurorum donatio valeat, controuertitur: & communior est sententia,non valere, si nulla alicuius rei reseruatio fuerit facta, de qua disponere possit donator, Barth.ad l.stipulatio ista,num.6. de verb.oblig. & ad l.si quis,in principio,de lega.3. & idem Baldus,& Cynus ad l.si.C.de pact.Panor.in 2.parte consiliorum, consil.48.affert Bald.rationem in d.l.fi. & quòd futurum esset donātem nullum habiturum hæredem, si nullum lucrum ab eo speraret,l.1.de lege Falc.l.quod de bonis, ad leg.Falci. ff.& pactum non valet, quod disponendi adimit facultatem,l.si fratres,§. idem respondit,pro socio.Id autem accideret,si licita omnium præsentium, & futurorum esset donatio, nihil enim relinquitur, ex quo hæres institui possit: dehinc & hæc profusa liberalitas ad prodigalitatē accedit,quȩ fundum non habet,l.1.de curat.fur.Item non videtur facta à mentis compote,qui nihil reseruat sibi ad victum;nec auditur perire volens, l.non tantum, de appell.necare autem videtur, qui alimenta denegat,l.necare,de liber.agnoscen.ff.

b l.3.C.de donatio.

c Si modò iam fideicommissum fuerit ab alio relictum, l. 1.C.de pact.l.de fideicommisso, C. de transact.Alioquin enim non valeret pactio, vel donatio hæreditatis viuentis, quam quis se ab intestato assecuturum sperat, l. quidam cùm in iure,§.fi.& l.nam vt indigno, de donat.ff.l.2. §.fi.de his,quib.vt indig.ff.

d c. 2. de donatio. vbi,& ratum, & c. 4. de reb. Eccles.non alien.ca.fin.12.q.fi.ca. sine exceptione, 12. q.2.ca.casellas, 10. q. 2. Notat & Panor. in d. ca. 2. nu. 5.de dona. antequàm donatio,vel alienatio rei Ecclesiasticæ valeat, duo in summa requiri: primùm vt fiat cum debita solennitate,iuxta c.sine exceptione,12.q.2. Secundò,vt fiat in casu

licito

licito, Clem. 2. de reb. Ecclef. non alien. notat & Gloſſa ad c. 1. de in integrum reſtitutione.

e c. nulli, 5. de reb. Eccleſ. non alienan.

f c. 2. de rebus Eccleſ. non alien. ca. in canonibus, 16. q. 1. ca. quicunque militum, ca. de rebus, 12. q. 2.

g Duo itaque concurrere debent in hac permiſſione donandi, nempe modica vt ſit res donanda, deinde quòd conſuetudo ſit, quòd eius Eccleſiæ prælati poſſint donare aliqua, c. 3 de dona. Quia prælatus, cùm habeat liberam rerum Eccleſiæ ſuæ adminiſtrationem, c. nobis, de elect. c. is, cui, eo. ti. in ſex. donabit quædam exemplo eius, qui aliquam habet adminiſtrationem liberam, veluti tutoris, qui eo nomine poteſt aliqua modica donare ex bonis pupilli, l. cùm plures, de adminiſtrat. tutor. ff. aliud exemplum in alio generali adminiſtratore, in l. filius, de dona. ff. Veruntamen Gloſſa ad d. c. 3. de donat. & ibi Panor. nu. 4. tradunt, donationem in eo capite permiſſam de rebus mobilibus exiguis, non de immobilibus, aut de mobilibus pretioſis, quæ donari nequeunt, demùm nec alias res modicas poſſe donari ſine conſuetudine & niſi expediat Eccleſiæ, ſicque intelligunt d. c. 3. de donatio. Sic forſan quis poſſet defendere donationem ex fructibus beneficij perceptis beneficiatum facere poſſe, ſi modò quis defendat conſuetudinem, quam aſſerunt boni, facere beneficiatos vſufructuarios, ex c. præſenti, de offic. ordi. in ſext. iuncta Gloſſ. quæ tamen loquitur de clericis, qui habent beneficia ſine adminiſtratione, vt & alibi docuimus poſt Panor. ad c. 1. & fin. de pecul. clericor. c. fi. & ibi Panor. de pecul. clerico. c. relatum, in 2. ſic incipiente, §. licet, de teſtam. & ita pro obſequio Eccleſiæ exhibito, vel exhibendo poteſt aſſignari poſſeſſio Eccleſiæ ad tempus pro beneficio vt in c. poſſeſſiones, 16. q. 1. ca. clerici, 16. quæſt. 3.

h Non licet autem omnino beneficiatis, famulis ſuis de immobilibus Eccleſiæ ſuæ remunerationis cauſa, vel eleemoſynæ gratia, donare, in dict. c. relatum, & expreſſius, in. §. 1. de non alienan. rebus Eccleſiaſti. Nouella 7. vt & in Nouella 120.

i c. ad hæc, de teſtam. & ibi Panor. ca. ſine exceptione, 12. quæſt. 2.

k c. 3. & 4. de reb. Eccleſ. non alien. cum conſenſu ſuperioris, ca. etſi illi, ca. Epiſcopus, qui, 12. q. 2.

l c. Apoſtolicæ, pen. & fi. de donat. ca. bonæ rei, 12. q. 2.

m cap. fi. de Eccleſ. ædifican.

n *Hæc* omnia traduntur in c. conſultationibus, 4. de donat. Prior pars ſententiæ prohibet collationem beneficij viuentis, vt & in c. 1. 2. 3. & fi. de conceſſ. præben. de quo & diximus in tractatu beneficiorum. Altera pars admonet, cum ſuperioris authoritate donari poſſe Eccleſias, vel res Eccleſiæ alteri Eccleſiæ: non autem ſine eius authoritate, vt in cap. paſtoralis, 7. & in c. inter dilectos, 8. de donatio. facit & c. quod autem, & c. nullus, de iure patrona. Poterit tamen patronus Eccleſiæ ius, quod habet, patronatus ſine conſenſu Epiſcopi Eccleſiæ donare; quamuis ipſam Eccleſiam dare non poſſit, c. vnic. de iure patro. in ſex. c. illud, eo. tit. apud Gregorium.

o c. 2. & fi. de feud. & §. 1. Epiſcopum, vel Abbatem &c. in Vſib. feud.

## CAPVT IIII.

*Qui donare poſſint, & quibus.*

DONARE poſſunt, vt dictum eſt, rerum domini, qui alienare poſſunt;[a] quemadmodum & illis donari poteſt, quibus acquiri poſſit,[b] & quibus non eſt interdictum donationes accipere, præſentibus, & abſentibus:[c] prohibitum tamen nominatim donare minoribus,[d] filiisfamilias,[e] prodigis,[f] mente captis,[g] & aliis à contractibus ſubmotis: prohibitæ & donationes inter coniuges, inter filiumfamilias, & patrem[h]. Vetitum & aliquando ne donum, vel munus conſul, vel alius, qui in aliquo officio eſſet reipublicæ, acciperet.[i] Donare res ſuas hiſtrionibus vitium eſt immane, non virtus:[k] idipſum donare venatoribus, meretricibus, & aliis malis hominibus, propter eorum ſcelus:[l] nec licet donare hæreticis:[m] Nemo etiam ſibi donare poteſt,[n] non inuito, aut nolenti,[o] aut reipublicæ ſine cauſa,[p] quibus ſimilia addere ex corpore vtriuſque iuris facile erit.

*SCHOLIA.*

a c. 2. de don. qui honorem non habet, non dat, ca. qui perfectionem, cum ſequent. ca. ventum eſt, 18. 1. q. 1. nemo transfert dominium, quod non habet, l. ſi filius tuus, 14. C. de donatio. l. qui alienum fundum, 14. eo. tit. ff. l. ſi vniuerſæ, C. de lega. quare ſi res de facto donata, aliena ſit, donator non tenetur de euictione, niſi dolo fecerit, quo caſu de dolo tenetur, l. Ariſto, 17. §. fin. de dona. ff. l. 22. de verb. obli. aut niſi de euictione cauerit, l. 2. C. de euictio.

b Sic donari poteſt Eccleſiæ, l. 1. C. de Sacroſ. Eccleſ. C. Clem. vnica, de iureiuran. c. 4. de ſepult. Acquiri non poſſe rem donatam dicimus eis, quorum res fieri non poſſunt, l. in ædibus, §. donari, de donatio. ff. veluti res domino donari non poteſt: quia is dominiũ iam habet, quod tantum ex vna cauſa quæri poteſt, §. ſic itaque diſcretis, de actio. c. 5. de donatio. l. etſi conſeſſum, 15. §. fin. de contrah. emptio. ff. l. non vt pluribus, 120. de regul. iur. ff.

c Si interueniat nuncius, vel epiſtola: nam & abſentis acceptandi animus adeſſe debet, aut talis ei, qui donat, eſſe debet, vt velit ſtatim donatarij fieri, l. abſenti, 10. de dona. l. neque ambigi oportet, 6. C. eo. cap. ſi tibi abſenti, de præb. in ſex. alioquin donatio, quod pertinet ad trãſlationem dominij, ante acceptionem non valet, d. cap. ſi tibi abſenti: idipſum ſi fiat etiam Eccleſiæ: quæ certa de donatione acceptare debet, vt notat Iulius Clarus, lib. 4. ſentent. §. donatio. quæſt. 12. & 13. aut niſi notarius, coram quo fit donatio, pro abſente ſtipulatus ſit, & acceptauerit, facit l. 2. rem pupilli ſaluam fore ff. perpendenda & l. 4. de donation. in ff. ibi etiam, *Per interpoſitam perſonam donatio conſummari poteſt.*

d l. fi. ſi maior factus alienat. ratam habuer. C.

e l. filiusfamilias, de donatio. ff. vbi tamen exceptiones, ſi pater permittat, & ſi liberam peculij adminiſtrationem filiofamilias exiſtenti in dignitate, pater committat. iunge l. in ædibus, §. 1. eod. tit.

f l. is, cui bonis, de ver. obli. ff. l. 1. de curat. furioſ. C.

g l. Modeſtinus, §. fi. de donatio.

h Nempè regulariter, & in donatione pura, & inter viuos: niſi poſteà alio modo confirmetur eiuſmodi inter prædictas perſonas facta donatio, c. fi. de donatio. inter vir. & vxor. l. quod ſponſæ, de dona. ante nupt. l. 1. 2, 3. vbi rationes de coniugum vetita donatione, de donatio. inter virum. & vxorẽ. ff. & l. donationes, quas parentes, C. eod. tit.

i l. ſolent, 6. §. fi. de officio proconſul. l. plebiſcito, 18. de offic. præſ. ff. l. 1. C. de contract. iud. C. No. 17. c. 1.

k ca. 7. donare, 86. diſt. ſcilicet quando quis donat propter artem: non autem ſi ex miſericordia donat propter neceſſitatem prædictarum perſonarum.

l ca. 8. qui venatoribus, 86. diſt. Iure tamen ciuili affectionis gratia, & honeſtæ, & inhoneſtæ recipiuntur donationes, l. affectionis, de donat. ff.

m l. Manichæos, 4 §. ipſos, C. de hæretic.

n c. fin. de inſtitutin. vt nemo ſeipſum ad beneficium, cuius eſt patronus, præſentat, c. per veſtras, de iureiuran. nemo ſeipſum baptizat, c. debitum, de Baptiſmo, nec ſeipſum tutorem dat, l. ius dandi, §. prætor, de tutorib. & curatorib. datis ab iis, &c.

o l.inuito,de regul. iur.l. hoc iure,§.non potest, de donatio.ff.c.si tibi absenti,de præb.in sexto.

p l,hoc iure,9.de donatio. Vide Ciceronem lib. 2. Officio. l.1.§.1.de pollicita. ff.

## CAPVT V.

*Requisita in donatione.*

CONSENSV, & voluntate donantis vera liberalitas [a] excercetur,& sponte,[b] & gratis:[c] & cùm de rebus Ecclesiæ fit, cum forma iuris, & debita seruata solennitate, [d] & consensu eorum, qui in alienatione requiruntur , [e] cum scriptura, & sine ea.[f] Iure ciuili etiam quædam veræ donationes insinuationem requirunt ratione summæ donatæ certæ,aliæ non,[g] quæ tamen iure Pontificio non tractantur. Modus quoque donationibus, conditióque pro forma, & causa aliquando adiici solet,vt antè in diuisione diximus, quæ donatione perfecta, maximè Ecclesiæ facta , mutari nequeunt sine authoritate summi Pontificis.[h] Perfecta etiam liberalitas fide, causa , loco , tempore commendatur.[i] Inspicitur & in donationibus causa mortis,& in mortis causa capionibus , qui de reuocatione,vel modo placuerit.[k]

*SCHOLIA.*

a Ex liberalitate procedit donatio,c.1.de dona.l.1. §. fin.de donatio.ff.l.2.de operib.public.ff.

b d.c.1.de donatio.l.1, & l.donari,de donatio.ff.l.donati, de reg.iur.ff. in necessitatibus nemo liberalis existit, l. munus, 214.de verb.signific.ff.l.tem legatam, de adimen. lega.ff.Donatio hæc,quæ ex mera liberalitate procedit,verè donatio,& propriè dicitur:aliæ,quæ ob causam & sub conditione fiunt, minùs propriè,l.1.de dona. tit. gener.l. senatus,§.1.de dona.causa mort.ff.Beneficium, inquit Seneca 3.de benefic. est quod quis dedit, cùm ei liceret non dare.

c Alioquin si non gratis fiat, erit contractus vel emptionis, vel locationis.

d De solennitate eadem dicenda,& intelligenda, quæ dicta sunt in alienatione rerum Ecclesiasticarum , c. pastoralis,de donatio.ca.sine exceptione,12.q.2.

e De consensu quorum interest adhibendo,habetur in c.2. de donatio.in c.cùm nos,de his,quæ fiunt à prælatis sine consens. capituli.

f l. in extraneos,Cod.de donatio. de scripturæ donationis formula,in l. donatio siue directa, l. in conscribendis, C. de donatio.

g Vide de hac insinuatione, l. donatio , & l. data iam pridem,l. sancimus , C. de donationib. l. donationes, quas parentes,C. de donatio. inter virum, & vxor. ex quibus colliges etiam,insinuationem illam dici publicationem, vel testificationem factam coram iudice competente, donationis præexistentis, & in scripturam redactæ , eodem tempore,quo fit vel alio.Iunge l.in hac sacratissima, & l.secundum D.Leonis,C.de donatio.

h Clem. quia contingit. de religios. domib. & ibi Gl.ad verba,*Sedis Apostolica*.

i ca.non satis est bene velle , 14.cum seq.86.dist. vbi explicatur,in donatione primùm fidem inspiciendam : id est, vt potiùs Christianis, quàm non Christianis largiamur: & locum,& tempus,vt non opes effundamus:sed impendamus;vt & in ca.Dominus non vult,eadem distinct. 86. & probetur liberalitas, quæ potiùs subueniat sanguine coniunctis egentibus,quàm aliis, ca.est probanda, 16.ca. cæterùm,20.eadem 86. distin. Consideranda etiam ætas in largiendo,& debilitas, & verecundia, quæ ingenuos prodit natales,vt potiùs senibus,& debilibus largiamur, qui sibi nequeunt victum quærere labore,c. cõsideranda 17.ead.dist. Adduntur & aliæ circunstantiæ in canonibus, qui sequuntur. Causa etiam perpẽdenda:interdum enim ob malam causam donatio potiùs scelus, quàm liberalitas dicenda,veluti si iuuenculis quis ad eas corrumpendas donet,vel hominibus ad eos inescandos : cuiusmodi sunt illæ,quæ captatoriæ institutiones propriè dicuntur: dum quis alium instituit , non alio animo , quàm vt eum vicissim impellat ad se instituendum , reprobatæ in l. captatoriæ,& l.illa institutio , de hæred. institue.ff.quod & pulchrè describit Martialis,lib.1.Epigram. 136. ad Gargilianum,

*Munera quod senibus , viduisque ingentia mittis,*
*Vis te munificum,Gargiliane, vocem.*
*Sordidius nihil est,nihil est te spurcius vno,*
*Qui potes insidias dona vocare tua.*
*Sic auidis fallax indulget piscibus hamus,*
*Callida sic stultas decipit arte feras,&c.*

Consideramus sic sæpè affectionem donandi , quamuis persona,cui donatur,sit inhonesta, vel honesta : & ita ex capite affectionis honestæ sustinetur donatio,quamuis si ob turpitudinem fieret,ex eo capite esset reprobanda, l. affectionis,de dona.ff.l.4.de condictio. ob tur. caus.

k Sunt enim tres formulæ contrahendæ donationis causa mortis,& mortis causa capionis,inter quas aliqua statim valet ; alia non nisi post mortem , aliqua recipit conditionem restituendi ex conualescentia donantis,l. 28. & si alienam,13.de donatio. causa mort. ff.

## CAPVT VI.

*De effectu,& reuocatione donationis.*

1 DONATIO donantem obligat, [a] ideò & actionem ad tradendum donata aduersus eum parit:[b] quia transfert dominium in acceptantem. [c] Non tamen condemnatur vltra quàm facere possit , & nisi deducto , & ei reseruato , ne egeat. [d] Proinde non reuocantur donationes perfectæ generaliter , [e] nisi contra prohibitionem iuris factæ sint, [f] aut si inter coniuges factæ ante mortem pœnitentia reuocentur : morte tamen confirmantur, nisi expresè, vel tacitè antè reuocentur.[g] Soluto etiam matrimonio dos ad mulierem , & donatio propter nuptias reuertitur, nisi aut contraria consuetudo , aut pactio matrimonij aliquid contrarium super lucranda dote , vel donatione propter nuptias,vel parte illarum , statuerit ; [h] vel nisi propter adulterium vxor iudicio Ecclesiæ priuata sit iure dotis.[i] Propter ingratitudinẽ quoque eius,cui donatum est, de rigore iuris donãs poterit reuocare, si fortè manus impias donatarius in eum iniecerit, si graues iniurias , seu graue rerum suarũ damnum , vel vitæ periculum ei inferre præsumpserit:quod tamen ad donatoris, qui hoc tacuit , non extenditur successores. [k] Reuocatur & modalis , seu conditionalis donatio, si modus,vel cõditio non impleatur:[l] iure etiã poli ex naturali æquitate licet , non iure fori , donatio omnium bonorum facta Ecclesiæ ab eo, qui non sperabat se habiturum liberos , restituitur susceptis filiis [m] : fit & reuocatio donati interdum pœnitentia donantis. [n] Et conualescen-

tia vt

tia vt non impleta conditione,[o] si in fraudem creditorum fiat:[p] verumtamen quando reuocatio fit donati, reuocans debet restituere vtiliter impensa in rem restituendam, alioquin donatarius potest exceptione doli eam retinere.[q] Sequitur & ex donatione naturaliter obligatio accipientis ad remunerandum.[r]

*SCHOLIA.*

a cap.1.de donationib.

b l.1.& l.si quis argentum,35.& seq.C.de donatio.cap.2.de consuetud. Transfert autem dominium vel tradendo, vel promittendo, vel permittendo accipere, vt in l.si qui sexum,6.de donatio.

c l.vbi autem non apparet, §. fin. de verb.oblig.d.cap.2.de consuetud.

d Et deducto ære alieno, l. inter eos, 19.§.fin.& l.hæreditatem, de re iudic.ff.l. qui ex donatione 12.de donatio. ff. l. 28. de reg.iur. ff. neque tenetur ad vsuras tardioris solutionis donati, l.eum, qui, 22.de solut.ff.

e l.3.4.5.6.de reuoca.dona. C.§.aliæ, de donat. apud Iustin. ca.15.sacrorum,12.q.2.ca.1.16.q.2.c.fin.16.q.6.cap.sunt qui opes 17.q.3. neque etiam reuocabuntur donationes prætextu rescripti principis, ca.non enim,12.q.2.l.si donationem; C.de reuo.dona.nec ex sola pœnitentia inter viuos factæ, l.possessionem. C.eo.tit. Quemadmodum neque semel perfecta donatio, diem aut conditionem admittit. l.perfecta, C.de donatio. quæ sub modo. siue sit perfecta pacto, vel stipulatione, vel traditione, vt ibidem dicitur.

f c.2.de dona.l.non dubium, C.de legib.cum simil.

g cap. fin. de donat.inter virum, & vxor. vbi glossa notat, quando expressè, vel tacitè istæ donationes censeantur reuocatæ, & l.à marito, de donatio. inter vir.& vxor.C.l. cùm hic status, §.si ambo, eod.tit.ff.

h Hæc probantur in c.fin.§.fi.l.nuper 6.de dona.inter virũ, & vxor. Soluto. matrimonio dotem reddi debere tradit c.1.eo.tit.l.1.solut.matrimo. ff.l. dos à patre, C.eo.l.vnica, C.de rei vxor.actio. reliqua verò, quæ dicuntur in exceptione dotis, & donationis, propter nuptias lucrandæ, propter æqualitatem ex pacto, probantur, l.1.& fi. C.de dona ante nupt.auth.æqualitas, C.de pactis cõuen.§.hæc igitur, vers. *de cætero* de æqualita.dot.in Nouel.

i Lucratur enim maritus dotem accusans vxorem de adulterio, nisi sint liberi, c.4.de donatio. inter virum, & vxor. §.si de adulterio, Nouella, vt liceat matri, & auiæ.

k Hæc sunt ex c.fin.de dona.& ea l.fin.C.de reuo.donat.fit autem reuocatio vtili rei vendicatione, vel condictione, l.his solis, C.de reuoca.donatio.& l.cùm res, de contrah. emptio. Cod.l.si mortis causa, de donatio.causa mort.ff. Causæ autem ingratitudinis, quæ reuocare possunt donationem, à matre factam, quæ transierit ad secundas nuptias, tres tantùm sunt insertæ in Authen.hæ quoque, C.de reuoca.dona.& in §.mater de nuptiis, in Nouell.

l c.verum, de conditio.apposit.c.cùm dilecti, de donatio.l. 1.& 2.C.de donatio. quæ sub mod.

m ca.fin.17.qu.fin.quia iure fori, cogeretur tantum quis restituere ex donatione vsque ad legitimam partem debitam liberis susceptis, l.si totas, C. de inofficio.testam.nisi libertis donatio facta fuisset, l.si vnquam, Cod.de reuoc. don. Vide de hac reuocatione Baldum consil. 215. inci. *Punctus*, lib.5. Philippum Decium ad l.licet, not.3.de pactis.C.Tiraquellum, & Rip.ad l.si vnquam, C. de reuoc. donat.

n Quandiu pendet donatio causa mortis, reuocari pœnitentia potest, l.mortis causa, 16. & l.qui mortis causa,30. de donatio. causa mort.ff.dico, si pendeat; nam si ita donatum sit, vt statim valeat, non reuocatur, l.2. eod.ff.quia æquiparatur donationi inter viuos, l.vbi ita donatur, 17. eod. tit. ff. alioquin ante mortem donatio causa mortis imperfecta, l.non videtur,32.de donatio.causa mort.

o l.2.& l.qui pretio, 8. §. fin.l.si alienam, 13.§.fin. l.si mortis causa,29.l.fin.de dona caus. mort.ff.

p l.etsi debitor, 17. & seq. de donatio. causa mort.ff.l. vt in fraudem fisci, l si aliquis,7.eod.

q l.si mortis causa,14.eod.ti fit tamen cõpensatio expensarum cũ fructib. interim perceptis, l.48.l.65.de rei vindic.

r l.sed etsi lege, §.consuluit, de petitio.hæredita.cap.cum in officiis, de testam. *χάρις χάριν γάρ ἐστιν ἡ τίκτουσ' ἀεί*, gratia enim semper beneficium solet parere, vt ait Sophocles in Aiace Mastigophoro, & in Oedipo Coloneo. Quare Martialis libro 5. Epigram.

*Extra fortunam est, quicquid donatur amicis,*
*Quas dederis solas, semper habebis opes.*

Quæ intelliguntur quando non ingrato dantur, alioquin verissimum est illud vulgare, quod donare est perdere: vt in l.filiusfamilias,7.de donat.ff.l.2.de consulib.lib.12.C.

# DE SPONSALIBVS.[a]

## TITVLVS XX.

a Extat titulus de Sponsalibus, lib.4.Decret.tit.1.& lib.4.Sexti tit.1.& lib.23.ff.tit.1. De sponsalibus, & arrhis sponsalitiis, & proxeneticis, lib.5.C. tit 1. & tit.2.si rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes sponsalitias dederint arrhas. Eò pertinent Nouellæ Leonis 18.vt in sponsalibus constituta pœna exigatur. & 109. ne intra septimum ætatis annum sponsalia ineantur, neque ante decimumquintum maribus: aut decimumtertium fœminis matrimonium consecretur. Est & in libro Constitutionum iuris Orientalis, Nouella constitutio de sponsalibus Alexij Comneni, emissa mense Iunio indictionis septimæ anni ab orbe condito 6592. & alia de solutione sponsaliorum.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, & quid Sponsalia.*

POST conuentiones, quas consensu celebrari diximus, non esse omittendum contractum matrimonij, vt frequentissimum inter homines, placuit; ideò de sponsalibus, & matrimoniis dicere expedit. Sponsaliorum nomen, & sponsæ, & sponsi aliquando pertinet ad nuptias, & coniuges:[a] aliquando, & propriè refert initium matrimonij, & separatur à matrimonio indissolubili.[b] Et ita propriè sponsalia, sunt futurarum nuptiarum repromissiones,[c] de quibus priùs dicemus,[d] deinceps separatim de matrimoniis, vel de nuptiis.[e]

*SCHOLIA.*

a Vt docet Gratianus in ca. 1. ca.sufficiat, §. cùm ergo, ca. beata, §.fin.cano.coniuges, ca. coniunx, ca.omne itaque bonum, ca.qui desponsatam, ca.si quis desponsauerit, §.1. 27. quæst.4.

b d.ca.si quis desponsauerit, §. fin.ca.decreta, §.1.cap.quod autem, §.vnde apparet, §. item si sponsa. ca. si quis sponsam, §.1.ca.statutum, §.apparet, 27.q.2. Dicuntur & sponsalia aliquando in iure Pontificio coniugium initiatum, sponsalia de præsenti, l.nuptiæ, de regul.iur.ff.ratum verò

coniugium videtur dicere Gratianus copula confirmatum, in ca. ſtatuimus, §. quomodo, & ca. cùm initiatur, 27. q. 2. item indiſſolubile.

c ca. noſtrates, 30. q. 5. l. 1. de ſpon. ff. lib. 23. tit. 1. Conſtantinus Harmenop. lib. 4. prochi. tit. 3. ſpem matrimonij vocanit Vlp. in l. ſi vxor non fuerit, 13. §. diui Seuerus, ad leg. Iul. de adul. ff. li. 48. tit. 5. l. ſi puellæ tutores, 6. de ſponſa. Sponſalia dicta fuerunt à ſpondendo: nam moris fuit veteribus ſtipulari, & ſpondere ſibi futuras vxores: vnde & ſponſi, & ſponſæ dicuntur, l. 2. & 3. de ſponſalib. Varro 5. de lingua Latina. Gellius. li. 4. c. 4. verba ſponſaliorum etiam id indicant in c. penul. de ſponſalib.

d Diximus de ſponſalibus nos multa li. 8. Syntagm. iuris vniuerſi, & quare præcedant nuptias, c. 1. & de perſonis quæ pro aliis contrahere ſponſalia poſſint, c. 4. de æta. ſponſorum, c. 5. de accidentibus, c. 6. de arrha, & ſponſalitia largitate, c. 7. de proxenetis & oſculo, c. 8. de ſolutione ſponſaliorum, c. 9.

e Quamuis de omnibus promiſcuè dicatur apud Gregorium, titulo de ſponſalibus, & ſeq.

## CAPVT II.

*Diſtinctio ſponſaliorum.*

SPONSALIA in iure in duplici ſpecie referuntur: quædam quæ fiunt per verba de præſenti, vt accipio te in virum, accipio te in vxorem. Et tunc illa ſponſalia pro matrimonio habentur indiſſolubili: quædam fiunt per verba de futuro, vt accipiam te in vxorem, accipiam te in virum. Et iſta ſunt propriè ſponſalia,[a] de quibus agimus. Et horum quædã ſunt iuramento firmata,[b] quædam ſimpliciter facta, quædam purè,[c] quædam in diem,[d] quædam ſub conditione.[e]

*SCHOLIA.*

a c. penul. & c. ex parte, 9. de ſponſalib. c. vnic. §. idem quoque, de deſponſat. impub. in ſexto.

b cap. ex literis Syluani, 10. & c. ſicut ex literis, 12. de ſponſalib.

c c. 1. de ſponſalib. in ſex. cap. 2. eo tit. apud Gregor. quando ſine aliqua conditione, vel modo ſunt expreſſo: quanquam in eadem pura promiſſione, quædam tacitè ſubintelligantur: neompe rebus, & perſonis in eodem ſtatu manentibus, vt in c. quemadmodum, de iureiuran.

d Conuentiones matrimonij ad certum diem, in dubio ſunt ſponſalia: vt in c. de illis, 7. de deſpõſatio. impuber. vt ſi quando intra impuberes annos non apti matrimonio matrimonium contrahant; nam ea ſponſalia pendent, donec ad ætatem legitimam contrahendi peruenerint. Ante pubertatem enim reſilire quidem non poſſunt, poſteà poſſunt. Idem deciſum in c. à nobis, 8. eo. titu. Eſt & recepta pactio hæc, accipiam te in vxorem, ſi velis, intra tale tempus; nam eo lapſo tempore qui ita promiſit, liber eſt à promiſſione, & aliam eligere poteſt, c. ſicut ex literis, 21. de ſponſalib.

e Veluti ego te in vxorem accipiam, ſi tantum mihi donaueris, quo caſu reus periurij non habetur, qui eam non acceperit, quæ noluit ſoluere ſibi, quæ petierat, niſi cum his poſteà fuerit ſecutus conſenſus de præſenti, vel carnalis copula, c. de illis autem, 3. de conditio. appoſit. lib. 4. tit. 5. Idipſumque de aliis conditionibus honeſtis dicendum erit; vt ſi quis ducere promittat aliquam, ſi eius pater voluerit, c. ſuper eod. titul. non etiam de aliis conditionibus illicitis, & inhoneſtis, vt in c. 1. & fin. de condit. appoſit.

## CAPVT III.

*De conſenſu ſponſorum.*

CONSENSV coniugandorum, ſponſalia cõtrahuntur:[a] poteſt tamen pater filium adultum, & cuius voluntas adhuc diſcerni non poteſt, cui voluerit, matrimonio deſtinare,[b] debétque filius poſtquàm peruenerit ad perfectam ætatem, idipſum omnino adimplere:[c] impoſita & eſt pœna parentibus promiſſa per illos ſponſalia non implentibus:[d] tamen ex honeſtate, non ex neceſſitate, filij promiſſionem illam tenentur ſequi.[e]

*SCHOLIA.*

a c. 1. c. 4. c. acceſſit, 5. de deſponſatio. impuber. c. noſtrates, 30. q. 5. l. ſponſalia ſicut nuptiæ, 11. de ſponſ. ff.

b c. 1. & 2. de deſponſa. impub. l. ſi pater pactum, 4. de ſpõſalib. l. 4. C. ti. 1. l. tutor, vel curator, 36. l. non eſt matrimonium, 66. de ritu nuptiar. lib. 32. ff. tit. 2.

c ex honeſtate, non ex neceſſitate, nec tenetur ſi nolit neceſſariò ſeruare filius eam promiſſionem patris, c. 1. & ibi Gloſſ. fin. de deſponſatio. impuber. ca. tua ſanctitas, 2. 31. q. 2. l. filia, quæ ex alio, 134. de verbor. obliga. vbi & illa promiſſio dicitur contra bonos mores, etiam cum pœna facta: quia matrimonia libera eſſe debent, c. cùm locum, c. gemma, de ſponſalib. l. neque ab initio, 14. de nup. C. lib. 5. tit. 4. l. filiofamilias, 13. de ſponſalib. ff. l. ſponſalia, 11. eod. tit. Requiritur enim conſenſus contrahentium, etiam filiorum, & filiarumfamilias; verùm ea, quæ patris voluntati expreſsè non repugnat, conſentire intelligitur, l. ſed quæ patris, eod. tit. Ad contumeliam filij pertinere putat Pamphilus, à patre ducere vxorem cogi, apud Terentium Aphrum, in Andria, Scena 5. *Prob (inquit) Deûm, atque hominum fidem! quid eſt, ſi non hæc contumelia, vxorem decreuit ſeſe dare mihi hodie, nunc oportuit præſciſſe me, nónne priùs communicatum oportuit, &c.* Et honeſtum quidem eſt, & ſecundum leges, deſponſationem fieri filiarum à parentibus, ca. 14. qualis, 30. q. 5. quia & ad officium parentum pertinere dicitur, filiis quærere conditionem matrimonij, & filias dotare, l. qui liberos, de ritu nupt. ff. l. fin. C. de dot. promiſſ. Verùm ex neceſſitate deſideratur tantùm conſenſus contrahentium, ca. ſufficiat, 27. q. 2. ſiquidem matrimonium ſacramentum eſt, & in ſacramentis patria poteſtas non conſideratur. c. fin. de iudic. in ſex. facit in argumentum, quòd conſenſus, & oblatio parentum facere poſſit filium impuberem monachum; is tamen, cùm peruenerit ad adultam ætatem, poteſt diſſentire ab ea oblatione, nec voto parentum, ſi noluerit, obligatur, tota 20. q. 1.

d Nempe vt abſtineant per triennium à communione, ſi noluerint implere illorum promiſſionem, c. vn. 31. q. 3.

e Vt proximè dictũ eſt in litera c. & probatur tota 31. q. 2.

## CAPVT IIII.

*Quis contrahere ſponſalia poſſit.*

ET quia ex conſenſu conſtant ſponſalia, ideò præſentes per ſe, & abſentes per nuncium, & literas ſine verborum, aut ſcripturæ ſolennitate, ea contrahere poſſunt,[a] dummodò ſaltem ætatis ſint ſeptem annorum: ante enim eam ætatem nihil agitur,[b] quare ſi pubes, & impubes,[c] aut duo impuberes non proximi pubertati,[d] quorum malitia non ſuppleat ætatem, ſponſalia per verba de præſenti contraxerint, & ita matrimonium, cenſentur tantùm iuris interpretatione ſponſalia de futuro,[e] neque ita matrimonium contractũ, quod non tenuit ob defectum ætatis, per lapſum prædicti temporis conualeſcit, niſi per copulam ſubſe-

cietur,

Google

eutam, vel per modum aliquem alium [f] conſtiterit euidenter contrahentes ad pubertatis tempora cum perſeuerantia voluntatis in matrimonio, perueniſſe. Per dictum tamen contractum matrimonij in defectu ætatis factum, (quod quamuis non valuit, vt agebatur; tamen valuit vt potuit) publicæ honeſtatis iuſtitia inducitur. [g] Perſonæ autem, quibus interdictum eſt matrimonium, & ſponſalia quoque contrahere vetantur, [h] iiſdémque impedimentis, ſi modò impedimenta, quæ tempore ſponſaliorum ſiot, perſeuerant vſque ad tempus nuptiarum, nec ante tolli poſſunt: non aliter, [i] vt nec furioſus in ipſo furore ſponſalia, neque matrimonium contrahere poteſt; [k] quia conſenſum non habet. [l] Sic de ſimilibus collige.

*SCHOLIA.*

a c. nec illud, 8. 30. q. 5. c. ex parte, de conuerſio. coniugator. Geneſ. 24. & ſic etiam de omnibus conuentionibus, quæ conſenſu perficiuntur, reſponſum eſt, l. 2. §. 1. de act. ff. lib. 44. ff. tit. 7. l. 1. §. fin de contrah. empt. ff. lib. 18. titul. 1. §. 1. de obligat. ex conſen. lib. 3. Inſtitutio. titul. 23. & in hac ſponſaliorum hypotheſi expreſsè probatur, l. in ſponſalibus contrahendis, 18. l. ſufficit, 4. l. hæc ita, 5. l. in ſponſalibus, 7. de ſponſa. ff. & proinde vt nuptiæ, ſic & ſponſalia poſſunt contrahi à mutis, & ſurdis, c. cùm apud, 23. de ſponſalib. Verba tamen aliquando requiruntur ad probationem conſenſus, vel alia ſigna æquipollentia, c. tuæ fraternitati, 25. c. ſi inter, 31. de ſponſalib.

b c. 1. de ſponſatio impub. in ſex. c. literas. 4. c. acceſſit, eod. tit. apud Gregorium, l. in ſponſalibus contrahendis, 14. de ſponſalib. Extat conſtitutio Nouella Leonis 109. ne intra ſeptimum ætatis annum ſponſalia ineantur. Statuerat tamen aliquando Auguſtus ne minor decem annis ſponſa habeterur, vt ait Dion Caſſius, & Zonaras.

c Hæc, quæ ſequuntur, ſumpta ſunt ex c. vnic. §. idem quoque, de deſponſa. impub. in ſex.

d Aliter contrà, vt in c. veniens, de ſponſalib. c. ad id, quod, c. de illis, de deſponſa. impub.

e Dict. c. vnico, §. idem, de deſponſatio. Impub. in ſex. ca. atteſtationes, & c. fin. de deſponſa. impub. cap. ſuper eo, de condit. apposit. Idipſum & iure ciuili locum habet, in l. quæſitum, 9. de ſponſalib.

f l. fin. de ſponſalib. ff.

g Iuſtitia publicæ honeſtatis oritur ex ſolis, puris & certis ſponſalibus: non ex illis, quæ ſub conditione, quæ non impletur, contrahuntur, ca. 1. in princi. & §. fin. de ſponſal. in ſexto.

h l. oratio, 16. de ſponſa. in ff. l. ſi quis tutor, §. quamuis de ritu nup. ff.

i l. ſi quis officium, 38. de ritu nuptiarum, l. vnic. ſi rector prouinc. vel ad eum pertinent. & c. l. 1. 5. C. tit. 2.

k c. neque furioſus, 32. qu. 7. c. dilectus filius, 24. de ſponſalib. l. furor, eod. tit. ff. l. oratione, 16. §. fin. de ritu nuptia. l. patre furioſo de his, qui ſunt ſui, vel alien. iur. ff.

l l. oratione, §. fin. & ca. aliquos, 15. q. 1. cum ſimil.

## CAPVT V.

*Quomodo contrahi poſſint ſponſalia.*

POSSVNT, qui contrahunt ſponſalia, & per ſe ipſos, & per procuratorem idoneum contrahere: is autem idoneus procurator erit, qui ad hoc cum certa contrahendi habebit mandatum, non aliter: [a] formula autem alia nulla iure, quàm promiſſio, ſeu ſtipulatio de futuro contrahendo matrimonio, [b] ex more tamen regionũ alia adiici poſſunt, vt annulus pro fide digito ſponſæ per ſpõſum immiſſus, vtque pacta matrimonij coram inuitatis fiant, [c] pignus amoris annulus cenſetur, & ideò quarto digito, ſeu medico dicto inſeritur, quòd in eo vena quædam, vt fertur, ſanguinis ad cor vſque perueniat. [d] Deſiderat & Eccleſia in ſponſalibus ſacram benedictionem. [e]

*SCHOLIA.*

a Hæc in c. fin. de procura. in ſex. l. generali mandato, 34. de rit. nupt. ff.

b Si modò verba ſint conuenientia negotio, ca. ſi inter de ſponſalib. Stipulationum in ſponſalibus antiqua hęc erat formula, & ſocer à genero ita interrogabatur, *Spondes tuam gnatam vxorem mihi*, & ille reſpondebat, *ſpondeo*: adiiciebatur & dos, ſeu dotis promiſſio: vt apud Plautum in Aulularia actu 1. Scena 4. Megadorus ab Euclione ita ſtipulatur:

*Quid nunc etiam mihi deſpondes filiam?*
*E. Illis legibus, cum illa dote, quam tibi dixi.*
*M. Sponden' ergo? E. Spondeo.*

Et in Trinummo actu 5. ſcen. 2. Lyſiteles ita à Charmida ſtipulatur.

*Sponden' ergo tuam gnatam vxorem mihi?*
*C. Spondeo, & mille auri Philippum dotis.*

Fiebãt & tabulæ nuptiales, vt in l. ſi vicinis. C. de nuptiis, ſeu dotales, l. cùm maritus, de pactis dotalib. ff. l. qui dotem, de dote prælega. cum ſimilibus. Meminit diuus Auguſtinus lib. 2. de moribus Manichæor. Tertullia lib. de Pudicitia, & Apol. 2. Atque poſt ſignatas, vel conſignatas tabulas bona omminabantur matrimonij, & conuiuia fiebant. ca. noſtrates, 30. q. 5. Innuit Iuuenal. Satyr. 2.

*Signatæ tabulæ, dudum, fœliciter ingens*
*Cœna ſedet, gremio iacuit noua nupta mariti.*

Quæ tamen omnia non erant ex neceſſitate ſponſaliorum adhibenda, vt nec alia, quæ vt plerumque accedebant ſponſalibus, de quibus diximus lib. 8. Syntagma. iur. c. 2. nam nec tabulæ faciebant matrimonium, l. donationes in concubinam, de dona. ff. & illæ etiam ſolebant ſæpiùs ſignari poſt contractum matrimonium, vt in l. fera, de donatio. inter vir. & vxor. Probationem autem inſtrumenta dotalia aliquando matrimonij ſubſecuti faciebãt, vt in concubina in vxorem ducta, l. 5. & l. cùm quis à muliere, 11. & l. nuper, 12 de naturalib. liber. lib. 5. C. tit. 27. & c. 8. §. reliqui igitur ſunt modi, Nouellæ 89. quibus modis natura effic. ſui c. hoc quoque præſenti, c. 3. Nouellæ 117. vt liceat mar. & auiæ, & c. §. fin. de nupt. apud Iuſtiniam, de ſubſtantia autem non ſunt, ca. ſi quis, 30. q. 5.

c c. noſtrates, 3. 30. q. 5. nos de arrhis multa lib. 8. Syntagma, c. 7. Subarrhatio ſignum amoris eſt, indiſpenſatione, quã probat, vt ait ca. ſi quis vxorem, 14. & can. ſi quis ſubarrhauerit, 27. qu. 2. Arrha generaliter ſolet interuenire ad confirmationem, vel teſtimonium contractum perfectorum; non autem ipſa contractus firmat, l. quod ſæpè, 35. de contrah. emptio. lib. 18. ff. tit. 1. §. 1. eo. tit. apud Iuſtinia. Eadem quoque ratione arrhæ in ſponſalibus dantur, vt liquet ex l. 3. 4. & 5. de ſponſal. & arrhis. C. Arrhæ nomine non ſolùm annulus; ſed etiam alia certa ſumma dabatur: vt in l. empto, 1, §. his, qui vina, de act. emp. li. 19. ff. titul. 1. l. fin. de lege commiſſor. lib. 18. ff. tit. 5. Dabatur & pro arrhis annulus: vt in l. quicumque, 5. §. item ſi inſtitor, de inſtitor. actio. li. 14. tit. 3. & d. l. ea empto, §. 15, qui, vetri. Ergo illud, de actio. emp. ff. & fuit eius arrhæ antiquus mos, vt refert Plinius li. 35. hiſtoriæ, c. 1. ibi. *Argumento* (inquit) *eſt conſuetudo vulgi, ad ſponſiones etiamnum annulo exiliente ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior.*

d Hæc ſumpta ex cano. fœminæ dum maritantur, 7. 36. qu. 5. inducitur & aliquando præſumptio matrimonij ex traditione annuli facta ab ſponſo ſponſæ, tamen ea non pla-

nè pro

nè probat, c.illud, de præsumpt. alij dicunt & traditionem annuli tantùm præsumptionem pro sponsalibus facere, nisi probetur datus à sacerdote. Gloss. ad cano. fœminæ, 7. ad verbum, annolus, 30. qu. 5. per cano. nostrates, 30. q. 5. nisi mos sit regionis, quòd annulus detur in matrimonio. Vide quæ diximus de annulis in sponsalibus, lib. 8. Syntagmat. iuris, cap. 7.

e Sicque Alexius Comnenus statuit, non tātùm in nuptiis, sed etiam io spōsalibus, sacram Ecclesiæ benedictionem interuenire debere: in constitutione eius 3. in iure Orientali. Quod & postea placuit concilio Tridentino, sessio. 24. in decreto de reformatione matrimo. c. 2. vbi & statuit benedictioné à proprio parocho fieri, neque à quoquam nisi ab ipso parocho, vel ab ordinario licentiam ad prædictam benedictionem faciendam alij sacerdoti concedi posse, quacumque consuetudine, etiam immemoriali, quæ potiùs, corruptela non obstante, erit illa obseruatio valde necessaria ad sanctificationem futuri matrimonij, tum etiam vt clādestina matrimonia vitentur, c.1.2.3.30.qu.5. Gratis autem exhiberi debet illa benedictio: cùm ne pauperes grauentur, tum etiam ne simonia committatur: sicque gratis coocedendam decreuit Alexand.3. constitutione sua, parte 1. c.7. Innocentius 3. in 1. concilio Latera. c.66. & prohibetur pro illis quippiam accipere, vel petere, nisi quod laudabili cōsuetudine offerri solet, in c.ad Apostolicam, 42. de simo.

## CAPVT VI.

*De fine, & effectu sponsaliorum, & solutione eorum.*

FINIS, ad quem tendunt sponsalia, est matrimonium futurū, de quo fiunt promissiones. [a] Proinde de rigote iuris, qui sponsalia contraxerunt, & maximè iuramento interueniente, monendi sunt, vt matrimonium contrahant, & si non obtemperauerint, sunt per censuram Ecclesiasticam compellendi, [b] nisi rationabilis causa obstiterit. [c] Inter autem causas rationales, quæ non impediunt desponsatos cum aliis coniungi, quàm desponsati vna est, si desponsati nolint se admittere, ne ex ea coniunctione deterius quid contingat, néve talem quis coactus ducat, quam odio habet; imposita tamen pœna pro periurio: [d] potest & alia causa esse, si post sponsalia contracta abfuerit, & dimiserit terrā sponsæ sponsus, [e] imò & ex solo dissensu contrahentium dissolui possunt sponsalia. [f] Et si post sponsalia de futuro alter ex spōsis cum alio, vel alia per verba de præsenti matrimonium contraxerit, [g] nisi forsan post sponsalia prima de futuro intercesserit copula inter sponsos carnalis, per quam sponsalia de futuro transierūt in nonsensum matrimonij de præsenti, vt dissolui nequeant, [h] non minùs, quàm si facta fuissent per verba de præsenti. [i] Si etiam spōsa de futuro peccet in proprium corpus ante matrimonium, poterit ab sponso dimitti, qui & alteri poterit se impunè coniungere; [k] item si spōsa fuerit facta leprosa, paralytica, si nasum, vel oculos amiserit, vel quicquam turpius ei superuenerit: [l] si sponsus cum cognata sponsæ, vel sponsa cum cognato sponsi concubuerit: [m] aut si sponsus, vel spōsa post sponsalia contracta, religionem aliquam professus, professave fuerit. [n] Attamen consilium datur, si iuramento sponsalia firmata sint, de futuro matrimonio contrahendo, vt tutius sit volenti ingredi monasterium, religione iuramenti firmata priùs contrahere, & postea si elegerit, ad religionem migrare, dummodò post despōsationem copula nō fuerit secuta carnalis. [o] Dissoluet quoque sponsalia de futuro, susceptio sacrorum ordinum. [p] Si etiam spōsa, etsi inuita, ab alio rapta fuerit, & sponsus eam admittere noluerit, poterit rapta alteri nubere: [q] item si affinitas superuenerit vel ratione copulæ carnalis, [r] vel cognationis spiritualis; [s] aut si sectæ, vel religionis superueniat inter sponsos ante matrimonium diuersitas: vel si ea diuersitas, quæ ante sponsalia incognita erat, posteà cognita sit. [t] Inducitur per sponsalia pura de futuro publica honestatis iustitia, quæ impedit cōtrahi, & dirimit contractum matrimonium; [u] non etiam si sub conditione contracta sint, & fuerint resoluta. [x] Institutum porrò est, vt iam pactæ spōsæ non statim sponsis tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspirauerit sponsus delatam. [y]

*SCHOLIA.*

a Ideò diximus anteà non posse contrahi sponsalia inter eos, cum quibus non potest contrahi matrimonium.

b c.2. cap. ex literis, 10. de sponsalib. vbi tamen Glossa notat hanc compulsionem esse ad fines, vt consentiant, qui nolunt stare promissis; non autem finalem, vt inuitus matrimonium contrahere compellatur, propter plura mala, quæ solent ex nuptiis per inuitos contractis suboriri, in c.2. c.requisiuit. 17 de sponsalib.

c Dio ca. ex literis, causæ, ob qoas dissoloi possunt sponsalia, colliguntur in fine glossæ finalis, c. de illis, 5. de sponsalib. per Beatum Thomam in quæstionibus additis ad 3. partem, q.3. art.3. Syloestrum in summa, in verbo, *Sponsalia*, q.10. Domini. Soto, lib.4. sententia. dist.27. q.2. art.3.

d c.2. c.requisiuit, 17. de sponsalib. ca. de neptis, 31. qu.2. permittitur ita dissolutio imposita pœnitentia ei, per quem steterit, quominùs iuramentum, vel promissionem impleuerit matrimonij, ad euitandum maius malum, ca. de illis autem, 5. de sponsalib. facit c.veniens, qui clerici, vel vouen. & c. ca. cùm iamdudum, de præben. hac ratione iure etiam ciuili, alij desponsata, renunciare conditioni, & alij nubere non prohibetur, l.1. C. de sponsalib. lib.5. ti.1. & præsente sponso potest consilium sponsa mutare, & nuncium ei remittere, l.2. § fin. de repudiis. lib.5. C. tit.17. Erátque olim formula trita necessaria renunciationis in discutiendis sponsalibus, siue præsenti, siue absenti fieret renunciatio, nempe, *conditione tua non utar*. l.2. §. penul. & fin. de diuor. lib.24. ff. tit.5. l. in potestate, 10. de sponsalib.

e c. de illis, 5. de sponsalib. Iure ciuili præsens sponsus expectatur per biennium ab sponsa, l.2. de sponsalib. C. absens per triennium, l. liberum, 2. C. de repud. vtrumque cautū lib.28. Eclogæ Basilicorum tit.1. c.16. additur & in ca.17. ex ista causa etiam, vltra quadriennium aliquando sponsalia trahi, veluti propter valetudinem sponsæ, vel sponsi, vel propter mortem parentum, vel ob capitalia crimina, vel ob longas peregrinationes, quæ ob necessitatem suscipiuntur; quod & probatur in l. sæpè. 17. de sponsal. Meminit & de his Dio Cassius lib.54. historiæ, & Suetonius in Augusto. Quæ annotanda sunt, non quidem vt impediatur matrimonium intra hæc tempora cōtractum; sed vt cognoscamus, num pœna adiecta pactis contra eum, qui temerè resilierit à promissione matrimonij, cōmitti debeat, & num arrhæ amittantur: quæ omnia tantùm locum habent contra eum, qui in culpa est, quominùs imple

impleuerit promissionem, l. mulier, 5. de sponsalib. si lege permittente resoluantur etiam sponsalia, data vtrimque sine damno alterutrius restituuntur, l. ex publico, 7. de conuersio. coniuga.

f cap. gemina, §. cum itaq. de sponsalib. l. Titia, de verb. obli. ff.

g ca. 2. de matrimonio cont[illegible] contra interdictum Ecclesiæ, c. si inter virum, 31. de [illegible]onsa. cap. 1. de sponsa. duorum. Si tamen secunda sponsalia facta non sint per verba de præsenti; sed per verba quoque de futuro vt prima, non tollunt prima, c. sicut ex literis, 22. de sponsalib.

h c. veniens ad nos, 15. c. 18, qui fidem, 30. de sponsal. attamen conatus solus ad copulam non sufficit, c. fin. eo. tit.

i c. 1. 2. 3. de sponsa. duorum, ca. additur. vers. Nec desponsatam, & ca. desponsatam, 27. q. 2. ca. 1. & seq. 31. q. 2. cum prima tunc non dissoluuntur facta de præsenti, etiam si secunda quoque sint de præsenti, vel habuerint copulam, c. licet, 3. de sponsalib. duorum, c. fin. eod. tit. ca. si inter, de sponsalib.

k c. quemadmodum, 25. de iureiuran. l. mulier, 5. §. his illud etiam adiicimus, de sponsalib. C.

l dicto c. quemadmodum, §. 1. & de lepra, in c. fin. de coniugio leprosorum. quæ debent etiam habere locum in sponso, vt possit sponsa ex iisdem causis resilire à promissione facta sponso, si in talia inciderit. Tanta enim est in coniugij vinculu æqualitas, vt quæ in vxore locum habent, eadem & in viro, & contrà, habeant, ca. apud nos, ca. Christiana, 32. q. 5. ca. 1. 2. 3. 4. 5. & seq. 32. q. 6. illud & expresse in l. mulier, 5. de sponsalib. Cod. Et ita dissolutio ex iisdem causis vtrinque sponsaliorum fit nisi ea sint contracta per verba de præsenti quia tunc, vt matrimonium indissolubilia sunt. Proinde si sponsus factus fuerit prodigus, turpis, impudicus, repudiari potest ab sponsa, etiã inuito patre, qui eum elegit, d. l. mulier, 5. §. his illud, de sponsal. C. l. sed quæ patris, 12. §. tunc autem, eod. tit.

m cap. 2. de consangui. & affinit. c. 2. c. discretionem, 6. §. nos igitur, c. ex literis, 8. c. veniens, 9. de eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ. c. prætereà, 12. de sponsalib. c. duo pueri, 12. de desponsa. impub. nisi sponsa fuerit prima cognita, cap. fin. de eo, qui cognouit consanguineam vxor. suæ, vel incognita fuerit cognitio alterius, iuxta d. c. prætereà.

n ca. scripsit, §. sponsa verò, ca. desponsatam, ca. decreta, 27. qu. 2. c. vni. §. fin. de voto, in sext. & in Extra. vnic. eiusdem tituli Ioannis 22. l. Deo nobis, 56. de Episcop. & cleric. C. 39. Nouellæ 123. de Sanctiss. Episcop. & Nouella 22. de nuptiis, c. 5. seu, §. secundum occasionem. Rursum 117. c. 12. Et apud Ethnicos olim honesta diuertendi causa sacerdotium habebatur, l. vitricus, 60. de donatio. inter virum, & vxorem, ff. lib. 2. tit. 1.

o c. commissam 16. de sponsal. vide Magistrum Sententiarum in 4. lib. dist. 27. §. huc autem coniugatis, & ibi Sotum, q. 1. art. 4.

p Notatur in c. 1. de voto in sext. per Extrauag. Ioannis 22. quæ incipit, *Antiquæ*, & ca. ex parte, in 2. de conuers. coniuga.

q ca. raptor, 33. 27. qu. 2.

r c. 2. de consangui. & affinita.

s c. veniens, de cognatio. spiritali.

t ca. non solùm, ca. iam nunc, & seq. 28. qu. 1. c. 2. de diuor. l. mulier, 5. §. his illud, de sponsa. C. l. si legibus, 16. de Episco. audien. Sunt interdicta Christianis matrimonia cum Iudæis, l. ne quis Christianam 6. de Iudæis, C. cum Ethnicis, & pessimis vi[t]iis. Gen. 6. Exodi 34. Deuteronomij 7. 3. Reg. 21. 2. Esdræ, c. 91. ad Corinth. c. 6. Concilio Laodiceni, cap. 31. Chalcedonensi, ca. 14. Carthaginensi, c. 21. ca. caue, non oportet, 28. qu. 1. D. August. lib. 1. de adulterinis coniugiis, Tertullian. 3. ad Quirinum. Vide & Concilium Tridentinum; sessione penult.

u c. iuuenis, 3. de sponsal. c. vnico, eod. tit. in sext.

x dicto c. vnico, § fin. de sponsalib. in sexto.

y ca. institutum, 39. 27. qu. 2. Ex diuo Augustino lib. 8. Confession. c. 3. Nos plures alias rationes addimus, lib. 8. Syntagmat. iuris vniuers. cap. 3.

# DE MATRIMONIIS, ET NVPTIIS.

## TIVLVS XXI.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Et quid matrimonium, & nuptiæ. 3 Et vnde dictæ. 4 Vndéque matrimonium appellatum. 5 Et patrimonium.*

1 IN Sponsalibus matrimonium initiatur, post coniunctionem ratum fit: [a] à promissione per sponsalia de futuro matrimonio, ad implementum peruenitur, & proinde sequuntur nuptiæ vel mox, vel tempore accommodo expectato, [b] vel si placeat cum ipsis sponsalibus matrimonium per verba de præsenti simul contrahitur: [c] quare & Capellanus Gregorij 9. in compilatione Decretalium, vnico titulo & sponsalia, & matrimonium conclusit, de sponsalibus, & matrimoniis. Nos autem facilioris institutionis causa, sponsaliorum titulum à matrimonij, vel nuptiarum tractatione seiungimus. [d]

2 Matrimonium porrò, aliud spiritale, aliud carnale. Spiritale contrahitur inter Ecclesiam, & eius prælatum, [e] de quo non agimus. Carnale autem illud hîc examinabitur, quod est, vt & nuptiæ, viri & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens, [f] de qua iam finitione & alibi diximus. [g]

3 Nuptiæ ideò dictæ, quòd pudoris gratia, puellæ cùm viris traderentur, caput, vel faciem obnuberent, seu valerent. [h]

4 Et matrimonium quasi matris munium, vel munus dictum: quia proprium potiùs matris, quàm patris munus videatur filiorum nutritioni vacare. [i]

5 Vt contra pratrimonium potiùs à patre dictum, quòd magis virile, & patris munus sit filiis acquirere. [k]

*SCHOLIA.*

a can. statutum, 24. §. 1. & ca. seq. cum initiatur, 27. q. 2.

b ca. nostrates, 3. 30. q. 5.

c ca. penul. de sponsalib. cum similib.

d Sic etiam in C. ff. & distincti sunt tituli de sponsalibus, & de nuptiis. Agitur autem de vtrisque simul in Decretalibus, & in sex. Separatim etiam de nuptiis in iure ciuili, li. 1. Institutionum iuris ciuilis, ti. 10. & li. 5. C. ti. 4. de ritu nuptiarum, li. 23. ff. ti. 2. in Nouellis Iustiniani, Nouellis, 2. 19. 139. 154.

139.154.157.in Nouellis Leonis 24.32.79.89.90.98.100.apud Vlpianum in fragmẽtis titulorum,ti.5. Iulium Paulum in fragmentis, li. 2.recepta.sententiarum iuris,titul.19.apud Constantinum Harmenopulum lib. 4. & lib.28. Eclogæ Basilicorum, tit. 4. & apud nos lib. 9. Syntagmatis iuris, per totum. Tractantur verò sub hoc titulo ferè vniuersi tituli libri 4. Decretalium.

e De vtroque in ca. sicut vir,7.qu.1.cap.inter corporalia de translatio.Episcopi.Ait autem Ioannes Andræas,in summa libri 4.Decretalium, quadruplex posse constitui matrimonium: primum inter Deum & humanam naturam: secundum inter Christum, & Ecclesiam: tertium inter Deum & fidelem animam: quartum inter hominem,& hominem, de quo hîc. adde quintum inter prælatum & Ecclesiam, vt antè dixi.

f In principio 27.qu.2.§.sunt enim,& in principio 29.qu.1. & ca.beata, §.indiuidua, 27.q.2.c.illud,11.de præsumptio. § 1. de patria pot. apud Iustinia.l.1. de ritu nuptiar.ff.nos explicamus latissimè hanc finitionem lib. 9. Syntagma. cap. 2. & 3.

g Suprà lib.1.c.12.

h ca.nec illud,8.30.qu.5.ex diuo Ambrosio tractatu de Patriarchis,lib.de Abraham,c.9.exemplo Rebecæ, de qua Genes.cap.24. Sic enim verecundiæ causa, quæ conuenit puellis, vultus suos nubentes velabant:imò & noctu nubebant; sicut liquet ex Festo, dum de patrimis agit. *Patrimi,* (inquit) *& matrimi tres pueri adhibebantur in nuptiis, vnus, qui facem præferret ex spina, vel pinu alba; quia noctu nubebant: duo, qui nubentem tenebant.* Nubere proprium mulierum, & nuptiæ dies,quo traditur velata vxor viro: etsi apud Nonium Marcellum inuenias nubere quoque dici de viro,& Iuuenal.Satyra 2. *Quid quæris:nubit amicus,* & in ca.quod proposuisti,32.qu.7.Velant & caput suum mulieres nubendo,vt se viro tunc subiici testentur,& ca. put earum viros esse,ca.est ordo, ca.fœminæ, ca.cùm caput,33.qu.5. Est aliud sacrum velamen,quod datur virginibus, & viduis Deo consecratis, de quo & in cap. hæ verò,ca.viduas,ca.mulieres,ca.vidua,27.q.1.

i c.2.de conuersio. infidelium. Maximum enim, ac præcipuum fœminarum munus est concipere, ac tueri conceptum: Vlpia.in l.quæritur, 14. §.1. de ædili.edict.lib.21.ff. tit.1.& Iustinianus ait, ad hoc ipsum mulieres fuisse genitas,vt partus ederent, & maximam eis cupiditatem in hoc constitutam,l.2.de indicta viduita.tolle.lib.6. C. tit. 40.atque D.Ambrosius lib.1.super D. Lucam ad c.1.& in ca.1.32.q.2. Pudor,inquit est fœminis,nuptiarum præmia non habere,quibus hæc sola causa,idest præcipua est nubendi,vt in ca.si solus,8.distinct.

k Ita dictum est à Deo in vltionem prioris peccati Euæ, *In dolore paries*,&c.& Adæ,*In sudore vultus tui vesceris pane tuo*, &c. glossa 3. Atque hæc naturalis dicitur patrum intentio,vt suis liberis acquirant,& laborent, l.scripto,vnde liberi, l.cùm ratio,de bonis damna.ff.

## CAPVT II.

*Nuptiarum, seu Matrimonij distinctio.*

MATRIMONIVM, seu nuptiæ,aut primùm contrahuntur, aut repetuntur: vtræque nuptiæ, & primæ,& secundæ,& tertiæ, & vlteriores receptæ quidem: sed non eadem ratione, repetitæ, ac primæ.[a]

*SCHOLIA.*

a Extat titulus de secund.nuptiis,li.4. Decreta.ti.21.& lib.5. C.tit.9. Tractatur de illis secundis, & repetitis, & primis matrimoniis li.4.Magistri sentent.dist.42.& Ecloga Basilicorum,li.28.ti.12. Secundæ nuptiæ omnes dicuntur,quæ repetitæ sunt post primas, etsi tertiæ, vel quartæ,vel plures repetitæ fuerint,quæ omnes non damnantur,ca.aperiant,11.& seq.31.q.1. in quo corriguntur ciuilia iura,quæ damnabant secundas nuptias,l.1. C.de secund nup.c.penul.& fi.eod.tit. Concessa autem secunda,& repetita matrimonia, ad vitandum periculum fornicationis: magis tamen probantur prima, quàm repetita, cano. quomodo virginibus, 10. 31.q.1.neque secundæ nuptiæ benedicuntur,primæ contrà.In ca.1.de secun.nup.ex Concil.Lateranensi sub Alexan. 3. presbyter interesse debet secundis,ca.de his,8.31.qu.1.c. Conc. Neocæsariensi,cap.3.& 7. Propter incontinentiam etiam secundas adire nuptias permiserunt Apostoli,1.ad Corinth.c.7.ratione cuius incontinentiæ, etiam aliquando imposita fuit pœnitentia secundò,& vltrà nubentibus, vt habetur in prædic. concilio Neocæsariensi c.1.& 7. nuptiæ tamen repetitæ ideò damnatæ non fuerunt ab Ecclesia.Vide diuum Aug.sermone 2.3.4.D.Ambrosium,in cap.7.prioris ad Corint.D. Chrysostomum, in opere imperfecto in Matthæum, homilia 32.Inter Græcos & est constitutio Nouella Leonis, 90. quæ meminisse videtur prædicti Concilij Neocæsariensis: *Qui* (inquit) *tertium matrimonium contrahunt, sacri canonis pœnæ obnoxij sunt*: & apud Gregorium Nazianzenum, τὸ πρῶτον συνοικέσιον, νόμος· τὸ δεύτερον, συγχώρησις· τὸ τρίτον, παρανομία· τὸ τέταρτον, χοιρώδης βίος. Extat & in iure Orientali Constantini Porphyrogenetæ, Nouella 1.c.2. de Polygamis: qua recensetur, prohibitum ante per Imperatores ne liceret cuipiam se quarto matrimonio coniungere, & esse quartum matrimonium omnino reiiciendũ, & eum, qui ad huiusmodi coniugium venire voluisset, esse ab omni Ecclesiastica communione priuandum, & ab ingressu templi,quandiu in coniugio permansisset: & ipse Imperator ibidem hoc probat;& vltrà de tertio matrimonio statuit, vt si quis post quadragesimum ætatis annum ad tertium matrimonium conuolasset, per quinquennium sacramenti communione priuaretur,si ex aliis matrimoniis ei non essent liberi, quòd si fuissent omnino, post quadragesimum annum,tertium interdixit matrimonium.Et si triginta annos natus susceptis ex præcedentibus matrimoniis liberis,ad tertium vellet conuolare, quatuor annis à communione priuaretur: si verò ei non essent liberi, condonandum.

## CAPVT III.

*Ex quibus constet matrimonium.*

CONSTAT matrimonium ex masculi,& fœminæ cõiunctione,[a] nec possunt duo vni cõiungi,aut duæ, vel plures vni hoc vinculo licitè:[b] contrahitur porrò ex mutuo consensu eorum,qui coniunguntur,puberum, iisque sufficit pro substãtia:[c] ex honestate tamen adhibetur & consensus eorum, in quorum potestate sunt contrahentes.[d] Neque etiam matrimonia, per seruos,etiam contradicentibus,& inuitis dominis contracta,vlla ratione sunt propter hoc dissoluenda: attamen non ideò minus debita, & consueta seruitia dominis exhibere debent.[e]

*SCHOLIA.*

a Sic erunt duo in carne vna, Genes.2.D. Matthæi, 19.c.lex diuina,27.q.2.

b 1.ad Corinth.7.ca.an non,24.q.3.ca.is,qui non habet,4.& ca. Christiano, 5.34.dist.ca.adduxit,§.viro igitur,27.q.2.c. qualis,§.fin.30.q.5.c.1.ca.cùm in captiuitate.ca.non satis, 34.q.1.ca.Rotharius,31.q.2.c.gaudemus,8.§.quia verò pagani,de diuort. c.is, qui fidem, 30.c. si inter virum, 31. de sponsalib.idem iure ciuili comprobatum,§.affinitatis, & §.socium,de nupt.l.2. C.de incest.nup.cum similib.

c ca.sufficiat,27.q.2.ca.si quis,29.qu.2.ca.final.32.quæst.2.c. cùm locum, 14.de sponsal. c.cùm causam,6.de raptorib. l.sponsalia sicut nuptiæ, 11. de sponsal. ff.l.2.de ritu nup.ff.

Efficiens

Efficiens causa matrimonij dicitur consensus in principio, ca. omnis, 27. q. 2. ca. si quis ancillam, 29. q. 2. sola forma consensus distinguuntur nuptiæ à concubinatu, l. 4. de concubin.

d ca. nostrates, 30. q. 5. Gl. in ca. fin. ad verbum, *parentum*, 32. q. 2. per c. tuæ, de desponsatio. impuber. nam non est virginalis pudoris maritum sibi eligere, ca. honorantur, 13. (vbi ex profanis, & plura citantur) 32. q. 2. Sic intellige, ca. mulier, 14. eadẽ q. 2. Eodémque modo intelligi debent secundum ius Pontificium alia iura, quæ consensum parentum exiguunt, vt ca. sponsus, 5. 30. qu. 5: honestè enim faciunt filij, filiæve voluntati parentum consentiendo, c. 1. de desponsat. impuberum: quamuis iure ciuili aliud statutum videatur, & improbentur nuptiæ, & nullæ dicantur initæ sine consensu eorum, in quorum potestate sunt, qui contrahunt, l. Paulus, de statu homin. ff. l. 2. & l. generali mandato, 34. & seq. de ritu nuptiarum. ff. libr. 23. ff. tit. 2. l. 1. vt proponis, C. de nup. § 1. eod. tit. apud Iustinian. Atque hodie in Gallia iuxta ius ciuile per edicta regia pœnæ diuersæ impositæ sunt iis, qui inuitis, & inscijs parentibus contrahunt matrimonium, tanquàm raptoribus, & consentientibus. de quibus nos egimus fusè libro 9. Syntagma. cap. 3. vbi & declaramus quorum consensus in nuptiis adhiberi debet. Veritum tamẽ matrimonium ex edicto Henrici II. & ex legibus ciuilibus, sine consensu parentum contractũ, verum matrimoniũ erit, etsi non legitimum, vtpotè contra leges contractum: vt in ca. final. 28. q. 1. neque enim legum diuersitas in nuptiis contrahendis, vinculum matrimonij, si non seruentur, dissoluit, c. 1. de sponsalib. Cæterùm quamquam vinculum matrimonij in his matrimoniis contra leges ciuiles pœnales prohibentes, contractis non dissoluatur, nihilominus pœnæ contra contrahentes indictæ, committuntur: vt quòd filia exhæredari possit ante 25. annum sine consensu patris nubens, in §. aliud quoque capitulum, vt cùm de appellatio. cognosc. Nouella 115. c. 3. Vide ll. 18. 19. 20. C. de inoff. testa. Panorm. ad c. 1. de sponsalib. Barthol. ad l. 2. §. quod si patri, solut. matri. Emancipatus porrò filius, sine consensu patris impunè poterat vxorem ducere, l. filius emancipatus, 25. de ritu nupt. & filij sine consensu matris iure ciuili, l. 20. C. de nupt. nam fœminæ non habent filios in potestate, §. fœminæ, de nup.

e c. 1. de coniugio seruorum, lib. 4. tit. 9. in iure tamen ciuili seruorum coniunctiones non matrimonia; sed contubernia dicuntur. l. 3. C. de incest. nup. lib. 5. tit. 5. §. si verò ab initio, de nuptiis, in Authentic. vide quæ dixi, libro Syntagmat. c. 1. numero 2. & 3. Inter Christianos autem vt neque apud Dominum, non est serui, aut liberi dist. nec in Sacramentis, ad Gala. 3. quare & fiunt serui participes matrimonij, & aliorum sacrorum: sine præiudicio tamen dominorum.

## CAPVT IIII.

*De rebus, quæ bona tria matrimonij dicuntur.*

BONA tria præcipua in nuptiis considerantur, fides, proles, & sacramentum. [a] Fides duplex hîc, pactionis, & consensus. Fides pactionis est, dum aliquis alicui promittit fidem quòd eam ducet: fides consensus, dum ore, & corde consentit eum ducere: dúmque mutuò cõtrahentes se concedunt, mutuóve suscipiunt. [b] Proles est in intentione procreandi, quamuis perpetuò non sequatur. [c] Sacramentum indiuiduam vitam, & insolubilem causam matrimonij demonstrat. [d] Quamobrem & contra substantiam matrimonij, [e] dicuntur conditiones appositæ, si alter alteri dicat, contraho tecum, si generationem prolis euites: [f] vel donec aliam inuenero honore, vel facultatibus ditiorem, [g] aut si pro quæstu adulterandam te tradas. [h] Atque ex his contractus matrimonij, quantumcumque alioquin fauorabilis, caret effectu, licet aliæ conditiones appositæ matrimonio, si turpes, aut impossibiles fuerint, debeant, propter eius fauorẽ, pro nõ adiectis haberi.

*SCHOLIA.*

a ca. omne itaque, 10. 27. q. 2. ca. sicut omnis, 2. §. fi. 32. quæst. 2. Tractatur & in 4. Sententiarũm Patrum, distin. 30.

b Et hæc latè explicantur in ca. final. 27. q. 2. in c. 1. de sponsalib. duorum per Ioannem Maiorem libr. 4. Sententiarum dist. 27. q. 5. & ibi solus, q. 2. artic. 4. versi. Tertium dubium est, a fide prius matrimonium pendet, quàm à conuentione, can. cùm initiatur, 5. & seq. c. coniuges, 27. quæ. 2.

c Nuptias non concubitus: sed consensus facit, can. omnis, 4. eadem, 27. q. 2. l. nuptias, 30. de reg. iur. ff. l. cui fuerit, 15. de conditio. & demonstra. li. 35. ff. tit. 1. finis itaque videtur cur matrimonium contrahant homines, proles, vt pretiũ nuptiarum, ca. pudor, 32. q. 2. vt sequatur propagatio generis humani, ca. Deus, 31. q. 1.

d Gloss. in d. canon. omne itaque, 27. qu. 2. Richard. in 4. Sententia. dist. 26. q. 2. arti. 6. & 4. ait, quòd expressio consensus per verba de præsenti, est sacramentum tantùm, & mutua obligatio causata per consensum mutuum per verba de præsenti, expressum: hæc enim est res respectu significationis exterioris, quæ est per sensibilia signa. Ipsa autem charitas, est res tantùm, & nõ sacramentum: obligatio verò interior, per mutuum consensum expressa, siue coniunctio expressa, est res, & sacramentum. Refert & Clauasius Angelus in summa, in verbo, *matrimonium*, 1. numero 5.

e Hæc, quæ sequuntur, ponuntur, in c. fin. de condit. appos. lib. 4. tit. 5.

f d. c. fi. de condit. appos. & in ca. solet quæri, 6. & seq. aliquando, 32. q. 2. peccat enim contra bonum prolis.

g d. c. fin. de condit. apposit. hæc quippè conditio committit contra aliud bonum sacramenti, & contra indiuiduam vitam: non enim potest esse vxor temporalis, d. c. solet, §. fin.

h d. c. fin. de conditio. appos. hæc conditio enim peccat contra bonum fidei.

## CAPVT V.

*Quæ interueniant in matrimonij contractu.*

CONSENSVS nuptiis adhibetur à contrahentibus vel per seipsos, vel per procuratorem eorum, habentem speciale mandatum. [a] Hîc verò exprimitur per verba de præsenti illum significantia, vel per alia, quæ in confesso, & procul dubiò appareat eundẽ consensum significare, quomodo & cõtrahũt matrimoniũ muti, & surdi. [b] Verborũ formula inter idoneos matrimoniũ per verba de præsenti cõtrahentes, sunt, si vterque dicat, *Ego te in meam accipio: & ego te accipio in meum*, [c] vel alia verba consensum similem exprimentia: [d] nec enim tam verba inspicimus, quàm ea, quibus verba accedunt [e] & proinde quãdo inter aliquos sponsalia contrahuntur, nec intelligit alter quod alter proponit, inspiciendum est iudici, si matrimonium contracturi sint ad illud, an idonei scientia, & ætate, quo cognito si alter non intellexerit

Z quod

quod alter proposuit, erit ad communem verbi intelligẽtiam recurrendum, & cogendus vterque verba prolata in eo sensu retinere, quem solent rectè intelligẽtibus generare.[f] Possunt & qui verba alterius per se non intelligunt, per interpretem intelligere:[g] per signa, & consensum aliquando exprimere quis potest.[h] Atque si post promissionem de ducenda vxore, sponsam suam cognouerit, & cum ea cõcubuerit, censetur facto perinde, ac expressis verbis consensisse in matrimonium.[i]

*SCHOLIA.*

a ca. honoratur, 32. q. 2. ca. ex parte, in 2. de conuers. coniuga. c. fin. de procurat. in sext. si modò speciale adsit mandatum, & de certa ducenda, & dummodò is, qui mandauerit, perseuerantiam in ea voluntate, donec procurator contraxerit: sicque inter præsentes, & absentes contrahi matrimonium potest, si modò post vnius consensum alter consentiat similiter. Et tradunt Hostiensis, & Ioannes Andræas, ad cap. ex literis, de sponsal. sufficere, vt quis consentiat priùs, & duret in proposito, donec alterius cõsensus accedat ex postfacto, per l. 1. §. si verò præsẽs interrogauit, de verb. obli. Neq; exigitur necessariò, vt cõsensus ab ambobus simul, & in eodẽ tempore præstetur: quãquam Panorm. dicat c. dilectus, de sponsalib. de subtilitate iuris requiri; quod tamen mihi non probatur, cùm etiam subtilitate iuris contractus, qui consensu contrahuntur, possint inter absentes per nuncium; & per epistolam perfici; quod quidem non potest fieri in vno instanti, & præsente vtroque, l. consensu, de actio. ff. l. 1. §. fi. de contrah. emptio. ff.

b c. tuæ fraternitati, 25. c. cùm apud, 23. de sponsalib. l. mutus. 73. de iure dot. lib. 23. ff. tit. 3. l. ex facto, 43. ibi: *Mutus duxit vxorem,* de vulga. lib. 28. ff. titul. 6.

c c. si inter virum, 31. de sponsalib. c. veniens ad nos, 15. eod. titul. dixi porrò inter idoneos: quia si essent impuberes, qui per verba de præsenti contrahunt, verba non matrimonium: sed sponsalia contrahunt, perinde ac si essent de futuro, c. fi. de desponsa. impuber. cap. 1. §. idem quoque eodem titulo in sext.

d Veluti si dicat quòd eam ab eo tempore pro coniuge tenebit, & ei, sicut vxori suæ fidem seruaret. Et contrà mulier dicat se illum pro viro à modo habituram, & fidem ei tanquàm proprio viro seruaturam: c. ex parte, c. mulieres, 6. de spons. vel si quis dicat, *Iuro te quòd te habebo pro legitima vxore.* can. 8. si quis diuinis, 30. q. 5. ex Iuliano antecessore Nou. 74. c. 4. Quia licèt verbum, *habebo,* sit futuri temporis: tamen refertur ad pręsens tempus, vt notat in d. ca. si quis diuinis, Archidiac. & de Turrecremata, & Sotus li. 4. Sent. dist. 27. q. 2. artic. 3. facit in argumentum, l. si quis stipulatus, de verb. sign. l. filij, ad Senatusconf. Trebell. ff. Neque etiam sufficerent verba nisi consensus, quem exprimere verba nata sunt, adsit. vt dicatur cõtractum matrimonium, quod pertinet ad Deum, qui nouit occulta cordis; quamuis quod pertinet ad Ecclesiam, verba, quæ exprimunt consensum, perinde intelligantur, ac si verè consensus interuenisset, cap. tua nos duxit fraternitas, de sponsalib. Obseruandum tamen, vt verba hæc seriò pronuncientur: alioquin enim si per iocum dicta sint, non obligant ad matrimonium, l. obligationum substantia, 3. §. fi. de actin. lib. 44. ff. titu. 7. facit l. 3. §. 3. de iure. ff. *Nec spondet,* inquit Varro 5. de Lingua Latina, *ille statim, qui dicit, spondeo, si iocandi causa dixit, nec agi potest cum eo ex sponso de ioco,* & in l. simulatæ nuptiæ 30. de ritu nuptiarum ff. simulatæ nuptiæ sunt nullius momenti: sicut nec imaginarij contractus habent iuris vinculum, l. contractus, 54. de act. Cæterùm in matrimonio inter personas ei accommodatas periculosum est talibus verbis iocari: cùm pro matrimonio verba soleant interpretari, si manifestè de contrario non doceatur: vt explicat latè Gloss. in cap. tua nos, ad verbum, *mulierem,* de sponsalib.

e c. intelligentia, de verb. signif. l. si vno anno, loca. ff. l. 3. C. de lib. prætor. l. quoniam indignum, C. de Testam.

f c. ex literis, 7. de Sponsalib. vide & Alexand. cons. 152. 5. volumine.

g l. 1. §. fin. de verbor. oblig. lib. 45. ff. titu. 1. l. an inutilis, 8. §. fin. de acceptilatio. li. 46. ff. tit. 4.

h vt diximus in muto, & surdo, capit. cùm apud sedem, 23. de sponsal. Item aliud exemplum si quis dixerit, *Ego te accipio in vxorem: & si consentis, accipe calicem, & bibe:* & illa nihil respondens biberit, videtur consensisse: referuntur enim signa ad præcedentia verba de præsenti: vt aliquando ad verba de futuro, si talia prolata priùs sint, vt notat Angelus Clauasius in summa ad verbum, *Matrimonium,* 2. n. 7. & nu. 22. ex Hostiens. addit, si quis promiserit tribus sororibus, quòd vnam ex illis ducet in vxorem, & posteà cum vna concubuerit, censeatur eam in vxorem duxisse, & cum ea matrimonium contraxisse.

i c. is, qui fidem, 30. de sponsalib. c. de illis, c. per tuas, de conditio. apposit.

## CAPVT VI.

1 *Alia, quæ considerantur in nuptiis, seu matrimoniis ne clandestina sint, & publicentur, & reprobatio occultorum.*

2 *Matrimonium quando dicitur consummatum.*

3 *Nuptias quando non licet celebrare.*

1 CAVTVM insuper, ne vllus fidelis, cuiusque conditionis sit, occultè nuptias ineat: sed benedictione publicè accepta nubat in Domino.[a] Clandestina enim matrimonia interdicta sunt.[b] Et ideò decretum, vt cùm matrimonia fuerint contrahenda, in Ecclesiis per presbyteros proponantur, competenti termino definito, vt intra illum, qui valuerit, & voluerit legitimum impedimentũ, si quod norit, opponat; iussum etiam, vt ipsi presbyteri nihilominùs inuestigent, vtrùm aliquod impedimentum obsistat, & si apparuerit aliqua coniectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expressè, donec quidquid fieri debeat super eo manifestis constiterit documentis.[c] Quòd si quis huiusmodi clandestina, vel aliàs interdicta coniugia inierit in gradu prohibito, etiam ignoranter, soboles de tali coniunctione suscepta prorsus illegitima censetur, de parẽtum ignorantia nullum habitura subsidium: cùm illi clandestinè contrahendo non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantię videantur. Et pari modo nihilominùs proles illegitima censetur, si ambo parentes impedimentum sciẽtes legitimum præter omne interdictum etiã in facie Ecclesiæ cõtrahere præsumpserint.[d] Solennitates adhibitæ dotis, & aliquorum aliorum, aliquando coniugium distinxerunt à concubinatu perpetuo, cui solẽnitates Ecclesię non fuissent adhibitæ: nihilominùs tamen loco vxorum istæ concubinæ perpetuæ habitæ.[e]

2 Matrimonium consummatum dicitur, quando secutus est concubitus,[f] dummodò illud sit ab omni metu, & coactione liberum:[g] attamen metus exceptio poterit per copulam spontaneam secutam elidi.[h]

3 Nuptias non licet iure pontificio in quadragesima celebrare,[i] nec à septuagesima vsque in octauas Paschæ, nec in tribus hebdomadibus ante natiuitatem sancti Ioannis Baptistæ: & ab Aduentu Domini vsque post Epiphaniam:[k] quocumque tamen tempore potest matrimonium contrahi consensu de præsenti legitimo interueniente:[l] verùm solennitas nuptiarum prædictis temporibus vetita.

## SCHOLIA.

a ca. aliter, 1. & ca. nullus fidelis, 2. cum aliis sequent. 30. qu. 5 cum inhibitio, 3. de clandestin. desponsatiu. libr. 4. tit. 3. de benedictione nuptiarum etiam in canon. nulli, 35. qu. 2. can. fin. 23. distinct. nisi sint secundæ nuptiæ, quæ non benedicuntur, in c. 1. de secund. nupt. Alexius Comnenus statuit libro 1. iuris Orientalis, constitutione sua 9. nuptias alioquin non dici legitimas, aut Christiana institutione dignas æstimandas, nisi etiam benedictio, eos, qui coniunguntur, obliget: meminit & de eius Nouella Constantinus Harmenopulus libr. 4. promptuarij iuris ti. 4. extat & constitutio Nouella Leonis Cæsaris, 89. ne matrimonio citra sacram benedictionem confirmentur. Idipsum & in Nouella Iustinian. 74. c. 4. §. 1. & Tertullian. li. 2. ad vxorem, ait fœlicitatem esse matrimonij, quod Ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum Angeli renunciant. D. etiam Ambrosius libr. 9. epistola 70. tradit ipsum coniugium velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oportere. Apud Tobiam quoque c. 5. 7. & 8. coniugia fuisse precibus, & benedictione firmata legimus. Inter Christianos autẽ certius credimus Deum matrimonij conciliatorem, vt, *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, c. inter corporalia, de translat. Episcop. cum similibus. Erant & apud Ethnicos farreationes matrimoniorum indissolubilium, pro sacris; vt scribit Dionys. Halycarnassæus lib. 2. Erant & mysteria adhibita aquæ, & ignis, l. fi. de dona. inter virum, & vxorem. ff. Sed & Tridentina Synodus, sessio. penult. requirit in nuptiis præsentiam parochi Presbyteri, & duorum, aut trium testium.

b Dictis proximè iuribus. & titulo de clandestina desponsatione, & nuperrimè Concilium Tridentinum sess. 24. de reforma. matrimonij, annullauit, & irritas fecit clandestinas desponsationes, & matrimonia. Clandestina porrò matrimonia tripliciter dicuntur: primum cùm non adhibentur testes, & tunc asserenti connubium incumbit probatio, c. 2. de clandestina despon. & nisi probatio adsit altero negante, Ecclesia non cogit huiusmodi coniungi, aut habitare simul: si verò probatio feratur, ratum habetur, capit. 3. eod. tit. de cland. desp. ca. si quis diuinis, §. his, ita 30. qu. 1. Secundò, clandestina dicuntur, quæ non fiunt, cum solennitate consueta. vt in cano. aliter, 30. q. 5. Tertiò, clandestina dicuntur, quando denunciatio, seu banna non fuerint in Ecclesia publicata, cap. cùm inhibitio, de clandestina desponsat. nisi ab eadem Ecclesia fuerint remissa, quæ & redempta dicũtur, & nisi ab Ecclesia posteà matrimonia fuerint comprobata, c. quod nobis, 9. qui filij sint legitimi.

c Hæc omnia in d. c. cùm inhibitio. renũciationes istæ publicæ vulgò banna dicuntur, vt dicitur in cap. cùm in tua diœcesi, 27. de sponsalib.

d d. c. cùm inhibitio, §. si quis verò. Si tamen vnus tantùm ex parentibus sciuerit impedimentum: alius verò nescierit, & matrimonium fuerit sine contradictione cuiusquam tanquam legitimum contractum, tunc inde filij nati, etiam si posteà tanquàm illegitimum dissoluatur matrimonium, erunt legitimi, & habiles ad succedẽdum parentibus, periude, ac legitimi, & naturales, c. 2. c. ex tenore, 14. c. perlatum, & c. peruenit, qui filij sint legitimi, de c. fi. qui matrimo. accus. poss. lib. 4. tit. 18.

e Fuerunt antiquitus concubinæ quædam temporales, quę inter Christianos fuerunt omnino prohibitæ, etiam si prolis suscipiẽdę causa fuissent habitæ. ca. audite, 34. dist. ca. concubinæ, 32. q. 2. D. August. lib. 5. homiliarum, homil. 49. Alię erant concubinæ alterius generis quas Iustinianus Nouella 17. c. 5. vt est apud Iulianum Antecessorem comparat vxoribus, quæ sine dotalium tabularum solennitate ductæ erant, de qua specie apud Gratianum, in ca. omnibus seruis Dei, 3. 9. fi. 34. dist. Concubina namque hic ea dicitur, quæ cessantibus instrumentis dotalibus vnita est, & quæ coniugali affectu adsciscitur, hancque coniugem facit affectus: lex verò concubinam nominat. Et de hac dicitur in Concilio Toletano 1. c. 17. vt refertur in c. is, qui non habet, 4. eadem 34. dist. *Is qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habet, a communione non repellatur, tamen vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ sit coniunctione contentus.* Diuus Augustinus lib. de bono coniugali, in hoc concubinatu licito requirebat tria necessaria: primum, vt vterque esset solutus: deinde quòd adesset fides mutua quòd alteri non coniungerentur, neque à procreatione liberorum abhorrerent: tertiò, vt in ea vitę coniunctione manendum sibi proponerent. refertur in ca. solet, 32. q. 2. Et vbique D. Augustinus scribit, posse aliquomodo in ista coniunctione dici inesse nuptias, & connubium; quamuis sic habitam non audeat appellare vxorem; quia non interuenerint instrumenta, & alia quæ iure ciuili, & canonico requirebantur, vt esset legitima vxor, vt in ca. aliter. can. nostrates, 30. q. 5. facit c. cùm inhibitio, de clandestin. despon. atque inter illegitimè coniunctos numerantur absque dotali titulo, atque benedictione sacerdotali coniuncti, per Calixtum Papam Epistolą 2. ad episcopos Galliæ, cap. 4. ex qua sumptus can. 4. consanguineorum, 3. quæst. quarta. Requirit & honestas iure communi, vt dos aliqua constituatur, putarúntque aliqui sine ea matrimonium non tenere, canon. nullum, 30. quæstion. quinta, quanquam in rei veritate, si cæteræ, quæ substantialia sunt matrimonij, adsint, sine dote, & instrumentis esse possit, l. Imperialis, 2x. §. his autem, de nupt. C. l. cùm multæ, de donat. ante nupt. Cod. in dubio tamen, num verè contractum sit matrimonium, dicemus non præsumi matrimonium, si non interuenerint tabulæ dotales, & aliæ solennitates, maximè quando coniuncti sunt imparis conditionis, hócque modo intelligitur dict. l. Imperialis, §. imò ita & intelligendi canones, canon. aliter, ca. nullum, & similes. Clam enim contractum matrimonium non agnoscitur ab Ecclesia, quæ ignorat occulta, donec de illis ei fides fiat. facit cap. quod nobis, qui matrimo. accusa. possunt. Si enim constaret de matrimonio, & quòd se in virum, & vxorem coniuncti mutuò acceperint, omissio solennitatum, & tabularum dotalium non officit, quominùs verum dicatur matrimonium, cum distinctionibus, quæ traduntur in cap. cùm inhibitio, de clandest. desponsa. & in Concilio Tridentino, Session. 24. de reformatione matrimo. cap. 1. facit l. in libertæ, de Ritu nuptiarum. Prætermittam hîc tractare quæ de concubinis docuerant Iurisconsulti, quæ latè prosequor lib. 10. Syntagma. cap. 10. vnde si quis egeat, poterit accipere. Hoc tantùm subiungam prohibitum etiam iure ciuili fuisse, omnino concubinatum, vt liquet ex Nouella nonagesima prima, prohibente, vt concubinam vllo modo habere non liceat, etiam ei, qui vxorem non habet, cùm ei liceat vxorem habere; & sublatæ ita leges; quæ permittebant, in titulis de concubinis in ff. & C. Concubina enim cum vno peccare dicitur, meretrix cum pluribus, vt ait Balsamon ad canon. vigesimum sextum Epistolæ Basilij ad Amphylochium, vide & de prohibitione concubinatus Iulium Clarum, libro 5.



Digitized by Google

sentent. iuris, §. fornicatio, versicul. & in primis. Atque in summa tenendum, matrimonium, de quo constiterit verbis idoneis inire idoneos contractum, verum esse: & indissolubile, etiam si locorum solemnitates in nuptiis adhibendæ, vel scriptura, vel dos non interuenerint, ca. nostrates, §. fi. ca. si quis, 30. quęst. 5. & Nouella 74. §. quoniam autem, & capitul. 1. de sponsalib. Et sine instrumentis etiam iure ciuili contrahi matrimonium dicitur in l. si vicinis, 9. (iuncta exceptione §. tamen in maioribus.) l. si donationum, vicesimasecunda, l. neque sine nuptiis, 13. C. de nuptiis: l. iubemus, 11. C. de repudiis, excepto casu etiam authenticæ; sed nouo iure, Cod. eod. titul. & aliis quibusdam casibus, in quibus dubitari olim poterat propter magnam impuritatem contrahentium, vt si senator scenicam mulierem, quæ resipuerit; duxisset, l. Imperialis, vicesimatertia, §. itaque cùm iustum, & §. si verò antè, C. de nuptiis, aut si idem senator duxisset, libertinam, §. cæterùm, §. si quis libertinam, Nouell. 78. secuta tamen emendatio Nouellæ 74.

f Et tunc ratum, & omnino indissolubile dicitur. c. 2. capit. ex publico, 7. vbi videnda glossa final. de conuersion. coniugal. libro 3. titul. 32. Sine coniunctione tamen, quod pertinet ad essentiam matrimonij, perfectum esse matrimonium docet Gratianus, 27. quæstion. secunda, in princip. & §. fi. cum canon. sequen. vsque ad §. cùm ergo, & in can. sufficiat, can. beata Maria, §. consensus, can. omnis. can. cùm initiatur, Consentiant & iura ciuilia, l. 15. de condit. & demonstr. l. 6. & seq. de ritu nupt. verùm omnino perfectum, & consummatũ esse matrimonium cùm commixtio corporalis intercesserit, docet idem Gratianus in eadem 27. q. 2. in ca. non est dubium, ca. cùm societatis, ca. quòd autem, ca. in omni, ca. quia propter, ca. si quis desponsata, ca. institutum, ca. potest, cum sequentibus.

g hic intellige metum, qui cadere possit in constantem virum, c. veniens, 2. c. consultationi, 28. de sponsalib. quo adsit mortis periculum, vel corporis cruciatus, vt notatur, l. interpositas, C. de transact. l. metum autem, de his, quæ vi, metúsve causa fiunt, c. cùm dilecti, c. perlatum, eod. tit. apud Gregor. can. Lotharius, 31. q. 2. libera enim tam debent esse matrimonia, vt neque metu pecuniarię constringi possint, & ab omni coactione semota, c. gemma, 29. cùm locum, c. requisiuit, de sponsali. l. neque ab initio, 14. de nupt. l. stipulatio facta, & l. Titia, de verbor. oblig. ff. l. libera, C. de inutilib. stipula.

h c. ad id, quod, 11. de sponsalib. c. insuper, qui matrimo. accusa. possunt, vide Oldradum, cons. 36.

i ca. non oportet, 8. ca. non licet, 9. can. nec vxorem, 11. 33. q. 4. ex Laodicensi concilio, c. 52. ex Concilio Martini Bracharen. c. 48. ex responsis Nicolai Papæ ad consulta Bulgarorum, c. 48.

k ca. non oportet, 10. 33. q. 4. ex Concilio Ilerdensi. Idem in Concilio Solegust. cap. 3. tractatur in 4. libr. sentent. dist. 32. Hebdomadæ tres ante natiuitatẽ D. Ioannis incipiunt à die Rogationum, gloss. in d. ca. non oportet, 33. qu. 4. & hoc est explicatum expresse in c. capellanus, c. 4. de feriis, & dila. li. 2. tit. 9. Nunc ex Concilio Tridentino permittitur presbyteris dare benedictiones matrimoniales idoneis personis petentibus omnibus anni temporibus, excepto à primo die Aduentus Domini vsque ad Epiphaniam: & à die Cinerum, vsque ad Octauas Paschæ inclusiuè. Vide Concilium Tridentinum sessin. 24. de sacramento matrimonij, c. 11. & de reformatione matrimonij, capite decimo & in Concilio Laodicens. capite 52.

l in d. cap. capellanus, 4. de feriis: vide de hoc quid postremo loco sancierit Concilium Tridentinum Session. vicesimaquarta de reformatione matrimonij, capite primo.

## CAPVT VII.

*1 Qui possint contrahere matrimonium, & qui non.*
*2 Quibus interdictum ex prohibitione temporalis impedimenti.*
*3 De incestuosis.* *4 Homicidis vxoris.*
*5 Raptoribus sponsæ alterius.*
*6 De procurantibus ex sacro fonte suscipere liberos.*
*7 De homicidis presbyterorum.*
*8 De cognoscentibus moniales.*
*9 De contrahentibus contra interdictum Ecclesiæ.*

1 MATRIMONIVM contrahere omnes possunt, qui expresse non prohibentur: prohibitorium namque edictum est de matrimonio contrahendo, vt quicumque non prohibeantur, per consequentiam admittantur; [a] masculi quidem puberes, fœminę viri potentes, [b] dummodò sint mentis compotes, vt consentire possint sponte: siquidem furiosi, furiosæve à matrimonio arcentur. [c]

2 Verumtamen considerandum hîc est, aliquibus interdum interdici matrimonium, quod tamen si de facto contractum fuerit, non fit irritum: aliis autem ita prohibitum, vt si de facto cõtraxerint non obstante impedimẽto, separatio fiat tanquam nullo existente: [d] de singulis exempla proferamus. Et primùm de matrimonio contracto contra prohibitionem, quod tamen est indissolubile contractũ, cui imponitur tamen pœnitẽtia ex eo, quòd temerè contra interdictum contractum fuerit: vt si tempore feriarum, quibus contrahere vetitum est, publicè contrahatur, [e] aut post interdictum aliud Ecclesiæ, vel iudicis, non inuento alio impedimento tamen. [f]

3 Item priuignus, qui cum priuigna, seu filiastra, vt dicunt, sua, scienter fornicatus fuerit, nec à matre debitum matrimonij petere, nec filiam vnquam habere potest in vxorem, nec mortua vxore alteri vllo vnquam tempore coniungi potest matrimonio: si tamen incestuosi, [g] quibus interdicitur matrimonium, cum aliis de facto illud contraxerint, tenebit matrimonium. [h]

4 Sic prohibetur iis, qui vxores suas occiderint, cum aliis iterùm contrahere: [i] si tamen contrahant, tenet: sed iniuncta pœnitentia. [k]

5 Statutum etiam, vt si quis sponsam alterius rapuerit, publica pœnitentia mulctetur, & sine spe coniugij remaneat: & si ipsa crimini consentiens non fuerit, licentia alteri nubendi nõ denegetur. Quòd si posthæc se coniungere præsumpserint, vsque ad satisfactionem anathematizentur: [l] matrimonium tamen valeat. [m]

6 Accedit & prohibitio matrimoniũ cõtrahendi cum alio, aliáve, ei, qui, quæue ex industria fecerit vt filium proprium de sacro fonte susciperet, ne simul cum coniuge remaneret: [n] tamen contractum retinebitur: cùm hodie mitius circa huiusmodi prohibitionem agatur. [o]

7 Item conuictus occidisse presbyterum, vsque ad vltimum vitæ suæ tempus carere cingulo militiæ debet, & absque spe coniugij manere: [p] tamen si illud contraxerit, non dirimitur. [q]



Digitized by Google

8 Hi quoque, qui sanctimonialibus scientes, matrimonio ad iniuriam Christi copulati sunt, iuxta censuram zeli Christiani separari debent, & nunquam eis concedi coniugali vinculo religari: sed debent in pœnitentiç lamentis vehementer, dum viuunt, se afficere: [r] tamen si contraxerint, matrimonium tenet, [s] veluti si publicè pœnitentes, quibus matrimonium contrahere est prohibitum, matrimoniũ de facto cõtraxerint, non dirimitur. [t]

9 Pendente etiam de matrimonio cum aliqua lite, si ea cum alio contrahat, si primum inueniatur nullum: secundum valet imposita viro pœnitentia; & intra pœnitentiç tempus carnali cõmercio interdicto. [u] Est & tẽporalis cõtrahẽdi matrimonij prohibitio cum infantib. quod consensum desiderat, quo carent, quandiu in ea ætate sunt. [x]

*SCHOLIA.*

a c. cùm apud sedem, 23. de sponsalib. can. post vxoris, 5. 30. quæst. 4. idipsum dicitur de aliis prohibitoriis edictis, vt in edicto de procuratorib l. mutus, de procura. de testibus, l. 1. de testibus, ff. vide glossam hoc tuaè explicantem in cap. inter corporalia, 2. ad verba, non inuenitur, de translatione episco. lib. 1. tit. 7.

b §. 1. de nup. apud Iustinia. probat, & c. 2 desponsatio impub. nisi, inquit textus, *pro bono pacis coniunctio impuberum tolleretur*. Puberes porrò iure canonico, quod pertinet ad matrimonium, non ex annis, vt iure ciuili: sed qui ex habitu corporis pubertatem ostendunt, vt generare possint, censentur, vt & puerperæ etiam illæ, quæ annis puerilibus pariunt, cap. puberes, 3. de desponsatio. impub. supplet & malitia & potestas coëundi ætatem, capit. de illis, 9. e. fi. de desponsatio. impubet. Illud tamen singulare, quòd si pubes sponte cum impubere contraxerit, quamuis impubes possit resilire à contracto matrimonio; adueniente pubertate tamen, pubes ante dissensum impuberis non possit resilire, aut nuptiis renunciare, c. de illis, 7. de desponsat. impub.

c ca. neque furiosus, 32. q. 7. cap. dilectus, 24. de sponsalib. quando furo. is tempore vellet contrahere furiosus, glo. ad d. c. dilectus. In interuallis enim posset, & contractum superueniente furore non dissoluitur, l. patre furioso. de his, qui sunt sui, vel alie. iur. ff. l. oratione, 16. §. fi. de ritu nupt. lib. 23. ff. titul. 2.

d Explicatur à glossa fin. ad c. 2. de pœnit. & remissio. lib. 5. ff. tit. 38. gloss. in ca. 3. hi ergo, 27. q. 1. notatur & in ca. de pœnitentibus, 33. q. 1.

e ca. non oportet, 33. q. 4. c. pen. de feriis.

f c. 1. 2. & 3. de matrimo. contract. contra interdictũ Eccles. lib. 4. tit. 16. vbi tamen contrahentes separantur interim, propter inobedientiam, pendente cognitione impedimento propositi, & accusationis sponsaliorum: at contractum, si causa impedimenti non probetur restituitur, facta pœnitentia transgressionis interdicti.

g c. 1. & 2. c. ex literis, de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ. lib. 4. tit. 13. ca. qui dormierit, 32. q. 7. idémque in alio incestu. can. si quis cum duabus, pen. 34. quæst. 2.

h c. transmissa nobis, 4. de eo. qui cognouit consanguineam vxoris suæ, & dispensatur interdum cum incestuosis iuuenibus. vt possint contrahere, ca. in adolescentia, 33. q. 2.

i ca. interfectores, 5. & ca. admonere, 8. 33. q. 2.

k dict. canon. interfectores, & can. in adolescentia, 14. eadem, 3. q. 2.

l ca. statutum, 34. 27. q. 2. refertur ex Concilio Toletano, & extat ex Concilio Rhemensi, Trosletano, lib. 1. cap. Caroli Magni, capitulari 105. & lib. 7. c. 183. & lib. 1. legum Langobardicarum, titulo, de raptu mulierum, l. 12.

m c. fin. de raptorib. lib. 5. tit. 17.

n ca. dictum, & ca. de eo, quod interrogastis, c. 5. 30. qu. 1. ex Concilio Maguntinensi, c. 10.

o c. si vir, vel mulier, 2. de cognatio. spiritua. lib. 4. tit. 12. vbi, si mulier, vel vir scienter filium suum de facto fonte susceperit, siue ex ignorantia, siue ex malitia, non sunt coniuges ideò ab inuicẽ separandi: multò magis si ex causa necessitatis: nam & hîc maximè excusabuntur nullo alio ad baptisandum assistente.

p c. 3. de pœnit. & remiss. li. 5. Decret. tit. 38. ca. qui presbyterum, 27. q. 4. ex Concilio Maguntino sub Rabano, c. 24.

q glo. in d. c. fin. de pœniten.

r ca. 13. hi ergo, 27. q. 1. & ibi est pœna attentantis sacras virgines priuari spe matrimonij contrahendi: cui adde alias acerbiores in ca. virginibus, 14. & aliis similib. eiusdem, 27. q. 1. adiunge vltimum supplicium ex legibus in ca. 7. si quis non dicam, 36. qu. 2. in l. si quis non dicam, 5. de Episco. & cleric. in C. Iustinian. & in C. Theodosiano, lib. 9. tit. 25. l. a. & in lib. 7. historiæ Tripartitæ, c. 4. vbi huius legis origo, & causa recensentur: dispensauit tamen Cœlestinus 3. Sum. Pontif. cũ Constantia filia Rogerij regis Siciliæ, quam eductam ex monasterio Panormi. coniunxit matrimonio Henrico 6. Frederici Enobarbi filio, eique regnum Siciliæ in dotem dedit. Platina in Cœlest. 2.

s notat gloss. in d. ca. hi ergo, ad verbum, *coniugali*, 27. q. 1.

t ca. de his, 12. & ca. antiqui, fin. 33. q. 2.

u c. cum in Apostolica, 18. de sponsalib.

x c. literas, c. accessit, de desponsa. impub. infans dicitur, qui fari, seu loqui non potest, vel puer intra septennium, l. si infanti, C. de iure deliberand. si tamen impubes hanc ætatem excessit, & mixtionem corporalem præsumatur expertus, valet matrimonium. c. iuuenis, de sponsalib. c. 1. c. non est, 30. q. 2. Et septennem etiam puellam cognitam tradit c. fraternitati, 7. de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ. Vide c. duo pueri, de desponsa. impubet. c. continebatur, de sponsalib. vide quæ nos diximus lib. 8. Syntagm. iuris, cap. 7.

## CAPVT VIII.

1 *De aliis prohibitionibus contrahendi matrimonium perpetuis.*
2 *Ex parte matrimonij.*

1 ET prædictorum quidem casuum contrahendi matrimonij prohibitiones, temporales sunt: de aliis nunc agamus, quæ habent perpetuam prohibitionem, & interdicunt matrimonium contrahi, & contractum de facto dissoluunt: impedimenta autem ipsa, vel ex parte rei, nempe matrimonij: vel ex causa personarum: vel ex causa eorum, quæ fiunt, accidúntve in contrahendo, oriuntur.

2 Ex parte itaque matrimonij dabimus exempla, dehinc de reliquis. Et primùm, si quis habens coniugem viuentem in alterius transierit nuptias: secundum matrimonium, constante primo valere non potest: sed de facto contractum dissoluitur. [a] Et proinde quæ maritum habet absentem, non potest cum alio contrahere, quantocumque annorum numero absit, & donec certum nuncium de morte eius acceperit. [b] Nam matrimonium duorum tantùm, non plurium coniunctio. [c] Sponsam quoque consanguinei, maximè si est nubilis, vel nubili ætati proxima, nemo consanguineorum matrimonio sibi potest copulare, [d] propter honestatem Ecclesiæ, [e] quæ dissoluit huiusmodi matrimonium propter

o l.inuito,de regul. iur.l. hoc iure,§.non potest, de donatio.ff.c.si tibi absenti,de præb.in sexto.

p l,hoc iure,9.de donatio. Vide Ciceronem lib. 2. Officio. l.1.§.1.de pollicita. ff.

## CAPVT V.

*Requisita in donatione.*

CONSENSV, & voluntate donantis vera liberalitas [a] excercetur,& sponte,[b] & gratis:[c] & cùm de rebus Ecclesiæ fit, cum forma iuris, & debita seruata solennitate, [d] & consensu eorum, qui in alienatione requiruntur, [e] cum scriptura, & sine ea.[f] Iure ciuili etiam quædam veræ donationes insinuationem requirunt ratione summæ donatæ certæ,aliæ non,[g] quæ tamen iure Pontificio non tractantur. Modus quoque donationibus, conditióque pro forma, & causa aliquando adiici solet,vt antè in diuisione diximus, quæ donatione perfecta, maximè Ecclesiæ facta, mutari nequeunt sine authoritate summi Pontificis.[h] Perfecta etiam liberalitas fide, causa, loco, tempore commendatur.[i] Inspicitur &in donationibus causa mortis,& in mortis causa capionibus, qui de reuocatione,vel modo placuerit.[k]

*SCHOLIA.*

a Ex liberalitate procedit donatio,c.1.de dona.l.1. §. fin.de donatio.ff.l.2.de operib.public.ff.

b d.c.1.de donatio.l.1, & l.donari,de donatio.ff.l.donari, de reg.iur.ff. in necessitatibus nemo liberalis existit, l. munus, 214.de verb.signific.ff.l.rem legaram, de adimen. lega.ff.Donatio hæc,quæ ex mera liberalitate procedit,verè donatio,& propriè dicitur:aliæ,quæ ob causam & sub conditione fiunt, minùs propriè,l.1.de dona. tit. gener.l. senatus,§.1.de dona.causa mort.ff.Beneficium, inquit Seneca 3.de benefic. est quod quis dedit, cùm ei liceret non dare.

c Alioquin si non gratis fiat, erit contractus vel emptionis, vel locationis.

d De solennitate eadem dicenda,& intelligenda, quæ dicta sunt in alienatione rerum Ecclesiasticarum, c. pastoralis,de donatio.ca.fine exceptione,12.q.2.

e De consensu quorum interest adhibendo,habetur in c.2. de donatio.in c.cùm nos,de his,quæ fiunt à prælatis sine consens. capituli.

f l. in extraneos,Cod.de donatio. de scripturæ donationis formula,in l. donatio siue directa, l. in conscribendis, C. de donatio.

g Vide de hac insinuatione, l. donatio, & l. data iam pridem,l.sancimus, C. de donationib. l. donationes, quas parentes,C. de donatio. inter virum, & vxor. ex quibus colliges etiam,insinuationem illam dici publicationem, vel testificationem factam coram iudice competente, donationis præexistentis, & in scripturam redactæ, eodem tempore,quo fit vel alio. Iunge l.in hac sacratissima, & l.secundum D.Leonis,C.de donatio.

h Clem. quia contingit. de religios. domib. & ibi Gl.ad verba, *Sedis Apostolicæ*.

i ca.non satis est bene velle, 14.cum seq.86.dist. vbi explicatur,in donatione primùm fidem inspiciendam: id est, vt potiùs Christianis, quàm non Christianis largiamur: & locum,& tempus,vt non opes effundamus:sed impendamus;vt & in ca.Dominus non vult,eadem distinct. 86. & probetur liberalitas, quæ potiùs subueniat sanguine coniunctis egentibus,quàm aliis, ca.est probanda, 16.ca. cæterùm,20.eadem 86. distin. Consideranda etiam ætas in largiendo,& debilitas, & verecundia, quæ ingenuos prodit natales,vt potiùs senibus,& debilibus largiamur, qui sibi nequeunt victum quærere labore,c. cõsideranda 17.ead.dist. Adduntur & aliæ circunstantiæ in canonibus, qui sequuntur. Causa etiam perpẽdenda: interdum enim ob malam causam donatio potiùs scelus, quàm liberalitas dicenda,veluti si iuuenculis quis ad eas corrumpendas donet,vel hominibus ad eos inescandos: cuiusmodi sunt illæ,quæ captatoriæ institutiones propriè dicuntur: dum quis alium instituit, non alio animo, quàm vt eum vicissim impellat ad se instituendum, reprobatæ in l. captatoriæ,& l.illa institutio, de hæred. institue.ff. quod & pulchrè describit Martialis,lib.4.Epigram. 136. ad Gargilianum,

*Munera quod senibus, viduisque ingentia mittis,*
*Vis te munificum, Gargiliane, vocem.*
*Sordidius nihil est, nihil est te spurcius vno,*
*Qui potes insidias dona vocare tua.*
*Sic auidis fallax indulget piscibus hamus,*
*Callida sic stultas decipit arte feras, &c.*

Consideramus sic sæpè affectionem donandi, quamuis persona,cui donatur,sit inhonesta, vel honesta: & ita ex capite affectionis honestæ sustinetur donatio,quamuis si ob turpitudinem fieret,ex eo capite esset reprobanda, l. affectionis,de dona.ff.l.4.de condictio. ob tur. caus.

k Sunt enim tres formulæ contrahendæ donationis causa mortis,& mortis causa capionis,inter quas aliqua statim valet; alia non nisi post mortem, aliqua recipit conditionem restituendi ex conualescentia donantis,l. 28. & si alienam,13.de donatio. causa mort. ff.

## CAPVT VI.

*De effectu, & reuocatione donationis.*

1 DONATIO donantem obligat, [a] idcò & actionem ad tradendum donata aduersus eum parit: [b] quia transfert dominium in acceptantem. [c] Non tamen condemnatur vltra quàm facere possit, & nisi deducto, & ei reseruato, ne egeat. [d] Proinde non reuocantur donationes perfectæ generaliter, [e] nisi contra prohibitionem iuris factæ sint, [f] aut si inter coniuges factæ ante mortem pœnitentia reuocentur: morte tamen confirmantur, nisi expressè, vel tacitè antè reuocentur.[g] Soluto etiam matrimonio dos ad mulierem, & donatio propter nuptias reuertitur, nisi aut contraria consuetudo, aut pactio matrimonij aliquid contrarium super lucranda dote, vel donatione propter nuptias,vel parte illarum, statuerit; [h] vel nisi propter adulterium vxor iudicio Ecclesiæ priuata sit iure dotis.[i] Propter ingratitudinẽ quoque eius,cui donatum est, de rigore iuris donãs poterit reuocare, si fortè manus impias donatarius in eum iniecerit, si graues iniurias, seu graue rerum suarũ damnum, vel vitæ periculum ei inferre præsumpserit: quod tamen ad donatoris, qui hoc tacuit, non extenditur successores. [k] Reuocatur & modalis, seu conditionalis donatio, si modus,vel cõditio non impleatur:[l] iure etiã poli ex naturali æquitate licet, non iure fori, donatio omnium bonorum facta Ecclesiæ ab eo, qui non sperabat se habiturum liberos, restituitur susceptis filiis [m]: fit & reuocatio donati interdum pœnitentia donantis. [n] Et conualescen-

tia vt

tia vt non impleta conditione,[o] si in fraudem creditorum fiat:[p] verumtamen quando reuocatio fit donati, reuocans debet restituere vtiliter impensa in rem restituendam, alioquin donatarius potest exceptione doli eam retinere.[q] Sequitur & ex donatione naturaliter obligatio accipientis ad remunerandum.[x]

*SCHOLIA.*

a cap.1.de donationib.

b l.1.& l.si quis argentum,35.& seq.C.de donatio.cap.2.de consuetud. Transfert autem dominium vel tradendo, vel promittendo, vel permittendo accipere, vt in l.si qui sexum,6.de donatio.

c l.vbi autem non apparet, §. fin. de verb.oblig.d.cap.2.de consuetud.

d Et deducto ære alieno, l. inter eos, 19.§.fin.& l.hæreditatem, de re iudic.ff.l. qui ex donatione 12.de donatio. ff. l. 28. de reg.iur. ff. neque tenetur ad vsuras tardioris solutionis donati, l.eum, qui, 22.de solut.ff.

e l.3.4.5.6.de reuoca.dona. C.§.aliæ, de donat. apud Iustin. ca.15.sacrorum,12.q.2.ca.1.16.q.2.c.fin.16.q.6.cap.sunt qui opes 17.q.3. neque etiam reuocabuntur donationes prætextu rescriptis principis, ca.non enim,22.q.2.l.si donationem;C.de reuo.dona.nec ex sola pœnitentia inter viuos factæ, l.possessionem. C.eo.tit. Quemadmodum neque semel perfecta donatio, diem aut conditionem admittit. l.perfecta, C.de donatio. quæ sub modo. siue sit perfecta pacto, vel stipulatione, vel traditione, vt ibidem dicitur.

f c.2.de dona.l.non dubium, C.de legib.cum simil.

g cap. fin. de donat.inter virum, & vxor. vbi glossa notat, quando expressè, vel tacitè istæ donationes censeantur reuocatæ, & l.à marito, de donatio. inter vir.& vxor.C.l. cùm hic status, §.si ambo, eod.tit.ff.

h Hæc probantur in c.fin.§.fi.l.nuper 6.de dona.inter virũ, & vxor. Soluto. matrimonio dotem reddi debere tradit c.1.eo.tit.l.1.solut.matrimo. ff.l. dos à patre, C.eo.l.vnica, C.de rei vxor.actio. reliqua verò, quæ dicuntur in exceptione dotis, & donationis, propter nuptias lucrandæ, propter æqualitatem ex pacto, probantur, l.1.& fi. C.de dona ante nupt.auth.æqualitas, C.de pactis côuen.§.hæc igitur, vers. *de cætero.* de æqualita.dot.in Nouel.

i Lucratur enim maritus dotem accusans vxorem de adulterio, nisi sint liberi, c.4.de donatio. inter virum, & vxor. §.si de adulterio, Nouella, vt liceat matri, & auiæ.

k Hæc sunt ex c.fin.de dona.& ex l.fin.C.de reuo.donat.fit autem reuocatio vtili rei vendicatione, vel condictione, l.his solis, C.de reuoca.donatio.& l.cùm res, de contrah. emptio. Cod.l.si mortis causa, de donatio.causa mort.ff. Causæ autem ingratitudinis, quæ reuocare possunt donationem, à matre factam, quæ transierit ad secundas nuptias, tres tantùm sunt insertæ in Authen.hæ quoque, C.de reuoca.dona.& in §.mater de nuptiis, in Nouell.

l c.verum, de conditio.apposit.c.cùm dilecti, de donatio.l. 1.& 2.C.de donatio. quæ sub mod.

m ca.fin.17.qu.fin.quia iure fori, cogeretur tantum quis restituere ex donatione vsque ad legitimam partem debitam liberis susceptis, l.si totas, C. de inofficio.testam.nisi libertis donatio facta fuisset, l.si vnquam, Cod.de reuoc. don. Vide de hac reuocatione Baldum consil. 215. inci. *Punctus*, lib.5. Philippum Decium ad l.licet, not.3. de pactis.C.Tiraquellum, & Rip.ad l.si vnquam, C. de reuoc. donat.

n Quandiu pendet donatio causa mortis, reuocari pœnitentia potest, l.mortis causa, 16. & l.qui mortis causa, 30. de donatio. causa mort.ff.dico. si pendeat; nam si ita donatum sit, vt statim valeat, non reuocatur, l.1. eod.ff.quia æquiparatur donationi inter viuos, l.vbi ita donatur, 27. eod. tit. ff. alioquin ante mortem donatio causa mortis imperfecta, l.non videtur, 32.de donatio.causa mort.

o l.2.& l.qui pretio, 8. §. fin.l.si alienam, 13.§.fin. l.si mortis causa, 29.l.fin.de dona caus. mort.ff.

p l.etsi debitor, 17. & seq. de donatio. causa mort.ff.l. vt in fraudem fisci, l.si aliquis, 7.eod.

q l.si mortis causa, 14. eod.ri fit tamen cõpensatio expensarum cũ fructib. interim perceptis, l.48.l.65.de rei vindic.

x l.sed etsi lege, §.consulum, de petitio.hæredita.cap.cum in officiis, de testam. χάρις χάριν γάρ ἐστιν ἡ τίκτουσ' ἀεί, gratia enim semper beneficium solet parere, vt ait Sophocles in Aiace Mastigophoro, & in Oedipo Coloneo. Quare Martialis libro 5. Epigram.

*Extra fortunam est, quicquid donatur amicis,*
*Quas dederis solas, semper habebis opes.*

Quæ intelliguntur quando non ingrato dantur, alioquin verissimum est illud vulgare, quod donare est perdere: vt in l.filiusfamilias, 7.de donat.ff.l.1.de consulib.lib.12.C.

# DE SPONSALIBVS.[a]

## TITVLVS XX.

a Extat titulus de Sponsalibus, lib.4.Decret.tit.1.& lib.4.Sexti tit.1.& lib.23.ff.tit.1. De sponsalibus, & arrhis sponsalitiis, & proxeneticis, lib.5.C. tit 1. & tit.2.si rector prouinciæ, vel ad eum pertinentes sponsalitias dederint arrhas. Eò pertinent Nouellæ Leonis 18.vt in sponsalibus constituta pœna exigatur. & 109. ne intra septimum ætatis annum sponsalia ineantur, neque ante decimumquintum maribus: aut decimumtertium fœminis matrimonium consecretur. Est & in libro Constitutionum iuris Orientalis, Nouella constitutio de sponsalibus Alexij Comneni, emissa mense Iunio indictionis septimæ anni ab orbe condito 6592. & alia de solutione sponsaliorum.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, & quid Sponsalia.*

POST conuentiones, quas consensu celebrari diximus, non esse omittendum contractum matrimonij, vt frequentissimum inter homines, placuit; ideò de sponsalibus, & matrimoniis dicere expedit. Sponsaliorum nomen, & sponsæ, & sponsi aliquando pertinet ad nuptias, & coniuges:[a] aliquando, & propriè refert initium matrimonij, & separatur à matrimonio indissolubili.[b] Et ita propriè sponsalia, sunt futurarum nuptiarum repromissiones,[c] de quibus priùs dicemus,[d] deinceps separatim de matrimoniis, vel de nuptiis.[e]

*SCHOLIA.*

a Vt docet Gratianus in ca. 1. ca.sufficiat, §. cùm ergo, ca. beata, §.fin.cano.coniuges, ca. coniunx, ca.omne itaque bonum, ca.qui desponsatam, ca.si quis desponsauerit, §.1. 27. quæst.4.

b d.ca.si quis desponsauerit, §. fin.ca.decreta, §.1.cap.quod autem, §.vnde apparet, §. item si sponsa, ca. si quis sponsam, §.1.ca.statutum, §.apparet, 27.q.2. Dicuntur & sponsalia aliquando in iure Pontificio coniugium initiatum, sponsalia de præsenti, l.nuptiæ, de regul.iur.ff.ratum verò

coniugium videtur dicere Gratianus copula confirmatum, in ca. statutum, §. quomodo, & ca. cùm initiatur, 27. q. 2. item indissolubile.

c ca. nostrates, 30. q. 5. l. 1. de spon. ff. lib. 23. tit. 1. Constantinus Harmenop. lib. 4. prochi. tit. 3. spem matrimonij vocant Vlp. in l. si vxor non fuerit, 13. §. diui Seuerus, ad leg. Iul. de adul. ff. li. 48. tit. 5. l. si puellæ tutores, 6. de sponsa. Sponsalia idicta fuerunt à spondendo: nam moris fuit veteribus stipulari, & spondere sibi futuras vxores: vnde & sponsi, & sponsæ dicuntur, l. 2. & 3. de sponsalib. Varro 5. de lingua Latina. Gellius. li. 4. c. 4. verba sponsaliorum etiam id indicant in c. penul. de sponsalib.

d Diximus de sponsalibus nos multa li. 8. Syntagm. iuris vniuersi, & quare præcedant nuptias, c. 1. & de personis quæ pro aliis contrahere sponsalia possint, c. 4. de æta. sponsorum, c. 5. de accidentibus, c. 6. de arrha, & sponsalitia largitate, c. 7. de proxenetis & osculo, c. 8. de solutione sponsaliorum, c. 9.

e Quamuis de omnibus promiscuè dicatur apud Gregorium, titulo de sponsalibus, & seq.

## CAPVT II.

*Distinctio sponsaliorum.*

SPONSALIA in iure in duplici specie referuntur: quædam quæ fiunt per verba de præsenti, vt accipio te in virum, accipio te in vxorem. Et tunc illa sponsalia pro matrimonio habentur indissolubili: quædam fiunt per verba de futuro, vt accipiam te in vxorem, accipiam te in virum. Et ista sunt propriè sponsalia, [a] de quibus agimus. Et horum quædã sunt iuramento firmata, [b] quædam simpliciter facta, quædam purè, [c] quædam in diem, [d] quædam sub conditione. [e]

*SCHOLIA.*

a c. penul. & c. ex parte, 9. de sponsalib. c. vnic. §. idem quoque, de desponsat. impub. in sexto.

b cap. ex literis Syluani, 10. & c. sicut ex literis, 12. de sponsalib.

c c. 1. de sponsalib. in sex. cap. 2. eo tit. apud Gregor. quando sine aliqua conditione, vel modo fiunt expresso: quanquam in eadem pura promissione, quædam tacitè subintelligantur; nempe rebus, & personis in eodem statu manentibus, vt in c. quemadmodum, de iureiuran.

d Conuentiones matrimonij ad certum diem, in dubio sunt sponsalia: vt in c. de illis, 7. de despõsatio. impuber. vt si quando intra impuberes annos non apti matrimonio matrimonium contrahant; nam ea sponsalia pendent, donec ad ætatem legitimam contrahendi peruenerint. Ante pubertatem enim resilire quidem non possunt, posteà possunt. Idem decisum in c. à nobis, 8. eo. titu. Est & recepta pactio hæc, accipiam te in vxorem, si velis, intra tale tempus; nam eo lapso tempore qui ita promisit, liber est à promissione, & aliam eligere potest, c. sicut ex literis, 21. de sponsalib.

e Veluti ego te in vxorem accipiam, si tantum mihi donaueris, quo casu reus periurij non habetur, qui eam non acceperit, quæ noluit soluere sibi, quæ petierat, nisi eum his posteà fuerit secutus consensus de præsenti, vel carnalis copula, c. de illis autem, 3. de conditio. apposit. lib. 4. tit. 5. Idipsumque de aliis conditionibus honestis dicendum erit; vt si quis ducere promittat aliquam, si eius pater voluerit, c. super eod. titul. non etiam de aliis conditionibus illicitis, & inhonestis, vt in c. 1. & fin. de condit. apposit.

## CAPVT III.

*De consensu sponsorum.*

CONSENSV coniugandorum, sponsalia cõtrahuntur: [a] potest tamen pater filium adultum, & cuius voluntas adhuc discerni non potest, cui voluerit, matrimonio destinare, [b] debetque filius postquàm peruenerit ad perfectam ætatem, idipsum omnino adimplere: [c] imposita & est pœna parentibus promissa per illos sponsalia non implentibus: [d] tamen ex honestate, non ex necessitate, filij promissionem illam tenentur sequi. [e]

*SCHOLIA.*

a c. 1. c. 4. c. accessit, 5. de desponsatio. impuber. c. nostrates, 30. q. 5. l. sponsalia sicut nuptiæ, 11. de spons. ff.

b c. 1. & 2. de desponsa. impub. l. si pater pactum, 4. de spõsalib. l. 4. C. ti. 1. l. tutor, vel curator, 36. l. non est matrimonium, 66. de ritu nuptiar. lib. 32. ff. tit. 2.

c ex honestate, non ex necessitate, nec tenetur si nolit necessariò seruare filius eam promissionem patris, c. 1. & ibi Gloss. fin. de desponsatio. impuber. ca. tua sanctitas, 2. 31. q. 2. l. filia, quæ ex alio, 134. de verbor. obliga. vbi & illa promissio dicitur contra bonos mores, etiam cum pœna facta: quia matrimonia libera esse debent, c. cùm locum, c. gemma, de sponsalib. l. neque ab initio, 14. de nup. C. lib. 5. tit. 4. l. filiofamilias, 13. de sponsalib. ff. l. sponsalia, 11. eod. tit. Requiritur enim consensus contrahentium, etiam filiorum, & filiarumfamilias; verùm ea, quæ patris voluntati expresè non repugnat, consentire intelligitur, l. sed quæ patris, eod. tit. Ad contumeliam filij pertinere putat Pamphilus, à patre ducere vxorem cogi, apud Terentium Aphrum, in Andria, Scena 5. *Proh* (inquit) *Deûm, atque hominum fidem! quid est, si non hoc contumelia, vxorem decreuit sese dare mihi hodie, nunc oportuit præsciisse me, nónne priùs communicatum oportuit, &c.* Et honestum quidem est, & secundum leges, desponsationem fieri filiarum à parentibus, ca. 14. qualis, 30. q. 5. quia & ad officium parentum pertinere dicitur, filiis quærere conditionem matrimonij, & filias dotare, l. qui liberos, de ritu nupt. ff. l. fin. C. de dot. promiss. Verùm ex necessitate desideratur tantùm consensus contrahentium, ca. sufficiat, 27. q. 2. siquidem matrimonium sacramentum est, & in sacramentis patria potestas non consideratur. c. fin. de iudic. in sex. facit in argumentum, quòd consensus, & oblatio parentum facere possit filium impuberem monachum; is tamen, cùm peruenerit ad adultam ætatem, potest dissentire ab ea oblatione, nec voto parentum, si noluerit, obligatur, tota 20. q. 1.

d Nempe vt abstineant per triennium à communione, si noluerint implere illorum promissionem, c. vn. 31. q. 3.

e Vt proximè dictũ est in litera c. & probatur tota 31. q. 2.

## CAPVT IIII.

*Quis contrahere sponsalia possit.*

ET quia ex consensu constant sponsalia, ideò præsentes per se, & absentes per nuncium, & literas sine verborum, aut scripturæ solennitate, ea contrahere possint, [a] dummodò saltem ætatis sint septem annorum: ante enim eam ætatem nihil agitur, [b] quare si pubes, & impubes, [c] aut duo impuberes non proximi pubertati, [d] quorum malitia non suppleat ætatem, sponsalia per verba de præsenti contraxerint, & ita matrimonium, censentur tantùm iuris interpretatione sponsalia de futuro, [e] neque ita matrimonium contractũ, quod non tenuit ob defectum ætatis, per lapsum prædicti temporis conualescit, nisi per copulam subsecutam;

cutam, vel per modum aliquem alium [f] constiterit euidenter contrahentes ad pubertatis tempora cum perseuerantia voluntatis in matrimonio, peruenisse. Per dictum tamen contractum matrimonij in defectu ætatis factum, (quod quamuis non valuit, vt agebatur; tamen valuit vt potuit) publicæ honestatis iustitia inducitur. [g] Personæ autem, quibus interdictum est matrimonium, & sponsalia quoque contrahere vetantur, [h] iisdémque impedimentis, si modò impedimenta, quæ tempore sponsaliorum sint, perseuerant vsque ad tempus nuptiarum, nec ante tolli possunt: non aliter, [i] vt nec furiosus in ipso furore sponsalia, neque matrimonium contrahere potest; [k] quia consensum non habet. [l] Sic de similibus collige.

*SCHOLIA.*

a c.nec illud, 8.30.q.5.c. ex parte, de conuersio. coniugator. Genes.24. & sic etiam de omnibus conuentionibus, quæ consensu perficiuntur, responsum est, l.2.§.1.de act. ff.lib. 44.ff.tit.7.l.1.§.fin de contrah. empt.ff. lib.18.titul.1.§.1.de obligat.ex consen.lib.3.Institutio.titul.23.& in hac sponsaliorum hypothesi expressè probatur, l. in sponsalibus contrahendis, 18.l.sufficit, 4.l. hæc ita, 5.l.in sponsalibus, 7. de sponsa.ff.& proinde vt nuptiæ, sic & sponsalia possunt contrahi à mutis, & surdis, c. cùm apud, 23. de sponsalib. Verba tamen aliquando requiruntur ad probationem consensus, vel alia signa æquipollentia, c. tuæ fraternitati, 25.c.si inter, 31. de sponsalib.

b c.1.de sponsatio impub.in sex. c.literas, 4.c.accessit, eod. tit.apud Gregorium, l.in sponsalibus contrahendis, 14.de sponsalib. Extat constitutio Nouella Leonis 109. ne intra septimum ætatis annum sponsalia ineantur. Statuerat tamen aliquando Augustus ne minor decem annis sponsa haberetur, vt ait Dion Cassius, & Zonaras.

c Hæc, quæ sequuntur, sumpta sunt ex c. vnic. §. idem quoque, de desponsa.impub.in sex.

d Aliter contrà, vt in c.veniens, de sponsalib.c.ad id, quod, c.de illis, de desponsa.impub.

e Dict.c.vnico, §.idem, c. de desponsatio.impub.in sex.ca.attestationes, & c.fin.de desponsa. impub. cap. super eo, de condit.apposit. Idipsum & iure ciuili locum habet, in l. quæsitum, 9.de sponsalib.

f l.fin.de sponsalib.ff.

g Iustitia publicæ honestatis oritur ex solis, puris & certis sponsalibus: non ex illis, quæ sub conditione, quæ non impletur, contrahuntur, ca.1.in princi.& §.fin.de sponsal. in sexto.

h l.oratio, 16. de sponsa.in ff. l. si quis tutor, §. quamuis de ritu nup.ff.

i l.si quis officium, 38. de ritu nuptiarum, l. vnic. si rector prouinc.vel ad eum pertinen.& c.li.5.C.tit.2.

k c.neque furiosus, 32.qu.7.c.dilectus filius, 24.de sponsalib. l.furor, eod.tit.ff.l.oratione, 16.§.fin.de ritu nuptia.l.patre furioso de his, qui sunt sui, vel alien.iur.ff.

l l.oratione, §.fin.& ca.aliquos, 15.q.1.cum simil.

## CAPVT V.

*Quomodo contrahi possint sponsalia.*

POSSVNT, qui contrahunt sponsalia, & per seipsos, & per procuratorem idoneum contrahere: is autem idoneus procurator erit, qui ad hoc cum certa contrahendi habebit mandatum, non aliter: [a] formula autem alia nulla iure, quàm promissio, seu stipulatio de futuro contrahendo matrimonio, [b] ex more tamen regionũ alia adiici possunt, vt annulus pro fide digito sponsæ per spõsum immissus, vtque pacta matrimonij coram amicis fiant, [c] pignus amoris annulus censetur, & ideò quarto digito, seu medico dicto inseritur, quòd in eo vena quædam, vt fertur, sanguinis ad cor vsque perueniat. [d] Desiderat & Ecclesia in sponsalibus sacram benedictionem. [e]

*SCHOLIA.*

a Hæc in c.fin.de procura.in sex.l. generali mandato, 34.de rit.nupt.ff.

b Si modò verba sint conuenientia negotio, ca. si inter de sponsalib. Stipulationum in sponsalibus antiqua hęc erat formula, & socer à genero ita interrogabatur, *Spondes tuam gnatam vxorem mihi*, & ille respondebat, *spondeo*: adiiciebatur & dos, seu dotis promissio: vt apud Plautum in Aulularia actu 1.Scena 4. Megadorus ab Euclione ita stipulatur:

*Quid nunc etiam mihi despondes filiam?*
*E. Illis legibus, cum illa dote, quam tibi dixi.*
*M. Sponden' ergo? E. Spondeo.*

Et in Trinumo actu 5.scen.2. Lysiteles ita à Chamida stipulatur.

*Sponden' ergo tuam gnatam vxorem mihi?*
*C. Spondeo, & mille auri Philippum dotis.*

Fiebãt & tabulæ nuptiales, vt in l.si vicinis.C.de nuptiis, seu dotales, l. cùm maritus, de pactis dotalib.ff.l.qui dotem, de dote prælega.cum similibus. Meminit diuus Augustinus lib.2.de moribus Manichæor. Tertullia lib. de Pudicitia, & Apol.2. Atque post signatas, vel consignatas tabulas bona ominabantur matrimonij, & conuiuia fiebant, ca.nostrates, 30.q.5. Innuit Iuuenal. Satyr.2.

*Signatæ tabulæ, dudum, fœliciter ingens*
*Cœna sedet, gremio iacuit noua nupta mariti.*

Quæ tamen omnia non erant ex necessitate sponsaliorum adhibenda, vt nec alia, quæ vt plerumque accedebant sponsalibus, de quibus diximus lib.8.Syntagma.iur. c.2.nam nec tabulæ faciebant matrimonium, l.donationes in concubinam, de dona.ff.& illæ etiam solebant sæpiùs signari post contractum matrimonium, vt in l.fera, de donatio.inter vir.& vxor. Probationem autem instrumenta dotalia aliquando matrimonij subsecuti faciebãt, vt in concubina in vxorem ducta, l.5.& l.cùm quis à muliere, 11.& l.nuper, 12 de naturalib.liber.lib.5. C. tit.27.& c.8.§.reliqui igitur sunt modi, Nouellæ 89.quibus modis natura effic.sui c.hoc quoque præsenti, c.3. Nouellæ 117. vt liceat mat.& auiæ, & c.§.fin. de nupt. apud Iustiniam, de substantia autem non sunt, ca.si quis, 30.q.5.

c c.nostrates, 3. 30.q.5.nos de arrhis multa lib.8.Syntagma, c.7.Subarrhatio signum amoris est, indispensatione, quã probat, vt ait ca.si quis vxorem, 14. & can.si quis subarrhauerit, 27.qu. 2. Arrha generaliter solet interuenire ad confirmationem, vel testimonium contractum perfectorum; non autem ipsa contractus firmat, l. quod sæpè, 35. de contrah.emptio.lib.18.ff.tit.1.§.1.eo. tit. apud Iustinia. Eadem quoque ratione arrhæ in sponsalibus dantur, vt liquet ex l.3.4.& 5.de sponsal.& arrhis. C. Arrhæ nomine non solùm annulus; sed etiam alia certa summa dabatur: vt in l.empto, 1, §.his, qui vina, de act.emp.li.19.ff.titul.1.l. fin. de lege commissor. lib. 18. ff. tit.3. Dabatur & pro arrhis annulus: vt in l.quicumque, 5.§.item si institor, de institor.actio.li.14.tit.3. & d.l.ex empto, §.15, qui, versi. Ergo illud, de actio.emp.ff.& fuit eius arrhæ antiquus mos, vt refert Plinius li.33.historiæ, c.1.ibi. *Argumento* (inquit) *est consuetudo vulgi, ad sponsiones etiamnum annulo exiliente ab eo tempore, quo nondum erat arrha velocior.*

d Hæc sumpta ex cano.fœminæ dum maritantur, 7.30.qu.5. inducitur & aliquando præsumptio matrimonij ex traditione annuli facta ab sponso sponsæ; tamen ea non plenè pro

nè probat, c. illud, de præsumpt. alij dicunt & traditionem annuli tantùm præsumptionem pro sponsalibus facere, nisi probetur datus à sacerdote. Gloss. ad cano. fœminæ, 7. ad verbum, annulus, 30. qu. 5. per cano. nostrates, 30. q. 5. nisi mos sit regionis, quòd annulus detur in matrimonio. Vide quæ diximus de annulis in spoosalibus, lib. 8. Syntagmat. iuris, cap. 7.

e Sicq́oe Alexius Comnenus statuit, non tātùm in nuptiis, sed etiam io spōsalibus, sacram Ecclesiæ benedictionem interuenire debere: in constitutione eius 3. in iure Orientali. Quod & postea placuit concilio Tridentino, sessio. 24. in decreto de reformatione matrimo. c. 2. vbi & statuit benedictionē à proprio parocho fieri, neque à quoquam nisi ab ipso parocho, vel ab ordinario licentiam ad prædictam benedictionem faciendam alij sacerdoti concedi posse, quacumque consuetudine, etiam immemoriali, quæ potiùs, corruptela non obstante, erit illa obseruatio valde necessaria ad sanctificationem futuri matrimonij, tum etiam vt clādestina matrimonia vitentur, c. 1. 2. 3. 30. qu. 5. Gratis autem exhiberi debet illa benedictio: cùm ne pauperes grauentur, tum etiam ne simonia committatur: sicque gratis concedendam decreuit Alexand. 3. constitutiooe sua, parte 1. c. 7. Innocentius 3. in 1. coocilio Latera. c. 66. & prohibetur pro illis quippiam accipere, vel petere, nisi quod laudabili cōsuetudine offerri solet, in c. ad Apostolicam, 42. de simo.

## CAPVT VI.

*De fine, & effectu sponsaliorum, & solutione eorum.*

FINIS, ad quem tendunt sponsalia, est matrimonium futurū, de quo fiunt promissiones.[a] Proinde de rigore iuris, qui sponsalia contraxerunt, & maximè iuramento interueniente, monendi sunt, vt matrimonium contrahant, & si non obtemperauerint, sunt per censuram Ecclesiasticam compellendi,[b] nisi rationabilis causa obstiterit.[c] Inter autem causas rationales, quæ non impediunt desponsatos cum aliis coniungi, quàm desponsati vna est, si desponsati nolint se admittere, ne ex ea coniunctione deterius quid contingat, néve talem quis coactus ducat, quam odio habet; imposita tamen pœna pro periurio:[d] potest & alia causa esse, si post sponsalia contracta absfuerit, & dimiserit terrā sponsæ sponsus,[e] imò & ex solo dissensu contrahentium dissolui possunt sponsalia.[f] Et si post sponsalia de futuro alter ex spōsis cum alio, vel alia per verba de præsenti matrimonium contraxerit,[g] nisi forsan post sponsalia prima de futuro intercesserit copula inter sponsos carnalis, per quam sponsalia de futuro transierūt in nonsensum matrimonij de præsenti, vt dissolui nequeant,[h] non minùs, quàm si facta fuissent per verba de præsenti.[i] Si etiam spōsa de futuro peccet in proprium corpus ante matrimonium, poterit ab sponso dimitti, qui & alteri poterit se impunè coniungere;[k] item si spōsa fuerit facta leprosa, paralytica, si nasum, vel oculos amiserit, vel quicquam turpius ei superuenerit:[l] si sponsus cum cognata spoosæ, vel sponsa cum cognato sponsi concubuerit:[m] aut si sponsus, vel spōsa post sponsalia contracta, religionem aliquam professus, professáve fuerit.[n] Attamen consilium datur, si iuramento sponsalia firmata sint, de futuro matrimonio contrahendo, vt tutius sit volenti ingredi monasterium, religione iuramenti firmata priùs contrahere, & postea si elegerit, ad religionem migrare, dummodò post despōsationem copula nō fuerit secuta carnalis.[o] Dissoluet quoque sponsalia de futuro, susceptio sacrorum ordinum.[p] Si etiam spōsa, etsi inuita, ab alio rapta fuerit, & sponsus eam admittere noluerit, poterit rapta alteri nubere:[q] item si affinitas superuenerit vel ratione copulæ carnalis,[r] vel cognationis spiritualis;[s] aut si sectæ, vel religionis superueniat inter sponsos ante matrimonium diuersitas: vel si ea diuersitas, quæ ante sponsalia incognita erat, posteà cognita sit.[t] Inducitur per sponsalia pura de futuro publica honestatis iustitia, quæ impedit cōtrahi, & dirimit contractum matrimonium;[u] non etiam si sub conditione contracta sint, & fuerint resoluta.[x] Institutum porrò est, vt iam pactæ spōsæ non statim sponsis tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspirauerit sponsus delatam.[y]

### SCHOLIA.

a Ideò diximus anteà non posse contrahi sponsalia inter eos, cum quibus non potest contrahi matrimonium.

b c. 2. cap. ex literis, 10. de sponsalib. vbi tamen Glossa notat haoc compulsionem esse ad fines, vt consentiant, qui nolunt stare promissis; oon autem finalem, vt inuitus matrimonium contrahere compellatur, propter plura mala, quæ solent ex nuptiis per inuitos contractis suboriri, in c. 2. c. requisiuit. 17. de sponsalib.

c Dio ca. ex literis, causæ, ob quas dissolui possunt sponsalia, colliguntur in fine glossæ finalis, c. de illis, 5. de sponsalib. per Beatum Thomam in quæstionibus additis ad 3. partem, q. 3. art. 3. Syluestrum in summa, in verbo, *Sponsalia*, q. 10. Domini. Soto, lib. 4. sententia. dist. 27. q. 2. art. 3.

d c. 2. c. requisiuit, 17. de sponsalib. ca. de neptis, 31. qu. 2. permittitur ita dissolutio imposita pœnitentia ei, per quem steterit, quominùs iuramentum, vel promissionem impleuerit matrimonij, ad euitandum maius malum, ca. de illis autem, 5. de sponsalib. facit c. veniens. qui clerici, vel vouen. & c. ca. cùm iamdudum, de præben. hac ratione iure etiam ciuili, alij desponsata, renunciare conditioni, & alij nubere oon prohibetur, l. 1. C. de sponsalib. lib. 5. ti. 1. & præsente sponso potest consilium sponsa mutare, & nuncium ei remittere, l. 2. § fin. de repudiis. lib. 5. C. tit. 17. Erátque olim formula trita necessaria renunciationis in discutiendis sponsalibus, siue præsenti, siue absenti fieret renunciatio, nempe, *conditione tua non vtar*. l. 2. §. penul. & fin. de diuor. lib. 24. ff. tit. 5. l. in potestate, 10. de sponsalib.

e c. de illis, 5. de sponsalib. Iure ciuili præsens sponsus expectatur per biennium ab sponsa, l. 2. de sponsalib. C. absens per trienniū, l. liberum, 2. C. de repud. vtrumque cautū lib. 28. Eclogæ Basilicorum tit. 1. c. 16. additur & in ca. 17. ex ista causa etiam, vltra quadrienoium aliquando sponsalia trahi, veluti propter valetudinem sponsæ, vel sponsi, vel propter mortem parentum, vel ob capitalia crimina, vel ob longas peregrinationes, quæ ob necessitatem suscipiuntur; quod & probatur in l. sæpè. 17. de sponsal. Meminit & de his Dio Cassius lib. 54. histdriæ, & Suetonius in Augusto. Quæ annotanda sunt, non quidem vt impediatur matrimonium intra hæc tempora cōtractum; sed vt cognoscamus, num pœna adiecta pactis contra eum, qui temerè resilierit à promissione matrimonij, cōmitti debeat, & num arrhæ amittantur: quæ omnia tantùm locum habeot contra eum, qui in culpa est, quominùs imple

impleuerit promissionem, l. mulier, 5. de sponsalib. si lege permittente resoluantur etiam sponsalia, data vtrimque sine damno alterutrius restituuntur, l. ex publico, 7. de conuersio. coniuga.

f cap. gemma, §. cum itaq. de sponsalib. l. Titia, de verb. obli. ff.

g ca. 2. de matrimonio cont[illegible] contra interdictum Ecclesiæ, c. si inter virum, 31. de [illegible]onsa. cap. 1. de sponsa. duorum. Si tamen secunda sponsalia facta non sint per verba de præsenti; sed per verba quoque de futuro vt prima, non tollunt prima, c. sicut ex litteris, 22. de sponsalib.

h c. veniens ad nos, 15. c. is, qui fidem, 30. de sponsal. attamen conatus solus ad copulam non sufficit, c. fin. eo. tit.

i c. 1. 2. 3. de sponsa. duorum, ca. additur. vers. Nec. desponsatam, & ca. desponsatam, 27. q. 2. ca. 1. & seq. 31. q. 3. cum prima tunc non dissoluuntur facta de præsenti, etiam si secunda quoque sint de præsenti, vel habuerint copulam, c. licet, 3. de sponsalib. duorum, c. fin. eod. tit. ca. si inter, de sponsalib.

k c. quemadmodum, 25. de iureiuran. l. mulier, 5. §. his illud etiam adiicimus, de sponsalib. C.

l dicto c. quemadmodum, §. 1. & de lepra, in c. fin. de coniugio leprosorum. quæ debent etiam habere locum in sponso, vt possit sponsa ex iisdem causis resilire à promissione facta sponso, si in talia inciderit. Tanta enim est in coniugij vinculo æqualitas, vt quæ in vxore locum habent, eadem & in viro, & contrà, habeant, ca. apud nda, ca. Christiana, 32. q. 5. ca. 1. 2. 3. 4. 5. & seq. 32. q. 6. illud & expressè in l. mulier, 5. de sponsalib. Cod. Et ita dissolutio ex iisdem causis vtrinque sponsaliorum fit nisi ea sint contracta per verba de præsenti quia tunc, vt matrimonium indissolubilia sunt. Proinde si sponsus factus fuerit prodigus, turpis, impudicus, repudiari potest ab sponsa, etiã inuito patre, qui eum elegit, d. l. mulier, 5. §. his illud, de sponsal. C. l. sed quæ patris, 12. §. tunc autem, eod. tit.

m cap. 2. de consangui. & affinit. c. 2. c. discretionem, 6. §. nos igitur, c. ex literis, 8. c. veniens, 9. de eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ. c. præterea, 12. de sponsalib. c. duo pueri, 12. de desponsa. impub. nisi sponsa fuerit prius cognita, cap. fin. de eo, qui cognouit consanguineam vxor. suæ, vel incognita fuerit cognitio alterius, iuxta d. c. præterea.

n ca. scripsit, §. sponsa verò, ca. desponsatam, ca. decreta, 27. qu. 2. c. vni. §. fin. de voto, in sext. & in Extra. vnic. eiusdem tituli Ioannis 22. l. Deo nobis, 56. de Episcop. & cleric. C. 39. Nouellæ 123. de Sanctiss. Episcop. & Nouella 22. de nuptiis, c. 5. seu, §. secundum occasionem. Rursum 117. c. 12. Et apud Ethnicos olim honesta diuertendi causa sacerdotium habebatur, l. vitricus, 60. de donatio. inter virum, & vxorem, ff. lib. 2. tit. 1.

n c. commissam. 16. de sponsal. vide Magistrum Sententiarum in 4. lib. dist. 27. §. hoc autem coniugaris, & ibi Sotum, q. 1. art. 4.

p Notatur in c. 1. de voto in sext. per Extrauag. Ioannis 22. quæ incipit, *Antiquæ*, & ca. ex parte, in 2. de conuers. coniuga.

q ca. raptor, 33. 27. qu. 2.

r c. 1. de consangui. & affinita.

a c. veniens, de cognatio. spirituali.

t ca. non solùm, ca. iam tunc, & seq. 28. qu. 1. c. 2. de diuor. l. mulier, 5. §. his illud, de sponsa. C. l. si legibus, 16. de Episco. audien. Sunt interdicta Christianis matrimonia cum Iudæis, l. ne quis Christianam 6. de Iudæis, C. cum Ethnicis, & pessimis vt. is. Gen. 6. Exodi 34. Deuteronomij 7. 3. Reg. 11. 2. Esdræ, c. 9. 1. ad Corinth. c. 6. Concilio Laodiceni, cap. 31. Chalcedonensi, ca. 14. Carthaginensi, c. 21. ca. caue, non oportet, 28. qu. 1. D. August. lib. 1. de adulterinis coniugiis, Tertullian. 3. ad Quirinum. Vide & Concilium Tridentinum; sessione penult.

u c. iuuenis, 3. de sponsal. c. vnico. eod. tit. in sext.

x dicto c. vnico, § fin. de sponsalib. in sexto.

y ca. institutum, 39. 27. qu. 2. Ex diuo Augustino lib. 8. Confessionn. c. 3. Nos plures alias rationes addimus, lib. 8. Syntagmat. iuris vniuers. cap. 3.

# DE MATRIMONIIS, ET NVPTIIS.

## TIVLVS XXI.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Et quid matrimonium, & nuptiæ. 3 Et vnde dictæ. 4 Vndéque matrimonium appellatum. 5 Et patrimonium.*

1 IN Sponsalibus matrimonium initiatur, post coniunctionem ratum fit: [a] à promissione per sponsalia de futuro matrimonio, ad implementum peruenitur, & proinde sequuntur nuptiæ vel mox, vel tempore accommodo expectato, [b] vel si placeat cum ipsis sponsalibus matrimonium per verba de præsenti simul contrahitur: [c] quare & Capellanus Gregorij 9. in compilatione Decretalium, vnico titulo & sponsalia, & matrimonium conclusit, de sponsalibus, & matrimoniis. Nos autem facilioris institutionis causa, sponsaliorum titulum à matrimonij, vel nuptiarum tractatione seiungimus. [d]

2 Matrimonium porrò, aliud spirituale, aliud carnale. Spirituale contrahitur inter Ecclesiam, & eius prælatum, [e] de quo non agimus. Carnale autem illud hîc examinabitur, quod est, vt & nuptiæ, viri & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens, [f] de qua iam finitione & alibi diximus. [g]

3 Nuptiæ ideò dictæ, quòd pudoris gratia, puellæ cùm viris traderentur, caput, vel faciem obnuberent, seu valerent. [h]

4 Et matrimonium quasi matris munium, vel munus dictum: quia proprium potiùs matris, quàm patris munus videatur filiorum nutritioni vacare. [i]

5 Vt contra pratrimonium potiùs à patre dictum, quòd magis virile, & patris munus sit filius acquirere. [k]

*SCHOLIA.*

a can. statutum, 24. §. 1. & ca. seq. cum initiatur, 27. q. 2.

b ca. nostrates, 3. 30. q. 5.

c ca. penul. de sponsalib. cum similib.

d Sic etiam in C. ff. & distincti sunt tituli de sponsalibus, & de nuptiis. Agitur autem de vtrisque simul in Decretalibus, & in sex. Separatim etiam de nuptiis in iure ciuili, li. 1. Institutionum iuris ciuilis, ti. 10. & li. 5. C. ti. 4. de ritu nuptiarum, li. 23. ff. ti. 2. in Nouellis Iustiniani, Nouellis, 2. 19. 139. 154.

139.154.157.in Nouellis Leonis 24.32.79.89.90.98.100.apud Vlpianum in fragmētis titulorum,ti.5. Iulium Paulum in fragmentis, li. 2.recepta.sententiarum iuris,titul.19.apud Constantinum Harmenopulum lib. 4. & lib. 28. Eclogæ Basilicorum, tit. 4. & apud nos lib. 9. Syntagmatis iuris, per totum. Tractantur verò sub hoc titulo ferè vniuersi tituli libri 4. Decretalium.

e De vtroque in ca. sicut vir,7.qu.1.cap.inter corporalia de translatio.Episcopi.Ait autem Ioannes Andræas,in summa libri 4.Decretalium, quadruplex posse constitui matrimonium: primum inter Deum & humanam naturam: secundum inter Christum, & Ecclesiam: tertium inter Deum; & fidelem animam: quartum inter hominem,& hominem, de quo hîc. adde quintum inter prælatum & Ecclesiam, vt antè dixi.

f In principio 27.qu.2.§.sunt enim,& in principio 29.qu.1. & ca.beata, §.indiuidua, 27.q.2.c.illud,11.de præsumptio. § 1. de patria pot. apud Iustinia.l.1. de ritu nuptiar.ff.nos explicamus latissimè hanc finitionem lib. 9. Syntagma. cap. 2. & 3.

g Suprà lib.1.c.12.

h ca.nec illud,8.30.qu.5.ex diuo Ambrosio tractatu de Patriarchis,lib.de Abraham,c.9.exemplo Rebecæ, de qua Genes.cap.24. Sic enim verecundiæ causa, quæ conuenit puellis, vultus suos nubentes velabant:imò & noctu nubebant; sicut liquet ex Festo, dum de patrimis agit. *Patrimi, (inquit) & matrimi tres pueri adhibebantur in nuptiis, vnus, qui facem præferret ex spina, vel pinu alba; quia noctu nubebant: duo, qui nubentem tenebant.* Nubere proprium mulierum, & nuptiæ dies,quo traditur velata vxor viro: etsi apud Nonium Marcellum inuenias nubere quoque dici de viro,& Iuuenal.Satyra 2. *Quid quæris? nubit amicus*, & in ca.quod proposuisti,32.qu.7.Velant & caput suum mulieres nubendo,vt se viro tunc subiici testentur,& caput earum viros esse,ca.est ordo, ca.fœminæ, ca.cùm caput,33.qu.5. Est aliud sacrum velamen,quod datur virginibus, & viduis Deo consecratis, de quo & in cap. hæ verò,ca.viduas,ca.mulieres,ca.vidua,27.q.1.

i c.2.de conuersio. infidelium. Maximum enim, ac præcipuum fœminarum munus est concipere, ac tueri conceptum: Vlpia.in l.quæritur, 14. §.1. de ædili.edict.lib.21.ff. tit.1.& Iustinianus ait, ad hoc ipsum mulieres fuisse genitas,vt partus ederent, & maximam eis cupiditatem in hoc constitutam,l.2.de indicta viduita.tolle.lib.6.C. tit. 40.atque D.Ambrosius lib.1.super D. Lucam ad c.1.& in ca.1.32.q.2. Pudor,inquit est fœminis,nuptiarum præmia non habere,quibus hæc sola causa,idest præcipua est nubendi,vt in ca.si solus,8.distinct.

k Ita dictum est à Deo in vltionem prioris peccati Euæ, *In dolore paries*,&c.& Adæ,*In sudore vultus tui vesceris pane tuo*, &c. glossa 3: Atque hæc naturalis dicitur patrum intentio,vt suis liberis acquirant,& laborent, l.scripto,vnde liberi, l.cùm ratio.de bonis damna.ff.

## CAPVT II.

*Nuptiarum, seu Matrimonij distinctio.*

MATRIMONIVM, seu nuptiæ,aut primùm contrahuntur, aut repetuntur:vtræque nuptiæ, & primæ,& secundæ,& tertiæ, & vlteriores receptæ quidem: sed non eadem ratione, repetitæ, ac primæ.[a]

*SCHOLIA.*

a Extat titulus de secund.nuptiis,li.4.Decreta.ti.21.& lib.5. C.tit.9.Tractatur de illis secundis, & repetitis, & primis matrimoniis li.4.Magistri sentent.dist.42.& Ecloga Basilicorum,li.28.ti.12.Secundæ nuptiæ omnes dicuntur,quæ repetitæ sunt post primas,etsi tertiæ, vel quartæ,vel plures repetitæ fuerint,quæ omnes non damnantur,ca.aperiant,11.& seq.31.q.1. in quo corriguntur ciuilia iura,quæ damnabant secundas nuptias,l.1. C.de secund.nup.c.penul.& fi.eod.tit. Concessa autem secunda,& repetita matrimonia, ad vitandum periculum fornicationis: magis tamen probantur prima, quàm repetita, cano. quomodo virginibus, 10. 31.q.1.neque secundæ nuptiæ benedicuntur,primæ contrà. In ca.1.de secun.nup.ex Concil.Lateranensi sub Alexan. 3. n[illegible]esbyter interesse debet secundis,ca.de his,8.31.qu.1.[illegible]onc. Neocæsariensi,cap.3.& 7. Propter incontinentiam etiam secundas adire nuptias permiserunt Apostoli,1.ad Corinth.c.7.ratione cuius incontinentiæ, etiam aliquando imposita fuit pœnitentia secundò,& vltrà nubentibus, vt habetur in prædic. concilio Neocæsariensi c.3.& 7. nuptiæ tamen repetitæ ideò damnatæ non fuerunt ab Ecclesia.Vide diuum Aug.sermone 2.3.4.D.Ambrosium,in cap.7.prioris ad Corint.D. Chrysostomum, in opere imperfecto in Matthæum, homilia 32.Inter Græcos & est constitutio Nouella Leonis, 90. quæ meminisse videtur prædicti Concilij Neocæsariensis: *Qui* (inquit) *tertium matrimonium contrahunt, sacri canonis pœnæ obnoxij sunt*: & apud Gregorium Nazianzenum, τὸ πρῶτον συνοικέσιον, νόμος· τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία, τὸ ὑπὲρ τοῦτο χοιρώδης βίος. Extat & in iure Orientali Constantini Porphyrogenetæ, Nouella 1.c.2. de Polygamis: qua recensetur, prohibitum ante per Imperatores ne liceret cuipiam se quarto matrimonio coniungere, & esse quartum matrimonium omnino reiiciendū, & eum, qui ad huiusmodi coniugium venire voluisset, esse ab omni Ecclesiastica communione priuandum, & ab ingressu templi,quandiu in coniugio permansisset: & ipse Imperator ibidem hoc probat;& vltrà de tertio matrimonio statuit, vt si quis post quadragesimum ætatis annum ad tertium matrimonium conuolasset, per quinquennium sacramenti communione priuaretur;si ex aliis matrimoniis ei non essent liberi, quòd si fuissent omnino, post quadragesimum annum,tertium interdixit matrimonium.Et si triginta annis natus susceptis ex præcedentibus matrimoniis liberis,ad tertium vellet conuolare, quatuor annis à communione priuaretur: si verò ei non essent liberi, condonandum.

## CAPVT III.

*Ex quibus constet matrimonium.*

CONSTAT matrimonium ex masculi,& fœminæ cōiunctione,[a] nec possunt duo vni cōiungi,aut duæ, vel plures vni hoc vinculo licitè:[b] contrahitur porrò ex mutuo consensu eorum,qui coniunguntur,puberum, iisque sufficit pro substātia:[c] ex honestate tamen adhibetur & consensus eorum, in quorum potestate sunt contrahentes.[d] Neque etiam matrimonia, per seruos,etiam contradicentibus,& inuitis dominis contracta,vlla ratione sunt propter hoc dissoluenda: attamen non ideò minus debita, & consueta seruitia dominis exhibere debent.[e]

*SCHOLIA.*

a Sic erunt duo in carne vna, Genes.2.D. Matthæi, 19.c.lex diuina,27.q.2.

b 1.ad Corinth.7.ca.an.non,24.q.3.ca.is,qui non habet,4.& ca. Christiano, 5.34.dist.ca.additur,§.viro igitur,27.q.2.c. qualis,§.fin.30.q.5.c.1.ca.cùm in captiuitate,ca.non satis, 34.q.1.ca.Rotharius,31.q.2.c.gaudemus,8.§.quia verò pagani,de diuort. c. is, qui fidem, 30.c. si inter virum, 31. de sponsalib.idem iure ciuili comprobatum,§.affinitatis, & §.socium,de nupt.l.2. C.de incest.nup.cum similib.

c ca.sufficiat,27.q.2.ca.si quis,29. qu.2.ca.final.32.quæst.2.c. cùm locum, 14.de sponsal. c.cùm causam,6.de raptorib. l.sponsalia sicut nuptiæ, 11. de sponsal. ff.l.2.de ritu nup.ff.

Libiens

Google

Efficiens causa matrimonij dicitur consensus in principio, ca. omnis, 27. q. 2. ca. si quis ancillam, 29. q. 2. sola forma consensus distinguuntur nuptiæ à concubinatu, l. 4. de concubin.

d ca. nostrates, 30. q. 5. Gl. in ca. fin. ad verbum, *parentum*, 31. q. 2. per c. tuæ, de desponsatio. impuber. nam non est virginalis pudoris maritum sibi eligere, ca. honorantur, 13. (vbi ex professo, & plura citantur) 32. q. 2. Sic intellige, ca. mulier, 14. eadē q. 2. Eodémque modo intelligi debent secundum ius Pontificium alia iura, quæ consensum parentum exiguunt, vt ca. sponsus, 5. 30. qu. 5. honestè enim faciunt filij filiæve voluntati parentum consentiendo, c. 1. de desponsat. impuberum: quamuis iure ciuili aliud statutum videatur, & improbentur nuptiæ, & nullæ dicantur initæ sine consensu eorum, in quorum potestate sunt, qui contrahunt, l. Paulus, de statu homin. ff. l. 2. & l. generali mandato, 34. & seq. de ritu nuptiarum. ff. libr. 23. ff. tit. 2. l. ii. vt proponis, C. de nup. §. 1. eod. tit. apud Iulianum. Atque hodie in Gallia iuxta ius ciuile per edicta regia pœnæ diuersæ impositæ sunt iis, qui inuitis, & inscius parentibus contrahunt matrimonium, tanquàm raptoribus, & consentientibus de quibus nos egimus fusè libro 9. Syntagma. cap. 1. vbi & declarauimus quorum consensus in nuptiis adhiberi debet. Vetitum tamē matrimonium ex edicto Henrici II. & ex legibus ciuilibus, sine consensu parentum contractū, verum matrimoniū erit, etsi non legitimum, vtpotè contra leges contractum: vt in ca. final. 28. q. 1. neque enim legum diuersitas in nuptiis contrahendis, vinculum matrimonij, si non seruentur, dissoluit, c. 1. de sponsalib. Cæterùm quanquam vinculum matrimonij in his matrimoniis contra leges ciuiles pœnales prohibentes, contractis non dissoluatur, nihilominùs pœnæ contra contrahentes indictæ, committuntur: vt quòd filia exhæredari possit ante 25. annum sine consensu patris nubens, in §. aliud quoque capitulum, vt cùm de appellatio. cognosc. Nouella 115. c. 3. Vide ll. 18. 19. 20. C. de inoff. testa. Panorm. ad c. 1. de sponsalib. Barthol. ad l. 2. §. quod si patri, solut. matri. Emancipatus porrò filius, sine consensu patris impunè poterat vxorem ducere, l. filius emancipatus, 25. de ritu nupt. & filij sine consensu matris iure ciuili, l. 20. C. de nupt. nam fœminæ non habent filios in potestate, §. fœminæ, de nup.

e ca. 1. de coniugio seruorum, lib. 4. tit. 9. in iure tamen ciuili seruorum coniunctiones non matrimonia; sed contubernia dicuntur. l. 3. C. de incest. nup. lib. 5. tit. 5. §. si verò ab initio, de nuptiis, in Authentic. vide quæ dixi, libro Syntagmat. c. 1. numero 2. & 3. Inter Christianos autem vt neque apud Dominum, non est seruus, aut liberi dist. nec in Sacramentis, ad Gala. 3. quare & fiunt serui participes matrimonij, & aliorum sacrorum: sine præiudicio tamen dominorum.

## CAPVT IIII.

*De rebus, quæ bona tria matrimonij dicuntur.*

BONA tria præcipua in nuptiis considerantur, fides, proles, & sacramentum. [a] Fides duplex hîc, pactionis; & consensus. Fides pactionis est, dum aliquis alicui promittit fidem quòd eam ducet: fides consensus, dum ore, & corde consentit eum ducere: dúmque mutuò cōtrahentes se concedunt, mutuóve suscipiunt. [b] Proles est in intentione procreandi, quamuis perpetuò non sequatur. [c] Sacramentum indiuiduam vitam, & insolubilem causam matrimonij demonstrat. [d] Quamobrem & contra substantiam matrimonij, [e] dicuntur conditiones appositæ, si alter alteri dicat, contraho tecum, si generationem prolis euites: [f] vel donec aliam inuenero honore, vel facultatibus ditiorem, [g] aut si pro quæstu adulterandam te tradas. [h] Atque ex his contractus matrimonij, quantumcumque alioquin fauorabilis, caret effectu, licet aliæ conditiones appositæ matrimonio, si turpes, aut impossibiles fuerint, debeant, propter eius fauorē, pro nō adiectis haberi.

### SCHOLIA.

a ca. omne itaque, 10. 27. q. 2. ca. sicut omnis, 2. §. fi. 32. quæst. 2. Tractatur & in 4. Sententiarum Patrum, distin. 30.

b Et hæc latè explicantur in ca. final. 27. q. 2. in c. 1. de sponsalib. duorum per Ioannem Maiorem libr. 4. Sententiarum dist. 27. q. 5. & ibi solus, q. 2. artic. 4. versi. Tertium dubium est, a fide potiùs matrimonium pendet, quàm à conuentione, can. cùm initiatur, 5. & seq. c. coniuges, 27. quæst. 2.

c Nuptias non concubitus: sed consensus facit, can. omnis, 4. eadem, 27. q. 2. l. nuptias, 30 de reg. iur. ff. l. cui fuerit, 15. de conditio. & demonstra. li. 35. ff. tit. 1. finis itaque videtur cur matrimonium contrahant homines, proles, vt premium nuptiarum, ca. pudor, 31. q. 2. vt sequatur propagatio generis humani, ca. Deus, 31. q. 1.

d Gloss. in d. canon. omne itaque, 27. qu. 2. Richard. in 4. Sententia. dist. 26. q. 2. arti. 6. & 4. art, quòd expressio consensus per verba de præsenti, est sacramentum tantùm, & mutua obligatio causata per consensum mutuum per verba de præsenti, expressum: hæc enim est res respectu significationis exterioris, quæ est per sensibilia signa. Ipsa autem charitas, est res tantùm, & nō sacramentum: obligatio verò interior, per mutuum consensum expressa, siue coniunctio expressa, est res, & sacramentum. Refert & Clauasius Angelus in summa, in verbo, *matrimonium*, 1. numero 5.

e Hæc, quæ sequuntur, ponuntur, in c. fin. de condit. appos. lib. 4. tit. 5.

f d c. fi. de condit. appos. & in ca. solet quæri, 6. & seq. aliquando, 32. q. 2. peccat enim contra bonum prolis.

g d. c. fin. de condit. apposit. hæc quippè conditio committit contra aliud bonum sacramenti, & contra indiuiduam vitam: non enim potest esse vxor temporalis, d. c. solet, §. fin.

h d. c. fin. de conditio. appos. hæc conditio enim peccat contra bonum fidei.

## CAPVT V.

*Quæ interueniant in matrimonij contractu.*

CONSENSVS nuptiis adhibetur à contrahentibus vel per seipsos, vel per procuratorem eorum, habentem speciale mandatum. [a] Hîc verò exprimitur per verba de præsenti illum significantia, vel per alia, quæ in confesso, & proculdubiò appareat eundē consensum significare, quomodo & cōtrahūt matrimoniū muti, & surdi. [b] Verborū formula inter idoneos matrimoniū per verba de præsenti cōtrahentes, sunt, si vterque dicat, *Ego te in meam accipio: & ego te accipio in meum*, [c] vel alia verba consensum similem exprimentia: [d] nec enim tam verba inspicimus, quàm ea, quibus verba acceduntur: [e] & proinde quādo inter aliquos sponsalia contrahuntur, nec intelligit alter quod alter proponit, inspiciendum est iudici, si matrimonium contracturi sint ad illud, an idonei scientia, & ætate, quo cognito si aliter non intellexerit

quod alter proposuit, erit ad communem verbi intelligētiam recurrendum, & cogendus vterque verba prolata in eo sensu retinere, quem solent rectè intelligētibus generare.[f] Possunt & qui verba alterius per se non intelligunt, per interpretem intelligere:[g] per signa, & consensum aliquando exprimere quis potest.[h] Atque si post promissionem de ducenda vxore, sponsam suam cognouerit, & cum ea cōcubuerit, censetur facto perinde, ac expressis verbis consensisse in matrimonium.[i]

### SCHOLIA.

a ca. honorātur, 32. q. 2. ca. ex parte, in 2. de conuers. coniuga. c. fin. de procurat. in sext. si modò speciale adsit mandatum, & de certa discenda, & dummodò is, qui mandauerit, perseuerantiam in ea voluntate, donec procurator contraxerit: sicque inter præsentes, & absentes contrahi matrimonium potest, si modò post vnius consensum alter consentiat similiter. Et tradunt Hostiensis, & Ioannes Andræas, ad cap. ex literis, de sponsal. sufficere, vt quis consentiat prius, & duret in proposito, donec alterius cōsensus accedat ex postfacto, per l. 1. §. si verò præsēs interrogauit, de verb. obli. Neq; exigitur necessariò, vt cōsensus ab ambobus simul, & in eodē tempore præstetur: quāquam Panorm. dicat c. dilectus, de sponsalib. de subtilitate iuris requiri; quod tamen mihi non probatur, cùm etiam subtilitate iuris contractus, qui consensu contrahuntur, possint inter absentes per nuncium; & per epistolam perfici; quod quidem non potest fieri in vno instanti, & præsente vtroque, l. consensu, de actio. ff. l. 1. §. fi. de contrah. emptio. ff.

b c. tuæ fraternitati, 25. c. cùm apud, 23. de sponsalib. l. mutus, 73. de iure dot. lib. 23. ff. tit. 3. l. ex facto, 43. ibi: *Mutus duxit vxorem*, de vulga. lib. 28. ff. titul. 6.

c c. si inter virum, 31. de sponsalib. c. veniens ad nos, 15. eod. titul. dixi porrò inter idoneos: quia si essent impuberes, qui per verba de præsenti contrahunt, verba non matrimonium: sed sponsalia contrahunt, perinde ac si essent de futuro, c. fi. de desponsa. impuber. cap. 1. §. idem quoque eodem titulo in sext.

d Veluti si dicat quòd eam ab eo tempore pro coniuge tenebit, & ei, sicut vxori suæ fidem seruaret. Et contrà mulier dicat se illum pro viro à modo habituram, & fidem ei tanquàm proprio viro seruaturam: c. ex parte, c. mulieres, 6. de spons. vel si quis dicat. *Iuro te quod te habebo pro legitima vxore*. can. 8. si quis diuinis, 30. q. 5. ex Iuliano antecessore Nou. 74. c. 4. Quia licèt verbum, *habebo*, sit futuri temporis: tamen refertur ad presens tempus, vt notat in d. ca. si quis diuinis, Archidiac. & de Turrecremata, & Sotus li. 4. Sent. dist. 27. q. 2. artic. 3. facit in argumentum, l. si quis stipulatus, de verb. sign. l. filij, ad Senatuscons. Trebell. ff. Neque etiam sufficerent verba nisi consensus, quem exprimere verba nata sunt, adsit. vt dicatur cōtractum matrimonium, quod pertinet ad Deum, qui nouit occulta cordis; quamuis quod pertinet ad Ecclesiam, verba, quæ exprimunt consensum, perinde intelligantur, ac si verè consensus interuenisset, cap. tua nos duxit fraternitas, de sponsalib. Obseruandum tamen, vt verba hæc seriò pronuncientur: alioquin enim si per iocum dicta sint, non obligant ad matrimonium, l. obligationum substantia, 3. §. fi. de actio. lib. 44. ff. titu. 7. facit l. 3. §. 3. de iure. ff. *Nec spondet*, inquit Varro 5. de Lingua Latina, *ille statim, qui dicit, spondeo, si iocandi causa dixit, nec agi potest cum eo ex sponso de ioco*, & in l. simulatæ nuptiæ 30. de ritu nuptiarum ff. simulatæ nuptiæ sunt nullius momenti: sicut nec imaginarij contractus habent iuris vinculum, l. contractus, 54. de act. Cæterùm in matrimonio inter personas ei accommodatas periculosum est talibus verbis iocari: cùm pro matrimonio verba soleant interpretari, si manifestè de contrario non doceatur: vt explicat latè Gloss. in cap. tua nos, ad verbum, *mulierem*, de sponsalib.

e c. intelligentia, de verb. signif. l. si vno anno, loca. ff. l. 3. C. de lib. prætor. l. quoniam indignum, C. de Testam.

f c. ex literis, 7. de Sponsalib. vide & Alexand. cons. 152. 5. volumine.

g l. 1. §. fin. de verbor. oblig. lib. 45. ff. titu. 1. l. an inutilis, 8. §. fin. de acceptilatio. li. 46. ff. tit. 4.

h vt diximus in muto, & surdo, capit. cùm apud sedem, 23. de sponsal. Item aliud exemplum si quis dixerit, *Ego te accipio in vxorem: & si consentis, accipe calicem, & bibe*: & illa nihil respondens biberit, videtur consensisse: referuntur enim signa ad præcedentia verba de præsenti: vt aliquando ad verba de futuro, si talia prolata priùs sint, vt notat Angelus Clauasius in summa ad verbum, *Matrimonium*, 2. n. 7. & nu. xx. ex Hostiens. addit, si quis promiserit tribus sororibus, quòd vnam ex illis ducet in vxorem, & posteà cum vna concubuerit, censeatur eam in vxorem duxisse, & cum ea matrimonium contraxisse.

i c. is, qui fidem; 30. de sponsalib. c. de illis, c. per tuas, de conditio. apposit.

## CAPVT VI.

1 *Alia, quæ considerantur in nuptiis, seu matrimoniis ne clandestina sint, & publicentur, & reprobatio occultorum.*

2 *Matrimonium quando dicitur consummatum.*

3 *Nuptias quando non licet celebrare.*

1 CAVTVM insuper, ne vllus fidelis, cuiusque conditionis sit, occultè nuptias ineat: sed benedictione publicè accepta nubat in Domino.[a] Clandestina enim matrimonia interdicta sunt.[b] Et ideò decretum, vt cùm matrimonia fuerint contrahenda, in Ecclesiis per presbyteros proponantur, competenti termino definito, vt intra illum, qui valuerit, & voluerit legitimum impedimentū, si quod norit, opponat; iussum etiam, vt ipsi presbyteri nihilominùs inuestigent, vtrùm aliquod impedimentum obsistat, & si apparuerit aliqua coniectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expressè, donec quidquid fieri debeat super eo manifestis constiterit documentis.[c] Quòd si quis huiusmodi clandestina, vel aliàs interdicta coniugia inierit in gradu prohibito, etiam ignoranter, soboles de tali coniunctione suscepta prorsus illegitima censetur, de parētum ignorantia nullum habitura subsidium: cùm illi clandestinè contrahendo non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantię videantur. Et pari modo nihilominùs proles illegitima censetur, si ambo parentes impedimentum sciētes legitimum præter omne interdictum etiā in facie Ecclesiæ cōtrahere præsumpserint.[d] Solennitates adhibitæ dotis, & aliquorum aliorum, aliquando coniugium distinxerunt à concubinatu perpetuo, cui solēnitates Ecclesię non fuissent adhibitæ: nihilominùs tamen loco vxorum istæ concubinæ perpetuæ habitæ.[e]

2 Matrimonium consummatum dicitur, quando secutus est concubitus,[f] dummodò illud sit ab omni metu, & coactione liberum:[g] attamen metus exceptio poterit per copulam spontaneam secutam elidi.[h]

3 Nuptias non licet iure pontificio in quadragesima celebrare,[i] nec à septuagesima vsque in octauas Paschæ, nec in tribus hebdomadibus ante natiuitatem sancti Ioannis Baptistæ: & ab Aduentu Domini vsque post Epiphaniam:[k] quocumque tamen tempore potest matrimonium contrahi consensu de præsenti legitimo interueniente:[l] verùm solennitas nuptiarum prædictis temporibus vetita.

*SCHOLIA.*

a ca. aliter, 1. & ca. nullus fidelis, 2. cum aliis sequent. 30. qo. 5 cum inhibitio, 3. de clandestin. desponsatio. libr. 4. tit. 3. de benedictione nuptiarum etiam in canon. nulli, 35. qu. 2. can. fin. 2;. distinct. nisi sint secundæ nuptiæ, quæ non benedicuntur, in c. 1. de secund. nupt. Alexius Comnenus statuit libro 1. iuris Orientalis, constitutione sua 9. nuptias alioquin non dici legitimas, aut Christiana institutione dignas æstimandas, nisi etiam benedictio, eos, qui coniunguntur, obliget: meminit & de eius Nouella Constantinus Harmenopulus libr. 4. promptuarij iuris ti. 4. extat & constitutio Nouella Leonis Cæsaris, 89. ne matrimonio citra sacram benedictionem confirmentur. Idipsum & in Nouella Iustinian. 74. c. 4. §. 1. & Tertullian. li. 2. ad vxorem, ait fœlicitatem esse matrimonij, quod Ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum Angeli renunciant. D. etiam Ambrosius libr. 9. epistola 70. tradit ipsum coniugium velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oportere. Apod Tobiam quoque c. 5. 7. & 8. coniugia fuisse precibus, & benedictione firmata legimus. Inter Christianos autẽ certius credimus Deum matrimonij conciliarem, vt, *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, c. inter corporalia, de translat. Episcop. cum similibus. Erant & apud Ethnicos farreationes matrimoniorum indissolubilium, pro sacris; vt scribit Dionys. Halycarnassæus lib. 2. Erant & mysteria adhibita aquæ, & ignis, l. si. de dona. inter virum, & vxorem. ff. Sed & Tridentina Synodus, sessio. penult. requirit in nuptiis præsentiam parrochi Presbyteri, & duorum, aut trium testium.

b Dictis proximè iuribus, & titulo de clandestina desponsatione, & nopertimè Concilium Tridentinum sess. 24. de reforma. matrimonij, annullauit, & irritas fecit clandestinas desponsationes, & matrimonia. Clandestina porrò matrimonia tripliciter dicuntur: primum cùm non adhibentur testes, & tunc asserenti connubium incumbit probatio, c. 2. de clandestina despon. & nisi probatio adsit altero negante, Ecclesia non cogit huiusmodi coniongi, aut habitare simul: si verò probatio feratur, ratum habetur, capit. 3. eod. tit. de cland. desp. ca. si quis diuinis, §. his, ita 30. qu. 1. Secundò, clandestina dicuntur, quæ non fiunt, cum solennitate consueta. vt in cano. aliter, 30. q. 5. Tertiò, clandestina dicuntur, quando denunciatio, seu banna non fuerint in Ecclesia publicata, cap. cùm inhibitio, de clandestina desponsat. nisi ab eadem Ecclesia fuerint remissa, quæ & redempta dicũtur, & nisi ab Ecclesia posteà matrimonia fuerint comprobata, c. quod oobis, 9. qui filij sint legitimi.

c Hæc omnia in d. c. cùm inhibitio. renũciationes istæ publicæ vulgò banna dicuntur, vt dicitor in cap. cùm in tua diœcesi, 27. de sponsalib.

d d. c. cùm iohibitio, §. si qois verò. Si tamen vnus tantùm ex parentibus sciuerit impedimentum: alius verò nescierit, & matrimonium fuerit sine contradictione cuiusqoam tanquam legitimum contractum, tunc inde filij nati, etiam si postea tanquàm illegitimum dissoluatur matrimonium, erunt legitimi, & habiles ad succedẽdum parentibus, perinde, ac legitimi, & naturales, c. 2. c. ex tenore, 14. c. perlatom, & c. peruenit, qui filij sint legitimi. de c. fi. qui matrimo. accus. poss. lib. 4. tit. 18.

e Fuerunt antiquitus concubinæ quædam temporales, quę inter Christianos fuerunt omnino prohibitæ, etiam si prolis suscipiẽdę causa fuissent habitæ. ca. audite, 34. dist. ca. concubinæ, 32. q. 2. D. August. lib. 5. homiliarum, homil. 49. Aliæ erant concubinæ alterius generis quas Iustinianus Nouella 17. c. 5. vt est apud Iulianum Antecessorem comparat vxoribus, quæ hoc dotalium tabularum solemnitate ductæ erant, de qua specie apud Gratianum, in ca. omnibus seruis Dei, 3. 9. fi. 34. dist. Concubina itaque hic ea dicitur, quæ cessantibus instrumentis dotalibus vnita est, & quæ coniugali affectu adsciscitur, hancque coniugem facit affectus: lex verò concubinam nominat. Et de hac dicitur in Concilio Toletano 1. c. 17. vt refertur in c. is, qui non habet, 4. eadem 34. dist. *Is qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habet, a communione non repellatur, tamen vt vnius mulieri, aut vxoris, aut concubinæ sit coniunctione contentus.* Diuus Augustinus lib. de bono coniugali, in hoc concubinatu licito requirebat tria necessaria: primum, vt vterque esset solutus: deinde quòd adesset fides mutua quòd alteri non coniungerentur, neque à procreatione liberorum abhorrerent: tertiò, vt in ea vitę coniunctione manendum sibi proponerent. refertur in ca solet, 32. q. 2. Et vbique D. Augustinus scribit, posse aliquomodo in ista coniunctione dici inesse nuptias, & connubium; quamuis sic habitam non audeat appellare vxorem; quia non interuenerint instrumenta, & alia quæ iure ciuili, & canonico requirebantur, vt esset legitima vxor, vt in ca. aliter. can. nostrates, 30. q. 5. facit c. cùm inhibitio, de clandestio. despon. atque inter illegitimè coniunctos numerantur absque dotali titulo, atque benedictione sacerdotali coniuncti, per Calixtum Papam Epistolą 2. ad episcopos Galliæ, cap. 4. ex qua sumptus can. 4. consanguineorum, 3. quæst. quarta. Requirit & honestas iure communi, vt dos aliqua constituatur, putarúntque aliqui sine ea matrimonium non tenere, canon. nullum, 30. quæstion. quinta, quanquam in rei veritate, si cæteræ, quæ substantialia sunt matrimonij, adsint, sine dote, & instrumentis esse possit, l. Imperialis, 22. §. his autem, de nupt. C. l. cùm multæ, de donat. ante oupt. Cod. in dubio tamen, num verè contractum sit matrimonium, dicemus non præsumi matrimonium, si non interuenerint tabulæ dotales, & aliæ solennitates, maximè quando coniuncti sunt imparis conditionis, hócque modo intelligitur dict. l. Imperialis, §. imò ita & intelligendi canones, canon. aliter, ca. nullum, & similes. Clam enim contractum matrimonium non agnoscitur ab Ecclesia, quæ ignorat occulta, donec de illis ei fides fiat. facit cap. quod nobis, qui matrimo. accusa. possunt. Si enim constaret de matrimooio, & quòd se in virum, & vxorem coniuncti mutuò acceperint, omissio solennitatum, & tabularum dotalium non officit, qnominùs verum dicatur matrimonium, cum distinctionibus, quæ traduntur io cap. cùm inhibitio, de clandest. desponsa. & in Concilio Tridentino, Session. 24. de reformatione matrimoo. cap. 1. facit l. in liberæ, de Ritu nuptiaruo. Prætermittam. hîc tractare quæ de concubinis docuerunt Iurisconsulti, quæ latè prosequor lib. 10. Syntagma. cap. 10. vnde si quis egeat, poterit accipere. Hoc tantùm subiungam prohibitum etiam iure ciuili fuisse, omnino concubinatum, vt liquet ex Nouella oonagesima prima, prohibente, vt concubinam vllo modo habere non liceat, etiam ei, qui vxorem non habet, cùm ei liceat vxorem habere; & sublatæ ita leges, quæ permittebant, in titulis de concubinis in ff. & C. Concubina enim cum vno peccare dicitur; meretrix cum pluribus, vt ait Balsamon ad canon. vigesimum sextom Epistolæ Basilij ad Amphylochium, vide & de prohibitione concubinatus Iulium Clarum, libro 5.

8 Hi quoque, qui sanctimonialibus scientes, matrimonio ad iniuriam Christi copulati sunt, iuxta censuram zeli Christiani separari debent, & nunquam eis concedi coniugali vinculo religari: sed debent in pœnitentiæ lamentis vehementer, dum viuunt, se afficere: [r] tamen si contraxerint, matrimonium tenet,[s] veluti si publicè pœnitentes, quibus matrimonium contrahere est prohibitum, matrimoniũ de facto cõtraxerint, non dirimitur.[t]

9 Pendente etiam de matrimonio cum aliqua lite, si ea cum alio contrahat, si primum inueniatur nullum: secundum valet imposita viro pœnitentia; & intra pœnitentiæ tempus carnali cõmercio interdicto. [u] Est & tẽporalis cõtrahẽdi matrimonij prohibitio cum infantib. quod consensum desiderat, quo carent, quandiu in ea ætate sunt.[x]

*SCHOLIA.*

a c. cùm apud sedem, 23. de sponsalib. can. post vxoris, 5. 30. quæst. 4. idipsum dicitur de aliis prohibitoriis edictis, vt in edicto de procuratorib l. mutus, de procura de testibus, l. 1. de testibus, ff. vide glossam hoc fusè explicantem in cap. inter corporalia, 2. ad verba, non inuenitur, de translatione episco. lib. 1. tit. 7.

b §. 1. de nup. apud Iustinia. probat, & c. 2 desponsatio impub. nisi, inquit textus, *pro bono pacis coniunctio impuberum toleretur*. Puberes porrò iure canonico, quod pertinet ad matrimonium, non ex annis, vt iure ciuili: sed qui ex habitu corporis pubertatem ostendunt, vt generare possint, censentur, vt & puerperæ etiam illæ, quæ annis puerilibus pariunt, cap. puberes, 3. de desponsatio. impub. supplet & malitia & potestas coëundi ætatem, capit. de illis, 9. c. fi. de desponsatio. impubet. Illud tamen singulare, quòd si pubes sponte cum impubere contraxerit, quamuis impubes possit resilire à contracto matrimonio; adueniente pubertate tamen, pubes ante dissensum impuberis non possit resilire, aut nuptiis renunciare. c. de illis, 7. de despons. impub.

c ca. neque furiosus, 32. q. 7. cap. dilectus, 24. de sponsalib. quando furoris tempore vellet contrahere furiosus, glo. ad d. c. dilectus. In interuallis enim posset, & contractum superueniente furore non dissoluitur, l. patre furioso. de *his*, qui sunt sui, vel alie. iur. ff. l. oratione, 16. §. fi. de ritu nupt. lib. 23. ff. titul. 2.

d Explicatur à glossa fin. ad c. 2. de pœnit. & remissio. lib. 5. ff. tit. 38. gloss. in ca. 3. hi ergo, 27. q. 1. notatur & in ca. de pœnitentibus, 33. q. 1.

e ca. non oportet, 13. q. 4. c. pen. de feriis.

f c. 1. 2. & 3. de matrimo. contract. contra interdictũ Eccles. lib. 4. tit. 16. vbi tamen contrahentes separantur interim, propter inobedientiam, pendente cognitione impedimento propositi, & accusationis sponsaliorum: at contractum, si causa impedimenti non probetur restituitur, facta pœnitentia transgressionis interdicti.

g c. 1. & 2. c. ex literis, de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ. lib. 4. tit. 13. ca. qui dormierit, 32. q. 7. idemque in alio incestu. can. si quis cum duabus, pen. 34. quæst. 1.

h c. transmissa nobis, 4. de eo. qui cognouit consanguineam vxoris suæ, & dispensatur interdum cum incestuosis iuuenibus. vt possint contrahere, ca. in adolescentia, 33. q. 2.

i ca. interfectores, 5. & ca. admonere, 8. 33. q. 2.

k dict. canon. interfectores, & can. in adolescentia, 14. eadem, 3. q. 2.

l ca. statutum, 34. 27. q. 2. refertur ex Concilio Toletano, & extat ex Concilio Rhemensi; Trosleiano, lib. 1. cap. Caroli Magni, capitulari 105. & lib. 7. c. 183. & lib. 1. legum Langobardicarum, titulo, de raptu mulierum, l. 12.

m c. fin. de raptorib. lib. 5. tit. 17.

n ca. dictum, & ca. de eo, quod interrogastis, c. 5. 30. qu. 1. ex Concilio Maguntinensi, c. 10.

o c. si vir, vel mulier, 2. de cognatio. spiritua. lib. 4. tit. 11. vbi, si mulier, vel vir scienter filium suum de sacro fonte susceperit, siue ex ignorantia, siue ex malitia, non sunt coniuges ideò ab inuicẽ separandi: multò magis si ex causa necessitatis: nam & hîc maximè excusabuntur nullo alio ad baptisandum existente.

p c. 3. de pœnit. & remiss. li. 5. Decret. tit. 38. ca. qui presbyterum, 17. q. 4. ex Concilio Maguntino sub Rabano, c. 24.

q glo. in d. c. fin. de pœniten.

r ca. 13. hi ergo, 27. q. 1. & ibi est pœna attentantis sacras virgines priuari spe matrimonij contrahendi: cui adde alias acerbiores in ca. virginibus, 14. & aliis similib. eiusdem, 27. q. 1. adiunge vltimum supplicium ex legibus in ca. 7. si quis non dicam, 36. qu. 2. in l. si quis non dicam, 5. de Episco. & cleric. in C. Iustinian. & in C. Theodosiano, lib. 9. tit. 25. l. 2. & in lib. 7. historiæ Tripartitæ, c. 4. vbi huius legis origo, & causa recensentur: dispensauit tamen Cœlestinus 3. Sum. Pontif. cũ Constantia filia Rogerij regis Siciliæ, quam eductam ex monasterio Panormi. coniunxit matrimonio Henrico 6. Frederici Enobarbi filio, eique regnum Siciliæ in dotem dedit. Platina in Cœlest. 2.

s notat gloss. in d. ca. hi ergo, ad verbum, *coniugali*, 27. q. 1.

t ca. de his, 12. & ca. antiqui, fin. 33. q. 2.

u c. cum in Apostolica, 18. de sponsalib.

x c. literas, c. accessit, de desponsa. impub. infans dicitur, qui fari, seu loqui non potest, vel puer intra septennium, l. si infanti, C. de iure deliberand. si tamen impubes hanc ætatem excessit, & mixtionem corporalem præsumatur expertus, valet matrimonium. c. iuuenis, de sponsalib. c. 1. c. non est, 30. q. 2. Et septennem etiam puellam cognitam tradit c. fraternitati, 7. de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ. Vide c. duo pueri, de despons. impuber. c. continebatur, de sponsalib. vide quæ nos diximus lib. 8. Syntagm. iuris, cap. 7.

## CAPVT VIII.

1 *De aliis prohibitionibus contrahendi matrimonium perpetuis.*
2 *Ex parte matrimonij.*

1 ET prædictorum quidem casuum contrahendi matrimonij prohibitiones, temporales sunt: de aliis nunc agamus, quæ habent perpetuam prohibitionem, & interdicunt matrimonium contrahi, & contractum de facto dissoluunt: impedimenta autem ipsa, vel ex parte rei, nempe matrimonij: vel ex causa personarum: vel ex causa eorum, quæ fiunt, accidúntve in contrahendo, oriuntur.

2 Ex parte itaque matrimonij dabimus exempla, dehinc de reliquis. Et primùm, si quis habens coniugem viuentem in alterius transierit nuptias: secundum matrimonium, constante primo valere non potest: sed de facto contractum dissoluitur. [a] Et proinde quæ maritum habet absentem, non potest cum alio contrahere, quantocumque annorum numero absit, & donec certum nuncium de morte eius acceperit. [b] Nam matrimonium duorum tantùm, non plurium coniunctio. [c] Sponsam quoque consanguinei, maximè si est nubilis, vel nubili ætati proxima, nemo consanguineorum matrimonio sibi potest copulare, [d] propter honestatem Ecclesiæ, [e] quæ dissoluit huiusmodi matrimonium propter

publicæ honeſtatis impedimentum: [f] ſic ex ſponſalibus puris,& certis, etiam ſi affinitatis, conſanguinitatis,frigiditatis, religionis, aut alia quauis ratione ſint nulla:alio modo tamẽ,quàm ex ratione conſenſus, oritur efficax impedimentũ ad impedienda, & dirimenda ſequentia ſponſalia, vel matrimonia:non autem pertinet impedimentum publicæ honeſtatis ad dirimenda præcedentia. [g] Ex conditione quoque illicita contra ſubſtantiam matrimonij: impeditur matrimonium: [h] aliæ autem appoſitæ, niſi impleantur, faciunt per ſe, vt matrimonium non cenſeatur contractum, niſi à conditionibus poſteà per ſuperuenientem conſenſum purum, aut copulam carnalem, recedatur. [i] Si libertas etiam non ſit in matrimonio: ſed adſit metus, & coactio, res matrimonij deficere videtur, nempe conſenſus: quare tunc de facto contractum dirimitur, niſi poſt vim, aut metum reconcilietur amicitia, & ex coacta fiat ſpontanea voluntas. [k]

### SCHOLIA.

a toto titulo de ſponſa.duorum.

b c. in præſentia,19. de ſponſalib.c.2. de ſecundis nup.ca. 11. & ſeq. 34. quæſt.2. auth.hodie, de repud. quibus corriguntur leges contrariæ, vt l.vxores, de diuortiis,ſicque & illud emendatur in §. quod autem, ſiue can. 91. vt liceat matri,& auiæ,Nouellæ 117. emendatur & Nouella 22.de nupt. cap.14. extat & Nouella Leonis 33. ne captiuorum vxoribus aliis nubere liceat.

c vt ſuprà dictum eſt.

d Vide fusè c.ſponſam,8. de ſponſalib.

e c. iuuenis,3. dicto tit. de ſponſalib.

f c.literas, 4.& c. acceſſit, 5. de deſponſat. impub. ſemper enim in coniunctionibus, non ſolùm quod liceat conſiderãdum eſt: ſed quod honeſtum ſit,l. ſemper in cõiunctionibus, de ritu nupt.li.23.ff. tit.2.& l.197. de regul. iur.

g Sunt hæc verba c.vnici, de ſponſalib. & matrimo.in ſex. vbi in §.ille verò, dicitur publicæ honeſtatis iuſtitiã non oriri ex ſponſalibus conditionalibus, ante conditionis euentum dicitur & in d.c.literas,& c.acceſſit,de deſponſatio.impu. ex ſponſalibus contractis cum minore ſeptem annorum, non traducta, non oriri etiam publicæ honeſtatis impedimentum. De hoc porrò impedimento honeſtatis, & quid ſit, & vnde oriatur, vide D. Thomam in quæſtionibus additis ad 3. partem q. 55. articul. 4.& Doctores Eccleſiaſticos,ad 4.libr.Sentent.diſt. 41.vide Concilium Tridentinum ſeſſione 24. vide cap. ad audientiam,4. de ſponſa.

h vt in c.1. & fin. de conditio.appoſ.

i c. de illis, c. ſuper eo,c. per tuas,de conditio.appoſit.

k c.gemma, c. cum locum, c. ad id, de ſponſal. can. aliter, 30. quæſt.5. quamuis agatur de filiabus, aut filiis, in poteſtate paterna poſitis;l. nec filium, l. nec ab initio, in 2. C. de nup.l.ſi cogitur,l.ſi patre,de ritu nupt. ff. metus autem talis adeſſe debet in viris eo prætextu à matrimonio diſcedentibus,qui cadat in conſtantem virum,c.veniens, in 2.de ſponſalibus,l. metum autem, quod met. cauſ. ff. alioquin vani timoris nulla eſt excuſatio, l. vani, de regul. iur.& ex metu tantùm iuſto datur actio ad nullitatem,l.1. quod met.cauſ.in ff.l. interpoſitas,C. de tranſact. Mediocris tamen vis,& metus ſufficiunt pro annulando actu coacto mulieris:iuxta enim qualitatem perſonarum res metiri, & exaudire debemus, l. plenum,§. equitij, de vſu,& habitatio. l.1. de his, quæ vi, metúsve cauſ.fiunt. Inter metus legitimis ponitur quòd hodiè quidam domini iuridici, & principes, aut reges,eo imperio vtantur, ne ſubditi illorum niſi illis conſultis filias ſuas matrimonio elocare audeant; ſicque adimunt liberam nubendi, & contrahendi facultatem, collocantes eas inuitas,inuitíſque parentibus, cum famulis ſuis,vel aliis ad arbitriũ. Cui tamẽ malo obuiam itum eſt per concilium Tridentinum, quod & principum talem authoritatem cenſura compeſcuit Eccleſiaſtica. Prohibuerant & Cæſares in l. vni. ſi quacumque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes,ad ſuppoſitatum iuriſdictioni ſuæ aſpirare tentauerint nuptias.lib.5.C. tit.7.& l.1. ſi nuptiæ ex reſcripto petantur.lib.5.C.tit.8.

## CAPVT IX.

1 *De impedimentis matrimonij, ſeu nuptiarum ex parte ſtatus, vel qualitatis perſonarum.*

2 *Et ratione cognationis ſpiritalis.*

1 IMPEDIMENTVM, quod matrimonium etiam contractum de facto, dirimit, ex parte perſonarum aliquando oritur: veluti ex impotẽtia immedicabili coniunctionis, quæ præceſſerit contractum matrimonij ignorante altero ex coniugibus, qui poteſt conqueri, & petere diſſolutionem, vt alteri iungatur, ſi velit; non autem ſi nolit, nec cogitur. [a] Clericis in minoribus ordinibus conſtitutis matrimonium non vetatur: at ſacerdotibus, diaconis, ſubdiaconis, interdictum, ratione ſacrorum ordinum, & per illos de facto contractum, dirimitur. [b] Impedit & votum ſolenne caſtitatis præcedens, matrimonium ſequi, & contractum dirimit: non ſolenne autem contrahi prohibet: tamẽ ſi poſteà cõtractũ ſit, nõ dirimit. [c]

2 Diſſoluit, & impedit matrimonium contractum cognatio inter certas perſonas, ſiue ſpiritalis, ſiue legalis, ſiue naturalis. [d] Cognatio ſpiritalis, eſt proximitas ſpiritalis, [e] contracta aut per cathechiſmum, aut per baptiſmum, aut per confirmationem: verùm non tam arcta illa, quæ per cathechiſmum oritur, quàm quæ ex aliis: ideò quamuis per cathechiſmum matrimonium contrahendum impediatur, tamen contractum non diſſoluitur. [f] Ratione porrò baptiſmi regula conſtituitur generalis, vt à primo pabulo ſalis, & ingreſſu Eccleſiæ, primóque Spiritus ſancti dono, vſque ad confirmationem ſancti Spiritus per Chriſma, nullus Chriſtianus commatrem ſuam in vxorem accipere debeat. [g] Contrahitur cognatio ſpiritalis inter patrem, & matrem baptiſati, & leuantem, ſeu tenentem, [h] quæ efficax eſt ad prohibendum, & poſteà ad diſſoluendum ſubſequens matrimonium. [i] Item inter leuatum, & filios leuantium. [k] Inter baptiſatos, & baptiſantes: [l] Inter baptiſatos & filios, filiáſve baptizantis presbyteri, [m] naſcitur ſimilis cognatio ſpiritalis, quæ poſtea contractum matrimonium inter eaſdem perſonas dirimit; [n] ſimiliter inter baptiſatum, & coniugem priùs cognitam baptiſantis: inter baptiſantem, & patrem, aut matrem baptizati: [o] filij etiam duorum compatrum, per quorum alterum ventum eſt ad compaternitatem, non contrahunt: [p] ſi tamen per neutrum eorum peruentum fuerit ad compaternitatem rectè contrahunt,

trahunt,

trahunt, nisi consuetudo sit contraria, quæ non seruata, possit habere scandalum.[q] Relictam compatris vxoris suæ nemo etiam ducere potest, nec duas commatres.[r] Si quis autem fortuito casu filiam commatris suæ vxorem acceperit, non cogitur eam dimittere.[s] Eodem modo dicemus matrimonium interdictum esse, atque contractum de facto, dirimi inter confirmatum, & tenentem in confirmatione: inter confirmatum, & patrem, aut matrē tenentis in confirmatione: inter coniugem tenentis in confirmatione, & confirmatum: inter filios in confirmatione tenentis, & confirmatum: inter confirmantem, & tenentem; inter filios confirmantis, & confirmatam: inter patrem, & matrem confirmati, & confirmantem. Nam in summa ex confirmatione, seu frontis chrismatione spititalis cognatio iisdem modis contrahitur, quibus in baptismo matrimonia similiter impediens contrahi, & dirimens contracta.[t] Ex collatione verò, seu exhibitione aliorum sacramentorum, cognatio spiritalis non oritur, quæ matrimonium impediat, vel dissoluat.[u]

*SCHOLIA.*

a Putà si frigidus, vel maleficiatus sit vir, aut mulier tam arcta, vt nullum virum admittere possit, taléſque sint perpetuò, iuxta ea, quæ traduntur in c.1. & 2. & sequent. de frigid. & malefic. libr.4.tit.15.can.1. & 2.33.quæst.1. impedimentum coëundi, est vel naturale, vel accidentale, & in vtroque considerandum est antequàm soluatur matrimonium, vt probetur: probatio autem illa, vel ex aspectu corporis statim liquere potest, aut non: si potest, statim fit dissolutio, nullo alio expectato tempore: si non potest, expectatur triennium in coniunctione, vt sciatur num tolli possit impedimentum aliquo modo, aut remedio, c.1.c.fraternitatis, c.laudabilis, & c.fi. de frigid. & malefic. §. per occasionem, de nupt. in auth. Nouel.22.cap.6. l.in causis, 10. & authent. sed hodie, C. de nupt. Atque in Nouel.117. vt liceat matri, & auiæ, cap.12. seu §. Prædictis itaque causis dicitur, matrimonium posse sine pœna dissolui, eorum, qui non potuerunt ab initio nuptiarum misceri suis vxoribus, & quæ per naturam concessa sunt viris, agere. Fœmina etiam tam arcta esse potest, vt mulier non possit fieri, l.quæritur, 14. §. mulierem ita arctam, de ædilit. edict. lib.21.ff.tit.1. Si quis tamen sciuerit impedimentum, antequàm nuptias contraheret, & nihilominùs contraxerit, non potest petere solutionem coniugij, cap.cōsultationi, 4. de frigi. & maleficia. quemadmodum nec ob eadem impedimenta frigiditatis, & maleficij, matrimonium, si postquàm coniuges conuenerint, & se cognouerint, illa superuenerint, dissolui non potest, gl.1. in cap. ex literis, de frig. & maleficia. can. bi, qui matrimonium, 32.q.7. vide quæ latiùs de his diximus, lib.9. Syntag. iuris, c.10.nu.5.6. & 7. Conuenit eximiè decisio Nouellæ Leonis 68. de pœna Eunuchorum, si vxores ducant. Tuentur & Doctores ad cap. quod sedem, de frig. & maleficia, quòd spado ex vtroque testiculo non potest contrahere: alij tamen aliter dicunt in eo, qui virgam erigit: Vide Angelum Clauas. in summa in verbo *matrimonium*, impedimento 16. num. 11. vide etiam de materia frigiditatis, & maleficij, in matrimonio impediendo, & dissoluendo, Magistrum sententiarum, lib.14.tit.32. & ibidem sacros interpretes, maximè D. Thomam, q.1.

b c.vnico, de voto. in sex. cap.1. & 3. qui Cleric. vel vouent. matrimonium contrahere possunt. lib.4.tit. 6. can. feriatim; can. erubescant. ca. placuit, 12. distin. ca.1. & 2. can. diaconi, ca. quando, 28. dist. can. diaconi, 27. dist. cum similib. Clericis in minoribus tantùm ordinib. constitutis vxorem ducere licet, nisi aut voto, aut professione religionis impediantur. dict. can. feriatim, & in can. Apostolor. 25. At de prohibitione contrahendi matrimonium constitutis in maioribus ordinibus facta, tractat. in 4. sententiarum distinct. 37. & ibidem per interpretes scholasticos, maximè per Diuum Thomam, in quæstionibus additis ad tertiam partem quæst. 53. art. 3 extat & Nouella Leonis 79. de pœna sacerdotis, diaconi, aut subdiconi, si post assumptum ordinem mulieri coniungatur matrimonio; nō tamen irritat matrimonium; sed priuat huiusmodi ab omni clericali ordine, & ministerio: melius ius pontificium hoc matriminium nullum facit, & de facto contractum dirimit, quare & illa Nouella corrigitur, & alia Iustiniani 6. cap. 5. versic. si autem aliquis presbyter, quæ retento matrimonio idiotum tantùm, & profanum reddebat sacerdotē, vel diaconum, vel subdiaconum. si duxissent vxores. Vide quæ diximus suprà libro 1. tit. 12. in sacramento matrimonij. Quæ tamen de iure Ecclesiæ Occidentalis potissimùm dicta intelligamus, non de iure Orientalis, quo permissum est etiā sacerdotibus habere, seu retinere virgines vxores, ca. quoniā in Romani & ca. fin. 31. dist. quod alibi explicamus. Apud nos qui in sacris constituti sunt ordinibus, si matrimonium contrahant, suspecti sunt de hæresi, vt ait Simanchas lib. Catholicarum institutio. tit. 40. de matrimonio, & quemadmodum qui habet vxorē retenta vxore fieri non potest sacerdos, can. assumi, 28. dist. sic qui sacerdotium iam adeptus est, non potest posteà vxorem ducere, canon. presbyteros, 27. dist. can. quoniam, 28. dist. vide Tiraquel. in legibus connubialibus, l.15. numero 27. & de pœna sacerdotis ducentis vxorem. vide cano. presbyter, 28. distinctio.

c ca. meminimus, 3. capit. consuluit, 4. cap. rursus, 6. qui cleric. vel vouen. matrimo. contrahere poss. libro quarto, tit. sexto. Tractat de hoc Magister sententiarum, libro quarto, distinctio. 7. & 38. & ibidem sacri Interpretes, maximè Diuus Thomas, in quæstionibus additis in tertiā partem quæstione 53. artic. primo, & 2. Solenne porrò, & efficax votum, quoad dirimendum matrimonium, dicitur per susceptionem sacri ordinis, seu maiorum ordinum, aut per professionem aliquam expressam, aut tacitā, factam de regula aliqua religionum approbatarum. c. vnico, de voto in sex. Sic monachos, monachasq; professas cōiungi non posse matrimonio: sed separari, pœnisque affici docetur in tota, 27. q.1. nisi forsan. fuerit facta professio coactè, can. viduas, ca. 27. q.1. legimus autem ex dispensatione Benedicti 8. summi Pontificis, Cazimirum Cluniacensem Monachum, atque Diaconum, rogati ea de re à Polonis anno Domini 1041. absolutum à religione, & coronatum regem, & matrimonium contraxisse; huius tamē dispensationis gratia, iniunctum equitibus Polonis, vt in diebus solennibus, fasciam lineam candidam instar stolæ, qua sacerdotes, & diaconi vtuntur, de collo suspensam gerant: plebeiis autem, vt de singulis capitibus, quotannis obolum vnum in lucernam perpetuò in æde D. Petri arsuram pendant, quod etiam S. Petri munus dicitur: omnibus denique Polonis, vt rotunda in morem monachorum tonsura capillorum vtantur, nec infra auriculas ritu barbarico quisquam omnino comam promittat, vt scribit Matthias Mechouiensis li.2. Chronicorū Polonicorum, c.13. Narrat etiam Guillelmus Neubrigensis lib.2. rerum Anglicarum c.10. sub Henrico 2. rege Anglorum, qui solium adeptus anno 1154. illustrem regem Aragonum cùm haberet liberos, vnum Christo monachum consecrasse; mortuis autem liberis, qui successuri sperabantur, nepotibus contendentib. post eius mortem de regno, ab optimatibus, & populo filium hunc extraxisse post mortem patris violenter de claustro, & sublimasse in regem, & ad procreandos liberos coëgisse vxorem ducere, necessitatis obtentu excusantes excessum, eique natam fuisse vni-

aliciibi hoc iure vtantur, vt & in §. sed etsi qua, de nup. apud Iustinia. l. per adoptionem, 17. l. si qois, 60. §. quid ergo si adoptiuus, de titu nuptia. ff. nisi forsan soluta adoptione remancat aliud adhuc vinculum proximitatis, inhibens matrimoniũ. Nam & adoptio fiebat quoque eorum, qui nobis erant sanguine coniuncti, l. cùm in adoptionis, C. de adoptio. ita impedimento sublato temporali, remaneret perpetuum; vide etiã de hoc Magistrum sententiarum lib. 4. dist. 42. & ibi D. Thomam, q. 2. art. 1. 2. 3. & Durandum ibidem, qu. 1. Cæterùm adoptiuæ sororis filiam licitum erat ducere; quia eius filia non est cognata, cùm nemo fiat auunculus per adoptionem, &c. vt ait Vlpian. in l. si qua mihi, 12. § adoptiuæ, de titu nuptiar. ff.

b dict. can. ita diligere, 30. q. 3. l. quin etiam, 55. §. 2. de tit. nup. ff. l. qui in adoptionem, 23. §. fi. de adoptio. addit l. adoptiuus, 14. de titu nupt. adoptiuum filium, si emancipetur, eam, quæ patris adoptiui vxor fuit, ducere non posse, quia nouercæ locum habeat; item quòd si quis filium adoptauerit, nec vxorem eius, qui nurus loco est, nec post emancipationem ducere posse.

c vt in l. per adoptionem, 17. §. fi. l. si qua, 12. de titu nup. ff.

## CAPVT XI.

### De cognatione naturali, & impedimentis matrimonij ex ea.

*1 Consanguinitatis propagatio, duæ lineæ. 2 Affines qui.*
*3 Prohibitio matrimonij inter consanguineos, & affines.*
*4 Gradus proximitatis prohibiti.*
*5 Affinitas nascitur ex illicito coitu, & quando dissoluat matrimonium. 6 Incestuosi concubitus.*

1 COGNATIO naturalis consanguinitatis, vel affinitatis habet rationẽ. Consanguinitatem facit propagatio plurium personarum, ab vno cõmuni stripite, eò quòd de cõmuni sanguine descẽdant, quarum duo sunt ordines. Vnus eorũ, qui sunt in recta linea, quæ diuiditur in ascendentes, & descendentes, ab vno medio: cuius ascendentes, pater mater, auus auia, abauus abauia, & superiores: vt eiusdem medij descẽdentes, filius filia, nepos neptísve ex filio filiáve, & eorũ inferiores. Alius ordo eorum est, qui sunt in transuersali, vel obliqua linea, qui dicuntur collaterales, vt fratres, fratrũ filij, & eorũ posteri, agnati, & cognati.[a]

2 Affines verò sunt, à quibus & dicta affinitas, viri & vxoris cognati: ideò ita dicti, quòd duæ cognationes, quæ inter se diuersæ sunt, nempè viri & vxoris, per nuptias copulentur, & altera ad alterius finem accedit: nam causa coniungendæ affinitatis fit ex nuptiis.[b]

3 Circa hanc cognationem matrimonij coniungendi prohibitio fuit, vt nulli in vtroque sexu permittatur ex propinquitate sui sanguinis, vel vxoris vsque ad septimum gradũ generis vxorem ducere, vel cum incesti macula copulari: prætereà, vt quemadmodum nulli licet Christiano de consanguinitate sua; sic neque de sanguinitate vxoris suæ vxorem ducere, propter carnis vnitatem;[c] gradus etiam aliter, quàm nunc, prohibitionis aliquando obseruati.[d]

4 Sed hodie placuit, ne prohibitio copulæ coniugalis quartum consanguinitatis, vel affinitatis gradum, seu generationem de cætero excedat.[e] Et si quis contra hanc prohibitionẽ præsumpserit copulari, nulla annorum longinquitate defendatur,[f] cùm diuturnitas temporis non minuat: sed augeat peccatum:[g] verumtamen de infidelibus ad fidem conuersis, si ante conuersionem suam secundum legis veteris instituta contra gradus consanguinitatis à canone denotatos fuerint coniuncti, responsum est, separari non debere post baptismum.[h] Obseruantur autem isti quatuor prohibitionis gradus, in primo genere, non in secundo, aut tertio genere.[i] Prohibitio porrò nuptiarum ratione affinitatis, est tantùm inter virum, & consanguineos vxoris: & inter vxorem, & consanguineos viri vsque ad quartum gradum, sicque affinitas metienda, non autem inter consãguineos ipsos viri, & consanguineos vxoris; quia illi inter se non sunt affines.[k]

5 Cæterùm iure pontificio affinitas nascitur non tantùm ex coniũctione facta cum legitima vxore: sed etiã ex coitu illicito:[l] ex quo & nascitur consanguinitas, & impeditur matrimonium cum consanguinea eius, quam quis anteà ita illicitè cognouit;[m] verumtamẽ non seperabitur matrimonium ad dictum vnus, vel coniugum dicentium affinitatem præcessisse, nec ad communem viciniæ rumorem, nisi idipsum commune & notorium sit, & idoneis comprobatum testibus.[n] Dicimus autem impediri ex affinitate matrimonium cum consanguinea, si affinitas præcesserit matrimoniũ posteà de facto contractum, quod ideò dissoluitur;[o] non autem si iam matrimonio contracto per copulam, vel per verba idonea, superueniat affinitas, quæ nó dissoluit iam legitimè contractũ.[p] Ratione affinitatis, priuignam, aut nurum vxorem ducere non licet: quia vtraque loco filiæ est,[q] neque nepotis, aut pronepotis vxorem.[r]

6 Incestuosis coniunctionibus, quibus nec spes veniæ, nisi à fornicatione separentur, attribuuntur,[s] si quis relictam fratris, quæ plenè eius vxor extiterit, carnali coniunctione polluerit;[t] quod & in sponsa fratris locum habet, si frater germanam sororem in vxorem acceperit,[u] aut sororis filiam, aut ex ea neptem fratris filiam, aut ex ea neptem,[x] aut consobrinam suam,[y] aut vxoris suæ.[z] Non est autem necesse admonere idipsum in abominanda patris, & filiæ; matris, & filij coniũctione; satis enim natura vltra iura id edocet.[aa]

### SCHOLIA.

a De his omnibus in l. 1. 2. 3. l. stemmatum, 9. l. iurisconsultus, 10. de gradib. affinib. ff. Quomodo autem computentur istæ personę cõsanguinitatis per generationes quoad matrimoniũ, & aliter, quàm iure ciuili, in collateralibus, docetur in can. series consanguinitatis, 1. & can. ad sedem Apostolorum, 2. & sequentib. 35. q. 5. & ibi frater, & soror dicuntur esse in primo gradu, seu vnam facere generationem, vt filij fratrum secundam; & ita secundum gradum; nepotes ex fratribus tertiam; pronepotes fratrum quartam: sicque computatio graduum ibi incipit à fratribus ipsis à primo gradu, c. tua nos duxit, 7. de consanguini. & affinit. c. series, 27. & c. licet in principio, de testibus. Quando agitur de linea ęquali, vel de personis computandis,

purandis, quæ sunt in eodẽ gradu, vt frater, & soror sunt
in linea æquali, item duo filij duorum fratrum: quemad-
modùm contrà in linea inæquali sunt frater, & filius,
filiáve fratris nam frater est in primo gradu; filius, filiáve
fratris, in secũdo: fitque diuersa computatio lineæ æqua-
lis. Siquidem in æquali sic dicimus; *Quoto gradu vnus ex
contrahentibus distat a communi stipite vno patre, vt auo: toto
gradu, stipite dempto, distat ab eo, de cuius cognatione quæritur:
iure pontificio, non duplicato gradu, vt iure ciuili*, c. quod dile-
ctio, 1. de consanguin. & affinit. In linea verò inæquali,
veluti si agatur de fratre, & nepote ex fratre, sic dicimus,
*Quoto gradu remotior gradu distat a communi stipite, toto di-
stat ab eo, de cuius cognatione quæritur*, c. fin. de consanguin.
& affinita.

b verba ex Modestino Iurisconsul. in l. non facilè, 4. §. co-
gnationis substantia, de gradib. affinita. ff. explicantur in
ca. porrò, 35. q. 5.

c verba habentur in can. nullum, in 1. & 2. sic incipit ca *nec
eam*, ca. sanè, ca. progeniem ca. penul. 35. q. 1. & de affinibus
in ca. qui desponsatam, §. final. 27. quæst. 2.

d vt vsque ad quartam generationem in ca. de propinquis.
35. q. 3. c. 1. de consanguini. & affinita. lib. 4. tit. 14. interdum
vsque ad septimam generationem, vt in ca. progeniem,
16. ca. de consanguinitate, 17. ca. nulli ex propinquitate,
19. eadem 35 q. 2. Fuit aliquando Anglis permissum matri-
monium in quarta, & quinta generatione, ca. quædam
lex terrena, 20. eadem 35. q. 2. quod prohibitum in cap.
contradicimus, 21. ead. q. 2. & in Concilio Vormacensi,
c. 32. vnde sumptus est canon, in copulatione, 18. eadem
35. q. 2. Refert rursum Isidorus lib. 9. Etymologia. ca. 6.

e ex Diuo Augustino, li. 15. de Ciuit. Dei, c. 16. & in ca. 1.
35. q. 4. vsque ad sextum generis gradum consanguinita-
tem in matrimonij prohibitione constitutum: vt sic sex
ætatibus, mundi generatio, & hominis status finitur, ita
propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

e c. non debet, 8. de consanguinita. & affinita. vide Beatum
Thomam latè in 4. lib. Sententiarum distinctio. 40. q. 1.
ar. 4. Quidam hanc prohibitionem etiam veram intelli-
gunt inter descendentes, vsque ad quartum gradum tan-
tùm, vt inter collaterales: alij ex Theologi. in collatera-
libus tantùm locum habere autumant, existimantes in-
ter ascendentes, & descendentes prohibitionem extendi
vsque ad infinitum. vide l. nuptiæ, 53. & ibi glossam, de . i-
tu nuptiarum interpretes ad dictum c. non debet.

f dicto c. non debet, in fine. Sic nulla currit præscriptio
contra matrimonium, vt olim currebat, sicut notat Glos-
sa. Sicuti nec præscriptio locum habet contra votum, can.
quod Deo patri, 33. q. 5. c. sicut nobis, de regul. neque
consuetudo permittens matrimonium contra prohibi-
tionem admittitur: sed tanquàm corruptela reprobatur,
ca. quod super, 4. de consanguinit. neque in matrimonio
excusat, in c. fi. de sponsa. duorum. Quamuis aliquando
consuetudo, quæ personas alioquin legitimas ad con-
trahendum reddit illegitimas, si oriatur ex non obser-
uantia eius scandalum, retineatur, in c. 1. & c. super eo, de
cognatio. spiritual. ca. nbiicientur, 32. q. vbicumque enim
consuetudo est rationabilis circa matrimonium, & non
potest prætermitti sine scandalo potest autem seruari si-
ne peccato mortali, ea iuri præiudicat, dict. c. super eo, de
cognat. spirita. & c. quod dilectio, de consanguini. &
affin.

g dict. c. non debet, in fine, vbi & ratio rationis adiicitur,
tanto grauiora esse crimina, quò diutiùs detinent ani-
mam alligatam, vt & in c. fi. c. quanto, de consuetud. in
capit. non satis, & sequenti. de Simonia.

h c. de infidelibus, 4. de consanguini. & affini. c. gaudemus,
de diuort.

i in c. 1. & in dicto c. non debet, de consang. & affini. vbi
explicatur copiosè per Glossam ad verba, *in secundo*, quid
sit primum, secundum, tertium genus affinitatis, sitque

interim exemplum, vxor fratris mei est mihi in primo
genere affinitatis in primo gradu: mortuo verò fratre
meo, si vxor eius alteri nubat, ille erit mihi in secundo
genere affinitatis, & si iterum mortua vxore fratris mei,
secundus eius vir aliam ducat, erit illa mihi in tertio ge-
nere affinitatis, & c. cum quibus etiam olim consistebat
prohibitio contrahendi matrimonij, ca. de propinquis,
c. penul. §. item illud Fabiani, 35. q. 3. dict. capit. non debet.

k capit. quod super his, 5. de consanguinit. & affinit.

l ca nec eam, 35. q. 3. iure ciuili tantum ex nuptiis, l. 4. §. affi-
nes, de gradib. affinit

m & in matrimoniis ius naturale, & pudor inspicitur: Ita
non licet patri naturali filiam ducere, l. adoptiuus, 14. §.
serniles, de titu nuptia. nec vulgò quæsitam sororem: &
in summa nihil interest ex iustis nuptiis cognatio, de-
scendat an non, l. & nihil interest, 54. de titu nupt. ff. vide
Platonem 8. de legib. & 8. de repub.

n c. fraternitati tuæ, 7. cap. ex literis 8. & sequent de eo, qui
cognouit consanguineam vxor. li. 4. tit. 13. Cæterùm ad-
missus ad copulam, cum emissione etiam seminis, quæ in
vas mulieris non est ingressa, non facit affinitatẽ impe-
dientem matrimonium, quanquam ea damnabilis sit, ca.
11. extraordinaria, 35. q. 2. facit c. fin. de sponsal.

o c. de illo, 3. cap. super eo, 5. de eo, qui cogno. consangui.
vxor. suæ.

p c. discretionem, 6. & can. tuæ fraternitatis deuotio, 10. eo.
tit. de eo. qui cogno. consanguin. vxor. suæ.

q ca. sicut vir, 35. q. 2. §. affinitatis, de nuptiis idem Leuit. c.
18. vers. 15. l. nemini, 17. C. de nupt. lib. 5. tit. 5. l. fi. de cõdict.
sine causa, lib. 12. ff. tit. 7. l. si adulterium cum incestu, 38.
ad leg. Iul. de adult. lib. 48. ff. titul 5.

r c. qui desponsatam, 27. q. 2. dicta l. nemini. Quia appella-
tione nurus non tantùm filij vxor: sed etiam & nepotis,
& pronepotis continetur, licèt aliqui has pronurus ap-
pellent, l. adoptiuus, 14. § nurus quoque, de tit. nupt. lib.
23. ff. tit. 2.

s in Concilio Agathensi, c. 61. in Arelatensi 3. c. 2. in Epau-
nensi ca. 30. in Turonico 2. c. 24. in capitularibus adiectis,
c. 200. in ca 8 de incestis, 35. q. 2. §. inter eas quoque perso-
nas, de nupt. apud Iustinia. l. nemini, 17. C. de nupt. Ince-
stum generaliter dicitur committere, qui ex his, quas
moribus prohibemur vxores ducere, acceperit, l. sorores,
39. §. & 1. l. fin. de tit. nupt. iure gentium verò incestum
committit, qui ex gradu ascendentium, vel descenden-
tium vxorem duxerit, vel ex latere vetitam, vel affinem.
Cur autem lege diuina aliquando fuit permissum nube-
re proximis, & incestus non fiebat, vt in c. 36. numero-
rum, non nunc: vide rationes apud D. Augustinum, lib.
15. de Ciuita. Dei, c. 16. & in ca. 1. 36. q. 1. Causas etiam alias
cur legibus Romanis vetitum fuerit consanguineas du-
cere, refert Plutarchus in problematibus.

t dict. can. de incestis. & Leuitici 18. vers. 16. & seq. & ibi-
dẽ quoque vers. 18. *Sororem*, inquit, *vxoris tuæ in pellicatum
illius non accipies* Et in l. fi. & l. fratris vxorem, 5. C. de in-
cest. nupt. lib. 5. tit. 5. fratris vxorem ducendi, vel duabus
sororibus coniungendi licentia submouetur, & impro-
batur mos contrarius Ægyptiorum in l. licet, 8. eo. tit. Vi-
denda epistola D. Basilij ad Diodorum, de eo, qui duas
sorores duxerit, & c. 18. Apostn. Qui duas sorores, vel con-
sobrinas, vel consobrinam duxerit, clericus fieri non po-
test. Nouella verò Sisinnij & Xiphilini in iure Orientali
vetat, ne quis sororem sponsæ suæ ducat. Permissum ta-
men quis dixerit, imò iussum pupulo Israëlitico, vt fra-
ter suscitaret semen fratri suo in vxore eius relicta, Deu-
tero. 2. vers. 1. & sequent. Ruth cap. 4. vers. 7. verùm lex illa
habebat à Deo necessitatis impositam causam, de qua
disputatur in principio 35. q. 1. Et ideò in c. fi. de diuort.
lib. 4. tit. 19. ex dispensatione, Liuonensibus de nouo ad fi-
dem conuersis propter infirmam fidem gentis, concessum
fuit, vt matrimoniis iam contractis cum relictis fratrum
vterentur

cerentur, si sine prole fratres decessissent: in posterum tamen tali copula inhibita. ca. si quis desponsauerit, 27. q. 2. ca. ad audientiam, 4. de sponsalib. can. vna tantùm, §. Ioannes, 26. dist. inst.

u dict. càn. de incestis, 35. q. 2. Leuit. cap. 18. & 20. Diui Matthæi ca. 14. vt nefandum scelus coniunctionem fratris, & sororis sub grauissimæ pœnæ interminatione damnatum dicitur, in l. 2. si nuptiæ ex rescrip. petantur. lib. 5. C. tit. 8. l. libertinus. de ritu nuptia. ff. l. neminem, 17. C. de nuptiis, §. 2. de nupt. apud Iustinia. l. si stipulor, 25. §. item quod legis, de verbor. obliga. lib. 45. ff. tit. 1. Sic & in epistolis Ouidij Canace de fratre Machario conqueritur.

*Cur vnquam plus me frater, quàm frater amasti,*
*Et tibi, non debet quod soror esse, fui?*

Inter Ægyptios duxit vxorem sororem suam Arsinoem Ptolomæus. Sed Herodianus ait, id factum fuisse contra Græcorum, & Macedonum leges. Sed & Persæ, qui permittebant connubia cum sororibus, & parentibus reprehenduntur ab Aristotele lib. 2. Politico. & lib. 9. de historia animal. cap. 47. à Chrysostomo homilia de Pentecoste, in fine; à D. Augustino q. 61. in Leui. & a Tertulliano in Apologetico, c. 9. Suetonius inter flagitia Caij Imperatoris in eius vita refert, quòd sororem Drusillam vxoris loco habere voluerit. Eadem prohibitio ducendi sororem extenditur ad sororem vulgò quæsitam, in l. & nihil interest, 54. de rit. nuptia. detestatur & hanc coniunctionem Plato 7. de legib.

x prædictarum personarum coniunctiones prohibentur in dict. l. nemini, de nupt. C. de fratris, & sororis filia etiam in l. fi. C. de incest. nupt. in l. 2. si nuptiæ ex rescrip. petan. C. lib. 5. tit. 8. l. etiam si, 56. de ritu nuptia. & de sororis pronepte non ducenda in l. sororis, 39. de ritu nuptia. §. 3. de nupt. apud Iustinia. quidam existimarunt & iure ciuili aliquando permissum fuisse matrimonium cum fratris filia, vetitum cum sororis filia, etiam si frater, & soror in eodem gradu sint, & filij eorum, vt Vlpiani fragmentum in titulos tit. 5. §. 6. exprimit, sicque obseruarunt, l. 38. §. 1. de adulteriis, ff. & l. 39. & 56. de ritu nup. ff. de sororis filia, nepte, & pronepte loqui: & l. fi. de condictio. sine causa. & l. 1. §. 1. de ritu nupt. loqui de auunculo, non de patruo. Erant & permissæ cum fratris filia nuptiæ ante Constantinum magnum, vt liquet ex Concilio Tauro. lib. 12. Prohibuit & Nerua, vt scribit Xyphilinus ex Dione, ne quis fratris filiã duceret. Attamen inter collaterales in tertio gradu matrimoniũ prohibitũ in l. nemini, 17. de nupt. C. Et iure pontificio vsque ad quartũ, quarto incluso, dict. c. non debet, de consanguinit. & affinita. c. literas, de restitutio. spolia.

y quia intra quartum gradum sunt huiusmodi, intra quem matrimonium prohibetur in dict. c. non debet, de consanguin. & dict. c. literas, de restitut. spolia. duorum fratrum filij, & filiæ inter se coniungi non possunt, sicque in l. 1. de incest. nupt. Cod. Theodosiano, & Caius lib. 1. Institut. tit. 4. de matrimoniis fratris dicunt amitinos & consobrinos, nulla ratione permitti coniungi, in Institutionibus quoque Theophili, libr. 1. titul. de nupt. §. *δύο ἀδελφῶν*, cum negatiua sic scribitur, *δύο ἀδελφῶν ἀρρένων ἢ θηλειῶν παῖδες, ἢ ἀδελφοῦ ἢ ἀδελφῆς, ἀλλήλοις οὐ δύνανται πρὸς γάμον συναφθῆναι*; id est, *duorum fratrum, vel sororum, vel fratris, aut sororum liberi non possunt mutuo nuptiis coniungi.* Qui locus malè conuertitur per interpretem Latinum, per affirmatiuam, dum ait, *posse inter se nuptiis coniungi*: vertit autem affirmatiuè propter §. duorum autem fratrum, de nuptiis, apud Iustinian. vbi Tribonianus affirmatiuè permittit duorum fratrum, vel duarum sororum filios matrimonio sibi coniungi, vt & permissum in l. celebrandis, C. de nupt. & in exemplo, l. Lucius Titius, §. filiam, ad Senatusc. Treb. & l. qui ex fratribus, de condition. instit. vt & in sacra pagina hæc coniugia videntur aliquando probata consobrinorum, veluti quando Iacob duxit Rachelem, & Liam filias auunculi sui Laban. Erat enim Laban frater Rebeccæ matris Iacobi. Verùm hodie iustis rationibus, vt dictum, prohibita coniugia fuerunt iure pontificio consobrinorum, vt in can. Apostol. 18. Qui consobrinam, quam vocat *ἀνεψιάν*, vxorem duxerit, clericus esse non potest: vide D. August. lib. 15. de Ciuit. Dei, c. 16. Prohibetur & expressè in ca. de incestis, 35. q. 2. vxorẽ consobrinam accipere, & in Concilio Agathensi can. 61.

z de consobrina vxoris non ducenda cauetur in c. iuuenis, de sponsal. & dicetur postea.

aa Existimatur abominabilis coniunctio patris, & matris cum filiis, & inter eas personas, quæ parentum, liberorumque locum tenent, §. ergo non omnes, de nupt. apud Iusti. l. nuptiæ, 53. & l. si. de rit. nupt. ff. l. nemini, C. de nupt. etiam si sit filia vulgò quæsita, l. adoptiuus, 14. §. vnde nec vulgò, & l. nihil interest, 54. de rit. nuptia. vide quædam singularia, quæ hac de re tradidimus lib. 19. Syntagm. iuris, c. 11. vbi de nefariis coniunctionibus, & diuinis pœnis earum egimus.

## CAPVT XII.

*De dispensatione in prohibitione matrimonij.*

CÆTERVM in prohibitionibus matrimonij, dispensatio in contrarium aliquando à summo Pontifice impetratur, per quam inter consanguineos, & affines ex vera, & legitima causa, singulari iure matrimonia permittuntur, & tolerantur. a

### SCHOLIA.

a Exempla ponuntur in ca. gaudemus, 8. de diuor. ca. quod dilectio, de consan. & c. quædã lex, §. sed idem, 2. quę 35. 2. ca. ad sedem, §. hanc comparationem, 35. quæst. 5. verùm quæritur in quoto gradu possit dispensare summus Pontifex inter cognatos: itaque inter descendentes, & ascendentes non posse dispensare in linea recta in nullo gradu, absolutè putant, vt Hostien. Ioannes Andræas ad dict. ca. non debet, de consangui. & affin. quod proculdubiò iure ciuili Romano probatur, in l. nuptiæ, de rit. nup. alij inter Theologos distinguunt. In collateralibus verò quidam dicunt nec summum Pontificem dispensare in primo, vel secundo gradu posse, glossa ad ca. proposuit, de concessio. præben. glo. ad c. literas, de restitutio. spoliator latiùs Gloss. in ca. pictatium, 30. q. 3. quia non possit summus Pontifex in gradibus iure diuino prohibitis dispensare, d. c. literas. in Leuitico autem c. 18. vers. 9. & seq. prohibebatur: Non reuelabis turpitudinem sororis tuæ ex fratre, siue ex matre, quæ foris, vel domi genita est. Dicunt autem etsi nihil ibi additum fuerit expressè de filia sororis, tamen filiã sororis, appellatione sororis contineri, c. quæritur cur Patriarcha, 22. q. 2. In 3. autẽ gradu aiunt, nõ fuisse prohibitum iure diuino matrimonium, & ideò dispensasse Gregorium in eo, in ca. quædam, 33. q. 3. affert Glossa ad d. can. pictatium, scriptum esse in Leuit. c. 18. Non reuelabis turpitudinem sororis tuæ, & filiæ eius. Quod tamen falsum est, neque ita scriptum inuenitur de sororis filia. Quamobrem alij, vt dictæ Glossæ cap. proposuit, & c. pictatium, dicunt, verùmque putant in Leuitico quidẽ fuisse prohibita coniugia inter ascendentes, & descendentes, non inter collaterales, & ideò posse Papam in secundo gradu inter collaterales dispensare, sicque tradunt in ca. quæritur, 22. q. 2. eam ductam fuisse cum qua dispẽsatum fuisset in secundo gradu; facessit tamen c. literas, de restitutin. spolia. vbi asseritur non posse Papam in 2. gradu dispensare. Sed explicant illa verba, *non potest*, id est: *non vult*, vel *non expedit*, vel *non potest de facili*: vt notat ibi Gloss. ad verb. *non potest*. & in ca. si Paulus, 32. q. 5. in Glossa ad verbum, *suscitare*: eò quòd summus Pontifex, si velit, potest dispensare supra ius ex plenitudine potestatis in his, quæ

Digitized by Google

nè probat, c. illud, de præsumpt. alij dicunt & traditionem aonuli tantùm præsumptionem pro sponsalibus facere, nisi probetur datus à sacerdote. Gloss. ad cano. fœminæ, 7. ad verbum, annulus, 30. qu. 5. per cano. nostrates, 30. q. 5. nisi mos sit regionis, quòd annulus detur in matrimonio. Vide quæ diximus de annolis in sponsalibus, lib. 8. Syntagmat. iuris, cap. 7.

c Sicque Alexius Comnenus statuit, non tantùm in nuptiis, sed etiam io spõsalibus, sacram Ecclesiæ benedictionem interuenire debere: in constitutione eius 3. in iure Orientali. Quod & postea placuit concilio Tridentino, sessio. 24. in decreto de reformatione matrimo. c. 2. vbi & statuit benedictionẽ à proprio parocho fieri, neque à quoquam nisi ab ipso parocho, vel ab ordinario licentiam ad prædictam benedictionem faciendam alij sacerdoti concedi posse, quacumque consuetudine, etiam immemoriali, quæ potiùs, corruptela non obstante, erit illa obseruatio valde necessaria ad sanctificationem futuri matrimonij, tum etiam vt clãdestina matrimonia vitentur, c. 1. 2. 3. 30. qu. 5. Gratis autem exhiberi debet illa benedictio: cùm ne pauperes grauentur, tum etiam ne simonia cummittatur: sicque gratis concedendam decreuit Alexand. 3. constitutione sua, parte 1. c. 7. Innocentius 3. in 1. concilio Latera. c. 66. & prohibetur pro illis quippiam accipere, vel petere, nisi quod laudabili cõsuetudine offerri solet, in c. ad Apostolicam, 42. de simo.

## CAPVT VI.

*De fine, & effectu sponsaliorum, & solutione eorum.*

FINIS, ad quem tendunt sponsalia, est matrimonium futurũ, de quo fiunt promissiones.[a] Proinde de rigore iuris, qui sponsalia contraxerunt, & maximè iuramento interueniente, monendi sunt, vt matrimonium contrahant, & si non obtemperauerint, sunt per censuram Ecclesiasticam compellendi,[b] nisi rationabilis causa obstiterit.[c] Inter autem causas rationales, quæ non impediunt desponsatos cum aliis coniungi, quàm desponsati vna est, si desponsati nolint se admittere, ne ex ea coniunctione deterius quid contingat, néve talem quis coactus ducat, quam odio habet; imposita tamen pœna pro periurio:[d] potest & alia causa esse, si post sponsalia contracta absfuerit, & dimiserit terrã sponsæ sponsus,[e] imò & ex solo dissensu contrahentium dissolui possunt sponsalia.[f] Et si post sponsalia de futuro alter ex spõsis cum alio, vel alia per verba de præsenti matrimonium contraxerit,[g] nisi forsan post sponsalia prima de futuro intercesserit copula inter sponsos carnalis, per quam sponsalia de futuro transierũt in consensum matrimonij de præsenti, vt dissolui nequeant,[h] non minùs, quàm si facta fuissent per verba de præsenti.[i] Si etiam spõsa de futuro peccet in proprium corpus ante matrimonium, poterit ab sponso dimitti, qui & alteri poterit se impunè coniungere;[k] item si spõsa fuerit facta leprosa, paralytica, si nasum, vel oculos amiserit, vel quicquam turpius ei superuenerit:[l] si sponsus cum cognata sponsæ, vel sponsa cum cognato sponsi concubuerit:[m] aut si sponsus, vel spõsa post sponsalia contracta, religionem aliquam professus, professáve fuerit.[n] Attamen consilium datur, si iuramento sponsalia firmata sint, de futuro matrimonio contrahendo, vt tutius sit volenti ingredi monasterium, religione iuramenti firmata priùs contrahere, & postea si elegerit, ad religionem migrare, dummodò post desponsationem copula nõ fuerit secuta carnalis.[o] Dissoluet quoque sponsalia de futuro, susceptio sacrorum ordinum.[p] Si etiam spõsa, etsi inuita, ab alio rapta fuerit, & sponsus eam admittere noluerit, poterit rapta alteri nubere:[q] item si affinitas superuenerit vel ratione copulæ carnalis,[r] vel cognationis spiritualis;[s] aut si sectæ, vel religionis superueniat inter sponsos ante matrimonium diuersitas: vel si ea diuersitas, quæ ante sponsalia incognita erat, posteà cognita sit.[t] Inducitur per sponsalia pura de futuro publica honestatis iustitia, quæ impedit cõtrahi, & dirimit contractum matrimonium;[u] non etiam si sub conditione contracta sint, & fuerint resoluta.[x] Institutum porrò est, vt iam pactæ spõsæ non statim sponsis tradantur, ne vilem habeat maritus datam, quam non suspirauerit sponsus delatam.[y]

### SCHOLIA.

a Ideò diximus anteà non posse contrahi sponsalia inter eos, cum quibus non potest contrahi matrimonium.

b c. 2. cap. ex literis, 10. de sponsalib. vbi tamen Glossa notat hanc compulsionem esse ad fines, vt consentiant, qui nolunt stare promissis; non autem finalem, vt inuitus matrimonium contrahere compellatur, propter plura mala, quæ solent ex nuptiis per inuitos contractis suboriri, in c. 2. c. requisiuit. 17. de sponsalib.

c Dio ca. ex literis, causæ, ob quas dissolui possunt sponsalia, colliguntur in fine glossæ finalis, c. de illis, 5. de sponsalib. per Beatum Thomam in quæstionibus additis ad 3. partem, q. 3. art. 3. Syluestrum in summa, in verbo, *Sponsalia*, q. 10. Domini. Soto, lib. 4. sententia. dist. 27. q. 2. art. 3.

d c. 2. c. requisiuit, 17. de sponsalib. ca. de neptis, 31. qu. 2. permittitur ita dissolutio imposit[illegible] pœnitentia ei, per quem steterit, quominùs iurament[illegible], vel promissionem impleuerit matrimonij, ad euitandum maius malum, ca. de illis autem, 5. de sponsalib. facit c. veniens, qui clerici, vel vouen. & c. ca. cum iamdudum, de præben. hac ratione iure etiam ciuili, alij desponsata, renunciare conditioni, & alij nubere non prohibetur, l. 1. C. de sponsalib. lib. 5. ti. 1. & præsente sponso potest consilium sponsa mutare, & nuncium ei remittere, l. 1. § fin. de repudiis. lib. 5. C. tit. 17. Erátque olim formula trita necessaria renunciationis in discutiendis sponsalibus, siue præsenti, siue absenti fieret renunciatio, nempe, *conditione tua non vtar.* l. 1. §. penul. & fin. de diuor. lib. 24. ff. tit. 5. l in potestate, 10. de sponsalib.

e c. de illis, 5. de sponsalib. Iure ciuili præsens sponsos expectatur per biennium ab sponsa, l. 2. de sponsalib. C. absens per trienniũ, l. liberum, 2. C. de repud. vtrumque cautũ lib. 28. Eclogæ Basilicorum tit. 1. c. 16. additur & in ca. 17. ex ista causa etiam, vltra quadriennium aliquando sponsalia trahi, veluti propter valetudinem sponsæ, vel sponsi, vel propter mortem parentum, vel ob capitalia crimina, vel ob longas peregrinationes, quæ ob necessitatem suscipiuntur, quod & probatur in l. sæpè, 17. de sponsal. Meminit & de his Dio Cassius lib. 54. historiæ, & Suetonius in Augusto. Quæ annotanda sunt, non quidem vt impediatur matrimonium intra hæc tempora cõtractum; sed vt cognoscamus, num pœna adiecta pactis contra eum, qui temerè resilierit à promissione matrimonij, cõmitti debeat, & num arrhæ amittantur: quæ omnia tamdiu locum habent contra eum, qui in culpa est, quominus imple-

impleuerit promissionem, l. mulier, 5. de sponsalib. si lege permittente resoluantur etiam sponsalia, data vtrimque sine damno alterutrius restituuntur, l. ex publico, 7. de conuersio. coniuga.

f cap. gemma, §. cum itaq. de sponsalib. l. Titia, de verb. obli. ff.

g ca. 2. de matrimonio cont[illegible] contra interdictum Ecclesiæ, c. si inter virum, 31. de sponsa. cap. 1. de sponsa. duorum. Si tamen secunda sponsalia facta non sint per verba de præsenti; sed per verba quoque de futuro vt prima, non tollunt prima, c. sicut ex litteris, 22. de sponsalib.

h c. veniens ad nos, 15. c. is, qui fidem, 30. de sponsal. attamen conatus solus ad copulam non sufficit, c. fin. eo. tit.

i c. 1. 2. 3. de sponsa. duorum. ca. additur. vers. Nec desponsatam, & ca. desponsatam, 27. q. 2. ca. 1. & seq. 31. q. 3. eum prima tunc non dissoluuntur facta de præsenti, etiam si secunda quoque sint de præsenti, vel habuerint copulam, c. licet, 3. de sponsalib. duorum, c. fin. eod. tit. ca. si inter, de sponsalib.

k c. quemadmodum, 25. de iureiuran. l. mulier, 5. §. his illud etiam adiicimus, de sponsalib. C.

l dicto c. quemadmodum, §. 1. & de lepra, in c. fin. de coniugio leprosorum. quæ debent etiam habere locum in sponso, vt possit sponsa ex iisdem causis resilire à promissione facta sponso, si in talia inciderit. Tanta enim est in coniugij vinculo æqualitas, vt quæ in vxore locum habent, eadem & in viro, & contrà, habeant, ca. apud nos, ca. Christiana, 32. q. 5. ca. 1. 2. 3. 4. 5. & seq. 32. q. 6. illud & expressè in l. mulier, 5. de sponsalib. Cod. Et ita dissolutio ex iisdem causis vtrinque sponsaliorum fit nisi ea sint contracta per verba de præsenti quia tunc, vt matrimonium indissolubilia sunt. Proinde si sponsus factus fuerit prodigus, turpis, impudicus, repudiari potest ab sponsa, etiã inuito patre, qui eum elegit, d. l. mulier, 5. §. his illud, de sponsal. C. l. sed quæ patris, 12. §. tunc autem, eod. tit.

m cap. 2. de consangui. & affinit. c. 2. c. discretionem, 6. §. nos igitur, c. ex literis, 8. c. veniens, 9. de eo qui cognouit consanguineam vxoris suæ. c. præterea, 12. de sponsalib. c. duo pueri, 12. de desponsa. impub. nisi sponsa fuerit prima cognita, cap. fin. de eo, qui cognouit consanguineam vxor. suæ, vel incognita fuerit cognitio alterius, iuxta d. c. præterea.

n ca. scripsit, §. sponsa verò, ca. desponsatam, ca. decreta, 27. qu. 2. c. vni. §. fin. de voto, in sext. & in Extra. vnic. eiusdem tituli Ioannis 22. l. Deo nobis, 56. de Episcop. & cleric. C. 39. Nouellæ 123. de Sanctiss. Episcop. & Nouella 22. de nuptiis, c. 5. seu, §. secundum occasionem. Rursum 117. c. 12. Et apud Ethnicos olim honesta diuertendi causa sacerdotium habebatur, l. vitricus, 60. de donatio. inter virum, & vxorem, ff. lib. 2. tit. 1.

o c. commissam. 16. de sponsal. vide Magistrum Sententiarum in 4. lib. dist. 27. §. hoc autem coniugatis, & ibi Sotum, q. 1. art. 4.

p Notatur in c. 1. de voto in sext. per Extrauag. Ioannis 22. quæ incipit, *Antiquæ*, & ca. ex parte, in 2. de conuers. coniuga.

q ca. raptor, 33. 27. qu. 2.

r c. 2. de consangui. & affinita.

s c. veniens, de cognatio. spiritali.

t ca. non solùm, ca. iam nunc, & seq. 28. qu. 1. c. 2. de diuor. l. mulier, 5. §. his illud, de sponsa. C. l. si legibus, 16. de Episco. audien. Sunt interdicta Christianis matrimonia cum Iudæis, l. ne quis Christianam 6. de Iudæis, C. cum Ethnicis, & pessimis viris. Gen. 6. Exodi 34. Deuteronomij 7. 3. Reg. 11. 2. Esdræ, c. 9. 1. ad Corinth. c. 6. Concilio Laodiceni, cap. 31. Chalcedonensi, ca. 14. Carthaginensi, c. 21. ca. caue, non oportet, 28. qu. 1. D. August. lib. 1. de adulterinis coniugiis, Tertullian. 3. ad Quirinum. Vide & Concilium Tridentinum; sessione penult.

u c. iuuenis, 3. de sponsal. c. vnico. eod. tit. in sext.

x dicto c. vnico, § fin. de sponsalib. in sexto.

y ca. institutum, 39. 27. qu. 2. Ex diuo Augustino lib. 8. Confession. c. 3. Nos plures alias rationes addimus, lib. 8. Syntagmat. iuris vniuers. cap. 3.

# DE MATRIMONIIS, ET NVPTIIS.

## TIVLVS XXI.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Et quid matrimonium, & nuptiæ. 3 Et vnde dictæ. 4 Vndique matrimonium appellatum. 5 Et patrimonium.*

1 IN Sponsalibus matrimonium initiatur, post coniunctionem ratum fit: [a] à promissione per sponsalia de futuro matrimonio, ad implementum peruenitur, & proinde sequuntur nuptiæ vel mox, vel tempore accommodo expectato, [b] vel si placeat cum ipsis sponsalibus matrimonium per verba de præsenti simul contrahitur: [c] quare & Capellanus Gregorij 9. in compilatione Decretalium, vnico titulo & sponsalia, & matrimonium conclusit, de sponsalibus, & matrimoniis. Nos autem facilioris institutionis causa, sponsaliorum titulum à matrimonij, vel nuptiarum tractatione seiungimus. [d]

2 Matrimonium porrò, aliud spiritale, aliud carnale. Spiritale contrahitur inter Ecclesiam, & eius prælatum, [e] de quo non agimus. Carnale autem illud hîc examinabitur, quod est, vt & nuptiæ, viri & fœminæ coniunctio, indiuiduam vitæ consuetudinem continens, [f] de qua iam finitione & alibi diximus. [g]

3 Nuptiæ ideò dictæ, quòd pudoris gratia, puellæ cùm viris traderentur, caput, vel faciem obnuberent, seu velarent. [h]

4 Et matrimonium quasi matris munium, vel munus dictum: quia proprium potiùs matris, quàm patris munus videatur filiorum nutritioni vacare. [i]

5 Vt contra patrimonium potiùs à patre dictum, quòd magis virile, & patris munus sit filiis acquirere. [k]

*SCHOLIA.*

a can. statutum, 24. §. 1. & ca. seq. cum initiatur, 27. q. 2.

b ca. nostrates, 3. 30. q. 5.

c ca. penul. de sponsalib. cum similib.

d Sic etiam in C. ff. & distincti sunt tituli de sponsalibus, & de nuptiis. Agitur autem de vtrisque simul in Decretalibus, & in sex. Separatim etiam de nuptiis in iure ciuili, li. 1. Institutionum iuris ciuilis, ti. 10. & li. 5. C. ti. 4. de ritu nuptiarum, li. 23. ff. ti. 2. in Nouellis Iustiniani, Nouellis, 2. 19. 139. 154.

139.154.157.in Nouellis Leonis 24.32.79.89.90.98.100.apud Vlpianum in fragmētis titulorum,ti.5. Iulium Paulum in fragmentis, li. 2.recepta.sententiarum iuris,titul.19.apud Constantinum Harmenopulum lib. 4. & lib. 28. Eclogæ Basilicorum, tit. 4. & apud nos lib. 9. Syntagmatis iuris, per totum. Tractantur verò sub hoc titulo ferè vniuersi tituli libri 4. Decretalium.

e De vtroque in ca. sicut vir,7.qu.1.cap.inter corporalia de translatio.Episcopi.Ait autem Ioannes Andræas,in summa libri 4.Decretalium, quadruplex posse constitui matrimonium: primum inter Deum & humanam naturam: secundum inter Christum, & Ecclesiam: tertium inter Deum, & fidelem animam: quartum inter hominem,& hominem, de quo hîc: adde quintum inter prælatum & Ecclesiam, vt antè dixi.

f In principio 27.qu.2.§.sunt enim,& in principio 29.qu.1. & ca.beata, §.indiuidua, 27.q.2.c.illud,11.de præsumptio. §. 1. de patria pot. apud Iustinia.l.1. de ritu nuptiar.ff.nos explicamus latissimè hanc finitionem lib. 9. Syntagma. cap. 2. & 3.

g Suprà lib.1 c.12.

h ca.nec illud,8.30.qu.5.ex diuo Ambrosio tractatu de Patriarchis,lib.de Abraham,c.9.exemplo Rebecæ, de qua Genes.cap.24. Sic enim verecundiæ causa, quæ conuenit puellis, vultus suos nubentes velabant:imò & noctu nubebant; sicut liquet ex Festo, dum de patrimis agit. *Patrimi, (inquit) & matrimi tres pueri adhibebantur in nuptiis, vnus, qui facem præferret ex spina, vel pinu alba; quia noctu nubebant: duo, qui nubentem tenebant.* Nubere proprium mulierum, & nuptiæ dies,quo traditur velata vxor viro: etsi apud Nonium Marcellum inuenias nubere quoque dici de viro,& Iuuenal.Satyra 2. *Quid quæris? nubit amicus,* & in ca.quod proposuisti,32.qu.7.Velant & caput suum mulieres nubendo,vt se viro tunc subiici testentur,& eapropter earum viros esse,ca.est ordo, ca.fœminæ, ca.cum caput,33.qu.5. Est aliud sacrum velamen,quod datur virginibus, & viduis Deo consecratis, de quo & in cap. hæc verò,ca.viduas,ca.mulieres,ca.vidua,27.q.1.

i c.2.de conuersio. infidelium. Maximum enim, ac præcipuum fœminarum munus est concipere, ac tueri conceptum: Vlpia.in l.quæritur,14.§.1. de ædili.edict.lib.21.ff. tit.1.& Iustinianus ait, ad hoc ipsum mulieres fuisse genitas,vt partus ederent, & maximam eis cupiditatem in hoc constitutam,l.2.de indicta viduita.tolle.lib.6.C.tit. 40.atque D.Ambrosius lib.1.super D. Lucam ad c.1.& in ca.1.32.q.2. Pudor,inquit est fœminis,nuptiarum præmia non habere,quibus hæc sola causa,idest præcipua est nubendi,vt in ca.si solus,8.distinct.

k Ita dictum est à Deo in vltionem prioris peccati Euæ, *In dolore paries*,&c.& Adæ,*In sudore vultus tui vesceris pane tuo*, &c. glossa 3: Atque hæc naturalis dicitur patrum intentio,vt suis liberis acquirant,& laborent, l.scripto,vnde liberi, l.eùm ratio,de bonis damna.ff.

## CAPVT II.

*Nuptiarum, seu Matrimonij distinctio.*

MATRIMONIVM, seu nuptiæ,aut primùm contrahuntur, aut repetuntur: vtræque nuptiæ, & primæ,& secundæ,& tertiæ, & vlteriores receptæ quidem: sed non eadem ratione, repetitæ, ac primæ. [a]

*SCHOLIA.*

a Extat titulus de secund.nuptiis,li.4.Decreta.ti.21.& lib.5. C.tit.9.Tractatur de illis secundis, & repetitis, & primis matrimoniis li.4.Magistri sentent.dist.42.& Ecloga Basilicorum,li.28.ti.12.Secundæ nuptiæ omnes dicuntur,quæ repetitæ sunt post primas, etsi tertiæ, vel quartæ,vel pluries repetitæ fuerint,quæ omnes non damnantur,ca.aperiant,11.& seq.31.q.1. in quo corriguntur ciuilia iura,quæ damnabant secundas nuptias,l.1. C.de secund nup.c.penul.& fi.eod.tit.Concessa autem secunda,& repetita matrimonia, ad vitandum periculum fornicationis: magis tamen probantur prima, quàm repetita, cano. quomodo virginibus, 10. 31.q.1.neque secundæ nuptiæ benedicuntur,primæ contrà.In ca.1.de secun.nup.ex Concil.Lateranensi sub Alexan.3.n[illegible]esbyter interesse debet secundis,ca.de his,8.31.qu.1.[illegible]onc. Neocæsariensi,cap.3.& 7. Propter incontinentiam etiam secundas adire nuptias permiserunt Apostoli,1.ad Corinth.c.7.ratione cuius incontinentiæ, etiam aliquando imposita fuit pœnitentia secundò,& vltrà nubentibus, vt habetur in prædic. concilio Neucæsariensi c.3.& 7. nuptiæ tamen repetitæ ideò damnatæ non fuerunt ab Ecclesia. Vide diuum Aug.sermone 2.3.4.D.Ambrosium,in cap.7.prioris ad Corint.D. Chrysostomum, in opere imperfecto in Matthæum, homilia 32.Inter Græcos & est constitutio Nouella Leonis, 90. quæ meminisse videtur prædicti Concilij Neocæsariensis: *Qui (inquit) tertium matrimonium contrahunt, sacri canonis pœnæ obnoxij sunt*: & apud Gregorium Nazianzenum, τὸ πρῶτον συνοικέσιον, νόμος τὸ δεύτερον συγχώρησις, τὸ τρίτον παρανομία, τὸ τέταρτον χοιρώδης βίος. Extat & in iure Orientali Constantini Porphyrogenetæ, Nouella 1.c.2. de Polygamis: qua recensetur, prohibitum ante per Imperatores ne liceret cuipiam se quarto matrimonio coniungere, & esse quartum matrimonium omnino reiiciendū, & eum, qui ad huiusmodi coniugium venire voluisset, esse ab omni Ecclesiastica communione priuandum, & ab ingressu templi,quandiu in coniugio permansisset: & ipse Imperator ibidem hoc probat,& vltrà de tertio matrimonio statuit, vt si quis post quadragesimum ætatis annum ad tertium matrimonium conuolasset, per quinquennium sacramenti communione priuaretur,si ex aliis matrimoniis ei non essent liberi, quòd si fuissent omnino, post quadragesimum annum,tertium interdixit matrimonium.Et si triginta annos natus susceptis ex præcedentibus matrimoniis liberis,ad tertium vellet conuolare, quatuor annis à communione priuaretur: si verò ei non essent liberi, condonandum.

## CAPVT III.

*Ex quibus constet matrimonium.*

CONSTAT matrimonium ex masculi,& fœminæ cōiunctione, [a] nec possunt duo vni cōiungi,aut duæ, vel plures vni hoc vinculo licitè: [b] contrahitur porrò ex mutuo consensu eorum,qui coniunguntur,puberum, ísque sufficit pro substātia: [c] ex honestate tamen adhibetur & consensus eorum, in quorum potestate sunt contrahentes. [d] Neque etiam matrimonia, per seruos,etiam contradicentibus,& inuitis dominis contracta,vlla ratione sunt propter hoc dissoluenda: attamen non ideò minus debita, & consueta seruitia dominis exhibere debent. [e]

*SCHOLIA.*

a Sic erunt duo in carne vna, Genes.2.D. Matthæi, 19.c.lex diuina,27.q.2.

b 1.ad Corinth.7.ca.an non,24.q.3.ca.is,qui non habet,4.& ca. Christiano,5.34.dist.ca.additur,§.viro igitur,27.q.2.ca.non satis, qualis,§.fin.30.q.5.c.1.ca.cùm in captiuitate,ca.quia verò pa... 34.q.1.ca.Rotharius,31.q.2.c.gaudemus,8.§.quia verò, si inter virum,31. de gani,de diuort. c. is, qui fidem, 30.c. si inter virum, 31. de sponsalib.idem iure ciuili comprobatum,§.affinitatis, & §.socium,de nupt.l.2. C.de incest.nup.cum similib.

c ca.sufficiat,27.q.2.ca.si quis,29.qu.2.ca.final.32.quæst.2.c. eùm locum, 14.de sponsal. c.cùm causam,6.de raptorib. l.sponsalia sicut nuptiæ, 11. de sponsal. ff.l.2.de ritu nup.ff.

Efficiens

Efficiens causa matrimonij dicitur consensus in principio, ca. omnis, 27. q. 2. ca. si quis ancillam, 29. q. 2. sola forma consensus distinguuntur nuptiæ à concubinatu, l. 4. de concubin.

d ca. nostrates, 30. q. 5. Gl. in ca. fin. ad verbum, *parentum*, 32. q. 2. per c. tuæ, de desponsatio. impuber. nam non est virginalis pudoris maritum sibi eligere, ca. honorantur, 13. (vbi ex profanis, & plura citantur) 32. q. 2. Sic intellige, ca. mulier, 14. eadē q. 2. Eodemque modo intelligi debent secundum ius Pontificium alia iura, quæ consensum parentum exigunt, vt ca. sponsus, 5. 30. qu. 5. honestè enim faciunt filij, filiæve voluntati parentum consentiendo, c. 1. de desponsat. impuberum: quamuis iure ciuili aliud statutum videatur, & improbentur nuptiæ, & nullæ dicantur initæ sine consensu eorum, in quorum potestate sunt, qui contrahunt, l. Paulus, de statu homin. ff. l. 2. & l. generali mandato, 34. & seq. de ritu nuptiarum. ff. libr. 23. ff. tit. 2. l. 1. vt proponis, C. de nup. §. 1. eod. tit. apud Iustinian. Atque hodie in Gallia iuxta ius ciuile per edicta regia pœnæ diuersæ impositæ sunt iis, qui inuitis, & insciis parentibus contrahunt matrimonium, tanquàm raptoribus, & consentientibus. de quibus nos egimus fusè libro 9. Syntagma. cap. 5. vbi & declaramus quorum consensus in nuptiis adhiberi debet. Verùm tamē matrimonium ex edicto Henrici II. & ex legibus ciuilibus, sine consensu parentum contractū, verum matrimoniū erit, etsi non legitimum, vtpotè contra leges contractum: vt in ca. final. 28. q. 1. neque enim legum diuersitas in nuptiis contrahendis, vinculum matrimonij, si non seruentur, dissoluit, c. 1. de sponsalib. Cæterùm quamquam vinculum matrimonij in his matrimoniis contra leges ciuiles pœnales prohibentes, contractis non dissoluatur, nihilominùs pœnæ contra contrahentes indictæ, committuntur: vt quòd filia exhæredari possit ante 25. annum sine consensu patris nubens, in §. aliud quoque capitulum, vt cùm de appellatio. cognosc. Nouella 115. c. 3. Vide ll. 18. 19. 20. C. de inoff. testa. Panorm. ad c. 1. de sponsalib. Barthol. ad l. 1. §. quod si patri, solut. matri. Emancipatus porrò filius, sine consensu patris impunè poterat vxorem ducere, l. filius emancipatus, 25. de ritu nupt. & filij sine consensu matris iure ciuili, l. 20. C. de nupt. nam fœminæ non habent filios in potestate, §. fœminæ, de nup.

e c. 1. de coniugio seruorum, lib. 4. tit. 9. in iure tamen ciuili seruorum coniunctiones non matrimonia; sed contubernia dicuntur. l. 3. C. de incest. nup. lib. 5. tit. 5. §. si verò ab initio, de nuptiis. in Authentic. vide quæ dixi, libro Syntagmat. c. 1. numero 2. & 3. Inter Christianos autem vt neque apud Dominum, non est serui, aut liberi dist. nec in Sacramentis, ad Gala. 3. quare & fiunt serui participes matrimonij, & aliorum sacrorum: sine præiudicio tamen dominorum.

## CAPVT IIII.

*De rebus, quæ bona tria matrimonij dicuntur.*

BONA tria præcipua in nuptiis considerantur, fides, proles, & sacramentum. [a] Fides duplex hîc, pactionis, & consensus. Fides pactionis est, dum aliquis alicui promittit fidem quòd eam ducet: fides consensus, dum ore, & corde consentit eam ducere: dúmque mutuò cōtrahentes se concedunt, mutuóve suscipiunt. [b] Proles est in intentione procreandi, quamuis perpetuò non sequatur. [c] Sacramentum indiuiduam vitam, & insolubilem causam matrimonij demonstrat. [d] Quamobrem & contra substantiam matrimonij, [e] dicuntur conditiones appositæ, si alter alteri dicat, contraho tecum, si generationem prolis euites: [f] vel donec aliam inueneris honore, vel facultatibus ditiorem, [g] aut si pro quæstu adulterandam te tradas. [h] Atque ex his contractus matrimonij, quantumcumque alioquin fauorabilis, caret effectu, licet aliæ conditiones appositæ matrimonio, si turpes, aut impossibiles fuerint, debeant, propter eius fauorē, pro nō adiectis haberi.

### SCHOLIA.

a ca. omne itaque, 16. 27. q. 2. ca. sicut omnis, 2. §. fi. 32. quæst. 2. Tractatu & in 4. Sententiarum Patrum, distin. 30.

b Et hæc latè explicantur in ca. final. 27. q. 2. in c. 2. de sponsalib. duorum per Ioannem Maiorem libr. 4. Sententiarum dist. 27. q. 5. & ibi solus, q. 2. artic. 4. versi. Tertium dubium est, a fide potius matrimonium pendet, quàm à conuentione, can. cùm initiatur, 5. & seq. c. coniuges, 27. quæ. 2.

c Nuptias non concubitus: sed consensus facit, can. omnis, 4. eadem, 27. q. 2. l. nuptias, 30. de reg. iur. ff. l. cui fuerit, 15. de conditio. & demonstra. li. 35. ff. tit. 1. finis itaque videtur cur matrimonium contrahant homines, proles, vt pignus nuptiarum, ca. pudor, 32. q. 2. vt sequatur propagatio generis humani, ca. Deus, 31. q. 1.

d Gloss. in d. canon. omne itaque, 27. qu. 2. Richard. in 4. Sententia. dist. 26. q. 2. arti. 6. & 4. art, quòd expressio consensus per verba de præsenti, est sacramentum tantùm, & mutua obligatio causata per consensum mutuum per verba de præsenti, expressum: hæc enim est res respectu significationis exterioris, quæ est per sensibilia signa. Ipsa autem charitas, est res tantùm, & nō sacramentum: obligatio verò interior, per mutuum consensum expressa, siue coniunctio expressa, est res, & sacramentum. Refert & Clauasius Angelus in summa, in verbo, *matrimonium*, 1. numero 5.

e Hæc, quæ sequuntur, ponuntur, in c. fin. de condit. appos. lib. 4. tit. 5.

f d c. fi. de condit. appos. & in ca. solet quæri, 6. & seq. aliquando, 32. q. 2. peccat enim contra bonum prolis.

g d. c. fin. de condit. apposit. hæc quippè conditio committit contra aliud bonum sacramenti, & contra indiuiduam vitam: non enim potest esse vxor temporalis, d. c. solet, §. fin.

h d. c. fin. de conditio. appos. hæc conditio enim peccat contra bonum fidei.

## CAPVT V.

*Qua interueniant in matrimonij contractu.*

CONSENSVS nuptiis adhibetur à contrahentibus vel per seipsos, vel per procuratorem eorum, habentem speciale mandatum. [a] Hîc verò exprimitur per verba de præsenti illum significantia, vel per alia, quæ in confesso, & proculdubiò appareat eundē consensum significare, quomodo & cōtrahūt matrimoniū muti, & surdi. [b] Verborū formula inter idoneos matrimoniū per verba de præsenti cōtrahentes, sunt, si vterque dicat, *Ego te in meam accipio: & ego te accipio in meum*, [c] vel alia verba consensum similem exprimentia: [d] nec enim tam verba inspicimus, quàm ea, quibus verba accedunt: [e] & proinde quādo inter aliquos sponsalia contrahuntur, nec intelligit alter quod alter proponit, inspiciendum est iudici, si matrimonium contracturi sint ad illud, an idonei scientia, & ætate, quo cognito si alter non intellexerit

quod alter proposuit, erit ad communem verbi intelligētiam recurrendum, & cogendus vterque verba prolata in eo sensu retinere, quem solent rectè intelligētibus generare.[f] Possunt & qui verba alterius per se non intelligunt, per interpretem intelligere:[g] per signa, & consensum aliquando exprimere quis potest.[h] Atque si post promissionem de ducenda vxore, sponsam suam cognouerit, & cum ea cōcubuerit, censetur facto perinde, ac expressis verbis consensisse in matrimonium.[i]

*SCHOLIA.*

a ca. honorātur, 32. q. 2. ca. ex parte, in 2. de conuers. coniuga. c. fin. de procurat. in sext. si modò speciale adsit mandatum, & de certa ducenda, & dummodò is, qui mandauerit, perseuerantiam in ea voluntate, donec procurator contraxerit: sicque inter præsentes, & absentes contrahi matrimonium potest, si modò post vnius consensum alter consentiat similiter. Et tradunt Hostiensis, & Ioannes Andræas, ad cap. ex literis, de sponsal. sufficere, vt quis consentiat priùs, & duret in proposito, donec alterius cōsensus accedat ex postfacto, per l. 1. §. si verò præsēs interrogauit, de verb. obli. Neq; exigitur necessariò, vt cōsensus ab ambobus simul, & in eodē tempore præstetur: quāquam Panorm. dicat c. dilectus, de sponsalib. de subtilitate iuris requiri; quod tamen mihi non probatur, cùm etiam subtilitate iuris contractus, qui consensu contrahuntur, possint inter absentes per nuncium, & per epistolam perfici; quod quidem non potest fieri in vno instanti, & præsente vtroque, l. consensu, de actio. ff. l. 1. §. fi. de contrah. emptio. ff.

b c. tuæ fraternitati, 25. c. cùm apud, 23. de sponsalib. l. mutus, 73. de iure dot. lib. 23. ff. tit. 3. l. ex facto, 43. ibi: *Mutus duxit vxorem*, de vulga. lib. 28. ff. titul. 6.

c c. si inter virum, 31. de sponsalib. c. veniens ad nos, 15. eod. titul. dixi porrò inter idoneos: quia si essent impuberes, qui per verba de præsenti contrahunt, verba non matrimonium: sed sponsalia contrahunt, perinde ac si essent de futuro, c. fi. de desponsa. impuber. cap. 1. §. idem quoque eodem titulo in sext.

d Velutis si dicat quòd eam ab eo tempore pro coniuge tenebit, & ei, sicut vxori suæ fidem seruaret. Et contrà mulier dicat se illum pro viro à modo habituram, & fidem ei tanquàm proprio viro seruaturam: c. ex parte, c. mulieres, 6. de spons. vel si quis dicat. *Iuro te quod te habebo pro legitima vxore*. can. 8. si quis diuinis, 30. q. 5. ex Iuliano antecessore Nou. 74. c. 4. Quia licèt verbum, *habebo*, sit futuri temporis: tamen refertur ad præsens tempus, vt notat in d. ca. si quis diuinis, Archidiac. & de Turrecremata, & Sotus li. 4. Sent. dist. 27. q. 2. artic. 3. facit in argumentum, l. si quis stipulatus, de verb. sign. l. filij, ad Senatuscons. Trebell. ff. Neque etiam sufficerent verba nisi consensus, quem exprimere verba nata sunt, adsit, vt dicatur cōtractum matrimonium, quod pertinet ad Deum, qui nouit occulta cordis; quamuis quod pertinet ad Ecclesiam, verba, quæ exprimunt consensum, perinde intelligantur, ac si verè consensus interuenisset, cap. tua nos duxit fraternitas, de sponsalib. Obseruandum tamen, vt verba hæc seriò pronuncientur: alioquin enim si per iocum dicta sint, non obligant ad matrimonium, l. obligationum substantia, 3. §. fi. de actio. lib. 44. ff. titu. 7. facit l. 3. §. 3. de iure. ff. *Nec spondet*, inquit Varro 5. de Lingua Latina, *ille statim, qui dicit, spondeo, si iocandi causa dixit, nec agi potest cum eo ex sponsō de ioco*, & in l. simulatæ nuptiæ 30. de ritu nuptiarum ff. simulatæ nuptiæ sunt nullius momenti: sicut nec imaginarij contractus habent iuris vinculum, l. contractus, 54. de act. Cæterùm in matrimonio inter personas ei accommodatas periculosum est talibus verbis iocari: cùm pro matrimonio verba soleant interpretari, si manifestè de contrario non doceatur: vt explicat latè Gloss. in cap. tua nos, ad verbum, *mulierem*, de sponsalib.

e c. intelligentia, de verb. signif. l. si vno anno, loca. ff. l. 3. C. de lib. prætor. l. quoniam indignum, C. de Testam.

f c. ex literis, 7. de Sponsalib. vide & Alexand. cons. 152. 5. volumine.

g l. 1. §. fin. de verbor. oblig. lib. 45. ff. titu. 1. l. an inutilis, 8. §. fin. de acceptilatio. li. 46. ff. tit. 4.

h vt diximus in muto, & surdo, capit. cùm apud sedem, 23. de sponsal. Item aliud exemplum si quis dixerit, *Ego te accipio in vxorem: & si consentis, accipe calicem, & bibe*: & illa nihil respondens biberit, videtur consentisse: referuntur enim signa ad præcedentia verba de præsenti. vt aliquando ad verba de futuro, si talia prolata priùs sint, vt notat Angelus Clauasius in summa ad verbum, *Matrimonium*, 2. n. 7. & nu. 22. ex Hostiens. addit, si quis promiserit tribus sororibus, quòd vnam ex illis ducet in vxorem, & postea cum vna concubuerit, censeatur eam in vxorem duxisse, & cum ea matrimonium contraxisse.

i c. is, qui fidem; 30. de sponsalib. c. de illis, c. per tuas, de conditio. apposit.

## CAPVT VI.

1 *Alia, quæ considerantur in nuptiis, seu matrimoniis ne clandestina sint, & publicentur, & reprobatio occultorum.*
2 *Matrimonium quando dicitur consummatum.*
3 *Nuptias quando non licet celebrare.*

1 CAVTVM insuper, ne vllus fidelis, cuiuscunque conditionis sit, occultè nuptias ineat: sed benedictione publicè accepta nubat in Domino.[a] Clandestina enim matrimonia interdicta sunt.[b] Et ideò decretum, vt cùm matrimonia fuerint contrahenda, in Ecclesiis per presbyteros proponantur, competenti termino definito, vt intra illum, qui valuerit, & voluerit legitimum impedimentū, si quod norit, opponat; ipsum etiam, vt ipsi presbyteri nihilominus inuestigent, vtrùm aliquod impedimentum obsistat, & si apparuerit aliqua coniectura contra copulam contrahendam, contractus interdicatur expressè, donec quidquid fieri debeat super eo manifestis constiterit documentis.[c] Quòd si quis huiusmodi clandestina, vel aliàs interdicta coniugia inierit in gradu prohibito, etiam ignoranter, soboles de tali coniunctione suscepta prorsus illegitima censetur, de parētum ignorantia nullum habitura subsidium: cùm illi clandestinè contrahendo non expertes scientiæ, vel saltem affectatores ignorantiæ videantur. Et pari modo nihilominùs proles illegitima censetur, si ambo parentes impedimentum sciētes legitimum præter omne interdictum etiā in facie Ecclesiæ cōtrahere præsumpserint.[d] Solennitates adhibitæ dotis, & aliquorum aliorum, aliquando coniugium distinxerunt à concubinatu perpetuo, cui solēnitates Ecclesiæ non fuissent adhibitæ: nihilominùs tamen loco vxorum istæ concubinæ perpetuæ habitæ.[e]

2 Matrimonium consummatum dicitur, quando secutus est concubitus,[f] dummodò illud sit ab omni metu, & coactione liberum:[g] attamen metus exceptio poterit per copulam spontaneam secutam elidi.[h]

3 Nuptias

3 Nuptias non licet iure pontificio in quadragesima celebrare,[i] nec à septuagesima vsque in octauas Paschæ, nec in tribus hebdomadibus ante natiuitatem sancti Ioannis Baptistæ: & ab Aduentu Domini vsque post Epiphaniam:[k] quocumque tamen tempore potest matrimonium contrahi consensu de præsenti legitimo interueniente:[l] verùm solennitas nuptiarum prædictis temporibus vetita.

## SCHOLIA.

a ca. aliter, 1. & ca. nullus fidelis, 2. cum aliis sequent. 30. qu. 5. cum inhibitio, 3. de clandestin. desponsatio. libr. 4. tit. 3. de benedictione nuptiarum etiam in canon. nulli, 35. qu. 2. can. fin. 23. distinct. nisi sint secundæ nuptiæ, quæ non benedicuntur, in c. 1. de secund. nupt. Alexius Comnenus statuit libro 1. iuris Orientalis, constitutione sua 9. nuptias alioquin non dici legitimas, aut Christiana institutione dignas æstimandas, nisi etiam benedictio, eos, qui coniunguntur, obliget: meminit & de eius Nouella Constantinus Harmenopulus libr. 4. promptuarij iuris ti. 4. extat & constitutio Nouella Leonis Cæsaris, 89. ne matrimonio citra sacram benedictionem confirmentur. Idipsum & in Nouella Iustinian. 74. c. 4. §. 1. & Tertullian. li. 2. ad vxorem, ait fœlicitatem esse matrimonij, quod Ecclesia conciliat, & confirmat oblatio, & obsignatum Angeli renunciant. D. etiam Ambrosius libr. 9. epistola 70. tradit ipsum coniugium velamine sacerdotali, & benedictione sanctificari oportere. Apud Tobiam quoque c. 5. 7. & 8. coniugia fuisse precibus, & benedictione firmata legimus. Inter Christianos autẽ certius credimus Deum matrimonij conciliatorem, vt, *Quod Deus coniunxit, homo non separet*, c. inter corporalia, de translat. Episcop. cum similibus. Erant & apud Ethnicos farreationes matrimoniorum indissolubilium, pro sacris; vt scribit Dionys. Halycarnassæus lib. 2. Erant & mysteria adhibita aquæ, & ignis, l. fi. de dona. inter virum, & vxorem. ff. Sed & Tridentina Synodus, sessio. penult. requirit in nuptiis præsentiam parrochi Presbyteri, & duorum, aut trium testium.

b Dictis proximè iuribus, & titulo de clandestina desponsatione, & nuperrimè Concilium Tridentinum sess. 24. de reforma. matrimonij, annullauit, & irritas fecit clandestinas desponsationes, & matrimonia. Clandestina porrò matrimonia tripliciter dicuntur: primum cùm non adhibentur testes, & tunc asserenti connubium incumbit probatio, c. 2. de clandestina despon. & nisi probatio adsit altero negante, Ecclesia non cogit huiusmodi coniungi, aut habitare simul: si verò probatio feratur, ratum habetur, capit. 3. eod. tit. de cland. desp. ca. si quis diuinis, §. his, ita 30. qu. 1. Secundò, clandestina dicuntur, quæ non fiunt, cum solennitate consueta. vt in cano. aliter, 30. q. 5. Tertiò, clandestina dicuntur, quando denunciatio, seu banna non fuerint in Ecclesia publicata, cap. cùm inhibitio, de clandestina desponsat. nisi ab eadem Ecclesia fuerint remissa, quæ & redempta dicũtur, & nisi ab Ecclesia posteà matrimonia fuerint comprobata, c. quod nobis, 9. qui filij sint legitimi.

c Hæc omnia in d. c. cùm inhibitio. renũciationes istæ publicæ vulgò banna dicuntur, vt dicitur in cap. cùm in tua diœcesi, 27. de sponsalib.

d d. c. cùm inhibitio, §. si quis verò. Si tamen vnus tantùm ex parentibus sciuerit impedimentum: alius verò nescierit, & matrimonium fuerit sine contradictione cuiusquam tanquam legitimum contractum, tunc inde filij nati, etiam si posteà tanquàm illegitimum dissoluatur matrimonium, erunt legitimi, & habiles ad succedẽdum parentibus, perinde, ac legitimi, & naturales, c. 2. c. ex tenore, 14. c. perlatum, & c. peruenit, qui filij sint legitimi. vide c. fi. qui matrimo. accus. poss. lib. 4. tit. 18.

e Fuerunt antiquitus concubinæ quædam temporales, quę inter Christianos fuerunt omnino prohibitæ, etiam si prolis suscipiẽdę causa fuissent habitæ. ca. audite, 34. dist. ca. concubinæ, 32. q. 2. D. August. lib. 5. homiliarum, homil. 49. Alię erant concubinæ alterius generis quas Iustinianus Nouella 17. c. 5. vt est apud Iulianum Antecessorem comparat vxoribus, quæ sine dotalium tabularum solennitate ductæ erant, de qua specie apud Gratianum, io ca. omnibus seruis Dei, 5. 9. fi. 34. dist. Concubina namque hic ea dicitur, quæ cessantibus instrumentis dotalibus vnita est, & quæ coniugali affectu adsciscitur, hancque coniugem facit affectus: lex verò concubinam nominat. Et de hac dicitur in Concilio Toletano 1. c. 17. vt refertur in c. is, qui non habet, 4. eadem 34. dist. *Is qui non habet vxorem, & pro vxore concubinam habet, a communione non repellatur, tamen vt vnius mulieris, aut vxoris, aut concubinæ sit coniunctione contentus.* Diuus Augustinus lib. de bono coniugali, in hoc concubinatu licito requirebat tria necessaria: primum, vt vterque esset solutus: deinde quòd adesset fides mutua quòd alteri non coniungerentur, neque à procreatione liberorum abhorrerent: tertiò, vt in ea vitę coniunctione manendum sibi proponerent. refertur in ca solet, 32. q. 2. Et vbique D. Augustinus scribit, posse aliquomodo in ista coniunctione dici inesse nuptias, & connubium; quamuis sic habitam non audeat appellare vxorem; quia non interuenerint instrumenta, & alia quæ iure ciuili, & canonico requirebantur, vt esset legitima vxor, vt in ca. aliter. can. nostrates, 30. q. 5. facit c. cùm inhibitio, de clandestin. despon. atque inter illegitimè coniunctos numerantur absque dotali titulo, atque benedictione sacerdotali coniuncti, per Calixtum Papam Epistola 2. ad episcopos Galliæ, cap. 4. ex qua sumptus can. 4. consanguineorum, 3. quæst. quarta. Requirit & honestas iure communi, vt dos aliqua constituatur, putarúntque aliqui sine ea matrimonium non tenere, canon. nullum, 30. quæstion. quinta, quanquam in rei veritate, si cæteræ, quæ substantialia sunt matrimonij, adsint, sine dote, & instrumentis esse possit, l. Imperialis, 22. §. his autem, de nupt. C. l. cùm multæ, de donat. ante nupt. Cod. in dubio tamen, num verè contractum sit matrimonium, dicemus non præsumi matrimonium, si non interuenerint tabulæ dotales, & aliæ solennitates, maximè quando coniuncti sunt imparis conditionis, hócque modo intelligitur dict. l. Imperialis, §. imò ita & intelligendi canones, canon. aliter, ca. nullum, & similes. Clam enim contractum matrimonium non agnoscitur ab Ecclesia, quæ ignorat occulta, donec de illis ei fides fiat. facit cap. quod nobis, qui matrimo. accusa. possunt. Si enim constaret de matrimonio, & quòd se in virum, & vxorem coniuncti mutuò acceperint, omissio solennitatum, & tabularum dotalium non officit, quominus verum dicatur matrimonium, cum distinctionibus, quæ traduntur in cap. cùm inhibitio, de clandest. desponsa. & in Concilio Tridentino, Session. 24. de reformatione matrimo. cap. 1. facit l. in libertæ, de Ritu nuptiarum. Prætermittam hîc tractare quæ de concubinis docuerunt Iurisconsulti, quæ latè prosequor lib. 10. Syntagma. cap. 10. vnde si quis egeat, poterit accipere. Hoc tantùm subiungam, prohibitum etiam iure ciuili fuisse omnino concubinatum, vt liquet ex Nouella nonagesima prima, prohibente, vt concubinam vllo modo habere non liceat, etiam ei, qui vxorem non habet, cùm ei liceat vxorem habere; & sublatæ ita leges; quæ permittebant, in titulis de concubinis in ff. & C. Concubina enim cum vno peccare dicitur; meretrix cum pluribus, vt ait Balsamon ad canon. vigesimum sextum Epistolæ Basilij ad Amphylochium, vide & de prohibitione concubinatus Iulium Clarum, libro 5.



Digitized by Google

8 Hi quoque, qui sanctimonialibus scientes, matrimonio ad iniuriam Christi copulati sunt, iuxta censuram zeli Christiani separari debent, & nunquam eis concedi coniugali vinculo religari: sed debent in pœnitentię lamentis vehementer, dum viuunt, se afficere: [r] tamen si contraxerint, matrimonium tenet, [s] veluti si publicè pœnitentes, quibus matrimonium contrahere est prohibitum, matrimoniũ de facto cõtraxerint, non dirimitur. [t]

9 Pendente etiam de matrimonio cum aliqua lite, si ea cum alio contrahat, si primum inueniatur nullum: secundum valet imposita viro pœnitentia; & intra pœnitentię tempus carnali cõmercio interdicto. [u] Est & tẽporalis cõtrahẽdi matrimonij prohibitio cum infantib. quod consensum desiderat, quo carent, quandiu in ea ætate sunt. [x]

*SCHOLIA.*

a e. cùm apud sedem, 23. de sponsalib. can. post vxoris, 5. 30. quæst. 4. idipsum dicitur de aliis prohibitoriis edictis, vt in edicto de procuratorib l. mutus, de procura. de testibus, l.1. de testibus, ff. vide glossam hoc fusè explicantem in cap. inter corporalia, 2. ad verba, non inuenitur, de translatione episco. lib.1. tit.7.

b §.1. de nup. apud Iustinia. probat, & c.2. desponsatio impub. nisi, inquit textus, *pro bono pacis coniunctio impuberum tolleretur*. Puberes porrò iure canonico, quod pertinet ad matrimonium, non ex annis, vt iure ciuili: sed qui ex habitu corporis pubertatem ostendunt, vt generare possint, censentur, vt & puerperæ etiam illæ, quæ annis puerilibus pariunt, cap. puberes, 3. de desponsatio. impub. supplet & malitia & potestas coëundi ætatem, capit. de illis, 9. c. fi. de desponsatio. impuber. Illud tamen singulare, quòd si pubes sponte cum impubere contraxerit, quamuis impubes possit resilire à contracto matrimonio; adueniente pubertate tamen, pubes ante dissensum impuberis non possit resilire, aut nuptiis renunciare. c. de illis, 7. de despons. impub.

c ca. neque furiosus, 32. q. 7. cap. dilectus, 24. de sponsalib. quando furoris tempore vellet contrahere furiosus, glo. ad d.c. dilectus. In interuallis enim posset, & contractum superueniente furore non dissoluitur, l. patre furioso. de his, qui sunt sui, vel alie. iur. ff. l. oratione, 16. §. fi. de ritu nupt. lib. 23. ff. titul. 2.

d Explicatur à glossa fin. ad c.2. de pœnit. & remissio. lib. 5. ff. tit. 38. gloss. in ca. 3. hi ergo, 27. q.1. notatur & in ca. de pœnitentibus, 33. q.1.

e ca. non oportet, 33. q. 4. c. pen. de feriis.

f c.1.2. & 3. de matrimo. contract. contra interdictũ Eccles. lib. 4. tit. 16. vbi tamen contrahentes separantur interim, propter inobedientiam, pendente cognitione impedimento propositi, & accusationis sponsaliorum: at contractum, si causa impedimenti non probetur restituitur, facta pœnitentia transgressionis interdicti.

g c.1. & 2. c. ex literis, de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ. lib. 4. tit. 13. ca. qui dormierit, 32. q. 7. idémque in alio incestu. can. si quis cum duabus, pen. 34. quæst. 2.

h c. transmissa nobis, 4. de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ, & dispensatur interdum cum incestuosis iuuenibus. vt possint contrahere, ca. in adolescentia, 33. q. 2.

i ca. interfectores, 5. & ca. admonere, 8. 33. q. 2.

k dict. canon. interfectores, & can. in adolescentia, 14. eadem, 3. q. 2.

l ca. statutum, 34. 27. q. 2. refertur ex Concilio Toletano, & extat ex Concilio Rhemensi, Trosleiano, lib. 1. cap. Caroli Magni, capitulari 105. & lib. 7. c. 183. & lib. 1. legum Langobardicarum, titulo, de raptu mulierum, l. 12.

m c. fin. de raptorib. lib. 5. tit. 17.

n ca. dictum, & ca. de eo, quod interrogastis, c. 5. 30. qu. 1. ex Concilio Maguntinensi, c. 10.

o c. si vir, vel mulier, 2. de cognatio. spiritua. lib. 4. tit. 12. vbi, si mulier, vel vir scienter filium suum de facto fonte susceperit, siue ex ignorantia, siue ex malitia, non sunt coniuges ideò ab inuicẽ separandi: multò magis si ex causa necessitatis: nam & hîc maximè excusabuntur nullo alio ad baptisandum existente.

p c. 3. de pœnit. & remiss. li. 5. Decret. tit. 38. ca. qui presbyterum, 17. q. 4. ex Concilio Maguntino sub Rabano, c. 24.

q glo. in d. c. fin. de pœniten.

r ca. 13. hi ergo, 27. q. 1. & ibi est pœna attentantis sacras virgines priuari spe matrimonij contrahendi: cui adde alias acerbiores in ca. virginibus, 14. & aliis similib. eiusdem, 27. q. 1. adiunge vltimum supplicium ex legibus in ca. 7. si quis non dicam, 36. qu. 2. in l. si quis non dicam, 5. de Episco. & cleric. in C. Iustinian. & in C. Theodosiano, lib. 9. tit. 25. l. 2. & in lib. 7. historiæ Tripartitæ, c. 4. vbi huius legis origo, & causa recensentur: dispensauit tamen Cœlestinus 3. Sum. Pontif. cũ Constantia filia Rogerij regis Siciliæ, quam eductam ex monasterio Panormi. coniunxit matrimonio Henrico 6. Frederici Enobarbi filio, eique regnum Siciliæ in dotem dedit. Platina in Cœlest. 2.

s notat gloss. in d. ca. hi ergo, ad verbum, *coniugali*, 27. q. 1.

t ca. de his, 12. & ca. antiqui, fin. 33. q. 2.

u c. cum in Apostolica, 18. de sponsalib.

x c. literas, c. accessit, de desponsa. impub. infans dicitur, qui fari, seu loqui non potest, vel puer intra septennium, l. si infanti, C. de iure deliberand. si tamen impubes hanc ætatem excessit, & mixtionem corporalem præsumatur expertus, valet matrimonium. c. iuuenis, de sponsalib. c. 1. c. non est, 30. q. 2. Et septennem etiam puellam cognitam tradit c. fraternitati, 7. de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ. Vide c. duo pueri, de despons. impuber. c. continebatur, de sponsalib. vide quæ nos diximus lib. 8. Syntagm. iuris, cap. 7.

## CAPVT VIII.

1 *De aliis prohibitionibus contrahendi matrimonium perpetuis.*
2 *Et parte matrimonij.*

1 ET prædictorum quidem casuum contrahendi matrimonij prohibitiones, temporales sunt: de aliis nunc agamus, quæ habent perpetuam prohibitionem, & interdicunt matrimonium contrahi, & contractum de facto dissoluunt: impedimenta autem ipsa, vel ex parte rei, nempe matrimonij: vel ex causa personarum: vel ex causa eorum, quæ fiunt, accidúntve in contrahendo, oriuntur.

2 Ex parte itaque matrimonij dabimus exempla, dehinc de reliquis. Et primùm, si quis habens coniugem viuentem in alterius transierit nuptias: secundum matrimonium, constante primo valere non potest: sed de facto contractum dissoluitur. [a] Et proinde quæ maritum habet absentem, non potest cum alio contrahere, quantocumque annorum numero absit, & donec certum nuncium de morte eius acceperit. [b] Nam matrimonium duorum tantùm, non plurium coniunctio. [c] Sponsam quoque consanguinei, maximè si est nubilis, vel nubili ætati proxima, nemo consanguineorum matrimonio sibi potest copulare, [d] propter honestatem Ecclesiæ, [e] quæ dissoluit huiusmodi matrimonium propter



Digitized by Google

publicæ honeſtatis impedimentum: [f] ſic ex ſponſalibus puris, & certis, etiam ſi affinitatis, conſanguinitatis, frigiditatis, religionis, aut alia quauis ratione ſint nulla: alio modo tamē, quàm ex ratione conſenſus, oritur efficax impedimentū ad impedienda, & dirimenda ſequentia ſponſalia, vel matrimonia: non autem pertinet impedimentum publicæ honeſtatis ad dirimenda præcedentia. [g] Ex conditione quoque illicita contra ſubſtantiam matrimonij: impeditur matrimonium: [h] aliæ autem appoſitæ, niſi impleantur, faciunt per ſe, vt matrimonium non cenſeatur contractum, niſi à conditionibus poſteà per ſuperuenientem conſenſum purum, aut copulam carnalem, recedatur. [i] Si libertas etiam non ſit in matrimonio: ſed adſit metus, & coactio, res matrimonij deficere videtur, nempe conſenſus: quare tunc de facto contractum dirimitur, niſi poſt vim, aut metum reconcilietur amicitia, & ex coacta fiat ſpontanea voluntas. [k]

*SCHOLIA.*

a toto titulo de ſponſa. duorum.

b c. in præſentia, 19. de ſponſalib. c. 2. de ſecundis nup. ca. 1. & ſeq. 34. quæſt. 2. auth. hodie, de repud. quibus corriguntur leges contrariæ, vt l. vxores, de diuortiis, ſicque & illud emendatur in §. quod autem, ſiue can. 11. vt liceat matri, & auiæ, Nouellæ 117. emendatur & Nouella 22. de nupt. cap. 14. extat & Nouella Leonis 33. ne captiuorum vxoribus aliis nubere liceat.

c vt ſuprà dictum eſt.

d Vide fusè c. ſponſam, 8. de ſponſalib.

e c. iuuenis, 3. dicto tit. de ſponſalib.

f c. literas, 4. & c. acceſſit, 5. de deſponſat. impub. ſemper enim in coniunctionibus, non ſolùm quod liceat conſiderādum eſt: ſed quod honeſtum ſit, l. ſemper in cōiunctionibus, de ritu nupt. li. 23. ff. tit. 2. & l. 197. de regul. iur.

g Sunt hæc verba c. vnici, de ſponſalib. & matrimo. in ſex. vbi in §. ille verò, dicitur publicæ honeſtatis iuſtitiā non oriri ex ſponſalibus conditionalibus, ante conditionis euentum dicitur & in d. c. literas, & c. acceſſit, de deſponſatio. impu. ex ſponſalibus contractis cum minore ſeptem annorum, non traducta, non oriri etiam publicæ honeſtatis impedimentum. De hoc porrò impedimento honeſtatis, & quid ſit, & vnde oriatur, vide D. Thomam in quæſtionibus additis ad 3. partem q. 55. atticul. 4. & Doctores Eccleſiaſticos, ad 4. libr. Sentent. diſt. 41. vide Concilium Tridentinum ſeſſione 24. vide cap. ad audientiam, 4. de ſponſa.

h vt in c. 1. & fin. de conditio. appoſ.

i c. de illis, c. ſuper eo, c. per tuas, de conditio. appoſit.

k c. gemma, c. cum locum, c. ad id, de ſponſal. can. aliter, 30. quæſt. 5. quamuis agatur de filiabus, aut filiis, in poteſtate paterna poſitis; l. nec filium, l. nec ab initio, in 2. C. de nup. l. ſi cogitur, l. ſi patre, de ritu nupt. ff. metus autem talis adeſſe debet in viris eo prætextu à matrimonio diſcedentibus, qui cadat in conſtantem virum, c. veniens, in 2. de ſponſalibus, l. metum autem, quod met. cauſ. ff. alioquin vani timoris nulla eſt excuſatio, l. vani, de regul. iur. & ex metu tantùm iuſto datur actio ad nullitatem, l. 1. quod met. cauſ. in ff. l. interpoſitas, C. de tranſact. Mediocris tamen vis, & metus ſufficiunt pro annulando actu coacto mulieris. iuxta enim qualitatem perſonarum res metiri, & exaudire debemus, l. plenum, §. equitij, de vſu, & habitatio. l. 1. de his, quæ vi, metúſve cauſ. fiunt. Inter metus legitimis ponitur quòd hodiè quidam domini iuridici, & principes, aut reges, eo imperio vtantur, ne ſubditi illorum niſi illis conſultis filias ſuas matrimonio elocare audeant; ſicque adimunt liberam nubendi, & contrahendi facultatem, collocantes eas inuitas, inuitíſque parentibus, cum famulis ſuis, vel aliis ad arbitriū. Cui tamē malo obuiam itum eſt per concilium Tridentinum, quod & principum talem authoritatem cenſurā compeſcuit Eccleſiaſtica. Prohibuerant & Cæſares in l. vni. ſi quacumque præditus poteſtate, vel ad eum pertinentes, ad ſuppoſitarum iuriſdictioni ſuæ aſpirare tentauerint nuptias. lib. 5. C. tit. 7. & l. 1. ſi nuptiæ ex reſcripto petantur. lib. 5. C. tit. 8.

## CAPVT IX.

*1 De impedimentis matrimonij, ſeu nuptiarum ex parte ſtatus, vel qualitatis perſonarum.*

*2 Et ratione cognationis ſpiritalis.*

1 IMPEDIMENTVM, quod matrimonium etiam contractum de facto, dirimit, ex parte perſonarum aliquando oritur: veluti ex impotētia immedicabili coniunctionis, quæ præceſſerit contractum matrimonij ignorante altero ex coniugibus, qui poteſt conqueri, & petere diſſolutionem, vt alteri iungatur, ſi velit; non autem ſi nolit, nec cogitur. [a] Clericis in minoribus ordinibus conſtitutis matrimonium non vetatur: at ſacerdotibus, diaconis, ſubdiaconis, interdictum, ratione ſacrorum ordinum, & per illos de facto contractum, dirimitur. [b] Impedit & votum ſolenne caſtitatis præcedens, matrimonium ſequi, & contractum dirimit: non ſolenne autem contrahi prohibet: tamē ſi poſteà cōtractū ſit, nō dirimit. [c]

2 Diſſoluit, & impedit matrimonium contractum cognatio inter certas perſonas, ſiue ſpiritalis, ſiue legalis, ſiue naturalis. [d] Cognatio ſpiritalis, eſt proximitas ſpiritalis, [e] contracta aut per cathechiſmum, aut per baptiſmum, aut per confirmationem: verùm non tam arcta illa, quæ per cathechiſmum oritur, quàm quæ ex aliis: ideò quamuis per cathechiſmum matrimonium contrahendum impediatur, tamen contractum non diſſoluitur. [f] Ratione porrò baptiſmi regula conſtituitur generalis, vt à primo pabulo ſalis, & ingreſſu Eccleſiæ, primóque Spiritus ſancti dono, vſque ad confirmationem ſancti Spiritus per Chriſma, nullus Chriſtianus commatrem ſuam in vxorem accipere debeat. [g] Contrahitur cognatio ſpiritalis inter patrem, & matrem baptiſati, & leuantem, ſeu tenentem, [h] quæ efficax eſt ad prohibendum, & poſteà ad diſſoluendum ſubſequens matrimonium. [i] Item inter leuatum, & filios leuantium. [k] Inter baptiſatos, & baptiſantes: [l] Inter baptiſatos & filios, filiáſve baptizantis presbyteri, [m] naſcitur ſimilis cognatio ſpiritalis, quæ poſtea contractum matrimonium inter eaſdem perſonas dirimit; [n] ſimiliter inter baptiſatum, & coniugem priùs cognitam baptiſantis: inter baptiſantem, & patrem, aut matrem baptizati: [o] filij etiam duorum compatrum, per quorum alterum ventum eſt ad compaternitatem, non contrahunt: [p] ſi tamen per neutrum eorum peruentum fuerit ad compaternitatem rectè con-

trahunt,

trahunt, nisi consuetudo sit contraria, quæ non seruata, possit habere scandalum.[q] Relictam compatris vxoris suæ nemo etiam ducere potest, nec duas commatres.[r] Si quis autem fortuito casu filiam commatris suæ vxorem acceperit, non cogitur eam dimittere.[s] Eodem modo dicemus matrimonium interdictum esse, atque contractum de facto, dirimi inter confirmatum, & tenentem in confirmatione: inter confirmatum, & patrem, aut matrē tenentis in confirmatione: inter coniugem tenentis in confirmatione, & confirmatum: inter filios in confirmatione tenentis, & confirmatum: inter confirmantem, & tenentem; inter filios confirmantis, & confirmatam: inter patrem, & matrem confirmati, & confirmantem. Nam in summa ex confirmatione, seu frontis chrismatione spiritalis cognatio iisdem modis contrahitur, quibus in baptismo matrimonia similiter impediens contrahi, & dirimens contracta.[t] Ex collatione verò, seu exhibitione aliorum sacramentorum, cognatio spiritalis non oritur, quæ matrimonium impediat, vel dissoluat.[u]

*SCHOLIA.*

a Putà si frigidus, vel maleficiatus sit vir, aut mulier tam arcta, vt nullum virum admittere possit, taléque sint perpetuò, iuxta ea, quæ traduntur in c.1. & 2. & sequent. de frigid. & malefic. libr.4.tit.15.can.1. & 2.33.quæst.1. impedimentum coëundi, est vel naturale, vel accidentale, & in vtroque considerandum est antequàm soluatur matrimonium, vt probetur: probatio autem illa, vel ex aspectu corporis statim liquere potest, aut non: si potest, statim fit dissolutio, nullo alio expectato tempore: si non potest, expectatur triennium in coniunctione, vt sciatur num tolli possit impedimentum aliquo modo, aut remedio, c.1.c. fraternitatis, c. laudabilis, & c. fi. de frigid. & malefic. §. per occasionem, de nupt. in auth. Nouel. 22. cap. 6. l. in causis, 10. & authent. sed hodie, C. de nupt. Atque in Nouel. 117. vt liceat matri, & auiæ, cap. 12. seu §. Prædictis itaque causis dicitur, matrimonium posse sine pœna dissolui, eorum, qui non potuerunt ab initio nuptiarum misceri suis vxoribus, & quæ per naturam concessa sunt viris, agere. Fœmina etiam tam arcta esse potest, vt mulier non possit fieri, l. quæritur, 14. §. mulierem ita arctam, de ædilit. edict. lib. 21. ff. tit. 1. Si quis tamen sciuerit impedimentum, antequàm nuptias contraheret, & nihilominùs contraxerit, non potest petere solutionem coniugij, cap. cōsultationi, 4. de frigi. & maleficia. quemadmodum nec ob eadem impedimenta frigiditatis, & maleficij, matrimonium, si postquàm coniuges conuenerint, & se cognouerint, illa superuenerint, dissolui non potest, gl. 1. in cap. ex literis, de frig. & maleficia. can. hi, qui matrimonium, 32. q. 7. vide quæ latiùs de his diximus, lib. 9. Syntag. iuris, c. 10. nu. 5. 6. & 7. Conuenit eximiè decisio Nouellæ Leonis 68. de pœna Eunuchorum, si vxores ducant. Tuentur & Doctores ad cap. quod sedem, de frig. & maleficia, quòd spado ex vtroque testiculo non potest contrahere: alij tamen aliter dicunt in eo, qui virgam erigit: Vide Angelum Clauas. in summa in verbo *matrimonium*, impedimento 16. num. 11. vide etiam de materia frigiditatis, & maleficij, in matrimonio impediendo, & dissoluendo, Magistrum sententiarum, lib. 14. tit. 32. & ibidem sacros interpretes, maximè D. Thomam, q. 1.

b c. vnico, de voto. in sex. cap. 1. & 3. qui Cleric. vel vouent. matrimonium contrahere possunt. lib. 4. tit. 6. can. seriatim; can. erubescant. ca. placuit, 12. distin. ca. 1. & 2. can. diaconi, ca. quando, 28. dist. can. diaconi, 27. dist. cum similib. Clericis in minoribus tantùm ordinib. constitutis vxorem ducere licet, nisi aut voto, aut professione religionis impediantur. dict. can. seriatim, & in can. Apostolor. 25. At de prohibitione contrahendi matrimonium constitutis in maioribus ordinibus facta, tractat. in 4. sententiarum distinct. 37. & ibidem per interpretes scholasticos, maximè per Diuum Thomam, in quæstionibus additis ad tertiam partem quæst. 53. art. 3 extat & Nouella Leonis 79. de pœna sacerdotis, diaconi, aut subdiconi, si post assumptum ordinem mulieri coniungatur matrimonio; nō tamen irritat matrimonium; sed priuat huiusmodi ab omni clericali ordine, & ministerio: melius ius pontificium hoc matrimonium nullum facit, & de facto contractum dirimit, quare & illa Nouella corrigitur, & alia Iustiniani 6. cap. 5. versic. si autem aliquis presbyter, quæ retento matrimonio idiotum tantùm, & profanum reddebat sacerdotē, vel diaconum, vel subdiaconum. si duxissent vxores. Vide quæ diximus suprà libro 1. tit. 12. in sacramento matrimonij. Quæ tamen de iure Ecclesiæ Occidentalis potissimùm dicta intelligimus, non de iure Orientalis, quo permissum est etiā sacerdotibus habere, seu retinere virgines vxores, ca. quoniā in Romani & ca. fin. 31. dist. quod alibi explicamus. Apud nos qui in sacris constituti sunt ordinibus, si matrimonium contrahant, suspecti sunt de hæresi, vt ait Simanchas lib. Catholicarum institutio. tit. 40. de matrimonio, & quemadmodum qui habet vxorē retenta vxore fieri non potest sacerdos, can. alumni, 28. dist. sic qui sacerdotium iam adeptus est, non potest posteà vxorem ducere, canon. presbyteros, 27. dist. can. quoniam, 28. dist. vide Tiraquel. in legibus connubialibus, l. 15. numero 27. & de pœna sacerdotis ducentis vxorem. vide cano. presbyter, 28. distinctio.

c ca. meminimus, 3. capit. consuluit, 4. cap. rursus, 6. qui cleric. vel vouen. matrimo. contrahere poss. libro quarto, tit. sexto. Tractat de hoc Magister sententiarum, libro quarto, distinctio. 7. & 38. & ibidem sacri Interpretes, maximè Diuus Thomas, in quæstionibus additis in tertiā partem quæstione 53. artic. primo, & 2. Solenne porrò, & efficax votum, quoad dirimendum matrimonium, dicitur per susceptionem sacri ordinis, seu maiorum ordinum, aut per professionem aliquam expressam, aut tacitā, factam de regula aliqua religionum approbatarum. c. vnico, de voto in sex. Sic monachos, monachasq; professas cōiungi non posse matrimonio: sed separari, pœnisque affici docetur in tota, 27. q. 1. nisi forsan. fuerit facta professio coactè, can. viduas, ca. 27. q. 1. legimus autem ex dispensatione Benedicti 8. summi Pontificis, Cazimirum Cluniacensem Monachum, atque Diaconum, rogati ea de re à Polonis anno Domini 1041. absolutum à religione, & coronatum regem, & matrimonium contraxisse; huius tamē dispensationis gratia, iniunctum equitibus Polonis, vt in diebus solennibus, fasciam lineam candidam instar stolæ, qua sacerdotes, & diaconi vtuntur, de collo suspensam gerant: plebeiis autem, vt de singulis capitibus, quotannis obolum vnum in lucernam perpetuò in æde D. Petri arsuram pendant, quod etiam S. Petri munus dicitur: omnibus denique Polonis, vt rotunda in morem monachorum tonsura capillorum vtantur, nec infra auriculas ritu barbarico quisquam omnino comam promittat, vt scribit Matthias Mechouiensis li. 2. Chronicorū Polonicorum, c. 15. Narrat etiam Guillelmus Neubrigensis lib. 2. rerum Anglicarum c. 10. sub Henrico 2. rege Anglorum, qui solium adeptus anno 1154. illustrem regem Aragonum cùm haberet liberos, vnum Christo monachum consecrasse; mortuis autem liberis, qui successuri sperabantur. nepotibus contendentib. post eius mortem de regno, ab optimatibus, & populo filium hunc extraxisse post mortem patris violenter de claustro, & sublimasse in regem, & ad procreandos liberos coëgisse vxorem ducere, necessitatis obtentu excusantes excessum, eique natam fuisse vni-

alicubi hoc iure vtantur, vt & in §. sed etsi quã, de nup. apud Iustinia. l. per adoptionem, 17. l. si quis, 60. §. quid ergo si adoptiuus, de ritu nuptia. ff. nisi forsan soluta adoptione remaneat aliud adhuc vinculum proximitatis, inhibens matrimoniũ. Nam & adoptio fiebat quoque eorum, qui nobis erant sanguine coniuncti, l. cùm in adoptionis, C. de adoptio. ita impedimento sublato temporali, remaneret perpetuum; vide etiã de hoc Magistrum sententiarum lib. 4. dist. 42. & ibi D. Thomam, q. 2. art. 1. 2. 3. & Durandum ibidem, qu. 1. Cæterùm adoptiuæ sororis filiam licitum erat ducere; quia eius filia non est cognata, cùm nemo fiat auunculus per adoptionem, &c. vt ait Vlpian. in l. si qua mihi, 12. § adoptiuæ, de ritu nuptiar. ff.

b dict. can. ita diligere, 30. q. 3. l. quin etiam, 55. §. 2. de rit. nup. ff. l. qui in adoptionem, 23. §. fi. de adoptio. addit l. adoptiuus, 14. de ritu nupt. adoptiuum filium, si emancipetur, eam, quæ patris adoptiui vxor fuit, ducere non posse, quia nouercæ locum habeat; item quòd si quis filium adoptauerit, nec vxorem eius, qui nurus loco est, nec post emancipationem ducere posse.

c vt in l. per adoptionem, 17. §. fi. l. si qua, 12. de ritu nup. ff.

## CAPVT XI.

### De cognatione naturali, & impedimentis matrimonij ex ea.

*1 Consanguinitatis propagatio, duæ lineæ. 2 Affines qui.*
*3 Prohibitio matrimonij inter consanguineos, & affines.*
*4 Gradus proximitatis prohibiti.*
*5 Affinitas nascitur ex illicito coitu, & quando dissoluat matrimonium. 6 Incestuosi concubitus.*

1 COGNATIO naturalis consanguinitatis, vel affinitatis habet rationẽ. Consanguinitatem facit propagatio plurium personarum, ab vno cõmuni stirpite, eò quòd de comuni sanguine descẽdant, quarum duo sunt ordines. Vnus eorũ, qui sunt in recta linea, quæ diuiditur in ascendentes, & descendentes, ab vno medio: cuius ascendentes, pater mater, auus auia, abauus abauia, & superiores: vt eiusdem medij descẽdentes, filius filia, nepos neptísve ex filio filiáve, & eorũ inferiores. Alius ordo eorum est, qui sunt in transuersali, vel obliqua linea, qui dicuntur collaterales, vt fratres, fratrũ filij, & eorũ posteri, agnati, & cognati.[a]

2 Affines verò sunt, à quibus & dicta affinitas, viri & vxoris cognati: ideò ita dicti, quòd duæ cognationes, quæ inter se diuersæ sunt, nempè viri & vxoris, per nuptias copulentur, & altera ad alterius finem accedit: nam causa coniungendæ affinitatis fit ex nuptiis.[b]

3 Circa hanc cognationem matrimonij coniungendi prohibitio fuit, vt nulli in vtroque sexu permittatur ex propinquitate sui sanguinis, vel vxoris vsque ad septimum gradũ generis vxorem ducere, vel cum incesti macula copulari: prætereà, vt quemadmodum nulli licet Christiano de consanguinitate sua, sic neque de sanguinitate vxoris suæ vxorem ducere, propter carnis vnitatem;[c] gradus etiam aliter, quàm nunc, prohibitionis aliquando obseruati.[d]

4 Sed hodie placuit, ne prohibitio copulæ coniugalis quartum consanguinitatis, vel affinitatis gradum, seu generationem de cætero excedat.[e] Et si quis contra hanc prohibitionẽ præsumpserit copulari, nulla annorum longinquitate defendatur,[f] cùm diuturnitas temporis non minuat: sed augeat peccatum:[g] verumtamen de infidelibus ad fidem conuersis, si ante conuersionem suam secundum legis veteris instituta contra gradus consanguinitatis à canone denotatos fuerint coniuncti, responsum est, separari non debere post baptismum.[h] Obseruantur autem isti quatuor prohibitionis gradus, in primo genere, non in secundo, aut tertio genere.[i] Prohibitio porrò nuptiarum ratione affinitatis, est tantùm inter virum, & consanguineos vxoris: & inter vxorem, & consanguineos viri vsque ad quartum gradum, sicque affinitas metienda, non autem inter consãguineos ipsos viri, & consanguineos vxoris; quia illi inter se non sunt affines.[k]

5 Cæterùm iure pontificio affinitas nascitur non tantùm ex coniũctione facta cum legitima vxore: sed etiã ex coitu illicito:[l] ex quo & nascitur consanguinitas, & impeditur matrimonium cum consanguinea eius, quam quis anteà ita illicitè cognouit;[m] verumtamẽ non seperabitur matrimonium ad dictum vnus, vel coniugum dicentium affinitatem præcessisse, nec ad communem viciniæ rumorem, nisi idipsum commune & notorium sit, & idoneis comprobatum testibus.[n] Dicimus autem impediri ex affinitate matrimonium cum consanguinea, si affinitas præcesserit matrimoniũ postcà de facto contractum, quod ideò dissoluitur;[o] non autem si iam matrimonio contracto per copulam, vel per verba idonea, superueniat affinitas, quæ nõ dissoluit iam legitimè contractũ.[p] Ratione affinitatis, priuignam, aut nurum vxorem ducere non licet: quia vtraque loco filiæ est,[q] neque nepotis, aut pronepotis vxorem.[r]

6 Incestuosis coniunctionibus, quibus nec spes veniæ, nisi à fornicatione separentur, attribuuntur,[s] si quis relictam fratris, quæ plenè eius vxor extiterit, carnali coniunctione polluerit;[t] quod & in sponsa fratris locum habet, si frater germanam sororem in vxorem acceperit,[u] aut sororis filiam, aut ex ea neptem fratris filiam, aut ex ea neptem,[x] aut consobrinam suam,[y] aut vxoris suæ.[z] Non est autem necesse admonere idipsum in abominanda patris, & filiæ; matris, & filij coniũctione; satis enim natura vltra iura id edocet.[aa]

### *SCHOLIA.*

a De his omnibus in l. 1. 2. 3. l. stemmatum, 9. l. iurisconsultus, 10. de gradib. affinib. ff. Quomodo autem computentur istæ personę cõsanguinitatis per generationes quoad matrimoniũ, & aliter, quàm iure ciuili, in collateralibus, docetur in can. series consanguinitatis, 1. & can. ad sedem Apostolorum, 2. & sequentib. 35. q. 5. & ibi frater, & soror dicuntur esse in primo gradu, seu vnam facere generationem, vt filij fratrum secundam; & ita secundum gradum; nepotes ex fratribus tertiam; pronepotes fratrum quartam: sicque computatio graduum ibi incipit à fratribus ipsis à primo gradu, c. tua nos duxit, 7. de consanguini. & affinit. c. series, 27. & c. licet in principio, de testibus. Quando agitur de linea æquali, vel de personis computandis,

putandis, quæ sunt in eodẽ gradu, vt frater, & soror sunt in linea æquali, item duo filij duorum fratrum: quemadmodum contrà in linea inæquali sunt frater, & filius, filiáve fratris nam frater est in primo gradu; filius, filiave fratris in secũdo: fitque diuersa computatio lineæ æqualis. Siquidem in æquali sic dicimus; *Quoto gradu vnus ex contrahentibus distat a communi stipite vno patre, vt auo: toto gradu, stipite dempto, distat ab eo, de cuius cognatione quæritur: iure pontificio, non duplicato gradu, vt iure ciuili*, c. quod dilectio, 1. de consanguin. & affinit. In linea verò inæquali, veluti si agatur de fratre, & nepote ex fratre, sic dicimus, *Quoto gradu remotior gradu distat a communi stipite, toto distat ab eo, de cuius cognatione quæritur*, c. fin. de consanguin. & affinita.

b verba ex Modestino Iurisconsul. in l. non facilè, 4. §. cognationis substantia, de gradib. affinita. ff. explicantur in ca. pon ò, 35. q. 5.

c verba habentur in can. nullum, in 1. & 2. sic incipit ca *nec eam*, ca. sanè, ca. progeniem ca. penul. 35. q. 2. & de affinib. in ca. qui desponsatam. §. final. 27. quæst. 2.

d vt vsque ad quartam generationem in ca. de propinquis, 35. q. 3. c. 1. de consanguini. & affinita. lib. 4. tit. 14. interdum vsque ad septimam generationem, vt in ca. progeniem, 16. ca. de consanguinitate, 17. ca. nulli ex propinquitate, 19. eadem 35 q. 2. Fuit aliquando Anglis permissum matrimonium in quarta, & quinta generatione, ca. quædam lex terrena, 20. eadem 35. q. 2. quod prohibitum in cap. contradicimus, 21. ead. q. 1. & in Concilio Vormacensi, c. 32. vnde sumptus est canon, in copulatione, 18. eadem 35. q. 2. Refert rursum Isidorus lib. 9. Etymologia. ca. 6. ex Diuo Augustino, li. 15. de Ciuit. Dei, c. 16. & in ca. 1. 35. q. 4. vsque ad sextum generis gradum consanguinitatem in matrimonij prohibitione constitutum: vt sic sex ætatibus, mundi generatio, & hominis status finitur, ita propinquitas generis tot gradibus terminaretur.

e c. non debet, 8. de consanguinita. & affinita. vide Beatum Thomam latè in 4. lib. Sententiarum distinctio. 40. q. 1. ar. 4. Quidam hanc prohibitionem etiam veram intelligunt inter descendentes, vsque ad quartum gradum tantùm, vt inter collaterales: alij ex Theologis in collateralibus tantùm locum habere autumant, existimantes inter ascendentes, & descendentes prohibitionem extendi vsque ad infinitum. vide l. nuptiæ, 53. & ibi glossam, de ritu nuptiarum interpretes ad dictum c. non debet.

f dicto c. non debet, in fine. Sic nulla currit præscriptio contra matrimonium, vt olim currebat, sicut notat Glossa. Sicuti nec præscriptio locum habet contra votum, can. quod Deo patri, 33. q. 5. c. sicut nobis, de regul. neque consuetudo permittens matrimonium contra prohibitionem admittitur: sed tanquàm corruptela reprobatur, ca. quod super, 4. de consanguinit. neque in matrimonio excusat, in c. fi. de sponsa. duorum. Quamuis aliquando consuetudo, quæ personas alioquin legitimas ad contrahendum reddit illegitimas, si oriatur ex non obseruantia eius scandalum, retineatur, in c. 1. & c. super eo, de cognatio. spiritual. ca. obiiciuntur, 32. q. vbicunque enim consuetudo est rationabilis circa matrimonium, & non potest prætermitti sine scandalo potest autem seruari sine peccato mortali, ea iuri præiudicat, dict. c. super eo, de cognat. spiritu. & c. quod dilectio, de consanguini. & affin.

g dict. c. non debet, in fine, vbi & ratio rationis adiicitur, tanto grauiora esse crimina, quò diutiùs detinent animam alligatam, vt & in c. fi. c. quanto, de consuetud. in capit. non satis, & sequenti. de Simonia.

h e. de infidelibus, 4. de consanguini. & affini. c. gaudemus, de diuort.

i in c. 1. & in dicto c. non debet, de consang. & affini. vbi explicatur copiosè per Glossam ad verba, *in secundo*, quid sit primum, secundum, tertium genus affinitatis, sitque interim exemplum, vxor fratris mei est mihi in primo genere affinitatis in primo gradu: mortuo verò fratre meo, si vxor eius alteri nubat, ille erit mihi in secundo genere affinitatis, & si iterum mortua vxore fratris mei, secundus eius vir aliam ducat, erit illa mihi in tertio genere affinitatis, & c. cum quibus etiam olim consistebat prohibitio contrahendi matrimonij, ca. de propinquis, c. penul. §. item illud Fabiani, 35. q. 2. dict. capit. non debet.

k capit. quod super his, c. de consanguini. & affini.

l ca nec eam, 35. q. 3. iure ciuili tantum ex nuptiis, l. 4. §. affines, de gradib. affinit.

m & in matrimoniis ius naturale, & pudor inspicitur: ita non licet patri naturali filiam ducere, l. adoptiuus, 14. § seruiles, de ritu nuptia. nec vulgò quæsitam sororem: & in summa nihil interest ex iustis nuptiis cognatio, descendat an non, l. & nihil interest, 54. de ritu nupt. ff. vide Platonem 8. de legib. & 8. de repub.

n c. fraternitatis tuæ, 7. cap. ex literis 8. & sequent. de eo, qui cognouit consanguineam vxor. li. 4. tit. 13. Cæterùm admissus ad copulam, cum emissione etiam seminis, quæ in vas mulieris non est ingressa, non facit affinitatẽ impedientem matrimonium, quanquam ea damnabilis sit, ca. 11. extraordinaria, 35. q. 2. facit c. fin. de sponsal.

o c. de illo, 3. cap. super eo, 5. de eo, qui cogno. consangui. vxor. suæ.

p c. discretionem, 6. & can. tuæ fraternitatis deuotio, 10. eo. tit. de eo. qui cogno. consanguin. vxor. suæ.

q ca. sicut vir, 35. q. 2. §. affinitatis, de nuptiis idem Leuit. c. 18. vers. 15. l. nemini, 17. C. de nupt. lib. 5. tit. 5. l. fi. de cõdict. sine causa, libr. 12. ff. tit. 7. l. si adulterium cum incestu, 38. ad leg. Iul. de adult. libr. 48. ff. titul. 5.

r c. qui desponsatam, 27. q. 2. dicta l. nemini. Quia appellatione nurus non tantùm filij vxor: sed etiam & nepotis, & pronepotis continetur, licèt aliqui has pronurus appellent, l. adoptiuus, 14. § nurus quoque, de tit. nupt. lib. 23. ff. tit. 2.

s in Concilio Agathensi, c. 61. in Arelatensi 3. c. 2. in Epaunensi ca. 30. in Turonico 2. c. 24. in capitularibus adiectis, c. 200. in ca 8. de incestis, 35. q. 2. §. inter eas quoque personas, de nupt. apud Iustinia. l. nemini, 17. C. de nupt. Incestum generaliter dicitur committere, qui ex his, quas moribus prohibemur vxores ducere, acceperit, l. sorores, 39. §. & 1. l. fin. de tit. nupt. iure gentium verò incestum committit, qui ex gradu ascendentium, vel descendentium vxorem duxerit, vel ex latere vetitam, vel affinem. Cur autem lege diuina aliquando fuit permissum nubere proximis, & incestus non fiebat, vt in c. 36. numerorum, non nunc: vide rationes apud D. Augustinum, lib. 15. de Ciuita. Dei, c. 16. & in ca. 1. 36. q. 1. Causas etiam alias cur legibus Romanis vetitum fuerit consanguineas ducere, refert Plutarchus in problematibus.

t dict. can. de incestis. & Leuitici 18. vers. 16. & seq. & ibidẽ quoque vers. 18. *Sororem*, inquit, *vxoris tuæ in pellicatum illius non accipies* Et in l. fi. & l. fratris vxorem, 5. C. de incest. nupt. lib. 5. tit. 5. fratris vxorem ducendi, vel duabus sororibus coniungendi licentia submouetur, & improbatur mos contrarius Ægyptiorum in l. licet, 8. eo. tit. Videnda epistola D. Basilij ad Diodorum, de eo, qui duas sorores duxerit, & c. 18. Aposto. Qui duas sorores, vel consobrinas, vel consobrinam duxerit, clericus fieri non potest. Nouella verò Sisinnij & Xiphilini in iure Orientali vetat, ne quis sororem sponsæ suæ ducat. Permissum tamen quis dixerit, imò iussum populo Israëlitico; vt frater suscitaret semen fratri suo in vxore eius relicta, Deutero. 25. vers. 1. & sequent. Ruth cap. 4. vers. 7. verùm lex illa habebat à Deo necessitatis impositam causam, de qua disputatur in principio 35. q. 1. Et ideò in c. fi. de diuort. lib. 4. tit. 19. ex dispensatione, Liuonensibus de nouo ad fidem conuersis propter infirmam fidem gentis, concessum fuit, vt matrimoniis iam contractis cum relictis fratrum

vterentur

ferentur, si sine prole fratres decessissent: in posterum tamen tali copula inhibita. ca. si quis desponsauerit, 27. q. 2. ca. ad audientiam, 4. de sponsal. lib. can. vna tantùm, §. Ioannes, 16. distinct.

u dict. can. de incestis, 35. q. 2. Leuit. cap. 18. & 20. Diui Martini ca. 14. vt nefandum scelus coniunctionem fratris, & sororis sub grauissimæ pœnæ interminatione damnatum dicitur, in l. 2. si nuptiæ ex rescrip. petantur. lib. 5. C. tit. 8 l. libertinus. de ritu nuptia. ff. l. neminem; 17. C. de nuptiis, §. 2. de nupt. apud Iustinia. l. si stipulor, 35. §. item quod legis, de verbor. obliga. lib. 45. ff. tit. 1. Sic & in epistolis Ouidij Canace de fratre Machario conqueritur.

*Cur vnquam plus me frater, quàm frater amasti,*
*Et tibi, non debet quod soror esse, fui?*

Inter Ægyptios duxit vxorem sororem suam Arsinoem Ptolomæus. Sed Herodianus ait, id factum fuisse contra Græcorum, & Macedonum leges. Sed & Persæ, qui permittebant connubia cum sororibus, & parentibus reprehenduntur ab Aristotele lib. 2. Politico. & lib. 9. de historia animal. cap. 47. à Chrysostomo homilia de Pentecoste, in fine; à D. Augustino q. 61. in Leui. 1 a Tertulliano in Apologetico, c. 9. Suetonius inter flagitia Caij Imperatoris in eius vita refert, quòd sororem Donillam vxoris loco habere voluerit. Eadem prohibitio ducendi sororem extenditur ad sororem vulgò quæsitam, in l. & nihil interest, 54. de rit. nuptia. detestatur & hanc coniunctionem Plato 7. de legib.

x prædictarum personarum coniunctiones prohibentur in dict. l. nemini, de nupt. C. de fratris, & sororis filia etiam in l. fi. C. de incest. nupt. in l. 2. si nuptiæ ex rescrip. petan. C. lib. 5. tit. 8. l. etiam si, 56. de ritu nuptia. & de sororis pronepte non ducenda in l. sororis, 39. de ritu nuptia. §. 3. de nupt. apud Iustinia. quidam existimarunt & iure ciuili aliquando permissum fuisse matrimonium cum fratris filia, vetitum cum sororis filia, etiam si frater, & soror in eodem gradu sint, & filij eorum, vt Vlpiani fragmentum in titulos tit. 5. §. 6. exprimit, sicque obseruatur, l. 38. §. 1. de adulteriis. ff. & l. 39. & 56. de ritu nup. ff. de sororis filia, nepte, & pronepte loqui: & l. fi. de condictio. sine causa. & l. 1. §. 1. de ritu nupt. loqui de auunculo, non de patruo. Erant & permissæ cum fratris filia nuptiæ ante Constantinum magnum, vt liquet ex Concilio Tauro. lib. 12. Prohibuit & Nerua, vt scribit Xyphilinus ex Dione, ne quis fratris filiã duceret. Attamen inter collaterales in tertio gradu matrimoniũ prohibitũ in l. nemini, 17. de nupt. C. Et iure pontificio vsque ad quartũ, quarto incluso, dict. c. non debet, de consanguinit. & affinita. c. literas, de restitutio. spolia.

y quia intra quartum gradum sunt huiusmodi, intra quem matrimonium prohibetur in dict. c. non debet, de consanguin. & dict. c. literas, de restitut. spolia duorum fratrum filij, & filiæ inter se coniungi non possunt, sicque in l. 1. de incest. nupt. Cod. Theodosiano, & Caius lib. 1. Institut. tit. 4. de matrimoniis fratris dicunt amitinos & consobrinos, nulla ratione permitti coniungi, in Institutionibus quoque Theophili, libr. 1. titul. de nupt. δύο ἀδελφῶν, cum negatiua sic scribitur, δύο ἀδελφῶν ἄρρενος ὄντος, ἢ ἀδελφῶν ἀδελφῆς, παῖδες οὐ δύνανται περὶ γάμου συνελθεῖν; id est, *duorum fratrum, vel sororum, vel fratris, aut sororum liberi non possunt mutuò nuptiis coniungi.* Qui locus malè conuertitur per interpretem Latinum, per affirmatiuam, dum ait, *posse inter se nuptiis coniungi*: vertit autem affirmatiuè propter §. duorum autem fratrum, de nuptiis, apud Iustinian. vbi Tribonianus affirmatiuè permittit duorum fratrum, vel duarum sororum filios matrimonio sibi coniungi, vt & permissum in l. celebrandis, C. de nupt. & in exemplo, l. Lucius Titius, §. filiam, ad Senatusc. Treb. & l. qui ex fratribus, de condition. instit. vt & in sacra pagina hæc coniugia videntur aliquando probata consobrinorum, veluti quando Iacob duxit Rachelem, & Liam filias auunculi sui Laban. Erat enim Laban frater Rebecæ matris Iacobi. Verùm hodie iustis rationibus, vt dictum, prohibita coniugia fuerunt iure pontificio consobrinorum, vt in can. Apostol. 18. Qui consobrinam, quam vocat ἀνεψιάν, vxorem duxerit, clericus esse non potest: vide D. August. lib. 15. de Ciuit. Dei, c. 16. Prohibetur & expressè in ca. de incestis, 35. q. 2. vxorẽ consobrinam accipere, & in Concilio Agathensi can. 61.

z de consobrina vxoris non ducenda cauetur in c. iuuenis, de sponsal. & dicetur postea.

aa Existimatur abominabilis coniunctio patris, & matris cum filiis, & inter eas personas, quæ parentum, liberorumque locum tenent, §. ergo non omnes, de nupt. apud Iusti. l. nuptiæ, 53. & l. fi. de rit. nupt. ff. l. nemini, C. de nupt. etiam si ut filia vulgò quæsita, l. adoptiuus, 14. §. vnde nec vulgò, & l. nihil interest, 54. de rit. nuptia. vide quædam singularia, quæ hac de re tradidimus lib. 19. Syntagm. iuris, c. 11. vbi de nefariis coniunctionibus, & diuinis pœnis earum egimus.

## CAPVT XII.

*De dispensatione in prohibitione matrimonij.*

CÆTERVM in prohibitionibus matrimonij, dispensatio in contrarium aliquando à summo Pontifice impetratur, per quam inter consanguineos, & affines ex vera, & legitima causa, singulari iure matrimonia permittuntur, & tolerantur. a

### SCHOLIA.

a Exempla ponuntur in ca. gaudemus, 8. de diuor. ca. quod dilectio, de consan. & c. quædã lex, §. sed idem, 2. quę 35. 2. ca. ad sedem, §. hanc comparationem, 35. quæst. 5. verùm quæritur in quoto gradu possit dispensare summus Pontifex inter cognatos: itaque inter descendentes, & ascendentes non posse dispensare in linea recta in nullo gradu, absolutè putant, vt Hostien. Ioannes Andræas ad dict. ca. non debet, de consangui. & affin. quod proculdubiò iure ciuili Romano probatur, in l. nuptiæ, de rit. nup. alij inter Theologos distinguunt. In collateralibus verò quidam dicunt nec summum Pontificem dispensare in primo, vel secundo gradu posse, glossa ad ca. proposuit, de concessio. præben. glo. ad c. literas, de restitutio. spoliator latiùs Gloss. in ca. pictatium, 30. q. 3. quia non possit summus Pontifex in gradibus iure diuino prohibitis dispensare, d. c. literas. in Leuitico autem c. 18. vers. 9. & seq. prohibebatur: Non reuelabis turpitudinem sororis tuæ ex fratre, siue ex matre, quæ foris, vel domi genita est. Dicunt autem etsi nihil ibi additum fuerit expressè de filia sororis, tamen filiã sororis, appellatione sororis contineri, c. quæritur cur Patriarcha, 22. q. 2. In 3. autẽ gradu aiunt, nõ fuisse prohibitum iure diuino matrimonium, & ideò dispensasse Gregorium in eo, in ca. quædam, 33. q. 3. affert Glossa ad d. can. pictatium, scriptum esse in Leuit. c. 18. Non reuelabis turpitudinem sororis tuæ, & filiæ eius. Quod tamen falsum est, neque ita scriptum inuenitur de sororis filia. Quamobrem alij, vt dictæ Glossæ cap. proposuit, & c. pictatium, dicunt, verùmque putant in Leuitico quidẽ fuisse prohibita coniugia inter ascendentes, & descendentes, non inter collaterales, & ideò posse Papam in secundo gradu inter collaterales dispensare, sicque tradunt in ca. quæritur, 22. q. 2. eam ductam fuisse cum qua dispẽsatum fuisset in secundo gradu; facessit tamen c. literas, de restitutio. spolia. vbi asseritur non posse Papam in 2. gradu dispensare. Sed explicant illa verba, *non potest*, id est: *non vult*, vel *non expedit*, vel *non potest de facili*: vt notat ibi Gloss. ad verb. *non potest*. & in ca. si Paulus, 32. q. 5. in Glossa ad verbum, *suscitare*: eò quòd summus Pontifex, si velit, potest dispensare supra ius ex plenitudine potestatis in his, quæ

his, quæ non ſunt contra articulos fidei, & quæ non lædunt generalem ſtatum Eccleſiæ, cap. propoſuit, de conceſſ. præbend. accepta à Deo poteſtate, Clem. paſtoralis, §. fi. de ſententia, & re iudica. D. Matth. cap. 6. Et quamuis aliquid dicatur nō poſſe ex ſua perſona, poteſt tanquam vicarius Dei, vt dicitur in ſimili in cap. inter corporalia, de tranſlat. Epiſcop. Erant olim gradus prohibitionis matrimonij vſque ad ſextum, & ſeptimum reſtricti, hodie vſque ad quartum, c. non debet, de conſang. quo fit, vt quia ſummus Pontifex potuit reſtringere, quod poterit & in illis diſpenſare; quia eius eſt interpretari, cuius eſt & condere, l. 1. & fin. Cod. de legib. neque per Conciliorum, vel canonum decreta, à prædeceſſoribus Pontificibus conſtituta cenſetur adempta poteſtas ſucceſſori Pontifici diſpenſandi, c. innotuit, 20. de electio. Sed & in ſecundo gradu collateralium diſpenſatum inuenimus ex cauſa, in cap. gaudemus, de diuor. c. de infidelibus, de conſanguin. & affinita. c. fi. qui filij ſint legit. in ca. quædam, 35. q. 3. Refert Martia. in l. qui in prouincia, 57. de rit. nuptiar. Marcum, & Lucium Imperatores diſpenſaſſe in matrimonio Flauiæ Tertullæ, quæ auunculo nupta erat: quia ignara iuris ab auia huic matrimonio iuncta erat, & cum eo permanſerat quadraginta annos, & ab eo liberos ſuſcepiſſe, atque filios legitimaſſe. Inuenitur & diſpenſatio facta à Cæſarib. in l. fi. ſi nup. ex reſcrip. petant. Diſpenſatū & per illos in iuſtis matrimoniis in l. ſi ſenatorij, de rit. nup. Hodie autem diſpenſatio impetratur à ſolo ſummo Pontifice in gradibus prohibitis: quia hæc cognitio eſt iuris eccleſiaſtici, vt cōtra interdictum Eccleſiæ, & ſacrorum canonum contracto matrimonio, in Concilio Triden. ſeſſio. 24. ca. 12. Si tamē agetur de pœnis ciuilibus impoſitis à iure ciuili matrimonium interdictum contrahentibus, in caſibus, in quibus matrimonium quidem nihilominùs contractum tenet; ſed pœnæ ciuiles non euitantur: vt in c. 1. de ſponſalibus: tunc diſpenſatio in his eſſet quoque à principe ſæculari impetranda, & non à ſummo Pontifice, vt in l. ſi tutor, C. de interd. matrimo. Poſſet & proponi exemplum in matrimoniis contractis à filiisfamilias, inuitis, & inuitis parentibus contra edictum Henrici 2. eius nominis Regis in Gallia: ad euitandas enim eius pœnas adeūdus eſſet princeps. Idipſum ſi de legitimatione filiorum, quod pertinet ad bona temporalia ageretur, cap. per venerabilem, qui filij ſint legitimi, l. qua in prouincia de ritu nupt. ff. Notat Panor. ad c. propoſuit, numero 16. de conceſſio. præben. quod Papa nunquam poſſit diſpenſare inter aſcendentes, & deſcendentes, in ſecundo gradu: inter exiſtentes verò in linea collateralū æquali diſpenſare in ſecundo gradu, non ſi ſint in linea inæquali, vt ecce cum filiis duorum fratrum, vel cum conſobrinis poterit; quia ſint in ſecūdo grado in linea æquali. at cum patruo, & nepte, quæ eſt fratris filia, non poteſt: quia ſunt in linea inæquali, & frater eſt in primo, neptis in ſecūdo gradu. Vide Ancharan. conſil. 574. & notata in c. literas, de reſtitutio. ſpolia. in c. gaudemus, de diuort. & de intellectu cap. gaudemus, Sotus lib. 4. ſententiarum, diſt. 40. q. 1. art. 4. Notatur vt impius Heraclius Imperator à Sabellico, lib. 6. Ennea. 8. & à Pomponio Læto quòd filiam ſororis in vxorē duxerit; item & à Cornelio Tacito. li. 12. Annaliū, Claudius Cæſar, quòd neptem Agripinam duxerit. Sic enim ſcribit: *Pactum inter Claudiū & Agripinam matrimonium iam fama, iam amore illicito firmabatur, necdum celebrare ſolennia nuptiarum audebat, nullo exemplo deductæ in domum patrui fratris filiæ. Quin & inceſtum, ac ſi ſperneretur ne in malum publicum erumperet, metuebatur.* Et paulò poſt refert Vitellium, vt Senatū inclinaret ad conſenſum eius matrimonij dixiſſe, vt ſtatueretur documentum, quo vxorem Imperator acciperet. At, inquit, noua nobis in fratrum filias coniugia, ſed aliis gentibus ſolennia, nec vlla l. prohibita, & ſobrinorum diu ignorata tempore addito percrebuiſſe. Subiicit deinceps decretum factum fuiſſe in eius gratiam à Senatu, quod erat veluti diſpenſatio, quo iuſtæ inter patruos, fratrumque filias nuptiæ etiam in poſterum ſtatuerentur, verùm non eſſe repertum, niſi vnum, talis matrimonij cupitorem, Taledicum Seuerum equitem Romanum, quem pleriqúe Agripinæ gratia impulſum ferebāt. Diſpenſatur ipſo iure cū filiis natis ex inceſtuoſo concubitu, vel ex illegitimis nuptiis, vt perinde ac ſi ex iuſto, & legitimo matrimonio nati eſſent, habeantur: ſi matrimonium, quod poſteà diſſoluitur ob impedimentum deinde cognitum, publicè ex more Eccleſiæ fuerit contractum, nullo obiecto impedimento, aut cognito à contrahentibus, ſaltem ab vno illorum, c. 2. c. ex tenore, c. referente, qui filij ſint legitimi. Cæterùm vbi impedimentum cognitum eſſe cœperit, debent à coniunctione ſeparari, qui tale matrimonium contraxerint, vel diſpenſationem pro retinendo matrimonio impetrare, quæ aliquando ex graui cauſa conceditur. Alioquin ſi clandeſtinè matrimonium fuerit contractum inter conſanguineos, vel alioquin prohibitos: quamuis neſciuerint impedimentum: tamen præſumuntur ſciuiſſe, & ideò ita contracto matrimonio non poſſunt dici legitimi filij inde nati, etiam ante obiectionem impedimenti: c. cūm inhibitio, de clandeſtin. deſponſ. Gloſſa in c. referente, qui filij ſint legitimi; ideò legitimatione egent, & matrimonium diſpenſatione. In diſpēſatione quoque, & prohibitione matrimonij ratione cognationis ſpiritalis, obſeruandum in primis erit Concilium Triden. ſeſſio. 24 de refor. matr. cap. 2. quod abrogauit prohibitionem inter baptizatum, & filiam patrini ſui, interque matrinæ filiam, & baptizatum, & voluit iuxta ſacrorum canonum inſtituta inter ſuſcipientes à baptiſmo, & baptizatum, baptizatique patrem, & matrē contrahi tantùm cognationem ſpiritualem: quò pertinet ca. ſuper quibus, ca. pictatium, ca. fi. 30. q. 1. c. 1. ca. ſuper eo. & ferè 10. titul. de cogna. ſpirituali. Poſſunt etiam hodie iungi matrimonio patrinus, & matrina vnius ſuſcepti: ita maritus, & vxor ſimul vnum ex fontibus leuare poſſunt. facit textus cum Gloſſa in c. fin. 30. q. 4. Refert & Papus Tomo 3. Notatiorum lib. 4. titulo *des lettres, & desſences de mariage*, Senatum Pariſienſem 28. Aprilis contra quendam Senatorē, qui ſub prætextu futuri matrimonij impragnaſſet quandam viduam, & voluit aduerſus matrimonium excipere, quòd vnum ex filiis eius leuaſſet in ſacro baptiſmate, ſtatuiſſe, non obſtante exceptione, quòd is adiret ſummum Pontificem & obtineret diſpenſationem eam ducendi. Maritus, & vxor affines inter ſe non ſunt: ſed ſunt principium affinitatis, l. non facilè, §. affines, de gradib. affinita. c. 1. de ſponſalib. & matrim. In diſpenſatione aliorum impedimentorum rectè Angelus Clauaſius in verbo *matrimonium*, 3. in 18. impedimento, reſoluit, quòd quædam ſunt impedimenta, quæ remouent conſenſum: ſicut eſt impedimentum erroris perſonæ, & ſtatus libertatis, metus, coactionis, priuationis mentis, & ſenſus, in quibus quemadmodum ſummus Pontifex non poteſt ſupplere conſenſum, ſine quo non eſt matrimonium; ſic nec in ipſis poteſt diſpenſare, vel ipſa impedimenta tollere. Alia verò ſunt impedimenta ex ſtatuto Eccleſiæ, cuiuſmodi ſunt interdictum feriarum, voti, caſtitatis, agnationis ſpiritalis, vel legalis, criminis, diſparitatis cultus, ordinis, publicæ honeſtatis, impotentiæ coëundi, conſuetudinis, conſanguinitatis, affinitatis, in quibus ſummus Pontifex poteſt diſpenſare.

## CAPVT XIII.

1 *De ſeparatione matrimonij contra prohibitionem contracti ob cognationem.*
2 *Ob cultus diuini diſparitatem.*
3 *Ob adulterium.*

Si quan

Digitized by Google

SI quando [a] coniuncti se separari propter cognationem propinquitatis petierint, duobus, vel tribus testibus, qui de eadem consanguinitate superfint, vel totidem senioribus, vel melioribus viris loci eiusdem, idipsum debet comprobari. Probatio autem testium debet fieri duplici adhibito iuramento. Primùm, vt iurent [b] se non priuato odio, neque amicitia, neque pro aliquo commodo, quod habuerint, vel quod habent, vel habituri sint, ad hoc iurandum se inductos: sed sicut ipsi dicunt rei veritatem accepisse à maioribus suis, & credere ita esse. Admittebatur & hoc ipsum testimonium antiquitùs de auditu, quando ad septimum vsque gradum prohibitio matrimonij extendebatur, cùm propter hominum breuem vitam testes de vsu deponere non possent.[c] Postquàm tamen prohibitio reducta est ad quartum tantùm gradum,[d] hoc genus testimonij reiectum fuit, de auditu, in concilio generali: [e] nisi forsan personæ graues extiterint, quibus meritò sit fides adhibenda, & ante litem motam testificata didicerint ab antiquioribus suis, non vtique ab vno solùm; [f] quia is non sufficeret, si viueret; sed duo ad minùs exigerentur, nec etiam se didicisse ab infamibus, & suspectis: sed à fide dignis omni exceptione maioribus sufficit dicere, cùm satis absurdum videretur eos admitti, quorum repellerentur authores.[g] Subinde postquàm iurauerint quòd non odio, amore, vel lucro ad testificandum accedunt, debent [h] deponendo personas expressis nominibus, vel demonstratione, vel circumlocutione sufficienti designare, & ab vtroque latere singulos gradus data computatione distinguere, & deponere se vidisse personas, vel saltè in vno prædictorum graduum constitutas pro consanguineis se habere. Tolerabilius est enim aliquos contra statuta hominum dimittere copulatos: quàm coniunctos legitimè contra statuta Domini separare.

2 Facit & cultus diuini disparitas, ne Christiani nominis persona possit coniungi Iudæo, pagano, seu gentili.[i] Et si quando ex gentilibus coniugatis, vel Iudæis, alter velit amplecti fidem Christianam, alter nolit: neque possit etiam habitare cum fideli sine contumelia Dei, aut si infidelis velit trahere fidelem ad peccatum mortale, poterit tunc qui ad fidem conuersus est, non aliter, cum alio, aliàve matrimonium contrahere. Si tamen antequàm cum alio, aliàve contraxerit, relictus in infidelitate conuertatur quoque ad fidem, tenetur eius matrimonium retinere.[k] Cæterùm si vnus ex fidelibus coniugibus labatur post contractum matrimonium in hæresim, vel in infidelitatem, non ideò tamen dissoluetur matrimonij vinculum: quinquam remanente vinculo possint aliquando separari quoad thorum.[l] Diuersitatis ratio est: quia licèt inter fideles matrimonium verum sit: tamen non est ratum & dissolubile est. At inter fideles contractum, verum, & ratum est, & ideò postea insolubile.[m]

3 Meretricem quoque ducere, quàm nullo pacto à luxu carnis suæ reuocare non valeas, & ita fidem coniugij, seruatura non sit, prohibitum fuit: [n] eam verò, quæ ad frugem melioris vitæ, coniugio properat nubere, ducere, meritum est, & inter opera charitatis, & proficit ducenti ad remissionem peccatorum: verùm per adulterium non vinculum dissoluitur matrimonij, quamuis thorus, & cohabitatio separetur, donec iusta fiat reconciliatio.[o]

*SCHOLIA.*

a Hæc, quæ sequuntur, sunt ad verbum in c. quoties, 5. de testib. li. 2. titul. 20. simile in c. 1. 2. 4. & can. de Parentela, 5. c. episcopus, 7. c. seq. 8. de Parentela, 35. quæst. 6.

b dicto c. quoties, & c. licet, 47. § si. de testib.

c dict. c. licet, & l. non facilè, de gradib. affinit.

d dict. c. licet, & c. non debet, de consangui. & affinit.

e quod ponitur in dict. cap. licet. 47. de testib. quódque ibi explicat Guido Papæus, & Dominicus in c. priscis, 55. distinctio.

f Vnius testimonium non probat hîc vt & in can. 4. si duo, 35. q. 6. c. licet vniuersis, 23. de testib. & in aliis negotiis, l. iurisiurandi, 9. § 1. de testib. C. lib. 3. tit. 20 l. maritus, 2[illegible] de quæstionib. lib. 48. ff. tit. 18. nisi matrimonium non esset perfectum: nam tunc vnius testimonium impediret contrahi: quamuis perfectum non dirimat, c. super eo, 22. de testib. c. cùm in tua diœcesi, 27. de sponsal.

g l. vbi numerus, de testib. ff. c. licèt vniuersis, 23. eo. Matthæi 18. Lucæ 17. in ore duorum, vel trium sit omne verbum.

h Hæc, quæ sequuntur, ponuntur in dict. c. licet, 47. § fi. de testib.

i c. omnes, c. caue, 15. & sequentib. 28. q. 1. ex Concilio Agathensi, c. 40. & 67. & diuo Augustino 1. de Ciuit. Dei, c. 12. 13. 14. ex Concilio Laodicensi, c. 31. Aruernensi c. 6. Aurelianensi 2. c. 19. Nec obest quòd Moses duxit Æthiopissam. § item obiicitur, 2. q. 7. quia illud fuerit factum in figuram, quòd Christus sibi copulaturus esset Ecclesiam ex gentibus, § his itaque, 2. q. 7. & ideò nec licuit posteà, 3. Esdræ, c. 8. & 9.

k c. quanto, c. gaudemus, de diuort. vbi hæc latiùs explicantur, can. 1. & 2. & c. idololatria, 5. & aliis sequentibus, 28. q. 2. c. sic enim, 28. q. 1. c. si infidelis, 7. & c. iam nunc, eadem 28. q. 1.

l in dict. c. quanto, & c. 2. de diuort. vide Concilium Tridentinum, sess. 24. de sacramento matrimo. c. 5.

m in dict. c. quanto, c. omnes, 14. § item cùm dicitur, 28. q. 1. dicitur non esse veram pudicitiam hominis infidelis cum coniuge sua, quantum ad effectum ad præmium, videlicet æternæ salutis.

n c. apud misericordem, 10. § fi. c. non enim, 11. & c. integritas, 13. § fi. 32. q. 1. c. inter opera, 20. de spons. Hier. in Oseam lib. 1. c. 1.

o c. 3. & fi. de adulteriis, cum simil. de quibus dicemus, Deo fauente, c. 15. in Glossa l.

## CAPVT XIIII.

*De aliis prohibitis matrimoniis separandis.*

SEparatur & de facto contractum matrimonium, in quo error interuenerit in persona,[a] & in conditione status libertatis.[b] Sed & si quis alterius vxorem, viuente marito, per adulterium polluerit, & ei viuente viro iurauerit de ea ducenda in vxorem post mortem eius, prohibetur ei tale matrimonium,[c] vt neque licet contrahere matrimonium cum ea, cum qua quis, sibi de

facto viuente propria vxore, matrimonium contraxit. Si adultera est quippiam in mortem vxoris eius machinata, siue fidem dederit, aut non dederit, quòd ea mortua ei esset nuptura, hæcque prohibitio ex canonibus perpetua est,[d] aliquando etiã prohibitum fuit raptæ raptori se coniungere, fuitque hoc matrimonium anathematizatum: [e] postremis tamen temporibus permissum, si prior dissensio transeat posteà in consensum, nisi aliud impedimentum aliunde prohiberet. [f]

### SCHOLIA.

a Veluti si quis putans eum certa contrahere, altera ei supponatur, vt quando pro Rachele supposita est Lia Iacobo, Geneseos c.29. quia errans non consentit, c. cùm locum, de sponsalib. l. si quis per errorem, de iurisd. omnium iudic. personæ itaque error debet esse, quando altera, vel alter pro alia, aliòve, in quam, quémve quis consentit tantùm, subiicitur, in can. in aliquibus, 29. q. 1. & hic error dirimit matrimonium: non autem si error sit circa qualitatem personæ, vt in dignitate, vel in virginitate, vel corruptione, vel bonorum eius, vt docetur in principio, 29. q. 1. vbi hæc explicantur. Quando tamen repudium liberum erat tempore Mosis, Deut. 21. vers. 14. qui despondisset sibi in vxorem virginem, si talem non inuenisset, poterat eam dimittere.

b Vt si inuenerit coniugem seruilis conditionis, quàm existimauerat liberam, dummodò postquàm eam conditionem resciuerit, nec verbo, nec facto in coniugem posteà consenserit, c. fi. de coniugio seruorum, lib. 4. ti. 9. nam qui posquàm sciuerit ancillam vxorem, quam putauerat contrahendo liberam, si eam cognouerit, non soluetur matrimonium, quod iure hoc valet etiam inter seruos, & ancillas seu inter liberos, & seruos. c. 1. & 2. eod. ti. vide Sotum lib. 4. Sententiarum, 35. dist. q. 1. art. 2. can. si quis liber, c. 2. si quis ingenuus, 4. c. si fœmina, 3. 29. q. 2. Si autem tempore nuptiarum ambo coniuges fuerint liberi, & alter illorum postea malitiosè seruum, vel ancillam se fecerit, non soluetur matrimonium antè contractum, c. pe. 29. q. 2.

c can. relatum, 4. 31. q. 1. ideò separatur hoc matrimonium, c. ex literatum, 4. c. cùm haberet, 5. de eo, qui duxit in matrimo. quàm priùs pollu. per adult. li. 4. tit. 7. c. in primis, 2. q. 5. c. de coniugali, 27. q. 2. Requiruntur autem antequàm matrimonium cõtractum cum adultero, vel adultera separetur, primùm quòd eius maritum, cum qua contractum est viuente illo, is, qui contraxit, viuere sciuerit: non aliter, c. 1. de eo, qui duxit in matrimo. quàm priùs poll. per adult. Secundò requiritur vt cum datione fidei de alia ducenda, quæ fecerit viuere aliam primam, coniunctum sit adulterium, alioquin sola datio fidei sine adulterio non constituit impedimentum, c. significasti, 6. & c. fi. de eo, qui dux. in matrimo. quàm priùs poll. per adul. c. 1. 31. q. 1.

d c. super hoc, 3. de eo, qui duxit in matrimo. quam poll. per adul. vide beatum Thomam in 4. sententia, 37. d. q. 2. art. 2. c. si quis viuente, 31. q. 4. quibus in locis duo obseruantur concurrere debere in resolutione proposita: primùm, vt machinatio in mortem coniugis prædefuncti facta fuerit ab eo, vel ea, qui quæve priore coniuge viuente de facto matrimonio coniungitur, & deinceps vt re ipsa coniugis mors secuta fuerit cum illa machinatione: nam si sine illa machinatione matrimonij futuri causa, aliunde maritus, vel vxor fortè fortuna moriatur, vel occidatur, non soluetur matrimonium, vt probatur ex Cõcilio Tribureosi, c. 40. & c. 51. cap. de coniunctio. infidelium. lib. 3. ti. 33. in Concilio Meldensi, c. 69. Nec hic officit obiectio, quòd Dauid machinatus sit in mortem Vriæ mariti Bethsabeæ, cum qua commisit adulterium, & nihilominùs eam duxerit mortua Vria, 2. Regum 11. c. & can. si post ordinationem, 12. §. è contrà, 50. dist. Nam in veteri Testamento multa permittebantur, quæ in perfectione Euangelica expuncta sunt, c. si qua fuerit, 7. §. sed obiicitur, 31. q. 1. Sed & tunc permissum: quia Ecclesia nondum prohibuerat, vt in aliis pluribus obseruatum est, c. obiiciuntur, c. Dominus, 2. q. 4.

e c. statutum, 34. can. Atho, 47. & c. raptus, 27. q. 4. idque docetur tota 6. q. 2. nominatim in ca. de puellis, 4. ea. q. 2. l. vnica, §. & siue nuptiæ, de rap. virg. li. 9. C. tit. 13. Nouel 43. de muliere raptum passa, & Nouel. 150. de ea, quæ raptori suo nubit, & Nouel. Leonis 35. nisi ante raptum de nuptiis cum raptore fuisset actum, ea. lex illa. 27. q. 2. c. cùm causa, 6. de rapt. quod tamen lex caulis vnica, de raptorib. Co. non admittit, imò prohibet, & punit etiam in eo, qui sponsam suam rapere ausus fuerit: Pontificium Ius contrà, quod & permittebat cum raptore matrimonium, si is de raptu pœnitentiam egisset, ca. nullus, §. fi. cum seq. c. si autem, §. hac authoritate, & can. fi. §. legitimè igitur, 36. q. 3.

f c. fi. de rapt. li. 5. ti. 18. videndum Concilium Chalcedonense, c. 27. Vuormacense, c. 67. & quod nouissimè definiuit Concilium Tridentinum, sess. 24. de reforma. matrimonij, c. 6. B. Thomas 2. 2. q. 154. art. 7. videtur conforme ius diuinum Deut. 22. vers. 29. atque ita explicat D. Hiero. in ca. 8. tria legitima, 36. q. 2. D. Ambros. in apologia Dauidis, c. 8. vnde sumptus est c. 9. denique eadem 36. q. 2. Admisit & hoc matrimonium Concilium Meldense, ca. 6. sed post pœnitentiam peractam raptus, in ca. si autem, 10. in princ. & §. hac authoritate, 36. q. 2. consentit can. Apostolorum 66. *Si quis (inquit) virginem sibi non desponsatam admota vi detinet, à communione suspenditor; non licitum autem ei esto aliã ducere, sed eam detinet, quam solicitauerit, quamuis paupercula sit.* Videndus & Photius 9. Nomoca. 30. de his, qui matrimonij causa puellas rapiunt, & ca. 93. Synodi in Trullo, & ca. 7. Synod. Chalcedunens. Romani etiam initio vrbis conditæ, à Sabinis sibi vxores rapuerunt, & tandem consentientes parentes in societatem sibi coniunxerunt, vt scribunt Liuius in 1. Plutar. in Romulo. Orosi. li. 2. ca. 4. Dionys. Halicar. in 2. Plin. li. 15. c. 29. Ouid. lib. 3. Fastorum. Virgil. lib. 8. Æneid. August. lib. 3. de ciuit. Dei, c. 17. & lib. 3. c. 3. Hincque posteà institutum à Romulo videtur, vt in posterum, non quidem vero; sed simulato quodam raptu omnis legitimi connubij ritus peragererur. Explicat verò ritus illos Apuleius libr. 4. de Asino aureo. Porrò de raptu sponsæ alterius vide ca. 22. Deuter. & canonem 11. & 12. Synodi Anchiranæ, & epistolam Gregorij Taumaturgij.

## CAPVT XV.

1 *Effectus matrimonij contracti.*
2 *Quatuor in quibus dissoluatur etiam legitimum.*
3 *Quando vxor vel maritus possit repeti, vel non inuitus.*
4 *Solutio matrimonij, aut thori quando.*
5 *Donationum inter coniuges, & dotis reuocatio.*

EX vero, legitimo, nullóve modo impedito matrimonio, sequitur indissolubile vinculum à Deo iniectum, quódque Deus coniunxit, homo non separet. [a] Quod enim anteà diximus, separari matrimonium ex certis impedimentis, non ad ius matrimonij: sed ad factum [b] referri par est. Dissolui enim propriè non dicitur, quod non fuit ligatum. [c]

2 Cæterùm aliquando matrimonium etiam nuptiis contractis: copula tamen non secuta, dissoluetur ingressu religionis alterutrius ex coniugibus, etiam altero inuito, atque ei, qui in sæculo

rema

remanet, si commonitus continentiam seruare noluerit, licitum est alteri matrimonio se coniungere. [d] Quòd si commixtio secuta sit nuptias, non licet alterutri coniugum inuito altero, & nisi ex eius consensu, religionis ingrediendæ prætextu matrimonij fœdera dissoluere. [e] Quin etsi consensus accedat, is, qui relinquitur in sæculo, qui coniugem ingredi religionem consensit, castitatem seruare debet, neque aliis nuptiis viuente cõiuge religionem ingresso, potest coniungi: aliter reuocatur à religione, qui ingressus eam est. [f] Quare quando coniuges religionis causa iuribus matrimonij mutuò sibi renunciant, adesse debent testes, & authoritas Ecclesiæ. [g] Quia & ea constituenda est regula generalis, separationem matrimonij fieri debere ex iudicio Ecclesiæ, seu authoritate episcopi, non propria. [h]

3 Et si quando temerè vxor se separet à marito, aut propria authoritate discedat, debet ante omnia petenti marito restitui, vt contrà maritus vxori, [i] nisi in certis casibus: [k] vt si vxor, quæ repetit virum, sit publicè adulterata, [l] si timeatur de nimia viri vxorem repetentis in eam sæuitia: [m] si dicantur, & probentur coniuges consanguinei in gradu indispensabili: nam restitutio cohabitationis non cogit tunc ad commixtionem: [n] votum vltra marinum ad liberãdam terram sanctam, etiam inuita vxore, permittit abire. [o]

4 Soluetur autem matrimonij vinculum proculdubiò morte alterutrius coniugum. [p] Cæteræ porrò causæ, quæ iure ciuili diuertere permittunt, & matrimonij fœdus dissoluere iure Pontificio, quod diuinum sequitur, [q] non admittunt, & fit intus tantùm separatio thori, non vinculi, vt in hæresi coniugis, [r] furto, homicidio, aliòve crimine, quantumuis graui, [s] in mutua abiuratione, [t] superuenientia mutationis status, [u] si coniunx coniugem ad peccandum incitet. [x] Atque iure hoc extra causas iustas separationis thori, propter vinculum, & coniunctionem indissolubilem, coniuges debitum sibi coniunctionis inuicem exigenti præstare tenetur. [y] Et sine causa diuertens excommunicatur: [z] nisi iracundia diuertens statim redierit. [aa] Reconciliationis autem iuramentum hoc erit, [bb] ab isto die in istam N. coniugem tuam, quàm anteà dimiseras, ita tenebis; sicut per rectum maritus suam debet habere coniugem in dilectione, & debita disciplina, nec eam per vllum malum ingenium separabis: neque ea viuente aliam accipies, sic te Deus adiuuet, & istæ sanctorum reliquiæ. [cc] Cæterùm mulieribus, cùm pro aliqua licita causa à propriis viris fuerint separatæ, totam dotẽ reddi debere statutum est, [dd] vt contrà viris, donata propter nuptias [ee] vxor dotem viro dare, vir vxori donationem propter nuptias facere dicitur secundum legitimas sanctiones. [ff] Si tamen vxor ob causam fornicationis iudicio Ecclesiæ, aut propria voluntate à viro recesserit, nec ei posteà reconciliata nec dotem, nec dotalitium repetere potest. [gg]

5 Donatio porrò, quæ constante matrimonio inter coniuges fit, ex qua alter locupletior: alius verò pauperior efficitur, non habetur firma, priusquàm donatoris præmorientis obitu confirmetur: quæ tamen penitùs euanescet, si reuocetur antè, tacitè, [hh] vel expressè: aut si qui donatum accepit, præmoriatur donanti. [ii] Sanè tamen soluto matrimonio, sicut dos ad mulierem, sic donatio propter nuptias redit ad virum, nisi de consuetudine aliter obtineat, [kk] vel appositum sit pactum de lucranda dote, [ll] vel ex donatione propter nuptias, quod æquale dotis lucro sit: quia hinc inde æqualitas in his metienda. [mm]

*SCHOLIA.*

a Diui Matthæi c. 19. can. an quod in subditos, 2. can. quod Deus, 18. 33. quæst. 2. can. inter corporalia, 2. de translatio. episco. lib. 1. tit. 7.

b c. nuper, 4 de bigamis, lib. 1. tit. 21.

c c. ad dissoluendum, 13. de desponsat. impub. libr. 4. ti. 2. priuatio præsupponit habitum, l. decem, de verbor obligatio. ff. l. Iulianus, de diuort. ff.

d c. verum, 2. c. ex publico, 7 de conuersio. coniuga. lib. 3. tit. 32. vide Sotum libro 4. sententia. dist. 27. q. 1 artic. 4. de Turrecrema. ad ca. feriatim, 32. dist. Ponuntur exempla Macarij, & Alexij in can. scripsit 6. §. ecce quòd coniugati, 27. q. 2. explicatur, & firmatur in c. vnico, de voto, in Extrauag. Ioannis 22. tit. 6.

e canon. sunt qui dicant, 19. cum sequentibus pluribus, 27. quæstion 2. canon. mulier, canon. quod Deum, can. manifestum, 33. quæstio. 5. cap. 1. 10. distinctione, capit. 3. & 4. cap. sanè, 6. de conuers. coniuga. c. cùm causa, §. præterea, de raptori. quibus iuribus emendantur iura ciuilia quæ permittebant solutionem matrimonij per ingressum religionis, § dissoluuntur, Nouella 22. §. prædictis, Nouella 117. §. quod si constante, Nouel. 123.

f ca. quia Agatho, 27. q. 2. c. qui vxorem, 33. q. 5. c. 1. c. cùm sis, 4. c. coniugatus, 5. c. sanè si coniugali, 6. c. vxoratus, 8. c. charissimus, 11. c. ad apostolicam, 13. c. significauit, 8. de conuers. coniug. vide tamen c. dudum, 20. eiusd. tituli.

g c. veniens, 9. de regularib. lib. 3. tit. 39. c. dudum, 20. de conuers. coniuga. Requirit in hoc Episcopi conscientiam, c. 23. si vir, 27. q. 2. ex Synodo Rom. Eugenij Pap. 2. c. 36.

h ca. 10. multorum, 35. q. 6. ca. 1. & 2. 33. q. 2. ex concilio Carthaginensi, cui inter fuit D. Augustinus, c. 30. secundum Gratianum, & Iuonem parte 8. Decretorum, c. 328 & in Concilio Agathensi, c. 25. & c. 27. & 305. neque cuiusque est cognoscere de causis matrimonij; sed periti canonum, c. 1. §. final. de consang. & affinita. & ad Episcopum, & eius officialem: nec ad abbatem, vel alium hæc cognitio ordinario iure differenda, c. accedentibus, 12. de excessib. prælator.

i ca. historia Ecclesiastica, 3. ca. siue de coniugij, 33. q. 2. c. si. 31. q. 2. ca. puto, ca. cùm enim Iudæi, ca. horrendus, ca. præcepit, eod. is tamen, qui a se expulit, non potest petere restitutionem posteà secundum aliquos; quia ipse seipsum spoliauit, can. Agatho, 27. quæstio. 2. argumen. l. si coloni, de agricol. & censit. libr. 11. C. sed contrarium verius esse ait glossa ad c. literas, 13. ad verbum *diuertit*, de restitutio. spoliator.

k quibus alios addit gloss. in principio, 33. q. 2. ad verba, *sed queritur*.

l nam maritus non tenetur admittere adulteram, nec vxor adulterum: & licuè thorum reparat, quamuis vinculum matrimonij remaneat, ca. quemadmodum, de iureiuran. ca. significasti. 4. de diuort. lib. 4. ti. 19. capit. discretionem,

 6. §. nam

6.§.nam etſi, de eo, qui cognouit conſanguin.vxor.ſuæ, ca.dixit,11.quæſt.1.cum ſimilib. Nam, neque ſi velit maritus, poterit impunè retinere adulteram impunitam in matrimonio, quam & accuſare poteſt ex ſola ſuſpicione criminis,c.3.de adulteriis, libr.5. tit. 16. cap. ſi quis vxorem,32.q.1.l.2.Co.de adulteriis, ſi tamen ſeparato matrimonij thoro ob adulterium vxoris, vir poſteà quoque fornicetur, redintegrabitur, c.ex literis, 5. de diuort. cap. intelleximus, 6. & cap. fina. de adult. can. nihil iniquius, can. iniquum, can. indignantur, 32. quæſt. 5. admonnemus autem hîc non contineri mulierem adulterium committentem per raptum compulſam, cùm ob inuoluntarium factum immunis ſit à pœna, in princ. 32. q.5. ca. 1. & ca. reuerà, can. propoſito, §. illæ autem, §. cùm ergo eadem 32.q.5.l.vim paſſam, 9. ad leg. Iuliam de adult. lib. 48.ff.tit.5.

m ca.ſiue,32.q.2.c.ſignificaſti, de diuort. ca. ex tranſmiſſa, 8. de reſtit.ſpolia.lib 2.tit.3.

n c.literas, de reſtit.ſpolia.

o c.ex multa,9.§.in tanta, de voto, & voti redemp. lib.3.tit. 33. in quo eſt ſingularis caſus, in quo vir poteſt emittere votum præter conſenſum vxoris, cùm tamen contrarium conſtituatur pro regula, ca. quod Deo, 33.q.5.c. ſi tu abſtines, 27.q.2.

p c pe.& c.fi.de ſecun. nup.l. 1. de diuort.ff. §. quòd autem ſuper verſ.nuptiarum finem, Nouel.22.

p quod eſt, *quod Deus coniunxit, homo non ſeparet*, c.inter corporalia, de tranſlat.epiſco.cum ſimilib.anteà citatis.

r c.quæſiuit,2.c.quanto,7.de diuor.c. ſimili modo, c. vxor legitima, c.ſi infidelis, 18.q.1.cum ſimil.

s dicto c.quæſiuit, de diuort.c. 2. de his, qui filios occider. can.in coniugio,32. q. 1. ſic emendantur iura ciuilia: vt l. conſenſu, 8.l.iubemus,11.§.inter culpas, de repud.§.maiores, & ſeq.vſque ad §.ſi verò altera, & §.has itaque, Nou. 22.& §.quoniam verò, Nouel.117.

t c.veniens,19.de regulari.

u ca.cuius rei,29.q.2.can.ſi quis,§.fi.& can. ſeq.33.q. 2. quibus corrigitur l.1. de diuort. ff. §. quod ſi iudicis, Nouel. 22.l.5.de bonis dam.l.1.C.de repud.& alia iura ſimilia.

x ca.vxor.can.idololatria,28.q.1.

y ca.noſſe,10.q.1.ca. ſicut, §. inde Apoſtolus, ca. quicquid, 32.q.2.ca 1 ca.ſecundum verba,33.q.5. nempè ſi matrimonium iuſtum ſit: nam in iniuſto hoc locum non habet, ſi liqueat, aut conſtet tale eſſe, c. inquiſitione, 44. de ſent. excom.c.literas,13.§.horum autem,§. qui conſanguinitatis, de reſtitutio.ſpolia. Exemplum proponetur in matrimonio inceſtuoſo, in prædictis iuribus: & ſi qua, marito abſente, alteri nupſerit, quem dubitat num mortuus ſit, an viuat: nam tunc debitum à marito non exigit, ca.2. de ſecund.nupt. Et prohibetur peti, & denegari poteſt ei debitum coniunctionis ex aliquo ſuperueniente caſu, veluti ex inceſtu commiſſo, can. qui dormierit, 27. q.2.cap. qui dormierit, cap. concubuiſſe, 32. q. 7. adhibita diſtinctione, c. tranſmiſſæ, 4. de eo, qui cognouit conſanguineam vxor.ſuæ. & c. ſi virgo, §. fina. cum ca. ſeq.34.q.2. Atque ex ſuperioribus poſſunt aliæ addi exceptiones, in quibus vel dirimitur matrimonium de facto contractum, vel ſeparatur thori coniunctio, vt ex adulterio, ingreſſu religionis cum conſenſu coniugis, ca. lex continentiæ, can. omnino can. Nicæna, 31. diſt. oct. Illud tamen notandum in pluribus iuris locis iuberi abſtinendum à commixtione, & debiti coniugalis exactione, alia cauſa, nempe vel propter honeſtatem, vel munditiam, vt ſi mulier ſit menſtruoſa ſi lactans, can. ad eius, 1. diſt. ca.ſi cauſa,33.q. 4. item propter reuerentiam Sacramenti Euchariſtiæ Sacroſanctæ ſumendæ, ca.1.3.q.4. ex D. Hieronymo in Vigilia Paſchæ, de vſu agni in Sanctorum feſtiuitatibus, ca.1. ca. ſi cauſa, 33. q. 4. ex D. Auguſtino de tempore, de ſecunda Dominica Aduentus in diebus ieiuniorum, & proceſſionis, ca. fratres, ca.31. q.4. in ca. ſi cauſa,5. canon. Chriſtiano, 6. ca. 33. quæſt. 4. ex cauſa quoque orationis, aliiſque quibuſdam conſilium datur abſtinendi à complexibus coniugalibus, quod tamen non vſque adeò obligat, vt ſi contrà fiat, peccetur ideò: imò quamuis aliquando peccet venialiter, qui exigit debitum illis temporibus ex conſilio prohibitis, extra cauſam prolis, vel remedium fornicationis, in quibus non dicitur peccatum: tamen qui reddit debitum petenti coniugi nullo modo peccat, vt notant gloſſæ in principio 33. quæſt. 4. & in prædictis iuribus, quin contra peccaret, ſi non redderet exigenti: ca. ſi tu abſtines, 27. q. 2. ca. quid culpatur, 23. q. 1. neque prætextu orationis voluit Apoſtolus, niſi ex conſenſu ſe fraudare inuicem debito, c. Apoſtolus, 12. 33. q. 4. Ex D. Auguſtino li.1. de adulterinis coniugiis, c.2. can beata, §. pe. can. lex diuina, §. fina. & ſequenti, 7. q. 2.

z can.ſi qua mulier, 30. diſt. cap. præceptum, 32. q. 5.

aa cano.diuortium, de Pœnitentia, diſt.1.l.33. de ritu nupt.ff. l.3.de diuor.l.48.de reg.iur.§.certè ſi qui, Nouel.114.

bb hoc iuramentum ad verbum tranſcriptum fuit ex ca. fi. 35.q.6.

cc formula hæc, *ſic te Deus adiuuet*, &c. ponitur imperfectè d.35.q.fi.& c.illud ſacramentum, 35. q. 6. ſed impletur in ca.ab iſto die, 9. & ca.5. de parentela, eadem 35. q. 6. ca. ſi peccatum, 22. q. 1. Imitabatur autem tempore antiquæ legis, Viuit Dominus, ca. & iurabunt, 22. quæſt. 1. In primitiua Eccleſia, teſtis mihi Deus, & teſtis conſcientia mea, ca. ſi peccatum, eadem 21. q. 1. Alia formula iurandi in ca. 9. quoties, 1. q. 7.

dd c.1.2.& 3.de donatio.inter vir.& vxor. lib.4.tit. 20. Pone exemplum, ſi matrimonium fuerit conſanguineorum ſeparatum, initum per ignorantes vtroſque, vel propter aliud impedimentum ignoratum, vt in ca. propoſuit de coniugio ſeruorum. Nam ſi ſcienter vetitum coniuges contraxerint matrimoniũ, tunc coniuges priuarentur iis, quæ ſibi mutuò dediſſent, (niſi aut minori ætate, aliòve errore excuſentur,) & fiſco deferrentur, c. etſi neceſſe de dona. inter vir.& vxor.l.qui contra. C.de inceſt.nupt.

ee c.etſi neceſſe ſit,5.de donat.inter vir.& vxor.

ff c.nuper à nobis,6.§.fi.eo.tit.de dona.inter vir.& vxor.l.1. & fi.§.ſancimus, C.de dona.ante nup.

gg Hæc ſunt verba ca. plerumque, 4. de donat. inter vir. & vxor. de quibus & videndus Couarruuias, lib. 4. Decret. part.2.c.7.§.5.& Palacius Rubeus in repertorio. rubricæ de donatio. inter virum, & vxor. §. 78. Hoc autem conſtitutum eſt in pœnam adulterij, ſi per pœnitentiam actam non fuerit vxor viro reconciliata: nam ad reconciliationem poſteà maritus quidem monetur, verùm ad eam recipiendam cogi non poteſt, ca. admonere, 32. q. 2. ca. gaudemus, de conuerſio. coniug. Quòd ſi reconciliatio ſecuta ſit, non amittet dotem: quia maritus iniuriam remiſiſſe videatur: poteſt autem remittere, c.3. de adult. lib.5. tit. 6. c. quemadmodum, de iureiuran. ca. quod autem, ca. non erit, 32. q. 1.

hh hæc, quæ ſequuntur, ſumpta ſunt ex c. fi. de donat. inter vir.& vxor. vbi videnda gloſſa ad verbum, *locupletior*. hæc eadem explicantur iure ciuili de donatione inter coniuges inualida, quæ fiat pendente matrimonio, & de confirmatione eius per mortem donantis, in l. donationes, quas parentes, de donat. inter vir.& vxor. Co. Rationes probationis ponuntur in l.1. 2. & 3. de dona. inter vir. & vxor. ff.

ii vt ſi diuortium ſequatur. l. ſed interim, §. ſi maritus, l. cùm hic ſtatus, §. ſi diuortium, de dona. inter vir. & vxor. ff. l. à marito, C. eo. tit.

kk dict. c. fi. de dona. inter vir. & vxor. & dict. l. à marito, Co. eo. & d. l. cùm hic ſtatus, §. ſi ambo, eo. ti. ff.

ll dicto c. fi. de dona. inter vir. & vxor. Sicut conſuetudo ſeruatur in natali ciuitate noſtra Tholoſana, vt præmortua vxore maritus ſuperſtes lucretur dotem: & ſi maritus

vxori

vxori præmoriatur, vxor dotem repetit integram, & lucratur vltra tantumdem ex bonis mariti, quantum media pars dotis est: vocamus illud augmentum, seu incrementum dotis: quamquam sit inæqualitas cum lucro dotis, quæ tamen & ante ius Nouellarum probatur vbique, l.ex morte, 9. C.de pact.conuent.

mm l.ea. fi. de donat. inter vir. & vxor. d. l. ex morte, auth. æqualitas, de pact. con. Cod. §.hoc igitur, de æqua. dotis, Nou.97. l.vnica, §.illo proculdubiò, de rei vxor. actio. C. Æqualitas dotis, & donationis propter nuptias debebat esse in lucro, dict. auth. æqualitas, & l.lege Leonis, 10. de pact.conuen.

# DE TESTAMENTIS, ET VLTIMIS VOLVNTATIBVS.

## TITVLVS XXII.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio.*

EXPEDITIS contractibus, superest vt agamus de Testamētis,& vltimis volūtatibus, & successionibus delatis ex illis: & dehinc de delatis ab intestato, tāquàm de obligatione nata ex quasi cōtractu: quia eo modo, adeūdo hęreditatē hæres obstringitur:[a] pauca tamen delibabimus, quę magìs iure pontificio tractantur; reliqua enim ex iure ciuili, eiúsque legibus haurienda erunt, si egeamus; vbi copiosè enarrantur.[b]

*SCHOLIA.*

a §.hæres quoque, de oblig. quæ ex quasi contract. nascunt. l.ex maleficiis, §.hæres quoque de act. ff. l. apud Iulianum, §.fi. à quib. ex cau. in possess. eatur.

b vt in ff. lib.28. tit.1. de testamentis, lib.6. C. tit. 23. & lib. 2. Instit. tit.10. in Nou.107. & in iure Pontif. li.3. tit.26. in Decret. & li.3. Sext. tit.11. lib.3. Clem. tit.6. & 12. q.3. & 5. in decreto Gratia. & à nobis lib. 42. Syntagm. iur. & 43. vt de materia intestati, lib.44.45. adde de inoffic. test. in ff. & C. & Nouel. de test. imperfectis, &c.

### CAPVT II.

1 *Finitio.*

3 *Et diuisio testamenti, & subdiuisiones.*

1 TESTAMENTVM generali acceptione est mentis, seu voluntatis nostræ testatio.[a]

2 Testamentum aut diuinum, aut humanum inuenitur: diuinum antiquum, nouum æternum.[b] Humanum, & variabile, voluntas nouissima cuiusque hominis iusta, de eo, quod quis post mortem suam fieri voluit.[c] Et iure ciuili hoc, vel paganicum, vel militare est. Paganicum à quocunque non milite factum: quod vel solenne, aut nūcupatiuum dicitur. Solenne adhibita scriptura, & aliis certis solennitatibus fit.[d] Nuncupatiuum verò fit etiam sine scriptura, declarata voluntate coram septem testibus.[e] Militare à solo militare fit, quod quomodocunque fiat, siue cum scriptura, aut sine ea valet, dummodò de eo constet.[f] Sunt & appendices testamenti, vel loco eius Codicilli, veluti parui codices, voluntatis:[g] videtur & is testatus, qui vltimam voluntatem in alterius dispositionem committit:[h]

*SCHOLIA.*

a §.1. de testa. ordina. apud Iustin. vide Gellium libr. 6. c. 12. Vlp. in fragm. tit.20.

b de vtroque in c.cùm Marthæ, de celebra. Missar. Differt antiquum à nouo diuino, in pluribus: vt in veteri pœna, & terror: in nouo venia peccato promittitur, cap. hæc autem, §.proximo, quæstione 4. Dehinc differunt in matrimonij coniunctione, 35. q.1. §. 1. Tertiò in permissione plurium vxorum, & concubinarum, vetita in noua, cap. recurrat, §.his ita, 32. q. 4. Quartò in præceptorum cæremonialium obseruatione, & antiquatione, §. 1. 5. dist. can. non est peccatum, §. his ita, 6. distin. Quintò vetus testamentum virginitatem non probat; nouum commendat dict. ca. recurrat, §.his ita, 32. q. 4. Concordant tamen in moralium præceptorum obseruatione, & decalogo, can. meretrices, 32. q.3. & in aliis quibusdam.

c in c.cùm Marthæ, 6. §.cæterùm, de celebra. Missat. Explicatur & testamenti humani finitio in l.1. de testam. ff. lib. 28. tit.1. & per nos lib.42. Syntagm. c. 2. nouissima voluntas, quæ tempore mortis postrema inuenitur, ca. licet, de constitut. in sext. can. vltima voluntas, 13. q.2. nam eam vsque ad tempus variare licet, & mutare testamenti dispositionem, quæ morte tantùm confirmatur, dict. cap. cùm Marthæ, & l.1. C. de Sacrosanct. Eccles. l.cùm hic status, §. pœnitentiam de dona. inter vir. & vxor. ff. l.si quis in principio, de leg. 3. l.4. de adimen. lega.

d Ponuntur solennitates, vt testamentum vnico contextu fiat, & scribatur, si solenne testamentum, in septem testium præsentia, nomen hæredis manu testatoris, vel testium scribatur, signatur quoque, & sigilletur à testibus, l.hæredes palam, de testa. ff. §. sed cùm paulatim, de testa. ordinan. ff. l.iubemus, C. de testam. §.quia verò, Nou.119.

e §.fi. de testa. ordina. apud Iustin.

f §.1. de milit. testa. apud Iustin. lib.2. tit.11. Toto titulo ff. & C. de militari testamento, & testam. militis. Nos de hoc etiam in lib.42. Syntagm. iur. c. 6. Milites paganis opponuntur, l.36. §.1. de milit. testa. ff. & dicti pagani omnes, qui milites non sunt, vt in l.ius nostrum, de reg. iur.

g §.1. de codicill. libr.2. Institutio. tit.25. & toto titulo C. de codicillis, & in ff. de iure codicillorum. Vide quæ & diximus lib. 43. Syntagm. iuris, c.1. differunt tamen in multis testamentum, & codicilli, l.si idem, C. de codicill. de quibus vide Angelum Clauasium in summa, in verbo, testamenti, nu.7. larga tamen appellatione, codicilli etiam dicuntur testamentum: quia sunt mentis testationes, c.placuit, §.sed aliud, 13. q.2. l.conficiuntur, l.ab intestato, de iure codicill.

h ca. cùm tibi, 13. de testam. lib.3. tit.26. Quod tamen de benignitate canonica intelligendum est: vltimarum porrò voluntatum species ponuntur octo à Guidone Papæo decis.543. prima, testamentum in scriptis: secunda, testamentum nuncupatiuum, l.hac consultissima, C. de testa. l.hæredes palam, eo. tit. ff. Tertia, codicilli, l.fi. & toto titulo de codicillis. Quarta, patris dispositio inter liberos, l. hac consultissima, §.hoc inter liberos, de testa. l. parentibus, Co. de inofficio. testa. Quinta, testamentum militis, l.milites, de militar. testam. l. diuus, eod. titul. ff. Sexta, rustici, l.final. Co. de testam. Septima, donatio causa mortis, l. final. Cod. de donat. causa mort. quando videlicet producta est in esse: alioquin contractibus æquiparetur, vt ait Iason ad l. senium, Co. qui testa. facere possunt. Octaua, epistola l.miles ad sororem, & l. cùm pater, §.donationis, de lega.2. l. & in epistola, C. de fideicom-

 miss.

miss. Sed propriè, si testator nomen hæredis non expresserit, non videtur testamentum condidisse, l. iubemus, §. quod si non fuerit obseruatum, Co. de test. l. proximè, de his, quæ in test. delent. ff. quia hæredis institutio totius testamenti est fundamentum, §. ante hæredis institutionem in de leg. apud Iustinia. Vide tamen de his latiùs glossam ad cap. cùm tibi, ad verbum, *dispositionem*, de testam. & quæ tradit l. illa institutio, 32. de hæred. institut. libr. 28. ff. tit. 5. l. 43. §. 2. de lega. 1. l. 52. in fine, de conditio. & demonstra.

## CAPVT III.

1 *Quæ complectatur vltima voluntas, seu testamentum.*
2 *Institutus qui, & substitutus qui.*
3 *Substitutionum species, & quæ.*
4 *Legatum quid.*

1 IN testamento, seu vltima voluntate, continentur institutiones, & substitutiones hæredum,[a] & legata:[b] vnde instituti, substituti, & legatarij dicti.

2 Instituti in primo gradu dicuntur: substituti in secundo, & reliquis sequentibus scripti.[c]

3 Substitutionum[d] quædam sunt directæ, quædam obliquæ.[e] Directæ sunt vulgaris, pupillaris, exemplaris, compendiosa, reciproca. Vulgaris, quæ à quolibet cuilibet fieri potest, in locum hæredis sibi instituti, si is non sit, vel noluerit esse hæres.[f] Pupillaris, per quam pupillo in sacris patris constituto, datur à patre hæres, casu, quo in pupillari ætate eum contingeret mori.[g] Exemplaris, quæ fit furiosis, vel mutis, ad exemplum pupillaris, si in furore, vel impedimento illo[h] moriantur. Compendiosa, quæ fit filius, vel aliis sub compendio verborum; quandocumque filius meus decesserit, talis sit hæres.[i] Reciproca, quando plures instituti inuicem substituuntur.[k] Obliqua vna est, quæ & fideicommissaria dicitur, quando hæres institutus, qui & fiduciarius dicitur, rogatur de restituenda hæreditate alicui post mortem suam, vel ante.[l]

4 Legatum, est ex hæreditate alicui relicta donatio.[m]

### *SCHOLIA.*

a. vt in c. Raynutius, c. Raynaldus de testa. c. 1. eod. tit. in sex.
b in titulis de legatis, in ff. C. & Institut.
c l. 1. de vulg. & pupill. ff. lib. 28. tit. 6. Substituti illi dicuntur, qui vocantur in locum institutorum, casu quòd non sint hæredes, vel noluerint esse, vel quando post mortem hæredum, vel alio modo vocantur in eorum locum.
d Vide de substitutionum diuisione, & exemplis earum, glo. in §. qua ratione, de pupil. glo. ad c. Raynutius, ad verba, *si absque liberis*, de testa. & quæ nos diximus lib. 42. Syntagm. c. 10. 11. & 12.
e c. 1. de testamentis in sex.
f dicta l. de vulg. & ibi glo. l. vnic. in princ. de caduc. tollen. C. ti. de vulgari, apud Iustin. hæc expirat adita hæreditate per institutum, l. post aditam, C. de impub. nos de illa lib. 42. Syntag. ca. 12. & seq. vsque ad 17.
g l. 2. de vulg. ff. toto titulo de pupill. apud Iust. Pars testamenti paterni est pupillaris substitutio, vt ibidem, & l. patris, de vulg. ff. c. 2. §. fi. de testa. in sex. tractamus & nos de hac pupillari, lib. 42. Synt. c. 17. Hæc expirat cum ætate pupillari, nempe anno 14. in masculis; in fœminis, 12. §. masculo, de pupilla. l. in pupillari, de vulga. ff.
h de hac exemplari, & quomodo sana mente adueniente expiret, & de his, qui possunt furioso substituere, substitutiue, tractatur in l. humanitatis, C. de impub. in §. qua ratione, de pupil. apud Iusti. de ea etiam nos tractamus lib. 42. Syntag. iuris, c. 24.
i l. precibus, C. de impub. nos de compendioso tractamus lib. 41. Syntag. c. 26.
k l. iam hoc iure, & l. Lucius, de vulga. multa de hac reciproca glo. ad c. 1. ad verb. *absque deductione*, de testa. in sex. nos lib. 42. Syntag. c. 27.
l in l. precibus, de impub. C. §. fi. de pupill. substitutio. tit. de fideicommiss. hæreditatib. tractatur de ea in c. Raynutius, & ca. Raynaldus, de testa. l. cohæredi, §. cùm filiæ, de vulga. & in lib. 42. Syntag. iur. c. 28. & seq.
m Accipitur enim legatum ex hæreditate, & singularum rerum donatio est, in testamento, vel alia voluntate vltima facta. l. legatum, 116. de lega. 1. §. 1. de lega. Instit. l. legatum, 36. de lega. 2.

## CAPVT IIII.

*Qui testari, & de quibus possint.*

REGVLA generalis in vtroque iure est, omnes, qui speciali nota non prohibentur, posse testamentum condere.[a] Prohibentur autem, aut natura, aut lege ciuili, vel canonica. Natura prohibentur, qui nec voluntatem, aut sanam mentem habent;[b] vt infantes, impuberes,[c] furiosi, mente capti,[d] prodigi,[e] lege, & canone prohibentur, qui incapaces sunt eorum, quæ iuris ciuilis sunt, vt serui,[f] captiui hostium,[g] deportati,[h] vltimo supplicio damnati,[i] filiusfamilias,[k] nisi maior disponat de peculio castrensi, vel quasi;[l] item ij, quorum bona omnia fisco addicta sunt, ipso delicto commisso:[m] Regulares professi, propter votum abdicationis proprietatis rerum, & paupertatis emissum, etiam si sint abbates:[n] Eremitæ tamen, qui nulli monasterio, & regulæ se dedicarunt, testari possunt.[o] Sed neque testamenta manifestariorum vsurariorum valent, nisi de vsuris satisfecerint, vel cautionem idoneam de satisfaciendo dederint.[p] Episcopi de rebus propriis, & acquisitis ex illis, hæredes, si velint, habere possunt testando: quicquid verò de prouisione suæ Ecclesiæ fuerit, siue de agris, siue de fructibus, siue de oblationibus, omnia in iure Ecclesiæ reseruare debere statutum est,[q] quod & in aliis beneficia habentibus placuit seruari:[r] nisi ex priuilegio, consuetudine, vel alia causa rationabili, fructus pertinerent ad beneficiatum.[s] At generaliter inhibita est in Ecclesia, hæreditaria beneficiorum successio: neque cuiquam permissum est, sibi in beneficio, quod possidet, eligere successorem.[t]

### *SCHOLIA.*

a Est enim edictum de testamentis prohibitorium, omnibus alioquin permissum de rebus suis liberè testari, & in vita disponere, l. 1. C. de sacrosan. Eccles. l. in re mandata, C. manda. l. nemo exterus, C. de iudicib. cum simil. quia & iure gentium, dominia rerum distributa singulis libera concessa, l. ex hoc iure, Co. de iustit. & iur. Prohibetur autem dispositio, seu testandi facultas, vel ex parte qualitatis personæ disponere volentis, naturalis, vel ciuilis, cui non potest congruere testandi ius: voluntatis consideratio, iuris gentium est: solennitatum verò, iuris ciuilis, quo forma disponendi traditur, l. 3. de testament. ff. tit. 1. ad

ff.tit.1.ad l.Falcid.l.1. de iniuſt. rup. ff. vel ex parte rerum, vel aliunde procedit, vt ex inferioribus patebit latiùs.

b In teſtamentis condendis, ex tempore, quo fiunt, integritas mentis exigitur in teſtante, l.2.de teſta.ff.l.3.C.eod.tit. Præſumitur autem quilibet mentis fuiſſe integræ, cùm condidit teſtamentum, maximè ſi notarius, qui excepit teſtamentum, talem fuiſſe retulerit, niſi de contrario doceatur, l.4.C.de codicil.

c In maſculis ætas idonea ad condendum teſtamentum eſt 14.annorum: in fœminis 12.nempè pubertas, l.qua ætate, 5.de teſta.ff. §. prætereà teſtamentum, quib. non eſt permiſſ.facere teſta. apud Iuſtinia. lib.2.tit.12. impuberibus prohibetur autem, quòd nullum animi iuſit eis iudiciũ, l. cùm Prætor. de iudic.ff.

d c.1.de ſucceſſio.ab inteſta.l.in aduerſa, 17. de teſt.ff.§. furioſi, quibus non eſt permiſſ.facere teſt.l.furioſum, C.qui teſtam.fac.poſſunt.

e is, cui bonis interdictum eſt, ſecundum ius.ff. teſtamentum facere non poteſt: & ſi fecerit, ipſo iure non valet. Quod tamen interdictione habuerit vetuſtius teſtamentum, hoc valebit, l.is, cui lege 18.de teſta.ff. §. item prodigus, quib.non eſt permiſſ.facere teſt.quia inſtar furioſi.ſi exitus negotiorum inſpiciamus, habetur, l. 1. de cura.furioſ. atque ei interdicta eſt bonorum adminiſtratio, & alienatio, l.is, cui, de verbor. obliga. Attamen Leo Nouella 39.tit.vt prodigus, quæ ex re ipſius ſint, facere poſſit, non inhibet abſolutè prodigis teſtamentum, & admittit, ſi per eos, diſpoſita redoleant animi ſani iudicium, vt putà ſi proximis, & amicis, pauperibusque bona ſua diſtribuat, ſi ſeruos libertate donauerit, neque, inquit, prodigus dicitur, qui rebus rectè vtitur.

f ca.illud, 13, q.2.l.ſi filiusfamilias, de teſtam.in ff.quia quod attinet ad ius ciuile, ſerui pro nullis habentur, l.quod attinet, de reg. iur. Statuit tamen Leo Imperator, Nouella 38, vt ſerui Imperatoris, de rebus ſuis, quomodo velint, diſponere poſſint. Et interdum quoque alij humaniores domini ſeruos teſtari permittebant, ſed inter domeſticos tantùm. Plinius lib.8.epiſt.16. In fragmentis etiam Vlpiani, ſi quidem Vlpiani ſint tituli, titul.20.in fine.ſeruus publicus, prætereà ſve teſtamenti faciendi habuiſſe facultatem, dicitur in parte honorum dimidia.

g l.eius, qui apud hoſtes, 8.de teſta.ff.l.10.de milita.teſt.ff.§.fin, quib. non eſt permiſſ.facere teſta. Poſteà autem permiſit, & ſtatuit valere captiui teſtamentum, Leo Nouella 40.

h dict. l.eius, qui apud hoſtes, §.1.& 2.de teſta.ff.

i l.qui vltimo ſupplicio, de pœn.ff.

k l.filiusfamilias, & ſi filiusfamilias, de teſtam. ff.§.1.quib. non eſt permiſſ. fac. teſta. l. 3. qui teſta. facere poſſ.lib.6. C.tit.22.

l c.licet, 4.§.fin.de ſepultur.l.ſcimus, & l.fin.de inoff. teſta. C.dic.§.1.quib.non eſt permiſſ.facer.teſtam.l.penul. & fi. C.qui teſta.facere non poſſ.nam in caſtrenſibus, & quaſi, filiifamil. pro patribusfamil. habentur, l. 3. ad Senatuſ. Macedonia. ff. Caſtrenſe peculium dicitur, quod in caſtris, vel occaſione caſtrorum, ſeu militiæ quæſiuit filiusfamilias, nec alioquin eſſet acquiſiturus, niſi militaſſet, l. caſtrenſe, de caſtrenſ. pecul. ff. Quaſi caſtrenſe, quod filiusfamilias ex nõ armata militia, & quaſi ex militia. proprio labore acquiſiuit, vt ex aduocatione forenſi, in l.fori tui, de aduocatis diuerſorum iudic. C. militant namque cauſarum patroni, & c.l.aduocati, C.de aduocatis diuerſorum iudic. Ea ratione clerici ex quæſitis labore, vt ex quaſi caſtrenſi peculio teſtantur, authen.presbyteros, C. de epiſco. & cleric.

m Exemplum in hæreticis, in cap.cùm ſecundum leges, de hæret. in ſex. in crimine læſæ maieſtatis, cano. ſiquis cum militibus, 6. q.1.l. quiſquis, ad leg.Iuliam maieſt.& in eo qui accelerata morte iudicium pœnæ ſibi imponendum anteuenerit, l. 2. Cod.qui teſtam. facere non poſſ.

n ca.non dicatis, 12.q.2.c.2.de teſtam.qui ingrediuntur monaſterium ſe, & ſua Deo, & monaſterio dedicant, ideò de his teſtari nequeunt, can. 7. quia ingredientibus, 19.qu.3. authen.ingreſſi, de epiſc. & cleric.C.

o & ita, quia proprium habent, teſtantur, cano. perlatum, §. proximo, 19.q.2.

p c.fin.de vſur.in ſex.

q & ita deciſum ex Concilio Agathenſi, c.48.in ca.epiſcopi de rebus, 19.12.qu.1. quæ intelliguntur, non tantum de fructibus non perceptis, & pendentibus tempore mortis beneficiatorum, ſed etiam de alijs perceptis, de quibus beneficiati nequeunt teſtari, aut liberè diſponere, cano. quia nos admonet, de teſta. ſic clerici in vltima voluntate nihil poſſunt de rebus Eccleſiæ mobilibus dare, niſi forſan conſuetudo talis ſit quædam modica, non aliter, c. ad hæc, c.relatum, de teſtam.

r Clericus beneficiatus, de fructibus ab Eccleſia perceptis eleemoſynæ cauſa donare poteſt moderatè, c. cæterum, de donat.c.ad hæc de teſta.teſtari autem non poteſt, cap. cùm in officiis, eodem ti.de teſta.vide Gloſſam ad c.præſenti, 9.ad verbum, *reſeruari*, de offic.ordin.& quæ nos diximus alibi ſuprà in donat.tit.19.c.2.

s dicto c. præſenti, §.porrò, de offic. ordina.in ſex.Ioannes etiam 22.in extrauag. poſtulaſti, 10.§.fi. de præb.in extrauag. commun. refert quoſdam imperitos pro ſolutione decimarum, ſe excuſare, quòd licèt per multos menſes poſſediſſent beneficia, ſeu eccleſias, nihil tamen percepiſſent ex his, quòd iuxta conſuetudinem patriæ prædeceſſores eorum teſtati fuiſſent de bonis illarum. Permiſſum etiam fuit ex priuilegio curialibus, ſeu curiam Romanam ſequentibus, Archiepiſcopis, Epiſcopis, Cardinalibus, beneficiatis, & alijs curialibus laicæ, vel Eccleſiaſticæ qualitatis, diſponere teſtamento de palatiis, domibus, caſalibus, ædificiis vrbanis, aut ruſticis, cenſibus, numis, immobilibus, iuribus, quæ emerint in vrbe Roma, vel extra prope ad decem milliaria, & ſi de his teſtati non fuerint, permittitur ſucceſſoribus eorum ab inteſtato bona capere, quod conceſſit Pius 4. conſtitutione 4.incipiente, *& ſi vniuerſis.* firmauit Paulus 2. conſtitutione 7.*licet.* Leo 10. conſtitutio.13. *inter.* Pius 4. conſtitutio. 31. *Romanus.* In Bullario Cherubini. Reſtricta autem fuit hæc poteſtas per Pium 5. conſtitut. 120.incip. *quæ ordini.* vbi reuocatio fit facultatum teſtandi, & quouis modo diſponendi de acquiſitis ex bonis eccleſiaſticis, & de aliis rebus etiam proprio labore partis ad commodum illegitimorum, etiam legitimatarum perſonarum eccleſiaſticarum: non tamen ſi in fauorem hoſpitaliorum orphanorum, & expoſitorum puerorum relinquatur, atque ibidem fit abrogatio poteſtatis datæ illegitimis ſuccedendi, in illis prædictis bonis ab inteſtato, & ex teſtamento, & c. annullanturque contrariæ diſpoſitiones, & legitimandi quoque ad effectum ſuccedendi adempta ibi facultas. Declarauit, & ſanciuit idipſum Pius 5. cõſtitutio.151.incipiente, *ad Romanum.* Reuocauit & has poteſtates teſtandi, & ſuccedendi datas curialibus idem Pius 5.conſtitutio.31.incip. *Romanus Pontifex.* & eadem bona addixit cameræ Eccleſiæ Romanæ; excipit tamen curiales, quibus ex priuilegio ius teſtandi, & diſponendi datum eſt. Clemens 7. conſtitutio. 12. incip. *conuenit æquitati*, poſtquam conceſſit capellanis auditorum Rotæ poteſtatem tenendi quatuor beneficia incompatibilia, ſine alia diſpenſatione, dedit quoque eis poteſtatem diſponendi de acquiſitis ex beneficiis vbicumque eſſent. At Paulus 3.conſtitutio.13.incipiente, *Romanus Pontifex*, ſtatuit, ne prælati, & aliæ perſonæ eccleſiaſticæ non habentes teſtandi à ſede Apoſtolica poteſtatem, vltra decimam partem bonorum poſſent etiam locis piis relinquere, aut iure legati concedere. Iulius verò 3.conſtitutione 3. incip. *cupientes*, priuilegium dedit curialibus, Epiſcopis, Archiepiſcopis, & aliis cuiuſcumque ſtatus, &

ordinis, & regularibus, & aliis ecclesiasticis, disponendi de omnibus bonis quæsitis ex fructibus beneficiorum quorumcumque, sæcularium, dignitatum vel ordinum per testamentum, donationem, legata, fideicommissa, & aliá quamcumq; dispositionem in fauorē quarumcumq; personarū etiam extraneorum, & filiorum suorum illegitimorū, vtque & ab intestato proximi succedere possent, exclusa camera Ecclesiæ, quæ illis non extantibus capit eorum spolia. Confirmata & illa constitutio per Paolum 4. constitutio. 41. incip. *iuxta ordinem.* secundum ordinem seruatum in Bullario summorum Pontificum edito per Laërtium Cherubinum de Nursia. Cæterùm idem Iulius 3. constitutio 9. incip. *cùm sicut*, die 26. Iunij anno 1550. beneficiorum fructus tempore mortis beneficiatorum non exactos, ad successores beneficiorum pertinere statuit, & vt ornamentum Cardinalis defuncti eius hæredes capellæ Apostolicæ soluere teneantur. Facta & prohibitio disponendi in vltimis voluntatibus de redditibus ecclesiasticis absque licentia sedis Apostolicæ per Pium 4. constitutio. 1. *graue nobis*, in dicto Bullario.

t can. Apostolicæ, 8. qu. 1. c. præsentium, c. cooquerente ex transmissa, de filiis presbyter. c. ad hoc, de decimis, c. ad decorem, de institutio. c. consuluit, de iure patrona. tum quia beneficia viuentium promitti non possunt, cap. 1. 2. de concessio. præbend. cum simil. Tum etiam quòd beneficiarius censeatur vsuarius, vel ad summum vsufructuarius, dict. cap. præsenti, de offic. ordina. in sex. cum simil. alibi à nobis sæpè citatis. Et proinde de substantia, vel proprietate rei nihil imminuere debet, iuxta finitio. l. 1. de vsufruct.

## CAPVT V.

*Testandi modus.*

IVS ciuile in solennibus [a] testamentis quasdam iubet necessariò sequi solennitates, vt scripturam, septem testium rogatorum præsentiam, eorum sigilla, & alia quædam: in testamento verò nuncupatiuo, iubet adhiberi, vt communiter, septem etiam testes rogatos, coram quibus voluntatem suam pronunciet moriturus: [b] iure tamen speciali secundum locorum consuetudinem testamenta facta rata sunt. [c] Iure hoc pontificio, valet testamentum factum coram presbytero parochiæ, & duobus testibus, [d] & ad pias etiam causas cum duobus testibus. [e] In omnibus autem illud seruandum, ne contra leges, seu canones disponatur: nihil enim hoc modo ageretur. [f] Militare porrò testamentum ex legibus ciuilibus liberam consequitur facultatem, sine solennitate: à quibus & discere eius formam licet. [g]

*SCHOLIA.*

a l. iubemus, & l. hac consultissima, 21. C. de testa. vide quæ diximus de testamento solenni, in lib. 42. Syntag. c. 4.

b dicta l. iubemus, & l. hac consultissima, §. per nuncupationem, C. de testa. l. hæredes palam, eo. tit. ff. Vide quæ dixi de testamento nuncupatiuo, lib. 42. Syntag. tit. 5. Dixi verò, communiter, eò quòd ex quibusdam causis, vel plures, vel pauciores interuenire possunt. Nam in testamento cæci, sunt necessarij iure ciuili Rumano 8. testes subscripti, si tabularius, seu notarius non adsit, l. hac consultissima, 8. C. qui testament. facer. non poss. In testamento rustici sufficiunt quinque, l. fin. Cod. de testa. & tempore contagionis pestis, totidem, l. casus maioris, 8. C. de testa. in testamento inter liberos, quinque, l. hac consultissima, §. fi. de testa. C. in testamento militis, duo, si in exercitu, & in procinctu sit, l. milites, C. de militari testa. quia quāuis militibus remittantur testamenti condendi iuris solennitates; tamen oportet probationem fieri quòd ita disposuerint: probatio autem non fit per vnum testem, sed saltem duo requiruntur, l. vbi numerus, de testib. ff. cum simil. Statuit & Leo Imperator Nouella 41. vt in ciuitatibus quinque: in itineribus verò, & agris, tres ad testamentorum fidem sufficiant. Sufficiebant & per legem 12. tabularum in testamento, quod fiebat per æs, & libram, per emancipationem, & imaginariam vēditionem quinque testes, adhibito libripende, §. 1. de testa. ordin. Visum quoque quinque sufficere in codicillis condendis, l. fin. C. de codicill. vt & ibi in omni alia vltima voluntate. Sed & coram principe, etiam solo, testamentum factum obtinet perinde vim, ac si omnes fuissent adhibitæ solennitates, l. omnium, C. de testa. Statuit & Leo Imperator cōstitutio. 42. vt sufficiens numerus testium testamentum ratum faciat, tametsi illud neque illorum subscriptiones, neque signacula habeat: & in Nouella 43. vt per scribendi ignaros testamenta etiam confirmentur, abrogato eo, quod antea cautum erat, vt literati testes pro illiteratis subscriptionem interponerent, l. fin. §. sin autem duo, C. de testa. Sustulit & idem Leo antiquam solennitatē Nouella 44. tit. à quibus testamenta obsignari oportet: per quam olim à magistro census, vt postea à quæstore, testamenta obsignari debebant, l. 23. Cod de testa. vide & Nouellam Iusti. 44. c. 1 §. 4. l. 17. §. 2. de Sacrosanct. eccles.

c l. si non speciali, 9. C. de testam.

d c. cùm esses, 10. de testam. ibi Panor. ait hoc verum esse in foro animæ, & in dispositis ad pias causas, si tamen suspicio fraudis sit, requiri alias solennitates iuris ciuilis. Verùm melius dicemus illud locum habere in terris Ecclesiæ, vt & c. relatum, 11. de testa. Sicque Guido Papæus decis. 543. ait extra terras Ecclesiæ, dictum c. cùm esses, nō habere locum, nisi in maxima infirmitate, in qua immediatè mors sequatur: non autem si de ea postea conualuerit testator, & per annum vixerit, exemplo militaris testamenti, quod non valet, nisi duobus concurrentibus, nempe quod in militia fiat, & quod testator in conflictu moriatur, l. milites, C. de testam. milit. nec valet vltra annum, l. ex testamento, C. de testa. milit. l. quod dicitur, l. testamenta. de milita. testam. ff.

e c. relatum, 11. de testam.

f c. requisisti, 15. de testa. in testamenti dispositione, & executione consuetudo terrarum, vel ciuitatum præualet etiam iuri scripto, capit. Raynutius, de testa.

g In dict. l. milites Cod. de testam. mili. & toto titul. de militari testamento: vide quæ paulò antè dixi in litera b. & litera d.

## CAPVT VI.

*De quibus rebus quis testari possit.*

IVRE ciuili, testator non solùm suam rem: sed etiam alterius legare potest, quam hæres emere, seu redimere à domino tenetur, si possit: sin minùs æstimationem legatario dare. [a] At ius pontificium rei alienæ legatum respuit. [b] Licet autem clericis de his, quæ paternæ successionis, vel cognationis intuitu, aut proprio artificio, sunt adepti, aut dono consanguineorum, aut amicorum, non habito respectu ad Ecclesiam, peruenerunt ad ipsos, liberè disponere valeant: de his tamen, quæ cōsideratione Ecclesię perceperunt, nullū de iure facere possunt testamentū. [c] Testator habens

filios

filios, aut filias, non potest eos in testamento priuare legitima sine causa, [d] vel eos in ea de illa restituenda grauare: [e] pupillariter tamen in ea, vt in aliis illorum bonis, ipsis substituere potest. [f] Ecclesia etiam nec ipsas morientium hæreditates recipit relictas, si omnino filij non instituantur. [g]

*SCHOLIA.*

a Si modò testator sciens rem alienam, eam legauerit, non aliter nisi coniunctæ personæ leget, §. non solùm, §. quod autem, de lega. apud Iustinia. l. cùm alienam, C. eo. tit. §. de lega.

b l. filius, §. de testam. ff.

c in c quia nos, 9. vbi hæc verba, c. relatum, 12. §. cæterùm, c. requisisti, §. illud, de testam. c. 1. & 2. 12. q. 3. ca. episcopi, 12. q. 1. & per totam qu. 2. & can. nulli. & ca. sequent. 12. qu. 5. & hoc de iure: quid autem ex priuilegio, & consuetudine dicendum sit, vide quæ paulò antè suprà diximus, qui testari, & de quibus possint, literas.

d Filius non potest exhæredari sine causa in testamento patris, auth. non licet. & authen. ex causa, de liber. præterit. C. Nouella 115. vt cùm de appella. cognosc. ca. 3. & 5. l. si quis suo testamento, 33. de inoffic. testa. lib. 3. C. tit. 28 ponuntur autem iustæ exhæredationis causæ à Iustinia. d. c. 3. §. aliud quoque capitulum. & sequentib. §§. vt cùm de appella. cognosc.

e Omne grauamen, & onus submouendum à legitima, l. quoniam in prioribus, 32. l. scimus, 36. de inofficio. testa. C. Nouella 18. c. 1. Nouella 1. c. 48. Nouella 39. c. 1.

f Nam in substitutione pupillari substitutus sit hæres pupilli, perinde ac si ipse pupillus testatus fuisset, & testamentum filij in eo dicitur, quamdiu impubes est, l. 2. l. patris, & filij. de vulgari. & l. Papinianus, §. sed nec impuberis, de inoffic. testa. ff. §. 1. §. igitur, de pupillari substitut. apud Iustinia. c. 1. §. fi. de testa. in sex.

g ca. si quis irascitur, 8. 13. q. 2. quare si hoc contingat filiis, vel partem, vel totam hæreditatem restitui, ca. si. 17. qu. 4. Si tamen legitima pars relicta sit filiis, totum reliquum relinqui potest Ecclesiis, ca. sunt, qui opes, 17. qu. 4. vt & alias, §. aliud quoque capitulum, vt cùm de appella. cognos. in authen.

## CAPVT VII.

1 *Effectus voluntatis vltimæ.*
2 *De quartis, seu portionibus hæreditariis.*
3 *De executoribus voluntatis.*
4 *De portione debita ex mortuariis Ecclesiæ parochiali.*

1 VLTIMÆ hominum voluntates, quæ à iure non reprobentur, [a] omni studio cōseruandæ sunt: [b] & quod quisque moriens etiam nudis verbis dari, fieriue iusserit. [c] Quare si hæredes iussa testatoris non impleuerint, iussi implere, intra annum, [d] omnis res, quæ eis relicta est, ab episcopo illius loci interdici debet cum fructibus, & omnibus emolumentis: vt vota defuncti adimpleantur; [e] potest & ad id faciendum diœcesanus episcopus, [f] nedum verò hæredes; sed & qui executores voluntatis defuncti erunt, post mandatum susceptum, compellere. [g] Pari modo institutus grauatus de restituenda hæreditate, si sine liberis, vel alio modo decederet, adueniente conditione, compellitur restituere. [h]

2 Verùm si is sit filius testatoris, partem sibi debitam iure naturæ, retinet tanquàm filius, & tanquàm extraneus Trebellianicam quartam. Quòd si filius non sit, Trebellianicam tantùm. [i] Cæterùm quartarum harum deductio in fideicommissariis substitutionibus, non in directis locum habet. [k]

3 Voluntatis porrò defuncti propriæ executor hæres est: [l] potest tamen & alius à testatore dari vnus, & plures, quorúmque vno mortuo, vel exequi nolente, alius, vel reliqui exequi possunt. [m] Claustrales tamen monachi non possunt esse vltimarum voluntatum executores absque licentia petita, & obtenta superiorum. [n] Sequetur autem executor, etiam in legatis piis, voluntatem testatoris, [o] & iuris ordinem.

4 Atque pro cereis, ornamentis, fabrica, luminaribus, anniuersario, septimo, vigesimo, trigesimoque die, seu aliis ad perpetuum cultum diuinū Ecclesiis, reliquisque piis locis, quæ legata erunt, dummodò id non fiat in fraudem episcopi, aut Ecclesiæ parochialis, canonica porrò Ecclesiæ parochiali, vel episcopo non debetur. [p] Quemadmodum non fit eius portionis deductio de equis, & armis fauore terræ sanctæ, remanentibus penes milites Hierosolymitanos, apud quorum Ecclesias electa fuerit sepultura. [q] Alioquin ex relictis piis Ecclesiis, monasteriis, episcopo, vel parochiali Ecclesiæ portio debetur, [r] quæ secundum diuersas locorum consuetudines erit præstanda. [s]

*SCHOLIA.*

a his igitur, de hæredib. & Falci. in Nouell. 17. de conditio. instituto. improbæ voluntates. & quæ contra ius sunt, implendæ non sunt, l. si quis inquilinos, de lega. 1. l. nemo potest, de lega. 1. vt si quis iubeat iactari corpus suum in mare, l. quidam suo, de conditio. & demonstra. ff.

b ca. vltima voluntas, 4. 13. qu. 2. ca. admonere, 16. qu. 1. §. 1. de hæredi. & Fal. i. in Nouel. l. 1. C. de sacrosf. eccles. interest reipub. suprema hominum iudicia fortiri effectum, l. vel negare, quemad. testa. aperian. ff. & quemadmodum in publicis nihil grauius lege; sic in priuatis firmissimum est testamentum, vt ait Cicero Philip. 3. quare in vna testamentorum vi, atque authoritate, Græciæ populi aliquin inter se moribus dissidentes, & institutis conuenerunt, vt ait Isocrates in Æginet. Et hinc est quòd ex iurisgentium fontibus originem habuisse testamentum dicit Theophilus in paraphrasi Institutio. in tit. de testamentis.

c in c. indicante, 4. de testam. nudis quippè verbis legatum etiam factum, valet, l. fi. Cod. de lega. vt & per verba nuda §. quis obligatur, c. 1. de pact. l. vnic. C. de suffrag. can. quacumque, can. iuramenti, 22. q. 5.

d in c. 3. de testa. & aliis bona deferuntur negligentis, quibus autem, traditur in c. 1. §. his igitur, de hæredib. & Falci. Nouel. 1. auth. hoc amplius, C. de fideicom. lib. 6. tit. 42. §. si quis ædificatione, de ecclesiasticis tit. in Nouel.

e cap. si hæredes, de testa. antiquitùs tamen hæres non implens voluntatem testatoris, priuabatur omni successione, ca. Syluester, 11. qu. 1. l. fi. C. de fideicom. vt & in c. licet, de voto. Hodie iure ciuili distinguitur inter hæredes, vt filius hæres non implens, contumax, post annum voluntatem patris, non omnino priuetur, nempè non priuetur portione iure naturæ debita, aliis contra: extranei omnino, si instituantur, §. 1. de hæred. & Falcid. in Nouel. dict. auth. hoc amplius, C. de fidei. l. 45. C. de lega.

f cap. nos quidem, 3. & c. si hæredes, 6. de testamentis. quando de piis legatis implendis agitur, l. nulli, C. de Episco. & cleric. & ita principali, & pontificali authoritate pōtest compelli hæres ad implendam voluntatem defuncti piam, l. hæreditas, §. si defuncto. de petitio. hæred. ff.

quod

Digitized by Google

quod & locum habet, quamuis testator, vel donator interdixerit episcopo, vel eius œconomo eius rei dispensationem, seu curam, auth. licet, C. de episco. & cler. ca. 11. Nouellæ 131. §. si quis ædificationem, de Ecclesiastic. tit.

g cap. Ioannes, 9. de testamen. cap. tua nobis, 17. eod. tit. ante mandatum verò susceptum, cogi non possunt. Mandatum enim suscipere nemo cogitur: cùm tamen susceptum implere cogatur, l. in commodato, §. sicut, commoda. l. si quis alicui, §. qui mandatum, manda. ff. l. inuitus, C. de procuratorib. l. 3. §. 1. de arbitr. ff.

h c. Raynutius, 16. & ca. Raynaldus, 18. de testam. Grauatus de restituenda hæreditate, cogitur adire, & restituere, l. nam quod, 4. §. fin. ad Senatuscons. Trebellia. lib. 36. ff. tit. 1. l. si eius, l. si postulante, eo. tit. Rogatur autem non tantum hæres; sed etiam successor eius, qui restituit, siue Pegasianum, siue Trebellianum Senatusconsultum spectemus, l. quamuis, l. postulante, ad Senatusc. Trebel.

i dictis cc. Raynutius, & Raynaldus, de testam. vbi filius, qui habet quartam partem, seu legitimam in bonis patris, matris, aui, auiæ, in illa grauari non potest, & ideò si fuerit ab illis institutus, & grauatus de restituenda hæreditate, putà si sine liberis decederet, vel alio modo, detrahet, vel hæres eius duas quartas, seu portiones ex illis bonis restituendis, vnam tanquam filius, nempè legitimam iure naturæ debitam portionem: aliam, nempe Trebellianicam, tanquàm si esset hæres extraneus institutus, in quam computantur fructus post litis contestationem percepti: additur & in c. Raynaldus, filium, qui eas quartas detrahit, posse liberè disponere de illis, & hæredem in illis instituere, legatáque de his facere. Pro quorum capitum, & similium elucidatione notabit tyro iuris, hæreditates pati posse tres deductiones portionum, non obstante voluntate defuncti, de restituẽdo, vel dando. Prior deductio fit à filio hærede instituto, quæ variis nominibus dicitur in iure: aliquando legitima, vt in dictis cc. aliquando: sed impropriè, Falcidia, vt in l. quisquis, §. ad filias, ad leg. Iul. maiesta. Cod. authen. vnde & si parens, C. de in officio. testam. eò quòd in plebiscito, cuius author fuit C. Falcidius, tribunus plebis, sub Augusto, & de quo meminit Eusebius in Chronicis, & Dion. lib. 48. caput fuit quoque appositum, vt quarta pars filiis relinqueretur, quemadmodum & hæredibus, quorum hæreditas eis relicta fuisset exhausta legatis factis à testatore supra dodrantem. Correxit tamen Iustinianus posteà eam quartam, seu legitimam debitam liberis, & voluit esse trientem, Nouella 18. vbi vocat illud Plebiscitum legem antiquam, & ita se intelligere illius Falcidiam pro quarta legitimæ docetur ex Nouella 92. Dicitur & aliquando debitum bonorum subsidium. vt l. 5. C. de inofficio. donatio. aliquando debita portio: vt l. 8. §. vnde, C. de inofficio. testam. aliquando simpliciter debitum, vt in principio Nouellæ 18. & portio legitima, l. humanitatis, C. de impub. l. quæ nuper, l. si quis, Cod. de inoffic. testam. Et quota pars eius portionis, quæ debetur filio ex bonis patris, si is ab intestato moreretur. non autem quota pars hæreditatis, l. 2. §. si quartæ, famil. ercisc. ff. l. cùm quæritur, C. de inofficio. testam. Relatio autem fit quotæ debitæ ad portionem, quam habiturus esset ab intestato filius per Iustinia. Nouella 18. de triente, & semisse: vt si quatuor sint liberi, vel pauciores, pro legitima portione inter eos diuidenda sit triens; id est, quatuor munciæ ex duodecim, quæ continent vniuersa bona defuncti patris, & quæ bona æqualiter fuissent diuidenda inter liberos, si pater non fuisset testatus, quòd si sex, aut plures fuerint relicti filij, semis; id est, media pars totorum bonorum pro illa portione sit, cap. 1. §. hæc nos mouerunt, Nouellæ 18. Sicque parentes, dum testantur, tenentur, velint, nolint, trientem, vel semissem pro modo numeri liberorum, filiis non ingratis relinquere iure legitimæ portionis, concessis reliquis bonis liberæ illorum dispositioni, §. 1. eiusd. Nouellæ 18. Auth. nouissima, de inoffic. testam. §. fi. §. illud quoque, seu c. 48. de nuptiis. Nouella 22. §. quamobrem, seu cap. 1. Nouellæ 39. de restit. & ea, quæ parit in vndecimo mense. Porrò hæc liberorum portio legitima dicitur, quia à legibus sit introducta, & ita etiam ex legibus deberi dicitur, l. 6. §. fin autem, de secund. nupt. C. eò quòd leges quantitatem, & modum eius diffinierunt, l. sancimus, §. cum autem, de inoffic. testa. & iubent parentibus volentibus alios instituere, vt saltem non ingratis hanc portionem relinquãt, l. si totas, C. de inofficios. donatio. l. parentibus, C. de inofficio. testam. §. aliud quoque capitulum, vt cùm de appella. cognosc. idque sine onere, aut detractione vlla vsufructus in proprietate, & vsufructu, l. omnino, C. de inofficio. testa. vide quæ nos tractamus de legitima lib. 44. Syntagm. iur. c. 5. Trebellianica originem habuit à Senatusconsulto facto temporibus Neronis, Anneo Seneca, & Trebellio Maximo consulibus, l. 1. ad Senatuscons. Trebellia. ff. §. ergo si quidem, de fideicommiss. hæreditatib. lib. 2. tit. 23. vbi si quis plus, quàm dodrantem (id est, plus quàm nouem vncias ex 12. quæ faciunt totam hæreditatem) ex hæreditate scriptus hæres rogatus fuisset restituere, restituebatur hæreditas ex Senatuscõsulto Trebelliano, in vtrũque tamen hæredem & restituentem, & eum, cui restitutio fiebat dabantur actiones pro parte rata, in hæredem quidem restituentem iure ciuili in eum verò, cui restituebatur hæreditas, ex Senatusconsulto Trebelliano, tanquam in hæredem: at si plus, quàm dodrantem hæreditatis, vel etiam totam hæres restituere rogatus esset, locus erat Senatusconsulto Pegasiano, quod induxit deductionem quartæ partis hæreditatis, nempe trium vnciarum ex duodecim, à Trebelliano Senatusconsulto omissam. Cõfudit autem Iustinianus vtriusque Senatusconsulti appellationem, & nomen Trebellianicæ etiam huic parti quartæ indidit: quamuis ex Pegasiano fuisset Senatusconsulto inducta, correctis quibusdam, quæ à Senatus. Pegasiano erant introducta, & aliis retentis, quæ constituerat Trebellianum Senatusconf. Detrahitur hæc quarta ex vniuersa hæreditate defuncti: fit tamen computatio quartæ comprehensis legatis, donationibus, & aliis, quæ hæres ipse à testatore percipit, l. in quartam, ad leg. Falci. vide quæ diximus de Trebellianica quarta in lib. 42. Syntagma. iur. c. 31. Inuenitur & alia quarta hæreditatis detractio in iure, quæ Falcidia dicitur, per quam modus est impositus legatis, & cautum, ne cui plus liceat legare ex hæreditate, quàm dodrantem: & si plus legatum sit, liceat hæredi instituto retinere, seu defalcare, aut deducere ex omnibus legatis, quatenus sibi quarta pars relinquatur, §. 1. de lege Falci. apud Iustinia. toto tit. ad leg. Falc. in ff. & C. Vide quæ diximus de Falcidiã, lib. 42. Syntag. iur. c. 34.

k c. 3. de testa. in sext.

l c. Raynutius, de testam. adeundo enim hæreditatem, hæres obligare se videtur ad satisfaciendum voluntati defuncti, quam agnouit, §. hæres quoque de obligatio. quæ ex quas. contra nascuntur. l. 1. & 2. Cod. de iure delibera. cùm simil.

m c. fi. §. fi. de testa, in sex. & ibi Gloss. adfert rationes, & dist.

n dict. c. fi. & c. 1. de testa. in sex.

o dict. c. fi. de testam. in sex. ibi, nisi aliud testator expresserit. voluntas enim testatoris primum locum tenet, l. in conditionibus, 19. de conditio. & demonstra. l. in legatis, C. de lega. cum simil.

p c. de his, 20. de testa. c. ex parte de verb. signifi.

q c. in nostra, 10. de sepultur.

r c. officij, 14. de testa. dicto c. in nostra, & c. cùm super, 8. de sepultur.

s cap. requisisti, 15. de testam. cap. certificari, 9. de sepultur. vbi videnda Gloss. adhibenda & voluntas testatoris, si prohibeat deduci, iuxta dict. c. officij de testa.

DE SVC

# DE SVCCESSIONIBVS AB INTESTATO.

## TITVLVS XXIII.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, & de successione clerici.*

TESTAMENTO non existente, vel eo inutili, succeditur defuncto ab intestato, per proximiores sanguine coniunctos.[a] At in clericis, presbyter, qui nihil habuerit tempore promotionis ad Ecclesiasticum ordinem, quæsita ex Ecclesiæ fructibus, vel occasione Ecclesiæ, tenetur Ecclesiæ relinquere:[b] si tamen aliunde acquisierit, consanguineis relinquuntur.[c] Beneficia autem, & alia bona Ecclesiastica nullo iure consanguinitatis ad proximos deferuntur.[d] Et hæc de successione intestati, quod pertinet ad ius pontificium, sufficiant, reliqua poterunt de aliorum successione ex iure ciuili mutuari.[e]

*SCHOLIA.*

a c.1.de successione ab intesta.lib.3.tit.27.

b c.1.2.3.4.de peculio clericor. lib.3.tit.26.ca. quia nos, c.requisisti, de testam. ca. fina.12.qu.4.cap.1.de successio. ab intesta. quia præsumuntur de rebus Ecclesiæ quæsita, ca. 1.12. qu. 1. vt dicitur de emptis à muliere tempore matrimonij, quæ præsumuntur ex bonis mariti quæsita, leg. etiam, Cod. de donatio. inter vir. & vxor. l. Quintus Mutius, eo. tit. ff. Contra hanc præsumptionem tamen admittitur probatio, can. sint manifestæ, 12.qu.1.can.1.& 2.12.qu.4.

c ca.1.12.qu.4.

d cap. 1. de præbend. lib. 3. titul.5. ca. Apostolica, 8. quæst.1. cap. præsentium, c. conquerente, c. ex transmissa, de filiis presbyter.

e vide quæ nos diximus in Syntag. iur. lib.44.& 45.

INSTITV

Digitized by Google

# INSTITVTIONVM IVRIS PONTIFICII.

## LIBER QVARTVS.

## DE CRIMINIBVS IN GENERE.

### TITVLVS PRIMVS.

#### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Dispositio futuræ tractationis.*

1 POST tractationem obligationum, quæ ex conuentionibus & consensu expresso, vel tacito obligatorum nascuntur, dicendum est de obligationibus ex delicto, vel quasi ortis, seu de delictis, & pœnis illorum: maximè in quantum exigit ius pontificium habita ratione personarum, & actionum Ecclesiasticarum; de reliquis enim, quæ inter laiços considerantur, alibi fusissimè ex iure ciuili disputatum est.[a]

2 Methodi autem facilioris gratia, & vt memoriæ consulamus promptiori, totam futuram tractationem sic paucis concludemus. Clerici, aut delinquunt, aut quasi delinquunt, pœnámque merentur, aut in ordinibus suscipiendis, aut post ordines susceptos: in ordinibus suscipiendis peccant, vel quia ipsi ex sua persona non sunt idonei ad suscipiendum:[b] vel quia à persona accipiunt ad conferendum non idonea:[c] vel quia non benè ordinantur.[d] Post ordines verò susceptos delinquunt, vel in cura, & solicitudine accepti ordinis, & ministerij:[e] vel in omissione officij iniuncti ordini: vel indignè, & cum abusu illud exercendo,[f] aut in possessione, cura, & causa beneficiorum Ecclesiasticorum:[g] vel peccant extra considerationem ipsius ministerij, in modo viuendi profano,[h] aut criminoso,[i] de quibus dicemus, Deo iuuante, ordine adiiciendo pœnas canonicas: exponentes pariter, quando etiam ad laicos pertinere possint.

*SCHOLIA.*

a Nos tractamus de criminibus singulariter in Syntagma. iuris vniuers. lib. 33. & 34. & sequentibus libris vsque ad 40. & de Pœnis in genere, & specie lib. 31. & 32. de accusationibus, & earum formulis.
b de his tractabimus tit. 2.
c de quibus agetur titulo 3.
d de quibus titulo 4.
e de quibus titulo 5.
f de quibus titulo 6.
g de quibus titulo 7.
h de quibus titulo 8.
i de quibus à tit. 9. vsque ad finem libri 4.

## DE DELICTIS IN SVSCIPIENDIS ECCLESIASTICIS ORDINIBVS COMMISSIS.

### *TITVLVS SECVNDVS.*

#### CAPVT PRIMVM.

*1 De illegitimis non ordinandis, aut beneficiandis.*
*2 Quare. 3 Nisi cum dispensatione.*
*4 Pœna illegitimi ordinati.*

1 LOCVTI sumus in primo libro harum Institutionum,[a] de sacris, & Ecclesiæ ordinibus, nunc admonebimus, quo pacto in his suscipiendis peccetur. Ex parte suscipientis primùm itaque peccatur, si illegitimè natus; id est, non natus ex matrimonio legitimo, se ad illos suscipiendos ingerat.[b] Ius quippè prohibet illegitimos ad ordines promoueri,[c] aut ad beneficia Ecclesiastica.[d]

2 Intem

2 Intemperantes enim præsumuntur ex causa, & vitio parentum filij spurij [e] atque inhonestè & cum malo exemplo in ecclesia Dei ministrarent. [f]

3 Nisi cum dispensatione vtrumque concedatur spuriis ob probos mores, vel religionem, vel authoritatē superioris, [g] qui in minoribus ordinibus, & beneficio, quod non habet curam animarum, dicitur esse Episcopus proprius in aliis, summus Pontifex. [h]

4 Et proinde illegitimus sine dispensatione ordinatus, licèt recipiat characterem; tamē non habet ordinum susceptorum executionem, donec fuerit ab eo delicto absolutionem consequutus. [i] Atque à beneficiis, ad quæ indispensatus fuerit promotus, remouetur. [k]

*SCHOLIA.*

a lib.1.c.13.

b can.fin.56.dist.ibi, *Peccatum confessus es*, & posteà, *ab huius peccati vinculo absolutum*, &c. agit enim de Episcopo, qui confessus est, se illegitimè natum peccasse, acceptando Episcopatum.

c ca.1.& 2.56. dist.e.1.c. ad hæc.12. de Filiis presbyter. lib.1. tit.17. c. consuluit,5. de seruis non ord.lib.1. tit.18. ca. de incestis,35.q.3.

d c.cùm in cunctis, de elect.c.1. de filiis presbyter.

e ca.si gens Anglorum,56.dist.facit l.quisquis,§.filij,ad leg. Iul.maiesta.C.

f c.cùm decorem,15. de filiis presbytero.

g ca.1.cum 4.sequentibus,& c.nisi,& sequentib. 56. dist. & ferè per totum titulum de filiis presbytero.

h c.1. de filiis presbytero.in sex.

i can.fina. & ibi præpositus,56. distinct.

k c. constitutus,& c.fi. de filiis presbytero.cum similib.nisi posteà cum ipso dispensetur à summo Pontifice,in c. 3. 4.5.& gloss. ibidem de filiis presbyter.

---

## CAPVT II.

1 *De ordinatis ante ætatem legitimam, pœnáque ordinantis, & ordinati.* 2 *Ætates ordinandorum.*
3 *Non ordinatus ante tempus suspensus fit ipso iure.*

1 PECCATVR etiam [a] ab his, qui promouent sciēter minores ante ętatem statutam ordinationi per iura: [b] Quocircà Episcopus, qui ita ante ætatem legitimam ordinauerit, suspenditur à collatione ordinum: [c] is autem, qui præcociter, & ante tempus ordinatus est, suspenditur ab ordinis suscepti executione, donec ætatem requisitam attigerit, idque in iniuriam conferentis, [d] & defectum ætatis, quæ repugnat ordini. [e] Meretur & aliam pœnam qui ordinem ante ætatem suscepit, si ex malitia fuerit mentitus ætatem maiorem, & sic deceperit ordinantem. [f] Erat & in synodo sexta statutum, [g] vt si quis in aliquo ordine sacerdotali, præter constituta tempora ordinatus fuerit, deponatur.

*SCHOLIA.*

a c.vel non est compos sui,14.de temporib.ordinatio.

b Iura singulis ordinibus Ecclesiasticis constituerunt certam ætatem, antequàm non debeant ad illos promoueri, vt viginti annos pro subdiaconatu, ca. de his, 28. dist. can. in singulis, ca. quicumque, ca. subdiaconus, 77. dist. vigintiquinque pro diaconatu, ca. placuit, ca. in singulis, ca. quicumque, 77. distin. viginti in monacha ordinanda, can. placuit, 20.q.1. Ex iure nouo sufficiunt septem anni ad primam tonsuram, c.fi. de temporib. ordinatio. in sex. octodecim, pro subdiaconatu. viginti pro diaconatu, vigintiquinque pro presbyteratu, c.fi. de ætate, & qualitate ordinan. in Clemen. vbi glossa penultima existimat, episcopum non posse in illa ætate dispensare: sunt & alię diffinitæ ætates in aliis ordinibus: vide Concilium Tridentinum sessio.23. de reforma.c.12.

c d.c. vel non est, de temporib. ordina. vt in quo peccauit, puniatur; sicut & in c. dilectus, 15. eod. tit. ca. qui & humanis, c. de viro, 12. qu. 2. facit l. si fugitiuus, C. de seruis fugitiuis.

d d.c. vel non est similis suspensio, in c. ex ratione de ætate, & qualitate ordinand. & quod ad iniuriam conferentis fiat quoque suspensio, simile dicitur in ca. 1. 71. distin. ca. decernimus, 16. quæst. 7.

e Hic animaduerte quosdam existimasse ordinatos ante legitimam ætatem esse suspensos ab executione ordinis ipso iure; tamen communior est sententia non ipso iure esse suspensos; sed suspendendos & interdicendam esse executionē ordinis ante legitimam ætatē: atque interdictione facta, si vtantur ordine, esse irregulares; non etiam si ante legitimam ætatem ordinati non interdicti exerceant: vt ait Archidiaconus in Rosario, distinct. 77. Bernardus ad c.1. de Clerico per saltum promoto. Antonius Butrigarius, ad c. vel non est, de temporib. ordinatio. Paulus de Leuzar. & Francis. de Zambr. ad Clementinam, generalem, de ætat. & qualitate. Et Antonius Archiepiscopus Florentinus eius sententiæ videtur esse in 3. parte summæ maioris. tit. 28. c.1. §.1. de subdiaconatu, in fine. Hodie tamen ex extrauagante Pij secundi, quæ incipit, cùm ad sacrorum ordinem, dicitur suspensus huiusmodi ipso iure, & celebrans, seu exercens ordinem ante tempus efficitur irregularis, & potest priuari ipso iure beneficiis, & à summ. Pontifice solo absoluitur: meminit & de illa extrauagante, summa Syluestrina in verbo, irregularitas, §. decimò quæritur, vbi & allegat regulas Innocentij, 8. & Alexand. 6. vide Bernar. Diaz in practica canonum, c.22. Alioquin communis opinio, vt non sit ipso iure suspensus, probabilior mihi videretur, ex eo maximè quòd minor promotus ante tempus suscipiat ordinis characterem, & dispensari possit super ætate à summo Pontifice, quod non fieret, si minor ratione ætatis minoris esset omnino ordinis incapax. Constat & ante legitimam ætatem ordinatos sponte, si susceperint ordinem, qui continentiæ votum habeat, debere continere, nec posse ab eo resilire, vt neque etiam coacti, si ante legitimam ætatem non reclamauerint, vt notat Gl. ad c. vnicum, ad verbum, *discretionis*, de Clerico per saltum promoto lib. 5. ti. 29. coactè tamen ordinatus non reciperet ordinis characterem, ideò posset matrimonio iungi, per c. maiores, §. fi. circa finē, de Baptism. Quod tamen non est sine controuersia; quia Nicolaus de Milliis in suo repertorio, in verb. *clericus promotus*, refert ex Innocētio, & Host. ad c. pueri, de temp. ord. & secundum Cōpostellanum, & Ioannē Andræam, ad c. vnicū, de Clerico per saltum promoto, & ex Archidiacono ad ca. pueri, 1. q. 1. quòd promotus ante pubertatem inuitus, vel coactus potest contrahere matrimoniū per dictā Gl. ad c. vnic. de Cler. per saltum promot. & quòd idem est si nō fuerit coactus, dū tamen infra pubertatem contradicat, vel statim dū cœperit venire ad pubertatem, & quòd illud statim intelligitur intra triduum, aliter non auditur, licèt Gl. ad d.c. vnicum, & ad d.c. pueri, aliter teneant.

f argumento l. 2. si minor se maiorem dixerit, libro secundo, Cod. titul. 43. non si falso errore ductus, l. fi. C. eo. ti. Peterit itaque Episcopus huic ex arbitrio pœnitētiam imponere; exemplo eius, qui furtiuè ordines suscepit, c. 1. de eo qui furtiuè ordines suscep. libr. 5. titul. 30. Atque iuxta potestatem datam Episcopis absoluēdi irregu-

laritatem, etiam eius facti, cuius absolutio reseruata est summo Pontifice per Concilium Tridentinum, sess. 24. c. 6. hic irregularis poterit absolui ab Episcopo: & is, qui mentitus est ætatem Episcopo: & ita ordinatus fuit.

g in 6. Synodo, c. 15. & in ca. subdiaconus, 4. §. 1. 77. di.

## CAPVT III.

*1 De seruo ordinato. 2 Aut originariis, & libertis.*
*3 Pœna eorum ordinatorum, & ordinantium.*

1 NON sunt ordinandi serui sine consensu dominorum, & priusquàm ab illis libertate donentur.[a]

2 Nec liberti sine consensu patroni,[b] nec originarij suis dominis, & alicui conditioni obligati, sine dominorum voluntate.[c]

3 Quare si seruus fugiens etiam dominũ suũ, qualibet calliditate, vel fraude ad gradus peruenerit Ecclesiasticos, ignorante Episcopo; decretum est, vt deponatur, & dominus eum recipiat,[d] & postquàm gradu ceciderit, eius conditionis fiat, cuius erat anteà.[e] Adhibetur & distinctio, vt si seruus ordinatus sit non assecuta libertate contradicente domino, & factus fuerit diaconus, presbyter, vel Episcopus, fiat ingenuus quidem: sed vicarium dare teneatur suo loco, peculij sui amissione mulctatus,[f] in aliis autem ordinibus, inuito domino seruus nequit ordinari:[g] quòd si sciente, nec contradicente domino ordinetur, ingenuus remanebit & in ordine.[h] At si domino nesciente: sciente autem Episcopo, vel præsentante ad sacros ordines, ordinetur, duplum valoris serui ordinans, vel præsentans præstare debent domino.[i]

### *SCHOLIA.*

a ca. 1. 2. 3. & ferè sequentib. omnibus, 54. dist. in ca. 81. Apost. capit. 1. 2. 3. de seruis, non ordin. Ratio prior, ne quando voluerint domini ordinatorum, fiant ex clericis serui, ca. quicumque, 54. dist. vt per ingratitudinem, ca. Episcopus sacerdotibus, 15. q. 7. Alia; quia nihil perire creditur Ecclesiasticis vtilitatibus, si quæ sint aliena reddantur: can. generalis, 12. §. fin. 54. dist.

b ca. quicumque libertatem, 5. ca. fin. 54. dist.

c ca. generalis. 12. ca. si quis obligatus, 7. & can. 21. admittuntur, 54. dist. de adscriptitiis idipsum, quod de seruis aliquando statutum, ne sine consensu dominorum glebæ, cui adscripti essent, ordinarentur, l. iubemus adscriptitiorum creationes, 37. de Episco. & cleric. C. Iustinian. tamen posteà hoc emendauit, & permisit præter eorum voluntatem ordinari, §. si seruus sciente, de sanctiss. Episc. c. 17. Nouellæ 123. dummodò adscriptitius in possessionibus, clericus factus impositam sibi agriculturam adimpleat. Et vt Autheu. adscriptitios, de Episcop. & cler. C. subrogato aliquo, quem maluerit: quæ tamen verba non sunt in Nouella, neque apud antecessorem Iulianum leguntur, cuius verba Latinè trãslata sunt, c. 455. hoc modo: *Adscriptitius in ipsis tantùm possessionibus, in quibus censitus est, clericus fiat, quamuis inuito domino hoc fuerit factum: sic tamen vt clericus factus impositam sibi culturam impleat.* Verum supplementum de authenticæ, adscriptitios, sumptum fuit ex lege Cæsarum Theodosiani, & Honorij, relata in l. quisquis censibus; de Episc. & cler. *Quisquis* (inquit) *censibus fuerit annotatus, inuito agri domino temperet ab omni clericatu: adeò etiam vt si in eo vico in quo nescitur mansitare, clericatus fuerit: sub hac lege religiosum accipiat sacerdotium, vt & capitationis sarcinam per ipsum dominum agnoscere compellatur, & in ruralibus obsequiis, quo maluerit subrogato, vtatur, ea certè immunitate indulta, quæ certa capitationis, venerandis Ecclesiis relaxatur.* Videtur & illa subrogatio iure Pontificio probata, ca. ex antiquis, 9. 54. distinct. Loquuntur autem prædicti Cæsares Theod. & Honorius, in d. l. quisquis, de censitis, qui & capite censiti dicuntur à Iuliano antecessore, in Nouellis, cẽsibus quasi adscripti, & annotati: qui quidẽ, veluti serui, diuersi sunt à colonis, qui liberi sunt, & ipsi quasi domini terræ, pro solo domino soli pensiones soluentes in pecunia, vel aliis rebus. Et coloni originarij sunt, qui in locis, seu fundis certis, censiti sunt, l. his penes quos, 4. de agricol. & censit. lib. 11. C. tit. 47. nec poterat terra vendi sine originariis, censitisque seruis, l. quemadmodum, 7. l. 1. eo. tit. de agricul. & censit. Neque excusãtur vlla dignitate, vel priuilegio, aut rescripto, originarij coloni, qui in fundis propriis reddantur, l. originarios, 11. eod. tit. Seruos verò, & adscriptitios, similes facit Iustin. in l. ne diutius, 21. eo. tit. Qui adscriptitij erant, se subiiciebant culturæ agrorum in perpetuum, & ex illis nati, originarij dicti, qui iisdem cõditionibus obligati remanebant, quamquã & ij essent liberi, vt parentes, l. pen. & fi. C. eo. tit. vocatur hodie hæc originaria, & natiua cõditio, *manus mortua.* Cuius tamen corpori, personisque non minus, quàm rebus, patroni, seu domini, qui hoc ius habent, dominantur: de quo Guido Papæus, decis. 361. Hostiensis in summa tituli de natis ex libero ventre, vers. vltimo: æquiparatur enim, qui eo iure tenetur, seruis adscriptitiis glebæ, & originariis colonis, qui & seruiles operas debent patronis, seu dominis, & seruilis conditionis habentur, tanquàm pars prædij dominici; nempè in casu constituti quemadmodũ & res eorũ; dicti & homines Talliabiles à Guido Papæo. decis. 312. & 314. perpetui coloni, de quibus in l. vnic. de mendica. valid. li. 11. C. Neq; certè est huiusmodi disputatio superflua hominum adscriptitiorum, & manus mortuæ, qui ad sacerdotium promoueri possunt quidem, inuitis dominis; verùm secundum consuetudines sacerdotium non liberat à conditione seruili manus mortuæ, vt notat Chassanæus ad §. 10. & ad verba, *L'homme de main morte*, nu. 55. & 56. ti. *Des mains mortes.* In constitutionibus regni Neapolitani lib. 3. tit. 2. extat lex; quæ de adscriptitiis primò cauet, ne sine voluntate, & assensu eorum, quorum iuri, & potestati subditi sunt, vt vllus Episcoporum ordinare præsumat. Secundò, ne ij, quorum adscriptitij sunt, præmium aliquod ob licentiam ordinãdi, vel consecrandi suscipiant; & si fecerint, ius adscriptitium perdãt, & qui dederit pecuniam ab ordine motus fisco regio cum omnibus suis bonis vindicetur. Tertiò, quòd si fortè in iure, vel vico Ecclesia constituta assignatos habuerit sacerdotes, quibus decedentibus sint aliqui subrogandi; & pertinaces domini rutis, vel vici, super adscriptitiis fieri subrogationẽ negauerint, si idonei sint, ad id dicti adscriptitiorũ domini cogantur; filij verò adscriptitij ordinati, ad adscriptitiorum conditionem redire nt omni occasione remota. Et posteà in titulo 3. eiusdem lib. 3. Rogerius rex statuit, & declarat, eos tãtùm villanos prædicta constitutione esse prohibitos clericari, qui personaliter, intuitu personæ suæ scilicet, seruire tenẽtur, sicuti sunt adscriptitij, & serui glebæ, & huiusmodi alij: eos autem, qui ratione tenementi alicuius beneficij seruire debent, si voluerint, ad clericatus ordinem posse accedere sine voluntate etiam dominorum: priùs tamen his, quæ tenent à dominis suis in manibus eorum resignatis. Seruitium illud renunciati beneficij videtur esse ratione feudi: vt amittat feudum quis ex eo, quòd clericus effectus sit, §. qui clericus efficitur, si de feudo defuncti contentio sit inter dominum, & agnatos vassalli. lib. 2. tit. 26. quamquam sine consensu domini posset effici clericus.

d cap. 2. de seruis non ordina. lib. 1. tit. 18. ex Concilio Toletano. ca. de seruorum, 6. 54. distinct.

e ca 7.

Digitized by Google

e ca.2.54. dist, Nouell. Leonis, 9. de seruo, qui ignorãte domino clericus factus est: & Nouella 11. de seruo, qui ignorante domino Episcopus factus est. Vbi & idem ait de seruo Episcopo inscio domino facto, vt à gradu deiectus domino restituatur: cui tamen repugnat cap. 4. Nouellæ Iustiniani. 123. & Authen. Episcopatus ordo, de Episco. & cleric. C. vbi Episcopalis ordo liberat à fortuna seruili, & ad scriptitia.

f ca. ex antiquis, 9. ca. si seruus sciente, 20. 54. distinct.

g ca. de rebus, 8. §. 1. eadem 54. dist.

h Dict. ca. si seruus sciente, 54. dist.

i ca. 1. si seruus absente, 19. 54. dist. ex Concil. Aurelianensi, 1. ca. 6. vide latiorem distinctionem in Gloss. fin. cap. 2. de seruis non ordin.

k in Conc. Later. c. 27. relatum in c. pe. de ætate & qua. or.

l c. accepimus, de ætat. & qualit. qui semel enim approbauit, reprobare non potest ex eisdem causis, c. nulli, 8. de elect. in sext. c. in præsentia. de sent. et excommun. l. si vxor, ad leg. Iul. de adul. ff. l. qui sciens, de libera. causa. ff. cum simil. ca. dilectissimi, 8. q. 1.

## CAPVT IIII.

*De illiteratis ordinatis, pœnaque eorum, & ordinantium.*

EXTAT quoque prohibitio canonum, ne prorsus illiterati ordinentur: [a] imò ne ad primam etiam tonsuram admittantur: [b] quia Ecclesia viris literatis eget, & peritis, [c] saltem pro maioribus Ecclesiæ ministeriis obeundis, secundum cuiusque ordinis munus, & onus. [d] Ideo qui illiteratos ordinauerint ad tonsuram, peccant: [e] & puniuntur, vt per annum remaneant à clericalis tonsuræ collatione suspensi, [e] & illiteratus tãquam indignus à beneficio, quod consecutus fuerit, deponendus sit. [f] Excusabit tamen ordinantem, & ordinatum, mediocris scientia ordinati, etsi maior haberi possit, & maximè desideretur. [g] Neque tamen dubitatur ordinatum insufficientem, & illiteratum, non secus, quam laicum suscipere ordinis characterem, [h] at suspendi debet ab executione, donec se idoneum reddiderit. [i] Extat & decretum Concilij Lateranensis, vt qui de cætero rudes, & ignaros ordinare præsumpserint, cum ordinatis graui subiaceant vltioni. [k] Notandum autem, quod Episcopus, qui non sufficienter literatos ordinauerit, non potest à se ordinatis, illam insufficientiam obiicere, nisi post ordinationem reddiderint se indignos. [l]

### SCHOLIA.

a Ca. 10. præcipimus, 34. dist. ca. illiteratos, 1. 36. dist. c. cum in cunctis, 7. c. congregato, 33. de elect. ca. non confidat, 58. distinct.

b c. fi. de temp. ordin. in sex. & tradunt interpretes, nec ex dispensatione Episcopi fieri posse. Sed & Iust. Nou. 123. c. 12. §. clericos, de sanctiss. Episco. clericos non aliter ordinari permittit, quàm si literas sciant, & rectam fidem, vitamque honestam habeant. item Nouell. 6. c. 4.

c [illegible] cum ex eo, de elect. in sex. & fi. de magistris.

d [illegible] 38. dist. & [illegible] gendis [illegible] operis faciundo. l. 1. C. de noxa [illegible] faciend.

e c. fi. de temp. ord. in sex. vt puniantur in quo peccarunt: & sic de aliis ordinibus.

f [illegible] de ætat. & qualit. ord. c. [illegible] pro defectu, de renuncia. ca. omnes, 38. distinctio [illegible] de elect. [illegible] sciendum, §. illud & [illegible] tor de [illegible]

h notat Gloss. 1. ad ca. illiteratos, 36. dist. per canonem, conuentum est, 1. q. 1. Gloss. ad ca. sicut viri, 8. ad verb. clericatus, 40. dist. & Glossa in ca. vnico, 35. distinct.

i [illegible] in c. vlt. de [illegible] clerico per saltum promoto, & de [illegible] ætat. & qualit. ordinand. [illegible]

## CAPVT V.

*De solenniter pœnitentibus ordinatis, pœnaque ordinatorum, & ordinantium.*

EX pœnitentibus publica pœnitentia, nemo ordinari debet clericus. [a] Et si per ignorantiam Episcopi aliter factum fuerit, ordinatus debet à clero deponi: [b] quia se ordinationis tempore non prodidit esse pœnitentem. [c] Et si sciens tale esse Episcopus ordinauerit, ordinandi potestate in Episcopatu suo, est priuandus: [d] si autem necessitas, aut vsus Ecclesiæ exegerit, tales pœnitentes inter ostiarios, aut lectores deputari possunt: ita tamen vt si ordinati sint diaconi, inter subdiaconos habeantur, ita vt nec manum sacris imponant, nec sacra contingant, Euangelia, aut Epistolam in Missa nõ legant, [d] atque si in tali ordine, ad quem irrepserunt, ita permittatur ex dispensatione remanere, magno debet deputare beneficio adempta omni spe promotionis ad aliam: [e] verum lapsi in ordine sacerdotali, vel clericali, pœnitentia, alia tamen, quàm solenni, quam non aguut, peracta, restitui ordinibus, à quibus suspensi fuerunt, & ad altiores conscendere possunt. [f]

### SCHOLIA.

a Hæc omnia quæ sequuntur, habetur in c. 55. ex pœnitentibus, 50. dist. Et canones Nicenæ Synodi, pœnitentes etiam ab infimis officiis clericorum excludunt, ca. canones, 60. & ca. 59. non confidat, 50. dist. ca. non promoueantur 61. dist. 1. c. 1. de Bigamis: quod de pœnitentia publica, & solẽni intelligi debet, quæ semel tantum in vita regulariter imponebatur, can. si quis post remissionem, 61. cum tribus sequentib. 50. dist. quæ à priuata, & reconciliatione eius distat, can. quamuis tale, 3. 26. q. 6. Sic in cano. placuit, 68. §. fin. eadem 50. dist. *Eum pœnitentem* (inquit Toletanum Concilium 1. c. 2.) *dicimus, qui post baptismum, aut pro homicidio, aut pro diuersis criminibus, grauissimisque peccatis, publicam pœnitentiam gerens sub cilicio, diuino fuerit reconciliatus altari.* Vt autem clericis publicam vnquam agere non conceditur pœnitentiam, sic neque ex publicis pœnitentibus quisquam ad clericorum ordinẽ vocatur, can. 66. illud quoque, 50. dist.

b d. c. ex pœnitentibus, etiamsi presbyter ordinatus fuerit, ca. si ille qui, 68. eadem 50. dist.

c d. ca. ex pœnitentibus.

d In ca. 68. placuit 50. dist. sic non ministrant in officio: sed tantùm habent nomen subdiaconatus, & locum subdiaconorum in choro, & in cibo, vt ibi notat Glo. per ca. qui admisit, & c. si quis presbyter, 15. quæst. 8.

e can. 56. quicumque, 50. distinct.

f ca. hi, qui altari Dei, 51. & seq. 50. dist.

## CAPVT VI.

1. *De rebaptizatis.*
2. *Et bigamis ordinatis, & pœnis ordinatorum, & ordinantium.*

QVI bis ignoranter baptizati sunt, opus nõ est eos ideò pœnitere: tamẽ secundũ ca-

nones, ordinari nequeunt: nisi aliqua magna necessitas cogat: qui autem non ignari iterùm baptizati sunt, quasi iterùm crucifixerunt Christum, & per septẽ annos debent pœnitere tertia, & sexta furia, & per tres quadragesimas ieiunare.[a] Et qui ordinauerint scientes tales, vt ordinati, honoris periculo subiacent.[b]

2 Si quis viduam, aut ab alio dimissam duxerit, non admittitur quoque ad clericatum:[c] quòd si irrepserit, deiicitur,[d] ordinatores etiam: vt ordinati, officio ordinandi, priuandi.[e]

*SCHOLIA.*

a ca. qui bis, 17. de consec. dist. 4. ca. qui in aliquo, 31. dist.
b ca. fin. §. fin. 51. distinct.
c ca. curandum, ca. præcipimus, cum seq. 34. dist. cap. 1. 2. & seq. de bigam. non ord. li. 1. tit. 21. & 1. ad Timoth. c. 1. nisi ex dispensatione summi Pontificis, de qua in ca. lector, 18. & ibi Glossa, 34. dist. in minoribus, non in maioribus, in qoibus nec dispensare posse summum Pontificem, nec contra Apostolum dixit, c. 2. & c. nuper. 4. in fine, & c. à nobis, 7. de bigamis. Cæterùm quamuis ibi prohibeatur dispensatio: tamen Lucius Papa dispensauit cum Archiepiscopo Panormitano, vt notat Gl. ad dictum ca. lector, 34. dist.
d ca. 8. si quis viduam, 50. dist.
e c. 2. de bigam. non ordinan.

## CAPVT VII.

*De excommunicatis ordinatis, & eorum pœna.*

EXCOMMVNICATI pro violenta manuum iniectione in clericos, Ecclesiasticos ordines ante absolutionem à summo Pontifice habitam, accipiẽtes, si clerici sunt, à susceptis ordinibus sunt in perpetuum deponendi, nisi dispensentur à solo summo Pontifice: si regulares sunt, ab executione susceptorum ordinum sunt suspensi.[a]

*SCHOLIA.*

a c. cùm illorum, 32. de sententia excommu.

# DE DELICTIS, CLERICORVM IN ORDINIBVS SVSCEPTIS RATIONE PERSONÆ, A QVA SVSCIPIVNTVR.

## TITVLVS TERTIVS.

## CAPVT PRIMVM.

*1 De ordinatis à non suo prælato.*
*2 Clericus huius Ecclesiæ in alia non ordinetur.*
*3 Furtiuè ordines suscipere quid, & pœna ita ordinati.*
*4 Monachus sine suo prælato ordinari alibi nequit.*

1 PECCATVR pluribus quoque modis ex persona concedentis ordines, quod nec inultum iura sinunt. Quare ei, qui ab alieno; id est ab Episcopo non suo, & sine eius licentia, ad Ecclesiasticos promouetur ordines, interdicenda est suscepti ordinis executio:[a] vacuáque, & non rata habetur ordinatio;[b] potest tamẽ proprius Episcopus, si ratam habuerit, & ordinatos recipere.[c]

2 Sic etiam Clerici in vna Ecclesia ordinati, si in alterius ciuitatis Ecclesia ordinentur: & si episcopus clericum ad alium Episcopum pertinentem susceperit, & qui susceperit, & susceptus tãdiu excommunicati remanere debent, donec ipse clericus ad Ecclesiam propriam reuertatur.[d]

3 Furtiuè etiam dicitur suscipere ordinem, qui ordinatur sine conscientia sui Episcopi, ideò & suspenditur ab executione suscepti, donec cum eo dispensatum fuerit, & si nihil aliud, vel alia prohibitio non impedierit huiusmodi promotionem. Quòd si prohibitio sub pœna excommunicationis præcesserit, non poterit in suscepto ministrare, vel ad altiorem conscendere sine dispensatione summi Pontificis.[e]

4 Si quis de alterius monasterio repertum, vel ad Clericatũ promouere voluerit, vel in suo monasterio maiorem monasterij constituere: Episcopus, qui hoc fecerit, à cæterorum communione seiunctus, suæ tantùm plebis communione contentus sit, & ille neque clericus, neque præpositus perseueret.[f]

*SCHOLIA.*

a c. quod translationem, 11. de temp. ordina. hodiè in Extrauagante Pij 2. quæ incipit, *Cum ad sacrorum ordinum*, ipso iure dicitur suspensus, ita ordinatus, ab executione.
b ca. 1. & ca. nullum Episcoporũ, 6. & seq. 8. q. 9. ca. 1. & 3. 71. dist. Siquidem prohibitum est ne quis alienæ diœcesis clericum ordinet sine proprij Episcopi licentia, vel literis, quas vocant dimissorias, can. 1. 2. 4. can. primatus, 6. 71. dist. ca. 1. & 2. 74. dist.
c In c. si. 9. q. 2. ca. Salonitanæ, 63. dist.
d ca. 4. clericos, sexagesimatertia distinctione.
e c. 1. 2. 3. de eo qui furtiuè ordinem suscepit, li. 5. ti. 30.
f Hæc est pœna Episcopi ordinantis in clericum monachum sine conscientia, consensu, & licentia sui Abbatis, vel præpositi, in ca. fin. 58. dist. Prohibetur & in ca. 1. eiusdem 58. dist. ne ordinetur monachus, nisi quem Abbas loci monitus propria voluntate obtulerit Episcopo.

## CAPVT II.

*1 De ordinatis à Schismaticis, & excommunicatis.*
*2 Inuadente Episcopatum viui, & hæresiarchis, & pœnis eorum.*

1 IRRITÆ & fiunt ordinationes, quod pertinet ad executionem ordinis suscepti, quæ fiunt à schismaticis.[a] Poteritque à schismatico ordinatus ab officio incunctãter repelli, nisi probauerit secum fuisse misericorditer dispensatum, ab eáque persona, quæ super eo potestatem habuerit dispensandi.[b]

2 Sic etiam ordinationes quæ ab hæresiarchis nominatim excommunicatis fiunt, & ab his, qui Catholicorum adhuc viuentium Episcoporum sedes inuaserunt, irritæ iudicantur: nisi ordinati probauerint se, cùm ordinarentur, ne sciuisse eos esse damnatos.[c] Quare & cum clericus, qui ab

excommu

excõmunicato Episcopo ignoranter ordines acceperunt, poterit per suos Episcopos dispensari. [d]

*SCHOLIA.*

a c.1. de schisma.lib.5. tit.8. ca.5. ordinationes, 9.q.1.

b c.1. de schisma. c. quia diligentia, 5. de elect. Quis autem possit dispensare quærit Gloss.fin. ad d.c.1. atque dispensari, & à summo Pontifice. & ab Episcopo non schismatico docet. Traditur & ibidem, & in Gloss.fin. Cle.1.eius tituli, de Schismaticis: & à Gl.c.quia diligentia, de elect. à Schismatic.vt ab hæreticis in forma Ecclesiæ ordinatib. conferri ordinem: quia ipsi non amittunt ordinem ante schisma, vel hæresim susceptum: non tamen executionem ordinis dare, quàm ipsi non habent, & ideò dare non possunt. can. Daibertum, 1.qu.9.l.si vniuersæ, C. de lega. De hoc videndus Magister Sententiar. libr. 4. dist. 13. & D.Thomas, 2.2.q.82.artic. 7.

c ca. ordinationes, 9.q.1. vbi Gloss. ad verba, *Nisi probare*, notat irritas esse ordinationes, si more Ecclesiæ Catholicæ factæ sint, tantùm quod pertinet ad executionem, alioquin verè ordines esse collatus. Siquidẽ Episcopi Heretici facti depositi, suspensi, interdicti, degradati, cùm non amittant characterem, verum Christi corpus conficiunt, & dant veraciter, si veram formam seruent Ecclesiæ; quamuis, quod pertinet ad ipsos peccent illud agendo, ca. ostenditur, de consec. dist.4. can. Dominus, can. quod quidem, 1. q.1. tamen ordinati, vt dixi, ab ipsis, non habent executionem ordinis: vnde quod pertinet ad illam dicitur ordinatio, c.1. de schisma.

d In c.fin. de ordina. ab Episco. qui renunciauit Episcopatui, libr.1.tit.13.can.ab excommunicatis, 9.q.1. Si verò quis sciens, aut ex crassa ignorantia ab excommunicato ordines receperit. non posset dispensare Episcopus, sed adeundus esset summus Pontifex: vt notat d.Gl. finalis, de ordinatis ab Episco. qui renunciauit Episcopa. per c.1. §. fin. eiusdem tituli.

## CAPVT III.

1 *De ordinatis simoniacè.*
2 *Et ab eo, qui renunciauit Episcopatui.*
3 *De monachatu simoniaco.*

1 SIMONIACI simoniacè ordinati, vel ordinatores secundum Ecclesiasticos canones à proprio gradu cadere debent. Simoniaci quoque simoniacè à non simoniacis ordinati ab officio malè accepto remouendi. Simoniaci autem non simoniacè à simoniacis ordinati, misericorditer per manus impositionem pro temporis necessitate in officio conceduntur permanere, etsi ordinati ignorabant ordinantes esse simoniacos. [a] Qui verò scienter se à simoniacis consecrari, vel veriùs execrari permiserint, ex decreto habent suam consecrationem omnino irritam: [b] atque vterque consecratus, & consecrans depositus pœnitentiam agere debet, & priuatus propria dignitate persistere. [c]

2 Sicut qui scienter etiam sacros ordines accepit ab Episcopo, qui renunciauit episcopatui, & loco, quia indignum se fecit, executionem officij non habebit: vbi autem non scienter, poterit, nisi crassa, & supina fuerit ignorantia, discretus Pontifex dispensare. [d] Id autem, nisi simoniacus alia forma, quàm Ecclesia ordinasset, quo casu nihil confertur ordinato. [e]

3 Accedit ordinationi simoniacæ, receptio in monachum, vel monialem simoniaca pretio tantùm accedente, facta obtentu paupertatis; atque statutum vt tali prauitate recipiẽs, & recepta monialis, siue sit subdita, siue prælata, siue spe restitutionis, de tali monasterio expellatur, in locúmque arctioris regulæ detrudatur ad agẽdam pœnitentiam, quod & de monachis, alijsque regularibus constitutum. [f] Sunt & prælati vltrà donec condignam peregerint pœnitentiam, à sacrorum ordinum executione suspendendi. [g] Id autem quando per viam inquisitionis apparuit de simoniaca receptione; alioquin enim si accusati, & conuicti de hac simonia fuerint, condemnandi sunt iudiciali seueritate, tam dantes, quàm accipientes. [h]

*SCHOLIA.*

a Verba prædicta ponuntur in ca. 107. statuimus, dicto ca, seq.1. q.1. quamuis enim ordo conferatur à simoniacis: tamen executio non datur, nisi dispensetur: vt notat glo. ad d.ca. statuimus, & fusè gl.1. in ca. si qui à simoniacis, 108.q.1.

b d.ca. si qui à simoniacis.

c in ca. de cætero, 109.1.q.1.

d c.1. §. fin. de ordinatis ab episcopo, qui renunciauit episcopatui, lib.1.tit.13. ita suspensus est ab ordine, qui à suspenso accipit, & renunciatio non adimit potestatem conferendi, vt ibi notat gloss.

e ca. Daibertum, 1. quæst.7.

f c. quoniam simoniaca. 40. de simo.

g c. dilectus, 30. in fine, & c. accusatum, de simo.

h dilecto c. dilectus.

# DE DELICTIS CLERICORVM CIRCA MODVM CONSECRATIONIS ORDINVM.

## *TITVLVS QVARTVS.*

## CAPVT PRIMVM.

*De Clerico non ordinato ministrante, & pœna eius.*

CVM non sufficiat bona agere, nisi & benè fiant, [a] peccant Clerici in ordinibus Ecclesiasticis suscipiendis, cùm non eos consequuntur iuxta Ecclesiæ decreta: veluti, si antequam ordinem consequantur aliquem, tanquàm ordinati ministeriũ eius ordinis exequantur: quo casu propter temeritatem deiiciuntur ab Ecclesia, & nunquàm ordinantur. [b] Sic qui diaconus, [c] est tantùm, si Missarum celebrationem vsurpare [d] præsumat, non potest ad sacerdotij officium promoueri, [e] & à diaconatu biennio, vel triennio suspenditur: de beneficio autem Ecclesiastico, si aliquod possideat, cum eo misericorditer agendum, [f] ne sustentatione priuatus, ad sæculi negotia reuertatur. [g]

SCHOLIA.

a ca. non satis,14. 86. dist.
b c. 1. ca. 1. de clerico non ordinato ministran. lic. 5. tit. 28. Et puniuntur in eo, in quo peccarunt, quæ pœna communis in iure: vt in c. fi. de immun. Ecclesiarum. cum similibus ibi notatis.
c Hæc, quæ sequuntur, probantur in cap. 2. de cleric. non ordina. ministran.
d Hæc est vsurpatio sacrilega. Nam qui sine potestate, & ordine sacerdotali est, non consecrat, sicque occasionem dat idololatrandi populo, dum adorat hostiam tanquam consecratam, & vt verum Christi corpus, quod tamen ibi non est, cùm nemo, quàm sacerdos ritè ordinatus, possit conficere Sacrosanctum Domini nostri IESV CHRISTI Corpus. c. 1. §. vna, de summa Trinit. & fid. Catholica. ca. ecce ego, 95. dist. ca. absit, 11. quæ. 3. atque hic dignus ideò esset de rigore iuris, affici pœna, qua meritò puniuntur, qui ad idololatriam inducũt. Peccaret & multò grauius, qui nullo ordine sacro initiatus hæc Sacrosancta mysteria tractaret, maiorique pœna esset puniendus. Quemadmodum & Deus iratus in Oziam eum subitò necauit, quod arcam testamenti, quamuis nutantem, & collabentem bono zelo, ne laberetur, manu tenuit, 2. Regum, c. 6. & 1. Paral. c. 13. & Oziam regem lepra percussit quòd incẽsum Deo in altari voluisset offerre & sacerdotis officium agere, 2. Paralipom. cap. 26. Balthazar quoque rex percussus morte à Deo, quòd vasa templi profanasset, Daniel. 5. canon. vestimenta, 42. de consecr. dist. 1. Grauiùs etiam peccat, qui simulat conficere, & non conficit, seu non consecrat, quàm is, qui consecrat in peccato mortali, c. de homine, 7. de celebr. Miss.
e Sine dispensatione scilicet: nam cum ea poterit, Gl. ad c. fi. ad verbum, *Promoueri*, de cleric. non ordin. ministran.
f Sic suspenso ab officio presbyteri ob homicidium reseruatur eadem ratione beneficium, in ca. 39. studeat, 50. dist. item in ca. presbyterum, 28. dist.
g Mendicitas clericorum retorquetur in opprobrium totius cleri, ca. diaconi, 93. dist.

## CAPVT II.

*De ordinatis extra tempora.*

SIMILITER qui ordinantur, & qui ordinant extra tempora ordinãdi, delinquũt. Quocircà episcopus, qui ordine, quo non debuit, ordines celebrauerit, canonica disciplina est corrigendus, & ordinandi tandiu à susceptis ordinibus debent reddi expertes, donec à summo Põtifice restitutionis gratiam consequantur, si sibi reseruat.[a] Neque excusabit contraria consuetudo ordinandi: verumtamen qui extra statuta tempora receperunt ordines sacros, characterem non est dubium recepisse;[b] & proinde priùs pro transgressione imposita pœnitentia competenti poterunt in susceptis ordinib. ab Archiepiscopo sustineri.[c] Episcopus verò, qui contra canones duos sacros ordines vno die contulerit, à collatione ordinum diaconatus, & presbyteratus, ordinatus autem ab executione officij sacerdotalis, tandiu debent manere suspensi, donec aliter à sede Apostolica dispõnatur:[d] nec ordinatum excusat superioris archiepiscopi mandatum, cùm etiam idipsum sit prohibitum.[e]

SCHOLIA.

a c. cùm quidam, 8. de temporib. ordinatio. sic ordinantes priuantur authoritate ordinandi, & ordinati deponũtur ab executione, in c. 2. de temp. ordin. Explicat autem dispensandi potestatem penes episcopũ esse, si sibi summus Pontifex non reseruauerit, glo. fi. in c. pen. per illum textum, de temporib. ordina.
b c. 2. de temporib. ordina.
c c. consultationi, 16. de temporib. ordina. Tempus enim non est de substantia ordinis, ideò character, eo commisso, imprimitur, & pœna suspensionis pro transgressione canonis imponitur: vt in c. vel non est, eod. tit.
d c. literas, 13. de tempor. ordinatio.
e c. dilectus filius, 15. eod. tit.

## CAPVT III.

*1 De promotis per saltum.*
*2 Aut furtiuè, pœnisque illorum.*
*3 De examinatione ordinandorum.*

1 QVI præposterè maiorem ordinem ante minorem acceperint, putà diaconatum, ante subdiaconatum, presbyteratum ante diaconatũ, suspẽduntur ab executione suscepti, donec imposita pœnitẽtia ad omissum ordinati fuerint.[a]

2 Vt hi autem delinquunt: sic & qui furtiuè ordines suscipiunt,[b] cum distinctione pœnæ ratione circumstantiæ. Nam qui ab Episcopo, vel aliquo eius archidiacono, alióve prælato, non antè prohibitus sub anathematis interminatione promouerit, furtiuè fuerit promotus, non potest sine dispensatione sui prælati, & nisi imposita pœnitentia, promoueri ad maiorem gradum: si verò præcesserit prohibitio cum interminatione anathematis, imponitur pœnitentia monasterij, & clandestinè ordinati in susceptis ordinibus ministrare prohibentur sine dispensatione ex iuris rigore.[c]

3 Inter furtiuè ordinatos annumerãtur, qui curarunt se ordinari sine examinatione:[d] quare & ij deponi debent.[e] Examinat autem vel ipse Episcopus ordinans, vel eius Archidiaconus.[f] Sufficeret tamen sine alia examinatione ordinantis, testimonium Episcopi proprij ordinati:[g] vel Abbatis sui, quod & sufficit pro examinatione monachi sui sine alia ordinantis.[h]

SCHOLIA.

a ca. vnico, 52. dist. c. 1. de cleri. per saltum promoto, libr. 5. tit. 29. hæc pœnitentiã arbitraria censetur: quia non est definita, c. non satis de offic. delegati. l. 1. §. fin. de iure delibera. ff. quomodocumque enim ordo conferatur ab eo, qui potestatem habet ordinandi, siue per gradum, siue per saltum, confertur character, non tamen executio; nisi secundum iuris regulas conferatur; vt dicunt Hostiens. & Panor. ad c. vnic. de clerico per saltum promoto. Notant tamen Dominicus, Præpositus, Hugo, & Archidiaconus, ad ca. solicitudo, quòd si quis faceret se ordinari per saltum, vel per ambitionem, vel per superbiam, debeat omnino deponi; nec secum dispensaretur, vel saltem non de facili, neque cum eo Episcopus tunc: sed summus Pontifex dispensat. Hostiens. ad capit. vnic. de cleric. per saltum promot.
b c. 2. de eo, qui furtiuè ordines suscepit.
c c. 1. & 2. & 3. eo. tit. de eo, qui furti. ordines susc. sic in ca. 24. Salomitanæ, 63. dist. suspenditur presbyter à presbyteratu, & celebratione Missarum, qui sine scientia Episcopi ordinatus fuerit, donec cum illo dispensatum sit.

d ca. ex

d ca. extra conscientiam, 64.dist.c.quando, 24.dist.
e ca. si quis presbyter, ca.fin.24. distinct. ca.ex pœnitentibus, 50.distinct.
f Vel alij, quibus Episcopus committit: c.vnico, de scrutinio in ordine facien.
g ca. si quis, 16.quæst.1.
h ca. monachi, 16. quæst.1.

## CAPVT IIII.

*1 De ordinatis ab intrusis.*
*2 Et simoniacè.*

1 ORDINATI insuper ab intrusis, vel vitiosè electis prælatis, pro non ordinatis habentur: [a] quemadmodum & beneficia amittunt, qui ea acceperint à suspenso, qui non seruauerit sententiam interdicti summi Pontificis. [b]

2 Ordinans autem per pecuniam simoniacè deponendus: ordinatus verò, dignitate carere debet, & mediator, seu proxeneta talis ordinationis, si clericus sit, proprio gradu cadere; si monachus, aut laicus, anathematizari debet. [c]

*SCHOLIA.*

a ca.fin.19.dist. quicquid enim ab illis fit, omnino cassatur, can.alienationes, 12.q.2.ca.omne, 25.qu.1. Quando videlicet qui ordinant, deteguntur non fuisse Episco. quia tunc constat nullum potuisse ab illis infigi characterem, can. Daibertum, 1.qu.7.
b c.fin.de excessib. prælator. c. quia diuersitatem, de concess. præben.
c ca.8. si quis Episcopus, 1.qu.1. Quamuis enim proxenetæ in aliis negotiis non improbentur, vt in l.fi.de proxenet. lib.50.ff.tit.14. tamen in spiritalibus, proxenetæ, & intercessores reprobantur: cùm oritur suspicio simoniæ.

# DE DELICTIS, QVÆ COMMITTVNTVR A CLERICIS POST SVSCEPTOS ORDINES, IN ministerio, & executione eorum.

## TITVLVS QVINTVS.

## CAPVT PRIMVM.

*1 De custode Ecclesiæ peccante.*
*2 Castigatio clericorum, & monachorum cuius sit.*
*3 De custodia Eucharistiæ, & Chrismatis.*

1 POST susceptos ordines, clerici in illis pluribus modis peccare possunt, & puniri; veluti custos Ecclesiæ, si negligens in officio sit ab Archidiacono coërcetur, vt se emendet; & si indomitus remanserit, denunciatus Episcopo, ab Ecclesia deiiciendus est, & alius in locum eius subrogandus. [a]

2 Castigant & liberè magister clericorum, inter se delinquentes clericos; & abbates sibi subditos monachos. [b]

3 Cùm Chrisma autem. & Eucharistia debeant sub firma custodia clauibus adhibitis conseruari, ne possint ad illa temerariæ manus extendi, ad aliqua horribilia, aut nefaria exercēda, si is, ad quem spectat custodia, ea incautè reliquerit, tribus mensibus debet ab officio suspendi: & si per eius incuriam aliquid nefandum contigerit, grauiori debet subiacere vltioni. [c]

*SCHOLIA.*

a c.1.de offic.custod.lib.1.tit.27.
b c.1.& 2.de sententia excomm.cum similib.
c c.1.de custodia.Eucharistiæ. lib.3.tit.44.

## CAPVT II.

*De sacerdote detegente confessionem.*

PECCAT sacerdos detegendo confessionem sibi factam: quamobrē si eius, qui sibi confessus est peccata, recitet aut propinquis, aut extraneis, deponi debet, & omnibus diebus vitæ suæ peregrinari; [a] & hodie in arctum monasterium ad agendam pœnitentiam detrudi. [b]

*SCHOLIA.*

a ca.sacerdos, 2.de pœniten.dist.6.idipsum & in cap.omnis vtriusque sexus, de pœnit. & remiss. vbi & additur, pœnam eandem inferri presbytero nō tantùm si verbo; sed etiam si signo detegat confessionem.
b dict.c.omnis vtriusque, §.fin.de pœnitent. Ratio; quia sacerdos non dicitur scire peccata confessa tanquā homo; sed tanquam Christus, cuius vices gerit, c.si sacerdos, de offic.ord. c. significasti, de adulte. Et quia secretò sibi ea commissa sunt, non debet propalare, sed celare. ca.de forma, 12.q.5. Et proinde etiam si sub sententia excommunicationis iniūgatur ab Episcopo, vt quicūque tale crimen sciuerit, reuelet, non tenetur is, qui sub sigillo sit, confessionem reuelare: vt notat Gloss.ad ca.sacerdos, de pœnitent.dist.6. quia qui ita scit, non debet dici sciens. ca.presbyter, 15.q.5. Innocentius tamen ad dictū c.omnis vtriusque, de pœnitent. & remission. notat posse sacerdotem reuelare peccatum sibi confessum, si illud sit committendum, & hoc vt peccato obuietur, pro quo & Gloss. in c. verum, 13. distinct. etiam si, inquit, iurauerit tenere secretum; quod tamen non posset facere in delicto iam consummato; sic Gloss.ad c.tua nos, 26.ad verb. *Qualiter*, de spon. innuit posse confessorem præbere testimonium de confessione pro impedimento matrimonij, quod alioquin contraheretur. Notat & Iason ad l.1.§.huius studij, quòd si quis confiteatur sacerdoti se desponsasse quandam mulierem per verba de præsenti, quòd is poterit reuelare, vt matrimonium consummetur, quod ipse denegabat consummare, idque vt euitetur peccatum.

## CAPVT III.

*1 De delictis presbyterorum in nuptiis secundis benedicendis.*
*2 Prohibitis admittendis.*

1 SVSPENDITVR & ab officio & beneficio, mittique debet ad sedem Apostolicam sacerdos, quem constiterit benedictionem nuptiarum cum secunda vxore celebrasse. [a]

2 Suspenditur & parochialis sacerdos, qui post impedimentum obiectum, prohibitas coniunctiones reiicere contempserit, & regularis quilibet, qui eis præsumpserit interesse, suspendetur per triennium ab officio, grauiùs & puniēdus si culpæ

qualitas postulauerit; is quoque, qui taliter permiserit in gradu etiam concesso, clandestinè copulari, pœnitentia condigna debet castigari.[b]

*SCHOLIA.*

a c.1.de secundis nup.li.4.ti.21.quod tamen, qui rectè illud explicant, intelligunt, de eo, qui benedixit, vel coniunxit cum secunda vxore eum, qui iam aliam habebat, prima viuente. Alioquin enim quamquam peccent, qui benedixerint secundas nuptias, contra c.3. de secund. nupt. tamen non ita grauiter peccant, vt ab officio, & beneficio suspendi debeant, & mitti ad summum Pontificem; sed alia pœna, quæ erit Episcopo arbitraria, cùm alia certa non sit iure in eos definita, erunt puniendi: quamuis Hostiensis teneat contrarium, & ei videatur subscribere Panor. ad c.1.de secund. nupt. quam ego non sequor: sed ad mitiorem inclino sententiam, cùm in interpretatione legum pœnæ sint potiùs molliendæ, quàm exasperandæ, & maximè in dubiis: l. interpretatione, l. respiciendum. de pœnis. ff.

b Hæc omnia probantur in c.fi.§.fi.de clandestina desponsa. lib.4.titu.4. subuenitur tamen hodie clandestinæ desponsationi per dispensationem Episcopi, Concilio Tridentino permittente ex causa.

## CAPVT IIII.

*De non baptizante commendatum.*

QVICVMQVE presbyter in prouincia propria, vel in alia, vel vbicumque inuetus fuerit, commendatum sibi infirmum baptizare noluerit, vel pro intentione itineris, vel de aliqua alia excusatione, & sic sine baptismo moriatur, deponi debet.[a]

*SCHOLIA.*

a Ex Consilio Martini in can. quicunque, 22. de consect. distinct. 4.

## CAPVT V.

*De accipientibus oblationes prohibitas, & de sepelientibus prohibitos sepeliri.*

CLERICVS, qui à manifestis vsurariis oblationes acceperit, aut eos Christianæ tradiderit sepulturæ; quæ acceperit restituere compelli debet, & donec ad arbitriũ Episcopi sui satisfecerit, manere ab officij sui executione suspensus.[a] Indicta & pœna similis pro raptore impœnitente, & non restituente rapta, ne Ecclesiastica persona eius sepulturæ interesse, vel eius eleemosynas accipere audeat;[b] & si fecerit, ordinis sui damnum irrecuperabiliter patiatur, & Ecclesiastico beneficio careat.[b] Sed & generaliter in Concilio Viennensi, hi, qui propriæ temeritatis audacia defunctorum corpora, non sine contemptu clauium Ecclesiæ, in cœmiteriis interdicti tempore in casibus non concessis à iure, vel excommunicatos publicè, vel vsurarios manifestos scienter sepelire præsumunt, ipso facto excommunicationis sententiæ subiacent, à qua non absoluuntur, priusquàm ad arbitrium diœcesani Episcopi eis, quibus fuerit iniuria irrogata, satisfactionem exhibuerint competentem, non obstante quocunque priuilegio.[c]

*SCHOLIA.*

a c.quia in omnibus, 3.de vsur. lib.5.tit.19. respicit enim Ecclesia eleemosynas ex alieno: sunt & aliæ rationes, de quibus diximus lib.1. suprà de oblationibus, tit.23. nec debemus accipere eleemosynas ab illis, cùm quibus viuis non communicamus licitè, ca.3.24.q.1. Item ne Ecclesia accipiendo videatur peccatũ vsurarum, ex quibus oblatio fit, approbare, quas contra reiiciendo detestatur: quemadmodum de eo, qui ab Ecclesia eripuit hominem, dicitur in ca.8. minor, 17.q. 4. Reiicienda etiam censet à sacerdotib. Ecclesia, munera, quæ ab oppressoribus pauperum fiunt, ca. oblationes, 2.§. 1. 90. distin. Itaque, nec mortuaria ab istis accipi debent, nisi is, à quo prohibentur accipi, pœnitens mortuus fuerit, vt ait Hostiensis in c. à nobis, in 2. sic incipiente, 28. de senteut. excommu. quia & pro ipso sit orandum, c.2.24.q.1.c.a. quæcunque, 11.q.3. contrà si non fuisset pœnitens, ca.fi.86.dist. vide Glossam ad Clem.1. ad verba, *Et quibus*, de sepultur. Rursum quod pertinet ad prohibitionem sepulturæ vsurarij manifesti, sic conclude, Vsurarius manifestus excommunicatus est, & excommunicatis ante absolutionem sepultura denegatur Ecclesiastica, c. sacris, 12. de sepultur. lib.3. tit.28. diximus autem & quibus denegetur sepultura Ecclesiastica, suprà lib.1. tit. 1. de sepulturis, sub finem. Denegatur autem pluribus sepultura ad exemplum, & emendationem aliorum, vtque à talibus criminibus committendis in posterum reuocentur: vt notat Gloss. ad c.2. de raptoribus, Gloss. ad c.1. de torneamentis.

b c.2. de raptorib. lib.5. tit.17.

c Extat decretum Concilij Viennensis, in Clem.1. de sepultur. lib.3. titul.7. Ibi tamen Glossa ad verbum, *scienter*, requirit, antequam ipso facto ob prædicta quis sit excommunicatus, vt sciuerit interdictum, vel excommunicationem, vel manifestos esse vsurarios, quos sepeliit. facit & c. significauit, & c. cùm desideres, de sentent. excommun. c.2. de hæretic. in sexto.

# DE DELICTIS CLERICORVM CIRCA CELEBRATIONEM MISSÆ.

## *TITVLVS SEXTVS.*

## CAPVT PRIMVM.

*1 De presbytero interdicto, suspenso, vel excommunicato ministrante.*

1 PECCANT in ministerio sacerdotij presbyteri in sacrosancti sacrificij Missæ celebratione, ideò & distinctæ pœnæ illis pro delicti diuersitate impositæ. Quare si presbyter, diaconus, vel alius clericus, ab officio pro certis criminibus suspensus, per superbiã aliquid de ministerio sibi interdicto agere præsumpserit, & à suo Episcopo correptus perseuerauerit, est excõmunicandus.[a] Interdicti verò, vel excommunicati celebrantes ante absolutionem, deponi debent ab officio sacerdotali,[b] nisi propter multitudinem mitigetur pœnas;[c] possunt & beneficiis priuari.[d] Sic quoque depositus Episcopus, presbyter, aut diaconus, pro certis criminibus,

Digitized by Google

minibus, si ausus fuerit attrectare ministerium dudum sibi commissum, ab Ecclesia debet abscindi.[e] Imponitur & pœnitentia per tres continuos annos presbyteris excommunicatis celebrantibus,[f] si maiori excommunicatione teneantur: verùm si maiori excommunicatione tantùm ligatus, celebrauerit, licèt grauiter peccet: attamen nullius irregularitatis notam incurrit: peccat & conferendo Ecclesiastica sacramenta: sed ab eo collata non carent effectu: quia non videtur à collatione: sed à participatione sacramentorum, quæ in sola consistit perceptione, remotus.[g]

*SCHOLIA.*

a ca. si quis presbyter, 2. de clerico excommunica. deposito, interdicto, ministrante lib. 5. tit. 27. idque perpetua excommunicatione, in ca. 10. accedens, 50 distinctione.

b c. 1. 3. & 4. de clerico excommunica. ministran.

c dict. c. 4. de cleric. excommunica. facit multitudo, vt pœna remittatur, neve in omnes sæuiatur: sed tantùm in præcipuos delicti authores, vt ibi dicitur: propter cladem, & scandalum, quod ex punita multitudine oriri posset, ca. comessationes, 44. dist. ca. vt constitueretur, 50. dist. ca. ordinationes, 9. q. 1. c. 2. de tempo. ordinatio. cum simil. Si tamen sine scandalo multitudo plecti posset, & disciplina Ecclesiæ expostulet, puniri debet, can. non potest, 23. q. 3. ca. si, de pœnit. dist. 6.

d c. fraternitati, 6. de clerico excommun. ministrant.

e c. 1. eo. tit. de cleric. excommun. Dispensari tamen posse & ab Episcopo in aliquibus suspensis ministrantibus, innuit c. 2. de clerico excommun. ibi. *Moniti*, &c. Sed & in depositis dispensatur à summo Pontifice: vt disputat Glossa ad c. clerici, 3. eod. tit. & Glossa in ca. pen. 11. q. 3. ad verbum, *Statuerunt*, per illa verba. *vt non ab alio dispensari possit*. c. in quanto, 2. q. 5. ca. est iniusta, 21. q. 4.

f De pœna, & formula ieiunij, in ca. fin. 11. q. 3. Presbyteri excommunicati pro suo neglectu, celebrantes, ipsi in se sententiam damnationis proferunt. c. placuit, 11. q. 1.

g Verba præcedentia expressè ponuntur in c. si celebrat. c. fin. de clerico excommun. ministrant.

## CAPVT II.

1 *De non ieiunè.* 2 *Et sæpius celebrante.*

1 NVLLVS post cibum, aut potum, quantumlibet minimum sumptum, & nisi ieiunus Missas facere debet.[a] Et si temerariè contrà præsumpserit, est excommunicandus.[b] Et si ebrius postquàm pernotauerit in taberna, sequente die nulla dormitione interposita, Missam celebrauerit, indignus est beneficio Ecclesiastico.[c]

2 Sicut & qui pro pecunijs, & adulationibus secularium, vna die plures præsumūt facere Missas, non euadent æternam damnationem.[d]

*SCHOLIA.*

a ca. nihil contrà, 7. q. 1. ca. liquidò, 54. de consecra. distinct. 2. ca. vt ieiuni, & seq. de consecrat. dist. 1. Imò non licet post sumptionem aquæ calidæ Missam celebrare, c. ex parte, de celebra. Missar. multò minùs & pranso licet. ca. liquidò, de consecra. dist. 2.

b in ca. 16. nihil contra, 7. quæst. 1.

c ca. si constiterit, 12. de accusatio. sic enim intelligi debet illud caput de ebrio celebrante; alioquin sumptio sola post cibum, nō esset depositione à beneficio mulctanda.

d ca. sufficit, 53. de consecratio. distinct. 1. Ibi tamen circunstantiæ omnes sunt obseruandæ circa prohibitionem celebrandi vno die plures Missas: nempè, si ob adulationem, vel ob pecunias, & quòd damnatio imponatur, nec alia pœna sit expressa à iure: & proinde si sacerdos de pluribus dictis Missis accusetur, arbitrio Episcopi, vel iudicis erit pœna imponenda: alioquin ex necessitate, & ex alijs causis licitis in iure expressis, licebit sacerdoti duas, vel tres Missas in vno die celebrare, vt liquet ex ca. consuluisti, & c. ter referētē, de celebra. Missa. ca. quomodo, 31. quæstione, 1.

## CAPVT III.

1 *De consecrante sine debita materia, & rebus necessarijs.*
2 *Aut sine orario.* 3 *Aut in loco non permisso.*
4 *De dicente Missam defunctis destinatam pro viuis, aut quippiam in Ecclesia contra eorum salutem agente.*

1 CONSECRANS, vel Missam celebrās in pane fermentatò, aut in calice ligneo, aut sine igne, & aqua, propter malitiam apertam, & nimiam despiscentiā peccans, officio, & beneficio in perpetuum priuari debet.[a]

2 Et qui sine orario eo modo sibi imposito, quo fuit in ordinatione consecratus, Missā celebrauerit, excommunicationi debitæ subiacet.[b]

3 Non secùs quàm presbyter, qui celebrare Missas præsumpserit in alijs locis, quàm consecratis ab Episcopo, abijciēdus est à sacerdotio:[c] id enim non licet, nisi ex permissione Episcopi:[d] vt neque aliud altare non consecratū erigere, vel eius consecrationem fingere: nam qui hoc fecerit, si clericus est, degradandus: si laicus, anathematizandus.[e]

4 Sed multò scelestiùs peccant, qui Missam pro defunctis solitam in Ecclesia dici, fallaci voto pro viuis student dici hominib. non alia ratione, quàm vt is, pro quo illud offertur sacrificium, mortis incurrat periculum. Quare & qui talia perpetrasse fuerit deiectus, à proprij ordinis deponi debet gradu, & tam ipse sacerdos, quàm ille, qui ad talia peragenda eum incitasse perpenditur, perpetuo exilij ergastulo religari.[f] Sic & quicunque sacerdotum, vel ministrorum, causa cuiuslibet amaritudinis, vel doloris permotus, in perniciē suorum inimicorum, aut altare diuinum vestibus sacris exuere præsūpserit, aut veste lugubri accinxerit, si non se purgauerit pœnitētia superioris; dignitate, & honore Ecclesiæ priuatur.[g]

*SCHOLIA.*

a c. fin. de cebra. Missa. vbi delictum dicitur esse, consecrare in pane fermentato, nempè in Ecclesia Latina, vel Occidentali: quamquàm in Græca, seu Orientali consecratio fiat in pane fermentato. ca. in sacramento, de consecrat. distinct. 2. In ligneo calice prohibitum consecrare, in ca. vasa, & ca. vt calix, 45. de consecr. dist. 1. Item in eo peccatum sine igne celebrare: quia ignis in altari perpetuò ardere debebat, Leui. 6. & ca. sicut eunuchus, 1. quæst. 1. Dehinc & peccatum conficere sacramentum sine aqua: quia ea vino misceri debet, quòd ex latere Domini exiuerit sanguis, & aqua, cap. in quadam, de celebra. Missa. ca. 1. 2. de consecra. distinct. 2. Proinde debet, qui tot commisit peccata in consecratione, deponi: cùm is maliriosè fecerit, videretur ob id inclinare in hæresim, & errorē hæreticorum, de quo meminit ca. omne crimen, de consecratin. dist. 2. c. cùm Marthæ §. quæsiuisti. & sequentibus, §. de celebra. Missas. Cæterùm non ideò minus consecrat verè, aut cōficit verum corpus Christi, qui in fermētato, calice

Digitized by Google

calice ligneo, & sine lumine consecrauerit cum intentione, & forma Ecclesiæ. In quo reprehensus est Hugo antiquus interpres, qui hoc negauerat in c. fi. in verb. *fermentato*, de celebra. Missa. Videdus Beatus Thomas in 3. parte, q. art. 74. articulo 4. quamquam qui ita consecrant, grauiter peccent. Arbitrater & ego presbyterum, qui ex negligentia aliquando, sine contemptu Ecclesiæ, vel ex necessitate consecrat in calice ligneo, & sine igne, non esse deponendum: sed arbitrio Episcopi, vel eius Officialis aliter castigandum. Nam c. fi. de celebratione Missarum, quod imponit pœnam depositionis: de eo loquitur expressè, qui ex malitia aperta, vel ex nimia negligentia ita malè sacrificabat. Fuerunt & aliquando etiam recepta in magna penuria Ecclesiæ vasa; & calices ex vitro, & ligno, quo tempore erant præpositi aurei, & argentei, ca. vasa, 44. de consecra. dist. 1. Vereor autem ne nunc in pluribus Ecclesiis vasa quidem contra sint aurea, & argentea præpositi verò lignei, & terrei: quod peius est, & vitrei. Superioribus adiungere potes ea, quæ diximus de Eucharistia lib. 1. supra titul. 9.

b in ca. 9. Ecclesiastica, 23. distinct. Puniendus etiam esset sacerdos, qui sine aliis ornamentis sacerdotalibus celebraret, vt sine casula, & aliis. sed quia pœna non est certa imposita, erit relinquenda arbitrio Episcopi, vel superioris ex circunstantiis imponenda: quemadmodum & qui mitiùs agunt contra presbyteros negligentes, qui aliquando conse, rauerint sine stola, seu orario, non excommunicationem maiorem, sed suspensionem imponi dicunt ex arbitrio Episcopi ad tempus, quæ probabilior est sententia, vt mitior.

c ca. nullus presbyter, 15. de consecrat. dist. 1.

d can. sicut non alii, 11. & cano. Missarum solennia, 12. de consecrat. dist. 1. iuxta c. 12. Deuteronomii: *Vide ne offeras holocausta tua in omni loco: sed in loco, quem elegerit Dominus Deus tuus.* Ex necessitate autem permittitur in loco non consecrato celebrare, d. ca. sicut non alii, propter quam & in tentoriis, & sub dio, & in domibus, & oratoriis permittitur, ca. concedimus, ca. vnicuique, de consecratio. distinctione 1.

e ca. nullus presbyter in Ecclesia, 25. de consecratio. dist. 1. Neque licet altaria per somnia, aut per inanes reuelationes, aut ex arbitrio quorumcunque martyrum, & consecratione Episcopi, erigere, cano. placuit, vt altaria, 26. & seq. de consecrat. distinct. 1.

f ca. quicumque facerdotum. 11. 26. q. 5.

g dicto ca. quicumque, & ca. Episcopi, 12. § fin. 26. q. 5. Hic enim est abusus sacrarum rerum, vt ibidem, extinguere lumina Ecclesiæ in alicuius indignationem, & odium: vel celebrare Missas super rebus aptis ad sortilegia facienda, & adhibitis nefariis precibus, & verbis superstitiosis: quod malum certè, vel impietas alicubi nimium serpit, & latiùs propagabitur, nisi seuera vindicta obuiatur. Superstitio enim facit, vt facilè quis sub prætextu religionis sacra contaminare attentet. Quare qui sciéter has preces rebus super his adhibent, mereantur depositionem, vt diximus de ministerio Ecclesiæ abutentibus in perniciem alterius, in d. ca. quicumque. Episcopus tamen cautius aget, vt eos admoneat, & suspendat ad tempus pro prima vice, pro secunda seueriùs vindicet, habita ratione causarum, ob quas illæ preces fiunt super rebus suppositis altari, & consideratis personis presbyterorum, num simplices sint; an verò ex certa scientia, & participatione sortilegii id egerint.

## CAPVT IIII.

1. De effundentibus sanguinem consecratum.
2. De non communicantibus celebrando.
3. Et de fingentibus se consecrare, cùm non consecrant.
4. De vomente Eucharistiam.

1 PEccant & sacerdotes in ipsa consecratione corporis, & sanguinis Domini, si quid per negligentiam eorum ex illis deciderit. Ideò si quid sanguinis deciderit in terram, quadraginta dieb. debet sacerdos pœnitere, & lingua lambere: si supra linteum altaris, primum debet sorbere, & tribus diebus pœnitere: si ad secundum linteum peruenerit, quatuor diebus, si ad quartum, viginti.[a]

2 Sed qui pluries in die celebrantes se in aliquibus oblationibus à communione suspendunt; id est, qui non communicant quoties celebrant, à communione per annum vnum suspenduntur.[b]

3 Peccant enim quemadmodum & illi, qui Missam celebrantes, scientes se in peccato esse, non consecrant; sed fingunt se consecrare, vt satisfaciant populo.[c]

4 Et qui sumptam Eucharistiam, per ebrietatem, aut crapulam euomunt; qui si laici sint, debent pœnitere quadraginta diebus, si monachi, aut clerici, aut diaconi, aut presbyteri, septuaginta; si Episcopi, nonaginta.[d]

### SCHOLIA.

a ca. si per negligentiam, 27. de consecrat. dist. 2. Pœnæ tamen hæ sunt potiùs pœnitentialis fori, quàm iudicialis: cæterùm nihil prohibet quin ex arbitrio superioris aliæ imponantur in foro iudiciali.

b ca. relatum est, 11. de consecratio, distinct. 2.

c cap. de homicid. vide celebra. Missar. in hoc tamen casu: vt in superiori, in forensi iudicio, crimine per accusationem delato, pœna erit ex arbitrio, superioris iudicis imponenda.

d in ca. si per ebrietatem, 28. de consecrat. dist. 2. Considerātur autem in vomitu, num species Sacramenti appareant: an verò digestæ sint? Nam in primo casu, pœnis locum habent: Quia quamdiu species incorruptæ Sacramenti apparuerint, sub illis est corpus Domini, quod ablutione valde contemnitur. Eoque casu, quo discerni possunt, tolluntur ex fæcibus, & cum vino exhauriuntur, & si sumi possunt per se, vel cum vino: & si non sint sumptibiles, reponuntur in aliquo loco honesto iuxta altare, vt ait Cardinalis de Turrecremata in dicto ca. si per ebrietatem, de consecrat. distinct. 2.

# DE CLERICIS DELINQVENTIBVS CIRCA BENEFICIA ECCLESIASTICA.

## TITVLVS SEPTIMVS.

## CAPVT PRIMVM.

*De cogentibus beneficia renuntiare, & detinentibus venire in curiam Romanam debentes.*

QVi viros ecclesiasticos capere, captósque, donec sua resignent beneficia, aut ne citari ab Apostolica sede, vel ab homine, vel à iure, venire ad ipsam valeant, ausu sacrilego

non ve

non verentur retinere, preter sententiam excommunicationis canonis, qui id fecerint, vel facere procurauerint, si fuerint prælati, à perceptione fructuum Ecclesiarum suarum ipso iure per triennium sunt suspensi: si inferiores, eo ipso beneficiis obtentis sunt priuati. [a]

*SCHOLIA.*

a Clement. multorum, 2. de pœnis. Sic pœna dupex canonis scilicet, si quis suadente diabolo, 17. quæst. 4. cap. nuper, de sentent. excommunica. Et suspensio, vel priuatio beneficiorum obtentorum, pro duob. criminibus, nempè si quis incarcerauerit aliquem ad renunciandum beneficium: aut ne Romam adiret; in quo casu etiam qui curauit se detineri, ne veniret, eadem pœna per eandem Clementinam punitur. Explicat verò illam Clemétinam Cardinalis post Zenzellinum in sexta quæstione, requiri in pœna propter incarcerationem ad renunciandum, vt beneficium ideò fuerit renunciatum in effectu, aliàs non ita seuerè puniendum. Item in secundo casu exigit, quòd ea captio fuerit impediméto, quominùs citatus Romam captus potuerit venire. Sed & notat gl. ad dictam Clem. ad verbum, *obtentis*, priuatum ob prædicta crimina beneficiis obtentis, non conseri factum ideò inhabilem ad alia de nouo obtinenda.

## CAPVT II.

1 *De consequentibus beneficia per laicos.*
2 *De intrusis.*

1 CLERICI, qui occasione laicæ recognitionis, non requisita Episcopi audientia, Ecclesiastica beneficia sibi præsumunt vindicare, si commoniti ea non resignauerint, aut Episcopali concessione muniti non fuerint, reddi debent à beneficio, & officio alieni: [a] mitiùs etiam cum illis agendo, quàm in eos statuerint antiqui canones. [b] Quisquis etiam electioni de se factæ per sæcularis potestatis abusum, consenserit, electionis cõmodo caret, & intelligibilis fit ad quamcunque dignitatem, absque dispensatione. Qui verò eam electionem fecerint, ab officiis, & beneficiis sunt suspendendi per triennium; & tunc eligendi etiam potestate priuati. [c]

2 Qui propria etiam authoritate beneficij curam animarum habentis, etiam sibi legitimè concessi, nãciscitur possessionem, aut vi altero de facto possidente, iure, quod in eo habet, priuatur ipso iure tanquam intrusus, & simili alio beneficio, si tunc habeat. [d] Multò magis qui sine titulo se in Ecclesiam, quamuis sit suæ collationis, intruserit. [e]

*SCHOLIA.*

a in c. relatum, 21. de iure patrona. lib. 3. tit. 38. vbi ratio; quia non intrant per ostium, qui à laicis instituuntur; & beneficium sine canonica institutione obtineri non potest, c. beneficium, de reg. iur. in sex.

b Ius antiquum etiam statuebat depositionem, & excommunicationem ei, qui per laicalem potestaté, & abusum, beneficium obtinuisset, ca. si quis deinceps, ca. si quis Episcopus, ca. si quis clericus, & sequ. 16. qu. 7. Refert & Ioannes Bernardus Diaz in practica criminali canonum, c. 46. ex Concil. Latetan. sub Leone decimo celebrato, in sess. 10. in bulla contra exemptos edita, §. & quia. quod hodie, vt sæpiùs alias dispositum, collationes beneficiorum factæ à domicellis, principibus, & nobilibus, sub colore iuris patronatus, quod habere se confingunt in beneficiis Ecclesiasticis, nullo priuilegio Apostolico suffulti, sine ordinariorũ collationibus, & literis, & absque aliquo saltem colorato titulo, nullæ, & irritæ decernuntur, & statutum vt illis vtentes reddantur inhabiles ad alia beneficia Ecclesiastica obtinenda, donec eis super hoc per sedem Apostolicam fuerit dispensatum.

c in c. quisquis electioni, 43. de elect. Abusus electionis ratione potestatis laicæ, est. vt si laicus intersit, & eligat, vt in c. cum terra, c. quod sicut, de elect. quia hoc est contra Ecclesiasticam libertatem: vt in dictis iuribus dicitur: verendum enim est, ne ideò in futurum sibi vsurparent potestatem imperandi in electionibus, quæ ideò non essent liberæ contra illarum naturam, cano. dilectissimi, 8. qu. 2. ideò & nulla electio, vt nec facta contra libertatem Ecclesiæ, cap Massana, cap. Sacrosancta, de elect. Digni & pœna electores, qui laicos tales in electione spontè admiserint; non etiam, si coactè: sufficeret enim tunc electionem solummodò irritare sine pœna illorum; vt in c. cum Vintoniensis, de electio.

d c. eum, qui, 18. de præben. in sex. l. extat, quod metus causa. in ff. l. creditores, ad leg. Iul. de vi priua. in ff. l. si quis in tantam, C. vnde vi. l. 1. C. de suffrag. cum simil. lib.

e c. 4. de excessib. prælator. lib. 5. tit. 31. Nemo enim seipsum instituere potest, & inter dantem & accipientem constitui debet differentia, c. fi. de institut. nec collator sibi beneficium retinere potest, c. vnic. vt Ecclesiastica benefic. sine vlla dimin. cõfera. Quia collationum distributiones concessæ sunt Episcopis, quòd ipsi soli omnibus sufficere nequirent, & ideò eligunt sibi coadiutores ministerij, distribuendo illis & beneficia, & munera. c. fi. de officio Archipresbyteri.

## CAPVT III.

*De impetrantibus beneficia viuentium.*

QVI beneficia viuentiũ scienter impetrant, valdè peccant; & eo ipso sunt ab Ecclesiastica communione pellendi: [a] & si ea Episcopus sunt, adhuc cum depositione fiunt infames. [b]

*SCHOLIA.*

a c. 1. de concess. præbend. explicare videtur illum textum, ca. eum, qui contra, 40. 7. q. 1. in quo hic ordo seruatur, vt primùm is, qui consensit se promoueri in locum Archidiaconi viuentis, ab eiusdem Archidiaconatus honore deponatur: & si vlteriùs in eodem loco ministrare præsumpserit, participatione communionis priuetur, nisi quando, vt ibi ait Glossa, se excusaret, qui illud fecerit authoritate maioris, quæ aliquantum minuit pœnam, & potest inducere ad dispensationem: argum. ca. dixit dominus, decimoquarto, quæst. 5. 6. c. diaconi, 28. dist inct. & Glossa in c. & ibi in Panorm. de concess. præb. dicit verba, *deponendum vltra ordinatum in viui beneficium*, debere intelligi, de depositione ab illo beneficio ita impetrato, non ab aliis, vel ab officio. Quod tamen in malè ordinato in locum viui Episcopi, retinetur, per rationem mox explicandam.

b cau. audiuimus, 3. quæst. 2. can. in primis, 2. quæstion. 1. Ratio verò cur potiùs depositio imponitur subrogato in locum Episcopi viuentis, quàm si de alio beneficio agatur est quòd inter prælatum, & ecclesiam contrahatur matrimonium spiritale, cap. inter corporalia, de translatione Episcopi, non inter alios beneficiatos, & eorum Ecclesias, & proinde adulterium spiritale videtur committi in subrogatione in locum viuentis mariti Episcopi, & grauiori pœna id puniendum, dicto ca. audiuimus, 3. quæst. 2 ca. sicut vir, 11. ca. sicut alterius, 39. 7. quæstione 1.

CAPVT

## CAPVT IIII.

1 *De beneficiato non promoto ad presbyteratum.*
2 *De pluralitate beneficiorum.*
3 *De possessore beneficii paterni.*
4 *De non residentibus.*

1 BENEFICIVM cum cura animarum consecutus, si à die pacificæ adeptæ possessionis non curauerit se promoueri intra annũ ad sacerdotium, nullo legitimo impedimento prohibitus, ipso iure beneficio priuatur.[a]

2 Delinquũt & qui duo, vel plura beneficia possidere nituntur,[b] extra casus in iure expressos:[c] ideò vel alterutro priuantur. Et si vtrumque retinere contenderint, vtroque;[d] & reputantur inhabiles ad suscipiendos sacros ordines.[e]

3 Peccare videntur & qui beneficia tenẽt, quibus immediatè patres eorũ præfuerunt, vel legitimi, vel illegitimi: ideò ab iis, nisi dispensetur, remouentur.[f]

4 Quemadmodũ qui in beneficiis concessis residere contemnunt, vocati & contumaces, nulla dispensatione, aut causa excusationis de non residendo legitima suffulti, illis priuari possunt.[g]

### SCHOLIA.

a c. licèt canon, & c. commissa, de elect. in sex. quod in aliis beneficiis curam animarum non habentibus, locum non habet. Rota decis. 520. *nota quòd tenens capellaniã*, in antiq.

b Mortaliter peccare dicũtur, qui duo beneficia possident, quando alterum per se sufficit. Panor. ad c. conquerente, de cleric. non residentib. gloss. ad c. dudum, in 2. ad verbum, *intitulatum*, de electio. Atque D. Thomas in quodlibetico 9. art. 15. Ioannes Maior in 4. Sententiarum dist. 24. q. 6. & 7. notant, tenentem plura beneficia cum dispensatione, in qua non est rationabilis causa dispensandi, non esse in statu salutis. Ait etiam Gabriel in expositione canonis, in lectione. 28. dist. in duabus vltimis columnis, dispensationem Papæ in hoc non suffragari, nisi fiat ob vtilitatem, vel necessitatem Ecclesiarum; non autem si in vtilitatem personæ beneficiati. Nam connumerari ratione proprij commodi in duabus, vel pluribus Ecclesiis, est instar negotiationis, & turpis lucri, ideò & prohibitum in c. 1. 21. q. q. 1. & pluralitas beneficiorum canonibus sacris est inimica, ca. sanctorum, 70. dist. ca. 1. & tota 21. q. 1. c. quia in tantum, de præb. vbi & ex radice cupiditatis, ambitionis, & auaritiæ, hæc possessio dicitur, & in ca. cùm iamdudum, 18. de præb. multò magis detestabilis est auaritia, & ambitio quorumdam nobiliũ, qui vt aliquando possint eligi à capitulis in archiepiscopos, vel episcopos, procurant sibi dari in iisdem Ecclesiis canonicatus, & sæpè in quatuor, vel pluribus Ecclesiis eos adipiscuntur, vt veluti hamo iniecto, & posteà inescatis electoribus baculum pastoralem ad se trahere possint, quod & meretur in Ecclesia emendationem, & puniendi essent huiusmodi piscatores episcopatuum.

c Sunt illi casus vel ad vtilitatem, aut necessitatem Ecclesiæ, interdum fauore personarum, vt in c. de multa, 28. §. fin. de præb. & in Extrauag. Ioannis 22. execrabilis, de præb. ca. 1. & 5. 21. q. 1. can. pascis, 55. dist. Item in casu, quo vnam in commendam Ecclesiam, aliam in titulum quis habere potest, ca. 3. qui plures Ecclesias, & ca. fi. 21. qu. 1. dispensatio autem pluralitatis ex c. de multa, hodie reseruatur summo Pontifici, adempta Episcopis.

d c. conquerente, de cler. non residen. c. de multa, de præb. siue sine cura sint, vt ibi dicitur, animarum, siue eis fuerit ea coniuncta, siue sint regulares dignitates, c. cùm singula, de præb. in sext. vel prioratus, Clem. 1. de supplen. negligen. prælat. vel vicariæ perpetuæ, Clem. vnica, de officio vicar. vide Extrauag. Ioannis 22. execrabilis, de præb. & cassatur electio eius, qui iam habet plures præbendas, in cap. cùm iamdudum, 18. de præben. c. dudum, in 2. de electio.

e dict. Extrauag. execrabilis.

f c. quoniam, c. ad extirpandas, c. ad præsentiam, de filiis presbyter. Est enim in iure exosa in beneficiis Ecclesiasticis hæreditaria successio, ca. Apostolica, 8. q. 1.

g c. 2. c. conquerente, c. ex tuæ, de cler. non resid. arg. ca. sicut autem, & ca. absit, 11. q. 3. Quòd si beneficiatus vagus sit, nec sciatur vbi sit, citandus erit edicto publico in sua Ecclesia, & posteà non comparens, priuari potest beneficio, d. c. ex tuæ de cler. non residen. ca. non oportet, cum sequentib. 7. qu. 1. gloss. in can. non oportet, de consecrat. distinct. final.

## CAPVT V.

*De delictis circa administrationem beneficiorum.*

QVI Ecclesiam suam pro alienis obligat meritis, vel consentit, vt obligetur, Ecclesia in primis non tenetur, & ipse ab administratione spiritalium, & temporalium eius, submouetur ipso iure;[a] & anathemate, si alienauerit, vel consenserit cum indemnitate Ecclesiæ, vinciendus,[b] & ab honore deponẽdus,[c] nisi cum solennitatibus iure requisitis id fecerit:[d] multò magis & præfecti beneficiorum suspendendi, vel remouendi sunt ab administratione, si dilapidatores eorum sunt.[e]

### SCHOLIA.

a c. 2. de solutio.

b c. si quis presbyterorum, de rebus Eccles. non alien.

c ca. diaconi, 55 & ca. monemus, 12. q. 2. l. iubemus, §. œconomus, C. de episcopo. & cleri.

d ca. sine exceptione, 12. q. 2.

e c. 1. in fine, de statu monachor. ca. fi. 3. q. 2. probata tamen dilapidatione, & suspicione manifesta, c. licet Hely, c. per tuas, de simonia, c. venerabilis, de offi. delega. Poterit tamen dispensare episcopus, vt in ca. 22. si quis presbyter, 50. dist. verum hîc distinguendum, an fuerit actum contra dilapidationẽ criminaliter, vt si conuictus fuerit, possit deponi ab ordine Archidiaconus, in ca. vobis, ca. Vulteræ, 12. q. 2. per c. licet Hely, de simonia facit tectus in ca. Apostolicæ, & ca. monemus, 12. q. 2. Præpositus ad d. ca. vobis, aut fuerit actum ciuiliter, & debet solùm remoueri à beneficio, ad quod alius est promouendus, per dictum ca. licet Hely, & si non cõuincatur debet tamen conuentus se purgare infamatus de dilapidatione, dicto cap. licet Hely, vbi de hac quæstione fusè Panorm. Quòd si de suspicione probetur, dabitur ei coadiutor, d. c. venerabili, de offic. deleg. At hæc maximè locum habent, si de dilapidatione rerũ Ecclesiæ agatur, non si de fructibus: quia pro debitis prælati non tenetur Ecclesia, nec successor eius in ea, c. 1. de solutio. Atque hodie in hac quæstione puniendi dilapidatorem bonorum Ecclesiæ, arbitrium iudicis erit postulandum, vt notat Panorm. ad dictum c. licet Hely.

# DE DELICTIS CLERICORVM CIRCA MORES, ET MODVM VIVENDI.

## *TITVLVS OCTAVVS.*

### CAPVT PRIMVM.

1 *De ebrietate, & crapula clericorum.*

1 CLerici possunt puniri, vt delinquere in victu, & ornatu exteriori, in professione, seu artificio, & in crimine publico. De singulis ordine dicemus, Deo fauente. Primùm in victu, vt si in crapula, & ebrietatib. viuant, quæ detestanda in omnib. maximè in clericis, seu personis Ecclesiasticis; [a] quare hi monendi, vt desinant, & si non desierint, damnandi. [b] Et ita quem ebrium fuisse constiterit, aut triginta diebus à cõmunione submouendus, aut corporali subdẽdus supplicio; [c] si non desinat deponendus ab officio. [d] Atque si clerici se à vino non temperent, vel si se ad potus æquales se incitent, & obligent more potatorum, quorũ iudicio plus laudatur, qui plures inebriauerit, & fœcundiores calices exhauserit, & super his culpabiles redditi, nisi satisfecerint à superiore commoniti, ab officio, & beneficio ex concilio generali debent suspendi. [e] Aliundè & clericis prohibitum, ne edendi, vel bibendi causa, tabernas ingredientur, nisi necessitate peregrinationis compulsi. [f]

*SCHOLIA.*

a in can. Apostolorum, 42. & 43. & in ca. 1. 35. dist. vide Hieron. 83. dist. Exigit & in ordinãdo D. Paulus 1. ad Tim. 3. vt sit sobrius, non vinolentus. Prohibitum & à Deo antiquitùs ministris templi, vinum, aut siceram bibere, & ea, quæ inebriare possent, Leuitici 10. Vinolentus autem dicitur, qui non semel: sed sæpè vino repletur, in princip. 35. distinctionis. Confusio, & ignominia est clericis IESVM crucifixum, magistrum pauperem, atque esurientem, fratris prædicare corporibus: ieiuniorumque doctrinam rubentes bucas, tumentiaque ora proferre, ca. 4. Ecclesiæ principes, 35. dist. Vinolentom sacerdotem & Apostolus damnat, & vetus lex prohibet, ca. 6. vinolentum, 35. dist. vide quæ nos diximus lib. 39. Syntag. int. cap. 7. & de ebriis, & ebrietate eodem li. c. 8. & li. 40. Syntaxeõn artis mirabilis, c. 19. & seq.

b Moneri primũ debere, vt desistant, antequàm damnentur, clerici vinolenti, docetur in ca. 43. Apostolorũ, & ca. 1. 35. dist. ibi, *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, ebrietati deseruiens, aut desinat.* (ibi motio) *aut damnetur.* Nec statim acuendum ferrũ in delinquentes: fragilitate enim naturæ multa committuntur, vindicanda quidem: sed non ita seuerè ac, quando clerici sunt incorrigibiles, c. at si clerici, de iudic.

c ex Concilio Agatensi, c. 41. in ca. fin. 35. dist.

d sic enim habet ca. 43. Apostolorũ, *aut desinito, aut deponitor,* de quo & Photius Nomocan. c. 35. & 29. & in Synodo in Trullo, cap. 9.

e ex Concilio generali Lateranensi habito sub Inno. 3. c. 15. relato in cap. à crapula, de vita, & hon. cleric Extat & in Concilio Nannẽsi, c. 10. prohibitio, ne presbyteri conuocati ad conuiuia defunctorum, se inebrient. Nec precati in amore Sanctorum, vel alicuius animæ bibãt, aut alios ad bibeodum cogant, ne plausus, risúsve ibi inconditos referant, &c. vt habetur relatum in ca. 7. nullus presbyterorum, 44. dist. & in cap. 35. de consecrat. dist. 5. bibere in amore Sanctorum, aut alicuius animæ est, quod vulgò dicitur, *Boire à l'honneur du Sainct, ou au repos de l'ame de quelque trespassé,* dumque quæritur aliquis, qui pro eo, cui propinatur, iterùm bibat. Quemadmodum etiam nunc est Russenorum, vel Rutheoorum rebgio, in cœna funebri, quam faciunt pro defunctis, omnibus conuocatis bibere pro salute sui regis, pro beatitudine mortui pro fœlicitate affinium, & cognatorum plenis cantharis: vnde & fit ferè, vt ex omnibus conuiuis pauci, & vix duo, vel tres sobrij domum repetant.

f c. clerici, 4. 44. dist. ex Concilio Carthaginensi, 3. ca. 27. & Aquisgranensi c. 90. c. clerici, 15. de vita, & hone. cler. Imponit autem canon 53. Apostolorum illis pœnam, his verbis: *Si quis clericus in caupona cibum capere deprehensus fuerit, à communione excluditor: excepto tamen eo, qui necessario in itinere in commune diuerterit hospitium.*

### CAPVT II.

*De vestimentis, & ornatu prohibitis clericis.*

IN vestitu peccant clerici, qui sui ordinis vestem non deferunt. Proinde si non deferant, rationabili causa excusationis cessante, professorum illius ordinis censentur prærogatiua indigni. [a] Episcopi, presbyteri, diaconi, sæcularibus indumentis vti non debent: sed vt condecet, tunica sacerdotali à patribus instituta. Quòd si moniti aliter faciant, communione priuari debent, donec satisfaciant. [b] Et cùm omnis iactantia, & ornatus ad voluptatem corporis, à sacrato ordine aliena sint, episcopi, & clerici, qui se claris vestibus ornant, emendari debent, quòd si in hoc permanserint, epitimio, quod est pœna suspensionis vnius hebdomadæ, tradi debent: [c] similiter & illi, qui vnguentis inunguntur. [d] Clericus, [e] qui virgata [f] vel partita [g] veste publicè vtitur, nisi causa rationabilis subsistat, [h] si beneficiatus extiterit, per sex menses à perceptione fructuum beneficiorum, quæ obtinet, est eo ipso suspensus: si non sit beneficiatus, citra sacerdotiam constitutus, per idem tempus redditur eo ipso inhabilis ad Ecclesiasticum beneficium obtinendum: idem & statutum est de clericis vestes tales simul, & tonsuram publicè [i] deferentibus clericalem. Prohibitum quoque presbyteris, habentibus dignitatem, & monachis, ne tales vestes ferant, non infulam, seu pileum lineum publicè gestent in capite: [k] alioquin autem, suspendi debent beneficiati à perceptione fructuum beneficiorum, quæ obtinent, per annum: sacerdotes, & monachi redduntur per id tempus inhabiles ad beneficium obtinendum. Prohibitum & illis vti epitogio, [l] seu tabardo foderato, & ita breui quòd vestis inferior videatur: insumq; clericis, qui regulares nõ sunt, illud epitogiũ largiri pauperibus: religiosis autem, vt dent superioribus. Adiectum insuper ne clerici, præsertim beneficiati, caligis

scacatis,[m] rubeis, aut viridibus [n] publicè vtantur: item prohibitum clericis,[o] vti manicis,[p] aut sotularibus [q] consutitiis, cappis manicatis,[r] frænis, sellis, pectoralibus, calcaribus deauratis, aut aliam superfluitatem gerentibus,[s] fibulis, corrigiis auri, vel argenti, ornatum habentibus,[t] annulis, nisi quibus ex officio dignitatis concessum, aut vti in publico palliis difibulatis, & nisi ante pectus, vel post collum hinc inde connexos.

### SCHOLIA.

a Clem. de vita, & hone. cler. quod est valde notabile. Solent enim & in curiis supremis Parlamentorum Galliæ, priuari beneficiis, qui non ferunt ordinis beneficij habitum. Quemadmodum & quæ non fert habitum matronæ: sed meretricis, si iniuria afficiatur, non vindicatur perinde, ac facta pudicæ, l. item apud Labeonem, §. si quis virgines, de iniur. ff. facit c. in audientia, 25. de sententia excom. Præsumitur & laicus, qui reperitur in habitu laicali, donec de clericatu appareat: & ita inuentus in laicali habitu clericus, prehendi à iudice sæculari pro crimine potest, c. si iudex laicus, de sententia excom. in sext. neque clericus coniugatus gaudet priuilegio clericali, quo alioquin vteretur, quod pertinet ad forum, & priuilegiũ iniuriarum, si non deferat vestes, & tonsuram clericalem, c. vnico, de cler. coniugatis, in sex. Et clerici qui nec habitu, nec tonsura vtuntur pro laicis reputari possunt deprehẽsi à dominis laicis territorij in delicto, puniti, non obstãte quod posteà, vt eludant iurisdictionem, acceperint vestẽ, & tonsuram clericalem, c. ex parte tua, 27. de priuil. Qui commodis, & priuilegiis alicuius ordinis vult gaudere, & vti debet se regulis, & vestibus eius conformare, c. recolentes, de stat. monach. li. 3. tit. 35. Imò vltrà monachus, qui fert quidem habitũ religionis: sed eum occultat alio habitu sæculari, censetur à regularibus apostata, c. pe. de aposta. c. in nonnullis, de Iudæis; sic & tradit glos. in Cle. 2. ad verbum, *extrinsecus*, de vita, & honest. cler. Quid sibi vult, inquit D. Bernardus li. 3. de consideratione ad Eugenium, quòd clerici aliud esse, aliud videri volunt? id quidem castrum, minúsque synceruni, nempe habitu milites, quæstu clericos, actu neutrum exhibent: nam neque vt milites pugnant, neque vt clerici euangelizant. Cuius ordinis sunt, cùm vtriusque esse cupiunt? vtrumque deserunt, vtrumque confundunt. Vnusquisque, inquit D. Paulus 1. ad Cor. ca. 15. in suo ordine resurget isti, in quo? an qui, sine ordine peccarunt, non sine ordine peribunt.

b ca. episcopi, & ca. sine ornatu, 21. q. 4. Quamuis enim verissimum sit, habitum non facere monachum: sed professionem regularem, neque clericum ex habitu esse, c. si iudex laicus, de sententia excom. in sex. c. porrectum, de regularib. & transeun. ad religio. Et quamuis multi gerant verè habitum religionis, in religione omnino vacui, vt ait Extrauag. 2. de regularib. in communib. tamen iudicium clericaturæ, & monachatus facit primo obtuitu habitus conueniens, etsi is non sit solùm inspiciendus, vt crines, & habitus Philosophiæ solebant esse indicio Philosophis, vt ait Symmachus libr. 2. episto. 4. & nihilominùs quidam fuerunt nebulones pallio tenus Philosophi, qui disciplinas Sapientia contaminarent, reprehensi à Gellio libr. 9. c. 2. & in l. 8. Cod. de professorib. & medicis, lib. 10. Co. tit. 12. & ab Apuleio lib. 1. Floridorum. Et Sidonius Apollinaris lib. 9. epist. 9. laudat Faustum, quòd non pasceret cæsariem, neque pallio, aut claua, velut sophisticis insignibus gloriaretur, aut quòd is affectaret de vestium discretione superbiam. Ideóque & punitur clericus, qui veste profana cum clericali signo: scilicet cum tonsura vtitur: nam eo deturpare videtur suum ordinem, quem prodit. Alioquin sine tonsura ferens vestem prohibitam non punitur ex iuris seueritate, gloss. ad Clem. 2. de vita, & honesta. cler. ad verba, *& tonsuram*. Cæterùm clerici, & personæ Ecclesiasticæ debent vti modesto ornatu recepto, & tali habito in ea regione, vbi degunt, & qui non abhorreat à more regionis, maximè inter probos Ecclesiasticos, & sic videtur concludere glossa in cap. clerici, 15. ad verbum, *deauratis*, de vita, & honesta. cler. & est textus expressus in cap. si quis virorum, 15. 30. dist. ex Concilio Gangrẽsi, ca. 1. neque enim vile vestimentum probatur, neque deliciosum, sed mediocre, honestum, sublato excessu sæculari, & retenta dignitate Ecclesiastica, ne vilescat, cano. 5. parsimoniam, 4. dist. ex eodem Concilio Gangrensi, ca. fi. Neque enim affectatæ sordes, neque exquisitæ deliciæ, conueniunt Christiano, vt ait Hieronymus ad Eustochium, de custod. virginum, & in princ. 41. dist. imò sordes gloriolam redolent, ornatus delicias: quare illa extrema affectata vitanda, secundum Hieronymum ad Nepotianum. Neque etiam confundi debent habitus distincti, vbi distincti sunt: vt in monasteriis, in quibus habitus professorum, nouitiorum, conuersorum, vt plerumque diuersi, in c. 1. de reg. & transeunt ad religionem, in sex. distinctione existente interdum in forma, interdum in colore, aliquando in scissura, Cle. 1. de reg.

c c. 1. 21. q. 4. ex 7. Synodo, c. 6. vbi perpulchrè docetur, omne vestimentum, quod non propter necessitatem: sed propter venustatem accipitur, electionis habere calumniam, iuxta sententiam Basilij Magni in regulis breuioribus c. 9. necessitas tamen debet considerari, vt congruat etiam honestati sacerdotali, & clericali, iuxta maiorum, & canonum instituta. Vide Clementem Alexandrinum de vestitu in Pædagogia lib. 3. c. 1. & 3. & lib. 2. c. 11. de calceamentis. &: c. 8. an vnguentis, & coronis sit vtendum. Porrò quòd epitimium dicitur in prædicto ca. 1. 2. q. 4. alibi dicitur pœna suspensionis vnius hebdomadæ, in Synodo 6. c. 27. & in c. nullus eorum, 21. q. 4. tamen separatim, & absolutè in d. ca. 1. 21. q. 4. epitimium non mihi videtur esse pœna solùm vnius hebdomadæ: sed potiùs pœnam suspensionis hebdomadæ, esse speciem epitimij, neque tamen idem epitimum, & epitimia in singulari apud Græcos. Siquidẽ apud Græcos, ex quorũ idiomate ille canon sumptus est, ἐπιτιμία, est bona existimatio, bona fama, vt ἀτιμία, infamia, vt in l. scire oportet, 22. §. t. de tutoribus & curatoribus datis ab his, cui ius dandi habent, & c. li. 26. ff. tit 5. Modestinus Græcè sic respondit de creando tutore, quẽ patet esse notauit, καλῶς αὐτὸν ἐπιτροπεύειν μενούσης τῆς ἐπιτιμίας, prohiberi eum esse tutorem, manente epitimia: id est salua existimatione, seu sine infamia, ex quo prohibetur ex ea causa esse tutor, cùm tamen remoti alioquin à tutela infames essent, l. 1. de his, qui notan. infamia ff. Sed neque in dicta Synodo Græca 7. neque in cap. 1. 21. quæstio. 4. est epitimia: sed epitimion, τὸ ἐπιτίμιον autem, apud Græcos est pœna, mulcta, vt apud Demosthenem de corona, & Æschinum contra Ctesiphontem. Et ideò apud Græcos in plurali, τὰ ἐπιτίμια, supplicia dicuntur sæpè; quare cùm Synodus septima c. 16. ait superfluis vestibus vtẽtem, epitimio, seu pœna tradi, se refert ad synodũ sextã præcedentem, cuius pœna, seu epitimium, suspensio per hebdomadam. In summa clerici pudorem, verecundiamque mentis simplici habitu & incessu ostendere debent, c. his igitur, 23. dist. Et Pius 4. consti. 155. incipiẽte, *cum pro pastoralis*, &c. ordinauit, vt omnes, & singuli clerici, qui dignitates, canonicatus, aut personatus, parochiales Ecclesias, aut alia quæcunq; beneficia Ecclesiastica obtinerẽt, vel essent in sacris ordinibus cõstituti, in vrbe Roma morantes, habitũ clericalem induerent cum congrua tõsura: & vestes exteriores talares, & interiores v. genua se extendentes, vt à sagis laicorũ differrent, gestarẽt sub pœna excõmunicationis, aliisque pœnis, atque crescente eorum malitia sub pœna priuationis beneficiorum. Videtur D. Ber

D.Bernar.lib. 4. de consideratione ad Eugenium Papam, & in ipso Summo Pontifice reprehendere fastum nimiū vestium. Inter hæc, inquit, tu pastor Eugeni, Pontifex summe, procedis deauratus tam multa circundatus varietate, oues quid capiunt? Si auderem dicere dæmonum magis, quàm ouium pascua: hæc scilicet, sic factitabat Petrus, sic ludebat Paulus. Quod credo Bernardum dixisse de alits ornamentis, quàm Pontificalibus, quæ regia, & Imperatoria sunt concessa dignitati à Constantino Magno honoris Dei causa, vt pluribus docetur in can. Constantinus, 14.§. beato Syluestro, 96. Innoc.part. 5. Decret. c.49. & in panormia lib.3.c.1.

d in d.c.1.21.q.4. quando videlicet vnguenta odoris, & voluptatis causa deferuntur sine aliqua necessitate naturæ, vel ad medicamentum. videndus & pro hac distinctione Clemens Alexandr. li.2. Pedagogiæ, c.8. Sunt enim diuersæ species vnguentorum: nam aliqua sunt, quibus vngitur quis voluptatis causa; alia, quæ valetudinis, qualia cōmagena, glaucina, & c. apud Pomponium Iuriscõsultum in l. in argento, 21.§.1. de auro, & argent. lega. li. 24. ff. tit.2. Vespasianus Cæsar Senatu mouit Senatorem, qui vnguenta olebat, dicens, malle vt oleret allia, vt refert Suetonius in Vespasiano, c. 8. hoc magis odiosum erit in clericis, qui præstantiores sunt Ethnicis, vt multò magis erunt detestabiles illi, qui more cinædum pingunt sibi oculos, fucant faciem, fœminis pudicis inferiores, quæ hoc ipsum detestantur, cap. fucare, 38. de consecrat. dist. 5. ex D. Augustino epist. 73. ad Possidonium, similes meretricibus nihil præter hircum redolentes in Venerem putres, &c.

e hæc. quæ sequuntur, sumpta ex Cle.2. de vita, & hone. cle. vbi prohibitiones vestium, pileorum, & caligarum sunt ex Concilio Viennensi, de vestitu monachi, & monialis, & clericorum. videndus Athanas. lib. de virginitate, Augustinus epist. 199 ad Ediciam, Theodoretus in Mæsyma, Ambro. de institutione virginum, & episto. 36. & lib.1. de virginitate. Optatus Mileuitanus lib.2. contra Parmenionem, Gregorius Nazianzenus in exhortatione ad virgines, Hieronymus in Hilarione, Greg. 1. in Benedict. Dionysius Areopagita in Ecclesiastica hierarchia, Palladius in Lāsiaca historia, c.41 Ioannes Damascenus, de SS. Barlaam, & Iosaphat, Chrysostomus ho 69. in 21 c. D. Matth.

f virgata vestis, secundum Ioannem Bernardum Diaz in practica criminali canonum, ca.69. dicitur, cuius pannus est diuersorum colorum mixtorū: vel quando supra pannum, alij diuersorum colorum assuuntur, in modum virgæ, nos diceremus *vn accoustrement, où il y a plusieurs bandes dessus cousues, ou qui est faict, & tissu de laine de diuerses couleurs en forme de bendes, ou rayes.* Perotus Sypontinus Episcopus in copiæcornu, ad epigramma 3. Martialis: *Item,* inquit, *à vi virga, quòd vim gerat ligando, verberandóve, à quo virgula diminutum, quod modò paruam virgam significat, modò lineam; vnde virgatam seu virgulatam vestem dicimus lineis quibusdam quasi virgis distinctam.* Possumus istas lineatas, virgatásque vestes, intelligere ex distinctione colorum, materiæ mixtæ, ordine & operæ, vt apud Iulium Polluecem *ῥαβδωτὴ* vestis virgata est, cui intexebantur virgæ purpureæ: id est lineæ, quas Græci *παρύφας* dicunt. Meminit Sillius Italicus li.4. *vestes,* inquit, *virgatæ auro,* & c. id est virgis, seu lineis aureis distinctæ: & Virgilius 8. Æneidôn,

*Aurea cæsaries ollis, atque aurea vestis*

*Virgatis fulgens sagulis*, &c. Virgæ interdum & pictæ acu ex Phrygum more; vt Plinius ait, vestes, & sunt sericei panni holosericę, villis intercisis, quibus interdum aurum fuit intextum ex inuentione Attali regis in Asia, vt ait Plinius li.8. c.48. vnde & panni illi dicti Attalici. Prohibuerunt autem aliquando Cæsares non tantùm clericis: sed etiam aliis priuatis auratas, aut sericas peragandas auro intextas viriles, priuatis vsibus intexere, l. 1. & 2. de vestibus holoberis, & auratis, li. 11. C. tit. 8.

g Partitam vestem dicunt nūc diuisam, aut constantem diuersis coloribus, aut minutim incisam, seu intersectam ferro, vel acu depictam, dicunt *decoupee, ou debrodee.* Segmentatæ quoque dici possunt vestes ex segmentis, & frustis factæ diuersorum pannorum, aut colorum, auri, & argenti interdum bracteolis adiectis, interdum acu, variatione illa facta, veluti opere Phrysio, de quo meminit Plin. lib. 8. c. 48. vocant illud opus Itali *ricamo*: vnde Galli mutuantur suam vocem *recamé*, meminit Ouidius de arte aman. lib.3.

*Quid de veste loquar, non iam segmenta requiro,*

*Nec quæ de Tyrio murice lana rubet.*

Concessum aliquando mulieribus, vt segmenta aurea gestarent. Erat & Laticlauium ornamentum Senatorum, vestimentum clauis purpureis intertextum, dicunt Galli *chamarrure des Senateurs brochée de pourpre.* Hinc intelligitur quod paulò pòst additur in textu, prohibitum clericis ne rubeis vel viridibus scacatis caligis vtantur. Putoque ibi scacatas caligas dici, quòd Gallis *deschiquetees*; à vulgari Italico nomine, *squartare*, id est lacerare per partes: vnde & Gallicè *esquarteller, mettre par quartiers, & pieces.* Et certè non solùm clericis: sed aliis omnibus prohibendæ illæ incisuræ, quòd perditionem inferant materiæ, seu panni vestimenti, & habeant manifestam per rerum abusum ostentationem: sed multò magis clericis, qui tegumento simplici, & necessario contenti esse debent. Pari & reprehensione sunt clerici digni, qui leuiores calceos, quos vocant, *scarpos*, multiformi incisione corrumpunt curiosè & vanissimè, quod reprehenditur in clericis, vt notat glos. fin. ad Clement. 2. de vita, & honest. cleri. Prohibuit & Deus c.22. Deuteronomij, versu 15. *Non indueris vestimento, quod ex lino, lanáque contextum est.*

h Ob necessitatem interdum permissa est vistium simulatio, & habitus ad tempus mutatio, dicta Cle.2. de vita, & honest. cleri. c. clerici, 15. eo. titul. apud Gregor. ibi, *nisi iusta causa timoris exegerit habitum transformari*, sicut contra per metum susceptus habitus monachalis nihil præiudicat accipienti, c. perlatum, quod metus causa.

i Publicè ferentibus prædictas vestes vetitas, pœnæ prædictæ impositæ sunt in Clem. 2. de vita, & honesta. cleric. propter scandalum, & propter contemptum, qui inde clericis oriri posset. Existimauit itaque Ioannes Bernardus Diaz in praxi criminali canonum, c. 69. post Anchaaranum ad Clementinam 2. de vita, & honesta. clerico. Zézelinum, & Immolam, clericum vtentem veste aliqua ex prohibitis secretò, & subtus alias vestes, ita vt non appareat, nō incurrere prædictas pœnas. Idemq; esse. si vtatur talibus vestibus domi, putà in studio, vel loco simili, vel si non perpetuò portet, sed ad momentum, vt propter festum socij qui doctoratur, vel fit rector, aut miles, aut ducit vxorem; vel si deferat propter paupertatem: quia non habet vnde alias emat. Vide decisionem Capellæ Tholos. 52. & ibi Stephanum Aufrerium.

k Hîc prohibentur capitis ornatus prophani, quique cum superbia, & cultu nimio sumuntur; quamobrem idipsum dicemus de pileis sericeis, rotundis, alteriusque formæ non conuenientibus grauitati morum, & simplicitati Ecclesiasticorum de galeris sericeis, & similibus, Epitogium seu Tabardum, Italis *Tabarro*. pro eodem vestimento, nempe pro penula, pro pallio longo, quod superinduitur vestibus aliis præcinctis, quódve commune est in Italia Ecclesiasticis personis, cuius loco alibi est vestis talaris, & longa, ca. si quis virorum, 30. dist. sicque in Concilio Martini c.41. & can. non liceat, 32. 23. dist. *Non oportet* (inquit) *clericos comam nutrire, & ministrare: sed attonso capite patentibus auribus, & secundum Aaron talarem vestem induere, vt sint in habitu ornato.*

l idest, incisis, laceratis, vt dixi suprà, litera g.

m Colores isti virides, & rubei in pannis, & vestimentis Ecclesiasticorum, vel clericorum, prohibentur, ne ad vo-

 lupiatem

luptatem vsurpentur, in Concilio Viennensi in d.Clem. 2.de vita,& honest.cler.& in c.clerici, eo.tit. apud Greg. Alij etiam colores diuersi,& sectiones prohibentur religiosis in eorum vestibus, in c.fi.20.q.1. Refert Tertull.in libro de cultu virgi. Romanis legibus impudicas mulieres à matronis per ornamenta distinctas,quod & indicat Vlpian.in l. apud Labeonem, 15. §. si quis virgines, de iniur. lib. 47.ff. tit. 10. Idipsum & apud reliquas nationes ferè seruatum, vbi legibus bonis temperati mores fuerunt. Et apud Athenienses quidem vestis florida erat meretricia, vt ait Suidas in verbo ,Ἄνθινα, apud Tbutios varia, vt idem scribit in Zaleuco. Apud Romanos variegata,eaque subdictior, quàm cæterarum mulierum, vt ait D. Hieronymus,in Heluidium , vt meritò idcircò talis ornatus displicuerit etiam viris castitatis amatoribus, ne participes ingenij meretricum esse videantur: quæ illis oculos pascunt, & insecant amatores perditos. Cæterùm color rubeus Cardinalibus in vsu permissus, & quotidianus cœpit esse ab anno Domini millesimo ducentesimo quadragesimo,sub Innocentio quarto sum. Pontif.quo tempore Concilium vniuersale Lugdunense contra Fredericum, 2. Imperatorem fuit celebratum,& primum concessus pileus rubeus, & purpura, veluti insignia, quibus monerentur pro republica, & fide Christiana semper se paratos esse debere sanguinem fundere, & tunc concessum in vrbe equo vehi, & ferre rubeum galerum,vt ait Platina in Innoc.4.Gaguinus lib.7. Historiæ Francicæ, Paulus Æmilius lib. 7. cum purpura etiam prætexta solebant antiqui Romani pingi , & corona, vt ait Dion in Marco Vlpio Traiano , vt & olim reges Albæ,& Romani induebantur vt plerunque veste purpurea,teste eodem Dione lib. 43. atque Augustus , eodem authore lib.49. cùm vidisset purpuram iam in vsu communi vsurpari,sanciuit,ne quisquam , nisi senatores,quique in magistratu esset,purpuram gestaret. Statutum & subinde,ne priuati purpuram tingere,deferre,aut vendere possent,nisi quibus Imperator permisisset,cùm ille color esset reseruatus vsibus Principis, l.3. 4.& 5. de vestib. holober.libr.11.C.tit.8.l.1.& 2. quæ res vetitæ non possi. 4.C.tit.40.

n Hæc,quæ sequuntur,sumpta fuerunt ex c.clerici,15.de vita,& honest.cleric.

o Manicæ consutitiæ hîc mihi videntur esse , quas omnes olim vocabant Galli *manchons*,quæ ex diuerso panno,vel serico sagis addebantur , & detrahebantur ex arbitrio. Sed& manicæ non consutitiæ dicuntur,quæ non habent clauos in extremitate,seu,vt dicunt, sunt sine botonis ,in Cle.1.de statu monach.apud Virgil.9.Æneidos exprobatur, vt molle vestimentum,& non virile manicatum , & pictum.

*Vobis picta croco,& fulgenti murice vestis,*
*Desidiæ cordi,iuuat indulgere choreis.*
*Et tunicæ manicas,& habent redimicula mitræ.*

Et apud Plautum quidam cultu Punico velut auis exotica ridetur propter manicas , aut angulos , alarum instar, vtrinque propendentes,atque extantes. Vsi Thessali hoc genere vestimenti ad luxum : vnde abiit in Prouerbium, Θετταλικαὶ πτέρυγες, id est alæ Thessalicæ,de quo vide Pollucem,Hesychium,Eustathium,Suidam.Sunt & ibi πτέρυγες, seu alæ, in vestimentis , seu anguli alis similes ; in Gallia etiam thoracibus, vel sagis consuuntur quidam appendices,qui vulgò dicuntur ea ratione *aisleron*s, à vocula *aisles*,alæ.

p Sotulares quoque hîc dici puto calceos, qui non debent esse consutitij , & vocantur æstiuales largi , in Clem.1.§. etiam de statu monachor. & in eadem Clementina , §.si quis autem. Sotulares non corrigiati , dicuntur calcei, consutitij aliter , & corrigiati contra , qui lati sunt , non stricti. Sotulares dicuntur à vulgari voce, *souliers* , at vox *souliers* , à fæce, & luto , quod vulgò dicitur *souheure* , vel *souliers*, à solo, quo itur pedibus.

q Cappæ manicatæ prohibentur intra Ecclesiam, & in diuinis officiis:vt in c.clerici,de vita,& honest.cler. Sed & alibi iis,qui sunt in sacerdotio, & personatibus constituti, nisi iusta causa timoris exegerit habitum transformati.In Concilio Matisconensi,1.c.5. sancitum est clamis,vt nullus clericorum sagum,aut vestimenta,aut calceamenta sæcularia,nisi quæ religionem decent , induere præsumat,aliter cum indecenti veste , aut cum armis inuentus iubetur à senioris ita coërceri , vt triginta dierum inclusione detentus aqua tantum , & modico pane diebus singulis sustentetur. Et in Concilio Constantiensi, Sessio. quadragesimatertia,titul. de vita, & honesta. cleric. diffinitur,abolendum esse penitus quòd clerici, & personæ Ecclesiasticæ deferant manicas ad cubitum pendentes,& vestes cum foderaturis; id est ,duplicationibus vltra oram excedentibus in fissuris , statuitque insuper, vt si etiam cum talibus intersint in Ecclesiis cum superpliciis , aut aliis vestibus ad cultum , & officium Ecclesiasticum ordinatis,maximè intra Ecclesias,in quibus ordinati existunt,puniantur,vt transgressores canonum, & vt pro qualibet vice,qua in tali habitu Ecclesiis interfuerint diuinis officiis,à participatione prouentuum Ecclesiasticorum per mensem sint suspensi, fructúsque illi Ecclesiæ illius fabricæ applicentur. Colligimus itaque in summa , ex superioribus prohibitionibus , vestimentorum duas species exteriorum permissas clericis : nempe pallium , seu penulam , quæ imponitur aliis vestibus interioribus sine manicis , dictam & capam. Item vestem talarem longam manicis indutis non pendentibus , quæ vestis propriè est clericalis, sicut videtur Tertullianus libro de pallio innuere, dum ait , Christianos veteres pallio potiùs,quod esset magis frugale,& simplex ,quàm toga vsos : & si essent togati , cùm nomen Christianæ religioni darent,pallium induisse,indéque ortum dicterium à toga ad pallium.Pacis habitus toga,vt belli, sagus. Balduinus ad legem 10. Romuli scribit , vnam eius hanc legem fuisse , *Quisque demissam ad talos togam in vrbe habeto.* Adrianus Imperator Romulum sequutus,aliquando edixit,teste Spartiano , vt Senatores saltem , & equites Romani,semper in publico togati essent , nisi è cœna reuerterentur. Refert & Gellius libr. 7. antiquitùs Romanos sine tunicis,toga fuisse contentos. Atque in leg. 1. de habitu,quo vti oportet intra vrbem,lib. 4. Co. Theodosia. tit. 19. Senatoribus prohibetur habitus militaris , & togatos conuentui interesse iubetur. Cassiodorus quoque vocat togas,ciuiles vestes, in formula comitiuæ prouinciæ libr.7.variar.epist.1. *Quamuis* ( inquit ) *omnium dignitatum officia , à manu secludantur armata , & ciuilibus vestibus videantur induti , qui distrinctionem publicam videntur operari , tamen dignitas à terroribus ornatur , quæ gladio bellico etiam pacatus accingitur.* Vsus togæ Romanæ ciues Romanos ostendisse docet,l. sed si accepto vsu togæ ,32. de iure fisci.lib.49.ff.tit.14.Toga à tegendo.l. 180.§.fi. de verb. signi.ff.

r Pectorale equorum hîc dicitur auerta,seu antilena equi, *le poictral* , quo sæpè inanibus clauis auri , vel argenti vnà cum freno,& calcatibus exornatur,cum magno cleri opprobrio,& pauperum Christi, quorum bona transferuntur, nece , & iniuria. Iam & Imperatores anteà inlaicis hoc ipsum fuerunt vt inanissimum detestati,& prohibuit Leo Imperator,in l.vnica, nulli licere in fræno , & equestribus sellis,&c. lib. 11. C. tit. 11. ne priuatus equestribus sellis,frænis,baltheis smaragdos , hyacintos , margaritas aptaret : nisi pro ornatu Imperatorio ; permittens tamen iisdem priuatis aptare alias gemmas equis , præterquam in cucurmus:id est in illis partibus frænis,quæ os equi cóntingunt.Postquam tamen Constantinus Magnus cócessit regia S.Pontifici permisit & Cardinalibus,vt clericis sanctæ Romanæ Ecclesiæ,vti manipulis(sic enim legendum non ma

non,manipulis)& linteaminibus id est, candidissimo colore,decorare equos,& equitare, vt habetur in eius edicto post concilium Neocæsariense posito. & in cap. 14. Constantinus Imperator,96.dist. quod priuilegium concedi non posse aliis aliarum Ecclesiarum clericis defenderunt Cardinales in c.12.Illud autem eadem, 93. dist.ex epistola Gregorij Ioanni Rauennati episcopo scripta,lib. 2.epistolarum, epistola 54. seu 93. & notat glossa ad cap. nonnulli,§.compage,93.dist. quòd mappa illa dicitur linteus, quo coopetitur equus Cardinalis, cùm processio Cardinalium fit,& puto à similitudine mappæ,quæ mensis aptatur,vel manibus tergendis seruit, dictum hoc velamen, siue ephippium, aut stragulum sellæ, quæ Gallis dicitur, *vne housse*. Forsan & à certamine equorum mappam ad equos insigniores pertinere dixerunt.Nam & in certaminibus Circensibus, mappa pro ipso spectaculo, seu certamine equorum vsurpabatur: vt in §. quantumcumque,seu in c.1 .Nouel. 105, titulo de consulibus,cuius rationem explicat Cassiodorus libr. 3. variarum episto.1. dum ait: *Mappa verò, quæ signum dare videtur Circensibus, tali casu fluxit in morem. Cùm Nero prandium protenderet,& celebritatem, vt assolet,auidus spectandi populus flagitaret, ille mappam,qua tergendis manibus vtebatur, iussit abiici per fenestram,vt libertatem daret certaminis postulandi. Et tractum est vt ostensa mappa,certa videretur esse promissio Circensium futurorum.*

s Iisdem rationibus prohibeotut vani, & superflui sumptus in fibulis,& corrigiis, quibus dictum est improbari circa equos, & calcaria. Quòd si etiam prohibitum sit Deo dicata in bonos profanos vsus conuerti hominum, vt in ca.ligna,de consecra. distin.1.cum similibus ibidem notatis, & in regula ca. semel Deo dicatum, de reg. iur. quanto magis prohibitum erit eadem in equorum ornamenta,vilia calcaria,& fibulas conuertere, patrimonióque Dei ita abuti,& illud profundere? Christi enim patrimonium sunt reditus Ecclesiarum,vt ipsa bona,c.cum ex eo, de electio. item & pauperum, c. aurum, 12.q.2. cum similib.

t Annulos deferre hîc prohibitum est clericis,maximè ministeriis ordinum maiorum addictis. Nam & hodie annulus videtur esse symbolum vxorati,vel eius, qui fidem de aliqua ducenda dedit,c.illud,de præsumpt.can.nostrates.c.fœminæ,30.q.5.Episcopis verò, & prælatis licet annulum deferre:quia inter prælatum,& Ecclesiam videtur spiritale matrimonium contrahi, c. inter corporalia, de transla.episco.c.sicut vir,7.q.1. Quid autem significet delatio annuli in Episcopo, docet Durandus in tertio libro Rationalis diuinorum officiorum.

## CAPVT III.

*De religiosorum habitu,veste,& almutiis.*

PROHIBITVM religiosis, quamcunque religionem professis tacitè,vel expresè,in scholis, vel alibi habitum temerè suæ religionis dimittere: alioquin enim ipso facto excommunicationis incurrunt sententiam. [a] De monachorum ornatu,& vestitu statutum in Concilio Viennensi, [b] vt superior vestis ipsorum habitui proxima, [c] nigri,bruni, [d] aut albi coloris existat, iuxta morem seruari solitum in loco: vbi degunt, [e] ne in qualitate panni quæratur quod pretiosius, & subtilius; sed & quod vtilius,vt sint vestes rotundæ per circuitum,non scissæ,nec longitudine nimia,aut breuitate notandæ, cum largis manicis vsque ad pugnum protensis: [f] non sint consutitiæ,vel quodammodo botonatæ, [g] vtque almutiis, [h] de panno nigro, aut pellibus caputiorum loco, [i] cum caputiis habitus,quem gestauerint,sint contenti iuxta tamen dispositionem abbatis scissis super humeros, & honestis caputiis, vti possint. In vestibus itē suis ne sendatum [k] pro foderaturis [l] portent, æstiualibus largis, [m] aut botis [n] altis pro calceamentis vtantur,vt nullus zonam,cultellum,calcaria,cum orna deferre, aut cum sella clauorum decorata ornatu superfluo,vel nimis alia sumptuosa, siue cum fræno ferraturam ad ornatum habente, [o] equitare [p] præsumat.Rursum quòd in locis, in quibus fuerit congregatio duodecim monachorum, aut supra, intra septa monasterij abbas,prior,aut alius præsul portet floccum, [q] de panno in ipsis monasteriis pro floccis, aut cucullis [r] consueto. Monachi etiam,si soliti sint,debent deferre:in aliis monasteriis, vbi tot non sunt monachi, cucullas ferant clausas, & honestas. Si autem prædictos extra monasterium proficisci contigerit,floccum, cucullam, aut cappam [s] clausam habeant: & subtus cappam, si eam portauerint, cucullam deferant: aut si malint,scapulare. [t] Cùm autem ad seruiendum in diuinis officiis erunt albis, vel sacris vestibus vtantur: aut cùm occupabuntur in operibus,vti liceat scapulari.Quòd si quis præmissorum temerarius extiterit violator, [u] statutum,vt primùm regulari subiaceat disciplinæ:& vt is, qui sotulares non corrigiatos,& altos,aut caputia non fissa portare præsumpserit, si sit abbas,vel prior nō habens proprium abbatem, per annum sit suspensus à collatione beneficiorum:si alius, ab administratione, si quam obtinet: & si non habeat,sit inhabilis ad administrationem, & aliud beneficium obtinendum.

*SCHOLIA.*

a c.1.ne cleric. vel mona. sæculari. negotiis se immisceant, li.3. Sexti,tit.24.

b Clem.1.§.statuimus,de stat.monach.lib.3.Cle. tit.10. vltra quod consilium in c.cùm ad monasterium,6. de stat.monac.apud Gregorium,statuit, ne monachi lineis vtantur camisiis:quæ tamen prohibitio non seruatur perfectè. vt neque aliæ leges de vestitu per regulas ordinum præscriptæ,verùm transgressionis huius correctio expressa in canonibus iuris non mihi occurrit adhuc, ideò relinquenda est superioris ordinum censuræ.

c Iura non dicunt quaslibet vestes monachis concessas, proprium earum habitum; sed tantùm floccum, cucullam,vel scapulare.

d Color brunus,Latinis dicitur fuscus,vel bethicus.

e Monachi debent se conformare in coloribus vestimentorum locis,in quibus degunt, vt secundum obseruatam hactenùs consuetudinem sine scandalo,& modestè à bonis eius ordinis,iisdem vtantur, non vtentes tamen floridis,qui illiciunt,potiùs ad voluptatem, quàm ad religionem,seu deuotionem spectantes. Sicque colores viridis, & rubeus, aliis etiam clericis prohibentur, cano.clerici, 15.de vita, & honesta. clericorum, cap. si quis virorum, 30.dist. In summa quòd neque contra fidem,neque contra bonos mores iniungitur,indifferens est habendum,& & inter adiaphora dicta:idque pro eorum more,in quorum societate viuitur,seruandum est,can.11.illud,12.dist. ex diuo Augustino ad Ianuarium epistola 118. cap. 2. facit can.quæ contra,8. dist.can.quisquis,41. dist. cap. vtinam, 76.dist.

f Ad pugnum, & vltra metacarpum manicæ vestis clericalis extendi debent, nulla incisura facta, qua pendere educto brachio possint, ne vllo modo brachium, vel manus præter summos digitos vltra procedant, & appareant. Sic illæ manicæ clausæ vno contextu indui debent, & coniungi vesti, nec debent separari: & hoc est quod dicitur, ne sint consutitiæ, vel botonatæ.

g Botoni à vulgo dicuntur, qui claui Latinis dicti, quibus aliquádo manicæ pendentes iunguntur in superiori parte, qua brachium educi potest à vestibus, vel iuxta metacarpum in fissura postrema iuxta imam partem brachij, seu manus: quam partem, qui sæculariter viuunt, arctiorem faciunt, vt manus, & extremas brachij partes exerant liberiùs, & expeditiùs. Claui botoni dicuntur, quòd exerant caput in modum clauorum ferreorum, clauus autem à claue vel à cludo, claudo, figo, quòd defixione eorum timæ claudantur. Sic apud Varronem libr. 8. de lingua Latina. *Si quis tunicam*, inquit, *ita in vsu consuit, vt altera plagula angustis clauis, altera latis, vtraq; pars caret analogia.* Prohibet igitur Clem. 1. de statu monachorum, monachis habere manicas metacarpo breuiores, vel fissas, vel [illegible]as clauis, vt aperiri possint.

h Alm[illegible]æ dicuntur *aumusses*.

i Caputium dictum, quòd caput tegat, non proprium monachis ita in genere: sed & ante monachos, & præter monachos à sæcularibus vsurpatum, vt in pallijs Hispanorum, & Bearnensium, vocant, *cappes Espagnoles, & cappes de Bearn.* verùm & monachi sua caputia: sed distincta ab aliis habent, & in forma aliquando, & in colore, nempè conuenientia ordinibus regulæ, quam professi sunt: nam quidam ferunt caputium acuminatum, vt Carthusiani, quod videtur referre sacci extremam partem incisam, & superniectam capiti: quidam rotundum, & iuxta capitis magnitudinem strictum, rotundum quoque super pectus in scapulis acuminatum, vt ferunt prædicatores minores Augustiniani, Carmelitæ: quidam & ante pectus, & inter scapulas habent acuminatum, qualem ferunt, qui Bequini dicũtur Tholosæ, dicti & tertij ordinis Minoritarum: ideóque Bequini dicti: quia vulgus nostrum vocat rostrum auis, vel quod ad similitudinem rostri factum est, *vn beq.* Vnde & quia illorum caputia ita antè, & retrò restricta sunt ad distinctionem aliorum Minoritarum. Bequini dicti sunt. Sed breuiter in distinctione caputiorum, institutionis cuiusque ordinis forma sequenda erit.

k Sendatum hîc dicitur sericatum, quod ex panno serico est: quo nomine & in eadem quæstione vtitur, c. clerici, de vita, & honesta. clericor. Sericum vulgò *Soye* à vermiculo *σὴρ*, qui, vt ait Pausanias, sericum producit. Vide quæ dicemus proximo capite de sericeis.

l Foderaturæ hîc dicuntur panni duplicationis causa adiecti vestibus: vt enim vestimentum sine adiectione, simplũ dicimus: sic duplicatum, diploidem cum alio consutum.

m Quod æstiuales largos dixit Clemens in Clem. 1. §. in vestibus, de statu monachor. postea in §. si quis autem, eius Clemẽtinæ, dixit sotulares non corrigiatos: id est, calceos tam largos, non strictus, qui in superiori parte, postquàm impositi sunt pedibus, corrigia, vel fibula constringuntur. Eò pertinent duo exempla, vel scommata relata per Cæsarium in Heisterbac. Cisterciensis ordinis, in opere de visionibus, & miraculis diuersis suo tempore factis, & per speculum exemplorum parte 6. exemplo 32. & 33. vnum est de quodam monacho ordinis nigrorum: qui cùm conquereretur apud Regem Galliæ nomine monasterij, contra nobilem quendam, qui illud spoliauerat, & dixisset omnia monachis rapuisse, nec quicquam diuisisse, benè respondit Rex, & hoc apparet in calceis vestris: nam is nobilis si aliquid vobis dimisisset corij, calcei vestri non essent tam stricti. Aliud simile exemplum refertur de Philippo rege Romanor. qui considerans calceamenta stricta abbatis, qui eum adiisset pro necessariis monasterij sui, & eum interrogasset vnde esset, & abbas respondisset se esse ex paupere domo; bene, inquit Rex, apparet in calceis vestris, quòd domus vestra pauper sit: nam corium ibi carum est: quo verbo Imperator, & superior Rex notauit monachorum calceos strictos non conuenientes religioni.

n Botæ altæ pro ocreis accipiuntur, quibus equites peregrè profecturi vtuntur, Gallis etiam *botes, & houseaux*; tamen hic puto botas altas accipi pro calceis, qui altiùs supra talum tolluntur ad tibiam.

o Hæc ornamenta frænorum, & aliorum superflua prohibita regularibus fuerunt in Cle. 1. de stat. monach. anteà etiam vniuersis clericis, in c. clerici, de vita, & honest. cle.

p Monachis equitare permissum: sine superfluo tamen ornatu equestri. sunt tamen aliquorum monasteriorum regulæ, quæ monachis suis prohibent equitare, & iubent pedibus ire, vt regula S. Francisci.

q Hæc in dicta Cle. 1. §. rursus, de stat. monach. Atque in eadem Clementina, §. verùm, dicitur nomine flocci intelligi habitum, qui longas, & largas habet manicas.

r Cucullæ nomine, intelligunt Pontificis habitum longũ, & amplum: sed manicas non habentem, Cle. 1. §. verùm, de stat. monach. Meminit de cuculla monachali, per quã initiatur monastica vita, can. præsens, 20. q. 4. ca. 2. 19. q. 3. c. intelleximus, de ætat. & qualit. ordina.

s Cappa propriè dicitur, quod & caput, & corpus totum legit: & vt Glossa ait in Cle. 1. §. rursus, ad verbum, *cappa*, de stat. monach. Cappa differt à pallijs, quę dicuntur *rondelli*: id est pallia rotunda, quæ sine caputio sunt.

t Scapulare, est quod à collo pendens inter scapulas retrò & ante pectus demittitur.

u Pœnæ sequentes ponuntur in dicta Clem. 1. §. si quis autem præmissorum, de stat. monacho.

## CAPVT IIII.

*De Monialium habitu, & ornatu prohibito.*

MONIALIBVS, vt clericis quoque vestes honestæ: [a] & ornatus est religiosus impositus, secundum quem viuere à præpositis suorum ordinum compelli debent via ordinaria: & ex delegatione summi Pontificis, à suis episcopis, à quibus alioquin exemptæ sunt, [b] prohibitúmque illis vti [c] pannis sericeis, [d] variorum foderatitiis, [e] scandalitiis, [f] comatis, & cornutis crinibus, [g] scacatis, & virgatis caputiolis, [h] festa sæcularium prosequi, die, noctúque per vicos incedere, [i] multóque magis reprehensibile mulieribus Deo dicatis, faciem fucare pigmentis, quò rubicundiores, & pulchriores appareant adulterina fallacia, quæ etiam in nuptiis placendi maritis studio facientibus improbantur. [k]

### SCHOLIA.

a Moniales vestibus sui ordinis vti debent, c. vidua, si. 20. q. 1. Prohibentur itaque illis sęculares vestes, & auro, argentóque ornatæ, vt infrà sericæ molles. Nam verus ornatus Christianorum, & Christianarum non fucus mendax, nõ auri, vestísve põpa: sed mores boni sunt. Execranda etiam superstitio ligaturæ, & alia, quæ non ad placendũ, sed ad seruiendum hominibus adhibentur, c. 38. fucare de consecrat. dist. 5. Prohibitum & generaliter fœminis veste virili vti: quia & hoc abominabile, & damnabile apud Deum, Deuter. 22. vers. 5. & hoc prætextu fertur aliquando damnata à factione Anglicana Ioanna Galla, quæ diuinitùs opem Carolo Regi contra Anglos tulit, vt est in processu eius criminali, cuius exẽplũ diu habui apud me.

Inueniru(ntur)

Inuenitur tamen in cap. 2. de testamentis, quandam abbatissam, Gabinam nomine, verè pro religiosa, seu regulari habitam, & ideò testari prohibitam quæ tamen vsque in diem obitus sui non induisset habitum monachalem: sed in vestibus, quibus vtebantur eius loci presbyteri, remanserat: sicut & illa, quæ ante illam fuerat abbatissa. Inueniuntur & inter sanctas, & Deo placentes relatæ, quæ sexum celarũt habitu virili, vt Sancta Theodora Alexandrina, quæ vsque ad mortem in monasterio virorum pro monacho sexum celauit habitu monachi induta, vt refert M. Marullus lib. 5. de relig. viuendi institutione.

b Proponuntur leges de reformatione habitus, & ornatus monialium in Clement. 2. de statu monachor. datúrque ibidem formula, & potestas visitandi, & reformandi. Tradidit & Speculator capitula formulæ visitationis monasteriorum, titulo de inquisitione, §. nunc tractemus, vers. licèt autem. Referam sententiam Athanasij li. de virginitate, de ornatu, & vita virginum Deo dicatarum: O virgo inquit, Deo dicata, materia tuarum vestium ne sit pretiosa: indumentum tuum fuscum sit, non tinctum, sed natiui coloris, aut saltem album, amiculum fimbriis careat, eiusdémque coloris sint manicæ, obtegentes brachia vsque ad digitos manuum: capilli circumtonsi, crinalis vitta ex lana sit, caput constringens, cuculla, & superhumerale lacinias non habeat. Si occurras homini, facie connudata, & cernua esto, neque attollas vlli vultum, nisi duntaxat Deo tuo: cùm steteris in oratione, pedes calceis obductos habeto. Numquam ad nudum te exueris, siue die, siue nocte: nec talem nudam sine necessitate vllus te videat, nec te ipsam deposita veste consideres. Nec ibi ad balneum, nisi necessitate cogente: nec immergas totum corpus in aquas quoniam Domino consecrata es: faciem tantùm, & manus, & pedes laua, nec faciem ambabus manibus, sed tantum vna. Non expolieris genas faciei pharmaco, vel nitro. Non recedat ab ore tuo verbum Dei, mediteris perpetuò in lege, ab oriente Psalmos disce, decanta vsque ad sextam horam cum lachrymis: quia tũc passus Christus: hora nona ad hymnos redi: posteà sume cibum, benedic, sumpto gratias age, non cœnes cum fœminis superbis, subsis regulæ, aliàs virgo sine regula, similis naui sine gubernatore.

c dicta Clem. 2. de stat. monach.

d dict. Clem. 2. de stat. mona. Idipsum omnibus clericis prohibitum est, vt diximus suprà, & monachis, cùm omnis iactantia, & corporalis ornatus debeat esse alienus à sacro ordine, can. omnis iactantia. 21. qu. 4. Sericeos pannos cendatos dixit, Clem. 1. de statu monach. Qui mollibus vestiuntur in domibus regum sunt, non in ecclesia. D. Matthæi, c. 11. vers. 8. Atque aliunde aliquando prohibitum fuit aliis, quam domesticis principis, sericeis vti, l. 1. & 4. de vestibus holoberis. lib. 11. C. tit. 8. Cautum & decreto, Octauio Frontone prætura functo, ne vestis serica viros fœdaret: vt author Cornelius Tacitus 2. Annalium sic in ca. si. 20. qu. 1. mulier, quæ sanctæ religionis obtinere propositum voluerit, accepta à sacerdote, vel ministro apta religionis professiooi veste, seu in lectulo quiescens seu quocumque alio loco consistens, constanter ea vti debet, neque eadem diuersi coloris, aut diuersæ partis debet esse notabilis; sed religiosa, & non suspecta: cõsentit cap. 24. sanctimonialis, 23. distinct. ex concilio Carthaginensi, 4. cap. 11. vbi & sanctimonialis virgo, cùm ad consecrationem suo episcopo offertur, in talibus vestibus applicari debet, qualibus semper vsura est, professioni, & sanctimoniæ aptis: vt contrà vetitum est mimis, & quæstum ludibrio sui corporis facientibus, virginum, quæ Deo dicatæ sunt, vestibus vti: l. mimæ, 4. C. de episcopal. audien. §. fi. Nouella 123. de sanctissimis episcopis. Et inter leges probas mulierum hæc est Aristoteli lib. 2. œconomicorum, c. 1. vt vestitu, sumptu, ac apparatu minori vtantur, quàm etiam permittant ciuitates, quod multò magis obseruandum à regularibus. Fuit & Posthumia Vestalis aliquando incestus accusata, ob suspicionem amœnioris cultus, ingeniíque, quàm deceat virginem, liberioris, vt scribit Liuius in 4. & Minutia alia Vestalis primum etiam eiusdem criminis insimulata, propter iusto mundiorem cultum, posteàque damnata, & viua defossa, vt refert idem Liuius lib. 8. Orosius in 3. cap. 9.

e Variorum foderaturæ dicũtur, duplicationes pannorum variæ, ratione colorum, vel diuersæ materiæ, in quibus varietas habet voluptatis, curiosæque superfluitatis specimen, quod est alienum à religione, & à mulieribus, quæ sæculo, & pompis eius vale se dixisse professæ sunt, d. c. fin. 20. q. 1.

f Sandaliis · scilicet calceamentis, quo nomine existimo prohibita fuisse delicata, & mollia calceamenta, quæ sæcularibus ad voluptatem, & ornatum sunt, *σανδάλιον* sandalium, vel *σάνδαλον*, calceamentum muliebre dicitur Hesychio. Atque eidem sandalia idem sunt, ac *πέδιλα*, & *κρηπῖδες* crepidæ, quæ vna solea subtus constabant olim, & suprà patuis corrigiis, & cingulis ligabantur. Hodie *petits patins, ou petites & mignardes pantoufles*, Italis, *manelle*. Sic in historia Iudith, capit. 10. vers. 4. cùm describitur Iudith se ornans vestibus iucunditatis suæ, & deliciarum, additur, induitque sandalia pedibus suis, assumpsitque dextraliola, & lilia, & inaures, &c. Tribuuntur & aliquando sandalia viris, vt liquet ex c. 12. Actorum, dum Angelus diuo Petro dixit, *ὑπόδησαι τὰ σανδάλιά σου*. Existimarunt aliqui sandalia appellari compagos à D. Gregorio lib. 7. Epistola. 28. Ioanni episcopo Syracusano scripta, vbi prohibetur ne diaconi Catinensis Ecclesiæ excalceati cum compagis procedere præsumant, cùm in tota Sicilia nullis aliis fuisset datum ex priuilegio Apostolico, quàm diaconis Messanensis Ecclesiæ. & refertur in cap. 21. peruenit ad nos, 93. distinct. & à Gratiano in ca. nonnulli, 27. §. compagis, eadem 93. distinct. vbi Glossa ad verbum, *compagis*, tradit compagum in singulari, & compagos sandalia esse. Clero sanctæ Romanæ Ecclesiæ concessit Constantinus magnus, nempè clericis Cardinalibus, vt opinor, ferre calceaméta Imperatoria, quemadmodum habetur in edicto Græco Constantini post concilium Neocæsariense, ex quo sumptus cap. 14. Constantinus Imperator, 96. distinct. Sicut, inquit, noster senatus vtitur calceamentis cum vdonibus, id est, candido linteamine illustratis, sic vtantur & clerici: vt sicut cœlestia, ita & terrena ad laudem. Dei decorentur: & in Græco prototypo, *καὶ ὡς ὁ ἡμέτερος σύγκλητος φορεῖ ὑποδήματα σὺν σανδαλίοις λευκοῖς διὰ ὀθονίων, οὕτω καὶ τὰ οὐράνια ὡς καὶ τὰ γήινα πρὸς ἔπαινον τοῦ θεοῦ*, id est; *Et quemadmodum senatus noster fert calceos, seu sandalia cum linteis albis, ita cœlestia: sicut terrestria ad Dei laudem.* Sed nec hæc sandalia similia puto fuisse fœmininis, vt neque sandalia, quæ deferunt Episcopi, non sunt eius ornamenti, cuius sunt, quæ sunt Cardinalium, & videntur dici sandalia Episcoporum compagi. Cur autem sandalia solis Episcopis, non aliis presbyteris dentur scribit Durandus li. 3. Rationalis diuinorum officio. c. 3. Erant forsan vdones senatorum lunati calcei, qui erant pro insigni cum laticlauio Senatorum Romanorum, vt innuit Iuuenalis satyra 7.

*Appositam nigræ lunam subtexit alutæ.*

g Moniales non debent nutrire comam, aut ornatu eius vti, quod & admonuit diuus Paulus non decere quascũque mulieres Christianas, 1. ad Timotheum, 2. ver. 9. *Similiter* (inquit) *volo mulieres in habitu ornato, cum verecundia, & sobrietate, ornantes se, non intortis crinibus, aut auro, aut margaritis, aut veste pretiosa: sed quod decet mulieres promittentes pietatem per opera bona.* Repetitum apud diuum Petrum epistola 1. cap. 3. dum desiderat mulieres, vt con-

sīderent sanctam conuersationem suam in timore, quarum non sit exttinsecus capillatura, aut circumdatio auri, aut indumenti vestimenturum cultus.

h Hæc eadem & virgata capitiola, vel picta acu, quæ nos dicimus, *repointees, picquees, ou ouurées*, non conueniunt clericali, vel religiosæ vitæ, c. quoniam, de statu monachor.

i Hæc omnia prohibita in dicta Clem. 2. de statu monachor. vt potè quæ potiùs ad ambubaiarum collegia, vagas & impudicas mulieres, non dicam religiosas pertineant. Proprium quippè mulierum non interesse consurtiis hominum, propter sexus pudicitiam, §. necessariò enim, vt nulli iudicum liceat habere loci seruator. in Nouel. §. 1. vers. si verò mulier, vt litigantes iurent in exordio litis, &c. in Nouell. l. neque impuberes, de in ius vocan. ff. l. 2. C. de iureiuran. propter calumniam dando. facit. l. 1. iuncta authen. sed hodie, Cod. de offic. diuersorum iudic. vitare ideò & debebunt conuiuia, etiam nuptias, & choreas, & spectacula publica, & priuata, ex ratione cap. penul. 34.

k ca. fucare, 38. de consecra. distinct. 5. ex epistola diui Augustini ad Possidonium.

## CAPVT V.

1 *De delicto clericorum in nutritione comæ.*
2 *Et non gerente tonsuram.*

1 NON oportet etiam clericos comam nutrire, & ministrare: sed attunso capite patentibus auribus. [a] Quòd si quis ex clericis comam relaxauerit, anathema fieri potest, & detonderi inuitus à suo Archidiacono. [b]

2 Atque si clericus monitus noluerit clericalem [c] deferre tonsuram, priuilegiis clericaturæ priuari potest. d

### SCHOLIA.

a ca. penul. §. fi. ca. prohibete, 23. distinct. vt in concilio Carthaginensi 4. c. 44. c. clericus, 5. de vita, & honesta. cleric. clericus neque comam nutriat, neque barbam. In Armenia clerici ferunt coronas latas, & rotundas: laici verò sunt capitibus tonsis in modum crucis. Bernad. Lutzemburgens. in hæresibus in Armenis.

b c. si quis ex clericis, 4. cod. tit. de vita, & honesta. cleric. id autem fit per sententiam: nam aliter ipso iure non est excommunicatus, vt ibidem notat Glossa.

c c. clericis, 7. de vita, & honest. cler.

d c. si verò aliquis, c. in audientia, c. contingit, de sententia excommunica. c. Ioannes, 7. de cler. coniuga.

## CAPVT VI.

1 *De delictis clericorum in profano opere, in spectaculis, & ludis.*
2 *Si histriones.* 3 *Adulatores scurrilis sermonis.*
4 *Si in scenam prodierint.* 5 *Si aleatores.*

1 DELINQVVNT rursum clerici in artificio, vel opere: profanis, vel laicalibus negotiis se immiscentes. Vt enim clericorum nomen à laicis separatur; sic & viuendi modus, & functiones, [a] & in his debent, vt loco: sic religione laicis præstare, [b] sed vt meliùs, & diligentiùs diuinis seruire possint, & vacare, à sæcularibus abstinere debent. [c] Neque oportet ministros altaris, vel quoslibet clericos, spectaculis quibuscumque, quæ vel in nuptiis, aut scenis exhibentur, interesse: sed antequàm thymelia ingrediantur, surgere de conuiuio, & abire. [d] Peccabunt multò magis, si ludos theatrales, & ludicra spectacula, aut laruas in Ecclesiam admittant: & multò magis rursum si ipsi hæc eadem peragant, nisi quatenùs sacræ historiæ summaria quadam exhibitione repræsentantur. Repræsentationes quippè istæ non minùs, quàm ipsæ imagines permittuntur. [e]

2 Alioquin clerici histriones, seu ioculatores, si per annum illam ignominiosam artem exercuerint, [f] ipso iure priuantur omni priuilegio clericali: & breuiori tempore, si ter intra illud moniti, non respuerint. [g]

3 Sed & clericum scurrilem, & verbis turpibus ioculatore, ab officio retrahendum censuit concilium Carthaginense. [h]

4 Ille quoque, qui in scena lusisse dignoscitur, ad ordines non debet conscendere sacros. [i]

5 Vetitum quoque clericis ad aleas, vel taxillos ludere, aut ludentibus interesse. [k] Quòd si episcopus, aut presbyter, aut diaconus, aleæ deseruiat, aut desinere debet, aut deponendus est. [l] Neque clerico publico aleatori valebit facta beneficij collatio. [m]

### SCHOLIA.

a c. clericos, 21. dist. c. clericus, ca. duo sunt, 12. q. 1. nihil commune clericis cum publicis actionibus esse debet, l. placet, 17. C. de episc. & cler. can. sicut sacerdos, 2. q. 7.

b ca. statuimus, cum duob. sequentib. 4. dist.

c ca. malitiis, cum 2. sequentib. 11. q. 1. can. te quidem, 11. qu. 1. ca. clerici ab indignis, 14. qu. 4. ca. peruenit, 86. dist. & tota 88. dist. tit. ne clerici, vel monachi sæcularibus negotiis se immisceant.

d ca. non oportet ministros, 37. de consecr. dist. 5. & ibi spectacula connumerantur voluptatis, à quibus arcentur clerici, siue ea priuata, siue publica sint: prohibentur & spectaculis, & pompis sæcularibus clerici interesse, in can. his igitur, 23. dist. nec est hîc prætereunda silentio pulcherrima decisio Concilij Agathensis, c. 39. relata in cap. penult. 34. distinct. cuius verba hæc, *Presbyteri, diaconi, subdiaconi, vel deinceps quibus ducendi uxorem facultas non est, etiam alienarum nuptiarum euitent conuiuia, nec his cœtibus misceantur, vbi amatoria cantantur, & turpia, & vbi obscœni motus corporum choreis, & saltationibus efferuntur: ne auditus, & obtutus sacris mysteriis deputati, turpium spectaculorum, ac verborum contagione polluantur.* Extat & prohibitio, ne adsint clerici spectaculis in l. placet, 17. Cod. de episcop. & cleric. Puto autem & hîc arbitrio superioris pœnam relinquendam: quia certa à iure diffinita non sit in Pontificio: quamquam ciuili sit imposita à Iustiniano in c. 10. §. vt autem, vers. interdicimus, Nouellæ 123. per quam à venerabili ministerio, qui interfuerit spectaculis prædictis, prohiberi debet, & in monasterium redigi; permissa tamen facultate sacerdoti imponenti pœnitentiam, minuendi tempus, si eam intra illud tempus cognouerit conuenienter agi. Idem in authent. interdicimus, de episcop. & cleric. leges tamen sæculares non ligant personas ecclesiasticas in pœnis, maximè in iudiciis, c. Ecclesia sanctæ Mariæ, de constit. ca. bene quidem, 96. dist. c. cum laicis, de reb. eccle. non alie. c. at si clerici, de iudic. c. decernimus, nominantur spectacula voluptatis, in l. 1. C. de spectac. lib. 11. tit. 40. l. 3. de scenicis. in Cod. Theodosia. l. 1. de expensis ludor. Cod. inde & Tribunus voluptatum, qui procurabat spectacula. l. fin. de spectacul. in C. Theodos. fit & mentio de eo Tribuno apud Cassiodorum lib. 5. varia.

5.varia epist.2.& lib.6.in formula 19.Meminit & de propria eius Tribunatus voluptatum formula lib.7.c.10.vide quæ nos tractauimus de spectaculis lib.39. c 5. Sic qui ita voluptates dare, & edere populo dicuntur, prohibentur ordinari, & ordinati deponuntur, in ca. aliquantos, 51. dist. Cæterùm multò maiori pœna digni erunt clerici, qui intererunt cruentis spectaculis gladiatorum, vel taurorum. vel torneamentorum, quibus sanguis humanus effunditur,c.1.& 2.de torneamentis, tùm quòd à sanguinis fusione alienus sit clericatus,in c.sententiam sanguinis, & c.clericis,ne cleric. vel monach.c.in Archiepiscopatu, de raptorib.tum etiam quòd cruenta spectacula sint odio, & in ciuili, & domestica pace non placent; vnde & gladiatores prohibiti in l. vnica de gladiatorib. penitus tollen.lib.11.C.tit.43. & titulo de Torneamentis.

e hæc omnia in cap.cùm decorem, 12. de vita, & honesta. clericor.

f Temethlici histriones, qui in scenis quæstus causa sui spectaculum populo præbent, qui artis ludicræ, pronunciandique causa priuatim,aut publicè prodierint, infames sunt,l.1.& 2.§ fi.l.athletas,4.de his, qui notan.infamia.lib.3.ff.tit.1.ca.definimus, 4. q.1.dicuntur inhonestæ, & viles personæ,pantomimi, histriones in l.4.de spectaculis,lib.11.C.& sine honore,in l senatoris filia,47.de ritu nuptiarum, quibusque prohibitum vti habitu Deo dicatorum,aut clericorum,l mimæ,C de Episco audient.§.fi. Nouellæ 123.Imò & histriones,quamdiu in ea arte perseuerant,dicuntur esse in peccato mortali,vt etiam eis denegetur Eucharistia, ca. pro dilectione, de consecratio. dist.2.atque pro peccato immani,& mortali habetur pro ea arte donare,can.donare,86.distinct.

g cap.1.de vita,& honesta.cleric.in sex.vbi vocantur buffones,& goliardi. Poterit tamen cum huiusmodi hominibus posteà pœnitentibus, & resipiscentibus ab Episcopo dispensari, alioquin vt infames dignitate clericatus priuandi.dicto,c.1.de vita,& honesta.cleric.in sex. Dignitas enim ibi clericatus dicitur,vt & in ca.denique,4.distinct. c.3.de cleric. non resident.ita priuilegium clericatus non personæ: sed dignitati clericali concedi dicitur,in c.si diligenti,de foro competen.Portæ autem dignitatum non patent infamibus, l.2.de dignitatib. lib.12.C.tit.3.l.vnica, de infamibus, lib. 10. Cod.titul. 57.l.vnic.de his, qui non impletis stipendiis sacramento soluti sunt, eo. lib. 10. C. tit.54.

h Concilio Carthaginensi 4.c.60.relatum in ca.6.clericum scurrilem,46.dist.

i ca.2.maritum,33.dist.Si quidem in cunctis Ecclesiæ sacris ordinibus,inter cætera & morũ grauitas exigitur, c.cùm in cunctis, 7. de electio. cùm incompositio corporis arguat incompositionem mentis, ca.fi.41.dist.

k c.clerici,15.de vita,& honesta.clericor.

l ca.1.Episcopus,35.dist.vbi verba, *aut desinat, aut damnetur*, ratione cuius verbi, damnetur, Ioannes Bernardinus Diaz in practica canonum,c.64.tradit, ex eo verbo,non esse depositionem impositam, & pœnam reliquam arbitrariam. Sed Præpositus,& Dominicus in eo textu intelligunt, *damnetur*, de depositione: & benè, meo quidem iudicio: nam is canon sumptus est ex cap. 41. Apostolorum, vbi loco eius verbi positi apud Gratianum, ponitur, *καθαιρείσθω*, *deponatur*. Pœnam etiam grauem ludentibus ad aleas, & tabulas, & inspicientibus ludentes, clericis,diaconis, presbyteris, & Episcopis, & cæteris Iustinianus imponit, vt per tres annos à ministerio suspendantur, & pœnitentiæ causa in monasterium detrudantur,Nouella 123.cap.10.§.vt autem omnes, versic.interdicimus,de sanctissi. Episcop.authentica interdicimus, de Episcop. & cleri.firmauit Leo Nouella 87. cum ratione ne reuocentur clerici à sacris cogitationibus,iuuenilibus lusibus intenti: possent & aliæ addi rationes ab impietatibus,blasphemiis,iactura temporis, quæ ex aleæ lusu, & tabularum oriuntur.vide Photium 9. Nomoca.cap.27.& quæ nos tradidimus li. 39. Syntag. c.3. quæ omnia locum habere possunt in ludentibus ad schacos, vbi maior iactura temporis, & discuntur dolosi incessus, alieni ab exercitio, & cultu clericali.

m c.inter dilectos,11.de excessib. prælator.lib.5.tit.31.vbi tamen Gloss. ait non ideò statim clericum aleatorem à beneficio esse deponendum, quia faciliùs quis prohibeatur peruenire ad beneficium, quod non habet, quàm priuetur eo, quod iam habet argumento l patre furioso,de his qui sunt sui, vel alieni iuris ff.

## CAPVT VII.

*De clerico caupone, & lanione.*

NVLLI etiam clerico licet cauponariam tabernam habere, aut in ea ministrare. Qui autem exercuerit, aut cessare debet,aut deponi.[a] Idipsum dicitur de clerico macellarij, seu carnificis, vel lanionis publicè, & personaliter officium exercente: qui si ter monitus, in tempore ad resiliendum idoneo concesso, non destiterit,clericali quoque priuilegio exuitur.[b]

*SCHOLIA.*

a Et sexta Synodo, cap.9.relata in c.3. nulli clerico,44.dist. vbi ratio: quia si prohibitum sit clericis ingredi tabernas, multò magis eas exercere. Explicat hunc canonem Concilium Viennense,in Clem.1.de vita, & honesta. clericorum, in quo clericus officium tabernariorum publicè, & personaliter exercens, si ter monitus per tempora arbitrio superioris constituta, non desistat, priuilegium clericale iubetur amittere. Cui non inconueniens erit ratio, quòd sæpè in istis cauponis detur delinquendi occasio ex vino subministrato, l. quæ adulterium, 19.ad legem Iuliam de adulteriis,lib.9. C.tit. 9. & censetur quodammodo prostituta, quæ in caupona ministrandi causa ponitur. l. fi. Cod.si mancipium ita fuerit alienatum, ne prostituatur. lib. 4. Cod. titul. 56. l. 4. §. ait Prætor, de his, qui nota infamia. ff. lib. 3. titul.4. Luxuriosa res est vinum,& tumultuosa ebrietas: Omnis, qui cum his miscetur, non erit sapiens, Prouerbiorum cap. 2.& rursum cap.3. luxuriosa, 35. dist. Et dicebat diuus Hieronymus in Michæam ad cap.2. Ecclesiæ principes, qui deliciis affluunt,& inter epulas,atque lasciuias pudicitiam seruare se credunt, propheticus sermo describit, quòd eiiciendi sint de spatiosis domibus, lautisque conuiuiis, & multo labore conquisitis epulis: & eiiciendi propter malas cogitationes,& opera sua relatum in ca.Ecclesiæ principes, 4.eadem 35.dist.venter mero æstuans citò despumat in libidinem, ca.venter. & sequentib.35.dist.

b dicta Cle.1.de vita & honest.cleric. vbi Glossa ait laniorum,seu macellariorum artē,propter horrorem detestādam clericis,qui à sanguinis fusione debent esse alieni,c. sententiam,& c.clericis,ne cleri.vel monachi sæcula.neg. &c. c.in Archiepiscopatu,de raptor.Quare dicta Clem.1. de vita,& honesta.cleric.in §. fi. alios clericos,alias profanas artes exercentes,non eadem pœna amissionis priuilegij: vt dictos macellarios,& tabernarios, punit. sed relinquit aliis canonibus obnoxios.Ideò si viliorem artem, quàm tabernariorum exercuerint, aut macellariorum, quia pœna non est expressa,eadem pœna non punientur; sed erit penes superiorem, causa cognita, quam voluerit conuenientem imponere.

## CAPVT VIII.

*De Clerico venatore.*

EST & prohibitum [a] Episcopis, presbyteris, diaconis,aut aliis clericis,& monachis venari, aut canes

aut canes ad venandum, aut accipitres, aut huiusmodi res habere. Quòd si quis talium personarum in hac voluptate sæpiùs deprehensus fuerit: si Episcopus est, tribus mensibus debet à communione suspendi: si presbyter, duobus: si diaconus verò, ab omni officio, & communione.[b] Quòd si monachi venationi, aut aucupationi clamosæ, aut aliàs eum canibus, aut auibus ex proposito interfuerint: si abbas, vel prior fuerit per annum est à collatione beneficiorum suspensus, quorum collatio interim ad priorem claustralem, & capitulum pertinebit: si alius sit, quàm prior, aut abbas, per annum erit ab administratione, si quam obtinet, suspensus: si autem nullam habeat, reddetur per annum ad administrationē, vel beneficium obtinendum inhabilis.[c] Ars venationis dicitur nequissima, & peccatum donare ob eam venatori.[d] Et qui vident venatorem, & delectantur, videbunt Saluatorem, & contristabuntur.[e] Exceptis quibusdam quietis piscationibus, & venationibus, quæ aliquando aliquibus: non tamen omnibus personis Deo dicatis, permittuntur.[f]

## *SCHOLIA.*

a Venationes omnes syluaticæ cum auibus, accipitribus, & falconibus, prohibitæ personis ecclesiasticis, in concilio Aureliacensi, cap. 4. Agathensi c. 55. Epaunensi, c. 3. ca. Episcopum, 2. cum sequentibus omnibus, 34. dist. Venatorem nunquam fuisse sanctum legimus, nempe quamdiu venator fuit, vt ait D. Hieronymus in Michæam cap. 5. can. Esau, 86. dist. & c. 1. ne cleric. vel monac. sæcular. nego. se immisc. lib. 3. tit. 50. prohibitum clericis canes, & aues sequi ad venandum. Rursum in concilio Lateranensi sub Alex. 3. Episcopis, & Archiepiscopis visitantibus prouincias, prohibitum est cum canibus venatoriis, & auibus proficisci, c. cùm Apostolus, 6. de censib. lib 3. ti. 39. Eadem prohibitio facta est cum distinctione, monachis, in Cle. 1. §. porrò, de statu monachor. cuius hæc verba: *Porrò à venationibus, seu aucupationibus, omnes (scilicet religiosi de quibus agit) abstineant: nec eis interesse, aut aues, aut canes venatores per se, vel alios tenere præsumant, nec à familiaribus secum morantibus: nisi forsan, vel vinaria, vel garenas proprias, vel ius venandi in aliis haberent, in quibus cuniculi, vel feræ aliæ forsan essent, quo casu hoc eis permittitur, dum tamen infra monasteria, seu domos, quæ inhabitant, canes non teneant, nec venationi præsentiam exhibeant personalem.* Hæc ibi, in quibus postremis verbis nec ex necessitate permittitur religiosis venationibus interesse. Conuenit hæc venationis species potiùs laicis, maximè militibus, & nobilibus: quia militaris audaciæ est specimen, robustáque corpora facit, & laboribus assuefcit, vt scribit Iulius Pollus lib. 5. Onomasticōn, Xenophon lib. 1. Cyropediæ, Athenæus lib. 1. Dipnosophistōn. c. 20. vide & hac de re plura, quæ tradimus lib. 29. Syntaxeōn artis mirabilis, c. 1. & sequentibus. Venatoria exercitia athletica sunt, & militaria, quæ procul vt militia, & vita inquieta, abesse à cœlesti militia debent, cùm nec clericis militare permittatur, vt dicemus, quin neque valdè probata inter sæculares fuit venatio in sacris literis, vt potè quæ reddat homines crudeles, temerarios, & ad latrocinia pronos, quare & in illis malè audierūt Cain, Lamed, Nembrot, Ismael, Esau, qui inter venatores ordinarios, & robustos referuntur. Ibi insidiæ in belluas, crudelis audacia. facit facile præludium, & habitum, vt eadem audeant dolosè assueti in homines. Accedit iactura temporis, contemptus negotiorum, & suorum etiam domesticorum, vt liquet ex Horatio ode 1. lib. 1. ibi,

*— Manet sub Ioue frigido*
*Venator teneræ coniugis immemor, &c.*
*Seu visa est catulis cerua fidelibus,*
*Et rupit teretes Marsus aper plagas.*

Sequitur & inde artium vitæ vtilium neglectus, quæsitorum, vel à maioribus relictorum consumptio, pauperum contemptus translatis granis in alimoniam canum & auium, vt non ineleganter finxerint antiqui Actæonem magnum venatorem fuisse in ceruum conuersum, nempe quòd canes eius substantiam deuorauerint, & venatores, & ita fame necatus ob defectum bonorum, quæ canes, & venatio absumpserant, sic enim narratur apud Ouidium lib. 3. Metamorphos. & Fulgentium, & in commentariis Apollonij lib. 4.

b c. 2. & 3. sub 34. distinct. c. 1. & 2. de clerico venatore. & Nicolaus Papa ad Albinum Episcopum scribens in cap. 1. 34. dist. recenset vitium hoc venationis, plurimos de laicali catalogo, genere dumtaxat Germanos, & Gallos irreuerenter implicare, eique iubet vt congreget suffraganeos suæ prouinciæ, eorumque consilio præcipere Episcopo eiusdem prouinciæ summoperè dedito venationibus, vt ab omni bestiarum, & volucrum venatione abstineret penitùs: & si non abstineret, excommunicaret, & tandem vt cōtumacem à ministerio cessare. Germanorum autem nobilitas maximè addicta ex eo venationibus, quòd ea natio abundet nemoribus, & syluis, & reditus maximos ex illis colligat, vt ideò etiam arceant syluarum dominos ipsos ignobiles à venatione in prædiis propriis, imò & prohibeant ne arbores earum succidant, quo deterior venatio fieri possit. Sicque etiam iure feudi, vel consuetudinis nobiles sibi vindicant ius venandi in alienis prædiis, de quo fusè vide tractatum à Francisco Zoannecio de emptione, & venditione, numero 148. & Vldaricum Zazium ad §. æquè, num. 24. de actionib. apud Iustinian.

c in Clem. 1. §. porrò & §. si quis autem, de stat. monachor.

d l. qui venatoribus 9. & can. Esau, 11. 86. dist. nec prodest quicquam clericis ieiunare, & venationibus intendere, in ca. quid prodest, 12. & sequent. an putatis, 86. dist. vbi & qui seruos ducit ad venationem, reus dicitur futurus tam de suo delicto, quàm de perditione seruorum suorum. Vide quæ diximus de venatione ferarum prohibita, lib. 39. Syntag. iur. cap. 10.

e can. vident homines, 10. 86. distinct.

f Glo. ad c. 1. de cler. venatore, ad verbum, *voluptate*. notat ex causa necessitatis, putà vt habeatur victus, & recreationis interdum, concedi clericis: nunquam verò ex voluptate syluaticam venationem, exceptoque Episcopo, cui omnino prohibetur, c. 1. 34. dist. dummodò ij, quibus, vt suprà conceditur, clamosam venationem euitent, can. an putatis, 86. dist. & dummodò sæpiùs id non faciant: ne videlicet in consuetudinem traducant. addit & in fine, venationem quietam, ita permissam prædictis clericis omnino prohiberi Episcopo, presbytero, diacono, quia & subdiaconi etiam eiusdem cum diaconis sunt priuilegij, c. miramur, de seruis non ordinan. Imponitur & prædictis personis, quibus alioquin permissa venatio, pœna, si cum voluptate sæpiùs venentur, in cap. 1. de cleri. vena. Posset & venatio, permissa alioquin, damnabilis esse ex circunstantia dierum, quibus exerceretur: vt si tempore ieiuniorum, can. an putatis, 86. dist. Inuenimus autem quosdam viros fuisse piscatores & sanctos, ca. Esau venator. 11. 86. dist. Piscatores & discipuli Christi, D. Ioannis c. fin. Euangelij. Permittit & D. Hiero. ad Rusticum scribens, monachis texere licia captendis piscibus, can. nunquam, 33. de consecr. dist. 5. Notat etiam gl. ad Cle. 1. §. si quis autem, vers. si quis verò, ad verbum, *auibus*, de statu monach. aucupationem, vel venationem cum retibus, aut laqueis non continere sub pœna prohibitionis venandi: deinde glo. ad verba, *ex proposito*, eiusdem §. puniendum ait illa pœna

pœna, quæ ponitur in textu, clericum, vel monachum, qui venatur ex proposito: secùs si ex casu in venationem inciderit; & conuenire c. cum voluntate, de sententia excommunicationis, & c. vnicum, de schismaticis.

## CAPVT IX.

*De sæcularibus officiis & negotiationibus interdictis clericis.*

CLERICI insuper, maximè Episcopi, & presbyteri, officia, vel commercia sæcularia exercere non debent, potissimum inhonesta; aut erunt deponendi. [a] Atque sub interminatione anathematis prohibitum, ne clerici, vel monachi causa lucri negotientur; [b] & ne suo nomine firmas: id est, conductiones habeant. [c] De aliquo tamen artificiolo negotiari ad vitæ sustentationem non est prohibitum; imò & imperatum clericis exemplo Apostolorum. [d] Illud tamen est valdè laboriosum hominem literatum, & clericum, ratiocinorum causas suscipere, & in eis se, quod non expedit obligare: [e] ideò & prohibetur iisdem ministros laicorum, aut procuratores in rebus eorum esse: indigni, si fuerint in his in fraude inuenti, quibus ab Ecclesia subueniatur. [f] Sed nec debet procurationes, aut iurisdictiones etiam sæculares sub aliquibus principibus, sæcularibus viris, vt iustitiarius eorum fiat, quisquam clericorum exercere: quod si fecerit, debet ab Ecclesiastico ministerio fieri alienus, quod & districtiùs in religiosis, seu monachis vindicatur. [g] Imò & prohibitum sub interminatione anathematis, ne quis sacerdos officium habeat vicecomitis, aut præpositi sæcularis: & si quis id præsumpserit, & monitus emendare noluerit, ita excommunicationi subiaceat. [h] Delinquunt & clerici in sacris ordinibus constituti, exercendo tabellionatus officium: & ideò per beneficiorum Ecclesiasticorum, si habeant, substractionem, interdicitur exercitium.

### *SCHOLIA.*

a c. clerici, de vita & honest. cleric. facit c. 1. & totus titulus pro ratione, ne clerici, vel monachi, sæcularib. neg. se immisceant, lib. 3. tit. 50. nemo Deo militans, implicet se negotiis sæcularib. c. sed neque, 4. ne cler. vel mona. c. 1. 2. 3. 21. q. 3. in can. 7. Apostolorum, *Episcopus, aut presbyter, aut diaconus, sæculares curas ne suscipito, alioquin deponatur.* Idem in c. 3. Episcopus, 88. dist. depositio autem fiet, si admonitus non castiget: & latiùs in cap. 80. Apostolorum, *Dicimus*, inquit, *quod non oporteat Episcopum, aut presbyterum publicis se administrationibus immittere: sed vacare, & se commodum exhibere vsibus Ecclesiasticis. Aut enim igitur inducatur hoc non facere, aut deponitur: nemo enim potest duobus dominis seruire, iuxta præceptum diuinum.* Sic & Iustin. personis Ecclesiasticis immunitatem concessit, vt possint, omnibus aliis derelictis, ministeriis Dei omnipotentis inhærere, l. generaliter, 52. de Episc. & cle. C. & idem Iustin. in l. consulta diualia, 23. de testa. lib. 6. C. tit. 23. ait, absurdum esse si promiscuis actibus rerum turbentur officia, & alij creditum alius sobtrahat: & præcipuè clericis, quibus opprobrium est, si peritos se esse velint disceptationum rerum forensium eadem referuntur in l. repetita, de Episc. & cle. C. Honorius quoque & Theodosius, in l. placet, 17. eo. tit. de Episc. & cler. *Placet*, inquiunt, *nostra clementia, vt nihil commune clerici cum publicis actionibus, vel ad curiam pertinentibus cuius corpori non sunt annexi, habeant.* Atque expressiùs in Nou. 86. de pœna Episcoporum, sacerdotum, & clericorum, qui se sponsionibus, aduocationibus, redempturis, aliisque similibus dedunt: *Qui à diuina*, inquit, *voluntate ad diuinum sacrosanctumque altare delecti sunt, hos non modo à peccati turpitudine munos esse: verumetiam à communis vitæ negotiis, & molestiis vacare decet*, &c. Ideò ibidem decernitur, vt si primarij, inferiores sacerdotes, aut omninò clericus quisquam vel præstando litibus patrocinio, vel spondendo, vel alio simili modo sui ordinis dignitate detrahant, excommunicentur, & ad aliquod tempus à celebrandis diuinis sacris supersedeant, donec corrigantur: & si iterum iisdem rebus se polluere deprehendantur, omninò, vt profani, & indigni, à sacris functionibus abstineant: & Iusti. in Nouel. 123. c. 6. de sanctissimis Epis. §. sed neque susceptorem prohibet Episcopum, aut cuiuscumque ordinis clericum, fieri susceptorem curatorē, exactorem fiscalium functionum, aut conductorem publicarum, aut aliarum possessionum, ne per hanc occasionem & damnum fiat sanctis domibus, & sacra mysteria impediantur. Prohibet & Gregorius scribēs Romano defensori, li. 8. Epis. 11. Episcopum Basilium tanquam vnum de laicis, sæcularibus negotiis, & causis occupari, & prætoriis inutiliter deseruire, quòd ea res ipsū vilem redderet, & potestatem sacerdotalem annihilaret, refertur in c. 4. perlatum est, 88. dist. nec commodè possēt etiam sæcularibus vacare, qui diuinis intenti propter religionem esse debent, l. non distinguemus, §. 3. de recept. arbit. ca. sacerdotibus, 32. dist. notandum autem est, sæcularia negotia licita, & honesta, non esse inhibita clericis in minoribus ordinibus cōstitutis, prohiberi tamen etiā licita iis, qui in maioribus sunt, & in sacris, & beneficiatis. Panor. ad c. 1. ne cle. vel mona.

b c. secundum instituta, 8. ne cler. vel monach. c. 10. fornicari cum 3 sequentib. 88. dist. c. 1. can. quoniam multi, 8. cum seq. quicumque, 14. qu. 4. Prohibetur enim ne turpis lucri cupidus ordinetur. Turpe lucrum dicitur, quicquid homo appetit plus iusto, c. 1. ne cleri. vel monach. cao. origo. 32. q. 4. Sic intelligendum quod scribit D. Hieron. ad Nepotianum Negotiatorem clericum, & ex inope diuitem, ex ignobili gloriosum, quasi pestem fuge, c. 9. negotiatorem, 88. distinct.

c d. ca. secundum instituta, 7. & c. 1. ne cler. vel monach. sæcul. neg. & ca. fi. 86. dist. ex Concil. Chalcedon. c. 3. Prohibet & clericis Iustinianus, esse coadiutores rerum, §. sed neque fieri, de sanctiss. Episcopis, Nouel. 123. Et Leo Imper. redempturis vacare, sub pœna excommunicationis, & si perseuerauerint, deiectionis. Nouel. Leonis 86. Item idipsum prohibet 4. Synodus Chalcedonensis, cap. 3. & 7. Carthaginensis, c. 16. Atque in synodo Arelatensi 2. c. 17. cautum, vt si clericus conductor alienæ rei velit esse, vel turpis lucri gratia aliquod genus negotiationis exerceat, depositus à clero, alienus à communione habeatur. Si tamen clericis propria non sufficiant, non erit prohibitū sine lucri turpis cupiditate, pro victu suo, ad firmam, seu conductionem alienas terras suscipere, cap. dilecti, de decimis.

d c. 1. ne cleri. vel monach. ita artificiolo possunt post feria, diuina, incumbere; ne otiosi sint, néve diabolus otiosis peruersa suggerat, potissimùm si monachi sunt, vt scribitur in Concilio Carthaginēsi 4. c. 52. & 45. c. 3. clericus victum, 88. dist. & rursum in prædicto concilio c. 51. 52. 48. vt & in c. 4. clericus quantumlibet, eadem 88. dist. & latiùs in c. 33. numquam, de consec. dist. 5. Permittitur & clericis opus rurale post impensam diuinis officiis curam, peragere, c. 1 de celebra. Missa. ca. presbyter manè, 88. dist.

e c. 8. inutile, 88. distinct.

f c. 2. & 1. ne clerici, vel monachi. Idipsum de procuratore litis in cap. 6. Nouel. 123. & in Nouel. Leonis 86. Cæterùm procurationes istæ generales interdictæ sacerdotibus, & in sacris constitutis, & beneficiatis: non clericis in minoribus or

ribus or

ribus ordinibus constitutis. Sed neque procuratio vnius negotij illis prohibita, vt notant Innocentius, & Panor. mita.ad c.2.ne cleri. vel monach. Notant ibidem insuper nō iuuari quidem procuratores hos ex fraude commissa conuentos in procuratione, seu administratione rerum laicorum, tamen non dari ideò authoritatē iudici laico capi... huiusmodi procuratores, si sint in sacris ordini... constituti, videnda nihilominùs Gallis praxis seruata, de qua iudicatū refert Papus lib. 1. Rhapsod. arrestor.

g c.sed nec,4.ne cleri. vel monach.

h c.clericis,5.§.fin.ne cleri.vel monach. c. clerici, de vita & honest.cleri.vnde consequenter sacerdos, vel episcopus non potest esse prorex, seu vicerex, aut locum tenens regis, nec habere sub se aliquam ciuitatem tēporalem. Tamen Panor.ad c.4.& Ioannes Andræas ad c.5. ne cler.vel mon.existimant, quòd clerici possunt esse cōsiliarij principalis laici, licèt non debeant esse consiliarij iustitiæ: quod & notat Bald.ad authen.habita, per illum textum, ne filius pro pat.C.Debent tamen cauere ne intersint iudicijs criminalium causarum sanguinis, néve cōsilium in illis dent, vel subscribant illorum sententiis, c. clericis, c. sententiam, ne cleri.vel monach. vt dicetur in proximo capite latiùs. Sic legimus in c.in Archiepiscopatu, de raptoribus, nō fuisse improbatam delegationem à rege Siciliæ causæ criminatis Saracenorum raptorum mulierū, & puerorum Christianorum factam Panor. Archiepiscopo, & eius suffraganeis: sed probatam, imò confirmatam eorum potestatem vsque ad flagellationem, dummodò non oporteret mittere sanguinem in pœna, aut membra detruncare: quo casu statuitur reiiciendam esse quæstionem ad regiam potestatem. Sed & hodie vbique ferè terrarum, inter principes Christianos adsunt à consilijs Episcopi, & alij clerici, & in Parlamentis Galliæ, & alicubi in senarchiis, seu præsidialibus sedibus clerici, & personæ Ecclesiasticæ in iudicijs sedent, interque consiliarios ordinarios enumerātur, & suffragium sententiæ habent: nisi agatur de criminalibus iudicijs. Quod & maximè necessarium est in senatu: vbi & de causis religionis, & fidei sæpè agitur, deque abusibus personarum Ecclesiasticarum, & iudicum Episcoporum, cōmittentium contra sacrosancta decreta, concilia sacra, & regias constitutiones, & concordata inter Pontificem summum, & Reges Gallorum, facta quorumque obseruationis cura delata est à summo Pontifice principi Gallorum, vt habetur in fine concordatorum, & proinde iisdem de causis ab officialibus, & iudicibus Ecclesiasticis prouocatur ad senatum, si abutantur in supradictis potestate, vt & in aliis quæstionibus de beneficiorum Ecclesiasticorum possessione, aut decimarum, aut pauperū causis, de quibus cognoscunt senatus: & proinde expedit ibi cum laicis admitti in consilium, & iudicium personas Ecclesiasticas, & vt obseruent, ne quid ibidē contra fidem Ecclesiasticam, vel libertates Ecclesiæ, & immunitates eius, vel personarum Ecclesiasticarum, statuatur. Sic & in Concilio Toletano 4.c.30.permittitur sacerdotibus acceptare officium iudicandi Maiestatis reos, commissum à principibus, si modò iureiurando principis, supplici indulgētia promittatur, relatum in can.29.sæpè principes, 23.qu. 8. Potest & dari consilium principi ab Episcopis pro criminibus in genere puniendis: non autem in specie, aut indiuiduo in aliqua persona criminis rea.ca.pessimam, 23.qu.8. Non tamen ex his probo morem, quo vt puto maximè læditur Ecclesiæ dignitas, & disciplina, personæ plures Ecclesiasticæ curiales, & aulici efficiuntur, vbi non consiliorum participes: sed voluptatum, & simul rerum suorum mancipia relictis sedibus beneficiorum, in quibus fame pereūt monachi, & pauperes, quorum patrimonium in aula nescio quo pacto profunditur: verùm ipsi, & principes id viderint quomodo rationē & patrimonij, & animarum Deo reddituri sint, neque impunè ferent principes apud eum, quod ita in aulis huiusmodi homines Deo mācipatos, sæculariter viuere, ne dicam turpius, patiantur cum Ecclesiæ Dei maximo scandalo, & dedecore. Prospectum est huic negotio olim à Iusti. Nouel.6.c.2.& 3. quomodo oporteat episc.&c.& Nouel.123.c.9.& cautum ne venire pro negotiis etiam suæ Ecclesiæ ad aulā principis auderent Episcopi relictis Ecclesiis: sed per apocrisarios ibi negotia tractarent; & si præsentia illorū esset necessaria, adhuc non venirent, nisi priùs acceptis literis à metropolitano, vel Patriarcha directis ad Imperatorem: quo casu etiam celeriter ad beneficia redire debebant, alioquin priuabantur illis, cap. sicut te accepimus, 8. ne cleri. vel monac. rario in l.consulta diualia, C. de test. l. repetita de Epis.& cle.C. quod opprobriū est clericis si velint videri periti in reb. sæcularib. cùm nec officia sæcularia gerere debeāt, c.5. eos, qui semel in clero, 20.q.3. Fuit & quodammodo tabellionatus officium inter Romanos vile, l. vniuersos, C.de decurionib. erātque tabelliones veluti serui publici, l.2.rem pupilli saluā fore.ff. aliunde etiam clerici non possunt sacris ministraturi cōmodè huic officio intendere, quod facit publicas personas, & omnibus, omniumque voluntatibus inseruientes, l.pen.& fin.de tabul. lib.10.C.tit.69.

i Verùm & clerici, & personæ Ecclesiasticæ in causis Ecclesiasticis possunt esse tabelliones, cap. vt officium, §. ad cōscribendas, de hæret.in sext. Permisit & Alexander 4. constitutione 23. iuxta ordinem Bullarij Cherubini, Inquisitoribus fidei, si non possint habere personas sæculares tabelliones, ad scribenda gerenda opportunas, vti personis regularibus cuiuscunque ordinis, quæ tabellionatus officium in sæculo habuisse noscuntur: idipsum permisit Vrbanus 4. constitutione 1. in eodem Bullario Laërtij Cherubini.

## CAPVT X.

1 *De sanguinis effusione omnimodò Ecclesiasticis prohibita.*
2 *Ne præponantur balistariis.*
3 *Ne chirurgiam exerceant, maximè monachi, néve ciuiles leges audiant.* 4 *Ne pugnent, aut duellum committant.*

1 CLERICI in sacris ordinibus constituti, si iudicium sanguinis agitauerint, aut per se truncationes membrorum faciant, vel iudicent inferendas, honore debent priuari, & loco. [a] Prohibitum enim hoc est, & in iudicio, & absque iudicio clericis, vel literas dictare, aut scribere pro vindicta sanguinis destinandas. [b]

2 Item ruptariis, vel balistariis, aut huiusmodi viris sanguinum præponi, [c] & subdiaconis, diaconis, & presbyteris vllam chirurgiæ artem exercere, quæ incisionem, vel adustionem inducat. [d]

3 Quamobrem neque ad iudicia regenda, neque ad artem chirurgiæ licet monachis claustrum exire, & audire leges ciuiles, vel Physicam: & si exierint, nec intra duos menses resipuerint, tanquàm excommunicati cōiunctis aliis pœnis debent euitari ab omnibus, quod & in presbyteris, archidiaconis, curionibus, & aliis clericis personatum habentibus statutum est. [e]

4 Quantò magis delinquere videntur personæ Ecclesiasticæ, quæ seipsas pugnis, & bello contaminant, & sanguinem ex proposito effundi decernunt. Et proinde clericus, qui sponte duellum alicui obtulerit, vel oblatum susceperit, siue victus, siue victor fuerit, de rigore iuris est deponendus: quamuis cum eo dispensari ab Episcopo

suo

Google

suo possit, dummodò ex ipso duello homicidium, vel membri diminutio non sequatur.[f] Atque sacerdotes tam hi, qui gubernant naues ad pugnam, quàm qui personaliter exercēt conflictum, & qui alios incitant ad pugnandum, omnes enormiter peccant, & de rigore iuris sunt deponendi:[g] quemadmodum si quis in aliquo gradu sacro constitutus percussor extiterit, corripiendus erit à crimine, & si non emendauerit, deponendus.[h]

*SCHOLIA.*

a c.clericus,5.de vita, & hon. clericorum. quod sumptum est ex Concilio Toletano 11. in quo tamen vltra dictam pœnam additur, quòd in perpetuo ergastulo debent teneri ligati: refertur & in c.his, à quibus,3. 23. qu.fin. consentit & can.sæpè principes,29. ead. 23.quæ.8 sumptus ex Concilio Toletano 4.c. 30. Notat autem gloss.ad dictum ca.his à quibus ad verba, non licet hodie non licere clericis de causis sanguinis se miscere, olim licuisse, vt in ca. aliquantos,51.dist.& in ca.legi,13.& in ca.14.occidit Phinees,23.q.8. Et licebit quidem Ecclesiasticis in genere, vt anteà diximus superiori capite, dicere pœnam debitam certo crimini, vt dicendo, fures merentur talem pœnam, vt in ca.delatori,5.q.6.& c.1. de furt. sicut & Ecclesiasticis licet hortari principes, & populum ad arma sumenda pro defensione fidei, & patriæ, & ad resistendum opprimentibus, vt in ca.igitur cùm sæpè,7. & ca.omni timore, 9.& seq.hunaru,23.qu.8. At non licet illis in specie proposita alicuius delinquentis, directè, vel indirectè opinari, vel dicere sententiam de iudicio sanguinis, alioquin irregulares essēt: & si sint Episcopi, cedere debent episcopatui, & alij in locum eorum ordinari.c. ex literis,10. de excess.prælator.libro 5. tit.31.

b capit.sententiam sanguinis,9.ne clerici, vel monachi, &c.

c d.c. sententiam sanguinis, balistariorum, & sagittariorum ars contra Christianos damnatur excommunicatione, in c.vnico, de sagittariis, li.5. tit.15. Eadem ratione, quæ in textu est, dicemus prohibitum præponere Ecclesiasticam personam bombardis: quę in locum balistarum successerunt.

d d. c. sententiam sanguinis.

e c. non magnoperè,3.& cap. super specula, ne cleric. vel monach. sæcularib. negotiis se immisc. vbi tamen glossa fin. & ad verbum, *presbyteros*, ait posse dispensari per Episcopum, & summum Pontificem, super his: ad promotionem tamen nouam faciendam, monachi eius criminis rei non possent sine dispensatione summi Pontificis admitti, d.cap.nec magnoperè, in fine. adduntur & aliæ pœnæ in dictis capitibus, quas ibi videre poteris.

f c.1.& 2. de cleric.pugnant. in duello, libr.5. titul. 14. Monomachia etiam, seu duellum, per se, in aliis personis, quàm Ecclesiasticis prohibetur, can. monomachiam, 2. q. 5. titulo de purgation. vulgari, vide multa singularia nobis explicata de duello, libt. 48. Syntagm. Iuris, c.16. Noluit Dominus noster IESVS CHRISTVS pro sui defensione, Petrum gladio materiali vti, imò iussit vt in vaginam recondere, ca. cùm a Iudæis,23.quæst.8 neque permisit Deus sibi ædificari domum, seu templum à Dauide, quòd vir sanguinum esset. 1. Paralipom. c. 22 & 28. ca.1.1.q.7. quamuis ipse bella Domini gessisset contra infideles, & Dominus discipulos arguit, quòd contra resistentes dixissent, *Vis vt dicamus, vt ignis descendat de cœlo, & consumat illos?* dicens, *Nescitis cuius spiritus estis, filius hominis non venit animas perdere, sed saluare*: Lucæ c.9.vers. 56. Gregorius Papa lib. 7.epistolarum epistola 1. ad Sabinianum, relatus in ca.20.si in morte Langobardorum,23.qu. 8. ait, *Si in morte Langobardorum me miscere voluissem, hodie Langobardorum gens, nec reges: nec duces, nec comites haberet, atque in summa confusione esset diuisa: sed quia Deum timeo, in mortem alicuius hominis me miscere formido.* Atque Diuus Ambrosius neque armis voluit inuasam Ecclesiam defendere, vt habetur in eius epistolæ 33. ad Marcellinam sororem, & in ca. conuenior, 23.qu.8. Neque inficior bonum opus esse, & meritorium iustitiam vltronis exequi in improbos, & malos, & supplicio vltimo, si mereantur opprimere: sed omne, quod bonum est, nisi benè fiat, & ab iis, qui potestatem faciendi habent, malè fieri dicitur. Ecclesia verò non vult mortem peccatorum: sed pro illis vitam deprecatur, vt magis viuant, & cōuerti possint à viis impiis, hæc est lex Euangelica, & canonum sanctorum, ideò peccaret, & esset indignus ministerio ecclesiastico, qui mortē desiderat, & suadet etiam impiissimorum certorum peccatorum: nō est enim lignum fumigans, vt ait Propheta, extinguendum, nec arundo conquassata confringenda, Isaiæ c.42.in princip. D. Matthæi c.12.versu 20. Ex Concilio Toletano 4.c. 44.& in ca. clerici,23.q.8. *Clerici, qui in quacumque seditione volentes arma sumpserint, ibidem reperti, amisso ordinis sui gradu in monasterium pœnitentiæ agendæ causa, detrudi debent.* Idipsū de amissione gradus decisum in Concilio Meldensi,c.37.& in ca. quicunque ex clero,23.q.8.& in Concilio Chalcedonensi,c.7 & in ca.3.eos, qui semel,20.q.1. clericis post ordinationem prohibetur ad militiam redire, vel ad dignitates sæculares, alioquin iubentur anathematizari.

g c. quod in dubiis,5.de pœnis.

h c.1.de cleric.percussor.lib.5. tit.15. singularis & ca. Apostolorum 26. relatus in ca. Episcopum, aut presbyterum,7.sub 45.dist.cuius verba, *Episcopum, aut presbyterum, qui vel fideles delinquentes, vel infideles iniuriam inferentes percutit, & terrorem ipsis per huiusmodi vult incutere, deponi præcipimus: nusquam enim Dominus hoc nos docuit, imò contrà cùm ipse percuteretur, non repercutiebat: cùm lacesseretur conuiciis, non regerebat conuicium: cùm pateretur, non comminabatur.* Scriptum & in canon.non licet, 25.86. distinct. *Non licet Episcopo manibus suis aliquem cædere: hoc enim à sacerdote alienum esse debet.* Et in cap.2. de clerico percussore per duos menses à Missarum solennitatibus suspenditur Episcopus, qui crudeliter mulierem etiam ob delictum suum, sed contra ordinem sacerdotij, cædi iussisset. Prohibetur & 1. ad Timothæum, capit. 3. percussor ordinari.

# DE INIVRIIS.[a]

## *TITVLVS IX.*

a Agitur de his, titulo de Iniuriis, & damno dato, lib.5. Decretal. tit. 36.& in sexto.lib.5. tit. 8. & in Decreto Gratiani pluribus in locis: vt can. illud,15.qu.1.& tota 13.qu.3.& alibi tit.de Iniur. & famosis, libellis, lib.47.ff.ti.10.& li.4.Inst.ti.4. & li. 9.C.tit.35.& 36. Et titul. de maledicis, libro quinto, titul. 26.in Decretalibus & canon. clericus maledicos, 46. distinct. can.si igitur Michael, & sequen.24. quæst.3.& libr.9.C.titu.7.titulo si quis Imperatori maledixerit, & sequent. ad leg. Iul. Maiestat.77. Nouella, vt non luxurientur contra naturam, neque iurent per capillos Dei, aut aliquid huiusmodi, neque blasphemetur in Deum, vide & lib.60.Eclogæ Basilicorum tit.21. & quæ nos diximus lib.38. Syntag.per 7.capita de iniuriis, & lib.33.c.12.de blasphemis.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Iniuria peccatum. 2 Et quid.*

CLERICI pariter, ac laici peccant alteri iniuriam inferendo: [a] de qua & nunc latiùs agemus, quàm de superioribus delictis.

2 Iniuria hîc est, quod non iure: id est quod non iustè fit, [b] contumelia, [c] & damnum datum alicui. [d]

### SCHOLIA.

a §.1. de obligatio. quæ ex delicto nascunt. l. ex maleficio, 4. de act. ff. ex maleficio nascuntur obligationes, veluti ex furto, rapina, damno, iniuria. Et obligatio illa dicitur ex peccato, in l. obligamur aut re, 52. de action. ff. & si plures iniuriam fecerint, singulorũ dicitur maleficium, l. si plures, 34. de iniuriis. Summa iniquitas est, detrahere, & accusare, & omnis, qui detrahit fratri suo, homicida est, nec habebit partem in regno cælorum, can. 16. summa iniquitas, 6. qu. 1. sic Psaltes, *detrahentem proximo suo hunc persequebar.* can. minimum, & can. qui peccat, 23. quæstio. 4. can. homicidiorum, de pœnitentia distinct. 1. qui iniuriam aliquem facere persuadet, eum deteriorem facit l. 1. §. fi. de seruo corrupto. lib. 12. ff. tit. 3.

b c. quid dicam, 14. q. 4. l. 1. de iniuriis, lib. 47. ff. tit. 10. §. 1. eo. tit. apud Iustinia. lib. 4. tit. 4. Nos tractauimus de omni specie iniuriarum lib. 38. Syntagmat. per 12. capita.

c d. l. 1. de iniur. ff. §. 1. eo. tit. apud Iusti. c. 1. eo. tit. apud Gregor. & contumelia à contemnendo, ibidem à legibus dicta. Sic in §. 1. quibus ex causis manumittere non licet: *Ne iniuria,* inquit, *mortuus afficiatur*: id est, *contumelia*: vt in l. 1. de minorib.

d c. 2. 3. & 4. de iniur. c. vnico, eo. ti. in sex. in quib. iniuriarũ actio non propriè dicitur, prout à contumelia distinguitur. sed de lege Aquilia agitur, per quam potiùs principaliter agitur ad damnum resarciendum, quàm de ipso facto principaliter vindicando: de quo tamen agitur in iniuriarũ actione, l. Prætor, §. si dicatur, de iniur. ff. exemplum capi potest ex l. item apud Labeonem, 15. §. si quis seruo, eo. tit. *Si quis,* inquit, *seruo verberato iniuriarum egerit: deinde postea damni iniuria agat, Labeo scribit eandem rem non esse: quia altera actio ad damnum pertinet culpa datum, altera ad contumeliam.* Sic iniuria est damnum culpa datum contra ius, etiam ab eo, qui nocere noluit: itaque in lege Aquilia, iniuria est aliena à contumelia; quare aliquando concurrunt legis Aquiliæ, & iniuriarum: sed duæ erunt æstimationes, alia damni, alia contumeliæ, l. sed etsi, ad legem Aquil. ff. Nos de lege Aquilia diximus lib. 38. Syntagm. tit. 9. Atque hæc duo capita, damni iniuriæ ab antiquis legibus ferè simul tractata sunt. Sic Hippodamus Milesiorum legislator, de eadem re legem tulit, de damno, & iniuria Aristot. 2. Politicor. narrat & Demosthenes contra Midiam [illegible] βλάβης καὶ ὕβρεως, legem de damno, & iniuria fuisse apud Athenienses; coniungit & Gregorius IX. titulo de iniuriis, vtramque causam.

## CAPVT II.

*De diuisione iniuriæ.*

INIVRIA aut realis, aut verbalis est. Realis, quoties manus inferuntur: [a] verbalis sine illis, quæ & conuicium dicitur, [b] maledictum, [c] blasphemia, [d] dúmque scribitur famosus libellus. [e] Et harum iniuriarum quædam pertinent ad læsionem corporis, [f] aliæ ad læsionem rerum. [g] Rursum ex his quædam iniuriæ dicuntur atroces, quædam leues. Atroces, contumeliosiores, & maiores sunt, habita ratione personæ, tẽporis, loci, & ipsius rei. [h] Iniuria etiam grauis dicta, quæ inani honestatis colore velatur. [i] Leues aliæ dictæ. [k]

### SCHOLIA.

a Realis etiã dicitur, si quis pulsetur, aut verberetur, aut si cuius domum vi, aut sine eius voluntate quis fuerit ingressus, l. lex Cornelia, 5. de iniur. ff. Si quisquam percusserit alium lapide, pugno, c. 1. de iniuriis, c. 1. 2. de cleric. percussores, si quis liberum in seruitutem petat, l. Si quis de libertate, 12. de iniur. Si quis mentem alicuius, medicamẽto, alióve modo alienauerit. Si quis non pulsauerit quidem: sed si manum leuando aliquem terruerit, l. item apud Labeonem, 15. de iniur. & sic de similibus.

b l. 1. §. 1. de iniur. ff. §. 1. eo. tit. apud Iustinian. Conuicium dicitur iniuria, à concitatione, vel à conuentu: id est, collatione vocum: cùm enim in vnum voces plurium conferuntur, conuicium dicitur, quasi conuocium, l. item apud Labeonem, 15. §. ait prætor, & sequentibus §§. de iniur. ff. vbi & additum, ita demùm iniuriam esse conuicium, si concitatio fiat ad inuidiam, & iniuriam alterius, & contra bonos mores.

c titulo de maledicis, lib. 5. tit. 26. maledicus dicitur, detractor, & obtrectator. Benedicere, est bene precari, vt apud Ouidium 2. Fastorum;

*Et bene nos, bene te, patriæ pater optime Cæsar*
*Dicite suffuso per sacra verba mero.*

Maledicere contra, malè precari, vt apud Plautum in Penulo, actu 3. scena 3.

*Si benedicetis, vostra ripa vos sequar,*
*Si maledicetis vestro gradiar limite.*

Maledictio vitium linguæ maximum, de quo D. Iacob c. 3. Et Quintilianus postquàm dixit caninam esse eloquentiam, lib. 12. atque facundiam maledictis vti; ex Appij Claudij testimonio addit vitium esse animi, quo maleficus à maledico non distat, nisi occasione; subindicans conuiciatori, & maledico, ad malefaciendum, & nocẽdum aduersario promptam esse voluntatem, modò daretur tempus, & locus lædendi. Maleficium idem, quod malè factum in facto, vt maledictio in verbo, l. 1. si familia furtum fecisse dicatur. Et ex re, maleficij obligatio nascitur, in §. 1. de obli. quæ ex maleficio nascuntur. l. ex maleficio, de act. ff. Cicero autẽ distinguit accusationem, conuicium, & maledictum: dum ait, pro Marco Cœlio, *Accusatio crimen desiderat, rem vt definiat, hominem notet, argumento probet, teste confirmet: maledictio nihil habet propositi præter contumeliam: quæ si petulantiùs iactatur, conuicium; si facetiùs, vrbanitas appellatur.* Deprimere dignitatem alicuius per verba, maledictum est, & qui facit, maledicus, c. 1. de maledicis. Et iura distinguũt contumeliam à maledicto effectu. Nam institutio hæredis cum nomine contumeliæ non valet, l. quoties, 9. §. si quis nomen hæredis, de hæredib. instituendis, lib. 28. ff. tit. 5. at valet, si hæres instituatur cum maledicto, vt ille impiissimus filius meus, hæres esto, l. his verbis, 48. §. illa institutio, eo. tit.

d Blasphemia nunc vsurpatur pro cõuicio, & maledicto in Deum, quãdo tribuitur Deo probrosè, quod ei nõ conuenit; aut ei adimitur, quod ei cõuenit, sicq; atrocius quid sonat, quàm conuiciũ, vt notat Barth. ad l. item apud Labeonem, de iniu. ff. Blasphemiam quoque in Deum, & Sanctos eius dixit capitul. secundo, de maledic. βλασφημία est obtrectatio nefaria, execratio, impium in Deum conuicium, val calumnia in Deum, vt apud Platonem libro 7. de legib. βλασφημίαις πάσαις κατὰ τῶν ἱερῶν κακηγορῶν, omni probrorum, conuiciorúmque genere sacra inquinare. Propriè tamen nomen βλάσφημος, & βλασφημία dicitur παρὰ τὸ τὴν φήμην βλάπτειν, à lædenda fama, & existimatione. φήμη namque fama, & existimatio est: vnde βλάσφημος, qui lædit famam alicuius falsis rumoribus sparsis; maledicus βλασφημοῦντα, & βλασφημία maledicentia, λοιδορία, aliter

aliter. In sacra pagina ferè semper ob grauitatem delicti, blasphemia accipitur pro impietate, vel maledicentia de Deo & in Deum; vt ad Romanos c.2. vers. 12. Diui Lucæ c.12. versi. 20. & alibi. Ponitur & vt dixi pro Sanctorum, qui in cœlo sunt, maledicentia; Apoc. c.13. vers. 6. *Aperuit*, inquit D. Ioannes, *os suum in blasphemias in Deum, blasphemare nomen eius, & tabernaculum eius, & eos, qui in cœlo habitant*, &c. nos de blasphemiis, & pœnis eorum egimus lib. 33. Syntag. iur. c.12.

e vt liquet ex §.1. de iniuriis. ex l. vnica. de famos. libellis, li. 9. C. tit. 36. l. lex Cornelia, 5. §. pen. & final. de iniu. ff. vbi si quis librum ad infamiam alicuius pertinentem scripserit, cõposuerit, ediderit dolóque malo fecerit, quo quid eorum fieret, etiam si alterius nomine ediderit, vel sine nomine, iniuriarum nomine tenetur, & qui libellum, poëma, historiam, carmen, in alterius composuerit iniuriam, vt contra Cassium Seuerum iudicatũ refert Cornelius Tacitus lib. 5. annalium. Eo etiam nomine tenetur, & pœnis iisdem damnetur, qui inscriptiones, aliúdve quid sine scriptura in notam aliquorum produxerit, d. l. 5. §. eadem pœna, de iniur. ff.

f l. 1. §. 2. de iniur. ff. vbi exempla, *In corpus*, inquit Vlpianus, *fit iniuria, cum quis pulsatur; ad dignitatem, cum comes matronæ abducitur, ad infamiam, cum pudicitia attentatur.*

g vt in titulo de leg. Aquilia, apud Iusti. & ad leg. Aquil. in ff. & c.2.3. & 4. de iniuriis.

h Hæc omnia explicantur in l. prætor edixit, 6. §. atrocem, cum l. seq. de iniur. ff. §. atrox, eod. tit. apud Iustinian. Ratione personæ, cui infertur, crescit iniuria, vt ibidem dicitur, si fiat seni, puero, probo, bene de republica merito, patri, patrono. adde Quintilia. libr. 6. c.1. si sacerdoti, aut personæ Ecclesiasticæ, l. 4. C. de iniur. ca. si quis suadente diabolo, 14. quæstio. 7. si maledicatur summus Pontifex, c.1. de maledicis, si Cardinalis, si sanctus, c.2. eo. tit. de maledicatione etiam personæ inferentis, vt si is sit vilis, authent. habita, ne filius pro patre si inferatur à filio parenti, à liberto patrono, &c. a milite tribuno, l. milites agrum, 13. §. irreuerens, de re milit. ff. Ratione temporis atrox fit iniuria, si ea inferatur in ludis, vel in publico concessu; vel in conspectu prætoris d. l. prætor, §. atrocem, de iniur. & d. §. atrox, eo. tit. Obseruauit hæc & Demosthenes in oratione contra Midiam, dum docet, iniuriam grauiorem, quòd choragus fuisset pulsatus à Midia in ludis Dionysiacis impacto pugno in malam, & in eam partem corporis, quæ diutiùs conspici posset. Sic qui in theatro, vel in foro cædit, & vulnerat; quamquam non atrociter, scilicet ratione vulneris, tamen iniuriam atrocem facit ratione loci, l. sed est quæstionis. 9. §. 1. de iniur. ff. Res ipsa atrocem facit iniuriam, etiam si vulnus sit illatum, os percussum, vulneris etiam magnitudo, & locus eius, vt si in oculo, d. l. Prætor edixit. §. fin. & l. vulneris, 8. de iniuriis.

i l. penul. C. de contrah. emptio.

k Leuis iniuria dicitur, quæ parua, & ferè nullius est æstimationis, quæ exigua & nihil nocet. Ita leuis offensa dicitur, quæ non consideratur, vt adimat gratiam, vel legatum, l. 3. de adimen. lega. ff. vt leuis febricula, quæ non cõsideratur, l. ob quę vitia, de ædil. edict. ff. leuis castigatio, quæ non lædit, l. Prætor, §. præteteà, de iniur. ff. l. sed etsi quæcumque, §. fin. ad leg. Aquiliam. ff.

## CAPVT III.

*Quæ ad reales iniurias referantur.*

AD reales, & corporales iniurias etiam pertinet damnum culpa datum, [a] manus illatio in cuiusdam corpus, cùm quis pulsatur, verberatúrve, [b] vel si quis pulsatus quidem non fuerit: sed aduersus eum manus leuatæ fuerint, & territus sæpè vt vapulandus: nam & is vtili iniuriarum actione tenetur: [c] item si pucro, aut matronæ comes abducitur: [d] si pudicitia alicuius attentatur masculi, vel fœminæ: [e] si res domini per iniuriam quis occupet: [f] si quis domum cuiuspiam vi, aut eo inuito ingrediatur, etiam in ius vocãdi gratia: [g] si quis domum absentis, vt debitoris signauerit, iniuriæ faciendæ causa, sine authoritate iudicis: [h] si dominus [i] prohibeatur rem suam vendere, vel re sua vti: [k] si quis ad inuidiam alterius veste lugubri vtatur, aut squallida, vel barbam demittat, vel capillos submittat, [l] vel officia diuina cessare faciat, aut in aggrauationem cessationis imagines Sãctorum, vel beatæ Mariæ, seu statuas, & crucem irreuerẽter trahat, & spinis cooperiat: [m] si quis pignus proscripserit venditurus tãquam à me acceperit infamandi mei causa; [n] si de libertate in seruitutem petat, quem scit liberũ esse; [o] si quis mentem alicuius medicamento, alióque modo alienauerit: [p] si liberum pro fugitiuo apprehendat: [q] si statua patris mei in monumento posita, saxis cæsa est: [r] si fideiussor soluere paratus conueniatur in iniuriã debitoris: [s] si quis ad tribunal alicuius per iniuriam me interpellauerit vexandi causa: [t] si iniustè quis aliquem excõmunicauerit; [u] si quis prohibeat me piscari in mari, quod commune est, vel aucupari in agro domini non prohibentis, vel lauari in publico, vel in cauea publica sedere, vel alio loco conuersari. [x] Fit & iniuria contra bonos mores, si quis aliquem fimo corrupto perfuderit, cœno, lutóve obliuerit, aquas spurcauerit, fistulas, & lacus, vel quid aliud ad iniuriã publicam contaminauerit: in quem, & similes grauiter animaduerti solet; [y] si quis etiam ad inuidiam alterius imaginem principis ferat, [z] vel persuaserit seruo ad statuam principis ad infamandum dominum confugere: [aa] inferiorum ædium dominus, superioris vicini fumigandi causa, fumum fecerit: vt si contrà, superior in inferiores ędes quid proiecerit iniuriæ inferendæ causa; aliter enim iniuriarum nomine non teneretur. [bb]

## SCHOLIA.

a Hoc magis pertinet ad actionem legis Aquiliæ: tamen ponitur sub titulo de iniuriis, in cap. 2.3.4. & in l. 1. eo. tit. in ff. l. 5. §. 1. ad legem Aquil. e. tæo. tit. in sext.

b c.1. de iniur. c.1. de cleric. percussor, l. 1. §. 1. de iniur. ff. Verberasse videtur & impropriè, qui pulsat, apud Labeonem, §. verberasse, de iniur. Verberare tamen cum dolore, pulsare sine dolore, l. lex Cornelia, 5. §. 1. eo. tit. ff. Tenetur autem non solùm qui percussit: sed etiam qui curauit percuti, l. non solùm, 11. eo. tit. facit cap. si. de homici. in sext. cum simil. ibi nota.

c d. l. item apud Labeonem, §. 1. de iniur. ff.

d l. 1. §. omnemque, de iniur. ff. & ibi ad dignitatem pertinet quod est castitatis, & pudicitiæ, quæ est naturalis dignitas mulierum: nam non conuenit sexui illas solas vagari: idem de pueris dictum, si quis ab eis comites, vel pędagogos abducat. Comites dicũtur mulierũ, & puerorũ, qui eas, eósve sequũtur, quos abducere iniuria est, & eo nomine tenẽtur, nõ tãtum qui vinctos abduxerit; sed & qui aliter fecerit ne comites cum illis nõ essent, & qui persuasit comiti, vt eos desereret, l. itẽ, apud Labeonem,

15.§. comitem,16. cum sequentibus 3.§§. de iniutiis.ff.

e l.sed est quæstionis,§.fin.& l.1.§. omnem, de iniuriis, ff. vbi & hanc iniuriam pertinere ad dignitatem dicitur: id est ad minuendam famam eius, qui attentatur. Attentari pudicitia dicitur, cùm id fit, vt ex pudico quis fiat impudicus, l.attentari,10.de iniur.ff.l. 1. de extraordinat. criminibus. tit.47.ff.tit.11.

f l.item apud Labeonem,§. si quis bona, de iniur.ff.l.2.§. 2. vi bonorum rapt.ff.

g l.lex Cornelia,5.l.qui in domum,23.de iniur.ff.l.plerique, 18.de in ius voca.ff.

h l. si iniuriæ faciendæ,20.de iniur.§.1.eod. apud Iustinian.

i l.si quis proprium seruum, 24. de iniur.ff.l.pen.C.de contrah. empt. ratio in l. nemo exterus, de Iudæis,C.

k l. iniuriarum,13. §. si quis me, de iniur. ff.facit l. sicut autem,8.§.apud Pomponium si seruitus vendic. l.23. de act. empt.ff.l.3.§.vti possi.ff.

l l. item apud Labeoné,§. generaliter, de iniur.ff.cui exempla possunt conuenire, si quando fatuati homines simulantes se eum esse, ad cuius infamiam faciunt, vestem illam sordidam, aut aliam gerant. Sic Senec.li.1.Declamationum.decla.1. *Sordidatus es*, inquit, *non queror, sed si sordes tuæ inuidiam mihi concitant, queror.* Item si quis vestes alicuius deferat in publicum ad opus indignum, & turpe, ad eius contumeliam abutens, & contaminatus dignitatem eius, qui ornatu illos tantum decoratur, veluti insignibus: vt si histriones, & mimi prodirent in theatrum ornati vestibus sacris & religiosarum personarum, quod interdictum est, l. mimæ,4.C. de Episcop. audient §.fin.Nouel.123.

m c.2.de officio ordina.in sex.

n l.item apud Labeonem,§.item si quis pignus,de iniur.ff. si emat pignus, qui in publico proponit vendendum, l.fi. C.de fide, & iure hastæ fiscalis, li.10.C.tit.3.sic iniuria affici dicitur defunctus, cuius bona væneunt, & proscribuntur, nullo hærede ea defendente, §. 1. quib. manum. non licet, lib.1.Institut. tit.6. id est, ignominia afficitur l. 1. de minoribus, ff.ignominia & est ei, cuius bona venalia proscribuntur, vt ait Cicero pro Quintio.

o l. si quis, de libertate,12. de iniur.ff.

p l. idem apud Labeonem,15. de iniur.ff.incidit & in aliud crimen mentis alienatæ reus, etiam porrecto amatorio poculo, l. si quis aliquid.§.qui abortiones.de pœn. ff.

q l. si liber pro fugitiuo,22.de iniur.ff.

r l.si statua patris tui,27. eod. tit.

s l.si creditor meus,19. eod.

t l. iniuriarum,13.§.si quis iniuriam,eod.

v & iniuriarum tenetur, ca. illud,11. qu. 3. horum iniuriam æstimari debere tradit reuerendus pater Thomas Fastoli, in suis decisionibus.causa 4.dubio 4.

x in l. iniuriarum,13.§.fi. de iniur. ff.l.2.§. 9.ne quid in loco pub.ff.venari, & piscari omnibus licet iure communi, & naturali, ca. ius naturale est, 1. dist. quia communia omnium mare, & aër, nisi eius causa quis agros alienos ingredi à dominis prohibeatur, l. diuus Pius, de seruitut.ff. Et naturali iure hæc omnia cõmunia dicuntur, aër, aqua profluens, mare, & littora, & ad ea nemo prohibendus accedere, dummodò à villis, monumẽtis, & ædificiis abstineat, §. & quidem naturali, de rerum diuision. apud Iustin.l.3. eod.tit. ff. Excipitur etiam nisi piscationẽ maris, vel saltus venationem, quispiam à publico conduxerit: quia habet ius tunc alios prohibendi, d.l.iniuriarum, §.fin.de iniur. Quemadmodum & is, qui solus in fluminis diuerticulo piscatus est, ex præscriptione, l. si quisquam,7. de diuers. & tempora.præscriptio.lib.44.ff.tit.2. Leo etiam Nouella 56. de oris maritimis, vult aduersus ius antiquum oras maritimorum locorum eius censeri, qui circa eos dominium habet: & prohibere posse alios ibi piscari sine metu actionis iniuriarum, & posse concedere sub tributo ius piscandi: facit l.sanè, l. si maris,14.de iniur. ff. sanè, inquit Paulus Iurisconf. si maris proprium ius ad aliquem pertineat, vti possidetis interdictum ei competit, si prohibeatur ius suum exercere: quoniam ad priuatam iam causam, non ad publicam hęc res pertinet.

y l.1.§.1. de extraord.crim.ff.Tenetur & lege Aquil.qui vestimenta inquinauerit, vel sciderit, vel ruperit, l. si seruus seruum, 27.§.si quis vestimenta, ad legem Aquiliam, li. 9. ff. tit.2. Qui cõspurcauerit etiam aquam: vel alia, de causa in eam aliquid proiecerit, extra ordinem punitur, d. l. 1.§.1. de extraordin.criminib.ff.l.is, qui puteum veneni, tt. quod vi aut clam. Prohibitum & fimo immundo sordidare circa ripas: vbi homines consistunt, l. cùm supra vitentes,12. de re milita.lib.12.C.titul. 36. & ita quis potest prohiberi ne in superiori loco aquam conspurcet defluentem in inferiora, l.3.de aqua pluuia arcenda.ff. Si venenum iniectum sit, tunc de ueneficio, & homicidio tenetur, l.1. de malefic. & mathem. & vltimo supplicio plectendus.

z l.Senatusconsulto,28. de iniur.ff.l. capitalium,28.§.ad statuas, de pœn.ff.puto autem imaginem principis ibi esse signum securitatis, & veluti ius asyli contra aliquem, qui ferenti nocere desiderat: quemadmodum hodie etiam proponuntur pro defensione rerum, vel locorum à vi, & violatione, quod dicitur *sauuegarde du Prince*, nempe vel insignia principis, vel imago eius. In Apocalypsi autem imago bestiæ, quæ dabitur in signum eius sectatoribus, dicitur character, & vt etiam qui signati sunt ad salutem, dicuntur ab Angelo signati signo Dei, nempe *Tau*, vel crucis, Apocalypf. c.7.vers.2.Ezechiel.cap.9.vers.3.

aa l. in eum,5. de extraordin. crim. dum enim serui confugiebant ad statuas principis, videbantur implorare securitatem, & auxilium contra nimiam dominorum sæuitiam, & iniuriam, l.2. de his, qui sunt sui, vel alien. iur. ff. quod fuit postea prohibitum in l. capitalium, 28. §. ad statuas, de pœnis, ff.l.vnic.C.de his, qui ad statuas cõfu.C.

bb l. pen.de iniur.in ff.l. sicuti,8.§.Aristo, si seruitus vind. ff.

## CAPVT IIII.

*De iniuriis verbis factis.*

INTER iniurias verbales annumerantur conuicia,[a] maledicta,[b] prolata, vel scripta ad infamandum aliquem,[c] cantare ad infamiam alicuius aliqua:[d] dicere liberos infamandi causa seruos:[e] pudicitiam pueri, vel fœminæ attentare, vel verba turpia cum illis habere:[f] in summa aduersus eos, qui aliquid minuendæ opinionis nostræ causa confecisse comperientur, more solito experiri possumus.[g]

### SCHOLIA.

a l.1.§.1.de iniur.ff.qui concitat, vociferatur, conuicium facere videtur absenti, & præsenti, l.item apud Labeonem, 15. §. conuicium, & sequent.de iniur.ff.

b c.1. de maledic.maledictum differt à conuicio, quod non fiat cum vociferatione, dict.l. item apud Labeonem,§.ex his apparet.

c l. item apud Labeonem, 45.§.generaliter, l.lex Cornelia,5. §.pen. de iniuriis.ff.

d d.l. item apud Labeonem,§.generaliter.

e l. qui liberos,9.& seq. C. de iniur.l.11.& 12. eo.ti. in ff.l.si tibi seruitutis,31.de libera.caus.ti.7.C.ti.16.l.39.§.1.eo.ti.ff.

f l.item apud Labeonem,15.§.tenetur, & seq.l. si quis tam fœminam,9. eo. ti.de iniur.ca.si quis tam fœminam,12.de pœnité.dist.1.Corrumpunt bonos mores colloquia praua,1. ad Cor.c.15.Sed & adulando, laudando, persuadendo malitiam, vel turpia, corrumpere quis potest ingenium adolescentum, & tenetur vtili interdicto, de seruo corrupto, l.1. de seruo corrup.lib.12.ff.tit.3.

g l.3.C.de iniuriis.

CAPVT

## CAPVT V.

*1 Qui dicantur facere iniuriam.*

1 INIVRIAM faciūt, qui voluntatem faciendi habent non qui sine ea voluntate lędunt,[a] idque vel per seipsos, vel per alias personas: [b] at is, qui iure publico vtitur, aut iure facit magistratus, quem gerit, propter iuris executionem, non videtur iniuriam facere, [c] si tamen excedat fines officij, iniuriarum nomine tenetur. [d] Nec facit iniuriam, qui maledictiones legis declarat, vel imponit reis.[e]

*SCHOLIA.*

a Sic non dicuntur facere iniuriam furiosi, infantes, dormientes, &c. ca. illud, 15. quæst. 1. l. 3. de iniur. ff.

b l. 1 §. 3. de iniur. ff.

c l. iniuriarum, 13. §. 1. & l. quid reipublicæ, 33. l. item apud Labeonem, §. vnde quærit, de iniur. ff. Quæ iure potestatis à magistratu fiunt, ad iniuriarum actionem non pertinent, l. iniuriarum, §. quæ iure, eo. ff.

d l. nec magistratibus, 32. de iniur. ff. l. 3. §. 1. quod metus causa, ff. tit. 4. ff.

e quia hoc ipsum lex facit, non iudex, qui tanquam eius est minister tantùm, l. 2. §. post originem, de origine iur. ff. quare executor legis, si faciat ex intentione legis, non autem vt propriam vlciscatur vindictam, & iniuriam, immunis est ab iniuria, & crimine, ca. de occidendis, can. miles, ca. cùm minister, 23. q. 5. Sic maledictio mulieris adulteræ mandabatur inferri per aquam zeli à Deo iudicei, Numer. cap. 5. vers. 21. sicut & maledictiones impositæ Deo resistentibus, & mandata non seruantibus, Deuter. c. 18. Iosuæ c. 7. vers. 34.

## CAPVT VI.

*Quibus iniuria fiat.*

NEMINI inferenda iniuria: [a] fit autem nobis, vel directò, vel per consequentias, dum iis fit, quorum iniuria ad nos redundat. [b] Vt ita agere possumus pro iniuria facta seruis, [c] vxori, [d] filiis in potestate nostra constitutis: [e] ita iniuria facta officiali, censetur facta domino eius, seu regi, vel principi, vel reipublicæ, cuius est officialis, [f] & iniuria sacerdotibus facta ad Christum pertinet, cuius legatione funguntur. [g] Et quamuis volenti non fiat iniuria: [h] tamen ex iniuria facta seruo, aut filiofamilias, dominus, aut pater experiri possunt, etiam illis nolentibus. [i] Et si iniuria fiat defuncti cadaueri, vindicabit hæres.[k] Iniuriarum & experiri potest, qui ignotus percutienti ictus, vel perçussus ab eo est. [l] Non vtique si iniurians eum pro alio accipiens, cum errore percusserit: quia animus non fuit eum iniuriandi.[m] Nocentem etiam infamare iniuria est, si non per modum accusationis publicæ; sed per modum exprobrationis, & conuicij, crimen ei obiiciat.[n] Possunt pro iniuriis experiri sibi illatis à laicis apud iudices laicos, clerici cōtra eosdem, & petere emendam sibi fieri, ne in posterum talia audeant, neque irregulares ideò fiunt, quamuis imponatur à iudice capitalis pœna pro iniuria.[o]

*SCHOLIA.*

a Nec cum alterius iniuria alteri subueniendum, can. fortè, can. denique, 14. quæ. 5. neque seruis etiam alienis inferenda l. 1 C. de iniur. nec libertis, l. cùm inde patronos, C. eod. tit. imò nec propriis: nam contra intolerabilem iniuriam dominorum seruis non denegatur auxilium, l. 2. de his, qui sunt sui, vel alien. iur. ff. §. fi. eo. tit. apud Iustinia. Seneca lib. 3. de benef. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 11. Permittit tamen Deus, malos in obtrectationem bonorum prorumpere, ne se extollant, nimium forsan ab aliis laudati, can. 11. sunt plurimi, 6. q. 1.

b l. 1. §. 3. de iniur. ff.

c §. seruis, de iniur. apud Iustinia. l. item apud Labeonem, 15. §. itaque & §. Prætor ait, eod. titul. l. 8. Cod. eod. tit.

d l. 1. §. penul. l. cum, qui, 18. §. si nupta, de iniur. ff. patitur, eo. tit. apud Iustin. l. 2. C. eod. agit autem vir pro vxoris iniuria, non contrà vxor pro viri iniuria, quia defendi oportet vxores à viris: non autem viros ab vxoribus, l. 2. de iniur. ff.

e dicta l. 1. §. 3. & penul. & fin. l. lex Cornelia, 5. dict. l. illud quæritur, & seq. l. sed si vnus. §. ait prætor, ff. l. pater, 41. de iniur. ff. nisi, si quis iniuriam faciat filiofamilias, quem putauerit patremfamilias; vel vxori, quam putauerit viduam: nam tunc pater, aut maritus non agunt, sed is, qui fecit iniuriam, alioquin non fuisset percussurus, l. eum, qui, 8. §. at cùm aliquis, & sequent. de iniur.

f Guido Papæus decis. 557. Alexand. ad l. quamuis, de in ius vocand. & Panormitan. ad c. cùm sit generale, de foro comp. ait, iniuriam factam clerico, censeri factam Deo. Et quamuis officialis non reuocet ad animum iniuriam factam, nihilominùs regi, vel principi facta censetur, vt scribit Hippolitus de Marsiliis consil. 1. nu. 19. & consil. 105. numer. 15. vt iniuria facta seruo dicitur facta domino; & vni de collegio, vniuerso corpori collegij.

g can. 15. accusatio, 2. q. 7.

h l. 1. §. vsque adeò, de iniur. ff. l. cùm donationis; C. de transact. l. nemo videtur fraudare, de reg. iur. ff. l. in diem, 9. de aqua pluuia arcend. ff.

i l. si quis seruum meū, 26. de iniur. ff. vt si ludibriū habeatur seruus, vel filius, vel ductus fuerit in popinā, ad aleam, ad iniuriam meam etiam consentiens.

k l. 1. §. & si fortè, & §. quoties, de iniur. ff. l. 8. de religio. & sumpt. funer. ff. Nouella 60.

l l. eum, qui, 18. §. si iniuria, de iniur. ff.

m l. 3. §. fi. & l. si eum seruo meo, 4. de iniur. ff. datur autem alia actio pro dāno, vt legis Aquiliæ, l. 45. §. 4. ad leg. Aq. ff.

n l. vnic. de famos. libell. lib. 9. C. tit. 36. Sic intelligenda l. eum, qui nocentem, 18. de iniur. ff. Qui enim obiicit crimina animo iniuriandi, primum quia sibi vindicando sumit publicam potestatem; cōtra quam prohibitum sit, in l. nullus, de Iudæis, l. fin. C. de malefic. & Mathema. dignus ideò pœna est dehinc quòd scandalum generet auditoribus, quòd crimen, quod ignorarunt, detegat, quod non denunciatum impunitum remaneat: *Sæpè*, inquit Cicero contra Sallustium, *vidi grauius offendere animos auditorum eos, qui apertè aliena vitia dixerunt, quàm eos, qui commiserunt.* Nam est antiquum prouerbium Græcum, non esse mouendam Camerinam, nec malum benè conditum. Sed & qui aliquando malus fuit, & nunc bonus effectus est, reprehendi non debet, can. ferrum, 50. dist. distinguit tamen Iulius Clarus lib. 5. §. iniuria, num. 7. obiicientémque crimen etiam verum, teneri actione iniuriarum, iuxta opinionem, quam dicit esse communem Curtius in l. fin. §. 3. quod quisque iuris, ff. hánceque sententiam Clarus dicit omninò esse veram iure cannnico, quo ante accusationem debet præcedere charitatiua admonitio, c. 2. de accus. cum similib. ibi no. Cæterùm iure ciuili distinguēdum putat, an talis sit iniuria obiecta, quæ vera probata crimen habet, & quam puniri reipub. intersit, & tunc si obiiciens probet, non tenetur iniuriarum, ex l. eum, qui nocentem, de iniuriis, ff. contrà, si non valdè intersit reipublicæ illud crimen obiectum probari, vt quia dicat cæcum, claudum: nam tunc de iniuriis etiam

15.§. comitem,16. cum sequentibus 3,§§. de iniuriis.ff.
e l.sed est quæstionis,§. fin.& l.1.§. omnem, de iniuriis, ff. vbi & hanc iniuriam pertinere ad dignitatem dicitur: id est ad minuendam famam eius,qui attentatur. Attentari pudicitia dicitur, cùm id fit, vt ex pudico quis fiat impudicus,l.attentari,10.de iniur.ff.l. 1. de extraordinar. criminibus. tit.47.ff.tit.11.
f l.item apud Labeonem,§. si quis bona, de iniur.ff.l.2.§.2. vi bonorum rapt.ff.
g l.lex Cornelia,§.l.qui in domum,23.de iniur.ff.l.plerique, 18.de in ius voca.ff.
h l. si iniuriæ faciendæ,20.de iniur.§.1.eod. apud Iustinian.
i l.si quis proprium seruum, 24.de iniur.ff.l.pen.C.de contrah.empt. tatio in l. nemo exterus, de Iudæis,C.
k l. iniuriarum,13. §. si quis me, de iniur.ff.facit l. sicut autem,8.§.apud Pomponium si seruitus vendic. l.23. de act. empt.ff.l.3.§.vti possi.ff.
l l. item apud Labeonẽ,§. generaliter,de iniur.ff.cui exempla possunt conuenire, si quando laruati homines simulantes se eum esse,ad cuius infamiam faciunt, vestem illam sordidam,aut aliam gerant. Sic Senec.li.1.Declamationum,decla.1. *Sordidatus es, inquit, non queror,sed si sordes tua mundi,am mihi constitant, queror.* Item si quis vestes alienus deferat in publicum ad opus indignum, & turpe, ad eius contumeliam abutens, & contaminatus dignitatem eius, qui ornatu illos tantum decoratur, veluti insignibus: vt si histriones, & mimi prodirent in theatrum ornati vestibus sacris,& religiosarum personarum, quod interdictum est,l. mimæ,4.C. de Episcop. audient §.fin.Nouel.1.23.
m c.2.de officio ordina in sex.
n l.item apud Labeonem,15. de iniur.ff.item si quis pignus,de iniur.ff. si emat pignus,qui in publico proponit vendendum,l.si. C.de fide,& iure hastæ fiscalis,li.10.C.tit.3.sic iniuria afficii dicitur defunctus,cuius bona veneunt, & proscribuntur,nullo hærede ea defendente, §. 1. quib. manum. non licet,lib.1.Institut. tit.6.id est, ignominia afficitur l. 1. de minoribus,ff.ignominia & ei,cuius bona venalia proscribuntur,vt ait Cicero pro Quintio.
o l. si quis, de libertate,12. de iniur.ff.
p l. idem apud Labeonem,15. de iniur.ff.incidit & in aliud crimen mentis alienatæ reus, etiam porrecto amatorio poculo,l. si quis aliquid,§.qui abortiones.de pœn. ff.
q l. si liber pro fugitiuo,22.de iniur.ff.
r l.si statua patris tui,27. eod. tit.
s l.si creditor meus,19. eod.
t l. iniuriarum,13.§ si quis iniuriam,eod.
v & iniuriarum tenetur,ca. illud,11. qu. 3. horum iniuriam æstimari debere tradit reuerendus pater Thomas Fastoli,in suis decisionibus,causa 4.dubio 4.
x in l. iniuriarum,13.§.fi. de iniur. ff.l. 2.§.9.ne quid in loco pub.ff.venari, & piscari omnibus licet iure communi, & naturali,ca. ius naturale est, 1. dist. quia communia omnium mare,& aër, nisi eius causa quis agros alienos ingredi à dominis prohibeatur,l. diuus Pius, de seruitut.ff. Et naturali iure hæc omnia cõmunia dicuntur, aër, aqua profluens, mare,& littora, & ad ea nemo prohibendus accedere,dummodò à villis, monumẽtis, & ædificiis abstineat, §. & quidem naturali, de rerum diuision. apud Iustin.l.3. eod.tit. ff. Excipitur etiam nisi piscationẽ maris,vel saltus venationem, quispiam à publico conduxerit: quia habet ius tunc alios prohibendi,d.l.iniuriarum, §.fin.de iniur.Quemadmodum & is, qui solus in fluminis diuerticulo piscatus est, ex præscriptione, l. si quisquam,7. de diuers. & tempora.præscriptio.lib.44.ff.tit.2. Leo etiam Nouella 56. de oris maritimis, vult aduersus ius antiquum oras maritimorum locorum eius censeri, qui circa eos dominium habet: & prohibere posse alios ibi piscari sine metu actionis iniuriarum, & posse concedere sub tributo ius piscandi: facit l.sanè,l.si maris,14.de iniur. ff. sanè,inquit Paulus Iurisconf. si maris proprium ius ad aliquem pertineat, vti possidetis interdictum ei competit,si prohibeatur ius suum exercere: quoniam ad priuatam iam causam,non ad publicam hæc res pertinet.
y l.1.§.2. de extraord.crim.ff.Tenetur & lege Aquil.qui vestimenta inquinauerit,vel sciderit,vel ruperit,l. si seruus seruum, 27.§.si quis vestimenta,ad legem Aquiliam,li. 9. ff. tit.2. Qui cõspurcauerit etiam aquam: vel alia,de causa in eam aliquid proiecerit, extra ordinem punitur, d. l. 1.§.1. de extraordin. criminib.ff.l.si,qui puteum veneni,11, quod vi,aut clam. Prohibitum & fimo immundo sordidare circa ripas:vbi homines consistunt,l. cùm supra virentes,12. de re milita.lib.12.C.titul. 36. & ita quis potest prohiberi ne in superiori loco aquam conspurcet defluentem in inferiora,l.3.de aqua pluuia arcenda.ff.Si venenum iniectum sit, tunc de veneficio, & homicidio tenetur,l.1. de malefic. & mathem.& vltimo supplicio plectendus.
z l.Senatusconsulto,18. de iniur.ff.l. capitalium,28.§.ad statuas. de pœn.ff.puto autem imaginem principis ibi esse signum securitatis,& veluti ius asyli contra aliquem, qui ferenti nocere desiderat: quemadmodum hodie etiam proponuntur pro defensione rerum,vel locorum à vi, & violatione,quod dicitur *sauuegarde du Prince*, nempe vel insignia principis, vel imago eius. In Apocalypsi autem imago bestiæ, quæ dabitur in signum eius sectatoribus, dicitur character,& vt etiam qui signati sunt ad salutem, dicuntur ab Angelo signati signo Dei, nempe *Tau*, vel crucis,Apocalyps. c.7.vers.2.Ezechiel.cap.9.vers.3.
aa l. in eum,5. de extraordin. crim. dum enim serui confugiebant ad statuas principis, videbantur implorare securitatem, & auxilium contra nimiam dominorum sæuitiam,& iniuriam,l.1. de his, qui sunt sui,vel alien. iur. ff. quod fuit postea prohibitum in l. capitalium, 28. §. ad statuas,de pœnis,ff.l.vnic.C.de his, qui ad statuas cõfu.C.
bb l. pen.de iniur.in ff.l. sicuti,8.§.Aristo,si seruitus vind.ff.

## CAPVT IIII.

### *De iniuriis verbis factis.*

INTER iniurias verbales annumerantur conuicia,[a] maledicta,[b] prolata, vel scripta ad infamandum aliquem,[c] cantare ad infamiam alicuius aliqua: [d] dicere liberos infamandi causa seruos:[e] pudicitiam pueri,vel fœminæ attentare,vel verba turpia cum illis habere:[f] in summa aduersus eos, qui aliquid minuendæ opinionis nostræ causa confecisse comperientur, more solito experiri possumus. [g]

### *SCHOLIA.*

a l.1.§ t.de iniur.ff.qui concitat,vociferatur,conuicium facere videtur absenti,& præsenti,l.item apud Labeonem, 15. §. conuicium,& sequent.de iniur.ff.
b c 1. de maledic.maledictum differt à conuicio, quod non fiat cum vociferatione,dict.l. item apud Labeonem,§.ex his apparet.
c l. item apud Labeonem, 45.§.generaliter,l.lex Cornelia,§. §.pen. de iniuriis.ff.
d d.l. item apud Labeonem,§.generaliter.
e l. qui liberos,9.& seq. C. de iniur.l.11.& 12. eo.ti. in ff.l.si tibi seruitutis,31.de libera.caus.ti.7.C.ti.16.l.39.§.1.eo.ti.ff.
f l.item apud Labeonem,15. §.tenetur, & seq.l. si quis tam fœminam,9. eo. ti.de iniur.ca.si quis tam fœminam,12.de pœnitẽ.dist.1.Corrumpunt bonos mores colloquia praua,1. ad Cor.c. 15.Sed & adulando, laudando, persuadendo malitiam, vel turpia, corrumpere quis potest ingenium adolescentum, & tenetur vtili interdicto,de seruo corrupto,l.1. de seruo corrup.lib.11.ff.tit.3.
g l.3.C.de iniuriis.

CAPVT

## CAPVT V.

*1 Qui dicantur facere iniuriam.*

1 INIVRIAM faciũt, qui voluntatem faciendi habent. non qui sine ea voluntate lędunt,[a] idque vel per ſeipſos, vel per alias perſonas:[b] at is, qui iure publico vtitur, aut iure facit magiſtratus, quem gerit, propter iuris executionem, non videtur iniuriam facere,[c] ſi tamen excedat fines officij, iniuriarum nomine tenetur.[d] Nec facit iniuriam, qui maledictiones legis declarat, vel imponit reis.[e]

### *SCHOLIA.*

a Sic non dicuntur facere iniuriam furioſi, infantes, dormientes, &c. ca. illud, 15. quæſt. 1. l. 3. de iniur. ff.

b l. 1. §. 3. de iniur. ff.

c l. iniuriarum, 13. §. 1. & l. quid reipublicæ, 33. l. item apud Labeonem, §. vnde quærit, de iniur. ff. Quæ iure poteſtatis à magiſtratu fiunt, ad iniuriarum actionem non pertinent, l. iniuriarum, §. quæ iure, eo. ff.

d l. nec magiſtratibus, 32. de iniur. ff. l. 3. §. 1. quod metus cauſa, ff. tit. 4. ff.

e quia hoc ipſum lex facit non iudex, qui tanquam eius eſt miniſter tantùm, l. 2. §. poſt originem, de origine iur. ff. quare executor legis, ſi faciat ex intentione legis, non autem vt propriam vlciſcatur vindictam, & iniuriam, immunis eſt ab iniuria, & crimine, ca. de occidendis, can. miles, ca. cùm miniſter, 23. q. 5. Sic maledictio mulieris adulteræ mandabatur inferri per aquam zeli à Deo iudici, Numer. cap. 5. verſ. 21. ſicut & maledictiones impoſitæ Deo reſiſtentibus, & mandata non ſeruantibus, Deuter. c. 28. Ioſuæ c. 7. verſ. 34.

## CAPVT VI.

*Quibus iniuria fiat.*

NEMINI inferenda iniuria:[a] fit autem nobis, vel directò, vel per conſequentias, dum iis fit, quorum iniuria ad nos redundat.[b] Vt ita agere poſſumus pro iniuria facta ſeruis,[c] vxori,[d] filiis in poteſtate noſtra conſtitutis:[e] ita iniuria facta officiali, cenſetur facta domino eius, ſeu regi, vel principi, vel reipublicæ, cuius eſt officialis,[f] & iniuria ſacerdotibus facta ad Chriſtum pertinet, cuius legatione funguntur.[g] Et quamuis volenti non fiat iniuria:[h] tamen ex iniuria facta ſeruo, aut filiofamilias, dominus, aut pater experiri poſſunt, etiam illis nolentibus.[i] Et ſi iniuria fiat defuncti cadaueri, vindicabit hæres.[k] Iniuriarum & experiri poteſt, qui ignotus percutienti ictus, vel percuſſus ab eo eſt.[l] Non vtique ſi iniurians eum pro alio accipiens, cum errore percuſſerit: quia animus non fuit eum iniuriandi.[m] Nocentem etiam infamare iniuria eſt, ſi non per modum accuſationis publicæ; ſed per modum exprobrationis, & conuicij, crimen ei obiiciat.[n] Poſſunt pro iniuriis experiri ſibi illatis à laicis apud iudices laicos, clerici cõtra eoſdem, & petere emendam ſibi fieri, ne in poſterum talia audeant, neque irregulares ideò fiunt, quamuis imponatur à iudice capitalis pœna pro iniuria.[o]

### *SCHOLIA.*

a Nec cum alterius iniuria alteri ſubueniendum, can. fortè, can. denique, 14. quæ. 5. neque ſeruis etiam alienis inferenda l. 1. C. de iniur. nec libertis, l. cùm inde patronos, C. eod. tit. imò nec propriis: nam contra intolerabilem iniuriam dominorum ſeruis non denegatur auxilium, l. 2. de his, qui ſunt ſui, vel alien. iur. ff. §. ſi. eo. tit. apud Iuſtinia. Seneca lib. 3. de benef. Macrob. lib. 1. Saturnal. cap. 11. Permittit tamen Deus, malos in obtrectationem bonorum prorumpere, ne ſe extollant, nimium forſan ab aliis laudati, can. 11. ſunt plurimi, 6. q. 1.

b l. 1. §. 3. de iniur. ff.

c §. ſeruis, de iniur. apud Iuſtinia. l. item apud Labeonem, 15. §. itaque & §. Prætor ait, eod. titul. l. 8. Cod. eod. tit.

d l. 1. §. penul. l. eum, qui, 18. §. ſi nupta, de iniur. ff. pariter, eo. tit. apud Iuſtin. l. 2. C. eod. agit autem vir pro vxoris iniuria, non contrà vxor pro viri iniuria, quia defendi oportet vxores à viris: non autem viros ab vxoribus, l. 2. de iniur. ff.

e dicta l. 1. §. 3. & penul. & fin. l. lex Cornelia, 5. dict. l. illud quæritur, & ſeq. l. ſed ſi vnus. §. ait prætor, ff. l. pater, 41. de iniur. ff. niſi, ſi quis iniuriam faciat filiofamilias, quem putauerit patremfamilias; vel vxori, quam putauerit viduam: nam tunc pater, aut maritus non agunt, ſi is, qui fecit iniuriam, alioquin non fuiſſet percuſſurus, l. eum, qui. 8. §. at cùm aliquis, & ſequent. de iniur.

f Guido Papæus deciſ. 557. Alexand. ad l. quamuis, de in ius vocand. & Panormitan. ad c. cùm ſit generale, de foro comp. ait, iniuriam factam clerico, cenſeri factam Deo. Et quamuis officialis non reuocet ad animum iniuriam factam, nihilominùs regi, vel principi facta cenſetur, vt ſcribit Hippolitus de Marſiliis conſil. 1. nu. 19. & conſil. 105. numer. 15. vt iniuria facta ſeruo dicitur facta domino; & vni de collegio, vniuerſo corpori collegij.

g can. 15. accuſatio. 2. q. 7.

h l. 1. §. vſque adeò, de iniur. ff. l. cùm donationis; C. de tranſact. l. nemo videtur fraudare, de reg. iur. ff. l. in diem, 9. de aqua pluuia arcend. ff.

i l. ſi quis ſeruum meũ, 26. de iniur. ff. vt ſi ludibrio habeatur ſeruus, vel filius. vel ductus fuerit in popinã, ad aleam, ad iniuriam meam etiam contentiens.

k l. 1. §. & ſi fortè, & §. quoties, de iniur. ff. l. 8. de religio. & ſumpt. funer. ff. Nouella 60.

l l. eum, qui, 18. §. ſi iniuria, de iniur. ff.

m l. 3. §. ſi. & l. ſi cum ſeruo meo, 4. de iniur. ff. datur autem alia actio pro dãno, vt legis Aquiliæ, l. 45. §. 4. ad leg. Aq. ff.

n l. vnic. de famoſ. libell. lib. 9. C. tit. 36. Sic intelligenda l. eum, qui nocentem, 18. de iniur. ff. Qui enim obiicit crimina animo iniuriandi, primum quia ſibi vindicando ſumit publicam poteſtatem; cõtra quam prohibitum ſit, in l. nullus, de Iudæis, l. fin. C. de malefic. & Mathema. dignus ideò pœna eſt dehinc quòd ſcandalum generet auditoribus, quòd crimen, quod ignorarunt, detegat, quod non denunciatum impunitum remaneat: *Sepè*, inquit Cicero contra Salluſtium, *vidi grauiùs offendere animos auditorum eos, qui apertè aliena vitia dixerunt, quàm eos, qui commiſerunt.* Nam eſt antiquum prouerbium Græcum, non eſſe mouendam Camerinam, nec malum benè conditum. Sed & qui aliquando malus fuit, & nunc bonus effectus eſt, reprehendi non debet, can. ferrum, 50. diſt. diſtinguit tamen Iulius Clarus lib. 5. §. iniuria, num. 7. obiicientémque crimen etiam verum, teneri actione iniuriarum, iuxta opinionem, quam dicit eſſe communem Curtius in l. fin. §. 3. quod quiſque iuris, ff. hánceque ſententiam Clarus dicit omninò eſſe veram iure canonico, quo ante accuſationem debet præcedere charitatiua admonitio, c. 2. de accuſ. cum ſimilib. ibi no. Cæterùm iure ciuili diſtinguẽdum putat, an talis ſit iniuria obiecta, quæ vera probata crimen habet, & quam puniri reipub. interſit, & tunc ſi obiiciens probet, non tenetur iniuriarum, ex l. eum, qui nocentem, de iniuriis, ff. contrà, ſi non valdè interſit reipublicæ illud crimen obiectum probari, vt quia dicat cæcum, claudum: nam tunc de iniuriis etiam

probans tenetur, si modò dixit animo iniuriandi, & sine causa: vide plura, & hæc apud Panor. ad c.cum te, vbi alios plures citat, de sententia, & re iudica. Bartho. ad l.3. de liber. & posthum. ff. nec excusatur quis ab iniuria, quòd dicat se fuisse prouocatum anteà ab iniuriato, vt notat Iulius Clarus, vbi suprà, à numero 14.

o cap.1. de homic. in sex. c. postulasti, 21. eo. tit. apud Gregorium.

## CAPVT. VII.

*1 De iniuria consideranda ex animo.*
*2 De actione ciuili, vel criminali.*

1 INIVRIA consideranda, non ex opere; sed ex voluntate:[a] ideò qui non animo iniuriandi, sed vel ex ioco, vel castigationis, vel emendationis causa quippiam facit, aut dicit, non tenetur iniuriarũ nomine.[b] Quare in conceptione actionis iniuriarum: certum factum, aut dictum, & quod iniuriandi causa factum, dictúmve sit contra bonos mores, adiici debet;[c] deinde an ex temeritate cogitata contumelia fiat, an verò calore iracundiæ: hæc enim pœnam augent, vel minuunt.[d] Nemini porrò facit iniuriam, qui iure suo vtitur.[e]

2 Iniuriarum autem causa, non publici: sed priuati iudicij continet querelam:[f] verumtamen pro ea & ciuiliter, & criminaliter agi potest. Et si quidem ciuiliter agatur, æstimatione facta, pœna reo imponitur: si criminaliter, officio iudicis extraordinaria pœna ei irrogatur:[g] verùm si actum fuerit criminali iudicio, denegatur priuatum: vt si priùs priuato, publicum.[h] At ex natura iniuriarum actio magis vindictæ, quàm pecuniæ habet executionem,[i] & per procuratorem criminaliter exerceri nequit, ciuiliter potest.[k]

### SCHOLIA.

a ca. si quis non iratus, 15. quæst.1. voluntas, & propositum distinguunt maleficia. l. verum est, 39. nec aliunde, quàm ex voluntate iudicantur, quæ est causa vitij, vel virtutis, ca. meritò, ca. illa, 15. quæst.1. ca. nasci, 56. dist. ca. sciendum, 8. quæst.1. & nemo tenetur ad culpam, nisi ex propria voluntate deflexerit, ca. non est, 15. quæst.1.

b l.3. §. pen. & l.4. & l. item apud Labeonem, 15. §. adiicitur, de iniuriis, ff. l. 5. Cod. eod. titul. Sic magister castigans discipulum non tenetur de iniuria, dict. can. si quis non iratus, 15. quæst.1. l. sed etsi, §. fin. ad leg. Aquil. ff. neque iocando percutiens clericum, aut pater, aut magister percutientes disciplinæ causa filium, aut discipulum clericum, dicuntur excommunicati, aut iniuriam inferre, capit. 1. cap. ex tenore, cap. cum voluntate, de sententia excommunica. facit l. aut facta, de pœnis, ca. aut facta, de pœniten. distinct. 1. omnis tamen iniuria præsumitur animo iniuriandi facta, nisi contrarium probetur, & dicitur hæc communis sententia per Socinum consil. 146. num. 7. *circa tertiam*, libr. 1. consentit Paris consil. 149. nu. 19. libr. 4. nec excusatur, qui deprehensus dixit, ludens feci: non secus, quam qui lanceas, & sagittas mittit in mortem, & ita se vult deprehensum excusare, cano. 1. de præsumptio. lib. 2. tit. 23.

c l. Prætor edixit, 7. de iniur. ff.

d Quod ex pertinacia, & temeritate fit, est seuerius puniendum, ca. si quis sacerdotum, 11. quæst. 1. c. 1. de maledic. si calore iracundiæ veniam aliquando meretur, can. si quidem, §. notandum, & §. si quis iratus, 2. quæst. 1. l. 2. C. de iureiurand. l. vnic. Cod. si quis Imperator maledixerit. Extat textus in l. si non conuicij, 5. Cod. de iniuriis, cuius verba: *Si non conuicij consilio te aliquid iniuriosum dixisse probare potes, fides veri à calumnia te defendet: si autem in rixam inconsulto calore lapsus, homicidij conuicium obiecisti, & ex eo die annus excessit: cùm iniuriarum actio annuo tempore præscripta sit, ob iniuriæ admissum conueniri non debes.* In regno Galliæ de consuetudine iniuria in absentia verbis facta, non est punibilis, nisi sit reiterata: quoniam reiteratio arguit esse deliberatam, Guilielm. Benedictus in repetitio. c. Raynutius, ad verba, *& vxorẽ nomine Adelasiam*, nu. 991. & 992. de testa. vide Hippolyt. de Marsil. consil. 113. num. 2. 3. 4.

e c. cùm ecclesia Vulterana, de electio. c. non sanè, 14. quæst. 5. l. fiscus, de iure fisc. ff. cum simulib. vulgarib.

f l. iniuriarũ, 7. C. de iniur. quia inter priuata delicta connumerantur, l. fin. C. eod.

g l. fin. de iniur. ff. §. in summa, eo. tit. apud Iustinia. l. fi. de priua. delict. ff. lib. 47. titul. 1. de æstimatione autem iniuriæ, & de pœna corporali paulò post dicemus sequentibus capitibus.

h l. quod Senatusconsultum, 6. de iniur. l. qui seruum alienum, 34. de actio. ff.

i l. cùm emancipati, 2. §. emancipatus, de colla. bonorum, lib. 37. ff. tit. 6. pœna autem extraordinaria est pro modo delicti l. fi. de iniur.

k l. nõ solùm, §. agere, de iniur. ff. l. pe. de publ. iud ff. exceptis viris illustrib. & qui super eos sunt, qui possunt agere, & defendere criminaliter pro iniuriis per procuratorem, l. fi. C. de iniur. §. in summa, eo. apud Iustinian.

## CAPVT VIII.

*1 De pœna corporali iniuriarum, aliáque circa ordinem, & beneficia. 2 Bellum iustum.*
*3 Sacerdotis iniuriantis Episcopum pœna, vel si iudicem.*
*4 Pœna blasphemi.*
*5 Iniuriantis Ecclesiam vel cultum eius.*
*6 Vilis personæ. 7 Pœna duodecim tabularum.*
*8 Pœna ferentis imaginem principis ad inuidiam.*
*9 Serui.*

1 SECVNDVM varietatem, qualitatémque iniuriarum, pœnæ aut leuiores, aut grauiores imponuntur.[a] Iusta bella definiri solent, quæ vlciscuntur iniurias: si qua gens, vel ciuitas, quæ bello petenda est, vel vindicare contempserit, quod à suis improbè factum est, vel reddere, quod per iniuriam ablatum est, noluerit.[b]

3 Si quis sacerdotum, vel reliquorum clericorum, suo Episcopo inobediens fuerit, aut contumeliam, aut calumniam, aut conuicia intulerit, & conuinci potuerit, mox depositus curiæ sæculari tradi debet: quando videlicet contumelia lædit quoque Ecclesiæ dignitatem:[c] alioquin pro vindicta iniuriæ particulariter sibi illatæ, Episcopus non potest iniuriantem excommunicare:[d] nemo enim in sua causa sibi Iudex esse potest.[e] Imò lex vetat, ne quis de iniuria iudicet generi, soceri, vitrici, priuigni, sobrini, propinqui, cognatíve agentis.[f] Si quis tamen iudici, vt iudici contumeliam faciat, licet illi pœnali iudicio iurisdictionem suam tueri.[g] Sic iudici ab appellatoribus conuicium factum, infamia notatur, vel alia pœna.[h]

4 Blasphemus quoque in Deum, & beatam Virginem, aut Sanctos publicæ pœnitentiæ adiudicandus per septem dies Dominicos præ foribus

Eccle

Ecclesiæ, quamdiu solennia Missæ agentur parrochiales, cum aliis ieiuniis, & orationibus, quæ à canonibus imponuntur. [i]

5 Qui in Ecclesias Catholicas irruens sacerdotibus, & ministris, vel ipsi cultui, locóque aliquid importauerit iniuriæ, capitali supplicio damnandus est. [k] Si iniuriam solùm fecerit, verberibus damnandus, & ex illo. [l]

6 Is, qui propter vilitatem, & egestatem suæ personæ, non mouetur infamia, & ideò magis audacter iniuriam atrocem inferr, coërcendus in ipso corpore acriùs. [m]

7 Pœna ex lege duodecim tabularum, & iure diuino, talio erat propter membrum ruptum: propter verò os factum, nummaria. [n]

8 Qui ad inuidiam alterius, imaginem principis defert, in vincula publica mittendus. [o]

9 Seruus etiam pro illata iniuria satisfacit, impositis, & perpessis verberibus. [p]

*SCHOLIA.*

a l. aut facta, de pœnis, ff. ca. pœnæ, 18. §. fin. & ca. seq. de pœniten. dist. 1. ioaiora peccata grauioribus pœnis sunt vindicanda, §. fi. vt fratrum filij, & c. in authent.

b can. 2. dominus noster, 23. quæst. 2. ex libr. 6. quæst. diui August. quæst. 10.

c ca. 28. si quis sacerdotum, 11. q. 1. ca. Guilissarius, 23. q. 4. ca. Salonitanæ, 64. dist. ca. si quis erga, 2. qu. 7. sic intelligitur c. 1. de maledic.

d ca. 27. inter querelas, 23. q. 4. & sic possumus, quæ in nos committuntur, remittere: quæ verò in Deum commissa sunt, non nisi cum magna discretione, nec sine pœnitentia debemus relaxare, can. 28. si is, qui prælatus est, 23. q. 4. facit ca. 2. paratus, 23. q. 1. vt neque iudex pro sua iniuria debet reum, aliàquin mortem meritum, occidere, can. de occidendis, 23. q. 5. facit l. fi. C. de malefic. docetur & clericos propriæ iniuriæ vltores esse non debere, in ca. seditionarios, 46. dist.

e ca. 1. 4. q. 4. tit. ne quis in sua causa iudic. l. qui iurisdictioni, 10. de iurisdictio. omnium iudicum, ff. l. penul. & fin. C. vbi senatores, vel clarissimi poterit tamen propriam iniuriam, coram alio competente iudice, prosequi.

f l. lex Cornelia, 5. de iniur. & l. qui iurisdictioni, de iuris. omnium iudic. ff.

g l. a. si quis ius dicenti non obtemperauerit, lib. 2. ff. titul. 3. Si iniuriæ illatæ ad depressionem dignitatis pertineant: & sic sibi, & suis indicat iniurias illatas, etiam si illæ non impediant iurisdictionem, ca. 1. de pœnis, io sex.

h l. iudici, 42. de iniur. ff. l. illud sciendum, 8. de appellation. lib. 49. ff. titul. 1. & ita licitè, sine animo tamen propriæ vindictæ, potest excommunicare, & emendare litigantem, & contumacem, ca. 11. & qui emendat, 45. dist. can. si illic, 23. q. 4. ca. si quis, 2. q. 7. ca. seditionarios, 46. dist.

i c. 2. de maledic. iubet & Iustinia. in Nouella 77. vt non luxurientur contra naturam, & c. blasphemãtes, & iurantes per capillos, & caput Dei. Olim qui per hæc blasphemasset, si in ordine Ecclesiastico erat, deponebatur: si laicus, anathematizabatur: constituta, & erat pœna in eos, qui tales non detexissent, & non emendassent detectos, ca. si quis per capillum, 22. qu. 1. vide multa quæ tradidimus lib. 23. Syntagmatis iuris, c. 12. de blasphemis.

k l. si quis in hoc genus, 10. de Episc. & cler. C. §. si quis cum sacra d. 11. de sanctissimis Episcop. Nouella 123. sed nouo iure, de Episcop. & cleric.

l dict. §. si quis cum sacra, de sanctissi. Episc. & d. authent. sed nouo iure.

m l. si quis iniuriam, 35. de iniur. ff.

n §. pœna autem, de iniur. Talio erat idem, quod quis intulerat, pati: dentem pro dente, oculum pro oculo, &c. dare. Gellius libr. fin. cap. 1. Cicero pro Cæcilio, Exod. 21. Deut. 19. Leuit. 24.

o l. Senatusconsulto, 39. de iniur. l. capitalium, 28. §. ad statuas, de pœn. ff. idipsum si ad inuidiam alterius quis ad statuas confugerit, vel confugere in inuidiam alterius fecerit, d. §. ad statuas, & l. 10 eum, §. de extraord. crimin. ff.

p l. sed non esse æquum, §. si ante iudicem, de iniur. ff. Et hoc maximè dicebat interesse inter liberum, & seruum Demosthenes contra Androtionem: quòd seruo omnia corpore luenda sunt: libero verò liceat quomodocumque corpus suum defendere.

## CAPVT IX.

1 *De pœnis iniuriantis Cardinalem.*
2 *Detrahentium prælatis, aut Ecclesiis parochialibus*
3 *Percussorum clericorum.* 4 *Episcopi crudelis.*
5 *Clerici se iactantis de adulterio.*
6 *Eximentis reum à iudice.*
7 *Coniurantis, vel iniurantis prælatum.*
8 *Laici rebellantis in principem, & Episcopi, vel clerici maiestatis rei.* 9 *Incendiarij voluntarij.*

1 QVi percusserit Cardinalem, aut hostiliter fuerit prosecutus, aut eum ceperit, aut socius fuerit mandantis, vel fieri mandauerit, vel factum ratum habuerit, aut consilium dederit, aut fauorem, fit infamis, diffidatus, intestabilis, & aliis multis pœnis subiicitur. [a]

2 Inhibitum & est sub interminatione maledictionis æternæ regularibus, in sermonib. suis prælatis detrahere: aut retrahere laicos ab Ecclesiarum suarum frequentia, vel accessu: seu indulgentias pronunciare indiscretas. [b]

3 Si quis etiam in aliquo gradu sacro percussor extiterit, corripi debet à crimine; & si non emendauerit, deponi debet. [c]

4 Episcopus, qui cædi crudeliter aliquem etiam in iustitia iusserit, debet duobus mensibus ab administratione Missarum abstinere. [d] Quod si percusserit, vt timeri vellet, ab officio debet deponi, & repelli. [e]

5 Clericus, qui gloriatur se commisisse adulterium, ex quo maritus vxorem dimiserit; ab officio, & beneficio suspendi debet. [f]

6 Clerici violenter eripientes de manu iudicis, vel executoris eius, reum, pœna condigna iniuriæ puniuntur. [g]

7 Si qui clerici, aut monachi fuerint inuenti, coniurantes, aut conspirantes, aut fratrias, vel factiones cũponentes aliquas, suis Episcopis, aut clericis aliis omnino cadere debent de proprio gradu. [h] Imò si quis sacerdotum, vel reliquorum clericorum, suo Episcopo inobediens fuerit, aut insidias ei parauerit, aut contumeliã, aut calumniam, aut conuicia intulerit, & cõuinci poterit: depositus mox curiæ sæculari tradi debet, vt recipiat, quod iniquè gessit. [i] Atque clericus, qui cõtra fidem homagij præstiti, ac debitã reuerentiam, Episcopum suum esse dominum negat, vel in foro sæculari contra eum mouet super rebus spiritualibus quæ-

ſtionem, aut inuaſoribus Epiſcopi cauſam, vel conſilium præbuit, ab Eccleſia eius debet perpetuò abſcindi, & beneficiis priuari.[k]

8 Si laicus iuramentum profanat domino ſuo vel regi præſtitum, & dolosè eius regnū tractauerit, & aliquo machinamēto in regnum eius inſidietur, anathema dicitur, niſi per dignam pœnitentiæ ſatisfactionem emendauerit: id eſt, niſi ſæculum relinquat, arma deponat, & in monaſterium eat, & pœniteat omnibus diebus vitæ ſuæ: verumtamen in exitu vitæ ſuæ, Euchariſtiæ poterit participare. Epiſcopus verò, preſbyter, diaconus, ſi hoc crimen cōmiſerint, debent degradari.[l]

9 Si quis domum, aut aream cuiuſquam incenderit voluntariè, ſublata, & incenſa omnia reſtituere debet, & tres annos pœnitere.[m]

*SCHOLIA.*

a quæ expreſſa ſunt in c. fœlicis, de pœnis. in ſex. niſi, inquit ibi Gloſſ. hoc fecerint defendendo aut vitam, aut honorem ſuum, vel ſuorum; vide c.5. de ſentent. excommun.

b Clem.1. de priuile. & in concilio Lateranenſi ſub Leone 10. in decreto incipiente, *ſuperna maieſtatis præſidio*.

c c.1. de clerico percuſſor. lib. 5. tit. 25.

d c.2. eod. de cleric. percuſſ.

e ca. Epiſcopum, 45. diſt. & tota ferè eadem diſtinct.

f ca. quàm ſit graue, 9. de exceſſ. præla.

g l. addictos, 6. de Epiſcop. audien. Arbitraria pœna metienda erit: nam cauſam ob criminalem, vel ciuilē detinentur erepti, iuſtè, vel iniuſtè damnati, ſi cum ſcandalo, aut ſine eo: an cum armis vel ſine armis: an ex carcere cum effractione, vel aliunde ex manu familiæ iudicis eripiantur. Sed & aliud tenetur, vt ſi clericus eripuerit reum à carcere, vel obligatū pro debito, ipſe teneatur ad ipſum, quod ereptus debebat fiſco, & priuato. Bartho. ad l. quoties, de exact. tribut. lib. 10. C. Ioannes Faber ad §. pœnales, de actio. & ibi Ioannes Faber nempè pro debitis teneatur, pro quib. tunc captus quis erat, vel carcere commendatus non autem teneatur pro aliis debitis, aliis creditoribus erepti, qui pro illis non fuerat incarceratus, vel commendatus. Et Baldus ad dictam l. addictos, ait, eximentem à manibus curiæ, teneri pro exempto perinde, ac ſi fideiuſſiſſet ad omnem caſum.

h ca.21. coiurationum, 11. q.1. ex Concilio Chalcedonenſi c. 18. ca.22. cōſpirationum, eadem 11. q.1. ca. ſi qui clerici, 23. & ſequent. ſi clerici, & ca. ſi qui clericorum, eo. 11. q.1.

i ca.18. ſi quis ſacerdotum, 11. q. 1. quem tamen textum de incorrigibili clerico, vt tradatur curiæ ſæculari, intelligit Panor. ad c. & ſi clerici, de iudic. iuxta c. cùm non ab homine, eo. tit. & in ca. ſi quis, & ca. ſi quæ ſunt, 21. q.7. in ca. nouimus, de ver. ſig.

k c. grauē, 15. de exceſſ. prælator. contumacia enim contra præpoſitum eſt capitalis, l. omne dictū. §.1. de re milita ff.

l ca.19. ſi quis laicos, 22. q.5. idipſum conſtitutum in Concilio Toletano 6. c.8. quod habitum tempore Flauij Egicæ, ſub quo anno 693. Sciſbertus Toletanæ ſedis Epiſcopus, his pœnis damnatus, iuxta antiquorum canonum regulas: vide Ioannem Bernardinum Diaz in practica canonum crimi. c. 110.

m c. ſi quis domum, 6. de iniur. l.1. de incend. rui. & naufra. ff. Peſſima quoque depopulatio, & horrenda incendiariorū malitia, quare ſi quis vel odio, vel pro vindicta ignem appoſuerit, vel apponi fecerit, vel appoſitorib. conſilium dederit, vel auxilium, ſcienter, ex communi iure debet probari, & ſi mortuus fuerit incendiarius, non priùs debet donari eccleſiaſtica ſepultura, quàm damnum datum reſarciatur pro modo facultatum ſuarum: vt in ca. peſſimam, 23. qu.8. Eſt & iure ciuili pœna doloſi incendiarij concrematio, l. qui ædes, 9. de incen. ruin. & naufra. li. 47. ff. tit. 9. l. ſi quis dolo, 10. ad leg. Cornel. de ſica. ff. l. capitalium, 28. §. incendiarij, de pœn. in Clericis porrò pœna erit arbitraria, vel, vt in maiorib. criminibus, depoſitio.

## CAPVT X.

1 *De pœna exiſtimationis, ſiu honoraria pro iniuriis.*
2 *De iuramento rei.*
3 *De iniiciente manus in perſonas Eccleſiaſticas.*

1 CLERICVS maledicus, maximè ſacerdos, cogendus ad poſtulandam veniam: ſi noluerit, degradandus, nec vnquàm ad officium abſque ſatisfactione reuocatur.[a] Sunt & infames detrectatores, & iniuriarum atrocium ſuo nomine damnati,[b] & inteſtabiles:[c] reſtitutio tamen poteſt fieri ad famam à ſummo Pontifice clerico.[d] Pœna verò honoraria pro pœna talionis, & pecuniaria introducta eſt à prætoribus Romanis:[e] in hac pœna honoraria fit in honore imminuto ſatisfactio ei, qui iniuriam paſſus dicitur. Et illa poteſt eſſe ſi palinodiam iniuriam recantet, reuocando maledicta in præſentia iudicis, & teſtium, dicendo ſe pœnitere ea dixiſſe, & ſe mentitum, temeréque iniuriaſſe.[f]

2 Erat & iuramenti delatio, quo iurabat reus, ſe non feciſſe, vel dixiſſe, aut id non iniuriandi animo feciſſe, dixiſſéve, iuramento delato per actorem.[g]

3 Si quis ſuadente diabolo huius ſacrilegij reatum intulerit, quòd in clericum, vel monachum violentas manus iniecerit, anathematis vinculo ſubiacet. Et nullus Epiſcoporum illum præſumere debet abſoluere, niſi vrgente mortis articulo, donec Apoſtolico conſpectui præſentetur, & eius mandatum ſuſcipiat,[h] paucis exceptis.[i] Mandans etiam percuti clericum, perinde ac qui manus iniicit, eadem excommunicatione tenetur.[k]

*SCHOLIA.*

a can.5. clericus, 46. diſt. ex Concilio Carthaginen. 4. c.57. degradatio hîc eſt ſuſpenſio, vt notat Gloſſa ad d. ca. clericus. Compulſio autem communiter fit ad veniam, & confeſſionem per ſententiam excommunicationis, ca. ſi. 22. quæſt.1. ca.3. 6. q.1.

b c. cùm te, 23. de ſententia, & re iudica. lib.2. tit.27. vbi & idipſum receptum in clerico eo nomine damnato dicitur: probatur & in ca.15. deteriores, 6. q.1. ideò ſi grauiores fuerint iniuriæ, ibi non poſſe promoueri ad ſacros ordines dicitur: vt nec ad dignitatem, in l. diuus Seuerus, 40. & l. iudici, 42. de iniur. ff. famoſa dicitur actio iniuriarum, l. prætor edixit, 7. de iniur. quin & ciuiliter etiam de iniuriis damnatus, eſt infamis, in l.6. l. athletas, §. fin. de his, qui not. infam. l.2. de obſequiis, &c. ff. dixi autem ſuo nomine damnatos, de iniuriis, eſſe infames: vt intelligamus procuratorem defendentem non effici infamem, l. furti. §. ſi quis alieno, de his, qui notant. infam. Gloſſ. ad dict. c. cùm te, de ſenten. & re iud. dixi inſuper, atrocem eſſe debere iniuriam: nam ex minima condemnatus, non fit infamis, vt colligitur ex dict. ca. cùm te, ſecundum vnum intellectum, & ibi Gloſſ. ad verbum, *minima*: quam ſententiam aliqui ſequuntur, vt ait Angelus ad l. infamem, de public. iudic. ff. & ſequitur Iulius Clarus lib.5. ſententiarum, §. infamia, numer.7.

c in l. lex Cornelia, 5. §. ſi quis librum, de iniur. ff. l. ob carmen,

Google

men,11.de testib.lib.22. ff.tit.3. ob carmen, inquit, famosum,damnatus,intestabilis fit; id est,testis esse nõ potest, neque etiam testamentum facere potest, vt & explicat Vlpia.in l.is,cui lege,18.§.fi.de testam.ff.lib.28.tit.9.

d dicto c.cùm te,de senten.& reiudic. ca.si quem,§.notandum,in fine, 1.q.3. Si infames subsint iurisdictioni Papæ, vt in spiritualibus, & quoad spiritualia, clerici,aut laici: nisi & ipsi subsint iurisdictioni temporali Papæ in terris Ecclesiæ: aliter enim illis non poterit remittere infamiam,ca.Euphemium,§.hîc colligitur,2.q.3. quare laicis illis adeundus esset princeps sæcularis eius iudicis, qui famam ademit, argum. c. per venerabilem. qui filij sint leg.vide l.1.de abolitio.C.

e §. pœna autem, vers. sed postea prætores, de iniur. Sed pœna quidem, inquit Iustinia.iniuriæ, quæ ex lege 12.tabularum introducta est, in dessuetudinem abiit: quam autem prætores introduxerant, quæ etiam honoraria appellatur,in iudiciis frequentatur. Nam secundum gradum dignitatis, vitæque honestatem crescit, aut minuitur æstimatio iniuriæ.

f qui iniuria affecerint sacerdotes,non priùs debent absolui, quàm per satisfactionem, condignam egerint pœnitentiam,can.5.accusatio,2.q.7. Sic ad relaxationem sufficiens satisfactio,vel, vt textus loquitur, sufficiẽs requiritur emenda,cap.ex parte.23.de verbor.signific. & in c.24. cùm olim eo.tit. cogiturque in loco, vbi deliquit quis, præsentibus testibus satisfacere læso,ca.29. si illic,23.q.4. & ibidem læsus non tenetur remittere iniuriam superbo, qui non vult satisfacere;hæc palinodia seruata & in clericis,vt in laicis,secundum ea,quæ tradit Bernardus Diaz in practica criminali can.c.60. Tenetur enim & quilibet Christianus ad restitutionem famæ,quam furatus est detrahendo nec dimittitur peccatum,nisi restituatur ablatum,c.peccatum,de reg.iur.in sex. Restituit autẽ famam, & satisfacit, qui præsentibus testibus reuocat dicta temerè, & mendaciter, & protestatur se nolle fuisse dicta, vel facta, quæ fecit, vel dixit: formula palinodiæ apud Plautum in Amphytrione,dum vxor probri, & impudicitiæ falsò insimulata ab Amphitrione viro, non aliter secum redituram in gratiam protestatur, quàm si retractaret verba: atque;

*Quin ego illum aut deseram:*
*Aut satisfaciat mihi,atque adiuret insuper*
*Nolle esse dicta, quæ in me insontem protulit.*

Et posteà Amphitryo;

*Mane arbitratu tuo,iusiurandum dabo,*
*Me meam pudicam esse vxorem arbitrarier,&c.*

Satisfactionis exemplum etiam apud Suetonium Tranquillũ in Iulio Cæsare,c.73.in Claudio,c.38. Satisfit etiam verberibus pro iniuria,l.sed si vnius,17.§.si ante iudicem, de iniur.ff.& ibidem,qui accepit satisfactionem iniuriam suam remisit. Cogitur etiam à iudice,qui iniuriam passus est,satisfactionem accipere oblatam,in ca.si quis contristatus, 10.90. dist. & ibi Glossa ait cogendum per sententiam excommunicationis. Vocat hanc satisfactionem emendam,c.2.de homicid.in sex.

g de illo iuramento in l.lex Cornelia,5.§.hac lege,de iniur. ff.Sic apud Martialem lib.12.Epigram.8.

*Nil in te scripsi Bythynice, credere non vis,*
*Et iurare iubes: malo satisfacere.*

Pro satisfactione est,si nec suo consilio, nec à se iniuriam factam quis dicat,in ca.quia præsulatus, 1.q. 4.

h in ca.si quis suadente diabolo, 29.17.q.4. c.tua nos,19.de senten.excom. qui iniiciunt manus violentas in canonicos,clericos,aut cuiusuis religionis monachos, aut conuersos,eandem excõmunicationis sententiam incurrunt, vt nisi in articulo mortis,absolui possint ab alio, quàm à summo Pontifice,c.non dubium,5.c.ex tenore,10.c.parochianos,9.c.cùm nõ ab homine,14.de senten.excom. ca. quisquis, 17. qu.4. vt neque clerici possint in satisfactionem iniuriæ per illos illatæ,ex suo consensu percuti: aut satisfactioni sponte sua corpora subiicere laicis; & si fecerint, nihilominùs, qui ita percusserit, incurrit sententiam excommunicationis hanc,c.contingit interdum,36. de sententia excom.quia,vt ait textus,ca.excommunicationem imponens, non tam in fauorem clerici ordinati, quàm in fauorem totius ordinis clericalis latus est.quare ab vno ex clericis priuilegio huic,vt nec similibus renunciari poterit,c.si diligenti,de foro competent. Continentur autem in hoc priuilegio, nomine clerici,omnes ordines clericorum, iuxta ca. cleros, 21.dist.dummodò non contraxerint secundas nuptias,ca.quisquis,81.dist. Sed & depositus clericus,qui vult viuere sub clerici regula,gaudet eodem iure,ca.dictũ,81.dist. numerat & alios plures, qui continentur hoc priuilegio sub nomine clerici,Gl.ad d.c.contingit,36. ad ver. *ordinatis*, de sen excom. Neque etiam sola dimissio habitus, & tonsuræ priuat clericum hoc beneficio,nec efficit,vt talis clericus impunè percuti possit,c.contingit,45.de sent.excom. c.Ioannes, de cler. coniug.vbi de hoc. Incidit & in canonem, si quis suadente,17.q.4.is,qui permittit percuti clericũ,cùm prohibere possit,c.quantæ præsumptionis.de sent.excom.& qui ratam habet suo nomine factam percussionẽ, c.cùm quis, 23.de sent.excom.in sex. Item & milites,& Fratres hospitalis,seu ordinis D.Ioannis Hierosolymitani incidunt in prædictum canonem percutientes clericum; possunt tamen absolui à suo superiore maiore presbytero,c.canonica consensione,50.de sent.excom. Nec liberat in omnibus à sententia excommunicationis, aut ab absolutione eius à summo Pontifice obtinenda, satisfactio, quam facit,qui iniecerat manus læso clerico,c. quãuis incidẽs, 58.de sent.excom. Qui iniecerit manus violentas in moniales, eodem quoque canone tenetur: dummodò ex officio non faciat,c.veniens,16 de sent.excom.Et sententia hac quoque tenentur tam clerici, quàm laici,etiamsi occultè manus in clericos iniecerint, c.porrò,7. de sent. excom.& mulieres quoque,c.mulieres,6.de sent.excom. ca. ea noscitur,13.eo. Hique omnes, qui in canonem inciderint,absolutionem debent petere à sum.Pontifice,vt dictum est: poterit tamen dari à legato de latere eius,ca. ea noscitur,13.c.ad eminentiam,20.eo. de sent.excomm. Poterunt & mulieres, & alij,qui sui iuris non sunt, pauperes, senes, debiles personæ, & aliæ, quæ non possunt facilè adire summum Pontificem, absolui à proprio Episcopo,c.mulieres,6.c.ea noscitur, 13. de sent. excom. id & expressum de seruis, in c.relatum, 37. eo. Possunt & monachi intra claustrum se percutientes,absolui ab Abbate; vel eo absente,ab Episcopo,c.2.de sent.excom.nisi ad motilationem membrorum, vel ad effusionem sanguinis peruenerit iniectio manuum, aut in Episcopum, aut in Abbatem manus iniecta sit violenta; quibus casibus adeundus summ. Pontif. c. cùm illorum,32 §. qui se claustrales, de sent. excom. videtur & casus in c.ex tenore,10.in fine,de sent.excom. in illis verbis, *Aut cum ipsi in eadem Ecclesia socius esse noscatur.* Ex quo canonici, vel alij clerici vnius Ecclesiæ se percutientes nõn videantur incidere in canonem, & possunt absolui à suis prælatis, vel ab eo,qui in eos habet iurisdictionẽ. Monialis quoque monialem percutiens,ab Episcopo absolui potest,c. de Monialibus, 37.de sent.excom. Sed si aut monachus, aut clericus ex iussu etiam Abbatis iniecerit manus temerarias in laicum, tam mandans, quàm iniiciens absolutionis obtinendæ causa debent adire summum Pontificem,c.vniuersitates, 24. eod. tit. Puer quoque, hoc canone excommunicationis,si iniiciat manus in clericum, tenetur: verùm ante, vel paulò post pubertatem,absolui potest ab Episcopo: vt & qui percussit nouitium non clericum,c.religioso, 21.§.1.de sent.excom.in sext.

i Sunt quidam casus,in quibus iniicientes manus in clericos,vel eos percutientes,non censentur à canone excommunicati.

municati. Primùm si quis se defendendo clericum percusserit, c. ex tenore, 10. de sentent. excommuni. Si contra vim illatam in continenti se defendendo eam repellat, c. 3. §. si verò, eo. tit. Iure enim omni naturæ, & humano, vim vi repellere permissum est, c. significasti, de homicid. l. vt vim, de iustitia, & iur. l. scientiam, §. qui cùm aliter, ad leg. Aquil. seruato moderamine, vt ibidem dicitur, inculpatæ tutelæ: neque hîc interest cuius sit qualitatis, aut dignitatis Ecclesiasticæ, qui repellitur, & læditur defensione. Sicque de summo quoque Pontifice lædente explicat Magister Ioannes Gerson parte prima operum, tractatu de anobilitate Papæ in Ecclesia, consideratione 10. explicans quod dicitur Psalm. 104. nec sit cuiquam admirationi, inquit, quod dicimus quasi contrariantes illi iussioni, nolite tangere Christos meos. Quo modo etiam vni singulari personæ fas esset in casu violentiæ attentatæ per Papam: verùm contra castitatem suam, vel vitam, vim vi repellere cum appositione inculpatæ tutelæ: & ita licitè stabit, quod tangat Papam violenter, vel in mare deiiciat. cur similiter in casu non liceat idem toti Ecclesiæ pro defensione sua, & violentiæ attentatæ cauta reprehensione? hæc ad verbum Gerson. Secundus casus, quando quis fortuitò, & sine præmeditatione clericum lædit, c. 2. de sent. excom. Casus enim fortuiti non imputantur, si absit culpa, c. Ioannes, c. fin. de hom. cum simil. Tertius, dum quis clericum nutrientem comam, & in habitu laicali existentem, ignorans eum esse clericum percutit, c. 4. c. in audientia, 21. c. perpendimus, 23. de sent. excom. Quartus, si quis in clericum, cum vxore, aut matre, aut sorore, aut filia, turpiter agentem manus iniiciat, c. 3. §. fi. de sent. excom. Quintus, quando quispiam manus iniecerit ex mandato superiorum, vel ratione ministerij, prælationis, aut magisterij; aut si socius percussit socium, c. ex tenore, 10. de sent. excom. & c. 1. eod. tit. in sex. Sextus, si quis iocando manus intulerit, d. c. 1. de sent. excom. in sex. Septimus, si quis clericum, aut monialem, turbantem Ecclesiæ officium, nolentem exire violenter extrahat, non incidit in canonem, c. veniens, de sent. excommun. Octauus, neque pater, qui etiam presbyterum filium percutit correctionis causa incidet in canonem excommunicationis, cùm non faciat iniuriandi animo, Gloss. in c. cùm beatus Apostolus, ad ver. *grauioribus*, 45. dict. c. 1. de sent. excom.

k cap. mulieres, 6. §. fin. de sent. excommun.

## CAPVT XI.

*De pœna pecuniaria iniuriarum.*

ÆSTIMATIO iniuriæ fit aliquando in pecunia.[a] Si culpa vel iniuria alicuius damnum datum fuit cuipiam, vel rebus eius, is æstimationem præstare debet, qui dedit.[b] Item si aliis irrogantibus opem tulerit, aut imperitia sua, aut negligentia, ipsi vel animalia eius damnũ dederint:[c] fit autẽ taxatio æstimationis iniuriæ à iudice post iuramentum actoris super æstimatione.[d] Si quis in atrio Ecclesiæ pugnam commiserit, aut homicidium fecerit, quicquid pro emunitate violata emendãdum est, altari Ecclesiæ, cuiuscunque fuerit Ecclesia, solui debet,[e] sicque pecuniaria pœna illi danda, cui ignominia, & iniuria facta est.[f] Et si rixati fuerint homines, & alterum alter lapide, vel pugno percusserit, qui mortuus non fuerit: sed in lecto iacuerit, debet ei operas eius, & impẽsas.[g]

*SCHOLIA.*

a Ex lege duodecim tabularum æstimatio erat iniuriæ, §. pœna, de iniur. apud Iust. Refert verba legis, & æstimationem Gellius, lib. 20. c. 1. *Si iniuria alteri faxit, viginti quinque æris pœnæ sunt. Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto.* Ibique & refert causam abolitionis dictæ legis. De eadem idem Gellius lib. 16. c. 10. Antiquata autem lege illa dati fuerunt recuperatores ad aliter æstimandam iniuriam: vt & quanti iniuriam, qui ea effectus est, æstimauerit, vel minoris, iudex condemnet, dicto §. pœna, de iniur. l. constitutionibus, 37. §. fi. eo. tit. ff. Estque arbitraria æstimatio, & non ad l. 12. tabularum verba, & definitionem taxat; sed ex arbitrio iudicis, qui æstimationem facit, non quidem habita ratione ad tempus, quo iudicatur: sed ad tempus, quo facta est iniuria, l. iniuriarum æstimatio, 21. de iniur. ff. facit l. qui autem, §. fi. si quis cautio. ff. l. 1. in fi. si tabulæ testa. exta. Vocãt Pragmatici hodiè hanc æstimationem, mulctam pecuniariam, *amende pecuniaire*; sicut & emenda in iure pro satisfactione iniuriæ accipitur, in c. ex parte, 23. in fin. de verbor. signific. Et per pecuniam fit abolitio iniuriæ, quamuis forsan probrosum sit iudicatum à Papiniano factum eius, qui non erubuit commodum pecuniarium præponere vindictæ domus suæ. l. miles, §. socer, ad leg. Iul. de adulter.

b c. 2. 3. 4. 5. de iniur. Exod. c. 21. l. si qui foueas, ad leg. Aquil. ff. & toto tit. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

c c. fin. de iniur. & ibi Gloss. adfert ad singula, similia iura ciuilia, & canonica, l. sed etsi, §. iniuriam, & §. igitur, ad leg. Aquil. ff. l. item Mela, §. si alius, & seq. eod. §. imperita, ad legem Aquil. apud Iustinian.

d c. olim, 7. de iniur. damna, & iniuriæ taxantur arbitrio superioris, vt in c. 2. & ibi Glossa, ad verbum, *damnis*, de officio ordinar. in sext. cap. super eo, quod met. caus. l. si quando, Cod. vnde vi. sicque intelligi, l. si vnus, §. seruus meus, de iniur. ff. notat Rota, decis. 152. *Ad æstimationem iniuriæ*, &c. in nouis. Quia, inquit, æstimatio non potest haberi per probationes legitimas, iudex consideratis omnibus qualitatibus, & circunstantiis, quæ possunt augere, aut minuere huiusmodi æstimationem, suo iudiciali arbitrio taxabit certam æstimationem iniuriæ, seu certam quantitatem: non vt ad eam condemnet; sed vt intra illam, vel in illa, non vltra, pars per suum iuramentum huiusmodi æstimationem declaret. Idipsum repetit dec. 481. *Ad æstimationem*, in nouis. Vbi addit, in hoc non faciendam distinctionem an agatur actione prætoria, an ex lege Cornelia: idque secundum Bartholum ad l. iniuriarum æstimatio. de iniur. in ff. qui illud tuetur contra sententiam Glossæ eius, quam reprehendit: nisi pars læsa possit probare maiorem taxationem probationibus.

e In ca. 7. si quis in atrio, 17. q. 4. ex Concilio Triburensi, in ca. 1. de pœn. ff.

f can. si quis rapuerit, 17. quæst. 4. can. si quis dator, 1. quæst. 3. cap. de hoc, de simonia.

g c. 1. de iniur. Exod. c. 21. operæ hîc, quæ restituẽdæ erunt, sunt ea, quæ læsus potuit lucrari, & non est lucratus ob percussionis, vel iniuriæ impedimentum, & causam: lucrum cessans, & damnum emergens, quanti sua interest non esse iniuriatum: item & impensæ in medicos pro medela. Idipsum probatur in l. ff. de his, qui deiecer. ff. l. ex hac, si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. l. qua actione, ad leg. Aquil. ff.

## CAPVT XII.

*Quomodo, & quando finiatur, vel aboleatur iniuriarum actio.*

ABOLETVR actionũ iniuria, satisfactione,[a] iuramento delato reo neganti,[b] pacto:[c] seu transactione,[d] remissione expressa,[e] & dissimulatione,[f] tempore, non agendo intra annũ:[g] morte; neque enim trãsit ad hæredes, nisi post litẽ contestatam,

testatam, [h] neque abolita resuscitari debet. [i] Ecclesia verò pro his, quis furtis publicis sunt implicati, verbo intercedit; non autem eos defendit. [k]

*SCHOLIA.*

a Vt paulò antè diximus in pœnis, & tractatur in can.29.si illic,23.q.4. Satisfactio pœnitentiæ, est peccatorum causas exeidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere, vt ait D. Augustinus lib. de Dogmatibus Ecclesiasticis, c.54. relatus in ca. satisfactio, 5. de consecratione, distinctione 3. Et satisfacere alicui dicimus, cùm eius desiderium implemus. l.1. qui satisdare cogant lib.2. ff. tit. 8. l. stipulationum aliæ, 5. §. satis. de verborũ obligatio. Satisfactio enim pro solutione habetur: quia dissoluit obligationem, l. item liberatur. 6. §.1. quib. mod. pig. vel hypo. sol. lib.20. ff. tit.6. & solutione eius, quod debetur, tollitur omnis obligatio, §.1. quib. mod. tollit. oblig. l. solutione, l. solutum, de solutio. ff. Et qui satisfactionem accepit, iniuriam suam remisit, vt ad eam repetendam non possit admitti, l. sed si vnius, 17. §. si ante iudicem, de iniur. & quando ante rem iudicatam is, cum quo actum est, satisfacit actori, officio iudicis conuenit eum absoluere; licèt in ea causa esset, vt iudicij accepti tempore deberet damnari, §. fi. de perpetuis & temporalib. actio.

b l. lex Cornelia, 5. §. hac lege, & l. non solùm, 11. §.1. de iniur. ff. Quacunque enim actione quis conueniatur, si iurauerit, proficiet ei iusiurandũ, siue in personam, siue in rem, siue in factum, siue pœnali actione, vel quàvis alia agetur: siue de interdicto l.5. §.1. & l. iusiurandum, quod ad pecunias, 34. de iureiuran. lib.12. ff. tit.2. Et hæc expeditior via, & vtilior reo, iurassentum: nam iurando, iuramento delato, se non iniuriandi animo fecisse, vel dixisse, non erit actione infami notatus, cùm nec iurando videatur innocentiam suam approbasse, l. furti, §. sed etsi, de his, qui not. infam.

c dicta l. non solùm, 11. §.1. de iniur. ff. Imò nuda voluntate remissa iniuria repeti non potest; sed extinguitur non minùs, quàm si tempore abolita fuisset, l. sed si vnius, 17. §. si ante iudicem, & in l. si tibi decem, §. quædam actiones, de pact. li.2. ff. ti.14. *Quedam* (inquit) *actiones per pactum ipso iure tolluntur: vt iniuriarum, item furti.* Permisit & lex 12. tabularum pro iniuriis paeisci apud Gellium, lib.20. c.1. nisi pactum contineret impietatem, quo casu etiam remittendum esset, & iusiurandũ ei impositum; remanente concordia, quale illud, in e. Quintauallis, 23. de iureiuran. lib.2. tit.20. eius, qui pactus erat pro offensa à filiabus data, vt si quando filij, aut vxor aliquod factum, vel verbum contumeliosum mulierib. iniuriam aute passis in posterum obiicerent, is filios, & filias exhæredaret, & à se propriam amoueret vxorem.

d can. si illic, 23. quæst.4. l. non solùm, §.1. de iniur. non enim minorem authoritatem habet transactio, quàm res iudicata, l. non minorem, C. de transact. & transigere licet in criminibus priuatis, l. transigere, C. de transact. Intelligimus autem sine infamia de his transigi posse, si quis prætoris iussu, lite pendente, pecunia data, de his pactus est, l. si furti, 6. §. pactúsque, de his, qui notantur infamia. ff.

e Remittere iniuriam maximè conuenit Christianis, can. fin. de pœnit. dist.5. & tota 23. q.1. & ca. qui secundum, 23. q.4. ca. non est nostrum, 23. q.5. Quia Christianum non est quemquem odio prosequi, ca. cùm in lege, 23. q.4. ca. inter verba, 11. q.3. & docuit ita Dominus, D. Matthæi, c.5. verùm sine satisfactione remittere actionem iniuriarum nemo compellitur, can. si illic; 23. qu.4. dicunt & vulgò, omisso odio, seu rancore, benè facere, qui agit actione iniuriarum, & eum, qui emendat, per id, quod tractatur tota 23. q.5. Inter species singularis eleemosynæ spiritualis, est remittere iniuriam, & condonare his, qui nos offenderint, ca. & qui emendat verbere, 11. & ca. tria sunt, 12. & seq. 45. distinct. maximè in clericis, quibus magis conuenit non esse vltores propriæ iniuriæ, ca. seditionarios, 46. dist. Vide quæ tractaui ex professo, lib.48. Syntagm. c.1. an iniuria sit vindicanda, & in sequentibus, de iniuriis. Vide etiam quod nostras, & nostrorum patienter tollerare debeamus iniurias exemplo Sanctorum, per totam 23. q.1. & ca. qui secundum, 23. quæst.4. ca. non est nostrum, 23. q.5. Sed & nolens pro iniuria satisfactionem accipere, inedia puniendus iusta, in ca. si quis contristatus, 90. dist. quamquam quis de rigore iuris non teneatur iniuria affectus, superbo indulgere, priusquàm humilietur: in ca. si illic, 23. q.4. Verùm ad perfectionem virtutis pertinet, & superborum etiam cõtemnere iniurias, vt ipsi proprio scelere seipsos condemnent, & iniuriatum laudare de patientia cogantur, & contempti in sua maledicentia pro furiosis, & mente captis se haberi cognoscant, à quibus non repetatur iniuria. Sed & Ethnici præstantiores habiti, contempserunt iniurias, & inuidiam inimicorum, nec retaliare eas voluerunt: multò magis, & perfecti Christiani, qui & condonare se profitentur; dum petunt sibi à Deo condonari. Vide & multa rara de Ethnicis, & Christianis exempla apud nos, lib.39. Syntaxeõn artis mirabilis, cap.27. & lib.40. c.22. Dehinc; iustus patienter portans iniurias, cœlestem nanciscitur coronam, ca. etsi, ca. qui iustus, 11. q.3. Vide & D. Paul. ad Coloss. c.3. ibi: *per patientiam supportantes inuicem, &c.*

f Iniuriarum, inquit Vlpia. actio, ex bono, & æquo est, & dissimulatione aboletur. Si quis enim iniuriam dereliquerit; hoc est, si statim vbi passus est, ad animum non reuocauerit, posteà ex pœnitẽtia remissam iniuriam non poterit recolere, l. non solùm, 11. §.1. de iniur. §. fi. eod. titu. apud Iustin. Filiifamilias tamen, qui iniuriam passus est, dissimulatio non oberit patri, qui de iniuria eius voluerit agere: sed patris dissimulatio faciet ne filius agere possit, l. vsque adeò, de iniur. ff. nisi patris persona vilis, abiectáque fuerit: filij verò honesta; quia non debet pater vilissimus, filij sui contumeliam ad suam vtilitatem metiri, l. sed si vnius, §. filiofamilias, de iniur. ff. Cæterùm dissimulatione, vel alio modo remissa iniuria non censetur damnum datum remissum, quod & lege Aquilia repeti potest, damnúmque datum ideò debet restitui, l. dominum, 8. de iniuriis. Codice.

g In l. si non conuicij. 5. de iniur. C. de anno igitur, pro quo dixit Vlpian. in l. sed si vnius, 17. §. si ante iudicem, eo ff. tempore aboleri iniuriam. Ratio autẽ cur annalis sit actio hæc, mihi esse videtur; quòd ex remedio prætoris pendeat, introducto in locũ pœnæ sublatæ, quę dabatur olim ex l.12. tabularum: §. pœna de iniur. apud Iustinia. & prætoriæ actiones annales sunt: §.1. de perpetuis, & tempora. actio. apud Iusti. Existimauit tamen Zazius ad l. cùm lex. de legib. ff. scriptas, & pictas iniurias perpetuas esse, neque earum actionem anno excludi. Martinus quoque, vt ait Glo. ad l. si non conuicij, de iniur. C. tradit iniuriarum actionem eam tantum esse annalem, quæ de æstimatione talionis, si os, vel membrum ruptum esset, inducta fuit per prætorem, dict. §. pœna autem, de iniur. non autem eam, quę ex l. Cornelia introducta erat, quę ob eam rem competit, quòd se pulsatum, vel verberatúmque quis dicat, vel domum suam vi introitã. §. sed & lex Cornelia, de iniur. l. lex Cornelia, eo. tit. ff. Alij dicunt, & hanc quoque anno aboleri, quæ receptior esse debet inter Christianos; cùm de vindicta reposcenda agitur tantum; quia & vltra promptiores esse debemus ad liberandũ, quàm ad obligandum, l. Arrianus, de actio. ff. potissimum in odiosis, & pœnalibus: & sic etiam actionem iniuriarum, siue ciuilem legis Corneliæ, siue prætoriam anno tolli resoluit Rota decis.240. *pro iniuriis, &c.* in nouis. Constat etiam conuicij iniuriam anno aboleri, d. l. si non conuicij, C. de iniur. estque ibi annus continuus. Tamen si metus intercedat, qui reclamare ab iniuria prohibeat, vtilis erit, vt ibi notat Glo. ex l. si cum exceptione, §.1. quod met. caus. in ff. notat

in ff.notat & Gloss.ad ca.si illic, ad verbum, *recidiuo*, 23. qu.4. Incipiet autem annus in vtrisque à tempore sententiæ, l. omnes pœnales, de actio. ff. l. pœnalia, & l. omnes actiones, de regul. iur. ff. l. annus, de calumniat. ff. c. quia diuersitatem, de concess. præb. At Guillelmus de Cuneo ad l. exceptione, §. satis clementer tradit, secundum aliquos annum etiam currere contra ignorantem: pro quo facit l. item apud Labeonem, §. conuicium, de iniur. ff. vbi postquàm dictum fuit, conuicium, & iniuriam fieri posse ignoranti, & absenti, additur per lapsum anni tolli actionem iniuriarum, & sic etiam disputat Rota decis. 240. *pro iniuriis*, &c. in nouis.

h Iniuriarum actio neque hæredi, neque in hæredem datur, nisi lite contestata, l. iniuriarum 13. de iniur. ff. explicat de iniuriis, quæ ex conuicio nascuntur, Vlp. in l. item apud Labeonem, 15. §. iniuriarum, eo. ti. *Iniuriarum* (inquit) *actio, quæ ex conuicio nascitur, in hæredes non est reddenda: sed neque heredi.* non enim in bonis est ante litem contestatam: ideò non transfertur, l. iniuriarum actio, 28. eod. titu. atque dictum cum ratione refert Mœcianus Iurisconsult. in l. pœnales actiones, 32. ad leg. Falcid. ff. libro 35. titulo secundo, & in l. 1. de priuatis, delict. lib 47. ff. tit. 1. Vbi tamen notandum, executionem quorundam delictorum ad hæredes peruenire posse, & ita hæredem habere actionem legis Aquiliæ pro damno: scilicet resarciendo: iniuriarum non habere: vt l. 23. §. 8. & l. 36. §. 1. ad leg. Aquil. Conueniuntur & ante litem contestatam hæredes iniuriam dantis, & delinquentis, in quantum ad eos peruenerit, ne alieno scelere ditentur: post litem autem contestatam mortuis reis, in solidum, l. vnica, ex delictis defuncto. in quantum hæredes teneant. lib. 4. C. tit. 17. §. non autem de perpetuis, & tempor. actio. l. constitutionibus, 33. l. sciendum, 58. de actio. ff.

i ca. si illic, 23. q. 4. exemplo, inquit, diuinæ clementiæ, quæ dimissa semel peccata in vltionem redire non patitur, ca. diuina, de pœnitent. dist. 4. c. de his criminibus, de accusa. ca. prohibentur. 2. quæst. 1. facit §. fi. de iniur. l. non solùm, 11. eod. ti. ff. & qui iurauit se non accusaturum non potest accusare, cap. veniens, de accusatio. Estque generalis regula, actionem semel in perpetuum extinctam non posse reuiuiscere, l. qui res, 98. §. aream, de solut. ff. l. 27. §. 2. de pact. ff. l. 10. §. 9. in fine, de in rem verso, cum simil.

k ca. hi, qui, 11. q. 6. ca. reos, 23. q. 5. Ideò personæ Ecclesiasticæ non debent temerè ab executoribus iustitiæ eripere reos: sed si malè eos iudicatos existiment, possunt pro eis appellare, aut intercedere, l. addictos, C. de episcop. audient. facit quod notat Archidiaco. in ca. cùm homo, 23. quæst. 5.

# DE FVRTIS,[a] ET RAPTORIBVS.[b]

## *TITVLVS DECIMVS.*

a De furtis agitur lib. 5. Decretalium tit. 18. in Decreto pluribus in locis: vt in ca. pro maiori parte, 14. q. 5. ca. fi. 14. q. 6. & alibi: & in ff. lib. 47. tit. 2. & lib. 6. C. Iustinianei, tit. 2. & lib. 4. Institutio. iuris ciuil. tit. 1. lib. 15. eclogæ Basilicorum titu. 2. & lib. 6. tit. 5. De speciebus furtorum titulo, nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant. lib. 4. ff. tit. 9. Si familia furtum fecisse dicatur, lib. 47. tit. 6. arborum furtum cæsarum. lib. eod. 47. ff. tit. 7. & de Abigeis, tit. 14. vt & C. lib. 9. tit. 37. De furibus balneariis lib. 47. ff. tit. 17. & seq. De effractoribus, & expilatoribus, & ad legem Iuliam peculatus, lib. 48. ff. titul. 13. & lib. 9. C. tit. 28. & nos lib. 57. Syntagma. iur. per totum.

b De raptoribus, incendiariis, & violatoribus Ecclesiarum agitur lib. 5. Decretalium, tit. 17. ca. quicumque, 12. q. 2. ca. de viro nefando, eodem, & alibi apud Gratianum. De crimine raptus tractatur tota 36. q. 1. tit ad legem Fabiam de Plagiar. lib. 48. ff. tit. 15. & lib. 9. C. tit. 20. De vi bonorum raptorum lib. 47. ff. tit. 8. & lib. 9. tit. 33. & 4. Institutio. tit. 2. lib. 60. eclogæ Basilicorum, tit. 17. De raptu virginum, & raptoribus lib. 9. C. tit. 13. Nouella Iustinia. 143. Leonis 35. & apud nos lib. 38. Syntagmat. iuris, titul. 8.

### CAPVT PRIMVM.

*Furtum quid.*

FVRTVM, est contractio rei alienæ, vel vsus ipsius, inuito domino,[a] fraudulenta,[b] lucri faciendi causa.[c] Pro furto reputatur omnis alienæ rei alienatio:[d] vel vsurpatio vi, & rapina.[e] Habitus & pro fure Episcopus, bonorum Eccesiæ dilapidator:[f] & qui non est legitimè adepus, vel ingressus beneficium Ecclesiasticum,[g] & qui percipit fructus beneficij, & non curatores sibi commissos.[h]

*SCHOLIA.*

a c. dudum Ecclesia, 54. de electio. can. non furem, 7. qu. 1. §. furtum autem, de obligat. quæ ex delicto nasc. apud Iustinia. l. 1. §. furtum, de furt. ff. Gellius li. 11. c. fi. Contrectatio rem esse mobilem, de qua furtum fiat, innuit, quæ tractabilis; vtque non sit propriè rei immobilis: vnde & fur, παρὰ τὸ φέρειν, à ferendo: omitto reliquas etymologias, de quibus aliàs diximus lib. 37. Syntagmatis c. 1. vbi explicamus etiam finitionem. Sic furtum rei immobilis non fieri quoque dicitur in l. verum est, 29. de fur. ff. §. quod autem, de vsucap. Inuito domino fieri dicitur contrectatio in furto; nam si eo volente fiat, vel si quis putaret domino non inuito se possidere cum iusta causa, non aliter, furtum non dicitur facere, l. si is, qui rem, de fur. ff. in dubio autem, inuitus præsumitur dominus, l. qui vas, §. vetare, de fur. ff. etiamsi videns rem suam auferri non contradicat, ratione metus, pudoris, vel verecundiæ, l. pen. eod. tit. ff. si tamen potuerit contradicere, & noluerit, videtur consensisse, ca. 3. error, cui non resistitur, 83. dist.

b In fraudem facere videtur, qui non facit quod debuit facere, l. in fraudem, 4. quæ in fraudem creditor. lib. 48. ff. titul. 2.

c Fraudulosa contrectatio facit furtum differre ab aliis detentionibus rerum alienarum, in quibus interuertendi domini mens non est, vt ait Aristotel. 1. Rhetor. atque ita potest qui res alterius contrectare sine furto, vt in l. falsus, 43. de furt. ff.

d ca. pœnale, 14. quæst. 5.

e vt in præcepto, non furtum facies, ca. meretrices, 11. circa finem, 12. quæst. 4.

f ca. final. 10. quæst. 2.

g ca. relatum, de iure patro.

h ca. 12. tres personas, 23. quæst. 4.

### CAPVT II.

*1 Distinctio furtorum, manifestum, & non.*
*2 Rapina, plagium, seductio virginum.*
*3 Inuasio, intrusio.*
*4 Sacrilegium.*
*5 Peculatus.*
*6 Abigeatus.* *7 Vsura.*

1 FVRTORVM duo sunt genera; manifestum & non manifestum;[a] fur manifestus est, qui sine alia probatione nequit crimen inficiari:[b] non manifestus contrà.[c]

2 Raptor inter fures manifestos est, vi rapiens, dolo malo, & coactis hominibus.[d] Rapina vim,& depraedationes continet.[e] Et latrocinia terrestria, & maritima eorum, qui Christianos pro negotiatione,aut alias ob causas nauigio vectos, vel naufragos, rebus suis spoliare praesumunt:[f] potest & raptor personarum, qui & plagiarius,contineri:[g] & qui verbis puellam seducit,eam quoque rapuisse dicitur.[h]

3 Inuasio quoque rerum immobilium, idem erit,quod rapina in mobilibus,[i] & intrusio in beneficiis.[k]

4 Species & furti sacrilegium,[l] quod est sacrae rei,vel non sacrae ex sacris locis subtractio:[m] committitur & sacrilegium, si quis infregerit Ecclesiam,vel quippiam circa eam intra triginta passus diripiendo, vel inde auferendo: & qui iniuriam, vel ablationem rerum intulerit clericis arma non ferentibus, vel monachis, siue Deo deuotis, aliisque Ecclesiasticis personis:sicut qui aufert sacrum de sacro,aut sacrum de non sacro, vel non sacrum de sacro.[n]

5 Item inter furta est peculatus; nempè furtum pecuniae publicae:de principis,aut populi aerario.[o]

6 Est & abigeatus furti species, cùm quis data opera dispergit gregem,& inde furatur.[p]

7 Sũt & inter furta,& rapinas,vsurę prohibitae.[q]

*SCHOLIA.*

a in §.furtorum,de furtis,apud Iustin.l.2.eo.tit.ff.

b fur manifestus dicitur, vel qui cùm furatur in ipso furto,vel in loco,vbi furtum fit, antequàm egrediatur, aut qui postquàm egressus loco, vbi furtum fecit,cum furto, antequàm illud intulerit, quò destinauerat deferre, deprehenditur. Neque interest num fuerit deprehensus à domino rei,vel à vicino, vel alio transeunte, d. §. furtorum,l.3.4.5.6.de furt.ff.l.si quis in seruitute,70.eo.tit. Manifestum dicitur, quod nulla tergiuersatione celari potest,c.cum olim,24.de verb.sign.& ideò nulla alia probatione indiget,c. de manifesta. 2. quaest.1. Oportet autem in probatione deprehensum eum re, docere in dubio, eum contrectasse, & detulisse animo furandi,l.quamuis, 6.de furt.ff.

c quod non est manifestum,& probatione indiget.d.§.furtorum,& l.nec manifestum,8.l.vulgaris, 21.l.15,qui opem, 34.l.si quis ex domo,54.de furt.ff.

d l.2.vi bono.raptor.ff.lib.47.tit.8. ca. 2. de raptor. siue deprehendatur in rapina,siue non,§.1. de vi bonorum rapt. apud Iustin.lib.4.tit.2. dictus improbior fur, dicta l. 2. §. caeterùm,vi bon.rapt.ff.Sed & furari rapere est, l. si quis ex domo, de fur. ff. & raptor omnimodo furtum facit, ideò manifestus fur existimandus est, & furti actione tenebitur,l.si vendidero,§.cùm raptor,de fur.ff.

e c.1.de raptorib.li.5.tit.17.

f c.3.de raptorib.

g siue rapiant mulieres,siue pueros,vt his abutantur,vel de illis negotientur,c.in Archiepiscopatu,de rapt.c.1.de fur. Rapit,qui scindit,frangitve vi adhibita,vel eo animo, vt si prohibeatur,vim adhibeat,l.4.§.solùm,de incẽd.rui.& naufrag. vt capere est vi de manibus auferre, l.4.ne quis eum, qui in ius vocat.est, vi eximat.ff.

h cap.si.36.q.1. persuadere enim plus est,quàm compellere, aut cogere sibi parere,l.1.§.persuadere, de seruo corrupt. ff.li.12.tit.3.vide l.vnicam,de rapt.virgi. Co. vbi & raptus dicitur fieri & volentis,& consentientis virginis; verùm poena huius raptus conuenientiùs tractatur cum stupro, & adulterio,aut cum plagio.

i §.quod non solùm,vi bonorum rapt.apud Iusti.

k c.eum,qui,de praeb.in sext.& qui per vim, vel illegitimo alio modo beneficia,vel officia vsurpant.

l sacrilegium separatur ex loco;vnde furtum fit, & ex re à furto,l.aut facta,16.§.locus,de poenis,ff.l.sacrilegi,9.§.1.ad leg.Iul.pecul.

m l.4.5.& d.l.sacrilegi,9.ad leg.Iul.pecul.ff.

n c.21.quisquis,17.q.4.& sic corrigitur l. diuus, ad leg. Iul. pecul.dum dicebat, non sacrum de sacro sublatum non esse sacrilegium.

o l.1.2.4.ad leg.pecul. Peculatus definitur,furtum de re publica,& in c.3.quid ergo,23.q.4.

p l.1.§.1.& l.2.de abigeis,li.47.ff.tit.14.

q c.si quis vsurã,14.q.4.de quibus nos diximus suprà li.3.ti.5.

## CAPVT III.

*Quarum rerum furtum fieri dicatur.*

FVRTVM fit rei alienae,non propriae,[a] si quis sciens rem alienam alienauerit:[b] vel sciens à non domino acceperit:[c] si simulans se dominum rem alienam accipiat:[d] si indebitum sciens accipiat.[e] Et in re modica perinde,ac magna furtum fieri dicitur: maximè si voluntas adsit maiora furandi,si inuenta fuissent:[f] fit & vsus rerum furtũ, si alienum quispiam in suos vsus conuertat:[g] si re deposita quis vtatur,[h] vel pignore:[i] si fullo, vel sarcinator vestimentis poliendis, vel sarcinandis datis vtatur:[k] si fructuarius celandae proprietatis causa quid faciat:[l] si colonus post tempus conductionis fructus susceperit:[m] quive re commodata ad alium vsum, vel modum, quàm commodata fuerit,inuito domino vtitur:[n] vel commodatam alteri commodauerit sine voluntate domini:[o] si suscipiẽs peccatum alteri deferendam, sibi retinuerit:[p] si quid etiam deperditum,domino requirenti non restituatur furtum fit.[q]

*SCHOLIA.*

a in d.§.furtum autem,de oblig.quae ex del.nasc.l.falsus,43. §.qui alienum quid,de furtis,ff.neque, [illegible], nemo quae sunt sua,furatur:vt ait Arist.5.Ethic.

b l.alienum,6.& l.si seruum,16.de fur.C.

c l.ancillae, 12.de fur.l.seruus,36.de condict.indebit.ff.

d l.si rem,45.§.1.& l.si quis,53.§.si fugitiuum,de furt.ff.

e l.quoniam,18.de condict.furtiua,l.cùm quis,38.§. si debitorem,de solutio.l.vulgaris,21. §. si is, qui,l. falsus, 44.l. si quis,53.§.apud Labeonem,de furt.ff.

f inspicitur enim magis voluntas furandi, quàm res, ca. si. 14. quaest. 6. & ita pro modica re agitur actione furti.§. gallinarum,de rerum diuis.apud Iusti.

g l.si pignore,§.1.de furt.ff.

h l.si modò signatũ depositũ sit, & inuito domino, vel inscio depositari vtatur,l.si sacculũ,29.depositi.ff.d.l.si pig.

i dicta l.si pignore,& §.furtum autem,de obligatio.quae ex delict.nascuntur.

k l.fullo,84.de furt.ff.

l l.inter omnes,74.§.si seruus,de furt.

m l.inficiando,69.§.fin.eod. ff.

n l.qui re commodata,78.de fur. ff. §. planè.de obli.quae ex delict. nascunt. vt si quis equo in longius iter, quàm

datus fuerit, vtatur, l. qui iumenta, 40. de fur. ff. exemplum iudicij huius apud Vale. Max. lib. 8. c. 2. Gellium li. 7. ca. 15.

o d. l. si pignore. §. 1. de furt. ff.

p l. si is, C. de furt.

q ca. 6. si quid inuenisti, 14. quæst. 5. l. si falsus, 48. §. qui alienum quid, de furt. ff. sic fur inueniens, & retinens: nisi tollat inuentum animo restituendi: vel proclamatione facta non inueniat dominum, cui restituat, vt ibidem dicitur: vel si inuentum pro derelicto habitum fuit, deperditum, vel abiectum; quia furtum non fit eius rei, cuius non est dominus, cui fiat: sicque occupantis efficitur, l. 1. pro derelicto. ff. l. qui leuandæ, ad legem Rhod. de iact. ff. l. 1. §. Scæuola, si quis testamento liber esse iussus sit: lib. 47. ff. tit. 4. vide quæ de rerum deperditarum inuentione, & restitutione diximus li. 20. Syntagm. iur. c. 3.

## CAPVT IIII.

*Qui furtum facere dicantur, vel non.*

FVRTVM nõ dicuntur facere filijfamilias patri, serui dominis, ad hoc vt cum illis furti agi possit: quia non datur in eos actio: cæterùm qui eis consilium, opémve dant, quíve furta eorum receptant, furti tenetur. [a] Furtum faciunt, qui beneficium Ecclesiasticum sine legitima institutione occupant, & non intrant per ostium: [b] quíque beneficia, quæ per adeptionem aliorum vacant, retinent. [c] Infra infantiam à pueris furtum fieri non potest: supra verò posse, ex animo eorum dici, & in illis castigari: sed leuiùs quàm in adultis, & maioribus. [d]

*SCHOLIA.*

a l. eos, C. de furt. l. serui, & filij. eo. in ff. §. hi, qui, de obligat. quæ ex delict. nascunt.

b c. non furem, 7. q. 1. c. tres personas, 13. q. 4. c. ordinationes, 1. q. 1. c. relatum, 21. de iure pat. li. 3. tit. 38.

c c. dudum Ecclesia, 54. de elect.

d c. 1. de delictis puero. lib. 5. tit. 33.

## CAPVT V.

*Consideranda in furto.*

DVOBVS maximè præcipuis concluditur furti speculatio, nempè considerata re subtracta, & voluntate: seu animo furandi. Siquidem si alterum sine altero sit, non fit furtum pœnis forensibus obnoxium: [a] ita in re minima, perinde ac magna, furtum fit, dum animo furandi contrectatur. [b] Consideranda & in furti pœnis [c] quæ in aliis criminibus castigandis, & puniendis animaduerti mandatur, vt quantitas, [d] qualitas delicti, [e] ætas, [f] scientia, [g] sexus, [h] conditio delinquentis, [i] locus, [k] tempus, [l] quibus delictum committitur: habetur & ratio nũ semel, aut pluries quis furtũ fecerit. [m]

*SCHOLIA.*

a Sola enim cogitatio furandi, si ad actum non peruenerit, non punitur in foro contentioso, l. 1. §. 1. l. inficiando depositum, 67. l. si quis vxori, 52. §. neque verò, de furt. ff. vbi neque verbo, neque scriptura quispiam furtum facit. Hoc enim, inquit, lex, iure vtimur, vt furtum sine contrectatione non fiat: quare & opem ferre, & consilium dare tunc nocet, cùm secuta est contrectatio: adde l. 3. §. si rem, de acquir. possess. Cogitationis etiam delinquendi in hoc foro contentioso generaliter nulla pœna, l. cogitationis, de pœn. ff. nec voluntates nudæ, & inanes legibus, aut pœnis sunt obnoxiæ, vt ait Aul. Gellius lib. 7. ca. 3. nisi voluntas ad tentandum effectum, & actum quendam exteriorem voluntatem firmatam declarantem peruenerit in grauioribus delictis, vt in l. si quis non dicam rapere, de Episcop. & cleric. C. in l. vnica, si quacunque præditus potestate, vel ad eum pertinentes ad subditorum iurisdictioni suæ aspirare tentauerit nuptias. lib. 5. C. tit. 7. Quamquam in foro pœnitentiali, & quod pertinet ad Deum, qui mentis occulta cognoscit, qui in ea voluntate est, vt si daretur ei occasio furandi, furaretur, fur verè est; ita intelligenda, l. fugitiuus est, 225. de verb. sign. & ita etiam expressè declaratur in c. si propterea, 19. de pœnit. dist. 1. Ex diuo Augustino, lib. 50. homiliarum, homil. 28. & Theodoretus Balsamus in c. 4. Neocæsariensæ synodi, quatuor peccatorum gradus tradit: postremum consummatam voluntatem, & deliberatam facit.

b ca. fur autem, & ca. fina. 14. qu. fin. & sic vt antè dixi pro minima re agi furti potest, §. gallinarum, de rer. diuis. quamuis de dolo actio subsidiaria non detur pro re minima, l. idem, de dolo. Pœna tamen furti crescit, vel minuitur pro modo quantitatis, & qualitatis rei furatæ, pro modo furandi, & consuetudine furandi, vel pro geminatione furtorum.

c Commendantur in iudicio hæ circumstantiæ in c. sicut dignum, 6. de homic. c. fi. n. l. aut facta, 16. de pœn. ff.

d In quantitate plus est furari mille aureos, quàm obolum, plus furari homines, quàm iumenta: vt plus gregem, quàm vnam ouem.

e In qualitate venit considerandum, num manifestum, vel non manifestum furtum sit, quorum diuersę pœna, §. fi. de oblig. quæ ex del. nasc. an plagium sit, an abigeatus, an rei sacræ, &c. an famis causa, an aliter, c. 2. de furt. an propter inopiam, ca. fraternitatis, 12. q. 2. Ita fauore paupertatis si quis in extrema necessitate famis constitutus comestibilia surripuerit vel nuditatis necessitate, vestiméta à furti pœna tam in foro poli, quàm fori excusabitur: dummodò sibi sufficientem non excesserit quantitatem: vt in dictis iuribus, & ca. discipulos, de consecrat. dist. 5. & ca. si, 25. q. 1. c. si quis, de furt. Archidia. ad ca. pœnale, 14. q. 5. quia tempore necessitatis omnia debent esse communia, ca. sicut hi, 47. dist. Gloss. fin. ad c. sæpè, de restitut. spolia. Tractat de his fusè, & quando paupertas non excuset omnino à pœna furti, vel nullomodo, Cornelius Beuincassius, libr. de priuilegiis paupertatis, in 9. speciali, nu. 20. & seq. an cum armis, an sine illis, vt plus & puniantur latrones, obsides itinerum, grassatores, qui furca digni, l. capitalium, §. famosos, de pœn. ff. Item effractores, qui fures grauiores, & expilatores, grauiùs puniantur, l. 1. §. 1. de effractorib. & expila. lib. 47. ff. tit. 18. si sint fures directarij, aut saccularij, aut simplices, in l. saccularij. 7. de extraordi. crim. li. 47. ff. tit. 11.

f Consideratur ætas in l. impuberem, 27. de furt. ff. c. illud relatum peræquè, 15. q. 1. quamuis enim minores non iuuentur omnino in delictis, l. 1. & 2. si aduersus delictum, C. l. auxilium, §. in delictis, de minorib. 25. an tamen in leuienda pœna consideratur ætas, & animus minorum, & delictum, c. 1. & 2. de delictis puero. l. 1. §. impuberes, C. de falsa moneta, l. 1. §. impubes, & §. impuberi, ad Senatusconf. Syllania. li. 29. ff. tit. 5.

g an putauerit se contrectare non inuito domino, aut contrà eo inscio; an qui contrectat, fuerit mentis compos, an non: vt in ca. iudices, 3. q. 9.

h distinctio sexus etiam pœnas mutat, cap. indignantur 32. quæst. 6.

i num in dignitate, vel non, l. Pædius, de incendio, ruina, & naufra. ff. l. 1. §. 1. de effract. l. aut facta, de pœnis, ff. num miles, aut paganus fur, l. fi. de furib. balneariis, li. 47. tit. 17.

k num ex loco sacro furtum fiat, vel ex ędicula incustodita,

l. sacrile

l.sacrilegiis,ad leg.Iuliam,pecul.ff.& sic distinguitur furtum à sacrilegio in d.l.aut facta,de pœnis,ff.

l num noctu,vel interdiu furtum fiat,l.si pignore,54.§.furem,de furt.ff. l. & 2.de furib. balneat. ff. an tempore famis;& pro quibus rebus,c.2.de furt.& sic de similib.

m quando enim interdum parcitur alicui pro primo delicto,si reciderit in crimen,grauiùs punitur,l. capitalium,§.solet,de pœn.ff l.si cui,§.repetitum,de accusatio.ff.l.3. C. de Episcopa.audien.ca.qui recidit,14.& can. 1. de pœniten.distin.4. videtur enim esse incorrigibilis, qui sæpiùs crimen admittit,ex d.l.3.de Episcop audien.c.at si clerici, de iudic.& vix parcitur relapso hæretico,c. vt commissi, de hæreticis.in sext.Obseruandæ itaque erunt consuetudines,quæ primum furtum leuiùs,alia grauiùs puniunt.

---

## CAPVT VI.

*De quibusdam,quibus subtractio furtum non facit.*

QVI re communi vtuntur, non censentur furtum sociis facere in sua parte:[a] tamen in parte socij fieri potest.[b] Neque vxor marito, vel maritus vxori constante matrimonio amouens, furtum facit,vt agatur ideò actione famosa:tamen actione rerum amotarum agi poterit.[c] Diximus & suprà,filium patri; seruum domino furtum non facere propriè,quod ad actionem pertinet.[d]

*SCHOLIA.*

a Quia re sua vti debetur, l. meritò, pro socio. ff.& quod commune pro indiuiso est,meum est, l.2. de seruis. cum similib.

b l.rei communis,45.de fur.ff.l.si socius,46.pro soc.ff.

c l.2.rerum amota.lib.5. Co.tit.25.l.1.2.l.rerum amotarum, 25.& ibi ratio eod.titul.lib.25. ff. tit. 2. Si autem hæc subtractio fiat soluto matrimonio, potest agi actione furti,l. 3.eo.tit.ff.

d suprà c.4.

---

## CAPVT VII.

*De pœnis furum ciuilibus.*

FVRTI pœna interdum est pecuniaria cum exactione[a] dupli, & quadrupli, quæ pertinet tantùm ad eius pœnæ persecutionem.[b] Nam aliunde ipsius rei persecutionem dominus nanciscitur,[c] quam aut vindicando,[d] aut condicendo[e] potest auferre: sed rei vindicatio quidem aduersus possessorem est,siue fur possidet,siue alius quilibet:condictio autem aduersus furem ipsum, hæredémve eius,licèt rem non possideat,competit.[f] Habet & actionem ad exhibendum:[g] verùm non dimittitur peccatum furti, nisi restituatur ablatum.[h] Quo sponte restituto,is, qui restituit,si non est aliunde nota aliqua, vel infamia respersus,& si alioquin sit idoneus, ad sacros ordines promoueri potest:[i] qui cum fure patitur, etiam reus furti est:[k] reus quoque ille furti, qui furti conscius quærente possessore, illud non indicat,[l] excepto presbytero, cui fur confessus est, qui non cogitur reuelare,[m] nec debet, nec potest impunè.[n] Raptores, quos leges sæculi interficiunt, Ecclesia misericordia præeunte, sub infamiæ nota ad pœnitentiam recipit.

*SCHOLIA.*

a ca.fraternitatis,12.q.2.c.in Archiepiscopatu, 4.de raptori. l.quicunque de seruis fugitiuis, §. sunt autem, de noxalib. actio. apud Iustinia. & conuersa fuit pœna legis 12. tabularum. quæ fures manifestos liberos verberari iubebat,& addici ei,cui furtum fecissent, vt ait Gellius libr. 11.c.8.in pœnam quadrupli de qua mox,quemadmodum vt ibidem Gellius ait, lex Draconis. quæ furem cuiuscumque furti vltimo supplicio affici mandabat, à Solone fuit correcta, & pœna supplicij fuit conuersa in pœnam dupli: quamquam & illud ius variasse apud Græcos constet,vt & prætorium, quod apud Romanos quadruplum introduxit. Nam apud Græcos, vt scribit Æschines contra Timarchum, lex quædam inuenitur distinctionem adhibens, εἰ εἶναι (inquit) [illegible]: Id est, leges volũt fures quidem confessos morte mulctari, de negantibus autem iudicium fieri. Sicut & tempore Vlpiani legitur apud Romanos & ciuiliter, & criminaliter extraordinariè actum,l.fi.de furtis, ff. l. fi. de priuatis delictis,lib.47.ff.tit.1.

b Quæ sequuntur ex Iustiniano sumpta in §. fin.de oblig. quæ ex delicto nascuntur; *omnes pœnales actiones conceptæ sunt, vel in simplum repetendum eius quod debetur: vt ex stipulatione,ex empto, ex vendito, &c. vel in duplum, triplum, aut quadruplum: in duplum, vt in actione furti non manifesti, & aliis.* in §.pœna, de obliga. quæ ex delict. nascunt. §. in duplum, de actio. & in lege 12. tabularum: apud Gellium libr.11.cap.18. de tripli pœna in aliis, quam furto,in §. tripli, de actio. Quadrupli pœna pro furto manifesto, & pro aliis, in d. §. pœna, de obligat. quæ ex delict. nascunt. facit ca. 19. Diui Lucæ: *Si aliquem defraudaui, reddo quadruplum*: Et Exodi ca. 22. *Si quis furatus fuerit ouem, vel bouem, quinque boues pro vno* (ibi quintuplum) *& quatuor oues pro vna restituet: si non habeat, quod pro furto reddat, ipse venundabitur.* Ipse furto porrò, ita duplum, aut quadruplum pro pœna est extra rem: id est, præter rem, in quo hæc actio pœnalis furti differt ab aliis dupli. & quadrupli, quæ datur pro aliis rebus ad pœnam; in quibus & ipsa rei persecutio continetur, vt in duplo, quod Publicanus soluit ob rem prætextu vectigalis malè acceptam,quæ in duplo computatur, l. hoc edicto,§. fina. de publi. & vecti. ff. vt ibi [illegible] simplum pœna sit: quemadmodum etiam in tu[illegible] uertente rem pupilli,l.in tutelæ,in fine, de tutel[illegible]o.distrah.ff. Idem & in eo quadruplo, quo violentus raptor mulctatur. Quare qui consecutus est rem furtiuam, adhuc pœnam dupli, vel quadrupli,pro modo furti,petit,l. qui vas, 48. de furt. ff. quia, inquit ibi Vlpian. *In actionem pœnalem non venit ipsa res.* Cæterùm in furti actione id, quod interest non quadruplabitur, aut duplabitur: sed rei versi pretiũ,l.in furti actione,50.de furt.ff. Tanti verò æstimabitur res, quanti emptorem poterit inuenire,l. si quis emptori, 52.§. fin. de furt.ff.Considerandum tamen,quòd si furem quis deduxerit ad præfectum vigilum, vel præsidem prouinciæ, elegisse viam censeatur, per quam criminalem quæstionem videatur amplexus, & prosecutus, & in discrimen pœnæ maioris adduxisse furem; ideò tunc simplo, & re furtiua contentus esse debet,l.interdum fur,56. §. qui furem,de furt.ff.

c Post solutam dupli. aut quadrupli pœnam, salua est vindicatio. & condictio rei furtiuæ, quæ pertinet ad rei recuperationem: vt contrà, vindicata re, remanet adhuc furti actio ad pœnæ persecutionem,l. si pignore creditor vtatur, 54. §. furti, de furt. ff. Et quamuis res perempta fuerit, furti remanet actio aduersus furem: l. inter omnes constat, 46. de furt. ff. Remanet & re extincta condictio furtiua, & res tanquam extans condici à fure potest, l. inter omnes, & l.fi de condict. furtiua, ff. furti actio pœnam petit legitimam: condictio, rem ipsam: ideò



Digitized by Google

alia aliam non consumit, aut tollit, l. si pro fure, 7. de condictio furtiua, l. ancillæ, C. de furt. l. fi. Co. de noxal. actio. ita extrinsecus dominus dicitur habere actionem pro re: id est non habita ratione furti: sed vt rem suam petat.

d §. sic itaque discretis, de actio. Dictum est odio furum plures actiones in eos dari, & in rem actionem, in §. ex maleficiis, eo. tit. de actio. Datur rei vindicatio domino aduersus quemcunque possessorem rei furtiuæ, l. ancillæ subtractæ, 12. C. de furt. etiam non restituto pretio possessori, qui dicit eam se emisse, l. 3. & l. si mancipium, Co. de rei vindica. Datur autem ei, qui iure gentium, vel ciuili dominium rei acquisiuit, l. 1. l. in rem, 23. de rei vindica. lib. 6. ff. tit. 1. Condictio etiam competit, d. §. fina. de obliga. quæ ex delict. nascunt. Condictionem vocamus actionem in personam, per quam actor intendit rem suam sibi dari oportere, §. appellamus, de action. id est, rem suam fieri. Vide §. omnium autem actionum, de action. l. actionum, eod. tit. ff. & eo modo propriè, nemo rem suam condicere potest: id est, non potest petere suam rem sibi dari, vel quæ sua est, suam fieri, quod enim semel iam nostrum est, amplius nostrum fieri non potest, §. sic itaque discretis, de actio. excepta causa furti, vt ibidem dicitur, & in odium furum. Datur autem condictio furtiua soli domino, & hæredi eius, aduersus furem, & eius hæredem, l. 1. de condict. furtiua. lib. 13. ff. tit. 1. l. ex furtiua, 5. & l. proinde, 6. l. penult. eod. tit. Transit & actio furtiua contra hæredem furis, l. si pro fure, 7. §. fina. eod. tit. de condict. furti. & ita proinde vt fur, ea tenetur eius hæres: siue is sit fur manifestus, siue non manifestus, l. siue manifestus, eo. de condict. furtiua, ff. Atque in re furtiua condictio ipsorum corporum competit, si extent: etsi desierint esse, si quidem obtulerit fur, nulla erit condictio: si non obtulerit, durat condictio æstimationis eius, & habetur ratio temporis, quo res vnquam pluris fuit maximè: quia fur deteriorem rem dando, non liberatur: quia semper fur moram facere videtur, vt omnia explanantur in l. in re furtiua. de condict. furti. ff. l. fi. Co. eod. tit. lib. 4. tit. 8. & nota illa dicta in rem, non in personam, l. fin. eo. tit. & l. fin. de condict. ob turpem causam, lib. 4. Co. tit. 7. Veniunt & fructus in condictione furtiua restituendi, d. l. in re furtiua, §. fi. Æstimatio quoque rei, non ex præterita emptione: sed ex præsenti constituitur, l. non intelligitur, 3. §. diui fratres, de [illegible] fisci. ff. iunge l. in furti, 50. de fur. ff. Notandum [illegible], quòd si condictione furtiua actum, & iudica[illegible]erit, ex eo non fieri infamem furem, vt ait Felinus in c. qualiter, in 2. §. ad corrigendos, de recus. Ioannes Bernardus Diaz in practica canonum, c. 84.

f dicto §. fi. de oblig. quæ ex delicto nascunt.

g Actio ordinaria est ad exhibendum, propter petitiones in rem inducta: quia actor, qui furto subtractam, rem asserit apud aliud, quàm furem existimans existere, petit sibi exhiberi descripta priùs re, vt dubitationi nullus relinquatur locus, l. 1. & 3. ad exhiben. lib. 10. ff. tit. 4. Exhibere nihil aliud est, quàm facere in publico potestatem, vt ei, qui agit, experiundi sit copia, l. 6. ad exhib. ff. Item exhibere est præsentiam corporis facere, l. plus est in restitutione, 22. & l. apud Labeonem, 246. de verbor. signific.

h in ca. si res aliena, 14. q. 6. ca. si virgo, 34. q. 1. nempè si res possit restitui: alitet pro eo, qui non potest restituere, intercedendum est, & pro pœnitente: aliter pœna corporali succurrendum, dicto can. si res aliena, sicut de pauperibus vsurariis dicitur in c. eùm tu manifestos, 5. de vsur.

i in ca. final. de furt. Infamia autem videtur ex crimine affectus: si tamen furti condemnatus fuerit, vt posteà dicetur, in criminalibus pœnis: quamquam ex ipso etiam furto sine condemnatione, bona opinio censeatur granata ex infamia facti, apud bonos & graues, etsi infamia iuris non notetur. vt in l. 2. de obsequiis à liber. vel libertis patentibus, & patrono præstando. ff. Posteàque ob hanc infamiam, si nota esset, quis à promotione ordinum repelli: c. tantis Daniel, 83. distinct. & can. laici, 33. distinct.

k c. qui cum fure, 4. de furt. socius in furto occultando, vel diuidendo, furti tenetur, §. si verò ope, de obliga. quæ ex delicto nascunt. & qui simul rem auferunt furatam, criminis rei sunt, l. sed etsi quis furti ipur. §. si duo, de furt. ff. Receptatores peiores sunt furibus, sine quibus fures, & furta diu latere non possent: & peinde puniuntur, ac ipsi latrones, l. 1. de receptatorib. ff. li. 47. ti. 16. l. congruit, 13. de officio præsid. l. 2. de his, qui latro. vel aliorum criminum eos occultarunt, C.

l in d. c. qui cum fure, de fur. Pœna furti non manifesti cōstituitur receptatoribus, apud quos furtum inuentum est conceptum, etsi non sint participes furti. sed & si celauerint, eadem pœna, qua fures, puniuntur, non manifesti, qui furtum fecerint: eòque pertinent antiquæ actiones proditæ, furti concepti, oblati, prohibiti, non exhibiti: de quibus in §. conceptum furtum, de obliga. quæ ex delict. nascunt. apud Iustinia. fiebatque olim inquisitio furti in prædiis, & domibus alienis cum solennitate, l. 1. §. hoc autem, & l. 3. de seruis fugit. lib. 11. ff. titu. 4. l. requirendi, C. de seruis fugitiuis. Erat autem solennitas, & forma inquirendi furtum in ædibus alienis, ex Platonis lege, libr. 12. de legib. vt qui inquirere volebat rem suam furto subtractam in domo aliena, priùs iuraret, sperare se inuenturum ibi, quod quæreret: deinde quòd eò nudus, seu interula indutus, & præcinctus intraret, cui præberentur supellectilia domus signata, & non signata indaganda. Quòd si quis volentem scrutari non permisisset, licitum erat repulso, petito rei pretio accusare repellentem: qui si damnabatur, in duplum condemnabatur. Romani quoque furtum conceptum lance, & licio dicebant: quia, vt ait Festus, qui furtum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancémque ante oculos tenebat propter matrumfamilias, aut virginum præsentiam. Et Gellius libr. 11. cap. 18. sic ait: *Ea quoque furta, quæ per lancem, & licium concepta essent, perinde ac si manifesta fuissent, vindicasse antiquos.* Sublata tamen fuit illa inquisitio posteà quæ erat priuatis concessa, vt ait Iustinia. in d. §. conceptum furtum, de obliga. quæ ex delict. nascunt. nec licet hodie ingredi domum alienam, inuito domino, impunè, & sine iniuria domini: vt diximus in superiori titulo, de iniuriis: maximè dum quis vult ingredi furti quærendi causa: nam ex eo inutitur suspicio furti domino domus, & societatis criminis: vt notant ad dictum §. conceptum Ioannes Faber Angelus, Aretinus, & Gloss. ad l. 1. §. hoc autem, ad verba, *in prædia*, ibi Barthol. Bald. & Angelus, de seruis fugitiuis, ff. domus sua cuique tutissimum debet esse refugium, l. plerique, de in ius vocan. ff. Et interest nostra, ne per eiusmodi inquisitiones secreta domus nostræ, vel vilitas patrimonij nostri, pandantur: néve diuitiæ inuidiæ exponantur, l. 2. quando, & quibus quarta pars debeatur, lib. 10. Co. tit. 34. l. 2. Co. de alimentis pupillo præstan. Nisi forsan ex magna suspicione, iudex statuat huiusmodi inquisitionem fieri per apparitorem. Quòd si appateat posteà rem detineri requisitam à conscio furti, is pœnas non euitabit tanquam receptor, & fur, vt in l. aliorum ferum, 6. de furtis. Co. Est & Platonis lex 12. de Legib. [illegible] Et Phocillides, [illegible] Propter hanc suspicionem furti participati, is, penes quem res furtiua inuenitur, eam restituere domino petenti tenetur, etiamnum non restituto pretio, si emerit, l. in ciuilem rem, 2. & l. ciuile est, 5. Cod. de furtis, l. si mancipium, 23. l. 3. & 2. de rei vindicat. Cod. libr. 3. tit. 32. vt neque res furtiua possit vsucapi, propter cohærens vitium, quod nō eluitur, donec iterum rei possessio ad dominum redierit prius,

Digitized by Google

priùs,l.si abducta,10.l.ancillæ,12.C.de furtis.ex lege Attinia, l.sequitur,§.quod autem lex,de vsuca.lib.43.ff.tit.1. reuersa antè dicitur,quando in potestatem domini scientis ita reddit,vt auelli non possit, d. l. sequitur,§. tunc in potestate,de vsucap.l.si partem,Cod. de vsucap.empt.videnda quæ diximus de his pleniùs,lib.40. Syntagm.cap. 1.nu.7.

m c.dilectus filius,13.de Excess. prælat. imò secundum leges ciuiles nemo debet compelli ad furem indicandum, si non participet in furto,l. soler, de præscriptis verbis, ff. l.idem,§.si tibi,de condict.ob turpem caus.ff.

n olim reuelans sibi factam confessionem, cogebatur per mundum peregrinari,c.sacerdos, de pœnit. dist. 6. hodie deponitur,& in monasterium detruditur,c.omnis vtriusque sexus,de pœn.& remissio.quia neque sacerdos confessa scit tanquam homo : sed tanquam Deus, c.si sacerdos,de officio ordina.Dehinc ne quis debet reuelare quę scit sub sigillo secreti,vt sub sigillo confessionis, & id est de iure diuino:vide Sotum lib.4.sentent. dist.18.quæst.4. art.5.& 6.

o c.consanguineorum,§.fi.3.q.4.

## CAPVT VIII.

*De pœna extraordinaria, seu criminali furum laicorum, & clericorum.*

FVRTVM etiam iure canonico connumeratur inter maiora,& grauiora crimina,quæ clericus, aut laicus committere possunt. [a] Quare, si fures, & latrones in furando,vel deprædando occidantur, visum est non esse pro eis orandum. [b] Variæ autem pœnæ ponuntur contra fures, [c] per iura ciuilia canonica,& municipalia:quæ non possunt paucis verbis tradi : sed pleniùs sunt ex cuiusque iuris singulari obseruantia colligendæ, & seruandæ,habita ratione concurrentium circunstantiarum, ex quibus interdum ad vltimum supplicium irrogandum furibus, peruenitur. [d] Clericus etiam pro furto capi,incarcerari,quęstioníve subiici,& vinculis alligari potest;donec furtum restituerit, [e] pro furto interdum membrorum truncatio. [f] At presbyter, qui in furto deprehensus fuerit,deponi debet;non tamen communione priuari.[g] Clerici item in latrociniis,vel in aliis grauioribus sceleribus deprehensi, à suis ordinibus degradati, detrudi debent in arcta monasteria ad agendam pœnitentiam. [h] Erit & furti damnatus clericus quoque infamis; [i] quia & condemnatio furti infamiam irrogat. [k] Qui furatus fuerit hominem liberum, & vendiderit, conuictus mori debet. [l] Clericus si furtum fecerit, vt dicitur, capitale, nempè si quadrupedem furetur,vel domum fregerit, vel quamlibet rem maioris pretij fuerit furatus septem annorum pœnitentia affici debet: & si de minoribus semel, aut bis furtum fecerit, reddere debet, & vno anno in pane, & aqua pœnitere : & si reddere non possit,tribus annis. [m] Qui propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria,aut vestem,vel pecus,pœniteat hebdomadas tres: & si reddiderit,non cogitur ieiunare: [n] verùm canones,presbyterum velum, vel synodonem ab Ecclesia subtrahentem,pœna Iudæ,qui se laqueo suspendit, dignum putant : [o] at anathematizat,donec de damno satisfacientes absoluantur. [p] Raptores,qui vagantes rapinas,& deprædationes peragunt,possunt etiam à prælatis locorum excommunicari, nec debent eos à parochia, vel diœcesi sua permittere exire, donec satisfecerint : [q] quòd si noluerint emendare,vel pœnitere non sunt Ecclesiastica sepultura morientes sepeliendi. [r] Possunt & flagellis castigari, & vltimo supplicio : sed ab aliis iudicibus,quàm Ecclesiasticis damnati. [s] Abigeatus quoque furtum,interdũ gladio punitur. [t] Castigantur & vsurarum rapinæ seuerè à iure:& si clericus illis detestandis vsurarũ lucris insistat, Ecclesiastici officij periculum pati debet, [u] aliísque pœnis,cùm hi,tùm laici ex Concilio Lateranensi manifestis vsurariis constitutis, plecti: [x] de quibus anteà diximus. [y] Sed & qui rerum possessionem penes fiscum existentem, vel penes alios inuaserit violenter;si sit dominus, eam ei,cui abstulit, restituat, & dominium amittat : si alienam inuasit, eandem restituat, & æqualem eius æstimationem. [z] Coërcet & Ecclesiastica iurisdictio violentos clericos. [aa]

### SCHOLIA.

a in c.cùm non ab homine,de iud.cap.1. 81. dist. Iure ciuili, inter priuata iudicia ponitur iudicium furti : verumtamen pro quo possit fieri etiam criminalis persecutio,l. fi. de fur. ff. l. fi. de priuatis delict. ff. quia ex genere pœnæ arguitur maioritas delicti,c.nõ adferamus,24.q.1.gl. 1.in c.proposito,27.q.1.Decius ad c.1.& si clerici,n.60.de iud.

b c.2.de furtis:quia in mortali peccato præsumuntur mortui;quare nec pro illis, quemadmodum nec pro in mortali alio peccato pro certo mortuis,oratur,ca.placuit, 13. quæst.5.can.pro dilectione,95.de Pœnitent.dist. 2. Impunè autem isti fures occiduntur, si aliter prehendi non possunt, & si inuadant occidentem, si se telo defendant ex lege 12.tabularum,l.4.ad leg.Aquil.ff. l. furem nocturnum,9.ad leg.Corne.de sicar.Macrob.lib.1. Saturnalio.c. 6.Gellius li.11.c.18.& aliorum legibus. apud Platonem li. 9. de legib. Et in Exod. c. 22. *Si perfodiens fur inuentus, & percussus mortuus fuerit, non est occidenti homicidium imputandum nisi sol ortus fuerit super eum*: quod & refertur in cap. si perfodiens,3.de homicid.

c De quibus nos agimus abinde libr.37. Syntagm.c.2.& sequentibus,per distinctiones rerum,personarum, & locorum.Refert & Alexander ab Alexandro li. 6. Genial.dierum,c. 10. quibus legibus animaduersum criminaliter in fures fuerit.

d Cauetur iure ciuili nouo, ne pro simplici furto cuipiam membrum abscindatur, aut mortis supplicium irrogetur:sed imponatur castigatio,authent. sed nouo iure, de seruis fugitiuis, Co. Nouella 134. vt nulli iudicum liceat habere loci seruatorem,§.fi.si occultè, & sine armis furetur:nam si cum armis, & vi adhibita fecerit, relinquitur puniendus ex publicis legibus : verumtamen certis in casibus etiam pro furto impositum inueniemus supplicium vltimum,vt in §. si quis quinque solidos,de pace tenenda in vsibus feudorum, propter pacis violationem : & legimus in l.cùm seruus tuus,15.de condict. causa data.ff.seruum pro furto à præfecto vigilum suspensum. Sunt & alij casus,in quibus pro furto mors imponitur furi, relati apud Bartholomæum Chassanæum,item & casus,in quibus à morte excusatur,in tit. *Des iustices*,ad §. 5. ad verba, *S'il n'a grace*,in Consuetu.Burgundiæ.

e in c.1.de deposit.li.3.tit.16.

accusant de hoc crimine aliàs, mulieres.[e] Morte etiam falsarij accusatio criminalis in persona eius extinguitur: non autem in perosna sociorum superstitum.[f]

*SCHOLIA.*

a l.impuberem, ad leg. Corn. de fals. ff. vbi ratio, quòd non videatur dolo facere: ideò & leuiùs emendatur, l.1.§.impuberem, de falsa moneta.C.
b l.nec caemplum, 20.ad leg.Corn. de fal.
c l.nullo modo, 7.eod.tit.ff.
d l.falsi quidem, 9.C.eod.tit.
e l.etsi ad te, 19.eo.Cod.nisi suam, aut suorum prosequantur iniuriam, l.1.§.10.ad Senatusc. Turpill.ff.
f l.2.si reus, vel accusator mortuus fuerit. C.lib.9.tit.6.l.20. de accusa. ff.

## CAPVT IIII.

*De modo procedendi contra falsarios.*

PROCEDITVR contra falsarios acerrima indagatione,[a] vel criminaliter, vel ciuiliter.[b] Accedere autem debet diligens consideratio negotij, num tale sit, quod possit fieri: facilè etiã sine falso, vt in eo ita falsum non præsumatur commissum.[c] De supposito partu tantum accusant parentes, aut ij, ad quos ea res pertineat: non quilibet de populo.[d] De falso porrò quæstio, in petitione proprietatis prior erit.[e] Quòd si agatur de moranda solutione ex instrumento, quod falsum dicetur, interim remanente exceptione probanda, statuẽda erit solutio iuxta illud.[f] Sicut si agatur de possessione falsi, quæstio eã non impedit interim.[g]

*SCHOLIA.*

a l.vbi falsum, 22. ad l.Corn. de fals.C.& in eos etiam proceditur per quæstionem, seu tormentum, vt in l. si quis decutio, 21.eod.C.
b l.si docueris, 9.& l.11.& l.de fide, 16.l.damus licentiam, 25. C.eod.ad legem Cornel. de fals. vbique tamen probatio exigitur, l.fin.C.eod.
c Sicuti nemo præsumitur falsitatem deprehensam fecisse in literis iostitiæ simplicibus, quæ facilè aliter sine falsitate potuissent à summo Pontifice impetrari, & obtineri; c. accedens, 8. de crimi. fal. vt nec in modico præsumitur quis dolo agere, l.si oleum, §.fin. & l.si quem, de dolo: & præsumitur quilibet bonus, nisi de contrario doceatur, c. fin.de præsump.l.merito, pro socio.ff.
d l.lege Cornelia, 30.§.1.ad leg.Corn.de fals.ff.
e l.diuus.5.§.1.de petitio.hæredit.ff.
f l. 2. ad leg. Corn. de fals. C.
g l.2.de edict.dioi Adria.tollen.lib.6. C.tit.33.

## CAPVT V.

1 *De pœna falsi in dilecto, seu verbo commissi, in mendacio.*
2 *In falso testimonio.*

1 MENDACIVM aliquando etiam in hoc sæculo inuenitur à Deo in exemplum aliorum punitum.[a] Mendax etiam impetratis priuatur.[b] Neq; simplici verbo, aut artificioso mendacio decipere quemquam oportet: quia quacumque arte quis mentiatur, os quod mentitur, occidit animam.[c]

2 Falsi testes hoc iure Ecclesiastica communione submouendi, nisi crimina admissa conueniente satisfactione diluerint:[d] remouentur & à testimonio,[e] infamia[f] affecti, aliisque pœnis clerici, vt laici.[g] Si etiam Episcopus, Presbyter, aut Diaconus falsum testimonium dixerit, officij honore depositus, in carcerem detrudi debet, quandiu vixerit, & laicam tantùm cõmunionem accipere.[h] Sed & quod ex causa falsi conuicti, vel probati secutum est, sine effectu est:[i] & ex ea datum repeti potest, etiam ab hæredibus.[k]

*SCHOLIA.*

a vt in Anania, & Saphira Acto.c.4.ca.dilectissimus, 11.q.1.
b ca.deceniri, 25 q.2.c.super literis, de rescrip.l.etti legib.5.si contra ius, vel vti.pub.C.l.vniuersa.C.de precib.Imperator.offeren.
c c.15.nec artificioso, 22.q.2.& disputatur in illa tota qu.12. non licere vllo modo mentiri, maximè ad decipiendum, vel lædendum alium.
d cap.20. itaqoe censuimus, 24.q.3.ex Concilio Agathensi, cap.32.
e c.1.si quis conuictus, 21.q.5.
f d.ca.si quis conuictus, 22.q.5.ca.omnis, 5.q.6.
g falsi testes pro modo negotij, in quo falsum dixerunt testimonium, puniuntur, vt si in criminali, in quo vltimi supplicij pœna deberetur accusato, eandem ipsi sentiant, ex Nou.Leonis, 77.de pœna falsariorum, si dolo, si autem ad sui defensionem falsum dicerent testimonium, deportatione, publicationeque bonorum, aut pœna triremium damnandi. In pecuniariis verò falsum deponentes plerumque aut linguæ detruncationem, seu abscissionem patiuntur, aut verbera, seo fustigationem: vide Iulium Clarum, lib.5.sententiarum iuris, §. falsum, num.4. Iunge Modestinũ in l.eos, qui diuersa, 27. ad legem Corneliam de fals. ff. dum docet testes de falso accusari posse, si diuersa inter se testimonia præbuerint: si contra signom soum falsum præbuerint testimooium: si diuersis diuersa dederint testimonia. Contra varios quippè testes præsumitur de falsitate, l.2.& l.16.de testib.ff.
h Concilio Agathensi can 50.in can.si Episcopus, 7.50. dist. Iusti.in Nouel. 123.cap.20.§. Reuerendissimis, de sanctiss. Episc.& in authen.Episcopi, seu diaconi. de Episc. & cle. C. vbi, *Presbyteri*, inquit, *seu diaconi, si falsum testimonium dixisse conuincantur, si quidem in causa pecuniaria dumtaxat, per tres annos separati monasteriis pro tormentis tradantur: sed si in criminali, clericatus honore nudati, legitimis pœnis afficiendi sunt.* Cæteri clerici communi iure ab officio Ecclesiastico repulsi, sine delectu causę verberibus coarceãtur, nec etiam hodie accusatio falsi semper capitalis est, sed si in capitali crimine fiat, vt docet Leo Nouel. 77. in qua emendantur l. vbi falsi, circa finem, 22.ad leg.Corn. de fals.C. & l.1.§.fi.eod.tit. ff. quæ capitale faciunt; iunge distinctionem constitutionis Nouellæ 76.Leonis Cęsaris de pœna falsum dicentium testimonium sacerdotum, vbi ob falsum testimonium in quacumque causa vel ciuili, vel criminali, si iuratum fuerit, ob periurium persona Ecclesiastica, seu presbyter priuatur sua dignitate, iuxta canoné Apostolorum 14.non etiam ob nudum falsum, pro quo relegatur in monasterium per triennium. Quæ omnia intelligenda sunt primùm, quando persona Ecclesiastica fuit de hoc crimine falsi testimonij principaliter accusata, & conuicta, non autem, si tanquam per exceptioné obiiciatur ei falsum: nam tunc sufficit, si reiiciatur à fide testimonij: dehinc secundò intellige, falsum testem Ecclesiasticam personam, coram iudice sęculari non esse damnandam, sed coram suo iudice. Vtrumque explicat Bernardinus Diaz in practica criminali canonũ, c. 87. per ea, quæ Ioannes Andræas tradit ad c.verum, de foro competen.& in c.at si clerici, de iudic. Falsum testimonium

Digitized by Google

monium iure diuino quoque prohibitum, & punitum, Exod.20.Deut.5.vers. 19. & c.17. vers.11. & D. Matthæi c. 19.vers.18.ad Roma.13.vers. 9. *Et proferentem mendacia, testem fallacem odit Deus*, Prouerb.6.vers.19.& cap.19.vers.5. *testis fallax non erit impunitus*. Falsidicus testis tres lædit, Deum, iudicem, & reum.c.1.de crimi.fals.

i l.qui veluti,13.C.l.sicut falsi, 17.l. ex initio.18.C. ad legem Corn. de fals.l. pen. C. de his, quæ pro non scrip.haben. lib.9.tit.23.

k l.4.l. cùm falsi, 12. l. si quis patris, 26. ad leg. Cornel. de fals. ff.

## CAPVT VI.

*De falsi in scripto commissi pœna.*

EPISCOPVS, presbyter, aut diaconus, qui chartam falsauerit, ab officij honore depositus, in perpetuum in monasterium detrudi debet, & ibi tantùm communionem laicam percipere.[a] Clericis falsantibus sigillum principis, ordinibus suis degradatis, debet character aliquis imprimi, quo inter alios dignoscantur, & à prouincia expelli.[b] Falsarij verò literarum Papæ, qui per se, vel per alios vitium falsitatis exercuerint, cum fautoribus, & defensoribus suis, anathematis vinculo sunt innodati, & qui per se falsitatis vitium exercuerint, omnibus officiis & beneficiis Ecclesiasticis declarantur priuati, & si clerici sunt, postquam ab Ecclesiastico iudice fuerint exauthorati, seu degradati, debent potestati sæculari tradi, iuxta constitutiones legitimas puniendi, per quas & laici, qui fuerint legitimè conuicti puniuntur.[c] Legis, seu legitimæ pœnæ falsi, vel quasi falsi, sunt, deportatio, & bonorum publicatio, aliquando, vt in seruis, vltimum supplicium, si magnitudo negotij exigat.[d] Qui verò sub nomine summi Pontificis,[e] falsis vtuntur literis, si clerici fuerint, officiis, & beneficiis Ecclesiasticis spoliari debent:[f] si laici, tandiu debent remanere excõmunicationi subiecti, donec satisfecerint competenter:[g] ita tamen vt in istis, & in illis malitia grauiùs, quàm ignorantia puniatur.[h] Quod & de his, qui falsas literas impetrant, statutum est seruari.[i] Qui & aliunde omni falsarum literarum vtilitate, & beneficio sunt priuandi,[k] si malitia, aut per fraudem in illis supprimunt veritatem, aut falsum expresserint, non autem si ex simplicitate idipsum fecerint, & dummodò alioquin non expressa falsitate, vel non tacita veritate, literæ fuissent concessæ, non aliter.[l] Sed ita demum clericus falsarius, per Ecclesiasticum iudicem degradatus, sæculari curiæ puniendus tradi debet, vt Ecclesia intercedat pro eo efficaciter, vt citra mortis periculum, in eum sententiam moderetur:[m] vel iudex Ecclesiasticus talem in perpetuum carcerem damnabit, ad agendam pœnitentiam in pane doloris, & aqua angustiæ, vt commissa defleat, & deflenda iterùm non committat.[o]

*SCHOLIA.*

a can.si Episcopus, 7.50.distinct.

b c. ad audientiam, 3. de crimine falsi. Characteris portò inustio non debet fieri in facie: sed in manibus, suris, vel alia parte corporis, l. si quis in metallum vbi ratio. C. de pœn. inurebantur fabricensibus, & tyronibus olim Romæ stigmata, id est quædam notæ publicæ, & signũ brachiis, vt illo saltem modo possent latitantes agnosci, l. 3. de fabricensibus, lib.11. C. tit.9. Solebat & inuri nota, & litera *. frontibus calumniatorum Romæ, vt ait Cicero pro Roscio Amerino, ex lege Rhemmia, ad quod alludere videtur Papinian. in l. quæsitum scio, 13. de testa. ff. dum ait quæsitum fuisse, an iudiciis publicis calumniæ causa damnatis ex lege Rhemmia dicere testimonium liceret: cum lege illa non prohiberetur expressè: & respondet ad iudicantium officium pertinere, eius quoque testium fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere. Cæterùm pœna hæc inustionis characteris non debet infligi, vel inuri ab Ecclesiasticis personis, vel ex earum sententia, cùm inde facilis sequatur sanguinis missio, cuius effusio est illis omnino interdicta, c. sententiam, ne cle. vel monach. sæcul. neg. se immisceãt. sicque & notat glo. ad d. c. ad audientiam. Vide quæ de characteris, seu stigmatum inustione diximus lib.31. Syntagm. c.35.

c Istæ pœnæ fuerunt constitutæ aduersus falsarios in c. ad falsariorum, 7. de crimine falsi & de degradatione agitur in c. nouimus de verb. signif. apud Gregorium.

d l.1.§.fi.ad leg.Corn.de fals.ff.l.vbi falsi, 22.C.eo.ti.capitale portò supplicium imponi debere falsariis tantùm explicauit Leo Imperator Nou.77.de pœna falsariorum, si falsum commissum fuerit in negotio, quod accusato probatum pœnam mortis irroget, verùm hodie in aliis quibusdam quoque suspendio iudicatur falsitas digna.

e Hæc & sequentia in d.c.ad falsariorum, §.fi.de crimi.fals. explico. Iis, qui vtuntur literis falsi ab aliis impetratis táquam concessis, & prodeuntibus à summo Põtifice, pœna hæc imponitur. Ita & maiori animaduersione digni, qui falsis rescriptionibus principis, vel summi Pontificis vtuntur, nisi qui vsus fuerit, dicat se ab alio tradente deceptum, & docuerit à quo acceperit, l. maiorem, 4. ad leg. Corn. de fals. ff. Simile est, si quis vtatur falsis constitutionibus tanquàm à principe editis: lege enim Cornelia de falsis ei ideò aqua, & igni interdicitur, l. fi. ad leg. Corn. de de fals. ff. Sic & Vlpian. in l. qui nomine prætoris, 25. eod. ti. ff. *Qui nomine prætoris literas falsas reddidisse, edictúmue falsum proposuisse dicetur, ex causa actione in factum tenetur pœnali, quamquam lege Cornelia reus sit.*

f Qui vtuntur falsis literis, & qui eas impetrant, vel curant impetrari, falsi crimine puniuntur, d. c. ad falsariorum, §. fi. de crimi. fals. Cæterùm distinguitur in vtentibus, num illi, qui vtuntur, ipsi etiam falsum commiserint, an non: nam qui falsum fecerint, non ideò euadunt accusationem falsi, quòd negent se illis vsos, vel vti velle. Et illis tantum prodest instrumenti falsi vsu abstinere, qui non ipsi falsi machinatores esse dicuntur, & quos periculo solus vsus obstrinxerit, non aliis l. si falsos, 8. C. ad leg. Corn. de fals. legimus & ordine decurionum motum aduocatum per decennium, qui falsum instrumentum cognoscente iudice recitasset: & plebeium eadem de causa exilio punitum temporaneo, in l. falsi nominis, 13. §. 1. ad leg. Corn. de fals. ff. ob recitatum tamen falsum non dicemus infamem, eò quòd non pro recitato, sed pro facto falso, lege Cornelia quis damnatur, d. l. falsi nominis.

g in d.c.ad falsariorum, § fin. de crim. fal. & c. dura, 4. eo.

h d.c.ad falsariorum, §.fin. atque in c. dura, 4. §. fi. eo. tit. sub pœna excõmunicationis, à qua quis ab alio, quàm à summo Pontifice non absoluitur, excepto mortis articulo, præcipitur: vt si quis falsas literas se habere cognoscat, illas intra viginti dies vel destruat, vel resignet.

i Ignorantia releuat aliquando in totum à pœna, interdum pro parte, l.3. Cod. de his, qui sibi adscrib. li.9. tit.23. Et in omnibus grauiùs malitia, quàm ignorantia punitur, d. c. ad falsariorum, & c. super literis, 20. de rescript. Scientia

inspica

municati. Primùm si quis se defendendo clericum percusserit, c. ex tenore, 10. de sentent. excommuni. Si contra vim illatam in continenti se defendendo eam repellat, c. 3. §. si verò, eo. tit. Iure enim omni naturæ, & humano, vim vi repellere permissum est, c. significasti, de homicid. l. vt vim, de iustitia, & iur. l. scientiam, §. qui cùm aliter, ad leg. Aquil. seruato moderamine, vt ibidem dicitur, inculpatæ tutelæ: neque hîc interest cuius sit qualitatis, aut dignitatis Ecclesiasticæ, qui repellitur, & læditur defensione. Sicque de summo quoque Pontifice lædente explicat Magister Ioannes Gerson parte prima operum, tractatu de amobilitate Papæ in Ecclesia, consideratione 10. explicans quod dicitur Psalm. 104. nec sit cuiquam admirationi, inquit, quod dicimus quasi contrariantes illi iussioni, nolite tangere Christos meos. Quo modo etiam vni singulari personæ fas esset in casu violentiæ attentatæ per Papam: verùm contra castitatem suam, vel vitam, vim vi repellere cum appositione inculpatæ tutelæ: & ita licitè stabit, quod tangat Papam violenter, vel in mare deiiciat cur similiter in casu non liceat idem toti Ecclesiæ pro defensione sua, & violentiæ attentatæ cauta reprehensione? hæc ad verbum Gerson. Secundus casus, quando quis fortuitò, & sine præmeditatione clericum lædit, c. 2. de sent. excom. Casus enim fortuiti non imputantur, si absit culpa, c. Ioannes, c. fin. de hom. cum simil. Tertius, dum quis clericum nutrientem comam, & in habitu laicali existentem, ignorans eum esse clericum percutit, c. 4. c. in audientia, 21. c. perpendimus, 23. de sent. excom. Quartus, si quis in clericum, cum vxore, aut matre, aut sorore, aut filia, turpiter agentem manus iniiciat, c. 3 §. fi. de sent. excom. Quintus, quando quispiam manus iniecerit ex mandato superiorum, vel ratione ministerij, prælationis, aut magisterij; aut si socius percussit socium, c. ex tenore, 10. de sent. excom. & c. 1. eod. tit. in sex. Sextus, si quis iocando manus iniecerit, d. c. 1. de sent. excom. in sex. Septimus, si quis clericum, aut monialem, turbantem Ecclesiæ officium, nolentem exire violenter extrahat, non incidit in canonem. c. veniens, de sent. excommun. Octauus, neque pater, qui etiam presbyterum filium percutit correctionis causa incidet in canonem excommunicationis, cùm non faciat iniuriandi animo, Gloss. in c. cùm beatus Apostolus, ad ver. *grauioribus*, 45. dist. c. .. de sent. excom.

k cap. mulieres, 6. §. fin. de sent. excommun.

## CAPVT XI.

*De pœna pecuniaria iniuriarum.*

ÆSTIMATIO iniuriæ fit aliquando in pecunia. [a] Si culpa vel iniuria alicuius damnum datum fuit cuipiam, vel rebus eius, is æstimationem præstare debet, qui dedit. [b] Item si aliis irrogantibus opem tulerit, aut imperitia sua, aut negligentia, ipsi vel animalia eius damnũ dederint: [c] fit autẽ taxatio æstimationis iniuriæ à iudice post iuramentum actoris super æstimatione. [d] Si quis in atrio Ecclesiæ pugnam commiserit, aut homicidium fecerit, quicquid pro emunitate violata emendãdum est, altari Ecclesiæ, cuiuscunque fuerit Ecclesia, solui debet, [e] sicque pecuniaria pœna illi danda, cui ignominia, & iniuria facta est. [f] Et si rixati fuerint homines, & alterum alter lapide, vel pugno percusserit, qui mortuus non fuerit: sed in lecto iacuerit, debet ei operas eius, & impẽsas. [g]

*SCHOLIA.*

a Ex lege duodecim tabularum æstimatio erat iniuriæ, §. pœna, de iniur. apud Iust. Refert verba legis, & æstimationem Gellius, lib. 20. c. 1. *Si iniuria alteri faxit viginti quinque aris pœna sunt. Si membrum rupit, ni cum eo pacit, talio esto.* Ibique & refert causam abolitionis dictæ legis. De eadem idem Gellius lib. 16. c. 10. Antiquata autem lege illa dati fuerunt recuperatores ad aliter æstimandam iniuriam: vt & quanti iniuriam, qui ea effectus est, æstimauerit, vel minoris, iudex condemnet, dicto §. pœna, de iniur. l. constitutionibus, 37. §. fi. eo. tit. ff. Estque arbitraria æstimatio, & non ad l. 12. tabularum verba, & definitionem taxat; sed ex arbitrio iudicis, qui æstimationem facit, non quidem habita ratione ad tempus, quo iudicatur: sed ad tempus, quo facta est iniuria, l. iniuriarum æstimatio, 21. de iniur. ff. facit l. qui autem, §. fi. si quis cautio. ff. l. 1. in fi. si tabulæ testa. exta. Vocãt Pragmatici hodiè hanc æstimationem, mulctam pecuniariam, *amende pecuniaire*; sicut & emenda in iure pro satisfactione iniuriæ accipitur, in c. ex parte, 13. in fin. de verbor. signific. Et per pecuniam fit abolitio iniuriæ, quamuis forsan probrosum sit iudicatũm à Papiniano factum eius, qui non erubuit commodum pecuniarium præponere vindictæ domus suæ. l. miles, §. socer, ad leg. Iul. de adulter.

b c. 2. 3. 4. 5. de iniur. Exod. c. 21. l. si qui foueas, ad leg. Aquil. ff. & toto tit. si quadrupes pauperiem fecisse dicatur.

c c. fin. de iniur. & ibi Gloss. adfert ad singula, similia iura ciuilia, & canonica, l. sed etsi, §. iniuriam, & §. igitur, ad leg. Aquil. ff. l. item Mela, §. si alios, & seq. eod. §. imperita, ad legem Aquil. apud Iustinian.

d c. olim, 7. de iniur. damna, & iniuriæ taxantur arbitrio superioris, vt in c. 2. & ibi Glossa, ad verbum, *damnis*, de officio ordinat. in sext. cap. super eo, quod met. caus. l. si quando, Cod. vnde vi. sicque intelligi, l. si vnus, §. seruus meus, de iniur. ff. notat Rota, decis. 152. *Ad æstimationem iniuriæ*, &c. in nouis. Quia, inquit, æstimatio non potest haberi per probationes legitimas, iudex consideratis omnibus qualitatibus, & circunstantiis, quæ possunt augere, aut minuere huiusmodi æstimationem, suo iudiciali arbitrio taxabit certam æstimationem iniuriæ, seu certam quantitatem: non vt ad eam condemnet; sed vt intra illam, vel in illa, non vltra, pars per suum iuramentum huiusmodi æstimationem declaret. Idipsum repetit dec. 483. *Ad æstimationem*, in nouis. Vbi addit, in hoc non faciendam distinctionem an agatur actione prætoria, an ex lege Cornelia: idque secundum Bartholum ad l. iniuriarum æstimatio. de iniur. in ff. qui illud tuetur contra sententiam Glossæ eius, quam reprehendit: nisi pars læsa possit probare maiorem taxationem probationibus.

e In ca. 7. si quis in atrio, 17. q. 4. ex Concilio Triburensi, in ca. 1. de pœn. ff.

f can. si quis rapuerit, 17. quæst. 1. can. si quis dator, 1. quæst. 3. cap. de hoc, de simonia.

g c. 1. de iniur. Exod. c. 21. operæ hîc, quæ restituẽdæ erunt, sunt ea, quæ læsus potuit lucrari, & non est lucratus ob percussionis, vel iniuriæ impedimentum, & causam: lucrum cessans, & damnum emergens, quanti sua interest non esse iniuriatum: item & impensæ in medicos pro medela. Idipsum probatur in l. ff. de his, qui deiecer. ff. l. ex hac, si quadrupes pauperiem fecisse dicatur. l. qua actione, ad leg. Aquil. ff.

## CAPVT XII.

*Quomodo, & quando finiatur, vel aboleatur iniuriarum actio.*

ABOLETVR actionũ iniuria, satisfactione, [a] iuramento delato reo neganti, [b] pacto: [c] seu transactione, [d] remissione expressa, [e] & dissimulatione, [f] tempore, non agendo intra annũ: [g] morte; neque enim trãsit ad hæredes, nisi post litẽ contestatam,

testatam, [h] neque abolita resuscitari debet. [i] Ecclesia verò pro his, quis furtis publicis sunt implicati, verbo intercedit; non autem eos defendit. [k]

*SCHOLIA.*

a Vt paulò antè diximus in pœnis, & tractatur in can.29.si illic,23.q.4. Satisfactio pœnitentiæ, est peccatorum causas excidere, nec earum suggestionibus aditum indulgere, vt ait D. Augustinus lib. de Dogmatibus Ecclesiasticis, c.54. relatus in ca. satisfactio, 3. de consecratione, distinctione 3. Et satisfacere alicui dicimus, cùm eius desiderium implemus. l.1. qui satisdare cogant lib.2.ff.tit. 8. l. stipulationum aliæ, 5. §. satis. de verborũ obligatio. Satisfactio enim pro solutione habetur: quia dissoluit obligationem, l. item liberatur. 6. §.1. quib. mod. pig. vel hypo. sol. lib.20.ff. tit.6. & solutione eius, quod debetur, tollitur omnis obligatio, §.1. quib. mod. tollit. oblig. l. solutione, l. solutum, de solutio. ff. Et qui satisfactionem accepit, iniuriam suam remisit, vt ad eam repetendam non possit admitti, l. sed si vnus, 17. §. si ante iudicem, de iniur. & quando ante rem iudicatam is, cum quo actum est, satisfacit actori, officio iudicis conuenit eum absoluere; licèt in ea causa esset, vt iudicij accepti tempore deberet damnari, §. si. de perpetuis & temporalib. actio.

b l. lex Cornelia, 5. §. hac lege, & l. non solùm, 11. §.1. de iniur. ff. Quacunque enim actione quis conueniatur, si iurauerit, proficiet ei iusiurandũ, siue in personam, siue in rem, siue in factum, siue pœnali actione, vel quávis alia agetur: siue de interdicto l.3. §.1. & l. iusiurandum, quod ad pecunias, 34. de iureiuran. lib.12. ff. tit.2. Et hæc expeditior via, & vtilior reo, iuramentum: nam iurando, iuramento delato, se non iniuriandi animo fecisse, vel dixisse, non erit actione infami notatus, cùm nec iurando videatur innocentiam suam approbasse, l. furti, §. sed etsi, de his, qui not. infam.

c dicta l. non solùm, 11. §.1. de iniur. ff. Imò nuda voluntate remissa iniuria repeti non potest; sed extinguitur non minùs, quàm si tempore abolita fuisset, l. sed si vnius, 17. §. si ante iudicem, & in l. si tibi decem, §. quædam actiones, de pact. li.2. ff. ti.14. *Quædam* (inquit) *actiones per pactum ipso iure tolluntur: vt iniuriarum, item furti.* Permisit & lex 12. tabularum pro iniuriis pacisci apud Gellium, lib.20. c.1. nisi pactum contineret impietatem, quo casu etiam remittendum esset, & iusiurandũ ei impositum; remanente concordia, quale illud, in c. Quintauallis, 23. de iureiuran. lib.2. tit.20. eius, qui pactus erat pro offensa à filiabus data, vt si quando filij, aut vxor aliquod factum, vel verbum contumeliosum mulierib. iniuriam ante passis in posterum obiicerent, is filios, & filias exhæredaret, & à se propriam amoueret vxorem.

d can. si illic, 23. quæst.4. l. non solùm, §.1. de iniur. non enim minorem anthoritatem habet transactio, quàm res iudicata, l. non minorem, C. de transact. & transigere licet in criminibus priuatis, l. transigere, C. de transact. Intelligimus autem sine infamia de his transigi posse, si quis prætoris iussu, lite pendente, pecunia data, de his pactus est, l. si furti, 6. §. pactúsque, de his, qui notantur infamia. ff.

e Remittere iniuriam maximè conuenit Christianis, can. fin. de pœnit. dist.5. & tota 23. q.1. & ca. qui secundum, 23. q.4. ca. non est nostrum, 23. q.5. Quia Christianum non est quemquem odio prosequi, ca. cùm in lege, 23. q.4. ca. inter verba, 11. q.3. & docuit ita Dominus, D. Matthæi, c.5. verùm sine satisfactione remittere actionem iniuriarum nemo compellitur, can. si illic; 23. qu.4. dicunt & vulgò, omisso odio, seu rancore, benè facere, qui agit actione iniuriarum, & eum, qui emendat, per id, quod tractatur tota 23. q.5. Inter species singularis eleemosynæ spiritualis, est remittere iniuriam, & condonare his, qui nos offenderint, ca. & qui emendat verbere, 11. & ca. tria sunt, 12. & seq. 45. distinct. maximè in clericis, quibus magis conuenit non esse vltores propriæ iniuriæ, ca. seditionarios, 46. dist. Vide quæ tractaui ex professo, lib.38. Syntagm. c.1. an iniuria sit vindicanda, & in sequentibus, de iniuriis. Vide etiam quod nostras, & nostrorum patienter tollerare debeamus iniurias exemplo Sanctorum, per totam 23. q.1. & ca. qui secundum, 23. quæst.4. ca. non est nostrum, 23. q.5. Sed & nolens pro iniuria satisfactionem accipere, inedia puniendus iusta, in ca. si quis contristatus, 90. dist. quamquam quis de rigore iuris non teneatur iniuria affectus, superbo indulgere, priusquàm humilietur: in ca. si illic, 23. q.4. Verùm ad perfectionem virtutis pertinet, & superborum etiam cótemnere iniurias, vt ipsi proprio scelere seipsos condemnent, & iniuriarum laudare de patientia cogantur, & contempti in sua maledicentia pro furiosis, & mente captis se haberi cognoscant, à quibus non repetatur iniuria. Sed & Ethnici præstantiores habiti, contempserunt iniurias, & inuidiam inimicorum, nec retaliare eas voluerunt: multò magis, & perfecti Christiani, qui & condonare se profitentur; dum petunt sibi à Deo condonari. Vide & multa rara de Ethnicis, & Christianis exempla apud nos, lib.39. Syntaxeωn artis mirabilis, cap.27. & lib.40. c.22. Dehinc; iustus patienter portans iniurias, cœlestem nanciscitur coronam, ca. etsi, ca. qui iustus, 11. q.3. Vide & D. Paul. ad Coloss. c.3. ibi: *per patientiam supportantes inuicem, &c.*

f Iniuriarum, inquit Vlpia. actio, ex bono, & æquo est, & dissimulatione aboletur. Si quis enim iniuriam dereliquerit; hoc est, si statim vbi passus est, ad animum non reuocauerit, posteà ex pœnitentia remissam iniuriam non poterit recolere, l. non solùm, 11. §.1. de iniur. §. fi. eod. titu. apud Iustin. Filiifamilias tamen, qui iniuriam passus est, dissimulatio non oberit patri, qui de iniuria eius voluerit agere: sed patris dissimulatio faciet ne filius agere possit, l. vsque adeò, de iniur. ff. nisi patris persona vilis, abiectáque fuerit: filij verò honesta; quia non debet pater vilissimus, filij sui contumeliam ad suam vtilitatem metiri, l. sed si vnius, §. filiofamilias, de iniur. ff. Cæterùm dissimulatione, vel alio modo remissa iniuria non censetur damnum datum remissum, quod & lege Aquilia repeti potest, damnúmque datum ideò debet restitui, l. dominum, 8. de iniuriis. Codice.

g In l. si non conuicij. 5. de iniur. C. de anno igitur, pro quo dixit Vlpian. in l. sed si vnius, 17. §. si ante iudicem, eo ff. tempore aboleri iniuriam. Ratio autẽ cur annalis sit actio hæc, mihi esse videtur; quòd ex remedio prætoris pendeat, intro ducto in locũ pœnæ sublatæ, quę dabatur olim ex l. 12. tabularum: §. pœna de iniur. apud Iustinia. & prætoriæ actiones annales sunt §.1. de perpetuis, & tempora. actio. apud Iusti. Existimauit tamen Zazius ad l. cùm lex. de legib. ff. scriptas, & pictas iniurias perpetuas esse, neque earum actionem anno excludi. Martinus quoque, vt ait Glo. ad l. si non conuicij, de iniur. C. tradit iniuriarum actionem eam tantum esse annalem, quæ de æstimatione talionis, si os, vel membrum ruptum esset, inducta fuit per prætorem, dict. §. pœna autem, de iniur. non autem eam, quę ex l. Cornelia introducta erat, quę ob eam rem competit, quòd se pulsatum, verberatúmque quis dicat, vel domum suam vi introitã. §. sed & lex Cornelia, de iniur. l. lex Cornelia, eo. tit. ff. Alij dicunt, & hanc quoque anno aboleri, quæ receptior esse debet inter Christianos; cùm de vindicta reposcenda agitur tantum; quia & vltra promptiores esse debemus ad liberandũ, quàm ad obligandum, l. Arrianus, de actio. ff. potissimum in odiosis, & pœnalibus: & sic etiam actionem iniuriarum, siue ciuilem legis Corneliæ, siue prætoriam anno tolli resoluit Rota decis.240. *pro iniuriis, &c.* in nouis. Constat etiam conuicij iniuriam anno aboleri, d. l. si non conuicij, C. de iniur. estque ibi annus continuus. Tamen si metus intercedat, qui reclamare ab iniuria prohibeat, vtilis erit, vt ibi notat Glo. ex l. si cum exceptione, §.1. quod met. caus. in ff.

in ff. notat

Digitized by Google

in ff.notat & Gloss.ad ca.si illic, ad verbum, *renduo*, 23. qu.4. Incipiet autem annus in vtrisque à tempore sententiæ,l. omnes pœnales, de actio. ff. l. pœnalia, & l. omnes actiones, de regul.iur.ff.l.annus, de calumniat.ff.c.quia diuersitatem, de concess.præb. At Guillelmus de Cuneo ad l.exceptione, §.satis clementer tradit, secundum aliquos annum etiam currere contra ignorantem: pro quo facit l.item apud Labeonem, §.conuicium, de iniur.ff. vbi postquàm dictum fuit, conuicium, & iniuriam fieri posse ignoranti, & absenti, additur per lapsum anni tolli actionem iniuriarum, & sic etiam disputat Rota decis.240.*pro iniuriis*, &c.in nouis.

h Iniuriarum actio neque hæredi, neque in hæredem datur, nisi lite contestata, l.iniuriarum 13.de iniur.ff. explicat de iniuriis, quæ ex cõuicio nascuntur, Vlp.in l.item apud Labeonem, 15.§.iniuriarum; eo.ti. *Iniuriarum* (inquit) *actio, quæ ex conuicio nascitur, in heredes non est reddenda: sed neque heredi.* non enim in bonis est ante litem contestatam: ideò non transfertur, l.iniuriarum actio, 28. eod. titu. atque dictum cum ratione refert Mœcianus Iurisconsult. in l.pœnales actiones, 32. ad leg. Falcid. ff. libro 35. titulo secundo, & in l.1.de priuatis, delict. lib 47.ff.tit.1. Vbi tamen notandum, executionem quorundam delictorum ad hæredes peruenire posse, & ita hæredem habere actionem legis Aquiliæ pro damno: scilicet resarciendo: iniuriatum non habere: vt l. 23. §. 8. & l. 36. §. 1. ad leg. Aquil. Conueniuntur & ante litem contestatam hæredes iniuriam dantis, & delinquentis, in quantum ad eos peruenerit, ne alieno scelere ditentur: post litem autem contestatam mortuis reis, in solidum, l. vnica, ex delictis defuncto. in quantum hæredes teneant. lib. 4. C. tit. 17. §. non autem de perpetuis, & tempor. actio. l. constitutionibus, 33. l. sciendum, 58. de actio. ff.

i ca.si illic, 23.q.4. exemplo, inquit, diuinæ clementiæ, quæ dimissa semel peccata in vltionem redire non patitur, ca. diuina, de pœnitent. dist.4. c. de his criminibus, de accusa. ca.prohibentur. 2.quæst.1 facit §.fi.de iniur.l. non solùm, 11.eod.ti.ff. & qui iurauit se non accusaturum non potest accusare, cap. veniens, de accusatio. Estque generalis regula, actionem semel in perpetuum extinctam non posse reuiuiscere, l. qui res, 98.§. aream, de solut. ff.l. 27.§.2. de pact.ff.l.10.§.9. in fine, de in rem verso, cum simil.

k ca.hi, qui, 14.q.6.ca. reos, 23.q.5. ideo personæ Ecclesiasticæ non debent temerè ab executoribus iustitiæ eripere reos: sed si malè eos iudicatos existiment, possunt pro eis appellare, aut intercedere, l.addictos, C. de episcop. audient. facit quod notat Archidiaco. in ca.cùm homo, 23. quæst.5.

# DE FVRTIS,[a] ET RAPTORIBVS.[b]

## *TITVLVS DECIMVS.*

a De furtis agitur lib.5. Decretalium tit.18. in Decreto pluribus in locis: vt in ca.pro maiori parte, 14.q.5.ca.fi.14.q.6. & alibi: & in ff.lib.47.tit.2. & lib.6.C. Iustinianei, tit.2. & lib.4. Institutio.iuris ciuil.tit.1. lib.15. eclogæ Basilicorum titu.2. & lib.6.tit.5. De speciebus furtorum titulo, nautæ, caupones, stabularij, vt recepta restituant. lib.4.ff.tit.9. Si familia furtum fecisse dicatur, lib.47.tit.6. arborum furtim cæsarum. lib.eod.47.ff.tit.7. & de Abigeis, tit.14. vt & C.lib.9.tit.37. De furibus balnearíis lib.47.ff.tit.17. & seq. De effractoribus, & expilatoribus, & ad legem Iuliam peculatus, lib.48.ff.titul.13. & lib.9.C.tit.28. & nos lib.37. Syntagma.iur.per totum.

b De raptoribus, incendiariis, & violatoribus Ecclesiarum agitur lib.5. Decretalium, tit.17.ca.quicumque, 12.q.2.ca.de viro nefando, eodem, & alibi apud Gratianum. De crimine raptus tractatur tota 36.q.1.tit.ad legem Fabiam de Plagiar.lib. 48.ff.tit.15. & lib.9.C.tit.20. De vi bonorum raptorum lib.47.ff.tit.8. & lib.9.tit.33. & 4.Institutio.tit.2.lib.60. eclogæ Basilicorum, tit.17. De raptu virginum, & raptoribus lib.9.C.tit.13. Nouella Iustinia. 143. Leonis 35. & apud nos lib.38. Syntagmat. iuris, titul. 8.

### CAPVT PRIMVM.

*Furtum quid.*

FVRTVM, est contractio rei alienæ, vel vsus ipsius, inuito domino,[a] fraudulenta,[b] lucri faciendi causa.[c] Pro furto reputatur omnis alienæ rei alienatio:[d] vel vsurpatio vi, & rapina.[e] Habitus & pro fure Episcopus, bonorum Ecclesiæ dilapidator:[f] & qui non est legitimè adepus, vel ingressus beneficium Ecclesiasticum,[g] & qui percipit fructus beneficij, & non curatores sibi commissos.[h]

*SCHOLIA.*

a c.dudum Ecclesia, 54. de electio.can. non furem, 7.qu.1.§. furtum autem, de obligat. quæ ex delicto nasc. apud Iustinia.l.1.§.furtum, de furt.ff. Gellius li.11. c.fi. Contrectatio rem esse mobilem, de qua furtum fiat, innuit, quæ tractabilis; vtque non sit propriè rei immobilis: vnde & fur, παρὰ τὸ φέρειν, à ferendo: omitto reliquas etymologias, de quibus aliàs diximus lib.37. Syntagmatis c.1. vbi explicamus etiam finitionem. Sic furtum rei immobilis non fieri quoque dicitur in l. verum est, 29. de fur.ff.§. quod autem, de vsucap. Inuito domino fieri dicitur contrectatio in furto; nam si eo volente fiat, vel si quis putaret domino non inuito se possidere cum iusta causa, non aliter, furtum non dicitur facere, l.si is, qui rem, de fur.ff. in dubio autem, inuitus præsumitur dominus, l.qui vas, §.vetare, de fur.ff. etiamsi videns rem suam auferri non contradicat, ratione metus, pudoris, vel verecundiæ, l. pen.eod.tit.ff.si tamen potuerit contradicere, & noluerit, videtur consensisse, ca.3. error, cui non resistitur, 83.dist.

b In fraudem facere videtur, qui non facit quod debuit facere, l.in fraudem, 4. quæ in fraudem creditor. lib.48. ff.titul.2.

c Fraudulosa contrectatio facit furtum differre ab aliis detentionibus rerum alienarum, in quibus interuertendi domini mens non est, vt ait Aristotel.1. Rhetor. atque ita potest qui res alterius contrectare sine furto, vt in l.falsus, 43. de furt.ff.

d ca.pœnale, 14.quæst.5.

e vt in præcepto, non furtum facies, ca.meretrices, 11. circa finem, 12.quæst.4.

f ca.final. 10.quæst.2.

g ca. relatum, de iure patro.

h ca.12. tres personas, 23.quæst.4.

### CAPVT II.

1 *Distinctio furtorum, manifestum, & non.*
2 *Rapina, plagium, seductio virginum.*
3 *Inuasio, intrusio.*
4 *Sacrilegium.*
5 *Peculatus.*
6 *Abigeatus.* 7 *Vsura.*

FVRTO

Digitized by Google

1 FVRTORVM duo sunt genera; manifestum & non manifestum; [a] fur manifestus est, qui sine alia probatione nequit crimen infitiari: [b] non manifestus contrà. [c]

2 Raptor inter fures manifestos est, vi rapiens, dolo malo, & coactis hominibus. [d] Rapina vim,& depraedationes continet. [e] Et latrocinia terrestria, & maritima eorum, qui Christianos pro negotiatione,aut alias ob causas nauigio vectos, vel naufragos, rebus suis spoliare praesumunt: [f] potest & raptor personarum, qui & plagiarius,contineri: [g] & qui verbis puellam seducit,eam quoque rapuisse dicitur. [h]

3 Inuasio quoque rerum immobilium, idem erit,quod rapina in mobilibus, [i] & intrusio in beneficiis. [k]

4 Species & furti sacrilegium, [l] quod est sacrae rei,vel non sacrae ex sacris locis subtractio: [m] committitur & sacrilegium, si quis infregerit Ecclesiam,vel quippiam circa eam intra triginta passus diripiendo, vel inde auferendo: & qui iniuriam, vel ablationem rerum intulerit clericis arma non ferentibus, vel monachis, siue Deo deuotis, aliisque Ecclesiasticis personis:sicut qui aufert sacrum de sacro,aut sacrum de non sacro, vel non sacrum de sacro. [n]

5 Item inter furta est peculatus; nempè furtum pecuniae publicae:de principis,aut populi aerario. [o]

6 Est & abigeatus furti species, cùm quis data opera dispergit gregem,& inde furatur. [p]

7 Sũt & inter furta,& rapinas,vsurę prohibitae. [q]

*SCHOLIA.*

a in §.furtorum,de furtis,apud Iustin.l.2.eo.tit.ff.

b fur manifestus dicitur, vel qui cùm furatur in ipso furto,vel in loco,vbi furtum fit, antequàm egrediatur, aut qui postquàm egressus loco, vbi furtum fecit,cum furto, antequàm illud intulerit, quò destinauerat deferre, deprehenditur. Neque interest num fuerit deprehensus à domino rei,vel à vicino, vel alio transeunte, d. §. furtorum,l.3.4.5.6.de furt.ff.l.si quis in seruitute,70.eo.tit. Manifestum dicitur, quod nulla tergiuersatione celari potest,c.cum olim,24.de verb.sign.& ideò nulla alia probatione indiget,c. de manifesta. 2. quaest.1. Oportet autem in probatione deprehensum eum re, docere in dubio, eum contrectasse, & detulisse animo furandi,l.quamuis, 6.de furt.ff.

c quod non est manifestum,& probatione indiget.d.§.furtorum,& l.nec manifestum,8.l.vulgaris, 21.l.is,qui opem, 34.l.si quis ex domo,54.de furt.ff.

d l.2.vi bono.raptor.ff.lib.47.tit.8. ca. 2. de raptor. siue deprehendatur in rapina,siue non,§.1. de vi bonorum rapt. apud Iustin.lib.4.tit.2. dictus improbior fur, dicta l. 2. §. caeterùm,vi bon.rapt.ff.Sed & furari rapere est, l. si quis ex domo, de fur. ff. & raptor omnimodo furtum facit, ideò manifestus fur existimandus est, & furti actione tenebitur,l.si vendidero,§.cùm raptor,de fur.ff.

e c.1.de raptorib.li.5.tit.17.

f c.3.de raptorib.

g siue rapiant mulieres,siue pueros,vt his abutantur,vel de illis negotientur,c.in Archiepiscopatu,de rapt.c.1.de fur. Rapit,qui scindit,frangitve vi adhibita,vel eo animo, vt si prohibeatur,vim adhibeat,l.4.§.solùm,de incẽd.rui.& naufrag. vt capere est vi de manibus auferre, l.4.ne quis eum, qui in ius vocat.est, vi eximat.ff.

h cap.si.36.q 1.persuadere enim plus est,quàm compellere, aut cogere sibi parere,l.1.§.persuadere, de seruo corrupt. ff.li.12.tit.3.vide l.vnicam,de rapt.virgi. Co. vbi & raptus dicitur fieri & volentis,& consentientis virginis; verùm poena huius raptus conuenientiùs tractatur cum stupro, & adulterio,aut cum plagio.

i §.quod non solùm,vi bonorum rapt.apud Iusti.

k c.eum,qui.de praeb.in sext.& qui per vim, vel illegitimo alio modo beneficia,vel officia vsurpant.

l sacrilegium separatur ex loco,vnde furtum fit, & ex re à furto,l.aut facta,16.§.locus,de poenis,ff.l.sacrilegi,9.§.1.ad leg.Iul.pecul.

m l.45.& d.l.sacrilegi,9.ad leg.Iul.pecul.ff.

n c.21.quisquis,17.q.4.& sic corrigitur l. diuus, ad leg. Iul. pecul.dum dicebat, non sacrum de sacro sublatum non esse sacrilegium.

o l.1.2.4.ad leg.pecul. Peculatus definitur,furtum de re publica,& in c.3.quid ergo,23.q.4.

p l.1.§.1.& l.2.de abigeis,li.47.ff.tit.14.

q c.si quis vsurã,14.q.4.de quibus nos diximus suprà li.3.ti.5.

## CAPVT III.

*Quarum rerum furtum fieri dicatur.*

FVRTVM fit rei alienae,non propriae, [a] si quis sciens rem alienam alienauerit: [b] vel sciens à non domino acceperit: [c] si simulans se dominum rem alienam accipiat: [d] si indebitum sciens accipiat. [e] Et in re modica perinde,ac magna furtum fieri dicitur: maximè si voluntas adsit maiora furandi,si inuenta fuissent: [f] fit & vsus rerum furtũ, si alienum quispiam in suos vsus conuertat: [g] si re deposita quis vtatur, [h] vel pignore: [i] si fullo, vel sarcinator vestimentis poliendis, vel sarcinandis datis vtatur: [k] si fructuarius celandae proprietatis causa quid faciat: [l] si colonus post tempus conductionis fructus susceperit: [m] quíve re commodata ad alium vsum, vel modum, quàm commodata fuerit,inuito domino vtitur: [n] vel commodatam alteri commodauerit sine voluntate domini: [o] si suscipiẽs peccatum alteri deferendam, sibi retinuerit: [p] si quid etiam deperditum,domino requirenti non restituatur furtum fit. [q]

*SCHOLIA.*

a in d.§.furtum autem,de oblig.quae ex del.nasc.l.falsus,43. §.qui alienum quid,de furtis,ff.neque, [illegible], nemo quae sunt sua,furatur:vt ait Arist.5.Ethic.

b l.alienum,6.& l.si seruum,16.de fur.C.

c l.ancillae, 12.de fur.l.seruus,36.de condict.indebit.ff.

d l.si rem,45.§.1.& l.si quis,53.§.si fugitiuum,de furt.ff.

e l.quoniam,18.de condict.furtiua,l.cùm quis,38.§. si debitorem,de solutio.l.vulgaris,21. §. si is, qui,l. falsus, 44.l. si quis,53.§.apud Labeonem,de furt.ff.

f inspicitur enim magis voluntas furandi, quàm res, ca. si. 14. quaest. 6. & ita pro modica re agitur actione furti.§. gallinarum,de rerum diuis.apud Insti.

g l.si pignore,§.1.de furt.ff.

h l.si modò signatũ depositũ sit, & inuito domino, vel inscio depositari⁹ vtatur,l.si sacculũ,29.depositi.ff.d.l.si pig.

i dicta l.si pignore,& §.furtum autem,de obligatio.quae ex delict.nascuntur.

k l.fullo,84.de furt.ff.

l l.inter omnes,74.§.si seruus,de furt.

m l.infitiando,69.§.fin.eod. ff.

n l.qui re commodata,78.de fur. ff. §. planè.de obli.quae ex delict. nascunt. vt si quis equo in longius iter, quàm

datus fuerit, vtatur, l. qui iumenta, 40. de fur. ff. exemplum iudicij huius apud Vale. Max. lib. 8. c. 2. Gellium li. 7. ca. 15.

o d. l. si pignore. §. 1. de furt. ff.

p l. si is, C. de furt.

q ca. 6. si quid inuenisti, 14. quæst. 5. l. si falsus, 48. §. qui alienum quid, de furt. ff. sic fur inueniens, & retinens: nisi tollat inuentum animo restituendi: vel proclamatione facta non inueniat dominum, cui restituat, vt ibidem dicitur: vel si inuentum pro derelicto habitum fuit, deperditum, vel abiectum; quia furtum non fit eius rei, cuius non est dominus, cui fiat: sicque occupantis efficitur, l. 1. pro derelicto. ff. l. qui leuandæ, ad legem Rhod. de iact. ff. l. 1. §. Scæuola, si quis testamento liber esse iussus ierit. lib. 47. ff. tit. 4. vide quæ de rerum deperditarum inuentione, & restitutione diximus li. 20. Syntagm. iur. c. 5.

## CAPVT IIII.

*Qui furtum facere dicantur, vel non.*

FVRTVM nõ dicuntur facere filijfamilias patri, serui dominis, ad hoc vt cum illis furti agi possit: quia non datur in eos actio: cæterùm qui eis consilium, opémve dant, quíve furta eorum receptant, furti tenetur. [a] Furtum faciunt, qui beneficium Ecclesiasticum sine legitima institutione occupant, & non intrant per ostium: [b] quíque beneficia, quæ per adeptionem aliorum vacant, retinent. [c] Infra infantiam à pueris furtum fieri non potest: supra verò posse, ex animo eorum dici, & in illis castigari.: sed leuiùs quàm in adultis, & maioribus. [d]

*SCHOLIA.*

a l. eos, C. de furt. l. serui, & filij, eo. in ff. §. hi, qui, de obligat. quæ ex delict. nascunt.

b c. non furem, 7. q. 1. c. tres personas, 13. q. 4. c. ordinationes, 1. q. 1. c. relatum, 21. de iure patr. li. 3. tit. 38.

c c. dudum Ecclesia, 54. de elect.

d c. 1. de delictis puero. lib. 5. tit. 33.

## CAPVT V.

*Consideranda in furto.*

DVOBVS maximè præcipuis concluditur furti speculatio, nempè considerata re subtracta, & voluntate: seu animo furandi. Siquidem si alterum sine altero sit, non fit furtum pœnis forensibus obnoxium: [a] ita in re minima, perinde ac magna, furtum fit, dum animo furandi contrectatur. [b] Consideranda & in furti pœnis [c] quæ in aliis criminibus castigandis, & puniendis animaduerti mandatur, vt quantitas, [d] qualitas delicti, [e] ætas, [f] scientia, [g] sextus, [h] conditio delinquentis, [i] locus, [k] tempus, [l] quibus delictum committitur: habetur & ratio nũ semel, aut pluries quis furtũ fecerit. [m]

*SCHOLIA.*

a Sola enim cogitatio furandi, si ad actum non peruenerit, non punitur in foro contentioso, l. 1. §. 1. l. inficiando depositum, 67. l. si quis vxori, 52. §. neque verò, de furt. ff. vbi neque verbo, neque scriptura quispiam furtum facit. Hoc enim, inquit, lex, iure vtimur, vt furtum sine contrectatione non fiat: quare & opem ferre, & consilium dare tunc nocet, cùm secuta est contrectatio: adde l. 3. §. si rem, de acquir. possess. Cogitationis etiam delinquendi in hoc foro contentioso generaliter nulla pœna, l. cogitationis, de pœn. ff. nec voluntates nudæ, & inanes legibus, aut pœnis sunt obnoxiæ, vt ait Aul. Gellius lib. 7. ca. 2. nisi voluntas ad tentandum effectum, & actum quemdam exteriorem voluntatem firmatam declarantem peruenerit in grauioribus delictis, vt in l. si quis non dicam rapere, de Episcop. & cleric. C. in l. vnica, si quacunque præditus potestate, vel ad eum pertinentes ad subditorum iurisdictioni suæ aspirare tentauerit nuptias. lib. 5. C. tit. 7. Quamquam in foro pœnitentiali, & quod pertinet ad Deum, qui mentis occulta cognoscit, qui in ea voluntate est, vt si daretur ei occasio furandi, furaretur, fur verè est; ita intelligenda, l. fugitiuus est, 225. de verb. sign. & ita etiam expressè declaratur in c. si propterea, 19. de pœnit. dist. 1. Ex diuo Augustino, lib. 50. homiliarum, homil. 28. & Theodoretus Balsamus in c. 4. Neocæsarianæ synodi, quatuor peccatorum gradus tradit: postremum consummatam voluntatem, & deliberatam facit.

b ca. fur autem, & ca. fina. 14. qu. fin. & sic vt antè dixi pro minima re agi furti potest, §. gallinarum, de rer. diuis. quamuis de dolo actio subsidiaria non detur pro re minima, l. idem, de dolo. Pœna tamen furti crescit, vel minuitur pro modo quantitatis, & qualitatis rei furatæ, pro modo furandi, & consuetudine furandi, vel pro geminatione furtorum.

c Commendantur in iudicio hæ circunstantiæ in c. sicut dignum, 6. de homic. c. fi. 11. l. aut facta, 16. de pœn. ff.

d In quantitate plus est furari mille aureos, quàm obolum, plus furari homines, quàm iumenta: vt plus gregem, quàm vnam ouem.

e In qualitate venit considerandum, num manifestum, vel non manifestum furtum sit, quorum diuersę pœna, §. fi. de oblig. quæ ex del. nasc. an plagium sit, an abigeatus, an rei sacræ, &c. an famis causa, an aliter, c. 2. de furt. an propter inopiam, ca. fraternitatis, 12. q. 2. Ita fauore paupertatis si quis in extrema necessitate famis constitutus comestibilia surripuerit: vel nuditatis necessitate, vestiméta à furti pœna tam in foro poli, quàm fori excusabitur: dummodò sibi sufficientem non excesserit quantitatem: vt in dictis iuribus, & ca. discipulos, de consecrat. dist. 5. & ca. si. 25. q. 1. c. si quis, de furt. Archidia. ad ca. pœnale, 14. q. 5. quia tempore necessitatis omnia debent esse communia, ca. sicut hi, 47. dist. Gloss. fin. ad c. sæpè, de restitut. spolia. Tractat de his fusè, & quando paupertas non excuset omnino à pœna furti, vel nullomodo, Cornelius Beuincassius, libr. de priuilegiis paupertatis, in 9. speciali, nu. 20. & seq. an cum armis, an sine illis, vt plus & puniantur latrones, obsides itinerum, grassatores, qui furca digni, l. capitalium, §. famosos, de pœn. ff. Item effractores, qui fures grauiores, & expilatores, grauiùs puniantur, l. 1. §. 1. de effractorib. & expila. lib. 47. ff. tit. 18. si sint fures directarij, aut saccularij, aut simplices, in l. saccularij. 7. de extraordi. crim. li. 47. ff. tit. 11.

f Consideratur ætas in l. impuberem, 27. de furt. ff. c. illud relatum peræquè, 15. q. 1. quamuis enim minores non iuuentur omnino in delictis, l. 1. & 2. si aduersus delictum, C. l. auxilium, §. in delictis, de minorib. 25. an tamen in leniendа pœna consideratur ætas, & animus minorum, & delictum, c. 1. & 2. de delictis puero. l. 1. §. impuberes, C. de falsa moneta, l. 1. §. impubes, & §. impuberi, ad Senatusconsul. Syllania. li. 29. ff. tit. 5.

g an putauerit se contrectare non inuito domino, aut contrà eo inscio; an qui contrectat, fuerit mentis compos, an non: vt in ca. iudices, 3. q. 9.

h distinctio sexus etiam pœnas mutat, cap. indignantur 32. quæst. 6.

i num in dignitate, vel non, l. Pædius, de incendio, ruina, & naufra. ff. l. 1. §. 1. de effract. l. aut facta, de pœnis, ff. num miles, aut paganus fur, l. fi. de furib. balneariis, li. 47. tit. 17.

k num ex loco sacro furtum fiat, vel ex ędicula incustodita,

l. facule

Digitized by Google

l.sacrilegus,ad leg.Iuliam,pecul.ff.& sic distinguitur furtum à sacrilegio in d.l.aut facta,de pœnis,ff.

l num noctu,vel interdiu furtum fiat,l.si pignore,54.§.furem,de furt.ff. l. & 2.de furib. balnear. ff. an tempore famis;& pro quibus rebus,c.2.de furt.& sic de simlib.

m quando enim interdum parcitur alicui pro primo delicto,si reciderit in crimen,grauiùs punitur,l. capitalium, §.solet,de pœn.ff l.si cui,§.repititum,de accusatio.ff.l.3. C. de Episcopa.audien.ca.qui recidit,14.& can. 1. de pœniten.distin.4. videtur enim esse incorrigibilis, qui sæpiùs crimen admittit,ex d.l.3.de Episcop audien.c.at si clerici, de iudic.& vix parcitur relapso hæretico,c. vt commissi, de hæreticis.in sext.Oseruandæ itaque erunt consuetudines,quæ primum furtum leuiùs,alia grauiùs puniunt.

## CAPVT VI.

*De quibusdam,quibus subtractio furtum non facit.*

QVI re communi vtuntur, non censentur furtum sociis facere in sua parte: [a] tamen in parte socij fieri potest. [b] Neque vxor marito, vel maritus vxori constante matrimonio amouens, furtum facit,vt agatur ideò actione famosa:tamen actione rerum amotarum agi poterit. [c] Diximus & suprà,filium patri; seruum domino furtum non facere propriè,quod ad actionem pertinet. [d]

*SCHOLIA.*

a Quia re sua vti debetur, l. meritò, pro socio. ff.& quod commune pro indiuiso est,meum est, l.2. de seruis. cum simlib.

b l.rei communis,45.de fur.ff.l.si socius,46.pro soc.ff.

c l.2.rerum amota.lib.5. Co.tit.25.l.1.2.l.rerum amotarum, 25.& ibi tit. eod.titul.lib.25. ff. tit. 2. Si autem hæc subtractio fiat soluto matrimonio, potest agi actione furti,l. 3.eo.tit.ff.

d suprà c.4.

## CAPVT VII.

*De pœnis furtum ciuilibus.*

FVRTI pœna interdum est pecuniaria cum exactione [a] dupli, & quadrupli, quæ pertinet tantùm ad eius pœnæ persecutionem. [b] Nam aliunde ipsius rei persecutionem dominus nanciscitur, [c] quam aut vindicando, [d] aut condicendo [e] potest auferre: sed rei vindicatio quidem aduersus possessorem est,siue fur possidet,siue alius quilibet:condictio autem aduersus furem ipsum, hæredémve eius,licèt rem non possideat,competit [f] Habet & actionem ad exhibendum: [g] verùm non dimittitur peccatum furti, nisi restituatur ablatum. [h] Quo sponte restituto,is, qui restituit,si non est aliunde nota aliqua, vel infamia respersus,& si alioquin sit idoneus, ad sacros ordines promoueri potest: [i] qui cum fure patitur, etiam reus furti est: [k] reus quoque ille furti, qui furti conscius quærente possessore, illud non indicat, [l] excepto presbytero, cui fur confessus est, qui non cogitur reuelare, [m] nec debet, nec potest impunè. [n] Raptores, quos leges sæculi interficiunt, Ecclesia misericordia præeunte, sub infamiæ nota ad pœnitentiam recipit.

*SCHOLIA.*

a ca.fraternitatis,12.q.2.c.in Archiepiscopatu, 4.de raptori. l.quicunque de seruis fugitiuis, §. sunt autem, de noxalib. actio. apud Iustinia. & conuersa fuit pœna legis 12. tabularum. quæ fures manifestos liberos verberari iubebat,& addici ei,cui furtum fecissent, vt ait Gellius libr. 11.c.8.in pœnam quadrupli:de qua mox,quemadmodum vt ibidem Gellius ait, lex Draconis. quæ furem cuiuscumque furti vltimo supplicio affici mandabat, à Solone fuit correcta, & pœna supplicij fuit conuersa in pœnam dupli: quamquam & illud ius variasse apud Græcos constet,vt & prætorium, quod apud Romanos quadruplum introduxit. Nam apud Græcos, vt scribit Æschines contra Timarchum, lex quædam inuenitur distinctionem adhibens, εἰ μὲν (inquit) [illegible]: Id est,leges volũt fures quidem confessos morte mulctari;de negantibus autem iudicium fieri. Sicut & tempore Vlpiani legitur apud Romanos & ciuiliter, & criminaliter extraordinariè actum,l.fi.de furtis, ff.l. fi. de priuatis delictis,lib.47.ff.tit.1.

b Quæ sequuntur ex Iustiniano sumpta in §. fin de oblig. quæ ex delicto nascuntur; *omnes pœnales actiones concepta sunt, vel in simplum repetendum eius quod debetur: vt ex stipulatione,ex empto, ex vendito, &c. vel in duplum,triplum, aut quadruplum: in duplum, vt in actione furti non manifesti, & aliis.* in §.pœna, de obliga. quæ ex delict. nascunt. §. in duplum, de actio. & in lege 12. tabularum: apud Gellium libr.11.cap.18.de tripli pœna in aliis, quam furto,in §. tripli, de actio. Quadrupli pœna pro furto manifesto, & pro aliis, in d. §. pœna, de obligat. quæ ex delict. nascunt. facit ca. 19. Diui Lucæ: *Si aliquem defraudaui, reddo quadruplum*: Et Exodi ca. 22. *Si quis furatus fuerit ouem, vel bouem, quinque boues pro vno* (ibi quintuplum) *& quatuor oues pro vna restituet: si non habeat, quod pro furto reddat, ipse venundabitur.* Ipse furto porrò, ita duplum, aut quadruplum pro pœna est extra rem: id est, præter rem, in quo hæc actio pœnalis furti differt ab aliis dupli. & quadrupli, quæ datur pro aliis rebus ad pœnam; in quibus & ipsa rei persecutio continetur, vt in duplo, quod Publicanus soluit ob rem prætextu vectigalis malè acceptam,quæ in duplo computatur, l. hoc edicto,§. fina. de publi. & vecti. ff. vt ibi [illegible] simplum pœna sit: quemadmodum etiam in t[illegible]uertente rem pupilli,l.in tutelæ,in fine, de tutel[illegible]o.distrah.ff. Idem & in eo quadruplo, quo violentus raptor mulctatur. Quare qui consecutus est rem furtiuam, adhuc pœnam dupli, vel quadrupli,pro modo furti,petit,l. qui vas, 48. de furt. ff. quia, inquit ibi Vlpian. *In actionem pœnalem non venit ipsa res.* Cæterùm in furti actione id, quod interest non quadruplabitur,aut duplabitur: sed rei verũ pretiũ,l.in furti actione,50.de furt.ff. Tanti verò æstimabitur res, quanti emptorem poterit inuenire,l. si quis emptori, 52.§ fin. de furt.ff.Considerandum tamen,quòd si furem quis deduxerit ad præfectum vigilum, vel præsidem prouinciæ, elegisse viam censeatur, per quam criminalem quæstionem videatur amplexus, & prosecutus, & in discrimen pœnæ maioris adduxisse furem; ideò tunc simplo, & re furtiua contentus esse debet,l.interdum fur,56. §. qui furem,de furt.ff.

c Post solutam dupli, aut quadrupli pœnam, salua est vindicatio, & condictio rei furtiuæ, quæ pertinet ad rei recuperationem: vt contrà, vindicata re, remanet adhuc furti actio ad pœnæ persecutionem,l. si pignore creditor vtatur, 54. §. furti, de furt. ff. Et quamuis res perempta fuerit, furti remanet actio aduersus furem: l. inter omnes constat, 46. de furt. ff. Remanet & re extincta condictio furtiua,& res tanquam extans condici à fure potest, l. inter omnes, & l.fi de condict. furtiua, ff. furti actio pœnam petit legitimam:condictio,rem ipsam:ideò

 alia

alia aliam non coosumit, aut tollit, l. si pro fure, 7. de condictio furtiua, l. ancillæ, C. de furt. l. fi. Co. de noxal. actio. ita extrinsecùs dominus dicitur habere actionem pro re: id est non habita ratione furti: sed vt rem suam petat.

d §. sic itaque discretis, de actio. Dictum est odio furum plures actiones in eos dari, & in rem actionem, in §. ex maleficiis, eo. tit. de actio. Datur rei vindicatio domino aduersus quemcunque possessorem rei furtiuæ, l. ancillæ subtractæ, 12. C. de furt. etiam non restituto pretio possessori, qui dicit eam se emisse, l. 3. & l. si mancipium, Co. de rei vindica. Datur autem ei, qui iure gentium, vel ciuili dominium rei acquisiuit, l. 1. l. in rem, 23. de rei vindica. lib. 6. ff. tit. 1. Condictio etiam competit, d. §. fina. de obliga. quæ ex delict. nascunt. Condictionem vocamus actionem in personam, per quam actor intendit rem suam sibi dari oportere, §. appellamus, de action. id est, rem suam fieri. Vide §. omnium autem actionum, de action. l. actionum, eod. tit. ff. & eo modo propriè, nemo rem suam condicere potest: id est, non potest petere suam rem sibi dari, vel quæ sua est, suam fieri, quod enim semel iam nostrum est, ampliùs nostrum fieri non potest, §. sic itaque discretis, de actio. excepta causa furti, vt ibidem dicitur, & in odium furum. Datur autem condictio furtiua soli domino, & hæredi eius, aduersus furem, & eius hæredem, l. 1. de condict. furtiua. lib. 13. ff. tit. 1. l. ex furtiua. 5. & l. proinde, 6. l. penult. eod. tit. Transit & actio furtiua contra hæredem furis, l. si pro fure, 7. §. fina. eod. tit. de condict. furti. & ita proinde vt fur, ea tenetur eius hæres: siue is sit fur manifestus, siue non manifestus, l. siue manifestus, eo. de condict. furtiua, ff. Atque in re furtiua condictio ipsorum corporum competit, si extent: etsi desierint esse, si quidem obtulerit fur, nulla erit condictio: si non obtulerit, durat condictio æstimationis eius, & habetur ratio temporis, quo res vnquam pluris fuit maximè: quia fur deteriorem rem dando, non liberatur: quia semper fur moram facere videtur, vt omnia explanantur in l. in re furtiua, de condict. furti. ff. l. fi. Co. eod. tit. lib. 4. tit. 8. & mora illa dicta in rem, non in personam, l. fin. eo. tit. & l. fin. de condict. ob turpem causam, lib. 4. Co. tit. 7. Veniunt & fructus in condictione furtiua restituendi, d. l. in re furtiua, §. fi. Æstimatio quoque rei, non ex præterita emptione: sed ex præsenti constituitur, l. non intelligitur, 3. §. diui fratres, de iure fisci. ff. iunge l. in furti, 50. de fur. ff. Notandum [illegible], quòd si condictione furtiua actum, & iudic[illegible]rit, ex eo non fieri infamem furem, vt ait Felinus in c. qualiter, in 2. §. ad corrigendos, de recus. Ioannes Bernardus Diaz in practica canonum, c. 84.

f dicto §. fi. de oblig. quæ ex delicto nascunt.

g Actio ordinaria est ad exhibendum, propter petitiones in rem inducta: quia actor, qui furto subtractam, rem asserit apud aliud, quàm furem existimans existere, petit sibi exhiberi descripta priùs re, vt dubitationi nullus relinquatur locus, l. 1. & 3. ad exhiben. lib. 10. ff. tit. 4. Exhibere nihil aliud est, quàm facere in publico potestatem, vt ei, qui agit, exprimendi sit copia, l. 6. ad exhib. ff. Item exhibere est præsentiam corporis facere, l. plus est in restitutione, 22. & l. apud Labeonem, 246. de verbor. signific.

h in ca. 1. si res aliena, 14. q. 6. ca. si virgo, 34. q. 1. nempè si res possit restitui aliter pro eo, qui non potest restituere, intercedendum est, & pro pœnitente: aliter pœna corporali succurrendum, dicto can. si res aliena, sicut de pauperibus vsurariis dicitur in c. cùm tu manifestos, 5. de vsur.

i in ca. final. de furt. Infamia autem videtur ex crimine affectus: si tamen furti condemnatus fuerit, vt posteà dicetur, in criminalibus pœnis: quamquam ex ipso etiam furto sine condemnatione, bona opinio censeatur grauata ex infamia facti, apud bonos & graues, etsi infamia iuris non notetur. vt in l. 2. de obsequiis à liber. vel libertis parentibus, & patrono præstando. ff. Posset que ob hanc infamiam, si nota esset, quis à promotione ordinum repelli. c. tantis Daniel, 83. distinct. & can. laici, 33. distinct.

k c. qui cum fure, 4. de furt. socius in furto occultando, vel diuidendo, furti tenetur, §. si verò ope, de obliga. quæ ex delicto nascunt. & qui simul rem auferunt furatam, criminis rei sunt, l. sed etsi quis furti puir. §. si duo, de furt. ff. Receptatores peiores sunt furibus, sine quibus fures, & furta diu latere non possent: & perinde puniuntur, ac ipsi latrones, l. 1. de receptatorib. ff. lib. 47. ti. 16. l. congruit, 13. de officio præsid. l. 2. de his, qui latro. vel aliorum criminum reos occultarunt, C.

l in d. c. qui cum fure, de fur. Pœna furti non manifesti cõstituitur receptatoribus, apud quos furtum inuentum est conceptum, etsi non sint participes furti. sed & si celauerint, eadem pœna, qua fures, puniuntur, non manifesti, qui furtum fecerint: eòque pertinent antiquæ actiones proditæ, furti concepti, oblati, prohibiti, non exhibiti: de quibus in §. conceptum furtum, de obliga. quæ ex delict. nascunt. apud Iustinia. fiebatque olim inquisitio furti in prædiis, & domibus alienis cum solennitate, l. 1. §. hoc autem, & l. 3. de seruis fugit. lib. 11. ff. titu. 4. l. requirendi, C. de seruis fugitiuis. Erat autem solennitas, & forma inquirendi furtum in ædibus alienis, ex Platonis lege, libr. 12. de legib. vt qui inquirere volebat rem suam furto subtractam in domo aliena, priùs iuraret, sperare se inuenturum ibi, quod quæreret: deinde quòd eò nudus, seu interula indutus, & præcinctus intraret, cui præberentur supellectilia domus signata, & non signata indaganda. Quòd si quis volentem scrutari non permisisset, licitum erat repulso, petito rei pretio accusare repellentem: qui si damnabatur, in duplum condemnabatur. Romani quoque furtum conceptum lance, & licio dicebant: quia, vt ait Festus, qui furtum ibat quærere in domo aliena, licio cinctus intrabat, lancémque ante oculos tenebat propter matrumfamilias, aut virginum præsentiam. Et Gellius libr. 11. cap. 18. sic ait: *Ea quoque furta, quæ per lancem, & licium concepta essent, perinde ac si manifesta fuissent, vindicasse antiquos.* Sublata tamen fuit illa inquisitio posteà quæ erat priuatis concessa, vt ait Iustinia. in d. §. conceptum furtum, de obliga. quæ ex delict. nascunt. nec licet hodie ingredi domum alienam, inuito domino, impunè, & sine iniuria domini: vt diximus in superiori titulo, de iniuriis: maximè dum quis vult ingredi furti quærendi causa, nam ex eo inuritur suspicio furti domino domus, & societatis criminis: vt notant ad dictum §. conceptum Ioannes Faber Angelus, Aretinus, & Gloss. ad l. 1. §. hoc autem, ad verba, *in prædia*, ibi Barthol. Bald. & Angelus, de seruis fugitiuis, ff. domus sua cuique tutissimum debet esse refugium, l. plerique, de in ius vocan. ff. Et interest nostra, ne per eiusmodi inquisitiones secreta domus nostræ, vel vilitas patrimonij nostri, pandantur: néve diuitiæ inuidiæ exponantur, l. 2. quando, & quibus quarta pars debeatur, lib. 10. Co. tit. 34. l. 2. Co. de alimentis pupillo præstan. Nisi forsan ex magna suspicione, iudex statuat huiusmodi inquisitionem fieri per apparitorem. Quòd si appareat posteà rem detineri requisitam à conscio furti, is pœnas non euitabit tanquam receptor, & fur, vt in l. alienum seruum, 6. de furtis. Co. Est & Platonis lex 12. de Legib. [illegible]. Et Phocillides, [illegible]. Propter hanc suspicionem furti participati, is, penes quem res furtiua inuenitur, eam restituere domino petenti tenetur, etiamnum non restituto pretio, si emerit, l. in ciuilem rem, 2. & l. ciuile est, 5. Cod. de furtis, l. si mancipium, 23. l. 3. & 2. de rei vindicat. Cod. libr. 3. tit. 32. vt neque res furtiua possit vsucapi, propter cohærens vitium, quod nõ eluitur, donec iterum rei possessio ad dominum redierit

prius,

Digitized by Google

prius, l. si abducta, 10. l. ancillæ, 12. C. de furtis. ex lege Attinia, l. sequitur, §. quod autem lex; de vsuca. lib. 43. ff. tit. 1. reuersa autẽ dicitur, quando in potestatem domini scientis ita reddit, vt auelli non possit, d. l. sequitur, §. tunc in potestate, de vsucap. l. si partem, Cod. de vsucap. empt. videnda quæ diximus de his pleniùs, lib. 40. Syntagm. cap. 1. nu. 7.

m c. dilectus filius, 13. de Excess. prælat. imò secundum leges ciuiles nemo debet compelli ad furem indicandum, si non participet in furto, l. solet, de præscriptis verbis, ff. l. idem, §. si tibi, de condict. ob turpem caus. ff.

n olim reuelans sibi factam confessionem, cogebatur per mundum peregrinari, c. sacerdos, de pœnit. dist. 6. hodie deponitur, & in monasterium detruditur, c. omnis vtriusque sexus, de pœn. & remissio. quia neque sacerdos confessa scit tanquam homo: sed tanquam Deus, c. si sacerdos, de officio ordina. Dehinc ne quis debet reuelare quę scit sub sigillo secreti, vt sub sigillo confessionis, & id est de iure diuino: vide Sotum lib. 4. sentent. dist. 18. quæst. 4. art. 5. & 6.

o c. consanguineorum, §. fi. 3. q. 4.

## CAPVT VIII.

*De pœna extraordinaria, seu criminali furum laicorum, & clericorum.*

FVRTVM etiam iure canonico connumeratur inter maiora, & grauiora crimina, quæ clericus, aut laicus committere possunt. [a] Quare, si fures, & latrones in furando, vel deprædando occidantur, visum est non esse pro eis orandum. [b] Variæ autem pœnæ ponuntur contra fures, [c] per iura ciuilia canonica, & municipalia: quæ non possunt paucis verbis tradi: sed pleniùs sunt ex cuiusque iuris singulari obseruantia colligendæ, & seruandæ, habita ratione concurrentium circunstantiarum, ex quibus interdum ad vltimum supplicium irrogandum furibus, peruenitur. [d] Clericus etiam pro furto capi, incarcerari, quęstionive subiici, & vinculis alligari potest; donec furtum restituerit, [e] pro furto interdum membrorum truncatio. [f] At presbyter, qui in furto deprehensus fuerit, deponi debet; non tamen communione priuari. [g] Clerici item in latrociniis, vel in aliis grauioribus sceleribus deprehensi, à suis ordinibus degradati, detrudi debent in arcta monasteria ad agendam pœnitentiam. [h] Erit & furti damnatus clericus quoque infamis; [i] quia & condemnatio furti infamiam irrogat. [k] Qui furatus fuerit hominem liberum, & vendiderit, conuictus mori debet. [l] Clericus si furtum fecerit, vt dicitur, capitale, nempè si quadrupedem furetur, vel domum fregerit, vel quamlibet rem maioris pretij fuerit furatus septem annorum pœnitentia affici debet: & si de minoribus semel, aut bis furtum fecerit, reddere debet, & vno anno in pane, & aqua pœnitere: & si reddere non possit, tribus annis. [m] Qui propter necessitatem famis, aut nuditatis furatus fuerit cibaria, aut vestem, vel pecus, pœniteat hebdomadas tres: & si reddiderit, non cogitur ieiunare: [n] verùm canones, presbyterum velum, vel syndonem ab Ecclesia subtrahentem, pœna Iudæ, qui se laqueo suspendit, dignum putant: [o] at anathematizat, donec de damno satisfacientes absoluantur. [p] Raptores, qui vagantes rapinas, & deprædationes peragunt, possunt etiam à prælatis locorum excommunicari, nec debent eos à parochia, vel diœcesi sua permittere exire, donec satisfecerint: [q] quòd si noluerint emendare, vel pœnitere non sunt Ecclesiastica sepultura morientes sepeliendi. [r] Possunt & flagellis castigari, & vltimo supplicio: sed ab aliis iudicibus, quàm Ecclesiasticis damnati. [s] Abigeatus quoque furtum, interdũ gladio punitur. [t] Castigantur & vsurarum rapinæ seuerè à iure: & si clericus illis detestandis vsurariĩ lucris insistat, Ecclesiastici officij periculum pati debet, [u] aliisque pœnis, cùm hi, tùm laici ex Concilio Lateranensi manifestis vsurariis constitutis, plecti: [x] de quibus anteà diximus. [y] Sed & qui rerum possessionem penes fiscum existentem, vel penes alios inuaserit violenter; si sit dominus, eam ei, cui abstulit, restituat, & dominium amittat: si alienam inuasit, eandem restituat, & æqualem eius æstimationem. [z] Coërcet & Ecclesiastica iurisdictio violentos clericos. [aa]

### SCHOLIA.

a in c. cùm non ab homine, de iud. cap. 1. 81. dist. Iure ciuili, inter priuata iudicia ponitur iudicium furti: veruntamen pro quo possit fieri etiam criminalis persecutio, l. fi. de fur. ff. l. fi. de priuatis delict. ff. quia ex genere pœnæ arguitur maioritas delicti, c. nõ adferamus, 24. q. 1. gl. f. in c. proposito, 27. q. 1. Decius ad c. 1. & si clerici, n. 60. de iud.

b c. 2. de furtis: quia in mortali peccato præsumuntur mortui; quare nec pro illis, quemadmodum nec pro in mortali alio peccato pro certo mortuis, oratur, ca. placuit, 23. quæst. 5. can. pro dilectione, 95. de Pœnitent. dist. 2. Impunè autem isti fures occiduntur, si aliter prehendi non possunt, & si inuadant occidentem, si se telo defendant ex lege 12. tabularum, l. 4. ad leg. Aquil. ff. l. furem nocturnum, 9. ad leg. Corne. de sicar. Macrob. lib. 1. Saturnalio. c. 6. Gellius li. 11. c. 18. & aliorum legibus. apud Platonem li. 9. de legib. Et in Exod. c. 22. *Si perfodiens fur inuentus, & percussus mortuus fuerit, non est occidenti homicidium imputandum nisi sol ortus fuerit super eum*: quod & refertur in cap. si perfodiens, 3. de homicid.

c De quibus nos agimus abinde libr. 37. Syntagm. c. 2. & sequentibus, per distinctiones rerum, personarum, & locorum. Refert & Alexander ab Alexandro li. 6. Genial. dierum, c. 10. quibus legibus animaduersum criminaliter in fures fuerit.

d Cauetur iure ciuili nouo, ne pro simplici furto cuipiam membrum abscindatur, aut mortis supplicium irrogetur: sed imponatur castigatio, authent. sed nouo iure, de seruis fugitiuis, Co. Nouella 134. vt nulli iudicum liceat habere loci seruatorem, §. fi. si occultè, & sine armis furetur: nam si cum armis, & vi adhibita fecerit, relinquitur puniendus ex publicis legibus: veruntamen certis in casibus etiam pro furto impositum inuenienius supplicium vltimum, vt in §. si quis quinque solidos, de pace tenenda in vsibus feudorum, propter pacis violationem: & legimus in l. cùm seruus tuus, 15. de condict. causa data. ff. seruum pro furto à præfecto vigilum suspensum. Sunt & alij casus, in quibus pro furto mors imponitur furi, relati apud Bartholomæum Chassanæum, item & casus, in quibus à morte excusatur, in tit. *Des iustices*, ad §. 5. ad verba, *S'il n'a grace*, in Consuetu. Burgundiæ.

e in c. 1. de deposit. li. 3. tit. 16.

f can.si quis fortitudinem,2.q.3.d. auth. sed nouo iure, de seruis fugitiuis,& l.si fugitiui.C.eo.

g can.presbyter,81.dist.in c. Apostolorum, 25. si modò captus,& conuictus per sententiam,vel confessionem fuerit,vt ait Gloss.in d.ca.presbyter, & cap. non ab homine, de iudiciis.

h c.tuæ discretionis,6.de pœnis.cuius tamen capitis degradationem intelligunt esse verbalé,non realem,seu actualem,Ioannes Andreas,& Panormit.ad c.si clerici, de iudic. Item intelligi de latrociniis publicis, quando inter famosos latrones inueniuntur: quo tamen casu essent actualiter degradandi, & curiæ sæculari puniendi tradendi.si quidem mors illis imponitur in l. capitalium,§. famosos,de pœn.ff.

i Clericus condemnatus de furto,infamis est,vt laicus etiã damnatus in foro sæculari: qui est infamis secundum leges ciuiles, efficitur ex iisdem causis infamis secundum canones,nisi expressè diuersè inueniatur statutum,ca.infames,6.q.1 c.Euphemium,7.§.hinc colligitur, 2. q.3. vbi & infames fures declarantur,& in c.constituimus, 3. q.5. notat tamen Felinus in c.qualiter,in 2.§. ad corrigendos, de accus.quòd si clericus(idem puto de laico)reperiretur tantùm condemnatus ad restitutionem rei subtractę,non ideò fieret ex hoc condemnatus infamis: quia potest intelligi non damnatum fuisse actione furtiua: sed condictione furtiua,quæ non infamat.

k Infamis est,furti siue manifesti, siue non manifesti,aut vi bonorum raptorum fur nomine damnatus, aut pactus, nisi iussu prætoris transegerit,l.1.& l.adhibita,3. §. si. & l. furti,5.de his,qui not.infa.ff.c.infames,6.q.1. c.constituimus,3.q.5.

l c.de furtis,Exodi 21.vers. 7. Et hoc est crimen plagij, de quo diximus libr.36.Syntagm. c. 31. Hocque capitale crimen ementi, vel vendenti scienter hominem liberum,l. 1.ad Flauiam de Plagiariis. Plagij autem accusatio continet crimen publicum,l.plagij criminis,13. ad leg. Fabiam de Plagia.C.§.est & inter publica, de publicis iudic.apud Iusti.vbi & ponitur pœna capitis,metalli:quæ etiam contra furantes seruos statuitur in l. quoniam seruos, 7. ad leg.Fab.de Plag.C. Sicque Deuterono. c. 24. versic. 7. *Si deprehensus fuerit homo sollicitans fratrem suum de filiis Israël, & vendito eo acceperit pretium,interficietur.*

m c.17.si quis clericus 17.q.4.

n c.3. de furtis necessitas facit quodammodo de illicito licitum, c. quod non est licitum, de reg. iur.apud Gregorium,c.2.de obseruatio.ieiunio,c.quanto, de consuetud. c.sicut,de consecr.dist.5.Sicut & in causa famis lege Romana pater poterat alienare filium,l.2.de patrib.qui filios distrax.C.alimentorum causa impatiens moræ est, & dilationis:dum latrat stomachus pauperis,l.2.de feriis,ff.

o c.15.si fortè,17.q.4.ex epistola 2.D.Clementis,1. ad Iacobum fratrem Domini. Iure ciuili pœnæ sacrilegij variæ ex qualitate personarum, & temporum ætatis, & sexus. Aliquando enim fuerunt ob id quidam ad bestias damnati, nonnulli viui exusti, aliqui furca suspensi,alij aliter puniti,l.3.l.sacrilegij,6. & l.sacrilegi, 9. ad leg.Iuliam peculat.lib.48. ff. tit. 13. Nos plura de pœna veri,& non veri sacrilegij diximus libr.33.Syntagmat. iuris, ca. 14. & 15. & seq.

p c.omnes,5 c.miror,8.& c.10.frater, & coëpiscope,17.q.4. c.conquesti,22.de sent.excommu.

q c.1.de rapto.lib. 5. tit. 17. quia etiam si laici sint, vel alterius diœcesis clerici:ratione tamen peccati,vel delicti,facti sunt eius iurisdictionis loci: vbi delinquunt, & ibi conueniri possunt,c.1.3.q.6.c.placuit,in 2.6.q.3. c.placuit, ca.fina.de foro competent.authent.qua in prouincia:vbi de crimi.agi oporteat.C.Spoliantes negotiatores,aut nauigantes excommunicari etiam debent, in c. 3. de raptor. c.2.de treuga,& pace,cap.si quis Romipetas, 24. q. 3. & à iudicibus sæcularibus alia pœna affici,vt latrones,l.capitalium,§.famosos,de pœn.cum simil.ibi notatis, & alibi à nobis citatis.

r vt docetur in c.2.de rapto.vbi explicatur.

s c.in Archiepiscopatu, eo. tit. de rapto.l.capitalium,28.§. famosos,§.grassatores,de pœn.ff.l.per omnes, Co. de defensorib.ciuita.l.prouinciarum,C.de feriis.

t quando autem cum gladio,& quando sine eo, tractatur in l.1.de abigeis,lib.47.ff.tit.14.vide & quæ explicauimus de abigeatu,li.37.Syntagm.iur.c.5.

v c.1.de vsur.

x c.quia in omnibus,eo.tit.

y suprà lib.3.tit.5.

z l.si quis in tantam,7.C.vnde vi.li.8.C.tit.4.quæ lex etiam in clericis locum habet,vt arbitratur Glossa ad c.1.de dolo,& contuma.& ibi Panormita.

aa Si nouerint Ecclesiæ,c.2.de priuil.c. non minus,c. aduersus de immunitate Ecclesiarum, ca.cùm sit generale, de foro compet.

# DE CRIMINE FALSI.[a]

## *TITVLVS XI.*

a De hoc tractatur lib.5.Decretalium,tit.20.de Crimine falsi in Extrauag.Ioan.22.de Crimine falsi tit.10.cap.in memoriam 19.dist.can.si episcopus,50.dist.& alibi in decreto Gratiani.& in ff.ad leg.Corneliam de falsis,lib.48.tit. 9. & lib.9.Co.tit. 22.Titul.si mensor falsum modum duxerit,libr.11.ff.titu.6.titu.si tutor,vel curator. Falsis allegationibus excusatus sit.lib. 5.Co.titu.63.de falsa causa adiecta legato, vel fideicommisso,libr.6.Co.tit.44.& si ex falsis instrumentis, vel testimoniis iudicatum erit,libr.7.C.titu.57.de falsa moneta,lib.9.C.tit.24.in Nouella Imperatoris Leonis, 76. de pœna falsum dicentium testimonium sacerdotum,& Nouella 77.de falsariorum pœna,lib.60.Eclogæ Basilicorum, tit.41.42.44. & in nostro Syntagm.iuris,lib.36.cap.1.& sequentibus.

### CAPVT PRIMVM.

*Quid falsum.*

Nihil aliud est falsum,& falsitas,[a] quàm veritatis immutatio, quæ quando cum dolo fit, crimen habet.

*SCHOLIA.*

a Falsum dicitur inane mendax,sine vero, suppositum, §.1. Nouel. 73. de instrumento,cautela,& fide: neque falsum in totum videtur, quod veritatis primordio ordinatur,l. cùm filius, 76. §. hæres meus, de lega.2.neque sine dolo malo quispiam videtur falsum committere, l. impuberem,22.ad legem Corneliam de fals.l. nec exemplum,20. C.eo.tit.& excusatur errore factum,l.pen.C.eo.tit.Ducitur enim nomen falsi à verbo fallo, quod idem est, quòd decipio: maximè quando deceptio procedit ex dicto; cùm vnum dicimus, & aliud contrarium agimus: fallóque à fando, secundum Varronem: cùm enim re decipimur, impropriè falli dicimur:verùm & pro vtroque modo nomen vsurpatur.

## CAPVT II.

*1 Quotuplex, & in quibus falsum, in verbo. 2 Scripto. 3 Re.*

1 FALSVM ratione eius, de quo, & iniquo fit, distinguetur: quod aut est in verbo, aut in scripto, aut in re, Falsitas verbi, propriè falsum punibile, & mendacium cum animo decipiendi, vt dicimus in falsis testibus.[a]

2 In scriptura falsum committitur, cùm rasis literis, aliud in locum eius, quod antè scriptum erat, scribitur,[b] si chirographum alienum quis imitetur:[c] vel si aliis modis scripturæ formâ, vel stilum immutet:[d] si mutetur quod scriptū est in fraudem alterius,[e] si absentium tanquam præsentium nomina scribantur.[f] Præsumitur & falsum rescriptum summi Pontificis, propter eius falsam Grammaticam.[g]

3 In re committitur falsum: veluti in moneta, si nummos quis raddat, tingat, aut quippiam prohibitum eis misceat, vel legitimo pondere defraudet:[h] si is, qui priuilegium non habet, suo, vel alieno nomine fabricet, vel veros imitetur,[i] si falsum nomen quis in alterius præiudicium vsurpet,[k] vel statum, aut conditionem, quam nō habet.[l] Si supponatur partus,[m] si quis sigillum nomine capituli furtiuè surripuit.[n] Dicimus & plura alia non propriè falsum quidem habere, sed ad falsi pœnam accedere,[o] vt aperire sigillatas literas alterius, & potissimùm rescripta obsignata principum:[p] item de manu alia, quàm bullatoris, vel Papæ, bullas accipere:[q] vt & si quis nomine alterius sine eius mandato, maximè in præiudicium eius, rescriptum à summo Pontifice impetrauerit, falsi pœnam incurrit.[r]

### SCHOLIA.

a Non aliter, can. beatus, 22. q. 2. & ibi mendacium dicitur falsa vocis significatio cum voluntate fallendi.

b vt in c. olim, 25. de rescript. c. licet, §. sexta, de cri. fals. si in loco suspecto sit, non aliter, c. ex consequentia, 9. eo. c. cùm olim, de priuil. c. inter dilectos de fide instrument. c. cùm venerabilis, de reli. do.

c l. quid sit falsum, 23. ad leg. Cornel. de fals. ff.

d Vt docetur de decem modis falsandi literas, seu bullas Papales, in c. licet ad regimen, 5. de crimi. fals. vbi in filo bullæ, in scriptura, in forma plicandi, in plumbo falsitatis modi docentur: atque in c. quam graui, 6. eod. tit. docetur, quo modo bullæ dicuntur falsæ ex stylo. vt si Episcopus à Papa vocetur filius, aut inferior frater: si vni scribatur in plurali.

e vt si ex collusione debitoris in fraudem aliorum vni posteriori obligationis, & hypothecæ dies proferatur, l. si à debitore, 28. ad leg. Corn. de fals. ff. l. si cred. 15. C. eod. tit.

f c. quanto, 5. de his, quæ fiunt à maior. parte capituli, lib. 3. tit. 10. c. tuis literis, 33. de testib. lib. 1. tit. 20.

g cap. ad audientiam, de rescript.

h In l. quicumque, 8. & l. seq. & l. qui falsam, 19. ad l. Corn. de fals. ff. c. quanto, 17. de iureiuran.

i In Extrauag. Ioannis 22. vnica de crimine fals. tit. 10. vbi & modi ponuntur, quibus incidere quis possit in crimen falsæ monetæ: veluti primo loco, si quis non habens priuilegium fabricandi, nihilominùs fabricauerit: nam soli principi, vel ad hoc priuilegiato ius solum hoc competit, l. 1. quæ sint regaliæ in vsib. feud. l. 2. de falsa moneta. C. facit l. 2. §. cùm ærarium, eod. tit. Princeps enim solus præscribit publica authoritate, materiæ monetæ, & formæ qualitatem, & quantitatem, l. 1. de contrab. empt. ff. Quare alius non habet hanc publicam potestatem: qui vsurpauerit cudendi monetæ potestatem, falsarius est, sibi attribuens falsò authoritatem hanc publicam, l. falsi nominis, & l. qui nomine, de fals. ff. & ita vt falsarius punitur in l. lege Cornelia, & l. quicumque, ad leg. Corn. de fals. l. 1. de fals. moneta, etiamsi materia, & pondus eius monetæ sint similia publicè excusæ. Secundò, dicitur falsa moneta, & falsarius is, qui miscet aliam, quàm destinatam materiam nummo, quem cudit: vt in l. quicunque nummos, 8. & l. lege Cornelia. ad leg. Cornel. de fal. ff. Tertiò, qui materiam monetæ deprauant tingendo, radendo falsatij dicuntur, & pondus diminuendo, d. l. qui nummos, & cap. quanto, de iureiur. Quartò, qui imitatur in sua moneta signum, & speciem monetæ alterius, falsarius etiam est, d. Extrauag. vnic. versi. quàm plures, de crimine fals. in Extra. Io. 22. Quintò, & falsarij, qui ex professo expendunt falsam monetam, d. Extr. vn.

k l. falsi nominis, 13. ad leg. Corn. de fals. ff. & tit. de mutatio. nominis. C.

l Est enim infamis, vt & lege Visellia, libertus, qui se ingenuum dixisset, l. vn. ad leg. Visellian. lib. 9. C. tit. 21.

m Et hæc suppositi partus accusatio, nulla temporis præscriptione excluditur, l. qui falsam, 19. §. 1. ad leg. Corn. de fals. ff. l. cùm suppositi, 10. C. eod. tit.

n tam literis, 20. de testib.

o Sed ex lege apponitur pœna falsi, & quasi falsi, l. 1. §. fin. ad leg. Corn. de fals. quia & pœna falsi mulctantur: vt si iudex constitutiones principis neglexerit, l. 1. §. sed si iure, ad leg. Corn. de fals. ff. Si quis furetur, vel celauerit testamentum, l. qui testamentum, 2. eod. tit. ff. l. 14. Cod. eod. Si qui in rationibus, tabulis, literis publicis, aliáve charta, siue consignatione falsum fecerint: vel si quid, vt verum non appareat, celauerint, surripuerint, subiecerint, resignauerint; nam & hos pœna falsi affici non dubitatur, l. instrumentorum, 16. §. fi. ad leg. Cor. de fals. Vide quæ nos diximus de Mutatione nominis prohibita, vel permissa, lib. 36. Syntag. c. 4. Tenetur & quasi ex falso, qui ante rationes tutelæ, vel curatelæ administratæ redditas, cum fisco contraxerit, l. 1. §. ex illa quoque, ad leg. Corn. de fals. ff. Quemadmodum & qui rem eandem duobus in solidum diuersis contractibus vendidit, aut iudicem corrupit, l. qui duobus, 21. eod. tit. ff. Sunt & alij his similes casus notari ad ca. in memoriam, ad verb. *falsam*, 19. dist. qui referuntur ad falsum.

p vt in c. cùm olim, in 2. 33. de offic. delega. lib. 1. tit. 29. Sic in aliis priuatorū literis, si ex reseratione sigilli, & apertione quidpiam mali suboriri possit. Et si instrumenta deposita ostendātur aduersario deponentis, qui id fecerint, falsi pœna puniendi, l. 1. §. is, qui ad l. Cor. de fal. ff. Item & qui aperuerit viui testamentū, l. 1. §. is, qui aperuerit, eo. ff. Putāt tamen aliqui nunc in priuatorum literis reseratis, non esse imponendam pœnam falsi, exceptis testamētis, attamen peccare mortaliter, qui priuatorum etiam reserauerit: vt refert Angelus Clauasius in summa, ad verbum, *falsarius*, num. 2. nisi literæ haberentur pro derelicto.

q c. dura, 4. & c. licet, 10. §. eos etiam, de crimi. fal.

r cap. nonnulli, de rescriptis.

## CAPVT III.

*Quis non teneatur, vel teneatur de falso.*

LEGE Cornelia de Falsis impubes non tenetur,[a] neque qui errat, falsum committit:[b] non accusat de falso seruus dominum, nisi de tabulis suæ libertatis supressis agat:[c] non filius matrem criminaliter: ciuiliter tamen, contrà.[d] Nec

accuſant de hoc crimine aliàs, mulieres.[e] Morte etiam falſarij accuſatio criminalis in perſona eius extinguitur: non autem in perſona ſociorum ſuperſtitum.[f]

*SCHOLIA.*

a l.impuberem, ad leg. Corn. de falſ. ff. vbi ratio, quòd non videatur dolo facere: ideò & leuiùs emendatur, l.1.§.impuberem, de falſa moneta.C.
b l.nec exemplum, 20. ad leg. Corn. de fal.
c l.nullo modo, 7. eod.tit.ff.
d l.falſi quidem, 9.C.eod.tit.
e l.etſi ad te, 19.eo.Cod.niſi ſuam, aut ſuorum proſequantur iniuriam, l.1.§.10.ad Senatuſc. Turpill.ff.
f l.2.ſi reus, vel accuſator mortuus fuerit. C.lib.9.tit.6.l.20. de accuſa. ff.

## CAPVT IIII.

*De modo procedendi contra falſarios.*

PROCEDITVR contra falſarios acerrima indagatione,[a] vel criminaliter, vel ciuiliter.[b] Accedere autem debet diligens conſideratio negotij, num tale ſit, quod poſſit fieri: facilè etiã ſine falſo, vt in eo ita falſum non præſumatur commiſſum.[c] De ſuppoſito partu tantum accuſant parentes, aut ij, ad quos ea res pertineat: non quilibet de populo.[d] De falſo porrò quæſtio, in petitione proprietatis prior erit.[e] Quòd ſi agatur de moranda ſolutione ex inſtrumento, quod falſum dicetur, interim remanente exceptione probanda, ſtatuẽda erit ſolutio iuxta illud.[f] Sicut ſi agatur de poſſeſſione falſi, quæſtio eã non impedit interim.[g]

*SCHOLIA.*

a l.vbi falſum, 22. ad l.Corn. de falſ.C.& in eos etiam proceditur per quæſtionem, ſeu tormentum, vt in l. ſi quis decutio, 21.eod.C.
b l.ſi docueris, 9.& l.11.& l.de fide, 16.l.damus licentiam, 23. C.eod.ad legem Cornel. de falſ. vbique tamen probatio exigitur, l.fin.C.eod.
c Sicuti nemo præſumitur falſitatem deprehenſam feciſſe in literis iuſtitiæ ſimplicibus, quæ facilè aliter ſine falſitate potuiſſent à ſummo Pontifice impetrari, & obtineri: c. accedens, 8. de crimi. fal. vt nec in modico præſumitur quis dolo agere, l.ſi oleum, §.fin.& l.ſi quem, de dolo: & præſumitur quilibet bonus, niſi de contrario doceatur, c. fin.de præſump. l.merito, pro ſocio.ff.
d l.lege Cornelia, 30.§.1.ad leg.Corn.de falſ.ff.
e l.diuus.5.§.1.de petitio.hæredit.ff.
f l. 2. ad leg. Corn. de falſ. C.
g l.2.de edict.diui Adria.tollen.lib.6. C.tit.33.

## CAPVT V.

1 *De pœna falſi in dilecto, ſeu verbo commiſſi, in mendacio.*
2 *In falſo teſtimonio.*

1 MENDACIVM aliquando etiam in hoc ſæculo inuenitur à Deo in exemplum aliorum punitum.[a] Mendax etiam impetratis priuatur.[b] Neq; ſimplici verbo, aut artificioſo mendacio decipere quemquam oportet: quia quacumque arte quis mentiatur, os quod mentitur, occidit animam.[c]

2 Falſi teſtes hoc iure Eccleſiaſtica communione ſubmouendi, niſi crimina admiſſa conueniente ſatisfactione diluerint:[d] remouentur & à teſtimonio,[e] infamia[f] affecti, aliiſque pœnis clerici, vt laici.[g] Si etiam Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus falſum teſtimonium dixerit, officij honore depoſitus, in carcerem detrudi debet, quandiu vixerit, & laicam tantùm cõmunionem accipere.[h] Sed & quod ex cauſa falſi conuicti, vel probati ſecutum eſt, ſine effectu eſt:[i] & ex ea datum repeti poteſt, etiam ab hæredibus.[k]

*SCHOLIA.*

a vt in Anania, & Saphira Acto.c.4.ca.dilectiſſimus, 12.q.1.
b ca.decenti, 25.q.2.c.ſuper literis, de reſcrip.l.etſi legib.5.ſi contra ius, vel vti.pub.C.l.vniuerſa.C.de precib.Imperator.offeren.
c c.13.nec artificioſo, 22.q.2.& diſputatur in illa tota qu.22. non licere vllo modo mentiri, maximè ad decipiendum, vel lædendum alium.
d cap.20. itaque cenſuimus, 24.q.3.ex Concilio Agathenſi, cap.32.
e c.1.ſi quis conuictus, 22.q.5.
f d.ca.ſi quis conuictus, 22.q.5.ca.omnis, 5.q.6.
g falſi teſtes pro modo negotij, in quo falſum dixerunt teſtimonium, puniuntur, vt ſi in criminali, in quo vltimi ſupplicij pœna deberetur accuſato, eandem ipſi ſentiant, ex Nou.Leonis, 77.de pœna falſariorum, ſi dolo, ſi autem ad ſui defenſionem falſum dicerent teſtimonium, deportatione, publicationeque bonorum, aut pœna triremum damnandi. In pecuniariis verò falſum deponentes plerumque aut linguæ detruncationem, ſeu abſciſſionem patiuntur, aut verbera, ſeu fuſtigationem: vide Iulium Clarum, lib.5.ſententiarum iuris, §.falſum, num.4. Iunge Modeſtinũ in l.eos, qui diuerſa, 27. ad legem Corneliam de falſ. ff. dum docet teſtes de falſo accuſari poſſe, ſi diuerſa inter ſe teſtimonia præbuerint: ſi contra ſignum ſuum falſum præbuerint teſtimonium: ſi diuerſis diuerſa dederint teſtimonia. Contra varios quippè teſtes præſumitur de falſitate, l.2.& l.16.de teſtib.ff.
h Concilio Agathenſi can 50.in can.ſi Epiſcopus, 7.50.diſt. Iuſti in Nouel. 123.cap.20.§. Reuerendiſſimis, de ſanctiſſ. Epiſc.& in authen.Epiſcopi, ſeu diaconi. de Epiſc. & cle. C. vbi, *Presbyteri*, inquit, *ſeu diaconi, ſi falſum teſtimonium dixiſſe conuincantur, ſi quidem in cauſa pecuniaria duntaxat, per tres annos ſeparati monaſteriis pro tormentis tradantur: ſed ſi in criminali, clericatus honore nudati, legitimis pœnis afficiendi ſunt.* Cæteri clerici communi iure ab officio Eccleſiaſtico repulſi, ſine delectu cauſę verberibus coarceãtur, nec etiam hodie accuſatio falſi ſemper capitalis eſt, ſed ſi in capitali crimine fiat, vt docet Leo Nouel. 77. in qua emendantur l. vbi falſi, circa finem, 22.ad leg.Corn. de falſ.C.& l.1.§.fi.eod.tit. ff. quæ capitale faciunt; iunge diſtinctionem conſtitutionis Nouellæ 76.Leonis Cęſaris de pœna falſum dicentium teſtimonium ſacerdotum, vbi ob falſum teſtimonium in quacumque cauſa vel ciuili, vel criminali, ſi iuratum fuerit, ob periurium perſona Eccleſiaſtica, ſeu presbyter priuatur ſua dignitate, iuxta canonẽ Apoſtolorum 24.non etiam ob nudum falſum, pro quo relegatur in monaſterium per triennium. Quæ omnia intelligenda ſunt primùm, quando perſona Eccleſiaſtica fuit de hoc crimine falſi teſtimonij principaliter accuſata, & conuicta, non autem, ſi tanquam per exceptionẽ obiiciatur ei falſum: nam tunc ſufficit, ſi reiiciatur à fide teſtimonij: dehinc ſecundò intellige, falſum teſtem Eccleſiaſticam perſonam, coram iudice ſæculari non eſſe damnandam, ſed coram ſuo iudice. Vtrumque explicat Bernardinus Diaz in practica criminali canonũ, c. 87. per ea, quæ Ioannes Andræas tradit ad c.verum, de foro competen.& in c.at ſi clerici.de iudic.Falſum teſtimonium

monium iure diuino quoque prohibitum, & punitum, Exod.10.Deut.5.vers. 19. & c.17. vers.11. & D. Matthæi c. 19.vers.18.ad Roma.13.vers.9. *Et proferentem mendacia, testem fallacem odit Deus*, Prouerb.6.vers.19.& cap.19.vers.5. *testis fallax non erit impunitus*. Falsidicus testis tres lædit, Deum, iudicem, & reum.c.1.de crimi.fals.

i l.qui veluti,13.C.l.sicut falsi, 17.l. ex initio.18.C. ad legem Corn. de fals.l. pen. C. de his, quæ pro non scrip.haben. lib.9.tit.23.

k l. 4. l. cùm falsi, 12. l. si quis patris, 26. ad leg. Cornel. de fals. ff.

## CAPVT VI.

*De falsi in scripto commissi pœna.*

Episcopvs, presbyter, aut diaconus, qui chartam falsauerit, ab officij honore depositus, in perpetuum in monasterium detrudi debet, & ibi tantùm communionem laicam percipere. [a] Clericis falsantibus sigillum principis, ordinibus suis degradatis, debet character aliquis imprimi, quo inter alios dignoscantur, & à prouincia expelli. [b] Falsarij verò literarum Papæ, qui per se, vel per alios vitium falsitatis exercuerint, cum fautoribus, & defensoribus suis, anathematis vinculo sunt innodati, & qui per se falsitatis vitium exercuerint, omnibus officiis & beneficiis Ecclesiasticis declarantur priuati, & si clerici sunt, postquam ab Ecclesiastico iudice fuerint exauthorati, seu degradati, debent potestati sæculari tradi, iuxta constitutiones legitimas puniendi, per quas & laici, qui fuerint legitimè conuicti puniuntur. [c] Legis, seu legitimæ pœnæ falsi, vel quasi falsi, sunt, deportatio, & bonorum publicatio, aliquando, vt in seruis, vltimum supplicium, si magnitudo negotij exigat. [d] Qui verò sub nomine summi Pontificis, [e] falsis vtuntur literis, si clerici fuerint, officiis, & beneficiis Ecclesiasticis spoliari debent: [f] si laici, tandiu debent remanere excõmunicationi subiecti, donec satisfecerint competenter: [g] ita tamen vt in istis, & in illis malitia grauiùs, quàm ignorantia puniatur. [h] Quod & de his, qui falsas literas impetrant, statutum est seruari. [i] Qui & aliunde omni falsarum literarum vtilitate, & beneficio sunt priuandi, [k] si malitia, aut per fraudem in illis supprimunt veritatem, aut falsum expresserint, non autem si ex simplicitate idipsum fecerint, & dummodò alioquin non expressa falsitate, vel non tacita veritate, literæ fuissent concessæ, non aliter. [l] Sed ita demum clericus falsarius, per Ecclesiasticum iudicem degradatus, sæculari curiæ puniendus tradi debet, vt Ecclesia intercedat pro eo efficaciter, vt citra mortis periculum, in eum sententiam moderetur: [m] vel iudex Ecclesiasticus talem in perpetuum carcerem damnabit, ad agendam pœnitentiam in pane doloris, & aqua angustiæ, vt commissa defleat, & deflenda iterùm non committat. [n]

*SCHOLIA.*

a can.si Episcopus,7.50.distinct.

b c.ad audientiam, 3. de crimine falsi. Characteris porrò inustio non debet fieri in facie: sed in manibus, suris, vel alia parte corporis, l. si quis in metallum vbi ratio. C. de pœn. iourebantur fabricensibus, & tyronibus olim Romæ stigmata, id est quædam notæ publicæ, & signũ brachiis, vt illo saltem modo possent latitantes agnosci, l. 3. de fabricensibus, lib.11. C. tit.9. Solebat & inuri nota, & litera ᴋ. frontibus calumniatorum Romæ, vt ait Cicero pro Roscio Amerino, ex lege Rhemmia, ad quod alludere videtur Papinian. in l. quæsitum scio, 13. de testa. ff.dum ait quæsitum fuisse, an iudiciis publicis calumniæ causa damnatis ex lege Rhemmia dicere testimonium liceret: cum lege illa non prohiberetur expressè: & respondet ad iudicantium officium pertinere, eius quoque testium fidem, quod integræ frontis homo dixerit, perpendere. Cæterùm pœna hæc inustionis characteris non debet infligi, vel inuri ab Ecclesiasticis personis, vel ex earum sententia, cùm inde facilis sequatur sanguinis missio, cuius effusio est illis omnino interdicta, c. sententiam, ne cle. vel monach.sæcul.neg.se immisceãt. sicque & notat glo.ad d. c. ad audientiam. Vide quæ de characteris, seu stigmatum inustione diximus lib.31. Syntagm. c.35.

c Istæ pœnæ fuerunt constitutæ aduersus falsarios in c. ad falsariorum,7.de crimine falsi & de degradatione agitur in c.nouimus de verb. signif.apud Gregorium.

d l.1.§.fi.ad leg.Corn.de fals.ff.l.vbi falsi,22.C.eo.ti.capitale porrò supplicium imponi debere falsariis tantùm explicauit Leo Imperator Nou.77.de pœna falsariorum, si falsum commissum fuerit in negotio, quod accusato probatum pœnam mortis irroget, verùm hodie in aliis quibusdam quoque suspendio iudicatur falsitas digna.

e Hæc & sequentia in d.c.ad falsariorum,§.fi.de crimi.fals. explico. His, qui vtuntur literis falsi ab aliis impetratis tanquam concessis, & prodeuntibus à summo Põtifice, pœna hæc imponitur. Ita & maiori animaduersione digni, qui falsis rescriptionibus principis, vel summi Pontificis vtuntur, nisi qui vsus fuerit, dicat se ab alio tradente deceptum, & docuerit à quo acceperit, l.maiorem, 4.ad leg. Corn.de fals.ff.Simile est, si quis vtatur falsis constitutionibus tanquàm à principe editis: lege enim Cornelia de falsis ei ideò aqua, & igni interdicitur, l.fi.ad leg.Corn.de de fals.ff.Sic & Vlpian.in l.qui nomine prætoris, 25.eod. ti.ff. *Qui nomine prætoris literas falsas reddidisse, edictúmue falsum proposuisse dicetur, ex causa actione in factum tenetur pœnali, quamquam lege Cornelia reus sit.*

f Qui vtuntur falsis literis, & qui eas impetrant, vel curant impetrari, falsi crimine puniuntur, d. c.ad falsariorum,§. fi.de crimi.fals. Cæterùm distinguitur in vtentibus, num illi, qui vtuntur, ipsi etiam falsum commiserint, an non: nam qui falsum fecerint, non ideò euadunt accusationem falsi, quòd negent se illis vsos, vel vti velle. Et illis tantum prodest instrumenti falsi vsu abstinere, qui non ipsi falsi machinatores esse dicuntur, & quos periculo solus vsus obstrinxerit, non aliis l.si falsos,8. C.ad leg.Corn. de fals. legimus & ordine decurionum motum aduocatum per decennium, qui falsum instrumentum cognoscente iudice recitasset: & plebeium eadem de causa exilio punitum temporaneo, in l.falsi nominis,13.§.1.ad leg. Corn.de fals.ff.ob recitatum tamen falsum non dicemus infamem, eò quòd non pro recitato, sed pro facto falso, lege Cornelia quis damnatur, d.l.falsi nominis.

g in d.c.ad falsariorum,§.fin.de crim.fal.& c.dura,4.eo.

h d.c.ad falsariorum, §.fin. atque in c.dura,4.§.fi.eo.tit. sub pœna excõmunicationis, à qua quis ab alio, quàm à summo Pontifice non absoluitur, excepto mortis articulo, præcipitur: vt si quis falsas literas se habere cognoscat, illas intra viginti dies vel destruat, vel resignet.

i Ignorantia releuat aliquando in totum à pœna, interdum pro parte, l.3. Cod.de his, qui sibi adscrib.li.9.tit.23.Et in omnibus grauiùs malitia, quàm ignorantia punitur, d.c. ad falsariorum, & c.super literis, 20. de rescript. Scientia

inspici

Digitized by Google

inspicitur, & ideò qui postquam literas falsas esse cognouit, illis non est vsus, reus non est, c. accedens, 8. de crimi. fals. facit d.c. dura, 4. eo. tit. cùm alioquin excusetur ignorantia facti, c. inter dilectos, de excess. prælator. l. regula. §. 1. de iur. & fac. ignor. ff. c. 1. & 2. de cõstitutio. in sex. cum simil. lib. Crassa tamen, & supina ignorantia non excusatur, d.c. 2. de constitutio. l. si fideiussor. manda. ff.

k dict. c. ad falsariorum, §. fi.

l c. olim ex literis, 25. de rescrip.

m vt explicatur in c. super literis, 20. de rescrip. Simplicitati subuenitur, vt in c. 3. de consec. dist. 21. c. cùm vniuersorũ, de rerum permuta. quemadmodum contrà, malitiis hominum non est indulgendum, l. in fundo, de rei vind. ff.

n in c. nouimus, 7. de verbor. signif. & hæc est pœna humanior, quàm sit imposita per cap. ad falsariorum, de crimine falsi.

## CAPVT VII.

*1 De pœna falsi in re; commissi in moneta.*
*2 In corruptione iudicis. 3 Suppositione partus.*
*4 Falsarum mensurarum.*
*5 In vicariatu. 6 In alchimia.*

1 QVI falsæ monetæ reus est; capitali supplicio in foro sæculari subiicitur,[a] in Ecclesiastico, maledictione dignus est, & qui fabricat, qui emit extra regnum, & importat, & expendit scienter, excommunicationis sententia innodatur, reseruata soli summo Pontifici absolutione, vel alteri in mortis tantum articulo.[b]

2 Qui corrumpit iudicem ad tempus relegatur reseruatis bonis.[c]

3 Partus suppositi pœna, capitalis.[d]

4 Qui iustas mensuras, & iusta pondera causa lucri mutare præsumpserit, triginta dies in pane, & aqua pœnitere debet:[e] iure ciuili tamen grauiùs punitur.[f]

5 Vicarij, qui personis fide, & sacramento obligati sunt, vt seruiant pro illis in Ecclesia, si personatũm sibi falsò assumentes, contra personas se erexerint, & super hoc in iure confessi fuerint, aut cõuicti: de cætero in eodem episcopatu ad officij executionem non debent admitti.[g]

6 Alchimistæ, quamuis verbis dissimulent falsitatem, quam faciunt, confingentes aurum, vel argentum sophistica transmutatione, qui ita aurum, vel argentum fecerint, vel fieri secuto facto mandauerint, vel ad hoc scienter dum id fieret, faciẽtibus ministrauerint, aut sciẽter auro, vel argento vsi fuerint vendendo, vel dando in solutum, debent damnari tantundem auri, vel argenti veri, quantum fuerit alchimicum, pauperibus dare: suntq; perpetuæ infamiæ nota respersi, qui illud aurum, vel argentum chimicum fecerint, aut eo vsi fuerint sciẽter, quive ex eo cuderint, fecerintque cudi pecuniam. & insuper præter dictas pœnas, si sint clerici, priuantur beneficiis habitis, & prorsus ad habenda redduntur inhabiles. Et si non habeant, vnde prædictas pœnas possint propter inopiam soluere, debent carcere, vel alia corporali coërcitione castigari.[h]

### *SCHOLIA.*

a Sic Vlpia. in l. quicumque 8. ad leg. Corn. de fals. ff. *quicumque nummos aureos partim raserit, partim tinxerit, si quidem liberi sunt, ad bestias dari: si serui, summo supplicio affici debent.* & in l. lex Cornelia, 9. eo. tit. lege Cornelia cauetur, vt qui in aurum vitij quid addiderit, qui argenteos nũmos adulterinos flauerit, falsi crimine teneatur: eadem pœna quoque afficitur is, quis cùm prohibere tale quid posset, non prohibuit, & eadem lege exprimitur, ne quis nummos stanneos, plumbeos emere, venderéve audeat dolo malo: & in l. 1. C. de falsa mone. falsam monetam cudentes, & ministerium præbentes, capitali supplicio damnantur, & domus, in qua crimen admissum est, fisco adiudicanda venit: si eius dominus, cùm non potuerit ignorare, non detexerit, atque in l. 2. eius tituli, C. solidorum, & monetæ adulter flammarum exustionibus damnandus dicitur. In Gallia quoque, vt plerumque adulterans monetam, aqua bulliente mixta cum oleo suffocatur. Vidi aliquando Tholosæ extra has pœnas aliquem nobilem capite truncatum. Pius 5. Papa constitut. 115. incipiente, *cùm nihil magis*, in Bullario Cherubini, statuit, 3. Nouemb. 1570. tondentes monetam argenteam, aut auream, vltimo etiam supplicio afficiendos in cunctis locis subiectionis Ecclesiæ Romanæ.

b in Extrauag. Ioannis 22. vnica, de crimine falsi, expositor, & dispensator, sciens, eiusdem falsæ monetæ, eadem pœna tenetur, qua falsarius: non secùs quàm qui falsis vtitur instrumentis, in l. 2. & 3. de fide instrum. C. l. qui falsos, ad leg. Corn. de fals.

c l. qui duobus, 21. §. fi. ad leg. Corn. de fals. ff.

d l. 1. C. eod. tit.

e cap. 2. de emptin.

f Nam vltra dupli condemnationem quanti ea res erit, sunt in insulam relegandi, qui falsant pondera, & mensuras, l. pen. ad leg. Corn. de fals. ff. l. annonam, 6. de extra. criminib. lib. 47. ff. tit. 11. aut extraordinem pro modo admissi, puniendi, l. in dardanarios, de pœn. ff. Tenetur & eadem pœna, qui falso pondere, aut mensura falsa vtitur sciens, prudénsque, l. arbitrio, §. adeò, de dolo. ff. l. hodie, §. si venditor. ad leg. Corn. de fals. ff.

g c. illud etiam de vicariis, 6. de excessib. præla. lib. 5. tit. 31. iunge c. tuarum. de priuil.

h Ita est cõstitutio extrauagans Ioannis 22. posita in c. vnic. de crimine falsi, lib. 5. communium extrauagantium: vide & de hac Chimistarum materia Diuum Thomam, 2. 2. quæst. 77. articulo 2. ad primum argumentum, & ibidem Caietanum, num Chimista peccet: & latè Chassanæus in catalogo gloriæ mundi, parte 11. consideratio. 40.

# DE SORTILEGIIS.[a]

## *TITVLVS XII.*

a Tractatur de Sortilegiis lib. 5. Decretal. tit. 21. & in Decreto, 26. quæst. 1. 2. 3. 4. & 5. & can. non licet, 26. quæst. 7. & titulo de maleficis, & mathematicis, lib. 9. Cod. tit. 18. & lib. 60. Basilicorum, tit. 39. & Leonis Nouella 65. de incantatorum pœna, & apud nos, lib. 34. Syntagm. cap. 14. & 15.

## CAPVT PRIMVM.

*Sortilegium & sortilegi magi, & incantatores qui.*

SORTILEGIVM pro omni specie diuinationis,impietatísve,aut vanitatis magicæ capitur,quæ simul prohibentur.[a] At propriè sortilegi sunt dicti,[b] qui sub nomine fictæ religionis,per quasdam,quas sanctorum sortes vocant, diuinationis scientiam profitentur, aut per quarumcumq; scripturarum inspectionem,futura promittunt.Sunt autem magorum diuinationum species prohibitæ,[c] quæ ad superstitionē, vel idololatriam, vel ad dæmonis cultum inducunt expressè,vel tacitè,aruspicia,auguria, ligaturæ, characteres,obseruationes superstitiosæ, natiuitatum speculationes,incantationes,sortilegia, quæ interdum impietatē puram,interdum hæresim, interdum homicidia,aliaq; crimina coniuncta habent, & proindè diuersi fori censentur, vel Episcopalis, & inquisitorum fidei, aliquando solius Episcopi, aliquando sæcularis iudicis.[d]

### SCHOLIA.

a vt in titulo de sortilegiis. Plinius vocat etiam sortilegia, li.28.c.4.omnes magorum vanas obseruationes:& hodie etiam omnes diuini,& diuinatrices,magi,magæ, striges, lamiæ,laruæ,lemures,vocantur sortiarij,& sortiariæ, ca. si per sortiarias,33.q.1.videndus totus noster liber 34.Syntagm.iur.vniuersi,in quo ex professo de omnibus magiæ incantationum, vanitatum, & sortilegiorum speciebus agimus,& de pœnis.

b hæc finitio Isidori li.8.Etymologiarum,c.9,relata in ca.1. 26.quæst.1.

c ca.illud quod est,6.cum 4.sequentibus,26.q.2. ex D. August.de doctrina Christia.c.19.20.& 21.& in ca. 7. qui sine saluatore,ead.26.qu.2. ponitur prohibitio recurrendi ad magos, etiam pro medicina morborum, & dicitur magicarum artium vanitas ex traditione malorum angelorum,indéque processisse aruspicia,augurationes, oracula dicta, & necromantiam. docetur & in ca.illos planetarios,8. ead.26.q.2.docetur ex D.Aug.li. 4. confessio. c.3. planetarios, qui Mathematici dicuntur, consulere, Christianam disciplinā prohibere, & eos damnare:& in ca.sed illud,9.ead.q.2.docetur & illud esse ex idololatriæ Ægyptiorum reliquiis somnia obseruare.Explicantur & impietatum, & vanitatum harum nomina in c.1. 26. q.2. & diuinationum quatuor species fuisse per terram, quæ germantia: per aquam, quæ hydromantia: per aërem, quæ aëromantia, per ignem quæ pyromantia: item & per artem, & furorem esse aliam diuinationem: esse incantatores,qui verbis, & cantionibus vtuntur ad sortilegia:ariolos, qui in aris idolorum & per aras agunt suas superstitiones: haruspices,quasi horarum obseruatores, qui in singulis negotiis exta sacrificiorum inspiciebant: augures,qui auium garritus,& voces, vel actiones auium obseruabant: auspices, qui aues considerabant: Genethliacos, qui ex genituris. Salitores, qui ex saltu membrorum præsagiebant:Pytones,qui ex dæmone:Astrologos,qui ex astris: adde magos,propter insignē malitiam dictos maleficos,l.nemo aruspicem.5.de malefi.& math. C.Necromanticos,qui ex mortuis dicunt se responsa accipere,cùm veriùs ex dæmonibus, adde & præstigiatores,qui præstringunt aciem oculorum,& faciunt apparere quod non est,& celant,quod est,magicis artibus, c.14. nec mirum,26.q.5.quæ omnia, & similia Christianis hominibus interdicta fuerunt,vt & mulieribus Christianis, vanitates obseruare in suis lanificiis, in can. non liceat Christianis,3.§.fin.28.qu.5. item & variæ aliæ obseruationes,vt quæ feruntur de Struthiorum ossibus, aut si dicatur singultienti,vt dextra manu sinistrū pollicem teneat: obseruatio item,si membrum salierit aliquod,si iunctim ambulantibus amicis,lapis,aut canis,aut puer medius intrauerit,limen calcare,cùm quis ante domum suā trāsit, redire ad lectum, si quis dum se calceat, sternutauerit. redire ad domum si procedens offenderit: cùm vestis à soricibus roditur plus timere,& sic de similibus vanis,& inanibus,quæ sunt vel nugatoriæ, vel superstitionis noxiæ,& quadam pestifera societate hominum, & dæmonum,quasi pacta infidelis,& dolosæ amicitiæ constituta: repudianda,& penitùs fugienda Christiano, vt fusè tractatur in c.6.illud,quod est secundum,26. q.2.

d Hanc autem quæstionem sori diffiniemus, habita ratione personarum sortilegarum,& qualitatis sortilegij:nam si agatur de personis Ecclesiasticis,proculdubiò illæ corā suo ordinario iudice Episcopo vocandæ sunt, accusandæ, & iudicandæ, c.at si clerici,de iud.c. si diligenti,de foro compet.Si verò agatur de aliis personis laicis,& si sortilegia hæresim contineant,ad Episcopum, vel inquisitorem fidei pertinet notio:coniunctim, vel disiunctim, secundum præstitutum ordinem in Cle.multorum de hæreticis.non aliter,vt dicitur in c.accusatus.§.sanè,de hæret.in sex.& si opus sit iudicio sanguinis, executio pertinet ad iudicem sæcularem,c.ad abolendam, c. excōmunicamus,c. vergentis, de hæret. Cognoscit & Episcopus de imponenda sortilegis pœnitentia Ecclesiastica,ex Cōcilio Aquensi in ca.Episcopi,26. qu.5.non laicus iudex. Admittuntur enim magi, & sortilegi aliquando ad pœnitentiā,vt hæretici resipiscentes,& errorem recantātes, c.ad abolendam,§.præsenti,de hæret.Sapiunt porrò hæresim sortilegia, vt si dæmon pro vero Deo habeatur: si imagines baptizentur, aut alia fiant ea mente, eaq; pertinacia,vt quis Deum verum,eiúsque sacramenta esse neget, non autem si ex pacto dæmoniaco, vt faciliùs à dæmone ob id quippiam consequatur, dæmonem adoret,vel ad magica baptizet,aut Sacrosanctam Eucharistiā conculcet. Nam hæc, & similia, quamuis grauissima, & horrenda sint, & digna morte peccata, tamen non pertinent ad hæresim. Quemadmodum nec Salomon dicitur apostatasse à fide, quamuis permiserit diis alienis sacrificari,3.Regum.c.11.mente fidem retinens, vt & sortilegæ, alioquin impia faciunt.Sic in c.1.de sortilegiis.Vdalricus quidam presbyter, cum quodam diuinatore abiit, non vt inuocaret dæmonem: sed vt sortilegio, & per inspectionem astrolabij furem detegeret,finísque, & intentio operantis maleficium inspici debet. Nam quidam rebaptizant infantes dæmonem inuocant ad aliquid prosequendum, quod dæmon pollicetur, non vt putent verè illum Deum esse: confitentur enim eum esse diabolum, & Deo aduersarium: tamen Sixtus 4. constitutione 2. iuxta ordinem Bullarij Cherubini die 7. Iunij. 1474. incipiente,*nunciatum*, commissariis datis iussit inquiri contra nonnullos ordinis Sanctæ Mariæ montis Carmelis, qui disputando,& prædicando in ciuitate Bononiensi asseuerabant, non esse hæreticum, & à puritate fidei alienum dæmonum expectare responsa:fuit quoque & hoc iudicatum hæreticum in facultate Parisiensi Sobornica anno 1318. art.2. Atque Imperatores Christiani iudicarunt maleficos,& diuinos, & ariolos à sæcularibus iudicibus suis exterminari debere,l.nemo,l.culpa.l.milite,de maleficis,& mathem. C. Vide de hac quæstione iudicis sortilegarum ex professo disputantem, & ita concludentem Iacobum Sprenger in 3.parte Mallei maleficarum,q.1.& Antoninum Florentinum Archiep.in 2.parte:fecit tamen frequētia criminis sortilegorum, vt eorum cognitionem alicubi Innocentius 8. concesserit etiam inquisitoribus fidei,sic Alex.6.cùm malefici,& incātatores in Lombardia multos errores inducerent, concessit facultatem in-

quisitoribus fidei, procedendi contra eos, honesto tamen comitatu per eos eligendo: vt habetur in eius bulla, seu cōstitutione 2. incipiente, *cùm acceperimus*, iuxta ordinem in Bullario collecto per Laërtium Cherubinum, & in eodem quoque cōstat idipsum statuisse Leonem 10. constitutione 38. incip. *honestu.* & Adrianū 6. constit. 5. *dudum*, & Alexandrum 4. constitutio. 10. *quod super.*

## CAPVT II.

*De distinctione sortium permissarum, & prohibitarum.*

SORTES quædam fuerunt olim permissæ in aliquibus, quædam omnino prohibitæ: hodie non nisi cum magna causa quædam permissæ, quæ sine superstitione, aut dæmonum pacto expresso, vel tacito fiant, ad cognoscendam Dei voluntatem in ambiguis.[a] Sors enim per se aliquid mali non est: sed est res, in dubitatione humana, diuinam indicans voluntatem.[b] At incantationes magicæ, dæmonumq; diuinationes, quæ à cultu Dei auertunt, semper à Deo capitalibus, & vltimi supplicij pœnis, fuerunt prohibitæ.[c]

*SCHOLIA.*

a hoc explicamus per totum c. 5. li. 14. Synt. probat & can. non exemplo Matthiæ, can. hi, qui, de paginis, can. non statim, 26. q. 2. c. fi. de sortilegiis.

b c. 1. sors non est, 26. q. 2. ex D. August. in Psalmum 30. concio. 2. ad versiculum. *In manibus tuis sortes meæ*, & notat gl. in d. c. 1. quod quamuis sors non sit ex sua natura mala, tamen prohibetur: quia propter assiduitatem labitur quis in idololatriā. Qua etiam ratione prohibetur iuramentū, ne assiduitas iurandi generet periurium, ca. iurabunt. 22. qu. 1. Sortibus olim in voluntate Dei exquirenda, vel in detegendis criminibus vsi, Saul 1. Reg. 14. Iosue, Iosue c. 7. Nautæ contra Ionam, Ionæ 1. & alij, Lucæ 1. Actorum 1.

c Exodi 22. vers. 18. *Non patieris maleficos viuere super terram.* Leuit. 19. versi. tricesimoprimo, *Non declinetis ad magos, nec ab ariolis aliquid sciscitemini, ne polluamini per eos, ego Dominus Deus vester*: vt iterum Leuit. 20. vers. 6. *Anima, quæ declinabit ad magos, & ariolos, & fornicata fuerit cum eis, ponam faciem meam contra eam, & interficiam eam de medio populi sui.* & paulò post vers. 27. *Vir, siue mulier, in quibus fuerit pythonicus, vel diuinationis spiritus, morte moriatur, lapidibus obruet eos populus, sanguis eorum sit super eos.* Et Deut. 18. *Non inueniatur in te qui lustret filium tuum, aut filiam ducens per ignē, aut qui ariolos sciscitetur, aut obseruet somnia, atque auguria, nec sit maleficus, aut incantator, neque pytones consulat, atque diuinos, & quærat à mortuis veritatem.* Idipsum, Numerorum c. 23. imposuitque pœnam vltimi supplicij Saol, 1. Regum 28. vers. 9. imposuerunt & supremum supplicium incantatoribus Ethnici, vt liquet ex Platonis 11. de legi. Dione li. 52. Xyphilino ex eo. Dione in Iuliano, Herodiano in 4. Cornelio Tacito, lib. 2. Suetonio in Tyberio, c. 32. Columella de re Rustic. c. 8. vide quæ diximus lib. 34. Syntagm. c. 14. & 15. adde Nouellam Leonis Imperatoris, 65. de incantatorum pœna, Photium 9. Nomoca. c. 25.

## CAPVT III.

*Causæ diuersæ sortilegiorum, & diuersa eorum pœna.*

EPISCOPI, eorumque ministri, omnibus modis studere debent, vt perniciosam à diabolo inuentam sortilegam, & magicam artem, ex parochiis suis penitùs eradicent: & si aliquem virum, vel mulierem huiusmodi sectatorem inuenerint turpiter dehonestatam, de parochiis suis eiiciant.[a] Si quis ariolos, aruspices, vel incantatores obseruauerit, consuluerit, aut phylacteriis vsus fuerit, anathema sit.[b] Si sacris officiis dediti sunt, qui hæc agunt, & his vtuntur, ab Ecclesia Dei debent proiici,[c] honore priuari, & monasterio ad perpetuam pœnitentiam concludi.[d] Qui diuinationes expetunt, & more gentilium subsequuntur, vel in domos suas huiusmodi homines introducunt, exquirendi aliquid arte malefica, vel expiandi causa, quinquennio pœniteat.[e] Iure autem ciuili grauiùs, & vltimo puniuntur supplicio.[f] Qui in tabulis, vel codicibus, vel aliis furta requisierit, vel diuinationes in aliquibus rebus obseruare præsumpserit, quadraginta dies pœnitere debet.[g] Sacerdos, qui per inspectionem astrolabij voluerit furtum detegere, per annum, & ampliùs, prout visum fuerit Episcopo, pœnitentia accepta ab altaris ministerio debet abstinere.[h] Quicumque laicus, aut clericus, auguria, sortésve etiam sub nomine fictæ religionis, consulere, vel docere detegitur, debet haberi ab Ecclesia extraneus,[i] vt, incantationibus quoque inseruiens, ab Ecclesiæ conuentu separari debet.[k] Quicumque etiam sacerdotum, vel ministrorum, causa cuiusq; doloris, aut amaritudinis permotus, aut altare diuinum vestibus sacris exuere præsumpserit, aut qualibet alia lugubri veste accinxerit, aut consueta luminariorum obsequia sacrorum, de templo Dei subtraxerit, & extingui præceperit, si non pœnituerit arbitrio sui metrapolitani, dignitate, & honore priuari debet: sacerdos etiam inimicitiæ sauciatus, si Missam pro requie defunctorum promulgatam, fallaci voto pro viuis studet celebrari, vt mortis incurrant periculum, tam ipse sacerdos depositus ordinis sui gradu, quàm ille, qui ad talia peragenda eum incitasse constiterit, exilij perpetui ergastulo relegari debent.[l] Qui etiam aliquid fecerit, vel ad potandum alicui dederit explendæ libidinis causa, vel odij meditatione, vt non posset generare, aut concipere, aut ei nasci soboles, vt homicida puniendus erit.[m] Qui mala sacrificia fecerit, vel habuerit, pœna legis Corneliæ quoque de sicariis tenetur.[n]

*SCHOLIA.*

a In can. 4. ex Concilio Agathensi apud Burchardum, li. 10. Decretorum, c. 9. latiùs in ca. Episc. 12. 26. qu. 5. qui citatur à Gratiano ex Concilio Ancyrensi: sicut & ab Iuone parte 11. c. 3. & Burchardo, lib. 10. cap. 1. & à Panormit. lib. 8. c. 72. verumtamen canon ille, neque in Concilio Ancyrano Græco, vel Latino impresso, vel manuscripto inuentus est: licèt ij, qui tomos consiliorum ediderunt, asserant haberi in quodam vetusto codice lib. 16. librorū partialium. Quæ notanda sunt pro eo, quod ex illo ca. Episcopi, quidam existimarunt colligi posse nullas esse sortilegas, quæ se possint transformare in diuersas figuras: sed illas tantùm in mente pati, remanente corpore immutato: quæ tamen sententia hodie ex inquisitorum fidei occurrentibus iudiciis, & secularibus animaduersionibus, explicationem lucidiorem accepit: vt neque is canon: Episcopi, multum

pi, multum consideretur, pro definiendis sortilegiis, lamiis, vel strigibus, de quibus nos abundè li. 34. Synt. c. 16. & cap. 20.

b can. si quis ariolos, 26. qu. 5. ex Concilio Romano sub Gregorio iuniore capit. 12. φυλακτήρια ἀπὸ τοῦ φυλάττειν, ab obseruando, & significant characteres, chartas, vel alia delata pro amuletis, seu pro auersione malorum, vel ad aliud quippiam cum superstitione faciendum, ex quibus tamen nulla vis naturaliter potest colligi. In regesto Gregorij cap. 2. idolorum cultores, aruspices, sortilegi; si corrigere se noluerint, si serui sunt, verberibus, cruciatibúsque quibus ad emendationem peruenire possint, castigari iubentur; si verò sint liberi, dicuntur inclusione digni, & strictâ pœnitentia, vt refert Burchardus libr. 10. Decret. c. 4. & can. 10. contra idolorum cultores, 26. q. 5. Et in Concilio Triburiensi, c. 4. si aliquis manducat, aut bibat, aut portat super se, vnde existimet Dei iudicium peruertere posse, & exinde comprobatus fuerit, eadem sententia feriatur, qua magi, arioli, & incantatores feriuntur: vt Burchard. refert libro decimo Decretal. capit. 26.

c ca. 4. non oportet, 26. q. 5. non oportet sacris officiis deditos, vel clericos, incantatores existere, aut facere phylacteria, quę animarū suarū vincula comprobantur: eos autem, qui talibus rebus vtuntur, proiici ab Ecclesia iussimus, vt & in Concilio Laodiceni c. 36. & in Agathensi, 68. rursum & in pœnitentiali Romano, *Quicunque nolim ... sacrificia dæmonum celebrauerit, vel incantationibus dæmones quacunque arte ad sua vota inuitauerit, tres annos pœniteat.* refert Burchard. lib. 10. Decretorum, tit. 31.

d ca. si quis Episcopus aut presbyter, 26. quæ. 5. ex Concilio Toletano 4. c. 28. & in ca. si quis clericus, 9. ca. quæst. 5. ex Concilio Aurelian. 1. c. 31. Idipsum in Concilio Carthaginensi, 4. c. 89. in ca. Auguriis, 11. 26. q. 5. Hic tamen obseruandum quòd glo. 2. colligit de c. 2. de sortileg. in pœna imponenda sortilegis, vel eos consulentibus, iudicem debere animaduertere ad qualitatem, & quantitatem delicti, & animum delinquentis, & secundum ea, pœnam dicere aut acerbiorem, aut leuem. Refert & Paulus Grilland. tracta. de sortilegiis, q. 11. in Concilio Lateranensi etiam habito sub Leone X. sessione Clerici, qui inuenti fuerunt culpabiles in sortilegiis per inuocationem dæmonum, diuinationibus, incantationibus, superstitionibus arbitrio superioris iubentur notari infamia: si verò non destiterint, deponi, atque in monasterium ad tempus arbitrio superiorum diffiniendum detrudi, & officiis, & beneficiis Ecclesiasticis priuari.

e ca. 2. qui diuinationes, 26. q. 5. ex Concilio Anchyrano, c. 23. & 24. ca. non liceat, 3. eadem 26. quæst. 5. ex Concilio Martini Brachar. cap. 72. vbi, *non liceat,* inquit canon, *more gentilium tollere, aut obseruare elementa, stellarum cursus, inanem signorum fallaciam pro domo facienda, aut ad segetes, aut arbores plantandas, ineundáque coniugia, &c.* Expiationes quoque maleficiorum prohibentur, dum aduocantur magi, vt malum à domibus foras expellant; aut lustrationes more paganorum faciant. Et in Concilio Rothomagensi, *Si quis in Calendis Ianuarij aliquid fecerit, quod à paganis inuentum est, & dies obseruat, & lunam, & menses, & horarum effectiua potentia aliquid sperat in melius, aut deterius verti anathema sit.* Burchard. libro decimo Decretal. cap. 18. ad ritum Paganorum refertur, quod prohibetur in Concilio Arelatensi, cap. 5. his verbis. *Quicumque exercuerit hoc quando luna obscuratur, vt cū clamoribus suis, aut maleficiis, ac sacrilego vsu se posse defendere credat, & quicunque diuinos præcantatores, phylacteria etiam diabolica, vel characteres diabolicos, vel herbas, vel succos suis, vel sibi impendere tentauerit, & quintam diem in honorem Iouis, vel Calendas Ianuarias secundum consuetudinem paganorum honorare præsumpserit monachus, quinque; clericus, 4. laicus, duos annos pœniteat,* vt refert idem Burchardus libr. 10. cap. 3. Item pertinet ad ritum paganorum, vt scribitur in Concilio Agatensi, capit. 5. vota ad arbores, vel ad fontes, vel lapides quosdam quasi ad altaria facere, aut ibi candelam, aut quodlibet munus deferre: perinde ac si ibi quoddam numen inesset, quod possit malum, aut bonum inferre. Meminit enim Diuus Gregor. in regesto, & Burchard. libro decimo capit. 2. quosdam esse, qui arbores colant contra Christianam fidem; & rursus. Burchard. eod. lib. capit. 19. scribit, de Concilio quodam Hannetensi, in quo, cap. 8. admonentur Episcopi, & eorum ministri vt curent comburi arbores dæmonibus consecratas, quas vulgus colebat, & in tanta veneratione haberet, vt nec surculum iodeauderet amputare; lapides quoq; quos in ruinosis locis, & syluestribus, dæmonum ludificationibus decepti homines venerabantur. vb. *. vota vouebant, & deferebant, fundirus effodi, & in tali eo locum proiici: vbi nunquam à cultoribus suis venerari possent; iubetúrque, vt illi qui hoc fecissent, pœnitentiam imponant, quasi idola adorassent, & nisi emendari vellent, & pœnitere, ab Ecclesia exscinderentur. Refert & idem ex Concilio Bracharensi cap. 22. Burchard. eod. capite hæc verba, *Si in alicuius presbyteri parochia infideles aut faculas accenderint, vt arbores, aut saxa, aut fontes venerantur, si hoc eruere neglexerint, sacrilegium se fecisse cognoscat præsumptor, aut hortator re si piis; si admonitus hoc emendare neglexerit, communione priuetur.* Hoc etiam nomine insimulatam ab Angelis Ioannam virginem, quæ restituit diuino auxilio regnum Carolo Regi Galliarum, legi in eius processu: non tamen de eo conuictam, nec confessam: vera quippè idololatria esset, lapides, & arbores adorate, & dæmones ibi latentes, vt solem, lunam, & astra cœli, quę diuino præcepto prohibeotur, Deuter. 4. vers. 15. & c. 16. vers. 21. Sapientiæ 13. vers. 10. mórsque indicitur huiusmodi operantibus, Deuteronom. 4. versic. 25. & capit. 13. vers. 6.

f iure ciuili, vt in l. 3. C. de malefic. & Mathemat. lib. 9. tit. 18. singularis hæc lex, *nullus aruspex, nullus sacerdos, nullus eorum, qui huic ritui assoleus ministrare, ad lumen alterius accedat, vel ob alteram causam: sed huiusmodi hominum amicitia, quamuis vetus, repellatur, concremando illo aruspice, qui ad domum alienam accesserit, & illo in insulam deportando post ademptionem bonorum, qui eum aduocauerit suasionibus, vel præmiis: & accusatorem huiusmodi criminis, non delatorem esse: sed magis dignum præmio arbitramur.* Hæc in dict. l. 3. rursum autem in l. nemo aruspicem, 5. eo. titul. *Nemo aruspicem consulat, aut mathematicum, nemo ariolum. Augurum, & vatum prauia confessio conticescat: Chaldæi, ac magi, & ceteri, quos maleficos ob facinorum magnitudinem vulgus appellat, nec ad hanc partem aliquid moliantur. Sileat omnibus perpetuò diuinandi curiositas: etenim supplicio capitis ferietur, gladio vltore prostratus, quicumque iussis nostris obsequium denegauit.* Et in l. & si excepta, 7. C. eod. magi, malefici, arioli, aruspices, augures, mathematici, somniorum interpretes, diuini, & similes, sine ratione dignitatis, qua exuuntur, addicuntur equuleo, vngulisque sulcantibus corpora.

g c. 1. de sortileg. & in pœnitentiali Bedæ presbyteri. *Quicumque pro curiositate futurorum vel inuocatorem dæmonum, vel diuinos, quos ariolos appellant, vel aruspices, qui auguria colligunt, consulerint, clerici, ab omni officio remoti, tres annos; laici, duos pœniteant.*

h c. 1. de sortileg.

i ca. aliquanti, 6. cum 3. seq. 26. q. 5. Puniuntur & docentes, & discentes, cùm similis sit culpa tam prohibita discere quàm docere. C. de malefic. & mathemat. debet enim silere diuinandi curiositas, l. culpa, l. nemo, C. eo.

k ca. 11. auguriis, 26. q. 5. ex Concil. Carthaginensi, 4. c. 89. & vt dicitur in Concilio Rothomagensi c. 4. apud Burchar. libr. 10. cap. 18. perscrutandum est, si aliquis subulcus,



Digitized by Google

vel bubulcus, vel venator, vel cæteri huiusmodi dicat diabolica carmina super panem, aut super herbas, aut super alia quædam nepharia ligamenta: & hæc aut in arbore abscondat, aut in biuio, aut in triuio proiiciat, vt sua animalia liberet peste, & clade: & alterius perdat, quæ omnia idololatriam esse nulli fidelium dubium est, & ideò summopere sunt exterminanda. Iure ciuili qui magicis accincti artibus, contra hominum salutem aliquid moliti sunt, aut pudicos animos impulisse ad libidinem deteguntur, seuerissimè puniuntur. l. eorum est scientia, 4. de malefic. & mathem. iunge Nouellam 77. Leonis Imperatoris, de pœna incantatorum.

l c. quicumque, 13. 26. q. 5. ex Concilio Toleta. 11. c. 7. adde l. nulli magicis, 6. de malefic. & math. C. cui iunge §. item lex Cornelia, vers. eadem lege, de public. iudic. apud Iustinian.

m c. si aliquis, 5. de homicid. eius generis sunt maleficia; quę steriles, & arctas mulieres faciãt, & viros ad coitum impotentes, vt in cano. si per sortiarias, 33. q. 1. iure ciuili, pudicos animos in libidinem deflectentes magicis artibus seuerissima sententia puniuntur, l. eorum est, 4. C. de malefic. mathem.

n l. ex Senatusconsulto, 13. ad leg. Cornel. de sicar. nempè sacrificia, quæ ariolandi, aut damnandi alio modo causa fiunt, in quib. & exta inspiciebantur sacrificarorũ. Prohibita & eodẽ modo gentilia sacrificia, quę noctu à lamiis fiunt, in ca. Episcopi, 28. q. 5. Pœna legis Corneliæ de sicariis capitalis est; l. 3. §. legis Corneliæ. & l. pen. ad leg. Cornel. de sica. ff. Prohibetur & sub pœna vltimi supplicij sacrificia paganorum, l. 1. 7. & fi. de paganis & sacrificiis. & pœnis eorum, & c. vbi & aliæ pœnæ, vt & in l. 2. & 4. de aposta. Cod.

# DE HOMICIDIO.[a]

## *TITVLVS XIII.*

a De hoc agitur lib. 5. decretalium, tit. 12. de homicidio voluntario, & casuali. & in Sexto lib. 5. titu. 4. in Clementinis libr. 5. tit. 4. titulo de his, qui filios occiderunt, lib. 5. titu. 10. & C. lib. 9. tit. 17. & in decret. can. de eo autem, & seq. vsque ad ca. 5. qui altari, 50. dist. & tota 23. q. 5. & alibi, & tit. ad leg. Cornel. de sicariis lib. 48. ff. tit. 8. & li. 9. C. tit. 16. ad legem Pompeiam de parrici. lib. 48. tit. 6. de bonis eorum, qui ante sententiam mortem sibi consciuerunt, lib. 48. ff. tit. 21. & lib. 9. C. tit. 51. & nos lib. 36. Syntag. iuris vniuers. c. 15. & seq. vsque ad 25.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Occidere quid. 2 Et homicidij species.*

1 INTER grauissima crimina homicidium computatur:[a] id est hominem occidere. Occidere verò iuxta nominis proprietatem est, adhibita manu, & vi mortem inferre: vulgò autem, & quolibet modo mortis causam dare.[b]

2 Generaliter etiam triplex est species homicidij, nempè interficere, detrahere, & odio habere.[c] Est & interpretatiuè homicida, qui cùm possit, fame morientibus non succurrit.[d] Eâque ratione talis, qui res Episcopi, vel Ecclesiæ rapit: quia bona sunt famelicorum,[e] quive pœnitentiam negat morienti, homicida animæ est.[f] Vt qui eum compellit iurare, quem scit falsò iuraturum: is enim animam suam quoque occidere videtur:[g] is quoque, qui propinando, vel quidpiam faciendo procurat sterilitatem, & generationem prohibet, inter homicidas ponitur,[h] quive procurat abortũ:[i] sed & pastor animarum tacendo, qui delinquentes non arguit, homicida animarum censetur.[k]

*SCHOLIA.*

a c. quæsitum, de temporib. ordina. c. inquisitionis, de accusatio. ca. miror, 50. distinct. horrendum crimen sanguinem fratris sui fundere, Genes. 4. cùm natura nephas censeatur, hominem homini insidiari, l. vt enim de iost. & iure prohibitum iure diuino, *non occides*, Exod. 20. vers. 3. & c. 5. vers. 17. D. Matthæi capit. 5. vers. 21. & c. 19. vers. 18. ad Roma. c. 13. vers. 3. Genes. c. 9. vers. 6. cum similibus. Priuare rebus hominem graue sed priuare vita grauius; tum quòd hic desinat, tum quòd valdè dubium quo statu anima eius ex hac vita in aliud sæculum euadat, an morte externa, an vita æterna, digna.

b l. ita vulneratus, § 1. ad leg. Aquil. ff. homicidium hominis peremptio est, siue quis seipsum occidat, siue alium, ca. homicidium, 28. de pœnit. distinct. 1. canon. displicet, 23. quæst. 4. can. si non licet, 23. q. 5.

c ca. homicidiorum, 24. cum 4. sequentibus, de pœnitent. distin. 1. detractores priuant animam, cui detrahunt, in quantum possunt, virtute, quã Deus illi dedit, vt dicendo sapiẽtem, insipientem, ca. 1. 21. dist. sic qui mala fratri persuadet, occidit eum, ca. noli putare, de pœnit. dist. 1.

d ca. pasce, 86. dist. ca. decimæ, 6. q. 1. l. necare, de liber. agnoscend. ff. *Panis egentium, vita pauperum est, qui defraudat illum, homo sanguinis est: qui aufert in sudore panem, quasi qui occidit proximum, qui effundit sanguinem, & fraudat mercenarium, fratres sunt.* Ecclesiastici 34. vers. 25. & Iob. 24. vers. 10. *Manè primo consurget homicida, interficiet egenum, & pauperem: per mortem verò erit quasi fur.*

e cano. qui Christi cano. qui abstulerit, can. aurum, 12. q. 2.

f ca. si presbyter, 12. & sequenti, agnouimus, 26. q. 6. nempè quia priuatur salute æterna, quæ est vera vita animæ: vt peccatũ, & priuatio beatitudinis est mors æterna animæ: vt videbis apud nos lit. de immortalita. animæ cap. 3. tomo 4. commentariorum Syntaxeωn artis mirabilis.

g ca. ille, qui hominem, 5. 22. q. 5.

h c. si aliquis, 5. de homicid. ca. sicut ex literarum, 20. eo. ti. hinc fit, vt in crimen legis Corneliæ de sicariis incidat, qui se castrauerit, vel alium fecerit castrare, & qui testiculos alicui ita intorserit, vel extorserit, vt spado esset, l. 4. §. fi. & l. 5. & 6. ad leg. Cornel. de sicar. habenturque tales pro homicidis in ca. si quis absciderit, 55. dist.

i l. si mulierem, 8. ad leg. Cornel. de sicar. l. Cicero, de pœn. ff. maximè si partus, qui eiicitur, fuerit iam animatus in vtero, ca. Moses, ca. quod verò, 32. q. 2. l. si quis aliquid, §. qui abortionis, de pœnis, ff.

k ca. Ephesiis, 43. dist.

## CAPVT II.

*1 Quotuplex homicidium nempe voluntariũ, casuale, necessarium.*
*2 Ex personis necatis, vt parricidium.*
*3 Ex voluntate actu, vel his concurrentibus.*

1 HOMICIDIVM aut voluntarium, aut casuale dicitur, aut necessarium. Quia homicidium committitur vel ex voluntate, vel ex casu,

vel, e,

vel ex necessitate.[a] Voluntarium fit, aut per insidias[b] facto, consilio, præcepto, defensione,[c] lingua, seu cohortatione ad necãdum.[d] Casu fit, cùm non accidit ex proposito.[e] Necessitate, dum quis se defendendo, aliter mortem euadere nõ potest, nisi impetentem necet;[f] vel si lege, vel superioris authoritatem, & potestatem gladij habente iussu, mortem inferat; vt mox dicemus.[g]

2 Distinguitur & homicidiorum qualitas ex conditione personarum interẽptarum: sic dicimus simpliciter homicidium, pro homine interempto cuiuscumque sit sexus,[h] & ætatis.[i] Parricidium, quando occiduntur parentes, vel filij, vel aliæ personæ sanguine, vel summa amicitia coniunctæ, prout leges docent.[k]

3 Aliud & homicidium voluntate tantũ cõmissum: aliud actu tantũ: aliud volũtate & actu simul.[l]

*SCHOLIA.*

a De his omnibus liquebit posteà in pœnis: vide Glossam ad c. sicut dignum, §. fin. ad verbum, *consilium* de homicid. vide & c. sequens, & quæ diximus de delictis voluntariis lib. 10 Syntagm. c. 3. Sic Plato li. 9. de legibus homicidium consultò, aliud inconsultò fieri dixit.

b Homicidium voluntarium, quod deliberatum dolosè, & proditoriè fit: cùm quis non cauentem aggreditur clam. interdum apertè sine insidiis, c. 1. de homicid. ex insidiis opprimentes, vulgò assassini dicuntur, vel arsacides bene loquentibus, ex similitudine eorũ, qui ita dicti aliquando per insidias Christianos obtruncabant, de quibus in c. 1. de homicid. in sext.

c can. si quis viduam, 8. 50. distinct. can. fin. 23. q. 8.

d c. sicut dignum, §. qui verò. de homic. c. quod in dubiis de pœn. ca. perniciosè, 23. de pœnit. dist. 1. vbi & exemplum quòd Iudæi crucifixerint Christum hora tertia, lingua, clamantes, crucifige: milites hora sexta, manu.

e quando non ex voluntate: sed aliunde, c. presbyterum c. dilectas, 13. & sequent. de homicid. can. sæpè contingit, 50. distinct. l. 1. §. 3. ad leg. Cornel. de sicariis.

f vt in Clem. 1. de homicid. c. 2. eo. tit apud Gregor. quod est, cum suis circumstantiis sine reprehensione, si aliter euadere non posset, quàm occidendo aduersarium, l. 2. 3. 4. C. ad leg. Cornel. de sicar. sic occiditur latro à viatore impunè, hostis à milite, ca. cùm homo, 19. 23. q. 5.

g vt dicemus mox c. proximo, & 10 d. ca. cùm homo, ca. de occidendis, cum simil. 23. q. 5.

h in titulo de homicidiis, l. si quis aliquid, 38. §. qui abortionis. de pœnis, ff. & hominis etiam appellatio ad vtrumque sexum pertinet, l. hominis, de verb signific.

i etiam de partu in vtero viuificato. c. sicut, 20. de homicid. ca. Moses, 32. quæst. 2. de infante etiam in l. si quis necandi, 8. ad leg. Cornel. de sicar. Cod. c. fin. de his, qui filios occider. lib. 5. tit. 10.

k de quibus in l. 1. 2. 3. ad leg. Pompeiam de parri. lib. 48. ff. ti. 9. in qua connumerantur pater, mater, auus, auia, frater, soror, patruelis, matruelis, patruus, auunculus, amita, consobrinus, consobrina, vxor, vir, gener, socer, vitricus, priuignus, priuigna, patronus, patrona, in quorum cæde committitur parricidium. item l. 1. de his, qui parentes, vel liberos occider. lib. 5. C. tit. 17. de vxore, & marito, in l. fin. ad leg. Corn. de sica.

l colligitur ex c. dilectus, 13. in fine, de homicid. voluntate sola fit, cùm quis eo animo est, vt velit occidere, si possit, quamuis non occiderit, vt in l. is, qui cum telo, ad legem Corneliam de sicariis. C. item si consilium, & approbationem homicidij dederit, c. sicut dignum, de homicid. Actu tantùm fit, si quis aliquid agendo præter intentionem necauerit, vt c. ex literis, 15. c. significasti de homic. Si furiosus, infansve aliquem occiderint, l. infans, ad leg. Corn. de sicar. ff. l. pen. ad leg. Pomp. de parric. ff. Actu & voluntate, quando sponte & deliberatè: per insidias quis actu etiam necat, cap. 1. de homic.

## CAPVT III.

*Qui teneatur de homicidio.*

DE homicidio tenetur, qui manu propria occidit,[a] aut qui veneno, vel facto propinato, vel admoto.[b] Nec crimen ætate defenditur, si adultus sit, qui deliquit,[c] nisi infans sit,[d] aut furiosus,[e] aut dormiẽs:[f] tenetur & qui opem tulit:[g] qui incitauit ad certũ homicidiũ:[h] qui etiã sciens custodiuit sarcinas occidentium:[i] qui causam dedit homicidio:[k] qui mandauit eum verberari, qui à verberante occisus est:[l] qui occiderit in summa priuata authoritate, quamuis impium, & malefactorem, reus est homicidij:[m] multò magis & qui seipsum necauerit.[n] At publica authoritate ministeriũ adhibendo publicæ potestati, vt iudici, legi, principi, non solùm non reprehensibile est homicidiũ: sed laudabile: sic iudex, lex, princeps, iubent rectè vindictam bono animo exequi,[o] vt lex nocturnũ furem perfodientem murũ occidere quoquo modo permittit, vt prohibet diurnũ, nisi telo se defenderit:[p] & aggressorẽ quoque necari permisit, si aliter aggressus se à morte liberare nequeat.[q] Permittuntur etiam ex aliis causis, vel saltem dissimulantur, quod pertinet ad pœnam, illata, quibusdam homicidia.

*SCHOLIA.*

a vt in c. 1. 2. 3. de his qui filios occiderunt.

b c. si aliquis, 5. de homicid. plus est veneno, quàm gladio occidere: quia id proditoriè fit. l. 3. C. ad leg. Cornel. de sicar. l. 1. C. de malefi. & mathem. lib. 9. C. ti. 19. & dicuntur etiam isti homicidæ venefici & lege Cornelia de sicariis, & veneficis tenetur, qui venenum hominis necandi causa fecerit, vel vendiderit, vel habuerit, d. l. 4. & l. 1. §. 1. ad leg. Cornel. de sica. Tenetur & Pompeia de parricidiis, qui emit venenum vt patri daret, quamuis non potuerit dare: & frater, qui cognouit, nec indicauit, & medicus, qui fecit, l. 1. & 2. ad leg. Pompeiam de parricid.

c l. si quis te reum, 6. ad leg. Cornel. de sica. C. nec in criminibus minores ætatis suffragio iuuantur: nec malorum mores infirmitas animi excusat, l. 1. & 2. C. si aduersus delict. li. 2. tit. 35. l. auxilium, de minorib. 25. ff. de homicidio: itaque tenentur maiores quatuordecim annorum; cap. final. de delictis puero. lib. 5. tit. 23.

d Infans non tenetur de homicidio, Clement. vnic. de homic. c. fi. de delict. puer. l. infans, 12. ad leg. Pompeiam de patric. ff. Qui proximus tamen esset pubertati si animum, & malitiam delinquendi haberet, posset puniri, sed non tam acriter, ac maior, l. impunitas, de pœnis, ff. malitia enim supplet ætatem, l. 1. si minor se maior. dixer. C. c. de illis, de desponsa. impub.

e Clem. vnic. de homic. ca. occ is, 11. §. 1. & can. illud; §. itaque, ca. aliquos, ca. si quis insaniens, 15. qu. 1. d. l. infans, ad leg. Cornel. de sicar. l. penult. §. fi. ad leg. Pomp. de parric. l. diuus Marcus, 14. vbi ratio, de offic. præsid. ff. furiosus non dicitur facere iniuriam sed pati, l. 3. §. 1. de iniur. ff. ca. illud relatum, 15. quæ. 1. nec dicitur præsens, l. 1. §. furiosus, de adquir. possess. ff.

f Clement. vuica, de homicid. Ratio ibi, & c. maiores, §. verum, de baptismo. Sicut enim qui dormiendo & loquuntur, & agunt, surgúntque dormiendo, & perambulant interdum loca in casu periculosissima, in quibus vigilantes vix auderent accedere: quo autem genio, quáve causa ita ducti, & reducti in lectum, & stratum videantur nec mibi cognitum est: scio tamen ita plures illis duci, & & traduci modis, interque tenebras densiores saluos, nisi excitentur inter agendum, in lectum redire; vnde dormientes prodierunt.

g Qui opem tulit, socius criminis videtur, & qui societate se coniunxit animo feriendi, aut occidendi, quamuis non occiderit, pari pœna puniendum, ac si mors secuta sit, c. sicut dignum, §. illi autem, de homicidio; & hîc distinctio adhibenda, quæ in homicidio commisso in rixa, & in seditione adhibetur; num quis animo deliberato veniat cum aliis ad occidendum, an fortè fortuna interuenerit, iuxta can. fin. 23. quæst. 8. & an plures vulnerauerint, an vnus tantùm: Sicque se babent verba canonis: *Si quatuor, vel quinque homines, vel etiam plures contra vnum hominem rixati fuerint, & ab his vulneratus mortuus sit: quicumque eorum plagam ei imposuit: secundum statuta canonum, vt homicida iudicatur: reliqui autem, qui eum impugnabant volentes eum interficere, similiter pœniteant: reliqui autem, qui nec eum impugnabant, nec eum vulnerarunt, nec auxilio, nec consilio cooperatores fuerunt: sed tantùm adfuerunt, extra noxam sint.* Iure ciuili, si in rixa percussus homo perierit, ictus, vniuscuiusque in hoc collectorũ considerare oportet, l. fin. ad leg. Cornel. de sicar. Quòd si ictus lethalis non possit discerni, aut quis eum intulerit, omnes tenentur æquè: si discerni possit, is præcipuè, qui fecit, l. ita vulneratus, ad leg. Aquil. atque ita præcipuus reus homicidij censetur is, ex cuius vulnere mortuus est percussus, c. 3. & 4. de clerico percussor. lib. 5. titu. 25. Atque etiam præcipuè in authorem seditionis animaduertitur, in l. 1. §. item is. ad leg. Cornel. de sicar. vide titulum de seditios. libr. 9. C. tit. 30. maxime in l. 1. & final. l. 1. §. 2. ad leg. Iul. maiestat. ff. atque in l. si quis aliquid. §. authores, de pœn. ff. *authores seditionis, & tumultus populo concitato, pro qualitate dignitatis, aut in furcam tolluntur, aut bestiis subiiciuntur, aut in insulam deportantur.* facitque consideratio principalis, & authoris sceleris maiorem pœnam in eo: at non tollit peccatum in aliis, qui eum comitati sunt, vel operam dederunt: quamuis illis minor, aut leuior pœna imponatur: æqualis autem, si deliberato animo occidendi aggressi sunt mortuum; non autem si in rixa repentina occidentibus se coniunxerint. Cum his & considerantur instrumenta, quibus in rixa vsi fuerint, vt qui leuioribus vsi fuerint, mitiùs puniãtur, l. 1. §. diuus Adrianus, ad leg. Corneliam de sicariis, dict. c. sicut dignum, §. illi etiam, de homici. Sed & qui ex parte defendẽtium, vel inuasorem resistit, si quispiam ex aggressoribus mortuus fuerit, vel ex defendentibus, excusandus erit: non tamen in totum, si sit clericus: quia semper fit irregularis. c. 3. & 4. de clerico percuss. ca. si post, 50. distinct. nisi seipsum defendendo, & repellendo, aggressorem interimat, Cle. 2. de homicid. qui etiam socio opem tulit, quem alius volebat occidere, videtur excusandus: alioquin & ipse reus mortis eius, si omisisset eius defensionem: & si cùm posset defendere, non fecisset, ca. non in 23. q. 3. c. sicut dignum, §. illi etiam, de homicid. can. 1. & ca. error, 83. distinct.

h qui incitant tantùm ad certum homicidium, nõ puniuntur pœna commissi homicidij, omnino; si autem suis suggestionibus ad homicidium prouocauerint, contrà, d. c. sicut dignum: §. qui verò.

i d. c. sicut dignum, §. hi quoque, de homicid. Sic D. Paulus, dicitur consensisse in necem sancti Stephani, quòd custodisset vestimenta eorum, qui eum lapidauerunt, Actor. 7. vers. 58. & 60.

k vt in c. latro, 8. & c. sicut ex literis, 20. de homic. c. 2. de clerici percussor.

l c. fin. de homic. in sex. qui enim aliquem verberari mandauit. poterat præuidere, fieri posse vt verberando occideret, ideò est in culpa.

m ca. pen. 23. quæst. 8. qui sine aliqua publica administratione, maleficum, furem, sacrilegum, adulterum, periurum, vel quemlibet alium interfecerit, aut truncauerit, aut membris debilitauerit, velut homicida iudicabitur, & tantò acrius, quantò sibi à Deo non concessam potestatem abusiuè vsurpare non timuit. idipsum probatur in l. fin. de malefic. & mathema. C. vbi & rationes aliæ adiiciuntur, cur puniatur, quod geminæ suspicioni sit obnoxius, quòd aut publicum reum, ne facinoris socios publicaret, seueritati legum, & debitæ subtraxerit quæstioni: aut quia proprium fortassis inimicum sub huiusmodi vindictæ nomine, consilio atrociore confecerit. Adde quod non est singulis concedendum, quod per magistratum publicè potest fieri, ne occasio sit maioris tumultus faciendi; l. non est singulis, 137. de regul. iur. ff. facit can. 9. non licet, 13. q. 5. imò si minister iudicis occidit eum, quem iudex iussit occidi, profectò si id sponte facit, homicida est, etiam si eum occidit, quem scit per iudicem debuisse occidi, ca. cùm minister; 14. & ca. lex æterna 15. 23. quæst. 5.

n ca. si non licet, cum 3. sequentibus, 23. q. 5.

o ca. nec is, qui inuitus, 11. 15. quæst. 1. ca. de occidendis, 8. ca. officia, 16. & sequentibus, 23. quæst. 5. non sine causa enim gladium portant, ca. non solum, 27. ca. non est crudelis, 28. cum 4. sequentibus, eadem 23. q. 5. Ita principi, vel iudici iustè officium exercẽti homicidium ad culpam non imputatur, ca. noli, & sequent. 23. q. 1. d. ca. de occidendis, canon. miles, cum 4. sequentibus, can. non frustrà, cum 5. sequentibus, 23. q. 5. & perimere malos authoritate principis non est homicidium committere, can. quicumque percutit, 23. q. 8. ca. miles, 23. q. 5. Sic etiam transfugam iure belli prosequimur, vt ait Q. Curtius li. 8. & transfugas licet, vbicumque inuenti fuerint, occidere, quasi hostes, l. 3. §. fin. ad leg. Corneliã de sica. Ita executio datur etiam vnicuique de populo contra bannitos banno Imperiali: vt liceat in eos, qui in bannum Imperiale inciderint ob pacem publicam ruptam, vim, impetúmque facere impunè, tam in eorum bannitorũ bona, quàm personas, vt habetur in constitutione Caroli V. de pace publica tenenda, c. 4. Augustæ Vindeliciorum comitiis declarata. Per bannum Imperiale omnia humanitatis iura, vicissitudinesque officiorum humanæ societatis tolluntur bannitis, & commercia; hócque est, quod erat antiquitus aquæ, & ignis interdictio. Imò vltrà in hoc bãno, iubetur populo, & vnicuique ex illo, prosequi proscriptum ob pacẽ violatam, §. si iudex populi, de pace tenenda, & eius violatoribus, lib. 2. feudorum, tit. 27. vide quæ dixi de bannitis lib. 31. Syntagm. iur. c. 6. & de aquæ, & ignis interdictione eo. li. 31. c. 8. n. 4. Sunt & in eo numero dicti diffidati, vel ipso iure declarati tales, vt in cap. fœlici, de pœnis. in sex. vt in c. 1. in fine, de homic. in sex. diffidati dicuntur, quibus denegatur, vel subtrahitur fides, quibúsque indictum est bellum, & quos eo indicto quomodocumque per insidias, aut aperto Marte, opprimere licet, non minùs, quàm hostes, aduersus quos idipsum permittitur in can. dominus, 23. quæst. 2.

p c. 3. de homicid. si quidem comprehendi non potuit sine damno eius, qui eum in furto deprehenderit, aliter contrà, c. 2. eod. tit. Consentit & lex xij. tabularum, l. itaque, §. lex, ad leg. Aquil. ff. l. furem nocturnum, 9. ad leg. Corn. de sica. ff.

q l. 2. ad leg. Cornel. de sicar. ff. cap. 2. de homicid. Clem. vnica. eo. tit. Extat similis lex diuina Deuter. cap. 19. & Numerorum 35. quæ permittebat proximis necati per insidias occidere, & iugulare homicidã. Imò si quis Cardinalem

lem etiam se defendeodo occiderit, non tenetur pœnis, c. fœlicis, de pœnis, in sext. vt notat ibi ad verbum, *percusserit*: adde c. si verò, de sent ent. excom. qui enim agit lege permicteute, non peccat, l. Graechus, ad leg. Iul. de adult. C. can. qui peccat, 23. q. 4. Tutius tamen consulitur Confessoribus, vt his, qui homicidium quomodocumque permissum peregerint, pœnitentiam aliquam imponant, propter securitatem, si fortè quid duplicitatis pro humana fragilitate in eodem flagitio incurrerint, vt dicitur de his, qui zelo fidei excommunicatos occiderint, in can. 47. excommunicatorum, 23. quæ. 5.

## CAPVT IIII.

*De homicidio perpendendo.*

VOLVNTAS in homicidij reatu puniendo præcipuè spectanda est, qua mente fuerit, qui necat, vel tentat occidere. [a] Est consequenter distinctum homicidium casuale à voluntario, & quod non semper, nec in totum excusatur. Si enim quis dans operã rei licitæ occiderit casu, non tenetur: si nulla eũ culpa, vel negligentia arguat: [b] Contrà si ex culpa, vel negligentia, [c] aut dolo eius, [d] vel cùm daret operam rei illicitæ, [e] accidat.

*SCHOLIA.*

a ca. pernitiosè, 23. de pœnitent. distinct. 1. ca. si. 23. qu. 8. ibi. *volentes interficere, &c.* l. aut facta, 16. §. eueotus, de pœn. ff. can. aut facta, §. euentus, de pœnitent. dist. 1. Et si quis necandi infantis piaculum aggressus, aggressurusve sit, capitali supplicio puniri debet, can. si quis necandi, 10. de pœn. dist. 1. l. si quis necandi, 8. ad leg. Cornel. de sicar. C. Consideratur & voluntas in coniuge volente occidere veneno, vel alio modo maritum, vel vxorem, & consideratur potiùs voluntas, quàm exitus, l. si. C. ad leg. Cornel. de sica. ca. si fortè, 11. de pœniten. dist. 1. Et is, qui cum telo ambulauerit hominis necandi causa, sicut is, qui hominem occiderit, vel cuius dolo malo homicidiũ est commissum, legis Corneliæ de sicariis pœna tenetur, l. is, qui cum telo, 7. C. ad legem Cornel. de sicar. l. in principio, & §. diuus, eo. tit. in ff. l. 1. §. 1. ad leg. Iul. de vi pub. ff. §. item lex Cornelia de sicariis, de publ. iud. apud Iust. Quare, si quis probauerit hominem non fuisse à se percussum occidendi animo, remissa homicidij pœna, aliter cum eo agetur, l. eum, qui, 5. C. ad leg. Cornel. de sicar. quamuis posteà mors secuta fuerit: voluntas enim spectatur, non exitus, l. diuus, ad leg. Cornel. de sicat. ita ex corde procedunt homicidia, & adulteria. &c. cano. occidit, 23. q. 5. ca. 1. 15. q. 6. Spectatur nihilominùs quod factum est, num quis sit vulneratus, vel occisus, & cũ quibus instrumentis inuasus nam ex his latens voluntas occidendi præsumitur, vel non necandi, l. 1. §. si. ad legem Cornel. de sicar. c. 1. de præsumptio. lib. 2. tit. 23.

b vt c. dilectus filius, 13. & sequentib. 14. 15. 16. 21. 23. 25. de homicid. Nec homicidium purè casuale quãtum ad pœnitentiam, imputatur, canon. hi, qui arboreo & sequent. can. sæpè, 50. dist. can. nec is, ca. siue quis, 15. q. 1. ca. de occidendis, 23. q. 5.

c cap. presbyterum, 7. & 9. & cap. ad audientiam, 12. de homicid.

d in lege Cornelia de sicariis, dolus pro facto accipitur, nec in hac lege culpa lata pro dolo habetur. Quare si quis ex alto se præcipitauerit, & super alium venerit, eumque occiderit: aut si putator cùm ex arbore ramum deiiceret, non proclamauerit, & prætereuntem necauerit, ad huius legis coërcitionem non pertinet, l. in lege Cornelia, 7. ad leg. Cornel. de sica.

e c. continebatur, 8. de homicid. cum simil.

## CAPVT V.

De pœnis diuersis homicidiorum.

1 *Spontaneorum habita ratione personarum.*
2 *Casualium purè, & inuoluntariorum.*
3 *Commissorum à sacerdote, vel clerico.*
4 *Si parochiani præpositum, aut Episcopum occidant.*
5 *Si iniiciantur manus in clericos violentæ.*
6 *Si rector, vel iudex prouinciæ necatur, vel seditio commoueatur.*
7 *Si seipsum quis occidat.*
8 *Compositio pro homicidio.* 9 *Si filij occidantur.*

1 POENA homicidiorum vel iuris ciuilis est, vel iuris Pontificij: eáque vel pœnitentialis, vel fori contentiosi. Iure ciuili iuxta antiquam diuini, & naturalis iuris legem: qui sponte, aut per insidias alium occiderit, ipse quoque mori debet. [a] Ecclesia autem cogere debet homicidas ad pœnitentiam. [b] Et proinde pœna introducta est pœnitentialis in Episcopo homicida, depositio, & peregrinatio, & quindecim annorum pœnitentia: in presbytero pœnitentia 12. annorum, cum depositione: diaconis 10. laicis 7. quorum tres in pane, & aqua, cum prohibitione ne ad gradum sacerdotij accedere præsumant. [c] Qui autem voluntate, vel casu cum negligentia, vel culpa necauerit, iuxta canones nouos quinque annis debet pœnitere, & abstinere à communione. [d] Qui presbyterum occiderit, duodecim annis, & vsque vltimum vitæ suæ tempus militiæ cingulo carere, & absque spe coniugij manere, [e] & pecuniariam mulctam soluere, [f] quæ & diuersa in occidente diaconum, subdiaconum, aut Episcopum. [g] Qui autem monachum occiderit, aut clericum, arma relinquere debet, & Deo in monasterio seruire cunctis diebus vitæ suæ, & publicam pœnitentiam agere. [h]

2 At purè casuale homicidium non imputatur ad pœnam, seu pœnitentiam, si sit sine culpa, & negligentia; [i] vt neque ad irregularitatem: [k] quemadmodum, nec quod fit ab infante, dormiente, furioso, & eo, qui aliter mortem vitare non valens suum occidit, vel mutilat inuasorem. [l] Pro homicidio tamen inuoluntario, vbi sufficiens cautio non præcessit, secundum maius, & minus: leuior tamen pro alio homicidio pœnitentia est imponenda. [m]

3 Sacerdos post homicidium perpetratum, non debet in sacerdotio ministrare: [n] ideò in foro cõtentioso ecclesiastico, Ecclesia solet clericos homicidas in perpetuum deponere, & suspẽdere aliquando ab ordinum tractatione, & ministerio altaris: [o] atque prohibentur in Ecclesiis posteà vllo tempore lectiones legere, vel responsoria in choro separatim cantare: aut solet districto claustro monachorum, aut canonicorum regularium, vsque ad septennium, vel quinquennium, concludere, & ab Ecclesiarum introitu coercere. [p] Sed etsi clericus arma sumpserit, vt etiam infidelibus & paganis resisteretur, & aliquem se ex illis occidisse habuerit in conscientia, debet à ministerio altaris abstinere. [q] Quòd si tantùm arma sumpserit

ad repellendum,& fuit in conflictu, nec ipse facto, vel consilio occiderit, potest ex dispensatione in subdiaconatu remanere.[r] At sacerdotes, qui gubernãt naues militares, aut pugnãt, aut alios incitauerint ad conflictum, peccant enormiter, & de rigore canonico debent deponi:[s] hortari tamen ad bellum iustum, non est illis prohibitum.[t]

4 Parochiani, qui, ausu diabolico, Episcopum suum peremerunt, priuari debent feudis Ecclesię eius,& ad alia obtinenda incapaces declarari:[u] Aliquando illud homicidium sui Episcopi iterantes, priuantur episcopatu.[x]

5 Est & communis pœna iniicientium manus violẽtas in clerico excommunicatio Apostolica, à qua non possunt, præterquàm in mortis articulo, ab alio, quàm à summo Pontifice absolui.[y] Aliæ & maiores ex circumstantiis personarum, & temporum additæ.

6 Quare & quicunque clericus, vel laicus[z] in prouincia subiecta summo Pontifici in temporalibus,& spiritualibus; rectorem ab eo ei præpositum, aut iudicem, aut thesaurarium, aut locum tenẽtem occiderit, aut insecutus fuerit, cœperit, captiuauerit, detinuerit, vulnerauerit, percusserit, aut in locum, vbi erant, insiluerit, aut eos obsederit, de locis suis, deque regimine, bonísque expulerit, fugauerit, aut socius facientium fuerit, aut seditionem, populúmque ad rebellionem quomodocumque directè, vel indirectè commouerit per se, vel per alium, aut auxilium, vel fauorẽ directè, vel indirectè palã, vel occultè dederit cuiuscũque sit dignitatis, etiam Patriarchalis, Archiepiscopalis, Episcopalis, vel superioris, fit infamis: nec potest ad testimonium admitti, nec testari, aut ex testamento, vel ab intestato vocatus capere: non agere; quamuis conuentus omnibus teneatur respondere, non valent eius sententiæ, aut processus: non potest patrocinari pro aliis, nec vllus ei patrocinium præstare: instrumenta per illum confecta, si tabellionatus gerat officium, nullius sunt effectus: dignitatibus, officiis: & beneficiis ecclesiasticis, vel mundanis, quæ obtinet, quæcumque sint, & quocumque nomine censeantur, est ipso iure priuatus: indignus ad ea, & alia in posterum obtinenda, nec filij eius ad ea admittuntur, qui & libertates, immunitates, priuilegia ab Apostolica sede eis concessa amittant: atque vassalli, & homines à iuramento fidelitatis eius, & alia quauis obligatione, quibus tenentur, sunt penitus absoluti, confiscatis bonis immobilibus,& feudis, quæ ab Ecclesia Romana habent, vbi id cõmissum fuerit: & aliis bonis, & feudis, quæ alibi habent ab aliis Ecclesiis ipso iure priuantur, quæ reuertũtur ad illorum rectores disponenda, conceduntur & eius mobilia fidelibus occupanda. Cum his omnibus & in eum excommunicationis sententia est ipso iure lata. Quòd si fit vniuersitas, vel communio, quæ illud ipsum commiserit, interdicto subiicitur ecclesiastico ipso facto, à quo, vt nec personæ singularis, ab excommunicatione fit absolutio, nisi à summo Pontifice, vel alio in mortis tantùm articulo. Datúrque insuper potestatibus vtendi in huiusmodi delinquentes legibus, quas principes Catholici aduersus huiusmodi delinquentes ediderunt. Et istæ etiam pœnæ prædictę pertinent ad omnes reos maiestatis, seditiosos, & percutientes, insequentes, vel necantes Cardinales.[aa]

7 Pro illis verò, qui sibi ipsis voluntariè, aut per ferrum, aut per venenum, aut præcipitium, suspendium, vel alio quolibet modo violentam inferunt mortem, nulla debet fieri commemoratio in oblatione, nec illorum corpora cum Psalmis ad sepulturam deduci.[bb]

8 Accedit condemnationi pœnali, & criminali homicidij presbyteri alicubi compositio pecuniaria, cuius pars Ecclesiæ, cuius erat presbyter necatus, altera in eleemosynas eius nomine distribui debet.[cc]

9 Mulier autem, quæ partum animatum medicamentis, vel aliter sponte abegerit, vel abortũ ita fecerit, capitali supplicio erit plectẽda.[dd] Aliquãdo tamen mitiùs in foro pœnitentiali per iracundiam filium occidens, Pontificio hoc iure pœnitentiæ agendæ causa: ad aliquod monasterium transire[ee] debet. Quòd si suffocatus inueniatur in lecto parẽtum infans,& ignoretur quis ex coniugibus eum oppresserit, euentu mortis considerato, vterque trib. annis pœnitere debet, quorum vnum in pane,& aqua debent peragere.[ff]

*SCHOLIA.*

a Homicida, quod fecit, expectet: id est mortem, quam intulit, l.3.C.de Episcop.audien.l.saccolarij,§.sunt quędam. de extraordin.crimin. Olim iure ciuili legis Corneliæ de sicariis,& veneficiis pœna, in insulam deportatio, & omnium bonorum ademptio erat: sed hodie solent capite puniri, nisi honestiore loco positi fuerint, vt pœnam legis Corneliæ sustineant: ideò solent deportari in insulam & humiliores bestiis subiiciebantur, l. 1. §. penult. ad leg.Cornel.de sica.l. qui sedem dolo malo, 16. eo. tit. Iustinianus gladio animaduerti, & vltimo supplicio in huiusmodi homicidas,& veneficos tradit,§. itẽ lex Cornelia de sicariis, de public. iudic.iure diuinò, qui effuderit humanum sanguinem, eius sanguis effundendus, Genes. 9.Exod. c.21.ibi: *Qui per insidias, aut sponte hominem occiderit, morte moriatur*: & rursum Numer. 35. vers. 16. *Si quis ferro percusserit,& mortuus fuerit, qui percusserit reus erit homicidij,& ipse morietur.* Et ad Gal. cap.5.qui gladio occiderit, debet mori gladio,& vltrà à vita æterna, nisi pœnituerit, fit alienus, vt habetur Apocalyps.c.21.vers.8. Respuit natura ipsa homicidium; per quam nefas hominem homini insidiari, l.3.de iustit.& iur.

b ca.itaque,24.q.3.

c ca.41.si quis homicidium,50.dist.

d ca.eos verò,42.& 44.si quis voluntariè, 50. distinct. ex concilio Ancyrano cap. 22. & ex capitulis Martini Bracharensis Episcopi, capit. 78. Si voluntariè etiam domina ancillam verberasset sæuiendo, & ea mortua fuisset intra tertium diem, septem annorum pœnitentia ei statuta: si casu verberasset, quinque annorum, ca. si qua fœmina,43.50.distinct. ex concilio Elibertano,c.5. & ex Vvormacensi, cap.39. Adde l.1.de emend. seruo.C. l. 2. de his, qui sunt sui, vel alieni iur.ff. ex quibus & collige qualis animaduersio in seruos, & ancillas permissa.

e c.qui

e c.qui presbyterum, 24.17.qu. 4. ex concilio Magontino sub Rabano,c.24.& in c.2.de pœniten.& remissio.Ecclesia, vel dominus temporalis dehonestatur, aut læditur, læsis officialibus suis, qui eos repræsentant, argumento ca.fin.94.dist. & ca.1.24. dist.c. Romana,de offic.vica.l.3. C.vbi,& apud quem in integrum restitutio est postulan. l.6.C.de iudic. Atque Dominum iterum crucifigunt,qui in suis sacerdotib.eum prosequuntur.ca.nulli,3.q.1.

f illa mulcta pecuniaria, in legibus Langobardorum dicitur *virgild*,cuius media pars debebat applicari ab Episcopo Ecclesiæ presbyteri: altera pauperibus. ca. 26. omnes presbyteri, 17.q.4.

g ex legibus quoque Langobardorum can.27. qui subdiaconum, eadem, 17.q.4.

h ca.28.qui occiderit,17.q.4.ex lib.6. capitularium, c.90.

i ca.hi, qui arborem, & sequenti, 50.dist.can.nec is, can.si quis,15.q.5.ca.de occidendis,23 q.5.

k dicto ca.hi,qui arborem, ca.clerico, & seq.ca.cum,qui, 50. distinct.

l Clem.vnic.de homic.lib.5.tit.4.

m can.studeat, cum 4.sequent.50. distinct. can.si quis non, 15. quæst.1.

n can. minor, 4. can. si quis viduam,50.distinct. c.lator, de homicid.

o ca.at si clerici.§.si verò.& c.cùm non ab homine,de iudi. c.tuæ discretionis, 6.de pœn. c. inquisitionis, de accusat. Glossa ad c. sicut dignum, §.fin. de homicid.ad verbum, *consilium*,ait deponendum esse presbyterum committentem homicidiu facto consilio, præcepto, lingua, adhortatione; probatque ex c. ex litteris, 10.de excessib.prælator. deponendum esse à beneficio, qui consilium etiam vindictæ mortis in aliquo reo faciendæ directè,vel indirectè dederit.

p dict.cap.sicut dignum.6.§.fi.de homicid.

q vel ea sola ratione, quòd sanguinem humanum quomodocumque effundens,fiat irregularis,c.pen.de homic.ca. clericum vbi rem, & ca. de his, 6.50. dist. neque clericus ecclesiasticis ordinibus mancipatus, sententiam etiam sanguinis inferre,subscribere, approbare,vel exequi sine irregularitate potest, ca.sententiam,c.clericis,de sententia excom.c.in Archiepiscopatu,de raptorib.atque ideò militia cœlestis omnino est aliena à clerico cœlestis militiæ milite,d.can.clericum,50.dist. Eo modo monachus chirurgiam exercens, quæ eius vocationi non congruit, etiā si causa charitatis,& pietatis strumas aperuerit ferro, & posteà iniuria sua ægrotus moriatur, fit irregularis in ordine sacerdotali, estque remouendus, nisi cum eo misericorditer dispensetur, cap.tua nos, de homicid.

r c.fin.de clerico percussor.lib.5.tit.25. quia & si neminem occiderit,tamen in culpa est,quòd arma sumpserit cōtra prohibitionem clericis factam,ca.porrò,16.q.3.& ca.quicumque,23.q.8. arma quippe clericorum,sunt orationes, & lachrymæ, ca.conuenior, 23.q.8. etiam contra hostes, cap.ex multa, de voto. Quare in eo punitur, quòd sine dispensatione non promoueatur, ex rigore iuris,ad ordines,ab omni executione eorum suspensus.

s c.quod in dubiis, 5.de pœn.

t can.hortatu, can.igitur, cum 8.sequentib. & can. vt pridem, 23. qu.8. imò & interesse bellis, in ca.Maximianus 23.quæst.5. prohibitum.

v c.ad aures,10.de pœn.

x ca.ita nos,25. q.2.

y ca.si quis suadente diabolo, 17.q.4.

z Sequentes pœnæ positæ sunt in c.vnico,de pœn.in extrauag. Ioan.22. vbi & finalia verba indicant, hoc crimen maiestatis puniendū esse vltra pœnas impositas à principibus Christianis,pœnis aliis criminalibus,quibus tenentur coniurantes contra principes, & committentes crimen maiestatis, de quib. in l.quisquis, & toto tit.ad leg. Iul.maiesta.C.c.fœlicis,de pœnis.in 6.Committitur autem crimen maiestatis contra rectorem prouinciæ, & vicerectorem Papæ,ca.in primis,2.quæst. 1.inter crimina maiestatis, est arma propria aut hortatu suscitare, l.3. ad leg.Iul.maiest.ff. Seditio quoque contra principem, vel eius officiarios, maiestatis criminis pœna plectitur seuerè,l.1.ad legem Iul.maiesta.mitior tamē aliquando pœna, si concitatio,vel seditio facta non fuerit contra principē, aut eius officiarios,aut contra securitatem reipublicæ,l.1. & 2.de seditio. C.l. si quis aliquid, §. fautores, & l.si quis aliquid, §. solent, de ff. vide tractatum Boerij de seditiosis ciuibus.

aa in c.fœlicis,5.de pœnis.in sex.vbi tamen non est expressa mētio de solutione vassallorum, & hominū à iuramento fidelitatis eius,qui id fecerit: vltra tamen præcedentem constitutionem vnicam Ioannis 22.de pœnis adiicitur,vt pœnæ possint extendi ad collaterales, & nepotes delinquentium contra cardinales, quod non est protogatum vltra filios,in dict.extra.vnica.de pœn.

bb ca.placuit,11.23.q.5.ex Concilio Brachaten.1.c.34.neque ex vlla occasione licet seipsum occidere, ca. si non licet, cum 2.seq.23.q.5.Si tamen quis insaniens,vel non mentis suæ compos, ex afflictione sibi mortem accersierit,vel se præcipitauerit, non punitur hac pœna; quia nec alium occidendo puniretur,ca.illa,ca.si quis insaniens,15.quæst. 1.l.diuus,de sicar hom.l. penul. ad leg. Pompe.de parri. ff. cum similibus.iure ciuili etiam punitur, non tantum qui sibi mortem intulit sine causa; sed etiam qui sibi inferre conatus est; cum distinctione tamen : vt in Lomne delictum,§.qui se vulnerauerit,de re milita.lib.49.tit.16.cuius verba: *Qui se vulnerauit,vel aliàs mortem sibi conscivit, Imperator Adrianus rescripsit,vt modus eius rei statutus sit:vt si impatientia doloris,aut tadio vitæ,aut morbo aut furore,aut pudore mori maluit, non animaduertatur in eum: sed ignominia mittatur: si nihil tale prætendit , capite puniatur.* Et Paul.10 l.si quis aliquid,38.§.fi.de pœn.ff. *Miles,qui sibi manus intulit, nec factum peregit, nisi impatientia doloris, aut morbi, luctusue alicuius , vel alia causa fecerit , capite puniendus est, aliàs cum ignominia mittendus.* Eadémque distinctione vtitur Martia.in l.qui rei postulati, 3. de bonis eorum,qui ante sententiam mortem sibi consciuerunt, lib.48.ff. tit.21. addidit &aliam pœnam pro confiscatione bonorum,si reatus conscientia criminis pœnam confiscationis merentis mortem sibi consciuerit:non aliter; vide quæ diri lib.3. Syntagm.iur.cap.22. Si casu etiam quis se necauerit, vel mortem sibi attulerit, vel ab alio fuerit oppressus, non debet priuari sepultura,cap. ex parte parentum,11.de sepultur. lib.3. tit. 28. vbi notat glossa, ad verb. *non sponte*, quòd si quis fugiens,de ponte se præcipitauerit putans se inde euadere posse, non sit priuandus sepultura, arg.can. nouit,13. dist. cùm enim hoc pro bono, & licitò facere possit,si contrarium intentioni aduenerit, ex eo non debet puniri, nec illud ei imputari, can. de occidendis, 23. quæst. 5.

cc cap.2.de pœnis,lib.5.tit.37.can. omnes presbyteri,17.q.4. in Concilio Triburiensi sub Arnulpho Imperatore habito, c.4. compositio verò diuersa est ex diuersitate regionum, vt apud Langobardos sexcentorum solidorum, can. qui subdiaconum, 17.qu. 4. fuerunt & aliquando in magna veterum paupertate,delicta æstimata vel ære 100. dico nummariis pœnis introductis, vt ait Iustinian.in §. pœna autem iniuriarum,de iniuriis. Idque ex lege 12. tabularum: vt ibidem, & apud Gellium lib.11.c 1. Plinium lib.8.cap.3. & in legibus antiquorum Francorum , Boiorum,Anglorum,& Langobardorum,& similium. Solent & hodie iudices damnando reos, mulctam adiudicare crimen per sequentibus,& vxori,& filiis defuncti necati: atque etiam statuere reditum ex bonis damnati pro fundatione capellæ,vt oretur pro mortuo,& occiso,mulctamque alia adiudicatione vti.

dd ca.aliquando,ca.Moses,ca.femina,32.quæst.2.l.Cicero, 39. de

39.de pœn.ff.vide quæ dixi quando animatus sit partus,li. 35. Syntag. c. 15. num. 28. Qui abortionis aut amatorium poculum dant,etsi non dolo faciant: tamen quia res est mali exempli,humiliores in metallum,honestiores in insulam amissa parte bonorum relegantur.Quòd si eo mulier,aut homo perierit, summo supplicio afficiuntur, l.si quis aliquid,38.§.qui abortionis,de pœn. ff. & in c. si aliqui,5 de homic. qui aliquid libidinis, vel odij meditatione homini,vel mulieri fecerit, vel ad potandum dederit,vt non possit generare,aut concipere, aut nasci soboles,vt homicida tenetur.Si tamê sit clericus, non est ideò irregularis; quia talis non fit ex homicidio præsumpto, nisi actu homo interficiatur iam animatus,c.sicut,de homic.ca.17. quod verò, & ca. Moyses, 32. quæst. 2. Sed & mulier diuerso modo punitur,si partum inanimatum,aut animatum velit abigere, l.4.de extraordin. criminib. l. 8. ad leg. Cornel. de sica. & Nouel. Leonis, 31. vsus tamen obtinuit, vt quomodocumque abortum mulier fecerit sponte,morte puniatur, & nisi doceat quid de eius vtero factum fuerit.

ee c.1.de his, qui filios occiderunt, lib. 5. tit.10.iure ciuili pœna grauior imponitur culei, occidentibus parentes, aut filios,l.vni.de his,qui paren. vel liber.occide.li.9.C.ti. 17.l.9.ad leg.Pompei.de parric.lib.48.ff.tit.9. §. de public. iud.apud Iustin.

ff c.fi.de his,qui filios occider.vbi gloss.finalis notat,quòd si nulla præcessit illorum culpa,vel negligentia,in nullo sunt puniendi.

# DE ADVLTERIIS, ET STVPRO.[a]

## *TITVLVS XIIII.*

a Similis titulus in 5. Decretalium libro, tit.16.agitur & de his tota 36.q.1.& 2. & in lib.48.ff.tit.5.ad legem Iuliam de adulteriis,& stupro,& lib.9.C.tit.9. & Nouella Leonis Imperatoris 32. de adulteriis manifestò deprehensis: & in ecloga Basilicorum lib.60.tit.37. Rursum de stupro,& raptu virginum agitur tit.11.lib.9.C. de raptu virginum, seu viduarum,néc non sanctimonialium, in l.si quis non dicam rapere,de Episc. & cler.lib.1. C.tit.6. & in Nouell. Iustiniani 143.de muliere raptum passa: & Nouell. 150. de ea,quæ raptori suo nubit. & Nouella 141. de his,qui luxuriantur contra naturam,& in Nouel. Leonis 35.de raptoribus virginis, eorúmque,qui in raptu adfuerint, pœna.

### CAPVT PRIMVM.

1 *Quid adulterium.*
2 *Coniunctionis illegitimæ species adulterium, stuprum, incestus, raptus, fornicatio.*
3 *Quomodo ista mixta ad pœnam consideranda.* 4 *Lenones.*

1 GENERALITER omnis coniunctio, seu copula, quæ nō habet potestatem, vel naturam coniugij legitimi, dicitur adulterium, & omne stuprum adulterium est.[a]

2 Propriè tamen,diuersæ sunt fornicationis,seu coniunctionis illicitæ species,quæ sequūtur.Adulterium, quod est alterius thori violatio, cōmixtio cum coniugato,vel coniugata;[b] stuprum,quod est communiter, virginum defloratio;quamuis ad viduas,& pueros,& alios extendatur.[c] Incestus,qui est consanguineorum, vel adfinium abusus.[d] Raptus,qui est quando puella violenter de domo parentis abducitur,vt corrupta in vxorem habeatur, siue ipsi tantùm puellę,siue ipsis solis parentib.siue vtrique vis inferatur.[e] Fornicatio simplex sine præcedentibus qualitatibus, quæ est omnis coitus illegitimus cum meretricibus,& aliis.[f]

3 Miscentur, & concurrunt aliquando cum illa fornicatione qualitates aliæ subortæ ex qualitate personarum: vt,adulterium, incestus,stuprum,raptus,vel luxuria contra naturam,[g] vel brutalis infanda coniunctio,quæ diuersas habent pœnas pro modo diuersæ mixtionis criminis.[h] Sic coniuncta est lenocinij, & lenonum consideratio.

4 Lenones autem,& lenas dicimus, qui, quæve mulieres quæstuarias prostituunt.[i] Lenocinium enim exercere non minus est, quàm corpore quæstum facere.[k]

#### *SCHOLIA.*

a ca.nemo sibi blandiatur,4.§.tolerabilior,32.q.4.ca.idololatria, 28. q.1. sicquę explicat Modestinus in l.inter stuprum, 102.de verb.signifi.*inter stuprum, & adulterium hoc interesse quidem putant, quod adulterium in nuptam; stuprum in viduam cōmittitur: sed lex Iul.de adulteriis hoc verbo indifferenter vtitur.* Et Papinianus in l.inter liberas tantùm personas,6.§.1.ad leg.Iuliam de adulteriis,lib.48. ff. tit. 5. lex adulteriū,& stuprum promiscuè,& καταχρηστικώτερον, idest, abusiuè appellat. Sed propriè adulterium in nupta ponitur propter partum ex altero conceptum composito nomine.Stuprum verò in virgine,viduave committitur, quod Græci φθορὰν: idest corruptionem appellant, & lex Diuina per verbum, non mœchaberis, D. Matthæi c.5. ver. 28. cum simil. omnem cuiuscunque generis prohibuit fornicationem, ca meretrices,11.32.qu.4.ca.fornicarij, 88. distinct. sic libro 60. Basilicorum, titul.37.capit.8. λέγεται μὲν μοιχεία, καὶ ἡ περὶ παρθένον, ἢ χήραν φθορά· κυρίως δὲ μοιχεία μέν ἐστιν ἡ ἐπὶ ὑπάνδρῳ, φθορὰ δὲ ἡ περὶ παρθένον καὶ χήραν: id est, *adulterium quidem dicitur etiam in virgine, aut in vidua corruptio; propriè tamen adulterium est nuptæ, stuprum virginis, & viduæ.* Vide quæ dixi de hoc nomine, *mœchia*, libr. 10. Syntag.iuris,c.2.num.35. & sequ. facit & quod dicitur in ca.tolerabilis, 1. §. virgo,32. qu 5. virgo prostitui potest, adulterari nō potest,nec lupanaria infirmant castitatem. Causa autem cur stuprum, & aliæ species contineantur sub adulterio in iure ciuili, potest esse,quòd & lex Iulia, quæ lata fuerat principaliter de adulteriis, omnes etiam alias illiciti coitus species puniat: sicque Iustin.in §.item lex Iulia.de public.iudic.iudicat.

b ca.adulterium,36.qu.1. d.l. inter liberas,§.1.& l.stuprum, 34.ad leg.Iuliam de adulteriis,& l. inter stuprum, 101. de verb.signif.ff.ea tamen, quæ nupsit cum eo, quem ignorabat iam habere vxorem aliam, non est adultera quoad primum, nisi cum eo,postquàm idipsum resciuerit, concumbat,ca. si virgo nupserit, 34.qu.2.

c In proximè citatis legibus: tamen latè aliter stuprum dicitur in muliere alia, quàm in virgine libera,non concubina,& in vidua, d.l.stuprum,34.ad leg. Iul.de adulter. in vidua nempe honestè viuente, in §.item lex Iulia, de public.iudic.dicitur & committi stuprum cum masculo, in l.qui domum, 8. ad leg. Iul. de adulter. cùm vir nubit in fœminam, l.cùm vir,C.eod. tit. ἀρσενοκοιτίαν hanc luxuriam contra naturam, vocat Nouel.141. vt non luxurientur contra naturam, Sodomiam, cuius origo nominis colligitur ex cap. 19. Geneseos.

d ca. lex

Digitized by Google

d ca.lex §.1.36.q.1.l.si adulterium cum incestu, 38.ad legem Iuliam de adulteriis, ff. quæ sunt autem personæ, cum quibus incestus admittitur, docet ca.de incestis,can.nec eam,35.q.3.l.sorores,49.l. nuptiæ consistere non possunt, 23.& seq.& l.si.de rit.nupt. l.fin.C. de incest.nupt.

e d.ca.lex,§.1.36.qu.1. extat titulus de rapt. virginum, C.& alij tituli, de quibus in principio litera, a : dixi.cap.cùm causam,6.de raptor.lib.5.tit.17. Et propriè raptus est, vbi nihil de nuptiis rapta fuerit anteà tractatum, d. can. lex illa, nec hoc iure Pontificio raptor dicitur, qui priùs desponsauerit mulierem, & qui eius consensu etiam inuitis parentibus eam abduxerit, dict. c. cùm causam,6. de raptori. Contrà iure ciuili, l.vnic.C.de rapt.virg. Raptus illicitus coitus, à corrumpendo est dictus; vnde qui raptu potitur, stupro fruitur, ca.raptus, 36.q.1.

f dicto ca.lex illa, §.fornicatio, 36. q. 1. est scortatio omnis illicitus coitus, ca.1.§.qui ergo,32.qu. 2.ca. meretrices, 32. q.4.est propriè autem soluti, & solutæ à matrimonio.

g Gradus sunt peccatorum:& adulterij : malum vincit fornicationem : vincitur autem ab incestu : peius enim est cum matre, quàm cum alterius vxore concumbere : sed adhuc pessimum quod contra naturam fit, can.adulterij malum, cum tribus sequentibus, 32. q. 7. à fornicib. id est concameratis cellis, sub quibus Romæ meretrices habitare consueuerant omnibus expositæ, fornicatio dicta:& fornix ponitur pro lupanari , & meretricia cella , quæ Græcis χαμαίτυπεῖον, vt innuit Iuuenalis Satyra 3.

*Lenonum pueri quocumque in fornice nati.*

Meretrix dicitur, quæ multorum libidini patet, ca. 16.vidua est,36.dist.cano.meretrices, 32.q.4. quæ palàm quæstum corporis sui facit. Palàm autem dicitur facere quæstum , non tantùm quæ se in lupanari prostituit : verùm etiam, si qua, vt assolet, in taberna, caupona , vel qua alia, pudori suo non parcit. Et palàm accipieus; id est, sine delectu, non si qua adulteris, vel stupratorib. se committit: sed quæ vicem prostitutæ sustinet, secundum Vlpia.in l. palàm,43.de ritu nuptia.lib.23. ff.tit.2. vide quæ tractauimus de meretricibus, & concubinis, li.10.Synt.iur.c.2.& 3.

h de quibus omnibus, & de speciebus luxuriæ vetitis, & de pœnis, nos abũdè tractauimus li. 36.Synt.iur.c.6.de adulteriis simplicibus, c.7.de mixtis adulteriis, & incestu, c.8. de raptu, c.9. de stupro in virgine, & viduis, c.10.de præpostera libidine , c.11.de lenonibus , & aliis ad luxuriam pertinentibus, c.12. 13. & 14.

i l.palàm,43.§.lenas, de ritu nuptia.

k dicta l.palàm, §.lenocinium, imò & maius, l.4.§.13.de his, qui notant.infa.ff.§.1.de lenonib.Noue.14. fit autem lenocinium pluribus modis; nempè & prostituendo, & operam prostitutioni dando, d.l.palàm, & Nouella de lenonibus. Item si quis deprehensam vxorem in adulterio, retinuerit non damnatam, aut non accusatam ; fitque patronus eius turpidinis, ca. 1. & ca. apud misericordem,10. §.quòd si in adulterio,32.q. 1.l. 2.l. castitati , ad leg.Iul.de adulter.C.lib.5.tit.16. c.3. de adulter. & qui recipit pecuniam pro adulterio vxoris suæ , l.2.§. lenocinij , ad leg. Iul.de adulteriis.

## CAPVT II.

*De Pœna adulterij.*

MARITIS, etiam ex suspicione adulterij permissum est vxores accusare, & ipsis, [a] plus quàm cæteris, licet accusare, & defendere: [b] accusat & vxor maritum; non tamen licet ex suspicione adulterij coniugibus se separare, aut se dimittere, nisi priùs causa cognita, & probata. [c] Separatur autem matrimoniũ quoad thorum propter fornicationẽ; [d] nec ex ea causa dimissam maritus tenetur vxorem recipere : [e] nisi forsan & ipse quoque adulterium commiserit: Et ita paria delicta mutua compensatione tolluntur, quod pertinet ad illos. [f] Quòd si mulier ob causam fornicationis iudicio Ecclesiæ , aut propria voluntate à viro recesserit, nec reconciliata fuerit posteà, dotem , aut dotalitium repetere non poterit. [g] Non licet autem vxorem deprehensam in adulterio occidere , vel eius adulterum , hoc iure : [h] quamuis ciuili excusetur homicidium iusto dolore mariti. [i] Adultera porrò vtroque iure damnata, in monasterium detruditur : [k] laicus pro adultero excommunicari debet, [l] & pœnitentiæ subiici : [m] Iure ciuili verò capitali supplicio condemnatur. [n] Si quis autem clericus adulterasse , aut confessus, aut conuictus fuerit, depositus ab officio, communione concessa, toto vitæ suæ tempore in monasterium detrudatur. [o] Grauiùs tamen esset puniendum adulterium cum incestu : [p] verum tamen si pœna imponenda sit sanguinis, adeundus erit iudex sæcularis: [q] cum tamen extra pœnam illam & iudex Ecclesiasticus possit punire adulteros : [r] & criminaliter , & ciuiliter iudicare à coniugib.institutã accusationem. [s]

*SCHOLIA.*

a c. maritis, 4. de adult. Olim tamen iure ciuili , non erat maritis accusatio adulterij permissa , nisi soluto matrimonio, l.constante, 26.ad leg. Iul. de adult.l.miles.11.eod. tit.l.crimen, C.eod.tit. quod fuit emendatum nouo iure, Authent.sed hodie, C.eod.tit.§. quia verò plurimas, vt liceat matri. & auiæ in Nouell. potéstque ex eodem iure, etiam sine suspicione calumniæ , aut sine metu talionis accusare, l.sine metu, & l.mariti lenocinium, 29.l. quæsitum, 40.ad leg. Iul. de adult. ff. permittitur autem primo loco marito, si velit accusare, potest & permitti coniunctissimis personis, non autem omnibus : ne fortè conuenientia matrimonia , ea accusatione turbentur, l.quamuis, C.ad leg.Iul. de adulter.

b iure pontificio ita receptum, in c.1.vt lite non contestata non procedatur ad testium examinationem, lib.2.titul.6. quamuis aliquando iure ciuili, & lege 12. tabularum aliter fuerit receptum, l.1.C.ad leg.Iulian.de adulter. hodiè tamen potest, Nouell.134.c.10. & 11.§. si quando, & seq.vt nulli iudi.liceat haber. loc. seruator potuit & impudicè viuentem olim repudiare, Euseb.lib.4.c.17. l.consensu,8. §.si qua igitur , de repud.lib.5. C.titu.17. olimque etiam mulier de adulterio accusata in maritum crimen torquere poterat, l.13.§.5. de adulter.ff.

c c.tuæ, de probatio.d.c.1. vt lite non contesta.can.multorum,35.q.6.ca. priusquam,27.q.2. non sufficit autem propositum fuisse adulterium, nisi probetur, cap.significasti, 5. de adulteriis. notat tamen Panorm. ad cap.tua fraternitas, num.6. de adulteriis, & in c.plerumque, de donat. inter virum, & vxor. quòd maritus, si adulterium sit manifestum , potest authoritate propria denegare debitum coniugale, & coniugẽ domo expellere ; contrà , si occultum : non posse tamen lucrari dotem, ob adulterium, nisi sententia fuerit secuta : & hanc sententiam firmat, (etsi alias plures contrarias referat dicentium dotem lucrari quoque ex adulterio occulto.) ex ca. Agathosa, 27.q.2.& ad hæc facit etiam c. significasti , de diuortiis : addit autem in dicto loco Panor. hæc verba , postquàm dixit dimitti posse vxorem ex adulterio occulto. *Et hoc puto,* inquit , *siue sit manifestum adulterium , siue non : nam ipse scilicet Deus dedit hanc potestatem , vt possit dimittere propter fornicationem : fateor tamen quod ipsa compellit ad restitutionem, nisi constet de adulterio.*

d Nam si

d Nam si adulteram incorrectam, maritus adulterā sciens, retineat, particeps est delicti; non etiam si correctam, & emendatam recipiat, c.3. de adult. can. 1.§. imò eum illa, ca. sicut, can. si quis vxorem, can. apud misericordem, ca. quid si, 32. q. 1. l. 2. § marito, & l. mariti lenocinium, ad legem Iuliam, de adult. ff. l. 1. C. eod. ti. de repetitione etiam emendatæ agitur in l. miles, §. reā adulterij, l. si quis adulterium. 33. §. si quis dimissam, ad leg. Iul. de adult. autheut. sed hodie, eod. tit. C. §. si verò, vt nulli iudic. liceat habere loci seruator. Separatio hæc non est vinculi matrimonij: Quod enim Deus coniunxit, homo separare non potest. DD. Matthæi 19. Lucæ 10. ca. quos Deus, 33. qu. 2. cap. de infidelibus, de consangui. & affinita. c. inter corporalia, de translatio. Episco. Sed tantùm cohabitationis, & thori diuisio, c. penult. & fi. de adulteriis. & sublatæ sunt hodie omnes soluendi matrimonij ex iurisconsultorum, & Cæsarum legibus permissiones, de quibus in l. consensu. C. de repudiis. §. has itaque causas, de nupt. in Nouell. & sic quoque prohibentur diuortia in cap. 2. de diuort. can. in coniugio, 33. quæst. 5.

e si nolit, etiam post pœnitentiam peractam, c. gaudemus, de conuers. coniuga. can. admonere, 32. q. 2. quo casu nolente recipere vxorem marito, ea damnata detrudenda erit in monasterium, ad agendam perpetuam pœnitentiam, d. cap. gaudemus, & auth. sed hodie, C. ad leg. Iul. de adult. & §. si verò, vt nulli iudic. liceat habere loc. serua. in Nouel. At maritus interim debet innuptus remanere, qui non vult reconciliari vxori, & non potest viuente vxore alteri coniungi sine mœchia, prout disputaui fusè de veritate eius sententiæ, reiectis contrariis, in libro 9. Syntagm. cap. 18.

f c. penult. & fin. de adulter.

g c. plerumque, 4. de donat. inter vir. & vxor. lib. 4. ti. 20. vbi & gloss. fin. disputat quæstionem: an mulier, quæ separata fuit propter adulterium, posteà doceat matrimonium non constitisse inter coniuges propter proximitatem, vel alio modo, amittat dotem; eò quòd non censeatur esse adulterium, nec dos, vbi non est matrimonium, & tandem concludit, nec probat tamen, amittere nihilominùs dotem: iure ciuili etiam dos amittitur ex adulterio, l. cōsensu, de repud. C. §. si verò de adulterio, §. quia verò plurimas, vt liceat matri, & auiæ, &c. in Nouell. idipsum dicendum erit de marito ob adulterium separato, vt amittat lucrum nuptiale, & donationem propter nuptias, quæ adiudicabuntur vxori, cap. 1. vt lite non contestata. libr. 2. tit. 6. l. consensu, §. si verò, de repud. C. quia mulier, & vir iisdem legibus in causis thori, & matrimonij iudicantur pares, ca. si quis vxorem, 32. q. 1. in vtroque tamen coniuge obseruandum est, ne sint ex matrimonio filij; nam tunc filiis lucra illa ex adulterio in proprietate relinqui debent filiis, §. si de adulterio, vt liceat matri, & auiæ, in Nouellis: notat tamen singulariter Panorm. ad cap. plerumque, nu. 3. quòd maritus non lucratur dotem ob adulterium vxoris separato matrimonio à iudice sæculari; quia iudex sæcularis nō dicitur competens, dum agitur ciuiliter de separatione matrimonij, capit. tuæ, de procurat. Ioannes Andræas ad capit. 2. de foro compet. Quamobrem laici iudices in hac quæstione aliis adiudicationibus vtuntur; & si criminaliter iudicent, possunt & dotem adimere, secundum dictam authen. sed hodie, de adulteriis, C. & dictum cap. plerumque, de donatio. inter vir. & vxor. verùm si adultera posteà fuerit viro reconciliata, vt colligitur ex d. c. plerumque, non amittit dotem; quia maritus posteà ei obiicere non potest fornicationem, cap. quemadmodum, de iureiuran. can. quod autem, can. non erit, 32. q. 1. nec potest reprobare mores, quos iam ipse comprobauerit, l. si vxor, in fine, ad leg. Iuliam, de adulter. ff. can. horrendus, 32. q. 1. nisi posteà iterùm fornicaretur.

h ca. si quod verius, ca. admonere, ca. inter hęc sanctitas vestra, 33. q. 2. Tenet tamen Iulius Clarus, lib. 5. sententiarum iuris §. homicidium, num. 50. & 54. hanc permissionem iuris ciuilis occidendi deprehensum adulterum, non esse contra conscientiam.

i l. Grachus, ad legem Iuliā de adulteriis, si inueniat in domo sua adulterantem, licet & patri idipsum cum distinctionibus, in l. quod ait lex, 23. l. marito, 24. ad leg. Iul. de adulter. ff. §. his quoque, vt liceat mat. & auiæ, in Nouell. De lege, quæ permittebat adulteram cum adultero simul deprehensos occidere, & ex qua in matre, & filiu licebat adulterium vindicare. meminit Seneca lib. 1. controuersiarum, controuers. 4.

k c. gaudemus, de diuort. iure ciuili antè verberatur, §. si verò, vt nulli iudicum liceat habere loci serua. in Nouell. authentic. sed hodiè, ad leg. Iul. de adult. C. mors indicta adulteris lege antiqui testamenti diuina, lapidationis, Exodi 20. Deuter. 22. Leuit. 20. & lege ciuili in l. 39. in fine, ad leg. Iul. de adul. ff. Nouell. Leonis 32. vbi & alia mitior pœna, vt nasus adultero, & adulteræ abscindantur.

l c. intelleximus, 6. ad leg. Iul. de adulter.

m c. 2. c. significasti, de adulter.

n §. item lex Iulia de adulteriis, de pub. iudic. apud Iustinia. l. quamuis, C. ad leg. Iul. de adult. & secundum locum in pœnis obtinet adulterium, ca. quid in omnibus, 32. q. 7. Puniuntur & extra ordinem sollicitatores alienarum nuptiarum, etiam si effectu sceleris potiri non potuerint, l. 1. de extraordinariis crimin. lib. 47. ff. ti. 11. vide quæ diximus de pœnis adulterij lib. 36. Syntag. c. 7. Hippomenus, vnus ex genere Codridarum, cùm deprehendisset apud filiam Limonam adulterum, hunc quidem vnà cum filia ad currum illigatum, interfecit; illam verò cum equo sub iugum constrinxit, donec mortem obiret. Heraclides in politicis, in principio, in Atheniensium repub. & rursum in repub. Tenediorum refert, Cygnum, filium suum Tennen, accusatum de adulterio, quamuis falsò, eum nouerca, cista inclusum in mare proiecisse; legem autem posuisse Tennen, vt si quis adulterum deprehendisset, vt eum securi trucidaret. Deprehenso verò filio ipsius, cùm is, qui eum deprehenderat, regem, quid faciendum esse, rogasset, respōdisse, vt lege vteretur; tradit & in Lepreatarum politia legem, vt Leprenses, si quos adulteros ceperint, vinctos per vrbem totum triduum circumducant, & perpetuam infamiæ notam illis inurant: mulierem verò, per vndecim dies amictam tunica pellucida, discinctam in foro statuant, & infamia afficiant.

o ca. 10. si quis cleric. 81. dist. ex 3. Synodo Aureliacensi, canon. 7. & ibi prædicta verba ita expressa sunt, vt nullis iudicibus, vel interpretibus commentandi relicta sit via; & probatur ex sententia, quæ lata est contra Episcopum, in can. lator, 44. 2. q. 7. quamuis eam pœnam nitatur temperare Paulus Grillandi tractatu de pœnis omnifariam coitus. Imò infamatus presbyter de adulterio, ad confessionem adulteræ debet se purgare cum vicinis quinque presbyteris iurantibus: quòd si non poterit se purgare, ab officio suo debet suspendi, c. significasti, 5 de adulter. vt in cap. quàm sit graue crimen, 9. de excessib. prælato. diaconus, qui publicè dixerat se cognouisse vxorem cuiusdam, qui ideò eam dimiserat, iubetur deponi ab officio, & beneficio: dispensare tamen poterit cum clericis Episcopus, post peractam pœnitentiam, in adulteriis, & aliis criminibus inferioribus; neque debet omnem depositum post pœnitentiam, curiæ sæculari tradere, c. at si clerici, 4. §. de adulteriis, de iudic.

p Sic adulterium hoc cum incestu, vel nephario coitu, habet iure ciuili pœnā capitalem: & fœmina, & masculus æquè puniuntur, l. si adulterium. in principio, & ibi Barthol. de adult. quod & tradit Angelus in tractatu criminal. ad verba, *che mai*, vbi agit de adulterio.

q c. sententiam, ne cler. vel mona.

r c. gaudemus, de conuersio. coniugat. in detrusione in monaste

Digitized by Google

monasterium ad pœnitentiam, vt in ca. de Benedicto, 5.32.q.1. iubetur diacono, cui adulterij cognitio delegata fuit, vt pœnam adultero imponat separationis, mactationis, seu mulctæ, & decaluationis. Separatio quoque thori ad Ecclesiasticum iudicem pertinet solum, c. tuæ, de procuratori. c.1. de officio ordina. c. at si clerici, §. de adulteriis, de iudic. & ita enumeratur crimen adulterij inter crimina Ecclesiastica à glossa in c. cùm sit, & c. cóquestus, de foro cumpetenti. potest & vti excommunicatione iudex Ecclesiasticus in adulteros, vt in cap. intellexinus, c.2. de adulter.

s c. tuæ fraternitatis, 5. de procura. vbi & agitur tantùm de accusatione facta per maritum, & coniugem: vt inde praxis tracta videatur, qua hodie in Gallia vix recipitur accusatio adulterij, nisi facta ab alterutro ex coniugibus: ne alioquin prætextu eius accusationis, bene conuenientia matrimonia, odio, & dissidio inseminato turbentur, vt notat glo. pen. de concubinariis. in Pragma. sanctio. quamquam iure ciuili aliæ personæ admittantur; non tamen nisi certæ, & proximæ eadem ratione, in l. quamuis adulterij, 30. C. ad leg. Iul. de adult.

## CAPVT III.

*De pœnis stuprantium virgines.*

QVI seduxerit virginem nondum desponsatam, dormieritque cum ea, dotabit eam, & habebit vxorem, si pater noluerit eam ei dare, dotabit ex æquitate canonica.[a] Quòd si constuprator noluerit eam vxorem ducere, corporaliter castigatus, excommunicatúsque in monasterium, in quo agat pœnitentiam, detrudi debet, de quo nulla sit egrediendi sine præceptione licentia:[b] qui nondum viripotentes virgines corrumpunt, grauius, quàm qui alias corruperint, puniendi.[c]

*SCHOLIA.*

a c.1. & 2. de adult. Exod. c.22. Deut. 22. c.16. hæc est pœna ex æquitate canonica, quæ alias debitas ex aliis legibus stupratoribus imponi non impedit: lex etiam Iulia de adulteriis, stupri flagitium ponit, cùm quis sine vi, vel virginem, vel viduam honestè viuentem constuprauerit. Pœnam autem irrogat stupratoribus si honesti sunt, publicationem dimidiæ partis bonorum: si humiles, corporis coërcitionem cum relegatione. §. item lex Iulia, de adulteriis, de public. iudic. maximè si corrumpatur virgo immatura, vt dicemus mox. Seductio virginis reddit eam inuoluntariam, vt ipsa pœnas stupri euadat; veluti si pollicitationibus, si poculo amatorio, si magicis artibus fuerit solicitata, vt in l. multi, de malef. & mathema. C. l. si quis aliquid, §. qui abortionis, de pœnis, ff. l. si aliquis, de homicid. si pollicitus quis fuerit eam se ducturum in vxorem, si ei adhæreret: vt c. tua nos, de sponsalibus, si largitionibus corrupta sit, si assectatus eam quis fuerit, &c.

b c.2. & fin. de adult. Et quia clericus, qui constuprauerit virginem, non potest eam ducere: si in sacris sit ordinibus, secundum communem sententiam, debet in foro contentioso deponi: Panorm. ad c. at si clerici, de iudic. citat tamen textus, qui non loquuntur de stupro simplici: sed de adulterio, vt ca. si quis clericus, 81. dist. can. lator, 2.q.7. idem tamen Panorm. ad c. penul. de adulter. notat clericum huiusmodi teneri vltra doté, ad pœnam pecuniariam, vel corporalem imponendam per suum ordinarium, atque vel in carcerem, vel in arctum monasterium esse detrudendum, si esset de stupro publicè accusatus. At Barnardinus Diaz in Practica criminali canonum, c.77. hoc locum habere putat, quando esset seducta virgo; non autem si ipsa sponte consentit, & ita probata voluntate puellæ, excusari à pœna criminali, & eximi à præstatione dotis, ad quam non teneatur nec in foro contentioso, nec in pœnitentiali; si modò patrem non habeat: nam si haberet, etiam in eo casu, & non obstante contrario consensu filiæ, posset pater persequi iniuriam sibi in filiæ persona illatam, & dotem, & alia ei danda. adde l.1. de iniur. ff.

c dat pœnam Paulus Iuriseconsult. in l. si quis aliquid, 38. §. qui nondum viripotétes, de pœn. ff. *Qui nondum viripotentes*, inquit, *virgines corrumpunt, humiliores, in metallum damnantur; honestiores in insulam relegantur, aut in exilium mittuntur.* Competebat & pro serua, seu ancilla stuprata virgine immatura actio legis Aquiliæ, l. si stuprum, 25. de iniu. ff. l.27. §. ad legem Aquil. ff.

## CAPVT IIII.

*1 De pœnis stupri, seu incestus sacrarum virginum.*
*2 Et filiarum spiritualium.*

1 SI quis episcopus, presbyter, diaconus, aut subdiaconus, aut lector, aut psalmista, aut hostiarius, cum muliere sanctificata Deo, mœchatus fuerit, deponi debet: quia sponsam Christi corrupit: si verò laicus fuerit, est excommunicandus:[a] quamuis legibus ciuilibus, vltrà, pœna imponatur capitalis:[b] pœnitentia verò imponenda monialibus, & monachis.[c] Qui, quæve, si liberè voluerint filios procreare, putà nubere, ergastulis concludi debent, ad perpetuam agendam pœnitentiam, & communione sacra priuari, nisi in articulo mortis.[d] Moniales etiam si libidinibus inseruire accusentur, & manifestè detegi non potuerint, erga regulam suæ opinionis malam famam canonicè purgare cogendæ sunt.[e] Quæ virginitatem Deo vouerint, & qui cum illis rem habuerint, nisi à peccando destiterint, non obtinent pœnitentiam.[f]

2 Sacerdos verò, qui cum filia spirituali fornicatus fuerit, ab officio deponi debet, & duodecim annis pœnitere, posteàque monasterium ingredi: fœmina, si laica est, debet, quæ possidet, relinquere, pauperibus tradere, & monasterium ingredi.[g]

*SCHOLIA.*

a can. si quis Episcopus, 6.27.q.1. & sext. Synodo in Trullo, c.4. Excommunicatio porrò illa laicorum, est ex mansuetudine canonica: desponsatas autem virgines Vestales esse Deo, dicitur in cano. quæ Christo, ca. virginibus, & ca. si quis Episcopus, 27.q.1. can. virgines, 27. dist. quare in illarum compressione & adulterium, & sacrilegium, & incestus committitur: & priuatio imponitur beneficiorum clerico id agenti: vide Bernardinum Diaz in Practica criminali can. c.75. & hoc quidam verum ita demùm intelligunt, quando peccatum in notitiam populi peruenit, secundum Cardinalem de Turrecremata ad d. ca. si Episcopus. Diaz tamen & in ocultis locum habère putat propter grauitatem criminis.

b ca. si quis non dicam, 1.36.q.2 l. si quis nó dicam, de Episc. & cleri. Cod. vbi & non tantùm rapientes, vel violantes moniales; sed etiam attentantes puniuntur.

c ca. ne aliquis, 4. & seq. quod si pœnitentiam, 27.q.1.

d & vltra, qui se illis coniunxerint scienter, ab illis separati, non possunt aliis matrimonio, alioquin legitimo, se iungere, vel fieri participes sacramenti communionis, præterquàm in mortis articulo, vt omnia probantur in can. impudicas, 11. cum 4. seq. 27.q.1. de supplicio apud Ethnicos Vesta

cos Vestalium incestuosarum, vt quòd viuæ defoderentur, iam tractaui lib.36. Synt.c.7.nu.3. docet & idem Plinius Iunior lib.4.epist. Liuius lib.2.4.8.decadis 1.& lib. 2. decadis 4. Orosius in 2.

e c.moniales,3. de purga.can. lib.5.tit.34. ex Concilio Meldensi, c. 70. deteguntur autem manifestè libidinibus inseruisse vel per testes, vel per inspectionem corporis, ca. nec aliqua,27.q.1. forma autem purgationis ex teoore regulæ ordinis suscepti, eruenda.

f quæ est decem anoorum secundum priscum ius, in can. deuotam,27.q.1. ex Concil.Toletano 1.cap.16.

g ca.9. si quis sacerdos,30.q.1. idem si ad pœnitentialem filiam suam accedat sacerdos,qui honore dignitatis priuatus, vsque ad exitum vitæ suæ, ingi pœnitentiæ se subdere debet,can.omnes,quos,8.eadem30.qu.1. & rursum in can. non debet, 10.eod. *Non debet Episcopus, aut presbyter commisceri cum mulieribus, quæ ei sua fuerint confessa peccata. Si fortè, quod absit, hoc contingat, sic pœniteat quomodo de filia spiritali: episcopus quindecim annos, presbyter duodecim, & deponatur; si tamen in conscientiam populi peruenerit.* Et ibi glossa infert, quòd non sit deponendus clericus, nisi pro crimine publico, quod in notitiam populi peruenerit, per ca.sacerdotes, & ca.seq.50.distinct.

## CAPVT V.

*De pœna incestus.*

SACERDOS incestus accusatus,& conuictus, deponendus est, & beneficiis priuandus. [a] Quamuis iure ciuili grauior posita sit pœna pro incestuoso concubitu. [b] Omnis incesti macula pollutus, infamis est, & accusare sacerdotes, vel legitimè coniunctos non potest. [c] Qui incestas nuptias de facto [d] contrahunt, quandiu in eo crimine fuerint, excommunicati debent esse; & si alter illorum morte præuentus fuerit, alter, quandiu viuet, grauiter debet pœnitere, & sine spe cõiugij manere. [e] Neque nati ex huiusmodi complexibus incestuosis scienter factis, filij censentur legitimi, neque ij succedunt parentibus. [f] Sunt & quidam incestus vltimo supplicio puniendi. [g]

### SCHOLIA.

a c.pen.de purga.vulga. & ita ad depositionẽ peruenienduͤ esse sanior pars concludit inteipretum, si in iudicium deferatur crimen, reiectis contrariis sententiis, de quibus Bernard. Diaz in Practica crimina.canonum, c. 78.incestus enim est graue crimen, iure diuino morte expiandum,Leui.18.& c.20.& grauius etiam crimen,quod pertinet ad peccatum,incestus adulterio,ca.adulterij,32.q.7. l.si adulterium cum incestu,& l.si. de ritu nupt.ff.

b Cicero 2.de legib. *incestũ Pontifices summo supplicio sanciũto.* nos multa de hoc crimine lib. 9. Synt.c. 11.& de diuersis formis, & pœnis incestus per diuersa exempla,lib.36.c.7.

c ca. coosanguineorum, 4. sub 3. q. 4. inter infames etiam numerantur incestuosi,in ca.17.infames esse,6.quæst.1.

d de facto enim nuptiæ tales coniunctiones illicitæ dicũtur, nam verè tales non sunt, propter impedimẽtum consanguinitatis, quod prohibet nuptias fieri, & de facto contractus dissoluit.l.incestæ nuptiæ,52.& l.nuptiæ,53.& seq. de ritu nup.ff.l.qui contra,4.de incest.nup.lib.5.C.tit.5.

e c. fin. 35. q.8. ca. quædam cum fratre, 19. & 20. si quis viduam,ca.qui dormierit,21.& ca.23.& seq.si quis cum nouerca.32.q.7.c.1. de eo qui cognouit cõsanguineam vxoris suæ,lib.4. tit. 13. Si quis cum filiastra sua scienter fornicatus fuerit,nec à matre debitum petere,nec filiam vnquam habere potest vxorem: nec filiastra: nec ille, vllo vnquam tempore alij se poterunt matrimonio copulare, hoc tamen,& prædicti canones intelligi debent cautè, vt monet Sotus in explicatione dict.c.1.lib.4.sententiarum, dist.37.q.1.ar.2. facit & c. ex literis,eod.tit.de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ.c.1.de consanguini.& affinita.iunge & l.qui contra,4.de incest.nup.C. traditor & in d.ca.si quis cum nouerca,32.qu.7.& in ca.in lectum mariti,6.cum sequentibus,vsque ad finem 34. q.si. de his, qui incestum extra matrimonium commiserint scientes, vt innupti remanere debeant. Cæterùm quamuis incestuosus matrimonium contrahere prohibeatur, tamen,si posteà de facto contraxerit, indissolubile est, & tenetur vxori petendi reddere debitum,quamuis ipse petere non possit, c. 4. de eo, qui cognouit consanguineam vxoris suæ, neque incestus superueniens dissoluit matrimonium,c.pen.& fin.eod.tit.

f ca.vnic.35.q. 7. l. si quis incesti, 6. auth. incestas nuptias, auth.ex complexu,C.de incest. nupt. Nou.12.c.1.& Nou. 89.c. si. vbi & ponuntur aliæ pœnæ confiscationis bonorum, dotis, & exilij, temperamento adhibito, vt si filios legitimos incestuosi habeant, ad eos perueniant bona addontur & ibidem aliæ pœnæ.

g vt cum vxore patris, Leuitici c.18,20.21. Statuit & Sixtus 5. summus Pontifex oonis Aprilis, anno 2. sui pontificatus,vt habetur in constitutio.eius 55. secundum ordinem Bullarij Laërtij Cherubini,incipiente, *volentes,&c.* vt qui scienter matrem,& filiam,aut duas sorores germanas cognouerit carnaliter,pœna vltimi supplicij plectatur: pariter & mulier, quæ scienter cum patre, & filio, vel cum duobus fratribus germanis concubuerit.

## CAPVT VI.

*De pœna raptoris.*

RAPTVS puerorum, aut mulierum, quibus quis abutatur, potest admittere pœnam mortis,& detruncationis membrorum; [a] maximè si fit sanctimonialium siue volentium, siue inuitarum. [b] Et canones raptores huiusmodi sanctimonialium, viduarum, aut virginum, cooperatores, & conniuentes raptoribus, si clerici sunt, à proprio gradu deiiciunt; laicos anathematizant. [c] Statutũ etiam, vt si quis sponsam alterius rapuerit, publica pœnitentia mulctetur, & sine spe coniugij remaneat:& si ipsa eidem crimini consentiens nõ fuerit, licentia nubendi alteri non negetur: non aliter: Et si post hæc se coniungere præsumpserint, vtique vsque ad satisfactionem anathematizentur. [d] Permittitur tamen hoc iure puellæ raptæ nubere raptori, si prior dissensio postmodùm transeat in consensum: dummodò ad contrahenduͤ alioquin legitimæ sint personæ. [e] Quòd si raptor cum rapta ad Ecclesiam confugerint,& fœminam ipsam violentiam passam constiterit, rapta de potestate eius liberata, raptor, mortis, vel pœnarum impunitate concessa, ad seruiendum subiectus sit, aut redimendi se, liberã habeat facultatem: Si verò quæ rapitur, patrem habuerit, & puella raptori consenserit, potestati patris excusata reddatur: raptor autem patri superioris conditionis satisfactione tenebitur obnoxius. [f]

### SCHOLIA.

a c. in Archiepiscopatu, de raptoribus probat & can.fin. 36.quæst.1.dum dicitur,confugienti raptori ad Ecclesiam condonari mortem. Iure ciuili pœna capitalis in raptores, &

res, & vltimi supplicij imposita est, atque simul in opem ferentes, l. vnica, de raptorib. virg. l. qui cœtu, §. qui vacantem, ad leg. Iul. de vi public. ff. §. item lex Iulia, de vi: vers. in autem, de pub. iud. Ibique aliæ ponuntur pœnæ: vt & Nou. 150. & c. 43.

b ca. si aliquis dicam rapere, 36. q. 2. can. si quis non dicam, de pœnit. dist. 1. l. si quis non dicam, & l. raptores, Co. de Episcop. & cler. dict. l. item lex Iul. de vi. vers. in autem, de publ. iud.

c ca. raptores igitur, 2. can de puellis, 4. ca. si quis virginem, 5. & seq. 36. q. 2. Quin & si quis clericus monasteria sanctimonialium sine manifesta, & rationabili causa frequentate præsumpserit, per Episcopum arceri: & si non destiterit, ab officio ecclesiastico reddi immunis debet, & à cœtu fidelium fieri penitùs alienus, c. monasteria sanctimonialium, 8. de vita, & honesta. cler. In quo tamen notabis admonitionem desistendi præcedere oportere pœnam, vt in aliis: can. indignè, 12. q. 2. cap. sacro, de sent. excommu.

d in c. raptor. 33. & seq. statutum, 27. q. 2.

e ca. fi. de raptor. matrimonium quippè hoc iure inter raptorem, & raptam contractum canonice abolere hoc iure videtur, si modò matrimonium aliunde non habeat impedimentum: vt purà ordinis, consanguinitatis, vel alterius generis. Prohibuit autem ius ciuile raptam raptori nubere, l. vnic. §. etsi non nuptæ, de rapto. virg. lib. 9. tit. 13. ca. cùm secundùm leges, de hæret. in sex. Quod & olim determinatum fuisse in conciliis sacrosanctis videtur: vt in concilio Aquisgranensi, ca. placuit, 11. Et Meldensi, ca. si autem, 10. 36. q. 2. in Chalcedonensi, & Cabillonensi, can. de puellis, eadem 36. q. 2. Iustin. postea & pœnam sanciuit deportationis, impositam etiam parentibus raptarum consentientibus, Nouella 143. de muliere raptum passa, & Nouella 15. de ea, quæ raptori suo nubit: & ibidem raptoris bona confiscantur: vide concilium Chalcedonense, c. 27. Vvormacense, c. 77. diuum Thomam, 2. 2. q. 154. articulo 7. fuit & de his noua Concilij Tridentini diffinitio, sessione 24. titulo, de reformatione matrimonij, ca. 6. *Decernit*, inquit, *Sancta Synodus inter raptorem, & raptam, quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, nullum posse consistere matrimonium: quod si rapta à raptore separata, & in loco tuto, & libero constituta illum in virum habere consenserit; eam raptor in vxorem habeat, & nihilominus raptor ipse, ac omnes illi consilium, auxilium, & fauorem prabentes, sint ipso iure excommunicati, ac perpetuò infames, omniumque dignitatum incapaces. Et si clerici fuerint, de proprio gradu decidant. Teneatur præterea raptor mulierem raptam, siue eam vxorem duxerit, siue non duxerit, decenter arbitrio iudicis dotare.* hæc ibi.

f in c. si. 36. q. 1. ex concilio 1. Aurelianensi, c. 4.

## CAPVT VII.

*De fornicatione.*

CLERICI in subdiaconatu, & aliis superioribus ordinibus constituti, si vxores de facto acceperint, easdimittere, & pœnitentiam agere de commisso per excommunicationis, & suspensionis sententiam, compelli debent.[a] Post longam tamen pœnitentiam, & vitam laudabilem continentes officio suo restitui poterunt, & ex indulgentia Episcopi eius executionem habere.[b] Presbyter autem, aut diaconus, aut subdiaconus, de quacumque fœmina crimine fornicatione suspectus, post primam, secundam, & tertiam admonitionem, si inueniatur fabulari, & aliquomodo conuersari cum ea, excommunicationi subdatur.[c] Et si moniti clerici à focariis se non abstineant, ab ecclesiasticis beneficiis vsque ad satisfactionem suspendi debēt,[d] & si rursum suspensi eas præsumpserint retinere, perpetuò remouentur ab eisdem, & ab officio.[e] Sed & si quis ex his fit publicus, & notorius concubinarius, vel per sententiam, vel per confessionem factam in iure, vel per euidentiam rei, quæ tergiuersatione aliqua celari non possit, non aliter, in officiis poterit euitari.[f] Puniuntur & concubinæ in foro Ecclesiæ sententia excommunicationis,[g] & aliis pœnis.[h] In summa hoc iure inter omnes Christianos, omnis coitus extra matrimonium illicitus, & damnabilis est:[i] verùm simplex fornicatio, non ita, vt adulterium, vel incestus, & vt aliæ peiores coniunctiones, punienda:[k] lenones tamen multò magis erunt detestabiles.[l]

### SCHOLIA.

a c. 1. de cler. coniuga. lib. 3. tit. 3. can. presbyter, 28. dist. ex concilio Toletano 4 cap. 42. & ca. quidam clerici, 81. dist. Iussum erat Episcopis, auferre huiusmodi coniunctas clericis, & venundare, illis pro tempore relegatis ad pœnitentiam, quos sua libidine infecissent: dehinc & easdē socrtias, si separati nollent ab illis, iussit per principes in seruitutem redigi: c. eos, qui, 32. dist. efficiebantur & filij nati ex eo concubitu serui in perpetuum Ecclesiæ eius, cui præfuisset in dignitate cōstitutus, qui eos genuisset. Tractatur de prohibitione matrimonij, vel concubinatus presbyterorum, & in maioribus ordinibus constitutorum, & de separatione, si de facto fiat, in 27. dist. & 82. & tit. qui cler. vel vouen. &c.

b c. sanè sacerdotes, 4. de cler. coniuga.

c c. si quisquam, 2. de cohab. cler. & mulie.

d c. sicut, 4. eod. tit. de cohabita. clericorum quod & extenditur ad inferioris ordinis clericos, ca. si autem clerici, 6. eo. tit. & c. vt clericorum, 13. de vita, & hone. cler. incontinentes, non se emendantes, & suspensi celebrantes, in perpetuum deponi iubentur, & prælati, qui tales in suis iniquitatibus sustinent, maximè obtentu pecuniæ, vel alterius commodi temporalis, pari subiiciuntur vltioni.

e dicto c. si autem clerici, 6. & can. Maximianus, 6. 81. dist. concilium Tridentinum, sess. 25. c. 14. adfert pœnas concubinariorum publicorum, vt si admoniti non abstinuerint, priuentur tertia parte fructuum beneficiorum, & pensionum ecclesiasticarum, applicanda fabricæ Ecclesiæ, vel alterius pij loci arbitrio Episcopi. Et si posteà non abstinuerint ab eadem, vel alia concubina, suspendantur ab officij, & beneficij administratione: & si deinceps perseuerauerint, priuentur beneficio, & pensionibus ecclesiasticis. Et si adhuc non se emendent, & excommunicentur: clerici autem alij concubinarij, qui beneficia non habent, pœna carceris, aliisque canonicis puniantur, & inhabiles declarentur ad beneficia, cum suspensione ab ordine, quem habent: Episcopi verò concubinarij, si in synodo prouinciali admoniti, non se emendent, ipso iure sint suspensi, &c. vide titulum de publicis concubinariis in Concordatis, vbi & pœnæ aliæ, & in negligentes quoque Episcopos. vide & quæ diximus in explicatione, ca. 1. de accusationibus regula 14. & quæ tractat Guido Papæ decis. 558. vbi docet notorium concubinarium celebrantem esse ipso iure, & facto irregularem, per rationes ibi adductas, & ita fuisse conclusum: ideò & sequi quòd veniat beneficio priuandus, pro quo vidēda notata per doctores ad cap. fi. de cler. excom. ministra. adde & multa alia ex concilio Basiliensi sessio. 26. relata in titu. de publicis concubinariis. in Pragma. sanctio. Bernar-

dinum Diaz Hispanum in practica criminali can.c.74.

f c.fi.c.vestra duxit,7.de cohabit.cler.vel mulier.hic intelligendi sunt canones can.nullus,can. præter hæc, 12.dist. c.fi.13.q fi.c si qui sine,81.dist.

g c.si concubinæ,55.de sent.excom.

h nempè vt væneant, & seruituti mancipentur: vt dixi in litera a, & in monasterium detrudantur, c. fraternitatis, 33. dist. vide & de pœnis contra concubinarios in concilio Tridentino,sessione 25. de reformatione, ca. 14. & in concordatis titulo de publicis concubinariis,vbi Rebuffus adfert 30.pœnas cõtra concubinarios:Presbytero,qui fornicationem fecerit, decem annorum pœnitẽtia imponitur,iuxta distinctionem eius pœnitentiæ, in c. presbytero, 5.82. dist. in cap. verò Apostolorum, 24. statuitur, Episcopum, aut Presbyterum in fornicatione deprehensum, deponendum: non autem à communione arcendum,ne bis idem delictum vindicetur, nec debet absolui excommunicatus concubinarius, quin priùs de facto concubinam eiecerit, etiam si occultus fuerit, si dubitetur de peccati continuatione,c.legatur,24.q.2.c.audite 4. distinct. Angelus Clauasius in Summa ad verbum, *concubinam*.

i ca prædicandum,22.q.2.ca. nemo blanditur,4. cap. in eo fornicator,12.ca.meretrices,11.,32.q.4.c.Deus, qui Ecclesiam,de pœniten.& remissio.ca. aliter, 30. q. 5. iuxta Dei præceptum, non mœchaberis, Exod. 20. ad Galatas c.5. Tobiæ 5. prohibitum & facere membra nostra membra meretricis,quod fit ei adhærendo,1.ad Corinth. 6. atque improbatur error Beguinorum, & Beguinarum, qui dicebant rem habere cum mulieribus non esse peccatum, quod ex naturali videretur appetitu, peccatum tamen esse mortale eas osculari.Clem.ad nostram,de hæretic.in Clem. Proinde & concubinatus iure Pontificio est prohibitus: quamuis aliquando iure ciuili in certis casibus fuerit permissus,sicque antiquantur leges,& exẽpla olim permittentia concubinatum,in can.dicat aliquis, & cap. meretrices, 32. quæst. 4. Et semper habuisse concubinam fuit verè peccatum, vt scribit Glossa fi. in dict. ca. meretrices,per c. gaudemus, de diuort. neque vnquam fornicari impunè permissum fuit,cap. fornicari, 10.88.distinct. ca.nubendi,27.q.1.Hîc tamen obserua, aliquando veram vxorem fuisse dictam concubinam, cum qua non fuisset tamen matrimonium contractum in facie Ecclesiæ,quæ nihilominùs verè coniuncta, & sine vllo impedimento fuisset, quæ non fuit aliquando prohibita, vt in can. is, qui non habet vxorem, 4. & ca. Christiano, 34. distinct. Comparatur autem illa cõcubina vxori aliquorum, quæ sine dotalium tabularum solennitate ducta fuerat, vt in Nouella 18. cap. 5. verè enim illa erat etiam coniunx: sed quia dotalia instrumenta, & solennitates non interuenissent, lex concubinam nominat, can. omnibus seruis Dei, 3. §. concubina autem,34. dist. ideò illa non fuit omnino prohibita:quia perpetua, & distans à prohibita, quæ erat concubina temporalis, non vxor, neque etiam arcebatur à communione, qui talem vxorem dictam concubinam habebat,dict.c.is, qui non habet. Sic in ca. audita, eadem 34. dist. diuus Augustinus dicit non licere habere concubinas,quæ posteà dimittuntur. Tamen hodie cùm in facie Ecclesiæ sit celebrãdum matrimonium, & sine ea solennitate non dicatur legitima coniunctio, ca.cùm inhibitio,de clandestina desponsatio. rectè dicemus & omnem concubinatum prohibitum, & semper præsumi coniunctionem illicitam, nisi interueniant legitimæ solennitates,ca.aliter, 30. q. 5. Nomine etiam hic luxuriæ,omnis inordinata pollutio intelligitur,ca.in eod. 32.quæst.4.

k ca.adulterij,11. 32. quæst. 7. Sine carnali delicto pauci inueniuntur,c.16. quia sanctitas tua,50.distinct. Castitatem seruare difficile est,maxime nunc:quare defectus temporum, quibus non solùm merita: sed corpora ipsa hominum defecerunt, districtionis canonicæ non patitur in omnibus manere censuram,ca.fraternitatis,7.34.dist. Arctissima vita dicitur castitatis promissæ, ca. 5. de his, 18. difficilis res; sed maioris meriti se castrare propter verbum Dei in voluntate, & sponte: neque omnes capiunt verbum istud, D. Matthæi, c. 19. & ca.9. qui sitit,35.q.5. Carnis luxuria interdum sapientes infatuat: vt Salomonem, c. Salomon, 23. q. 4.c.Sacerdos,3.q.7.Sanctos prosternit,vt Dauidem,can.septies,§. Dauid quoque de prænit.d.3.dicto ca.Sacerdos,§.item Dauid.fortes vincit, vt Sansonem,ca.si non, 23. q. 5. Et vt dicebat Iustin.in §. illud quoque melius,c.4. Nouellæ,74.quib.mod.naturales efficiantur legitimi: *Etsi castitatis simus amatores, & hoc simul nostris sanctionibus subiectis, nouimus tamen nihil esse furore amoris vehementius, quem retinere philosophiæ est perfectæ, &c.* Plato quoque in Phædro,amorem vocat *μανίαν*. Cæterùm nec ideò minùs delictum est fornicari, & peccatum mortale,quamuis multi in illud incidant,c.multi, 2.q.1.c.flagitia,32.q.7. & quamuis vitium sit naturale,hoc est ex corruptiõne naturali tamen vitium est, & non excusat,l.si seruus,l.si fornicarius,ad leg. Aquil.ff.mitius tamen punitur,vt in l.omne delictum,§. per vitium,aut per lasciuiam.de re milit. ff. neque statim imponitur clerico pro fornicatione pœna depositionis,Gloss.in can. Maximianus,81.dist.Gloss.in c.lator,2. q. 7. in can.presbyter, 81.dist.sed pœna arbitrio iudicis relinquitur, vt est communis opinio,secundum Felinum ad c. at si clerici,de iudic.& Ioannem de Selua in tracta. beneficior.in 3. parte, quæst.3.vbi plura Ioan.Bernar.Diaz in Practica criminali can.c.72.

l de his diximus lib.36.Syntag.c.11. & de eorum pœnis tractatur in Nouella 14. de lenonib. & lenones lege Iul. de adulteriis puniendis dicitur in l. 2.§.2. & 3. ad leg. Iul. de adulter.dicuntur & infames in l.1.& l.Athletas,§.ait prætor,de his,qui notan.infamia. pœna metalli affici debere quoque tradit l.fi.de spectacu.libr. 11. C. Quia & lenocinium exercere, vt dixi antè, non minus est, quàm quæstum facere corporis,l.palàm,§.lenocinium,de ritu nupt. ff. Qui etiam ita decipiunt, & conciliant raptoribus raptas plumbo liquente in os iniecto, necantur, in l. vnic. de rapt.virg. Cod. ad lenocinium pertinere,& legem Iuliam de adulteriis videtur, domum ad colloquendum, vel tractandum de stupro, vel ad committendum etiam amicis concessisse,l.qui domum,8.& sequent.etsi amicis, ad leg. Iul. de adult. ff. proxenetæ, & tabularij delatores literarum stupri eadem lege teneri possunt: quamuis ex aliis causis proxenetæ non improbentur, & ad conciliandam etiam honestam amicitiam, vt in l.2. & tit. de proxeneticis ff.lib.50.tit.4.& de sponsalibus, sponsalitiis, & proxeneticis,lib.5. Co.tit.1.quod intelligerem,si scienter tabellas stupri quis detulisset: non vtique si ignorans quid in illis esset scriptum, detulerit. Sic legimus apud Suetonium de claris Grammaticis, ca.91. *Curtius*, inquit Nitia, *hæsit Cn. Pompeio, & C. Memmio: sed cùm codicillos Memmij ad Pompeij vxorem, de stupro,protulisset, proditus ab ea, Pompeium offendit, domòque ei interdictum est.*

## CAPVT VIII.

*De luxuria contra naturam.*

QVICVMQVE illa incontinentia, quæ contra naturam est, propter quam ira Dei venit in filios diffidentiæ, & quinque ciuitates igne cõsumpsit, deprehensi fuerint laborare; si clerici fuerint deiiciantur à clero, vel ad agendam pœnitentiã in monasterium detrudantur: si laici excõmunicationi subdantur, & à cœtu fidelium sint penitùs alieni. [a] Commixtio autem cum brutis digna est. [b]

*SCHOLIA.*

Digitized by Google

*SCHOLIA.*

a Hæc omnia in c. clerici, 14. de excess. prælator. lib. 5. tit. 31. detestatur & iisdem ferè verbis hoc crimen, c. vt clericorum, 15 de vita, & honesta. cleric. Ciuitates quinque, quæ ideò igne consumptæ sunt, Sodoma, Gomorrha, Adama, Sebrin, Segor, & Efeale, quæ Bale, Genes. ca. 19. quarum duæ ex ciuitate aliarum Adama, & Sebrin: tres ex proprio delicto perierunt, c. 46. sed & continuò qui dixerit, de pœnit. dist. 1. D. Augustinus li. 3. confess. c. 8. & in can. 3. flagitia, 32. q. 7. *Flagitia* inquit, *quæ sunt cõtra naturam, vbique, & semper detestanda, atque punienda sunt, qualia Sodomitarũ fuerunt, &c.* Rursum in ca. adulterij malum, 11. eadẽ 32. q. 7. Pessimum omnium fornicationum scelus, dicitur quod fit contra naturam, vt si vir membro mulieris non ad hoc concesso voluerit vti. quod execrabile vitium in meretrice, execrabilius cum vxore, flagitiũ hoc in vtroque sexu detestabile, c. offerebat, 12. c. vsus naturalis, 14. eadem, 32. q. 7. c. 1. ad Ro. Sed, & per extrauagãtem Pij 5. incipientẽ, *nunc primum*, & aliam, *horrendum illud*. Clerici huius criminis rei decernuntur tradi sæculari curiæ. Iustin. in Nouella 77. vt non luxurientur homines contra naturam, refert propter huiusmodi scelera, & blasphemias impunitas famem, terræmotus, pestilentias à Deo immitti, iubétque in reos sine mora secundùm leges animaduerti: idipsum & statuit in edicto, seu Nouella 141. de his, qui luxuriantur contra naturam: nos de hoc crimine, & pœnis diximus quoque lib. 36. Syntagm. cap. 10. de præpostera libidine virorum, & mulierum, & cap. 14. de nefanda cum brutis Legum pœnæ cõtra huius sceleris reos ignis, diuináque de cœlo vltio dicitur in cap. 19. Genes. & rursum Leuit. ca. 18. vers. 22. *cum masculo non commiscearis coitu fœmineo: quia abominatio est.* & vers. 23. *Cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo.* mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei. quia scelus est; & de pœna in c. 20. Leuit. vers. 13. *Qui dormierit cum masculo coitu fœmineo, vterque operatus est nephas, morte moriantur, sit sanguis eorum super eos.* Iunge & vers. 15. iure ciuili gladio vltore huiusmodi scelus extruditur in l. cùm vir, 31. Co. ad leg. Iul. de adult. in l. 1. §. qui puero, de extraordinar. criminib. lib. 48. ff. tit. 11. c. solicitatores, 15 §. qui puero, de pœnit dist. 1. *Qui puero*, inquit, *stuprum abducto ab eo, vel corrupto comite persuaserit: aut mulierem, puellámve interpellauerit, quidve impudicitiæ gratia fecerit, domum præbuerit, pretiúmve, quo is persuadeat, dederit, perfecto flagitio punitur capite: imperfecto, in insulam deportatur, corrupti comites summo supplicio afficiuntur.* Et §. item lex Iulia de adulteriis, de public. iud. refert legem Iuliam gladio punire eos, qui cum masculis nefãdam libidinem exercere ausi sunt. Lata & ante legem Iuliam de stupro puerorum, Scatinia lex, quæ animaduertebat in constupratores, de qua Suetonius in Domitiano, c. 8. Cicero, 5. Philippica, Iuuena. Sat. 2.

b c. 4. mulier, 15. q. 1. *Mulier quæ accesserit ad omne pecus, & vult ascendi ab eo interficietis mulierem, & pecus; morte moriantur: rei enim sunt. Qui coierit cum iumento, morte moriatur.* Exod. 22. vers. 18. Et Leuit. 18. vers. 23. *cum omni pecore non coibis, nec maculaberis cum eo. Mulier non succumbet iumento, nec miscebitur ei; quia scelus est.* Adde Leuit. c. 20. vers. 15. iumenti nomine ibi בהמה *behema*, omnia maiora quadrupedia continẽtur, quibus sarcinæ deferuntur, vel currus trahitur, vt declaratur apud Columellam li. 6. c. 4. quod Hebræi vocant etiam generaliter בהמה *behema*, id omne etiam, & latiùs omne animal cuiuscumque sit sexus, & generis, maximè quadrupedes: cùm tamen Iurisconsulti aliquando distinguant inter pecus, & iumentum. in l. legatis seruis, 64. §. pecoribus, & sequentib. de lega. 3. l. 2. §. 6 ff. ad leg. Aquil. vbi & agitur de pecudis appellatione. Pecus etiam in prohibitione diuinæ paginæ dicitur, omne animal, quod sub imperio hominis est.

# DE POENIS.[a]

## *TITVLVS. XV.*

a Similis titulus extat de Pœnis lib. 5. Decretal. tit. 37. & libro 5. Sexti tit. 9. & lib. 5. Clem. tit. 9. & in Extrauágantibus Ioan. 22. & communibus, & in diuersis locis Decreti Gratiani, & lib. 48. ff. tit. 19. & lib. 9. C. tit. 47. Eò referri possunt tituli: De modo mulctarum, quæ a iudicibus infliguntur, lib. 9. C. tit. 55. De pœna iudicis qui malè iudicauit, vel eius, qui iudicem, vel aduersarium corrumpere curauit, lib. 7. C. tit. 49. De infirmandis pœnis cœlibatus, & orbitatis, & de decimariis sublatis, lib. 8. C. tit. 58. De pœna temerè litigantium, lib. 4. Institutionum Iustinian. tit. 16. De pœnis, lib. 60. eclogæ Basilicorum, tit. 51. Et in Nouellis Leonis Imperatoris Nouella 62. de pœna eius, qui rem aliquam publicam vendiderit, Nouel. 92. de pœna eius, qui dedita opera aliquem excæcauit, Nou. 76. de pœna episcoporum, & sacerdotum, & clericorum, qui se sponsionibus, redemptionis, aliisque similibus dediderint. Nou. 63. de pœna illorum, qui res vetitas ad hostes perferunt, Nou 65. de pœna incantatorum. No. 98. de pœna eunuchorum si vxores ducant. No. 64. de pœna eorum, qui naufragium suppresserint. No. 32. de pœna adulterij manifestò deprehensi. No. 60 de pœna castratoris. No. 87. de pœn. ecclesiasticorum alea ludentium, No. 77. de pœna falsarij. Nouel. 70. de pœna grassatoris. Nouel. 67. de pœna eorum, qui ad hostes transeunt, suáque sponte reuertuntur. No. 61. de pœna iniusti exactoris tributorum. No. 87. de pœna ludentis alea. Nou. 31. de pœna mulieris, quæ mariti odio abortitur. No. 30. de pœna mulieris, quæ viuo marito alios de matrimonio compellat. No. 105. de pœna peculatus. No. 65. de pœna plagij. Nou. 35. de pœna raptoris virginis, eorúmque, qui in raptu virginis adfuerunt. No. 79. de pœna sacerdotis, diaconi, aut hypodiaconi post acceptum ordinem nuptias contrahentis. No. 96. de pœna sepulchri violati. No. 34. de pœna tertiarum nuptiarum, & tutoris, qui pupillam suam vitiat. Nos multa etiam de pœnis agimus toto lib. 31. Syntag iur. vniuers.

## CAPVT PRIMVM.

1 *Pœna definitio.*
2 *Et diuisiones, & subdiuisiones.*

1 POENA, est peccati, seu iniuriæ vltio:[a] 2 Ea autem, aut est æterna,[b] aut temporalis.[c] Dehinc ex illis[d] quædam spiritualis, quædam corporalis, quædam pecuniaria. Spiritualis quadruplex, excommunicatio, interdictum, suspensio, seu remotio ab oblatione, seu remotio ab ordine.[e] Corporalis duplex, vel in ipso corpore, vel circa statum, & dignitatem personæ. Pecuniaria[f] etiam mulcta[g] dicitur, & compositio,[h] & bannum,[i] & emenda.[k] Maior etiá, & minor pœna dicitur, ex relatione ad aliquid, vt maior excõmunicatio aliis pœnis, ratione subiecti, nempè animæ,[l] in quã sæuit:[m] anima autẽ est plusquàm corpus.[n] Si consideremus autem pœnę duratione, maior erit depositio, & degradatio, quæ perseuerat, ipsa excommunicatione.[o] Inter corporales & illa maior, quæ magis sensus affligit,[p] & truncationem habet mẽbrorũ, quæve mortẽ infert.[q] Inter vltimi



Digitized by Google

supplicij pœnas & maior illa, quæ maius opprobrium continet, [r] & longiorem vexationem, & grauiorem dolorem.

*SCHOLIA.*

a nomen Græcum est *ποινὴ*, pœna, quod Latini in suum vsū transtulerunt, & vt ait Pausanias in Laconicis, *τὰς τιμωρίας οἱ παλαιοὶ τῶν ἀνθρώπων ὠνόμαζον ποινάς*. Et vt Varro ait 4. de lingua Latina, pœna à puniendo, vel à pœnitendo, quod post peccatum sequitur. Secundum autem Vlpianum in l. aliud est fraus, 131. de verborum signific. pœna generale nomen est, continens omnium delictorum coërcitionem, & noxæ vindictam. Res, quæ culpa caret, in damnum pœnæ vocari non debet, & legitimè factum pœnam non meretur, l. Grachus ad leg. Iul. de adult. C. Punitur etiam aliquis interdum sine culpa: sed non sine causa, velut dum contrahens cum corrupta, quam credebat virginem efficitur bigamus, can. qui in aliquo. 51. dist.

b quæ est damnatio æterna, ignis æternus, durans & in alio sæculo, ca sunt plures, 42. §. fin. & ca. ignis succensus, de pœnit. dist. 3.

c quæ infertur ad tempus, vel in hoc sæculo: vt saluentur in perpetuum in alio animæ, & vt meliores reddantur castigari dictis iuribus, & ca. sunt plures, & seq. de pœnit. dist. 3. vel in alio: sic in ca. qui aliud sæculum, §. 25. distin. *Qui in aliud sæculum distulit fructum, conuersionis prius purgabitur igne purgationis. Hic autem ignis etsi æternus non sit: miro tamen modo grauis est: excedit omnem pœnam, quam vnquam aliquis passus est in hac vita, vel pati potest.* Idem in ca. fi. §. de pœnit. dist. 7. ex diuo Augustino de vera, aut falsa pœnitentia, c. 18. & quædam culpæ in hoc sæculo, quædam in alio laxari post mortem possunt: aliæ quæ non possunt in alio: can. 3. §. alias, & ca. 4. qualis hinc quisque egreditur, 25. dist. Matthæi, c. 2.

d Pœnarum sequentes diuisiones enumerat Glossa in summa, 1. q. 4. ad verba, *de quarta*, de corporali, & spiritali pœna etiam in c. 1. si habes, 24. q. 3.

e de quibus posteà. Quædam pœnæ respiciunt corpus ipsū, vt damnatio ad furcas, supplicium vltimum, fustigatio: quædam ad existimationem pertinent, non ad capitis periculum, vt relegatio ad tempus, & ad insulam damnatio, l. capitalium, 28. in princ. & §. 1. de pœnis.

f pecuniaria pœna distinguitur à corporali in l. si quis reū, 4. de custodia reorum, lib. 48. tit. 3. Pœnam quadrupli imponit canon quoniam, 8. dist. & de pœna Ecclesiastica pecuniaria in c. in Archiepiscopatu, de raptoribus, c. quid ergo, 23. q. 5. Quando hæc pœna pecuniaria pro alia debita crimini possit imponi à iudice Ecclesiastico, docet c. licet, & ibi Glossa, ad verba, *pœna pecuniaria*, de pœn. in criminibus Ecclesiasticis. imponitur etiam laicis à iudicibus Ecclesiasticis, cap. si quis contumax, 20. 17. q. 4. Potest & Archiepiscopus emendas pecuniarias à subditis suffraganei sui exigere, secundum consuetudinem regionis: in quibus & licet eos non soluentes excommunicationis vinculo innodare, can. venerabilibus, 7. §. denique à subditis, de sent. excommunica. in sex. pro delicto criminali imponi posse pœnam pecuniariam ex statuto, & consuetudine, & exigi posse per iudicem Ecclesiasticum docetur in c. 2. de delict. puero. c. dilectus, de offic. ordinar. etiam pro homicidio, vt in dict. c. 2. quo loci, nec Hostiensis, nec alij, qui dicunt irrationabilia statuta, quæ imponunt pœnam pecuniariam pro homicidio, furto & similibus intellexisse, aut assequuti mihi videntur mentem, cap. 2. & similium: nam pecuniaria ibi non imponitur pro pœna sufficienti, & vt quis per illam euitet corporalem, si crimen mereatur: sed vt vltra pœnam corporalem illam quoque debeat pecuniariam ciuilem, vel domino ciuitatis, vel territorij, vel alij, cui applicanda venit per statutum. Sed & omnes consentiunt post delictum commissum, aliquando imponi posse loco corporalis pœnæ, pecuniariam: vt aliquando pro pecuniaria imponi corporalem, l. 1. §. fi. de pœn. l. fi. in fine. de in ius voca. ff. l. 7. §. 3. de iurisd. omnium iud. ff. l. 9. de incendio, ruina. ff.

g vt titulo de modo mulcta. Co. lib. 1. tit. 54. Condemnantur & ad pœnam pecuniariam temerariè litigantes, cap. dispendia, de rescrip. in sex. c. fi. eo. tit. apud Gregorium, c. 4. de pœn.

h in c. 2. de pœn. can. qui subdiaconatum, 17. q. 4.

i c. statuimus, 55. 16. q. 1. *Qui decimas retinuerit, bannum nostrum componat, & communione priuetur.* Bannum illud Langobardorum erat 60. solidorum.

k in c. dilectus, 18. de officio ordina. c. ex parte, de verbor. signifi. c. venerabilibus, 7. §. denique, de sententia excommunica.

l ca. corripiantur, 24. quæst. 3. ibique dicitur, nullam maiorem esse in Ecclesia pœnam ipsa excommunicatione: quare nec debet infligi pro leuissimis criminibus, in can. non afferamus, 24. q. 1. can. nemo Episcoporum, ca. Episcopi, 11. q. 4.

m c. si habes, 24. q. 3. c. nemo Episcoporum, 11. q. 4.

n l. sancimus, C. de sacrosan. Eccle. c. præcipimus, 12. q. 1. c. solitæ, de maiori, & obedien. Et anima multò pretiosior est corpore, c. cùm infirmitas, de pœnit. & remis.

o c. si Episcopus, aut presbyter, 50. dist.

p vt illa, de qua in dict. c. si habes, 24. q. 3. vt flagella grauiora fustibus, l. in seruorum, 10. de pœ. gradúsque pœnarum sunt, l. si quis fortè, 6. §. fi. & l. seq. 7. & 8. de pœn. ff.

q c. circumcelliones, 23. q. 5.

r vt olim crucifigi: maledictus enim habebatur, qui pendebat in ligno, Deuter. 21. ad Gal. 3.

## CAPVT II.

*Pro quibus imponenda pœna.*

POENA, vbi crimen est, vel causa puniendi: non autem si non subsit, imponitur: [a] & toties repetenda, quoties crimen renascitur. [b]

*SCHOLIA.*

a c. 2. de constitutio. l. si pœna, de pœn. ff. dixi causam interdum etiam pœnam suadere, vt cùm animaduertitur in bruta, inque res inanimatas, quæ quidem delinquere per se non dicuntur, idque in detestationem criminis per eas commissi, vt in c. mulier. 15. q. 1. Item animaduertitur aliquando in non peccantes sine peccato: sed non sine causa, vt dicemus infrà, de quibus sumatur supplicium.

b c. 1. de pœn.

## CAPVT III.

*A quibus imponantur pœnæ.*

POENÆ vel ex conuentione partium procedunt; sunt & conuentionales; vel legales, vel canonicæ, vel synodales, vel consuetudinariæ, vel arbitrariæ. Conuentionalis est pœna, quando in contractu placuit, vt qui illum si non seruauerit, certum quippiam det obseruari, pro pœna fraudatæ fidei: quare & petitur, nisi vtraque pars contrahentium non seruauerit: quo casu compensatione eliditur. [a] Legales pœnæ dicuntur, quæ à iure ciuili introductæ sunt: [b] quas omittemus apud proprios authores videndos. [c] Canonicæ plures sunt à iure Pontificio definitæ, [d] de quibus posteà. Synodales magis, quàm canonicæ ad certum locum restringuntur, per synodos,

vel pro

Digitized by Google

vel prouinciales, vel Episcopales impositæ, maximè vbi nulla à iure Pontificio est constituta.[e] Consuetudinariæ sunt, quæ solent imponi ex consuetudine singularum Ecclesiarum, quæ, vt locales, primum sunt perpendendæ. Arbitrariæ sunt, quæ constitui possunt ex arbitrio iudicis pro delicti, & causæ qualitate, si tale sit negotium, quod pro eo certa pœna à canonibus non exprimatur.[f] Pœnæ tamen legitimè imponi possunt tantum à iudicibus competentibus, vt ab ecclesiasticis clericis, & non à laicis:[g] vbi tamen effundere oportet sanguinem, Ecclesiasticæ personæ in sacris ordinibus constitutæ, nequeunt iudicare, aut iudicantibus interesse, eorúmve sententias subscribere, vel illis consilium dare.[h]

*SCHOLIA.*

a c.constitutus.7.de pœn.c.constitutus, de religios. domi. Sic & parua delicta mutua compensatione tolluntur, l.si duo, de compensatio.l.si ambo, de dolo.c. penul.& fi. de adulter.ca.nihil,32.q.6.l.viro,& vxore, solut. matrimo.ff. l.cùm pat, de regul. iur. ff. videbis autem singularem doctrinam in cap.suam ad nos,9.iuncta Glossa, ad verbum, *persoluentes*, de pœn. in quæstione promissionis soluendi sub certa pœna, num si non soluat integrè intra dictum tempus, teneatur ad integram pœnam, an verò liberetur reliquum post tempus soluendo.

b Sic enim aliquando pœnæ legales distinguuntur à canonicis: aliquando & simul conueniunt, & se mutuò iuuant, vt in c. pen. & fin.de secund. nupt. distinctio ponitur, & similitudo in c.1.de oper.noui nuncia.

c nos de pœnis iure ciuili fusè lib.31. Syntag.c.34.

d c.ad reprimendam,8.de offic.ordina.lib.1.tit.31.& ibi enumerantur quædam pœnæ à Glossa.

e vt in c.fina.de constitutio. mentio fit de his pœnis, maximè pecuniariis consuetis in c. dilectus filius, 18. de offic. & potesta.iudicis ordina. Quod in pœnis consuetum est, dicitur necessarium, & non arbitrarium, Bald. in l.quicumque, de seruis fugitiuis, C. Agitur & de consuetudine in pœnis diffiniendis seruanda. & quòd ea defertur arbitrio iudicis in l. si quis reum, de custod. reorum, lib. 48.ff. titu.3. vbi determinata videlicet non est pœna à canone, quem corruptela morum, & nimia indulgentia non debet corrumpere, vt nec corruptela consuetudo dicenda est: sed reiicienda, c. fi. de consuetud. Consuetudo alioquin in pœnis imponendis potest habere rationem quandam ex loco, vbi seruatur, singularem, ex qua leuior, aut durior imponatur. Euenit enim, inquit Claudianus in l.aut facta, 16.§.euenit, de pœnis, vt eadem scelera in quibusdam prouinciis grauiùs plectantur: vt in Africa messium incensores: in Mysia, vitium: vbi metalla sunt, adulteratores monetæ: acde & in Arabia scopelismum, l.7.de extraordi.crimi.ff.

f in c.in causis,4.de officio & potesta. iudic. delega. lib.1. tit.29.cap.finem litibus, de dolo, & contuma. qualitates in delictis considerandæ exponuntur in c.sicut dignum, de homic. Delegati potissimùm iudices pœnam iure præscriptam tenentur sequi si ea sit expressa, vt notat Gloss. in d.c.de causis.l.1.§.fi.de iure delibera.lib. 28. ff. tit.8. At iudices ordinarij. ex circunstantiis delictorum, & certis rationibus, maximè si supremi sint, à quibus non possit appellari, possunt pœnas à lege inflictas vel temperare, vel mutare: vt in l. quid ergo, 12. § pœna grauior, de his, qui nota.infam. libr.3. ff. tit. 1. disputat & Glossa in ca.licet, 3.ad verba, *pœnam pecuniariam*, de pœnis: & Hostiensis a d c.in Archiepiscopatu, de raptoribus idem probat. Potest & iudex pluribus pœnis eidem delicto impositis minorem eligere, l.qui de crimine, de accusa. C. Neque ideò dicetur iudex mutare legem: sed factum legi accommodare. Nam legem de pœna statutam, tollere non potest: sed potest factum puniendum ita concludere, vt non ea lege puniendum censeatur, vt explicat l.1.§. quorum, ad Senatuscon. Turpilian. libr. 48. tit. 16. quemadmodum & pœnitentiæ hodie arbitrariæ sunt, non obstantibus priscis canonibus pœnitentialibus, & ex arbitrio confessorum, qui habent tamen potestatem casuum, pro quibus imponuntur, solent infligi, secundum circumstantias, & conditionem, & qualitatem pœnitentium, c. 3 c.quæsitum, 7.c.Deus, qui Ecclesiam, de pœnit.& remiss. li.5.ti.38.c.tempora, 26.q.7.

g cap.cùm non ab homine, 10.& c. at si clerici, 4. de iudic. lib.3.tit.1.

h quod plenè docetur in c.sententiam sanguinis, 9. c. clericis, 5.ne cle.vel mona.secul.nego.se immisc.c.illud, 23.q.4. c.in Archiepiscopatu, de rapto. alitet id faciens, irregularis efficitur, & deponendus ab ordine & beneficio, ex literis, de excessib prærla. Si tamen ecclesiastica persona habet iurisdictionem sæcularem Ecclesiæ annexam, potest per alios, quibus committat hæc negotia, vbi imponenda pœna sanguinis est, exequi, c.3.ne cler. vel mona.in sex.in causis multò minùs: & personis Ecclesiasticis idipsum licet. sed si persona ecclesiastica tantam pœnam mereatur, ex authorata dimittitur curiæ sæculari punienda, c.nouimus, de verb.sign.c.1.eo.tit.in sex.c. cùm non ab homine, 10.de iudiciis. In summa Ecclesia non nouit sanguinem, & idcircò eius ministri ab eo fundendo omnino abstinere debent: quamobrem & Plato in epistolis sacrum dixit regem, sacerdotémque Ægyptiorum more constitui, sacrorum mysteriorum antistitem, atque, vtpotè sacrum, ne quando contaminetur, non permittit iudiciis, vbi de cæde, exilio aut carcere agitur, interesse: succurrit locus apud Suetonium Tranquillum in Tito Vespasiano ca.9. pontificatum, inquit, maximum ideò se professus est accipere Titus, vt puras seruaret manus, fidem præstitit, nec author posthac cuiusquam necis, nec conscius; quamuis interdum vlciscendi causa non deesset: sed periturum se potiùs, quàm perditurum adiurans.

## CAPVT IIII.

Pœnæ quædam canonicæ criminibus impositæ.

1 *Prohibitio ingrediendi Ecclesiam.*
2 *Pœnitentia.*
3 *Priuatio communionis, excommunicatio.*
4 *Suspensio maior, & minor.* 5 *Interdictum.*
6 *Cessatio diuinorum officiorum.*
7 *Beneficij Ecclesiastici priuatio.*
8 *Depositio degradatio, ergastulū, monasterium. carcer perpetuus.*
9 *Curiæ sæcularis traditio, verbera, exilium, &c.*

1 INTER pœnas canonicas est prohibitiò ab ingressu Ecclesiæ, cuius ea est efficacia, vt mortuus ante relaxationem interdicti, sepeliri in Ecclesia, aut Cœmeterio non possit: Et si viuus pēdēte interdicto, ingrediatur, officiū, quod antè habebat ecclesiasticū, gerens, efficiatur irregularis.[a]

2 Item pœnæ Ecclesiasticæ, pœnitentia, ordine Ecclesiastico intacto seruato.[b]

3 Priuatio Sacrosanctę Eucharistiæ, siue communionis ad tēpus,[c] excūmunicatio:[d] de qua postea.

4 Suspensio,[e] quæ aut maior, aut minor: quarum minor suspendit tantum à perceptione Sacramentorum:[f] maior autem etiam ab aliis, vt à celebratione Missæ,[g] à communione, seu societate aliquorum,[h] à beneficiis,[i] ab administratione spiritualiū,[k] ab officiis,[l] ab omni actu legitimo,[m]

à receptione monachi, [n] à prædicatione verbi Dei, [o] à beneficiorum collatione, [p] & ab aliis in quibus tamen notandum est, quòd Episcopus, aut superior hanc suspẽsionis pœnam à iure, vel ab homine impositam non incurrit; quemadmodum nec sententiam interdicti, nisi de Episcopis in illis nominatim fiat mentio. [q]

5 Interdictum etiam Ecclesiasticum alia species pœnæ, seu censuræ Ecclesiasticæ: [r] de qua posteà.

6 Est & affinis interdicto pœna cessationis diuinorum officiorum; quæ tamen hodie temperata est, sublatis execrationibus, quæ in ea fiebant, circa Crucis, & imaginum tractationes. [s]

7 Item alia pœna priuatio beneficij Ecclesiastici; [t] priuatio officij, & beneficij simul in perpetuũ. [u]

8 Depositio, seu deiectio ab ordinibus, [x] aut degradatio: [y] in ergastulum, [z] aut in monasterium detrusio: [aa] aut perpetuus carcer. [bb]

9 Traditio curiæ sæcularis clericorum incorrigibilium, postquàm degradati fuerunt; [cc] verberatio, aut corporale supplicium, [dd] exilium, [ee] infamia, [ff] confiscatio, seu publicatio bonorum: [gg] condemnatio in pecunia, & in aliis. [hh] Pœnas autem mortis, vel vltimi supplicij Ecclesia quidem probat, saltem non reprobat pro criminibus iure ciuili vindicatis; [ii] verùm ipsa non infert per sententiã, nec subscribit dãnationi ad effusionem sanguinis cuiuspiam rei propositi. [kk] Inuenitur & inter pœnas ab Ecclesia inflictas seruitutis impositio. [ll]

*SCHOLIA.*

a c.is, qui est, de sent. excom. in sex. c. Episcoporum, 8. de Priuil. in sext. c. sacro, de sent. excom. apud Greg. c. cùm medicinalis, eo. tit. in sex. c. præsenti, de offi. ord. in sex. c. exigit, de censib. in sex. Et hæc prohibitio, vel interdictio ingressus Ecclesiæ, & à diuinis officiis suspensio fit vel à iure, vel ab homine, iudice, inquam, prælato, ad tempus certum, vel in perpetuum: vt per vnum mensem, in ca. 1. §. si quis, de sent. excomm. in sex. c. sacro, eo. tit. apud Greg. quando autem certum tempus adiectum est, eo elapso interdictus censetur ipso iure restitutus prinri potestati, can. si quis amodò, 81. dist. c. non est à nobis, de spons. si modò prohibitus, sententiam seruauerit, peccatum confessus sit, & præualuerit; aliter quod ad ipsum pertinet, semper suspensus remanet, c. fi. de cohabi. cle. ac pœna prohibitionis ingressus Ecclesiæ, vsus D. Ambros. contra Theodosium Imperatorem quovsque satisfecit, c. 69. cùm apud Thessalonicam, 11. q. 3. Ruffinis lib. 11. historiæ Ecclesiasticæ, cap. 18. Fuerunt & multi ab ingressu Ecclesiæ prohibiti, quos arcere debebat ostiarius. Quod autem pertinet ad id, quod moriente tempore interdictionis ingressus Ecclesiæ, sepultura ei denegetur: Bernardinus Diaz in practica criminali can. c. 122. in fine, existimauit pœnam illam tantùm locum habere, quando prohibitus est ingressus clerico propter contumaciam: non autem si in pœnam, quæ morte finitur, vt delictum; textus tamen in d. c. is, qui, de sent. excom. non ita distinguit: quare nec ego ei auderẽ pro certo subscribere; nam & contumaciæ quoque delictum morte finitur, nisi relaxatio fiat interdicti, vel nisi sequamur in omnibus generalem regulam l. interpretatione, de pœn. ff. interpretatione legum, potiùs pœnas molliendas, quàm exasperandas. A prohibitione autem ingressus Ecclesię ad maiores peruenitur pœnas, si ea contemnatur: c. quia Pontificali, 2. de offi. deleg. in sex: & peruenitur ibi ad interdictionem ministerij sacerdotalis, & ad suspensionem beneficij.

b c. 1. 68. dist. cum simil.

c vt in c. fi. 35. dist. clericus ordinatus ebrius vel 30. diebus à communione abstinere, vel corporali subdi iubetur supplicio: & in c. 2. nullus pœnitens, 55. dist. qui ordinauerit pœnitentem, aut bigamum, aut viduæ maritum: anno debet abstinere à Missarum celebratione, & in can. 55. statuimus, 16. q. 1. qui decimas non vult soluere Ecclesiæ, cum banno, Ecclesiastica communione priuatur.

d totis titulis, de sent. excom. c. nullus, c. si quis deinceps, & seq. ca. diffiniuit, ca. si quis suadente diabolo, 17. q. 4. c. excommunicamus, de hære. cum simil.

e Est enim vna ex censuris iuris, in c. quærenti, de ver. signi. per quam interdicitur officium, vel exercitium muneris personæ Ecclesiasticæ, veluti si infamatus de crimine suspendatur à ministerio sui officij Ecclesiastici, donec se purgauerit, ca. si mala fama, ca. presbyter, 2. qu. 5. nullus, ca. presbyter, 32. dist. Et hæc imponitur pœna aliquando ipso iure, aliquando à iudice, vel propter crimen, vt c. tam literis, de test. ca. in loco, 5. q. 3. vel ob contumaciam. Cùm autem infertur ab homine ob crimen, vel contumaciam, monitio præcedere debet, vt in excommunicatione, ca. sacro, de sent. excom. Refert porrò Syluester in summa, in verbo, *Suspensio*, §. 6. quadraginta casus, in quibus quis ipso iure dicitur suspensus. Refert & Angelus Clauasius in sua summa, in ver. *Suspensio*, 37. & Glo. aliquos, in Clem. cupientes, de pœn.

f in c. si celebrat, de cler. excom. minist. c. quæsitum, de cohab. cle. & mulier. c. 1. & 3. de cle. peregrin.

g vt in Episcopo ordinante inuitum, c. 1. & 2. 74. dist. aut pœnitentem solenniter, c. nullus, 60. dist.

h vt in c. fi. 58. dist. Episcopus ordinans monachum sine licentia Abbatis, suspenditur à communione aliorum.

i In c. nihil est, & c. cùm in cunctis, de elect. suspenditur per triennium ab illis, qui scienter elegit indignum, c. quia sæpè, eo. tit. in sex. & in aliis: c. statuimus, eo. tit. in sexto.

k vt qui grauat, vel lædit Ecclesiam, donec damnum resarciat, ca. quorundam, de solut. ca. cùm olim, de verbor. signifi.

l dicto ca. quia sæpè, de elect. c. hac constitutione, de offic. deleg. in sex. c. cùm æterni, de sent. & re iudic. in sext. Cle. 1. de reb. Eccles. non alien. Clem. religiosi, de decimis, Cle. multorum de hæretic. c. quia in omnibus, de vsur. Est & quædam priuatio officij ad tempus, vt in c. presbyter, 82. dist. c. placuit, 21. q. 2.

m vt in maiori excommunicatione, c. solet, de sent. excom. in sexto.

n vt si receperint mendicantes aliquem ante annum professionis completum in monachum, hac suspensione puniuntur, in c. constitutione, de regulari. in sexto.

o Cle. cupientes, de pœnis.

p Cle. prima, de statu Monachor. Suspenduntur à collatione magisterij, & doctoratus, qui aliquem ad eum gradum receperint, non priùs petito iuramento de non expendendo in gradum vltra tria millia argenteorum Turonensium, Clemen. cùm sit, de Magistris.

q cap. quia periculosum, de sententia excommunicat. in sexto, cap. si compromissionis, de elect. in sex.

r cap. quærenti, 20. de verborum significat.

s cap. irrefragabili, 13. §. cæterùm, de officio ordina. modus & causa ponitur huiusmodi cessationis diuinorum officiorum, in cap. si canonici, 2. & cap. quamuis, 8. eod. tit. in sext. verùm non priùs hæc cessatio facienda, vel indicenda, quàm sæculares magistratus fuerint requisiti, & ipsi negauerint Ecclesiæ auxilium, si res egeat vi: vt videbis determinatum Senatusconsulto Parisiensi lato, 7. Ianuarij 1537. apud Rebuffum, ad rubric. de interdictis leuiter non ponendis, in Concorda.

t vt in ca. si quis de ordine, 7. quæst. 1. c. cùm in cunctis, de electione.

v vt in c. si quis amodò, 81. distinct. cap. ad falsatiorum, de

crimine

Digitized by Google

crimine falsi,c. fœlicis, de pœnis, in sexto, cum similib. Priuatione tamen beneficij non debet puniri clericus, nisi pro crimine graui,ca.inuentum,16.quæst.7. Notat & Panormita.ad cap.fin.de iure patron.&ad cap. cùm vos, de officio ordina.pœnam priuationis beneficij,non posse imponi à iudice,nisi exprimatur à iure, per Glossam, in dict.cap.fin.de iure patrona. Neque qui ob grauia crimina condemnatur etiam ad mortem, censetur ideò condemnatus, vt priuatus beneficiis, nisi expresse in sententia quoque fiat priuatio per eum, qui priuare potest, vt docui in tractatu beneficiorum in vacatione per sententiam,& docet Innocentius ad c.qualiter,& quando,in 2. ad verbum, *Diminutionem*, de accus. Videbis & latè de priuatione beneficij per sententiam, & num iudex priuate sententia possit reum beneficio, quod habet in alia prouincia,tractatum apud Bernardinum Diaz in practica criminali canonum,cap. 121.

x vt in c.a.si quis viduam,8.50.dist. prohibitum est homicidæ & bigamo promoueri ad ordines, quòd si irrepserint per aliquam surreptionem , debent deiici, & contenti esse in postremum laica communione. Depositio est verbalis graduum,vel ordinum priuatio:vide quæ de ea diximus,& de degradatione,eatumque distinctione,lib.31. Syntagmat.cap.15.Depositionem aliquando sequitur degradatio,& degradationem,curiæ sæculari traditio:data incorrigibilitate clerici. Nam clericus depositus, si sit incorrigibilis, excommunicatur crescente contumacia; & cùm non habeat Ecclesia quod vltrà in eum facere possit,post contemptum remediorum,remittit curiæ sæculari,c.cùm non ab homine,de iudic. vbi incorrigibilis dicitur , secundum Panorm. & Decium, qui committit priora delicta, & similia; si detrusus in monasterium ad agendum pœnitentiam, fugiat ea non peracta : si ter monitus non desistat; si semel verbis correctus , se non emendet post depositionem; si contemnat posteà inflictam excommunicationem.

y Degradatio,est realis,& actualis ordinum Ecclesiasticorum ademptio;quando clericus indutus vestibus, & habens insignia gradus ordinationis sibi antea concessa in ordinatione,verbis congruis,& significantibus deiectionem,vel spoliationem, exuitur iisdem , ordine retrogrado,incipiendo priuationem, vel ademptionem à maiori, & posteà finiendo in minore,quo adempto,efficitur veluti laicus, exutus, & nudatus omni priuilegio , & relinquitur curiæ sæculari legibus eius puniendus , tanquam laicus, c. 2. de pœnis. in sex.c.nouimus, de verb.signif.fit autem degradatio secundum formam constitutam in c. degradatio,2.de pœn.in sex. ab Episcopo proprio degradandi,conuocatis aliis Episcopis,si degradatio,seu exauctoratio facienda sit maiorum ordinum:vel si minorum, aliis adhibitis clericis. Et iure antiquo , in degradando pro Presbytero requirebantur sex Episcopi : in causa Diaconi,tres,ca.fœlix, §.si autem,& ca. seq.15.q.7.Hodie tamen ex Concilio Tridentino,sess.13.de reformat.cap.4. permissum est Episcopo,per se,vel per vicarium generalem in spiritualibus, contra clericum in sacris etiam ordinibus constitutum,ad illius condemnationem, nec nó verbalem depositionem, & per se ipsum etiam ad actualem,& solennem degradationem ab ipsis ordinibus, & gradibus Ecclesiasticis,in casibus,in quibus aliorum Episcoporum præsentia requiritur in numero à canonibus definito, etiam absque illis procedere, adhibitis tamen, & in hoc sibi adsistentibus totidem Abbatibus , vsum mithræ, & baculi ex priuilegio Apostolico habentibus, si in ciuitate,aut diœcesi commodè reperiri, & interesse possint , alioquin aliis personis in Ecclesiastica dignitate constitutis,quæ ætate graues, & iuris scientia commendabiles existant. Verba porrò postrema,quæ degradationi adiiciuntur in dict.c.2.de pœn.in sex.eius,qui degradat,sunt,*Authoritate Dei omnipotentis Patris,& Filij,& Spiritus sancti,ac nostra, tibi auferimus habitum clericalem,& deponimus,& degradamus: spoliamus,& exuimus te omni ordine in beneficio,& priuilegio clericali.* Hic tamen notandum,in degradato etiam actualiter remanere characterem ordinis, & potestatem, quamuis interdictū ei sit exercitium. Et proinde degradatus Presbyter consecrans, in forma Ecclesiæ,quamuis valde peccet, quod ad se pertinet consecrando,vt in c.20.accedens.50. distinct.tamen verè cóficit Corpus Christi, & verum Sacramentum, vt docent Theologi vno consensu,lib.4. Sententiarum,distinctione decimaquarta.Et Beatus Thomas,tertia parte,q.8.art. 8.Retineretque ordinis characterem degradatum,docet etiam can.quod quidam,1.q.1.can.licitè,trigesimasecunda,q.7. Sic Baptismus non amittitur ab eo,qui posteà ab vnitate fidei discedit , neque potestas baptizandi ab eo, qui deiicitur,in can.ostenditur, trigesimasecunda,de cósecrat.distinct. 4. cuius ratio ad alia omnia Sacramenta, & ad ordinationem pertinet. Quare,& contrariæ sententiæ sunt reiiciendæ, de quibus agit Glossa finalis, ad cap. degradatio,de pœnis.in sexto:& in can.accedens.decimo, ad verbum, *Presbyter*.50.distinct. Sic etiam propter illum remanentem characterem,degradatus tenetur dicere officium ordinis,per c.dolentes,de celeb. Missa. quo præcipitur omnibus ordinatis dicere officium diuinum , seu precum : hic enim & ordinem degradatus retinet : is tamen non poterit dicere, Dominus vobiscum, & similia, quæ ad dignitatem ordinis pertinent , vt ait Angelus in summa,in verbo, *Degradatio*, num.4.Ita dignitate omnino adempta alieni non aboletur in eo personæ dignitatis omnino memoria, & ei ob eam, quædam adhuc priuilegia indulgentur, vt in decurione damnato,qui ob ipsum non torquetur,l.fi.de decu.lib.50.ff.tit.2. Sed & notabile, quòd Episcopi degradati,& deiecti ab Episcopali dignitate , possunt iterum restitui nulla consecratione noua facta,sicut obseruauit Iohannes Gerson.1. parte operum, tractatu de Auferebilitate Papæ,consideratione 16.Dicitur differre actualiter degradatus ab eo, qui verbaliter tantùm deponitur,quòd iniiciens manum in depositum verbaliter, incidat etiam in pœnam canonis, si quis suadente diabolo, 17. q. 4. & in excommunicationem Apostolicam:vt ait Bartholomæus Brixiensis, Alanus, Hugo, Ioannes,& Bernardus,Gloss.in fine c.2.de pœnis.in sext. quia ex ea depositione non censetur traditus curiæ sæculari,nisi post verbalem degradationem sequatur incorrigibilitas : quia tunc perdit priuilegium dicti canonis, si quis suadente, secundum vnum intellectum, c. cùm non ab homine, de iudic.Panor.ad c.ad abolendam,de hæret. At qui degradatur actualiter , exuitur omni priuilegio clericali,c.degradatio , in fine,de pœn.in sext.c.nominis, de verb.signif.ideò & à laico iudicari potest, vt laicus, & in eum manus iniiciens non incidit in canonem : dehinc secundò differunt in restitutione : depositus & degradatus,ca.ideò,in 2.2.q.6. Solus tamen Papa potest restituere degradatum,& depositum,c.2.& 2.50.dist.

z quemadmodum ergastulis includuntur impudicæ moniales,ca.cùm Beatus,8.§ fin.45.dist. can.impudicas,can. peruenit.27.q.1.Ergastulum,quod ἐργαστήριον Græcis, est locus,seu carcer , aut taberna , vbi olim serui operati cogebantur.

aa Detrusio in arctum monasterium pœnitentiæ agendæ causa, est inter pœnas, quæ pro grauissimis criminibus statuuntur,& morte dignis,in c. tua. de pœ. c. clerici, de excess.prælа.c.sicut dignum,§.clericos,de homi. Ordinarium antiquitùs,vt Episcopus post depositionem clerici, ei assignaret monasterium, in quo præterita mala plangeret , & plangenda non committeret, ca.sacerdos,81.dist. Quando clericus non esset per depositionem sufficienter punitus,sed forsan esset dandus iudici sæculari,tanquàm incorrigibilis puniēdus,iuxta c.nouimus, de verb.signif. Vide quæ diximus de pœna detrusionis in monasterium,



Digitized by Google

lib.38.Syntag.ca.32. In monasterium quoque pœnitentiæ causa detrudi iubetur mulier, quæ ex iracundia filium necauerit, c.de his, qui filios occiderint, li.5.ti.10. Pœnam hanc etiam monasterij iura ciuilia vsurparunt ad conseruationem vitæ, & emendationem reorum: vt in muliere adultera, quæ fustigata in monasterium detrudi iubetur: authent. sed hodie ad legem Iuliam de adult. §. si quando verò adulterij crimen probetur, c.10. Nouellæ 154. vt nulli iudicum liceat habere loci serua. & alibi sæpè: in Nouellis Leonis potissimum. Verùm hæc pœna facilè imponi non potest: eò quòd hodie omnia monasteria exempta sunt ab ordinarij iurisdictione, nec possunt cogi ab illis tales maleficos recipere, vt notat Bernardinus Diaz in pract.can.c.55.

bb Pœna carceris perpetuis in liberas personas, propria videtur Ecclesiæ: quæ, quia non nouit sanguinem, nec effundit, dum non vult tradere sæculari iudici clericos reos capitalium criminum morti puniendos, commutat mortis pœnam in carcerem perpetuum, de pœnitētia eorum adhuc sperans: vt in relapsis hæreticis, in cap. penultim. §. fin. de pœnis. in falsariis sceleratis, in cap. nouimus, de verborum significat. & in aliis similibus, cap. quamuis de pœnis. in sexto. Cùm tamen iure ciuili scripto Romano, perpetuus carcer, perpetuáque vincula fuerint tantùm contra seruos: non autem liberos permissa, l. incredibile, 6. de pœnis. C. l. aut damnum, §. solent, eod. tit. ff. Notant autem interpretes in hac pœna perpetui carceris obseruandum, vt si Episcopus poneret aliquem in tam arcto loco, vt non haberet aërem ad vitam sufficientem, aut si tam parcè daret comedere incarcerato, vt ex eo facilè moreretur, quòd reputaretur irregularis: & ideò prouidere debere iudices Ecclesiasticos, ne ita præter modum, & ad mortis vsque causam macerati, vel inedia afflicti moriantur. Baldus in l. penultima, ad legem Aquil. Panormita. ad c. à nobis, de apostatis. Cardin. ad Clementinam primam, de pœnitent. & remissio. Poterit hic simul obseruari Episcopum damnantem ad perpetuum carcerem, posse sibi reseruare potestatē minuendi pœnam suo arbitrio. Sic enim, quamuis videatur implicare contrarietatem: cum damnatione perpetui carceris, conclusum nihilominùs fuit per Baldum in Authent. interdicimus, per illum textum, de Episcopis, & clericis. C. Vide quæ diximus de pœna carceris temporalis, & perpetui, lib.31. Syntagm.c.33.

cc cap. nouimus, de verborum significatione, cap. non ab homine de iudic. cum autem iudex relinquit clericum brachio sæculari puniendum, debet processum, & litis acta, quæ fecit contra eundem, tradere: nam antequàm iudex laicus etiam ita remissum puniat, debet ei constare eum deliquisse: vt docent interpretes ad c.1. de offic. ord. ad cap. at si clerici, de iudic.

dd Sic imponitur corporale supplicium clerico se inebrianti, nisi abstinuerit à communione per triginta dies, can. fin. 35. dist. Imponitur & corporalis flagellatio in aliis quibusdam, in can. 1. vigesimatertia, qu. 1. can. de Benedicto, 31. q. 1. Iudex Ecclesiasticus virgis potest animaduertere, ca. illi, qui. 5. q. 5. can. cùm Beatus, 45. distinct. notatur in can. his, à quibus. 23. q. 7. in Glos. ad verba, *Virgis tamen.* Modus enim coërcitionis, quæ fit per verbera, lenis est, & à magistris artium liberalium, à parentibus solet adhiberi, can. 1. ca. circumcelliones, 23. qu. 5. & ibi etiam ab Episcopo, dummodò propria manu non verberet: quia illi id non licet: can. non liceat, 86. distinct. & modò clericum per laicum verberari faciat, cap. vniuersitates, de sententia excommunicat. & dummodò inde sanguis non fundatur, cap. in Archiepiscopatu, de raptoribus. Veruntamen maiores clerici, Presbyteri, Abbates, Leuitæ, nisi pro grauioribus, & mortalibus culpis, nullis debent verberibus subiici: ca. cùm Beatus, 8. 45. dist. minores autem, etiam pro minoribus culpis verberari possunt, can. ante, 35. dist. can. denique, 21. distinct. Pœna hæc verberum imponitur etiam publicè subdiacono, in c. 1. de calumniatoribus, lib. 5. titul. 2. ibi enim, dum agitur de calumniatore, *Iubemus,* inquit, *Subdiaconatus, (quo indignus fungitur) priuari officio, & verberibus publicè castigatum in exilium deportari.* Et ibi in supplementum pœnæ adiecta verbera: vt in ca. quia iuxta, 5. qu. 6. vide quæ diximus de verberibus, lib. 31. Syntagmat. c. 11. legimus etiam, quòd monachus, si iussus noluerit sponte superiori suo obedire, verberibus cogi possit, ca. monachum, 20. q. 1. Est & inter pœnas corporales, quibus solent affici in Italia clerici, pœna triremium, pro magnis criminibus, quæ similis est pœnæ metalli, vel damnationis in metallum, Bernardinus Diaz in practica criminali can. c. 135. Item pœna catamidiationis, quam vocant pœnam mithrationis, quâ vtuntur interdum Ecclesiastici iudices, & quam corporalem dixit esse Cardinalis consilio 94. incipien. *Hæc est quædam inquisitio.* vbi & addit eos, qui ita mithrantur, vel fustigantur, vel puniuntur ad cathenam, seu ad triremes mittuntur, vel ad opus simile, esse infames. Talis etiam erit & pœna inustionis characteris, vt in cap. ad audientiam, 3. de crimine falsi, lib. 5. tit. 20. Vide quæ diximus, de stigmatum inustione lib. 31. Syntagm. vniuersi iuris, c. 35.

ee Pœna exilij imponi potest ab Ecclesia in clericos, can. attendendum, 17. q. 4. c. 1. de calumniator. can. accedens, 50. dist. cap. penult. de pœnis, ca. hi, qui, 3. q. 4. ca. cùm Beatus, 45. dist. Et ibi cum degradatione, & sine ea potest exiliū imponi, vel mutatio loci: nam & illa mutatio aliquando prodest ad cōuersionem animæ, quæ derelinquit locum, in quo insignia erāt, & veluti incentiua peccati, ca. valet, 81. dist. Considera. & in hac pœna, cap. cum T. de sentent. & re iud. l. relegati, de pœnis, ff. vide & quæ diximus de pœna exilij, lib. 31. Syntagm. c. 6.

ff Irroga etiam iudex Ecclesiasticus infamiam clericis in certis criminibus, vt his, qui ex sua culpa fiunt irregulares, ca. omnes verò, 6. q. 1. qui calumniantur superiores, ca. consanguineorum, 3. qu. 4. & aliorum criminum reis: de quibus in ca. cōstituimus, 3. q. 5. ca. infames, 6. q. 1. item his, qui proprios Episcopos prosequuntur, irrogatur perpetua infamia cum exilio, in can. 9. hi, qui, 4. q. 4.

gg vt in cap. cùm secundum leges, 19. de hæret. in sext. cap. excommunicamus, eodem titulo, apud Gregorium. De hac confiscatione, & cui confiscentur bona clericorum, & quæ sint confiscanda, tractat Ioannes Bernardinus Diaz in practica criminali canonum, c. 124. & nos lib. 31. Syntagm. iur. cap. 31. In publicatione bonorum hæretici, vxoris dos salua, & integra ei relinquitur, per distinctionem cap. decreuit, 14. de hæretic. in sext. l. 2. iuncta authentic. 1. sequenti. de hæretic. C.

hh ca. si quis contumax, ca. si quis deinceps, 17. q. 4. ca. si quis cuiuslibet, 21. q. 5.

ii vt in c. 1. de furtis, ca. reos, §. sed obiicitur, can. de occidendis, ca. si non liceat, §. & ideò nequaquam, ca. qui malos, §. homicidas, ca. si audiens, ca. hoc tamen, ca. vltimo, §. fin. 23. q. 5.

kk cap. clerici, cap. sententiam sanguinis, ne cleric. vel monach. sæcul. negot. se immisceant: ideò & Ecclesia rogat, & intercedit pro malefactoribus reis mortis, vt illis vita indulgeatur à potestatibus sæcularibus, cap. nouimus, de verborum significatione: ca. circumcelliones, ca. pœna, ca. vnum, ca. prodest, ca. reos, 23. qu. 5. disputat idipsum ca. fin. §. fin. 23. q. 4.

ll Nempè vt qui aliquod crimen commisisset, seruus efficeretur, vt in ca. fi. 36. q. 1. in raptore: & rursum in conspiratore contra Episcopum, in ca. statuimus, vndecima, q. 1. ca. clericus, tertia, qu. 4. In iuuante Sarracenos contra Christianos, in cap. ita quorundam, cap. ad liberandam, de Iudæis. In filiis natis ex incestu, seu de facto contracto matrimonio cum persona Ecclesiastica, can. cùm multæ, decimaquinta, qu. 8. & in eius concubina, ca. eos, qui, 32.

distinct. &

Digitized by Google

distinct.& in similibus,de quibus potissimùm iure ciuili agitur,& nos diximus in explicatione l.1.de seruitutibus: dum ageremus de seruitutibus personalibus.

## CAPVT V.

*Quibus imponantur pœna.*

POENÆ imponuntur delinquentibus; personalésque sunt,nec à peccante in non peccantem extenduntur, aut transferuntur,[a] nisi paucis exceptis ex quadam causa. Quamuis enim pœna æterna nullus pro alio puniatur, [b]. aut pœna excommunicationis: [c] attamen corporali, quidam pro aliis interdum in pœna participãt, vt dum seruitus filiis inflicta ob peccatum patris: [d] quando interdictum Ecclesiasticum profertur:[e] item in simonia,[f] & in aliis, in quibus tamen non est punitio sine causa,& sæpiùs est cum culpa,[g] quæ & potest esse, dum feruntur delinquentes impuniti. [h] Exemplaris quoque pœna sæpè in terrorem aliorum in posteros delinquentiũ transfertur.[i] Quemadmodum contrà, dissimulatur, ex causa pœnæ impositio in delinquentes, & relinquuntur Dei iudicio;si in delinquentes reos disciplinam exercere non possumus;vel quia non sunt nostri iuris, vel quia illorum crimina, etsi nobis nota sint, tamen manifestis indiciis probari non possunt. [k] Et propter multitudinem peccantium detrahitur seueritati:[l] quemadmodum & consuetudo plurium in peccando, peccatum excusat, vel saltem minuit pœnam.[m]

### SCHOLIA.

a Nullius crimen maculat nescientem, c.1. & 2.& ferè tota 1.q.4.ca.mulier,15.q 1.ca. cùm multa,15.q.8.ca.miror,17. q.4.ca.non turbatur,vigesima quarta,q.1 cum similib.l.si pœna,l.crimen paternum de pœnis,ff. l.sancimus,Cod. eodem titulo, & toto tit. ne filius pro patre, & ne vxor pro marito.C.

b ca.illud,vndecima,quæst.3.dicto cap. 1. & ca. itaque,1.q. 4.& hoc est quod dicitur, *Anima, quæ peccauerit, ipsa morietur, & filius non portabit iniquitatem patris.* Ezechiel. cap.18.

c ca.si habes,24.quæst.3.

d Genes.9.c.cùm multæ, 15. quæst. 8. Exempla plura habes in ca. Ecclesia, 11. §. item peccato, 1. quæst.4. de peccato Achan,quo afflictus est populus, Iosue, c. 6.& 7.de peccato Saulis, & Ionathæ, 1.Reg.15.& de peccato Dauidis.

e cap.non est vobis,de sponsalib.

f ea.l. 1. quæst.5.

g vt docetur multis exemplis, 24. qu.3. & in can.qui in aliquo,51.distinct. habetur & exemplum in can.si quis militibus,6.quæst.1.can.in sancta.de consec.distinct.1.facit & enormitas delicti, vt in detestationem eius alij priuantur; qui non fuerint authores eius præcipui: aliquando tamen fuerint participes,vel consentientes. Puniti & aliquando filij, vt patres grauius paterentur in illis supplicium: & quia in illis imitatio paterni delicti, vel vindicta supplicij de patre legitimè sumpta metuatur, l. quisquis,§.filij,ad legem Iuliam maiesta.C.can.quæro ergo, §.verum,& sequentib.6.qu.1. Plus etiam puniri parentes in filiis iure ciuili proditum in l.isti quidem,quod metus causa,ff.ita puniti,id est, corporaliter necati fuerunt filij Sodomitarum,ne in æternum cum patribus,& in eorum peccatum incidentes damnarentur:Genes.19.vt non tam in eorum vltione pœna, quantùm misericordia Dei in eorum salute dici mereatur. Sic & qui suis meritis firmus est, turbatur peccatis alienis, ratione societatis initæ,vt in c.7.non turbatur,24.qu.1.Obque Ionam legationem Dei detrectantem, tota nauis,in qua erat,tempestatibus iactata, donec eum inde vectores depulerunt, & cognouerunt causam,Ionæ c.a.

h Quia culpa est non punire culpam, can. quia sunt, 28. distinct. & ad innocentis spectat officium, non solùm culpam cauere: sed & peccatum punire, can. non est innocentiæ,23.q.5.

i cap.fœlicis,de pœnis,in sexto,Clementina 1.eod. tit.cap. ad aures,eod.tit.apud Gregor. vt in peccato Dauidis. 2. Reg.12. Verumtamen notandum est, dum pœna debita patri imponitur filiis, & nepotibus, non prorogari illam pœnam ad pronepotes, neque ad natos ex filiabus, vel fœminis:cap.vbicumque,4.de pœnis,in sexto.

k ca.cùm in lege,16.§.1.23.q.4.

l ca.commessationes,44.dist. ca. vt constitueretur,50.dist. can.ordinationes,9.q.1.

m Ita cõsuetudo plurium excusat à pœna, in can.obiiciuntur,32.q.4.ne emendatio subita ad deteriora impellat, vt qui nimium emungit, elicit sanguinem: vt ibidem dicitur. Iunge patem ex consuetudine excusationem, in cap.sanè, de temporib.ordinat. Verumtamen Glossa ad dict.can.denique ad verbum, *Consuetudine*, ait consuetudinem excusare à pœna temporali: sed non à gehennali, & grauius esse peccatum ex consuetudine, ca. schisma, 24.quæst.1.can.flagitia,32.quæst.7.cap. non satis,de simonia, cap. final. de consuetud. Imò consuetudo facit, vt peccatum veniale transeat in mortale,ca.vnum orarium, §.criminis. 25.distinct. l. nemo, de Episcopa.aud.C.Vide Diuum Thomam,1.2.q.88.art.4.apud quem videbis qualiter peccatum veniale possit fieri mortale, assueti hominis vita in malum, difficilè mutatur, §.sancimus,de monach. in Nouellis, can. si quis, 8.§.quod ergo de pellice. 34.distinct.Quando tamen consuetudo est generalis,qua non æstimatur peccatum, quod agitur, & dubium quodammodo est, num sit, vel propter diuersas sententias interpretum, vel quia expressè aliter resolutum non est, putarem ibi non esse statuendam pœnam ante determinationem. Iura enim, quæ dicunt grauius reddi peccatum ex consuetudine, intelligenda sunt, quando is, qui agit,scit vel nosse debet quod agit esse peccatum.

## CAPVT VI.

*Quæ sint obseruanda in pœnis.*

IN pœnis imponendis, in primis cauendum, ne pœna maior sit delicto, [a] vt nec omnia crimina eadem pœna punienda sunt. [b] Quare in excessibus singulorum, [c] non solùm quantitas, [d] & qualitas [e] delicti inspici debet; sed etiam ætas, [f] scientia, [g] sexus, [h] atque conditio delinquentis, [i] sunt attendenda, & non solùm secundum prædicta: sed secundum locum, [k] & tempus, [l] quo delictum committitur, vniuique pœnitentia debet indici: [m] cùm idem excessus plerumque magis in vno,quàm in alio loco puniendus sit. [n] Sed & animaduerti debet, num crimen exemplari pœna egeat, vt alij à simili deterreantur: quo casu grauior imponitur. [o] Alioquin pœnæ erunt in dubiis potiùs molliendæ, quàm exasperandæ: seruata tamen debita iustitia. [p] Et quemadmodum malitiis hominum non est indulgendum, [q] sic contrà, simplici

simplicitati delinquentium in pœna est, detrahendum.[f] Atque etiam cum reo sponte crimen confesso, mitiùs agendum:[g] & cum eo, qui ad Ecclesiæ asylum confugerit.[t]

*SCHOLIA.*

a cap.quæsiuit,in 2.§.fin.de his,quæ fiunt à maior.parte capitul.

b ca.pœnæ, §.fin.de pœnitent.distinct.1.

c Hæc omnia ferè ad verbū excerpta ex cap.sicut dignum, 6. de homicid. explicat Claudianus Iurisconsul. in l. aut facta.16.de pœn.ff.in ca.aut facta, de pœnitent.distinct.1. facit cap.fin.de transact.

d Quantitas criminis,dicitur magnitudo ipsius damni, d.l. aut facta. §.quantitas, de pœn.ff.vt si centum millia, vel centum tantùm, vel vnam anem, aut gregem, quis dicatur furripuisse, & vulneris magnitudo atrocem iniuriam facit, l.vulneris,8.de iniur.ff.Sic & quantitas criminis,in membro quoties in idem crimen, vel in similia inciderit; nam ex geminatione pœna fit maior,quàm pro simplici crimine,l.capitalium,28.§.solent, de pœnis,l.3. C.de Episcopa.audien.l.3.§.9. de re milita. ff. Nouella Leonis, 67. de his, qui ad hostes transeunt, suáque sponte reuertuntur.

e Qualitas delicti est id,quod facit illud dici aut leuius, aut atrocius ex determinatione circunstantiarum, vt aliud violētia,aliud stuprum, aliud manifestum homicidium, &c.d. l. aut facta, §. qualitas de pœn.ff.& vt gradus sunt delictorum sic & pœnarum,ca.adulterij malum.11.ca.flagitia.13.ca.quod in omnibus,16.32.quæst. 7. vt procul dubiò maiora delicta nemo non dicet,quæ grauiùs fuerunt per leges diuinas vindicata:ca.21.non adfectamus,24.qu.1. maiora maioribus, minora minoribus pœnis vindicanda sunt: in Nouella vt fratrum filij atque manifesta peccata sunt publica,non occulta pœna, aut pœnitentia purganda propter scandalum ex peccato subortum, in cap.1. de pœnit.& remissio. ca. si peccauerit,2.qu.1.can.ego Berengarius,de consecrat.dist.2.Sic in cap. sanè quia nos,11. de officio delega.iudex pro modo,& qualitate rei,& delicti contumacis procedere debet.

f aliter enim proceditur cum maioribus,aliter cum minoribus in pœnis, & aliis negotiis, c.1. & 2. de delict.puero. can.fin.14.dist.in cap. pueris,60.de sent.excommu.vbi & singulare illud, quod indultum ratione ætatis delictum, non reuiuiscit adueniente maiori ætate, cùm propter defectum ætatis,in qua fuit commissus excessus, rigor sit mansuetudine temperādus,vt ibidem dicitur. Sic quamuis non parcatur in totum proximis pubertati, vel maiori ætati: tamen aliquantum illis ex pœna diminuitur:l. in delictis, §. in minoribus, de minori.25.annis temperatur & rigor iuris ratione ætatis,in ca.tanta,86.distinct.ca. eos,qui de consecra.distinct.3.ca.sententiam, 35.q.9. cum simil. Excusatur & non doli capax in iniuriarum illatione,ca.illud,15.q.1.l.3.de iniur.lib.47.ff.tit.10.& in aliis.in l. 2.de falsa moneta.C.ætas sola etiam excusationem meretur in pluribus,l.1.§.impubes seruus, & l.excipiuntur,14. ad Senatuscons.Syllania.lib.39.ff.tit.5.l.impuberem,23.de furtis.ff.in quibus adhibetur distinctio num sint doli capaces, & tunc minores pœnam non euadunt: habetur & consideratio ætatis in pœna dictanda, num reuserus ætatis sit, quæ pœnam ferre possit, l. in metallum,22.de pœnis,ff.

g In scientia inquiritur, num qui deliquit, sit sanæ mentis, & sciat quid agat, an verò furiosus, qui non tenetur de delicto, can. iudicas, 3. quæst. 9. l. diuus, de offic. præsid. Possumus & scientiam delinquentis considerare in eius intentione, quod proposuerit agere, sic enim non tam euentus,quàm intentio ponderanda pro pœna, vt in eo, qui ludendo pila, iacta eadem adegit cultrum tonsoris in guttur eius, cuius barbam radebat, & ideò ex illo casu non tenetur de homicidio, Litem Mela.n.ad legem Aquil. ff. non magis quàm si putator ramum ex arbore decidens deiecerit, & occiderit prætereuntem, l. si putator, eodem titulo sunt & alia exempla fortuitorum homicidiorum, in cap. Presbyterum, & sequ. de homicid.

h Sexus distinguit grauitatem pœnæ in eodem delicto, vt grauiùs puniantur viri, quàm fœminæ, ob infirmitatem naturæ sexus muliebris,ca.penult.& fin.32.q.6.authen.sed hodiè,ad leg.Iul.de adult.C.

i Circunstantiæ personarum adferunt pœnis temperamentum, c.quærenti, 10. de verbor. signific. can. fraternitas,12.quæst.2.ca.in fine, 14.quæst.6.ca.qui compulsus, 22. quæst. 5. qualitas, & conditio personarum distinguit pœnas etiam, vt in can. cùm beatus, 45. distinct.can. qui contra patem, 24. quæst. 1. c. per tuas, de simonia. l. Pædius, §. fi. de incend. ruina, & naufra. ff. l. si criminis, l. seruum, ad leg. Iul. de vi publ. ff.l. quædam delicta, 14.l.in seruorum, 10. de pœn. ff.l. incredibile, l. seruis, C. eod. tit. Dignitas etiam delinquentis aliquando aggrauat delictum, ca.homo Christianus,40.distinct.ca.præcipuè,11. quæst, 3. ca. quia sanctitas tua,50. Et vt ait Poëta Iuuenalis,Saty.8.

*Omne animi vitium tanto conspectius in se*
*Crimen habet,quanto maior,qui peccat,habetur,*

Magisque puniuntur, vt alij inferiores abstineant à crimine acriter vindicato, c. cùm quidam, 12. de iureiuran. Verùm grauior pœna dicitur, non tantùm grauitate,vel dolore suo, sed habita ratione portionis geometricæ, personæ, & eius dignitatis, sicut & nobilis magis puniri dicitur pœna pecuniaria,quàm ignobilis, & vilis corporali,can.qui contrà, 24. qu.1.aliàque punitur nobilis aliter infimi ordinis vir,aliter clerici,aliter laici:aliter regulares,can.quidam monachorum, 18.q.2.

k Quemadmodum in lege sancienda, nomotheta locum, vt ea sit ei congrua, considerat.ca. erit autem lex, 4.dist. sic & legis,in pœna ipse locus perpendēdus: ca.ante triennium, & ca. aliter, 31. distinct. cap. cùm olim, de cleric. coniuga.l.aut facta,§.euenit, de pœn.ff.l.7.de extraordin. criminibus.ff.l.1.de abig.ff. l. vnic. de Nili aggeribus non rumpi.lib.9. C.tit.8.

l tempus vel augeri, vel remitti pœnas sæpè postulat.can. fin. 14. dist. quemadmodum in gentibus de nouo ad fidem conuersis plura à principe indulgentur, vt rudibus, can. quod scripsi, 33. quæst. 5. c. Deus, qui Ecclesiam, de diuortiis. fures nocturni grauius, quàm diurni puniuntur l. 1. de furibus balneariis. ff. lib. 47. titul. 17. l. fin. de effractorib.

m cap.is,qui,de pœnit.& remiss.

n c.excommunicamus,§.credentes, de hæreticis.ca.qui viderit,32.q.5.c.cùm quidam,de iureiur.

o vt in d.c.cùm quidam,12.de iureiur.can.frater, 17.q.4.ca. quapropter,27.q.2.l.aut facta, §.fin.l.capitalium,§.famosos,de pœnis,ff.l.1.de abigeis.ff.

p ca.hæc autem,de pœnitent.distinct. 2. ca. pœnæ, ead.dist. Disputantur, & dantur rationes, quare remittantur interdum ex causa pœnæ. in ca. requiritis, & ca.tanta nequitia,11.& septem sequentibus,1.qu.7.ex causis pietatis, necessitatis,multitudinis, dispensationis.vtilitatis,& misericordiæ. Accedit humanitati & temperamento. l. respiciendum, 11. & l. hodie, 13. de pœnit. ff. *Perspiciendum* (inquit Martianus) *est iudicanti, ne quid aut durius aut remissius constituatur, quàm causa deposcit. Nec enim aut seueritatis, aut clementiæ gloria affectanda est, sed perpenso iudicio, prout quæque res expostulat, statuendum est.* Planè in leuioribus causis proniores ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus pœnis, seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subsequi. Et Vlpian. in d.l. hodie: *Hodie licet ei, qui extra ordinem de crimine cognoscit, quam vult sententiam ferre, vel grauiorem, vel leuiorem ita*

*rem: ita tamen vt vtroque modo rationem non excedat.*

q In c.ex parte,27.in fine,de priuil. lib.5.tit. 33. cap.plerunque,c.sedes.c.super literis, 20.de rescript.c.significante,5. qui matrimo.accusa.possunt.l.in fundo,de rei vindic.ff.c. quatuor, de elect.in sex.

r per simplicitatem peccare dicuntur, qui cum aliquo bono zelo delinquunt, vel ignoranter, qui aliqua ex parte, non in totum à pœna releuantur, c.2.de sortileg.lib.5.tit. 21.c.2.de apostat.c.super literis,20.de rescript.c.3 de consecrat. dist. 2. & simplicitati parcendum ait, c.cùm vniuersorum,de rer.permut.vbi de hoc agitur, l.1. de dolo. ff.l.inter,de excusa tutor.ff.

s ca.presbyterum.in fine,50.dist.ca.iniustum,§.fin.11.q.3.

t cap. inter alia, 6.§. nec inde damnari,de immuni.Eccles. ca.fin.36.quæst.1.l.præsenti, 6. de his, qui ad Eccles.confug.lib.1.C.tit.12.

## CAPVT VII.

*Vtilitas, & effectus pœnarum.*

POENARVM vtilitas consistit in reparatione damni dati, [a] emendatione delinquentis, [b] vel in tollendo incorrigibili, [c] vel ad præbendum exemplum aliis, ne simile committant. [d] Quamobrem nec facile, vel sine causa pœna remittenda est. [e] Remittendi autem causa poterit esse, si aliter satisfactum sit à crimine: [f] vel de eo pœnitentia sufficienter sit facta, [g] vel reuocetur sententia condemnationis, vt iniusta. [h].

### SCHOLIA.

a vt c.2.de raptori vacatur & pœna satisfactio, in l.capitalium,§.furiosos de pœnis, ff.

b l.si pœna de pœn. ff. facilitas veniæ incentiuum tribuit delinquendi,ca.est iniuncta,23.qo. 4. & quicumque stultus est in culpa,erit sapiens in pœna,c.10.qui ea,quæ Dei, 38 dist ca.18.si custos,17.q.1.

c ne aliòs inficiat cùm ipse emendari non possit.

d c.cùm quidam,de iureiur.ca.frater. 17.qu.4.ca. quapropter,27.q.1.l.capitalium,§.furiosos,de pœnis,ff.

e c.3.de officio ordina.

f d.c.3.de offic.ord.ibi: *Vsque ad dignam satisfactionem*,& in c.ex literis,11.de constitutio.

g ca.plerumque,§.causæ ergo, ca. cùm aliquis, 12. quæst.5. ca.deuotam,§.etsi desinent, 27. quæst.1.ca.domitio,§.fin. 50. distinct.

h c.cùm ad quorundam, de excessib. prælator.

# DE SENTENTIA EXCOMMVNICATIONIS [a]

## TITVLVS XVI.

a Est similis titulus in 5.libro Decretalium,tit.39.& lib.5.Sexti,tit.11.& lib.5. Clementinarum, tit.11. & in Extrauag. Ioan.22. tit.13.& in Extrauagantib.communib.lib. 5.tit. fio. & agitur de hac sententia excommunicationis apud Gratianum, tota 11.q.3.& tota 24.causa,& apud nos,lib.31. Syntagmat.cap.8.& 9.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Definitio excommunicationis.*
*3 Et diuisio in maiorem, & minorem.*
*4 Et maioris in solennem, & non solennem.*
*5 In iustam, & iniustam, & nullam.*

1 DIXIMVS iā anteà inter pœnas Ecclesiasticas esse excommunicationē, [a] de quo nunc nobis latiùs dicendum est: [b] quia etiam vsus eius frequentior est, & medicinalis sua natura: si contemnatur verò, mortem inferens. [c]

2 Excommunicatio est, quæ à communione corporis,& sanguinis Christi notatum prohibet. [d]

3 Excōmunicationum alia minor, alia maior dicitur. Minor est, quæ à perceptione tantùm sacramentorum submouet: maior, quæ etiam à cōmunione fidelium separat. [e] Dicitur & anathema, quod est æternæ mortis damnatio. [f]

4 Rursum excommunicationis maioris quædam solennis, quædam non solennis dicitur. Solennis est execratio, vel ad maiorem terrorē introducta excommunicatio, adhibitis quibusdam ritibus, & cæremoniis: dicitur & hæc aliquando absolutè anathema, & aggrauatio excōmunicationis, quia repetitur post aliam contra incorrigibilem. [g] Non solennis est, quę sine solennitate vnico ferri potest verbo, à potestatem habente, & volente prolato; nempe, Excommunico. [h]

5 Iterùm autem excommunicatio quędam iusta, quædam iniusta dicitur: [i] & quædam nulla. Iusta appellata, quæ rectè, & secundum ius infertur. [k] Iniusta contrà, quæ non est secundum iuris regulas, neque bene lata: [l] vt si regali metu, aut iussu, aut cuiuscumque Episcopi, aut potentis fuerit à iudicibus malè irrogata, & quæ ideò non valet. [m] Vt etiam iniusta, si timore terreno, [n] vel contra ordinem iuris, [o] si propter odium tantùm alicuius, vel ad fauorem sine crimine, & iusta causa infligatur, [p] quæ & lædit potiùs inferentem, quàm excommunicatum. [q] Harum dehinc excommunicationum iniustarū quædam apertè iniusta est, quædam sub dubio est, num sit iniusta: illa porrò, quæ apertè iniusta est, non ligat, & ei obtemperandum non est. [r] Quòd si dubium sit num iusta aut iniusta sit, interim, donec constet de iniustitia, tenenda, & timenda est. [s] Nulla porrò est, quæ habetur perinde, ac si omnino non fuisset inducta. [t]

### SCHOLIA.

a ca.nullus,ca.si quis deinceps, & sequen.de simon.17.q.4.

b diximus de excommunicatione ciuili maiori, & minori Ecclesiastica,lib.31.Syntag.tit.c.8.& 9.

c c.1.de sententia excommunica.in sext.lib. 5.tit.11.ca.nulli,2.q.1.ca.notandum,24.qu.3.ca. Medicinalis dicitur,habita ratione intentionis excommunicantis,qui eo animo excommunicat, vt excommunicatus resipiscat, & quæ oporteat, exequatur: quamuis semper hic effectus non sequatur: nulla autem pœna maior est in Ecclesia, quàm excommunicatione,ca.corripitur,versic.quæ pœna, 24.q. 3.ca.abiit, 11.q.1.

d ca.ad mensam 24.§.hæc sententia,11.q.4.

e Vtriusque excōmunicationis finitio ponitur in c. quem, 59.de

59.de sententia excommu.ca. Engeltrudam,3.q.4.d.ca.ad mensam, §.aliquando, & §.est & alia,11.q.3. dum separatur quis à cómunione fidelium, separatur ab omni actu legitimo. Per reatum, minorem incurrimus: per sententiam, maiore notamur, ca. curæ sit,20.§.1.11.qu.3.Omnis impius,si non ab Ecclesia, tamen est à Deo excommunicatus,ca.certum,24.q.4.& omnis mortaliter peccans, est extra communionem Ecclesiæ,donec pœnituerit, ca.illi, qui,6.q.1.Maior separat à corpore Christi,& Ecclesiæ,ca. 107.canonica, ca.nihil sic debet,33.11.qu.3.ca.2.27.qu.1.ca. tam sacerdotes, 24.q.3.

f ca.nemo Episcoporum,41.11.q.3. ἀνάθεμα ἀπὸ τοῦ ἀναθέναι, à separando, vel suspendendo, execratio, declaratio hominis indigni omni beneficio, & communione humana ratio huius execrationis in ca.audi,21.11.q.3. ex priore epistola ad Corinth.ca.5. *Tradidi* (inquit Diuus Paulus) *huiusmodi hominem sathanæ in interitum carnis, vt Spiritus eius saluus fiat.* Ea enim ratione excómunicatus per sententiam excommunicationis, de Ecclesia tollitur,& pellitur,vt notatus ab omnibus,erubescat,& vt spiritus eius saluus fiat in die Domini nostri IESV CHRISTI. Portò enim excommunicatus dicitur dari sathanæ, eò quòd extra Ecclesiam diabolus est,sicut in Ecclesia Christus ac per hoc, quasi sathanæ traditur, qui ab Ecclesiæ communione remouetur, can.32.omnis Christianus,11. quæst.3.

g Ita ab excommunicatione distinguitur anathema, in c. cùm non ab homine,10.de iudic.similiter in c.1.de locat. vnus ex legatis summi Pontificis prohibuit, ne hospitia Bononiæ ante tempus conductionis conducerentur sub pœna excommunicationis, & post illam alius prohibuit idipsum sub pœna anathematis.

h Excommunicatio solo verbo fit,c.1.de eo,qui furtiuè ordines suscep.lib.5.tit.30.in Glossa in can.cùm aliquis 108. ad verbum, *Cautelam*, 11.qu.3.fitque & solo verbo etiam absolutio,ca.2.comperimus,24.q.2.& ibi Gloss.

i Sic dicitur,pastoris sententiam siue iustam, siue iniustam timendam, in can.1.11,q.3.

k Id enim iustè fieri dicitur, quod benè fit,& secúdum ius, c.ius dictum est, 12.de verb.signific.ca.quid dicam,14.q. 4.veluti si propter manifestum feratur excessum,c.venerabilibus,7.§.sanè si certum,de sententia excommunicat. in sext.

l Iniustum dicitur, nó iure factum,vt iniuria,l.1.de iniur.ff.

m ca.iniustum,89.11.q.3.Sententia per metum lata nulla est, tamen tenet, nisi elidatur per exceptionem: can. Lotharius,31.q.2.ca.omne,25.q.1.

n ca.fratres, 9.q.3.

o cá.seruetur, §.item sententia,11.q.4.

p ca.non solùm,§.aliquando,ca.quatuor,cum 5. seq.11.q.3.

q ca.certum,can.de illicita,ca.si habes, §. vbi ergo,24.qu.3. *Si quisquam* (inquit diuus Augustinus) *fuerit iniustè anathematizatus, potius ei oberit, qui facit quam ei qui talem patitur iniuriam: Spiritus enim Sanctus habitans in Sanctis, per quem quisque ligatur, aut soluitur, immeritam nulli ingerit pœnam.* ca.87.illud planè, 11.q.3. Quia duplex est communio: Vna interior bonorum spiritualium, & fidei in Ecclesia,quam non possumus amittere sine peccato mortali, impietate, aut offensa præcedente. Alia est exterior, quæ respicit Ecclesiæ sacramenta, & vsum eorum,à qua expellimur per excommunicationem, tanquàm per pœnam,qua arcemur à communione Ecclesiæ, & commercio fidelium. Quare excommunicatio exterior ei, qui non amisit interiorem communionem, potius benedictio censetur: vt ait Malachias,c.2. *Maledicam benedictionibus vestris*,&c. Et Diui Matthæi, c.5.ver.16. *Beati eritis, cùm maledixerint vobis homines, & persecuti vos fuerint, & dixerint omne malum aduersum vos, mentientes propter me.* Et 1. D. Petri, c. 4. vers. 14. Et proinde excommunicationem debet præcedere peccatum, & iudicium Ecclesiæ: neque iniustè excómunicati in terris, sunt ligati in cœlis. Quia tribunal iudicis æterni nec fallit nec fallitur: tribunal verò Episcopi potest falli,& fallere: c.1.de sentent.& re iud. in sexto. Atque Ecclesia non iudicat de occultis: Deo autem omnia palam sunt: vt dicitur in c.a nobis,28 de sententia excommun.

r Iniusta excommunicatio coram Deo non ligat, ca. quomodo,cum 9.can.seq.11.qu.3.Erit & iniusta excommunicatio,si contineat expressum iuris errorem: vt in l.1.quæ sent.sine vlla appella.rescind.ff. vt si quis excommunicet aliquem eò,quòd non det, quod de iure dari ei non debet,vt in Clementina,pastoralis,§.Pisana,de re iudic.ff.

s Et ita de dubia intelligitur ca.1.& can. quibus Episcopi, 11.q.3.quòd sit timenda sententia Episcopi iusta, vel iniusta, scilicet de cuius iniustitia non apparet: idem in can. quibus Episcopi,27.eadem 11.q.3.Quia & sententia excómunicationis lata ex falsa causa, & sine ordine iuris tenet, & valet, donec contrarium statuatur: cap.sacro,de sentent.excommu.c.1.eod. tit. in sexto. Quemadmodum & absolutio ex falsa causa, & sine ordine iuris facta, vt ait Rota decisio.399.incip. *Si pronuncietur*, in nouis. Sic in ca. 35. irritam, 11.qu.3. dictum est, irritam esse sententiam Episcoporum, & ideò à Synodo retractandam. Sic iniusta, vel ex falsa causa lata sententia excommunicationis, non ligat quoad Deum, ca.certum, 43.§ de his,& ca. non debetis,64.§.ex his, 11.q.3. Sed quod pertinet ad Ecclesiã, si lata est ab eo, qui habet potestatem, & iurisdictionem super excommunicatum, ideò vel est retractanda, vel absoluenda errore cognito, aut iniustitia manifestata, nó obstante contradictione aduersarij: cap.sacro,de sententia excommunica. Et qui ante absolutionem contemneret, etiam iniustam, peccaret mortaliter contemnendo: ca.audi,21.§.cùm ergo,11.qu.3.& præsumitur semper sententia superioris iusta,donec de contrario doceatur: cap. in præsentia,de renunciatio.cap.sicut, de re iudic. Atque cùm Gratianus retulisset dictũ D. Augustini in Psalmum 3. *Qui iustus est, & ei iniustè maledicitur, præmium illi redditur*: addit in ca.90.qui iustus est, 11.q.3.iniustè nihilominus ligatum parere debere sententiæ, ne ex contumacia incipiat ligari.

t nullam esse excómunicationem colligit Gloss. ad c. præsenti,10.ad verbum, *Cautelam*, de sentent.excommun.post Hostiẽsem super Rubricam eius tituli, ex causis sequentibus, & proinde dari absolutionem ad cautelam iuxta textum. Primùm, si post appellationem interpositam legitimè,appellans fuerit excommunicatus. Secundò, si cótineat intolerabilem errorem, cap. venerabilibus,de sententia excommunica.in sexto. Tertiò,in casu cap. statuimus,eod.tit. in sexto. Quartò, si non dicatur iudex, qui tulerit excommunicationem, cap.audiuimus, 3. de consuetud.cap.cùm olim,de priuileg. Neque, à non suo iudice lata sententia, valet, nisi is, in quem pronunciatum fuerit, in eum consenserit, l. si per errorem,de iurisdict. omnium iudic.ff.l.2. Quintò, si à iudice quidem suo lata sit, sed ab excommunicato: ca.audiuimus,12.& ca. aperta,24.q.1. Sextò, si quis excommunicatur à delegato contra delegantis intentionem, c.fin.de præben c.authoritate, de priuileg. in sext. Septimò, si proferatur ab intruso, vel à iurisdictione suspenso, ca.alienationes,12.q.2. Octauò, si proferatur à violante interdictum hominis, cap.tanta,de excessib.prælator. Nonò, vbicunque quispiam excommunicatur contra sui priuilegij tenorem, cap. cùm capella, & quanto,de priuileg. Decimò, in casu cap. cùm ad quorundam,de excessib.prælator. si quis excommunicetur ab eo,qui visitat, exigente euectiones, quas ipse nó vult præstare supra definitionem, cap.cùm Apostolus, de censib. Vndecimò, si proferatur à delegato impetrato per excommunicatum in casu non permisso, in cap. 1. de rescript. in sexto. Duodecimò, in casu c. quia plerique de offic. ordi. Decimotertiò, si impossibile sub pœna excómunicatio

nis iubeatur excommunicato, Gloss. in cap. per tuas, de sentent. excommunication. Impossibile quippè præceptum iudicis nullius est momenti, nec obligat, l. 3. quæ sententiæ sine appellatione rescind. lib 49. ff. titul. 8. facit cap. Odoardus, de solutio. cùm impossibilium generaliter nulla sit obligatio, l. impossibilium, de regul. iur. ff. l. si stipuler, de verbor. obligation. ff. cum similib.

## CAPVT II.

*Pro quibus feratur excommunicatio.*

EXCOMMVNICATIO à iure ob criminũ pœnam imponitur; [a] per hominem quoque, & pro crimine: [b] pro contumacia: [c] nõ autem pro leuiorib. causis, [d] aut propter vindictã propriæ, & particularis iniuriæ excõmunicãtis. [e] Potest tamẽ, qui excommunicandi potestatem habet, contra nimiam potentiam laici, seu sæcularis, impetitus, excõmunicatione in eum dicta, se defendere: [f] fit & aliquãdo ad finẽ reuelationis occulti, vt si excõmunicentur omnes, qui sciunt latrocinium aliquod, vel aliud crimen admissum; nisi reuelauerint, & denunciauerint intra certum præstitutum tẽpus. [g] Cæterùm pro peccato alterius nemo debet excommunicari. [h] Excommunicari autem poterunt, qui bona clericorum, vel Episcoporum retinent, & surripuerint, vsque ad satisfactionem. [i]

*SCHOLIA.*

a Sic ait Rota in decisione, 9. *Vtrùm si commisso*, in antiquioribus collectis à Bitigneto: liquet ex titulis de sententia excommunication. & in aliis iuribus inferiùs citandis, dum agetur de excommunicatione iuris, cap. fin. de constitution. in sext. Atque hæc excommunicatio iuris, vel canonis ligat, etiam propter occulta, Glo. ad Clement. fin. de immunitat. Ecclesiæ, ad verbum, *Dantis*, Glossa ad Clement. multorum, in fine, de hæreticis. Vide distinctionem Caietani apud Beatum Thomam, 2. 2. qu. 11. artic. 3. Alphonsum de Castro, lib. 2. de iusta persecut. hæretic. capit. 13. Sunt autem plura crimina, in quibus ipso facto quis incurrit sententiam excommunicationis, vt in percussione clerici: ca. si quis suadente diabolo, 17. quæst. 4. detinendo carcere clericum, capit. nuper. 29. de sententia excommunication. In effractione Ecclesiæ, cap. conquesti, 22. de sententia excommunication. si quis clericum conuenerit coram iudice laico, can. nullus, 11. quæst. 1. ca. vnico, 11. quæst. 2. & in quibusdam aliis casibus similibus, quorum 31. enumerat, & probat Gl. ad cap. eos, qui 22. ad verbum, *Canonis*, de sententia excommunication. in sext. quos ibi videbis.

b vt si admonitus sit incorrigibilis, ca. tam sacerdotes, can. ecce autem, 24. qu. 3. si quis immunitatem, vel libertatem Ecclesiasticam violauerit, cap. 4 de immunita. Ecclesiæ, c. grauem, 33. cap. nouerit, 39. de sententia excommunic. Sic pro pœna futuri delicti potest generaliter excommunicatio imponi: vt quicumque furtum commiserit, sit excommunicatus, cap. fi. de constitutio. in sext. Et in singulari non poterit ita crimini imponi: Si tu tale quid commiseris, te excommunico: cap. Romana, §. caueant, de sententia excommunica. in sexto.

c ca. certum est, 43. ca. si Episcopus, 11. quæst. 3. canon. si quis deinceps, in fine, 17. q. 1. c. quoniam frequenter, vt lite non contesta. cap. ex parte, de verborum significa. si quis de cetero, vel constitutioni sui prælati non obtemperauerit, c. 2. cap. quod super, cap. cùm in Ecclesiis, 10. de maiori. & obedient. si forsan is, qui non obtemperauerit, appellauerit, cap. licet, 10. de senten. excommun.

d in ca. nemo Episcoporum, 41. ca. nullus ca. plerumque. 6. causæ ergo, 11. quæst. 3. Hoc etiam prohibet Concilium Tridentinum, sessione 25. Decreto de reformatione, c. 3. Et nullus debet excommunicari præterquàm pro peccato mortali, vt ait D. Thomas.

e ca. inter querelas, 23. quæst. 4. notatur in cap. 1. de maledicis: & in ca. si quis ergo, 2. quæst. 7.

f cap. dilecti, 6. de sententia excom. in sex. quod loquitur non de se vindicante: sed de se defendente.

g Ratione enim testimonij dicendi coguntur testes, in c. 1. de testib. cogen. Id autẽ, quod non denũciantes dicantur excõmunicati, intelligi par est, si sciãt, & probare possint, vel si eorum probatiu fidem facere possit; & si tales sint, qui cogi ad testimoniũ possint. Quod disputat Aug. Clauasius in summa, 9. denunciatio, num. 15. & in verbo, *excommunicatio*, 3. nu. 20. vbi & nulla esse dicitur excommunicatio, quæ ita lata esset, vt scientes testificarentur, qui probare possent, & non possent tanquam continens errorem intolerabilem: nisi proferens sententiam diceret, quòd qui non posset probare, diceret sibi tanquam patri. Sic sacerdos non tenetur admonitus sub pœna excõmunicationis reuelare sibi confessum: ca. sacerdos, de pœnitent. distinct. 6. ca. si omnia, 6. q. 1. canon. placuit, 6. qu. 2. cum similibus. Quia scit non tanquam homo: sed tanquam Deus, can. si sacerdos, de officio ordinarij · capit. omnis vtriusque sexus, §. fin. de pœnitent. & remissioni. Quare neque parentes, vel alij, qui non coguntur testimonium dicere, censentur excommunicati; cùm neque volentes admittantur, l. parentes, C. de testib. ca. fi. §. initi, 4. quæ. 3. l. lege Iulia publicorum, de testibus. Meminit de hac causa excommunicationis ad finem reuelationis, & testimonij furti, vel inuentionis rerum deperditarum, & ne fiat nisi pro grauioribus causis, Concilium Tridentinum, sessione vigesimaquinta, capit. 3. de reformatione, statuit. Et de eadem re Pius 5. edidit regulam, seu constitutionem, ordine, 181. in Bullario coacto per Laertium Cherubinum, per quam statuit, vt illæ excõmunicationes expediuntur in curia ad instãtiam, & supplicationem eorum, quorum interest, in qua exponãtur res, valórque earum, & vt committatur ordinario. Episcopo loci, vel eius Vicario generali in spiritualibus, sub hac forma ex Concilio Tridentino, si causa diligenter, & & magna maturitate per illum examinata, pro rei, temporis, & personæ qualitatibus, sibi pro sua conscientia videbitur expedire.

h ca. si habes, 14. q. 3.

i ca. de laicis, 46. & seq. 12. quæ. 2. Sed & pro sententia executioni demandata in fauorem victoris lata in camera imperiali, contra contumacem. Postquam & banno imperiali suppositus fuerit contumax, potest ab Ecclesia in eum impetrari sententia excommunicationis, donec satisfecerit, iuxta quandam bullam Raymundi, à sede Apostolica obtentam, vt habetur in tertia parte ordinationis iudicij imperialis, tit. 48. nu. 17.

## CAPVT III.

*A quibus sententia excommunicationis inferatur.*

SENTENTIA excommunicationis infertur vel à canone, seu ipso iure, vel ab homine, per sententiam: [a] & minor, & maior. Ius verò quod infligit, vel est commune, [b] aut statutarium; [c] ipso iure cõmuni, minori excommunicatione ligantur committentes mortale peccatum, [d] & excommunicatis, & denunciatis maiori excommunicatione, cõmunicantes loqutione, oratione, salutatione, mensa. [e] Si tamen quis communicaret cum excommunicatis, auxilium, aut fauorem, vel

consilium impendendo, tunc vt particeps sceleris eodem vinculo maioris excommunicationis esset innodatus. [f] Maiori porrò excommunicatione ipso iure notantur, diuini, sortilegi, [g] violatores Ecclesiarum, [h] manus violentas in personas clericorum, vel religiosorum inferentes, [i] quibusdam casibus exceptis. [k] item falsarij literarum Papæ, [l] noua telonia imponentes, [m] clericos Romam euntes spoliantes, [n] diripientes res mortui Episcopi, quæ seruari debent eius successori, [o] hæretici. [p]

*SCHOLIA.*

a cap. nuper, de sent. excom.

h cap. excommunicamus, de hæret. ca. si quis suadente diabolo, 17. q. 4. cum simil.

c vt in statuto contra locantes domos Bononiæ ante tempus, in c. 1. de locato. lib. 3. tit. 18. & in pœna prohibitionis furti, sub pœna excommunicationis in statuto positæ, cap. fi. de constit. in sext. Tale statutum possunt facere in Ecclesia vniuersali summus Pontifex; & quilibet Episcopus in sua diœcesi, ca. visis, 16. quæ. 2. ca. corripiantur, 24. q. 4.

d Quia ex commisso mortali peccato, maximè quod occultum est Ecclesiæ, sequitur excommunicatio, seu separatio à participatione Sacraméti corporis Domini; quod si quis cum hoc peccato susceperit, recipit in sui ipsius perditionem, ca. audi, 11. quæst. c. fi. de cler. excomm. ministrant. Exempla tot adferri possunt, quot sunt genera peccatorũ mortalium, in quibus quilibet, ea committés, incurrit sententiam ipso iure minoris excommunicationis. vt in sacrilegio, ca. si quis inuentus, 17. q. 4. in recipiente Ecclesiã de manu laici, & eam tenendo, ca. si quis deinceps, 16. q. 7. & in quolibet notorio peccatore, can. neque; 88. dist. can. illud, 95. dist. cum simil. Cæterùm quamuis minori excommunicatione notatus priuetur participatione Sacrosanctæ Eucharistiæ; tamen non est priuatus communione Ecclesiæ, vel participatione aliorum sacramentorũ, ingredique potest Ecclesiam ad sacra audiéda.

e ca. si Apostoli, 16. ca. excommunicatos, 17. ca. cum excommunicato, 18. ca. qui communicauerit, 19. ca. curæ, 20. can. ad mensam, 24. 11. q. 3. quæ omnia de excommunicatis denunciatis intelligi monet Gratianus in d. can. curæ, §. fin. & can. multi, 12. q. 1. vbi Diui Pauli citatur prohibitio c. 1. ad Corinth. 5 de cibo cum excommunicatis non sumendo, & can. omnis, 24. q. 1. vbi & citatur Diui Ioannis sententia de non dicendo aue, hæreticis, & in ca. Apostolorum: *Si quis cum excommunicato, licèt in domo preces communicauerit, communione priuetur.* & in can. 14. Synodi Sardiensis, & ca. 9. Synodi Carthaginensis, eò pertinet ca. si quis frater, 28. cum seq 11. q. 3. sic & explicatum ex Concilio Lateranensi de excommunicatis non vitandis, in Concordatis. Notat autem Panorm. ad c. sacris, quod met. caus. quòd communicans excommunicato, non peccat mortaliter: sed venialiter: nisi in quinque casib. primò quando communicat in contemptum clauium: vel 2. in contemptum superioris: vel tertiò, si communicat in diuinis. 4. quando communicat in crimine. 5. si excommunicatus sit aliquis, cum sibi communicantibus. Consentire videtur D. Thomas. Hostiẽsis tamé ad c. quod in dubiis, de sent. exc. & Ioan. & Arch. ad ca. Rogo, 11. qu. 3. quòd si quis participat cum excommunicato contra prohibitionem canonis, non peccat mortaliter, nisi forsan nimis frequenter, & hoc faciat in contemptum canonis, arbitratus excõmunicationem ridendam: si autem participat contra prohibitionẽ hominis, peccare mortaliter: vt mitiùs agatur cum lege, quàm cum homine, iuxta l. Celsus, de arbitris.

f c. nuper, 29. de sent. excom. vt in exemplis, c. significauit, & c. si concubinæ, eo. tit. de sent. exc. sic & intelligendum c. sacris, quod metus causa, de participantibus in crimine cum excommunicatis.

g qui sacrilegiis, & diuinationibus intendunt, cano. si quis ariolos, ca. non oportet. ca. aliquanti, ca. sortes, ca. si quis clericus; ca. auguriis, 26. q. 5.

h & raptores rerum earundem: ca. canonica, 11. q. 3. ca. omnes Ecclesiæ, & ca. frater, 17. q. 4. ca. si quis, 24. q. 3.

i ca. si quis suadente, 17. q. 4. ca. si quis, 24. q. 3. c. 1. 3. 13. & aliis, sub titulo, de sent. exc. idem si mandet percuti: c. 6. §. 1. eo. tit. & etiam si volentem percusserit in satisfactionẽ vindictæ, c. 36. eo. & quamquã occultè percusserit quis, c. 7. eo. vel ei sit à volente remissa iniuria: cap. quamuis, 58. eo.

k vt si quis iocando percusserit, vel ob disciplinam, c. 1. c. 54. §. 1. de sent. exc. si sit percussus, qui non est in habitu clericali, & qui pro clerico non habetur, vt in c. 4. 23. 15. eod. tit. & sic de similibus alibi explicatis; suprà lib. 4. tit. 9. c. 10. num. 3. & in Gloss. lib. 1.

l ca. si quis Episcopus, 50. dist. c. ad falsariorum, de crimine falsi.

m ca. 23. si quis Romipetas, 24. q. 3. c. innouamus, de treuga. & pace.

n In proximè citatis iuribus.

o ca illud, & seq. hæc huius placiti, 12. q. 2.

p ca. quod autem, 4. q. 1. c. excõmunicauimus, itaq; de hæret.

## CAPVT IIII.

*A quibus feratur sententia excommunicationis hominis.*

Ecclesiarvm prælati, & qui habent aliquã iurisdictionem, imò plebanus, & alij ordinarij contra sibi subditos, sententia excommunicationis vti possunt, & interdicti: [a] nisi mulieres sint, quæ etsi iurisdictionem habeant: tamen excommunicare nequeunt. [b] Solus etiam Episcopus solennem excommunicationem inferre potest. [c] Si quis autem extra Ecclesiam ipse sit, excommunicandi ius non habet: [d] nisi forsan hæreticus hæreticum excommunicauerit, [e] vel si detestabile sit crimen, propter quod quis sit ab hæretico excommunicatus. [f] Non excommunicat etiam laicus iure suo, [g] quamuis ex delegatione Papæ possit. [h] Neque regulariter alij possunt excommunicare, quàm Presbyteri: [i] Poterit & excõmunicare Abbas, & prior monachos suos. [k] Qui deliquerit quoque in alterius diœcesi, ab eius ordinario excommunicari poterit; neque potest à proprio episcopo ante legitimam satisfactionem absolui. [l]

*SCHOLIA.*

a c. cùm ab Ecclesiarum prælatis, 3. de sent. exc. lib. 1. tit. 31. atq; ibidé singulariter dicitur in fine, Episcopũ superioré excõmunicantis non posse sententiá excõmunicationis latã ab inferiore, qui poterat excõmunicare, sine cõgrua satisfactione, & plebani cõscientia relaxare. Idé in c. 1. de eo, qui furtiuè ordinem suscepit, lib. 5. tit. 30. Arguitur & alios, quã Episcopũ posse excommunicare, ex can. nemo Episcopus, 11. 2. q. 1. *Nemo*, inquit, *Episcopus, nemo Presbyter excommunicet aliquem, antequàm causa probetur.* Fuerant & antiquitùs toleratæ excommunicationes dictæ S. Eleutherij; eò quòd ex priuilegio concederétur per præpositum Ecclesiæ sancti Eleutherij, quæ deferebãtur per vniuersum orbem, & vendebãtur, ex quibus plures abusus sequebantur: atque ideò fuerunt prohibitæ; deinde, & interdictum præposito sancti Eleutherij, eas in posterum concedere, vt habetur in Pauli 3. Constitutione 64. incip. *Licet nuper*, in Bullario Laertij Cherubini: hîc tamen obseruandum est, quod notat Panor. ad c. 2. nu. 2. de offic.

offi. ord.quòd cessante consuetudine, sacerdos curatus, neque in genere, nec in specie excommunicare potest explicat & plenius in c.si quis contrà, de Foro compet. in repetitione. Quia 1. excommunicatio est iurisdictionis contentiosæ, quæ non debet fieri, nisi cum causæ cognitione, & debet fieri in inuitum, can. nemo Episcopus, 2. q.1. Curatus verò, vel curio non habet iurisdictionem fori cõtentiosi: sed fori tantum pœnitentialis: can. de persona, 11. q.1. Item 2. excõmunicatio, est meri imperij, vt notat Innocen. ad c. transmissam, de elect. Simplex autẽ curatus non habet ea, quæ sunt meri imperij. 3. Iura dicunt sententiã excõmunicationis à iudicibus esse ferendã: vt in c.1. de sẽt. exc. in sex. c. quætenus, de verb. signif. c. Archidiaconus, de offic. Archid. talis autem non est curio.

b c. dilecta, 12. de maiori. & obedient.

c Et dicitur illa propriè excommunicatio Episcopalis, non alterius, ca. nemo, 11. q.3.

d c. audiuimus, cum 2. seq. 24. q.1.

e ca. miramur. §. fin. & ca. seq. 24. q.1.

f ca. Subdiaconus. vsque ad §. potest tamen, dist. 24. q.1.

g d. ca. Subdiaconus, §. post tamen. vers. Vel Catholico non sacerdote, ca. 24. q.7. & c. fi. de immu. Eccle. in sex. c. quantò amplius, 46. de priuil. in sext. ca. benè quidem, 1. vers. Maximus Episcopus, 96. dist.

h notat Gl. ad d. ca. §. Maximus, 96. dist. ad verbum, *Laico*, argum. ca. final. 10. quæ. 3. can. præter hæc, 6. §. verùm, 32. dist. & sic expressè notat Gl. ad ca. bene quidem, ad verb. *Laico*, 96. dist. & Gl. ibidẽ, ad verb. *Præter Romanam*, notat authoritate Episcopi nihil posse laicum in Ecclesia constituere, nec excommunicare.

i ca. canonica, de sentent. excommunica.

k prior excommunicat ita sibi nõ obedientes Monachos, in c. cum Ecclesiis, 18. de maiorita. & obedient. lib. 1. titul. 33. Abbas, monachos, vt in c. sicut tuis literis, 33. de simonia, lib. 5. tit 31.

l c.1. de rapto. Ratione enim delicti clericus alterius diœceseos, fit fori episcopalis loci, in quo deliquit, vt ibi conueniri & iudicari possit. ca. 1. 3. q. 6. ca placuit, in 2. 6. q. 3. e. postulasti, & c. fi. de foro competent. Authen. qua in prouincia: vbi de crimine agi oporteat.

---

## CAPVT V.

*Qui excommunicari possint.*

SENTENTIA generalis excommunicationis ligat tantùm excommunicantis subditos. [a] Subditi autem dici possunt, ratione delicti commissi in loco, vbi est pœna excommunicationis: [b] & ratione loci, & territorij. [c] Nõ posset tamen excommunicarj vniuersitas, vel omnes habitantes alicubi, quamuis interdictum Ecclesiasticum in vniuersitatem, vel habitantes ferri possit: [d] Nec excommunicatur superior ab inferiore: [e] neque qui appellauit, post appellationem ab eo, à quo appellauit. [f] Minus excommunicari possunt, qui Christiani non sunt; vt pagani, [g] quíve iã mortui: [h] nisi in tali reatu mortui fuissent, qui post mortem accusari possit, & is quoque, qui commisit crimen, dãnari possit, [i] sicut de hæreticis mortuis fit. [k] Nõ potest item excommunicari priuilegiatus contra suum priuilegiũ; [l] neque suffraganeus ab officiali Episcopi eo absente. [m] Poterit autem excõmunicatus, nõdum etiam absolutus, iterũ excommunicari, & sæpiùs. [n] Cæterũ excõmunicationis, vel interdicti generalis, vel suspensionis sententia non ligantur Episcopi, nisi de illis nominatim fiat mentio. [o] Excommunicari potest dominus propter contumaciam sui procuratoris. [p]

### SCHOLIA.

a c. fi. de constit. in sext. ca. 1. & seq. 6. q. 3. Contra non subditos lata nulla est ipso iure, ca. sententia, 11. q. 3. Subditi Episcopi dicuntur ratione iurisdictionis spiritualis, omnes, qui sunt in sua diœcesi, etiam terræ principes, c. omnes, 4. de maior. & obedient. Subditi etiam sum. Pont. omnes Imperatores, & reges in spiritualibus & quæ ad animam pertinent: c. solitæ, 6. eod. tit. ca. suscipimus, 10. distin. ca. cùm ad verbũ, 96. Sic meminit Platina Gregorium 7. excommunicasse Henricum 4. vtenẽ inuestituris Episcopatuũ: & ob eandem causam Paschalem 2. excommunicasse Henricum 5. Adrianum 4. Fridericum Ænobarbũ, seu Barbarossam. Innocẽtium 3. Imperatorem Philippum, Bonifacium 8. Philippum Pulchrum regem Galliæ: Ioannem 22. Ludouicum Bauariæ ducem: aliósque Pontifices, alios Principes ob diuersas spirituales causas.

b ca nobis, in 2. de sent. excom. Ratione delicti quis sortitur forum, alioquin non proprium, authent. qua in prouincia, iuncto toto titulo. vbi de crimine agi oporteat, & ideò alienigena potest à prælato loci, in quo deliquit, excommunicari in c.1. de rapto. ca. placuit & ca. fi. 6. q. 3.

c c. fi. de foro compe. & ibi interpretes, & ad c. à nobis, de sent. excommu. notant interpretes, quòd Iudex potest excommunicare suum subditum contumacem etiam extra territorium.

d c. Romana, §. in vniuersit. de sent. excõ. in sex. potest autẽ interdici: c. si inuitus. eo. tit. in sext. Ratio diuersitatis: quia alius pro alio puniri non debet, aut pro alio excommunicari, c. si habes, 14. q. 3. punirẽtur autẽ infantes, & nõ delinquentes, si excõmunicatio generalis in eos locum haberet Item vniuersitas est nomen iuris, & non personæ nec habet vnã, & propriã cõmunẽ omnibus animam, Inno. in c. grauẽ, de sent. exc. Si tamẽ de facto excõmunicaretur vniuersitas, teneret excommunicatio, vt ait Ioã. Andr. & alij interpretes ad d. c. Romana, de sent. exc in sex. Sic Honorius, qui coronatus est ann. Domini 1285. 17. Kal. Maij. statuit excommunicationem contra communicatã, & officiales ciuitatis Parmensis ob excessus commissos contra Fratres prædicatores, ob damnatam de hæresi per inquisitionem quandam mulierem: tãdem tamen ipse dissoluit, vt habetur in constitutione eius 1. incip. *olim*. in Bullario Laërtij Cherubini.

e c. cùm inferior, de maiorita. & obediẽt. nisi superior iam ligetur excommunicatione iuris.

f c. per tuas, de sent. excom. c. dilecti filij, in 1. de appell.

g ca. audiuimus, §. vnde Apostolus, cum seq. 24. q. 1.

h ca. damnationis, §. his authoritatibus, 24. q. 2.

i vt si agatur de crimine hæreseos, can. sanè, 6. & ibi exempla, 24. q. 2. & aliud exemplum in ca. quicumque clericus, 23. q. 8. Et in eo, qui se occidit voluntariè, in ca. placuit, 23. q. 5. & aliud in eo, qui sibi hæredem scribit hæreticum. in d. ca. sanè, 24. q. 2.

k d. ca. damnationis, §. ex his authoritatibus, & c. fi. 24. q. 2.

l c. ne aliquis 5. & c. quanto, 26. de priuil. nisi forsan priuilegiatus incidat in excommunicationem iuris, percutiendo clericũ, c. nullus, 8. de sent. exc. nec vtitur iuris beneficio, qui cõtra ius facit, delinquẽdo, in l. auxiliũ, de minor.

m c. 1. §. fi. de offi. ordina. in sext.

n c. ita quorundã, de Iudæis Sicq; pro diuersis causis quispiã excõmunicari potest, & à diuersis, & plures etiã pro eadẽ, si sit contumax excõmunicatus, iterũmque potest anathemate, aggrauatione, reaggrauatione excomunicari, ca. excellẽtissimus, & ca. omnis, 11. q. 3. ca. de vito, 2. q. 2. ca. eos, qui, 87. dist. c. ad hæc, de Postu. prælat. vt qui in sordib. est, sordescat adhuc. ca. pen. 47. dist. Obiici tamen posset primũ excõmunicationis effectum esse, vt notatũ expellat à communione Ecclesiæ, ca. Engeltrudam, fin. 3. quæ. 4. & quòd expulsus non possit dici iterum expulsus

nisi redierit priùs ad Ecclesiam: priuatio enim præsupponit habitum, l. decem de verb. oblig. ff. l. Iulianus, de diuortiis: c. ad dissoluendum, de desponſ. impub. Dehinc & facessere videtur, quòd ad Ecclesiã non videatur pertinere, qui extra Ecclesiam sunt ca. multi, 2. q. 1. Est enim vltimũ remediũ Ecclesiæ excõmunicatio, & post cã nõ habet quod possit amplius facere: c. cũ nõ ab homine de Iud. Item quòd anathema sit mortis æternæ illatio, ca. nemo Episcoporum, 11. q. 3. & semel mortuus, mori ampliùs non dicitur. Itẽ quòd iam extra Ecclesiã positus, magis extra eam poni non possit, ca. omnis, 11. q. 1. Item facit contra in argumentum, l. qui bis, de verb. oblig. Sed hæc omnia, & similia non obesse ostẽdemus, si considerauerimus excõmunicationem habere duos effectus: vnum eiiciendi extra Ecclesiam, & ligandi; alium religandi, seu detinendi: nihil enim prohibet dicere ligatũ extra Ecclesiã arctiori vinculo detineri posse, vt si cõtingat à priori vinculo eũ solui, alio quoque detineri possit. Quemadmodum, dum quis incarceratur pro vno debito nihil prohibet quin & & pro alio commentariensi commendetur detinendus, vt quamuis à primo debitore liberatus fuerit, pro alio detineatur. Quòd si quis etiam pro vno casu excommunicatus pro eodẽ iterùm excommunicetur, non tã noua sententia, quàm prioris renouatio dicetur: in ca. 1. 24. q. 1.

o in c. qui periculosum, de sententia excommunica.

p cap. 1. vt lite non contestata, &c.

## CAPVT VI.

*De forma excommunicationis.*

EXCOMMVNICANDVS primò canonica monitione est admonendus: alioquin non valet excommunicatio. [a] Dehinc ipsa excommunicatio nominatim de aliquo est facienda, & publicanda, vt vitari debeat excommunicatus. [b] Nemo tamen erit excommunicandus, nominatim, priusquã sit de crimine cõfessus, vel conuictus. [c] Debet & fieri præsentib. testib. monitio. [d] Vtque excommunicatio proferenda in scriptis, adiecta etiã causa excommunicandi: [e] cuius etiã sententiæ exemplũ exhiberi debet excõmunicatis, [f] quorũ posteà sunt publicanda nomina. [g] Rursũ in solẽni excõmunicatione, debẽt duodecim sacerdotes circumstare Episcopũ, & lucernas, siue cãdelas ardẽtes in manibus tenere, quas in conclusione anathematis, vel excommunicationis, in terram proiicere debent, & pedib. conculcare; subinde & debet epistola per parochias mitti continens & nomina ita excommunicatorum, & causam excõmunicationis. [h] Fertur sẽtẽtia excommunicationis purè, & de præsẽti potest & ferri sub cõditione; veluti nisi Sẽpronio satisfeceris intra viginti dies, te excõmunicatũ, vel suspensũ, vel interdictũ esse cognoscas, quæ nõ nisi aduenie͂te cõditione sortitur effectũ. [i] Cæterũ forma excõmunicationis canonis est in prohibitione ne quid fiat sub pœna excommunicationis. [k] Cũ tamẽ in excõmunicatione hominis dicẽdũ sit, Ego te excõmunico. Neq; excõmunicatio est, cũ quis dixerit, Præcipio tibi cũ interminatione excõmunicationis: ex eo enim quis nõ est excõmunicatus, nisi posteà excõmunicetur. [l]

*SCHOLIA.*

a c. sacro, 47. de sent. excõ. c. 3. 9. 13. eo. tit. in sext. c. reprehensibilis, 26. c. cum specia 1. 61. de app. & in c. Apostolorum, 30. excommunicationem fieri debere post trinã admonitionem dicatur atque etiã, c. cõstitutionum, 9. de sent. in sex. expresse exigit tres admonitiones distinctè præcedentes, vel vnã pro omnib. cũ debito spatio temporis: sic monitio iudicialis trina requiritur, ca. de illicita, 14 q. 3. e. contingit. in 2. c. sacro, de sent. excom. c. si quisquam, c. si autẽ, de cohab. cler. & mulie. aut perẽptoria pro omnib. ad efficiendam cõtumaciã, l. nõnunquã, de iud. in ff. l. tres denũciationes. C. quomo. & quã. iud. cum legitimo interstitio temporis, habita ratione negotij, & qualitatis personarum, maximeque vtimur vna sufficiente monitione pro tribus in notoriis, cap. constitutione, 9. de sent. exc. in sex. c. cũ sit, de app. facit etiã necessitas, quãdo acceleratione desiderat, nõ patitur trinæ monitionis, aut dilationis expectari tempus, vt ibidẽ dicitur. Item si sit tale crimen, pro quo quis excõmunicatur sine monitionis solẽnitate, si in excommunicationẽ ipso facto sine sententia inciderit, c. reprehensibilis. 26. versi. Nisi fortè talis sit culpa, de sent. excommun.

b ex D. Paulo, 1. ad Corinth. 5. Ibi, si is, qui frater inter vos nominatur inter vos fornicator, &c. Nominatim excommunicare est ita ex nomine certã personã ostendere, vel ex aliis indubitabilibus circumstantiis prodere, ex quib. possit esse certum illã esse excommunicatam, c. constitutionẽ, c. licet, de sent. ex. in sex. Cl. grauius. in fi. eo. ti. facit Cl. 1. de vit. & hon. cl. §. nominatim, de exh. li. Tractat & quid sit nominatim interdicere, vel excõmunicare, Innocent. in c. in Lateranensi, de præb. facit quod nominatim excommunicatio fieri debeat, vt intelligamus non incurrere excõmunicationem, eũ, qui cõmunicauerit cum non nominatim excõmunicatis, vel qui tales notoriè nõ habentur, vt dictum in Decreto de excommunicatis non vitandis in Conc. Bas. in pragmat. sanct. & Lateranensi in Concordatis Gallicanis cum summo Pontifice. Non nominatim facta dicetur illa excommunicatio; excommunico omnes, qui tale furtum fecerunt, vt in c. à nobis, de sent. excomm. c. fi. de constit. in sext. tunc enim non tenetur vitare furem, nisi talis denuncietur expressè; vel aliter notorius sit ex euidentia facti, c. proposuit, §. 1. de cler. excom. ministrant. notat tamen glossa ad c. 2. ad verbum, *nominatim*, de offic. ord. valere hanc formam excommunicandi; excommunicatus sit, quicumque fecerit tale factum, in genere: & perinde haberi, ac si nominatim fuisset excommunicatus: & proprio nomine, quantùm ad Deum: sed non quantùm ad Ecclesiam: quia non vitabitur ab Ecclesia: facit d. c. 2. de offi. ordi. & ca. excellentissimus. 11. q. 3. adde quid dicatur nominatim fieri, §. masculis, §. nominatim, de exhereda. libero. apud Iust. l. nominatim, de liber. & post. ff.

c in ca. 18. multi corriguntur, ca. notum, to. ca. nomen. 12. 2. q. 1. arg. c. si sacerdos, de offi. ordin. ordo enim seruandus est in excommunicatione facienda, ca. de illicita, 34. q. 3. & nemo Episcopus, aut presbyter quẽquam excommunicare debet, antequàm causa probetur, propter quã Ecclesiastici canones hoc fieri iubent: quòd si quis aliter fecerit, arbitrio superioris à sacra communione suspendi debet, & excommunicatus ad eam reduci, ca. nemo. 11. 3. q. 3. attamen si hic ordo non fuerit seruatus, valebit nihilominus excommunicatio, vel suspensio, cano. si Episcopus, 11. q. 3.

d c. sacro, 48. de sent. excom.

e c. 1. §. quisquis, de sent. excomm. in sex. potest tamen verbo solo fieri, & verbum solum sufficit ad excommunicandum, vt notat glo. ad c. fi. in additionibus, ad verbum, *excommunicato*, de ordinatis ab episcopo, qui renunciauit episcopatui. Causa etiam, quæ adiicitur, debet esse probata, in ca. de illicita, 34. q. 3.

f c. 1. §. exemplũ, de sent. excomm. in sext. operatur autem illa exhibitio, quòd ipse inde certò cognoscat se esse excommunicatũ, & quamobrem, & incidat in irregularitatem, si sciens se talem, celebrauerit. Alioquin, quamuis

excom

excommunicatio liget absentem, & ignorantem, quoad vinculum: non tamen ligat quoad pœnam, antequàm sciat, gloss. in ca. quanto. 2. q. 5. & c. Apostolicæ, de except. c. illud, de cle ic. excom. ministr. Roman. cons. 336. quocirca si ignorans excommunicationem celebrauerit, vel alios actus excõmunicato prohibitos gesserit, non est irregularis; Anch. in c. 1. notabili 6 de cõcess. præb. in sex. & ibi notant interpretes, ideò non posse priuari beneficio.

g sic cautum in ca. cum sit, 11. q 3. & in c. ad certitudinem. 3. de sent. excom. in extrauag. cõmunib. vt enim exemplum excommunicationis datur excommunicato, vt abstineat ab actibus excommunicatis prohibitis: sic publicatio proponitur, vt alij ab excommunicatorum communione abstineant.

h in ca 106. debent duodecim. 11. q 3. vbi gl. addit istas lucernas, seu candelas ardentes extinctas, & pedibus conculcatas proiici debere extra Ecclesiam, vt sal infatuatũ, nec aliquo vsui habendas, ex ca. non omnes, 2. qu. 7. Refert Burchardus has solemnitates li. 11 Decr. ca. 1. 2. 3. 4 & 5 ex Concilio Rothomagensi c. 3. vbi addit verba concepta in pronunciãda illa excommunicatione, & insuper sermonem super eam habendum esse ad populum. Scribit ita Nauclerus Concilium Constantiense excommunicasse Benedictum 13. aliàs dictum Petrum de Luna, cum duodecim candelis ardentib. hæc sentẽtia cũ cãdelis accensis fieri mãdatur cõtra detinẽtẽ Episcopũ, &c. in Cle. 1. de sent. excõ. & c. fœlicis, c. præsenti, de pœnis, in tex. Sicuti etiã hoc genus excõmunicãdi solẽne est in pronũciatione, pariter & in absolutione, vt habetur de solemnitate eius absolutionis in ca. 108. cũ aliquis, 11. q. 3. fuerũt & aliquãdo excõmunicationib solẽnib. additæ aliæ execrationes, quẽadmodũ quũ Theodorus, vel Theodosius Papa, sub annum Domini 642 in Ecclesia S. Petri Romæ, & præsentia totius cleri, & Ecclesiæ excõmunicauit Paulum Patriarchã Constantinopol. Monothelitã hæreticum, & eius sectatores, & ea de causa miscuit, vt ferunt, atramentũ vino in calice, manúque propria scripsit sententiã excõmunicationis, vt significaret perinde sententiã esse inuiolabilem, ac si suo sanguine Dominus noster IESVS CHRISTVS scripsisset. Cõiunxit & cũ anathemate seruitutem personalẽ Cle. 5. dum cognita Venetorũ cupiditate, & contumacia, eis anathemate notatis, sacra interdixit, eósque pro seruis, vbicunque locorum reperirẽtur, direptis illorum bonis haberi voluit, iussítque vt scribit Platina in Cle. 5. extat & execratio lata per Gregorium 7. verbis conceptis contra Henricum 2. cum abrogatione Imperij eius & solutione iuramenti subditorum ab eius fidelitate, & translatione Imperij in Rodulphum apud eundem Platinam in vita eius.

i c. præterea requisiti fuimus, 40. de appell. li. 2. tit. 28. quæ tamen sententia; quia suspẽditur vsque ad implementum conditionis, interim appellatione interposita, ipsa etiam interim pendet, & suspenditur; quod non accidit in excommunicatione purè facta, quæ non suspenditur per appellationem, c. à nobis, in 1. de sent. excom.

k vt in c. 1. de sagittariis, li. 1. tit. 15. videtur enim quòd sit canõ, latæ sententiæ vt etiam in ca. Salonitanæ, 63. dist. tit. 30.

l d. ca. Salonitanæ, & ca. illud, 63. dist. & c. 1. de loca. & c. 1. de eo, qui furtiuè ordines recepit.

## CAPVT VII.

*Effectus excommunicationis.*

EXCOMMVNICATIONIS grauissimi, iidẽque plures sunt effectus, & quales ex separatione hominis à Deo accidere possunt. Excommunicatus quippe in cœlo ligatus ex sententia in terra lata, traditur ex Dei potestate Sathanæ,[a] & vera vita, quæ vitã viuificat, Deique gratia ab eo alienatur,[b] neque ideò sacra mysteria talis peragere potest impunè,[c] nec ad sacrũ ordinem promoueri,[d] aut alium ordinare;[e] conferri ei beneficiũ Ecclesiasticum non potest,[f] nec ad illud de eo facta electio valet,[g] aut postulatio,[h] aut nominatio,[i] aut presentatio,[k] vt nec ab excõmunicato facta beneficij etiã nõ excõmunicato collatio proba est,[l] aut electio per cũ de alio facta,[m] aut præsẽtatio facta à clerico patrono excõmunicato,[n] vt neque permutatio facta sui beneficij.[o] Rursũ quod pertinet ad homines, excõmunicatus est infamis,[p] nec potest impetrare validè à summo Põtifice rescriptũ,[q] pro mortuo habetur,[r] omni communione sacramentorũ, matrimonio excepto, priuatur:[s] ab Ecclesia, dum officia diuina peraguntur, expellitur,[t] feudis Ecclesiæ priuatur;[u] sed & subditi, & vassalli eius, ab eius seruitio, & obsequio liberãtur:[x] nõ est sepeliẽdus in cœmiterio:[y] nemo cũ eo sine pœna potest cõmunicare, loqui, comedere, orare:[z] & in summa, excommunicatus denunciatus ab omnibus est vitandus,[aa] alioquin & qui non euitauerint, fiunt ipsi quoque excommunicati:[bb] exceptis iis, qui permittente canone, vel iure possunt cum illis participare,[cc] quales[dd] vxores,[ee] filij,[ff] serui, & ancillæ, mancipia, rustici, seruientes eorum,[gg] & qui ignorantes excommunicatos eis communicant: sed & orator peregrinus, aut viator in terram excommunicatorum veniẽtes, vbi non possint emere, vel non habent, vnde emant possunt ab excommunicatis accipere.[hh] Quemadmodum non improbatur, si quis largiatur excommunicatis non in sustentationem superbiæ: sed humanitatis causa.[ii] Neque etiam communicatio interdicta est cum excommunicato ratione contractus anteà cum illo initi, qui non potest sine communicatione explicari, vt in societate liquet.[kk] Possunt & excommunicati ad prædicationem verbi Dei admitti.[ll] Neque sententiam excommunicationis incurrit, qui excommunicato in his, quæ pertinent ad absolutionem, vel aliter ad salutem animæ eius, in loquutione participat: licèt etiam alia verba, vt magis apud eum proficiat, interposuerit.[mm] Ita prædicatores, qui verbum Dei eis annunciant, vel confessiones eorum audiunt, possunt licitè ab eis eleemosynas accipere, præsertim si in eo loco aliunde non possint sustentari.[nn] Sed rursum excommunicatus in iudicio pro se agere prohibetur,[oo] aut nomine alieno tanquàm procurator,[pp] aut aduocatus:[qq] non potest accusare,[rr] aut testificari,[ss] aut iudicare,[tt] aut petere sententiam executioni demandari;[uu] facit & sententia excommunicationis excommunicatum maiorẽ, vt minor censeatur.[xx] Potest & Episcopus, vel Ecclesiasticus iudex compellere laicum iudicem, expellere excommunicatum ab actibus iudiciariis.[yy] Incurrunt & ipso facto sententiam excommunicationis ex constitutione canonis, qui lædunt bona,

aut personas excommunicãtium, vel personarum ad eosdem pertinentium.[z z]

*SCHOLIA.*

a ca. certum, ca. omnis, ca. nihil sic, 11.q.3.

b Deus est vera vita animæ nostræ, D. Ioannis, c. 1. & docemus lib. 1. de immortalitate animę, circa principium: quare à Deo separatus, & à vita ea, incidit per excommunicationem in iram Dei, ca. si quis à Catholicis, 23.q.4.

c ca. si quis episcopus, in 3. & 4. sic incipiente. 11.q.3. fit enim irregularis, si diuinis se ingerat, cap. 18, cui, de sent. excom. in sext.

d Probatur cum distinct. in ca. illorum, 32. dist. & si sciens excommunicatum, ordinari se faciens secularis, in perpetuum deponitur, c. cùm illorum, de sent. excom.

e c. veniens, de præscript. c. 1. de eo, qui furtiuè ordines suscepit.

f c. postulastis, de cler. excomm. ministrant. c. fi. de excessib. prælator. neque potest optare præbendam, iuxta c. fin. de consuet. in sext. Cæterũ contra impetrantẽ beneficium, non admittitur exceptio generalis opposita; vt quia lata per processus generales ab homine secùs si à lege: vt quia quis diceret eum iniecisse manus violentas in clericum: quia tunc admitteretur, vt ait Rota decis. 519. *nota, quòd non admittitur*, in antiq. Potest & excommunicatus acceptare beneficium vacans ratione gratię: sed non potest illi per executorem prouideri, iuxta c. postulasti, de cler. excomm minist. a. & ita etiam decidit Rota in decis. 720. *nota quòd excommunicatus*, in antiq. quia iura spiritualia non cadunt in excommunicatum, in eo scilicet locum tenere non possunt, c. cùm dilectus, de consuet. c. decernimus, & ibi Bald. per illum textum, de iudic. etiam si collatio fit à summo Pontif. motu proprio, vt ait Cardinalis in Cle. 1. §. 1. q. 4. de relig. domib. siue sit excommunicatus à iure, siue ab homine, Rota decis. 361. *nota, quòd excommunicato*, in antiq. quod & tam verissimum est, vt collatio tunc facta inutiliter, non conualescat etiam secuta postea absolutione: eò quòd ab initio nulla fuerit, ideò conualescere tractu temporis nequiuit, l. quod ab initio, de regul. iur. ff. c. non firmatur, eod. tit. in sext. neque ipse excommunicatus beneficium impetrare potest: & si fecerit de facto, non valet impetratio. Cardina. ad d. Cle. 1. §. q. 5. de relig. dom. Proinde solitum est in curia Romana, obseruari praxim, vt summus Pontifex adiiciat clausulã impetrationi, *cum absolutione impetrantis ab excommunicatione*, quod pertinet ad hunc effectum impetrationis.

g Et qui eligunt excommunicatum, peccant, c. constitutis, in 1. & ibi gl. de appellationib. c. cùm inter, R. & c. illa, de elect. c. si celebrat. de cleric. excomm. ministrant.

h c. 1. de postul. præl. gl. in c. fi. de excessib. præla.

i c. cùm inter, de elect.

k c. 1. & ibi Archid. per illum textum, de except. in sext. Lapus allegatione 8. incipiente, *præsentatus*. Nam iura, quæ loquũtur, de elect. procedunt, in præsentatione. gl. in cap. sciãt, & c. fi. de elect. in sex. quia & lata appellatione præsentatio dicitur etiam electio, cap. 2. de iure patrona.

l Quia excommunicatus est exutus authoritate, & potestate in spiritualib. c. cùm inter, & ibi interpretes, de elect. quod & intelligendum procedere in vicario excõmunicati, qui pendente excommunicatione, vel suspensione Domini, non potest cõferri tanquàm vicarius, cùm vna, & eadem persona cum illo videatur, argument. capit. 2. de consuetud. in sext. quemadmodum & per mortem episcopi vicariatus eius censetur reuocatus, gl. in Clem. fi. de procura. Panor. ad c. quoniam nu. 10. de offic. deleg. etiam si collator ignoret se excommunicatum, gl. in c. pen. de cler. excomm. ministrant. Panor. Imola, & alij, ad c. pastoralis, §. verum, de appella. licèt & ibi glo. contrariũ teneat: vide Cardinalẽ consi. 40. incip. *in facto:* quia in his, quæ geruntur ratione priuati officij, non est differentia inter occultum, & publicum: contrà tamen in gestis ratione publici officij, gloss. & doctores in c. ad probandum, de sent. & re iudi.

m c. vnic. de sede vaca. in sex. gl. in c. fi. de excessib. præla. quod intelligendum de electione, quæ est declaratoria tantùm voluntatis. Sic si inter eligentes quispiam est excommunicatus, & alij, vel maior pars hoc sciant, possunt eum ab electione repellere: & si non expulerint: sed cum tali elegerint, electio non valet. Domini. ad c. fi. de procuratoribus. Innocentius, & alij ad c. illa, de elect. glo. in ca. fin. 9.q.1. fallit tamen in electione facienda summi Pontificis: quia ita expressum est, & excommunicatum posse ad illã electionẽ admitti, in Cle. ne Romana, §. fi. de elect.

n Sic patronus clericus excommunicatus non poterit præsentare, Panor. in cap. nobis, de iure patronat. Paulus de Citadinis, tractat. de iure patronat. in 3. parte primæ causæ adquirendi, q. 10. quia præsentatio per illum facta habet quandam vim electionis, glo. in c. sciant, de elect. in sext. c. cùm autem, de iure patrona. quia clericus præsentans variare non potest, & per eam præsentationem adquiritur ius præsentato; c. 1. de iure patronat. in sext. diuersum in patrono laico, qui intra quadrimestre tempus variare potest, & habet ex gratia sibi ius præsentandi concessum, c. quoniam, de iure patronat. Rota decis. 161. *quod patronus*, & decis. 527. in antiq. & decis. 2. de iure patrona. Rocus in tractat. de iure patronat. ad verbum, *competens*, q. 8.

o in Clem. 1. vbi Cardina. de pœn.

p ca. infames, 6.q.1.

q c. 1. de rescrip. in sex. Potest tamen excommunicatus maiori excommunicatione impetrare indifferentem commissionem alicuius causæ in curia Romana: & ita seruatur: ipse tamen repelli potest ab agendo, si ei opponatur excommunicatio, c. cùm inter priorem, de except. c. cùm pro causa, de sent. excom. c. ipso iure, de rescript. in sext. Rota decis. 594. inci. *die etiam*, in antiq.

r doctores in c. grauem, de sent. excom.

s ca. illud, 95. dist. ca. ad eius verò, 5. dist. c. significasti, de eo, qui duxit in matrim. quam priùs polluit per adulterium, c. 1. qui cler. vel vouen.

t Etiam adhibita sæculari potestate, ca. nec licuit, & ca. 7. si quis episcopus, 11.q.3. glo. in ca. clericos, 21. dist. can. qui studet, in verb. dimisit, 1. quæst. 1. imò si excommunicatus expelli non possit, presbyter, qui Missam dicit, eam dimittere debet, si canon Missæ, *Te igitur, &c.* non fuerit inceptus, gl. ad Clem. grauis ad verb. *inexpleta*, de sent. excomm. & in ca. sicut Apostoli, 11.q. 3. Felinus ad c. 2. de excep. nec enim etiam in oratione communicandum excommunicatis, ex can. Apostolorum, 11. & 12. & ca. excommunicatos, 11. qu. 3. neque excommunicatus ad actus diuinos est admittendus, c. cùm & plantare, 3. §. excommunicatos, & ibi Panor. de priuil. nisi post appellationem; ea indecisa, & pendente, esset excommunicatus, c. ad præsentiam, 16. de appellat. & nisi permittatur adesse prædicationi verbi Dei, cap. responso, 43. de sent. excom. alioquìn neque etiam ipsis priuilegiatis licet celebrare diuina coram excommunicatis, c. Episcoporum, de priuil. in sext.

u c. grauem, 53. §. fi. de sent. excom.

x c. fi. de pœn. ca. pen. & fi. 15.q.6.

y c. nobis, 18. de sent. excomm. vbi id explicatur. Atque si fuerit excommunicatus in cœmeterio sepultus, vel in Ecclesia, debent eximi inde ossa, cap. sacris, de sepult. vbi & ratio, quòd iis, quibus viuentibus non communicauimus, non debemus mortuis communicare, idẽ in ca. 1. 24. q. 1.

z ca. excommunicatos, & seq. 11.q.3.

aa dicto canon. excommunicatos, & canon. cum excommunicato, 11. quæst. 3. c. sicut, 49. de sent. excomm. capit. postulastis, 7. de cleric. excomm. minist. lib. 5. tit. 27. imò

euitandi

Digitized by Google

euitandi à priuilegiatis, cap. cùm & plantare, 3. §. excommunicatos, de priuil. c. nulli, de sent. excommunic. Hic tamen obseruandum, quod Clemens 3. distinxit in c. cùm non ab homine, 14. de sent. excom. excommunicatum propter iniectionem violentam manus in clericum, vitandum esse: etiam non denunciatum, ab eo, qui scit eum esse excommunicatum, si alij quoque sciunt: quòd si tamen occultus est excommunicatus, & alicui soli cognitus, is non tenetur eum euitare publicè, quandiu ab Ecclesia toleratur; at priuatim tenetur eũ euitare. Sic sciens excommunicatum, quod ad se pertinet, tenetur eum, etiam non denunciatum, vitare, ca. si tantùm, & ca. placuit, 6. q. 2. Certus enim ampliùs certiorari non debet, l. 1. in fine, de actio. emp. ff. ca. si inimicus, 93. dist. quia excommunicatio secum trahit executionem, c. pastoralis, de appel. & denunciatio non fit, nisi propter ignorantes. Deus eum ligat, non homo, ca. nemo contemnat, 11. q. 3. tamen hodie non est excommunicatus vitandus ante denunciationem, vel nisi notorius sit, secundum Extrauagantem Martini 5. in concilio Constantiensi editam, & Leonis 10. in Concilio Lateranensi; vnde titul. de excommunicatis non vitandis, in pragmatica sanctione, & concordatis Gallicanis.

bb si participat quis cum persona nominatim prohibita in crimine, tunc & maiori ipse excommunicatione notatur, c. si concubinæ, 55. de sententia excommunicatio. & c. significauit, 2. eod. maximè si excommunicati fuerint quidam cum participantibus, can. excellentissimus, 11. q. 3. c. quod in dubiis, 33. de sen. excom. cùm tamen alioquin qui participat, vel communicat cum persona excommunicata: vt in crimine, non maiori: sed minori excommunicatione notetur, nisi admonitus ne communicaret, nihilominùs cum illo communicauerit, dict. c. quod in dubiis.

cc dict. c. quod in dubiis, & c. inter alia; 31. de sent. excom.

dd sequẽtium personarum exceptio ponitur à ca. quoniam multos, 103. 11. q. 3. ex Gregorij lib. 7. regesti, & Concilio Romæ edito: sunt enim hæ personæ eius qualitatis, quæ commodè separari nequeant ab inuicem. Inhibetur tamen iisdem participare in criminibus excommunicatorum, in dict. c. inter alia, 31. de sent. excom.

ee Vxores tenẽtur vinculo matrimonij insolubili cum indiuidua vitæ consuetudine, in §. 1. de nuptiis. l. 1. de titu nupt. c. inter corporalia, de translat. Episc. Matthæi, 19. & 5. cum similib. & vir, & vxor pro eadem persona reputantur, Gen. 2. vt inseparabiles. §. 1. de vsu, & ha. l. si stipulatus fuero, de verb. oblig. socia diuinæ, & humanæ domus, l. aduersus. rerum amor C.

ff filij, & patres pro eadem persona, quandiu in potestate sunt, l. fi. C. de imp. & pro eadẽ voce, §. & verò, de inutilib. stipul. & filiusfamilias non est homo integer: sed pars patris: l. cùm scimus, de agric. & censi. li. 11. C. vna caro, pater, & filius, ca. contradicimus, 35. q. 3. & filios castigatores esse parentum moribus non conuenit, §. sed quod sancitum, de nuptiis, in Nou. vt indecorum patrem à filio regi, l. is, qui in ea, de tutorib. & curator. dat. ab iis, & c. Et semper filio, vt liberto, persona patris, & patroni sancta, & honesta videri debet, l. liberto, 9. de obsequiis parentibus & patronis præstandis. lib. 37. ff. tit. 15. Si tamen ex contrario filius est excommunicatus, pater non tenetur ei communicare, vt nec dominus seruo excommunicato, ca. de filia, 27. q. 1. quemadmodum & filius emancipatus tenetur euitare patrem excommunicatum, vt notat gloss. ad can. quoniam multos, ad verbum, *vxores*.

gg Qui ex familia excõmunicati sunt, ei ex necessitate inseruiunt: ideò non notantur excõmunicatione ob communicationem personalem; quod non est licitum in lege, necessitas facit licitum, capit. quod non est licitum, 4. de reg. iur. apud Gregorium. Organum Domini vox serui, l. si seruus, de damno infect. ff. d. §. & verò, de inutilib. stipula. l. 1. de verb. oblig. ff. Et seruus domino suo tanquam potentiori debet obedientiã, l. cùm oportet, & l. fi. de bonis, quæ liberis, §. filius, de nup. in Nouel. cæterùm ab excommunicato domino liberantur serui, si post tertiam admonitionem noluerit satisfacere, c. grauem, de pœnis.

hh ca. 103. quoniam multos, 11. q. 3 & c. inter alia, 31. de sent. excom. tribuitur autem idipsum necessitati, quæ non patitur dilationem: vt in ca. baptizandi, 5. dist.

ii ratione videlicet eleemosynæ, in qua inspicitur non tam qualitas pauperis, vt plerumque, quàm quòd ex Christi nomine ad eius honorẽ, & ex charitate fraterna, ei subueniendum sit, ca. pasce, 86. dist. ca. 2. quiescamus, 42. dist. sic notat glossa fi. ad ca. donare res suas, 86. dist. ibi, *Donare histrionibus vitium est, &c.* facit & ca. duo ista, 35. 23. q. 4. *Duo,* inquit, *ista nomina cùm dicimus, homo peccator, non vtique frustrà dicuntur: quia peccator est, corripe: quia homo est, miserere, &c.*

kk ca. si verè, 34. de sent. excom. ne, inquit, lucrum excommunicatus ex sua contumacia reportet, alius damnum, contra regulas iuris, vt in ca. legi. 16. q. 1. c. ex tenore, de rescrip.

ll c. responso nostro, de sent. excom. ca. 104. 11. q. 3.

mm c. cum voluntate, 54. de sent. excom. ca. cum excommunicato, 11. q. 3.

nn d. c. cum voluntate, §. 1. de sent. excom.

oo Sic excommunicatus ita repellitur à limine iudiciorum per iudicem, etiam parte non opponente, ob publicam vtilitatem, c. 1. in fine, de exceptio. in sex. eáque ratione tertius potest opponere excommunicationem, cuius etiam priuatim non interfit, c. cùm parati, in fine, de appellat. si tamen de excommunicatione non fuerit oppositum, valebit processus cum actore excommunicato factus, & ita seruat Rota in decisione 818. *dic quod*, in antiquis, per c. 1. de rescr. in sex. c. prudentia, de offi. delega. c. pia, de except. in sex. nec agit etiam excommunicatus per procuratorem, c. cùm inter, de except. Si tamen ante excommunicationem cœperit agere, poterit in odium eius posteà compelli prosequi litem, per authent. qui semel. C. quomodo, & quand. iud.

pp c. post cessionem, de probation. quia ei nemo sine animæ periculo potest communicare, c. exceptionem, de except. atque etiam id fit, vt magis censura Ecclesiastica timeatur, c. 1. de except. in sex. sicque excommunicationis exceptio repellit agentem, c. prudentiam, de offic. deleg.

qq c. decernimus, de sent. excom. c. excommunicamus, §. credentes, de hæret. idque propter communionis periculum.

rr ca. 1. 4. q. 1. c. 2. de except. in atrocioribus tamen criminib. excommunicati socij admittuntur in testimonium cõtra socios, vt in c. fi. de testibus cogen. ca. si quis Papa. 79. dist. cum similib.

ss c. decernimus, de sent. excom. in sex. in aliquibus tamen casibus, in quibus aliter veritas erui non potest, quàm ab excommunicatis, solent illi absolui ad cautelam, vt testimoniũ ferant: sicuti notat Felinus ad c. veniens, in 2. de testib. atque in causis fidei, testes esse possunt socij criminis, hæretici, excommunicati, vt habetur in Alexandri. 4. constitutione 24. Vrbani 4. constitutione 1. Pij 4. constitutio. 53. iuxta ordinem collectionis Bullarum Laërtij Cherubini de Nurcia.

tt c. ad probandum, de re iudic. Cæterùm excommunicato iudice, qui vices eius gerit, non censetur excommunicatus, nisi participet in eius crimine, c. Romana, de officio vicarij, in sex.

uu c. exceptionem, de exceptionib. & c. 2. eo. tit. prohibetur quoque arbiter fieri: cùm hodie arbitria ad instar iudiciorum sint redacta, l. 1. de arbit. ff. glossa & Barthol. ad l. Pædius, §. fi. eo. tit.

xx vt si Papa hæreticus esset, & ideò se inuoluisset excõmnicationi, ex eo quod hæreticus esset, minor etiam esset quolibet Chatoli. gl. in ca. 1. Acatius ad verba, *in hæresim,*

iuncto textu,24.q.3. idem dicit D.Thom.io 4.Sententiarum dist.19. Gabriel Biel in canonem Missæ, folio 108. Philippus Decius ad cap.cùm venissent, col.3.de iudic.& consil.151.num.4.

yy c.decernimus,8. de sent. excomm. in sext.nempè vt ipse intersit: nam & ipse coouenini potest: sed non potest per se: sed per aliũ defendere,c.intelleximus,de iudiciis.

zz sic enim sequeotibus verbis est statutum in cap.quicumque, 11. de sent. excomm. in sext. *Quicumque pro eo, quod in reges,principes,barones,nobiles,balliuos,vel quoslibet ministros eorum, vel quoscumque alios excommunicationis, suspensionis, seu interdicti sententia fuerit promulgata, licentiam alicui dederit occidendi, capiendi,seu aliàs in personis, aut bonis suis,vel suorum grauandi, eos, qui tales sententias protulerint, siue quorum sunt occasione prolata, vel eandem sententiam obseruantes, seu taliter excommunicatis communicare nolentes, (nisi licentiam ipsam re integra reuocauerint, vel si ad captionem bonorum ipsius licentia occasione fuerit processum, nisi bona ipsa infra octo dierum spatium restituta, aut satisfactio pro ipsis impensa) eo ipso sententiam excommunicationis incurrant. Eadem quoque sententia sint innodati omnes, qui ausi fuerint prædicta licentia data vti, &c.*

## CAPVT VIII.

*Quibus modis tollitur excommunicatio.*

SED quia excommunicatus tandiu euitari debet, quandiu non probat se fuisse legitimè absolutum,[a] dicendum nunc erit de excommunicationis absolutione. Excommunicatio itaque tollitur multis modis. Et primùm, si is, qui eam protulit, reuocet.[b] Retractatur & per viam appellationis, si apud superiorem eam iniustè factam doceatur; qui etiam, si possit absque periculo moræ, potest excommunicatum ad excommunicatorem remittere intra competentem terminum absoluendum: alioquin & poterit per se, vel per aliũ prout viderit expedire, sufficienti cautione recepta, munus ei absolutionis impendere.[c] Possunt & adiri pro retractanda excommunicationis sententia, vicini Episcopi per modũ conquestionis, & auxilij,[d] vel superior proximus nõ omisso medio, per viam appellationis.[e] Absolutione quoque fit remissio excõmunicationis, cùm quis restituitur communioni, à qua excommunicatio expulerat.[f] Dicitur & fieri aliquando à sententia excommunicationis relaxatio:[g] verum excommunicationis causas dolosè reticens, non absoluitur.[h] Tollitur & excommunicatio per admissionem ad osculum eius, qui absoluere potest.[i]

### SCHOLIA.

a c.sicut nobis,39. de sent. excom.

b c.sacro approbante concilio,48. §. si verò iudex, de sent. excom. Potest enim iudex suam interloquutoriam sententiam reuocare, oeque eo reuocante admittitur à grauato per primam, eius appellatio, c.cum cessante, de appell.l.quod iussit, de re iudic. ff. atque errorem suum in interloquutione corrigere potest,c.qualiter, & quando, in 1. de accusatio. potest & palliare perperàm dictum, vel actum,c.nisi,de authorita.& vsu pallij.nisi forsam ex sententia excommunicationis fuisset damnum illatum

c dict.cap.sacro,48.& c.caueat, de sent.excom.ca.4.si Episcopus,11.q.3. vbi singularis glossa, ad verbum, *interpellat*, notat antiquitùs coram aliis Episcopis auditi solitum eum, qui vellet docere se fuisse iniustè excommunicatum: hodiè oon ita: nisi post appellationem à iudice fuerit excommunicatus, vel nisi dicat errorem expressum in sententia,c.per tuas,de sent.excommunica. Et nisi appellatione vsus fuerit ad Metrapolitanũ ab iniusta excommunicatione, qui appellantem exacta cautione de satisfaciendo iuri, potest vel eum absoluere, vel absoluendum ad excommunicationem remittere, dict.c.per tuas. Alioquin citra appellationem conqoestus de iniusta excommunicatione coram superiore, oon absoluitur statim ab eo; sed remittetur suo ordinario, qui excommunicauit, absoluendus: qui si eum noluerit absoluere, tunc ipse Metrapolitanus absoluet, etiam citra appellationem, per c.ad repudiandam, de officio ordinarij. quemadmodum & citra appellationem, si viderit sententiam esse apertè, & manifestè iniustam, sineque remissione, poterit absoluere, c.solicitudinem,de appell. idipsum faciet, si periculum sit in mora absolutionis, dict. cap.sacro, de sententia excommunica.

d vicini episcopi adiri possuot, seu finitimi, ab eo, qui à suo episcopo dicit se iniustè, vel per iracundiam excommunicatum,ca 4.si episcopus,ca.si quis presbyter,ca.clericus,11. quæst.3.

e c. Romana,5.c.venerabilibus,7 de sent.excom.in sex. Appellatio est oppressorum per senteotiam, remedium &c. vnic.de appel.in Extraua.communib.l.1. de appella. non tamẽ valet appellatio omisso medio, vt si omisso episcopo appelletur archiepiscopus ab ordinarij inferioris sententia, in c.dilecti, 66.de appella. lib.2.tit. 28.gradatim enim est appellandum, ca.anteriorum, §. illo videlicet, 2. q.6.c.super quæstionum, §.porrò, de offic. deleg.l.Imperatores, de appell. ff.l. præcipimus, C.eod.tit.l.1. qui, & à quib.appel.non licet, ff. maximè si quando reipsa appellatum est ad alium, quàm proximum superiorẽ, & exceptio ea de re proposita sit. Nam alioquin posset non opposita illa exceptione, iudicium superioris omisso medio defendi, c. referente, de præb. c. sigoificantibus, de operis nnui nuncia. Posset & appellari omisso medio ad Papam, propter plenitudinem potestatis, ca.quoties 2.q. 6. quia & aliunde is potest adiri per simplicem querelam, seu supplicationem, tanquàm ordinarius ordinariorum, ca.per principalem, & can.cuncta per mundum, 9. q.3. quamuis id non fiat, propter impensas, & fatigationes litigantium, quibus affici ab improbis litigatoribus possent.

f nihil enim aliud est absoluere, quàm à vinculo, quo quis detinetur ligatus, eximere, & ita restituere exclusum, communioni, can. 108. cùm aliquis, 11.q.3. sic & verbum *absolui*, pro liberari accipitur in l.io contraria, 37.de vsur. lib. 22. ff. tit. 1. & opponitur vt contraria absolutio condemnationi, l.1.& 3.de re iud. lib.42. ff.tit.1. l.nemo, qui, 37.de reg.iur.in ff.

g c. Odoardus, de solutioni. lib.3.tit.23.

h c. ex parte, de officio iodic. ordina.

i vt c. cùm olim, 12.de priuil. lib.5.tit.33.

## CAPVT IX.

*Absolutionis species.*

ABSOLVTIONVM quædam est solennis, quædam non solennis. Solennis ibi est: vbi præcessit solennis excommunicatio,[a] & in qua sacerdotes totidem cum Episcopo sunt, quot in excommunicatione. Non solennis, quæ alio modo sine solennitate fit.[b] Rursum quædam est excommunicationis species absolutio dicta ad cautelam, quædam simplex præstito iuramento ab absoluto corporaliter, quòd parebit mandatis, quæ absoluens ob id iniunxerit, si cõstiterit eum causæ eius,

pro qua

pro qua fuit lata sententia, culpabilem esse.[c] Est & absolutio cum reincidentia in excommunicatione: veluti si quis in mortis articulo, vel morturus fuerit à sacerdote absolutus ab excommunicatione, pro cuius absolutione adeundus sit summus Pontifex, & posteà reconualuerit: nam si quamprimùm potuerit, non se præsentauerit summo Pontifici, ipso facto reincidit in ipsam excommunicationem.[d] Est & absolutio plenaria, quæ à pœna, & culpa habet remissionem.[e] Est item absolutio quædam, quæ fit in persona excommunicati: alia, quæ fit in persona procuratoris eius, habentis ad hoc speciale mandatum.[f]

*SCHOLIA.*

a ca. 108. cùm aliquis, 11. q. 3. vbi forma.

b per episcopum, & alios sacerdotes vel publicè, vel priuatim in confessione, & foro pœnitentiali.

c c. cùm desideres, §. secundæ, c. per tuas, 40. & c. venerabili, 52. de sent. excom. c. 2. eo. tit. in sext. cap. ad præsentiam, de appell. c. veniens, de testib. in absolutione tamen ad cautelam obseruandum est, absolutum, qui dicit sententiam nullam, non teneri ad iurandum, nisi dubium sit an rectè fuerit excommunicatio lata, vt notat glossa ad dictum c. venerabili, ad verba, *ad cautelam*, & docet textus in d. c. 2. de sent. excom. in sex. Notat & Rota decis. 426. incip. *si decanus*. num. 3. in nouis, absolutionem ad cautelam valdè esse extraordinariam, & multum præiudicialem; quia in ea non recipitur iuramentum, nec cautio præstatur, nec satisfactio impenditur, & ideò cum maiori difficultate datur, quàm simplex absolutio, prout notatur, & legitur in c. solet, & c. venerabilibus, de sent. excom. in sex. Relaxatio, vel absolutio ad cautelam fit in dubio, pròpter periculum communionis, vel læsionis iustitiæ, vt in c. solet, & c. venerabilib. de sen. excom. in sex. c. veniens, de testib. c. ad Apostolicæ, de cler. excom. ministr. cap. ad audientiam, de appellationi. Ita Ecclesiastica censura, quæ est nulla, potest tolli ad cautelam, quæ seruanda est, nisi in casu, quo reperiatur vitiata, c. cum apud, de sponsalib. c. 2. de transl. Episc. l. 1. de re iud. ff. Et sic teneri in palatio Apostolic. scribitur in decis. Rotæ 436. *fuit dubitatum*, in fine, in nouis. Ad impediendum verò ne absolutio fiat simpliciter, vel ad cautelam, sufficit opponere exceptionem manifestæ iniuriæ, seu offensæ in genere, potissimùm si excipiens referat se ad acta. Tempore tamen probationis, prædictam manifestam iniuriam specificare oportebit, iuxta notata in c. solet, de sent. excommuni. in sext. Rota decis. 51. incip. *sufficit*, in nouis, & decis. 72. *si petatur*, in nouis. Terminus autem probationis manifestæ iniuriæ ad finem impediendi absolutionem ad cautelam, in d. cap. solet de sent. excom. in sext. incipit currere ipso iure sine assignatione iudicis, à die exceptionis huiusmodi per iudicem admissæ, & non à die propositionis, seu allegationis: Speculator in titulo de exceptioni. §. 1. Et quamuis gloss. ad d. c. solet. dicat terminum octo dierum prorogari posse per iudicis sententiam: tamen opinio contraria verior est, & tenetur, Rota decis. 208. *terminus octo dierum &c.* in nouis.

d Clem. 1 § fin. de pœn. c. eos, qui, de sent. excom. in sext. Hic tamen obseruandum est, distinguendum esse inter sententiam excommunicationis latam ab homine, & à canone: quia absolutus à senteñtia lata ab homine, etiam malè absolutus, non reincidit in sententiam excommunicationis sine noua partis vocatione, & sine causæ cognitione, etiam si ex falsa causa fuerit absolutus. Quemadmodum ex falsa excommunicatus, excommunicatus remanet, & eget absolutione, c. sacro, de sent. excom. c. 1. eod. titul. in sex. Pari ita modo absolutus ex falsa causa, absolutus est: quia absolutio, & excommunicatio pari passu ambulant, & se mutuò consequuntur, ca. verbum, de pœn. dist. 1. At dicendum contrarium in excommunicatione canonis, in quam absolutus reincidit non parens mandato superioris, in cap. eos, de sentent. excommunic. Et sic seruari in Rota dicitur per alias rationes, in decis. Rotæ, 99. *si pronuncietur*. & 487. *si excommunicatus*, in nouis. Quòd si excommunicatus ab homine, & absolutus cautione data de satisfaciendo, non satisfecerit, potest reduci à iudice in excommunicationem: aliter verò in illam non recidit, c. quoniam, de appellat. quod explicat Rota decisio. 523. *nota quod*, in antiq.

e de hac absolutione plenaria fit mentio in Clement. 1. de priuileg. in Clem. 2. §. ad hæc, de pœn. Datur autem hæc absolutio potissimum generaliter in anno Iubilei, à summo solo Pontifice, vt habetur in Extrauag. Bonifacij, quæ incipit, *antiquorum*, & c. accusans, §. ille quoque, de hæret. in sext. & datur cruce signatis pro subsidio vltramarino, vt docetur post Hostiensem à Ioanne Andræa ad c. ad liberandum terram sanctam, de Iudæis.

f docet in Rota. decis. 656. *nota, quod dominus*, in antiq. Innocent. in c. cum desideres, de sententia excommuni. & ita tenet sacrum palatium contra Hostiensem ad dictum c. cùm desideres.

## CAPVT X.

*De quibus absolutio fiat.*

SVNT quædam, de quibus absolutio dari non potest omnino; vt de criminibus mortuorum, à quibus excommunicati, dum viuerent, non curarunt se absolui:[a] contrà tamen, si viuentes reconciliationem petierint, neque per eos steterit, quominùs absolutionem obtinuerint. Quia tunc possent & post mortem absolui.[b] Sunt quædam, quæ à quolibet sacerdote absolui nequeunt, nisi in mortis articulo;[c] quædam, quæ à quolibet sacerdote, & quandocumque extiterit disposita materia, absoluuntur, adhibita casuum concessorum, & prohibitorum consideratione.[d] Excommunicatus porrò pluries ex diuersis sententiis, & causis separatis, debet absolui ab omnibus, alioquin ab vna absolutus pro aliis nihilominùs remanet excommunicatus.[e]

*SCHOLIA.*

a ca. 1. & 2. 24. q. 2. quibus enim viuentibus non communicauimus, neque mortuis communicandum; & quia mortui in peccato mortali, damnationem æternã incurrunt, nec potest illis Ecclesia largiri absolutionẽ; quare mortuorum extra communionem Ecclesiæ, absolutio relinquenda est iudicio Dei. Et apud Diuum Matthæum c. 16. dictum fuit, *Quodcumque ligaueris super terram, erit & ligatum in terris: & quodcumque solueris super terram, erit solutum & in cælis*: dicitur ibi, *super terram*, non quum sepulti, & mortui sub terram sunt homines.

b probatur in c. à nobis, de sentent. excommunicat. & ibi explicatur per canon. his, qui, 10. & ca. qui recedunt, 7. 26. q. 6. notat gloss. ad c. sacris, ad verba, *non communicauimus*, de sepult. Et si constiterit per indicium quòd conuerti voluerit moriens, pro eo etiam orandum est, can. multiplex, de pœn. dist. 1. & d. ca. his, qui, 26. q. 6. Quamuis enim pœnitentia ad vltimam mortis necessitatem dilata, dubia, & ambigua sit, num sit salutaris, & efficax, can. si quis positus, 2. de pœn. dist. 7. tamen de Dei misericordia diffidendum non est, quæ potest conuersum ex animo ad se, & gementem peccatorem exaudire, & eius misereri, ca. si presbyter, & seq. 26. q. 6. ca. illud verò, 26. cum duobus seq. de pœn. distinct. 5.

c Casus

Digitized by Google

c Casus absolutionis quidam sunt solis Episcopis reseruati, quidam soli summo Pontifici. Cæterùm in mortis articulo, sacerdos potest absoluere de omnibus peccatis, & caussis, cuiuscumque sint generis, & à quibuscũque censuris Ecclesiasticis, cap.non dubium, de sent.excommu. Extrauag. vnica, in fine, de crimine falsi in Extrauag. Ioannis 22.& in Concilio Tridentino sess.14.c.7.verumtamen si ita absoluti pœnitentes conualuerint ex infirmitate, debent nihilominùs, vt oportet, petere se absolui, neque existimare debent, si id non curauerint, se esse absolutos sine manuũ impositione eius, cui casus reseruatus est, can.si quis,6.& can.is, qui pœnitenti,8.26.q.6.

d in casibus non reseruatis, & á sacerdotibus proprijs, vel quibus casus permittuntur, & qui habent potestatem audiendi pœnitentes, in c.omnis vtriusque, de pœnit. & remissioni. cum simil.

e c.cùm pro causa,27.c. officij, 42.de sent.excom.

## CAPVT XI.

*Quis possit absoluere ab excommunicatione.*

IVs soluendi, vt ligandi, solus permissum fuit sacerdotibus: [a] qui ligare potestis, & absoluere poterit, [b] nisi aliter iure excipiatur. [c] Inferior tamen superiorem absoluere nequit, vt neque ligare: [d] nisi superior potestati inferiori se subiecerit.[e] In mortis articulo quilibet sacerdos potest absoluere moriturum ab omnib.casibus, etiam reseruatis summo soli Pontifici: [f] sed & dum quis est aditurus mortale periculum, putà militiæ, vel itineris dubij: ei tamen iniungendum, vt si periculo euaserit, quantò citiùs poterit, adeat eum, cui reseruata erat absolutio, mandata eius suscepturus.[g] Alioquin certi sunt casus, quibus excõmunicatus non potest ab alio, quàm summo Pontifice absolui, vt pro iniectione manuum violenta in clericos,[h] pro prosequutione Cardinalium, [i] incendio [k] effractione Ecclesiarum,[l] & similibus,[m] qui occurrent facilè in iure. Sunt & alij casus reseruati absolutioni solius Episcopi, [n] vt absolutio à maiori excommunicatione canonis, cuius conditor sibi non reseruauit absolutionẽ.[o] Absoluit & sede vacante capitulum eius, vel ille, ad quem sede vacante iurisdictio pertinet.[p] Sed & solennis excõmunicatio Episcopalis ab Episcopo solo exigit absolutionẽ. [q] Absoluunt abbates suos monachos, [r] priores suos hospitalarios.[s] Proprius sacerdos absoluit à minori sẽtentia excõmunicationis.[t] Archiepiscopus verò sentẽtias latas à suis suffraganeis in sibi subditos, nõ debet, nisi possit de consuetudine, relaxare. [u] Excommunicatus ita à delegato summi Pontificis, non potest ab alio absolui, quàm vel à Papa, vel ab eo, qui delegato succedit in onere, & honore, præterquàm in mortis articulo. [x] Sic cum excommunicatis à Papa communicans, non potest ab alio, quàm ab eo absolui. [y] Possunt autem quibus data est potestas absoluendi, si excommunicati sunt, se mutuò absoluere. [z]

### SCHOLIA.

a ca.verbum Dei,51.de pœniten. dist. 1. c. canonica, de sentent. excommunicatio. Quia, vt ait Innocentius ad c. quando, & fin. de excessib.prælator.potestas absoluendi ad potestatem clauium pertinet, quæ solis sacerdotibus datæ sunt, c.1.§. de summa Trinitat. in principio.§. 2. 20. dist. in principio, & ca.bene, 96.dis.cap.noua, de pœniten. & remissio. Potissimum dum agitur de absolutione facienda in foro pœnitentiali. Siquidem si agatur de foro contentioso, absolutio potest delegari, & committi diacono etiam, & alijs inferioribus clericis, imò & laicis cuiuscumque generis sit excommunicatio, maximè in casu necessitatis: vt notat Glo.ad c.pastoralis, 11. §. prætereà, ad verbum, *mortes*, de officio iudicis ordinarij. Glossa ad c.à nobis, 28.ad verbum, *non potuerit*, scribit laicum in articulo mortis posse excommunicatum absoluere pœnitẽtem ob defectum sacerdotis, per canon. quem pœnitet, de pœnit. distinct.1. & can.sanctum est, de consecra. distin. 4.Glossa similis ad ca.fures, ad verbum, *diacono*. per illum textum, de furtis. Nota tamen generaliter laicum nullo casu absoluere posse sacramentaliter: videbisque Dominicum Soto in 4.sententiarum, dist 18.q. 4. art. 1. D. Thomam in quæstionibus additis ad tertiam partem, q.8.art. 2.& 3.1De Turrecremata; ad ca.quem pœnitet.de pœn.d.1.

b Quoniam qui condemnandi, & absoluendi videtur vnà accepisse potestatem, ca.17.si Petrus, 24. q.1. vbi & Glossa notat, quòd si Papa mandat alicui, vt aliquem excommunicet, vt is eundem possit absoluere, quòd excommunicatio, & absolutio pari passu ambulent, & cui vna conceditur, & altera concessa videatur, dicto ca. verbum Dei, de pœnitent. dist.1 facit l.3. de re iudica. in ff. l. nemo, de regul.iur. ff. nisi summus Pontifex articulum tantum excommunicandi cõcessisset, & delegasset, vt executori ad certum articulum dato, quo casu non potest ad absolutionem extra mandata procedere, vt notat Glossa ad c. cum inferno, ad verbum, *ligare*, de maior it.& obedien.facit, c.super quæstionem, §.1.& c.fi.de officio delegat.

c veluti in c.tua nos, 19. de sentent. excom. vbi incendiarij, & qui manus violentas imponunt in personas Ecclesiasticas, postquàm fuerint in Ecclesiá publicati vt excommunicati, non possunt ab alio, quàm à summo Pontifice absolui. Alius & est casus in c.quærenti, 26. de officio delega. quando delegatus à summo Pontifice, qui excommunicauit vnum ex litigantibus, potest illum absoluere intra annum, non posteà. Idipsum dicendum, si Papa, vel quidam alius superiori delegat authoritatem, & potestatem excommunicandi, & retineat sibi potestatem absoluendi: aut si iudex, qui excommunicauerit, fuisset posteà maiori excommunicatione notatus. Nam nec hic ligare, aut absoluere potest, ca.audiuimus, 24.q 1.Si tamen is fuerit talis denuntiatus: non vtique; si occultus, vel ab Ecclesia sit toleratus; quibus casibus is posset absolutionem altari dare efficaciter, vt notat Panor. ad c. veritatis, de dolo, & cõtuma.argum.l.Barbarius, de officio prætoris ff.

d can.4.inferior, 21. dist.c. cum inferior, de maior. & obedien. minor à maiore benedicitur, & maledicitur, non contra, ca.denique, 6.ca.submittitur, 8.21. dist.

e Putà per arbitrium, vel compromissum, in ca.39.peruenit, 11.q.1.Sic Vlpianus in l.est receptum, 14. de iu. isdict. omnium iudic.lib.2.ff.tit.1.tradit esse receptum, vt maior se subijcere possit iurisdictioni minoris, vel æqualis, & possit ei, & aduersus eum ius dici; idem in l.ille, à quo, 13. §.tempestiuum, ad Senatuscons. Trebellia.lib. 36.ff.tit.1.l. 1.de iudic.lib.5.ff.tit.2.l.1.C.de iurisdictio. omnium iudic.

f c.non dubium, de senten. excommunica.c. vnico, de crimine falsi, in Extraua.Ioannis 22.in Concilio Triden. sessio.14.cap.7. cap. pastoralis, 11.§.prætereà, de offic.iudic. ordina.

g c.de cæteto, 11.de sentent.excom.vbi & Gloss. notat.verè absolui etiam à simplice sacerdote in hoc casu necessitatis, neque reincidere in excommunicationem euaso periculo. Glossa etiam ad c.quod in te, 11.ad verbum, *pœnitentia*, expressè resoluit, quòd proficiscentib. ad iustum bellum, etiam tempore interdicti viaticum dari possit per illum textum, & si aliqui essent excommunicati, possunt absolui,

Digitized by Google

absolui à quocumque alio, quàm excommunicante, argum.dict.æ.de cætero,de ſentent.excom. & can. ſanctum eſt baptiſma,de conſecr.diſtinct.4. & ca.in adoleſcentia, 33.quæſt. 2.

h can.ſiquis ſuadente,17.q.4.c.non dubium,c.veniens.c.ad eminentiam,c.de monialibus,de ſentent. excommunica. cũ ſimilib. Et hoc generaliter,adhibitis diſtinctionibus: nam & monachi ſe percutientes poſſunt abſolui,ab Abbate,c.2.de ſenten. excomm. poteſt ab Epiſcopo abſolui, qui ex officio percutit,c.4. eo. tit.item & is, qui percuſſit ſe defendendo,aut inuentũ clericum in ſtupro, aut adulterio ſororis,vxoris, filiæ, dict. c. 3. Poſſunt & mulieres, pueri, ſerui, delicati, & qui non poſſunt adire ſummum Pontificem,impediti,ab aliis abſolui,c.37.de ſent.excom. Ea tamen lege,vt impediti ceſſante impedimento,teneãtur adire prædictum ſummum Pontificem, c.26. de ſent. excommunica. Poterit & legatus de latere ſummi Pontificis abſoluere ab hac iniectione manuum in clericos, c.ad eminentiam,de ſentent. excommunic. item & legatus miſſus non de latere, poterit idipſum facere: ſed tantùm in prouincia ſibi commiſſa. non autem legatus ratione ſuæ Eccleſiæ,cap.excommunicatis, de officio leg.

i c.fœlicis,de pœnis,in ſex.

k c.tua nos,de ſenten.excom.

l c.conqueſti.eo.tit.

m nempe vt in c.quærenti, de officio delega.c. dura,de crimine falſi,c.fundamenta,de electio.in ſex.c.quicumque, de ſenten.excommunic.in ſex.Cle. multorum, de hæretic.Clem.religioſi,de priuileg. Clem. cupientes, §. fi. de pœnis,Clem.grauis,Clem.cùm ex eo,de ſentent.excommunic.ſunt & alij caſus,qui continentur in bulla,quæ legitur Romæ in cœna Domini.

n vt in c.peruenit, de ſentent. excomm. Clem. cùm ex eo: eodem tit.

o c. nuper, de ſentent. excommu. tenent tamen Theologi parochialem presbyterum, ſeu curionem poſſe abſoluere ab omni excommunicatione maiori, & minori, vt in directo.li.4.ſeotent.c. 4. Bonauen.in 4.ſententia.diſt.8.q. fi.diuus Thomas ead.diſt.art.fin.q.1.At contrarium tenet Panor.in c.monachi,c.mulieres, de ſentent. excommun. Gloſſa ad cap.ſi Epiſcopus,de pœniten.& remiſſio.vbi & ad verbum, *reſeruantur*, ponit caſus reſeruatos Epiſcopo.

p c.vnico,de maiori.& obedien.in ſex.

q ca.108.cùm aliquis,11.q.3.

r c.2.de ſentent.excommunica c.cùm illorum,eod.tit.

s c.canonica,de ſententia excommu.

t nempè à minori excommunicatione,quæ infligitur à iure,non à maiori,c.nuper,de ſentent. excommuni. Sacerdos enim proprius iuriſdictionem habet in ſuos parochianos: & ideò minorem excommunicationem à iure illatam in foro pœnitentiali abſoluit,non alius ſacerdos. Cęterùm quod dicitur,alium non poſſe abſoluere,quàm ligantem,intelligendum eſt de ſententia excommunicationis lata in foro iudiciali,vt non poſſit abſolui ab alio, quàm per profetentem:vel eo mortuo,per eius ſucceſſorem,can.ſi Epiſcopus,11. q.3. vel per ſuperiorem excommunicantis habentem omnem poteſtatem in excommunicatum,& excommunicantem.Et quamuis non deceat Epiſcopum abſoluere excommunicatum à proprio ſacerdote,tamen ſi abſoluat, abſolutus eſt, cap. cùm ab Eccleſiarum prælatis,de offic.& poteſt. iud. ordina. maximè ſi ad eum prouocatum ſit.

u c.Romana,5.de ſentent. excommonic. in ſex. quod ſi fecerint non tenet relaxatiò: cùm nec excommunicantium, nec excommunicatorum ſunt iudices,c.venerabilibus.eo.tit.in ſex.

x c.paſtoralis,de offic.ordina.

y c.ſignificauit,de ſentent.excommunica.

z c.duobus,56.eo.tit.de ſenten.excommunic.

## CAPVT XII.

*De forma abſolutionis ab excommunicatione.*

QVEMADMODVM ſolò vno verbo, Excommunico, fieri excommunicatio poteſt: ita & abſolutio,& reconciliatio:[a] literis autem de ea fit probatio.[b] Si tamen ſolennis præceſſerit excommunicatio,& ſolennis eſt adhibenda reconciliatio: nempè vt anathematizatus pœnitentia ductus veniam poſtulet, emendationem promittat: & Epiſcopus, qui eum excommunicauit, ante ianuas Eccleſiæ veniat,& duodecim presbyteri cum eo,qui eum hinc inde circumſtare debent:& ſi ille in terram proſtratus veniam poſtulat,& de futuris cautelam ſpondet, tunc Epiſcopus apprehẽſa manu eius dextera in Eccleſiam illum introducet, & communi Chriſtianæ reddet,ſeptem Pſalmos pœnitentiales cantando cum precibus,kyrie eleyſon, Pater noſter; Saluum fac ſeruum tuũ:præſta quæſumus huic famulo tuo dignum pœnitentiæ fructum, vt Eccleſiæ tuæ ſanctæ, à cuius integritate deuiauerat peccando,admiſſorum veniam conſequendo,reddatur innoxius per Dominũ noſtrum, &c.[c] In aliquibus abſolutionibus recipitur aliquando iuramentum cautionis, de non iterùm committendo crimine,pro quo excommunicatus abſoluitur.[d] Item alia cautio de ſatisfaciendo iuri, vel is, quæ dicta erunt in ſententia: ídque priuſquàm abſolutio detur.[e] Aliquando etiam relaxatione facta excommunicationis,pauperib.clericis, adiungitur alia cautio idonea de ſoluendo, ſi ad pinguiorem peruenerint fortunam.[f] Porrò non cenſetur conceſſa abſolutio per ſolam ſalutationem in reſcripto excommunicato directam,à Papa.[g] Neque etiã extorqueri abſolutio vi,vel metu debet,alioqnin ſi fiat quoque,non valet,& qui extorquent,ipſo iure ſunt excõmunicati.[h] Prohibitũ abſolutionis beneficium pretio redimere.[i] Fit & abſolutio in articulo mortis ſub conditione, (vel ratione paupertatis,vel inimicitiarũ,vel iuſtæ excuſationis,)quod habita opportunitate,curiæ Romanæ ſe repræſentabit.[k] Sed neque pro crimine excommunicatus liberabitur à vinculo,quin priùs pro eo ſatisfecerit.[l] Sícque à morbo liberati reincidunt in excommunicationem ipſo facto, ſi non quàm citò fieri poterit, procurent à ſummo Pontifice abſolui.[m]

*SCHOLIA.*

a ca.2.vbi Gloſſa.ad verbum,minimus,24.q.3.argu.ca. quidam,5. q. 1. Omnis res generaliter per eaſdem cauſas diſſoluitur,quibus vincitur, c. 1. de regul. iur.apud Gregor. l.nihil tam naturale eodem titul. ff. notat & Gloſſa ad c. quamuis,58.ad verbum,ſatisfaciat,de ſenten.excommun. ſolo verbo induci aliquando excommunicationem, & abſolutionem, neque ſatisfactionem, aut iuramentum ſatisfaciendi eſſe de eſſentia, aut ſubſtantia abſolutionis.

b c.ſicut nobis,30.de ſenten.excommunic. vbi tamen dicitur alia ratione,& modo abſolutionis fidem fieri poſſe.

c hæc forma ſolennis reconciliationis,ponitur ex concilio Arauſic. in ca.cùm aliquis,108.11. q. 3.quæ reſpondet excommunicationi ſolenni,de qua in ca.debent,106.ead.11. q. 3. Verumtamen quanquam ea forma reconciliationis

ſit cano

in canonis. potest nihilominus alia vti summus Pontifex pro arbitrio ex varia causa, & deliquentium contumacia. Sic Henricus 4. Imperator, vt absolutionem obtineret à Papa Gregorio, hyeme ex Germania nudis pedibus cum vxore, & filio paruo profectus Canisium versus Puliam: Iussit autem Pontifex Gregorius eum triduo ante portam ciuitatis remanere, donec admitteretur, & absolutionem tunc consequeretur: vt scribit Naucler. Generat. 37. Abbas Vspergensis, & Platina in illis. Et Alexāder 3. absoluens ab excōmunicationis anathemate Fridericū Oenobarbum, vel Barbarossam, posuit pedem super caput eius, dicens; *Super aspidem, & basiliscum ambulabis, &c.* vt scribitur Psalmo 95. Clemens quoque 5. dum absoluit Franciscum Dandalium ducem Venetorum ab excommunicatione, quam in ipsum, & Venetos protulerat, quòd occupassent Ferrariam. Idem Dandalius pedibus, & manibus more quadrupedis ambulauit per aulam Pontificis, collo laqueo alligato, vt refert mare historiarū. Sic & Iosephus Sleianas libro de adoratione pedum summi Pontificis, scribit, se legisse inter instrumenta seu monumēta Ecclesiæ Valentiæ in Aragonia Hugonem Episcopum dictæ ciuitatis noluisse absoluere ab excōmunicatione Martinum regem Aragoniæ, non obstantibus quibuscumque supplicationibus per illum factis, antequàm seipsum eidem præsentasset pedib. capiteque nudus, & quin prius Episcopus in eius collum iniecisset laqueum.

d c. ex tenore, 10. de senten. excommunica. c. nuper à nobis, 29. §. fin. eod. tit. verùm id non fit pro omni crimine, vel pro omni peccato mortali: sed pro maioribus horrorem quendam habentibus, vt pro hæresi, in can. quoties, 1. quæst. 7. pro incendiario, in can. pessimam. 23. quæst. 8. & pro aliis similibus atrocioribus, in can. de viro, 12. quæst. 2. fit & interdum absolutio sine illa iuratoria cautione, dicto cap. nuper, 29. §. fi. de senten. excommunica. Neque tamen iuramentum absoluit; quia post iuramentum absolutio est necessaria, c. quod in dubiis, 30. de sentent. excommun.

e c. sacro, 48. de sent. excommu. c. ex parte, 23. c. venerabili, 52. eod. c. 2. eod. tit. in sex.

f vt in c. Odoardus, de solutionib. idonea porrò ei erit cautio, qualiscumque ab eo poterit dari: sufficit enim, si faciat quod in se est, ca. faciat, 22. q. 2.

g ca. si aliquando, 41. de sentent. excommunica. vbi ratio, quòd non sit voluntas summi Pontific. id agere, & quòd contingat aliquando rescripta aut eo ignorante, aut per occupationē nimiam alio intento, vel per negligentiam, surripi, impetrarique: iunge c. super literis, vbi de hoc, de rescript. ad osculum tamen eius, qui absoluere potest admissus, censetur absolutus, c. cùm olim, 12. de priuileg.

h cap. 1. de his, quæ vi, metúsve caus. fiunt. in sex.

i c. ad aures nostras, 24. de simonia, c. nullus Episcopus, 1. q. 1. Est enim Ecclesiasticum ministerium, & spiritale, & proinde nihil pro ea, sine crimine simoniæ, exigi potest pro eius præstatione, cap. ad nostram, c. cùm Ecclesiæ, de simonia.

k c. de cætero, de sententia excommun.

l cap. ex literis, 29. de offic. & potesta. iud. delega. cap. ex parte, in fine, de offic. deleg. cap. 3. de vsur. c. 1. de raptoribus, lib. 5. tit. 17.

m vt in Clem. 1. §. final. de pœnis. in c. eos, qui, de sent. excommun. in sexto.

## CAPVT XIII.

*De pœna malè excommunicantis.*

SVPERIOR, ad quem per malè excommunicatum recurritur, sententiam excommunicationis sine difficultate relaxare debet, & eum, qui protulit, quanti interest excommunicati, ad impensas damnare, aliaque animaduersione condigna punire.[a] Qui etiam excommunicauerit sine præcedente admonitione, quamuis iusta fuerit excommunicatio, debet interdici per mensem ab ingressu Ecclesiæ: & alia nihilominùs pœna mulctandus, si visum fuerit expedire.[b] Tenetur iniustè excommunicans, excommunicato iniuriarum actione,[c] & crimine sacrilegij:[d] quia non parum est,[e] aut non leue infligere tantam pœnam innocenti:[f] nisi forsan qui excommunicat, ex causa probabili errauerit: maximè si laudabilis opinionis existat.[g]

### SCHOLIA.

a Sunt verba c. 1. §. superior, de sentent. excommun. in sex. simile in c. sacro, 48. §. cùmque aduersus, eo. tit. apud Gregor. Atque in eo quod interest aliquem non fuisse excommunicatum, habetur ratio sumptuum litium, & aliorum eius causa factorum, ca. in primis, 2. quæst. 1. l. si quando, C. vnde vi. taxatione à iudice facta, capit. fina. de his, quæ vi, metúsve causa fiunt. cap. constituris, de procura. Item & si propter illam excommunicationem iniustam excommunicatus fuerit priuatus electione, & beneficia non fuerit consequutus: alioquin nihilominùs consequuturus, secundum Ioannem: quia illud interesse est circa rem, ca. si quis de clericis, 12. q. 2. cap. super causa, 2. q. 5. l. Iulianus, de actio. emp. secùs si interesse esset extra rē, l. si sterilis, §. cùm per venditorem, de actio. emp. ff. verùm Glossa ad dictum c. sacro, §. cùmque ad verba, *ad interesse*, existimat, tale interesse electionis, & beneficiorum non habitorum non deberi æstimati.

b c. sacro, in principio, de sententia excommu. & hæc priuatio ingressus inducitur ipso iure per mensem: quo elapso etiam statim censetur eodem iure restitutus ad ingressum, ca. si qui sunt, 81. dist.

c ca. illud, & ca. temerarium, 11. q. 3.

d ca. non in perpetuum, 24. q. 3.

e hæc ratio, & exceptio sequens ponitur in dicto c. sacro, §. cùmque.

f maxima quippè hæc est pœna Ecclesiastica, ca. corripiantur, 24. q. 3. ca. non adferamus, 24. q. 1. quia separat à corpore Christi, quod est Ecclesia, can. Engelrudam, 3. qu. 4. c. penul. de sentent. excommun.

g causa probabilis errādi poterit esse factum alterius, quod quoslibet etiam prudentes decipere potest, l. iuris ignorantia, & l. regula, de iuris, & fact. ignorant. ff. vt si putauerit ex iusta causa fuisse monitionem excommunicato significatam: forsan quia fuit ei ostensa falsa relatio publicationis: vel si existentibus dubiis probationibus excommunicauerit, c. cùm Bertholdus, de re iudic. Quemadmodum & qui habuit probabilem causam litigandi, excusatur à cōdemnatione sumptuum litis, l. qui solidū, §. etiam, de lega. 2. cap. finem litibus, de dolo, & contuma.

DE IN

# DE INTERDICTO ECCLESIASTICO.

## *TITVLVS XVII.*

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Finitio. 3 Diuisio interdicti.*

1 INTERDICTVM Ecclesiasticum, inter pœnas, & censuras ecclesiasticas annumeratur. [a]

2 Nihilque aliud est hoc interdictum, quàm prohibitio facta [b] ab his, qui potestatem habent, [c] ob iustas causas pluribus personis, [d] & locis certis, [e] ne administrent aliqua sacramenta, aut celebrent diuina, aut exequantur aliqua spiritualia interim, & donec satisfecerint imperatis. [f]

3 Interdictum hoc duplex itaque, vel personarum, vel locorum: dum populus, aut clerus, ciuitas, aut prouincia regnum, vel ex illis, certa loca, vel certæ personæ interdicuntur. [g] Rursum interdictum vel à iure constitutum est, vel ab homine, vel ab vtroque, quorum illud iuris, ligat priuilegiatos: aliud hominis, non vtique. [h] A iure supponitur interdicto communitas, & ciuitas, quæ permittit vsuras, nec expellit vsurarios: [i] item communitas, quæ represalias, seu pignerationes publicas contra personas Ecclesiasticas permiserit, nec eas reuocauerit intra mensem: [k] pro aliis etiam quibusdam. [l]

*SCHOLIA.*

a c. quærenti, de verbor. sign. Admonebo autem hîc plures alias interdictorum species esse apud iurisconsultos, quæ circa possessionum controuersias agitantur, de quibus hic nihil agetur: quia ad sæcularia iudicia maximè pertinent. & de quibus tractator fusè in iure ciuili, titu. de interdictis, apud Iustinian. libr. 4. tit. 15. libr. 8. C. tit. 2. & seq. libr. 43. ff. tit. 22. & sequent. & per interpretes ad c. pastoralis, de causa possessio. & in cap. cum quis, de restitut. spolia.

b Interdictum generaliter, est prohibitio & est pro genere in finitiuæ: nam interdicere, est prohibere, & interdicti passiuè dicuntur illi, quibus fit prohibitio, l. relegatorum, 7. § interdicere, de interdict. & relega. libr. 48. ff. tit. 22. sic dicimus interdici alicui arte sua, l. fi. de pœn. ff. foro, aduocatione, l. moris, eo. tit. l. Imperator. de postulan. ff. patria, l. nulli, Co. de sentent. & re iudic. aqua, & igni, l. 1. de legat. 3. bonis, l. 16. cui bonis, de verbor. obliga. ff. Ita interdictum dicitur matrimonium in c. 2. & 3. & toto titulo, de matrimonio contracto contra interdictum Ecclesiæ: sic & ita accipitur in c. interdixit, 32. dist. in c. interdicimus, 16. q. 1. & in pluribus aliis locis similibus.

c duo sunt, quæ perficiunt actus humanos, voluntas & potestas: & si alterum abiit, nihil agitur, l. multum interest, C. si quis alteri, vel sibi.

d De hoc enim interdicto hîc agitur, de quo & nos tractauimus li. 31. Syntag. c. 8. quod procedit à claue, seu potestate ecclesiastica: non de eo, quo personis singularibus interdicitur sumptio sacramentorum: quod potest esse excommunicatione maiori, vel minori. in c. si celebrat, de clerico excom. minist. c. fi. de sent. excom. nec de eo, quo quis suspenditor in particulari vel ab officio, vel à beneficio, vel ab administratione, vt diximus in pœnis, neque de ea interdictione, quæ fit de ingressu Ecclesiæ, de qua etiam diximus supra in pœnis. Sed de eo agimus per quē interdictio fit populo, vniuersitati, collegio, &c. quod dicitur pendere à claue, seu potestate ecclesiastica, vel à claue Petri, c. tanta est clauis, 18. de excessib. prælat. li. 5. tit. 31.

e vt dum fit interdictum prouinciæ, regni, Ecclesiæ.

f c. fi. de senten. excom. in sex. Multa quippè grauissima ex hoc interdicto nascuntur, & adimuntur plura, ex quorum priuatione iudices admonētur, ne temerè illud proferant. de quibus in effectu agetur.

g c. si sententia, 16. cum seq. de sent. excom. in sex. c. in partibus, de verb. sign.

h c. tuarum, de priuil. neque consuetudo contraria excusat violationem, c. cùm inter vos, de consuetud. Sed & in interdicto hominis, tenebuntur priuilegiati quoque illud seruare, si ob culpam illorum fuerit latum, c. petistis, de priuil. c. 3. de immunit. Eccle. in sexto. Antiquitùs, ipso iure erat à Bonifacio 8 communitas, vniuersitas, & prouincia supposita interdicto, si clericis talias, & collectas imposuissent, aut deposita in ædes sacras accepissent, consiliúmve, aut auxilium facientibus dedissent: quod tamen reuocatum fuit in Clementi. vnica, de immunit. Eccles. per Clem. 5.

i c. 1. de vsur. in sex.

k c. 1. de iniur. in sex.

l vt in c. fœlicis, de pœnis. in sex. c. vbi, c. fundamenta, de elect. in sex.

### CAPVT II.

*De quibus fiat interdictum.*

IN loco supposito interdicto Ecclesiastico, non permittebatur antiquitùs vlla Ecclesiastica officia celebrare, vel audire. [a] Et qui celebrasset, nisi monitus sine dilatione cessaret: vt nunc etiam, perpetuæ subiacebat depositioni pro ausu temerario. [b] Neque sacramenta concedebantur omnino, exceptis baptismo paruulorum, & pœnitentia morientium. [c] Permissum tamen semel in hebdomada ex priuilegio quibusdam Ecclesiis, & monasteriis, in locis interdictis positis, Missas, & alia diuina officia celebrare, quatuor conditionibus obseruatis: nempè, vt id fieret, voce submissa, ianuis clausis, non pulsatis campanis, excommunicatis, & interdictis exclusis, quorum vno omisso nihilominùs dicebatur violatum interdictum. [d] Posteà autem iura noua, & singulis diebus iisdem obseruatis, Missas dici, & corpus Domini cōsecrari, & percipi permiserunt, & in festiuitatibus Natalis Domini, Paschæ, & Pentecostes, & Assumptionis virginis gloriosæ campanas pulsare, ianuis apertis, alta voce diuina officia celebrare solenniter, excommunicatis prorsus exclusis: sed interdictis admissis permissa prædictis diebus participatione diuinorum: sic tamen quòd illi, propter quorum excessum interdictum huiusmodi est prolatum, altari nullatenùs appropinquent. Licet & ex priuilegio quibusdam regularibus extra prædicta tempora, vt, si qui fratrum suorum missi sint ad colligendas fraternitates, seu collectas in locis, in quibus sint diuina officia interdicta, possunt pro

iucundo eorum aduentu aperiri Ecclesiæ semel in anno, & exclusis excommunicatis ibi diuina officia celebrari, nempè in vna tantùm Ecclesia ordinis eorum, non in aliis.[f] Licebit quoque tempore interdicti, vt baptizare: sic etiã baptizatos in frontibus consignare sacro Chrismate, & prædicare verbum Dei:[g] non autem licebit extremã vnctionem dare: aut Ecclesiastica sepultura sepelire: nisi, quia ex gratia concessum est, vt clerici decedentes, qui tamen seruauerint interdictum, in cœmiterio Ecclesiæ sine campanarum pulsatione cessantibus aliis solennitatibus omnibus, cum silentio tumulentur.[h] Indultum & regularibus quibusdam, vt confratres eorum, (qui licèt remaneant in sæculo; tamen mutato habitu sæculari se ordini obtulerunt, vel bona sua eis dederunt vsufructu retento) sepelire possint, tempore interdicti in suis Ecclesiis: nisi aut interdicti fuerint nominatim, aut excommunicati.[i] Poterit & chrisma tempore interdicti, in die cœnæ Domini confici: quia & eodem tempore opus est chrismate pro vnctione baptizandorum.[k] Valebunt & collati eo tempore sacri ordines,[l] & matrimonia quoque: quamquam à solennitatibus ecclesiasticis abstineatur.[m]

*SCHOLIA.*

a c.quod in te, 40. de pœnit. & remiss.

b c.3. de cler. excom. ministrante.

c dicto c. quod in te, de pœn. & remiss. c. non est vobis, de sponsalib. cap. responso nostro, 43. de sentent. excom. Sic enim hæc sacramenta excipiuntur, quòd sunt necessitatis, can. remissionem, §. sed notandum, 1. q. 1. can. præter. §. verum, 32. dist.

d c. permittimus, de sent. excom. hoc ex priuilegio nonnullis monasteriis posteà, & Episcopis: cum obseruatione tamen similium, fuit concessum, in c. quod nonnullis, de priuil. li. 5. tit. 33. & aliis etiam quibusdam, in c. cùm in partibus, 17. de verb. sign.

e c. alma, fi. de sent. excom. in sex.

f c. vt priuilegia, 24. de priuileg. notat & ibi Glossa penult. quòd in Ecclesia interdicta ab Episcopo, possit ex permissione Episcopi fieri officium diuinum: vt in Ecclesia interdicta per summum Pontificem, ex eiusdem permissione.

g c. responso, 43. de sent. excom. vnctio tamen extrema denegatur, vt notat ibi Glossa, c. quoniam baptismo, 19. de sent. excom.

h dicto cap. quod in te, de sent. excom. Aliis prohibitum, c. cùm & plantare, 36. §. cæterum templarij, de priuil. lib. 5. tit. 33.

i c. vt priuilegia, 24. de priuil.

k c. quoniam in baptismo, 19. de sentent. excom. in sex. Plures sunt iisdem addendi effectus alij interdicti, quos enumerat Ioannes Andræas, tract. de interdicto Ecclesiastico, vsque à sex & quadraginta. Et sic collige cum Panorm. ad cap. non est vobis, num. 8. de sponsalib. quòd in quolibet interdicto Ecclesiastico censentur excepta quatuor sacramenta: duo principaliter, & duo per consequentiam. Primò, baptismus paruulorum, & adultorum, c. quoniam, de sent. excom. Secundò, pœnitentia, d. cap. non est vobis. Tertiò, chrisma, sine quo non fit baptismus, dic. cap. quoniam. Quartò, Eucharistia, c. quod in te, de pœn. & remiss.

l vt tractant Innocentius, Ioannes Andræas, Panor. nu. 8. in d. c. non est vobis: distinguit tamen Innocentius vt laicis non possint dari ordines tempore interdicti: aliis possint. Panor. improbat, & ait ex necessitate posse etiam in loco interdicto clerici: quia in illo quædam permittuntur, quæ sine clericis non possunt fieri: vt consecratio Missæ, & similia: Argumento sumpto à permissione consecrationis chrismatis, quod in baptismo permisso chrisma necessarium sit.

m de matrimonio sic concludit Glossa ad cap. fi. de sent. excom. in sex. ad verbum, *Sacramentis*. vbi addit rationem quare teneat matrimonium tempore interdicti: quia teneat etiam ab excommunicato maiori excommunicatione, cap. significasti. de eo, qui duxit in matrimo. quam polluit per adulter. quia licèt sit sacramentum, & conferat gratiam, non tamen talem confert, vt alia, c. quicquid, 1. quæst. 1. Theologi libr. 4. sentent. dist. 26. & Panor. ad cap. non est vobis, de sponsal. nu. 8. tradit communem esse doctorum sententiam tempore interdicti fieri posse matrimonium validè: sed inquit, de solennitate matrimoniali dubitatur.

## CAPUT III.

*Qui possint interdicere.*

IVDEX, vel persona Ecclesiastica, quæ potest excommunicare, potest & suspensionis, & interdicti sententiam ferre, ratione iurisdictionis, quam habet in sibi subditos, nôn in alios:[a] Maximè Ecclesiarum prælati, seu iudices ordinarij,[b] delegati,[c] subdelegati:[d] canonici cathedralis Ecclesiæ, si habent priuilegium, per se, vel cum Episcopo, seruatis ex consuetudine requisitis formulis.[e] Potest & interdicere concilium prouinciale, & Episcopale.[f]

*SCHOLIA.*

a c. quærenti, 20. de verbor. significa. c. cùm ab Ecclesiarum prælatis, 3. de offi. ordina. lib. 1. tit. 31. æquiparantur in pluribus interdictum, & excommunicatio: vt in c. ad hæc, & ibi Glossa, ad verbum, *interdictum*, de appella. lib. 2. tit. 28. & ibi Panor. & alij interpretes. Docet etiam in quibus æquiparentur, & dissideant, Iacobus de Cannibus, tit. de iniuriis, parte vltima.

b c. cùm & plantare, §. 1. de priuil. c. Episcoporum, eo. tit. in sex. cùm inter, de consuetud. c. transmissam, de elect. c. auditis, de præscript.

c c. sanè, in 2. de offic. deleg.

d c. ex literis, eo. tit. de offic. deleg.

e de quibus in c. si canonici, de offic. ordina. in sex. c. quamuis. c. irrefragabili, §. cœlorum, eo. tit. apud Gregorium. Addit & Gloss. ad d. c. si canonici, ad verbum, *cessare*, canonicos etiam iure proprio posse indicere cessationem officij sede vacante, eò quòd tunc succedant in locum Episcopi in iurisdictione: alioquin enim sine consensu Episcopi non possent canonici interdictum ferre, in c. 2. de his, quæ fiunt à maiori parte capituli, lib. 3. tit. 11.

f Clement. 1. §. final. & ibi Cardinalis, de sentent. excom.

## CAPUT IIII.

*Contra quos feratur interdictum.*

INTERDICTIO fit locorum,[a] & personarum, terræ, vniuersitatis,[b] ciuitatis,[c] prouinciæ,[d] regni,[e] imperij:[f] vel in specie, vel singulariter alterius loci. Quandoque enim loca certa interdicta sunt: & tamen personæ loci non sunt interdictæ: quamobrem personæ eorum locorum possunt extra loca interdicta alibi audire diuina officia, & sepeliri.[g] Fit aliquando interdictio tantùm persona

personarum: vt populi, cuius appellatione non censentur interdicti clerici: vt contrà interdictis clericis non censetur interdictus, vel excommunicatus populus:[h] nisi nominatim interdicantur. Quemadmodum etiam interdicto clero, & populo: Episcopi, nisi expressè inserantur, non censentur interdicti.[i] Sunt & aliqui, quibus cōcessum sedis Apostolicæ priuilegio, ne excommuniari, aut interdicto possint supponi, ad quos etiam interdictum non extenditur appellatione generali.[k]

*SCHOLIA.*

a c. si ciuitas, de sent. excom. in sex. c. præsenti, eo. & in loca prolarum interdictum, ad personas eorum pertinet, cap. tanta, de excess. præla. cap. si sententia, de sent. excom. in sex. cap. vni. de tornea. in extra. Ioan. 22. & ibi Gl. ad ver. huiusmodi.

b In homines terræ commune fertur interdictum, c. quod nonnullis, 25. de priuil. appellatione terræ continetur regnum, prouincia, villa, castrum: vt in illis locum habeat, quod de generali dicitur interdicto, c. cùm in partibus, 17. de ver. sign. quando generaliter tota terra alicuius subiicitur interdicto: ex quo magna, & parua subiiciuntur, can. si Romanorum, 19. dist. c. quia circa, de priuil.

c dicto c. si ciuitas, de sent. excommun. in sex. vbi & interdicta ciuitate censentur suburbia interdicta: & vt interdicta Ecclesia, censentur interdictæ capellæ, & cœmiterium contiguum.

d c. non est vobis, 11. de sponsal.

e quemadmodum Clemens Papa 5. in Extrauagante quadam, incipiente, *passionis*, interdixit regnum Angliæ, Franciæ, & Germaniæ, si hastiludia, & torneamenta paterentur: cuius interdictum posteà sustulit Ioan. in Extra. vnic. de torneament. in Extra. Ioan 22.

f Imperium, vt regnum interdictum aliàs.

g nisi fuerint in culpa interdicti ponendi, dict. cap. si sententia, de sent. excom. veluti si ciues ipsi, vel qui ex vniuersitate sunt, peccauerint: non etiam si princeps, vel rex eorum.

h d. c. si ciuitas, 7. de sent. excom. in sex.

i c. quia periculosum, 4. eo. tit. in sex.

k cap. quoniam per concessionem, 21. de priuil. cap. quantò amplius, 26. eod. titu. Hoc priuilegium concessit regi, & regno Galliarum Innocentius 4. & posteà Alexand. 4. D. Ludouico regi Kalend. Octobris, pontificatus sui anno 1. nempè anno Domini 1255. quo statutum, ne vllus prædictam regni terram vniuersaliter Ecclesiastico subiicere valeat interdicto sine mandato sedis Apostolicæ speciali, irritum omne contrarium faciens: quod rescriptum seruatur inter acta Senatus Parisiensis. Idipsum per sua rescripta concesserunt in regni Franciæ fauorem Clemens, Nicolaus, Martinus, & Clemens, 6. summi Pontifices.

## CAPVT V.

*Quæ seruanda sint in interdicto, & de causa.*

PORRÒ interdictum Ecclesiasticum non tenet contra participantes, dum ab homine profertur, nisi anteà fiat nominatio:[a] & nisi in scriptis fiat, causa apposita, propter quam proferatur.[b] Neque enim temerè, aut sine causa ferri debet.[c] Causa autem erit culpa, delictum, contumacia:[d] non autem debitum ciuile, aut pecuniarium, pro quo non fertur interdictum.[e]

*SCHOLIA.*

a cap. statutum, 13. de sent. excom. in sex. quod & seruatur in excommunicatione, & suspensione, cap. 1. vers. & hæc eadem, eo. tit. in sex. c. reprehensibilis, 26. de appellatio. vbi Gloss. dicit canonicam monitionem trinam, can. omnes decimæ, 16. quæst. 7. agitur & de canonica admonitione in c. nonit, de iud. c. de presbyterorum, 17. quæst. 4. c. si peccauerit, 2. quæst. 1. & hoc quando propter contumaciam interdictum fertur: aliter si propter delictum, in c. reprehensibilis, de appella. & can. final. 5. quæst. 3. & sic explicat Anton. in 3. parte summæ, tit. 25. cap. 5. Habetur & pro monitione cùm sententia interdicti fuit publicè promulgata contra certas personas ciuitatis, vel collegij, &c. Aliter autem quis non ligaretur interdicto: vt habetur in Extrauagante quadam Martini 5. incipiente, *insuper*. & in Extrauag. Ioan. 22. *si fratrum*, §. *cæterùm*. & quia nonnunquam, de clericor. excommun. minist. Sicut nec alia monitio requiritur, dum pro delicto imponitur interdictum.

b d. vers. & hæc eadem.

c Quoniam ex indiscreta interdictorum pronunciatione, multa scandala solent oriri: vt habetur in Concilio Basiliensi, in Decreto de interdictis non leuiter ponendis, quod fuit factum ante dissolutionem concilij, anno 1435. & receptum in pragmatica sactione, & concordatis Gallicanis; vbi & Rebuffus refert, quædam requisita in textu eius tituli; Primùm, quod non possit sine culpa dominorum vel domini ciuitatis supponi interdicto ciuitas, vel eius terra: sed oporteat quòd vel dominus, vel ciuitas, vel locus deliquerint, vel in culpa sint. Secundò, quòd ista causa tangat iudicem Ecclesiasticum, aut rem diuinam, aut personam Ecclesiasticam: alioquin enim non interdictum: sed alia pœna ponenda pro modo delicti esset. Tertiò, quòd hæc culpa procedat ab ipsis dominis, vel officialibus ciuitatum, vel locorum habitatoribus. Quartò, quòd si culpa proueniat à priuata persona, necessarium sit illam prius excommunicari solam, & publicè denunciari à iudice Ecclesiastico. Quintò, quòd domini locorum requirantur à iudice Ecclesiastico, vt illam personam excommunicatam eiciant intra biduum, vel satisfacere compellant: vbi enim personam Ecclesia excommunicauerit, & talem denunciauerit, nihil aliud habet quod vltra faciat; ideò & implorat brachium, seu auxilium iudicis sæcularis, in cap. cùm non ab homine, de iudiciis. Sextò, exigitur, quòd sæculares requisiti, non eiecerint excommunicatum intra biduum, nec in carceres detruserint, aut non vendiderint bona eius. Nam si hoc fecerint, extra culpam sunt, exequentes quæ potuerant, l. in iure, de regul. iur. Septimò, quòd ciuitas delinquat ex concilij deliberatione, & conclusione, l. semper. §. si in sepulchro, ibi, *communi iudicio plurium*, quod vi, aut clam. ff. nemo autem ambigit, ciuitatem, vniuersitatem, & alia corpora ciuilia posse delinquere, Authenticor. item nulla communitas, Cod. de sacrosanct. Eccles. cap. nouit, cap. grauem, de sententia excommunicator. l. metum, §. animaduertendum, quod met. caus. ff.

d vt in cap. ex rescripto, 9. de iureiurand. inhibetur interdicto, ne diuina efficacia fiant in terra domini, donec ipse satisfecerit imperatis. Idem in cap. non est vobis, de sponsalib.

e c. quæsiuit, de his, quæ fiunt à maiori parte capituli. Idipsum & prohibuit Bonifacius octauus, anno sui Pontificatus 8. apud Lateranum, nisi fieret hoc interdictum ex ipsius sedis Apostolicæ speciali licentia; vt habetur in eius constitutione 1. incipiente, *prouida*, iuxta ordinem Bullarij Cherubini, ibidémque ponitur alia constitutio similis Clem. 7. ordine 35. incipiens, *licet ea*. & Leonis 10. constitut. 16. incipiens, *in eminente*; vbi idipsum statutum, circa medium.

## CAPVT VI.



Digitized by Google

*Effectus interdicti Ecclesiastici.*

SINGVLARIS, notabilisque effectus huius interdicti, quòd ob vnius personę delictum alij plectantur:[a] sunt & plures adhuc, veluti quòd interdicti, & excommunicati sacra facientes deponuntur,[b] quemadmodum & qui in loco interdicto sacrificant,[c] qui & scienter in interdicto loco celebrantes, fiunt intelligibiles, & impostulabiles ad beneficia actiuè, & passiuè.[d] In summa etiam, ab omnibus seruandum est interdictum, etiam à priuilegiatis, si sit latum à canone, & si in lato ab homine, illi nominatim includantur.[e] Sunt & euitandi interdicti nominatim, vt & excommunicati, etiam à priuilegiatis, & exemptis.[f] Et qui violauerit interdictum, si clericus sit, & exerceat aliquid ordinis, quod fuerit prohibitum, irregularis fit,[g] estque beneficiis, si habeat priuandus: vel si monachus, vel monialis sit, debent detrudi in arctius monasterium.[h] Collationes, & officia, excommunicationes, suspensiones, & alia facta post interdictum, violatione facta, nullius etiam momenti dicuntur.[i]

*SCHOLIA.*

a ita alij pro alio plectuntur sine delicto: non tamen sine causa, vel culpa, ob superiorum culpam, vel delictum, quòd patiantur delinquentes esse apud se, cùm possint sibi prospicere, vt in cap. non est, de sponsalibus, cap. sanè, cap. pastoralis, de officio delega. cap. 1. de vsur. in sex. cap. 1. de postulatio. prælator. cap. sententia, de sent. excommun. in sext. cum similibus, sic pro peccato Dauidis totus populus punitur, 2. Regum, 24. & ob Acham peccatum, Iosue 6. sic de similibus, de quibus aliàs diximus alibi.

b c. latoris, 4. & c. fraternitatis, 6. de cle. excom. minist.

c postulastis, 7. §. quæsiuistis, eo. tit.

d cap. is, qui, 18. §. fi. de sententia excom. in sex. cap. 1. de postul. prælat.

e d. c. postulastis, §. quæsiuistis, de cler. excom. minist. cap. tuarum, de priuil. neque contraria consuetudo excusat. c. cùm inter vos, de consuetud. sed & priuilegiati debent seruare interdictum hominis, si ipsi culpa teneantur, c. petistis, de priuil.

f c. cùm & plantare, §. excommunicatos, de priuil. lib. 5. tit. 33. non obstante priuilegio, cap. nulli, de sententia excommun.

g c. is, qui, & c. is, cui, de sententia excommun. in sex. cap. cùm clerici, de sent. & repud. in sex. Si tamen quis non interdictus celebrat in loco non interdicto cum interdictis, non erit irregularis, quamuis ei ingressus Ecclesiæ sit interdicendus, donec arbitrio superioris interdicentis satisfaciat, c. Episcopum, de priuil. in sex.

h cap. postulasti, de clerico excommun. minist.

i c. tanta, de excess. prælat.

## CAPVT VII.

*Quando tollatur interdictum.*

TOLLITVR interdictum, postquàm factum erit satis petitioni Ecclesiæ[a] vel per reuocationem, aut absolutionem, vel relaxationem:[b] quia potest interdictum singulare ad cautelam relaxari, etsi generale non possit.[c] Potest & vtrumque suspendi ab eo, qui protulit.[d] Sed & si hi, quorum gratia interdictum latum est, illud ipsum violauerint, quamdiu violant, interdicti non dicentur illud transgrediendo violare.[e]

*SCHOLIA.*

a vt in c. ex rescripto, de iureiur. c. non est vobis, de sponsali. idque siue alia absolutione cum solutio. eius, quod debetur, tollatur obligatio omnis, §. 1. quib. modis tolli. oblig. maximè si interdictum sub conditione latum est, & ad tempus: in quo differt ab excommunicatione, quæ eget absolutione certæ formæ, c. fi. de matrimo. contra interdict. Eccles. fi.

b c. cùm ab Ecclesiarum prælatis, de offi. iud. ordinar. libr. 1. tit. 31.

c c. cùm præsenti, de sent. excommun. in sext. Vide rationes diuersitatis in decisione Rotæ 436. incipiente, *fuit dubitatum*, in nouis, Felinum ad cap. Apostolicæ, de except. & decis. Rotæ, 435. *nota vtrum*, &c. in antiq. & decis. 77. *nota quòd vbi*, in antiq.

d c. ad hæc, c. directè, c. præterea, de appell.

e c. petiistis, 20. de priuil.

PARTITIO

# PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII, SEV CANONICI

## LIBER QVINTVS.

## DE IVDICIIS

*TITVLVS I.*

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio libri. 2 Quid iudicium. 3 Quid iudex.*

1 HACTENVS in superioribus disposita videtur quodammodo materia iudiciorum: nempè res traditæ sunt, quæ in cõtrouersiã venire possunt: nunc autem necessarium esse apparet, vt cõsideremus lites ipsas, & modum, quibus legitimè tolli, vel minui possint. Proinde prius agemus de iudicijs in genere, subinde de illis, quæ inde pendent, & quæ ab iis efficiuntur in specie, Deo fauente.

2 In foro iudiciali contentiones, & controuersiæ proponuntur. Forus à fando dicitur, constans causa, lege, iudicio. Causa à casu, quo venit, dicitur: Est enim materia, & origo negotij, necdum discussionis examine patefacta, quæ dum proponitur, causa est; dum discutitur, iudicium: dum finitur, iustitia: iudicium quasi dictio iuris: iustitia quasi iuris statio, seu statuta.[a] Iudicium, prout nunc tractandum est,[b] actus est legitimus trium personarum, iudicis, actoris, & rei, vel aliarum earundem nomine super eadem controuersia.[c]

3 Iudex dictus, quasi ius dicens populo, siue quod iure disceptet: iure enim disceptare, est iudicare: non est autem iudex, si in eo non sit iustitia.[d]

*SCHOLIA.*

a hæc omnia in c.forus,10.de verb.sign.

b Hic enim tantum agitur de iudiciis litium, de quibus inuenitur titulus eiusdem inscriptionis de iudiciis, libr. 2. Decret.tit.1.lib.2.sexti,tit.1. & Extrauag. communib. lib. 2.tit.1. & in 5. ff. tit.1. & lib.3. C.tit.1.& de publicis iudiciis, libr.48.ff.tit.1.& lib.4.Institutio. Iustin. tit. final. Potest dici iudicium à disquisitione iuris, d. cap. forus: vel à persona iudicis tanquàm à principali, argum. l. quæ explicandi, de accusat. sicque videtur explicare Ioannes Monach.ad rubricam de iudic. in sex.& glossa ad cap. in iudiciis,12. de reg. iur. in sex.In iudiciis non est acceptio personarum habenda, & ibi notat eadem glo. post Ioannem Monachum, vbi suprà ponit quindecim significationes nominis, iudicij, quas versiculis istis connotauit.

*Actio, lis, author, forus, arbiter, vltima velle:*
*Quæstio, discret. sen. instan. discussio posse*
*Percutiens, pœna, processus iudicialis.*

Iudicium. Prima, pro actione, ca. ex literis, de probat. l. in tribus, de iudic. Secunda, lis, l. quod debetur, de pecul. Tertia, authoritas iudicandi, cap. decernimus, de iudic. Quarta, forum iudiciale, cap. quantò, de iudic. Quinta, arbitrium, cap. à iudicibus, 2. q. 6. cap. ab arbitris, de offic. deleg. in sex. l. arbitrio, qui satisd. cog. ff. Sexta, vltima voluntas. c. licet, in fine, de sepult. in sex. l. 1. C. de sacrosan. Eccles. Septima, quæstio in iudicium deducta, cap. per venerabilem, §. rationibus, qui filij sint leg. Octaua, discretio mentis, cap. graue, de præb. l. cùm prætor, de iud. ff. Nona, sententia iudicis, c. si duobus, de appella. cap. si. de præscriptio. Decima, instantia ipsa litis, l. properandum, §. 1. de iudic. Co. l. venerabilis, eo. tit. Vndecima, discussio causæ, d. c. forus, de ver. sig. & in titulis, de iudiciis. Duodecima, potestas iudicandi, l. iudicium soluitur, de iud. Decimatertia, condemnatio, 1. ad Corinth. 11. *Iudicium sibi manducat.* & Decimaquarta, pœna, Matthæi, 5. *Reus erit iudicio.* & D. Ioan. ca. 5. *In resurrectionem iudicij, &c.* Decimaquinta, dicitur iudicium processus iudicialis, vt in c. 1. de iudic. in sex. cap. pia, de exceptio. in sex. Actus iudiciales plures sunt; vt media, quibus peruenitur ad iudicium, & eius certitudinem, & facilem expeditionem, vt citationes, dilationes, recusationes, exceptiones, petitiones, interrogationes, confessiones, testium depositiones, instrumentorum productiones, interloquutiones, appellationes, renunciationes, conclusiones, &c. quæ inter cognoscendum occurrunt, quæ mandat suo ordine conscribi ab amanuense, publica persona, vel aliis duobus scribis, c. quoniam contrà, ti. de proba. vt si de processu iudicis fuerit suborta contentio, per hoc possit veritas declarari: vt ibidem dicitur processus actus, prædicta dicuntur, per quæ procedit iudex ad iudicium, & sententiam.

c Potest colligi ex d. c. forus, & ex glossa, ad verbum, *iudicium.* Saltem debent esse in iudicio tres personæ istæ, iudex, agens, & defensor, l. inter litigantes, l. Iulianus, de iud. ff. vt dicemus posteà, & pro istis personis aliæ accedere possunt, quæ tamen ad tres illas pertinent, vt procurator, aduocatus, testis, &c. pro litigantibus, & pro iudice, vicarij, consiliarij, assessores, notarij, amanuenses, appatitores, &c.

d c. iustum est bellum, 1. 23. q. 2. ex Isidoro li. 18. etymolo. c. 1.

## CAPVT II.

1 *Iudiciorum diuisio in diuinum, & humanum.*
2 *Humanum in priuatum, & contentiosum quod vel Ecclesiasticum, vel sæculare, vel mixtum est.*
3 *In ordinarium, extraordinarium, & mixtum.*
4 *In ciuile, & criminale.*

1 IVDICIORVM variæ species, habita ratione ad diuersa. Et in primis quoddam dicitur diuinum, quoddam humanum, & multa relinquuntur diuino iudicio in hoc, vel alio sæculo exercẽdo, de quibus homo non debet, vel non potest iudicare:[a] cuiusmodi sũt, quæ nobis incerta, aut dubia; illi autem manifesta sunt, & eius iudicio committenda:[b] cùm nec homo, nec Ecclesia iudicet de occultis: sed tantùm de probatis.[c] Diuersa itẽ iudicia Dei, & hominum, quòd Deus semper iustè iudicet; homo autem sæpè decipiatur à se, vel ab aliis: vnde plures hominum iudicio damnati, inueniuntur coram Deo insontes, & absoluti: vt contrà plures fuerunt iudicio humano absoluti, vt innocentes, qui coram Deo inueniuntur sontes, & rei.[d] Timendum valdè Dei iudicium,[e] à quo non est prouocatio: & quem nemo super terram iudicare potest, eidem est obnoxius.[f]

2 Iudicium rursum humanum vel à quoque in seipsum priuatim exercetur, vel ab aliis, quàm iudicandis,[g] quod & vltimum iudicium contentiosum est. Quilibet seipsum iudicare, & probare debet adhibita pro teste conscientia.[h] Contentiosum iudicium seu authoritate publica in foro iudiciali examinatum, & discussum, multipliciter distinguitur ratione materiæ, de qua agitur. Quamobrem aliud spirituale, seu Ecclesiasticum; aliud temporale, seu sæculare;[i] aliud mixtum. Spirituale: vbi de re, vel persona spirituali, vel ad forum Ecclesiasticum pertinente agitur.[k] Temporale: vbi de re, vel persona sæculari tractandum, vel de eo, quod coram iudice sæculari est iudicandum.[l] Mixtum, quod diuersis respectibus sub vtroque foro agitari potest.[m]

3 Item ratione formæ procedendi duplex iudicium, ordinarium, & extraordinarium.[n] Ordinarium, in quo ordine seruato, vt iudiciis præscribitur, proceditur.[o] Extraordinarium, in quo non seruatur communiter procedendi ciuilibus, aliisve negotiis præscriptus ordo regulariter: sed breuioribus formulis agitur,[p] quando summariè, & de plano procedendum est de iore,[q] vel procedi mandatur à principe speciali rescripto.[r] Dicitur & extraordinarium à delegato factum.[s]

4 Subinde dicitur aliud ciuile, aliud criminale, aliud ex iis mixtum iudiciũ.[t] Ciuile in quo de causa pecuniaria, & priuata contenditur.[u] Criminale, in quo agitur de delictis, seu criminibus vindicandis.[x] Mixtum, quod & ciuiliter, & criminaliter agitari potest.[y] Et hæ sunt præcipuæ iudiciorum diuisiones, quibus & aliæ addi possunt,[z] postquàm ad subtiliorem iuris indagationem, qui præceptis istis breuibus instituuntur, peruenerint.

*SCHOLIA.*

a ca. si omnia, 6. q. 1. can. 1. §. non potest, 16. q. 1. opprimuntur multis modis à principibus pauperes, & subditi, piique homines à malis occultè, quorum vindictam, nec possunt humana iudicia exequi, quæ Deo ideò relinquuntur. Et Deus ait, *Mea est vltio, & ego retribuam eis in tempore, vt labatur per eorum, &c.* Deuter. c. 32. vers. 3. atque Iudith, ca. 8. vers. 20. *Expectemus*, inquit, *humiles consolationem, & exquiret sanguinem nostrum de manibus inimicorum nostrorum, &c.* Atque Prouerbiorum 20. vers. 22. *Ne dicas reddam malum pro malo, expecta Dominum, & liberabit te.* Magnum, & ineffabile tremendumque iudicium, reiicere causam ad tribunal Christi terminandam, ad quod prouocant pij, & oppressi homines, dum deest maximè humana iustitia. Sic Petrus Aragoniæ Rex quartus obiit, citatus in sexagesimum diem ad tribunal Christi, à procuratoribus Ecclesiæ Taraconensis, quod eius patrimonium vellet tyrannicè occupare, vt scribit Vasæus in Chronicis Hispaniæ.

b ca. nomen presbyteri, 2. q. 1. c. erubescant, 32. dist. iudicat enim de occultis solus Deus, qui solus nouit cordis secreta, can. 20. consuluisti, 1. q. 5. sic 1. ad Cor. c. 4. vers. 5. *Nolite ante tempus iudicare, quousque veniat Dominus, qui & illuminabit abscondita tenebrarum, & manifestabit occulta cordium,* & tunc laus erit: *vnicuique à Deo.*

c d. c. consuluisti, 2. q. 5. c. vlt. vt Ecclesiast. benef. sine diminut. conferan. l. illicitas, §. veritas, de offi. præs. ff. c. nec illud, §. his itaque, & seq. 2. q. fi. c. multi in fine, 2. q. 1.

d c. sacerdotis, 41. c. etsi ad tempus, 53. c. cœpisti, 48. cum seq. 11. q. 3. c. si quis, c. cùm aliquis, 24. q. 3.

e c. aliorum, 9. q. 3. qualiscumque enim quis ex hoc sæculo egreditur, talis Dei præsẽtatur iudicio, can. qualis, 25. dist.

f c. facta, 9. q. 3. & communiter etiam tractatur, maiorem esse Concilio Papam in restrictione, & interpretatione eius, vt ab eo non possit reprehendi, d. c. aliorum, ca. facta, can. nemo, 9. q. 3. notat tamen glossa antiqua ad c. sacrosancta. ad verbum, *obedire*, de authoritate sacrorum conciliorum, in pragm. sanct. Papam in tribus casibus esse infra Concilium generale, & teneri ei obedire. Et primum in his, quæ concernunt fidem, & ita concilium posse deponere propter hæresim Papam contumacem nolentem se corrigere, Inn. in c. ex parte, de ver. sign. nisi resipiscat: vt in c. Acatius, 19. dist. 2. in causa schismatis. 3. in his, quæ tangunt generalem morum reformationem, vt in d. glo. c. sacrosancta, latiùs videbis. Potest & summus Pontifex se subiicere minori: vt in foro pœnitentiali confessori.

g c. postulatus, 3. q. 7. can. in actionem, de pœn. dist. 1.

h dictis proximè iuribus.

i Duæ sunt principales in orbe potestates, c. duo sunt, 96. dist. §. 1. quomodo oporteat Episc. in Nou. iudices constituti ita in his, quæ ad Deum pertinent, diuersi ab iis, qui constituti à rege Iosaphat, in his quæ pertinebant ad negotia regis, 2. Paralipo. cap. 19. ita & in cap. nouit, de iud. cap. si Imperator, 96. dist. duæ iudiciorum species, cap. solitæ, de maior. & obedientia, & iurisdictio Ecclesiastica fuit ab omni tempore in Ecclesia data per Christum, Matthæi 18. quam exercuit Paul. 1. ad Corinth. 5. ad Timothæum 5. meminit & de iurisdictione Ecclesiasticarum personarum in Christianos Clemens Roma. Episc. 1. & libr. 2. constitut. Apostolicar. ca. 47. confirmat Anacletus Epistola 35. vocabantur & ex lege Mosis sontes ad sacerdotales iudicium, Deuter. 7. & Num. 5. neque apud Hebræos fiebant iudicia, nisi duobus Leuitis assistentibus, teste Iosepho, lib. 4. antiq. c. 8. vt nec hodiè in Senatu Gallorum iudices sedent, nisi adsint personæ Ecclesiasticæ, quas vocant consiliarios clericos, & qui impediunt Ecclesiasticam iurisdictionem, sunt excommunicati, c. conquestus, de foro compet. cap. quoniam de immunita. Ecclesia. Conatus est aliquando Petrus Cunerius

aduoca

aduocatus regius in Senatu Parisiensi, Ecclesiæ iurisdictionem labefactare, contra quem Bertrandus Episcopus Heduorum apud Philippum Regem pro Ecclesiæ iuribus perorauit, & obtinuit. Plura scribit de hac re Stephanus Aufierius in Cle.1.de offic.ordin. & tracta.de potestate sæculari.

k veluti si de matrimonio, vsuris, decimis Ecclesiasticis, agatur, Cle. dispendiosa,de iudic.c.exhibita, de iudiciis, c.accedentibus,de excess.præla.si de his, in quibus versatur periculum animæ, & agitur de peccato, c. nouit.3.de iudic.c.solitæ,de maior.& obedien.Puræ spirituales materiæ dicuntur,quæ coram Ecclesiastico iudice agitandæ sunt,etiam contra laicos, vt sacramenta, baptismus, Eucharistia, confirmatio, & alia, quæ docent Panor. & alij ad c.quanto,de iudic.Archid.in ca.quod autem, 1.q.1.ca. præ mentis,17.q.7.vt & illa, & alia spiritualia, quæ respiciunt articulos fidei, ca. quoniam, 10. distinct. causa electionis,c. Massana, c. sacrosancta,de elect.decimæ,c.tua, de decimis simonia hæresis,& alia,de quibus in c.decernimus,c.cùm sit generale,de foro compe. debent & clerici conueniri coram iudice Ecclesiastico in personalibus actionibus à laicis, vel clericis: quia actor sequitur forum rei,c.cùm sit generale,c. ex transmissa,& sequ.c.si diligenti. de foro compet. vt contrà,clericus laicum,coram iudice laico, in temporalibus, & personalibus conuenit,c.si clericus laicum,& c.cùm sit generale, eo.tit.in criminalibus autem quæstionibus debet iudicari persona Ecclesiastica à suo iudice Ecclesiastico,c. at si clerici, de iudic cum simiib. ibi nota. neque valet consuetudo, vt laici in clericos habeant iurisdictionem,c. Ecclesia,de constitutio.& ibi Panor.& alij,& in c.solitæ,de maior.& obedien. Innocent. in c. postulasti, de foro compet. Rota decis. 840. verùm in antiq. Aufer. decis. Capellæ Tholo. 126.

l vt in c. venerabili, de iudic.

m vt si de iure patronatus agatur: nam & illud participat de iure spirituali,cap. de iure patronatus, & de temporali: quia à laicis possidetur, vt in eorum hæredes iure hæreditario transfertur,ca.filiis, 6.q.1. Cle.si.de iure patro.

n c.quoniam contra,11. de proba.

o c.examinata, de iudic.ea ratione forum, vbi seruatur iuris ordo, iudicis ordinarij dicitur: vbi autem discutitur crimen, non seruatis solemnitatibus ordinariis in ciuilibus,extraordinarium iudicium, l.fi. de priua.delict.li.47. ff.tit.1.& l.1. de furt.ff.

p c.nouit,de iudic.idque in causis, quæ non patiuntur magnam dilationem indulgeri, vt in causis beneficialibus, electionum, postulationum,dignitatum, personatuum, officiorum, canonicatuum, præbendarum, decimarum, matrimonij,vsurarum, Cleot. dispendiosam, de iudic.in crimine hæresis quoque, & similibus, in quibus seruare ordinem esset potius eum inuertere,c.ad nostram, de iureiur. Idipsum dicendum, quando iudex procedit ex officio suo sine figura iudicij, per modum inquisitionis,vt in cap.inquisitionis,c.super his, c.qualiter, c.olim, de accusatio.

q vt in dicta Cle.dispendiosam,& in Extrauag.vnica.quomodo in crimine læsæ maiesta. procedendum sit,post libros feudorum,vbi glossa fusè explicat quid sit summariè, & de plano procedere, & sine strepitu iudicij.

r solus princeps, penes quem est legis constituendæ, & interpretandæ potestas,l.1.& fi.C.de legib.potest mandare causas decidi extra iuris constitutionem summariè,& de plano,& iudicio extraordinario, atque nihilominùs,dũ hæc voluerit ita fieri,debet expressè id adiicere, Cle. sæpè, de verb. signi. sicque seruatur etiam in curia Romana,vt in rescripto,quod vocatur,extensio signaturæ, specialiter summus Pótifex id exprimet, vel summariè causa discutiatur, nec sufficeret si hoc ipsum in corpore signaturæ exprimeretur,& non signatura, in qua, non expressum, quod in corpore petitum esset, videretur denegatum, etiã si princeps simpliciter rescriberet: *audiat vt petitur*. Atque idcircò responsio hæc exigitur, *audiat summariè, & prout petitur*: alioquin denegatus censetur summarius processus: expressisset enim summus Pótifex si voluisset,arg.c.ad audientiam, de decimis, Rota decisio.466.*nota,quod in commissione*, in antiq. & decis. 351. *si in commissione impetrauit*, in nouis.

s vt in can.iudicia,§.spatium,vers.ei autem,3.q.3.

t Explicat cap. per venerabilem. 13. §. sunt autem, qui filij sint legit.lib.4.tit.17.verba Deuter.c.17.*Tria*,inquit,*distincta iudicia, primum inter sanguinem, & sanguinem, per quod criminale intelligitur, & ciuile, & vltimum inter lepram, & lepram,per quod Ecclesiasticum, & criminale notatur: medium inter causam,& causam,quod ad vtrunque refertur Ecclesiasticum, & ciuile, &c.*

u vt si agatur de feudo, mutuo, aliisque contractibus, de pecuniaria pœna, seu de mulcta, & similibus, vt in cap. cæterùm, cap.dilecto, cap.causam,de iudic.

x agitur in his maximè ad vindictam publicam, vt in cap. at si clerici,cap. cùm nó ab homine, de iudic.siue sit pœna corporalis, siue pecuniaria: ratione tamen delicti, gl. ad l.prætor,de sepulchr.viola.l.final.de furtis.ff.

y vt in c.tuæ, de procuratori. c.super his de accusatio. de facto.in l.fi.de priua.delict.l.fi.de furt.ff.

z Nos præcedentes,aliasque iudiciorum distinctiones plures pertractamus fusiùs lib.47.Syntagm.iur.cap.4.5. & 6. addemus & nunc superioribus diuisionibus aliam,ratione quãtitatis rerum deductarum in iudicium, iuxta glossam ad cap. 2. de libelli oblatio. & Speculatorem in tit. de iudic. in fine, vt aliud sit vniuersale, aliud generale, aliud commune,aliud speciale. Vniuersale est, cùm petimus vniuersum ius totius cuiuspiam patrimonij, vt bonorum possessionem, hæreditatem, l. 1. de bonor. possessio.l.1.de rei vindic. ff. l. sed etsi, § fi.de petit.hæred.ff. iudicium etiam petitionis hæreditatis dicitur vniuersale,per glossam in l.1.de euictionib. & probatur vltrà in l. si quo tempore,& l.cùm hæreditatem, de petitio. hæredita. gloss. in c. cùm Ecclesia, de causa possessio. & propriet.in cuius petitionem veniunt fructus etiam à possessore bonæ fidei percepti,qui augent portionem,in l.item veniunt,§.fructus, de petitio. hæredit. & dum quis petit etiam beneficium Ecclesiasticum, secundum Innocentiũ ad c.conquerente,de offi.ordina.& Panorm.ad c.2. de libell.obla.Generale iudicium est,quando non petimus in iudicio ius vniuersum cuiusdam: sed tantum quoddam genus ex eo vniuersali, vt in petitione,& iudicio pro socio, negotiorum gestorum, tutelæ, glos. ad c.2.de libelli oblatio.Commune erit,quod vtrumque actorem,& reũ respicit, vt communi diuidundo, familiæ erciscundæ, finium regundorum, ca. ex literis, de probatio. & propriis titulis in ff. & Cod. Singulare, seu speciale, in quo certa res tantùm petitur, & adiudicatur, vt accidit in rei vindicatione, deposito, commodato, & similib.Cõstituitur porrò differentia inter iudicium vniuersale, & generale, quod in vniuersali neque in libello, neque in processu causæ, nec etiam in ipsa sententia, necessum sit exprimere res: in generali verò iudicio, licèt libellus generalis admittatur: tamen lite contestata res exprimi debent, cap. abbate sanè, §. secùs autem, de sent. & re iudic. in sex. Socinus ad c. pen. num. 18. de libelli obla. Barthol. ad l. 1. num. 9. de eden. ff. vbi tradit rationem diuersitatis: quamquam & nonnulli asserant, in iudicio generali talem sententiam valere; Condemno te, vt reddas rationem administrationis tuæ: per textum in c.qualiter, in 2. de accusatio. l. si quis pro redemptione, C. de dona. & ita tenet Baldus in l.edita. num. 25. C. de eden. Refert Socinus in d.c. pen. num. 11. de libelli oblat. Andræas Gail. lib. 1. practicarum obseruationum, obseruatio.68.num.8.

## CAPVT III.

1 *Quæ in iudiciorum partibus consideranda.*
2 *Iurisdictio, & eius diuisio.*
3 *Causa.* 4 *Persona.* 5 *Tempus.* 6 *Locus.*
7 *Forma iudicij.* 8 *Conuentionalis iurisdictio.*

1 IN iudicio partes hæ sex considerandæ sunt, iurisdictio, causa, persona, tempus, locus, figura iudicij.

2 Iurisdictio hîc pro iuris dicendi, vel iustitiæ statuendæ potestate, seu pro authoritate iudicandi accipitur.[a] Iurisdictio autem, vel propria iudicantis, seu ordinaria est, vnde & iudices ordinarij dicti,[b] qui ei præsunt. Alia delegata, cui præfecti dicuntur delegati.[c] Alia conuentionalis, seu ex consensu. Propria ordinaria est, quam quis iure suo, non ab alio, quàm à summo Pontifice, aut à principe, aut à lege, aut à consuetudine habet.[d] Delegata, quam quis non iure proprio: sed alieno veluti nomine, & loco alterius exercet.[e] Rursum ordinaria, vel est voluntaria, vel est contentiosa, seu necessaria.[f] Voluntaria, quæ inter volentes, non inter inuitos exercetur.[g] Necessaria est, quam subditi etiam inuiti subire tenentur.[h] Hæcque necessaria gradus habet ratione potestatis minoris, vel maioris iudicãdi: alia enim infima, alia media, alia suprema, seu vulgò alta dicta.[i]

3 Causa est res, quæ in iudicium deducitur, cuius conditio diuersa & iudices diuersos facit, & modum agendi, & iudicium ipsum.[k]

4 Personæ, quæ considerantur in iudiciis, sunt actor, reus, seu defensor, iudex,[l] & istæ principales, item cum his procuratores, aduocati, testes, notarius, seu amanuensis, vicarij, seu tenentes locum iudicum, tanquam prædictis accedentes,[m] de quibus in vtroque iure sunt editi, & legendi proprij tituli.

5 Tempus iudicij tres partes habet, principium, medium, finem. Principium versatur in litis contestatione: medium, à litis contestatione vsque ad conclusionem causæ, finis à conclusione vsque ad sententiam.[n] Sunt & ibi particularia quædam alia tempora intra prędicta definienda, vt dilationum, & similium, quæ ex iudiciorum necessitatibus occurrentibus apparebunt.

6 Locus etiam & territorij,[o] & rerum,[p] & tribunalis, inspiciendus, vt conueniat, & tutus sit.[q]

7 Forma porrò iudicij & stilum, & consuetudinem tribunalium, iurisque obseruationes desiderat obseruari.[r]

8 Conuentionalis iurisdictio est, quæ ex consensu contendentium vim habet: vel quando cõsentiunt in non suum iudicium, qui tamen iurisdictionem habet,[s] vel quando arbitrium aliquorum deligunt, cui sub pœna se obtemperaturos promittunt.[t]

### *SCHOLIA.*

a iurisdictio est potestas de publico introducta, cum necessitate iuris dicendi, vel æquitatis statuendæ, glossa ad l.1. de iurisdict. omnium iudic. Iurisdictio diuiditur tanquam genus, in merum imperium, mixtum, & simplicem iurisdictionem, l. imperium, de iurisdictio. omnium iud. Iurisdictionem alio modo pragmatici diuidunt in altam, mediam, & infimam, seu bassam, de quibus posteà. Prima consideratio, & primũ caput inspectionis iudicij est iurisdictio: nam à non competenti iudice factum, nullius est momenti, l.1. si à non competent. iudic. Cod. l. fi. de iurisdict. omniũ iudicum, nullus est maior defectus, quàm potestatis in actu, l. multum interest, si quis alteri, vel sibi. C. Plus autem continet iurisdictio, quàm notio, l. ait prætor, §. de re iudica.

b vnde tituli de officio iudic. ordina. in Decretalibus Gregorij, & in Sexto. Omnes Ecclesiarum prælati sunt iudices ordinarij, vt ait Glossa in c. 2. per illum textum, de iud. arg. cap. cùm ab Ecclesiarum prælatis, de offic. de ordina. ca. perlectis, 25. dist. ca. nemo, 2. qu. 1. can. experientia, & ca. si qui ex fratribus, 11. q. 1. c. reprehensibilis, de appellat. c. 1. de eo, qui furtiuè ordines suscepit.

c vnde tit. de officio, & potestate iudicis delega.

d d. l. more maiorum, §. & sequentib. de iurisdict. omnium iudic. ff. ca. à iudicibus, 2. q. 6. ca. iudices, 11. q. 1. Cuius generis dicuntur, qui iurisdictiones exercẽt iure magistratus, quem gerunt. Et lex dicitur dare iurisdictionem in l. & quia, de iurisdict. omnium iudic. & ibi Gloss. ad verbũ, *nec ipsa*, l. 1. §. ad vrbem, de officio præfecti vrb. ff. Gloss. ad cap. suspicionis, ad verba, *ad quos*, de officio delega. Pano. ad c. cæterùm, de iudic. num. 2. & ad cap. cùm ab Ecclesiarum, num. 3. de offic. iudicis ordinarij, quo loci & notat principem censeri dedisse iurisdictionem ordinariam, quando generaliter concedit administrationem iustitiæ. Iudex ordinarius vniuersaliter iurisdictionem exercet in suo territorio, c. duo, de officio ordinarij. ca. omnes, 22. dist. c. significasti, de electio. can. 1. 17. q. 6. l. pupillus, §. territorium, de verborum significa. Tales sunt Episcopi iudices ordinarij in suis diœcesibus, quibus distincta, & cõcessa fuit singulis iurisdictio, ad faciliorem reipublicæ administrationem: quæ & confundi dicitur, cùm sua iurisdictio cuique non seruatur: can. peruenit, 11. q. 1. Notat tamen Archidiaconus ad ca. experientiæ, 11. q. 1. nullum in Romana curia habere ordinariam iurisdictionem à se ipso, nisi à Papa. Notatur in Clementina, ne Romani, de elect. quòd quamuis in ea plures sint ordinarij substituti, iuxta dictam l. more maiorum, de iurisdictio. omnium iudi. ff. vt potè auditor contradictorium inter omnes impetrantes: præsides cameræ Apostolicæ, in omnibus, quæ ad notionem illorum pertinent: auditor curiæ causarum cameræ Apostolicæ, inter omnes curiales, & aliarum censurarum reos: Gubernator vrbis inter omnes vrbanos non exemptos: Vicarius inter omnes clericos etiam regulares, qui omnes ordinarij sunt, quia à Papa substituti: tamen reliqui, qui in diuersas regiones ab ipso dantur, delegati dicuntur. Cõsuetudo etiam dat iurisdictionem, c. cùm contingat, de foro competent. & ibi. Gloss. in verba, *vel consuetudine*, c. dilecti, de arbit. & ibi Glossa, ad verbum, *consuetudinem*, l. 1. & fi. C. de emancipatio. libero.

e dicta l. more maiorum, & sequent. de iurisdict. omnium iudic. l. 1. & tit. de offic. eius, cui manda. est iurisdict. Est autem delegatio facta, ad certã causam determinata: alia ad vniuersitatem causarum.

f l. 2. de offic. proconsul. lib. 1. ff. tit. 16.

g vt in dicta l. 2. de offic. proconsul. veluti si quis coram aliquo iudice fieri quid poscit, verum coram eodem quis non cogatur id agere inuitus: vt si coram præside quis velit manumittere, emancipare, vel adoptare. Et illa potestas dicitur legis actio, coniuncta iurisdictioni, quæ non conceditur omnibus magistratibus, dicta l. 2. iuncta l. 3. de offic. proconsul. ff. Sic legatus de latere exercet iurisdictionem voluntariam, absoluendo ab iniectione manuum in clericos, etiam extra prouinciam sibi decretam, c. excõmunicatis, 9. de off. leg. ca. ad eminentiã, de appell.

h Con

Digitized by Google

h Contentiosa dicitur,& necessaria,quæ redditur in inuisum,l.inter stipulantem, §.1.de verb.oblig. l. 1. si quis ius dicen.non obtemp.l.fin. de iurisdict. omnium iudic.in ff.

i Alta iurisdictio dicitur aliquibus merũ imperium, quod verò est mixtum,media:infima verò,iurisdictio simpliciter,in l.imperium,De iurisdic.om.iud.de his Challanæus latè in consuetud.Burgund.tit. *des trois Iustices*, & de Ferrariis,& alij pragmatici,& nos alibi in Syntagmate iuris lib.47.c.21. num. 19. & sequ. Veruntamen hic annotare sufficiet nullam de distinctione harum iurisdictionum posse in genere definitionem dari.Nam in Gallia, & alibi, sunt gradus iurisdictionum distincti in curiis, secundum placita & concessiones diuersas principum. Sunt Sacræ iurisdictiones primi, priuatique principum consilij, omnimodam cum principe habentes potestatem. Sunt aliæ curiæ magni cõsilij,Senatuum,Toparchorum, seu Balliuorum, & aliorum iudicum regiorum, quibus iurisdictio limitata, & definita est.Sunt & ducum, comitum,marchionum,castillanorum, barõnum, & dominorum territoriorum & iurisdictionalium, certæ iurisdictiones,vel ex concessione feudi,vel ex consuetudine introductæ,& concessæ. Sunt & aliæ iurisdictiones,quæ nõ cohærent, nec pendent ex patrimonio , seu feudo : quales illæ, quæ collegiis licitis concessæ sunt in homines eiusdem collegij,seu certi artificij, vel conditionis:item illa,quæ competit ciuitatum,& municipiorum decurionibus in oppidianos,& alios illis non subditos. Instituit enim princeps ita per ciuitates, & municipia iudices prout expedire ei videtur, exemplo Iosaphat regis Iuda, 2.Paralipom.c.19.

k Causæ,seu petitiones deductæ in iudicium,propter quas quispiam vocatur in ius,iuxta cap.forus,de verb.signific. si magnæ sunt , magnos requirunt iudices, l. non distinguemus,§.de liberali,de recept.arb.ff.l.2.in fine,de pedaneis iudicib.& ibi Gloss.ad verbum, *duodecem*.l.iam dudum , vbi causa status agi debeat, c. 1. apud quem causa status defini. in vsib. feudor. Iudex autem de re , quam cognoscit, debet solùm iudicare , non de aliis, cap. cùm super , de causa possessio. & proprieta. & ita debet esse sententia conformis libello , l. vt fundus , communi diuidun.ff.

l ca.nullus vnquam, can.nullus introducatur,4.q.4.l. iubanus,l.inter litigantes, de iudic.ff.

m titulis de procuratorib.de testibus,in vtroque iure, & de postulando in C. & ff.de aduocatis diuersorum iudiciorum,de aduocatis diuersorum iudicum.C.de Syndico in Decretalib.de amanuensibus, seu notariis causæ , aut iudicij,in cap.quoniam contraxi.de probationi. lib.1.tit.19. c.statutum,11.§.assessorem, §.notarium, de rescrip.in sex. cum simi. Accedunt iudicibus consiliarij,assessores,delegati,& similes,tum ministri,tum executores,apparitores, malotetarij,hostiarij,carnifices,commentarienses, &c.

n authen.ad hæc, de re iudica. C. Quod procedit non tantùm in causa principali , eiusque instantia : sed etiam in causa appellationis,l.fin.§.illud, de temporib.appellat.C. Ante litis contestationem res non dicitur in iudicium deducta : & ideò iudex iudicare non potest , c.accedens, §.cùm igitur,vt lite non contesta.& c.c.1.§.fin.de litis cõtestatio. Exceptis casibus , in quibus expressum iudicium permittitur sine litis cõtestatione,qui plures sunt,quósq; recenset Barthachinus tractatu de gabellis , in 9. parte principali, num. 20. & sequentib. vsque ad 32. Ante litis contestationem tempus est anteiudiciale , ideò mutari ciuilis , & criminalis libellus ante illam potest : posteà nequaquam, l. non potest,de iudic. ff.Barthol. Alexand. Iason in l. edicta, C. de eden. Dynus in l.nullus pluribus, de regul. iur.in sex.Per litis contestationem quis obligatur instantiæ, & cœptum iudicium dicitur , vt non possit pœnitere,vel à lite discedere,cogaturque sententiam expectare ,l.is, qui se obtulit, & ibi Glossa, ad verbum, *qui discessit*, de rei vindicat. l. sed etsi susceperit, de iudic. ff. l. nemo,C.de iurisdict.omnium iudic. Dehinc & ante litis contestationem procurator ad iudicia , quasi re integra adhuc, etiam sine causa reuocari potest : non ita post cõtestationem, c.2.de procura. in sex.l. procuratoribus, C. eo.tit.l.filiusfamilias l.post litem, cum l.sequent.eo.ff.Sicuti neque procurator ad lites potest substituere ante litis contestationem, quia nondum dominus litis factus dicitur lite non cœpta : posteà verò potest , l. si procuratorem,§. si quis mandauerit, mandati.ff. nisi esset procurator in rem suam , qui & ante contestationẽ posset substituere in sui locum alium procuratorem,c.1.§.1. de procuratorib.in sex.Cæterùm notandum erit quod pertinet ad aliquos iuris effectus , litem incœptam videri per solam citationem, vt res , propter quam in ius vocatio facta est , litigiosa videatur , vt tanquam eius generis non possit interim alienari,authen.litigiosa, de litigios. Cod. Sed & sola citatione litis pendentia inducitur , Clemen. 2.& ibi Glossa. ad verbum, *ad hoc*, vt lite penden. &c. Et præuentio iudicialis , cap. proposuisti , & ibi Glossa. ad verbum, *præuenit*, de foro competent.& ibi Panorm. l. vbi cœptum, l. si qui sposteaquàm,de iudic.ff. & vtrobique Glossa. Item ad perpetuandam iurisdictionem iudicis delegati , vt non expiret morte delegantis, cap. super quæstionem, cap. gratum , de officio delegat Guido Papæus decis. 286.Rota decis.*9.de dolo*, in antiq. Subinde in dictis tribus temporibus alia tempora obseruantur vocãdi,vel non vocandi in ius,vt titulo de feriis , in ff.& C. in dilationibus,titulo de dilatio. C. Tempora eremodicij, vel peremptionis instantiæ,l.properandum, C.de iud.C. cap. venerabilis, 20. eod. tit. In appellationibus, titul.de temporib.appellationũ, C.In executionibus,l.3.de fruct. & litium expen. C. In cognoscendo, velutine diebus feriatis validè , etiam de consensu partium die Dominico fiat,cap.fin.de feriis,l.1.& l si fallaciis,eod.C.can.placita, 15.q.4.can.decreuit, 22.q.5. §. 1. de consecra,dist.1.Obseruatur & vt matutino, meridiano,& vespertino tempore iudicia reddi possint : de nocte , nulla mentio , §. sedebunt,seu cap.3.de iudicib. Nouella 82. Nam & magistratibus in publicum esse incõueniens erat vespertinis temporibus, l.2.§. & quia magistratibus,seu §. 31. de origine iur. ff. Refert Gellius lib.14. cap. 7. reliquisse Varronem scriptum, Senatusconsultum ante exortum , vel post occasum solis factum , ratum non fuisse : opinor quòd antiqui voluerint omnem fraudis suspicionem submouere, quia tenebræ aptæ sunt ad fabricandum falsum, l. 1. de ventre inspicien. & qui malè agit , odit lucem, c. consuluit, 29. de offi. delega. vbi & ideò ante noctis tenebras mandatur perfici negotium die cœptum. Habetur & suspecta collatio fraudis noctu facta,cap.vnic.vt Ecclesiast. benef.sine diminut.conferant.Verba legis 12.tabularum referuntur à Gellio lib. 17.c.2. *Ante meridiem causam consciio, cum perorant ambo præsentes. Post meridiem litem præsenti addicito : si ambo præsentes , sol occasus suprema tempestas esto.* Contrarium tamen Senatus Atheniensis Areopagiticus seruasse , & probasse videtur, vt ait Lucianus in Hermotimo de rectè iudicando agens *ἐν νυκτὶ καὶ σκότῳ δικάζουσιν, ὡς μὴ εἰς τοὺς λέγοντας, ἀλλὰ τὰ λεγόμενα ἀποβλέπειν* : idest , noctu, & in tenebris iudicare solent, ne ad dicentes respicere possint : sed ad dicta.

o vt in l. fi. de iurisdict. omnium iudic.

p in titul.vbi in rem actio exerceri debeat, C. tit.3.tit.9.authen.qua in prouincia,vbi de crimini.agi oporteat,nempe & in delicti loco.

q veluti,vt in loco maiorum iudicium exerceatur iuxta cõsuetudinem,cap.vt litigantes, de officio ordinarij,in sex. Conueniens & locus iudiciis dicitur , si exerceatur in ciuitatibus,& locis insignibus,iuxta cap.statutum, l. de rescript. in sexto. & in diœcesi, dict. cap. vt litigantes, nisi forsan iudex fuerit pulsus ex sua diœcesi , Clemen. 1. de foro

Digitized by Google

foro competent. Attamen Episcopis vbicumque voluerit in sua diœcesi iudicia exercere potest, c. cùm Episcopus, 7. de offic. ordinā. & dicto c. statutum, §. in nullo, de rescrip. in sex. Consideratur & num locus tutus sit vocato in ius, & num eius ibi sint inimici, ca. fine, 33. q. 2. Clemen. pastoralis, de re iudica. Aliter enim, vt ibidem dicitur, citatus in loco non tuto non tenetur ibi cōparere: vt & in cap. si verò, de iureiur. dict. c. statutum de rescript. in sex. & admitteretur ab eo appellatio, cap. ex parte, de appellatio. cum similib. Idem dicendum si iudex iusserit venire aliquem ad locum inhonestum, putà ad lupanarium, vel popinam: non enim tenetur eo venire, l. si cùm dies, §. si arbiter, de recept. arbitris. Consideratur & locus in iudicijs, vt fiant in publico, non secreto: alioquin non valét, l. cùm sententiam, 6. de senten. & interloquutio. omnium iudicum, lib. 7. C. tit. 45. Meminit Gellius lib. 7. c. 2. de fragmento legis 12. tabularum, in qua de foro publico mentio fit iudiciorum exercendorum. Et Cicero 2. Rhetoricorum, vel author eius libri ad Herennium, *Lex videtur*, inquit, *iubere iudicem in comitio, aut in foro causam ex vtriusque iudicantis oratione cognoscere*. Sed & obseruandum ne iudex laicus, maximè sæcularia iudicia in Ecclesia exerceat, vel placita, ca. 1. de immunitate Ecclesiar. lib. 3. tit. 49. cap. decet, 2. §. cessent, eodem tit. in sex. Ecclesiastica aliquando possunt, ca. si. 2. q. si.

r vt titulo de ordine cognitionum, lib. 7. C. tit. 19. de ordine iudiciorum, lib. 3. C. tit. 8. & li. 2. Decretalium, tit. 10. quando ciuilis actio præiudicet. & an vtraque ab eodem exerceri possit, lib. 9. C. tit. 31.

s vt in l. 2. de iudic. ff. l. est receptum, de iuris. omnium iudicum.

t can. à iudicibus, 2. q. 6. eò pertinet titulus de arbitris. Arbitria ad instar iudiciorum redacta fuerunt, l. 1. de recep. arbi. ff. Seruant litigantes vt plerumque metu pœna arbitria, l. non distinguemus, §. 1. de recep. arbitr. ff. cap. 2. de arbitr. vel metu iuramenti, quod secundum canones interuenire solet, c. 2. c. per tuas, eod. tit. ca. quod licet, 22. q. 1. quamuis aliter statutum sit iure ciuili, authentic. decernimus, de arbitris, C. verùm præualet ius Pontificium in causis animæ iuri ciuili, c. nouit, de indic. ex presbyteris Dei pendet anima populi, Iudith. 8. c. vers. 18.

## CAPVT IIII.

*Qui iudicium exercere possint.*

IVDICIVM exerceri, & sententia dici debet à proprio, & competente iudice, alioquin non valet. [a] Iudicia exercere, vel ferre prohibentur natura, mutus, surdus, perpetuò furiosus, impubes: quia iudicio carent: Lege, senatu motus, infames, & alij quidam: Moribus, fœmina, serui. [b] Iudex omnium in terra summus Pontifex, nullus eum, aut iudicia eius iudicat. [c] Iurisdictionem ordinariam habent prælati in suos subditos suæ diœceseos: [d] aliqui etiam plebani, & alij Episcopo inferiores, in sibi subiectam plebem: [e] Abbates, priores, in sibi subditos, & monachos: [f] Abbatissa in moniales, & in subditos sibi clericos etiam: quos tamen excommunicare non potest. [g] Cæterùm iurisdictio Episcoporum in clericos, qui habent curam animarum, non est ab Abbatibus vsurpanda. [h] Habent & præpositi, seu prælati Ecclesiæ iurisdictionem: [i] omnibus tamen clericis ad sacros ordines promotis, vetitum de pœna sanguinis, vel truncationis membrorum iudicare, vel consilium iudicantibus dare, vt alibi dictum est. [k]

*SCHOLIA.*

a cap. at si clerici, de iudic. cap. in primis, vers. de personæ, 2. q. 1. c. ad audientiam, de consuetud. l. fin. si à non competen. iudic.

b ca. infamis, 3. q. 7. l. cùm prætor, 5. non autem, de iud. ff. vbi Glossa similia textui notat: vide quæ dicemus infrà tit. 4. de arbitris, c. 6. iuncta Gloss. titul. 6. de permisso iudicio mulieribus.

c can. patet, can. nemo iudicabit, 13. can. cùm aliorum hominum, 14. can. cuncta per mundum, 17. 9. q. 3. can. si Papa, 40. distinct. à Deo solum iudicandus summus Pontifex, can. satis euidenter, 96. dist. Scribit & Paschalis in cap. significasti reges, de electio. Concilia Romanæ sedi legem non præfigere, cùm omnia concilia facta sint per Romanæ Ecclesiæ authoritatem, & robur ab ea acceperint: atque in eorum statutis patenter excipiatur Romani Pontificis authoritas: nisi forsan Romanus Pontifex se alicuius iudicio submittat, can. nos si, 2. q. 7. & in causa hæresis, ca. si Papa, 40. dist. Atque, vt ait Glossa in dict. can. 13. nemo iudicabit, 9. q. 3. cùm Papa se submittit confessori suo, tenetur ei parere. Additque, quòd dum Papa peccat, possit eius peccatum etiam Ecclesiæ denunciari secundum admonitionem Euangelij, can. si peccauerit, 2. qu. 1. Tale tamen debet esse crimen, ex quo denunciatio permittatur, & ex quo possit accusari, vt explicat Gloss. ad can. si Papa. 6. ad verbum, *à fide deuius*.

d c. non minus, de immunit. Ecclesia. lib. 3. tit. 49. c. 1. de offic. ordin. & propriè Episcopi sunt in suis diœcesibus ordinarij iudices. Vide cap. ordinarij, de officio ordin. in sext. Qui canonicam etiam habent prælaturam, habent electionem, & iurisdictionem, can. experientiæ tuæ, 11. q. 1. cum similibus. neque Episcopi de aliena iurisdictione, vel aliorum Episcoporum, debent se intromittere via ordinaria, aut prima instantia, sine illorum scientia, ca. nullus Primas, 9. qu. 3. aliud autem dicendum de appellatione, quæ ad superiorem ab inferiori deuoluitur gradatim: non enim Primas etiam, aut patriarcha habet iurisdictionem in Episcopos: sed tantùm in Archiepiscos, can. conquestus, 9. q. 3.

e cap. 2. & cap. cùm ab Ecclesiarum prælatis, de offic. ordin.

f c. illorum, de senten. excommun. c. cùm in Ecclesiis, de maior. & obedien.

g c. dilecta, de maiori. & obed.

h Eius iurisdictionis vsurpandæ prohibitio, & quæ ad eam pertinent, ponuntur in can. interdicimus, 10. 16. quæst. 1. *Interdicimus*, inquit Calixtus 2. Papa, *etiam abbatibus, & monachis, publicas pœnitentias dare, infirmos visitare, & vnctiones facere, & Missas publicas cantare. Chrisma, & oleum, consecrationes altarium, ordinationes clericorum ab Episcopis accipiant, in quorum parochiis manent*. Ferè idem dictum, & plura prohibita in c. accedentibus, de excess. prælato. vbi & publicas pœnitentias pertinere ad Episcopos solos dictum est: idemque in ca. in capite, 10. distinct. poterit tamen abbas inuitatus, vel rogatus alibi, quàm in proprio monasterio, publicas cantare Missas populo, ca. luminoso, ca. dubium, ca. abbatem, 18. q. 2.

i ca. 1. 25. q. 4. ca. non minus, de immunit. Ecclesiarum, dicto cap. cùm ab Ecclesiarum, de officio. ordina. facit l. fin. de iurisdict. omnium iudicum.

k suprà. lib. 4. tit. 15. de pœnis, c. 1. facit c. sententiam sanguinis, ne cleri. vel mon. sæcula. neg. se immisc. c. ex literis, de excess. præla. cum simili. ibi notatis.

## CAPVT V.

1. *Quæ ad bene iudicandum requirantur.*
2. *De suspectis iudicibus, & causis suspicionis.*
3. *De scribendis actis.* 4 *De seruando ordine.*

IVDICIA

1 IVDICIA, vt benè fiant, primum à iudicibus ordinariis determinari debent secundũ præscripta à canonibus, vel à iure Pontificio, [a] sine obseruatione inani formularum actionum: præposita, & audita sufficienter petitionis intentione, [b] sine odio, amore, timore, cupiditate, quia hæc quatuor humana solent corrumpere iudicia. [c] Est & intempestiua misericordia in iudicio. [d] Inesse tamen debet rectoribus circa subditos suos, iustè consolans misericordia, & piè sæuiens disciplina. [e] In rebus porrò ambiguis non debet esse absolutum iudicium, [f] cùm illud, non nisi secundum allegata certum fieri debeat, [g] neque secundum solam conscientiam: [h] ita plena disquisitione discutiendum est priùs negotium. [i] Sed nec debent Archiepiscopi, Episcopi, Abbates, aliique Ecclesiarum prælati, de negotiis ecclesiasticis, maximè de illis, quæ spiritualia esse noscuntur, laicorum iudicio disponere, aut propter eorum prohibitionem Ecclesiasticæ iurisdictionis omittere exercitium, & iustitiam. [k]

2 In summa, omnia iudicia sine vlla iudicis peruersa suspicione procedere debẽt. [l] Ideò & suspecti iudices, maximè si postulet aduersarius, submouendi erunt, [m] aliique in eorum locum sufficiendi haud suspecti. [n] Causæ autem suspicionis ad reprobãdum iudicem plures, veluti si similem causam cum aduersario habeat, [o] si socius aduersarij, vel concanonicus, [p] aut multùm familiaris, [q] aut consanguineus, [r] aut dominus impetrantis, [s] aut eius vasallus, [t] aut inimicus recusantis: [u] sunt & his aliæ similes causæ proponendæ: [x] & proponendæ coram iudice recusando, & probandæ coram arbitris electis ob eam causam. [y].

3 Oportet & omnia iudicij acta conscribi, [z] cauerique ne lite pendente in præiudicium causæ, vel litis quippiam innouetur. [aa]

4 Seruandus & iudiciorum ordo, & solennia; aliter iudicium erit nullum. [bb] Item & sequenda delegatis forma mandati delegationis. [cc] Requiritur & conseruatio cognitionis ordinis, vt priùs de exceptionibus, quàm actionibus pronuncietur: [dd] & de præiudiciali causa cum aliis concurrente, primo loco: [ee] Et concurrentibus pluribus præiudicialibus, maior ante minorem expediatur: [ff] Priùs de possessione, quàm de proprietate, seu de iure, [gg] coram eodem iudice: [hh] nisi cumulatè procedatur super possessorio, & petitorio. [ii]

*SCHOLIA.*

a In prooemio Decretalium, §.fi.c.1.§.fi.de constitutio. quæ sint autem decreta, quæ concilia, qui canones, ex quibus quis iudicare debet, docetur in ca.de libellis, 20.distinct. Iudex plus legibus, quàm suæ voluntati obtemperare debet, can.iudicet, 3.q.7. Ius ciuile quoque iubet secundum leges iudicari, l. nemo, de sentent.& interloquutio.omnium iud.ff. Iustiniã. in §. 1. de offic.iud. Magistratus, seu iudices sunt tantùm iuris administri: non autem conditores, ad effectum iura perducentes, l. 2. §. post originem, de orig.iur. quamobrem secundum ius iudicare debent, alioquin viderentur vsurpare iuris condendi facultatem, quæ ad solos principes pertinet, l.1. & final. C. de legib. Sic mandatur vt causæ clericorum, etiam pecuniariæ, secundum ius canonicum determinentur, can.quod clericis, 9.de foro competent.

b c.dilecti, 6.de iudic.l.2.de formul.& impetratio.sublatis, lib.2.C.tit.58.non tamen intelligere hinc debemus sublatas esse actiones, sed tantùm scrupulosas earum conceptiones, in quibus qui cadebat à syllaba conceptionis, cadebat à iure, sicut & io aliis quibusdam scrupulosæ formularum conceptiones fuerunt è medio sublatæ: vt in donationibus, l.fi.C.de donat.in stipulationibus, §.1.de verbo.obligat.in arbitris, l.4.de recept. arbit.ff. in emancipationibus seruorum, l. fi. de emanci.liberi.C.l.fi.C.de adoptio.& in similibus quibusdam.

c ca.quatuor, cum duobus sequent.11.q.3.can.accusatores, in 2. 3. qu.5. nec affectibus debet indulgere iudex, can.iudicet, §.iudicet ille, 3.quæst.7.can.relatum, §.fi.5.quæst.2. can.iudicate, can.ita, & sequent. vsque ad c. qui rectè, 11. quæst.3.

d ca.est iniusta, 23.q.4. vbi & exempla misericordiæ contra præceptum Domini. & ratio, quòd facilitas veniæ incentiuum tribuit delinquendi. Atque culpam esse in intempestiua misericordia erga vinctum, qui ad iudicium seruatur, docet l.si hominem, 7.depositi.ff.l.addictos, C. de Episco.audien. Quæ autem conueniant magistratuum personæ, docet Calistratus in l. obseruandum est, 19. de officio præsidis. *Obseruandum est*, inquit, *ius reddenti, vt se facilem quidem in adeundo præbeat, sed contemni non patiatur. Vnde mandatis adijcitur, ne præsides prouinciarum in vlteriorem familiaritatem prouinciales admittant: nam conuersatione æquali contemptus dignitatis nascitur: sed & in cognoscendo neque excandescere aduersus eos, quos malos putat, neque precibus calamitosorum illachrymari oportet: id enim non est constantis, & recti iudicis, cuius animi motum vultus detegit, &c.* Sed & iudex, qui contra conscientiam, & iustitiam per gratiam, odium, aut sordes iudicat, est ipso iure suspensus, & per solum Papam absoluendus, si se ingerit diuinis, cap.cùm æterni, de sentent. & re iudic.in 6.

e non est disciplina seruanda sine misericordia, nec misericordia sine disciplina: sed ex illis duobus temperandum erit iudicium, maximè criminale, ca.disciplina, 9.& can. omnis, 10. can.duæ sunt.13.45. distinct.l.respiciendum, de pœnis.

f ca.habuisse, 7.33.dist.ca.consuluisti, 2.q.4. Certa sententia absolutionem, vel condemnationem continere debet, l. 1.de re iudic.vel declarare adhuc non liquere, & amplius inquirendum: ambiguum enim decidi non debet: veruntamen non est omittendum ambiguitatem quandam esse iuris, quandam facti, quandam personæ: in his, quæ iuris habent dubitationem, permittitur de similibus ad similia plerumque iudicare, vt in can. de libellis, 20.dist. can. sicut, 14. dist. in facti autem ambiguitate non est in alterutram partem facienda senteotia, in cuiuscunque præiudicium, ca.graue, 11.qu.3. Si verò dubium non sit in facto: sed in persona, poterit aliquando sententia afferri, in ca.quidam, 5.q.2.

g ca.consuluisti, 2.q.4.can.multi, 2.qu.1.l.illicitas.§.veritas, de offic.præsid.Felinus in c.pastoralis, §.quooiam, de offic.deleg. Dicitur & in ca.iudicet.3.q.7.quòd iudex in loco iudicij debet conscientiam, quam de domo portauit, deponere.& secundum allegata, & probata iudicare, & iuxta canones & non secũdum propriam conscientiam. ca.summoperè, 11.q.3.can.iudicet, 3. qu.7.can.si tantùm, & ca.placuit, 6. q.2.l.rem noo nouam, Cod.de iudice.§.quia verò, de iudicib.in Nouellis. Estque hîc quæstio satis implicita, dum iudex scit verè contrarium eius quod probatum dicitur coram eo, quid agere debeat. Cuius resolutio varias habet sententias, quas refert Glossa ad c. 1. ad verba, secundum quidem canones, de officio ordinarij: quia contempta veritate ex vna parte iudicandum non est, can.

est, can. qui contempta, 8 distinct. dicuntque quidam iudicem habentem aliquid in conscientia contra, quàm sit probatum coram eo, alteri causam debere delegare, per l. prætor, de iurisdictio. omnium iud. Alij dicunt, quòd licet iudex aliud, quàm per probationes legitimas constet, in conscientia propria habuerit, debeat iudicare secundum id, de quo in iudicio facta est illi fides: nec debeat sequi conscientiam secundum ante adducta iura, quia non scit ex conscientia tanquàm iudex; sed tanquam Deus, c. 2. de officio ordinarij, can. si tantum, can. placuit, 6. q. 1. & amplectitur illam sententiam Glossa ad dict. c. 2. de offic. ordina. Ego tamen existimarem in iudiciis irretractabilibus, contra scientiam suam, & indubitatam veritatem penes se existentem, iudicare non debere: sed potiùs vel à iudicio abstinere, vel diffindere, seu differre iudicium, vt fecit Aul. Gellius lib. 12. c. 2. & potiùs eiurandum esse munus iudicandi censeo, quàm contra scientiam certam iudicare, maximè cùm sententia irreuocabilis in præiudicium tertij irreuocabile conuertitur, vnde iudex etiam pœna contra veritatem iudicans, dignus est, c. cùm æterni, de senten. & re iudic. in sex. Disputat de hac plenissimè Diuus Thomas, & Caietanus, 2. 2. qu. 67. art. 2. doctores ad l. ex rescripto, de munerib. & honorib. Glossa ad c. pastoralis, ad verbum, *teneatur*, de offic. delegati.

h iudex ex sua sola scientia iudicare non debet, cap. si sacerdos, de offic. ordin. Gellius lib. 12. c. 2. vt dictum superiori annotatione: neque enim partis, vel testis personam agere potest, l. Iulianus, l. inter litigantes, de iudic.

i can. fin. 20. q. 5. l. 9. C. de iudic. l. vbi falsi, C. ad l. Cornel. de fals.

k c. 2. de iudic. Reprobatur consuetudo, in cap. ad nostram, 3 de consuetud. tanquàm minus rationabilis, per quam, cùm aliqua causa tractabatur etiam Ecclesiastica, allegationibus, & querelis vtriusque partis audiris à præsentibus literatis, & illiteratis sapientibus, & insipientibus, & quid iuris esset statuendum quærebatur, & secundum plurium voces sententia ferebatur. Laici quippè de rebus Ecclesiasticis, & iudiciis illarum se intromittere non debent, c. cùm laicis, de rebus Eccles. non alien. cap. contingit, de arbitr. cap. Ecclesia, de constitutionib. ca. benè quidem. 96. distinct. Quanquam prohibitum non sit, pecuniarias, & ciuiles quæstiones per ecclesiasticos laicis delegare, & Ecclesiam laicos iudices eligere, cap. exposita, de arbitr. c. fin ne cleric. vel monach. sæcularib. negotiis se immisc. in sex. Papa etiam ciuiles aut criminales causas, & spirituales laicis delegare potest, etiam personarum Ecclesiasticarum, vt in ca. præter, 6. verum 32. dist. can. Mennam, 2. q. 4. can. in synodo, 65. dist. ca. Hadrianus. 10. q. 3.

l in proximè citatis iuribus.

m Suspecti iudices reiiciuntur, seu recusantur, can. quia suspecti, 4. q. 5. c. cùm inter, de exceptio. c. causam, de iudic. l. apertissimi, C. eod. tit.

n Secundum ius canonicum & ordinarius iudex recusari potest, cap. licèt, in fine, de foro competent. cap. cùm sit speciale, de appella. Quamuis de iure ciuili recusatione proposita contra ordinarium iudicem, non reiiciatur, sed alius non suspectus ei coniungatur, l. apertissimi, Cod. de iudic. iuncta Auth. ibi posita, si contigerit. & Auth. offeratur, de litis contestatio. sed vtimur in hoc iure Pontificio.

o dicto cap. causam, 18. de iudic. cap. causam, quæ, de officio delega. iudice porrò suspecto declarato, idem ex consensu recusantis alij negotium principale cõmittit cognoscendum, vel ad superiorem illud ipsum transmittitur, c. ad hæc, 27. in fine, & ca. cùm speciali, 61. §. at ipsa probata, de appellatio. c. si quis contra, 4. de foro competent. l. 4. vers. in eo scilicet, l. 16. §. sancimus, vers. illo autem, Cod. de iudic. nisi forsan iudex delegatus fuerit recusatus, nam is etiam ex consensu recusantis non potest alij negotium committere, c. iudex 5. de offic. delega. in sex. Sed etsi clericus suspectum sibi dicat esse Episcopum, de eo alij vicini Episcopi cognoscere debent, can. placuit, 1. q. 6. can. presbyter, 11. q. 3. Dehinc ordinarij iuris est, vt iudice recusato, vel suspecto existente, eius vicarius, seu locumtenens adeatur: vt contrà, vicario suspecto, eius ordinarius: vtroque autem suspecto, superior, l. vni. si quacunque præditus potesta. ad sibi subditarum, &c. aspirauerit nuptias, C. dicto cap. causam, 8. de iudic. can. 1 can. nullus, 4. q. 1. præsumitur enim iudicaturum eum pro aduersario, vt in simili sua causa simile fiat iudicium, iuxta l. 1. quod quisque iuris in alium statue. ff. Et nemo in causa propria iudex esse debet, titu. ne quis in propria caus. iudic. Cod. Sic reiicitur testis à testimonio, si similem causam habeat cum aduersario, can. si testes. §. liberi, & can. testes, 4. quæst. 3. facit cap. cùm Ecclesiasticæ, de exceptionib.

p cùm R. canonicus, de offic. delega. l. senatu, de offic. præsid. ff.

q c. insinuante, de offic. deleg. c. cùm speciale, de iud.

r cap. accedens, in 2. vt lite non contesta. &c. cap. postremo, de appella. cap. quia suspecti, 4. q. 5.

s cap. causam, quæ, de offic. delega. cap. accusatores, 4. qu. 5. can. quatuor, 11 q. 3.

t Quia debet ei fidelitatem ex iuramento, & ex eo non potest consilium, vel iudicium aduersus eundem dare, can. de forma, 22. quæst. 5. & cap. accedens, vt lite non contesta. &c.

u Inimicus repellitur ex capitibus antè citatis, & ex eo quòd diximus, vt amorem, ita odium impedire legitimum iudicium, atque inimicitias reddere aliquem alicui suspectum dicitur in l. tutor quoque, §. si tutor inimicus, de suspectis tutorib. ff. l. cùm prætor, de iudic. ff. Talis etiam & consanguineus inimici, dict. cap. accedens, vt lite non contesta. Iudex medius est inter actoré, & reum, & proinde in alterutram partem per odium, vel affectionem declinare non debet, sed rectè, & iustè iudicare pro vtroque, l. vbi, C. de fals. §. vno quoque, Nouell. iusiurandum, quod præstatur ab his, qui administra. suscip.

x Sunt enim plures causæ, ex quibus potest præscribi, seu excipi contra iudicis personam, vt quia mutus, surdus, minor, furiosus, senatu motus fœmina, &c. l. cùm prætor, de iudic. can. 1. §. tria sunt, 3. q. 7.

y cap. cùm sit speciale, & cap. 2. requirites, 41. §. 3. de appella. cum similib. in Gloss. notatis, & in cap. licet, 10. de foro competent. cap. suspicionis, 39. de offic. deleg. Si tamen cum recusato, ante alij coniudices dati fuerint, non ante arbitros: sed coram coniudicibus erit causa probanda, & cognoscenda recusationis, cap. si contra, de officio delega. in sex. Quemadmodum etiam, si delegatus recusetur, cognitio ad delegantem, non ad arbitros erit referenda, d. c. si contrà, §. cùm autem, & c. super, 27. §. quem verò, & §. eius ergo. eod. titulo. Et si recusetur officialis, cognitio erit Episcopi, vt dicitur in dict. cap. si contrà, in fine.

z c. quoniam contrà, de probationib.

aa c. 1. & 2. vt lite penden. nihil innouetur, c. cùm venissent, de institutio. Clemen. cùm lite, 2. eod. titul. vbi explicatur quando dicatur lis pendere.

bb c. cùm dilectus filius, de purga. canonica. seruandus & ordo in publicis iudiciis, nisi omnino manifesta esset omnibus culpa, can. quæ Lotharius, 2. q. 1.

cc Aliter irritum fit, quod geritur ipso facto, c. Pisanis de restitutio. spolia.

dd vt cap. exhibita, 18. de iudic. cap. literas tuas, 13. §. secunda verò assertio, de restitutio. spoliator. c. 1. 2. 3. de ordine cognitio.

ee ca. final. §. de hæreditate, §. si crimen, 6. qui confitetur, 3. quæst. 11. l. 2. 3. 4. de ordine cognitio. C. Præiudicium dicitur res,

Digitized by Google

tur,res,quæ cùm statuta fuerit, adfert iudicaturis exemplum,quod sequantur,vide §. præiudiciales, de actio.& ibi Theoph.vide & Ciceronem oratio. pro Cluentio, & ibidem Asconium Pædianum.

ff d. can. fi. in princ. 3.quæst. 11.l. fi.de ordine cognitio.lib. 7.C.titul. 9.C. qui accusare non poss. quando videlicet concurrunt, & altera alteri facit præiudicium, l.per minorem, 54. de iudic. l. scio, 4. de in integrum restit. declaratur in l. rei maioris, 21. de exceptionib. Concurrente tamen ciuili causa cum criminali, poterit ciuilis prior agitari, l.1. C. quando ciuil. actio. crimin.præiudic. poterunt & simul, l. cum ciuili,3. de ordine iudicior. lib. 3.Cod. tit.8.

gg c.ad vltimum,2. de causa proprieta.& possess. l. si de vi, 37.de iudic.ff.l. qui cœtu,5.§.si de vi, ad leg. Iuliam de vi public.ff.l. exitus.15. de adquirend.possess.l. ordinarij iuris,13. de rei vindic.Cod.l. si quis 3. finium regundor. l. 3. C. de interdict. l. si coloni. 14. de agricol. & censit.libr. 11.C.

hh Aliter si coram duobus iudicibus penderet,separatim possessoriũ,& petitorium,atque possessorium intra biennium non fuerit definitum,c.1.§. præterea quia, de treuga,& pac.in Extrauag. communib.

ii quando possessorium cum petitorio est cumulatũ,tũc de vtroque iudex simul sententiam ferre potest. quemadmodum & de vtroque simul proceditur in cap. cùm Ecclesia.3.& c. cùm super,4. cap. cùm dilectus, 6. de causa possess.& propriet.

## CAPVT VI.

*De quibus iudicare possit iudex.*

IPSE iudex dispicere debet num negotia, quæ ad iudicium eius deferuntur, sint suæ iurisdictionis:[a] scire autem debet iudex Ecclesiasticus ad suam iurisdictionem pertinere quæstionem iuris patronatus,[b] & alia ecclesiastica.[c] De omni etiam crimine clericus coram iudice ecclesiastico conueniri debet,[d] audiri, & iudicari:[e] nisi fuerit incorrigibilis, & exauthoratus, & à iudice Ecclesiastico traditus, vel relictus curiæ sæculari.[f] Debet & clericus clericum de omni negotio coram proprio Episcopo ad iudicium vocare:[g] laicus etiam clericum:[h] clericus verò laicum de re non spirituali, coram sæculari:[i] quia actor debet generaliter sequi forum rei.[k] At iudices sæculares non poterunt clericum debitorem compellere soluere.[l] Poterit tamen aliquando ob causam mixtam ecclesiasticam,& sæcularem, sub vtroque Ecclesiastico, & sæculari in iudicium vocari quispiam: vt in sacrilegio,[m] vsuris,[n] periurio,[o] adulterio:[p] sicque de cæteris quibusdam in quantum continent peccatum,& detrimentum animæ cognoscit Ecclesia,[q] quamquam de iisdem cognoscat forum sæculare. Possunt & sæculares adire forũ ecclesiasticum, si destituantur foro, vel iustitia tẽporali, vel sæculari.[r] Poterunt & laici sui iudicis, vel alterius, in suis causis iurisdictionẽ prorogare sine eius consensu.[s] Clerici tamen, sine consensu sui Episcopi non possunt.[t] Attamen quilibet clericus vndecumque ad curiam Romanam vocari potest: quia omniũ Ecclesiarum Romana mater est: verùm vocatus comparens, potest ius reuocandi domum, seu remissionem ad proprium iudicem impetrare.[u] Sortitur autem quis proprium forum aut ecclesiasticum, aut sæculare, vel ratione delicti, eius in loci, in quo illud commisit:[x] vel ratione loci contractus,[y] aut ratione domicilij,[z] aut ratione rei, de qua contra possessorem mouetur quæstio.[aa] Ratione etiam dignitatis, aut priuilegij forum quis aliud sortiri potest,[bb] maximè pro personalibus actionibus:[cc] cuius rei exempla in iure facilè occurrunt:[dd] per recõuentionẽ quoq; quis forũ alterius sortitur.[ee]

*SCHOLIA.*

a l.si quis ex aliena,5.de iudic.l.2.si quis in ius voca.non ierit.ff.

b c.3.de iudic.

c Quemadmodum de simonia,de sacramentis,de iuramento,ratione cuius etiam laicus vocatur coram iudice Ecclesiastico,c. 3. de foro compet in sext.

d c.clericis,8. de iudic.can.1.2.& sequent.11.qu. 1. auth. statuimus,C. de Episcop. & clericis, debet & esse ordinarius; vel alius, cui ex consuetudine, vel priuilegio data fuerit iurisdictio, & potestas cognoscendi, c. cùm contingat,13. de foro compet.

e c.at si clerici, de iudic.c. cùm non ab homine,eo.tit.Sunt tamen casus,in quibus possunt clerici, vel res illorum iudicari coram iudice laico, veluti in Gallia iudices regij Senarchi,vel seneschalli, seu baillini, iudicant de causa possessorij beneficiorum, ex indulto regi concesso, & confirmato per Martinum 5. summ. Pontif quod refertur,& inseritur in decis.1.Guidonis Papæ. Regij quoque iudices, seu parlamentorum cognoscunt, si quid contra concordata regia, & Pontificia à clericis agatur: Idque reformant per modum abusus commissi ratione facultatis regi concessæ ea de re per summum Pontificem, in §.fi. de robore,& firmit. concordator in concor. Possunt & non obedientes sedi Apostolicæ per potestates sæculares opprimi, cano. non licuit, 17.dist. Sed & vbi deficit potestas Ecclesiastica, ad temporalem recurritur contra clericos: canon. 25. principes, 23. quæstion. 5. Contra quoque schismaticos, can. de liguribus.43. eadem. 23. q. 5. & in casu cap. vbi periculum,§. præterea, de electio. atque in aliis casibus, de quibus tractat Chassanæus ad §.5. *Des iustices*, ad verba, *Sil n'a grace*, in consuetudinib. Burgund.& Guillielmus Benedictus ad cap. Raynucius, ad verba, *Et vxorem nomine*, 2. decis.à num. 140.vsque ad 161. de testam. notat etiam Matthæus de Afflictis, decis. 24. incipiente, *Quidam clericus spoliauit*, &c. regis curiam cognoscere de spoliatione clerici, etiam cõtra clericum, seu personam Ecclesiasticam super possessione beneficij, de quo spoliatus quis fuerit. Idque non tam per modum ordinariæ iurisdictionis, quantum per modum defensionis oppressorum, quam debet rex laicis, & Ecclesiasticis, & Ecclesiæ;& ita iudicatum. Quamuis alioquin ratione ordinariæ iurisdictionis, causa possessorij beneficij Ecclesiastici non possit cognosci à iudice sæculari: quia reputatur à canonistis spiritualis,& beneficialis: vt in Clement.vnic.de causa possess. & proprietat. Et speculator in titulo de contumacia, §. sequitur, versicul. illud ait: quòd Papa Clemens ita pronunciauit: & omnes doctores conueniebant ad hoc. licèt aliter sentiat Gloss. ad cap. eum, qui, de eo qui mittitur in possess.caus. rei seru. in sex. Quibus tamen non obstantibus in spoliatione beneficij Ecclesiastici fuisse aliter cõclusum tradit dicta decisio Neapolitana,24.in sacro regis consilio. Et in Gallia etiam ex iure confirmato per Martinum Papam cognoscunt sæculares regij iudices de possessione beneficiorum.Guido Papæus dec.1.

f d.c.cùm non ab homine,de iud. & cap. nouimus,de verbot.signific.cum similib.

g cap.1. de foro competent. d. authent. statuimus, de episcop. & cler. C. & Nouell. vt clerici apud proprios Episcop. conueniant. Neque potest iure Pontificio, quod & receptum est, clericus renunciare fori sui Ecclesiastici priuilegio: quia illud non tam singularib. clericis, quantum fauori totius ordinis cleri concessum est: cap. si diligenti, 12. de foro competenti. facit ca. placuit, ca. inolita. 11. q. 1 ex quib. correcta remanet, & antiquata, l. si quis, in conscribendo, C. de Episcop. & cleric. l. si quis in conscribendo, C. de pactis.

h in cap. 1. & 2. & d. c. si diligenti, de foro competent. cap. significasti, eod. tit. nisi ageretur primò de causa feudali, in qua cessat priuilegium fori clericalis, & conuentio fit coram iudice, vel domino feudi, vel paribus curiæ: dict. cap. si diligenti, §. fin. cap. verùm, c. ex transmissa, de foro competenti. cap. cęterùm, de iudiciis, item secundò, si causa esset realis, per c. fi. de foro competenti. l. 2. vbi in rem actio. C. §. omnium, de actio. vel agatur tertiò, de de possessorio etiam rerum spiritualium: Guid. Pap. decis. t. & latè Couarruuias in practica quæstionum, c. 35. cũ sequent. Item quartò si recõueniatur clericus coram laico, Felinus ad cap. etsi clerici, num. 8. cum seq. de iudic. Quintò, etiam quando venditor est clericus, forum emptoris sequi tenetur: quia defensor emptoris, l. venditor, de Iudic. l. 1. C. vbi in rem actiu. & ita in Camera imperiali contra diuersam sententiam iudicatum fuisse tradit Gaillus, lib. 1. practicarum obseruationum, obserua. 37. Sextò, si clericus ratione officij, vt tutoris, vel curatoris, vel procuratoris laici, conueniendus sit, sequitur forum laici. Socinus ad rubricam, de foro competent. nu. 1. & 15. & ad c. 1. eius tituli, nu. 52. quemadmodum contrà, laicus ratione administrationis rei Ecclesiasticę, sequitur forum Ecclesiasticum, per notata in ca. iudicatum est, & ibi Gl. 1. 89. distinct. & sic etiam seruari in camera imperiali admonet Gaillus in d. obseruatione.

i c. si clericus laicũ, 5. & c. cùm sit generale, de foro comp.

k in proximè citatis iuribus, & ca. experientiæ, & ca. seq. 11. q. 1. ca. 2. ca. neminem, 3. q. 6. l. in criminali, de iurisd. omn. iud. l. fi. vbi in rem actio. C. l. iuris ordinẽ, de iuris. om. iud. l. quia etiã. de alie iud. muta. causa facta, §. 1. vt cler. apud proprius Episc. con. in no. Possunt tamen aliquando iudices Ecclesiastici cognoscere de laicorum causis, vel ratione rerum, vel ratione criminum. Possuntque iudicare laicos sibi temporali iurisdictione subiectus, ratione terræ Ecclesiasticæ, vt in cap. si duobus, de app. dummodò criminales quæstiones eius iurisdictionis, si pœnam merentur sanguinis, exercendas committant laicis: c. fin. ne cler. vel mon. sæc. neg. se im. in sex. c. clericis, cap. sententiam, eo. tit. apud Greg. c. in Archiepiscopatu, de raptor. vbi iudicia sanguinis prohibentur clericis, & in ca. sæpè, 11. & seq. 23. quæst. 8.

l cap. sæculares, 2. de foro competenti. in sext.

m c. cùm sit generale, 8. §. 1. de foro com. ca. de viro, 12. q. 2. ca. nulli licet, eod. quod & potest à iudice sæculari puniri: l. si quis in hoc genus, C. de Episc. & cler.

n quæ & ad forum Ecclesiasticum pertinentre. cùm tu, de vsur. & ad sæculare, l. eos, §. super vsurarum, C. de vsur.

o periurium punitur in foro Ecclesiastico, ca. presbyter, 81. dist. & in iure ciuili, & foro sæculari, tit. de reb. creditis, & iureiuran. C. de iureiurand in ff.

p liquet ex titulis, de adulteriis, in iure Pontificio, & ad legem Iuliam, de adulteriis, in ff. & C. cum simil.

q c. nouit, de iudic.

r c. ex transmissa, c. ex tenore, 11. c. ex parte, 5 de foro comp.

s c. significasti, 18. de foro competenti, l. priuatorum, C. de iurisd. omnium iudic. l. 1. & 3. de iudic. in ff.

t dicto cap. significasti, ca. non liceat, 3. qu. 6. ca. 1. & 2. 9. qu. 2. ca. denique, 6. quæstion. 2. & in cap. 1. de foro competenti, in sexto: nec appellationis articulo prætermissu, nec aliter nulla interposita appellatione, Archiepiscopi, vel eorum officiales, de causis clericorum tanquam iudices, licèt ipsi clerici in ipsos consentiant, absque diœcesanorum eorum voluntate cognoscunt, possunt tamen in alium, quàm suum iudicem cõsentire tanquam in quemlibet arbitrũ, non vt in iudicẽ, cùm hoc ipsum illis prohibitum non sit: c. cùm tempore, c. dilecti, de arbitris.

v cap. fi. de foro competenti, Papa enim est omnium ordinariorum iudicum iudex ordinarius: ca. cuncta, 9. quæ. 3. Sicuti & cuilibet patet ad principem liber aditos, l. 1. & l. vniuersis, de precib. impera. offeren. libro primo, titulo decimonono, l. 1. C. qoando libellus principi oblatus litis contestatio. faciat. eod. libro primo, titulo vigesimo, l. vnic. quando Imperator inter pupillos, & viduas, vel alias miserabiles personas cognosc. libro tertio, C. titul. decimoquarto.

x cap. fin. de foro competenti. Et ratione delicti commissi quis fit alterios, quam alioquin proprij fori, in c. 1. de raptoribus, cano. causa, can. placuit, 3. quæst. 6. canon. si peccauerit, 2. quæstione 1. Authentic qua in prouincia, vbi crimine agi oporteat, Cod. l. 1. Cod vbi senator. vel clarissimi, l. si cui, §. imperatur, & l. fin. de accusatio. ff. cap. postulasti, de iudic. Reatus omnem dignitatem, & priuilegium excludit, l. 1. C. vbi Sena. vel clariss. lib. 3. titu. 24. l. 47. de ritu nuptia. dict. authent. qua in prouincia, canon. priuilegium, 11. quæst 3. cap. miarum, 11. de priuileg. Cæterùm pro crimine quis potest conueniri, non solùm vbi delictum commisit: sed etiam vbi inuenitur, & vbi domicilium habet, l. 1. vbi de crimine agi oporteat. Si tamen graue sit delictum, quod exemplari pœna egeat, remittitur reus puniendus in locum, vbi deliquit: l. solet, de custodia reorum, l. capitalium, §. famosos, de pœn. ff. l. desertorem, de re militar. §. si verò quis comprehensurum, vt nulli iudi. liceat habere seruatur. in Nouellis.

y Id est, ratione loci, vbi quis se obligat contractu, vel quasi contractu, l. hæres absens, §. 1. de iudic. l. omnem obligationem, & l. interdum, §. fin. eod. tit. potest ibi conueniri siue ibidem inueniatur, vel in alio loco sit: potest & conueniri vbi soluere ex contractu promisit ex obligatione, ciff. & Gl. de offic. delega. c. dilecti, de foro competent. Hîc tamen est notanda singularis decisio cap. 1. §. contrahentes, de foro competenti, in sext. & ibi Gl. quæ explicat dubia, quæ oriri ex hoc possunt. In primis quòd ratione contractus quis sortitur forum, si in eo loco contraxerit: vbi habebat domicilium, & inuitus ibi respondere cogitur: quòd si mutauerit domicilium, vel tantùm trãseundo contraxerit, potest quidẽ ibi conueniri, si in eo loco inueniatur; quòd si non inueniatur, non potest in alio loco conuentus cogi, vt veniat, nisi in eo, etsi domicilium transtulerit, vel in loco domicilij: iuxta l. iuris ordinem; C. de iurisdiction. omnium iudic. lib. 3. titul. 13. sic intelligenda l. hæres absens, de iudic. Veruntamen si is, qui contraxerit, noluerit in locum contractus, vocatus respondere, si habeat bona in territorio eius loci, in quo contraxit, iudex, qui directò non potest cogere personam venire, vt respondeat, poterit per obliquum cogere, per captionem bonorum, & missionem in possessionem bonorum eius concessam aduersario ex primo decreto, donec veniat.

z d. c. fi. & c. dilecti, de foro competent. c. dilectus filius, de rescript. vbi de hoc agitur: l. hæres absens, §. proinde, de iudic. ff. Habere autem quis potest pluribus in locis domiciliũ, vt c. ex parte, de foro compet. l. Assumptio, §. iurisprudentibus, ad municipal. ff. Quemadmodum beneficiatus habet domiciliũ in loco patrimonij, & in loco beneficij, quod exigit residẽtiam, c. postulasti, de foro competent. Vagabundus autem ibi dicitur habere domicilium: vbi inuenitur, l. 1. vbi de crimine agi oport. C.

aa Ratione possessionis etiã, vel loci: vbi res sita est controuersa, vocari quis potest in iudiciũ eius iudicis, sub quo est. c.

Digitized by Google

est: c.sanè, de foro competent. Potest & pro eadem re vocari possessor in loco: vbi habet domicilium, cap. ex parte, B. de foro competent. l.si. vbi in rem actio. inten. deb. C. etiam si res sit mobilis, d.l.fin.l.quod legatur, §. siu autem, de iudic. Quidam tamen dicunt hoc ipsum habere locum pro immobilibus tantùm, vt Gloss. ad capit. final. ad verba, *Contra possessorem*, de foro competenti. Proceditur & cõtra absentem pro actione in rem coram iudice loci: vbi res est, per edicta, & citationes; quibus si non obtemperet, proceditur contra eum per missionem in possessionem rei controuersæ, l.2. C. vbi in rem actio exerceri debeat, lib.3.tit.19.

bb Priuilegio fori sæpè aliqui vtuntur, vt coram certo tantùm alio, quàm ordinario conueniantur: vt in l.2.& 3.C. vbi Sena. vel Clariss. l. vbi quis curial. vel cohortal. cur. conuenia. quemadmodum Gymnasiis, & Academiis certi iudices, seu conseruatores dati, in §.fin. in proœmio, ff. Authen. ne filius pro patre. C.

cc personalis actio à reali distinguitur in §. omnium autem actionum, de actio. apud Iustin. l. actionum, de act. ff.

dd vt si agatur principaliter de causa priuilegiorum sedis Apostolicæ, quæ apud sedem tantùm tractanda, cap. cùm venissent, 12. de iudic. cap. si. de confirma. vtili, vel inutili: si quando verba priuilegij dubia sint, ad eius mentem, qui concessit, refugiendum, non ad alium, can. sicut, §. ex his, 11. quæstion. 1. c. inter alia, de sent. excommunic. l.1.& final. C. de legib. Si tamen incidenter in causa produceretur priuilegium, & verba essent aperta, iudex posset ita iudicare non obstante productione priuilegij, quod nihil ad rem sibi facere videatur, vel iuxta priuilegium, vt in cap. causa, in fine, ibi: *Respiciendo priuilegium*, de in integ. restitutio. cap. accepimus, de fide instrumento. l. quoties, C. de iudic. cum simil.

ee Reus actorem in eodem iudicio reconuenire potest, c.1. de mutuis petitio. cap. cùm dilectus, 2. §. nos autem, de ordine cognition. vbi agitur de differentia reconuentionis, & exceptionis: nisi conuentio fuerit de interdicto recuperãdæ possessionis, cui reconuentio opponi nequit: cap. fin. de ordine cognitio. vbi & distin. aut nisi coram arbitris causa agatur, capit. dispendia, 3. §. reus quoque, de rescript. in sext. Sunt & aliæ exceptiones, quas omitto.

## CAPVT VII.

*Causæ & effectus iudiciorum.*

RATIO iudiciorum finalis, est pax publica, & correctio malorum,[a] controuersiarum, & litium determinatio:[b] iustitia, quæ suum ius cuique tribuit.[c] Iudex autem in puniendo reddit bonum pro malo,[d] conseruat innocentiam, punit culpam.[e]

### SCHOLIA.

a ca. non frustra, 23. quæst. 5. can. nisi bella, & ibi Gloss. 23. q. 1. facit cap. 1. de officio legat. in sext. *Dum* (inquit summ. Pontifex) *subditorum scandala remouemus, nos in eorum quiete quiescimus*: facit l. nullus, 14. C. de Iudæis, vbi prohibet iudicium, & iudicis potestas, ne ad arma litigantes veniant, vt l. æquissimum, de vsufruct. ff. quare ne vis committatur, occurrit; & plectit ideò temerarias, qui propria authoritate sine sententia res etiam suas ab inuitis repetunt, can. 1. 16. quæstion. 6. l. extat, de eo, quod metus causa, ff. c. eum qui de præbend. in sext. cum similibus.

b c. finem, de litibus, de dolo, & contumacia, l. properandum, C. de iudic.

c c. fratris, de verbor. signif. l.1. de iust. & iur. ff. & qui iudicium diffugiunt, multum de sua iustitia diffidere videntur, ca. Christianus, 11. quæst. 3.

d ca. sex. differentiæ, 23. q. 3.

e ca. quæ Lotharius, 2. q. 1.

# DE OFFICIO IVDICIS.

## *TITVLVS II.*

## CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, & quid officium iudicis.*

ADMONITIS discipulis, iudicium esse ordinarium, & extraordinarium; & iudices esse ordinarios, & extraordinarios, seu delegatos; dicamus de officio iudicũ priùs ordinariorum, & dehinc delegatorum, déque potestate illorum. Officium iudicis in iure absolutè pro potestate, vel pro his, quæ potestas concessa facere iubet,[a] vel permittit: non enim quicquid iudicis potestati permittitur subiicitur iuris necessitati.[b] Quædam etiam tenetur exhibere iudex ordinario iure petentibus, & agentibus: & potest etiam aliundè quædam ex æquitate, & auxilio extraordinario impartire litigantibus, quæ ipsi petere non possunt; & ideò ex officio eius procedere dicuntur.[c] Datur autem hoc extraordinarium iudicium, quando ordinarium deficit: non aliter.[d] Iudicis porrò officium vbicumque pro actione proponitur: veluti cùm in integrũ restitutio principaliter postulatur, litis contestationem poposcit: aliter, ante, & post ingressum causæ potest sine litis contestatione, ad illud recurri.[e]

### SCHOLIA.

a Ius dicentis officium, latissimum dicitur in l.1. de iurisd. omnium iudic. Officium ab efficiendo, nempè eò quòd quemque secundum impositam sibi personam facere oportet: de quo abundè Cicero, & Ambrosius in libris de officiis, & Isidorus. Extat in Decretalib. generalis tit. de Offic. iudic. lib. 1. tit. 32. & in specie titul. de Officio iudicis ordinarij eod. lib. 1. tit. 31. & lib. 1. Sexti tit. 16. & lib. 1. Clem. ti. 9. Sparsim autem in Codice Iustinianeo, de officiis diuersorum iudicum, & Magistratuum tractatur, vt in Decretalib de Offic. diuersorũ præpositorũ, & iudicũ ciuilium, & criminaliũ, vt etiam in ff. & Nouellis: de quibus longum nimis esset hîc Nomenclaturam recensere.

b l. non quicquid, 40. de iudic. l. sæpè, de offic. præsidis, l. 1. C. quomodo & quando iudex.

c Sunt enim quædam, quæ ex officio iudicis præstantur, quæ principaliter peti nequeunt: l. qui per collusionem. §. pretij fortè, de actio. empt. ff. 4. deposit. Frequens in iure, maximè ciuili de offic. iudicis mentio, quando agitur de his, quæ stricto iure peti non possunt, & quorum nomine nulla datur actio, & tamen æquum sit reum condẽnari vt in prædictis legibus, l. quæro, loca. ff. l. quæro, de re iud. in ff. l. seruos, de aliment. lega. l. Quintus, de annuis lega. ff. l. deducta l. Imperator, ad Senatuscons. Trebel. ff. In bonæ fidei iudiciis tantundem officium iudicis valebat, quantum in stipulatione eius rei nominatim facta interrogatio, l. quia tantundem, de negot. gest. ff. l. Lucius, deposit. ff. l. Lucius, de act. empt. ff.

d l.in causæ cognitione,decimasexta, de minorib. vigintiquinque ann.lib.4.ff.titu.4.cùm siue,de Carbon. edict. l. 1. ad municip.ff.l.quædam,de edend.ff.

e l.fin.de offic.iud.

## CAPVT II.

*Officium ordinariorum iudicum circa quæ versetur, & iura Episcopalia.*

IVDICVM maximè ordinariorum officiū versatur circa sibi commissa ciuilia, vel criminalia negotia,habita ratione concessæ potestatis, personarum, & actionum. Iura ordinaria potestatis Episcopalis in subditos diffinita iure sunt, [a] & in Ecclesias diœceseos canonica obedientia, [b] reuerentia, [c] institutio, [d] destitutio, [e] correctio, reformatio, [f] censura Ecclesiastica, [g] iurisdictio causarum omnium ad forum Ecclesiasticum de iure pertinentium, [h] pœnitentiæ publicæ, & solennes, [i] sacrorum omnium, quæ ab Episcopo sunt recipienda, collatio, [k] synodus, [l] synodatici, seu Cathedratici debitum: [m] quarta decimationum, & mortuariorum, [n] visitatio annua, [o] & eius causa procuratio quoque annua, [p] moderatū auxilium. [q] Erit & Episcoporum ordinariorum libera potestas, & officium in suis diœcesibus, adulteria, & scelera inquirendi, [r] vlciscendi, [s] iudicandi secundum canones; publicum etiam auxilium, si opus erit, aduocandi. [t] Pertinet & ad officium iudicis aduocatum parti non habenti dare, qui & potest esse domesticus iudicis. [u] Ordinarij quoque Ecclesiastici locorum, subditos suos plures dignitates, vel Ecclesias, quibus animarum cura imminet obtinentes, seu personatum, vel dignitatem cum alio beneficio, cui cura similis est annexa, possunt cogere ostendere titulum, & dispensationes, quarum vi talia beneficia possident intra certum tempus diffinitum: quas si nō ostenderint; possunt in eos procedere, perinde ac si nullas haberent. [x] Dat ordinariis & iurisdictionem, lex, [y] princeps, [z] consuetudo, [aa] priuilegium, [bb] vel aliud ius. [cc]

### *SCHOLIA.*

a cap. conquerente,16. de offi. ordinarij: quod seorsum fusè explicauimus.

b Id est, secundum canonum præcepta, ita maiori Ecclesiæ minor debet obedientiam, & reuerentiam, ca. à Subdiacono, 93. dist. cap. illud, 5. de maiorit. & obedient. neque admittitur præscriptionis exceptio in contrarium, c. cùm ex debito, cap. cùm non liceat, de præscription. Non erit tamen necessarium, vt obligetur scripto, qui obedientiam ipso iam voluntarij aduentus officio comprobat. cap. legebatur, 3. de maior. & obed. sufficit enim facere manualem obedientiam, cap. his, quæ, eodem titulo: quod intelligendum est de clericis inferioribus simplicioribus non habentibus administrationem, qui non sunt compellendi ad faciendum scripturam iuramenti, & obedientiæ; & sufficit illis, si obedientiam repromittant prælatis suis simpliciter, c. nullus Episcopus, de iureiurand. aliud autem dicendum est de habentibus curam animarum: d. c. nullus, & can. quemquam, 2. distin. debent & prælatis suis monachi, & moniales reuerentiá, c. dilecta, de maiori. & obedient. Item & principes sæculares Episcopi, c. omnes, 4. c. solitæ, 6. c. si quis, 2. de maiori. & obedien. minor. superiori, c. cùm inferior, eodem titul.

c d. cap. conquerente, de offic. & potest. iudic. ordina. l. Episcopale, 8. de Episc. & cler. C. cap. cùm Apostolus, §. prohibemus, de censib. can. quis dubitat, 96. distinct. canon. esto subiectus, 95. distinction. cap. 1. de excessib. prælator.

d cap. cùm venissent, cap. ex frequentibus, de institut. Ordinatio quippè Ecclesiarum, vt & cura earum, in diœcesi pertinent ad Episcopum diœceseos earum, ca. 10. omnes basilicæ, 16. quæstion. 7. c. cùm venerabilis, 7. de religios. domib. lib. 3. tit. 36. etiamsi monasteria sint. ca. 10. obitum, 61. dist. canon. 12. qui verè, 16. quæstion. 1. Institutio dat ius in beneficio, vel per collationem ab ipso Episcopo factam, vel per eius confirmationem factæ præsentationis ad beneficium, vel per confirmationem alterius ab alio factæ collationis: vide Gloss. ad cap. authoritate, de instit.

e Destitutio, est depositio à gradu, vel ordine, vel à beneficio Ecclesiastico: c. final. de celebr. Missa. depositio, quæ propriè dicitur, est degradatio, eáq; vel verbalis, vel realis: vtraque autem fieri debet per Episcopum, cap. 2. de Pœnis, in sext. c. nouimus, de verb. signific. vide quæ diximus de his lib. 31. Syntagmat. iur. cap. 30.

f Quod & statuitur in cap. 1. & c. licet, 12. c. conquerente, de offic. ordina. etiam appellatione remota, cap. 13. eod. tit. Subsunt & monasteria non exempta iure ordinario, correctioni, & curæ Episcopi, can. Abbates, can. Abbas pro, can. si quis Abbas, 18. quæst. 2. c. 1. c. cùm dilectus, de religios. domib. & vt Episcopis sint subiectæ, lib. 3. titu. 36. Imò & quamuis monasteria sint exempta, & priuilegiata; tamen in negligentiam Abbatum, & præpositorum, Episcopi poterūt procedere ad reformationem morum; iuxta illorum regulam, cano. 1. canon. visis, decimasexta, quæst. 2. cap. quanto, 7. de offic. ordina. Neque hîc etiam negandum est, correctionem clericorum posse ad alios, quàm Episcopos pertinere: quemadmodum & morum reformationem: quia & ea datur capitulo in canonicos, cap. irrefragabili, de offic. ordinar. Abbati, & priori in monachos, cap. cùm in Ecclesiis, de maiorit. & obediē. & Abbatissæ: cap. dilecta, eod. tit. Verùm dicendum hoc ius dari Episcopis ex ordinario iure; cæteris ex speciali priuilegio, vel concessione.

g Censura Ecclesiastica est iudicium Ecclesiasticum; seu de Christianis moribus arbitrium: & quid per censuram Ecclesiasticam intelligamus, docet capit. quærenti, 20. de verborum significatione: eóque nomine continetur interdictum Ecclesiasticum, suspensio, & excommunicatio. Censura excommunicationis est proprius mucro Episcopalis, quo Ecclesia maiorem non habet pœnam, ca. corripiantur, vigesimaquarta, quæstione tertia. vide quæ diximus de interdicto, excommunicatione, & suspensione in superiore libro proximo; tit. 16. & lib. 31. Syntagmat. c. 8 & 9. Possunt tamen alij ordinarij: quàm Episcopi vti prædictis censuris, in sibi subditos propter iurisdictionem sibi concessam; vide Glossam in cap. pen. de sentent. excom. c. cùm ab Ecclesiarum prælatis, de offic. ordin. Iurisdictionis enim potius est, quàm ordinis excommunicatio, c. transmissam, de elect. & ita ratione iurisdictionis excommunicat Abbas, c. sicut de simo. in c. ff. & c. 40. de offic. delegat. Excepta solenni excommunicatione, quæ solius Episcopi est, in ca. 106. debent duodecim, 11. quæ. 3.

h c. cùm Episcopus, 7. de offi. ordina. in sext. ca. scriptum, 6. q. 1. ca. scitote, 6. q. 3. c. Episcopus, 6. de offi. ord. in sext. c. 1. eod. tit. apud Gregorium, cum similib. iure ordinario iurisdictio pertinet ad Episcopum: ad alios nihilominùs alio iure potest pertinere, vel consuetudine, vel priuilegio, vel ratione concessionis à summo Pontifice factæ, l. & quia, de iurisdictio. omnium iudicum, ff. l. 1. C. de emancip.

emancipa.libero. e.fi. de offi. Arch.c.auditis, de præscrip. c. cùm contingat, de foro competent. c. irrefragabili, de offic. ordin.

i c.accedentibus,12.de excessib. prelator.diximus de pœnitentiis multa suprà,li.1.ti.10.facit c. 2.de pœnit.& remiss. ca falsas,de pœnit.dist.5.

k Septem sunt Sacramenta, de quibus egimus superiore primo libro,& lib.2.Syntag.iur.c.3.& seq.vsque ad 9.Horum quædam à solis Episcopis tantùm conferuntur, vt Ordo,Chrisma,Consecratio,&alia,quę ad ordinem Episcopalem pertinent,ca.4.quamuis, 68. dist. c. aquam, de consecr. Ecclesiarum ca.3. & 4. de consecr.dist.5.c.quanto,de consuetud. Quamuis minores ordines aliquando à non Episcopo,ab Abbate monachis sibi subditis conferri possint c.1.de ordinatis ab Episcopo, qui renuncia. Episcopatui,li.1.tit.13.ca. quoniam videmus, 69. dist. cap. cùm contingat, de ætat. & qualit. ord. Quæ porrò pertinent ad Episcopum, videbis in can.perlectis, §. ad Episcopum,25.dist. Sunt alia ex Sacramentis; quæ ab aliis, quàm ab Episcopis cōferri possunt: vt Baptismus,Eucharistia,Pœnitentia,Extrema vnctio, Matrimonium, vt diximus superiori primo libro,suis propriis titulis.

l Synodus hic est Concilium Episcopale. Statutum quippè est,Episcopos singulis annis in suis diœcesib. binos conuentus clericorum agere debere, vt ea, quæ ad mores, & lites eorum pertinent,determinarentur,can.2.& 4. decimaoctaua distinction. vbi & tempora habendi has duas Synodos ponuntur: quæ tamen erunt perpendenda ex diuersis diœcesean consuetudinibus: vt notat Gloss. 1.ad ca. habeatur, decimaoctaua distin. vnaquæque prouincia in suo sensu abundat,ca.11.vtinam,76. distinct. c. certificari, de sepultur. Potest Episcopus cogere ad synodum venire per censuram Ecclesiasticam Abbates sibi diœcesana lege subiectos.cap. quod super his, de maior. & obedient.

m Sinodaticum dicitur id,quod soluitur à clericis in Synodo Episcopali,ob honorem cathedræ, seu dignitatis, & oneris Episcopalis, cuius ratione statutum exigi tantummodò oportere duos solidos à singulis,in d.cap.conquerente,de officio ordina.can.1.& fin. ca.illud,10.quæstione 3. sed & hic sequenda erit antiqua consuetudo, canon. 5. nec numerus, 10. quæstion. 3. vbi & hoc ius dicitur quoque Cathedraticum, & in can. pastoralis, 7.de donation.& alibi.

n c.conquerente, de offic. ordinar. cap.de quarta, de præscript. cap. officij,14.c.requisisti,15 de testa.Variat tamen hæc quarta secundum locorum consuetudines, quas sequi expedit d. c.requisiuit, cap. certificari,de sepulturis. Eáque ratione occurrent in pluribus iuribus taxationes eius diuersæ,& aliquando tertia, aliquando quarta, aliquando media pars dicitur debita.

o Onus est Episcopi visitare vel per se, vel per alios discretos viros,vel per Archidiaconos,suam prouinciam:semel saltem in anno,vt reditus,ædificiaque Basilicarum, & vitam ministrorum Ecclesiasticorum cognoscat:ca.decreuimus,10.& seq.Episcopum,& c.12. placuit in omnibus, 10.q 1.cap. si Episcopus,6.de offic.ord. in sex. Et non tantum semel aut bis ad id tenetur: sed & quoties opus erit visitatione.c.cùm venerabilis, 21.de cēsib.c.excommunicamus,13.§. adiicimus de hæretic. Defertur hæc cura & Archidiacono,impedito Episcopo:in c.1.de offi. Archid. can.perlectis,25.dist.

p Procuratio sequitur visitationem: quia debetur à visitatis visitanti.& eo nomine sumptus, visitationis tempore, debentur, c. cùm venerabili,21.& c. quamo crearori,16. de censib. iuxta facultates Ecclesiæ, c.sopitæ, 14. de censib. c.cùm olim,19.& c.17.eod. tit. Iuxta etiam formam, c. cùm Apostolus,6.& c. procurationes, 23. eod. titul.de censib. vbi impensarum modus præscribitur: & taxatio alia posteà facta in Extrauag. vnica,de censib. exact. procuratio.lib.3.Extrauag.communium.

q d.c.conquerente, de offi. ordina. Extra moderatum auxilium interdum quoque Episcopus aliqua ex causa exigere potest mediocria,d. c. cùm Apostolus, §. prohibemus,ca.124.nullus Episcopus grauamen,1.quæ.& hoc dicitur charitatiuum auxilium. Et quamuis Episcopus pro aliis clericis possit censum Ecclesiis imponere,cap. cùm clerici,11. de censib. tamen pro se non potest sine superioris authoritate, c. 1. in fine, vt Ecclesiast. benef.sine aliqua diminutio. conferan.

r cap.1. de officio ord. vbi & quæ sequuntur. Inquisitio fit, vbi fama est delictum aliquod fuisse commissum, quæ sufficiens est ad monendum iudicem de veritate inquirenda, c. licet Heli,de simonia,c. qualiter,& quando, de accusatio.

s ad præsidem prouinciæ pertinet,cui similis est Episcopus, purgare prouinciam malis hominibus,ca. placuit,6. q.3.l.3.de offi. præf.ff. quod facies, si eos conquirat,l.placuit de offi.præsi.ff.& Nouella 17.c.2.

t Id est, Brachium sæculare, vel potestatem sæcularem,d. c.1.§.fin. & c.quoniam, de offic. ordin. cā. principes, 23. q.5.ca.cùm ad verbum,96.dist.cap.2.de maledic.

v cap.1. de offic.iud.lib.1.tit. 32. nempè si litigantibus nullus vellet adesset aduocatus, vel propter eius paupertatem, vel ob metum aduersarij,potest adscitus iudex dare, siue sit ordinarius, siue sit delegatus, vt ibidem dicitur, & in l. nec quicquam, §. aduocatus de officio. proconsulis,l.1. §. ait prætor, de postul.Prouideat & iudex, vt æqua fiat patronorum, seu aduocatorum distributio,can. infames, 2.§. si vero in vno,3.quæst.7.& l. properandum, 7.C.de postul.Quemadmodum & ad curam iudicis pertinet prospicere,vt si ordo aliquis postulationum; scilicet vt omnium desideria audiantur,ne fortè dum honori postulantium datur,vel improbitati ceditur, mediocres desideria sua non proferant, dict. l. nec quicquam,§.obseruare,de offic. proconf.ff. Et hinc praxis Senatuum, & iudicum meliorum, vt volumina causarum conscribantur disceptandarum, vt quisque litigantium suo ordine causa veniente sua desideria explicet,& paratus cum aduersario contestationi adsit: vocant hoc volumen Galli, *Le roolle des causes à plaider.*

x c. ordinarij,7.de officio ordina. in sext. Idque in odium pluralitatis beneficiorum, quæ est canonibus inimica sine dispensatione, & quæ habet alioquin cupiditatis, & ambitionis damnabilis notam, cap. quia nonnulli, de cler.non residenti. cap. execrabilis,de præbend. in extrauagant. communibus.cap.de multa,eod.tit.apud Grego. cum simil.

y Lex dat iurisdictionem, l. & quia, de iuris. omnium iud. ff. Veluti cùm concilium generale,vel cōstitutio dat cognoscendi potestatem ordinariis de causis exemptorum in certis articulis. Vicarius etiam Episcopi habet ordinariam iurisdictionem ex lege, Rota decision. 378. *Fuit dubitatum*,nu 2.in nouis. Dat eandem Episcopus, vt ibidem dicitur numero tertio: sed tanquam minister legis iurisdictionem ordinariam.primò creādo officialem,cui generaliter partes suas committit, secundò perpetuum Vicarium instituendo, vel confirmando,vel conferendo beneficium, cui sit annexa iurisdictio de iure c. cùm ab Ecclesiarum,de offic. ordin. vel de consuetudine, c.cùm contingat,de foro competent.c. dudum, versic. *Tandem*, de electioni.

z Princeps temporalis & spiritalis, distribuunt iurisdictiones; & ab illis potestas pendet illorum: atque Iohann. & Archidiacon.ad cano. experientiæ, 11. quæst.1. Innocentius & Hostiens. ad cap. cùm ab Ecclesiarum, de officio ordina.notant neminem dare posse iurisdictionem ordinariam,præter principem.

aa cap. cùm contingat.de foro competent.capit. Romana, eodem titulo in sexto: capit. Romana, de officio ordin.

cap.2. ne prælat.vices suas,in sext.l.1. de emancipat. liber. C. debet autem esse consuetudo præscripta, aliter non valeret, c.fi.de consue.in sex.

bb c. nouit, versi. Non enim, de iudic. suntque in hoc paria, priuilegium, & consuetudo: ca.conquestus, 9.qu.3.c.duo simul, de offic. ordin.c.Romana, 3.§.debet, de appellatio. in sext.

cc Putà si agatur de feudi cognitione, cuius ius naturam feudi retinet: cap.ex transmissa, de foro competente: c. verum, de maioritate & obedientia: cap. cæterùm, de iudic.aut si præscripta sit iurisdictio. Item si is, ad quem immediatè esset ab inferiore prouocandum, non sit Catholicus, deuoluitur prouocatio ad eum qui superior eius est, omisso remedio, c.si is, cui, de offic. delega. Denique si conuento aliquo coram non suo iudice, non obiiciatur exceptio: tunc enim consensus facit ratam iurisdictionem, l.2.de iurisd.omnium iud. ff.

## CAPVT III.

*De Vicariis, & officialibus Episcoporum.*

QVEMADMODVM ipsi Episcopi sunt ordinarij iudices Ecclesiastici; sic loco eorum Vicarij in spiritualibus, vel temporalibus, vel separatim, vel simul in vtrisque constitui.[a] Potest & rursum officialis, vel vicarius Episcopi in sui locũ alium substituere.[b] Iurisdictio vicarij, quem Romanus Pontifex in vrbe relinquit, non extenditur extra illam, nisi aliter expressè ei concessum fuerit.[c] Episcoporum vicarij dicuntur aliquando quoque officiales,[d] & interdum Missi Dominici,[e] iurisdictionem habentes ordinariam; constituentes eandem sedem, & iurisdictionem cum Episcopo, cuius vices in causarũ cognitione gerũt.[f] Obseruandum tamẽ, quòd licèt in officialem Episcopi per commissionẽ officij sibi generaliter factam, causarum cognitio transferatur; tamen potestatem inquirendi, corrigendi, aut puniendi aliquorum excessus, seu aliquos à suis beneficiis, officiis, vel administrationibus amouendi, non transferri; nisi specialiter hæc quoque committãtur.[g] Sicuti nec sine speciali permissione possunt beneficia conferre.[h] Poterunt autem loco Episcopi confirmare, seu instituere habentes ab aliis collationes.[i] Sed neque prædicti possunt dare clericis literas dimissorias, seu licentiam accipiendi ordines ab alieno Episcopo, nisi & illis officialibus illud in mandatis permittatur: idipsum & de vicariis Episcopi dicendum, nisi sint Episcopi vicarij generales: aut Episcopus in remotis sit partibus.[k] Habent & suos vicarios, & officiales alij, quàm Episcopi, qui habent ordinariam iurisdictionem:[l] quos ex arbitrio deligunt, dummodò muneri idoneos constituant in iurisdictione Ecclesiastica, vel rebus eius spiritualibus: & dummodò laici non fiant officiales, quod vtrisque prohibitum est Ecclesiasticis.[m] Possunt autem & vnus, & plures officiales constitui: & vnus principalis alius dictus foraneus, qui tamen tantæ est dignitatis, ac principalis.[n] Potest & officialis vltrà, delegatus constitui:[o] in officialem etiam potest ex claustro monachus simplex aduocari.[p]

### SCHOLIA.

a Extant tituli, de offic. Vicar. lib.1. tit. 38. in Decretalibus, & lib.1.tit.13. in sex. & lib.1. Clementinarum, titu.8. & ita possunt per se, vel per alium Episcopi iurisdictionem ordinariam exercere, c. cum Episcopus, 7. de offic. ord. in sext. factàque per officiales, & vicarios perinde habentur, ac si facta fuissent per ordinarium ipsum Episcopum, per regulam communem, qui per alium facit, per seipsum facere videtur: & quod quis per se potest, potest & per alium, l. ita autem, §. gessisset, de administr.tut.c.mulieres, §.1. de sent. excomm. in sex.c.qui facit, de reg.iur.in sext. Et proinde Episcopus tenetur ad restitutionem damnorum per officialem suum, vel vicarium iniustè datorum: vt notat Rota decis. 431. *Nota vtrùm Episcopus*, in antiq.per ea, quæ habentur in c.1. de restit.spoliat.& ibi Ioannes Andr. vt & ei imputatur qui malorum hominum opera vtitur: l. qui ex maleficio, de actio.§.fi. de obl. quæ ex quasi maleficio nascuntur: & dolus procurarotis generalis nocet domino, l. apud Celsum.§. quæsitum, de doli mali excep. ff. sibi enim imputare debet, qui tales eligit, l. cum mandato, de minor. ff. §. licet eos, de iudic sine quoquo suffragio, &c.in Nouel.

b vt in c.1.de offic.Vica.in sext. vbi Glo.ad verb. *Ipsum*, tractat officialem proculdubiò alium ad certam causam loco sui dare posse. Dubitat enim num & alium generalem dare possit; sed & verius resoluitur posse & alium ei subrogari ex consensu Episcopi; sicque etiam quoque receptum est, vt ex consuetudine ferè fiat, locum tenens officialis, atque dictum, c.1. de offi.vicar. in sext. Illud videtur firmare ex hypothesi, nec obest, c. clericos, 4.de offic.vicar. apud Gregor. vbi prohibitum est adeptus Vicariatus, alios sibi constituere vicarios; nam ibi agitur de rectoribus Ecclesiarum vicariis perpetuis, qui non possũt in Ecclesiis alios sibi vicarios perpetuos facere, vt ipsi ab onere liberentur, iuxta c. extirpandæ, §. qui verò, de præbend. receptum tamen est, vt & ipsi vicarij perpetui possint sibi alios vicarios ad modicum tempus eligere, vt notat Gl.ad Clemẽtinam 1.ad verba, *locum aliorum*, de regularib.lib.3.tit. 9. Num tamen à delegato per officialem appellari debeat ad ipsum officialem delegantem: an verò ad Episcopum: vide diuersas sententias in decisione Rotæ, 350. *Licet officialis*, in nouis notatur & in decis. 371. *Si Episcopus dat*, in nouis ab speciali delegato Episcopi, vel eius vicario posse, & debere appellari ad ipsum Episcopum, vel ad Vicarium. Vicarium porrò, seu officialem loco Episcopi constituit capitulum sede vacante post mortem Episcopi, vel iam constitutum confirmat: nempè idoneum, in iure canonico doctorem, vel licentiatum, vel aliàs quantum fieri poterit, idoneum infra octo dies, ex constitutione Concilij Tridentini, sess. 24. c.16. Quòd si non fecerit hæc deputatio ad Metrapolitanum deuoluitur. Et si ipsa Ecclesia sit Metrapolitana, vel exempta, ad antiquiorem Episcopum ex suffraganeis, vel ad propinquiorem Episcopum in exemptis: facit ca. non liceat; in 2.12.q.2.cap.fin. de supplen. neglig. prælat.in sex. Loquimur nos porrò hîc de Vicariis iurisdictionis, vel potestatis iudicum: non autem de his, qui Ecclesias nomine beneficiatorum administrant, qui vel temporales, & amobiles sunt, c. 1.2.4. de offic. Vicarij, vel perpetui, qui dicuntur & rectores, de quibus in cap.3. eo.tit.c.extirpandæ, §.qui verò.de præb.Cle.1.de offi.Vicar.Felinus latè ad c.6.de perpetuis, de fide instru.

c c.si tua nobis, 5. de offic.vica. solent tamen summi Pontifices prædictis suis vicariis plura alia conferre, & concedere, quæ ex diplomatibus cognoscuntur: vt notat fusè, & de eorum potestate Octauia. Vuestrius lib.2. introductionis in Aulæ Romanæ actionem, c. 16. Meminit & de vicario à sede Apostolica deputato, c. is, cui de elect. in sext. Potest in summa vicarius ea gerere in loco: vbi Vicarius est, quæ pertinent ad iurisdictionẽ eius, cuius

vices

vices gerit, ca.fi.93.dist.l.1.C. de offic.eius, qui vices alterius gerit: ca.1.94.dist.exceptis his, quæ non transferuntur sine speciali mandato, vt in c.quod translationem, de officio lega. atque ideò vicarius retinet dignitatem personæ eius, cuius vices gerit, quandiu negotia eius gerit, ca.fin.94.distinct. ca.generaliter, 16.quæst.1.l. penul.C.de aquæduct.lib.11.

d cap.pen.& fin.de offic.vica.in sex.tamen hæc duo nomina, officialis, & vicarius, differunt, vt notat Guilh.ad Cle.1.de offic. vica. Fridericus de Senis, consil. 302. incip. *Reuerende pater.* Nam quicquid potest agere officialis, potest quidem vicarius: sed non conuertuntur, vt idem possit officialis, ac vicarius: neque officialis habet potestatem circa actus spirituales, vt vicarius, qui potest inquirere, & corrigere: non vtique officialis sine speciali mandato, vt paulò pòst dicetur. Veruntamen hodiè ex praxi hæc differentia tollitur, & ferè hæc nomina habentur sinonyma, & eiusdem potestatis, vt ait Speculator in titulo de offic. vicarij. Barbatia. ad Clementinam; etsi principalis, de rescript.

e vt in c.1.de fug.& maleficia. c.2. de regularib.

f c.cùm Episcopus, 7.ibi; per alium, & c.de offic.ordina.in sex.c.Romana, 3.de appella.in sex.vbi & vnum Episcopi, & officialis esse dicitur auditorium: & ideò ab officiali ad Episcopum non appellari: & reiicitur contraria consuetudo, c.2.de consuet. in sex.notat & Gloss.in cap.2.de offic.ordina. in sext. Innocentius, & Hostiensis ad c.sua, eod.tit. apud Gregor.

g Iisdem verbis relatum in c.licet, 2.de offic. vicar. in sext. vbi Glossa notat ad verbum, *committantur*, quòd si Episcopus expresserit vnum ex his, quæ agent speciali nota in mandato, & adiecerit clausulam, *Et alia omnia, quæ per nos possumus, etiam si mandatum exigant speciale*: quòd censeantur alia quoque commissa, vel similia, vel minora; quemadmodum & notat Hostiensis ad c. significasti per ipsum de offic. Archid. & per c. sedes, de rescript. per l. sed etsi, §. quæsitũ, si quis cautionibus: & per notata ad c. vnde commoda. argumento procuratoris, & procurationis, iuxta c.qui ad agendum, §.1. de procura. in sex. Aliter autem dicendum, si aliquod de spiritualibus non fuisset expressum, vt ibidem dicitur in 1. responso. Notat etiam Lapus. Ioannes Monachus, & Dominicus contra Ioannem Andræam, ad dict. cap.2. de offic.vica.in sext. quòd officialis ex generali mandato possit inquirere, quamuis non possit punire, & quòd possit remittere reos puniendos, contra quos inquisierit, ad Episcopum, Rota decision. 66. *Si seruetur opinio*, in nouis. Poterit quoque si per inquisitionem inueniat innoxios, declarare ab eadem inquisitione absolutos, sicut tenet Felinus ad c.non potest, de re iudic. Idque contra Ripam tuetur Bernardus Diaz in practica canonum, c.3.

h vt expressè deciditur in c.fi. de offic.vica.in sex.

i c. ea frequentibus, 1. de institutio.

k c.statutum, 3. de præb.in sex.c. cùm nullus clericum, 3. de temp.ord.in sex.lib.1.tit.9. vbi Gloss.tamen, ad verba, *Non extrudant*, notat officialem cum speciali mandato, dimissorias dare posse: ad verbum, *Remotus*, idipsum dicit in vicario generali, & si in remotis agat Episcopus: remota autem loca, quæ dicantur, relinqui officio iudicis: addit tandem & Ioannes Andræas, in hoc cõcordare Hostiensem, ad c.relatum, de sent.excommu.& Archid.ad c.2.de testam. in sex. Atque hodie vicariis dari super hoc expressam potestatem, vt etiam præsentibus Episcopis tales licentias concedant.

l Sic capitulum, sede vacante Episcopali, constituit vicarium, c.penul.de supplen.neglig.præla.in sex. facit & Abbatissa electa à maiori parte capituli, c. indemnitatibus, de elect. in sex. vel alius prælatus electus concorditer in casu, c.nihil, de elect. notat.Gloss.ad Clem.2. de rescript. ad verbum Episcopi, officialem Episcopi dici eum, quem capitulum dat sede vacante, non obstante Clem. cùm accessissent, de procura. nempe officialẽ iurisdictionis, non personæ, quæ non est: pro qua facit, c. vnic. de maiori.& obedien.in sex. Item ait, & dici officialem Archidiaconi, & alterius inferioris ab Episcopo. Tradit etiam Rota decis.259. *Notat Glossa*, in antiq. quòd vbi plenaria, quantum ad spiritalia, & temporalia, iurisdictio ad prælatum, vel prælatillam pertinet, prælatus potest ibi ponere vicarium temporalem, secundum Ioannem Andræam ad Clem. frequens, de excessib. prælat.

m ca.22.in noua, 16.quæst.7.

n Cle.etsi principalis, 2.de rescrip.agit de foraneo, qui ideò dictus ita, quòd in certa parte diœcesis subiecta alteri principi sęculari, quàm sit sedes Episcopus, & principalis officialis, sit constitutus. Diœceses enim Episcoporũ sæpè non sunt iisdem limitibus definitæ, quibus prouinciæ principum temporalium, ideò propter faciliorem iustitiæ expeditionem, néve illa impediatur principibus temporalibus, sub quorum ditionibus est diuisus Episcopatus, constituti sunt officiales foranei: de quibus tamen ego arbitrarer contra sententiam Glossa in Clem. 2. ad verbum, *foraneo*, de rescript. non intelligi, c. Romana, de offic.ord.in sex. nã isti foranei, de quib.dixi, æquè principales sunt, ac ij, qui in sedibus Episcopalibus remanent, & proinde faciunt idem consistorium cum Episcopo: atque dictum anteà vnum Episcopum, vnum, vel plures ponere posse officiales, & vicarios: & ideò nõ appellatur ab illis ad Episcopum: sed ad superiorem. Cæterùm non erit id negandũ, si in extranea diœcesi Episcopus constituat officialem; hunc quoque foraneum dici ad certam causam, vnum, vel ad plures; at pro delegato haberi: quia constituens, ibi, vbi constituit, non habet diœcesim, & proinde ab eo foraneo ad delegantem appellabitur, non ad superiorem: & ita intelligo dict. c. Romana, de offic. ordina.in sex.& c. Romana, de appella.in sexto.

o De quo & in c.1.de offic.vica.in sex.c.insinuante, de offic. delega.c.delicti, vltimo, de appella. & ab hoc appellatur ad delegantem Episcopum, vel eius principalem officialem; non ad superiorem.

p Potest itaque fieri officialis, & locum tenens eius monachus, & à claustro propter negotia auocari, maximè sciente Abbate, vt notat Rota, decis.285. *Nota, quòd monachus simplex*, in antiq.

## CAPVT IIII.

*De Chorepiscopo.*

VICARIVS cẽsebatur in parte Episcopatus, & cum maiore potestate, quàm officialis; non tamen cum tanta, quam haberet Episcopus, is, qui olim dicebatur Chorepiscopus; idest, religionis cuiusdã, seu partis Episcopatus, vel diœceseos quasi Episcopus: [a] sublatus tamen vsus Chorepiscoporum propter insolentiam, quódque sibi Episcoporum officia vsurparent. [b] Tum etiam, quòd pro monstro visum sit in vna diœcesi, & corpore duo esse capita; duos, inquam, esse Episcopos. [c] Potest tamen Episcopus in loco: vbi diuersa sunt idiomata, vicarium vnum in lingua peritum constituere, qui verbo, & exemplo instituere possit populum sibi subditum. [d]

*SCHOLIA.*

a Chorepiscopi multa habebant communia cum Episcopis; neque pendebant ab Episcopis principalibus, vt vicarij ab illis constituti; sed veluti proprio beneficio in certa parte loci diœceseos, muneris Episcopalis, nõ Episcopi vicarias agebant partes: gerentes propria authoritate,

 quæ

quæ Episcopi ipsi diœcesis gerere debebant: in multis quoque etiã ab Episcopis distinguebantur; nam Episcopi non, nisi in ciuitatibus; Chorepiscopi verò in vicis ordinari poterant: Episcopi literas formatas, Chorepiscopi non, nisi commendatitias tribuebant: Episcopi ius consecrandi habebant, Chorepiscopi tantùm minores ordines dabant; Leuiticam autem sacerdotalem benedictionem non poterant tribuere, ca. Ecclesiis, 3. §. inter Episcopos, & ca. 4. quamuis, 68. distinct. vbi & alia fuerunt prohibita Chorepiscopis.

b d. ca. quamuis, §. fi. & ca. Chorepiscopi, 5. ca. 68. dist.

c c. quoniam in plerisque, 14. de offic. ord. l. non sunt liberi, de statu hominum l. quod certatum, de posthu. hæred. instituen. C. Singuli tantùm Episcopi debent constitui per singulas diœceses. Similes his Chorepiscopis erant olim in temporalibus principatibus officiales, dicti τοποτηρηταί, seu vicarij, melius locorum seruatores, vel defensores in prouincia, qui etiam tandem sublati sunt, quòd in singulis ciuitatibus defensores earum vices præsidum sufficienter agerent. §. nulli quoque iudici, seu c. 4. Nouellæ 8. vt iudices sine quoquo suffragio fiant. §. 1. & seq. vt nulli iudic. liceat habere loci seruatorem, Nouella 134. τοποτηρητὴς ἀξίωμα, species dignitatis localis Suidæ, tanquam χώρ Episcopatus.

d In dict. c. quoniam in plerisque, 14. de offic. ordina.

## CAPVT V.

*De Archidiaconis.*

INTER Vicarios Episcopi annumeramus Archidiaconos, quorum interdictio quidem est ordinaria & perpetua, verum nomine Episcopi reddita, ideo ex Vicaria potestate audit iurgia singulorum, & circuendo prouinciam cuncta quæ emendatione indigent loco sui Episcopi, corrigit, & emendat.[a] Attamen sine mandato & licentia Episcopi nemini debet curam committere animarum,[b] aut excommunicare,[c] aut dare commendatitias literas ad suscipiendos alibi ordines,[d] aut visitare monasteria nisi in quantum ei consuetudo permittit:[e] poterit tamen contra cappellanos quos dixerit sibi subditos causa visitationis, agere irrequisito Episcopo: sicuti capitulum in re quam habet ab Episcopo diuisam, ratione administrationis, & in bonis temporalibus diuisis, agit irrequisito Episcopo.[f]

*SCHOLIA.*

a c. 1. c. ad hæc nos, 17. de offic. Archid. lib. 1. tit. 23. ca. perlectis, §. Archidiaconum, 25. distinct. vbi Glossa, ad verb. *Iurgia*, disputat de eius iurisdictione. Habet & Archidiaconus nihilominùs alia officia, quæ in prædictis iuribus ponuntur, & in c. vt nostrum, eo. tit. de offic. Archid. concedit & ei aliqua cõsuetudo, quæ tamen præscripta esse debet, c. fi. de offic. Arch. c. dudum, de elect. c. ad hæc, de excess. prælator.

b Etiamsi consuetudo alia fuerit: c. cùm satis sit, 4. de offic. Archid. ca. nullus omnino, 16. q. 7. ca. cunctis fidelib. 16. q. 1.

c de iure communi, sine consensu Episcopi: c Archidiaconus, 5. de offic. Archid. ca. visis, 16. q. 2. ca. nullus, 16. q. 7. ca. corripiantur, 24. q. 3. possunt tamen de consuetudine aliquando, vt in c dudum, in 2. de election.

d c. significasti, 8. de offic. Archidia.

e c. dilecto filio, 10. de offic. Archidia.

f Rota decis. 284. *Nota. quod Archidiaconus* in antiq. per c. cùm olim, de testib. ad quod facit l. ciuitates, quod cuiusc. vniuers. nomine. ff. & c. edoceri, de rescriptis.

## CAPVT VI.

*1 De Archipresbyteris. 2 Coadiutore. 3 Titulario Episcopo.*

1 ARCHIPRESBYTERI in his, quæ gerunt ex officio, vices quoque Episcopi dicunt agere.[a]

2 Coadiutor quoque datus in temporalibus, vel spiritalibus, videtur etiam vicarius eius, cui adiungitur, vel datur.[b]

3 Sed & titularius Episcopus Ecclesiæ existentis penes infideles, quæ caret proprio clero, & populo Christiano, & qui sedem non habet, ratione priuilegij sibi concessi de promouendo ad sacros ordines quoscumque ad se venientes, est quasi vicarius Episcoporum aliorum, quorum subditos promouet: quia non potest sine proprij prælati expresso consensu, aut sine literis dimissorus promouere quemquam ad quoscumque sacros ordines, vel ad primam consurã, nisi velit suspendi per annum ab executione Pontificalium; & promotus ab executione suscepti ordinis, donec aliter fuerit visum suo Episcopo.[c]

*SCHOLIA.*

a c. penul. & fi. de offic. Archipresbyt. lib. 1. tit. 24. Et Gl. ad Clem. 2. ad verbum, *Foraneo*, de rescr. notat quòd vbi dicitur de officiali foraneo, dici eodem modo de decano rurali, qui in parte diœcesis gerit vices Episcopi ad tempus, qui etiam officialis foraneus dici posset. Quæ tamen intelligenda ait, nisi officiales, vel decani ex alio capite admittantur, vt quia canonici Cathedralium Ecclesiarum, vel his similes. Ioan. Andræas id firmat. Archipresbyter, vel in vrbe ciuitatensis est, vel ruralis. Ciuitatensis officium ponitur, vt vice Episcopi eo absente, officium diuinum incipiat, benedictiones presbyterales det, & c. c. officium, de offic. Archipreby. Ruralis verò, vel decanus, presbyterorum, & laicorum, seu plebaniæ gerit curam, & cuncta refert ad Episcopum, c. fi. eo. tit. dicitur porrò Archipresbyter ruralis, alicubi decanus: vt in ca. c. 50. dist.

b Quando prælatus, vel beneficiatus est impar. muneri, vel propter ægritudinem perpetuam, vel ob furorem superueniente, vel ob senectutem, vel aliter, datur ei aliquãdo coadiutor, qui eius vices suppleat, honestis eidem ex beneficio expensis datis, c. fi. & c. ex parte, c. de rectoribus, c. tua nos, de Clerico ægrot. c. vnico, eo. tit. in sexto.

c In Concilio Tridentino, sess. 14. c. 2. & sessio. 6. c. 5. & sess. 23. de reforma. cleric. 3. 8. & 10. Quia & generaliter omnibus Episcopis in aliena diœcesi sine consensu propriorũ prælatorum quippiam agere in præiudicium eorum prohibitum est Concil. Nicæno, c. 17. Aurelianensi, c. 4. c. 15. Maguntinensi, c. 14. ca. 1. 21. q. 2. per totam, 9. q. 3. c. 1. cum seq. de temporib. ordinar. in sex.

DE OFFI

Digitized by Google

# DE OFFICIO LEGATI.

*TITVLVS III.*

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Quid legatus.*
*3 Et quot species, vt alij de latere, missi, nati.*

1 INTER iudices ordinarios erant legati summi Pontificis, quibus in certis negotiis committitur legationis officium, vt ibi euellant, dissipent, plantent, atque ædificent, in prouinciis sibi commissis; vbi, tanquam proconsules habentur antiquorum: [a] & ita:

2 Legatus summi Pontificis dicitur eius vicarius, & vices eius gerens in aliqua prouincia, vel regno sibi commissis.[b]

3 Legatorum autem Pontificalium tres sunt species.[c] Quidam enim sunt legati dicti de latere,[d] nempè Cardinales, qui ex latere summi Pontificis, & eius senatu.[e] accipiuntur, & in prouincias mittuntur nomine summi Pontificis, potestate accepta.[f] Alij dicuntur legati nati; qui non sunt missi de latere; sed habent ratione priuilegij beneficij possessi, potestatē à summo Pontifice, tanquàm legati eius. Alij sunt qui dicūtur tantùm legati missi, nempè quorum est electa persona, & mittuntur in prouincias per summum Pontificem cum mandatis, & potestate: & Cardinales non sunt.[g]

*SCHOLIA.*

a c.2.de officio lega.lib.1.tit. 15. in sex. æquiparantur legati antiquis proconsulibus, & præsidibus prouinciarum, de quorum potestate, & authoritate diximus lib. 47. Syntagmat.c.32. & tractatur in tit. de officio proconsul. lib.1. ff.tit.16. His maius erat imperium post principem in prouinciis deputatis, l.si in aliquam, 7.§.fi. & l. ideò, 8. eo. tit. atque plenissima potestas, Nouella 30. de proconsule Cappadociæ, & Nouellæ 123. de Procōsule Palestinæ. Præsidis porrò nomen generale est, eóque & proconsules, & legati Cæsaris, & omnes prouincias administrantes, licèt Senatores sint, appellantur; proconsulis verò specialis appellatio, l.1. de officio præsid. lib.1.ff.tit.18. erátque omnis potestas penes huiusmodi præsides in prouinciis, quæ omnibus maioribus Romæ magistratibus concedebatur, l.omnibus, 10.& seq. de offic. præsid. ff.

b c.1.§.fin. de offic. lega. c. mandata, 6. de præsumptio. lib.2. tit.23. c.vnico, de consuetud. in Extrauag. commun. Vicarij proconsulis, legati sunt, vt in tit. de offic. proconſ. & lega. lib.1.ff.titu.16. at proconsul in prouincia sibi decreta posset etiam dici vicarius principis, vel olim populi, vt apud Strabonem, & ibi ita Vicaria principis dignitas sacræ cognitionis habet potestatem, & iudicationis principalis refert authoritatem, l. vnic. de offic. vica. C. vbi tamen vicarij dicuntur non tam principis, quàm præfecti prætorio. Is enim mittebatur in tractum, vel diœcesim aliquam aliquot in se prouincias continentem, similis propemodùm legato proconsuli. Sed & quamuis isti legati sint, tamen non sine adiectione alia, vt proconsulis, vel alterius dicuntur; veluti & legati ciuitatis, & municipiorum, l.1. de legatio. lib.50.ff.tit.7. Legatus hostium, l.fin. eod. can. ius gentium, 1.dist. loquitur & de his legatis ciuitatum ad alias ciuitates, vel principem delegatis, titu. de legationibus: libr.10.C. tit.63. Sunt & legati Cæsaris, seu principis, qui mittuntur à principe cum mandatis, & principali potestate ad aliquid dicendum, agendum, vel negotiandum; & ad tempus, vt in l.diem functo legato, 4.de offic. assessorum, in ff.lib.1.tit.22. mandata interdum scripta, interdū ore tenus data, & accepta, vt in ca.fin.97. dist. Solent interdum legati missi Papæ, dici nuncij Papæ, vel oratores, vel ambassiatores: verùm isti non habent eam iurisdictionem, & potestatem, quæ datur prædictis legatis de latere, natis, & absolutè missis: mittuntur enim isti nuncij ad certum tantum negotium, vt & in c.cùm instantia, 17. de censib. c. accedens, de præscript.

c tres species sequētes ponūtur in c.1.de officio lega. in sex.

d Cardinales missi in prouincias de latere dicūtur, c.volentes, 8.de officio ordina. c.si Abbatem, 36.de electio. in sex. quia ad latus principis sunt, censenturque pars corporis eius, ca.quisquis, 6.quæst.1. Clement. fœlicis, de pœnis: ita in c.1.de officio legati. in sex. dicit sum. Pontif. hos legatos missos de fratribus suis honoris prærogatiua lætantes: dicit & fratres Cardinales Papa, in c. dilecto, de præb. c. licet, 3. de restib. c. fundamenta, §. licet, de electio. c. per venerabilem, qui filij sint legiti. & alibi. Quare isti legati de latere vtuntur insignibus Apostolicæ dignitatis: dum legatione funguntur ex concilij generalis statuto, cap. antiqua, de priuileg.

e habet Ecclesia vniuersalis suum Senatum ex Cardinalibus, ca. Ecclesia, 16.quæst.1. dict. c. per venerabilem, qui filij sint legitimi.

f nempè occasione Ecclesiæ, cui datur hæc facultas, dicto cap.1.de offic. lega. in sext. cuius generis est Archiepiscopatus Cantuariensis in Anglia, qui præest & iure Metrapolitano, & iure legationis in prouincia: cap.1.de officio legat. cap.1.de appella.

g dicto c.1. de officio lega. in sext. & d.c. mandata, de præsumptio. c. cùm dilecti, de accusatio. huius generis legati Papæ possunt etiam esse Subdiaconi, ca.1.94. distinct.

## CAPVT II.

*De potestate legatorum.*

MAIOR dignitas inest legato de latere, & potestas, quàm Misso, vel Nato, etiam dum venerit ad illorum prouincias illis commissas, qui propter sedis Apostolicæ reuerentiam ei cedere debent; neque illo præsente, & quādiu in prouincia illorum moratur, executionem suæ legationis, & officij habent.[a] Potest & legatus de latere extra prouinciam sibi decretā absoluere excommunicatos pro violenta manuum in clericos iniectione; legatus autem Missus potest tantùm in sua prouincia; Natus verò, nullomodo.[b] Item legatus Cardinalis de latere, potest suæ collationi reseruare beneficia non vacantia in aliqua collegiata, vel cathedrali Ecclesia: sic tamen vt vna reseruatione in Ecclesia pendente, non possit aliam facere; & ea lege, vt expirante legatione reseruationes illæ, si ad collationes non fuit processum per executores, expirent.[c] Non potest autem sibi reseruare cathedrales ipsas, vel regulares, vel collegiatas Ecclesias, nec dignitates Ecclesiarum cathedralium maiores post Episcopos, si ad eas præpositi sint per electionem vocandi.[d]

*SCHOLIA.*

a cap. volentes, 8.de offic. lega. sic vt maiori, & digniori alij ei deferunt,

ei deferunt, nec eo præsente exercent officium suum, ea. denique, 21. dist. cap. antiqua, §. dominicæ, de priuil. l. fi. de offic. proconf. ff.

b c. 1. de offic. lega. c. dilectur, 6. eod. apud Greg. ex speciali concessione alij possident: vt in c. literas, de supplend. neglig. prelat. seruatur tamé & in collationib. beneficiorum factis à legatis de latere distinctio, c. præsenti, c. collatio, c. deliberatione, de officio ordin. in sext. Et quemadmodú non valet beneficij impetratio, in qua modicum possessum aliud non fuit expressum: sic nõ valet obtentum à legato, si suppressum est possessum à prouiso, cap. fi. de offic legat. in sext. quamuis valeat collatio facta ab ordinario, suppresso beneficio, quòd iam possidet prouisus, Clem. fi. de offic. ordin.

c cap. præsenti, 3. de offic. leg. in sext. non posset tamen dare ius ad beneficium vacaturum: Glos. in notabilibus ad casum cap. 1. de officio lega. nec potest cuipiam committere, vt beneficij resignationem cuiuspiam accipiat, & alij conferat, c. 4. §. fi. eod. tit.

d cap. deliberatione, 4. de offic. lega. in sexto. Sustulit etiam Concilium Tridentinum, sess. 24. cap. 19. de reformatione, reseruationes omnes, atque prohibuit easdem nominatim Cardinalibus.

## CAPVT III.

*Iterum de potestate legatorum.*

LEGATORVM potestas maximè ex tenore literarum suæ commissionis, seu mãdati pendet. [a] Ideò non creditur legato, nisi literas suæ legationis ostendat. [b] Sunt tamen quædam, quæ legatus de latere ex dignitate habet supra alios; nam post summum Pontificem in prouincia sibi decreta maius imperiũ supra alios dicitur habere: [c] & proinde quædá potest, quæ alij non possunt, vt ex proximè dictis exempla patent: & insuper potest is, non autem Missus, vel Natus, Archiepiscoporum, & exemptorum, ex officio electiones confirmare; nisi & Missis, & Natis à sede Apostolica idipsum concessum fuerit: [d] & in summa hic legatus de latere omnia potest, præter excepta, [e] & reseruata soli summo Pontifici, quæ non comprehenduntur generali mandato, qua ratione legatus etiam de latere sine speciali mandato, non transfert Episcopos, [f] non vnit Episcopatus, nec eos diuidit, aut subiicit, [g] non cognoscit de negotio, postquam illud retulerit ad summum Pontificem; [h] verùm quilibet legatus cognoscit de aliis in diœcesi sibi decreta, non tantùm per appellationem; sed etiam per simplicem querelam aditus, [i] potest quoque ibi concedere statutum, quod durat etiam finita legatione: [k] & si quis legatus sit diuersarum prouinciarum, poterit in vna, alterius quoque negotia expedire. [l] Qui verò legationem summi Pontificis impedit, tanquàm conturbans Ecclesiam, debet à liminibus Ecclesiæ pulsus excommunicari, [m] & terra eorum, qui impediunt, subiici interdicto Ecclesiastico. [n] Atque omnes Ecclesiæ legatos summi Pontificis recipere tenentur, & eis procurationes, & necessaria pro modo facultatum administrare, si requirantur. [o]

### *SCHOLIA.*

a de potestate legati, & priuilegiis tractat Ioannes de Salua in 2. parte beneficiorum, q. 3. Sic leges, cùm loquuntur de potestate præsiduum, & proconsulum (quorum habent similitudinem legati Apostolici prouinciam administrantes, in c. 1. de offi. lega in sex.) referunt se ad ea, quæ scripta habent in mandatis datis ab Imperatore, vt l. mandatis, 33 de pœnis, ff. l. 1. de Colleg. illic. ff. li. 47. ff. ti. 22.

b ca. fi. 97. dist. l. 1. C. de manda. princip. C. Neque etiam creditur Cardinali asserenti aliquid in præiudicium alterius: Gloss. in c. sicut nobis, de sent. excommu. Aliquando tamen in aliquibus credi potest sine literis legato principis, si eius persona honesta sit, & de qua non præsumatur, quòd mendacium dicat; & si asserat se ore tenus mandatum à principe accepisse, ca. nobilissimus, 97. dist. Neque etiam legatus sum. Pontif. petens procurationes ab Ecclesiis tenetur illis ostendere originalem potestatem, vt notat Iohannes Andræas ad c. 1. de offi. lega. Hostiens. ad c. procuratores, de censib. Rota decision. 175. *Nota, quod legatus*, in antiq.

c in c. Abbatem, 36. §. huiusmodi, de elect. in sex. vt dictum de præsidibus, l. 4 de offi. præs. ff. & de proconsulibus, in l. si in aliquam, 7. §. fi. & l. & ideò, 8. de offic. proconsul. ff.

d dicto c. Abbatem, §. huiusmodi.

e ca. quæ de causa, 9. & ibi Gloss. ad verb. *Quicquid*, a. q. 5. Gl. ad dict. §. huiusmodi, ad verb. *Transeundi*, plura reseruata sum. Pont. notat Glo. ad c. 4. ad ver. *Reseruata*. de offi. lega. & Host. adfert 60. casus reseruatos, & Rosella in summa, in ver. *Legatus*, num. 3. quare nec legatus, aut nuncius habens potestatem conferendi beneficia qualitercumq; vacantia, & indebitè occupata, potest beneficia generaliter reseruata: purà per constitutionem execrabilis, de præben. in Extr. vel alio modo conferre, quia nec sub hoc mandato generali continẽtur generaliter reseruata: c. fi. de offic. vica. in sex. facit c. quamuis, 2. de præb. in sex. disputat, & ita cõcludit Rota decis. 109. *Legatus, siue nuncius*, &c. in nouis. & decis. 459. *Nota, quòd legatus*, in anti. Sed neque qui habet potestatem beneficia conferendi certo modo reseruata sedi Apostolicæ, vt purà vacantia in curia, poterit in vim legationis alio modo vacantia conferre, decis. Rotæ 161. *Nota, quòd vbi est*, in antiq.

f c. nisi speciales, 3. & c. quod trãslationem, 4. de offic lega. vbi id reseruari dicitur sum. Pont. in signum priuilegij singularis, vt in c. 1. de translatio. Episcop. vbi ratio: & c. mutationes, 7. quæst. 1.

g d. c. quod translationem: Quia hoc ad sum. Pont. pertinet, c. sicut vnire, de excess. præla. poterit tamen Ecclesiá parochialem vnire dignitati, & alterius generis Ecclesiam alteri subiicere, Rota dec. 118. *Secundum maiorem*, in nouis: & decis. 58. *Legatus de latere*, in nouis, vbi & addit, eundem posse inuito etiam; & non vacato curione, idipsum facere, & in dec. 458. *Nota, quòd*, in anti.

h cap. licet, 5. de offic. ordina.

i cap. 1. de offic. lega.

k cap. fi. de offic. lega.

l c. nouit, 7. de offic. lega.

m ca. si quis autem, 2. 94. distinct. c. vni. de consuet. in Extrauag. commu.

n d. c. vnico, de consuetud.

o c. cùm instantia nostra, 18. cum suis §§. de censib. lib. 3 tit. 39. c. accedens, 11. de præscr. lib. 2. tit. 26. In quibus & reiicitur exceptio priuilegiorum, & præscriptionum.

## CAPVT IIII.

*Quibus modis finiatur legatio.*

LEGATIO legati minoris non Cardinalis, suspenditur, quandiu legatus Cardinalis in prouincia eius est: [a] aut si alius pro speciali negotio in eadẽ prouincia de legetur cum mãdato speciali; atque ita speciale mandatum derogat generali; [b] finitur verò legatio quando ad tempus facta est, eo

Digitized by Google

est, eo lapso:[c] vel si reuocetur;[d] aut si legatus referat causam ad summum Pontificem, ideò in ea ampliùs non procedit.[e] Morte etiam legati finitur legatio, non etiam morte summi Pontificis delegantis tanquàm potestas iudicis ordinarij:[f] legatus enim esse dicitur sedis Apostolicæ, quæ nunquam moritur.[g]

*SCHOLIA.*

a c.volentes, de offi.lega.& expirat iurisdictio minoris, aduenlente potestate maiore, ca.peruenit, 11.q.1.ca.ecce, 95.dist.c.fi.de offic. ordina.

b cap.studuisti, 2.de offic.ordin. capit.1.capit.pastoralis, de resctipr.

c c.de causis.de offic.delcg.

d l.iudicium solruitur, 5.de iudic.ff.

e c.licet, 5.de offic.ordina.

f c.legatos, 2.de offic.ordina.in sext.

g c.si gratiosæ, de rescr.in sex. ca.2.liberti, decimosecundo, quæst.2.

# DE ARBITRIS[a]. Titul. IIII.

a Extat titulus de arbitris, lib.1. Decret.tit.43.lib.1. Sexti, tit.22.lib.4.ff. tit.8. de receptis arbitr.& lib.2.C.tit.56.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Et qui sint arbitri.*

1 IVDICIBVS cura debet esse, vt auditis vtriusque partis quæstionibus, & responsionibus, partes, si fieri possit, ad concordiam redigant; sin minus, iudicio determinent.[a] Cùm autem ad formam iudiciorum arbitria reducta sint,[b] non alienum erit à methodo post ordinariorum iudicum tractationem, de arbitris quoque agere.

2 Arbitri autem, seu arbitrarij iudices, sunt propriè compromissarij, qui nullam potestatem in eligentes habentes, consensu litigantium in iudices eliguntur, in quos compromittitur, vt eorum sententiæ stetur.[c]

*SCHOLIA.*

a c.1.de mutuia petitio.lib.2.tit.4.ca. si primates, 5.q. 2. ca.si quis membrorum, 23.q.8.compromissum tamen non impedit, quominùs vt iudex cognoscat, nisi iudici, coram quo pendet lis, compromissi fiat probatio; & ex consensu partium itum esset ad arbitros: tunc eum quiescit eius officium: nam dum partes sunt concordes, nihil ad iudicem; l.1. §. inde, de operis noui nunciatio. Si alter eius, nec alterius interfit.

b l.1.de recep.arb. ff. Conueniunt enim in pluribus: Nam primò, per vtrumque iudicium, & arbitriũ interrumpitur præscriptio, l.fin.C.de arbitr. Secundò, iuratur in vtroque de calumnia.l.1.& 2.§.sed quia, de iura.calumniæ. C.Tertiò, vtrumque ad finiendas lites pertinet; l.1. de recept. arb.ff. Conueniunt & quartò, in formula procedendi, in principio, medio, & fine, & libelli oblatione, l. pen. §. sin autem, §.altera, de arb.C.l.rem non nouam, § 1.de iud.C. nisi aliud dictum sit in compromisso. Sunt tamen quædam, in quibus differant arbitria, & iudicia, quorum aliqua refert Gloss.ad c.cùm dilectus, 6.ad verba, *Nisi de his*, de arbitr. Veluti primò differunt; quia stricti iuris sint arbitria, neque quicquam arbitri possunt extra compromissi terminos agere, l.non distinguimus, §. fi. de recep. arb. venitque solùm in arbitrium, quod venire debere nominatim dictum est, l.si cùm dies, §. plenum, de arbit. In iudicium verò veniunt omnia, quæ expresse ne veniant, non prohibentur, c.cùm Ecclesia, de caus.possess.& proprietat.l.solemus, de iud. ff. Secundò, arbiter non potest punire contumaces, vel testes cogere, l. quid tamen, §.1.& fi.de recep. arbitr. nisi in casu, c.suspicionis, de offi. delega. & nisi idipsum in compromisso dictum sit: si quidem non habet iurisdictionem, l. prætor, de iudic. Iudex contrà, titu. de dolo & contu. tit. de testibus cogendis. Tertiò, arbiter non pronunciat sententiam nisi vtraque parte præsente, præterquàm si aliter in compromisso placuerit: l. diem proferre, §.si quis litigatorum, de recept. arb. Iudex potest, l.1.C. quomod. & quãdo iudex sententiam proferre debeat præsentibus partibus, l. properandum, 5.§.etsi quidem, de iudi.C.l.73.eo.ff. Quartò, arbiter non potest alibi partes citare, quàm in loco, in quo compromissum est, l.si cùm dies, §.si arbiter, de recept. arbitr. ff. Iudex potest, sine incommodo tamen litigantium, l.si locus, 59.de iudic. Quintò, arbiter non potest delegare arbitrium, l.in compromissis, l.non distinguemus, §. quæsitum, de recep. arbit. quia electa censetur industria, & ingenium arbitri, ideò per alium non potest implere, l.inter artifices, de solutio. ff. At iudex partes suas delegare potest, l. placet, de pedaneis iudic. C.l.more maiorum, §.de iurisdict.omnium iudic.ff.l.1.de offic.eius, cui manda. est iuris. Sextò, non fit satisdatio coram arbitro; sufficit enim pœna compromissi, §. ad excludendas, de litigiosis, in Authen.coram iudice, contra Authen.offeratur, C.de litis contestatio.lib.3.tit.9. Nouella 53. c. 3. tit. Si quis cautionibus, & tit. qui satisdare cogant. &c.in ff. Septimò, non potest mora purgari in arbitro, vbi dies præfixus est ab homine, l.Celsus, de recept. arbitr.ff. Contrà in iudiciis, l.sancimus, de fide instrumen. C.l.si post tres, si quis cautio.ff. Octauò, sententia arbitri non infamat, l. quid ergo, §. ex compromisso, de his, qui notan.infam.ff. quia nec is potest de crimine, quod infamat, cognoscere, l.nõ distinguemus, §. Iulianus, de recept. arbitr. ff.c. causa, de in integ.restitutio. Sentẽtia iudicis potest, l.fustibus, cum duab. sequentib. C.ex quib.caus. infam.irrog. lib.2.tit.22. l.1.§. quorumlitetum, ad Senatuscons. Turpillian.li.48. ff.tit.16. Nonò, si partes renunciant appellationi, & pactũ faciant de non recedendo ab arbitrio, possunt nihilominùs ab eo recedere, l.pen.C.de arbitr. Aliter si de sententia iudicis sequenda paciscantur, l.fi.C. de temporib. appella. Decimò, ab arbitri sententia non appellatur regulariter, l.1.C. de arbit.l. à iudicibus, 2.qu.6. ab omni sententia contrà: cap.vt debitus, de appella.& toto titulo in ff.& C. quoque. Vndecimò, ex compromisso pupillus naturaliter obligatur; quod vel ex eo liquet: quia fideiussor accedat, l. si pupillus, de recept. arbit. Quod non dicitur in iudicio, l.1. qui legitimam personam stan. in iudic.habeant. C. Duodecimò, quòd ex compromisso non datur rei iudicatæ exceptio: sed pœnæ petitio, l.1. de recept.arbitr.ff. nisi in tribus casibus. Primò, si iuratum sit; Secundò, si partes se subscripserint dicendo, consentio, vel non contradico: Tertiò, quando per decem dies post pronunciationem sententiæ, & cognitionem eius, tacuerunt sine appellatione, vt l.ne in arbitris, & l.pen.C.de arbitr. vel in casu, l.litigatores, §.interdum, de recept.arbitr.ff. Ex sententia iudicis contrà, datur exceptio rei iudicatæ, tit. de except.rei iudica. lib.44. tit.2. ff.§.fi. de perpetuis, & temporalib. actio. apud Iustinian. Decimotertiò, conuentus coram arbitrio non potest coram eodem reconuenire conuenientem, c.cùm dilectus filius, 6.de arbit. contrà in iudicio, cap.1.de mutuis petitionib. cum similib.

c can.à

c ca. à iudicibus, 33 in principio, & §.1.2.q.6. quo loci iudicum quidam dicuntur ordinarij: alij arbitrarij. Ordinarij sunt, qui ab Apostolico, vt Ecclesiastici: vel ab Imperatore, vtpotè seculares legitimam potestatem accipiunt. Arbitrarij sunt, qui nullam potestatem habentes, cum consensu litigantium in iudices eliguntur; in quos compromittitur. vt eorum sententiæ stetur. Et horum alij dicuntur ordinarij, & arbitrarij: alij ordinarij tantùm: ordinarij, & arbitrarij sunt, qui legitimam alioquin potestatem habentes, ab eis eliguntur ad arbitrandum, qui non sunt suæ ditioni suppositi. Hinc fit, vt quia electi sunt ex consensu, non liceat ab illis appellare: in d. ca. à iudicibus, & seq. sanè, 2.q.6. In quo mendum est corrigendum, & pro eo, quod legitur, *Liceat*, legendum, *Non liceat*, vt habetur in Concilio Carthaginensi, 3. cap. 10. l.1. C. de arbit. Quod dictum autem est rursum eligi iudices, nempè arbitros ex consensu; intelligendum de compromissariis. Alioquin interdum & leges cogunt litigantes, dum recusant iudices ordinarios, eligere iudices, seu arbitros, non tam ad decidendam causam principalem, quàm causas recusationis; vel ipse iudex arbitros illos dabit, cano. peruenit, 39.1. quæst.1. cap. licet, cap. si quis contrà, de foro competenti. Iunge cap. cum speciali, de appellatio. Veruntamen notandum huiusmodi arbitros ex necessitate datos, vel acceptos, non propriè arbitros, saltem non esse compromissarios, de quibus agimus: & proinde ab illis, non ab illis appellari; l. fin. C. de iudic. Coactio enim illa liberum tollit arbitrium, l. rem legatam, de adimen. lega. ff. Coactio verò fit in pluribus, veluti clericus cogitur eligere arbitros, si agat contra suum Episcopum, ca. si clericus, 46. & ibi Gloss. 11. qu.1. c. secundò requiris, de appella. Compromittere autem, est simul liberè promittere, quòd stabitur sententiæ arbitrorum, l. diem proferre, §. stari, & §. fin. de recept. arbitr. ff. inde arbitrium vocatur compromissum, l. societatem arbitrorum, pro socio, ff. latiùs de his proximo capite.

## CAPVT II.

*Species arbitrorum.*

LATIVS tamen aliquando arbitri appellatio accipi pro aliis potest: quare arbitrorum in genere quidam dicentur ordinarij arbitri, alij simpliciter arbitri, vel arbitrarij. Ordinarij sunt, qui potestatem quidem habent iudicandi: sed non in eos, qui suæ iurisdictioni se subiiciunt ad iudicium accipiendum, eos eligendo.[a] Arbitrarij verò tantùm sunt, qui aliundè nullam legitimam potestatem acceperunt, quàm à compromittentibus, qui ad iudicandum de quæstione, quam inter se habent,[b] eos elegerunt. Est & amicabilis compositio, quæ differt ab arbitrio, & quæ fit sine forma iudicij, & de his etiam, de quib. compromitti non potest in arbitros.[c] Distinguuntur & interdum arbitri, quòd quidam dicantur accepti ex forma iuris, quòsve quis tenetur secundum ius eligere: Alij autem dicantur ex compromisso: id est, sponte à partibus nullo iure iubente, electi.[d]

### SCHOLIA.

a Hæc omnia traduntur in dict. ca. à iudicibus; in §.1. 2.q.6. & superiori proxima, c.1. annotatione quodammodo explanauimus. Differentia & addenda horum: quòd à iudicibus non suis, communiter electis appellatur, nisi aliter conuenerit: ab arbitris solùm, non vtique: l. ex consensu, de appella. Receptum autem est, posse compromitti in iudices proprios ordinarios, & delegatos, quãdo potestas illorum redditur arbitraria, promittendo, & compromittendo quòd sententiam illorum, velut arbitrium observabunt compromittentes, c. cùm olim, 7. & c. innotuit, de arbitris, c. nisi essent viri prouidi, de præbendis, c. literas, de præsumptio. Superiori diuisioni classici interpretes addunt aliam distinctionem, nempè arbitrorum simpliciter, & arbitrorum arbitratorum. de qua & Panormit. ad c. causam, quę, de elect. Vocant arbitrum eum, qui iudicare debet de iure, secundum ordinem iudiciarium: Arbitratorem, qui assumitur super contractu ad litem decidendam: videtur hæc distinctio originem sumpsisse ex l. societatem mecum, 76. §. arbitrorum, pro socio, libro decimoseptimo ff. tit. 2. cui iungendum principium legis eius: vbi dilucidiùs, quàm inuoluant interpretes, res manifesta fit. Proposita enim quæstione de coita societate ea lege, vt Nerua amicus communis partes societatis faceret, & cùm Nerua cõstituisset, vt tu ex triente socius esses, ego ex besse; cúmque quæreretur vtrùm id ratũ iure societatis esset, an nihilominùs socij ex æquis partibus essemus, respondit Proculus, meliùs quæsitum fuisse, vtrùm ex his partibus socij essemus, quas ipse constituisset, an ex his, quas virum bonum constituisse oportuisset. Quærendum enim putabat, quam potestatem dedissemus huic Neruæ, non, inquam, in eum compromisissemus tanquàm in arbitrum; an verò tanquàm in bonum virum, vt sententiam diceret, & quid sibi videretur. Sicque statim Proculus addit, in §. arbitrorum. Arbitrorum enim genera duo sunt; vnum eiusmodi, vt siue æquum sit, siue iniquum, parere debemus: quod obseruatur, cùm ex compromisso ad arbitrium itum est: alterum eiusmodi, vt ad boni viri arbitrium redigi debeat: etsi nominatim fuerit comprehẽsum, vt arbitrio eius fiat (& posteà, l.77.) veluti cum lege locationis comprehensum est, vt opus arbitrio locatoris fiat, & l.78. in proposita verò quæstione arbitrium boni viri existimo sequendum esse, & magis quo iudicium pro socio bonæ fidei est; & posteà 79. vnde si Neruæ arbitrium ita prauum est, vt manifesta eius iniquitas appareat corrigi potest per iudicium bonæ fidei, & c. quæ sequuntur, iuncta l.80. ex quibus patet aliter differre arbitros, quàm contorqueatur textus ab interpretibus, nempè arbitros alios dici eos, qui in forma iudiciali debeant iudicare: alios, qui sine forma illa, & sine litigantium contentione reciproca, mentis suæ sententiam, vel quod videatur, proferre debent, quorum postremi non pertinent ad iudiciorũ qualitatem, neque etiam de his agitur titulo de arbitris: nam illorum arbitrium est voluntas tantùm simplex, vt cùm dicitur, aliquid arbitratu alicuius relictum, vel collatum: id est, in voluntatem, quæ si non fuerit visa iusta, debet reduci ad id, quod bonus vir faciendum existimasset sine strepitu iudicij: vt sequenti annotatione dicetur. In hoc tamen commisso arbitrio non erit recedendũ à persona, in quam arbitrium dicendũ relectum est: id est, debent, qui arbitrium eius elegerunt, expectare eius voluntatẽ, l. si quis arbitratu, de verbor. oblig. l. si coita, pro socio, ff. l. si libertus, de ope. liber. ff. l. fi. de contrah. emptio. C. veruntamen si is non fuerit, vt iustum est, arbitratus, illius arbitrium arbitrio boni viri: id est, iudicis emendari poterit. l. continuus, §. cùm ita, de verb. oblig. quod ex iure videtur aliter statui in arbitrio ex compromisso prolato, in quo siue benè, siue malè statutum sit, stãdum erit metu pœnæ, l. diem proferre, §. pati, de recept. arbitr. ff. nisi forsan ex doli exceptione submoueatur, l. arbitrorum, C. de arbitris. vel aliis modis subueniatur læso enormiter per recursum ad arbitrium eiusdem boni viri, vel per appellationem, vt posteà inferiùs suo loco dicetur. Nihil propemodum quoque pertinent ad iudiciales arbitros, seu compromissarios aliæ species, quas proponit glossa in d. §. arbitrorum, l. societatem, pro socio, veluti quòd quis sit arbiter rei suæ, l. arbitro, qui satisdare cogan. ff.

Digitized by Google

cogan. ff. l. antepenult. de iudic. C. l. in re mandata. Co. manda. l. quisquis, de postula. & arbitrium voluntatis vltimæ, l. 1. C. de sacrosanct. Eccles. nam ista arbitria pro voluntate libera accipiuntur, nec ad institutum tractatum pertinent, si velis nihilominùs explere animum de eorum distinctione, consules quæ diximus libr. 47. Syntagm. iur. cap. 39. addam tamen, ne tyrones conturbet doctorum, & interpretum lectio: in summa notare oportere apud illos interdum arbitrium accipi pro iudice delegato, vel ordinario, vt in l. quisquis, C. de postul. l. arbitro, & seq. qui satisdar. cogan. interdum pro eo, qui de iure eligitur, dum iudex recusatur ex causa suspicionis: vt in cap. suspicionis, de offic. delegat. in l. apertissimi, C. de iud. cap. cùm speciali, de appellationibus, cap. legitima, eod. tit. in sext. quem vocant interpretes iuris arbitrum. Interdum arbiter is est, qui eligitur à partibus ex compromisso, de quo nos agimus: & sic accipitur in l. 3. §. 1. & toto titulo, de recept. arbitr. & de arbitris. Hunc tamen interpretes vocant arbitratorem, quem dicunt differre ab arbitro: quòd arbiter ex iure: arbitrator de iure, & de facto sine ordine iudiciali sententiam dicat, quòd admonuisse sufficiet; alioquin enim non erit distinctioni, vel differentiæ inhærendum, vt commentitiæ, quemadmodum etiam docet Coratius libr. 4. Miscella. cap. 18. sed etiam tenenda quæ antè docui.

b c. si quis episcopus accusatus, 36. §. arbitratij tãtùm, 2. q. 6.

c c. peruenit, 3. de arb.

d vt in cap. legitima, 2. & ibi glossa ad verba, *formam iuris*, de appellationibus, in sex. cap. cùm speciali, 61. eo. titul. apud Gregor. vbi ex causa suspicionis iudicis probanda contendentes tenentur eligere arbitros ad eam decidendam: notat autem prædicta glossa in arbitris iuris huiusmodi, pro iudicandis causis suspicionis iudicis Ecclesiastici, arbitros esse debere clericos, & non laicos, & sine suspicione: & quòd non multum sint remoti à loco, sintque in locis, vbi possit haberi copia peritorum.

## CAPVT III.

*De quibus rebus compromitti in arbitros possit, vel non.*

DE omni controuersia generaliter in arbitros compromitti potest:[a] nisi nominatim prohibeatur. Prohibetur autem super beneficio,[b] super electione,[c] decimis,[d] & super his, in quibus non licet priuatis declinare forum iudicis, aut transferre earum rerum in alios iurisdictionem.[e] Proinde delegati ab ordinariis, qui iurisdictionem non habent: sed tantummodò facultatem iudicandi, seu arbitri, de causa restitutionis in integrum cognoscere non possunt, nisi coram eis mota fuerit incidenter.[f] In matrimoniali quoque,[g] liberali,[h] vel criminalibus causis,[i] cùm maiores iudices illa exigant, arbiter assumi non potest,[k] vt neque prælato compromittere licebit de rebus suæ Ecclesiæ in præiudicium exemptionis.[l] Minus compromittere permissum de his, quæ iam sententia legitimi iudicis sopita fuerunt, aut de dubiis ex ea sententia prouenientibus, quæ possent peruertere sententiam.[m] Possunt verò Ecclesiasticæ personæ de rebus ciuilibus compromittere in laicum;[n] sed non de rebus spiritualibus,[o] præterquàm si de his cum authoritate superioris in clericum, & laicum simul compromittant.[p]

*SCHOLIA.*

a c. fi. de transact. *In his*, inquit textus, *super quibus ius non inuenitur expressum, procedas æquitate seruata, in humaniorem partem declinando, &c.*

b veluti super beneficio, c. 2. de arb. c. nisi essent viri prouidi, de præb.

c c. cùm dilectus, 32. c. cùm in iure, 33. de elect.

d c. cùm Apostolica, de his, quæ fiunt à prælatis sine consen. cap.

e quia arbiter non consequitur iurisdictionem ex arbitrio sibi delato; sed tantùm cognitionem, seu notitiam, l. 1. C. de arbitr. l. ait prætor, de re iud. & priuatorum consensus iudicem non facit eum, qui nulli præest iudicio; neque quod is statuit, rei iudicatæ obtinet authoritatem, l. priuatorum, 3. & l. fi. de iurisdict. omnium iud. lib. 3. C. tit. 13. contrà, si is alicui præesset, & eius fieret extensio, l. 1. C. eo. l. 1. de iud. ff.

f c. in causa restitutionis, 9. de restit. in integ. lib. 1. tit. 41.

g dict. cap. causa restitutionis, §. fi. & c. fi. de transact. causa quippè matrimonialis debet tractari per iudices discretos, & Ecclesiasticos iuxta Concilium Tridentinum sess. 24. de sacrament. matrimo. c. fi. & secundum sacros canones, c. tua nos, de sponsalibus, & per eos, qui potestatem habeant iudicandi, c. ex literis, de consanguin. & affinita. Coniugij sacramentum compositionis remedium non admittit, neque in eo à seueritate canonica recedere licet, c. fi. de transact. maximè dum de validitate, vel improbatione agitur matrimonij: Quos Deus coniunxit, non potest homo separare, canon. quos Deus, c. an quod, 33. q. 2. cap. deinde opponitur, 26. dist. c. inter corporalia, de translat. Episc. vt neque sententia lata contra matrimonium vnquàm transit in rem iudicatam, c. lator. de sent. & re iud. cum simil.

h c. causa restitutionis de restitut. in integ. l. non distinguemus, §. de liberali, de recept. arb. liberalis causa est, quæ pertinet ad statum libertatis. inde & liberale iudicium, vt liquet ex tit. de liberali causa, in ff & C.

i Criminalis causa in arbitrium deduci non posset, si in ea sit famosum delictum, dict. c. causa, de in integ. restitut. d. l. non distinguemus, §. Iulianus, de recep. arb. aut si agatur de vindicta publica, & pœna fisco adiudicanda, quam partes non possunt remittere, glossa in l. 2. ad Senatusconsult. Syllania. Bartho. ad l. 1. §. vsque adeò, de iniur. ff. si tamen crimen famosum non sit, aut si ciuiliter agatur ex eo, potest compromitti: ideò sententia arbitri super eo infamare non dicitur, l. quid ergo. §. ex compromisso, de his, qui notan. infam. vide docto. ad c. Quintaualllis, de iureiurand. si etiam in crimine maiori fuerint ad cognoscendum de eo delegati quidam, qui arbitrium etiam super illo susceperint retenta potestate delegata, valebit eorum arbitrium vt compromissum, vt in cap. literas, 14. de præsumptio. libro 2. titulo 23. quia non sunt simpliciter arbitri, aut absque potestate: poterant enim alioquin & sine compromisso cognoscere. Poterunt & arbitri cognoscere de causa criminali, si agatur tantùm de interesse pecuniario contendentium, vt notat Massuerius in praxi, titulo de arbitris, §. 11. item non valet compromissum, per dictam l. non distinguemus, §. super errorem.

k d. c. causa, de restit. in integr.

l c. cùm tempore, 5. de arbitr. idipsum in aliis, quæ sunt in præiudicium Ecclesiæ: aliter autem si fiat in fauorem. Et proinde si compromissum sit de rebus Ecclesiæ, quod non inducit alienationem rerum Ecclesiæ, valet. non etiã si inducat. Panor. ad d. c. cùm tempore, & ad c. contingit, de transactio. Anchara. ad cap. 1. de reb. Eccles. non alien. in sex. Barthol. ad l. nulli, de transact. quocirca si de rebus Ecclesiæ prælatus velit compromittere, vt compromissum valeat, debet adhibere consensum capituli, & solennitates in rebus Ecclesiasticis alienandis requisitas, relatas in ca. sine exceptione, 12. q. 2. & in c. 1. de reb. Eccles. non alienan. quas nec consuetudo tollere potest,



Digitized by Google

vt notant interpretes in cap.nulli,de reb.Eccles.non alie. gloss.ad cap.sicut,& ad can. sine exceptione, 12. quæst.2. facit cap.quanto,de his, quæ fiunt à prælatis sine consen. cap.Et generaliter qui rem non potest alienare, non potest eandem iudicio committere, l.1. de iure deliberationis,ff.

m c.exposita,11.de arbit.vide l.cùm fideicommissum, 7. de confess.ff.quæ distinguit vt neque post sententiam, à qua non est appellatum, valeat transactio: quia ampliùs res dubia non dicitur, quæ est requisita in transactione, l. si causa,C.de transact.l.etiam post rem,eo.tit.ff.l.eleganter, §.si post, de condict. indeb. quòd si etiam de interpretatione sententiæ agatur,adeundus erit is, qui protulit: cuius enim est condere,eiusdem & est interpretari, c. inter alia,de sent.excom.c.sicut,§.ex his,11.q.1.l.fi. C. de leg. & recurrendum est ad sensum,& intentionem proferentis, vel scribentis,c.petitio de procura.c.licet,de offi.ordina. c.ex tuarum,de vsu pallij.

n vt in c.exposita,11.de arbitr.

o c.contingit, fi. de arb. *Quia*, inquit, *non decet*, id est non conuenit,vel decens non est, *vt de talibus laicus arbitretur*, cùm de spiritalibus non possit cognoscere, c.lator,qui filij sunt legiti. c. decernimus, de iud. & de Ecclesia malè iudicat, qui in his quærit iudicium laicorum, c. placuit, 11.quæst.1.

p vt colligitur ex c.per tuas,9.de arbitr.

## CAPVT IIII.

*Quis possit compromittere.*

POTERIT compromittere [a] etiam,qui nominatim non prohibetur, [b] & qui habet liberam rerum suarum administrationem: de rebus enim alienis nemo compromittens sine mandato, potest in præiudicium domini quippiam agere,nisi is posteà ratum compromissum habeat. [c] Sic non valet compromissum per pupillum, aut filiumfamilias factum sine authoritate tutorum, vel curatorum,aut patris,exceptis his,in quibus filiusfamilias admittitur ad agendum, aut defendendum sine patris authoritate: [d] fauor maximus in expeditione controuersiarum versatur extra iudicium, & proinde episcopi munus dicitur, tam clericos, quàm laicos dissidentes, & litibus implicatos, ad pacem,& concordiam compellere potiùs quàm in iudicium trahere. [e]

*SCHOLIA.*

a Vtilitas istius quęstionis,quis possit compromittere,in eo versatur,vt si compromittatur ab eo,qui non potest,corruente compromisso,corruat etiam pœnę petitio,l.diem, §.coram,& l.si pupillus,de recept.arb.ff. nec stabitur sententiæ:cùm principale enim corruit, & consequenter accessorium,l.cùm principalis,de reg.iur.

b quia edictum de arbitris, est prohibitorium certarum personarum,l.si pupillus,l.non distinguemus,§. si seruus, de recept.arb.ff.

c c. per tuas, 9. §. super quo,de arb. quia res aliena in iudicium deduci non potest,l.1.de iure delibera. ff. rubric.res inter alios gesta,&c.

d gloss.ad cap. cùm dilectus, de arbitr. l. diem proferre, §. coram, & l. Pædius, cum l. sequent. de recept. arbitr. ff. admittitur autem ad agendum,& defendendum filiusfamilias solus sine patre,in spiritalibus,c.fi.de iud.in sex.

e tota 90.dist.

## CAPVT V.

*De compromissi formula.*

QVANDO eligendi sunt à contendentibus arbitri: aut vnus, aut tres eligentur: vt vel tres conueniant,vel duorum potior sit sententia. [a] Si tamen in duos compromissum fuerit, valebit nihilominùs compromissum:qui si inter se discordent,poterunt tertium eligere concorditer. [b] Recepta & est clausula compromissi in duos, vt si ipsi dissideant inter se in sententia,possint certam tertiam nominatã personam eligere: alioquin de incerta non valeret: [c] quanquam valeat forma compromissi, vt arbitri per se diffiniant, vel per alios duos mediatores,quos ipsi elegerint. [d] Arbitri porrò de his tantùm, super quibus in eos fuerit compromissum, iudicare possunt. [e] Cæterùm in compromisso,vt arbitrium teneat,adiici debet vel pœna aduersus non seruantem, aut iuramentum de seruando. [f] Forma autem compromissi distinguit arbitrum verum ab amicabili compositore, quem vulgus vocat arbitratorem. Nam si ita in aliquem compromittatur,vt libellum,responsiones,& probationes recipiat, iurísque ordine seruato,procedat,arbiter censeri debet: [g] sin autem in aliquem compromittatur, vt controuersiam de plano,& sine serie litis amicè componat,& ex æquo, & bono statuat:quamuis arbiter dicatur: tamen verè talis non est:sed amicabilis compositor. [h]

*SCHOLIA.*

a cap.1.de arbitr. expedit autem vnum, vel tres impari numero potiùs,quàm duos eligi, quòd alioquin facilè sine exitu futura sit eorum sententia, propter hominum ad dissentiendum facilitatem,l.item si vnus,§.principaliter, de recept.arb. ff.Duorum autem ex tribus sententia præsente tertio, valet, licèt ipse dissentiat præsens: si tamen absens esset,non valeret,l.si in tres, de recept. arb. ff. nisi expressum esset in compromisso,vt duo possint procedere sine tertio,l.non distinguemus,§.cùm in plures, de recept.arb.c.vno delegatorum, 42. de offic.& potesta. iud. deleg.li. 1.tit.29.per clausulam, *Quòd si non omnes*,&c.quæ & in iudicibus pluribus delegatis locum habet, c. prudentiam,de offi.deleg.

b vt in c.suspicionis,de offi.deleg.l.item si vnus,§.principaliter,de recept.arb.ff.

c c.innotuit,12.de arb.d.l.itẽ si vnus,§.si in duos,de rec.arb.

d c.cùm à nobis,13. de arb.sunt autẽ illi mediatores amicabiles cõpositores,nõ arbitri, ne proximè dicta repugnẽt.

e c. cùm dilectus, 6. de arbitris. Stricti iuris sunt compromissa, neque extra ea quippiam arbitri validè agere possunt,l. non distinguemus,§.fi.de recept. arbitr.& in arbitrium tantùm ea veniunt, de quibus dictum est, vt veniant, l.si cùm dies,§. plenum, eod. titu. ff. nisi accedant quædam cohærentia, sine quibus causa commodè explicari nequeat; quemadmodum quando statuitur dies solutioni faciendæ. d. l. si cùm dies, §. fina. & l. quid tamen,§.solutioni, & l. Celsus,eo.tit. Potest & de causa restitutionis in integrum arbiter incidenter: non autem principaliter cognoscere,l.causam restitutionis,de restit. in integ.

f iure pœna adiicitur,& iuramentum, vt eorum metu seruentur dicta per arbitriũ,c.2.c.per tuas,de arb.c.11.§.quia verò,de iudic.in Nou. l.litigatores,§. 2. de recep.arb.ff.& de iureiurando iterùm in l.4.C.eo.tit. Permissum tamen

olim &

Digitized by Google

olim & compromittere sine pœna, quo iure, contra non stantem arbitrio electorum ex compromisso agebatur incerti actione, l. diem proferre, 27. §. fi. de recept. arbitr. Correxit Iustin. Nouella 82. de iudicibus, cap. 11. §. quia verò multæ. In plerisque ius ea de re antiquum, & primùm ne esset vlla actio ex compromisso sine pœna constituto: rursum ne iuramentum compromissi adiiceretur. sed sufficeret mulctam, vel pœnam non seruanti condicere, qua soluta liceret liberè ab arbitrio resilire: idipsum relatum in d. auth. decernit, C. de arbitr. voluit tamen Leo Imperator Nou. 73. vt pactum etiam non constituta pœna valeat: vt & ius Pontificium in cap. 1. de pœnis, etiam nudum, cap. 1. de pact. quamuis illud iure ciuili non actionem: sed exceptionem producat, l. iurisgentium, 7. §. 4. de pact.

g in l. 1. l. idem Pomponius, aliàs incipit, si de meis, §. recepisse, de recep. arbit. ff.

h Verba enim rebus seruire debent, non contra, can. humanæ aures. 22. quæst. 5. l. 2. §. sed vt subtilitati, de constituta pecunia, C. c. intelligentia, de verb. sig. cum simil. appellatio itaque arbitri non facit arbitrum: sed forma compromissi: Panor. ad cap. Quintauallis, de iureiurand. Ludouic. Roman. singulari, 515. Bartholus ad l. societatem, §. arbitrorum, numero duodecimo, pro socio, ff. Sic qui iurat quòd stabit arbitrio alicuius, vt in eum, per c. veniens, de iureiur. & ibi Panor. & alij, non vt in arbitrium: sed vt in compositorem amicabilem, & arbitratorem: vt & ait Ludouicus Romanus in prædicto loco. Ita arbitramentum, est veluti transactio quædam, auth. si contigerit, de iud. C. Iason ad l. nemo potest, in 1. lectura, nu. 64. de leg. 1.

## CAPVT VI.

*Qui possint esse arbitri, vel non.*

LIBERVM est compromittere in quoscumque arbitros, nec refert an is, qui arbitrium suscipit, integræ famæ sit ignominiosus, [a] sitne in potestate, vel extra, eligentis, [b] libertinus, vel ingenuus, [c] magistratus, aut priuatus, [d] alteriúsve qualitatis: nisi expresè iure prohibeatur [e] arbiter fieri: prohibentur verò serui, [f] mulieres: [g] nisi illæ sint præcellentes, quæ, vt in Gallia, iurisdictionem in subditos habere dicantur: [h] item prohibetur manifestè excommunicatus, [i] monachus, maximè sine superiorum licentia: [k] poterit tamen & à summo Pontifice, causa ei, aut abbati cognoscenda nominatim delegari. [l] Prohibitum quoque in proprium iudicem ordinarium de causa eius fori cognoscentem, compromittere de eadem. [m] Si tamen non sit competens, compromittenti reo non est prohibitum, quin in eum compromissum fiat. [n] Quemadmodum & licet in delegatum compromittere, qui retenta sibi concessa potestate, potest tanquam arbiter statuere. [o] At nemo rei suæ hoc modo constitui arbiter potest: quia sententiam sibi dicere, & sibi imperare non potest. [p] In laicum de rebus spiritualibus compromitti non potest, [q] cùm ex sua persona sit incapax eius cognitionis, [r] nisi id fiat authoritate Papæ, vel superioris, vel delegati. [s] Posset tamen de temporalibus Ecclesiæ compromitti in laicum, [t] & de spiritalibus quoque in clericum, & laicum simul, [u] vt dictum anteà. Cæterùm electi arbitri non tenētur, si nolunt, arbitrium recipere: si susceperint tamen, coguntur sententiam proferre. [x]

### SCHOLIA.

a cap. infames, 2. §. cognitores, 3. q. 7. l. Pædius, 7. de recept. arbit. ff.

b nam filius in causa patris, consentiente aduersario, potest esse arbiter, d. cap. infames, §. filius, 3. q. 7. l. quinetiam, de recep. arb.

c d. c. infames, §. seruus.

d l. 4. & 5. de recept. arb. ff.

e quia edictum de arbitris, vt dixi, prohibitorium est, certarum personarum, & ita illas promittit, quas non prohibet, l. si pupillus, & l. non distinguemus, §. si seruus, de recept. arb. sicque imitatur iudicia arbitrium, l. 1. eo. tit. in quibus personæ, quæ non prohibentur iudicare, permittuntur, l. cùm prætor, de iud. ff.

f d. c. infames, §. seruus, 3. quæst. 7. l. Pædius, 7. de recept. arb. si tamen tempore compromissi, & sententiæ seruus habitus sit pro libero, poterit sustineri eius sententia, per l. Barbarius Philippus, de offi. prætoris, l. 1. C. de testa. c. consultationibus, de iure patro. c. Apostolicæ, de cler. excom. minist.

g c. dilecti, 4. de arb. l. si C. eo. tit. quia fœminæ ab omnibus officiis ciuilibus remotæ sunt, d. c. dilecti, c. infames, §. tria, 3. q. 7. can. mulierem, 33. q. 1. l. fœminæ, de regul. iur. l. cùm prætor, de iud.

h d. c. dilecti, de arb. nam & illis summus Pontifex causas aliquando delegauit cognoscendas sciens, prudénsque, vt in c. Mennam, 2. q. 5. can. si quis. & cap. cùm deuotissimam, 12. q. 2. inueniuntur & mulieres aliquando in lege antiqua populum iudicasse, Iud. 4. Debora. & 5. q. 3. meminit Polinæus libr. 7. στρατηγημάτων, in c. περὶ κελτῶν. Galloa Celtas aliquando intestina seditione laborasse, & ad bellum arma sumpsisse: vxores autem ipsorum ipsæ inter medias acies opponentes crimina deprecatas, transegisse, vt viri in gratiam redirent, & litem deponerent, & inde in posterum vicatim, oppidatimque, si quando Galli consilium ineunt, inquit, de bello, de pace, aut etiam de aliis, quæ communiter ad ipsos, aut socios pertinent, singula de mulierum sententia administrantur. Atque in fœderibus cum Annibale factis continetur, si de Carthaginensibus Celtæ conquerantur, equitum præfectos, & duces litem dirempturos: sin de Gallis Carthaginenses, τὰς κελτῶν γυναῖκας δικάζειν Gallorum mulieres iudicaturas.

i cùm dicatur, arbitria ad similitudinem iudiciorum fuisse redacta, l. 1. de recep. arb. ff. non valeat autem sententia à manifesto excommunicato prolata, c. ad probandum, 24. de sent. & re iud. lib. 2. tit. 27. c. exceptionem, de exceptionib. aliter tamen dicendum, si fuisset occultè excommunicatus, cùm nemo talem euitare, aut diuinare teneatur, c. vn. vt Ecclesiast. benef. sine diminu. confer. l. si putator, leg. Acquil. ff.

k Interdicuntur enim monachis litigiorum ministeria, & officia, c. 20. de præsentium, 16. q. 1. & ibi gl. sing. l. repetita, C. de Episc. & cle. l. consulta diualia, de test. §. Deo nobis, de sanctiss. Episc. in Nou.

l in cap. cùm olim propter, 14. de priuileg. ita delegatur causa cognoscenda monacho fratri Palmerio canonico sanctæ Trinitatis, in c. conquestus. 16. de foro competent. quamquam hodiè non fiant à summo Pontifice delegati simplices monachi, nisi sint priores conuentuales, vel expresè de monachismo in delegatione mentio fiat, Clement. 2. & ibi gloss. de rescript. cap. statutum, eod. titu. in sexto. Sunt & inquisitores sacræ fidei, & hæreticæ prauitatis hodiè monachi, ordinis Dominicanorum, vel Minorum. Scribit & Angelus Clauasius in summa, ad verbum, *arbiter*, numer. 5. monachum posse esse arbitrum cum licentia abbatis, & pro vtilitate monasterij, arg. c. 2.

de test.in sex.& nu. 4. ex Oldrado tenet, quod etiam sine licentia abbatis possit fieri amicabilis compositor, seu arbitrator: eò quòd officium sit pietatis, reducere discordantes ad concordiam, can. iniustum, 2. q. 3. alij dicunt ex licentia tantùm abbatis posse: quod mihi magis placet, cùm nec sine licentia eius possit cum illis colloqui, qui eum sequestrum pacis, & honorarium constituerunt arbitratorem.

m can. infames, 3. si quis verò iudex, 3. quæst. 7. explicat ita l. sed si in seruum, §. si quis iudex, de recept. arbitr. ff. facit l. 2. & l. conuenire, de iud. ff. Rationem addit Massuerius in praxi, tit. de arbitris, nu. 8. §. item nec iudex: quia si hoc admitteretur, posset conuerti in præiudicium domini iustitiarij regis, ducis, aut principis, cuius personam gerit iudex ordinarius. Item de qua re cœpit iudex cognoscere, de eadem pronunciare cogitur, l. de qua re, iud. ff. nihil prohibet tamen quominùs iudex ordinarius de causis, quarum est iudex, amicabiliter possit cognoscere, can. si quis membrorum, 23. quæst. 8. cap. si primates, 5. quæst. 2. & in Nouella 86. c. 2. §. si verò iudices, vt differt iud. &c.

n c. à iudicibus, §. ordinarij, & §. arbitrarij, 2. q. 6.

o sic intellige c. cùm olim, 7. de arb. c. literas, de præsumpt. c. cùm causam, de elect. c. veniens, de iureiur.

p l. si de re sua, 56. de recept. arb. l. 40. §. fideicom. liberta.

q c. contingit, de arbitris, vt si agatur de decimis, quæ spiritualibus annumerantur, c. causam, de præscript. c. tua nobis, de decimis.

r c. lator, qui filij sint legitimi, c. 2. de iud.

s c. prætor, §. verbum, & ibi gl. 32. dist. c. per tuas, de arb.

t d. c. contingit, & ibi interpretes, de arb.

v c. per tuas, de arb.

x l. 3. §. fi. & seq. 4. & 5. de recept. arbi. ff. l. litigatores, 11. §. 1. eo. titu. recepisse autem arbitrium videtur, qui iam iudicis partes suscepit, finémque se sua sententia impositurum pollicetur, l. idem Pomponius, §. recepisse, de recept. arb. ff. & proinde hodiè quoque cogi potest arbiter supplicatione edita iudici ordinario, arbitrari. Et si in longa morâ sit, potest pars, cuius intererit, accelerare sententiam, citare aduersarium, & arbitrum ad irritandum arbitrium, & compromissum, & ad prosequendam instantiam coram iudice, coram quo anteà introducta erat, vt Massuerius tradit ti. de arbitris, §. item si arbitri alioquin pars altera, quæ non expectata sententia arbitri veniret ad ordinarium, compromisso remanente pœnam deberet dictam compromisso, l. sed si in seruum, §. fi. & l. si quis rem, §. fin. de recept. arbit. & sic iudicatum in Senatu Parisiens. anno Domini 1534. 1. Decembr. possunt tamen adferri exceptiones, ob quas arbiter non cogetur sententiam dicere: Prima, si is sit magistratus superior, cui alius imperare non possit, l. nam magistratus, de recept. arbit. ff. quia par imperium non habet in parem, nec in superiorem, l. ille, à quo §. tempestiuum, ad Senatuscon. Trebell. c. cùm inferior, de maior. & obedient. cum simil. Secunda, si sordes, corruptio, seu turpitudo arbitri manifestè appareant, l. sed si in seruum, 9. §. sunt & alij, de recept. arbit. Tertia, si eum infamauerint litigatores, vel eo sprêto ad alium arbitrum peruenerint, vel ad iudicem, d. l. sed si in seruum, §. penult. & l. vel alium, 10. & l. litigatores, 11. eod. titul. Quarta, si compromissum non interuenerit, vel interuenerit quidem: sed pœna non sit apposita ab vtraque parte, d. l. litigatores. Quinta, si sit lapsum tempus compromisso adiectum, l. idem Pomponius, cum similibus, eodem titulo. Sexta, si quædam alia iusta impediant, ne arbitrium subeatur, vt ætas, inimicitiæ, profectio necessaria, valetudo, & similia, de quibus in l. licet, 15. cum 2. sequentibus, l. non distinguemus, 32. l. eodem titulo. Cæterùm iure Pontificio disputatur, num quis teneatur arbitrium in se compromissum recipere, alioquin liti iudicandæ idoneus: an verò possit recusare? Et notatur non posse sine peccato hoc officium repudiare, in canon. sicut enim, per illum textum, & ibi glossa ad verbum, *vsum*, 11. quæst. 1. & per canon. præcipimus, 90. dist. nempè, vt dixi, si alioquin ei muneri sit idoneus, & si agatur de compromisso iudiciarij ordinis, cuius non sunt omnes periti, & maximè clerici, qui se à sæcularibus negotiis debent, & volunt eximere, toto titu. ne cleric. vel mon.

## CAPVT VII.

*Quibus modis finitur arbitrorum potestas.*

EXTINGVITVR arbitrij potestas morte arbitrorum, vel alterius ipsorum: [a] Et mortuo altero ex litigatoribus: quia ad illorum hæredes potestas, si hæredis mentio non fuerit facta, non extenditur: [b] item si non tulerint sententiam intra tempus, quod eius causa comprehensum compromisso erat: [c] similiter postquàm arbitri diffinitiuam tulerint sententiam, absoluendo, vel condemnando. [d] Idipsum si ad alium arbitrum, vel iudicem partes compromittentes iuerint: [e] vel si de negotio transactum sit: vel homo, vel res, de quibus arbitrium ferendum intereant. Et in summa compromissum soluitur morte, acceptilatione, iudicio, pacto. [f]

### *SCHOLIA.*

a c. ex parte, 10. de arb. l. arbiter calendis, 40. de recept. arb. ff. In compromissis personæ arbitrium iniectum, personam non egreditur, l. in compromissis, 46. eo. tit.

b c. fi. de arb. l. diem proferre, 27. §. 1. l. sed & interpellatur 49. §. si ab altera, eo. tit. de recept. arb.

c l. si cùm dies, 21. & l. arbiter ex compromisso, 50. eo. poterit tamen proferri dies, antequàm labatur, ex consensu partium, vel ex potestate data arbitro proferendi in compromisso, si opus sit, l. si cùm dies, 5. l. Labeo ait, 25. l. diem proferre, l. arbiter ita sumptus, de recep. arb.

d l. qualem autem, 19. eo. tit. ff. quia, vt ibi dicitur, postquàm ita sententia lata est, arbitri nihil in ea addere, minuere, vel interpretari possunt: quamquam iam esse desinant arbitri, postquàm functi sunt officio facit l. iudex posteaquàm, 55. de re iud.

e l. sed si in seruum, 9. §. final. cum duab. sequentib. de recep. arb. ff.

f l. non distinguemus, 32. §. summa rei, & §. item non est cogendus, eo. tit. ita si vtraque pars declaret se nolle stare compromisso, soluetur compromissum, d. l. non distinguemus, §. compromisso. quia omnis res per quascumque causas contrahitur, per easdem dissoluitur regulariter, l. nihil tam naturaliter, de reg. iur. ff. l. 1. eo. tit. apud Gregor. multis etiam modis aliis extinguitur compromissum, de quibus consulendus Speculator, tit. de arbitris, & arbitratoribus, §. finitur.

## CAPVT VIII.

*Compromissi effectus.*

EFFICIT autem compromissum in arbitros, vt eo pendente suspendatur iudicis ordinarij & iurisdictio, & cognitio, [a] etiam in causa principali, & appellationis, [b] & per arbitrium comprobatum, & homologatum, finiatur lis: [c] neque tempus compromissi computetur in tempore alioquin litis finiendæ, vel prosequendi appellationem, vel



Digitized by Google

nem, vel audiendi testes.[d] Ex compromisso etiam litis contestatione facta, actiones perpetuantur, & præscriptio interrumpitur:[e] item acta coram arbitris fidem faciunt coram iudice.[f]

*SCHOLIA.*

a dummodò constet; & opponatur de compromisso, Cle. quandiu de appel. auth. si tamen, de temporibus appel. C. & qui prosequitur litem coram iudice, omisso arbitrio, in quem compromisit, incidit in pœnam compromissi, l. si quis tem, de recep. arbit. ff.

b vtraque enim causa suspenditur per compromissum, donec fuerit pronunciatum, vel solutum arbitrium, d. Cle. quandiu, & d. auth. si tamen.

c auth. ne in arbitris, C. de arbitris, atque hæc exceptio, vt exceptio litis finitæ, potest impedire ingressum litis super diffinitis. iuxta Ancharan. ad c. 1. de litis contestatio. in sext. Iasonem consil. 12. volumine 2. vt transactio, l. eleganter. §. si quis post, & ibi Barthol. & alij, de condict. indebit. ff.

d in dict. Clement. quandiu, de appell. quia nulla est negligentia in eo, & ideò nulla pœna, c. quia diuersitatem, de concess. præb.

e l. cùm anteà, §. fi. de arb. C. Panor. & Felinus ad c. illud, de præscript.

f l. pe. de arb. C. c. causam, c. præsentata, de testib.

## CAPVT IX.

*De sententia arbitrorum, & eius effectu.*

CÆTERVM pluribus constitutis arbitris, præualet sententia plurium: verùm si tres sint diuersæ sententiæ in summa, minor erit eligenda.[a] Et si ex tribus arbitris vnus vocatus noluerit, vel non potuerit examinando, aut terminando negotio interesse, duo procedere poterunt perinde, ac si ille præsens esset iure Pontificio.[b] Sequenda autem forma compromissi, vt sententia valeat. Et proinde arbitri, ea lege vt habito tractatu, & consilio aliquorum sententiam ferrent, tenentur, vt rectè iudicasse dicantur, illorum tractatum, & consilium adhibere, quamuis non teneantur illud sequi.[c] In summa sententiam arbitrorum, seu arbitrium æquitate subnixum, ab vtraque parte obseruare[d] appellatione remota,[e] compromittentes compellendi sunt, nisi illud contineat peccatum per partes non remissibile,[f] aut si illicitum per sententiam præceptum sit, vt putà filium exhæredari, vel vxorem dimitti,[g] aut si contra formam iuris, vel compromissi sententia dicta sit,[h] aut contra priùs rem iudicatam.[i] Sed & si ex pluribus arbitris pares numero diuersas sententias dicant, licebit sententiæ illorum non stare: si tamen maior pars in vnam conueniat, ei stabitur, alioquin pœna committitur.[k] Ex compromisso tamen pro implemento arbitrij exceptio non nascitur: sed pœnæ petitio.[l]

*SCHOLIA.*

a c. 1. de arbit. in sex.

b iure Pontificio sic statutum in c. 2. de arbit. in sex. etsi non fuerit dictum in compromisso, quòd duo sine tertio poterunt procedere: quamuis in iure ciuili contrarium responsum fuerit, in l. si in tres, aliàs est §. legis, item si vnus, de recept. arbitr. ff. voluit enim lex canonica huiusmodi ita absentem haberi pro præsente, habita ratione æquitatis, ne differantur lites; verumtamen constitutio d. c. 2. de arbit. in sex. non sortitur in foro sæculari: sed lex ciuilis, præterquàm in terris Ecclesiæ, vt notat gl. ad d. c. 2. ad verba, *lex ciuilis*, & ibidem Petrus Ancharanus, Dominicus, & Philippus, qui adiicit sex limitationes: videnda & & gl. ad c. 2. de reg. iur. in sext.

c c. cùm olim, 7. de arb. Plerumque enim quis tenetur consilium aliquorum petere, vel actui adhibere, quod non tenetur sequi, c. licet, de reg. iur. apud Gregor. l. fi. C. de iure emphyteu. l. quidam decedens §. Papinianus, de administrat. tutor. l. 1. vbi pupillus educa. debent. ff. Vtile autem hoc erit adhibenti nihilominùs: nam quod à pluribus quæritur, faciliùs inuenitur, cap. de quibus, 20. dist. l. fi. C. de fideicom. sicque adhibito consilio, debebit quis apud se expendere an illud implere expediat, l. 2. manda. ff. possunt & adhibiti quædam adferre, & admonere, quæ præterissent forsan solum consulentem, l. item, si vnus, §. fin. aliàs, l. si in tres, de recept. arbit. argu. cap. Nicæna, 32. dist.

d cap. 2. in fine, de arbit. quod intelligitur de arbitrio simplici ex compromisso, à cuius arbitrio appellari non potest communiter: quia sibi imputare debent litigantes, quòd tales arbitros sibi elegerint, can. si quis episcopus, 36. §. arbitrarij, 2. quæst. 6. sicque in l. diem proferre, §. stari, de recept. arbitr. ff. *Stari*, inquit Vlpian. *debet sententiæ arbitri, quã de re dixerit, siue æqua, siue iniqua sit, & sibi imputet, qui compromisit. Nam & Pij rescripto adiicitur, vel minus probabilem sententiam æquo animo ferre debet.* Sicuti in §. fi. de societate, apud Iustin. qui parum diligentem socium sibi coniunxit, & eligit, imputare sibi debet, & de se queri: non de eius culpa. Idem in l. cùm duobus 51. §. fi. l. socius, 72. pro socio. ff. Atque id exemplo quoque iudiciorum dicendum, in quibus cùm prætor cognita causa, per errorem, vel etiam per ambitionem iubet hæreditatem, vt ex fideicommisso restitui, etiam publicè interest restitui, propter rerum iudicatarum authoritatem, l. seruo inuito, 65. §. cùm prætor, ad senatuscons. Trebell. ff. videturque insuper ex compromisso res transacta, nemóque dubitat pacta seruanda esse, & habere obligationem, c. 1. de pact. l. iurisgentium, §. prætor ait, & l. 1. eod. titul. ff. Quod & in transactione multò fortius admissum, l. fratris, Cod. de transact. vt sit litium finis: quod curant maximè legislatores, vt accidat celeriùs, quàm fieri poterit, c. finem litibus, de dolo, & contuma. l. properandum, Cu. de iud. ad formam autem iudiciorum compromissa redacta sunt finiẽdarum litium gratia. l. 1. de recept. arb. ff.

e Quamuis enim remoueantur appellationes ab arbitrorum ex compromisso sententia, vt dicitur in cap. 2. de arbitr. si non habeat aliam, quàm ex compromisso potestatem, c. à iudicibus, & can. sequent. 2. quæst. 6. l. 1. Cod. de arbitr. in Synodo Carthaginensi, cap. 98. & cap. 123. dantur tamen loco appellationis exceptiones, vt doli mali, quæ pœnæ petitioni obstat, & per quam retractatur iudicatum: l. non distinguemus, 72. §. cùm quidam arbiter, de recep. arbitr. ff. Sunt & casus, in quibus ipsa appellatio recipitur, de quibus proximè dicetur: Potest & arbitrium compromissorum reuocari ad arbitrium boni viri: id est iudicis, l. si societatem, §. arbitrorum, pro socio. ff. Appellatio quoque recipietur ab arbitris, in quos compromissum fuerit, si illi alioquin sine arbitrio causæ, ex qua compromissum est, fuerint ordinarij, vel delegati iudices, cap. à iudicibus, §. 1. versicul. ab iis etsi, 2. quæst. 6. Sed neque coactio, vel executio arbitrij fit per arbitros, sed per ordinarios iudices, l. cùm anteà, Co. de arbit. ibi, *in hac quidem &c.* & Bald. ibidem, & cap. per tuas, de arbit. & ibi Panormi. l. à diuo Pio, in princip. de re iudic. ff. Quia autem appellatio ordinario iure ciuili Romano, reiicitur à sententia arbitri, cùm proponitur: tamen executioni exceptio læsionis, vel alterius immodici dãni

opponitur,& petitur reductio ad arbitrium boni viri,vel ad æquum & bonum,coram iudice ordinario, cap. 2. de arbitr. nempè coram eo, qui causæ fuisset iudex, si non fuisset de ea compromissum, per text. in l.2.vbi, & apud quem cognitin restitutio.io integrum ag. sit,lib.2. C.tit. 47.c.exposita, de arbitris. hæc portò petitio reductionis, est quædam species prouocationis ad iudicem competentem,vt notat Barthol. ad l.societatem, §.arbitrorum, pro socio,numero 21.Panor.ad cap.Quintauallis,nu.39.de iureiur.ad c.dilectus,nu.20.de arbitr. Alexand. consil.131. nu.1.volu.2. inci. *in causa vertente*: & ibi ad illum, Molinæus ait in practica ita obseruari in praxi in Gallia. Sic quoque obseruari in camera Imperiali tradit Andræas Gaillus lib.1.practicarum obseruationem, obseruat. 149. vbi plura. Quamquam Bartholus, & alij sint in contraria sententia, & dicant adiri debere iudicem arbitri, quos noo sequitur praxis.Sed quæstio hinc nascitur,nuin à iudice reductionis confirmante, vel retractante arbitrium, vel, vt loquuntur laudum, appellari possit. Cuius refert plures, & contrarias sententias diuersorum doctorum in prædicta obseruatione Gaillus:sequitur autem ipse adfirmatiuam,vt possit appellari, vt antè Baldus ad l. vnic. ne liceat in vna, eadémque causa tertiò appellar. Co. nu. 7. Cùm regulare sit, in omnibus causis maioribus & minoribus licitum esse appellare, nisi sit expressè prohibitum, l. & in maioribus, C. de appellat. in hoc casu autem,expressè non inuenitur prohibitum, dum de reductione cognouit iudex. Quinimò hæc sententia reductionis perinde habetur, ac si fuisset ab ordinario primordialiter lata. Et huius etiam sententiæ est Alexan. consil. 106. nu.7.volu.3.incipien.*viso themate*.Et ibi Molinæus scribit, in regno Franciæ eam opinionem in praxi esse, licèt opinio Bartholi ad l.1.nu 17. de lega. 2. quæ est contraria,habeat plures asseclas:vt scribit Couarruuias li. 2.variarum resolutionum,c.2.nu.3.& 5.

f dicto cap. 2.de arbitr.veluti si sententia contineret simoniam,vt ibi:& c.cùm pridem,de pact.cap. prætereà, in 1. & 2.transact.c.constitutus,eod. neque etiam pœna adiecta compromisso peti possit, si tali quis non obsequeretur iniquo arbitrio, l. non distinguemus,§.cùm quidam, de recept.arbi.

g c.Quintauallis,33.de iureiur.c.3.de arb.

h c.examinata,7.de confirma.vtil.vel inut.c.cùm olim,7.de arbitr.c.cùm in veteri,52.de elect. l. Labeo ait, 25.§.hæc autem,de recep.arbitr.

i c.exposita 11.de arbitr.

k c. fi. §. fi. de re iud. l.diem proferre, 17.§.si plures,de rec. arbi. ff. quod intellige, quando arbitri sunt singulares in suis opinionibus, vt tunc nulli illorum obtemperandum sitat ea sententia,in quam maiorum pars consenserit,sequenda,c.1.de arbitr.

l l.2.de recep.arbi. ff. multò minùs nascitur iudicati actio, l.1.C.eod.titul.& ideò nascitur tantùm pœnæ petitio, & pacti exceptio,l. fi. C. eod.tit.Si autem sub iureiurando compromissum sit,datur vtilis in rem actio, vel actio in factum ex l.4.& penult.C.de arb.Olim etiam si sine iureiurando, vel pœnali stipulatione fuisset compromissum, dabatur ex arbitrio incerti actio, l.diem proferre, 27.§. final.de recept.arbit.ff. id est conditio certi ad incertum interesse, vt in l. fina. Cod. si quis in ius voca. non ierit. quod..mendauit Iustinian. vt dixi anteà, & sine pœnæ adiectione compromissum non obligare voluit, cap. 11. Nouell.81. ius tamen antiquum restituisse videtur Leo Imperator Nouella 72. dum & pacta nuda efficacia ad obligandum declarauit.Potest & omnino compelli quis obedire arbitrio, si post sententiam prolatam acquieuerit, vel subscripserit, vel intra certa tempora non fuerit conquestus,aut si soluerit,l.4.§. fi. de arbitr. Cùm autem ex compromisso pœna petitur,is, qui eam cómisit, damnandus est, nec interest an aduersarij intersit arbitrij sententiæ stari,nécne,l.cùm pœna ex compromisso,38.de recept. ff. pœna tamen non petetur cum eo, quod iudicatum est,nisi dictum fuerit in compromisso.vt contra non seruantem arbitrium pœna committatur, rata manente sententia,argum.l.penult de transactio.ff. Prodest itaque illa clausula,*rata manente sententia*, *vel pacto*, in compromisso pœnali,vel ex stipulatione adiecta,quòd duo compromissa facta fuisse intelligantur: vnum pœnale, aliud nudum,& simplex,ita quòd contradicens & pœnam soluere, & nihilominùs sententiæ stare arbitri teneatur. Gl. in l.2.ad verbum,*exceptionem*,de recep.arbi.ff. Barthol. ad l.ait prætor,num.4.de re iudic.ff.Iason ad l. nemo potest, num.88.de leg.& fideicom.Panor.ad cap.2.num. 8.de arbitr.Si quis tamen ex compromisso iussus ab arbitro soluere pecuniam,moram fecerit, pœnam ex compromisso debet:sed posteà soluendo,pœna liberatur,l.fi. de recept. arbit.ff. Debetur autem pœna in compromisso promissa etiam in foro conscientiæ,cap.dilect., de arbitr. quia loco contumaciæ,quòd non pareatur sententiæ arbitri,soluitur,& ita semper exigi potest,Alexand.consil.31. *opportunè* volu.2.

## CAPVT X.

*In quibus casibus recepta est appellatio à sententia arbitri.*

CÆTERVM, quamuis regulariter,vt dictum est,reiiciatur appellatio ab arbitrium sententia, & arbitrio: aliquando tamen placuit ex quibusdam casibus admittendam: [a] Veluti si in iudicem ordinarium, vel delegatum in causa fuerit compromissum. [b] Si non sponte:sed iure,vel iudice cogente, electio arbitrorum facta fuerit. [c] Si etiam sententia arbitrorum contineat enormissimam læsionem, vel manifestam, vel euidentem iniquitatem,quamuis iuratum fuisset compromissum. [d] Aut saltem peti posset reductio sententiæ arbitrorum ad arbitrium boni viri, dispensatione adhibita iuramenti. [e] Adeundus autem est iudex, siue per viam querelæ, siue per viam appellationis,ordinarius,inquam,litigantium: nempè is,qui alioquin adeundus fuisset pro lite,super qua compromissum est. [f]

### SCHOLIA.

a Quando à sententia arbitri appellari liceat,tractat Alciatus ad l.nemo potest,41.de lega.1.Socinus in fallentiis regul. 18. Maranta parte 6. titulo de appellatio. nu. 250. & seq. Panormit. ad cap. 2. nu. 14. & ad cap. cùm dilectus, nu. 17. de arbitr.& ad c.Quintauallis,nu.33.de iureiur.

b c.à iudicibus,§.1.2.q.6.

c c.ab arbitris,11.de offi.de leg.in sex.l.ex cósensu,24. de appell.in ff.l.fi.in fine,C.de iud.l.arbitro,9.qui satisda.cog.

d Per textum in l.non distinguemus, §. cùm quidam arbiter,de recep.arbitr.ff.l.arbitrorum,Cod.eod.tit. Socinus senior consilio 220.nu.6.volum. Decius cons. 533.numer. 1. incipien. *iuridicas puto*. Vbi & addit multa verborum subtilitate compromissi reductionem excludi posse, si de magna iniquitate, & enormi læsione quis conqueratur, & constet. Et hanc esse communem doctorum opinionem scribit, & Baldus ad l. penult. numer. 3.de recept. arbitr. ff. & consil. 380. *promitto,quòd ista*,per totum, volumine 1. Notat & Gaillus lib.1. practicarum obseruationum, obseruatio.150. numero 9. & 10. vbi addit cautelam esse pro petente reductionem,vt in libello pro obtinenda citatione,enormissimam læsionem,vel manifestã nullitatem alleget, seque ad acta,quæ notorium faciunt



Digitized by Google

inter eaſdem partes referat, iuxta cap. fin. de cohabit. cleric. & mulier. quo caſu reductio admitti, & citatio ad ducendam coram iudice reductionis enormiſſimam læſionem, vel manifeſtam nullitatem in dubio decerni poterit: ſicut & appellatio quoque in dubio recipienda erit, Paul. Caſtrenſ. ad l. 1. num. 4. ſi quis cautio. ff. & Alex. ibi num. 21. cum cæteris ibi citatis. Sicque Gaillus pra dicto loco tradit, in camera Imperiali in cauſis compromiſſi ſæpè citationes fuiſſe obtentas. Læſio enormis poterit hîc diffiniri, ſi quis decipiatur vltra dimidiam veri, & iuſti pretij, ex l. 2. de reſcind. vend. Cod. Decius conſi. 60. viſo themathe, vel verius æſtimatio eius relinquetur arbitrio iudicis, vel principis concedentis literas.

e Quidam exiſtimarunt iuratum compromiſſum nec appellationem admittere, nec petitionem reductionis ad arbitrium boni viri quia iuramentum, quod poteſt ſeruari ſine diſpendio ſalutis æternæ, etiam cum damno facultatum, ſit ſeruãdum, cap. ſi verò, de iureiur. cap. quamuis, de pact. in ſex. Hoſtienſ. & alij ad ca. Quintauallis, de iureiur. Ferrarienſis, cautela 8. incip. *tu ſcis, &c.* Caldericus conſil. 2. de arbitris, & ita iudicatum dicit Guido Papæ. deciſ. 519. incipien. *licèt renunciauerint.* Æquum tamen eſt reductionem peti, non obſtante iuramento, diſpenſatione ex cauſa impetrata agendi. Quia iuramentum non debet eſſe vinculum iniquitatis, cap. etſi Chriſtus, de iureiura. Sicque diſpẽſatione impetrata iuramentum non obſtabit, vt conſuluit. Ioan. Ananias conſil. 16. *viſo puncto.* Maſſuer. titul. de arbitr. §. item ſiguanter: quia ceſſante cauſa, ceſſabit effectus exceptionis, cap. cùm ceſſante, de appella. Atque cap. Quintauallis, de iureiur. agẽs ſeruandum eſſe iuratum arbitrium, intelligendum eſt, ſi æquum eſſet, non aliter: & ideò iurare in compromiſſo meritò Iuſtinianus prohibuit, §. quia verò multæ, de iudicib. in Nouell. authentic. decernimus, C. de arbitris, ne partes poſteà periurium facilè incurrerent. Ea ratione quidam in Gallia impetrant literas à Cancellaria regia, vt in hac cauſa liceat illis agere diſpenſatione obtenta iuramenti, quam poſteà obtineant: quod & probatur ex cap. 2. de arbitr. & docet Socinus conſilio 121. in cauſa columna 5. volumine 3. ſuper hoc eſſe quandam cõſtitutionem legati concedentis reductionem non obſtante iuramento. Sic hodie in Gallia impetrata tamen, vt plerumque, diſpenſatione, audit partis iudex, quamuis Panorm. conſ. 77. incipiente, in quæſtione, in 5. dubio, volum. 2. dixerit quòd ſi enormis eſſet læſio, non requireretur diſpenſatio per cap. veniens, & c. Quintauallis, de iureiura. vide Rebuffum in tomo 3. commentariorum conſtitutionum regiarum, tractat. de arbitris, art. 1. Gloſſ. 5. nu. 12. & ſequent. In conſtitutionibus autem Ludouici regis Gallorum, art. 34. in publicatis anno Domini 1512. permiſſum eſt parti grauatæ ab arbitro compromiſſario recurrere, vel appellare ad iudicem ordinarium, non obſtante renunciatione facta appellandi à partibus in compromiſſo, vel non recurrendi ad arbitrium boni viri, ex ratione l. nemo poteſt, de leg. 1. intra quod tamen tempus hic recurſus haberi debeat, diſputat latè Rebuffus dicto tractatu de arbitris, art. 1. Gloſſ. 8. Refertque quoſdam ad decem dies retuliſſe, aliquos ad annum, aliquos ad 30. vel quadraginta annos, vt officium iudicis: alios ad quadriennium. Reſoluit autem quòd in Gallia cùm recurſus hic fuerit ad naturam, & cauſam appellationis reductus, ex vi eiuſdem conſtitutionis intra decem dies eſſe appellandum, iuxta cap. concertationis, de appellatio. in ſex. vel poſſe per conſtitutionem regiam dantem poteſtatem petendi reciſſionem contractuum per decem annos, ex dolo, & fraude, ex eiſdem cauſis intra ipſum tempus peti reductionem: niſi antè, qui petere vult, approbarit aliquo modo ſententiam arbitr. vide & Rotam deciſ. 211. in antiquis, quæ ait, ſic intelligendum eſſe, vt non obſtante iuramento perueniatur ad emendationem, & reductionem ad æquum, & bonum, & illud intelligi in iuramento renunciationis. dũmmodò ſecundum æquum, & bonum iudicatum eſſet: non aliter pro quo etiam facit l. ſi libertus, de operis libertor. ff. quò pertinent iam citati textus, cap. veniẽs, & cap. Quintauallis, de iureiur. ita iudicatum tradit in ſenatu Tholoſano Aufrerius, deciſ. 267. vide Guidonem Papæum deciſ. 519. incipiente, *licet.*

f c. ſi. de foro competent. cap. venerabilibus, §. 1. de ſenten. excom. in ſex. Aufrerius in ſtilo parlamenti. tit. *des appellations.* vide Imbertum, lib. 1. Inſtitutio. Forenſium, §. nec verò. Hic eſt bonus vir, ad quem habetur recurſus, vel ad quem ab arbitris appellatur, permittente conſtitutione regia: nempè iudex ordinarius litigantium, ſine metu pœnæ. Veruntamen ſi is iudex ordinarius ſententiam arbitri approbauerit, appellatio partis ab eo poſteà non recipietur, niſi priùs fuerit ſoluta pœna in compromiſſo appoſita, quia præſumitur pro ſententia, l. Herennius, de euictio. in ff. capit. in præſentia, de renuncia. vt contrà ſi iudex reprobauerit ſententiam, pignora, & omnia occaſione compromiſſi accepta reſtituenda ſunt, & hoc ipſum pronunciare debet iudex, ſi pars petierit, capit. expoſita, de arbitr.

# DE OFFICIO, ET POTESTATE IVDICIS DELEGATI.[a]

## TITVLVS V.

a Hæc rubrica extat lib. 1. Decretal. titul. 29. lib. 1. Sexti, titul. 14. & lib. 1. Clementinarum, titul. 81. & lib. 1. ff. tit. 21. de offic. eius, cui man. eſt iuriſd.

## CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, & quid iudex delegatus.*

QVIA plerumque iudices recuperatores, ſeu delegati dicuntur arbitri, [a] ideò poſt arbitros & de delegatis dicemus. Delegatus iudex is eſt, qui mandatam iuriſdictionem non ſuo: ſed alterius nomine, aut beneficio exercet. [b] Et ideò etiam fidem facere debet de mandato, antequàm pro tali habeatur. [c]

*SCHOLIA.*

a vt in l. 1. de pedaneis iudicib. lib. 3. C. tit. 3. dicuntur & aliquando iudices dati, l. 2. C. eod. l. 1. de iuriſdict. omnium iud. cõmiſſarij vulgò, quibus aliqua cauſa, vel quippiam ex cauſa committitur.

b Colligitur hæc finitio ex iuribus titulorum de officio delega. & de officio eius, cui manda. eſt iuriſ. in ff. potiſſimùm ex l. 1. in §. qui mandatam. qui mandatam iuriſdictionem ſuſcepit, nihil propriũ habet, ſed eius, qui mandauit, iuriſdictione vtitur, & in l. etſi prætor. 3. eod. tit. *Et ſi prætor ſit is, qui alienam iuriſdictionem exequitur: non tamen pro ſuo imperio agit: ſed eius, cuius mandato ius dicit, quoties partibus eius fungitur.* Facit cap. cùm cauſa, de appellatio. & expreſsè in cap. prætereà, §. de offic. delega. l. ſolet prætor, 16. de iuriſdict. omnium iudic. Eius quoque authoritate in cauſa, qui mandauit, vtitur, in can. 1. neceſſarium, 94. diſt. atque honore mandanti debito, in can. parte commiſſa, ca. nobiliſſimus, 97. diſtinct. Affinia vocabula ſunt: ſed diuerſæ ſignificationis, delegatur, lega-



Digitized by Google

tus, vicarius, officialis, locumtenens, iudex etiam datus, qui vel maximè differunt: vt liquet ex proprtis titulis: vel ex eo, quod delegatus, vt antè dixi, nihil proprium habet: alij autem habeant & ordinariam iurisdictionem. Et quamuis iudices delegati dicantur vices gerere delegantis. vt in c. 3. & cap. sanè quia is, de offi. delega. can. fin. 95. dist. ca. 1. 94. dist. est enim delegare alium in sui locum ponere alicuius rei demandatæ causa, l. Nezennius, de re iudic. l. delegarem de nouation. ff. Tamen non omnis, qui vices alterius agit, dicitur ab eo delegatus: vt notat Gloss. in l. 1. de eo, qui vices alterius gerit. Alex. ad l. 1. de offi. eius, cui manda. est iurisdict. nu. 12. & sequen. refert Bartholum constituisse differétiam inter delegatum, & vice gerentem, quòd delegatus, inquit, est ille, cui ipsemet iudex committit: sed vices gerens ille, cui superior commisit in locum alterius, & ipse quoque habet iurisdictionem ordinariam, dict. l. 2. de eo, qui vices alterius gerit, quod tamen non probatur Alexandro, cùm & vicarius dicatur, quem ubi constituit, & in sui locum summus Pontifex, in c. sua, de offic. vicar.

c in can. nobilissimus, 97. dist. cap. cùm in iure, 31. de offic. & potesta. iud. delega. vbi & notat Glossa, non credi sententiæ delegati, nisi simul fidem faciat de commissione, seu mandato, argum. c. cùm à nobis. de testib. & illud probat etiam l. 1. C. de manda. princip. Si tamen aliquando antè fuisset publicatum in iudicio rescriptum delegationis, sufficit si de hac publicatione constet, licèt posteà fuerit rescriptum amissum, cap. cùm olim, de priuileg. l. publicati, C. de testam. c. fi. de fide instrument. vel sufficiet, si sententia redacta fuerit in publicam chartam, & formam, c. significauit, de testib. §. 1. vt fratrum, filij. licet videatur contrarium cap. cùm inter vos, de senten. & re iudic. adduntur & in Gloss. dicti c. cùm in iure alia, quæ fidem possunt facere mandati.

## CAPVT II.

*Delegatorum species.*

DELEGATORVM alij dicuntur delegati à principe spirituali: vt à summo Pontifice: [a] vel à temporali, vt ab imperatore, vel rege: [b] alij ab aliis magistratibus. [c] Et horum rursum, alij delegati ad vniuersitatem causarum, [d] alij ad certam causam. [e] Sunt & alij subdelegati [f] eorum, quibus est ius subdelegandi. [g] Sunt item quidam delegati facti ex dignitate adepta, cui delegatio facta est, vt si delegatio fiat abbati talis loci: nã & quicumque fiet abbas, delegatus censetur. [h] Sunt contrà alij delegati ratione suæ personæ, & non dignitatis. [i] Inter delegatos connumerari possunt conseruatores dati, quibus summus Pontifex cõmittit singulariter, vt defendant aliquos à manifestis iniuriis, & offensis, qui nec ad alia, quæ iudicialem postulant indaginem, cõcessam possunt extendere potestatem. [k] Possent insuper constitui diuersæ species delegatorum, ratione causarum, quæ illis committuntur. Delegantur quippè aliqui, vel vt concordia, vel iudicio negotium, aut causam determinent, [l] aut vt gratias à summo Pontifice cõcessas ad effectum perducant, vel exequantur, [m] vel vt sententias executioni mandent, testes examinent, vel alia quædam agant. [n]

*SCHOLIA.*

a Est delegatus à Papa, & delegatus à principe, c. pastoralis, de offic. delega.

b l. à iudice, 5. de iud. C. l. 2. de sportulis, lib. 3. C. tit. 2.

c tit. de officio eius, cui manda. est iurisdict. l. placuit de pedaneis iud. C.

d Explicat l. solet, 16. de iurisd. ff. *Solet*, inquit, *prætor iurisdictionem mandare, & aut omnem mandat, aut speciem vnam: & is, cui mandata iurisdictio est, fungetur vice eius, qui mandauit, non sua.* Idem in l. prætor sicut vniuersam, 17. eo. titul. & mandari iurisdictionem generalem: id est sine reseruatione, tradit. l. cognitio, 4. de officio eius, cui manda. est iuris. ff. meminerunt sæpiùs interpretes de his delegatis ad vniuersitatem causarum, vt Gloss. ad l. 2. ad verbum, *supponere*, de sportulis, Cod. Gloss. ad l. 1. §. qui mandata ad illa verba, de offic. eius, cui manda. est iuris. Et Gloss. in dict. l. solet, ad verbum, *omnem*, ait generali demandatione iurisdictionis, contineri eam, quæ competit iure magistratus: non quæ inest mero, aut mixto imperio: quam specialiter delegaturus non esset, argumento l. obligatione, de pignoribus, ff. & mandando omnem iurisdictionem, mandatam quoque iudicis dandi licentiam, vt 4. imperium, §. fin. de iurisdict. omnium iudi. Hincque fiet, vt qui ita ad vniuersitatem causarum delegatus sit, possit vnam causam subdelegare, vt in l. 1. in fine, quis, & a quo appelletur. ff. non omnes: cùm tamen ad vnam causam delegatus, subdelegare non possit: quia non iurisdictio: sed species iurisdictionis est subdelegata, hæc prædicta ait Glossa.

e dicta l. solet, cum similibus.

f delegati, quibus primùm delegata, vel mandata fuit iurisdictio: Subdelegati verò, qui à delegatis iterùm delegantur.

g non enim omnes habent ius subdelegandi, vt dicemus paulò post.

h Exemplum, vt si causæ delegetur cognitio iudicibus Archiepiscopo Tholosano, & abbati sancti Saturnini, eiusdem ciuitatis, non adiectis nominibus: in qua formula mortuo vno prælato, alius, qui ei succedit in beneficio, subrogatus, & delegatus censetur: cap. quoniam abbas, 14. de offic. & potesta. iudi. deleg. quia dignitas numquam moritur, c. si gratiosè, de rescrip. in sex.

i quando exprimitur personæ delegatæ nomen, cuius censetur electa industria, quæ non potest explicari per alium eius successurem in hæreditate, l. quia latè, solut. mat. ff. l. inter artif. solut. mat.

k cap. 1. & final. de offic. & potesta. iud. delega. in sex. lib. 1. tit. 14. notat & in c. 1. Gloss. ad verbum, *conseruatores*, hos conseruatores esse iudices delegatos, cui & subscribunt Petrus Ancharanus, & Ioann. Andræas.

l cap. 1. in fine. & ibi Gloss. ad verbum, *concordia*, de mutuis petitio. cap. querelam, de simonia. auth. si verò, C. de iud. e. fin. ibi, *qua dissoluta*, de transactio.

m vt in cap. is, cui, 11. de officio, & potestat. iud. deleg. in sex. cum similibus. Isti vocantur etiam executores gratiarum.

n c super q. 27. de officio, & potest. iud. delega. cum similib. ibi notatis. l. 2. C. de pedaneis iudicib.

## CAPVT III.

*Quæ delegari possint.*

DELEGARI per summum Pontificem causas, quæ suæ potestatis sunt, nemo dubitat, propter plenitudinem potestatis eius. [a] Magistratus quoque, qui suo beneficio habet iurisdictionẽ, potest ea, quæ iure magistratus competunt, mandare: quæcumque autem specialiter lege, vel Senatuscõsulto, vel constitutione principum tribuũtur, mandata iurisdictione non transferuntur. [b] Verùm mandata iurisdictione priuato etiam imperium,

perium,

Digitized by Google

perium, quod non est merum, videtur mandari. Quia iurisdictio nulla est sine modica coertione.[c] Merum verò imperium non mãdarur à magistratu, qui illud haber.[d] Delegantur porrò causæ, quæ pertinent ad iurisdictionem delegantis, non quæ alterius sunt iurisdictionis.[e] Poterit & Archiepiscopus impeditus delegare, & alteri ex coepiscopis committere consecrationem sui suffraganei, dummodò catholicus habeatur, & impedimentum ei ex subtractione sedis Apostolicæ non obsistat.[f]

*SCHOLIA.*

a in Pontifice summo plenitudo est potestatis, cap. proposuit, de concess. præ. & omnes quoque iurisdictiones à principe pendent, ideò potest eas in solidum, & pro parte delegare, & cui voluerit, committere.

b l.1. de offic eius, cui manda. est iuris. lib.1. l. titul.21. ita in l. cùm hi, 8. §. sed nec mandare, de transactionib. magistratus non potest mandare alteri inquisitionem decretam in transactione alimentorum, cùm ea sibi iniuncta à lege sit: alia exempla sunt in l.1. de pedãneis iudic. modica autem negotia posse mandari à magistratibus, dicetur in l. fi. eiusdem tit. de peda. iud.

c dictum, & ratio ponuntur in l. fi. §. fi. & l. 1. §. fin. de offic. eius, cui ma. est iur. & de ratione in l. 2. de iurisdict. omnium iud. ff.

d dict. l.1. §. qui mandatam, de offic. eius, cui man. est iur.

e l.1. qui pro sua iurisdict. iudices dare, darive poss. lib.4. C. tit.4.

f c. quod sedem. 10. de offic. iudic. ordina.

## CAPVT IIII.

*Qui delegare possint.*

PRINCEPS, summus Pontifex, & magistratus igitur mandare, & delegare possunt exceptis proximè dictis. Porrò à iudice iudex delegatus, iudicis dandi potestatem non habet:[a] nisi à summo Pontifice, vel principe delegatus fuerit: quo casu & subdelegabit,[b] etiã si fuerit ei iniunctum personaliter exequi commissum, de consensu tamen partium, quorum interest:[c] præterquàm si summus Pontifex deleget personaliter confectionem inquisitionis, vel demandet potestatem prouidendi Ecclesiis de prælatis, vel aliis ministris: in quibus cùm personæ, fides, & industria electa sit, delegatus etiam cum consensu partiũ non poterit subdelegare,[d] nisi forma cõmissionis habeat, vt per se, vel per aliũ possit hoc expedire.[e] Quemadmodum nec is, cui commissum fuerit prædicare crucem, excommunicare, vel absoluere aliquos, dispensare cum irregularibus, vel iniungere pœnitentias, poterit aliis demãdare: quia non iurisdictio: sed certum ministerium potiùs in hac parte sibi commissum sit Excepta legatorum sedis Apostolicæ authoritate, qui hæc possunt.[f] Sic etiam conseruatoribus non licet, nisi expresè permittatur, alios cõseruatores facere, vel alios delegare.[g]

*SCHOLIA.*

a cap. cùm causam, 62. §. fin. de appellat. lib.2. tit.28. l. à iudice, 5. de iudiciis, C. lib.4. tit.1. l. nn. de iuris. omnium iud. ff. *Mandatam*, loquit Paulus, *iurisdictionem mandari alteri non posse manifestum est.* & Iulianus in l. more maiorum, 5. eod. tit. *More maiorum ita comparatum est, vt is demùm iurisdictionem suam mandare posset, qui eam suo iure, non alieno beneficio haberet.* Nec obest quòd legatus proconsulis mandata sibi iurisdictione habeat licentiam dandi iudicem, l. legatus mandata, 12. de offic. procons. ff. qui tamen nihil proprij habet, nisi à proconsule mandata fuerit ei iurisdictio, l. legati proconsulis, 13. eod. Nam vt diximus in officio legati, suprà isti habent quodãmodo iurisdictionem à lege, vel à principe, & quodammodo propriam, l. penultim. ibi, cùm propriam iurisdictionem, de offic. eius, cui manda. est iurisdict. Et in l. cùm prætor, 12. §. 1. de iudic. ibi, *iudicem dare possunt, quibus id lege, vel constitutione, vel Senatusconsulto conceditur, lege, sicut proconsuli: is, quoque, cui mandata est iurisdictio, iudicem dare potest, vt sunt legati pro consulum: item ij, quibus more concessum est propter vim imperij: sicut præfectus vrbi, cæterique Romæ magistratus, &c.* Sic officialis, & vicarius Episcopi subdelegare possunt. Sed & est singularis Glossa ad c.16. cui, 12. ad verba, *per alium*, de offic. deleg. in sex. quòd quamuis delegati à magistratibus simpliciter subdelegare non possint, quia non habent à lege potestatem, tamen si delegati sint cum potestate, vt per se, vel per alium possint negotium expedire, idipsum poterunt: quod probari etiã per prædictum cap. potest. Quemadmodum procurator ad iudicia datus alium subdelegare, vel subrogare non potest ante litis contestationem ex potestate iuris, c. 1. & 2. de procura. in sex. nisi ad rem suam datus esset. Attamen si habeat mandatũ speciale subdelegandi, vel substituendi, potest: vt & procurator ad contrahendum matrimonium, qui iure alium subrogare non potest, poterit alium suo loco constituere, si habeat ad id mandatum speciale, idq; & ex potestate hominis, non legis, cap. fin. de procur. in sex. idem dicitur de compromissario ad eligendum, c. penul. §. porrò, de elect. in sex. cum similib. Atque ita hodie in praxi, & vsu communi seruatur, vt ordinarij delegent cum clausula *per se, vel per alium, quem ex nunc, &c.* vt notat Philippus Francus ad dict. ca. is, cui, vbi & remittit ad Bartholum in l. more maiorum, de iurisd. omnium iudic. & tenet Bal. ad l. non distinguemus, §. quæsitum per illum textum, de recept. arbitr. ff.

b cap. quoniã Apostolica, 43. de offic. & potesta. iud. deleg. cap. in per q. 27. e o dicto c. is, cui, 12. eod. titul. in sex. & l. à iudice. 5. de iud. C. l. vnic. C. qui pro sua iurisdictio. iudices date, &c.

c dicto cap. quoniam Apostolica, §. 1. de offic. deleg. cap. cùm dilecta, 22. & ibi Glossa ad verbum, *mentio*, de rescrip. Consentire autem debent, quorum interest personaliter mandatum per delegatum non impleri: alioquin mandatum personæ iniunctum in persona exequẽdum est, l. qui hæredi, de conditio. & demonstratio. l. fi. de verb. obliga. ff. l. inter artifices, de solutio. ff.

d dict. cap. quoniam Apostolica, §. 1. vet sic. præterquàm.

e nempè cùm ita committitur, non expressa certa persona, vt alicui personæ idoneæ de certa Ecclesia, vel beneficio prouideret: quia circa electionem personæ eius industria videtur tunc electa, & ita sibi commissum alteri demandare non poterit, nisi forma commissionis contineat, vt per se, vel per alium id possit expedire, dict. c. is, cui, 12. §. 1. de offic. delega. in sex.

f d. c. quoniam Apostolica, § fi. de offic. deleg.

g c. fi. de offic. & potesta. iudic. deleg. in sex.

## CAPVT V.

*Quæ obseruare debeat delegatus.*[a]

IN delegationibus obseruanda est forma mandati, seu commissionis, aut delegationis, & illa sequenda:[a] item videndum, vt certi iudices delegati sint: cùm rescripta de incertis eligendis non valeant

valeant. [b] Non est facienda extensio delegationis de personis cõtentis in illa ad non expressas. [c] Nec de re ad rem in procuratore sine mandato. [d] Locũ tamen ad exequendum mandatum, si cõprehensus in eo non sit executioni commodus, delegatus in commodiorẽ transferre poterit, sine dolo malo tamen, & fraude. [e] Exceptis conseruatoribus, qui non possunt munus suum exequi alibi, quàm in ciuitatibus, vel diœcesibus sibi constitutis. [f] Quamquam autem iudici delegato expediat formã sibi statutam seruare, debebit nihilominùs rationabiles exceptiones admittere, & in causa iuxta iuris æquitatem procedere: nisi in literis delegationis (quod tamen raro, vel nunquam fit) exprimatur, quòd nullæ exceptiones debeant admitti. [g] Itaque erit quidam ordo delegatis cognoscentibus seruandus, & citatio non omittenda ante decretum. [h] Quòd si diuersæ delegationis literæ præsententur, aut offerantur, priores sequendæ, si secundæ illis non derogent, vel de illis non meminerint. [i] Si tamen diuersæ literæ de eodem negotio sub contraria forma exhibentur eiusdem datæ, suspendendum erit iudicium, donec consulatur summus Pontifex, à quo processisse dicũtur. [k] Cæterùm interdum committitur simpliciter causa duobus: quo casu iudicium ab vno sine altero latum non valet: [l] cum eo enim, vel cum eius subdelegato iudicãdum est: [m] idipsum si plures dentur, vel delegentur: nisi in commissione fuerit clausula apposita, *Quòd si omnes interesse nequiuerint, duo, vel alter eam nihilominùs exequantur.* Quo casu & absente eo, qui iudicio interesse subterfugit, iudicium ab aliis factum tenet. [n] Quemadmodum duobus delegatis cum clausula, *quod si ambo, &c.* si alter ex illis fuerit recusatus, alter ex illis solus iudicare potest, nec teneret processus, si cum recusato procederet. [o] Cùm autem plures iudices, vel executores à sede Apostolica deputari contingit, sub illa forma, *vt omnes, aut duo, vel vnus eorum mandatum Apostolicum exequatur*, aut sub alia simili formula: *Quòd quilibet eorum insolidum per se iudicare, & exequi possit, & quòd alter alterum non expectet, aut requirat:* Ipsorum quilibet liberè iniũctum potest adimplere mandatum: vno autem inchoante, cæteri non possunt vlteriùs se de negotio intromittere. [p] Eadem autem formula rescripti debet iudicari actor reconuentus, quo iudicaretur reus conuentus. [q]

### SCHOLIA.

a cap.cùm cõtingit, 36. cap. venerabilis, 37. de officio, & potesta. iud. deleg. neque etiam immutandus est ordo scripturæ, cap. cùm dilecta, 22. de rescrip. ca. sit rector, 43. dist. ca. in grauibus, 3. q. 6. can. in primis, 2. qu. 1. Si modò forma iuri non contradicat, aliter si contradiceret, & expresè ei derogaret, ca. eam te, de ætate, & qualita. Si quidem quamuis contradicat, & nihilominùs summus Pontifex ita fieri mander, vel princeps, forma erit sequenda: etsi durum videatur mandatum, ca. contra morem, 100. dist. ca. in memoriam, 19. dist. Veruntamen semper intentio mandantis, quatenùs liquere poterit, erit potiùs sequenda, quàm verborum superficies, c. super eod. 15. de offic. deleg. c. audita, de restit. spolia. c. cùm causam, & c. fin. de præbend. cùm alioquin actus ad incogitata extendi non debeãt, l. tres fratres, de pact. ff. l. cùm Aquiliana, de transact. ff. nam duo ad actum humanum validè perficiendum concurrere debent, voluntas, & potestas, l. multum interest, C. si quis alteri, vel sibi.

b c. ad hæc sumus, 10. de rescrip.

c cap. significante, 34. c. Rodulphus, de rescrip. c. quia quæsitum, c. I. & G. 40. de offic. & potest. iud. deleg.

d c. cùm olim, 33. eo. tit. de offic. deleg.

e cap. statuimus, 13. de offic. deleg. in sex. sic & tenetur citare ad locum non suspectum, c. cum R. 35. de offic. deleg.

f c. fi. §. vices, de offic. deleg. in sex.

g c. ex parte tua, 13. de offic. deleg. Sicque secundum iuris ordinem procedendum pot. i, quàm secũdum formam rescripti: nisi expresè aliter caueatur in eod. c. causam, quæ inter, de rescrip.

h c. consultationibus, 10. de offic. deleg.

i cap. ex parte N. 12. de offic. deleg. videlicet quando vtræque literæ fuerint speciales, & fuerunt simul præsentatæ, alioquin generalibus speciales derogarent, c. 1. de rescrip. atque prius præsentatæ potiùs sequendæ, c. capitulum, de rescrip.

k c. 2. de offic. delega.

l c. causam matrimonij, 16. eo. tit. altero scilicet absente, ca. ei, qoi, § definitum, 2. q. 6. idem si plures sint, & alter sine altero pronunciet, non valebit, l. duo ex tribus, de re iud. ff. & c. fin. de sent. & re iudic. lib. 2. tit. 27. cuius verba, *Duobus iudicibus vt accepimus diuersas sententias proferentibus, si ex iurisdictione ordinaria processerunt, tenet pro reo non pro actore sententia, nisi in causa fauorabili, puta matrimonio, libertate, dote, testamento, pro ipso fuerit promulgata. Si verò ex delegata potestate: vtraque pendet sententia ex arbitrio delegantis: Quòd si ex compromisso, neutra debet habere vigorem.*

m c. cùm causa, 22. de offic. delega. c. 3. eo. tit. in sex. Si tamen apposita fuerit clausula, *quòd si non ambo, &c.* non tenetur collega collegæ impediri subdelegatum ad iudicandum admittere, cap. coram dilecto, 34. de offic. delega.

n c. prudentiam, 21. § adiicimus, de offic. delega. consuli tamen debet tertius, & absens interpellari: aliter alij nihil agerent, c. cùm causa, 22. eod. tit. atque ibi Glossa singularis ad verba, *ab aliis*, notat cõstare debere quòd interpellatus, & rogatus noluerit cum condelegatis adesse, vel noluerit alium in sui locum subdelegare: ibique videnda plura notabilia de hac quæstione.

o c. cùm super abbatia, 23. de offic. deleg.

p Ista omnia expresè traduntur in c. cùm plures, 8. de offic. deleg. in sex. vbi Glossa singulariter notat, istam formam differre à superioribus, *quod si non omnes, &c.* vel, *quòd si ambo, &c.* Nam illæ sunt conditionales, & exigunt interpellari nolentes, vel qui non possunt interesse iudicio, & quòd de illorum constet impedimento, & voluntate. Quod nõ exigitur in aliis clausulis, in quibus est disiunctiua clausula, non conditionalis. Est & alia differentia notata ad dictum c. cùm plures, ad verbum, *nequibunt.* Quòd in clausula, *quòd si non omnes*, vno impedito procedit alter: cessante verò impedimento & simul procedunt. Et impeditus expeditus veniens cum alio, qui cœpit, potest procedere, vt & notatur à glossa 2. in d. cap. quoniam abbas, & à glossa penul. ad c. coram, de offic. & potest. iud. deleg. At in clausula, *vt omnes, aut duo, vel vnus, &c.* vno incipiente procedere, alij in posterum excluduntur, & perpetuatur eius iurisdictio per præoccupationem, d. cap. cùm plures. Eaque præoccupatio, quod pertinet ad perpetuendam iurisdictionem, fit per solam citationem, ante litis contestationem, c. gratum, c. super eo, de offic. & pot. iud. deleg. c. si à subdelegato, eo. tit. in sex.

q cap. 2. de mutuis petitio. lib. 2. tit. 4.

CAPVT

## CAPVT VI.

*Quibus poſſit delegari.*

SVMMVS Pontifex non ſolet [a] aliis, quàm in dignitate Eccleſiaſtica cõſtitutis delegare, aut canonicatum, aut perſonatum in Eccleſia cathedrali habenti, [a] maiori, non minori viginti annorum,[b] niſi & aliis, & his ex certa ſcientia committeret. [c] Ita delegatus à Papa non poteſt ſubdelegare non habenti dignitatem. [d] Magiſtratus verò ſpiritualia delegare, vel ſubdelegare non poterũt laicis. [e] Non licet quoque Epiſcopis ea, quæ ſunt ordinis Epiſcopalis delegare non Epiſcopo, alia poteſt alioquin idoneis. [f] Nihil prohibet autem iudices delegatos, ſi ſuſpecti ſunt, recuſare, [g] non minus, quàm iudices ordinarios, & ex iiſdem cauſis, quæ coram arbitris eam ob rem deputatis probantur. [h] Niſi contra vnum ex duobus iudicibus datis à ſum. Pontif. cum clauſula (*quòd ſi ambo intereſſe non poſſint, alter illorum in cauſa procedat*) ſuſpicionis cauſa legitima proponatur: quia tunc coram non recuſato iudice cauſa erit proponenda. [i] Quemadmodum ſi delegatus Epiſcopi, vel eius officialis recuſetur, cauſa probanda erit non coram arbitris: ſed coram Epiſcopo. [k] Poterit autem delegatus ſum. Pont. ſuſpectus, ante cauſas nõ ſuſpectum ſubdelegare. [l] Grauiſſimè autem arguendus eſt, & puniendus, qui mandatum Apoſtolicum exequi non vult. [m] Sicut & delegatus à Principe: qui tamen ſi non malitioſè ſe exoneret, poteſt cogere ſubdelegatum acceptare ſubdelegationem.[n] Alij tamen iudices non poſſunt cogere inuitos non ſuæ iuriſdictionis homines, accipere delegationem: vt nec Archiepiſcopus ſuffraganei ſui ſubditum ad id compellere poſſit. [o]

*SCHOLIA.*

a cap. ſtatutum, de reſcript. in ſex. Clemen. 2. eo. tit. vbi & prior conuentualis dicitur idoneus ad delegationem, & habere dignitatem, non prior clauſtralis, qui eſt ſecundus poſt abbatem. Sed neque delegatus à ſum. Pontif. poteſt ſubdelegare cauſę cognitionem, niſi perſonæ qualitatis idoneæ, iuxta prædictum c. ſtatutum, meram autem executionem poteſt, deciſ. Rotæ, 98. *nota, quod executor*, in antiq.

b cap. cùm viceſimum, 41. de offic. deleg. c. cùm in cunctis, de elect. l. cùm prætor. de iudic.

c vt not. in d. Clem. 2. de reſcript. & ad d. c. cum viceſimum.

d ſic cõmuniter tenetur in d. c. ſtatutum. §. in illo, de reſcri. in ſexto. gl. ad c. cùm te, 18. de offic. deleg.

e cap. decernimus, de iudic.

f c. aqua, de conſecra. eccl. vel altar c. quod ſedem, eo.

g & ab initio ante litis conteſtationem, c. cauſam, quæ. 17. de offic. deleg. & poſt conteſtationem, ex noua cauſa poſtea ſuborta, vel de nouo apparente, c. inſinuante, 25. eod. tit.

h c. ſuſpicionis, 39. de offic. deleg. c. 4. eo. tit. in ſexto.

i dicto c. ſi contra vnum, 4. de offic. delega. in ſexto.

k dicto c. ſi contra, §. pen. & fin. & vbi gloſſa, ad verbum, *Epiſcopi*, notat idipſum habere locum in recuſatione ſubdelegati, vt probetur coram ſubdelegante, qui non abdicauit omnino à ſe poteſtatem.

l c. iudex ab Apoſtolica, 5. de reſcrip. in ſexto.

m c. ſciſcitatus, de reſcr. c. prudentiam, 21. §. adiicimus, de offic. deleg. vbi gloſſa ad verbum, *arguendus*, notat à quibus argui, & puniri hic contumax debeat, & poſſit. An autem in aliis, quàm ſummo Pontifice delegantibus idipſum locum habeat, & poſſint cogi acceptare delegationem, mox dicetur.

n cap. paſtoralis. 28. in princ. & §. item cùm totum, de offic. delegat.

o cap. paſtoralis, 11. de offic. ordinarij, lib. 1. tit. 31. vbi tamen gloſſa ad verbum, *inuitum*, notat, quòd Epiſcopus poteſt cogere ſubditos ſubditorum ſuorum acceptare delegationem.

## CAPVT VII.

*De poteſtate delegatorum.*

DELEGATORVM poteſtas, & authoritas ex authoritate, & poteſtate delegantis metienda erit, & ex mandato conceſſo. Vt ſi à ſummo Pontifice, vel Principe quis delegatus ſit, maiorem habeat authoritatem ſupra perſonas ſibi commiſſas, & ſupra ipſum ordinarium, & proinde contra rebelles, & impedientes iuriſdictionẽ poteſt vti interdicti, ſuſpẽſionis, & excommunicationis ſententia, [a] adhibito tamen temperamento coërcitionis, & habita ratione perſonarũ, in quas animaduertere voluerit. [b] Poteſt principis delegatus ſubdelegare, & transferre poteſtatem, vel ſub hac formula, *Quoties eum abeſſe contigerit*, [c] *vel donec vices conceſſas duxerit reuocandas*. Et ſi delegatio fiat rerum alicuius prouinciæ, ſi poſteà illa in duas diuidatur, retinet nihilominùs poteſtatem in vtramque. [d] Delegatus à ſummo Pontifice poteſt exequi ſententiam ſuam vſque ad annum, [e] aut iubere ordinario illam exequi: [f] cui tamen priùs fides fieri debet de reſcripto delegationis. [g]

*SCHOLIA.*

a cap. 1. & c. ſanè, 11. de offic. & poteſta. iud. delega. c. paſtoralis, de offic. ordin. idque vice ſummi Pontificis, quam gerit, ca. fin. 93. diſt. c. 1. 94. diſtinct. l. ſi prætor, de offic. eius, cui mand. eſt iuriſ. ff. cum ſimil. neque etiam ex cauſa reſiſtit ordinarius, l. ſi quando, 8. de offic. iudic. deleg. neque ſine aliqua coërcitione vnquam mandatur iuriſdictio, ne inutilis ſit, & ſine effectu poteſtas, c. prætereà, 5. c. ſignificaſti, 7 c. paſtoralis, 28. §. fin. de offic. & poteſta. iud. deleg. l. fin §. fin. de offic. eius, cui mand. eſt iuriſ. ff. Itaque mandata iuriſdictione omnia cenſentur mandata, ſine quibus ea expediri non poteſt, l. 2. de iuriſd. om. iud. & vnicuique etiam licet pœnali iudicio iuriſdictionem ſuam tueri. l. 1. ſi quis ius dicenti non obtemperau. ff.

b cap. ſanè, 11. de offic. & poteſt. iud. deleg. cap. 2. eod. tit. in ſexto.

c cap ſi delegatus, 7. de offic. deleg. in ſexto.

d c. vnic. de offic. deleg. in Extrauag. commun.

e c. quærenti, 26. de offic. delega. vbi ſunt pulchræ, & copioſæ gloſſæ.

f c. paſtoralis, 28. §. quia verò, eod. tit.

g c. cùm in iure, eod. tit.

## CAPVT VIII.

*1 De ſuſpenſione iudicis delegati. 2 Et appellatione.*

1 IVRISDICTIO delegatorum porrò interdum ſuſpenditur, interdum extinguitur. Suſpenditur, quando recipi poteſt: quod fit, veluti ſi quãdo literæ variæ delegationis proferãtur: donec enim delegans conſultus de his certum quid ſtatuerit, ſuſpenditur executio, [a] item ſi delegatus ſubdelegauerit,

Digitized by Google

gauerit, & subdelegatus antequàm cœperit cognoscere, moriatur: tunc enim delegans reassumit datam iurisdictionem, [b] & suspensio fit quandiu delegantem abesse cōtigerit.[c] Suspenditur & per propositam recusationē donec de causis pronunciatum fuerit, num fuerint improbæ.[d]

2 Item si appellatum sit à sententia delegati, & alij iudices dati sint pro causa appellationis,[e] appellatur autem à delegato ad delegantem:[f] à subdelegato verò, cui non fuerit in totum causa cōmissa, appellatur ad subdelegantem.[g] Sic enim ab eo, tanquàm à iudice cum iurisdictione dato appellatur: si tamen ei tantùm medium causæ cōmissum sit, ab ipso, tanquam ab auditore, appellari non potest, nisi mandati fines excedat, vel meritò sit suspectus, vnde possit recusari.[h] Quando etiam delegatus à summo Pontifice in alium totam iurisdictionem subdelegat, non ad subdelegantem, sed ad summum Pontificem erit appellandum.[i] Verumtamen delegato procedente cum subdelegato alterius condelegati summi Pontificis appellatio deuoluitur ad summum Pontificem delegantem.[k] Item si delegatus tempore appellationis à subdelegato inueniatur excommunicatus, vel mortuus ad eundem summum Pontif. erit appellandum,[l] idipsum fiet in aliis casibus à subdelegato appellando, si negetur delegatum vllam iurisdictionem habere:[m] vel si fiat prouocatio ab arbitris iuris datis pro suspicione iudicis à principe delegati.[n] Fit tameo aliquando delegatio appellatione remota, ex qua clausula, nihilominus non censetur princeps voluisse præiudicare iuri cuiusquam: quare permittitur, ea non obstante, ei, cuius intererit appellare.[o]

*SCHOLIA.*

a c.2.de offic. & potesta.iud.deleg.

b c.quamuis alicui, 6. eod.tit.in sexto.

c c.si delegatus, 7. eod.tit.in sexto.

d c.suspicionis, de offic. deleg.

e c.pastoralis, 28.§.prætereà, de offic. & postea. iud. deleg. generalis quippè est regula, quòd appellatio suspendit iurisdictionem, titul. nihil noua.appel.pend.ff.debetque interim differri executio sententiæ, si per eam alicui præiudicium irrogetur, c.cùm super controuersia, de senten. & re iud. Nisi præsumptio in contrarium sit, quod malitiosè sit appellatum; quemadmodum dicitur in restitutione in integrum, c.suspicata, de restitutio in integr.

f in c.super q.27.§.fin.de offic.deleg.l.3.C.de pedaneis iudicib l.1.l.fin.quis, & à quo appel.cum similibus, de quibus agetur inferiùs tit. 15. c.3.gloss.2.

g c.cùm te consulente, 18.de offic.deleg.

h d.c.super q. 27.§. verùm, de offic. deleg. à nudo ministro enim. & executore alioquin non appellatur, l. ab executore, 3.de appellationi.ff.

i dicto c.super quæstionum, §.portò.

k cap.3.de offic.iud. deleg. vbi tamen glossa ad verba. *cum, delegato*, notat, quòd si in rescripto delegationis esset clausula, *quòd si omnes*, & duo committerent, & tertius se excusaret, nec committeret, quòd in hoc casu ab illis duobus subdelegatis ad delegatos subdelegantes appellaretur, & non ad primum delegantem. Cessat enim, inquit, ratio textus, etiam si ab initio fuerat concessa delegatio appellatione remota, c.super q.27.§.si verò, de offi.deleg.

l c.si is, cui causa, 10.eo.tit.in sexto nempè si sit excommunicatus maiori excommunicationē: nàm ex minori non impediuntur, quæ sunt iurisdictionis, c.si celebrat.de clerico excommunicato ministra.

m c.si à subdelegato, 14.de off. & pot.iud.dele.in sex.

n c.ab arbitris, 11.eo.tit.in sexto.

o c.super eo, 15.de offic.deleg.can.non solent, 2.q.6.Et quia, vt diximus, non fit extensio negotiorum, aut personarū in rescriptis: ideò omnes, quorum interest, possunt se rescripto opponere, & ita posteà appellare, si ius ei non reddatur: alioquin nisi se interponerent, vel obiicerent, non admitterentur, vt notat glos.fin.in c.super eo, argu. l. si eo tempore, de remiss. pigno.lib.8. C.tit. 26. & licèt appellatio remota sit à principali tamen non censetur remota ab incidenti quæstione, c.cùm teneamur, de appellat.

## CAPVT IX.

*De extinctione iurisdictionis, & potestatis delegati.*

EXTINGVITVR porrò in totū potestas delegati, si ipse pronunciet se nō habere iurisdictionem.[a] Si intra certum terminum ad causam decidendam datus, non iudicauerit, & dies præfixa non fuerit de communi partium consensu prorogata.[b] Item morte vnius delegatorū simpliciter datorum, si aliud in delegatione nō fuerit expressum.[c] Vel si condelegatus, seu collega non possit iudicare, putà factus infamis,[d] aut fuerit remotus, vt suspectus.[e] Finitur item morte delegantis, re adhuc existente integra, antequàm ad vllum actū processerit delegatus:[f] aliter autem si res non sit integra dicendum, veluti si citatio iam fuerit facta partis,[g] aut litis contestata ante mortem delegantis:[h] & nisi forsan delegatio facta sit pro executione gratiæ, quæ non extinguitur morte delegātis,[i] vt nec delegatio inquisitionis hæreticæ prauitatis,[k] aut legatioois prouinciæ.[l] Extinguitur etiam delegatorum potestas reuocatione eius, seu delegationis, re integra, facta.[m] Et per malitiam, vel negligeotiam delegati.[n] Item per legitimam, & admissam eius recusationem.[o] Dehinc, si delegatione generali facta, posteà causa in specie alteri delegetur: per eam eoim specialem à generali censetur exempta.[p] Similiter si delegatus causam retulerit ad delegantem, non poterit de ea sine noua delegatione ampliùs cognoscere.[q] Ex quo etiam iudex vel per se, vel per alium sententiam executioni mandauerit, vel mandari præceperit, cessabit eius authoritas, & iurisdictio,[r] quemadmodum per appellationem ab eo interpositam legitimam,[s] vel aliter per illam admissam.[t] Subdelegati etiam finitur iurisdictio, finita potestate subdelegantis, re integra, non aliter.[u]

*SCHOLIA.*

a c.significantibus, 38. de offic. delegat. vbi nec potest postea depositam ex consensu partium reassumere iurisdictionem.

b cap.de causis, 4.c.consuluit, 24. de offi. & potest.iud. deleg. vide tractata per glos.ad c.5.& 6.eod.tit. de prorogatione iurisdictionis.

c c.vno delegatorum, 42. eod.tit. nisi fuerit apposita clausula, *quòd si non omnes*. Idipsum dicitur, si delegatus moriatur: vsque adeò, vt nec iurisdictio delegata Episcopo, mortuo

mortuo eo,sede vacãte,trãsferatur ad capitulũ, vt ait Io. Andr. ad c.ad abolendam,de hæret. in vlt.glo.in nouell. Felin.ad c.eam te,de rescri. Rota decis.353. *nota, quòd capitulum,&c.* in antiq.licèt contrariũ teneat Ioan. Monach. ad c.vnic de maior.& obed. Ratio decisionis textus nostri capitis,quòd alter delegatorum sine altero procedere non potest,& pro vno habentur, vt simul etiam iudicare iussi sint,l.duo ex tribus,de re iudic.ff.quamuis alter alteri,dum viuit,possit suas vices, concedere, ita efficaciter, vt si is cœperit cognoscere, nihil intersit, an possit posteà iudicare:sed solus procedet,c.quamuis,c.licet, de offic.deleg.

d càn.sciscitatus,de rescript.

e d. c.licet,30. de offic.delegat.

f d. c.licet,& c.fin. §.1.de offic.legat.l. & quia, de iurisdict. om.iud. generaliter morte mãdantis reuocatur mandatũ,§.rectè, de manda.apud Iust.l.si verò,§.si mandauero, mãda.ff.nisi forsan tale mandatũ sit, quod post mortem mandantis habeat executionem,vt dicitur de executoribus testamentorum,de mandatis impositis hæredibus de implenda voluntate.

g Per citationem enim hîc,quod pertinet ad perpetuãdam iurisdictionem,videtur lis cœpta, c.gratum, 20. de offic. delega. Res litigiosa etiam efficitur per libelli oblationem, quod ad eandem iurisdictionis perpetuationem pertinet,l.1. quando libellus principi datus litis contestationem faciat, can.anteriorum,2.q.6.

h c.relatum, 19. de offic.deleg. adde c.6.& 7.eo.tit. in sex.

Cæterùm si post mortem mandantis partes responderint coram eodẽ iudice, nulla de eo obiecta exceptione, valebit gestum, & iudicatum,c. cùm venissent,25.de appell. velum ex consensu partium.

i c.si super,9. de offic.delegat.in sex. quando videlicet ipsa gratia non perimitur morte concedentis,& cui executoris datio veluti accessorium cohæret, vt ibid. dicitur, & ita consentit,c.si cui,de præb. in sext.

k Nam hæc delegatio non expirat morte mandantis, c.ne aliqui,10.de hæretic. in sexto.

l cap.legatos,2. de offic.legat.in sext.

m c.vt nostram,de appell. c.quamuis alicui,6.de offic. delega.c.1.de rescrip.l.iudicium soluitur,58.de iudi.ff.§.rectè. de manda.l.si verò.§ si mandauero,manda.ff.

n c.quoniam,de offic.delegat.

o c. licet,de for.compet.c.secundò requiris,de appel.

p in c.2 de offic.deleg.

q c.licet Tranẽses,5.de offi. legat.ca.nomen presbyteri,2.q. 1.ca.multum super,3.q.6.l.1.C. de relationib. l. ex illo, C. de appellationibus & decis. Rotæ,718.*dic quòd*, in antiq. dicitur quòd iurisdictio delegati expirat per remissionem causæ ad seniorem,per c. ex literis,de offic.delegat.

r cap. in literis, 9. eod.nempè cum effectu,c.significasti, & c. quærenti,c.venerabilis, eod. titu.l. iudex posteaquàm, de re iudic.ff.

s c. vt debitus honor,de appellationi.

t c.interposita,& c.sæpè,de appellat.

v c.fin. de offic.legat.l.venditor,49.§.fi.de iudic.

# DE IN IUS VOCANDO.[a]

## TITVLVS SEXTVS.

a Hæc rubrica non extat expressa vel separata in iure Pontificio,quamuis de vocatione in ius in eo diuersis in locis,& necessariò agatur,vt liquebit ex sequentibus. At in iure ciuili,extat tit. de in ius vocando,lib.2.ff.tit.4.& lib.2.C.tit.2.& in ff. adhuc rubr.in ius vocati vt eant,&c.

### CAPVT PRIMVM.

*Continuatio,& quid in ius vocare.*

COGNITA quæstione de iudicibus, agamus de materia eorum: & primùm de lite apud eos deferenda. Omnium autem instituendarum actionum initium ab ea parte proficiscitur,quæ est de in ius vocando. Aduersarius enim vocandus in ius; id est, vocandus coram eo,qui contendentibus ius dicturus est.[a] In ius vocare ita, est iuris experiundi causa vocare.[b] Canonica verò vocatio est, quando obseruato legitimo dierum interstitio, causæ suæ quis adesse iubetur.[c]

#### SCHOLIA.

a §. omnium.de pœna temer.litiga.l.1. de in ius vocan. ff. l. iudices, cùm authentic. seq. C. de iudic. Inter ea, quæ in ordinato iudicio requiruntur, est citatio, capit.inter quatuor,de maior.& obedien. cap. quoniam contra, de probation. neque iudicium contra non citatum valet cap. Ecclesia sanctæ Mariæ, 10. de constitutio.c. cùm dilecti,6. de dolo,& cont. ibi, *volentes iuris ordinem obseruare,&c.* Vide extrauagantem communem,vnam sanctam, & ibi gl.fin. de dolo,& contumac.vocatio.in ciuilib. vel ideò necessaria negotiis, quòd de vnoquoque negotio præsentibus,quorum interest,tractandum sit, l. de vnoquoque,de re iudica ff.l. nam ita diuus, de adoptionib. ff. In criminalibus multò magis, vbi de fama, corporis supplicio,vel de vita agitur.idque vel exemplo Dei, qui quamuis occulta mentis, & cordis hominum nouerit, tamen noluit damnare Adamum inauditum, & non citatum ad iudicium,Gene. 3.c.ca.Deus omnipotens,2.qu. 1. facit Clem.pastoralis,de sent. & re iudic.ca.nullum ante can.iudicantium,30.q.5.l.fin. C. de accus. Ita statutum & in can.5.q.2.non esse recipiendam institutam accusationem,priusquàm accusatus fuerit vocatus. Nullus in summa maior defectus iudicij, quàm citationis, quæ defensionem à iure prouenientem naturali respicit. defensio quippè naturalis,& iure gentiũ permissa, l.vt vim, de iustit.& iur. neque princeps hunc defectum supplere posse, secundum Felin.ad cap. ex parte, 2.de offic. delegat.Decium consil.63. *viso puncto*,de Afflictis, decis. 307. In fine,Boërium,decisio,247.num.7. Tractatur & in non citatum, & inauditum non esse statuendum: imò nihil congruè posse statui,in ca.causant,3. & seq.omnia,2.q.9. Verùm contra præsentem non esse vocationem de substantia iudicij,docet Ioan. Andr.in c. fi. de elect. in sext. Plato quoque in 8.de legibus, existimat in iudic. vocationem esse necessariam.

b l.1.de in ius vocan.lib.2.ff tit.3.c.cùm dilecti, de dolo, & contumac. litis præparatio est vocatio; hæc & denunciatio,vt & libelli oblatio,appellatur.& hæc præparatio, in ius vocatio.l.quemadmodũ,7.de inoffi.testam.ff. & citatio, vnde citati,in Cle.2.de pœnis conuentio, vnde conuenti,& conuenire,in c. Ecclesiæ sanctæ Mariæ, de constit. Prima citatio ita, quæ ad iudicium fit, videtur anteiudicialis,vt notatur per Inno.& Hostien. ad c. quoniam cõtra,de probat.gl.ad Cle.1.ad verb. *citationes*, de iudic.

c can.fin.§. authoritatibus, 5.q.2.Hæc autem finitio intelligenda erit,de legitimè & suo tempore facta citatione, non de alia aliter facta,dicto can.fi.in princ.& can.vocatio,5.q.2.

## CAPVT II.

*Quotuplex in ius vocatio,seu citatio.*

CITATIO quædam est iuris:quædam hominis.[a] Iuris est,quando ius, seu lex statuit, aut canon,certum dierum terminum,intra quem debeat quis iudicio ad actum aliquem exercendum se sistere,vel adesse.[b] Hominis verò, cum iudicis mandato in ius vocatur.[c] Vtraque duplex,vel generalis,vel specialis.Generalis est admonitoria,vt quicunque sua interesse putauerit, negotio adsit, & veniat in ius.[d] Specialis continet certam personam vocandam, & vt plerunque causam vocandi:& litem,vel litis partem;[e] & fit verbis, & literis. Est & alia realis, quæ fit per prehensionem, vel captionem personæ,quæ ad ius ducitur. [f] Et illa personalis; cuius & alia species, quando vocatus iubetur in propria persona venire.[g]

*SCHOLIA.*

a Clementin. 2 de pœn. ibi, *ne citati ad Apostolicam sedem vel ab homine vel à iudice,&c.* Neque minus arctat citatio iuris,quàm hominis,Rota decis.484. *si appellans*, num.7. in nouis. imò magis, quia citatio legis est peremptoria, etsi lex nihil de peremptione dicat: non autem hominis, c. causam,quæ de rescript. cap.1 de elect. in sext. iunct. c.1. de appellatio.in sext. & ibi Innoc.

b Vt in c.1.de electio.in sext .constitutum, vt qui impugnat electionem,à die,qua appellauerit, intra mensem in curia Romana compareat:idem in c.cupientes,eod.tit.in c. quamuis de offic.ordinar.cap.1. de appellatio. in sex.in l. scire oportet,13.§.1.de excusatio. tutor.lib.27.ff.tit.1.l. fin. C.de dolo.

c Vt in c.cùm dilecti,de dolo, & contuma.lib.2.titul.14. c. veniens,de accusat.

d Quemadmodum in c.1. de electio. in sext.l. si en tempore,de remission.pignor. Cod. tractat de hoc Hostiensis, & Innocentius ad cap. dilecti, de except. vbi plenè,& in decisione Rotæ 419. *si impetretur*, num.2. in nouis.

e Fit enim in initio litis generalis quædam vocatio, quæ habet litis cuiusdam certæ admonitionem. Atque etiam in exordio litis solet talis generalis vocatio decerni ad legitimè comparendum ad singulos actus vsque ad sententiam inclusiuè instructam, cum omnibus iuribus, scripturis ac monumẽtis causá cõcernẽtib. Rot.dec.245.

f cum iussu iudicis, non aliter, l.fin. C. de exhib.reis;l. cum clericis, l. omnes, C. de episcop. & cler. debent & esse iudices, qui hoc iubeant, ex maioribus, qui saltem habeant mixtum imperium,§. si verò etiam, cum sequent. de exhibendis reis. in nouell. authentic.qui semel,Cod. quomod. & quand. iudex. nisi ageretur de debitore fugitiuo, qui prehendi potest iure, vt iudici sistatur, l. ait prætor, §. si debitorem, quæ in fraudem creditor. ff. Fit hæc realis ductio maximè in criminalibus, l. pleriq;, de in ius voc.ff.c.proposuisti, & ibi Henr. Bohic, de for. comp. c.si iudex laicus,& c.si clericus,de sent. excom. in sex.species quędam etiam realis,seu personalis citationis est, quando apparitores parlamentorum, vel regiorum maiorum magistratuum, malo ferarij, seu virgæ delatores, ea tactos vocatos citant, dicendo, *rex vos salutat*, pro qua citatione facit l. hac lege, §. 1. ibi, *aut plures fortè ferendi sunt*, de proximis sacror.scrinior.lib.12. C.vbi tamen corruptè legitur, *ferendi sunt*, pro *feriendi*.

g Vocant *adiournement personnel* Galli, quale in cap. 1. de iudiciis.in sext. quæ citatio vt plerumque decernitur in delictis leuibus, & in quibus personam ipsam exigit iudex præsentem, per se, vt in exemplis sequentis capitis tertij.

## CAPVT III.

*Pro quibus quis in ius vocari potest,aut debet.*

QVIA ergo citatio est iudicij principium,& fundamentum,[a] ideò sine ea fieri debet. [b] Regulariter etiam omnis actus iudicialis, contra non citatum ipso iure nullus est:[c] ideò & quilibet actus distinctus indiget citatione. [d] Verumtamen pro ciuilibus negotiis nemo potest citari, vt personaliter compareat,cùm possit,si velit, vel per se, vel per procuratorem comparere.[e] Pro criminali tamen poterit, [f] aut pro veritate dicenda: [g] aut pro præbendo iuramento calumniæ, [h] aut si alio modo necessitas postulet partes, vel personas iudici exhiberi, [i] aut si actus gerendi sint præsentibus,quorum interest.[k]

*SCHOLIA.*

a §.fi. de pœna temerè litigan.Clem.pastoralis, de re iudi. c. quoniam contrà,de probatio

b l. de vnoquoq; de re iud.ff.l.nam ita diuus de adopt.ff.

c In prædictis iuribus,& per interpretes ad d. Clem. pastoralis. Matth.de Afflictis decis.307.num. 29.

d Marantha in praxi,parte 6. titul. 6. Felin. fusè ad c. cùm olim,num.11. de sent. & re iudic.& Bald. ad c. quoniam contra,4. colum. in fi. de probatio. tradit,interpretes diuidere citationem in eam, quæ anteiudicialis dicitur, quæ fit pro litis ingressu: & in iudicialem, quæ fit pro litis ad vlteriora progressu:& in aliam iudicialem peremptoriam:& postiudicialem, quæ fit post sententiam, in articulis opportunis,& in executione.

e c. querelam,de procurator.l.1.& fin.eod.tit.not. in cap. 1. de iudic.in sext.

f Hæc,& sequentia probantur in c.1.§.fin.de iudic.in sexto. Causa criminalis intelligitur de crimine criminaliter intentato: non autem si ciuiliter; quia tunc posset interuenire procurator, c. tuæ, de procurator. c. super his, de accusat.non ita si criminaliter:exceptis casibus notatis in can.si quando,2.q 6.in gl.fi.

g d.c.1. de iudic.in sext. Hoc enim personale, dicere testimonium de veritate, ideò coguntur venire testes sæpè, toto titulo de testib.cogen.

h d.cap.1.de iudic.in sext. & hoc personale etiam,c. in pertractandis,de iuram. calum. auth. principales,de iureiura.propter calum. dando,C.poterit tamen dari procurator ad hoc iuramentum præstandum, cum speciali mandato de iurando in animam constituentis, c. fin. de iura. calum. in sext.

i d. c.1. de iudic.in sext. quod arbitrio iudicis relinquitur; vbicunque autem quis personaliter venire mãdatur, non potest per procuratorem comparere, c. fin. de maior. & obed.lib.1.tit 33.c.dilecti,de dolo, & contuma. cap.exposuit, de dilatio.Rota decis.272. *licet contra*, in nouis: & si non potest venire,non tenetur etiam procuratorem mittere,l.fin.C. de procura. potest tamen, imò debet, nuncium mittere ad allegandas excusationes iudici, coram quo debebat se sistere,cap. querelam,de procurat.vbi de hoc agitur.

k iuxta l. de vnoquoque,de re iudic.ff.l. properandum, §. sin autem,de iudi. l. iudices, de fide instrum. Barth. ad l. item illa,de constit.pecunia Felin. in c.in nomine Domini, nu.31. de testib. vel si agatur de testibus, vel instrumẽtis producendis, & audiendis, vel impugnandis, vt ibidem. Si verificanda sit scriptura priuata, Paul. Castr. & text. ad l. etsi tractus,de fide instrum.Felin. ad c. scripta, eod. titul. Si dandæ sint literæ compulsoriæ ad exhibendum exemplum.vel,vt loquuntur, ad copiam instrumentorum penes aliquem existentium, & transumpta

facienda

faciēda sint, vel ex archiuis, vel aliunde, citantur, quorum interest, vt veniant, adsint, vel mittant procuratorem, Paul. Castr. ad l. iudices, nu. 8. de fide instrumen. Octauianus Vvestrius, libr. 6. introductionis in aulæ Romanæ actiones, c. 1. nu. 12. & 13.

## CAPVT IV.

*1 Quis vocare, vocariue in ius possit.*

*2 A quo iudice, vnde, & vbi.*

*3 De quibusdam, qui non possunt vocari, vel prehendi.*

1 OMNES in ius alios vocare, ipsique vocari possūt: nisi expresse prohibeātur.[a] Prohibitio, autem vel est absoluta, vel cum venia tātùm permissa, postulata à iudice: veluti quando liberto permittitur eo tātū modo vocare in ius patronū.[b]

2 Omnes item iudices, quibus est permissa, vel concessa aliqua iurisdictio, potestatem citandi habent; quia aliter iurisdictionem exercere nequirent.[c] Attamen iudex delegatus per rescriptum summi Pontificis, non poterit vltra duas diætas extra prouinciam quenquam citare, nisi nominatim idipsum ei permittatur.[d] Nec citare eis licet extra locum, vbi tenentur iudicare,[e] aut ad locū non satis tutum, aut inhonestum.[f] Non potest quoque iudex manifestè incompetens validè coram se extra potestatem vocare.[g]

3 Non vocatur quoque in ius spoliatus ad instātiam spoliantis, vel saltem non tenetur ei respondere, priusquàm restitutus fuerit.[h] Non possunt quoque regulariter prehendi cōfugientes ad Ecclesiam,[i] nisi forsan fuerint homicidæ, per proditionem, & insidias:[k] nō prehenduntur quoque, aut capiuntur corporaliter, vt carceribus detrudantur, mulieres:[l] aliæque quædam personæ, quæ ex iure ciuili cognosci possunt.[m]

### SCHOLIA.

a In l. 2. de in ius vocan. ff. vbi personæ ff. ponuntur prohibitæ: iunge l. de vnoquoque, de re iudi. ff. Cùm enim edictum de in ius vocando sit prohibitorium, quæ non inueniuntur prohibitæ, censentur habere permissionem, l. cùm prætor, de iudi. cum simil.

b can. Episcopus, qui mancipium, 58. §. libertus, 12. q. 2. l. 4. §. 1. & l. final. de in ius vocan.

c Commissa enim iurisdictione omnia censentur commissa, sine quibus nō potest expediri, l. 2. de iurisd. om. iudi. ff.

d c. nonnulli, 28. de rescrip. c. olim, 7. de excep. c. si §. conseruatores autem, de offic. deleg. in sex. diæta est, ideò vnius diei: quod ex consuetudine regionum metiendum erit. Quamuis de iure ciuili 20. milliaria pro singulis diebus numerētur, l. 3. de verb. signif. l. vicena, si quis cautio in ff.

e c. si. §. conseruatores, & cap. statutum. 11. §. in nullo, de rescript. in sexto.

f In c. de cætero, de sent. excommunica. c. veniens, de accusatio. c. cum R. 35. de offic. delegat. c. ex parte, 37. de appella. l. 21 §. sed etsi, de recept. arbitr. ff. Clem. pastoralis, de re iudica. Pro loco non tuto etiam habetur, si in eo sit morbus contagiosus, can. communis, 23. distin. Quòd si quis citetur ad locum non tutum, poterit appellare, etsi non petat locum securum, cap. ex parte, & ibi Innocent. de appella. Tutius tamen faciet pars, si mittat excusatores de loco non tuto: quo casu si non admittatur eius exceptio, vel excusatio, poterit appellare: maximè si petat sibi assignari locum tutum, & ei denegetur, Rota decis. 15. *nota, quòd vbi*, in antiq.

g c. cùm Episcopus: de offic. ordina. in sex. c. si duobus, 7. de appellatio. l. fin. de iurisd. omnium iud. ff. l. 53. §. fi. & l. 54. §. fi. de re iudicat. dixi verò oportere manifestè esse incompetentem iudicem, cui impunè non pareatur. Alioquin enim si dubitetur, vocatus debet cōparere fori sui priuilegiū allegaturus, l. si quis ex aliena, 5. de iudic. ff. l. 2. si quis in ius voca. non ierit. ff. tractant interpretes ad c. cùm ordinem, de rescript. c. cùm parati, de appellatio. Nihil autem hic interest, sint ne ordinarij, aut delegati iudices, qui malè, & sine potestate vocauerint; veluti si pluribus datis iudicibus, pars tantùm citauerit eorum, vocatus non tenetur venire c. prudentiam, & seq. c. ex literis, de offic. deleg. c. si duobus, de appella.

h c. prius, 3. q. 2.

i c. inter alia, de immunita. Ecclesia. l. 2. C. de his, qui ad Eccles. confuger. Alexand. consil. 145. volum. 7.

k c. 1. de homic. d. c. inter alia, & c. fi. de immuni. Eccl.

l l. 1. & auth. seq. C. de offic. diuers. iud. auth. hodie, de custo. reorum, C.

m enumerantur in l. 1. & sequent. de in ius voca. lib. 2. ff. tit. 4. & l. 1, 2, 3. eod. tit. lib. 2. C. tit. 2.

## CAPVT V.

*1 De formulis, & modis vocandi, seu citandi per edictum.*

*2 Per vocem iudicis.* *3 Aut præconis.*

*4 Per literas, vocémue apparitoris.*

*5 In Ecclesia per curionem, per sonitum tubæ, vel campanæ.*

*6 In citatione quæ consideranda, nempè commissio, citatio, relatio, terminus, causa.*

*7 Vocari quomodo debeat citandus.*

*8 Quo die, num festiuo, & ad quem diem, & locum.*

1 CITATIONVM, seu vocationū in ius, quædam fiunt,[a] per modum edicti,[b] diebus solennibus,[c] in quibus summi Pontifices solent facere processus generales contra reos, aut contra criminibus quibusdam generaliter infectos;[d] & proponunt citationum edicta in publica audientia literarum Apostolicarum, vel in Papali palatio, vel posteà in maiori Ecclesia loci, vbi Romanus est Pontifex. Ita vocatur quis in ius por publicam edicti propositionem.

2 Et per vocem ipsius quoque iudicis monentis præsentem, vt certa die veniat:[e] quæ vocatio habet vim peremptorij edicti.[f]

3 Item per vocem præconis, ad quam, postquàm citatus in ius non venerit, maximè peruenitur; vel si quando vocandus latitet, vel vagetur, & fraudulenter se absentet; & nesciatur vbi sit: cúmque ad damnationem ob contumaciam procedendum est; quo casu & trinę citationis edictū publicatur.[g]

4 Fit & citatio per literas iudicis per apparitorem:[h] iubetur & viua voce sine literis nuncio, vt citet vocandum,[i] addito legitimo, & sufficienti ad comparendum termino.[k]

5 Fit & aliquando citatio in Ecclesia per curionem in publica prædicatione, vt in publicatione monitoriarū literarum ante excommunicationē pro occultis releuandis, & in publicandis matrimoniis, & in quibusdam aliis.[l] Fit & per sonitum campanæ, & sonū tubæ, vel cornu per præconē.[m]

6 In omni citatione tria erūt cōsiderāda, iudicis cōmissio, citationis executio, & ipsius executionis relatio:[n] item vltrà datus ad comparendum idoneus termin9, sine quo citatus venire nō cogitur.[o]



Digitized by Google

7 Debet & legitima citatio continere causam vocationis, & tenorem commissionis delegati, vt per ea vocatus ad cedendum iudicio, vel ad defendendum se præparet.[p] Vocandus autem debet vocari, si inueniatur, in persona propria: vel si absens sit, ad domum eius facienda denunciatio, vel procuratori eius.[q]

8 Obseruandũ etiã ne citatio die festiuo, seu dominico fiat; alioquin improbanda:[r] fiet citatio interdum ad totam causam, quo id operatur, vt non debeat posteà in articulis eius repeti, & vt perseueret vsque ad definitionem; interdum ad vnum articulum tantùm, quæ pro aliis non prodest.[s] Fieri & debet ad certum: & vnum locũ vocatio: alioquin si reus actorem virtute impetrati rescripti, eodem tempore diuersa loca, vel indeterminatè ad villam, quæ commune cum pluribus eiusdem prouinciæ villis habet vocabulum, citari procurat, vt dum non comparuerit, excommunicetur, vt contumax, & sic eum à sua intentione repellat; rescripti commodo carere debet, & in expensis, ac damnis aduersario condemnari.[t]

*SCHOLIA.*

a Vt docetur in Clem. 1. de iudic. vbi ponũtur, quæ sequuntur, & restringitur Extrauagans Bonifacij. vnic. de dolo, & contumac. in Extrauag. communib.

b Edictum hoc publicè proponitur, exemplo edicti prætoris in albo descripti, in l. si quis id, quod, de iurisd. omn. iud. ff. Dimittitur autem illa citatio affixa per aliquot horas, vt aiunt Millius, & Rota decis. 213. in nouis, idque vt legatur ab omnib. originalis scriptura. Sicque affixio, & publicatio, quãuis publicè non legatur, sufficit: sicut Cassiodor. testatur decisio. 4. de dolo, & contuma. Tiraquel. de vtroque retractu, §. 9. in secunda gl. num. 8. & seq. Edictum dicitur citatio: quia prætor edicebat talem esse citandum, seu in ius vocandum. §. fin. de pœna temerè litigantium, ibi, *quia prætor edicit, &c.* l. cùm verò, §. fin. de fideicommiss. liberta.

c Solennes dies, in quibus fiant isti processus generales, sunt dies Iouis hebdomadæ sanctæ, dies Ascensionis Domini, dies dedicationis basilicarum diuorũ Petri, & Pauli mens. Nouemb. gl. ad Clem. 1. ad verb. *solennes*, de iud. Ioh. Andræas ad c. vt commiss. de hæt.

d vt contra hæreticos, c. excommunicamus, §. sanè, & ibi gl. ad verbum, *piratas*, de hæret. contra piratas, in c. excommunicatione, de raptorib. contra noua vectigalia imponentes, c. innouamus, de censibus: & contra alios infectos criminib. comprehensis in bulla publicata in cœna Domini, Romæ.

e l. 2. C. quomod. & quando iud. Barbatiæ ad c. ex literis, n. 15. de rescript. fitque hæc citatio per iudicem in præsente, nec interest regulariter sitne iudex ordinarius, vel delegatus, vel arbitrator. omnibus enim id permissum est, gl. & doctores, in l. sancimus, per illum textum, de iudic. C. Imola ad Clem. 1. de iudic. Speculator titul. de citatione, §. sequitur, facit l. sed interpellatur. & ibi notat. de arbitris, ff.

f gl. ad §. illud, in verb. decreto, de hæred. & Falcid. in Nouel. literis autem, & mandatis iudicis iubetur citatis, vt adsint iudicio. Illa mandata sunt denunciationes edictæ, literæ, d. l. sed interpellatur, §. arbiter, de recept. arbitr. ff. l. cùm verò, §. euocari, vers. proinde denunciationibus, &c. de fideicomm. libert. ff. l. consentaneum, C. quomodo, & quando iudic. c. prudentiam, de officio delegat. c. nec Episcopi. de tẽporib. ordinatio. ca. 1. 3. q. 15. ca. si ægrotans, §. q. 3. plenè Barthol. ad Extrauag. ad reponendum, ad verbum, *literas*, quomodo in crimine læsæ maiest. procedend. sit. Diriguñtur porrò istæ literæ exequendæ in curiis Ecclesiasticis clericis, notariis, & aliis, qui ex commissione exequuntur, & relationibus illorum creditur; maximè notariorum, qui sunt personę alioquin publicæ, & fide dignæ, c. ad audientiam, de præscription. ca. sancimus, 1. q. 7. Curia autem sæcularis, vt plerũque suos habet viatores, apparitores, & nuncios, quibus cõmittat huiusmodi citationes, vel vocationes personales, verbales, & reales faciendas, quibus creditur in relationibus exequutionũ factarum, maximè dum præsentibus testib. exequuti sunt, quod fieri debere in Gallia, ne fraus committatur, placuit regibus.

g l. si. de feriis, C. auth. qui semel, C. quom. & quand. iudex. Edictum interdum trinum ad constituendam contumaciam; interdum vnum pro tribus peremptorium, quo iudex comminatur, etiam parte aduersa vocata, absente, se cogniturum, & pronunciaturum, l. in peremptorio, l. ad peremptorium, & sequenti, de iud. ff. l. 1. §. hoc edicto, quæ sententiæ sine appellatione rescindantur. fit ita vel trina citatione, vel vna pro tribus sufficiente peremptorium edictũ, c. ex tuæ, 1. de cleric. non resident. Datur autẽ ordo perueniendi ad illud peremptoriũ edictum, in d. l. ad peremptorium, 68. cum 5. ll. sequentibus de iudic. ff. Interposito inter trinas vocationes ad minus spatio decẽ dierum; hodie autem 30. ex Nouella 112. c. 3. Peremptorium dictum interdictum, quòd perimat disceptationem, & vltra nõ patiatur aduersarium tergiuersari, l. & tertiũ, l. in perẽptorio, de iudic. ff. idque comminatio ante peremptorium docet, qua iudex præmonet se cogniturum etiam absente parte, si stato tempore non veniat, l. nonnunquam, 72. & seq. 73. & post edictum, eod. tit. Consentit superioribus formulis; l. consentaneum, 8. C. quomo. & quand. iudex. lib. 7. tit. 43. meminit & de vno edicto, & de citatione peremptoria publicè in Ecclesia maiori proposita pro omnibus, c. 2. de dilatio. in Extrauag. communibus. Singulare tamen, quod tractatur in c. consuluit, 24. de offic. delega. quod si post edicti peremptorij diem aduenientem, duret iurisdictio citantis, quòd possit prorogari dies iudicij in aliam diem sequentem ex æquitate ad expectandum citatum: vocant curiæ nostræ Galliæ, *La surseance apres le iour de l'assignation*. Si tamen periculum immineat, vt in delegato, & aliis, ne expiret iurisdictio, non debet prorogari, vt in proximè citato capite dicitur. Citatio peremptoria, voce etiam fit præconis, de qua meminit l. diuus Antoninus, 7. de in integ. restitut. lib. 4. ff. tit. 1. Notabile etiam hanc citationẽ voce præconis fieri non posse iussu delegati ab inferiore, quàm à principe, seu summo Pontifice, aut authoritate iudicis ordinarij, §. omnem, de litigiosis, in Nouellis, Bald. ad l. 2. ad authent. qui semel, quomod. & quand. iud. C.

h de trib. illis formulis vocationis meminit c. vnic. de dolo, & contum. in extrauag. communib. &, vt dixi, si quando latitauerit reus, vel vagabundus sine certo domicilio sit legitimis edictis voce præconis, aut tuba euocatur, & si non compareat in illum, secundum leges, proceditur, §. si verò quis cõprehensorũ, Nouell. 134. c. 5. vt nulli indicũ liceat habere loci seruatorẽ. Eodẽ modo proceditur in citandis potentib. ad quos tutò iri non potest, vt notat Guid. Pap. deci. 419. Iason consilio 86. in 3. volum.

i vt in cap. cùm dilecti, 6. de dolo, & contumac.

k dicta Clement. 1. de iud. c. vni. de dolo. & contuma. Terminus autem debet esse conueniens distantiæ locorum, in quibus comparendum, & veniendum est: iuxta l. 1. si quis cautionib. ff. §. qui excusare, de suspect. tutor. cum simil. Aliter non existente competente termino, citatio tanquàm temeraria non arctaret citatum ad comparendum etiam post terminum, vt notat Barbatia, & Panor. ad c. cùm dilecti de dolo, & contuma. Cassiodor. decisione 6. eiusdem tituli, de dolo; facit, l. aut qui aliter, quod vi, aut

clàm

clàm. Et ita etiam citationem factam cum arcto tempore ad sistendum, & comparendum non valere, docet Matthæus de Afflictis, decisio. 124. incipien. *esse*, nu 3. & decis. 366. *in pleno*, nu. 15. Cassiodor. decis. 3. de dilatio. dubitatum autem, an sit citatio absque termini præfixione fieret, valeat. In qua quæstione maioribus suffragiis conclusum, valere, & esse efficacem, atque in ea tacitè intelligi, vt citatus congruo tempore compareat, Felinus in c. consuluit, de offic. deleg. Alexand. ad l. liber homo, §. 1. de verbo. obliga. Boëtius decis. 235.

l Clem. vnic. de foro competent. c. cùm inhibitio, de clandestin. de desponsa.

m per campanam citatio fit ad congreganda capitula, collegia, vniuersitatésque alias, seu municipes, c. in §. nuncij, & ibi Panorm. & alij, de elect. gl. in c. si capitulo, de concessio. præbend. in sext. l. sicut, quod cuiusque vniuersita. nomin. in ff.

n Felinus ad c. gratom; columna 3. de offic. delega. & in c. t. de iudic. Bald. ad l. fi. C. de feriis. Iason ad §. quadrupli, de actioo. nec præsumitur citatio facta authoritate iudicis, nisi appareat, Aretinus consil. 33. Felin. ad c. quoniam contra, de probatio. Examinat Ripa ad cap. 1. de iudic. nisi consnetudo sit in loco, vt publico nũcio credatur. vt prędicti interpretes tradunt, & Corneus consil. 95. lib. 4. Potest & citatio per partem ipsam litigantem fieri in tribus casibus; primo, ex pacto si conuenisti mecum quòd te repræsentabis iudici ad meam requisitionem, & requisiam te, vt eas, & te præsentes: nam illa requisitio sufficiet, si constet saltem duobus testibus præsentibus eam factam fuisse, vt vim citationis habet: licèt non interrumpat præscriptionem, l. fi. in princ. & ibi Barthol. & alij, de eo, per quem factum erit, &c. Felinus ad c. cùm causa, col. fin. de offic. delega. Hodie tamen hoc non est propriè citatio: sed requisitio, Rebuffus tractat. de citationibus, in præfation. num. 77. & seq. in tertio tomo commentariorum ad constitutiones regias. Secundo, potest fieri citatio per ipsam partem, ex commissione iudicis, per gloss. ad l. si vt proponis, in 2. C. quomod. & quand. iudex. Speculator titulo de citatione, §. sequitur. Rebuffus proximè citato loco, nu. 78. veluti si iudex illi dicat, præcipio tibi, vt notifices aduersario tuo, vt tali die, & hora compareat coram me, & tu quoque compareas, vt docet Socious tractatu de citatione, articulo 8. q. 4. Angelus, & Iason ad §. pœnales, & ad §. quadrupli, de actionib. verùm in Gallia hoc noo sufficeret, nisi illa citatio probaretor literis, vel alio legitimo modo. Tertio, si pars non inueniret nuncium, seu apparitorem, qui citet: vel si inuenerit quidẽ; sed is noluerit citare aduersarium ob metum, vel alio modo, posset in eam causam coram notario, & duobus testibus protestari contra apparitorem, & posteà coram illis testibus, vel aliis, literas citationis parti ostendere, & requirere, vt compareat iuxta iudicis præceptum: talisque citatio valebit, vt ait Barth. ad Extrauag. ad reprimendum, ad verba, *per literas*, quomodo in crim. læsæ maiestat. procedend. sit. Iason ad l. iubere, num. 3. col. 3. de iurisd. om. iud. Alexand. ad l. iustè, num. 31. de acquirend. possess. alioquin, nemo propria authoritate priuatus potest aduersarium in ius vocare, nec per seipsum, vel sine apparitore, seu viatore. Cura enim iudicis esse debet, dare viatorem, qui citationem factam ei renunciet, l. magis puto, §. ne tamen, de rebus eorum, qui sub tutel. vel cur. sunt. ff. l. sed interpellatur, §. arbiter, de recep. arbitr. l. is, cui, §. missus, vt in possess. legato. &c. ff. l. properandũ, § etsi quidem, de iudic. C. Periculum enim alioquin immineret, si permitteretur parti ipsi vocatio, ne odio mentiretur iudicij ad supplantandum, vel decipiendum aduersarium: neque facilè ei crederetur in causa propria in præiudicium tertij, l. 1. §. cùm quis, de quæstionib. ff. scriptum etiam ne credas inimico viro. &c. Ecclesia. 12. Posset & vexare aduersarium temerè illum in ius vocando, si iudex priùs non discerneret, an vocari deberet, etiam in ciuilibus, l. adoptiuum, de in ius vocan. Suntque, vt liquet ex eodem titulo, personæ, quæ & vocare, & vocari in ius nequeunt sine licentia iudicis, & mandato eius expresso. Multò magis in criminalibus est interdicta realis citatio, seu aduersarij prehensio, permissa viatori cum expresso iudicis mandato tantùm, l. neminem, C. de exhiben. reis. Neque etiã est singulis concedendũ, quod per magistratũ publicè fieri possit, ne sit occasio maioris tumultus, l. non est singulis, de regul. iur. ff. quamquam debitorem fugientem in defectum iudicis retinere, & ad iudicẽ deducere permissum sit in l. ait prætor: §. si debitorem, de his quæ in fraudem creditor. Et hæc propriè loquendo accipienda sunt: alioquin enim quotiescumque viator citat iussu iudicis ad instantiam partis aliquem, dicitur ipsa pars citasse, c. 1. de iudic. l. 1. videri, de vi, & vi armat. ff.

o can. 1. vocatio, 5. quæst. 2. cuius hæc verba, *Vocatio ad synodũ iuxta decreta Patrum canonica, eius, qui impetitur rationabilibus scriptis, per spatium fieri debet congruum, atque canonicum, quia nisi canonicè vocatus fuerit suo tempore, & canonica ordinatione, licèt non venerit ad conuentum quacumque necessitate, nisi sponte voluerit, nullatenùs suis respondebit insidiatoribus*. Quomodo autem post tempora comparitioni præscripta, adhuc non veniens sit expectandus ante condemnationem, dicitur in can. præsenti, 2. eadem 5. quæst. 1. Docet autem pluribus, & ex professo Andræas Gaillus lib. 1. practicarum obseruationum, obseruatione 48. sex requiri in citatione: & quare nomen iudicis mandatis citati, exprimendum sit: & obseruatione 49. quare nomẽ, & cognomen citandi; in obserua. 50. quare nomẽ citantis, & cognomen, in 51. cur causa citandi libello citationis sit inserenda: in 52. quòd citatio nomen iudicis continere debeat, & quare. in 53. de die, & termino exprimendo: & in 54. & sequenti, de executionis relatione; in 56. per nuncium facta, & de eius relatione de citatione extra territorium: in 57. de citatione edictali quando locum habeat: in 58. de citatione illegitima per comparitionem validata: in 59. de contumacia actoris: in 60. de contumacia rei. Vide etiam quæ nos ipsi satis copiosè tractauimus de citatione lib. 48. Syntag. cap. 2. & de contumacia, eod. lib. c. 3.

p cap. prætereà, de dilationib.

q c. causam, quæ, de dolo, & contuma. l. dies cautioni, 4. §. prætor ait, & seq. de damno infecto. lib. 39. ff. tit. 2. denunciatio, seu citatio faciẽda dicitur in personam, si inueniatur: si non inueniatur in domicilium vbi habitat. Cæterùm si nõ sit habitata res, vbi citatio fit, vt putà si insula, vel hæreditas adhuc adita non sit, tutius erit libellum vocationis ad ipsas ædes proponere: fieri enim potest: vt ita monitus, defensor existat, hæc ibi: vbi & doctores cõmuniter tenent quòd ille, qui præsens sit, est adiornandus, seu citandus in persona, ex cap. causam, quæ, de dolo, & contumac. Inrola ad c. fin. de eo, qui mittitur in possession. rei seruan. cau. Contrarium tamen seruatur de stilo, maximè si sit impedimentum: datur autem cautela, vt in tuto res sit, vt nũcius, seu apparitor referat se citasse reum in domicilio, eò quòd non inuenerit personaliter. Atque si citatus non compareat, sufficit publicè citationem ad domum, vel ad Ecclesiam proponi, cap. fin. de dolo, & contum. Clem. vnica, vers. ad domum, in princip. eo. tit. Refert Mynsingerus centuria 2. obseruationum singularium, obseruat. 69. post multam controuersiam in camera imperiali obtinuisse aduersum D. Philippum Landgrauium etiam incarceratum, & detentum ab Imperatore, valuisse citationem contra eum factam ad domum eius. Placuit & valere citationem factam in personam vxoris, vel ad domum habitationis viri, & sufficere: vt & tractat Guido Papæus decis. 445. & consi. 121.

r can. 2. placita, 15. q. 4. l. fi. C. de feriis, lib. 3. titul. 12. quia tunc



Digitized by Google

temporis ea in iudiciis non sunt agitanda, nisi agatur de periculo animæ, can. 1. & seq. & ibidem gloss. 15. qu. 4. in praxi adiornamentum factum, seu citatio die feriata; & ad diem feriatam valet de consuetudine; sed feriata dies assignata, ipso iure extenditur, & differtur ad sequentem non feriatam, nisi coram cancellario, vt notat Massuetius in praxi, titul. de adiornamentis, §. 6. item adiornamentum, & de hoc notatur in l. 1. §. nunciatio, & l. 2. de operis noui nunciat. Scribit & Cassiodorus, decis. 5. de dolo, & contumacia omnem citationem quocunque tépore, etiam feriarum generalium, vel aliàs die feriato executioni mandari posse in curia Romana, vel extra in prouinciis, licèt iis temporibus contradictarum audientia quiescat: & ita obseruari quoque tradit Octauianus Vvestrius, lib. 4. introductionis in aulæ Romanæ actionem, c. 3. Barth. hoc etiam probat ad l. ex quacumque, §. fin. si quis in ius vocat. non ierit. ff. Lanfrancus de Oriano, ad cap. quoniam contra in verbo, *citationes*. in fine, de probationi. Baldus id etiam esse in consuetudine testatur in praxi, de citatione, q. 7. Guido Papæus decis. 225. inci. *an executio*. Tractat hanc quæstionem, & fusè Tiraquellus tract. de vtroque retractu, §. 36. numer. 79. Temperant at aliqui hanc sententiam, vt hoc verum sit quando à principe citatio emanauerit, vel quando citatio fieret pro causa, quæ diebus feriatis posset agitari: quarum aliquæ ponuntur in l. 2. & 3. de feriis, ff. l. prouinciarum, 10. C. eod. titul. cum simil. cæterùm non erit alienum addere, quod tradunt interpretes, relationem executionis citationis adeò esse de substantia ipsius citationis, vt non valeat die ad honorem Dei feriata facta, secundum Salicetum in l. fi. C. de feriis. Alexand. ad l. 2. §. nunciatio, de operis noui nunciat. Quæ autem fieri possint diebus festis, notat etiam gloss. ad c. fin. de feriis.

s Iohannes Andræas ad rubr. de dolo, & contumac. Innocent. ad c. consuluit, & ad c. ad petitionē, de offic. delega. Non ideò tamen prima citatio personaliter facta, impediet, quò minùs necessariò quis sit citandus ad alia, quæ exigunt citationem specialem, vt ad testes audiendos.

t. c. fin. de rescrip.

## CAPVT VI.

1 *De fine, & effectu citationis, vt veniat vocatus.*
2 *Perpetuetur iurisdictio vocantis.*
3 *Præscriptio interrumpatur.*
4 *Litis pendentia fiat.*
5 *Vis citationum summi Pontificis.*
6 *Contumacia ex vocatione actoris, & rei, & eius pœna.*
7 *Diuisio contumaciæ vera, & ficta.*
8 *Inualidæ citationis effectus.*
9 *Citationis dilatio suspendit iudicis officium.*

1 EFFECTVS, & finis citationis præcipuus, vocatus veniat, vel compareat per se, vel procuratorem legitimum, vt se possit, si velit, defendere. [a]

2 Per primam etiam citationem ad iudicium, iurisdictio iudicis in ius vocantis firmatur, & perpetuatur, & præuentionem habet. [b]

3 Interrumpitur & longi temporis præscriptio. [c]

4 Dicitur quoque lis pendere, postquàm in ea à iudice competenti emanauerit citatio, & ad aduersarium citatum peruenerit, vel per eum factum fuerit, quominùs ad eius notitiam perueniret; dùm tamen in eius citatione talia sint expressa, per quæ plenè possit instrui super quibus in iudicio conuenitur. [d]

5 Citationes rursum authoritate Apostolica, ad instar edictorum in albo prætoris propositorum etiam extra dies solennes, in quibus Romani Pontifices processus consueuerunt facere generales, ab ipso Papa specialiter: & certa scientia factæ, in Apostolicarum audientia publica literarum, vel in Papali palatio publicè postmodum maioris ecclesiæ loci, in quo Romanus Pontifex cum sua curia residebit, ianuis affigendæ, sic valent, ac arctant citatos post lapsum terminum, quem considerata distātia locorum citationibus apponi conuenit competentem, ac si ad eos personaliter deuenissent: nempè tantùm quando illi impediunt, ne ad eos citatio perueniat, vel si tutò domicilium eorum non possit adiri. [e]

6 Contumacia nascitur quandóque respectu non venientis, [f] siue vocantis, siue rei. Nam actor si non venerit in termino, ad quem fecerat aduersarium citari, reo venienti in expensis propter hoc factis legitimè condemnari debet: nec ad aliam citationem faciendam admittendus est, priusquàm cauerit quòd in termino fideliter debeat comparere. [g] Neque à communione quis est suspendendus, nisi ad causam suam dicendam die statuta literis iudicum euocatus occurrerit. [h] Quòd si legitimè, & sufficienter citatus non venerit statuto tempore; agetur nihilominùs causa, & sententia ferri poterit contra absentem, Dei præsentia replente locum absentis. [i] Poterit & verè contumax excommunicari, [k] & ad expensas ob contumaciam factas condemnari. [l] Potest & actorem ante litis contestationem, propter rei contumaciam mitti in possessionem rerum contumacis custodiæ causa. [m] Et vltrà, mulctam, ob cōtemptum iurisdictionis, dicere in contumacē. [n] Qui etiam citatos vel à lege, vel ab homine ad curiam Romanam, detinuerunt; ne possent sedibus conuenientibus ibi sistere; quique se capi procurant: ne tempore venirent imposito, priuantur suis beneficiis Ecclesiasticis. [o]

7 Porrò contumacia in non veniendo constituitur [p] vera, ficta, præsumpta: verus cōtumax est ille, qui personaliter citatus respondit se nolle venire ad iudiciū, [q] quiq; in capturę, seu prehēsionis breui, trináq; citatione personali, siue in persona, siue in domicilio, siue voce tubæ præconis, siue alta apparitoris, aut seruientis voce per vicos, aut in quadriuis euocatus, coram iudice, à quo fluxerint edicta, non cōparet. [r] Non verus, & fictus dicitur, qui cùm ad domū tantùm fuerit vocatus, nō cōparet. [s]

8 Erit & effectus citationis, vt quamquam citatio inualida, seu defectuosa non constituat citatum in mora, aut in contumacia, & processus super eam factus nullus sit: [t] tamen si malè ex illa citatus, sponte compareat, validabitur. [u] Is autem, qui notoriè vocari non potest, non est contumax, si non compareat. [x]

9 Addemus & alium effectum citationis, vt pendente dilatione veniendi data in citatione, nihil contra vocatum à iudice fieri, vel statui possit. [y]

SCHO

## SCHOLIA.

a Clem.pastoralis,de re iudica.l.nam ita diuus,de adoptio. in ff.& est iudicij fundamentum,§.si.de pœn.temerè litiga.glo. ad c.quoniam,ad verbum, *citationis*, de probatio. Alioquin omnia in absentes statuta,irrita fiunt, can.omnia,ca.caueant,3. q. 9. atque ita reus vocatus saluis exceptionibus sibi competētibus iudicium suscipere tenetur, c.1.de iudic.vel proponere ius reuocandi domum,vt in l. 2.§ legatis,de iudic.in ff.c.fin.de foro compet. vt contra, comparente reo,actor tenetur vsque ad finem institutum persequi iudicium,& in lite persistere,auth.qui semel,C. quomod.& quan.iud.

b c.proposuisti, de foro compet. c.gradum, c. relatum, de offic. delegat. vide Rotam, decis. 396. *nota,valet citatio*,in antiq. glossa ad Clem. 1. de iudic. l. si quis posteaquàm, eodem tit ff.

c l.cùm notissimi, de præscriptio. 30. vel 40. annor. C.can. penultim.16.quæst.3.si citatio sit valida; non aliter.

d Clem.2.vt lite pendent. nihil innouetur, lib.2.tit.5.Pendere autem lis pluribus modis dicitur, & non tantùm post litem contestatam:vt in c. ex parte, 2. de verbor.significat. sed etiam per oblationem libelli factam principi,l. 1. C. quando libellus princip. oblat. lit. contest. fac. commissione negotij,c. causam,de restib.aliisque modis; & per hanc factam citationem, in qua causa, propter quam in ius vocatus quis sit,cōtineatur, d. Clem.2. notatur; tamen in decis. Rotæ 279. incipiente, *clementina* 2. in nouis. hodiè in stilo curiæ Romanæ seruari, vt sufficiat cursoris citatio simplex sine expressione causæ ad instituendam litis pendentiam,& ad finem,vt posteà facta in contrarium, tanquam attentata reuocentur, dummodò citatio ad partem citatā peruenerit.Casus porrò, in quibus litispendentia consideratur, notantur in c. præsenti, gloss.2.de offic.legat.in sex.

e Tota sequens decisio sumpta est ex Clem. 1. de iud. vbi refertur Bonifacij constitutio,quæ idipsum statuerat generaliter de edicto citatorio, & tamen restringitur ad personas impedientes, ne ad eos perueniret citatio, vel quorum domicilium non possit adiri tutò.

f c.2.& 3. de dolo, & contumac. non veniente actore, vel reo,§.si verò causam,in Nouel. 112. & veros contumax fit ex citatione in personam vocati facta; non tamen manifestus:vide gloss. ad d.Clem.1.de iud.ad verbum,*personaliter:* nascitur tamen & ex aliis capitibus, de quibus notat glo.ad c.2.ad verbum,*contumaciter*, de dolo,& contumac. in summa tamen, qui se scit citatum, & non comparet, præsumitur malitiosè versari, c.ad hæc, in 3. de appellat.

g cap.vnic.de dolo,& contuma. in sex.& erit absoluendus reus,c.reprehensibilis, 26.§.si autem,de appellat.ca.si.§.si ergo,3.q.3.Nouell.53.in princ.maior est autem contumacia actoris non venientis, quàm rei,ca.1.4.q.4.

h can.1.quisquis, 4.q.5.

i cap.vnic.de eo, qui mittitur in possession.causa rei seruan.in sext.c.2.de arbit.in sext.cap.3.& 4.de dolo,& contumac.cap.per tuas,58. de appell. cap. quoniam,5.§. porrò speciales, vt lite non contestat. cap. 1. qui matrim.accus. poss.can de illicita,§.de conuentione,6.24.q.3.in canon. 73. Apostolorum, quæ omnia ibi intelliguntur, & explicantur, quando vocatus est declaratus contumax tribus edictis,aut vno peremptorio, l.properandum, §.etsi quidem,de iudic.C.l.& post edictum,73.eod.tit.ff.

k can.8.honoratus, 74.dist. & in summa 4.q.5. cap. querelam,de procurat.cap.1.c.2.6. cùm igitur.c.3.c.quoniam,5. vers. licet, vt lite non contestat.cum similib.notatur tamen in decisio. Rotæ 789. *sciendum est*.in antiq. quòd citatus per authoritatem audientiæ contradictoriarum extra curiam, si fuerit contumax,& porrexerit libellum aduersarius,non potest excōmunicari in causa spirituali; possit autem in profana; & ita tenere Rotam.

l fusè tractatur in gloss.can.honoratus,in glossa ad verba, *tot scriptis*, 74 dist.& in cap.vnico, de dolo,& contumac. l.properandum,de iudic.C. & ad interesse,l.sancimus,C. eod.tit.cap.auditis, in t.de procurat.cap.pia,de exceptio. Quanquam enim pro vera contumacia trina edicta requirantur: tamen poterit quis damnari ad expensas pro simplici contumacia,& prima,can.de illicita, 24.quæst.3. Auth.qui semel,quomodo,& quando iudex.

m cap.1.2.3.c.si.de eo, qui mittit. in posses. rei seruan.causa. lib.2.tit.15. idque vt tædio affectus reus, teneatur se sistere iudicio.cap.3.c. quoniam, 5.§. in aliis verò, vt lite non contestat.cap.2.& 3.de sequestra. possessio.l.2.quibus ex caus.in possessio.eat.ff.l.2.§.final.vbi in rem actio, &c.C. Quòd si adhuc non se sisteret intra annum, datur detentori post annum plena possessio ex secundo decreto, c.1. de eo,qui mittitur in possessio. rei seruan.causa.nisi agatur de beneficio Ecclesiastico, pro cuius lite non fit hæc missio: ne vitiosus detur ingressus, cap. vnic. de eo, qui mittitur in possessio. rei seruan.causa in sexto.

n l.2.§.1. si quis in ius voca. non ierit,li.2.ff.tit.5.quanquàm neuter litigantium comparuerit; quia hoc contemptu offenditur publicum munus, idque secundum aliquos: at secundum alios, tantùm locum id habet, si alteruter ex litigantibus compareat, eritque mulcta hæc arbitraria.l. vnic.§.fin.si quis ius dicenti non obtemperauerit. Vide glo.ad c. vnic. ad verbum, *contumacia*, de dolo,& contumacia,in sexto. Contumacia à contemnendo dicta,nulla existente iusta excusatione non veniendi, l. contumacia, 53.§.1. de re iudic.ff.

o Clement. multorum, 2.de pœn.

p glos.in Clem.1. de dolo,& contumacia.Ioannes Andræas ad cap.præsumitur, de regu.iuris, in Mercurialibus. vide Barthol.ad l.diuus, de in integrum restit. Quis etiam verus, aut fictus sit contumax, docet Iason ad l. properandum, §.sin autem reus,de iudic.Barthol.& Imola,ad l.ex consensu, §.fin.de appellat.

q Qui respondit se nolle obedire iudici, iuxta c.2.de dolo, & contum. & ibi glos. item si personaliter sit citatus, & dicat,veniam,& non veniat,nec mittat, decis. Rotæ 364. *cum iura*, in nouis. ideò qui verus ita contumax est, non appellat, d.l.ex consensu, de appel.l. & post edictum, in fine,de iudic.ff. nisi qui dixerit se venturum, posteà doceat de superueniente impedimento sine sua culpa, l. diuus, 7. de in integr. restit. contumax etiam & est, qui comparet quidem: sed respondere non vult, cap. 1. de iudic.

r can. de illicita, 24.q 3.

s Quamuis quilibet citationem ad domum suam factam scire præsumatur; & sic concludunt Accursius, Barth.& Bald. ad l. si tutor, de periculo tutor. Bald. tamen hoc ipsum cum temperamento intelligit, ad c.quoniam frequenter,§.porrò,vt lite non contest.nisi à domesticis,vel amicis citatio ad domum facta ei denunciata fuisset: de quo vide Tiraquellum alios doctores, & iura cumulantem,tractat.de vtroque retractu,§.9.glos.2.num.4.videndum & cap. cùm sit Romana, de appel. verùm demùm contumacem non admittendum appellantem constat, l. 1.quorum appel.non recipian.C.l. ex consensu, §.final.de appel. Fictum autem contumacem admitti debere, nemini propemodum dubium est, ex glossa approbata, ad Clem.1. de dolo,& contum.

t c.fin.de feriis, lib.2.tit.9. glos. in c de causis, ad verbum, *venire*. de offic. deleg.in c.veniens,ad verbum, *propter*, de accusatio.glos.ad verbum,*si accusatoribus:* & ad verbum, *eundem*, eod.tit.C.

v l.1.§.sed si,de feriis, ff. & ibi Alex. Bart.ad l.1.de in ius vocan. Felin.ad c.illud,nu.8.de præsumptio.

x Vbi quis citari non potest, vel ratione personæ, vel ratione temporis, vel ratione causæ, citatus non tenetur venire: quia citatio nulla est, vt tenet gloss. ad can. nullus clericus, 6. ad verbum, *exhibeatur*, 11. quæst.3.&

ad can. si Episcopus, 3. quæst. 2. in can. 2. 3. quæst. 1. & l. 1. de feriis. ff.

y Sicque quiescit officium iudicis vocantis pendente dilatione veniendi, vel mittendi data vocato, l. si me pars, C. de dilation. Ius enim acquirilur ex ea dilatione citato, vt tempus illud expectari debeat, cap. cùm inter vniuersas, de electio. Imola ad c. fin. de his, quæ fiunt à prælat. fine consens. capitul.

# DE LIBELLI OBLATIONE.[a]

## TITVLVS SEPTIMVS.

a Hæc rubrica extat tantùm lib. 2. Decretalium, titul. 3. est & in lib. 1. C. titul. 23. titulus, quando libellus principi datus litis contestationem faciat.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Finitio libelli. 3 Diuisiones.*

1 VOCATIONE facta, quid ab aduersario conuento petatur, coram iudice exponendum est.[a] Petitiones autem, vel verbo tantùm sine scriptura:[b] aut cum scriptura, quæ dicitur libellus,[c] fiunt.

2 Libellus itaque est, certa petitio, seu intentio actoris, vel accusatoris[d] in iudicio scriptis concepta, & proposita.[e] Voce autem petitio fit verbalis, dum principales litigantes per se, vel per aduocatos factum, & quæstionem proponunt.[f]

3 Omnis petitio siue verbalis, siue libello contenta, vel est inconueniens, & inepta; vel conueniens, seu apta.[g] Distinguunt etiam iura facilioris doctrinæ gratia libellum, vt alius sit conuentionalis, seu postulationis,[h] qui datur in ciuilibus negotiis: alius accusatorius, qui datur in criminalibus.[i]

#### SCHOLIA.

a Edita actio speciem futuræ litis continet, l. 3. C. de eden.

b In causis summariis, quæ ex tempore proponi, & iudicari possunt, sufficit iudici exponere vocato reo in tribunali petitionem, quam tamen amanuensis iudicis excipit, & notis consignat, seu describit, prout profertur. Lanfranc. in Clem. sæpè, de verb. signific. ad verbum, *libellus*, Alex. consil. 50. vol. 2. Maranta in praxi, & in 4. parte, dist. 9. nu. 12. dicitur autem hæc petitio narratio, & postulario, l. 1. C. de libelli oblat. l. 2. de iureiurand. propter calumniam dan. In ea autem narratione, facti species, quid inde sequatur, & petatur, in conclusione punitur, c. delicti, 6. de iud. Sublatis formulis superstitiosis proponendatū actionum, l. 1. & 2. C. de for. & impet. subl.

c Eò pertinent tituli de libelli oblatio. in c. 1. 2. 3. lib. 2. tit. 3. Sic libellus paruus liber dictus, vt tit. de famosis libellis, C. nempè scriptura in alicuius iniutiam conscripta, ca. 1. & 2. ca. si qui, 5. q. 1. dicitur & libellus supplicatio scripta, cum qua aditur princeps, qui ad eam rescribit, vt tit. quan. libellus principi oblatus litis contestatio. facit, l. nec quicquam, 9. §. fi. de offic. proconsul. Hinc magistri libellorum, qui & supplicum, *maistres des requestes*. Sunt & literæ, quę dantur appellantib. à iudice à quo, directæ iudicibus ad quos appellatur: quibus testatur talem à se appellasse, & ad illum mittere: vnde & libelli dimissorij dicti seu Apostoli, l. vnic. iuncta tub. de libellis dimissoriis, lib. 49. ff. tit. 6.

d Hæc finitio generalis est, pertinens ad ciuilem, & criminalem libellum: in vtroque enim fit petitio in scriptis, vt liquet ex diuisione.

e ca. offeratur, 3. q. 3. auth. offeratur, de litis contest.

f c. pastoralis, 14. de iudic. inepta actio, vel ineptus libellus dicitur generaliter non aptus, quando ex eo non concluditur ius agendi, l. 2. C. de formul. actio. sublat. ibi, *si aptam*, &c. & ibi interpretes, & gloss. ad l. 2. §. circa primam, ad verba, *sine causa*, de doli, metusve excep. ff. vide quando libellus sit ineptus Rot. decis. 35. *Si quis in causa profana*, nu. 4. in nouis Socin. ad c. 2. num. 118. de libell. oblat. ineptitudo libelli cognoscitur ex materia, & forma. Materia constat ex causa, & re: causa facti, & iuris est, vt ex contractu, & oblatione: vel causa scilicet iuris tantùm, vt ex dominio: quæ si habeant consonantiam, faciunt libellum aptum: si dissonantiam, faciunt ineptum, vt notatur in d. l. 2. cuius ineptitudinis exceptio potest opponi quandocunque etiam post sententiam, c. cùm dilecti, de emptio. & vend. forma libelli, est veluti syllogismus, cuius formæ maxima pars est conclusio: requiruntur & alia pro forma, de quibus posteà proximo capite.

g c. examinata, 5. de iudic. in inepta petitione absoluitur reus, in apta condemnatur.

h c. 1. & fi. de libelli oblat. authent. offeratur, de litis contest.

i ca. descripta, §. libellorum, 2. q. 8. ca. legum, 2. q. 1. toto tit. de accusationibus, l. libellorum, eo. tit. ff.

### CAPVT II.

*1 De quibus fiat petitio vel libellus.*
*2 Et de forma libelli criminalis.*
*3 De ciuili in actione personali.*
*4 In reali. 5 Vniuersali.*
*6 Quando libellus emendari vel mutari possit.*

1 CAVSÆ petendi variant libellos, & petitionum conclusiones, & fines: alia enim est causa criminalis, alia ciuilis.

2 In causa criminali libellus accusatorius suam conceptionis formam habet, qua exprimatur, dies, & annus apponatur; nomen, & cognomen accusantis, & accusati, & iudicis, coram quo accusatio fit, crimen, & tempus, quo commissum fuit, cùm inscriptione interdum.[a]

3 Sunt & in causa ciuili ferè prædictæ circumstantiæ considerandæ:[b] sed potissimùm si agatur personali actione, exprimi debet causa obligationis, vt ex mutuo, locato, commodato, & similibus.[c]

4 Cùm petitur autem res, ita debet in specie determinari, & describi, vt intelligatur quæ sit illa.[d]

5 In iudicio verò vniuersali, putà petitionis hæreditatis, libellus sufficit generalis, vt peto à te hæreditatem talis: vt non sit necessarium res per species, vel indiuidua petere; quod & in aliis iudiciis vniuersalibus admittitur.[e]

6 Potest & libellus mutari, emendari, & corrigi ex arbitrio proponentis, vsque ad litis contestationem.[f]

#### SCHOLIA.

a c. tuæ fraternitati, 5. de procurator. lib. 1. tit. 38. ca. libellorum, 2. quæst. 8. l. libellorum, 3. de accusatio. ff. lib. 48. tit. 2. Hæcque,

Hæcque solennitas seruanda, non tantùm in criminibus publicis prosequendis; sed etiam in priuatis, siue ciuiliter, siue criminaliter agatur, d.c. tuæ. & in actione iniuriarum, in qua quis cum alterius præiudicio vocari non debet, l. prætor edixit, 7. de iniur. li. 47. ff. ti. 10. & ibi Barth. l. exigit, & ibi gl. ad verbum, *vagari*, de dolo malo.

b Dantur circunstantiæ benè concepti libelli obseruandæ in gloss. ad cap. 1. de libr. oblat. his versibus, qui ibi explicantur,

*Quis, quid, coram quo, quo iure petatur, & à quo,*
*Rectè compositus ritè libellus habet.* Et iterùm.
*Conuenti nomen, & nomen conuenientis,*
*Iudicis & nomen scribet, causamq; petendi.*
*Et quascumque petet res, istas scribere debet.*

c c. fin. de libelli oblatio. idque vt aduersarius conuentus intelligat num iustam causam habeat litigandi, numque velit contendere, aut cedere, gl. ad l. 1. ad verba, *vt perinde*, de edeo. in ff. gl. in c. 2. de libelli oblat.

d dicto c. 2. de libelli oblatio. vbi glossa notanda singularis, quæ explicat certitudinem rei, quæ vel ex nomine proprio, l. 1. de mutatio. nom. C. vel relatione facta ad aliud certum, vel dum constat de corpore ex demonstratione, l. 2. de sent. quæ sine certa quanti. C. l. certum est, 6. de reb. cred. ff. l. stipulationum quædam, 74. §. 1. & seq. 75. de verb. oblig. l. si quis in fundi vocabulo, 4. de lega. 1. In fundo etiam certitudinē addit duorum fundorum proximorum adiectio, l. forma censuali, de censib. ff. Generalitas alioquin petitioni parit confusionem; & confusio impedit certitudinem sententiæ, quæ tamen requiritur, can. habuisse, 33. dist. cano. graue, 11. qu. 3. §. curare, de actio. apud Iustinia.

e Veluti tutelæ, negotiorum gestorum, pro suo, & sic in similibus generalibus actionib. in l. licet, C. de iudic. l. 4. l. si quo tempore, C. de petitio. hæred. glo. ad l. 1. & ad verba, *vt perinde*, de eden. & ibi Alex. Barth. Paul. Castr. Ias. & alij, glo. ad c. pen. ad verbum, *significantibus*, de offic. iud. ord. & ibi interpretes.

f can. libellorum, 2. q. 8. l. 3. C. de eden. post contestationem litis non potest, l. non potest, de iud. l. egi, & l. eum quæritur, de except. rei iudic. saltem sine noua citatione, d. l. non potest, & l. in hæredem, §. eligere, de tributor. actio. eoque casu pro variatione, qui variat, tenetur ad expensas iam factas in prima propositione libelli, & in eo, quod interest, l. de ætate, §. fi. de interrog. actio. Si tamen quis in locum actionis propositæ, aliam vellet proponere, non esset audiendus: sed cogendus esset vsque ad finem primam prosequi actionem, authent. qui semel, C. quomodo, & quan. iud. lib. 7. tit. 43.

## CAPVT III.

*Effectus libelli.*

EFFECTVS libelli erit, vt post editam, vel propositã petitionem, si reus respondeat; vel partē negauerit; partē autē cõfiteatur defendendo, censeatur litis cõtestatio facta,[a] & firmata petitio, quæ non possit ab actore temerè mutari:[b] & si inepta actio edita sit, conuentus reus absoluatur.[c]

*SCHOLIA.*

a Hoc enim est litem contestari, c. vni. de litis contesta. c. dudum, de electio. c. pioui, de dolo, & contumac. Rota, decis. 354. *si dato libello*, in nouis.

b authent. qui semel, C. quomodo, & quando iudex, libr. 7. titul. 43.

c cap. examinata, 15. de iudic.

# DE EXCEPTIONIBVS[a].

*TITVLVS VIII.*

a Ponitur hæc rubrica lib. 2. Decret. tit. 25. & lib. 2. Sexti, tit. 12. & lib. 2. Clem. tit. 10. lib. 44. ff. tit. 1. de exceptionibus, & præscriptionibus, & tit. 2. de exceptione rei iudic. & tit. 3. de diuersis, & temporalibus præscriptionibus, tit. 4. de doli mali, & metus exceptione, & tit. 4. quarum rerum actio non datur. & de exceptione iurisiurandi, li. 8. tit. 36. C. de exceptionibus, & præscript. & lib. 4. Instit. Iustiniani, tit. 13. de exceptionibus, & tit. 14. de replicationibus.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio, exceptio quid. 2 Et diuisiones.*

1 IN litis contestatione fiunt assertiones & responsiones, quæ opponũtur agenti, & dicuntur exceptiones,[a] & obiecta, replicationes, & deinceps aduersus replicationes, duplicationes, & istis oppositæ triplicationes.[b]

2 Exceptiones aut dilatoriæ, aut peremptoriæ sunt. Dilatoriæ, quæ rem, & iudicium differunt; non tamen tollunt.[c] Peremptoriæ, quæ in totum ius, & intentionem agentis perimunt.[d] Quarum omnium aliæ temporales, aliæ perpetuæ. Temporales, & dilatoriæ sunt, quæ non semper locum habent, & euitari possunt. Perpetuæ, atque peremptoriæ sunt, quæ semper locum habent, nec euitari possunt.[e] Dilatoriarum rursum, alia declinatoria iudicij, alia dilatoria solutionis.[f] Dilatoria iudicij proponitur vel contra iudicem,[g] aut contra rescriptum,[h] aut contra personam actionis:[i] item ex persona rei,[k] ex parte fori, cui obiicitur præscriptio, ne ibi agi possit,[l] vel ex persona iudicis,[m] vel ex persona procuratoris, si mandatum legitimum non habeat.[n] Ex parte actionis, seu libelli, veluti quòd is sit ineptus, & incertus,[o] si ante tempus, & conditionem, & plus quàm debeatur, petitum sit.[p] Exceptiones dilatoriæ solutionis possunt esse, per quas quis debiti solutionem in tempus aliud, quàm petatur differendam esse proponit: vt si pactum sit de non petendo, nisi post annum,[q] si vsuras debiti acceperit creditor pro futuris annis,[r] si impetrauerit à principe, ne teneatur soluere debitum, nisi post quinquennium,[s] si cum iuratoria cautione quis relaxatus à iudic. & actione petitionis ob inopiam.[t] Peremptoriarum etiam exempla multa occurrent, qualia transactionis,[u] præscriptionis,[x] iuramenti, maximè delatorij,[y] rei iudicatæ,[z] si quid contra leges, canonésque actum dicatur,[aa] aut vi, aut metu, aut[bb] dolo,[cc] si obiicitur agenti quòd sua non intersit agere.[dd]

*SCHOLIA.*

a l. 2. de exceptio. lib. 44. ff. tit. 1. exceptio est actionis exclusio. ibidem, & in c. 2. §. nos autē, de ordine cognitionum.

b Dicta l. 2. de exceptio. ff. §. 1. de replicatio. lib. 4. Institutio. titulo 14.

c De hac

c De hac diuisione,& finitionibus eius,agit glossa ad c.exceptionem,12.iuncto textu,de exceptio.lib.2. tit.25.

d Exceptio solutionis debiti, vel pacti de non petendo;solutione enim tollitur omnis obligatio. §. 1. quibus mod. tollit.obliga.

e Ista distinctio proponitur in l.3. de exceptio. ff. §. appellatio,eo.tit.apud Iustinian.lib.4.tit. 13. Temporalis habebit vltra exemplum, in ea, quæ opponi potest secundo rescripto contra primum impetrato, intra annum, non posteà,c.si autem, 9.c.plerumque. de rescript.c.pastoralis, de officio ordina.

f Glossa ad dictum c.exceptionem, de exceptio.

g Tanquam suspectum,& ideò recusatur, c.quoniam contra, de probatio. & dum causæ proponuntur suspicionis, interim differtur iudicium, c.secundò requiris, 41.§. tertio, & c. cum speciali, 61. de appella. c. licet, §. final.de foro competen.

h cap. si autem, 9.de rescript.

i Si excommunicatus, c.exceptionem, de exceptio.c.1.eo. tit.in sex.Clem.1.eo.tit. apud Clem. vel si alio modo non possit esse in iudicio,iuxta rubr. C. qui legitimam personam standi in iudicio habeant. si sua non interesse dicatur,Panor.ad c.ex parte, de testibus.

k Vt si spoliatus sit, & dicat ante omnia se esse restituendum: non enim anteà tenetur respondere,in princip.2.q. 2 ca.omnes,ca.nullus,ca.in scripturis,can.si.eo.ca.1.& ca. episcopi,3.q.1.cap.in literis,de rescriptio.spoliator.

l ca.pulsatus,3.q.6.ca.clericus,11. q.1.tit. de foro competen. ti.si à non competen.iudice. C.& hanc exceptionem esse dilatoriam docet ca.si quis episcopus,3.§. exceptio,3.q.6. potest & eius generalis esse exceptio, si dicatur, litem præuentam esse coram alio,coram quo pendeat.

m Vt si iudex sit surdus,mutus, furiosus, & sic de similibus, quæ obiici possunt iudicibus,ca. 1.§ tria sunt,3. q.7.l.cùm prætor,12. §. non autem,de iudic.ff. Si dominus familiaris,vel socius actoris sit, vel rei conuenti, c. causam, 17.c. insinuante,25.c.cum R.35.de officio delega.cum simil. & sic de aliis,ex quibus recusari potest iudex,ca.fi.§.reuera, 3.q.5.l.apertissimi,14.§.liceat,C. de iud.

n c.1.de procuratorib.cap.procurator,36.de electio.in sex.si mandatum tantum habeat generale,& in negotio requiratur speciale,c.qui generaliter,5.de procurat. in sex.

o cap.examinata,15. de iudic.

p §.appellantur,vers. temporales, de exceptio.cap.vnic.de plus petitio.l.vnica, C. eo.tit.§.plus,de action.apud Iusti.

q Pactũ de non petendo personale, temporale,perpetuum, vt si absolutè sit de non petendo, habet exceptionem perpetuam peremptoriam, §.fi. de replicatio.

r l.qui in futurum,57.de pactis.lib.2.ff.tit.14.

s ca.vniuersa,25.quæst.2.l.vniuersa.4.de precib.Imperator. offeren.l.fi.C.qui bonis cedere poss.

t cap. Odoardus, de solutio.

u l.postquam liti, C.de pact.l.fratris, C. de transactio.cum simili. atque ea exceptio impedit litis ingressum, c. fi. de transact.c.fi.eo.tit. in sext.

x Titulis de præscriptionibus, & de vsucapionibus.

y Exceptio iurisiurandi,est exceptio litis finitæ,ideò impedit litis ingressum, c.1.de litis contest. in sext. Iason ad l. ait prætor, iuncta l.nam & postea, de iureiur. ff. cap. etsi Christus,eo.tit.apud Gregor.c. veniens, de accusatio.iuramentum habet vim diffinitiuæ,l.1.l.non erit, §.dato,l.si duo patroni, §. item si iurauero, de iureiur. §.æquè si debitor, de exceptio. Si etiam pactum iuratum fuerit, non admittetur agens cõtra illud, saltem sine dispensatione, c.licet mulieres,de iureiuran.c.quamuis pactum,de pact. in sext.

z Quia pro veritate habetur res iudicata,l.ingenuũ,de statu hominum,l.res iudicata,de reg.iur.ff. si modò ab eo, qui potestatem iudicandi habet,lata fuerit,l. 4.§. condemnatum,de re iudica.l.non putauit,§. non quæris, de bonor. posse.contra tabulas,aliter non teneret iudicatum, c. at si clerici,de iudic.

aa l.non dubium, C. de legib. l. iurisgentium, §. prætor ait de pact.

bb Titulis quod metus causa,in ff.C.& iure Pontificio.

cc l.si pactum,6.C.de exceptio.

dd In decis. Capellæ Tholosanæ, 68. ibi, *quinta regula.*

---

## CAPVT II.

*Quando proponendæ, & iudicandæ exceptiones.*

EXCEPTIONES quidem, post actiones, & intentiones propositas obiiciuntur; veruntamen priùs de exceptione cognoscendum, quàm de actione pronuncietur, [a] proinde ignorandum non est quando proponendæ sint. Et quidem declinatoriæ fori dilatoriæ exceptiones, ab initio, & in ingressu litis proponi debent; alioquin omissæ non repetuntur; vt neque quæ contra iudicem,vel eius incompetentiam proponuntur,quæ præcedere debent defensionem: [b] nisi forsan posteà causa exceptionis de nouo ad notitiam peruenerit: [c] vel de nouo cœperit excipienti competere. [d] Peremptoriæ autem possunt obiici in quacumque parte litis ante sententiam. [e] Potest & excommunicationis exceptio obiici post litem contestatam: [f] sed & post sententiam potest aliquando excipi de nullitate, vel manifesta eius iniquitate. [g] Omittemus alia exceptionum, & replicationum capita,quæ ex singulis negotiis in iudicium deductis oriri possunt.

### *SCHOLIA.*

a Vt in c. literas tuas, 13.§. secunda verò assertio, de restitutio. spoliator. c. 1. 2. 3. de ordine cognitio. c. exhibita, 18. de iudic.

b cap.inter monasterium, 20.de re iudic.l.penul. & l.fin.de except. C.l.19. C. de probatio. causæ suspicionis iudicis tanquàm dilatoriæ ante litis ingressum opponi debent, alioquin coram eo subeundo iudicium, illis videtur renunciatum, vt dicitur in d.c. inter monasterium, & in c. pastoralis, de exceptione, can.si quis episcoporum,§.exceptio.3.q.6. l. apertissimi, & l.cùm specialis, de iudiciis. ff.ita qui ab initio eas non proponit, & comparet,& defendit,approbat personam iudicis, & ideò posteà ipsum reiicere, aut reprobare non potest, can. si testes. §. item si quis testibus, 4. qu.3. can.cuius in agendo.3.qu.8.l. sed etsi susceperit, de iudic. ff. vide plenissimam glossam de his ad d. c. inter monasterium, ad verba, *subeundo iudicium,* de sentent.& re iudic.

c Vt in c.in nostra,de procura.c.pastoralis,4.de exceptio.

d c.insinuante, de offic. delega.l.non distinguemus. §.cùm quidam, de recept.arb.ff.

e l. peremptorias, C.de sent.rescin. non poss.l.præscriptionem,8.de exception.lib.8.C.titul. 37. c. per tuas,qui matrim. accusat. poss.

f c.exceptionem,12.de except.Clem.vni.eod.titu.

g Imò & contra tres sententias conformes,Boërius in consuetud. Biturigum titulo de iurisdiction. omnium iudicum, §.27.vbi multa, & apud Alexand. consil.33. in fine, incipiente, *viso themate.*1. volumine; qui etiam ait,exceptionem nullitatis impedire executionem sententiæ.

DE ACCV

# DE ACCVSATIONIBVS[a], INQVISITIONIBVS, ET DENVNCIATIONIBVS.

## TITVLVS. IX.

a Hic titulus extat lib.5. Decretalium, titul.1. & lib.1. Sexti, titul.1. lib.48.ff. tit.2. de accusationibus, & inscriptionibus, & lib.9.C.titul.2. de accusationibus, & tit.1. qui accusare non possunt. Eò referri possunt, tit. vt nemo inuitus agere, vel accusare cogatur, lib.3.C.tit.7. & vbi de criminibus agi oporteat, tit.15.C.eod.lib.3.& lib.7.tit.20.de collusione detegenda, & tit.21. ne de statu defunctorum post quinquennium quæratur. tit.22. lib.5. Decretalium, de collusione detegenda. Rursum lib.10.C.tit.11.de delatoribus, & tit.13.de his, qui se deferunt. item titulus, de calumniatoribus, lib.5. Decret.tit. 2.& lib.3.ff.tit.6. & lib.47. ff.tit.15. de præuaricatoribus, & lib.9.C.tit.42. de abolitionibus,& tit.45.ad Senatusconsultum Turpillianum, & tit.seq. de calumniatoribus.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Quid accusatio. 3 Diuisio eius. 4 Inquisitio. 5 Denunciatio. 6 Exceptio.*

1 DIXIMVS anteà [a] in libelli oblatione, ciuilē,& criminalē causam cōsiderari: actū autē est de ciuili, agēdum est nūc de criminali, in quo exceptiones quoque, vt defensiones, si legitimæ sunt, admittuntur. [b] Nolui autem consulto hunc titulum seorsum ab ordine iudiciario tractare, vel ea ratione, quòd licèt in pluribus ciuilia negotia à criminalibus distinguantur: [c] attamen in multis conueniunt. [d]

2 A causa in iudicium deducta, accusator dictus; quasi causator. [e]

3 Hæc porrò causæ delatio, vel est secreta, vel publica. Secreta rursum interior, vel exterior inuenitur. Interior in conscientia cuiusque est: [f] exterior priuata, apparens, accusatio, quæ & charitatiua monitio dicitur. [g] Publica item est, quæ fit, vel solenniter, vel per inquisitionem, vel per denunciationem, vel per exceptionem. Solennis accusatio, est delatio,& persecutio criminis vsque ad sententiam, facta coram iudice per libellum, verbis conceptis iuxta formam iuris compositum,& porrectum iudici, ad vindictam publicam. [h]

4 Per inquisitionem fit detectio criminis, vel ad denunciationem particularem, cùm quis conqueritur de crimine sibi illato, & petit inquiri de veritate super illo contra inferentem: vel ad denunciationem factam per habentem officium deferendi, cuius particulariter alioquin non interest, vel super accusatione instituta, vel ex officio iudicis ex delatione famæ publicæ delictum esse commissum. [i]

5 Denunciatio, & delatio dicitur, quando crimen iudici, sine inscriptione, commissum detegitur; [k] & maximè per eum, cuius non interest. [l] Estque propriè delatio, criminis latentis facta iudici, vel fisco, non obseruata formula accusandi; nunciatio. [m]

6 Per exceptionē crimē proponitur, & obiicitur per modum defensionis, vt aduersarius, vel testis tollatur. [n] Cæterùm quamuis excipere de crimine reus possit contra accusatorem; tamen non potest tanquam accusator illud prosequi, donec prius de eo, quod sibi infertur, se purgauerit. [o]

### SCHOLIA.

a Suprà tit.7.de libelli oblatio.in diuisione, c.1.& 2.

b c.2.§.nos autem, de ordine cognitio.

c In gratiam tyronum iuris, harum quasdam referam differentias; prior erit ratione antiquitatis, quod priùs fuerit peccatum,& iudicium eius, quàm dominiorum distributiones, vnde lites, c. 3. Genes. nam dominia successu temporis post ortum, & multiplicationem hominum fuerunt distributa iure gentium, & legibus principum, ca. quo iure, 8.distinct.l.ex hoc iure, de iustit. & iur.cum similib. Secunda, quòd ciuilia negotia potiùs vtilitatem priuatam,& priuatorum respiciant: criminalia verò, magis vigorem publicæ disciplinæ: Pomponius in l.licitatio, aliàs locatio, §. quod illicitè, de publica. & vectiga. & interest reipublicæ dilecta puniri, l. ita vulneratus, ad leg. Aquil.ca.est iniusta, 23.q.4. Tertia, in causis ciuilibus procurator ad agendum, & defendendum admittitur in iudicio, l.1.§.vsus, l.licet, §.porrò, de procura. l.fi. C.eo.& in eodem titulo in Decretalibus, & Sext.maximè c.tuæ, eo. tit. At in criminalibus, vbi reus ad vindictam publicam expetitur, non admittitur procurator, l. penul. §. ad crimen, de public.iud.ff.l.tunc conuenit, de accusatin. C.ca. in criminibus, 5.q.3.ca.absens per alium, 3.q.9.ca.si quando, 3.q. 6. Quarta, quòd pro delictis publicis reus, & aliquando accusator etiam in grauioribus carceribus concluduntur, l.1.de exhiben.reis. C. l. 2. C. de custodia reorum. imò & mulier, auth. hodie, eo.tit.de custo.reorum. C.pro ciuilibus, nequaquā regulariter, l.nemo carcerem, de extractorib. tribut. C. authen.sed hodie, de offic.diuersor.iud.C.cum simil.paucis exceptis, in quib. pro ciuilibus quoque propter contumaciam, aut dolum, quis incarceratur, vt ibidem notatur. Quinta, in criminalibus accusator ante inscriptionem potest desistere, nec tenetur litem persequi, ca.si quem, ca.si quis iratus, 2. q.3.l.libertus, de in ius vocan.ff.l.quæsitum, ad Senatuscon.Turpill. At in ciuilibus, post oblationem libelli tenetur offerens vsque ad finem litem prosequi, auth. qui semel, C. quomodo,& quando iudex.

d Conueniunt in nomine; quia & actio, accusatio dicitur in l.qui accusare, C. de eden. & accusatio aliquando pro actione sumitur, in l in Senatusconsulto, §. si propter mortis, ad Senatusc. Turpill. Secundò, potest etiam de criminibus aliquando ciuiliter,& criminaliter agi, c.tuæ, de procurat l.fin.de priua.delict.ff.l.fio. de fur. ff. Tertiò, quemadmodum accusans post inscriptionem libelli debet vsque ad finem iudicium prosequi.can.quisquis can. qui crimen, 2.q. 8.sic & in ciuili, qui agit,& obtulit libellum, authen.qui semel, quom. & quan.iud. C.lib.7.tit.43. §. omne, de litigios. in nouell. authen. offeratur, de litis contest.Cod. Quartò, in vtraque causa ciuili & criminali, debet esse iudex competens, non suspectus, cap.at si clerici, de iudic. tit. si à non competen.iud. Cod. l. fi. de iuris.dict.omn.iudic.

e cap.fictus, de verbor.signifi.

f Conscientia ipsa etiam nobis silentibus, dum malè agimus, nos

nius, nos lancinat, & accusat. ca. in cunctis, 11. q. 3. ca. senti de Augustino, eadem 11. q. 3. interior hæc dicta accusatio, quæ & occulta, quãuis vultus interdum animum ex parte prodat, quæ pertinet ad forum pœnitentiale, non ad contentiosum: eóque nemo seipsum teneatur accusare, aut declarare publicè, aut crimen occultũ inuitus, quamuis interrogatus cõtra se confiteri, c. inquisitionis, §. 1. de accus. c. 1. de probat. l. nimis graue, de testib. C. cùm nec alioquin audiatur propriã allegans turpitudinẽ, l. transactione finita, C. de transact. l. si creditoribus, de seruo pignori dato. C. l. 1. de liberal. causa, l. mercalem, C. de condictio. ob turpem cau. cum simil. in foro tamen pœnitentiali tenetur occultum crimen manifestum ei, qui confessionem eius audit, facere, & sponte etiam non interrogatus, in tota distinctione prima, de pœnitentia. & Psal. 31. *Dixi, confitebor aduersum me iniustitiam meam Domino, & tu remisisti impietatem peccati mei.* Estque hæc accusatio salubris, ca. presbyter, ca. constituimus, 76. dist. Eruuntur etiam confessiones, & accusationes sui ipsius quandóque, per tormenta, & torturam, quando videlicet aliunde subsunt indicia, quæ occultum crimen quodammodo detegere, vel signare videntur, l. qui sententiam, l. quoties, C. de quæstionib. l. 1. eod. tit. ff.

g Exterior hæc secreta accusatio, vel causatio, dicitur monitio fraterna, in c. 2. de accusat. collocutio præcedens iudicium, l. quidam Hyberus, de seruit. vrbanor. prædior. ff.

h Colligitur ex l. vnic. C. de famos. libellis facit l. qui eum natu §. accusasse, de bonis liber. & colligitur ex titulis de accusationib. & ex illis, quæ hîc subiicientur.

i c. inquisitionis, c. qualiter, & quando, de accusatio. c. licet Hely. de simonia. inquisitio tamẽ non est ius persequendi in iudicio: sed quidam modus deducendi causam in iudicium, vt notat Barth. ad l. transigere, nu. 13. de transact.

k Dicto c. qualiter, & c. super his, de accus. simpliciter, non vt agatur criminaliter, c. per tuas, 32. simonia. lib. 5. tit. 3. Nomine accusationis venit delatio, l. eum, §. qui nomen detulit, de iure patrona.

l cap. inquisitionis, §. 1. de accusatio.

m Colligitur ex l. edicto, §. id autẽ deferri debet de iure fisc.

n Exceptio est exclusio intentionis, vel actionis, vel condemnationis, c. 2. §. nos autem, & seq. de ordine cognitio. l. 2. de exceptio. ff. §. 1. eo. ti. apud Iustinia. Ita per exceptionem opponitur crimen agenti, c. super his, de accusationib. aut testibus, vt eorũ testimonia improbentur, c. testimonia, de testibus, c. 1. de exceptio. ante publicationem videlicet testimoniorum, non posteà, nisi & ante publicationem protestatus fuerit, c. præsentium, de testib. aut nisi crimina obiicienda, post publicationem excipienti innotuerint, c. fi. de cogna. spirit.

o Non enim licet reo reaccusare antequàm se ab obiectis purgauerit, l. 1. qui accus. non poss. C. l. is, qui reus, de public. iudic. at licet ei excipere de crimine obiecto; quia tunc suas prosequitur iniurias se defendendo, l. neganda, C. qui accusa. non poss.

## CAPVT II.

*1 De quibus fiat accusatio. 2 Et inquisitio.*

1 CRIMINA, pro materia sunt accusationũ, denũciationum, inquisitionũ, & exceptionum. De quocũque enim crimine quis generaliter potest accusari criminaliter, [a] de his tamẽ criminibus, à quib. iam accusatus absolutus fuerit in iudicio contẽtioso, nõ potest accusatio replicari: [b] nisi ex collusione accusatoris primi, secundus doceat perperam absolutum. [c] Non controuertũtur etiam crimina remissa per veniam eius, qui habet potestatem remittendi. [d] Euidentia autem patrati sceleris non indiget clamore accusatoris. [e]

2 Vt contrà inquisitio generalis fieri nõ debet ab officio iudicis de occultis criminibus: sed tantùm de his, de quib. præcessit infamia. [f] Si tamen contra aliquem cõmissa alicui fuerit simpliciter facienda inquisitio, & is eo tacito, de criminibus eius, omissa inquisitione de infamia, inquisierit, valebit nihilominùs inquisitio. [g] Nam & non præcedente infamia, vel sine inquisitione de ea, si reus corã inquisitore ante inquisitionem de criminib. fuerit confessus, nihil ei proderit exceptio, quòd priùs de iisdem criminib. non fuerit infamatus. [h] De quibus autem inquirere debeat, qui potestatẽ habet, poterit cognosci interdum ex eius delegatione. [i] Quòd si generaliter, vt inquirat, ei committatur, pendebit ex eius arbitrio, de quibus inquirat. [k]

*SCHOLIA.*

a l. fi. de furt. l. fi. de priua. delict. siue crimen sit publicum, siue priuatum; capitale, aut non capitale: sic enim crimina diuiduntur in l. 2. de public. iud. ff. l. 1. de priua. delict. ff. §. 1. 2. 3. de publ. iudic. apud Iustin. ca. vnum orarium, §. criminis. appellatio. 25. dist. potest & quis de pluribus criminib. accusari eodem libello, c. licet, de accusa.

b c. de his, 6. de accusat. nec de delicto vnius hominis sæpe quæri debet, can. veniam, 35. q. 9. l. licet, §. pen. nautæ, caupones, stabula. ff. dixi autem in iudicio contentioso, ad differentiam fori pœnitentialis: nam si in eo quis fuerit absolutus vel à Deo, vel confessore, quamuis in eo foro non possit repeti vindicta: tamen de eodem crimine ibi absoluto, sæpè in iudicio contentioso quæri solet ad imponendam pœnam legalem, quæ non impedit, vt nec publicam absolutionem, iudicium, vel absolutio fori pœnitentialis, can. admonere, 33. quæst. 2.

c cap. 1. de collusio. detegen. c. si quis homicidij, de accusatio. l. 3. de præuarica. ff.

d can. si illic, 23. q. 4. can. si quem. 8. §. notandum, 2. qu. 3. can. diuina clementia, de pœnit. dist. 3.

e cap. euidentia, 9. de accusa.

f cap. qualiter, 17. in fine, & c. qualiter, 24. capit. cùm oporteat, 9. c. inquisitionis, 21. §. 1. de accusatio.

g cap. 2. de accusa. in sext. h cap. 1. de accus. in sext.

i dicto c. qualiter, 24. §. debet igitur, de accusa.

k c. olim 26. ibi, *quæ videritis inquirenda*, de accusat.

## CAPVT III.

*Qui accusare possunt, vel non.*

QVÆRENDVM autẽ in accusatione, cuius sit fidei, qui accusat, & qui accusatur. [a] Quia vbi non est legitimus accusator, non est vexandus reus. [b] Edictum porrò de accusando, prohibitorium est, vt qui non prohibeantur, dicantur legitimi accusatores. [c] Munus accusandi tamen hodie defertur procuratoribus fisci; [d] permittitur nihilominus his, qui suam, vel suorum prosequuntur iniuriam, & ex ea causa accusare, quamuis aliundè prohiberentur. [e] Alioquin & necessarium erit his, qui nec suorum, nec suam prosequuntur iniuriam, si alios velint accusare, vt ipsi sint immunes, & puri à crimine, [f] & proinde non possunt accusare hæretici, aut pagani Christianos, [g] incestuosi, [h] excommunicati, [i] sortilegi, aut diuini, [k] quíve ad sortilegos, magósque concurrerint, [l] aut qui malæ famæ, & existimationis sunt: [m]

vt nec inimici,[n] & cohabitantes inimicis accusati,[o] conspiratores,[p] aut conspirantes in reum,[q] confessor accusans confessum de crimine sibi confesso,[r] viles personæ, quæ quemadmodum nec ad denunciandum, multò magis ad accusandum crimen admittuntur.[s] Non accusat etiam[t] laicus personam Ecclesiasticam, nisi suam, vel suorum prosequatur iniuriam:[u] aut agatur de criminibus occultis, quæ maximè detestatur Ecclesia, in quibus laici, dummodò sint probatæ vitæ, & fidei, audiuntur contra clericos: vt in crimine simoniæ, hæresços, læsæ maiestatis.[x] Monachi accusare possunt, nisi alia rationabilis causa impediat, suum abbatem,[y] licèt alios accusare non possint;[z] quare & illis debent, cùm proprium non habeant, de rebus monasterij expensæ necessariæ, donec causa debitum finem accipiat, ministrari.[aa] Qui denunciauerint contra aliquem crimina, & noluerint se subscribere, de iisdem criminibus non possunt in posterum eundem accusare, vel de illo ob eadem malè loqui.[bb] Nemo deinceps per procuratorem potest accusare, aut defendere in causa criminali, seu publico iudicio:[cc] ad excusationem tamen non veniendi, reus absens mittere potest procuratorem:[dd] vel si agatur de crimine non criminaliter,[ee] vel de crimine priuato.[ff] Neque accusat, qui iurauit se non accusaturum,[gg] vt neque regulariter ad accusandum admittuntur impuberes, pauperes de corruptione suspecti,[hh] serui,[ii] mulier.[kk] Nemo quoque inuitus accusare cogitur.[ll]

## *SCHOLIA.*

a can. quærendum, 2.q.7. tractat Gellius lib. 14. c. 2.

b c. 1. c. accedens, de accus. diui Ioan. c. 8. glossa autem in d. c. accus. refert hos versus, quibus continentur accusatores illegitimi.

*Hi non accusant, quos metra sequentia signant:*
*Fœmina, pupillus, delatus, crimine tentus,*
*Suspectus, quæstu corruptus, sortilegúsque,*
*Infamis, seruus, pauper, cum milite princeps,*
*Libertus, socius socium, nécnon inimicus,*
*Clericus Ecclesiam nullus deferre valebit.*

c l. qui accusare, de accusatio. io ff. can. prohibetur, 2. quæst. 1. vbi etiam ponuntur, qui ab accusatione arcentur. Vide quæ dixi libr. 31. Syntagm. c. 12. & quæ per totum ipsum librum tractaui satis, ni fallor, accuratè, de partibus, & rebus accusationis.

d Sic iniunctum munus accusandi procuratoribus fisci, & aliis prohibitum docet, l. omnes, de delatorib. lib. 10. Co. dicitur & in iure absolutè officium, accusator publicus, l. ea quidem, quæ per officium, de accusat. C. loco officij, & denunciatorum antiquorum, hodie sunt in curiis spiritualibus, seu Ecclesiasticis, electi viri probæ fidei clerici, qui crimina clericorum, & laicorum, si pertineant ad curiam Ecclesiasticam, deferant iudicibus Ecclesiasticis, vt Episcopis, officialibus, vicariis, archidiaconis, vel archipresbyteris, vel aliis, vt erit illis à superiore iniunctum: & dicuntur promotores, vel procuratores fiscales, interdum nuncij, de quibus vide Bernardinum Diaz, in practica criminali canonum, cap. 4. 5. 6. hoc munus quoque exercent in Gallia procuratores regis, & fisci, quibus denunciantur crimina: ipsi verò dant operam, vt accusatione per illos proposita puniantur. Atque hos omnes necessitas officij à calumniæ liberat suspicione, nisi ea manifestè in illis appareat, l. post legatum, 5. §. qui accusauit, §. si aduocatum, de his, quib. vt indig. ff. l. ex varia statutorum, de delatoribus, lib. 10. C. Coniungit se tamen vt plerumque procuratori regio, vel fiscali, alius priuatus, cuius aliunde interest delictum puniri, qui & ei denunciat, & suppeditat probationes, suam, suorúmque prosequuturus iniuriam; quo etiam nomine euitat delatoris prohibiti notam, l. deferre, §. sed & communem causam, & l. delator, de iur. fisc. ff.

e can. omnibus, 4. q. 6. l. hi tamen, 11. de accusat.

f can. qui sine peccato, can. postulatus, ca. sacerdos, 2. q. 7. ca. qui crimen, 6. q. 1. non repellet autem quis à sui accusatione eum, quem antè neglexerit à sui familiaritate repellere, c. nulli episcoporum, 5. de accus. Repellatur eadem ratione ab accusatione publicus concubinarius, excommunicatus per denunciationem, cap. cùm dilectus, 20. de accusat.

g can. alieni, & seq. 2. q. 7. can. 1. & 2. 4. q. 1.

h can. consanguineorum, 3. q. 4.

i can. nullus, can. omnes, 3. q. 4.

k can. constituimus, 3. q. 5.

l can. quisquis, 3. §. fi. 2. q. 8.

m can. prohibetur, 2. q. 1. l. qui accusare, de accusationibus. Infames ibi repelluntur ab accusando: infames autem sunt homicidæ, malefici, fures, sacrilegi, adulteri, incestuosi, periuri, venefici, raptores, & alij, qui à testimoniis reiiciuntur, can. Euphemium, §. 1. 2. q. 3. can. constituimus, 3. q. 6. excommunicati, can. infames, can. illi, qui, 6. q. 1. hæretici, ca. alieni, 2. q. 7. histriones, ca. definimus, 4. q. 1. & alij, de quibus in l. 1. de his, qui notant. infam. ff. iure etiam ciuili censentur infames ex omni crimine publico damnati: & ex priuato, furti, vi bonorum raptorum, iniuriarum, l. infamis, de pub. iud. ff. item ex aliis priuatis, quorum actio infamat, vt dolo, pro socio, mandati, tutelæ, depositi, directa, §. ex quibusdam, de pœna temerè litigant. l. 1. §. qui furti, & ll. 4. 5. 6. de his, qui notan. infam. Regulariter etiam infames dicti iure ciuili, sunt infames iure Pontificio, ca. omnes verò, 6. q. 1. can. Euphemium, ca. proximo, 2. q. 4. paucis exceptis, vt de muliere, quæ infamis iure ciuili est, si intra annum luctus mariti nupserit, l. 1. de sec. nupt. C. non autem iure Pontificio, c. penult. & fi. de sec. nuptiis.

n Inimici ob suspicionem ne prætextu accusationis reo nocere desiderent, repelluntur, ca. omnes, can. canonica, ca. quod suspecti, 3. q. 5. detractores, 2. q. 4. Sic reiiciuntur inimici in c. cùm oporteat, 1. c. cum P. Manconella, c. meminimus, de accus.

o c. repellantur, 7. de accus. Sic nec ad denunciandum admittuntur, qui inimici sunt denunciati, dict. c. cùm oporteat, c. inquisitionis, 21. §. tertiæ, c. qualiter, 24. §. ex quibus, de accus.

p c. conspiratores, 3. q. 4.

q ca. cùm dilectus filius, de accus.

r c. si sacerdos, de offic. ordi. c. significasti, 5. de adult. c. omnis vtriusque sexus, §. fi. de pœnit. & remiss. ca. sacerdos, de pœnit. dist. 6. in quibus inueniuntur rationes prohibitionis, & in ca. placuit, 6. q. 1.

s c. cùm in tua, de sponsal. ca. nullus laicus, & seq. can. ipsi Apostoli. & can. sicut, 2. q. 7. can. omnes verò, & can. sacerdotes, 6. q. 1.

t c. cum P. Manconella, 10. de accusat. lib. 5. tit. 1. c. omnibus, 4. q. 6.

u d. can. omnibus.

x c. tanta est, de simonia. can. sacerdotes, ca. oues, 2. q. 7. ca. sanè, 15. q. 3. l. si quemquam, C. de episc. & cler. dummodò bono zelo ad accusandum, vel testificandum accedant: non autem si odio, c. licet Heli. c. per tuas, de simonia, cap. meminimus, c. cùm oporteat, de accusat. Quòd si laici essent viles personæ, vel malæ famæ, distinguitur dum

quæstio est, an in exceptis criminibus admittantur accusatores, an clerici sint bonæ famæ, & non admittantur eos accusantes: aliter contrà, can. in primis, in fi. 1. q. 2. c. tanta, c. per tuas, de simo.

y c. ex parte tua, 11. c. illa, 3. de accus. c. Euphemium, 2. q. 4. Interesse enim videtur monasterij, & monachorum, neque obedientia debita abbati eos ab hac denunciatione repellit, aut prohibet, d. c. illa, & can. non semper, & can. Iulianus, 11. q. 3. arg. c. dilecti, in fine, de maior. & obed. ca. quapropter, 2. q. 7. vt autem liberiùs id fiat, & sit reformatio facilis monasterij, dispensatio conceditur obedientiarum ipso iure, atque iuramentorum, cap. olim, 26. de accus.

z dicto c. ex parte tua, de accusat. nisi intersit monasterij, & de licentia abbatis, can. monachi, 16. q. 1. quia alioquin mortui sunt mundo, ca. placuit, ca. 16. q. 1. l. Deo nobis, C. de episc. & cler.

aa dicto c. ex parte tua, de accus. & c. olim, eo. Sed & ipse abbas, vt ait glossa 1. ad dictum c. ex parte, debet habere expensas, vt se defendat vsque ad finem causæ, etiam si sit ab administratione remotus, secundum Ala. & Vincentium, vt refert ibi Ioannes Andræas, arg. l. si instituta, de inoffic. testa. ff.

bb In c. licet in B. Petro, 14. de accus can. 1. 4. q. 5. can. illi, qui, 5. q. 5. l. si ea, qui accusare non possunt, C. l. qui destitit, ad Senatuscons. Turpill. ff. potuit autem qui denunciauit sine periculo calumniæ ante inscriptionem descendere, cùm nemo compellatur accusare, ca. si quem, ca. si quis iratus, 2. q. 3. & post oblationem libelli licèt impunè desistere, l. quæsitum, ad Senatusc. Turpil. ff. l. libertus, de in ius vocan. Nihilominùs tamen qui reum ita infamauerit, iniuriarum nomine tenetur, l. item apud Labeonem, §. si quis libello, de iniur. ff.

cc c. veniens, 15. de accusat & ibi glossa notat, ad verba, *criminalis exceptionis*. can. absens per alium, 3. q. 9. l. pen. §. 1. de publ. iud. ff.

dd dicto c. veniens, c. cum dilecti, de dolo. ca. reos, 13. q. 5.

ee c. tuæ, de procur. c. super his, 16. in fi de accusa.

ff vt in crimine iniuriarum, c. absens, §. nisi, 3. q. 9. l. fi. C. de iniur. idipsum dicendum de aliis leuibus criminibus, l. leuia, de accus. ff.

gg dicto c. veniens, de accusat. c. quemadmodum, §. fina. de iureiur.

hh can. prohibetur, 2. q. 1. can. episcopus, qui mancipium, & seq. 12. q. 2. can. cum, seq. 15. q. 3.

ii ca. quærendum est, 2. q. 7. c. forus, de verb. sign.

kk can. prohibentur, 2. q. 1. in princ. 15. q. 3. can. de crimine, eod. c. forus, de verbor. signif. l. 8. de accusat. ff. l. 12. C. qui accus. non possunt. dicimus autem regulariter non permitti accusationem mulieribus, aliquando enim permittitur ex causa aliqua, vt si suam, vel suorum prosequantur iniuriam, vt in principio, 16. q. 3. versi. nisi fortè suas, ca. ex eo, quod, §. fina. & ca. certis de causis, in princ. & §. vxor tua, ca. 15. q. 3. l. 1. & 2. de accusatio. ff. l. 4. & 12. versi. nisi certis ex causis, Co. qui accusar. non poss. item in crimine læsæ maiestatis mulier deferre potest reum, dicto ca. certis de causis, ca. in quæstionibus, ca. sanè, §. vnde, 5. q. 3. l. 8. ad leg. Iul. maiest. item in crimine legis Iuliæ de annona, ca. prohibentur, §. mulierum, 2. q. 1. l. 13. de accus. ff. admittuntur & mulieres, & infames in criminib. atrocioribus, & in fauorem fidei contra hæreticos, ca. præsumunt, 2. q. 7. vt & in simonia, &, vt diximus, in crimine maiestatis, can. sanè, 15. q. 3.

ll can. si quem pœnituerit, can. si quis iratus, 2. quæst. 7. l. vnica, Co. vt nemo inuitus agere, vel accusare cogatur. l. final. de vsur. pupill. Co. videlicet ante libelli oblationem, & subscriptionem: postea namque cogitur, nec impunè desistere potest, l. quæsitum, ad Senatuscons. Turpil. l. in Senatusconsultum, eo. tit. Iunge quæ paulò antè diximus litera c.

## CAPVT IIII.

1 *Requisita accusationi vt monitio, & in denunciatione.*

2 *In inquisitione infamia precedens, & quando fiat sine ea.*

3 *Præsens sit accusans; & libellus forma posita detur.*

4 *Quibus probationibus vti debet accusans.*

5 *Forma accusandi antiquata veterum.*

6 *Edenda nomina testium iis, contra quos inquiritur.*

1 ANTE omnem cuiuscunque generis accusationem exteriorem, admonitio quædam præcedere debet, quemadmodum & denunciationem fraterna monitio delinquentis, ad correctionem priùs, si fieri possit, ab eodem impetrandam, quàm ad inducendam publicam vindictam,[a] quinimò nisi denunciatio procedat à radice charitatis, tanquàm maligna reiicitur:[b] cùm neque vindicta à reo soleat de rigore exigi sine admonitione præcedente.[c] Accusationem debet præcedere inscriptio legitima,[d] vt denũciationem charitatiua monitio,[e] inquisitionem clamosa insinuatio, seu infamia.[f]

2 Ex officio tamen prælatus, & iudex, de statu generali prouinciæ singulis annis, nulla fama etiã delictorum interueniente, inquirit.[g] Formáque iuramenti, quod generales inquisitores deputati obseruare debent, hæc est, vt iurent clerici quòd super his, quæ sciunt, vel credunt esse in sua Ecclesia reformanda tam in capite, quàm in membris, exceptis occultis criminibus, veram, & plenam dicent inquisitoribus veritatem.[h]

3 Per scripta, & epistolam nemo absens accusare potest: sed præsens, & præsente accusato.[i] Cæterùm in accusatione criminali, nihilominùs scriptura libelli quoque præsentis requiritur,[k] eiúsque iuridica conceptio,[l] quæ continet annum, & diem, quibus fit accusatio:[m] nomen iudicis, coram quo proponitur:[n] nomen accusatoris, & accusati,[o] & criminis, de quo fit accusatio:[p] tempus,[q] locũ,[r] personas, in quibus, & cum quibus factum dicitur.[s] Dehinc & continet subscriptionem eius, qui accusat, & libellum proponit, vel si literas non nouerit, quòd alius pro eo subscribat, & inferat se probaturum, & subiturum alioquin pœnam talionis.[t]

4 Accusator autem debet vti probationibus luce meridiana clarioribus, expeditis idoneis testibus, apertissimis documentis, indiciis ad probationem indubitatis.[u]

5 Fuerunt & olim ex more, & legislatione antiquorum formulę in accusandis criminibus propositæ, & seruatæ, quæ quia partim in desuetudinem abierunt: partim verò immutatæ sunt, sub silentio relinquemus.[x]

6 Illud autem seruandum, vt ab iis, à quibus inquiritur, iuramentum exhibeatur de dicenda veritate,[y] & vt edantur nomina, & dicta testium ei, contra quem inquiritur.[z]

### *SCHOLIA.*

a c. 2, & c. cum dilectus, de accus. & Matth. c. 18. *Si peccauerit in te frater tuus*, &c. quando videlicet agitur in modum denunciationis ad pœnitentiam, c. nouit, de iud. ca. si peccauerit, 2. q. 1. c. licèt Hely. de simo.

b c.cùm in iuuentute, 15. de præsumptio. lib. 2. tit. 24. can. nullus introducatur, 4. q. 4.

c can. indignè, 12. q. 2. can. quidam monachi, 16. q. 1. ca. omnes decimæ, 16. q. 6. ca. de illicita, 24. q. 3. cap. sacro, de senten. excommunica.

d c. tuæ, de procurator. c. super his, de accus. inscriptio continet obligationem ad pœnam talionis, id est ad sebeontdam eandem pœnam, quam accusatus mereretur, si crimen contra illum propositum fuisset probatum, ca. quisquis, ca. qui crimen, 2. q. 8. sunt tamen quædam crimina relata per glossam in c. super his, de accusa. in quibus non exigitur subscriptio, vt in crimine abigeatus, l. cui, de abigeis, C. l. in leoibus, l. leuia, de accusa. & in his, quæ per officium, vel per personas publicas accusantur, l. ea quidem, quæ per officium, C. de accusa. Item si accusatus Iudæus, qui contraxit cum Christiana matrimonium, vel Iudæa, quæ nupsit Christiano, l. nequis, C. de Iudæ. Si de apostasia quoque accusatio instituatur, l. apostatarum, C. de aposta. si maritus iure mariti intra tempus ad id à lege constitutum, accuset vxorem ad adulterio, l. quamuis, in 2. & l. iure mariti, C. ad leg. Iul. de adult.

e c. 2. & c. cùm dilectus, de accusa. iure tamen canonico in laicorum criminibus denunciandis non requiritur monitio præcedens, c. qualiter, & quando, in 2. §. fin de accusa. Et iure ciuili fama, & rumor pro monitione habentur, d. l. ea quidem, C. de accusation. facit. l. ab accusatore, §. nunciatores, ad Senatusconsul. Turpillia. ff.

f Id est, latè sparsa fama, & quæ sit publica, & constans de crimine commisso, & non à maleuolis, & data opera disseminata, c. qualiter, in c. & c. inquisitionis, §. ad hæc, de accusa.

g c. sicut, 25. de accusatio. c. Romana, de censibus, in sext. c. cùm venerabilis, eo. tit. apud Gregorium, idipsum & omnibus magistratibus iniunctum secularibus, l. congruit, de offic. præsid. ff. c. 1. de offic. ordina. & archidiaconis visitantibus, in c. 1. de censibus, in sexto.

h cap. qualiter, & quando, 17. de accusa. non fit autem priùs inquisitio, quàm constet de infamia, cap. cùm oporteat, 19. de accusat.

i can. per scripta, 5. 2. q. 8. c. à nobis, qui matrimon. accusar. post nihil prohibet tamẽ, quin libellus dari possit absente accusa. ca. Epiphanium, 5. q. 6. l. 2. C. de exhiben. reis.

k can. 1. 2. 8. ibi, *Accusatorum personæ nunquam recipiantur sine scripto, &c.* can. quisquis, 3. & seq. ead. q. & causa. l. libellorũ, de accus. ff. l. in criminalibus, & l. fi. C. eo. tit. Admonet autem scriptura deliberandum esse maturè de accusatione rei, in cuius probationis defectum succedit pœna talionis contra accusantem, l. si cui crimen, de accus. ff.

l Qualis sit conceptio libelli tractatur in can. fi. §. libellorum, 2. q. 8. in l. libellorum, de accus. ff. ex quibus, quæ sequuntur, sumpta sunt.

m Sic enim exempli causa, concipitur, *Anno Domini, &c. die tali, &c. talis coram vobis, &c.* d. l. libellorum. Adiectio certi temporis facit, vt noscamus si tempore permisso, vel extra, instituta sit accusatio, quæ & tempore perire potest: quemadmodum & præscriptio non accusati criminis obiici potest ad summum post 20. annos, l. querela, ad leg. Cornel. de fals. C. l. 2. & 3. C. de requiren. reis, c. cùm venerabilis, §. intelleximus, de exceptio. & contra accusationem adulterij quinquennium, l. mariti lenocinium, §. quinquennium, ad leg. Iul. de adulter. ff. l. adulter, Co. eo. tit. nisi adulterium sit cum incestu, quo casu 20. anni in præscriptione exiguuntur, l. vim passam, §. præscriptioni, eo. tit. & ita etiam obseruari in curiis supremis, in Gallia, notat Papus, libr. 24. Rhapsodiæ arestor, tit. 2. aresto 1. & 2. Adiiciuntur quoque anni imperij, & nomen imperatoris, vel regis, vel summi pontificis, secundùm mores curiarum, & regionum, vt in §. si qua verò, vt præponatur nomen Imperatoris, iuncta glo. in nouel.

n Nomen iudicis habet certitudinem fori, coram quo contentio sit, vt sciatur num legitima sit accusatio ratione competentis iudicis, iuxta titulum, vbi de crimin. agi oporteat. & auth. qua in prouincia, eo. tit.

o Nomina quoque hæc necessaria, vt constet de personis iudicis, actoris, rei, quæ iudicium constituunt, l. Iulianus, l. inter litigantem, de iud. ff. & num qui accusat, accusare possit, & accusatus accusari ab eo.

p Nomen criminis indicat qualitatem eius cum circunstãtiis, ex quibus instruitur iudex ad imponendum modum pœnæ, iuxta l. respiciendum, l. aut facta, de pœn. ff.

q Tempus etiam criminis discernit qualitates eius, vt in furtis, quæ sit separare diurno, & nocturno, emansorémque à desertore separat, & c. d. l. aut facta, §. tempus, de pœn. ff. Habetur & ratio temporis, quo vulnera illata sunt, si homicidij quis accusatur, vt de eo teneatur, si tunc fuerint lethalia: imputetur autem mors fato, si aliter posteà superuiuens moriatur, l. nihil interest, 32. ad leg. Iul. de adul. l. huic scripturæ, §. 1. ad leg. Aquil. l. ita vulneratus, eod. tit. Sic à testibus, dum super crimine examinantur, inquiritur de die, & tempore, quo commissum est, can. nihilominùs, 3. q. 9. can. in testibus, 4. q. 3.

r Locus etiam maleficia distinguit, augétque, vel minuit vindictam eorum, l. aut facta, §. locus, de pœnis. & ibi locus distinguit furtum simplex à sacrilegio, vt & in l. sacrilegij. & l. sacrilegi, ad leg. Iul. pecul. & iniurias, l. sed est quæstionis, §. 1. de iniur. ff. & adulterium, l. mariti lenocinium, de adulter. ff. locus etiam alicui auget, vel minuit dignitatem, c. cùm si, de authorit. & vsu pallij, l. 1. de offic. procons. ff. Subinde ceritudo loci conducit ad diiudicandum num calumniosè crimen inferatur, & num crimen commissum sit: quia & rei incertitudo arguit calumniam, vt liquet ex cap. 13. Danielis.

s Hæc etiam pertinent ad criminis distinctionem, vt si de adulterio agatur, multum interest, cũ sanguine cóiuncta, an cum alia commissum sit: & in stupro num cum puero, vel Vestali, vel alia: pœnę enim in his diuersę leuiores, aut grauiores, vt docuimus superiùs lib. 4. tit. 14. de adult.

t d. l. libellorum, & can. fin. §. libellorum, 2. q. 8. Subscribens hæc scriptione videtur approbare omnia in eo libello comprehensa: vt in aliis quoque scripturarum subscriptionibus manifestum est, l. si quis ex argentariis, §. 1. de edend. ff. §. 1. de emptio. apud Iustinia. §. sed etsi quis aut mutui de instrumento. fide, ac cautela, in nouel. l. si fide iussor, § pater, de pignori. §. fit subscriptio libelli ante litis contestationem, l. in Senatusconsultum, §. qui post, ad Senatuscons. Turpillia. ff. Subscriptio est potissima, & substantialis pars libelli accusatorij. Sic enim ait in ea, *profitetur se esse accusatorem*, id est, se velle prosequi accusationẽ, & subiturum talionem. d. l. libellorum, §. item subscribere, & d. can. fin. §. item subscribere, & can. qui crimen, 2. q. 8. can. nullus introducatur. § inscriptio, 4. q. 4. l. qui crimen, C. qui accusare non poss. Ante hanc subscriptionem non est accusator audiendus, neque reus postulatus vexandus, vel vocandus, l. 2. §. ex longinquo, de exhib. reis. vt non existente legitimo accusatore, cap. 1. de accusatio. Talionis autem pœna, quæ ex illa inscriptione nascitur, nihil aliud est, quàm vt is, qui crimen illatum non probauit, subeat pœnam, & ea plectatur, qua afficiendus esset reus accusatus, si crimen fuisset probatum, c. 3. & 4. 2. q. 8. l. fin. C. de accusat. l. & in priuatis, ad Senatuscons. Turpil. & dicemus paulò pòst in effectu accusationis.

u can. sciant cuncti, 2. q. 8. l. fin. C. de probat. can. dicit, 32. q. 1. can. 1. 35 q. 6. alioquin pro reo sententia fertur, vt ibidem dicitur: & in dubiis fauorabiliores rei, l. fauorabiliores, de reg. iur. ff. promptiores ad liberandum quam ad obligandum, l. Arrianus, de actio. ff. cùm satiùs sit, nocentem absoluere, quàm innocentem condemnare, in dubio, l. absentem, de pœn. ff.

x Ordo antiquus exercendorũ iudiciorum abrogatus fuit, & cœpit extra ordinẽ in iudiciis criminũ procedi, l. ordo,

de public.iud.ff.l.1.§.in Senatusconsultum, ad Senatusc. Turpil.ff.l.1.§.fi.& l.bodie,de pœn.ff. fuit autem antiquus ordo, vt in primis accusator ad quæsitorem, cui iudicij exercitium contigerat,rei nomen deferret, & postularet illud nomen recipi,posteà subscriberet se,& ad talionem se obligaret,d.l.libellorum, §. item subscribere, de accusat. ff. Subscriptione facta, proponebat accusator talem tale crimen fecisse. Si silebat reus conuentus, lis æstimabatur,vt eo victo:si negabat, à magistratu dies inquirendorum criminum postulabatur, & hoc modo legibus reus interrogari dicebatur : post hanc interrogationem reus in reatu constitutus quoque dicebatur. Iudices verò reorum prætor ex decuriis constituebat Romæ, eorúmque nomina in vrnam mittebat, & ex his numerum necessarium sortiebatur : ex eoque numero reo, & accusatori integrum erat reiicere quos ex aliqua causa suspectos habebant: in reiectorũ autem locũ prætor alios subsortiebatur quoad legitimus numerus qui legibus definiebatur, conficeretur: dehinc iureiurando conscripti iudices,vt refert Dionys.Halicar. lib. 7. adigebantur, iurabántque omnes in leges,præter ipsum prætorem.Die cognitionis citabantur voce præconis iudices,rei, & accusatores.vt ait Festus Pompeius,lib.16.Asconius Pædianus in 13.Verrinam Ciceronis. Si citatus accusator non venisset,nec excusatus esset,ex reis eximebatur accusatus. Cicero in 4. Verri. Si vtraque pars aderat iudicio, oratoribus dicendi potestas fiebat. Citabantur & testes palam, & publicè interrogabantur, dicta eorum in promptu refellebantur. Causa vtrinque perorata,præco dixisse oratores pronunciabat. Quintil.lib.1.c. 5. Ascon. in 3. Verrinam.Deinde iudices accipiebant tabellas iudicij, inscriptas literis absolutionis, condemnationis, & ampliationis. Quarum aliquam cùm ad consilium missi fuissent in cistam coniicere necesse habebant,antequàm lege Glaucia comperedinandi data illis fuisset potestas.Ex hoc autem solenni ordine nonnihil Pompeia lex immutauit, quæ refert Asconius Pæd.in orat.pro Milone. Euersa autem omnia ferè cum populi libertate fuerunt ab Imperatoribus,posteà.

y c. qualiter,17.§.formam verò,de accus.

z d.c.qualiter,§.debet igitur, vers. & non solùm dicta,& c. olim,16.§.si verò testes,de accus.

---

## CAPVT V.

*Qui accusari possunt.*

REGVLARITER omnes accusari possunt delinquentes,[a] cuiuscunque sexus sint,[b] quandocunque apparuerint.[c] Possunt à subditis clericis prælati, à monachis suis Abbates accusari:[d] maiores ætate,& minores,cùm etiam sint delicta,quæ in pueris vindicari possunt.[e] Accusari autem non potest inimicus,aut eius amicus.[f] Difficiliùs autem, & cum maiori iudicio admittitur accusatio, vel inquisitio contra præpositos, quàm contra subditos : quia prælati positi sunt tanquam signum ad sagittam ; & quia non possunt omnibus complacere : cùm ex officio teneantur non solùm arguere : sed etiam increpare, suspendere,ligare: ideò odio multorum incurrunt,& insidias patiuntur. Atque etiam in eorum accusatione Ecclesiæ periculum imminet,columnis eius excussis, & impulsis.[g] Non admittitur contra absentem, nisi in contumacem accusatio.[h] Qui sacerdotes fieri nequeunt, sacerdotes accusare prohibentur.[i] Multò magis laicis passim accusare Episcopum non licebit.[k] Quamuis autem iure ciuili non liceret vxori maritum de adulterio accusare;[l] tamen hoc iure Pontificio licet quo mutuò se coniuges accusare de eo possunt,etsi non æqualiter.[m] Verumtamen consanguineos coniunctos matrimonio, extraneorum nullus accusat : sed propinqui,ad quorum notitiam pertinet, vt pater,mater,frater, soror,patruus,auunculus, amita, matertera, & eorum procreatio. Si autem progenies tota defecerit ab antiquioribus, & veracioribus, quibus ea propinquitas nota sit, Episcopus inquiret :[n] nisi propter quæstum quidam accusent.[o] Non accusantur de crimine rei post eorum mortem,[p] paucis exceptis.[q] Nec admittitur regulariter inquisitio aduersus denunciatos,qui sunt famæ integræ,[r] nisi non fuerit inquisitioni hæc exceptio opposita,[s] aut nisi is, contra quem inquiritur,fuerit crimen confessus.[t]

### *SCHOLIA.*

a Interest enim Reipublicæ, delicta cognita esse,l.eum,qui nocentem.de iniur.ff. vt puniantur, l. ita vulneratus, ad leg.Aquil.ff.

b can.si quis cuiuslibet,21.q.5.

c Iure Pontificio,can.quicunque.81.dist. c. qui contempta, 8.dist.can. 24. q. 3. quamuis quoad pœnam legalem, interdum ad accusandum detur certum tempus,vt in lucro adulterij,& separationis thori quinquennium, l.adulter, C.de adulter.c. tua, de procurat. & in aliis accusatio excludatur 20.annorum lapsu,l.querelam,C.de fals.quæ tamen habent locum in pœna legali;nam in alia, vsque ad millesimum annum excusationem, quandocunque crimen apparuerit, institui posse, tradit Hugo glossator ad can.admonere,ad verbum *pœnitentia*,33.q.2.

d c.2.c.penult.de accus.can.Paulus,& seq.can.quapropter, can.si quid in Ecclesia,2.q.7. Accusare etiam & monachi ex charitate possunt Episcopum,can.nullus monachus,§. sed aliud est,2.q.7.

e c. 1. & 2. de delict. puerot. can.illa. 15.q.1.& ætas non dat impunitatem,l.auxilium,§.in delictis,de minor. 25.ann.l. impunitas,C.de pœn.

f c.repellantur,c.meminimus,de accus.

g Hæc omnia in c.qualiter,24.de accus. & latiùs in c.1.epistola Stephani Papæ primi,de accusat.Episcoporum.

h can.eorum,11.q.3.& per totam 3.q.9.

i can.ipsi Apostoli,2.q.7.can.omnes verò, can. sacerdotes, 6.q.1.nisi agatur de simonia,& hæresi,can.nos sequentes, & seq.ead.6.q.1.

k can.1.can.clericos,49.can.laici,2.q.7.

l l.1.C.ad leg.Iul.de adulter.can.apud,§.hoc in mulieribus, 32.q.5.

m can.Christiana,32.q.5.

n can.1.25. q.6. saltem propinqui præferendi in hac accusatione extraneis,c.videtur,qui matrimon. accusar. poss.li. 4.tit.18.

o Nam & mater ipsa, & quæ spe quæstus accusauerit matrimonium reiicitur ab accusatione,c.significante, §. qui matrimo.accusat.poss.

p c.admonere, 8.33.q. 2. quia morte crimina extinguuntur, can.quorundam,23.dist.l.1.si reus, vel accusator mortuus fuerit,C.l.defuncto,de pub.iud.

q Veluti si agatur de criminibus atrocioribus, ex quibus etiam mortui memoria post mortem damnatur,vt in criminibus læsæ diuinæ, & humanæ maiestatis, in crimine peculatus, & similibus, l. ex iudiciorum, 20. de accusat. ff.vbi de his non finiuntur etiam morte crimina, si ratione bonorum post mortem quis agere velit,l.fi.si penden. appellat. mors interuenerit, vel si reus moriatur post

litem

litem conteſtatam cum eo, quo caſu, & contra hæredes bonorum perſecutio in pœnam datur, d.l.ex iudiciorum, & l.vni.ex delicto defunctor.in quantum hæred.teneantur.cum ſimil.

r In c.cùm oporteat,19.verſ. niſi ſuper prædictis, §. tertiæ, verſ.nullam eſſe pro crimine; de accuſat.c.inquiſitionis, 21.§.quæſiuiſti,& §.ex quibus,eo.tit.

s nam ſi ab initio inquiſitionis non obiiciatur hæc exceptio,non vitiabitur ideò inquiſitio,c.2.de accuſat.in ſex.

t c.de accuſat.in ſex.

## CAPVT VI.

*1 Effectus inquiſitionis. 2 Denunciationis. 3 Et accuſationis.*
*4 Effectus obiectionis criminis per exceptionem.*
*5 Qualis pœna criminis per inquiſitionem apparentis.*

1 SI per inquiſitionem iudicis crimen probatum fuerit,quod ordinis ſuſcepti executionem, aut retentionem beneficij, etiam poſt peractam pœnitentiam, impediret, putà ſi homicidium commiſiſſet, aut adeptus fuiſſet ordinem, aut beneficium vitio ſimoniæ, erit in cauſa: ſicut in accuſationis iudicio procedendum, alioquin ſecundum perſonæ merita, & qualitatem exceſſus, pœnam poterit iudicantis diſcretio moderari. [a] Infamia tamen ſola ad condemnandum non ſufficit, niſi probetur; inducit tamen neceſſitatem purgationis infamato; in qua deficiens, punitur vt conuictus. [b]

2 Denonciationis finis, manifeſtatio criminis ad emendationem, & pœnitentiam ſine intentione proſequendi. [c]

3 Vt accuſationis ad vindictam pœnæ: [d] & ideò qui ex aliqua cauſa prohibetur accuſare: vt quia iurauit ſe non accuſaturum, non prohibetur denunciare. [e] Ad denunciationem,& famam pertinet inquiſitio,cuius finis indagatio veritatis, [f] cùm vanæ populi voces audiendæ non ſint. [g] Accuſato prælato, interim ei interdicitur alienatio rerum Eccleſiaſticarum. [h] Nemo autem debet de crimine non manifeſto ſine legitimo accuſatore damnari: [i] de manifeſto poteſt; [k] aut ſi in modo inquiſitionis cognitum fuerit de crimine, [l] aut iudex intelligat quempiam calumniatum fuiſſe, [m] aut ſi infamatus de crimine deficiat in purgatione. [n] Sed etſi libellus non fuerit legitimè cõceptus, aboletur nomen rei, [o] quamuis non aboleatur crimẽ eius. [p]

4 Per exceptionem facta detectio criminis, defenſionem habet excipientis, & repulſionem tantùm eius, contra quem obiicitur. [q] Opponũtur autem crimina per exceptionẽ tantùm, teſtibus ante publicationem teſtimoniorum, non poſteà, [r] niſi poſt publicationem crimina in notitiam venerint opponentis, vel fuerit proteſtatus ante publicationem opponere ſe velle crimina. [s] Qui per viã exceptionis obiicit crimina, nullo periculo calũniantis, vel deferẽtis innodatur: quia nemini facit iniuriã, qui iure publico vtitur, & ad ſui defenſionem. [t]

5 Quando verò per modum inquiſitionis crimen probatum fuerit, regulariter arbitraria, non ordinaria pœna imponitur, [u] niſi tale crimen per inquiſitionem fuiſſet detectum, quod etiam poſt peractam pœnitentiam impediret ordinis ſuſcepti executionem. [x]

### SCHOLIA.

a c.inquiſitionis,21.de accuſat.

b d.c.inquiſitionis,21.§.ſi. & c. accedens ad præſentiam,23. de accuſat.de neceſſitate purgationis, toto tit. de purgat. canonica,& in ſumma 2.q.4.& in glo.in ſumma 15 q.5.

c c.ſuper his,de accu.vt nota crimina fiant iudici, qui poteſtatem habet inquirendi de reliquo, fit denunciatio, vel delatio.

d Accuſatio habet finem, vt fiat probati criminis vindicta publica.

e c.quemadmodum,25.de iureiur.lib.2.tit.24.

f l.D.Adrianus,de cuſtod.reorum,ff.c. qualiter, in 2.de accuſat.c.licèt Heli,de ſimonia.

g c.Oſius, de elect.neque ad vanas voces populi quiſpiam damnandus, vel abſoluendus eſt, can. miramur,61.diſt.l. decurionum,C.de pœnis; can. ſi ergò, 8.q.1.ideò in c.inquiſitionis,§.quæſiuiſti etiam, de accuſ. ſola fama delicti non facit reum, neque infamat inter bonos, & graues; quamquam infamato ſit imponenda purgatio canonica, vt dictum eſt.

h c.prælatorum,de accuſat.

i c.vnic.vt Eccleſiaſtica beneficia ſine diminut. conferant. lib.3.tit.12.can.de manifeſta,2.q. 1. can. quiſquis poteſtatem,22.q.4.l.reſcripto, §. ſi quis accuſatorem, de munerib.& honor.ff.Glo.ad d.c. vnic. ad verba, *ſine accuſatore*, addit exceptiones in quibus ſine accuſatore quis damnari poteſt, vt ſi ſuſpecti de falſo in iudicium producantur,l.iubemus,C.de proba.ſi teſtes vacillent, l.nullum,C. de teſtibus,c.ſuper his,de pœnis, &c. colligit & aliàs exceptiones ad can.de manifeſta,2.q.1.

k c. euidentia, de accuſat. can. manifeſta, can.quæ Lotharius,2.q.1.ponitur ratio in §.1.d.can.quæ Lotharius,quòd in manifeſtis calliditate accuſantium non opprimitur reus,nec tergiuerſatione proprium crimen celatur, cùm culpa oculis omnium ſe ingerat, atque ideò nec in talibus oculis omnium ſe ingerat, atque ideò nec in talibus iudicialis ordo requiritur.

l c.qualiter,& quando,& c.inquiſitionis,de accuſ.

m c.ſi quem,§.notandum,2.q.3.c.1.& 2.de calumniatoribus. l.1.§.1.ad Senatuſconſ.Turpil.ff.

n c.de hoc,de ſimonia.

o l.libellorum,§.quòd ſi libelli,de accuſat.

p Aliud autem eſt aboleri crimen: aliud nomen rei ex defectu accuſationis,quod minus eſt. Nam criminis abolitio abolet accuſationem: accuſationis autem abolitio nõ abolet crimen. Aboletur autem accuſatio, quando accuſator renunciat accuſationi criminis publici, vel deſiſtit ab accuſatione, impetrata abolitione: id eſt, poteſtate deſiſtendi ex certa cauſa: aliter enim puniretur deſiſtens, vt tergiuerſator, l. 1. in princ. & §. ſi quis autem, ad Senatuſconſult.Turpill.l.3.§. fina. de præuaric. ff. poterit autem ita derelicta accuſatione accuſatus ab alio accuſari iterùm de nouo, ſi oſtendat is ſecundus priorem colluſiſſe, vel præuaricatum eſſe, c.fi.de colluſio.detegen. l.ſi quis homicidij, Co. de accuſat. atque non obſtante defectu accuſationis, iudex crimen obiectum inquirere poteſt,& de colluſione,c.1.& 2.de colluſ.detegen.item & alius, ſi ſuas, vel ſuorum vlciſcatur iniurias, abolito crimine, repetit accuſationem, l. ſi cui crimen, §. iiſdem criminibus, de accuſat. ff.dummodò delatus iam à reis exemptus ſit,non aliter,l.hi tamen,§.fi.eo. tit. de accuſat. ff. Eſt & alia abolitio reſpectu accuſatoris, quando non ſeruauit formam requiſitam in libello, quo caſu ſi ob id à reis eximatur accuſatus, poterit iterùm accuſari etiam ab eodem accuſatore, l.libellorum,§.quòd ſi libelli,de accuſat. Contrà ſi ex parte rei abolitio criminis contingat, vel quia remiſſa pœna,& crimen eſt, vt tit.de abolitionibus,

& de generali abolitione, in C. & in l. libellorum, §. fi. de accus.

q Quare exceptiones testium, quæ fiunt per obiectionem criminum per illos commissorum, non habent illum finem, vt de commissis sumatur vindicta: sed vt reiciatur: ideò nec puniuntur etiam ratione illorum: sed conuicti reiciuntur à testimonio, c. 1. de except. c. cùm testimonium, c. 2. in fine, de ordine cognit. l. Lucius Titius, de ordine cognit. nec admittitur triplicatio contra exceptionem, c. super his, de accusat. quia iam finem adepta est exceptio, nempè quòd testis reiectus sit, nec ideò exceptum de crimine, vt de eo fieret vindicta: sed vt pro defensione concederetur: facit c. intelligimus, de iud.

r c. præsentium, de testibus.

s c. fi. de cognat. spiritua.

t l. iniuriarum, §. 1. de iniur. c. cùm in Ecclesia de elect. l. in re mandata, C. manda. l. si quis, §. sicut, de petit. hæred. neque iniuriam irrogat, qui ex iure commodum suum prosequitur, l. si donaturus, §. 1. de condict. causa data. ff. l. 1. §. quod ait prætor, de incendio, ruina, & naufragio, & excusatur, qui voluit qualitercunque sanguinem suum redimere, l. 1. de bonis eorum, qui ante sentent. mortem sibi consciuer. ff.

u c. inquisitionis, 21. in prin. c. qualiter, 24. §. verùm ita, vers. quatenus, de accusat.

x d. c. inquisitionis, vers. in quo quidem.

## CAPVT VII.

### De accusationum vitiis.

1 *De calumnia, & pœna talionis.*
2 *De denunciatione non probata, & delatoribus.*
3 *De præuaricatore.*
4 *De tergiuersatore.*

ACCVSATIONES aliquando finem suum non consequuntur ob calumniã, aut propter præuaricationem, aut tergiuersationem accusãtis.

1 Calumniari est falsa crimina scienter, & malitiosè alteriúsque vexandi causa intendere. [a] Calumniantes simili supplicio affici merentur, quo puniẽdi essent accusati, si criminis illati rei peracti essent. [b] Et vocatur horum pœna, pœna talionis. [c] Punitur & acriùs calumnia in sontibus, & maximè sacratis hominibus illata: quare si subdiaconus sit, qui subdiaconum, vel alterius ordinis maiorem calumniatus fuerit, officio debet priuari, & verberibus publicè castigatus in exilium deportari. [d]

2 Denuncians verò, seu delator, quamuis subscriptionis vinculo ad talionem non teneatur: attamen si persona Ecclesiastica superiori denunciauerit crimen, quod non potuit sufficienter probari, donec canonicè suam purgauerit innocentiam, quòd non calumniandi animo ad crimina denuncianda processit, ab officio, & beneficio est suspendendus, vt cæteri præteriti, ad infamiam aliorum, maximè suorum, non prosiliant prælatorum. [e] Perniciosum genus hominum delatorum, qui nolunt videri accusatores, & tamen secretò famam, & bonam existimationem prætextu cuiusdam conscientiæ suis delationibus maculant. [f] Vt meritò à Cæsaribus tanquàm impiissimi, delatores, si sua non interfit, cum pœna reiecti fuerint. [g]

3 Præuaricatio fit in accusatione quando corruptus pecunia accusator colludit cum accusato, & fouere incipit partes accusati, propriis relictis: ita præuaricari, est falsa crimina abscondere. [h]

4 Quando verò quis omnino ab accusatione desistit, tergiuersator, & tergiuersari dicitur. [i]

### SCHOLIA.

a l. 1. ad Senatuscons. Turpil. l. athletas, §. calumniator, de his, qui notan. infam. ff. Notare autem oportet illas circunstantias, *scienter, malitiosè, vexandi causa intendere*, cum quibus, qui non probat, calumniari dicitur, l. 1. de aduoca. diuersor. iudic. ff. l. & in priuatis, ad Senatusconsult. Turpill. l. si quis reperere, §. si stellionatus, eod. titu. Cæterùm ex eo solo, quòd quis non probauit intentata crimina, non dicitur calumniator, nisi quoque in sententia absolutionis rei & eius condemnationis adiiciatur, *calumniatus est*, id est, non probasse, & calumniatum esse, l. qui non probasse, C. de accusat. l. 1. §. sed vtique, ad Senatusconsul. Turpil. ff. d. l. athletas, §. calumniator, de his, qui notantur infam. ff. Sic iudex in declarando calumniatore, mentem examinat accusatoris, si necessitas, vel iustus dolor sit accusandi: & cessat calumniæ pœna in paternæ mortis accusatione, l. calumniæ pœna, 4. de calum. C. si frater de filiæ morte accusat, l. 2. C. eod. titu. si ob dãnum, l. qui cùm maior natus, §. si patri, de bonis liberto. ff. si ex officij necessitate accuset tutor, l. tutorem, C. de his, quibus vt indig. Nisi aliunde euidens calumnia appareret, l. 2. C. de his, qui accusar. non poss. Idipsum seruatur in accusatione officij, vel procuratoris fisci, qui ex officio accusare tenetur, l. post legatum, §. admonet, de iure fisc. ff. l. monetæ. & l. ex varia de delatoribus, libr. 10. Co. Est etiam calumniator, qui alios ad accusationem falsam instigat, quive subiicit accusatores, l. 1. §. incidit ad Senatusconsul. Turpil. & ideò eadem pœna punitur, ac qui per se calumniatus est, vt ibidem dicitur, & in l. nostros, Cod. de calumniator.

b can. calumniator, can. qui non probauerit, 2. q. 3. c. 1. can. 2. can. qui calumniam, 5. q. 6. l. & in priuatis, ad Senatuscons. Turpil. l. ab Imperatore, de præuaricatoribus. C. l. fi. de priuat. delict. Isque est obligationis ex subscriptione effectus, can. quisquis, can. qui crimen, 2. q. 8. l. qui crimen, qui accusare non possunt, C.

c Talio ἀντιπάθεια Græcis, seu retributio, vt qualia quis intulit, talia patiatur. Leuit. 24. Deuter. 19. dicitur & pœna talionis modus vltionis, cano. sex differentiæ, 23. q. 3. can. quod debetur, 14. q. 1. can. hæc autem. §. ex his, 23. q. 4. Talionis pœnam delinquentibus indictam ex lege 12. tabularum meminit etiam Gellius, lib. 20. c. 1. & §. pœnam, de iniuriis, apud Iustinia. videndus & de hac re, Aristoteles libr. 5. Ethicor. c. 5. dum explicat quoque legem similem Rhadamanti.

d cap. 1. de calumniatorib. lib. 5. tit. 2. sacratæ & ibi personæ dictæ sunt Ecclesiasticæ, & can. non nos beatum Petrum, 40. dist.

e cap. fi. de calumniator. dixi de calumniatorum, & accusatorum delictis, lib. 32. Syntagm. iuris vniuersi, c. 20. 21. 22. Sicque in summa denuncians, vt accusator, si non probat, quod intendit calumniari præsumitur, can. qui non probauerit, 2. q. 3. l. 1. C. de aduocatis diuersor. iud. Probabitur autem non proposuisse animo calumniandi, ex purgatione canonica, quæ pendet ex arbitrio iudicis, num talis sit. Sunt enim purgationes arbitrariæ, c. inquisitionis, de simonia, maximè vbi non sunt formæ purgationis determinatæ à lege, c. de causis, §. illis autem, de offi. deleg. probabitur & per iuramentum, vt c. præsentium, de testib. c. pastoralis, de except.

f Non minùs, quàm maledici libellos famosos secretè componentes l. vnic. de famos. libel. C.

g l. penul. de delatorib. lib. 10. C. inter calumniatores potiùs, qui secretò

qui secretò deferunt, l. nostris, de calumniat. C. ita Tyberius Cæsar præcipuos ex delatoribus priuatis, qui anteà ab Imperatoribus probabantur, & præmio donabantur, vno die occidi iussit, vt scribit Dio Cassius, lib. 38. Titus verò vrbe expulit, vt ait Xiphilinus ex Dione. At Traianus nausi agio sine velis, & remis nauibus impositos, mari exposuit, vt testis Plinius in Panægyrico eius. Euadet tamen maculam delatoris, is, qui denunciauerit, si sua interest, l. deferre, §. sed etsi communem. & l. delator, de iure fisc. i. nulla macula, delator. lib. 10. C. c. 3. de accusatio.

h l. 1. & 3. de præuaricatoribus. ff. l. 1. ad Senatusconf. Turpil. ff. l. 4. athletas, §. item præuaricator, de his, qui notant. infam. ff. l. præuaricatores, 212. de verborum significat. vide quæ dixi de præuaricatore, eiusque pœna, lib. 32. Syntag. iuris vniuersi, cap. 21.

i l. 1. ad Senatusconf. Turpil. vide & quæ diximus de tergiuersatore prædicto lib. 32. Syntagmat. cap. 22. Quis dicatur destitisse ab accusatione, tractatur in l. fin. C. ad Senatusconf. Turpil. l. destitisse, l. ab accusatione, in princ. & §. destitisse, de accusat. ff.

# DE PROBATIONIBVS.[a]

## TITVLVS DECIMVS.

a Agitur de probationibus lib. 2. Decretalium titul. 19. lib. 2. Clement. titul. 7. lib. 22. ff. titul. 13. de probationibus, & præsumptionibus, & lib. 4. Cod. titul. 19.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Et quid probatio. 3 Diuisio.*

1 IN criminalibus, & ciuilibus causis pleraque dubia, idque ferè semper proponuntur, de quibus probatio exigitur, antequàm certa sententia ferri possit, quæ secūdum allegata, & probata fertur: & proinde post petitiones, accusationis propositiones, & contestationes necesse est perueniri ad probationes;[a] actore quippè non probante, reus absoluitur.[b]

2 Causa iudicij, aut argumento, aut probatione constat. Argumentū, nunquam testibus, nunquàm tabulis dat probationem: sed sola sui inuestigatione inuenit veritatem: vnde dictum argumentum, quasi argutè inuentum: probatio autem testibus, & fide tabularum constat.[c] Probare est rei dubiæ fidem facere.[d]

3 Probationum quædam apertissima, & euidentissima,[e] quæ maximè in criminibus demonstrandis exigitur:[f] alia, quæ euidens, & clara, quæ fit per testes, vel facti euidentiam, seu apparentiam.[g] Alia minùs euidēs, quæ fit per coniecturas.[h] Rursum probationum quædam plena, quædam semiplena, vel imperfecta. Plena, quæ perfecta, & quam lex censet habendam pro veritate,[i] & ex qua iudex adducitur ad fidem, & credulitatem eius, quod propositum est:[k] semiplena ea est, quæ non omnino perfecta est.[l]

*SCHOLIA.*

a l. illicitas, §. veritas, de offic. præsid.
b l. qui accusare, C. de eden. l. actor, C. de probat.
c cap. cùm Ecclesia, de causa propriet.
d cap. forus, 10. §. causa de verb. signific. & ita probatio dicitur lumen veritatis, in l. 4. de temporibus, & reparatio. appel. & luci comparatur, l. fi. C. de prob.
e De qua meminit, c. 1. de except. in sext. quando ea est indubitata, & clara.
f Vt sit luce meridiana clarior, ca. quisquis, ca. sciant, 2. q. 8. & l. sciant, C. de probatio. excepto crimine simoniæ, ad quod etiam per verisimiles præsumptiones peruenitur, e. sicut de simonia & in crimine hæreseos, c. cùm cōtumacia, de hæretic. in sex. l. 1. C. de hæretic. Quia ista crimina solent, vt plerumque in secreto committi, & ideò, vt nec similia occulta, facilè, nisi præsumptionibus deteguntur.
g ca. scelus, ca. 1. 2. q. 1. c. tua, de cohabita. cleric. & mulier.
h Vt in c. adferte mihi gladium, de præsumptio.
i Notat Decius ad rubric. de probatio. nu. 12. Glos. ad l. proprietatis dominium, 4. de probatio. C. & in text. ibi, *quibuscunque aliis legitimis probationibus ostenditur.* Panormit. ad c. fin. §. 1. num. 7. de iureiur.
k Panor. in proximè citato loco. facit l. ad fidem, de testib. l. quingenta, in fine, de probat. l. 1. Cod. de reb. alien. non alien. l. eos, & ibi gloss. ad verbum, *iudiciaria*, de testib. C. Qualiter autem iudex ad certam fidem adducatur, certa regula dari non potest: plerumque autem id fit, aut per testes, aut per præsumptiones, aut confessiones partium, vt in c. cùm causam, de probat. in l. 3. ibi, *in magis dispice*, de testibus. ff.
l Semiplenam probationem dicunt interpretes vnum testem, literarum comparationem, scripturam priuatam, leuem præsumptionem.

### CAPVT II.

*De quibus fit probatio.*

DE dubiis fit probatio, non de notoriis:[a] neque etiam quis admitti debet ad probationem eius, quod probatum non releuat.[b]

*SCHOLIA.*

a in c. tua nos, de cohabita. cleric. & mulier. c. super eo. 3. de testib. cog. ca. de manifesta, 17. 2. q. 1. idipsum cùm distinctione relatum his verbis, *De manifesta, & nota pluribus causa, non sunt quærendi testes, &c. si sine tergiuersatione negari non potest.* Et posteà, in §. sed sciendum, addit Gratianus. *Sed sciendum quod eorum, quæ manifesta sunt, alia sunt nota iudici, & incognita aliis: alia sunt manifesta aliis, & occulta iudici: quædam verò sunt nota iudici, & aliis. Quæ iudici tantùm nota sunt, sine examinatione ferri non possunt: quia dum accusatoris persona assumitur, iudiciaria potestas amittitur.* in vna namque causa nemo potest simul esse accusator, & iudex. Sed & quædam nolle potest iudex, quæ perinde habentur, ac si ignoraret, veluti si ei detecta sint in confessione auriculari tanquàm Deo. can. fin. §. sed mirandum, 15. q. 5. c. si sacerdos, 2. de offic. ordin. nisi & alibi idem confessus, publicéve sit, titu. de confessis. in vtroque iure ciuili, & Pontificio.
b cap. per tuas, in fine, versic. etsi probata, de simonia. l. ad probationem, C. de probationib.

### CAPVT III.

*Quis probet.*

ACCVSANTI, & agenti, non reo vnus probandi incumbit. [a] Negantis autem factum per rerum naturam, nulla est probatio.[b] Per indirectum tamen posset admitti, dum à negatiua in adfirmatiuam fit quodammodo transitus: [c] vt & is, qui excipit, censetur actor in eo, & suam intentionē probare debet:[d] sed & præsumptio quædam pro asserente, aliquando transfert onus probationis in negantem. [e]

*SCHOLIA.*

a cap.bonæ,23.§.postò excessus,de elect.ca. quod autem, 1. & seq.6 q.5.l.qui accusare,l.actor,23.de probatio.C.

b c.quoniam contra,11.de probat. c.bonę memoriæ,23.vers. contra legati,de elect.nam eius, quod non est,nulla existit qualitas,ex qua manifestum dici possit, l. eius, qui in prouincia,de reb. credit.ff.

c c.ex tenore,35.de testib.Vt autem hoc planiùs fiat,notandæ sunt glossæ distinguentes species negatiuæ propositionis,vna ad ca.accusator,2.ad verbum,*accusator*,6.q.5.& ad c.bonæ,23.§.contra legati,ad verba,*per rerum naturam*, de electio.in quibus negatiua dicitur esse, aut iuris, aut facti,aut qualitatis: quarum quæ facti est,dicitur esse aut pura, aut non pura:pura ea dicitur, quæ simpliciter proponitur sine determinatione loci, vel temporis,aut alterius rei non pura, non simplex. Negatiua pura probari non potest directè, vel indirectè, vt si quis dicat se non contraxisse, non duxisse Bertham, &c. & ista negatiua transfert onus in dicentem, non in negantem, vt in d. ca.accusator, 6. qu.5.d.cap.bonæ memoriæ, cum similib. Non pura verò, cui adiicitur locus, tempus, vel alia circunstantia,probari poterit per indirectum,c.ex tenore,c. ferres,de testibus,l.optimam, C. de contrah. stipular. veluti si exhibeantur instrumenta, in quibus continetur, contrario die, vel alibi,quàm asseratur, rem gestam fuisse, vt ibidem dicitur. circunstantia etiam inducit in negatiua probationem, quæ habet ex cōsequentia affirmatiuam:vt cùm quis non spontè dicitur renunciasse beneficium. Sequitur inde cum,quia non spontè,ergo coactè renunciasse: & illud negans debet probare, postquàm confirmans renunciationem probauerit factam, c. super hoc, de renunciat. Negatiua etiam iuris probatur, vt si negat quis rectè factam emancipationem. hoc enim probare debet, l.ab ea parte, §.1.de probat. ff. continet enim & ibi negatio adfirmatiuam, quòd ibi sit omissa solennitas, vel quòd à iure requisita non fuerint adhibita. Negatiua qualitatis requirit probationem, si qualitas contra iuris cōmunis præsumptionem negetur: vt nego talē esse idoneum ad beneficium: probare enim debet: nam alioquin iure quilibet præsumitur idoneus, nisi de contrario constet, c.dudum, c.fin.de præsump.c.vnic.de scrutinio in ordine faciendo, l. cùm quidam.l. cùm pater,§.rogo,de legat.2.l.omnimodo,C.de in offic.testa.l. ex persona, C. de probat.

d cap.in præsentia,de probat.l. in exceptionibus, eo.tit.ff.l. in ciuile,de rei vend.l.1.l.frustra,C.de prob.l.si ex causa,l. 2.l.adseuerarit,de non numera.pecunia. C. l. si non designata, de falsa causa adiect. legat.Ei incumbit probatio, qui dicit,l.ei incumbit,de probatio. ff. quia quemadmodum qui asserit,debet habere commodum, sic & sentire debet onus.l.secundum naturam, de regul.iur.

e Vt in l.si chirographum,24.de probat.ff.si chirographum debiti fuerit cancellatum præsumptione liberatus debitor esse videtur, & ideò si asserit se soluisse, liberatur à probatione, & in contrarium creditor debet probare non solutum. Idem si inueniatur chirographum integrū redditum penes debitorem,l.14.& 15.de solutio.C.Multò magis si creditor fateatur se reddidisse,l.2.§ 1.de pactis.ff. aut constet ei reddi mandasse, l. 7. C. de remiss. pignor. Præsumptionem autem hanc transferre onus probandi in creditorem negantem solutum, docet etiam Cynus ad l.1.C. de probatio.

## CAPVT IIII.

*De modis probandi.*

IN criminalibus negotiis, [a] & causa matrimoniali, [b] plena debet esse probatio, & luce ipsa clarior: neque semiplena admittitur. [c] Nec probatio generis in quæstione speciei, nisi & in specie fiat, non sufficit. [d] Vt neque alioquin dubia, [e] attamen probationis facultas non est coangustanda: sed amplianda. [f]

*SCHOLIA.*

a l.fin.C.de probationi.

b Quando maximè ad dissoluendum matrimonium agitur, c.in literis, & ibi gloss. ad verbum, *probare*, de testib. Alexan. consil. 143.volum.2.

c In defectum probationis, vel ad supplementum in criminalibus non defertur iuramentum. Bartholus fusè ad l. maritus,nu.4.de quæstio.& ad l.admonendi,nu.51.de iureiur.gloss.ad l.quaecumque,ad verb.*agatur*,& ibi Salicet. de iureiuran.fusè Panor.ad c.fin.n.2. cum seq.de iureiur. Quemadmodum autem in criminali causa, sic in matrimoniali probatio per famam cum vno teste non sufficit, quamuis sufficeret in aliquibus causis aliis ciuilib.vt notat glossa ad c.veniens, in 1.ad verbum, *illorum*, de testib. gloss.in c.mulieri,ad verbum,*absoluto*, de iureiur.

d Veluti si quis dicat aliquem suum esse subditum, & ex eo probet, quòd sibi tributum soluerit, quia tributi præstatio aliud potest significare, quàm subiectionem, c.recepimus,de priuileg. c.quanto, c. præterea,de censib.Ita probatio generalis, vel æquiuoca, non releuat probantem super certa specie contenta sub genere probato, c. constitutus, de religios. domici. c.cum venerabilis, de censib.

e c.de præsentia,18.& ibi interpretes,de probatio.

f l.quorumdam,in fine.C.de hæretic.l.generaliter,§.necessitate,de rebus creditis.c.quoniam frequenter, §.1.vt lite non contest.&c.ca.fin.14.q.2.c.significauerunt, de testib. can.quamquam,14.q.2.decis.Rotæ,30.fuit dubitatum,in nouis.

## CAPVT V.

Per quæ fit probatio.

1 *Per instrumenta, & sine illis: per alia.*
2 *Per præsumptionem certam.*
3 *Per rem iudicatam, & confessionem.*
4 *Per literas excommunicationis, per libros antiquos, famam, acta litis, adminicula.*

1 PROBATIO vt communiter fieri potest, per publica instrumenta, [a] & sine illis per alia, ipsisque deperditis, [b] per iuramentum necessarium,[c] vel iudiciale,[d] per rei notorietatem. [e]

2 Per præsumptionē violentam, [f] vt ex anteacta vita præsumitur præsens, [g] nisi de præsenti cōtraria liqueat, [h] præsumitur & ex anteacta vita, quæ erit futura, [i] & eruitur præsumptio animi, quòd malè agere voluerit ex ipso negotio malè acto, vt si quis lanceas, vel sagittas in mortem in aliū mittat, quamuis deprehensus dicat ludens feci:[k] præsumitur & contra eum, qui iudicium subterfugit.[l] In dubiis & præsumitur quilibet esse idoneus, [m]

& bonu

& bonus: [u] vicini quoque scire facta vicinorum præsumuntur. [o]

3 Fit & probatio per rem iudicatam, [p] per confessionem quoque rei contra se confitentis. [q]

4 Per literas etiam excommunicationis probatur excommunicatio, donec contrarium, & absolutio probetur: [r] fines diœceseos, per libros antiquos, per testes, per famam, & alia adminicula probari possunt. [s] Acta litis ordinatoria facta corã prioribus iudicibus, fidem faciunt coram secundis inter easdem personas, & in eodem negotio. [t] Adminicula autẽ, etsi per se seorsum non probent, tamen probationem adiuuant: [u] & vt plerumque probationes plures imperfectæ, si tendant ad eundem finẽ, coniunctæ faciunt plenam probationẽ, secùs si ad diuersum: [x] fama autem probandi vim non habet, nisi aliis adminiculis iuuetur. [y]

*SCHOLIA.*

a titulo de fi de instrumentotum, in iure ciuili, & Põtificio, & in Nouella de instrumentorum fide, & cautela creditur & literis Episcopi tanquàm publico instrumento, ca. statuimus, 19. q. 4. ca. curæ, 11. q. 3. ca. de consiliis, 18. dist. c. peruenit, de fideiussor. cum similibus.

b nempe per testes, l. sicut iniquum, 5. l. statum tuum, 6. l. instrumentis, 9. l. cum instrumentis, 10. & l. emancipatione, 11. de testib. C. cum simili.

c c. 2. vbi interpretes, de probatio. c. statutum, §. cùm verò, & ibi gloss. de rescrip. in sex. aliter in voluntario, & litis decisorio, l. admonendi, de iureiur. ff. fit & probatio per iuramentum in deperditione instrumenti, arg. l. fi. C. de proba. item procreditur & iuramento pro deperditione rerum ex vi illata per aduersarium, l. si quando, C. vnde vi, ca. in primis, 2. qu. 1. c. fin. quod metus causa. Fit etiam probatio expensarum factarum per iuramentum solum expẽdentis, c. cùm olim propter, 14. §. iudices, de priuileg. l. sancimus, C. de iudic. taxatione, vt ibi dicitur, præmissa, & in ca. offeratur, 3. q. 4. c. constitutis, de procuratorib. & c. fin. quod metus causa.

d titulis de testibus: parem enim vim habent testes, & instrumenta, nisi in priuilegio, l. in exercendis, C. de fide instrumentor. c. cum ad sedem, de restitutio. spolia.

e notoria non indigent probatione: quia æquiparãtur sententiæ, l. emptorem, in princip. de actionib. emp. multa de notorio in c. vestra. de cohabitatione cleric. & mulier. in ca. manifesta, & ibi glossa, 2. q. 1.

f c. adferte, 2. c. literis, 12. c. tertio loco, 13 de præsumption. ca. dixit dominus, 32. q. 1. l. si qui adulterij, C. ad leg. Iuliam de adulter. veruntamen maximè debẽt esse præsumptiones, aliisque argumentis sociatæ, antequàm ex illis in criminibus quispiam damnetur, c. literas, 4. de præsumptio.

g c. ex studiis, 3. c. mandata, 6. c. cùm in iuuentute, 15. de præsumptio. c. semel, 8. de reg. iur.

h can. ferrum, 50. distinct.

i dicto c. 3. c. mandata, & c. pen. de præsumpt. lib. 2. tit. 23.

k cap. 1. eod. tit. de præsump.

l cap. nullus dubitat, 4. de præsump. qui enim subterfugit iudicium, de iustitia suæ causæ diffidere præsumitur, can. Christianus, 11. q. 1. ca. decernimus, 3. q. 9. ca. honoratus, 74. distinct. quemadmodum dicitur de corruptore iudicis, qui amittit ideò actionem, quòd diffidentia iustæ sententiæ, in pecuniæ corruptionem spem negotij posuerit, l. 1. C. de pœna iudic. qui malè iudica. lib. 7. C. tit. 49. & qui post commissum homicidium, statim, & ante inquisitionem fugit, suspectus efficitur, quòd conscientia patrati sceleris aufugerit, atque fuga ea iudicium facit sufficiens ad torturam, potissimùm si sit homo vilis, & reprobatæ vitæ, secundum Barthol. ad l. fin. num. 5. de quæstionib. Imola ad c. nullus. de præsump. Decius cons. 234. nu. 3. incipien. *in effectu quæritur*, nisi facta inquisitione, vel accusatione, metu carceris aufugerit, quo casu sola fuga nõ facit indicium sufficiens ad torturam, per rationem, quòd liceat vnicuique sanguinem suum quomodocumque redimere, l. 1. de his, qui ante senten. mort. sibi consciu. ff. & nemo teneatur se periculo exponere, c. 1. de cler. non resident. c. cum personæ, de priuil. in sex.

m cap. fin. de præsumptio. c. vnico, de scrutinio in ordine facien. ca. si quidem, 86. dist.

n l. merito, pro socio, ff. l. super seruis, qui militã non poss. lib. 12. C. authent. contrà qui propriam, C. de non numer. pecunia.

o c. quosdam, 7. & c. quanto, 8. de præsumpt. ca. quod diceris, 16. dist. c. cùm in tua, qui matrim. accusa. poss.

p Quia pro veritate habetur, l. ingenium, de stat. hom. ff. l. res iudicata, de reg. iur. ff.

q c. 1. de confessis, l. certum, eod. tit. ff. quæ autem requirantur, antequam hæc confessio probet, tractatur in l. vnic. & ibi gloss. de concess. C. nempe, vt quis confiteatur contra se, quod natura non respuat, & in iudicio, sponte, in præsentia partis: de quibus etiam vide Chassanæum ad §. 12. *des retraictz*, ad verba, *Et par le serment*, num. 1. & seq. in consuetud. Burgundiæ, censetur hæc confessio antistare probationi testium, vel æqualis illi, l. qui de inofficiosi, & l. Titia. soluto matri. ff.

r l. 2. C. de in ius vocan. l. cum te, C. de transact. c. quoniam per confessionem, de priuileg. nec tum opus est testibus, vbi adest confessio, l. illam. ibi, *quid opus est testibus*. de testibus. C.

s cap. cùm causam, 13. de probatio. ca. plures, 16. q. 1.

t cap. fina. de probation. c. causam, quæ, de testib. sic attestationes in vno iudicio receptæ, valent in alio, §. quoniam multæ, de testib. in nouellis. l. penul. & fin. C. de arbit. l. fin. de testib. Quod verum intelligo, si inter easdem personas, vel inter succedentes in locum earum, & inter eos, qui alio modo ius habẽt ab iisdem, agatur, & si ad idem, c. quamuis, de re iudica. & ibi Innocentius, & idem in c. causam, quæ, eod. tit. & Ioãnes Andræas ad Clem. sæpè, de verb. signif. alioquin fidem non faciunt inter alias personas, c. veniẽs, de testib. quia res inter alios acta, & iudicata aliis præiudicium adferre non solet. rubric. C. res inter alio acta. exceptis casibus notatis ad dictũ c. quamuis, de senten. & re iudic. vide Rotam decis. 410. si post diffinitiuam, in nouis.

u cap. per tuas, de simonia, c. cùm dilectus, de successio. ab intest. c. prætereà, de testibus, c. literis, & c. 3. de præsumpt. argumento quòd singula quæ non prosunt, cumulata iuuant, l. sancimus, C. de testa. l. necnon, §. si quis sæpiùs, ex quibus causis maior. l. indicia, C. de rei vendica.

x Felinus ad c. cùm in causam, de probatio. col. 4. vbi multa post Barth. ad l. 1. §. 1. versiculo, item Cornelia, de quæstio. & sic iudicatum in camera Imperiali refert Mynsinger. centuria 2. obseruatio. 100.

y cap. super eodem, 5. §. fin. de eo, qui cogno. consanguineã vxor. suæ. c. tam literis, 33. de testib. §. tua nos, 8. §. si verò publicum, de cohabita. cleric. & mulier. adiuta autem fama aliis indiciis, & argumentis, probandi vim habet, cap. cùm causam, 13. vers. famam, de probatio. c. prætereà, 27. de testib.

## CAPVT VI.

*Effectus probationis.*

ACTOR qui plenè probauit, non tenetur iurare, [a] item pro eo qui melius & magis sufficienter probauit ferenda est sententia, [b] alioquin neque ius, neque voluntas defuncti quicquam potest, vbi probatio deficit. [c]

*SCHOLIA.*

*SCHOLIA.*

a cap. a. de probatio.

b capitul. licet, 9. §. ex præmissis, de probatio. secundum allegata & probata, l. illicitas, §. veritas, de offi.io præsid.ff.

c l.30. de testamen. tutel. ff.

# DE TESTIBVS.[a]

## TITVLVS XI.

a Agitur de testibus,& attestationibus lib.2.Decretal.tit.20.lib.2.Sext.tit.10.lib.2. Clementin. tit.8.& in titulo de testibus cogendis. lib. 2. Decretalium, tit. 21. & titulo, vt lite non contestata, non procedatur ad testium receptionem, vel ad sententiam diffinitiuam, eod.lib.2.tit.6.& lib.22.ff.tit.5.lib.4.C.tit.20.in nouella de testibus.9.

## CAPVT PRIMVM.

*Continuatio, & quid testes.*

CVm autem probationes, vt dictum est, aut testibus, aut fide tabularũ constent,[a] post tractationem de probatione in genere, & ad testes perueniendum est, posteà, ad fidem instrumentorum. Testes antiquitùs dicebantur, quasi superstites: eò quòd super causæ statu producebantur: nunc parte priore nominis ablata, testes vocantur.[b]

*SCHOLIA.*

a cap.forus,§.intgium, verf.probatio, de verborum signif. æquiparantur testis,& instruméta in probatione facienda, in l.exercendis, Cod.de fide instrumento.& testes veniunt appellatione instrumentorum, l. 1. de fide instrumentorũ.ff.glossa, & interpretes ad l.si ex falsis, de transactio. & ad c.peruenit, in 1.de testib. cogen. Lanfrancus ad c.quoniam contra, ad verba, *instrumentorum productiones*, in principio, de probatio.

b dicto c.forus, §.testes, de verb.significe.

## CAPVT II.

*Distinctio testium.*

TEstium quidam dicuntur comprobantes: quidam singulares, de diuersis separatim testificãtes:[a] quidam contrarij, aut sibi, aut aliis:[b] quidã falsi, contra veritatem deponentes: quidam corrupti:[c] inuenitur & testis superior, Deus,[d] interior, conscientia cuiusque:[e] exterior, de quo non agimus, cum persona testatur:[f] item testimonium aliud verbo, aliud facti euidentia constat.[g]

*SCHOLIA.*

a cap.cùm dilectus, 32.de electio. vbi nec singulares testes probant, si singuli aliud dicant.

b Qui nec probant, c.licet, 9.§.quamquam, de probatio.ca. nihilominùs, 3.q.9.c.si testes, §.item qui falsa, 4.qu.3.can. quod autem, 23.q.7.c.solicitudinem, de appellatio.l.cùm precum, C. de libera.caus.

c cap.licet, de probatio. vbi contra illorum testimonia ex illis opponitur legitimè.

d can.si peccatum, 22.q.1.ca.inter verba, 11.q.3.

e dicto can. inter verba,& can.custodi, 11.q.3.

f ca.iubemus, de consecra.dist.1.can.nolo vt, 12.q.1.can.non sunt, 11. q.3.

g can.priusquàm, 28.dist.can. proposuisti, 82.dist.can.de his verò, 33.qu.2.sic Apostoli dicuntur fuisse testes in tota Iudæa, opere,& sermone, can.existimant, in fine, 11.qu.3.

## CAPVT III.

1 *Super quibus testificentur testes: an iterum audiendi.*

2 *Quibus interrogati probent.*

3 *Quando corrigere possunt testimonium.*

1 TEstes super dubiis generaliter adhibentur. Nam factum notorium non indiget testium depositionibus declarari, cùm talia probationem, vel ordinem iudiciarium non exigant,[a] vt contrà testis, qui obscurè deposuit, examinandus est iterùm, vt veritas habeatur.[b] Apertis tamen, & publicatis testationibus, iidem testes, vel alij non sunt recipiendi super eodem articulo, quo iam examinati sunt, metùne corrumpantur,[c] & nisi super nouis articulis,[d] aut (vt dixi) nimiùm obscurè super iisdem anteà deposuerint, quo casu auditionem testium Iudex repetit:[e] aut si culpa, aut dolo examinatoris, testes non fuerint de omnibus examinati.[f]

2 De his etiam tantùm articulis, de quibus iurarunt se dicturos veritatem, interrogati, & deponentes probant: de aliis verò testantes non iurati deponẽtes non probant, neque etiã de aliis, quàm iuratis interrogati deponere non tenentur.[g]

3 Potest autem testis in continenti se corrigere, addere, vel diminuere dictis in depositione sua: non autem ex interuallo.[h]

*SCHOLIA.*

a cap.super eo, 3.de testib.cogen.lib.2.tit.21.

b cap.cùm clamor validus, 53.de testib.

c cap.fraternitatis, in textu,& glos.& c. constitutis, in 2.de testib.

d cap. causam, quæ.19.de testib. Clem.2.eod.tit.Sic distinguit cap. cùm venisset, 25. §. penultim.& fin. de testibus. *Quæstiones*, inquit, *alias, super quibus testes fuerint producti, & depositiones publicata eorum, vel renunciatum fuerit testibus hinc inde, nullis aliis ab alterutra parte receptis, secundum tenorem ipsarum mediante iustitia, terminetis: si quæ verò fuerint quæstiones, super quibus vel testes non fuerint producti, vel renunciatum eisdem, audiatis: si qua hinc inde proposita fuerint, finem debitum imponentes.* Et in cap.series, 26.eod.tit. potest reus producere testes ad probandum contrarium eius, quod actor probauit, si publicatio attestationum non est facta, non obstante consuetudine contraria. Atque in c. ex tenore, 35.eod.tit. post publicatas attestationes aduersarius admittitur ad probandum contrarium, si ante publicationem super hac probatione contraria instrui non potuit: ibi enim nouus articulus,& noua exceptio esse videtur,& ita testes recipi debent, vt dixi,& probat l.si quidem, C.de exceptionib.l.exceptionem, C.de probatio.c. denique, de exceptio. Super veteri verò articulo, post publicationem non essent recipiendi testes, c.fraternitatis, de testib.notatur & ad c.de testibus, ad verbum, *publicata*, de testib.casus tres, in quibus testes publicatis attestationibus non admittuntur super eodem articulo. Primò, si renunciatum sit. Secundò, si sufficiens facta productio sit. Tertiò,

sit. Tertiò, si publicatio sit facta: dummodò in eodē articulo sit idem modus agendi: aliter enim aliud dicendum esset existente diuerso modo, cap. veniens, c. cùm in tua, de testib. vel si inter alias personas de eodem articulo contenderetur, cap. præsentium, 31. de testib.

e cap. cùm clamor, 51. iuncta glossa, de testib.
f cap. per tuas, 48. eod. tit.
g cap. de testibus, 29. c. veniens. c. constitutus, de testibus. l. si quis libertatem, §. fin. de petitio. hæredita. l. fin. C. qui legitimam personam standi in iudic. habeat.
h Notatur in c. cùm causam, de testib. per Cynum, ad authent. qui semel, de probat. C. Barthol. ad l. eos, qui de fals. debet autem, qui examinat, scribere subtus primam depositionem, quòd testis redijt in continenti, & dixit, quòd reduxit in memoriam tale, &c. Masuerius in practica tit. 17. de testib. num. 25. Quando verò in continenti, & quando ex interuallo dicatur testis seipsum corrigere, docetur in ca. præterea, de testib. cogend. & ibi Panor.

---

## CAPVT IIII.

*Qui possunt, aut non possunt esse testes.*

GENERALIS est regula, testes admittendos non esse nisi idoneos, & fideles. [a] Tales autem dicuntur, qui non possunt iure reiici: [b] cōsideranda itaque in testibus, dignitas, mores, grauitas, fidésque: & persona cuiusque testis exploranda, num decurio, num plebeius, num honestæ, aut inculpatæ vitæ, an notatus, vel reprehensibilis, an locuples, vel egens sit, vt lucri causa quippiam facilè admittat, vel an inimicus ei, aduersum quem testimonium fert, vel amicus ei pro quo testimonium dat, quorum si suspicione caret, est admittendus. [c] Testimonium clerici aduersus laicum in criminali nemo recipere debet: [d] vt neque laici, vel eius, qui clericus esse non potest, contra clericum, [e] exceptis causis electionum, [f] & grauiorum criminū exceptorum, vt simoniæ: [g] aut nisi suam, vel suorum laici prosequantur iniuriam. [h] Non admittuntur quoque testes vt probati, qui aduersus fidem testationis suæ vacillāt, [i] non periurus, [k] non hæreticus, [l] nisi pro orthodoxo testetur: [m] non apostata, [n] excommunicatus, [o] excepta causa hæresis, [p] non iudicio publico damnatus, [q] vel ob famosum carmen, [r] quíve ad dicendum, vel non dicendum testimonium pecuniam accepit: [s] qui publici iudicij reus est: [t] nec is etiam, contra quem obiecto crimine excipitur: [u] non infamis, vilísve persona, [x] aut qui est litigiosus, seù qui de facili litigat, [y] quíve multum pauper est. [z] Neque etiam regulariter reus de se confessus crimen, contra consocios criminis auditur accusans, aut testimonium proferens, [aa] exceptis quibusdam occultis, & grauioribus criminibus, vt læsæ maiestatis, [bb] hæreseos, [cc] simoniæ. [dd] Non admittendum quoque inimici testimoniū, vt dixi, contra inimicū, [ee] nec domestici, familiaris, amicíve, cognati, & affinis producentis, vel existentis ex numero eorum, quibus is imperare potest. [ff] Nō auditur etiam libertus contra patronum, [gg] filius contra patrem, pater contra filium, [hh] neque is, qui ex negotio, pro quoquo testatur, commodum, aut damnum consequi potest. [ii] Non dicit etiam testimonium impubes, [kk] mulier, quæ quæstum corporis fecit palàm: [ll] alioquin mulieribus quibusdam negotiis creditur, in quibusdam minimè. [mm] Nemo etiam poterit esse iudex, & testis, [nn] nemo quoque in sua causa pro se testari potest; [oo] contrà se, poterit. [pp] Quicumque itèm ad accusandum non admittitur, à testimonio pariter repellitur. [qq] Sacerdotes pro negotiis sæcularibus non debent apponi pro testibus: [rr] in testamentis autem presbyter parrochianus testantis, cum duobus testibus plenam fidem addit. [ss]

### *SCHOLIA.*

a id est, vt sint omni exceptione maiores, c. 1. de testib. can. placuit, 4. q. 2.
b ca. si testes, in princi. & §. testium, 4. qu. 2. l. 3. de testib. ff. si sine suspicione sint, omnes erunt admittendi pro illorum enim fide communiter præsumitur, l. 71. §. si testes, de testib. in ff. sicut in aliis, quilibet bonus præsumitur, c. dudum, & c. fin. de præsumptio. l. non omnes §. à barbaris, de re milita. ff. & edictum de testibus est prohibitorium, vt qui non prohibentur expresse, admitti debeant, l. 1. de testib. ff.
c Hæc omnia ponuntur in ca. si testes, 3. §. in testibus, & §. testium, 4. q. 2. in l. 2. & 3. de testib. ff. in c. forus, 10. §. fin. de verbor. signific.
d ca. 9. testimonium. 11. q. 1. c. de cætero, 14. de testib.
e d. c. de cætero. & ca. beati, §. fin. cum ca. seq. 2. q. 7.
f c. tam literis, 33. de electio.
g c. tanta, de simonia. c. cum ff. de accusatio.
h dicto c. de cætero, in fine, de testib.
i d. ca. si testes, 3. §. in testibus, 4. q. 2. & l. 2. de testib. ff. quia & qui ita dubitat in suo testimonio, & contrarius sibi est, incidit in crimen falsi, l. eos, qui, ad leg. Corn. de fals. ff. ca. pura, 3. q. 9. l. de minore, in fine, & l. ex libero, in princ. de quæstion. c. super, de accusat. c. vni. vt ecclesiastic. beneficia sine diminut. confer. nisi testes in continenti se correxerint, c. præterea, 7. §. fin. de testibus cogen. aut si agatur de causa hæresis, & testis, qui anteà negauerit, posteà fateatur, cap. accusatus, 8. §. licet de hæretic. in sext. in fidei fauorem, & dummodò aliud testimonium non reiiciat.
k ca. constituitus, vers. periuri, 3. q. 5. cā. quicumque, 6. q. 1. ca. paruuli, §. is, qui semel, 22. q. 5.
l cap. 1. de hæretic. can. non potest, ca. si hæreticus, §. orthodoxis, ca. testis, versi. & veræ fidei. 2. q. 7. can. beatus, can. si quis verò, 3. q. 4. ca. suspectos, versi. qui rectam, 3. q. 5. & in can. Apostolo, 74. l. quoniam multi, 21. de hæretic. C. cum simil. Aliquando tamen hæreticus contra hæreticum admittitur d. l. 21. de hæret. c. in fidei fauorem, 5. de hæretic. in sext. ca. si hæreticus, 2. q. 7. hæc clarè distinguitur in c. 1. illud quoque nunciasti, nouell. 45. vt non liberentur curiali fortuna Iudæi, &c. vt actore, & reo hæreticis litigantibus, hæreticus testis esse possit hæretico, & orthodoxo litigantibus, hæreticus in hæreticum testis esse possit, at non in orthodoxum: inter orthodoxos verò lite existente, nullo modo testari possit, nisi orthodoxus refugiat munus curiæ: addit & rubrica dictæ nouellæ, *posse verò,* inquit, *eos,* scilicet Samaritanos, & hæreticos, & Iudæos, *contra orthodoxos, quòd subiaceant curiali fortuna, testimonium prohibere, vt qui & pro orthodoxa politia rectè testimonium perhibeant.*
m dicto ca. si hæreticus, §. sin autem orthodoxus, 2. q. 7. enim verò, nouel. 45.
n can. si quis verò, & can. beatus, 3. q. 4.
o cap. decernimus, 8 de sentent. excommuni.
p in qua & excōmunicatus testatur, c. in fidei, de hær. in sex.

q can.

Digitized by Google

q ca.fin.§.lege Iulia, 4.quæst.2.l.3.§.lege Iulia,de testib.ff.l. athletas,§.calumniator,de his, qui notant. infam.ff.

r d.ca.fin.§.ob carmen,4.q.2.& l.21.in princip.de testib.

s can. placuit, can.fin.§.lege Iulia,4.qu.2.can.fio.§.sed non ideò, 1.4.q.5.c.1.c.sicut nobis, 9. de testib.l.3.§.lege Iulia, eod.tit.ff.

t can.fin.§.in testimonium, 4.qu.2.c.fin.de testib.l.20.eod. titul.ff.

u c.testimonium, 54. de testib. debet autem specificè proponi,& declarari crimen obiectum:aliter non admittitur exceptio, c. præsentium, §. testis, de testibus,in sext.c.vt circa, de electio, in sext. & ibi glossa, ad verba, *omnia, & singula.*

x can. in primis, §. sed & de personis, 2. q. 1. can.præsul,in fine,2.q.4.can.testis,2.qu.7.can. suspectos, can. constituimus,3.q.5.can.nulli,3.q.4.can. qui crimen,§.testes autem, 6. quæst.1.

y d.can.suspectos, §.aut facilè litigantes, ca.nullus.§.nullus frequenter litigans,3.q.5.

z can.in primis, §.sed & de personis,2.qu.1.ca.fin.§.testium fides,4.q.2.l.3.§.an etiam egenus,de testib.ff.

aa cap.1.de confess.c.veniens, 10.§.personas,de testib.ca.fin. §.item liberi,4.q.3.can.penul.§.fin.& can.fin.15.qu.3.l.fin. de accusation.Cod.vide Iulium Clarum,lib.5.Sententiarum iuris, §. fin.qu.21.& Papum,lib.22.Rhapsod.arestor. tit.13.arest. 2. & 3.

bb d.c.1.de confess.& d.ca.fin.vers.prætetquàm de crimine, 4. quæst.3.

cc c.in fidei fauorem,5.de hæretic.in sext.

dd cum distinctione tamen num de crimine simoniacus infamatus sit,vt tunc admittatur, non aliter, c. veniens , & ibi glossa,de testib.c.1.eod.tit.in sext.can. si quis Papa, §. propter occultas,79.distinct.

ee inimici conspiratores reiiciuntur, nec probant, c.cum I. & A. 22. de sententia, & re iudica. c.per tuas,2.& c.licet Heli,de simon. c.cùm oporteat. vbi ratio, de accusation. ca.in primis,§.sed & de personis,2.q.1.& in principio 3.q. 5.vers.& qood vox.& ca.accusatores,& testes,can.suspectos,in princ.ca.omnes,in fine,3.q.5.ca.conspirationum, & ca.coniurationum,11.q.1.l.3.de testib.ff. videbit autem iudex,an tales inimicitiæ sint,quæ sufficiant,vt & reliqua ferè omnia eius arbitrio committuntur, l. 1. §. prætereà, de quæstionib. præsumitur autem inimicus alicui, qui aliàs contra eundem in causa criminali protulerit testimonium,c.meminimus, de accusatio.l.produci testes,de testib.

ff ca.1.vers.vel etiam eos,quos ipse, & ca.fi.§.testium,4.q.2. ca.fin.§.etiam, & can.item idonei,§.testes,§.testis,eadem 4.q.2.ca.1.ca.2.ca.similiter,versi.vel ad fines,ca.accusatores, 3.q.5.ca.absens, §.nec adfinis,3.q.9.c.super eo,22.c.in literis,24.de testib.c.forus,§.fin.de verb.signific.cap.insinuante,de offic.delegat.l.parentes, l. quoniam liberi, de testib. C. nisi testis productus contra producentem , vel alium producentis familiarem , testimonium perhibuerit, ca.1.3.q.5. aut nisi agatur de consanguinitate probanda,& matrimonio contrahendo, vel dissoluendo,c.3. qui matrimon. accusar. poss. sic & serui contra dominos , si alia non sit probatio, admittuntur, in can. fin. §.serui responso, 4. q.2.l.7.de testib.ff.

gg can.episcopus. §.fin.12.q.2.ca.fin. §.liberti,4.q.2.l.11.C.de testib.

hh ca.fin.§.parentes,4.q.2.l.5. C.de testib.

ii in re propria nullus est testis idoneus, ca. sanè,15.q.5.can. fin.§.nullus, §.omnibus,4.qu.2.l.10.de testib.ff.l.9.C.eod. tit.sic nec creditur testis deponenti, si similem ei causam habeat, c. personas, 20. de testib.cap.causam,quæ,in 2.de iudic.

kk l.3.§.lege Iolia,de testib.can.1.4.q.2.c.forus,§.fin.de verb. signific.

ll can. fin.§.lege Iulia,4.qu.2.l.3. §.lege Iulia,de testib.ff.aliquando tamen omnibus mulieribus dicendi testimonij ius negatum,vt ait Gellius lib.6.c.7.& extat Constantini lex 1.de raptu virginum,in C.Theodosiano,quam legem renouauit Leo Imperator nouella 48. *Ne mulieres in contractibus testimonium prabeant.* eò quòd pudicitiæ,& honestati mulierum non conueniat in virorum oculos occursare : permitrit autem in rebus peculiariter ad illas pertinentibus , quibus interesse viris fas non est , sua peculiaria,vitiisque occulta testatt,vt de partu,& si cui rei alij sola mulier adhibetur , vt & ad domesticum testimonium adhiberi potest,in l.8.§.6.de repud.C.

mm Vide c.forus,§.fin. de verb.signif.ca.ex eo,ca.de crimine,15.q.3.c.3.c.tam literis,33.de testib.l.18.eod.tit.ff.

nn ca.nullus vnquam,4.q.4.neque qui iudex,vel assessor,vel aduocatus fuit, in eadem causa testimonium rectè dicet, can.statuendum, 10.q.2.

oo can.sanè.15.q.3.

pp §.1.14.q.2.c.1.de confess.l.vnica,& ibi glos.C.eod.tit.

qq can. t. 4.q.4.

rr can.quamquam,14.q.2.

ss cap.cùm esses,10.de testa.

## CAPVT V.

### Quæ obseruanda in testibus.

*1 Ne audiantur ante litis contestationem, quibusdam exceptis.*
*2 Sint vocati,& is,contra quem producuntur. 3 Item iurati , & de duplici iuramento eorum. 4 Forma probandi contenta in instrumento deperdito. 5 Quomodo testes interrogandi.*
*6 Quoties produci possunt. 7 Quomodo testes deponant.*
*8 Qua die examinari debeant, & quid dum contrarij sunt.*

1 GENERALITER,testes in causa non sunt producendi,vel recipiendi, nisi lite contestata, [a] præterquàm si fortè de morte testium,vel de absentia diuturna timeatur , vel vbi agitur de causa matrimonij, electionis,publicationis,inquisitionis , [b] vel de causa denunciationis : [c] item in absentia actoris præsente reo,recipiuntur testes,[d] & in causa hæresis post mortem rei,[e] & vbi offenditur publicum commodum , [f] si persona est incerta,[g] & in aliis quibusdam.[h]

2 Testes non debent ad testimonium dicendum sponte se vltrò offerre : sed vocati & veluti inuiti debent deponere , [i] vocari item debet aduersarius , vel præsens esse, dum recipiuntur , & iuramentum præstant testes. [k]

3 Non enim priùs audiri , vel examinari in alterius debent præiudicium, quàm iurauerint : [l] duplex autem iuramentum testium,nempè vt iurent se non priuato odio , neque amicitia , neque pro aliquo commodo,quod habuerint, vel habent,vel habituri sint ad hoc iurandum inductos , & sicut ipsi dicũt , rei veritatem se dicere,& credere se ita esse. [m] Neque excusabit à iuramento præstando, quòd sint regulares,seu religiosi,nisi à partibus iuramentum remittatur. [n] Forma tamen iusiurandi non est eadem in personis ecclesiasticis, presbyteris , Episcopis , ac aliis. Neque enim tenentur manus sacrosanctis Euangeliis admouere, sufficitque si propositis Scripturis manu ad pectus admota iurent. [o]

4 Qui voluerit contenta in instrumento deperdito probare , per testes in primis probare debet

tenorem

tenorem instrumenti, dehinc quòd fuerit sine aliquo vitio, vel suspicione falsitatis.[p]

5 Debent autẽ examinari, seu interrogari testes ieiuni, de honestate; non tamen de necessitate,[q] sigillatim, seu separatim, & diligenter.[r]

6 Possunt verò ter produci ante testationes publicatas, & ante renunciationẽ testiũ productioni,[s] non autem quartò, nisi solennitate legali interueniente, & ex causa.[t] Refrænanda tamen erit multitudo testium.[u]

7 Testes non debent per quãcunque scripturã testimonium proferre; sed præsentes de his, quæ viderint, & nouerint veraciter testimonium dicere.[x] Aliquando potissimùm in grauioribus, & criminalibus, humilibus, & abiectis testibus fides non erit adhibenda sine tormentis.[y] Debet & testis sui dicti reddere rationem, vt ei credatur, cur id, quod dixerit, ita sit:[z] & de ea re tantùm, super qua productus fuerit.[aa] Nec sufficit pro veritatis fide testi, dicere se audiuisse ab aliis ita factum, vel ita se habere, quod deponit: non enim de auditu ab alio dictum, fidem facit ad aliorum fidem relatum,[bb] nisi cum auditu alia accedant adminicula,[cc] aut si agatur de antiquis, quæ quis se audiuisse à senioribus: alioquin tamen fide dignis, dixerit.

8 Possunt examinari die feriata testes: sunt & alia in testibus seruanda, quæ quotidiana praxis docet per se,[dd] in quibus si contrarij testes sunt, si fieri possit, reducendi erunt ad concordiam.[ee]

*SCHOLIA.*

a c.1.& c. quoniã, 5. vt lite non contestat. non procedatur ad testium receptionem, vel ad sententiam, lib.2.tit.6.

b d.c. quoniam frequenter, vt lite non contest. cum simil. ibi per glo.notatis. in hac nihilominus causa citandus est aduersarius ad videndam productionem testium, & eorum iuramentum. Gayllus disputat lib.1. practicarum observationum, obserua.94. post Socinum ad d.c. quoniam contrà numer. 11. Summatim verò audiuntur testes, antequàm lis moueatur de causa, si periculum sit eos non adfuturos, quando illis opus erit, vt in d.c. quoniam, & in l. in lege Aquilia, 40. ad leg. Aquil. ff.

c c.nouit, de iudic.

d vt in c. causam, quæ, de dolo, & contuma. auth. qui semel, C. quomodo, & quand. iud.

e can. sanè, in 2.24.q.2.

f can. quia ea, 3.q.5. can. quidam, 5.q.1. can.2.5.q.2.

g Quæ enumerantur per gl. ad c. quoniam, vt lite non contest. ad verbum, *regulariter*.

h Toto tit. de testib. authentic. rogati, C. de testib. qui enim se vltrò offert non vocatus, aut rogatus, habetur, vt dicunt subornatus, & suspectus, argum. ca. illi 5.q.5. l. quæ omnia, de procur. ff. nisi forsan fortuitò testes in iudicio inuenirentur: tũc enim absque citatione examinari possent: vt Iason tradit in l. nec quicquã, §. vbi decretum, n. 27. de offic. proconsul. ff. quinimò, & qui iurauit se non dicturum testimonium, potest cogi ad dicendum, c. intimauit, 18. de testib.

i c.2. de testib. sufficitque ibi vna citatio, nec trina desideratur. At sine illa vna, non valet examinatio: vt ibidem dicitur, & in c. nomine Domini. de testib. l. si quando, C. eod. Alexand. consil. 79. volumine 2. requireretur tamẽ citatio partis, si testes ad instruendum tantùm iudicem examinandi essent, Bald. ad l. si qua per calumniam, versi. sed pone, de episc. & cle. C. aut si grauiora essent crimina, quàm requiri, aut admoneri reus debeat, aut si vocationem partis non patiatur ob breuiorem dilationem, vt putà quia iurisdictio iudicis sit peritura, Oldrad. consil. 85. & in quibusdam aliis, de quibus tractat cumulatè Felinus, & Decius, ad d.c. in nomine Domini.

k Testes sine iuramento præstito nõ probant contra alium, c. de testib. cap. nuper 51. c. tuis quæstionibus, de testibus. canon. fin. §. & prius, 2. quæst. 4. can. penult. 3. quæstio. 9. l. 8. C. de testibus. l. iurisiurandi. C. eod. can. si testes, §. item iurisiurandi, 4. quæst. 3. can. hortamur, 3. qu. 9. quantumuis causa sit summaria, vt ait Imola ad Clem. sæpè, de verbor. signific.

l cap. quoties aliqui, 5. de testib.

m c. tuis quæstionibus, 39. c. nuper, 51. de testib. Remissio autem debet fieri expressè, Felinus, ad d.c. tuis quæstionib.

n vt tractant doctores in c. fin. de iurament. calumniæ. per authent. sed iudex, de episcop. & cle. quanquam in d.c. fin. dicatur, clericos tangere debere sacras Scripturas iurantes: quod tamen hodie in vsu non est, & solet tãtum eis proponi, vt & gl. tradit ad Clem. 1. de homicid. ad Clementin. 1. §. porrò, de hæretic. Speculator in titulo de teste. §. 4. & 7. textus in can. testimonium, 9. §. fi. 11. q. 1. in Austria etiam, & Bauaria nobilibus permissum est, vt sine corporali iuramento per scripturam deponant, vt refert Andræas Gayllus lib. 1. practicarum obseruationum, obserua. 100. num. 22.

o c. cùm olim essemus, 12. de priuilegiis, lib. 5. tit. 33. & ibi Panor. & Felinus, & vbi ea ratione decem testes dicuntur examinati: facit l. testium, C. de testibus. l. fin. C. de fide instrument. Alexand. consil. 196. viso testamento, volum. 2. Si tamen aduersarius furatus fuisset instrumentum sufficit probare amissionem, l. si de possessione, de probation. C. in odium furantis. Et aliquando amissio instrumenti probatur per iuramentum eius, qui amisit, l. fi. de fide instrument. vt & aliarum rerum perditarum, l. si quando, C. vnde vi, c. fin. quod metus causa. ca. in primis, 2.q.1. vide de his Guidonem Papæum, decis. 244. incip. *quispiam in causa propria*.

p c.1. in fine, & ibi gl. de testib. ca. placuit, 4. qu. 2.

q c. venerabili, 52. de testib. l. nullum, C. eod. circumstantiis causæ diligenter inquisitis, c. cùm causam, 36. eod.

r Clem. 2. de testib. c. iurauit, 6. de probatio. c. cùm venisset, 25. §. quæstiones, de testib. §. quia verò, nouel. 90. in curia tamen Romana, & aliis supremis alibi, ex gratia interdum articuli, & testes admittuntur, & probationes, & ante, & post conclusionem in causa. Ægid. Bellamera, conclus. 447. incip. *articuli*, de probation. & conclusione 745. de restitution. in integr. Rota decis. 448. *nota quòd*, in antiq.

s c. in causis, 5. c. significauerunt, 36. c. cùm causam, 37. & c. constitutis, 40. c. vltra. 55. de testib. Hodie vnica dilatio datur in Gallia ad producendos & examinãdos testes: & secunda cum causæ cognitione: tertia verò dari non solet etiam ex rescripto principis pro eo impetrato, ex constitutione Francisci I. Regis Galliarum, in nouis, articulo, 32.33.34.35.

t c. cùm causam, 37. de testib.

v Hoc est, testes viua voce præsentes, non per scripturam absentes, testimonium dicere debent, ca. 15. testes, 3. q. 9. ca. fin. §. altera est, 4. q. 2. can. relatum, §. vnde canonica, 5. q. 2. c. tua nos, 8. §. si verò publicum, vers. cùm non sit, de cohabita. cleri. & mulier. c. à nobis, 2. qui matrim. accusare possunt, l. 3. §. idem diuus, de testibus. ff. faceret tamen præsumptionem scriptum testimonium, d c. 2. qui matrim. accus. poss. disputa. Felinus ad c. de testibus, nu. 7. an per scripturam testes deponere possint, & tenet quòd non: limitat tamen quinque modis. Sed & in Bohemia, & vicinis prouinciis in Austria, & Bauaria receptũ est, maximè in nobilium personis, vt sine corporali iura-

mento per scripturam obsignatam deponant, vt diximus referre Andræam Gayllum, libr.1. practica. obseruationum, obserua.100. de consensu etiam iudicis, vel commissarij testis literatus potest dictum suum redigere, & tradere in scriptis, iuxta l. discretis, C. qui testam. facere poss. aliter absque eo consensu non potest, arg. l. de minore, §. tormenta, de quæst. ff. notat & Masuerius, titulo de testib. num. 40.

x can. in primis § testes autem, 2. q. 1. can. fin. §. sin autem rei, 4. qu. 2.

y ca. fi. §. solam, 4. q. 2. l. 3. C. de testib.

z c. de testibus, 29. vbi distinguitur, de testib.

aa c. præterea, 27. c. tam literis, 33. de testib. ca. in primis, §. sed & de personis, 2. q. 1. ca. testes, 3. q. 9.

bb d. c. præterea, vers. vel etiam de auditu, de testib.

cc Vt in ca. de parentela, 35. q. 6. & ibi gloss. in verbo, audisti, & c. licet, 47. de testib. l. 1. §. itē Labeo, de aqua plu. arc.

dd Veluti quòd examinatores debent inserere testium depositionibus nomina, & cognomina eorum, cuiusque sint status, & dignitatis, num clerici, aut laici, an artifices, & quòd fuerint producti, & iurati pro tali, & super tali articulo, contra talem, adiornati de mandato talis iudicis, iurati in præsentia aduersarij, iuxta l. si quando, C. de testibus ita seruatur, vt notat Masuerius in praxi, titul. de testibus, nu. 11. de hoc & in Cle. 2. de offic. deleg.

ee l. 2. de contractib. iudicum, C. cùm nobis, de testi. juxta l. in exercendis, C. de fide instrum.

## CAPVT VI.

*1 Coram quibus produci, & audiri debeant testes.*
*2 De confessione extraiudiciali.*

1 TESTES producendi, & audiendi coram iudice, qui de causa cognoscit: [a] vel si qui sint ex his valetudinarij, senes, vel debilitate confecti, aut paupertate nimia oppressi, ita vt non possint ad personam iudicis adduci, mittuntur ad ipsos personæ idoneæ, & discretæ.[b]

2 Confessio tamen extra iudicium facta à parte, aduersario absente probat semiplenè tantùm.[c]

*SCHOLIA.*

a c. cùm olim propter, 14. §. interim autem, de priuil.

b c. si qui testium, §. de testib. l. ad egregias, de iureiur. ff. deputatur interdum iudex loci, vbi testes sunt, per iudicem causæ, vt eos recipiat, & interroget, & dicta illorum sigillata ad illum remittat, §. & quoniam sancimus vers. multæ, de testib. in nouell. l. iudices, 17. & auth. apud eloquentissimum, de fide instrum. l. 3. §. item diuus, de testib. ff. c. constitutus, 3. §. præterea, de fideiuss. in authentic. apud eloquentissimum, idipsum non permittitur in criminalibus, in quibus dicitur, testes esse repræsentandos, & cùm res exegerit, tormentis subiiciendos. Receptio testium iurisdictionis est: examinatio verò est facti, quæ potest committi notario, & fieri quandocumque extra iudicium, vt not. in c. cùm Bertholdus, de sentent. & re iudic Clemen. 2. de dic. Rota decis. 588. *nota, si in remission.* in antiq. in c. fi. de success. ab intesta.

c l. certum, §. si quis absente, de confess. l. cap. 5. de adulter. ff. l. quæro, de ædilit. edict.

## CAPVT VII.

*1 De cogendis testibus ad testimonium.*
*2 Quod temerè euocandi non sunt.*
*3 Quod sacerdos nullo modo cogatur sibi confessa reuelare.*

1 TESTES si vocati spontè noluerint testimonium perhibere veritati, cogi possunt à iudice ordinario, vel eius delegato, seu cōmissario,[a] propter publicā vtilitatē: ne veritas occultetur:[b] maximè si testimoniū testis cōtumacis necessarium sit, in eáque causa clericus poterit per sententiā excommunicationis, & depositionis compelli.[c] Et quamuis iure ciuili quidam non cogantur inuiti dicere testimonium, vt senes, valetudinarij, milites, magistratus,[d] & alij:[e] tamen Pontificio coguntur, vel coram iudice euocati, vel coram persona ad illos missa,[f] si veritas aliunde haberi nequeat.[g]

2 Cauendum tamen, ne temerè, & nisi exigente causa testes euocentur,[h] & vt sumptus euocandis à producente dentur: alioquin enim venire non tenentur.[i] Sed & puniendi sunt, qui testes testimoniū dicere, vel ad examen venire impediunt.[k]

3 Attamen cogi non poterit sacerdos testimonium dicere de re sibi in cōfessione reuelata: quia non tanquàm homo: sed tanquàm Deus sciat: prohibitúmque sit adiectis pœnis, detegere sibi commissa, seu confessa, vel verbo, vel signo, expresè, vel tacitè.[l]

*SCHOLIA.*

a c. 1. 3. 4. 7. 8. 9. 10. de testib. l. si quando, iuncta authent. seq. de testib. §. præterea nouell. 90.

b ca. quamquam, 14. q. 2. cùm veritatem occultare sit mortale peccatum, ca. quisquis, 11. q. 3. c. 1. de testib. & ibi gl. ad verb. *occultent*: item quia munus publicum est, & necessarium testimonium perhibere, ad quod quis inuitus compellitur, l. cùm ab initio, quemad. testam. aperia. & ibi gl. ad verb. *cogat*, l. si quis, eod. tit. Speculator tit. de teste, §. sequitur, nu. 6.

c c. 2. 5. 6. de testib. c. 1. 2 & fin. de testib. cogen.

d ca. si testes, 3. §. inuiti, 4. q. 2. l. inuiti, 8. l. 3 §. fi. de testibus.

e De quibus in l. lege Iulia publicorum, 4. & l. in legibus, 5. de testib. ff.

f tit. de testib. cogen. c. si qui testium, 8. de testib. idque secundum canones potiùs propter peccatum, quod inest occultationi veritatis, ca. quisquis, 11. q. 3. c. 1. de fals. c. nouit, de iudic.

g c. peruenit, 5. de testib. alioquin non cogūtur dicere illi, qui enumerantur in ca. fi. cum suis §§. 4. q. 2. vt aduersum sponsū filiæ, l. 5. de testib. neque cogitur libertus testari contra patronum, l. 11. C. eo. non publicanus, l. 19. eo. tit. ff. pupillus, ead. l. 19. qui est de domo aduersarij, l. 6. C. de testib. qui clericus est, vel Ecclesiastica persona, can. statutum, 2. q. 6. facit can. fi. 14. q. 6.

h c. statutum, 11. §. proferendo, de rescript. in sext. l. 3. §. testes, de testib.

i d. c. statutum, §. proferendo, versic. sed nec tunc, de rescr. in sext. ca. fi. §. liberi testes, 4 q. 2. l. 5. 10. C. de testib.

k c. cū causā, 37. §. quod si fortè, & c. cōstitutis, 45. de testib.

l c. si sacerdos, de offic. ordin. c. omnis vtriusque sexus, §. fi. de pœnit. & remiss.

## CAPVT VIII.

*1 De effectu testimoniorum quòd probent cum sufficiente numero.*
*2 Numerus ordinarius duorum, vel trium.*
*3 Non vnius, nisi in quibusdam.*
*4 In quibus plures testes, quàm duo exigantur.*
*5 Singulares non probant, nec reiecti, & quomodo crimina testi obiecta punienda.*

1 SECVNDVM testium dicta iudicandū est, nisi aduersarius contrarium probet.[a] Quia quando sufficiens est testium non reiectorum numerus,

numerus, fides eorum testimoniis adhibetur. [b]

2 Quis autẽ numerus requiratur, vt plerunque in negotiis adiicitur: qui tamẽ si non sit definitus, in ore duorum, vel trium stabit omne verbum. [c]

3 Vnius autem, vel singularis testis dictum, com- muniter non probat in alterius præiudicium: [d] si verò nulli noceat, prosit autem alicui, poterit ad- mitti, vt si quis dicat aliquem baptizatum, vel Ec- clesiam consecratam; [e] vel si quis velit per suum confessorem se egisse pœnitentiam, probare. [f] Et in aliis quibusdam. [g] Atque soli dicto Cardinalis aliquando sic creditur, & alterius alicuius insi- gnioris qualitatis personæ, sine præiudicio tamen alterius, & extra iudicium. [h] Alioquin ad testimo- nium vnius etiam Episcopi, nemo est condem- nandus, [i] nisi speciali quadam iuris decisione idi- psum iuuetur. [k]

4 Plures testes, quàm duo in quibusdam nego- tiis exiguntur, vt in præsulibus, & prælatis Ro- manis damnandis, Syluester exigit septuaginta duos: [l] in Cardinali presbytero, quadraginta qua- tuor: in diacono Cardinali, viginti septem: in sub- diacono, acolyto, exorcista, lectore, ostiario eius- dem Ecclesiæ Romanæ, septem. In testamentis nuncupatiuis secundum leges requiruntur quin- que: [m] in solennibus, septem, hique subscripti: [n] iure Pontificio tres, [o] & ad pias causas duo. [p]

5 Testes porrò singulares non probant; [q] insu- per notandum erit testes reiectos ob obiecta illis crimina, & probata, vltra reiectionẽ, ideò nõ puni- ri pœna ordinaria, vel infamia ob eadẽ crimina. [r]

*SCHOLIA.*

a c. tertio loco, de prob. l. illicitas, §. veritas, de offi. presb. ff.

b ca. si. 4. q. 2. l. 3. l. 21. §. si testes, de testib. ff.

c l. vbi numerus, de testib. ff. can. 1. 2. q. 4. cano. final. §. vbi numerus, 4. q. 2. Deut. c. 27. diui Ioan. c. 8. & cum duobus testibus accusari clericus potest, ca. 1. 2. q. 4.

d Vnus testis solus, vel singularis non probat, c. veniens, 10. §. fi. c. licet, 28. c. licet, 47. §. nec tamẽ, de testib. ca. si. §. vnius verò, 4. q. 2. ca. fi. §. quod autem, 35. q. 6. & in princ. 33. q. 2. versi. per vnum hominem, in can. Apostolorum, 74. l. iurisiurandi, C. de testib. vnus tamen testis omni exceptione maior, semiplenè probat, vt aiunt interpretes ad l. admonendi, de iureiur. ff. vide & quando semiplenæ probationes exigantur ad plenè probandum, decis. Matth. de Afflict. 12. & decis. 337. incip. *in causa, &c.* per glo. ad dictam l. admonendi, & l. in bonæ fidei, de iud. C. & c. fin. de iureiur. aitque ibid. de Afflictis, famam inducere semiplenam probationem, & cum vno teste in causis ciuilibus inducere plenam, vt tenet glo. ad c. 1. de appell. & ad §. item sæpè, 4. q. 3. Cyn. in l. fi. C. de testib. & in l. 4. C. de proba. Tamen Bald. ad c. veniens, in 1. de testibus, ait, nos debere cõsiderare ex quibus fama acceperit originem, & an multũ vrgeat, an non.

e ca. paruulos, ca. cùm itaque, de consecr. dist. 4.

f c. nemo, de simonia, vt in c. testimonium, 54. de testib.

g Quemadmodum in specie l. Theopompus, de dote prælegat. ff. si testator committeret alicui voluntatem suam referendam: item si tabellio testificetur, vt in l. si quis decurio, C. ad leg. Cornel. de fals.

h Vt can. nobilissimus, 97. dist. ad præsumptionem quoque facit cuiusdam insignis viri testimonium, vt in can. tanta nequitia, 24. & ibi gl. notat glo. 86. dist. in ca. talia, 8. q. 3.

i In tota, 6. q. 2. ca. testes, §. sequi, versi. vnius, 4. q. 3.

k Vt in c. ex literis, de io integ. restit. in c. ex insinuatione, de proc. c. si. quod met. caus. c. in omni, de testib.

l can. præsul, 2. & seq. 2. q. 4.

m c. cum esset, 10. de testa. l. hac consultissima, C. eo. tit.

n dictis proximè iuribus.

o d. c. cùm esses.

p c. relatum, 11. de testam.

q Singulares dicuntur testes, vel in quantitate, vt si vnus de media, alius de tertia dicat parte, Bald. in l. testium, C. de testib. c. licet causam, de probat. c. bonæ, de electio. vel in facto, & loco: vt si vnus dicat Tholosæ, alius Lugduni factum: & sic de similibus, si discordant in tempore, personis, & c. ad probandum quippè actum duo testes ad minus contestes requiruntur, c. licet ex quadam, de testib. l. iurisiurandi, C. eod. titu.

r cap. cùm dilectus, de ordine cognitio.

## CAPVT IX.

*1 De falsis testibus, & pœna eorum.*

*2 De sententia ex falsis lata.*

1 QVi falsum testimonium corrupti muneribus ferunt, Iudæ crimen imitantur, & proditorem veritatis. [a] Falsum testimonium ferens, ab omni testimonio in posterum erit remouendus; & secundum leges infamis fit. [b] Qui verò conuictus fuerit alios ad falsa testimonia attraxisse, vel corruptione solicitasse, vsque ad exitum vitæ non debet communicare. [c] Aliter vtrisque & falsis testibus, & solicitantibus imponitur pœnitentia ieiunij in pane, & aqua quadraginta dierum, & septem sequentium annorum. [d] Si quis ex reuerendissimis aut presbyteris, aut diaconis, inuentus fuerit pro pecuniaria causa falsum dixisse testimonium, sufficere debet, vt pro verberibus separentur à sacris ministeriis, & tradantur monasterio: pro criminalibus autem, si falsum dixerint testimoniũ, clero nudari, legitimis pœnis subdi debent: reliqui autem Ecclesiasticorum ordinum, pro falso testimonio in ciuili causa dato, ab Ecclesiastico gradu repelli, & verberibus subiici. [e] Falsidicus testis tribus personis est obnoxius: [f] primùm Deo, cuius personam contemnit: inde iudici, quem mentiẽdo fallit: postremò innocenti, quem falso testimonio lædit. Vterque autem reus est, & qui veritatẽ occultat, & qui mendaciũ dicit: quia & ille prodesse non vult, & iste nocere desiderat. [g] Quamobrem quia falsus testis Deum offendit, pœnitentia ei iniungitur, pro periurio septem annorum. [h] Et quia delusit iudicem, infamia notatur: [i] verberibus castigatur, [k] aliísque pœnis extraordinariè pro modo falsi punitur; [l] in quo autẽ proximũ læserit, in eo & ei condẽnabitur. [m]

2 Atque sententia per falsa instrumenta, & testimonia lata, debet retractari falsitate detecta, vsque ad viginti annos: [n] nec debet mandari executioni, si de illa falsitate aduersus eam excipiatur: [o] habebitur tamen pro sententia, quousque constet de falsitate. [p]

*SCHOLIA.*

a can. abiit Iudas, 83. sub xj. q. 3. diuus Thomas, lib. 1. de regimine principum, c. 7. dicebat inter omnia terrena videri esse præcipuum, testimonium de veritate reddere.

b ca.ſi quis coactus,can.7.22.q.5.ex concilio Matiſconenſi, cap.17.

c d.ca.ſi quis cõuictus,& Gelaſ.Papa,in ca. 4.ſi quis peierauerit,22.q.5.Qui etiam vſus eſt falſis teſtib.vel interrogatus dixerit ſe velle vti eorũ teſtimonio,iure cauſa ſua cadit, vt qui reſponderit falſis inſtrumentis ſe velle vti, Marth.de Afflict.deciſ. Neapolit.189. inci.*facta publicatione*. numero 4. iuxta l. ſi aduerſarius, Cod. de fide inſtrument.

d can.ſi quis peierauerit,22.q.5.

e ca.quia iuxta,3.§.fi.5.q.6.in c.20.§.reuerendiſſimis, nouel. 120.de ſanctiſſ.epiſc.auth.presbyteris,C.de epiſc. & cler.

f Hæc,& quæ ſequuntur poſita ſunt, in c. 1. de crimine falſ. lib. 5.tit.20.

g d.c.1. de crimine,falſ. & can quiſquis,11.q.3.

h can.quicunque,6.q.1.

i can. quiſquis conuictus,12.q.5.

k can.illi,qui,5.q.5.

l Nam durante lite,iudex poteſt teſtem falſum punire, l, nullum,C.de teſtib. & cauſa etiam finita, poteſt reus fieri lege Cornelia de falſis,l.1.ad leg.Corn. de falſ.ff. & aliquando quoque lege Cornelia de ſicariis accuſatur,l.1.§. 1.ad leg.Cornel.de ſicar.ff. & punitur conatus,ſeu falſum teſtimonium,etſi ad illud nihil fuerit ſecutum.

m Argument.ca. nihilominùs,3.q.9.

n c. cùm venerabilis,de except.

o c.2.de crimine falſ.l.ſi prætor,de iudic.ff.

p c.accepimus de fide inſtru. quia niſi manifeſta ſit falſitas, non poterit ſuſpendi executio ſecundum diſtinctionem c. paſtoralis,de offic. deleg.& c. de cætero,de ſentent. & re iudic. ſemper enim præſumitur pro ſententia, quandiu obiecta non probantur.

# DE FIDE INSTRVMENTORVM.[a]

## *TITVLVS DVODECIMVS.*

a Extat titulus de fide inſtrumentorum,lib.2. Decretalium,c.22. & lib.22.ff.tit.4.de fide inſtrumentor.& lib.4.C.tit.21.de fide inſtrumentorum & amiſſione eorum,& de apochis, & antapochis faciendis, & de his quæ ſine ſcriptura fieri poſſunt, & lib.10.C.tit.3. de fide inſtrumentorum,& iure haſtæ fiſcalis,& de addictionibus, & eod.lib.10.tit.22.de apochis publicis,& deſcriptionibus curialium,& titu.69.de tabulariis,ſcribis,logographis,& cenſualib.& nouella Iuſtinian.67.vt præponatur nomen imperatoris documentis,& vt Latinis literis apertiùs tẽpora præſcribantur,& nouell.itẽ 73.cuius inſcriptio continet ſummã eorum,quæ ibid.explicãtur in hæc verba,de inſtrumentorũ cautela & fide,& primùm de depoſito, & mutuo,& aliis documentis priuatè quidẽ ſcriptis,habentibus autem teſtes, & de non habentibus teſtes, & de inſtrumentis publicè confectis.& de collationibus manus propriæ ſcripturæ,& de expoſitis inſtrumentis ab illiteratis,aut paucas literas ſcientibus,& de non ſcriptis contractibus,& de contractibus vſque ad vnam libram auri & de contractibus, qui in agris fiunt,& vt in documentis, & contractibus futuris locum habeat lex. Eò etiam pertinet nouella 44. de tabellionibus,& vt protocolla dimittant in chartis.

### CAPVT PRIMVM.

*Coniunctio tituli,& de appellatione inſtrumenti.*

PROBATIONES teſtium,& inſtrumentorum in exercendis litibus æquiparantur,[a] & aliquãdo eodẽ nomine teſtes per inſtrumenta continentur: [b] quamuis propriè in multis diſtinguantur.[c] Inſtrumẽtorum etiam nomine hîc intelligimus ſcripturam, qua inſtruimur, & docemur de aliqua re, cuius & appellatione continentur principum reſcripta,ſeu literæ,[d] ſententiæ,[e] epiſtolæ,teſtamenta, libri rationum, & alia,quæ ſcriptura fiunt.

*SCHOLIA.*

a l.in exercendis, C. de fide inſtrument. l. non figura, de action.ff.

b Inſtruunt enim negotiũ,& iudicem teſtes, vt inſtrumenta,ideò & inſtrumentorum nomine cõtinentur aliquando ex lata ſignificatione ,c.peruenit .de teſtib.cogen.cap. forus,de verbor.ſignif.c.fraternitatis,c. ex literis, de frigid.& malefic.l. notionem,§. inſtrumentorum, de verb. ſignific.ff.& in l.1.de fide inſtrument.ff.

c Ex ſtricta ſignificatione diuerſa ſunt, c. cùm Ioannes, de fide inſtr. can.fortè,in fine,24.q.4. Et ita primo loco diſtinguuntur in nomine,ex l.ſi idem,C.de codicill.& ſunt ſeparati,& diuerſi tituli, de teſtibus, & de fide inſtrum. Secundò, poſt publicationem atteſtationum,vt ſuperiori titulo docuimus, regulariter teſtes produci nequeunt: inſtrumenta verò poſſunt ante renunciationem productionum, & ante concluſionem,in cauſa,c.cùm dilectus, de fide inſtrumentor. Tertiò, inſtrumenta in antiquis probant, quæ probari non poſſunt per teſtes viua voce, Speculator ti. de proba.Quartò, quædã negotia pro forma probante ſcripturam deſiderant, vt dicemus paulò poſt,& ideò, in illis teſtes non ſufficerent.

d cap. literæ, c. quod ſuper his,7.de fide inſtrument.l. 1. de mandar.princ.C.

e l.1.& 2. de ſent. ex breuiculo recitan.

### CAPVT II.

*Diſtinctio inſtrumentorum.*

SCRIPTVRARVM, & inſtrumẽtorum quædam publica, & authentica per ſe firma, & approbata:[a] quædam per ſe plenam fidem non faciunt.[b] Authentica ſcriptura eſt,quæ per iudicem, vel manum publicam cum trium, aut duorum ad minus teſtium ſubſcriptione, vel teſtimonio facta eſt,[c] vel per manũ duorum proborum virorum,[d] vel quæ habet ſigillum authenticum:[e] Item & talis ſcriptura, quam facit priuatus in præſentia trium teſtium.[f] Species ſunt inſtrumentorum, apocha,& antapocha.[g]

*SCHOLIA.*

a Hoc enim ſignificat αὐθεντικὸν, authenticum Græcis, id eſt, probatum ab his,qui poſſunt,& debent:vnde & authenticæ tabulæ in l.4.familiæ erciſc. ff. & authent. rationes, in l.Pomponius,eo.titul. & c.1.de fide inſtrum. libr. 2.tit. 22. ſi authenticam (inquit) ſcripturam non videmus, ad exemplaria nihil facere poſſumus,& can.dicenti,25.q. 2.

b Ita inſtrumenta domeſtica, dicuntur ſcripturæ priuatæ, l. inſtrumenta domeſtica,5.de probat.C.

c Hæc finitio datur, & probatur per gloſſam primam ad d. c.1. de fide inſtru.per c.2. eiuſdem titul, Probatur & per §.ſed & inſtrumenta, ſeu cap.5.de inſtru.cautela, & fide, nouella 73. manus publica dicitur notarius, & ſeruus publicus,l.2.rem pupill.ſaluam fore. In iudiciis tamen acta valẽt,& fidem faciunt expedita per amanuenſem iudicis, ſine

fine testium subscriptione, l.31.C.de donat.

d vt in c.quoniam contra, de probatio.

e c.2. de fide instrum.c.post cessionem, de probationib. & statur sigillo Episcopi donec contrarium ostendatur, d. capit. post cessionem, & cano. curæ.11. q.3. idipsum in sigillo capituli, c.3. de probatio.can. in nomine patris, in fine, 73.distinct.& in sigillo principis sæcularis, iuxta consuetudinem, per quam ei creditur, c. cùm dilectus, de fide instrument.

f §.si tamen quisquam, nouell.73.de instrument caut.

g Apocha, seu ἀποχὴ, est Latinis receptio, vulgò quitantia, neropè scriptura, qua creditor confitetur se recepisse pecuniam debitam à debitore, de qua in l. si accepto latum, de acceptilatio.ff.l. apochæ, de fide instrumen.extat titulis de apochis, lib.10.C.titu.22.meminit & rubrica 21. lib.4. C.de fide instrumentorum, & amissione eorum, & de apochis, & antapochis.& ibid.l.plures, 18. Antapocha est scriptura, quam facit debitor creditori in præstationibus annuis. Sic gl. ad dictam l.plures, ad verbum *apochis*. Apocha, inquit, est de receptis, putà confiteor me recepisse tantum, & à creditore fit, & datur debitori, vt in l.fi. §.Titius, de condiction.indebiti.l. qui tabulas, §. apocha, de furt.antapocha est, de solutis à debitore, & fit ita, confiteor me tantum vsurarum nomine, vel pensionis soluisse, & datur creditori.

## CAPVT III.

*1 De quibus fiat scriptura, seu instrumentum ex placito. 2. Necessaria in electione. 3. Excommunicatione, interdicto, cessatione officiorum. 4 Priuilegijs, mandatis, alienatione rerum Ecclesiæ, &c. 5. 6. & in alijs.*

1 NIHIL est ferè in rerum natura, de quo, vt dici, ita scriptura fieri non possit: verùm diuersa ratione: Nam quædã scribuntur, quę alioquin sine scriptura rectè geruntur, vel ex placito scribẽtiũ,[a] vel ad futurã rei memoriã perpetuã.[b]

2 Alia autem quædã pro substantiali forma scripturam desiderant:[c] veluti si agatur de antiquo facto, quod testibus probari non potest,[d] si agatur de electione,[e] vel de eius impugnatione, seu de intercessione, seu oppositione aduersus eam.[f]

3 Aut de sententia excommunicationis, aut interdicti:[g] vel de concessione potestatis eligendi Senatorem, vel Capitaneum, vel Rectorem vrbis Romæ ex personis prohibitis.[h] Quando etiã cessatio diuinorum officiorum fit, necessarium est publico authentico instrumento causam, & personas, ob quas fiat cessatio, perscribere.[i]

4 In priuilegijs quoque scripturæ tenor sequendus,[k] & in mandatis principũ scripturã desideramus,[l] & in alienatione rerum Ecclesiasticarũ.[m]

5 In facultate, seu licentia accipiẽdi ordines ab alieno Episcopo dimissoriæ literæ requiruntur.[n]

6 Scriptura item exigitur in appellatione ab interlocutoria:[o] in definitione, seu sententia visitationis faciendæ prouinciæ;[p] in variatione procuratoris,[q] abiuratione hæreseos,[r] legatione,[s] voti regularis professione,[t] expositurum puerorũ collectione,[u] in baptizandorum susceptione, vbi nomen inscribi debet;[x] in prælaturæ renunciatione,[y] in testatione ordinationis data clericis peregrinari, vel aliù transire volentibus.[z] In ordinatione serui, quæ fieri non debet, nisi prius data, & lecta charta libertatis concessæ.[aa] Quẽadmodum & requiritur in manumissione facta seruorum Ecclesiæ ab Episcopo,[bb] in legum constitutione, & quo nomine Ius scriptum à non scripto distat.[cc] Exigitur & vt libellus, qui aduersario in lite mouenda offerendus est, scribatur:[dd] quemadmodum & criminis accusatio libellũ exigit.[ee] Vocatio etiam ad synodum iuxta decreta patrum canonica, eius qui impetitur, rationalib. scriptis, per spatium fieri debet congruum, & canonicũ.[ff] Literatoriè etiam vocatus Episcopus ad synodũ, debet, si non potest venire, se excusare.[gg] Sed & sententiæ de negotiis potissimùm arduis debent in scriptis à iudice proferri.[hh] Sicut & in appellatione literæ dimissoriæ, seu apostoli debent interuenire & dari à iudice à quo appellatur, quibus significet appellatum, & à quo, superiori iudici.[ii] Liberti Ecclesiæ insuper debent chartis profiteri quòd sint Ecclesiæ: ne pereat ex longinquitate temporis eorum probatio.[kk] Qui etiam, habent administrationem beneficij, aut beneficium possident, si quid acquirant ex rebus, seu fructibus Ecclesiæ, nomine ipsius Ecclesiæ debent curare scripturam acquisitionis fieri:[ll] ideò & mortuo Episcopo inuentarium fideliter cõscribi debet de rebus penes illum inuentis, vt quæ Ecclesiæ sunt, ei reseruentur, & successori in beneficio, & alia hæredibus defuncti.[mm] Testamentum etiam solẽne, iure ciuili scripturam necessariò requirit.[nn] Sunt & alia plura eius generis, quæ ex eodem iure ciuili cognosci possunt.

### *SCHOLIA.*

a Veluti quando contractus fit emptionis, & venditionis, & placet de eo, vt in scripturam redigatur: nam quamuis valida sit emptio per se sine scriptura, simul atque de pretio conuentum fuerit: tamen postquàm placuit scripturam de eo fieri, non priùs valebit, quàm scriptura de eo fuerit in modum redacta, §.1. de emptione, apud Iustinia.l. contractus, de fide instru C.facit Nouella 73. Aliud exemplum in l.1.& 2.de iure emphyt.idem de similib.c.2. de pac.c. contractus, de reg.iur.in text.

b cap.1. de renuncia.in sex.lib.1.tit.9.c.ad Apostolicæ, de re iudic.in sex.l. contrahitur, de pignor.ff. in subscriptione, l.pactum, C.de pact.antiquorũ memoria meliùs per scripta tenetur, c. tertio loco, de proba.omnium meminisse, & in nullo penitùs errare potiùs diuinitatis, quàm humanitatis est, l. 2.§.si quid autem, de vetere iure encl.C. c.vt nostrum, vt Ecclesiastica beneficia sine vlla diminutione conferantur. Sic num est de substantia, vt de extrauagantes, seu constitutiones summi Pontificis redigantur in scripta, vt disputat Ioan. Andr.ad regulam, nemo potest, de reg.iu.in sex. Rot.deci.238.per gl.in l.1.C. de legib. Panor. ad c.1.de postul.de illis tamẽ fit scriptura ad futuram rei memoriam perpetuam, d.c.1.de renunc. in sex.& si dubitatur, debent produci sub plumbo in forma authentica, vt ait Franc. de Pauinis in procemio Extrauagant.

c Notantur casus in c.1.§.postquàm autem, ad verba, *in scriptis*, de censibus. Matth.de Afflictis decis. Neapolita.398. Panor. ad c.2.de probat. Alex.consil.95.volu. 4. Felin. ad rubricam, de constitutio.

d c. cùm causam, de probat. c. ad audientiam, de præscriptio.l. census, de probat.ff.

e c. quia propter,de election.debet enim fieri , & proferri in sctiptis electlo,can.quanto. 63.dist.can.legum,2.q.1.

f c.vt circa,4.de elect.in sext.

g g.c.1.de sentent.excnmmun.io sext.can.curæ,11.q.3. d.ca. legum,2.q.1.

h c. fundamenta , §.dignè,de elect.in sex.

i c.si cannnici,de offic.ntdinar.in sex.

k c. porrò,7.c.recipimus, c. petistis,de priuileg.lib.5.ti. 33.c. accepimus,de fide instrum.c. cùm & plãtare,en.§.si quis autem.de mand.princ.in nouellis,c.cùm dilecta, de rescr. nemini enim credendum est dicenti se habere priuilegium,nisi illud ostenderit,c.cùm capella, de priuil.cano. cnntra morem.100.dist.

l l.1.C. de mandat.princ.

m can.sine exceptione,12.q.2. can. hoc ius,can.casellas, 10. q.2.c.1. de his,quæ fiunt à Prælatis sine consensu capit.

n can. extraneo;70.dist.

o c.1. de appell. in sex.lib.2. titu.16.ibique appellandum ad Papã in scriptis,& alibi ca.post appellationẽ,2.q.6. qund introductom fuit , ne variandi detur occasio in forma appellandi, can.saluberrimnm,1.qu 7. can. omnes fœminæ, 27.q.1.ca. vidua,20.qu.1.sic & placuit appellantem instanter petere debere apostolns,seu literas dimissorias . à iudice à quo appellatur,d.c.1. & c. sæcò,de appell. in sex. Clem.quamuis,eod.ti.l.vnica,de libellis dimissor. ff.l. dimissnriæ , de verbor.signif. ff.

p c.1.§.postquàm,de censib.in sex.

q c.1.de procur. in sex.

r can.ego Berengarius,de cnnsecr.dist.2.ca. legum,2.q.1.

s In qua delegationis scriptura requiritur,ca.oobilissimus, 97.dist.etiamsi sit delegatus Papæ, c. cùm in iure, de offi. deleg.l.vnica,de mandat.prin.

t d. can.omnes fœminæ,27.q.1.ca.vidua,20.q.1.

v ca.si expositus 87.dist.

x ca.baptizandi,de cnnsect.dist.4.ca.legum,2.q.1.

y can.sicut vir,§. ecce,7.q.1.

z Dabantur enim literæ formatæ,de quibus tota 73.dist.requitebantur & literæ in extraneorum clericnrum susceptione,vt in c.nullus,& can. transmatinos,93. distinct.

aa ca.2.nulli,53.distinct.

bb ca.Episcnpus,qui mancipium,12.q.2.

cc Quando promnlgatur,ca.qund quis,35. q.9.ca.bene quidem, circa medium,96.dist.ca.lex est,1.dist.§.constat autem,de iur. natur.gent.& ciuil. l.humanum,C.de legib.

dd Authent.offeratur,de litis contesta.C.ca.induciæ,4.§.nfferatur,3.q.3.tit.de libelli oblatio.lib. 2. tit.5.

ee can.quisquis,2.q.8.ca.legum,2.q.1.l.libellnrum , de accusat.ff. cum similibus.Illa scriptura solennis , & subscripta est necessaria præseoti : alinquin enim non licet absenti absentem per scripturam accusare,c.relatum,5.q.2.

ff can.1.vocatio.5.q.2.

gg can.placuit in.18.dist.vbi tamen gl.notat,& per nuncium expressum dignum, cúmque credi possit , posse se excusare,vt in can.nobilissimus.97. dist. c. prudentiã,de offic. delegat.c.ex parte,c.sciscitatus,de rescript.

hh ca. in primis,7.§.si.ca.statutis, 8.ca.legum,9.in fine,2. q.1. §.hac lege,2.l. statutis , 3. de sent. ex peric. recitan. lib. 7. titul.44. nisi breues sint lites , & maximè vilium persnnarum , & minorum causarum , in quibus scriptura nnn valdè desideratur : quia sine scriptis , & sine aliqua expensa de his iudex debet cognnscere aothen. nisi breues, de sent.ex peric. recitand.C.& c.3.nnuellæ 17. & nouella 83.aut nisi episcopus cognoscat inter sibi subditos, vt ibidem dicitur:nam inter illns sine scriptura iudicare poterit,ca.si quis cum clericn,11.q.1.

ii ca. pnst appellatinnem,2.q.6.l.vnic. de libellis dimiss. lib. 49.ff.tit.7.vel literis significabit,quare oon receperit appellationem,l.si dudum,de appell.recip.ff.

kk can. lnngioquitate,64.can.sæpè fit,72.12.q.2.

ll Nempe vt post mortẽ eorum Ecclesia ca quæsita percipiat. can.1.sacerdntes,2.q.4. & quæsita ex bonis propriis per sacerdntem,hæredibos eius relinquantur , can. pen. & fin.ca.2.q.4.

mm cao.sicubi,6.12.q.5.

nn l.hac consultissima,§.at cùm humana,C. qui testamenta facere poss.

oo Veluti literarnm obligatin,tit. de literarum obligatinn. lib.3.Instit.tit.12.l.in contractibus,C.de nnn numer. pec. & alia,de quibus consule,gl.ad c.1.§.postquàm , ad verb. in scriptis,de censib.in sext.

---

## CAPVT IIII.

1 *A quibus fieri possint scripturæ.*

2 *De instrumentorum domesticorum fide.*

3 *De instrumentis publicis vt probent, & à quibus ingrossentur.*

4 *Aut renouentur.*

5 *Clerici non possunt esse tabelliones.*

6 *Probatio ex scripturis lapidum , librorum antiquorũ,archiuorũ.*

1 AB omnibus , qui nouerint scribere , scripturæ quidẽ fieri possunt ; sed nõ omnib. fides, nec omnino adhibetur, vel contra omnes:& nisi tales sint , quales fidem habere , & quatenùs credendum voluit. Sic quilibet sibi quidem conficit scripturam, [a] aliquando aliis ; non sibi , [b] aliquando aliis,& sibi. [c]

2 Ex quib.instrumẽta domestica, seu priuata annotatio,rationes priuatæ,si aliis quoq; adminiculis non adiuuentur,contra alios probare nequeunt. [d]

3 Quæ verò aliis fiunt , vel fiunt authoritate publica,& illæ,inter quos factæ sunt,probant. [e] Item aliæ certi generis , quibus consuetudo vim donat vt probent. [f] Tabellio , qui notas accepit instrumẽtorum ipse per se dum viuit, debet complere, iuxta protocollum sine vlla additione , vel diminutione:nec potest alteri committere. [g] Post mortem verò eius, authoritate iudicis , ad petitionem partis , per alium notarium poterunt in formam publicam redigi. [h]

4 Innouationes autem instrumentorum antiquorum , de quibus dubitatur ne mox, vel in posterum legi nõ possint , literis euanescentibus,aut labentibus, cum authoritate etiã iudicis ordinarij fieri debent, qui priùs diligenter inspicere debet, num illa aliqua in parte fuerint vitiosa , vel per publicam personam iubebit transcribi. [i]

5 Clerici,sacerdotes,& monachi in causis profanis,& sæcularibus non possunt esse notarij , & instrumenta publica tabellionatus expedire. [k]

6 Probatio quoque instrumentorum eruitur ex libris antiquis diuisionum diœceseon ; [l] & ex productis ex archiuo publico , etsi subscriptionem non habeant. [m] Si scriptura quoque reperiatur in antiquo,vel alio lapide , [n] dummodò authoritate publica posita fuerit,quemadmodum olim album proponebatur prætoris. [o]

*SCHOLIA.*

a Vt io testamentis,quæ quis ex arbitrio mutare potest , l. rem legatam.de adimen. leg. l.si quis in princip. de leg. Tales epistolæ,& similia.

b Vt nntarius amanuẽsis iudicũ,c. qonniã cõtra, de proba.

c Sicut cùm quis chirngraphum scribit , apncham , antapocham,& similia.

d l.instru

Digitized by Google

d l.instrumenta domestica,5 l.rationes,6.l. non epistolis,13. C. de probatio. quemadmodum neque testes domestici probant,l.2.C.de testib.

e ti.de instrumentorum cautela,& fide,in nouel.

f c.cùm dilectus,9. §.fi.,de fide instrument.

g In nouella de tabellionibus,gloss. fi. ad c.cùm P.tabellio, de fide instrumento. Est & visus, vt ab ipso notario sine authoritate iudicis instrumēta habeantur,vt notat Octouia.Vvestrius,li.6.introductionis in aulæ Romanæ actionem,c.1.Hic tamen notandum,quòd si creditor habuerit literas obligatorias grossatas,vt dicunt,hoc est in mundū transcriptas,& signatas à notario,& eas amiserit,illæ non debeant ampliùs ita facilè transcribi, vel grossari à notario, & nisi parte vocata, & ex precepto iudicis. Literæ verò perpetuæ vt matrimonij,venditionis, & huiusmodi possunt regrossari cum causa,si ille, cuius sunt literæ vel ad cuius vtilitatem sunt,asserat iuramento eas amisisse,& hoc de præcepto etiam iudicis, nisi in notula appositum fuerit quòd fiant tot, quot petitæ erunt,&c. Massuerius in praxi lib.8.de literis,notis & notatis,§.18.Itē aduertendum per Cyn.in auth.si quis in aliquo,C.de edēdo,Bart. ad l.si quis,de tabulis exhiben.ff.l.chirographis,de tabul. exhib.facit l.fi.C.de fide instrument.

h c.penul.de fide instrum.l.contractus; C.eo.tit.

i c.fin. de fide instrum. & antequàm fiat renouatio instrumentorum, præcipuum est, vt non dubitetur de illorum tenore: quare & solēt priùs testes adhiberi super illorum integritate,c.cùm olim,de priuil.

k c.sicut te accepimus,4.ne cleric.vel monach. sæcularibus negotiis se immisceant, l. consulta diualia, de testamentis,cum similib.

l cap.cùm causis,13.de probatio.capit. ad audientiam, de præscriptio.

m c.peruenit,30.q. 1.§. illud,de his, qui ingrediuntur ad appellan.in nouel.anthent.ad hæc,de fide instru.c.ex literis, de integr. restitutio.

n Gloss.ad c.cùm causam,ad verba *per libros*,de prob.

o l.si quis id,quod,de iurisd. omn.iud.

## CAPVT VI

*De forma instrumentorum varia vt probent.*

MVLTA [a] requiri in instrumento authentico publico,& probante ex plena fide, annotatur,veluti testium præsentiam,sigillum authenticum, [b] quod habeat characteres apparentes, [c] item quod contineat diem,& annum,[d] cum his,& in aliis locorum consuetudo erit obseruanda,num secundum eam instrumenta probent,aut authentica habeantur.[e] In iudicialibus autem actis expeditis ab amanuense,eius solius subscriptio,& fides sufficit.[f] Fiunt autem notulæ per notarios, seu protocolla de his,quibus adhibentur, & quibus fides datur dummodò ibi sint, quæ ad grossandum, vt dicunt, sunt necessaria.[g] Postquā verò tabellio reddidit literas in mūdū redactas, & signatas,nihil eis debet addere, vel minuere, potissimùm si fuerint in iudicium productæ: præsumeretur enim suspectus,si vellet corrigere dictum suum. Quòd si omiserit adiicere diem, & annum, & constet de nota, poterit addere de præcepto iudicis secundum exigentiam negotij. Teneretur tamen tabellio,si quid intersit partis, errorem non fuisse commisū, ei resarcire.[h] Scriptura porrò libelli actionis,& accusationis,suas formulas habet substantiales,[i] de quibus anteà dictum fuit.[i]

*SCHOLIA.*

a Speculator in tit. de instrum. editione tradit, nouem requiri ad essentiam publici instrumenti, quæ enumerat Barthol.ad l.si quis,§. initium, de eden.ff.quo loci tamen Bartholus sub finem addit,in quæstione,quando authenticum dicatur instrumentum, sequendam esse locorum, & prouinciarum consuetudinem. At in nouella 44.de tabellionibus.in c.1.§ 3.statuitur vt tabelliones non fingant ægritudinem,vt aliis complementum cōmittant negotij: sed ipsi contractui intersint à principio vsque ad finem, & in c.1.eo. dicitur,ne priùs complementum, seu hypothesim adponant,quàm perfectè nouerint negotium, de quo agitur. Permittitur autem illis in dict.c.1.§.4.per substitutum,& adiutorem suum;in sula tamen statione,contractus formare,item & subscribere. In nouella 73.de instrument.cautela,& fide,c.7.§.1.iubetur, vt in protocollo acta describant cum die, & consule, dicta nouella 44.c.1. forma porrò redigendi instrumenta in mundum, vel describendi, traditur in nouella 47. vt præponatur nomen Imperatoris,& in c.2.eius tituli,vt scribantur Latinis literis formatis sine abbreuiationibus, seu notis, aut signis. Statuitur deinceps,vt subscribantur à testibus,antequàm dicantur completa documenta,nouella 73. c. 3.§.sed & si instrumenta:quamuis acta iudicialia valeant sine testium subscriptione,l.31.C.de donatio.Pro subscriptio. testium habetur,in testibus, qui non norunt literas, signi cuiusdam appositio, quod ipsi recognoscant per se factum in instrumentis,quemadmodum & olim signum crucis pro fide, & subscriptione apponi solitum erat nouella Iustinia.73.c 8.nouella Leonis Imperatoris, 72. l.fi.§.2. de iure deliberan. C.

b c.1.de fide instrument. gloss. ad l generali, de tabulariis, lib.10.C. Speculator de instrumentor. editio.§. nunc videndum restat.

c cap. inter dilectos,de fide instrum.

d dicto cap.inter dilectos, & cap.eam te,de rescript. quòd aliquando non exigitur in priuata scriptura, vt in l. cùm tabernam,§.1. de pignorib.& ibi Barthol.notat,& glossa, & Cynus ad l.si qua beneficia,de diuersis rescript. C.

e cap. cùm dilectus. 9.de fide instrument.

f l.in donationibus, C.de donation.cap. quoniam contra, de probatio.

g Cynus ad l.contractus, de fide instrum. Barthol.ad l.admonendi,de iuretur.videndum tamen cap.inter dilectos, de fide instrum. notatur,& in cap.post cessionem, eod. tit.l.si quis decurio, de fals.§. si quis verò, vt nulli iudic. liceat habere loci seruator. in nouell. Massuer. in practica,tit.18. de literis. notis, & notatis.§. 19. *item danda est fides, &c.* addit & in §.20. etiam si nota esset scripta in tabula cerea,in petra,in gypso, vel litera grossata in papyro,ei credendum, per Bartholum ad l.qui tabulas,de fur. ff.l.in commodato,§.sicut,commoda.

h Massuetus iisdem ferè verbis in practica,tit.18.de literis, & notis, §.40. *Item postquam tabellio.* per l.fi. de magistratibus conuenien.notatur in l.actorum verba,de re iud.ff. Sed si fuerit litera duplicata, & alteri parti tradita, notarius non debet facere, nec iudex ei præcipere,nisi parte vocata: vt correctio sit mutua,& falsitas euitetur, argumento,l.inscaufæ,§. causa cognita, de minorib.

i can.fi.§. libellorum,2.q.8.l.libellorum,de accusatio.ff.

## CAPVT VI.

*De instrumentorum productione.*

VTRAQVE pars litigantium etiam post publicationem attestationum, vsque ad diffinitiuæ sententiæ calculum, instrumenta exhibere, antequàm in causa conclusum fuerit, potest;[a] fit

autem illa productio iudici, coram quo litigatur, & ex causa alibi. [b] Editur & instrumentum interdum, si producenti ita videatur, non in totum; sed in tantum quoad causæ conuenit. [c] Quemadmodum nec actori reus tenetur instrumēta sua communicare, vel in iudicio contra se proferre, [d] nisi forsan ea communia sint. [e] Imò & si quæstio sit de priuilegiis, iudex non debet ea omnibus manifestare; sed in inspectione eorum, duodecim hominum numero debet esse contentus, & restituere producenti.[f]

### SCHOLIA.

a cap. cùm dilectus, 9. de fide instrumento. In conclusione porrò causæ renunciatur omnibus allegationibus, & aliis probationibus, ideò qui renunciauit hoc modo, non admittitur ad productionem instrumentorum, c. pastoralis, de causa possession. c. auditis, de procuratorib. & in decis. Rotæ, 9. *nota postquàm*, in antiq. dicitur, post conclusionem causæ non recipi probationem, etiam per instrumenta, maximè in causa profana, vt in d.c. cùm dilectus; in causa verò beneficiali, secundum aliquos, admitti, vt innuit Hostiens. ad c. ad petitionem, de accusatio. c. lator, c. consanguinei, de re iudica. quia renunciatio non est necessaria, vt in Clem. sæpè, de verbor. signif. vt etiam possint recipi testes, post conclusionem. Et in decis. 146. *nota quòd post terminum*, in antiq. dicitur, quòd post terminum ad producendum omnia possunt produci instrumenta, donec dictum fuerit in causa, non autem posteà, vt post terminum peremptorium, c. coram, de in integrum restitutio.

b c. accepimus, 4. de fide instrument. l. iudices, 17. in fine. C. eo. in loco tamen congruo, & securo, dicto c. accepimus, can. hortamur, 3. q. 9. can. suis, 33. qu. 2. c. ex parte, de appellatio. c. accedens, in 2. vt lite non contesta.

c c. contingit, 5. de fide instrumento. l. argentarius, §. edi autem, de eden. ff. lib. 2. tit. 13.

d c. pe. §. qui intendit, 4. q. 3. c. 1. de probatio. l. nimis graue, C. de testib. l. cogi, 11. de petitio. hæred. C. lib. 3. tit. 31. l. possessiones, de probatio. l. exstat decretum, de iure fisc. ff.

e c. G. perpetuus, 12. de fide instrument. Sic argentarius, & publicus exactor tenetur contra se instrumenta edere, l. in fraudem, §. ex his bonis, & §. seq. de iure fisc. rationes quoque communes ita edendæ, in l. non est nouum, & l. iustum est, C. de eden. & contra non exhibentem iurari potest in litem, quanti intersit petenti, l. in testamentis, 10. de in litem iuran. lib. 12. ff. tit. 3.

f c. accepimus, 4. de fide instrum. praxísque est, quòd de iure producens instrumentum non teneatur, aut cogatur dimittere originale authenticū penes curiam, vel actuarium eius: sed tantùm exemplar, &, vt dicunt, copiam concordatam cum originali per notarium, secundum Paulum Castrensem in l. fi. C. de fide instrumento. debet tamen aduersarius producta instrumenta in originali ipso, seu autographo primo videre, atque ita iudex permittit semel producta instrumenta in originali, reddi producenti, cū cautione, de iterū producendis, si quādo iudex exhiberi iubeat: & si quando aduersarius instaret se velle arguere originale de falso, vt ait Paul. Castrens. ad d. l. fin. 2. notabili. C. de fide instrumento. Maranta in praxi, parte 6. num. 10. & textus extat expressus in l. cùm quidam, 20. C. de fide instrum. Hîc rursum & obseruanda distinctio circa redditionem originalium instrumentorum productorum ante rem iudicatam, relicto exemplari, quam tradit Speculator in titulo de instrumentorum editione, §. non dicemus, num. 11. aut, inquit, instrumentum exhibitum, aut scriptura producta pertinent specialiter ad causam illam pendentē in iudicio, pro qua exhibita sunt: quo casu parti petenti non debent reddi: quia originalia debent remanere penes iudicem, c. quoniam contra, de probatio. ne falsum fabricari possit. Aut est generalis scriptura, seu instrumentum ad alias causas etiam pertinens, & tunc debet originale restitui exemplo, vel copia, vt loquuntur, fideliter transcripta, & per notarium, seu amanuensem iudicij cum originali collata, apud acta remanente: in qua amanuensis debeat adiicere quod collata cum originali per omnia concordet sua subscriptione ita testatus: quo facto exemplar illud perinde ac originale probat, vt & idem ait Speculator, tit. de testamentorum editione, §. ostenso, num. 32. tractat Alexand. consil. 112. num. 1. incipiente *in causa*, volumine 4. Panor. ad c. Albericus, nu. 5. de testib. Porrò si pars, vel alter ex litigantibus acta iudicij falsauerit, causa cadere debet, l. in fraudem, §. quoties, de iure fisci, & ibi gloss. in verbo, cadat. Si verò testes corruperit, aut instrumentum falsauerit, aliter puniendus per l. diuus, de re iudic. ff. l. qui nomine, ad leg. Corneliam de fals. tit. si ex falsis instrum. &c. C.

## CAPVT VII.

*1 Effectus & instrumentorum probatio facilis, & quæ sint, quæ probent, & quatenus priuata, aut publica.*
*2 Instrumentum pro titulo. 3 Antiqui instrumenti fides.*

1 LITERÆ quidem per se non obligant: neque perficiuntur negotia scriptura; verùm ea ratione scripturæ fiunt, vt faciliùs, quod actum est, probari possit. [a] Itaque productione, seu exhibitione facta instrumentorum, adhibendum erit iudicium, num ex genere sint scripturarum, quæ fidem, & probationem faciant. Resoluendum autem erit in hac re, instrumenta publica solenniter facta adhibitis testibus, & subscriptionibus, probare,[b] atque sententiam super illis, vel aliis publicis literis, quamdiu de falso in contrarium non constat, sortiri effectum debere, & defendendam.[c] Probant & alia documenta authentica, quamuis publica manu confecta non sint, si testes illis adsint, [d] aut si habeant authenticum sigillum. [e] Priuata quoque ab alterutra partium, facta scriptura, dummodò partium, aut testium subscriptione fulciatur, in actione personali probationis vim, & robur habet. [f] Si quis tamen habeat instrumentum publicum, ex quo sibi res debitoris hypothecæ nomine fuerit obligata, & alius eiusdem debitoris creditor priuatum, vt dictum est, habeat obligationis instrumentum, præfertur authoritas publici priuato: nisi & illud priuatum priùs factum sit, & habeat trium, vel pluriū testium subscriptionem, per quam fraus, quæ præsumi posset facta contra publicum, elidatur. [g] valent & priuatæ scripturæ in præiudicium eorum, qui scripserūt sibi, [h] non etiam ad commodum eorundem, & in præiudicium tertij. [i] Habent item authoritatem probandi sine testibus, quæ ex actis publicis prodeunt:[k] & quæ proferuntur ex archiuo publico. [l] Si tamen cautio, quam quis dicit à se indebitè expositam, indeterminatè loquatur, aduersarius tenetur probare debitum, quod ea continetur: sed si causam, propter quam huiusmodi scriptura processerit, expressa sit in eadem, ei statur, nisi ostendatur indebitè processisse. [m] Et quamuis scriptura priuata

non probet,

non probet contra alterum: [n] tamen contra producentem fidem facit. [o] Quòd si quando instrumentum deperditum fuerit, vel consumptum, ex eo adhuc iudicari poterit, & secundum illud, si modò probetur per testes quòd illud viderint sine vitio in forma publica tale quid continens. [p]

2 Rursum hæc vis instrumenti est acquisitionis rei, vt eius dominium repræsentet, & habeat, & sit tanquam titulus: quamobrem & donato, traditóve instrumento acquisitionis traditæ, & donatæ censentur res in illo acquisitæ. [q] Cæterùm instrumentum habens defectum solennitatis extrinsecæ probat nihilominùs, si ab eo, qui potuit opponere, non fuerit obiectus defectus. [r]

Præsumuntur etiam in antiquis instrumentis omnia sulenniter acta propter antiquitatem temporum, & difficilem in cōtrarium probationem. [s]

*SCHOLIA.*

a l.cùm res, C. de probatio.l. non figura, de actio.ff.canon. quanto, 63.dist.can.nostrates, 30.q.5.

b vt in cap.cùm à nobis, 28.6.nec scriptum, de testib. l.fi.§. fin. si certum petat. publica instrumenta perpetua firmitate nituntur, ad damnum, & cōmodum vtriusque partis, c.8. de fide instrumentor.ca.2.54.dist.ca.si quis de clericis, 12.qu.2.c. cùm pridem, de pactis. Tunc enim complementum accipiunt instrumenta, cùm testium adhibetur præsentia, Nouella 73.de instrumentorum cautela, & fide.c.5.§.sed etiam. Nam vt in c.3.eius Nouellæ dicitur, si literarum fides à voce testiũ discrepet, testes præferũtur. facit & l.15 de fide instrument. Sed est magnæ authoritatis instrumentum insinuatum, Nouella 73.c.3. Notarij, seu tabelliones, sunt personæ publicæ, seu serui publici, l.2.de stipulatio. seruor. ff. constituti ad conscribendos, & authurandos publicè contractus priuatorum, l.14.§.2.de sacrosanct.eccles.l.17.de fide instrumen.l.2. C.de eunuchis, l.1.C.vt nemo ad suum patrocinium, &c. & testamentorum scriptores, l.24.C.de testament.

c c.accepimus, 4 de fide instrumento. l. diuus, de re iudic. falsitate contra probata, nullius momenti erit sententia super falsis lata, c.in nostra, de procuratio. in fine, l.licet, C. eo.tit. de procura.

d c.2.de fide instrument.

e dict.c.2.de fide instrument.cap.post cessionem, de probatio.ca.curæ, 11.q.3.

f § sed & etsi quis, de instrument.caute.& fide in Nouellis, gloss.ad verbum *authentica*, in c.2. de fide instrument.per illum textum.

g l.scripturas, qui potiores in pignore habean.

h l.generaliter, de non numera.pecunia. C.l. publica, §.fin. deposit.

i l.instrumenta, l.rationes, l.exemplo, C.de probatio.l.fi.de conuenien fisci debitori. C.lib. 10. neque libri mercatorum probent pró illis. gloss.ad l.quædam, §.nummularios, de eden.ff.ad verb. *decurrunt*, quæ tamen glossa non tenetur absolutè per interpretes: dicunt enim libros mercatoris semiplenè probare in casu, quo, qui illos producit, sit integræ opinionis, & sua manu rationes scripserit, causa obligationis certa apposita, & expressa. Item si in iisdem libris non solùm credita; sed etiam debita, data, & accepta contineantur, ita vt proferenti iuramentum suppletorium deferri possit. Barth. in l.admonendi, numero 26.& ibi Iason num.127. & seq. de iureiura. Baldus ad l.2.numero 12.de eden. Guido Papæus decis.441.incip. Pro declaratione. College itaque hîc primò, requiri, vt mercator sit bonæ famæ, & solitus sit veritatem scribere, l.vniuersorum, de pignora.actione. l. qui semissis, §. 1. de vsur.ff. Secundò, quod rationes propria manu scripserit, per l.generaliter, C.de non numera.pecunia. Tertiò, quòd causa debiti sit expressa, l cùm de indebito, §.fi.de probatio.§.si.de probatio.ff.d.l.generaliter. Quartò, quod liber hic contineat data, & accepta, l. publica, §. fi. depositi.ff. decis. capellæ Tholosa. 496. inter mercatores est etiam consuetudo, vt libri mercatorum probent, Bald.consi.198. num.3. idipsum si inter illos factum fuerit de hoc statutum de his, quæ ad mercaturam pertinent; potest enim consuetudo ex priuata scriptura facere publicam, c. cùm dilectus, 9.de fide instrument.

k c.quoniam contra, de probatio.l. in donationib.31.de donatio.lib.8. C.tit.54. vbi ratio: quia superfluum est priuatum testimonium, cùm publica monumenta sufficiant. Et notat ibi gloss.in donationibus, quas necessarium non est actis publicis insinuari, credi tabellioni sine testibus; vt colligit ex illa lege, & ex §.si verò neque, de instrumen. cautela & fide in nouellis, l.si quis decurionum, ad leg. Corneliam de fals. C.& in §.si verò, de hæredib.& Falc. C. in Nouella dicitur tamen, quod & seruatur, necessariam quidem nō esse testium subscriptionem; sed nihilominùs eos interuenire, & adesse actui, & notariũ eorum nomina scribere debere, vt in §.sed instrumenta, de instrum. cautela, & fide: in Nouella dummodò donator, vel alius pro eo voluntatem suam subscripserit, vt dicitur in dicta l. in donationib.& l.vice, l.donatio, C.de donationib. l.contractus, C.de fide instrum.

l authen.ad hæc, de fide instrum.C.§.illud etiam iudicauimus de his, qui ingrediuntur ad appell. in Nouell.

m sunt verba c.si cautio, 14. de fide instrument. & probat l. generaliter, C.de non numerata pecunia facit c.per tuas, de probatio. & ibi ratio. potest enim opponi pecuniæ confessæ infra biennium exceptio, non numeratæ pecuniæ, l in contractibus, C.de non numera.pecun.& in dote, l.fi.de dot.cauta non numera.

n l.instrumenta, cum 2.sequent. C. de probationib.nisi habeat subscriptionem trium testium, l. scripturas, C. qui potior in pig.habean.c.2. de fide instrument. l. penul. C. eod. titu. §. si quis igitur, & §.seq de instrum. cautela, in Nouella.

o vel contra scribentem, vel contra producentem, qui ex eo illam probat, l.Titius, de constitu. pecunia.ff. l. publicam, deposit.ff l.fi.de lega.2.qui enim scripturas simpliciter producit, videtur fateri omnia, quæ in eis scripta sunt, vera esse. etiã quæ sibi producenti præiudicarent, secundum notata per Innocentium in c.cùm olim, in fine, vers. sed dies, de censib. & in c.cùm venerabilis, num. 4. vers. item licèt producens, de exceptio.nec admittit hæc confessio reuocationem prætextu erroris; potuit enim præuideri, cùm confessio hæc sit scripta, quæ non reuocatur, Panor.& alij in c.fi.de confess.nisi producendo quis protestetur, se instrumentum tant. producere, inquantum facit pro se, non aliter: quæ protestatio excusat, & admittitur de iure, vt notat Barth.ad l.publicæ, §.fi.deposit. l.Aurelius, §.penul.de libera.lega.ff. Felinus ad c.imputare, de fide instrum.

p c.cùm olim, 12.de priuileg.

q c.cùm pridem, de pact.l.1.C.de dona.l.qui filium, & l.qui chirographum, de lega.3.l.seruum filij, §.eum, qui chirographum, de lega.1.

r & ita pro eo instrumento potest ferri, cap.ea noscitur, de his, quæ fiunt à prælatis sine consensu capituli, Decius consil.409.

s l.filiusfamilias, C.de petitio.hæredi.l. qui in aliena, §. sed etsi, de acquiren.hęredita. Felinus in c.sicut, nu.29.de sententiis, & re iudica.admitteretur tamen probatio contra hanc præsumptionem: quia ea non est iuris, nec de iure, Cynus ad l.si certis annis, num.4.C.de pact.Decius consilio 409. Alexand.consil.113.num.4. incipiente, *super primo volum.*

CAPVT

## CAPVT VIII.

*1 Exceptiones contra scripturas, falsi suspicio. 2 Si tantum exemplar producatur, cum distinctione. 3 Iudicis authoritas vim dat instrumentis, & testamentis insinuatis. 4 Testes num contra instrumenti tenorem probent. 5 De contrarijs scripturis productis. 6 Non probat instrumentum sigillatum, nisi legi possit. 7 Nec vi extortum. 8 De locationis instrumento. 9 De pœna dicentis, & non probantis instrumentum falsum.*

1 PLVRA tamen obiici possunt scripturis, & instrumentis, vt fidei, & probationi derogetur: veluti si vitium aliquod eis insit, quod inducat falsi suspicionem, putà rasura, vel superinscriptio in loco suspecto, non aliter: aut si quæ alia adsint, quæ falsi causas arguant.[a]

2 Excipitur & de fide, si exemplar tantùm producatur, quod se referat ad aliud instrumentum:[b] nisi forsan & aliud exemplar fuerit transcriptum ab alio notario, & authoritate iudicis, qui fecit potestatem exemplandi, inspecto diligenter, & inuento sine vitio originali: quo casu perinde exemplato, ac originali creditur;[c] sed etsi tabellio morte præuentus non perfecerit quædam instrumenta, quæ in notam redacta fuerant ab eodem, ad petitionem eorum, ad quos pertinent, authoritate ordinarij iudicis poterunt in publicam formam redigi, habitura per hoc perpetuam firmitatem.[d]

3 Quemadmodum & iudex testamento coram se publicato, addit ei authoritatē publicam, & vim,[e] & donationibus quoque, quæ iure ciuili scripturam, & insinuationem exigunt,[f] cuius & authoritatis est testamētum coram principe factum.[g] Expugnatur etiam instrumentū, si falsum in eo narratum sit.[h] Quare si instrumentum eiusdem causæ pro parte inueniatur falsum continens; & in omni parte falsum censetur:[i] nisi diuersa capita contineat ad diuersa relata: non si accessoria, quæ possint separari, quorum falsitas in vno, ad aliud non extenditur.[k] Si tamen falsitas in ipso instrumento, vt in scriptura inueniatur in loco suspecto, omnino censetur falsum, & reprobatum, nisi erratum esse asseratur, vt dixi.[l]

4 Possunt & contra instrumentum testes quatuor, vel quinque probare, quod notarius quędam omisit in eo perscribere, quæ tamen inter contrahentes placuerint, & ita vincunt instrumentum:[m] vt contrà, si plus scriptum, quàm factū sit, dicant:[n] eo obseruato vt plures sint contra instrumentum deponentes, quàm in instrumento scripti, & honorabiliores, & vt agatur de facto recenti; non de antiquo, in quo magis instrumento statur.[o]

5 Imputari quoque ei potest, qui contrarias inter se scripturas in iudicio protulit, fidem sibi inuicem derogantes, cùm in ipsius fuerit potestate quam voluerit non proferre: sic enim ex contrarietate abrogatur fides instrumentis.[p]

6 Quemadmodū & instrumento publico etiam sigillato, si literæ illius legi non possint, vt non valeat intelligi quid in illis scriptum fuerit.[q]

7 Placuit & vi extorta, maximè à clericis, instrumenta nullam vim habere.[r]

8 Sed neque instrumentum locationis factum per aliquem, probat possessionem quantum ad extraneos: probat tamen quantum ad contrahentes pertinet.[s]

9 Obseruabimus autem, accusantem in iudicio instrumentum tanquam falsum, & non probantem, puniri tanquam falsarium.[t]

### SCHOLIA.

a c. licet, c. ex conscientia, de crimine fals. c. ex literis, c. inter dilectos, de fide instrument. c. cùm venerabilis, de religios. domib. l. fi. §. 1. de edicto d. Adria. tollen. l. penul. C. de testib.

b c. 1. de fide instrument. *Si scripturam*, inquit, *authenticam non videmus, ad exemplaria nihil facere possumus*, auth. si quis in aliquo, C. de ed. l. 2. de fide instrum. ff.

c c. fi. de fide instrumen. vbi glossa addit, ad verba, *publicam personam*. quòd si persona publica non possit haberi ad transcribendum ex originali, possit rescribi per authoritatem iudicis, per aliam honestam personam, arg. c. quoniam contrà, de proba. ita tamen quòd sigillum authenticum apponatur, quòd adhibeat fidem instrumento, cap. 2. & cap. cùm dilectus, de fide instrument. iudex enim curare debet, vt salua sit rerum probatio, l. curent, de testib. in ff. facit l. publicati, C. eod. titul. Cæterùm hîc obseruari debet, transumptum, seu exemplar sumi, & fieri debere vocatis, & citatis, quorum interest, vt adsint, si velint, certo die, certo loco, dū exhibebitur instrumentū, vel scriptura trāscribenda, obiecturi, & oppugnaturi, si quæ habeant, quibus impediant, vel improbent, impetranturque literæ compulsoriæ à iudice contra notarium, vel alium habentem penes se scripturam transcribendam, vt eam edat: eáque ratione quorum interest, citantur, vt veniant, vel ad locum domicilij, si certæ personæ sint vocandæ: iuxta c. fi. de eo, qui mittitur in posse. vel per edictum, si incertæ sint. Rota decis. 10. in nouis. Tractat de his citationibus ad finem videndi exemplar fieri Octouia. Vvestrius, lib. 6. introductio. in aulę Roma. actiones, cap. 1. num. 13. 14. 15. Alioquin si aduersaria pars non fuerit citata, aut præsens in exemplis istis transcribendis, transcriptum nihil ei officiet, authen. si quis in aliquo, C. de edendo. Guido Papæus decisio. 471. Alexan. consil. 6. columna fi. lib. 4. valebit tamen contra eum, qui ita fecerit transcribi, l. chirographum, de administratio. tutin. & contra alium producentem, authen. ad hæc, de fide instrument. C. probat tamen sine citatione exemplum datum ab eo, qui & fecit originale, dicta decisio. Rotæ 10. in nouis, Iason, & Barthol. ad dictam authen. si quis in aliquo, C. de eden. semel enim approbatus notarius reprobari nequit ab eodem, qui approbauit, l. 1. quod quisque iur. ff.

d c. cùm P. Tabellio, 15. de fide instrumento. Tractatur autem nouel. 73. c. 7. ex persona scribentis, & aliorum, quemadmodum mortuo tabellione instrumenti, & literarum eius fiat comparatio: & rursum in c. 6. vt notæ, si quæ sint in instrumento diligentissimè comparētur inter se, apud iudices; poterítque fieri comparatio ex solis documentis publicè celebratis, & ex publica arca depromptis; non autē ex priuatis, quib. pro se aduersarius vtitur, vt habetur in Nouella 49. de his, qui ingrediuntur ad appellationem, capit. 2. vbi & additur committi quoque literarum comparationem hominibus peritis, & literatis.

e l. testamentū. l. consulta diualia, l. publicati, C. de testam.

f l. penul. §. fi. & l. sancimus, C. de donatio. l. donationes, quas parentes, de donatio. inter virum, & vxor. C.

g in l. omnium, C. de testa.

h Illud erit vel per mendacium, vel falsi suggestionem, obreptionem,

reptionem, vel subreptionem, ex quibus corruunt rescriptorum,& gratiarum scripturæ, quæ non aliter censentur concessæ, quam cum clausula, *si preces veritate nitantur*, can. vniuersa, 25. q. 2. c. 2. de rescrip. l. vniuersa, 7. de diuersis rescriptis. C. l. præscriptionem, & l. et si legibus, si contra ius, vel vtilita. publicam. C. l. 1. de natalib. restituen. distingue tamen, quæ sit veritas suppressa, quæve expressa fuerit falsitas, & quo animo, iuxta capit. ex parte, de rescrip.

i In can. canones, 16. distin. ca. pura, 1. q. 9. ca. non liceat, de consec. dist. 3. l. eiusdem, de ædilitio edicto. ff. facit ca. si ad sacras. 9. dist. ca. quiescamus, 42. dist.

k can. qui de mensa 37. distin. ca. si quis, 12. q. 2. ca. si non sanctificatur, de pœnitentia, dist. 4. ca. sunt, 17. q. 4. c. cum tempore, de arbitr. cum similibus citatis à glossa ad ca. si ad sacras scripturas. 7. ad verba, *sic ut est*, 9. dist. quæ sic distinguit per l. etiam, §. fi. de minorib. ff. & per l. cum actum, de nego. gest. & ca. diffinitiua, 2. q. 6. & meliùs in l. si ex falsis, 42. de transactin. C. lib. 2. tit. 4. ex falsis instrumentis prolata sententia non habet vim rei iudicatæ: & si damnatus conqueratur contra illam, de nouo auditur, l. 1. 2. 3. 4. si ex falsis instrumentis, &c. lib. 7. C. ti. 58. notat. & glossa ad ca. consflat. 2. 11. §. fi. 1. q. 1. per illum textum, instrumentum non quoad alia; sed in quo verum est, recipiendum. Rursum glossa ad ca. relatum, 14. ad verba, *si quid veri*, 37. distinct. tradit, testes, vel instrumenta posse pro parte rata haberi: pro parte, non, vt & dixit ad ca. si ad sacras, 9. dist. sed illud verum est, quando testes reprobantur ratione personæ, & instrumenta ratione ipsorum; non autem si ratione dictorum.

l In princip. huius tituli, ex c. 2. de fide instrum. l. 2. eo. tit. ff.

m c. cùm Ioannes heremita, 10. de fide instrument.

n c. tertio loco, c. de probat. profertur viua vox mortuæ, vt in §. si verò, de instrument. cautela, & fide.

o Et has omnes circunstantias discutit glossa ad dictum c. tertio loco, ad verbum, testium, & in summa, sine his præualere instrumenta testibus, l. Celsus, de probatio. l. cùm de indebito, §. F. eo. l. si alterius, §. 1. in fine, si minor se maiorem dixerit. l. fi. C. arbitrium tutelæ. Admitti autem testes in contrarium, si per viam exceptionis obiiciatur instrumento falsitas, vt quod conditio omissa, vel aliud, vel additio facta est præter dicta, quib. casibus præualebunt testes, c. ex tenore, de testib. dict. c. Ioannes, de fide instrumento. l. optimam, C. de contrah. vel committen. stipula. At in antiquis, magis credendum est instrumentis, quàm testibus: quia memoria hominum labilis, l. peregrè, de acquiren. posse. c. vnic. vt ecclesiasti. benefi. sine diminutio. conferant. Et testes solent fidem suam variare, & scientiam ex temporis diuturnitate, l. 3. §. duæ, de edicto. Carbonia. ff. l. qui bona, § fi. alias incipiens, l. in causæ, de damno infect. ff. Et certè in aliis quoque, nisi magna, & iusta causa aliter suadeat. adhærendũ est instrumentis, si à fide dignis tabellionibus facta sint, & careant vitio falsitatis aperto producta, l. fi. C. de edicto diui Hadr. tollen. Alioquin nihil posset certum constitui, & conarentur, qui cõuenta, & pacta subuertere vellent, in suas partes testes trahere, & corrumpere, vt contrarium docerent, atque etiam testes contrà quàm scriptum esset illis præsentib. dicentes non carerent suspicione falsi, & corruptionis ob mutationem gestorum, fidésque publica notariorum, & personatum aliarum publicarum, cum maxima reipubli. conturbatione, in dubium passim reuocaretur, vnde lites infinitæ, & immortales orirentur: quod quia nec expedit; ita nec via facilè his aperienda, vt nec conceditur probatio contra inuentarium publicè factum, l. fi. C. arbitrium tutelæ. Veruntamen si vnus testis scriptus in litera, seu instrumento, ei contradicat, facit eius fidem vacillare, l. 1. in fine quemad. testa. aperian. secùs si non sit in scriptura contentus, aut si dicat se non recordari, vt notatur in l. iurisiurandi, de testib. C. c. cùm Ioannes, eo. tit. notat plenè Ioannes Faber ad l. in exercendis, C. de fide instrumen. vbi & tractat quot testes requirantur ad reprobandum instrumentum, vide Masuer. in praxi, tit. de literis notis, & notatis, §. 48. *item si vnus*. Sustineri tamen debebit instrumentum ex fide vnius testis, iuncta scriptura, & tabellione, contra duos alios negantes.

p c. imputati, 13. de fide instrument. sic scripturæ mutuò directè contrariæ, sibi inuicem fidem abrogant, l. 14. C. de fide instrum. c. cùm inter R. de electio. & contraria allegans, non est audiendus, ca. quod autem, 33. q. 7. ca. quo iure, 8. dist. c. solicitudinem, de appella. l. 1. C. de fur. cum simil. Hîc tamen obseruandum pro hoc effectu, ab eodem ambas contrarias produci debere scripturas, aliter à diuersis productis contrariis, illæ potiores, quæ maioris erunt authoritatis, quod relinquitur religioni arbitrij iudicis. Si etiam diuersæ scripturæ aduersariæ ad diuersos sensus producantur, non erit reprobanda productio, c. nihil est, de verbor. signif.

q c. inter dilectos, 6. de fide instrumento.

r ca. 1. & ca. authoritatem, 15. q. 6.

s dict. cap. inter dilectos, in fine, de fide instrum. & ibi per Felinum. Rota decis. 87. *nota quod instrumentum*, in antiq.

t l. iubemus, C. de probatio. diximus suprà lib. 4. tit. 12. de falsis, & pœna falsi. vide si egeas.

# DE IVREIVRANDO.[a]

## TITVLVS XIII.

a Extat hic titulus de iureiurando, lib. 2. Decretalium, tit. 24. & in sex. lib. 2. tit. 11. in Clement. lib. 2. titu. 9. & lib. 12. ff. titul. de iureiurando siue voluntario, siue necessario, siue iudiciali. & lib. 4. C. tit. 1. de reb. credit. & iureiurando, & lib. 10. C. tit. 54. de his, qui non implens stipendiis sacramento soluti sunt, & in Nouell. 48. de iureiurando à moriente præstito propter mensuram sui patrimonij. Eò etiam referri debent tituli de iuramento calumniæ, lib. 2. Decret. tit. 7. & lib. 2. Sexti, tit. 4. de iureiurando propter calumniam dando, libr. 2. C. titul. 59. de his, qui ingrediuntur ad appellationem, & quando per scripturam manus propriæ fiat collatio literarum, de iureiurando delationis, & vt contingatur iuriiurando calumniæ, Nouel. 49. vt litigantes iurent in exordio litis; quia neque promiserint dare iudicibus, neque dabunt, Nouel. 124. de iureiurando mulierum fœminarum Nouella 51. ne quis iuret per capillos Dei, 76. vt iurata bonorum descriptio facta à parente, inter liberos valeat, Nouel. 48. de iudicibus, & vt nullatenùs cum iureiurando eligantur, & 82. Nouel. de iuramento eorum, qui administrationem suscipiunt, 8. Nouella, de iuratoriis cautionibus, Nouella 53. Nouella Leonis 97. vt in contestatione litis, & magistratuum initio iuretur, Nouella Leon. 107. vt actor ante litis contestationem porrecto libello iudici fidem suam probet, & Nouella 99. vt qui iusiurandum defert, prior de calumnia iuret. Item lib. 12. ff. tit. 3. de in litem iuran. & lib. 5. C. tit. 53.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Finitio. 3 Diuisio generalis.*
*4 Alia extraiudicialis, & iudicialis, & subdiuisio extraiudicialis.*
*5 Iudiciale quid, & eius species.*
*6 Singula membra vtriusque subdiuisionis explicantur.*
*7 Alia diuisio in simplex, & solenne, credulitatis, iuratoria cautionis.*

QVIA

1 QVIA iam anteà post generalem de probatione tractationem, de speciali, quæ per testes, & instrumenta fit, loquuti sumus, rectè de iuramento, vt de alia specie probationis agemus, per quod fides extra iudicium, & in iudicio fieri potest.

2 Est enim iuramentum, adfirmatio, vel negatio, sacræ, vel superioris, seu diuinæ rei attestatione, seu inuocatione firmata.[a]

3 Quemadmodum autem assertio, vel negatio, variis, pluribúsque negotiis accommodari possunt; sic attestatio quoque, quæ super his fit per diuinum numen, vel per aliud, quod superiorẽ causam videtur habere, assertioni, vel negationi diuersas potest demonstrare iuramenti distinctiones; tum euã ratione loci, & rerũ, quibus adiicitur.

4 Sed in summa iuramentum ad duas species contrahitur, vt aliud sit extraiudiciale: aliud iudiciale.[b] Extraiudiciale rursus, quod sine iudicio, & extra illud fit: vel temerarium, siue reprehensibile est, vel assertorium veritatis, quod & pro veritate dicenda præstatur quoque in iudicialibus quibusdam: vel promissorium, vel confirmatorium contractus.

5 Iudiciarium rursus, quod in iudiciis habet locum, vel est voluntarium, vel necessarium, vel de calumnia, de malitia, in litem, purgatorium. De singulis pauca.

6 Temerarium est, quod sine discretione fit, & ob res illicitas.[c] Veritatis est, quando propter veritatem dictam, aut dicendam iuratur.[d] Promissorium, quando sub iuramento quippiam promittitur, quale est iuramentum obedientiæ,[e] fidelitatis,[f] vel ob aliquid faciendum, dandúmve.[g] Confirmatorium contractus est, quando ex iuramento super obseruatione præstito, contractus vim habet, & obligationem, quã alioquin non haberet.[h] Voluntarium iudiciale, quod in iudicio defertur à parte parti.[i] Necessarium iudiciale, quod à iudice delatum ob defectum probationum, nec referri, nec recusari potest, nisi fortè ex aliqua iusta causa excepta.[k] Defert autem hoc iudex vel actori, vel reo, prout viderit ex negotiis, præsumptionibus, fidéque personarum, expedire;[l] si tamen actor nihil præstiterit, non erit opus hoc iuramento decisorio: sed reus absoluendus[m] erit. Iuramentum de calumnia est, quando actor iurat non calumniandi animo; sed existimans se bonam causam fouere, ad litigandũ venire: & reus quoque iurat, se arbitrari iustam causam defendendi habere, & in aliis se non odio, non differendi iudicij causa, probationes, vel iuramentum ab alio exigere.[n] Iuramentum de malitia etiam post iuramentum calumniæ exigitur, dum quis iurat requirente iudice, qui de malitia suspicatur, veluti quòd non malitiosè proponat exceptionem, vel petat dilationem.[o] Iuramentum in litem, est iuramentum affectionis, quod iudex concedit actori, vt litem, & rem, quam petit certa quantitate, ne in infinitum vagari liceat, æstimet, quantíve sua interesse putet: non quidem vt secundum illud iuramentum, & æstimationem condemnet; sed vt habita ratione eius, non quidem pluris; sed minoris condemnet reum, perpensis rerum, & personarum circunstantiis.[p] Purgatorium verò iuramentum est, illud, quod præstatur ab eo, qui accusatus, vel diffamatus fuit de aliquo crimine; contra quem tamen non fuit probatum, & ideo iurat, & purgat ita se non commisisse.[q]

7 Rursum prædictorum iuramentorũ quoddam est simplex, quoddam solenne. Simplex sine solennitate est:[r] solenne contra, quia habet & verba concepta.[s] Inuenitur & iuramentum credulitatis, quãdo quis iurat se verè aliquid suum esse credere, vel se sine malitia petere,[t] vel putare alium verum dicere,[u] vel alium se credere idoneum.[x] Est & iuratoria cautio, per quam relaxatio fit sententiæ excommunicationis inopis debitoris.[y]

*SCHOLIA.*

a Colligitur hæc finitio ex c. etsi Christus, 26. de iureiura. vide quæ tractauimus de finiti. diuisioneque iuramenti, & de aliis ad illud pertinentibus, lib. 50. Syntagm. iuris, à c.3. vsque ad finem.

b Hanc diuisionem porrò, & meliorem, & faciliorem rati sumus, ideò postquàm eandem tradidimus li. 50. Syntagmatis iuris, c.4. num. 2. aliam huic loco inserere noluim.

c Exempla plura sunt, veluti in c. sicut ex literis, 13. de iureiurand. quando prior monasterij iracundiæ calore succensus iuramento temerè firmauit, quòd in claustro monasterij, quo se vinculo professionis obstrinxerat, cum G. Monacho non esset amplius moraturus. Aliud exemplum de non præbendo subsidio proximo, c. cùm quidam, 2. §.1. eo. tit. aliud de exhæredandis liberis, c. Quintauallis, eo. de separanda arbitrio alterius à se vxore, c. tua nos, 24. eo. de iureiura. Sunt & inter temeraria iuramenta blasphemiæ, & temerè, & sine causa iurare, Deo tribuere quod non est, & ei detrahere, quod inest, per execrationes, c.2. de maledict. iuramentum de illicito, vt de homicidio, aliòve peccato faciendo, & sic de simili, vbi discretio nulla est eorum, quæ fieri debent, & quæ prohibentur, c. etsi Christus, de iureiura.

d Assertio veritatis, seu authoratio, vt fides habeatur dictis, item de veritate dicenda, quale probet testis, c. ex literis, 32. de iureiura. c.2. de iura. calumniæ, in sex. c. nuper, de testib. l. iurisiurandi, C. eo. tit. cum similibus.

e c. nullus, 5. de iureiuran. c. legebatur, de maiorit. & obedien. ca. quamquam, 23. dist. cum similib.

f Quod in feudis exigitur, vt hominium, seu homagium, c. veritatis, 14. de iureiuran. ca. 18. de forma, 22. q.5. tit. de forma fidelitatis, lib.2. feudorum, tit.6. & tit. 7. de noua forma fidelita.

g Vt in c. Quintauallis, c. veniens, c. debitores, de iureiur.

h Vt in authent. sacramenta puberum, si aduersus vend. C. c. licèt mulieres, de iureiur. in sex. c. cum contingat, eo. tit. apud Greg. c. quamuis pactum, eo. tit. in sex.

i c. fi. de iureiur. Et dicitur ideò voluntarium, quod ex voluntate partis deferentis deferatur, & ex voluntate recipiatur, neque referatur, l. iusiurandũ, quod ex conuentio. 17. de iureiur. ff. & ibi tractatur de hoc iureiuran. & quis deferat, & in l. 18. 19. 20. vsque ad 26. & in 39. eiusdem tit. Neque ante acceptionem delationis, is, cui defertur, potest cogi acceptare, & ideò non dicitur necessarium, cum & possit referri, & reiici in differentem, dict. c. fin. de iureiur. in l. generaliter, §. fin autem is, cui, & l. delata, C. de reb. creditis. Postquam autem acceptatum est, vel conuentum,

manifestæ habebatur turpitudinis,l.manifestæ turpitudinis,de iureiur.ff.Sicque post conuentionem ex voluntario fit necessarium,veluti de contractibus dicitur,qui antequàm constituantur liberi, & volũtarij sunt:postquàm autem contractum fuerit, necessitatem habent obseruationis,l.in commodato,§.sicut,commoda..ff.l. sicut,C.de actio. & consentit & huic interpretationi glossa ad c. fi. ad verbum, *ita*, de iureiur. quare etiam si actor petitionem suam, & intentionem aliis legitimis probationibus docuerit, non tenetur ob delatum iuramentum in contrarium iurare,aut illud acceptare, aut deferenti referre: atque improbantur contrariæ fori, si quæ sint,consuetudines,in c.1.de probat.veruntamen quando lex defert iuramentum,recusari impunè non potest,l.quæstionem ex facto,C.de fideicom.l.scimus,§.licentia.C.de iure delib. nec etiam in actione rerum amotarum,furti,& aliis similibus famosis actionibus,c.fi.de iureiur.l. Marcellus,§.fi. l.non magis,l.idem,rerum amot.ff.

k d c.fi.de iureiur.l.generaliter,§. sin autem,de reb.cred.C. de quo & in l.bonæ fidei,C.eo.tit.c.2.de proba. & vocatur hoc iuramentum litis decisorium.Necessarium verò, quia ad officium iudicis pertinet lites dirimere, & prospicere,ne illæ sint immortales,l. properandum,de iud.c. finem litibus,de dol.& contum.

l in d.c.fi.§.fi.de iureiur.

m c.cum causa,de causa posses. & propriet. c. vnico, vt Ecclesiastica beneficia sine vlla diminut. conferant. c. mulieri,de iureiut.l.qui accusare, C. de eden. Est enim iuramentum delatum ad supplementum probationum: quæ si nullæ adsint,rectè suppleri non dicuntur:quia non entis nullæ sunt qualitates,l.eius,qui in prouincia,C.de reb. cred. quare priùs oportet quippiam probatum vel semiplenè fuisse per actorem,vel præsumptionem pro eo esse vrgentem:vt si habeat vnum testem bonum,& omni exceptione maiorem,c.super hoc,in fi.de renuncia. c.ex insinuatione,de procur.cum simil.

n Quod docetur per l. 1. & ibi fusè per gloss. 4. & per l. 2. cum authent.ibi positis de iureiuran.propter calumniam libr. 2. Co. tit. 49. eò pertinent tituli de iuramento calumniæ, in Decretalibus, & in Sexto,l.inter cohæredes, §. qui familiæ ercisc. ff. Calumniari apud iurisconsultos, est falsa crimina intendere,l.1.§.calumniari, ad Senatusc. Turpil.

o De hoc iuramento in c.2.§.fina.& ibi gloss.fin. de iuram. calum.in sexto.cap.pastoralis,de except.cap.vltra tertiam, de testib.l.fin.C. de fide instrumentor. can.iudicantem, 30.q.5.

p l.1.& 2.l.videamus, in princ.& §.deferre, & l. in actionibus, de in litem iuran. ff.l. 3. ad exhiben. iuramentum in litem dici iuramentum affectionis,tradit, l. si per alium, §.1.ne quis eum,qui in ius vocatus est,vi eximat.

q Si quando tamen accusatus, vel delatus, esset, alioquin esset bonæ famæ,cap.1.c. quoties, c. constitutus, de purgat.canonica,Exod.22.l.eos,qui,26. §. fin. de vsur. libr.4. C.tit.32.

r Simplex iuramentum,quando simpliciter sine solennitate exigitur,& præstatur.

s Solenne secundum formam delatam præstitum,vt in oratoriis,vel oblatis, & tactis sacrosanctis Scripturis Euangeliorum,vel super reliquias Sanctorum, vel alia forma, l.generaliter,C.de reb.cred.

t Sic iuratur de credulitate in iura.calum.l.2.§.quod obseruari,de iura.propter calum. dando, C. & quando fertur testimonium de auditu,c.si arbiter,de probat.

u Vt in iuramento compurgatorum, qui iurant se credere purgantem se iuramento verum iurasse,l. quoties,§.C.de testib.c.fi.de purg.can.lib.5.tit.34.

x c.vnic.de scrutinio in ordine faciendo.

y c.Odoardus,de solut. coniunge huic cap. quæ seq. a.tractantur.

## CAPVT II.

*1 Pro quibus iurandum est.*
*2 De illicito iuramento reprobato.*
*3 De reprobatione, si in præiudicium superioris, rerum turpium & impossibilium.*
*4 De iuramento fidelitatis Archiepiscopi.*
*5 Iuramentum supplementi probationis non dari in arduis.*

1 IVRANDVM facilè,vel temerè non est,nec nomen Dei accipiendum est in vanum.[a] Cæterùm quemadmodum iuramentum appetẽdum non est, vt bonum : ita aliquando necessitas cogit iurare,cùm homines pigri sunt, quod eis vtile est, credere, nisi eis iuramento firmetur:quare in necessariis ad faciendam fidem veritatis malum non est:sed probabile.[b] Et proinde sunt casus,pro quibus iuratur licitè:vt pro firmanda pace,[c] ad firmãdam testium depositionem,[d] ad protegendam famam,& infirmandam infamiam ex obiectis criminibus:non tamen probatis coortam,[e] quæ dicitur probata purgatio,& canonica,[f] iuramento credulitatis à compurgatoribus adhibito,[g] improbata purgatione vulgari olim vsurpata : quæ fiebat per iudicium aquæ frigidæ,[h] vel tactum ferri candentis,[i] vel aquæ feruentis,[k] per duellum,[l] & aliis modis illicitis,& reprobatis,quibus Deus tẽtabatur.[m] Concessum & iuramentum ad promissa,vel gesta confirmanda,[n] ad supplendam veritatis probationem,[o] & ad alia, quæ colligi possunt ex proximè dictis superiori capite de diuisione iuramẽti, quod diuersitatem accipit ex causis quoque iurandi, vt pro æstimatione damni dati in certis negotiis,[p] de vsuris soluendis,[q] & de illis non repetendis:[r] de grauamine non inferendo debitori:[s] in spiritualibus etiam causis, quamuis olim non iuraretur de calumnia;[t] hodie tamen iuratur.[u] Iuratur item de calumnia,& veritate dicenda in causis appellationis.[x]

2 Porrò rei illicitæ,& turpis iuramentum reprobatur.[y] Illicitum autem esse potest, vel ex parte iurantis,vt si is sit impubes,[z] vel ex parte personæ cui iuratur:vt si clericus supra sacra Euangelia iuramento purgatorio iuret laico,[aa] vel ex parte rei, per quam iuretur:vt si ea non sit sacra,[bb] vel ex fine, si iuratur pro electione certi,vel ante electionem.[cc] Ex causa item obligatoria ad malũ impellente, vt dum iurauit Herodes saltatrici,[dd] Item ex modo,si temerè, & indiscretè, vel sine necessitate iuratur:quale fuit iuramentum Iephte.[ee] Ex tempore quoque,si die prohibito iuretur.[ff]

3 Reprobatur & iuramentũ,quod præstitũ vergit in detrimentũ salutis æternæ,vel temporalis:[gg] vel si ex eo ius superioris lædatur, quod in omni iuramento subditi censetur[hh] exceptũ. Itẽ si sit contra bonos mores de re turpi,[ii] si promittãtur impossibilia,[kk] aut[ll] alioquin iniqua iurẽtur,cùm iuramẽtum non debeat esse iniquitatis vinculum, si item sit contra vtilitatem,vel libertatem Ecclesiæ.[mm]

4 Iuramẽtum fidelitatis præstandũ est ab Archiepiscopo,summo Pontifici in pallij concessione.[nn]

5 Iuramentum in supplementum probationis nō defertur in caussis arduis, veluti matrimonij. °°

*SCHOLIA.*

a Exo.20.c.etsi Christus, de iureiur. *Sit sermo vester, est, est, non non, &c.* D.Math.c.5.eò pertinent tradita in princ. 22.q.1. can.peierabis, 22.q. 4. can. iuramenti, 22. q. 5. periculum enim imminet, ne ex assiduitate iurandi sequatur lapsus in periurium, can.5.itaque ergo, 22.q.1.

b can.non est contra, 2.can.in nouo, 3.can. vt noueritis, 4.ca. ita ergo, 5.can.tu malum non facis, 6. can. & iurabunt, 7. 22.q.1.iurandum pro veritate, & iustitia, d.ca.& iurabunt. Hiere.4.c.etsi Christus, de iureiur.institutionis iuramenti causa dicitur, vt iurans ad hoc iuret, vt quod verum est, loquatur.can.iuramenti, 22.q. 5. vtque infirmitas dubitantis, qui non vult credere, firmetur, cano. si peccatum, 22.q.1.

c can.1.22.q.1.tit.de pace iuramento.firman.in vsibus feudo. ita transactio magis iuramento firmatur, quæ est pacis, l. fratris.l.cùm te proponas, l.si quis maior, C. de transact. sic valet iuramentum, quo quis iurat se remansurum obsidem pro seruando contractu, c.ex rescripto, 9. de iureiur.c.exposita de arb.

d Iurati enim esse debent testes, vt illis pleniùs fides adhibeatur, l.iurisiurandi, C. de testibus, & suprà in titulo de testibus docuimus.

e d.can.omne, 22.q.1.can.presbyter, can.habet, 2.q.5.c.1.2.c. moniales de purgat.can.lib.5.tit.34.si delictum obiectum esset probabile, non indiceretur in contrarium purgatio, c.si quis de gradu, 4.eo.tit.de purgat.can.nec etiam si notorium sit, c.cum dilectis, 15.eo.tit.

f Canonica purgatio est, quæ à canonibus permittitur, recepta, iurante infamato de veritate, quòd non id, de quo impetitur, commiserit: & adhibitis compurgatoribus honestis, qui iurent se credere quòd prædictus iurans verum dicit, cap.quoties, 5.cum P.Manconella, 7. c. constitutus, 9.de purga.canonica.cum simil. Et indicitur aliquando ad instantiam eius, qui purgandus est tantùm, vt c.cùm in iuuentute, 12.de purgat.cano. Cogitur & à iudice aliquando quis se purgare: alioquin suspenditur à beneficus ✠ crimine graui infamatus, augeturque numerus compurgatorum in c.nos inter, 6.c.inter sollicitudines, de purgat.canonica. Aliquando si infamia ortum non habet ex probabilibus coniecturis, non est de necessitate inducenda, c.cùm in iuuentute, 12. de purgat.canonica.can. quod autem, 6. q. si. imponitur & iuramentum purgatorium ad euitandam criminis suspicionem, Deuter. c. 21. quando homo inuenitur necatus, & ignoratur quis eum necauerit, &c.item pro furto, Exod.22.

g c.quoties, 5.c.de testibus, 15.c. fin. de purgat. cano.c. quoties, 5.de testibus.

h De hac purgatione mentio in c.ex tuarum, 8.de purgat. canonica.

i c.fi.de purgat.vulga.lib.5.tit.35.can.Mennam, & can.consuluisti, 2.q.5.c.sententiam, ne cleric.vel monach.

k d.can.Mennam, ca.omnibus, ca. consuluisti, 2.q.5.d.c.sententiam sanguinis, ne cler.vel monach.

l c.1.& 2.de purgat.vulgari. Vide quæ de hac purgatione, & de duello diximus lib.48.Syntag.c.15.

m Vulgares modi purgationis & ab Ethnicis, & Christianis aliquando vsurpati recensentur à nobis cum reprobationibus eorum in lib.48.Syntag.iuris, c.14. Ratio verò reprobationis, quòd in illis tenetur Deus, & quod scriptum sit, Non tentabis Dominum Deum tuum: probatur in c.pe.& fi.de purgat.vulga.

n c.Quintauallis, c.cùm contingat, de iureiur. cum simil. in diuisione suprà, c.1.citatis.

o c.2.de probat.cum simil.in summa, pro quacunque veritate inquirenda, siue à testibus, siue ab aliis iuramentum exigi potest, can.quanquam, 14.q.2.

p Vt in ca.in primis circa medium, 2.q.1.sic in litem iuratur tantùm ex certis caussis, & contractibus, in quibus deest probatio, & dolus inest aduersarij: prout fusè docetur in l.2.& seq.vsque ad 10.de in litem iura lib. 12. ff. tit. 3. l. in actionē, C.de reb.cred.

q c.debitores, 6.de iureiur.

r c.ad nostram, 20.eo.tit. iuramentum autem hoc, & superius de soluendis vsuris, valet: quia quamuis sit prohibitum vsuras accipere; tamen prohibitum non est vsuras dare propter necessitatem, qua quis compellitur sub fœnore mutuari, vt notat gloss. fi. ad d. c. debitores. & ideò quia hoc iuramentum potest impleri circa dispendium salutis æternæ, soluere tenetur promissas, vt se liberet ab eo iuramento: verumtamen solutas repetere posteà poterit, d.c.debitores, & c.ad nostram, vel si antequàm soluat, velit agere, poterit contra creditorem experiri, vt eum liberet, siue vt eum absoluat à iuramento, & ei illud remittat, iuxta c.1.de iureiur.c.tuas, de vsur.

s c.ad nostram, 7.de iureiur.

t c.2.de iura.calum.

u c.1.§.fi.eo.tit.de iura.calum.in sex.

x c.2.eo.tit.in sex.

y Regula iur.in sex.non est obligatorium, l. iurisgentium, §. si paciscar, vers. & generaliter, de pact.in ff.authent. quod eis, C.de nupt.§.1.in Nouella. *Scenicos non solùm, si fideiussores dederint, &c.* l.si quis inquilinos, §. fi.de legat.1.l. non dubium, C.de legibus: quia quæ turpia sunt, & contra bonos mores, non posse nos facere existimandum est, l.filiusfamilias, de conditionib. instit. & omne iuramentum debet habere comitem iustitiam: habere autem dicitur iustitiam, cùm iustum, & licitum est, quod iuratur, neque tendit ad mortale peccatum, can. innocens, can.illicitum, 22. q. 4. maiusque peccatum censetur illicitum iuramentum adimplere, quàm peierare non adimplendo, can.vnusquisque, 22.q.4. ita illicitum iuramentum nō est adimplendum, can.duo, ca. seq. 12. dist. illicitum dicitur, quod opponitur licito, & licitum idem, quod à lege permissum non reprobatum: quare & tot modis dicitur illicitum iuramentum, quot prohibetur, vel improbatur, vt de quibusdam per circunstantias exempla docent.

z Sunt aliqui, quorum iuramentum non admittitur aduersus seipsos, nec contra alios generaliter: ideò si illæ personæ iurauerint, redditur iuramentum illicitum, quale impuberum, & paruulorum, can.paruuli, 14. & can.seq.22.q. 5.item aliorum, qui iudicio, & discretione carent, vt isti, l. 1.§.impuberes, de falsa moneta, C. Discretio enim est comes iuramenti, c.etsi Christus, de iureiur. nec ita dicitur impubes peierare, l.qui iurasse, de iureiur.in ff.

aa can. 22. nullus ex Ecclesiastico, 22. q.5.qui de iuramento purgatorio intelligi debet, nisi hoc fieret authoritate Papæ, vt can.Mennam, 2. q. 5. nam alioquin pro aliis potest iurare; maximè si terras, aut feuda ab Imperatore, vel alio teneat, quæ debeant iuramenta fidelitatis.

bb can.clericum, 9.22.q.1. vbi clericum per creaturas iurantem acerrimè obiurgandum; si persiterit in vitio, excommunicandum esse, statuitur.

cc Quia species est simoniæ, dum quis iurat se aliquid daturum, vt eligatur, can.fi.8.q.3.

dd ca.8.vnusquisque, 22.q.4.vbi de eo iuramento. D.Math. c.14.c.cum iuramento, 4.de homic.

ee Historia habetur de Iepte, Iudicum xi.can. vnusquisquis, §.miserabilis, 22.q.4.

ff. can.17.decreuit, 22.q.5. vbi *decreuit sancta synodus, vt à Septuagesima vsque ad octauam Paschæ, & ab Aduentu Domini vsque ad octauam Epiphaniæ, necnon & in ieiuniis quatuor temporum, & in litaniis maioribus, & diebus Dominicis, & Rogationum, nisi de concordia, & pacificatione, nullus supra sacra Euangelia iuret*, & ibi gloss. nunc vsum in contrarium esse tradit. Ego autem existimo ibi agi de iuramento solenni, vel de eo, quod in iudicio præstatur, cùm

his tem

his temporibus iudicia non exerceantur, can.1.& 2.15.q.4.

gg c.si verò, de iureiur.can.innocens,§.fin.22.q.4.

hh c.ad nostram, c.eam te de iureiur.c. ad nostram, de rescr.

ii nun est obligarotium, c.in malis promissis, de reg.iur.ff.l. si quis inquilinos, §.fin.de leg.1.authent.quod eis, de sec. nupt.ff.l. non dubium C.de legib.l.iurisgentium, §.& generaliter, de pactis.ff.

kk l.impossibilium, de reg. iur. §. item impossibilis, de inutilib.stipula.atque iuratum, & promissum intelligendum est, si fieri possit, aliter esset temerarium, c. ad nostram, 21. de iureiur.

ll c.quanto, de iureiur.c.1.eo.tit.in sext. ca. inter cætera, 22. q.4.vt si quis iuraret se non accusaturum vxorem, si adulterasset, c.quemadmodum, de iureiur.

mm c.1.de iureiur.in sex.veluti si quis indebitè alienans bona Ecclesiæ suæ iuraret se non reuocaturum alienata, c.2. de iureiuran.non obstante enim hoc iuramento, reuocarentur alienata, etiam per ipsum alienantem, c.intellecto, 33.eo.tit.de iureiur.

nn c.significasti, de elect.

oo c.mulier, & ibi glossa, de iureiuran. & ibid. Panor.nu.6. Alexan.consil.143.nu.4.volu.2.sicut enim in criminalibus debent esse probationes luce meridiana clariores l.si. C. de probat. sic & in matrimoniis, maximè si de eo dissoluendo agatur, c. in literis, de testib. & ibi glossa, ad verbum, *probata.*, c.lator, de sentent.& re iud. & ibi glossa ad verbum, *permanere.* neque etiam est in potestate partium positum, dissoluere matrimonium. Si verò pro matrimonio semiprobato deferatur iuramentum, iudicis erunt partes, despicere num velit illud admittere, vt ait Panor. ad d.c.mulieri, Alex.ad l.3.nu.16. de iureiur.& ibi gloss.in verbo, *probatione.*

## CAPVT III.

*Qui iurare debeant, & possint, vt eis credatur, vel nomine proprio, vel aliorum.*

NEMO iurare sine necessitate, aut nisi aliquo compellente, debet. [a] Delato autem iureiurando iuramentum eius, qui iurauit, cuiuscunque sit ætatis, aut sexus, erit seruandum deferenti. [b] Iurat autem & quis & pro se, & pro alio procuratorio nomine in animam constituentis eum procuratorem cum mandato ad hoc, & pro certa re speciali. [c] Non iurant efficaciter contra se, nec pro aliis, furiosi, paruuli, seu pueri. [d] Iurat clericus de calumnia & per se, & per alium si velit: [e] iurant pro aliis in iudicio non tantùm procurator, vt dictum est: sed etiam qui eius partibus fungitur, vt œconomus, [f] syndicus, [g] qui & iurant pro se iuramento calumniæ, & pro dominis. [h] Si deficiente probatione in iudicio iusiurandum parti delatum sit, aut iurare debet, aut causa cadit: [i] nisi pupillo, aut furioso iusiurandum delatum sit, qui iurare non compelluntur: [k] aut nisi is, cui delatum est, velit referre. [l] Non est tamen permissum referre in famosa actione. [m] Iurare possunt licitè, & ex causa religiosi, seu regulares; [n] verùm ex leui causa sacerdotes non debent. [o] Cogent & iudices de veritate dicenda nolentes iurare, [p] & in iuramento decisorio litis. [q] Cæterùm vbi timetur periurium, nullus cogi debet; [r] & qui cogit iurare eum, quem scit verisimiliter falsum iuraturum, ipsemet periurus, & grauior homicida est. [s]

*SCHOLIA.*

a *Nolite iurare*, inquit, *Deus*, *&c. sit sermo vester, est est, non non: quod enim vltra est, a malo est*, Matth. c. 5. explicatur, & tota 22.q.1.can.si quis presbyter, 2.q. 4. cap. etsi Christus, de iureiuran. neque præter iuramentum illud tuetur, quod nemine deferente præstatur: sibi enim quis iurat tãtùm, l.3.de iureiur.ff.& proinde ab illo ipso testator, qui iurauit se non retractaturum testamentum, non censetur obligatus, quominùs possit illud retractare, l.si quis, in principio, de legat. ff. ideóque etiam hoc sponte oblatum iuramentum, non habet necessitatem relationis, vel iurisiurandi, l.iusiurandum, quod ex conuentione, de iureiur.ff.

b l.qui iurasse, & l. si seruus, de iureiuran.ff.qui enim cogit, vel vult aliquem sibi iurare, etiam si is alioquin non sit ad fidem idoneus, sibi præiudicat, censetúrque se spontè illius subiicere sententiæ, & ita personam eius approbare, vt posteà eam reprobare non possit, l.quemadmodum de iureiuran.ff.quod approbatum enim fuit, non reprobatur ab eodem, l.Pomponius, de negot. gest. gloss.fusè, ab c.2.de exceptio.l. vxor, in fine, de adulteriis. facit in arg.l. 1. de iud. ff. l. est receptum, de iurisdict. omnium iud.ff.

c can.optarum, 100.dist.can.tibi domino, 63. dist.vbi glossa ponit formulam iuramenti eius, *iuro in animam Domini mei constituentis, quòd ipse hæc seruabit.* Vel, *Dominus meus iurat per me quòd ipse hæc seruabit.* facit l. fin. §. fin. de iureiuran. ff. Ita procurator, cum speciali tamen mandato, non aliter, vel in rem suam procurator datus, aut vniuersorum bonorum, deferr iuramentum, l. iusiurandum, quod ex conuentione, 17. §. fin. aliàs, l. 18.de iureiuran.ff. l.vulgò præsumitur, de in litem iuran. quare qui sine domini mandato expresso aliter iurauerit, aut retulerit delatum iuramentum, domino non officit, l.nec filius, 7.C. de reb.cred.& iureiuran. vt contrà nemo etiam pro alio suo periculo iurare cogitur: non mater pro filio, non tutor pro pupillo, non curator pro minore, cùm graue visum fuerit ignorantes, & inuitos cum alieni compendij emolumento, anceps subire periurium, quamuis volentibus liceat, l.videamus, 4.de in litem iuran.ff.lib.12.ff. tit.3. ita si velit, iurat pater pro filio eum dare non oportere, l. qui iurasse, 26.§.1.de iureiur.ff.

d can.paruuli, can.honestum, can.pueri, 22. q.5. vt & à testimonio arcentur, ca.placuit, 4.q.3. indiget enim iuramentum discretione, & iudicio, c.etsi Christus, de iureiur. Hæ autem personæ carent iudicio, l.cùm prætor, de iud. ff.ideóque & istæ iurantes falsum, non dicuntur peierasse, neque eo nomine argui possunt, l. qui iurasse, de iureiur. ita & pupilli quidem sibi obligant iuramento eos, qui eis credunt, & in quantum in commodum illorum iuramentum est: at aliis non obligantur, l. pupillus obligari, §.pupillum vendendo, de author.tut.§.1.eu. tit. apud Iustin. l. Iulianus, §.si quis à pupillo, de act.empt. ff.l. pupillus, de actio.ff.

e Per procuratorem, aut per œconomum si per eum litigat, c.1.3.4.de iura.calum.

f Iurat in sua causa clericus de calumnia, c.5.de iura.calum. item & vniuersitas, c.4.eo.tit.

g d.c.3.& 4. de iura.calum.

h c.cùm causam, 6.eo.tit.

i c.2.§.1.eo.tit.in sext.de iura.calum.

k l.iusiurandum, 34.§.ait prætor, §.datur, l.manifestæ, de iureiur.l.delata, 9. C. de reb. cred.& iureiur.dummodò is, cui defertur iudicium, suscipere cogi possit: non aliter, l. tutor, 35.§.fi.de iureiur.& dummodò is, qui defert, sit habilis, d.l.tutor, §.fi.de iureiur.

l d.can.paruuli, can.pueri, can. honestum, in fine, 22. q.5.l. 34.§.pupillo, de iureiu.ff.omitto plures alias exceptiones, in quibus iure ciuili delatum iuramentum, nec subeundum necessariò delatum, nec referendum est, de quibus

agit Vigellius in methodo iuris ciuilis,lib.2.c.21.q.2.

m d.l.manifestæ,;8.& l.iusiurandum,34. in princ.& §.datur, & §.fi.de iureiur.l.delata,9.& l.generaliter,12.§. sed iuramento,C.de reb.cred.& iureiur.

n in c.fi.§.nec liceat,de iureiuran.l. Marcellus,21.§.fi.cum l. seq.rerum amot.ff.l.idem Labeo,13.de iureiur.ff.

o c.etsi Christus,26.de iureiur.

p can.si quis presbyter,2.q.5.

q c.ex literis,32.de iureiur.

r c.fi.de iureiur.nempè actorem,vel reum,prout negotium dispositum ei videbitur,in d.c.fi.§.fi.de iureiur.Atque ita bonus iudex in dubiis causa cognita diligenter intuebitur,cuius potiùs iureiurando,an actoris,an rei dirimenda sit quæstio:vtroque scilicet in probatione deficiente,l.fi. de success. fratrum,lib.2.feudor.tit.11.

s c.3.de cohabit.clericorum, & mulier. neque adigi debet quis id iurare, quod verisimile est non eum conseruaturum promissum.arg.can.ita ergo,& ca. non est contra.12. q.3.c.ex tenore,de sent.excom.c.literas, de præsumpt.l.2. de indicta viduita.tollen.C.can.ille, qui hominem, 5. & seq.qui exigit,22.q.5.ca.22.inter cætera,22.q.4.

## CAPVT IIII.

*De forma iurandi,& loco.*

IVRANDI formulæ diuersæ sunt pro modo iuramenti dati, vel postulati, habita ratione temporum,& morum.[a] In omnibus tamen per Deum, non per creaturas,aut deos falsos iurandum est.[b] Vt autem delatum erit iuramentum, in eadem forma iurandum,vel referendum.[c] Iurare per attributa falso Deo, quæ ei verè non sunt, est blasphemia damnata,vt etiam temerè, & detestando, quæ ei insunt,vsurpare, & per Virginis matris, & Sanctorum nomina temerè deierare.[d] Adesse debent comites iuramento,veritas,iustitia,& discretio.[e] Iustitiam habet iuramentum, quod est licitum,nec tendit ad mortale peccatum.[f] Discretionem autem, quando cum causa deliberatè,non ex impetu,vel ira,vel odio,vel nimio amore, aut sola gratia fit:[g] veritas cùm falsum abest dicitur. Decens porrò visum est,vt iuramẽtum à ieiunis præstetur,[h] & formæ iurandi negotiis,de quibus iuratur,accommodæ sint, vel ex legis præscripto,[i] vel ex iudicis,vel partis deferentis iudicio.[k] Iurat Episcopus propositis tantùm, & non tactis Euangeliis:[l] iuratur autem alibi illo,& aliis modis coram iudice regulariter,[m] vel alibi,prout conceptione iuramenti continebitur.[n]

*SCHOLIA.*

a Tempore veteris legis iurabatur,*Viuit Dominus, viuit anima mea*,can.& iurabunt,22.q.1.in primitiua Ecclesia,*testis est mihi Deus, & testis est mihi conscientia mea*, can. si peccatum,22.q.1.Moderniorum autem est iuramentum; *sic me, vel te Deus adiuuet,& ista reliquiæ sanctorum*.& similia,can. de parentela, cum aliis 4.canonibus sequentibus,32. q. 6. ca.quoties,1.q.7.can.habemus,22. q.1.*sic me Deus adiuuet, & ista Euangelia*,c.ego N.4.de iureiur.

b can.& iurabunt,can.considera,can.clericum, can. si quis per capillum, can. mouet te, §. sicut etiam, 22.q.1.& ibi etiam apponitur pœna ita iurantis, D.Matth. cap. 5. Per creaturas,in quantum solæ considerantur, non licet iurare:quia illis diuinitatis, & superioritatis tribueretur numen, quod fieri non debet: quemadmodum & aliquando Iudæi per Angelos, & creaturas malè iurarunt. At licitum erit iurare per creaturas, prout illarum honor refertur in Deum: vt dum iuratur tactis Euangeliis, per Euangelia, per crucem:& ita intentio iurantis inspicitur: quare si quis iuret super lapidem putans se iurare super Euangelia,obligatur.can.humanæ,§. prox.22. q. 5. & qui iurat per lapidem,vel aliam creaturam falsum sciens,periurus est,can.ecce,22.q.fin.

c l.ait prætor,3.§.fi.cum legibus seq.& l. qui per salutem,33. de iureiur.ratio in l.iusiurandum,§.ait prætor,eo.tit.vide tamen de relatione in l.iusiurandum,34.§.non semper de iureiur. vbi iudex potest mutare conceptionem formæ iuramenti in relatione, habita ratione personarum, vel quoad locum, vel quoad formam, vt vel in oratoriis sacris fiat,vel tactis Euangeliis,vel alio modo iuretur,l. generaliter,§.fin.de reb.cred.C.

d c.statuimus,de maledic.can.si quis per capillum,22.q.1.

e d.c.etsi Christus.de iureiur.can.& iurabunt, 22. q. 1. can. animaduertendum,22.q.2.

f can.innocens,§.illicitum,22.q.4.

g d.can. innocens,§.illicitum,circa mediũ,& ca.sacramentum,2.q.4.sicut ex literis,de iureiur.ca.non est,15.q.1.quæ autem consideranda sunt in voto temerè, & indiscretè facto,vide glo.ad c.dudum,de conuersio. coniugato. Eò pertinet quod dicitur quatuor modis humanum iudiciũ peruerti solere, timore, cupiditate, odio,& amore,can. quatuor,cum 2.cap.seq.11.q.3.can.accusatorem,in 2.3.q.5.

h can.non tamen est necessarium,ca.honestum,22.q.5.

i Ita forma, qualiter Episcopi iurant fidelitatem Papæ, & eius successoribus,est determinata,& descripta in ca.ego N. 4. de iureiur. & forma abiurantis hæresim ponitur in ca.ego Berengarius,de consecrat.dist.2.can.quoties,1.q.7. aliæ formæ iuramenti fidelitatis, titulo de forma fidelitatis, & de noua forma fidelitatis,in vsibus feudor.item forma iuramenti eius,qui vult probare parentelam,in ca. de parentela,2.& seq.35.q. 6. Alia forma iuramenti in reconciliatione dissidij matrimonij,in can. ab isto die,in 2. sic incipiente,35.q. 6. Alia & forma renunciationis iuris eligendi summum Pontificem Ludouici Imperatoris, in ca.ego Ludouicus,30.63.dist. Hîc etiã supersedeo referre alias formas iurisiurandi solennes,verbáque concepta,& item simplices Ethnicorum, Iudæorum, Christianorum, vtriusque paginæ:quia iam de illis lib. 50. Syntag.iur.c.8. vnde si quis eget,poterit eas haurire.

k Seruanda, & sequenda forma iuramenti delati per iudicem,vel deficientem: alioquin si ab ea recedatur, & alio modo iuratum sit, non erit ratum iuramentum, l. 3. & l. non erit ratum,§.l.iusiurandum & ad pecunias,34. §. qui iusiurandum,de iureiur.ff.

l c.fin.de iurament.calum.

m l. generaliter, 12. §. omne igitur,& §.in omnibus,de reb. cred.C.Alibi tamen aliquando is, cui defertur iuramentum,iurat,si sit egregia persona, aut morbo detineatur,l. ad personas,15.de iureiur.vt dicitur etiam de iuramento à testibus præbendo,in c.si qui testium, de testib.authent. apud eloquentissimum,de fide instrumentor.

n l.generaliter,§.in omnibus,de reb.cred.& iureiur.C.

## CAPVT V.

*Quibus iurari debeat.*

IVRAMENTVM fidelitatis est præstandum, cui debeatur fidelitas, & alteri præstitum nihil prodest.[a] Nullus autem Episcopus clericos suos,nisi fortè quibus Ecclesiasticarum rerum cõmissa fuerit dispensatio,sibi iurare compellere debet.[b] Nimis etiam laici de iure diuino vsurpare dicuntur,cùm viros Ecclesiasticos nihil temporale ab illis obtinentes, ad præstandum sibi fidelitatis iuramen-

Digitized by Google

iuramentum compellunt: quare & interdicitur ne talia laici iuramenta laicis præstare cogantur:[c] indignum enim, & à Romanæ Ecclesiæ consuetudine alienum, vt pro spiritualibus quis facere hominium, seu homagium compellatur.[d] Sed & qui iurauit semel domino fidelitatem, non tenetur successoribus eius iterùm iurare. Quanquam tamen illis teneatur fidelitatem, & homagium, perinde, ac si iurasset eis, conseruare.[e]

*SCHOLIA.*

a c. ea te credimus, 22. de iureiur. vbi textus argumentatur, solutio facta, non creditori, quòd soluentem à creditore vero non liberat, l. in summa, §. fi. de condict. indeb. l. si verò mihi, de constit. pec. ff. l. vero procuratori, §. 1. de solut. c. sicut enim, §. cos, de homic.

b c. nullus, 5. de iureiur. c. fi. 22. q. 5. c. legebatur, de maior. & obed. qui verò administrationem ab Episcopo suscipiút, & iurare compelluntur, cano. quanquam, 23. dist. c. dilecti filij, de maior. & obed. cap. ego N. de iureiur. c. antiqua, de priuil.

c Sunt verba c. nimis, 30. de iureiur. idem in c. ex diligenti, de simo. c. fi. de re iud. quando verò clerici res possident à laicis datas pro his fidelitatis iuramentum præstare debent: quia ex his minores laicis sunt, c. solitæ, de maior. & obed. can. si Episcopus, 18. dist.

d c. fi. de reg. iur. in sexto. pro spiritali aliquo obtinendo quis non debet facere homagium, seu iuramentum fidelitatis: quia hoc esset simoniacum, c. ex diligenti, de simonia, c. pactiones, de pact.

e c. veritatis, 14. de iureiur. sicque tradit iuramentum fidelitatis in successores eius, cui iuratum est: hîc tamen censeo animaduertendas leges, & consuetudines traditionis feudorú, vt sequátur eas, si aliter disposuerior, valuasores.

---

## CAPVT VI.

*De effectu iuramenti, vt seruetur, expediantur lites, confirmet dubia, &c.*

IVRAMENTVM omne est regulariter seruãdum, si modò possit sine detrimento salutis æternæ seruari,[a] & periurus habetur, qui non seruat.[b] Maximum & habetur remedium expediendarum litium iuramentum:[c] confirmat dubia, & ad veritatis indagationem pertinet,[d] præponderat sententiis, & transactionibus,[e] æquiparatur nouationi,[f] solutioni,[g] acceptilationi:[h] & ex delato, vel relato iureiurando præstito, datur actio, & exceptio.[i] Idipsum dicendum si iusiurandum remissum fuerit dicenti.[k] Atque iuramẽtum dari oportere, assertio impedit ne præscriptioni locus sit, perinde ac litis contestatio.[l] Iuramentum quoad periurij vinculum, ex parte iurantis personale est, & personam non egreditur, neque transit ad hæredes: licèt ex parte recipientis sit reale, & ad eius hæredes transeat.[m] Quod pertinet tamen ad effectum obligationis, transit ad successores:[n] & in quantum pertinet ad probationem.[o] Iuramentum tamen non extenditur ad incognita.[p] Porrò ea, quæ in intellectu, & nostra sola conscientia cõsistunt, per simplicem nostram assertionem cum iuramento probantur,[q] item & ignorantia.[r] Cæterùm iuramentum de assensu vtriusque conuenientis factum, non ligat eum, qui præstitit, si is, cui præstitum fuerit, seruare negligit, quod promisit.[s] Mulieri, quæ iurauerit aliquem suum esse maritum, quamuis non obtinuerit, & reus absolutus aliam vxorem ducere possit, non datur à iudice licentia nubendi: ne author videatur periurij: nec tamen ei prohibendum est nubere, ne fortè si falsum iurauerit, matrimonium legitimum contingat impediri: sed suæ conscientiæ potiùs est relinquenda:[t] Qui iurauit se seruaturum statuta, non tenetur seruare ex eo, edenda; sed edita:[u] neque etiam edita, si contra licitum, & libertatem Ecclesiæ sint.[x]

*SCHOLIA.*

a c. si verò, c. cùm contingat, de iureiur. c. licet mulieres, eod. titu. in sext. cap. quamuis pactum, de pact. in sexto. can. quòd Dauid, & sequentib. vsque ad fin. 22. q. 4. c. cùm dilecti, quod met. caus. quia iuramentum est iuris naturalis. Quæri autem posset ex iuramentis duobus contrariis quod seruandum esset: In quo generaliter, & regulariter dicunt, docto. postremum seruandum, licèt qui contra primum venit, periurus sit, per l. duobus, §. fi. vbi interpretes, de iureiuran. c. tua nos, eo. quemadmodum in pactis, codicillis, testamentis, rescriptis, consuetudinibus, & mora, vltima derogant prioribus, l. pacta nouissima, C. de pact. l. si vnus, §. pactus, eo. tit. ff. Sed illud intelligendum est, quando reuocatio primi nemini præiudicat, aliter contra, vt & pacta ipsa sunt ita irreuocabilia, l. sicut, de actio. l. in commodato, §. sicut commoda. Quin etsi mulier, seu filia, contestatione coram aliquibus facta, iuret propria sponte nunquam se successioni paternæ renunciaturam: quòd si contingat de facto illam renunciare in futurum, se inuita facturam; si postea renunciet, non valebit renunciatio etiam iurata, glo. in c. licèt mulieres, de iureiur. in sex. ad verbum, *compellendos*. Imola, & alij ad c. cùm contingat, eo. tit. apud Greg. Barth. ad l. si quis pro eo, nu. 9. de fideiuss. Alex. ad l. stipulatio hoc modo concepta, nu. 13. de verb. oblig. Iason ad l. duobus, nu. 9. de iureiur. vbi etiam notant quòd si mulier primùm iurauit se non alienaturam fundum dotalem, & posteà fuerit facta alienatio etiam iurata, ea non valeat: quia secundum iuramentum non potest seruari sine præiudicio salutis æternæ irritando primum.

b c. breui, 17. de iureiur. & obligat ex præcepto, can. si pactum, 22. q. 1. c. etsi Christus. de iureiur.

c l. 1. de iureiur. in ff. æquiparatúrque iuramentum rei iudicatæ, l. 1. quarum rerum actio non datur, l. 2. & l. qui iurasse, 26. §. fi. de iureiur.

d ca. & iurabunt, 22. q. 1. ca animaduertendú, 22. q. 2. c. significasti reges, 4. §. hoc nimirum, de elect. omnis controuersiæ finis ad confirmationem est iuramentum, ad Heb. c. 6.

e l. 2. de iureiur. in ff. atque postquàm ex delato iureiurando est iuratum, non quæritur ampliùs an debeatur: sed an iuratum sit, & de quo, quasi in reliquo satis res probata sit, l. duobus reis, 28. l. eum, qui, 30. §. si mulier, de iureiur. ff.

f l. qui iurasse, 26. §. fi. de iureiur.

g l. iusiurandum & ad pecunias, 27. eo. tit. Laberius apud Gellium, li. 16. c. 17. dicebat, *iusiurandum esse emplastrum æris alieni*; quia delato iureiurandò, post præstitum non quæritur de iurantis periurio, l. 2. 5. & 15. de iureiur. ff.

h l. iusiurandum, 40. de iureiur.

i l. si duo, 13. §. si quis iurauerit, de iureiur. l. ait prætor, 17. & l. nam posteà, 9. §. 1. & l. iusiurandum, 40. de iureiur. l. cùm proponas, C. eo. tit. §. æquè si debitor, de except. apud Iustin. exceptio iurisiurandi tollit omnem actionem negotij, super quo legitimè iuratum est, l. duobus reis, 28. §. exceptio, de iureiur. ff.

k Dummodò alterius non intersit, quàm remittentis, Feli. in

c.ex administrationis,per illud c. de iureiur. l. remittit,6. eo.tit.ff.c.2.de sponsal.c.2.de renunciat.& c.significasti,l. fi.qui,& à quibus manu.lib.non fiant.ff.

l l.nam posteaquàm,9.§.si is,qui temporali,l. si duo patroni,13.§.Iulianus,de iureiur.

m c.veritatis,de iureiuran.& ibi interpretes,& in c.final. de foro competent.in sext. Guido Papæus, decisio. 375. Et ideò hæres defuncti non indiget absolutione, vt transgressor iuramenti ad effectum agendi; quia ipse non iurauit: sed ipsa recta via agere potest contra eum, qui indebitè iuramentum à defuncto exegit, Ange.in l.generaliter,num.4.C.de rebus credit.per illum textum, Guido Papæus decis.140.num.5.Alexander consil. 129. incipien. *videretur, prima consideratione*, num.21.& seq.volum.6.& consil.151.num.10.viso themate,volu.7.Et ita finitur iuramentum quoad vinculum periurij,morte iurantis,quamuis iurauerit pro se,& suis hæredibus. Panor.ad c.veritatis,de iureiur.

n Panor.ad d.c.veritatis,de iureiurand. Felin. ad c. cùm sit, num. 9. de foro competent. Guido Papæus decis. 375. & ita quod pertinet ad efficaciam indictam per iuramentum,transit ad quoscunque successores,neque hac ratione iuramentum est personale: sed sequitur naturam contractus transmissibilis,l.cùm quis decedens, §. codicillis, de legat.3. & ibi Barthol. num. 10. Baldus ad auth. sacramenta puberum,C.si aduers.vendit.nu. 7. Poteitque hæres virtute iuramenti compelli, vt seruet contractum,vel iuramentum.

o d.l.cùm quis decedẽs,§.codicillis,de leg.3.§.fi.de iureiur. à morien præstit.in no.Guido Papæus singulari 376.

p c.veniens,de iureiur.& ibi glossa ad verbum,*præstitisset*,c. quemadmodum, eod.tit. l. fi.Co. de non numera. pec. & nemo censetur renunciare iuri,quod ignorat sibi competere,l.mater decedens,§.cæterùm, de inoffic. testa.l.legitimam,de petit.hæred.

q c.cùm in tua,§ fi. qui matrimo.accus.possunt, c.pastoralis, in fine,de exceptionib.l.num omnes §.à barbaris, de re militar.gloss.ad c.præsumitur, de reg.iur. in sex.glo.ad c. significasti, in primo, ad verba, *si ita est*, de homicid. Rota fusè decis. 42. incipien. *si impetretur*, in nouis,per c. si verò,de sen.excom.c.statutum,de rescript.in sex.c. vt circa,eo.tit.& lib.

r c.nulli.de elect.

s c.sicut,29.§.1.& c.3.§.fi.de iureiur.nam fidem non seruanti fides reciproca impunè frangitur,c.peruenit, c. quemadmodum,de iureiur. contractus enim non debent claudicare: qui vltrò,citróque obligant,l.Labeo, §. contractus, de verbor. signifi. & vno non implente ex contrahentibus, alius implere non tenetur, l. Iulianus, §. offerri, de act.empt.ff.

t c.mulieri, 34. de iureiur. vbi videnda glossa id disputans, ad verbum,*periurij*,Ecclesia viam periuriis non aperit,c.si verò, de iureiur. l. 1. si aduersus venditio. l.2.in princ. de indict.viduita.toll.C.

u c.clericus, 35. de iureiur.nam iuramentum non extenditur ad futura non cogitata: sed tantùm ad præsentia,vel præterita, c.quemadmodum,c.ad nostram, in 2. de iureiur.exemplo aliorum actuum, c. de testibus, de testib. l. cùm Aquiliana,de transact.ff.l.qui cum tutorib.de transact.cum similib.

x c.1.de iureiur.in sext.

## CAPVT VII.

1 *Periurium quid.* 2 *De periurij pœnis.*
3 *De interpretatione iuramenti.*

CONVENIT in causa iuramenti spectare quoque periurium,quod est mendacium iuramento firmatum, vel iuramenti promissorij indiscreta transgressio.[a] Periurus & censetur, qui post iuramentum contrarium profert,nisi eum iusta, & rationabilis causa excuset.[b]

2 Periurus Deum habet vltorem.[c] Statuunt & leges humani iuris peierantem in iuramento alij præstito,esse infamem,[d] omnique actione priuari in qua peierauerit,[e] & incapacem testimonij dicendi fieri,[f] & collationis beneficiorum.[g] Debet & huiusmodi periurium ab Ecclesiæ administratione submoueri:[h] grauiùs & puniendi peierantes in maiori dignitate constituti, cùm eorum exemplo malo alij possint ad similia prouocari:[i] in foro conscientiæ, pro temerario iuramento imponitur pœnitentia vnius anni; pro directo periurio,septẽ annorum.[k] Et alia alibi imposita, vt ieiunetur per quinque dies,in pane,& aqua.[l] Non mentitur,qui animum fallendi non habet,aut qui superiori causa impeditus,non potuit promissum exequi.[m] Sed & si promissionis iuramenti executio delictum habeat, periurium non punibile; sed laudabile est.[n]

3 Quamobrem & quædam iuramenta, ne periurium committatur,recipiunt,alia interpretationem: alia autem nulla declarantur.[o] Interpretatio fit in dubio, quando aliquid excipi potest, de quo iuratum non censeatur:[p] iuramentum in foro animæ recipit interpretationem secundum intentionem iurantis:[q] in foro verò contentioso stabitur verbis:[r] excusatur tamen à pœna periurij qui necessitate peierauerit.[s]

### *SCHOLIA.*

a can.1.& 2.22.q.2.& tractatur in 3.libr.Magistri sententiarum,dist.39.per Baldum in l.si.C. de reb. cred. quomodo falsum iuratum distinguat peccatum ex ignorantia, vel scientia iurantis,vel ex persona alterius,can. homines, & seq. 22. q. 2. octo etiam species mendacij, & quæ sint ex his capitalia,vel non,docetur in ca. primum est capitale, 22.q.2.

b c.fi.de iureiur.in sex.contraria excusari possunt, si diuersi intellectus in aliquo cõcurrant, vel si tolerabilis sit error, vt in c.cùm dilectum,de accus.l.fi.pro suo,ff.vide glos.ad c.fi.ad verba,*iusta causa*,de iureiur.in sex.

c l. 2. de reb. cred. C. nam Deus offenditur periurio, c.1.de crimine falsi,li.5.tit.20. & est grauiùs diuinam, quàm humanam offendere maiestatem,auth.Gazaros,C.de hæreticis.Prohibuit & Deus, *non peierabis*, (inquit) *in nomine meo*, Leuit. 19. Malachiæ 3. Matthæi 5. & iustis non est lex posita: sed iniustis,& periuris,1.ad Timoth.c.1. qui etiam in Deum peccant, legibus Imperatorum, aut principum puniri debent,l.1.C.de aposta.l.Arriani,C. de hæreticis,l. 1.C.de summa Trinit.

d can.infamis,6.q.1.l. si quis maior, C. de transactio. Iason in l.si duo patroni,§.fi. de iureiur.infamem periurum esse de iure, & de facto ait: distinguit autem Panor. ad c.testimonium,de testibus, an quis de præterito, vel de præsenti falsò iurauerit, vt sit infamis ipso iure, qui falsum iurauerit,per l.2.& fi.de crimine stellion. ff. atque sic intelligendum putat,c. cùm dilectus, in fine,de ordine cognitio. item si de periurio condemnatus fuerit. An verò iurauerit de futuro,& non seruauerit promissum: in quo casu si iurauerit sibi tantùm,aut Deo, ex periurio non fit infamis,l.2.C.de reb.cred.si verò alij iurauerit, & fefellerit eum,fit infamis,per l. si quis maior,de transact. Quod & tractat glo.& Barth.ad l.Lucius,de his,qui notan.infa. ff. qui deliberatè etiam iurauit falsum in altarius præiudicium

dicium

Digitized by Google

dicium potissimùm, extra ordinem puniri debet per iudicem, l. fin. iuncta gloss. de crimine stellion. ff. potestque iudex iubere talem fustigari, l. si duo patroni, § si quis iurauerit, de iureiur. ff. vel adiudicare torqui versanli, vel catamidiari, vt ait Chassanæus in consuetud. Burgundiæ, titulo *des retraicts*. §. fin. vide glossam ad c. querelam, 10. ad verbum, *periuri*, de iureiur.

e l. si quis maior, C. de transactio.

f ca. paruuli, 22. q. 5. ca. quicumque, 6. q. 1. c. testimonium, c. sicut, de testib. cap. literis, de præscript. glossa in l. 3. §. lege Iulia, de testib. ff. vide Alex. cons. 133. volum. 1. etiamsi periurus adhuc non fuerit per sententiã condemnatus, Bal. ad l. si vteris, C. de fide instrumentor. quia facilè iterùm præsumitur peieraturus, l. si cui, §. iisdem, de accusatio. ff. l. Cassius, de Senatorib.

g Innocentius ad cap. constitutus, in 2. Rota decis. 5. incip. *de iure patronatus*, in nouis. vide Panor. ad c. querelam, ad c. cùm nostris, de concess. præben. ad c. cùm in cunctis, de electio. facit c. fin. de iureiur. in sext.

h c. querelam, 10. cap. cùm quidam, 12. de iureiur. vbi glossa plura notat, ex quibus doceat dignitatem peccantis aggrauare delictum, & can. homo, 40. distinct. ca. præcipuè, 11. q. 3. cum simili.

i can. qui sacramento, 22. q. 4.

k can. quicumque, 6. q. 1. can. fin. 22. q. 1.

l Dicto can. quicumque.

m can. beatus Paulus, 22. q. 2.

n can. 1. 2. 3. 4. 22. q. 4.

o cap. quanto, de iureiur.

p Veluti in c. cùm tu, 16. de testib. cap. quanto, & ibi gloss. ad verbum, *absolui*, de iureiur. facit, §. sacramenta, de pace iuramento firman. in auth. cap. 1. & c. cùm tu, de iureiur. in sext.

q can. humanæ aures, 22. q. 5.

r cap. ex literis, de sponsalib. facit l. prospexit, qui, & à quib. manumissi liberi non fiant. ff. nec est recedendum à significatione verborum, nisi manifestè constet de contraria voluntate loquentis, l. non aliter, de lega. 3. imò & contra dicentem fit interpretatio, in cuius potestate fuit apertiùs verba cõcipere, l. veteribus, de pact. ff. l. quicquid adstringendæ, de verb. oblig. ff. habenda tamen erit intelligentia dictorum ex causis dicendi, cap. intelligentia, de verb. signific.

s c. querelam, 10. ibi, *nulla necessitate, &c.* & ibi gloss. de iureiur. Necessitas itaque excusat à periurio, can. si nulla, 23. quæst. 8. ca. presbyteros, 50. distinct. c. breui, de iureiur. Necessitas legem non habet, can. si nulla, distinct. 1. can. discipulos, de consec. dist. 5. c. si quis per necessitatem, de furtis, cap. quanto, de pignorib.

## CAPVT VIII.

*1 De dispensatione, seu gratia iuramenti. 2 A quo fiat.*

1 ALIQVANDO iuramentum dici nequit nullum, & de rigore iuris est seruandũ:[a] verùm subest quædam æquitatis, & iustitiæ ratio, per quam absolutio, seu gratia, aut dispẽsatio fiat[b] iuramenti, ne, non obseruando efficiatur quis periurus,[c] etiam si iuramentum esset præstitum per dolum, aut temerariè, aut cum pernicie promittentis.[d] Quæ tamen habent iuramenta cum executione peccatum, absoluenda erunt cum pœnitentia:[e] iuramentum etiã metu, aut vi extortum, tenet: nisi absolutione remittatur.[f] Eget item dispensatione iuramentum de vsuris soluendis, vel de non repetendis,[g] item si per vim, vel metum, vel alio modo indebito apponatur alienationi ab vxore de non reuocandis alienatis dotalibus:[h] sic de aliis similibus.[i]

2 Fit autem dispensatio ab eo, qui potestatem habet,[k] & causa cognita,[l] vocatis, quorum interest, non absolui.[m] Cùm autem iuramentum sit merè ecclesiasticum, pro eius absolutione ad personam ecclesiasticam potestatem habentem confugiendum est, vt ad episcopum:[n] vel in grauioribus, & quæ non cõceduntur episcopis, ad summum Pontificem.[o] Iudex quoque laicus, & princeps aliquando, pro dispensatione, & liberatione iuramenti interueniunt:[p] potest & is, cuius interest seruari iuramentum, vel præstari, remittere, si velit, ipsum, & ita remissione sua absoluit eum à vinculo eius.[q]

### SCHOLIA.

a Nam omne iuramentum, vt diximus anteà, quod potest seruari sine detrimento salutis æternæ, seruandum est, etiam si alioquin detrimentum bonorum immineat, c. si verò, c. cùm contingat, de iureiur. cap. quamuis de pact. in sex. Petitur dispensatio quãdo iuramentum obligat ipso meo iure, sed ex eo contra aliquem sequitur peccatum, vel delictum aliquod: vide Paul Castren. cons. 122. volumine 2.

b Dispensatio, seu absolutio, est rigoris disciplinæ relaxatio, & tolerantia, ratione, tempore, vel intuitu personæ, pietatis, aut necessitatis, vtilitatis, ca. requiritis, §. nisi rigor, ca. si qui, & sequent. 1. qu. 7. Qui voluerit cognoscere in quibus has dispensatio iuramenti, consulat Panormita. in quæstionibus, q. 2. circa finem, vers. *si ego autem*, &c. post eius consilia.

c can. prædicandum, 22. q. 1. c. peruenit, de fideiussor. cap. etsi Christus, de iureiuran.

d cap. venerabilem, de electio. c. quamuis, de pactis. in sext. c. magnæ, & ibi gloss. de voto. can. mulier. 21. §. ex his, & can. sequens, 22. q. 4.

e can. qui sacramento, 22. q. 4.

f cap. 2. 28. 29. c. verum, 15. de iureiur. c. ad aures, & ibi glos. de eo, quod metus causa. c. cùm inter, de renuncia. c. 2. de restitutio. spolia.

g cap. debitores, 6. c. ad nostram, 10. de iureiur. cap. tuas dudum, de vsur.

h c. cùm contingat, de iurei. c. licèt mulieres, eo. tit. in sex.

i De quibus Guido Papæus, q. 224.

k Semper enim in omni iuramento intelligitur excepta potestas, & authoritas superioris, cap. venientium, de iureiur.

l Notat gloss. ad cap. non est, de voto. Guido Papæus decis. 225. quia dispensatio non fit rigoris iuris, nisi ex causa, ca. requiritis, §. nisi rigor, & ca. seq. 1. q. 7.

m Quia non potest de causa legitimè cognosci, nisi vocatis quorum interest, l. de vnoquoque, de re iudica. l. non ita, de adoptio. l. fin. de rescinden. venditio. l. in concedendo, de aqua pluuia arcen. ff. vide Guidonem Papæum, decis. 225. & 140. & quæstionem Tholosanam 62. c. licèt can. de electio. in sext. notanda tamen erit praxis, quam refert Stephanus Aufrerius, ad dictam decis. 62. quòd quando gratia iuramenti ab episcopo, vel eius vicario petitur, vt obligatio tollatur, quæ erat contracta, tunc est necessaria ipsius partis vocatio, & sic procedunt, & locum habent prædictorum iuriũ, & interpretum sententiæ. Quòd si absolutio iuramenti petatur, non vt obligatio tollatur: sed ad habilitandam personam, vt non obstãte iuramento possit detegere fraudem, & dolum ipsius contractus, non sit necessaria vocatio partis aduersæ: quia & saluum ius reseruatur ad defendendum, si quod ius competat, quam distinctionem sequitur Oldradus, consil. 120. Sic ad

effectum agendi sine aduersário dispensatur, non ad effectum causæ, vel probationis, Rota decis. 767. in antiq.

n c. fin. de foro competen. in sex. Potest autem episcopus de quibusdã, non de omnibus dispensare: de his, inquam, potest, in quibus dubium est, an iuramentum sit licitum, vel illicitum, c. constitutis, de testib. c. si verò in primo, c. verum, c. cùm quidam, §. 2. de iureiur. cap. significauit, de testib. num quoque episcopus omnia iuramenta relaxare possit, tracta Felinus ad c. prætereà, 2. num. 17. & ibi alij etiam interpretes, de sponsalib.

o Felinus tradit casus, in quibus, & quando potest, vel non potest dispensare, ad c. constitutis, num. 18. de rescrip. post Innocentium, & Burrigarium ad cap. 2. de renunciatio. Ioann. Andr. ad c. quanto, de iureiur. Potest verò propter plenitudinem potestatis summus Pontifex de omni iuramento dispensare, per viam commutationis, dispensationis, & totalis relaxationis, imò & in his, quæ iuris diuini sunt, summus Pontifex potest ex causa interuenire, Innocen. in c. fin. de consuet. glossa & Archidiacon. ad ca. sunt quidam, 25. q. 1. quia, vt dictum est, in omni iuramento censetur excepta superioris voluntas, c. venientes, de iureiuran.

p Regula generalis est, quòd iuramentum inter res spirituales est, & ideò ad forum ecclesiasticum pertinet eius cognitio, cap. fi. de foro competenti. in Sex. nec de eo est competens iudex laicus, vt notat glossa fin. ad c. venerabilem, ad verbum, *periurij*. de electio. glossa ad c. cùm sit, de foro competen. & in can. prædicandum, 23. q. 1. Felinus ad c. præterà, num. 28. de sponsalib. Nisi, inquit, in eius foro contentioso exciperetur de ipso iuramẽto non disputando, de eius vinculo an esset licitum, vel nõ: sed de eius obseruatione: quia tunc & iudex sæcularis, & ecclesiasticus quisque in suo foro, de eo potest cognoscere, & iudicare: vt de laico iudice agitur in c. licèt mulieres, de iureiur. in sex. & quando quis cõuenitur ad implendam promissionem, etiamsi simplex sit: iurata tamen, c. 1. de pact. de ecclesiastico autem iudice agitur in c. fi. de foro compet. in sex. & proinde si agatur de pœna transgredientis licitum iuramentum, iudex sæcularis dicitur quoque legitimus, & competens, ca. Rex, 23. q. 5. ibi *periuros non sines viuere*: & ecclesiasticus, in c. nouit, de iudic. & quia iudex laicus ita competens est ad cogendum seruare licitum iuramentum: sic & erit competens in illicito, ad cogendum eum, qui illicitè exegit, vt consentiat resolutioni faciendæ iuramenti aduersarij illicitè extorti, & ad remissionem eius, quod turpiter iuratum est, c. 1. de vsur. vt ait Federicus cons. 166. Ludouicus Rom. sing. 508. facit c. licèt mulieres, de iureiur. in sex. Cognoscit & iudex sæcularis si quis dicatur periurium cõmisisse, Ludou. Rom. singula. 430. quia & lex ciuilis punit periurium, l. si quis maior. C. de transactio. glos. ad l. ictus fustium, de his, qui notant. infa. Sed & iudex sæcularis potest cognoscere de nullitate absolutionis iuramenti datæ per iudicem ecclesiasticum, vt ait Felinus in d. c. præterea, num. 31. de sponsali. Petrus Anchara. cons. 375. incip. retento ordine. Ioannes Andræas ad c. in iure, de offic. deleg. per c. 1. de offic. ordina. Adfert & notabile prædicto loco Felinus, interdum nullum esse iuramentum de quo contendatur, & tunc, veluti si appositum fuerit super contractu simulato, cognitio huius iuramenti, & nullitatis non est propriè relaxatio, quæ episcopi est: sed declaratio nullitatis, quæ est iudicis laici, l. emptione, C. plus valere quod ag. l. fin. C. de non numera. pecunia. Baldus quoque hoc notat ad l. 1. vers. modò solet dubitari. de operis libertor. Item & ad l. nec patrum, eo. tit. de oper. libertor. ff. fuit & facta gratia, & dispensatio iuramenti aliquando ex causa per Imperatores Romanos, vt in l. fin. ad municipal. lib. 50. ff. tit. 1. Suetonius Tranquil. in Tyberio, cap. 35. Atque in camera Imperiali Spirensi ex ordinatione eius, parte 2. titul. 24. ex Cæsaris, & Statuum permissione licet assessoribus cameræ, præuia causæ cognitione, iudicare vtrùm iuramentum sit, vel non sit obligatorium, per dictam l. fin. ad municip. ff. l. fin. qui satisd. cogant. l. adigere, §. fin. de iure patrona. ff. l. 1. C. qui militat. poss. pro hac etiam definitione concludit Guido Papæus decis. 178. nu. 3. & 194. vbi ait, principem temporalem, seu sæcularem super iuramento dispensare posse, vt & Bald. ad l. 1. de oper. lib. C. Felinus ad c. cùm sit generale, num. 1. de foro compet. & ad c. 1. num. 21. de iureiur.

q Remissio iuramenti duplex: antequàm iuretur, & posteà: antè, quando is, cui defertur, paratus est iurare, & tunc is, qui defert, gratiam facit, & remittit, contentus voluntate suscepti iurisiurandi, & ita quod non est susceptum, & antequam suscipiatur, non remittitur, l. remitti, 6. de iureiur. ff. æquiparaturque hæc remissio iuramento, l. nam postea, §. iureiurando dato, de iureiur. l. actori. Cod. eo tit. Pro remissione habetur etiam, si is, qui deferret, nollet prior ipse iurare de calumnia, l. si nõ fuerit, 37. de iureiur. Post iuramentum autem præstitum remissio fit, quando is, cuius interest impleri iuramentum, etsi alterius non intersit, remittit promissum iureiurando, & ita habetur promissum pro impleto: Felinus ad c. ex administrationis, nu. 1. de iureiur. per illud caput, & c. 2. de sponsalib. c. 2. de renunciat. cap. significauit, de censib. l. fin. Cod. qui, & à quib. manumiss. liberi non fiant. facit quod nihil tam naturale, quàm eodem modo quid dissolui, quo colligatum est, l. nihil tam naturale, de regul. iur. ff. capit. 1. eo. titul. apud Gregorium. l. ab emptione, de pact. ff. neque quicquam prohibet cuique ius suum posse, si velit, remittere, l. si quis in conscribendo, de pact. C. cum similib. vulgaribus, nisi forsan qui remissionem postulat, ante eam commiserit periurium, vt ait Felinus ad dict. cap. ex administrationis, num. 1. de iureiur. & ad c. 2. num. 33. de sponsalib.

## CAPVT IX.

*De nullis iuramentis.*

SVNT iuramenta quædam, quæ nec dispensatione, aut remissione egent, per se nulla, vt facta de occidendo patre, de violãda moniali, & aliis similibus,[a] & ea, quæ per metum atrocem extorta fuerunt, quæ nec obligant: quamquam sine ipsa atrocitate metus ipse non reddat promissum nullum, nisi dispensatio accedat, seu causæ cognitio.[b] Iustus autem metus erit, quando renunciatio fit beneficij ecclesiastici, vt frater liberetur à carceribus,[c] vel si fiat ab eo, qui aliter timet amissionem patrimonij:[d] & sic in similibus quibusdam aliis dicendum.[e]

*SCHOLIA.*

a In Concilio Toletano 8. & ca. si publicis, ca. vnusquisque. ca. si aliquis, ca. actione quarta, 22. q. 4. vbi & alia exempla per totam illam, q. 4. magnæ enim sapiẽtiæ est hominem reuocare quod malè promiserit, ca. magnæ sapientiæ, 22. q. 4. neque vocanda fides, quæ ad peccatum inuitat, can. si ad peccatum. 22. q. 4.

b c. 2. de iureiur. c. vbi, de electio. in Sex. c. 2. de pactis, in sex. c. cùm cõtingat, de iureiur. c. licèt mulieres, eo. tit. in sex. notãtur porrò actus, qui ipso iure irritantur per metum, à glossa, & doctoribus ad c. abbatem, de eo, quod metus causa. si tamen iustus metus sit, & qui cadat in cõstantem virum, iuxta l. metum, quod metus causa. ff.

c Felinus ad c. si verò, num. 1. de iureiur. per Clementi. 1. de homic. l. præterea, de liberali causa.

d l. sciant cuncti, de electio. in sex.

e Vt si vergat in dispendium salutis æternæ, vel in dispendium

dium

dium salutis corporalis, glos.2. ad c.si verò, de iureiur. & ibi Felin. nec eget iuramentum absolutione secundum Felinum ad cap. præterea, de sponsalib. num.35. si interponatur super actu ipso iure nullo, & inualido ad illum roborandum, cap. quamuis, de pactis. in sex. Panor. ad cap. cùm contingat, de iureiuran. Anchara. consil. 351. Item idipsum ait, si esset coactio præcisa, Panor. & glossa ad cap. verum, de iureiuran.

# DE SENTENTIA, ET RE IVDICATA [a]

## *TITVLVS XIIII.*

a Inscripto similis tituli de sententia, & re iudicata, extat lib.2. Decretalium, tit.27. & lib.2. Sexti, tit.14. & lib.2. Clementinarum, tit.11. & lib.42. ff. tit.1. de re iudicata, & effectu sententiarum, & interlocutionibus iudicum, & lib.7. C. tit. 45. de sententiis, & interlocutionibus omnium iudicum, & tit.52. de re iudica. & in Nouella 6. Manuelis Comneni. sunt & sub lib.7. C. alij tituli, qui ad hunc referri possunt, vt tit.42. de sententiis præfectorum prætorio. tit.43. quomodo, & quando iudex sententiam ferre debeat præsentibus partibus, vel vna parte absente. 44. de sententiis ex periculo recitandis. 46. de sententia, quæ sine certa quantitate profertur, 47. de sententiis, quæ pro eo, quod interest, proferuntur. 48. si à non competenti iudice iudicatum fuerit. 49. de pœna iudicis, qui malè iudicauit, vel eius, qui iudicem, vel aduersarium corrumpere curauit. 50. sententiam rescindi non posse. 51. de fructibus, & litium expensis. 53. de exceptione rei iudicatæ, qui & titulus extat in ff. lib. 44. tit. 2. 54. de vsuris rei iudicatæ. 55. si plures vna sententia condemnati sunt. 56. quibus res iudicata non nocet. 57. comminationes, epistolas, programmata, subscriptiones, rei iudicatæ authoritatem non habere. 58. si ex falsis instrumentis, vel testimoniis iudicatum erit. 60. res inter alios acta, vel iudicata, aliis non nocet. Et ex lib.9. C. potest hic adferri titul. 48. ne sine iussu principis certis iudicibus liceat confiscare, & tit.51. de sententiam passis, & restitutis, & lib.48. ff. tit.23.

### CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Quid sententia, & quotuplex.*
*3 Quid res iudicata, quotuplex sententia.*

1 POSTQVAM partes, & officia innotuerint litigãtium, optimum visum est de partibus iudicis in determinandis negotiis agere, quæ cõsistunt in sententia, qua ius dicitur. Iudex enim dictus quasi ius dicens pupulo, siue quòd iure disceptet: iure autem disceptare, est iustè iudicare. [a]

2 Inde, quod in eo sentit, & existimat iuri consonum, & iustitiæ iudex, sententia dicitur: sententia quippè iudicis est, quod ipse ita proponit, & iudicauit, vt velit litigãtium dubia, & causam determinare, & definire. [b] Sententiarum alia est interlocutoria, alia diffinitiua. [c] Interlocutoria est, quæ inter principium, & finem causæ super aliquo incidenti, vel emergenti profertur, [d] & ita ratione principalis causæ, quæ adhuc non determinatur, est interlocutoria: ratione verò negotij emergentis, de quo fertur, dici potest diffinitiua, [e] diffinitiua tamen sententia propriè est, quæ causæ principali omnino finem imponit, per absolutionem, vel condemnationem. [f] Habet interdum tamen sententia interlocutoria vim diffinitiuæ, [g] continens aliquando causam, vel executionem irreparabilem per aliam sententiam. [h] Interlocutoria vim quoque diffinitiuæ habere dicitur, quando per illam quidem non diffinitur integrè causa principalis, verùm per indirectum deciditur articulus, qui ad diffinitiuam pertinet. [i]

3 Rursum ex sententiis quædam trãseunt in rem iudicatam: quædam non transeunt. Res iudicata hîc dicitur sententia, quæ sine vllo contrario remedio seruanda est, [k] quæ pro veritate habetur. [l] Sententia alia, quæ impugnari potest, non transit in rem iudicatam: cuius generis illa est, quæ cõtra matrimonium lata est, quæ non transit in rem iudicatam: [m] nec ea quoque, quæ pro matrimonio contracto, quod in gradu prohibito subsistere nequit, lata erit: [n] contrà tamen, si nullo gradus impedimento contrahatur, & pro eo sine appellatione iudicetur. [o] Non transit etiam in rem iudicatam sentẽtia secundum iudicium peritorum prolata: [p] sunt & alia his exempla similia. [q]

#### *SCHOLIA.*

a c. forus, 10. §. in omni quoque negotio, de verb. signific.

b l.1. de re iudica. ff. sententia generaliter, id, quod per sensus corporis comprehenditur, dicitur: à sensibus enim sentio, & à sentiendo sententia. Et iudex etiam ex allegatis, visis, & auditis, intimatis, & probatis, colligit, & instruit suum iudicium, l. illicitas, §. veritas, de officio præsid. ff. Sententia autem debet esse conformis libello, l. vt fundus, communi diuidun. ff. veruntamen non omnia, quæ à iudice pronunciantur, sententiam faciunt iudicialem nisi ea mente, & cum deliberatione pronuncientur, vt velit illis per litigantes obtemperari, quare comminationes, epistolæ, programmata iudicum, vim sententiæ non habent, l.2.4.6. & fi. Cod. comminationes. epistolas, programmata, subscriptiones, authoritatem rei iudicatæ non habere. lib.7. C. tit.57.

c Glossa in summa 2. quæst.1. ad verba, *quod autem*, facit sententiam aliam diffinitiuam, aliam interlocutoriam, aliam præcepti: dicit autem præcepti, cum iudex sine causæ cognitione præcipit alicui, putà vt soluat cuipiam decem: quæ si soluantur, quamuis iniustè, repeti nequeunt. l. fin. quod metus caus. quamquam, vt dixi proximè, sententiæ vim non habeãt comminationes iudicum. Iudicari porrò nomen de omni sententia intelligitur, l.4. l. miles, & l. qui iudicati, de re iudica. in ff. & præceptum iudicati nomine potest intelligi, vt in l. si debitori, de iudiciis. ff. Quia præcepta iudicum si non appellentur, merentur executionẽ, l. si prætor, de iudiciis. ff. l. quod iussit, de re iudicat. Glossa rursum in summa 11. q.3. ait, sententiarum aliã esse condemnationis, aliam excõmunicationis, aliam suspensionis, aliam præcepti, quæ tãtùm impropriè dicitur sententia: adhibet & inter has differentiam, quia, inquit, cõdemnationis sententia semper tenet, nisi sit iniusta ex ordine: quia tunc non valet, vt ca. fin. §. diffinitiua, 2. q.6. exceptis casibus ibi positis, & nisi appelletur ab ea. Item sententia excõmunicationis ordinem, & causæ, propter quam feratur, cognitionem habet, ca. 11. nemo episcopus, 2. q.1. c. reprehensibilis, de appella. c. sacro, de sentent. excommunicatio. nec tamen releuatur per appellationem, nisi quoad cognitionem, vt c. per tuas, de sententia excõmunica. sententia verò præcepti, vel mandati, non ligat, nisi id,

nisi id, quod præcipitur, pertineat ad officium præcipientis, ca. quia frater noster, 7. q. 1.

d c. significantibus, de appella. c. significauit, in 1. de testib. c. cùm olim de offic. delega. glossa ad Clem. 1. ad verbum, diffinitiua, de sequestra. possess. Philippus Francus ad c. cùm cessante, n. 36. de appell. l. ex stipulatione, de sententiis & interlocut. iud. C. Alex. ad rubric. de re iudic. nu. 7. interlocutoria, & interlocutio à modo ferendi, appellantur: quod summariè inter partes interim & dum expectatur iudicium diffinitiuum fertur, c. quod ad consultationem, de sententia, & re iudica. Est & omnis pronunciatio iudicis post diffinitiuam latam merè interlocutoria, non habens vim diffinitiuæ, prout docet Imola ad l. si finita, §. non autem, de damno infecto. Aretinus ad l. 5. de verborum oblig. Felinus ad rubricam, de sententia, & re iudican. quia diffinito negotio nihil superesse videtur diffiniendum, & quod pertinet ad illud, iam censetur functus iudex officio suo.

e Felinus ad rubri. de senten. & re iudica. num. 2.

f c. 2. de senten. & re iudic. ca. 70. summopere, 11. q. 3. l. 1. de re iudica. ff. alioquin enim non valet diffinitiua sententia, nisi absolutionem, vel condemnationem contineat, can. fin. § diffinitiua, 2. q. 6.

g Quorum plura exempla refert Felinus ad rubricam, de sententia, & re iudica. Franciscus Aretinus consil. 20. tractat & Bartholus ad l. quod iussit, de re iudic. ff. talis est sententia competentiæ iudicis, absolutionis ab instantia, seu ab obseruatione iudicij, desertionis, reuocationis attentatorum, de procedendo, vel non procedendo in causa, item exceptionem peremptoriā obstare, vel non, probatum esse, vel non, & similes. licèt enim aliquando speretur quod feretur diffinitiua, tamen feruntur super eo, in quo pendet victoria causæ, & ita præiudicant vt diffinitiua.

h Veluti si iudex aliquem torqueri iuberet, vt in l. 2. de appellat. recipien. ff. aliud exemplum in l. 2. de eo, qui mittitur in possessionem causa rei seruandæ. in sex. lib. 2. tit. 7. si controuersia mota de beneficio aduersarius mittatur in possessionem rei seruandæ causa: quia ex hoc vitiosus sequeretur ad beneficium ingressus cùm tamen sine canonica institutione obtineri non possit, c. 1. de reg. iur. in sex.

i l. intra vtile, de minorib. 25. ann. & ibi Barth. nu. 1. gloss. ad Clem. fin. ad verbum, *repulsione*, in fine de appellatio. Felinus ad rubricam de sententia, & re iudic. Barth. ad l. quod iussit, de re iudic.

k Sic enim intelligenda l. 1. de re iudic. ff. dum Modestinus ait, *Res iudicata dicitur, quæ finem controuersiarum pronunciatione iudicis accipit, quod vel condemnatione, vel absolutione accidit.* Et ita accipit finem controuersia, si ab ea appellari non possit, l. eleganter, §. si quis potest, de condictio. indeb. ff.

l ingenuum, de statu hominum. l. res iudicata, de reg. iur. ff.

m cap. lator, & ibi glossa, ad verbum, *permanere*, cap. tenor e. cōsanguinei, de sentent. & re iudican. & vbique Panorm. & ad c. ex literis, nu. 12. de consanguinita. & affinita. glossa in c. 1. vt lite non contest. & c. ad verbum, *seruetur*, vbi referuntur quædam specialia in causis matrimonij & per Felinum ibidem, num. 2. Si tamen non impugnetur sententia, præsumptio pro ea est, etsi non fuerit appellatū, quod rectè lata fuerit, c. quod ad consultationem, de sententia, & re iudica. c. præsentia, de renunciatio. c. sicut nobis, in fine, de senten. & re iudica.

n Dicto c. cōsanguinei, & c. tenor, de senten. & re iud. Nam quum matrimonium impeditur iure, quilibet illud expugnare poterit, c. fin. cap. videtur, qui matrimon. accusa. possint.

o Quia eius obseruantia non nutrit peccatum, vt superius exemplum. glossa in c. lator, & ibi Panormita. n. 9. notatur ad c. quod ad consultationem, de sentent. & re iudica.

p c. significasti, in 2. de homicidio. iuncta gloss. ad verbum, *per errorem*, Alex. ad l. si ab hostibus, nu. 10. & l. seq. soluto matrim. ff. Iason. ad l. admonendi, nu. 3. & 41. de iureiur. & ideò si de contrario probetur, retractatur, quēadmodum quando sententia est lata ex falsis testibus, & instrumentis, c. cum 1. & A. 22. de senten. & re iudica. l. falsam, C. si ex falsis instrum. iud. fuer. l. fin. de re iud. ff.

q Est hæc communis Doctorum opinio, sententiam, quod pertinet ad iudicem proferentem, maximè si per sordes, aut per imperitiam magnam eam ferat, nunquam transire in rem iudicatam, quamuis ab ea pars non appellet, Barthol. ad l. 1. num. 9. quod quisque iuris. ff. & Alex. ibidem n. 19. & Angelus n. 3. Philippus Francus ad c. sæpè, n. 43. & seq. de appellatio. Socinus senior consil. 24. nu. 8. & sequ. visis, ac diligenter, &c. volumine 1. quia iudex malè iudicando per imperitiam in dolo esse præsumitur, & sic in faciendo delinquit: non appellans verò in omittendo: ideò iudicis factum præponderat, vt in l. si mora, in princip. soluto matrimon. & ibi glossa ad verbum, *dolum*, textus in l. item si obstetrix, §. fin. in fine, ad leg. Aquil. & ibi glos. ad verbum, *tuebitur*. Tenetur autē iudex ad damna, & sumptus, & id, quod interest, parti læsæ, vt ait Socinus dicto consil. 24.

## CAPVT II.

*De quibus feratur sententia.*

DE omnibus autem, quæ in controuersiā veniunt, dici sententia à iudice debet, si ei liqueat de negotio: in dubiis enim non potest quicquam vel de iure, vel de facto statuere: [a] sed vel iudicium suspēdere, vel negotium ad superiorem, vt ad summum Pontificem, referre, [b] communicato consultationis, & relationis litigātibus exemplo: [c] qua relatione pendente, nec quicquam innouare, vel iudicare de negotio relato poterit, [d] & donec responsum acceperit, secundum quod lata sententia non recipit appellationem. [e] Insuper de eo tantum, quod petitur, non de alio sententia ferenda est, [f] vt sententia conformis sit libello. [g] De absentis autem, & inauditi causa, regulariter non iudicatur, [h] nisi is fuerit priùs contumax declaratus. [i] Duæ porrò causæ vna sententia terminari possunt: [k] verùm is, cui demandata est executio sententiæ, non potest de negotio toto iudicare: sed quæstiones motas debet ad delegantem referre. [l]

### SCHOLIA.

a In re dubia non potest dari certa sententia, can. graue, 11. quæst. 3.

b ca. denique, §. quòd si quilibet, 6. q. 3. ca. de libellis, §. nam si tale, 20. distinct.

c c. insinuasti, 68. de appel. l. 1. §. fi. & l. 2. de relation. C.

d d. c. licet, 5. de offic. deleg. can. nomen, versic. quod nec in negotiis, 2. q. 1. l. 1. l. iubemus 34. vers. non priùs, de appell. vide exceptionem in l. 1. §. 1. de appell. in ff.

e can. biduum, §. fin. 2. qu. 6. l. fin. quando appell. sit. ff.

f l. 1. & 2. si à non competen. iud. iudic. esse dicatur, lib. 7. C. tit. 48.

g c. licet Hely, de simonia. c. qualiter, in ff. §. ad corrigendos, in fine, de accusatio. Clem. sæpè, §. verùm quia de verborum signifi. l. vt funus, communi diuid. ff. c. consultationibus, 10. de offic. & potest. iud. deleg. c. ex parte de rescriptota 3. q. 9. potissimum can. 2.

h c. inter quatuor, de maior. & obedien. l. absentem, de pœnis. C. l. absentē, de accusatio. ff. l. meminerint, si per vim, vel alio modo. C.

i Dicto

i Dicto c.inter quatuor, & d.c.consultationibus, lite contestata,& inspectis actis,& documentis pro vtraque parte,c.prout de offic deleg.aliquando etiam lite non contestata,cap.vnico, de eo, qui mittitur in possess.causa rei serua.in sex. lib. 2. tit.7.l.properandum,§. cùm autem,de iudic.c.2.eo.tit.in sext.
k c.1.de mutuis petitionib.
l c.de cætero,5.de senten.& re iudic. l. si vt proponis,C.de executio.rei iudica.c.super eo,de crimine falsi.

## CAPVT III.

*1 Qui ferant sententiam. 2 Qui non.*

1 SENTENTIA dicitur ferri interdum à iure,seu canone, seu lege: interdum à iudice: interdum ab arbitro. A iure fertur, quando in dispositione canonis,seu legis statuitur, vt qui tale quid commiserit, tali pœna condemnatus habeatur: quæ sententia interdum ipso iure,& facto incurritur sine alia declaratione iudicis tanquam lata:[a] interdum non nisi cum declaratione iudicis.[b] Iudex porrò,cui negotium commissum est finiendum,sententiam proferre debet,[c] isque, qui regulariter condemnare potest, & poterit absoluere.[d] Dicitur & arbiter dicere, & ferre sententiã,[e] iudex autem,qui pronunciauit interloquendo, se non posse cognoscere,& abdicauit à se iurisdictionem non potest posteà sententiam dicere,[f] vt neque qui legitimè est recusatus.[g]

2 Cæterùm nemo catholicus potest se indicandum sententiæ hominis non catholici committere, alioquin est excommunicandus.[h] Neque hæreticus excommunicatus palàm,alium excommunicare poterit:[i] occultè tamen excommunicatus iudicare poterit,nisi aliud prohibeat.[k] Prohibentur:[l] etiam natura iudicare mutus, surdus, perpetuò furiosus, impubes, quia iudicio carent: lege item,vt senatu motus: moribus,vt fœminæ, serui: item laicus non iudicat de clericis,[m] nisi forsan à Pontifice summo causa delegetur spiritalis.[n]

*SCHOLIA.*

a Quemadmodum in c.fina.de consuetudin.in sex.in statuto episcopi, vt cuicumque furtum fecerit, excommunicatus sit;idem in c.à nobis, de sententia excom. Sunt & casus,in quibus quis incurrit iure excommunicationem ipso facto prohibito commisso, vt in ca. si quis suadente diabolo,17.q.4.cap.non dubium,c.veniens,c.demonialibus,de senten.excom.cum simili.item in casu c. dura, de crimine falsi,c.tui nos,c.conquesti, de sententia excom. cum similibus,sont ita & casus,in quibus ipso iure quis priuatur suo beneficio ecclesiastico, facto aliquo, vel delicto commisso,vel inhabilis ad illud efficitur,vt in c.licèt episcopus,in 2.de concessio.præben. c. cùm nostris, eod. de concessione præben.vbi nec opus est declaratione priuationis per sententiam, cùm ipso iure priuantur, vt nec in aliis,in quibus ipso iure priuatio fit,l.iubemus, §.œconomus, de sacrosanct. eccles. Satis enim lex interpellat pro homine,in l.magnam,de contrah. & committ.stipula.C.
b Cuiusmodi sunt omnes ferè pœnæ à iure impositæ, quæ exigunt sententiam declaratoriam reum crimen commisisse, ex quo pœnæ illi statuantur, quemadmodum non censetur prodigo adempta bonorum administratio,quin priùs fuerit declaratus prodigus, & interdicta expressè fuerit ei per sententiam,l.is,cui bonis, de verb.oblig.
c l.de qua re,17.& l. vbi cœptum. de iudic.ff.
d l.3.& 5.de re iudic.l. nulli,10.de senten.& interlocut. omnium iud C.
e Tototitulo de arbitris, in iure pontificio, & ciuili.l.3.de sentent.& interlo.omnium iudic.
f c. significantibus, de offic.& potesta.iud.deleg.
g c.cùm super,23.de offic.delega.
h can.32.catholicus, 2.qu. 6. si hæreticus damnatus alium damnare non potest, can.Acatius,3.§.si ergo,& §.audiuimus,4.§.sin autem,24.q.1.
i dict.ca.audiuimus,in principio, & §.1.24.q.1.
k ca.excellentissimus,11.q.3.ca. si quis confugerit,1.q.1.can. concubinæ,26.dist.ca.quorundam,23.distinct.
l Quæ sequuntur,sumpta sunt ex can.infamis,1.§.tria sunt, 3.qu.7.l.cùm prætor, §.non autem omnes, de iudic.ff.vbi gloss. affert iura similia conuenientia singulis.
m ca.17.clericum nullus,ca. Christianus,12.ca.Syluester,13. ca.relatum,14.& aliis, 11.q.4.c.at si clerici,de iud.
n can.illud, 10. quæst. 3.

## CAPVT IIII.

*Quæ in sententia dicenda seruanda.*

SENTENTIA, vt valeat, debet iuxta sacrorũ canonum, legúmque decreta ferri,[a] vocatis quorum interest,[b] adhibita matura deliberatione,& absque præcipitatione:[c] committitur tamen res aliquando alicui determinanda secundũ eius conscientiam,[d] citiùs quàm fieri poterit.[e] Debet & ferri non ad acclamationes populi,[f] sed ex iure,& seruato iuris ordine, quem & summus Pontifex seruare solet,[g] & in scriptis per ipsum iudicem[h] sedentem,[i] nisi forsan tam breues lites sint, & ita exiguæ causæ, vt illa solennitate non indigeant.[k] Sententia ecclesiastica excommunicationis ferri non debet, nisi priùs trina admonitione præcedente:[l] in dubia causa potiùs reo, quàm actori fauendum erit,[m] & quod minimum,[n] & benignus[o] præferendum. Debet & sententia esse certa,[p] & relata ad libellum, vel ei conformis:[q] aut si conueniant inter se litigantes,relata ad conuenta.[r] Debet & ferri die non feriata: sed iuridica,[s] in loco constituto,[t] publicè,non clàm, aut secretò,[u] nec sub conditione.[x] Porrò quæ à litigatoribus, vel eorum aduocatis omissa sunt in iure, iudex debet supplere.[y] De qua re tamen cognouerit,de eadem pronunciare tenetur:[z] atque regulariter, victus victori est condemnandus in expensis, tanquàm temerarius litigator,[aa] nisi forsan probabilem quandam causam litigandi[bb] habuerit.

*SCHOLIA.*

a c.1. & c.ne innitaris, de constitutio.c.1.de sententia,& re iudic.ca.iudices, §.bonus iudex,3.q.7. vbi glossæ notabiles,quando secundum propriam voluntatem, & opinionem,vel aliorum iudex iudicare debeat, iunge can.summopere,§.fi.11.qu.3.l præses prouinciæ,27.de re iudica.ff. nec exemplis:sed legibus iudicandum est,l.nemo,de sententiis,& interlocut.omnium iudicum. C.§.omnis denique,Nouella 82. §.fin.de offic. iudic. apud Iustinia.Clericorum, & spirituales causæ potissimùm sunt iudicandæ secundum canones,c.quod clericis,9. de foro competen. c.penul. & fin.de secund.nup.temporalium verò rerum, & sæcularium, secundum leges ciuiles,vt plerumque debent

bent fieri iudicium, c.1. & 2. de oper. noui nunciatio. facit tota 10. dist. apud Gratianum, & si lex deficiat, tunc relinquitur iudicium arbitrio iudicis, can. vnaquæque, §. fin. 13. q. 2.

b l. de vnoquoque, de re iudica. ff.

c ca. summoperè, 11. q. 3. c. quoniam contra, de probatio, ca. 4. Apostolicæ, 35. q. 9. l. 2. de sentent. ex periculo recitan. C. l. eos, qui, 6. §. fin. de modo mulctarum, C. l. 1. in princip. de requiren. reis. C. Papa etiam debet cum magna deliberatione ferre, can. Apostolicæ, 35. q. 9. & cum mentis tranquillitate, non in furore, can. illa, cum tribus sequentibus, 11. q. 3.

d Secundum conscientiam relinquitur iudici aliquādo res iudicanda, vel à principe, vel à lege eius, vt in c. statutum, 11. §. assessorem, & c. nisi cùm pridem, in fine de renuncia. c. fin. in fine, de hæreticis, in sext. c. fin. de voto, lib. 3. tit. 34. ca. vir cum propria, 23. q. 4. ca. habuisse, 33. dist. ca. denique, 4. dist. ca. 1. 15. q. 8. cap. mulieri, de iureiur. quare tunc non appellatur à iudicato per illos, quorum conscientiæ iudicium relictum est: quia conscientiæ solus superior Deus est, l. 2. C. de rebus cred. Iason. ad §. sed istæ, n. 121. de actio. apud Iustinia. & ad l. nec quicquam, §. vbi decretum, de offic. proconsul. ff. ad l. de pupillo, §. qui opus, de oper. noui nunciatio. ff. ad l. admonendi, n. 11. de iureiur. veruntamen si enormis esset iudicati læsio, grauatus posset recurrere ad superiorem, per textum iuncta glos. in Clemen. 1. §. oneramus, de iure patrona. vel per officium iudicis fieri posset restitutio, arg. l. maioribus, C. cōmunia vtriusque iudicij.

e nam iurgantium controuersias celeri sententia terminare, & æquitati conuenit, & rigori. c. 2. de sent. & re iud. ca. sicut, 2. q. 1. l. properandum, C. de iudi. c. finem litibus, c. venerabilis, de dolo, & contumac. idipsum dicitur de sententiis proferendis in reos conuictos confessos, l. cum reii, C. de pœnis.

f cap. ad audientiam, de consuetud. c. Osius, de elect. l. decurionum, 12. de pœn. C.

g c. in causis, 19. de sentent. & re iud. l. prolatam, de sent. & interloc. omn. iud. ff. lib. 7. tit. 45. non valde tamen interest, si ordo verborum non seruetur, aut forma, c. in his, de verb. signific. glos. in summa. 2. q. 1. notat, omnem sententiam interlocutoriam, & diffinitiuam exigere ordinem iuris, & alioquin eo non seruato, nullam esse, vt dictum, & habetur in can. fin. 2. qu. 6. distinguit tamen duplicem esse iuris ordinem: vnum, qui est de natura, seu substantia iudiciorum, nempe vt post citationem quis habeat inducias, & fiat litis contestatio, & testes recipiantur, sententia feratur in scriptis, contra quem ordinem sententia lata non valeat, d. §. diffinitiua: alium verò dicit esse ordinem, qui non est de substantia iudiciorum: veluti vt sententia non feratur sub conditione, nec priùs de proprietate, quàm de possessione agatur, qui si non seruetur, nihilominùs valeat sententia, can. biduum, 2. q. 6.

h c. fin. de sent. & re iudic. in sext. l. 1. 3. 4. de senten. ex breuicu. recitan. Leo atsam Nouel. 45. exigit vt sententiam iudices referant, suaque manu obsignent, ne si temerè postea fuisse iudicatum deprehendatur, negare illi suā scripturam queant, aut ne supposita sententia in iudiciū producatur. Ardua negotia sententia scripta sunt determinanda, vt præmeditata, abiis non valet, can. in primis, 2. q. 1. nec interest in quacunque materia scribatur, dummodò scribatur vel in pariete, vt ait glos. ad c. postulatus, ad verb. *scribebat*, 3. q. 9. quia & edicta prætoris in albo parietis scribebantur, l. si quis id, quod, de iurisd. omnium iud.

i d. c. fin. §. fin. de sentent. & re iud. in sexto.

k d. c. fi. §. fi. de sent. & re iud. in sex. auth. nisi breues, de sent. ex breuiculo recitan. Cod. sic sententia de modicis causis non eget scriptura, ca. si quis cum, 11. q. 1.

l c. 1. de trenga, & pace. lib. 1. tit. 34. c. sacro, de sent. excommunicat. c. 1. eod. tit. in sext.

m In dubiis potiùs reo, quàm actori fauendum, c. cùm sint, 11. c. in pari, 65. de reg. iur. in sex. c. ex literis, §. quod si ambarum, de probatio. c. inter dilectos, 6. de fide instrument. nisi ageretur de causa liberali, d. §. quod si ambarum. nam in ambiguis semper pro libertate est respondendum, l. quoties, 20. l. in obscura, 139. de reg. iur. l. cùm inter veteres, 14. in fine, C. de fideicommiss. libertatib. l. inter pares, de re iudic. ff. alioquin fauorabiliores rei, l. fauorabiliores, 115. l. nemo, 126. l. in pari, 128. l. cùm par, 154. l. in eo, 110. de reg. iur. ff. cum similib. quia promiores esse debemus ad liberādum, quàm ad obligandum, l. Arrianus, de actio. l. absentem, de pœnis. ff.

n In obscuris, quod minimum est, sequimur, c. ex parte, 18. de censib. c. in obscuris, de reg. iur. in sexto. l. semper, 9. eo. tit. in ff. l. inter pares, 38. de re iud. ff.

o c. estote, 2. de reg. iur. l. semper, 55. l. ea, quæ, 152. l. factum, 197. in fine, de reg. iur. l. nō sine ratione, 5. C. de bonis, quæ liberis. Atque humanius, quando datur electio, est sequendum, l. cùm inter veteres, 14. de fideicommis. libert. ff. l. si fuerit, 11. §. fin. de rebus dubiis, & hoc maximè in pœnis infligendis erit obseruandum. Cauendum tamen erit iudicanti, ne quid aut durius, aut mitius constituat, quàm causa deposcat. Nec enim aut seueritatis, aut clementiæ gloria affectanda est, sed perpenso iudicio, prout res expostulat, statuendum est. Porrò in leuioribus causis proniores iudices ad lenitatem esse debent, in grauioribus pœnis seueritatem legum cum aliquo temperamento subsequi, vt ait Martianus in l. perspiciendum, 11. de pœn. vide quæ dicuntur de iustitiæ imagine his conueniente, ex Chrysippo apud Gellium, lib. 4. c. 14.

p §. curare, de actio. apud Iustinia. l. in sententiis, 58. de re iudic. l. 1. & 2. de sententiis, quæ sine certa quantita. proferun. C. l. vnic. C. de sententiis, quæ pro eo, quod interest, profer. lib. 7. tit. 45.

q c. 1. ibi, *tunc vobis, &c.* & c. 2. de libelli oblat. lib. 2. tit. 3. l. vt fundus, communi diuidun. ff.

r cap. 2. de pact. cap. 1. de transact. l. si conuenerit, 26. de re iudic. ff.

s c. 1. de feriis, lib. 2. tit. 9. nec valet sententia diebus feriatis in honorem Dei, etiam consentientibus partibus, lata: nisi forte aut necessitas, aut pietas id suadeat. In feriis tamen in vtilitatem hominum introductis, licet in iudicium, vel ad subeundam sententiam cōsentire litigantibus: vtrumque caput probatur in c. fin. de feriis, in l. omnes, C. eod. tit. l. si vt proponis, 4. C. quomodo, & quando iudex, lib. 7. C. tit. 43. l. si feriatis, eod. tit. ff.

t c. fin. de rescript. l. si vt proponis, præses prouinciæ, 5. Cod. quomodo, & quando iudex, si locus certus sit iudicio exercendo assignatus, in eo pronunciandum: quòd si non sit, intelligitur locus idoneus, vbi iudicari consueuit, l. si locus, de iudic. ff. l. si cùm dies, §. si arbiter, de recep. arbit. debet autem esse locus tutus litigantibus, & honestus, vbi sententia reddi possit saluo honore maiorum, l. penul. de iustit. & iure. l. si cùm dies, §. penult. de recept. arbit. ff.

u Præsumptio quippè mala est contra occultè iudicantes, c. consuluit, de offic. deleg. ca. Anastasius, 19. l. cùm sententiam præsidis, 6. de sent. & interloc. om. iud. sicut & fraus præsumitur contra conferentes occultè beneficia, in cap. vnic. vt ecclesiast. benef. sine diminutio. conferan. & in aliis occultè factis, vt in c. cùm inhibitio, de clandestina despons. can. perniciosam, 18. qu. 2. l. ita fidei, de iure fisci, l. non existimo, de administratio. tutor. l. fin. de ritu nup. ff.

x Sententia non debet ferri sub conditione, can. biduum, 2. q. 6. tenet autem, si feratur, c. à nobis de sententia excommun. intelligitur tamen cōditio in sententia ex rescripto lata, *si preces veritate nitantur*, quia ex falsis propositis potest retractari sententia, vt si super falsa instrumenta sit iudicatum, c. cùm venerabilis, 6. §. licet autem, de exceptio. c. super eo, 2. de crimine falsi. l. 1. 2. & fin. C. si ex falsis instrumentis iudica. sit. l. qui agnitis, 11. de except. vt & super

Google

super falsis testimoniis,c.sicut nobis,9. de testibus,c.cum I.& A.12.de senten.& re iudic. l.D. Adrianus ,33. de re iudic. ff. dummodò probetur iudicem, vel supra falsum testimonium , vel iuxta falsa instrumenta pronunciasse, non aliter,l. falsam,C. si ex fals. instrument. pronunciasse, non aliter,l falsam, 3.C.si ex ex fals instr.

y l.vnica,C.vt quæ desunt aduocati , iudex partium suppleat.

x l.de qua re,74.de iud.l.prætor,13.§.fi. de vac. mun.

aa c.finem litibus,5. de dolo, & contum. c.fin.de maior. & obed.c. calumniam, de pœnis,§. oportet , de iudic. auth. generaliter,§.etsi, de episcop. & cler.& maximè quando constat de malitia victi, c. ex literis , de dolo , & contuma. c. cæterùm, c. fin.de rescript.

bb Et litigauit sine malitia,c.facio,§. cúmque aduersos , de sententia excommunicat.l. qui solidum , §.etiam,de leg. 2.alioquin enim,nisi esset ita receptum , posset quis metu expensarum soluendarum omittere,persequi , aut defendere ius suum,l. illud,de petitio.hæredit. ff.nisi,vt dixi,constaret de malitia,& calumnia : quia tunc condemnabitur in expensus , vide de his plenam glo.ad c. finem litibus, ad verbum. *expensis*,de dolo,& contumac.

## CAPVT V.

*Contra quem ferenda non est sententia.*

CONTRA Episcopum inconsulto summo Pontifice ferenda non est sententia,[a] neque contra absentem non vocatum , & contumacem. [b] Non est quoque pœnalis ferenda sententia ab Ecclesia , cùm multitudo causa est peccati, vel quando ille peccat , qui sociatam habet multitudinem: [c] vel quando inde immineret periculum schismatis.[d] Sunt & maiores causæ , quæ tantùm apud sedem Apostolicam sunt tractandæ , ex sua natura, vel ad illam euocatæ.[e]

*SCHOLIA.*

a can.accusatus,in fine,& can.seq. can. discutere , & cano. quamuis,can.nullum,ca dudum,cum sequentibus vsque ad c. peregrina,3.q. 6. can.1.§. iudices, versic.finis verò, 3. q.8.can.fin.versi. etsi inter eos,9.quæst.3.

b Vt suprà diximus,& docetur tota 3.q.9 & cap.tenor,10.de sent.& re iudic. c.consultationibus.10. de offi.delegat. c. inter quatuor,8.de maior.& obed. can. in primis , §. sed & de personis, 2.qu.1. Quomodo autem in absentes , & contumaces procedatur,docetur in l.2.3.4.7. & authent. seq. & l.9. & 10.C. quomodo , & quand. iudex, lib. 7. C. tit.43.

c in can.si quis potestatem,31. §.similiter,& seq.non potest, 23.q.4. & in eo casu dicitur diuinæ disciplinæ seuera misericordia;facit can.vt constitueretur,50.distinct.sic vindicta ratione multitudinis relaxatur ca. quoties,1.q.7.ca. ipsa pietas,23. q. 4. ca. ordinationes,9.q.1. vbi rationes.

d ca.cùm quisque,19.23.q.4. ex diuo Augustino contra epistolam Parmeniani, lib.3.c. 2.

e c. nec licet,17. distinct.c.maiores , de baptismo. in concil. Trident.24. sessio. de reforma.c.10.

## CAPVT VI.

*De effectu sententiæ.*

FIRMA sententia esse debet,quæ iustè, & rationabiliter fuerit diffinita : multò magis si fuerit per superiorem roborata. [a] Fit autem confirmatio à summo Pontifice postulata,ne vlla controuersia posteà,de re,maximè cum consensu partium confirmata,moueri possit: quamuis alioquin antè moueri potuerit.[b] Quare sententia legitimè à iudice competente lata, nec expugnata, seu res iudicata , producit actionem , & exceptionem. [c] Præsumitur autem semper vt oportet, & legitimè lata, donec contrarium probetur. [d] Quamobrem aduersus non venientem , & legitimè vocatum, pro executione , & effectu sententiæ cóceditur missio in possessionem rei seruandæ causa, bonorum eius, qui vocatus copiam sui non facit , [e] vel aliter sententiæ non satisfacit: [f] nisi agatur de beneficio Ecclesiastico, in quo non fit ea missio ob contumaciam aduersarij. [g] Vt autem ante sententiam , & condemnationem executio fieri non debet contra debitorem : [h] sic contrà, postquàm sententia lata est , maximè si transierit in rem iudicatam, executio non est differenda : [i] veruntamen non est exequenda sine mandato iudicis: [k] quæ nulla verò est, nõ debet mandari executioni.[l]

*SCHOLIA.*

a c.4.de sent. & re iudic operatur autem confirmatio , vel roboratio facta per summum Pontificem , vt si causa cognita facta fuerit,& ex certa scientia , non possit inferior iudex de ea iudicare, vel statuere,c.1.& 2.de confirm. vel inutil.

b vt in c.2. de pact. c.1.de transactio.can. omnimodo,35. q. 9.can.sicut,2.q.1.

c ca.1. ca.loci nostri,35.q.9.c.cùm inter,13.de re iud.l.1.C.de his,qui propter metum iudic.non appella.l.si contrà,8.C. de appellat.l.si pecuniam.C. de re iudic.l.3.C. vt lite pendente,vel post prouocat.&c.l. ingenuũ, 25. de statu hom. ff. dixi à competente iudice , cùm aliud dicendum sit in incompetente, si per exceptionem obiiciatur, c.at si clerici,de iudic.ca. in primis,§. de persona Episcopi, 2. q. 1. can.1.§. nullum,3.qu.8. can.1.9. q.2.ca.1.& ca. in clericorum,11.q. 1.ca. cui est,11.q.3.l.si C.si à non compet.iudic.

d c. in præsentia.versic.& tanta sit, de renunc.c.sicut , & c. cùm inter vos,de sentent.& re iudic.res iudicata pro veritate habetur,d.l. ingenuum,de statu hominum. ff. l. res iudicata,de reg.iur.

e cap. tuæ fraternitati,3.vt lite non contestata,quæ fit à magistratu eius loci,vbi bona sunt,c.1.§.contrahentes,de foro compet. in sext.l.1. quib.ex caus. in poss. eat. ff.l.2.§. fi. vbi in rem actio exerceri debeat.Quis autem sui potestatem in iudicio vocatus facere non dicatur , docet l.2. §.1. quibus ex caus. in poss. eat.Notat tamen Rebuffus tomo 1.Commentariorum ad constitutiones regias , in proœmio , numero 101. in Gallia non mitti actores in possessionem bonorum propter reorum contumaciam : sed aliam esse praxim,quam notat ad rubricam , tractatu *des defauts,& contumaces,* & sic ait non seruari in sua specie titulum, quibus ex causis in possessioné eatur, & titulum, de bonis authorit. iud. possid. verumtamen aliter alibi, & ex iure scripto : eo tamen obseruato , quòd si agatur actione in rem, stat tantùm missio in solam rem petitam, non in vniuersa bona possessoris, c. quoniam,5.§.in alus verò,vt lite non contest.l.Fulcinius,7. §. item videamus, quibus ex caus. in possess. eat. ff. Si verò personali actione agatur , fit tantùm missio in possessionem mobilium,vel his non sufficientibus,immobilium : pro modo debiti declarati, d.c. quoniã,§. si autem super.Quin & si clericus debitor absit contumaciter , satisfacere oportet ex fructibus ex præbenda sui beneficij , capit. peruenit, 2. de fideiussor. fit & adhuc contumace vocato existente post annum alia missio ex secundo decreto , per quam missus , verus possessor constituitur , reseruata

quæstione proprietatis absenti, cap. quoniam,5.§. in aliis, vetus. qui si venerit, vt non lite non contest. c.1. de eo, qui mittitur in possess.

f Non enim ex vna causa sola contumaciæ: sed etiam ex aliis fit missio quoque in possessionem bonorum non obedientis sententiæ, vel non soluentis, vt liquet ex tit. quibus ex caus. in poss. eat. & reus consentus minor æta te tutorem, vel curatorem non habeat, vel ab eo non defendatur, l. si pupillus, 10. quib. ex cau. in poss. eat. ff. l. si minor, 5. de rebus authorit. iudic. possiden. aut si reus conuentus fit furiosus, prodigus, vel alius qui curatoris egeat opera, & is non adit, l. Fulcinius, §. adeò autem, quibus ex caus. in possess. eat. l. vbi non voce, 166. de reg. iur. ff. si debitor sine hærede decesserit, l. si bona, 5. & l. si pro debito, 6. §. quòd si specialiter, de bonis authorit. iudic. possiden. C. vel si hæres quidem sit, sed suspectus sit, & noluerit satisdare creditoribus, l. si creditores, 15. de priuileg. credit.

g c. vnico, de eo, qui mittit. in possess. causa rei seru. in sext. c. olim, de rescrip. vbi interpretes.

h c. significante, 69. de appella. l. 1. C. de execut. rei iudic. l. 8. de re iudic. ff.

i can. sicut, 2. quæst. 1. regulare illud, vt sententia mandetur executioni non obstante exceptione, ca. sicut, 2. q. 1. nisi incontinenti probetur exceptio, c. veniens, de testib. e. literas, de restit. spoliator. vt in quibusdam casibus notatis in ca. cùm apud, 11. q. 3. dilatio autem executionis prohibetur, quæ non est vel à iudice, vel à lege condemnatis ad soluendum data: non quæ ab his concedatur, l. debitoribus, 31. de re iud. l. 2. C. de vsur. rei iudic. traditur & ratio cur etiam in causa criminali priùs maturè consultata sententia, post prolationem sit celeriter exequenda, in l. cùm reus, 18 de pœn. C. l. penult. de custod. reor. C. l. 16. de sicariis. ff. Nisi forsan ira commotus princeps iusserit sine causæ cognitione reum aliquem vltimo supplicio affici, cuius tunc executio debet ad 30. dies differri, donec efferbuerit ira eius, l. si vindicari, 20. C. de pœn. quam cõstitutionem latam fuisse à Theodosio suasione D. Ambrosij tradit Sozomenus. li. 7. c. 24. Possunt & esse aliæ exceptiones, ex quibus differtur executio sententiæ; veluti si is damnauit, cui ius damnandi non est, l. 2. §. final. de pœn. ff. veluti ius non est magistratibus municipalibus damnare vltimo supplicio, l. magistratus, 12. de iurisdict. omn. iud. ff. nec omnibus, sed certis iudicibus ius deportandi datur, l. 2. §. constat, de pœn. ff. l. inter pœnas, 6. §. 1. de interdict. & relegat. l. 1. §. relegandi, de offic. præfect. vrb. nec relegandi, l. relegatorum, §. 2. de interdict. & relegat. & sic de similibus, quæ per appellationem cognoscuntur.

k in l. 8. C. de appellat. etiam si videatur iniusta executori, c. pastoralis, 28. §. quia verò, de offi. delegat. potest & delegatus mandare iudici ordinario exequi suam sententiam, d. §. quia verò, c. de cætero, de sententia. & re iudic. vel ipse, si velit, potest eam exequi, c. significasti, 17. de offi. delegat. ordinarius tamen ex lege habet potestatem exequendi sententias suas, c. si quis contra, 4. §. fin. de foro compet.

l l. 4. §. condemnatum, de re iudic. ff. nempè si notoria sit nullitas: alioquin si pendet adhuc processus super nullitate, debet interim mandari executioni, & ita etiam in praxi seruatur, idque meritò. Alioquin enim quilibet sententiam aduersum se latam nullam dicere posset, & malitiis hominum est obuiandum, l. in fundo, de rei vendic. ff. c. sedes, de rescrip. atque semper, vt alibi sæpiùs dictum, præsumitur pro sententia; & quandiu dubium est de his, quæ non sunt, & non apparent, idem dicitur esse iudicium, l. duo sunt, de testamenta. tute. ff. Quando autem sententia nulla dicitur, quæstio nullitatis ad iudicem, qui protulit eam, efferenda est, c. de cætero, de sent. & re iudic.

## CAPVT VII.

*Ex quibus impeditur, fiátque inualida sententia.*

SENTENTIA effectu priuatur pluribus modis, & fit inefficax, veluti si contra non citatum, & absentem pronuncietur, [a] maximè etsi contra citatum extra territorium, quo & casu nulla erit: [b] si à non suo iudice, seu ab incompetente pronuncietur: [c] si contra formam canonis, & ius constitutionis pronunciata sit expresse: [d] si non seruato ordine feratur, [e] aut ab vno tantùm ex duobus, vel pluribus datis [f] iudicibus, nisi aliter in compromisso, vel delegatione permittatur, vt si omnes nō possint, vel nolint iudicare, alij iudicent. [g] Potest tamen vnus arbitrorum, vel iudicum aliis præsentibus, & mandantibus, scriptam sententiam recitare, & perinde habetur, ac si omnibus esset recitata: oportet autem vt is, qui recitat, non vtatur verbis singularis numeri: sed pluralis, dicens: *Nos tales iudices pronunciamus, seu statuimus in hunc modum.* [h] Non valet etiam sententia contra rem iudicatam, à qua non fuerit appellatum; [i] si modò ea fuerit iudici exhibita ante iudicium. Alioquin enim si non fuerint proposita ea prior res iudicata, vel saltem non sit probata, valebit secunda contraria. [k] Item si agatur de sententia matrimonij, contra quam alia pronunciari possit, cùm prior non transeat in rem iudicatam. [l] Nulla & dicetur sententia, quæ lata est post elapsum tempus iudici ad iudicandum, vel pronunciandum præfixum. [m] Item si contineat impossibile præceptum: [n] si cum falso procuratore lata: verùm hæc sustinebitur quousque falsitas fuerit detecta. [o] Item & nulla, quæ incertam condemnationem continet, & quæ non possit certificari relatione facta ad acta, vel ad libellum, vel alio modo. [p] Reuocatur & sententia, quæ super rescripto per subreptionem impetrato interuenit. [q] Est & sententia aliquando iniusta ex animo proferentis: iusta autem ex ordine, & causa: aliquando est iusta ex animo, & causa: sed non ex ordine: aliquādo iusta ex animo, & ordine; sed non ex causa. [r] Cùm autē ex causa iniusta fuerit, aliquando nullum in eo omnino, qui accusatur, delictum est, quod sit damnatione dignum: aliquando non est in eo illud, supra quod fertur sententia, sed ex alio notandus est. Ex animo est iniusta, cùm aliquis seruata integritate ordinis, in adulterum, vel in aliquem criminosum non amore iustitiæ: sed liuore odij, vel pretio, vel fauore aduersariorum inductus sententiam profert. Neque valebit etiam sententia de alia re facta, quàm datus, seu delegatus fuerit iudex, [s] nec si ad alias personas, quàm cōprehensas, in mandato delegationis prorogata fuerit iurisdictio, [t] quanquam possit terminus iudicandi præfixus à litigantibus, ante eius lapsum prorogari. [u] Ordinarij tamen iudicis laici iurisdictio cùm prorogari possit ex litigantium laicorum consensu, [x] poterit & ad alias res extendi, [y] & ad alias, quàm

sua-

ſuæ iuriſdictionis ordinariæ perſonas. [z] Porrò diffinitiua ſententia, quę abſolutionem, vel condemnationem nō continet, pro nulla habetur. [aa] Redditur & inualida ſententia, ſi ſub conditione lata, illa reſoluatur; [bb] vel ſi feratur, poſtquàm quis ſe protectioni ſuperioris ſubiecerit. [cc]

*SCHOLIA.*

a c. tenor, de ſent. & re iudic. & ibi interpretes. c. lator, eo. titu. ca. Eccleſia ſanctæ Mariæ, de conſtitut. neque debet proferri diffinitiua partibus inauditis, c. 1. de accuſat. & peremptorium etiam requiritur contra abſentem citationis edictum, l. ad peremptoriū, de iud. ff. cum ſimilib. Matth. de Afflictis deciſ. 346. num. 16. quinimò in ſummariis quoque cognitionib. requiritur præcedens citatio, aliter ſententia erit nulla, Cle. ſæpè, de verb. ſignificat. Roma. conſil. 255. quanquàm ſi à principe ita ſine citatione lata fuerit, ſententia cuius & eadem ratione nulla eſt, c. paſtoralis, de ſent. & re iudic. Felin. ad c. cùm olim, nu. 12. eo. tit. atque ideò & in curia Romana ad audiendam ſententiam ſemper pars citatur, Rota deciſ. 242. in nouis. verùm alibi ex ſtilo receptum, vt plerunque citatus legitimè ab initio, & ad procedendū generaliter, non debeat ampliùs ſpecialiter vocari ad audiendā ſententiā, vt notat Anton. Granatia, in Canonicationibus, ad c. fi. n. 38. lib. 7. Octauian. Vveſtr. introductionis in aulæ Romanæ actiones, poſt Marantam in praxi. 6. part. 1. membr. 10. & poſt Matth. de Afflictis, deciſ. 755. *ſciendum eſt, quòd in vacatione*, in antiq. Cæterùm arbitror ibi non requiri citationem in prolatione ſententiæ, quando citati, & vocati fuerint ab initio litigantes, & comparuerint, & proceſſum fuerit in cauſa, & concluſum, & ſtatuerit iudex ius ſe dicturum; ſic & ſolet fieri vocatio ab initio cum intimatione, quòd ſiue venerit, vel non, proceditur ad negotij diffinitionem: eóque ſtilo vtuntur omnes curiæ parlamentorum, ſeu ſenatuum Galliæ, vt ait Maſſuerius in praxi, titu. 34. de re iudic. §. fin. probat idipſum Cynus ad l. ſi quis ex conſenſu, de epiſcop. audien. l. quamuis, C. ad leg. Iul. de adult.

b Clement. 2. de ſentent. & re iudic.

c c. at ſi clerici, de iudic. c. ad noſtram audientiam, de conſuetud. §. ſi verò Eccleſiaſtico, vt cler. apud proprios epiſcop. conueniant. in nouell. ca. accuſatorem, 3. q. 8. can. 1. & cap Epiſcopum, 9. q. 2. can. in clericorum, 11. q. 1.

d c. cùm inter, c. cùm cauſa de ſent. & re iudic. l. 2. C. quando prouoc. non eſt neceſſ. c. 1. de ſent. & re iudicata, ſimiliter nec licebit ſtatuere validè contra conſuetudinem notoriam ſcriptam, & approbatā, aut cōtra ordinationē regiam publicatam, l. de quibus, de legibus. ff. Felin. & Panorm. ad c. 1. de ſenten. & re iudic.

e c. ad probandum, de ſent. & re iudic. l. prolatam, de ſent. & interloc. omn. iudic. C. can. qui appellat, 41. §. item ſententia citra ſolitam, 2. q. 6. attamen ſi non appelletur, tenebit ſententia, l. 1. C. de appellat. Nulla etiam in iure ſententia dicitur, ratione ordinis à iure cōſtituti, non ſeruati, vt ſi iudex dum debebat cōdemnare procuratorem, condemnauit dominum litis, l. 1. C. de ſenten. & interlocut. omn. iud. vide tamen quando dominus, quandóve procurator cōdemnari debeat, in c. licèt cauſa, de probat. c. inter dilectos, de fide inſtrum. c. querelam, de elect. l. nihil intereſt, de procurator. C. l. fi. de iniur. C. & in hac quæſtione tutiùs aget iudex, ſi dominum, & procuratorem condēnet: in criminibus tamen condemnandus eſt dominus, non procurator, d. l. fi. C. de iniur.

f ca. ei, qui appellat, 41. §. item ſi plures, 2. q. 8. l. 4. C. de ſent. & interloc. omn. iudic. l. item ſi vnus, §. item ſi plures, l. ſi in tres, l. ſicuti, de recep. arbitr. ff. Nam omnes, in quos compromiſſum eſt, vel qui delegantur ſimpliciter, debēt iudicio intereſſe, & ſententiæ: aliter autem, vel vno eorum mortuo, vel abſente, vel nolente iudicare, vel incapaci reddito, alij iudicare nequeunt, c. vno delegatorum, 42. de offic. delegat. c. cùm cauſa, 12. eod. tit.

g d. c. vno delegatorum, c. cùm ſuper abbatia, 24. c. prudentiam, 21. cum ſuis §§. de offic. deleg. c. Raynutius, in princ. de teſtam. l. non diſtinguemus, §. cùm in plures, de recept. arbitr.

h c. cùm ab vno arbitrorum, 4. de ſent. & re iudic.

i can. ei, qui appellat. 41. §. item ſi ſententia lata, 2. q. 6. l. poſt ſententiam, de ſent. & interloc. omn. iud. C. l. 2. quando prouocar. non eſt neceſſe.

k c. inter monaſterium, 20. de ſent. & re iudi. quando videlicet is, qui pro ſe priorem ſententiam habebat, omiſit ex certa ſcientia, & malitioſè eius exceptionem proponere, vt vexaret aduerſarium ſumptibus: vel quia illa ſententia non ſatis fundata erat, vt in d. c. inter monaſterium, argu. l. ſi decipienti, ad Senatuſc. Velleianum. non autem ſi ex ignorantia omiſerit eam exceptionem rei iudicatæ, vel quia eo tempore non poterat eam probare: quo caſu omiſſio tunc ei non præiudicabit, quominùs poſſit poſteà proponere omiſſam, ca. plerunque, 2. q. 7. & ſic notat gl. ad d. ca. ei, qui appellat, §. item ſi ſententia lata, ad verb. *iudiciales*, 2. q. 6.

l can. loci, 2. §. quia ergo, 25. q. 9. c. lator, c. conſanguinei, de ſent. & re iudic. idipſum & verum puto de aliis ſententiis, quæ non tranſierunt in rem iudicatam, vt eas poſſit contraria ſententia potiſſimùm ſuperior, coram quo res tractatur, emendare malè latas, d. cap. inter monaſterium, de ſent. & re iud. Solet & eſſe in praxi, vt ſi contendatur de aliqua re iudicata in inferiori tribunali, corā ſuperiori iudice impetrentur literę appellationis ab ea ſententia, quæ opponitur, cum clauſula reſtitutionis in integrum contra deſertionem appellationis, vel quòd non fuerit intra diffinitiua tempora appellatum.

m c. de cauſis, de officio delegat. l. cùm non eo die. quando prouocare non eſt neceſſ. l. fi. C. quomod. & quand. iudex. l. 1. C. de arbitris.

n Non valet ſententia, & nulla remanet continens præceptum impoſſibile, vel cui non potuit parere propter rerum naturam, l. pen. quæ ſenten. ſine vlla appellat. reſc. l. impoſſibilium, de reg. iur. ff.

o in c. in noſtra, de procur. c. ex parte, de reſcri. l. licet, C. de procur. l. fi. C. ſi à non compet. iud.

p c. peruenit, de fideiuſſor. l. 1. & ſeq. de ſent. quæ ſine certa quantit. proferuntur. C. §. curare, de actio.

q c. ſua nobis. de offic. vica. lib. 1. tit. 28. c. ad audientiam, de reſcript. ca. venia, 35. q. 9. nempe tanquam prolata à non ſuo iudice, ca. penult. 11. q. 1. l. fin. C. ſi à non compet. iud.

r Quæ ſequuntur, ſumpta ſunt ex ca. Epiſcopus, presbyter, 45. §. 1. 11. q. 1. docetur & canonibus ſequentibus, quomodo iudex delinquat iudicium exercēdo, dum ira, præmio, muneribus, & gratia mouetur. Iniuſta tamen ſententia non impugnatur, ſi res ex iniuſta ſententia poſſeſſa ſit per triginta annos à morte iudicis computandos, canon. ſi ſacerdos, 16. quæſtion. 3. At multò magis iniuſtum iudicium, & diffinitio iniuſta, regio metu, aut cuiuſcunque Epiſcopi, aut potentis à iudicibus ordinata, & facta non valet, can. 89. iniuſtum iudicium, 11. q. 3.

s c. cùm olim, 32. de offi. legat. c. dilecta, 22. §. dictum, de reſcrip. l. 1. l. ſi de proprietate, 3. C. ſi à non competen. iudic. Pro eadem cauſa tamen cenſetur, quod cauſæ principali accedit: & ita qui ad principale negotium datus cognoſcit, poterit regulariter de acceſſorio quoque cognoſcere, cap. prudentiam, 21. § ſexta, de offic. delegat.

t In c. P. & G. 40. de offic. delega. etiam ex conſenſu partiū, quia delegatus non habet iuriſdictionem niſi iuxta mandatum, ſecundum cuius formam exequi, nec fines excedere debet, d. c. prudentiam, 21. verſ. illa quippè, de offic. delegat. l. diligenter, mand. ff. neque priuatorum conſenſus ei vllam iuriſdictionem dare poteſt, qui alioquin non habet, l. priuatorum, C. de iuriſdict. omn. iudic.

Si tamen quispiam impedire vellet iurisdictionem delegati, quamuis is mandato expressè non inseratur, tamen potest in eum per consequentiam delegationis statuere, cùm sine eo non possit mandatum exequi, c.1.c.præterea, c.significasti, c. prudentiam, c. suspicionis, de offic. delegat. c. iam literis, de testib. mandata enim iurisdictione, censentur omnia mandata, sine quibus ea explicari, vel exerceri nequit, l. fi. de offic. eius, cui manda. est iurisd. l. 2. de iurisd. omn. iudic. ff.

v c. de causis, 4. de offic. delega. facit l. diem proferre, de recep. arbitr. ff. ita solennitates, quæ sunt introductæ in fauorem partium, ab illis remitti possunt, c. tuis, de restib. l. 1. de feriis, ff. non autem illæ, quæ sunt introductæ propter reuerentiam dierum sacrorum, capit. final. de feriis, vt neque ea, quæ fuerunt pro vtilitate publica, & pro substantia iudiciorum inducta, can. accusatoribus, 3. q. 5. cano. quorundam, 23. distinct. l. nec si volens, l. fi. §. sed quia, C. de liber. causa, authent. decernimus. C. de arbitr. prorogatio tamen hæc temporis debet fieri non tantùm ex consensu litigantium, sed etiam consensu iudicis, qui non cogitur alioquin extra tempus delegationis iudicare, l. 2. §. sed si iudex, de iudic. ff. l. diem proferre, l. arbiter compromisso, de recept. arbitr. ff.

x Dicitur hoc permissum laicis: nam clerici per se non possunt in se prorogare iurisdictionem sæcularem, quãtumcunque consentiant, neque alterius iudicis Ecclesiastici non sui, nisi de licentia proprij Episcopi, c. si diligenti, & c. significasti, de foro compet. & abrogata est contraria, l. si quis in conscribendo, C. de Episcop. & cler.

y Ita iudex de vna re cognoscens, potest de alia inter easdem partes cognoscere, si partes, & ipse iudex consentiãt: & iurisdictio ordinaria de re ad rem prorogatur, c. cùm olim, 1. de offic. deleg. l. de qua re, §. 1. de iudic.

z Interdum hęc prorogatio fit inuita persona alterius fori, quando in fraudem litis, ea in illum translata est ad mutandũ forum, c. 1. de alien. iud muta. ca. fac, li. 1. ti. 4a fit & interdũ sine fraude prorogatio ad alias personas iurisdictionis, nempè ex consensu litigantium se supponentium alienæ iurisdictioni, l. 1. C. de iurisd. omn. iudic. Exigitur autem, vt ea prorogatio fiat ex certa scientia, nempe vt litigantes sciant eum, quem adeunt, non esse proprium iudicem; sed alienum: alioquin, si tanquam proprium adirent, error non prorogaret illius iurisdictionem, l. 1. & & 2. de iudic. ff. l. si per errorem. de iurisdictione omnium iudicum. ff.

aa can. fin. §. diffinitiua, 2. q. 6. l. 3. C. de sentẽtiis, & interlocut. omn. iud. quæ ideò diffinitiua dicitur, quòd finem imponat negotio, l. qualem. de arbitr. ff. ca. summopere, 11. q. 3. reliquæ verò sententiæ interlocutoriæ dicuntur. Pro absolutione verò, & condemnatione habentur alia verba, quæ absoluendi, vel condemnandi vim habent, vt in c. in his, de verb. signif. l. quid tamen de recept. arbit. Debet autem absolutio, vel condemnatio certa esse: alioquin non valeret ex alio capite, tit. de sententiis, quæ sine certa quantit. proferuntur. vt in can. Apostolicæ, 4. in fine. 35. q. 9.

bb d. ca. Apostolicæ, 35. q. 9.

cc c. ad audientiam, 34. de appellat.

## CAPVT VIII.

*1 De aliis remediis contra sententias appellationis.*

*2 Restitutione.*

*3 Retractatione, supplicatione.*

*4 De tempore, & causis proponendi prædicta remedia.*

1 SVNT autem sententiæ quædam, quæ à superiori per remedium ordinarium appellationis emendantur, [a] vt proximo dicemus, Deo iuuante, titulo: sunt aliæ, quæ illud non admittunt, & à quibus appellari nequit, contra quas alia remedia sunt introducta.

2 Veluti restitutio in integrum, quod personis, quibusdam datur, [b] quæ se valdè læsas ex sententia lata dicunt, [c] etiam contra sententiam Papæ. [d]

3 Est & aliud remedium retractatio sententiæ ex eo capite data, vel quòd in ea defuerint probationes, vel quòd instrumenta non fuerint producta, vel quòd per errorem facti iudicatum sit. [e] Vt & contra matrimonium sententia ex falsa causa, vel errore lata retractatur. [f]

2 Semel autem contra sententiam supplicare licet, [g] & iure intra biennium, [h] & pro graui causa, non pro modica. [i] Beneficio in integrum etiam denegato in alio iudicio, iterùm eidem denegandum videtur, præterquàm ad appellationem omissam, & nisi nouis defensionibus ad huiusmodi benefiium sit admittenda. [k] Admittitur enim Ecclesia ad impetrandam retractationem sententiæ, vel contractus, intra quadriennium ad beneficium restitutionis, non posteà: [l] nisi præuaricationis, vel fraudis manifestæ probetur super hoc interuenisse conuentum: [m] pendente verò restitionis causa indecisa, nihil innouandum, & sententia, contra quam petitur restitutio, non mandatur executioni: nisi fortè per malitiam, & damnum aduersarij videatur proposita restitutio, vt differatur executio; quo casu æquitate perpensa statuitur, vt executio fiat data idonea cautione, vt si actor in restitutionis causa præualuerit, vniuersa, quæ medio tempore, sententiæ ipsius occasione percepta erunt, actori restituantur; [n] sic & sententia pendente supplicatione exequenda data cautione, de omnibus receptis restituendis, si iudicatum retractetur: [o] in quo, [p] vt in aliis supplicatio differt ab appellatione. [q]

### *SCHOLIA.*

a Appellatio est præsidium innocentiæ, non iniquitatis, ad emendandas iniquas iudicum sententias maximè inuentum, c. cùm speciale. 61. §. fin. de appella. l. 1. eod. tit. ff. alioquin, si non appelletur, standum est rebus iudicatis, l. 1. C. de his, qui per metum iudic. non appellat. c. quod ad consultationem, de sent. & re iudic.

b Vt in c. 2. & 3. de in integr. restit. lib. 1. tit. 41. in causa Ecclesiæ condemnatæ propter negligentiam procuratoris, qui iura Ecclesiæ non produxit: item in causa matrimonij fauorabili, c. ex literis, 4. eo. tit. ca. 2. 25. q. 9. Extraordinarium hoc est remedium, quod non datur, quando competere potest commune, & ordinarium, c. aram fœlicis, 7. de restit. in integr. Est autem restitutio in integrũ repositio in pristinũ statũ, in quo quis erat ante sentẽtiã, ca. fi. 2. q. 3. l. 1. C. de sentẽtiã passis, l. vnica, C. de reputatio. sic Respublica in integrũ restitutionẽ postulat, l. vnic. C. de officio eius, qui vices alterius iud. obtinet. l. Rẽpublicã, C. de iure reipublicæ, li. 11. ratio, in l. Respublica, C. ex quib. caus. maior. vide not. ad c. 4. de restitut. in integr. in sext. minor quoque 25. annis læsus, l. minoribus, 8. de in integr. restit. minor. C. c. constitutus, de in integr. restit.

c Datur & aliis in integrum restitutio læsis, seu circumscriptis, aut metu, aut absentia, aut calliditate aduersarij, aut ætate, l. 1. & 2. de in integr. restit. ff. & titul. de restitutio. militum, lib. 2. C. titul. 5. & seq. 51. Eáque conceditur causa cognita, l. 3. de restit. in integ. dúmq; agitatur illius

quæstio,

quæstio, omnia in suo statu sine innouatione remanent, l. vnica, C. in integr. restit. postula. ne quid noui fiat. Licet autem restitutionem in integrum petere coram iudice à quo appellari non potest; quod tamen non est receptum in appellationis tractatione. Et ratio diuersitatis: quia appellatio iniquitatis sententiæ querelam, in integrum restitutio erroris proprij veniæ petitionem, vel aduersarij circunuentionis allegationem continet, l. præfecti prætorio, 17. de minor. 25. ann. vide totum titulum. C. si aduersus rem iudica. & datur tantùm restitutio pro magna læsione, non pro modico, c. pen. de reb. ecc. non alien. l. scio, de restit. in integr. c. tum ex literis, eod. Enormis, vel magna læsio consideratur à iudice, habita ratione, & rei, & personæ, seu Ecclesiæ læsæ, & si sint exiguarum facultatum: vide Clem. 1. de restit. in integ.

d cap. tum ex literis, 5. de restit. in integr.

e De quibus omnibus in l. si quis aduersus, & auth. quæ supplicatio, de precib. imperator. offer. C. l. 1. de sent. præfect. prætor. C. Olim fiebat reuisio processus, loco eius supplicationis, vt ait Guido Papæus, consil. 139. incip. *litera*. Petitúrque per supplicationem retractatio ob errorem facti, non iuris: quia in iure non præsumitur errasse iudex, magistratus, aut princeps, qui omnia iura censetur habere in scrinio sui pectoris, c. 1. de constitutio. in sext. l. omnium, C. de testam. ius etiam facere potuit Senatus, contra cuius placitum supplicatur, l. non ambigitur, de legi. ff.

f Vrin ca. 2. §. quia ergo, 35. quæ. 9. ca. cùm per bellicam, 34. quæst. 1.

g l. si quis, de precib. impera. offer. l. fi. de collusione detegenda, nisi dicitur quoque maximum errorem interuenisse in supplicatione, Guido Papæus, decisio. 345. incip. *à sententia*, & d. consil. 139.

h cap. 2. de restit. in integr. in sext. & d. authent. quæ supplicatio, & l. vnic. de sentent. præfectorum prætorio. Aliquãdo in Gallia olim vsq; ad 30. ann. recipiebatur, vt notatur in tit. de conclusione Eccles. Gallicanæ, ad verb. *parlamentum*, in prag. sanctio. Guillel. Benedict. in reperit. cap. Raynutius, ad verbum. *mortuo*, num. 273. de testam. Hodie tamen ex constitutionibus Regiis est tantùm datus annus: quæ etiam statuunt supplicantem non probantem errorem propositum, damnandum in expensis, & mulcta. 120. librarum Parisiensium. Quemadmodum & apud Hispanos mulctatur ex lege ad mille quingentas duplas: ne quis temerè audeat supremarum curiarum aresta impugnare, & ne ea ludibrio sint, iuxta l. si prætor, de iud. ff.

i cap. fin. de in integr. restit. lib. 1. tit. 41. l. 1. 2. 3. si sæpiùs in integrum restitutio postuletur.

k c. 1. & 2. de in integ. restitu. l. 1. Sexti. titul. 21. Clement. 1. eod. tit. Hoc & tempus datur minori ad eandem restitutionem postulandam, & finiendam, quando factus est maior. Clem. ab Ecclesia, de restitu. in integ. lib. 1. tit. 11. l. petẽdæ, & l. fi. de tẽpor. in integ. restit. l. Papinianus exuli, de minor. 25. ann. nisi per iudicem, aut reum steterit, quominùs intra tempus prædictum fuerit decisa causa, d. l. petendæ. & sic intelligi debere c. tum ex literis, de in integr. restit. c. ad nostram, de reb. Ecclesiæ, non alie. glossa notat. ad c. 1. de in integ. restit. in sexto, ad verbum. *quadriennium*, si quidem hîc nulla mora, aut negligentia culposa est, cùm per petentem non stet. Olim etiam dabatur tantum ad petendam restitutionem in integrum annus vtilis: sed posteà datum quadriennium iure, l. fi. C. de temp. in integr. restit.

l d. c. 1. in fine, de in integ. restit. in sext. c. dilectus filius, de præbend. c. non solùm, de reg. iur. in sext. non enim debet aduersarius ex dolo suo quippiam lucrari, l. ne ex dolo, de dolo.

m Quæ omnia probantur in c. suscitata, 6. de in integ. restit.

n Authent. quæ supplicatio, de precib. imper. offeren. Panor. ad d. c. suscitata. Card. ad Clem. vnic. de causa possessio. & propriet. quæst. 10. gl. ad c. ex literis, de in integ. restit. Matth. de Afflictis, decisio. Neapol. 341. inci. *lata est sententia*.

o Nam appellatio suspendit iudicatum, l. 1. in fine, ad Senatuscons. Turpillia. c. veniens, de iureiurand. & per consequens vt plerunque executionem eius: quia nihil nouari debet appellatione pendente, rubr. nihil nouari appella. penden. c. an sit, de appella. l. appellatione, C. eo. titu. supplicatio contra non suspẽdit, vt dictum ex c. suscitata. nihil nouari appel. pend.

p Quas refert Rebuffus tractatu de supplicationibus, num. 84. & seq. tomo 1. Commentariorum in constitutiones Regis, quarum prior hæc erit, quòd appellatio iuri communi innititur, tit. de appell. & l. 1. eod. ff. supplicatio ex gratia indulgetur, dicta authent. quæ supplicatio. Secunda, quòd appellatio debet fieri intra decem dies, c. concertationi. de appella. in sext. Auth. hodie, eod. tit. C. supplicatio potest fieri intra biennium de iure, can. anteriorum, 2. q. 6. d. auth. quæ supplicatio. Tertia, de appellatione alius iudex, quàm qui grauauit, cognoscit, c. 2. de consuetud. in sext. de supplicatione verò, iidem iudices, d. auth. quæ supplicatio. Quarta, appellatur bis à diffinitiua, titul. ne liceat tertiò appellare. C. at supplicatur tantùm semel, l. si quis, C. de precib. Imperat. offer. Quinta, appellans conqueritur de iniquitate sententiæ, & iudicum, l. apertissimi, C. de iudic. l. 1. de appellat. ff. Supplicans tantùm de errore, l. præfecti, de minorib. Sexta, in criminalibus licet appellare, l. non tantùm, de appellat. ff. non autem supplicare; sed impetratur venia, vel indulgentia, l. rescripta, C. de precib. Impera. offerend. C. can. rescripta, 25. q. 2. Septima, à quibus appellare non licet, iisdem tamen supplicare licet. Octaua, solus princeps admittit supplicationẽ, non minor iudex, l. 2. & 3. C. sententiam rescindi non posse: superior verò alius proximus iudex appellatur: cæterùm extra constitutas ex iure scripto differentias, statuta in causa appellationis locum habebunt in causa supplicationis, per textum in l. fin. §. pen. de temporibus appellat. C. & ibidem Angelus, & Salicetus, atque glossa ad l. 1. de sentent. præfect. prætor. C.

q l. scio, de in integrum resti. ff. quia faciendum id non est, in quod plus expendatur, quàm lucrari possumus, l. mediterraneæ, de annonis, & tributis, libr. 10. C. Felinus ad c. nonnulli, de rescript. Magna autem quæ sit, vel modica causa, relinquitur arbitrio principis, qui admittit supplicationem, argument. c. statutum, §. insuper, de rescrip. in sext.

## DE APPELLATIONIBVS.[a]

### TITVLVS XV.

a Extat titulus de appellationibus, recusationibus, & relationibus, lib. 2. Decretalium, titul. 28. & lib. 2. Sexti, titul. 15. libr. 2. Clementinarum, tit. 12. & lib. 49. ff. tit. sunt, 1. de appellationibus & relationib. 2. à quibus appellari non licet. 3. quis, & à quo appelletur. 4. quando appellandum sit. & intra quæ tempora. 5. de appellationibus recipiendis, vel non. 6. de libellis dimissoriis, qui apostoli dicuntur. 7. nihil nouari appellatione interposita. 8. quæ sententiæ sine appellatione rescindantur. 9. an per alium causæ appellationis reddi possint. 10. si tutor, vel curator, vel alius appellauerit. 11. eum, qui

appellauit in prouincia defendi.12.apud eum,à quo appellatur. aliam causam agere compellendum.13. si pendente appellatione mors interuenerit.Et lib.7.C.sunt tituli,62.de appellationibus ; & consultationibus. 63. de temporibus & reparationibus appellationum,seu consultationum.64.quando prouocare non est necesse. 65. quorum appellationes non recipiantur.66.si pendente appellatione mors interuenerit. 67.de his,qui propter metum iudic.non appellarunt.68.si vnus ex pluribus appellauerit. 69.si de momentanea possessione fuerit appellatum , 70. ne liceat in vna , eadémque causa tertiò prouocare , vel post duas sententias iudicum,quas definitio præfectorum roborauerit, eas retractare. In Nouellis Iustiniani Nouella 23.de appellationibus , & intra quæ tempora debeat appellari. 49. de his,qui ingrediuntur ad appellationem,&c. Nouella 20.de administrantibus officia in sacris appellationibus.

## CAPVT PRIMVM.

*1 Continuatio. 2 Quid appellatio. 3 Diuisio.*

1 QVIA iudicatum plenum non potest sortiri effectum , si appellatum ab eo sit ad superiorem, cuius ope sententia dicta; rescissa scit, vel rescindi speretur : [a] quia etiam sententia contra ius litigatoris lata , si ab ea appellatum non sit, tenet, licèt non teneat,si feratur contra ius constitutionis , [b] ideò de appellatione dicamus.

2 Appellatio itaque,quæ & prouocatio , dicitur hîc inuocatio auxilij superioris ad emendanda facta iudicis,[c] vel alterius.[d]

3 Appellationum aliæ sunt extraiudiciales , aliæ iudiciales. [e] Extraiudiciales sunt de his, quæ nondum in iudicium deducta sunt:vt dum appellatur ab electione,spoliatione , & similibus: [f] éstque hęc propriè prouocatio ad causam, & habet vim conuentionis , seu vocationis in ius: & proinde hæc prouocatio , seu appellatio fit ad iudicem ordinarium, coram quo citandus,vel vocandus esset pro lite aduersarius,dum est litigãdum via ordinaria.[g] Iudicialis est de his,quæ in iudicium veniunt , vel ante litis contestationem,[h] vel post.[i] Harum rursum quædam sunt rationales,quædam friuolæ,vanæ;& inanes,& leues. [k]

*SCHOLIA.*

a ca.si quis episcopus,in fine,& seq.6.q.4.& in princip. 35.q. 9. sententia post appellationem non debet executioni tradi.c.venientes,de iureiura. tum propter superioris authoritatem , tum etiam quia nihil est post appellationẽ innouandũ,c.dilectis,de appell. tit.nihil nouari appellat.penden. tum quòd iudicatum extinguatur inspecto præsenti statu, l.1.in fine,ad Senatusc.Turpill.ff.

b c. cùm inter vos,de sent.& re iudica. can. ei, qui , §.diffinitiua,vers. item si sententia,2. quæ.6.l. 2.C. quand. prouoca.non est necess.l.1.§. 1. quæ sent.sine appell. rescin.ff.

c Nos hanc finitionem tradidimus omissis aliis,lib.50.Syntag. c.2.continet prouocatio iniquæ sententię querelam, l.præfecti.de minoribus 25. ann. sic in cano.1.2. quæst. 6. licet appellanti vitiatam causam remedio appellationis subleuare maiores iudices cõtra minorum iudicum subditorum sententias inuocantur , can. anteriorum, 2.q.6.l. 1.§.si quis in appellatione,de appellat. Cæterùm qui prouocat,ea mente id agit, vt arbitretur futurum emendandam sententiam,de qua conqueritur , quamuis plerumque in euentu , & effectu superior in peius sententiam inferioris reformet. l. 1.de appellat. ff. sic habita ratione intentionis,vel eius,quod fieri debet; non eius, quod sæpè aliter , quàm oporteat , fit, dicitur emendatio sententiæ inferioris fidei per appellationem, argum. l.penul.de iustit. & iur. superior hîc dicitur iudex proximior immediatè eius, de cuius sententia quispiam conqueritur, & prouocat , nec appellatur ad superiorem omisso medio,cap. dilecti, 66. de appellat. l.1.eod.tit.ff. ita nec fit ad comparem iudicis iudicantis:sed ad eiùs superiorem appellatio.§. illo videlicet,seu c.4. nouella 23.

d Dixi vel alterius, vt cõplecterer quoque extraiudicialem appellationem, quæ ab aliis quàm iudicatis fit , vt ab electione,& electoribus,c.constitutus,de appell.& sic de similibus,de quibus posteà.

e Vide quæ diximus de hac diuisione,lib.50.Synt.iur.c.n.5.

f Clemen.sicut,de appellat. tradit & Bald. de extraiudicialib.appellationib.in l. fin.de appellat. recipien.vbi & lex aliquas enumerat. Dupliciter autem erit illa extraiudicialis consideranda : primò, quando non appellatur à iudice; sed apertè extraiudicium , per textum in cap. bonæ memoriæ , de appell.& ibi interpretes. Secundò,quando appellatur à iudice extraiudicialiter procedente, Philippus Francus in d. c.bonæ licèt tamen à grauamine extraiudiciali ad superiorem appellare,c. concertationi , 3. de appellationib.in sext. c.cùm sit Romana,eod. titul. apud Gregor.

g d. c. cùm sit Romana , §.si verò, de appell. gloss. ad d.c. concertationi, ad verb. *grauatum*, cod. tit. in sex. Panor. ad c.cùm inter,num. 17. de exceptio. ideò ordinarius iudex est adeundus: habétque hæc appellatio vim oppositionis,veluti si ab exequente appelletur , nec prouocabitur ad superiorem ordinarij. & Panor.ad c. dilecti , nu. 47.de appellation. ait, quòd extra iudicium nemo potest appellare,nisi ad superiorem,quem potest adire per viam querelæ , eò quòd appellatio extraiudicialis nihil aliud sit,quàm prouocatio ad causam,vt qui non potest citari coram aliquo iudice , non possit etiam ad eum prouocare edicto,c.cùm sit Romana,de appellat. vide Barth. ad l. de pupillo,§.si quis ipsi prætori in 1. oppositione, de operis noui nuncia. ff.& ad l.si res,& ibi textus,de appell.

h Vt si quis vocatus sit à iudice cum breui nimis termino, c.1.de dilatio. l.1.§.solent,quando appel.sit.ff.

i Ante,vel post sententiam,cap.significante,34.cap. Rodulphus, 35. de rescrip. si à sententia diffinitiua , vel eius executione,l ab executore,de appella.l.ab executione , quorum appellat. non recipian.

k c.cum appellationibus,de appell. in sext. cap. vt debitus honor,eod. titul. apud Greg. sunt inter frustratorias,quæ morandæ solutionis causa,vel iudicij suspendendi interponuntur, apud Modestinum in l.tutor,41.de vsur.lib.22. tit.1.friuolæ , & leues , quæ pro minimis fiunt , quas & reiicit Vlpia. in l.si rem alienam,§. solutam autem, de pignor.actio. li. 13. ff. tit. 7. frustratorias dixit Pragmatica sanctio,moratorias iudicij,tit. de friuol.appellat.

## CAPVT II.

*Pro quibus appellari possit.*

APPELLARE licet hoc iure, maximè Pontificio, pro omnibus rebus maioribus, & minoribus , [a] nisi expressè prohibeatur: [b] quia non consideratur tã res in ipsis,quantũ iniustitia,[c] & in ciuilibus;& in criminalibus causis. [d] Atque sacri canones ante , & post litis contestationem , & in prolatione sententiæ,& post,singulis tribuunt appellandi facultatem : leges autem ciuiles appellationem nisi in certis casibus , ante sententiam

non pro

non probant, [e] verùm & iure Pontificio quædam requiruntur in appellatione recipienda ab interlocutoria, de quibus paulò post. [f] Prohibitum autem est, ne appellet damnatus manifestus, raptor, vel fornicator, qualis ille, quem absentem Apostolus excommunicauit: [g] item ne appellet officialis à suo iudice propter officij sui causam damnatus, [h] nec ab executore, nisi is excedat. [i] Reiicitur & appellatio, per quã quis impedire nititur, ne interim aperiatur testamentum, neque recipietur [k] de eo, quod perpetuo edicto receptum, & decretum est: [l] vel de momentanea possessione: [m] vel de regulis disciplinæ correctione: [n] vel de sententia interdicti: [o] saltem in his non obstante appellatione, & sine præiudicio eius fiet sententiæ executio: & quoties etiam fiscalis calculi satisfactio postulatur, aut tributum exposcitur, aut publici, vel priuati debiti euidentis, & coniuncti, redhibitio flagitatur: vt & appellatione exclusa, necessariò in contumacem vigor iudiciarius exercetur. [p] Non valet etiam appellatio generalis super omni causa, quæ contra appellantem moueri posset, [q] nec à futuro grauamine: nisi de eo communicatio facta sit: vel per indicia iam appareat. [r] Si quando etiam causa iudicanda delegatur appellatione remota, appellatio non impediet cognitionẽ, vel sententiæ executionem, [s] exceptis quibusdam casibus: [t] non appellatur item à confirmatione electionis, [u] neque appellat per contumaciã damnatus absens, [x] neque à sententia diffinitiua conformiter appellare licet, [y] neque à concessione rescripti, [z] non magis, quàm nec à lege, vel constitutione generali edita ab eo, qui habet potestatem edendi, [aa] nec à compromissorum arbitrorum sententia, [bb] nec generaliter valida erit appellatio contra ius. [cc]

*SCHOLIA.*

a c.de appellationibus, 11. de appellatio. l. litigatoribus, 14. & l. & in maioribus, C. de appellatioo. l. Imperator Alexander, 25. in fine, de appellat.

b Prohibentur enim in quibusdam appellationes, vt ex sequentibus liquet. Atque Speculator titulo de appellationibus ponit 37. casus, in quibus prohibetur, & Iason ad auth. ad hæc, de appellat.

c c. ad nostram, c. cùm speciali, §. porrò, de appellation. Et ex constitutione Caroli 8. Regis Galliarum, articulo 52. in causis purè personalibus, sententiæ oon excedentes condemnationem decem librarum, executioni demandari possunt, non obstantibus oppositionibus, aut appellationibus quibuscunque; sine præiudicio tamen illarum; & forsan quia de modico non curat prætor, & pro modico, iure ciuili, appellatio non recipitur, auth. nisi breuiores, C. de sentent. ex periculo recita. l. vnica, C. si de momentanea possessio. fuerit appellat. quamuis iure canonico aliter receptum sit, c. de appellationibus, de appellationib.

d l. & in maioribus, de appellationib. C. can. liceat, 2. quæst. 6. cap. cùm sit Romana, 5. §. fin. de appellationib. l. addictos supplicio, 29. l. si quis, 30. de appellation. l. addictos, 6. §. fin. de episcopa. audien. C. l. non tantùm, de appellat. ff. l. 2. §. cùm accipimus, de pœnis, ff. l. 2. C. si penden. appellat. mors interuen. quibus tamen obest l. si qua pœna, 244. de verborum significat. quæ tamen intelligitur de damnato, & confesso, & eo, quẽ damnauerit is, qui potestatẽ damnandi habuerit, secundum pœnam, quæ à lege imposita est crimini eius, & iuxta l. 2. quorũ appellat. non recipian. sicut in l. obseruare, C. eo. & in ca. fi. §. nullus, 2. q. 6. *Nullus*, inquit, *homicidarum, veneficorum, maleficorum, adulterorum, itémque eorum, qui manifestam violentiam commiserunt, argumentis conuictus, testibus superatus, voce etiam propria vitium, scelúsque confessus, audiatur appellans.* Oportet autem concurrere simul confessionem, & quòd cõfessus conuincatur, antequàm denegetur appellatio: aliter sola confessio in criminali causa non nocet, neque etiã in ciuili, secundum quosdam, quominùs possit appellari, l. non tantùm, de appellat. ff. gloss. ad dictum §. nullus, ad verba, *& hoc in notorius.* Punitur 30. auri pondo iudex erga principem, & totidem erga officium eius vltra damna grauari, qui non admisit appellationem, l. quoniam iudices, 21. de appellation. C. & in Nouella 127. c. 3. Galba Cæsar animaduertit in Capitonem, quòd non detulisset appellationi cuiusdam rei: sed dum is ab eo ius dicente ad Cæsarem prouocasset, statim in excelsiorem cellam transilisse, age, inquiens, dic causam coram Cæsare, eúmque causa cognita damnasse, vt scribit Xiphilinus ex Dione, in Nerone. Rebuffus etiam in tractatu de sententiis executoriis, in præfationibus num. 4. in tomo primo commentariorum in constitutiones Regias, tradit ex Boerio, in decisi. 153. incip. *Iudex passus Iordanum quendam de l'Isle*, qui neptem Papæ desponsauerat, laqueo suspensum, quod post appellationem emissam ad senatũ, & quia noluerant renunciare appellationi suspendi fecerat Seguinum, & Renatum, Valete, anno 1323. die Sabbathi. Ipse autem Rebuffus ibidem ait recipi in Gallia in criminalibus quoque appellationem, & in omni causa, nisi delinquens captus sit in ipso maleficio, vel sit sponte confessus, vt fuit statutum in parlamento Parisiensi anno Domini 1286. Et in illis quoque casibus hodie recipi, & adeò esse fauorabilem appellationis in hoc regno admissionem, quòd tres latrunculatores, quos præpositos mareschalcorum dicimus, seu *Preuosts des mareschaux*, fuerint capite truncati, eò quòd non obstante exceptione fori à reo opposita, & post appellationem ad senatum emissam exequuti fuissent sententiam suam licèt rectè possint non obstante appellatione exequi sententias suas, vbi fori non obiicitur eis exceptio, seu præscriptio. Cæterùm ex consuetudine generali Germaniæ, appellationes in criminalibus non admittuntur, vt habetur in ordinationibus Imperij, parte 2. tit. 28. §. 5. & ita obseruari in camera Imperiali Spirensi notat Minsingerus, lib. 4. obseruationum, obseruation. 41. & 42. & Andræas Gayllus lib. 1. practicarum obseruationum, obseruat. 1. num. 28. tamen, vt iidem ibidem notant, principaliter ratione nullitatis processus, dummodò iudex criminalis immediatè imperio subiectus sit, in camera Imperiali citatio ad deducendam nullitatẽ processus decerni potest: nempe quòd contra accusatum absentem non legitimè citatum, vel captum inauditum, & indefensum, & sic nulliter processũ sit, iuxta c. qualiter, & quando, in 2. §. debet igitur, de accusatio. & l. absentem, eo. tit. C. & iuxta textum in cap. fin. §. debet igitur, de hæretic. in Sext. & ibi gloss. in verb. *iudicus*, & text. in l. vnus, §. cognitorum, de quæst. in quo casu ipse iudex comparere debet, & docere per acta criminalia legitimè processum fuisse. Iure Pontificio qui non defert appellationi in grauioribus criminibus, debet submoueri ab omni officio cleri; id est, debet deponi, ca. decreto, 2. q. 6. & in ciuilibus debet ad superiorem remitti puniendus eius arbitrio, c. de priore, & ibi interpretes, & gloss. de appellat. Vlpianus etiam ait in l. lege Iulia, de vi, 7. ad leg. Iul. de vi publ. *Lege Iulia de vi publica tenetur, qui cùm imperium, potestatémque haberet, ciuem Romanum aduersus prouocationem necauerit, verberauerit, iusseritque quid fieri, aut quid in collum iniecerit, vt torqueatur.* Iubeturque in l. à proconsulibus, de appellat. C. corporali condigno supplicio affici, qui in cri-

minali causa noluerit appellationem admittere. & l. addictos, de episcopali audien. C. ait capite puniri iudices, qui post appellationem interpositam, sententiam executi fuerint capitalem; quia paria sunt occidere innocentem, & occidere eum, qui confugit ad iustă iur. defensionem.

e Sunt verba Alexand. 3. in c. super eo, 12. de appellat. facit c. vt debitus honor eo. tit. ius porrò ciuile non permittit appellationes ante sententiam diffinitiuam, si grauamen reuocari, & reparari possit in diffinitiua, l. 1. §. huic consequens, de appellation. nisi noluerit iudex reuocare grauamen; consentit l. eos, §. super his verò, de appellationibus. l. ante sententiæ tempus, quorum appellation. non recip. ff. l. fi. C. de senten. & interlocu. omnium iudicum, l. apertissimi, C. de iudic. cum simil. Permittit autem si grauamen interlocutoria illatum non possit postea in diffinitiua emendari, veluti si tortura statuatur, l. 2. de appellat. recip. ff. si appellatur à comminatione iudicis inducente iustum metum, c. cùm cessante de appellation. & sic in similibus, in quibus satiùs est in tempore grauamini occurrere, quàm post læsam causam ad remedium recurrere, vt in l. vnica. C. quando liceat sine iudice se vindic. l. fin. C. in quibus caus. in integ. restitutio non est necessar. constituit & Synodus Basiliensis in §. statuit, de causis, in Pragma. sanctio. idipsum, quod ius ciuile, ne à quacumque instantia ante diffinitiuam sententiam quomodocumque appelletur, nisi forsan tale grauamen extiterit, quod in diffinitiua reparari nõ possit. idipsum & statutum in §. t. de friuolis appellationib. in eadem Pragma. sanctio. consentit & regula cancellariæ Apostolicæ, 65. in Gallia etiam ex constitutione Regum Caroli 8. anni. 52. & Francisci primi in publicatis anno 1519. articuln. 4. statutum, vt iudices, à quibus ante sententiam diffinitiuam appellatur, possint prosequi iudicium vsque ad diffinitiuam non obstante appellatione, & sine præiudicio eius, de his, quæ in diffinitiua reparari possunt. Verumtamen si appellationibus velint deferre iudices, poterunt vtique: non enim est illis prohibitum. Idipsum si à iudicibus, ad quos appellatum est, inhibitum fuerit iudici, à quo appellatur, ne vlteriùs procedat: quod fit vel per literas superioris iudicis, vel per literas à principe, vel eius cancellaria in Gallia impetratas, quibus iudici insinuatis is supersedit ob reuerentiam superioris, vt notat Rebuffus ad Rubricam de friuolis appellat. glo. 1. in concordatis. statutum & idipsum in constitutionibus Imperij, non recipi ad cameram Imperialem appellationes à sententiis interlocutoriis, quando grauamen potest reparari in diffinitiua, secundum ius Cæsareum, vt habetur in ordinationibus iudicij cameræ Imperialis, parte 2. tit. 28. articolo 11. sed & in Concilio Tridentino, sessione 13. de reformatione, c. 1. in hæc verba statuum, *In causis visitationis, & correctionis, siue habilitatis, & inhabilitatis, nec non in criminalibus ab episcopo, seu illius in causis spiritalibus vicario generali ante diffinitiuam sententiam ab interlocutoria, vel alio quocumque grauamine non appelletur: nec episcopus, seu vicarius appellationi huiusmodi tanquam friuole deferre teneatur: sed ea hac quacumque inhibitione ab appellationis iudice emanata, nec non omni stilo, & consuetudine, etiam immemorabili contraria non obstante, ad vlteriora valeat procedere: nisi grauamen huiusmodi per diffinitiuam sententiam reparari, vel ab ipsa diffinitiua appellari non possit: quibus casibus sacrorum, & antiquorum canonum statuta illibata persistant.* Hæc ibi & hæc eadem cum aliis capitulis decreta sessio. 24. in decretis de reformatione, cap. 10.

f Infrà hoc titulo cap. quarto.

g Hæc in c. cùm sit Romana, 5. §. fi. c. peruenit ad nos, 13. de appellat. In aliis autem criminibus, in quibus non est notorietas, appellatio recipitur: vt ibidem dictum est

h c. fi. §. nulli quoque, 2. quæst. 6. l. 3. quorum appellat. non recipian.

s c. nouit ille, 43. de appellatio. c. quod ad cõsultationẽ, 15. §. fi. de re iudic. c. ei, qui appellat. 41. §. ab executione, 2. q. 6. l. 4. & 5. quorum appellatio. non recip. l. ab executione, 4. de appellation. l. quoniam, in 1. C. eo. tit.

k Si impediatur vna ne sæpius hæres in possessionem mittatur, ca. fi. §. si quis etiam, 2. quæst. 6. l. 6. C. de appella.

l c. consuluit, 27. de appellation. l. 7. §. penult. de appellatio. recipien.

m Nempè si appellatum fuerit à decreta fiduciaria possessione, quam vocant recredentiam, vel momentaneam possessionem, donec liquidò constet de proprietate alteri ex litigantibus adiudicata, l. vnic. si de momenta. possession. appellat. fuer. C. dicto ca. fi. §. de possessione, 2. q. 6. l. 2. de edicto diui Adrian. tollen. C.

n c. ad nostram, 3. c. reprehensibilis, §. nec subiecti, & §. fi. c. quia nos, 12. de appellat. c. licet, de offic. ordina. nisi excedetur modus in corrigendo, c. de priore, de appellatio. c. super quæstionum, §. nos autem, de offic. delega. quemadmodum appellatur ab executore, modum excedente, c. quod ad consultationem, in fine, de re iudica.

o c. ad hoc, 37. de appella.

p dicto ca. ei, qui appellat, §. quoties etiam, 2. q. 6. l. 4. C. quorum appellatio, non recipian.

q c. secundo, de appellationibus.

r c. 2. c. consuluit, 18. in 2. sic incipien. & c. cùm cessante de appellation.

s c. pastoralis, 53. de appellatio. c. 1. de rescrip. de hac clausula, remota appellatione, in c. meminimus, 9. & in c. suggestum, 15. de appellationibus. item in l. 1. §. fi. à quibus appellare non licet. Et per hanc clausulam remotus à potestate appellandi ab vno causæ articulo, remouetur ab aliis, c. secundò requiris, 41. de appellatio. & si plures sint diuersi articuli in rescripto cum illa clausula delegati, si ea clausula in fine ponatur post illos, ad eosdem pertinet: si in autem inter plures inseratur, ad superiores, non ad sequentes pertinet, nisi negotia fuerint connexa, c. inquisitioni, 71. de appellatio.

t Clausula, appellatione remota, non pertinet primùm ad casus, in quibus appellatio expresè conceditur, etiam appellatione remota: vt notat gloss. ad d. c. pastoralis, 53. de appella. vt si iudex deneget restitutionem spoliato, capit. ex conquestione, de restitutio. spoliator. si non vult admittere recusationem ex consanguinitatis causa, c. posttremo, 36. de appellat. quomodo autem ad hanc recusationem sit procedendum, vidè c. nouit, 43. & c. 61. de appellatio. item si citauerit personas ad locum non tutum, cap. ex parte, 47. eo. tit. si cogit partes litigare coram subdelegato suspecto, c. super quæstionum, de offic. delega. dehinc secundò quamuis à iudice, cui causa delegata est, remota appellatione, non admittatur appellatio, quæ in iure expresè in casu clausulæ non est concessa; tamen hodiè licet appellare, & non obstante clausula agitur coram iudice appellationis de ea causa appellationis, etsi non fuerit admissa, & si iusta visa fuerit, retractatur iudicatũ, c. vt debitus, de apella. Solet & postquàm causa fuerit deuoluta ad superiorem per appellationem, per inhibitionem superioris prohiberi cognitio causæ inferiori. Quemadmodum & tertio loco poterit appellari non obstante clausula illa, si sententia manifestam contineat iniquitatem, c. inter cætera, 9. de sententia, & re iudica. Item & quarto non obstante illa clausula poterit tertius, seu alius ab illis, quibus iudex cum illa clausula datus est, pro suo interesse appellare à sententia eius iudicis, c. super eo, 15. de officio delega.

v c. constitutus, 47. de appellatio. vbi tamen dicitur, contra electum, & confirmatum posse opponi, non per modum exceptionis, vel appellationis, ad impediendum electionis, & confirmationis effectum; sed in modum denunciationis, vel accusationis coram episcopo, vel superiore, si quod sit vitium in electo, quod mereatur priuationem; facit ad idem. c. post electionem, de concessio. præbeu.

Qui enim,

Digitized by Google

Qui enim per electionem, & confirmationem missus est in possessionem beneficij, assequitur eius plenum ius, ideò exceptio aduersus illum, vt nimis sera, non admittitur: accusatio, vel denunciatio contra à; & per exceptionem quis quidem repellitur ab obtinédo beneficio; sed non à iam obtento, c.super his, de accusatio. vbi confirmatus non habebat plenum ius, ideò exceptio contra illum locum habuit: contrarium autem, vbi plenum ius fuisset concessum, & exigitur tantùm executio, quæ tunc non est impedienda per exceptionem, nisi electus, & consecutus plenum ius esset publicè de crimine infamatus. c.accedens, de accusationib. alioquin executio non debet impediri prætextu exceptionis oppositæ, nisi obiceretur de falso, c. de cætero, c. de senten. & re iudic. c.super eo, de crimine falsi.

x ca.sunt etiam, 2.q.6.ca.de illicita, §.de conuentione, 24.q. 3.l.1.quorum appella. non recipian. C. l. & post edictum, 75.§.fi.de iud.l.ex cõsensu, §.fi.de appella.ff.requiritur autam hîc, quod ante contumaciam adfuerit, & quòd postquam contumax fuerit declaratus, damnatus extiterit, dicta l.& post edictum, §. fi. & quòd statim post pronunciatum non adfuerit petens reparationem sententiæ, & restitutionem in integrum, per l.diuus Antoninus, 7. in principio, de restitutio.in integrum. Consideratur etiam, vt appellatio denegetur absenti, quòd ante sententiam non appellauerit: nam si idem absuerit, eò quòd appellasset ante diffinitiuam, poterit & absens ab ea diffinitiua quoque appellare, iuxta id, quod explicatur in Clem.2.de dolo, & contum.

y Hoc ita explica, veluti si iudex delegatus ad causam, de ea sententia dixerit, & ita primò ab eo appellatum sit, & post appellationem alius delegatus fuerit, qui eandem confirmauit sententiam, à qua iterum appellatum fuerit: & alium, vel ad eundem causa remissa eadem sententia terminata sit; nam si ab ea tertia sententia confirmatoria duarum priorum appelletur, non valet appellatio, c.sua nobis, 65. de appell. Clem. fi. eo. tit. ca. si autem, in princi. & §. vnde in septimo, & ca. si quis in quacumque, 2. q. 6. l. vnica, ne liceat in vna, eadémque causa ter appellare. C. nouella 82. §. præbebunt, vers. vel nisi tertio, nec obest quòd quis potest, quotiescumque grauatus erit, appellare, dicto ca. quoties, & ca. pulsatus, 3. q. 6. nam aliud intelligitur de omni, & diuerso grauamine; sed non quando in diffinitiua sententia, contra eandem quis idem grauamen proponit plures, à quo in duabus appellationibus recidit, & iudicatum est non fuisse grauamen: minus quoque obest ca. Lotharius, 31. q. 2. vbi Theodeberga dicitur ter appellasse: nam illud ter, in eadem appellatione repetitionem habet, dicendo, appello, appello, appello; & sic vna est appellatio; nec de ea ter fuit seorsum iudicatũ à superiore, vel aliò iudice, & ita potest ter, & quater, & quinquies appellari à iudice, si non admittat appellationem, vt si non obstante appellatione interposita procedat, secundò licet ab eo appellare, & si non obstante secunda ab eo procedente, tertiò, & sic consequenter; renouatur enim grauamen, ideò toties appellare licet, quoties renouatur, c. directæ, cum ibi notatis, de appella. sic intelligitur ca. omnis oppressus, & ca. ideò, 2. q. 6. Consentiunt superioribus definita in conuentionibus regis Galliarum, & summi pontificis, tit. de friuolis appellationibus, in concordatis. *Ab interlocutorijs* (inquit) *secundò; à diffinitiuis verò tertiò prouocare non licere decernimus: sed volumus secundam sententiam interlocutoriam conformem, & tertiam diffinitiuam etiam confirmem, omni mora cessante, executioni debitè demandari debere quacumque appellatione interposita non obstante.* Idémque & ante statutum in Pragmatica sanctione, eo. tit. de friuolis appellatio. & in 35. regula cancellatiæ Apostolicæ.

z è concessione enim rescripti non appellatur; sed ab eius executio. l.1. à quib. appellat. non licet. ff. l. 1. §. quæsitum, de appell. l. iubemus, 34. eo. tit. C. neque enim obtentu rescripti principis à recto deuiare oportet, c. si quando, 5. & nos multa diximus de rescrip. c. ex parte, 4. de ætate, & qualita. ordina.

aa Textus & doctores in c. quia nos, de appellat. l. si res, & ibi Barthol. de appellationib. recip. ff.

bb Quod exprimitur, & declaratur in ca. à iudicibus, §. si quem, & ca. si quis episcopus, §. arbitrarij tantùm, 2. q. 6. diximus autem non appellari à compromissis electis arbitris, vt excludamus arbitrorum sententias, quæ ab ordinariis habentibus alioquin iurisdictionem proferuntur, à quibus appellatur, dicto ca. à iudicibus vers. ab iis; etsi vt arbitrarij: possunt enim iudices ordinarij, qui habent alioquin iurisdictionem, eligi in arbitros, c. cùm tempore, de arbit. & c. causam, de electione. item delegati, c. literas, de præsump. c. cum olim, de arbitris, c. nisi essent, de præben. & isti possunt vt iudices in consentientes sententiam dicere, l. 1. C. de iurisdict. omnium iudic. & ita ab illis appellatur, l. arbitro, qui satisda. cogan. ff. nisi expressè se sententiam dicere tanquam arbitros tantùm dixerint: nam tunc electi vt simplices arbitri compromissarij, non habita ratione iurisdictionis alterius iudicant, & ab illis non appellatur. Possunt & iudices ordinarij causam introductam suæ iurisdictionis amicabiliter componere, vt in ca. si quis membrorum, 23. q. 8. ca. si primates, 5. q. 2. §. si verò, vt differentes iudices, in authen. veruntamen eius causæ arbitrium non possunt in se suscipere, ca. 1. infamis, §. tria, 3. q. 7. circa finem: sicque ordinarij possunt esse arbitri causarum alterius fori, vt & iudices ex consensu litigãtium, & causæ non introductæ suæ iurisdictionis. Quamuis quidam dicant iure canonico posse proprium iudicem in arbitrium eligi, vt gloss. ad ca. à iudicibus, 33. §. ordinarij, 2. q. 6. cui ego adstipulor, dummodò non sit in fraudem principalis iurisdictionis domini, vel emendarum statutarum: est enim proprium munus officij iudicis, prius tentare an possit litigantes ad concordiam inducere, l. æquissimum, de vsufruct. ff. eodem modo, & per verba electiuorum compromissorum excludimus sententiam arbitrorum, in quos non sponte; sed iure cogente compromissum est: à qua appellatur, c. ab arbitris, 11. de offic. delega in Sext. l. 23. in princi. de appella. l. is, in fine, C. de iudic. & sic intelligendus est Alexander, dum ait, consil. 254. num. 7. volum. 6. iure Pontificio posse à sententia arbitri appellari; iure ciuili quoque non admitti appellationem à sententia arbitrorum ex compromisso sponte electorum, docet l. 1. de arbitris. lib. 2. C. tit. 56. l. non distinguemus, 32. §. cùm quidam, eo. tit. ff. acquiescere itaque debent compromittentes arbitrio, vel pœnam soluere, vel nullum erit arbitrium, si pœna adiecta non fuerit, vel dabitur exceptio, l. 1. & fi. C. de arbitr. l. non distinguemus, §. cùm quidam, eod. tit. ff. dummodò omnes, in quos compromissum est, iudicauerint, non aliter, ca. sanè si ex consensu partium, 2. q. 6. qui canon ita intelligendus est, iuxta verba Gratiani, quando à pauciore numero, quàm consensum fuerit, iudicatum est: alioquin enim si numerus electorum arbitrorum interuenerit, non esset prouocatio recipienda, vt habetur concil. Carthaginensi. 3. c. 10. Africano, c. 89. apud Iuoné parte 6. c. 363. & sic etiam in ca. à iudicibus, 33. 2. 6. *à iudicibus, quos communis consensus elegerit, non liceat prouocare.* ex concilio Mileuitano, c. 24. vide quæ tractauimus li. 47. Syntagm. c. 39. Sed & notandum quod scribunt Bald. & Iason ad l. nemo potest, in prima lectura, num. 66. de leg. 1. & in secunda lectura, num. 93. Communem esse sententiam, fieri posse pacto, vt possit appellari ab arbitrio compromissorum in casibus, in quibus non oritur actio, non quidem propriè: sed impropriè appellationem accipiendo pro reclamatione, d. l. non distinguemus, §. cùm quidam, de arbitr. facit textus in l. ex consensu, de arbitris, ff. consentiunt Butrigarius, & Imola, ad c. Quintauallis, de iureiur.

Notat etiam,

Digitized by Google

Notat etiã Cosmas Gulnier antiquus glossaror pragmaticæ sanctionis, ad §.statuit eadem, ad verbum, *iudice*, de causis, in Prag. sanc. quod de iure canonico, arbitriũ iniquum poterit per viam reclamationis retractari, & sic per implorationem officij iudicis, per c.2.de arbitr. quo loci & annotant interpretes, arbitrium continens manifestam iniquitatem debere retractari ex arbitrio iudicis, c.exposita, de arbitris, vbi Panor. & c.fi.de rerum permuta. c.examinata, de confirma. vtili, vel inutili, dum tamen intra decennium fuerit reclamatum à parte conquerente, aliàs contrà, vt notatur in c. per tuas de arbitr. Quia nulla lex, vel superior sustinere rectè potest actum cum peccato, c.fi.de præscriptio. quare sententia nõ transit in rem iudicatam ratione peccati imminentis, c.lator, eo.ti. & iniquitas notoria habet dolum præsumptum, c. 1. de præsumptio. l.creditor, §.Lucius, manda. ff. notat insuper Guinier prædict. loco, de consuetudine Franciæ in patria consuetudinaria, & foro sæculari appellari à sententia huiusmodi arbitrorum, eámque iudices emẽdare, si malè fuerint arbitrati: quemadmodum & iure appellatur ab arbitris iuris, c.ab arbitris, de officio delega. in Sext. l.fi. l. apertissimi, C.de iudic. Cæterùm & quamquam ab arbitrorum sententia appellari non possit; tamen contrà poterit supplicare, c.non sine, de arbitr. Speculator titulo de arbitr. §.1.vers.arbitrator, Bald. & Salic ad l.1. C.de arbitr. atque etiam poterit contra eorum sententiam recurri ad arbitrium boni viri, vt infrà docebitur.

cc c.consuluit, de appella.

## CAPVT III.

*A quò, & ad quem appelletur.*

REGVLA generalis constituenda, ab inferioribus ad superiorem [a] proximum [b] esse prouocandum, non ad parem: [c] nisi sit consuetudo contraria recepta: [d] licet tamen appellanti, qui errauit in proximo superiore adeundo, & appellando mutare, & errorem suum corrigere. [e] Ad Papam omnes appellare possunt; nemo autem ab eo, [f] vt neque ab Imperatore, [g] seu principe non habente superiorem; [h] non tamen à ciuili, seu sæculari iudice ad Papam appellatur, nisi is esset de temporali iurisdictione Ecclesiæ Romanæ. [i] A delegato iudice appellatur delegans: [k] nisi forsan summus Pontifex iudici ordinario mandauerit iudicandã causam, quo casu non princeps: sed proximus iudicis superior appellandus est. [l] Cauetur autem, nec clericus iudicem laicum appellet, [m] aut Christianus alterius fidei iudicem. [n] Appellatur à subdito ordinario episcopi ad episcopum: [o] ab officiali generali episcopi, & ab episcopo ad archiepiscopum, non ad episc. [p] à concilio generali non est appellatio: [q] sed à concilio archiepiscopali appellatur Primas. [r]

### SCHOLIA.

a ca.anteriorum, can.placuit, 2.quæst.6. l.præcipimus, C.de appel. l.1.eo.tit.ff. superior inferioris legem tollere potest non contrà, inferior superioris, c.cùm inferior, de maior. & obed. ad maiorem, non ad minorem fit prouocatio, glo.ad c.2.ad verbum, officiali, de consuet. in Sext. Hinc notat Bald.ad l.fi. C.communia deleg. quod quando aliquid fit indicio sortis, vel fortunæ, non appellatur; quia ea res non habet superiorem in mundo, sicque admonet Reb. ff. tract. de app. art.3. gloss. vnica, diuisiones bonorum, quæ interdum in Gallia fiunt iudicio sortis non solere rescindi, nec ex ea minorem restitui, l.verum. §.sciendum, de minor. 25. an. ff. quia quod fato contingit, cuilibet patrisfamilias, quamuis diligentissimo, posset accidere. §. si locupleti, eiusl. leg. nisi esset enormis læsio, quo casu per offic. iud. rescindi posset, arg. l. maiorib. cõmunia vtriusque iud. C. vbi Bal. vel nisi minor appellauerit in regno Galliæ ab hac diuisione, dicens, se nõ quidẽ iudicio sortis læsum: sed dolo aduersarij: dolúsque tunc reipsa interuenieos probabitur, alioquin non daretur restitutio, dict. l. verum, de minoribus.

b id est, non appellatur ad maiorem superiorẽ omisso medio superiori: gradatim enim semper ad proximum superiorem appellatio facienda est, c. dilecti, 66. de appell. c. duo simul, 9. de officio, & potest iud. ordina. c. Romana, 3. §. archidiaconus, de appell. in Sext. l. Imperatores, 21. in princ. de app. §. scito autẽ, de appel. in Nouellis, nisi forsan princeps, aut summus Pontifex appelletur, qui & alia via per simplicem querelam, & supplicationem adiri possunt, vt ordinarij ordinatiorum, tit. quando Imperator inter pupillos, & viduas. ita & per appellationem summus Pontifex inuocatur, ca. si quis vestrum, ca. omnes, ca. ad Romanam, ca. si quis putauerit, ca. ideò hinc, ca. decreto, ca. qui se scit, cum similibus, 2.q.6. ca. accusatus, 1.q.6. c. si duobus, 7. de appella. potest & legatus Papæ omisso medio appellari, vel adiri, c. 1. de officio lega. quando tamen appellatur ad Papam iuxta formam c. statutum, de rescrip. in Sext. non debet agitari causa appellationis in curia Romana: sed debet delegari in partibus, seu locis litigantium cognoscenda, & determinanda, c. qua fronte, & ibi doctores, de appell. & ita quoque statutum in concilio Basiliensi, §. si verò quippiam, de causis, in pragmatica sanctio. nisi forsan propter defectum iustitiæ, aut iustum metum probatum summo Pontifici, non possit in partib. delegari, vt in d. §. si verò, dicitur. Potest & ex consensu partium appellatio tractari, vbi appellatum est ad superiorem mediatum maiorẽ, quàm oportrat, vel apud parem, si modò consuetudo sit talis præscripta, & in his de facto non nocebit error, contrà si ad inferiorem prouocatum sit, l.1. §. si quis in appellatione, de appellatio. ff. l. ei, cuius, 5. de appellation. recipien. & valet etiam appellatio ad maiorem, quàm proximum; sed fit ab eo remissio ad proximum immediatè superiorem, per l. Imperatores, 21. de appell. vide Massuerium. tit. de appellat. §. 27. quod si ex litigantibus vnus ad proximum superiorem, alius ad summum Pontificem appellet, si ordinarius superior faciat prior citare appellantem ad summum Pontificem, debet is nihilominùs coram illo comparere de sua appellatione ad summum Pontificem dicturus, c. si duobus, 7. c. ad hæc, 30. de appella.

c ca. anteriorũ, §. illo videlicet, 2.q.6. & §. illo videlicet, Nouell. 23. quia par in parem non habet imperium, l. nam magistratus, de recep. arb. l. ille, à quo, §. tempestiuum, ad Senatuscon. Trebellia. nec valet consuetudo, vt ad minorem, vel ad parem appelletur: neque de ea re receptum pactum; quia est contra substantiam appellationis, gloss. ad cap. 2. ad verbum, *officiali*, de consuetud. neque pactum mutat substantiam actus, cui adiicitur, l. vbi ita donatur, de donatio. causa mort. l. cùm precario, de precar. ff. nec statutum, aut consuetudo, l. 2. de vsufructu earum rerum, quæ vsu consumuntur. Nisi consuetudo parem, vel minorem fecerit in eo casu appellationis maiorem, Ioannes Andr. ad c. Romana, de appell. in Sexto.

d d.c. Romana. 3. §. ab Archidiaconis, de appella. in Sex. iuncta distinctione proximæ superioris annot.

e ca. fi. §. si verò is, qui, 2.q.6. l. 28. C. de appell.

f ca. ipsi sunt canones; 16. & seq. 17. cuncta per mundum, cum ibi notatis, 9.q.3. ca. omnes, qui, 22. dist. Nec valet appellatio à Papa ad conciliũ, d.ca. cuncta per mundum, cum ibi notatis, 9.q.3. ca. anteriorum, §. illo, 2.q.6. Panor. super rubricam, de app. nisi in tribus casibus, in quibus dicitur esse concilium generale supra Papam, vt notatur in c.1.

in c. 2. §. 1. de authoritate sacrorum conciliot. & ibi pet glossam Gosmæ Guinier. & in princ. tit. de collation. eo. lib. Pragma. sanct. Posset tamen à Papa malè iofoimaio ad eundem benè informatum appellari, can. sententiam, 35. q. 9. can. prece, can. cùm apud, 11. q. 3. c. tum ex literis, de restitu in integr vbi doctores: & peccaret Papa, si talem appellationem non admitteret: iustitiam enim denegaret, vt notatut per doctores ad c. consultationibus, de offic. delega. & per Catdinal. Florent. ad Clem. pastoralis, de re iudica. verùm hæc appellatio oon imponit necessitatem summo Pontifici, nec impedit eius sententiæ executionem, nisi ipse suspeodat, & præsumitur semper pro iustitia eius sententiæ. Prohibuit etiam expresse Pius Papa, I I. eius ominis appellari à Papa ad fututuio cõcilium, & voluit sic appellantem statim incurrere excõmunicationem, à qua non possit ab alio, quàm à summo Pontifice, excepto mortis articulo, absolui; item & incurrere ceosuras, quibus ootatur criminis maiestatis læsæ teus; extat eius rei constitutio in fine tom. 1. conciliorum sub data 4. Calend. Febrnatij, anni Domini, 1459.

g l. 1. à quib. appell. ooo licet: sic nec à Rege Galliarum appellare licet, qui non habet superiorem, c. per venerabilem, qui filij siot legitimi, nec ab alis, qui vices eum plenissima potestate getuot principis, vt nec olim à dictatore, qui semestrem apud Romanos getebat potestatem absolutam, l. 2. §. populo deinde, de origine iur. nec à senatu, l. 1. §. sciendum est, à quibus appellat. non licet.

h Vt à Rege Galliarum, qui non habet supetiotem, vt dixi, c. pet venerabilem, qui filij sint legitimi.

i c. si duobus, 7. §. fi. de appella.

k c. super quæstionum, 27. §. fi. de offic. delega. l. 3. C. de pedan. iud. l. 1. & l. fi. quis, & à quo appelletur, l. solent, §. legatos, de offic. procoosul. sic ab arbitris delegatis à Papa, Papa appellatur, l. ab arbitris, 11. de offic delega. io Sexto. & à delegatis à principe, princeps appellãdus, l. eos etiam 16. de appella. c. significantibus, eod. tit. à subdelegato ad subdelegantem, si ibi retinuetit quippiam ex iurisdictiooe delegata, non etiã si nihil sibi retiouerit; sed omne negotium subdelegauerit, quo casu à subdelegato ad primum delegantem appellatur, c. super quæstioоũ, 27. §. porrò, §. si verò, in fine, & §. eius ergo, & c. cùm te consulente, 18. de offic. deleg l. 1. §. fi. quis, & à quo appellatur. ff. c. si delegatus, 7. §. fi. de off. delegat. io Sexto. Appellatut autem à subdelegante subdelegans, si modò is possit iudicare; aliter prior delegans appellatur, veluti si subdelegans sit excommunicatus, vel mortuus, c. si is, cui, 10. de offi. deleg.

l c. licet, 12. de officio ordin. io Gallia tamen io casibus abusus appellatur à iudice Ecclesiastico ad senatum, si quid committat contra sactosaocta concilia, decreta Ecclesiastica, & constitutiones regias, vel cõcordata inter regem, & summom Pontificem, vt babetur in fine concordatorum, vbi concessa est potestas regi, & executio eorum, & vt cogat ea seruare.

m Io principio, & canonibus seqoeotib. 25. q. 1. in Gallia taoien à iudicibus, & cognitoribus Ecclesiasticis recipitur interdum appellatio in casibus notorij abusus: hoc est quando iudex Ecclesiasticus, vel prælatus sua abutitut potestate, cùm contra vsum commissum agit: id enim est abuti, l. plenum, §. 1. de vsu & habit. ff. abutuntur etiam legibus, & maiestate principali, qui ad quæstum, & libidinem vtuntur potestate, vt ait Cicero pro Roscio Amerino; notorius excessus, & abusus iudicibus. Archiepiscopalibus concedit facultatem cognoscendi etiam in prima instantia de negotio suffraganei, quod aliter non permittebatur, c. Romana, §. sanè, de censib. in sext. c. Romana, de pœn. in sex. sic & in Gallia ab vsu officialium, & personarum Ecclesiasticarum appellatur curia superiot parlamenti eius diœceseos in certis casib. quæ nomine Principis impartitur opem, & auxilium Ecclesiæ, ne sacrosancta. & Apostolica Decreta violentur, aut cõcilia Ecclesiastica; tãquàm filius Ecclesiæ enim Rex huic muneri adstringitur. Tractatur de his casibus appellationum à Rebuffo in 3. tom. Comment. ad constitut. regias, tracta. de appellationibus tanquàm ab abusu, in constitutiooe, seu ordinatione Fraocisci 1. Regis Galliarum publicata anno 1539. artic. 5 6. 7. 8. & in Rhapsodia arestorum Papi, lib. 19. tit. 2. & à nobis, lib. 50. Sintag. iur. c. 2. oum. 36. & in nostro tractatu de abusu, & remedio generali sub prætextu religionis.

n Alioquin excommunicatus est, ca. 32. Catholic. 2 q. 6 nisi forsan, vt notat ibi gloss. Catholicus tunc degeret sub infideli principe: quemadmodum & D. Paulus prouocauit ad Cæsarem, Actorum c. 25. facit ca. si in adiutorium, 10.

o d. c. 3. §. 1. de ap. in Sex. sunt enim aliqui, qui vltra episc. habeot in eius diœcesi certam iurisdictiooem ex priuilegio, vel consuetudine, vel alio modo, quorum appellatiooes ad episc. deuoluũtur, nisi aliter exeiopti ad sedẽ Apostolicam peruenіant: sic & à capitulo episc. appellatur, cum dist. c. à collatiooe, 11. de app. in Sex.

p c. 2. de coosuetudioe, in Sex. c. 3 de appel. in Sex. nisi forsan quædam sit probabilis causa, quæ recipi appellationem ad episcopum suadeat, d. c. 3. §. cùm autem, vel coosuetudo recepta id obtinuerit, d. c. 3. §. debet autem, de appel. in Sexto.

q Quia concilium generale repræsentat vniuersaю Ecclesiam, & authoritate summi Pontificis publicatut, à quo non licet appellare, vt diximus; & iniuriam facit iudicio reuerendissimæ synodi, si quis semel iudicata, ac rectè disposita reuoluere, & publicè disputare contendetit, l. nemo, de summa Trinit. C.

r ca. placuit, 2. q. 6. c. si inter, 6. q. 4. c. presbyter, 11. q. 3.

## CAPVT IIII.

*De forma appellandi.*

APPELLATIO fit vel viua voce, verbo, appello, illicò sententia lata, [a] vel in scriptis, post viuam vocem, vel sine ea, [b] intra tempus à iure constitutum. [c] Appellandi forma ad Papam vel in iudicio, vel extra est, [d] vt ea fiat in scriptis, expressa causa, petitis Apostolis, [e] & constituto ad agendum procuratore. Debet & à sententia interlocutoria appellans, causam, vel grauamen exprimere rationabile, coram iudice à quo, quod si probatum esset iustum, haberetur ad reformationem sententiæ: [f] debétque addere in appellatio. suam exceptionem non fuisse admissam. [g] In diffinitiua illa expressio non exigitur; sed sufficit viua voce dicere, appello, simpliciter, si incontinenti post sententiam appelletur: vel si ex interuallo, dicere simpliciter, vel scribere, se prouocare. [h] Pro appellatione habetur, si post grauamen illatum, grauatus se submiserit protectioni superioris omisso per simplicitatem verbo, appello. [i] Iusto etiam metu prohibitus appellare, existimandus est ad appellationis beneficiũ conuolasse, si intra tempus, quo prouocatur, coram iudice, à quo appellare voluit, vel si cùm habere non potuit illius iudicis copiam, in præsentia bonorum virorum, protestatione super hoc proposita, causas appellationis expresserit. [k] Procurator ad appellandum constitutus, non debet excedere formam mandati: aut aliter agẽs non præiudicat domino. [l] Si à pluribus iudicibus

appellatio

appellatio facienda, coram maiori parte fiet.[m] Pro appellatione quoque habetur, recurrere ad iudicem pro emendatione sententiæ.[n]

### *SCHOLIA.*

a Fit illicò verbo lata sententia, sedente pro tribunali adhuc iudice, aut eo nondum diuertente ad extraneos actus, aut apud acta eodem die, l. litigatoribus, 14. de appella. C. l. 2. eod. tit. ff. can. post appellationem, §. forma, 2. q. 6. facit l. à sententia, 5. §. fi. de appella. ff. vel si fiat intra tempus, quod indulgetur nouo iure ad appellandum, de quo postea. Et si propter metum iudicis, grauatus non possit ab eo appellare, vel si is abiit, potest appellari coram notario, & testibus, c. fi. de appella. l. 2. C. de his, qui per metum iudic. non appell.

b Postquàm appellatū est verbo, aliquando & vt plerumque appellatio conijcitur in scripta, & intimatur, seu significatur iudici, & parti; aliquando sola scriptura appellationem continens eisdem datur: neque est de substantia appellationis in scriptis factæ, vt ea legatur coram iudice, c. appellatio, 9. de appel.

c In appellationibus quatuor sunt obseruanda tempora, tempus primū appellandi. 2. petendi, & concedendi Apostolos. 3. offerendi prædictos Apostolos iudici ad quem. 4. tempus persequendi appellationem. Quod ad primum pertinet, antiquitùs appellatur tantùm in scriptis in causa propria intra biduum: in causa autem aliena, seu procuratorio nomine, intra triduum à Prolatione sententiæ computandum, l. 1. §. biduum, cum §§. sequentibus, quando appellan. sit, lib. 49. ff. tit. 4. l. eos, 6. §. sin autem in iudicio, de appella. C. ca. biduum, 2. q. 6. fuit posteà tempus appellandi concessum quinque dierum, vt ait Iulius Paulus lib. 5. receptarum sententiarum, tit. 33. c. 1. ca. 22. propter superfluum, 2. quæst. 6. vbi & vltrà dicitur datum tempus sufficiens adeundi superiorem habita ratione itineris, & facta connumeratione 20. milliarium pro singulis diebus, vt & in ca. 23. habita dinumeratione, ead. 2. q. 6. l. 1. si quis cautionib. ff. deinceps & dati ad appellandum decem dies, siue à diffinitiua, siue ab interlocutoria appellandum sit, siue à iudiciali, siue ab extraiudiciali grauamine ex Iustiniani Nouel. 23. de appellationib. §. 1. & authent. hodie, C. eo. tit. de appel. & Nouella 123. de sanctissimis Episcopis, §. si quis contra aliquem. quod & approbatum iure Pontificio, in c. concertationi, 8. de appel. in Sexto. c. biduum, §. quod autem in sententiis, ca. anteriorum, 2. q. 6. quo elapso sine appellatione tempore, excluditur appellandi facultas, vt ibidem dicitur. Quod locum habet non tantùm in appellante; sed etiam in eo, qui alterius appellationi voluerit adhærere, quod facere debet intra decem dies, vt ait Rota, decisio. 39. incip. *in grauamine*, in antiq. & decisio. 225. *adhibentes*, in antiquis. Alexan. consil. 101. & 125. volum. 2. & alij post gloss. ad c. vt circa, §. alioquin, ad verbum, *adhærentes*, de electio. Guido Papæus, decis. 13. & 78. & 436. metiuntur autem iura hoc tempus decem dierum, à tempore illati grauaminis. Quare si grauamen perseueret post latam sententiam, poterit semper prouocari, vt si quis incarceratus detineatur, & appeller ab incarceratione, Iason ad l. error, num. 8. de iur. & fac. ignor. vide Guidon. Papæum, decis. 436. nu. 64. & hæc de primo tempore. Secundum verò tempus, quod est in petendis, & dandis apostolis, est triginta dierū, intra quos peti, dari, vel denegari debent à iudice, à quo appellatur: in quibus iudex deliberare potest num admittere, vel reijcere debeat appellationem, c. ab eo, de appellat. in Sex. Clement. quamuis, eod. titul. l. iudicibus, C. eo. tit. quòd si iudex noluerit dare, sufficit appellanti petiisse instanter, & eum contestatum super eo fuisse, l. vnica, de libel. dimisso, quamuis enim iudex non deferat appellationi; tamen leges deferunt, l. quoniā iudices, C. de appel. l. ei, cuius, de appel. recip. Hi dies triginta incipiūt currere, seu labi à die appellationis, secundū Hostien. ad c. cordi, de appel. in Sex. Secundū autem Ioannē Andr. & alios, à die prolatæ sententiæ, glo. ad d. c. ab eo, de appel. in Sex. & ad l. 1. de libellis dimissor. l. cùm quidam, 7. de appel. in Sex. petitio instans est, & quæ semel fit, & non ampliùs, glossa ad dictam l. 1. de libellis dimissor. Notabile & est quando iudex noluerit dare apostolos, quòd appellans debet iterum appellare à denegatione; alioquin enim iudici consentire videretur, & deserere appellationem, & sententia transiret in rem iudicatam, Zabarella ad Clement. 1. colum. 3. vers. ex hac glossa, de dolo, & contumac. Tertium tempus est, quòd post petitos apostolos adire oportet iudicem, ad quem appellatur, & ad reddendos ei apostolos, seu ad præsentandos superiori, in l. præses prouinciæ, de appel. C. l. nemo, 3. de temporibus appella. & in hoc tempore debet intimari appellat. aduersario, & dies ei dici prosequendæ appellatio. causa, Clement. 1. de appella. Quartum tempus constituitur in prosequenda appellatione, vt c. personas Ecclesiarum, 4. c. peruenit, 13. de appellatio. cum similib.

d c. 1. de appella. in Sexto.

e Apostoli sunt literæ iudicis dimissoriæ, quibus testatur superiori talem à se appellasse, l. 1. de libellis dimissor. lib. 49. ff. tit. 6. l. eos, 6. §. apostol. de appel. C. l. dimissoriæ, 106. de verbor. signific. ff. *[illegible], dimitto*, vt simplex [illegible].

f d. c. 1. de appel. in Sex. c. vt debitus honor, 59. c. interposita, c. cum speciali, 51. c. causam, eod. tit. apud Greg. Clem. appellanti, 15. §. fi. eo. tit. ff.

g c. dilecto filio, 65. eo. tit. de appell.

h c. 1. versic. is, qui, & ibi gloss. de appel. in Sexto. c. Romana, §. cùm autem, & ibi notatur, eo. tit. Solennitas alia non requiritur nec scripturæ, neque causæ in l. 1. in fi. & l. 2. & l. litigatoribus, C. de app. & ita post hanc appellationem à diffinitiua, in qua dictum est, appello ab iniqua sententia, liberum est in iudicio eius ad quem prouocatum est, causas grauaminis, quas placuerit, proponere, etiam non propositas coram iudice, à quo appellatum est, noua quoque instrumenta producere, & nouos testes, & non adducta adducere, & probare non probata, c. constitutus, in 2. de appella. c. fraternitatis, de testib. c. cùm Ioannes, de instru. l. per hanc, de tempo. appella. C. l. scio, de fide instrument. c. accedens, vt lite non contesta. non proced. ad test. exam. Aliter in appellatione ab interlocutoria, in qua sola causa appellandi ante diffinitiuam, in iudicio appellationis est prosequēda, non alia, & ex iisdem actis prioris iudicij determinenda, & iudicanda, Clemen. appellanti, de appellat. c. causam, 62. & d. c. vt debitus, eo. tit. apud Gregor. & idcircò exprimenda in ea appellatione causa ab interlocutoria, vt & in appellationibus extraiudicialibus, vt in causis electionis, in c. vt circa, de electio. in Sex. Clem. constitutionē, eo. tit. c. cùm nobis, eod. tit. apud Gregor. & in aliis similibus extraiudicialibus, vt in c. 1. de his, qui fiunt à maiori parte capituli, c. bonæ, de appellatio. eáque appellatio enim extraiudicialis in scriptis est proponenda, vt ab interlocutoria sententia iudiciali, c. cotói nobis, de appellatio. in Sex. aliter non reputaretur quis appellans, gloss. fi. ad cap. cùm causam, 62. de appellat.

i Expressè in c. ad audientiam, 34. de appella. quando illa subiectio protectionis habuit reliqua, quæ in appellatione exiguntur: nempè quòd insinuata sit & intra tempus debitum, & contra certum grauamen; alioquin generalis protectio non eximit à proprij iudicis iurisdictione, c. ex parte, de priuileg.

k c. fi. de appellatio. l. 2. C. de his, qui per metum iudic. non appella. l. cùm quidam, de appel. contestatio porrò illa, quòd ob metum iudicis non possit appellari liberè, fieri debet intra tempus appellandi; & sic non currit contra protestantem præscriptio temporis, c. fi. de offic. ordinar. c. fi. de elect. ca. placuit, 16. q. 3. l. vt perfectiùs, C. de annal. except.

Digitized by Google

excopt.l.fin. C. de episc.audien. Qualis porrò hic metus esse debeat, tradit Iason, & Paulus Castrensis ad l. cùm aliquis,de iure delibera. C.& ad l.interpositas,C. de tráśactio. Felinus ad c.Ecclesia sanctæ Mariæ, de constutio. Causæ porrò appellationis hic dicuntur exprimendæ, quando videlicet fit appellatio ab interlocutoria, non si á diffinitiua,vt paulò antè dictum est.

l c.significante,69. de appellatio.

m Clementina 1.eo.tit.

n l.non distinguemus,§.cùm quidam,de receptis arbit.Speculat.tit.de arbitris,§.sequitur.

## CAPVT V.

*Qui appellare possunt.*

POTEST quis pro se, [a] & pro alio appellare procuratorio nomine,[b] etiam pro inuito condemnato. [c] Et vna sententia pluribus condénatis, si vnus solus appellauerit, illius victoria cæteris suffragatur, si cõmuni iure iuuentur, idémque negotium, & eadem causa defensionis existat. [d] Qui iurauit quòd stabit mandato iudicis,ab eo appellare non potest.[e] Appellant alioquin à sententia omnes,quorum interest ex aliqua causa non fuisse ita iudicatum, vel extra iudicium aliquid actum, siue contineantur in senteĉtia, siue non contineantur.[f] Qui tamen non detulit appellationi aduersarij, ipse appellans in eadem causa non auditur.[g] Non debet quoque admitti manifestè superflua, & frustratoria appellatio,[h] nec eorum, quorum non interest, [i] nec eius, qui passus labi tempus datum ad appellandum,post tempus appellauit. [k]

### SCHOLIA.

a Vt liquet ex titulis, de appellationibus.

b c.interposita,70.§.eidem,de appellatio.can. anteriorum, 28.2.q.6.§.1.de appellat.in nouel. seruata forma mandati, c.significanti.69.de appella.l. fi.an per alium causæ appel. reddi poss.lib.49.ff.tit.9.l.4.§.fi.de appellatio.ff.

c l.non tantùm, de appellat. vbi ratio cur pro inuito damnato appelletur.quòd non audiatur perire volens,& in l. addictos,de episcop.audien. C.l.addictos, de appellatio. facit l.1.de liberali causa.ff. verumtamen causam appellationis criminalis, & capitalis,non potest per procuratorem prosequi,can.si autem,39.§.fi.& seq.si quando, 2.q.6. ca.in criminalibus, penul.6.q.3.

d c.penul.de appellation.vbi & istæ circumstãtiæ descriptæ sunt,idem & in ca.ei,qui,§.sunt,quorum,§.quandoque,2. q.6.l.1.& 2. C.si vnus ex pluribus appellauerit, in quibus glossæ explicationem adferunt.

e c.quæstioni, 22. de appellatio. cui tamen ex diametro pugnare videtur c.ad hęc,20.eod.tit.quod intelligit gl.ad d. c.quæstioni,de eo, qui iurauit stare iudicio Ecclesiæ, qui contrà fuerat propter contumaciam excommunicatus, & ideò posteà iudicium subiens,etiã si appellauerit grauatus, stare iudicio videtur,eò quòd litigauerit,licèt tanquam grauatus appellet. At cap.præsenti, loquitur de eò qui iurauit se mandato,& sententię statutum,eòque non contumace;sic & non potest appellare, qui pactum fecit de non appellando,l.fin.§.fin.de temporibus ordina.

f in cano.non solent,2. quæstio.6.l.4. §.1.de appellatio.ff.l. 1.quorum appellatio.non recip. l. 2. C.quando appellan. sit, vide quæ diximus supra capit. 2. quando appellari possit ab arbitris.

g capit.constitutis,23.cap.an sit, 42.de appellatio. c. bonæ, de electio.frustrà implorat legis auxilium,qui committit in legem,c.quia frustra,de vsur.l.anxium, in fine, de minorib.c.an sit,de appellat.c.fi.de immunita.Ecclesia.

h l.1.de naufrag.lib.10. C.tit.de friuolis appellatio.in Pragma.sanctio.& concordatis Gallicanis, & summi Pontificis:quare & qui frustratoriè appellat,& qui illam admittit,quilibet puniri debet in decem libras auri, l.quisquis, quorum appellationes non recipiũ.l.2.C.de episcop.audien.l.si quando,§.si quis ausus fuerit.

i can.non solent,2.q.6.c.transmissa,de electio.l.1. de appellatio. recip. ff.

k Nempè qui appellauit post decennium à tempore latæ sententiæ,ca.anteriorum,2.q.6.c.significauerũt, de testib. c.dilectus,de elect.§.1.de appellat. & intra quæ tempora, &c. Solet tamen aliquando restituere negligentem ad appellandum per literas princeps,in Galliá maximè,& ex causa cancellaria eius illas concedit: dicuntur *lettres d'appel auec relief de n'auoir appellé,& intimé dans le temps.* Ratio autem quare regulariter post decem dies non appelletur: quòd post lapsum eius temporis senteĉtia transiuit in rem iudicatam,quòd ad negligentẽ pertinet,qui sibi imputare debet,& cui sua mora debet esse nociua,& acquieuisse videtur non appellando, capit. quod ad consultationes, de sentent.& re iudic.

## CAPVT VI.

*Quæ obseruanda sunt in appellationibus interponendis, & prosequendis.*

EX superioribus porrò colligemus,appellationem interiiciendam esse,& à iudice petendos esse apostolos, seu literas dimissorias; [a] iudicem autem denegare non debere: [b] erit autem posteà appellatio aduersario appellato insinuanda,vt vocatus veniat ad eius iudicium. [c] Debet & præsentari iudici ad quem,[d] qui posteà habita ratione distantiæ locorum, diem dicit, quo se partes iudicio sistere debeant: [e] cui etiam acta sunt edenda, & transmittenda à iudice à quo. [f] Prosequenda deinde coram iudice appellationis eius decisio: [g] & ibi probanda erit causa appellandi ab interlocutoria, quòd ea fuerit proposita, nec admissa, & quòd vera sit,& iusta:[h] non autem coram iudice,à quo appellatũ est.[i] Súntque ita causæ solæ propositæ iudici à quo in interlocutoria, discutiédæ ante iudicem ad quem, & non aliæ: [k] in appellatione autem à diffinitiua, & propositæ iudici, & aliæ in appellatione tractari possunt. [l] Placuit autem vt à quibuscumque iudicibus Ecclesiasticis ad alios Ecclesiasticos maiores appellatum fuerit, audientia non denegetur.[m] Attamen non est inhibendus Episcopus,à quo appellatur ab Archiepiscopo, ad quem appellatur, ne cognoscat de negotio, nisi causa appellationis videatur iusta Archiepiscopo, vel superiori, & de ea cœperit cognoscere. [n] Appellatione porrò deuoluta ad superiorem,eo, qui appellatus fuit, veniente, si is, qui appellauerit, venire neglexerit, si quid proprium habuerit, competentem illi faciat recompensationem expensarum: vt hoc saltem tenore territus in grauamen alterius non facilè quis appellet. [o] Idipsum dicendum est de appellato non comparente.[p] Sed & omnino puniendus appellans,vt quoties iniusta eius appellat.pronunciatur,sũptus, quos, dum sequeretur aduersarius impédit, reddere cogatur.[q]



Digitized by Google

Atque si constituerit causa appellationis cognita, malè fuisse appellatum, & benè iudicatum: causa remittenda est ad iudicem, à quo appellatum est,[r] nisi forsan is iniustam appellationem admiserit, quo casu non est ei remittenda.[s] Ante cognitionem tamen appellationis non debet ad iudices, à quibus appellatum, causa remitti, nisi partes consentiant.[t] Quòd si contrà constiterit benè appellatum esse, iudex appellationis rescissa priore sententia, potest, & debet procedere in causa principali.[u] Hoc tamen placuit, vt à quibuscumque iudicibus Ecclesiasticis, ad alios iudices Ecclesiasticos, vbi est maior authoritas, fuerit prouocatum, non eis obsit, quòd eorum fuerit soluta sententia: si conuinci non potuerint, vel iniquo animo iudicasse, aut non fuerint aliqua cupiditate, aut gratia deprauati.[x] Potest & iudex appellationis, quando lis fuerit coram primis iudicibus contestata super eodem negotio, parte, quæ conuenitur, contumaciter se absentante, cùm ei de meritis causæ liquebit, commissum sibi negotium diffinire.[y]

## *SCHOLIA.*

a Qui apostoli, seu literæ dimissoriæ diriguntur à iudice à quo ad iudicem, ad quem prouocatum est, ca. post appellationem, in princ. 2. q. 6. c. 1. ibi, *petas apostolos*, & cap. 4 de appellat. in Sex. l. vnica de libellis dimissor. in Gallia loco apostolorum, intra tempus constitutum fit releuatio appellationis, vt dicunt, & docet Masuerius in practica, tit. de appellat. §. 2.

b cano. appellantem, cano. fin. §. similiter, 2. quæst. 6. capi. de priore, 32. c. vt debitus honor, de appellationibus, l. Imperator, Alexander. 25. eod. tit. ff. & §. atqui vt omnibus, & §. nam si per procuratorem, Nouell. 82. §. ad hæc sancimus, Nouell. 126. §. appellationes, Nouella 134. nisi forsan post tempus præstitutum ad appellandum, appelletur, aut interdicta sit legibus prouocatio, d. §. ad hæc sancimus.

c Clement. 1. §. est tamen, de appellat. Clement. causam, de electio.

d c. 3. §. si verò votatis partibus, §. quòd si obiiciatur, de appellat. in Sexto. vbi ratio.

e cap. cum speciali, 61. de appellationi. ca. propter superflua, 22. & seq. 2. q. 6.

f can. fin. §. iudicibus, 2. quæst. 6. cap. fin. de proba. l. nec causas, 15. l. à proconsulibus, 19. l. iudicibus, 24. C. de appellat. l. nemo, 3. de temporibus appellatio. hocque fieri debere intra triginta dies à tempore appellationis notat Iulianus patritius in Nouellis, capit. 422. potest & qui appellat, sibi terminum ad prosequendam, seu ad instituendam appellationem statuere, & ad certam diem ea causa citate aduersarium: si tamen longius, quàm par sit, tempus concipiat, potest à iudice à quo, illi terminus præfigi, intra quem debeat superiorem adire, capit. personas Ecclesiarum, 4. de appellation. Sic & iudex à quo appellatur, potest compellere appellantem, vt intra certum, competens, & conueniens tempus prosequatur appellationem interpositam, aut iudicio suo pareat, capit. peruenit ad nos, 13. & capit. consuluit, 14. de appellation. non poterit tamen iudex à quo; præfigere terminum appellanti, intra quem appellationis diffinitionem obtineat; quia tunc imponeret legem superiorem superiori decisionis, quod facere non potest, c. cùm inferior, de maior. & obedient.

g c. 4. & 5. & c. peruenit, 13. de appellatio.

h c. dilecto, 63. c. interposita, 70. de appellat.

i c. si à iudice, 10. de appellat. in Sexto.

k Clement. appellanti, de appellat. in Sexto. vbi & idipsum dicitur habere locum in appellatione extraiudiciali. Ratio; quia si causæ appellandi fuissent propositæ iudici, à quo appellatum est forsan emendasset sententiam, & eas admisisset, cùm possit contraria sententia quod iussit, fecitque reuocare, l. quod iussit, de re iudic. ff.

l Sic causa appellationis à diffinitiua potest coram iudice, ad quem appellatum est, mutari, & alia allegari, l. 3. §. fin. l. scio quæsitum, 5. fi. de appellatio. fi. l. eos, qui, 6. §. si quid antem, l. in offerendis, 35. §. fi. C. de appellat. l. per hanc, C. de temporibus appella. quod intelligendum est, si ad eandem actionem, & causam pertineant; alioquin in causa appellationis non licet nouam actionem in locum prioris substituere, dict. l. per hanc, nisi forsan in causa beneficiali ad summum Pontificem prouocatum fuerit, qui poterit de nouo de causa possessorij, & petitorij cognoscere, Clement. 1. de causa possessio. & proprieta.

m ca. placuit. 9. 2. q. 6. ex Iulio Papa in decretis, siue in rescriptis ad Orientales, c. 22.

n capit. 2. §. verò, & §. quòd si obiiciatur, de appell. in Sexto.

o c. reprehensibilis, 26. §. si autem, de appellat. punitur appellans, qui non prosequutus fuerit appellationem, in expensis aduersarij. Et si non habebit proprium, putà quòd sit monachus, filiusfamilias punietur aliter ex arbitrio iudicis, canon. si res, 14. quæst. 6. capit. finem litibus, de dolo, & contumacia. c. cæterum, c. fi. de rescript. l. eum, quem temerè, de iudic. ff.

p cap. 1. §. fi. de appellatio. in Sexto. vbi ratio, ne eludatur iudex, & aduersarius; facit quoque capit. cùm speciali, §. excessu quoque, vers. nullo autem, capit. interposita, 70. §. fin. eod. titul. apud Greg. §. in omnibus, nouella 126. præstantur autem istæ impensæ ob contumaciam tantùm non habita ratione principalis causæ litis an iusta, vel iniusta sit ei, cui præstantur, cap. cùm dilecti, in fine, de dolo, & contumacia. cap. ad hoc, in fine, de sequestra. possessio. cap. quoniam, §. in aliis, vt lite non contestata, l. sancimus, C. de iudi. authent. qui semel, C. quomodo, & quando iudex, l. eum. quem temerè, de iudic. ff. eruntque itaque istæ expensæ soluendæ antequàm contumax vlteriùs audiatur, dict. l. sancimus; & dict. capit. quoniam. §. in aliis.

q canon. 27. omnino, 2. quæsti. 6. capit. reprehensibilis, de appellatio. isti sumptus aliquando etiam ad quadruplum impensorum taxati fuerunt, dict. cano. omnino aliquando ad duplum, canon. libellum, 3. quæst. 4. hodie tantùm simpli sunt, l. non ignorat, l. terminato, de fructibus, & lit. expens. verumtamen vltra sumptus solent aliter puniri temerè appellantes ex constitutionibus regnorum mulctis pecuniariis, vt in iure ciuili in causa ciuili mulcta quinquaginta librarum argenti, l. ab executore. C. quorum appellat. non recipian. irrogatur & in criminali infamia, & litis amissio. l. à proconsulibus, de appellatio. C. nisi primus iudex admisisset appellationem; quia tunc appellans temerè arbitrio iudicis ad quem, puniretur, l. eos, §. nec temerè, de appella. C. rursus & si quis ad munus, vel honores nominatus, appellauerit, nec obtinuerit, damnum, quod interim respublica passa fuerit, præstare cogetur: idipsumque dicetur de eo, qui à tutelæ datione temerè appellauit, l. Imperatores, 21. §. si magistratus, de appellat. l. 1. si tutor, vel curator appellauerit.

r capit. cùm in Ecclesia, 31. capit. vt debitus, 59. §. cùm autē, vers. etsi minis, capit. cùm speciali, 61. de appellat. capit. Romana, 3. §. fina. & capit. cùm appellationibus, 5. eo. tit. in Sexto.

s d. c. cùm appellationibus.

t Sic consensus partium indecisa appellation. remissionem operatur, non aliud, capit. accepta conquestione, 35. de appellatio. canon. fin. §. fin. & canon. si quis Episcopus, 2. quæst. 6. capit. per tuas, de sententia excommu. l. eos, qui, C. de appellatio. sed & pars appellans ante cognitionem appellationis potest redire ad iudicem, à quo appellauit, etiam,

etiam non consentiente appellato, cui tamen non consentienti sumptus quos iam fecit restitui debent, ad illos condemnato appellante, cap. interposita, §. 1. de appellat.

v capit. ad probandum, 24. de sentent. & re iudic. capit. vt debitus, 59. §. cùm autem, vers. alioquin ipse procedat, & c. cùm speciali, §. excessu quoque, vers. appellationis causa, de appellatio.

x canon. hoc autem placuit, 37. 2. quæst. 6. ex concilio Carthaginensi, 3. c. 10. Sic iudex præsumitur ex officio iudicasse: quia appellationis iudex interdum in melius, interdum in peius sententias reformare potest, l. 1. de appellat. ff. & quod ex officio fit, præsumitur rectè factum, nisi fraus, aut malitia doceatur, canon. abiit, canon. si Episcopus fortè, 11. quæst. 2. can. Lugdunensis, 9. quæstion. 2. cap. sicut, de sententia, & re iudic. capit. in præsentia, de renunciatio. aliter enim si constet quòd iudex iniquo animo malè iudicauerit, arbitrio iudicis superioris emendabitur, l. fina. de variis, & extraordinar. cognitio. nam & facit iudex litem suam, tenetúrque ad litis æstimationē, qui odio, dolo, pecunia, seu per sordes iudicij sui sententiam corruperit, quæ posteà reformata fuerit, l. 2. C. de pœna iudic. qui malè iudica. §. 1. de obligation. quæ ex quasi delicto nascun. cum simillib.

y capit. per tuas, 58. §. fina. de appellation. quod intellige concurrentibus omnibus prædictis, dum de diffinitiua pronuncianda actum est: videlicet si de proprietate rei agatur, & sit appellatum post contestationem litis, testibus publicatis ante sententiam, & contumax fuerit appellans, capit. prout, de dolo & contumac quo loci plenè id tractatur. Et si agatur de possessione, si possessor est præsens, & absens actor, tunc siue fuerit lis contestata, siue non, potest dari diffinitiua sententia, l. consentet de meritis causæ; & sic intelligitur capit. causam, de dolo & contuma. capit. audita, de restitutio. spoliator. authent. qui semel, C. quomodo, & quando iudex. quòd si non liqueat de causa, absoluendus erit reus ab obseruatione iudicij, & in expensis condemnandus actor, l. properandum, §. sit quidem, de iud. C. cum simillib.

---

## CAPVT VII.

*De effectu appellationis, & attentatis.*

APPELLATIONE pendente iudecisa coram iudice superiore, nihil innouandum est in eius præiudicium: fitque ob eam causam iudici, à quo appellatum est, inhibitio per iudicem, ad quem appellatum fuit: & innouatum, vel attentatum, si quod factum fuerit, erit rescindendum, [a] nisi qui appellauerit, quoque contra appellationem suam, vel aduersarij sui ante factam, prior nouauerit aliquid. [b] Itaque appellatio deuoluit causæ cognitionem ad superioris tribunal, maximè vbi est admissa ab inferiore. [c] Nec solùm causæ ipsius deuolutum censetur principale negotium ea admissa; sed etiam eius accessoria. [d] Suspendit quoque appellatio executionem sententiæ, vt & officium iudicis, qui eam protulit in ea causa, & articulo, in quibus appellatum est: [e] non autem in aliis non coniunctis, si ab interlocutoria appelletur. [f] Et hæc regulariter intelligenda: aliquando enim appellatio ex ratione aliqua iusta non suspendit omnino officium iudicis, à quo appellatum est, quominùs aliquid efficaciter agat. Et proinde reo appellante à sententia contra eum lata, fructus rei petitæ, si ab eo dissipentur, sequestrantur. [g] Neque impediet appellatio effectum confirmationis præcedentis: [h] nec executionem eorum, quæ iure, non obstante appellatione, & sine præiudicio eius executioni mandari possunt: [i] sic sententia excommunicationis, seu suspensionis non obstante appellatione ab ea, sortitur effectum. [k] Potest & excommunicatus, pendente appellatione, absolui ad cautelam, [l] & non obstante appellatione à collatione beneficij sibi, antequàm vacaret, promissi, alteri factæ, datur possessio, & collatio. [m]

*SCHOLIA.*

a Hæc omnia in canon. post appellationem, §. Vlpianus, 2. q. 6. l. vnica, nihil nouari appellatione pend. ff. exempla reuocationis factorum post appellationem ponuntur in capit. 1. capit. ad præsentiam, 16. capit. dilectos, 55. de appellatio. capit. licet, 14. de sententia excommunication. in Sexto. capit. cùm olim 32. de officio delegat. capit. cùm tu filij, 16. de testibus, capit. dilectæ, 10. de exceptio. cum similibus. Explicatio porrò horum omnium petenda est ex capit. non solùm. 7. de appellat. cuius verba hîc inseram; *Non solùm innouata post appellationem à diffinitiua sententia interiectam, debent semper (exceptis casibus, in quibus iura post sententiam prohibent appellare) ante omnia per appellationis iudicem penitus reuocari: sed etiam ea omnia, quæ medio tempore inter sententiam, & appellationem (quæ postmodum intra decennium interponitur ab eadem) contigit innouari, ac si post appellationem eandem innouata fuissent. Illa verò, quæ post appellationem ante sententiam diffinitiuam innouantur, donec appellationis causam veram esse constiterit, reuocari non debent: nisi iudex appellationis (postquam sibi constiterit post appellationem admissam ex causa probabili fore ad se deuolutam) inhibuerit canonicè iudici, à quo appellatum extitit, ne procedat; tunc enim post inhibitionem huiusmodi quicquid fuerit innouatum, est (licèt causa non sit vera) per appellationis iudicium ante omnia in pristinum statum reducendum.* Hæc ibi. Attentata, & innouata dicuntur facta à iudice, à quo appellatur, vel à parte post appellationem canonicè interpositam, & dicta attentata, eò quòd quæ facta ita tunc sunt, non valent vt verè facta; sed tanquam conatus ad faciendum imperfecti; id est, tentata, num fieri possent, habentur, explicatur in c. Liberius, 14. §. 1. de sacrosanct. eccles.

b Paria sunt enim quoad effectum, non fieri, vel fieri inutiliter, l. quoties, qui satisdare cogantur. Innouare, & attentare autem non dicitur tertius aliquis à litigantibus, & iudice, si pendente appellatione aliquid agat contra inhibitionem parti, vel iudici, à quo appellatur, factam, nec ratione attentatorum ex eo tenetur, capit. Romana, 3. §. in alium, de appellatio. in Sexto. dictum autem in regula attentari contra appellationem indecisam: nam si aliquid casu dicatur corruere, non fit attentatū; quia causa redit ad priorem iudicem submoto impedimento iudicis superioris, velut, si renunciatum sit appellationi, capit. 4. vers. sic. nisi appellationi, de appellatio. vel si iudex grauamen reuocauerit, capit. si a iudice, 10. de appellatio. in Sexto. vel si alio modo appellatio non subsistat, vel reiiciatur, capit. non solùm, 7. vers. exceptis casibus, eod. titu. capit. fina. de dolo, & contumacia. sed & dictum inhibitionem factam iudici, à quo appellatum facere attentatum posteà gestum, quod intelligendum de appellatione ab interlocutoria, in qua oportet post interpositionem priùs inhibere iudicem à quo, quàm attentasse dicatur, d. c. non solùm, §. illa autem.

c cap. sæpè, §. satius, de appellatio. capit. 1. capit. non solùm, 7. eod. tito. in Sexto. & ea ratione impeditur cognitio inferioris iudicis in ea causa; quia admittendo appellationem, & ei deferendo, videtur quantum in se est, à se abdicare iurisdictionem. c. cum appellationibus. de appellationib. in Sexto.

d c.dilectis filiis,55.de appellat.

e capit.venientes,19.de iureiurand. dict.capit. dilectis. Disputant porrò interpretes num appellatio suspendat, vel extinguat iudicatum; nos verò paucis resoluimus, suspendere verè iudicium ratione futuri euentus: quia fieri potest vt probetur,vel improbetur, & eatenùs suspenditur. Et quia interim iudicatum caret executione, dicitur etiam extingui secundum quid. Sic intelligenda l.tale pactum,§.qui prouocauit,de pactis,ff.l.furti,de his, qui notan.infam.ff.l.1.§.fi.ad Senatusconsult. Turpil.& ita quoque suspenditur post appellationem officium iudicis, à quo appellatur,in causa appellationis,capit.licet,de officio legat.capit.sacro, de sententia excommunicat. capit. pastoralis,§.præterea, & capit. fina. de officio delegat.& impedit appellationem, ne interim sententia transeat in rem iudicatam, néve pendente appellatione indecisa mandetur executioni; exceptis casibus notatis ab Innocentio ad capit.pastoralis, de officio delegat. Poterit tamen iudex in alia causa, quàm à qua appellatum est procedere contra appellantem, capit. cùm teneamur, 17. & capit.præterea,22. de appellation. nisi forsan. ea causa, in qua appellatum non est,sit ita ei, in qua appellatum est, coniuncta, vt separatim, & nisi post appellationis decisionum tractari,& decidi nequeat, quo & casu nec in ea iudex,à quo appellatum est,procedere poterit, capit. super eo, 10. de appellation. vt & in exemplo canon. post appellationem,§.si quis ex pluribus,2.quæstio. 6.l. vnica, §.fina.nihil nouari appellatio.pendent.Si etiam à iudice, vt suspecto appellatum erit, quódve noluerit ob recusationes propositas abstinere in causa aliqua, non poterit idem iudex contra appellantem etiam in alia causa procedere pendente appellatione;quia eadem videtur causa.

f c.præterea,c.super eo,cap.ad hæc,cap. proposuit, de appellatio.l.1. eum, qui appellauerit in prouincia defendi, lib.49.ff.tit. 11.

g capit.fina.de sequestratio.possession.cano.quoties post,2. quæstio.6.

h c.constitutus,de appellat.& ibi Innocentius.

i Nempe quando grauamen potest reuocari in diffinitiua, non aliter, l.iudex, l.Paulus, de re iudic. ff. l. diui fratres, de pœnis.ff. l. 1. sentent. resc. non poss. ff. quare si de alimentis agatur,pendente appellatione executio fit, l.si instituta,§.de inofficioso,de inoffic.testament.ff.

k cap.dilecti,52 §.fina.& cap pastoralis,51.§.verùm quia,de appellation. capit.is,cui, 20. §. fina. de sententia excommunication.in Sexto. prohibet tamen appellatio,ne post eam excommunicari possit appellans validè, capit. dilectis,55. de appellationi. quod si fiat, erit absoluendus excommunicatus,capit. ad præsentiam, 16. de appellation. Sed & excommunicatio sub conditione lata, si appellat, interponatur ante conditionis euentum, eam suspendit, c.præterea.40.de appellat.

l c.qua fronte,25.de appellatio.

m capit.relatum,3. de concession.præben. quia manifestum est illam promissionem non valuisse, cùm beneficia promitti non possint,antequàm vacent, nec conferri. cap. 2. eod.titul.capit. detestanda, capit. ne captandæ, eod titu. in Sexto.

## CAPVT VIII.

*De extinctione,& sublatione appellationis, renunciatione,& desertione.*

EXTINGVITVR appellatio,vel tollitur multis modis: vt si iudex, à quo appellatur, reuocauerit grauamen,à quo appellatum est; quare & tunc in causa protulit, dummodò ex alia causa legitima non sit suspectus;[a] quemadmodum autem iudex mutando,& corrigendo sententiam, potest extinguere appellationem: sic etiam appellans mutando consilium, & renunciando appellationi expressè, [b] vel tacitè, quod accidit multis modis; veluti si appellans non petat apostolos intra triginta dies, [c] si non adierit superiorem intra tempus præfixum,[d] si non prosequatur appellationē intra annum,vel biennium,vel aliud tempus à iudicibus diffinitum,proútque causarum qualitas postulat.[e] Si is,qui appellauit,postcà produxit testes,vel agat in causa coram iudice, à quo appellauit. [f] Quare appellatione deserta,poterit iudex prior procedere in causa non diffinita; [g] poterit tamen qui ad priorem iudicem redit per desertionem, iterùm appellare,si iterùm grauetur.[h] Quòd si à sententia diffinitiua appellatum fuerit,& deserta sit appellatio,persecutio desertæ appellationis non impedit, quominùs sententia transeat in rem iudicatam, [i] si alioquin illa sine appellatione esset aliqua; non ita si fuisset alioquin nulla.[k]

*SCHOLIA.*

a capit.cùm cessante, 60. de appellationibus.l. quod iussit, de re iudic. ff. dummodò appellans non fecerit sumptus in prosequēda appellatione, l. si pecuniam,de condictio. ob causam. nam non videretur res integra, & videretur adbuc grauatus remanere appellans,nisi ei sumptus restituerentur,& redderetur indemnis ex appellatione: quod si fieret, posset iudex reuocare grauamen, etiam eo inuito; quia eius nihil interesset, capit.interposita,§.2.de appellation.dummodò etiam appellatio non fuerit deducta in iudicium superioris; alioquin autem iudicis officium est,corrigere,quod minus legitimè fecit,capi.qualiter,& quando, de accusatio.

b Desistendo expressè ab appellatione,vt in canon.ei, qui, §.si quis libellos,2.quæstion. 6. capit.4.de appellation. in Sexto. dummodò etiam aduersarij non intersit, & sumptus in prosequenda appellatione non fecerit:vel si fecerit,ei restituantur,dicto capit.interposita,§.2.de appellat. ibi refusis impensis, &c.

c cap.ab eo,6.cap.vt super,de appellation. in Sexto. Clem. 2.eod.tit.

d dict.c.personas, 4.de appellatio.

e capit.cùm sit Romana;5.de appellatio.qui non prosequitur, videtur renunciasse appellationi, capit.directæ, 39. eod.capit. gratum, de offic. delega. Et ita per eam negligentiam prosequendi firmatur iurisdictio iudicis à quo, & damnatur in expensis, aduersario negligente, appellans,cap.reprehensibilis,26.cap.ad hæc, 27.cap. peruenit, 18.& cap. 33. de appellat. fit aliquando restitutio contra lapsum biennij,vt in cap.ex ratione, 8.eod.titul. declaratur,& deserta extraiudicialis appellatio, quam quis intra annum non fuerit prosequutus, Clem. 3.de appell.declaratur autem à quo tempore currat mora prosequendæ appellationis, in Clem.quandiu,4.eod. titul. agitur & de termino prosequendæ appellationis, in capit. sæpè contingit,44.eod.titul.apud Gregorium. A quo verò statuatur terminus ad prosequendum,an à iudice,à quo appellatur,an à iudice, ad quem, docetur in capit. ex innouatione,50.eod.titul.dicitur autem ibi terminum diffiniendæ appellationis non posse ab inferiori superiori præscribi,cano.anteriorum,§.ad hæc,2.quæstion.6.quia inferior non potest legem date superiori, capit. cùm inferior, de maiorita.& obedien.canon.inferior,21.distin.capit.innotuit,de electio.l.minor,de minorib. 25. annis. l.ille,à quo, §.tempestiuum, ad Senatusconf. Trebellia. poterit nihilominus inferior appellanti præfigere terminum, intra quem teneatur adire superiorem,& incipiat prosequi

appellationem: non autem vt diffinitionem obtineat. Sicut & ipse appellans potest sibi terminum ponere, & appellatus minuere, si velit, terminum legalem: vt & iudex superior ratione habita causæ, vbi ea fuerit ad illum deuoluta, potest abbreuiare terminum iuris, & cogere litigantes appellationem prosequi, vt docetur expresse in capit. oblatæ, 57. de appellationibus. Cæterùm hic obseruandum est cum gloss. ad dictum capit. oblatæ, ad verba, *pars appellata*, quòd tempus legale, quod inductum est ad prosequendam appellationem, est annus, & ex iusta causa biennium, vt in dict. capit. oblatæ, & in capit. cùm sit Romana, capit. constitutus, capit. ex ratione, eod. titul. de appellatio. Quod tempus pars appellata non potest præuenire, nisi pars appellãs sine præfixione termini à se, nec à iudice facta, appellauerit: quo casu potest appellatus literas commissionis impetrare, quarum authoritate in appellationis causa procedatur, dummodò omnium præcurrat, vt appellantem in commissione impetranda supplantet, capit. oblatæ, §. licèt igitur, de appella. facit can. ei, qui, §. appellatus, 2. qu. 6. terminum verò prosequendi statutum ab homine neutra pars potest præuenire, cap. sæpè, de appella. At appellans potest eum terminum legalem quandocumque, & si velit, potest literas ea de re impetrare, cùm in eius fauorem tempus illud sit constitutum, c. bonæ, de confirmatio. vtili, vel inutili. Illud autem notatur quod de iure intra terminũ legalem causa appellationis debet esse determinata, nec posset vltrà protendi, d. can. ei, qui appellat, 2. q. 6. l. fi. & l. nemo, de temporib. appellat. nisi ex iusta causa prorogetur, vt in d. c. cùm sit, & c. constitutis, de appella.

f cap. directæ, 39. de appellationib. cap. ex ore, de his, quæ fiunt à maiori parte capit. c. si de terra, & cap. accedentibus, de priuileg.

g cap. constitutus, 45. de appellat. quod ex Concilio Lateranensi concessum fuit, d. cap. directæ, 39. & cap. reprehensibilis, cap. sæpè, eod. tit. permisit & ius ciuile in l. fi. §. fin. de temporib. appellat.

h Dicto c. directæ, 39. de appella.

i Clem. si appellationem, 6. eod. tit. cuius hæc verba, *Si appellationem per negligentiam appellantis desertam, appellans ipse cum appellato, aut appellatus etiam post, & principaliter prosequatur, non ideò minus in rem iudicatam censebitur transiisse sententia, à qua fuerit appellatum.* & ibi glossa ad verbum, *appellatus*, resoluit non valere sententiam à superiore super causa appellationis latam, post desertionem appellationis: prior erit ratio; quia deserta appellatione, ipse desinit esse iudex, & lata sententia à non suo iudice non tenet, titul. si à non competen. iud. C. capit. at si clerici, de iudic. Secunda, quòd appellatione deserta, sententia iudicis, à qua appellatum fuit, transiuit in rem iudicatam: quia non censetur ab ea appellatum, & appellans cadit causa, cap. sæpè, de appella. & contra rem iudicatam sententia lata non valet, cap. inter monasterium, de sententia, & re iudica.

k Glossa fin. ad dictam Clementinam, si appellationem, de appellat. nam nulla sententia ab initio, non potest transire in rem iudicatam, etiam si ab ea appellatum non fuerit: & proinde si appellatum quidem fuerit; sed deserta fuerit appellatio, & perinde habeatur, ac si non fuisset appellatum, non transibit quoque in rem iudicatam, vt quando non fuit omnino appellatum, cap. licet, de sententia excommunicat. in Sex. & ibi notatur. Si autem sententia esset aliqua, & non nulla, vt putà contra ius litigatoris pronunciata, appellatione deserta, ea transibit in rem iudicatam perinde, ac si appellatum non fuisset.

*Veritas Domini manet in æternum. Laus Deo.*

Rr 3

# INDEX RERVM, ET VERBORVM MEMORABILIVM IN LIBRIS PARTITIONVM IVRIS PONTIFICII CONTENTORVM:

*Cuius prior numerus notat librum : secundus titulum : tertius caput : quartus numerum.*

Porrò locum in glossa notatum facilè litera interlinearis textus indicabit.





Digitized by Google

Digitized by Google

B

Beneficia

Google

Capitum

Digitized by Google

Digitized by Google

D

Domicilium.

Digitized by Google

# Index.

mxta

Google

## G



## H

I

Intrusio

*Macellarius*

M





Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

O





Google

Piety

Digitized by Google

*Prædicare*

Digitized by Google

Sororis

Digitized by Google

## T

Tonsura

Digitized by Google

V

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google